PROCEEDINGS BOOK

ANADOLU 11. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

DİYARBAKIR
29 - 30 ARALIK 2022

ANADOLU
11. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

ANADOLU

11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

December 29- 30, 2022- Dilyarbakir

ISBN : 978-625-6393-05-9

Academy Global Publishing House

ANADOLU
11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 29- 30, 2022
DIYARBAKIR

Edited By
DOÇ. DR. NAZİLƏ ABDULLAZADƏ

CONGRESS ORGANIZING BOARD
Head of Conferece: *Prof. Dr. Həcər Hüseynova*
Head of Organizing Board: *Dr Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: *Dr. Amaneh Manafidizaji*
Organizing Committee Member:: *Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur*
Organizing Committee Member:: *Dr. Öğr. Üyesi Özcan EKİCİ*
Organizing Committee Member: *Dr. Zemfira Abbasova*
Organizing Committee Member: *Doç.F.ü.f.d., İradə Kərimova*
Organizing Committee Member: *Aynurə Əliyeva*
Organizing Committee Member: *Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə*
Organizing Committee Member: *Doç. Dr. Sevinc Sadıqova*
Organizing Committee Member: *Dr. Nadire Kantarcıoğlu*
Organizing Committee Member: *Dr. Mehdi Meskini Heydarlou*
Organizing Committee Member: *Doç. Dr. Könül Səmədova*
Organizing Committee Member: *Dr. Leman Kuzu*

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Conference–2022 ©

Issued: 31.12.2022
ISBN: 978-625-6393-05-9

CONFERENCE ID

ANADOLU
11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
DECEMBER 29- 30, 2022
DIYARBAKIR

ORGANIIZATION
ACADEMY CONFERENCES

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – India – Pakistabn – Nigeria- France- Malaysia- Moscow- Philippines – Ghana- Italy – Cyprus- Japan- Indonesia- Canada- Hungary – Iran – Thailand . Libya- Algeria - Poland – China – Pakistan – Morocco – Kuwait – Germany – Vesu – Spain - Kuala Lumpur –Finland – Egypt – Zimbabwe – Greece – Qatar – Lativa

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
45% FROM Turkey And 55% From Other Counteries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV
Ufa State Petroleum Technological University

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Doç. Dr. Hülya BALKAYA
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN
Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Amina Salihi BAYERO
Yusuf Maitama Sule Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER
Ürdün Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI
Tebriz Üniversitesi

Prof.Dr. Ariz Avaz GOZALOV
Moskova Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru GÖZÜKARA
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA
Bakü Avrasya Üniversitesi

Dr. Gültekin GÜRÇAY

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA
Özbekistan Bilimler Akademisi

Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Mamatkuli Jurayev
Özbekistan Bilim Akademisi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Bouaraour Kamel
Ghardaia Üniversitesi

Prof. Dr. Ergün KOCA
Girne Amerikan Üniversitesi

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU
Ardahan Üniversitesi

Dr. Leman KUZU
İstanbul Kültür Üniversitesi

Sonali MALHOTRA
Delhi Balbahtri Academy

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Prof. Muntazir MEHDI
Pakistan Language Academy

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ
Munzur Üniversitesi

Dr. Aysulu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özkan TİMURKAN
Atatürk Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN
Şırnak Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ
Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Fahriye Oben ÜRÜ
İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBIGI
Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. C. VIJAI
St.Peter's Institute

Dr. Yang ZİTONG
Wuhan Üniversitesi

ANADOLU 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

ANADOLU 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

12TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION "ADVENTURE OF ART FROM TRADITIONAL TO CONTEMPORARY"

DECEMBER 29-30, 2022 - DIYARBAKIR

CONGRESS PROGRAM
Online Presentation

Join Zoom Meeting

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least** %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

29.12. 2022 9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 879 9439 2037 Passcode: 29301222	
HALL:1 SESSION: 1 MODERATOR: ZOHAIB HASSAN SAIN	
ZOHAIB HASSAN SAIN	CHALLENGES FACED TO ONLINE EDUCATION & LEARNING İN PAKISTAN DURING COVID-19 PANDEMIC
DOÇ. DR. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ	MUTLU PRENS VE DİĞER ÖYKÜLER: OSCAR WILDE'İN BAHÇESİNDE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME ÖZGÜRLÜĞÜ
ASSIST.PROF.DR., EMİNE AKKAŞ BAYSAL ASSIST.PROF.DR., CUMHUR GÜNGÖR	PARENTAL VIEWS ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ADAPTATION TO SCHOOL AFTER THE PANDEMIC
ASSIST.PROF.DR. ÜYESI CUMHUR GÜNGÖR ASSIST.PROF.DR. EMİNE AKKAŞ BAYSAL	CLASSROOM TEACHERS VIEWS ON THE LEARNING PROCESS OF ''DIFFICULT CHILDREN''
ASSOC. PROF. DR. MEHMET ALPTEKİN ASSOC. PROF. DR. TUBA ALPTEKİN	AHMET RASIM'IN "FALAKA" KITABINDA ÖĞRETMEN OTORITESI
ASSOC. PROF. DR. TUBA ALPTEKİN ASSOC. PROF. DR. MEHMET ALPTEKİN	THE CONTEXT OF LANGUAGE-CULTURE TRANSFER IN TEACHINGTURKISH TO FOREIGNERS GÖNÜL DAĞI SERIES
Öğretmen Hamide Kübra İNAN, Prof. Dr. Mehmet TAŞDEMİR	İLKÖĞRETİM II. KADEME (8.SINIF) GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
Naile Betül Beyza BEKDİKLİ Doç. Dr. Pınar ŞAFAK	GÖRME YETERSİZLİĞİNDEN ETKİLENMİŞ ÇOCUKLARIN AKADEMİK DERS ÇALIŞMA ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ
Assoc. Prof. Dr. Duygu KOÇAK	KISMİ İLİŞKİLİ VERİDE BAĞIMLI GRUP T-TESTİ İÇİN BİR ALTERNATİF
Assoc. Prof. Dr. Duygu KOÇAK	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK YARDIMLAŞMA ALGISI
Dr. BURCUAKKAYA	KAMU İLKOKULLARINDA GÖREV YAPAN OKUL MÜDÜRLERİNİN PRAETORYANİST LİDERLİK DAVRANIŞLARI

29.12. 2022 9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 879 9439 2037 Passcode: 29301222	
HALL:2 SESSION: 1 MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK	
Öğr. Gör. Dr. AYŞE GÜL CANİKLİOĞLU	İLKOKUL 4. SINIF FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARINDA YER ALAN “BESİNLERİMİZ” ÜNİTESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Ömer KEMİKSİZ	ORTAK ATASÖZLERİ BAKIMINDAN OKUL ATASÖZÜ SÖZLÜKLERİ
Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK	ÖĞRETİM SÜRECİNİ ETKİLEYEN YARDIMCI TEKNOLOJİLERE AİT ALT ÖĞELERİN SINIFLANDIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK	ÖĞRENMENİN İYİLEŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL KOŞULLARIN YAPILANDIRILMASI
MUZAFFER ATASOY Dr. Öğr. Üyesi, MURAT KARABULUT	MÜZIK EĞITIM TEKNOLOJILERININ INCELENMESI, MÜZIK ÖĞRETMENLERININ TEKNOLOJI FARKINDALIKLARI VE TEKNOLOJIYI KULLANMA SEVIYELERI
Şeyhmus BALİNAN Faruk GÜVEN	EXAMINATION OF SELF-REGULATION AND RELEASE TIME MANAGEMENT OF SECONDARY STUDENTS
Assist. Prof. Dr. SELEN UYGUNGİL ERDOĞAN Assist. Prof. Dr. ERCAN YÜKSEKYILDIZ	GEMİ KAPTANLARINDA BİLİŞSEL KAYIPLARA NEDEN OLAN FAKTÖRLERİN BULANIK AHP (BAHP) YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
RAŞİT ÇAKIR Doç. Dr. HALİL İBRAHİM YILDIRIM	TEKNOLOJİ DESTEKLİ FEN ÖĞRETİMİNİN FEN DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÜZERİNE ETKİSİ
Doktora Öğrencisi Nesa FEIZIPOUR Doç.Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN Prof.Dr. Muhamet EMİN ÖZDEMİR	TÜRKİYE’DE YAŞAYAN İRANLI ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK DERSİNDE BAŞARILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Doktora Öğrencisi, Nesa FEIZIPOUR Doç.Dr.Çiğdem ARSLAN Prof.Dr. Muhamet EMİN ÖZDEMİR	TÜRKİYE VE İRAN BEŞİNCİ SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARI ONDALIK SAYILAR KONUSUNUN FARKLI EĞİTİM PROĞRAMI ALTINDA ÖĞRENCİ KATILIM DURUMUNA GÖRE İNCELENMESİ

29.12. 2022 9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 879 9439 2037 Passcode: 29301222	
HALL: 3 SESSION: 1 MODERATOR: Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ABAY	THE EFFECT OF INTERNAL ISRĀ'ĪLIYYĀT ON THE COMMENTS OF THE QUR'AN İN PARTİCULAR, SŪRAT AL-DUHĀ
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ABAY	TA'LĪL/CAUSATION AS A METHOD OF EXPRESSION IN THE QUR'AN
Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN, Doktora Öğrencisi Ahmet KILIÇ	ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ
Dr. Saniye KARGAN	NECM SÛRESİ BAĞLAMINDA ESBÂB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	ABBASÎ HALİFESİ MUHAMMED EL-MEHDÎ'NİN EĞİTİMİ
Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	HÂLİD B. VELÎD'İN HAYATI VE BENÎ CEZÎME SERİYYESİ'NDEKİ TUTUMUYLA İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN	Arabic Grammarian Method of Thought (Historical Background of Arabic Grammar)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN	RHETORICAL SECRETS IN IBN AL-FARID POETRY
Doç. Dr. NURTEN KIMTER ÖZLÜFET KARAALP	EXAMINATION OF ENNEAGRAM PERSONALITY FEATURES IN UNIVERSITY STUDENTS IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES
Assoc. Prof. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE	İSLAM HUKUKUNDA NİŞANI BOZMA DURUMUNDA TAZMİNAT
Assist. Prof. Fatih EROGLAN	A MODERN TELEVANGELIST PROFILE IN THE USA: JOEL OSTEEN
Dr. Öğr. Üyesi, Alaaddin KİRAZ	PROPHET'S GUIDANCE IN DEVELOPING YOUTH SKILLS

29.12. 2022 9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 879 9439 2037 Passcode: 29301222	
HALL: 4 SESSION: 1 MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. TURGUT İLERİ	
Assoc. Prof. Dr. TURGUT İLERİ	1930 YILINDA ATATÜRK'ÜN AMASYA, TOKAT VE HAVZA YÖRESİNE YAPTIĞI GEZİDE TARIMA İLİŞKİN TESPİTLERİ VE ÇÖZÜM ODAKLI ÖNERİLERİ
Assoc. Prof. Dr. TURGUT İLERİ	TBMM IX. YASAMA DÖNEMİ AMASYA VEKİLLERİNDEN İSMET OLGAÇ'IN PARLAMENTO FAALİYETLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARINA KATKISI (1950-1954)
Assoc. Prof. Dr. Nermin Zahide AYDIN	CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA İSTANBUL'DA HIDRELLEZ KUTLAMALARI (1929-1938)
Assoc. Prof. Dr. Nermin Zahide AYDIN	CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KUTLANAN MİLLİ BAYRAMLAR VE ÖNEMİ
Res. Assist. Dr. Yaşam KARAÇAY ÇELİK	IRAK'TA BİR TÜCCAR SINIFI: ÇELEBİLER
Res. Assist. Dr. Yaşam KARAÇAY ÇELİK	IRAK'TAKİ YAHUDİ KÜLTÜRÜNDE İSİM VERME GELENEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi, AHU SİMLA DEĞERLİ Doç. Dr. REYHAN DEMİR	UYGUR DUVAR RESMİNDE YER ALAN ÖĞELERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ
Funda ÇEVİK ATAR	AMASYA GENELGESİ İLE ERZURUM VE SİVAS KONGRESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. HASAN AKAY	FROM DEMOCRACY TO CIVIL SOCIETY: A STUDY OF TURKEY FROM 1923 TO THE PRESENT
Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman İnanır	12 MART 1971 MUHTIRASI'NA GİDEN SÜREÇTE 9 MART CUNTASI
HÜSEYİN ENES UYSAL	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK TARİH KURUMU

29.12. 2022	9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 5 SESSION: 1	**MODERATOR: . Assoc. Prof. Dr. Özcan IŞIK**
Assoc. Prof. Dr., BURCU GÜLSEVİL BELBER Graduate Student, GÜLŞEN KARADENİZ	LOCAL PERCEPTIONS OF TOURISTS VISITING THE CORE CAPPADOCIA REGION
Duygu BAYSAL KURT Şaduman YILDIZ Sevim AKGÜL	TURKISH TOURISM SECTOR DURING THE COVID-19 PANDEMIC: GENERAL EVALUATION
MEHMET KASAP Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI BAHAR COLAK	LEADING COUNTRIES IN MEDICAL TOURISM AND HEALTH SYSTEM ANALYSIS
MEHMET KASAP Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI BAHAR COLAK	REFLECTION OF THE CONCEPT OF CHILD-FRIENDLY TOURISM IN TURKEY IN THE LITERATURE
Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK Kübra Nur ÖZÇAKICI Semra GÜRBÜZ	VEJETARYEN BESLENEN TÜKETİCİLERİN BESLENME İLE DESTİNASYON TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI
Assoc. Prof. Dr. Özcan IŞIK	HAYAT SİGORTASI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL ORANLARA DAYALI PERFORMANSININ ENTEGRE BİR HİBRİT KARAR MODELİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Assoc. Prof. Dr. Özcan IŞIK	BANKALARIN PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ İLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİ ANALİZİ
Assoc.Prof. Yunus ZENGİN	THE EFFECT OF CHANGE FATIGUE ON THE WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO LEAVE
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Yusuf ATASEL Doç. Dr. Süleyman YURTKURAN	EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKING CAPITAL MANAGEMENT AND PROFITABILITY OF THE COMPANIES IN TÜRKİYE
Doç. Dr. Süleyman YURTKURAN Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Yusuf ATASEL	THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN SELECTED N11 COUNTRIES: PANEL FOURIER TODA-YAMAMOTO CAUSALITY METHOD

29.12. 2022 9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 879 9439 2037 Passcode: 29301222	
HALL: 6 SESSION: 1 MODERATOR: . Öğr. Gör. Dr. HAZAL AKBAL	
Doktora Öğrencisi, Malik DÜNDAR	SOSYAL MEDYADA YER ALAN YORUMLARIN HİSSE SENEDİ SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Serhat POLAT	TÜRKİYE'NİN SU ÜRÜNLERİ KONUSUNDA MEVCUT DURUMU, SORUN ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, BÜŞRA SARIŞEN Doç. Dr., ÖMER AYDINLIOĞLU	SOSYAL FARKINDALIK OLUŞTURMA SÜRECİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE TELEVİZYON DİZİLERİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Yüksek Lisans Öğrencisi, DERYA KİRAZ Doç. Dr. ÖMER AYDINLIOĞLU	ELEŞTİREL BİR PERSPEKTİFTEN TÜKETİM TOPLUMU, KARA CUMA VE ALIŞVERİŞ ÇILGINLIĞI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Dr. LEVENT ÖZDEMİR	EXAMINING BENEFITS AND DRAWBACKS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE BANKING INDUSTRY
Assoc. Prof. Dr. Alpaslan ATEŞ Oğuzhan Ahmet DAĞ	BİR KUŞAK BİR YOL GİRİŞİMİNDE ALTERNATİF GÜZERGÂH: İSKENDERUN KÖRFEZİ
Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ	TÜRKİYE DENİZ TAŞIMACILIĞI ÜZERİNE COVİD 19 SALGININ ETKİSİ
Assist. Prof. Dr. YASEMİN EZİN	İLAÇ VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN FİNANSAL VERİLERİNİN ENTROPİ VE TOPSİS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
Dr. İREM TANYILDIZI Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN	GREENING HOSPITALS: A HOLISTIC VIEW OF THE SUBJECT AND THE CRITICAL ROLE OF INNOVATION
Öğr. Gör. Dr. HAZAL AKBAL	SİNEMA KURULUŞ YERİNİN AHP İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ	IS OUIET HIRING A CURE FOR QUIET QUITTING AND QUIET FIRING?
Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ	A RISING THREAT IN THE WORKPLACE: INFOBESITY

Doktora Öğrencisi, Ayşegül HAN Dr. Arş. Gör. Gökhan KONAT	KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİN TOPLUMUN EKONOMİK VE SOSYAL DOKUSUNA KATKILARI
Assoc. Prof. Dr. Oktay ÖZKAN Otuekong David EKANEM	NEXUS BETWEEN INVESTOR ATTENTION AND STOCK MARKET IN TURKEY: A case study of investors' interest using google trends, evidenced by a wavelet coherence- based analysis

29.12. 2022	9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 7	**SESSION: 1** **MODERATOR: Prof.Dr. MAKBULE SABZİYEVA**
Assoc. Prof. Dr. NURAN BAŞOĞLU	A COMPARATİVE REVİEW OF REWRİTİNG ON THE LEGEND OF THE BASİLİSK
Assist. Prof. Dr. Sedat Akay	CLASSIC OTTOMAN - ARAB LITERATURE IN SİİRT
Dr. İbrahim Karaca	**İRAN EHL-İ HAK TÜRKLERİNİN YAZILI KAYNAKLARI; KELAMLAR**
Assist. Prof. Dr. SEMİH YEŞİLBAĞ	ARŞ HOROZU IN CLASSICAL TURKISH POETRY TEXTS
Nazile Abdullazade	HEYDƏR ƏLİYEV və AZƏRBAYCAN MƏTBUATI
Prof.Dr. MAKBULE SABZİYEVA	TALES AS AN ARCHETYPE OF CREATING A TOPİC
Xədicə BABAYEVA	AZƏRBAYCAN VƏ QAŞQAY NOVRUZ MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİNİN GENEZİSİNDƏ TÜRK ŞAMANİZMİNİN ELEMENTLƏRİ VƏ VERBAL VARİASİYALAR
Dr. Savaş Keskin	NESNEL-BEN'DEN BEN'İN NESNELEŞMESİNE YA DA ŞEYLEŞMESİNE SOSYAL MEDYA ÖZ-TEMSİLİ: BEDENE DAİR ALTERNATİF BİR NESNELEŞTİRME TEORİSİ YAKLAŞIMI
Doktora Adayı, ORKUN TÜFENK	19. YÜZYIL FRANSIZ SPRİTÜALİZMİ VE HENRI BERGSON'DA METAFİZİK İLE BİLİM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ÇOK BOYUTLULUĞU
Arş.Gör.Dr. Adalet ASLAN	BİLİM TARİHİ BAĞLAMINDA İBN RÜŞD'DEKİ ÇİFT HAKİKATİN ROLÜ
Assoc. Prof. Dr. Şahin EFİL	BAZI TIP TARİHİ KİTAPLARINDA TIP-FELSEFE VE TIP GELENEĞİ

29.12. 2022	9: 00 – 11:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 8 SESSION: 1	**MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ebru Bozkurt**
Assoc. Prof. Dr. SELAHATTİN BARDAK Assoc. Prof. Dr. TİMUÇİN BARDAK	EVALUATION OF COMMENTS ABOUT THE PHONE WITH SOCIAL MEDIA MINING AND EMOTION ANALYSIS: TWITTER EXAMPLE
Assoc. Prof. Dr. TİMUÇİN BARDAK Assoc. Prof. Dr. SELAHATTİN BARDAK	INVESTIGATION OF CONSUMER EXPERIENCES IN HOME DECORATION PRODUCTS BY WEB MINING
Assoc. Prof. Dr. Ebru Bozkurt	DETECTION OF HYPOCHLORITE IONS WITH NOVEL GREEN SYNTHESIS CARBON DOT FROM MYRTUS COMMUNIS
Doç. Dr. Semiha EREN Zeynep ATLAS Dr. Öğrencisi Aliye AKARSU ÖZENÇ	CURRENT SUSTAINABLE FIBERS IN THE TEXTILE INDUSTRY
EMRE DELİCE Assist. Prof. Dr. ULAŞ VURAL	SPATIAL CLUSTERING ON FREE-FLOAT CAR SHARING DATA
BEGENCH BEGMYRADOV GORDANA KAPLAN	SENTİNEL-2 VERİSİNİ KULLANARAK AKARSUYUN MEVSİMSEL DEĞİŞİMİNİN UZAKTAN ALGILAMA TEKNİKLERİ İLE BELİRLENMESİ: AMUDERYA NEHRİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr., KUTALMIŞ GÜMÜŞ Harita Mühendisi, SELİM ŞAŞA Arş. Gör., MÜNEVVER GİZEM GÜMÜŞ	STATISTICAL EXAMINATION OF THE RESULTS OBTAINED ACCORDING TO DIFFERENT CONFIGURATIONS WITH THE INTERNET-BASED GNSS DATA EVALUATION SOFTWARE
Dr. Seda Duman	MALZEME, ÜRETİCİ VE TASARIM ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA OYUNCAĞIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ
Zakaria Fayez Abd Alyafawi Devrim Akgun	SPEECH RECOGNITION USING DEEP LEARNING MODEL WITH VOLTERRA SERIES-BASED LAYERS IN TENSORFLOW
M.Sc. Davut YILDIRIM	FABRICATION OF A MICROFLUIDIC DEVICE FOR LUNG-ON-A-CHIP APPLICATION
Zübeyde TURGUT Prof. Dr.,İsmail KARACAN	SELÜLOZ ESASLI REJENERE ÖNCÜL LİFLERİNDEN VİSKOZ RAYONUN ÖN KİMYASAL İŞLEM UYGULANARAK STABİLİZASYON İŞLEMİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ VE YAPISAL ÖZELLİKLERİN İNCELENMESİ
Assoc. Prof. Dr. Aydın KAHRİMAN Burak SAYGILI	TREE VOLUME EQUATIONS FOR EVEN-AGED, PURE AND NATURAL SCOTCH PINE STANDS IN ARDAHAN REGION
Assoc. Prof. Dr. Aydın KAHRİMAN	THE ASSESSMENT OF ABOVEGROUND BIOMASS OF PURE SCOTCH PINE STANDS IN SAMSUN-VEZIRKÖPRÜ, TÜRKIYE

29. 12. 2022 **9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)** **Meeting ID: 833 6093 5859** **Passcode: 29301222**	
HALL:9 SESSION: 1 MODERATOR: Muntanavadee Maytapattana	
Sujit K. Basak	A COMPARATIVE ANALYSIS OF ZOTERO AND MENDELEY REFERENCE MANAGEMENT SOFTWARE
Kyriaki G. Giota George Kleftaras	SOCIAL MEDIA AND COUNSELING: OPPORTUNITIES, RISKS AND ETHICAL CONSIDERATIONS
Martina Kanciruk Jac W. Andrews, Tyrone Donnon	MATERNAL SMOKING AND RISK OF CHILDHOOD OVERWEIGHT AND OBESITY: A META-ANALYSIS
Muntanavadee Maytapattana	THE EFFECTS OF THE PARENT TRAINING PROGRAM FOR OBESITY REDUCTION ON HEALTH BEHAVIORS OF SCHOOL-AGE CHILDREN
Astrid de Leeuw Pierre Valois	UNDERSTANDING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' BELIEFS REGARDING THE ADOPTION OF PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIORS
Rana M. Zeina Laila AL-Ayadhi Shahid Bashir	ASSOCIATION OF SENSORY PROCESSING AND COGNITIVE DEFICITS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS – PIONEER STUDY IN SAUDI ARABIA
Mai Al-Subaie	WHAT ARE THE FACTORS UNDERLYING THE DIFFERENCES BETWEEN YOUNG SAUDI WOMEN IN TRADITIONAL FAMILIES THAT CHOOSE TO CONFORM TO THE SOCIETY NORMS, AND YOUNG SAUDI WOMEN WHO DO NOT CONFORM?
AKM Rezaul Karim Tania Sharafat Abu Yusuf Mahmud	COGNITIVE EMOTION REGULATION IN CHILDREN IS ATTRIBUTABLE TO PARENTING STYLE, NOT TO FAMILY TYPE AND CHILD'S GENDER
Rachel C. F. Sun	TEACHERS' AND STUDENTS' CAUSAL EXPLANATIONS FOR CLASSROOM MISBEHAVIOR: SIMILARITIES AND DIFFERENCES
Toshitaka Higashino Naoki Wakamiya	VERIFICATION AND PROPOSAL OF INFORMATION PROCESSING MODEL USING EEG-BASED BRAIN ACTIVITY MONITORING

29. 12. 2022	**9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)**
Meeting ID: 833 6093 5859	**Passcode: 29301222**
HALL:10 SESSION: 1	**MODERATOR: George Yungchih Wang**
Khairullah Khan, Baharum B. Baharudin, Aurangzeb Khan, Fazal_e_Malik	KHAIRULLAH KHAN, BAHARUM B. BAHARUDIN, AURANGZEB KHAN, FAZAL_E_MALIK
George Yungchih Wang	A FRAMEWORK OF MONTE CARLO SIMULATION FOR EXAMINING THE UNCERTAINTY-INVESTMENT RELATIONSHIP
Trish O'Sullivan	THE EXCLUSION OF CONSUMER RIGHTS IN E-AUCTIONS – IS AN E-AUCTION REALLY AN AUCTION AT ALL?
Somayeh Farzin, Hossein Teimoori Nezhad	E-PROCUREMENT, THE GOLDEN KEY TO OPTIMIZING THE SUPPLY CHAINS SYSTEM
Petr Teply	THE KEY CHALLENGES OF THE NEW BANK REGULATIONS
Zeljko Panian	THE PATH TO WEB INTELLIGENCE MATURITY
Haroula N. Delopoulos	BARRIERS AND OPPORTUNITIES FOR THE ADOPTION OF E-GOVERNANCE SERVICES
Jasminka Radolović	OPTIMIZATION OF TRANSFER PRICING IN A RECESSION WITH REFLECTION ON CROATIAN SITUATION
Satjaporn Tungsong, Gun Srijuntongsiri	APPLICATIONS OF CONIC OPTIMIZATION AND QUADRATIC PROGRAMMING IN THE INVESTIGATION OF INDEX ARBITRAGE IN THE THAI DERIVATIVES AND EQUITY MARKETS
R. Sammoura	A SIMULATION MODEL FOR BID PRICE DECISION MAKING

29. 12. 2022 **9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)** **Meeting ID: 833 6093 5859** **Passcode: 29301222**	
HALL:11 SESSION:1 MODERATOR: Analiza Acuña-Villacorte	
Geoffrey Sinha	CONNECTING LIVES INSIDE AND OUTSIDE THE CLASSROOM: WHY AND HOW TO IMPLEMENT TECHNOLOGY IN THE LANGUAGE LEARNING CLASSROOM
Jenny Hall, Alison Jaquet	ENHANCING LEARNING FOR RESEARCH HIGHER DEGREE STUDENTS
Analiza Acuña-Villacorte	MECHANISMS IN REGULATING LANGUAGE PRACTICES IN ELECTRONICS ENGINEERING: A PROGRAM PLAN FOR OUTCOMES-BASED EDUCATION
Mohammad Hassanzadeh	EXPERIMENTING THE INFLUENCE OF INPUT MODALITY ON INVOLVEMENT LOAD HYPOTHESIS
Salwa Aftab, Sehrish Riaz	IMPACT OF GRADE SENSITIVITY ON LEARNING MOTIVATION AND ACADEMIC PERFORMANCE
Ahmed Amin Mousa, M. Abd El Salam	PROPOSED PROGRAM FOR POSTGRADUATES IN EGYPT TO ACQUIRE THE SKILLS AND TECHNIQUES FOR PRODUCING CONCEPT CARTOONS FOR KINDERGARTEN CHILDREN
Sobhy Fathy A. Hashesh	THE EFFECT OF THE ANDALUS KNOWLEDGE PHASES AND TIMES MODEL OF LEARNING ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND EMOTIONAL QUOTIENT
Lena Shulyakovskaya	MILLENNIAL TEACHERS OF CANADA: INNOVATION WITHIN THE BOXED-IN CONSTRAINTS OF TRADITION
Ahmed Amin Mousa, M. Abd El-Salam	EMPLOYING QR CODE AS AN EFFECTIVE EDUCATIONAL TOOL FOR QUICK ACCESS TO SOURCES OF KINDERGARTEN CONCEPTS
Irina-Ana Drobot	TEACHING ENGLISH TO ENGINEERS: BETWEEN ENGLISH LANGUAGE TEACHING AND PSYCHOLOGY

29. 12. 2022	9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:12 SESSION: 1	**MODERATOR: Tamara Kelly**
Sameer Kumar, Jariah Mohd. Jan	HUBS AS CATALYSTS FOR GEOSPATIAL COMMUNICATION IN KINSHIP NETWORKS
Zhanar Aldubasheva, Elnura Assyltayeva, Mukhtar Senggirbay, Gaziza Aldubashova	THE U.S. AND CENTRAL ASIA: RELIGION, POLITICS, IDEOLOGY
Jooyeon Yook, Wonjun Ko	ANALYSIS ON THE GAME-PLAYING TENDENCY OF SNGS (SOCIAL NETWORK GAMES) USERS BY GENDER
Sera Syarmila Sameon, Rohaini Ramli	E-VOTING: A TRUSTWORTHINESS IN DEMOCRATIC; A VIEW FROM TECHNOLOGY, POLITICAL AND SOCIAL ISSUE
Khawla Ben Abderrahim	DEFINITION OF FOOT SIZE MODEL USING KOHONEN NETWORK
Tamara Kelly	THE IMPACT OF FINANCIAL SYSTEM ON MIXED USE DEVELOPMENT – UNREST IN UK AND SENSE OF SAFETY IN MIXED USE DEVELOPMENT
Pratoom Rekklang	POLITICAL INFORMATION EXPOSURES, POLITICIANS- PERCEPTIONS, POLITICAL ATTITUDES AND POLITICAL PARTICIPATIONS AMONG PEOPLE IN BANGKOK METROPOLITAN AREA
Bakr Hashem Paumey Ahmed Alashwal	URBAN TRANSFORMATIONS OF THE MEDITERRANEAN CITIES IN LIGHT OF DEVELOPMENTS IN THE MODERN ERA
Benedetto Manganelli, Beniamino Murgante	SPATIAL ANALYSIS AND STATISTICS FOR ZONING OF URBAN AREAS
Aynaz Lotfata	SOCIO-SPATIAL RESILIENCE STRATEGIC PLANNING THROUGH UNDERSTANDING STRATEGIC PERSPECTIVES ON TEHRAN AND BATH

29. 12. 2022	**9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)**
Meeting ID: 833 6093 5859	**Passcode: 29301222**
HALL:13 SESSION: 1	**MODERATOR: Kamila Tišlerová**
Mohd Iskandar bin Illyas Tan, Iziati Saadah bt Ibrahim	SUPPLY CHAIN MANAGEMENT AND E-COMMERCE TECHNOLOGY ADOPTION AMONG LOGISTICS SERVICE PROVIDERS IN MALAYSIA
Taneli Eisto, Venlakaisa Hölttä	CUSTOMER-SUPPLIER COLLABORATION IN CASTING INDUSTRY: A REVIEW ON ORGANIZATIONAL AND HUMAN ASPECTS
Jasmine Yeap Ai Leen, T. Ramayah, Azizah Omar	THE IMPACT OF WEBSITE PERSONALITY ON CONSUMERS' INITIAL TRUST TOWARDS ONLINE RETAILING WEBSITES
Sharareh Mirsaeidi Farahani , Gholamreza Chitsaz	CONTINUAL IMPROVEMENT WITH INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEM
Kamila Tišlerová	THE INTRODUCTION OF COMPULSORY ELECTRONIC EXCHANGE OF DOCUMENTS IN THE CZECH REPUBLIC: COMPARING EXPECTATION AND REALITY
Saima Ayaz, Zakir Hussain, Maqbool Hussain Sial	ROLE OF CREDIT ON PRODUCTION EFFICIENCY OF FARMING SECTOR IN PAKISTAN(A DATA ENVELOPMENT ANALYSIS)
Martin Macion	SUSTAINABILITY STRATEGY AND FIRM PERFORMANCE IN RESIDENTIAL TRADE AND INDUSTRY: A CONCEPTUAL ANALYSIS
Muhammad Mazhar Manzoor, Muhammad Aqeel, Abdul Sattar	FACTORS PAVING THE WAY TOWARDS ISLAMIC BANKING IN PAKISTAN
Jesus Orbe, Vicente Nunez-Anton	DURATION ANALYSIS OF NEW FIRMS IN THE BANKING INDUSTRY
Milan Rippel, Petr Teply	OPERATIONAL RISK – SCENARIO ANALYSIS

29. 12. 2022	9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:14 SESSION: 1	**MODERATOR: Tanyatorn Panyasopon**
Mohamed Afla, Mohamad Reza	SUSTAINABILITY OF URBAN CEMETERIES AND THE TRANSFORMATION OF MALAY BURIAL PRACTICES IN KUALA LUMPUR METROPOLITAN REGION
Mara Magda Maftei	THE CONTEXT-S INFLUENCE ON THE EVOLUTION OF CIORAN: THE OPTIONS OF AN ENGAGED PHILOSOPHER
Tanyatorn Panyasopon	THE CHARACTERISTICS OF THAI MOVIES AND FACTORS CONTRIBUTING TO BECOMING WIDELY KNOWN IN INTERNATIONAL MARKETS
D. Dosbatyrov	THE GENESIS OF THE ART OF THE KAZAKH SALS, SERIS AND PALUANS IN CHARACTERISTIC COMPARISON TO EUROPEAN HISTRIONES AND RUSSIAN SKOMORKHS
Farideh Alizadeh	BORIA IN MALAYSIA
Khajornjit Bunnag	FACTORS AFFECTING MEDIA LITERACY OF EARLY TEENAGERS
John Walton, Vishal Parikh	POWER DISTANCE AND KNOWLEDGE MANAGEMENT FROM A POST-TAYLORIST PERSPECTIVE
Zhamilya Boldykova, Assel Berdigulova	ORNAMENT AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF PEACE (BASED ON COMPARATIVE ANALYSIS OF CULTURES OF PROTO-TURKIC PEOPLES AND INDIAN TRIBES OF NORTH AMERICA)
Bubpha Makesrithongkum	CAUSAL FACTORS AFFECTING ON TRUSTWORTHINESS AND SUCCESS OF THE NATIONAL PRESS COUNCIL OF THAILAND IN REGULATING PROFESSIONAL ETHICS IN VIEWS OF NEWSPAPER JOURNALISTS
Zhankuliyeva S. A.	FEATURES OF PARTY CONSTRUCTION IN THE COURSE OF POLITICAL MODERNIZATION OF KAZAKHSTAN

29. 12. 2022	9: 30 – 11:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:15 SESSION: 1	**MODERATOR: Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld**
Mutshinye Manguvhewa Maria Florence Mansoo Yu	A BIO-ECOLOGICAL PERSPECTIVE ON RISK AWARENESS AND FACTORS ASSOCIATED WITH SUBSTANCE USE DURING PREGNANCY IN COMMUNITIES OF THE WESTERN CAPE PROVINCE, SOUTH AFRICA
Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld	THE ASPECT OF THE HUMAN BIAS IN DECISION MAKING WITHIN QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS & LEAN THEORY
J. Samuel Jesudoss	EFFICACY OF SELECTED MOBILITY EXERCISES AND PARTICIPATION IN SPECIAL GAMES ON PSYCHOMOTOR ABILITIES, FUNCTIONAL ABILITIES AND GAME PERFORMANCE AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN OF UNDER 14 AGE
Danielle Morin Jennifer D.E.Thomas Raafat G. Saade	DEEP LEARNING AND VIRTUAL ENVIRONMENT
Asmita Shukla Soma Parija	IMPACT OF PERSONALITY AND LONELINESS ON LIFE: ROLE OF ONLINE FLOW EXPERIENCES
Sheila Marie G. Hocson	CAREER COUNSELING PROGRAM FOR THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF FRESHMEN UNIVERSITY STUDENTS
Barbara Gawda	DIAGNOSIS OF HATE SCHEMAS IN PRISONERS WITH ANTISOCIAL PERSONALITY DISORDER (ASPD)
Waralak Vongdoiwang Siricharoen, Nattanun Siricharoen	MEDIA AND INFORMATION LITERACY (MIL) FOR THAI YOUTHS
Alireza Bolhari Ali Rezaeean Jafar Bolhari Fatemeh Zare	THE IMPACT OF OCCUPATIONAL STRESS ON QUALITY OF WORK LIFE AMONG THE STAFF OF E-WORKSPACE
Josephine S. Larkings Patricia M. Brown	MENTAL ILLNESS STIGMA AND CAUSAL BELIEFS: AMONG POTENTIAL MENTAL HEALTH PROFESSIONALS

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 1 SESSION: 2 MODERATOR: Dr.Öğr.Üyesi ÖZCAN EKİCİ	
Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ	ÖLÇME DEĞERLENDİRME AÇISINDAN YENİ NESİL SORU TARZINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ Doç. Dr. Çiğdem ARSLAN Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ	ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALARIN BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ
Dr. Okan YETİŞENSOY Dr. Mustafa DEMİR	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE UYGULANAN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş Mesut Bulut	EXAMINATION OF THE TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF TRANSFER OF CITIZENSHIP AWARENESS IN THE CONTEXT OF THE 2019 TURKISH COURSE CURRICULUM
Mesut Bulut Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş	EXAMINATION OF THE CONCEPTS/SUBJECTS RELATING TO THE BASIC LANGUAGE SKILLS IN THE 2018 TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING PROGRAM AND THE 9TH GRADE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOK
Doç. Dr. Hilal KAZU Mümine Güher ÖZERCAN	DETERMINING THE 21st CENTURY SKILL COMPETENCIES OF PRE-SERVİCE TEACHERS
Doktora Öğrencisi Nurcan BAYAK ACAR Prof. Dr. Hüseyin KIRAN	DENİZLİ İLİNDE GÖREV YAPMAKTA OLAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN İLKOKUL MATEMATİK ÖĞRETİMİ DERSİNDE SAYI DUYULARINI KULLANMA DURUMLARI
Doktora Öğrencisi, NURCAN BAYAK ACAR	ÖĞRETMENLERDE TÜKENMİŞLİĞİ YORDAMADA BENLİK SAYGISI VE GENEL ÖZYETERLİK İNANCININ ROLÜ
Dr.Öğr.Üyesi ÖZCAN EKİCİ	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNE GÖRE MEDYANIN TOPLUMSAL BARIŞA ETKİSİ

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 2 SESSION: 2 MODERATOR: Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ	
Arş. Gör. Dr., SERKAN AYTEKİN	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN OYUN OYNAMAYA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ BELİRLENMESİ
Arş. Gör. Dr., SERKAN AYTEKİN	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ VE OYUN DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINI UYGULAMA YETERLİKLERİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ
Gülsüm DEMİR Kürşat YENİLMEZ	TÜRKİYE VE SİNGAPUR 7. SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ
Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU Arş. Gör. Barzan BATUK	THE LIVING AREA OF DATA-DRIVEN DECISION-MAKING: POSITIVE DATA CULTURE
Assoc. Prof. Dr. Burcu GEZER ŞEN,	EDUCATION, SOCIAL STRATIFICATION AND INEQUALITY
Doç. Dr. Canan DEMİR YILDIZ Nesibe Ayça ELMAÇ	ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Assist. Prof. Dr. Yunus Emre AVCI Halil OSRAK	EVALUATION OF TEACHING CAREER STAGE IMPLEMENTATION
Assist. Prof. Dr. Yunus Emre AVCI Hamza ÜLGEN	RECOMMENDATIONS FOR INCREASING PRODUCTIVITY IN DISTANCE EDUCATION
BEHİYE CANBAZ Doç. Dr. NURSEL YALÇIN	MOBİL ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ İLE YAPILAN MATEMATİK ÖĞRETİMİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TUTUMLARINA VE AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİ
Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ	MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL ÖYKÜLEME YOLUYLA KURDUKLARI PROBLEMLERİN İNCELENMESİ
Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ	MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ CEBİRSEL İFADELERE YÖNELİK BİLGİLERİNİ DEĞERLENDİRMEDE: DİJİTAL ÖYKÜLEME

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:3 SESSION: 2	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KIZILTAŞ**
SEMRA KAVMAZ Assoc. Prof. Dr. KÜBRA KÜÇÜKŞEN	BOŞANMANIN EŞLER VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
SHU AYTEN KÜÇÜKSAYACIGİL Assoc. Prof. Dr. KÜBRA KÜÇÜKŞEN	SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KIZILTAŞ	AVRUPA'DA YAŞAYAN YAŞLI TÜRK GÖÇMENLERİN RUH SAĞLIĞI
DR. GAMZE BİLİR-SEYHAN	EVLAT EDİNME KONULU İNGİLİZCE ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ
DR. GAMZE BİLİR-SEYHAN	ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNİ KONU ALAN TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ
AYŞEGÜL TAŞKESEN Assoc. Prof. Dr., Mesut ŞÖHRET	INTEGRATION OF SYRIAN CHILDREN UNDER TEMPORARY PROTECTION STATUS INTO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AT THE PRIMARY SCHOOL LEVEL
Dr. GÖKHAN TOPÇU	REPORT WRITING IN STREET SOCIAL WORK
Dr. GÖKHAN TOPÇU	INDUSTRIAL SOCIAL WORK IN THE POST-INDUSTRIAL AGE
Süheyla GÜNEŞ, Prof. Dr. Ali ŞAHİN	THE EFFECT OF BELIEF SYSTEM AND CULTURE ON IMMIGRANTS' ACCEPTANCE
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ	BAĞIMLILIK PROBLEMİNİN SOSYAL ETKİLERİ VE BAĞIMLILIKLA MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ	YEREL YÖNETİMLERDE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE BELEDİYELERİN SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 4 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç, CANER YEDİKARDEŞ**
Assist. Prof. Dr. HÜSEYİN ÖZDEMİR NURHAN BAŞARAN	RENK TONLARIYLA ELDE EDİLEN DESENLERİN DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI
Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR	OPEN AND CLOSED COMPOSITION IN POSTER DESIGN
Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR	CONTENT AND FORM IN POSTER DESIGN
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	THE ART OF QUILTING IN TRABZON, A QUILT MASTERS AND ITS MODELS
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	TAILORING SCHOOLS AS AN INITIATOR OF WOMEN'S EDUCATION IN TRABZON: ON THE EXAMPLE OF NERİMAN KARLUK TAILORING SCHOOL
Dr. Öğr Üyesi Ayla BİRİNCİ	KAMUSAL SANAT ve OSMAN AKAN ÇALIŞMALARI
Doç, CANER YEDİKARDEŞ	GÜNCEL BİR SORUN OLAN KURAKLIĞIN PLASTİK SANATLAR ALANINDA KONU EDİLMESİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ
Doç, CANER YEDİKARDEŞ	ANKARA ETNOĞRAFYA MÜZESİNDE SERGİLENEN SERAMİKLERİN GÜNÜMÜZ SERAMİK SANATINDAKİ YERİ BAĞLAMINDA DİYALEKTİK SORUNLARI
Öğr .Gör. Şükran TÜMER	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜREL VARLIĞIMIZDAN OLAN EKOLOJİK BEZ BEBEKLER İLE GERMİYAN KÖYÜ ÖRNEĞİNDE FARKINDALIK YARATILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Öğr .Gör. Şükran TÜMER	EGE ÜNİVERSİTESİ ETNOGRAFYA MÜZESİ GELENEKSEL BALKAN GİYSİ FORMLARININ VE SÜSLEME TEKNİKLERİNİN YORUMLANMASI
Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLBER	KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE KORUNAN 2946, 3007, 3348 VE 3438 ENVANTER NUMARALI, İSLAM DİNİ FIKIH KONULU YAZMA ESERLERİN KİTAP SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 5 SESSION: 2	**MODERATOR: ÖĞR. GÖR. DR. MÜCAHİT ÇİTİL**
Assoc. Prof. Dr. EDA BOZKURT Assist. Prof. Dr. GÜVEN GÜNEY	THE EFFECT OF PORTFOLIO INVESTMENTS ON ECONOMIC GROWTH
Dr. Öğr. Üyesi Halil KETE	2008-09 KÜRESEL KRİZİ VE COVID DÖNEMİNDE G7 ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSI
Dr. Öğr. Üyesi, Ahu Fatma MANGIR Arş. Grv. Şükrü SÜRÜCÜ	TÜRKİYE VE BRICS ÜLKELERİ ARASINDA YARATICI ENDÜSTRİLER ÖZELİNDE REKABET ANALİZİ: FİNGER – KREİNİN İHRACAT BENZERLİK İNDEKS YAKLAŞIMI
Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN	THE EFFECT OF KIWIFRUIT PRODUCTION ON THE TURKISH ECONOMY
Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN	THE ECONOMIC SITUATION OF WHEAT IN TURKEY
ÖĞR. GÖR. DR. MÜCAHİT ÇİTİL	HİZMET TİCARETİ DENGESİ İLE REEL DÖVİZ KURU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Assist. Prof. Dr. ÖZGÜR ÖZAYDIN Res. Assist. ANIL DAĞDEMİR	FOREIGN DIRECT INVESTMENT and ECONOMIC GROWTH with STRUCTURAL BREAK THE CASE of SINGAPORE
Assist. Prof. Dr. ÖZGÜR ÖZAYDIN Res. Assist. ANIL DAĞDEMİR	THE RELATIONSHIP between HEALTH EXPENDITURES and ECONOMIC GROWTH: AN ARDL FRAMEWORK for the CASE of USA
Dr. MERAL ÇABAŞ	YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER İÇİN FELDSTEIN-HORIOKA BULMACASI GEÇERLİ Mİ?
Uzm. VOLKAN BUGUR Dr. HASAN AKAY	THE IMPACT OF CREDIT RATINGS ON DIRECT INVESTMENTS: THE CASE OF TURKEY

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 6 SESSION: 2 MODERATOR : Doç. Dr. SONGÜL ARAL	
Arş. Gör. Elif Sayın	FRANZ PETER SCHUBERT'S CONTRIBUTIONS TO THE ART OF LIED
Arş. Gör. Elif Sayın	IN THE AXIS OF EXPRESSIONISM II. VIENNA MUSIC SCHOOL
Dr. Öğr. Üyesi, BERTAN RONA BERKAY SARUÇ	SAYGUN'UN BESTECİLİĞİNDE HALK MUSIKİMİZİN YERİ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kürşat ALBAYRAK	SANATTA AÇILIM YAPABİLMENİN GEREKLİLİĞİ
Doç. Dr. SONGÜL ARAL	MALATYA İLİ YAZIHAN İLÇESİNDE GÖRÜLEN BİR GRUP YASTIK HALI
Şerife DOĞAN	KONYA'DA ÖZEL KOLEKSİYONDAKİ KANAVİÇE İĞNE TEKNİĞİ İLE İŞLENMİŞ YASTIK YAYGISI ÖRNEKLERİ
Şerife DOĞAN	KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE BAĞLI KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN 19. YÜZYIL TÜRK İŞLEMELİ PEŞKİRLER
Metin EFE	KABAK KEMANE YAPIMCISI ARSLAN AKYOL'UN KABAK KEMANE ÜRETİMİNDEKİ STANDARDİZASYONA KATKISI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Assoc. Prof. Dr. Hülya KAYNAR Öğr. Gör. Serdar Korkmaz	THE CULTURAL EXISTENCE THAT NEEDS TO BE PROTECTED IS THE SUBJECT TO THE "SIVAS ARCHAEOLOGY MUSEUM" AND THE OPEN AIR MUSEUM
Assoc. Prof. Dr. Hülya KAYNAR Öğr. Gör. Serdar Korkmaz	ART STORY FROM THE PAST TO THE FUTURE: SİVAS ÇORAPCI HAN (IHRAMCIZADE CULTURE AND ART CENTER)

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 7 SESSION: 2	**MODERATOR: Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK**
Yüksek Lisans Öğrencisi, Miray Kabay Assoc. Prof. Dr. Hatice Zekavet Kabasakal	COVİD- 19 SALGININ ÇOCUKLARIN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebru AYDEMİR Assoc. Prof. Dr. Hatice Zekavet Kabasakal	ZORBALIK İLE EMPATİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Psikolojik Danışman BAŞAK TÜRKYILMAZ	GELECEK FARKINDALIĞI KARİYER PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARIN KARİYER KEŞİFLERİNE ETKİSİ
Assist. Prof. Dr. İrfan ÖZET	THE ROSE AND THE CRESCENT: ALPEREN OCTOBER MAGAZINE AS A NATIONALIST-CONSERVATİVE NEWSLETTER
Dr. SUNA KÖSE	TÜRKİYE'DE WHİSTLEBLOWİNG: LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR İNCELEME
ESRA UĞUR Dr. ENVER ULAŞ	OLUMSUZ ÇOCUKLUK ÇAĞI YAŞANTILARININ ÖZ-ŞEFKAT İLİŞKİSİNDE PSİKOLOJİK ESNEKLİĞİN ARACI ROLÜ
Doç. Dr. NURTEN KIMTER MERVE KESİKBAŞ YAVŞAN	SOSYAL MEDYA UYGULAMALARINDA MAHREMİYETİN İFŞASI, GİZLİLİĞİ VE KORUNMASI İLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK	SAVAŞ: SINIRSIZ ŞİDDET
Zümrüt GENÇ Assist. Prof. Dr. Yusuf BİLGE	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF CHILD-PARENT RELATIONSHIP THERAPY (FILIAL THERAPY) ON PARENTS AND CHILDREN

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	13: 00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 8 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç. Dr. Devrim ERTÜRK**
Şahturna TÜRKASLAN Assoc. Prof. Dr. METİN AKSOY	PANDEMİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİNİ TÜRKİYE ÖZELİNDE AÇIKLAMAK
Şahturna TÜRKASLAN Assoc. Prof. Dr. METİN AKSOY	TOPLUMSAL GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacer ÖZDEMİR	TEK EBEVEYNLİ GENÇLERDE DEĞERLER
Dr. Figen Balamir	BEING BORN SUNNI, BECOMING SHIITE: EXPERIENCES OF ACCEPTING SHIISM IN TURKEY
Arş. Gör. İsmet DEMİR	TÜRKİYE'DE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKASI ÖRNEĞİ: ROMAN AÇILIMI
Arş. Gör. İsmet DEMİR	ÇAĞIMIZIN VEBASI: NARSİSİZM
Sümeyra TUNCER	TÜRK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM VE TABU
Doç. Dr. Devrim ERTÜRK	KİMLİK VE SİYASET
Doç. Dr. Devrim ERTÜRK	TÜRKİYE SİYASAL PARTİ SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

29. 12. 2022	13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:9 SESSION: 2	**MODERATOR: Nidhi Gadura**
Rudolf Egger	THE WIDER BENEFITS OF NEGOTIATIONS: AUSTRIAN PERSPECTIVE ON EDUCATIONAL LEADERSHIP AS A 'POWER GAME' FOR TRADE UNIONS
Heba Mustafa Abdullah	IMPROVING LISTENING COMPREHENSION FOR EFL PRE-INTERMEDIATE STUDENTS THROUGH A BLENDED LEARNING STRATEGY
Shima Nikanjam, Badiossadat Hassanpour, Adi Irfan Che Ani	EXPLORATION OF INFLUENTIAL FACTORS ON FIRST YEAR ARCHITECTURE STUDENTS' PRODUCTIVITY
Juha Kettunen	QUALITY AND QUANTITY IN THE STRATEGIC NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
Nidhi Gadura	DIFFERENT ROLES FOR MENTORS AND MENTEES IN AN E-LEARNING ENVIRONMENT
Eugene Allevato	ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH TRANSFORMATIVE PEDAGOGIES IN UNIVERSITIES
Juha Kettunen	THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION
Tessa Berg, Emma Guion Akdag	USING COLLABORATIVE PICTURES TO UNDERSTAND STUDENT EXPERIENCE
Bibiana Hlebova	OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA
Shahlan Surat, Saemah Rahman, Saadiah Kummin	INQUIRY ON THE IMPROVEMENT TEACHING QUALITY IN THE CLASSROOM WITH META-TEACHING SKILLS

29. 12. 2022	13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:10 SESSION: 2	**MODERATOR: Nicole S. McKinney**
Izabela Pietras	CHARACTERISTICS OF COGNITIVE FUNCTIONS AMONG POLISH ADOLESCENCE WITH SPELLING DISORDERS
Yoojin Chung	THE FEMALE BEAUTY MYTH FOSTERED BY THE MASS MEDIA
Nicole S. McKinney	SELF-ESTEEM AND STRESS LEVEL AMONG TRAUMATIC BRAIN INJURED ADULTS WITH MILD, MODERATE AND SEVERE INJURIES ATTENDING A DAY PROGRAM REHABILITATION FACILITY
Ana Pauna Zbigniew Pleszewski	CLINICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN THE RESEARCH ON THE RAPE MYTH
Yasmin Binti Othman Mydin Mohd. Fadzillah Abdul Razak	COGNITIVE BEHAVIOUR THERAPY TO TREAT SOCIAL ANXIETY DISORDER: A PSYCHOLOGY CASE
Ana Pauna	EXPERT WITNESS TESTIMONY IN THE BATTERED WOMAN SYNDROME
Aiping Liu Xiaoping Ying Jing Luo	THE FLASHBULB MEMORY OF THE POSITIVE AND NEGATIVE EVENTS: WENCHUAN EARTHQUAKE AND ACCEPTANCE TO COLLEGE
J. Maksimainen	COGNITIVE LANDSCAPE OF VALUES – UNDERSTANDING THE INFORMATION CONTENTS OF MENTAL REPRESENTATIONS
M. Bambulyaka	THE IMPLICIT METHODS FOR THE STUDY OF TOLERANCE
Elena Chernyshkova	DYNAMIC OF AGGRESSIVE BEHAVIOR AT THE CONTEXT OF REFLECTIVE PROCESS
Subramaniam Chandran	HOW DOES PSYCHOANALYSIS HELP IN RECONSTRUCTING POLITICAL THOUGHT? AN EXERCISE OF INTERPRETATION

29. 12. 2022	13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:11 SESSION: 2	**MODERATOR: Eleftherios Giovanis**
George Yungchih Wang	THE APPLICATION OF REAL OPTIONS TO CAPITAL BUDGETING
Paitoon Kraipornsak	IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: CASE OF THAILAND
Amilia Hasbullah, Wan Zahari Wan Yussof, Maziah Ismail	A PROPOSAL OF COMMUNITY BASED FACILITY MANAGEMENT PERFORMANCE (CBFM) IN THE EDUCATION SYSTEM OF BATUBARA DISTRICT IN INDONESIA
Tomáš Brabenec	CERTAIN IMPORTANT ASPECTS OF COST CONTRIBUTION ARRANGEMENTS IN FINANCIAL MANAGEMENT
Eleftherios Giovanis	APPLICATION OF ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN THE PREDICTION OF ECONOMIC CRISIS PERIODS IN USA
Kazuhide Sugiyama, Hiroshi Osada	INTEGRATION PROCESS OF INDUSTRIAL DESIGN AND ENGINEERING DESIGN
Maarit Valo, Pertti Hurme	ATTRIBUTIONS BY TEAM MEMBERS FOR TEAM OUTCOMES IN FINNISH WORKING LIFE
Haksoon Kim	DOES CORPORATE GOVERNANCE OR TRANSPARENCY AFFECT FOREIGN DIRECT INVESTMENT?
Shahin Dezdar, Sulaiman Ainin	ERP IMPLEMENTATION SUCCESS IN IRAN: EXAMINING THE ROLE OF SYSTEM ENVIRONMENT FACTORS
Linda Sau-ling LAI	SOCIAL COMMERCE – E-COMMERCE IN SOCIAL MEDIA CONTEXT
Alireza Faed, David Forbes	IMPACT OF CUSTOMER MANAGEMENT SYSTEM IN IMPROVING CUSTOMER RETENTION: OPTIMIZATION OF NEGATIVE CUSTOMER FEEDBACK

29. 12. 2022	13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:12 SESSION: 2	**MODERATOR: Oluwatosin A. Ijabadeniyi**
Savita Ahlawat Dhian Kaur	FOOD SECURITY IN INDIA: A CASE STUDY OF KANDI REGION OF PUNJAB
Nouf Saad Alnassar, Susan Grant, Ray Holland	DESIGN MANAGEMENT APPLICATIONS TO IMPROVE WORK ENVIRONMENT FOR FEMALE ACADEMICS IN SAUDI ARABIA
Sam Moshaver	EXPANDING AFFORDABLE HOUSING THROUGH INCLUSIONARY ZONING IN THE CITY OF TORONTO
Oluwatosin A. Ijabadeniyi	FOOD SAFETY CULTURE PARAMOUNT THAN TRADITIONAL FOOD SAFETY SYSTEM AND FOOD SAFETY CULTURE IN SOUTH AFRICAN FOOD INDUSTRIES
Sedat Cereci	ROLE OF DIRECTOR'S PHILOSOPHICAL APPROACH IN CINEMATOGRAPHIC EXPRESSION
Yvonne T. Haigh	CONFLICT, CONFUSION, CHOICE: A PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO ACTS OF CORRUPTION
Amruta Khairnar, Joy Sen	PLANNING FOR MINIMIZATION OF SOCIOECONOMIC INEQUALITIES WITHIN VIDARBHA REGION, MAHARASHTRA, INDIA
Nuraddin Sadykov, Altynai Zhussipova, Omirkhan Abdimanuly	KAZAKH LITERATURE IN EMIGRATION AND WORKS OF MAZHIT AITBAYEV
M. Nogaibayeva, Zh. Kumganbayev	FEATURES OF FOLLOWING THE CUSTOMS AND TRADITIONS IN TURKESTAN IN THE LATE XIXTH AND EARLY XXTH CENTURIES
Karen Armstrong	THE MASQUERADE OF LIFE, OUR MANY SELVES AND ISSUES OF PRIVACY

29. 12. 2022 13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 833 6093 5859 Passcode: 29301222	
HALL:13 SESSION: 2 MODERATOR: Anne A. Christopher	
Alzahrani.M.E, Goodwin.R.D	TOWARDS A UTAUT-BASED MODEL FOR THE STUDY OF EGOVERNMENT CITIZEN ACCEPTANCE IN SAUDI ARABIA
Dominykas Broga	CAN WE SECURE SECURITY?
Noor Sulastry Yurni Ahmad , Ki-Soo Eun	THE RISE OF NATIONALISM AMONG SOUTH KOREAN YOUTH AND DEMOCRACY: AN ANALYSIS
Vincent Fromentin	MIGRATION AND UNEMPLOYMENT DURATION: THE CASE OF THE OECD COUNTRIES
Anne A. Christopher	DEIXIS AND PERSONALIZATION IN AD SLOGANS
Noor Mohammad	NEED TO IMPLEMENT THE ENVIRONMENTAL ACCOUNTING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: AN OVERVIEW
Tariq Rahim Soomro, Muhammad Sarwar	GREEN COMPUTING: FROM CURRENT TO FUTURE TRENDS

29. 12. 2022	**13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)**
Meeting ID: 833 6093 5859	**Passcode: 29301222**
HALL:14 SESSION: 2	**MODERATOR: Paitoon Kraipornsak**
A. Ramachandran	ECOLABELING AND GREEN CERTIFICATION FOR EFFECTIVE FISHERIES MANAGEMENT – AN ANALYSIS
Chummanond Natchaya, Rotchanakitumnuai Siriluck	DETERMINING THE ONLINE PURCHASING LOYALTY FOR THAI HERBAL PRODUCTS
E. Giovanis	APPLICATION OF FEED-FORWARD NEURAL NETWORKS AUTOREGRESSIVE MODELS IN GROSS DOMESTIC PRODUCT PREDICTION
Masood Uzzafer	A NEW DIMENSION IN SOFTWARE RISK MANAGMENT
E. Giovanis	PROPOSAL OF ADDITIONAL FUZZY MEMBERSHIP FUNCTIONS IN SMOOTHING TRANSITION AUTOREGRESSIVE MODELS
Rotchanakitumnuai, Siriluck	SUCCESS FACTORS OF LARGE SCALE ERP IMPLEMENTATION IN THAILAND
Asim Kumar Pal, Debabrata Nath, Sumit Chakraborty	A DISCRIMINATORY REWARDING MECHANISM FOR SYBIL DETECTION WITH APPLICATIONS TO TOR
Arazi Idrus, Christiono Utomo	FUNCTIONALITY OF NEGOTIATION AGENT ON VALUE-BASED DESIGN DECISION
Paitoon Kraipornsak	IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION AND ON THE ECONOMY: THE CASE OF THAILAND
Habibollah Najafi, Amir Abbas Yazdani, Hosseinali Nahavandi	2 VALUE ENGINEERING AND ITS EFFECT IN REDUCTION OF INDUSTRIAL ORGANIZATION ENERGY EXPENSES
Haroon Altarawneh, Sattam Allahawiah	ELECTRONIC MARKETS HAS WEAKENED THE “TRADEOFF BETWEEN REACH AND RICHNESS“ IN THE INTERNET

29. 12. 2022 13: 30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Meeting ID: 833 6093 5859 Passcode: 29301222	
HALL:15 SESSION: 2 MODERATOR: Sholpan Zhandossova,	
Sun Mei, Nagata Katsuya, Onoda Hiroshi	CORPORATE SUSTAINABLE DEVELOPMENT ASSESSMENT BASE ON THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY
Madina Kenzhegaranova, Aibol Mukhsiynov, Houman Sanandaji	STATE PROGRAMS ANALYSIS AND SOCIAL CRISIS MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: A DESCRIPTIVE STUDY
Pavel Janak	APPLICATION OF MOTIVATIONAL FACTORS FOR UPLOADING FILMS TO WEBSITES ULOZTO.NET AND PIRATEBAY.ORG
Sholpan Zhandossova, Erden Ordabek, Yelbolsyn Nazarov	THE NATIONAL SECURITY ASSURANCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
Roelien Goede	A CRITICAL SOCIAL RESEARCH PERSPECTIVE ON SELF-DIRECTED LEARNING AND INFORMATION TECHNOLOGY PRACTITIONERS
Inês Vieira	THE PORTUGUESE PRESS PORTRAIT OF “ENVIRONMENTAL REFUGEES“
James Moir	STUDENTS, KNOWLEDGE AND EMPLOYABILITY
Karen Armstrong	MANAGING YOUR ONLINE REPUTATION: ISSUES OF ETHICS, TRUST AND PRIVACY IN A WIRED, “NO PLACE TO HIDE“ WORLD
Sirous Panahi Jason Watson Helen Partridge	SOCIAL MEDIA AND TACIT KNOWLEDGE SHARING: DEVELOPING A CONCEPTUAL MODEL
Ahmad Saiful Azlin Puteh Salin, Norlela Kamaludin, Siti Khadijah Ab Manan, Mohd Shatari Abdul Ghafar	DIRECTORS- ISLAMIC CODE OF ETHICS

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:1 SESSION: 3	**MODERATOR: Doç. Dr. Hicran KASA**
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARASAÇ	ŞEKERLİ İÇECEKLERİN VERGİLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Erman KILINÇ	SAVAŞIN GÖLGESİNDE İŞLETMECİLİK: UKRAYNA ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Hicran KASA	THE IMPORTANCE OF TECHNOLOGY MANAGEMENT IN THE AVIATION INDUSTRY
Doç. Dr. Hicran KASA	The İmpact of Service Exports on Airline Companies Profitability: An Empirical Analysis
Dr.Gülten ŞEN	EVALUATION OF THE LIVESTOCK SECTOR IN TERMS OF REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF KÜTAHYA PROVINCE
Gürkan ÇENESİZ	LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN MAKRO ÖLÇEKLİ SORUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Mehmet Ali YAMAK	TERSİNE LOJİSTİK FAALİYETLERİNİN İŞLETME PERFORMANSI İLE İLİŞKİSİNİN ANALİZİ
Dr. Ahmet ALP ÖZBALCI Dr.Öğr. Üyesi Mehmet Selman KOBANOĞLU	YÖNETİM YAZININDA DİJİTAL LİDERLİK: BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ
Dr.Öğr.Üyesi, Ethem TOPÇUOĞLU	INVESTIGATION OF THE IMPACT OF THE CARBON FOOTPRINT PROBLEMS ON SUSTAINABILITY WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS IN INTERNATIONAL LITERATURE
Dr.Öğr.Üyesi, Ethem TOPÇUOĞLU	INVESTIGATION OF THE IMPACT OF THE CARBON FOOTPRINT PROBLEMS ON BUSINESSES WITH BIBLIOMETRIC ANALYSIS IN INTERNATIONAL LITERATURE
Doç. Dr. Banu ÖZBUCAK ALBAR	ÇALIŞMA YAŞAMINDA DEZAVANTAJLI GRUPLAR
Yüksek Lisans Öğrencisi Mete Yılmaz Prof. Dr. Senay Yürür	ÇALIŞANLARININ PROSEDÜR ADALETİ ALGILARI HİZMET ALICILARINA YANSIR MI? ÖĞRETİM ÜYELERİ VE ÖĞRENCİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr., BUKET KARATOP ECE ASLAN YELMAN TÜRKCAN KARATOP	AİLE İŞLETMELERİNİN YAŞAM DÖNGÜSÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ETKİSİ: 2.NESİL YÖNETİCİLER İLE YAPILAN BİR İNCELEME

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:2 SESSION: 3	**MODERATOR: Dr. Öğretim Üyesi, ZEYNEP KARAŞ**
Doç. Dr. Meltem AKCA	AIR FRANCE-KLM BİRLEŞMESİ
Doç. Dr. Meltem AKCA	HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İFLAS: ATLASJET ÖRNEĞİ
HANDE KARA, Prof. Dr. YÜKSEL AKAY ÜNVAN	THE EFFECT OF THE PERFORMANCE APPRAISAL SYSTEM ON PEOPLE'S CAREER MANAGEMENT AND JOB MOTIVATION
Dr Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR Lisans Öğrencisi Burcu Dilek GÜMÜŞ Lisans Öğrencisi Gülçin ÖZEL	EFFECTS OF DIGITALIZATION AND TECHNOLOGY ON PERSONNEL EMPLOYMENT IN BANKING SECTOR
Dr. Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR Lisans Öğrencisi, İlber Bora ALNIAK Lisans Öğrencisi, Ahmet ÖZKARACA Lisans Öğrencisi Berkay SALIK	A STUDY ON THE LOAN OPPORTUNITIES OFFERED BY BANKS TO TRADES AND SMEs
Assist. Prof. Dr. Fatma KARAKAYA DEMİRKUTLU	COVID-19 PANDEMIC: CHANGE IN TURKEY'S FOREIGN TRADE
Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR	HAYAT DIŞI SİGORTACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL ORANLARLA PERFORMANSININ CRITIC, SWARA II, WISP-S VE OWA OPERATÖRÜ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR	KAMU SERMAYELİ TİCARİ BANKALARININ ÇEVRESEL, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ESG) PERFORMANSININ STANDART SAPMA, WPM VE CRADIS YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ANALİZİ
Assoc. Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ	ORGANIZATIONAL AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN A WORLD OF UNCERTAINTY
Assoc. Prof. Dr. Devrim VURAL YILMAZ	CAREER MANAGEMENT OF INTERNATIONAL STUDENTS
Dr. Öğretim Üyesi, ZEYNEP KARAŞ	GIDA GÜVENLİĞİ EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:3	**SESSION: 3** **MODERATOR : Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER**
Araş. Gör. Dr. AYÇİN GELİR ATABEY	YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ VE YENİ MEDYA
Yüksek Lisans Öğrencisi, BÜŞRA SARIŞEN Doç. Dr., ÖMER AYDINLIOĞLU	SOSYAL FARKINDALIK OLUŞTURMA SÜRECİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE TELEVİZYON DİZİLERİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Yüksek Lisans Öğrencisi, DERYA KİRAZ Doç. Dr. ÖMER AYDINLIOĞLU	ELEŞTİREL BİR PERSPEKTİFTEN TÜKETİM TOPLUMU, KARA CUMA VE ALIŞVERİŞ ÇILGINLIĞI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Evren Atcı	PRESENTATION OF IDEOLOGY IN TURKISH CINEMA: SEMIOTIC ANALYSIS OF THE MOVIE THIS IS THE END
Lisansüstü Öğrenci, KÜBRA KURUCAN	OSMAN GAZİ'NİN SİLAH ARKADAŞLARININ TARİHİ KİMLİKLERİNİN KURULUŞ OSMAN DİZİSİ'NDEKİ KURGU KİŞİLİKLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI
Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER	A QUALITATIVE ANALYSIS OF INFIDELITY IN POPULAR TELEVISION SERIES (TURKEY/2022)
Assoc. Prof. Dr. Hacer AKER	"Hasta Mıyım?" "Ölecek Miyim?" "Buna İnanamıyorum!" "Ben Kanserim." İTİRAF EDİYORUM: BEN BİR SİBERKONDRİYAKIM, HADİ BUNU BİRLİKTE ATLATALIM!
Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Ali GAZİ	BİR ALTERNATİF MEDYA MECRA OLARAK İNTERNET HABERCİLİĞİ: K2HABER SİTESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Ali GAZİ	SURİYELİ MÜLTECİLERİN GAZİANTEP YEREL MEDYASINDAKİ TEMSİLİ; GAZİANTEP SABAH GAZETESİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK	IMPACT OF BIG DATA ON MACHINE LEARNING
Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK	INDUSTRY 4.0 IN THE BUSİNESS WORLD

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:4 SESSION: 3	**MODERATOR:** Öğr. Gör. Dr. Enes KAVRUT
DR.,FULYA KAHRIMAN PROF.,GREGORY N. HAIDEMENOPOULOS DR.,MARIA-IOANNA T. TZINI	AISI 316L PASLANMAZ ÇELIĞIN KUTU KROMLAMA PROSESI ILE YÜZEY MODIFIKASYONUNUN MODELLENMESİ
Dr. Öğr. Üye. Ali ÖZ Dr. Öğr. Üye. Fatma KARAGÖL Doç. Dr. Rıza POLAT Dr. Öğr. Üye. Cemal KARAASLAN	KALSİYUM NİTRAT VE SODYUM TİYOSİYANAT ESASLI ANTİFRİZ KATKILARIN KENDİLİĞİNDEN YERLEŞEN TAZE HALDEKİ BETONLARIN DON DİRENCİNE ETKİSİ
Öğr. Gör. Dr. Enes KAVRUT	CAN IT OBTAIN A pH-SENSITIVE NATURAL DECOMPOSITION INDICATOR WITH PROTEIN-BASED EDIBLE FİLM PACKAGİNG?
Öğr. Gör. ,Enes ÖZEN Prof. Dr. , Tuğrul OKTAY	KOLU YÜKSELEN-ALÇALAN VE GÖBEK AÇISI DEĞİŞEN QUADROTOR'DA BAŞKALAŞIM VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASI
Dr. ÖZLEM HACIOĞLU Prof. Dr. M. ATİLLA TAŞDELEN	POLİOLEFİN ELASTOMER ESASLI KABLO DIŞ KILIFININ YANMAZLIK ÖZELLİKLERİNİN İYİLEŞTİLMESİ
Arş. Gör. Emine Yalman Öğr. Gör. Mustafa Göktan Aydın Prof. Dr. Tolga Depci Doç. Dr. Yunus Önal	PRODUCTION AND ANALYSIS OF HARD CARBON FROM WATER HYACINTH
Dr. Volkan Ramazan AKKAYA	THERMODYNAMIC ANALYSIS AND METAHEURISTIC OPTIMIZATION OF A GEOTHERMAL BASED DOUBLE FLASH ORGANIC RANKINE CYCLE SYSTEM USING AN OPEN-SOURCE PROCESS SIMULATOR
Doç. Dr. Abdullah CANDAN Doç. Dr. Salih AKBUDAK	NdPdBi YARI HEUSLER BİLEŞİĞİNİN YAPISAL STABİLİTESİ, MEKANİK VE ELEKTRONİK ÖZELLİKLERİ İÇİN İLK PRENSİPLER ÇALIŞMASI
Doç. Dr. Abdullah CANDAN Doç. Dr. Salih AKBUDAK	KÜBİK LAVES FAZLI ErIr 2 BİLEŞİĞİNİN ELEKTRONİK, MEKANİK VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ
Arş. Gör. Dr. HÜSEYİN ZAHİT DEMİRAĞ Dr. Öğr. Üyesi MEHMET DOĞAN	KANAT VE KANATÇIK TİPİ VORTEKS ÜRETİCİLERİN ISIL PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:5 SESSION: 3	**MODERATOR: Assist. Prof. Dr. KEMAL ATASOY**
Juliana Al Massri	THE ISRAELI DEFENSE FORCES: AIR FORCES.
Juliana Al Massri	CREATING POLITICAL PARTIES IN PALESTINE
P.h.D. Student, Melek Adsız	USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES IN TERMS OF OPERATIONAL CAPACITY IN THE 21ST CENTURY
Mustafa Abdullah Noman Ahmed	EVALUATING THE ROLE OF THE UNITED NATIONS SPECIAL ENVOYS IN RESOLVING THE CONFLICT IN YEMEN
Prof. Dr. ASIM ÇOBAN Yüksek Lisans öğr. SERHAT KAVUK	TÜRKİYE'NİN 20.YÜZYIL ORTADOĞU POLİTİKALARI
Doç. Dr. Helin SARI ERTEM Doktora Adayı Çağla VURAL	ABD DIŞ POLİTİKASINDA LATİN AMERİKA VE GÖÇ: ONTOLOJİK GÜVENLİK EKSENLİ BİR OKUMA
Doç. Dr. Helin SARI ERTEM Doktora Adayı Ceren Melis KILIÇ	DIŞ POLİTİKA ANALİZİNDE ONTOLOJİK GÜVENLİK, PSİKANALİZ VE LACAN
Gamze ÇELEBİZADE Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan IĞDIR AKARAS	YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞINDA GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ROLÜ
Gamze ÇELEBİZADE Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan IĞDIR AKARAS	DOĞU AKDENİZ MESELESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE- LİBYA İLİŞKİLERİ
BARKIN ÖZYURT	FORMATIONS OF HIGHER JUDICIAL BODIES IN THE CONSTITUTIONAL AMENDMENT PROPOSAL OF SIX POLITICAL PARTIES (TABLE OF SIX)
Assist. Prof. Dr. KEMAL ATASOY	THE RISK OF AMBUSH MARKETING IN SPORT SPONSORSHIP
ALP EREN TURHAN,	LEGAL NATURE OF THE ACT FOR ANNULMENT OF OBJECTION
Dr. Öğretim Üyesi HÜSEYİN MURAT IŞIK	TÜRKİYE'DE 2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNİN TARTIŞMALI YÖNLERİ

Tayfun YILDIRIM Doç. Dr. Nursel YALÇIN	Android Akıllı Telefonların Adli Bilişim İncelemesinde Root Yetkisini Kazanmanın Gerekliliği ve Hukuki Kabul Edilebilirliği

29.12. 2022	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:6	**SESSION: 3** **MODERATOR: Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ**
Doç. Dr., Salih GÜRBÜZ	EBEVEYN VE ÇOCUK İLETİŞİMİNDE İLETİŞİM ENGELLERİNİN "SEN HİÇ ATEŞ BÖCEĞİ GÖRDÜN MÜ?" FİLMİ ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ
Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ	MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK TARİHİNE YÖNELİK PROBLEM KURMA YAKLAŞIMLARI
Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ,	MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİKSEL OYUN OLUŞTURMA SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi, İREM GÜRGAH OĞUL	COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ
Çağla Nur ÖZKAN Doc. Dr. Seda OKUMUŞ	7. SINIF FEN DERSİ ÖĞRETİMİNDE DENEYLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA VE DÜŞÜNCELERİNE ETKİSİ
Dr. Serkan ÇİFTCİ Dr. Abdulkadir SAĞLAM	THE USE OF WEB 2.0 TOOLS IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: A REVIEW ON THE BENEFITS AND CHALLENGES
ELİF BULAÇ Prof. Dr. MUSTAFA YEŞİLYURT	İLKOKULDAKİ BİR META ANALİZ İÇİN İÇERİK ANALİZİ
Assoc. Prof. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN	CULTURAL BARRIERS TO EFL TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT
Assoc. Prof. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN	DISCOURSE ANALYSIS OF POETRY AS A TOOL IN EFL CLASSES: EXPLORING POSSIBILITIES FOR LANGUAGE LEARNING
Dr. Abdulkadir Yüksel	A RESEARCH ON UNEMPLOYMENT CONCERNS OF FEMALE TEACHER CANDIDATES IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL FORMATION EDUCATION

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 7	**SESSION: 3** **MODERATOR: Doç. Dr. RECEP TEMEL**
Araştırma Görevlisi Doktor, MERVE KAYADUVAR	THE ROLE OF ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES IN THE NEOLIBERALISATION OF THE LABOUR MARKETS
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOÇBULUT Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ALTIPARMAK	KAMU HARCAMALARI VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA
Assist. Prof. Dr. Muhammed SAMANCI	FINANCIAL RULES AND TAX POLICY: CASE OF TÜRKİYE
Doç. Dr. RECEP TEMEL	TÜRKİYE'DE İL ÖZEL İDARELERİ BÜTÇE GELİŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2013-2022)
Dr. Yunus Emre KARACA Dr. Ahmet Melik SAHABİ	IMPORTANCE OF UNMANNED SYSTEMS IN TERMS OF INTERNATIONAL AND NATIONAL SECURITY
Doç. Dr., DİLEK GÖZE KAYA GÜLŞAH ÇETİN	TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ VE YAŞANAN SORUNLAR
Ali YILDIRIM	TÜRKİYEDE ALINAN GELİR VE KURUMLAR VERGİSİNİN İLLER BAZINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK	A PROPOSAL OF AN INSTITUTION FOR TRAINING CANDIDATES FOR PUBLIC ADMINISTRATION ADMINISTRATOR IN TURKEY: SCHOOL OF PUBLIC ADMINISTRATION
Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK	TÜRKİYE CENTERED APPROACH TO DEVELOP TÜRKİYE'S PUBLIC POLICY ON FOREIGN STUDENTS: TÜRKİYE CENTURY POLICY

29.12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	16: 00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 8 SESSION: 3	**MODERATOR: Doç. Dr. Berna YAVUZ PEHLİVANLI**
Assistant Professor Derya SİNANOĞLU	THE BIOSTRATIGRAPHY OF THE FIRAT FORMATION AND ITS IMPORTANCE FOR THE PETROLEUM SYSTEM
AYŞENUR ALBAYRAK Prof. Dr., UFUK CEBECİ ÖZGENUR TUNCER Res.Asst., OSMAN ÖĞÜNÇLÜ	DEVELOPMENT OF APS SOFTWARE SELECTION METHODOLOGY AND APPLICATION IN A JEWELERY COMPANY
Prof. Dr., Hasan SERİN Nihan Ayşe ANÇEL Arş. Gör. Dr. Yunus ŞAHİN	KAHRAMANMARAŞ İLİNDE YER ALAN ÇOÇUK OYUN PARKLARININ TASARIM VE PLANLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr., Hasan SERİN Ahmet GÜL , Arş. Gör. Dr. Yunus ŞAHİN	MOBİLYA İŞLETMESİNDE BULUNAN MAKİNALARDA TOZ ÖLÇÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ
Assist. Prof. Dr. Esra Taştan Özkan	INVESTIGATION OF DESİGN PARAMETERS OF BABY CLOTHES
Lecturer CİHAN GÖKÇÖL	CURRENT SITUATION OF SOLAR ENERGY IN TURKEY: 2023 UPDATE
Lecturer CİHAN GÖKÇÖL	POTENTIAL AND UTILIZATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN THE MARMARA REGION
Alican ÖKDEM Prof. Dr. Adnan AKKURT	DIŞ YÜZEYİ TRİBOELEKTRİK NANO MALZEME İLE KAPLANMIŞ ROKETTE ENERJİ HASADI
Dr. Öğretim Üyesi, EMİNE YAĞIZ GÜRBÜZ	UTILIZATION OF VARIOUS NANOFLUID SOLUTIONS IN A PLATE HEAT EXCHANGER
MSc, ELÇİN EROĞLU Phd, SEMANUR BELEN Assoc. Prof. Dr. UĞUR CENGİZ	FABRICATION OF ACRYLIC ACID/TEOS ORMOSIL SURFACE BY ONE-STEP, ONE-POT REACTION
Assist Prof, Mahmut SARI Erdem GÖKTÜRK	DETERMINATION OF SOIL PROPERTIES OF KROM VALLEY SARIOĞLU CHURCH BY GEOPHYSICAL METHODS
Doç. Dr. Berna YAVUZ PEHLİVANLI	JEOLOJİK ORTAM BELİRTECİ OLARAK NADİR TOPRAK ELEMENTLER
Doç. Dr. Berna YAVUZ PEHLİVANLI	NADİR TOPRAK ELEMENTLERİNİN (NTE) MADEN YATAKLARINDA KÖKEN BELİRTECİ OLARAK KULLANILMASI

29. 12. 2022	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:9 SESSION: 3	**MODERATOR: Tamara Djurickovic MSc**
Hastuti Saptorini	OCCUPANTS- BEHAVIOR AND SPATIAL IMPLICATIONS OF RIVERFRONT RESIDENTIAL IN YOGYAKARTA, INDONESIA
Charru Malhotra, Girija Krishnaswamy	CITIZENS- EXPECTATIONS FROM RURAL TELECENTRES: A CASE STUDY OF IMPLEMENTATION OF COMMON SERVICE CENTRES IN MUSHEDPUR VILLAGE, HARYANA, INDIA
Mirjana Radman-Funarić, Katarina Potnik Galić	RESEARCH OF POTENTIAL CLUSTER DEVELOPMENT IN PANNONIAN CROATIA
Suleiman Obeidat, Adnan Bashir, Wisam Abu Jadayil	THE IMPORTANCE OF CLASS ATTENDANCE AND CUMULATIVE GPA FOR ACADEMIC SUCCESS IN INDUSTRIAL ENGINEERING CLASSES
Suzana Basaruddin, Haryani Haron, Siti Arpah Noodin	DEVELOPING OMS IN IHL
Rachelle Bosua, Nina Evans	SOCIAL NETWORKS AND ABSORPTIVE CAPACITY
Tamara Djurickovic MSc	FROM E-GOVERNMENT TO E-DEMOCRACY CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT IN MONTENEGRO
Abdel-Samad M. Ali	SPATIAL THINKING ISSUES: TOWARDS RURAL SOCIOLOGICAL RESEARCH AGENDA IN THE THIRD MILLENNIUM
Mona Masood, Zakiah Zain	APPRECIATING, INTERPRETING AND UNDERSTANDING POSTERS VIA LEVELS OF VISUAL LITERACY
Anastasia Katsamaki, Nikolaos Bilalis, Vassilis Dedoussis	LEAN THINKING PROCESS IN THE DETERMINATION OF DESIGN SUGGESTIONS TO OPTIMIZE TREATMENT OF WEEE

29. 12. 2022	**16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)**
Meeting ID: 833 6093 5859	**Passcode: 29301222**
HALL:10 SESSION: 3	**MODERATOR: Ana Hol**
Prakash Singh	LEARNERS' VIOLENT BEHAVIOUR AND DRUG ABUSE AS MAJOR CAUSES OF TOBEPHOBIA IN SCHOOLS
Juha Kettunen	CO-AUTHORSHIP NETWORKS OF SCIENTIFIC COLLABORATION
Valeda Dent	IMPACT OF FOUR READING AND LIBRARY FACTORS ON THE GRADE AVERAGE OF UGANDAN SECONDARY SCHOOL STUDENTS: A QUANTITATIVE STUDY
Mahmoud I. Syam, Osama K. El-Hafy	THE BEST METHODS OF MOTIVATING AND ENCOURAGING THE STUDENTS TO STUDY: A CASE STUDY
Eleni Ioanna Levantinou	THE EFFECT OF ICONIC AND BEAT GESTURES ON MEMORY RECALL IN GREEK'S FIRST AND SECOND LANGUAGE
Iva Košek Bartošová	DEVELOPMENT OF ELEMENTARY LITERACY IN THE CZECH REPUBLIC
Ana Hol	STUDENTS AS GLOBAL CITIZENS: LESSONS FROM THE INTERNATIONAL STUDY TOUR
Teresa Coffman, Mary Beth Klinger	PROSPECTIVE CLASS TEACHERS- COMPUTER EXPERIENCES AND COMPUTER ATTITUDES
Nancy Jennings, Chris Collins	VIRTUAL OR VIRTUALLY U: EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SECOND LIFE
Glenda A. Gunter	THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES

29. 12. 2022	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:11 SESSION: 3	**MODERATOR: Subramaniam Chandran**
Fariba Haghbin, Othman Bin Ibrahim, Mohammad Reza Attarzadeh Niaki	KNOWLEDGE RELATIONSHIP MODEL AMONG USER IN VIRTUAL COMMUNITY
Hasimah Sapiri Anton Abdulbasah Kamil, Razman Mat Tahar, Hanafi Tumin	DYNAMICS SIMULATION APPROACH IN ANALYZING PENSION EXPENDITURE
Norma Rodrigues Gomes	KNOWLEDGE MANAGEMENT APPLIED TO FORENSIC SCIENCES
Amir Hossein Davami, A< li Gholami, Ebrahim Panahpour	THE USED OF ENVIRONMENTAL ETHICS IN METHODS AND TECHNIQUES OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT
Asim Tanvir, Numera Rafaqat	ADOPTABILITY ISSUES OF GPS IN PUBLIC SECTOR IN PAKISTAN
Marzieh Mokhtaripour	SYSTEMS AND SOFTWARE SAFETY AND SECURITY
Shoureshe Kanani, Hassan Zandi	A STUDY OF THE DAMAGES TO HISTORICAL MONUMENTS DUE TO CLIMATIC FACTORS AND AIR POLLUTION AND OFFERING SOLUTIONS
Subramaniam Chandran	HOW DO POLITICIANS RECOVER THEIR COSTS? THE POLITICAL ECONOMY OF REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN INDIA
Claude Alavoine	ETHICS IN NEGOTIATIONS: THE CONFRONTATION BETWEEN REPRESENTATION AND PRACTICES
Timothy Yoonsuk Lee, Jinhwan Yu, Somi Nah	A CONFUCIANISM OBSERVED IN DISASTER FILMS OF EAST ASIA
Dragana Bjelić, Mirela Mezak Stastny	CONSTITUTIONAL COMPLAINT AS AN INSTRUMENT OF FULFILLING THE WORKER ′S RIGHTS IN CROATIAN LEGAL SYSTEM

29. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:12 SESSION: 3	**MODERATOR: Siavash Asadi Ghajarloo**
Nancy Ling Sze Leung	The Low-fertility problem in Hong Kong: Do Mainlanders- Births Help to Rejuvenate Low-fertility Problem?
Teodora Bakardjieva Galya Gercheva	Knowledge Management and e-Learning –An Agent-Based Approach
Muhammad Wajid Tahir Rubina Kauser Majid Ali Tahir	Brain Drain of Doctors; Causes and Consequences in Pakistan
Subramaniam Chandran	From Separatism to Coalition: Variants in Language Politics and Leadership Pattern in Dravidian Movement
Mahboubeh Molaei	Knowledge Management Model for Managing Knowledge among Related Organizations
Abbas Moshref Razavi, Rodina Ahmad	Users- Motivation and Satisfaction with IS
Jamalodin Alvani Fardin Boustani, Omid Tabiee, Masoud Hashemi	The Effects of Human Activity in Yasuj Area on the Health of Stream City
Siavash Asadi Ghajarloo	Mining Implicit Knowledge to Predict Political Risk by Providing Novel Framework with Using Bayesian Network
Nor'Aini Yusof, Ismael Younis Abu-Jarad	The Organizational Innovativeness of Public-Listed Housing Develo
Tingan Tang, Kimmo Karhu, Matti Hamalainen	Community Innovation in Sustainable Development: A Cross Case Study

29. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:13 SESSION: 3	**MODERATOR: Maral Mohamadi Zanjani**
Michael Lissack	WHEN EXPLANATIONS “CAUSE“ ERROR: A LOOK AT REPRESENTATIONS AND COMPRESSIONS
Lilac Al Safadi, Rana Abu Nafesa, Regina Garcia	COURSE ADOPTION OF MS TECHNOLOGIES – CASE STUDY
Maria Satya Rani, Fandy Tjiptono, Suyoto	INTERNET: A NEW MEDIUM TO PROMOTE TRADITIONAL DANCES IN INDONESIA
Aida Amirazodi	IRANIAN BAZAARS: THE ILLUSTRATION OF STABLE THOUGHTS
Zaiton Samdin, Kasimu Abdu Bakori, Hamimah Hassan	FACTORS INFLUENCING ENVIRONMENTAL MANAGEMENT PRACTICES AMONG HOTELS IN MALAYSIA
Helen P. Greatrex	ROBUST HUMAN RIGHTS GOVERNANCE: DEVELOPING INTERNATIONAL CRITERIA
Senian Malie, Oriah Akir	DETERMINANTS FOR SUCCESS IN EXPATRIATION OF MALAYSIAN INTERNATIONAL CORPORATIONS
Maral Mohamadi Zanjani	ECOTOURISM, EXPANSION, ALONGSIDE WITH DOMINANT FUNCTION OF KHARK (KHARG) AND KHARKO ISLANDS
Shafiq ur Rehman, Jane-Lisa Coughlan	DESIGN AESTHETICS OF MOBILE INTERFACE
Yimeng Deng, Klarissa T.T. Chang	A DESIGN FRAMEWORK FOR EVENT RECOMMENDATION IN NOVICE LOW-LITERACY COMMUNITIES
Nurmukhambetov Ardak	SOCIAL AGGRAVATIONS DURING THE PERIOD OF MEDIEVAL WARS IN EUROPE

29. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL:14 SESSION: 3	**MODERATOR: Srisawas Siriporn,**
Reza Sigari Tabrizi, Yeap Peik Foong, Nazli Ebrahimi	USING INTERPRETIVE STRUCTURAL MODELING TO DETERMINE THE RELATIONSHIPS AMONG KNOWLEDGE MANAGEMENT CRITERIA INSIDE MALAYSIAN ORGANIZATIONS
Ioan Popa, Radu Lupu, Cristiana Tudor	AN INVESTIGATION INTO THE ROLE OF MARKET BETA IN ASSET PRICING: EVIDENCE FROM THE ROMANIAN STOCK MARKET
Paula Ferreira, Filipa Vieira	EVALUATION OF AN OFFSHORE WIND POWER PROJECT: ECONOMIC, STRATEGIC AND ENVIRONMENTAL VALUE
Omid Jadidi, Fatemeh Firouzi, Enzo Bagliery	TOPSIS METHOD FOR SUPPLIER SELECTION PROBLEM
Ajay Gupta, Arvind Bhardwaj, Arun Kanda	FUNDAMENTAL CONCEPTS OF THEORY OF CONSTRAINTS: AN EMERGING PHILOSOPHY
Dahir A. Ga'al, Wardah Zainal Abidin	POLICY MANAGEMENT FRAMEWORK FOR MANAGING ENTERPRISE POLICIES
Srisawas Siriporn, Rotchanakitumnuai Siriluck	SOCIAL NETWORK MANAGEMENT ENHANCES CUSTOMER RELATIONSHIP
Svetlana Saksonova	APPROACHES TO DETERMINING OPTIMAL ASSET STRUCTURE FOR A COMMERCIAL BANK
Kamila Tislerova, Marta Zambochova	MARKETING SEGMENTATION OF STUDENTS WILLING TO STUDY ABROAD BASED ON CLUSTER ANALYSIS
J. Zambujal-Oliveira	A REAL OPTIONS ANALYSIS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT COMPETITION IN A NEWS UNCERTAIN ENVIRONMENT

29. 12. 2022	16: 30 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL:15 SESSION: 2	**MODERATOR: Ibraheem Alzahrani**
Juha Kettunen	THE STRATEGY OF THE INNOVATION ALLIANCE IN HIGHER EDUCATION
Bibiana Hlebova	OTHERNESS OF ROMA IN INCLUSIVE EDUCATION OF ROMA PUPILS IN SLOVAKIA
Md Rabiul Islam, Ben Wadham	EQUITY AND DIVERSITY IN BANGLADESH'S PRIMARY EDUCATION: STRUGGLING INDIGENOUS CHILDREN
Sujit K. Basak, Simon Collin	ANALYZING THE TECHNOLOGY AFFECTING ON THE SOCIAL INTEGRATION OF STUDENTS AT UNIVERSITY
Samal Abzhanova, Saule Mussabekova	THE EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTING INTERACTIVE TRAINING FOR TEACHING KAZAKH LANGUAGE
Simin Sadeghi-Saeb	USING METACOGNITIVE STRATEGIES IN READING COMPREHENSION BY EFL STUDENTS
Abdul Rofiq Badril Rizal Muzammil	THE INVESTMENT OF ISLAMIC EDUCATION VALUES TOWARD CHILDREN IN THE EARLY AGE THROUGH STORY-TELLING METHOD
Mustafa Jahanara	THE RELATIONSHIP OF EMOTIONAL INTELLIGENCE, PERCEIVED STRESS, RELIGIOUS COPING WITH PSYCHOLOGICAL DISTRESS AMONG AFGHAN STUDENTS
Ibraheem Alzahrani	THE ROLE OF THE CONSTRUCTIVIST LEARNING THEORY AND COLLABORATIVE LEARNING ENVIRONMENT ON WIKI CLASSROOM AND THE RELATIONSHIP BETWEEN THEM
Elena Krelja Kurelović, Jasminka Tomljanović, Vlatka Davidović	INFORMATION OVERLOAD, INFORMATION LITERACY AND USE OF TECHNOLOGY BY STUDENTS
Brandy Yee, Dianne Yee	LEADING, TEACHING AND LEARNING "IN THE MIDDLE": EXPERIENCES, BELIEFS, AND VALUES OF INSTRUCTIONAL LEADERS, TEACHERS, AND STUDENTS IN FINLAND, GERMANY, AND CANADA

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 1 SESSION:1	MODERATOR: **Dr. Öğr. Üyesi, M. Mustafa ERTAY**
Jamal Karmoua Béla Kovács	SEAM TRACKING FOR AUTOMATIC WELDING ROBOTS
Mustafa KAFALI Gökhan BUDAK	BİR GEMİNİN HEDEFLENEN BÖLGE İÇİN DÜMEN AÇISININ OPTİMİZASYONLA BELİRLENMESİ
Kübra Yazar Kurul Prof. Dr. Muzaffer Kapanoğlu	HÜCRESEL İMALATIN YENİDEN YAPILANDIRILMASINA YÖNELİK KARAR DESTEK SİSTEMİ TASARIMI VE GELİŞTİRİLMESİ: HAVACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA
Prof. Dr. Necla Cakmak	GAMOW-TELLER TRANSITION LOGFT VALUE FOR Ni-70 ISOTOPE
Prof. Dr. Necla Cakmak	U1F BETA TRANSITION LOGFT VALUE FOR Y-94 ISOTOPE
Ömer TÜRKMEN Tolga ÖZER	İHA'LARDA KULLANILAN ENERJİ TÜRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ
Asst. Prof. BÜLENT DAĞ FERHAT SELİM AKÇAM	A SMALL SIGNAL MODELLING METHOD FOR SWITCHING CONVERTERS
Dr. Serdar GÜMBÜR Dr. Öğr. Üyesi Erdal KÜÇÜKÖNDER	DOĞRUDAN GAMA DOZ HIZI ÖLÇÜMÜ
Dr. Öğr. Üyesi, M. Mustafa ERTAY	DC MİKRO ŞEBEKELERDE KORUMA SİSTEMLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi, M. Mustafa ERTAY	AC MİKRO ŞEBEKELERDE KONTROL YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ
Elektrik Elektronik Mühendisi, Ayşe TANATAR	TEK FAZ GİRİŞ BESLEMELİ GÜÇ FAKTÖRÜ DÜZELTME DEVRESİ

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 2 SESSION:1	**MODERATOR:** Şebnem Salın Güner
Res. Assist. Dr. HÜLYA AVCI ÖZBEK	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NEW DECAVANADATES
NEHİR ERGELEN ZEYNEP HAZAL TEKİN CAKMAK SALİH KARASU	FARKLI PRES KOŞULLARININ SOĞUK SIKIM ÇÖREK OTU YAĞI YAN ÜRÜNÜN BİYOAKTİF BİLEŞENLERİ ÜZERİN ETKİSİ
Dr. Öğretim Üyesi Beşir DAĞ İlham ASLAN	BATMAN YÖRESİNDE YETİŞEN ŞALGAM (BRASSICA RAPA L.) BİTKİSİNİN AĞIR METAL MİKTARININ BELİRLENMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Beşir DAĞ İlham ASLAN	BATMAN YÖRESİNDE YETİŞEN ŞALGAM (BRASSICA RAPA L.) BİTKİSİNİN FENOLİK MADDE MİKTARININ BELİRLENMESİ
MURAT BAYINDIR Prof. Dr.,MEHMET SAYIM KARACAN	SADE YAĞDA KARE DALGA SIYIRMA VOLTAMETRİSİ İLE PALMİTİK ASİT TAYİNİ İÇİN YÖNTEM GELİŞTİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Şilan TURHAN Dr. Öğr. Gör. Erhan ÖZTÜRK Dr. Öğr. Üyesi Aybek YİĞİT	OKSADİAZOL TABANLI POTANSİYEL ORGANİK FOTOVOLTAİK SERİSİ ÜZERİNDE HESAPLAMALI BİR ÇALIŞMA
Şebnem Salın Güner Prof. Dr. Emek Derun	SCHIST USAGE IN CEMENT PRODUCTION INSTEAD AS A SUBSTITUTE FOR FLY ASH

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 3 SESSION: 1 MODERATOR : Assoc. Prof. Dr. SİBEL DEMİRARSLAN	
Sanusi Abdulmaliki Olukayode	DECODING FACTORS THAT CONTRIBUTE TO GENDER DISCRIMINATION IN MODERN DWELLING ARCHITECTURE IN NIGERIA
Assoc. Prof. Dr. SİBEL DEMİRARSLAN	PROFESSIONAL DESCRIPTION OF ARCHITECTURE AND AI CONTRIBUTION TO SERVICES
Assoc. Prof. Dr. SİBEL DEMİRARSLAN	THE EVALUATION OF SCIENCE FICTION SPACES BY SIGNIFICANCE METHOD THROUGH THE ALTERED CARBON RESLEEVED FILM UNIVERSE
Dr. Fatma BOZKURT	A NEW METHOD TO CONSTRUCT FRAMES
MUHAMMED KUMCU Arş. Gör. ÖMER EKMEKÇİOĞLU Prof Dr. MEHMET ÖZGER	İÇMESUYU SİSTEMİNDE İZOLE ALT BÖLGELERİN (DMA) BULANIK AHP TOPSIS METHODU İLE ÖNCELİKLENDİRİLMESİ
Asst. Prof. Dr. Hamid Asadi Dereshgi Researcher Sedanur Yilmaz	DESIGN AND DEVELOPMENT OF A NOVEL ELECTROENCEPHALOGRAPHY- CONTROLLED LINEAR MOTOR-BASED ACTIVE WRIST-HAND ORTHOSIS FOR REHABILITATION APPLICATION
İnş. Müh. Hayri KARAKAYA Prof. Dr. Hakan GÜLER	KENTİÇİ RAYLI SİSTEMLERDE İŞLETME PLANLAMASI VE OPTİMİZASYONU: EMİNÖNÜ ALİBEYKÖY TRAMVAY HATTI UYGULAMASI
Oya GÖKALP Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM YAPILARININ TASARIM KRİTERLERİNİN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
Architect, LALE DELİCE Assoc. Prof. Dr. TAMER RIZAOGLU	PRELIMINARY FINDINGS ON TECHNICAL AND AESTHETIC PROPERTIES OF GEOMATERIALS USED IN KAYNARCA POND (ELBISTAN- KAHRAMANMARAŞ) RECREATION AREA
Yüksek lisans Öğrencisi, Firdevs Küçük	İSTANBUL'DA MEVCUT ESKI VE YENİ BİNANIN ENERJİ ETKİN TASARIMI BAĞLAMINDA BEP-TR UYGULAMASI İLE KARŞILAŞTIRILMASI
Dr. Öğretim Üyesi AYŞENUR USLU Dr. GÜL USLU	DERİ ÜRETİM PROSESİ KAYNAKLI İŞ GÜVENLİĞİ TEHLİKELERİ
Dr. GÜL USLU Dr. Öğretim Üyesi AYŞENUR USLU	PATLAYICI ORTAMLARIN FİNE KİNNEY YÖNTEMİYLE RİSK ANALİZİ: BOYAHANE ÖRNEĞİ

Arş. Fatmagül Yiğit Arş. Efe Savran Müh. Yavuzhan Coşkun Müh. İsmail Sertesen Prof. Dr. Fatih Karpat	ŞEHİR İÇİ OTOBÜSLERİN SONLU ELEMAN ANALİZLERİ ÜZERİNE DERLEME

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:4 SESSION: 1	**MODERATOR: Prof. Dr. Hatun Özlem GÜNEY**
Nitakshi Goyal	DIFFERENT TYPES OF WEEKLY OPEN SETS IN IDEAL TOPOLOGICAL SPACES
Fatma Yeşildağ Doç. Dr. Ozan Özkan	CONFORMABLE KESIRLI MERTEBEDEN DIFERANSIYEL DENKLEMLERDE PADÉ YAKLAŞIMI
RABİL AYAZOĞLU EBUBEKİR AKKOYUNLU	FRACTIONAL VARIATIONAL CALCULUS OF VARIABLE ORDER IN VARIABLE EXPONENT LEBESGUE SPACES
EBUBEKİR AKKOYUNLU RABİL AYAZOĞLU	GLOBAL EXISTENCE AND BLOW-UP FOR A NONLINEAR POROUS MEDIUM PROBLEM INVOLVING GENERALIZED EXPONENTS
Öğretmen Deniz HOŞER	AN APPLICATION OF THE SIMPLEST EQUATION METHOD
Doç. Dr., CAN AKTAŞ Doç. Dr., SEZGİN AYGÜN	TSALLIS HOLOGRAFİK KARANLIK ENERJİNİN UZAY – ZAMAN GEOMETRİSİ
Doç. Dr., SEZGİN AYGÜN Doç. Dr., CAN AKTAŞ	LYRA TEORİDE TSALLIS HOLOGRAFİK KARANLIK ENERJİNİN DAVRANIŞININ İNCELENMESİ
Assist. Prof. GÜLTEN TORUN	ON APPROXIMATION BY THE STANCU TYPE SCHURER-BLEIMANN-BUTZER-HAHN OPERATORS BASED ON THE - INTEGER
PhD. Erdem TOKSOY	FUNCTION SPACES WHOSE FRACTIONAL FOURIER TRANSFORMS ARE IN SUBSPACES OF HOMOGENEOUS BANACH SPACES
Associate Prof., Zehra YÜCEDAĞ	NONHOMOGENEOUS P(x)- LAPLACIAN STEKLOV PROBLEM WİTH WEIGHTS
Prof. Dr. Hatun Özlem GÜNEY	AN APPLICATION OF THE GENERALIZED DISTRIBUTION FOR A CERTAIN SUBCLASS OF UNIVALENT FUNCTIONS
KEZİBAN TAŞ	ON AN INVERSE SPECTRAL PROBLEM FOR INTEGRO-DIFFERENTIAL OPERATOR
KEZİBAN TAŞ	ON THE INVERSE PROBLEM FOR INTEGRO-DIFFERENTIAL OPERATORS

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:5 SESSION: 1	**MODERATOR: Dr.Öğr.Üyesi, ABDULAZİZ KAYA**
Zir. Müh. MELEK IRMAK Doç. Dr. ÖMER SÖZEN	KIRŞEHİR EKOLOJİK KOŞULLARINDA BAZI YEŞİL MERCİMEK GENOTİPLERİNİN TARIMSAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Zir. Müh. GURBET KARAMAN Doç. Dr. ÖMER SÖZEN	BAZI NOHUT ÇEŞİTLERİNİN AYRANCI/KARAMAN EKOLOJİK KOŞULLARINDA TARIMSAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ
Assoc. Prof. Dr. PINAR GOC RASGELE HILAL UCAN	EVALUATION OF ANTIMUTAGENIC ACTIVITY OF Salvia triloba L. THAT MEDICINAL PLANT
Assist. Prof. Dr. ABDULAZİZ KAYA	EFFECT OF REACTION CONDITIONS ON THE CATIONIZATION OF HAZELNUT SHELL POWDER
Erdoğan ÇÖÇEN Remzi KOKARGÜL Muhsin BAYSAL Mehmet KABAKÇI	KİRAZ YE TİŞTİRİCİLİĞİNDE ANAÇ OLARAK KULLANILABİLECEK SL-64 KLON ANACININ MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ
Remzi KOKARGÜL Erdoğan ÇÖÇEN Muhsin BAYSAL Mehmet KABAKÇI	KAYISI YETİŞTİRİCİLİĞİNDE KULLANILABİLECEK MARİANNA 2624 ANACININ BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ
Assist. Prof. Dr. Semih AÇIKBAŞ Assoc. Prof. Dr. Mehmet Arif ÖZYAZICI	DETERMINATION OF GERMINATION AND SEEDLING CHARACTERISTICS OF PHACELIA (Phacelia tanacetifolia Bentham) PLANT UNDER SALT STRESS
Assist. Prof. Dr. Semih AÇIKBAŞ Assoc. Prof. Dr. Mehmet Arif ÖZYAZICI	THE EFFECT OF SALICYLIC ACID SEED PRIMING ON GROWTH AND SEEDLING DEVELOPMENT OF BITTER VETCH (Vicia ervilia L.)
Assist. Prof. Dr. Aybüke KAYA ZM. Merve ATEŞ	THE CHANGE OF RICE PRODUCTION BY YEARS IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. Aybüke KAYA ZM. Sude TARAKÇI	MELON PRODUCTION OF HATAY PROVINCE AND ITS PLACE IN TURKEY

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:6 SESSION: 1	**MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. MEHMET KAPLAN**
Assoc. Prof. Dr. MEHMET KAPLAN	CONTROL OF INSECTS IN AGRICULTURAL PRODUCTION AREAS WITH BIOTECHNICAL FIGHTING METHODS
Assoc. Prof. Dr. MEHMET KAPLAN	AN EVALUATION ON BIOPESTICIDES AND TRANSGENIC PLANTS
Dr. Öğr. Üyesi Yasin YAKAR	DOMATESTE FUNGUSİT KALINTILARININ QUECHERS EKSTRAKSİYON YÖNTEMİ ve LC-MS/MS TEKNİĞİ KULLANILARAK BELİRLENMESİ
Öğr. Gör. Dr. Fırat İŞLEK	KARPUZ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE MUHAFAZASI
Öğr. Gör. Dr. Fırat İŞLEK	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF SOME ORGANIC FERTILIZER APPLICATIONS ON SOME FRUIT PROPERTIES IN ALBİON STRAWBERRY (Fragaria spp. L.)
Murat ERMAN Mustafa CERİTOĞLU	DETERMINATION OF ADAPTATION PROPERTIES OF LENTIL CULTIVARS AS GROWN SPRING IN VAN ECOLOGICAL CONDITIONS
Assoc Prof., FIRAT PALA Prof. Dr., HUSREV MENNAN	STRATEGIES FOR NON-CHEMICAL WEED MANAGEMENT IN AGRICULTURE
Assoc Prof., FIRAT PALA Prof. Dr., HUSREV MENNAN	THE STATUS OF NON-CHEMICAL WEED CONTROL IN AGRICULTURE

30. 12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 7 SESSION: 1 MODERATOR : Prof. Dr. Esin BASIM	
Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM	EVALUATION OF THE PLANT PROTECTION APPLICATIONS GREENHOUSE VEGETABLE GROWERS IN ANTALYA PROVINCE
Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM	COMPARISON OF THE AGRICULTURAL PRACTICES OF CONVENTIONAL FARMERS AND GOOD AGRICULTURAL PRACTICES IN ANTALYA AND EVALUATION OF THE PRACTICES IN TERMS OF PLANT PROTECTION
Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM	ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF BASIL (OCIMUM BASILICUM) OIL AGAINST CLAVIBACTER MICHIGANENSIS SUBSP. MICHIGANENSIS CAUSING BACTERIAL WILT AND CANKER DISEASE
Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM	INVESTIGATION OF THE USES OF ENDOPHYTIC BACTERIA FROM TOMATO GREENHOUSE PRODUCTION AREAS IN ANTALYA AGAINST CLAVIBACTER MICHIGANENSIS SUBSP. MICHIGANENSIS A CAUSAL AGENT OF BACTERIAL WILT AND CANKER DISEASE
Dr. Öğr. Üyesi MÜJGAN ELVEREN TUĞÇE VAROL Doç. Dr. ETEM OSMA	KAYA TUZU İLE DENİZ TUZUNUN BUĞDAY (Triticum vulgare L.) VE ARPA (Hordeum vulgare L.) ÇEŞİTLERİNDE ÇİMLENME PARAMETRELERİ ÜZERİNE ETKİSİ
Esra Özge AYGÜL Mustafa KOCAKAYA Mehmet Ünsal BARAK Zekiye KOCAKAYA	TÜRKİYE İÇİN İKİNCİ KAYIT LİKEN TÜRÜ: Protoblastenia terricola
Mehmet Ünsal BARAK Mustafa KOCAKAYA Esra Özge AYGÜL Zekiye KOCAKAYA	TÜRKİYE'DEN NADİR BULUNAN İKİNCİ KAYIT LİKEN TÜRÜ: Agonimia allobata

30. 12. 2022	10:00- 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 8 SESSION: 1	**MODERATOR: Prof. Dr, Mehmet ÇİFTCİ**
Dr. Emre ŞAHİN, Dr. Öğr. Üyesi Füsun ERTEN, Prof. Dr. Kazim ŞAHİN	EFFECT OF THE COMBINATION OF MAGNESIUM BIOTINATE AND ARGININE SILICATE- INOSITOL COMPLEX ON NEUROPROTECTIVE PROTEINS IN HIGH-FAT DIET-FED RATS
Semra KAYA Gökhan KOÇAK	RUMİNANTLARDA YÜKSEK PROTEİN İÇEREN DİYET İLE BESLEMENİN ÜREME ÜZERİNE ETKİSİ
Semra Kaya Murat Can Demir İnan Kaya Muhammet Ali Karadağ Gökhan Koçak Cihan Kaçar	KÖPEKLERDE KAN SERUMU VE İDRARDA ANTİ-MÜLLERİAN HORMON DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Ali Osman TURGUT Davut KOCA	THE IMPORTANCE OF MOLECULAR GENETICS TECHNIQUES IN THE IMPROVEMENT OF REPRODUCTIVE TRAITS IN CATTLE
Prof. Dr, Mehmet ÇİFTCİ	FARE KARBONİK ANHİDRAZ-I İZOENZİMİ İÇİN CDNA PRİMERLERİNİN DİZAYN EDİLMESİ
Nebi ÇETİN	DOĞUMU UYARILAN KOYUNLARDA KUZULARIN KALP FREKANSLARI VE BAZI MİNERAL MADDE DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Ogr. Uye., Ozhan KARATAS Dr., Gokhan AKCAKAVAK Dr. Ogr., Osman DOGAN	HEPATOID GLAND EPITHELIOMA İN A HUSKY DOG
Assist. Prof. Dr. Mehmet Ferit Özmen	THE IMPORTANCE AND FUTURE OF SHEEP GOAT BREEDING IN TURKEY

30. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 9 SESSION: 1 MODERATOR: V. Komarova	
A. Galashev	COMPUTER STUDY OF CLUSTER MECHANISM OF ANTI-GREENHOUSE EFFECT
Sara Zamani, Mojtaba Fazeli, Abdollah Rashidi Mehrabadi	THE POTENTIAL USE OF NANOFILTERS TO SUPPLY POTABLE WATER IN PERSIAN GULF AND OMAN SEA WATERSHED BASIN
Obaidullah Nadeem, Rizwan Hameed	A CRITICAL REVIEW OF THE ADEQUACY OF EIA REPORTS-EVIDENCE FROM PAKISTAN
Abolfazl Moeini, Elahe Alizadeh Paeenafrakaty	GROUNDWATER QUALITY AND THE SOURCES OF POLLUTION IN BAGHAN WATERSHED, IRAN
Katarzyna Strzała-Osuch	ASSESSMENT OF POLLUTION REDUCTION
Masaki Tajima, Kenji Imou, Shinya Yokoyama	ESTIMATION METHOD FOR THE CONSTRUCTION OF HYDROGEN SOCIETY WITH VARIOUS BIOMASS RESOURCES IN JAPAN-PROJECT OF COST REDUCTIONS IN BIOMASS TRANSPORT AND FEASIBILITY FOR HYDROGEN STATION WITH BIOMASS-
Thaniya Kaosol, Sirinthrar Wandee	CELLULOLYTIC MICROBIAL ACTIVATOR INFLUENCE ON DECOMPOSITION OF RUBBER FACTORY WASTE COMPOSTING
Mitsuyuki Kawakami, Kimihiro Yamanaka	A STUDY ON ENERGY-EFFICIENT TEMPERATURE CONTROL
V. Komarova	VALUING ENVIRONMENTAL IMPACT OF AIR POLLUTION IN MOSCOW WITH HEDONIC PRICES
O. I. Nkwonta, G. M. Ochieng	WATER POLLUTION IN SOSHANGUVE ENVIRONS OF SOUTH AFRICA

30. 12. 2022	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 10 SESSION: 1 MODERATOR: Frank Emmert-Streib	
Valeri A. Makarov, Nazareth P. Castellanos	INFERRING THE DYNAMICS OF “HIDDEN“ NEURONS FROM ELECTROPHYSIOLOGICAL RECORDINGS
Swapnoneel Roy, Minhazur Rahman, Ashok Kumar Thakur	SORTING PRIMITIVES AND GENOME REARRANGEMENTIN BIOINFORMATICS: A UNIFIED PERSPECTIVE
Nazar Zaki, Safaai Deris	DETECTING REMOTE PROTEIN EVOLUTIONARY RELATIONSHIPS VIA STRING SCORING METHOD
Manpreet Singh, Parvinder Singh Sandhu, Basant Raj Singh	COEFFICIENT OF PARENTAGE FOR CROP HYBRIDIZATION
Usha Chouhan, K. R. Pardasani	0 A MAXIMUM PARSIMONY MODEL TO RECONSTRUCT PHYLOGENETIC NETWORK IN HONEY BEE EVOLUTION
Frank Emmert-Streib, Matthias Dehmer	FIRST STUDIES OF THE INFLUENCE OF SINGLE GENE PERTURBATIONS ON THE INFERENCE OF GENETIC NETWORKS
Helyane Bronoski Borges, Júlio Cesar Nievola	ATTRIBUTE SELECTION METHODS COMPARISON FOR CLASSIFICATION OF DIFFUSE LARGE B-CELL LYMPHOMA
Farshad Rahimpour, Mohsen Pirdashti	THE EFFECT OF GUANIDINE HYDROCHLORIDE ON PHASE DIAGRAM OF PEG- PHOSPHATE AQUEOUS TWO-PHASE SYSTEM

30. 12. 2022	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 11 SESSION: 1 MODERATOR: Petia Georgieva	
Dalia Angeles-Wedler, Katrin Mackenzie, Frank-Dieter Kopinke	PALLADIUM-CATALYZED HYDRODECHLORINATION FOR WATER REMEDIATION: CATALYST DEACTIVATION AND REGENERATION
Smaali Assia, Outemzabet Ratiba, Media El Mahdi, Kadi Mohamed	OPTICAL REFLECTANCE OF PURE AND DOPED TIN OXIDE: FROM THIN FILMS TO POLY-CRYSTALLINE SILICON/THIN FILM DEVICE
Khaireyah Kh. Al-Hamad, V. Nassehi, A. R. Khan	METHANE AND OTHER HYDROCARBON GAS EMISSIONS RESULTING FROM FLARING IN KUWAIT OILFIELDS
Shilpi Kushwaha, Suparna Sodaye, P. Padmaja	EQUILIBRIUM, KINETICS AND THERMODYNAMIC STUDIES FOR ADSORPTION OF HG (II) ON PALM SHELL POWDER
Rahmatollah Rahimi, Fariba Moharrami	STUDY OF KINETICS INCORPORATION OF AG WITH TCPP
Zubair Ahmad, Muhammad Hassan Sayyad	INVESTIGATION OF THE ELECTRONIC PROPERTIES OF AU/METHYL-RED/AG SURFACE TYPE SCHOTTKY DIODE BY CURRENT-VOLTAGE METHOD
Homayon Ahmad Panahi, Hossein Sid Kalal, Atyeh Rahimi	SEPARATION OF VITAMIN B2 AND B12 BYIMPREGNATE HPTLC PLATES WITH BORIC ACID
B. Tirandazi, M. Mehrpooya, A. Vatani	EFFECT OF VALVE PRESSURE DROP IN EXERGY ANALYSIS OF C2+ RECOVERY PLANTS REFRIGERATION CYCLES
P. Manivannan, M. Rajasimman	OSMOTIC DEHYDRATION OF BEETROOT IN SALT SOLUTION: OPTIMIZATION OF PARAMETERS THROUGH STATISTICAL EXPERIMENTAL DESIGN
Petia Georgieva, Sebastião Feyo de Azevedo	APPLICATION OF FEED FORWARD NEURAL NETWORKS IN MODELING AND CONTROL OF A FED-BATCH CRYSTALLIZATION PROCESS

30. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 12 SESSION: 1 MODERATOR: Naoto Suzuki	
Majid Mirzaei, Saeid Samiezadeh , Abbas Khodadadi, Mohammad R. Ghazavi	FINITE ELEMENT PREDICTION AND EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THE FAILURE PATTERN OF PROXIMAL FEMUR USING QUANTITATIVE COMPUTED TOMOGRAPHY IMAGES
To-Yuan Chen, Tzu-Ching Shih, Hao-Li Liu, Kuen-Cheng Ju	UNIFORM HEATING DURING FOCUSED ULTRASOUND THERMAL THERAPY
Naoto Suzuki	BASIC RESEARCH FOR DISTINGUISHING SMALL RETINAL HEMORRHAGES FROM DUST ARTIFACT BY USING HUE, LIGHTNESS, AND SATURATION COLOR SPACE
Panos Kotsas, Tony Dodd	RIGID AND NON-RIGID REGISTRATION OF BINARY OBJECTS USING THE WEIGHTED RATIO IMAGE
Shabbar Naqvi, Jonathan M. Garibaldi	AN OVERVIEW OF THE APPLICATION OF FUZZY INFERENCE SYSTEM FOR THE AUTOMATION OF BREAST CANCER GRADING WITH SPECTRAL DATA
Dong Ming, Su Caihong	THE ROLE PLAYED BY SWIFT CHANGE OF THE STABILITY CHARACTERISTIC OF MEAN FLOW IN BYPASS TRANSITION
Nálevka Petr	SMARTPHONES FOR IN-HOME DIAGNOSTICS IN TELEMEDICINE
Benjamin Y. M. Kwan, Hon Keung Kwan	IMPULSE NOISE REDUCTION IN BRAIN MAGNETIC RESONANCE IMAGING USING FUZZY FILTERS
Natasha Hussain, Maleeha Aslam, Robina Farooq	SENSITIVITY COMPARISON BETWEEN RAPID IMMUNO-CHROMATOGRAPHIC DEVICE TEST AND ELISA IN DETECTION AND SERO-PREVALENCE OF HBSAG AND ANTI-HCV ANTIBODIES IN APPARENTLY HEALTHY BLOOD DONORS OF LAHORE, PAKISTAN

30. 12. 2022	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 13 SESSION: 1	**MODERATOR: Prof. Dr, Mehmet ÇİFTCİ**
A.H. Akhaveissy	2D NUMERICAL ANALYSIS OF SAO PAULO TUNNEL
Zhengyong Liu, Huiqing Ying	ELASTIC LATERAL FEATURES OF A NEW GLASS FIBER REINFORCED GYPSUM WALL
Mohammed B. Abohedma, Milad M. Alshebani	WIND LOAD CHARACTERISTICS IN LIBYA
Amin Eisazadeh, Khairul Anuar Kassim, Hadi Nur	MOLECULAR CHARACTERISTICS OF PHOSPHORIC ACID TREATED SOILS
A. H. Akhaveissy	IMPLEMENTATION OF GENERALIZED PLASTICITY IN LOAD-DEFORMATION BEHAVIOR OF FOUNDATION WITH EMPHASIS ON LOCALIZATION PROBLEM
Israngkura Na Ayudhya B, Kunishima M.	THE PERFORMANCE OF DISBURSEMENT PROCEDURE OF PUBLIC WORKS IN THAILAND
Mohamed A. Azab	STRUCTURAL SUSTAINABILITY TECHNIQUES FOR RC HIGH RISE BUILDINGS
Mohammed Sharif, Donald Burn	DETECTION OF LINKAGES BETWEEN EXTREME FLOW MEASURES AND CLIMATE INDICES
Carlos Mendez Galindo, Toshiro Hayashikawa, Javier Gil Belda	DAMAGE EVALUATION OF CURVED STEEL BRIDGES UPGRADED WITH ISOLATION BEARINGS AND UNSEATING PREVENTION CABLE RESTRAINERS
Narayanan Sambu Potty , Mohammad Kabir B. Mohd Akram	STRUCTURAL INTEGRITY MANAGEMENT FOR FIXED OFFSHORE PLATFORMS IN MALAYSIA

30. 12. 2022 Meeting ID: 833 6093 5859	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 14 SESSION: 1 MODERATOR: Seunghwan Lee	
Dimitar Karastoyanov, Vladimir Monov	AN INTELLIGENT SYSTEM FOR KNEE AND ANKLE REHABILITATION
Hsiao-Wei Wang, Jung-Tang Huang, Chun-Chiang Lin	REAL-TIME DETECTING CONCENTRATION OF MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS BY CNTFET BIOSENSOR
Muhammd Hassan Khalil, Xu Jiadong	DESIGN THE BOWTIE ANTENNA FOR THE DETECTION OF THE TUMOR IN MICROWAVE TOMOGRAPHY
Reza Yousefian, Michael A. Kia, Mehrdad Hosseini Zadeh	ON THE DESIGN OF SHAPE MEMORY ALLOY LOCKING MECHANISM: A NOVEL SOLUTION FOR LAPAROSCOPIC LIGATION PROCESS
Harcharan Singh Ranu	WHY WE ARE TALLER IN THE MORNING THAN GOING TO BED AT NIGHT – AN IN VIVO AND IN VITRO STUDY
Dyah Iswantini, Trivadila, Novik Nurhidayat, Waras Nurcholis	ANTIOXIDANT BIOSENSOR USING MICROBE
Seunghwan Lee	CHARACTERIZATION OF LUBRICITY OF MUCINS AT POLYMERIC SURFACES FOR BIOMEDICAL APPLICATIONS
Mohsin T. Mohammed, Zahid A. Khan, Arshad N. Siddiquee	INFLUENCE OF MICROSTRUCTURAL FEATURES ON WEAR RESISTANCE OF BIOMEDICAL TITANIUM MATERIALS
Nor Azali Azmir, Iskhrizat Taib, Mohammed Rafiq Abdul Kadir	THE EFFECT OF PRESS FIT ON OSSEOINTEGRATION OF ACETABULAR CUP

30. 12. 2022	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 15 SESSION: 1 MODERATOR: Vrajesh Mehta,	
K. Vakhshouri, M.M. Y. Motamed Hashemi	SIMULATION STUDY OF RADIAL HEAT AND MASS TRANSFER INSIDE A FIXED BED CATALYTIC REACTOR
Seong-Pil Kang, Ho-Jung Ryu, Yongwon Seo	PHASE BEHAVIOR OF CO2 AND CH4 HYDRATE IN POROUS MEDIA
Ehsan Ghanaei, Feridun Esmaeilzadeh, Jamshid Fathi Kaljahi	NEW MULTI-SOLID THERMODYNAMIC MODEL FOR THE PREDICTION OF WAX FORMATION
Benedek Kovacs, Janos Toth	ESTIMATING REACTION RATE CONSTANTS WITH NEURAL NETWORKS
Farshad Rahimpour, Ali Reza Baharvand	PHASE EQUILIBRIUM IN AQUEOUS TWO-PHASE SYSTEMS CONTAINING POLY (PROPYLENE GLYCOL) AND SODIUM CITRATE AT DIFFERENT PH
Zare Aliabadi, Hassan, Mirzaei, Somaye	USING MIXED AMINE SOLUTION FOR GAS SWEETENING
Maazuza Z. Othman, Liqiang Ding, Yi Jiao	EFFECT OF ANIONIC AND NON-IONIC SURFACTANTS ON ACTIVATED SLUDGE OXYGEN UPTAKE RATE AND NITRIFICATION
Vrajesh Mehta, Anal Chavan	PHYSICO-CHEMICAL TREATMENT OF TAR-CONTAINING WASTEWATER GENERATED FROM BIOMASS GASIFICATION PLANTS
Rudy Agustriyanto, Akbarningrum Fatmawati	MODEL OF CONTINUOUS CHEESE WHEY FERMENTATION BY CANDIDA PSEUDOTROPICALIS
Akbarningrum Fatmawati, Rudy Agustriyanto, Lindawati	KINETIC STUDY OF GLUCONIC ACID BATCH FERMENTATION BY ASPERGILLUS NIGER

30. 12. 2022	10:30- 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 16 SESSION: 1 MODERATOR: Akinwumi F. Olusegun	
Rameswar Debnath, Haruhisa Takahashi	A COMPARISON OF SVM-BASED CRITERIA IN EVOLUTIONARY METHOD FOR GENE SELECTION AND CLASSIFICATION OF MICROARRAY DATA
Akinwumi F. Olusegun	BIOEFFICACY OF SOME OIL-MIXED PLANT DERIVATIVES AGAINST AFRICAN MUD CATFISH (CLARIAS GARIEPINUS) BEETLES, DERMESTES MACULATUS AND NECROBIA RUFIPES
Selvakumar Dhanasingh, Shunmuga Kumar Nallaperumal	CHITOSAN/CASEIN MICROPARTICLES: PREPARATION, CHARACTERIZATION AND DRUG RELEASE STUDIES
Uun Yanuhar	THE ROLE OF IMMUNOGENIC ADHESIN VIBRIO ALGINOLYTICUS 49 K DA TO MOLECULE EXPRESSION OF MAJOR HISTOCOMPATIBILITY COMPLEX ON RECEPTORS OF HUMPBACK GROUPER CROMILEPTES ALTIVELIS
Norlin Pauzi, Ahmad R.M. Yahya, Z airossani Nor, Amirul A. Abdullah	THE POTENTIAL OF STRAIN M PROTEASE IN DEGRADATIONS OF PROTEIN IN NATURAL RUBBER LATEX
Yetti Marlida , Rina Delfita , Neni Gusmanizar, Gita Ciptaan	IDENTIFICATION CHARACTERIZATION AND PRODUCTION OF PHYTASE FROM ENDOPHYTIC FUNGI
Darren C-W. Tan, Partha Roy	GLUCOSE-DEPENDENT FUNCTIONAL HETEROGENEITY IN B-TC-6 MURINE INSULINOMA
Mithilesh Singh, Rakhi Chaturvedi	AN EFFICIENT PROTOCOL FOR CYCLIC SOMATIC EMBRYOGENESIS IN NEEM (AZADIRACHTA INDICA A JUSS.)
Joan Iliopoulou-Georgudaki, Chris Theodoropoulos, Danae Venieri, Maria Lagkadinou	A MODEL PREDICTING THE MICROBIOLOGICAL QUALITYOF AQUACULTURED SEA BREAM (SPARUS AURATA) ACCORDING TO PHYSICOCHEMICAL DATA: AN APPLICATION IN WESTERN GREECE FISH AQUACULTURE
Omar Gaci, Stefan Balev	A GENERAL MODEL FOR AMINO ACID INTERACTION NETWORKS
Heinz Stockinger	GRID COMPUTING IN PHYSICS AND LIFE SCIENCES

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 1	**SESSION: 2** **MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Yeter KURT**
Sevgi AKBUZ Öğr. Gör. Feray BUCAK	GEBELİK DÖNEMİNDE ALT ÜRİNER SİSTEM SEMPTOMLARI VE EBELİK BAKIMI
Sevgi AKBUZ Öğr. Gör. Feray BUCAK	DOĞUM- KADIN SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİNİN ROL VE SORUMLULUKLARI
Lec. Dr. NİSA SİPAHİ	THE COMPARATIVE STUDY OF ANTIBIOFILM PROPERTIES OF SOME HERBAL EXTRACTS TOOTHPASTES AGAINST STREPTOCOCCUS MUTANS
Dr. Öğr. Üyesi Yeter KURT	EVALUATION OF NURSING STUDENTS' PERCEPTIONS OF INSIDER STATUS TOWARDS CLINICAL INTERNSHIPS: FIRST CLINICAL EXPERIENCE
Dr. Öğr. Üyesi, Yeter KURT Arş. Gör. Dr., Çiğdem Gamze ÖZKAN	COVİD-19 SALGINI SÜRECİNDE HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN SANAL SINIF ORTAMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE YAŞADIKLARI SORUNLAR
Uzm. Dr. İlknur SAYAR Dr. Öğr. Üyesi Ece YİĞİT Uzm. Dr. Alican SAPMAZ Doç Dr. Elif YILMAZ Prof. Dr. Tuncay KÜÇÜKÖZKAN	ERİŞKİN GEBELERDE BAKILAN NÖTROFİL/LENFOSİT ORANI, PLATELET/LENFOSİT ORANI VE HEMOGLOBİN DEĞERLERİNİN DOĞUM AĞIRLIĞI İLE İLİŞKİSİ VE BU SONUÇLARIN ADÖLESAN GEBELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi, ZİLA ÖZLEM KIRBAŞ Öğr. Gör. Dr. EMEL ŞAHİN	ÇOCUKLARIN "HAYIR" DİYEBİLME BECERİSİ ONLARI CİNSEL İSTİSMARDAN KORUYABİLİR Mİ?
Uzman Doktor FİLİZ YILMAZ Doktor Öğretim Üyesi ERCAN AYAZ	ZAYIF OVERYAN YANITLI VE AÇIKLANAMAYAN İNFERTİL KADINLARIN SERUMDA VE FOLİKÜL SIVISINDA DENDRİTİK HÜCRE İLİŞKİLİ SİTOKİNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Öğr.Gör.Dr. Gözde ÖZTAN	miRNA EXPRESSION PROFILING IN LUNG CANCER WITH TRANSCRIPTOMIC DATA APPROACH
Dr.Öğr.Üyesi Kemal Alp NALCI Yusuf NERSE Dr.Öğr.Üyesi Leyla GÜVEN	Rosa canina Metanol Ekstraktının İnsan Dermal Fibroblast Hücrelerindeki Yara İyileştirici Etkilerinin Araştırılması

Asst. Prof. Gülsen BAYRAK Prof. Dr. Ebru BALLI Asst. Prof. Tuba ÖZCAN METİN	EFFECTS OF VITAMIN-D ON METHOTREXATE-INDUCED DUODENUM INJURY
Prof. Dr. Mukadder MOLLAOĞLU Dr. Öğr. Üyesi, Safiye YANMIŞ Dr. Öğr. Üyesi, Gülcan BAHÇECİOĞLU TURAN	65 YAŞ ÜSTÜ DİYABETLİ BİREYLERİN KİNEZYOFOBİK İNANÇLARI VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Nagihan KÖROĞLU KABA Betül BAL Havva ÖZTÜRK	HEMŞİRELERİN NEZAKETSİZLİK ALGISI İLE İŞ STRESİ VE İŞ PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ
Prof. Dr. Hülya Çiçek	CHILDHOOD OBESITY AND OBESOGENIC ENVIRONMENT

30. 12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 2 SESSION: 2 MODERATOR: Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÖZEL	
Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÖZEL Doç. Dr. Birgül ÖZKAN	PSİKİYATRİ HEMŞİRELERİ TARAFINDAN DENEYSEL ARAŞTIRMALARDA KULLANILAN BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI UYGULAMALARIN ETKİNLİĞİ
Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÖZEL	DUYGUSAL ÖZGÜRLEŞME TEKNİĞİNE (EFT) DAYALI GELİŞTİRİLEN BAKIM FORMUNUN PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİNDE UYGULAMASI: OLGU SUNUMU
Uz. Dr. Rezan Harman Günerkan	NAZOKOMİAL İDRAR YOLU ENFEKSİYONLARINA NEDEN OLAN ETKENLERİN BEŞ YILLIK DAĞILIMI
Dr.Dilek Kalaycı Dr.Özlem Şen	POSTOPERATİF YOĞUN BAKIMDA TAKİP EDİLEN GERİATRİK HASTALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Arş. Gör. Meryem PELİN Doç. Dr. Havva SERT	PROBİYOTİKLERLE İLGİLİ SAĞLIK ALANINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİNİN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Büşra GÜRÇAY Arş. Gör. Meryem PELİN Doç. Dr. Havva SERT	TÜRKİYE'DE AROMATERAPİ KULLANIMINA YÖNELİK YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ
Öğretim Görevlisi, YUNUS AZBOY	EVALUATION OF THE QUALITY OF LIFE AND THE COVID FEAR LEVEL OF THE PREGNANT INDIVIDUAL WHO GOT THE COVID-19 VACCINE: CASE REPORT
Uzman Dr., Tuğba Aşkın Asistan Dr., Aylin Nilkondiloğlu Prof. Dr., Süheyla Ünver	YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE TANI ALAN HIV POZİTİF TOKSOPLAZMA ENSEFALİTİ
Dr. Dyt. HAKAN TOĞUÇ	TOTAL PARENTERAL NÜTRİSYONDA OMEGA-3 TAKVİYESİNİN ETKİLERİ
Dr. Dyt. HAKAN TOĞUÇ	ÜLSERATİF KOLİT VE PROBİYOTİK İLİŞKİSİ
Öğr. Gör., Songül GÜNGÖR	CERRAHİ DUMAN
Prof. Dr. Şehime G. TEMEL	MICROWAVE ASSISTED IRRADIATION IN TISSUE PREPARATION: FROM FIXATION TO STAINING

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 3 SESSION: 2	**MODERATOR: Doç. Dr. Selman AYDIN**
Mehmet YAHŞİ Assist. Prof. Dr. Erol GÜLTEKİN	COMPARISON OF HEXAHEDRAL AND TETRAHEDRAL ELEMENTS ON TOPOLOGY-OPTIMIZED LATTICE-BASED STRUCTURE FOR ELECTRICAL VEHICLE BATTERY PACKS
Assoc. Prof. Dr. RABİ KARAALİ Dr.Lec. ARZU KEVEN	PERFORMANCE ANALYSES OF NEWLY MANUFACTURED REFRIGERANTS FOR VAPOR COMPRESSION REFRIGERATION CYCLES
Assoc.Prof.Dr. RABI KARAALI Dr.Lec. ARZU KEVEN	ANALYSIS OF COGENERATION FACILITIES WITH RECUPERATORS ACCORDING TO SOME CRITERIA
Doç. Dr. Filiz ÖZGEN Arş. Gör. Dr. Erman ÇELİK Uğurcan YARDIMCI Ayşe TAŞKAN Övünç TÜMER Cengizhan ÖZDEMİR	PARABOLİK GÜNEŞ KOLLEKTÖRÜ TASARIMINDA PERFORMANS ANALİZİ
Doç. Dr. Filiz ÖZGEN Arş. Gör. Dr. Erman ÇELİK Uğurcan YARDIMCI Cengizhan ÖZDEMİR Övünç TÜMER Ayşe TAŞKAN	ÜLKEMİZDEKİ RÜZGÂR ENERJİ POTANSİYELİ VE BAZI İLLERİN KIYASI
Tarhan TAN Doç. Dr. Selman AYDIN	INVESTIGATION OF THE USE OF BIODIESEL FUEL BLEND WITH NANOPARTICLE ADDITIVES IN A DIESEL ENGINE
Tarhan TAN Doç. Dr. Selman AYDIN	EXAMINING OF THE EFFECT OF MANGANESE BASED BIODIESEL FUEL MIXTURE ON COMBUSTION PARAMETERS IN A DIESEL ENGINE
GÖNÜL ÇİÇEK Doç. Dr., ERSİN SAYAR	INVESTIGATION OF THE ORBITAL THERMAL BEHAVIOR OF SMALL SATELLITES IN LOW EARTH ORBIT

Erhan CANLI Prof.Dr. Mehmet EROĞLU	SİLAH SİSTEMLERİNDE(12,7 mm) GERİ TEPME SÖNÜMLEYİCİ MODELLENMESİ VE OPTİMİZASYON ÇALIŞMASI
Makine Mühendisi, Enes Muhammed KAPLAN Makine Mühendisi, Prof. Dr. Hakan ÇALIŞKAN	TAMAMEN ELEKTRİKLİ BİR ARABANIN ULUSLARARASI UYUMLU HALE GETİRİLMİŞ HAFİF ARAÇLAR TEST PROSEDÜRÜ (WLTP) İLE ÖLÇÜLMÜŞ ENERJİ TÜKETİMİNİN İNCELENMESİ
Erkan ALTINTAŞ İsmet ÇELİK Seray ÖDEN	APPLICABILITY OF SLS ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGY IN PROTOTYPE PRODUCTION OF SHEET METAL MOLDS
Arş. Gör, CEMİLE ŞANLIER	3 BOYUTLU FDM YAZICILARDA KULLANILAN SÜRDÜRÜLEBİLİR MALZEMELER VE UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR DERLEME
Asst. Prof. Dr. Muhammet AYDIN	COMPARISON OF THE LIMB VELOCITIES AND ACCELERATIONS OF THE FOUR-BAR MECHANISM BY CALCULATING WITH DIFFERENT METHODS
Asist. Prof. Dr. Muhammet AYDIN	OBTAINING OF VELOCITY AND ACCELERATION OF POINT C OF THE FOUR-BAR MECHANISM VIA VELOCITY AND ACCELERATION COEFFICIENTS

30. 12. 2022 Meeting ID: 879 9439 2037	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3) Passcode: 29301222
HALL: 4 SESSION: 2 MODERATOR: Doç. Dr., Bekir ÇÖL	
Doç. Dr., Bekir ÇÖL	Escherichia coli'de çok kopyalı bir plazmitte rfaQ geninin aşırı ifade edilmesi borik aside karşı tolerans SAĞLAR
Anara BABAYEVA Doç. Dr. Bekir ÇÖL Dr. Öğr. Üyesi Esra DİBEK Öğr. Gör. Dr. Merve SEZER KÜRKÇÜ	EPETRABOROLE İÇEREN ORTAMDA RPLE GENİNİN AŞIRI İFADESİ ESCHERİCHİA COLİ SUŞUNA AVANTAJ SAĞLAR
Dr. Öğr.Üyesi HİLAL YILMAZ	YAĞI ÇIKARILMIŞ ÇÖREK OTU VE DEFNE YAPRAĞI KÜSPESİNDEN PROTEİN İZOLASYONU VE BU PROTEİNLERİN İŞLEVSELLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Öğr. Üyesi ADİL UMAZ	Alkanna trichophila Hub.-Mor. var. mardinensis, Anchusa azurea Miller var. azurea ve Sedum sediforme (Jacq.) Pau Türlerinin Multi-element Analizi
YUSUF GÜDÜCÜ Dr. Öğr. Üyesi AYDAN GÜLSU	KİTOSAN ESASLI HİDROJELLERİN HAZIRLANMASI, ŞİŞME VE DEGRADASYON AVRANIŞLARININ ANALİZLERİ
Ar. Gör. Dr., ŞÜKRÜ SERTER ÇATAV	YANMA İLE İLİŞKİLİ ÜRÜNLERİN AKDENİZ BİTKİLERİNİN ÇİMLENMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Res. Assist. Sinan ÖZCAN	FREEZING SPERM IN TROUT BREEDING
Res. Assist. Sinan ÖZCAN	GENDER CONTROL IN TROUT BREEDING
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan YAZICI	TATLISU KEFALİ (Squalius cephalus (L., 1758))'NİN BAYAT GÖLETİ (ANKARA, TÜRKİYE) POPULASYONUNUN BOY-AĞIRLIK, BOY-BOY İLİŞKİLERİ VE KONDİSYON FAKTÖRÜ PARAMETRELERİ
Dr. Kadriye ALTAY	VAZGEÇİLMEZ LEZZET ÇİKOLATA, ÜRETİMİ VE ÖZELLİKLERİ
Rabia İrem KARAKUZU Cemal KAYA Esra Esin YÜCEL	NEW COOKING TECHNIQUE: AIR FRYER

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 5	**SESSION: 2** **MODERATOR: Öğr. Gör. Dr., Tuba TEZER**
Gizem ERŞEN Prof. Dr. Muzaffer KAPANOĞLU	KİŞİSEL TERCİHLERE GÖRE ÇOK AMAÇLI YÜRÜME YOLLARI BELİRLEMEYE YÖNELİK KARAR DESTEK SİSTEMİ GELİŞTİRMESİ
Assist. Prof. MUSTAFA TUNÇ	A PRELIMINARY STUDY ON THE NUMERICAL INVESTIGATION OF ANTI-VORTEX PLATE PLACED IN WATER INTAKE STRUCTURES
Öğr. Gör. Dr., Tuba TEZER	ŞEBEKEDEN BAĞIMSIZ HİBRİT YENİLENEBİLİR ENERJİ SİSTEMLERİ İÇİN GENETİK ALGORİTMA TABANLI BOYUT OPTİMİZASYONU YAKLAŞIMI VE GÜÇ YÖNETİMİ STRATEJİSİ
Öğr. Gör. Dr., Tuba TEZER	A COLUMN GENERATION BASED APPROACH FOR A VEHICLE ROUTING PROBLEM WITH PICKUP AND DELIVERY TIME WINDOWS AND SAMPLE APPLICATIONS
ŞAFAK KİREN Dr. Öğr. Üyesi, AHMET FEYZİOĞLU	KOMPRESÖR DAİRESİNDE OLUŞAN DURUŞ SÜRESİ, HURDA MİKTARI VE ENERJİ TÜKETİMİNİN AZALTILMASI
Dr.Öğr.Üyesi, Erdinç KESKİN İnşaat Mühendisi, Baliğ SARAÇ	DONMA-ÇÖZÜLMENİN KALSİYUM LİGNOSÜLFONAT İLE İYİLEŞTİRİLMİŞ KİLLİ BİR ZEMİNİN CBR DEĞERİNE ETKİSİ
Dr.Öğr.Üyesi, Erdinç KESKİN İnşaat Mühendisi, Buğra BOZKIR	PİRİNÇ KABUĞU KÜLÜ İLE İYİLEŞTİRİLMİŞ KİLLİ BİR ZEMİNİN DONMA-ÇÖZÜLME ETKİSİNDE CBR DEĞERİNİN DEĞİŞİMİ
DOĞAN DEREN S. ÖMER ATALAY FERHAT KILIÇ	WOVEN RAW FABRIC FRACTURE CAUSES AND PREVENTION WORKS
Assoc. Prof. Sevda KOÇ AKRAN	TEACHER'S OPINIONS ON SKILL-FOCUSED EDUCATION
Assoc. Prof. Sevda KOÇ AKRAN	EXAMINATION OF THE QUESTIONS IN THE 5TH GRADE MATHEMATICS TEXTBOOK ACCORDING TO THE MATH TAXONOMY

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:6 SESSION: 2	**MODERATOR: Dr. Öğretim Üyesi RÜSTEM ORHAN**
Dr. Öğretim Üyesi RÜSTEM ORHAN	COMPARISON OF PHYSICAL ABILITY TEST OF UNDERGRADUATE PROGRAM IN SPORTS IN TURKISH AND GERMAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
Bilgin ATAŞ İbrahim CAN	COMPARISON OF STAIR AGILITY TEST IN CHILDREN BY GENDER
Bilgin ATAŞ İbrahim CAN	COMPARISON OF REPETITIVE AND INTERMITTENT SPRINTING PERFORMANCE (CRISP) TEST ACCORDING TO AGE IN CHILDREN
Dr. Öğr. Üyesi Ali COŞKUN	EXAMINATION OF PHYSICAL ACTIVITY LEVELS AND STEPS IN UNIVERSITY STUDENTS AFTER COVID 19
Dr. Öğretim Üyesi Tugay YILMAZ	LİSEDE ÖĞRENİM GÖRMEKTE OLAN ÖĞRENCİLERİN SPOR YAPMA DURUMUNUN İLETİŞİM BECERİSİNE ETKİSİ
Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI Doç. Dr. BETÜL AKYOL	BİSİKLET EGZERSİZLERİNİN SEDANTER ERKEKLERİN DİNAMİK DENGELERİNE ETKİSİ
Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI Doç. Dr. BETÜL AKYOL	MENTAL RETARDASYONLU ERKEK ÇOCUKLARA UYGULANAN MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN BACAK, SIRT VE PENÇE KUVVETİNE ETKİSİ

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:7 **SESSION: 2**	**MODERATOR:** Asst. Prof. Cemile Nihal YURTSEVEN
Hande AKINLI Doç. Dr. Özgür MÜLAZIMOĞLI BALLI	İLKOKUL ÇOCUKLARININ GERÇEK VE ALGILANAN MOTOR YETERLİLİK İLİŞKİSİ
İbrahim CAN Bilgin ATAŞ	ÇOCUKLARIN ANAEROBİK PERFORMANS ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE GENEL BİR ARAŞTIRMA
Asst. Prof. Cemile Nihal YURTSEVEN	SMART INDUSTRY IN SPORTS EQUIPMENT: NANOTECHNOLOGY
Asst. Prof. Cemile Nihal YURTSEVEN	GREEN EVENT GREEN ECO-FRIENDLY CONCEPT IN SPORTS TOURISM
Yüksek Lisans Öğrencisi Meltem KAVAK Doç. Dr. Özden TEPEKÖYLÜ ÖZTÜRK	BEDENSEL ENGELLİLERDE FİZİKSEL AKTİVİTE VE İLETİŞİM BECERİLERİ
SABRİ TOPLUCA TURAN ÇETİNKAYA	SPOR YAPAN VE SPOR YAPMAYAN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SPORCU ÖĞRENCİ DEĞER ALGILARININ FARKLI AÇILARDAN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI Doç. Dr. BETÜL AKYOL	BİSİKLET KULLANABİLEN VE KULLANAMAYAN SEDANTER KADINLARI DİNAMİK DENGELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI Doç. Dr. BETÜL AKYOL	MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN MENTAL RETARDASYONLU KIZ ÇOCUKLARIN ESNEKLİK VE STATİK DENGELERİNE ETKİSİ

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL:7 SESSION: 2	**MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR**
Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ Hale ÇOKÇALIŞKAN Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ	SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ
Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ	SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KİŞİLERARASI ÖZ YETERLİKLERİ İLE İLETİŞİM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR Halk Eğitim Merkez Müdürü, HANDAN YELKENCİ	HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE GÖREV ALAN İDARECİLERİN MERKEZLERİN İHTİYAÇLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR Kurum Müdürü, YAŞAR KESKİN	PROJE OKULU ÖĞRETMENLERİNİN KURUMSAL GELECEK ALGILARININ İNCELENMESİ
Remzi Satı Assoc. Prof. Dr. Levent Uncu	ANTROPO-GEOMORPHOLOGICAL RESEARCHES IN BILECIK (CENTRAL DISTRICT)
Res. Assist. Dr. Yelda BEKTAŞ	A CONTROVERSIAL RESEARCH METHOD IN SOCIAL SCIENCES: DIGITAL ETHNOGRAPHY
Hasibe Şeyma ALTUNDAĞ Prof. Dr. Mustafa DOĞAN	KESİR, RASYONEL SAYI VE ORAN KAVRAMLARININ BENZERLİK VE FARKLARININ İNCELENMESİ
Dr. Aynur Pala	EXAMINING STUDENTS' PERCEPTIONS OF "MORALİTY AND ETHICS IN EDUCATION " COURSE THROUGH METAPHOR ANALYSIS
Hande AKINLI Doç. Dr. Özgür MÜLAZIMOĞLI BALLI	İLKOKUL ÇOCUKLARININ GERÇEK VE ALGILANAN MOTOR YETERLİLİK İLİŞKİSİ

30. 12. 2022	14:00- 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 879 9439 2037	Passcode: 29301222
HALL: 8	**SESSION: 2** **MODERATOR: Araş.Gör.Dr.,OSMAN SAFA TERZİ**
Vet. Hekim Cansu TOKSÖZ Prof. Dr. Serkal GAZYAĞCI	INVESTIGATION OF THIOL DISULFIDE BALANCE AND ISCHEMIA-MODIFIED ALBUMIN LEVELS IN CATS WITH HYPERTROPHIC CARDIOMYOPATHY AND ARTERIAL THROMBOEMBOLISM
Hüseyin DENK	THE CURRENT SITUATION OF SHEEP AND GOAT BREEDING IN AĞRI
Hüseyin DENK	HAMDANI SHEEP
Dr.Muhammet Bahaeddin DÖRTBUDAK Dr.Yasin ÖZTÜRK Dr.Merve ÖZTÜRK	HISTOPATHOLOGICAL EXAMINATION OF KIDNEY TISSUE DAMAGE AND EVALUATION OF SOME BLOOD PARAMETERS IN NEPHROTOXICITY CAUSED BY 5-FU IN RATS
Gökhan Gökçe Uğur Ödevci	ATLARDA BESLEME
Uğur Ödevci Gökhan Gökçe	ÜLKEMİZDE SAFKAN ARAP ATÇILIĞI'NIN MEVCUT DURUMU VE SAFKAN ATLARDA EŞKAL TESPİTİ
Araş.Gör.Dr.,OSMAN SAFA TERZİ Veteriner Hekim, CANSU TOKSÖZ	MEDİKAL TEDAVİYE BAĞLI DEĞİŞKEN KLİNİK SEYİRLİ FELİNE HİPERTROFİK KARDİYOMAYOPATİ OLGUSU
Araş.Gör.Dr.,OSMAN SAFA TERZİ Veteriner Hekim, CANSU TOKSÖZ	KEDİLERDE ARTERİYEL TROMBOEMBOLİ SESSİZ AMA KATİL Mİ?
Dr.NAFİYE KOÇ Dr.GÖKBEN ÖZBAKIŞ BECERİKLİSOY	THE CONTROL STRATEGIES OF BROILER COCCIDIOSIS

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 9	**SESSION: 2** **MODERATOR: Sepulveda Juan**
Zainab Almukhtar, Adel Merabet	MAXIMUM POWER POINT TRACKING BASED ON ESTIMATED POWER FOR PV ENERGY CONVERSION SYSTEM
Abhishek Priyam, Prabha Chand	EFFECT OF COLLECTOR ASPECT RATIO ON THE THERMAL PERFORMANCE OF WAVY FINNED ABSORBER SOLAR AIR HEATER
Mohammed W. Abdulrahman	SIMILITUDE FOR THERMAL SCALE-UP OF A MULTIPHASE THERMOLYSIS REACTOR IN THE CU-CL CYCLE OF A HYDROGEN PRODUCTION
Rishindra M. Sarviya, Ashish Agrawal	ENHANCEMENT OF THERMAL PERFORMANCE OF LATENT HEAT SOLAR STORAGE SYSTEM
Naim Suleyman Ting, Yakup Sahin, Ismail Aksoy	A ZVT-ZCT-PWM DC-DC BOOST CONVERTER WITH DIRECT POWER TRANSFER
Hossein Lotfizadeh, André McDonald, Amit Kumar	TECHNICAL ANALYSIS OF COMBINED SOLAR WATER HEATING SYSTEMS FOR COLD CLIMATE REGIONS
Avadhesh Yadav, Anunaya Saraswat	AN EXPERIMENTAL STUDY ON EVACUATED TUBE SOLAR COLLECTOR FOR STEAM GENERATION IN INDIA
Junjie Chen, Deguang Xu	COUPLING HEAT AND MASS TRANSFER FOR HYDROGEN-ASSISTED SELF-IGNITION BEHAVIORS OF PROPANE-AIR MIXTURES IN CATALYTIC MICRO-CHANNELS
Marina Kapsali, John S. Anagnostopoulos	TECHNO-ECONOMIC PROSPECTS OF HIGH WIND ENERGY SHARE IN REMOTE VS. INTERCONNECTED ISLAND GRIDS
Sepulveda Juan	RENEWABLE ENERGY TRENDS ANALYSIS: A PATENTS STUDY

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 10	**SESSION: 2** **MODERATOR: Zeljko Panian**
Manuel Seidel, Rainer Seidel, Des Tedford, Richard Cross, Logan Wait	A SYSTEMS MODELING APPROACH TO SUPPORT ENVIRONMENTALLY SUSTAINABLE BUSINESS DEVELOPMENT IN MANUFACTURING SMES
Sinnakkrishnan Perumal, Nitish Pandey	PROCESS-BASED BUSINESS TRANSFORMATION THROUGH SERVICES COMPUTING
Vineet Kansal	PROPOSING ENTERPRISE WIDE INFORMATION SYSTEMS BUSINESS PERFORMANCE MODEL
Adla Bentellis, Zizette Boufaïda	CONCEPTUAL METHOD FOR FLEXIBLE BUSINESS PROCESS MODELING
Wararat Rungworawut, Twittie Senivongse	USING ONTOLOGY SEARCH IN THE DESIGN OF CLASS DIAGRAM FROM BUSINESS PROCESS MODEL
Eakong Atiptamvaree, Twittie Senivongse	A QUANTITATIVE APPROACH TO STRATEGIC DESIGN OF COMPONENT-BASED BUSINESS PROCESS MODELS
Zeljko Panian	A NEW DIMENSION OF BUSINESS INTELLIGENCE: LOCATION-BASED INTELLIGENCE
Petr Cernohorsky, Jan Voracek	COMPUTATIONAL MODELING IN STRATEGIC MARKETING
Michiko Miyamoto, Shuhei Kudo, Kayo Iizuka	MEASURING BUSINESS AND INFORMATION TECHNOLOGY VALUE IN BPR: AN EMPIRICAL STUDY IN THE JAPANESE ENTERPRISES

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 11	**SESSION: 2** **MODERATOR: Surinder Deswal**
Esra E. Aleisa	DEVELOPING EFFICIENT TESTING AND UNLOADING PROCEDURES FOR A LOCAL SEWAGE HOLDING PIT
Surinder Deswal, Mahesh Pal	ARTIFICIAL NEURAL NETWORK BASED MODELING OF EVAPORATION LOSSES IN RESERVOIRS
Surinder Deswal	OXYGEN TRANSFER BY MULTIPLE INCLINED PLUNGING WATER JETS
Mahmoud M. S. Albattah	OPTIMIZATION OF THE CHARACTERISTIC STRAIGHT LINE METHOD BY A “BEST ESTIMATE“ OF OBSERVED, NORMAL ORTHOMETRIC ELEVATION DIFFERENCES
Sandeep Sharma, Sarabjit Singh, Meenakshi Sharma	PERFORMANCE ANALYSIS OF LOAD BALANCING ALGORITHMS
Janhavi Inamdar, S.K. Singh	PHOTOCATALYTIC DETOXIFICATION METHOD FOR ZERO EFFLUENT DISCHARGE IN DAIRY INDUSTRY: EFFECT OF OPERATIONAL PARAMETERS
Mohammad Reza Ghasemi, Amin Ghorbani	APPLICATION OF WAVELET NEURAL NETWORKS IN OPTIMIZATION OF SKELETAL BUILDINGS UNDER FREQUENCY CONSTRAINTS
Yogesh Aggarwal	MODELING OF REINFORCEMENT IN CONCRETE BEAMS USING MACHINE LEARNING TOOLS
Ahmad Munawar	PUBLIC TRANSPORT REFORM IN INDONESIA, A CASE STUDY IN THE CITY OF YOGYAKARTA

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 12	**SESSION: 2** **MODERATOR: Fadia M. A. Ghali**
Roy R. Gu, Mahesh Sahu	ASSESSING THE IMPACT OF CONTOUR STRIPS OF PERENNIAL GRASS WITH BIO-FUEL POTENTIALS ON AQUATIC ENVIRONMENT
Fadia M. A. Ghali	PHOTOVOLTAIC SMALL-SCALE WASTEWATER TREATMENT PROJECT FOR RURAL AND NEW-CULTIVATED AREAS IN EGYPT
Altayeb Qasem, Tarek Zayed, Zhi Chen	A CONDITION RATING SYSTEM FOR WASTEWATER TREATMENT PLANTS INFRASTRUCTURES
Kamel K. Alzboon, Khalid N.Mahasneh	EFFECT OF USING STONE CUTTING WASTE ON THE COMPRESSION STRENGTH AND SLUMP CHARACTERISTICS OF CONCRETE
Nermen N. Maximous, George F. Nakhla, W. K. Wan	REMOVAL OF HEAVY METALS FROM WASTEWATER BY ADSORPTION AND MEMBRANE PROCESSES: A COMPARATIVE STUDY
Ehsan Bashiri	STATISTICAL ANALYSIS-DRIVEN RISK ASSESSMENT OF CRITERIA AIR POLLUTANTS: A SULFUR DIOXIDE CASE STUDY
Alaa Hussein Wadi	EFFECT OF A GRAVEL BED FLOCCULATOR ON THE EFFICIENCY OF A LOW COST WATER TREATMENT PLANTS
Bi Bo, Kayoko Yamamoto	CHARACTERISTICS OF E-WASTE RECYCLING SYSTEMS IN JAPAN AND CHINA
Mahmoud R. Shaghaghian	PREDICTION OF DISSOLVED OXYGEN IN RIVERS USING A WANG-MENDEL METHOD – CASE STUDY OF AU SABLE RIVER
Wendong Tao	INVESTIGATION INTO HETEROTROPHIC ACTIVITIES AND ALGAL BIOMASS IN SURFACE FLOW STORMWATER WETLANDS
Do Hoai Nam, Keiko Udo, Akira Mano	EXAMINATION OF FLOOD RUNOFF REPRODUCTIVITY FOR DIFFERENT RAINFALL SOURCES IN CENTRAL VIETNAM

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 13	**SESSION: 2** **MODERATOR: Mohammad Ahmed Rehmatullah**
Mohammad Ahmed Rehmatullah	TOWARDS MODELING FOR CRASHES A LOW-COST ADAPTIVE METHODOLOGY FOR KARACHI
Bijaya Krushna Mangaraj, Deepak Kumar Das	INTERACTIVE FUZZY MULTI-OBJECTIVE PROGRAMMING IN LAND RE-ORGANISATIONAL PLANNING FOR SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT
Ikhwan Hakim, Bruno Parolin	SPATIAL STRUCTURE AND SPATIAL IMPACTS OF THE JAKARTA METROPOLITAN AREA: A SOUTHEAST ASIAN EMR PERSPECTIVE
Mohammad Ali Abdi, Sima Mehdizadegan Namin	SPATIAL PLANNING AS AN APPROACH TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN HISTORIC CITIES
Aeslina Abdul Kadir, Abbas Mohajerani	POSSIBLE UTILIZATION OF CIGARETTE BUTTS IN LIGHT- WEIGHT FIRED CLAY BRICKS
Madhav V. Chitturi, Anshu Manik, Kasthurirangan Gopalakrishnan	DIGITAL FILTERS FOR HOT-MIX ASPHALT COMPLEX MODULUS TEST DATA USING GENETIC ALGORITHM STRATEGIES
Madhuri Bhavsar, Anupam K Singh, Shrikant Pradhan	PERFORMANCE ASSESSMENT OF COMPUTATIONAL GRIDON WEATHER INDICES FROM HOAPS DATA
Kasthurirangan Gopalakrishnan, Siddhartha Khaitan, Anshu Manik	ENHANCED CLUSTERING ANALYSIS AND VISUALIZATION USING KOHONEN'S SELF-ORGANIZING FEATURE MAP NETWORKS
Ross Jeffry, Muhammad N. S. Hadi	THE EFFECT OF CONFINEMENT SHAPES ON OVER-REINFORCED HSC BEAMS

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 14	**SESSION: 2** **MODERATOR: Fatahian Dehkordi R.F**
Amira, A. Goma, U. E. Mahrous	CHANGES IN BEHAVIOR AND LEARNING ABILITY OF RATS INTOXICATED WITH LEAD
Alina Anton, Gheorghe Solcan, Carmen Solcan	THE IMPACT OF COPPER AND ZINC DEFICIENCY ON MILK PRODUCTION PERFORMANCES OF INTENSIVELY GRAZED DAIRY COWS ON THE NORTH-EAST OF ROMANIA
Ibrahim Mohammed Saeed Shnawa	TUBERCULIN, TETANUS IMMUNOGLOBULIN AND DPT VACCINE AS AN AVIAN IN VIVO T-LYMPHOCYTE MITOGENS
Amina M. Bishr, Ahmed B. Magdub, Abdul-Baset R. Abuzweda	THE APPROPRIATE TIME REQUIRED FOR NEWBORN CALF CAMEL TO GET OPTIMAL AMOUNT OF COLOSTRUMS IMMUNOGLOBULIN (IGG) WITH RELATION TO LEVELS OF CORTISOL AND THYROXIN
Nurliyani, E. Harmayani, MHNE. Soesatyo	THE EFFECT OF GOAT MILK FRACTIONS SUPPLEMENTATION ON SERUM IGE RESPONSE AND LEUKOCYTES COUNT IN DINITROCHLOROBENZENE SENSITIZED RAT
Diah Tri Widayati	EMBRYO TRANSFER AS AN ASSISTED REPRODUCTIVE TECHNOLOGY IN FARM ANIMALS
Hazim J. Al-Daraji	ADDING OLIVE OIL INTO DILUENTS FOR IMPROVING SEMEN QUALITY AND STORAGE ABILITY OF ROOSTERS' SEMEN DURING LIQUID STORAGE
Mehdi Dehghan-Banadaky, Fridoon Niazi, Mohsen Ghiasvand	THE EFFECTS OF FEEDING RAW FIBER CONCENTRATE ON GROWTH PERFORMANCE AND BLOOD METABOLITES OF SUCKLING HOLSTEIN CALVES
Fazlollah Moosavinasab, Zhila Motamedi	COMPARISON OF THE EFFECTS OF THREE DIFFERENT TYPES OF PROBIOTICS ON THE SUCRASE ACTIVITIES OF THE SMALL INTESTINE MUCOSA OF BROILER CHICKS
Immanuel I. Bitto, Thomas Agam	SPERM PRODUCTION RATE, GONADAL AND EXTRAGONADAL SPERM RESERVES IN THE SOKOTO RED (MARADI) BUCK IN A TROPICAL ENVIRONMENT
Fatahian Dehkordi R.F, Parchami A.	THE KEY ROLE OF THE STEROIDAL HORMONES IN THE PATTERN DISTRIBUTION OF THE EPIPHYSEAL STRUCTURE IN RABBIT

30. 12. 2022	14:30- 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)
Meeting ID: 833 6093 5859	Passcode: 29301222
HALL: 15	**SESSION: 2** **MODERATOR: Shyama Ranjani Weerakoon**
Rameswar Debnath, Haruhisa Takahashi	A COMPARISON OF SVM-BASED CRITERIA IN EVOLUTIONARY METHOD FOR GENE SELECTION AND CLASSIFICATION OF MICROARRAY DATA
Akinwumi F. Olusegun	BIOEFFICACY OF SOME OIL-MIXED PLANT DERIVATIVES AGAINST AFRICAN MUD CATFISH (CLARIAS GARIEPINUS) BEETLES, DERMESTES MACULATUS AND NECROBIA RUFIPES
Uun Yanuhar	THE ROLE OF IMMUNOGENIC ADHESIN VIBRIO ALGINOLYTICUS 49 K DA TO MOLECULE EXPRESSION OF MAJOR HISTOCOMPATIBILITY COMPLEX ON RECEPTORS OF HUMPBACK GROUPER CROMILEPTES ALTIVELIS
Yetti Marlida , Rina Delfita , Neni Gusmanizar, Gita Ciptaan	IDENTIFICATION CHARACTERIZATION AND PRODUCTION OF PHYTASE FROM ENDOPHYTIC FUNGI
Shyama Ranjani Weerakoon	DIRECT AND INDIRECT SOMATIC EMBRYOGENESIS FROM PETIOLE AND LEAF EXPLANTS OF PURPLE FAN FLOWER (SCAEVOLA AEMULA R. BR. CV. 'PURPLE FANFARE')
Musammat F. Nahar, Anna Roujeinikova	STRUCTURAL BASIS OF RESISTANCE OF HELICOBACTERPYLORI DNAK TO ANTIMICROBIAL PEPTIDE PYRRHOCORICIN
Puntipar Sonthiphand, Tawan Limpiyakorn	COMMUNITIES OF AMMONIA-OXIDIZING ARCHAEA AND BACTERIA IN ENRICHED NITRIFYING ACTIVATED SLUDGE
Antonella Bandiera	HUMAN ELASTIN-DERIVED BIOMIMETIC COATING SURFACE TO SUPPORT CELL GROWTH
Mahbobeh Hajirostamloo	A REPORT ON OCCURRENCE AND PARASITE-HOST OF LIGULA INTESTINALIS IN SATTARKHAN LAKE(EAST AZERBAIJAN-IRAN)
Surakan Payakkhabut	VOCAL COMMUNICATION IN SOOTY-HEADED BULBUL; PYCNONOTUS AURIGASTER

CONTENT

CONGRESS ID	
SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE	
PROGRAM	
CONTENT	
ORAL PRESENTED PAPERS IN THE CONFERENCE	
MUTLU PRENS VE DİĞER ÖYKÜLER: OSCAR WILDE'İN BAHÇESİNDE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME ÖZGÜRLÜĞÜ Doç. Dr. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ	1
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN "ZOR ÇOCUKLAR" IN ÖĞRENME SÜRECİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ Dr.Öğr. Üyesi CUMHUR GÜNGÖR1, Dr.Öğr. Üyesi, EMİNE AKKAŞ BAYSAL2	12
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN PANDEMİ SONRASINDA OKULA UYUM SÜRECİ İLE İLGİLİ EBEVEYN GÖRÜŞLERİ Dr.Öğr. Üyesi, EMİNE AKKAŞ BAYSAL1, Dr.Öğr. Üyesi CUMHUR GÜNGÖR2	40
AHMET RASİM'İN "FALAKA" KİTABINDA ÖĞRETMEN OTORİTESİ Doç. Dr. MEHMET ALPTEKİN 1 ve Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN 2	67
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİL-KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA GÖNÜL DAĞI DİZİSİ Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN 1, Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN	74
KISMİ İLİŞKİLİ VERİDE BAĞIMLI GRUP T-TESTİ İÇİN BİR ALTERNATİF Duygu KOÇAK	84
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK YARDIMLAŞMA ALGISI Duygu KOÇAK	89
ÖĞRETİM SÜRECİNİ ETKİLEYEN YARDIMCI TEKNOLOJİLERE AİT ALT ÖĞELERİN SINIFLANDIRILMASI Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK	99
ÖĞRENMENİN İYİLEŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL KOŞULLARIN YAPILANDIRILMASI Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK	107
GEMİ KAPTANLARINDA BİLİŞSEL KAYIPLARA NEDEN OLAN FAKTÖRLERİN BULANIK AHP (BAHP) YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ Dr.Öğr.Üyesi, SELEN UYGUNGİL ERDOĞAN, Dr.Öğr.Üyesi, ERCAN YÜKSEKYILDIZ	116
TÜRKİYE VE İRAN BEŞİNCİ SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARI ONDALIK SAYILAR KONUSUNUN FARKLI EĞİTİM PROĞRAMI ALTINDA ÖĞRENCİ KATILIM DURUMUNA GÖRE İNCELENMESİ Doktora Öğrencisi, Nesa FEIZIPOUR1, Doç.Dr.Çiğdem ARSLAN2, Prof.Dr. Muhamet EMİN ÖZDEMİR3	129
TÜRKİYE'DE YAŞAYAN İRANLI ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK DERSİNDE BAŞARILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER Doktora Öğrencisi Nesa FEIZIPOUR1, Doç.Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN2, Prof.Dr. Muhamet EMİN ÖZDEMİR3	140

İÇ İSRAİLİYYAT'IN KUR'AN YORUMLARINA ETKİSİ: DUHA SURESİ ÖRNEKLİĞİNDE Doç. Dr. Ahmet ABAY,	150
KUR'AN'DA BİR ANLATIM ÜSLUBU OLARAK TA'LİL/GEREKÇELENDİRME Doç. Dr. Ahmet ABAY,	160
ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN, Doktora Öğrencisi Ahmet KILIÇ	172
ABBASÎ HALİFESİ MUHAMMED EL-MEHDÎ'NİN EĞİTİMİ Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	185
HÂLİD B. VELÎD'İN HAYATI VE BENÎ CEZÎME SERİYYESİ'NDEKİ TUTUMUYLA İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	197
المصطلح النّحوي في كتاب سيبويه Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN	205
الأسرار البلاغيّة في شعر ابن الفارض Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN	223
SOSYAL MEDYA UYGULAMALARINDA MAHREMİYETİN İFŞASI, GİZLİLİĞİ VE KORUNMASI İLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Doç. Dr. NURTEN KIMTER 1, MERVE KESİKBAŞ YAVŞAN 2	236
ABD'DE MODERN BİR TELEVANJELİST PROFİLİ: JOEL OSTEEN Dr. Öğr. Üyesi, FATİH EROĞLAN 1	256
الهديُ النَّبويّ في تنميةِ مهاراتِ الشَّبابِ Dr. Öğr. Üyesi, Alaaddin KİRAZ	265
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA İSTANBUL'DA HIDRELLEZ KUTLAMALARI (1929-1938) Doç. Dr., Nermin Zahide AYDIN 1	275
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KUTLANAN MİLLİ BAYRAMLAR VE ÖNEMİ Doç. Dr., Nermin Zahide AYDIN 1	288
UYGUR DUVAR RESMİNDE YER ALAN ÖĞELERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ Dr. Öğr. Üyesi, AHU SİMLA DEĞERLİ 1, Doç. Dr. REYHAN DEMİR 2	298
AMASYA GENELGESİ İLE ERZURUM VE SİVAS KONGRESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Funda ÇEVİK ATAR, Prof.Dr. Nihat KARAER	309
KREDİ DERECELENDİRME NOTLARININ DOĞRUDAN YATIRIMLARA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Uzm. VOLKAN BUGUR1, Dr. HASAN AKAY2	315

12 MART 1971 MUHTIRASI'NA GİDEN SÜREÇTE 9 MART CUNTASI Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman İnanır 1	329
ÇEKİRDEK KAPADOKYA BÖLGESİNİ ZİYARET EDEN TURİSTLERİN YEREL HALK ALGILARI Doç. Dr., BURCU GÜLSEVİL BELBER 1, Yüksek Lisans Öğrencisi GÜLŞEN KARADENİZ	337
COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜ: GENEL DEĞERLENDİRME Duygu BAYSAL KURT1, Şaduman YILDIZ2, Sevim AKGÜL3	351
MEDİKAL TURİZMDE ÖNDE GELEN ÜLKELER VE SAĞLIK SİSTEMİ ANALİZLERİ MEHMET KASAP1, Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI2, BAHAR ÇOLAK3	364
TÜRKİYE'DE ÇOCUK DOSTU TURİZM KAVRAMININ LİTERATÜRE YANSIMASI MEHMET KASAP1, Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI2, BAHAR ÇOLAK3	373
VEJETARYEN BESLENEN TÜKETİCİLERİN BESLENME İLE DESTİNASYON TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK1, Kübra Nur ÖZÇAKICI 2 Semra GÜRBÜZ 3	379
BANKALARIN PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ İLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİ ANALİZİ Doç. Dr. Özcan IŞIK1	393
HAYAT SİGORTASI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL ORANLARA DAYALI PERFORMANSININ ENTEGRE BİR HİBRİT KARAR MODELİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Özcan IŞIK1	403
DEĞİŞİM YORGUNLUĞUNUN İŞE ANGAJE OLMA VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ Doç.Dr. Yunus ZENGİN	415
SEÇİLMİŞ N11 ÜLKELERİNDE TURİZM İLE EKOLOJİK AYAK İZİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: PANEL FOURIER TODA-YAMAMOTO NEDENSELLİK YÖNTEMİ Süleyman YURTKURAN1, Oğuz Yusuf ATASEL2	429
TÜRKİYE'DEKİ FİRMALARIN ÇALIŞMA SERMAYESİ YÖNETİMİ İLE KÂRLILIĞI ARASINDA İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ Oğuz Yusuf ATASEL1, Süleyman YURTKURAN2	440
TÜRKİYE'NİN SU ÜRÜNLERİ KONUSUNDA MEVCUT DURUMU, SORUN ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Yüksek Lisans Öğrencisi , Serhat POLAT 1	455
SOSYAL FARKINDALIK OLUŞTURMA SÜRECİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE TELEVİZYON DİZİLERİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Yüksek Lisans Öğrencisi, BÜŞRA SARIŞEN1, Doç. Dr., ÖMER AYDINLIOĞLU2	472
ELEŞTİREL BİR PERSPEKTİFTEN TÜKETİM TOPLUMU, KARA CUMA VE ALIŞVERİŞ ÇILGINLIĞI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Yüksek Lisans Öğrencisi, DERYA KİRAZ1, Doç. Dr. ÖMER AYDINLIOĞLU2	487

BİR KUŞAK BİR YOL GİRİŞİMİNDE ALTERNATİF GÜZERGÂH: İSKENDERUN KÖRFEZİ Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ1, Oğuzhan Ahmet DAĞ2	499
TÜRKİYE DENİZ TAŞIMACILIĞI ÜZERİNE COVİD 19 SALGININ ETKİSİ Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ	508
YEŞİLLEŞEN HASTANELER: KONUYA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ VE İNOVASYONUN KRİTİK ROLÜ Dr. İREM TANYILDIZI1, Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN2	531
SİNEMA KURULUŞ YERİNİN AHP İLE DEĞERLENDİRİLMESİ Öğr. Gör. Dr. HAZAL AKBAL1	544
ŞAHMERAN EFSANESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR YENİDEN YAZMA İNCELEMESİ Nuran BAŞOĞLU 1	559
IS OUIET HIRING A CURE FOR QUIET QUITTING AND QUIET FIRING? QUIET HIRING (SESSİZ İŞE ALMA), QUIET QUITTING (SESSİZ İSTİFA) VE QUIET FIRING (SESSİZ İŞTEN ÇIKARMA) İÇİN BİR ÇARE Mİ? Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ1	568
A RISING THREAT IN THE WORKPLACE: INFOBESITY İŞYERİNDE YÜKSELEN TEHDİT:INFOBESITY (AŞIRI BİLGİ YÜKÜ) Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ1	578
SİİRT'TE KLASİK OSMANLI - ARAP EDEBİYATI Dr. Öğretim Üyesi Sedat Akay	589
KLASİK TÜRK ŞİİRİ METİNLERİNDE ARŞ HOROZU Dr. Öğr. Üyesi SEMİH YEŞİLBAĞ	609
AZƏRBAYCAN VƏ QAŞQAY NOVRUZ MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİNİN GENEZİSİNDƏ TÜRK ŞAMANİZMİNİN ELEMENTLƏRİ VƏ VERBAL VARİASİYALAR Xədicə BABAYEVA	632
BAZI TIP TARİHİ KİTAPLARINDA TIP, FELSEFE VE TIP GELENEĞİ Doç. Dr., Şahin EFİL	641
ÖLÇME DEĞERLENDİRME AÇISINDAN YENİ NESİL SORU TARZINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ1, Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN2, Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ3	652
ÜSTÜN ZEKÂLI ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALARIN BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ1, Doç. Dr. Çiğdem ARSLAN2, Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ3	664
EXAMINATION OF THE CONCEPTS/TOPICS RELATING TO THE BASIC LANGUAGE SKILLS IN THE 2018 TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING PROGRAM AND THE 9TH GRADE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOK 1Mesut Bulut, 2Abdulkadir Kırbaş	675

EXAMINATION OF THE TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF TRANSFER OF CITIZENSHIP AWARENESS IN THE CONTEXT OF THE 2019 TURKISH COURSE CURRICULUM 1Abdulkadir Kırbaş, 2Mesut Bulut	694
ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL BECERİ YETERLİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ Doç. Dr. Hilal KAZU1, Mümine Güher ÖZERCAN2	706
TÜRKİYE VE SİNGAPUR 7. SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ Gülsüm DEMİR 1, Kürşat YENİLMEZ 2	723
VERİYE DAYALI KARAR ALMANIN YAŞAM ALANI: POZİTİF VERİ KÜLTÜRÜ Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU 1, Arş. Gör. Barzan BATUK 2	739
ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ Doç. Dr. Canan DEMİR YILDIZ 1, Nesibe Ayça ELMAÇ 2	747
ÖĞRETMENLİK KARİYER BASAMAKLARI UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ Yunus Emre AVCI1, Halil OSRAK 2	757
UZAKTAN EĞİTİMDE VERİMLİLİĞİN ARTIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLER Yunus Emre AVCI1, Hamza ÜLGEN2	770
BOŞANMANIN EŞLER VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ YL. Öğrencisi SEMRA KAVMAZ1, Doç. Dr. Kübra Küçükşen2	785
SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI SHU AYTEN KÜÇÜKSAYACIGİL1, Doç. Dr. KÜBRA KÜÇÜKŞEN2,	795
EVLAT EDİNME KONULU İNGİLİZCE ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi, Gamze BİLİR-SEYHAN1	808
ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNİ KONU ALAN TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN1	818
GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN İLKOKUL SEVİYESİNDE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ENTEGRASYONU AYŞEGÜL TAŞKESEN1, Doç. Dr. Mesut ŞÖHRET2	828
İNANÇ SİSTEMİ VE KÜLTÜRÜN GÖÇMENLERİN KABULÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ Süheyla GÜNEŞ, Prof. Dr. Ali ŞAHİN	840
YEREL YÖNETİMLERDE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE BELEDİYELERİN SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ	850

BAĞIMLILIK PROBLEMİNİN SOSYAL ETKİLERİ VE BAĞIMLILIKLA MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ1	857
RENK TONLARIYLA ELDE EDİLEN DESENLERİN DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI HÜSEYİN ÖZDEMİR 1, NURHAN BAŞARAN 2	867
AFİŞ TASARIMINDA İÇERİK VE BİÇİM CONTENT AND FORM IN POSTER DESIGN Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR1	874
AFİŞ TASARIMINDA AÇIK VE KAPALI KOMPOZİSYON OPEN AND CLOSED COMPOSITION IN POSTER DESIGN Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR1	885
TRABZON'DA YORGANCILIK SANATI, BİR YORGAN USTASI VE MODELLERİ THE ART OF QUILTING IN TRABZON, A QUILT MASTERS AND ITS MODELS Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	895
TRABZON'DA KADIN EĞİTİMİNDE ÖNCÜ BİR KURUM BİÇKİ- DİKİŞ YURTLARI, NERİMAN KARLUK BİÇKİ- DİKİŞ YURDU ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	922
KAMUSAL SANAT ve OSMAN AKAN ÇALIŞMALARI Dr. Öğr Üyesi Ayla BİRİNCİ 1	947
GÜNCEL BİR SORUN OLAN KURAKLIĞIN PLASTİK SANATLAR ALANINDA KONU EDİLMESİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ Doç, CANER YEDİKARDEŞ 1	960
ANKARA ETNOĞRAFYA MÜZESİNDE SERGİLENEN SERAMİKLERİN GÜNÜMÜZ SERAMİK SANATINDAKİ YERİ BAĞLAMINDA DİYALEKTİK SORUNLARI Doç, CANER YEDİKARDEŞ 1	979
EGE ÜNİVERSİTESİ ETNOGRAFYA MÜZESİ GELENEKSEL BALKAN GİYSİ FORMLARININ VE SÜSLEME TEKNİKLERİNİN YORUMLANMASI Öğr .Gör. Şükran TÜMER	990
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜREL VARLIĞIMIZDAN OLAN EKOLOJİK BEZ BEBEKLER İLE GERMİYAN KÖYÜ ÖRNEĞİNDE FARKINDALIK YARATILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Öğr .Gör. Şükran TÜMER	1002
KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE KORUNAN 2946, 3007, 3348 VE 3438 ENVANTER NUMARALI, İSLAM DİNİ FIKIH KONULU YAZMA ESERLERİN KİTAP SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ Mine DİLBER	1010
TÜRKİYE VE BRICS ÜLKELERİ ARASINDA YARATICI ENDÜSTRİLER ÖZELİNDE REKABET ANALİZİ: FİNGER – KREİNİN İHRACAT BENZERLİK İNDEKS YAKLAŞIMI Dr. Öğr. Üyesi, Ahu Fatma MANGIR1, Arş. Gör. Şükrü SÜRÜCÜ2	1032
KİVİ ÜRETİMİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN	1050

TÜRKİYE'DE BUĞDAYIN EKONOMİK DURUMU Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN	1057
HİZMET TİCARETİ DENGESİ İLE REEL DÖVİZ KURU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ ÖĞR. GÖR. DR. MÜCAHİT ÇİTİL	1069
FOREIGN DIRECT INVESTMENT and ECONOMIC GROWTH with STRUCTURAL BREAK THE CASE of SINGAPORE Asst.Prof.Dr., ÖZGÜR ÖZAYDIN 1, Research Assistant ANIL DAĞDEMİR 2	1070
THE RELATIONSHIP between HEALTH EXPENDITURES and ECONOMIC GROWTH: AN ARDL FRAMEWORK for the CASE of USA "ÖZGÜR ÖZAYDIN 1, ANIL DAĞDEMİR 2	1078
YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER İÇİN FELDSTEIN-HORIOKA BULMACASI GEÇERLİ Mİ? Dr. MERAL ÇABAŞ1	1088
İLKOKULDAKİ BİR META ANALİZ İÇİN İÇERİK ANALİZİ ELİF BULAÇ	1100
SAYGUN'UN BESTECİLİĞİNDE HALK MUSIKİMİZİN YERİ Dr. Öğr. Üyesi, BERTAN RONA 1, BERKAY SARUÇ 2	1109
SANATTA AÇILIM YAPABİLMENİN GEREKLİLİĞİ Ahmet Kürşat ALBAYRAK 1,	1120
KABAK KEMANE YAPIMCISI ARSLAN AKYOL'UNKABAK KEMANE ÜRETİMİNDEKİ STANDARDİZASYONA KATKISI ÜZERİNE BİR İNCELEME Metin EFE	1131
KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI LİSTESİNDE YER ALAN "SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİ" VE AÇIK HAVA MÜZESİNE KONU OLMASI Doç. Dr. Hülya KAYNAR 1& Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ2	1138
GEÇMİŞTEN GELECEĞE UZANAN KÜLTÜR ve SANAT HİKAYESİ: SİVAS ÇORAPÇI HANI (İHRAMCIZADE KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ) Doç. Dr. Hülya KAYNAR 1& Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ2	1148
ZORBALIK İLE EMPATİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebru AYDEMİR[1], Doç. Dr. Hatice Zekavet KABASAKAL[2]	1158
COVİD- 19 SALGININ ÇOCUKLARIN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ Yüksek Lisans Öğrencisi, Miray Kabay 1, Doç. Dr. Hatice Zekavet Kabasakal2	1179
GÜL VE HİLAL: MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂR BİR BÜLTEN OLARAK ALPEREN OCAKLARI DERGİSİ İrfan ÖZET	1195
TÜRKİYE'DE WHISTLEBLOWING: LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR İNCELEME Dr. SUNA KÖSE1	1202

SAVAŞ: SINIRSIZ ŞİDDET Hasan ÇİÇEK	1212
PANDEMİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİNİ TÜRKİYE ÖZELİNDE AÇIKLAMAK ŞAHTURNA TÜRKASLAN 1, Doç. Dr. METİN AKSOY 2	1221
TOPLUMSAL GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ ŞAHTURNA TÜRKASLAN 1, Doç. Dr. METİN AKSOY 2	1230
Çağımızın Vebası: Narsisizm Arş. Gör. İsmet DEMİR	1241
TÜRKİYE'DE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKASI ÖRNEĞİ: ROMAN AÇILIMI Arş. Gör. İsmet DEMİR	1249
KİMLİK VE SİYASET Doç. Dr. Devrim ERTÜRK	1261
TÜRKİYE SİYASAL PARTİ SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER Doç. Dr. Devrim ERTÜRK	1267
AIR FRANCE-KLM STRATEJİSİ Meltem AKCA	1276
HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İFLAS: ATLASJET ÖRNEĞİ Meltem AKCA	1287
BANKALARIN ESNAF VE KOBİ'LERE SUNMUŞ OLDUĞU KREDİ İMKANLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Dr. Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR 1, Lisans Öğrencisi, İlber Bora ALNIAK2, Lisans Öğrencisi, Ahmet ÖZKARACA3, Lisans Öğrencisi Berkay SALIK4	1294
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME VE TEKNOLOJİNİN PERSONEL İSTİHDAMINA ETKİLERİ Dr Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR1, Lisans Öğrencisi Burcu Dilek GÜMÜŞ 2, Lisans Öğrencisi Gülçin ÖZEL3	1300
KAMU SERMAYELİ TİCARİ BANKALARININ ÇEVRESEL, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ESG) Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR1	1308
HAYAT DIŞI SİGORTACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL ORANLARLA PERFORMANSININ CRITIC, SWARA II, WISP-S VE OWA OPERATÖRÜ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR1	1319
BELİRSİZLİKLER DÜNYASINDA ÖRGÜTSEL VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK Devrim VURAL YILMAZ	1335

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN KARİYER YÖNETİMİ Devrim VURAL YILMAZ	1342
YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ VE YENİ MEDYA Araş. Gör. Dr. AYÇİN GELİR ATABEY	1351
TÜRKİYE'NİN İLK 1000 BÜYÜK SANAYİ FİRMASININ BÖLGESEL ÇEŞİTLİLİĞİ VE KARMAŞIKLIĞI Dr. Umut ERDEM	1357
PRESENTATION OF IDEOLOGY IN TURKISH CINEMA: SEMIOTIC ANALYSIS OF THE MOVIE THIS IS THE END Evren Atcı	1364
POPÜLER TELEVİZYON DİZİLERİNDE (TÜRKİYE/2022) SADAKATSİZLİĞİN NİTELİKSEL BİR ANALİZİ Doç. Dr. Hacer AKER1	1378
“Hasta mıyım?” “Ölecek miyim?” “İnanamıyorum!” “Kanserim.” İTİRAF EDİYORUM: BEN BİR SİBERKONDRİYAKIM, HADİ BUNU BİRLİKTE ATLATALIM! Doç. Dr. HACER AKER1	1388
BİR ALTERNATİF MEDYA OLARAK İNTERNET HABERCİLİĞİ: K2HABER SİTESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ Dr. Öğr. Üyesi,MEHMET ALİ GAZİ	1397
SURİYELİ MÜLTECİLERİN GAZİANTEP YEREL MEDYASINDAKİ TEMSİLİ; GAZİANTEP SABAH GAZETESİ ÖRNEĞİ Dr. Öğr. Üyesi, MEHMET ALİ GAZİ	1410
İŞ DÜNYASINDA ENDÜSTRİ 4.0 Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK1	1422
BÜYÜK VERİNİN MAKİNE ÖĞRENİMİNE ETKİLERİ Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK1	1434
Creating Political Parties in Palestine Juliana Al Massri	1445
The Israeli Defense Forces: Air Forces. Juliana Al Massri	1457
TURKEY AND NATO: 1952-1960 Ph.D. Student, Melek Adsız1	1468
SPOR SPONSORLUĞUNDA TUZAK PAZARLAMA RİSKİ Dr. Öğr. Üyesi Kemal ATASOY	1480

İTİRAZIN İPTALİ DAVASININ HUKUKİ NİTELİĞİ ALP EREN TURHAN	1489
TÜRKİYE'DE 2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNİN TARTIŞMALI YÖNLERİ Dr. Öğretim Üyesi HÜSEYİN MURAT IŞIK	1514
EBEVEYN VE ÇOCUK İLETİŞİMİNDE İLETİŞİM ENGELLERİNİN "SEN HİÇ ATEŞ BÖCEĞİ GÖRDÜN MÜ?" FİLMİ ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ Doç. Dr., Salih GÜRBÜZ1	1527
MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK TARİHİNE YÖNELİK PROBLEM KURMA YAKLAŞIMLARI Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ,	1536
MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİKSEL OYUN OLUŞTURMA SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ,	1542
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi, İREM GÜRGAH OĞUL	1548
7. SINIF FEN DERSİ ÖĞRETİMİNDE DENEYLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA VE DÜŞÜNCELERİNE ETKİSİ Çağla Nur ÖZKAN 1, Doç. Dr. Seda OKUMUŞ 2	1555
CULTURAL BARRIERS TO EFL TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT Doç. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN	1561
DISCOURSE ANALYSIS OF POETRY AS A TOOL IN EFL CLASSES: EXPLORING POSSIBILITIES FOR LANGUAGE LEARNING Doç. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN	1571
PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ SÜRECİNDEKİ KADIN ÖĞRETMEN ADAYLARININ İŞSİZLİK KAYGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Dr. Abdulkadir Yüksel	1578
THE ROLE OF ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES IN THE NEOLIBERALISATION OF THE LABOUR MARKETS Merve KAYADUVAR1	1589
KAMU HARCAMALARI VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOÇBULUT1, Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ALTIPARMAK2	1596
MALİ KURALLAR VE VERGİ POLİTİKASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Dr. Öğr. Üyesi Muhammed SAMANCI	1607
TÜRKİYE'DE İL ÖZEL İDARELERİ BÜTÇE GELİŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2013-2022) Doç. Dr. RECEP TEMEL	1617
TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ VE YAŞANAN SORUNLAR Doç. Dr. DİLEK GÖZE KAYA1, GÜLŞAH ÇETİN2	1626

TÜRK VE ALMAN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA SPOR ALANI LİSANS PROGRAMI ÖZEL YETENEK SINAVLARININ KARŞILAŞTIRILMASI Dr. Öğretim Üyesi RÜSTEM ORHAN	1633
COVİD 19 SONRASI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE FİZİKSEL AKTİVİTE SEVİYELERİ İLE ADIM SAYILARININ İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi Ali COŞKUN	1651
LİSEDE ÖĞRENİM GÖRMEKTE OLAN ÖĞRENCİLERİN SPOR YAPMA DURUMUNUN İLETİŞİM BECERİSİNE ETKİSİ Dr. Öğretim Üyesi Tugay YILMAZ	1660
BİSİKLET EGZERSİZLERİNİN SEDANTER ERKEKLERİN DİNAMİK DENGELERİNE ETKİSİ Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI1, Doç. Dr. BETÜL AKYOL2	1661
MENTAL RETARDASYONLU ERKEK ÇOCUKLARA UYGULANAN MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN BACAK, SIRT VE PENÇE KUVVETİNE ETKİSİ Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI1, Doç. Dr. BETÜL AKYOL2	1672
BİSİKLET KULLANABİLEN VE KULLANAMAYAN SEDANTER KADINLARIN DİNAMİK DENGELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI1, Doç. Dr. BETÜL AKYOL2	1676
MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN MENTAL RETARDASYONLU KIZ ÇOCUKLARIN ESNEKLİK VE STATİK DENGELERİNE ETKİSİ Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI1, Doç. Dr. BETÜL AKYOL2	1680
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KİŞİLERARASI ÖZ YETERLİKLERİ İLE İLETİŞİM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ 1, Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ2	1685
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ 1, Hale ÇOKÇALIŞKAN2, Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ	1696
HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE GÖREV ALAN İDARECİLERİN MERKEZLERİN İHTİYAÇLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR 1, HANDAN YELKENCİ 2	1709
PROJE OKULU ÖĞRETMENLERİNİN KURUMSAL GELECEK ALGILARININ İNCELENMESİ Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR 1, YAŞAR KESKİN 2	1724
Bilecik (Merkez İlçe)'de Antropo-Jeomorfoloji Araştırmaları Remzi Satı , Doç. Dr. Levent Uncu	1738
KESİR, RASYONEL SAYI VE ORAN KAVRAMLARININ BENZERLİK VE FARKLARININ İNCELENMESİ Hasibe Şeyma ALTUNDAĞ1, Prof. Dr. Mustafa DOĞAN2	1772
ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMDE AHLAK VE ETİK DERSİ İLE İLGİLİ ALGILARININ METAFOR ANALİZİ İLE İNCELENMESİ Aynur Pala	1783

5.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ SORULARIN MATH TAKSONOMİSİNE GÖRE İNCELENMESİ Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN	1800
BECERİ ODAKLI EĞİTİME İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN	1817
BİR KUŞAK BİR YOL GİRİŞİMİNDE ALTERNATİF GÜZERGÂH: İSKENDERUN KÖRFEZİ Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ1, Oğuzhan Ahmet DAĞ2	1832
BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ Dr.Gülten ŞEN	1841
ÇOCUKLARDA TEKRARLI VE ARALIKLI SPRİNT PERFORMANS (CRISP) TESTİNİN YAŞA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI Bilgin ATAŞ 1, İbrahim CAN 2	1853
ÇOCUKLARDA MERDİVEN ÇEVİKLİK TESTİNİN CİNSİYETE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI Bilgin ATAŞ 1, İbrahim CAN 2	1859
YÖNETİM YAZININDA DİJİTAL LİDERLİK: BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ Dr. Ahmet ALP ÖZBALCI1, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selman KOBANOĞLU2	1865
TBMM IX. YASAMA DÖNEMİ AMASYA VEKİLLERİNDEN İSMET OLGAÇ'IN PARLAMENTO FAALİYETLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARINA KATKISI (1950-1954) Doç. Dr. TURGUT İLERİ	1880
1930 YILINDA ATATÜRK'ÜN AMASYA, TOKAT VE HAVZA YÖRESİNE YAPTIĞI GEZİDE TARIMA İLİŞKİN TESPİTLERİ VE ÇÖZÜM ODAKLI ÖNERİLERİ Doç. Dr. TURGUT İLERİ	1893
İLKÖĞRETİM II. KADEME (8.SINIF) GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ Öğretmen Hamide Kübra ÖRNEK, Prof. Dr. Mehmet TAŞDEMİR	1900
KONU OLUŞTURMA ARKETİPİ: MASALLAR Prof.Dr. MAKBULE SABZİYEVA	1912
PORTFÖY YATIRIMLARININ İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİSİ Doç. Dr. EDA BOZKURT1 Dr. Öğr. Üyesi GÜVEN GÜNEY 2	1917
MALATYA İLİ YAZIHAN İLÇESİNDE GÖRÜLEN BİR GRUP YASTIK HALI Doç. Dr. SONGÜL ARAL	1925

MUTLU PRENS VE DİĞER ÖYKÜLER: OSCAR WILDE'İN BAHÇESİNDE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME ÖZGÜRLÜĞÜ

Doç. Dr. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ[1]

[1] Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, raltikulac@yahoo.com- 0000-0002-6143-1985

ÖZET

Çocuk kitaplarında doğa sevgisinin çocuklara aktarılması önerilen ya da etkisinin olumlu olacağı düşünülen konulardandır. Bununla birlikte çocukların doğayı anlamaları için edebiyata nasıl konu edilebileceği hakkında yeterli çalışma olduğu söylenemez. Bu çalışmada çocukların doğayı kendilerini gerçekleştirmeleri için bir yol olarak edebiyatta işlenebileceği iddia edilmektedir. Bunun için özellikle bahçe imgesinin etkili olabileceği Oscar Wilde'in eserlerinden örneklerle ispatlanmaya çalışılacaktır. Oscar Wilde'in *Mutlu Prens* ve diğer öykülerinde bahçe metaforu farklı biçimlerde okura görünür: Mutlu Prens'in yaşadığı bahçe, Bencil Dev'in bahçesi, bülbülün bahçesi, Küçük Hans'ın bahçesi, prensesin bahçesi, kralın bahçesi ve nihayet Tanrı'nın bahçesi gibi. Bütün bu bahçelerin okurun hayal gücüne ve zevkine seslenen renkli ve çeşitli görsel zenginliği olduğu kuşku götürmez. Bununla birlikte bahçe imgesinin okura ne anlattığı hakkında yeterli inceleme yapılmış olduğu söylenemez. Wilde, çoğu zaman bu çok renkli bahçeleri, kahramanlarının sığınağı ve bir bakıma onları yansıtan birer ayna gibi sunar. Çocuk edebiyatı için Oscar Wilde'in eserlerinin uygunluğu tartışma konusu olsa da bu çalışmada Wilde'in metaforik söyleminin çocuklara dünyayı tanıma ve kendini tasarlama konusunda açık bir yol sunuyor olabileceği fikri tartışılacaktır. Çocuk edebiyatının çocuğun hayal gücünü geliştirme, kendini gerçekleştirme, dünyayı iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olarak algılama gibi ilkeleri Oscar Wilde'nin öyküleri çerçevesinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Çocuk edebiyatı, kendini tasarlama, Oscar Wilde, *Mutlu Prens*.

Giriş

Çocuk edebiyatında işlenen konular arasında özellikle ele alınması önerilen ya da çocuklar tarafından beğenildiği düşünülen doğa ve doğada yaşam konusu, oldukça önemli bir konu olarak çocuk edebiyatının başlangıcından beri gündemde tutulmuştur (Ulu Aslan ve Baş 2020; Yağmur ve Ayta 2018; Koyuncuoğlu 2021). "Bahçe" metaforu çevresindeyse çocuğun kendini gerçekleştirme ya da kendini tasarlama eyleminin oluşumu için zemin hazırlanması mümkündür. Çeşitli eserlerde çocuğun büyüdüğü, oynadığı bahçe; sınırları, duvarları olan ya da sınırsız bir doğa algısı içinde eserde işlenir. Bunun nedeni Romantizm akımıyla birlikte doğanın çocuk eğitiminde oynadığı önemli role dikkat çekilmiş olmasıdır. Jean-Jaques Rousseau, insanın hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmediği ve yetinmediği için değiştirmeye çalıştığına dikkat çeker ve ona göre insanın kendisi için eğitilmesi gerekir. Rousseau'ya göre çocuğu, "bahçesindeki bir ağaç gibi, kendi tarzında yetiştirmelidir" (Rousseau 2009: 26). Rousseau, *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine* adlı kitabında Emile'in büyüdüğü yerde bahçeyi ve bahçede iş yaparak, koşarak ve eğlenerek çocuğun kendini nasıl gerçekleştirebileceğini anlatır. Bernardin de Saint Pierre'nin ünlü *Pol ve Virjini* romanında da çocuklar, doğada büyütüldükleri için temiz ve saf kalabilmişlerdir. Frances Hodgson Burnett'in *Gizli Bahçe* adlı ünlü çocuk romanında da romanın kahramanı kendi bahçesinde, doğanın kucağında kendini gerçekleştirir. *Peter Pan, Heidi* gibi klasiklerde doğa, çocukların karakterlerinin oluşması için önemli bir rol oynar. Bu konuya verilebilecek daha pek çok örnek, çocuk edebiyatında sık sık tekrarlanan doğa vurgusunun öneminin yadsınamaz olduğunu ispatlar. Bununla birlikte özellikle "bahçe"yi gerçek anlamın ötesinde kişinin benliğinin ya da ben olma alanının metaforu gibi değerlendirmek de mümkündür. Bu noktada "bahçe" ve mülkiyet ilişkisine dikkat edilmesi gereklidir.

Çocuklarda mülkiyet duygusunun erken çocukluk döneminde başladığı kabul edilir ve mülkiyet genel olarak, bir çocukla diğer varlıklar arasında kurulan ve diğer insanlarca onaylanan "aitlik ilişkisi" anlamına gelmekte olup nesneye sahip olanın izni olmadan o nesnenin alınamayacağının çocuk tarafından bilinmesi şeklinde tanımlanır (Pala ve diğerleri 2021; Blake ve Harris, 2011). Aitlik ilişkisi aynı zamanda karşılıklı hak ve tasarruflara ilişkin olduğu için mülkiyet duygusu, sosyal bir beceri formu kazanır. Buna rağmen sosyal beceri olarak beklentilerin ne olduğu konusu tartışmalıdır. Çocuğun kendine ait bir alana sahip olması, bu alana izin vermedikçe kimsenin giremeyeceğini bilmesi ve aynı şekilde diğer insanlara ait alanlara onun da izinsiz giremeyeceğini anlaması, kısacası mülkiyet haklarına uygun davranması yeterli midir? Bu açıdan "bahçe" kendini gerçekleştirme, benliğin derinlerine inme,

kendiyle yüzleşme gibi pek çok bireysel alanı ilgilendiren meselelerle ilgili olsa da başkalarıyla paylaşmaya ve birlikte keşif yapmak için davete de olanak sağlar.

Bahçenin doğaya ait unsurlar barındırması, yazarın doğanın estetik haz uyandıran yanını sanata yansıtmaya çalıştığı anlamına gelmektedir. Böylece görsel olanla sözel olan arasında yaratılan sanatsal ilişki okurun çok yönlü bir okuma yapmasını sağlayacaktır. Çocuk edebiyatında doğa, genellikle çevre bilinci edindirme, doğa sevgisi uyandırma, hayvanlar hakkında duyarlılık geliştirme benzeri amaçlar için kullanılır. Oysa doğanın esere insan doğası olarak yansıtılması, dış çevre ve insanın benliği arasında kurulacak bağa işaret eder. Temalar ve konular çocukların koşullarına ve yaşlarına göre değişmektedir (Lynch and Tonlisnson 1999:227). Dolayısıyla bu konu ve temaların çocukların yaşamlarına ilişkin ya da onların ilgisini çekecek olanlardan seçilmesi tercih edilir. Doğa, çocuk edebiyatında çok kullanılan bir konu olmasına karşın yazarın doğayı nasıl yansıttığı da önemlidir. Üslup, yazarın hikâyeyi anlatma şeklidir ve hikâye üslup sayesinde kendi kendini anlatır (Lynch and Tonlisnson 1999:31). Yazarın seçtiği kelimeler, o kelimeleri neden seçtiği gibi soruların yanı sıra kurduğu anlamsal paralellik ya da karşıtlıklar, simgeler de üslubu belirler ve okur, yazarın ne anlattığını değil de eserin ne anlattığını duyumsamaya başlar. İyi bir eserin kolayca kendini ele vermeyen anlamını okur duyumsayabilir. Bu durum çocuk edebiyatı eserleri için de geçerlidir. Dolayısıyla doğa ve insan doğası arasındaki çatışma ya da paralelliklerin çocuk tarafından algılanabilmesi çocuğun hem görsel hem de derin anlam bakımından estetik bir yaklaşım kazanmasını sağlayabilecektir. Bu konuda Oscar Wilde'nin *Mutlu Prens* ve diğer masallarında "bahçe" metaforunun incelenmesinin aydınlatıcı olabileceği düşünülmektedir.

.

Oscar Wilde'nin Bahçelerinde Benlik Algısı

Oscar Wilde, peri masallarını "kısmen çocuklar için, kısmen de çocuksu bir merak ve neşe yetilerini koruyan, basitlikte ince bir tuhaflık bulanlar için" yazdığını söylemiştir (Ekmekçioğlu 2016: 96). Buna rağmen onun masallarının çocuk edebiyatı kriterlerine uygunluğu tartışma konusudur çünkü yazarın öykülerindeki alaycı üslubu, ironik, hicivli ve bazen anlaşılmaz olana zekice göndermeleri ve dil kullanımının çocukları felsefî tartışma temelinde konumlandırma beklentisi, çocuklar için uygun olmadığı kanaati uyandırmıştır (Thompson 2001: 201).

Oscar Wilde'in metaforik söylemi, çocuklara dünyayı tanıma ve kendini tasarlama konusunda açık bir yol sunuyor olabilir. *Mutlu Prens* ve diğer öykülerinde "bahçe" metaforu

farklı biçimlerde okura görünür; Mutlu Prens'in yaşadığı bahçe, Bencil Dev'in bahçesi, bülbülün bahçesi, Küçük Hans'ın bahçesi, prensesin bahçesi, kralın bahçesi ve nihayet Tanrı'nın bahçesi gibi. Bütün bu bahçelerin okurun hayal gücüne ve zevkine seslenen renkli ve çeşitli görsel zenginliği olduğu kuşku götürmez. Bununla birlikte bahçenin bu çeşitli görünüm biçimi ile metaforik söylem arasındaki ilişki oldukça anlamlıdır. Wilde, çoğu zaman bu çok renkli bahçeleri kahramanlarının sığınağı ve bir bakıma onları yansıtan birer ayna gibi sunar. Bahçe, onları kendilerini nasıl gerçekleştirdiğinin de göstergesidir bir bakıma.

Oscar Wilde'in *Mutlu Prens* adlı öyküsünde Mutlu Prens, şehrin yukarısında bir tepenin üzerine oturtulmuş bir heykeldir. Oraya dikilmeden önce yaşadığı bahçede mutlu olduğunu söyler. Bu mutluluk yavaş yavaş onu terk ederek gerçeklerle yüz yüze gelmenin etkisiyle değişir. Prens, gerçek hayatın acıyla olan bağını gördükçe bir anlamda büyür, bu yüzden onu süsleyen her ne varsa onları isteyerek terk eder ve çirkin görünmek pahasına yalın halinin çıplaklığıyla aslında salt duyguya dönüşür. İnsanlar onun neden değiştiğini anlamadıkları gibi bu süsten arınmış halinden hoşlanmaz ve onu eriterek yeni bir heykele dönüştürmek isterler. Bir türlü erimeyen kalbini ise fırlatıp atarlar. Kimsenin beğenmediği ve değersiz bulduğu kalbi kabul edense Tanrı'dır. Çocukluğun bahçesinde güzellikle başlayan hayat, tanrının bahçesinde sevgiyle son bulur.

Oscar Wilde'in *Mutlu Prens*'in bahçesiyle benzer bir bahçede büyüdüğü söylenir: "Wilde'in çocukluğu kesinlikle bu hikayedeki *Mutlu Prens*'inkine benziyordu: Prens, tıpkı Wilde'in yoksulluğun ve çaresizliğin doğasını tam olarak anlamak için Dublin'in sağlıklı banliyölerinden İrlanda'nın batısındaki yoksul mahallelerdeki kentsel yoksulluğun kabusuna taşınmak zorunda kalması gibi Sans-Souci'deki bahçenin rustik kayıtsızlığından dönüştürülmüş olmalı" (Jarlath 2007: 28). *Mutlu Prens*'in eskiden, bir heykel olmadan önceki mutluluğunun nedeni gerçekleri göremeyecek kadar saf olmasıdır. Saflık çocuklukla ilişkilidir: "Gündüzleri arkadaşlarımla bahçede oyun oynardım, akşamsa Büyük Salon'da dansın başını çekerdim. Bahçenin etrafında çok gösterişli bir duvar vardı, fakat hiçbir zaman o duvarın gerisinde ne olduğunu merak etmedim, çevremdeki her şey o kadar güzeldi ki. Saraydakiler Mutlu Prens derlerdi bana, gerçekten de mutluydum, eğer zevk içinde yaşamak mutluluksa." (5). Çocukluk bahçesinde örülen duvarlar, çocuğun güven içinde ve mutlu yaşamasını sağlar. Dışarıda olup bitenlerle ilgilenmek ve birilerinin o duvarları aşmalarına izin vermek elbette zaman alacaktır. Duvarlar yok olduğunda birey kendi benini de gerçekleştirmiş olur. Mutlu Prens bir anlamda artık yetişkindir ama gerçekleri görmek onu mutlu etmez. Gerçek dünyayla olan bağını kuran küçük kırlangıç da Tanrı'nın bahçesinin bir üyesidir. Wilde'in öykülerinde betimlenen

bahçelerde çiçekler kadar kuşların da büyük bir önemi vardır. Çiçekler zaman zaman bencil ve kibirliyken (“Prensss’in Doğum Günü” masalında olduğu gibi) kuşlar genellikle sempatik ve duyarlıdırlar.

> "Bana şehirdeki en değerli iki şeyi getir," dedi Tanrı, meleklerinden birine; Melek de ona kurşun kalbi ve ölü kuşu getirdi.
> "Doğru olanı seçtin," dedi Tanrı, "çünkü Cennet Bahçemde bu küçük kuş sonsuza kadar şakıyacak, altın şehrimde de Mutlu Prens beni övecek." (13)

Belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri, Mutlu Prens ve kırlangıcın fedakârlığını asla anlayamazlar çünkü onlar, bencillik, üstünlük, ikiyüzlülük gibi duyguların hüküm sürdüğü düzenin temsilcisidirler. Ancak Tanrı’nın bahçesindekiler Mutlu Prens’le Kırlangıç’ın kalbinin değerini anlayabilirler. Wilde’in dine ilişkin yaklaşımı da çeşitli araştırmalarda incelenmiş ve yazarın genel inanışın ötesinde kendine özgü bir duyarlılığı olduğu kabul edilmiştir.

Bahçenin bir mülkiyet alanı olması, bencillikle ilişkili tutum açısından tartışmalıdır. Bahçenin mülkiyetine sahip olan kişi, başkalarının oraya girmesine ancak izin verirse başkaları girebilir. Peki izin vermezse ne olur? Bu sorunun cevabını da yazar “Bencil Dev” adlı öyküsünde verir. Öykü şöyle başlar:

> "Her gün öğleden sonra, okuldan dönerlerken, çocuklar gidip Dev'in bahçesinde oynarlardı. Yumuşacık yeşil çimenleri olan büyük, güzel bir bahçeydi. Çimenlerin şurasında burasında gökyüzündeki yıldızlar gibi güzel çiçekler ve bahar gelince pembe ve inci rengi nazlı çiçekler açan, güz gelince bereketli meyveler veren on iki tane şeftali ağacı vardı. Ağaca konan kuşlar öyle güzel ötüyorlardı ki, çocuklar oyunlarını yarıda bırakıp onları dinliyorlardı. Birbirlerine, "Ne kadar mutluyuz burada!" diye sesleniyorlardı" (23)

Bu mutlu günler uzun sürmez çünkü Bencil Dev, çocukları bahçeden kovar. Bahçe ona aittir ve o istemedikçe hiç kimsenin bahçesine girmesine izin vermeyecektir. Bunu düşünürken kendi kendine: "Benim bahçem benim bahçemdir," der. Öfkelidir ve öfkesinde haklıdır kendine göre: "herkes bunu iyice bilsin, burada benden başka hiç kimsenin oynamasına izin vermeyeceğim." Bahçenin etrafına yüksek duvarlar örer ve bir de tabela diker: “İZİNSİZ BAHÇEYE GİRENLER CEZALANDIRILACAKTIR.” (23-24). Böylece çocuklar Dev’in bahçesine giremezler ve o da bahçesinde yalnız kalır. Fakat zaman içinde bir sorun olduğunu fark eder. Artık bahçede mevsimler sırasıyla kendini göstermez ve sürekli olarak kış hâkim olduğu için kuşlar gelmez, çiçekler açmaz: "Dev, keyfi mülk sınırlama yasalarını uygulamaya devam ederse, o zaman doğa, bu tür varsayılan eylemlere karşı ahlaki bir eylem yapacaktır." (Jarlath 2007: 73). Dev’in bencilce tutumu doğa tarafından cezalandırılır. Aslında o, kendine ait olduğunu düşündüğü dünyayı koruma güdüsüyle hareket etmiştir: “bunu yaparak, temel bir doğa yasasına müdahale ediyor. En azından bu, Wilde'ın, mevsimlerin gerektiği sırayla görünmemesini açıklamak için flora ve fauna tarafında bir tür vicdani emek kısıtlaması

olduğunu varsayan metaforunun ima ettiği şeydir. Kuşlar bahçede ötmek istemiyor çünkü çocuk yok; kuşlar olmadığı için de ağaçlar çiçek açmıyor" (Shewan 1977: 42). Dev yaptıklarına pişman olup, çocukları bahçesine çağırmak için dışarı çıktığında onu gören çocuklar korkup kaçarlar. Sadece bir oğlan çocuğu kaçmamıştır çünkü onun gözleri yaşlarla dolu olduğu için devin geldiğini görmemiştir. Dev, onu usulca kucağına alıp ağacın üzerine oturtunca ağaca ilkbahar gelir, ağaç çiçek açar ve kuşlar ötmeye başlar. Çocuk, kollarını kocaman açarak deve sarılır ve onu öper. Dev, çocukların bahçesine girmesinde izin verir ve duvarı yıkar. Böylece bahçede mutluluk içinde birlikte oynarlar. O küçük çocuğu bir daha görmeyen Dev, onu özler ve sık sık diğer çocuklara onu sorar. Bu çocuğun kim olduğunu Dev ancak yaşlanınca ve öleceği sırada öğrenir:

> Yıllar geçti. Dev iyice ihtiyarlayıp elden ayaktan düştü. Artık oyun oynayamıyordu. Onun için büyük bir koltuğa oturup çocukların oyunlarını seyrediyor ve hayranlıkla bahçesine bakıyordu. "Çok güzel çiçeklerim var," diyordu "ama en güzel çiçekler çocuklar." (26-27)
> "Kimsin sen?" dedi Dev, birden garip bir ürperti gelmişti üzerine, küçük çocuğun önünde diz çöktü.
> Çocuk, Dev'e bakarak gülümsedi ve ona, "Sen bahçende oynamama izin vermiştin, şimdi de ben seni kendi bahçeme götüreceğim, Cennet Bahçesi'ne," dedi (27).

Çocukların sahiplenme duygusunun bazı bencilce tutumlara neden olabileceği, paylaşmanın iyi ve güzel bir davranış olduğu erken yaştaki çocuklara öğretilmesi gereken değerlerden kabul edilmektedir. Çocuk edebiyatının bu açıdan çevresel bir etken olarak çocuklara sezdirme yoluyla bazı değerleri aktarabileceği düşünülmekte ve bu yolda kullanımı teşvik edilmektedir. Bencil Dev masalında da bahçe, paylaşmanın değerine gönderme yapar. Bununla birlikte bahçenin, kişinin kendi beninin gerçekleştiği yer olarak düşünülmesi de mümkündür. Bahçeye girmesine izin verilenler sevgi bağı kurulan insanlar olduğu sonucu çıkarılabilir ki bu da çocuğun duygusal olarak sosyalleşmesi için itici bir etkendir. Oscar Wilde'in hikâyenin sonunu yine dinî bir içerikle bezemesi yazarın tutumunu anlamak açısından faydalı olabilir. Fakat çocukların bu olağanüstü sahnedeki alegorik anlamı çözmeleri beklenemeyeceği gibi olumlu bir etki yaratacağı yönünde de kuşkular vardır. Bu masalda özellikle doğa yasalarının dışına çıkmanın sonuçlarına dikkat çekilmesi dikkat çekicidir. Bu açıdan yazarın *Doryan Grey'in Tablosu* adlı eserindeki metaforik anlatımı hatırlamak faydalı olabilir.

Bir bahçenin iki farklı benlik tarafından görünümünün verilmesi de mülkiyet duygusunun anlamı açısından ilgi çekicidir. Oscar Wilde'in "Bülbül ve Gül" adlı öyküsünde bahçenin iki farklı sakini Öğrenci ve Bülbül için bahçe farklı anlamlar taşır. Masalın kahramanı genç öğrenci, hocasının kızına aşıktır ve birlikte baloya gitmeyi teklif ettiğinde kız, kendisine kırmızı bir gül getirmesi şartıyla teklifini kabul edeceğini söylemiştir. Öğrencinin bahçesinde

kırmızı gül yoktur, "Bahçemde kırmızı bir gül yok" diye ağlar. Bu ağlayış, aşkın değerini bilen Bülbül için çok içlidir. Bülbül, aşkın şarkısını söylediğini ama şimdiye kadar gerçekten aşık kimseyi görmediğini söyler ve öğrencinin durumu ona ilham verir. Öğrenci için kırmızı bir gül bulmak için bahçeyi dolaşır. Sonunda kırmızı gül ağacını bulduğunda o, kış mevsiminin damarlarını dondurduğunu, bu mevsimde kırmızı bir gül açmasının mümkün olmadığını anlatır. Bülbül, ısrar ederek bir yolu olup olmadığını sorunca gül, korkunç bir yolu olduğunu açıklar. Gece yarısı bülbül, güle şarkı söyleyecek ama bunu yaparken göğsünü gülün dikenine yaslayacaktır. Diken kalbine ulaştığında, aşkın şarkısıyla birlikte bülbülün kırmızı kanından bir gül ortaya çıkacaktır. Bülbül, bunu kabul eder. Çünkü ona göre, aşk, hayattan değerlidir ve kuş kalbinin bir insan kalbi yanında değeri nedir ki (18). Bülbül, gece yarısı şarkısını söylemeye başlar ve şafak sökmeden kalbine ulaşan dikenle kanı gülün damarlarına dolar ve kırmızı gül olağanüstü güzelliğiyle doğarken Bülbül, göğsündeki dikenle cansız, otların üzerinde yatmaktadır. Öğrenci sabah kalkıp penceresinin önünde açan kırmızı gülü görünce sevinir, onu koparıp sevdiğinin yanına koşar. Fakat kız artık gül istememektedir. Çünkü mabeyincinin oğlu ona mücevherler göndermiştir ve ona göre mücevherlerin güllerden daha pahalı olduğunu herkes bilir. Öğrencinin öfkelenerek fırlattığı gül, kaldırım kenarındaki su yoluna düşer ve bir araba tekerleği üzerinden geçer. Öğrenci aşkın saçmalık olduğunu düşünerek odasına döner, felsefe ve metafizik çalışmaya karar vererek kitap okumaya başlar.

Bahçede bülbülün yaptığının bir değeri ve anlamı vardır ve bunu en iyi anlayan üzerine yuva yaptığı meşe ağacıdır. Bülbül için öğrencinin bir değeri vardır çünkü onun aşkın ne olduğunu anladığına inanır. Öğrenci ve kız içinse ne bülbülün ne de gülün bir değeri vardır çünkü herhangi reel bir işe yaramazlar. Bahçenin güzelliğinin de öğrenci ve bülbül gözüyle farklı olduğu söylenebilir. Bülbül için gül, olağanüstü güzelliğe sahiptir, oysa öğrenci için gülün bir değeri yoktur, onu sadece fayda açısından değerlendirir. Güzellik ve çirkinlik konusunda Oscar Wilde'in tutumu *Dorian Gray'in Portresi* adlı eserinde olduğu gibi bir sorunsal olarak ortaya çıkar. Zaman zaman güzellik ve çirkinlikle iyilik ve kötülük paralel değil ters etkiye sahiptir. "Prensesin Doğum Günü" adlı masalda da çirkinlik ve güzelliğin bir yanılsama olduğu, insanları nasıl aldattığı ve iç benlikle dış güzelliğin uyuşmayan bir tabiatı olabileceği gösterilir. Masalda İspanya Prensesi'nin on ikinci yaş gününde yaşananlar anlatılır. Prenses'i eğlendirmek için düzenlenen eğlenceler içinde o, en çok cücenin komik dansını beğenir, çok eğlenir ve çok güler. İki saray görevlisi, ormanda karşılaştıkları cüceyi oduncu babasından satın almış ve Prenses'i eğlendirmesi için saraya getirmişlerdir. Cüce, dansını bitirdikten sonra Prenses ona beyaz bir gül vermiş, cüce de bunu Prenses'in kendisini sevdiğine yormuştur. Prenses yemekten

sonra cüceyi tekrar izlemek istediğini söyleyince cüce saraya çağrılır. Prenses'in kendisini sevdiğini sandığı için mutluluk içinde saraya giden, gülünü göğsünde saklayan cüce, Prenses'i görmek için beklediği odada bir aynada kendi yansımasını görür. Önce bu yansımanın bir yabancıya ait olduğunu zanneder ve bu yabancının çirkinliği karşısında hayrete düşer. Sonunda gördüğü korkunç yaratığın bizzat kendisi olduğunu anlayınca, öylesine dehşete kapılır ki ağlayıp çırpınmaya başlar çünkü Prenses'in ve diğer çocukların kendisiyle eğlendiklerini anlamıştır. O sırada Prenses, odaya girdiğinde onun ağlayıp inlemelerini de bir oyun zanneder ve yine bu gösteriyi eğlenceli bulur. Fakat zavallı cücenin sesi aniden kesilince, Başmabeyinci kontrol eder ve onun öldüğü anlaşılır. Prenses, ısrarla cücenin dans etmesini istediğinde Başmabeyinci cücenin bir daha asla dans edemeyeceğini çünkü kalbinin kırıldığını söyler. Buna karşılık, Prenses, "kaşlarını çattı, çıtı pıtı, gül yaprağı dudakları tatlı bir küçümsemeyle büküldü, "Bundan böyle benimle oyun oynamaya gelenler kalpsiz olsun!" diye haykırıp, koşarak bahçeye çıktı" (93). Bu masalda sarayın bahçesi iki şekilde kendini gösterir. İlk halinde Prenses'in mutlu çocukluğunu geçirdiği, ölmüş annesinin ya da kendisiyle ilgilenmeyen babasının boşluğunu dolduran bir öneme sahiptir. İkinci görünümüyse cücenin saray yolunda içinden geçerken görünen bahçedir. Cücenin çirkin hatta korkunç görünümü çiçekleri rahatsız eder ve güzel evlerine girme küstahlığını gösterdiği için ona öfkelenirler (82). Hatta cücenin çirkinliğine aldırmayarak hoplayıp zıplayıp oynaması yani mutlu olması çiçeklerin canını sıkar. Kuşlar ve kertenkeleler aynı şekilde düşünmezler. Kuşlara göre onun güzel ya da çirkin olmasının bir önemi yoktur, "geceleri portakal bahçesinde tatlı ötüşüyle bazen Ay'ı bile aşağı indiren Bülbül'ün de pek ahım şahım bir görünüşü" (84) yoktur çünkü. Kertenkelelerse, "herkes bir kertenkele kadar güzel olamaz ki!" diyerek cüceyi eğlendirirler. Genel olarak cücenin bu güzel bahçede çirkinliğiyle rahatsız edici olduğu düşünülür. Oysa orman farklıdır, çiçekler gösterişli olmasalar da güzel kokarlar. Üstelik orada Cüce'nin çirkinliğini yansıtarak onu rahatsız edecek, üzecek aynalar da yoktur. Sarayın bahçesi Prenses'in ruhu gibi gösteriş meraklısı ve huysuzdur. "Bahçe" ona sahip olanın ruhunun yansımadır bir bakıma. Dolayısıyla bahçenin kibri, cücenin cüce olmasına rağmen yüce kalbinin taşıyamayacağı kadar ağırdır.

Oscar Wilde'nin öykülerinde genellikle iyi insanların kalpleri saf olduğu için kötülüğü tanıyamaz, sonunda da kötülüğe yenik düşüp tükenirler. Fakat bu iyi insanların iyilikleri ve kalplerinin güzelliği bahçelerinin güzelliğiyle kendini gösterir. Bu insanlardan biri "Vefalı Dost" adlı masaldaki Küçük Hans'tır.

> ...iyi kalpliliği ve yusyuvarlak, aydınlık, komik yüzü dışında bir özelliği yokmuş. Ufacık bir kulübede tek başına yaşar, her gün bahçesinde çalışır dururmuş. Koskoca köyde onunki kadar güzel bir bahçe daha yokmuş. Bahçesinde hüsnüyusuflar, karanfiller, çobançantaları, düğünçiçekleri açarmış. Şam

> gülleri, sarı güller, eflatun safranlar, altın sarısı, mor ve beyaz menekşeler yetişirmiş. Hasekiküpesiyle şebboy, mercanköşkle fesleğen, bataklık nergisiyle zambak, fulyayla bahçe karanfili, aylar birbirini takip ettikçe, sırayla tomurcuklanıp açar, bir çiçeğin yerini yenisi alırmış, yani her zaman bakılacak güzel bir şeyler, koklanacak hoş rayihalar olurmuş bahçesinde. (30-31)

Küçük Hans, hem çalışkan hem de her açıdan iyi kalpli bir insan olduğu için dostluğa da değer verir. Onun bahçesi her zaman paylaşmaya açıktır. Belki de bu yüzden bahçesi oldukça verimli ve güzeldir. Fakat dostlarla paylaşmanın da duygudaşlık gerektirdiği söylenebilir. Ne yazık ki Hans'ın en yakın dostu sandığı Değirmenci bu duygudaşlığı farklı yorumlar.

> Küçük Hans'ın birçok dostu varmış, ama en vefalı dostu, koca Değirmenci Hugh imiş. Zengin Değirmenci, Hans'a o kadar bağlıymış ki, ne zaman bahçesinin yakınından geçse, duvarın üstünden uzanıp iri bir buket çiçek veya salatalık bir demet ot toplar, meyve mevsiminde ceplerini erikle, kirazla doldururmuş mutlaka.
>
> Değirmenci, "Gerçek dostlar her şeyi paylaşmalıdır" dermiş hep; küçük Hans da başını sallayıp gülümser, böyle soylu fikirlere sahip bir dostu olduğu için çok gururlanırmış." (30-31)

Değirmenci, Küçük Hans'ı dostluk aldatmasıyla her işine koşturur ve ondan maddi ve manevi yararlandığı gibi yine kendi işine koştururken bataklığa düşüp boğulmasına neden olur. Oysa zavallı Küçük Hans, son ana kadar onun dostu olduğuna ve cömert olduğuna inanır. Masalın sonunda Değirmenci cenaze merasiminde kendi cömertliğinden ve bunun başına dert açtığından bahseder. Okur, Küçük Hans'a acımalı ve Değirmenci'ye kızmalı mıdır? Oscar Wilde, hayatın bu kadar basit olmayıp pek çok açıdan karmaşık ve hüzünlü olduğunu sezdirir. "Harika Fişek" adlı masalın kahramanlarından biri dünyanın Kral'ın bahçesinden büyük olduğunu, her tarafını görmenin ancak üç günde mümkün olabileceğini söyler (43). Böylece yazar, insanların içinde yaşadıkları hayatı bahçelere benzetir. Bu bahçeler küçüktür ve insan kendi bahçesiyle o kadar meşguldür ki dünyanın da bu bahçe kadar küçük olduğunu düşünebilir. Hans'ın bahçesi onun ruhunun yansımasıdır, Dev'in bahçesi gibi. Mutlu Prens'in, Prenses'in ve Kral'ın bahçesi gibi bahçeler çocukluğun güvenli alanlarıyla ilişkilidir. Tanrı'nın bahçesiyse beklenen, özlenen sonsuz mutluluğun simgesidir.

Sonuç

Oscar Wilde, *Mutlu Prens* ve diğer öykülerinde bahçe metaforunu sık sık kullanarak insan benliğinin çeşitli görünümlerine gönderme yapar. Bunu yaparken bir anlamda peyzaj yapar ve bunu doğallaştırır. Bu bahçe peyzajı insanın iç beninin sığınağıdır. Hatta onun hayal gücünün eseridir. Ne kadar güçlüyse bir anlamda o kadar renkli ya da derindir. Anlam bahçede doğar ve

bahçe, hayal gücü ve yaratıcı eylem için bir metafordur. Gerçek dünyaya ilişkin güzellikler, çeşitli çiçek, ağaç, bitki, kuş ve doğa canlıları, oluşturulan tablonun canlı figürleridir; asıl güzelliği tamamlarlar. Her ne kadar Wilde'nin eserlerinin çocuklar için uygun olup olmadığı tartışma konusu olsa da onun masalsı söylemi ve doğayı işleyiş biçimi, yaratıcı hayal gücü üzerinde olumlu etkiler yaratacak niteliktedir. Bahçe, okurun hayalinde canlanırken renk renk bitkileri ve çeşit çeşit canlılarıyla bir anlamda yuvadır. Mülkiyet duygusu, bahçenin peyzajını yapma hakkını da okura verecektir. Hangi tür çiçekler nerede olacak, hangi tür ağaçlar bahçede boy verecek, hangi tür canlılar yaşayıp, hangi tür kuşlar bahçede uçacak, buna hayal gücü karar verecektir. Bir oyun ve büyüme alanıdır bahçe. Doğa sevgisi aşılamayı amaçlayan eserlerin yönelimi genellikle empati ve acıma duygularını harekete geçirme ya da akılla doğanın yararı konusunda ikna etme yönünde şekillenir. Oysa Oscar Wilde'nin masallarında bahçe, dolayısıyla doğa, bireyin bir parçası olduğu gibi birey de bahçenin bir parçasıdır. Bütünlük hissinin oluşması için okurun bahçeyi keşfetmesi kendini de keşfetmesi anlamına gelir. Sonuç olarak çocuk edebiyatı çocuğun kendini keşfetmesine yardım etmeli, değil midir?

Kaynakça

Blake, P. R., Ganea, P. A. ve Harris, P. L. (2012). Possession is not always the law: With age, preschoolers increasingly use verbal information to identify who owns what. Journal of Experimental Child Psychology, 113(2), 259-272.

Ekmekçioğlu, N. (2016). The Subverted Nature of Oscar Wilde's Fairy Tales. *One Day, Oscar Wilde* (ed. by Prof. Dr. Burçin Erol) Irish Writers Series 4: 2016: 95- 109.

Jarlath, K. (2007). The fairy tales of Oscar Wilde. Aldershot, England ; Burlington, VT : Ashgate.

Koyuncuoğlu, A. (2021). Çocuk Edebiyatının Dünya'daki ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi. *Spor, Eğitim ve Çocuk.* 1 (1), 1-16

Lynch-Brown, C. and C. M. Tonlinson. (1999). Essentials of Children's Literature. 3rd ed. Boston: Allyn&Bacon.

Thompson, M. S. (2001) The importance of not being earnest: Children and Oscar Wilde's fairy tales, New Review of Children's Literature and Librarianship, 7:1, 191-204.

Pala, F.C., Şen Hastaoglu, Z., Akdeniz, B. (2021). Mülkiyet Kavramının Erken Çocuklukta Gelişim Süreci ve Farklı Boyutları. Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology, 41(2), 365–401.

Rousseau, J. J. (2009). Emile ya da Eğitim Üzerine. Çev. Yaşar Avunç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Shewan, R. (1977). Oscar Wilde : art and egotism. New York : Barnes & Noble Books.

Ulu Aslan, E.; B. Baş. (2020). Çocuk Edebiyatında "Doğa"nın Keşfi ve "İnsan"ın Gelişimi. *Dr. Asiye Duman'a Armağan*. Editörler: İhsan Kalenderoğlu, Pınar Kanik Uysal. Ankara: Pegem Akademi.

Wilde, O. (2006). "Bencil Dev". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wilde, O. (2006). "Bülbül ile Gül". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wilde, O. (2006). "Harika Fişek". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wilde, O. (2006). "Mutlu Prens". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wilde, O. (2006). "Prensesin Doğum Günü". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Wilde, O. (2006). "Vefalı Dost". Mutlu Prens-Bütün Masallar, Bütün Öyküler-. Çev. Roza Hakmen, Fatih Özgüven. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yağmur, S., T. Ayta. (2018). Türk Çocuk Edebiyatinda Doğa-Çocuk İlişkisi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13/27: 1609-1652.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN "ZOR ÇOCUKLAR"IN ÖĞRENME SÜRECİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Dr.Öğr. Üyesi CUMHUR GÜNGÖR[1], Dr.Öğr. Üyesi, EMİNE AKKAŞ BAYSAL[2]

[1] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, cgungor@aku.edu.tr - 0000-0001-9117-3713

[2] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, akkasemine85@hotmail.com - 0000-0002-5711-0847

ÖZET:

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin "zor çocuklar"ın öğrenme sürecine ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaçla araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu farklı ilkokullarda görev yapan 14 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmen görüşme formu hazırlanmadan önce ilgili literatür taranmış ve görüşmede yer verilmek istenen 21 soruluk form hazırlanmıştır. Nihai formda 17 soru yer almaktadır. Görüşmeler katılımcıların uygun gördüğü saatte, online bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşmede toplanan veriler, ses kayıt cihazı ile izin istenerek kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir: Sınıf öğretmenleri zor çocukları tanımlarken; zor çocuğun diğer çocuklardan çok daha farklı ve uyumsuz olduklarını aynı zamanda ruhsal ve davranışsal yönden de sıkıntılı bireyler olduklarını ifade etmiştir. Diğer yandan sınıf öğretmenlerinin zor çocuğa ilişkin duygu, düşünce ve izlenimlerinin daha pozitif olduğunu, hoşgörü çerçevesinde bu durumlarını ilgi ve anlayışla karşıladıkları ve bu durumlarına çok daha özen gösterdikleri görülmüştür. Sınıf öğretmenlerine Zor çocuğu olan ailelerin ve bu aileler arasında ne gibi farklılıkların olduğu sorulduğunda; akademik yönden başarısız, aile içi şiddet ve geçimsizliklerinin olduğu , çocuklarıyla iletişim halinde olmadıkları ve yanlış ebeveynlik tutumlarını sergiledikleri olarak tanımlanmışlardır. Sınıf öğretmenleri, zor çocukları diğer akranlarından ayıran özelliklerinin; akademik olarak akranlarından daha yetersiz ve başarısız oldukları, insanlarla iletişime geçmek konusunda zorlandıklarını diğer çocuklara göre çok daha sorumsuz ve ilgiye muhtaç, sosyal yönden uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenleri bu çocukları sosyalleştirmek ve sınıfa uyum sağlamaları için; daha çok akran iletişiminden faydalanmış ve akranlarıyla ortak fiziksel aktivitelerini gerçekleştirebileceği ortamlar yaratmış , ortak çalışabileceği imkanlar sunarak grup ödevleri vermiş, bunun yanında zor çocuğun yapabileceği etkinlik ve oyunlar düzenleyerek bu durumlarına yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zor çocuk, öğretmen, uyum

PRIMARY-SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON THE LEARNING PROCESS OF "DIFFICULT CHILDREN"

ABSTRACT:

The aim of the research is to examine the views of primary-school teachers on the learning process of "difficult children". For this purpose, phenomenological design, one of the qualitative research methods, is used in the research. The study group of the research consists of 14 teachers working in different primary schools. Before preparing the teacher interview form, the relevant literature was scanned and a 21-question form is prepared to be included in the interview. The final form includes 17 questions. The interviews were conducted online at the time that the participants deemed appropriate. The data obtained from the interviews were subjected to content analysis. The findings of the research can be summarized as follows: While the teachers define difficult children; stated that the difficult child is much different and incompatible than other children, and that they are also mentally and behaviorally distressed individuals. On the other hand, it has been seen that the feelings, thoughts and impressions of the teachers about the difficult child are more positive, they meet their situation with interest and understanding within the framework of tolerance and they pay much more attention to these situations. When the teachers were asked about families with difficult children and what kind of differences there are between these families; They were defined as academically unsuccessful, having domestic violence and conflicts, not communicating with their children, and exhibiting wrong parenting attitudes. Primary-school teachers, the characteristics that distinguish difficult children from their peers; They stated that they are more inadequate and unsuccessful than their peers academically, they have difficulty in communicating with people, they are much more irresponsible and need attention than other children, and they experience social adaptation problems. Teachers to socialize these children and adapt to the classroom; benefited more from peer communication and created environments where they could perform joint physical activities with their peers, gave group assignments by providing opportunities for collaborative work, and helped their situation by organizing activities and games that the difficult child could do.

Keywords: Difficult child, teacher, adaptation

GİRİŞ

Bir ülkenin geleceği eğitim faaliyetlerine bağlıdır. Eğitim faaliyetleri ise genelde okullarda gerçekleşmektedir. Okullar; çocukların bilişsel ve bedensel yeteneklerinin geliştirildiği ve sınandığı kurumlar olmanın yanı sıra, toplumsal beklentilere uygun davranışlar getirebilme, onların istenmedik davranışlarını önleme ve ileride kendi otokontrollerini sağlama açısından önemli rol oynamaktadır. Bazı çocuklar için ise eğitim süreci daha zorlu geçmektedir. Örneğin, günümüz okullarında konuşma, okuma, yazma, anlama ya da aritmetik becerilerinin kazanılması ve kullanılmasında gecikme ya da bozulma yaşayan çocuklarda vardır. Genetik faktörler ya da beyindeki işlevsel bozukluklar sonucunda bazı tanılar alan çocuklar da öğrenme güçlüğü yaşayabilmektedir (Asfuroğlu & Fidan, 2016). Hepsinin dışında, bazı zor hallerde bulunan çocuklar (örneğin, mülteci çocuklar; erken yaşta iş hayatına başlayan çocuklar, ebeveyn ölümü ya da ebeveynlerinin ayrılığı sonucu dağılmış ailelerden gelen çocuklar; zihinsel, işitsel, görme bakımından engeli olan çocuklar) için de eğitim süreci oldukça zorlayıcı geçmektedir (Bayır, 2019).

Bütün bu ve bunun gibi durumlar karşısında öğretmenler, birçok istenmeyen davranışla karşılaşmaktadır (Esin & Dursun, 2014; Uysal, Altun & Akgün, 2010). Bu tür davranışlar hem eğitim faaliyetlerinin gerçekleşmesini zorlaştırmakta hem de öğretmenin motivasyonunu olumsuz biçimde etkileyebilmektedir. İstenmeyen öğrenci davranışı, sınıftaki öğrencilerin ve çevresindeki arkadaşlarının öğrenmesini, güvenliklerini olumsuz yönde etkileyen, sınıftaki olumlu öğrenme ortamını bozarak zihinsel, duygusal ve fizyolojik değişimlere neden olan davranışlardır. Sınıftaki istenmeyen davranışlar; sınıf düzenini ve eylemlerini bozar, amaçlara ulaşmayı engeller ve özellikle zaman kaynağının kötü kullanımına neden olur (Başar, 2003; akt., Medikoğlu & Dalaman, 2018). Genel olarak istenmeyen davranışların nedenleri bazı okulların veya sınıfların fiziksel şartlarından kaynaklanırken, bazıları olumsuz öğretmen ve aile tutumlarından kaynaklanabilmektedir (Gökyer & Doğan, 2016). Bu tür ailesel ve çevresel koşulların dışında farklı kişilik özelliklerinden kaynaklanan ve toplumsal normlara uymakta zorlanan öğrencilerde bulunmakta ve diğer öğrencileri de olumsuz biçimde etkilemektedirler.

Sınıf ortamında aşırı kaygılı ya da endişeli, aşırı hareketli ya da aktif, aşırı sessiz ya da içe kapanık, aşırı öfkeli ya da şiddet eğilimli olma gibi birçok olumsuz davranış ve tutum sergileyen çocuklara genel olarak "zor çocuk" denilmektedir (Greene, 2015; akt., Sarıçelik & Saban, 2021). Bu durum bu tür sosyal ya da duygusal ve davranışsal açılardan zorluk yaşayan çocukları etiketleyerek onlara farklı bir gözle bakılmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bu tür çocuklarla iletişim kurarken yaşadıkları en büyük zorluk her çocuğun içinde bulunduğu durumu tam olarak anlayamamalarıdır. Bir sınıfta yer alan öğrencilerin gereksinimleri, beklentileri, öğrenme hızları, öğrenme biçimleri, bulunduğu ortama göre farklılık gösterebilmektedir. Öğretmenler öğrencileriyle ne kadar çok vakit geçirir, yakından tanımaya gayret ederler ve sınıf yönetimi konusunda ne kadar etkili olurlarsa öğrenciler ile aralarında gerçekleşen sosyal dinamiklerden de o ölçüde haberdar olmaktadırlar.

Zor çocuk kavramı mizaç adı altında incelenmektedir. İnsanlar doğumla beraber mizacı da beraberinde getirir. Turecki ve Tonner'in (2011; akt., Sarıçelik & Saban, 2021) on mizaç özelliğinin (faaliyet seviyesi, otokontrol, konsantrasyon, tepkilerindeki yoğunluk, düzen, ısrar, duyu eşiği, ilk tepki, uyum sağlama, baskın ruh hali) herkeste bulunduğunu ve insanların yaşantıları boyunca karşılaştıkları tüm olaylara bu özellikle tepki verdiğini söylemiştir. Bazı insanlarda mizaç normalden ya az ya da çok dengesiz bir halde bulunmaktadır. Bu durum bireylerin yaşadıkları çevrede davranışlarına anlam verilemeyen "zor çocuk" tanımlamasına yol açmaktadır. Biyolojik yapısı bireyin gelişiminde etkilidir ama çocuğun yetiştirilme tarzı da karakterinin oluşmasında etkili olur. Mizaç çocuğun karakteri, yaratılışı ve yetiştirilmesi

arasındaki etkileşimle olur. Mizaçla birlikte görülen özellikler herkesin kendi içinde aynıdır. Çocuğu "zor" olarak gösteren durumun bu mizaç özelliklerindeki dengesizlik olduğu söylenebilir.

Zor çocuk tipleri de mizaç özellikleri gibi farklılıklar içermektedir. İnsanlar farkında olmadan mizaçlarının kendilerine yüklediği tarzda davranmaktadır. Zor çocuklarda mizaç gibi yaşanılan ve yaşatılan zorluklar dahilinde tiplere ayrılırlar. Greenspan ve Salman (2013; akt., Sarıçelik & Saban, 2021) yaptıkları araştırmada, çocuklarda her duyu sisteminin duyusal algıları gerek alış gerekse bunlara yanıt verme şekillerinde farklılıklar saptamıştır. Gözlemlerine göre, özellikleri ve tepkilerindeki ortak noktalar açısından beş tür zor çocuk tipinin olduğunu belirtmiştir: (1) Aşırı duyarlı çocuk, (2) İçedönük çocuk, (3) Asi ve isyankar çocuk, (4) Dikkatsiz, dikkati dağınık çocuk, (5) Aktif, agresif çocuk. Newman vd. (1997; akt., Kaçar, 2014) "Üç yaşında zor ve kontrolsüz mizaç özelliği olan çocukların yetişkinlikte antisosyal davranışlar gösterdiğini bulmuştur. Yapılan diğer boylamsal çalışmalarda zor mizaç ile antisosyal davranışlar arasında ilişki olmasına rağmen, aile ile ilgili faktörlerin aracı bir değişken olabileceği öne sürülmüştür.

Her çocuk özeldir ve kendilerine özel bazı hakları vardır. Bazen aşırı aktif veya agresif tavırları olsa da zor çocuk olarak etiketlenmeleri akademik ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkileyebilir. Bu düşünce çocuklar etrafında incelenmekte öğretmenlerin yaşadıkları problemler açısından değerlendirilmektedir. Bu temadaki zor çocuk açıklamaları dikkatlice incelendiğinde, aile ve çevre etkisi ile şımarıkça davranan çocuklar, kural tanımayan çocuklar, sınıfı geriden takip eden çocuklar, aşırı aktif olan veya yerinde duramayan çocuklar, iletişim kurulamayan çocuklar da zor çocuk olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısı, öğrencileri önyargısız bir biçimde bireysel farklılıkları ile tanıma gayreti içinde olan sınıf öğretmenlerinin olumlu tutumunu da göstermektedir. Kişinin kendi özünde hayatı anlamlandırdığı ve kişiliğinin şekillendiği en temel yer olan okullarda bireysel farklılıkların fark edilip devamında bu farklılıklara yönelik etkinliklerin yapılması çok önemlidir. Bireysel farklılıklar kategorisinde yer alan "zor çocuk" kavramından haberdar olmak, onları tanımak ve onlara doğru biçimde yaklaşmak ebeveynler ve en önemlisi de sınıf öğretmenleri için zorunludur. Bu nedenle zor çocuklar adına farkındalık uyandırmak ve konu hakkındaki bilgi açığını gidermek için zor çocuk algısının sınıf öğretmenlerinin görüşleri çerçevesinde incelenmesinin faydalı olduğu söylenebilir.

Bu kapsamda, bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin "zor çocuklar"ın öğrenme sürecine ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

i. Sınıf öğretmenleri zor çocukları nasıl tanımlamaktadır?

ii. Sınıf öğretmenlerine göre, zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin özellikleri nelerdir?

iii. Sınıf öğretmenlerine göre, zor çocuklar sosyal ve akademik açılardan nasıldır?

iv. Sınıf öğretmenlerinin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandıkları yöntemler nelerdir?

v. Sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama, katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını doğrudan öğrenme, mevcut durumları anlama ve açıklama amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz &

Demirel, 2009). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomonoloji/olgubilim araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji, insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Tekindal & Uğuz Arsu, 2020).

Çalışma Grubu

Bu araştırmada, katılımcılar farklı ilkokullarda görev yapan 14 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların demografik bilgilerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo1. *Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik bilgileri*

Kod	Yaş	Cinsiyet	Deneyim Süresi	Sınıf Düzeyi	Sınıf Mevcudu	Görev Yeri
K1	28	E	3. Yıl	2. Sınıf	23	Van
K2	26	K	3. Yıl	4. Sınıf	23	Van
K3	48	E	22. Yıl	2. Sınıf	18	Mardin
K4	55	K	31. Yıl	2. Sınıf	20	Manisa
K5	24	K	3. Yıl	2. Sınıf	31	Şanlıurfa
K6	40	K	17. Yıl	1. Sınıf	23	İstanbul
K7	28	K	4. Yıl	3. Sınıf	24	Denizli
K8	36	K	9. Yıl	3. Sınıf	25	Antalya
K9	27	K	5. Yıl	1. Sınıf	41	Şanlıurfa
K10	46	K	22. Yıl	3. Sınıf	45	Şanlıurfa
K11	36	K	12. Yıl	2. Sınıf	15	Sakarya
K12	30	K	6. Yıl	2. Sınıf	25	Antalya
K13	30	K	7. Yıl	1. Sınıf	23	Afyon
K14	33	K	8. Yıl	3. Sınıf	18	İstanbul

Verilerin Toplanması

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için, tüm görüşmelerde kullanılmak üzere bir dizi soru hazırlanır. Kendileriyle görüşülen kişilerin hepsine sorular aynı sıra ile sorulur; ancak görüşülen kişinin görüşme sırasında soruları istediği genişlikte yanıtlamasına izin verilen görüşme seklidir (Berg, 1998; Akt. Cerit, 2001). Öğretmen görüşme formu hazırlanmadan önce ilgili literatür taranmış ve görüşmede yer verilmek istenen 21 soruluk form hazırlanmıştır. Ön uygulaması yapılan ve alandan 2 uzmanın görüşlerine sunulan taslak form düzenlenerek son haline getirilmiştir. Nihai formda 17 soru yer almaktadır. Görüşmeler katılımcıların uygun gördüğü saatte, online bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşmede toplanan veriler, ses kayıt cihazı ile izin istenerek kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Nitel veri analizi, ham verilerin bulgulara dönüştürülmesi ve yorumlanması süreçlerini içerir (Patton, 2014). Bu çalışmada veriler, içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle görüşmelerden elde edilen ham veriler deşifre edilmiştir. Daha sonra, bu veriler araştırmanın alt-soruları çerçevesinde organize edilerek temalar oluşturulmuştur. Ayrıca, her tema altında yer alan benzer görüşler kodlanarak alt-temalar oluşturulmuştur. Temaların adlandırılmasında, katılımcıların kendi kullandıkları sözcüklerden veya betimlemelerden yararlanılmıştır. Araştırmanın inandırıcılığını arttırmak içinse katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Bir görüşün kime ait olduğunu tanımlayan kişisel bilgiler de söz konusu görüşün hemen ardındaki parantez içinde kodlanmış olarak verilmiştir.

BULGULAR

i. Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuk Tanımlarına İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların *"Zor çocuk kavramı sizin için ne ifade ediyor?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. *Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuk Tanımları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Psikolojik	20	Uyumsuzluk	9	K3, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K13, K14
		Ruhsal/davranışsal sıkıntı	4	K2, K11, K13, K14
		Sorumsuzluk	4	K1, K5, K10, K11
		Yetersizlik	3	K2, K3, K6
Sosyal	8	Farklılık	6	K3, K4, K6, K7, K11, K12
		İletişimsizlik	2	K7, K14

Tablo 2'de sınıf öğretmenlerinin zor çocuk tanımlarına ilişkin görüşleri *"Psikolojik"* ve *"Sosyal"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Psikolojik" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin psikolojik etmenler doğrultusunda zor çocuk tanımlarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin önemli bir kısmı bu tür öğrencilerin sınıf içerisinde uyum problemi yaşayan, arkadaşlarını ve kendisini olumsuz yönde etkileyen, sosyal becerileri diğer yaşıtlarından biraz daha farklı olan öğrenciler olarak tanımlamışlardır. Söz konusu görüşler; *'Uyumsuzluk' (f=9), 'Ruhsal/davranışsal sıkıntı' (f=4), 'Sorumsuzluk' (f=4), 'Yetersizlik' (f=3)* kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Uyumsuzluk' (f=9) koduna ilişkin olarak; *"Öncelikle bütün çocuklar dünya tatlısı, doğanın bir kanunu her çocuk birbirinden farklıdır, zor çocuk, sınıf ortamına uyum sağlamakta sorun yaşayan, öğrenme güçlüğü çeken çocuktur." (K3). "Zorlanmayı, yorgunluğu, sınıfı kaynatan, diğer akranlarının öğrenmesini zorlaştıran çocuktur." (K5). "Sosyal becerileri yaşıtlarından biraz daha farklı olan bilişsel, öğrenme güçlüğü çekenler, kaynaştırma öğrencileri, dikkat eksikliği, hiperaktivite, dürtüsellik gibi öğrencilerdir." (K6). "Normal çocukların özellikle akranlarına göre farklı gelişim gösteren iletişim kurmakta güçlük çeken çocuklara denir." (K7).*

'Ruhsal/davranışsal sıkıntı' (f=4) koduna ilişkin olarak; *"Öğrenme güçlüğü olan veyahut davranışsal olarak kontrol edilmesi zor çocuk anlamına geldiğini düşünüyorum." (K2). "Davranışlarında sıkıntı olan hiçbir şekilde çözüm bulamadığım arkadaşlarına zarar veren çocuklar anlamına geliyor." (K11). Sınıfta uyum problemi yaşayan, davranışsal açıdan sıkıntı çıkaran çocuk." (K13).*

'Sorumsuzluk' (f=4) koduna ilişkin olarak; *"Beklenti ve isteklerimizi yerine getirmeyen çocuk." (K1). " Dersle ilgilenmeyen çocuktur." (K10).*

'Yetersizlik' (f=3) koduna ilişkin olarak*; "Öncelikle bütün çocuklar dünya tatlısı, doğanın bir kanunu her çocuk birbirinden farklıdır, zor çocuk, sınıf ortamına uyum sağlamakta sorun*

yaşayan, öğrenme güçlüğü çeken çocuktur." (K3). "Sosyal becerileri yaşıtlarından biraz daha farklı olan bilişsel, öğrenme güçlüğü çekenler, kaynaştırma öğrencileri, dikkat eksikliği, hiperaktivite, dürtüsellik gibi öğrencilerdir." (K6).

"Sosyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin sosyal açıdan farklılık gösteren zor çocuk tanımlarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin bir kısmı zor çocukların akranları gibi davranmadıklarını, iletişim kurmakta zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu görüşler; '*Farklılık' (f=6),* ve *'İletişimsizlik' (f=2)* kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Farklılık' (f=6) koduna ilişkin olarak*; "Akranları gibi davranamayan. Farklı olan." (K4). "Normal çocukların özellikle akranlarına göre farklı gelişim gösteren iletişim kurmakta güçlük çeken çocuklara denir." (K7). "Durdurulması zor ,anormal hareket sergileyen çocuk." (K12).*

'İletişimsizlik' (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Normal çocukların özellikle akranlarına göre farklı gelişim gösteren iletişim kurmakta güçlük çeken çocuklara denir." (K7). "Sınıf içersinde ve dışında öğretmen ve arkadaşlarıyla iletişim sorunu yaşayan, küfür, argo kelimeler kullanan ve hatta arkadaşlarına şiddet uygulayabilen çocuklar için kullanılabilir." (K14).*

Katılımcıların *"Sınıfınızda bu tanıma uygun çocuk var mı? Veya geçmişte var mıydı?"* sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda 14 öğretmenin tamamı şu an veya geçmişte zor çocuklarla karşılamışlardır.

Katılımcıların *"Zor çocuklara ilişkin duygularınız nasıl?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. *Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuklara İlişkin Duyguları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Olumlu	17	Hoşgörü	6	K1, K3, K4, K7, K12, K14
		İlgi/Anlayış	4	K7, K8, K9, K12
		Sabırlılık	4	K4, K7, K13, K14
		Eşitlik	2	K5, K6
		Yararlılık	1	K2
Olumsuz	5	Kızgınlık	2	K11, K13
		Üzüntü	1	K10
		Tedirginlik	1	K11
		Huzursuzluk	1	K11

Tablo 3'te sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ilişkin duyguları "*Olumlu"* ve *"Olumsuz"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Olumlu" teması altında sınıf öğretmenlerine göre zor çocuklara karşı hoşgörülü, sabırlı, ilgili ve anlayışlı olunması gerektiği duygularını hissettikleri görülmüştür. Söz konusu görüşler; '*Hoşgörü'* (f=6), *'İlgi/Anlayış'* (f=4), *'Sabırlılık'* (f=4), *'Eşitlik'* (f=2) ve *'Yararlılık'* (f=1) kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Hoşgörü' (f=6) koduna ilişkin olarak*; "Zor çocuklar da sevgiyi hak eder." (K1). "Ben zor çocuk dahil tüm çocukları çok severim." (K3). "Zor çocuk kurala uyamıyor. İnsanı zorluyor.*

Diğer öğrenciler sahip çıkarsa işler biraz daha kolaylaşıyor. Çok fazla sabırlı olunmalı." (K4). "Normal çocuklara nazaran daha fazla ilgi ve sabır gösterilmelidir." (K7).

'İlgi/Anlayış' (f=4) koduna ilişkin olarak; *"Olumlu yönde çünkü her çocuğun kendine göre zorlukları vardır." (K8). "Merak." (K9). "Her çocuğun kendine göre zorlukları vardır." (K12).*

'Sabırlılık' (f=4) koduna ilişkin olarak; *"Normal çocuklara nazaran daha fazla ilgi ve sabır gösterilmelidir." (K7). "Onlara karşı sabırlı davranmaya çalışsam da bir süre sonra sabrımın azaldığını ve sinirlenmeye başladığımı hissediyorum." (K13). "Hoşgörülü ve sabırlı olmalıyız." (K14).*

'Eşitlik' (f=2) koduna ilişkin olarak*; "Diğer çocuklara ne hissediyorsam onlarada aynı şeyi hissediyorum." (K5). "Karışık,diğer çocuklara karşı nasıl hissediyorsam onlara karşıda aynı." (K6).*

'Yararlılık' (f=1) koduna ilişkin olarak*; "Farklılıkları ile bize insani değer ve duygularımızı yaşatmaktadırlar." (K2).*

"Olumsuz" teması altında sınıf öğretmenlerinin bir kısmının zor çocuklara karşı belli bir süreden sonra sabırlarının azaldığını, onlara üzüldüklerini, huzursuzluk, tedirginlik ve kızgınlık hissettiklerini belirtmişlerdir. Söz konusu görüşler; '*Kızgınlık'* (f=2), '*Üzüntü'* (f=1), '*Tedirginlik'* (f=1) ve *'Huzursuzluk'* (f=1) kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Kızgınlık' (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Huzursuzluk, tedirginlik, kızgınlık gibi duygular." (K11). "Onlara karşı sabırlı davranmaya çalışsam da bir süre sonra sabrımın azaldığını ve sinirlenmeye başladığımı hissediyorum." (K13).*

'*Üzüntü'* (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Üzülüyorum." (K10).*

'*Tedirginlik'* (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Huzursuzluk, tedirginlik, kızgınlık gibi duygular." (K11).*

'Huzursuzluk' (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Huzursuzluk, tedirginlik, kızgınlık gibi duygular." (K11).*

Katılımcıların *"Zor çocuklara ilişkin düşünceleriniz nasıl?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. *Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuklara İlişkin Düşünceleri*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Olumlu	18	Özen Gösterme	10	K1, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K14
		İlgi/Anlayış	8	K1, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K14
Olumsuz	7	Hastalık	2	K3, K11
		Aile Kaynaklı	2	K3, K13
		Farklılık	1	K2
		Zorlayıcı	1	K2
		Yeterlilik	1	K4

Tablo 4'te sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ilişkin düşünceleri "*Olumlu"* ve *"Olumsuz"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Olumlu" teması altında sınıf öğretmenlerine göre zor çocukları oldukları gibi kabul edip ilgili, alakalı davranıp, özen göstererek ve diğer çocuklarla bir tutup hepsine eşit davranarak bu tür öğrencileri kazanabileceğimizi belirtmişlerdir. Söz konusu görüşler; *'Özen Gösterme'* (f=10) ve '*İlgi/Anlayış'* (f=8) kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Özen Gösterme' (f=10) koduna ilişkin olarak; *"Yeterli ilgi ve alaka gösterildiğinde zor çocuklar eğitilebilir." (K1). "Çocukları oldukları gibi kabul edince biraz kolaylaşıyor işler." (K4). "Onların da dışlanmadan ve fazlada ilgi göstermeden diğer çocuklarla bir tutulması." (K8). "Mutlaka iyi iletişimin bir yolu olmalı,bu yolu bulmalıyım." (K9). "Enerjilerini aktarmaları için farklı etkinliklere başvururum." (K12). "Doğru şekilde geri bildirim verilirse öğrenciyi kazanabileceğimizi düşünüyorum." (K14).*

'*İlgi/Anlayış'* (f=8) koduna ilişkin olarak; *"Onlarında akranları gibi öğrenmesi için gayret sarf ediyorum." (K5) ." Onlarıda ötekileştirmeden kabul edersek uyum daha kolay oluyor." (K6). "Ayrımcılık yapılmaksızın diğer çocuklarla eşit tutulup onun gelişimine uygun yöntem ve stratejiler göstermek." (K7). "Onları derse katmak için gayret gösteriyorum." (K10).*

"Olumsuz" teması altında sınıf öğretmenlerinin bir kısmı zor çocukların yetiştirilme tarzıyla ya da varsa hastalıklarından ötürü zorlayıcı olabileceklerini belirtmişlerdir. Söz konusu görüşler; '*Hastalık'* (f=2), '*Aile Kaynaklı'* (f=2), '*Farklılık'* (f=1), '*Zorlayıcı'* (f=1) ve '*Yeterlilik'* (f=1) kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'*Hastalık'* (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Zor çocuk olması onların suçu değil çocuk ya bir hastalığı vardır ya da hiperaktiftir, aile ilgilenmemiştir." (K3). "Çocuğun yetiştirilme tarzıyla, evde çocuğa davranış şekliyle ilgili olduğunu düşünüyorum." (K11).*

'Aile Kaynaklı' (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Zor çocuk olması onların suçu değil çocuk ya bir hastalığı vardır ya da hiperaktiftir, aile ilgilenmemiştir." (K3). "Zor çocukların okulda sıkıntı çıkarmalarının nedeninin aile kaynaklı olduğunu düşünüyorum." (K13).*

'*Farklılık'* (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Bazen sabır taşıran bazende farklılıkları ile bizi olağanın dışına çıkarıyorlar." (K2).*

'*Zorlayıcı'* (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Bazen sabır taşıran bazende farklılıkları ile bizi olağanın dışına çıkarıyorlar." (K2).*

'*Yeterlilik'* (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Çocukları oldukları gibi kabul edince biraz kolaylaşıyor işler." (K4).*

ii. Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuk Olarak Algılanan Öğrencilerin Özelliklerinin Tanımlarına İlişkin Dair Bulgular

Katılımcıların *"Zor çocukların sınıf düzeyi/cinsiyet/akademik/sosyal/ailevi özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 5' de özetlenmiştir.

Tablo 5. *Sınıf öğretmenlerinin zor çocukları hakkındaki tanımları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Sosyal	16	Geçimsizlik	4	K1, K11, K12, K14

		Ekonomik hayat	2	K2, K14
		İletişim sorunu	3	K3, K11, K14
		Sosyal ve kültürel hayat	5	K2, K3, K8, K11, K13
		Dış etmenler	2	K5, K10
Ailevi	9	Aile tutumları	6	K7, K8, K10, K11, K13, K14
		Aile içi şiddet	3	K1, K4, K11
Eğitsel	4	Başarısızlık	4	K3, K6, K11, K13
Diğer	1	Diğer	1	K9

Tablo 5'te öğretmenlerinin zor çocukları hakkında cinsiyet/akademik/sosyal/ailevi özelliklerine ilişkin görüşleri " *sosyal", "ailevi", "eğitsel" ve "diğer"* olmak üzere dört tema altında toplanmıştır.

"Sosyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerin zor çocuklar hakkında cinsiyet/akademik/sosyal/ailevi özelliklerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; ' *Geçimsizlik' (f=4), 'Ekonomik Hayat' (f=2), 'İletişim Sorunu' (f=3), 'Sosyal ve Kültürel Hayat' (f=5), 'Dış Etmenler' (f=2)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'***Geçimsizlik'*** (f=4*)* koduna ilişkin olarak *"Zor çocuklar genellikle aile içi sıkıntı ve şiddetin görüldüğü ortamda büyüyorlar" (K1). "Genellikle aile içi geçimsizlik yaşayan ailelerin çocuklarında gözlemleniyor" (K12).*

'***Ekonomik Hayat'*** (f=2) koduna ilişkin olarak *"Sayılan özelliklerle çok yakından ilgilidir. Nitekim zor öğrencinin birebir aile içi evliliklerde bütün ailenin ekonomik ve sosyal hayatıyla yakından ilgilidir"(K2). "Temel faktörün aile içi iletişimde bir takım sorunlar olmasını gösteriyor. Sosyal ekonomik düzeyin düşük olması az da olsa etkisi olduğunu düşünüyorum. Ayrıca 3. ve 4. sınıflarda daha çok zor çocuğun olduğunu düşünüyorum" (K12).*

'İletişim Sorunu' (f=3) koduna ilişkin olarak; *"Herhangi bir hastalığı yok ise aile sosyal yönden zayıftır, çocuk kendini ifade edemiyor iletişim sorunu yaşıyor bu da akademik başarısını zayıflatıyor" (K3). "Genel olarak sınıf düzeyinin altında oluyorlar, çoğunluk erkek öğrencilerden oluşuyor ama kız öğrencilerde de karşılaşabiliyor akademik olarak çoğunlukla eksik oluyorlar iletişim kurmayı bilmedikleri için çevreleri tarafından sevilmiyorlar ve dışlanıyorlar aile olarak neredeyse hepsi" (K11).*

'Sosyal ve Kültürel Hayat' (f=5) koduna ilişkin olarak; *"Sayılan özelliklerle çok yakından ilgilidir. Nitekim zor öğrencinin birebir aile içi evliliklerde bütün ailenin ekonomik ve sosyal hayatıyla yakından ilgilidir" (K2). "Herhangi bir hastalığı yok ise aile sosyal yönden zayıftır, çocuk kendini ifade edemiyor iletişim sorunu yaşıyor bu da akademik başarısını zayıflatıyor" (K3). "Sosyal aktivitesi olmayan ve ailede zorluk yaşayan çocuklarda görülür" (K8).*

'Dış Etmenler' (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Dış etmenlerden kaynaklı" (K5). "Bu çocukların aileleri de kendileri ile ilgilenmiyor ailelerin eğitim düzeyleri düşük"(K10).*

"Ailevi" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların sınıf düzeyi, akademik, sosyal, ailevi özellikleri hakkında ailevi görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Aile tutumları' (f=6) ve 'Aile içi şiddet' (f=3)* kategorisi adı altında toplanmıştır.

'Aile Tutumları' (f=6) koduna ilişkin olarak; *"Cinsiyet aile tutum ve davranışları sosyal aktiviteleri çocuğu etkileyen en önemli faktörlerdir. Aile de saldırgan tutum gözlenen çocuk okul ortamında hemen hemen arkadaşlarına karşı aynı davranışları gösterir"* (K7). *"Sosyal*

aktivitesi olmayan ve ailede zorluk yaşayan çocuklarda görülür" (K8). *"Bu çocukların aileleri de kendileri ile ilgilenmiyor ailelerin eğitim düzeyleri düşük"* (K10).

'Aile İçi Şiddet' (f=3) koduna ilişkin olarak; *"Zor çocuklar genellikle aile içi sıkıntı ve şiddetin görüldüğü ortamda büyüyorlar" (K1). "Zor çocukların genelinde ailede sorun oluyor" (K4). "genel olarak sınıf düzeyinin altında oluyorlar, çoğunluk erkek öğrencilerden oluşuyor ama kız öğrencilerde de karşılaşabiliyor akademik olarak çoğunlukla eksik oluyorlar iletişim kurmayı bilmedikleri için çevreleri tarafından sevilmiyorlar ve dışlanıyorlar aile olarak" (K11).*

"Eğitsel" teması adı altında sınıf öğretmenlerine göre zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin eğitsel özellikleri konusunda düşüncelerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *"Başarısızlık" (f=4)* kategorisi adı altında toplanmıştır.

'Başarısızlık' (f=4) koduna ilişkin olarak; *"Herhangi bir hastalığı yok ise aile sosyal yönden zayıftır, çocuk kendini ifade edemiyor iletişim sorunu yaşıyor bu da akademik başarısını zayıflatıyor" (K3). "Akademik başarıları düşük" (K6). "genel olarak sınıf düzeyinin altında oluyorlar, çoğunluk erkek öğrencilerden oluşuyor ama kız öğrencilerde de karşılaşabiliyor akademik olarak çoğunlukla eksik oluyorlar iletişim kurmayı bilmedikleri için çevreleri tarafından sevilmiyorlar ve dışlanıyorlar aile" (K11).*

"Diğer" teması adı altında sınıf öğretmenlerine göre zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer özellikleri hakkında düşüncelerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *"Diğer" (f=1)* kategorisi adı altında toplanmıştır.

'Diğer' (f=1) koduna ilişkin olarak; *"zor çocuk olmadığı için bilmiyorum" (K9).*

Katılımcıların *"Zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı özellikleri nelerdir?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin aşağıda Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. *Zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı özellikleri*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Eğitsel	6	Akademik yetersizlik	5	K2, k8, K11, K13, K14
		Öğrenme güçlüğü	1	K3
Sosyal	12	İletişim	7	K2, K4, K6, K7, K8, K11, K12
		Uyumsuzluk	5	K4, K5, K6, K7, K14
Psikolojik	8	İlgi isteği	5	K1, K5, K7, K10,K13
		Sorumsuzluk	6	K5, K8, K10, K11, K13, K14
		Karakter	2	K9, K14
Ailevi	1	Ebeveyn Tutumları	1	K9
Sağlık	1	Fiziksel rahatsızlık	1	K3

Tablo 6'da sınıf öğretmenlerinin zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı özelliklerine ilişkin görüşleri *"eğitsel", "sosyal", "psikolojik", "ailevi"* ve *"sağlık"* olmak üzere beş tema altında toplanmıştır.

"Eğitsel" teması altında zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer öğrencilerden eğitsel alanda farklı özellikleri olarak akademik yetersizlik ve öğrenme güçlüğü yaşadıkları görülmüştür. Söz konusu görüşler; '*Akademik Yetersizlik'* (f=5), '*Öğrenme Güçlüğü'* (f=1) kodları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Akademik Yetersizlik' (f=5) koduna ilişkin olarak; *"Davranış, sözel ifadeler kendini cemiyet veyahut arkadaşlarına karşı savunma ve ifade biçimi farklıdır. Bir diğer önemli husus ise akademik olarak geri kalmalarıdır" (K2). "Derse odaklanamama, yönelgeleri tam anlamıyla uygulayamama" (K8). "Davranış ve akademik olarak yaşıtlarından geride oluyorlar" (K11). "Dikkatlerini toplamakta zorlanıyorlar. İnatçı, agresif, akademik başarıları düşük, derse katılmaya isteksiz" (K14).*

'Öğrenme Güçlüğü' (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Fiziksel sıkıntısı vardır, hiperakiftir, öğrenme güçlüğüne sebep olan bir hastalığı, çevreden öğrenip huy edindiği şiddet" (K3).*

"Sosyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin sosyal açıdan farklılık gösteren zor çocukların diğer öğrencilerden farklı özelliklerine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin bir kısmı zor çocukların diğer öğrencilerden farklı olarak akranları gibi davranmadıkları, iletişim kurmakta zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu görüşler; *'İletişim' (f=7)* ve *'Uyumsuzluk' (f=5)* kodları adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'İletişim' (f=7) koduna ilişkin olarak*; " Davranış, sözel ifadeler kendini cemiyet veyahut arkadaşlarına karşı savunma ve ifade biçimi farklıdır. Bir diğer önemli husus ise akademik olarak geri kalmalarıdır" (K2). "Konuşmada sorun olabiliyor. Davranışlarda, kurala uymada, dersi dinlemede, oyunun kuralına uymada. Genelde kendi dünyalarında oluyorlar" (K4). "Sürekli şikayet halinde olma, oyunlardan uzak kalma gibi davranışlar…" (K7). "Derse odaklanamama, yönergeleri tam anlamıyla uygulayamama" (K8).*

'Uyumsuzluk' (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Sürekli şikayet halinde olma,oyunlardan uzak kalma gibi davranışlar…" (K7).*

"Psikolojik" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin psikolojik etmenler açısından farklılık gösteren zor çocukların diğer öğrencilerden farklı özelliklerine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Söz konusu görüşler; *'İlgi istediği' (f=5), 'Sorumsuzluk' (f=6), 'Karakter'(f=2)* kodları adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'İlgi İsteği' (f=5) koduna ilişkin olarak; *"Daha fazla ilgi bekleyip dikkat çekme çabalarında bulunmaları farklı özellikleridir" (K1). "Sorumsuz olmaları, ders dinlemeleri, öğrenme isteklerinin olmaması, ortamı bozmaya çalışması, dikkat çekmeye çalışması" (K5). "Sürekli şikayet halinde olma, oyunlardan uzak kalma gibi davranışlar…"(K7).*

'Sorumsuzluk' (f=6) koduna ilişkin olarak; *"Sorumsuz olmaları, ders dinlemeleri, öğrenme isteklerinin olmaması, ortamı bozmaya çalışması ,dikkat çekmeye çalışması" (K5). "Derse odaklanamama, yönelgeleri tam anlamıyla uygulayamama" (K8). "davranış ve akademik olarak yaşıtlarından geride oluyorlar" (K11). "Dikkatlerini toplamakta zorlanıyorlar. İnatçı, agresif, akademik başarıları düşük, derse katılmaya isteksiz" (K14).*

'Karakter' (f=2) koduna ilişkin olarak; *"Belki yetiştirilme tarzı olabilir. Buna karakteri de ekleyebiliriz"(K9). "Dikkatlerini toplamakta zorlanıyorlar. İnatçı, agresif, akademik başarıları düşük, derse katılmaya isteksiz" (K14).*

"Ailevi" teması adı altında zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı olarak ebeveyn tutumları olarak tanımlanmıştır. Söz konusu görüşler; *' Ebeveyn*

Tutumları' (f=1) kodu altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşü örneği aşağıda sunulmuştur:

'Ebeveyn Tutumları' (f=1) *"Belki yetiştirilme tarzı olabilir. Buna karakteri de ekleyebiliriz" (K9).*

"Sağlık" teması adı altında zor çocuk olarak algılanan öğrencilerin sağlık açısından görüşleri incelenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin zor çocukların diğer öğrencilerden farklı özellikleri olarak fiziksel rahatsızlık olarak belirtmiştir. Söz konusu görüş; *'Ebeveyn Tutumları' (f=1)* kodu altında toplanmıştır.

'Ebeveyn Tutumları' (f=1) koduna ilişkin olarak; *"Fiziksel sıkıntısı vardır, hiperakiftir, öğrenme güçlüğüne sebep olan bir hastalığı, çevreden öğrenip huy edindiği şiddet" (K3).*

iii. Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocukların Sosyal ve Akademik Açıdan Durumlarına İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların *"Zor çocukların sınıf içindeki davranışları nasıl? Diğer çocuklarla yaşantıları, derse katılım, kurallara uyum vs."* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 7'de düzenlenmiştir.

Tablo 7. *Zor çocukların sınıf içindeki davranışları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Sosyal	22	Sorunlu akran ilişkileri	6	K1, K2, K7, K9, K11, K13
		İletişimsizlik	3	K4, K13, K14
		Uyum sorunu	13	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14
Eğitsel	3	Akademik başarısızlık	3	K6, K13, K14
Psikolojik	2	Kontrolsüz	2	K2, K5

Tablo 7'de sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri *"sosyal" , "eğitsel"* ve *"psikolojik"* olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

"Sosyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların sınıf içindeki davranışlarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler ; *'Sorunlu akran ilişkileri' (f=6), 'İletişimsizlik' (f=3)* ve *'Uyum sorunu' (f=13)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Sorunlu akran ilişkileri' (f=6) kategorisine ilişkin olarak; "*Sürekli ders akışını bozma çalışmalarında bulunmaları ve arkadaşlarıyla sorun yaşamaları.* "*(K1).* "*Sürekli bir tartışma halinde olma, derse odaklanmada zorluk yaşama ve arkadaşlarıyla anlaşamama* "*(K7).* "*Arkadaşları ile iletişimde sıkıntı yaşayan, şiddete meyilli, derse katılımı düşük, kurallara uymada sıkıntılar yaşamaktadır.* "*(K13).*

'İletişimsizlik'(f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*Derse katılımları pek olmuyor. Kendi hallerinde. Soru sorulduğunda cevap veriyorlar. Diğer çocuklarla çoğu zaman iletişime geçmiyorlar. Yalnız oluyorlar.* "(K4). *Arkadaşları ile iletişimde sıkıntı yaşayan, şiddete meyilli, derse katılımı düşük, kurallara uymada sıkıntılar yaşamaktadır. "*(K13). "*Genellikle zeki ama çalışmayan öğrenci grubuna girdiklerini düşünüyorum. Bundan dolayı da akademik başarıları düşük oluyor. İletişimde de sıkıntıları oluyor. Derse katılımları ve odaklanmaları da uzun sürüyor.* "(K14).

'Uyum sorunu' (f=13) kategorisine ilişkin olarak; "*Kesinlikle kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi zor olmakla beraber diğer arkadaşlarının derse odaklanma ve sınıf içi uyumu zorlaştırmaktadır."*(K2). "*Derse katılımları düşük, sınıf içerisinde kurallara uymadıkları için dersin işleyişinde de sorun yaşanabiliyor."* (K6). "*Kurallara uymaktan hoşlanmıyorlar.* "(K10). "*Arkadaşları ile iletişimde sıkıntı yaşayan, şiddete meyilli, derse katılımı düşük, kurallara uymada sıkıntılar yaşamaktadır.* "(K13).

"Eğitsel" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların sınıf içindeki davranışlarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler*; 'Akademik başarısızlık' (f=3)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Akademik başarısızlık' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*Derse katılımları düşük, sınıf içerisinde kurallara uymadıkları için dersin işleyişinde de sorun yaşanabiliyor."*(K6). "*Arkadaşları ile iletişimde sıkıntı yaşayan, şiddete meyilli, derse katılımı düşük, kurallara uymada sıkıntılar yaşamaktadır."* (K13). "*Genellikle zeki ama çalışmayan öğrenci grubuna girdiklerini düşünüyorum. Bundan dolayı da akademik başarıları düşük oluyor. İletişimde de sıkıntıları oluyor. Derse katılımları ve odaklanmaları da uzun sürüyor.*" (K14).

"Psikolojik" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların sınıf içindeki davranışlarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Kontrolsüz' (f=2)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Kontrolsüz' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Kesinlikle kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi zor olmakla beraber diğer arkadaşlarının derse odaklanma ve sınıf içi uyumu zorlaştırmaktadır."*(K2). "*Kurallara pek uymama eğiliminde oluyorlar. Kurallara uymaları için zaman zaman ödüllendirme yöntemini kullanıyorum. Yıldız verme veya ödül verme şeklinde.* "(K5).

Katılımcıların *'Zor çocukların diğer çocukla kıyasla başarı durumları ne düzeydedir?*' Sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8. *Zor çocukların diğer çocuklara kıyasla başarı durumları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Psikolojik	5	Hırs	2	K2, K9
		Çaba	2	K2, K9
		Uyum sorunu	1	K6
Eğitsel	13	Başarılı	1	K3
		Başarısız	12	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14

Tablo 8'de sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"psikolojik"* ve *"eğitsel"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Psikolojik" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların diğer çocuklara kıyasla başarı durumlarının psikolojik yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Hırs'(f=2) , 'Çaba' (f=2)* ve *'Uyum sorunu' (f=1)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Hırs' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Düşük durumda olması yüksek düzeyde olsa bile zor öğrencinin çabası ve azmi ile bu fark ortadan kalkmakta veya azalmaktadır.* "(K2). "*Akademik*

başarı zor çocuk veya normal çocuk ayırmaz. Zor olmayan çocuk tembel, zor olan çocuk çalışkan olabilir. "(K9).

'Çaba' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Düşük durumda olması yüksek düzeyde olsa bile zor öğrencinin çabası ve azmi ile bu fark ortadan kalkmakta veya azalmaktadır."* (K2). "*Akademik başarı zor çocuk veya normal çocuk ayırmaz. Zor olmayan çocuk tembel, zor olan çocuk çalışkan olabilir.* "(K9).

'Uyum sorunu' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*Yaşıtları gibi değiller kurallara uymakta ve uygulamakta zorlanıyorlar. Her derste kazanılması gereken becerileri yaşıtları ile aynı sürede kazanamıyorlar.* "(K6).

"Eğitsel" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların diğer çocuklara kıyasla başarı durumlarının eğitsel yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Başarılı' (f=1)* ve *'Başarısız' (f=12)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Başarılı' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*Hiperaktif öğrenciler sınıfta öğretmeni yoruyor ama çoğunlukla dersleri iyi, benim gördüklerim öyleydi. Diğer özellikteki zor çocukların başarı düzeyi arkadaşlarına göre daha az oluyor.* "(K3).

'Başarısız' (f=12) kategorisine ilişkin olarak; "*Düşük durumda olması yüksek düzeyde olsa bile zor öğrencinin çabası ve azmi ile bu fark ortadan kalkmakta veya azalmaktadır.* "(K2) "*Yaşıtları gibi değiller kurallara uymakta ve uygulamakta zorlanıyorlar. Her derste kazanılması gereken becerileri yaşıtları ile aynı sürede kazanamıyorlar.* "(K6). "*Genel olarak başarı düzeyleri düşük."* (K11). "*Zor çocukların başarıları diğer çocuklara göre daha düşük düzeyde. "*(K13).

Katılımcıların *'Şu ana kadar eğitim verdiğiniz zor çocukların arkadaşlarıyla ve çevreleriyle iletişimlerinde ne gibi zorluklar gözlemlediniz?'* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9. *Zor çocukların arkadaşlarıyla ve çevreleriyle yaşadıkları iletişim zorlukları*

Kategori	**f**	**Kod**	**f**	**Katılımcılar**
Psikososyal	15	Zorbalık	8	K1, K3, K6, K7, K11, K12, K13, K14
		Yalnızlık	3	K2, K6, K9
		Dışlanmışlık	3	K2, K6, K10
		Özgüven eksikliği	1	K3
Sosyal	12	İletişim sorunu	11	K1, K2, K3, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14
		Eğlenceli	1	K5
Eğitsel	3	Eğitsel sorunlar	2	K2, K5
		Zorluk yok	1	K4

Tablo 9'da sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"Psikososyal", "Sosyal"* ve *"Eğitsel"* olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

"Psikososyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların arkadaşlarıyla ve çevreleriyle iletişimlerinin Psikososyal yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Zorbalık' (f=8), 'Yalnızlık' (f=3), 'Dışlanmışlık' (f=3),* ve *'Özgüven eksikliği' (f=1)*

kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Zorbalık' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; "*Arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim kuramayıp zorbalık yapmaları."* (K1). "*Genelde saldırgan davranışlar sergiledikleri için arkadaşlarıyla iletişimde güçlük çekmektedir."* (K7). "*İletişim kuramadıkları için saldırgan olmaları*." (K12).

'Yalnızlık' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*Birebir diğer arkadaşlarıyla iletişim sorunu ve akranları arasında dışlanmışlık ve yalnızlık ki buda akademik başarı ve sınıf uyumunu etkilemektedir."* (K2). "*Diğer arkadaşlarının onunla oynamamak istememesi, dışlanması, ön yargıyla yaklaşıp etiketlenmesi."* (K6). "*Sosyal ortama uyum ve iletişim konunda zorlanıyorlar."* (K9).

'Dışlanmışlık' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*Birebir diğer arkadaşlarıyla iletişim sorunu ve akranları arasında dışlanmışlık ve yalnızlık ki buda akademik başarı ve sınıf uyumunu etkilemektedir."* (K2). "*Diğer arkadaşlarının onunla oynamamak istememesi, dışlanması, ön yargıyla yaklaşıp etiketlenmesi."* (K6). "*İletişim problemleri yaşıyorlar, arkadaşları tarafından istenmiyorlar."* (K10).

'Özgüven eksikliği' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*Çok önemli bir iletişim sorunu var, bunu gördüm. Diğer öğrencilerin bakış açısıyla zor çocuklarda özgüven eksikliği oluşuyor."* (K3).

"Sosyal" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların arkadaşlarıyla ve çevreleriyle iletişimlerinin sosyal yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; '*İletişim sorunu' (f=11)* ve *'Eğlenceli'(f=1)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'İletişim sorunu' (f=11) kategorisine ilişkin olarak; "*Arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim kuramayıp zorbalık yapmaları."* (K1). "*Genelde saldırgan davranışlar sergiledikleri için arkadaşlarıyla iletişimde güçlük çekmektedir."* (K7). "*Arkadaş edinme ve paylaşımda zorlanıyorlar."*(K8). *Genel olarak nasıl iletişim kuracaklarını bilmedikleri için kendilerini şiddetle ifade ettikleri için iletişim kuramıyorlar.* "(K11).

'Eğlenceli' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*Bu çocuklar ders dinlemeseler de genelde arkadaşlarıyla iletişimleri iyi oluyor, çok konuştukları için diğer arkadaşlarını da güldürüyor."* (K5).

"Eğitsel" teması adı altında zor çocukların arkadaşlarıyla ve çevreleriyle iletişimlerinin eğitsel yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Eğitsel sorunlar' (f=2)* ve *'Zorluk yok' (f=1)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Eğitsel sorunlar' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Birebir diğer arkadaşlarıyla iletişim sorunu ve akranları arasında dışlanmışlık ve yalnızlık ki buda akademik başarı ve sınıf uyumunu etkilemektedir."*(K2). "*Bu çocuklar ders dinlemeseler de genelde arkadaşlarıyla iletişimleri iyi oluyor, çok konuştukları için diğer arkadaşlarını da güldürüyor."* (K5).

'Zorluk yok' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*Ben çok sorunla karşılaşmadım.* "(K4).

Katılımcıların *'Zor çocukların, öğretmenlerine karşı davranışları nelerdir/ nasıldır?'* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 10' da özetlenmiştir.

Tablo10. *Zor çocukların, öğretmenlerine karşı davranışları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Sosyal	9	İletişim sorunu	3	K1, K8, K11
		Öğretmenin tutumu	2	K3, K6
		Zıtlaşma	4	K7, K11, K13, K14
Psikososyal	14	Saygılı	2	K4, K5
		Çekingenlik	1	K2
		Saygısızlık	8	K1, K2, K7, K9, K10, K12,K13, K14
		İlgisizlik	3	K2, K9, K11

Tablo 10'da sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *'Sosyal'* ve *'Psikososyal'* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Sosyal" teması adı altında zor çocukların öğretmenlerine karşı davranışlarının nasıl olduğuna ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'İletişim sorunu' (f=3), 'Öğretmenin tutumu' (f=2)* ve *'Zıtlaşma' (f=4)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'İletişim sorunu' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*Saygısız veya iletişim kuramıyorlar."* (K1) "*Bazen çok ılımlı bazen de sert ve tepkili olabiliyorlar."* (K8). "*Genel olarak söylediklerini dikkate almazlar söylediklerinin tersini yaparlar."* (K11).

'Öğretmenin tutumu' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Öğretmenin yaklaşımı çok belirleyici olacak. Sabır ve sevgi verebilirsen en zor çocuk dahi saygıda kusur etmez."* (K3). "*Sınıfta öğretmeni otorite olarak gördükleri için davranışları normal."* (K6).

'Zıtlaşma' (f=4) kategorisine ilişkin olarak; "*Arkadaşlarına olduğu gibi öğretmenine karşıda fevri ve saldırgan davranışlar gözlenebilmektedir."* (K7). "*Genel olarak söylediklerini dikkate almazlar söylediklerinin tersini yaparlar."* (K11). "*Öğretmenlerine karşı ayak direten, saygıdan yoksun, ailelerine davrandıkları gibi davrandıklarını görüyorum."* (K13) "*Genellikle saygısızlar, dediklerinin tersini yapıyorlar."* (K14).

"Psikososyal" teması adı altında zor çocukların öğretmenlerine karşı davranışlarının nasıl olduğuna ilişkin Psikososyal yönünden görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Saygılı'(f=2), 'Çekingenlik' (f=1), 'Saygısızlık' (f=8)* ve *'İlgisizlik' (f=3)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur.

'Saygılı' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; "*Öğretmenlerini sevip dinliyorlar."* (K4). "*Genelde öğretmene karşı saygısızlıkları olmuyor."* (K5).

'Çekingenlik' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; "*İçe kapanık öğrenci olmakla birlikte sadece eğlence ve ders dışı her şeyle uğraşıp öğretmene karşı da saygısızlığa varan davranışlar olabilmektedir. En önemli husus bu tür öğrencilerin ağırlıklı olarak öğretmene karşı çekingenliği dikkat çekmektedir."* (K2).

'Saygısızlık' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; "*Öğretmene karşı saygıları olmayabilir, ilgisini çekmeyebilir."* (K9*). "Ailelerine şikayet verdiği sözleri tutmama."* (K10). "*Genellikle saygısız olmaları."* (K12).

'İlgisizlik' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; "*İçe kapanık öğrenci olmakla birlikte sadece eğlence ve ders dışı her şeyle uğraşıp öğretmene karşı da saygısızlığa varan davranışlar olabilmektedir. En önemli husus bu tür öğrencilerin ağırlıklı olarak öğretmene karşı çekingenliği dikkat çekmektedir."* (K2). "*Öğretmene karşı saygıları olmayabilir, ilgisini çekmeyebilir."* (K9). "*Genel olarak söylediklerini dikkate almazlar söylediklerinin tersini yaparlar.* "(K11).

iv. Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocukların Öğrenme Sürecinde Kullandıkları Yöntemlere İlişkin Bulgular

Katılımcıların *"Zor çocukların sınıf içerisinde diğer öğrencilerle iletişime geçmesinde izlediğiniz bir yol var mıdır? Varsa nelerdir?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 11' de özetlenmiştir.

Tablo 11. *Öğretmenlerin zor çocukların sınıf içerisinde diğer öğrencilerle iletişime geçmesinde izlediği yollar*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Sosyal	29	Ortak çalışma alanı	12	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11, K12,
		Akran iletişimi	7	K13, K14
		Birliktelik	10	K2, K4, K5, K7, K10, K11, K13, K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K12, K13, K14

Tablo 11'de öğretmenlerin zor çocukların sınıf içerisinde diğer çocuklarla iletişiminde izlediği yollara ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *" sosyal "* teması altında toplanmıştır.

''Sosyal'' teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocukların arkadaşlarıyla iletişiminde izlediği yolun sosyal açıdan görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'Ortak çalışma alanı' (f=12), ' Akran iletişimi' (f=7)* ve *'Birliktelik' (f=10)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Ortak çalışma alanı' (f=12) kategorisine ilişkin olarak; *"Grup ödevi vermek"* (K1). *"Onları oldukları gibi kabul ederek onları da sürece dahil ediyorum"* (K6). *" Ortak bir amaç doğrultusunda iş birliği yapılmasını sağlamak"* (K8). *"Zor çocuğun yapabileceği etkinlik ve oyunlar düzenlerim"* (K12).

'Akran iletişimi' (f=7) kategorisine ilişkin olarak; *"Birliktelik olması ve kaynaşması açısından küçük gruplar halinde oyunlar ve etkinlikler yapmalıyız"* (K7). *Beden eğitimi oyun oynarken kaynaşmalarını sağlıyorum ya da teneffüslerde birbirleriyle ders çalışmalarını istiyorum"* (K13).

'Birliktelik' (f=10) kategorisine ilişkin olarak; *" Ortak bir amaç doğrultusunda iş birliği yapılmasını sağlamak"* (K8). *"Zor çocuğun yapabileceği etkinlik ve oyunlar düzenlerim"* (K12). *"Grup olarak çalışmalarını sağlamak. Ödev vb. şeylerde grup yapmak"* (K14).

Katılımcıların *"Zor çocuklarla nasıl başa çıkıyorsunuz? "*sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 12' de özetlenmiştir.

Tablo 12. *Öğretmenlerin zor çocuklarla nasıl başa çıkma yöntemleri*

Kategori	f	Kod	Katılımcılar
Sosyal	7	Sözel iletişim	K4, K5, K10, K11, K12, K13, K14
Psikolojik	2	Empati	K1, K13

Eğitsel	8	Uygulamalar	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9

Tablo 12'de öğretmenlerin zor çocuklarla nasıl başa çıktığına ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"sosyal", "psikolojik"* ve *"eğitsel"* olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

''Sosyal'' teması adı altında öğretmenlerin zor çocuklarla başa çıkma yöntemlerini sosyal açıdan incelemiş ve belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'Sözel iletişim' (f=7)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Sözel iletişim' (f=7) kategorisine ilişkin olarak; *"Kesin kurallara uyma ile. Sık sık konuşarak, kuralları hatırlatarak"* (K4). *"Aileleriyle görüşülüyor ve rehberlik servisine yönlendiriliyor"* (K10). *"Çocuğa normal öğrencilerden biraz daha fazla zaman harcıyorum"* (K12).

''Psikolojik'' teması adı altında öğretmenlerin zor çocuklarla başa çıkma yöntemlerini psikoloji açısından incelemiş ve belirtmiştir. Söz konusu görüşler*;' Empati' (f=2)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Empati' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; *"Onu anlamaya çalışıyorum"* (K1). *"Israrla kuralları hatırlatıyorum ve uymasi gerektiğini söylüyorum. Olumsuz davranışlar sergilediğinde arkadaşlarına karşı aynı davranışın ona yapılmasının hoş olup olmadığını düşünmesini istiyorum"* (K13).

''Eğitsel'' teması adı altında öğretmenlerin zor çocuklarla başa çıkma yöntemlerini eğitsel açıdan incelemiş ve belirtmiştir. Söz konusu görüşler*;' Uygulamalar ' (f=8)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Uygulamalar' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; *" Ona özel program yapıyorum. Ona özel etkinlikler hazırlıyorum"* (K3). *"Onlara da sınıf içerisinde görev ve sorumluluk veririm"* (K6). *" Onların da ilgi ve yeteneklerini göz önüne alarak bir etkinlik düzenlemek"* (K8). *" Farklı iletişim yolları deneyerek"* (K9).

Katılımcıların *"Zor çocukların öğrenme sürecinde ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? "*sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 13'de özetlenmiştir.

Tablo 13. *Zor çocukların öğrenme sürecinde yaşadıkları zorluklar*

Kategori	**f**	**Kod**	**f**	**Katılımcılar**
Psikososyal	5	İlgisizlik	5	K1, K6, K9, K12, K13
Psikolojik	2	Sorumsuzluk	2	K3, K5
Eğitsel	18	Odaklanamama	6	K2, K4, K 5, K8, K12, K14
		Anlama güçlüğü	6	K2, K3, K4, K7, K11, K14
		Akademik başarısızlık	6	K1, K5, K7, K10, K11, K13

Tablo 13'de öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde yaşadığı sorunlara ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"psikososyal", "psikolojik" ve "eğitsel"* olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

''Psikososyal '' teması adı altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde yaşadığı sorunların psikososyal açıdan görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'İlgisizlik' (f=5)* kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'İlgisizlik' *(f=5)* kategorisine ilişkin olarak; *"Derse olan ilginin eksikliği sınavlarına da kötü yansıyor"* (K1). *"Diğer arkadaşlarıyla iletişime geçmesinde zorluklar yaşıyorum"* (K6). *"İlgisini kaybetme soruu yaşayabiliriz"* (K9). *"Dikkatlerini derse çekmede sorun yaşıyorum"* (K12).

''Psikolojik'' teması adı altında zor çocukların öğrenme sürecinde yaşadığı sorunların psikoloji açısından görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'Sorumsuzluk' (f=2)* kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Sorumsuzluk' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; *"Bazen sınıf disiplini bozuluyor. Öğretme süreçleri uzun olabiliyor "* (K3). *"Ödevlerinin tam anlamıyla yapmaması, sürekli sınıf içeresinde ayağa kalkarak sınıf düzeyini bozuyor ve söz dinlemiyor "* (K5).

"Eğitsel" teması adı altında zor çocukların öğrenme sürecinde yaşadığı sorunların eğitsel açıdan görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'Odaklanamama' (f=6)*, *'Anlama güçlüğü' (f=6)* ve *'Akademik başarısızlık' (f=6)* olmak üzere üç kategori altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Odaklanamama' (f=6) kategorisine ilişkin olarak ; *"Anlamada zorluk ve sınıf içinde derse odaklanma sorunu" (* K2). *"Öğrenmeleri daha geç oluyor. Ödevler unutulabiliyor. Ailelerle iletişim ile sorunlar çözülebiliyor" (*K4). *"Odaklanmada zaman sıkıntısı yaşıyorum" (*K8).

'Anlama güçlüğü' (f=6) kategorisine ilişkin olarak; *"Öğrenmeleri daha geç oluyor. Ödevler unutulabiliyor. Ailelerle iletişim ile sorunlar çözülebiliyor" (*K4). *"Anlamada güçlük, derslerde başarısızlık gibi sorunlar vb." (*K7). *"Odaklanma da zorluk çekiyorum. Anlama da zorluk çekiyorum" (*K14).

'Akademik başarısızlık' (f=6) kategorisine ilişkin olarak; *"Ödevlerinin tam anlamıyla yapmaması, sürekli sınıf içeresinde ayağa kalkarak sınıf düzeyini bozuyor ve söz dinlemiyor" (*K5). *"Öğrenmede gecikme sınıf başarısını düşürme" (*K10). *"Derse katılımları ve ilgileri düşük oluyor. Yazı yazmak istemiyorlar. Yaşıtlarına göre daha geç öğreniyorlar" (*K13).

Katılımcıların *"Zor çocukların öğrenme sürecinde hangi yolları kullanıyorsunuz?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 14'te özetlenmiştir.

Tablo 14. *Öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandığı yöntemler*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Ailevi	2	Aile Desteği	2	K3, K5
Eğitsel	21	Tekrarlı öğrenme	4	K3, K4, K12
		Ödül-ceza	2	K1, K12
		Aktif katılım	8	K2, K4, K5, K6, K8, K11, K13, K14
		Odaklanma	3	K2, K11, K14
		Görsel ve işitsel uyaranlar	4	K2, K7, K9, K13
Psikolojik	3	İlgisini çekmek	3	K1, K2, K11

Tablo 14'te öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandığı yollara ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"ailevi", "eğitsel"* ve *"psikolojik"* olarak üç tema altında toplanmıştır.

"**Ailevi"** teması altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandığı yolların ailevi açıdan incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'Aile desteği' (f=4)*

kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Aile desteği' (f=4) kategorisine ilişkin olarak; *"Ona aynı program bazen hazırlıyorum, aileden destek almaya çalışıyorum" (K3). "Sınıftaki ödevini yapan öğrenci ile bu öğrencileri beraber ödev yapmaları gibi yollar izliyorum. Ailelerine ödevlerini takip etmelerini söylüyorum" (K5).*

"**Eğitsel"** teması altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandığı yolların eğitsel açıdan incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'tekrarlı öğrenme' (f=4), 'ödül-ceza' (f=2), 'aktif katılım' (f=8), 'odaklanma' (f=3)* ve *'görsel ve işitsel uyaranlar' (f=4)* olmak üzere beş kategori altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Tekrarlı öğrenme' (f=4) kategorisine ilişkin olarak; *" Ona aynı program bazen hazırlıyorum, aileden destek almaya çalışıyorum" (*K3). *" Sabır, tekrar yaparak yaşayarak öğrenme. Çocukların farklılıklarını kabul etme" (*K4). *" tekrar etme ödül ceza yöntemiyle" (*K12).

'Ödül-ceza' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; *"Dikkatini çekecek şekilde anlatmaya çalışıyorum ya da ödül yöntemiyle" (*K1).

'Aktif katılım' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; *"Somut öğrenmelerini sağlayabilmek için materyal unsuru önemli ve derse katılımı için sürekli aktif tutarak derse odaklanma ve süreçten kopmasını engellemek, sözlü uyaranlar ile" (*K2). *"Ders ve ödevler vererek" (*K6). *"Sınıfın da sürece dahil olmasını gerektiren yöntemler" (*K8). *"Oyun, sözlü anlatım, kavrama yoluyla öğrenme, gösterip yaptırma vb." (*K13).

'Odaklanma' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; *"Bireysel çalışma basite indirgeme, akran eğitimi" (*K11). *"Ona göre özel programlar hazırlıyorum"* (K14).

'Görsel ve işitsel uyaranlar' (f=4) kategorisine ilişkin olarak; *"Özel programlarla(görsel ve işitsel uyaranlarla)öğrenimini destekliyorum" (*K7). *"Görsel, duyusal, dokunsal zekayı harekete geçiren materyaller kullanarak" (*K9).

"Psikolojik" tema altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme sürecinde kullandığı yolların psikolojik açıdan incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'İlgisini çekmek ' (f=3)* kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'İlgisini çekmek' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; *"Dikkatini çekecek şekilde anlatmaya çalışıyorum ya da ödül yöntemiyle" (*K1).

Katılımcıların *"Öğrenme süreçlerini nasıl planlıyorsunuz?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 15'te özetlenmiştir.

Tablo 15. *Öğrenme süreçlerinin planlanması*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Eğitsel	7	Ön hazırlık	7	K2, K4, K6, K7, K8, K10, K11
Psikososyal	9	Yardımlaşma/Dayanışma	2	K3, K5
		Gereksinim	8	K1, K4, K9, K10, K11, K12, K13, K14
Psikolojik	4	Dikkat çekme	4	K8, K14

Tablo 15'te öğretmenlerin zor çocukların öğrenme süreçlerine yaptığı planların nasıl olduğuna ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *'eğitsel', 'psikososyal' ve 'psikolojik'* olarak üç tema altında toplanmıştır.

"Eğitsel" teması adı altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme süreçlerine yaptığı planların nasıl olduğunu eğitsel yönden incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'ön hazırlık' (f=7)* kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Ön hazırlık' (f=7) kategorisine ilişkin olarak; *"Sınıf seviyesinin daha altı planlanıyor. Çocuğun durumuma göre" (*K4). *"Uzun vadeli plan ve programlar yerine daha net sonuç alacağım kısa süreli hedefler uygulamaktayım" (*K7). *"Çocukların enerji ve algılama saatlerinin uygun olduğu zamanlarda ve öncesinde bir dikkat etme etkinliği planlıyorum" (*K8). *"Normal plan üzerinden hafifleterek bazı kazanımları uygulamadan"* (K10).

"Psikososyal " teması adı altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme süreçlerine yaptığı planların nasıl olduğunu psikolojik yönden incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'yardımlaşma' (f=2), 'gereksinim ' (f=8)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Yardımlaşma' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; *" Grup çalışması yapıyorum. Öğrenciler birbirine yardım ediyor bu sayede" (*K3). *" Derse dikkatlerini çok vermedikleri için ders sonlarındaki tekrarlarda ona soru sorarak derse katılmasını sağlıyorum, yine başka bir öğrenci ile çalışmasını sağlıyorum" (*K5).

'Gereksinim' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; *" Zor çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak planlıyorum" (*K1). *" Sınıf seviyesinin daha altı planlanıyor. Çocuğun durumuma göre" (*K4). *" Tüm sınıfın anlayacağı şekilde, zor çocuğun mimlenmesini önleyerek hazırlıyorum" (*K9).

"Psikolojik" teması adı altında öğretmenlerin zor çocukların öğrenme süreçlerine yaptığı planların nasıl olduğunu psikolojik yönden incelemiş ve görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu görüşler; *'dikkat çekme' (f= 4)* kategorisi adı altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Dikkat çekme' (f= 4) kategorisine ilişkin olarak; *"Çocukların enerji ve algılama saatlerinin uygun olduğu zamanlarda ve öncesinde bir dikkat etme etkinliği planlıyorum" (*K8). *"Ders dışı faaliyetler vererek ayrıca ilgi ve ihtiyaçlarına dikkate alarak planlama yapıyorum" (*K14).

v. Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocukların Nasıl Eğitilmesi Gerektiğine İlişkin Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların *"Hangi özellikteki bir sınıf öğretmeni zor çocuğa ulaşmada başarılı olur?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 16'da özetlenmiştir.

Tablo 16. *Zor çocuğa ulaşmada başarılı olan sınıf öğretmenlerinin özellikleri*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcılar
Olumlu	18	Hoşgörülü	9	K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K11
		Tahammül	9	K1, K3, K4, K7, K8, K10, K11, K12, K14
Psikolojik	6	Empati	6	K2, K4, K5, K6, K13, K14

Tablo 16'da sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"olumlu"* ve *"psikolojik"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Olumlu" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ulaşmada başarılı olma konusunda olumlu düşündüklerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Hoşgörülü' (f=9)* ve *'Tahammül' (f=9)* kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Hoşgörülü' (f=9) kategorisine ilişkin olarak; *"Empati kurabilen, sevecen, kızmayan, çocuğu olduğu gibi kabul eden. Kendisiyle barışık öğretmen"* (K4). *"Zor çocuğa zor bir öğretmen yaklaşımı sergilemeden onu destekleyici, her hareketini yapma etme şeklinde değil, empati yaklaşımı ile yaklaşarak"* (K5). *"Farklı iletişim yollarını bilen öğretmen"* (K9).

'Tahammül' (f=9) kategorisine ilişkin olarak; *"Sabırlı, ilgili ve ona sevecen yaklaşan bir öğretmen modeli"* (K7). *"Anlayışlı ve sabırlı bir yapıda olan sınıf öğretmeni"* (K8). *"Alanında ve farklı konularda merakı olan araştıran, okuyan ve sürekli yenilikleri takip eden, sabırlı, işbirlikçi, empati kurabilen vb."* (K14).

"Psikolojik" teması adı altında sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ulaşmada başarılı olma konusunda psikolojik görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Empati'* (f=6) kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Empati' (f=6) kategorisine ilişkin olarak; *"Kesinlikle empati unsuru ve çocuğun dünyasına hitap edecek şekilde seviyesine inmek. Mesela köyde koyunları olan ve uğraşan öğrenci için yapacağınız bir espri veya o konu ile ilgili bir cümleniz çocuğun gönlü ve sizin aranızda köprü oluşturabilir"* (K2). *"Zor çocuğa zor bir öğretmen yaklaşımı sergilemeden onu destekleyici, her hareketini yapma etme şeklinde değil, empati yaklaşımı ile yaklaşarak"* (K5). *"Alanında ve farklı konularda merakı olan araştıran, okuyan ve sürekli yenilikleri takip eden, sabırlı, işbirlikçi, empati kurabilen vb."* (K14).

Katılımcıların *"Sınıfınızda zor çocukların bulunması motivasyonunuzu ne yönde etkilemektedir?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 17'de özetlenmiştir.

Tablo 17. *Zor çocukların öğretmen motivasyonuna etkisi*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Olumlu	5	Motivasyon Kaynağı	5	K2, K3, K8, K12, K13
Olumsuz	13	Yorucu	1	K3
		Motivasyon Kaybı	12	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14

Tablo 17'de sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"olumlu"* ve *"olumsuz"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Olumlu" teması adı altında zor çocukların sınıf öğretmenlerinin motivasyonlarını olumlu olarak hissettirdiklerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Motivasyon Kaynağı' (f=5)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Motivasyon Kaynağı' (f=5) kategorisine ilişkin olarak; *"Çok yorucu oluyor ama günün sonunda çocuklar bende tatlı bir tebessüm bırakıyor"* (K3). *"Motivasyonumu yüksek tutmamı sağlar"* (K8). *"Zor çocukların sınıfımda bulunması ilk başlarda motivasyonumu olumsuz etkilese de onların bir şeyler öğrendiğini görmek sonraları da beni mutlu etmekte ve motivasyonumu artırmaktadır"* (K13).

"Olumsuz" teması adı altında zor çocukların sınıf öğretmenlerinin motivasyonlarını olumsuz olarak hissettirdiklerine ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Yorucu' (f=1)* ve *'Motivasyon Kaybı'* (f=12) kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Yorucu' (f=1) kategorisine ilişkin olarak; *"Çok yorucu oluyor ama günün sonunda çocuklar bende tatlı bir tebessüm bırakıyor"* (K3).

'Motivasyon Kaybı' (f=12) kategorisine ilişkin olarak; *"İster istemez motivasyonunu düşürüyor"* (K1). *"Motivasyonumu düşürüyor ama öğrenmesi için gayret ve çaba sarf ediyorum"* (K6). *"Sınıf düzeninin bozulması ders esnasında öğretme heyecanımızı düşürebilmektedir"* (K9). *"Ders esnasında sürekli devam eden olumsuz davranışlar olduğu sürece olumsuz etkileniyorum. Ayrıca sürekli gelen şikayetler de olumsuz etkiliyor"* (K14).

Katılımcıların *"Zor çocukların aileleriyle iletişiminiz nasıldır/bu konuda hiç sorun yaşadınız mı?* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 18'de özetlenmiştir.

Tablo 18. *Öğretmenlerin zor çocukların aileleriyle iletişim durumları*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Psikolojik	2	Sorumsuzluk	2	K1, K9
Sosyal	10	Etkili İletişim	7	K3, K4, K5, K7, K8, K13, K14
		İletişimsizlik	3	K1, K9, K10
Olumlu	5	Hassasiyet	5	K2, K6, K7, K11, K12

Tablo 18'de sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"psikolojik", "Sosyal ve "Olumlu"* olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

"Psikolojik" teması adı altında zor çocukların aileleriyle iletişimlerinin psikolojik yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Sorumsuzluk' (f=2)* kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Sorumsuzluk' (f=2) kategorisine ilişkin olarak; *"Genellikle sorumsuz veli tipleri olduğu için sağlıklı bir etkileşimde bulunamıyorum"* (K1). *"Sınıf düzeninin bozulması ders esnasında öğretme heyecanımızı düşürebilmektedir"* (K9).

"Sosyal" teması altında zor çocukların aileleriyle iletişimlerinin sosyal yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Etkili İletişim'* (f=7) ve *'İletişimsizlik'* (f=3) kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Etkili İletişim' (f=7) kategorisine ilişkin olarak; "*Onlarla iletişime muhakkak geçiyorum. Tabi her aile farklı oluyor. Hiçbir sorun yaşamadım"* (K3). *"Sürekli iletişim halindeyim bundan da aileler memnun kalıyor"* (K5). *"Aileler anlayışlı olduğu için genelde sorun yaşamadım"* (K7).

'İletişimsizlik' (f=3) kategorisine ilişkin olarak; *"Genellikle sorumsuz veli tipleri olduğu için sağlıklı bir etkileşimde bulunamıyorum"* (K1). *"Sınıf düzeninin bozulması ders esnasında öğretme heyecanımızı düşürebilmektedir"* (K9). *"Evet ailelerle sorun yaşıyorum"* (K10).

"Olumlu" teması altında zor çocukların aileleriyle iletişimlerinin olumlu yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Hassasiyet'* (f=5) kategorisi altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Hassasiyet' (f=5) kategorisine ilişkin olarak; "Genellikle aileler o tür çocuklarıyla ilgili hassas olabiliyor ve söyleyeceğimiz bir olumsuz cümle ya da bir şikâyet maalesef yanlış

anlaşılabiliyor" (K2). *"Çocuğun öğrenme güçlüğü yaşadığını yaşıtlarından farklı olduğunu kabullenmek başta kabullenmek istemiyorlar"* (K6). *"Genel olarak çocuklarının sorunlu olduklarını kabul etmiyorlar bu da süreci zorlaştırıyor bu konuda sorun yaşadım"* (K11).

Katılımcıların *"Sınıf öğretmenlerin zor çocukların ebeveynleriyle iletişiminde nasıl bir yol izlenmeli?* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 19'da özetlenmiştir.

Tablo 19. *Zor çocukların aileleriyle iletişimde izlenmesi gereken yollara ilişkin görüşler*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Sosyal	23	Olumlu Yaklaşım	5	K2, K3, K8, K9, K14
		Düzenli ve sağlıklı iletişim	10	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K13
		İş birliği	8	K2, K4, K5, K6, K7, K11, K13, K14

Tablo 19'da sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"Sosyal"* teması altında toplanmıştır.

"Sosyal" teması altında zor çocukların ebeveynleriyle iletişimlerinde izlenen yolun sosyal yönüne ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Olumlu Yaklaşım'* (f=5), *'Düzenli ve Sağlıklı İletişim'* (f=10) ve *'İş Birliği'* (f=8) kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Olumlu Yaklaşım' (f=5) kategorisine ilişkin olarak; *"Özellikle sağlam iletişim ve olumsuzluklardan uzak olumlu cümlelerle aile ile iş birliği çoğunlukla başarı ve çocuğun ilerlemesi ile sonuçlanmaktadır"* (K2). *"Onlara çocukları çok farklı gibi hissettirmeden her çocuğun farklı özellikleri olabileceğinden bahsedilmeli"* (K8). *"Yargılayıcı ve suçlayıcı bir şekilde yaklaşılmamalıdır. Çocuğun durumu ve davranışları olduğu gibi anlatılmalı evdeki davranışları gözlemlenmelidir"* (K14).

'Düzenli ve Sağlıklı İletişim' (f=10) kategorisine ilişkin olarak; *"Düzenli aralıklarla iletişim kurulmalıdır"* (K1). *"Çocuğun durumuna göre daha sık veya daha az iletişim kurulmalıdır"* (K12). *"Öncelikle öğrencinin neden böyle davrandığını onlardan dinlemek isterim. Daha sonra kendi gözlemlerimi ona aktarırım ve bunun sebepleri üzerinde durarak onlarla iletişim kurarım"* (K13).

'İş Birliği' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; *"Çocuklarının durumu net olarak anlatılmalı. Diğer çocuklarla kendi çocuklarını kıyaslamamalı"* (K4). *"Çocuğun ailede kimin sözünü dinlediğini bulmaya çalışarak ona konuyu anlataraktan onun aracılığıyla davranışlarını düzetmesini sağlıyorum. Burada da kaba kuvvet kullanılmaması"* (K5). *"Sınıf öğretmeni, veli ve rehber öğretmen sürekli iletişim halinde olmalıdır"* (K6).

Katılımcıların *"Zor çocuklar neden zor olmayı seçiyor şu ana kadar karşılaştığınız zor çocukların aile yaşamı birbirine benziyor mu?"* sorusuna verdikleri cevaplara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 20'de özetlenmiştir.

Tablo 20. *Zor çocuk olmanın nedenlerine ilişkin öğretmen görüşleri*

Kategori	f	Kod	f	Katılımcı
Psikososyal	6	İlgi Eksikliği	6	K1, K4, K9, K12, K13, K14
Ailevi	17	Aile Yapısı/Tutumları	9	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11
		Aile İçi İletişim	8	K2, K4, K5, K8, K11, K12, K13, K14

Tablo 20'de sınıf öğretmenlerinin zor çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerine ilişkin görüşleri *"Psikososyal" ve "Ailevi"* olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

"Psikososyal" teması altında zor çocukların neden zor çocuk olduğuna ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; '*İlgi Eksikliği'* (f=6) kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'İlgi Eksikliği' (f=6) kategorisine ilişkin olarak; *"İlgi eksikliğinden ötürü seçiyor ya da problemi olduğundan seçiyor"* (K1). *"Bazen genetik oluyor. Bazen de aile sorunlarından dolayı çocuk zor olmayı seçiyor. Çünkü o zaman herkesin ilgisini çekebiliyor kendince"* (K4). *"Aile yaşamları benzemiyor. Ancak ailede veya çevrede anlaşılmamak onları zor olmaya itebilir"* (K9).

"Ailevi" teması altında zor çocukların neden zor çocuk olduğuna ilişkin görüşleri belirtilmiştir. Söz konusu görüşler; *'Aile Yapısı/Tutumları'* (f=9) ve '*Aile İçi İletişim'* (f=8) kategorileri altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

'Aile Yapısı/Tutumları' (f=9) kategorisine ilişkin olarak; *"Çoğunlukla öğrenci bunun farkında olmasa bile bazı öğrencilerin mizaç itibariyle olduğu kesin ayrıca öğrenci ile aile arasında sıkı bir ilişki vardır"* (K2). *"Onlar zor olmayı seçmiyor. Yapıları böyle, bunu kabul edip onlara nasıl faydalı olunabilir, buna kafa yorup onlara zaman ayırmak gerekir"* (K3). *"Birbirine benziyor. Aileler çocukların olumsuz davranışlarını desteklediğinden çocuklarda o yöne bir eğilimi oluyor. Bu yüzden hareketlerini doğru yaptıklarını zannediyorlar"* (K5).

'Aile İçi İletişim' (f=8) kategorisine ilişkin olarak; *"Bazen genetik oluyor. Bazen de aile sorunlarından dolayı çocuk zor olmayı seçiyor. Çünkü o zaman herkesin ilgisini çekebiliyor kendince"* (K4). *"Genelde ekonomik düzeyi yüksek olan aile yapısında veya çocuklarını ihmal eden ailelerde görülür"* (K8). *"Zor çocuklar aile kaynaklı davranış bozuklukları yüzünden zor olmayı seçiyor. Ailedeki ilgisizlik, tutarsız davranışlar, ebeveynlerin sorunlarını çocuklara yansıtmaları, aşırı koruyucu davranmak vb. sebepler"* (K13).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ve zor çocukların öğrenme süreçlerine yönelik algıları incelenmiştir.

Sınıf öğretmenleri zor çocukları tanımlarken; zor çocuğun diğer çocuklardan çok daha farklı ve uyumsuz olduklarını aynı zamanda ruhsal ve davranışsal yönden de sıkıntılı bireyler olduklarını ifade etmiştir. Diğer yandan sınıf öğretmenlerinin zor çocuğa ilişkin duygu, düşünce ve izlenimlerinin daha pozitif olduğunu, hoşgörü çerçevesinde bu durumlarını ilgi ve anlayışla karşıladıkları ve bu durumlarına çok daha özen gösterdikleri görülmüştür. Sınıf öğretmenlerine Zor çocuğu olan ailelerin ve bu aileler arasında ne gibi farklılıkların olduğu sorulduğunda; akademik yönden başarısız, aile içi şiddet ve geçimsizliklerinin olduğu, çocuklarıyla iletişim halinde olmadıkları ve yanlış ebeveynlik tutumlarını sergiledikleri olarak tanımlanmışlardır. Sınıf öğretmenleri, zor çocukları diğer akranlarından ayıran özelliklerinin; akademik olarak akranlarından daha yetersiz ve başarısız oldukları, insanlarla iletişime geçmek konusunda zorlandıklarını diğer çocuklara göre çok daha sorumsuz ve ilgiye muhtaç, sosyal yönden uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Greenspan ve Salmon (2013) zor çocukların zor olma sebeplerine genel olarak mizaç temelinde yaklaşmakta ve bu tür çocukları belirli özelliklerine bağlı olarak aşırı duyarlı/hassas, içedönük, asi/meydan okuyan, dikkatsiz/dikkati dağınık, aktif/saldırgan ve problem çözemeyen çocuklar gibi tiplere ayırmışlardır. Sınıf öğretmenleri ise bu çocukların sınıf içindeki davranışlarını ; sosyal olarak ortama uyum sağlamak konusunda zorlandıklarını, kesinlikle kontrol edilmesi ve yönlendirilmesinin zor olduğunu ve sınıf içi

düzeni de bozduklarından kendilerine zorluk yaşatmalarından yakınmışlardır. Aynı zamanda sınıf öğretmenleri bu çocukların arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim kuramadıkları için zorbalık ve saldırganlık davranışları sergilediklerini gözlemlemiştir. Bu çocuklar öğretmenleriyle bazı konularda zıtlaştıklarında saygısız bir tavır sergiledikleri de görülmüştür.

Sınıf öğretmenleri bu çocukları sosyalleştirmek ve sınıfa uyum sağlamaları için; daha çok akran iletişiminden faydalanmış ve akranlarıyla ortak fiziksel aktivitelerini gerçekleştirebileceği ortamlar yaratmış, ortak çalışabileceği imkanlar sunarak grup ödevleri vermiş, bunun yanında zor çocuğun yapabileceği etkinlik ve oyunlar düzenleyerek bu durumlarına yardımcı olmuştur. Öğretmenleri zor çocuklarla başa çıkma konusunda ise onlarla sürekli sözel iletişimde olup eğitsel uygulamalarla başka çıkmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda öğretmenlerinin bu çocukları sınıf içi etkinliklerde aktif tutamaya da özen gösterdikleri, öğretmenlerin öğrenme süreçlerini planlarken bu çocukların psikososyal yönden ilgi ve ihtiyaçlarını da göz önüne alarak planladıklarını ifade etmişlerdir. Zor çocuklarla başa çıkmada başarılı olmuş sınıf öğretmenlerinin özelliklerine baktığımızda; bu öğretmenlerin daha hoşgörülü, tahammül seviyeleri yüksek ve empati becerileri gelişmiş bireyler olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan sınıf içindeki zor çocuğun bulunması sınıf öğretmenlerinin motivasyonlarını düşürdüklerini görüyoruz. Saban ve Sarıçelik (2018) tarafından anlatı analizi deseninde gerçekleştirilen bir çalışmada ise, bir sınıf öğretmeninin içedönük zor bir çocuğa ulaşma çabası öğretmenin aktardığı hikâyeler aracılığıyla derinlemesine incelenmiş çalışmalarda vardır.

Son olarak sınıf öğretmenlerinin zor çocuğa bazı ayrıcalıklar tanıyarak onların akranlarıyla olan arasının kapatılabileceğini, bunun yalnız sınıf öğretmenlerinin sorumluluğu olmadığı akran ve aile ile de sağlıklı bir iletişim kurulduğunda çok daha olumlu bir sonuç elde edilebileceği söylenebilir. Diğer yandan aile içi iletişimin sorunlarının bu çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri olduğu, ebeveynler çocuklarıyla güçlü bir bağ ve iletişim kuramamalarının zor çocuğun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Akranları arasında da zor çocuk olmalarıyla mimlendikleri için iletişim kurmada ve kendini ifade etmede zorlandıkları, zorbalığa ve şiddete daha kolay başvurdukları anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Asfuroğlu, B. Ö. & Fidan, S. T. (2016). Özgül öğrenme güçlüğü [Spesific learning disorders]. *Osmangazi Tıp Dergisi, 38*(özel sayı 1), 49-54.

Bayır, Ö. G. (2019). Dezavantajlı gruptaki çocuklarla eğitim süreci: Sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri [Education process with children in disadvantage groups: Views of preservice elementary school teachers]. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(özel sayı), 451-464.

Bilgiç, R. & Bilgin, M. (2015). Ergenlerin cinsiyet ve öğrenim kademesi düzeylerine Göre bilişsel esneklik düzeyleri ile karar stratejileri arasındaki ilişkinin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 39-55.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün,Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cerit, Y. (2001). *Bilgi Toplumunda İlköğretim Okulu Müdürlerinin Rolleri.* AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamaş Doktora Tezi, Bolu.

Esin, İ. S. & Dursun, O. B. (2014). Okullarda görülen sorun davranışlar ve okul ruh sağlığı uygulamaları: Bir gözden geçirme [Problem behaviours seen in schools and school health practices: A review]. *Sakarya Tıp Dergisi, 4*(1), 1-9.

Gökyer, N. & Doğan, B. (2016). İstenmeyen öğrenci davranışları ve nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri [Administrators' and teachers' views on causes of student misbehaviours]. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(1), 93-105.

Greenspan, S. I. & Salmon, J. (2013). *Meydan okuyan çocuk* (Çev.: İ. Ersevim). İstanbul: Özgür Yayınları.

Medikoğlu, O. & Dalaman, O. (2018). Öğretmenlerinin derste karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışlara yönelik çözüm stratejileriyle ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 20-32.

Saban, A. ve Sarıçelik, S. (2018). İçedönük bir çocuğu anlamak: Bir anlatı araştırması [Understanding an introverted child: A narrative study]. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 6*(1), 225-252.

Sarıçelik, S. & Saban, A. (2021). Sınıf öğretmenlerinin zor çocuk algıları: Fenomenolojik bir çalışma. *Journal of Qualitative Research in Education, 25*, 1-28. doi: 10.14689/enad.25.

Sarıçelik, S. (2008). Sınıf Öğretmenlerinin Zor Çocuk Algıları: Fenomenoljik Bir Çalışma. *Eğitimde nitel araştırma dergisi,9*-21.

Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20 (1), 153182.

Uysal, H., Altun, S. A., & Akgün, E. (2010). Okulöncesi öğretmenlerinin çocukların istenmeyen davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler [The Strategies preschool teachers use when confronted with children's undesired behaviors]. *İlköğretim Online, 9*(3), 971-979.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN PANDEMİ SONRASINDA OKULA UYUM SÜRECİ İLE İLGİLİ EBEVEYN GÖRÜŞLERİ

Dr. Öğr. Üyesi, EMİNE AKKAŞ BAYSAL[1], Dr. Öğr. Üyesi CUMHUR GÜNGÖR[2]
[1] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
akkasemine85@hotmail.com - 0000-0002-5711-0847
[2] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
cgungor@aku.edu.tr - 0000-0001-9117-3713

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin pandemi sonrasında okula uyum sürecine ilişkin ebeveyn görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada, farkında olunan bir durumu derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde inceleme yapabilmek için nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgu bilim) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarına ulaşabilmek için kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada çocuğu ilkokul kademesinde öğrenim gören 19 ebeveyn katılımcı olarak yer almıştır. Veri toplama arası olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ebeveyn görüşme formu hazırlanmadan önce ilgili literatür taranmış ve görüşmede yer verilmek istenen 17 soruluk form hazırlanmıştır. Pilot uygulaması yapılan ve uzman görüşlerine sunulan form düzenlenerek son haline getirilmiştir. Bu formda 14 soru yer almaktadır. Görüşmeler katılımcıların uygun gördüğü saatte, çevrimiçi bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşmede toplanan veriler, ses kayıt cihazı ile izin istenerek kayıt altına alınmıştır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, ebeveynlerin büyük çoğunluğunun pandemi sürecinde aile ilişkilerinin olumlu yönde olduğuna ilişkin görüş sergilediklerini göstermektedir. Ancak olumsuz olarak değerlendiren görüşlerde bulunmaktadır. Ebeveynler, ilkokul çağındaki çocuklarının pandemi sonrasında okula uyum sürecinin aile ilişkileri, ailenin verdiği destek, çocuğun sosyal bireysel psikolojik alanları ve öğretmen tutumundan kaynaklandığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Çocuğun sosyal, bireysel, psikolojik ve eğitim açısından akademik başarıları, verimleri, sosyal becerileri olumsuz olarak etkilenmiştir. İlkokul öğrencilerinin pandemi sonrasında okula uyum becerileri ile ilgili ebeveyn görüşlerini konu alan bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak, araştırma daha nesnel biçimde detaylandırılabilir. Ebeveynlerin bu süreç sonrasında çocuklarında görmüş oldukları farklılıklar ile ilgili görüşlerine, değişik yaş gruplarını kapsayan ve online eğitim sürecinde bulunmuş farklı gruplarla da çalışma yaparak çeşitlilik kazandırılabilir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, pandemi, okula uyum, ebeveyn

PARENTAL VIEWS ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ADAPTATION TO SCHOOL AFTER THE PANDEMIC

ABSTRACT

The purpose of this research was to examine the parental views of primary school students on the process of adaptation to school after the pandemic. Phenomenology method, one of the qualitative research designs, was used in order to examine a situation in depth and in detail. In order to reach the participants of the research, the easily accessible sampling method was preferred. In the study, 19 parents whose children were educated at primary school took part as participants. A semi-structured interview form was used as a data collection tool. Before the parent interview form was prepared, the relevant literature was scanned and a 17-question form was prepared to be included in the interview. The form, which was made a trial application and submitted to expert opinions, was prepared and finalized. There were 14 questions in this form. The interviews were conducted online at the time that the participants deemed appropriate. The data collected during the interview were recorded with a voice recorder by asking permission. The data were analyzed by content analysis. Research findings show that the vast majority of parents have an opinion that family relations are positive during the pandemic process. However, there are opinions that evaluate it negatively. Parents stated that the adaptation process of their primary school-age children to school after the pandemic stemmed from family relations, the support provided by the family, the child's social and individual psychological areas, and the attitude of the teacher. The child's social, individual, psychological and educational achievements, productivity and social skills have been adversely affected. Based on the results obtained from this study, which deals with the views of parents on the adaptation skills of primary school students after the pandemic, the research can be detailed in a more objective way. Parents' opinions about the differences they see in their children after this process can be diversified by working with different groups covering different age groups and who have been in the online education process.

Keywords: Primary school, pandemic, school adaptatiton, parents

1. INTRODUCTION

On January 5th, 2020, the World Health Organization identified a new corona virus that has not been detected in humans before. Initially expressed as 2019-nCoV, this disease was later named Covid-19. After it emerged in China, it affected the whole world in a short period

of three months (WHO, 2020). Like other countries, our country was also affected by this virus. According to the statement made by the Ministry of Health, the first case was seen in our country on March 11, 2020 (Ministry of Health, 2020). At the same time, the World Health Organization declared Covid-19 as a pandemic disease affecting a large part of the world. Although the measures were taken to minimize the risk of contamination, people had to keep up with the new order continually. These necessities changed the existing order of people in almost every area of life. This change spreaded to the field of education in our country as well as in other countries, and new decisions were taken in the field of education to prevent the risk of contamination.

In this direction, with the decision taken by the Ministry of National Education as of 14 March 2020, the midterm holiday, which was planned to be between 6-10 April 2020 in all primary, secondary and high schools, was brought forward. Then, it was decided to complete the 2019-2020 academic year with distance education. The infrastructure and contents of the Education Informatics Network (EBA), prepared by the Ministry of National Education in previous years, were strengthened. EBA primary school, EBA secondary school and EBA high school TV channels within TRT started broadcasting rapidly. Teachers and students were directed to these platforms for distance education activities. During the summer vacation period, educational programs, subject repetitions and events were broadcasted on TV channels and the EBA website. The education process continued to be supported during the summer period. With the decision taken by the Ministry of National Education, it was announced that the 2020-2021 academic year would be opened with a mixed model in which distance and face-to-face education (hybrid) would be applied together (MEB, 2020a). Before the new academic year, three-week make-up training was planned between 31 August and 18 September 2020, and it was decided to repeat the critically important achievements with distance education tools.

With the decision taken by the Ministry of National Education in our country, starting from the 2006-2007 academic year, the education year for primary school first grade students starts one week earlier than other classes, and in this first week, students are taken to integration education (MEB, 2017). Orientation studies are carried out so that students can get to know their teachers, classes, departments of the school, friends and adapt to the school more easily with school adaptation training. In the 2020-2021 academic year, within the scope of the measures, it was decided to start face-to-face education only at the pre-school and primary school first grade level (MEB, 2020a). Primary school first grade teachers gave face-to-face training for approximately 8 weeks between 21 September and 13 November. Between 16-20 November 2020, students and teachers took a break. However, within the scope of the increase in the number of cases in the Coronavirus table announced daily by the Ministry of Health, the new measures were taken by the Presidency. It was decided to continue education activities at all grade levels with distance education tools between 20 November 2020 and 04 January 2021 (MEB, 2020b).

It is a goal adopted by all developed countries to train functional readers who can understand what they read and use it (Polat & Akyol, 2019). Primary school is a critical period

for acquisitions such as teaching literacy, basic mathematical concepts, and daily life skills. Processing these achievements face-to-face as much as possible in terms of both cognitive and affective development of students requires close contact with visual materials when necessary (such as showing or correcting the pencil grip). However, the restriction of face-to-face education as a result of the pandemic conditions, primary school students could not use their right to interact with peer groups and learn lessons in the classroom for a long time. It is thought that primary school students who spend their time at home with online education have weakening in both academic and social adaptation skills. For this reason, the study aims to make inferences by referring to the opinions of parents about the school adaptation process of primary school students after the pandemic.

1.1. THE CONCEPT AND SCOPE OF ADAPTATION

Adaptation does not only mean showing appropriate reactions, behaviors and attitudes to the changes and demands of the social environment. Adaptation is a phenomenon that takes place regularly in the social world of the individual. Sometimes people are aware of their behavior, but in many cases, they are unaware of their behavior and adapting. In some cases, they act in a way that they disagree with or know not to do.

Deutsch and Gerard (1955) explained that there are two main reasons for the adaptation of humanity. One of them occurs in the behavior of people in order to be corrected under the influence of knowledge, and the other is imitated with a knowledgeable appearance. The normative effect comes from a desire to avoid punishment (such as following community rules even when disagreeing) and a desire to earn rewards (such as behaving in a certain way to get people's affection). Experiments conduct on the attitudes and thoughts of individuals in the adaptation process. In a series of experiments on harmony, Muzaffer Sharif asked participants to estimate how far light travels in a dark room. In reality the dot was static, but the dot appeared to be moving. In other words, small movements of the eyes indicated that a small spot of light was moving in a dark room. When asked individually, respondents' answers varied significantly. However, when asked as part of the group, Sharif found that the answers approached a central consensus. Sheriff's results show that in an uncertain situation, people will fit into the group, which is an example of knowledge influence (Erdoğan et al., 2005). In another adaptation experiment, psychologist Solomon Asch asked participants to complete a simple perceptual task. In this context, they were asked to choose a line matching the length of one of the three different lines. When asked one by one, the participants chose the correct line. When asked in the presence of participants in the experiment who deliberately chose the wrong line, about 75 percent of the participants tuned in to those who deliberately gave the wrong answer. This experiment is considered a good example of normative influence. In other words, in the experiment, the participants changed their answers and conformed to the group in order to adapt and avoid standing (Ceyhan, 2016). Shortly, there are two important reasons why people adapt. These are the knowledge effect and the normative effect. The information effect occurs when people change their behavior to be correct. It has been seen that when the individuals are unsure

of the correct answer, they imitate others who are better informed and more knowledgeable, and use the person whom they have designated as a leader as a guide for their own behavior.

1.2. TYPES OF ADAPTATION

Due to the fact that people are active in all areas and need harmony, different areas of adaptation have emerged according to the areas they are in. When examining the types of adaptation in the literature, three types of adaptation concepts have been examined. These are cultural adaptation, social adaptation and educational adaptation.

Cultural adaptation refers to the agreement between a person's behavior and the rules set by a group. There are various reasons why people conform to a culture. The most important reason for this harmony is that people get a sense of security when they follow certain rules of behavior. Social adaptation is actually a dimension of socialization, it is expressed as the individual's social adaptation to society. Socialization is a process in which a people learn the norms, customs, values and roles of the society in which they live from birth to death. This process serves to integrate new members into a society. Socialization is guided by family, teachers, religious leaders, friends, society and media (Racz et al., 2017). While education and school adaptation were handled by Baines (2002) as relations between teacher and child, academic achievement, and general adjustment, Weinstein (1998) considered school adaptation as academic achievement, social, personal relations and behavioral skills. Berndt (1999), on the other hand, defined compliance as students' listening to teachers, obeying classroom and school rules, motivation to be successful in the classroom, academic performance and active participation in classroom activities. Adaptation to school is expressed as the degree to which the characteristics that should be found in the school and the features that should be found in the students come together in a harmonious way in order to achieve a good learning (Spencer, 1999).

1.3. FACTORS AFFECTING SCHOOL ADAPTATION

Adaptation of children to school, peers and teachers is important for the education system. There are many factors that affect children's adaptation to school. These factors mainly affect family characteristics, individual factors, peer relations and school-teacher relations.

Families provide the child with a non-formal education, which is accepted as a prerequisite for successful experiences in the classroom (Adams & Christenson, 2000). This education given by the family is an important resource for the acquisition of these developmental tasks as well as the developmental tasks that the child receives at school. At the same time, the family is the first environment in which the child learns to socialize (Sungur, 2010). Families show many faulty behaviors such as showing excessive interest and love to the child or, on the contrary, depriving them of them, being excessively authoritarian, and expecting success above their level without knowing their child (Ünal, 2005). These faulty attitudes of families also have negative effects on adaptation. Along with the child, families also have adaptation processes to school (Polat & Akyol, 2019). The attitudes of parents towards

children's behaviors are also among the factors that affect the child's adaptation to school. Behaviors and attitudes of parents during the adaptation process revealed some types of parents. These are divided into titles as overprotective, free, inconsistent, oppressive-authoritarian, and democratic, and these family types play a primary role in the adaptation process. Apart from this, many variables related to the family, such as the socio-economic level, the relationship with each other and the child, their child-rearing attitudes, how they are models, their knowledge on health, nutrition, development and education, and the level of meeting the needs of the child, are the characteristics of the development (Güler Yıldız, 2008; UNESCO, 2008).

Peer relationships are also a factor affecting the school adaptation process. Peer relations and school adaptation are also important aspects of children's social development, as they are in constant communication with their peers during the adaptation process to school (Kagan et al., 1995). If the students develop positive relationships where they can easily meet their peers and participate in common activities, the adaptation process to school becomes easier. Otherwise, it becomes difficult to adapt to the school environment, where it is difficult to make friends and there are no positive relationships between peers (Berndt & Keefe, 1996; as cited in Yeşilyaprak et al., 2014).

Teachers are experts who have a lasting impact on students. A teacher's role is much more than just planning and executing lessons. From this point of view, it is possible to say that the role and influence of teachers on children is high (Farmer et. al., 2011). Apart from teachers, many factors, from the social and physical conditions of the school, from the teachers who provide education to the students who receive education, affect the adaptation to the school.

The individual characteristics of the child are important for school adaptation because the child who will start school needs to start school ready by developing physical and motor, social and emotional, cognitive and language, self-care skills. An individual's life is divided into many developmental periods, and these developmental areas are also affected by each other. Since each child has different individual characteristics, the process of adaptation to school is also different. It is seen that the gender variable in school adjustment, experiencing health problems, being with special needs and temperament characteristics of children are also factors affecting school adjustment.

1.4. ADAPTATION AND BEHAVIOR PROBLEMS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

In order to understand that there is a problem in a child's behavior, there must be some criteria. These criteria are intensity, continuity, age appropriateness, and expectations appropriate for their sexual roles, according to developmental psychologists (Weikart, 1998). Factors such as not being ready for school, the age of students, and stress are among the main causes of non-adherence to school in children (Lee et al., 2018). In the researches, it was determined that 25-47% of primary school students had mental incompatibility and according to the observations of their mothers, 33% of their children had maladjustment symptoms. In addition, it negatively affects the social and psychological academic development of children

with incompatibility and behavioral problems (Doğan et al., 1995). There are changes in the adaptation and behavior of the students due to the differences in the social, cultural, socio-economic and educational levels of the students. Even before the pandemic period, primary school students faced some difficulties because they had difficulty in adapting to school. Some of these problems were encountered by the students who encountered a new system in the school environment and had difficulty in adapting to this system, and had difficulties in establishing social relations and establishing friendships.

Primary school students who could not go to school together due to the pandemic had to be educated at home, and the children were able to follow the curriculum thanks to their families and teachers. The academic education and social and moral education of children with increased responsibilities of families was carried out with the support of their families. Altunel and Özoğul (2020) examined the pandemic period in terms of parents and made some suggestions in their study. According to the study, the role of parents in education has increased during the pandemic process and this situation has caused anxiety in parents. Primary school students who started school after the pandemic had difficulty in adapting to school, and families tried to support their children and keep up with this new order. There were also challenging and advantageous aspects of this process for both their families and their children. Considering the studies related to the field, adequate studies could not be carried out since the post-pandemic process has just started and we are still in a situation. Researches are mostly on the effects of pre-school education on their adaptation to primary school before the pandemic starts.

Yoleri and Tanış (2014) examined the school adaptation levels of first-year students in the new system. In their research, no significant difference was found in the level of school adaptation among students according to the gender variable. In the age variable, it was determined that the level of adaptation of those who started school at the age of 7 was higher than those who started at the age of 5. In another study conducted by Aunola, Stattin, and Nurmi (2000), the relationship between students' school adaptation and success strategies and behavioral problems was examined. In this study, the mediating effect of school adaptation was observed in the relationship between achievement strategies and behavioral problems. It has been concluded that not only school adaptation but also problem behaviors have an effect on students' maladaptive success strategies.

During the pandemic period, primary school students, like all students, entered the distance education process. Primary school is responsible for laying the foundations of the knowledge, skills and attitudes that they need throughout their lives for the young generations. The primary school period is also important in that it is the first step of formal education, in which basic skills are acquired so that the individual can live a healthy and happy life (Demirdöğmez, Taş & Gültekin, 2020). For this reason, in this study, the views of parents of primary school students in the process of adaptation to school after the pandemic were examined. Due to the fact that the pandemic is a current issue, studies investigating the pandemic in terms of parents are limited in the literature. Özdoğan and Berkant's (2020) study investigated the Covid-19 pandemic process in terms of education stakeholders and included

parents' opinions. As a result of the study, the advantages and disadvantages of distance education during the pandemic period were revealed for the stakeholders of education. It is thought that the findings obtained from this study, in which the pandemic period is examined according to the views of primary school parents, will contribute education and the literature in terms of the measures taken or to be taken.

The purpose of this research is to examine the views of primary school students' parents on the adaptation to school after the pandemic. For this purpose, answers to the following questions were sought:

1-What are the opinions of parents on the situations they experience during the pandemic (family relations, socialization, technology use, educational, distance education, activity, etc.)?

2- What are the opinions of parents on their children's positive/negative attitudes towards school after the pandemic?

3- What are the opinions of parents on the situations (positive/negative etc.) that their children experience during the school adjustment process?

4- What are the opinions of parents on the development area of the child after the pandemic?

2. METHOD

2.1. Research Model

The research was conducted to examine the opinions of primary school students' parents on the process of adaptation to school after the pandemic. For this purpose, phenomenology, one of the qualitative research designs, was used to examine the situation in detail.

2.2. Participants

In order to reach the participants of this study, the easily accessible sampling method was preferred because it minimizes the loss of time, effort and cost, and adds speed and patriarchy to the research (Patton, 2015). Interviews were conducted with 19 parents whose children were studying at the primary school level. Information about these participants is given in Chart 1.

Chart 1. Features of Participants

Code	Participant	Age	Marital status	Accomodation	Graduation	Occupation	Student's grade
K1	Mother	33	Married	Family house	Open High S.	Housewife	3rd
K2	Mother	39	Married	Family house	Primary S.	Housewife	3rd
K3	Mother	40	Married	Family house	Associate degree	Housewife	3rd

K4	Mother	23	Married	Family house	High S.	Housewife	2nd
K5	Mother	42	Married	Family house	Secondary S.	Housewife	2nd
K6	Mother	36	Married	Family house	Bachelor degree	Housewife	2nd
K7	Mother	36	Married	Family house	Master degree	History teacher	3rd
K8	Mother	32	Married	Family house	High S.	Taylor	1st
K9	Mother	32	Married	Family house	Associate degree	Housewife	4th
K10	Mother	43	Married	Family house	Primary S.	Housewife	4th
K11	Mother	31	Married	Family house	Bachelor degree	Housewife	2nd
K12	Mother	32	Married	Family house	Bachelor degree	Architect	1st
K13	Mother	36	Married	Family house	Bachelor degree	Engineer	1st
K14	Mother	42	Married	Family house	High S.	Housewife	4th
K15	Mother	32	Married	Family house	High S.	Housewife	4th
K16	Mother	30	Married	Family house	Bachelor degree	Housewife	1st
K17	Mother	42	Married	Family house	High S.	Technician	1st
K18	Mother	39	Married	Family house	Master degree	Academician	2nd
K19	Mother	33	Married	Family house	High S.	Housewife	3rd

2.3. Data Collection

In this study, a semi-structured interview form was used. Semi-structured interviews allow the participants to describe the world they perceive with their own thoughts with the help of open-ended questions (Merriam, 2014). Before the parent interview form was prepared, the relevant literature was scanned and a 17-question form was prepared to be included in the interview, and then a 14-question form was prepared. The interviews were conducted online at the time that the participants deemed appropriate. The data collected during the interview were recorded with a voice recorder by asking permission. The interviews were collected by the researchers, non-researchers (third parties) were not included in the event.

2.4. Data Analysis

The data were analyzed by content analysis. The process performed in content analysis is to gather similar data within the framework of certain concepts and categories and to interpret them in a way that the reader can understand (Yıldırım & Şimşek, 2011; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014). First of all, the obtained data were grouped into coding, categories were created and organized by bringing them together. In addition, direct quotations were given in order to reveal the opinions of the parents clearly. Each opinion was digitized

according to its frequency of occurrence. Analysis results are expressed with frequency and tabulated.

3. FINDINGS

a) What are the opinions of parents on the situations they experience during the pandemic (family relations, socialization, technology use, educational, distance education, activity, etc.)?

The participants were asked "How was your family relationship during the pandemic process?". Chart 2 summarizes the opinions of parents on how their family relationships were during the pandemic.

Chart 2. The Opinions of Parents on Family Relationships

In Chart 2, the opinions of parents on the question of family relations during the pandemic process are grouped under three categories as 'Positive', 'Negative' and 'Place'. The example opinions on this subject are presented below:

Category	*f*	Codes	*f*	Participants
Positive	21	Positive	9	K1, K7, K8, K9, K11, K14, K15, K16, K17
		Partly positive	6	K4, K5, K6, K12, K13
		Activity supported communication	4	K8, K11, K12, K14
		Friendly	1	K7
		Normal	1	K3
Negative	5	Negative	2	K10, K18
		Partly negative	2	K4, K5
		Communication problem	1	K19
Place	3	Atmosphere	3	K9, K12, K15

'Our family relations had ups and downs, we were not affected negatively, but positively. We learned to spend time together, we did activities together.'(K1)

'We had a bit of a hard time because he didn't want to stay at home, it was a difficult process for us, but we got through it by doing activities and painting at home. It was partly positive because I think that, due to his age, he should go out and socialize and get to know the surroundings, his own behavior was also in that direction. That's why we experienced the disadvantages of this, that is, he had adaptation problems from the moment he started school.' (K12)

'Frankly, we had a hard time with this. Since they are 4 siblings, we had some difficulties in separate rooms in online classes.' (K10)

'It was very difficult for us and the child to spend time with the child of that age group at home, but we tried to spend it as positive as possible.' (K13)

Under this heading, the participants were asked, "How do you evaluate distance education in terms of yourself and the child during the pandemic process?". Chart 3 summarizes the opinions of parents regarding the evaluation of distance education.

Chart 3. The Opinions of Parents on the Evaluation of Distance Education

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
The Use of Technology	5	Obligation	2	K8, K9
		Being antisocial	1	K6
		Demand for technology	1	K9
		Useless	1	K8

In Chart 3, the opinions of parents on the question were grouped under one category as the use of technological. Examples of participant views on this subject are presented below:

"We tried to connect to live classes on the phone during the pandemic process. Most of the time, we couldn't get much efficiency because we had internet problems. We did occasional activities from the activity book suggested by the teacher. During this period, he had problems in terms of socialization because he was always at home." (K8)

Under this heading, the participants were asked, "How do you support your child to adapt to school?". Chart 4 summarizes the opinions of parents on the support they provide for the child to adapt to school.

Chart 4. The Opinions of Parents on the Support Provided to the Child for Adaptation to School

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Support	27	Facilitation	5	K8, K14, K16, K19, K4
		Being a Role Model	4	K5, K6, K7, K12
		Communication	7	K2, K5, K8, K9, K13, K15, K17
		Encouraging	4	K1, K10, K11, K18
		Reminding	2	K5, K6
		Warning	5	K3, K5, K6, K19, K10

In Chart4, the opinions of parents on how they support their children in adapting to school are grouped under the category of "Support". Examples of the opinions of parents on this subject are presented below:

"Since I know the missing aspects, I try to complete them." (K16).

"I go to school with him. I give an example from my own life. At this time, I am telling that girls should read. His teacher is also supportive." (K6).

"I try to tell him how he had a good time with his friends. I am telling you how to take advantage of the opportunity you have by reminding how bored you are at home during the pandemic process." (K5).

"I encourage her to talk to us in case she has a problem at school. I make him tell us. We are talking together." (K11).

Under this heading, the participants were asked "How do you evaluate the transition to face-to-face education after the pandemic period?". Chart 5 summarizes the opinions of parents on the evaluation of the transition to face-to-face education.

Chart 5. The Opinions of Parents on the Transition to Face-to-face Education

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Positive	24	Positive	15	K1, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K15, K16, K17, K18, K19
		Productive	6	K3, K11, K14, K16, K18, K19
		Socialization Increase	2	K2, K5
		Involvement	1	K9
Negative	6	Risky	2	K12, K14
		Adaptation problem	2	K2, K15
		Missing parts	1	K12
		Difficulty in controlling	1	K6

In Chart 5, the opinions of parents on the transition to face-to-face education after the pandemic are grouped under two categories as "Positive" and "Negative". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Good thing it passed. If it was not passed, the education of the children would be zero. It was something that should have happened. They did not understand anything in distance education. They were literally sleeping in front of the computer. So nothing was understood. I am glad that the schools have opened, I am making good use of it. (K1).

"I evaluate it positively because I do not find it right to limit the education that will continue due to the pandemic." (K13)

"Although it was a bit risky, it was healthier and more productive for students in terms of education." (K14)

"The pandemic is still going on and we are neither like a pandemic nor normal, this duality is also reflected in children and their education. I don't think he has fully passed into the life of a primary school age child." (K12)

b) What are the opinions of parents on their children's positive/negative attitudes towards school after the pandemic?

Under this heading, the participants were asked "What are your opinions on your child's attitude and perspective towards school?". Chart 6 summarizes the opinions of parents on their children's attitudes and perspectives towards school after the pandemic.

Chart 6. Parents' Attitudes Towards School and Views of Their Children

Examples of participant views on this subject are presented below.

"My child is about school. He likes his school and finds it fun. It's also about his lessons." (K11)

Category	***f***	**Code**	***f***	**Paticipants**
Emotional	22	Love	13	K1, K2, K3, K4, K5, K9, K10, K12, K14, K15, K16, K18, K19
		Happy	3	K6, K11, K14
		Eager	3	K7, K8, K9
		Anxiety	1	K2
		Unwilling	1	K13
Characteristic	3	Personality	1	K5
		Shy	1	K13
		perfectionism	1	K2

"She likes school. Happy." (K14)

"He loves school and my son is obsessed with success, he wants to do everything better, but this thought makes him anxious. Am I doing it wrong? Do I upset the teacher? Will I lose sight of you?" (K2)

'He loves school and my son is obsessed with success, he wants to do everything better, but this thought makes him anxious. Am I doing it wrong? Do I upset the teacher? Will I lose sight of you?' (K2)

Chart 7. The Opinions of Parents on the Support Provided for the Child's Adaptation to School

According to Chart 7, it is grouped under four categories as “Constructivist”, “Social”, “information” and “No needing”. Examples of participant views on this subject are presented below:

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Constructivist	15	Accompanying	4	K5, K8, K11, K12
		Helping	4	K5, K8, K12, K16
		Building Habit	4	K5, K8, K11, K12
		Encouraging	2	K10, K12
		Participating School Activities	1	K15
Social	7	Communication with children	4	K2, K13, K14, K17
		Communication with teacher	3	K12, K13, K14
Not needing	7	Not needing any help	7	K3, K4, K6, K7, K9, K18, K19
Information	2	Giving information about the situation	2	K1, K2

“We have set up an order in the house so that he can adapt to the school. We set the times for bedtime, eating and reading and we followed them. Because the order at home affects the school life of our children.” (K11)

“I accompanied him for a while, contacted his teachers, helped with his lessons when he came home. I talked about the advantages of school, explained that this is normal, and tried to practice it.” (K12)

c) What are the opinions of parents on the situations (positive/negative etc.) that their children experience during the school adjustment process?

Under this heading, the questions asked to the participants “Did your child have difficulty in complying with the school after the pandemic? If so, what situations did he face?”. Chart 8 summarizes the views of the parents on the child's difficulty in adapting to school after the pandemic.

Chart 8. The Opinions of Parents on Their Child's Staying at School

According to Chart 8, it is grouped under three categories as “Coping”, “Individual” and “Environmental” factors. Examples of participant views on this subject are presented below:

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Coping	18	Not difficult	11	K3, K4, K6, K7, K10, K11, K13, K14, K17, K18, K19
		Difficult	4	K5, K8, K15, K16
		Partly difficult	3	K1, K2, K12
Individual	2	Laziness	1	K15
		Tiredness	1	K15
Environmental	2	Review	1	K15
		Obligation for Mask Wearing	1	K9

"Yes, it was very difficult at first. Because he was very introverted. He always wanted me. We gradually got over that." (K5.)

"There was no difficulty in the lesson, the teacher and his friends. But it was psychologically strained. (K2).

"He was forced. Because he made a habit of staying at home and was tired of going to school. He's used to laziness. And homework control is difficult." (K15)

Under this heading, the participants were asked "What are the factors that affect your child's adaptation to school after the pandemic process?" answers are included. Chart 9 summarizes the views of parents on the factor that affects their child's school adjustment after the pandemic.

Chart 9. The Opinions of Parents on Factors Affecting Children's Adjustment to School

In Chart 9, the views of parents on the factors that monitor people's adjustment to school after the pandemic process are grouped under three categories: "Social", "Individual", and "Psychological".

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Social	19	Environment	6	K5, K6, K8, K12, K17, K19
		Teacher approach	5	K1, K5, K8, K10, K19
		Affection	4	K1, K8, K10, K19
		Socialization	2	K8, K14
		Place	2	K12, K13
Individual	13	Changing in habits	5	K2, K8, K11, K15, K16
		Creating a routine	4	K11, K13, K15, K16
		Technological addiction	2	K2, K17
		Discipline	2	K11, K12
Psychological	7	Mask use	2	K7, K9
		psychological state	2	K3, K12
		Preparation	1	K15
		introversion	1	K3
		nostalgia	1	K14

"The teacher has experienced a change. They were cooler with his previous teacher. Now his teacher is more enthusiastic, curious, enthusiastic. It creates good feelings in my child." (K1).

"Technology (Internet). Although he is used to it, he wants to be on the internet when he takes a break, but his addiction has increased." (K2)

"*Due to the fact that he got used to the comfort during the pandemic process, he had difficulty in discipline after the pandemic process. It was difficult to establish order. This also affected his adjustment to school.*" (K11)

Under this heading, the participants were asked, "Did the difficulties children experience while transitioning to face-to-face education resemble the difficulties they experienced during the pandemic process?" answers are included. Chart 10 summarizes the views of parents about the transition to face-to-face education and the difficulties and similarities of children during the pandemic process.

Table 10: Opinions of Parents on the Difficulties and Similarities of Children During the Transition to Face-to-face Education and the Pandemic Process

Category	*f*	Code	*f*	Participants
		Being Antisocial	1	K12
Yes	2	Similarity	1	K16
No	16	Dissimilarity	6	K7, K8, K9, K10, K15, K17
		Hard	10	K1, K2, K3, K4, K6, K11, K13, K14, K18, K19

In Chart 10, parents' views on whether their children's difficulties in transitioning to face-to-face education and the difficulties experienced during the pandemic process are similar or not are grouped under two categories as "Yes" and "No".

"I don't think there is any similarity in this regard. We had much more difficulties while studying at home during the pandemic process, but in this case, we continue in a better way in face-to-face education." (K10).

He did not experience any difficulties." (K18).

"During the pandemic, he had no problems in using technology while transitioning to distance education. He likes face-to-face training more, so he had no difficulty in transitioning to face-to-face training." (K19).

d) What are your parents' views on the developmental area of the child after the pandemic?

Under this heading, the participants were asked, “How do you evaluate your child's school success after the pandemic?” answers are included. Chart 11 summarizes the views of parents on how the child's school success was evaluated after the pandemic.

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Increase in Success	19	Successful	13	K2, K3, K4, K5, K6, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K19
		Positive	3	K7, K17, K18
		Motivation	1	K7
		Rivalry	1	K12
		Temperament	1	K12
Decline in Success	8	Challenging Process	4	K2, K8, K9, K10
		Difficulty in Adaptation	2	K1, K3
		Unsuccessful	2	K1, K16

Chart 11. The Opinions of Parents on Child's School Success After the Pandemic

In Chart 11, the views of the parents on the school success of the child after the pandemic are grouped under two categories: "Increase in success" and "Decrease in success". Examples of participant views on this subject are presented below:

“His success increased when he switched to face-to-face training. Because he could not adapt at all from afar.” (K3).

“School success was not low during the pandemic period. However, when the school opened, face-to-face education became more efficient. Because the teacher started to take care of the students one by one.” (K5).

“It didn't make much difference because she is a child who likes to work, but I can say that when she started doing something with her friends, her focus increased, so she was affected by the competitive environment.” (K12).

Under this heading, the participants were asked "How and to what extent was your child's interaction with the social environment affected after the pandemic process?" answers are included. Chart 12 summarizes the views of parents on how and to what extent the child's interaction with the social environment was affected after the pandemic.

Chart 12. The Opinions of Parents on Child's Interaction with the Social Environment

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Social	15	No influencing factors	7	K1, K2, K4, K6, K9, K11, K13,
		Peer relationships	5	K6, K8, K10, K11, K14

		Communication problem	3	K3, K14, K16
Individual	13	Socialization	8	K1, K5, K6, K10, K12, K15, K18, K19
		introversion	3	K3, K8, K17
		temperament traits	2	K7, K8

In Chart 12, parental views on the effects of children's communication with the social environment after the pandemic process are grouped under two categories as "Social" and "Individual".

Examples of participant views on this subject are presented below:

"Due to the restrictions in the pandemic, we could not go out at all. My child had no friends because of this. Since he was the only child in the house, he had no one to play with. During this period, he became introverted, but after the pandemic, he made friends and started to talk more about his troubles." (K8).

"He was a cold kid before the pandemic. Therefore, there is not much difference, only the desire to speak has increased. His age has affected him." (K7).

Under this heading, the participants were asked, "What changes did you observe in your child's social skills when you compared the pandemic period, before and after?" answers are included. Chart 13 summarizes the views of parents on how the child's school success was evaluated after the pandemic.

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Increase in Skill	10	Interested	4	K6, K8, K12, K18
		Postive	3	K5, K9, K19
		Talkativeness Increased	3	K5, K8, K19
Decrease in Skill	13	Negative	7	K7, K10, K12, K13, K14, K16, K17
		Emotional Problem (Withdrawal)	3	K3, K4, K16
		Responsibility	2	K1, K6
		Self Confidency	1	K19

Chart 13. The Opinions of Parents on Changes in Child's Social Skills Compared to the Pandemic Period, Before and After

In Chart 13, parents' thoughts on their children's social skills before and after the pandemic are grouped under two categories: "Increase in Skill" and "Decrease in Skill".Examples of participant views on this subject are presented below.

'My child, who was withdrawn in the pandemic, became more talkative after the pandemic. He wanted to spend time with his friends and go to their house. He is in constant dialogue with his teachers. He was afraid of his teacher during the pandemic period. Now they have become like friends with his teacher.'' (K8).

'I didn't notice any changes. My child is a very social, active child. It continued in the same way." (K9),

"Her social skills have decreased, and this has been affected by technology and the conveniences it brings, and along with it, there have been positive and negative changes.'' (K12),

e) What are the views of parents on the educator after the pandemic?

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Approach nature	19	Supportive Approach	5	K6, K8, K15, K16, K18
		Interest	5	K5, K7, K8, K14, K17
		Expectation	3	K3, K4, K9
		Not Eliminating the Deficiency	1	K19
		Contributing to Lessons	1	K12
		Attention	1	K13
		Information	1	K12
		Meeting Requirements	1	K11
		Activity to Socialize	1	K10

Under this heading, the participants were asked "What are your expectations from teachers after the pandemic?" answers are included. Chart 14 summarizes the views of parents about their expectations from teachers after the pandemic.

Chart 14. The Opinions of Parents on their Expectations from Teachers After the Pandemic

Examples of participant views on this subject are presented below:

"I wanted them to do their best to make my child love school. I would like to be taught again where it was missing during the pandemic period. For this shortcoming, I asked for additional rules to be made if necessary." (K8)

I have no expectations from our teacher. Because he is someone who does his duty properly. A teacher who gives children much more than the normal task they should be doing. Just as it is is enough." (K9)

Under this heading, the participants were asked "What are your views on the teacher's attitudes towards your child's adaptation to school after the pandemic?" answers are included. Chart 15 summarizes the views of the parents on the teacher's attitudes about the child's adaptation to school after the pandemic.

Chart 15. The Opinions of Parents on Teacher's Attitudes on Child's School Adjustment

Category	*f*	Code	*f*	Participants
Behavioral Competence	19	related	10	K3, K4, K6, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18
		Aware of the Situation	7	K6, K8, K9, K10, K11, K14, K19
		Positive	1	K12
		Disciplined	1	K6
Behavioral	7	Understanding	3	K5, K9, K12
		Insufficient	3	K7, K13, K17
		Motivating	1	K4
		Communication Problem	1	K17

In Chart 15, parents' views on teachers' attitudes towards their children's adaptation to school after the pandemic are grouped under two categories: "Behavioral Competence" and "Behavioral".

'The teacher supports face-to-face education one-on-one. Compared to online education, it provides more information to children and supports their adaptation after the process.'' (K4), '

'"Our views are positive. The boy started very harmoniously, it continues. Our teacher's interest is supportive.'' (K10),

''The teacher was very nice and caring and accelerated the adaptation.'' (K14), '

"The teacher made an effort to adapt the children to the school and to teach the school rules to the children." (K11),

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

In this study, the views of parents on the school adjustment process of primary school students after the pandemic were examined.

Parents expressed their views on family relations during the pandemic process. It has been understood that the family relations of the parents are positive during the pandemic process. However, the state of being positive is expressed in degrees and there are opinions that evaluate it as negative. These families, whose family relations are understood to be positive, can be called "healthy families". According to Satir (2001), eigenvalue is high in healthy families, communication is direct, clear, distinct and honest, rules are flexible, humane, appropriate and variable according to conditions, social bond is clear, promising and based on the right to choose.

Parents expressed their views on the transition to face-to-face education after the pandemic period. It has been understood that the views of the parents are positive due to the fact that the transition to face-to-face education is more efficient after the pandemic period, its effect on the improvement in socialization and their commitment to the school. In addition, there are opinions that are negative depending on the problem of compliance, the deficiencies in the process and the difficulty of control. The biggest advantage of face-to-face education is the coexistence of teachers and students in the educational environment. For those who cannot acquire the habit of learning alone or without the help of others, the most appropriate learning is through face-to-face education. In addition, since one-to-one communication is very important in lessons that require practical training, it is very convenient to conduct these lessons with face-to-face training. In particular, the effect of this training practice on acquiring skills that require skills and developing attitudes towards behavior is quite large. It is worth noting that their contribution to socialization is undeniably great (Kavak, 2021).

Parents expressed their views on the evaluation of distance education in terms of themselves and the child during the pandemic process. It has been understood that parents evaluate distance education in terms of technology use in terms of themselves and their children during the pandemic process. Regarding the use of technology, it has been stated that it is useless due to the positive or negative aspects of the technological needs required to provide distance education, the technological obligation of the pandemic process, the asocial situation resulting from the measures taken in socialization, and the disadvantages of distance education. Regarding the use of technology, many harms and benefits to the child have been researched. Today, technological devices in all areas of life make it necessary to use them widely for entertainment and communication purposes, in household chores, personal care, health and transportation (Yavuz, 2018). This requirement has also been seen in education during the pandemic process.

Parents expressed their views on the support they provide for their children to adapt to school. Considering the views of parents on the support they offer their children to adapt to school, it is understood that the most support is given through communication. Parents also stated that they provide opportunities, are role models, encourage and act as a reminder by

giving warnings. Gladding (2015) included the support and encouragement of the family among the characteristics of healthy families, and stated that family support is effective for the health of the family. Support from family is an important resource for overcoming difficulties (Walsh, 1996). In other words, this supportive attitude of family members is seen as beneficial for family relations.

Parents expressed their children's attitudes towards school after the pandemic period in terms of their school success after the pandemic. Parents said that their children's school success increased after the pandemic. Parents said that their children's school success increased after the pandemic. Kazu, Bahçeci, and İlhan (2021), considering the age group of primary school students, stated that it is very valuable for the students in this age group to be in the same physical environment as their teacher, to be touched by their teacher, to caress their head, to make eye contact, in terms of feeling that the student belongs to the learning-teaching process. have expressed. Brekelmans et al. (2002) stated that the interaction between the teacher and the student is directly related to the success of the child.

Parents stated that their children did not have much difficulty in adapting to school after the pandemic period, and stated that the longing for school prevented the difficulty of complying with the school. Önder and Gülay (2010) stated that various variables have an effect on children's school adjustment. Parents, peers and teachers of the child said that they directly or indirectly affect school adjustment. They added that being accepted or rejected by peers affects school adjustment. Ladd and Price (1987), on the other hand, made statements that the social-emotional development and school adjustment of children who develop positive peer relationships (such as being loved and accepted by their peers) are positively affected and their academic achievements increase.

Parents stated that the children did not have any difficulties regarding the situation they experienced during the post-pandemic school adaptation process. It was stated that the children did not experience difficulties in the adaptation process to school. Some parents stated that their children had a very difficult time after the pandemic. Because they stated that the education life spent at home affects the child negatively and she cannot express herself. Lombardi (1992) states that starting a pre-primary education institution means the child's transition from home to school for the first time, and that the transition studies implemented during the period prepare children and their families for the differences that children will encounter, and enable children to enter school easily. Studies show that the process of children who start school at an early age can affect their social-emotional adjustment and academic success in the following years (Dockett & Perry, 2004). They said that the child is more introverted. Studies show that children with school adjustment problems are mostly young children (Yoleri, 2014; Datar, 2006; Sylva et al., 2003; Stipek & Byler, 2001). They stated that they had problems adapting to school after the pandemic. They also stated that their children had some difficulties in the process of adapting to school after the pandemic.

They stated that after the pandemic, children often look lazy and tired. They stated that distance education makes it difficult for children to express themselves as well as their success. It was stated that the reasons for their tired and lazy appearance were that the parents were tired of the children staying at home all the time and going to school, and they were too lazy to do their homework. It was stated that they had difficulty in using masks after the pandemic.

Most of the parents said that the success of the child increased after the pandemic. They stated that they had difficulties at the beginning of the pandemic, but they started to adapt later on. Some parents stated that their children's success was not low during the pandemic period, but that face-to-face education increased the acceleration of success after the pandemic. The other group, who stated that their children's success increased, evaluated that the failure was due to the inadequate conditions during the pandemic period. The reason for the increase in school success after the pandemic was the increase in motivation, the formation of a competitive environment and the positive temperament characteristics of the parents. However, there are parents who say that their children's success has decreased in the transition from pandemic to face-to-face education. Bunlar ise çocuklarının başarısının düşmesini adaptasyonda zorluk ve zorlu süreçten kaynaklandığını belirtmişlerdir. She stated that the difficult process also existed in the pandemic, but they overcame it later, and evaluated it as the same problems being experienced again when they switched to face-to-face training.

She stated that the difficult process also existed in the pandemic, but they overcame it later, and evaluated it as the same problems being experienced again when they switched to face-to-face training. Parents, who evaluated the children in the individual category, thought that the interaction of children with the social environment was due to the individual characteristics of the children and interpreted the children in the context of their socialization, introversion and temperament characteristics within the context of their observations.

The parents, who observed and interpreted children's skills, started to increase their skills, increase their interest in lessons, increase their interaction with the social environment and become an extroverted child. Those who think that their skills have decreased said that this was due to their children's lack of sense of responsibility, being emotional and insecure.

Parents stated their expectations from teachers after the pandemic. Many want their children to be supported and cared for by their teachers. He expects them to continue face-to-face education without losing their interest. Parents stated that children are not adults and that they should take time for themselves and give them the opportunity to have fun. According to Lee and Bierman (2015), the emotional support shown by the teacher to the student in the classroom, which is considered as a dimension of the teacher-student relationship, affects the student's performance and adaptation to the school. In the adaptation process, it is not enough to prepare the child only academically because the adaptation process requires the child to have certain skills and competencies in terms of social and emotional development (İnal, 2012). In this context, parents state that they expect teachers to work not only on lessons but also on social development of children.

Parents expressed their views on teacher attitudes about the child's adaptation to school after the pandemic. Parents state that they expect teachers to be caring towards their students so that their children can adapt to school better. In addition, some parents set some rules for children to adapt to school and expect students to follow those rules. Berndt (1999), on the other hand, considers adaptation to school as students' listening to their teachers, obeying classroom rules, students' motivation to be successful at school, positive participation in classroom activities, and academic performance (Berndt, 1999).

As a result, parents are of the opinion that the adaptation process of their primary school children to school after the pandemic stems from family relations, family support, child's social individual psychological areas and teacher attitude. The issue that parents have problems with is that the child stays at home and alone with technology in online education and is obliged to this situation. The child's social, individual, psychological and educational achievements, productivity and social skills have been adversely affected. The child's social, individual, psychological and educational achievements, productivity and social skills have been adversely affected.

5. SUGGESTIONS

Based on the results obtained from this study, which deals with the views of parents on the adaptation skills of primary school students after the pandemic, the research can be detailed in a more objective way. Parents' opinions about the differences they see in their children after this process can be diversified by working with different groups covering different age groups and who have been in the online education process. This study can contribute to the literature by being a guide and an example in future studies similar to parental views on school adjustment skills of primary school students after the pandemic.

REFERENCES

Adams, K. S., & Christenson, S. L. (2000). Trust and the family–school relationship examination of parent–teacher differences in elementary and secondarygrades. *Journal of school psychology*, *38*(5), 477-497.

Altunel, M., & Özoğul, E. T. (2020). *5 soru: Koronavirüs salgınında veliler.* https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-salgininda-veliler/ adresinden erişilmiştir.

Aunola, K., Stattin, H., & Nurmi, J. E. (2000). Parenting styles and adolescents' achievement strategies. *Journal of Adolescence*, *23*(2), 205-222.

Baines, E. (2002). A short-term longitudinal study of children's playground games across the first year of school: Implications for social competence and adjustment to school. *American Educational Research Journal*, *39*(4), 991-1015.

Berndt, T. J. (1999). Friends' influence on students' adjustment to school. *Educational Psychologist*, *34*(1), 15-28.

Brekelmans, M., Wubbels, T. & Den Brok, P. (2002*). Teacher experience and the teacher-student relationship in the classroom environment.* Studies in Educational Learning

Environments: An International Perspective. In Goh, S. C. ve Khine, M. S. (Ed.). World Scientific.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün,Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Ceyhan, E. (2016). Mesleki sorun düzeyleri farklı okul rehber Öğretmenlerinin kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(13), 1-15.

Demirdöğmez, M, Taş, H. Y. ve Gültekin, N. (2020). Koronavirüs' ün (Covid-19) E-Ticarete Etkileri. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(29), 1-1. doi:10.26466/opus.734477

Deutsch, M., &Gerard, H. B. (1955). A study of normative and informational Social influencesuponindividualjudgment. *The journal of abnormal and social Psychology, 51*(3), 629-642.

Dockett, S., & Perry, B. (2004). What makes a successful transition to school? views of australian parents and teachers. *International Journal of Early Years Education, 12* (3), 217-230.

Doğan, O., Gülmez, H., Ketenoğlu C., & ark. (1995). *Ruhsal Bozuklukların Epidemiyolojisi.* Dilek Matbaası.

Erdoğan, S., Şanlı, H. S., & Bekir, H. Ş. (2005). Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 13*(2), 479-496.

Farmer, T. W., Lines, M. M., & Hamm, J. V. (2011). Revealing the invisible hand: The role of teachers in children's peer experiences. *Journal of Applied Developmental Psychology, 32*(5), 247-256.

Gladding, S. T. (2015). *Psikolojik danışma: Kapsamlı bir meslek* (N. V. Acar, Çev.). Ankara: Nobel.

Güler Yıldız, T. (2008). Okul öncesi eğitimde ailenin önemi ve okul aile iş birliği. G. Haktanır (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* (s. 9) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kagan, S. L., Moore, E., & Bredekamp, S. (Eds.) (1995). Reconsidering children's early learning and development: Towardsharedbeliefs and vocabulary. *Washington, DC: National Education Goals Panel.*

Kavak, S.Ü. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri öğrenme çıktılarının uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim bakımından incelenmesi,* (Yüksek Lisans Tezi), Kars.

Kazu, H., Bahçeci, F. & İlhan, M.G.Ö. (2021). Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim uygulamalarını değerlendirmeleri. *Tarih Okulu Dergisi, 14*(53), 2601-2627.

İnal, G. (2012). Okula başlama ve uyum süreci. (Editör: Fatma Alisinanoğlu). *İlköğretime Hazırlık ve İlköğretim Programları.* (1.Baskı). Ankara: Maya Akademi, s.75-88.

Ladd, G. W. & Price, J. M. (1987). Predicting children's social and school adjustment following. *Developmental Psychology, 58*(5), 1168-1189.

Lee, C. S., Shin, M. H., Koh, J. M., Ahn, H. K., Kim, K. S., & Jang, H. Y. (2018). Factorsthataffect adolescents' school adaptation. *Indian Journal of PublicHealthResearch& Development*, *9*(9), 409-416.

Lee, P., & Bierman, K. L. (2015). Classroom and teacher support in kindergarten: associations with the behavioral and academic adjustment of low-ıncome students. *Merrill-Palmer Quarterly*, *61(*3), 383-411.

Lombardi, J. (1992). *Beyond transition: Ensuring continuity in early childhood services.* ERICDigest, ED345867

MEB (2017). UNICEF Okula Uyum Haftası, 11-15 Eylül, Ankara, s.10

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020a). *Geçmişten günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328 adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2020b). *Uzaktan eğitime ait detaylar.* http://www.meb.gov.tr/bakanselcuk-23-Martta-baslayacak-uzaktan-egitime-iliskin-detaylarianlatti/haber/20554/tr,

Merriam, S. B. (2014). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (Çev. Ed. Turan, S.). Nobel akademi yayıncılık: Ankara

Önder, A. & Gülay, H. (2010). 5-6 yaş çocukları için okula uyum öğretmen değerlendirme ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences, (January 2010),* 204–224.

Özdoğan, A., & Berkant, H. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 1343.* DOI: 10.37669/milliegitim.

Patton, M. Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. Bütün, M. ve Demir, S. B.). Ankara: Pegem akademi yayıncılık.

Polat, Ö., & Akyol, N. A. (2019). Okula uyum ve ilkokula hazırbulunuşluk. A. Oktay (Ed.), *Okula uyum ve erken okuryazarlık eğitimi* (s. 1-25). Ankara: Anı Yayıncılık.

Racz, S. J., Putnick, D. L., Suwalsky, J. T., Hendricks, C., & Bornstein, M. H. (2017). Cognitiveabilities, social adaptation, and externalizingbehaviorproblems in childhood and adolescence: Specificcascadeeffectsacross development. *Journal of youth and adolescence*, *46*(8), 1688-1701.

Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak*. (S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Beyaz Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988.)

Stipek, D. & Byler, P. (2001). Academic achievement and social behaviors associated withage of entry into kindergarten. *Applied Developmental Psychology*, *22(*2), 175-189.

Spencer, M. B. (1999). Social and culturalinfluences on school adjustment: The application of an identity-focusedculturalecologicalperspective. *Educational Psychologist, 34*(1), 43-57.

Sungur, G. (2010). *İlköğretim birinci sınıfa devam eden çocukların sosyal uyum ve becerilerinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sylva, K., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2003). *Assessing Quality in the Early Years: Early Childhood Environment Rating Scale Extension (ECERS-E): Four Curricular Subscales.* Stoke on Trent: Trentham Books.

UNESCO. (2008). *Transforming early childhood care and education in the insular South-East Asia and Mekong subregions: Implications of the Global Monitoring Report 2007* (Bangkok). http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001631/163156e.pdf

Ünal, M. (2005). *Eğitim fakültelerinde ortak ders olarak okutulan yabancı dil derslerinde öğrencilerin bilişsel hazırbulunuşluk düzeylerinin akademik başarıya etkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Walsh, F. (1996). *Strengthening family resilience*. New York: Guilford Press.

Weikart, D.P. (1998). *Changing Early Childhood Development Throught Educational*

Weinstein, R. S. (1998). The social context of early schooling and children's school adjustment. *Educational Psychologist, 33*(4), 177–194.

Yavuz, Ş. (2018). *60-72 aylık çocukların, popüler kültür öğeleri ve teknoloji kullanımındaki tercihleri.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.

Yeşilyaprak, B., Temüroğlu Sungur, Y., & Eşkisu, M. (2014). *Ortaöğretime uyum programı pilot uygulama ve değerlendirme raporu.* Erişim adresi: http://www.meb.gov.tr/earged/unicef/ortaogretime

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yoleri, S., & Tanış, H. M. (2014). İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyum düzeylerini etkileyen değişkenlerin incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,4 (2), 2014,130-141.*

Yoleri, S. (2014). The Effects of age, gender, and temperament traits on school adjustment for preschool children. *e-International Journal of Educational Research, 5*(2), 54-66.

AHMET RASİM'İN "FALAKA" KİTABINDA ÖĞRETMEN OTORİTESİ

Mehmet ALPTEKİN[1], Tuba ALPTEKİN [2]

[1]Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 0000-0003-2387-2576

[2] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, 0000-0002-7813-0679

ÖZET

Anı, insan hayatının tamamını ya da belli bir bölümünü kapsayan ve belleğinde iz bırakan olayların yazıya dökülmesiyle oluşan edebi bir türdür. Anılar, bir dönemin panoramasını sunması bakımından bir belge niteliğindedir. Edebiyatımızda anı denilince akla gelen isimlerden birisi de Ahmet Rasim'dir. Ahmet Rasim "Falaka" adlı eserinde yaşadığı dönemdeki eğitim sistemi ve öğretmen özelliklerini bazen öznel, bazen nesnel bir tavırla yansıtmıştır. Kitabın asıl konusu eğitimde uygulanan falaka olayının öğrencilerin ruh dünyasına verdiği zarardır. Eserde, çocuklar okula başlamadan önce öğretmen korkusu yaşamaktadır ve bu korku onlar okula gidince de devam etmektedir. Üstelik kendi öğretmenlerine karşı olan bu tutum, okuldaki tüm öğretmenlere de yansımaktadır. Öğrencilerin gözünde öğretmenlerin hepsi öğrencilere şiddet uygulayan, hata yaptığında cezalandıran bir görünüme sahiptir. Üstelik aileler de öğretmenleri korku unsuru olarak göstermektedir ve öğretmenlerin çocuklara uyguladığı şiddetle ilgili şehir efsaneleri anlatmaktadır.

Özel bir merasimle okula başlayan kahraman, öğretmeninin değil de kalfanın çocuklara karşı sert tavrından oldukça rahatsız olmuş, korkmuş ve okula gitmek istememiştir. Büyük bir ön yargıyla okula başlayan kahraman, bu kaygılarında haklı olduğu kanısına da zamanla varmıştır. Çünkü arkadaşlarından birinin topunu izinsiz kullandığı için şiddete maruz kalmış ve bunun sonucunda hastalanmış ve günlerce yataktan çıkamamıştır. Ailesi tarafından çocuğun hastalanması ise yaşadığı şiddete değil de kötü ruhlara bağlanmıştır. Ailevi sebeplerden dolayı sık sık taşınmak zorunda kalan ve dolayısıyla okulu da değişen kahraman, ne kadar başarılı bir öğrenci de olsa falaka yemekten kurtulamamıştır.

Çalışma tarama modelinde nitel bir yaklaşım benimsenerek gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analize tabi tutulmuştur. İncelenen kitaptaki öğretmen özellikleri çocuk dünyasına yansımalarıyla değerlendirilmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: öğretmen, falaka, öğretmen otoritesi, öğrenci, anı.

GİRİŞ

Eğitim-öğretim sürecinin başkahramanı öğretmendir. Öyle ki okula başlayınca çocuğu eğitme görevini aileden sonra öğretmen üstlenmektedir. Bu süreç içerisinde hem öğretmenin hem de öğrencinin çeşitli sorumlulukları vardır. Öğretmenin sorumlulukları, öğrenmeyi sağlama, sınıf yönetimi, aile üyeliği, değerlendirme, güven verme, mesleksel ustalık, toplumsal liderlik şeklinde sıralanabilir (Sünbül, 1996). Öğrencinin sorumlulukları ise verilen görevleri yerine getirme, öğretim sürecine etkin katılma gibi.

Öğretmenler yeni nesli eğiten, onlara şekil verirken toplumun geleceğine de yön veren kişilerdir. Yetim ve Göktaş (2004, s. 542) öğretmenlerin toplum hayatındaki önemini şöyle açıklamaktadır: "Toplumun mimarları olan öğretmenlerin ülkenin ve çağın ihtiyaçlarına cevap verecek seviyede yetişmiş olmaları gerekir. Çünkü bir ülkenin kalkınması ile toplumun refah

seviyesi, öğretmenlerin iyi yetiştirilmesine ve görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilecek meslekî ve kişisel niteliklere sahip olmasına bağlıdır. Yani, öğretmenlik mesleği toplumların geleceğini, bir başka söyleyişle kaderini belirleyen bir meslektir."

Eğitim sisteminin öğretmen, öğrenci, veli, eğitim programı ve çevre olmak üzere farklı girdileri vardır. Bu girdiler içerisinde ise öğretmenin önemli bir yeri vardır. Çünkü öğretmen diğer girdileri etkileme gücüne sahiptir. Yani eğitim sisteminin niteliği öğretmen niteliği ile özdeştir ve bir eğitim sistemi ancak öğretmenin niteliği kadar hizmet üretebilir (Gültekin, 2020). Eğitim sisteminin verimliliği öğretmene bağlı olarak gerçekleşmektedir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimin kuvveti ise eğitim sürecindeki verimi artırmaktadır.

Toplumda kimi zaman ailelerin terbiye edemediği çocukların öğretmen tarafından eğitileceğine ilişkin beklentiler oluşmaktadır. Bu beklenti neticesinde de gerek öğretmende gerekse de velilerde öğrencinin eğitebilmesi için şiddet uygulanması normal karşılanmaktadır. Çocuklara uygulanan şiddet çocukların bedensel, zihinsel ya da ruhsal sağlıklarına zarar veren, gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmalarına neden olur. Bunun sonucunda ise şiddet uygulanan çocuklarda psikolojik bozukluklar ve çöküntüler ortaya çıkabilmektedir (Hatunoğlu ve Hatunoğlu, 2010).

Fiziksel şiddet ve cezalandırma ile bilinçli olarak güç ve otorite yoluyla, disiplin sağlamak amaçlanmaktadır. İnsancıl yaklaşımların karşıtı olan disiplinci yaklaşımlarda otorite ve baskı uygulama bir gereklilik olarak görülmüştür (Bulut, 2008). Yani öğretmen fiziksel şiddet uygulamadığında sınıftaki otoritesi sarsılmakta ve öğrencilere sözünü geçiremeyeceğini düşünmektedir. Bunun neticesinde de eğitimde şiddet kaçınılmaz olmaktadır. Öyle ki okulda uygulanan şiddet günlük hayatın içinde karşılaşılan bir durum olmakla beraber, kitaplara da yansımıştır.

Ahmet Rasim, Falaka isimli kitabında eğitim sürecinde uygulanan şiddet olaylarından bahsetmiştir. Yazar, eserinde yaşadığı dönemdeki eğitim sistemi ve öğretmen özelliklerini bazen öznel, bazen nesnel bir tavırla yansıtmıştır. Kitabın asıl konusu bir dönem eğitimde uygulanan falaka uygulamasının öğrencilerin ruh dünyasına verdiği zarardır. Eserde, çocuklar okula başlamadan önce öğretmen korkusu yaşamaktadır ve bu korku onlar okula gidince de devam etmektedir. Üstelik kendi öğretmenlerine karşı olan bu tutum, okuldaki tüm öğretmenlere de yansımaktadır. Öğrencilerin gözünde öğretmenlerin hepsi öğrencilere şiddet uygulayan, hata yaptığında cezalandıran bir görünüme sahiptir. Üstelik aileler de öğretmenleri korku unsuru olarak göstermektedir ve öğretmenlerin çocuklara uyguladığı şiddetle ilgili şehir efsaneleri anlatmaktadır.

Özel bir merasimle okula başlayan kahraman, öğretmeninin değil de kalfanın çocuklara karşı sert tavrından oldukça rahatsız olmuş, korkmuş ve okula gitmek istememiştir. Büyük bir ön yargıyla okula başlayan kahraman, bu kaygılarında haklı olduğu kanısına da zamanla varmıştır. Çünkü arkadaşlarından birinin topunu izinsiz kullandığı için şiddete maruz kalmış ve bunun sonucunda hastalanmış ve günlerce yataktan çıkamamıştır. Ailesi tarafından çocuğun hastalanması ise yaşadığı şiddete değil de kötü ruhlara bağlanmıştır. Yazar kitabın ilerleyen sayfalarında arkadaşlarının yedikleri falakayı ve bu olayın çocuklar üzerinde etkisine ilişkin ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu çalışmada ilgili eserde uygulanan şiddetin türleri, çocuk dünyasına yansımalarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Çalışma doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi eren yazılı ve görsel materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri Ahmet Rasim'in Falaka isimli kitabıdır. Rasim'in okulda şahit olduğu durumların anlatıldığı eser anı türünde kaleme alınmıştır. İncelenen dokümandan alıntılara yer verilmiştir. Çalışmada Yılmaz ve Destegüloğlu (2019), tarafından yapılan "Çocuk Kitaplarına Yansıyan Şiddet" adlı makaledeki başlıklardan yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Ahmet Rasim tarafından kaleme alınan Falaka isimli kitapta öğretmen otoritesini incelemek amaçlanmış ve elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Veriler içerik analiziyle incelenerek "*Fiziksel Şiddetle İlgili Görünümler*, *Korku Figürüne İlişkin Görünümler* ve *Suç Aletine İlişkin Görünümler"* şeklinde kategoriler oluşturulmuştur.

Bulgular

Fiziksel Şiddetle İlgili Görünümler

Kalfa, sabahtan akşama kadar çat tokat, pat değnek vuruyor, kulak çekiyor, kulak kıkırdağını tırnaklıyor, kanatıyor, hocanın, "Dersini kalfaya dinlet!" diye önünden kaldırıp yolladıklarını kimi zaman bir anda kulaklarından yakalayıp, sağlı sollu çekip dururken okkalıca şamar indiriyor, arada sırada ellerini açtırıp -Aman kalfa efendi, bir daha yapmam! Vay! Uf, deyişlerine bakmayarak hüngür hüngür ağlatıncaya kadar dövüyordu (29-30).
Arkadaşımın kalfaya seslenmesiyle beynimize dikilmişti. Bana bir şamar… Üstelik top da gitti. Yerine oturduğu zaman bıçakla parça parça edip çocuğun biriyle sokağa attırdı (33).
Kalfa, hafızlığa çalışan sarışın çocuğa "Sen hem çalışma, sabah ezberini dinletme!.. Sonra da abdest alma, diyerek üç beş tane o cilalı şimşir sopadan kaydırmıştı (30).
Tokat suratın bir yanını al al etmişti. Hele benimki cayır cayır yanıyordu. Başım sersemleşmişti. O ana kadar öyle sert, acıtıcı bir tokat yememiştim (33). Sütninem yüzümdeki değişimi fark etti. Anneme, -Hanım, bu çocuğun yüzünün bir yanına allık gelmiş, dedi. Sonra da -Kalfa mı dövdü, deyince okulda gözlerimden bir damla yaş dökülmemişken burada birdenbire boşaldım (33).
-Hoca hiç dövmez. Kalfa döver, kulak çeker, tırnaklar. Bak benim kulağımın arkasına (41).
Okula gitmem desem "Ha şimdi falakaya yıkacaklar; hoca, beni ya öldürecek ya sopalarla tabanlarımı patlatacak!" azabı var (66).
İnsan korktuğuna uğrar derler ya! Bu manzara, o gün bugün gözlerimin önünden gitmez. Bu çıkıntının üstünde ayağa kalkmış, sarığı çözük, benzi atık, gözleri dönük, bıyığı sakalı karışmış, sinir kesilmiş

bir adam. Elindeki sopayı, önünde iki hafızın kıvıra kıvıra tuttuğu büyük bir falakanın ortasında sıkı sıkı, yan yana duran iki çıplak tabana gerile gerile, birbiri ardınca indiriyordu (67).
Hocanın elini öptüm, yumuşak bir el. Gelgelim, sopa vuruşu pek sert… (69)
Hocaya dersini, ezberini dinletenlerin birçoğunun tokat, sopa yiyişleri yüzünden, zamanın pek ağır geçtiği fark edilmiyordu (74).
Hocanın tokat indiren, kulak yırtan, sopa vuran eli, sürekli bir gelgitle gözümün önünden eksik olmuyordu (75).
Geçenlerde bilmem hangi medreselerden bir hafız getirdiler. Sakallı, bıyıklıydı. Gelir gelmez bizim hafızlar üzerine üşüştüler. O zincirli falakaya yatırdılar. Hoca, aldı sopayı eline, kalktı ayağa… Öyle dayak attı, öyle dayak attı ki hafız bayıldı; ayaklarından da kanlar fışkırdı. Üç kişi zorla kaldırdılar. Bahçeye götürdüler de ayaklarını musluklara tuttular (76).
Biz derslerimizle uğraşırken, kapıdan, büyük bir gürültüyle iki kişinin koltuğunda bir çocuk getirilir, anasına babasına karşılık verdiği söylenir, falakaya yıkılırdı. Yani hoca dışarıdan bu yoldaki istekleri de kabul ederdi (78).
Anladım ki her falakaya yatış, aynı değilmiş. Suçun türüne, büyüklüğüne, hocanın o günkü sinirine göreymiş (79).
Velilerden biri okula geldi "Biz size çocuğumuzu teslim ettiysek, okut diye teslim ettik. Bak iki tırnağı düşmüş, bütün parmakları mosmor. Doktora götürdük, ölür diyor" dedi (83).
Kalfa dayak yiyen çocuğun ailesine "Elinde değil… Gözünün önüne iki taban dikildi mi kendini tutamıyor. Zavallı Hafız Cemal'i de böyle dövmüştü de ölümüne sebep olmuştu (84).
Ağır türden dayak yiyenlerin çoğu, ayakları falakadan kurtulur kurtulmaz, yürüyemeyerek, kıçın kıçın, sürüne sürüne bahçeye kadar gider, oradaki musluk altında dindirirlerdi (79).
Mest potin üstüne "hafif". Mest potin çıkarılarak çorap üstüne "az ağır". Yalınayak "ağır". Islak ayak "daha ağır". Kuvvetli bükmelerle zincirli falaka "pek ağır". Bu atı türün bir de karşılığı vardı ki dayaktan başka vücudun neresi gelirse oraya vurmakla olurdu. Ondan sonra da kovma işlemi yapılıyor. Hatta bir tür daha var ki küçüklerden dayak yiyecek olanlar bir yana ayrılır, sonra birer ayak yıkılır. Falakaya, bir vuruşta her tabana kısmetini alacak gibi bir biçim verilirdi. "El birliği" gibi buna da "ayak birliği" denirdi (79).
Falakacı, kara yağız, irice bir hafızdı. Hoca yüzüne baktı mı yerinden fırlar, hemen falakayı indirir. Başka hafız da yardımına koşar, yıkardı (79).

Metinden elde edilen fiziksel şiddetle ilgili bulgulardan yola çıkarak kalfa tarafından gerçekleştirilen şiddetin ölçütünde belli bir sınırın olmadığı görülmektedir. Bazen şiddetin sınırı gereğinden fazla olmakta ve şiddete maruz kalan öğrenciler dayaktan ötürü bayılmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin vücudunda dayağın izleri uzun yıllar kalmaktadır. Veliler her ne kadar öğrencilerini her konuda öğretmene emanet etse de bazı durumlarda geleneksel eğitimdeki dayağın şiddetinde şikâyetçi olmaktadırlar.

Korku Figürüne İlişkin Görünümler

Bana öyle geliyor ki her okulun kalfasından, baş hafızından, haşarı toramanlarına varıncaya kadar hepsi, hocanın karşısında mum gibi durur, sesinden, önündeki ders rahlesine sık sık vurduğu değneğinin çat patından tir tir titrerdi (7).
Çocuk iyi saatte olsunlardan, cinden, periden, devden, cadıdan, hortlaktan hepsinden korkardı. Hoca korkusu bu türlü korkulardan değildi. Bu, bambaşka bir korkuydu, kendisini sonuna kadar saydırtan bir korku (8).
Beni okula gitmeye ne özendirir ne de razı edebilirdi. Çünkü okula gitmiyorsam da kulaklarımla işitiyordum! Daha yaklaşmadan önce kalabalık bir havrayı andıracak kadar şamatalı olan okul, onun (öğretmenin) kapıdan girmesiyle hemen ıssız bir dağ başına dönerdi (11).
Sütnine “Gözünü aç, konukluk üç gün sürer. Yaramazlık, haylazlık edersen okulda ayaklarına falaka yersin” der (28).
Kalfa, böyle her biri ayrı ayrı yüreğini oynatan, beni varlığımdan çıkaran davranışıyla gözümde bir korku kesilmişti (30).
İlk araştırmada anladım ki arkadaşlar korkuyorlar. Hele hocadan! Hatta biri şöyle dedi: “ Hoca o kadar kuvvetliymiş ki bir yumrukta mandayı devirirmiş!” (41)
Hoca’dan çok korkan biri okulda nasılsa uyuyakalmış. Arkadaşları onu uyandırmak için bir yandan dürtükleyerek, öte yandan da, “Kalk kalk. Okul yanıyor”, deyince çocuk birdenbire gözlerini açmış. “Hoca yandı mı?” diye sormuş (53).
Bu hoca için dayak altında üç çocuk öldürmüş, diyorlar. Karşısına gitmiyor muyum, bildiğimi şaşırıyorum (76).
Okuldaki öğrenciler, okulun en geniş divanhanesinde, sınıf sınıf dizilir. Suçlu iki yanında birer hademe yani güçlü kuvvetli iki adamla ortaya getirilir. Ya müdür, olmazsa öğretmenlerden biri, başka bir hademenin getirdiği kucak dolusu değneklerden seçer ya da etkisi oldukça denenmiş bir değnek alır. Dövecek kimse ona verir, sınıf çavuşlarından biri “emir defteri” denilen ceza ya da ödül defterinden suçlunun suçunu, yiyeceği değnek sayısını yüksek sesle okur. Sonra o iki hademe, suçluyu yüz üstü yere yatırırlar. Kıç tarafında sopanın etkisini azaltacak pamuklu, bez, keçe gibi engeller var mı, diye bakarlar. Suçlu yattıktan sonra biri, başından tutar. Diğeri ayakları üzerine oturur. Dövücü, olanca gücüyle değneğini omzundan aşıra aşıra, şahlata şahlata vurmaya başlardı. Sonunda çocuk ya baygın bir durumda kaldırılır ya da kollarından tutulur silkenir. Acılardan, belki de değneklerin yaptıkları yaralardan, çürüklerden dolayı yürüyemez bir duruma gelirdi (80-81).
Hocanın dönüşüyle günler yine eskiden olduğu gibi gelip geçiyordu. Falaka yine şakırdıyor, çatırdıyor, sopa yine inip kalkıyor, dövülenler yine ah vahla birlikte, “Bir daha yapmam hoca efendi! Tövbeler olsun!” çığlığıyla kıvranıyorlardı (90).

Metinden elde edilen korku figürüyle ilgili bulgulardan yola çıkarak öğrencilerde öğretmen ve yardımcısı kalfanın olumsuz çağrışımlar uyandırdığı tespit edilmiştir. Öyle ki çocukluk çağının korkulu dünyasındaki cin, peri, dev, cadı ve hortlaktan ayrı olarak öğretmen ve kalfa korkusu da yer almaktadır. Korkudan dolayı hocanın karşısına giden öğrenci bildiğini unutmakta ve şaşırmaktadır. Hoca öğrencilerin gözünü öyle korkutmuştur ki hocanın bir yumruğuyla mandayı devirdiğiyle ilgili şehir efsaneleri anlatılmaktadır.

Suç Aletine İlişkin Görünümler

Kalfa, üstü parlak, kısa şimşir sopasını öndeki rahleye var gücüyle vurmuş, "Susun!" diyordu (27).
Hoca gerçekten uyuyordu. Gözleri kapalıydı. Elinde her zaman için korkuluk olarak bulundurduğu değnek, yatar bir durumdaydı (56).

Metinden elde edilen suç aletiyle ilgili bulgulardan yola çıkarak öğretmen ve yardımcılarının şiddet unsuru olarak sopa ve değnekleri yardımcı unsur olarak kullanıldığı görülmektedir. Daha çok tokat ve kulak çekme birinci derecede şiddete başvuran eğitmenler belli bir anlamda dayakla özdeşleşmiş sopa ve değnek gibi unsurları kullanmaktan da haz almaktadırlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Ahmet Rasim'in okul anılarının anlatıldığı Falaka isimli kitapta çocukların okulda yaşadıkları şiddete ilişkin bilgi verilmiştir. Eserde öğretmen, öğrenciler tarafından korkulan, şiddet uygulamaktan çekinmeyen, onları okuldan soğutan bir unsur olarak öne çıkarılmıştır. Aileler ise çocukların şiddet gördüklerini bilmelerine rağmen bunu hoş gören ve yapılması gereken bir davranış kalıbı olarak yorumlamaktadır. Okula gitmekten korkan Rasim'e annesi yaramazlık yaparsa öğretmenin onu dövmeyeceğini söylemesi üzerine Rasim'in verdiği yanıt şiddetin çocuk psikolojisindeki yansımalarını göstermesi bakımından manidardır. Rasim dayak yemese bile arkadaşlarının gördüğü şiddete şahit olmanın dayak yemeyle aynı anlama geldiğini belirtmiştir.

Okula başlamadan önce okul ve öğretmene ilişkin büyük bir ön yargısı olan Rasim, okula gitme konusunda çekimser davranmaktadır. Hatta sütninesi ona kızdığı zamanlarda öğretmeni en büyük korku ögesi olarak anlatılmaktadır. Öğretmene ilişkin mahallede dilden dile dolaşan çeşitli şehir efsaneleri de yer almaktadır. Örneğin öğretmenin falakadan çocukları öldürdüğü, çok sinirli olduğu, çocuklara asla acımadığı şeklinde. Tüm bunlara rağmen aileler korkuyla karışık öğretmene saygı duymaktadır. Çünkü öğretmen Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilmektedir ve onun hayır duasını almak gerekmektedir.

Eserde öğretmen büyük bir korku unsuru olarak gösterilmesine rağmen okula gitmenin, okuryazar olmanın önemine dikkat çekilmiştir. Zira Rasim, okulda uygulanan şiddete birçok defa tanık olmasına ve kendisi de bizzat maruz kalmasına rağmen başarılı bir öğrenci olmuştur. Burada verilmek istenen ileti okuma sevgisidir. Eserde eğitim sistemi, okul ve sınıf yapısı, öğretmen özelliklerine ilişkin detaylı bilgiler verilmektedir. Ayrıca okul alayı gibi okula yeni başlayan çocuklara yapılan törenlerden bahsedilerek Türk kültürüne ilişkin aktarımlarda bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

Bulut, S., Öğretmenden Öğrenciye Yönelik Olan Fiziksel Şiddet: Nicel Bir Araştırma. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 80, 1, 2008.

Göktaş, A. A. ve Göktaş, Z., Öğretmenin Mesleki ve Kişisel Nitelikleri, Kastamonu Eğitim Dergisi, 12, 2, 2004.

Gültekin, M., Değişen Toplumda Eğitim ve Öğretmen Nitelikleri, Anadolu Journal of Educational Sciences International, 10, 1, 2020.

Hatunoğlu, B. Y. ve Hatunoğlu, A., Öğretmenlerin Fiziksel Cezalandırmaya İlişkin Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, 2, 2010.

Rasim, A., *Falaka,* Erdem Yayınları, İstanbul, 2018.
Sünbül, A. M., Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Rolleri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 8, 8, 1996.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİL-KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA GÖNÜL DAĞI DİZİSİ

Tuba ALPTEKİN [1], Mehmet ALPTEKİN[2]

[1] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, 0000-0002-7813-0679

[2] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 0000-0003-2387-2576

ÖZET

Bir dönem kendini geliştirmek, yeni kültür öğrenmek, yeni insanlar tanımak ve onların dünyasına girmek amacıyla kullanılan yabancı dil öğretimi günümüzde hobi olmaktan çıkıp zorunluluk hâlini almıştır. Değişen yaşam koşullarına bağlı olarak günümüzde toplumlar arasında yabancı dil öğrenimi bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Özellikle ülkeler arasındaki ticari, kültürel, askeri, diplomatik ve eğitim ilişkileri bunu zorunlu kılmaktadır. Bu durum Türkçeyi öğrenen yabancı uyruklu öğrenciler için de geçerlidir.

Yabancı dil öğretiminde ilk başvurulan yerler dil kurslarıdır. Dil kurslarında yabancı uyruklu öğrenciler ders kitapları, tahta, yansıtıcı, resimler vb. materyaller aracılığıyla dil öğrenimine başlamaktadır. Ancak bunlar genel anlamda yeterli materyaller değildir. Gelişen teknoloji sayesinde, kullanılan materyallerin çeşidinde ve niteliğinde önemli ilerlemeler söz konusudur. Özellikle ders harici zamanlarda öğrenciler bu materyallere ulaşarak dil öğrenimini kolay ve zevkli hâle getirebilmektedir.

Yabancı dil öğretiminde eğitmenler tarafından ders harici önerilen materyallerin başında öğrenilen hedef dile ait film ve diziler gelmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde film ve diziler hem dil öğrenimini kolaylaştırmakta hem de kültür aktarımına katkı sağlamaktadır. Öyle ki dil öğretiminde kültürel etkileşim kaçınılmaz bir gerçek olup Avrupa Dil Portfolyosu'ndaki ögeler incelendiğinde dil öğretiminde kültürel unsurlara yer verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada yapımcılığını Ferhat Eşsiz'in üstlendiği TRT1'de yayınlanan Gönül Dağı dizisinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin tespitlerde bulunmak ve dizide geçen Türk kültürüne ilişkin ögeleri belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır Yabancılara Türkçe öğretiminde Gönül Dağı dizisinin birinci bölümü incelenerek kültür aktarımına katkısı yönünden değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda yabancılara Türkçe öğretimi açısından TV dizilerinin kültürel aktarım ve dil öğretimi için önemli bir materyal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılara Türkçe öğretimi, kültür, dil, Gönül Dağı Dizisi.

GİRİŞ

Bir dönem kendini geliştirmek, yeni kültür öğrenmek, yeni insanlar tanımak ve onların dünyasına girmek amacıyla kullanılan yabancı dil öğretimi günümüzde hobi olmaktan çıkıp zorunluluk hâlini almıştır. Değişen yaşam koşullarına bağlı olarak günümüzde toplumlar

arasında yabancı dil öğrenimi bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Özellikle ülkeler arasındaki ticari, kültürel, askeri, diplomatik ve eğitim ilişkileri bunu zorunlu kılmaktadır. Bu durum Türkçeyi öğrenen yabancı uyruklu öğrenciler için de geçerlidir.

Yabancı dil öğretiminde ilk başvurulan yerler dil kurslarıdır. Dil kurslarında yabancı uyruklu öğrenciler ders kitapları, tahta, yansıtıcı, resimler vb. materyaller aracılığıyla dil öğrenimine başlamaktadır. Ancak bunlar genel anlamda yeterli materyaller değildir. Gelişen teknoloji sayesinde, kullanılan materyallerin çeşidinde ve niteliğinde önemli ilerlemeler söz konusudur. Özellikle ders harici zamanlarda öğrenciler bu materyallere ulaşarak dil öğrenimini kolay ve zevkli hâle getirebilmektedir.

Yabancı dil öğretiminde eğitmenler tarafından ders harici önerilen materyallerin başında öğrenilen hedef dile ait film ve diziler gelmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi sürecinde film ve diziler hem dil öğrenimini kolaylaştırmakta hem de kültür aktarımına katkı sağlamaktadır. Öyle ki dil öğretiminde kültürel etkileşim kaçınılmaz bir gerçek olup Avrupa Dil Portfolyosu'ndaki ögeler incelendiğinde dil öğretiminde kültürel unsurlara yer verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çünkü dil öğretimi, kültür öğretimiyle özdeşleşmiş bir kavramdır, zira dil kültürün aktarıcısı ve yansıtıcısıdır (Akkaya, 2013). Toplumun kültürünü yansıtmakta önemli bir yere sahiptir ve toplumsal kültürü yansıttıkları için yabancılara Türkçe öğretiminde ağırlıklı olarak kullanılmalıdır (Başar, 2018).

Bu çalışmada yapımcılığını Ferhat Eşsiz'in üstlendiği TRT1'de yayınlanan Gönül Dağı dizisinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin tespitlerde bulunmak ve dizide geçen Türk kültürüne ilişkin ögeleri belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nitel olan araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde geçmişte ya da hâlen var olan durumu olduğu gibi betimlemek amaçlanmaktadır. Onları değiştirmek gibi bir amaç yoktur ve önemli olan onu iyi bir şekilde gözleyip belirlemektir (Karasar, 2010: 77).

Veri Toplama Araçları

Yabancılara Türkçe öğretiminde Türkçedeki söz kalıplarını yansıttığı için Gönül Dağı dizisinin 1. bölümü değerlendirilmiştir. Bölüm farklı zamanlarda üç kez araştırmacılar tarafından izlenmiş ve bulgular bölümünde sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler doküman incelemesiyle analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187).

Bulgular

Deyim

Günlük hayatta özellikle konuşma dilinde çok sık kullandığımız deyimler, dilimizin zenginliğini gösteren en önemli kelime gruplarının başında gelmektedir. Bilerek veya

bilmeyerek kullanılan deyimler konuşmaya akıcılık kattığı gibi, derinlik katarak da anlam zenginliğini pekiştirmektedir (Gönen, 2008: 208). Gönül Dağı dizisinin deyimlerin kullanılması bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde deyimler orta düzeyden itibaren öğretilmeye başlanmaktadır. Dil öğretim kitaplarında deyimlerle tanışan dil öğrenicisi dinlediği şarkılarda, izlediği filmlerde, reklamlarda vb. yerlerde deyimlerle karşılaşmaktadır. Bu sayede zengin bir kelime dağarcığına sahip olmakla birlikte deyimlerin mecaz dünyasında anlama ve anlatma becerileri de gelişmektedir.

İlgi dizide tespit edilen deyimler şunlardır:

Adını ağzınıza alırken besmeleyle alın.

Ağıtı da ben **yakayım** o zaman.

Allah'ın adını aldım bak.

Allah'tan geline bir şey olmadı, yoksa **halleri haraptı**.

Anacağım oldu sonunda **talih yüzümüze güldü**.

Annen yıllardır **eşiklerinden adım atmadı**.

Ayrıca zırnık yok size. Tek kuruş yok, **avucunuzu yalayın.**

Babanı **ezdin geçtin**.

Balon fikrini iyi **akıl etmişsin**.

Bana **bön bön bakıyorsun**.

Ben azından **kendi yolumu çizdim**.

Ben sana bir daha **karşıma çıkma** demedim mi?

Ben sana demedim mi **el ele verelim** çalışalım.

Ben seni 0.5 uçla **gönlüme kazıdım**.

Ben verince **gönlü kırılıyor**.

Beni **günaha sokma** Döndü.

Beni sakinleştirecek kimse yok, birazdan **dalacağım** ben **buna.**

Benim de **alnıma yazılmış** aşk oydu.

Bir de gitmeleri vardır bizim buraların **zamansızdır gitmeleri**…

Bir durun amca **hamama çevirdiniz** burayı.

Bizim uçak işi de böylece **yalan oldu.**

Boş durma oraları süpür.

Boşuna mı çabalıyoruz bilmiyorum.

Böyle eltilere de **can kurban.**

Bu **teker kolay mı dönüyor** sanıyorsun.

Bugüne kadar kimseye **muhtaç ettik** mi?

Bunlar benden başka kimseyi tanımazlar **gadasını aldığım**.

Bunlar bir **nane yemiş**. Şimdi ne olacak?

Burası küçük yer, **laf olur söz olur**.

Büyümüşler, dayılarıyla **makara geçiyorlar, dalga geçiyorlar**.

Canını alırım senin.

Canını yediğim al şu davulu yoksa bu adam **katil edecek** beni.

Cümle âlem duysun ben **kıza** ilk gördüğüm an **vuruldum.**

Dağ çiçeğimin **canına kast ettiler**.

Dayısına çekmiş kızım, o da böyleydi çocukken.

Dedem sert adamdı ama gülünce **kalbinden tutuverirdi** insanı.

Deprem mi oluyor, **kıyamet mi kopuyor**?

Derdinizi çözecek bir para değil ama benim de katkım olsun.

Dersini iyi ezberlemişsin bravo ama benim bu **laflara karnın tok**.

Dikildin kaldın oğlum, otur.

Düğün borçlarını kapatırız ve babana **yük olmaktan** da kurtuluruz.

Elde var sıfır, kaldık öyle.

Evlenince **aklı başına gelir** dedik, iyice tırlattın.

Genç bunlar, zapt edemiyorsun, **kanları deli akıyor**.

Görüştüğümüzü duyarlarsa **kıyameti koparırlar**.

Göz göre göre gidiyor.

Haklı çıkmak için **yer arıyorlar**.

Hanım kalk, ev **tepemize yıkılıyor**.

Hanım köylü amcanın oğluyla görüşmüyorsun değil mi?

Hep **başınızda** mı **olacağım** ben sizin?

Hep sen **yüz veriyorsun** bu oğlana.

Herhangi bir **can kaybı yok**.

Her şeyi **berbat ettik**, düğüne mi **yanayım**, iş olmadı ona mı **yanayım**, **rezil olduk** ona mı **yanayım**.

Hiçbirine yanmayın, **elleriniz dert görmesin**. Az bile olmuş Keriman delisine, sağda solda zengin koca buldum diye **nispet yapıyordu**. **İçimin yağları eridi**.

İleri geri konuşup benim **asabımı bozuyor**.

İnsan **kendini avutmak** için birçok yol bulabiliyor.

Kalbimin attığını ilk, doludizgin koşabilmeyi, göğüs kafesini yırtarcasına heyecanlanmayı onun yanında öğrendim.

Kapı gibi amcan var hiç merak etme. Ben seni hiç mağdur eder miyim?

Kasabalı çobanı alaya alıp **gönlünü kırar**, çoban da kendini Gönül Dağı'na vurur.

Kasabanın üstünde **tozu dumanı birbirine katalım**, o zaman gör beni.

Kavga etmeyin boşuna **olan oldu**.

Kulağıma bir şeyler **geldi** de.

Küslük bitse de **kaçak göçek görüşmek** zorunda kalmasak.

Laflarınla ez beni, istersen **önüne paspas olurum**, **yoluna toprak olurum**.

Muharrem kalk **kıyamet kopuyor**.

Naciyeler Cevriyeler **orta yerinden** çatır çatır **çatlar** mı diyorsun?

Ne zaman birinin **gönlü kırılsa** Gönül Dağı'ndan bir taş düşer ama büyük ama küçük.

Ne zaman **yüzümüz gülecek**?

O kızdan sana **hayır gelmeyeceği** belli.

O motor **sizlere ömür**.

Paramparça olmuşsundur, **elle tutulur yanın kalmamıştır**.

Paraya ihtiyacınız varsa **kıyıda köşede birikmişim** vardı.

Sakin ol amcaoğlu, bırak **geçsinler gırgırlarını**.

Salim Ağabey **gözünü seveyim** çok sıkıştık.

Salim Ağabey'e gidip **isteyenin bir yüzü kara** diyeceğiz.

Sana bir şey oldu diye **aklım çıktı**.

Sayende adım **tarih kitaplarına geçti**.

Sayende **adım** uçan geline **çıktı**.

Sen de bir **yuva kuracaksın**.

Sen **ipin ucunu** iyice **kaçırdın** zaten.

Sen **işini adam gibi yapma** sonra arabanın modeline bahane bul.

Senin **ağzından bal damlıyor**.

Senin **kalbin fesat**.

Senin sesin soluğun beni **kalbimden vurdu**.

Senin **vereceğin aklı** Ramazan.

Siz çok **emek verdiniz**, yaradan **emeklerinizi zayi etmeyecek**.

Sözünü yuttun.

Sürüm sürüm süründüreceğim sizi.

Şahtı şahbaz oldu.

Şeytan görsün onun yüzünü.

Ta ezelden bu **gönül** sana **yazılmış**.

Tövbeler olsun, yüzünü görsem üç kere abdest alırım.

Veysel ustanın **hatırı var.**

İlgili dizinin sadece ilk bölümü izlenmesine rağmen deyim sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu sayede dil öğrenicisi öğrendiği dilin zenginliğini görmekle birlikte kültürünü de yakından tanıma fırsatı bulmaktadır. Yani dizinin kültürü aktarımı açısından faydalı olacağı söylenebilir.

Atasözü

Atasözleri, geçmişten günümüze insan topluluklarının farklı deneyimleri doğrultusunda ortaya koydukları kalıplaşmış sözlerdir. Atasözleri biçimsel olarak farklı şekillerde ortaya çıksa da içerik olarak çoğunlukla bir deneyimin aktarımı olarak öğreti amaçlı üretilen dilsel ve kültürel değerlerdir (Aydın, 2013: 174).

Gönül Dağı dizisinde geçen atasözleri şöyledir:

Çürük elma sağlam elmayı çürütür.

Köy yanar deli taranır.

Su akar yolunu bulur.

Fazla naz âşık usandırır.

Su küçüğün söz büyüğün.

İlgili bölüm değerlendirildiğinde deyimler kadar yoğun olmasa da tek bir bölümde altı atasözüne yer verilmesi önemlidir. Türkçe öğrenen yabancı uyruklu öğrenciler atasözleri sözleri sayesinde Türk kültürünün derinliklerini sezmekte ve geçmişle geleceği bağlayan kültürel değerleri tanımaktadır.

Kalıp Söz

"Kalıp sözler Türkçenin bir başka zenginliğini yansıtan, kültürümüze, olaylar karşısındaki tutumumuza ışık tutan dil ögeleridir." (Bulut, 2012: 1118). Başka dillerle karşılaştırıldığı zaman, Türkçenin söz varlığında daha çok kalıplaşmış dil birimleri içerisinde söz kalıplarının sıklığı dikkat çekicidir. Söz kalıpları dilin söz varlığını zenginleştirdiği gibi, dil kullanıcılarına sözlü ve yazılı iletişimde çok çeşitli anlatım yolları sunmakta ve Türkçenin yabancılara öğretiminde de belirgin bir rol oynamaktadır (Gökdayı, 2008: 89).

Aleykümselam söylerim.

Allah razı olsun.

Allah yardımcın olsun.

Allah'ım sana şükürler olsun.

Allah'ınızı severseniz.

Annene **selam söyle**.

Baba ne yapıyorsunuz **Allah aşkına**.

Bismillahirrahmanirrahim.

Estağfurullah ne rahatsızlığı.

Eyvallah Selami.

Eyvallah.

Günaydın fıstığım **nasılsın iyi misin**?

Hadi güle güle.

Hadi kaçtım ben.

Hakkını helal et, haklısın.

Haydi Bismillah.

Haydi uzatma Hüseyin.

Haydi uzatma.

Hayırdır, uyku mu tutmadı?

Hayırlısı.

Helal be Ramazan!

Helal be Ramazan, yürü be!

Helal hoş olsun.

Hey yaradanına kurban!

Hoş geldiniz sayın başkan. **Sefalar getirdiniz.**

İhtiyacın mı var **kurban olduğum**.

Keriman **iyi misin?**

Kolay gelsin.

Ne işi **Allah aşkına**.

Selametle gidin sağlıcakla.

Valla

Valla gönül eğlencem benim bir suçum yok.

Vallahi yenge bunların ipiyle kuyuya inilmez.

Yatacağım **iyi geceler**.

Yemin ederim gardaş mardaş dinlemem dalarım sana.

Yemin ederim.

İletişimi kolaylaştıran ve güçlendiren kalıp sözler söz varlığı unsurlarındandır. Yabancı dil öğrenen öğrencilerin hedef dilin kurallarını öğrenmeden önce aldıkları temel unsur arasında yer edinmektedir. Gönül Dağı dizisinde de Türkçe öğrenen yabancı uyruklu öğrencilerin günlük hayatlarını kolaylaştıracak kalıp sözlere yeteri kadar yer verildiği tespit edilmiştir.

İkileme

İkilemeler, metinde anlatımı güçlendirmek, anlatıma canlılık katmak, anlatımdaki yeksanlığı kırmak için sözcüklerin çeşitli şekillerde biraya geldiği söz varlığı unsurlarındandır. İkilemelerin oluşum özelliklerinden yola çıkarak Türkçenin dinamik yapıda olduğunu söyleyebiliriz.

Gıcır gıcır yaptım arabayı.

Para mara vermem ben size.

Yarına kadar bulacağız bir çaresini, **borç morç** alacağız.

Yemin ederim **gardaş mardaş** dinlemem dalarım sana.

Sonuç

Bu çalışmada yapımcılığını Ferhat Eşsiz'in üstlendiği TRT1'de yayınlanan Gönül Dağı dizisinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin tespitlerde bulunmak ve dizide geçen Türk kültürüne ilişkin ögeleri belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla dizinin ilk bölümü izlenmiş ve dizide geçen atasözü, deyim, ikileme ve kalıp sözler tespit edilmiştir. Ayrıca dizide düğün geleneği ve düğünde yapılan çeşitli ritüellerle ilgili bilgiler sunulmuştur. İlgili dizide düğün sokakta yapılmaktadır, masalarda misafirlere sunulmak üzere ikramlar yer almaktadır. Ayrıca varlıklı bir aileye gelin gittiği için geline bolca altın takılmıştır. Gelinin belinde bekâretini temsil etmek amacıyla kırmızı kemer bulunmaktadır.

Dizide para karşılığı ağıt yakan kadınlar da vardır ve bu kadınlar cenaze evine gitmeden önce vefat eden kişi hakkında bilgi sahibi olarak ağıt yakmaktadır. Diziyi izleyen yabancılar, Türk düğün geleneklerine ilişkin bilgi öğrenirken cenazelerde yakılan ağıtlara ilişkin de bilgi sahibi olmaktadır. İlgili dizi Türk kültürünü ve kültürel unsurlarını yansıtması bakımından önemlidir. Çünkü bir ülkenin dilini öğrenmek, o dile ait kültür ve kültürel değerleri bilmek demektir (Çakır, 2020).

Dile ait söz varlığı unsurları kültür aktarımında oldukça önemlidir. Aksan (2009, s. 65), söz varlığının önemini şu sözlerle açıklar: "Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dil bilim incelemeleriyle, bu dilin sözvarlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz.". Gönül Dağı dizisinin bir bölümünde 105 deyim, 5 atasözü, 36 kalıp söz, 4 ikilemeye yer verilmiştir. Türkçe, söz varlığı bakımından çok zengin bir alt yapıya sahiptir ve Türkçenin bu zenginliğinden yabancılara Türkçe öğretiminde de yararlanmak gerekmektedir (Gün vd., 2021). Dizilerde yer bulan dil zenginliği yabancıların dili bağımsız kullanabilme becerilerini geliştirmektedir (Harmandar, 2021). Bu bağlamda da dizinin yabancılara Türkçe öğretiminde ve kültür aktarımında katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akkaya, A. Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında fıkralar: Nasreddin Hoca fıkraları. Milli Folklor Dergisi, 12,100, 171-181, 2013.

Aksan, D. *Her Yönüyle Dil.* Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Aydın, S. Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri, Folklor/Edebiyat, 19, 75,173-192, 2013.

Başar, S. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kalıp Sözlerin Kullanım Düzeylerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi, Turkophone, 5, 3, 56-72, 2018.

Bulut, S. Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri. Turkısh Studies, 7, 4, 1117-1155, 2012.

Çakır, R. Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Alanında Hazırlanan Yedi İklim Kitap Setinin Anonim Türk Halk Edebiyatı Unsurları Açısından İncelemesi, Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi, 3,2, 206-230, 2020.

Gökdayı, H. Türkçede Kalıp Sözler, Bilig, 44, 89-110, 2008.

Gönen, S. Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 20, 207-217, 2008.

Gün, M.; Tanrıkulu, L. & Türk, A. Yabancılara Türkçe Öğretimi Alanında Ek Çalışma Kâğıtları İle Deyim Öğretimi, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 23,49-64, 2021.

Harmandar, M. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dil-Kültür Bağlamında Türk Dizilerinin Değerlendirilmesi: "Ezel" Dizisi Örneği. Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi, 3,1, 22-27, 2021.

Karasar, N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel Yayınları, Ankara, 2008.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

KISMİ İLİŞKİLİ VERİDE BAĞIMLI GRUP T-TESTİ İÇİN BİR ALTERNATİF

Duygu KOÇAK [1]

[1] Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 0000-0003-3211-0426

ÖZET

Bu araştırmada veri setinde kısmi ilişkili veri olması durumunda, bağımlı grup t testi analizine alternatif olabilecek eşli verilerle bağımlı grup t testi yöntemi incelenmiştir. Bu doğrultuda, R programı yardımıyla yapay olarak üretilen veri setlerinde iki ölçüm arasında anlamlı fark olması ve olmaması koşulunda, kısmi ilişkili veri durumu oluşturularak eşli verilerle bağımlı grup t testi yönteminin performansı incelenmiştir. Öncelikle eksiksiz olarak üretilen eşli veri setinde bağımlı grup t testi yapılmıştır. Ardında %5, %10 ve %20 oranlarında kısmi ilişkili veri rastgele olacak şekilde oluşturulmuştur. Kısmi ilişkili veriler analiz dışı bırakılarak, eşli veriler ile bağımlı grup t testi analizi tekrarlanmış ve analiz sonucunda ölçüm ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığı eksiksiz veri seti referans alınarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda, eksiksiz veri setinde bağımlı grup t testi yapıldığında ortalamalar arasında anlamlı fark olması durumunda kısmi ilişkili veri oranlarının tümünde eşli veriler ile bağımlı grup t testi analizi yapmak doğru kararlar sunmuştur. Tüm kısmi ilişkili veri oranlarında eşli veriler ile bağımlı grup t testi sonucunda verilen yokluk hipotezini kabul veya red kararı, eksiksiz veri setinde verilen karar ile tutarlıdır. Ancak ölçümler arasında anlamlı fark olmaması durumunda, kısmi ilişkili veri setinin eşli veriler ile bağımlı grup t testi yöntemi ile analiz edilmesi, yokluk hipotezinin kabul veya red kararı verilmesi noktasında farklılıklar sunmuştur. Buna göre %5 ve %20 kısmi ilişkili veri oranlarında eksiksiz veri seti ile tutarlı karara varılırken, %10 olması durumunda farklı bir diğer ifadeyle tutarsız karara varılmıştır. Bu nedenle ortalamalar arasında anlamlı fark olmaması durumunda kısmi ilişkili veri sorununa yanıt aramada eşli veriler ile bağımsız grup t testinin hatalı kararlar vermesine sebep olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kısmi ilişkili veri, bağımlı grup t testi, eşli veriler ile t testi.

GİRİŞ

Eğitim ve psikoloji alanında yapılan araştırmalarda sıklıkla tekrarlı ölçüme gerek duyulmaktadır. Özellikle deneysel araştırma deseninin benimsendiği araştırmalarda, ön test ve

son test ölçümü içeren bir deneysel model belirlendiyse bu desen beraberinde tekrarlı ölçümü getirmektedir. Tekrarlı ölçüm, tek bir gruptan farklı zamanlarda elde edilen ölçümlerdir. Örneğin boylamsal çalışmalar (longidutinal study) bir defadan fazla farklı zamanlarda gerçekleştirilen araştırmadır (Levin, 2006) ve boylamsal bir araştırmada araştırmanın başında belirlenen örneklemdeki bireyler belirli bir zaman dilimi içerisinde belirli değişkenler bakımından gözlemlenmektedir. Bu gözlemler tekrarlı dolayısıyla bağımlı ölçümleri beraberinde getirecektir.

Bu araştırma deseniyle elde edilecek veride karşılaşılabilecek sorunların başında kayıp veri gelmektedir. Kayıp veri, satırları bireylerden sütunları değişkenlerden oluşan veri matrisindeki gözeneklerdeki eksiklerdir. Bir diğer ifadeyle veri setindeki eksik verilerdir. Örneğin, bir katılımcı 20 sorulur bir ölçekteki üçüncü soruya herhangi bir sebeple yanıt vermediyse bu veri eksik yani kayıp veri olacaktır. Bu kayıp veri bireyin değil bireye ait verideki bazı gözlemlerin eksik olması nedeniyle ortaya çıkan kayıp veridir. Bu katılımcı hiçbir soruya yanıt vermeyip, ölçeği tamamen boş bıraksaydı araştırmaya katılmak istemediği düşünülerek araştırma dışı bırakılırdı ve kayıp veri olmazdı. Ancak bu durum tekrarlı ölçüm gerektiren bir araştırmada yaşansaydı ve katılımcıya ait ölçümlerden biri varken diğeri olmasaydı kayıp veriye benzer ancak tam olarak kayıp veri olarak adlandırılamayacak bir durumla karşılaşılmış olurdu. Buna kısmi ilişkili adı verilmektedir.

Örneğin, ön test – son test kontrol gruplu deneysel desenin benimsendiği bir araştırmada, kontrol grubundaki bir katılımcı ön test uygulaması yapılırken bu uygulamaya katılmış ancak rahatsızlığı sebebiyle son test uygulamasına katılmamıştır. Bu durumda katılımcının ön test puanı varken son test puanı olmayacaktır. Benzer şekilde ön test puanı olmayıp son test puanı olan katılımcılar da olabilir. Eğer örneklemde yer alan katılımcıların tümü hem ön testi hem son testi almış olsalardı eşli veri elde edilmiş olurdu. Ancak bazı katılımcıların ön test, bazılarının son test verisinin olması kısmi ilişkili veri durumunu oluşturur.

Bu örnekte, ölçümlerde herhangi bir eksik olmasaydı ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığı incelenirken, verilerin normal dağılım göstermesi durumunda, bağımlı gruplar için t testi istatistiği kullanılabilecek istatistiklerin başında yer almaktaydı. Ancak veri setinin kısmi ilişkili veri olması nedeniyle standart istatistiksel teknikler kullanılamamaktadır (Brunner, Domhof ve Langer, 2002; Yang, 2007). Kısmi ilişkili veri durumunda bilinen ve en sık kullanılan yöntem eşli olmayan verileri veri setinden çıkarmaktır (Looney ve Jones, 2003). Bu yöntem eşli veriler için bağımlı grup t testi olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntem kayıp veri baş etme yöntemlerinden biri olan liste bazında silme

yöntemi ile uyumludur. Çünkü bu yöntemde gözlemlerinden biri eksik olan katılımcılar analiz dışı bırakılarak eşli yani her iki gözlemi de olan katılımcılara ait veriler ile bağımlı grup t testi gerçekleştirilmektedir.

Bu araştırmada farklı kısmi ilişkili veri oranlarında eşli veriler için t testinin, bağımlı grup t testi ile karşılaştırılması amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Bu araştırmada kısmi ilişkili veri durumunda eşli veriler için t testi yönteminin, bağımlı grup t testi ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda R istatistik programında yapay olarak üretilen veri setlerinde analizler gerçekleştirilerek sonuçları karşılaştırılmıştır. Araştırma bu yönüyle bir simülasyon çalışmasıdır.

2.2. Çalışma grubu

Araştırmada belirlenen koşula sahip veriler R istatistik programında simülatif olarak üretilmiştir. Veriler örneklem büyüklüğü 30 olarak sabitlenip, varyansları homojen olacak şekilde tek bir gruba ait iki ölçüm olacak şekilde simüle edilmiştir. Ardından eksiksiz olan bu veri setinde %5, %10 ve %20 oranlarında rastgele olacak şekilde kısmi ilişkili veri oluşturulmuştur. Kısmi ilişkili veri tek bir ölçüm üzerinde olacak şekilde sabitlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde bağımlı grup t testi istatistiksel yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle eksiksiz verilerde ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığı bağımlı grup t testi ile incelenmiştir. Ardında veri setinde %5 (veri seti 30 kişi olduğu için 1.5 kişiye denk geliyor bu oran 2 kişi olarak belirlenmiştir), %10 (3 kişi) ve %20 (6 kişi) olacak şekilde kısmi ilişkili veri oluşturulup, bu kişiler veri setinden çıkartılıp kalan eşli veriler ile bağımlı grup t testi yeniden yapılarak eksiksiz veri ile yapılan analiz sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

3. BULGULAR

Analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur. Çizelge 1'de ölçüm 1 ve ölçüm 2 ortalamaları arasında anlamlı fark olması durumunda %5, %10 ve %20 oranında kısmi ilişkili veri koşulunda, eşli veriler için bağımlı grup t testi ile analizlerin gerçekleştirilmesiyle elde edilen sonuçlar sunulmuştur:

Çizelge 1. Ölçümler arasında anlamlı fark olması durumunda elde edilen sonuçlar

		X	S	x_{O1-O2}	hata	S_{O1-O2}	T	SD	P

Eksiksiz	O_1	77,83	27,75	47,96	3,50	19,17	13,70	29	0,00
	O_2	29,87	20,81						
%5	O_1	76,43	27,54	46,10	3,45	18,30	13,33	27	0,00
	O_2	30,32	21,18						
%10	O_1	80	28,04	48,51	3,75	19,45	12,95	26	0,00
	O_2	31,48	21,06						
%20	O_1	82,71	28,35	48,33	4,20	20,59	11,50	23	0,00
	O_2	34,48	20,82						

Çizelge 1 incelendiğinde, veri setinde herhangi bir kayıp olmaması durumunda ölçümlerin ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($t_{sd=29}$=13,70, p=0.00<0.05). Bu veri setinde rastgele olacak şekilde %5, %10 ve %20 oranlarında kısmi ilişkili veri oluşturulduğunda da eşli veriler için bağımlı grup t testi analizi yapıldığında ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir (p=0.00 < 0.05).

Ölçüm ortalamaları arasında anlamlı fark olmaması durumunda ise kısmi ilişkili veri durumunda eşli veriler ile bağımlı grup t testi gerçekleştirildiğinde elde edilen sonuçlar Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Ölçümler arasında anlamlı fark olmaması durumunda elde edilen sonuçlar

		X	S	x_{O1-O2}	hata	S_{O1-O2}	T	SD	P
Eksiksiz	O_1	77,83	27,75	10,10	6,75	36,93	1,49	29	0,146
	O_2	87,93	36,63						
%5	O_1	74,29	24,36	13,14	6,82	36,09	1,92	27	0,065
	O_2	87,43	37,88						
%10	O_1	75,37	25,18	14,14	6,65	34,59	-2,13	26	0,043*
	O_2	89,56	36,65						
%20	O_1	78,13	28,61	8,87	7,96	39,01	-1,114	23	0,277
	O_2	87,00	39,52						

Çizelge 2 incelendiğinde ölçüm ortalamaları arasında veri setinde herhangi bir kayıp yokken anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($t_{sd=29}$=1,49, p=0,146>0.05). Bu veri setinde rastgele olacak şekilde %5 ve %20 oranlarında kısmi ilişkili veri oluşturulup bu kişiler analiz dışı bırakılarak eşli verilerle analizler gerçekleştirildiğinde, ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir (%5 kısmi ilişkili veri için p=0,065, %20 oranında kısmi ilişkili veri için p=0,277). Kısmi ilişkili veri oranı %10 olduğunda ise, ölçüm ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($t_{sd=23}$=1,114, p=0.277>0.05).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları göz önünde bulundurulduğunda, eksiksiz veri setinde yani tüm ölçümler eşli veri olduğu durumda grup ortalamaları arasında anlamlı fark varken kısmi ilişkili verilerin olması ölçüm ortalamaları arasında fark olması durumunu etkilememiştir. Burada sonuca odaklanılarak yokluk hipotezinin reddedilip reddedilmesi sonucu değerlendirildiğinde, her üç koşulda da karar değişmemektedir. Buna göre ölçümler arasında anlamlı fark olması koşulunda, veri setinde kısmi ilişkili veri olması durumunda eşli veriler ile bağımlı grup t testi yapılarak kısmi ilişkili veri sorununu çözmek mümkün olabilmektedir. Sonuçlarda yanlı kestirimlere yol açmamaktadır.

Ölçüm ortalamaları arasında anlamlı fark yokken, kısmi ilişkili veri olması durumunda eşli veriler ile bağımlı grup t testi analizini yapmak kısmi ilişkili veri sorununa bir çözüm yolu olmayacaktır. Çünkü araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda %5 ve %20 oranında kısmi ilişkili veri olması durumunda eksiksiz veri seti ile aynı sonuç yani ortalamalar arasında anlamlı fark olmaması sonucu bulunurken, %10 oranında kısmi ilişkili veri olması durumunda ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu sonucu bulunmuştur. Bu durumda kısmi ilişkili veri oranı ile ilişkilendirerek bir sonuca varmak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ortalamalar arasında fark olmaması durumunda kısmi ilişkili veri sorunu eşli veriler ile bağımlı grup t testi analizi yapılarak aşılamamaktadır.

Bu nedenle veri setinde kısmi ilişkili veri olması durumunda, bağımlı grup t testine alternatif olabilecek başka yöntemlerin kullanılması araştırma sonuçlarının yanlı olmaması adına önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Levin, K. A., Study design 3: Cross-sectional studies. Evidence-Based Dentistry, 7, 2006.

Brunner, E., Domhof, S. & Langer, F. (2002). Nonparametric analysis of longitudinal data In factorial designs. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Looney, S.W. & Jones, P.W. (2003). A method for comparing two normal means using combined samples of correlated and uncorrelated data. Statistics in Medicine. 22: 1601–1610.

Yang, X. (2007). New test statistic for comparing medians with incomplete paired data. (M.S. Thesis, Department of Biostatis-tics, Graduate School of Public Health, University of Pittsburgh, Pittsburgh, PA.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK YARDIMLAŞMA ALGISI

Duygu KOÇAK [1]

[1] Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 0000-0003-3211-0426

ÖZET

Üniversite öğrencilerinin akademik yardımlaşma kavramına ilişkin algılarının belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada, öğrencilerin ders geçme, başarılı olma, ödev ve proje gibi dersin gerektirdiği çalışmalarda arkadaşları ile yardımlaşmayı nasıl algıladığı incelenmiştir. Nitel araştırma desenlerinden olgu bilim ile uyumlu olan bu araştırmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile katılımcılar belirlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan katılımcıların 32'si kız, 26'sı erkek, 19'u eğitim fakültesi, 12'si mühendislik fakültesi, 12'si iktisadi ve idari bilimler fakültesi ve 15'i sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların genel başarı ortalamaları (ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin) 2,5 ile 3,70 arasında değişmektedir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Öncelikle kodlama kuralı belirlenerek veriler kodlanmış ve ardından kategoriler elde edilmiştir. Son olarak temalar elde edilerek içerik analizi tamamlanmıştır. Verilerin aynı kodlama kuralları ile on gün ara ile iki kez kodlaması ile zaman açısından güvenirlik %91 olarak hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda "Kişisel tatmin", "Sosyal ilişki" ve "Başarı" temalarında Ego tatmini, Duygusal tatmin, Kişisel çıkar, Arkadaşlık, Sosyal gruplaşma, Duygusal ilişki, Başarı beklentisi, Kopya çekme, Karşılıklı fayda olmak üzere toplam dokuz kategori elde edilmiştir. Elde edilen kategori ve temalara göre öğrencilerin duygusal olarak kendilerini tatmin etme ve başarılı hissetme amacıyla, birlikte bilgi paylaşımının hem kendisinin hem diğerlerinin menfaati için gerekli olduğu ya da yalnızca bir kişinin bu süreçten faydalanabileceği ve yalnızca yakın arkadaşlarla, duygusal ilişki sebebiyle yapılan dayanışma olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak akademik yardımlaşmanın başarı olduğu, arkadaşlık ilişkilerini sağlamlaştırdığı ve kopya çekmek olduğu yönünde görüşler katılımcıların çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: akademik yardımlaşma, akran ilişkisi, akran desteği.

GİRİŞ

İnsanlar doğdukları andan itibaren yaşamlarını devam ettirebilmek için başkalarının varlığına ihtiyaç duymaktadırlar. Ailesi, akrabaları, arkadaşları ve içinde yaşadığı toplumla sağlıklı ilişkiler kuran bireyler hayatlarını daha konforlu yaşarlar. Adler (1964)'e göre bireyin sağlıklı oluşunun en önemli göstergesi sahip olduğu ilişkileridir. Bunu destekler şekilde Sullivan (1953) da yakın arkadaşlık ilişkilerinin bireyin öz-değerini fark etmesine yardımcı olacağını ifade etmektedir.

Akran desteğinin küçük yaşlardan itibaren öğrencilerin hem akademik hem de sosyal hayatlarını olumlu yönde etkilediği birçok araştırma tarafından ortaya koyulmuştur. Ergenlik döneminde ise akran ilişkilerinin bireyin hayatına etkisi en üst noktaya çıkmaktadır. Çünkü bu süreçte birey arkadaşlık ilişkilerini hayatında önemli bir noktaya koymaktadır. Sosyal bağları güçlendirici, sosyal etkileşimi kolaylaştırıcı ve olumsuz duygulanımlara karşı koruyucu olan arkadaşlık ilişkileri (Vitaro, Boivin ve Bukowski, 2011), kimlik gelişimini desteklemesi ve bireyin sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olması açısından gelişimsel olarak ergenlik döneminin en belirgin tamamlayıcısıdır (Waterman, 1982). Özellikle ergenlik döneminde akran desteği öğrencilerin uyum sağlama, öz saygıyı geliştirme , akademik başarıyı artırma, aile ilişkilerini düzenleme cinsel kimlik geliştirme (Çevik Büyükşahin, 2007; Demir ve Urberg, 2004; Dinçer, 2008; Field, Diegoi ve Sanders, 2002; Kahraman, 2008; Ladd, Kachenderfer ve Coleman, 1996) gibi önemli olumlu kavramlarla ilişkilendirilmiştir.

Sağlıklı akran ilişkileri kurmanın ve akademik olarak yaşıtlarından destek almanın bireyin hayatına olumlu etkileri olduğu kadar göz önünde bulundurulması gereken çeşitli risk faktörleri de vardır. Sağlıklı ve yapıcı yakın arkadaşlık ilişkilerine ya da akran gruplarına sahip olma ruh sağlığını koruyucu bir role sahiptir. Öte yandan bireylerin saldırgan ve suça meyilli davranışlar göstermelerinde çetelerin bir risk faktörü olduğu göz önünce bulundurulmalıdır. (Steinberg, 2007). Sağlıklı akran ilişkileri kuramama ya da akran ilişkilerinden yoksun kalmanın şiddet eğilimi (Cillessen, Jiang, West ve Laszkowski, 2005), öğrenilmiş çaresizlik (Aydın, 1986), antisosyal davranışlarda bulunma (Lansford ve ark., 2003; Zettergen, 2005), suçluluk (Capaldi, Dishion, Stoolmiller ve Yoerger, 2001), çatışma (Rabaglietti ve Ciairano, 2008), yalnızlık (Bilgiç, 2000; Parker ve Asher, 1993), akran zorbalığına maruz kalma (Hodges, Boivin, Vitaro ve Bukowski, 1999), psikolojik sorunlar yaşama, intihar yönelimi, depresyon (Bagwell, Newcomb ve Bukowski, 1998) ve madde kullanımı (Erdem, Eke, Ögel ve Taner, 2006) gibi durumlarla ilişkili olduğu görülmektedir.

Akran ilişkilerinin en önemli çıktılarından biri akademik başarıya olan olumlu etkisidir. Bireyin öğrenme ortamı olan okullarda geçirdiği süre dolayısıyla sınıf arkadaşları ile geçirdiği süre göz önünde bulundurulduğunda, eğitim hayatında arkadaşlık büyük bir yere sahiptir. Bu nedenle akran ve arkadaş ilişkileri özellikle okul ortamında ön plana çıkmaktadır. Bir öğrencinin diğer öğrencilere yardım etmesi akran desteğidir (Nazlı, 2008), bu durum aynı zamanda arkadaş ilişkisine de işaret etmektedir. Eğitim sürecinde öğrencinin öğrenme ile ilgili arkadaşlarından yardım istemesi akademik başarıyı olumlu yönde etkilemektedir, bu nedenle öğrenme için yararlı bir stratejidir (Ryan ve Shin, 2011). Karabenick ve Newman (2009) tarafından tanımlanan yardım arama süreci basamaklarının beşinci adımında, öğrenci yardım kaynağını seçer, bu kaynak genellikle bir bireydir ve çoğu zaman arkadaştır (Puustinen ve Rouet, 2009; Nelson-Le Gall, 1985; Nelson-Le Gall ve Gumerman, 1984). NelsonLe Gall ve Gumerman (1984) öğrencilerin sınıf ortamında çoğu durumda arkadaşlarından yardım istediğini belirtmektedir. Yardım isteme davranışı kişinin öz düzenlemesinin bir sonucu olarak, üst bilişsel ve sosyal-etkileşimli kararlar gerektirir; bunların tümünün motivasyon kaynağı ise başarıdır (Karabenick ve Berger, 2011; Karabenick ve Dembo, 2011, Karabenick ve Newman, 2009). Akran ilişkilerinin başarı ve mutluluk düzeyini arttırmanın (Ladd, Kachenderfer ve Coleman, 1996; Rabaglietti ve Ciairano, 2008) yanında flört ilişkilerini kolaylaştırma (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005) gibi bir çıktısı da bulunmaktadır.

Akran ve arkadaş ilişkisinin bireyin hem kişilik gelişimi, hem sosyal gelişimi hem de duygusal yaşantısı üzerindeki yansımaları yadsınamaz. Eğitim sürecinde arkadaşlık ilişkisinin ön plana çıktığı nokta akademik paylaşımlardır. Bu noktada öğrencinin akademik düzlemde arkadaşlarından beklentisi ve arkadaşlarına çizdiği sınırlar kişinin birçok özelliğine etki edecektir. Bu nedenle özellikle üniversite öğrencilerinde arkadaşlık ilişkisinin pek çok boyutta yaşandığı düşünüldüğünde, üniversite öğrencilerinin akademik anlamda yardımlaşmaya yönelik algıları onları tanıma noktasında önemli ipuçları sunacaktır.

Bu doğrultuda, bu araştırmada üniversite öğrencilerinin akademik yardımlaşma kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Araştırmada üniversite öğrencilerinin akademik yardımlaşma algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Akademik yardımlaşma kavramı bir olgu olarak ele alınarak bu kavramın nasıl

algılandığı belirlenmiştir. Bu nedenle araştırma nitel araştırma desenlerinden olgu bilim ile uyumludur.

2.2. Çalışma grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile katılımcılar belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemede amaç probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Maksimum çeşitliliği sağlamak adına öğrenim görülen fakülte, sınıf düzeyi, cinsiyet ve akademik başarı değişkenleri göz önünde bulundurularak 58 katılımcı belirlenmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların öğrenim gördükleri fakülte, cinsiyet ve sınıf düzeyi bilgileri

Fakülte	Cinsiyet			
	Sınıf	Kız	erkek	Toplam
Eğitim Fakültesi	1	2	1	19
	2	2	4	
	3	3	3	
	4	1	3	
Mühendislik Fakültesi	1	2	1	12
	2	2	2	
	3	1	2	
	4	1	1	
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1	1	-	12
	2	2	2	
	3	2	1	
	4	3	1	
Sağlık Bilimleri Fakültesi	1	2	1	15
	2	3	1	
	3	2	2	
	4	3	1	

Çizelge 1'de katılımcıların fakülte, sınıf ve cinsiyet dağılımları yer almaktadır. Öğrencilerin akademik ortalamaları 2.30 ile 3.70 arasında değişmektedir.

2.3. Veri toplama aracı

Araştırmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesi aşamasında literatürden faydalanılmıştır ve oluşturulan görüşme formu için araştırmacı dışında bir ölçme ve değerlendirme uzmanından ve bir dil uzmanından görüş alınmıştır. Görüşler doğrultusunda düzenlenen ölçeğe son hali verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verileri içerik analizi ile analiz edilmiştir ve veri analizi için R programı RQDA paketinden faydalanılmıştır. Kodlama kuralı belirlenerek tüm veriler kodlanmış, ardından kategori ve temalar elde edilmiştir. Aynı kodlama kuralları ile iki farklı zamanda veri iki kez kodlanarak kodlamalar arasındaki uyum hesaplanmış ve %91 olarak bulunmuştur. Zaman açısından güvenirliğin %70 ve üzerinde olması araştırmanın güvenirliğine ilişkin kanıt oluşturmaktadır (Miles ve Huberman, 1994; Tavşancıl ve Aslan, 2001).

3. BULGULAR

Üniversite öğrencilerinin akademik yardımlaşma algılarının incelendiği bu araştırmada veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Çizelge 2'de sunulmuştur:

Çizelge 2. Akademik Yardımlaşmaya İlişkin Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	f
Kişisel tatmin	Ego tatmini	18
	Duygusal tatmin	14
	Kişisel çıkar	21
Sosyal ilişki	Arkadaşlık	29
	Sosyal gruplaşma	20
	Duygusal ilişki	11
Başarı	Başarı beklentisi	33
	Kopya çekme	42
	Karşılıklı fayda	34

Çizelge 2'de katılımcıların hangi akademik yardımlaşmanın kendileri için ne ifade ettiğine yönelik cevaplarının analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Buna göre katılımcılar akademik yardımlaşmanın kişisel tatmin, sosyal ilişki ve başarı temalarında toplam dokuz kategoride görüşlerini bildirmişlerdir. Tema ve kategorilerin açıklamaları aşağıda yer almaktadır.

Tema 1: Kişisel Tatmin

Kişisel tatmin teması yardımlaşmanın kişinin egosunu tatmin etmek, mutlu olmak ve insanların takdirini toplamak için sergilediği davranışlar olduğu yönündeki ifadeleri içermektedir. Bu tema altında "ego tatmini", "duygusal tatmin", "kişisel çıkar" kategorileri yer almaktadır.

Kategori 1.1.: Ego tatmini

Ego tatmini altında sınıflandırılan görüşler akademik yardımlaşmanın kişinin egosunu tatmin etmek olduğu yönündeki ifadelerdir.

"akademik yardımlaşma ego tatminidir bence. Egomu tatmin etmek için başarı düzeyi kendimden düşük olan arkadaşlarıma yardım eder. Birisi bana yardım etmeye kalktığında da egosunu tatmin etmek için yaptığını düşünürüm".

Kategori 1.2.: Duygusal tatmin

Duygusal tatmin kategorisi, akademik yardımlaşmanın duygusal olarak bireyi olumlu etkileyen ve mutlu olmak, takdir görmek gibi amaçlarla yapılan davranışlar olduğu yönündeki görüşleri kapsamaktadır.

"hiçbir beklentim olmadan sırf mutlu olmak için, kendimi iyi hissettirdiği için yardım ederim arkadaşlarıma, ders notlarımı paylaşırım. Yardımlaşma insanı mutlu eder, mutluluktur."

Kategori 1.3.: Kişisel çıkar

Kişisel çıkar kategorisi, akademik yardımlaşmanın bir kişiye fayda sağladığını ifade etmektedir. Buna göre, akademik yardımlaşmayı kişinin çıkarları motive etmektedir.

"akademik yardımlaşma çıkardır. Çünkü kimse çıkarı yoksa yardım etmez, notunu paylaşmaz. Sonuçta sınıf arkadaşlarım benim rakibim bana bir faydası olmayacaksa neden yardım edeyim"

Tema 2: Sosyal İlişki

Sosyal ilişki teması akademik yardımlaşmanın sosyal bir ilişki (arkadaşlık ilişkisi, dostluk, gruplaşma ve duygusal ilişki) olduğu yönündeki görüşleri kapsamaktadır.

Kategori 2.1.: Arkadaşlık

Arkadaşlık kategorisinde sınıflandırılan görüşler akademik yardımlaşmanın arkadaşlık olduğunu ifade etmektedir. Buna göre akademik yardımlaşma arkadaşlık anlamına gelmektedir.

"akademik yardımlaşma arkadaşlıktır. Yeri geldiğinde arkadaşım yerine imza atabilirim, ya da ona anlamadığı konuları çalıştırırım arkadaşlık bunu gerektirir"

Kategori 2.2.: Sosyal gruplaşma

Sosyal gruplaşma kategorisi akademik yardımlaşmanın kalabalık gruplar halinde hareket etmek ve birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan bir arkadaş grubu olduğunu ifade etmektedir. Buna göre akademik yardımlaşma sosyal bir ilişki ağıdır.

"akademik yardımlaşma gruplaşmadır. Üniversitede doğru arkadaş grubunu kurduysan tüm derslerden başarılı olursun. Bence insanlar bazılarıyla arkadaşlığını sırf bu yüzden tutuyor"

Kategori 2.3.: Duygusal ilişki

Duygusal ilişki kategorisinde yer alan ifadeler akademik yardımlaşmanın romantik ilişki olduğunu, kişiler arasındaki duygusal bağın oluşmasını sağlayan bir durum olduğunu vurgulamaktadır.

"akademik yardımlaşma aşktır. Çünkü ben hoşlandığım kişiyle aramızdaki iletişimi artırmak için ona ders notlarımı veririm birlikte ders çalışmayı teklif ederim"

Tema 3: Başarı

Başarı teması altında başarı beklentisi, kopya çekme ve karşılıklı fayda kategorileri yer almaktadır. Bu tema altında sınıflandırılan görüşler akademik yardımlaşmanın başarı ve başarılı olmakla ilişkilendirilen ifadelerdir.

Kategori 3.1.: Başarı beklentisi

Başarı beklentisi kategorisi akademik yardımlaşmanın başarılı olmak, başarıyı artırmak ve bilgi eksikliklerini tamamlamak için yapılan davranışlar olduğu yönündeki ifadeleri kapsamaktadır.

"akademik yardımlaşma başarılı olmak için arkadaşlardan faydalanmaktır ama bu bencilce değil. Çünkü benim eksik olduğum konuda bir arkadaşım beni tamamlar yeri gelir ben ona eksikliklerinde yardım ederim"

Kategori 3.2.: Kopya çekme

Bu kategoride yer alan görüşler akademik yardımlaşmanın sınav anında veya öğrenci başarısını değerlendirmede kullanılacak sınıf içi ölçme ve değerlendirme etkinliklerinde (ödev vb.) öğrencilerin birbirinden kopya çekmesidir.

"akademik yardımlaşma sınav anında yardımlaşmadır. Sınavda birbirimizle cevapları paylaşmamızdır"
"akademik yardımlaşma birlikte ödev yapmaktır. Birbirimizin ödevini yaparsak bu yardımlaşma olur"

Kategori 3.3.: Karşılıklı fayda

Karşılıklı fayda kategorisinde yer alan görüşler akademik yardımlaşmanın karşılıklı fayda sağlama olduğu yönündedir. Buna göre öğrencilerin karşılıklı olarak birbirlerinden faydalanmasıdır.

"akademik yardımlaşma "win win'dir", ben sana yardım edeyim sen bana yardım et, sen bana bilmediğimi öğret ben sana bilmediğini öğreteyim"
"benim de işime yaramayacaksa kimseye yardım etmem, yoksa zaten yardımlaşma olmaz o"

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin akademik yardımlaşma algısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen çalışma grubunda yer alan üniversite öğrencileri ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda kişisel tatmin, sosyal ilişki ve başarı temaları elde edilmiştir. Buna göre üniversite öğrencileri akademik yardımlaşmayı akademik başarıyı artırmak sebebiyle kurulan ilişki, kişinin duygusal yönden tatminini sağlamak amacıyla kurulan ilişki ve sosyal ilişkinin bir sonucu olarak algıladıkları görülmektedir. Alanyazında arkadaş ilişkilerinin akademik başarıyı olumlu etkilediğine ilişkin bulguları Puustinen & Rouet, 2009; Nelson-Le Gall, 1985; Nelson-Le Gall & Gumerman, 1984; Ladd, Kachenderfer ve Coleman, 1996). NelsonLe Gall & Gumerman (1984) bu araştırma sonuçları ile de desteklenmektedir. Benzer şekilde duygusal, romantik ilişki olarak algılanması da yine alan yazında yer alan arkadaş ilişkilerinin duygusal ilişkileri destekleyeceği bulguları ile örtüşmektedir (Vitaro, Boivin ve Bukowski, 2011).

KAYNAKÇA

Demir, M., ve Urberg, K. A., Friendship and adjustment among adolescents. Journal of Experimental Child Psychology, 88, 2004.

Adler, A., *Social interest: A challenge to mankind*. (J. Linton ve R. Vaughn, Çev.). New York: Capricorn Books, 1964.

Aydın, G., Çocuklarda arkadaş ilişkilerinde başarısızlık ve öğrenilmiş çaresizlik ilişkisi. Psikoloji Dergisi, 5(20), 1986.

Bagwell, C. L., Newcomb, A. F., ve Bukowski, W. M., Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment. Child Development, 69, 1998.

Bilgiç, N., *Arkadaşlık becerisi eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara), 2000.

Capaldi, D. M., Dishion, T. J., Stoolmilier, M., ve Yoerger, K., Aggression toward female partners by atrisk young men: The contribution of male adolescent friendships. Developmental Psychology, 37, 2001.

Cillesen, A. H. N., Jiang, X. L., West, T. V., ve Laszkowski, D. K., Predictors of dyadic friendship quality in adolescence. International Journal of Behavioral Development, 29(2), 2005.

Çevik Büyükşahin, G., *Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaş ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana), 2007.

Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D., Türkiye'de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara Örneklemi. Bilig, 32, 2005.

Dinçer, B., Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkilerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara), 2008.

Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K. ve Taner, S., Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. Bağımlılık Dergisi, 7(3), 2006.

Field, T., Diego, M., ve Sanders, C., Adolescents' parent and peer relationships. Adolescence, 37(145), 2002.

Hodges, E. V. E., Boivin, M., Vitaro, F., ve Bukowski, W. M., The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. Developmental Psychology, 35(1), 1999.

Kahraman, F., *Ergenlerde arkadaşlık ilişkisi ile mizah duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara), 2008.

Karabenick, S. A., ve Dembo, M. H., Understanding and facilitating self-regulated help seeking. New Directions for Teaching & Learning, 2011(126), 2011.

Karabenick, S., ve Berger, J., Help seeking as a self-regulated learning strategy. In H. Bembenutty, T. J. Cleary & A. Kitsantas (Eds.), Applications of self-regulated learning across diverse disciplines: a tribute to Barry J. Zimmerman (pp. 237). Charlotte, North Carolina: Information Age Publishing, 2013.

Karabenick, S., ve Newman, R., Seeking help: Generalizable self-regulatory process and social-cultural barometer. Contemporary Motivation Research: From Global to Local Perspectives, 2009.

Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., ve Coleman, C. C., Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. Child Development, 67, 1996.

Lansford, J. E., Criss, M. M., Pettit, G. S., Dodge, K. A., ve Bates, J. E., Friendship quality, peer group affiliation, and peer antisocial behavior as moderators of the link between negative parenting and adolescent externalizing behavior. Journal of Research Adolescence, 13(2), 2003.

Nazlı, S. *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programları*. 3. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.

Nelson-Le Gall, S., Help-seeking behavior in learning. Review of Research in Education, 12, 1985.

Nelson-Le Gall, S. A., ve Gumerman, R. A., Children's perceptions of helpers and helper motivation. Journal of Applied Developmental Psychology, 5, 1984.

Parker, J. G., ve Asher, S. R., Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feeling s of loneliness and social dissatisfaction. Developmental Psychology, 29(4), 1993.

Puustinen, M., ve Rouet, J., Learning with new technologies: Help seeking and information searching revisited. Computers & Education, 53(4), 2009.

Rabaglietti, E., ve Ciairano, S., Quality of friendship relationships and developmental tasks in adolescence. Cognition, Brain, Behavior, 12, 2008.

Ryan, A. M., ve Shin, H., Help-seeking tendencies during early adolescence: An examination of motivational correlates and consequences for achievement. Learning and Instruction, 21(2), 2011.

Sullivan, H. S., *The interpersonal theory of psychiatry.* W W Norton & Co, 1953.

Vitaro, F., Boivin, M., ve Bukowski, W. M., The role of friendship in child and adolescent psychosocialdevelopment. In K. H. Rubbin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), Handbook of peer interactions, relations, and groups (pp. 570-571). NY: The Guilford Press, 2011.

Waterman, A. S. (1982). Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. Developmental Psychology, 18(3), 341- 358. doi: 10.1037/0012-1649.18.3.341

Yıldırım A., ve Şimşek H., *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2011.

Zettergren, P. Childhood peer status as predictor of midadolescence peer situation and social adjustment. Psychology in the Schools, 42(7), 2005.

ÖĞRETİM SÜRECİNİ ETKİLEYEN YARDIMCI TEKNOLOJİLERE AİT ALT ÖĞELERİN SINIFLANDIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK
[1] Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, baris.mercimek@siirt.edu.tr - 0000-0002-0368-4693

ÖZET

İyi yapılandırılmış bir öğretim süreci öğretim tasarımı, teknoloji entegrasyonu ve kapsamlı ölçme değerlendirme araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte öğrenme başarısını etkileyen fiziksel, psikolojik ve bilişsel tüm koşulların irdelenmesi değerli görülmektedir. Teknoloji entegrasyonun başarısını etkileme olanağı bulunan tüm ölçütlerin analiz edilmesi öğrenme problemlerinin gerekçesini sunmada kritik öneme sahiptir. Böylelikle teknolojinin kullanımında söz hakkı olan tüm katılımcıların süreçteki performansları ortaya çıkabilecektir. Teknoloji insan hayatını kolaylaştırıcı sayısız esere sahiptir. Eğitim, spor, sağlık, eğitim kısaca gündelik yaşamın tüm alanlarında katkısı sınırsızdır. Bununla birlikte tüm teknoloji araçlarının dahil olduğu her alanda işlevsel olmasını beklemek gerçekçi değildir. Bir başka ifade ile teknoloji her zaman ve koşulda iyileştirici, yardımcı, kolaylaştırıcı olma sorumluluğu taşımamaktadır. Bir önceki bölümde yer alan alternatif yapılandırma seçenekleri sınandıktan sonra teknoloji kullanımının izlenebilir ve anlamlı bir öğrenme katkısı yoksa ortamdan uzaklaştırılabilir veya yalnızca başarı ve hatırlamaya katkı sağlanan ortamlarda kullanım ile sınırlandırılabilir. Gerçekleştirilen analizlerde alanyazında ilgili anahtar kelimelerin karşılık geldiği kritik değişkenler *teknoloji entegrasyonu, materyal tasarımı, öğretim programları ve paydaş etkileri* olmak üzere dört ana kategoriye ayrılmıştır. Öğretim teknolojileri temelinde öğrenmenin planlanmasını ve bu planlamada etkili teknoloji entegrasyon süreçlerini konu edinilmektedir. Bunun yanında planlanan sürecin tüm paydaşlar tarafından eşgüdümlü olarak yürütülmesi önem taşımaktadır. Bu süreçte öğrenmenin sistem veya öğretici tarafından sorgulanması ve iyileştirme önerilerinin sunulması gerekmektedir. Öğretici, öğrenen, ortam ve materyal sürecin temel unsurlarıdır. Ancak her bir kavrama yönelik öğretim teknolojilerinin yüklediği anlam ve görev bulunmaktadır. Öğrenenin teknoloji yeterliliği, öğrenme motivasyonu ve öğretim görevlerini tamamlaması; öğreticinin öğrenme ortamını işlevsel düzenlemesi, öğrenen görevlerinin takibini yapması ve geribildirimleri organize etmesi; sistemin (ortamın) açık, anlaşılır ara yüze sahip olması, öğrenen davranışlarını loğlara (veri tabanlarına) kaydedebilmesi ve akıllı öğrenme ipuçları sunabilecek potansiyele sahip olması kritik önemdedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim, Yardımcı Teknolojiler, Öğretim Teknolojileri

ABSTRACT

Teaching environments are voluntarily and involuntarily affected by technological transformations. This influence can occur with learner, instructor and environment factors. The

learner who frequently uses digital technologies in his daily life; instructor who designs teaching environments and learning tools in digital environments; In cases where the learner-teacher physical environment is not the same, the necessity of learning in web-based environments is among the reasons for this situation. The realization of learning with digital tools falls within the limits of instructional technologies. The use of technological tools in teaching is sometimes accepted within the limits of this concept. However, the use of effective instructional technologies is required and it is a challenging process that requires the use of important disciplines in practice.

In this study, it is aimed to examine the critical elements of instructional technologies terminology and instructional technologies in the literature. It is a research that is a compilation of literature. In this context, the study presents a descriptive transfer.

It deals with the planning of learning on the basis of instructional technologies and effective technology integration processes in this planning. In addition, it is important that the planned process is carried out in coordination by all stakeholders. In this process, learning should be questioned by the system or the instructor and improvement suggestions should be presented. The teacher, the learner, the environment and the material are the basic elements of the process. However, there are meanings and duties attributed to instructional technologies for each concept. The learner's technology proficiency, motivation to learn, and completion of teaching tasks; functional organization of the learning environment by the instructor, tracking the learner's tasks and organizing the feedback; It is critical that the system (environment) has a clear, understandable interface, can log learner behaviors, and has the potential to offer smart learning tips.

It leaves traces of behavior on the learning system. These traces carry important information about learning. These traces should be followed in an individual context for the continuity and intelligibility of the teaching. This can be a systemic control or a follow-up of the instructor in small and medium-sized groups. The suggestions and contents that the instructor will present on the basis of the learner are shaped under these conditions. Thus, it is understood that instructional technologies shed light on effective technology integration, functional-individual-oriented feedback and sustainable digital learning. On the other hand, it turns out that it takes its power from these elements.

Keywords: Educational technologies, Materials, Learning, Integration

GİRİŞ

Öğretim ortamları teknolojik dönüşümlerden istemli ve istemsiz olarak etkilenmektedir. Bu etkilenme öğrenen, öğretici ve ortam bileşenlerinden oluşabilmektedir (Valverde-Berrocoso vd., 2020). Günlük yaşamında sıklıkla dijital teknolojileri kullanan öğrenen; öğretim ortamlarını ve öğrenme araçlarını dijital ortamlarda tasarlayan öğretici; öğrenen-öğretici

fiziksel ortamın aynı olmadığı durumlarda öğrenmenin web tabanlı ortamlarda gerçekleştirilme zorunluluğu bu durumun nedenleri arasında yer almaktadır.

Öğrenmenin dijital araçlarla gerçekleştirilmesi öğretim teknolojilerinin sınırları içine girmektedir. Öğretimde teknolojik araçların kullanılması da zaman zaman bu kavramın sınırları içinde kabul edilmektedir. Bununla birlikte etkili öğretim teknolojileri kullanımı istendik ve uygulamada önemli disiplinlerin kullanılmasını gerekli kılan zorlu bir süreçtir (Kumar Başak, Wotto ve Belanger, 2018). Tüm bu verilerin ışığında öğrenmenin gerçekleşmesi temel amaç olmakla birlikte bireyin hazırbulunuşluğu, ilgisi, motivasyonu ve bilişsel iyi oluşu önem arz etmektedir. Öğretim teknolojileri öğrenci için yarar sağladığı sürece ortamda kullanımına izin verilebilir. Ancak öğrenme çıktılarında alternatif veya geleneksel öğretim yaklaşımlarına kıyasla anlamlı bir öğrenme farkı oluşturamıyorsa iki çözüm önerisi getirilmektedir;

1.1 Öğretim ortamlarında teknoloji entegrasyonunda yapılandırma

İyi yapılandırılmış bir öğretim süreci öğretim tasarımı, teknoloji entegrasyonu ve kapsamlı ölçme değerlendirme araçlarına ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte öğrenme başarısını etkileyen fiziksel, psikolojik ve bilişsel tüm koşulların irdelenmesi değerli görülmektedir. Teknoloji entegrasyonun başarısını etkileme olanağı bulunan tüm ölçütlerin analiz edilmesi öğrenme problemlerinin gerekçesini sunmada kritik öneme sahiptir. Böylelikle teknolojinin kullanımında söz hakkı olan tüm katılımcıların süreçteki performansları ortaya çıkabilecektir. Entegrasyonun başarısızlığı öğretici alan bilgisinin eksik veya yetersiz oluşu, öğreticinin teknoloji kabul ve kullanım seviyesinin düşük oluşuyla ilişkilendirilebilir. Bu durum başarısızlığın tek gerekçesi olarak sunulamaz. Kullanılan dijital teknoloji aracının en az bir öğrenme hedefine hizmet edecek kapasitede olması beklenir. İşlevsel olması da başarılı öğrenme çıktılarını garanti etmemektedir. Bunun yanında öğrencinin motivasyonu, merak duyması, teknoloji deneyiminin yeterli olması önem taşımaktadır. Bu şartların sağlandığı durumda entegrasyon başarısızlığı mevcutsa öğretim tasarımı tekrar yapılandırılmalıdır. Öğrenenin öğrenme başarısını etkileyecek unsurlar gözetilerek öğreticinin pedagojik yaklaşımları ve teknolojinin etki kapsamı tekrar göz önüne alınmalıdır. Tüm bileşenlerin rol ve sorumluluklarını yerine getirebildiği garanti altına alınabilmelidir. Bir diğer öneri ise teknoloji kullanımını sınırlandırmaktır.

Teknoloji entegrasyonunu sınırlandırma

Teknoloji insan hayatını kolaylaştırıcı sayısız esere sahiptir. Eğitim, spor, sağlık, eğitim kısaca gündelik yaşamın tüm alanlarında katkısı sınırsızdır. Bununla birlikte tüm teknoloji araçlarının dahil olduğu her alanda işlevsel olmasını beklemek gerçekçi değildir. Bir başka ifade ile teknoloji her zaman ve koşulda iyileştirici, yardımcı, kolaylaştırıcı olma sorumluluğu taşımamaktadır. Bir önceki bölümde yer alan alternatif yapılandırma seçenekleri sınandıktan sonra teknoloji kullanımının izlenebilir ve anlamlı bir öğrenme katkısı yoksa ortamdan uzaklaştırılabilir veya yalnızca başarı ve hatırlamaya katkı sağlanan ortamlarda kullanım ile sınırlandırılabilir.

YÖNTEM

Bu çalışmada alanyazında yer alan öğretim teknolojileri terminolojisi ve öğretim teknolojilerinin kritik öğelerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Öğretim ve teknoloji kavramlarının bir araya gelerek ortaya çıkardığı ve her iki terimin üzerinde bir anlam ve öneme sahip olan bu kavramın detaylı yansıtılması bir diğer amaç olmuştur. Bu yönüyle alanyazın derlemesi niteliğinde bir araştırmadır. Bu bağlamda çalışmada betimsel bir aktarım sunulmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanyazında yer alan ilgili çalışmalar derlenmiş ve çıktıları paylaşılmıştır. Derleme araştırmalarında bir konu hakkında veri toplama işlemleri mevcut çalışmalara dayandırılarak yapılmaktadır. Böylelikle kavrama veya konuya ilişkin alanyazın perspektifi geniş açıdan sunulabilmektedir (Herdman, 2006). Google Scholar ve YÖK Tez özelinde "öğretim teknolojileri", "eğitim teknolojileri" ve "teknoloji entegrasyonu" anahtar kelimelerle Türkçe ve İngilizce tarama gerçekleştirilmiş ve öğretim teknolojilerinde değişkenleri konu edinen son beş yıla ait çalışmalar analize tabi tutulmuştur. İlgili veri tabanlarında 2018-2022 yılları arasında ki çalışmalar bu araştırmanın odak noktasını temsil etmektedir. Çalışmalarda üzerinde durulan terminolojik yaklaşımın yanında örtük ve dolaylı anlamlar da analiz sürecine tabi tutulmuştur.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Gerçekleştirilen analizlerde alanyazında ilgili anahtar kelimelerin karşılık geldiği kritik değişkenler *teknoloji entegrasyonu, materyal tasarımı, öğretim programları ve paydaş etkileri* olmak üzere dört ana kategoriye ayrılmıştır. Bu sınıflamanın altında yer alan değişkenler Görsel 1'de özetlenmiştir.

Görsel 1. Öğretim Teknolojilerinde Kritik Değişkenlerin Sınıflandırılması

Öğretim ortamlarının vazgeçilmez unsurlarından birisi materyallerdir. Eğitim, öğretim ve öğrenme materyallerinin tamamı anlamlı, kalıcı ve etkili öğrenmeler için önemli yardımcılardır. Bir ders materyali öğrenmenin uzun süreli bellekte yer edinmesi için görsel, işitsel kanalları besleyici nitelikte olmaktadır. Fiziki olarak basılı materyaller günümüze kadar etkilerini sürdürmüştür. 20 yılı aşkın bir süredir dijital materyaller de yaygın kullanım alanlarına erişmiştir. İnfografiklerde güçlü ampirik çalışmalarla etkileri kanıtlanmış öğrenme araçları olmuştur (Çaka ve Dursun, 2022). Bu etkililiğin en temel dayanağı bilginin metinsel ve görsel olarak desteklenmesi, sesli olarak da takip edilebilmesi olmuştur. Bu bağlamda teknolojik materyallerin kalıcı, etkili ve işlevsel kullanıma sahip oldukları ifade edilebilir.

Öğretim süreçlerini etkileyen önemli bir teknolojik bileşen ise teknoloji entegrasyonudur. Teknoloji, pedagoji ve alan yeterliliğinin etkili birleşimini konu edinen modeller kalıcı öğrenmelere zemin hazırlama potansiyeline sahiptir. Öyle ki geleneksel öğrenme yaklaşımıyla sunulan bir dersin kalıcılık ve başarı açısından teknoloji entegrasyonu sağlanan bir derse kıyasla daha düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte teknoloji entegrasyonun başarılı sağlanamadığı durumlarda öğrenme başarısı anlamlı seviyede iyileşme göstermemektedir. Zaman zaman akademik başarının olumsuz etkilendiği durumlar da izlenmektedir (Usluel, Özmen ve Çelen, 2015). Entegrasyon süreçlerinde dikkat edilmesi gereken kriter sınıfta yer alan tüm öğrenenlerin etkin, aktif katılım göstermelerinin sağlanmasıdır. Bu ifade herkesin teknolojik aracı kullanması gerektiği anlamına gelmemelidir. Ancak herkesin uygulama esnasında işteş bir biçimde katılım sağlayabilmesi gerekmektedir. Tüm katılımcıların etkin olması aynı zaman diliminde olabileceği gibi dilimlenen bir dersin farklı bir anında da mümkün olabilmektedir. Bu durum bireysel farkların belirlenmesi ve önemsenmesi gerekliliğinin de altını çizmektedir. Böylelikle öğrenme hedeflerinden en az birine hizmet eden bir teknolojik aracın entegrasyonu başarılı olabilecek ve öğrenen motivasyonunda iyileşmeler kaydedilebilecektir (Davies & West, 2014). Teknoloji entegrasyonunu etkileyen önemli öğelerden biri de öğreticinin teknoloji kabul kullanım seviyesi ve teknoloji ilgisidir. Yalnızca dijital deneyimi öğreticinin entegrasyon becerisinin bütününü yordamaz. Alan bilgisini uygun pedagojik yaklaşımlarla öğrencilere teknoloji tabanlı olarak sunabilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda dijital teknolojilere ilgi duyması, etkin kullanabilmesi ve ilgili araca yönelik güncel gelişmeleri takip edebilmesi değerli görülmektedir.

Öğretim tasarımı kavramı son yıllarda öğretim teknolojilerini içine alan bir anlayışla ilerlemektedir (Mitchell, 2011). Bir başka ifade ile öğretim teknolojileri öğretim ortamlarının doğal ve olağan bir parçasıdır. Bu nedenle ayrı bir sınıfta değerlendirilmemesi gerekmektedir. Benzer biçimde öğretim programları da doğal süreçlerinde eğitsel teknolojilerden yararlanabilmektedir. Ancak teknoloji entegrasyonu bileşenine sahip bir öğrenme ortamında programın teknolojiyi sürece dahil edebilecek esnek bir yapıda olması beklenmektedir. Bundan önemlisi ise programın teknolojiyi entegre etmeye uygun ve elverişli olmasıdır (Hora ve Holden, 2013). Özetle öğretim hedeflerine hizmet edecek dijital teknoloji kullanımının uygun bir öğretim programı içinde sunulması önem taşımaktadır.

Doğada bazı eylemler tek bir birey tarafında gerçekleştirilebilmekte ve sürdürülebilmektedir. Ancak öğrenme birden çok paydaştan etkilenen çok boyutlu bir süreçtir. Farklı paydaşların

bireyin öğrenmesini sağlamada değişken etkileri mevcuttur. Öğretim esnasında öğretici kritik öneme sahipken öğrenen alıcı ve işleyici konumunda performansın öncelikli sorumlusudur. Öğrenme sürecinde sistem veya kurumlar tarafından sunulan kaynakların öğrenen tarafından aktif işlemesi beklenmektedir. Bu kapsamda öncelikli sorumluluk öğrenenin kendisinde olmaktadır. Dijital kaynaklardan kendi öğrenme hızında, kendi öğrenme koşullarında bir deneyimin öğrenme performansı üzerinde olumlu yansımaları izlenmektedir (Özkan, 2005). Buna karşılık bilişsel yüklenme, kaybolma, motivasyonun yön değiştirmesi gibi gerekçelerle öğrenme başarısı düşüş eğiliminde olan bireylerde karşımıza çıkmaktadır (Akuma & Ndera, 2021). Tüm bunların ışığında sistematik ve disiplinli programların kurumlar tarafından organize edilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak sistemde öğrenci hareketleri izlenmeli, geri bildirimler ve performans kontrolleri düzenli takip edilebilmelidir (Davies, Dean & Ball, 2013). Öğreticinin etkili bir teknoloji entegrasyonu sağlayabilmesi eş zamanlı veya eş zamansız ortam takibini ve kontrolünü yapabilmesi önem arz etmektedir. Nitekim öğreticinin öğrenme içeriği hazırlarken teknolojik aracın hangi öğrenme hedefine nasıl hizmet ettiğinin farkında olması beklenmektedir. Bu doğrultuda yalnızca etkililiği kanıtlanmış işlevsel dijital araçların kullanılması mümkün olabilecektir.

Öğretim teknolojileri temelinde öğrenmenin planlanmasını ve bu planlamada etkili teknoloji entegrasyon süreçlerini konu edinilmektedir. Bunun yanında planlanan sürecin tüm paydaşlar tarafından eşgüdümlü olarak yürütülmesi önem taşımaktadır (Karademirci, 2010). Bu süreçte öğrenmenin sistem veya öğretici tarafından sorgulanması ve iyileştirme önerilerinin sunulması gerekmektedir. Öğretici, öğrenen, ortam ve materyal sürecin temel unsurlarıdır (Korkmaz, Arıkaya ve Altıntaş, 2019). Ancak her bir kavrama yönelik öğretim teknolojilerinin yüklediği anlam ve görev bulunmaktadır. Öğrenenin teknoloji yeterliliği, öğrenme motivasyonu ve öğretim görevlerini tamamlaması; öğreticinin öğrenme ortamını işlevsel düzenlemesi, öğrenen görevlerinin takibini yapması ve geribildirimleri organize etmesi; sistemin (ortamın) açık, anlaşılır ara yüze sahip olması, öğrenen davranışlarını loglara kaydedebilmesi ve akıllı öğrenme ipuçları sunabilecek potansiyele sahip olması kritik önemdedir.

Öğrenen sistem üzerinde davranış izlerini bırakmaktadır. Bu izler öğrenme hakkında önemli bilgiler taşımaktadır. Öğretimin devamlılığı ve anlaşılırlığı için bireysel bağlamda bu izlerin takip edilmesi gerekmektedir. Bu sistemsel bir kontrol olabileceği gibi küçük ve orta ölçekli gruplarda öğreticinin de takibi olabilmektedir. Öğreticinin öğrenen bazında sunacağı öneriler ve içeriklerde bu koşullarda biçimlenmektedir. Böylelikle öğretim teknolojilerinin etkili teknoloji entegrasyonuna, işlevsel-birey odaklı geri bildirimlere ve sürdürülebilir dijital öğrenmeye ışık tuttuğu anlaşılmaktadır (Alqahtani ve Rajkhan, 2020). Buna karşılık bu öğelerden gücünü aldığı da açığa çıkmaktadır. İncelenen çalışmaların konu dağılımları dikkate alındığında öğretim sürecini etkileyen yardımcı teknolojilere yalnızca dijital perspektiften bakılmamakta; program, paydaş ve materyal boyutlarının da destekleyici ve tamamlayıcı öğe olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Öğretim ortamlarının destekleyici yardımcı öğeleri sosyal ve teknik açıdan değerlendirildiğinde çok boyutlu ve kapsamlı bir süreç karşımıza çıkmaktadır. Bu durum öğrenme sürecinde teknoloji kullanımı ile ilgili bir takım sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Öğrenme

başarısı, öğrenme performansı, kalıcı öğrenmeler öncelikli önemsenmesi gereken unsurlar olurken tüm olasılıklarda öğrenme sürecinin detaylı incelenmesi, düzenlenmesi ve iyileştirilme planının devreye alınması önem kazanmaktadır. Nitekim teknoloji öğrenmeye doğrudan olumlu katkı sağlayan mutlak bir araç olmamakla birlikte zaman zaman performansa olumsuz etkileri olan bir unsurdur. Bu doğrultuda yardımcı teknolojilerin bağlamsal farklılıkları gözetilerek farklı öğrenme seviyeleri, öğrenme grupları, teknolojik altyapı, kurum olanakları, öğrenen hazır bulunuşlukları gözetilerek kullanılması kritik öneme sahip olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akuma, S., & Ndera, T. (2021). Adaptive educational hypermedia system for high school students based on learning styles. *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences*, *15*(2), 228-234.

Alqahtani, A. Y., & Rajkhan, A. A. (2020). E-learning critical success factors during the covid-19 pandemic: A comprehensive analysis of e-learning managerial perspectives. *Education sciences*, *10*(9), 216.

Çaka, C., & Dursun, Ö. (2022). Evaluation of the effectiveness of different infographic designs. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, *5*(3), 519-534.

Davies, R. S., Dean, D. L., & Ball, N. (2013). Flipping the classroom and instructional technology integration in a college-level information systems spreadsheet course. *Educational Technology Research and Development*, *61*(4), 563-580.

Davies, R. S., & West, R. E. (2014). Technology integration in schools. In *Handbook of research on educational communications and technology* (sf. 841-853). Springer, New York, NY.

Herdman, E. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 3(1), 2-4.

Hora, M. T., & Holden, J. (2013). Exploring the role of instructional technology in course planning and classroom teaching: Implications for pedagogical reform. *Journal of Computing in Higher Education*, *25*(2), 68-92.

Karademirci, A. H. (2010). Öğretim teknolojileri: Tanımı ve tarihsel gelişimine yeniden bakmak. *Akademik Bilişim*, *10*, 496.

Korkmaz, Ö., Arıkaya, C. & Altıntaş, Y. (2019). Öğretmenlerin dijital öğretim materyali geliştirme öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi çalışması. Turkish Journal of Primary Education, 4(2), 40-56.

Kumar Basak, S., Wotto, M., & Belanger, P. (2018). E-learning, M-learning and D-learning: Conceptual definition and comparative analysis. *E-learning and Digital Media*, *15*(4), 191-216.

Mitchell, R. L. G. (2011). Planning for instructional technology in the classroom. *New Directions for Community Colleges*, *2011*(154), 45-52.

Özkan, H. H. (2005). Öğrenme Öğretme Modelleri Açısından Modüler Öğretim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 117-128.

Valverde-Berrocoso, J., Garrido-Arroyo, M. D. C., Burgos-Videla, C., & Morales-Cevallos, M. B. (2020). Trends in educational research about e-learning: A systematic literature review (2009–2018). *Sustainability*, *12*(12), 5153.

Usluel, Y. K., Özmen, B., & Çelen, F. (2015). Bit'in Öğrenme Öğretme Sürecine Entegrasyonu ve Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi Modeline Eleştirel Bir Bakış. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *5*(1), 34-54.

Yüksel, İ., & Adıgüzel, A. (2012). Öğretmenlerin öğretim teknolojileri entegrasyon becerilerinin değerlendirilmesi: Yeni pedagojik yaklaşımlar için nitel bir gereksinim analizi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, *6*(1), 265-286.

ÖĞRENMENİN İYİLEŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL KOŞULLARIN YAPILANDIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ MERCİMEK

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, baris.mercimek@siirt.edu.tr- 0000-0002-0368-4693

ÖZET

Öğretim programları ve iyi yapılandırılmış bir ders tasarımı öğreticilerin dikkatle takip etmesi gereken durumlardır. Nitekim öğretimin her ders ve ünite için doğru stratejilerle planlanmış bir program gereksinimi bulunmaktadır. Öğrenen hazırbulunuşluğu ve öğretici yeterliklerine göre etkili yöntem ve tekniklerin belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenme performansını üst düzeye çıkarabilecek yeni yaklaşımların benimsenmesi öğrenme süreçleri için bir zorunluluk halini almaktadır. Bu kapsamda güncel olanakların alanyazın desteğiyle analizinin yapılması önem taşımaktadır. Dijital teknolojilerin de yardımcı öğrenme araçları bağlamında değerlendirilmesi değerli görülmektedir.

Öğreticinin eğitsel teknoloji içerikleri üretebilme, uyarlayabilme standartlarına ulaştırabilme gibi yeterliklere sahip olması beklenmektedir. Bunun yanında disiplinler arası anlayışla alan içi ve alan dışı öğretim kapsamında kalma koşuluyla işbirlikli dijital çalışma ortamları oluşturabilme ve uyumsama davranışlarının da bu süreçte kullanabilmesi beklenmektedir. Birlikte, etkili, ilerlemeci bir entegrasyon sürecinin kritik değişkenleri profesyonel destek, teknik altyapı, yeterli teknolojik pedagojik alan bilgisi, istekli, ilgili ve teknolojik deneyimli öğrenci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenlerin tamamının iyileştirilmesi standart bir öğretim programı ve tasarımı ile her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle düzenli aralıklarla paydaşların yeterliklerinin takibi ve düzenlenmesi gerekli görülmektedir.

Dijital araçlar öğrenmenin iyileştirilmesi, pekiştirilmesi, kalıcılığının artırılması hususlarında yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte öğrenme performansına anlamlı katkısı bulunmayan dijital açıdan zengin öğrenme çevreleri de gözlenmektedir. Bu bağlamda öğretim tasarımının oluşturulmasında sürece ait tüm paydaşların rol ve sorumlulukları dikkate alınmalıdır. Tüm analiz süreçlerinden sonra fiziksel, bilişsel ve psikolojik hazırbulunuşluk mevcutsa dijital olanaklardan yararlanmak akılcı olmaktadır. Buna karşılık kurum olanakları, öğretici yeterlikleri ve öğrenci motivasyonu süreç içerisinde değişken bir akış sergileyebilecekleri için sürecin bütüncül etkisi hakkında kesin hüküm getirmek oldukça güçtür.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Dijital Teknolojiler, Teknoloji Entegrasyonu

ABSTRACT

Curriculums and a well-structured course design are situations that instructors should follow carefully. As a matter of fact, there is a need for a program planned with the right strategies for each course and unit of education. Effective methods and techniques should be determined

according to learner readiness and instructor competencies. The adoption of new approaches that can maximize learning performance becomes a necessity for learning processes. In this context, it is important to analyze current opportunities with the support of the literature. It is considered valuable to evaluate digital technologies in the context of assistive learning tools.

The instructor is expected to have competencies such as producing educational technology content and adapting it to standards. In addition, it is expected to be able to create collaborative digital work environments and to use adaptation behaviors in this process, provided that they remain within the scope of in-field and out-of-field teaching with an interdisciplinary understanding. Together, the critical variables of an effective and progressive integration process are professional support, technical background, sufficient technological pedagogical content knowledge, and willing, interested and technologically experienced students. It is not always possible to improve all of these variables with a standard curriculum and design. For this reason, it is considered necessary to monitor and regulate the competencies of stakeholders at regular intervals.

Digital tools help to improve, consolidate and increase the permanence of learning. However, digitally rich learning environments that do not contribute significantly to learning performance are also observed. In this context, the roles and responsibilities of all stakeholders in the process should be taken into account in the creation of instructional design. If there is physical, cognitive and psychological readiness after all analysis processes, it is rational to take advantage of digital opportunities. On the other hand, it is very difficult to make a definitive judgment about the holistic effect of the process, as institution facilities, instructor competencies and student motivation may show a variable flow in the process.

Keywords: Learning, Digital Technologies, Technology Integration

GİRİŞ

Başarılı öğrenme süreç ve çıktılarının bir takım dayanakları bulunmaktadır. Bu dayanaklar disiplinli bir öğretim sürecinin işe koşulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Öğretimin planlı ve programlı işleyişi beraberinde her zaman etkililik, kalıcılık ve başarı getirmemektedir. Niteliği artıracak temel bir takım ilkeler bulunmaktadır (Ritter et al., 2013). Bunların başında uygun pedagojik yeterliklere sahip öğreticinin aynı zamanda yeterli alan bilgisine sahip oluşu bulunmaktadır. Öğretim hedeflerine ulaşmada öğrenen de merkezde bir öneme sahiptir (Dunlosky ve Rawson, 2012). Öğrenen farklılıklarını önemseyen, öğretim ortamlarının etkili, verimli ve işlevsel olmasını önemseyen sistemlerde benzer değere sahip bir diğer faktördür (Boogert vd., 2018; Dolcos vd., 2020; Sackett vd., 2017). Özetle bulunulan dönemin dijital olanaklarından yararlanmak ve öğrenme sürecine katkı sağlayacak dinamikleri işe koşmak değerli görülmektedir. Bu noktada öğrenmenin takibi ve iyileştirilmesinde dijital teknoloji olanakları önemli yardımcılar olmaktadır (Clark-Wilson, Robutti ve Thomas, 2020). Bununla birlikte yalnızca dijital teknolojilerin kullanımı etkili öğrenme süreçlerini beraberinde getirmemektedir. Sistemli ve disiplinli bir anlayış benimsenmediği sürece öğrenme kalitesini, öğrenen motivasyonunu düşürmektedir. Böylelikle istendik öğrenme çıktıları yerine bilişsel

yüklenmeler ve kayboluşlar ortaya çıkmaktadır (Fırat ve Kabakçı Yurdakul, 2012). Bu bağlamda teknoloji, pedagoji ve alan bilgisi bileşenlerini içeren teknoloji entegrasyonunun etkili kılınması dijital öğrenme ortamları için bir zorunluluk haline gelmektedir. Bu değişkenlerin her biri kendi içinde ayrı öneme sahipken etkili bileşimleri öğrenme performansları için ayrı ve kapsamlı bir anlam ifade etmektedir (Baran ve Canbazoğlu Bilici, 2015). Teknoloji entagrasyonunu ilişkin çok sayıda model ve yaklaşım önerisi bulunmaktadır. Bunlar Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi (TPAB), Teknoloji Entegrasyonu Planlama Modeli (TEPM), TPAB Kavrama, Gözlem, Uygulama, Yansıtma (TPAB KGUY) şeklinde örneklendirilebilir. Ancak öğretim ortamlarında teknoloji entegrasyonunu etkileyen öncül kritik durumlardan biri de teknoloji kabul durumudur. Bununla ilgili teknoloji kabul modellerinin de irdelenmesi entegrasyon modellerinin zeminine ışık tutmaktadır. İlgili modellerin sistematik yapıları ve içerikleri aşağıda sunulmuştur.

1.1 Teknoloji Kabul Modeli

Davis (1989) tarafından sunulan modelde iki temel ölçüt dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki algılanan yarardır. Teknoloji kullanımının ortamda oluşturacağı yarar boyutunun hissedilmesi olarak ifade edilebilir. Teknoloji kullanımı ile istenilen hedeflere hızlı, pratik, kolay erişebilme algısı teknolojinin kabul edilişinin önünü açmaktadır. Öğrenme performansını artıracak, kalıcı öğrenmelere dayanak olabilecek, sınıf katılımına olumlu katkı sağlayacak dijital araç kullanımı istendik bir senaryodur. Bu kapsam dijital teknolojilerin kullanımına niyet edilebilmesi için öğrenci veya öğretici açısından bir yarar durumu gözetilmektedir. Teknoloji kabulünü etkileyen bir diğer koşul ise algılanan kullanım kolaylığıdır.

Kullanım kolaylığı aslında derin bir anlam taşımaktadır. Nitekim kullanımın zor olduğu durumlarda edinilen yarar boyutu fazlaysa bu zorluğu kabullenme durumunu da içermektedir. Böylelikle sürecin başında zor olarak algılanan kullanım koşulları zaman içerisinde alışıldık bir vaziyet almaktadır. Öğreticinin harcadığı çaba da öğrenme performansı açısından olumlu etkileri izlendikçe anlamlı hale gelmektedir. Sonra ki durumlarda teknoloji kullanım istekliliği artış göstermektedir. Özetle teknolojinin kullanım kolaylığı ve kullanıldığında olumlu etkilerinin var oluşu teknoloji kabulüne olumlu etki etmektedir. Teknoloji kullanımına karşı yüksek motivasyon içinde olmak başarılı öğrenme süreçlerinin dayanak noktalarından biridir ancak öğrenme başarısını garanti etmemektedir. Bu noktada entegrasyon modelleri gündeme gelmektedir.

1.2 Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi

Koehler ve Mishra (2005) tarafından ortaya çıkarılan bu model öğretici rol ve sorumlulukları üzerine inşa edilmiştir. Öğreticinin teknoloji, pedagoji ve alan bilgisini etkili ve nitelikli bir biçimde entegre edebilmesini konu edinmektedir. Önemli husus teknolojinin öğretim sürecinde farklı bir bileşen gibi görünmemesi; öğrenmenin oluşabilmesi için güçlü ve temel bir dayanak olmasıdır (Baran, Chuang ve Thompson, 2011). *Teknolojik bilgi* geleneksel teknoloji araçlarından ziyade dijital teknolojilerin temel ve işlevsel kullanımını bilmeyi, istendik öğrenme araçları, materyalleri oluşturabilmeyi ve web teknolojilerini etkin kullanmayı ifade etmektedir (Mishra ve Koehler, 2006). *Pedagojik bilgi* öğretim sürecinde ki strateji, yöntem,

teknikleri bilme ve öğrenme performansını katkı sağlayabilecek teorik ve pratik bilginin uygulayıcısı olmayı konu edinmektedir. *Alan bilgisi* ise öğrenme yaklaşımlarında bağımsız olarak alan bilgisine yeterli ve beklendik düzeyde sahip olmaktan söz eder. *Teknolojik pedagojik bilgi* öğretmenin sahip olduğu teknolojik bilginin uygun pedagojik yaklaşımlarla öğrenme ortamında kullanılabilmesini karşılamakta olan bir ifadedir. *Teknolojik alan bilgisi* konu alanı ile ilgili olan bilgi edinimi, kullanımında dijital teknolojilerden yararlanabilme olarak açıklanabilir. Öğretim sürecindeki veri toplama, belge inceleme, analiz yapma gibi tüm süreçlerde teknolojiden yararlanma da bu kapsamda değerlendirilmektedir. *Pedagojik alan bilgisi* ise konu içeriğinde yer alan bilginin etkili bir biçimde öğrenene aktarılabilmesini kapsamaktadır. Tüm bu başlıkların birleşiminden ortaya çıkan *teknolojik pedagojik alan bilgisi* ise öğretim programları genelinde, ders programları özelinde öğretim ve öğrenme hedeflerine ulaşmak için yardımcı dijital teknolojilerin uygun pedagojik süreçleri gözeterek alan bilgisi yeterli öğretim elemanları tarafından sunulması olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda öğreticinin konu alanı bilgisinin teorik olarak yeterli ve pratik uygulamaları gerçekleştirebilecek olması beklenmektedir.

Görsel 1. Sınıf İçi Teknoloji Entegrasyonu Örneği

Şekil 1'de gözlenen öğretim senaryosunda öğrenci katılımının önemsendiği izlenmektedir Böylelikle öğretici-öğrenen diyaloğunun kurulup sürdürülebilir olmasının önemi belirmektedir. Öğrenci ile iletişimini ve etkileşimini güçlü tutabilecek uygun pedagojik yaklaşımları benimsemiş olması önem taşımaktadır. Tüm bunların yanında derse katkı sunabilecek, öğrenmeyi pekiştirebilecek dijital teknoloji araçlarının işlevlerine ve kullanımına hakim olması beklenmektedir.

Teknoloji Entegrasyonu Planlama Modeli (TEPM)

Roblyer ve Doering (2010) tarafından sunulan model temelini teknolojik pedagojik alan bilgisine dayandırmaktadır. Ancak bu temel üzerinde önemli inşalar bulunmaktadır. Altı aşamalı bu modelde birinci basamak öğreticinin teknolojik, pedagojik ve alan bilgilerine yönelik değerlendirmeler yapılarak eksik olan kısımların tamamlanmasını konu edinmektedir (Mazman ve Usluel, 2011). İkinci aşamada öğreticinin kullanımını planladığı teknolojiye

yönelik beklentilerini belirlemesi ve kullanım yararlarını listelemesi beklenmektedir. Böylelikle kullanılacak teknolojinin ders çıktılarına etkisi ve yararı konusunda fikir geliştirmesi beklenebilecektir. Bir sonraki aşamada öğrenci davranışları ve öğrenmelerinin değerlendirilebilmesi için araçlar geliştirilmelidir. Bir başka ifade ile ölçme değerlendirmenin teknoloji kullanımı ile nasıl etkilendiğinin belirlenmesi için planlama yapılmalıdır. Dördüncü aşamada ise öğretim sürecinde teknoloji entegrasyonu için kullanılacak strateji, yöntem ve tekniklerin belirlenmesi esastır. Böylelikle öğrenme problemlerine en ideal çözümün hangi metotlarla aşılabileceği belirlenebilecektir. Planlı ve sistemli bir sürecin işaretçisi olarak görülmektedir. Beşinci aşamada ise teknik altyapı önemsenmektedir. Teknolojinin öğretim ortamında işlevsel kullanımı için gerekli donanım ve yazılım araçlarının olması bu aşamanın altını çizdiği noktadır. Altıncı ve son aşamada süreç değerlendirmesi bütün olarak yapılmaktadır. Öğretim hedeflerine ulaşma başarısı, öğrenen görüş ve değerlendirmeleri önemsenmektedir. Bu aşamada temel amacın yalnızca başarı değil öğrenen istek ve motivasyonlarının da önemsendiğini göstermektedir. Ek olarak kullanılan stratejilerin pedagojik ve teorik olarak değerlendirilmesi de mümkün olmaktadır (Eren ve Yurtseven Avcı, 2016).

TPAB Kavrama, Gözlem, Uygulama, Yansıtma Modeli

Bu model TPAB modelinin teorik yapısının pratik uygulamalarını önemseyen eleştirel bir yapıdadır (Kaya ve Yılayaz, 2013). Temellerini TPAB'dan almasına karşılık öğretmenlerin uygulama sürecindeki tüm hamlelerini kavrama ile süreci başlatmaktadır. Öğretmene kavramsal bilgiler ve yaklaşımlar sunulduktan sonra sahada izlenmesi ile süreç devam etmektedir. Deneyimli öğretmenlerin gözlem raporları ve izlem notları ile öğretmenin seviyesi belirlenmektedir. Sonrasında ders planları hazırlanmakta ve uygulayıcı öğretmenin performansı takip edilmektedir. Bu aşamadan sonra öğretmene geri bildirimler verilmekte, performans iyileştirici alternatif yaklaşımlar sunulmaktadır. Sarmal bir döngü ile uygulamalı TPAB süreci devam ettirilmektedir (Jang ve Chen, 2010).

Öğretim sürecinde dikkatin kazanılmasında, öğrenme başarısının değerlendirilmesine kadar verimli ve işlevsel bir teknoloji entegrasyonu öğrenme ortamları için kritik değer taşımaktadır.

Görsel 2. Öğrenen Katılımı ve Teşviği

Öğrenen motivasyonu ve dikkati bu süreçte önem taşımaktadır. Ancak öğrenme performansı temel hedeflerden öncelikli olanıdır. Öğrenme sürecinin mikro ölçekli bir alanında da teknoloji entegrasyonları zaman zaman önemli ve yeterli olabilmektedir. Bu bağlamda teknoloji entegrasyonun bir zorunluluk olmadığını, kullanımının yarar sağladığı durumlar için değerli olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Bu kapsamda söz edilen değişkenlerin irdelenmesi ve kullanım alanlarının gerekçelendirilmesi kritik öneme sahip olmaktadır.

Öğretimde teknoloji entegrasyonu teorik bir çerçeve sunmakla birlikte sürecin bütününde uygulamalı olarak takibi önemsemektedir. Ancak uygulamanın başarı ölçütleri entegrasyonu etkileyen kritik değişkenleri bizlere işaret etmektedir. İlgili değişkenlerin incelenmesi, açıklanması ve detaylandırılması alanyazın, araştırmacılar ve uygulayıcılar için değerli ve önemli görülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada teknoloji entegrasyon süreçlerine yönelik alanyazında sunulan değişkenlerin belirlenmesi ve incelenmesi amaçlanmaktadır. Alanyazın derlemesi ve betimlemesi niteliğinde bir araştırmadır. Nitel araştırma yaklaşımlarından "derleme" kategorisine dahil olmaktadır. Derleme çalışmaları mevcut fikirlerin ve araştırma sonuçlarının sistematik ve disiplinli bir biçimde sentezini konu edinmektedir (Herdman, 2006). Ulusal ve uluslararası alanyazında yer alan teknoloji entegrasyonu modellerinde işaret edilen kritik öğelerin belirlenmesi ve entegrasyona ilişkin ifadelerin kavram analizi hedeflenmektedir. Bu bağlamda çalışmada betimsel bir sunum yer almaktadır. Elde edilen veriler ise içerik analizleri ile sunulmaktadır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Öğreticinin teknoloji bilgisi ve yeterliliği etkili teknoloji entegrasyonu için yeterli olmamaktadır. Öğrenenin dijital teknoloji deneyimi de dijital öğrenme ortamlarında yüksek öğrenme performansı göstereceğine kanıt oluşturmamaktadır. Dijital teknoloji öğrenme başarısı için önemli bir yardımcı öğedir. Performansın mutlak dayanağı öğrenen hazırbulunuşluğu, teknoloji kabul ve kullanım seviyesi, öğrenme motivasyonu olmaktadır. Öğretici tarafında ise benzer biçimde teknoloji kabul ve kullanımda yüksek seviyede yer alma, etkili dijital teknoloji araçlarını kullanabilme ve uyarlayabilme, tüm bunları alan bilgisi ve pedagojik yeterlikle harmanlama önem taşımaktadır.

Öğreticinin teknoloji entegrasyonu için yeterli teknik altyapı olan bir ortamda bulunması değerlidir. Temel değişken teknik altyapı ve sürdürülebilir koçluktur. Deneyimli öğretici veya profesyonel koçların öğretmenle süreci takip etmeleri kritik öneme sahiptir. Öğretmenlerin teorik bilgilerinin üzerine uygulama başarısını etkileyen motivasyonel değişkenlerde alanyazında karşımıza çıkmaktadır. Öğreticinin beklediği destek algısı ve talebinin zamanla azaltılması gerekmektedir. Böylelikle profesyoneller daha fazla gereksinim duyan öğreticilere destek olabileceklerdir. Buna ek olarak öğretmenin güncel uygulama ve gelişmeleri takip etmesi büyük öneme sahiptir. Bu noktada da uygulama koçlarının desteği ve rehberliği tekrar gereklilik kazanmaktadır. Ancak profesyonel bir öğretici olduktan sonra bu gereksinimlerin azalarak kaybolması beklenmektedir.

Öğretim programları ve iyi yapılandırılmış bir ders tasarımı öğreticilerin dikkatle takip etmesi gereken durumlardır. Nitekim öğretimin her ders ve ünite için doğru stratejilerle planlanmış bir program gereksinimi bulunmaktadır. Öğrenen hazırbulunuşluğu ve öğretici yeterliklerine göre etkili yöntem ve tekniklerin belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenme performansını üst düzeye çıkarabilecek yeni yaklaşımların benimsenmesi entegrasyon süreçleri için bir zorunluluk halini almaktadır.

Özetle öğreticinin entegrasyon modellerinde yer alan üç temel öğeyi işe koşabilmesi etkili bir entegrasyon süreci için yeterli olmazken, eğitsel teknoloji içerikleri üretebilme, uyarlayabilme standartlarına ulaştırabilme gibi yeterliklere de sahip olması beklenmektedir. Bunun yanında disiplinler arası anlayışla alan içi ve alan dışı öğretim kapsamında kalma koşuluyla işbirlikli dijital çalışma ortamları oluşturabilme ve uyumsama davranışlarının da bu sürece katkı sağlaması beklenmektedir. Birlikte, etkili, ilerlemeci bir entegrasyon sürecinin kritik değişkenleri profesyonel destek, teknik altyapı, yeterli teknolojik pedagojik alan bilgisi, istekli, ilgili ve teknolojik deneyimli öğrenci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenlerin tamamının iyileştirilmesi standart bir öğretim programı ve tasarımı ile her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle düzenli aralıklarla paydaşların yeterliklerinin takibi ve düzenlenmesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

Baran, E., & Canbazoğlu Bilici, S. (2015). Teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) üzerine alanyazın incelemesi: Türkiye örneği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(1), 15-32.

Baran, E., Chuang, H. H., & Thompson, A. (2011). TPACK: An emerging research and development tool for teacher educators. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, *10*(4), 370-377.

Boogert, N. J., Madden, J. R., Morand-Ferron, J., & Thornton, A. (2018). Measuring and understanding individual differences in cognition. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, *373*(1756), 20170280.

Canbazoglu Bilici, S., Yamak, H., Kavak, N. S., Guzey, S. (2013). Technological pedagogical content knowledge self-efficacy scale (TPACK-SeS) for pre-service science teachers: construction, validation and reliability. Eurasian Journal of Education Research, 52, 37- 60.

Clark-Wilson, A., Robutti, O., & Thomas, M. (2020). Teaching with digital technology. *Zdm*, *52*(7), 1223-1242.

Davis, F. D. (1989). "Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology". *MIS Quarterly*. 13(3), 319-340.

Dolcos, F., Katsumi, Y., Moore, M., Berggren, N., de Gelder, B., Derakshan, N., ... & Dolcos, S. (2020). Neural correlates of emotion-attention interactions: From perception, learning, and memory to social cognition, individual differences, and training interventions. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *108*, 559-601.

Dunlosky, J., & Rawson, K. A. (2012). Overconfidence produces underachievement: Inaccurate self evaluations undermine students' learning and retention. *Learning and Instruction*, *22*(4), 271-280.

Eren, E., & Avcı, Z. Y. (2016). Okul-üniversite işbirliği kapsamında e-içeriklerin geliştirilmesi: Teknoloji entegrasyonu planlama modeli kapsamında bir durum değerlendirmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(26/2), 57-83.

Fırat, M., & Kabakçı Yurdakul, I. (2012). Eğitsel Hiper Ortamlarda Gezinim Performansı Değişkenlerinin Belirlenmesi. *Education Sciences*, *7*(1), 296-304.

Herdman, E. A. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler (Çev. Z. Dörtbudak), Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 3(1), 2-4.

Jang, S. J., & Chen, K. C. (2010). From PCK to TPACK: Developing a transformative model for pre-service science teachers. Journal of Science Education and Technology, 19(6), 553- 564.

Kaya, Z., & Yılayaz, Ö. (2013). Öğretmen eğitimine teknoloji entegrasyonu modelleri ve teknolojik pedagojik alan bilgisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *4*(8), 57-83.

Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2011). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenme-öğretme süreçlerine entegrasyonu: Modeller ve göstergeler. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *1*(1), 62-79.

Ritter, F. E., Baxter, G., Kim, J. W., & Srinivasmurthy, S. (2013). Learning and retention. *The Oxford handbook of cognitive engineering*, 125-142.

Sackett, P. R., Lievens, F., Van Iddekinge, C. H., & Kuncel, N. R. (2017). Individual differences and their measurement: A review of 100 years of research. *Journal of Applied Psychology*, *102*(3), 254.

GEMİ KAPTANLARINDA BİLİŞSEL KAYIPLARA NEDEN OLAN FAKTÖRLERİN BULANIK AHP (BAHP) YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr.Üyesi Selen UYGUNGİL ERDOĞAN[1]

Dr. Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ [2]

[1] Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
ORCID ID:0000-0002-7916-1709
[2] Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
ORCID ID:0000-0001-7199-8267

ÖZET

Rutin, basit ve günlük işlerde hata yapma eğilimi ve unutkanlıklar olarak kısaca açıklanabilen bilişsel kayıpların, sonuçları itibarı ile günümüz iş dünyasında önemi gittikçe artmaktadır. Sektör farkı gözetmeksizin, her çalışan zaman zaman farklı düzeylerde bilişsel kayıplar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Denizcilik sektörü açısından değerlendirildiğinde ise, gemilerdeki üst düzey yöneticiler olarak görülen gemi kaptanları için bilişsel kayıplar, sektöre özel dinamiklerden dolayı önemli olmanın ötesinde hayati unsurlar taşıyabilmektedir. Nitekim, denizciliğin kendine özgü zorluklarına dikkat çekmek üzere, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO- International Maritime Organization) tarafından 2010 yılı, dünya üzerindeki 1.5 milyon denizci için "Dünya Denizci Yılı – Year of the Seafarer" olarak ilan edilmiştir. Öte yandan, dünya taşımacılığının hacim olarak yaklaşık yüzde 85'inin, petrol ve petrol türevlerinin ise yaklaşık yüzde 97'sinin denizyolu ile taşınıyor olması (uab.gov.tr), gemi kaptanlarında bilişsel kayıpların yaratabileceği olası tehlikelerin büyüklüğünü ifade etmesi açısından dikkat çekicidir. Bu nedenle bu çalışmada, gemi kaptanlarında bilişsel kayıplara neden olan yaş, stres, aileden uzak kalma, alkol ve madde kullanımı, fiziksel yorgunluk, zihinsel yorgunluk, uykusuzluk, zaman baskısı, depresyon, iş yükünün fazlalığı, düzensiz yaşam, tükenmişlik, sosyal ilişkiler gibi kişisel, örgütsel ve çevresel faktörlerin literatür ışığında ortaya konulması ve ardından önem sıralamasının bulanık AHP yöntemiyle belirlenmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen sonuçların literatüre sağlayacağı katkının yanı sıra, gemi kaptanlarında bilişsel kayıpları önlemek üzere, gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik farkındalık oluşturacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gemi kaptanları, Bilişsel kayıp, Bulanık AHP yöntemi

1. GİRİŞ

Günlük faaliyetlerini yürütürken küçük hatalar yapmak pek çok kişinin karşılaştığı, olağan sayılan bir durum olarak görülmektedir. Bununla birlikte, bilişsel hataların sıklıkla meydana geliyor olması, ciddi sonuçlara neden olabilmekte ve rutin faaliyetlerin başarılı bir şekilde yerine getirilmesini engelleyebilmektedir. Günlük, rutin faaliyetler sırasındaki hatalar ve

eksiklikleri ifade eden bilişsel kayıplar, isimleri veya önemli randevuları unutmak, trafik işaretlerini veya yol tabelalarını fark etmemek, kapının kilitli olup olmadığını hatırlayamamak, bir şeye takılıp tökezlemek, markete gidip ne alacağını unutmak gibi dikkat, hafıza ve psikomotor koordinasyondaki küçük eksiklikleri yansıtmaktadır (Dzubur vd., 2020; Markett vd., 2020; Matthews vd., 1990).

Broadbent vd. (1982) tarafından kavramsallaştırılan bilişsel kayıplar, bir kişinin normal şartlarda hatasız yapabilmesi gereken basit günlük görevleri yerine getirirken ortaya çıkan bilişsel temelli hatalar şeklinde tanımlanmakta; konsantrasyon sorunları, hafıza kaybı ve azalmış algı ile karakterize edilmekte (Voortman vd., 2019) ve rutin işlerde herkesin başına gelebilen bazen gülünç derecede basit atlamaları, dalgınlıkları, algısal başarısızlıkları kapsamaktadır (Broadbent vd., 1982).

Alan yazında bilişsel kayıpların nedenlerini yorgunluk, uykusuzluk (Voortman vd, 2019; Wallace vd., 2003); stres (Dzubur vd., 2020; Özdevecioğlu vd., 2013; Broadbent vd., 1982; Willert vd., 2010); kaygı (Ekici vd., 2016; Dzubur vd., 2020); sigara ve/veya alkol kullanımı (Dzubur vd., 2020); tükenmişlik (van der Linden vd., 2005; Özdevecioğlu vd., 2013); uyku kalitesi (Iwasa vd., 2022; Willert vd., 2010) ile ilişkilendiren çalışmalar yer almaktadır. Bilişsel kayıpların bir diğer nedeni, can sıkıntısı olarak tespit edilmiştir (Wallace vd., 2003). Farmer ve Sundberg (1986) can sıkıntısı eğilimli kişiyi "değişen derecelerde depresyon, umutsuzluk, yalnızlık ve dikkat dağınıklığı yaşayan kişi" olarak tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda, depresyon, umutsuzluk, yalnızlık ve dikkat dağınıklığının bilişsel kayıpların nedenleri arasında yer aldığını ileri sürmek mümkündür. Bir başka çalışmada Iwasa vd., (2022) 40–84 yaş aralığında bireylerin bilişsel kayıplarını inceleyerek, yaş ile bilişsel kayıplar arasında yüksek düzeyde ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Ancak, Hitchcott vd., (2017) tarafından 65 yaş ile 84 yaş üstü katılımcılar üzerinde yürütülen çalışmada, yaş ile bilişsel kayıplar arasında ilişki tespit edilemediği dikkat çekici bir bulgu olarak sunulmuştur.

Küresel ticaretin, diğer bir ifade ile, 21. yüzyıl yaşamının bağlı olduğu enerji, gıda, hammadde ve mamul ürünlerinin yaklaşık %90'ı deniz taşımacılığı ile sevk edilmektedir. Deniz taşımacılığının öneminin dikkat çekici bir göstergesi olarak ifade edilebilecek bu oran, uluslararası ticaretle uğraşan yaklaşık 80.000 ticari gemi ile yılda yaklaşık on bir milyar ton kargo veya gezegendeki her insan için 1,5 ton anlamına gelmektedir (ICS, https://www.ics-shipping.org). Öte yandan, 2018 yılında meydana gelen 2.698 nakliye kazası göz önünde bulundurulduğunda ciddi bir risk unsuru anlamına geldiği de söylenebilir (Qiao vd., 2021). EMSA Avrupa Deniz Güvenliği Ajansı'nın (EMSA- European Maritime Safety Agency) denizdeki yaralanma ve olaylara ilişkin 2021 yılı raporuna göre, 2014-2020 yıllarını kapsayan kaza olayları veya katkıda bulunan faktör seviyelerinde, tüm olayların %89,5'i insan eyleminden kaynaklanmaktadır (https://www.emsa.europa.eu). Žagar vd., (2020) geminin köprüsündeki modern seyrüsefer yardımcılarına rağmen, denizdeki olayların nedeninin genellikle insan faktörleri -yüksek bilişsel yük dahil olmak üzere- ile ilişkilendirildiğini belirtmektedirler.

Gemi çalışanları açısından değerlendirildiğinde, deniz üzerinde olmanın ve gemi yaşantısının kendine özel zorluklarının yanı sıra, gemideki iş düzeni ve birey arasındaki uyum da son derece

önemlidir. Gemi çalışanlarının rutin iş mücadelesi sadece gemi, yük ve çevre emniyetini düşünmekle sınırlı olmayıp; doğa şartlarıyla mücadeleden, denetimlerle, operasyonların zorluklarıyla uğraşmaya, yoksunluk ortamında ve karadan uzakta yaşamın oluşturduğu sosyal yaşam eksikliğine dek geniş bir alana yayılmaktadır. Tüm bu zorlu süreçlerde başarısız, dikkatsiz bir bireye dönüşmesinin, tükenmişlik yaşamasının kaçınılmaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Zorba, 2016). Tükenmişliği etki eden unsurlar içinde iş yükü, yaş, medeni durum, işte çalışma süresi, uzun çalışma saatleri, olumsuz fiziksel koşullar, iş güvenliği eksikliği, sorumluluk gibi faktörler yer almaktadır (Maslach & Leiter, 2016; Aydemir ve İçelli, 2013; Edú-Valsania vd., 2022; Budak ve Sürgevil, 2005; Korunka vd., 2010; Arı ve Bal, 2008; Kurt, 2010; Ardıç ve Polatçı, 2008).

Kurt (2010) gemi adamlarında tükenmişliğin en önemli belirtisinin kronik yorgunluk olduğunu belirtmekte, ilave olarak, tükenmişliğin diğer belirti ve nedenleri arasında artan iş yükü, uyumsuzluk, artan alkol ve/veya tütün ürünleri bağımlılığı, kazalara yatkınlık, uzun çalışma saatleri, gürültü ve uyku bozukluğu faktörlerine dikkati çekmektedir. Literatür incelendiğinde, gemi adamları ile ilgili çalışmalar içinde stres, depresyon, psikolojik dayanıklılık, ruh sağlığı ve yorgunluk (Uslu, 2021; Kınalı, 2020; Dohrmann vd., 2019; Wadsworth vd., 2006) faktörleri ile ilişkisi bağlamında yürütülen araştırmalar da görülmektedir.

Çalışmada, denizcilik sektörünün ailelerinden binlerce mil uzakta, aylarca çalışmak, yaşam ve çalışma alanının aynı ortamda olması, uzun süre karayı görmeden, kısıtlı bir alan içinde kalmak gibi kendine özel dinamikleri ve literatür incelemesi sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda bilişsel kayıpları incelemek üzere, gemi kaptanları tercih edilmiştir. Gemi kaptanları ve bilişsel kayıpları bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanılmadığından, çalışmanın literatürdeki bu boşluğu dolduracağı öngörülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, gemi kaptanlarının bilişsel kayıplarının nedenlerinin önem sıralamasını, bulanık AHP yöntemi (BAHP) ile tespit etmek amaçlanmaktadır.

2. METODOLOJİ

Bulanık mantık kavramı ilk olarak Lotfi A. Zadeh tarafından 1965 yılında ortaya atılmıştır. Yapılan çalışmada insan düşüncesinin bulanık olduğundan bahsedilerek 0 ve 1 ile gösterilen ikili mantık yönteminin gerçek hayatta karşılaşılan olayları tanımlamada yetersiz kaldığından bahsedilmiştir (Zadeh, 1965). İnsanların objektif olmayan davranışları, farklı algılama biçimleri ve hedeflerindeki belirsizlikler bulanıklık kavramı ile izah edilebilir. Böylece bulanık mantık yardımıyla değişik yapıdaki belirsizlikler ve karışık durumlar daha kolay modellenebilmektedir. Diğer bir ifade ile bulanık mantık kavramı, matematiğin gerçek dünyaya uygulanması biçiminde tanımlanabilmektedir (Başkaya, 2011).

Sözel değişkenlerin kullanımına izin vermesi, bulanık mantığı diğer mantık sistemlerinden ayırmaktadır. Sözel değişkenler, net olarak ifade edilemeyen kavramların yaklaşık olarak nitelenebilmesini sağlar. Böylece sözel değişkenler, sözel ifadeleri matematiksel olarak ifade edebilmek için bulanık kümelerin kullanımını gerektiren bir araç haline gelmektedirler (Şengül vd., 2012). İlk kez Zadeh (1965) tarafından ortaya atılmış olan bulanık küme kavramı, devamlı üyelik derecesine sahip nesneler kümesini ifade etmektedir. Bulanık küme, her nesneyi 0 ile 1

arasında değişen üyelik derecesine sahip üyelik fonksiyonu ile nitelendirilmektedir. Üçgen bulanık sayılar, üç tane gerçek sayılarla tanımlanmış bulanık sayıların özel bir çeşidi olup; l, m, u şeklinde ifade edilmekte ve üyelik fonksiyonu şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$\mu_{\tilde{A}}(x;l,m,u) = \begin{cases} l \le x \le m & ise \quad \dfrac{(x-1)}{(m-l)} \\ m \le x \le u & ise \quad \dfrac{(u-x)}{(u-m)} \\ x > u \; veya \; x < 1 & ise \quad 0 \end{cases} \qquad (1)$$

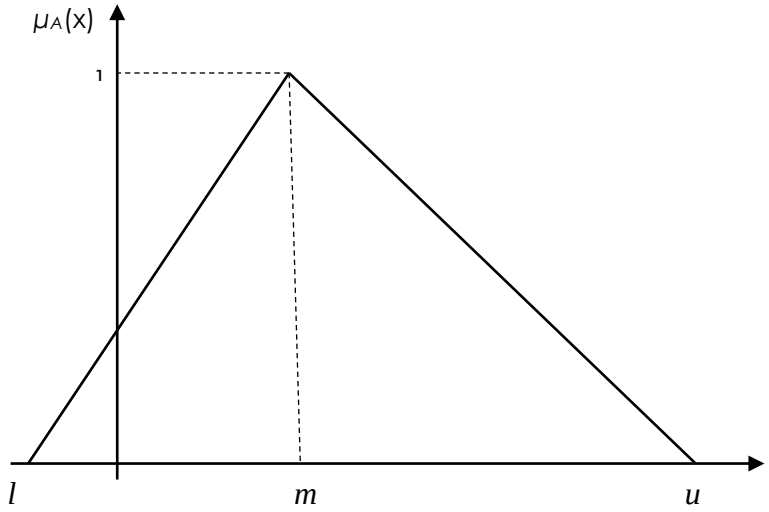

Görsel 1. Üçgen Üyelik Fonksiyonu

μ_A(m) = 1 olmak üzere *m*'ye üçgen bulanık sayının tepesi denir ve *m*'nin *l* ve *u*'nun orta noktası olma zorunluluğu yoktur (Baykal ve Beyan, 2004)

Hiyerarşik yapı analizi ve bulanık küme teorisinin birleşimi ile çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde sistematik bir yaklaşım oluşturulmaktadır (Ertuğrul, 2007). Literatür incelendiğinde, farklı yöntemler kullanılarak uygulanan farklı BAHP yöntemlerinin olduğu görülmekte, her bir yöntemin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Göksu ve Güngör (2008), genişletilmiş BAHP yönteminin diğer yöntemlere kıyasla avantajlı yanının hesap gereksiniminin az olması ve klasik AHP'nin adımlarını izleyerek ilave işlem gerektirmemesi, dezavantajının ise sadece bulanık üçgen sayıları kullanması olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada Chang (1996) tarafından geliştirilen genişletilmiş analiz, Kwong-Bai ve kareli ortalama yöntemleri kullanılmıştır.

Gemi kaptanlarında bilişsel kayıplara neden olan faktörlerin önem derecelerini belirleyebilmek amacıyla 8 karar vericiye, literatür araştırması doğrultusunda belirlenmiş kriterlerin yer aldığı ikili karşılaştırmalara dayanan bir anket uygulanmıştır. Uygulanan anket için oluşturulan hiyerarşik yapı Görsel 2'de görülmektedir.

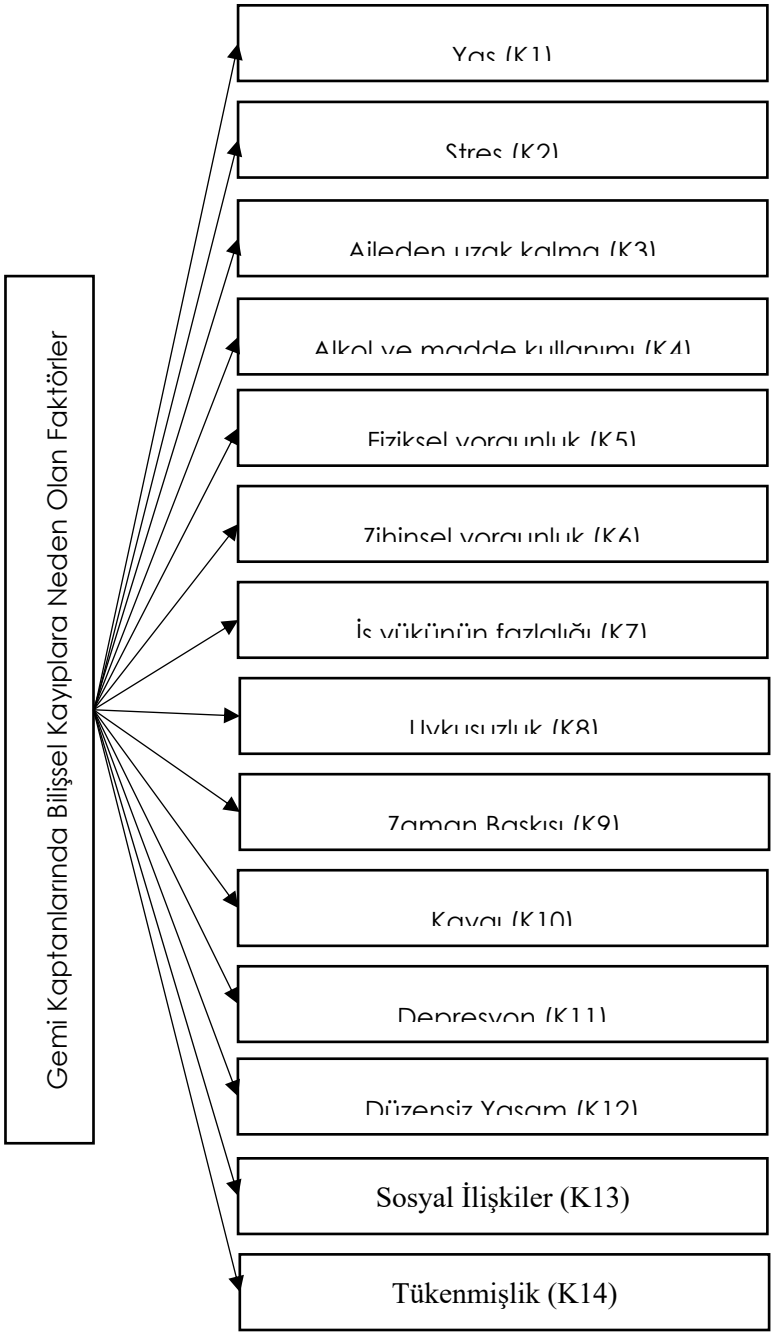

Görsel 2. Problemin Hiyerarşik Yapısı

Karar vericiler, mesleki deneyimi 15 yılın üzerinde olan ve uzakyol gemi kaptanı yeterliliğine sahip kaptanlardan oluşmaktadır. Bulanık AHP yöntemi için literatürde sıklıkla yer alan ve kriterlerin değerlendirilmesinde kullanılan dilsel değerler ve üçgensel bulanık sayı karşılıkları (Chan vd., 2008; Başlıgil, 2005; Kahraman vd., 2004) Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1: Kriterlerin İkili Karşılaştırmasında Kullanılan Dilsel İfadeler ve Üçgensel Bulanık Sayı Karşılıkları

Dilsel İfade	Bulanık Ölçek	Karşılık Ölçek
Aynı	(1, 1, 1)	(1, 1, 1)
Nispeten Önemli	(2/3, 1, 3/2)	(2/3, 1, 3/2)
Önemli	(3/2, 2, 5/2)	(2/5, 1/2, 2/3)
Çok Önemli	(5/2, 3, 7/2)	(2/7, 1/3, 2/5)
Kesin Önemli	(7/2, 4, 9/2)	(2/9, 1/4, 2/7)

Karar vericiler (Gemi kaptanları) tarafından yapılan ikili karşılaştırmaların bir kısmı Ek 1'de gösterilmiştir. Her bir kriterin ikili karşılaştırılabilmesi için gemi kaptanları tarafından belirtilen dilsel ifadelerin birleştirilmesinde sonuçların üçgen bulanık sayı değerlerine daha yakın olması ve karşıtlarının da alınmasını sağlamak amacıyla geometrik ortalama yöntemi kullanılmıştır. Uzmanlar görüşlerini belirtirken ortaya çıkabilecek olası uzlaşmazlıkları önlemek üzere literatürde yaygın olarak tercih edilen teknik, geometrik ortalamanın alınmasıdır (Saaty, 1980). Anketler aracılığıyla alınan uzakyol kaptanlarının görüşlerinin geometrik ortalaması hesaplanmış ve bu ortalamalar matrise dönüştürülerek kriterlerin ağırlıklarının hesap edilebilmesi için gerekli olan bulanık ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur.

Gemi kaptanlarının görüşlerine ait bulanık sayılardan oluşan matris 1 nolu denklem yardımıyla durulaştırılarak kesin sayılardan oluşan matris haline getirilmiştir.

Örneğin M (l, m, u) üçgensel bulanık sayısı için durulaştırma aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$G.O.(M) = \sqrt{\frac{l^2 + m^2 + u^2}{3}} \qquad (1)$$

Böylece uzmanların görüşleri birleştirilerek tek bir sayı haline getirilmekte ve kriterlerin ağırlık vektörleri hesaplanmaktadır. Yapılan işlemler sonucu elde edilen ağırlık vektörü Çizelge 2'de görülmektedir.

Çizelge 2. Kriterlerin Kullanılan Yöntemlere Göre Hesaplanan Ağırlık Vektörleri

	Genişletilmiş analiz yöntemi	Kareli Ortalama Yöntemi	Kwong-Bai Yöntemi
Yaş	0,0828	0,0675	0,053201
Stres	0,0764	0,0667	0,052163
Aileden uzak kalma	0,1012	0,0668	0,046027
Alkol ve madde kullanımı	0,8883	0,2253	0,186399
Fiziksel yorgunluk	0,2559	0,0841	0,063734
Zihinsel yorgunluk	0,349	0,0964	0,075484
İş yükünün fazlalığı	0,463	0,1137	0,086954

Uykusuzluk	0,7745	0,1898	0,155294
Zaman baskısı	0,176	0,0764	0,06007
Kaygı	0,0367	0,0621	0,046944
Depresyon	0,4329	0,1086	0,084987
Düzensiz yaşam	0	0,0235	0,017612
Sosyal ilişkiler	0	0,0269	0,020989
Tükenmişlik	1	0,2777	0,220205

Ağırlık vektörlerinin normalizasyonu yapılarak kriterlerin öncelik değerleri elde edilmektedir. Öncelik değerleri büyükten küçüğe doğru sıralanarak en büyük değer en iyi olacak şekilde değerlendirilmektedir. Kriterlerin hesaplanmış öncelik değerleri Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3: Kriterlerin Kullanılan Yöntemlere Göre Hesaplanan Öncelik Değerleri

Kriterler	**Genişletilmiş analiz yöntemi**	**Sıra**	**Kareli Ortalama**	**Sıra**	**Kwong-Bai Yöntemi**	**Sıra**
Tükenmişlik	0,2157	1	0,1869	1	0,1882	1
Alkol ve madde kullanımı	0,1916	2	0,1517	2	0,1593	2
Uykusuzluk	0,1670	3	0,1278	3	0,1327	3
İş yükünün fazlalığı	0,0999	4	0,0765	4	0,0743	4
Depresyon	0,0934	5	0,0731	5	0,0726	5
Zihinsel yorgunluk	0,0753	6	0,0649	6	0,0645	6
Fiziksel yorgunluk	0,0552	7	0,0566	7	0,0545	7
Zaman baskısı	0,0379	8	0,0515	8	0,0513	8
Aileden uzak kalma	0,0218	9	0,0450	10	0,0393	12
Yaş	0,0179	10	0,0455	9	0,0455	9
Stres	0,0165	11	0,0449	11	0,0446	10
Kaygı	0,0079	12	0,0418	12	0,0401	11
Sosyal ilişkiler	0,0000	13	0,0181	13	0,0179	13
Düzensiz yaşam	0,0000	14	0,0158	14	0,0151	14

Kriterlerin öncelik değerlerinin sıralamasının belirlenmesi amacıyla Bulanık AHP yöntemlerinden olan ve literatürde sıklıkla kullanılan yöntemlerden Chang'in Genişletilmiş analiz yöntemi, Kareli ortalama yöntemi ve Kwong-Bai yöntemlerine göre 3 farklı şekilde hesaplama yapılmıştır. Literatürde en çok kullanılan yöntem Chang'in Genişletilmiş analiz yöntemi olmasına rağmen bu yöntemin bazı sakıncaları bulunmaktadır. Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü üzere bazı kriterlerin önem dereceleri sıfır "0" olarak çıkabilmektedir ve önem değeri olarak sıralamaya girememektedir. Örneğin çizelgeye göre Düzensiz yaşam ve Sosyal ilişkiler kriterlerinin önem dereceleri sıfır olarak hesaplanmıştır. Bu gibi durumlarda diğer yöntemlerin de birlikte kullanımı daha uygun olacağından bu çalışmada üç farklı Bulanık AHP yöntemi kullanılmıştır. Hesaplamalar sonucunda Tükenmişlik, Alkol ve Madde kullanımı,

Uykusuzluk kriterleri ilk üç sırayı alırken, son sırada ise sırasıyla Kaygı, Sosyal ilişkiler ve Düzensiz yaşam kriterleri bulunmaktadır.

Başka bir ifade ile özetlemek gerekirse bilişsel kayıplara yol açan faktörlerin başında %21,6 ile Tükenmişlik kriteri bulunmaktadır. Sonrasında ise %19,2 oranında Alkol ve madde kullanımı kriteri gelmektedir diyebiliriz (Chang'in Genişletilmiş analiz yöntemine göre). Diğer yöntemler ve kriterlerin sıralaması çizelgede görülmektedir. Her 3 Bulanık AHP yöntemine göre sıralamaların oldukça benzer olduğu görülmektedir. Aileden uzak kalma, Yaş, Stres ve Kaygı kriterlerinin kullanılan yönteme bağlı olarak sıralama içinde yer değiştirdiği görülmektedir. Ancak önem derecelerine göre ilk 8 sırada yer alan kriterlerin her üç yöntem içinde sıralamasının aynı olduğu görülmektedir.

İkili karşılaştırmalar yapıldıktan sonra hesaplanan değerlere ait hesaplamalarda -olası bir hataya yer vermemek adına- tutarlılık oranı hesaplanmıştır. Tutarlılık oranı değerinin 0,10 değerinden daha düşük olması beklenmekte olup, aksi takdirde ikili karşılaştırma matrisinin tekrar kontrol edilmesi ve gerekli düzeltmeler yapılarak tutarlılık oranının yeniden hesaplanması gerekmektedir (Saaty, 1980).

Literatürde, genişletilmiş analiz yönteminde bazı kriterlerin "0" öncelik değerini alabileceği göz önüne alınarak tutarlılık oranlarının hesaplanmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada yapılan ikili karşılaştırmaların Kwong-Bai ve kareli ortalama yöntemlerine göre tutarlılık oranları hesaplanmış ve Çizelge 4'gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre karşılaştırma matrislerinin tutarlı olduğu görülmektedir.

Çizelge 4: Kwong-Bai ve Kareli Ortalama Yöntemine Göre Hesaplanan Tutarlılık Oranları

	Kwong-Bai	**Kareli Ortalama**
Tutarlılık Oranı	0,096	0.051
Sonuç	Tutarlı	Tutarlı

Ek 1. Karar Vericiler (Gemi Kaptanları) Tarafından Yapılan İkili Karşılaştırmalar

KRİTERLER	KARAR VERİCİLER																								
	KAPTAN 1			KAPTAN 2			KAPTAN 3			KAPTAN 4			KAPTAN 5			KAPTAN 6			KAPTAN 7			KAPTAN 8			
Yaş	0,20	0,33	1,00	0,14	0,20	0,33	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00	1,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	7,00	Stres
Yaş	5,00	7,00	9,00	5,00	7,00	9,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	7,00	9,00	9,00	3,00	5,00	7,00	Aileden uzak kalma
Yaş	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,11	0,11	0,14	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	Alkol ve madde kullanımı
Yaş	3,00	5,00	7,00	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	3,00	5,00	7,00	0,14	0,20	0,33	0,20	0,33	1,00	0,20	0,33	1,00	Fiziksel yorgunluk
Yaş	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,11	0,14	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,11	0,14	0,11	0,11	0,14	Zihinsel yorgunluk
Yaş	0,20	0,33	1,00	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,20	0,33	1,00	0,20	0,33	1,00	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	İş yükünün fazlalığı
Yaş	0,11	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	0,11	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,20	0,33	1,00	0,11	0,14	0,20	Uykusuzluk
Yaş	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,11	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,20	0,33	1,00	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	Zaman baskısı
Yaş	1,00	1,00	1,00	0,20	0,33	1,00	1,00	3,00	5,00	0,20	0,33	1,00	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00	1,00	0,14	0,20	0,33	1,00	3,00	5,00	Kaygı
Yaş	0,11	0,11	0,14	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	Depresyon
Yaş	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	1,00	3,00	5,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	Düzensiz yaşam
Yaş	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	5,00	7,00	9,00	Sosyal ilişkiler
Yaş	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,11	0,11	0,14	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	Tükenmişlik
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
Depresyon	1,00	3,00	5,00	1,00	3,00	5,00	3,00	5,00	7,00	1,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	3,00	5,00	7,00	3,00	5,00	7,00	1,00	3,00	5,00	Düzensiz yaşam
Depresyon	5,00	7,00	9,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	1,00	3,00	5,00	5,00	7,00	9,00	Sosyal ilişkiler
Depresyon	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	Tükenmişlik
Düzensiz yaşam	1,00	3,00	5,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00	1,00	3,00	5,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	7,00	1,00	3,00	5,00	1,00	3,00	5,00	Sosyal ilişkiler
Düzensiz yaşam	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	0,11	0,11	0,14	Tükenmişlik
Sosyal ilişkiler	0,14	0,20	0,33	0,11	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	0,11	0,14	0,20	0,14	0,20	0,33	Tükenmişlik

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlk olarak 1980'li yıllarda Broadbent vd. (1982) tarafından kavramsallaştırılmış olan bilişsel kayıplar, günümüzün kaotik ve stres yüklü iş hayatında görmezden gelinemeyecek kadar önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin normal şartlarda sorunsuzca tamamlayabildiği basit ve rutin görevlerde yapılan zihin temelli hatalar olarak tanımlanan bilişsel kayıplar ile günlük hayatın olağan akışında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bilişsel kayıpların günlük rutin faaliyetlerdeki, anahtarı almadan kapıyı çekmek veya elindeki bir nesneyi aramak gibi küçük dikkat dağınıklıkları ve zararsız unutkanlıklardan, iş hayatında yaşanabilecek ciddi boyutlu kazalara değişen yelpazede potansiyel olumsuz sonuçları araştırmacıların konuya yönelik ilgisini arttırmaktadır. Deniz taşımacılığının küresel ticaret bağlamındaki önemi ile olası bilişsel kayıpların neden olabileceği potansiyel tehlikeler doğrultusunda çalışma, gemilerde yönetici pozisyonundaki gemi kaptanları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada Chang'in Genişletilmiş analiz yöntemi, Kareli ortalama yöntemi ve Kwong-Bai yöntemi olmak üzere üç farklı Bulanık AHP kullanılarak gemi kaptanlarında bilişsel kayıplara neden olan faktörlerin önem sıralamaları tespit edilmiştir. Hesaplamalar sonucunda üç yönteme göre de, gemi kaptanlarında bilişsel kayıplara neden olan Tükenmişlik, Alkol ve Madde kullanımı ile Uykusuzluk kriterlerinin ilk üç sırada yer aldığı, son sıralarda ise sırasıyla Sosyal ilişkiler ve Düzensiz yaşam kriterlerinin bulunduğu görülmüştür. Katılımcılar, Tükenmişlik kriterini (%21,6), bilişsel kayıplara yol açan faktörler içinde öncelikli olarak önemsemektedirler. Önem sıralamasında Alkol ve madde kullanımı kriteri (%19,2) ikinci sırada, Uykusuzluk kriteri (%16,70) üçüncü sırada yer almaktadır. Elde edilen bulgular, literatürde önem sıralamasını tespit etmeye yönelik bir başka çalışmaya rastlanılmamasından dolayı kıyaslanamıyor olsa da, gemi adamlarının tükenmişlik düzeyleri ile ilgili çalışmaların varlığı (Uslu, 2021; Kurt, 2010; Zorba, 2016) ve teorik bilgiler doğrultusunda literatür ile örtüştüğü ileri sürülebilir. Alkol ve madde kullanımı yine literatür incelemesinde tükenmişliğin belirti ve nedenleri içinde yer almakta, çalışmada ise ikinci sırada önem atfedildiği görülmektedir (Kurt, 2010). Öte yandan çalışmada Aileden uzak kalma kriterine, üç farklı yönteme göre 9.,10. ve 12.sırada önem verildiği, diğer bir ifade ile önem sıralamasında sonlarda yer aldığı görülmektedir. Zorba (2016) tarafından yürütülen çalışmada gemi adamlarını en çok etkileyen unsurların başında aileden uzak olmanın geldiği tespit edilmişse de, tükenmişliği arttıran bir kriter olarak ele alınmış olması dikkat çekicidir. Çalışmanın amacına yönelik olarak gemi adamlarında bilişsel kayıplara neden olan faktörlerin önem sıralamasının belirlenmiş olmasının, araştırmacılara sonuçları test etmek üzere yeni bakış açıları ve araştırma alanları sunması beklenmektedir. Gelecek çalışmalarda, gemi kaptanlarında bilişsel kayıplara ilişkin yakınyol kaptanlarının da araştırmaya dahil edilmesi ve uzakyol kaptanları ile karşılaştırma yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik sendromu: Akademisyenler üzerinde bir uygulama (GOÜ Örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/2, 69-96.

[2] Arı, G. S. ve Bal, E. Ç. (2008). Tükenmişlik kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, 15 (1), 131-148.

[3] Aydemir, Ö. ve İçelli İ. (2013). *Burnout: Risk Factors, in S. BährerKohler (Ed.), Burnout for Experts: Prevention in the Context of Living and Working*, pp. 119-143. New York: Springer Science+Business Media.

[4] Başkaya, Z. (2011), *Bulanık Doğrusal Programlama*, Birinci Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

[5] Başlıgil, H. (2005). "The Fuzzy Analytic Hierarchy Process For Software Selection Problems". Yıldız Teknik Üniversitesi, *Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 2005/3.

[6] Baykal, N. ve Beyan, T. (2004). *Bulanık Mantık İlke ve Temelleri*, Ankara: Bıçaklar Kitabevi.

[7] Broadbent, D. E., Cooper, P. F., FitzGerald, P., & Parkes, K. R. (1982). The cognitive failures questionnaire (CFQ) and its correlates. *British Journal of Clinical Psychology*, 21(1), 1-16. https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1982.tb01421

[8] Budak, G. ve Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerine bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 95-108.

[9] Chan, F. T., Kumar, N., Tiwari, M. K., Lau, H. C., & Choy, K. (2008). Global supplier selection: a fuzzy-AHP approach. *International Journal of Production Research*, 46(14), 3825-3857.

[10] Chang, Da-Yong. (1996). "Applications of the Extent Analysis Method on Fuzzy AHP", *European Journal of Operational Research*, 95(3), 649-655.

[11] Dohrmann, S. B., Herttua, K., & Leppin, A. (2019). Fatigue in ferry shipping employees: the role of work-family conflict and supervisor support. *BMC Public Health*, 19(1) https://doi.org/10.1186/s12889-019-7954-z

[12] Dzubur, A., Koso-Drljevic, M., & Lisica, D. (2020). Understanding Cognitive Failures through Psychosocial Variables in Daily Life of Students. *Journal of Evolution of Medical and Dental Sciences*, *9*(45), 3382-3387. https://doi.org/10.14260/jemds/2020/743

[13] Edú-Valsania, S., Laguía, A., & Moriano, J. A. (2022). Burnout: A review of theory and measurement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(3), 1780, 1-27. https://doi.org/10.3390/ijerph19031780

[14] Ekici, G., Uysal, S. A., & Altuntaş, O. (2016). The validity and reliability of Cognitive failures questionnaire in university students. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*, *27*(2), 55-60.

[15] Elfferich, M. D., Nelemans, P. J., Ponds, R. W., De Vries, J., Wijnen, P. A., & Drent, M. (2010). Everyday cognitive failure in sarcoidosis: the prevalence and the effect of anti-TNF-α treatment. *Respiration*, *80*(3), 212-219. https://doi.org/10.1159/000314225

[16] EMSA -Annual Overview of Marine Casualties and Incidents 2021. https://www.emsa.europa.eu/publications/reports/item/4266-annual-overview-of-marine-casualties-and-incidents-2020.html (erişim tarihi: 22 Aralık 2022).

[17] Ertuğrul, İ. (2007). "Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve Bir Tekstil İşletmesinde Makine Seçim Problemine Uygulanması", *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 25(1), 171-192.

[18] Farmer, R., & Sundberg, N. D. (1986). Boredom proneness: The development and correlates of a new scale. *Journal of Personality Assessment, 50*(1), 4–17. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5001_2

[19] Göksu, A. ve Güngör, İ. (2008). Bulanık Analitik Hiyerarşi Proses ve Üniversite Tercih Sıralamasında Uygulanması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1-26.

[20] Hitchcott, P. K., Fastame, M. C., Langiu, D., & Penna, M. P. (2017). Cognitive failures in late adulthood: The role of age, social context and depressive symptoms. *PLoS One*, 12(12), e0189683. https://doi.org/10.1371/journal. pone.0189683

[21] ICS-The International Chamber of Shipping. Annual Review 2020. https://www.ics-shipping.org/publication/annual-review-2020/ (erişim tarihi: 21 Aralık 2022).

[22] Iwasa, H., Yoshida, Y., Ishioka, Y., & Suzukamo, Y. (2022). Association of personality with cognitive failure among Japanese middle-aged and older adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7215. https:// doi.org/10.3390/ijerph19127215

[23] Kahraman, C., Cebeci, U. ve Ruan, D. (2004), "Multi Attribute Comparison of Catering Service Companies Using Fuzzy AHP: The Case of Turkey", *International Journal of Economics*, 171-184.

[24] Kınalı, H. (2020). *Türk gemi adamlarının ruh sağlığı durumlarının analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

[25] Korunka, C., Tement, S., Zdrehus, C., & Borza, A. (2010). *Burnout: Definition, recognition and prevention approaches*. Vienna: Boit.

[26] Kurt, Ö. (2010). *Gemide çalışma koşullarının gemi adamları üzerindeki olumsuz etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[27] Markett, S., Reuter, M., Sindermann, C., & Montag, C. (2020). Cognitive failure susceptibility and personality: Self-directedness predicts everyday cognitive failure. *Personality and Individual Differences*, *159*, 109916. https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109916

[28] Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). *Burnout. In Stress: Concepts, cognition, emotion, and behavior* (pp. 351-357). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-800951-2.00044-3

[29] Matthews, G., Coyle, K., & Craig, A. (1990). Multiple factors of cognitive failure and their relationships with stress vulnerability. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 12*(1), 49-65.

[30] Özdevecioğlu, M., Karaca, M., Demirtaş, Ö., & Bayram, A. (2013). *Mesleki Stres ve Tükenmişliğin Zihinsel Kayıplar (Cognitive Failure) Üzerindeki Etkisi.* 1. Örgütsel Davranış Kongresi (15-16 Kasım 2013), Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, Sakarya, 7-15.

[31] Qiao, W., Liu, Y., Ma, X., & Lan, H. (2021). Cognitive gap and correlation of safety-I and safety-II: A case of maritime shipping safety management. *Sustainability*, *13*(10), 5509. https://doi.org/10.3390/su13105509

[32] Saaty, R. W. (1980). *The Analytic Hierarchy Process*, McGraw-Hill International Book Company, New York.

[33] T.C.Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı- https://www.uab.gov.tr/haberler/denizcilik-sektorumuzun-buyuklugu-17-5-milyar-dolari-asti (erişim tarihi: 01 Aralık 2022).

[34] Uslu, K. (2021). *Gemi adamlarında stres, tükenmişlik, depresyon düzeyleri ve ilişkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

[35] van der Linden, D., Keijsers, G. P. J., Eling, P., & van Schaijk, R. (2005). Work stress and attentional difficulties: An initial study on burnout and cognitive failures. *Work & Stress*, 19(1), 23–36. https://doi.org/10.1080/02678370500065275

[36] Voortman, M., De Vries, J., Hendriks, C. M., Elfferich, M. D., Wijnen, P. A., & Drent, M. (2019). Everyday cognitive failure in patients suffering from neurosarcoidosis. *Sarcoidosis, Vasculitis, and Diffuse Lung Diseases*, *36*(1), 2. https://doi.org/10.36141/svdld.v36i1.7412

[37] Wadsworth, E. J. K., Allen, P. H., Wellens, B. T., McNamara, R. L., & Smith, A. P. (2006). Patterns of fatigue among seafarers during a tour of duty. *American Journal of Industrial Medicine*, 49(10), 836-844. https://doi.org/10.1002/ajim.20381

[38] Wallace, J. C., Vodanovich, S. J., & Restino, B. M. (2003). Predicting cognitive failures from boredom proneness and daytime sleepiness scores: An investigation within military and undergraduate samples. *Personality and Individual Differences*, *34*(4), 635-644.

[39] Willert, M. V., Thulstrup, A. M., Hertz, J., & Bonde, J. P. (2010). Sleep and cognitive failures improved by a three-month stress management intervention. *International Journal of Stress Management*, *17*(3), 193.

[40] Žagar, D., Svetina, M., Košir, A., & Dimc, F. (2020). Human factor in navigation: overview of cognitive load measurement during simulated navigational tasks. *Journal of Marine Science and Engineering*, 8(10), 775. https://doi.org/10.3390/jmse8100775

[41] Zorba, Y. (2016). Tükenmişlik Sendromu: Gemi Kaptanları ve Güverte Zabitleri Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 97-127.

TÜRKİYE VE İRAN BEŞİNCİ SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARI ONDALIK SAYILAR KONUSUNUN FARKLI EĞİTİM PROGRAMI ALTINDA ÖĞRENCİ KATILIM DURUMUNA GÖRE İNCELENMESİ

Doktora Öğrencisi, Nesa FEIZIPOUR[1], Doç. Dr. Çiğdem ARSLAN[2], Prof. Dr. M. Emin ÖZDEMİR[3]

[1]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 812252007@ogr.uludag.edu.tr, 0000-0003-1345-4928

[2]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, arslanc@uludag.edu.tr, 0000-0001-7354-8155

[3]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, eminozdemir@uludag.edu.tr ,0000-0002-5992-094X

ÖZET

Teknolojinin ve bilimin sürekli geliştiği bir dünyada ülkeler eğitim sistemlerindeki eksikliklerin giderilmesi adına kendi eğitim sistemlerini başarılı ülkeler ile karşılaştırmaktadırlar. Eğitim sisteminin ve öğretmenlerin sınıfta kullandıkları en temel materyal ders kitapları olmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarının içerikleri günün ihtiyaçlarına ve en son bilimsel gelişmelerle koordine edilmelidir. Bu çalışmada yüzyıllardır aynı coğrafyayı paylaşan, birbirleriyle sürekli etkileşim içerisinde olan Türkiye ve İran'daki okullarda okutulan matematik ders kitapları öğrenci katılım indeksi açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Türkiye ve İran'da ders kitapları temel öğrenme araçlarıdır dolayısıyla öğretmen ve öğrencilerin faaliyetlerine rehberlik etmektedir. Araştırmada incelenecek ders kitapları; Türkiye ve İran Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) ve özel yayınevlerine ait 5.sınıf matematik ders kitaplarıdır. Türkiye ve İran'daki matematik öğretim programlarındaki ondalık sayılar konusunun karşılaştırıldığı bu çalışma nitel araştırma modellerinden doküman incelemesi olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada ders kitapları içerisinde yer alan metin ve şekiller William Romey tekniğinde belirtilen kategorilere göre kodlandırılmıştır. Bulgular neticesinde Türkiye ve İran 5.sınıf matematik ders kitaplarındaki ondalık sayılar konu anlatımı metin bağlamında William Romey tekniğine dayalı öğrenci katılım indeksinin sırası ile 0.65 ve 7.29 olduğu belirlenmiştir. Kitaplardaki ondalık sayılar konu anlatımı şekiller (grafikler) bağlamında incelendiğinde ise William Romey tekniğine dayalı sıralamasının 0.17 ve 0.34 olduğu görülmektedir. Türkiye 5.sınıf matematik ders kitabı ondalık sayılar konusunun metin açısından öğrenci katılımında daha aktif olduğu sonucuna varılmıştır. Konu içerisinde şekiller açısından bakıldığında şekillerin öğrencilerin aktif kılma düzeyinin her iki ders kitabı (İran ve Türkiye örneği) için de istenenin altında olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki matematik ders kitabının

ondalık sayılar konusunun metinler açısından daha aktif olduğu İran'daki ders kitabının ise şekiller açısında daha aktif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeleri: Matematik ders kitapları, William Romey, ondalık sayılar

1-GİRİŞ

Eğitim sürecinin en önemli materyallerinden biri olan ders kitaplarının hazırlanmasına tüm ülkeler için önem arz etmektedir. Kitapların zengin bir içeriğe sahip olması, anlaşılır ve akıcı bir dile sahip olması öğrencilerin başarılarında. Ders kitapları eğitim sisteminin ve müfredatın önemli bir parçasıdır. Öğretmenlerin eğitimde temel materyal olarak kullandıkları ders kitapların aynı zamanda öğrencilerin matematik dersinde başarılarında önemli rol oynamaktadır (Kul, Sevimli & Aksu, 2018; Mullis, Martin, Foy & Arora, 2012). Yapılan araştırmalar sonucunda da Türkiye'de temel bilgi kaynağı olarak en çok kullanılan materyallerden birinin ders kitapları olduğu görülmüştür (Tertemiz vd. 2001).

Alan yazın incelendiğinde ders kitaplarının karşılaştırılması bağlamında birçok çalışmaya rastlanmıştır. Türkiye ve Almanya matematik dersi öğretim programlarının geometri öğrenme alanı bağlamında karşılaştırılması (Çiçek, Kuzu & Çalışkan, 2021). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri 5. Sınıf Matematik Ders Kitabı Örneklerinin Karşılaştırılması (Yağan, 2020). Türkiye, Singapur ve ABD 8. Sınıf matematik ders kitapları İçerik ve Görsellik Açısından Karşılaştırılması (Özer, 2018). Türkiye ve Kanada Matematik ders kitaplarında yer alan problem kurma etkinliklerinin incelenmesi (Demirci & Kul, 2021). Türkiye ve İran'daki ders kitaplarının görsel öge, sayfa ve kapak tasarımları bağlamında karşılaştırılmıştır (Shahinpoor, 2021). Türkiye ve İran 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ise tasarım ilkeleri bağlamında incelemiştir (Subaşı, 2019).

Karamı ve arkadaşlarının (2013) İran 1. sınıf matematik ders kitabının William Romey tekniği ve Bloom'un bilişsel alanına dayalı yaptıkları içerik analizi çalışmada kitabın içeriğinin öğrencileri aktif öğrenmeye dâhil etmediği sonucuna ulaşmıştır. İran 9. Sınıf matematik ders kitabı (Askari Robati, 2020) ve İran 7. Sınıf matematik ders kitabı (Askari Robati & Khalili Kelaki, 2021) benzer şekilde William Romey tekniği ve Bloom'un un sınıflandırması ile içerik olarak incelenmiştir. Amerika, Japonya ve İran'daki birinci sınıf matematik ders kitaplarının içerikleri öğrenci katılım indeksi açısından karşılaştırılmıştır (Azadi & Shiravani, 2020). İran 6. sınıf matematik ders kitabı kesirler ünitesinin 4 farklı yöntemle incelenmesi neticesinde William Romey yöntemine göre bu bölümün metinlerinin tamamen pasif bir şekilde sunulduğu belirlenmiştir (Echresh, 2020).

Türkiye'nin matematik öğretim programının uluslararası sınavlarda başarı göstermiş ülkelerin matematik öğretim programlarıyla farklı bileşenler bağlamında sıkça karşılaştırıldığına rastlanmaktadır. Ancak Türkiye ve İran matematik ders kitaplarının karşılaştırıldığı her hangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Orta Doğu'nun iki önemli komşu ülkesi, siyasi,

kültürel, tarihi ve ekonomik ilişkileri oldukça köklü olan Türkiye ve İran'ın matematik ders kitaplarının örnek olarak seçilen ondalık sayılar konusu bağlamında karşılaştırılması önemli görülmüştür. Bu sayede araştırmanın alan yazına katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı, William Romey yöntemine dayalı olarak her iki ülkeden seçilen beşinci sınıf matematik ders kitaplarının ondalık sayılar konu içeriğinin (metin ve resimler) aktif veya pasif olma açısından incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda, araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

Alt Problemler

İran ve Türkiye 5. sınıf matematik ders kitaplarındaki ondalık sayılar konusu bağlamında metinler aktif olarak sunulmuş mudur?

İran ve Türkiye 5. sınıf matematik ders kitaplarındaki ondalık sayılar konusu bağlamında resimler (şekiller) aktif olarak sunulmuş mudur?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Yapılan bu araştırma karşılaştırmalı eğitim araştırması olmaktadır. Araştırmada nitel araştırma modellerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada karşılaştırmalı tarama yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırmada ülkelerin resmi kurumları tarafından onaylanmış matematik ders kitaplarındaki ondalık sayılar konusu William Romey tekniğine göre incelenmiştir. Türkiye ve İran'daki matematik dersi öğretim programlarını ondalık sayılar konusu bağlamında karşılaştıran bu çalışma, konu itibariyle bir ülkelerarası (Cross-National) karşılaştırmalı eğitim çalışmasıdır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada incelenen kitaplar Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının tarafından onaylanan "Özgün" yayınevi 2022-2023 5.sınıf ders kitabı ve İran'daki Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan 5. Sınıf düzeyinde kullanılan matematik ders kitaplarıdır. İran'da uygulanmakta olan 5.sınıf ortaokul matematik öğretim programına elektronik ortamda Eğitim ve Öğretim Bakanlığı resmi sayfasından ulaşılmıştır, ondalık sayılar konusu Farsça'dan Türkçe 'ye alanında uzman kişiler tarafından çevrilmiştir. Bu çeviriler matematik öğretim programları alanındaki uzmanların görüşleri alınarak kontrol edilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda Türkiye ve İran 5.sınıf matematik ders kitapları ondalık sayılar öğrenme alanı bağlamında verilerin analizinde William Romey'in tekniğine dayalı içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Türkiye ve İran matematik öğretim programlarında yer alan ondalık sayılar konusunun 5.sınıf matematik ders kitaplarının karşılaştırılarak içerik analizi kullanılmıştır. Bu yöntemde kitabın içeriği aktif ve pasif olmak üzere iki tema halinde analiz edilirmiştir. Araştırmada verilerin analizinde William Romey yöntemi ölçek olarak kullanılmıştır.

William Romey, (1968) tarafından "Fen Eğitiminde Sorgulama Teknikleri" adlı kitabında ilk kez tasarlanıp sunulan teknik ders kitaplarında, aktif ve keşfedici içeriği, aktif olmayan içerikten ayırmaktadır. Romey, ders kitaplarının içeriğinin keşfedici olması gerektiğini, öğrencide bir keşif yaratacak şekilde sunulması ve öğrenci sorularının cevaplarını kendisinin arayıp ve aktif olmalı gerektiğini belirtmektedir. Bu tür içeriği "aktif" olarak adlandırır ve yalnızca bilgiyi sunan, kavramları tanıtan ve ardından genel ilkelerin sonuçlarını sunan içeriğin aksine, "pasif içerik" kitaplar olarak adlandırmıştır.

Ders kitaplarındaki metinlerin William Romey Metodu ile değerlendirilmesi

Bir kitabın farklı bölümlerinden veya sayfalarından on sayfa rastgele seçilir. Bu çalışmada ders kitabının ondalık sayı konusu örnek olarak seçilmiştir. Seçilen sayfalardaki ifadeler incelenip her biri aşağıdaki kategorilerin birine atanır.

Gerçeğin ifadesi: öğrenci dışında başka biri tarafından yapılan varsayımların veya gözlemlerin basit ifadesidir.
Sonuçların veya genel ilkelerin ifade edilmesi (genellemeler).
Tanımlar: Fenomeni veya belirli bir kavramı tanımlayan cümlelerelerdir.
Cevapları yazar tarafından hemen verilen sorular.
Bir öğrencinin kendilerine verilen varsayımları analiz etmesini gerektiren sorular.
Öğrenciden elde ettiği sonuçları ifade etmesi istenilen cümleler.
Öğrenciden yaptığı bir deneyin sonuçlarını incelemesi veya belirtilen sorunları çözmesi istenen ifadeler.
Öğrencinin dikkatini çekmek için sorulan ve cevapları kitabın yazarı tarafından metinde verilmemiş sorular.
Yukarıdaki kategorilerden herhangi birine girmeyen cümleler bu kategoride yer almaktadır. Yukarıdaki kategorilerden a, b, c ve d kategorileri pasif kategoriler olarak kabul edilir ve e, f, g ve h kategorileri aktif kategoriler olarak kabul edilmektedir. Ve son kategori olan i, kitabın değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamayan nötr bir kategori olmaktadır (Rasuli, M et al. 2014). Metne göre “öğrenci katılım indeksi” hesaplamak için toplam aktif kategoriler pasif kategorilere bölünmektedir.

(Metne göre öğrenci katılım indeksi) $\mathbf{I} = \frac{e+f+g+h}{a+b+c+d}$

Öğrenci katılım indeksi, içeriğin ne kadar aktif olduğunu ve öğrencinin ne kadar öğrenime dâhil edildiğini gösteren bir sayı olmaktadır. Bu sayının aralığı sıfırdan sonsuza kadar olabilir ancak

William Romey'e göre bir ders kitabının öğrenci katılım indeksi 0,4 ile 1,5 arasında olduğunda aktif olarak kabul edilmektedir. Katılım indeksinin 0,4'ten düşük olması, kitabın yalnızca bilimsel bilgileri sunmakla ilgilendiğini ve öğrencilerden sağlanan bilimsel bilgileri ezberlemelerinin istediğini şeklinde yorumlanmaktadır. Böyle bir kitap, öğrencinin öğrenmede aktif bir rol oynamadığı ve her zaman kayıt tutmaya çalışan bir sistem olarak kabul eden pasif bir kitap olarak tanımlanmıştır. Öğrenci katılım indeksin 1,5'ten büyük olması, öğrenciden herhangi bir cümle, resim ve soru üzerinde çalışmasını ve incelemesini isteyen bir kitabı göstermektedir. Bu tür kitaplar öğrencilere yeterli bilgi sunmamaktadır, sadece öğrencilerin bir takım çalışmalar yapmasını gerektirmektedir. William Romey'ye göre bu kitaplarda aynı zamanda pasiftir çünkü çok çalışma gerektirirler.

Aktif ve pasif kategorileri için toplam aktif kategoriler pasif kategorilere bölünmesinden elde edilen öğrenci katılım indeksi 0,4 ve 1,5 arasında ise ders kitabının içeriği aktif, öğrenci katılım indeksi 0,4 den küçükse kitap pasif olarak kabul edilmektedir, katılım indeksi 1,5değerinden büyükse aynı zamanda pasif olduğu söylenmektedir, çünkü öğrenciye yeteri kadar bilgi vermeden öğrencinin yeteneğinin ötesinde çalışmasını istendiği bir içerik olarak kabul edilmektedir.

BULGULAR

Türkiye'de ve İran'da kullanılan matematik ders kitaplarındaki 5.sınıf ondalık sayılar konusu kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu bağlamda matematik ders kitaplarındaki metin ve şekil (diyagram) olmak üzere iki temel başlık altında sınıflandırılmıştır.

Türkiye'de ve İran'da kullanılan 5.sınıf matematik ders kitaplarındaki ondalık sayılar öğrenim alanı öğrenci katılım indeksi William Romey'nin tekniğini kullanarak hesaplanmıştır. Böylelikle her iki ülke için genel durumunu yansıtan veriler tablolar yardımı ile sunulmuştur. Tablo 1 de İran 5.Sınıf matematik ders kitabı ondalık sayılar konusu metin bağlamında William Romey tekniğinin kategorilerine göre elde edilen öğrenci katılım indeksi gösterilmektedir.

Tablo 1. İran'da kullanılan matematik ders kitabının metne göre değerlendirilmesi

Kategori	AKTİF	PASİF
f	51	7
$I = \frac{51}{7} = 7{,}29$		

Aktif kategorilerin pasif kategorilere bölünmesine bağlı olarak öğrenci katılım indeksi 7,29>1,5 olmaktadır elde edilen sonuç William Romey tekniğine göre, ondalık sayılar konusunda bulunan metin ve cümlelerin sunumunda fazla aktif olduğu ve Romey'ye göre bu tarz kitapların pasif içerikli olduğu söylenilmektedir.

Tablo 2. İran'da kullanılan matematik ders kitabının şekillere göre değerlendirilmesi

Kategori	AKTİF	PASİF
	B	A
f	5	15
$I = \frac{5}{15} = 0{,}34$		

Tablo 2 de aktif kategorilerin pasif kategorilere bölünmesine bağlı olarak öğrenci katılım indeksi 0,34<0,4 değeri bulunmaktadır. Elde edilen sonuç William Romey tekniğine göre, İran 5.sınıf ondalık sayılar konusunda bulunan şekiller, tablolar ve diyagramların sunumlarının aktif olmadığını göstermektedir.

Aşağıdaki Resim 1 ve 2 de İran'da kullanılmakta olan matematik ders kitabından metin ve şekil örnekleri sunulmaktadır.

Resim 1: İran matematik ders kitabında bulunan aktif olmayan metin ve şekil örneği

۳ـ آقای تهرانی هر روز صبح با خودرو شخصی‌اش به محل کار خود می‌رود و بعدازظهر به خانه برمی‌گردد. خودرو او هنگام رفتن ۱/۴۷ لیتر بنزین و هنگام برگشتن، به دلیل شلوغی خیابان‌ها، ۲/۲۸ لیتر بنزین مصرف می‌کند. آقای تهرانی برای رفت‌وآمد به محل کار خود، هر روز چند لیتر بنزین مصرف می‌کند؟

۲/۲۸ + ۱/۴۷ =

به مراحل جمع زیر دقت کنید.

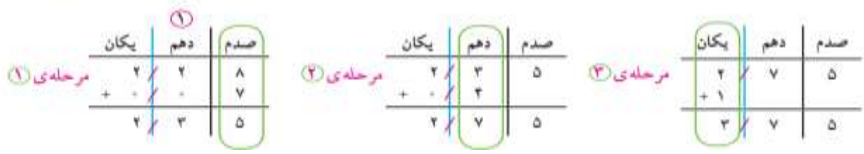

"Tahrani Bey her sabah kendi arabası ile işe gidip öğlenden sonra eve dönüyor. İşe giderken arabası 1.47 litre ve eve dönüşte trafikten dolayı 2.28 litre mazot kullanıyor. Tahranı Bey her gün iş yerine gidiş ve dönüş için kaç litre mazot kullanmaktadır?"

Birler	Onda bir	Yüzde bir
2	2	8
+0	0	7
2	3	5

1.Aşama

Birler	Onda bir	Yüzde bir
2	3	5
+0	4	
2	7	5

2.Aşama

Birler	Onda bir	Yüzde bir
2 +1	7	5
3	7	5

3. Aşama

Yukarıdaki soruda yazar tarafından hemen cevaplandığı için metninin William Romey metodu ile değerlendirildiğinde pasif olduğu ve öğrencinin soruyu çözmek için analiz yapması gereken bir soru olmadığı tespit edilmiştir. Soruda bulunan resim bir benzin istasyonunu göstermektedir bu resim ondalık sayılar toplama konusu ile ilgili olmadığı için c (nötr) kategorisi olarak değerlendirilmektedir.

Resim 2: İran'da kullanılan matematik ders kitabının metin de bulunan aktif soru örneği

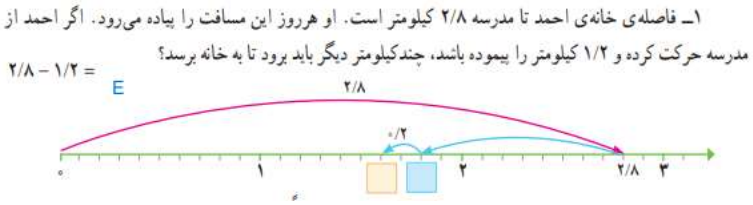

"Ahmad'ın evi ile okul arasındaki mesafe 2,8 km'dir. Ahmed her gün bu mesafeyi yürüyor. Ahmed okuldan hareket edip 1,2 km yürürse, eve varmak için daha kaç kilometre yürümesi gerekmektedir?"

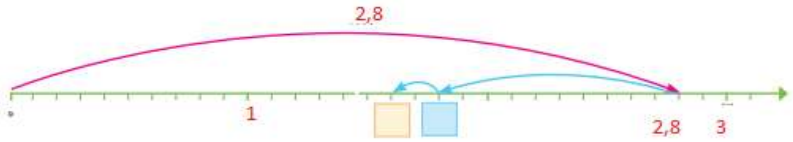

Yukarıdaki soruda öğrenciden sayı doğrusunu inceleyip $2,8 - 1,2$ işleminin sonucunu bulması istenmiştir. William Romey metodu ile değerlendirilmesinde bu metinin aktif olduğu ve öğrenci soruyu çözmek için analiz yapması gereken bir soru olduğu tespit edilmiştir.

Aşağıda bulunan Tablo 3 Türkiye 5.sınıf matematik ders kitabı ondalık konusu metine göre öğrenci katılım indeksi William Romey tekniğine göre gösterilmektedir.

Tablo3.Türkiye'de kullanılan matematik ders kitabının metne göre değerlendirilmesi

Kategori	AKTİF	PASİF
f	26	40
$I = \frac{26}{40} = 0,65$		

Aktif kategorilerin pasif kategorilere bölünmesine bağlı olarak öğrenci katılım indeksi 0,65'dir. Türkiye 5.sınıf ondalık sayılar konu anlatımının metinlerinin William Romey tekniğine göre aktif olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4 de Türkiye 5.sınıf matematik ders kitabı ondalık sayılar konusu şekil ve resimlere göre öğrenci katılım indeksi sunulmaktadır.

Tablo 4. Türkiye'de kullanılan matematik ders kitabının şekillere göre değerlendirilmesi

Kategori	AKTİF	PASİF
	B	A
f	7	46
$I = \frac{7}{41} = 0,17$		

Aktif kategorilerin pasif kategorilere bölünmesine bağlı olarak katılım katsayısı 0,17 olmaktadır. Dolayısıyla ilköğretim 5. sınıf matematik kitabının ondalık sayılar konusunun resimlerinin William Romey tekniğine göre aktif olmadığını ve öğrencileri öğrenme sürecine dâhil edemediğini söylenebilmektedir. Aşağıdaki Resim 3 de Türkiye'deki matematik ders kitabından örnek sunulmaktadır.

Resim 3. Türkiye ders kitabından aktif olmayan metin örneği

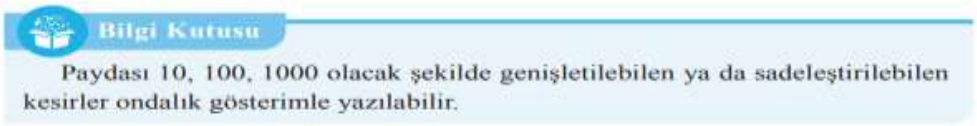

Ünitede bulunan bilgi kutusu, yazar tarafında bir gerçeği ortaya koymaktadır dolayısıyla pasif kategoriler başlığı altında incelenmektedirler.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitimli ve matematik alanında başarılı bir gelecek nesil için bugünün öğrencilerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Çok farklı hedefler ve yöntemlerle yapılan karşılaştırmalı eğitimin temelinde, ülkelerin kendi eğitim sistemlerini iyileştirme çabasında bulunmalarıdır. Bu nedenle farklı ülkelerin ders kitaplarının içeriği açısından farklılıkları incelemek gerekli görülmektedir. Bu çalışmada ders kitaplarının karşılaştırılmasında William Romey tekniği tercih edilmiştir. Tekniğine göre her ders kitabın en az %30, en fazla %70 bilgi sunması gerekmektedir eğer bu yüzdenin dışındaysa, sağlanan bilgiler kitabın içeriğinin pasif olduğunu göstermektedir, çünkü kitabın içeriğinin %70'den fazla bilgi sunuyorsa içerik yalnızca zihinsel bilgi birikimi göstergesidir ve aktif içerik olarak adlandırılamaz eğer kitabın %30un altında bilgi ve matematiksel gerçeklerden oluşuyorsa kitabın tamamı sorulardan

oluştuğu ve içerik zihnin birikimini vurgular ve artık aktif bir içerik olmayacaktır (Romey 1968).

William Romey yöntemini kullanarak yapılan bu çalışmada Türkiye ve İran'da kullanılmakta olan ilköğretim beşinci sınıf matematik ders kitaplarının ondalık sayılar konusu metinlerinde bulunan ifadelerin öğrenci katılım indeksine bakıldığında Türkiye'de kullanılmakta olan matematik ders kitabının metinlerine göre daha aktif bir şekilde sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum öğrencilerin öğrenime dâhil edildiği ve öğrencileri mantıklı düşünmeye teşvik ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak İran'daki matematik ders kitabının metinlerini öğrenci katılım indeksinin çok yüksek olduğu tespit edilmiştir William Romey'nin tekniğine dayalı olarak yapılan analiz sonuçları, kitap içeriğinin ondalık sayılar konusunda fazla aktif öğrenme yaklaşımına sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum kitapta kullanılan eğitici metin ve çözümlü örneklerin az olduğu ve bu nedenle öğretmenin yardımı olmadan yeni matematik kavramlarını anlamada güçlük yaşanacağı şeklinde yorumlanmıştır. Matematik ders kitaplarının tablolar, şekiller ve görsel araçlar açısından her iki ülke içinde pasif olduğu yani kitapların bu bölümlerindeki görsellerin sadece derste bulunan konuyu anlatmak için sunulduğu ve öğrenciden inceleme ve analiz yapmasını gerektiren görselin az olduğu tespit edilmiştir.

İran, Amerika, Japonya birinci sınıf matematik ders kitaplarının Romey tekniğine göre karşılaştırıldığında diğer bir çalışmada bu çalışmaya paralel olarak İran'ın ders kitabının öğrenci katılım indeksinin çok yüksek olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada bu kitabın seviyesinin öğrencilerin anlama seviyesinden çok daha yüksek olduğu ve öğrencilerin konuyu öğrenmekte sorun yaşayabilecekleri gösterilmiştir (Azadi & Shiravani, 2020). Benzer şekilde İran 7. Sınıf matematik ders kitabının içerik açısından aktifliğinin, William Romey tekniğine göre analiz edildiği ve kitabın bazı bölümlerinin fazla aktif olduğunu ve bu durumun, kitapta kullanılacak öğretim metninin ve çözümlü örneklerin az olmasına ve öğrencilerin, öğretmenin yardımı olmadan kavramları anlamakta zorlanacaklarının belirlendiği çalışma ile paralellik göstermiştir (Askari Robati & Khalili Kelaki, 2021).

KAYNAKÇA

Askari Robati, D. H, & Khalili Kelaki, Z. (2020). Content analysis of the ninth grade mathematics textbook based on William Romey's technique and Bloom's cognitive domain. *Quarterly Journal of Education in Basic Sciences,* 6(19), 30-39.

Askari Robati, D. G. H., Khalili Kelaki, Z. (2021). Content analysis of the seventh grade mathematics textbook based on William Romey's technique, Guildford factors of creativity and Anderson's cognitive domains. *Quarterly Journal of Education in Basic Sciences,* 6(21), 10-23.

Ata Özer, A. & Yaman, H. (2021). 8. sınıf matematik konularına göre Türkiye, Singapur ve ABD matematik ders kitaplarının içerik ve görsellik açısından karşılaştırılması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21(4), 1359- 1377.

Çiçek, Y, Kuzu, O. & Çalışkan, N. (2021). Türkiye ve Almanya matematik dersi öğretim programlarının geometri öğrenme alanı bağlamında karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 13(1), 225-260.

Echresh, S. (2020). Analysis of chapter 6 fraction of elementary mathematical book based on four different patterns. *Quarterly Journal of Education in Basic Sciences.* 5(17): 55-66.

Eskandari Nasab, M. (2015). Experimental Sciences Book of Fifth-Grade Elementary using William Rumi Method, *First National Conference on Education Sciences and Psychology,*

Gracin, D. G. & Matić, L. J. (2016). The role of mathematics textbooks in lower secondary education in Croatia: an empirical study. *The Mathematics Educator*, 16(2), 31–58.

Karami, Z. A (2017). Content Analysis Based on William Romey's Model, an Approach to Assessing the Engagement Rate of the Textbooks by Teachers. *Teacher Professional Development*, 2(2), 33-53.

Kaya, M. (2004). Türk-İran ilişkileri (1923-1938). Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.*

Kul, Ü, Sevimli, E., & Aksu, Z. (2018). A Comparison of mathematics questions in Turkish and Canadian school textbooks in terms of synthesized taxonomy. *Turkish Journal of Education*, 7(3), 136-155.

Mullis, I.V.S, Martin, M.O., Foy, P., & Arora, A. (2012). TIMSS 2011 International Results in Mathematics. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.

Nafiseh Azadi, Ali Shiravani Shiri (2019). Comparative Comparison of the Content of the First Grade Mathematics Textbooks of the American, Japanese and İranian Countries for the Learning Engagement Index, *Journal of Education in Basic Sciences.* 5(4), 22-34.

Rasuli, M & Amir Atashani, Z. (2014). Content Analysis with textbook approach. *Tehran: Jameshenasan Publications*

Romey, W. (1968). *Inquiry techniques for teaching science*. London: Prentice Hall

Shahinpoor, S.& Bangir-Alpan, G. (2021). Türkiye ve İran'daki ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri bakımından incelenmesi: Görsel öğe, sayfa ve kapak tasarımları. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8*(2), 255-280.

Subaşı, Y. (2019). Türkiye ve İran Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarım Boyutu Açısında Karşılaştırılması. *International Journal of Social Science Research.*8(2),141-159.

Tertemiz, N. Ercan, L. & Kayabaşı, Y. (2001) Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* . Ankara: Nobel.

Yağan, S. A. (2020). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri 5. Sınıf Matematik Ders Kitabı Örneklerinin Karşılaştırılması. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 4(11), 1-19.

Yanpar Şahin, T, & Yıldırım, S. (1999). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. Ankara: Anı Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN İRANLI ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK DERSİNDE BAŞARILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Doktora Öğrencisi Nesa FEIZIPOUR[1], Doç.Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN[2], Prof.Dr. M. EMİN ÖZDEMİR[3]

[1]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 812252007@ogr.uludag.edu.tr , 0000-0003-1345-4928

[2]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tapan@.uludag.edu.tr ,0000-0002-1860-852X

[3]Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, eminozdemir@uludag.edu.tr ,0000-0002-5992-094X

ÖZET

Tarih boyunca toplumların yer değiştirme hareketi olarak ifade edilen göçlerin sebepleri değişim göstermektedir. Türkiye'ye yapılan göç sayılarının artmasıyla İranlı öğrencilerin de Türkiye'de öğretime dâhil olmaya başlamışlardır. Dolayısıyla ön öğrenmeleri farklı olan farklı uyruklu öğrencilerin bir arada öğrenim görmelerini incelemek önemli görülmüştür. Gittikleri ülkenin eğitim sistemine uyum sağlayabilmek öğretmenler ve öğrenciler açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin matematik dersinde başarı faktörleri ile ilgili görüşlerini incelemek ve Türkiye'de bulunan eğitim sistemine uyumlarında öğretmenlerin, ailelerin ve arkadaşlarının etkisini tespit edip konuyla ilgili yapılacak planlamalara katkı sağlamaktır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yöntemi esas alınmıştır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak iki ortaokul ve iki lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu araştırmanın katılımcıları 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında, Bursa ilinde eğitim görmekte olan 4 İranlı öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın birinci aşamasında veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler transkript edildikten sonra ikinci aşamada öğrencilerin aileleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz aşamasında kategoriler belirlenmiştir. Elde edilen veriler öğrenci ve veli görüşleri olmak üzere iki tema halinde incelenmiştir. Araştırmaya ilişkin bulgular katılımcıların doğrudan alıntıları ile sunulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre İranlı öğrencilerin göç öncesi matematik dersinde akademik başarılarının ve derse olan ilgilerinin yüksek olduğu, göç süreci ve dil yetersizliği matematiğe ilişkin bakış açılarında değişime neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular neticesinde İranlı öğrencilerin matematik dersindeki akademik başarılarını etkileyen faktörler arasında en çok belirtilen faktörün "öğretmen" olduğu tespit edilirken, matematik dersinde zorlanma sebepleri arasında en çok belirtilen faktör ise okuma ve anlama becerisi gerektirmesi sebebiyle "yeni nesil sorular " olmuştur.

Anahtar kelimeler: İran, Türkiye, göç, matematik, başarı faktörleri

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca var olmuştur ve yüzyıllar boyunca insanlar birçok nedenlerden dolayı göç edecekleri en iyi ülkeyi bulmak için yer değiştirmişlerdir. İlk zamanlarda iklim şartları, savaş veya kıtlık gibi nedenlerle yapılan yer değiştirme hareketleri, yerini, sosyal, kültürel veya eğitim gibi sebeplere bırakmıştır (Dönmez Kara, 2015: 11). Göç olgusu, büyük sosyal etkiler yaratan toplumsal bir hareketliliği ifade etmektedir (Çağlayan, 2015: 193). Çoğu zaman bireyler göç ettikleri kültüre uyum sağlamakta zorluk yaşayabilirler. Toplumsal uyumun en önemli unsurlarının başında eğitim gelmektedir MEB, (2017). Eğitim her bireyin temel hakkıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki (1948: 33) göre: "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir." şeklinde açıklama ile eğitim hakkına vurgu yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 42. Maddesi ise "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982). Ülkelerin eğitim sistemlerinde öncelikli olarak önem verdikleri konulardan birinin de matematik dersindeki akademik başarı olduğu söylenebilir.

Matematik bilginin başlangıcıdır matematik birçok aile ve öğretmene göre en önemli okul konusu olarak kabul edilir. Bazı insanlar bunun okuldaki en kolay ders olduğunu düşünürken, birçok insan için eğitimlerindeki başarısızlıkları hatırlatır. Matematikçiler ve farklı alanlardaki bilim adamları, matematiksel bilgiye dayanmayan herhangi bir bilimin bilim olmadığına inanırlar. Matematik, mantık ve muhakeme gücünüzü artırır. (Thomson, Lokan, Lamb & Ailey, 2003) Matematik dersindeki akademik başarıyı etkileyen faktörler oldukça fazla olduğunu belirtmişler.

Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde, birçok faktörün öğrencilere ait matematik başarısı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörlerden matematiğe yönelik özgüven (Ertürk, Z., & Akan, O. E, 2018), Matematik kaygısı ve matematiğe yönelik motivasyon (Kaya, 2019; Süren, 2019), matematik dersine yönelik tutum (Tufan, 2016), sosyo-ekonomik düzey (Aydın, Sarıer & Uysal, 2012), anne baba eğitim durumu (Ural & Çınar, 2014) olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarılarına yönelik çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. (Karaca, B. & Demirbilek, M, 2022) Suriyeli ortaokul öğrencilerinin matematik dersindeki akademik başarılarını etkileyen faktörlerin öğretmen ve öğrenci görüşleri alınarak incelenmiştir. (Bayramdurdyyeva, G, 2019) çalışmasında uluslararası öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktörlerin aile desteği, disiplinli çalışmak, arkadaş ortamları, özgüven ve zamanı iyi değerlendirme sonucuna ulaşılmıştır. (Gökkurt Özdemir, B. & Düzalan, N, 2021) Uluslararası öğrencilerin matematik okuryazarlığı hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ve uyumları bağlamında yapılan araştırmada öğretmenlerin sınıflarda çeşitli sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Sarıahmetoğlu, H. & Kamer, S. T, 2021).

Alan yazın incelendiğinde yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimlerine ilişkin birçok çalışma bulunmasına rağmen Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin matematiği nasıl

konumlandırdıklarını ve matematik dersinde başarılarını etkileyen en önemli faktörleri derinlemesine inceleyen bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın amacı İranlı öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinde matematik dersine ilişkin bakış açılarının ortaya koyulması ve akademik başarılarını etkileyen faktörleri ve yaşadıkları sorunları tespit edip, sorunlara ilişkin eğitimcilere, ailelere ve politika yapanlara bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu bağlamda araştırmanın ana problemi şöyledir: "Türkiye'de yaşayan İranlı öğrencilerin matematik dersinde akademik başarılarını etkileyen faktörler nelerdir"?

Çalışmanın alt problemleri ise şunlardır:

1) Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin göç öncesi ve göç sonrası matematiğe ilişkin yaşantıları nelerdir?

2) Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin matematik dersinin içeriği ve işlenişine ilişkin görüşleri nelerdir?

3) Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin matematik dersinde başarılı/başarısız olmalarını etkileyen en önemli faktörler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması deseni benimsenmiştir. Creswell (2007)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Bu araştırmada da İranlı öğrencilerinin okul ortamında öğretmenleri ve dersleri ile ilgili yaşadıkları sorunlar ve matematik dersinde başarı faktörlerini derinlemesine araştırmaya ve yorumlamaya çalışılmıştır. Katılımcıların anlattıkları aracılığıyla yaşadıkları sorunların betimlenmesi ve görüşlerinin ortaya koyulması amaçlandığından durum çalışması deseni uygun görülmüştür.

KATILIMCILAR

Araştırmanın katılımcılarının seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların İran'dan Türkiye'ye göç etmeden önce zorunlu eğitim sebebiyle İran'da eğitim görmüş olmaları ve eğitimlerine Türkiye'de devam ediyor olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 4 İranlı öğrenci ve onların aileleri ile çalışılması uygun görülmüştür. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1*.Çalışma grubunun demografik özellikleri*

Öğrenci	Cinsiyet	Yaş	Sınıfı	Kardeş sayısı	Türkiye'de kaç yıldır bulunduğu	Annenin eğitim durumu	Babanın eğitim durumu
Ö1	Kız	11	6	2	2	Psikolog (çalışmıyor)	Doktor

Ö2	Kız	14	8	2	2	İşletme (çalışmıyor)	Mühendis
Ö3	Erkek	17	12	2	8	Psikolog (çalışmıyor)	Mühendis
Ö4	Erkek	15	9	1	3	Psikolog(çalışmıyor)	Lise mezunu

Araştırmada katılımcıların gerçek isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3 ve Ö4 şeklinde verilen kod isimler kullanılmıştır. Öğrencilerin hem kendileri hem de aileleri ile iletişime geçilmiştir. Araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve öğrenciler gönüllülük esasına göre araştırmaya dâhil edilmiştir.

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma verilerinin toplanılmasında araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcı öğrencilerin demografik özellikleri, araştırmacı tarafından hazırlanmış yedi soru ile belirlenmiştir. Katılımcıların matematik eğitimine ilişkin deneyimlerini belirleyebilmek için göç öncesi ve göç sonrası olmak üzere 2 yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilmiş her formdaki görüşme soruları iki başlık altında hazırlanmıştır. Bu noktada soruların, görüşmecinin yönlendirmesine imkân sağlamayacak cümlelerle ifade edilmesine özen gösterilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme sorularının amaca uygun olmasına dikkat edilmiş tamamen yansız ve açık sorular hazırlanmıştır ve alanında uzman beş kişinin değerlendirilmesine sunulmuştur geribildirimleri doğrultusunda görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Katılımcı ölçütlerine uygun bir öğrenciye ön uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda öğrencinin verdikleri cevaplar değerlendirilip araştırmacı tarafından geliştirilen soruların anlaşıldığı görülmüştür. Yapılan görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler transkript edilmiştir. Her katılımcı ile iki yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı katılımcılarla birebir görüşerek veriler toplanmıştır. Araştırmacı aileler ve katılımcılarla görüşme yapılmadan önce görüşme takvimi oluşturulmuştur. Görüşmeler katılımcılara kendilerinin daha önceden belirlediği bir saat ve günde yapılmıştır. Katılımcılara göre belirlenen görüşme zamanı ortalama 30 dakika sürmüştür.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmanın verileri, içerik analizi ile çözümlenmesi uygun görülmüştür. İçerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve temaların ortaya çıkarılması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Analiz aşamasında öğrencilerden ve ailelerden toplanan açık uçlu sorular numaralandırılmıştır. Bu kapsamda cevaplardan elde edilen betimlemeler kodlanarak kategoriler belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen kategoriler, alt kategoriler ile tablolar oluşturulmuştur. Toplanan verilerin analizi uzman görüşüne sunulmuş ve bu doğrultuda gerekli revizeler yapılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntı yapılarak oluşturulan temalar tablolara dönüştürülmüştür ve ilgili yorumlar yapılmıştır.

BULGULAR

Bulgular öğrenci ve aile görüşlerine göre iki ana başlık altında sunulmuştur. Bu bölümde araştırmanın problemleri doğrultusunda öğrenciler ve aileler ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizinden ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak öğrencilerin görüşlerine ilişkin bulgular, daha sonrada ailelerin görüşlerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Öğrencilerin Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmanın katılımcıları ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesiyle ortaya çıkan bulgular yer almaktadır.

1. İranlı öğrencilerin İran'daki matematik dersindeki akademik başarıları hakkındaki görüşler:

Üç öğrenci göç öncesi akademik başarılarının İYİ olduğunu belirtirken, bir öğrenci akademik başarısının ÇOK İYİ seviyede olduğunu belirtmiştir. Katılımcı öğrencilerin cevapları aşağıda verilmiştir.

(Ö1) "matematiği çok seviyorum her zaman yorulunca ve hiç ders çalışmak istemediğimde matematik çalışmak isterim İran'da matematik dersim çok iyiydi". (Ö2) "matematik dersinde her zaman başarılı oldum çünkü çok çalışıyorum" .Ö3" matematik dersini babam bana sevdirdi İran'da derslerim iyiydi". (Ö4)"İran'da okuduğum okulda matematiğe önem veriyorlardı ve çalışıyorduk notlarım iyiydi ".

2. Türkçe diline hâkim olmaları durumu ve bu durumun derslerine etkisine ilişkin görüşler:

İki öğrenci ailesinden kimse Türkçe bilmediğini iki öğrenci babanın Türkçe bildiğini belirtmişler. Öğrencilerin verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur:

(Ö1)"Annem, kardeşim ve ben hiç Türkçe bilmiyorduk babam çok az biliyordu Türkiye'ye göç ettikten sonra bir sene pandemi oldu ve dersler online oldu okula gitmedim, bir öğretmenle online Türkçe öğrendik ve okula hazır başladım".

(Ö2)"annem ve babam hiç Türkçe bilmiyordular buraya geldik ve ben çok zorlandım ama arkadaşlarım bana Türkçe öğrenmede çok yardımcı oldular. Dersimi çok etkilemedi ama keşke Türkçe bilseydiler".

(Ö3)"Annem ve babam çok az biliyordu annem derslerimde hiç yardımcı olamadı. Babamın İran da çalışıyordu onu çok görmüyorduk bu nedenle derslerimde yardımcı olamadı. İlk başta zorlandım ve derslerimde abim ve arkadaşlarım yardımcı oluyordu".

(Ö4)"annem ve ben hiç Türkçe bilmiyorduk babam biliyordu ama hiç yardımcı olamadı ama derslerimi etkilemedi".

3. Matematik dersinde başarılarını etkileyen faktörlere ilişkin görüşler:

Türkiye'de başarılı/başarısız olmanın en büyük faktörü nelerdir? Sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplar Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo2: *İranlı öğrencilerin matematik dersinde başarı faktörlerine ilişkin öğrenci görüşler*

Kategoriler	Öğrenci görüşleri kodları	Görüş belirten öğrenci kodları	f
Ders	Dersi iyi dinlemek	Ö2,Ö1	2
	Matematik dersini sevmek	Ö1,Ö2,Ö3	3
	Çok çalışmak	Ö2,Ö3	2
Öğretmen	Öğretmeni sevmek	Ö1,Ö2,Ö3	3
Dil	Yeni nesil sorularda zorlanmak	Ö1,Ö2,Ö4	3

Tablo 2 incelendiğinde öğrenciler matematik dersinde başarılı olmalarını etkileyen olumlu faktörler olarak, dersi iyi dinlemek, Çok çalışmak, dersi sevmek, öğretmeni sevmek olarak belirtmişlerdir. Olumsuz faktörler olarak Türkçeyi, okuma ve yazmayı az bildikleri için okuryazarlık sorularında zorlandıklarını açıklamışlardır. Öğrencilerin cevapları aşağıda belirtilmiştir*:*

(Ö1)"Türkçeyi hiç bilmiyordum yazmayı hiç biliyordum matematik dersini çok seviyorum dersi güzel dinleyip tekrar ediyordum. En çok yeni nesil sorularında zorlandım".(Ö2) "Matematik öğretmenim dersi bana çok güzel anlatıyor bende çok çalışıyorum. (.Ö3)"öğretmenlerim her zaman bana yardım ettiler. Bir öğrenci dünyanın en iyi yerinde olsun çalışmazsa başarılı olamaz. Başarılı olmamın sebebi çok çalışmak matematik dersini seviyorum ve sınıfta iyi dinliyorum".(Ö4) "En önemli faktörün öğretmendir her zaman bana iyi davrandılar bende onları seviyorum".

4. Türkiye ve İran'daki matematik eğitimine ilişkin içerik, uygulama, değerlendirme açısından öğrenci görüşleri:

Türkiye ve İran'daki matematik eğitimi içerik, uygulama ve değerlendirme açısından aynı mı yoksa farklı mı olduğunu düşünüyorsun? Sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. *İranlı öğrencilerin matematik eğitiminde içerik, uygulama ve değerlendirme açısından öğrenci görüşleri*

Kategori	**Farklı**	**Aynı**
İçerik	Ö2,Ö3,Ö4	Ö1
Uygulama	Ö2,Ö4	Ö1,Ö3
Değerlendirme	Ö3	Ö1,Ö2,Ö4
f	**7**	**5**

Tablo 3 incelendiğinde Ö2 ve Ö3 öğrencileri İran'daki matematik dersi içerik açısından daha farklı ve zor olduğunu Ö1ve Ö4 aynı olduğunu belirtmiştir. Ö4 ve Ö3 uygulama açısından farklı olduğunu Ö2 ve Ö1 matematik dersi uygulama açısında aynı olduğunu belirtmişler.

Ö2, Ö3 ve Ö4 içerik açısından farklı olduğunu Ö1 aynı olduğunu belirtmişlerdir. Bazı Öğrencilerin cevapları aşağıda belirtilmiştir:

(Ö1)"İçerik aynıdır ve bu nedenle Türkiye'de matematik dersinde zorlanmadım.

(Ö2) "İran'da matematik kitapları içerik olarak daha yoğun ve zordu Türkiye'de konuları daha yavaş öğretiyorlar".

(Ö3)" içerik aynı olabilir ama İran'daki matematik programları bence daha. Biz bazı konuları 3. sınıfta okuduk ama Türkiye'de 4.sınıfta okuyorlar".

Ö1 ve Ö3 öğrencileri İran'daki matematik dersi uygulama açısından aynı olduğun Ö2 ve Ö4 farklı olunduğunu belirtmişler. Bazı Öğrencilerin verdikleri cevap aşağıda belirtilmiştir:

(*Ö3)"Bence aynıdır ama İran'da matematik ders saatleri daha çoktu. Fonksiyonlar zor ama az zamanda öğrendik bence fonksiyonlara daha çok ders saati olmalı".(Ö2)" dersler burada adım adım İran'da konuları hızlı anlatıyorlar".(konuların Türkiye'de kolaydan zora ilerlediğini belirtmiş). (Ö4)" Bence farklıdır ve sınıfta az öğrenci var öğretmen daha çok zaman ayırıyor".*

Ö1,Ö2 ve Ö4 öğrencileri İran'daki matematik dersi değerlendirme açısından aynı olduğun Ö3 farklı olduğumu belirtmişler. (Ö3) Cevabı aşağıda sunulmuştur:

(Ö3)"her ikisinde dersi öğretip sınav yapıyorlar ama notlar farklı İran'da 20 en iyi not Türkiye'de 100 dur. Türkiye'de öğretmenim sınıf içi performans notu veriyor ve bu beni sınıfta daha çok çalışmama neden oluyor".

5. Matematik dersindeki akademik başarılarını sınıf arkadaşlarının ne ölçüde etkilediğine ilişkin görüşleri:

Okuldaki ve sınıftaki arkadaşlarınla ilişkin matematik dersindeki akademik başarını ne ölçüde etkiliyor?" Bazı öğrencilerin verdikleri cevaplar aşağıda belirtilmiştir.

(Ö2) "Bazıları dersi iyi dinlemiyorlar ve hep konuşuyorlar ve bu beni olumsuz etkiliyor".(Ö3)" Ben ilk zamanlarda Türkçeyi iyi bilmiyordum arkadaşlarımla ders çalışıyorduk ve bu beni olumlu etkiliyordu. Şimdi de okulda birlikte ders çalışıyoruz".

Aile Görüşlerine İlişkin Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucunda aileler öğrencilerin başarı faktörlerine ilişkin verdikleri cevaplar aşağıda belirlenmiştir:

(*Ö1)"Göçten önce burada matematik kolay demiştiler ama hiç öyle değil. İran ile aynı bence. Öğretmenlerini çok seviyor bize çok yardım ettiler. Kızım yeni nesil soruları yapamıyordu*

öğretmenle konuştum bana normal dedi ben onunla çok çalışırım dedi bu beni çok mutlu etti. Çocuğumu yargılamadı önemli olan bu benim için matematik dersinde çok zorlanmama nedeni İran'da konuların daha önde olmasıdır".(Ö2)"Bence öğretmenin davranışı önemli. Çok iyi davranıyorlar ve kızım onları seviyor. Kızım sınıfımızda arkadaşlarım ödev yapmıyorlar diyor. İran'da ödev çok önemlidir. Bence öğrenciler çok ciddi almıyorlar ödevleri. En zorlandığı, yeni nesil soruları oldu. Soruları internetten çevirip öyle anlıyordu".(Ö3) "Oğlum hiç Türkçe bilmiyordu sadece farsça biliyordu. Ailecek bir an göç etmeye karar verdik ilk sene derslerinde bir az başarısız oldu ama öğretmenleri çok yardım ettiler. Matematik dersi çabuk iyileşti ama Türkçe dersi biraz uzun sürdü. Matematik de en önemli faktör öğretmenin ilgilenmesidir. Oğlum arkadaşlarım ödeve önem vermiyorlar diyordu.".(Ö4)"ilk başta dil bilmediğimiz için çok zorlandık ama öğretmenleri çok yardım ettiler. Kendisi çok çalışkandır. Babası ve ben derslerinde hiç yardımcı olamadık ama her zaman onu destekliyoruz".

TARTIŞMA VE SONUÇ

İranlı öğrencilerin matematik dersindeki akademik başarılarını etkileyen faktörlerin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin bazılarının matematik dersinde ilk başta başarılı bazılarının daha az başarılı oldukları tespit edilmiştir. Eğitim yöntemlerinin etkin bir şekilde yürütülmesinden, İranlı öğrencilerin matematik dersinden tam olarak faydalandıkları görülmektedir. Eğitimin kalitesini arttırmak için matematik öğretmenlerine büyük sorumluluk düşmektedir. Bu anlayış ile matematik öğretmenleri yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenme ortamlarını düzenlerken öğrencilerin, ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ders ortamlarını oluşturmaları gerekmektedir. İranlı öğrencilerin akademik uyumlarını kolaylaştırmak için matematik dersi öğretmenleri, farklı ön öğrenmeleri olan bu çocuklara uygun olacak şekilde kullanılacak araç gereçleri, dersin içeriğini ve işlenişini değiştirilebilme özelliğine sahip olmaları gerekmektedir.

İranlı öğrencilerin ilk karşılaştıkları sorun kısa süreli de olsa dil farklılığı ve iletişim sorunu olmaktadır. (Sarıtaş, E Şahin, Ü., & Çatalbaş, G. 2016), Yapılan araştırmalarda ilkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar incelenmiştir. (Anis 2019), çalışmasında akademik başarıyı etkileyen faktörün en fazla dil sorunu olduğunu ve Türkçe eğitimi verilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. (Bayramdurdyyeva, G. 2019) Uluslararası öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörlerin özellikle aile desteği, disiplinli çalışmak ve arkadaş çevresi olduğu tespit etmiştir. Almanya'da 1980'li yıllarda misafir işçi konumunda olan Türk öğrenciler için ulusal sınıflar oluşturulmuştur, öğrencilerin bulunduğu bu sınıflarda dersler Türkçe verilmekle beraber, yoğun şekilde de Almanca dil eğitimi verilmiştir (Arslan, 2006).

Türkiye'de eğitim gören İranlı öğrencilerin matematik dersindeki akademik başarılarını etkileyen faktörlerine ilişkin aile ve öğrenci görüşleri arasında tutarlılık olduğu görülmüştür. Yine aile ve öğrenci görüşleri arasında tutarlılık gösteren bir diğer faktör öğretmen desteği faktörü olmaktadır. Türkiye'de yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktörlere yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde benzer faktörlere rastlanmıştır. Bu çalışmada öğrenci görüşlerinden elde edilen bulgularda arkadaş ortamı bazı öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktör olarak göstermektedir. İranlı öğrenciler İran'daki

müfredatın daha yoğun olduğunu ve her zaman ödev verildiğini ifade ettikleri ve öğrencilerin bu ödevleri çok önemsedikleri görüşleri bulunmaktadır. Türkiye'de matematik dersinde başarılı olan yabancı uyruklu öğrencilerin matematik dersine ilişkin İran'da gördükleri eğitimin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Aile görüşlerinden elde edilen bulgular neticesinde İranlı öğrencilerin Türkiye'de yaşam şartlarına uyum sağladıkları, sınıf arkadaşlarıyla iyi anlaştıkları, öğretmenlerinin kendileriyle ilgilendiği ve sınıf ortamında imkânlar da eşit olduklarının sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma neticesinde İranlı öğrencilerin ailelerinin okula ve akademik başarıya önem vermelerinin sonucu olarak öğrencilerin çok çabuk Türkiye'deki eğitime uyum sağladıkları tespit edilmiştir.

Türkçeyi zor anlayan öğrenciler için matematiksel kavramlar daha sade ve anlaşılır bir şekilde anlatılması, Türkçe bilgisi yetersiz olan, okuma, yazması zayıf olan öğrencilere okullarda ek çalışmalar yapılması, hem öğrenciler hem de velileri için Türkçe dil eğitimine ağırlık verilmesi ve başka illerde konuyla ilgili daha kapsamlı araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Anis, R. Devlet İlkokullarında Eğitim Gören Suriyeli Öğrencilerin Akademik Başarılarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi*, 2019.

Arslan, Mehmet. (2006). "Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 233-245.

Aydın, A., Sarıer, Y., & Uysal, Ş. (2012). Sosyoekonomik ve sosyokültürel değişkenler açısından PISA matematik sonuçlarının karşılaştırılması. Eğitim ve Bilim, 37(164), 20-30.

Bayramdurdyyeva, G. (2019). Uluslararası öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörler. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu, 509-524.

Creswell, J. W. (2007). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. USA: SAGE Publications.

Çağlayan, S. (2015). Suriye savaşı ve Suriyeli göçmenler: Teorik ve kavramsal anlama çabası. Sosyoloji Divanı,6, 193-208.

Dönmez Kara, C. Ö. (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları. Doktora Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Çanakkale.

Ertürk, Z., & Akan, O. E. (2018). TIMSS 2015 matematik başarısını etkileyen değişkenlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2(2), 14-34.

Gökkurt Özdemir, B. ve Düzalan, N. (2021) Uluslararası öğrencilerin matematik okuryazarlığı hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 12 (1), 206-233.

Karaca, B. & Demirbilek, M. (2022). Examining the factors affecting the academic achievement of Syrian secondary school students in mathematics lesson. Turkish Journal of Mathematics Education, 3(2), 39-66.

Kaya, D. (2019). Yedinci sınıf öğrencilerinin matematik başarılarının yordanması: Motivasyon, özdüzenleyici öğrenme stratejileri ve üst bilişsel farkındalığın rolü. Ondokuz Mayis University Journal of Education, 38(1), 1-18.

MEB, (2017). Geçici koruma statüsündeki bireylere yönelik özel eğitim hizmetleri kılavuz kitabı.

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/07143429_ozel_egitim_hizmetleri_kilavuzu.pdf

Sarıahmetoğlu, H. ve Kamer, S. T. (2021). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ve uyumu: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* [MSKU Journal of Education] 8(2), 612-634. DOI: 10.21666/muefd.852569.

Sarıtaş, E. , Şahin, Ü. & Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda Yabancı Uyruklu Öğrencilerle Karşılaşılan Sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Süren, N. (2019). Kaygı ve motivasyonun matematik başarısına etkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Thomson, S. & Lokan, J. & Lamb S. & Ainley, J. (2003). Lessons from the third international mathematics and science study. TIMSS Australia Monograph Series. Australian Council for Educational Research.

Tufan, F.(2016). Öğrenme stillerinin ve matematik dersine yönelik tutumların matematik dersinin başarısı üzerine etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.(1982). http://www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/ 1.5.2709. pdf

Ural, A., & Çınar, F. N. (2014). Anne ve babanın eğitim düzeyinin öğrencinin matematik başarısına etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 42-57.

Uzun, E. M., & Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İÇ İSRAİLİYYAT'IN KUR'AN YORUMLARINA ETKİSİ: DUHA SURESİ ÖRNEKLİĞİNDE

Doç. Dr. Ahmet ABAY,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

ahmetabay70@hotmail.com / 05362333788

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8284-8336

"İsrailiyye" lafzının çoğulu olan İsrailiyyat kelimesi, İsraili bir kaynaktan rivayet edilen bir bilgi ve haber için ifade edilir. Tefsirde israiliyyat meselesi tefsir usulü alanını çokça meşgul eden konulardan biridir. Çünkü müfessirlerin bir kısmı Kur'an'ın bazı ayetlerini yorumlarken bu ayetlerin, ya geçmiş kavimlerle ilgili bilgiler içermesinden veyahut da müphem unsurlar içermesinden dolayı daha fazla malumat bulmak gayesiyle İsrailiyata/israili haberlere yönelmişlerdir. Bu yönelişler bazen kabulü pek mümkün olmayan yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İsrailiyyat denilen bu haberlerin büyük bir kısmı diğer dinlerden ve kültürlerden kaynaklanırken bir kısmı da içten kaynaklanmaktadır. Yani bu dine mensup olan insanların ürettikleri israiliyyatlar. Bu çalışmanın temel hedefi İslam'a mensup olanların ürettikleri ve tefsirlerde yer alan bu haberlerin izini sürmektir. Çalışmada öncelikle İsrailiyyat kavramının tanımına, İsrâiliyâta neden ihtiyaç duyulduğuna ve israiliyyat denilen bilgi ve haberlerin tefsirlere nasıl girdiğine değinilecektir.

Daha sonra "İç İsrailiyat" diyebileceğimiz yabancı kaynak ve kültürlerden değil de müslümanların kendi bilgi ve kültürleri içerisinde üretilen İsrâiliyât benzeri bilgilere ve haberlere yer verilecektir. İsrailiyat olarak nitelenebilecek bu bilgi ve haberlerin tefsirlerde yer bulmasının gerekçeleri irdelenecektir. İç İsrâiliyâtın yapılan yorumlara etkisi olmuş mudur? sorusuna cevap aranacaktır. Genel de Kur'an'ın tamamı özelde Duha suresi, kıssaları örnekliğinde iç İsrâiliyât olarak nitelenebilecek bilgi ve haberlerin yorumlara yansıması ele alınacaktır. Sonuç olarak da iç kültür ve birikimden kaynaklanan İsrâiliyât ile dış kültür menşeli İsrâiliyâtın yapılan yorumlara etkileri mukayese edilecek ve bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, tefsir, İsrâiliyât, iç İsrâiliyât,

THE EFFECT OF INTERNAL ISRĀʾĪLIYYĀT ON THE COMMENTS OF THE QUR'AN İN PARTİCULAR, SŪRAT AL-DUHĀ

The word " Isrāʾīliyyāt ", which is the plural of the word " isrāʾīliyya ", is used for information and news transmitted from an Isrāʾīli source. The issue of Isrāʾīliyyāt in tafsīr is one of the issues that occupy the field of tafsīr method. Because while some of the mufassirs were interpreting some verses of the Qur'an, they turned to isrāʾīliyya news in order to find more information because these verses either contain information about past tribes or contain ambiguous elements. These tendencies sometimes lead to the emergence of unacceptable interpretations. While most of these news, called Isrāʾīliyyāt, originate from other religions and cultures, some of them originate from within. In other words, Isrāʾīliyyāt produced by people who belong to this religion. The main aim of this study is to trace these news produced by those who belong to Islam and included in the tafsīr. In the study, first of all, the definition of the concept of Isrāʾīliyyāt, why Isrāʾīliyyāt is needed and how the information and news called Isrāʾīliyyāt enter the tafsīrs will be discussed. Then, information and news similar to Isrāʾīliyyāt produced within the knowledge and culture of Muslims, not from foreign sources and cultures, which we can call “Internal Isrāʾīliyyāt”, will be included. The reasons why this information and news, which can be described as Isrāʾīliyyāt, are included in the tafsīrs will be examined. The question of whether the internal Isrāʾīliyyāt had an impact on the comments made will be answered, the reflection of information and news that can be described as internal Isrāʾīliyyāt will be discussed with regard to,in general, the whole of the Qur'an, in particular, Sūrat al-Ḍuḥā. As a result, the effects of Isrāʾīliyyāt originating from internal culture and accumulation and the effects of foreign culture-based Isrāʾīliyyāt on the interpretations will be compared and evaluated.

Keywords: Qur’an, tafsīr, Isrāʾīliyyāt, internal Isrāʾīliyyāt

GİRİŞ

Tefsirde İsrâiliyât meselesi tefsir usulü alanını çokça meşgul eden konulardan biridir. Çünkü müfessirlerin bir kısmı Kur’an’ın bazı ayetlerini yorumlarken bu ayetlerin, ya geçmiş kavimlerle ilgili bilgiler içermesinden veyahut da müphem unsurlar barındırmalarından dolayı daha fazla malumat bulmak gayesiyle israili haberlere yönelmektedirler. Bu yönelişler bazen kabulü pek mümkün olmayan yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İsrailiyat kavramı ve İsrâiliyâtın bilgi değeri üzerinde yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır.[1] Telmih

[1] Muhammed İzzet Derveze, “Tefsir Kitaplarındaki İsrailiyata Dair”, çev. Sema Çelem, Zakir Aras, *Dinî Araştırmalar,* 21/53,(2018), s. 187-198; Bilal Gökkır, “Tefsir’de İsrailiyat: Klasik Dönemde İsrailiyat ve Önemi”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, sayı: 5, (2019), s. 177-190; Salih Karacabey, “İsrâiliyyât’ı Belirleme Kriterleri Çerçevesinde İlâhî Mesajın Birliği Meselesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1, (2003), s. 71-104; Enes Büyük, “Tefsirde İsrâiliyyât’ın Arap Kültürüyle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/2, (2014), s. 91-107

kabilinden kısaca israilyatın ne anlama geldiği ve hangi amaçla kullanıldığı ifade edildikten sonra asıl konu olan ve "iç İsrâiliyât" olarak da nitelenebilecek bilgiler değerlendirilecektir.

İsrailiyat kelimesi; "israiliyye" lafzının çoğuludur. İsraili bir kaynaktan rivayet edilen bir kıssa ve olay için ifade edilir. Bu tür haberlerin "İsrail'e" nispet edilmesinin sebebi Yahudilerin atası Hz. İbrahim'in torunu, Hz. İshak'ın oğlu olan Hz. Yakub'a "İsrail" denilmesidir.[2] Kur'an-ı Kerim'de birçok ayeti kerimede[3] Yahudiler için "İsrailoğulları" ifadesi kullanılmaktadır.

İsrailiyat; büyük oranda Yahudi, kısmen de Hristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır. Tanımın Mecûsîlik, Sâbiîlik gibi diğer din ve kültürlerden gelen rivayetleri de içine alacak şekilde genişletilmesi daha uygundur. Ancak yaygın olan anlayış, İsrâiliyât; tefsirde Yahudi ve Hıristiyan kültürünün etkisidir. Başka din ve kültürlerden İslâm kaynaklarına giren bilgilerin genellikle İsrâiliyat diye anılması muhtemelen Yahudilerin daha eski bir dinin mensubu olmaları, vahyin nazil olduğu coğrafyada daha çok bilinmeleri ve çoğunluğu teşkil etmeleri gibi sebepler dolayısıyladır. [4]

İslam âlimleri İsrâiliyât kabilinden nakledilen bilgileri üçe ayırmışlardır: Hz. Peygamber'e isnadının kesin olması sebebiyle, "İslam'a uygun olan isrâiliyât"; Kur'ân ve sünnete aykırı olması sebebiyle, "İslam'a muhalif olan isrâiliyât"; tasdik ve tekzibi mümkün olmaması nedeniyle de, "hakkında yorum yapılmayan isrâiliyât."[5] Uygun olan kabul edilmiş, muhalif olan reddedilmiş, hakkında yorum yapılmayan isrâiliyât konusunda âlimler farklı tutumlar sergilemişlerdir.

İsrâiliyât adı verilen bilgi ve haberlerin büyük bir kısmı diğer dinlerden ve kültürlerden kaynaklanırken bir kısmı da içten kaynaklanmaktadır. Yani İslam dinine mensup olan insanların ürettikleri İsrâiliyâtlar. Bu çalışmanın temel hedefi İslam'a mensup olanların ürettikleri ve tefsirlerde yer alan bu haberlerin Duha suresi örnekliğinde izini sürmektir.

DUHA SURESİ İLK ÜÇ AYETİNİN NÜZUL SEBEBİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Duha suresinin "*Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı*." şeklindeki bu ilk ayetlerinin iniş sebebi olarak zikredilen bazı rivayetlere baktığımızda bunların iç isrâiliyâta güzel örnekler oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Taberi, (ö.310/923) söz konusu ayetlerin müşriklerin "Hz. Peygambere; "Görüyoruz ki rabbin seni terk edip seni yalnız bıraktı" demeleri üzerine indiğini söyledikten sonra ayetlerin nüzul sebebi olarak zikredilen başka bir rivayeti, Abdullah b. Şeddad'tan naklen; Hz. Hatice'nin, Hz. Peygambere; "Rabbinin seni terk ettiğini ve sana gücendiğini görüyorum." dediğini aktarır.[6]

---

[2] Muhammed Huseyn ez-Zehebi, *el-İsrailiyyatu fi-Tefsiri ve'l Hadis*, (Kahire: Mektebetu Vehbe, trs.), 13; Muhammed b. Muhammed Ebu Şehbe, *el-İsrailiyyat ve'l Mevduat fi-Kütubi-Tefasir*, (Kahire: Mektebetu's Sunne, 1391/1971),12.

[3] Yaklaşık 40 ayette "İsrail" lafzı geçmektedir. Örnek kullanım için Bkz. el-Bakara 2/40,47,83, 122, 211, 246; Al-i İmran 3/49,93.

[4] İbrahim, Hatipoğlu, "İsrailiyat" DİA, (İstanbul: 2001), 23/199

[5] ez-Zehebi, *el-İsrailiyyatu fi-Tefsiri ve'l Hadis*, 35-37; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, (Erzurum: 1974), 25

[6] Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Cami'ul Beyan an Te'vili Ayil Kur'an*, (Kahire: Daru'l Hadis, 1431/2010), 11/615-616; Ebu Mansur Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Basallum (Beyrut:

Aynı rivayet es-Semerkandi'nin (ö.373/983) anlatımında biraz şekil değiştirir: Süddi'nin rivayetine göre; Cebrail Hz. Peygambere 40 gece gelmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber durumu Hz. Hatice'ye bildirdi: Hz. Hatice de: "Belki rabbin seni terk etmiştir veya unutmuştur." dedi. Bu söz üzerine Cebrail ilgili ayetleri indirdi. [7]

Mâtürîdî, (ö.333/944) ayetlerin hangi rivayetler üzerine inmiş olabileceği hususunu değerlendirirken Hz. Hatice'ye nispet edilen sözleri ve rivayeti "فهو غير محتمل/bu ihtimal dışıdır" diyerek reddeder. Devamında neden olamayacağını da şu şekilde açıklar. "Çünkü Hatice, Allah Teâlâ'nın onu terk etmeyeceğini ve ona darılmayacağını bilir." Yine aynı şekilde "Her mü'min Allah Teâlâ'nın peygamberlerinden hiçbirini terk etmeyeceğine inanır" diyerek inanan bir kimsenin böyle bir şey söylemeyeceğini ifade eder. Ve devamla şunu ekler; "Hz. Peygamber, yemin etmeden böyle bir durumun olmadığını Hz. Hatice'ye söylese ona inanır. O halde burada yemin edilmesinin bir anlamı olmazdı. Bunlar da gösterir ki bu görüş/rivayet ihtimal dışıdır."[8]

İbn Kesir (ö.774/1373) de Hz. Hatice'ye izafe edilen sözleri ihtiva eden rivayetleri aktardıktan sonra; "Bu iki şekliyle bu hadis mürseldir. Hz. Hadice'nin böyle söylediği kesin tespit edilmiş değildir. Ya da bunu söylediyse üzüntü ve kederinden söylemiştir. Allah en iyisini bilendir."[9] demektedir.

Bu konuda zikredilen rivayetler bazen birbirinin tam zıddı olabilmektedir. Mesela Razi, (ö.606/1210) Hasan el-Basri'nin şöyle dediği rivayet edildi formuyla şu haberi aktarır: "Hz. Peygamber'e vahyin gelmesi gecikti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye şikâyetle: 'Rabbim beni terk etti ve yalnız bıraktı.' dedi. Hz. Hatice; 'Asla! Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, sana bu ikramla başlayan mutlaka onu tamamlayacaktır.' dedi. Bunun üzerine '*Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı."* indi.[10] Usulcüler, bu rivayeti eleştirerek karşı çıkmış ve şu değerlendirmeyi yapmışlardır: 'Allah'ın kendisini yalnız bırakıp, darıldığını zannetmek Resulullah'a yakışmaz. Resul bilir ki Allah'ın hikmeti gereği peygamberi risalet görevinden azletmek caiz değildir. Ve yine bilir ki vahyin gecikmesi bir maslahat gereğidir. Muhtemeldir ki vahyin gecikmesi maslahatın kendisidir. Bunun aksi de mümkündür.' Bütün bunlar gösterir ki bu tür sözler Hz. Peygambere yakışmaz. Bu sözleri Hz. Peygamber'in söylediği sabit olsa bile, maksadının bununla Hz. Hatice'nin meseleye vukufiyetini ölçme sadedinde onu imtihan etmesidir."[11]

Ayetlerin nüzul sebebi olarak zikredilen ve üzerine daha sonraları başka inançlar da inşa edilen rivayetlerden biri de şudur: Hz. Peygamber'e hizmet eden Havle dedi ki: Bir köpek yavrusu evdeki divanın altına girip orada öldü. Bu nedenle Allah'ın Peygamberine günlerce vahiy inmedi. Hz. Peygamber; "Ey Havle! Benim evimde ne oldu? Cibril niye bana gelmiyor?" dedi. Havle dedi ki: "Ben evi düzenleyip, onu süpürsem", dedim. Elimdeki süpürgeyi divanın altını

Daru'l Kütubi'l İlmiyye, 2005), 10/557

[7] Ebu'l Leys Nasır b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es- Semarkandi, *Bahr'ul Ulum,* Thk, Camiatu'l Ezher, (Beyrut: Dar Kütubu'l İlmiyye, 1413/1993,) 3/486.

[8] Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân,* 10/557.

[9] Ebu'l Fida İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-ʿazîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellame, (Riyad: Dar Taybe, 1420/1999), 8/424

[10] Muhammed Fahruddin er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* (Beyrut: Dar'ul fikr, 1401/1981), 31/210.

[11] er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* 31/ 210-211

alayım derken, ölmüş bir köpek yavrusuna rastladım. Onu alıp duvarın arkasına attım. Allah'ın Peygamberi sakalları titreyerek geldi. -vahiy nazil olunca öncesinden onu bir titreme alırdı.- Şöyle buyurdu: "Ey Havle! Beni ört." Bunun üzerine Yüce Allah bu sureyi indirdi. Cebrail inince, Hz. Peygamber onun gecikmesinin sebebini sordu. O da şu cevabı verdi: "Bizim, içinde bir köpek ya da bir suret bulunan bir eve girmediğimizi bilmiyor musun?"[12] dedi. Bu rivayeti değerlendiren İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Cebrail'in "Divanın altında enik ölmesi sebebiyle bir süre vahiy getirmediği" kıssasının meşhur olduğunu ancak bunun sebebi nüzul olmasının garip, hatta şaz olduğunu ve sahih rivayetlerin bu rivayeti reddettiğini ifade eder.[13]

Razi ve bazı müfessirlerin söz konusu iniş sebebi ile ilgili aktardığı haberler ise tarihi gerçeklere aykırıdır: İbn Zeyd kanalıyla aktarılan bir rivayete göre vahyin kesiliş sebebi, Hz. Peygamber'in evinde, Hz. Hasan ve Hüseyin'e ait bir köpek yavrusunun bulunmasıdır. Cebrail inince, Hz. Peygamber, Cebrail'e sitem etmiş, bunun üzerine Cebrail de, "Bizim, kendisinde köpek veya suret bulunan bir eve giremeyeceğimizi bilmiyor musun?" demiştir.[14] Ne Razi ne de rivayete yer veren diğer müfessirler rivayet hakkında hiçbir değerlendirme yapmamaktadır. Hâlbuki bu rivayet tarihi gerçeklere aykırı görünmektedir. Çünkü Duha Suresi Mekke döneminin başında inen surelerden iken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Medine'de doğmuşlardır. Hz. Hasan Medine'de h. 3/m. 625, Hz. Hüseyin ise h.4/m.626 yılında doğmuştur.

Müfessirlerin[15] aktardıkları rivayetlerden birisi de Hz. Peygamberin rahatsızlandığı/ eline bir taşın değmesiyle elinin kanadığı bu sebeple de gece kıyama kalkmadığı ve kendisine vahiy gelmemesi üzerine müşrik bir kadın (ümmü Cemil olabilir), Hz. Peygamber'e "Görüyorum ki şeytanın seni terk etti" demesi üzerine ilgili ayetlerin indiğidir. Rivayeti zikreden müfessirler hiçbir değerlendirme yapmazken sadece İbn Kesir, rivayeti aktardıktan sonra; "Burada garip olan bu yaralanmanın Hz. Peygamberin gece kıyamını terk etmesine ve surenin inişine sebep kılınmasıdır."[16] ifadelerini kullanır.

Bu konu bağlamında zikredilen şu rivayetler ise garabeti daha fazla hissettirmektedir: Vahyin indirilişi bir süre kesilince Mekke müşrikleri; "Eğer o Allah tarafından gönderilmiş olsaydı, daha önceki nebilere yaptığı gibi ona da vahyi ardı arkasına gönderirdi. Allah onu terk etti, arkadaşı da terk etti, artık ona gelmiyor." dediler. Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resulü! Sana neden vahiy gelmiyor?" deyince, "Bana vahiy nasıl gelsin ki, siz parmaklarınızın arasındaki

[12] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân,* Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki, (Beyrut: Müessetu'r Risale,1428/2006), 22/338-339

[13] EBÜ'L-FAZL ŞIHÂBÜDDÎN AHMED B. ALÎ B. HACER EL-ASKALÂNÎ, *FETHU'L BARI,* (KAHIRE: MEKTEBETÜ'S SELEFIYYE, TRS.), 8/710

[14] Ebu İshak Ahmed es-Se'labi, *el-Keşf ve'l Beyan/Tefsiru's Se'labi,* thk. Ebu Muhammed b. 'Aşur, (Beyrut: Dar Ihya-ut Turasi'l Arabi, 1422/2002), 10/222; er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* 31/211; Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyn el-A'rec en-Nîsâbûrî, *Ġarâʾibü'l-Ḳurʾân ve reġāʾibü'l-furḳān*, (Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiyye, 1416/1996), 6/515-516

[15] EBÛ MUHAMMED ABDURRAHMÂN B. MUHAMMED B. İDRÎS ER-RÂZÎ İBN EBI HATIM, *TEFSÎRÜ'L-ḲURʾÂNI'L-ʿAZÎM,* (MEKKE: 1418/1997), 10/3442; EBU'L HASAN B. MUHAMMED B. HABIB EL- MAVERDI, *EN-NUKET VE'L U'YUN,* (BEYRUT: DAR KÜTUBÜ'L İLMIYE, TRS), 6/292;EL-KURTUBÎ, *EL-CÂMIʿ LI-AḤKÂMI'L-ḲURʾÂN,* 22/338; İBN KESIR, *TEFSÎRÜ'L-ḲURʾÂNI'L-ʿAZÎM,* 8/424

[16] İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kurʾâni'l-ʿazîm*, 8/425

kirleri temizlemiyor, tırnaklarınızı kesmiyorsunuz" dedi.[17] Bazı kaynaklarda bu rivayete ilave olarak "Bıyıklarınızı da kısaltmıyorsunuz." ifadesi de mevcuttur.[18] Alûsî, (ö.1270/1854) denildi ki formuyla şöyle bir görüş daha aktarır: Hz. Osman, Hz. Peygamber'e bir salkım üzüm veya bir salkım hurma hediye etmişti. O sırada bir dilenci gelip bunu Hz. Peygamber'den isteyince Efendimiz tuttu o salkımı bu dilenciye verdi. Hz. Osman o dilenciye dönüp salkımı kendisinden satın aldı ve tekrar Hz. Peygamber'e hediye etti. Aynı dilenci gelip o salkımı yine istedi ve Hz. Peygamber de yine ona verdi. Hz. Osman da gitti, dilenciden o salkımı tekrar satın aldı ve getirip Hz. Peygamber'e hediye etti. Dilenci yine gelip isteyince bu üçüncü defasında Hz. Peygamber kızgın olarak değil de bir latife olarak o dilenciye: "Sen dilenci misin, yoksa tüccar mısın?" dedi. Bundan sonra bir kaç gün vahy gelmeyince Hz. Peygamber bir yalnızlık hissetti. Müşrikler de Hz. Peygamber'in Rabbi tarafından terkedildiğini söylediler ve bu hadise üzerine bu sûre nazil oldu.[19]

İzzet Derveze (ö.1404) vahyin kesilmesiyle ilgili zikredilen bütün rivayetleri aktardıktan sonra; "Rivayetlerden doğru olanı ve üzerinde doğruluk alameti ve ihtimali olan, vahyin iki veya üç gün kesilmiş olduğu ve bir kadının Peygambere "Herhalde şeytanın seni terk etti" dediği ve hemen surenin indiği rivayettir."[20] der. Ve sözüne şöyle devam eder; "Her halükârda, sureden ilham alarak ve kesintisiz gelen rivayetten de istifade ederek kesin bir biçimde şunları söylemek mümkündür: Risaletin ilk dönemlerinde birkaç gün vahiy kesilmiştir. Bu kesilme, (davet yolunda) bir miktar mesafe aldıktan sonra Allah'ın kendisini yalnız bırakması endişesinden dolayı O'nun nefsinde üzüntü, sıkıntı ve korkuya neden olmuştur. Müşrikler veya Öncelikli olarak Peygamber'in çağrısına muhalefet hareketine önderlik eden ve o'na şiddetli düşmanlık gösterenler bu olayı suiistimal etmişler, alaycı ve kötüleyici bir tavırla, Rabbinin kendisini bırakıp terk ettiğini söylemişlerdir. Bu durum O'nun üzüntü ve sıkıntısını arttırmış, nihayet kendisini destekleyen, huzur veren ve kötüleyicileri reddeden bu sure nazil olmuştur."[21]

Aktarılan rivayetlerde görüldüğü üzere rivayetler hem farklı varyantlarla gelmekte hem de bazı varyantlar birbiriyle çelişmektedir. Bazı rivayetlerde Hz. Hatice, Hz. Peygamberi 'Rabbim beni terk etti ve yalnız bıraktı.' söylemine karşı teselli ederken bazı rivayetlerde ise Hz. Hatice, "Belki rabbin seni terk etmiştir veya unutmuştur." diyerek Hz. Peygamberin tedirginliğini arttıracak ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Yine Hz. Peygamberin evinde bir köpek yavrusunun ölmesi hususundaki rivayetlerde de benzer bir durum vardır. Hatta bazı varyantlarında verilen bilgiler tarihi gerçeklere aykırıdır. "Sahabenin parmaklarının arasındaki kirleri temizlememesi, tırnaklarını kesmemesi, üst üste defalarca bir üzüm salkımını isteyen birine Hz. Peygamberin "Sen dilenci misin, yoksa tüccar mısın?" demesi üzerine vahyin kesilmesi vb. haberler ayetlerin Hz. Peygamber'e düşman olanların söylemlerine karşı Allah Teâlâ'nın her zaman Peygamberinin yanında olduğunu ve onu hiçbir zaman yalnız bırakmadığı-

[17] Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, Thk, Ahmet Ferit, (Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, 1424/ 2003), 3/494
[18] es-Se'labi, *el-Keşf ve'l Beyan/Tefsiru's Se'labi,* 10/223; el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân,* 22/339
[19] Şihabuddin Seyyid Mahmud el-Âlûsî, Rûhu'l Meânî, (Beyrut: Dar Ihya-ut Turasi'l Arabi, trs.), 30/157
[20] Müslim, Cihâd, 114-115; Tirmizî,Tefsîrul-Kur'ân, Duhâ, 93/1. hadis no: 3345.
[21] Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l Hadis,* (Kahire: Dar Garbu'l İslami, 1421/2000), 1/552.

bırakmayacağı mesajını gölgelemektedir. Nitekim Mâtürîdî, "Her mü'min Allah Teâlâ'nın peygamberlerinden hiçbirini terk etmeyeceğine inanır" [22] ifadesiyle bu mesaja dikkat çekmiştir.

HZ. PEYGAMBER'İN DÂLL OLUŞU VE ONA HİDAYET EDİLMESİ

Birbirinden çok farklı rivayet ve yorumların yapıldığı ayetlerden birisi de "*Seni dalalette/şaşkın/yolunu kaybetmiş/ bulup, doğru yolu göstermedi mi*?"[23] ayetidir. Ayette geçen "Dâll" kelimesiyle ilgili tefsirlerde yapılan birçok yorum bulunmaktadır.[24] Burada yapılan yorumlar değil, yorumların yapılmasına neden olan rivayet ve haberlere değinilecektir. Bunları da şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

Hz. Peygamberin Kaybolması ve Ona Yolun Gösterilmesi

Bu kaybolma ile ilgili de birbirinden farklı birçok rivayet bulunmaktadır.

Mekke'de çocukken kaybolması: Hz. Peygamber'in çocukluğunda Mekke vadilerinin birinde kayboldu ve Ebu Cehl onu bulup Abdulmuttalib'e geri getirdi. Sütannesi Halime'nin onu sütten kesip Abdulmuttalib'e teslim etmek için getirdiğinde Mekke kapısında onu kaybetti, bulunup dedesine teslim edildi.[25]

Ebu Talib ile Şam yolculuğunda kaybolması: Ebu Talib ile ticarete çıktığı vakit onun Şam yolunda kaybolduğu da söylenmiştir.[26] Hz. Peygamber amcasıyla Şâm yolundayken kaybolmuştu. Geceleyin bir deveye binmişti. İblis gelip onun yolunu değiştirmişti. Nihayet Cebrâîl gelmiş İblîs'i bir solukla Habeşistan'a sürmüştü de sonra kervan yolunu bulmuştu.[27]

Hicret yolculuğunda kaybolması: Hicret esnasında Medine yolunda kaybolmuş Allah ona ve yanındakilere yolu göstermiştir. Tûsî, (ö.460/1067) bu görüşü naklettikten sonra "Ama sure mekkidir. Bu nasıl olur denecek olursa?" o zaman denilir ki; bu, gelecekte olacak şeyleri ona müjde vermek yoluyla bildirmektir."[28] diyerek görüşün garabetini gündeme getirme yerine onun nasıl olabileceğini ispatlamaya çalışır.

Miraç yolcuğunda kaybolması: Cebrail a.s Mirac gecesinde Hz. Peygamberden ayrılınca Hz. Peygamber yolunu kaybetti Allah Teâlâ ona yolu gösterdi. [29]

Sevgide Kaybolması-Yitip Gitmesi ve Ona Kimi Seveceğinin Öğretilmesi

---

[22] Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân,* 10/557.
[23] ed-Duha 93/7
[24] "Dâll" kelimesiyle ilgili görüş ve yorumlar için bkz: Recep Demir, "Duhâ Suresi 7 ve İnşirah Suresi 2. Ayetler Bağlamında Nübüvvet Öncesi Hz. Peygamber'in İnancı", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 14/3 (2014), s. 57-81.
[25] Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil,* Thk, Muhammed Abdusselam Şahin, (Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, 1437/2015), 4/756; er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* 31/ 217; el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân,* 22/344.
[26] Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil,* Thk, Muhammed Abdusselam Şahin, (Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, 1437/2015), 4/756; er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* 31/ 217; el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân,* 22/344.
[27] İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-ʿazîm*, 8/426
[28] Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et- Tûsî, *et-Tibyan fi-Tefsir'il Kur'an*, thk. Ahmed Habib Kuseyr, (Beyrut: Dar Ihya-ut Turasi'l Arabi 1409), 10/369
[29] es-Se'labi, *el-Keşf ve'l Beyan/Tefsiru's Se'labi,* 10/229

Ebu Bekr el-Verrak; "Hz. Peygamber Ebu Talib'i çok sevmekle adeta yitip gitmişti, Allah onu kendisini sevmeye yöneltti."[30] diyerek "Dall/kaybolmaya" farklı bir boyut kazandırmaya çalışmıştır.

Kavminin Şirk İnancı Üzere Olması ve Tevhide İletilmesi

Bazı kimseler, Hz. Peygamber'in işin başında mü'min olmadığını, Allah Teâlâ'nın ona daha sonra hidayet edip, peygamber kıldığını ifade ederler. Bu görüşü dillendirenlerden Kelbî, ayete, "*Sen sapık kavmin içinde bir kâfir idin de, O Allah seni tevhide iletti*" manasını verirken, Süddî de, Hz. Peygamber'in kırk yıl, kavminin dini üzere olduğunu iddia etmişitir.[31] Mücâhid ise bu ayete, "Sen hidayetten uzak iken, Allah seni dinine iletmedi mi?" manasını vermiştir. Bu görüşte olanlar, görüşlerine şu ayetleri de delil getirirler: *"Sen, kitab nedir, iman nedir bilmezdin"*[32], *"Sen, daha önce gafillerden idin"*[33] ve *"Eğer şirk koşarsan, şüphesiz amellerin boşa gider."*[34] İşte bu ayetler, bu mananın doğru olmasını gerektirir, bu ayet de, bunun doğru olduğuna delalet edince, bu ayeti bu manaya hamletmek gerekir.[35]

Zemahşeri, ilgili iddiaları reddederken şu değerlendirmeleri yapar: "Hz. Muhammed kırk yıl kavminin konumu üzereydi!" diyen kişi, şayet bununla Hz. Peygamber'in kavmi gibi nakli bilgilerden- vahiy kültüründen uzak bulunduğunu kastettiyse ne ala! Yok, şayet onların dini ve inkarları üzere olduğunu kastettiyse, *ma'azallah/Allah'a sığınız*!.. Zira peygamberlerin peygamberlikten önce de sonra da ayıp kaçacak büyük ve küçük günahtan korunmuş olması gerekir: "H*erhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız bize yakışmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara lütfundandır..."*[36] buyrulmuşken, onun, kainatın mimarını inkar ve bilmezlik etmesi mümkün mü? Hem, inkârcıların yanında herhangi bir inkâr sabıkası bulunması bir peygambere noksanlık olarak yeter![37]

Müfessirlerin naklettiği haberleri tahlil eden Elmalılı da ayette ifade edilen dalalette iken hidayete erdirilmeyi; "Sen, peygamberlikten önce akılların yol bulamadığı hakikatler ve şeriatlerden gafil ve yol arayan bir yitik halinde şaşkın iken Rabb'in seni bulup seçerek hidayet buyurmadı mı? Verdiği vahiy, indirdiği kitap ile bilmediklerini bildirerek doğru yolu göstermedi mi?"[38] şeklinde yorumlar.

Rivayetlerin değerlendirilmesi bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlatmış olduğu "Kur'anYolu" tefsirinde yer alan açıklamaları bizim de kanaatimizi ifade ettiği için olduğu gibi aktarmakla yetinilecektir:

"Yukarıda zikredilen haber ve rivayetler ve bunlara istinaden yapılan yorumlar ayetin gönderiliş amacına açıklık getirici nitelikte görünmemektedir. Müfessirlerin çoğunluğunun yorumuna göre ise bu ayette Hz. Muhammed'in peygamberlikten sonraki dönemiyle önceki dönemi arasında bir karşılaştırma

[30] es-Se'labi, *el-Keşf ve'l Beyan/Tefsiru's Se'labi,* 10/229
[31] er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb, 31/217;* el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân,* 22/346.
[32] eş-Şûra 42/52
[33] Yûsuf 12/3
[34] ez- Zümer 39/65
[35] er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb, 31/217*
[36] Yûsuf 12/38
[37] ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf, 4/756*
[38] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili (* İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 9/280

yapılmaktadır. Nitekim o, peygamber olmadan önce de başta putperestlik olmak üzere kendi toplumunda hâkim olan inanç ve yaşayışın yanlışlığını, insanın varlık amacına yakışmadığını görüyor, bu gidişi asla beğenmiyordu ama onların bundan nasıl kurtulacaklarını da bitmiyordu. Ayetteki deyimle bu konuda "yol bilmez bir halde"ydi. İşte Yüce Allah Kur'an'ı göndererek onu bu durumdan kurtarıp yolunu aydınlattı; ona hem varacağı hedefi hem de o hedefe nasıl varacağını öğretti."[39]

Görüldüğü üzere bazı rivayetlerde aktarılan bilgiler ayetin vermek istediği mesajdan tamamen uzaklaşılmasına neden olmakta olayı "basit bir kaybolama" meselesine indirgemektedir. Hâlbuki anlatılmak istenen şey, kanaatimizce çok net ve çok açıktır: "Ey peygamber dün ne yapacağını bilmez bir haldeyken sana yol gösterdiğimiz/hidayet ettiğimiz gibi bugün de yarın da sana yolu göstermeye/hidayet etmeye devam edeceğiz."

SONUÇ

Yanlış yorumlara ve almalara neden olan ve İsrailiyat diye isimlendirilen bazı haberler, bilgiler tefsirlerimizden ayıklanmalıdır. İsrailiyat olarak nitelenen her şey nasıl ki sadece Yahudi ve Hristiyanlardan gelen bilgiler ve rivayetler değilse aynı mantıkla hareket ederek Müslümanların kendilerinin ürettiği bazı bilgi ve haberler de benzer bir muameleye tabi tutulmalıdır.

Müslümanların ürettikleri bu bilgi ve haberlere "iç israilayat" adını vermek mümkündür. Çünkü bu bilgi ve haberler örnek olarak ele aldığımız Duha suresinde de görüldüğü üzere verilmek istenen mesajın yanlış anlaşılmasına, en hafifinden üstünün bir sis tabakasıyla kaplanmasına neden olduğu söylenebilir.

Bizim araştırmacılara önerimiz bütün tefsirler taranarak çalışmamızda örneklerini sunduğunuz bilgilere, haberlere benzer ve "iç israiliyat" olarak nitelenmesi mümkün olan bütün bilgilerin ayıklanmasına yönelik çalışmalar yapılmasıdır.

KAYNAKÇA

Alusî, Şihabuddin Seyyid Mahmud. *Ruhu'l Meânî*, Beyrut: Dar İhya-ut Turasi'l Arabi, trs.

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer. *Fethu'l Bari*. Kahire: Mektebetü's Selefiyye, trs.

Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrailiyyat*. Erzurum: 1974.

Demir, Recep. "Duhâ Suresi 7 ve İnşirah Suresi 2. Ayetler Bağlamında Nübüvvet Öncesi Hz. Peygamber'in İnancı". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 14/3 (2014), s. 57-81.

Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsiru'l Hadis*. Kahire: Dar Garbu'l İslami, 1421/2000).

Ebu Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *el-İsrailiyyat ve'l Mevduat fi-Kütubi-Tefasir*. Kahire: Mektebetu's Sunne, 1391/1971.

Hatipoğlu, İbrahim. "İsrailiyat" DİA, İstanbul: 2001.

Heyet. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

İbn Ebi Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-ʿazîm*, Mekke: 1418/1997.

[39] Heyet, *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 5/689

İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-ʿazîm*. thk. Sami b. Muhammed Sellame, Riyad: Dar Taybe, 1420/1999.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân,* Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki, Beyrut: Müessetu'r Risale,1428/2006.

Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdi Basallum. Beyrut: Daru'l-Kütubi'l İlmiyye, 2005.

Maverdi, Ebu'l Hasan b. Muhammed b. Habib. *en-Nuket ve'l U'yun*. Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, trs.

Nîsâbûrî, Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyn el-A'rec. *Ġarâʾibü'l-Ḳurʾân ve reġāʾibü'l-furḳān*. Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiyye, 1416/1996.

Razi, Muhammed Fahruddin. *Mefatihu'l Ğayb.* Beyrut: Dar'ul fikr, 1401/1981.

Se'labi, Ebu İshak Ahmed. *el-Keşf ve'l Beyan/Tefsiru's Se'labi,* thk. Ebu Muhammed b. 'Aşur, Beyrut: Dar Ihya-ut Turasi'l Arabi, 1422/2002.

Semerkandi, Ebu'l Leys Nasır b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Bahr'ul Ulum,* (Tahkik: Camiatu'l Ezher) Dar Kütubu'l İlmiyye, Beyrut 1413/1993.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Cami'ul Beyan an Te'vili Ayil Kur'an*. Kahire: Daru'l Hadis, 1431/2010.

Tûsî, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyan fi-Tefsir'il Kur'an*. thk. Ahmed Habib Kuseyr, Beyrut: Dar Ihya-ut Turasi'l Arabi, 1409.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.

Zehebi, Muhammed Huseyn. *el-İsrailiyyatu fi-Tefsiri ve'l Hadis*. Kahire: Mektebetu Vehbe, trs.

Zemahşeri, Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer. *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil.* Thk, Muhammed Abdusselam Şahin, Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, 1437/2015.

KUR'AN'DA BİR ANLATIM ÜSLUBU OLARAK TA'LİL/GEREKÇELENDİRME

Doç. Dr. Ahmet ABAY,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

ahmetabay70@hotmail.com / 05362333788

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8284-8336

İletişim, ister insanların kendi aralarında isterse Yaratıcı ile yaratılanlar arasında olsun, bir takım kurallar ve araçlar vasıtasıyla meydana gelir. Bu araçlardan biri de dildir. Dil, iletişimin olmazsa olmazıdır. İnsanlar, sözlü ya da yazılı olarak hedef kitlelerine mesajlarını ulaştırırlar. Ulaştırılan bu mesajın muhatabı ikna edebilmesi, mesajı verenin temel amaçlarından biridir. Birini eğitirken ona emir ve nehiyleri hiçbir açıklama yapmadan mücerret bir şekilde söylemek hedefe ulaşmayı zorlaştırabilir. Bu nedenle zaman zaman muhataba öğretilmek istenen şeylerin delillerini, hikmet ve sebeplerini anlayabileceği bir dil ve yöntemle sunmak gerekir. Bu yöntem vesilesiyle muhatap üzerinde gerçekleştirilmek istenen maksat büyük olasılıkla hâsıl olacaktır. Bu bildirinin gayesi söz söyleyenin muhatabını ikna etmek, yanlış anlama ve yorumlara fırsat vermemek için yararlanabileceği metotlardan biri olan ta'lil/gerekçelendirmenin Kur'an-ı Kerimde nasıl ve hangi lafızlarla kullanıldığını, bu lafızların müfessirler ve Meal müellifleri tarafından yorumlara ve çevirilere yansıtılıp yansıtılmadığını örneklerle tespit etmektir. Bir şeyin niçin söylendiğini veya yapıldığını ortaya koymak, gerekçelendirmek anlamına gelen ta'lîl, hem Arap edebiyatında hem de Kur'an'da kullanılmıştır. Hukuki kararlarda ise "Hükmü gösteren veya gerekli kılan yahut hükmün kendisine bağlandığı durum, vasıf ve mana" olarak ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerimde ta'lil/gerekçelendirme yapılırken şu edatlar kullanılmaktadır: "Li-enla, likey la, li enne, levla, ma kena li, İlla en." Bazen de ta'lil edatı kullanılmadan gerekçe ifade edilebilmektedir. Dilde kullanılan ta'lil; bir şeyin neden bildirilerek zikredilmesidir. Bir şeyin neden bildirilerek gündeme getirilmesi, hem nedeni belirlenen şeyin hükmünün genelliğini ifade etmesi hem de gönüllerin nedeni belirtilen (mu'allel) hükümleri daha kolay benimsemesi sebebiyledir. Sonuç olarak denilebilir ki, Allah Teâlâ'nın, yaptığı işlemin sebebini işlemin muhatabına bildirmesi, muhatabın takdirin neden o yönde kullanıldığını öğrenmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, dil, üslup, ta'lil, gerekçelendirme

TA'LĪL/CAUSATION AS A METHOD OF EXPRESSION IN THE QUR'AN

Communication occurs through a set of rules and tools, whether it is between people themselves or between the Creator and the creatures. One of these tools is language. Language is indispensable for communication. People deliver their messages to their target audience, either verbally or in writing. Convincing the addressee of this message is one of the main purposes of the sender. When educating someone, telling him the orders and prohibitions in an abstract way

without any explanation can make it difficult to reach the goal. For this reason, it is necessary from time to time to present the evidence, wisdom and reasons for the things that are intended to be taught to the addressee in a language and method that they can understand. By means of this method, the intended purpose on the addressee will most likely be achieved. The purpose of this paper is to determine how and in which words ta'līl/ causation, which is one of the methods that the speaker can use in order to convince the addressee and to avoid misunderstanding, and then whether these words are reflected in the tafsīrs and translations by the mufassirs and Meal authors. Ta'līl/causation, which means to justify why something is said or done, has been used both in Arabic literature and in the Qur'an. In legal decisions, it is expressed as "the situation, qualification and meaning that shows or makes the provision necessary or to which the provision is attached". The following prepositions are used while making ta'līl/ causation in the Qur'an: "Li-enla, likey la, li enne, levla, ma kena li, İlla en." Sometimes, the justification can be expressed without using the ta'līl preposition. Ta'līl used in the language; is to mention something by stating a reason. The reason why something is brought to the agenda is because it expresses the generality of the decision of the thing whose reason is determined, and because the hearts adopt the provisions of which the reason is stated (mu'allel) more easily. As a result, it can be said that Allah's informing the addressee of the reason for his action will enable the addressee to learn why the discretion is used in that direction.

Keywords: Qur'an, language, method, ta'līl, causation

GİRİŞ

Dil iletişimin olmazsa olmazıdır. İletişim, ister insanların kendi aralarında gerçekleşin isterse Yaratıcı ile yaratılanlar arasında olsun bir takım kurallar ve araçlar vasıtasıyla meydana gelir. Bu araçlardan biri de dildir. Dili kullanma genel itibarıyla iki şekilde gerçekleşir. Sözel ve yazılı olarak. Yani dili kullananlar meramlarını muhataplarına anlatırlarken bunu ya sözlü ya da yazılı bir yolla yaparlar. Hangi yolla yaparlarsa yapsınlar dile ait bir takım anlatım üsluplarını kullanırlar. Bu üsluplardan biri de ta'lil/gerekçelendirmedir.

İnsanlar sözlü ya da yazılı olarak hedef kitlelerine mesajlarını ulaştırırlar. Ulaştırılan bu mesajın muhatabı ikna edebilmesi mesajı verenin temel amaçlarından biridir. Bunun için birçok metot kullanılabilir. Kullanılan bu metotlardan biri de sözü gerekçelendirmektir. Allah'ın insanlara peygamberi aracılığıyla ilettiği mesaj olan Kur'an-ı Kerim, onlardan bir şeyi yapmalarını[1] veya terk etmelerini[2] isterken çoğunlukla bunun gerekçesini de bildirmiştir. Yine aynı şekilde herhangi bir şeyle denendiklerinde ya da başlarına bir iş geldiğinde[3] de bunun gerekçelerini belirtmiştir. Sözü gerekçelendirme, Kur'an'ın insanları eğitirken kullandığı metotlardan birisi olarak ifade edilebilir.

[1] el- Bakara 2/150,179,183,219; Âl-i İmrân 3/103
[2] Âl-i İmrân 3/130; el- Mâide 5/90
[3] el- Bakara 2/56; Âl-i İmrân 3/123; en-Nahl 16/70; el-Ahzâb 33/37,53

Allah Teâlâ, kullarıyla onların kullandıkları dil üzerinden iletişime geçmektedir. Bu nedenle Allah, görevlendirdiği elçilerini kendi kavimlerinin diliyle göndermiştir.[4] Kur'an-ı Kerim de Arapların yaşadığı bir coğrafyada indirildiği için Arapça olarak vahyedilmiştir. Arapçanın anlatım üsluplarından biri olan ta'lil, Kur'an'da da kullanılan bir üsluptur. Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında çoğunlukla verilen hükmün, yapılması istenilen bir ibadetin veya uzak durulması istenilen bir şeyin illetinin yani gerekçesinin ifade edildiği görülür. Kur'an'ın kullandığı bu üslûb, ta'lilin önemine bir delil olarak algılanabilir. Bu nedenle her ne amaçla yapılırsa yapılsın, gerekçelendirme söylemi, dilin en belirgin ve en etkin gerçekleşme biçimi olan söylem içinde anlam kazanmaktadır. Gerekçelendirme söyleminin en temel yapı taşını, söylemi üreten kişinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. [5]

Meselenin daha iyi anlaşılması açısından ta'lilin tanımına göz atmakta yarar vardır. Sözlükte, bir şeyle oyalamak, ikinci kez su içmek/suya götürmek, meyveyi tekrar tekrar toplamak[6] anlamlarındaki all kökünden türeyen ta'lil bir eylem veya hükmün illete dayandırılmasını, illete bağlanarak açıklanmasını ifade eder.[7] Yani Hükümlerin vazediliş gerekçesini tespit için yapılan işleme ta'lil denir.[8]

Bir eylem veya hükmün illete dayandırılması ta'lil olduğuna göre kendisine dayandırılan şey olan illeti de tanımlamak gerekir. Sözlükte İllet; "hastalık, kişiyi ihtiyacını görmekten alıkoyan durum, zafiyet, sebep ve gerekçe" gibi anlamlara gelir. İlletin terim anlamı için birçok tarif yapılmış olup bunları, "hükmü gösteren veya gerekli kılan yahut hükmün kendisine bağlandığı durum, vasıf, mâna, gerekçe" şeklinde özetlemek mümkündür.[9]

Kur'an-ı Kerimde ta'lil/gerekçelendirme çoğunlukla çeşitli harfler ve edatlar kullanılarak yapılmıştır. Ta'lil/gerekçelendirme yapılırken kullanılan edat ve harfleri şu şekilde ifade etmek mümkündür: "لعل"[10],"كَي"[11]/"لِكَيْلَا"[12] "فَلَوْلَا"[13], "ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ"[14], "لِأَنْ"[15], ve "لِ / lamı ta'lil"[16] Kur'an'ı Kerimde 139 defa zikredilen "لعلّ" ta'lîl/ gerekçelendirme için en çok kullanılan edatlardandır.

Bu çalışmada "ta'lilin/ gerekçelendirmenin nedenleri, faydaları, muhatabı iknada etkisi ve gerekçelendirme yapılmamış olsaydı söylenilen sözün muhatabın üzerindeki tesirinde bir azalma meydana gelir miydi?" gibi hususlar üzerinde durulacaktır. Bunlar ele alınırken

[4] İbrâhîm 14/4

[5] Duygu Öztin Passerat, *Gazete Söyleminde Gerekçelendirme*, Humanitas Sayı: 2, Güz, Tekirdağ, 2013 s.3

[6] İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhâh – Tâcu'l-luğa ve's-sihâhu'l-'Arabiyye* -, nşr. A. Abdu'l-Ğafûr Attâr, (Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, 1956), 5/1773-1774.

[7] Yunus Apaydın, "*Ta'lil*", DİA (İstanbul: 2010), 39/511.

[8] Muhammed Mustafa Şelebî,, *Ta'lîlü'l-Ahkâm*, (Beyrut: Daru'n-Nehda el-Arabiyye, 1981), 12

[9] İbrahim Kafi Dönmez, "*İllet*", DİA (İstanbul: 2000), 22/117.

[10] el-Bakara 2/31,52,63,179,183,219; Âl-i İmrân 3/103,132,200

[11] Tâhâ 20/33,40; el-Kasas 28/13; el-Haşr 59/7

[12] Âl-i İmrân 3/153; en-Nahl 16/70; el-Ahzâb 33/37; el-Haşr 59/7

[13] el-Bakara 2/64,251; 4/83,113; el-A'râf 7/43

[14] el-Bakara 2/64,275; Âl-i İmrân 3/75,112; el- Mâide 5/82; el-A'râf 7/146; et-Tevbe 9/6,80

[15] ez-Zümer 39/12

[16] ???

dilcilerin ve fıkıh âlimlerinin irab veya hüküm inşa ederken dayanak olarak kabul ettikleri ta'lilden daha ziyade, Allah Teâlâ bize bir şeyi bildiriyor ve bizden yapmamızı veya uzak durmamızı istiyorsa bunun nedenlerini ve gerekçelerini anlamamıza katkı sunacak ta'lil hususu dikkate alınacaktır.

TA'LİLİN/GEREKÇELENDİRMENİN YAPILDIĞI KONULAR

Gerekçelendirmenin her konuda yapıldığını ifade etme imkânı olmakla birlikte en çok yapıldığı bazı alanları zikretmekle ve örneklendirmekle yetineceğiz.

Peygamberlerin ve Kitapların Gönderiliş Amacı

Kur'an'a bakıldığında Peygamberlerin ve onlara verilen vahiylerin gönderiliş gerekçesinin insanlara hidayet etme/yol gösterme olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede her bir peygamber kavmine yol göstersin, onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları şirkin ve cahiliyenin kirlerinden arındırsın[17] diye gönderilmiştir denilebilir. *"...Her toplumun bir rehberi/yol göstericisi vardır."*[18] ayeti bu husus işaret etmektedir. Hablullah olarak nitelen Kur'an'a sımsıkı sarılmanın[19] tavsiye edilmesi de bu göstergelerden biridir. Çünkü Kur'an, insan ve cin şeytanlarının egemenliğini, yani tağutları inkâr etmeyi ve hayatın her alanında tek egemen güç olarak Allah'a inanmayı "urvetu'l vüska/kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa tutunma[20] olarak nitelemektedir. Bu da peygamberlerin ve kitapların yol göstermesiyle gerçekleşir.

İbadetler

İbadetlerin emredildiği birçok ayette bu ibadetin neden yapılması gerektiği ve onu gerçekleştiren kula ne kazandıracağının ifade edildiğini görmek mümkündür. Orucun farziyetini bildiren ayette Allah Teâlâ; "*Ey inananlar! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, korunabilmeniz için size de farz kılınmıştır.*"[21] buyurmuştur. Ayetin son kısmına bakıldığında orucun insana onu şeytânî dürtülere karşı direncini artırarak günahlardan ve kötülüklerden korumak amacıyla emredildiği anlaşılacaktır. Çünkü dinde sakınmak (takvâ, ittikā) günahlarla ilgili bir sakınmadır, günahlardan uzak durmak, günaha girmemek için çaba göstermektir.[22] Hz. Peygamber'in orucu kalkan[23] olarak nitelemesi de bunu açıkça gösterir. Allah, orucu günahlara karşı insanı korusun ona kalkan olsun gerekçesiyle emretmiştir. Oruç için zikredilen bu gerekçe aslında insanlardan ubudiyetin istenmesinin de temel gerekçesidir. "*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb'inize kulluk edin ki, korunabilesiniz/*

[17] el-Cuma, 62/2
[18] er-Ra'd 13/7
[19] Âl-i İmrân 3/103
[20] el-Bakara 2/256
[21] el-Bakara 2/183
[22] Heyet, *Kur'an Yolu*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1/277.
[23] Buhârî, Savm, 2.

sorumluluğunuzun bilincine varasınız."[24] İnsanların ve cinlerin yaratılış gayesi de zaten ibadet/kulluk etmeleridir.[25]

Allah, insanı çirkin işlerden ve kötülüklerden alıkoysun diye namazı[26] hayatın merkezine yerleştirmiştir. Kurbanı/kurbanlık hayvanları Rabb'i saygıyla anıp yüceltmek, tekbirler getirerek, O'nun sınırsız kudret ve yüceliği tüm insanlığa ilân edilsin[27] diye lütfetti.

Hayat ve Ölüm

İnsanlara verilen hayatın ve her kişinin tadacağı ölümün var ediliş gerekçesi vardır. Aslında tüm evrenin bir yaratılış nedeni ve gerekçesi vardır. Fakat çoğu zaman insan bunu unuttuğu veya gündemine almak istemediği için Allah Teâlâ peygamberleri aracılığıyla göndermiş olduğu vahiylerinde bunu sık sık hatırlatır. Örneğin göklerin yerin ve onların arasında var olan her şeyin boşuna ve oyun oldun diye yaratılmadığı vurgusu yapılır. Aynı zamanda bu yaratılışta akıl sahipleri için deliller-kanıtlar olduğuna dikkat çekilir. Temel gerekçe ise şu şekilde ifade edilir: "*O, hanginiz daha güzel işler yapacak diye sizi imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır."*[28]

Adam öldürme ve onun cezası kısasta da gerekçeler belirtilmiş bunların hangi gerekçelere bağlı kalınarak yapılabilecekleri ifade edilmiştir. Haksız yere adam öldürüp de kabil gibi pişmanlık yaşamamak[29] için şu ilkenin konulduğunu Rabbimiz haber vermektedir: **"***Her kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde yol kesme, eşkıyalık, ırza tecavüz ve benzeri fesat çıkarmamış bir insanı haksız yere öldürecek olursa, adeta bütün insanlığı öldürmüştür ve kim de cinayeti engelleyerek bir hayat kurtarırsa, adeta bütün insanlığı kurtarmıştır***."**[30] Taammüden adam öldürmenin cezası olan kısasın da emredilmesinin gerekçesi belirtilmiştir: *"Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri! Ancak bu şekilde toplumsal güven ve huzuru sağlayabilir, Allah'a isyandan korunabilirsiniz"*[31]

İmtihan Edilme

İnsanlar, kendilerine verilen imkânları nasıl kullandıklarının,[32] emrolundukları şeyleri yerine gerip getirmediklerinin[33] ve en önemlisi iman iddialarında sadakat gösterip göstermediklerinin tespiti, lehlerinde veya aleyhlerinde kanıtların oluşturulması vb. gerekçelerle imtihana tabi tutulurlar. İmtihan bazen kimin nasıl hareket ettiğinin tespiti için yapılırken; "*And olsun, biz kendilerinden öncekileri de denemişken, insanlar, "İnandık" deyince, denenmeden bırakılacaklarını mı sanırlar? Allah elbette doğruları ortaya koyacak ve yalancıları da ortaya çıkaracaktır."*[34] bazen de başa gelen bir musibetin acısının azalması veya kaybedilenlerin

[24] el-Bakara 2/21
[25] ez-Zariyat 51/56
[26] el- Ankebût 29/45
[27] el- Hac 22/37
[28] el-Mülk 67/2
[29] el- Mâide 5/31
[30] el- Mâide 5/32
[31] el-Bakara 2/179
[32] el- Mâide 5/48; el-Em'âm 6/165; en-Neml 27/40
[33] el- Hucurât 49/3
[34] el- Ankebût el- Ankebût 29/2-3

üzüntüsünü yaşatmamak için gerçekleştirilir: "*Elçi, aranızdan sizi çağırırken siz, boyuna uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah, size gam üstüne gam verdi ki ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah, yaptıklarınızı duymaktadır*."[35]

GEREKÇELENDİRMENİN NEDENLERİ

Ta'lil/gerekçelendirme daha çok muhatabın soru sormasını gerektiren durumlarda gündeme geldiği ifade edilebilir. Bu çerçevede ez-Zerkeşî (ö. 794/1392); bir şeyin neden bildirilerek zikredilmesinin, neden bildirilmeden zikredilmesinden iki yönden daha beliğ olduğunu söyler: "İlki, belirlenmiş neden, nedeni belirlenen şeyin hükmünün genelliğini gösterir. İkincisi, gönüller, nedeni belirtilen (mu'allel) hükümlerden hoşlanırken, böyle olmayanlardan hoşlanmaz."[36] Birini eğitirken ona emir ve nehiyleri hiçbir açıklama yapmadan mücerret bir şekilde söylemek hedefe ulaştırmaz. Bunun yerine çocuğa öğretilmek istenen -çocuğun sakınması veya uymasını istenilen- şeylerin delillerini hikmet ve sebeplerinin çocuğun anlayabileceği bir dil ve yöntemle anlatmak gerekir.[37] Çünkü sunulan gerekçe, yapılması istenilen veya bildirilen bir şeyin muhataplar tarafından kabul edilmesini kolaylaştırır. Ta'lilin/gerekçelendirmenin bu amaca hizmet etmesi amacıyla bir yöntem olarak kullanıldığı söylenebilir. Ta'lilin / gerekçelendirmenin şu nedenlerle yapıldığını ifade etmek mümkündür:

Muhatabı İkna Etmek

Gerekçelendirmedeki en önemli yönün muhatabı ikna etmek olduğu ifade edilebilir. Muhatabı ikna belki sayılacak diğer nedenlerin hepsini de kapsayabilir. Ancak diğer nedenler de gerekçelendirmenin yapılmasında birer etken olarak yer alırlar. Muhatabı ikna etmek mesajın hedefine ulaşmasında önemlidir. Zira ne dediğiniz ile ilgili kafasında sorular ve tereddütler bulunan kişinin söylenileni kabul edip benimsemesi zordur. Ancak ikna edici deliller sunulursa kabullenmesi kolaylaşır. İkna edici deliller sunulmasına rağmen kendilerini kabul etmemek ve inanmamak üzerine şartlayanlar hakikati benimsemezler. Çünkü bu tipler her türlü ayet ve delili görseler dahi inkâr ederler.

Cehennemde görevli olan meleklerin sayısıyla ilgili detay verilen ayette bunun gerekçesi şu şekilde ifade edilir: *"... Onların sayısını kâfir olanlar için sadece bir imtihan yaptık ki kendilerine kitap verilenler ikna olsunlar; iman edenlerin imanı artsın; hem kendilerine kitap verilenler hem de müminler şüpheye düşmesinler; kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de "Allah bu örnekle ne kastetmiştir ki?" desinler..."*[38] ayette de görüldüğü üzere sunulan gerekçe bazıları için ikna vesilesi kılınırken bazıları için de imtihan vesilesi kılınabilmektedir.

---

[35] Âl-i İmrân 3/153

[36] Bedruddîn Muhammed b. Abdillah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1972), 3/91

[37] Ali Muhyiddin el-Karadâğî, "*Durûsun Terbeviyyetün Min Hilâl-i Vesâyâ Lokman el-Hakîm*" , 3 ve 4. md. https://archive.aawsat.com/details.asp?article=189969&issueno=9041#.Y3Nv6XZByHs Erişim Tarhi: 15.11.2022.

[38] el-Müddessir 74/31

İnsanların Düşünmelerini Teşvik Etmek

Allah, her devirde insanlar arasından elçiler seçmiş ve onları, hakîkati gözler önüne seren apaçık delillerle ve hikmet dolu kitaplarla insanlığı aydınlatmak üzere göndermiştir. Hz. Peygambere kitap verilmesinin ve onun pratik hayata uygulanmasının bireysel ve toplumsal bir modelini de ortaya koyarak tüm insanlığa açıklanmasının temel gerekçesi, "Allah'ın ayetlerinin düşünülüp ibret alınması"[39] olarak ifade edilmektedir. Yine aynı şekilde Kur'an'da zikredilen kıssaların ve misallerin/örneklerin anlatılma gerekçesi, "Düşünsünler diye örnekleri insanlar için veriyoruz."[40] olarak açıklanmaktadır.

Hz. Peygambere sorulan içki, kumar ve infak vb. sorulara ikna edici cevaplar verildikten sonra "Allah düşünesiniz diye ayetleri size işte böyle açıklıyor."[41] denilerek ayetlerin açıklanma ve sorulan sorulara cevap verilme gerekçelenmektedir.

Vicdanların Sesini Duymalarını Sağlamak

İnsanlar bazen vicdanlarındaki saflığı temizliği kirletirler. Artık hakikati göremez olurlar. Kendilerine yapılan iyiliklerin ve o iyilikleri kendilerine yapanın kadrini bilemez hale gelirler. Böylelikle vicdanlar kararır fıtratta ki saflık temizlik yok olur. İşte bu nedenle bazen insanlar vicdanlarının seslerini duymaya davet edilirler. Kendilerine verilenler veya kendileri için yapılanları düşünerek selim bir vicdan sahibinin yapması gerekeni yaptığı gibi yapmaları gereken şeyleri yapmaya çağrılırlar. Örneğin Mekkeli müşriklere verilen nimetler, sağlanan emniyet ve imkânlar hatırlatıldıktan sonra onlardan her selim bir vicdan sahibinin yatığı-yapacağı şeyi yapmaları onlardan istenir*: "O hâlde, (huzur ve güven ortamını sağlayan) bu evin Rabb'ine kulluk etsinler!"*[42]

Allah'ın lütfunun ve Kur'an'ın hidayet rehberi oluşunun kıymetinin bilinmesi ve buna şükredilmesi bağlamında iman eden Medine halkına yapılan bir hatırlatmada da vicdanın sesine vurgu hissedebilmektedir. Medineliler ve onların şahsında tüm iman edenler eskiden olduğu gibi ayrılığa ve düşmanlığa düşmeleri için topluca**,** Allah'ın yeryüzüne uzatmış olduğu Kur'an ipine sımsıkı sarılmaları ve ondan ayrılmamaları gerektiği hatırlatılır. Bu hatırlatmanın gerekçesi olarak da "Hani birbirinize düşman idiniz fakat Allah kalplerinizi kaynaştırıp birleştirdi de, O'nun nîmeti sayesinde hepiniz kardeş oldunuz. Ve hani, ateş dolu bir uçurumun tam kenarında idiniz de, Allah sizi oradan kurtardı." ifade edilir. "İşte Allah, öğüt alıp, vicdanlarını harekete geçirerek doğru yolu bulasınız diye ayetlerini size böyle açıkça bildiriyor."[43] denilerek bütün bu hatırlatmaların niçin yapıldığı gerekçelendirilmektedir**.**

Sorumlu Olduklarını Hatırlatma

Kur'an her fırsatta insana sorumlu olduğunu ve kendisine verilen nimetlerin hesabının sorulacağı[44] gerçeğini hatırlatır. Çünkü Allah insanları melekler gibi Allah'a kulluk eden tek tip bir toplum yapmadı. Onlara iyiyi kötüyü ayırt etme yeteneği vererek diledikleri inanç ve

[39] en- Nahl 16/44
[40] el- Haşr 59/21
[41] el- Bakara 2/219, 266.
[42] Kureyş 106/3
[43] Âl-i İmrân 3/103
[44] Tekâsur 102/8

hayat tarzını seçme konusunda özgür bıraktı. Bu özgür kılınma beraberinde sorumluluğu da getirmemektedir. Bu nedenle insanlar, unutmamalıdır ki bir gün Allah'ın huzuruna çıkacak ve yaptıklarından dolayı mutlaka sorguya çekileceklerdir.[45]

İnsana "Verdiğin her sözü yerine getir" gibi yapması gereken veya "bilmediğin şeyin ardına düşme, yetimin malına, kendisi erginlik çağına varıncaya kadar, onu değerlendirmek amacı dışında sakın yaklaşma" gibi yapmaması gereken şeylerin emredilmesinin gerekçesi; "verilen sözlerden ve yapılanlardan işitme duyusu, görme duyusu ve kalbin Hesap Günü'nde sorguya çekileceği"[46] olarak sunulmaktadır. Ayrıca ahirete Allah Teâlâ'nın meleklere; "*Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putlarını toplayın. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler!*"[47] şeklinde emir vermesinin gerekçesi de insanın sorumluluğu ve bu sorumluluktan dolayı sorgulanacağı gerçeğidir.

Yapılması İstenilen Eylemin Yapan Açısından Daha Hayırlı Olması

Muhataplar bazen kendilerinden yapılması istenilen şeylerin önemini ve kazandıracakları şeylerin farkına varmayabilirler. Meselenin kolayına kaçarak yükümlülük altına girmek istemeyebilirler. Böyle bir durumda kendilerinden yapılması istenilen şeyin onlar için daha hayırlı sonuçlar oluşturacağı gerekçesiyle onları bu eylemi yapmaları teşvik edilir. Kur'an-ı Kerimde bunun birçok örneği mevcuttur.[48] İki örnek vermekle yetineceğiz.

Bakara suresi 184. Ayette Oruç tutmanın zor olacağı bazı haller sayılır ve istenirse böyle zamanlarda oruç tutulamayabileceği belirtilir. Ayetin devamında ise, tutmama ruhsatına rağmen Âl-i İmrân 3/153böyle zamanlarda "oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."[49] gerekçesi sunularak oruç tutma teşvik edilir. Kişiye her iki tercihi de yapabilme imkânı sağlanır. Ancak biri diğerine göre daha hayırlı olarak nitelenerek kişi, daha hayırlıyı tercihe yönlendirilir.

Sadakaların açıktan verilmesinin iyi bir davranış olduğu ifade edilir. Fakat gizlice fakirlere verilmesinin daha güzel olduğu "Bu, sizin için daha hayırlıdır." [50] denilerek gizlice vermenin daha şık olacağı tavsiyesi yapılır. Benzer bir tavsiye borçluya karşı nasıl davranılması gerektiği hususunda gerekçe olarak sunulur: "Eğer borçlu güç durumda ise, rahatlayıncaya kadar ona bir zaman tanıyınız; bir karşılık beklemeden borcu tamamıyla silerseniz biliniz ki, sizin kendi hayrınıza/iyiliğinize olacaktır."[51]

Doğru Ve Erdemli Olmanın Gereklerini Bildirmek

Söz ve davranışlarında doğru ve erdemli olan insanların böyle davranmalarının gerekliliği üzerinden gerekçelendirme söz konusudur. Bu tür gerekçelendirmeler bazen illet harf ve edatları kullanılmadan yapılabilmektedir. Sözlerin bağlamından bunu tespit etme imkânı söz

[45] en- Nahl 16/56, 93
[46] el-İsrâ 17/34,36
[47] es-Saffat 37-22-24
[48] el-A'râf 7/85: et-Tevbe 9/41; es-Sâf 61/11; el-Cuma 62/9
[49] el-Bakara 2/184
[50] el-Bakara 2/271
[51] el-Bakara 2/280

konusu olabilmektedir. Örneğin iman iddiasında bulunan bedevilere cevap olarak eğer "İnandığınızı söylüyorsanız şunları şunları yapmanız-yapıyor olmanız gerekir." dendikten sonra gerçek anlamda iman edenlerin nitelikleri zikredilir: "*Gerçek müminler, ancak Allah'a ve Elçisine yürekten inanan, sonra kuşkuya kapılmayan ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücâdele eden kimselerdir. İşte iman iddiasında doğru olanlar bunlardır."*[52]

Kur'an-ı Kerim mü'minlerin taşıması gereken özelleri ifade eden birçok ayet ve ayet grubu[53] bulmak mümkündür. Enfal suresi 1-2. Ayetler bu durama güzel bir örnek oluşturur: Ganimetlerle ilgili Hz. Peygambere sorulan bazı sorulara cevaplar verildikten sonra; "Müminlerseniz Allah'a ve Elçisine itaat edin!" emri verilir ve akabinde gerçek anlamda iman etmiş kişilerin nasıl hareket etmesi gerektiği ortaya konur: "*Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığı zaman yürekleri korku ve heyecanla ürperir, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğu zaman, bu onların inancını pekiştirirerek artırır ve onlar, yalnızca Rab'lerine dayanıp güvenirler.*"[54]

Neden Sonuç İlişkisini Bildirmek

Ta'lil/gerekçelendirmenin sebeplerinden birisi de yapılan eylemin neden olabileceği sonuçları muhataba bildirmektir. Kur'an-ı Kerimin anlatımında bunun örnekleri görülmektedir. Örneğin kıyamette meydana gelecek olan sıkıntılı hallerden kurtulamamanın gerekçesi inkâr olarak ifade edilir: "*Eğer inkâr ederseniz, yeni doğan bebeleri ak saçlı ihtiyarlara döndüren o gün nasıl korunacaksınız?*"[55] İnsanların başlarına gelecek olan birçok sıkıntının yaptıkları sebebiyle olduğu haber verilir. Mesela, elim azabın sebebi yalan söylemek-yalanlamak ve inkâr etmek,[56] ricz-büyük azabın sebebi fısk-günaha dalmak,[57] kat kat azabın sebebi olarak bozgunculuk yapmak,[58] nefislerini hüsrana-zarara uğratmalarının sebebi ayetlere zulmetmek,[59] barınaklarının ateş olmasının sebebi ise yapmış oldukları ameller[60] olarak ifade edilmektedir.

Muhatabın zihnine gelebilecek olan "ben neden bunlara maruz kalıyorum?" sorusu "Çünkü senin şunları şunları yapman böyle bir sonuçla karşılaşmana neden oldu." Gerekçesi sunularak bertaraf edilmektedir.

GEREKÇELENDİRMENİN FAYDALARI

Herhangi bir konuda görüş ileri süren, olumlu veya olumsuz bir talepte bulunan bir kişinin, görüşünü ve talebini gerekçelendirmesi beklenir. Çünkü gerekçe, görüşün ve talebin muhatapları tarafından kabul edilmesini kolaylaştırır. Bu nedenle ister sözlü isterse yazılı olsun

[52] el- Hucurât 49/15
[53] Bkz: Mü'minûn 23/1-11
[54] el-Enfâl 8/2
[55] el-Müzzemmil 73/17
[56] el-Bakara 2/10; el-En'âm 6/70
[57] el-Bakara 2/59; el-En'âm 6/49; el-A'râf 7/163
[58] en-Nahl 16/88
[59] el-A'râf 7/9
[60] Yûnus 10/8

anlatımlarda gerekçelendirme yapmanın birtakım faydaları vardır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

Muhatabı İkna Etmek

"Muhatabı ikna etmeyi" gerekçelendirmenin hem nedenleri hem de faydaları arasında saymak mümkündür. Çünkü amaç aynı zamanda faydaya da dönüşebilir. Örneğin çocuğumuzu eğitim alması için okula göndermek neden olduğu gibi çocuğumuzun okula gitmesi sonucu eğitimli olması aynı zamanda bir faydadır.

Muhatabı ikna gerekçelendirmenin kazandıracağı en önemli faydadır denilebilir. Zira ikna, muhatabı inşa etmek amacıyla söylenilen sözün temel gayelerinden biridir. Bu gayenin gerçekleşmesi büyük bir fayda sağlar.

Hz. Lokman'ın oğlunu eğitmek için yapmış olduğu tavsiyelerde ikna etme amacıyla gerekçelendirme yaptığını ve aksi bildirilmediği için bunun faydasını gördüğünü ilgili ayetlerden[61] çıkarmak mümkündür:

Hz. Lokman öncelikle; "Evladım sakın Allah'a eş, ortak uydurma!" diye söze başlamış devamla şirkten kaçınmasının gerekçesini "*Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür*"[62] şeklinde açıklamıştır. Hz. Lokman oğluna yapmış olduğu tavsiyelerin devamında da aynı yöntemi uygulayarak; ondan "Namazı gereği gibi kılmasını, iyiliği emretmesini kötülüğü de önlemeye çalışmasını ve başına gelen sıkıntılara sabretmesini" istemiş ve "*Çünkü bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.*"[63] diyerek gerekçelendirmiştir. Uzak durulması gereken; "Kibirli davranarak insanlardan yüz çevirmek, yeryüzünde çalımlı çalımlı yürümek!" gibi olumsuz davranışlardan sakındırmasının gerekçesini de *"Çünkü Allah, gurura kapılıp başkalarına karşı büyüklük taslayan hiç kimseyi sevmez."* olarak açıklamıştır.[64]

Muhatapta Güven ve İtminan Sağlamak

Bir işin niçin yapıldığını bilmek kişinin iç dünyasında bir huzur ve itminan hissinin oluşmasına neden olabilir. Ta'lil/gerekçelendirme bunun oluşmasını sağlayabilir. Mesela Hz. Yûsuf maruz kaldığı iftiranın onun üzerinde bıraktığı olumsuz algıdan kurtulmak ve kralın onun hakkındaki olumsuz düşüncesini ve şüphesini tamamen bertaraf etmek için kraldan "kadınlara olayı tekrar sormasını" istemesinin gerekçesi olarak şunu ifade etmektedir: "**Bu** soruşturmanın yapılmasını istemem, beni evinde barındıran vezirin şerefine asla leke sürmediğimi, o yanımızdayken onun hanımına nasıl yan gözle bakmadıysam, *yokluğunda da kendisine hiçbir zaman ihânet etmediğimi ve Allah'ın, hâinlerin hilesini asla başarıya ulaştırmayacağını herkesin bilmesi içindir***.**"[65] Sözüne devamla **"***Gerçi ben, kendimi temize çıkarıyor değilim. Çünkü arzu ve ihtirâslar, insanı dâima kötülüğe çağırır; ancak Rabb'imin rahmet edip esirgemesi hâriç***."**[66] Hz. Yûsuf'un bu sözleri kendisine iletilince kral, onun ne kadar üstün bir kişiliğe sahip

[61] Lokmân 31/13-19
[62] Lokmân 31/13.
[63] Lokmân 31/17.
[64] Lokmân 31/18
[65] Yûsuf 12/52
[66] Yûsuf 12/53

olduğunu anlar ona güvenir ve; **"***Onu bana getirin, kendime özel danışman ve yakın dost edineyim***!"** der.[67]

Hz. Yûsuf örneğinde olduğu gibi verilebilecek birçok örnekte[68] de gerekçelendirmenin muhatapta güven ve itminan sağladığını ifade etmek mümkündür.

Muhatabın Zihninde Oluşabilecek Soruları Gidermek

Ta'lil/gerekçelendirmenin sağladığı faydalardan birisi de muhatabın zihninde oluşabilecek tereddüt ve soruları gidermektir. Çünkü zihinde var olan sorular itminanın oluşmasına bazen engel olabilir. Örneğin Hz. İbrahim Allah Teâlâ'dan kendisine ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini istemiş Allah Teâlâ da "İnanmıyor musun yoksa? deyince Hz. İbrahim; "Bilakis, fakat kalbim mutmain olsun diye." cevap verdi. Allah da, "*O hâlde dört kuş al ve onları kendine (itaate) alıştır; bunun ardından onları ayrı ayrı bir tepeye sal ve onları çağır; uçarak sana gelecekler: İyi bil ki Allah her işinde mükemmeldir, her hükmünde tam isabet edendir*."[69] buyurarak Hz. İbrahim'in zihnindeki soru işaretlerini gidermiştir. Böyle yapması istenmekle Hz. İbrahim'e anlatılmak istenen hakikat şudur: Eğittiğin kuşlar sen çağırdığında nasıl uçarak sana geliyorlarsa, Allah Teâlâ da ruhları çağırdığında onlar da kendilerini terbiye eden Rabbin emrine uyup uçarak gelecekler.

Bu konuda dikkat çeken örneklerden birisi de başkaldırdıkları halde Nadiroğulları!nın neden öldürülmeyip sürgüne gönderildikleridir. Bunun gerekçesi Haşr Suresi 3. ayette şöyle ifade edilir: "*Allah onlar için sürülmeyi takdir etmemiş olsaydı, bu dünyada onları [daha büyük] bir azaba çarptırırdı; öteki dünyada ise onları ateşin azabı beklemektedir*." Ayeti tefsir ederken Zemahşeri (538/) şu ifadelere yer verir: "Allah Medine toprağını onlardan temizlemeye ve müminleri onların komşuluğundan kurtarıp rahatlatmaya ve mallarına vâris kılmaya karar vermişti. Eğer Allah onlar hakkında sürgün kararı vermemiş, hikmeti bunu gerektirmemiş olsaydı; bu sürgünün onlara ölümden daha zor gelmesi sebebiyle bunu tercih etmemiş olsaydı, kardeşleri olan Kurayza oğullarına yaptığı gibi "bunları, daha dünyada iken" öldürerek "feci bir şekilde cezalandırırdı!" Sürgün edilseler de öldürülseler de "(âhirette) onlar için bir de ateş azabı vardır!" Yani dünya azabından kurtulsalar bile âhiret azabından kurtulamazlar."[70]

Razi (ö.606) de ayette zikredilen "ولولا/eğer edatıyla ilgili olarak şunları söyler; "ولولا/eğer edatı, başka bir husus olduğu için, bir diğer şeyin olmadığını ifade eder. Dolayısıyla sürgün mevcut olduğu için, dünyada azaba uğratmanın olmaması gerekirdi."[71] Böylece Allah, muhatabın zihninde oluşan "neden böyle yapmadı?" sorusunu cevaplamaktadır. Eğer akla gelen sorunun cevabı tatmin edici bir şekilde verilmezse verilmek istenen mesaj ve yapılan işin hikmeti doğru bir şekilde anlaşılmayacaktır.

[67] Yûsuf 12/54
[68] el-Bakara 2/144; Âl-i İmrân 3/140,166; el-Kehf 18/31; el-Hac 22/54
[69] el-Bakara 2/260
[70] Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil,* Thk, Muhammed Abdusselam Şahin, (Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, 1437/2015), 4/488.
[71] Muhammed Fahruddin er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* (Beyrut: Dar'ul fikr, 1401/1981), 29/283

SONUÇ

Ta'lil/gerekçelendirme, isterse sözlü isterse yazılı anlatımda önemli bir yol ve yöntemdir. Bu yöntem Kur'an'ın anlatım üslubu içerisinde kendine yer bulmuş ve kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılış amaçlarını, sağladığı faydaları ve kullanıldığı alanları bilmek önemlidir. Zira Allah Teâlâ'nın, yaptığı işlemin sebebini işlemin muhatabına bildirilmesi, muhatabın takdirin neden o yönde kullanıldığını öğrenmesini sağlayacaktır. Bu da muhatabın kendisinden istenileni gönül rahatlığıyla ve güven duyarak itminan içerisinde benimsemesine ve yerine getirmesine katkı sunacaktır.

Şu gerçeği de göz ardı etmemek gerekir ki ta'lil/gerekçelendirme her sorunu çözmüyor veya herkesin kabul edip teslimiyet göstermesini sağlamıyor. Zira kendilerini kabul etmemeye ve inanmamaya şartlamış olan kimselere hangi delili ve gerekçeyi sunarsanız sunun fayda etmeyecektir. Delillerden kanıtlardan ve gerekçelerden ancak akledebilen, düşünebilen haşyet sahibi kimseler nasiplenebilirler.

KAYNAKÇA

Apaydın, Yunus. "*Ta'lil*". DİA İstanbul: 2010.

Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sıhâh – Tâcu'l-luğa ve's-sihâhu'l-'Arabiyye* -, nşr. A. Abdu'l-Ğafûr Attâr, Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, 1956.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "*İllet*". DİA, İstanbul: 2000.

Heyet: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2014.

Karadâğî, Ali Muyiddin. "*Durûsun Terbeviyyetün Min Hilâl-i Vesâyâ Lokman el-Hakîm*" https://archive.aawsat.com/details.asp?article=189969&issueno=9041#.Y3Nv6XZByHs Erişim Tarhi: 15.11.2022.

Passerat, Duygu Öztin. *Gazete Söyleminde Gerekçelendirme*. Humanitas Sayı: 2, Güz, Tekirdağ, 2013 ss.169-184.

Razi, Muhammed Fahruddin. *Mefatihu'l Ğayb.* Beyrut: Dar'ul fikr, 1401/1981.

Şelebî, Muhammed Mustafa. *Ta'lîlü'l-Ahkâm*. Beyrut: Daru'n-Nehda el-Arabiyye, 1981.

Zemahşeri, Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer. *el-Keşşaf an Ğavamidu't Tenzil ve uyunu'l Ekavil fi Vucuhi'l Te'vil.* Thk, Muhammed Abdusselam Şahin, Beyrut: Dar Kütübü'l İlmiye, 1437/2015.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillah. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1972.

Şevkânî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri

Doç. Dr. Nesrişah SAYLAN, Doktora Öğrencisi Ahmet KILIÇ

Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, nsaylan@firat.edu.tr- ORCID: 0000-0002-5805-8630

Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ahmet.kilic2@diyanet.gov.tr- ORCID: 0000-0001-5670-0477

ÖZET

Bu çalışmada islâmî ilimlere ciddi anlamda katkı sağlayan Şevkânî'nin hayatı yaşadığı dönemin yapısı, ilmî konumu, görüş ve eserleri özlü bir şekilde ele alınmıştır. Şevkânî; kendini ilme adamış, ders aldığı hocalarından daha fazla bilgiye sahip olmuş, eserler vücuda getirmiş, risâleler kaleme almış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Kadılık makamında olması yaşadığı dönemdeki insanların bir nebze olsun dinî, sosyal ve fikrî problemlerden kurtulmasına vesile olmuştur.

Yaşadığı dönem siyasî noktada Osmanlı'nın idaresinden çıkmış olan Yemen Zeydiyye devleti imamların idaresi altında yönetilmiştir. Devlet idaresinde haksızlık, liyakatsizlik ve zulüm baş göstermiştir. Şevkânî bu uygulamalara karşı mücadele etmiş ve bazı konularda iyileştirmeler yapılmasına vesile olmuştur. Toplumsal yapı; devlet idarecileri, âlimler, meslek grupları ve diğer vatandaşlar şeklinde oluşmuştur. Şevkânî; kabile ve taassubu, fikrî donukluk ve sosyal gruplaşma şeklindeki anlayışı eleştirmiş, fikir ve düşünce özgürlüğünü savunmuştur. Dinî konularda; mezhep taassubu, şahısları ve görüşleri taklit ve belli şahıslara bilinçsiz bağlılılık şeklinde kendini gösteren anlayışa karşı da Şevkânî; ictihadı, Kur'an ve sünnete sarılmayı, inanç esaslarında Selefi Sâlihin'in yolunu takip etmeyi şiddetle savunmuştur.

Fıkıh, tefsir, hadis, kelâm ve diğer ilimlerde özgün düşünce ortaya koymuştur. Mezhepleri taklitten kurtulmanın gerekliliğinden bahsederek ictihad çağrısı yapmış, dinî konularda delilsiz taklit etmeyi müşriklerin babalarını taklit etmelerine benzetmiştir. Tefsir ilminde rivayet ve dirayet tefsir yaklaşımlarının bir arada olması gerektiğine vurgu yaparak özgün bir metotla eser ortaya koymuştur. Hadiste özellikle mevzû hadislerin ve zayıf hadislerin bilinmesinin önemine vurgu yaparak sahih hadislerin bu şekilde tespitinin daha kolay olacağını belirtmiştir. Kelâmda selefin yolu takip ederek imâmet anlayışını ve Mu'tezile mezhebinin görüşlerini birçok yerde eleştirmiştir.

Şevkânî, islâmî ilimlerin her dalı ile ilgili birçok eser ve risâleler kaleme almıştır. Ayrıca özgün düşünceleri ve islâmî ilimlere metodik yaklaşımıyla daha önceki eserlerden farklı ve kendine özgü ortaya koyduğu birçok eseriyle gerek kendi yaşadığı çağa gerekse sonraki çağa damgasını vurmuş bir şahsiyet olma payesine erişmiş derin bir âlim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Zeydiyye, Selef, Şevkâni, İctihat, Taklit, Taassup.

1. GİRİŞ

Şevkânî'nin yaşadığı dönemde islâm devletleri büyük bir zafiyete uğramış, mezhepsel çatışmalar kabile ve millet çatışmaları en üst seviyede gerçekleşmiştir. Sünnî Osmanlı devleti ile Şiî Safevî devleti karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca İspanyol ve Portekizlilerin saldırıları da islâm dünyasında etkili olmuştur. Kabile ve aile taassubu müslümanların birliğini zedelemiş otoritelerini sarsmış islâm şûra ilkelerine muhalif bir durum ortaya çıkmıştır.[1]Osmanlı devletinin zayıflamasıyla birlikte islâm dünyasında müstakil zayıf devletçikler ortaya çıkmıştır. Bunların bir kısmı islâm düşmanlarıyla birlikte hareket etmiştir. Diğer bir kısmı da düşmanlarına karşılık verebilecek güce ulaşamamıştır. Bu zayıflık ve dağılma Haçlı kuvvetlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuş, bu güçler bir taraftan ekonomik saldırılarla islâm dünyasını sömürmeye çalışırken diğer taraftan islâm ülkelerinin parçalanmasını amaçlamışlardır. Bu şartların oluşmasında özellikle Kızıldeniz sahilinde Arap körfezinin kuzeyinde ve güneyinde Hint okyanusunda bulunan ülkelerin cihat anlayışından geri kalması da etkili olmuştur.[2]

Yemen'de de siyasî ortam diğer islâm ülkelerinden farklı olmamıştır. Vehhabi hareketinin öncüsü Muhammed b. Abdülvehhâb İngilizlerin de desteğini alarak inanç devrimi şeklinde ifade edilen akide anlayışını her tarafa yaymaya müslümanların inancını değiştirmeye çalışmıştır. Şevkânî bu harekete karşı aklî devrimle, özgürlükle, taklidi ve körü körüne inanmayı bırakma ile mezhepsel ve aile taasubundan uzak bir şekilde ictihat anlayışını harekete geçirmekle islâm inancını savunmaya çalışmıştır. Muhammed Ali Paşa idaresinde ilmî gelişmeler ve Avrupalıların teknoloji ve bilimde ilerlemelerine esas alan bilim ve teknoloji devrimine karşılık Osmanlı'da masonları temsil eden ve onlarla hareket eden Osmanlı'ya karşı mücadele içerisinde olan İttihat ve Terakki cemiyeti ortaya çıkmıştır. Yemen'de ülke içerisindeki karışıklıklar ülkenin İmâmete dayalı zeydî otoritenin gölgesinde belli başlı ailelerle farklı anlayışlara sahip olan birçok kabilenin çatışmasıyla gerçekleşmiştir. Kırmatî İsmâilî Bâtınî hareketin kuvveti ve İmâmet devleti arasındaki çatışmalar Herâz ve Necrân'da ortaya çıkmıştır. İmamete dayanan otorite bazen adaletle ve güçle bazen zulüm ve zayıflıkla hareket etmiştir. İmam vezirlerin ve imâmet davetçilerinin otoritenin şekillenmesinde olumlu ya da olumsuz çokça etkisi olmuştur.[3]Güneydeki Lehc bölgesi ile Zübeyt bölgesi sultanlıklarının temsilcileri Eşrâf Ebî Arîş ve Mihlâf es-Süleymânî arasındaki çatışmalar Yemen'in otoritesini sarsmış hicrî 1255'te İngilizlerin işgaline neden olmuş daha sonra ateşkes ilan edilmesi ile birlikte Muhammed b. Abdülvehhâb öncülüğündeki vehhâbî hareketin ülkede yaygınlaşmasına ortam hazırlamıştır. Siyasî noktada Şevkânî, ülke temsilcisi olarak yazışmalarda ve görüşmelerde gerek Mekke Hicaz liderleriyle gerek Muhammed Ali Paşa kuvvetleriyle ve

[1] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 11, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 19, Şircebî, Abdulganî Kâsım Gâlib, *el-İmâmu'ş-Şevkânî hayâtuhu ve fikruhu*, Müessesetü'r-risâle, Beyrût, Ts., 73.

[2] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 11, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 19-20, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 73.

[3] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 12-13, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 20-21, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 74-75.

gerekse Eşrâf Ebî Arîş ve Mihlâf es-Süleymânîyle büyük bir rol oynamış diplomasi noktasında başarılar elde etmiştir.[4]

Şevkânî'nin yaşadığı asır mezheplerin, fırkaların ve dinî grupların çokça olduğu bir dönem olmuştur. Şevkânî görüşlerinde onların doğru ve yanlış taraflarını eleştirmiş, görüşlerinde isabet ettikleri yönleri ve metotları ortaya koymuştur.[5]Şevkânî, zeydî ve imâmî otoritenin gölgesinde imamların ve âlimlerin katı görüşlerinin olduğu bir ortamda yetişmiştir. Diğer taraftan taassubun ve taklitçiliğin zirvede olduğu gerçeğinden hareketle Şevkânî bu anlayışa karşı çıkmış kalemi ile ders vermesi ve fetvaları ile taassubun zayıflamasında olumlu rol oynamıştır. Kendisinin mutlak ictihat derecesini savunması, mezhebî anlayıştan taklidi terketmekle uzaklaşılması gerektiğini belirtmesi, Kur'an ve sünnete sarılmakla imamların ve âlimlerin görüşlerinin terk etmek suretiyle taassuptan uzaklaşılması gerektiğini savunması bu mücadelede onun en belirgin özellikleri olmuştur.[6] Yemenliler Zeydiyye mezhebine girmeden önce Mâlikî ve Şafiî mezhebini benimsemişlerdir. Mâlikî mezhebinin etkisinin kırılması ile özellikle Yemen'in sahil güney ve orta bölgelerinde Şafiî mezhebine mensup bölgeler kalmıştır. Şevkânî müslümanların mezhebte taassuba başvurmaksızın sünnete ve selef-i Sâlih mezhebine uymaya davet etmiş kişilerin okuduğu ve tabi olduğu her görüşte delil ve hakkın izinde olmaları gerektiğini belirtmiştir.[7]

Şevkânî Kırmatî Bâtınîleri olarak da ifade edilen İsmâilî grubuna karşı zeydî imamların yanında yer almış ve Bâtınîlerin küfre düştüklerine dair fetva vermiştir. Mu'tezile'nin Yemen'e girişi ise Zeydî ve Mu'tezile şeyhi Kâdî Cafer b. Ahmed b. Abdüsselâm eliyle hicrî 573 yılında olmuştur. Zeydiyye ile Mu'tezile arasında ittifak ve ihtilaf edilen bazı konular olmuş kimileri bir tarafın görüşüne sarılırken kimileri diğer tarafı savunmuştur. Şevkânî, Râfizîlerin gerçek yüzlerini ortaya koymuş onların çirkinliklerini açığa çıkarmıştır. Onların inkar ve zındıklık anlayışlarına karşı mücadele etmiş müslümanları ehl-i beyt sevgisi adı altında kandırdıklarını aslında sahabe ve yakınlıklarına hakaret ve kötü söz söylediklerini ifade ederek islâm toplumunu bu gruba karşı uyarmıştır. Bu şekilde Şevkânî kitap ve sünnete davet ederek ve selefin yolunu tutarak dinî düşünce ve anlayışlara karşı mücadele vermiştir.[8]

Şevkânînin yaşadığı dönemde Türkler ile Yemenliler, Türkler ile Mısırlılar veya Türkler ile Vehhabîler arasında ihtilaf var olmuştur. Bu ihtilaf islâm toplumunun gücünü zayıflatmış ilim noktasında gerilemesine neden olmuştur. O dönemde Yemen toplumunda mutaassıp, insaf ve adaletle hareket eden âlimler davetçiler bulunmuştur. Kabilelerin varlığı imâmete dayanan

[4] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 13, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 21-22, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 75-76.

[5] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 15, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 22, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 76.

[6] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 15, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 22-23, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 79.

[7] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 15, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 23, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 80.

[8] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 17, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 24.

anlayışla hareket eden lider ve âlimlerin varlığı toplumun şekillenmesinde rol oynamıştır. Çoğu zaman ölüme varan açlıkla mücadele edilmiştir. Mezhepsel çatışmalar ile mücadele edilmiş diğer taraftan da mali noktada kalkınmanın yolları aranmıştır. Şevkânî, âlimlerin toplumun inançlarında büyük bir rol oynayan kültürel ve dinî noktadaki cehaletlerini ortadan kaldırmaya yönelik olumlu mücadeleden uzak bir anlayışla hareket etmelerine karşılık toplumsal sahada hareketsizliğe ve taassuba karşı çıkmıştır. Cehalet ve zulüm makamında da yaşanmış, insanların malları bile bile haksız yere yenilmiştir. Toplumsal zulüm Yemen'de kadılar, çalışanlar, idareciler ve zalim vezirler eliyle gerçekleşmiştir.[9]

Şevkânî Yemen'de toplumsal ve iktisadî kötü gidişatın islâmî hakikatlerden uzaklaşmaktan, toplumsal adaletsizlikten kaynaklandığını belirtmiş, İmâmiye düzeninin iktisadî ve siyasî noktada adaleti yerleştirmelerine ve toplumda zulmü kaldırmalarına yönelik çaba göstermiştir. Devletin uygulamalarının dayandığı zalim vezirlerle, kötü âlimlerle ve rüşvetçi kadı ve meslek erbabına karşı çıkmış ve imamları adalet noktasında ikna etmiştir. Merkezî idare zayıf olduğundan dolayı devletin her sultanlığı kendi başına hareket etmiştir. Şevkânî merkezî idarenin güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte idare, eğitim ve ekonomik noktada topluma katkı sağladığı da olmuştur.[10]

2. Şevkânî'nin Hayatı

Şevkânî, hicrî 1173 yılı zilkade'nin 28. günü doğmuştur. Miladi olarak 1760'a tekabül etmektedir. Asıl adı Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî'dir. San'a'nın Güneydoğusuna düşen Hevlân diyarı'nın Şevkân bölgesinde hayata gözlerini açmıştır. Babası San'a'da hakimlik yapmıştır.[11] Dedeleri Yemen'in ileri gelen ailelerinden olup köklü bir soya sahiptir. Şevkânî ailesi, uzun zamandan beri bilinen ve tanınan bir aile olmuştur. Şevkânî, hicrî 3. asrın son üçte birinde Yemen'in liderlerinden meşhur ed-Da'am b. İbrâhîm'in dedesi olduğunu ifade etmiştir. Bu kişi Zeydiyye devletinin kurulmasında ciddi bir payı olmuştur. Kendisi Yemen tarihinde bilinen, saygı duyulan ve hitabeti ile övülen bir şahsiyet olmuştur. Ailesi kadılığın verdiği bir pozisyondan kaynaklı ilmî olarak bir birikime sahip olmuşlar ve o dönemde âlim kişiler çok olmasına rağmen Şevkânî'nin ailesinden büyük liderler, fakihler ve ilim adamları yetişmiştir. [12]

Şevkânî ailesi Osmanlı'nın ilk hükümranlığı döneminde onların varlığına karşı mücadelede karşıt bir gruba katılmışlardır. Onlar kabilelere ayrılmışlar halkı cihada çağırmışlar ve Türklere

[9] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 18, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 25, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 105-107.

[10] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 18-19, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 25-26, Şircebî, *el-İmâmu'ş-Şevkânî,* 108.

[11] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Bedrü't-tâli' bi mehâsini men ba'de'l-karni'sâbi',* Dârü'l-kitâbi'l-islâmî, Kâhire, Ts., II, 215.

[12] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli',*I, 481-482, Amrî, Hüseyin b. Abdullah, *el-İmâmü'ş-Şevkânî râidu asrihi dirâsetün fî fıkhihi ve fikrihi*, Dârü'l-fikri'l-muâsır, Beyrût, 1411/1990, 20.

karşı savaşa teşvik etmişlerdir. Çünkü o dönemde San'a'da Türkler savaş üzerine savaş yapmışlar hatta savaşlarından bir kısmı bayram günlerinde olmuştur. Türkler onlardan bir topluluğu öldürmüş ileri gelenlerini esir almış ve San'a'ya girmişlerdir. Türklerin Yemen'i terk etmesinden sonra Şevkânî ailesi kaza ve idare işinde çalışmış, Mütevekkil Alallah döneminde idare noktasında onu yönlendirmişlerdir.[13]Şevkânî ailesi ortaya çıkan zor şartları ortadan kaldıramamış, çeşitli bölgelere göç etmişlerdir Kimileri ilmini artırmak ya da çalışmak amacıyla kimileri makam mevki ve şöhret arayışı içerisinde ya da yargı işlerini yürütmek için bazı bölgelere gitmeyi tercih etmişlerdir. Bu ailenin bazı diyarlara gitmeleriyle insanlar onların ilminden ve tecrübesinden istifade etmiş, bu da onların itibarına daha da arttırmıştır. Başkenti çeşitli sebeplerden ve etkenlerden dolayı ancak az sayıda bir grup vatan edinmiştir.[14]

Hicrî 1209 yılında imamların ve vezirlerin görüş ve hükümler konusunda kendisiyle istişare edip güvendiği Yemen'in büyük kadısı Yahyâ b. Sâlih eş-Şecerî es-Sehvelî vefat etmiştir.[15] Şevkânî, o vakitlerde kendisinin ders vermeyle, ictihat ilimleriyle, fetva ve tasnifle meşgul olduğunu insanlardan ve özellikle devlet işlerinden uzak olduğunu ilim dışında hiçbir şeye rağbet göstermediğini ifade etmiştir. Halife kendisine kadı'nın vefatından yaklaşık bir hafta sonra kadılık görevi için kendisine tercih ettiğini ifade etmiş, Şevkânî ilimle meşgul olma mazeretini bildirerek görevden affını istemiştir. İlim heyetinden bir grup âlim onun yanına gelip bu göreve icabet etmenin gerekli olduğunu kendisinin ilim bakımından ehil olduğunu ilmî ehliyeti bulunmayan ve güvenilmeyen bir kişinin gelip de bu makama geçmesinden korktuklarını belirtmişler. Bunun üzerine Şevkânî Allah'a sığınıp ona tevekkül ederek ve rızasına ulaştırmasını dileyerek görevi kabul etmiştir. Bu görev kadılık makamında birçok haksızlık ve zulmün ortadan kalkmasına ve Şevkânî'nin doğru görüşlerinin yayılmasına vesile olmuştur. Şevkânî vefat edene kadar bu görevi sürdürmüştür.[16] Şevkânî, hicrî 1250 miladî 1834'te vefat etmiştir. [17]

3. İlmî Kişiliği

Şevkânî âlim ve şahsiyetli babasının himayesinde yetişmiş ve öğrenim görmüştür. Babası ona gayet iyi ve şefkatli davranmış, ilim talep etmesine yardımcı olmuş ve ilim talebi dışında bir ihtiyacı olmasın diye ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamıştır.[18] Şevkânî'nin erken yaşta dahi olduğu fark edilmiştir. Hayatı boyunca ilmî açıdan belirgin niteliğe sahip olmuş hocalarının

[13] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 481-482, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 21.

[14] Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 22.

[15] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 334.

[16] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 364-366.

[17] Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 29. Ayrıca bkz. Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, *"Şevkânî",* DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 22-27.

[18] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 483-484, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 24-25.

birçoğuna kadılık yapmıştır. Taassup ehli kişilere karşı İrşâdü'l-gabî adlı eserini yazmıştır. Hatta cevapların sayısı yirmiyi aşmıştır. Bu şekilde kötülük ve fitne çoğalmış onun aleyhinde ve lehinde ilim ehli taassuba dayanan yaklaşımlar sergilemiştir. Şevkânî onların cehaletlerinden dolayı itirazlarına aldırış etmemiş ve sahabenin en hayırlı asır olduklarını ifade ederek ve ehlibeytin imamlarının metinlerinden deliller zikrederek yetinmiştir. Bir müddet sonra eski otoritesini kaybetmiş ders vermeye ara vermiş ve eskisi kadar kendisinden ilim talep edenler olmamıştır. Kendisine karşı yöneltilen eleştirilerden dolayı tereddüt artmış ve yaptıkları işler eleştirilmiştir vefatına kadar bu şekilde devam etmiştir.[19]

Şevkânî'nin babası onun için ilk medrese olmuştur. İlmî çevresi, fıkhî yönü olması zeka ve seçkinliğin en üst derecesi olan oğlunun onun yanında öğrencilik yapmasını sağlamıştır. Kur'an'ı ezberleyip hocalar topluluğunun önünde bitirdikten sonra San'a'da kıraat hocalarından zamanındaki ve yakın zamandaki öğrenim yollarına başvurarak en güzel bir şekilde ilim tahsil etmiştir. Daha istenme aşamasına gelmeden öğrencilik döneminde Kitâbü'l-ezhâr adlı kitabı ve dil, edep, fıkıh, mantık, hadis ve onun dışındaki birçok ilim dalında birçok sayıda metni ezberlemiştir. Ayrıca tarih ve edebiyat kitapları, o günlerde kütüphanede bulunan kitaplar ve onun dışında birçok kitabı ve mecmuaları okumuştur. İlim tahsilinde ancak dâhilerin ve derin anlayışa sahip olanların ulaşabileceği en üst seviyeye ulaşmıştır. San'a'da büyük hocalardan ders almış farklı ilim dallarından, sanatlardan fıkıh ve usulünden, hadis, rical bilgisi, tefsir, dil, edep, mantık, tarih, siyer ve mezhepler gibi üst düzey bilgi ve kültür gerektiren Arapça ve islâmî ilimlerde en üst düzey öğrenimi temsil edecek şekilde gelişmiş ve yetişmiştir. [20]İlimde sadece hocalardan almakla yetinmemiş öğrendiklerini hocaların talebelerine de öğretmiştir. Öğrencilerin bir kısmına ders verirken de herhangi bir ücret talep etmemiş kendisinin ilmi ücretsiz elde ettiğini ve infakının da bu şekilde olması gerektiğini ifade etmiştir. [21]

Erken vakitlerde kitap yazmaya başlamış ve en meşhur eseri olan Neylü'l-evtâr adlı eserini hocalarından bir topluluğa yol göstermek için gençken yazmıştır. Abdülkâdir b. Ahmet ve Hasan b. İsmâil gibi hocalarına bu eseri sunmuş fakat tamamlanmadan bu hocaları vefat etmiştir. Taklidi terk etmiş daha 30 yaşlarındayken mutlak olarak ictihat etmiştir.[22] Kendisinin bütün vakitlerini ilimle geçirip ders almak, ders vermek fetva vermek ve kitap yazmakla meşgul olduğu nakledilmiştir.[23]

Şevkânî, San'a'da babasının himayesinde yetişmiştir. İlim talep etmeye başlamış ve seçkin âlimlerden semâ yoluyla ilim tahsil etmiştir. Kendini ilme adamış çok ciddi çaba sarf etmiş ve gayret göstermiştir. Kur'an'ı âlimler topluluğu önünde okumuş fakih Hasan b. Abdullah'ın

[19] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 333-335, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 37.

[20] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 215-218, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 25-26.

[21] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 218-219, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 26-27.

[22] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 219, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 28.

[23] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 224, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 28.

yanında Kur'an'ı bitirmiştir.[24]Şevkânî'nin hocaları çoktur. Fakat bir şey öğrenmede, semâda ve kıraatte kendisinden faydalandığı hocalarının sayısı onbeşi geçmemiştir. Hocaları ilim noktasında o dönemin en çok bilinen şahsiyetleri olmuştur. Ayrıca bazıları tevazu, züht ve şahsiyet açısından da en üst konumda kişiler olduğu söylenebilir. [25]

Hocaları; Babası Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî (1211),[26] Hasan b. İsmâil el-Mağribî, (1793/ 1208),[27] Abdülkâdir b. Ahmet Şerefüddin el-Kevkebânî (1792/ 1207),[28] Ahmet b. Muhammed el-Herâzî (1812/1227),[29] Abdurrahman b. Hasan el-Ekva' (1791/1206),[30] Kâsım b. Yahyâ el-Havlânî (1794/1209),[31] Abdullah b. İsmâil en-Nehmî (1813/1228),[32] Ahmet b. Âmir el-Hedâi (1783/ 1197),[33] İsmâil b. Hasan el-Mehdî (1791/ 1206)[34] Abdurrahman b. Kâsım el-Medânî'ye (1797/1211),[35] Ali b. Hâdî Arheb (1820/1236),[36] Hâdî b. Hüseyin el-Kârinî (1822/1237),[37] Ali b. İbrahim Âmir (1792/1207),[38] Yahyâ b. Muhammed el-Hûsî (1831/1247)[39] ve Yûsuf b. Muhammed b. Alâuddin el-Mizcâcî'den (1798/1213)[40] ders almıştır.

[24] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 215.

[25] Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 31.

[26] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 478-485.

[27] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 195-197.

[28] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 360-368.

[29] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 96-97.

[30] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 335, Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 36.

[31] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 53-54.

[32] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 379-380.

[33] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 62-63.

[34] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 145.

[35] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 336-337.

[36] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 499-500.

[37] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 319-320.

[38] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 416-420.

[39] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 344-348.

[40] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,II, 356-357.

Ahmet b. Abdullah Amrî ed-Damedî[41] (1212), Ahmet b. Ali b. Muhsin el-Mütevekkil Alellâh İsmâîl b. Kâsım[42] (1222), oğlu Kadı Ahmet b. Muhammed eş-Şevkânî (1281), İsmâîl b.İbrahim[43] (1237), Hasan b. Ahmed b. Yûsuf er-Rubâî[44] (1276), Kâdî Hüseyin b. Kâsım el-Mücâhid (1276), Hasan Muhammed b. Sâlih es-Sehvelî (1234), Ahmet b. Nâsir el-Kibsî (1271), Ahmet b. Hüseyin el-Vizân es-San'anî[45] (1238), Ahmet b. Ali b. Muhammed b. Ahmed et-Taşî el-Ma'dî (1279) ve daha birçok kişi kendisine öğrencilik yapmıştır.[46]

Şevkânî, İmam Zeyd'in mezhebinde derinleşmiş bu mezhepte eserler yazmış ve fetvalar vermiştir. 30 yaşından önce taklidi bıraktığını belirterek kendisini mutlak müctehid olarak ifade etmiştir. İctihat etmiş, taklidin yanlışlığını delillerle ortaya koymuş bu konuda el-Kavlü'l Müfîd fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd adlı risâlesini yazmıştır. Kişilerin herhangi bir delile dayanmadan bir mezhebi taklid etmelerini usûl ve fürûda taassup ve delilsiz hareket etme olarak değerlendirmiştir. Delile dayanarak taklit etmenin gerekliliğine vurgu yapmış bazı yönden taklidin haramlığını savunmuştur. Bu risâlesini yazmakla ve taklit ve içtihada bakış açısıyla o dönemdeki birçok âlimin kin nefret ve kınaması ile karşı karşıya kalmıştır. O dönemde Yemen San'asında taklit edilen ve taklit eden kişilerin kimler olduğu hususunda fitne ortaya çıkmış bu yaklaşımın Ehl-i beytin mezhebini ortadan kaldırma gibi bir kasıtlı yaklaşım olduğu zannına kapılanlar olmuştur.[47]

Şevkânî Hz Peygamber'e uymanın gerekliliğine vurgu yapmış ve taassuptan kendini tenzih etmiştir. Hz Peygamber'i sevmeyi risâletini tebliğ etme ve islâmın güzellikleri yayma ile irtibatlandırmıştır. Sahabenin hiçbir konuda şüpheye düşmediğini herhangi bir karışıklığın meydana gelmediğini belirtmiş. Bu durumun bir görüşü kabul etmenin de reddetmenin de tek bir kaynaktan çıkması o kaynağın Hz. Peygamber olmasıyla ve tek bir akideden Allah'ın sıfatları konusunda selef akidesinden çıkmasıyla ortaya koymuştur. Bu görüşünü ve inancını tevil ve tahrifsiz Kur'an'a ve sahih sünnet-i nebeviyye'ye dayandırmıştır. Bu konuda et-Tuhaf bi mezhebi's-selef adıyla bir risâle kaleme almıştır. Bu açıdan Şevkânî'nin ilk dönem selef anlayışını savunduğu ve takip ettiği söylenebilir.[48]

Şevkânî, hadis ilmine katkı sağlayan büyük bir muhaddis olmuştur. Dirâyetü'l hadis ve rivâyetü'l-hadis derin bir bilgiye sahip olduğu hafız ve hüccet olarak isimlendirildiği

[41] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 76-77.

[42] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 82-85.

[43] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 137-139.

[44] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 194-195.

[45] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 53-54.

[46] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 29-30, Şevkânî, *Neylü'l evtâr,* I, 33-34.

[47] Şevkânî, *Fethu'l-kadîr,* 6.

[48] Şevkânî, *Fethu'l-kadîr,* 6-7.

nakledilmiştir. Hocalarından sahihleri, sünenleri, müsnedleri, mu‘cemleri, müstedrekleri ve hadis şerhlerini öğrenmiştir. Ayrıca hadis ıstılahlarını ve çeşitlerini, âlimlerin, bilgilerin derecelerini râvilerin durumlarını, ricâl ilmini, cerh ve ta‘dîli öğrenmek suretiyle hadis ilminde ders aldığı hocalarından daha fazla bilgiye sahip olmuştur. Delilleri ve tenkitleri sünnet ilminde görüşleri ortaya koymuştur. Hadislerin sıhhatini ve illetini bu ilimde bilinmesi gereken şeyleri birçok hocadan defalarca işitmek suretiyle bir hadisin tek bir harfi hakkında dahi geniş bilgilere sahip olmuştur. Mezhep taassubu ve taklitten dolayı hadis konusunda Hz. Peygamber'e iftira atılmıştır. Şevkânî büyük âlimler bir şeylerle itham edildiklerinde onları eleştirmekten uzak durmuştur. Şevkânî âlimler hakkında bir şeyler öğrenmek isteyenin onların yazdığı eserlere bakarak değerlendirilmesi gerektiğini hadis ilmi hakkında da hayret verici ve kişileri tatmin edici bilgiler ortaya koyduklarını hadislerin sahihini sağlamından ayırt etmek için sadece zayıfların değil uydurma olanları da belirterek hadis ilminde gerektiği kadar bilgiye sahip olduklarını vurgulamıştır. Şevkânî hadis ilmine vukufiyeti ve fıkıh ilmindeki derin bilgisi ile ehli hadis fukaha medresesini kendi şahsında bir araya getirip barındırmış bir şahsiyet olmuştur.[49]

Şevkânî, tefsir ilmi açısından önemli bir yere sahiptir. Tefsirle ilgili müfessirlerin iki farklı grupta olduğunu bir kısmının tefsirlerinde sadece rivayetle yetindiğini diğer grubun ise rivayetleri başa almaksızın Arap dili ve diğer alet ilimlerine başvurmak suretiyle ayetleri yorumlandığını ifade etmiştir. Her iki grubun da doğru bir yöntemle hareket ettiğini ifade etmekle beraber tam anlamıyla ayetlerin yorumunun gerçekleşmediğini belirtmiştir. Bu açıdan Şevkânî'nin tefsir anlayışı hem rivayet hem de dirayet yönlü bir yaklaşıma dayanmıştır. Şevkânî dirayet ve rivayet yönlü yaklaşımların sınırlılıklarını belirttikten sonra bu problemleri çözmeye yönelik iki metodun bir araya getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bundan dolayı Fethu'l-Kadir adlı tefsirini iki metodu bir araya getirerek yazmıştır. Şevkânî kişinin kendi görüşüne dayanarak tefsir yapmanın yorumlayanların sayısınca farklı yorumlar ortaya çıkabileceğini belirterek bu metodun yanlış olduğunu vurgulamıştır. Arap dili, Belâgat, beyân, bedi‘ gibi ilimlere dayanarak yapılan yorumun bu kapsamda olmadığını ifade etmiştir. Sahabe ve tabiinden birçok kişi bu metotla hareket ettiği vurgulamıştır. Kur'andaki kelimelerin birçok manaya ihtimalli olduğu gerçeğinden hareketle Arap dilinin yapısı gereği dilsel tahlillerin mümkün olabileceğini ifade etmiştir.[50]

3.1. Şevkânî'nin Eserleri

Şevkânî tefsir ilminde rivayet ve dirayet tefsirinin bir arada bulunduğu eseri Fethu'l-kadîr el-câmi‘ beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ‘ilmi't-tefsîr adlı tefsiri bu ilme ciddi bir katkı sağlamıştır. Tefsirinde ilk önce Hz. Peygamber'in yorumunu yoksa sahabenin yoksa tabiinin ve daha sonrakilerin yorumuna başvurmuştur. Seleften gelen rivayetlere önem vermiştir. Dilsel tahlillere müracaat etmiş el-Müberred, Ferrâ ve Ebû Ubeyde gibi âlimlerin dilsel yorumunu tefsirine yansıtmıştır. Bazen kıraat-i seb‘a ile ilgili vucuhatlara yer vermiştir. Fıkıh âlimlerinin

[49] Amrî, *el-İmâmü'ş-Şevkânî,* 325-327.

[50] Şevkânî, *Fethu'l-kadîr,* 11-12, Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, II, 212-213.

görüşlerine değinmiş delillerinin farklılıklarına temas ederek deliller arasında tercihte bulunmuştur. Kendisini mutlak müctehit gördüğünden ve diğer müctehitlerden farklı görmediğinden ictihat noktasında serbest davranmış istinbatta sınır tanımamıştır. Bununla birlikte Şevkânî, zaman zaman zayıf ve uydurma rivayetlere de dikkat çekmeksizin yer vermiştir.[51]

Şevkânî, usulü fıkhın meseleleri araştırırken ve delilleri ortaya koyarken hükümlerin çoğunda herkesin ihtiyaç duyduğu bir ilim olduğunu belirtmiştir. Buna isnaden İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilm'il-usûl adlı eserini yazarak hakikatleri kabul ederek akla ve nakle dayanan ilmî delillerle yazdığını savunmuştur. Bazı kişilerin rivayet ilmi olmaksızın re'y'i yücelterek rivayetlerle amel edilemeyeceği zannıyla hareket ettiklerini belirtmiştir. Bütün bu problemlerin kendisini bu ilme yönlendirdiğini ve problemleri çözüme kavuşturacak, doğrusunu yanlışından ayırt edecek, reddedilen şeylerin niçin reddedildiğini açıklayacak, râcihi mercûhundan ayırt edecek, ilimde basiret sahibi âlimlerin görüşünü de ortaya koyacak bir metotla bu eseri telif ettiğini ifade etmiştir. Talebelerin bu eserle bu ilimde doyurucu bilgilere sahip olacağını, özellikle delillerini bilip farkına varmadan taklide müracaat etmenin hatalı olduğunun farkına varacağını, delillerle hareket edip bilmedikleri bilgilerin peşine düşmeksizin hakikate ulaşacaklarını belirtmiştir. Bu yüzden eserine İrşâdü'l-Fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilm'il-usûl ismini vermiştir.[52]

Şevkânî'nin İbn Teymiyye'nin Müntekâ adlı eserine şerh olarak yazdığı Neylü'l Evtâr Min Esrâri Müntekal-Ahbâr adlı eserin hükümlerin delilleri konusunda diğer eserlerden çok az bulunabilecek ayırt edici özellikleri vardır. Hadisin tahrîcine, tariklerinin beyanına, lafızlar hakkındaki farklı görüşlere ve bu görüşlerin sahih ve zayıf olanlarına, zayıflığın sebeplerine ve imamların bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Genellikle hadis lafızlarının manası açıklanmış dil âlimlerinin görüşleri ve ihtiyaç duyulduğu zaman kelimenin iştikakı ve şer'i ıstılahtaki manasının açıklanmasına yer verilmiştir. Fıkhî hükümlerin istinbatına bu hükme delaletine sahabe ve tabiinin görüşlerine mezhep âlimlerinin açıklamasına hadisi delil olarak kullananlara ve delil almayanlara taassup ve zorluğa yer vermeksizin bu hadisi kimin tercih ettiğini açıklaması ile birlikte deliline değinmiştir.[53]

Şevkânî bu eserini fıkhî meseleleri kısaca ele aldığı Düreri'l-behiyye adlı eserine şerh yazmak için ed-Derâri'l-Mudıyye Şerhu Düreri'l-Behiyye adlı eserini kaleme almıştır. Bütün meselelerin sahih olan delillerine yer vermiş sadece kendi görüşüne değinen âlimlerin görüşünü terk etmiştir. Fıkıh kitaplarında fıkhî konulara uzunca yer verilmesinin eğitimdeki zorluklarına değinerek imkan nispetinde konuları kısalttığını belirtmiştir. Kendisi bu eserinde bazı yerlerde

[51] Şevkânî, *Fethu'l-kadîr,* 11-12. Ayrıca bkz. Güngör, Mevlüt, *"Fethu'l-kâdîr",* DİA, İstanbul, 1995, XII, 462-463.

[52] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hakki min ilm'il-usûl,* (Thk. Ebû Hafs Sâmî el-Arabî el-Userî), Dâru'l-fadîle, Riyâd, 1421/2000, I, 53-55. Ayrıca bkz. Yaşaroğlu, Kâmil, "İrşâdü'l-fuhûl", DİA, İstanbul, 2000, XXII, 458.

[53] Şevkânî, *Neylü'l evtâr*, I, 11-12.

tercihte bulunduğunu muhtasar eserinde açıklanması gereken kapalı yerleri açıkladığını delilleri açık bir şekilde ortaya koyarak ifade etmiştir. Bu eserin her türlü karışıklıktan ve zorluktan uzak olduğunu belirtmiştir.[54]

İrşâdü's-sikât ilâ ittifâki'ş-şerâ'i' 'ale't-tevhîd ve'l-me'âd ve'n-nübüvve adlı eserinde tevhid, peygamberlik ve ahiret konularına yer vererek kelâm konusunda önemli bir eser vücuda getirmiştir.[55] Şevkânî'nin akide, Kur'an ve ilimleri hadis ve ilimleri fıkıh ve usulü Arap dili ilimleri ve diğer ilimlerdeki görüşlerini, risâlelerini, fetvalarını içeren ve ansiklopedik bir eser olan el-Fethu'r-Rabbânî Fî Fetâva'ş-Şevkânî birçok ilim dalında ve konuda geniş ve doyurucu bilgileri içermektedir.[56]

Şevkânî, Hz Peygamber'in hadislerini hakkıyla ortaya koyabilmek için mevzû hadisleri tespit etmenin gerekliliğini savunduğu için el-Fevâ'idü'l-Mecmû'a Fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a adlı eseri kaleme almıştır. Şevkânî bu eserinde mutlak olarak sahih olmayan mevzû hadisleri direkt mevzû diye zikretmiştir. Zayıflık ihtimali varsa 3 defa zayıf olarak belirtmiştir ve zayıflığın en üst seviyesinde olduğunu ifade etmiştir. Kimin eserinde mevzû olarak geçtiğini zikretmiştir. Mevzû hadisleri gerektiği kadar kısaca açıklamış, hadisle ilgili değerlendirmelerin cerh ve ta'dîl kitaplarıyla râvilerin durumunu anlatan kitaplardan daha fazla açıklamalar barındırdığını ve bu eseri elinde bulunduranların bir mevzûât kitabından daha fazla bilgiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Şevkânî hadisleri fıkıh konularına göre babına göre zikretmiş 4 halife ve diğer sahabeler, tabiin ve ondan sonrakilere dayandırılan mevzû rivayetlere son olarak da Kur'an'ın faziletine dair mevzû ve tefsir konusunda uydurulmuş rivayetlere değinmiştir.[57]Şevkânî, Tuhfetü'z-Zâkirîn Şerhu İddeti'l-Hısni'l-Hasîn Min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn şeklindeki eserinde zikrin faziletine, duaya ve Hz. Peygamber'e salavat getirmenin adabına yer vermiş, belli vakitlerde yapılan zikirlere değinmiştir.[58]

Şevkânî, öğrencilerin ilimlerin her bir dalında öğrenmesi gereken ve her bir seviyede okuması gereken kitapları Edebü't-Taleb ve Müntehe'l-Ereb eserinde zikretmiştir. Ayrıca araştırmacıların cüz'î meselelerde ihtiyaç duyacakları bazı küllî kaidelere de yer vermiştir.[59]

---

[54] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *ed-Derâri'l-Mudıyye şerhu düreri'l-behiyye,* (Nşr. Muhammed Abdüsselâm el-Kubânî), Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1407/1987, I, 15-16.

[55] Şevkânî, *İrşâdü's-sikât,* 3-4.

[56] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 67-68.

[57] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'a,* (Thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî), Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1416/1995, 3-5. Ayrıca bkz. Polat, Selahattin, *"el-Fevâidü'l-Mecmû'a",* DİA, İstanbul, 1995, XII, 502.

[58] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Tuhfetü'z-zâkirîn şerhu uddeti'l-hısni'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn,* Müessetü'l-kutubi's-sekâfiyye, Beyrût, 1408/1988, 397-399.

[59] Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Edebü't-taleb ve müntehe'l-ereb,* (Thk. Abdullah b. Yahyâ es-Surayhî), Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 2008, 69-71.

Şevkânî'nin el-Bedrü't-Tâli' Bi Mehâsini Men Ba'de'l-Karni's-Sâbi' eseri 7. asırda yaşayan âlimlerin hayatını ele aldığı o dönemin tarihini yansıtan en önemli eserlerinden biri olmuştur. Âlimlerin, devlet adamlarının ve toplumda öne çıkmış şahsiyetlerin hayatına yer vermiş ilmî noktadaki çalışmalarına değinmiştir. Babası ve kendisinin hayatını da bu eserinde kaleme almıştır. Şevkânî'nin hayatı, hocaları, eserleri, görüşleri ve ilmî çabalarına dair en geniş bilgileri bu eserde bulmak mümkündür. Şevkânî bu eserinde seçkin şahsiyetlerin hayatına dair bilgilere yer verdiğini ifade etmiştir. Bu eser, Şevkânî'nin tarih konusunda da derin bilgiye sahip olduğunu göstemekte o dönemin tarihini yansıtan en önemli eserlerden biri olmuştur.[60]

Şevkânî'nin bu eserleri dışında Veblü'l-gamâm 'alâ şifâ'i'l-evâm, es-Seylü'l-cerrârü'l-mütedeffik 'alâ hadâ'iki'l-ezhâr, Katrü'l-velî 'alâ hadîsi'l-velî ev vilâyetu'llâhi ve't-tarîku ileyhâ, Derru's-sahabe fî menâkıbi'l-karâbe ve's-sahabe, Dîvânü'ş-Şevkânî, Tayyibetü'n-neşr fî mesâili'l-aşr, İrşâdü'l-gabî ilâ mezhebi ehli'l-beyt fî sahbi'n-nebi, ed-Dürrü'n-nazîd fî ihlâsi kelimeti't-tevhîd, ed-Devâ'ü'l-'âcil, Nüzhet'ül-ehdâk fî ilmi'l-iştikâk ve Hamsîne suâlen fî ilmi'l-mantık gibi farklı ilim dallarında eserleri ve risâleleri vardır.[61]

4. SONUÇ

İlim hayatında bazı kişiler vardır ki zekası ve dehasıyla ilimde çığır açıp, yaşadığı dönemde zor şartları kolaylaştırabilmiş, kötü düzeni iyileştirebilirmiş, ilme ve insanlığa katkı sağlayıp insan yetiştirebilmiştir. Şevkânî bu şahsiyetlerden biri olmuştur ilim hayatı gerçek hayatından fazla sürmüştür. İlme olan bağlılığı ve tutkusu örnek olmuş ve insanların yaşadığı dönemde kendisine, vefatından sonra eserlerine sıkça başvurduğu bir âlim olmuştur.

İlim geleneğinde hoca, talebe ve kitap üçlüsü daima yer almıştır. İlmin kalıcılığı ve sürekliliği sağlamak, bu üçlünün bir arada olmasıyla mümkün olmuştur. Bir âlim, öğrenci yetiştirdiği kadar faydalı, eser yazdığı kadar kalıcıdır. Bu açıdan tarihte yer etmiş kişiler, ilim silsilesinde isimleri bulunan ve eser yazmakla tarihe not düşülen şahsiyetlerdir. Şevkânî de bu şahsiyetlerden biri olma pâyesine erişmiştir. Öğrenci yetiştirmek ve eserler ortaya koymakla birlikte döneminin siyasî, sosyal ve en önemlisi dinî problemlerinin çözümüne yönelik gayret sarf etmiş ve yaşadığı dönemde birçok açıdan çığır açmıştır. Taklit, taassup ve fikrî donukluğa karşı savaş açmış, ictihat ve düşünce özgürlüğünü savunmuştur. Zeydiyye mezhebine mensupken 30 yaşına varmadan mutlak müctehit olduğunu ifade ederek delilsiz mezhep taklitçiliğini yermiştir. Bu açıdan Şevkânî, islamî ilimlerde gerek ilmî birikimi gerekse ilmî metodundan yararlanmada sıkça başvurmamız gereken önemli bir şahsiyet olduğu kanaatindeyiz. Eserlerinden ilham alarak islam ilim dünyasının ciddi anlamda gelişeceği ve ilmî noktada mesafe katetebileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

[60] Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*,I, 2-4. Ayrıca bkz. Kallek, Cengiz, *"el-Bedrü't-tâli'"*, DİA, İstanbul, 1992, V, 335.

[61] Şevkânî, *el-Fethu'r-rabbânî,* I, 37, Şevkânî, *l-Bedrü't-tâli'*,II, 219-223, Şevkânî, *Fethu'l-kadîr,* 7.

Akyüz, V., *"Abdülkâdir el-Kevkebânî",* DİA, İstanbul, 1988, I, 240-241.
Amrî, H.B.A., *el-İmâmü'ş-Şevkânî râidu asrihi dirâsetün fî fikhihi ve fikrihi*, Dârü'l-fikri'l-muâsır, Beyrût, 1411/1990.
Güngör, M., *"Fethu'l-kâdîr",* DİA, İstanbul, 1995, XII, 462-463.
Kallek, C., *"el-Bedrü't-tâli'"*, DİA, İstanbul, 1992, V, 335.
Kaya, E.S. ve Okuyucu, N., *"Şevkânî",* DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 22-27.
Polat, S., *"el-Fevâidü'l-Mecmû'a",* DİA, İstanbul, 1995, XII, 502.
Şevkânî, M.B.A., *el-Bedrü't-tâli' bi mehâsini men ba'de'l-karni'sâbi',* Dârü'l-kitâbi'l-islâmî, Kâhire, Ts..
Şevkânî, M.B.A., *ed-Derâri'l-Mudıyye şerhu düreri'l-behiyye,* (Nşr. Muhammed Abdüsselâm el-Kubânî), Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1407/1987.
Şevkânî, M.B.A., *Edebü't-taleb ve müntehe'l-ereb,* (Thk. Abdullah b. Yahyâ es-Surayhî), Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 2008.
Şevkânî, M.B.A., *Fethu'l-kadîr el-Câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr,* (Thk. Yûsuf el-Ğûş), Dâru'l-ma'rife, Beyrût, 1428/2007.
Şevkânî, M.B.A., *el-Fethu'r-rabbânî fî Fetâva'ş-Şevkânî,* (Thk. Ebû Mus'ab Muhammed Subhî b. Hasan Hellâk), Mektebetü'l-ceylü'l-cedîd, San'â, 1420/2000.
Şevkânî, M.B.A.,, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'a,* (Thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî), Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1416/1995.
Şevkânî, M.B.A., *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min 'ilm'il-usûl,* (Thk. Ebû Hafs Sâmî el-Arabî el-Userî), Dâru'l-fadîle, Riyâd, 1421/2000.
Şevkânî, M.B.A., *İrşâdü's-sikât ilâ ittifâki'ş-şerâ'i' 'ale't-tevhîd ve'l-me'âd ve'n-nübüvve,* Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrût, 1404/1984.
Şevkânî, M.B.A., *Neylü'l evtâr min esrâri müntekal-ahbâr*, (Thk. Ebû Mus'ab Muhammed Subhî b. Hasan Hellâk), Dârü İbni'l-Cevzî, Kâhire, 1427.
Şevkânî, M.B.A., *Tuhfetü'z-zâkirîn şerhu uddeti'l-hısni'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn,* Müessetü'l-kutubi's-sekâfiyye, Beyrût, 1408/1988.
Şircebî, A.K.G., *el-İmâmu'ş-Şevkânî hayâtuhu ve fikruhu*, Müessesetü'r-risâle, Beyrût, Ts.,
Yaşaroğlu, K., *"İrşâdü'l-fuhûl",* DİA, İstanbul, 2000, XXII, 458.
Zehebî, M. H., *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, mektebetü vehibe, Kâhire, 2000.

ABBASÎ HALİFESİ MUHAMMED EL-MEHDÎ'NİN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Ahmet GÜZEL

Necmettin Erbakan Üniversitesi

e-posta: ahmetguzelilahiyat@gmail.com ORCID: 0000-0003-4569-0386

ÖZET

Emevîler ve Abbasîler döneminde halife eğitimleriyle ilgili ciddi çalışmalara rastlanmamaktadır. Oysa devlet yönetimi gibi hassas bir göreve getirilecek olan kişinin eğitimden mahrum bırakılması mümkün görünmemektedir. Veraset yoluyla devlet başkanı belirlenen Abbasîler devletinin gerçek kurucusu Ebû Ca'fer el-Mansûr, kaynaklardan anlaşıldığına göre veliahdı olan oğlu Mehdî'nin eğitimi için tüm imkânlarını seferber etmiş, çocukluk çağından itibaren oğlunun teorik eğitim almasını sağlamıştır. Bu bağlamda Halife, dil, edebiyat, tarih, siyaset ve hadis konularında oğlunu yetiştirmeleri için dönemin saygın ilim erbabını görevlendirmiştir. Mehdî aldığı teorik eğitimden sonra uygulamalı olarak da eğitilmiştir. Nitekim o askerî, idarî konularda komutanlık, valilik görevlerine atanmıştır. İmar alanında şehirlerin kurulmasında görevlendirilerek şehircilikle ilgili önemli deneyimler kazanmıştır. Yöneteceği halkı tanımak ve halkın nazarında saygınlığını artırmak maksadıyla hac emirliği görevi yapmıştır. Öte yandan bir devlet yöneticisinin mutlaka bilmesi gereken bürokrasi, protokol usulleri ve diplomasi konularında da aktif görevlerle tecrübe kazanmıştır. Abbasî halifeleri arasında başarılı halifelerden birisi olarak nitelendirebileceğimiz Mehdî'nin başarısında aldığı bu teorik ve uygulamalı eğitimlerin ciddi anlamda katkısı olmuştur. Abbâsilerin ikinci halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un veliahdı olarak düşündüğü oğlu Mehdî'ye verdiği eğitimi incelemek amacıyla yapılan araştırmada nitel bilgi toplama tekniklerinden doküman analizi tekniğine başvurulmuştur. Doküman analizi tekniğiyle konumuzla ilgili yapılan araştırmalar incelenmiş, alan yazın karşılaştırmalı olarak titizlikle gözden geçirilmiş ve sistematik olarak analiz edilmiştir. Araştırmamıza dahil edilen bilgiler yorumlanarak orijinal sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abbasîler, Halife, Eğitim, Halife Eğitimi, Mehdî

1. GİRİŞ

Geniş anlamıyla, fertlerin ve toplumların, maddî manevî yaşamlarını sürdürebilmelerinde etkili olan tüm sosyal süreçler olarak tanımlayabileceğimiz eğitim, kısaca arzulanan davranış şekillerini geliştirme sürecidir.[1] Esasen eğitimle ilgili çok farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar içerisinde Ertürk'ün tanımının en çok kabul gören tanım olduğunu söyleyebiliriz. Ona göre eğitim, bireylerin davranışlarında kendi yaşantısı vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklikler oluşturma sürecidir.[2] Tanımlardan da anlaşıldığı gibi eğitimin esas amacı fertleri mükemmellik vasfıyla donatmak hem şahsı hem de başkaları için mutluluk unsuru haline getirmek, ideal hayat şartlarını sağlamaktır. Bunu sosyal hayat tecrübesiyle donatılmış yetişkinler, sosyal hayata hazır olmayanlara tatbik etmektedirler.[3] Tatbik edilebilmesi için herhangi bir mekâna ihtiyaç duymayan eğitim, doğal olarak fertlerde davranış değişiklikleri yapmaktadır.[4]

Eğitimin yaptığı davranışsal değişiklikler, kişiyi ilgi alanında bilinçlendirmek, müteşebbislik yönünü geliştirerek insanlar arası iletişimi kolaylaştırmak, girişimci ruhu canlandırmak, yenileşmeye açık hale getirmek, olumlu tutum ve davranışları geliştirmek,[5] gelenek görenekleri oluşan şartlara göre yorumlamak[6] gibi müspet değişikliklerdir. İşte tüm bu özellikleri sebebiyle devlet yönetimini üstlenecek bir kişinin, köklü bir eğitim alması gerekmektedir.

Çalışmanın amacı, Abbâsilerin ikinci halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un veliahdı olarak düşündüğü oğlu Mehdî'ye verdiği eğitimi incelemektir. İslâm tarihinin uzun soluklu devletlerinden biri olan Abbasîler'i kuruluşundan yıkılışına kadar 37 halife yönetmiş; ilk yüz yıllık dönemin halifeleri bu devlete altın çağını yaşatmışlardır. Tarihçiler tarafından Abbasîler'in gerçek kurucusu olarak kabul edilen Ebû Ca'fer el-Mansûr devleti sağlam temellere oturtmuş, kendisinden sonra devleti yönetecek olan oğlu Muhammed el-Mehdî'yle devlet yükselme sürecine girmiştir. 126/774 yılında doğan 33 yaşında halife olan yaklaşık 10 yıl bir buçuk ay halifelik yapan 169/786 yılında 43 yaşında vefat eden Muhammed el-Mehdî, Abbasîlerin başarılı halifelerinden biridir. Kuşkusuz onun başarısında aldığı eğitimin önemli tesiri olmuştur. Bu araştırmada Mehdî'nin eğitimi incelenmiş; Abbasîler'in kuruluş

[1] Yücel, D. M. (2014), Eğitim Nedir. https://www.dmy.info/egitim-nedir/ Erişim Tarihi: 09.09.2022.

[2] Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 12.
[3] Bilgiseven, *Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, s. 15-16.

[4] Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, s. 10.

[5] Fidan-Erden, *Eğitime Giriş*, s. 112.
[6] Bilgiseven, *Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, s. 33.

aşamasından yükseliş aşamasına geçişte bir köprü olan Mehdî'nin başarısına aldığı eğitimin nasıl tesir ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. MEHDÎ'NİN EĞİTİMİ

Ebû Ca'fer el-Mansûr, veliaht olarak oğlu Mehdî'yi düşündüğü için, onun hem devlet yönetimi hem askerî alanda eğitilmesine özen göstermiş, bilgili, kültürlü olmasına çaba sarf etmiştir.[7]

Mehdî'nin eğitimini, teorik anlamda aldığı eğitim ve uygulamalı olarak aldığı eğitim şeklinde iki başlık altında incelememiz mümkündür.

2.1. Mehdî'nin Teorik Anlamda Eğitimi

Mehdî'nin halifelik öncesindeki yaşantısına baktığımızda onun babasının gözetiminde teorik anlamda özenle yetiştirildiğini görürüz.[8]

Devlet yöneticisinin yönettiği ülkenin dilini, kültürünü, örf âdetlerini bilmesi yönetiminde başarılı olması için gereklidir. Halife Mansûr, Mehdî'nin Arapçayı iyi öğrenmesi için, eğitimci olarak Mufaddal ed-Dabbî'yi görevlendirdi. O, Mehdî'nin eğitiminde en çok payı olan kişilerdendir; Arap dili konusunda uzman, dönemin en gözde nahivcilerinden biridir. Ensâb, Eyyâmü'l-Arab sahalarında otoriter kabul edilmiştir. Mehdî için topladığı 128 kasideden oluşan "el-Mufaddaliyât" adlı meşhur eseri önemli yapıtlarından biridir. Bu esere sonraları "İhtiyâru'l-Mufaddal" denilmiştir.[9] Mufaddal, Mehdî'yi dil, Arap darbımeselleri ve şiir sahasında yetiştirmiştir. Dil ağırlıklı bu temel eğitimin ardından Mehdî, edebiyat, tarih alanında eğitilmiş; Eyyâmü'l-Arab ve güzel ahlâk ilkelerini öğrenmiştir.[10]

Mansûr, oğlunun edebiyat alanında iyi yetişmesi için aslen Kûfeli olan, esas ismi eş-Şarkî b. Kudâmî adlı edibi Küfe'den Bağdat'a getirtmiştir.[11] Ayrıca Emevîler dönemi meşhur şairlerinden Hafs b. Ebî Cum'a el-Ümevî de Mehdî'ye mürebbi olarak seçilen ediplerden

[7] Dûrî, *Asru'l-Abbasî*, s. 84; Mustafa Şâkir, *Devletü Beni'l-Abbâs*, I, 387.
[8] Bağdâdî, *Târîh*, V, 391; Takkûş, *Târîh*, s. 74.
[9] Belâzürî, *Ensâb*, III, 257; İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, s. 94; Hudarî Bek, *Muhadârât*, s. 111; Goldziher, *Klâsik Arap Literatürü*, s. 43; Lıchtenstädter, "Mufaddal," *İ.A.*, VIII, 446.
[10] Bağdâdî, *Târîh*, V, 391.
[11] Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 332; Enbârî, *Nüzhet*, s. 34.

biridir.[12] Mehdî, ondan şiir konusunda istifade etmiştir.

Geçmişte yaşanan olayları öğrenip onlardan ibret almak, devletin yararına olan uygulamalardan istifade etmek, zararına olan uygulamalardan kaçınmak bir devlet yöneticisini başarıya götüren önemli etkenlerden biridir. Bu bilinçle hareket eden Halife Mansûr, bu konuyu ihmal etmemiş, daha önceden tanıdığı devrin meşhur tarihçisi İbn İshâk'ı, Tarih ilmi sahasında, Mehdî'yi yetiştirmesi için görevlendirmiştir.[13]

Hadis ilmi, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam'ın temel kaynaklarından biridir. Hadis ilminin Müslüman bir ülkeyi yönetecek devlet yöneticisi açısından ehemmiyeti büyüktür. Mansûr, oğlunun hadis sahasında sağlam bir eğitim almasına özen göstermiştir.[14] Mehdî, 12 yaşında iken, devrin ileri gelen hadisçilerinden Muhammed b. Müslim'den eğitim almıştır. Halife, Muhammed b. Müslim Cezîre'ye gittiği zaman, Mehdî'yi de onunla göndermiştir. O, Cezîre'den Bağdat'a dönünce, bu kez hadis ilminde meşhur bir başka âlim Süfyân b. Huseyn'den eğitim almıştır.[15] Ona hadis eğitimi veren bir diğer hadisçi de Haccâc b. Ertât idi. Babası, Mehdî'yi Rey'e gönderdiğinde, Haccâc'ı da onunla göndermiştir.[16]

Devlet yöneticisinin farklı ırk, karakter ve kültüre sahip çatışma içinde olan halkını bir arada uzlaşma anlayışıyla yönetebilmesi için siyaset bilmesi gerekir. Mansûr, siyaset konusunda temayüz etmiş Ebû Ubeydullah Muâviye b. Yesar'ı, Mehdî'yi siyasî alanda eğitmesi için görevlendirmiştir. Halife'nin siyasî anlamda oğlunun yetiştirilmesi konusunda gösterdiği hassasiyeti, Ebû Ubeydullah'tan vezir olarak kendisi istifade etmek istediği halde, Mehdî'nin istikbalini düşünerek onu kendisine tercih etmesinden anlayabiliyoruz. Nitekim o Ebû Ubeydullah'ı kendisine vezir yapmak yerine kâtip ve yardımcı sıfatıyla oğlunun eğitimi için görevlendirmiştir.[17]

Mansûr'un yaptığı bu fedakârlık bazı endişelerinden kaynaklanıyordu. Oğlu, idarî kabiliyetten yoksun arkadaşlarının ve bazı mevalînin sözlerinden çabuk etkileniyor, israf, lüks ve eğlence hayatına yöneliyordu. Mansûr, Yahyâ b. Hâlid el-Bermek ve Ebû Ubeydullah'a, oğluyla samimiyet kurmalarını, onu kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmalarını emretti.[18] Mehdî'yi Rey'e

[12] Taberî, *Târîh*, VIII, 680.
[13] Mustafa Şâkir, *Devletü Beni'l-Abbâs*, I, 387; Fayda, "İbn İshâk," *DİA*., XX, 94.
[14] Mustafa Şâkir, *Devletü Beni'l-Abbâs*, I, 387.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 312, 326.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 359.
[17] Hudarî, *Muhâdarat*, s. 105.
[18] Ömer Fârûk, *Cüzûr*, s. 75.

gönderince, refakatine Ebû Ubeydullah'ı vermesi bu gayeye matuf idi.[19]

Mehdî halife çocuğu olması sebebiyle Ebû Ubeydullah'ı dinlemiyor, bazı olumsuz hareketlerinden vazgeçmiyordu. Bir kulağı Rey'de olan ve oğluyla ilgili her gelişmeden haberi olan Mansûr, Mehdî'nin Ebû Ubeydullah'ın fikirlerine uygun hareket etmediğini öğrenince, ona gerekli uyarıları yapmış ısrarla Ebû Ubeydullah'tan istifade etmesini tavsiye etmiştir.[20] O, bu hareketiyle Mehdî'nin halifelik döneminde vezirliğini yapacak kişiye de imada bulunmuştur. Nitekim halife olduğu zaman Mehdî, Ebû Ubeydullah'ı kendisine vezir yapmıştır.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Halife Mansûr, Mehdî'nin çocukluk ve gençlik dönemlerinde eğitim konusunda titiz davranmıştır. Devlet merkezinde bulunanların yanı sıra ülkenin uzak yerlerinde bulunan meşhur ilim erbabını da sarayına çağırmış, oğlunun eğitimiyle görevlendirmiştir. Böylece âlimlerin toplantılarına katılarak, ilimlerinden yararlanan Mehdî,[21] gençliğini, bulduğu her fırsatta gerekli ilimleri tahsil etmek ve tarih okumakla geçirmiş,[22] ilim ve kültür alanında kendisini yetiştirmiştir.[23]

2.2. Mehdî'ye Verilen Uygulamalı Eğitim

Mehdî, teorik anlamda eğitilmiş, ancak onun pratik anlamda eğitimi de ihmal edilmemiştir. Mansûr, teorik manada eğitimini sağladığı Mehdî'ye, pratik olarak yetişme zeminini de hazırladı. Esasen pratik manada oluşturulan sağlam altyapı, ona görerek, yaşayarak kendisini yetiştirme imkânı vermiştir.

Abbasîlerin gerçek kurucusu kabul edilen Mansûr, gerek ülke içinde gerek ülke dışında ciddi isyanlarla karşılaştı; devletin birlik beraberliğini sağlamak için bir hayli gayret sarf etti. Kendisinden sonra hilâfet koltuğuna oturacak Mehdî'nin de benzer sorunlarla karşılaşacağını biliyordu. Dolayısıyla Mehdî'nin askerî anlamda ciddi deneyimler yaşaması gerekiyordu. Halife, oğluna idare ve harp sanatı gibi, halifeliğin gereklerinden olan önemli sanatlarda dirayetli olması için büyük komutanların nezaretinde deneyim kazanabileceği bir ortam hazırladı. Mansûr'un, özellikle 141/759 yılından itibaren Mehdî'ye verdiği askerî ve idarî görevlerde, müstakbel halifenin askerî ve idarî konuların inceliklerini öğrenmesi

[19] İbnü't-Tiktaka, *Fahrî*, s.182; Kennedy, *The Early*, s. 96.
[20] Hudarî, *Muhâdarat*, s. 105.
[21] Vekîl, *Asru'z-Zeheb*, s. 129.
[22] Hamîd Vehbî, *Meşâhîrü'l-İslâm*, s. 1173.
[23] Diyarbekrî, *Târîh*, II, 330; Kennedy, *The Early*, s. 97.

hedefleniyordu.[24]

Mehdî, 13 yaşındayken 137/755 yılında Ebû Müslim'in intikamını almak gayesiyle Mâveraünnehir'de isyan eden İshâk'ın isyanını bastırmak için görevlendirildi. Bu onun ilk askerî tecrübesi idi. 139/757 yılında Mansûr, Mehdî'yi isyanı bastırmak üzere Horasan bölgesine gönderdi. O, Nişâbûr'dan, Horasan'a gönderilen takviye kuvvetin yardımıyla isyanı bastırmıştır.[25] Mehdî, kanaatimizce gerek Mansûr'un gerekse ileri gelen komutanların yönlendirmesiyle bu görevi yerine getirmiştir.

Horasan valisi Abdülcebbâr b. Abdurrahmân 141/759 yılında isyan etmişti.[26] Mehdî 15 yaşındayken, babası onu, büyük bir ordunun başında bu isyanı bastırması için görevlendirdi. Asıl komutan, öncü kuvvetlerin başında bulunan seçkin komutanlardan Hâzim b. Huzeyme idi.[27] Halife, Hâzim b. Huzeyme'yi öncü birliklerin başında görevlendirdi, Mehdî'yi de Rey şehrine gönderdi. Mehdî, Rey'e hareket etti. Nişâbûr'da konakladı. Merverrûz halkı da Mehdî'nin ordusuna destek verdi. Neticede Mehdî galip geldi.[28]

Babası Mehdî'ye bir mektupla oğluna kendileriyle aralarındaki anlaşmayı bozup birçok masum Müslümanı öldüren Taberistan Beyinin üzerine yürümesini emretti. Ona savaşta nasıl bir yol izleyeceğini yazdı. Emrine de devrin ileri gelen komutanlarını verdi.[29]

Mansûr, Mehdî'ye Rey'de konaklamasını ve Ebu'l-Husayb'la Hâzim b. Huzeyme'yi Taberistan Beyi Asbehbez üzerine göndermesini emretmişti. Verilen talimat doğrultusunda hareket edildiği halde başarı elde edilemedi. Mansûr, durumun vahametini anlayınca, bölgeyi çok iyi tanıyan, meşhur komutan Ömer b. A'lâ'yı Taberistan'a gönderdi. Ömer, ordusuyla önce Tak Kalesi'ni fethetti sonra, Asbehbez'in ordusunu mağlup etti.[30] Mehdî'nin bu savaşta esir aldığı kadınlardan birisi İbrahim b. Mehdî'nin, diğeri de Mansûr b. Mehdî'nin anneleridir.[31]

Mehdî, Doğu İran'da meydana gelen sorunların çözümünden sonra, 144/761 yılına kadar

[24] Fesevî, *Marife*, I, 11-12; Dûrî, *Asru'l-Abbasî*, s. 84; Takkûş, *Târîh*, s. 74; Lassner, "Mahdi," *J. R. Strayer Dictionary of The Middle Ages*, VII, 46-47.
[25] Ya'kûbî, *Târîh*, II, 379; Taberî, *Târîh*, VIII, 603; Mahmûd Şâkir, *Târîh*, V, 129.
[26] Menbicî, *Müntehab*, s.123; Taberî, *Târîh*, VIII, 418; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 30.
[27] Belâzürî, *Ensâb*, III, 228-229; Taberî, *Târîh*, VIII, 418; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VIII, 30-31.
[28] Ya'kûbî, *Târîh*, II, 371-372; Belâzürî, *Ensâb*, III, 229; Taberî, *Târîh*, VIII, 419.
[29] İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, V, 506-507; İbn Kesîr, *Bidâye*, X, 83; Tulus, *Târîh*, II, 70-71. İbn Kesîr, *Bidâye*, X, 83; Tulus, *Târîh*, II, 70-71.
[30] Belâzürî, *Ensâb*, III, 229; Taberî, *Târîh*, VIII, 420; Zetterstéen, "Mehdi," *İ.A.*, VII, 480.
[31] Mahmûd Şâkir, *Târîh*, V, 125.

Horasan'da ikamet etti. 144/761 yılında Horasan'dan babasının yanına döndü.[32]

145/762 yılında Rey'de Hz. Ali taraftarlarının isyanı meydana gelmişti.[33] Halife isyanı bastırmak üzere oğlu Mehdî'yi Rey şehrine gönderdi. Muhammed b. Abdullah'ın Medine'de, kardeşi İbrahim'in de Basra da başlattıkları halk destekli isyan, Mansûr'u zor durumda bıraktı. Üç aya yakın bir süre devleti rahatsız eden bu isyan 25 Zilkade 145/14 Şubat 763 tarihinde bastırıldı. İsyanın elebaşlarından İbrahim öldürüldü.[34] Mehdî isyanın ağırlık merkezlerinden birisi olan Ahvâz'ı itaat altına alma konusunda babasının talimatını başarıyla uygulamış, uygulatmıştır.

Mansûr, oğlunun kazandığı siyasi, askerî tecrübelerinden sonra onu Horasan valiliğine atadı.[35] Gelişmelerin seyrinden Mansûr'un bu bölgeyi özellikle tercih ettiği anlaşılmaktadır. Mehdî veliaht tayin edileceği zaman Horasanlılar ona destek vermişlerdi. Mansûr hayatının son günlerinde oğluna sık sık Horasan halkına iyi davranmasını tavsiye etmişti. Öte yandan Abbasî hareketinin ilk yıllarında Horasan halkı etkin bir rol üstlenmişti. Tüm bunlar, Horasan'ın önemli bir şehir olduğunu ortaya koymaktadır.[36]

Horasan bölgesindeki isyanlarla diğer bölgelerde çıkan isyanlar karşılaştırıldığında, çıkış nedenlerinin farklı olduğu, dolayısıyla Mansûr'un, Mehdî'nin yetişmesi için Horasan bölgesini özellikle seçtiği anlaşılmaktadır. Horasan'da çıkan Abdülcebbâr, Asbehbez, Masmağan isyanı gibi isyanlar, isyancıların şahsî menfaatlerinden kaynaklanan, tabana yayılması güç isyanlardı. Oysa Hicaz, Kûfe ve Basra bölgelerindeki isyanlarda isyancılar, "Halifeliğin Hz. Ali soyunun hakkı olduğu, Abbasîlerin bu hakkı gasp ettiği" sloganıyla hareket ediyorlar, halktan da destek görüyorlardı. Böylesi geniş tabanlı isyan hareketlerinin olduğu yere, ileriye dönük halife olarak düşünülen, tecrübesiz bir kişinin tayin edilmesi riskliydi. Hâricî isyanlarının çıktığı bölgeler de güvenli değildi.

Mansûr, Üstâzsîs isyanının bastırılmasında da Mehdî'ye görev verdi. İsyan hareketi 150/768 yılında başladı, 151/769 yılında bastırıldı.[37] İsyanın çıktığı yer Horasan bölgesiydi.[38] Üstâzsîs peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Taraftarları eşkıyalık yapıyor, yol keserek halkı rahatsız

[32] İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VIII, 44; Tulus, II, 71; Rüstem, *Ebû Ca'fer el-Mansûr*, s. 77.
[33] Halîfe, *Târîh*, s. 341; Yâfiî, *Mir'âtü'l-Cinân*, I, 320; İbnü'l-Imâd, *Şezerât*, I, 214.
[34] Ebu'l-Fidâ, *Muhtasar*, II, 4; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, XXII, 88.
[35] Ya'kûbî, *Târîh*, II, 379.
[36] Zorlu, *Abbasîlere Yönelik Dinî ve Siyasî İsyanlar*, s. 161.
[37] Fesevî, *Marife*, I, 11-12; Zehebî, *Kitâbü Düvel*, s. 103; Süyûtî, *Târîh*, s. 304.
[38] Taberî, *Târîh*, VIII, 603; İbn Haldûn, *Târîh*, III, 198.

ediyorlardı.[39] Ebû Müslim'in ismiyle hareket ediyorlar, "kurtuluş" sloganıyla, insanları küfre çağırıyorlar ve fitne kapısını aralıyorlardı.[40] Rivayetlerden Üstâzsîs isyanının genelde İslâm'ı, özelde Abbasîleri yok etmek isteyen bir karaktere sahip olduğu[41] sonucuna ulaşabiliriz. Üstâzsîs, etrafına yüz binlerce taraftar toplayabilmişti.[42]

Mansûr'un seçkin komutanlarından Muâz b. Müslim, Cebrâîl b. Yahyâ, Hammâd b. Amr, Ebû Necm es-Sicistânî, Dâvûd b. Kerrâz gibi kişiler hezimete uğradılar. Mansûr, Hâzim b. Huzeyme'yi 12.000 kişilik[43] bir orduyu Mehdî'ye takviye için gönderdi.[44] Hâzim'in ordusunda bulunan Bekkâr b. Selm, Nehar b. Husayn, Ebû Avn gibi seçkin kumandanların da yardımıyla, Üstâzsîs'in ordusu hezimete uğratıldı; ailesiyle birlikte Üstâzsîs esir alındı. Savaşta Üstâzsîs'in ordusundan 70.000 kişi ölmüş, 14.000 kişi esir alınmıştır.[45] Mehdî, Nişabur'da yanındaki yardımcısı Ebû Ubeydullah Muâviye ile savaşı yakından takip ederek Hâzim'e talimatlarını bildiriyordu.[46] Nihayet kendisine zafer haberi geldi. Mehdî de durumdan babasını haberdar etti.[47]

Devlet başkanı çok yönlü olmalıdır. Geleceğin devlet yöneticisi namzedi Mehdî, bayındırlık/imar konularında da yetiştirilmiştir. Horasanda'yken Rey şehrinin imarına başlayan Mehdî, şehrin etrafını hendeklerle çevirtti. Şehre büyük bir cami yaptırdı. Caminin duvarına yapılış tarihini (158/775) ve ismine binaen Muhammediye ismini yazdırdı.[48] Bölgenin isyanların yoğun olduğu bir bölge olması sebebiyle imar faaliyetleri uzun soluklu olmuştur.

151/768 senesinde Mansûr, oğlu için Rusâfe şehrinin yapımını başlattı.[49] Rusâfe, ordu kışlaları olarak yapılmıştı. Şehir sur içi Bağdat şehrinin karşısında, Dicle'nin doğu tarafında yer alıyordu.[50] Şehrin planında stratejik ve askerî hedefler belirleyici olmasına rağmen, etnik ve meslekî sebepler önemli rol oynamıştır.[51] Mansûr, şehrin ortasına saray yaptırdı. Saray, Kerh kapısının yanına inşa edilmişti. Saraya Vaddah Sarayı, Mehdî Sarayı, Şarkıyye gibi isimler

[39] İbn Haldûn, *Târîh*, III, 242; Kaddura, *eş-Şu'ûbiyye*, s. 139.
[40] Ömer Fârûk, *Tabîatü'd-da've*, s. 323-324.
[41] Za'înül'ânî, *Siyâsetü'l-Mansûr*, s. 340.
[42] Zorlu, *Abbasîlere Yönelik Dinî ve Siyasî İsyanlar*, s. 161.
[43] İbn Haldûn, *Târîh*, III, 198.
[44] Taberî, *Târîh*, VIII, 603.
[45] Zehebî, *Kitâbü Düvel*, s. 103.
[46] Za'înül'ânî, *Siyâsetü'l-Mansûr*, s. 341.
[47] Taberî, *Târîh*, VIII, 605-606; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, V, 593.
[48] Belâzürî, *Fütûh*, s. 315; İbnü'l-Fakîh, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 537.
[49] İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, V, 602-603.
[50] İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VIII, 148; İbn Kesîr, *Bidâye*, X, 116.
[51] Dûrî, "Hükûmet Kurumları," *İslâm Şehri*, s. 72.

verildi.[52]

Rusâfe'nin yapımına 151/768 yılında başlanmış, şehrin inşası 159/776 yılında Mehdî döneminde tamamlanmıştır.[53] O, burada, bayındırlık alanında bir hayli deneyim kazanmıştır.

Mansûr, 155/772 yılında oğluna Bağdat'ın planı örneğiyle Refîka şehrini kurmasını emretti.[54] Şehrin güvenliği öncelenerek surlar yapıldı, hendekler kazıldı, caddelerin geniş olmasına dikkat edildi.[55] Şehrin inşaatı tamamlanınca Horasan halkından bir ordu buraya yerleştirildi, Mehdî de bir süre burada ikamet etti.

Mansûr, oğlunu önce Muhammediye şehrini kurmakla görevlendirdi; ancak imar işlerini Âmir (Ammâr) el-Hasîb yürütüyordu.[56] Mehdî isyanlarla uğraştığı için şehrin inşasına fazla zaman ayıramamış, ara sıra kontrolünü yapmıştır. Rusâfe'nin yapımı ise Mansûr'un organizatörlüğüyle gerçekleştirilmiştir. Buna rağmen Mehdî gündemdedir.

Lassner, Mansûr'un Bağdat'ı inşa etmesiyle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Mansûr'un Bağdat'ı yapması, oğlunun gelecekte ikamet edeceği iyi bir başkent olması, Mehdî'nin yeni oluşan kimliğinin ifadesi olması düşüncesinden kaynaklanıyordu."[57] Mansûr veliahdı olan Mehdî'nin kimliğinin bir ifadesi olması amacına yönelik olarak Muhammediye, Rusâfe ve Refîka şehirlerinin yapımında oğlunu merkeze almış, onu ön plana çıkarmıştır.

Hac emirliği görevi, kutsal bir görevin icra edilmesi açısından önemli bir görevdir. Kur'an ve Sünnet'i referans göstererek, dinî söylemlerle hedeflerine ulaşmış Abbasî yöneticilerine halkın güven duyması açısından bu göreve getirilen kişi de özenle seçilmiştir. Bu amaçla 153/770 senesinde Mansûr, Mehdî'yi *"*hac emri*"* olarak tayin etti.[58]

158/775 yılında Mansûr, Mehdî'yi, Musul valisi olan Mûsâ b. Ka'b'ı valilikten azledip yerine Hâlid b. el-Bermek'i atamak üzere Rakka'ya gönderdi.[59] Mehdî, babasının emrini yerine getirdi, 158/775 yılı Ramazan ayında Bağdat'a döndü.[60]

[52] İbnü'l-Fakîh, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 279.
[53] Hasan İbrahim, *Târîh*, II, 376.
[54] Belâzürî, *Fütûh*, s. 184; Kudâme, *Harâc,* s. 315.
[55] Taberî, *Târîh*, VIII, 612.
[56] İbnü'l-Fakîh, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 537.
[57] Lassner, "Mahdi," VII, 47.
[58] Halîfe, *Târîh*, s. 345; Fesevî, *Marife*, I, 21.
[59]İbn Kesîr, *Bidâye*, X, 128.
[60] Taberî, *Târîh*, VIII, 633.

Bu rivayetlerden onun devlet görevlileriyle ilişkilere dair tecrübeler kazandığını, bürokrasiyi, protokol icaplarını öğrendiğini anlıyoruz.

Mehdî veliahtlığı döneminde Dış İşleri konusunda tecrübe kazanacağı bir göreve de tayin edilmiştir. Halife'nin emriyle o, Hindistan'dan gelen esirlerle ilgilenmiş, onlardan birtakım bilgiler almıştır. Bu görevinde ona Tesnîm b. Havarî yardım etmiştir.[61]

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Abbasî Halifesi Mansûr, veliahtı olan Muhammed el-Mehdî'ye bir devlet yöneticisinin ihtiyacı olan teorik ve uygulamalı eğitimi tam anlamıyla vermiştir. Mehdî, teorik anlamda dil, edebiyat, şiir, tarih, adab-ı muaşeret usulleri, hadis, siyaset, imar ve askerî alanlarda döneminin seçkin uzmanlarından eğitim almıştır. Öğrendiği bilgilerin tatbikinde de hassasiyet gösterilmiş ve bizzat uygulamalı eğitim almış; deyim yerindeyse, "balık yeme" değil, "balık tutma" anlayışıyla hareket edilmiştir. Bu bağlamda dönemin çok önemli isyanlarında henüz 13 yaşında bir çocuk iken görev alan Mehdî, her ne kadar görevini komutan sıfatıyla icra etse de esas kahramanlar dönemin üst düzey komutanlarıdır. Horasan gibi stratejik önemi olan bir vilayetin valiliğini yapmış, dört şehrin kuruluşunda sorumluluk almış bir veliaht olan Mehdî, hac emirliği, diplomatik, bürokratik görevler de icra etmiştir. Bu tecrübeleri hem ileride yönetimle ilgili tecrübeler edinmesini hem de halk nazarında itibar kazanmasını sağlamıştır. O gelecekte devlet yöneticisi olacak bir halife çocuğu olarak sarayda lüks ve şatafat içerisinde yetiştirilmemiş, henüz küçük yaşına rağmen devletin bekası için elini taşın altına sokmuş, mücadele etmiştir. Aldığı bu eğitimin ileriye dönük devlet yönetimindeki başarısında önemli tesirleri olmuştur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Hilafetin verasete dönüştüğü Muaviye döneminden itibaren ilk dönem İslam devletlerinde veliaht adayı halife çocuklarının eğitimine dair önemli çalışmalar bulunmamaktadır. Abbasîler'in ikinci halifesi Mansûr'un, veliahtı Mehdî'ye verdiği eğitim konusuyla ilgili yaptığımız bu mütevazı araştırmamızda da görüldüğü gibi veliaht eğitimiyle ilgili çalışmaların, özellikle eğitimle ilgili yeni tespitlerin yapılmasında katkısı muhakkaktır. Abbasîler gibi tarihin uzun soluklu bir devletinin üçüncü halifesi Muhammed el-Mehdî aldığı sağlam eğitim sayesinde devleti kuruluştan yükseliş dönemine taşımış bir halifedir. Tarihte devlet adamlarının

[61] Taberî, *Târîh*, VIII, 632-633.

başarı veya başarısızlıklarında eğitim düzeylerinin önemli tesiri olmuştur. Devletlerin/devlet yöneticilerinin aldıkları eğitim, söz konusu devlet veya devlet adamlarıyla ilgili önemli bilgilerin ortaya çıkmasında da etkili olacaktır. Dolayısıyla bu tür çalışmaların faydadan hali olmadığını söylememiz mümkündür.

.

KAYNAKÇA

el-Belâzürî, E., *Ensâbü'l-Eşrâf*, nşr.: Abdülazîz ed-Dûrî, Beyrut, 1978.

Bilgiseven A. K., *Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, İstanbul, 1992.

el-Câhız, E., *el-Beyân ve't-Tebyîn*, nşr.: Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Kahire, 1975.

Demirel, Ö., *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, Ankara, 2015.

ed-Diyârbekrî, H., *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Beyrut, 1283.

ed-Dûrî, Abdülazîz, *el-Asru'l-Abbâsiyyü'l-Evvel*, Beyrut, 1997.

el-Enbârî, E., *Nüzhetü'l-Elibbâ fî Tabakâti'l-Üdebâ,* nşr.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Beyrut, t.y.

Ertürk, S., *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara, 1994.

el-Fesevî, E., *el-Ma'rifetü ve't-Târîh*, nşr.: Halîl el-Mansûr, Beyrut, 1999.

Fidan, N. Erden, M., *Eğitime Giriş*, Ankara, 1995.

Goldziher, I., *Klâsik Arap Literatürü*, çev.: Azmi Yüksel-Rahmi Er, Ankara, 1993.

Güzel, A., *Abbasî Halifesi Mehdî b. Mansûr*, Konya, 2012.

Halife b. Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, nşr.: Süheyl Zekkâr, Beyrut, 1993.

el-Hatîb, E., *Târîhu Bağdad*, Beyrut, 1985.

Hitti, P., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev.: Salih Tuğ, İstanbul, 1980.

İbn Haldûn, A., *Târîhu İbn Haldûn*, Beyrut, 1971.

İbn Kesîr, E., *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Limassoyl, t.y..

İbn Sa'd, M., *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, t.y.

İbnü'l-Cevzî, E., *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr.: Muhammed Abdülkadir Atâ'-Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut, 1992.

İbnü'l-Esîr, İ., *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut, 1965.

İbnü'l-Fakîh, E., *Kitâbü'l-Büldân*, nşr.: Yûsuf el-Hâdî, Beyrut, 1996.

Kaddûra, Z., *eş-Şu'ûbiyye ve Eseruha'l-İctimâî ve's-Siyâsî fî Hayâti'l-İslâmiyye fi'l-Asri'l-Abbâsiyye*, Beyrut, 1988.

Kennedy, H., *The Early Abbasîd Caliphade*, London, 1981.

Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc ve Sınâ'atü'l-Kitâbe*, nşr.: Muhammed Huseyn ez-Zebîdî, Bağdat, 1981.

Lassner, J., "Mahdi," *Joseph R. Strayer Dictionary of The Middle Ages*, New York, 1989.

Lichtenstadter, I., "Mufaddal," *İ.A.*, İstanbul, 1987, 8/445-446.

Mahmûd Şâkir, *Târîhu'l-İslâm*, Beyrut, 1991.

el-Mes'ûdî, E., *Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher*, nşr.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut, 1987.

Mustafa Şâkir, *Devletü Beni'l-Abbâs*, Kuveyt, 1973.

en-Nüveyrî, Ş., *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, nşr.: Muhammed Câbir-İbrâhîm Mustafa, Kahire, 1984.

Ömer Faruk, *el-Cüzûru't-Târîhiyye li'l-vüzerâi'l-Abbâsiyye*, Bağdat, 1986.

Rüstem, A., *Ebû Ca'fer el-Mansûr: el-Halîfetü'l*-Abbasî, Dâru'l-Ma'rife, Mısır, 1965.

et-Taberî, E., *Târîhu'l-Ümemi ve'l-Mülûk*, Beyrut,1987.

Takkûş, M., *Târîhu'd-Devleti'l-Abbâsiyye*, Beyrut, 1996.

Tulus, Muhammed Es'ad, *Târîhu'l-Arab*, Beyrut, t.y.

el-Vekîl, M., *el-Asru'z-Zehebî li'd-Devleti'l-Abbâsiyye*, Beyrut, 1998.

el-Ya'kûbî, A., *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Beyrut, 1992.

Za'înü'l'ânî, H., *Siyâsetü'l-Mansûr Ebî Ca'fer ed-Dâhiliyye ve'l-Hâriciyye*, Bağdat, 1982.

ez-Zehebî, Ş., *Kitâbü Düveli'l-İslâm*, nşr.: Muhammed Şeltût-Muhammed Mustafa İbrâhîm, Mısır, 1974.

ez-Zehrânî, D., *en-Nefekât ve İdâratühâ fi'd-Devleti'l-Abbâsiyye*, Mekke, 1986.

Zettestéen, K. Ö., "Mehdî," *İ.A.*, İstanbul, 1988, 7/480.

Zorlu, C., *Abbasîlere Yönelik Dînî ve Siyâsî İsyanlar*, Ankara, 2001.

HÂLİD B. VELÎD'İN HAYATI VE BENÎ CEZÎME SERİYYESİ'NDEKİ TUTUMUYLA İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ahmet GÜZEL

Necmettin Erbakan Üniversitesi

e-posta: ahmetguzelilahiyat@gmail.com ORCID: 0000-0003-4569-0386

Özet

Hz. Peygamber'in bizzat komutanlık yaptığı savaşlara "Gazve"; sahabeden birisinin komutanlığında gönderdiği seferlere de "Seriyye" denilmektedir. Resulullah hicretin sekizinci yılında Hâlid b. Velîd'in komutasında 350 kişilik bir birliği Yelemlem denilen yerde yaşayan Benî Cezîme'ye göndermiştir. Allah Resulü, İslâm tarihinde Benî Cezîme veya Yelemlem seriyyesi olarak adlandırılan bu seriyyenin komutanına, Benî Cezîme'ye İslam'ı tebliğ etmelerini emretmiş, savaş emri vermemiştir. Sevk edilen birlik bölgeye geldiği zaman bölgedeki Benî Cezîmelilerle karşılaştılar. Müslüman olduklarını söyledikleri halde Benî Cezîmelilerden 30 kişi öldürülmüştür. Hâlid b. Velîd'e böyle bir talimat vermeyen Resulullah, haberi öğrenince çok üzülmüş, "Allah'ım, Hâlid'in yaptığından Sana sığınırım" demiş, Benî Cezîmelilerin yaralarını sarmak üzere Hz. Ali'yi olay yerine göndermiştir. Hâlid b. Velîd Medine'ye geldiği zaman da ona soğuk davranmıştır. Hz. Peygamber'in böyle bir talimatı olmamasına rağmen Hâlid b. Velîd'in Müslüman olduklarını söyleyen 30 kişiyi öldürmesi bu kabileyle aralarında Cahiliye döneminde mevcut olan bir düşmanlık sebebiyle olduğu şeklide birtakım tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada Benî Cezime Seriyyesi sebep ve sonuçları açısından ele alınıp seriyye komutanı Hâlid b. Velîd'in sergilediği tutum incelenmiştir. Rivayetlerin sağlıklı tahlil edilmesi, olaylar arası mukayese yapılması açısından Hâlid b. Velîd'in hayatı da genel hatlarıyla anlatılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yönteminin doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda temel İslam tarihi kaynakları ve konuyla ilgili çağdaş kaynaklar mukayeseli olarak tetkik edilmiş, elde edilen bulgular analitik olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seriyye, Benî Cezîme Seriyyesi, Hâlid b. Velîd, Hz. Ali, Yelemlem

Giriş

Hz. Peygamber'in bizzat ordusunun başında komutanlık yaptığı savaşlara gazve; kendisinin katılmadığı ancak bir komutan tayin ederek sevk ettiği seferlere de seriyye denmektedir. Rivayetlerde farklılıklar olmakla birlikte, Resulullah'ın katıldığı gazvelerin sayısı 29, sahabeden bir kişiyi komutan tayin ederek gönderdiği seriyyelerin sayısı ise 70 olarak verilir (İbn Hişâm, 4/257; Taberî, 3/154). Gazvelerin genel anlamda amacı savaş iken, seriyyeler sadece savaş amacıyla gönderilmemiş, duruma göre İslâm'ı tebliğ amacıyla, keşif maksadıyla, bir kişi veya kabileye uyarı yapmak gibi farklı gayelerle de sevk edilmiştir.

Hz. Peygamber'in sevk ettiği seriyyelerden biri de Benî Cezîme Seriyyesi'dir. Bu seriyyeyi diğerlerinden farklı kılan özelliği, seriyye komutanının verilen talimatın dışında sergilediği bir tutum sebebiyle Benî Cezîmeli Müslümanlardan 30 kişinin öldürülmesi ve bunu öğrenen Resulullah'ın çok üzülmüş olmasıdır.

Sahabenin ileri gelenlerinden, kahramanlığıyla dillere destan olmuş Hâlid b. Velîd gibi seçkin bir komutanın sergilediği bu tutumla ilgili olarak birtakım tartışmalar gündeme gelmiştir. Konu hakkında sağlıklı netice alabilmek maksadıyla önce Hâlid b. Velîd'in genel hatlarıyla hayatını nakledecek, sonra seriyye hakkında aktarılan rivayetleri analiz etmeye çalışacağız.

Hâlid b. Velîd'in Hayatı

Kureyş kabilesinin Mahzumoğulları koluna mensup olan Hâlid b. Velîd'in babası, Mekke'nin ileri gelenlerinden Velîd b. Muğîre'dir. Hâlid'in künyesi Ebû Süleyman veya Ebu'l-Velîd'dir (İbn Sa'd, 7/276; İbn Abdülber, 2/272; İbnü'l-Esîr, 2/140). Hâlid b. Velîd'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte, 583-587 yılları arasında doğduğu söylenmektedir (Fayda, 15/289).

Gerek Müslümanlığı öncesinde gerek Müslüman olduktan sonra katıldığı savaşlardaki sergilediği kahramanlık örneklerinden, onun çocukluğundan itibaren askerî anlamda iyi bir eğitim aldığı, sağlıklı bir bünyeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. O, ok atmayı, kılıç, kalkan, mızrak kullanmayı, ata binmeyi çocukluğundan itibaren öğrenmiştir. Mensubu olduğu Mahzûmoğulları'nın Kureyş'in askerî anlamda yetkin kollarından biri olması da onun kahramanlığında etkili olmalıdır. O, aynı zamanda okuma yazma da biliyordu (İbn Sa'd, 7/276; İbn Abdülber, 2/427; Fayda, 15/289).

Müslüman olduğu 1 Safer 8/31 Mayıs 629 tarihine kadar İslâm'a muhalefet etmiş, İslâm ordusunu zaman zaman güç duruma sokmuştur. Bedir Gazvesi'ne (2/624) katıldığı rivayet ediliyorsa da (İbn Sa'd, 7/374) bu savaşta yaptıklarıyla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. O, Uhud Gazvesi'nde (3/625) Müslümanların lehine devam eden savaşı, yaptığı bir hamleyle alt üst etmiş ve savaşın akışını/sonucunu değiştirmiştir (İbn İshâk, 326; Vâkıdî, 1/232; Belâzürî, 1/316-318; Taberî, 2/507-508). Hendek Gazvesi'nde (5/627), süvari birliklerin komutanı olarak müttefik kuvvetlerin galip gelmesi için bir hayli çaba sarf etmiştir (Vâkıdî, 2/465-466, 472; İbn Sa'd, 2/52-53). Hudeybiye Müsalâhası (6/628) öncesinde, Müslümanları Mekke'ye sokmamak için görevlendirilen 200 kişilik kuvvetin komutanlığını yapmış; Hz. Peygamber'in korku namazları kılmasına sebep olmuştur (Vâkıdî, 2/579-580; İbn Kesîr, 4/95). Bir yıl sonra Müslümanların yaptığı Kaza Umresi'nde Hz. Peygamber'le karşılaşmamak için Mekke'den ayrılmıştır. Ancak Müslümanların safında yer alan ve umreye katılan kardeşi Velîd'in, Hâlid'in "İslâm'a girmesini" tavsiye ettiği mektubunu okuyunca kalbinde İslâm'a karşı bir meyil oluşmuş ve Müslüman olmaya karar vermiş; 1 Safer 8/31 Mayıs 629 günü Medine'ye gelip Müslüman olmuştur (Vâkıdî, 2/744-745; İbn Sa'd, 4/190; 7/277; İbn Hişâm, 2/277-278).

Hâlid, Müslüman olduktan sonra ilk olarak Mûte Savaşı'nda (8/629) Müslüman ordusunun saflarında savaşa iştirak etti. Katıldığı bu ilk savaşta kalabalık sayıdaki Bizans ordusuna karşı İslâm ordusunu ağır bir mağlubiyet almaktan kurtardı; Hz. Peygamber'in "Seyfullah" (Allah'ın Kılıcı) taltifine mazhar oldu (Vâkıdî, 763-764; İbn Sa'd, 2/98-99, 4/27, 7/277; Taberî, 3/40-41; Zehebî, 2/84-86).

Hâlid, Mekke'nin fethinde (8/630), Hz. Peygamber'in emriyle Mekke'ye dört koldan giren İslâm ordusunun sağ kol komutanlığını yürüttü ve birliğine karşı mukavemet gösteren Kureyşlileri püskürttü (Vâkıdî, 2/825-826; Belâzürî, 1/354; Taberî, 3/56-58; Zehebî, 2/115). Hz. Peygamber fetih sonrasında (8/630) onu Nahle'de bulunan Uzzâ putunu imha etmek üzere görevlendirdi. O kendisine tevdi edilen bu görevi gerçekleştirip döndü (Vâkıdî, 2/870-873; İbn Hişâm, 2/436; İbn Sa'd, 2/111-112; Halife b. Hayyât, 88; Zehebî, 2/123, 127; İbn Kesîr, 4/431).

Resulullah (Şevval 8/Şubat 630) ayında Benî Cezîme kabilesini İslâm'a davet etmesi için görevlendirdi (Vâkıdî, 3/875; İbn Hişâm, 2/438-249; İbn Sa'd, 2/112; İbn Abdülber, 2/428; İbnü'l-Esîr, 2/140; Zehebî, 2/128, 127; İbn Kesîr, 4/358). Çalışmamızın merkezini oluşturan bu konu ayrı bir başlık altında analiz edilecektir.

Huneyn Gazvesi'ne (8/630) katılan Hâlid, bu gazvede yaralanmıştır (İbn Abdülber, 2/428; İbnü'l-Esîr, 2/140). Yarası iyileştikten sonra Tâif seferine katıldı (Vâkıdî, 3(922-923). Hâlid b. Velîd, Tebük Gazvesi'nde (9/630) önemli görevler üstlendi. Tebük'te İslâm ordusunun karşısına düşman kuvvetleri çıkmayınca, Resulullah fırsattan yararlanıp Hâlid'i Dûmetülcendel'e Ükeydir b. Abdülmelik'in üzerine gönderdi. O, tevdi edilen görevini ikmal edip döndü (Vâkıdî, 3/1025; İbn Hişâm, 2/526; Belâzürî, 68; Zehebî, 2/146; İbn Kesîr, 5/21). Hz. Peygamber, İslâm'a davet etmek üzere (10/631) yılında onu Necran'a gönderdi. Verilen görevi yerine getiren Hâlid, İslâm'ı kabul eden Necranlı bir heyeti Medine'ye getirdi (İbn Hişâm, 2/592; Belâzürî, 1/384; Halîfe b. Hayyât, 94; Taberî, 3/126; İbn Abdülber, 2/429). Aynı şekilde Resulullah onu Yemen halkını İslâm'a davet etmesi için de görevlendirmiştir (Vâkıdî, 3/988; Taberî, 3/300-302; İbn Abdülberr, 2/429; Zehebî, 2/190; İbn Kesîr, 5/121).

Hâlid b. Velîd, Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm ordusunun saflarında üstün başarı örnekleri sergilemiştir. Başta Ridde olayları olmak üzere İslâm tarihinin kırılma noktası olan birçok savaşlarda ciddi başarılar elde etmiştir (İbn Sa'd, 3/355, 370, 4/237; Halîfe b. Hayyât, 102; İbn Kuteybe, 182; Taberî, 3/266, 300, 408; İbn Kesîr, 7/129-131). Hâlid b. Velîd, Hz. Ömer döneminde hicretin 21 yılında Hıms'ta vefat etmiş ve Hıms'ın bir köyüne defnedilmiştir (İbn Sa'd, 7/279; İbn Abdülber, 2/430; İbnü'l-Esîr, 2/140; İbn Hacer, 2/219).

Hâlid b. Velîd'in hayatına dair verdiğimiz bu bilgiler, Benî Cezîme Seriyyesi'nin tarihî arka planının çözümlemesinde yardımcı olacaktır. Olayın seyri incelenirken Hâlid b. Velîd'in hayatıyla ilgili bilgiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Benî Cezîme Seriyyesi (Şevvâl 8/Şubat 630)

Hz. Peygamber hicretin 8. yılının Şevvâl ayında/Şubat 630 Hâlid b. Velîd'i Ensâr, Muhâcir, Süleym, Müdlic ve diğer bazı kabilelerden oluşan 350 kişilik bir birliğin başına komutan tayin etti. Ona Benî Cezîme kabilesinin meskûn olduğu Yelemlem veya Gumeysâ denilen bölgeye gitmesini, bu kabileyi İslâm'a davet etmesini emretti (Vâkıdî, 3/875; İbn Hişâm, 2/428-429; İbn Sa'd, 2/112; Taberî, 3/66; İbn Kesîr, 4/358).

Resulullah'ın sevk ettiği birlik Gumeysâ olarak adlandırılan bölgeye geldi. Burası Benî Cezîme b. Âmir b. Abdimenât'a ait sulak bir yerdi (Taberî, 3/66; İbn Hibbân, 1/341; İbn Abdülber, 2/428). Yelemlem dolaylarında yaşayan Cezîmeoğulları, seriyyeyi görünce oraya geldiler. Üzerlerinde silahları vardı. Hâlid, gelenlere mensup oldukları dini sordu. Benî Cezîmeliler

Müslüman olduklarını söylediler. Hâlid silahlarını işaret ederek niye teçhizatlısınız, silahla dolaşmanızın sebebi nedir? diye sordu. Onlar, kendilerinin etraftaki bazı kabilelerle sorunları olduğunu, onların olası saldırılarına karşı tedbirli olmak için silah taşıdıklarını, söylediler. Hâlid, peki bu şekilde bizim yanımıza neden geldiniz? diye sordu. Onlar, bu birliği de düşman kabilelerden biri zannettiklerini söylediler. Hâlid, askerlerine onların silahlarını almalarını sonra onları iple bağlamalarını ve onları esir almalarını emretti. Akabinde askerlerine esir aldıkları esirleri öldürmelerini söyledi. Ancak onun emrine sadece Süleymoğulları'na mensup askerler riayet ettiler; Ensar ve Muhâcir başta olmak üzere diğer kabile mensupları Müslümanlar esirlerini çözdüler ve serbest bıraktılar (Vâkıdî, 3/875; İbn Sa'd, 2/112).

Konuyla ilgili olarak kaynaklarda nakledilen bir rivayet olayın seyrini farklı bir mecraya çekmektedir. Rivayete göre Hâlid b. Velîd, Cahiliye döneminde bu kabileyle aralarında meydana gelen bir husumet sebebiyle verilen emrin dışında bir tutum sergilemiştir. Rivayette geçen bu husumet şu şekilde oluşmuştur: Câhiliye döneminde Abdurrahman b. Avf'ın babası Avf ile Hâlid b. Velîd'in amcası Fâkih b. Muğîre ticaret yapmak için Yemen'e gittiler. Yemen'den dönerlerken dinlenmek için Yelemlem/Gumeysâ bölgesinde konakladılar. Onları orada savunmasız bir şekilde gören Cezîmeoğulları onlara saldırdılar. Abdurrahman b. Avf'ın babası Avf ile Fâkih b. Muğîre'yi öldürdüler, mallarına da el koydular (Vâkıdî, 3/877-880; İbn Hibbân, 1/341; Taberî, 3/66-67; İbn Abdülber, 2/430). Hâlid b. Velîd'in komutanlığındaki seriyye de bu bölgede konaklayınca Cezîmeoğulları silahlanıp yanlarına geldiler, kılıçlarını kınlarından çıkardılar. Hâlid b. Velîd onlara, "İslâm yayılmıştır, kılıçlarınızı kınlarına sokun," dedi. Cezîmeoğulları kılıçlarını kınlarına sokacakları sırada, aynı kabileden Cahdem adlı bir şahıs, "Sakın dediklerini yapmayın. Eğer onu dinlerseniz, o hepinizi kılıçtan geçirecek, ben kılıcımı kınına sokmayacağım," dedi. Arkadaşları ona yanlış düşündüğünü söyleyip ikna ettiler, kılıcını da elinden aldılar. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd askerlerine, onların ellerini bağlayıp esir almalarını emretti. Sonra da bazılarını kılıçtan geçirdi (Vâkıdî, 3/876-877; Taberî, 3/67; İbn Kesîr, 4/358). Kılıçtan geçirilenlerin sayısı 30 idi (Vâkıdî, 3/884).

Burada yaşanan olaylar Hz. Peygamber'e haber verilince o, çok üzüldü, "Allah'ım Hâlid'in yaptıklarından Sana sığınırım" diyerek Allah'a iltica etti (Vâkıdî, 3/880-881; İbn Hişâm, 2/429-430; Taberî, 3/67; İbnü'l-Esîr, 2/140; Zehebî, 2/128; İbn Kesîr, 4/358). Hâlid b. Velîd, seriyyeden döndüğü zaman Allah Resulü, Hâlid b. Velîd'e soğuk davrandı. O, Hz. Peygamber'e gelip gelişmelerle ilgili şu açıklamayı yaptı: "Ey Allah'ın Resulü! Ben seriyyede öldürülen kişilerin Müslüman olmadıklarını zannetmiştim, onların kelime-i şehadet getirdiklerini

duymadım. Müslüman olmadıkları için onları infaz ettim. Ben kesinlikle herhangi bir intikam sebebiyle, kin, nefret duygusuyla böyle bir teşebbüste bulunmadım." Bu açıklamasından sonra Hz. Peygamber ona herhangi bir ceza vermedi, onu affetti (Vâkıdî, 3/883; İbn Sa'd, 2/112; Taberî, 3/67-68).

Resulullah, Yelemlem bölgesinde öldürülen ve mağduriyet yaşayan insanların acılarını dindirmek maksadıyla Hz. Ali'yi yanına çağırdı. Ona Cezîmeoğulları'nın kayıplarını tazmin için bir miktar para ve mal verdi, "Git bu insanların sıkıntılarını gider, Câhiliye âdetlerini de ayaklarının altına al," dedi. Hz. Ali bölgeye gitti mağdurların kan bedelini ödedi, mallarının zararlarını tazmin etti. Öyle ki köpekleri için kullandıkları kapların parasını bile ödedi. Sonra hakkı ödenmemiş, hak talep eden bir kişi var mı? diye sordu. Onlar, hayır, herkese hakkı ödenmiştir, dediler. Buna rağmen Hz. Ali getirdiği paradan artanları onlara tedbiren verdi. Medine'ye dönüp olanları Hz. Peygamber'e haber verdi. O, isabetli davranmışsın, diyerek Hz. Ali'yi taltif etti ve tekrar ellerini semaya kaldırıp "Allah'ım ben Hâlid'in yaptığından berîyim" diye niyazda bulundu (Vâkıdî, 3/882-883; İbn Hişâm, 2/430; İbn Sa'd, 2/110; İbn Habîb, 124; Taberî, 3/67-68; Zehebî, 2/129).

Hz. Peygamber'in bu olayın gerçekleştiği yere gittiği burada 15 gün kaldığı ve namazları kısaltarak kıldığı rivayet edilmiştir (Taberî, 3/67-69).

Bu olaydan sonra Hz. Peygamber Hâlid b. Velîd'e herhangi bir ceza vermediği gibi, onu birçok önemli görevlere de tayin etmiştir.

SONUÇ-DEĞERLENDİRME

Hâlid b. Velîd, gerek Müslüman olmadan önceki gerek Müslüman olduktan sonraki hayatı ve yaptıklarıyla dikkat çeken sahabilerden biridir. O, kahramanlığı, savaş stratejisindeki maharetleriyle İslâm tarihindeki birçok olayın/savaşın seyrini değiştirebilmiştir. Hâlid, Müslüman olmadan önceki savaşlarda müşrik ordusunun vazgeçilmezlerinden biri olduğu gibi Müslümanlıktan sonra da İslâm ordusunun önde gelen simalarından biri olmuştur. Nitekim o hem Hz. Peygamber hem de Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerindeki savaşlarda önemli görevler üstlenmiştir. Onun komutanlık yaptığı Benî Cezîme Seriyyesi, bünyesinde bazı soru işaretlerini barındırma vasfını haizdir. Bu çalışmada konuya açıklık getireceği düşüncesiyle önce hayatı, sonra da söz konusu seriyye hakkında verilen bilgilerin analizinden şu sonuçlara ulaşabiliriz.

Rivayetlerde de görüldüğü gibi seriyye, beklenmeyen bir durumla karşılaşmış, planlarında olmayan bazı hadiseler yaşanmıştır. Bu durum konuyla ilgili birtakım tartışmalara sebep olmuştur.

Hâlid'in Cezîmeoğulları'na bu şekilde davranması, aralarında geçen tartışma ve onların söyledikleri "Dinimizi değiştirdik" anlamında "sabe'nâ" (صبأنا) ifadesine dayanmaktadır. Özellikle Cahdem'le başlayan silah bırakmama tartışması da Hâlid'in tereddütlerini artırmıştır. Karşı tarafın silahlı olarak gelmesi ve Müslüman oldukları konusunda net beyanlarının olmaması olayları istenmeyen mecraya taşımıştır.

İlk bakışta Hâlid b. Velîd'in Cezîmoğulları'yla ilgili kararında acele ettiği, onların dinî yönlerini tam olarak tahkik etmediği, seriyyedeki arkadaşlarıyla istişare etmediği görülmektedir. Ancak Hâlid b. Velîd, askerî konularda disiplinle hareket eden, tabir caizse yere sağlam basan bir komutandır. Vaktiyle İslâm düşmanlarıyla iş birliği yapmış olan Cezîmeoğulları'nın teçhizatlı olarak gelmesi, Cahdem'in silah bırakmama konusundaki ısrarlı tutumu, onlar hakkında Hâlid b. Velîd'i acele karar vermeye sevk etmiştir. O, bir komutan olarak acele karar vermiş ve içtihadında hata etmiştir.

Hz. Peygamber'in ona soğuk davranmasından, onu azarlamasından onun hatalı olduğunu anlayabiliyoruz. Ancak burada önemli olan Hz. Peygamber'in ona herhangi bir ceza vermemesi, komutanlıktan azletmemesi, aksine başkaca seriyyelere de komutan atamasıdır. Netice itibariyle Hâlid b. Velîd, yaptığı içtihadında yanılmıştır; Hz. Peygamber onu azarlamış ama ceza vermemiştir. Onun Câhiliye dönemindeki yaşanmışlıklar sebebiyle bu şekilde davrandığını kabul etmemiz için makul bir gerekçe görünmemektedir.

Konuyla ilgili Mustafa Fayda ve Abdülkerim Özaydın'ın yaptıkları, bizim de katıldığımız değerlendirmede ortak olan husus, "Hâlîd b. Velîd'in Cezîmelilerin Müslüman olmadıkları" konusundaki tereddütleridir (Fayda, 15/ 289-292; Özaydın, 7/508).

Kaynakça

el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar- Riyad Zirikli, Darü'l-Fikr, Beyrut: 1996.

el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, *Fütûhu'l-Büldân*, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut: 1988.

Fayda, Mustafa, "Hâlid b. Velîd," *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 1997. C. 15, s.s. 281-292.

Halîfe b. Hayyât el-Asferî, (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut: 1977.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf el-Kurtubî (ö. 463/1070), *el-İstîâb fî Marifeti'l-Ashâb*, nşr. Ali Muhammed el-Becavî, Dârü'l-Ceyl, Beyrut: 1992.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *Kitâbu'l-Muhabber*, Dârü'l-ifâka'l-Cedîde, Beyrut: bty.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1447), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Maûd, Dârü'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut: 1415/1994.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (ö. 456/1064), *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, thk. İhsân Abbâs, Dârü'l-Meârif, byy:1900.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân (ö. 354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviye ve Ahbâru Hulefâ*, thk. es-Seyyid Aziz Bek, Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut: 1417/1996.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ- İbrahim el-Ebyârî- el-Hâfız eş-Şelebî, Şirketü ve Matbaatü Mustafa, Mısır:1955.

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesar, (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut: 1978.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Alî Şîrî, , Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut: 1988.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Kahire: 1992.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230/844), thk. Muhammed Abdülkadir Ata, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut: 1990.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (ö. 630/1232), Üsdü'l-*Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Maûd, Dârü'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut: 1994.

el-Makdisî, Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/954), *el-Bed' ve't-Târîh*, Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-Diniyye, byy ve bty.

Özaydın, Abdülkerim, "Cezîme b. Âmir (Benî Cezîme b. Âmir), *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 1993, C. 7, s.s. 508.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), *Târîhü'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, Dârü't-Türâs, Beyrut: 1387/1967.

el-Vâkıdî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut: 1989.

ez-Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 748/374), *Siyer-u A'lâmin Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut: 1985.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN

المصطلح النّحوي في كتاب سيبويه

اللّغة العربيّة هي لغة الفصاحة والبيان، وهذه اللّغة أحدثت تحوّلاً بالغاً في إثراء المكتبات العربيّة من خلال القرآن الكريم، لقد اهتمّ العرب باللّغة العربيّة وتدبّروا معانيها وألّفوا في مباحثها، وحدّدوا علومها وضبطوها، وبعد أن كثرت الفنون وتشعّبت فنون العلوم زادت العناية بالمصطلحات كثيراً، وكان هذا سبباً في اتّساع ونشر الأفكار والعلوم العربيّة وآدابها، وهناك مَن عالج هذه الأفكار والموضوعات تحت باب المصطلح أو الاصطلاح، والنّقطة الأساسيّة هو الاتّفاق على أمر معيّن، وموضوعه هو التّخصص على دلالة لفظ له معنى.

والمصطلح لفظ أو أكثر، أو علامة لغويّة، وهو مفتاح العلوم، ويهمّ هذا العلم المتخصّصين في العلوم والتّقنيّات، ويتناول علم المصطلح طبيعة المفاهيم وعلاقتها وخصائصها ورمزها ونظمها، والمصطلح ثمرة نتيجة مجهود العلماء للتواصل الاجتماعي، ويتبلور على أساس معرفي، ويشير إلى مفهوم محدد، وينتقل من ثقافة إلى أخرى، ومن علم إلى آخر.

وإذا تتبّعنا كتاب سيبويه نلاحظ عدم التّرتيب في الأبواب، فنجد المنصوبات بين المرفوعات، وهذا التّرتيب أثّر على المصطلح عند الكتّاب والمؤلّفين، فسيبويه كان يتعامل بالمفهوم، وهذا المفهوم يمثّل المصطلح في عصرنا.

الكلمات الدّالّة: اللّغة العربيّة ـ الفنون ـ المصطلح ـ التّخصص ـ الكتاب.

Sibeveyh'in Kitab'ında Nahvî Terimler

Arapça fesahât ve beyan dilidir. Bundan dolayı Arapça Kur'an-ı Kerim üzerinden kütüphanelerde büyük bir zenginliğin yaşanmasına öncülük etmiştir. Araplar Arapça'yı önemsemişler, manâ boyutları üzerinde düşünmüşler ve ilgili olduğu konularda araştırmalarda bulunmuşlardır. Arapçayla ilgili ilimleri belirleyerek tasnif etmişlerdir. Farklı ilim ve dalları ortaya çıkınca terimler daha çok önemsenmeye başladığı görülmektedir. Bu da Arapça edebiyatının genişlemesine ve değişik fikirlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bazıları bu tür konulara terimler başlığı altında çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu hususta önemli olan temel nokta belli bir hususta oluşan uzlaşıdır. Konusu da belli bir delaleti olan bir lafız üzerinde uzmanlıktır.

Terim bir yahut daha fazla lafız yahut dilsel bir alamet olabilir. Terim, ilimlerin anahtarı olup ilim ve tekniklerde uzmanların ilgi alanıdır. Terminoloji, anlam boyutlarının tabiatını, ilişkilerini, özelliklerini, sembollerini ve nazmını içermektedir. Terim, sosyal ilişki uzmanlarının çabalarının neticesinde ortaya çıkan meyve olup bilgi ile gelişir ve sınırlı bir anlam alanına işaret eder. Bir kültürden başka bir kültüre geçtiği gibi bir ilimden başka bir ilime de geçebilir.

Sibeveyh'in el-Kitab'ını incelediğimizde konuların belli bir düzen içinde işlemediğini görmekteyiz. Mansûbâtı marfû'ât içerisinde görmek mümkündür. Bu tertip ondan sonra gelen

müellifleri etkilemiştir. Dolayısıyla Sibeveyh'in manâya öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu manâ günümüzde terimle temsil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Sanat, Terim, Uzmanlık. el-Kitâb.

Arabic Grammarian Method of Thought (Historical Background of Arabic Grammar)

Summary

The science of Arabic Grammar (an-naḥw) emerged in the late first century AH to record the language and keep it away from the mistakes. This knowledge was put in a complete system by scholars like Halil b. Ahmed, Yunus b. Habîb, Sibeveyh, el-Ferrâ, el-Kisâî in the second century. All of these scholars were influenced by Indian, Iranian and Greek cultures. As it is known, the translation activity of Greek works into Arabic started much earlier in the first century AH with the contribution of the Syrians who turned these books into Syriac. At the end of the Hijri second century, some books on Aristotle's logic of knowledge were translated, and Mutezile became acquainted with these books and influenced by these studies. This effect was also felt in an-naḥw studies. At that time, the academic environment was composed of kalm theologians (i.e. mutakallimūn), fiqhists and grammarians. It was quite natural that these atmospheres were influenced by the popular cultural trends of the time, and especially by the Aristotelianism. While the mutakallimūn gave importance to Aristotelianism, they criticized this logic, too. In this sense, the mutakallimūn have been influenced by the Greek thought as well as maintaining their special position by adhering to their basic ideas. Likewise, fiqhists also have a system of their own in matters of inquiry, argument and debate. The science of An-naḥw was born in such an environment and created its rules. Modern researchers have put forward studies that extensively examine the established views about the method of an-naḥw. However, some orientalists and some Arab researchers expressed that an-naḥw was influenced by Greek dialect, and another group opposed this view and argued that the Arabic grammar was born in an environment that can be considered as away from foreign influences. A third group preferred a middle way between these two views.

Key words: Arabic Grammar, Grammarians, Mutakallimūn, Cultural Effects, Aristotle Logic, Ideological Influences, Orientalists.

العالم يشهد تطوّراً وتقدّماً كبيراً في كلّ نواحي الحياة، ويعتمد على توثيق ونقل المعلومات، واستخدام المفاهيم والمصطلحات، وتنظيم الآراء والأفكار العلميّة، وهذا التّطوّر العلميّ أدّى إلى صعوبة وضع المصطلحات لوجود آلاف المصطلحات العلميّة في كلّ لغة من اللّغات، ممّا يؤدّي إلى صعوبة في تبادل المعلومات فيما بينهم، وهذا أدّى إلى نشوء علم المصطلحات.

ونظراً لكثرة الفنون زادت عناية الشّعوب بالمصطلحات الّتي لا بدّ لهم من وضعها، والعرب هم مَن اهتمّوا بالمصطلحات وبالطّرف الّتي اعتمد عليها العلماء القدماء، وأدّى إلى استيعاب اللّغة العربيّة لكلّ علوم وفنون عصرهم، والتّطوّر الثّقافيّ من أهم الأسباب في ظهور المفاهيم الجديدة، فيعمد المعنيّون بهذا الأمر إلى وضع لفظ يدلّ عليه ويعرف اليوم بالمفهوم حتّى تبقى اللّغة العربيّة لغة الحضارة والعلم، وتواكب كلّ جديد في أيّ لغة من اللّغات، ويكتب لها الاستمرار والبقاء، لأنّ المصطلح العلميّ هو "أداة البحوث العلميّة، وعن طريقه يتمّ التّفاهم بين العلماء في شؤون المواد العلميّة، وليس هناك علم بدون قوالب لفظيّة تعرف به، وهذه القوالب اللّفظيّة هي الّتي نعني بها المصطلح العلمي"[1].

مفهوم المصطلح

في لسان العرب "الصّلح تصالح القوم بينهم والصُّلح السّلم وقد اصطلحوا وصالحوا واصّالحوا مشدّدة الصّاد قلبوا التّاء صاداً وأدغموها في الصّاد بمعنى واحد، أي اتّفقوا وتوافقوا"[2].

وفي المعجم الوسيط نجد فيه تعريف المصطلح: المصطلح مصدر ميمي للفعل اصطلح، وقد يكون اسم مفعول لذات الفعل، أي ما يدلّ على الاصلاح الشّيء وصلوحه بمعنى أنّه مناسب ونافع، صَلَحَ الشّيء كان مناسباً أو نافعاً، ويقال هذا الشّيء يصلح لك، والاصطلاح: مصدر اصطلح وإتّفاق طائفة على شيء مخصوص، ولكلّ علم اصطلاحاته، واللّفظ الاصطلاحيّ: ما يتعلّق بالاصطلاح ويقابله اللّغويّ"[3].

وفي مسترك التّاج هو "اتّفاق طائفة مخصوصة على أمر مخصوص، فيقال: اصطلح العلماء على رموز الكيمياء، أي اتّفقوا عليها، وهذه الرّموز هي مصطلحات، أي مصطلح عليها"[4].

على اختلاف تصنيف كتب القدماء كان فيها اهتمام بشرح المصطلحات، ومن خلال ما لمسناه في المعاجم وكتب التّراث لم يفرّق العلماء بين لفظ "مصطلح" و "اصطلاح" فهذان المصطلحان مترادفان، قال الجاحظ (ت 255 هـ): وهم تخيّروا تلك الألفاظ لتلك المعاني، وهم اشتقّوا لها من كلام العرب تلك الأسماء، وهم اصطلحوا على تسمية ما لم يكن له في لغة العرب اسم فصاروا في ذلك سلفاً لكلّ خلف، وقدوة لكلّ تابع"[5]. في رأيه أنّ العرب صنعوا ألفاظاً خاصّة وكلّ لفظ يدلّ على معنى محدد ومفهوماً خاصّاً للمسمّى، والشّيء الّذي لا اسم له اصطلحوا عليه وابتكروا له لفظاً للإشارة والدّلالة عليه، وعمليّة الاصطلاح لم تكن مقصورة على شخص، بل كانت اتّفاقاً بين اثنين أو أكثر، يقول: "ترك النّاس ممّا كان مستعملاً في الجاهليّة أموراً كثيرة فمن ذلك تسميتهم للخراج: وكقولهم للرشوة ولما يأخذه السّلطان: الحملان والمكس، كما تركوا: انعم صباحاً، وانعم ظلاماً، وصاروا يقولون: كيف أصبحتم، وكيف أمسيتم...واستحدثوا أسماء لم تكن وإنّما اشتقّت لهم من أسماء متقدّمة

---

1 ـ الموسوي، مناف مهدي محمّد، مباحث لغوية في حياة اللغة العربية، دار البلاغة للطباعة والنشر، بيروت، لبنان، 1993 م، 110.
2 ـ ابن منظور، لسان العرب، دار صادر، بيروت، ط3، 1994م، مادة: ص ل ح.
3 ـ راجع: مجمع اللغة العربية، المعجم الوسيط، مكتبة الشروق الدولية، مصر، ط4، 2004 م، 520، مادة: صلح.
4 ـ مصطفى الشهابي، المصطلحات العلمية في اللغة العربية في القديم والحديث، دار صادر، بيروت، 1995 م، 5.
5 ـ الجاحظ، البيان والتبين، تحقيق: عبد السلام هارون، دار الجيل، بيروت، لبنان، د. ت، 1 / 139.

على التّشبيه، مثل قولهم: لمن أدرك الإسلام مخضرم"[6]. كأنّك تقول في المصطلح: بأنّه كلمة أو عدّة كلمات أو عبارة أو جملة قصيرة لها معنى خاص ومحدد للدلالة على الشّيء ومتّفق عليه، مثل: حرية التّعبير، حرية المرأة، هيئة الأمم المتحدة، وغيرها، تدلّ على مفاهيم.

ونرى أحمد بن فارس قال في استخدام اللّفظين بمعنى واحد: "أنّ قوماً من العرب في زمان يقارب زماننا أجمعوا على تسمية شيء من الأشياءِ مُصْطَلِحِين عليه فكنّا نستدلّ بذلك على اصطلاحٍ قد كان قبلَهم، وقد كان في الصّحابة رضي الله عنهم - وهم البُلَغاءُ والفصحاءُ - من النّظر في العلوم الشّريفة ما لا خفاءَ به وما عَلِمناهم اصطلحوا على اختراعِ لغة أو إحْداث لفظةٍ لم تتقدمهم"[7].

ونرى التّهاونيّ (1158) لم يفرّق بين الاصطلاح والمصطلح وبأنّهما شيء واحد، وتحدّث عنهما، وأنّ لكلّ علم اصطلاحاً خاصّاً به، وذكر في كتابه "كشاف اصطلاح الفنون" قال: "فإنّ لكلّ علم اصطلاحاً خاصّاً به إذا لم يعلم بذلك لا يتيسّر للشارع فيه الاهتداء إليه سبيلاً، و إلى انغمامه دليلاً"[8].

وفي العصر الحديث حول استخدام لفظي "مصطلح" و "اصطلاح" ظهرت ثلاثة اتّجاهات:

الاتّجاه الأول: اكتفى بلفظ "اصطلاح" للدلالة على معنى اللّفظ، واستبعد لفظ "مصطلح" وهذا ما فعله أحمد فارس الشّدياق في كتابه "الجاسوس على القاموس" فقال: "إنّ الاصطلاح هو اتّفاق طائفة مخصوصة على أمر مخصوص"[9].

وكما جاء في المعجم الوسيط: "اصطلحوا على الأمر تعارفوا عليه، واتّفقوا، الإصْطِلَاح: مصدر اصْطلحَ واتّفاق طائفة على شيء مَخْصوص ولكلّ علم اصطلاحاته"[10].

الاتّجاه الثّاني: تحدّث البعض أنّ اللّفظين "اصطلح، مصطلح" لا فرق بينهما وهما شيئاً واحداً، كما قال حجازي: وكلا المصدرين "اصطلح، مصطلح" لم يرد في القرآن الكريم أو في الحديث الشّريف، أو في المعاجم العربيّة القديمة العامّة، ومع تكوّن العلوم في الحضارة العربيّة الإسلاميّة تخصصت دلالة كلمة "اصطلاح" لتعني الكلمات المتّفق على استخدامها بين أصحاب التّخصص الواحد للتعبير عن المعاجم العلميّة لذلك التّخصص، وبهذا المعنى استخدمت كلمة "مصطلح" وأصبح الفعل اصطلاحاً مجمل"[11].

الاتّجاه الثّالث: وقد فرّق بينهما عبد الصّبور شاهين بقوله: "فنحن نتذوّق في استعمالنا لكلمة "اصطلاح" معناها المصدري الّذي يعني الاتّفاق والمواضعة والتّعارف، ونقصد في استعمالنا لكلمة "مصطلح" معناها الّذي يترجم كلمة "term" الانكليزيّة بأنّها "لفظ أو تعبير ذو معنى محدّد في بعض الاستعمالات، أو معنى خاص بعلم أو فنّ أو مهنة أو موضوع"[12]، وهذا التّعريف يبيّن لنا أنّ الكلمة دالّة على وحدة لغويّة، ولذلك لا نجد بأساً أن نقول: "إنّ اصطلاحنا على مصطلح ما ضرورة في البحث،

---

6 ـ الجاحظ، الحيوان، تحقيق: عبد السلام هارون، مطبعة البابلي الحلبي، القاهرة، 1985 م، 1 / 348.
7 ـ ابن فارس، الصحابي في فقه اللغة وسنن العرب في كلامها، تحقيق: أحمد الصقر، مطبعة عيسى البابي الحلبي، القاهرة، د. ت، 7.
8 ـ التهانوي، محمّد علي، كشاف اصطلاح الفنون، تحقيق: علي دحروج، مكتبة لبنان ناشرون، بيروت، ط 1، 1996 م، 1 / 1.
9 ـ الشدياق، أحمد فارس، الجاسوس على القاموس، مطبعة الجوانب، القسطنطينية، 1299 هـ، 437. الزبيدي، محمّد بن محمّد بن عبد الرزاق المرتضى، تاج العروس من جوهر القاموس، طبعة الكويت، ط2، 2006 م، مادة (ص ل ح).
10 ـ مصطفى إبراهيم، المعجم الوسيط، دار إحياء التراث العربي، د. ت. مادة: صلح.
11 ـ حجازي، محمود فهمي، الأسس اللغوية لعلم المصطلح، مكتبة غريب، القاهرة، د. ت، 8.
12 ـ يوسف وغليسي، اشكالية المصطلح في الخطاب النقد العربي الجديد، الدار العربية للعلوم، بيروت، لبنان، ط1، 2008 م، 22.

وهو أولى وأفضل من أن نقول: إنّ اصطلاحنا على اصطلاح، بهذا التّكرار الرّقيق، ويبدو أنّ هذه التّفرقة في الاستعمال لم تكن واضحة قديماً"[13]. وقال أيضاً عبد الصّبور شاهين: "المصطلح: هو اللّفظ أو الرّمز اللّغويّ الّذي يستخدم للدلالة على مفهوم علميّ أو عمليّ، أوفنّيّ، أو أيّ موضوع آخر ذي طبيعة خاصّة"[14].

وقد ذكر يحيى جبر إلى ضرورة استخدام لفظ "الاصطلاح" وأنّ كلمة "مصطلح" لا تصلح لغة، ولم يستخدمها أسلافنا ولم ترد في معاجمنا القديمة، قال: "إنّه لغريب حقاً أن نجد معظم الباحثين يستخدمون كلمة "مصطلح" بدلاً من "اصطلاح" مع العلم أنّ هذه الكلمة لا تصلح لغة إلّا إذا اصطلحنا عليها، وذلك أنّ أسلافنا لم يستخدمونها ولم ترد في المعجم لهذه الدّلالة ولا لغيرها، وإنّما استخدم العرب بدلاً منها "اصطلاح" كلمة مفرد مفتاح، لفظ"[15].

لقد حرص الكثير من العلماء قديماً وحديثاً على تحديد ومفهوم وتعريف المصطلح ودوره في ربط الصّلات والتّواصل بين الأمم والشّعوب، وأيضاً لأهميته في نقل المعارف والعلوم، ونشر جوانب الثّقافة والحضارة المعاصرة الّتي تخدم كافّة جوانب الحياة الإنسانيّة، فالمصطلح "يلعب دوراً هامّاً في ربط الصّلة بين الأمم والشّعوب، وفي نقل المعرفة والتّكنولوجيا، ونشر آثار الحضارة الحديثة وأوضاع الشّعوب الاجتماعيّة"[16].

من خلال ذلك يمكن القول بأنّ العلاقة بين العلم ومصطلحاته هي علاقة توضيحيّة، والحاجّة إلى المصطلح لا تنتهي، ومجاله مفتوح لا يغلق، وعلمه يتجدّد ويتطوّر، لأنّه مرتبط بالمعرفة وبالفكر، وبما أنّ المعرفة تتطوّر وتتجدد فأيضاً عمليّة المصطلحات وتسميتها تتجدد ولا تنتهي، والمصطلحات هي عنوان كلّ علم مجدد، وهو الّذي يصلنا إلى كلّ جديد.

إنّ محاكاة تركيب المعاني بتركيب اللّفظ هو مصطلح عليه، فكأنّه اصطلح على أن يكون محاكياً له، قال الفارابيّ: "إنّ محاكاة التّركيب في اللّفظ للتركيب المشار إليه في المعنى هو بالاصطلاح"[17]. ويدلّ أنّ علماء اللّسانيّات لهم القدرة على وضع العناصر اللّغويّة، وتغيير مقاصده وتبديل أشكاله، فالجرجانيّ تناول العلاقة بين اللّسانيّة مبيّناً ذلك من خلال العلاقة بين النّظم والدّلالة مبيّناً ذلك عندما قال: "نظم الحروف: هو تواليها في النّطق فقط وليس نظمها بمقتضى عن معنى، ولا النّاظم لها بمقتف في ذلك رسماً من العقل، فلو أنّ واضع اللّغة كان قد قال "ربض" مكان "ضرب" لما كان في ذلك ما يؤدي إلى فساد"[18].

فاللّغة لم يجز القياس فيها بل يُقتصر على ما ورد به النّقل كما جاء على رأي الأنباريّ عندما ذكر في كتابه: "ألا ترى أنّ القارورة سُمّيت بذلك لاستقرار الشّيء فيها، ولا يُسمّى كلّ مستقرّ فيه قارورة، وكذلك سمّيت الدّار لاستدارتها، ولا يُسمّى كلّ مستدير داراً"[19].

---

13 ـ عبد الصبور شاهين، اللغة العربية لغة العلوم والتقنية، دار الاصلاح، الدمام، ط 1، 1983 م، 119.
14 ـ عبد الصبور شاهين، اللغة العربية لغة العلوم والتقنية، دار الإصلاح، الدمام، ط1، 1983م، 118.
15 ـ يحيى جبر عبد الرؤوف، المصطلح، مصادره ومشاكله وطرق توليده، مجلة اللسان العربي، العدد 36، عام 1992 م، 143.
16 ـ محمّد رشاد الحمزاوي، المنهجيّة العامة لترجمة المصطلحات وتوحيدها وتنميطها، دار العرب الإسلامي، بيروت، ط1 ، 1986 م، 12.
17 ـ الفارابي، شرح الفارابي لكتاب ارسطو طاليس، نشر: ويلهام كونش اليسوعي وستانلي ماردا اليسوعي، المطبعة الكاثوليكية، بيروت، لبنان، 1960 م، عن كتاب: التفكير اللساني في الحضارة العربية، عبد السلام مسدى، ط2 ، الدار العربية للكتاب، 1986 م، 145.
18 ـ عبد القاهر الجرجاني، دلائل الإعجاز، تحقيق: محمّد التونجي، دار الكتاب العربي، ط2، 1997م، 56.
19 ـ الأنباري، لمع الأدلة، تحقيق: سعيد الأفغاني، مطبعة الجامعة السورية، 1957 م، 100.

ومن السّمات الأساسيّة للمصطلح هو لا يكون إلّا عند المعنيين من أهل التّخصص عند اتّفاقهم على دلالة دقيقة، وأيضاً أنّ المصطلح يختلف عن الكلمات بسبب التّغيير الدّلالي الّذي يطرأ على الكلمة فيجعلها مصطلحاً له ذو دلالة خاصّة. كما بيّن الجرجانيّ عندما قال أنّ الاصطلاح هو: " عبارةٌ عن اتّفاق قوم على تسمية الشّيء باسم ما ينقل عن موضعه الأول. الاصطلاح: إخراج اللّفظ من معنى لغويّ إلى آخر، لمناسبة بينهما، وقيل: الاصطلاح اتّفاق طائفة على وضع اللّفظ بإزاء المعنى، وقيل الاصطلاح: اتّفاق طائفة على وضع اللّفظ بازاء المعنى. وقيل: الاصطلاح إخراج الشّيء عن معنى لغوي إلى معنى آخر؛ لبيان المراد. وقيل الاصطلاح: لفظٌ معين بين قوم معينين"[20].

وقد أثبت أنّ كلمة "مصطلح" هو مصطلح قديم، فنراها تبلورت في أذهان علماء العرب، فقد أوردها القاشانيّ (720هـ) في مقدّمة كتابه اصطلاحات الصّوفيّة، وذكر لفظ الاصطلاح والمصطلح، وأيضاً ذكرها ابن خلدون في كتابه المقدّمة في الفصل الواحد والخمسون باسم الذّوق في مصطلح أهل البيان، فهو يقرن المعرفة بمصطلحاتها الفنّيّة، "اصطلح العلماء على تسمية الحركات إعراباً، وصارت لهم اصطلاحات خاصّة بهم، واصطلحوا على تسميتها بعلم النّحو"[21]، وأيضاً ذكر القلقشنديّ (ت821هـ) في كتابه "صبح الأعشى في صناعة الإنشا" وقد استعملها أهل الحديث في كتبهم تحت اسم "مصطلح الحديث" وتناولوا المسائل والقواعد الّتي يعرف بها حال الرّوّاة وأقسام الحديث، وأيضاً ذكر علماء القراءات في كتبهم لفظ المصطلح والكثير منها في كتاب "كشف الظّنون"، وفي كتاب سيبويه تزيد الأبواب على ثمانمائة باب، وهو لون من الخلاف في الاصطلاحات، وكان يطلق على جزء من الكتاب اسم باب.

كلمة "مصطلح" شأن كلمة "نحو" نفسها الانتقال من المعنى اللّغويّ إلى المعنى العلميّ المجرّد، فالنّحو يعني علم بإصول يعرف بها أحوال أواخر الكلم إعراباً وبناءً. فكلمة الإعراب له مدلولات كثيرة، وأصبح يعني اختلاف أواخر الكلمات. وقد نقل أبو حيّان أقوال العلماء في حدود النّحو، قال: "إنّ النّاظر في علم من العلوم لا بدّ له أولاً من معرفته على سبيل الإجمال، ثمّ بعد ذلك يتعرّف ما احتوى عليه ذلك الفنّ في سبيل التّفصيل"22. وكذلك قد يغلب الاسم أو اللّقب أو الصّفة على شيء فيعرف به خاصّة دون غيره ممّن هو في معناه "الفقه كان بمعنى الفهم، ثمّ صار الفقه علم الدّين خاصّة، وكذلك الطّبّ وهو الحذق يقال منه رجل طب وطبيب إذا كان حاذقاً، ثمّ لزم الطّبيب من عني بعلم الفلاسفة المؤدّي إلى حفظ الصّحة"23. القرآن الكريم أوّل من أعطى اللّغة العربيّة العظمة، وأوّل المصطلحات جاءت في القرآن الكريم، وكانت ذات معنى لغوي، والحقائق الشّرعيّة كانت أهم الأسباب في تطوّر دلالة اللّغة، منها: الصّلاة والحج والإيمان والكفر وغيرها، وقد مثّل الكثير من الألفاظ كالصّلاة وهي للدعاء، والحج بمعنى القصد، فانتقلت الكثير من الألفاظ والكلمات النّحويّة والفقهيّة والشّرعيّة والطّبّ وغيرها من معانيها اللّغويّة إلى معان اصطلاحيّة حديثة، فالعلاقة بين المعنى اللّغويّ والمعنى الاصطلاحيّ للألفاظ كبيرة.

وللمصطلح دلالتان، هما:

الدّلالة اللّغويّة: وهي مأخوذة من "صلح" وقال الأزهريّ: " الصّلح تصالح القوم بينهم، والصّلاح نقيض الفساد، والاصّلاح نقيض الإفساد، وتصالح القوم، واصّالحوا بمعنى واحد"24.

---

20 ـ الشريف الجرجاني، علي بن محمّد بن علي الزين، التّعريفات، تحقيق: محمّد عبد الحكيم القاضي، دار الكتاب المصري، القاهرة، 1990م، 28.

21 ـ انظر: ابن خلدون، المقدمة، دار القلم، بيروت، لبنان، ط7، 1989 م، 546.

22 ـ أبو حيان الأندلسي، التذييل والتكميل في شرح كتاب التسهيل، تحقيق: حسن هنداوي، دار القلم، دمشق، سوريا، ط1، 1997 م، 1 / 13.

23 ـ الزجاج، أبو القاسم عبد الرحمن بن إسحاق، الإيضاح في علل النحو، تحقيق: مازن مبارك، دار النفائس، بيروت، لبنان، ط3، 1979 م، 90.

24 ـ الأزهري، محمّد بن أحمد الهروي، تهذيب اللغة، تحقيق: محمّد عوض مرعب، دار إحياء التراث العربي، بيروت، ط1، 2001 م، 4 /

والدّلالة الثّانية وهي الدّلالة العلميّة (الاصطلاحيّة)، وتعني "اتّفاق جماعة على أمر بخصوص مطلق ثمّ خُصّ إطلاقه على المصطلحات العلميّة بغية تيسير الفهم على الباحثين والدّارسين، وكلمة مصطلح تعني استعارة للكلمة ونقلها من حدود معناها اللّغويّ إلى فضاء جديد وإشرابها دلالات جديدة قائمة أساساً على اتّفاق واختيار العلماء لتدلّ على شيء محدود في عرفهم عن سواء"25. وإن تمّ الاتّفاق والتّصالح بين جماعة المحدّثين نتج عنهم مصطلح الحديث، وإن كان بين جماعة النّحويين صنعوا مصطلحاً نحويّاً، وإن قام بين جماعة الفقهاء على المسائل الفقهيّة والشّرعيّة نتج عنهم مصطلح عن الفقه، وهكذا في كلّ المجالات، ولو نظرنا إلى كتاب الشّريف الجرجاني لوجدنا أكثر من ألف وستمائة مصطلح يهتمّ بالكثير من المجالات ويعتبر من الموسعات المتعددة المجالات فهو يشمل المصطلحات اللّغويّة، والنّحويّة والبلاغيّة والعلوم الشّرعيّة والمصطلحات الصّوتيّة ومصطلحات المناظرة والجدل وغيرها. فالمصطلحات لا توضع عن عبث، ولكن لكلّ مصطلح له مناسبة بين مدلوله اللّغويّ والاصطلاحيّ، كما جاء في شرح المصباح: "الاصطلاحات عبارة عن الألفاظ المتعددة كالكلمة وأنواعها من الاسم والفعل والحرف والكلام بأنواعه، أي أنواع الكلام من الجمل الأربع الاسميّة والفعليّة والشّرطيّة والظّرفيّة"26.

كان للنهضة أثر هام في تقييد المصطلحات ووضع الكتب الخاصّة بها، ومن ذلك: كتاب الزّينة للرازيّ (322هـ) وهو في الكلمات الإسلاميّة، وكتاب الحدود للرمّاني (348هـ) وهو في مصطلحات النّحو، والرّسالة القشيريّة للقشيريّ (465هـ) في المصطلحات الصّوفيّة، واصطلاحات الصّوفيّ لمحيي الدّين ابن عربي (638هـ) وغيرها من الكتب، وهناك معاجم للمصطلحات منها: مفاتيح العلوم للخوارزميّ(387هـ)، والتّعريفات للجرجانيّ (816هـ)، والكليّات لأيّوب بن موسى الكفويّ (1094هـ)، وكشّاف اصطلاحات الفنون للتهانويّ، وغيرها، ومجمع هذه الكتب والمعاجم تدلّ على اهتمام المسلمين والعرب بالمصطلحات والعناية بتحديده،

فقد جاءت مصطلحاتهم حسب رأي "شوقي ضيف" موحّدة في إطارها العام بين مختلف مستعمليها، فنظرة على كتاب "العشر مقالات في العين" لـ "حنين بن إسحاق ت264هـ)، و"الخوارزميّ (ت387هـ)، في كتابه "مفاتيح العلوم"، و"ابن سينا (ت428هـ) في كتابه "القانون والطّب"، و"ابن البيطار"(ت646هـ) في كتابه "الجامع لمفردات الأدوية والأغذية"، وغيرها من الكتب، وفي العصر الحديث صدرت المئات من الكتب ومعاجم المصطلحات في جميع فنون الأدب وغيرها.

أهمية علم المصطلح

علم المصطلح له أهمية هامّة لاعتماده على تجديد المفردات بما يلائم دوره في ضبط وإدراك تحصيل العلوم، والعلاقة بين العلم والمعرفة ومصطلحاته علاقة متينة ووطيدة، وهي علاقة تكامليّة بين الدّال والمدلول، وأنّ الوزن المعرفي رهين بمصطلحات في كلّ علم، وهذا يدلّ على أنّ كلّ علم يضع لنفسه معجماً خاصّاً بنفسه، وكلّ مصطلح في أيّ علم هو الأساس الّذي يرتكز عليه البناء المعرفي، فالمصطلح يبتكر ثمّ يبثّ ثمّ يوزّع ويستعمل، وبعدها إمّا يروّج ويثبت وإمّا يكسّد، وهذا حسب سمات المصطلح.

وتظهر أهمية المصطلح من خلال تنمية الفكر العلميّ بما يخدم حاجاته وميوله، وفهم قوانينه والحقائق العلميّة الّتي تسيرها، وملائمة شروط دقّة هذه الألفاظ المنتمية إليها، و تعدّ المعرفة عاملاً أساسيّاً في المجتمع، واللّغة وعاء المعرفة، والمصطلح

243، صلح. ابن منظور الأنصاري، لسان العرب، دار صادر، بيروت، لبنان، ط3 ، 1414 هـ، 2 / 516.

25 ـ هشام خالدي، صناعة المصطلح الصوتي في اللسان العربي، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، د. ت، 193.

26 ـ عوض حمد القوزي، المصطلح النحوى نشأتة وتطوره حتى اواخر القرن الثالث الهجري، جامعة الرياض، الرياض، المملكة العربية السعودية، 1981 م، 23.

هو الحامل للمضمون العلمي، وهو أداة التّعامل مع المعارف ووسيلة للتواصل ودوره في عمليّة العلم والمعرفة من خلال وجود مناسبة بين مدلول المصطلح اللّغويّ والمدلول الاصطلاحيّ.

القواميس لا تبيّن لنا أوّل استعمال للمصطلح أثناء ابتكاره، واللّفظ لا يقصد لافظه شيئاً من ورائه إلّا ما يتناسب منه من القصد والمقام، فمثلاً عليّ بن أبي طالب لم يستعمل المصطلح النّحويّ للدلالة على العلم الّذي نعرفه اليوم، وعندما حاور أبا الأسود الدّؤليّ عندما قال له "انح هذا النّحو"، ولكن هذا لم يعرف بقوله بالعفويّة في إظهار نشأة المصطلح، ولكن كان هذا أحد وأهم الخصائص المميّزة والهامّة للمصطلحات في اللّغة العربيّة.

فالمصطلح يتّسم بسمة وظيفته في معنى التّعرف، ومن غير الممكن أن يحمل كلّ المعلومات والصّفات في المفهوم، وفي المصطلح يجب أن تتوافر فيه بعض السّمات مثل المشاركة بين المدلول الاصطلاحي، وبين المدلول اللّغويّ، وأن يوضع مصطلح واحد للمفهوم العلميّ، يتضمّن مضمون واحد في الحقل الواحد وذو دلالة واحدة، وتفضيل اللّفظ الخاص على اللّفظ العام والمشترك.

وكلّنا يعلم أنّ اللّغة العربيّة واحدة من اللّغات الّتي انفصلت من السّاميّة، لغة اصطفاها الله تعالى من بين جميع اللّغات والألسن، يقول المستشرق الفرنسيّ ماسينيون: "باستطاعة العرب أن يفاخروا غيرهم من الأمم بما في أيديهم من جوامع الكلم الّتي تحمل من سمو الفكر وامارات الفتوة والمروءة ما لا مثيل له"[27]، وعلينا أن نعلم أنّ اللّغة هو الكلام المنطوق أو المكتوب، وأنّ النّحو هو الّذي يضبط تلك اللّغة بقوانين وأحكام، ولم يذكر في القرآن لفظ تلك الكلمتين، ويعود السّبب لأنّ العرب يوظّفون كلمة "اللّسان" بدلاً من كلمة "لغة" كما جاء في القرآن الكريم {وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ }[28]. وأيضاً { وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ}[29].

وقال الحطيئة:

نَدِمْتُ على لِسَانٍ كَانَ مِنِّي وَدَدْتُ بأَنَّه في جَوْفِ عِكْمِ

وعدم ورود كلمة "نحو" في القرآن لأنّ معناه لم يرد في معناه الاصطلاحيّ إلّا بعد إنشاء علم النّحو، والنّحويون لمّا شاهدوا في آواخر الأفعال والأسماء والأحرف سمّوها إعراباً، كما قال الزّجاجيّ (ت 337هـ): " أمّا اللّغة - وهي العربيّة - الّتي فضّل الله عزّ وجلّ بها العرب، وأنطقهم بها فهي لغتهم، كما أنّ لكلّ قوم لغة يتكلمون بها،...والحركات المبيّنة عن معاني اللّغة"[30]. وفي المنصف يقول ابن جنّي: "التّصريف إنّما هو لمعرفة أنفس الكلم الثّابتة، والنّحو إنّما هو لمعرفة أحوال المتنقلة"[31]. فالمصطلحات النّحويّة قصيرة، وكلّ مصطلح نحويّ يعبّر عنه بكلمة أو كلمتين ذات معنى كبير يندرج تحته، مثل: الاسم والفعل والحرف والمبتدأ والخبر والفاعل والتّنازع واسم الفاعل وغيرها...

27 ـ من مقال للمستشرق الفرنسي لويس ماسينيون، بعنوان: مقام الثقافة العربية بالنسبة إلى المدنية العالمية، نشرته له جريدة الأهرام، القاهرة، 1949/1/26م.
28 سورة الروم، آية 22.
29 ـ سورة إبراهيم، آية 4.
30 ـ الزجاح، الإيضاح في علل النحو، 91.
31 ـ ابن جني، المنصف، 1 / 4.

الباحث حين يتجلّى له فكرة جديدة أو مفهوماً جديداً يعبّر في ذهنه عن مصطلح حديث فيعبّر في ذهنه عمّا في نفسه بتعبير دقيق عن الفكرة، فيعرب تلك الفكرة ومفهومه باسم مصطلح، ومن هنا برز اسم المفهوم كأحد وجوه اللّغة العلميّة الّتي لا بديل عنها، وهذا المصطلح هو تعبير يشير إلى مجموعة من الأفكار والحقائق، ومن أجل حصول الباحث ووصوله إلى الدّقّة عليه وتحديد ما يقصده بألفاظ مفهومة وواضحة تستند إليها مفاهيم ومباديء المصطلح، وهذه المفاهيم تتجه نحو الدّقّة في دلالاته، فمثلاً لفظة "الحداثة" مصطلح ظهر في النّصف الأوّل من القرن العشرين، والحداثة تعني الانفصال عن كلّ التّقاليد، وهذا المصطلح له معنى ودلالة.

وقد عقد الكثير من العلماء على إظهار الفروق الدّقيقة بين الألفاظ ومعانيها، وقد أظهر ابن قيبه (ت 276 هـ) هذه الفروق في كتابه أدب الكاتب، فقد ذكر فيه باباً وسمّاه "باب معرفة ما يضعه النّاس غير موضعه"[32]، فذكر الفروق الدّقيقة والمتقاربة في المعاني، فقال: "فما رأيت أحداً منهم يعرف فرق ما بين الوكع والكوع، والحنف من الفدع، و اللّمى من اللّطع، فلما رأيت هذا الشّأن كلّ يوم إلى نقصان، وخشيت أن يذهب رسمه، ويعفو أثره، جعلت له حظاً من عنايتي"[33]. وتبعه في ذلك أبو هلال العسكري (ت 395هـ) وخصص في كتابه باباً لبيان الفروق اللّغويّة الدّقيقة بين معاني الكلمات وألفاظها المتقاربة، حيث قال: "إنّي ما رأيت نوعاً من العلوم، وفناً من الآداب، إلّا وقد صُنّف فيه كتب تجمع أطرافه، وتنظم أصنافه، ألّا الكلام في الفرق بين معان تقاربت حتّى أشكل الفرق بينها، نحو العلم والمعرفة، والفطنة والذّكاء، والإرادة والمشيئة، والغضب والسّخط..."[34].

فعلمُ المصطلحِ يبحث في العلاقاتِ بين المفاهيمِ المتداخلةِ في الكلمة والجملة، مثل علاقات الجزء والنّوع وغيرها، وهي تُشكّل القاعدة الأساسيّة في وضع المصطلحات من علم المنطق، وأيضاً يبحثُ علمُ المصطلح في المفاهيم والمصطلحات اللّغويّة، والعلاقات بينها، وأنظمة تمثيلها، وبهذا يكون علم المصطلح فرعاً أساسيّاً من علم المعجم.

ويبحثُ علمُ المصطلحِ في الطُّرقِ العامّة الّتي تؤدّي إلى خلق اللُّغة العلميّة، وبهذا الشّكل يصبح علماً قائماً ومشتركاً بين المعرفة والمنطق وعلوم اللّغة، والموضوعاتِ المتخصّصة.

ومن المعلوم أنّ كتاب سيبويه (ت 180هـ) بلغ درجة من الشّمول والغزارة، وما يؤكّد على ذلك مجهود الأجيال المتعاقبة، وسيبويه يمثّل أهم حلقاتها، والكلام عن المصطلحات النّحويّة في كتاب سيبويه يعني الكلام عن النّحو العربيّ الحقيقيّ والفعليّ الّذي وضع لبناته الأولى أبو الأسود الدّؤليّ وتلاميذه، وسلّمت لأبي إسحاق، وعيسى بن عمر، وأبي عمر بن العلاء، وغيرهم، فشهد على أيديهم تطوّراً ملحوظاً عندما ذكروا أبوابه وفروعه ومسائله، ويُعد الكتاب أقدم مصنّف بين أيدينا، جمع فيه مسائل النّحو العربيّ، فقال المازنيّ: "مَن أراد أن يعمل كتاباً كبيراً في النّحو بعد كتاب سيبويه فليستحي"[35]. ويمثّل النّحو في الكتاب

---

32 ـ انظر: ابن قتيبه الدينوري، أدب الكاتب، تحقيق: محمّد محيي الدين عبد الحميد، المكتبة التجارية بمصر، ط4، 1963م، 17 – 30 . محمّد ياس خضر الدوري، دقائق الفروق اللغوية في البيان القرآني، دار الكتب العلمية، بيروت، ط1، 1996م، 18.

33 ـ ابن قتيبه، أدب الكاتب، 8.

34 ـ أبو هلال العسكري، الفروق اللغوية، تحقيق: حسام الدين القدسي، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، 7.

35 ـ انظر: الزبيدي، طبقات النحويين واللغويين، تحقيق: محمد أبو الفضل إبراهيم، دار المعارف، مصر، 1984 م، 50. ابن النديم، الفهرست، دار المعارف، بيروت، ط2، 1997م، 52 . الأنباري، نزهة الألباب في طبقات الأدباء، تحقيق: إبراهيم السامرائي، مطبعة المعارف، بغداد، 1959م، 63.

أوّل خطوة في دراسة اللّغة، باعتباره يقوم على أسس وأصول وقواعد معيّنة مستضيئاً بمناهج القياس والاستقراء، فتناول بنية الكلمة وحركاتها واشتقاقاتها.

"أخذ سيبويه النّحو عن الخليل بن أحمد الفراهيديّ وعن عيسى ابن عمر ويونس بن حبيب وغيرهم، وأخذ اللّغة عن أبي الخطاب المعروف بالأخفش الأكبر وغيره"[36]، لقد نسّق سيبويه أفكار أساتذته في كتابه، وأضاف إليها نصيب وافر من لبنات أفكاره من المادّة النّحويّة واللّغويّة، واعتمد في كتابه على القسمة الثّلاثيّة للكلم، وقسّم الكلام إلى خمسة أفكار، وعندما نتكلّم عن مصطلحات علوم اللّغة العربيّة، هذا يعني الحديث عن المصطلح النّحويّ عند سيبويه الّتي ذكرها، وهي أهم المصطلحات النّحويّة الّتي شكّلت المادّة الاصطلاحيّة لعلم النّحو، وهي الّتي وضع لبناتها الأساسيّة في كتابه المسمّى "الكتاب"، أهمّها هي:

1 ـ النّحو: وكما قيل النّحو: "علم يعرف بها أحوال التّراكيب العربيّة من الإعراب والبناء وغيرهما"[37]. وقال ابن السّكيت: " نحا نحوه إذا قصده، ومن منطلق التّشابه بين المعنيين اللّغويّ والاصطلاحيّ الّذي يتمثّل بالقصد كان المسوّغ لاستعارة هذا اللّفظ والّذي يرجّح ذلك ما روي عن أبي الأسود الدّوليّ من أنّه وضع وجوه العربيّة، وقال للناس: انحُ نحوه، فسمّي نحواً"[38].

2 ـ الإعراب: لقد أفرد سيبويه باباً تحت عنوان: "باب مجاري أواخر الكلم في العربيّة"،[39] قال: "وهي تجري على ثمانية مجارٍ: على النّصب والجرّ والرّفع والجزم، والفتح والضّمّ والكسر والوقف، وهذه المجاري الثّمانيةُ يجمعهنّ في اللّفظ أربعةُ أضرب: فالنّصبُ والفتح في اللّفظ ضربٌ واحد، والجرّ والكسر فيه ضرب واحد، وكذلك الرّفع والضّمّ، والجزم والوقف"[40]. قال عمر بن الخطّاب: "تعلّموا إعراب القرآن كما تعلمون حفظه"[41].

3 ـ الكلم: وهو ما تفرّد فيه سيبويه في الكتاب تحت عنوان: "هذا باب علم الكَلِمُ من العربية"، وأنّ أقسام الكلم عنده ثلاثة كما وضعه بقوله: " فالكَلِم: اسم، وفعل، وحرف جاء لمعنى ليس باسم ولا فعل. فالاسم: رجل، وفرس، وحائط. وأمّا الفعل فأمثلة أُخذتْ من لفظ أحداث الأسماء، وبُنيتْ لما مضى، ولما يكون ولم يقع، وما هو كائن لم ينقطع... وأمّا ما جاء لمعنى وليس باسم ولا فعل فنحو: ثُمّ، وسوف، وواو القسم، ولام الإضافة، ونحوها"[42]. لقد استخدم سيبويه الكلم بدلاً من الكلام، والكلام عند سيبويه "مستقيم حسن، ومحال، ومستقيم كذب، ومستقيم قبيح، ومحال كذب"[43].

4 ـ النّصب: مصطلح النّصب موجود في الكتاب، حيث قال سيبويه: "فالنصبُ والفتح في اللّفظ ضرب واحد، والنّصب في الأسماء: رأيت زيداً، والنّصب في المضارع من الأفعال: لن يفعلَ"[44].

36 ـ ابن خلكان، أبو العباس شمس الدين أحمد بن محمّد بن إبراهيم بن أبي بكر، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: إحسان عباس، دار صادر، بيروت، 1971م، 3 / 463.
37 ـ الجرجاني، التعريفات، 259.
38 ـ انظر: ابن منظور، لسان العرب، 15 / 309 ـ 311، مادة: نحا.
39 ـ سيبويه، عمرو بن عثمان بن قنبر الحارثي، الكتاب، تحقيق: عبد السلام محمّد هارون، مكتبة الخانجي، القاهرة، ط3، 1988م، 1 / 13.
40 ـ انظر: سيبويه، الكتاب، 1 / 13.
41 ـ ابن الأثير، إيقاف الوقف والابتداء في كتاب الله عز وجل، تحقيق: محي الدين رمضان، دمشق، سوريا، 1971 م، 1 / 35.
42 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 12.
43 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 25.
44 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 13.

5 ـ الجر: قال سيبويه: "والجرّ والكسر فيه ضرب واحد"[45]، زعم الخليل في قولهم "ما يحسن بالرّجل مثلك أن يفعل ذلك وما يحسن بالرّجل خير منك أن يفعل كذا"[46]، أنّه جرّ هذا على نية الألف واللّام، كما جاء الجماء الغفير على نيّة حذف الألف واللّام مضافاً إلى ما سهل ذلك وهو عدم اللّبس وأمن الجهالة[47]. ومثال على الجرّ في الأسماء: مررت بزيد، "وليس في الأفعال المضارعة جرٌّ"[48].

6 ـ الرّفع: لقد ركّز سيبويه على حركات أواخر الكلم بناءً وإعراباً موحّداً بين الأفعال والأسماء، فمصطلح الرّفع يقابله الضّمّ، فالرّفع للبناء، والضّمّ للإعراب، "الرّفع والضّمّ ضرب واحد"[49]. وفي الكتاب باب اسمه "باب الرّفع فيه وجه الكلام"، و"ذلك قولك: مررتُ بسرجٍ خَزٌّ صُفَّتُه، ومررت بصحيفةٍ طينٌ خاتَمُها، ومررت برجلٍ فضّةٌ حِليةٌ سيفه. وإنّما كان الرّفع في هذا أحسن من قبل أنّه ليس بصفة. لو قلت: له خاتمٌ حديدٌ، أو هذا خاتمٌ طينٌ، كان قبيحاً، إنّما الكلام أن تقول: هذا خاتم حديد وصُفّةُ خزّ، وخاتمٌ من حديد وصفةٌ من خزّ. فكذلك هذا وما أشبهه"[50].

7 ـ الجزم: الجزم من علامات الإعراب وهي علامة تختصّ الوقف، "والجزم والوقف ضرب واحد"[51]، وليس في الأسماء جزم، والجزم في المضارع: لم يفعلْ.

8 ـ المبني: المبني: "هو ثبوت الشّيء على صورة واحدة، وهو لزوم آخر الكلمة حركة وسكوناً، والبناء فرع في الأسماء وأصل الأفعال والحروف"[52]. وهذا المصطلح استقرّ على يد سيبويه عندما تكلّم عن مجاري آواخر الكلم، حيث قال سيبويه: "وأمّا الفتح والكسر والضّمّ والوقف فللأسماء غير المتمكّنة المضارعة عندهم"[53].

9 ـ المضارع: و"هو نوع من الأفعال، وبصلح للحال والاستقبال، وهو فعل معرب، لذا أطلقوا عليه اسم المضارع، لمضارعته الأسماء أي مشابهته إيّاها، ومعنى المضارع المشابه، يقال ضارعه وشابهه وشاكلته وحاكيته إذا صدرت مثله"[54]، وهو عند سيبويه بمصطلح "ولما يكون ولم يقع، وما هو كائن لم ينَقطع"، حيث يقول: "وأمّا بناء ما لم يقع فإنّه قولك آمِراً: اذهب واقتلْ واضرِبْ، ومخبراً: يقتلُ ويذهبُ ويضرِبُ ويُقتَلُ ويُضرَبُ. وكذلك بناء ما لم ينقطع وهو كائن إذا أخبرتَ"[55].

10 ـ الماضي: لقب يطلق على حدث مضى وانتهى، كما في الكتاب "وأمّا الفعل فأمثلة أُخذتْ من لفظ أحداث الأسماء، وبُنيتْ لما مضى، ولما يكون ولم يقع، وما هو كائن لم ينَقطع فأمّا بناء ما مضى فذهبَ وسَمِع ومكث وحُمِدَ"[56].

11 ـ المضعّف: قال سيبويه "اعلم أن التّضعيف يثقل على ألسنتهم، وأنّ اختلاف الحروف أخفّ عليهم من أن يكون من موضع واحد"[57]، والتّضعيف يكون عادة آخر الفعل حرفين، وسمى سيبويه باباً " باب مضاعف الفعل واختلاف العرب فيه"

---

45 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 13.
46 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 224.
47 ـ ابن المنير الإسكندري، الإنصاف فيما تضمنه الكشاف، 3 / 413.
48 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 14.
49 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 13.
50 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 23.
51 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 13.
52 ـ ابن الدهان، كتاب الفصول في العربية، تحقيق: فائز فارس، دار الأمل ومؤسسة الرسالة، إربد وبيروت، ط1، 1988م، 3.
53 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 15.
54 ـ ابن يعيش، شرح المفصل، 7 / 6.
55 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 12.
56 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 12.
57 ـ سيبويه، الكتاب، 4 / 417.

وقد مثّل له بقوله: رددت ووددت، واجتررت، وانقددت، واستعددت، وضاررت، وترادننا، واحمررت واحمارت، واطمأننت"[58]، وأصل اللّفظ مأخوذ من قولهم: المضاعفة، كما جاء في قول الزّمخشري: "وأضعف له العطاء وضعفه وضاعفه، ودرع مضاعفة: منسوجة حلقتين حلقتين"[59].

12 ـ الاشتغال: لم يصرح به سيبويه لكنّه وصفه وصوّره عندما قال هذا باب: "ما يكون فيه الاسمُ مبنيّاً على الفعل قُدّمَ أو أخّرَ، وما يكون فيه الفعل مبنيّاً على الاسم"[60]. وقد مثّل ذلك سيبويه: "فإذا بنيتَ الاسم عليه قلت: ضربتُ زيداً، وإن قدمت الاسم فهو عربيٌّ جيّد كما كان ذلك عربيّاً جيّداً، وذلك قولك: زيداً ضربتُ، وإن شئت قلت: زيداً ضربتُه، وإنّما نصبهُ على إضمار فعلٍ هذا يفّسره، كأنّك قلت: ضربتُ زيداً ضربتُه، إلّا أنّهم لا يُظهرون هذا الفعلَ هنا للاستغناءِ بتفسيره. فالاسمُ ها هنا مبنيّ على هذا المضمَر"[61].

13 ـ الحشو: لا يكون له أثر في اللّفظ أو المعنى، ولا يغيّر من إعرابه أبداً، كما قال سيبويه: "لا يجوز أن تقول: لم زيدٌ يأتك، فلا يجوز أن تفصل بينها وبين الفعل بشيء، كما لم يجز أن تفصل بين الحروف الّتي تجر وبين الأسماء بالأفعال، لأنّ الجزم نظير الجر، ولا تجوز أن تفصل بينها وبين الفعل بحشو، كما لا تجوز لك أن تفصل بين الجار والمجرور بحشو، إلّا في شعر"[62].

14 ـ الفاعل: الفاعل اسم صريح ظاهر، أو مضمر: بارز أو مستتر، أسند إليه فعل تام: متصرّف أو جامد، أو ماضي تأويله، وقد مثّل سيبويه على ذلك في كتابه عندما قال: " هذا باب الفاعل الّذي لم يتعدّه فعلُه إلى مفعول"[63]، "الفاعل الّذي لم يتعده فعله إلى مفعول آخر"[64]، وقال: "هذا باب الفاعل الّذي يتعدّاه فعلُه إلى مفعولين وليس لك أن تقتصر على أحد المفعولين دون الآخ" وذلك قولك: حَسِبَ عبد الله زيداً بكراً، وظن عمرو وخالداً أباك، وخالَ عبدُ الله زيداً أخاك[65]. و"الفاعل الّذي يتعداه فعله إلى ثلاثة مفعولينَ ، ولا يجوز أن تقتصر على مفعول منهم واحد دون الثّلاثة، لأنّ المفعول ههنا كالفاعل في الباب الأوّل الّذي قبله في المعنى، وذلك قولك: أَرى اللهُ بشراً زيداً أباك، ونبّأتُ زيداً عمراً أبا فلان، وأعْلَمَ الله زيْداً عمراً خيراً منك"[66].

15 ـ المفعول به: و"المفعول الّذي لم يتعدّ إليه فعل فاعل ولا يتعدّى فعلُه إلى مفعول آخر، وما يعملُ من أسماء الفاعلين والمفعولين عمل الفعل الّذي يتعدّى إلى مفعول، وما يعمل من المصادر ذلك العمل"[67]، ذكر سيبويه في كتابه عدّة مصطلحات للتعبير عن هذا الباب منها: المفعول له، والمفعول لأجله، والموقع فيه، لقد سمّي بهذه التّسميات لأنّ الفعل يأتي مع مفعوله على غير جهة، فيقع الفعل به، وعليه، وفيه، ولأجله.

---

58 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 530.
59 ـ الزمخشري، أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد، أساس البلاغة، تحقيق: محمّد باسل عيون السود، دار الكتب العلمية، بيروت ، لبنان، ط1، 1998م، 1 / 583. مادة: ضعف.
60 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 80. السيرافي، شرح كتاب سيبويه، 1 / 171.
61 ـ راجع: سيبويه، الكتاب، 1 / 80 – 81.
62 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 111.
63 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 33.
64 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 33.
65 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 39.
66 ـ راجع: سيبويه، الكتاب، 1 / 41.
67 ـ ـ راجع: سيبويه، الكتاب،1 / 33.

16 ـ أفعال المدح والذّم: ذكر في كتابه تلك الأفعال، الغاية والقصد هو "نعم وبئس" وعقد باباً باسم" باب ما لا يعمل في المعروف إلا مضمَراً"[68]، وقال: "وما انتصب في هذا الباب فإنّه ينتصب كانتصاب ما انتصب في باب حسبُك به وويحه، وذلك قولهم: نِعمَ رجلاً عبدُ الله، كأنّك قلت: حسبُك به رجلاً عبدُ الله؛ لأنّ المعنى واحد، ومثل ذلك: رُبّه رجلاً، كأنّك قلت: ويحه رجلاً، في أنّه عمل فيما بعده، كما عمل ويحه فيما بعده لا في المعنى. وحسبُك به رجلاً مثل نِعم رجلاً في العمل وفي المعنى؛ وذلك لأنّهما ثناء في استيجابهما المنزلة الرّفيعة"[69].

17 ـ أسماء الإشارة: تكلّم عن مصطلح أسماء الإشارة في باب "هذا باب مجرى نعت المعرفة عليها"[70]، حيث قال: "وأمّا الأسماء المبهمة فنحو هذا وهذه، وهذان وهاتان، وهؤلاء، وذلك وتلك، وذانك وتانك، وأولئك، وما أشبه ذلك. وإنّما صارت معرفة لأنّها صارت أسماء إشارة إلى الشّيء دون سائر أمّته"[71].

18 ـ الظّروف: قسّمها سيبوية إلى قسمين: متمكّن وغير متمكّن، وأيضاً سمّاها غاية، وسمّى ظروف الزّمان بظروف الظّهر والحين، وسمّى ظروف المكان بالمواضع تارة، وتارة أخرى أسماء الأماكن والأرضين. ورود الظّروف عند سيبويه بمعنى الغاية.

20 ـ التّقريب: قال سيبويه: "وإنّما صار المبهم بمنزلة المضاف لأنّ المبهم تقرّب به شيئاً أو تُباعده، وتُشير إليه"[72]، وقد صرّح ثعلب أنّ التّقريب مثل "كان" إذا جاء في مجالسه وهو يردّ على سيبويه: "وهذا لايكون إلّا تقريباً، وهو لايعرف التّقريب، والتّقريب مثل "كان" إلّا أنّه لا يقدم في كان، لأنّه ردّ في كلام فلا يكون قبله شيء"[73]، وأيضاً أكّده السّيرافيّ في شرحه لكتاب سيبويه عندما قال: "والمبهم مفارق للعلم لأنّ المبهم لفظ يوجب التّقريب، ولفظ يوجب التّبعيد، نحو ذلك وتلك وأولئك"[74].

21 ـ الإضمار: لقد شرح سيبويه ما يضمر فيه الفعل في غير النّهي والأمر من خلال كلام العرب، حيث قال: " فإذا بدأتَ بالاسم قلت: قومُك قالوا ذاك، وأبواك قد ذهبا؛ لأنه قد وقع ههنا إضمارٌ في الفعل وهو أسماؤهم، فلابد للمضمَر أن يجيء بمنزلة المظهر"[75]، قيل: "هو نيّة الشّيء وتصوّر وجوده، وهو التّقدير أيضاً، وكثيراً ما يستعمل في المواطن الّتي يقع فيها الحذف، أو الّتي تحتاج فيها الكلمات إلى ما يكمل معانيها"[76].

---

68 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 175.
69 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 175.
70 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 5.
71 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 5.
72 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 12.
73 ـ ثعلب، أبي العباس أحمد بن يحيى، معاني القرآن وإعرابه، جمه ودراسة وتحقيق: خضر حسن ظاهر اللهيبي، دار الكتب العلمية، بيروت، ط2، بدون تاريخ، 57.
74 ـ السيرافي، شرح كتاب سيبويه، 2 / 91.
75 ـ سيبويه، الكتاب، 2 / 37 .
76 ـ محمّد سمير نجيب اللبدي، معجم المصطلحات النحوية والصرفية، مؤسسة الرسالة ودار الفرقان، بيروت وعمان، ط3، 1988 م، 182.

22 ـ المضاف والمضاف إليه: أطلق عليه سيبويه "باب الإضافة، وهو باب النّسبة"[77]، حيث قال في كتاب"اعلم أنَّك إذا أضفت رجلاً إلى رجل فجعلته من آل ذلك الرّجل، ألحقت ياء الإضافة، إن أضفته إلى بلد فجعلته من أهله، ألحقت ياء الإضافة، وكذلك إن أضفت سائر الأسماء إلى البلاد، أو إلى حيّ أو قبيلة"[78].

23 ـ التّصغير: سمّاه سيبويه "باب التّصغير"، حيث قال: "اعلم أنَّ التّصغير إنَّما هو في الكلام على ثلاثة أمثلة: على فعيلٍ، وفعيعلٍ وفعيعيلٍ"[79].

24 ـ المقصور والممدود: لقد اصطلح سيبويه في كتابه على لفظة المقصور بالمنقوص، حيث قال: "وهما في بنات الياء والواو الّتي هي لامات وما كانت الياء في آخره وأجريت مجرى تلك الّتي من نفس الحرف، فالمنقوص كلّ حرف من بنات الياء والواو وقعت ياؤه أو واوه بعد حرف مفتوح، وإنّما نقصانه أن تبدّل الألف مكان الياء والواو، ولا يدخلها نصب ولا رفع ولا جر... فهذا يدلكَّ على أنّ الّذي من بنات الياء والواو منقوص لأنهَّ فعلٌ، وذلك قولك للأعشى: به عشىً وللأعمى: به عمىً، وللأقنى: به قنىً"[80]، وقال الأفغانيّ أنّ المقصور: "كلّ اسم معرب منتهٍ بألف لازمة، مثل: الفتى، المستشفى..."[81]، والمنقوص "كلّ اسم معرب آخره ياء لازمة مكسورة ما قبلها، مثل: القاضي، المحامي"[82]، وأمّا الممدود "فكلُّ شيء وقعت ياؤه أو واو بعد ألف، فأشياء يعلم أنَّها ممدودة، وذلك نحو الاستسقاء لأن استسقيت استفعلت مثل استخرجت، فإذا أردت المصدر علمت أنّه لا بدّ من أن تقع ياؤه بعد ألف"[83].

25 ـ التّحذير: القصد من التّحذير، أي التّنبيه، وفصّل ذلك في باب "ما جرى من الأمر والنّهي"، حيث قال: "وأَمّا النّهي فإنّه التّحذيرُ، كقولك: الأسدَ الأسدَ، والجدارَ الجدارَ، والصّبيّ الصّبيّ، وإنّما نهيته أن يقربَ الجدارَ المخوف المائل، أو يقرب الأسد، أو يوطيء الصّبيّ"[84].

الخاتمة:

ومن خلال ذلك يتّضح لنا بأنّ المصطلحات النّحويّة الّتي تضمّنها كتاب سيبويه قد أشار إليها إشارة عابرة، وفسّرها بنقيضها، والنّحاة بدورهم قاموا بشروحها وتوضيحها وايصالها إلى القاريء، وهذه المصطلحات هي دعائم اللّغة العربيّة وأصولها، وقد اعتنى النّحويون بهذه المصطلحات عناية فائقة لأنّها تشكّل أهم قواعد وقوائم اللّغة العربيّة، ووضعوا مؤلّفات خاصّة بها، ووضعوا الضّوابط والشّروح لها، وغدت من أهم المسلّمات الأساسيّة لكلّ مَن أراد أن يخوض غمار اللّغة العربيّة بطريقته الخاصّة، ونري ما دوّنه سيبويه من مصطلحات تمثّل انطلاقاً لدراسة أصول النّحو العربيّ وقواعده الأساسيّة، وهي الّتي أوصلت الفكر النّحويّ إلى التّأصيل.

77 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 335.
78 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 335.
79 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 416.
80 ـ انظر: سيبويه، الكتاب، 3 / 536ـ 537.
81 ـ سعيد الأفغاني، الموجز في قواعد اللغة العربية، دار الفكر، بيروت، لبنان، 2003 م، 130.
82 ـ سعيد الأفغاني، الموجز في قواعد اللغة العربية، 131.
83 ـ سيبويه، الكتاب، 3 / 539.
84 ـ سيبويه، الكتاب، 1 / 254.

المصطلح يتمتّع بخصائص هامّة أهمّها الدّقّة والوضوح، وهو خال من الغموض والإلتباس، وعلاقته بالمعرفة متشعّبة الجوانب والأبعاد، وأيضاً يعتبر وعاء للمعرفة، ولغة التّفاهم وأداة التّواصل، فعلم المصطلح يشكّل المدخل الأساسي للمعالجة العلميّة في كلّ المجالات المعرفيّة، وهذا ما شهدته وقدّمته الحضارات العربيّة وغيرها من الحضارات.

المرجع:

ـ القرآن الكريم.

ـ الأزهري، محمّد بن أحمد الهروي، تهذيب اللغة، تحقيق: محمّد عوض مرعب، دار إحياء التراث العربي، بيروت، ط1، 2001 م، 4 / 243، صلح. ابن منظور الأنصاري، لسان العرب، دار صادر، بيروت، لبنان، ط3 ، 1414 هـ.

ـ الأنباري، لمع الأدلة، تحقيق: سعيد الأفغاني، مطبعة الجامعة السورية، 1957 م.

ـ ابن الأثير، إيقاف الوقف والابتداء في كتاب الله عز وجل، تحقيق: محي الدين رمضان، دمشق، سوريا، 1971 م.

ـ ابن الدهان، كتاب الفصول في العربية، تحقيق: فائز فارس، دار الأمل ومؤسسة الرسالة، إربد وبيروت، ط1، 1988م.

ـ ابن النديم، الفهرست، دار المعارف، بيروت، ط2، 1997م.

ـ ابن خلدون، المقدمة، دار القلم، بيروت، لبنان، ط7، 1989 م.

ـ ابن خلكان، أبو العباس شمس الدين أحمد بن محمّد بن إبراهيم بن أبي بكر، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: إحسان عباس، دار صادر، بيروت، 1971م.

ـ ابن فارس، الصحابي في فقه اللغة وسنن العرب في كلامها، تحقيق: أحمد الصقر، مطبعة عيسى البابي الحلبي، القاهرة، د. ت.

ـ ابن منظور، لسان العرب، دار صادر، بيروت، ط3، 1994م.

ـ أبو حيان الأندلسي، التذييل والتكميل في شرح كتاب التسهيل، تحقيق: حسن هنداوي، تحقيق: حسن هنداوي، دار القلم، دمشق، سوريا، ط1، 1997 م.

ـ الأنباري، نزهة الألباب في طبقات الأدباء، تحقيق: إبراهيم السامرائي، مطبعة المعارف، بغداد، 1959م.

ـ التهانوي، محمّد علي، كشاف اصطلاح الفنون، تحقيق: علي دحروج، مكتبة لبنان ناشرون، بيروت، ط1، 1996 م.

ـ الجاحظ، البيان والتبين، تحقيق: عبد السلام هارون، دار الجيل، بيروت، لبنان، د. ت.

ـ الجاحظ، الحيوان، تحقيق: عبد السلام هارون، مطبعة البابلي الحلبي، القاهرة، 1985 م.

ـ الزبيدي، طبقات النحويين واللغويين، تحقيق: محمد أبو الفضل إبراهيم، دار المعارف، مصر، 1984 م.

ـ الزبيدي، محمّد بن محمّد بن عبد الرزاق المرتضى، تاج العروس من جوهر القاموس، طبعة الكويت، ط2، 2006 م.

ـ الزجاج، أبو القاسم عبد الرحمن بن إسحاق، الإيضاح في علل النحو، تحقيق: مازن مبارك، دار النفائس، بيروت، لبنان، ط3، 1979 م.

ـ الزمخشري، أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد، أساس البلاغة، تحقيق: محمّد باسل عيون السود، دار الكتب العلمية، بيروت ، لبنان، ط1، 1998م.

ـ الشدياق، أحمد فارس، الجاسوس على القاموس، مطبعة الجوانب، القسطنطينية، 1299 هـ.

ـ الشريف الجرجاني، علي بن محمّد بن علي الزين، التّعريفات، تحقيق: محمّد عبد الحكيم القاضي، دار الكتاب المصري، القاهرة، 1990م.

ـ الفارابي، شرح الفارابي لكتاب ارسطو طاليس، نشر: ويلهام كونش اليسوعي وستانلي ماردا اليسوعي، المطبعة الكاثوليكية، بيروت، لبنان، 1960 م، عن كتاب: التفكير اللساني في الحضارة العربية، عبد السلام مسدى، ط2، الدار العربية للكتاب، 1986 م.

ـ الموسوي، مناف مهدي محمّد، مباحث لغوية في حياة اللغة العربية، دار البلاغة للطباعة والنشر، بيروت، لبنان، 1993 م.

ـ ثعلب، أبي العباس أحمد بن يحيى، معاني القرآن وإعرابه، جمه ودراسة وتحقيق: خضر حسن ظاهر اللهيبي، دار الكتب العلمية، بيروت، ط2، بدون تاريخ.

ـ حجازي، محمود فهمي، الأسس اللغوية لعلم المصطلح، مكتبة، غريب، القاهرة، د. ت.

ـ سعيد الأفغاني، الموجز في قواعد اللغة العربية، دار الفكر، بيروت، لبنان، 2003 م.

ـ سيبويه، عمرو بن عثمان بن قنبر الحارثي، الكتاب، تحقيق: عبد السلام محمّد هارون، مكتبة الخانجي، القاهرة، ط3، 1988م.

ـ عبد الصبور شاهين، اللغة العربية لغة العلوم والتقنية، دار الاصلاح، الدمام، ط 1، 1983 م.

ـ عبد الصبور شاهين، اللغة العربية لغة العلوم والتقنية، دار الإصلاح، الدمام، ط1، 1983 م.

ـ عبد القاهر الجرجاني، دلائل الإعجاز، تحقيق: محمّد التونجي، دار الكتاب العربي، ط2، 1997م.

ـ عوض حمد القوزي، المصطلح النحوى نشأتة وتطوره حتى اواخر القرن الثالث الهجري، جامعة الرياض، الرياض، المملكة العربية السعودية، 1981 م.

ـ مجمع اللغة العربية، المعجم الوسيط، مكتبة الشروق الدولية، مصر، ط 4، 2004 م.

ـ محمّد رشاد الحمزاوي، المنهجيّة العامة لترجمة المصطلحات وتوحيدها وتنميطها، دار العرب الإسلامي، بيروت، ط1 ، 1986 م.

ـ محمّد سمير نجيب اللبدي، معجم المصطلحات النحوية والصرفية، مؤسسة الرسالة ودار الفرقان، بيروت وعمان، ط3، 1988م.

ـ مصطفى إبراهيم، المعجم الوسيط، دار إحياء التراث العربي، د. ت.

ـ مصطفى الشهابي، المصطلحات العلمية في اللغة العربية في القديم والحديث، دار صادر، بيروت، 1995 م.

ـ هشام خالدي، صناعة المصطلح الصوتي في اللسان العربي، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، د. ت.

ـ يحيى جبر عبد الرؤوف، المصطلح، مصادره ومشاكله وطرق توليده، مجلة اللسان العربي، العدد 36، عام 1992 م.

ـ يوسف وغليسي، اشكالية المصطلح في الخطاب النقد العربي الجديد، الدار العربية للعلوم، بيروت، لبنان، ط1، 2008 م.

Kaynaklar:

Kur’an-ı Kerim.

Ezherî. Muhammed b. Ahmed el-Herevî. Tehzîbu’l-luğa. thk. Muhammed Avad Mur‘ib. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2001.

İbn Manzûr. Lisânu’l-Arab. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1414.

Enbârî, Lume‘u’l-edille. thk. Said el-Afgânî, Suriye: Matbaatü’l-Câmi‘a. 1957.

Enbârî, Nüzhetü’l-elbâb fî tabakâti’l-Udebâ. thk. İbrahim es-Samirâî. Bağdat: Mektebetü’l-Ma‘ârif, 1959.

İbnu’l-Esîr, İkâfu’l-vakfi ve’l-ibtidâ fî kitabillah. thk. Muhyiddi Ramazan, Dımaşk: 1971.

İbnu’d-Dehhân, Kitâbu’l-fusûl fî’l-arabiyye, thk. Fâiz Fâris. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1988.

İbnu’n-Nedîm. el-Fihrist. Beyrut: Dâru’l-Ma‘arif, 1997.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. el-Mukaddme. Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1989.

İbn Hallikân, Ebü’l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî. Vefeyâtü’l-aʿyân ve enbâu ebnâi’z-zaman, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

Tehâvunî, Muhammed Ali. Keşşâfu İstilâhi’l-Fünûn. thk. Ali Dahrûc. Lübnan: Nâşirûn, 1997.

İbn Fâris, es-Sahabî fî fikhi'l-lüğa ve's-süneni'l-Arab fî kelâmihâ.thk. Ahmed es-Sakar. Matbaatü'l-Bâbî el-Halebî, ts.

Ebû Hayyân el-Endülüsî, et-Tezyîl ve't-tekmîl fî şerhi kitabi't-teshîl. Thk. Hasan Hindâvî. Suriye: Dâru'l-Kalem, 1997.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî. el-Beyân ve't-tebyîn. thk. Abdusselam Harun. Beyrut: Dâru'l-Ceyl.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî. el-Hayavân. thk. Abdusselam Harun. Kahire: Mektebetü'l-Bâbî el-Halebî, 1958.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Murtaza. Tabakâtü'n-nahviyyîn vel-lüğaviyyîn. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1984.

Zebîdî, Tâcu'l-arûs mi cevheri'l-kâmûs. thk. Küveyt: 2006.

Zeccâc, Ebû'l-Kâsım Muhammed Abdirrahman b. İshak. el-îzâh fî ileli'n-nahv. thk. Mâzın Mübarek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1979.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. Esâsü'l-belâğa. thk. thk. Muhammed Bâsil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmad ALHUSSEIN

الأسرار البلاغيّة في شعر ابن الفارض[1]

ملخّص البحث

يعدّ ابن الفارض شاعر الحبّ الإلهيّ المعروف في تاريخ الشّعر الصّوفيّ فهو من الشّعراء الّذين نالوا شهرة في العالم العربيّ والإسلاميّ، ولشعره مكانة كبيرة لما يمتاز به شعره عذوبة الكلمات، وجمال الأسلوب، وتمثّل لغة الشّعر عنده الوسيلة الّتي يعبّر بها عن تجربته الشّعريّة أيّا كان موضوعه، حاول من خلال إبداعه الشّعريّ أن يجمع بين الرّقة والعذوبة والغموض.

ويعتبر من الشّعراء الّذين لم يعمّروا سوى أربعة وخمسين عاماً، عاش في العصر الأيّوبيّ بين بيئتين هما مصر والحجاز، ففي البيئة الأولى عاش في كنف والديه، والبيئة الثّانية هي الحجاز وضواحيها، وهي أطول فترة في حياته ونظّم فيها تقريباً معظم شعره، وقد تكاملت في شعره كلّ الطّبائع الفنّيّة الّتي تميّز بها الشّعر الصّوفيّ الّذي يحمل بين طيّاته نفحات قرآنيّة. وقد انتهت إليه إمامة الحبّ الإلهيّ، وذلك لما قطعه من عمره في السّلوك إلى الله ـ سبحانه وتعالى ـ حتّى لقّب بسلطان العاشقين، وما أفاضت به قلبه وروحه بجمال الذّات الإلهيّة، وكمال الذّات العليّة.

الكلمات الدّالة: ابن الفارض، الشّعر الصّوفي، شاعر الحبّ الإلهيّ، سلطان العاشقين.

Rhetorical Secrets in Ibn Al-Farid Poetry

Research Summary

As one of the poets who achieved prominence in the Arab and Islamic world, Ibn al-Farid is considered the most well-known poet of divine love in the history of Sufi poetry. His poetry has a great place because of the attractive words and beautiful style that set it apart. He sees poetry as the mean through which he expresses his poetic experience, regardless of the subject. He tried to combine delicacy, sweetness, and mystery via his poetic creativity

Between Egypt and Al-Hijaz, he only lived fifty-four years in the Ayyubid era. He was raised by his parents in the first environment, and for the majority of his life—the longest period—he resided in Al-Hijaz and its environs, where he composed nearly all of his poems. His poetry incorporated all the artistic features that characterize Sufi poetry, which includes Qur'anic connotations. Due to his lifelong dedication to God - Glory be to Him - and the fact that his heart and soul overflowed with the beauty and perfection of the Divine Essence, the leadership of Divine Love ended with him and he was called the Sultan of Lovers.

Key words: Ibn al-Farid, Sufi Poetry, Poet of Divine Love, Sultan of Lovers.

المقدّمة

تعدّ المصادر التّاريخيّة الّتي تناولت سيرة حياته والتّرجمة له قليلة مقارنة بغيرها من المصادر التّاريخيّة الّتي تناولت حياة غيره من شعراء الصّوفيّة، لقد ترجم ابن خلّكان في وفيّات الأعيان عن حياة ابن الفارض ربّما تكون هي الحقيقيّة والأكثر

[1] ـ لقد اعتمدت في هذا البحث على الفصل الخامس من رسالتي الدّكتوره، وهي بعنوان: الرّمز في الشّعر الصّوفي، ابن الفارض نموذجاً.

دقّة لأنّهما عاشا في عصر واحد، قال هو: "أبو حفص وأبو القاسم عمر بن أبي الحسن علي بن المرشد بن علي، الحمويّ الأصل، المصريّ المولد والدّار والوفاة، المعروف بابن الفارض، المنعوت بالشّرف"[2].

الحياة الّتي عاشها ابن الفارض في عصر له قيمة هامّة من النّاحية التّاريخيّة، ففيه انتقلت مصر من الحكم الفاطميّ الشّيعيّ إلى الحكم الأيّوبيّ السنّيّ، فأعتنى الأيّوبيون بعلوم الدّين والتّصوّف، وهذا ما أثّر على حياة ابن الفارض، فتأثّر بهذه النّزعة الصّوفيّة الّتي كانت من أهم خصائص ذاك العصر، والمرحلة الثّانية من حياته أنّ ابن الفارض ترك مصر ورحل إلى الحجاز بناء على طلب أستاذه البقال وإشارته، وكانت هذه المرحلة مرحلة هامّة في حياته، وأنّه قضاها بالحجاز وفي أودية مكّة خمسة عشر عاماً سائحاً، منقطعاً عن النّاس، نراه يقول:

فَلِي بَعْدَ أوطَانِي سُكُونٌ إلى الفَلا وَبِالوَحْشِ أُنْسِي إذْ مِنَ الإنْسِ وحْشَتِي[3]

والمرحلة الثّالثة وهي آخر مرحلة من حياته الصّوفيّة الّتي توقّفت فيها رحلة الكشف، واللّوعة على ما فاتته الأيام والسّنين الّتي جمعته مع أحبّته في بلد الحجاز، قضى حياته في أرض الحجاز خمسة عشر عاماً، سائحاً في أرض مكّة وأطرافها، بعيداً عن النّاس وعن أهله وأقاربه، "وطالت مدّة مجاورته ـ مكّة ـ إلى خمسة عشر عاماً طوالاً، وهو يطوف المشاعر مبتهلاً إلى الله، متغنّياً بالحبّ الصّوفيّ الإلهيّ ناظماً أشعاره الرّائعة"[4]، وإلى ذلك يقول:

وَجَنّبَنِي حُبّيكِ وَصْلَ مُعاشِرِي وَحَبّبَنِي مَا عِشْتُ قَطْعَ عَشِيرَتِي

وَأبْعَدَنِي عَنْ أرْبُعِي بُعْدُ أرْبَعٍ شَبابِي وَعَقْلِي وارْتياحِي وَصِحّتِي

فَلي بَعْدَ أوْطاني سُكُونٌ إلى الفَلا وبالوَحْشِ أُنْسِي إذْ مِنَ الإنْسِ وَحْشَتِي[5]

وبعد خمسة عشر عاماً قضاها ابن الفارض متعبّداً زاهداً في أودية مكّة بالحجاز، يعود إلى القاهرة، وهو التّغيير الجوهريّ الّذي يثير في نفس ابن الفارض مشاعر الحسرة واللّوعة على ما فاته من أيّام مع أحبّته وأصحابه في الحجاز، ونلمس ذلك الإحساس بالحنين والشّوق إلى حاله الحجازيّ في قصائده الّتي نظّمها بعد عودته إلى مصر، ومنها قوله:

يَا أَهْلَ وِدّي هَلْ لِرَاحِي وَصْلِكُمْ طَمَعٌ فَيَنْعَمَ بَالُهُ اسْتِرْوَاحَا

مُذْ غِبْتُمُ عَنْ نَاظِرِي لِي أنّةٌ مَلَأتْ نَوَاحِي أَرْضِ مِصْرَ نُواحَا

وَإذَا ذَكَرْتُكُمُ أَمِيلُ كَأنّنِي مِنْ طِيْبِ ذِكْرِكُمُ سُقيتُ الرّاحَا[6]

لقد أحبّ ابن الفارض الجمال في كلّ صورة من الصّور الّتي رآها، لأنّ الجمال عنده شائعاً ومطلقاً، ولكنّ عظمة الله تتجلّى أكثر ما تتجلّى في الجمال الإنسانيّ، ولا سيّما جمال المرأة، ويرى أنّ الذّات الإلهيّة أصل الوجود، ثمّ انبثقت عنها الحقيقة المحمّديّة، وعن الحقيقة المحمّديّة صدرت الكائنات علوّاً وانحداراً، فالحقيقة المحمّديّة هي حلقة الوصل بين الحقّ والخلق، لقد ولدت تجربته الشّعريّة من الرّياضة الرّوحيّة، ومن رحم السّلوك الصّوفيّ، ومنهجه الّذي لا ينطلق من الحواس والعقل بل من الإلهام، لأنّ المعارف الرّوحيّة مطبوعة في العقل منذ الأزل.

---

2 ـ أبو العباس شمس الدين أحمد بن محمّد بن أبي بكر بن خلكان، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: إحسان عبّاس، دار صادر، بيروت، لبنان، ط 3، 1974 م، 454/3. إسماعيل بن محمّد أمين بن مير سليم الباباني البغدادي، هدية العارفين أسماء المؤلفين وآثار المصنفين، دار إحياء التراث العربي بيروت، لبنان، 2010 م، 1 / 417.

3 ـ مصطفى بن كمال الدين البكري، الضياء الشمسي على الفتح القدسي شرح ورد السحر للبكري، تحقيق: أحمد بن زيد المزيدي، مكتبة ناشرون، بيروت، لبنان، بدون تاريخ، 1 / 172.

4 ـ شوقي ضيف، تاريخ الأدب العربي، دار المعارف، مصر، ط 1، 1995 م، 5 / 49.

5 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، دار صادر، بيروت، لبنان، بدون تاريخ، 40.

6 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 124 – 125.

لم يُعرف لابن الفارض نتاج آخر في غير الشّعر من الأجناس الأدبيّة الأخرى، لقد أخلص ابن الفارض نفسه للشعر فحسب، وعليه انصبّ استشهاده، وكانت تجربته الشّعريّة نتاجاً مباشراً لتجربته الرّوحيّة، والمتأمّل لمسيرة تجربته الصّوفيّة في علاقتها بسيرة حياته، لقد رأى ابن الفارض في الكتابة الشّعريّة الوسيلة المثلى للإفصاح عن مكابداته وأشواقه وأسراره، الّتي شهد انفتاحاً على رؤى وتطلّعات فكريّة جديدة، لقد ترك لنا ديواناً صغيراً من الشّعر، في هذا الدّيوان تراثاً صوفيّاً من الدّرجة الأولى بأنّه أرقّ الدّواوين شعراً، وأنفسها درّاً، والرّمزيّة فيه غاية في البراعة وحُسن الإشارة، قال زكي مبارك: "شغل ابن الفارض بالشّعر نحو أربعين سنة، و ذلك أمد طويل، ولكنّ شعره بقيمة معانيه وليس بقيمة ألفاظه، فهو من حيث الدّيباجة والسّبك شاعر ضعيف، ولكنّه من حيث المعاني فحل من الفحول، لأنّه استطاع الجمع بين الحقيقة والخيال، فالحقيقة عند هذا الشّاعر هي الصّورة الرّوحيّة وأمّا الخيال فهو الصّورة الحسّيّة الّتي رمز بها إلى المعنويات"[7].

من الأسرار البلاغيّة في شعر ابن الفارض

الصّور البيانيّة الّتي أنتجها الشّاعر ابن الفارض في شعره لها أهمية من الإبداع وقيمة فنّيّة وروعة في الخيال،ومن تلك الأسرار البلاغيّة "البديع"، والبديع: "علم يعرف به الوجوه، والمزايا الّتي تزيد الكلام حسناً وطلاوة، وتكسوه بهاءً، ورونقاً، بعد مطابقته لمقتضى الحال مع وضوح دلالته على المراد لفظاً ومعنىً، وواضعه عبد الله بن المعتز العباسيّ المتوفى سنه 274 هجريّة"[8]. ويعرفه ابن خلدون بأنّه: "هو النّظر في تزيين الكلام وتحسينه بنوع من التّنميق، إمّا بسجع يفصله، أو تجنيس يشابه بين ألفاظه، أو ترصيع يقطع أوزانه، أو تورية عن المعنى المقصود بإيهام معنى أخفى منه، لاشتراك اللّفظ بينهما، أو طباق بالتّقابل بين الأضداد وأمثال ذلك"[9]، لقد نظّم ابن الفارض معظم أشعاره في الحبّ الإلهيّ، وقد نشأ نشأة دينيّة وقد كان أكثر الشّعراء تكلّفاً للبديع وولوعاً بالجناس والطّباق، وهي من أكثر المحسّنات وروداً وذكراً في شعر ابن الفارض، نذكر بعضاً من تلك الصّور:

1 ـ الطّباق

ما جاء في بعض قصائده الشّعريّة، قال:

صَارَ وَصْفُ الضُّرِّ ذَاتيّاً لَهُ عَنْ عَنَاءٍ وَالكَلامُ الحَيُّ لَيُّ[10]

لقد بالغ في الأمر وأراد بالمبالغة هنا ما لحقه الضّرر من كثرة المحبّة، فصوته لا يسمع ولا يفهم، فوصف ضرّه وهو صادر عن تعب وعناء، وصار ذاتيّاً له، فاستخدم الطّباق ليظهر حالته بين كلمتي "الحَيُّ" و "لَيُّ"، وتلك المبالغة لا تتأتي إلّا بإظهار الضّدين معاً، لأنّ التّناقض يظهر الفارق بين المتناقضين، ولهذا السّبب كان الطّباق له أكبر الأثر في الكشف عن تلك المبالغة. وتسكين "ليُّ" مع كونه بحسب العطف خبراً لـ"صارَ" لغة. قال ابن الفارض:

نَشَرَ الكَاشِحُ مَا كَانَ لَهُ طَاوِيَ الكَشْحِ قُبَيلَ النَّأْيِ طَيُّ[11]

الكاشح كناية عن الشّيطان القائم في نفس الإنسان، والّذي يأمره بالشّهوات، ولمّا حصل البعد أظهر ما كان يضمره من العداوة، وقد استخدم في البيت الطّباق بين "نَشَرَ" و "طَيُّ"، ووقّف بالسّكون لغة، وهو مصدر طاوي، وهو مفعول مطلق.

---

7 ـ زكي مبارك، التّصوف الإسلامي في الأدب والأخلاق، المكتبة العصرية، صيدا، لبنان، بدون تاريخ، 247.

8 ـ أحمد بن إبراهيم بن مصطفى الهاشمي، جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبديع، ضبط وتدقيق وتوثيق: يوسف الصميلي، المكتبة العصرية، بيروت، لبنان، بدون تاريخ، 1/ 298.

9 ـ ابن خلدون، عبد الرحمن، مقدمة ابن خلدون، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ط 9، 2006 م، 1066.

10 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 7.

11 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 8.

والطّباق هنا كشف عن تلك العداوة الحاصلة من الشّيطان فمن شأنه أن يأمر بالشّهوات، ولمّا كان البعد عنه صارت عداوة الشّيطان ظاهرة العيان بعدما كان يضمر ذلك له، والطّباق هنا كان سبباً في الكشف عن تلك العداوة.

وقال: عَجَبَاً فِي الحَرْبِ أُدْعَى بَاسِلاً وَلَهَا مُسْتَبْسِلاً في الحُبِّ كَيْ[12]

إنّه يتعجّب من نفسه كيف يكون شجاعاً في المعركة، وضعيفاً وجباناً في محبّة هذه المحبوبة، ولا يقوى على ملاقاتها، مبيّناً لنا المفارقة فاستعمل في البيت الطّباق بين "بَاسِلاً" مفعول به، أي الشّجاع، و "كَيْ" أي الضّعيف والجبان، وأصله كيّء، فقلبت الهمزة وأدغمت في الياء للتخفيف. وقد كان للطباق دور في الكشف عن حالتين مختلفتين حالة الشباب، والكهولة، واستطاع الشّاعر من خلال الطّباق أن يظهر تلك المفارقة بين الحالتين الّتي لولا الطّباق ما استطاع أن يكشف عن ذلك، فانظر كيف أنّ الطّباق أظهر تلك المفارقة العجيبة.

وقال: أَيُّ شيء مُبْرِدٌ حَرّاً شَوَى لِلْشّوَى حَشْوَ حَشَايَ أيُّ شَيْ[13]

الحرّ: كناية عن حرقة الباطن، والبرد هو طلب المعرفة واليقين، قصد بالحرّ في البيت حرارة الرّوح، فيطلب شيئاً يبرّد الحرارة الّتي شوت أحشاءه، من خلال استخدامه الطّباق ميّز بين "البرودة" و "الحرارة". وقد جمع الشّاعر بين مضادين " الحرّ" و "البرد" ليدلّ هذا التّضاد على ما تعانيه روحه في طلب المعرفة واليقين بالله عزّ وجلّ، فروحه لا تهنأ إلّا بمعرفة الله والقرب منه، والطّباق في البيت كان كاشفاً عن حرقة الشّاعر، وألم روحه للوصول إلى اليقين بالله عزّ وجلّ، وهذا هو سرّ الاعتماد على الطّباق ليكشف عن هذه المعاني الفياضة.

قال ابن الفارض:

قُلْتُ رُوحِي إنْ تَرَيْ بَسْطَكِ فِي قَبْضِهَا عِشْتُ فَرَأيِي أَنْ تَرَيْ[14]

قلتُ للمحبوبة إذا كان بسطكِ في قبض روحي هو الصّواب، فليكن هذا القبض سبباً للوصال، فاستخدم ذلك في البيت إيهام الطّباق بين "البَسط" و "القَبض"، وما أجمل هذا الطّباق الّذي جمع بين المتضادين البسط، والقبض، فقد جعل الشّاعر في قبض محبوبته بسطاً له، وزيادة في عشقه لها، فالقبض منها هو بسط في حبّه لها، فقد استطاع الشّاعر أن يجعل من الضّدّ وهو القبض بسطاً له في هيامه بها، فانظر كيف كان للطباق أثر في كشف مكنون الشّاعر تجاه محبوبه.

قال ابن الفارض:

إنْ تَكُنْ عَبْدَاً لَهَا حَقّاً تَعُدْ خَيْرَ حُرٍّ لَمْ يَشُبْ دَعْوَاهُ لَيْ[15]

إذا خلصت العبوديّة لله صار الإنسان حرّاً، وصار العيش حلواً بعد المرارة، فأظهر تلك الصّورة في البيت من خلال الطّباق بين كلمتي "عَبْدَاً" و "حُرٍّ"، وفرّق بين العبوديّة، والحريّة، فبين الكلمتين طباق، وقد كان للطباق أثر في البيت في الكشف عن بيان حقيقة العبوديّة، فالعبوديّة الحقيقيّة هي ما كانت في إخلاص العبادة لله ـ عزّ وجلّ ـ، وخلاف ذلك فهي عبوديّة مقنّعة محوطة بالذلّ، والعصيان، وقد استطاع الشّاعر أن يفرّق بين المعنيين من خلال استخدامه للطباق الّذي كان كاشفاً عن بيان تلك الحقيقة.

قال ابن الفارض:

فَالْقَضَا مَا بَيْنَ سُخْطِي وَالرِّضَا مَنْ لَهُ أُقْصِ قَضَى أَوْ أُدْنِ حَيْ[16]

---

12 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 10.
13 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 10.
14 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 18.
15 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 17.
16 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 17.

بيّن الشاعر في البيت من خلال استعماله الطّباق بين كلمتي "السّخط" و "الرّضا"، وكذلك الطّباق بين كلمتي "أُقْصِ" أي الابعاد وهو فعل الشّرط، و "أُدْنِ" أي التّقريب، وكذلك الطّباق بين معنى الموت المفهوم من كلمة "قَضَى" و "حَيٌّ". والطّباق أظهر لنا الفارق الكبير بين الحالين، فالرّضا، والإدناء دليل على القرب من الحضرة الإلهيّة، والسّخط، والإقصاء دليل على البعد عن الحضرة الإلهيّة، فما أبعد الحالين، حال القرب، وحال البعد، ولهذا بيّن الشّاعر في نهاية البيت أنّ الفرق بين الحالين كالفرق بين الحيّ، والميّت، وبالتّالي فإنّ كلّ مَن يبتعد عن شهود الحضرة الإلهيّة، فهو هالك في روحانيّته وإنسانيّته، و كلّ مَن يقترب من الحضرة فهو حيّ يتجلّى في حياته الأزليّة.

قال ابن الفارض:

فاجْمَعُوا لي هِمَماً إن فَرّقَ الدَّهرُ شَمْلِي بِالأُلَى بَانُوا قُضَيُّ[17]

والشّاعر نراه بدأ البيت بالأمر طالباً من أحبابه أن يجمعوا هممهم؛ لتعود المحبّة الّتي كانت بينهم، والّتي كان الدّهر سبباً في تفريقها، وهي كناية عن حقائق الأسماء الإلهيّة، فالطّباق بين "الجمع" و "التّفريق" قد أبان عن حالين متناقضين حالة الحبّ الّتي كانت سائدة بينهم، والّتي فرّقها الدّهر، وحالة الشّتات الّتي يعيشها الشّاعر الآن بسبب الدّهر وما أحدثه بينهم من فرقة، فالطّباق من خلال جمعه بين هاتين اللّفظتين المتناقضتين كشف عن تلك الحالة السّائدة بين الشّاعر وأحبته، وكشف لنا عن أمنية الشّاعر وشغفه في إعادة ما كان بين الشّاعر وأحبّته من الودّ، والحبّ.

قال ابن الفارض:

مُهَيْمِنَةٌ بالرَّوضِ لَدْنٌ رِداؤُها بِها مَرَضٌ مِنْ شَأْنِهِ بُرْءُ عِلَّتِي[18]

المهيمنة: وصف للصبا وهو كناية عن الرّوح، ويعني الكلام النّفسانيّ الخفيّ، و رِداؤُها: أي ثوبها وقصد بها النّفس، والنّفس هي الّتي تدركها الموت، والرّوح هي من أمر الله، فالسّالك إذا عرف روحه صح من مرضه وشفي، ويعني بها مرض الغفلة والجهل، فجعل الشّاعر البرء ناشئاً من المرض وهذا ما أظهره في البيت من خلال استخدامه الطّباق بين "المرض" و "البرء"، والشّاعر يقصد من المرض هنا مرض الغفلة عن المحبوب، والبرء بمعنى صحّة الرّوح بالعشق الإلهيّ، وقد جمع الشّاعر بين مرض الغفلة، وعودة الرّوح؛ وقد كشف الطّباق من خلال الجمع بين هاتين الكلمتين عن حال الشّاعر في حالتي القرب، والبعد، ففي قربه من محبوبه تكون الرّوح في تمام شفائها، وفي حالة البعد يكون بسبب ما أصابه من غفلة.

2 ـ المقابلة

في اصطلاح البلاغيين: المقابلة "أن يؤتَى بمعنيين متوافقين أو معانٍ متوافقة، ثمّ يؤتى بما يقابلها على التّرتيب"[19]، كما في قوله الله تعالى: { فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيراً }[20]. وذكر الهاشميّ في كتابه أنّ المقابلة: "هي أن يؤتى بمعنيين متوافقين أو معانٍ متوافقة، ثمّ يؤتى بما يقابل ذلك على التّرتيب"[21]، كقوله تعالى { وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ }[22]. كما قال ابن الفارض:

مُمَنَّعةٌ خَلْعُ العِذَارِ نِقَابُها مُسرْبَلَةٌ بُرْدَيْنِ قلبي ومُهجَتي[23]

17 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 20.
18 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 33.
19 ـ الخطيب القزويني محمّد بن عبد الرحمن جلال الدين، الإيضاح في علوم البلاغة، تحقيق: إبراهيم شمس الدين، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ط 1، 2003 م، 259.
20 ـ سورة التوبة، آية 82.
21 ـ أحمد الهاشمي، جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبديع، 1 / 304.
22 ـ سورة الأعراف، آية 157.
23 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 33.

المراد بخلع العذار، أي عدم المبالاة، وكلّ متهتّك لا يبالي بما يظهر منه، والحقّ متصرّف به في باطنه وظاهره، فالحقيقة لابسة صورة قلبه الرّوحانيّ، وهذه الحقيقة هي صورة عقله النّورانيّ، والمهجة أيضاً لابسة صورة قلبه الجسمانيّ، وقصد بـ"قلبي"، القوّة الرّوحانيّة الرّبّانية، و"المهجة" القلب، أظهر لنا الفكرة في البيت من خلال المقابلة بين كلمتي "الخلع" و"التّنقيب"، ويفهم ذلك من كلمة النّقاب الّذي تنتقب به المرأة.

قال ابن الفارض:

وَكانَتْ مَوَاثِيقُ الإخاءِ أَخِيّةً فَلَمَّا تَفَرّقْنَا عَقَدْتُ وحَلَّتِ[24]

كانت عهود أحبّتي ثابتة مع المحبوبة بحلقة القلب، فلمّا تفرّقنا ربطتُ تلك المواثيق والعهود، لكنّها حلّت ذلك الرّبط، فبعدت المناسبة بيني وبينها، وأظهر ذلك في البيت من خلال المقابلة بين "العقد" و "الحلّ".

قال ابن الفارض:

مِنِّي لَهُ ذُلُّ الخُضُوعِ وَمِنْهُ لِي عِزُّ الْمَنُوعِ وَقُوَّةُ المُسْتَضْعِفِ[25]

يبيّن في البيت وضع حاله عندما غلب عليه الهوى بأنّه ذلّ نفسه لحبيبه، وهو عزّ صفته لي، وقوي عليّ عزمه كقوة المُتضعف خصمه، لهذا السّبب استعمل في البيت المقابلة بين كلمتي "ذُلُّ الخُضُوعِ" و "عِزُّ الْمَنُوعِ"، وأيضاً بين كلمتي "مِنِّي" و "لَهُ"، وأيضاً بين "لَهُ" و "لِي".

قال ابن الفارض

فَبِإقْدَام رَغْبَةٍ حِينَ يَغْشا كَ بِإحْجامِ رَهْبَةٍ يَخْشَاكَا[26]

يُقدم عليك العبد محبّة لك ورغبة منه لزيارتك، ولكنّه يمتنع عن شهودك خوفاً وتنزيهاً لجنابك، باعتبار معنى التزامي لأنّه يلزم من زيارته لك اختباراً منه أن يكون آمناً منك، كما يلزم من خوفه منك أن لا يزورك بل يبعد عنك. وقد استخدم الفكرة في البيت من خلال المقابلة كدليل بين كلمتي "إقْدَام" و "إحْجامِ". وأيضاً بين كلمتي "يَغْشاكَ" و "يَخْشَاكَ"، وأيضاً بين كلمتي "رَغْبَةٍ" و "رَهْبَةٍ".

قال ابن الفارض :

أَهْلُ بَدْرٍ رَكْبٌ سَرَيْتَ بِلَيْلٍ فِيْهِ بَلْ سَارَ فِي نَهَار ضِيَاكَا[27]

الرّكب هم أهل بدر، وكنى بلفظة أهل بدر العارفين من أهل الله الّذين ظهر لهم نور الوجود الحقّ، وساروا في نهار ضياك، وأنت البدر والشّمس، وفي البيت المقابلة بين كلمتي " لَيْل" و "نَهَار"، وأيضاً المقابلة بين كلمتي "سرى" بمعنى السّير ليلاً، و "سار" بمعنى السّير في النّهار.

قال ابن الفارض:

أَمْ تِلكَ لَيْلَى العَامريّةُ أسْفَرَتْ لَيْلاً، فَصَيَّرَتِ المَسَاءَ صَبَاحَا[28]

"ليلى العامريّة" كناية عن المحبوبة الحقيقيّة، فكلّ ما في الكون من نور، هو من نور الوجود الحقّ، وليلى معرفة، غلب نورها على كلّ الأنوار، فتحوّل الظّلام إلى نور، واللّيل إلى نهار والشّاعر إلى مدى تعلّقه بمحبوبه في كلّ الأوقات والأحيان، لذا استعمل في البيت المقابلة بين كلمتي "المساء" و "الصّباح".

---

24 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 33.
25 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 153.
26 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 157.
27 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 160.
28 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 123.

قال ابن الفارض:

وَإنْ ضَلَلْتُ بِلَيْلٍ مِنْ ذَوَائِبِهِ أهْدَى لِعَيْنِي الهُدَى صُبْحٌ مِنْ البَلَجِ[29]

لقد استخدم الشّاعر الذّوائب دليل على السّواد، أي أنّ نور وجهه يستغنى عن السّراج في اللّيالي الحالكة، والمعنى وجوده الحقّ في عالم الأكوان، وأنّ صبح بلجه ينير لي دربي ويهدي لي الهداية إن حصل لي ضلال، والصّبح كناية عن ابتداء النّور الإلهيّ الحقّ في النّفس البشريّة، لذا أظهر الصّورة والفكرة في البيت من خلال المقابلة بين "الضّلال" و"الهدى"، وأيضاً بين "اللّيل" و"الصّبح".

3 ـ الجناس

الجناس من فنون البديع اللّفظيّة، الجناس: "تشابه اللّفظين في النّطق واختلافهما في المعنى، وهذان اللّفظان المتشابهان نطقاً المختلفان معنى يسمّيان ركني الجناس، كما قال ابن الفارض :

مُسْبِلاً لِلْنَّأْيِ طَرْفاً جَادَ إنْ ضَنّ نَوءُ الطَّرْفِ إذْ يَسْقُطُ خَيْ[30]

في البيت مبالغة، لأنّ الشّاعر ذكر بأنّ عيونه سكبت الدّمع عندما بخل نوء النّجم بالمطر عند سقوطه، أي أنّ عيون قلب المحبّ فاضت بمياه الحياة على نفوس الغافلين عندما بخلت كواكب أرواحهم بالفيض الإلهيّ على أراضي نفوسهم، ففي البيت جناس التّام بين "طَرْفَ" و "الطَّرْفِ".

قال ابن الفارض:

فَهَبُوا عَيْنيّ مَا أَجْدَى البُكَا عَيْنَ مَاءٍ فَهْيَ إحْدَى مُنْيَتَيْ[31]

لقد فرّق بين دمع الفرح ودمع الحزن، فإنّ دمعه قد نفذ من كثرة البكاء، فأمنيته هي عين الماء ليبكي بها، لأنّ الماء سرّ الحياة، أظهر تلك الصّورة في البيت من خلال استعماله الجناس التّام بين "عَيْنيّ" و "عَيْنَ" فزادت الأولى على الثّانية بزيادة علامة التّثنية، وأيضاً في البيت الجناس المحرّف بين " أَجْدَى" و "إحْدَى".

قال ابن الفارض:

وَاَشْدُ باسْمِ اللَّاءِ خَيْمَنَ كَذَا عَنْ كُدَا وَاَعْنَ بِمَا أَحْوِيْهِ حَيْ[32]

يخاطب أخاه ويقول له ترنّم باسم الأحبّة السّاكنين في كُدا، وكُدا: كناية عن الحضرة الرّبانيّة، وخيمنّ: كناية عن القاطنين تحت أستار الكعبة، وهذا دليل على تجلّي محبوبه، وعشقه للأماكن المقدّسة الّتي توصله وتقرّبه إلى الحضرة الرّبّانيّة وزاد الصّورة وضوحاً من خلال استعماله في البيت جناس التّصحيف بين الكلمتين التّاليتين "كَذَا" كناية عن الظّرف، و"كُدَا"، اسم جبل بمكّة، والجناس النّاقص بين "عَنْ" و "اَعْنَ"، وجناس الاشتقاق بين "أَحْوِيْهِ" و "حَيْ".

قال ابن الفارض:

نِعْمَ مَا زَمْزَمَ شَادٍ مُحْسِنٌ بِحِسَانٍ تَخِذُوا زَمْزَمَ جَيْ[33]

لقد اتّخذ الشّادي ومَن اتّبعه وادي زمزم مكاناً لنفسهم، فإنّ زمزمته له دوي مسموع، والزَّمزمة: سماع صوته لدى العارفين، والشّادي: كناية عن المؤمن الدّاعي إلى الله تعالى، والحسان: كناية عن المقيمين بمكّة. وبئر زمزم: كناية عن القلب

29 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 145.
30 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 8.
31 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 12.
32 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 12.
33 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 12.

المحمّديّ، وماؤه: ماء العلوم الرّبانيّة. وزاد المعنى وضوحاً في البيت من خلال استعماله جناس التّام بين كلمتي "زَمْزَمَ" وهو فعل ويعني الصّوت البعيد، و "زَمْزَمَ" الّذي هو بئر عند الكعبة، وجناس الاشتقاق بين كلمتي "مُحْسِنٌ" و "حِسَانٍ".

قال ابن الفارض:

وَأرَى مِنْ رِيحِهِ الرَّاحَ انْتَشَتْ وَلَهُ مِنْ وَلَهٍ يَعْنُو الأُرَيُّ[34]

الرّيح: الرّائحة. الرّاح: الخمرة. انتشت: دبّت فيها النّشوة. الأري: أي العسل. اعلم أنّ الخمر اكتسب نشوة السّكر من رائحة الحبيب، والعسل اكتسب منه الحلاوة، فهو متحيّر فيه خاضع له بلا ارتياب، فالشّاعر أكثر من الجناس في البيت لوصف الحالة، جناس شبه الاشتقاق بين كلمتي "رِيحِهِ" و "الرَّاحَ"، و في البيت أيضاً الجناس الملفّق بين "وَلَهْ" و"وَلَهٍ"، والجناس بين "أرَى" و "الأُرَيُّ".

قال ابن الفارض:

شَامَ مَنْ سَامَ بِطَرْفٍ سَاهِرٍ طَيْفَكِ الصُّبْحَ بِأَلْحَاظٍ عُمَيُّ[35]

نظر الصّبح بعيون رجل أعمى فلا يرى صبح الظّهور، ولا يفرّق بين النّور والظّلمة، وكذلك كلّ مَن أراد أن يشاهد طيف خيالك بطرف ساهر فإنّه لا يحصل من طلبه على شيء، في البيت أغراب لأنّه جعل تفتيح العين في السّهر سبباً لعدم رؤية الطّيف، وزاد من وضوح الصّورة في البيت من خلال جناس التّصفيح بين " شَامَ " و "سَامَ"، وجناس لاحق بين "طَرْفٍ" و "طَيْفَ". وفي البيت التّشبيه البليغ لأنّه حكم أنّ الّذي طلب طيف الحبيب بطرف ساهر هو الّذي نظر الصّبح بطرف رجل أعمى.

قال ابن الفارض:

وَمَتَى مَا سِرَّ نَجْدٍ عَبَرَتْ عَبّرَتْ عَنْ سِرِّ مَيٍّ وأُمَيُّ[36]

متى دخلت أرواح الصّبا مناطق نجد أظهرت فيها الرّوائح المسكيّة الطّيّبة من سرّ الأحبّة، وأخبرت عن أسرار ميّة وأميّة، وهما كناية عن الذّات الإلهيّة والأسماء الإلهيّة، أظهر الصّورة في البيت من خلال الجناس التّام بين "عَبَرَتْ" و"عَبّرَتْ" وأيضاً الجناس بين "سِرَّ" و "سِرِّ"، وأيضاً الجناس النّاقص بين "مَيٍّ" ترخيم ميّة، والمراد بها مطلق الحبيبة، و بين "أُمَيُّ" ترخيم أميّة.

قال ابن الفارض:

وَاجِداً مُنْذُ جَفَا بُرْقُعُهَا نَاظِرِي مِنْ قَلْبِهِ فِي القَلْبِ كَيُّ[37]

البرقع منعني من مشاهدة وجه المحبوبة، وكأنّه عقرب لدغ قلبي، والبُرقع ما تستر به النّساء وجوههنّ، وقصد بالبرقع الإنسان الكامل، وشبّهه بالغطاء على وجه الحقّ، وربّما قصد به شيخه، وقصد بكلمة "مِنْ قَلْبِهِ" أي قلب كلمة "بُرقع" فتصبح عقرب، وفي البيت جناس بين "قَلْبِهِ" و "القَلْبِ". وأيضاً الجناس المقلوب بين كلمتي "بُرْقُعُ" و "عَقْرَب"، وما دلّ على ذلك كلمة "كيّ" وهو مصدر كوته أي لدغته العقرب.

قال ابن الفارض:

حَيْرَتِي بَيْنَ قَضَاءٍ جِيْرَتِي مِنْ وَرَائِي وَهَوَى بَيْنَ يَدَيُّ[38]

---

34 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 13.
35 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 19.
36 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 21.
37 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 22.
38 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 25.

في هذا البيت كأنّ الشّاعر يتكلّم لجيرته بأنّه متحيّر قد وقع بين أمرين وهما القضاء الإلهيّ والهوى. والفكرة واضحة في البيت من خلال الجناس المصحّف بين "حَيْرَتِي" و "جِيْرَتِي". فحيرته ناتجة عن أمرين، هما القضاء الإلهيّ أولاً وهو من ورائه، والهوى النّفسانيّ ثانياً وهو الّذي بين يديه، ولايمكن ردّه إلّا بأمر الله. و"جيْرَته" كناية عن العارفين، وهم أهل طريق الله سبحانه وتعالى.

قال ابن الفارض:

وَتَاللَّهِ لَمْ أختَرْ مَذَمّةَ غَدْرِهَا وَفَاء وَإنْ فَاءَتْ إلى خَتْرِ ذِمَّتِي[39]

أقسم بالله لقد تركت مذمّة غدرها وفاءً لعهدها، فالمحبّ الحقيقيّ لا يغدر بالعهد حتّى ولو نقضت المحبوبة العهد، وفي البيت جناس شبه الاشتقاق بين "أختَر" و "خَتْرِ"، وأيضاً جناس شبه الاشتقاق بين " وَفَاء" و " فَاءَتْ"، وأيضاً جناس شبه الاشتقاق بين " مَذَمّةَ" و "ذمّة".

قال ابن الفارض:

سَقَى بالصَّفَا الرَّبْعِيُّ رَبْعَاً بِهِ الصَّفَا وَجَادَ بأَجْيَادِ ثَرَى مِنْهُ ثَرْوَتِي[40]

لقد سقى مطر الرّبيع ربعاً، فحصل لي الغنى، وقصد به التّجلّيات الإلهيّة، وكنى الشّاعر بقوله "ربعاً" قلب العارف، و"الرّبعيّ" كناية عن العلوم الإلهيّة، وفي البيت الجناس التّام بين كلمتي "الصَّفَا" وهو من مشاعر مكّة، و"الصَّفَا"، بمعنى ضدّ الكدر، وجناس الاشتقاق بين كلمتي " الرَّبْعِيُّ" وهو مطر ينزل في فصل الرّبيع، و" رَبْعَاً" أي السّكن والموضع، وأيضاً جناس الاشتقاق بين كلمتي " ثَرَى" بمعنى التّراب، وقصد به الحقيقة النّورانيّة المحمّديّة، و"ثَرْوة" بمعنى الغنى.

قال ابن الفارض:

أَمْ تِلكَ لَيْلَى العَامريّةُ أسْفَرَتْ لَيْلاً، فَصَيَّرَتِ المَسَاءَ صَبَاحَا[41]

كلّ ما في الكون هو من نور الوجود الحقّ، و"ليلى العامريّة" كناية عن المحبوبة الحقيقيّة، والشّاعر يقصد انكشاف النّور الحقيقيّ عن ظلمة الأكوان، فاستخدم الجناس بين كلمتي "ليلى" و"ليل"، فينقلب اللّيل إلى نهار، وليلى معرفة، غلب نورها على كلّ الأنوار، فتحوّل الظّلام إلى نور، واللّيل إلى نهار.

قال ابن الفارض:

هَلْ نَارُ لَيْلَى بَدَتْ لَيْلاً بذِي سَلَمِ أَمْ بَارقٌ لَاح فِي الزَّورَاءِ فَالْعَلَمِ[42]

المحبّون الهائمون ينطقون بأسرارهم عندما تظهر لهم بوارق المحبّة عند مشاهدة الحبيب، يسأل الشّاعر هل ظهر لعيني نار ليلى في ذي سلم، أم بارق في الزّوراء ظهر، فنار ليلى كناية عن ظهور الوجود الحقّ، وهو دليل على نار حبّها، وقصد بليل أي انكشاف الظّلمة عن عالم الأكوان، وذي سلم كناية عن القلب، والبارق كناية عن سحاب روحاني، والزّوراء مدينة في العراق وقصد بها مكان الأقطاب، وهنا الشّاعر مندهش لهذا السّبب استخدم الجناس التّام بين كلمتي "ليلى" و "ليلاً".

4 ـ الكناية

39 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 42.
40 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 43.
41 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 123.
42 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 128.

والكناية في اصطلاح أهل البلاغة: "لفظ أطلق وأريد به لازم معناه، مع جواز إرادة ذلك المعنى"[43]، أي المعنى الحقيقيّ للفظ الكناية. والجرجانيّ يقول: "هي أن يريد المتكلم إثبات معنى من المعاني فلا يذكره باللّفظ الموضوع له في اللّغة، ولكن يجيء إلى معنى تاليه وردفه في الوجود، فيومئ به إليه ويجعله دليلاً عليه"[44]. كما قال ابن الفارض:

سِرُّكُمْ عِنْدِيَ مَا أعْلَنَهُ غَيْرُ دَمْعٍ عَنْدَمِيٍّ عَنْ دُمَيٌّ[45]

الّذي كشف سرّ المحبّة الحقيقيّة هو الدّمع العَندميّ، و"العَندميّ" نسبة إلى العندم، وهو نبت أحمر اللّون، وهو صفة للدمع، وفي البيت كناية فكأنّ روحه دمع أحمر اللّون يسيل من تلك العين. وسرّ الكناية في البيت هي كشفها عن محبّة الشّاعر، فالكناية بيّنت أنّ روح الشّاعر قد ذابت في الحبّ الإلهيّ حتّى إنّ روحه قد صارت كالدّمع الأحمر، فأنّ الشّاعر قد صار جسمه كأنّه عضو واحد وهو العين، ودموع العين قد كشفت عن سرّ المحبّة.

قال ابن الفارض:

عِبْرَةٌ فَيْضُ جُفُونِي عَبْرَةً بِيَ أنْ تَجْرِيَ أسْعَى وَاشِيَيٌّ[46]

عِبْرَةٌ فَيْضُ: أي سيلان دموعي عَبرة، والفيض: كثرة الدّمع، وهنا كناية عن ظهوره من عين الوجود، فقد كنى ابن الفارض بقوله "عِبْرَةٌ فَيْضُ" عن كثرة الدّمع، وهي كناية عن صفة؛ والكناية في البيت كشفت عن حالة الحزن الشّديدة، واللّوعة الّتي ألمّت بالشّاعر، وقد كان للكناية أثر في الكشف عن تلك الحالة، وعن ظهوره من عين الوجود.

قال ابن الفارض :

ذَابَ قَلْبِي فَأْذَنْ لَهُ يَتَمَنَّا كَ وَفِيْهِ بَقِيّةٌ لِرَجَاكَا[47]

"ذَابَ قَلْبِي" كناية عن شدّة الشّوق، وأنّ قلبه قارب الفناء، والقلب كناية عمّا ينفخ فيه من الرّوح، وهو من أمر الله، وفي البيت تعبير بالتّمنّي، وهو دليل إلى بُعد الطّلب، ولا يتمنّاه إلّا بإذن، وفي البيت مبالغة، والكناية في البيت عن صفة شدة الشّوق، وقد كان للكناية أبلغ الأثر في بيان ما ألمّ بالشّاعر من الشّوق، والحنين، وفي تعبيره بقوله "ذاب" إشارة إلى فنائه، وأنّه لم يعد له وجود في عالم الأحياء إلّا بقية باقية فيه هي الّتي مكنته من الرّجاء في محبوبه، وإن ظنّ الشّاعر أنّ رجاءه في محبوبه قد صار من المستحيلات الّتي يتمنّاها المرء مع يقينه بعدم تحقق ذلك، وقد أشار إلى ذلك بقوله "يتمناك" حيث التّمني لا يكون إلّا فيما لا يتحقق وقوعه لاستحالته، أو لكونه بعيد المنال.

قال ابن الفارض:

وَاهَاً إلى مَاءِ العُذَيْبِ وَكَيْفَ لِي بِحَشَايَ لَو يُطْفَا بِبَرْدِ زُلَالِهِ[48]

ونرى ابن الفارض ــ رحمه الله ــ يكني في البيت السّابق في قوله "ماء العذيب" عن وجود الحقّ من قبيل الكناية عن صفة، فالشّاعر في حالة من التّلهّف، والشّوق للنهل من هذا الماء، ونرى الشّاعر في مطلع البيت يكشف عمّا ألمّ به من الحسرة، وشدّة الألم في قوله "واها" الّتي كشف الشّاعر من خلالها عن شدّة تلهفه، وشدّة اشتياقه إلى أن ينهل من هذا الماء، وقد كشفت الكناية عن مراد الشّاعر، فشوقه، وتلهفه نابع لرغبته أن يكون بجوار الحقّ. وماء العذيب كناية عن وجود الحقّ.

قال ابن الفارض:

---

43 ــ عبد العزيز عتيق، علم البيان، دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، 1982 م، 203.

44 ــ الجرجاني، أبو بكر عبد القاهر بن عبدالرحمن بن محمّد، دلائل الإعجاز في علم المعاني، تحقيق: محمود محمّد شاكر أبو فهر، طبعة المدني بالقاهرة، دار المدني بجدة، ط 3، 1992م، 66.

45 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 19.

46 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 19.

47 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 157

48 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 127

أَوَمِيضُ بَرْقٍ بِالأُبَيْرِقِ لاَحَا أمْ فِي رُبَى نَجْدٍ أرَى مِصْبَاحَا[49]

ونرى الشّاعر استخدم في البيت عدّة كنايات، وقد صدر بيته بالاستفهام الإنكاري عن ظهور البرق، واللّمعان، وجاءت الكناية؛ لتكشف عن ظهور الوجود الحقّ حيث نراه يكني بالبرق عن النّور، وبالأبيرق عن الأجسام، وبالوميض عن الرّوح، وبالمصباح عن أمر الله في كونه، وأنت ترى هنا تلك الكنايات المتعدّدة في بيت واحد قد كشف من خلالها الشّاعر عن حقيقة الوجود، وأنّ الرّوح الّتي بثها الله ــ عزّ و جلّ ــ في تلك الأجسام ما كانت لتحيا دون بث الرّوح فيه.

قال ابن الفارض:

أَنَشْرُ خُزَامَى فَاحَ أمْ عَرْفُ حَاجِرٍ بِأُمِّ القُرَى أمْ عِطْرُ عَزَّةَ ضَائِعُ[50]

في البداية يستفسر الشّاعر عن رائحة الطّيب الّتي فاحت، ويضعنا أمام عدّة احتمالات، "الخزامى" كناية عن تجلّي الوجود الحقّ على الكون، و "عرف حاجر" كناية عن الرّائحة المنتشرة في الأكوان، و "أم القرى" ، وهي مكّة المكرّمة، كناية عن قلب العارف في الوجود الرّبّانيّ الحقّ، و"عزّة" كناية عن المحبوبة الحقيقيّة، ورمز بها عن الله سبحانه وتعالى.

5 ــ التّشبيه

التّشبيه أحد أعمدة الصّورة في النّص، فالتّشبيه: "الدّلالة على مشاركة أمر لآخر في معنًى، والمراد بالتّشبيه ههنا ما لم يكن على وجه الاستعارة التّحقيقيّة، ولا الاستعارة بالكناية، ولا التّجريد، فدخل فيه ما يسمى تشبيهاً بلا خلاف، وهو ما ذُكرت فيه أداة التّشبيه،". لقد كان لابن الفارض دقّة في التّشبيهات والصّور ومن ذلك: قال ابن الفارض:

شَامَ مَنْ سَامَ بِطَرْفٍ سَاهِرٍ طَيْفَكِ الصُّبْحَ بِأَلْحَاظٍ عُمَيْ[51]

في البيت نوعاً من الإغراب، شبّه الشّاعر تفتيح العين النّاتج عن السّهر والّذي سبّب له عدم رؤية الطّيف بعمى العين وهو العمى الحقيقيّ؛ ووجه الشّبه في كليهما أنّ كلاً منهما ينشأ عنهما عدم الرّؤية، وفي البيت تشبيه شبّه وجهها بالصّبح عندما قال" شام طيفَكِ". وفي البيت التّشبيه البليغ، لأنّ الّذي طلب طيف الحبيب بطرف ساهر هو الّذي نظر الصّبح بطرف رجل أعمى، ومن أسرار التّشبيه في البيت هنا أنّه أشار إلى معاناة الشّاعر، وكشف عن معاناة عينه في كثرة السّهر حتّى أضحت كالعمى الحقيقيّ الّذي يعانيه من فقد بصره، وتلك المعاناة في سهر الشّاعر ما كنا ندرك حجمها إلّا من خلال هذا التّشبيه الّذي صورها لنا في صورة الأعمى الحقيقيّ الّذي لم يعد يرى الأشياء.

قال ابن الفارض:

سَيْفاً تَسِلُّ على الفُؤادِ جُفُونُهُ وَأرَى الفُتُورَ لَهُ بِها شَحَّاذَا[52]

الجفون وهي غطاء العيون، وهي كناية عن الوحدة الإلهيّة في الأشياء الموجودة والمحسوسة، الفتور: أي الضّعف في الجفون، الشّحّاذ من شحذ السّيف، أي سنّه، أي أرى الفتور يشحذ السّيف، حال كونه في جفونه، أي جعل السّيف قاطعاً، ففيه إغراب، لأنّ العين لها تأثير على القلب، والقلب موضع المعرفة الإلهيّة، وكنى عن العين بالسّيف لقطعها آثار جميع الأغيار، فالسّيف هنا استعارة تحقيقيّة، والجفون إيهام لإرادة المعنى البعيد، والجمع بين السّيف والجفون إيهام التّناسب.

قال ابن الفارض:

كَيْفَ أسْلُو وَمُقْلَتِي كُلَّمَا لاَ حَ بُـرَيْقٌ تَـلَقَّتْ لِلِقَـاكَا[53]

---

49 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 123.
50 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 166.
51 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 19.
52 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 27.
53 ــ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 158.

في البيت يؤكّد أحزانه وأشجانه، واستعمل كلمة "كيف" الاستفهاميّة الّتي جاءت بمعنى النّفي، أي: لا أسلو، أي كيف أسلو محبّتك وهواك، وأنّ أحشائي تعشقك، وكلّما لاح لعيني بريق تلفّت إليه محبّةً لأجلك، والدّليل على ذلك أنّه استعمل كلمة " بُرَيْقٌ" للتحبب. وأنّه شبّه ضوء الحبيب بالنّور السّاطع وبالبرق اللّامع.

قال ابن الفارض :

أَحْبِبْ بِأَسْمَرَ صِيْنَ فِيهِ بِأَبْيَضٍ أَجْفَانُهُ مِنِّي مَكَانُ سَرَائِرِي[54]

قصد "بأسمر" الرّمح، وهو كناية عن المحقق في المعرفة قد صانه الله، و"الأبيض" السّيف، وفيه إشارة إلى المقام، وشبّه "الجفان" بغمد السّيف، دليل على كثرة أصحاب المقام، أي أنّ السّيف لا يغمد إلّا في القلب، لأنّ القلب هو مكان الأسرار.

قال ابن الفارض:

وَأَرْحَمُ البَرْقَ فِي مَسْرَاهُ مُنْتَسِباً لِثَغْرِهِ وَهُوَ مُسْتَحيٍ مِن الفَلَجِ[55]

لقد استحى البرق وانقبض من لمعان ثغر الحبيب لأنّه أراد أن يشارك في اللّمعان والبريق، لقد شبّه ابن الفارض اللّمعان والبريق بلمعان وبريق ثغر الحبيب بصورة خالف بها الشّعراء الّذين سبقوه، لأنّ البرق خجل عندما أراد أن يشارك ثغر الحبيب في اللّمعان والبريق، وخاف أن يفتضح أمره ويحصل له القصور، والبرق إشارة إلى عالم الأرواح الصّادرة عن الخالق ـ سبحانه وتعالى ـ.

قال ابن الفارض:

وَهَلْ رَضعَتْ مِنْ ثَدْيِ زَمْزَمَ رَضْعَةً فَلَا حُرِّمَتْ يَوْماً عَلَيْهَا الْمَرَاضِعُ[56]

الضّمير في الفعل رضعت يعود إلى سلمى وهي المحبوبة الحقيقيّة، فماء زمزم يروي شاربه كما يروي حليب الأم مرضعها، والكناية هنا عن الحضور الرّبانيّ، وقد كنى بذلك؛ للإشارة إلى وصوله إلى مبتغاه وهو الّشراب المحمّديّ الإلهيّ الّذي روي منه، وفي البيت تشبيه، فكلمة زمزم مشبّه، والمشبّه به امرأة حليبها وافر، فحذف المشبّه به وأبقى شيئاً من لوازمه وهو الثّدي، والكناية بثدي زمزم، وهي القوّة الفائضة عن الحضرة الرّبّانيّة، أي إذا رضعت سلمى رضعة من ثدي زمزم، فلا تحرم عليها بعد ذلك المراضع لوصولها إلى مبتغاها، وهو إشارة إلى المشرب المحمّديّ الإلهيّ.

قال ابن الفارض:

أَدِرْ ذِكْرَ مَنْ أَهْوَى وَلَو بِمَلَامِي فَإِنَّ أَحَادِيْثَ الحَبِيْبِ مُدَامِي[57]

الخطاب موجّه للعذول يقول أحبّ ذكر الحبيب ولو لمتني على ذلك، ولا مدام لي إلّا أحاديث الحبيب، وقوله "مدامي" أي تسكر العارفين، وهي كناية عن معاني التّجلّيات الرّبّانيّة، والكناية هنا قائمة على الخيال حيث إن الشّاعر هنا في هذا البيت يكني عمّا يجده من التّجلّيات الرّبّانيّة الّتي أحاطت به من كلّ مكان، ونراه هنا يطلب من العوازل أن يكثروا من ذكر أحاديث الهوى، حيث لا يجد الشّاعر سلواه إلّا بذكر تلك الأحاديث، والاستعارة هنا من قبيل الاستعارة بالكناية حيث شبّه الشّاعر ذكر مَن يحبّه ويهواه بكأس الخمر الدّائر على النّدامى، وحذف المشبّه به وذكر شيئاً من لوازمه وهو إدارة الكأس بين الندامى على طريقة التّخييل.

الخاتمة:

54 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 148.
55 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 146.
56 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 168.
57 ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، 162.

الصّوفيّ يبحث في ما وراء الأفق عن الحقّ ليفنى فيه ويصبح وإيّاه واحداً، ليمتلك الحقيقة الّتي تجلب له السّعادة، وهو في محاولته المعرفيّة، لا يتّبع الطّرائق التّجريبيّة، وإنّما يعتمد على الإلهام والكشف، فابن الفارض من خلال الجماليّات جعل الرّمز الهدف الأسمى لنفسه، للارتقاء إلى المقام الإلهيّ، والعرفانيّ، والرّوحيّ، وللظفر بوسام المعرفة، وكان الهدف منها أن ينتقل من عالم الشّهادة إلى عالم الغيب.

أنّ ابن الفارض ـ رحمه الله ـ قد أخذ ألفاظه من عالمه الحسّيّ، وعبّرعنها عن أحواله الصّوفيّة، ووظّف جميع الأساليب الإنشائيّة لأداء معان ودلالات صوفيّة صادقة نابعة من قلبه وفكره الصّوفيّ وحبّه الإلهيّ، وولهه تجاه محبوبه الّذي تبقى النّفوس بلهفة وشوق إلى مشاهدة وجهه الكريم الّذي لا تدركه الأبصار، وخير دليل على ذلك عندما كان يحتضر كان يردّد ويقول:

لَقَدْ رَمَانِي بِسَهْمٍ مِنْ لَوَاحِظِهِ أَصْمَى فُؤَادِي فَوَا شَوْقِي إِلَى الرَّامِي

المراجع:

ـ أبو العباس شمس الدين أحمد بن محمّد بن أبي بكر بن خلكان، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: إحسان عبّاس، دار صادر، بيروت، لبنان، ط 3، 1974 م.

ـ إسماعيل بن محمّد أمين بن مير سليم الباباني البغدادي، هدية العارفين أسماء المؤلفين وآثار المصنفين، دار إحياء التراث العربي بيروت، لبنان، 2010 م.

ـ مصطفى بن كمال الدين البكري، الضياء الشمسي على الفتح القدسي شرح ورد السحر للبكري، تحقيق: أحمد بن زيد المزيدي، مكتبة ناشرون، بيروت، لبنان، بدون تاريخ.

ـ شوقي ضيف، تاريخ الأدب العربي، دار المعارف، مصر، ط 1، 1995 م.

ـ ابن الفارض، ديوان ابن الفارض، دار صادر، بيروت، لبنان، بدون تاريخ.

ـ زكي مبارك، التّصوف الإسلامي في الأدب والأخلاق، المكتبة العصرية، صيدا، لبنان، بدون تاريخ.

ـ أحمد بن إبراهيم بن مصطفى الهاشمي، جواهر البلاغة في المعاني والبيان والبديع، ضبط وتدقيق وتوثيق: يوسف الصميلي، المكتبة العصرية، بيروت، لبنان، بدون تاريخ.

ـ ابن خلدون، عبد الرحمن، مقدمة ابن خلدون، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ط 9، 2006 م.

ـ الخطيب القزويني محمّد بن عبد الرحمن جلال الدين، الإيضاح في علوم البلاغة، تحقيق: إبراهيم شمس الدين، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ط 1، 2003 م.

ـ عبد العزيزعتيق، علم البيان، دار النهضة العربية للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، 1982 م.

ـ الجرجاني، أبو بكرعبد القاهر بن عبدالرحمن بن محمّد، دلائل الإعجاز في علم المعاني، تحقيق: محمود محمّد شاكر أبو فهر، طبعة المدني بالقاهرة، دارالمدني بجدة، ط 3، 1992م.

SOSYAL MEDYA UYGULAMALARINDA MAHREMİYETİN İFŞASI, GİZLİLİĞİ VE KORUNMASI İLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. NURTEN KIMTER [1], MERVE KESİKBAŞ YAVŞAN [2]

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, nurtenkimter@comu.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-5736-7191

[2] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Öğrencisi, mervekesikbas@hotmail.com - ORCID ID:0000-0002-7243-6677

ÖZET

Kişinin kamusal alanda gizlemek istediği duygu, düşünce ve fikirleri, ayrıca bedeni onun mahrem alanını oluşturmaktadır. Kişinin mahremiyet alanına sahip olması, onun insan olarak değerini ortaya çıkaran, haklarının ve geleceğinin korunmasını sağlayan özel bir değerdir. Mahremiyet ilk yaratılıştan itibaren insanlara verilmiş bir hak olmasına rağmen günümüzde bilhassa bilim ve teknolojinin ilerlemesine, iletişim araçlarının çoğalmasına paralel olarak ortaya çıkan modern yaşam tarzı ve kentleşme ile birlikte insanın bu hakkına gerektiği gibi özen gösterilememektedir. Esasen teknoloji insanlara birçok imkân sunmakla birlikte özel hayatın ihlali gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu bazen sistemin kendi yapısından kaynaklanmakta bazen de kişilerin kendi istekleriyle özel hayatlarını kamusal alana taşımasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bilgisayar teknolojilerinin hâkim olduğu modern toplumda mahremiyet anlayışı gözetlenmek ve gözetlenmeye açılmak arasında gerçek anlamını yitirmiştir. Bu bağlamda araştırmada, sosyal medya platformlarında mahremiyetin ifşası, gizliliği ve korunması ile ilişkili olan bazı faktörlerin incelenmesi hedeflenmektedir. Ülkemizde yaşayan ve sosyal medya uygulamalarını kullanan 18 yaş ve üzeri bireylerin evren olarak kabul edildiği araştırmaya tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 426 kişi dâhil edilmiştir. Online anket tekniği ile gerçekleştirilen bu araştırma, nicel desende ve korelasyonel türden bir araştırmadır. Araştırmada "Kişisel Bilgi Formu" ve " Mahremiyet Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, cinsiyet değişkenine göre katılımcıların "mahremiyetin ifşası", "mahremiyetin gizliliği-korunması" alt boyutlarındaki puanları ve Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları arasında anlamlılık düzeyinde farklar görülmemiştir. Diğer taraftan örneklemin medeni durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlarda ve toplam Mahremiyet Ölçeği'ndeki puan ortalamalarında bekârlar lehine anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Yine meslek durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'nin "mahremiyetin ifşası" boyutunda öğrenci olanların puan ortalamalarının memur olanlardan ve çalışmayanlardan daha yüksek olduğu, "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutunda da öğrenci olanların puan ortalamalarının memurlardan ve özel sektörde çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan analizler sonucunda yaş ve gelir düzeyi ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlar ve Mahremiyet Ölçeği'nden alınan toplam puan ortalamaları arasında negatif yönlü ve istatiksel

olarak anlamlılık derecesinde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcıların eğitim durumları ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları ve "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutundaki puan ortalamaları arasında; katılımcıların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yerleşim yerinin büyüklüğü ile "Mahremiyet Ölçeği"ndeki toplam puan ortalamaları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süreleri ve sosyal medyayı kullandıkları yıl süresi ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki "mahremiyetin ifşası" boyutundaki puan ortalamaları arasında anlamlılık düzeyinde pozitif ilişkiler; günlük sosyal medya kullanım süresi ile "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutu arasında ise negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, sosyo-demografik faktörler, mahremiyetin ifşası, mahremiyetin gizliliği ve korunması

STUDY ON FACTORS ASSOCIATED WITH DISCLOSURE, CONFIDENTIALITY, AND PROTECTION OF PRIVACY IN SOCIAL MEDIA APPS

ABSTRACT

The feelings, thoughts, and ideas that one wants to hide in the public sphere, and also the body forms his/her private sphere. Having privacy is a special value that reveals a person's value as a human being, protecting his/her rights and future. Although privacy is a right given to people from the first beginning of creation, today, especially with modern lifestyle and urbanization, which is in parallel with the advancement of science and technology, and the proliferation of communication tools, this right of the human being cannot be taken care of in the literal sense. In fact, although technology offers many opportunities to people, it also brings many problems, such as the violation of privacy. Sometimes this is due to the structure of the system itself, and sometimes by people's willingness to move their private lives into the public sphere. Therefore, in a modern society dominated by computer technology, the sense of privacy lost its real meaning between being watched and being open to be watched. In this context, the research aims to examine some factors associated with the disclosure, confidentiality and protection of privacy on social media platforms. In the study, in which individuals aged 18 and over living in our country and using social media apps are accepted as the universe, 426 people selected by random sampling were included. This research, conducted by online survey technique, is a density quantitative pattern and a correlation kind of research. In the study, "Personal Information Form" and "Privacy Scale" were used. As a result of the study, no significant differences were observed among the scores in the sub-dimensions "disclosure of privacy" of participants according to gender variables, scores in the sub-dimensions of "privacy-protection of privacy" and total score averages in the Privacy Scale. On the other hand, according to the marital status of the sample, it was found that there were significant differences in the dimensions in the Privacy Scale and the average score in the total Privacy Scale in favor of singles. Again, according to their occupational status, it was observed that the average score of students is higher than those who are civil servants and those who do not work in the "disclosure

of privacy" dimension of the Privacy Scale, and the average score of students in the study was higher than civil servants and those working in the private sector in the dimension of "confidentiality-protection of privacy". In addition, as a result of the analysis, it was determined that there were negative and statistically significant relationships between age and income level and the dimensions in the Privacy Scale and total score averages from the Privacy Scale. Similarly, it was observed that there were negative and significant relationships between the educational status of the participants and the total average score on the Privacy Scale and the average score in the dimension of "confidentiality-protection of privacy"; and between the dimension of the residence where the participants spent most of their lives and the total average score on the "Privacy Scale". Moreover, it was found that there was a positive relationship between participants' daily use of social media and the number of years they use social media and average scores in the "disclosure of privacy" dimension in the Privacy Scale at the level of significance and a negative relationship between daily use of social media and "confidentiality-protection of privacy" dimension.

Key Words: Social media, socio-demographic factors, disclosure of privacy, confidentiality and protection of privacy

1.GİRİŞ

Teknoloji ve iletişim imkânlarının gelişmesiyle beraber kişilerin sosyalleşme ihtiyaçları sanal ortamlarda yaşanmaya başlamıştır. Sanal ortamlarda bu ihtiyaca uygun sosyal medya uygulamaları toplumun büyük bir kesiminin hayatına dâhil olmuştur. Sosyal medya uygulamalarının bireylerinin hayatlarına girmesi, yaratılıştan gelen mahremiyet gibi temel değerlerin de bundan etkilenmesine neden olmuştur. Mahremiyet kişinin bireysel olarak kendini koruması ve geleceğini güvence altına alabilmesini sağlayan temel değerlerden birisidir. Bu anlamda mahremiyet kavramı kişinin hayatının her alanında yer alan boyutları içermektedir. Kişisel mahremiyet, mekânsal mahremiyet, aile ve cinsel mahremiyet ve bilgi mahremiyeti olarak bireyin hayatını çevreleyen haklarla donatılmıştır. Kişilerin toplumsal hayatta sağlıklı ilişkiler kurabilmesi ve psikolojik sağlamlığını devam ettirebilmesi için bu hakkının, kanun koyuculardan önce kendisinin farkında olması ve ona gelecek zararlara karşı önlem alması önem arz eden konulardan birisidir. Bununla birlikte kişilerin sosyal medya platformlarında paylaşımlarda bulunurken mahremiyetin ifşa edilmesi ya da korunmasına bazı faktörler etki ederken mahremiyete dair farkındalığın oluşmasına ve bunun gizliliğine de bazı hususlar engel olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal medya uygulamalarında mahremiyetin ifşası, gizliliği ve korunmasıyla ilişkili olan faktörlerin incelenmesi araştırılmaya değer bir konu olarak görülmüştür.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Mahremiyetin Tanımı

Mahremiyet, Arapça "haram" kelimesinden gelmekte ve herhangi bir şeyin yasaklanmış olduğunu ifade etmektedir. Sözlükte haram kılınmış anlamını taşımakla birlikte dinî olarak da Allah'ın yasakladığı durumlara denir (Karaman vd., 2009: 353). Haram ve mahrem kelimeleri

birlikte kullanılmakta olup bu yasaklılık haline de mahremiyet denilir. Dolayısıyla mahrem olan dokunulmaması gereken korunması gerekendir. Aleni olmayan ve herkes tarafından bilinene karşı bir anlam içerir (Ulutürk, 2018: 59) .

Mahremiyet kavramının birçok unsur barındırmasından dolayı öznel ve değişim gösteren bir yapısı vardır. Bu yüzden de sınırları tam olarak çizilememiş ve net bir tanımı ortaya konulamamıştır (Berkup, 2015: 7). Mahremiyet kavramı modern döneme geçildikten sonra daha çok gündeme gelmekle birlikte kavramın varlığı yeni değildir. Kavramın yeni dönemle birlikte gündeme daha çok gelmesinin sebebi, bireyselliğin ön plana geçmesi ve bireysel alanların artmasıyla olmuştur. 1967' de Westin, 1975'te Altman mahremiyetin kuramsal yönünü oluşturmuşlardır. Gelişen şartlar ve imkânlarla mahremiyet alanları artmış ve karmaşık bir yapı oluşturmuştur (Kalaman, 2017: 2).

Teknolojik imkânların artması ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla zaman ve mekân kavramları modern öncesi döneme göre değişim göstermiştir. Mahremiyetin nerede başlayıp nerede bittiğinin belirlenebilmesi ve bireylerin bunu koruma durumları da zorlaşmıştır. Genel ağlar üzerinden yönetimlerin ve ticari işletmelerin yapmış oldukları gözetlemeler mahremiyetin boyutunu değiştirip alanının ve içeriğinin değişmesine neden olmuştur. (Kalaman, 2017:2).

Genel olarak mahremiyet bireyin kişisel bilgilerini kontrol edebilmesi, bu bilgilerini kimlerle paylaşıp paylaşmayacağına kendisinin hükmedebildiği ve diğerlerinin kendisi hakkında hangi verilere sahip olduğunu öğrenebilmesini kapsar (Lokke,2020: 24). Modern hukukta da mahremiyet bireylerin tek kalabildikleri, dilediklerince düşünme ve davranış sergileyebilme hakkına sahip oldukları, diğer bireylerle kuracakları ilişkilere dair seçim hakkını kullanabildikleri ve kendilerine ait bu alan üzerinde sahip olabildikleri hak olarak tanımlanmaktadır (Çekiç, 2020: 27).

2.2. Mahremiyetin Önemi

Mahremiyet, kişilerin başkalarından ayrı kalabildiği, kendine ait kararlarında bağımsız olabildiği, istediği gibi fikir üretip uygulayabildiği, diğer bireylerle olan ilişkilerinin zaman, mekân ve sınırını kendisinin çizdiği bir alan üzerindeki hâkimiyetini içermektedir (Algül, 2018: 27). Başka bir deyişle mahremiyet, bireyin özgürleştiği, zorla kararlar vermesine engel olan iradesini kullanmasına olanak sağlayan bir alandır.

Mahremiyet ilk yaratılıştan itibaren kişilere verilmiş bir hak olmasına rağmen günümüze kadar yaşanan dönemlerde bazı toplumlarda bu hakka gerektiği gibi özen gösterilememiştir. Mahremiyetin yaşadığımız dönemde gördüğü değer, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak yeni kent hayatının oluşumundan kaynaklanmaktadır. Mahremiyet modern yaşamla birlikte önem kazanmıştır. Modernleşme ile birlikte mahremiyetin bu kadar değer görmesine karşın mahremiyet ihlallerinin de yine en büyük sebebi kent yaşamıyla birlikte ortaya çıkan yeni sosyal hayata uyumdur (Büyükgaga, 2022: 98). Mahremiyetin önemi kişilerin buna sahip çıkması ve korumasıyla gerçekleşir. Mahremiyetin oluşması ve devam ettirilmesi bireylere ait alanların bir gösterme, sunma alanı olmasını engellemeye yönelik olmalıdır (Aktaş,1995: 186). Bireyler toplumsal değişim ve dönüşüm geçirirken bazı değerlere verdikleri önem de

değişebilmektedir. Kişilerin mahremiyet algılarını yaşam koşul ve şartları da belirleyebilmektedir. Dolayısıyla belli zaman diliminde fark edilemeyen durumlar yaşla birlikte mahrem alana dâhil edilebilmektedir (Berkup, 2015: 44).

2.3. Mahremiyetin Dönüşümü

Mahremiyet kavramının temelde anlamı aynı kalmakla birlikte yaşanılan zamanın, sosyal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle kişilerin kavramı anlayış ve uygulayışı değişmiştir (Berkup, 2015: 290). Mahremiyeti, sosyal değişimler, modern toplum anlayışı, yeni kitle iletişim araçları, bilimsel gelişmeler ve popüler kültür etkileyip sınırlarının daralmasına sebep olmuştur (Pala, 2019: 65). Modern çağ kişilerin temel haklarına vurgu yapıp öne çıkarmakla birlikte kişilerin özel alanlarının sınırlarının aşılacağı yaşamları da tasarlamıştır. Teknolojik imkânlarla herkesin birbirini gözetlemesine imkân sağlayan uygulamalar geliştirilmiştir (Yılmaz, 2011).

Kişiler arası iletişim başladığında mahremiyet ihlaline zemin hazırlanmaktadır. Merak duygularının etkisiyle başkalarının özel hayatlarına girildikçe mahremiyetin ihlali daha ilgi çekici hale gelmektedir (Yılmaz, 2011: 136). Mahremiyet temel insan hakları kapsamında olduğundan kişilerin özel alanını içermektedir. Mahremiyet hem bireysel olma hem de topluma dâhil olma durumunda önemliyken teknolojinin de gelişmesiyle birlikte toplum üzerinde etkisinin artmasından kaynaklı olarak yeni çalışma alanları oluşturmuştur. Modern dönemde kişiler, daha çok bireyselleşmeye meyilliyken toplumsallaşma ihtiyaçlarını da sosyal medya uygulamaları üzerinden yerine getirmektedirler. Dolayısıyla bireyler toplumsallaşma adına paylaşımlarında kendi özellerini bu sosyal ağlar aracılığıyla birilerine sunmaktadırlar. Bu paylaşım ağları toplum tarafından benimsenmiş ve olumsuz yanları görmezden gelinmiştir. Toplumun yapısı değişmekte ve artık gözetim toplumu halini almaktadır. Bunun sonucunda da daha önceden paylaşılması uygun olmadığı düşünülen içerikler, mahremiyet anlayışının değişmesiyle birlikte daha rahat bir şekilde paylaşılır olmuştur (Algül, 2018: 40) Modern dönemle birlikte özel alan ve kamusal alan ayrımı değişim göstermiştir. Bu değişimle birlikte kişilerin kendilerine ait özel alanları kamuya açılmıştır. Bu dönüşüm de kişilerin mahremiyet farkındalıklarını değiştirmiştir. Kişilerin ortak alana açtıkları mahremiyetleri, onların özgürlüklerini de daraltmıştır (Çekiç, 2020: 19).

2.4.Sosya Medya ve Mahremiyet İlişkisi

Kişiler yeni yaşam koşullarında sosyal alanlarda bulundukları zaman kendilerinin her anını gözetim şüphesi altında geçirmektedirler. Zira kendilerine ait hangi verilerin ne oranda kayıt altında olduğunu bilememektedirler. Bu şüphe duygusunu bireyler bir süre sonra kanıksamakta ve artık umursamaz hale gelmektedirler. Kişilerin bu rahat tavırları da sosyal medya uygulamalarının amaçlarıyla örtüşmektedir (Kalaman, 2017:6).

Mahremiyet kendi içinde farklı boyutları olan karmaşık bir yapıya sahip iken internetin gelişimiyle sosyal medya uygulamalarının hayatın içinde yer almasıyla büyük bir değişim geçirmiştir. Bireyler sosyal medyanın kullanımının bu kadar yaygın olmadığı dönemlerde ortak alanlarda yaşanan durumları ve özel alanlarda yaşanan durumları ayrı hassasiyetle korumuş, mahremiyete önem vermiştir. Ancak internetin yaygınlaşmasıyla birlikte insanların korudukları

o özel alanlar gün yüzüne çıkıp herkesin gözetimine açılmıştır. Bu husus, mahremiyet algısının dönüşümüne ve kavramın anlam içeriğinin yok olmasına neden olmuştur (Kalaman, 2017:9).

Sosyal medya, bireylerin fıtrattan gelen görünme isteklerini ortaya çıkarmaya zemin hazırlayan uygulamalar olmuştur. Mahremiyet, bireyin kendi olabildiği başkalarına karşı bir mahcubiyet duymadığı ya da duymasına engel olacak tüm durumları kontrol edebildiği özel alanı olduğundan bu alan hem birey için hem de toplum için önem arz etmektedir. Böyle bir alanda değişim ve dönüşümler, belli tehditler ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzer tehlikeler fark edilip toplumsal bir bilinç oluşturulmaya çalışıldığında, gelecek için önemli bir tehlike ortadan kaldırılmış olacaktır.

3.ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırma, sosyal medyada mahremiyeti etkileyen faktörlerin incelenmesini konu edinmiştir. Bu bağlamda çalışmada, sosyal medya uygulamalarını kullanan 18 yaş ve üzeri bireylerin mahremiyetin ifşası, gizliliği ve korunmasına yönelik sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini en az bir sosyal medya hesabına sahip 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Örneklemini ise tesadüfî örnekleme yöntemiyle çalışmaya gönüllü olarak katılan 426 kadın ve erkek oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştıranın verileri çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla, “Kişisel Bilgi Formu” ve “Mahremiyet Ölçeği” kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan Kişisel bilgi formu, katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, medeni durum, en uzun süreli yaşanılan yerleşim yeri, gelir durumu, kullanılan sosyal medya hesap türleri, günlük sosyal medya kullanım süreleri ve kaç yıldır sosyal medya hesabı kullandıklarına dair yöneltilen sorulardan oluşmaktadır.

Sefer Kalaman’ın geliştirdiği Mahremiyet Ölçeği ile kişilerin sosyal medya hesaplarındaki mahremiyet hassasiyetleri belirlenmek istenmiştir. Kalaman tarafından geliştirilen ve üç boyutlu olan Mahremiyet Ölçeği’nin Cronbach alfa değeri .881 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan 16 soru, “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” şeklinde likert tarzda düzenlenmiştir.

Orijinalinde 16 maddeden oluşan ve üç boyutlu (sosyal medyada mahremiyetin ifşası, sosyal medyada gözetimin farkındalığı, sosyal medyada mahremiyetin ihlali) bir ölçek olan Mahremiyet Ölçeği’ne ilişkin olarak araştırmada toplanan ham veriler üzerinden faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda söz konusu ölçek orijinalinde olduğu gibi üç boyutlu olarak alındığında, ikinci faktördeki bazı maddelerin üçüncü faktörde, üçüncü

faktördekilerin de ikinci faktörde toplandığı görülmüştür. Dolayısıyla ikinci ve üçüncü faktördeki maddelerin tam anlamıyla ayırt edici olmadıkları, bazı maddelerin her iki boyutla ilişkili oldukları anlaşıldığından 2. ve 3. faktörlerde yer alan maddelerin birleştirilerek tek bir faktörde toplanması yoluna gidilmiştir. Böylece söz konusu ölçeği iki boyutlu olarak ele almanın daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır. Buna göre iki boyutlu olarak alınan Mahremiyet Ölçeği'ne ilişkin yapılan analizler sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin ölçek yeterliliğinin .893, x^2 değerinin= 2117.77, serbestlik derecesinin 66 ve p değerinin .000 olduğu görülmüştür.16 maddelik Mahremiyet Ölçeği'ndeki faktör yük değerleri düşük olan 4 maddenin atılmasıyla geriye kalan 12 maddenin iki faktörde toplandığı ve toplam varyansın yaklaşık %57'sinin açıkladığı tespit edilmiştir. Böylece ölçeğin orijinalindeki "mahremiyetin ifşası" boyutunda yer alan 4 maddenin bulunduğu faktör yine orijinaline uygun olarak "mahremiyetin ifşası" boyutu olarak, diğer 8 maddenin toplandığı faktördeki maddelerin içeriği göz önünde bulundurularak ölçekteki ikinci boyut da "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutu olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin güvenirliğine ilişkin yapılan analizler sonucunda da "mahremiyetin ifşası" boyutuna ilişkin güvenirlik katsayısının (Cronbach's Alpha= .72) orta düzeyde, "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutuna ilişkin güvenirlik katsayısının (Cronbach's Alpha= .89) oldukça yüksek, ölçeğin tamamına ilişkin güvenirlik katsayısının (Cronbach's Alpha= .84) ise yüksek olduğu görülmüştür.

4.4. Araştırmanın Yöntemi ve Hipotezleri

Bu çalışma, nicel desende tasarlanmış korelasyonel türden bir araştırmadır. Araştırmada toplanan ham veriler, SPSS 25 paket programına aktarılarak analizleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmada şu hipotezlerin test edilmesi amaçlanmıştır:

H1. Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanların aritmetik ortalaması cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H2. Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanların aritmetik ortalaması, medeni durum, meslek ve yaşamın büyük bir kısmının geçtiği yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir.

H3. Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanlar ile sürekli değişkenler olan yaş, gelir, eğitim durumu, günlük sosyal medya uygulamalarını kullanım süresi, yıl olarak sosyal medya uygulamalarını kulanım süreleri arasında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde ilişkiler mevcuttur.

4.BULGULAR

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

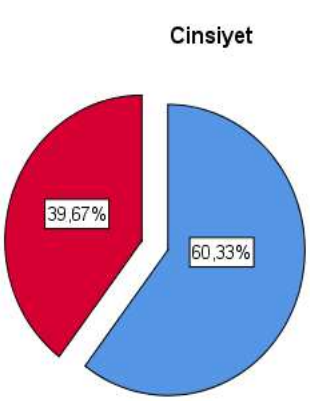

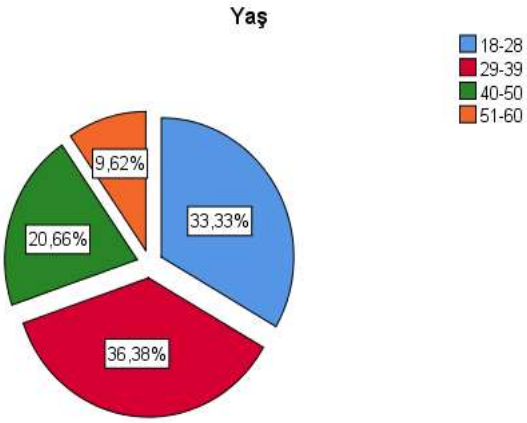

Şekil 1 **Şekil 2**

Şekil 1'de görüleceği üzere araştırmaya katılanların % 60.3'ünü (n=257) kadınlar, %39.7'sini ise (n=169) erkekler oluşturmaktadır. Yaş düzeyleri bakımından katılımcıların %36.4'ünü (n=155) 29-39 yaş grubundakiler, %33.3'ünü (n=142) 18-28 yaş grubundakiler, %20.7'sini (n=88) 40-50 yaş grubundaki kimseler, %9.6'sını da 51 yaş ve üzerindeki kimseler oluşturmaktadır.

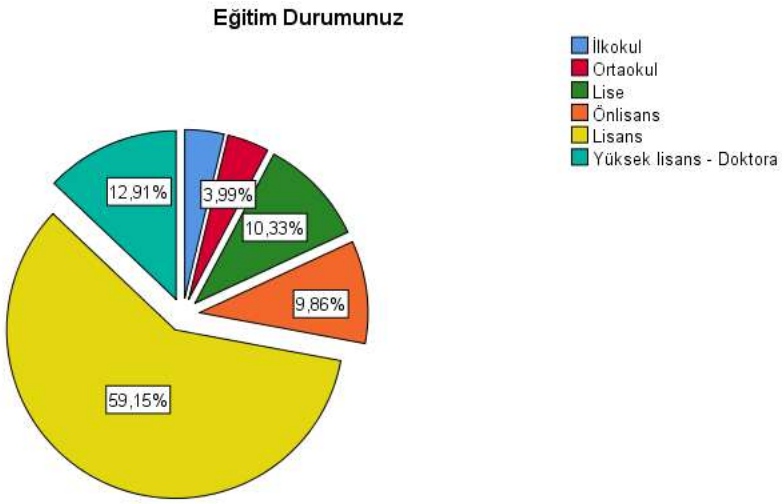

Şekil 3

Şekil 3'e bakıldığında görüleceği üzere eğitim durumları bakımından katılımcıların %59.2'si (n=252) lisans, %12.9'u (n=55) lisansüstü, %10.3'ü (n=44) lise, % 9.9'u (n=42) ön lisans, % 4'ü ortaokul (n=17) ve %3,8'i (n=16) ilkokul mezunudur.

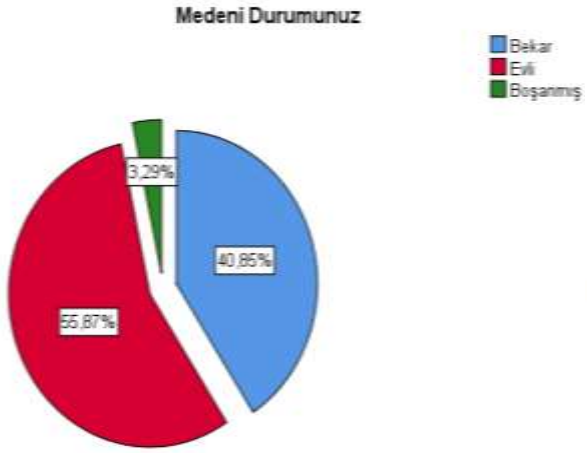

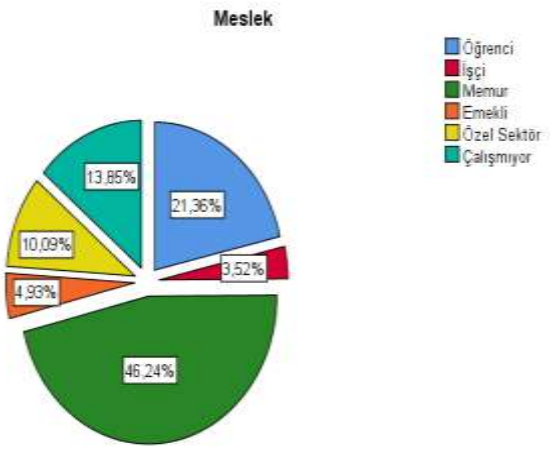

Şekil 4 **Şekil 5**

Şekil 4'te görüleceği üzere medeni durum bakımından katılımcıların % 55.9'unun (n=238) evli olduğu, %40.9'unun (n=174) bekâr ve %3.3'ünün (n=14) ise boşanmış ya da dul oldukları saptanmıştır. Meslek bakımından ise araştırmaya katılan bireylerin % 46.2'sinin (n=197) memur, % 21.4'ünün (n=91) öğrenci, %13.8'inin (n=59) çalışmayan, %4.9'unun (n=21) emekli, % 3.5'inin (n=15) işçi olduğu görülmektedir.

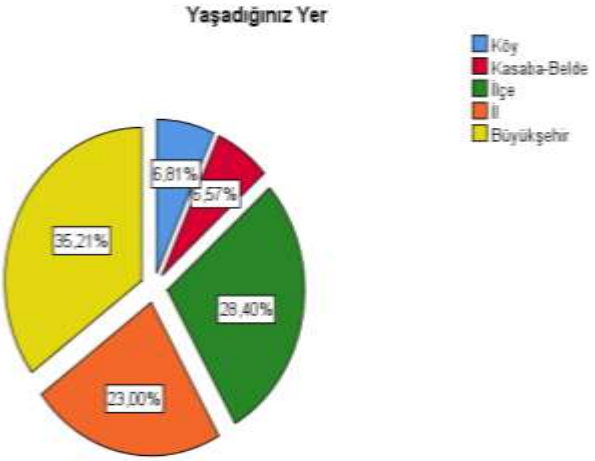

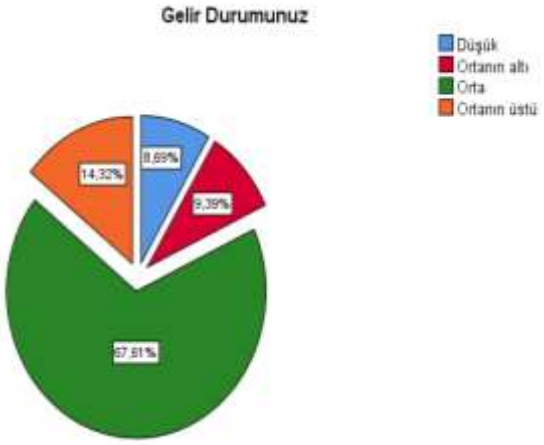

Şekil 6 **Şekil 7**

Şekil 6'da görüleceği üzere örneklemin hayatını uzun süre devam ettirdiği yerleşim yerine göre %35.2'sinin (n=150) büyükşehir, % 28.4'ünün (n=121) ilçe, %23'ünün (n=98) il, % 6.8'inin (n=29) köy ve % 6.6'sının (n=28) kasaba veya beldelerde oturduğu tespit edilmiştir. Gelir durumları bakımından ise % 67.7'sinin (n=288) orta, % 14.3'ünün (n=61) ortanın üstü, %9.4'ünün (n=40) ortanın altı ve %8.7'sinin (n=37) düşük gelir düzeyine sahip oldukları görülmüştür.

Şekil 8 **Şekil 9**

Şekil 8'de görüleceği üzere araştırmaya katılanların %58.2'sinin (n=248) yani yarısından fazlasının günde 1 ila 3 saat arası, %23'ünün (n=96) 4 ila 6 saat arası, %3.3'ünün (n=14) 7 saatten fazla ve %16'sının (n=68) ise 1 saatten az günlük sosyal medya kullandıkları tespit edilmiştir. Diğer taraftan Şekil 9'a bakıldığında, katılımcıların % 58.7'si (n=250) 4 ila 10 yıl arası, %31.7'sinin (n=135) 11 yıldan fazla, %9.6'sının (n=41) 1 ila 3 yıl arası sosyal medya kullandıkları görülmüştür.

Çizelge 1: Katılımcıların Kullandıkları Sosyal Medya Türü

Sosyal Medya Uygulaması	N	%
Facebook	3	.7
Instagram	6	1.4
Twitter	1	.2
WhatsApp	10	2.3
Instagram, WhatsApp	14	3.3
WhatsApp, Youtube	8	1.9
Facebook, WhatsApp	12	2.8
Facebook, Instagram	5	1.2
Twitter, WhatsApp	1	.2
Instagram, Youtube	1	.2
WhatsApp, Diğer	1	.2
Twitter, WhatsApp, Youtube	4	.9
Instagram, WhatsApp, Youtube	35	8.2
Facebook, Instagram, WhatsApp	44	10.3
Facebook, WhatsApp, Youtube	14	3.3

Instagram, Twitter, WhatsApp		10		2.3
Facebook, Twitter, WhatsApp		4		.9
Facebook, WhatsApp, TikTok		1		.2
WhatsApp, Youtube, Diğer		1		.2
Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp		29		6.8
Facebook, Instagram, WhatsApp, Youtube		59		13.8
Instagram, WhatsApp, TikTok, Youtube	5		1.2	
Instagram, Twitter, WhatsApp, Youtube	35		8.2	
Facebook, Twitter, WhatsApp, Youtube		8		1.9
Facebook, Instagram, WhatsApp, TikTok		1		.2
Instagram, WhatsApp, Youtube, Diğer		2		.5
Instagram, Twitter, WhatsApp, TikTok		1		.2
Facebook, WhatsApp, TikTok, Youtube	1		.2	
Instagram, Twitter, WhatsApp, Diğer		1		.2
Facebook, WhatsApp, Youtube, Diğer		2		.5
Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp, Youtube		63		14.8
Facebook, Instagram, WhatsApp, Youtube, Diğer		1		.2
Facebook, Instagram, WhatsApp, TikTok, Youtube		3		.7
Instagram, Twitter, WhatsApp, Youtube, Diğer		3		.7
Instagram, WhatsApp, TikTok, Youtube, Diğer		1		.2
Instagram, Twitter, WhatsApp, TikTok, Youtube		4		.9
Instagram, Twitter, WhatsApp, TikTok, Youtube, Diğer		1		.2
Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp, Youtube, Diğer		7		1.6
Facebook, Instagram, WhatsApp, TikTok, Youtube, Diğer		1		.2
Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp, TikTok, Youtube		12		2.8
Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp, TikTok, Youtube, Diğer		11		2.6
Toplam		**426**		**100**

Çizelge 1'de görüldüğü üzere katılımcılardan sayıca ve oran bakımından en fazla sayıda kişinin %14.8 (n=63) Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp ve Youtube uygulamalarının hepsini bir arada kullananlar olduğu; daha sonra bunları %13.8 oranı ile (n=59) Facebook, Instagram, WhatsApp, Youtube uygulamalarını bir arada kullananların takip ettiği görülmüştür. Sadece tek bir sosyal medya uygulamasını kullananların ise sayı ve oran bakımından (%.2, n=1) en az sayıda olduğu görülmektedir.

4.2. Sosyal Medya Kullanımında Mahremiyetle İlişkili Olan Bazı Faktörler

Çizelge 2: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Mahremiyet (T-testi)

Cinsiyet		N	X	t	df	p
M.İfşası	Kadın	257	2.5739	.-276	424	.782
	Erkek	169	2.6006			
M.Gizliliği-Korunması	Kadın	257	2.5832	1.470	424	.142
	Erkek	169	2.4608			
T. Mahremiyet	Kadın	257	2.5801	1.031	424	.303
	Erkek	169	2.5074			

Çizelge 2'te görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre katılımcıların Mahremiyet Ölçeği'nin "mahremiyetin ifşası" ve "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutlarındaki puan ortalamalarında ayrıca Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma olmadığı görülmüştür (p>.05).

Çizelge 3: Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Mahremiyet (Anova-Tukey HSD)

Medeni Durum		N	X	Ss	F	p	Fark
M.İfşası	1)Bekâr	174	2.80	.962	7.764	.000	1 ile 2
	2)Evli	238	2.42	.962			
	3)Boşanmış	14	2.66	.836		arasında	
	Toplam	**426**	**2.58**	**.973**			
M.Gizliliği-Korunması	1)Bekâr	174	2.65	.903	2.903	.056	1 ile 2
	2)Evli	238	2.45	.789		arasında	
	3)Boşanmış	14	2.47	.794			
	Toplam	**426**	**2.53**	**.841**			
T.Mahremiyet	1)Bekâr	174	2.70	.762	6.814	.001	1 ile 2
	2)Evli	238	2.44	.663			arasında
	3)Boşanmış	14	2.54	.550			
	Toplam	**426**	**2.55**	**.712**			

Çizelge 3'e bakıldığında görüleceği üzere, katılımcıların medeni durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlarda ve Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarında anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yapılan varyans analizi sonucunda örneklemin medeni durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'nin "mahremiyetin ifşası" boyutunda bekâr olanların puan ortalamalarının evli olanlardan daha yüksek olduğu, dolayısıyla bekârların evlilere göre özel hayatlarıyla ilgili sosyal medya platformlarında daha fazla paylaşımda bulundukları görülmüştür. Yine benzer şekilde "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutunda da bekârların puan ortalamalarının evlilerden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Dolayısıyla bekâr olan bireyler, sosyal medya uygulamalarında yaptıkları paylaşımların gizli kalacağına ve

belli gizlilik ayarlarını yaptıkları takdirde paylaşımlarının korunacağına daha fazla inanmakta ve kabul etmektedirler. Yine bekâr olan katılımcıların Mahremiyet Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının da evlilerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 4: Katılımcıların Meslek Durumlarına Göre Mahremiyet (Anova-Tukey HSD)

Meslek Durumu		N	X	Ss	F	p	Fark
M.İfşası	1)Öğrenci	91	2.91	.9429	5.268	.000	1 ile3
	2)İşçi	15	2.70	1.229			ve 6
	3)Memur	197	2.40	.9730			arasında
	4)Emekli	21	2.95	.7357			
	5)Özel Sektör	43	2.78	.8823			
	6)Çalışmıyor	59	2.38	.9160			
	Toplam	**426**	**2.58**	**.9734**			
M.Gizliliği-	1)Öğrenci	91	2.82	.8999	3.789	.002	1 ile 3
Korunması	**2)**İşçi	15	2.56	.5687			ve 5
	3)Memur	196	2.41	.7883			arasında
	4)Emekli	21	2.40	.8145			
	5)Özel Sektör	43	2.37	.8966			
	6)Çalışmıyor	59	2.67	.8507			
	Toplam	**426**	**2.53**	**.8419**			
	1)Öğrenci	91	2.85	.7307	5.101	.000	1 ile 3
	2)İşçi	15	2.61	.5432			arasında
T.Mahremiyet	3)Memur	197	2.41	.6971			
	4)Emekli	21	2.58	.6572			
	5)Özel Sektör	43	2.51	.6732			
	6)Çalışmıyor	59	2.58	.6947			
	Toplam	**426**	**2.55**	**.7120**			

Çizelge 4'de görüleceği üzere katılımcıların meslek durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlarda ve Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarında anlamlılık derecesinde farklar olduğu görülmüştür. Buna göre gerçekleştirilen analizler sonucunda katılımcıların meslek durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'nin "mahremiyetin ifşası" boyutunda öğrenci olanların puan ortalamalarının memur olanlardan ve çalışmayanlardan daha yüksek olduğu, dolayısıyla öğrencilerin memurlara ve herhangi bir işte çalışmayanlara göre özel hayatlarıyla ilgili sosyal medya platformlarında daha fazla paylaşımda bulundukları tespit edilmiştir. Yine benzer şekilde "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutunda da öğrenci

olanların puan ortalamalarının memurlardan ve özel sektörde çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bağlamda öğrenciler, sosyal medya uygulamalarında yaptıkları paylaşımların gizli kalacağına ve belli gizlilik ayarlarını yaptıkları takdirde paylaşımlarının korunacağına daha fazla inanmakta ve kabul etmektedirler. Yine öğrenci olan bireylerin Mahremiyet Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının da memurlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çizelge 5: Katılımcıların Yaşamlarının Büyük Bir Kısmını Geçirdikleri Yerleşim Yerine Göre Mahremiyet (Anova-Tukey HSD)

Yerleşim Yeri		N	X	Ss	F	p	Fark
M.İfşası	1)Köy	29	2.86	.9272	1.019	.397	Yok
	2)Kasaba-Belde	28	2.65	.7944			
	3)İlçe	121	2.59	.9692			
	4)İl	98	2.63	.9574			
	5)Büyükşehir	150	2.49	1.024			
	Toplam	426	2.58	.9734			
M.Gizliliği-	1)Köy	29	2.67	1.082	2.459	.045	Yok
Korunması	2) Kasaba-Belde	28	2.38	.6627			
	3)İlçe	121	2.61	.8366			
	4)İl	98	2.67	.8126			
	4)Büyükşehir	150	2.39	.8261			
	Toplam	426	2.53	.8419			
	1)Köy	29	2.73	.8826	2.502	.042	Yok
	2)Kasaba	28	2.47	.5168			
T.Mahremiyet	3)İlçe	121	2.60	.7073			
	4)İl	98	2.66	.6778			
	4)Büyükşehir	150	2.42	.7180			
	Toplam	426	2.55	.7120			

Çizelge 5'te görüldüğü üzere araştırmaya katılanların yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yerleşim yerine göre Mahremiyet Ölçeği'nin "mahremiyetin ifşası" ve "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutlarındaki puan ortalamalarında ayrıca Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma olmadığı görülmüştür (p>.05).

Çizelge 6:Sürekli Değişkenlerle Mahremiyet Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular

	M.İfşası	M.Gizliliği-korunması	T.Mahremiyet
Değişkenler	**r**	**r**	**r**

Yaş	-.217**	-.115*	-.189**
Eğitim Durumu	-.027	-.224**	-.189**
Yerleşim Yeri	-.085	-.078	-.100*
Gelir Durumu	-.122*	-.110*	-.142**
Günlük SMK süresi	.254**	.072	.172**
Yıl Olarak SMK süresi	.106*	-.107*	-.036

****p<.05 **p<.01**

Araştırmaya katılan kişilerin yaş düzeyleri, eğitim ve gelir durumları, yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yerleşim yerinin büyüklüğü, günlük sosyal medya kullanım süreleri (SMK) ve yıl olarak sosyal medya uygulamalarını kullanma (SMK) süreleri ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlardan aldıkları puanlar ve Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları arasındaki ilişkileri tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, söz konusu değişkenlerle Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlar ve Mahremiyet Ölçeği'nden alınan toplam puan ortalamaları arasında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde ilişkilerin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda örneklemin yaş düzeyleri arttıkça "mahremiyetin ifşası", "mahremiyetin gizliliği-korunması" ve Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarının düştüğü tespit edilmiştir. Dolayısıyla yaşça daha düşük olanların daha ileri yaş düzeyindekilere göre sosyal medya platformlarında özel hayatları ile ilgili daha fazla paylaşımda bulundukları, yine bu tür ortamlarda yaptıkları paylaşımların gizliliğine ve korunduğuna daha fazla inandıkları görülmektedir. Benzer şekilde katılımcıların eğitim durumları ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları ve "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutundaki puan ortalamaları arasında negatif yönlü ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça sosyal medya uygulamalarında yapılan paylaşımların gizliliği-korunması hususuna daha düşük düzeyde inandıkları genel olarak Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yine katılımcıların gelir düzeyleri ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları ve tüm boyutlardaki puan ortalamaları arasında negatif yönde ve istatiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle katılımcıların gelir düzeyleri arttıkça sosyal medya uygulamalarında özel hayatlarına ilişkin paylaşımlarının azaldığı, bu tür uygulamalarda yapılan paylaşımların gizli kaldığı ve korunduğu yönündeki görüşlere katılma düzeylerinin düştüğü bulgulanmıştır. Benzer şekilde katılımcıların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yerleşim yerinin büyüklüğüne ile "Mahremiyet Ölçeği"ndeki toplam puan ortalamaları arasında da negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerinin büyüklüğü arttıkça mahremiyeti daha az ifşa ettikleri yani sosyal medya platformlarında özel hayatları ile ilgili daha az paylaşımlarda bulundukları, yine bu tür platformlarda gerçekleştirilen paylaşımların gizli kaldığı ve korunduğu fikrine daha az katıldıkları görülmüştür. Diğer taraftan araştırmada katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süreleri ve sosyal medyayı kullandıkları yıl süresi ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki "mahremiyetin ifşası" boyutundaki puan ortalamaları arasında anlamlılık düzeyinde pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle katılımcıların sosyal medya uygulamalarını günlük kullanım süreleri ve kullandıkları yıl süresi arttıkça sosyal

medya platformlarında özel hayatlarıyla ilgili daha fazla paylaşımlarda bulundukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde günlük sosyal medya kullanım süresi ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Diğer taraftan yıl olarak sosyal medya kullanım süresi ile "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutu arasında negatif bir ilişki olduğu, başka bir deyişle sosyal medya uygulamalarını yıl olarak kullanım süresi arttıkça bireylerin bu tür ortamlarda yapılan paylaşımların gizli kaldığı ve korunduğu fikrine katılma düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmamızda elde edilen bulgulara göre sosyal medya kullanımının cinsiyet değişkenine göre "mahremiyetin ifşası" ve "mahremiyetin gizliliği-korunması" boyutlarında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma meydana getirmediği görülmüştür. Sarıkan'ın (2022) yapmış olduğu çalışmada da bizim çalışmamızda elde ettiğimiz bulgulara benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların sosyal medya kullanımlarına yönelik cevaplarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Yine Eryılmaz'ın (2021), Hekimoğlu'nun (2019) çalışmalarında da cinsiyet ve mahremiyet algısı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Diğer taraftan Kalaman'ın (2017), Fogel ve Nehmad'ın (2009) ve Eyigün'ün (2019) çalışmalarında cinsiyete göre mahremiyet arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda kadınların mahremiyet bilincinin erkeklerden daha fazla olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda katılımcıların medeni durumlarına göre Mahremiyet Ölçeği'ndeki boyutlarda ve toplam Mahremiyet Ölçeği'ndeki puan ortalamalarında anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir, bekârların evlilere göre özel hayatlarıyla ilgili sosyal medya platformlarında daha fazla paylaşımda bulundukları görülmüştür. Yine bekâr olan katılımcıların Mahremiyet Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalamalarının da evlilerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Alkan'ın (2022) yapmış olduğu çalışmada da evli katılımcıların bekâr katılımcılara göre mahremiyet içeren durumlara daha fazla dikkat ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Eyigün'ün (2019), yaptığı araştırmada ise bulgularımızın tam tersi yönünde yani bekâr bireylerin mahremiyet bilinçlerinin evli olan bireylere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda elde edilen bulgulara göre mahremiyetin ifşası boyutunda öğrenci olanların puan ortalamalarının memur olanlardan ve çalışmayanlardan daha yüksek olduğu, dolayısıyla öğrencilerin memurlara ve herhangi bir işte çalışmayanlara göre özel hayatlarıyla ilgili sosyal medya platformlarında daha fazla paylaşımda bulundukları tespit edilmiştir. Bizim çalışmamıza benzer sonuçlar Kütükoğlu ve Kalaman'ın çalışmalarında da tespit edilmiştir. Bu bağlamda Kütükoğlu (2019), ve Kalaman da (2017) meslek/çalışma durumu ile mahremiyet arasında anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre uzun süre yaşanılan yerleşim yeri değişkenine göre katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerinin büyüklüğü arttıkça mahremiyeti daha az ifşa ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kalaman'ın (2016) araştırmasında da hayatlarının büyük bir

bölümünü kırda geçirenlerin kentte yaşayanlara göre gözetlendiklerinin daha az farkında oldukları ve mahremiyetlerinin ihlal edildiğinin daha az bilincinde oldukları tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda gelir düzeyleri ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamaları ve tüm boyutlardaki puan ortalamaları arasında negatif yönde ve istatiksel olarak anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Gelir seviyesi arttıkça mahremiyetin sosyal medya uygulamalarında korunduğuna dair kanaat azalmaktadır. Eryılmaz'ın (2021:82) çalışmasında gelir durumu ile mahremiyet algısı arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Hekimoğlu'nun (2019:81) yapmış olduğu araştırmada ise maddi gelir seviyeleri arttıkça ifşa oranında artış gerçekleştiği yönünde olmuştur. Alkan'ın (2022:183) yaptığı araştırmada da maddi gelir arttıkça mahremiyet endişesi azalmaktadır. Kütükoğlu'nun (2019:194) yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ise sosyal medyada yapılan paylaşımlara ilişkin kaygı düzeyinin ekonomik duruma göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışmada yaş düzeyi arttıkça mahremiyet bilincinin arttığı görülmüştür. Kalaman (2017), Kütükoğlu (2019), Fetullahoğlu'nun (2021) ve Alkan'ın (2022) çalışmalarında da genç yaştaki bireylerin mahremiyeti daha fazla ifşa ettikleri ve bununla ilgili kaygı düzeylerinin ileriki yaşlara göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Eyigün'ün (2019) yaptığı çalışmada da diğerlerinin aksine yaşı genç olanların mahremiyete dair bilinç düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça sosyal medya uygulamalarında yapılan paylaşımların gizliliği-korunması hususuna daha düşük düzeyde inandıkları ve genel olarak Mahremiyet Ölçeği'ndeki toplam puan ortalamalarının da daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızla benzer sonuçlar Kalaman'ın (2017:25) çalışmasında da üniversite ve üzeri eğitim durumuna sahip bireylerin lise düzeyindeki bireylere göre daha az ifşa yapmakta olduğu ve mahremiyet ihlalinin de farkında oldukları yönündedir. Kütükoğlu'nun (2019: 192) yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Eğitim seviyesi yükseldikçe mahremiyete yönelik kaygının da artış gösterdiği görülmüştür. Alkan'ın (2022:190) araştırmasında da özel alanların ihlal edildiği düşüncesi eğitim seviyesiyle paralel şekilde artış göstermektedir.

Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süreleri ve sosyal medyayı kullandıkları yıl süresi ile Mahremiyet Ölçeği'ndeki "mahremiyetin ifşası" boyutundaki puan ortalamaları arasında anlamlılık düzeyinde pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Katılımcıların sosyal medya uygulamalarını günlük kullanım süreleri ve kullandıkları yıl süresi arttıkça sosyal medya platformlarında özel hayatlarıyla ilgili daha fazla paylaşımlarda bulundukları tespit edilmiştir. Hekimoğlu'nun (2019) çalışmasında da günlük sosyal medya kullanım süresiyle mahremiyetin boyutları arasında anlamlı farklar bulunmuştur.

Sonuç itibariyle araştırma sonucunda, Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanların aritmetik ortalamasının cinsiyete göre farklılaşacağını ön gören hipotezimizin **(H1)** araştırma bulgularıyla destek bulmadığı görülmüştür.

Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanların aritmetik ortalaması, medeni durum, meslek ve yaşamın büyük bir kısmının geçtiği yerleşim yerine göre farklılık göstereceğini ön gören hipotez **(H2)** araştırma bulgularıyla doğrulanmıştır.

Mahremiyet Ölçeği'ndeki alt boyutlar ve ölçekten alınan toplam puanlar ile sürekli değişkenler olan yaş, gelir ve eğitim düzeyi, günlük sosyal medya uygulamalarını kullanım süresi, yıl olarak sosyal medya uygulamalarını kullanım süreleri arasında istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde ilişkilerin olacağını varsayan hipotez **(H3)** de araştırma bulgularıyla destek bulmuştur.

Özetle kişilerin mahremiyet algıları, mahremiyete yaklaşımları, sosyal medya uygulamalarıyla bir değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Mahremiyetin ifşası, gizliliği ve korunması ile sosyo-kültürel ve demografik özellikler arasındaki ilişki ve farklar incelenmiş ve yaratılıştan kişilere verilen bir hak olan mahremiyetin bazı faktörlerden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda bazı faktörler bireylerin mahremiyet bilincine olumlu yönde etki ederken bazı faktörler de mahremiyetin dönüşümüne neden olmaktadır. Toplumda mahremiyete yönelik genel algıların değişime uğradığı hem bizim çalışmamızda hem de diğer bazı çalışmalarda görülmektedir. Örneğin, cinsiyet ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda farklılıklar ortaya çıkarken bizim çalışmamızda, Eryılmaz ve Hekimoğlu'nun çalışmalarında belirgin bir farklılığın çıkmaması da bu değişim ve dönüşümleri gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

Aktaş, C., *Mahremiyetin Tükenişi*, Nehir Yayınları/İstanbul, 1995.

Algül, A., Sosyal Ağ Kullanıcılarının "Abartılı Paylaşım", "Benlik Sunumu" ve Mahremiyet Tüketimleri, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 13, 49, 2018.

Alkan, F., *Sosyal Medya Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı ve Kişisel Mahremiyetin Sosyal Ağlarda Paylaşımı Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2022.

Berkup, S, B., *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz ,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015.

Büyükgaga, P., *Dijital gözetim ve mahremiyetin dönüşümü 'The Circle' örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2022.

Çekiç, S., *İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya*, TDV Yayınları/Ankara, 2020.

Eryılmaz, A., *Dijital Çağda Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ile Değişen Mahremiyet Algısı,* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2021.

Eyigün, N. K., *Hastane Çalışanlarında Mahremiyet Bilincinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisi,* Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.

Fetullahoğlu, R. N., *Sosyal Medyada Mahremiyet: X ve Y Kuşağı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2021.

Fogel, J., Nehmad, E., "Internet Social Network Communities: Risk Taking, Trust, and Privacy Concerns", Computers in Human Behavior, 25, 1, 2009.

Hekimoğlu, H., *Sosyal Ağlarda Mahremiyetin Dönüşümü: Instagram Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kayseri, 2019.

Kalaman, S., *Sosyokültürel, Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla Yeni Medyada Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Örneği*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016.

Kalaman, S., Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği, Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 2017.

Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A., Ural, İ. *Dinî Kavramlar Sözlüğü,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/Ankara, 2009.

Kütükoğlu, E., *Sosyal Medyadaki Mahremiyet Algısının Belirlenmesi: X, Y ve Z Kuşakları Üzerinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kayseri, 2019.

Lokke, E. *Mahremiyet Dijital Toplumda Özel Hayat*. Dilek Başak (çev.). Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2020.

Pala, İ., *Türkiye'de Kentleşme Tecrübesiyle Dindar Kadının Değişen Mahremiyet Algısı ,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Sarıkan, Ü., *Mahremiyetin Dönüşümü: Yeni Medya Perspektifinden Kuşaklararası Farklar*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2022.

Sığın, İ., *Sosyal Medya Kullanan Gençlerin Mahremiyet Algısının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Töngel, E., *Üniversite Öğrencilerinin Çevrimiçi Mahremiyet Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya, 2020.

Ulukütük, M., Hakikatten Mahrumiyet Çağında Teşhire Teşne Olmak: Mahremiyet Versus Teşhir Manzaraları, Sosyoloji Divanı, 6, 11, 2018.

Yılmaz, S. "Her İletişim Bir Mahremiyet İhlalidir ve Her Mahremiyet İhlalinin Bir Haber Değeri Vardır". H. Köse (ed.) içinde. *Medya Mahrem Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar.* (s.129-148). Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 2011.

ABD'DE MODERN BİR TELEVANJELİST PROFİLİ: JOEL OSTEEN

Dr. Öğr. Üyesi, FATİH EROĞLAN [1]

[1] Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, fatiheroglan@siirt.edu.tr - 0000-0002-3684-9546

ÖZET

ABD'de din, toplumsal hayat içinde önemli bir yere sahiptir. Din; aile, kültür ve Amerikalı olma gibi önemli sayılan hususlarda birleştirici bir unsur olarak algılanır. Bu nedenle günümüzde ABD, pek çok yeni dini harekete ev sahipliği yapan, aynı zamanda bu türden hareketlerin merkezi haline geldiği bir ülke olmuştur. Özellikle Hıristiyanlık ve bununla ilişkili olarak pek çok dini hareket; sosyal ağlar, sosyal etkinlikler, yazılı ve görsel medya aracılığıyla faaliyetlerini yürütmek suretiyle yaygınlaşmaktadır. Milyonlarca kitlesi bulanan bu dinsel hareketlerde en dikkat çekici özelliklerden biri, stadyum gibi büyük toplanma yerlerinde bir araya gelen insanlara yönelik karizmatik vaizler tarafından yapılan motive edici konuşmalardır. Bu karizmatik vaizler, konuşmalarında maddi ve manevi refahın kaynağı üzerinde durarak zenginleşmek ve inanç arasındaki bağlantıya dikkat çekerler. Yapılan vaazların ve konuşmaların temel vurguları arasında iyi bir Hıristiyan olmanın yanı sıra, refah ve zenginliğin Hıristiyanların hakkı olduğu üzerinde durulur. Bu konuşmalardan hareketle inançlı ve sağlıklı olmak ile onları elde etmenin yolları üzerinde etkileyici telkinler yapılarak insanlar kiliselere davet edilir. Aynı zamanda televizyon ve radyo aracılığıyla da yayınlanan bu vaazlarda en etkili hitabetlerin ve çağrıların, televanjelist olarak tanımlanan bu karizmatik vaizler tarafından gerçekleştirildiği görülür.

ABD'nin en etkili ve popüler vaizleri arasında Amerikalı televanjelist Joel Osteen yer alır. Vaazlarında sıklıkla kelimelerin gücüne vurgu yapan televanjelist Osteen; sabretmek, ümit etmek, İsa ile beraber olmak gibi konularda motive edici konuşmalar yapar. Bu bağlamda Joel Osteen televizyon, radyo ve sosyal ağlar aracılığıyla milyonlarca kişiye ulaşmayı başaran biridir. Lüks yaşamıyla dikkatleri çeken ve bu konuda eleştirilen kitap yazarı, aynı zamanda iş adamı vasıflarına da sahiptir. Osteen, Pentekostal Hıristiyanlık anlayışı çerçevesinde verdiği vaazlarda bilgelik, kelimelerin mucizevi gücü, şifa ve zenginliğin inanç ile olan ilişkisi üzerinde durarak Hıristiyan topluluklar üzerinde etkileyici konuşmalar yapmaktadır.

Bu tebliğde kitapları ve vaazları ile milyonlarca Hıristiyan tarafından takip edilen televanjelist Joel Osteen'nin vaazlarında dikkat ettiği hususlar ile üzerinde durduğu konular, temel referans noktaları ile birlikte ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Joel Osteen, Televanjelist, Karizmatik, Refah, Kelimelerin Gücü.

A MODERN TELEVANGELIST PROFILE IN THE USA: JOEL OSTEEN

ABSTRACT

In the USA, religion has an important place in social life. Religion; It is perceived as a unifying factor in matters considered important, such as family, culture, and being an American. Therefore, today, the USA has become a country that hosts many new religious movements and has also become the center of such movements. Especially Christianity and many religious movements related to it; becomes widespread by carrying out its activities through social networks, social events, written and visual media. One of the most striking features of these religious movements, which have an audience of millions, is the motivational speeches made by charismatic preachers to people who gather in large gathering places such as stadiums. In their speeches, these charismatic preachers emphasize the source of material and spiritual well-being, drawing attention to the connection between enrichment and faith. Among the main emphasis of the sermons and speeches, besides being a good Christian, it is emphasized that Christians have the right to prosperity and wealth. Based on these talks, people are invited to churches by making impressive suggestions about being faithful and healthy and the ways to achieve them. It is seen that the most effective speeches and calls in these sermons, which are also broadcast through television and radio, are made by these charismatic preachers, who are defined as televangelists.

American televangelist Joel Osteen is among the most influential and popular preachers in the USA. Televangelist Osteen, who often emphasizes the power of words in his sermons; He gives motivating speeches on subjects such as patience, hope, being with Jesus. In this context, Joel Osteen is someone who has managed to reach millions of people through television, radio and social networks. The author of the book, who draws attention with his luxurious life and is criticized on this subject, also has businessman qualities. Osteen gives impressive speeches on Christian communities, focusing on wisdom, the miraculous power of words, healing, and the relationship of wealth with faith in his sermons within the framework of Pentecostal Christianity.

In this paper, the issues that the televangelist Joel Osteen, who is followed by millions of Christians with his books and sermons, paid attention in his sermons and the issues he emphasized, were tried to be discussed together with the basic reference points.

Keywords: Joel Osteen, Televangelist, Charismatic, Prosperity, Power of Words.

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya genelinde Yeni Dini Hareketler olarak adlandırılan pek çok dini hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin içinde kısa ömürlü ve daha yerel özellikler gösteren oluşumların yanında, büyük taraftarları olan ve dünyada yaygınlık kazanan

hareketler de olmuştur. Özellikle Batı dünyası dikkate alındığında, bu türden hareketlerin sayılarının arttığı görülür. Özellikle teknolojinin gelişimi, medya araçlarının yaygınlaşması ile sosyal ağların insan hayatında yer almaya başlaması, bu hareketlerin dünya çapındaki tanınırlığını attırmış ve yayılmalarını sağlamıştır. Yeni Dini Hareketlerin yayılmasını sağlayan diğer etkenler arasında, modern dünyanın insana sunduğu yeni olanaklara rağmen insanoğlunun anlam arayışının sona ermemesidir. Modern dünyanın din ve kutsal karşıtı söylemine rağmen insanın inanma ve sığınma ihtiyacı sona ermemiş bilakis artmıştır. Günümüz insanın barınma, refaha kavuşma, maddi olanaklara sahip olma ile anlama, sığınma, inanma ve güvenme duyguları, bu türden yeni dini oluşumları besleyen temel unsurlar ve problemler arasında olmuştur.[1] Bugün Batı dünyasında dini hareketlerin artması, bu duygu ve problemlerin ortak sonucu olarak görülebilir. Modern dünyayı temsil eden ülkelerin başında Amerika'nın yer aldığı düşünüldüğünde pek çok yeni dini oluşumun buradan çıkması da daha anlaşılır hale gelmektedir.[2]

Bugün Amerika'nın kültürel yapısında din oldukça önemli bir unsur olarak kabul edildiğinden, dünya çapında pek çok dinsel hareketin çıkış yerinin ve merkezinin Amerika olduğu görülür. Bunlar içinde çıkış noktası Amerika olan ve Lakewood Kilisesi'nin başında bulunan Joel Osteen'in hayatı ile vaazlarında bahsettiği doktrin, Amerika'daki dini hareketleri incelemek isteyen araştırmacılar içinde önemli araştırma alanı sunar. Onun gibi televanjelistlerin takip ettikleri yol ile takipçilerine sundukları profil, bu hareketlerin anlaşılmasında oldukça önemlidir.

2. JOEL OSTEEN KİMDİR?

Joel Osteen 1963'te ABD'nin Teksas eyaletinde bağlı Houston şehrinde doğar. Dindar bir ailede yetişen Joel Osteen'in babası John Osteen, Protestan bir mezhebe bağlı olan ve sadece İsa'nın vaftiz edildiğine inancın benimseyen Babtist bir rahiptir.[3] Fakat John Osteen daha sonra Baptistlerden ayrılır ve 1959'da Teksas eyaletinde daha önce bir yem deposu olarak kullanılan terk edilmiş bir yere Lakewood Kilisesin kurar. Bugün Mega Kilise kategorisinde (Mega Church) yer alan bu kilise, hiçbir mezhebe bağlı olmayan Evanjelik bir kilisedir. Lakewood Kilisesi şu anda 50.000'den fazla üyesiyle Amerika'nın en büyük kiliseleri arasındadır. 600.000 metrekarelik alanda bulunan bu mega kilise 16.000 kişilik bir kapasiteye sahiptir.[4]

John'un oğlu Joel, 1987'de Victoria Osteen ile evlenir. Bu evlilikten iki çocukları olan Osteen çifti hem Word-Faith hem de Lakewood Kilisesinin iki önemli figürü olarak karşımıza çıkar. Joel, 1982 ve 1999 yılları arasında babasının televizyon işleri ile ilgilenir. Babası ölmeden bir hafta önce vaaz vermeye başlayan Joel, babasını ardından onun yerine geçer. Joel Osteen'in

[1] Muhammed Kızılgeçit, *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi* (İstanbul Marmara Akademi Yayınları, 2018) 54-59; Ali Köse, *Milenyum Tarikatları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 13-17.
[2] Bkz. Kızılgeçit, *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*, 72-77.
[3] Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), "Baptist Kilise", 58; Joek Osteen, "About Victoria" (Erişim 27.12.2022).
[4] Britannica, "Joel Osteen" (Erişim 26.12.2022).

Lakewood Kilisesi içindeki yükselişi ile dünya çapında tanınırlığını arttıran süreç bundan sonra başlar.[5]

Joel'in babası öldüğünde Lakewood Kilisesi'in ortalama 6000'e yakın üyesi vardır. Joel ile birlikte Lakewood Kilisesi üyelerinin sayısı artmaya başlar.[6] Kilise üye sayısının artmasıyla birlikte kalabalıklar toplayabilecek yer arayışına girilir. Bu amaçla 2005 yılında daha önce Rock şovlarının sergilendiği Compaq Center, yer ihtiyacını sağlamak amacıyla kiralanır. Günümüzde Lakewood Kilisenin ana tesisi olan Compaq Center, o zamanlar milyonlarca dolar tutarındaki bakım ve tadilatın ardından yeni bir toplanma yeri olarak düzenlenir.[7] 2007 yılına gelindiğinde haftalık olarak 38000 üyenin katıldığı bir kiliseye dönüşmüştür. Osteen'i dinleyen ve takip edenlerin sayısının artmasıyla birlikte ünü Kuzey Amerika'nın her yerine yayılır. Lakewood Kilisesi, artık Amerika'nın en büyük kiliseleri arasına girer.[8] Osteen, on binlerce kişiden oluşan kalabalıkları çekmeyi başarır. Joel'in babasından devraldığı kilisenin büyümesinde en önemli nedenlerden biri kullandığı olumlu dil ile o dönemlerde Your Best Life Now adlı kitabını kaleme alıp yayınlaması olmuştur.

3. BİR TELEVANJELİST YAZAR OLARAK OSTEEN

Evanjelik ya da Evanjelizm terimi Hıristiyanlıkta Mesih İsa'nın mesajının ve öğretilerinin bir müjde olduğundan hareketle, bu müjde ve öğretilerin vaaz edilmesini içerir. Ayrıca bu terim öğretilerini yalnızca İncillere dayandırma iddialarından dolayı Protestan kiliselere de atfedilmiştir.[9] Günümüzde ise İsa'nın müjdesi olarak kabul edilen öğretiler, medya araçları vasıtasıyla insanlara ulaştırılmaya çalışılır. Televizyon bu medya araçları arasında önemli ve etkili bir araç olarak kullanılır. Bu durum pek çok televizyon vaizinin ön plana çıkmasına yol açmıştır. İsa'nın öğretilerinin televizyon aracılığıyla yayılmasını ve geniş kitlelere ulaştırılmasını amaçlayan bu kişiler televanjelist olarak tanımlanmaktadır. Dünya çapında onlarca ünlü televanjelist bulunmaktadır. Osteen, bu ünlü televanjelistlerin arasında önemli bir yere sahiptir.

Osteen'in şöhretinin dünya çapında artmasında televizyon kanallarının önemli katkısı olmuştur. Bununla birlikte şöhreti sadece televizyon kanallarında verdiği vaazlarla sınırlı kalmamıştır. 2006 yılında vaazlarını podcast olarak yayınlayan Osteen'in buradaki konuşmaları 1 milyona yakın bir indirme sayısına ulaşır ve Apple'in itunes'inde ilk on sesli podcast arasına girer.

Babasının vefatından sonra Lakewood Kilisesi içindeki konumunu güçlendiren Osteen, yazdığı kitaplar ve verdiği vaazlar ile medyanın dikkatlerini üzerine çeker. Artan ünü sayesinde ABD'nin tanınmış kanalları olan CNBC, Discovery, Black Entertainment Network (BET) ve

[5] Believers Portal, "Biography Of Joel Osteen" (Erişim 25.12.2022).
[6] Abc News Go, "Joel Osteen: The Man Behind the Ministry", (Erişim 26.12.2022).
[7] Chron, "10 years ago: Lakewood Church, Joel Osteen move into Houston's Compaq Center", (Erişim 26.12.2022).
[8] Gospel Music Base "Joel Osteen net worth, age, height, weight, wife, kids, wiki" (Erişim 26.12.2022).
[9] Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü,* "Evancelik Kilise", 122; Ali İsra Güngör, *Evanjelikler,* İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016, 12-16.

ABC ailesine ait kanallarda vaazları yayınlanır. Ayrıca Ortadoğu ülkeleri de dahil olmak üzere; Avustralya, Kanada ve Avrupa'da televizyon aracılığıyla yayınlar yapar.[10]

Kuşkusuz Joel Osteen'in televizyon ve radyodaki başarısı ile ününün artmasında yazdığı kitapların önemli bir yeri vardır. Bu kitaplardan en dikkat çekici olanı *Your Best Life Now: 7 Steps to Living at Your Potental* adlı eseri yaklaşık 5 milyon adet satar. Yine 2007'de yayınlanan *Become a Better You: 7 Keys to Improving Your Life* ilk bakısı 3 milyon adet satar. Bunun dışında diğer Osteen'in yazdığı diğer kitaplar şunlardır.

Think Better, Live Better: Victorious Living Starts in Your Mind,

Blessed in the Darkness: How All Things Are Working for Your Good,

The Power of I Am: Two Words That Will Change Your Life Today,

You Can, You Will: 8 Undeniable Qualities of a Winner,

I Declare: 31 Promises to Speak Over Your Life,

Your Greater Is Coming: Discover the Path to Your Bigger, Better, and Brighter Future,

Peaceful on Purpose: The Power to Remain Calm, Strong, and Confident in Every Season

Osteen'in artan popülaritesinin arkasında yazdığı kitapları ile kendi kişisel özellikleri yanında uyguladığı vaaz tekniği önemli bir yer tutar. Fakat unutulmaması gereken diğer önemli bir hususta, bu şöhreti elde etmesinde Amerika'da yayın yapan televizyon kanallarının ve onu ön plana çıkaran programların etkisidir. Televizyon programcılarının Osteen'i programlara davetleri ve onunla röportajlar yapmaları sayesinde popülaritesi artmış ve daha fazla sayıda insana ulaşabilme imkanına sahip olmuştur. Osteen'in popülerliğini gösteren önemli göstergelerden biri de en etkili Hıristiyanlar listesinde ilk sıralarda tanımlanmasıdır. The Church Report'a göre Osteen, en etkili Hıristiyanlar sırlamasında başlarda yer alıyor.[11] 2006'da ABC'nin ünlü televizyon programcısı aynı zamanda yazar olan Barbara Walters, Osteen'i "*Amerika'daki En Büyüleyici 10 Kişi*"den biri olarak tanımlar ve Walters onu zengin, ünlü, yakışıklı ve her hafta televizyonda milyonlarca hayran tarafından takip edilen biri olarak tanımlar. Benzer şekilde Time dergisinin 2006 Eylül sayısının kapağında *"Does God Want You To Be Rich?-Tanrı Zengin olmamı İstiyor mu?"*[12] başlığı altında dergi Osteen'in refah teolojisine ilişkin düşüncelerini paylaşarak dikkatleri Osteen'in üzerine çekmeyi başarmıştır.

4. JOEL OSTEEN'İN TEMEL DOKTRİNLERİ VE VAAZLARININ TEMEL NOKTALARI

Lakewood Kilisesi geleneksel Hıristiyan öğretileri arasında Teslisin unsurları (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh), Mesih'in çarmıha gerilişi, dirilişi, vaftiz ve komünyon ayini gibi konular üzerinde

[10] Christianpost, "Joel Osteen Hits Big on iTunes", (Erişim 26.12.2022).
[11] The Church Report, "America's Top 50 Most Influential Christians", (Erişim 25.12.2022); Christian Ministry Edu, "20 of the Most Influential Christian Leaders of the Modern Era", (Erişim 25.12.2022).
[12] Content Time, "Does God Want You To Be Rich?", (Erişim 25.12.2022).

fazla durmaz. Teolojik bir tartışma konusu olarak konularında işlemez ve bu konularla da çelişik gözükmez. Osteen'in temel doktrinleri arasında en temel doktrini Refah teolojisi (prosperity theology) oluşturur. Bu doktrin onun temel dayanak noktasıdır. Bu düşünceye göre Tanrı herkesin deneyimlemesini istediği şeyler vardır. Tanrı, refah ve zenginlik dolu bir yaşamı deneyimlememizi ister. Osteen'in vaazlarında bu düşünceye dikkat çekerek Tanrı'nın bu zenginliği deneyimlememizi istediğini ve buna bizi çağırdığını belirtir. Belirli zamanlarda verilen düzenli vaazlarda bu düşünce takipçilere aşılanır.[13]

Osteen, vaazlarda temel doktrinlerin öğretimini yaparken yaptığı en önemli alışkanlık babasının yaptığı şeyi yapmasıdır. Osteen, vaazına başlamadan önce babasının kullandığı başlangıçları yapar. Word of Faith (inanç Sözü) veya Word-Faith inancında olumlu itiraf olarak bilinen bir başlangıçla vaazına başlar. Her ne kadar Word-Faith'in bazı düşünceleri tartışmalara konu olsa da geleneksel olarak Word Faith'in olumlu itiraf ile kelimelerin gücüne yönelik yaptıkları bir başlangıcı kullanarak konuşmasına başlar. Bu konuşma başlangıcı genellikle şu şekildedir: *"Bu benim Kutsal Kitabım. Ben ne diyorsam oyum. Sahip olduğumu söylediği şeye sahibim. Yapabileceğimi söylediği şeyi yapabilirim. Bugün bana Tanrı Sözü öğretilecek. Zihnimin tetikte olduğunu, kalbimin alıcı olduğunu cesurca itiraf ediyorum. İsa adına asla eskisi gibi olmayacağım."* Osteen vaazlarında takipçilerine aşıladığı en önemli şeyler arasında şu hususlara dikkat çeker. Osteen; kişinin ne olduğu, neye sahip olduğu ile yapabileceği işler noktasında kişinin kendi potansiyeli açığa çıkartmaya dönük motive edici düşünceleri vardır. Bu yüzden takipçilerine kendi potansiyellerinin farkına varmalarını sağlayacak telkin edici konuşmalar onun çıkış noktasıdır. Günümüz dünyasında ortaya çıkan pek çok dini harekette olduğu gibi Osteen, motive edici konuşmalar yaparak kişinin kendi üzerindeki kontrolü sağlaması ve güdülenmesi amacıyla kutsal kitaptaki sözleri kullanır. Osteen, sunduğu reçetenin uygulanması ve başarılması halinde, hayatta zenginlik ve başarının geleceğini vaat eder.[14]

Nitekim Osteen bu düşünce doğrultusunda, "*Mesajım, Tanrı'nın iyi bir Tanrı olduğudur"* düşüncesinden hareketle. *"Ve eğer hepimiz... doğru tutuma sahip olursak, bizi hiç hayal etmediğimiz yerlere götürür."*[15] sözlerine yer verir. ABC Program sunucusu Barbara Walters, Osteen'e bu mesajın insanlarda neden bu kadar büyük bir ilgi uyandırdığını sorduğu vakit, *"...Tanrı'nın elimizden geldiğince bereketli bir hayat yaşamamızı istediğine inanıyoruz. Bana göre refah sağlıktır, iyi ilişkilerdir... ve tabii ki para da bunun bir parçasıdır."*[16] sözlerini sarf etmiştir.

Osteen, hayatın kötü gidişatındaki endişe ile güven eksikliğinin yanında yaşanan kayıp ve başarısızlığı, kurtarıcı İsa ile olan ilişkiyle açıklamaya çalışır. Buna göre Tanrı'nın cömertliği ancak insanların olumlu itirafıyla ve bu konuda yapılması gerekenleri yapmak suretiyle

[13] Moses Kumi Asamoah, "Penteco/charismatic worldview of prosperity theology", African Educational Research Journal 1/3 (Kasım 2013), 198-199; Fatih Eroğlan, "İnanç Sözü", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi,* ed. Süleyman Turan, Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2020), 253-256.
[14] Eroğlan, "İnanç Sözü", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi,* 253-256; Patheos, "WWUTT: This Is My Bible, I Am What It Says I Am" (Erişim 25.12.2022).
[15] Abc News Go, "The 10 Most Fascinating People of 2006", (Erişim 25.12.2022).
[16] Abc News Go, "The 10 Most Fascinating People of 2006", (Erişim 25.12.2022).

gerçekleşir. Bu yüzden sıklıkla vaazlarında Kutsal Kitap'tan alıntılar yaparak vaazlarını güçlendirmeye çalışır.[17] Osteen'in vaazlarında İsa önemli bir konumdadır. Bu yüzden takipçilerini ona teslim olmaya ve onu kurtarıcıları olarak kabul etmeye çağırır. Hatta Osteen, *Your Best Life Now* kitabında kendisi ve eşi Victoria'ya büyük ve zarif bir ev inşa etmelerine yol açan şeyin inanç ve zafer sözleri oluğu üzerinde durur.[18] Çünkü Osteen'a göre insanlar kendi bekledikleri şeyle yüzleşirler.[19] Osteen'in bağlısı olduğu doktrin gereği kelimeler ve sözler insanın hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Sözlerin muazzam bir gücü vardır. İster arzu edelim ister etmeyelim, sözlerin bu gücü kaybolmaz.[20] Kelimelerin tohuma benzediklerini, ayrıca yaratıcı güce sahip olduklarını ve bir üretim kaynağı olduğu düşüncesini savunur.[21] Eğer sözler ile kelimelerin gücünün farkına varılırsa ve *iman dolu sözler* veya *iman sözleri* söylenirse doğaüstü bir dünyaya açılmış olacağımızı belirtir.[22] Tanrı'nın ve sözlerin gücüne inanarak yaptığımız olumlu itiraflar en imkânsız şeyi dahi başarabileceğimizi gösterir.[23] Bu imkansızlıklar sağlık, iyileşmek, finansal refah ile ilişkili olarak düşünülür. Bu bağlamda sağlık ve zenginlik Osteen'in mesajlarının temel hareket noktaları arasında yer alır. O, vaazlarında temel hareket noktası olarak inanç yoluyla refahı elde etmeye çağırır. Barınma, kariyer, mali durum gibi başarı ve zenginlikler ya da toplumsal statüdeki terfiler ancak olumlu itiraf, iman dolu sözler ile İsa'nın kurtarıcı olarak kabul edilmesi şartıyla gerçekleşir. Osteen, Tanrı'nın bizi terfi etmek istediğini ve bizi finansal açıdan zenginleştirme isteğini iddia eder.[24] Öte yandan Osteen katıldığı bir TV programında paradoksal bir biçimde salt para ile ilgili vaaz vermediğini de belirtmeye çalışır.[25]

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bugün Amerika'da Hıristiyanlık denilince akla ilk gelen isimlerden biri Joel Osteen'dir. Joel'in doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki milyonlarca haneye ve dünya çapında yüzlerce ülkeye medya aracılığıyla ulaşmış durumdadır. Hıristiyanlığın yeni yüzü olarak Jeoel Osteen'in sahip olduğu zenginlik ile Kutsal Kitap'taki bazı öğretileri yanlış anladığı yönündeki eleştiriler bazı Hıristiyan topluluklar tarafından dillendirilmektedir. Bununla birlikte bir mega kilise olarak tanımlanan Lakewood Kilisesi'nin üyeleri gittikçe artmakta ve dünya çapında tanınmaktadır. Onun bu ününü artmasında televizyonlar aracılığıyla verdiği vaazlar, yazdığı kitaplar ile Amerika'nın tanınmış televizyon programcılarının Osteen'i olumlu bir profil içinde sunması önemli bir yer tutar. Büyük bir finansal kaynağa da sahip olan Osteen, gelişen medya araçları ve sosyal ağlar aracılığıyla modern Amerika'nın maddi manevi anlam arayışına bir cevap olarak sunulmaktadır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Joel Osteen'in bağlı olduğu hareket, medya vasıtaları ile sosyal ağların bir hareketin yayılmasında ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle günümüz insanın maddi ve manevi

[17] Transcripts Cnn, "CNN Larry King Live", (Erişim 24.12.2022).

[18] Joel Osteen, *Your Best Life Now* (New York: Faith Warner, 2004), 7.
[19] "Genellikle beklediklerini alırlar; inandıkları şey olurlar" Osteen, *Your Best Life Now*, 73.
[20] Osteen, *Your Best Life Now*, 122.
[21] Joel Osteen, *Become a Better You* (New York: Free Press, 2007), 109.
[22] Osteen, *Become a Better You*, 109-115.
[23] Osteen, *Your Best Life Now*, 10-11.
[24] Osteen, *Your Best Life Now*, 5, 35-38.
[25] Transcripts Cnn, "CNN Larry King Live", (Erişim 24.12.2022).

arayışları ile problemlerinin üstesinden gelmesinde yeni dini hareketlerin yaklaşımı, hareketin gelişmesine ve büyümesine yön veren belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda Bireysel problemlerin ve anlam arayışlarının yolu medya araçları ve sosyal ağlar ile kesiştiğinde Osteen'in hareketlerine benzer yeni oluşumların ortaya çıkmasına ve yayılmasına katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Asamoah, M. K., Penteco/charismatic worldview of prosperity theology, *African Educational Research Journal*, November, 1, 3, 2013.

Eroğlan, Fatih. İnanç Sözü. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (ss. 253-256). Ed. Süleyman Turan, Emine Battal, Okur Akademi Yayınları, İstanbul, 2020.

Gündüz, Ş., *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.

Güngör, A. İ., *Evanjelikler,* İlgi Kültür Sanat, İstanbul, 2016.

Kızılgeçit, M. *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*, Marmara Akademi Yayınları, İstanbul, 2018.

Köse, A., *Milenyum Tarikatları*, Timaş, İstanbul, 2019.

Osteen, J., *Become a Better You,* Free Press, New York, 2007.

Osteen, J., *Your Best Life Now,* Faith Warner, New York, 2004.

Turan, S., Battal, E., *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, Okurakademi, İstanbul, 2020.

Turan, S., Sancar, F., *Yeni Dini Hareketler,* Okurakademi, İstanbul, 2018.

https://abcnews.go.com/2020/story?id=2716887&page=1 (Erişim tarihi 25.12.2022).

https://abcnews.go.com/Nightline/story?id=2086670 (Erişim tarihi 26.12.2022).

https://believersportal.com/biography-of-joel-osteen/ (Erişim tarihi 25.12.2022).

https://christianministryedu.org/blog/20-of-the-most-influential-christian-leaders-of-the-modern-era/ (Erişim tarihi 25.12.2022).

https://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1533448-1,00.html (Erişim tarihi 25.12.2022).

https://gospelmusicbase.com/joel-osteen-net-worth/ (Erişim tarihi 23.12.2022).

https://transcripts.cnn.com/show/lkl/date/2005-06-20/segment/01 (Erişim tarihi 24.12.2022).

https://transcripts.cnn.com/show/lkl/date/2006-12-22/segment/0 (Erişim tarihi 24.12.2022).

https://www.britannica.com/biography/Joel-Osteen (Erişim 26.12.2022).

https://www.christianpost.com/news/joel-osteen-hits-big-on-itunes.html (Erişim tarihi 26.12.2022).

https://www.chron.com/houston/article/10-years-ago-Lakewood-Church-Joel-Osteen-move-into-6383884.php (Erişim tarihi 26.12.2022).

https://www.joelosteen.com/our-ministry/about-victoria (Erişim tarihi 26.12.2022).

https://www.lakewoodchurch.com/ (Erişim tarihi 26.12.2022).

https://www.patheos.com/blogs/e2medianetwork/2016/05/wwutt-this-is-my-bible-i-am-what-it-says-i-am/ (Erişim tarihi 25.12.2022).

https://www.thechurchreport.com/65/(Erişim tarihi 25.12.2022).

الهديُ النَّبويّ في تنميةِ مهاراتِ الشَّبابِ

Gençlerin Hünerlerini Geliştirmede Peygamberimizin Rehberliği

Dr. Öğr. Üyesi, Alaaddin KİRAZ

KTO Karatay Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, alaa.alkaraz@gmail.com- ORCID 0000-0003-0475-8911

ملخص

تُناقش هذه الدِّراسة موضوع الدَّور النَّبويُّ في تنميةِ مهاراتِ الشَّبابِ، ولهذا الموضوع أهميّة في زمننا المعاصر، ويحتاج لتبيان تأصيله الشرعي من السُّنّة النّبوية، فالشَّباب هم قوام الحياة وعصبها، وصلاحهم صلاح للمجتمع، كما ستناقش مفهوم الشّباب لغة واصطلاحا، ثمّ سيتم الحديث عن المهارات التي فعلها النَّبي صلَّى الله عليه وسلّم مع الشَّباب وشجّعهم على القيام بها.

اهتمَّت السُنّة النَّبويّة بتنمية مهارات الشَّباب ليكونوا ناجحين مؤثرين في محيطهم، فعندما ننظر إلى سنّة النّبي صلّى الله عليه وسلّم نجد العديد من المهارات التي طبَّقها النَّبي صلَّى الله عليه وسلّم مع الشَّباب وحثَّهم على القيام بها، ومنها: مهارة إدارة الوقت، تنمية مهارة العمل كفريق، مهارة الإلقاء وحسن العرض، مهارة التواصل مع الناس بحسن الاستقبال وبشاشة الوجه، تنمية مهارة اتخاذ القرار من خلال الشورى، مهارة استخدام الحوار والسؤال، والعصف الذهني، وأخيراً مهارة تصحيح الأخطاء، والتعزيز.

تهدف الدِّراسة إلى جمع أحاديث النبي صلّى الله عليه وسلم المتعلقة بتنمية مهارات الشَّباب، فقد حثَّت السُنةُ النَّبوية الشَّريفة- من خلال النُّصوص الكثيرة- الأسرةَ والمجتمعَ والدولةَ على الاهتمام بالشَّباب في جوانب مختلفة كالجانب الصحيّ والعقلي والبدني، كل ذلك حفاظًا عليهم و حفظًا لأمَّة الإسلام.

مشكلة الدِّراسة: الشَّباب هم مصدر الأمل، ومصدر المجد لجميع الأمم، وقد أعطاهم الله تعالى قدرًا لا يُوصف من الطَّاقة، وفي إهمال هذه الطّاقة هدر لفوائد جمّة تنعكس عليهم وعلى محيطهم وأمّتهم، فمن هم الشباب؟ وهل اهتمَّت السُّنَّة النَّبوية بالشّباب؟ وما هي الطُّرق التي يُمكنهم من خلالها تنميّة مهاراتهم وتوظيفها توظيفًا صحيحًا في ضوء الظروف التي يمرون بها في هذه الأيام من خلال السُّنَّة النَّبوية؟ وما هي سبل الاستفادة من الشَّباب في الواقع المعاصر؟ ستجيبُ الدِّراسةُ عن هذه التساؤلات من خلال التّعرُّف على المهاراتِ التي حثَّ النبيُّ صلَّى الله عليه وسلّم الشَّباب على القيام بها.

وتكمن أهمية الدِّراسة من خلال: دور الشّباب في المجتمع وأنَّ الشباب عنصر القوة والعطاء وعدة المستقبل، فإذا فسد الشَّباب فسد المجتمع وإذا صلحوا صلح المجتمع؛ لذا حرص الإسلام على بناء الشَّباب وإعداده، لإخراجه عنصرا قويًا بنَّاءً معطاءً لأمته و مجتمعه.

منهج الدِّراسة: سيقوم الباحث بالاعتماد على منهجين: استقرائي لجمع الأحاديث النبوية المُتعلِّقة بتنمية مهارات الشباب، واستنباطي لدراسة وتحليل الأحاديث.

الكلمات المفتاحية: الهديُ النَّبوي، تنمية، مهارات، الشَّباب، السُّنة النَّبوية.

PROPHET'S GUIDANCE IN DEVELOPING YOUTH SKILLS

ABSTRACT

This research examines the prophetic role in young people's skill development since it is so crucial now and needs to demonstrate how it stems from the Prophet's Sunnah. Young people are the pulse of existence; their goodness is mirrored in society.The study will define the term "youth" as it is used in dictionaries, the Prophet's Sunnah, and by scholars. The Prophet taught

the young people these abilities and inspired them to practise them, which is what I'll address next.The Prophet's Sunnah placed a strong emphasis on helping young people acquire the abilities they need to succeed and have an impact on their surroundings. Many of the skills that the Prophet (PBUH) taught young people and urged them to use can be found in the Prophet's Sunnah, including time management, teamwork, speech and public speaking, communication, hospitality, decision-making through discussion and brainstorming, logic, error correction, and reinforcement skills.

The research intends to compile the prophet's lectures on young people's talent development. To protect young people and the Islamic country, the Prophet's Sunnah exhorted the family, community, and the state to care for them in a variety of ways, including their physical, mental, and emotional well-being.

Study Issue Young people are the wellspring of hope and glory for all nations, and Allah has given them an indescribable amount of energy; wasting this energy would be a waste of enormous advantages that would have a positive impact on them, their environment, and their nation.

Who are the young people? Did the Prophet's Sunnah take care of young people? In what ways can they properly develop and employ their skills in light of the circumstances they are going through these days through the Prophet's Sunnah? How to benefit from young people nowadays?

By identifying the abilities that the Prophet advised young people to possess, the research will provide answers to these issues.

The research is important because it examines how young people fit into society and represents the future and aspects of power. If young people are corrupt, society will be corrupt, and if they are good, society will be good. Islam is committed to educating and preparing the youth to create a strong and positive component for his country and community. Islamic writing libraries are necessary to help young people enhance their talents.

Research Approaches: The researcher will use two strategies: the first is inductive, drawing conclusions and gathering hadiths on the development of young abilities; the second is deductive, based on the examination and analysis of hadiths.

Keywords: Prophetic guidance, development, skills, youth, the Prophetic Sunnah.

تمهيد

اهتمَّت السُنّة النَّبويّة بتنمية مهارات الشَّباب ليكونوا ناجحين مؤثرين في محيطهم، فعندما ننظر إلى سنّة النّبي صلّى الله عليه وسلّم نجد العديد من المهارات التي طبَّقها النَّبي صلَّى الله عليه وسلّم مع الشَّباب وحثَّهم على القيام بها. فالشَّباب هم الفئة التي تعتمد عليها الأمم في رقيها، والدفاع عنها، وتحقيق أهدافها إذا تم استغلال طاقات الشَّباب استغلالاً صحيحا، أما إذا أُهمل الشباب، فإنهم يصبحون طاقات مدمرة لمقدرات الأمة، أو طاقات مهدورة لا فائدة منها، والعصر الذي نعيشه أكبر مثال على ذلك، فالكثير من الشباب وقعوا ضحية أعداء الأمة، الذين غرسوا فيهم القيم المنحرفة، وأشغلوا أوقاتهم في اللهو، وأُسقط الكثير منهم في الخطايا من مخدرات وفحش وغيرها.

وعند النظر في مراحل الدعوة الإسلامية منذ بعثة النبي صلى الله عليه وسلم وهو في الأربعين من عمره، وحتى وفاته، نجد أن جلَّ مهام الدعوة كانت تعتمد على الشباب.

فالعدد الأكبر من المؤمنين الأوائل كانوا من الشباب كعمر بن الخطاب، وأبو عبيدة، وطلحة، والزبير، وسعد بن أبي وقاص، وسعيد بن زيد، وزيد بن حارثة، وبلال، وخباب، وعمار، وعبد الله بن مسعود، وعبد الرحمن بن عوف، وأبو ذر، وكذا في مجتمع المدينة سعد بن معاذ، وسعد ين عبادة، وأُسيد بن حضير، وأسعد بن زرارة، كانوا جميعا في مرحلة الشباب.

وتكمن أهمية الموضوع في أن الشباب هم عنصر القوة والعطاء وعدة المستقبل. فإذا فسد الشباب فسد المجتمع وإذا صلحوا صلح المجتمع. وقد حثت السنة النبوية الشريفة من خلال النصوص الكثيرة الأسرة والمجتمع والدولة معا على رعاية الشباب في جوانب الحياة المختلفة: الصحية والعقلية والبدنية؛ حفاظاً عليهم وحفظاً لأمة الإسلام، ومجتمعاتها.

وقد عملت في هذه الدراسة بجمع الأحاديث الوردة في رعاية الشباب من كتب رواية الحديث عامة وتخريجها.
ويتكون البحث من قسمين، وخاتمة.
القسم الأول: مفهوم الشباب.
القسم الثاني: تنمية مهارات الشباب في السُّنة النبوية الشريفة.
الخاتمة: وتشمل النتائج والتوصيات.

1- مفهوم الشباب:
1-1 **الشباب لغة**: جمع شابٍّ، وكذلك الشُبَّان (الجوهري، 1987م: 151/1). تقول: شبَّ الغلام يشِبُّ بالكسر، شبابا وشبيبة، ومادة الكلمة (شَبَّ) تَدُلُّ عَلَى نَمَاءِ الشَّيْءِ، وَقُوَّتِهِ فِي حَرَارَةٍ تَعْتَرِيهِ فَالْأَصْلُ هَذَا ثُمَّ اشْتُقَّ مِنْهُ الشَّبَابُ، الَّذِي هُوَ خِلَافُ الشَّيْبِ (ابن فارس، 1979م: 3/ 177).
2-1 الشباب اصطلاحاً: "هي مرحلة عمرية تبدأ مع سن البلوغ، وتنتهي مع بداية الكهولة أو الشيخوخة، على خلاف بين العلماء في تحديد هذه السن". (نافذ والغرباوي، 2011م: 4) "وَقَالَ مُحَمَّد بنُ حَبيب: زَمَنُ الغُلُومِيَّة سَبْعَ عَشْرَةَ سَنَةً مُنْذُ يُولَدُ إلى أَن يَسْتَكْمِلَها، ثمَّ زَمَنُ الشَّبَابِيَّة مِنْهَا إِلَى أَنْ يَسْتَكْمِلَ إِحْدَى وخَمْسِينَ سنة، ثمَّ هُوَ شَيْخٌ إِلَى أَنْ يَمُوتَ.
وَقيل: الشَّابُّ: البَالِغُ إِلَى أَنْ يُكمِلَ ثَلَاثِين. وَقيل: ابنُ سِتَّ عَشْرَةَ إِلى اثْنَتَيْن وثَلَاثِين، ثُمَّ هُوَ كَهْلٌ" (الزَّبيدي، 3/ 92).
والشاب "اسْمٌ لِمَنْ بَلَغَ إِلَى أَنْ يُكْمِلَ ثَلَاثِينَ هَكَذَا أَطْلَقَ الشَّافِعِيَّةُ... وَقَالَ النَّوَوِيُّ الْأَصَحُّ الْمُخْتَارُ أَنَّ الشَّابَّ مَنْ بَلَغَ وَلَمْ يُجَاوِزِ الثَّلَاثِينَ ثُمَّ هُوَ كَهْلٌ إِلَى أَنْ يُجَاوِزَ الْأَرْبَعِينَ ثُمَّ هُوَ شَيْخٌ، وَقَالَ الرُّويَانِيُّ وَطَائِفَةٌ مَنْ جَاوَزَ الثَّلَاثِينَ سُمِّيَ شَيْخًا، زَاد بن قُتَيْبَةَ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ الْخَمْسِينَ، وَقَالَ أَبُو إِسْحَاق الاسفرايني عَنِ الْأَصْحَابِ الْمَرْجِعُ فِي ذَلِكَ إِلَى اللُّغَةِ وَأَمَّا بَيَاضُ الشَّعْرِ فَيَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الْأَمْزِجَةِ" (ابن حجر العسقلاني، 1959م: 9/ 108)، والذي رجّحه النووي أن سن الشباب من سن البلوغ إلى الثلاثين.(النووي: 173/9).
وبالنظر إلى التعريف اللُّغوي والاصطلاحي لمرحلة الشباب يمكننا أن نبرز أهم الخصائص التي تتميز بها هذه المرحلة، كالآتي: أنها مرحلة تتفجر فيها طاقات الإنسان، وأنّها مرحلة القُوَّة وفيها يكون الإنسان أقوى ما يكون، وفيها تبدأ الغريزة الجنسية في الظهور.
ومن خلال هذه الخصائص نستطيع أن نتعرف على حاجات الإنسان في مرحلة الشباب والتي تتخلص بما يلي:
1- التربية والتوجيه: فالإنسان عندما يكون في بداية حياته تكون خبراته قليلة، فيحتاج إلى التعليم والتوجيه والإرشاد، والقدوة الحسنة والمثل الأعلى حتى يتعلم السلوك والعادات السليمة وبهذا تُصاغ شخصيتُه صياغةً صحيحةً وتنمو نموا طبيعيا.
2- تَحمل المسؤولية: فلدى الشَّباب القوة والطاقات التي تجعلهه قادرين على تحمل المسؤولية التي تعدُّ حاجة أساسية لهم.
3- ضبط الشهوة والسيطرة عليها حتى لا تودي بالشَّباب إلى المهالك. (نافذ والغرباوي، 2011م: 9).
والمتأمل في سيرة النبي صلى الله عليه وسلم يجد عنايته بالشباب تظهر بشكل واضح وجلي من خلال الآتي:
1- توجيهه صلى الله عليه وسلم إلى الموازنة بين الجانبين الروحي والجسدي؛ وضبط النسبة بينهما.
جاء في الحديث الشريف أنَّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مُجْتَهِدًا، فَزَوَّجَنِي أَبِي، ثُمَّ زَارَنِي، فَقَالَ لِلْمَرْأَةِ: كَيْفَ تَجِدِينَ بَعْلَكِ؟ فَقَالَتْ: نِعْمَ الرَّجُلُ مِنْ رَجُلٍ لَا يَنَامُ، وَلَا يُفْطِرُ قَالَ: فَوَقَعَ بِي أَبِي، ثُمَّ قَالَ: زَوَّجْتُكَ امْرَأَةَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَعَضَلْتَهَا؟، فَلَمْ أُبَالِ مَا قَالَ لِي مِمَّا أَجِدُ مِنَ الْقُوَّةِ وَالِاجْتِهَادِ، إِلَى أَنْ بَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «لَكِنِّي أَنَامُ وَأُصَلِّي، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، فَنَمْ وَصَلِّ، وَأَفْطِرْ، وَصُمْ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ» ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَقْوَى مِنْ ذَلِكَ قَالَ: «فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ، صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا، وَاقْرَأِ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ» ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَقْوَى مِنْ ذَلِكَ قَالَ: «اقْرَأْهُ فِي خَمْسَ عَشْرَةَ» ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَقْوَى مِنْ ذَلِكَ. (ابن خزيمة، 3/ 293)
كما حث الشباب علي الزواج عند الاستطاعة، وعند عدمها إلى الصوم:
قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنِ اسْتَطَاعَ البَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ». (البخاري: 3/7).
يبين النبي صلى الله عليه وسلم للشباب أنّ "الحل الأمثل لإطفاء جذوة هذه الغريزة وهو الزواج، فهو الحل الذي يتوافق مع طبيعة الإنسان رجلاً كان أو امرأةً، ولكن الزواج يحتاج لمؤونة لا يقدر عليها الجميع، فبيّنت السنَّة العلاج في هذه الحالة، وهو الصوم، ففي الصوم قربى لله وتقليل لطاقة الجسم ومن ثم تخفيف لحدة الشهوة، وعدم القدرة على الزواج لا يبيح للإنسان الوقوع في الفواحش، بل يجب تحصين الشباب بزاد وفير من التقوى والقيم الإنسانية التي تجعله صلباً قادراً على قهر شهوته والتغلب عليها" (نافذ والغرباوي، 2011م: 30).
2- غرس الإيمان في نفوس الشباب حتى لا ينحرفوا يمنة أو يسرة عن منهج الله -عز وجل-:
فعن أبي هريرة -رضى الله عنه- عن النبي -صلى الله عليه وسلم- قال: "سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله، إمام عادل، وشاب نشأ في عبادة الله عز وجل، ورجل قلبه معلق في المساجد، ورجلان تحابا في الله اجتمعا عليه وتفرقا عليه، ورجل دعته امرأة ذات منصب وجمال فقال إني أخاف الله، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ما تنفق يمينه، ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه" (البخاري: 1/ 234، 629، ومسلم: 2/ 715).

فنجده صلى الله عليه وسلم " خَصَّ الشَّابَّ لِكَوْنِهِ مَظِنَّةَ غَلَبَةِ الشَّهْوَةِ لِمَا فِيهِ مِنْ قُوَّةِ الْبَاعِثِ عَلَى مُتَابَعَةِ الْهَوَى، فَإِنَّ مُلَازَمَةَ الْعِبَادَةِ مَعَ ذَلِكَ أَشَدُّ وَأَدَلُّ عَلَى غَلَبَةِ التَّقْوَى" (ابن حجر، 1959م: 2/ 145).

إن في الحديث حثٌّ للشباب على الإقبال إلى الله عز وجل، والنشأة في عبادته سبحانه وتعالى من مقتبل عمرهم وريعان شبابهم، وبذلك يستحقون هذه المكانة الرفيعة، وخصهم بذلك؛ لأنّ سن الشباب قد يغري بالوقوع في المعاصي واقتراف الذنوب، لما يتاح له من الأسباب المؤدية إليها والمعينة عليها ولما يغلب على طبع المرء من التسويف. (نافذ والغرباوي، 2011م: 23).

3- غرس قيمة احترام الكبير في نفوس الشباب:

"عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، قَالَ: انْطَلَقَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ، وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودِ بْنِ زَيْدٍ، إِلَى خَيْبَرَ وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ، فَتَفَرَّقَا فَأَتَى مُحَيِّصَةُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَشَمَّطُ فِي دَمِهِ قَتِيلًا، فَدَفَنَهُ ثُمَّ قَدِمَ المَدِينَةَ، فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ، وَمُحَيِّصَةُ، وَحُوَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَتَكَلَّمُ، فَقَالَ: «كَبِّرْ كَبِّرْ» وَهُوَ أَحْدَثُ القَوْمِ، فَسَكَتَ فَتَكَلَّمَا، فَقَالَ: «تَحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ، أَوْ صَاحِبَكُمْ»، قَالُوا: وَكَيْفَ نَحْلِفُ وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَرَ؟ قَالَ: «فَتُبْرِيكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ»، فَقَالُوا: كَيْفَ نَأْخُذُ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ، فَعَقَلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ" البخاري: 101/4).

والشاهد من هذا الحديث الشريف: قول النبي صلى الله عليه وسلم: «كَبِّرْ كَبِّرْ» والمراد: أي: "قدم الأسن يتكلّم، وَهُوَ أمر من التَّكْبِير كَرَّرَه لِلْمُبَالَغَة" (العيني: 15/ 96)، وفي هذا الحديث الشريف تعليم للشباب بأن يحترموا الكبير حتي في أصعب الظروف.

ومما يوضح هذا المعنى كذلك، الحديث الصحيح الذي رواه سيدنا عَبْدُ اللهِ بْنَ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: "أُرَانِي فِي الْمَنَامِ أَتَسَوَّكُ بِسِوَاكٍ، فَجَذَبَنِي رَجُلَانِ، أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ، فَنَاوَلْتُ السِّوَاكَ الْأَصْغَرَ مِنْهُمَا، فَقِيلَ لِي: كَبِّرْ، فَدَفَعْتُهُ إِلَى الْأَكْبَرِ" (مسلم: 2/ 2298)

4- رحمة رسول الله صلى الله عليه وسلم بمن أساء إليه من الشباب:

"عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفْدٌ مِنَ الْعَرَبِ فِيهِمْ شَابٌّ، فَقَالَ الشَّابُّ لِلْكُهُولِ: اذْهَبُوا فَبَايِعُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَحْفَظُ لَكُمْ رِحَالَكُمْ، فَذَهَبَ الْكُهُولِ فَبَايَعُوهُ، ثُمَّ جَاءَ الشَّابُّ فَأَخَذَ بِحَقْوَيْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَسْتَجِيرُكَ مِنَ النَّارِ، فَقَالَ الْقَوْمُ: دَعْهُ يَا غُلَامُ، فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَهُ لَا أَتْرُكُهُ حَتَّى يُجِيرَنِي مِنَ النَّارِ، فَأَتَى جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَجِرْهُ فَإِنَّ اللهَ تَعَالَى قَدْ أَجَارَهُ " (البيهقي، 2003م: 2/ 179)

ومن ذلك حديث الشاب الذي أتى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يسأله أن يرخص له في الزنا: فَعنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: "إِنَّ فَتًى شَابًّا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، ائْذَنْ لِي بِالزِّنَا، فَأَقْبَلَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ فَزَجَرُوهُ وَقَالُوا: مَهْ. مَهْ. فَقَالَ: ادْنُهْ، فَدَنَا مِنْهُ قَرِيبًا. قَالَ: فَجَلَسَ قَالَ: أَتُحِبُّهُ لِأُمِّكَ؟ قَالَ: لَا. وَاللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ. قَالَ: وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِأُمَّهَاتِهِمْ. قَالَ: أَفَتُحِبُّهُ لِابْنَتِكَ؟ قَالَ: لَا. وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ قَالَ: وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِبَنَاتِهِمْ. قَالَ: أَفَتُحِبُّهُ لِأُخْتِكَ؟ قَالَ: لَا. وَاللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ. قَالَ: وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِأَخَوَاتِهِمْ. قَالَ: أَفَتُحِبُّهُ لِعَمَّتِكَ؟ قَالَ: لَا. وَاللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ. قَالَ: وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِعَمَّاتِهِمْ. قَالَ: أَفَتُحِبُّهُ لِخَالَتِكَ؟ قَالَ: لَا. وَاللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ. قَالَ: وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِخَالَاتِهِمْ. قَالَ: فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ وَقَالَ: اللهُمَّ اغْفِرْ ذَنْبَهُ وَطَهِّرْ قَلْبَهُ، وَحَصِّنْ فَرْجَهُ قَالَ: فَلَمْ يَكُنْ بَعْدُ ذَلِكَ الْفَتَى يَلْتَفِتُ إِلَى شَيْءٍ". (أحمد،2001م: 545/36).

فالناظر في هذا الحديث الشريف يجد الصحابة الكرام - رضى الله عنهم أجمعين - يتضجرون مما قاله هذا الشاب حيث قالوا له: "مَهْ مَهْ". ولكن المربي صلى الله عليه وسلم عالج القضية بطريقة رائعة، إذ لجأ إلى اللطف والإقناع فقد وضع النبي صلى الله عليه وسلم صورة كل محارمه بينه وبين التفكير في الفاحشة، "والإنسان السوي بطبيعته غَيور لا يرضى الفاحشة في أهله، فإذا فكر هذا الشاب في الفاحشة تراءت أمامه صورة أمه وأخته وباقي محارمه، مما يجعله بعد ذلك لا يفكر مجرد التفكير في هذا الموضوع" (نافذ والغرباوي، 2011م: 31).

5- كثرة الدعاء للشباب وتعليمهم:

كان من هدي رسول الله صلى الله عليه وسلم كثرة الدعاء للشباب وحرصه على تعليمهم ومن ذلك: ما رواه الصحابي الجليل الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: "اللَّهُمَّ عَلِّمْ مُعَاوِيَةَ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ، وَقِهِ الْعَذَابَ" (أحمد،2001م: 28/ 383).

6- مراعاته صلى الله عليه وسلم مشاعر الشباب وعواطفهم:

"عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ: أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً، فَظَنَّ أَنَّا اشْتَهَيْنَا أَهْلِينَا، فَسَأَلَنَا عَنْ مَنْ تَرَكْنَا فِي أَهْلِينَا؟ فَأَخْبَرْنَاهُ -وَكَانَ رَفِيقًا رَحِيمًا- فَقَالَ: ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ، وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ". (البخاري، 1998 م: 112/1).

وفي هذا الحديث الشريف نجده صلى الله عليه وسلم راعى مشاعر الشباب وشوقهم إلى الأهل فأمرهم بالرجوع إليهم.

7- حث النبيّ صلى الله عليه وسلم الشبابَ على ممارسة الرياضة:

فقد روى مسلم "عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ". (مسلم: 205/4)

وهذه القوة تشمل قوة الجسم وقوة الإيمان، ففي قوة البدن وسلامته عون للعبد على طاعة الله في الصلاة والصوم والحج والجهاد، وفي ضعفه ومرضه تأخر عن كثير من الطاعات.

ومن الرياضات الثابتة في السنة:

أولا : مصارعة الفتيان: ذُكر العديد من الأحاديث في هذه الباب منها:

مصارعة النبي صلى الله عليه وسلم لركانة رضي الله عنه قبل إسلامه.

فروى أبو داود (أبو داود، 2009م: 6/ 177) "أن رُكانَةَ صارَعَ النبيَّ -صلَّى الله عليه وسلم-، فصرعَهُ النبيُّ -صلَّى الله عليه وسلم- قال رُكانة: وسمعتُ النبيَّ - صلَّى الله عليه وسلم - يقول: فرقُ ما بيننا وبينَ المشركينَ العَمائِمُ على القَلانِسِ".

ثانيا: رياضة الجري: فقد سابق النبي صلى الله عليه وسلم زوجته عائشة رضي الله عنها كما جاء في الحديث الذي رواه أبو داود عن عائشة: "أنها كانت مع النبيّ -صلَّى الله عليه وسلم- في سفرٍ، قالت: فسابقتُه فسبقتُه على رِجليَّ، فلما حملتُ اللحمَ سابقتُه فسبقَني، فقال: هذه بتلك السبْقَة" (أبو داود، 2009م: 4/ 224).

وفي رواية أحمد عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ وَأَنَا جَارِيَةٌ لَمْ أَحْمِلِ اللَّحْمَ وَلَمْ أَبْدُنْ، فَقَالَ لِلنَّاسِ: (تَقَدَّمُوا)، فَتَقَدَّمُوا، ثُمَّ قَالَ لِي: (تَعَالَيْ حَتَّى أُسَابِقَكِ) فَسَابَقْتُهُ فَسَبَقْتُهُ، فَسَكَتَ عَنِّي، حَتَّى إِذَا حَمَلْتُ اللَّحْمَ وَبَدُنْتُ وَنَسِيتُ، خَرَجْتُ مَعَهُ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَقَالَ لِلنَّاسِ: (تَقَدَّمُوا)، فَتَقَدَّمُوا ثُمَّ قَالَ: (تَعَالَيْ حَتَّى أُسَابِقَكِ) فَسَابَقْتُهُ، فَسَبَقَنِي، فَجَعَلَ يَضْحَكُ، وَهُوَ يَقُولُ: (هَذِهِ بِتِلْكَ)". (أحمد،2001م: 43/313)

ثالثا: الرماية: كثرت الأحاديث الواردة عن النبي-صلى الله عليه وسلم- في تعلم الرمي مما يدل على أهميتها، ومن هذه الأحاديث ما روي عْن عقبة بن عامر أَنَّهُ قَالَ: قَال رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: "مَنْ عُلِّمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تركَهُ، فَلَيس مِنَّا، أوْ فقَد عَصى" (رواه مسلم: 3/ 1522).

وعنهُ، قالَ: سمعتُ رسولَ الله -صلَّى الله عليه وسلم- يقول: "إن الله عزَّ وجل يُدخلُ بالسَّهم الواحد ثلاثةَ نَفَرٍ الجنةَ: صانعَه يحتسِبُ في صَنْعَتِه الخيرَ، والرامِيَ به، ومُنْبلَه، وارمُوا واركَبُوا، وأن ترمُوا أحبُّ إليَّ مِن أن تركَبُوا، ليس من اللهْو إلا ثلاثٌ: تأديبُ الرجلِ فرسَه، ومُلاعبتُه أهلَه، ورميُه بقوسه ونَبْلِه، ومن ترك الرْميَ بعد ما عَلِمَه رَغْبةً عنه، فإنها نعمةٌ تركَها -أو قال: كَفَرَها-". رواهُ أَبُو داود (أبو داود، 2009م: 4/167).

وعَنْ سَلَمَةَ بن الأكوع، قَالَ: مَرَّ النَّبيُّ صلى الله عليه وسلم عَلَى نَفَرٍ ينتَضِلُون، فَقَالَ: "ارْمُوا بَنِي إِسْماعيل فَإِنَّ أَبَاكم كَانَ رَامِيًا" (البخاري: 4/ 45).

وعَنْ عمْرو بنِ عبسَةَ، قَالَ: سمِعتُ رسُول اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، يقولُ: "منْ رَمَى بِسهمٍ في سبيلِ اللَّه فَهُو لَهُ عِدْلُ مُحرَّرةٍ". (الترمذي، 1998م: 3/ 226)، وقال الترمذي: حديثٌ حسنٌ صحيحٌ.

حرص النبي-صلى الله عليه وسلم- على الرماية؛ لأن الرمي أشد نكاية في العدو وأسهل ولا شك أن الصحابة رضي الله عنهم كانوا يتقنون الفروسية وفنون الجري والقتال، وكانوا غاية في الشدة وقوة البأس، وطبيعة هذه الأمور وأهميتها والحاجة إليها تختلف من زمان إلى زمان، ومن حال إلى حال.

رابعاً: الفروسية والسباحة والصيد:

تعتبر الفروسية من أقدم الرياضات القتالية في التاريخ، وكان يطلق عليها الفقهاء، ويطلق عليها الفقهاء "المداورة بالسيوف".

قال رسول الله- صلى الله عليه وسلم-:"كُلُّ شَيْءٍ يَلْهُو بِهِ ابْنُ آدَمَ فَهُوَ بَاطِلٌ، إِلَّا ثَلَاثًا: رَمْيَهُ عَنْ قَوْسِهِ، وَتَأْدِيبَهُ فَرَسَهُ، وَمُلَاعَبَتَهُ أَهْلَهُ، فَإِنَّهُنَّ مِنَ الْحَقِّ" قَالَ: "فَتُوُفِّيَ عُقْبَةُ وَلَهُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ أَوْ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ قَوْسًا، مَعَ كُلِّ قَوْسٍ قَرْنٌ وَنَبْلٌ، وَأَوْصَى بِهِنَّ فِي سَبِيلِ اللهِ" (أحمد،2001م: 28/ 573).

وقال ابن القيم رحمه الله: "الفروسية أربعة أنواع: أحدهما: ركوب الخيل والكر والفر. الثاني: الرمي بالقوس. الثالث: المطاعنة بالرماح. الرابع: المداورة بالسيوف. فمن استكملها استكمل الفروسية". (ابن قيم الجوزية، 1987م، 120-122).

لقد كان الصحابة على عهد رسول الله -صلى الله عليه وسلم- يقيمون المسابقات في رياضة ركوب الخيل، ويوصي بعضهم بعضًا بتعلّمها وإتقانها؛ وذلك لضمان الاستعداد البدني لهم في مواجهة عدوهم، وهذا من المقاصد الشريفة للرياضة في الإسلام.

ومما جاء في المبارزة ما روته السيدة عائشة -رضي الله عنها-: "كانَ يَوْمُ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بالدَّرَقِ وَالحِرَابِ، فَإِمَّا سَأَلْتُ رَسولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ، وإمَّا قالَ: تَشْتَهِينَ تَنْظُرِينَ؟ فَقالَتْ: نَعَمْ. فأقَامَنِي وَرَاءَهُ، خَدِّي علَى خَدِّهِ، ويقولُ: دُونَكُمْ بَنِي أَرْفِدَةَ، حتَّى إذَا مَلِلْتُ، قالَ: حَسْبُكِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قالَ: فَاذْهَبِي".(البيهقي،2011: 21/124)

يوضح هذا الحديث أن اللعب بالحراب فيه تدريب الشباب وتأهيلهم لخوض الحروب والاستعداد لملاقاة العدو، ويعد اللعب بالحراب والرماح نوعاً من ألعاب الفروسية، وقد ثبت أيضًا مشروعيتها في أكثر من حديث مع الحذر من التعرض بالأذى للآخرين من جروح وترويع وغيره.

أما السباحة: فقد صح عنه صلى الله عليه وسلم أنه قال: "كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ مِنْ ذِكْرِ اللهِ فَهُوَ لَعِبٌ، لَا يَكُونُ أَرْبَعَةٌ: مُلَاعَبَةُ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ، وَتَأْدِيبُ الرَّجُلِ فَرَسَهُ، وَمَشْيُ الرَّجُلِ بَيْنَ الْغَرَضَيْنِ، وَتَعَلُّمُ الرَّجُلِ السِّبَاحَةَ" (النسائي، 2001: 8/ 176)

قد حث النبي -صلى الله عليه وسلم- على رياضة السباحة؛ لأنّها وسيلة لاستخراج خيرات البحار والأنهار. وقد حثَّ الصحابة على تعلمها كما كتب عمر بن الخطاب إلى عبيدة بن الجراح أن علموا غلمانكم العوم، ومقاتلتكم الرمي.

رياضة الصيد: ولعل أبرز ما ورد فيها ما رواه أبو ثعلبة الخشني -رضي الله عنه- قال: قُلتُ: "يا نَبِيَّ اللَّهِ، إنَّا بأَرْضِ قَوْمٍ مِن أهْلِ الكِتَابِ، أفَنَأْكُلُ في آنِيَتِهِمْ؟ وبأَرْضِ صَيْدٍ، أصِيدُ بقَوْسِي، وبكَلْبِي الذي ليسَ بمُعَلَّمٍ وبكَلْبِي المُعَلَّمِ، فَما يَصْلُحُ لِي؟ قالَ: أمَّا

ما ذَكَرْتَ مِن أهْلِ الكِتَابِ، فإنْ وجَدْتُمْ غَيْرَهَا فلا تَأْكُلُوا فِيهَا، وإنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وكُلُوا فِيهَا، وما صِدْتَ بقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وما صِدْتَ بكَلْبِكَ المُعَلَّمِ، فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ، وما صِدْتَ بكَلْبِكَ غيرِ مُعَلَّمٍ فأدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ". صحيح البخاري (البخاري: 112/7).

فالصيد مشروع إلا ما كان منه لغرض اللهو ويكون مشروعاً إذا كان غرضه التكسب والأكل والبيع والالتزام بآدابه وأحكامه من وقت حل وحرمة، وأن يكون مما ينتفع به، أما ما كان منه بغرض اللهو والعبث فيعدّ من الكبائر لما فيه من تعذيب للحيوان.

هذه أهم الرياضات التي حضَّ النبي صلى الله عليه وسلم الشباب على تعلمها، ليهيئ لنا جيلًا قويًا يعز به الله تعالى الإسلام والمسلمين.

ومن خلال ما ذكرناه من التوجيه والحرص النبوي للشباب، ما عليهم إلا أن يستجيبوا ويمتثلوا لأوامر النبي صلى الله عليه وسلم وصدق الله العظيم إذ يقول: ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾ [الأحزاب: 21] وحينئذ تسعد البلاد بهم، ويجري الخير على أيديهم، في كل زمان ومكان.

2- تنمية مهارات الشباب في السُّنة النبوية الشريفة:

اهتمت السنة النبوية بتكوين الإنسان روحا وفكرا وعقيدة وسلوكا فسمت بروحه، وعنيت بتنميته تنمية شاملة، وعندما نتأمل في سنة النبي صلى الله عليه وسلم نجد كثيرا من المهارات التي طبقها النبي صلى الله عليه وسلم مع صحابته وحث عليها منها:

2-1 : **مهارة إدارة الوقت:**

حرص النبي صلى الله عليه وسلّم على بيان أهمية الوقت في مناسبات عديدة، وبصيغ مختلفة فالوقت في الإسلام من النعم الجلية والتي يجب ألا تهدر في أشياء تافهة وحثّ على استثمار الوقت بما يعود على الفرد بالخير والمنفعة فكل دقيقة تمر لا يمكن أن تعوّض على الإطلاق.

فعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: "نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغ". (البخاري: 8/ 109).

وكانت الوصية الذهبية في إدارة الوقت حديث "عَمْرو بْنِ مَيْمُون، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعِظُهُ: اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَ غِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ". (النسائي، 2001: 400/10).

2-2 : **تنمية مهارة العمل كفريق:**

العمل الجماعي يمثل عونا حقيقياً للفرد في حياته، ويلبّي الكثير من الحاجات العاطفيَّة كالعلاقات الأخوية أو علاقات الصداقة، وحث الاسلام على المشاركة في الأعمال الجماعية وكانت أفضل الاعمال الجماعية التي يمكن لأي مسلم القيام بها هي الصلاة حيث ورد عَنْ "أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ صَلاَةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلاَةَ الْفَذِّ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً" (البخاري: 165/1). ومن أسرار صلاة الجماعة أنها تدريب عملي على العمل كفريق.

2-3 : **مهارة الإلقاء وحسن العرض:**

إن مجالات الإلقاء كثيرةٌ جدًّا ويصعب حصرها، ومن أبرز أمثلتها: خطبة الجمعة، والدروس؛ سواء في المدارس أو في المساجد، والمحاضرات العامة على تنوُّع موضوعاتها، والمواعظ، والاحتفالات، والمؤتمرات. وكان صلى الله عليه وسلم يستخدم أساليب مختلفة في حديثه كأسلوب القصة، والحوار والاستجواب، وضرب الأمثال، والاستشهاد بالأدلة، والقصص. وكان يكرر حديثه؛ تأكيداً لمضمونه، وتنبيهاً للمخاطب على أهميته، وليفهمه السامع ويتقنه. (أبو غدة، 2003: 168).

كما جاء في خطبة الوداع: "فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ وَأَبْشَارَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا أَلاَ هَلْ بَلَّغْتُ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ اللَّهُمَّ اشْهَدْ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ" (البخاري: 63/9).

وقد يكرر النبي من أجل الترغيب في شيء فيستخدم أسلوب النداء ومثاله:

"عَنْ مُعَاذٍ قَالَ أَنَا رَدِيفُ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ قَالَ مِثْلَهُ ثَلاَثًا هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ ، وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ثُمَّ سَارَ سَاعَةً فَقَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ قَالَ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ أَنْ لاَ يُعَذِّبَهُمْ". (البخاري: 74/8).

وقد يكرر الكلام للتعنيف كما فعل النبي مع الشاب الصحابي أسامة بن زيد.

"عن أُسَامَةَ بْنَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُحَدِّثُ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إِلَى الْحُرَقَةِ مِنْ جُهَيْنَةَ قَالَ : فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ قَالَ : وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ رَجُلاً مِنْهُمْ قَالَ : فَلَمَّا غَشِينَاهُ قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ قَالَ : فَكَفَّ عَنْهُ الأَنْصَارِيُّ فَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ قَالَ : فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : فَقَالَ لِي يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ : لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، قَالَ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّمَا كَانَ مُتَعَوِّذًا قَالَ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ أَنْ قَالَ : لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ قَالَ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْم". (البخاري: 4/9).

فالنبي صلى الله عليه وسلم كان يستهل كلامه بذكر الله والثناء عليه وكان يتكلم بكلام يفهمه السَّامع، ويتأنَّى في كلامه تقول السيدة عائشة رضي الله عنها، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثًا لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لأَحْصَاه. (البخاري: 231/2).

4-2 : مهارة التواصل:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل على جلسائه بحيث يشعر كل فرد من الحاضرين أنه يعنيه ويخصه كما روى عمرو بن العاص رضي الله عنه قال: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُقْبِلُ بِوَجْهِهِ وَحَدِيثِهِ عَلَى شَرِّ الْقَوْمِ يَتَأَلَّفُهُ بِذَلِكَ، وَكَانَ يُقْبِلُ بِوَجْهِهِ وَحَدِيثِهِ عَلَيَّ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنِّي خَيْرُ الْقَوْمِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا خَيْرٌ أَمْ أَبُو بَكْرٍ؟ قَالَ: "أَبُو بَكْرٍ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا خَيْرٌ أَمْ عُمَرُ؟ قَالَ: "عُمَرُ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا خَيْرٌ أَمْ عُثْمَانُ؟ قَالَ: "عُثْمَانُ". فَلَمَّا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَدَّ عَنِّي، فَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ سَأَلْتُهُ". قال الهيثمي :"إسناده حسن، وفي الصحيح بعضه بغير سياقه، رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ، وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ". (الهيثمي، 1994م: 15/9).

فمن علامات نجاح بناء جسور التواصل مع الجماهير حسن استقبالهم ببشاشة الوجه: فعن أبي ذر، قال: قال لي النبي صلى الله عليه وسلم: "لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ" (مسلم: 2026/4)

5-2: تنمية مهارة اتخاذ القرار والمشاركة في إدارة شؤون البلاد:

اهتم النبي صلى الله عليه وسلم بإنشاء جيل من القادة حتى يضمن رسلاً من بعده تنشر الدين في أرجاء الأرض فاعتنى بتنمية قدراتهم ومهاراتهم في اتخاذ القرار وتجلى ذلك في حرصه صلى الله عليه وسلم على الشورى وأتاح لهم الفرصة لإبداء الرأي ونجد ذلك في موقف الصحابي الْحُبَابُ بْنُ الْمُنْذِرِ في غزوة بدر لما سَبَقَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى مَاءِ بَدْرٍ. وَمَنَعَ قُرَيْشًا مِنَ السَّبَقِ إِلَى الْمَاءِ: "فَقَالَ الْحُبَابُ بْنُ الْمُنْذِرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ هَذَا الْمَنْزِلَ، أَمَنْزِلٌ أَنْزَلَكَهُ اللَّهُ فَلَيْسَ لَنَا أَنْ نَتَقَدَمَهُ أَوْ نَتَأَخَّرَ عَنْهُ، أَمْ هُوَ الرَّأْيُ وَالْحَرْبُ وَالْمَكِيدَةُ؟ فَقَالَ: بَلِ الرَّأْيُ وَالْحَرْبُ وَالْمَكِيدَةُ. قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذَا لَيْسَ لَكَ بِمَنْزِلٍ، فَانْهَضْ بِنَا حَتَّى نَأْتِيَ أَدْنَى مَاءٍ مِنَ الْقَوْمِ فَنَنْزِلَهُ وَنُغَوِّرَ مَا وَرَاءَهُ مِنَ الْقُلُبِ، ثُمَّ نَبْنِيَ عَلَيْهِ حَوْضًا فَنَمْلَأَهُ مَاءً، فَنَشْرَبَ وَلَا يَشْرَبُونَ. فَاسْتَحْسَنَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ذَلِكَ مِنْ رَأْيِهِ، وَفَعَلَ مَا أَشَارَ بِهِ، وَأَمَرَ بِالْقُلُبِ فَغُوِّرَتْ، وَبَنَى حَوْضًا وَمَلَأَهُ مَاءً. وَبُنِيَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَرِيشٌ يَكُونُ فِيهِ، وَمَشَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى مَوْضِعِ الْوَقْعَةِ، فَأَرَى أَصْحَابَهُ مَصَارِعَ قُرَيْشٍ، يَقُولُ: هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ، وَهَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ. قَالَ: فَمَا عَدَا وَاحِدٍ مِنْهُمْ مَصْرَعُهُ ذَلِكَ". (الذهبي، 2003: 27/1).

كما كان للشباب نصيب وافر في إدارة شؤون الدولة الإسلامية، فالناظر في سيرة النبي صلى الله عليه وسلم يجده يوكل قيادة الجيش في كثير من الأحيان إلى الشباب رغم وجود كبار السنّ وأصحاب الخبرة، لأنه ينشد فيهم رجاحة العقل والقوة البدنية، فيعمل على تنميتها ورعايتها حتى تغدو ذات شأن، وتقوى وتعتد بإسلامها، وليعرف الآخرون أن الشخصية الإسلامية لا تقاس بالأعمار ولا بالأجسام بل بقوتها وعزتها بإيمانها وإسلامها. (محمد زين الهادي: 148). فقد كلف النبي صلى الله عليه وسلم الشاب أسامة بن زيد، رضي الله عنهما، بالإمارة على الجيش الغازي لقتال الروم مما يدلُّ على تمكين النَّبي للشَّباب وكان عمر أسامة آنذاك دون العشرين ليرأس جيشا فيه كبار الصحابة كأبي بكر الصِّديق وعمر بن الخطاب وغيرهما عن عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثًا، وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ تَطْعُنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعُنُونَ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَايْمُ اللهِ إِنْ كَانَ لَخَلِيقًا لِلإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَإِنَّ هذا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ ". (البخاري: 160/8).

وعلى هذا النهج سار الصحابة بعد وفاة النَّبي صلَّى الله عليه وسلَّم، ففي خلافة أبي بكر الصديق بعث أسامة وأبقاه قائداً للجيش كما عيَّنه النَّبي صلَّى الله عليه وسلَّم.

ولم يقتصر تمكين الشباب على الرجال فقط، وإنَّما كان للفتيات دور مهم لا يقلّ عن دور الشباب في بناء الدولة، بحسب فطرتهن وطبقاً للضَّوابط الشَّرعية المتعلقة بهنَّ فعلى سبيل المثال شاركت أسماء بنت أبي بكر، رضي الله عنهما في حادثة الهجرة بنقل الطعام إلى النَّبي صلَّى الله عليه وسلَّم وإلى أبيها في الغار، ويشهد التاريخ لأم المؤمنين السيدة عائشة، رضي الله عنها، في حفظ السنة وتعليمها والإفتاء فيما يهم المسلمين، ومواقفها المشهودة في حفظ عقيدة الأمة، وغيرها من الأمثلة الكثير. (مجلة نور الشام، 2019).

6-2: مهارة استخدام الحوار:

والحوار النبوي هو: "كل نداء، أو خطاب، أو سؤال... يوجهه النبي صلى الله عليه وسلم إلى أصحابه، أو المسلمين؛ بقصد توجيههم، أو توجيه اهتمامهم إلى هذا الأمر، أو إلى تحقيق هدف معين، أو القيام بسلوك فكري، أو اعتقادي، أو اجتماعي، أو أخلاقي، أو تعبدي" (عبد الرحمن النحلاوي، 2007م: 14).

ويرى الشيباني بأن الحوار تلك الطريقة التي تقوم على أساس الحوار والنقاش بالأسئلة والأجوبة للوصول إلى حقيقة من الحقائق لا تحتمل الشك ولا النقد ولا الجدل. (الشيباني، 1985م: 415).

وقال الهاشمي: "الحوار وسيلة تستخدم الإقناع الذاتي لتمحيص الأفكار والمعلومات السابقة ، واختبارها بطريق غير مباشر للتأكد من صحتها أو خطئها؛ لذا فهي لا تعتمد التلقين المجرد القائم على الأمر والنهي أو على مجرد الإلقاء والسماع المطلقين، فالحوار طريقة تقوم على المناقشة المتبادلة بين طرفين وتتخللها أسئلة وإجاباتها". (الهاشمي،1981: 17).

استخدم الرسول الكريم أسلوب الحوار التربوي؛ لتوضيح أمور أشكلت على الصحابة الكرام، ولتعريفهم بالحقائق التي عجزوا عن فهمها والوقوف على معانيها، وذلك من خلال التركيز على أسلوب طرح السؤال على الصحابة، لقد ظهر هذا الأسلوب التربوي الفريد في عدة أحاديث للرسول الكريم، لعل من أبرزها الحديث الذي يرويه أبو هريرة عن الرسول صلى الله عليه وسلم: "أتدرون ما الغيبة؟ قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ذكرك أخاك بما يكره، قيل: أفرأيت إن كان في أخي ما أقول، قال:

إن كان فيه ما تقول فقد اغتبته وإن لم يكن فيه فقد بهته". (مسلم: 4/ 2001). فالرسول صلى الله عليه وسلم اتخذ من أسلوب الحوار طريقة تربوية لتوضيح الفرق بين الغيبة والبهتان، وهي من الأمور التي لا يستطيع الصحابة فهم معناها وإدراك حقيقتها لولا أن بينها الرسول صلى الله عليه وسلم، فهو من أوتي القرآن ومثله معه فالمتأمل في آي الذكر الحكيم يجد أن الله سبحانه وتعالى استخدم هذا الأسلوب الحواري لتنقية سرائر المؤمنين من الغيبة، وذلك من خلال قوله تعالى : "ولا يغتب بعضكم بعضاً أيحب أحدكم أن يأكل لحم أخيه ميتاً فكرهتموه واتقوا الله إن الله تواب رحيم" (الحجرات: الآية 12). ولقد ظهر هذا الأسلوب التربوي الفريد في حديث أبي أمامة "أنَّ فتى شابا أتى النبي فقال يا رسول الله ائذن لي بالزنى، فأقبل القوم عليه فزجروه... يلتفت إلى شيء" (أحمد،2001م: 545/36) ففي هذا الحديث نجد أن الرسول صلى الله عليه وسلم اتخذ مع الشاب من هذا الأسلوب الحواري طريقة تربوية مقنعة لإظهار قبح الزنى، لولا بيان الرسول صلى الله عليه وسلم، لما استطاع الشاب فهم قبح الزنى وبشاعته. وقد انتشر التعليم بطريقة الحوار في الحديث النبوي، وكانت غالبية الحوارات تبتدأ بسؤال منه صلى الله عليه وسلم.

2-7: مهارة العصف الذهني:

فكان النبي صلى الله عليه وسلم يطرح الأسئلة لإثارة انتباه الصحابة الكرام ولتشويقهم لمعرفة الجواب، ومثال ذلك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "إن من الشجر شجرةً لا يسقط ورقها، وإنها مثل المسلم، فحدثوني ما هي؟"، فوقع الناس في شجر البوادي، قال عبد الله: ووقع في نفسي أنها النخلة، فاستحييت، ثم قالوا: حدثنا ما هي يا رسول الله؟ قال: "هي النخلة". (البخاري: 1/ 22).

فالحديث يدل على ما كان عليه النبي صلى الله عليه وسلم، من القرب لأصحابه، فهو يستطلع ثقافتهم وذكاءهم، ويسألهم سؤالاً سهلاً ممتنعاً، ليزيدهم معرفة بأمور دنياهم، سؤال بسيط في وضعه لكنه كبير في دلالته؛ ففيه الحث على الازدياد من العلم، وفيه بيان فضيلة المؤمن، وفيه مزية النخلة، وفيه الحث على التفكير الجاد.

2-8: مهارة تصحيح الأخطاء، مهارة التعزيز:

ورد عن عليّ بن أبي طالب رضي الله عنه أن النبيّ صلى الله عليه وسلم بعثه قاضياً قال رضي الله عنه: بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى اليمن قاضياً، فقلت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ترسلني وأنا حديث السن ولا أعلم القضاء؟ فقال: "إن الله سيهدي قلبك، ويثبت لسانك، وإذا جلس بين يديك الخصمان فلا تقضين حتى تسمع من الآخر كما سمعت من الأوّل، فإنه أحرى أن يتبين لك القضاء". قال: فما زلت قاضياً، أو ما شككت في قضاء بعد. (الإمام أحمد،2001م: 2/ 451).

وجاء في حديث معاذ: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم حين بعثه إلى اليمن، فقال: "كيف تصنع إن عرض لك قضاء؟" قال: أقضي بما في كتاب الله. قال: "فإن لم يكن في كتاب الله؟" قال: فبسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال: "فإن لم يكن في سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم؟" قال: أجتهد رأيي، لا آلو. قال: فضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم صدري، ثم قال: "الحمد لله الذي وفق رسول رسول الله لما يرضي رسول الله " (أحمد،2001م: 36/ 333).

في الشباب طاقات هائلة لا يمكن وصفها فهم مصدر قوة الأمة، وصناعة الآمال **ويمكن الاستفادة من الشباب في الواقع المعاصر**، والارتقاء بهم من خلال ما يلي:

- تنمية مهارات الشباب كل في مجاله؛ لكي يصلوا إلى قمم الأمور ومعاليها، وليكن لهم في رسول الله صلى الله عليه وسلم الأسوة الحسنة، ومعرفة مواهبهم وما يجيدوه ليشاركوا في حلّ مشكلات أمتهم، وتعويدهم على تحمل المسؤولية منذ الصغر.
- تصحيح المفاهيم الخاطئة لدى الشباب، وتربيتهم على العقيدة الإسلامية، وبثّ تعاليم الإسلام في نفوسهم، والدعوة إلى التمسك بها بأسلوب واضح وبسيط.
- عمل ندوات دورية لتعزيز الروح الإيجابية في نفوس الشباب؛ ليشعروا بقيمتهم في الحياة، واستخدام أسلوب الحوار الهادف، مع الأبناء والبنات، للتعرف على المشكلات التي يعانون منها ومساعدتهم في حلها.
- إلغاء البرامج التي تدعو إلى الفساد، ودعوة وسائل الإعلام إلى تقديم برامج نافعة للشباب.

الخاتمة: وتشمل أهم النتائج والتوصيات.

أولاً: النتائج:

الشَّباب مرحلة عمرية تبدأ في سنّ المراهقة، وتنتهي ببداية الكهولة أو الشيخوخة، على خلاف بين العلماء في تحديد هذا العمر. كان رسول الله صلّى الله عليه وسلّم يعتني بالشباب ويُطَوّر مهاراتهم، ويُعلِّمهم ويُولِّيهم المهام الصَّعبة ويَستشيرهم؛ لأنّهم عمود الأمة، وتَصِفُ الأحاديثُ النَّبوية الاهتمام بالشَّباب وتنمية مهاراتهم على أنَّها عِلم تقوم أساساته وفلسفاته وأهدافه وأساليبه على أُسس إلهية سليمة.

وقد فاق الإسلامُ الحنيف الحضارة الحديثة المتمثِّلة بالمناهج العلميّة المعاصرة والمدارس التربويَّة وعلم النّفس في مجال الاهتمام بالشباب وإيلائهم الرِّعاية وحثّهم على أخذ الدّور الرِّيادي في المجتمع. ولقيَ موضوعُ رعايةِ الشَّباب وتنمية مهاراتهم اهتماما كبيرًا وواسعًا وأنَّ الشباب هم المرآة الحقيقية لواقع أي دولة، ومستوى تجديدها وتقدمها، وأساس التنبؤ بمستقبلها وأنَّ معظم الصحابة كانوا من الشباب، والقائد الناجح هو القادر على تنمية قدرات رعاياه في كلِّ مجال حتى يصلوا إلى القمة ومعالي الأمور، وقد نجح النبيُّ صلّى الله عليه وسلّم في تربية جيل الصحابة الكرام وهو جيل متميز في أخلاقه وإيمانه وقدراته

القيادية، وأسهم في عملية الرقي والنهوض بالشباب. والشباب بحاجة إلى الاعتراف بدورهم في المجتمع ليكونوا قادرين على أداء أدوارهم ومسؤولياتهم.

ومن أهم سُبل النُّهوض بالشَّباب ودورهم هو أن نستفيد من طرق تعامل النَّبي معهم وكيفية تعزيز مهاراتهم من خلال ترسيخ تعاليم الإسلام في نفوسهم، وتعريفهم بدورهم الرّيادي ورسالتهم النبيلة في إنجاز المطلوب منهم كلّ من موقعه ودوره بما يؤثر إيجاباً على دينه ووطنه وأمته، ومن طرق إثراء مهارات الشباب وتنمية دورهم الإيجابي تنظيم دورات علمية ومهنية مفيدة للشباب، حتى يتمكنوا من التقدم في المجالين العلمي والمهني، وتجني الدولة ثمار تفانيهم، ويشعروا بقيمتهم ورسالتهم الحياتية، كما علينا أن نناقش الشباب، ونستمع إليهم لتطوير مهاراتهم، ونشركهم في حل مشاكل البلاد، ونجري مسابقات للشباب لنعرف مواهبهم وتخصصاتهم، وأن نستخدم أسلوب المناقشة النفسية الهادفة مع الشّباب كما فعل النَّبي صلّى الله عليه وسلم للتعرَّف على المشكلات التي لديهم ومساعدتهم في حلّها، وندع الشَّباب يتحملون المسؤولية منذ الصِّغر ليكونوا منتجين في العمل وأن نرسخ الأخلاق ونرسي دعائم دينيَّة في نفوس النشء في سنّ مبكرة، ونستثمر طاقة الشَّباب في العمل الخيري والتطوعي. وندعو وسائل الإعلام المختلفة لتقديم برامج مفيدة للشباب ونلغي البرامج السَّلبية التي تترك الشَّباب بلا هدف وتؤدي إلى ضياعهم وأن نقتدي باعتناء النبي صلى الله عليه وسلم بالشباب ونطور مهاراتهم؛ لأنهم عمود الأمة.

لقد فاق الإسلام المجتمع المعاصر والمؤسسات التربوية في جميع مناحي الحياة في مجالات الاهتمام بالشباب وحسن رعايتهم.

ثانياً التوصيات:

العناية بالشباب والعمل على حل مشكلاتهم، وتنمية مهاراتهم من خلال إقامة ندوات علمية للتوعية الدينية، وتفعيل دور الإعلام للمساهمة في حل مشكلاتهم، وحجب المواقع التي تدعو إلى الفساد. وضرورة إدراك الشباب لمهمتهم في مجتمعاتهم، وأن يمكنوا من القيام بدورهم ومسؤولياتهم.

المراجع والمصادر:

"ابن حجر، أحمد بن علي العسقلاني(ت: 852هـ). ***فتح الباري شرح صحيح البخاري***. ترقيم: محمد فؤاد عبد الباقي، قام بإخراجه وصححه وأشرف على طبعه: محب الدين الخطيب، دار المعرفة- بيروت، 1959م".

"ابن حنبل، أحمد بن حنبل (ت: 241هـ). ***مسند أحمد***. تحقيق: شعيب الأرنؤوط- عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي، مؤسسة الرسالة، ط1، 1421هـ- 2001م".

"ابن خزيمة، محمد بن إسحاق (ت: 311هـ). ***صحيح ابن خزيمة***. تحقيق: د. محمد مصطفى الأعظمي، المكتب الإسلامي- بيروت، د.ت".

"ابن فارس، أحمد بن فارس (ت: 395هـ). ***معجم مقاييس اللغة***. تحقيق: عبد السلام محمد هارون، دار الفكر، 1399هـ- 1979م".

"ابن قيم الجوزية. ***الفروسية***. دار الشؤون الثقافية- بغداد، ط1، 1987م".

"البخاري، محمد بن إسماعيل (ت: 256هـ). ***الأدب المفرد***. تحقيق: سمير بن أمين الزهيري، مكتبة المعارف للنشر والتوزيع- الرياض، ط1، 1419هـ- 1998م".

"البخاري، محمد بن إسماعيل (ت: 256هـ). ***صحيح البخاري***. تحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، دار طوق النجاة (مصورة عن السلطانية بإضافة ترقيم محمد فؤاد عبد الباقي)، ط1، 1422هـ".

"البيهقي، أحمد بن الحسين بن علي (ت: 458هـ). ***السنن الكبير***. تحقيق: د. عبد الله بن عبد المحسن التركي، مركز هجر للبحوث والدراسات العربية والإسلامية، ط1، 1432هـ- 2011م".

"البيهقي، أحمد بن الحسين بن علي (ت: 458هـ). ***شعب الإيمان***. تحقيق: د. عبد العلي عبد الحميد حامد، أشرف على تحقيقه وتخريج أحاديثه: مختار أحمد الندوي، مكتبة الرشد للنشر والتوزيع- الرياض، دار السلفية- بومباي، ط1، 1423هـ- 2003م".

"الترمذي، محمد بن عيسى (ت: 279 هـ). ***سنن الترمذي***. تحقيق: بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامي- بيروت، 1998م".

"الجوهري، إسماعيل بن حماد (ت: 393هـ). ***الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية***. تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، دار العلم للملايين- بيروت، ط4، 1407 هـ - 1987 م".

"الذهبي، محمد بن أحمد بن عثمان (ت: 748هـ). ***تاريخ الإسلام وَوَفيات المشاهير وَالأعلام***. تحقيق: د. بشار عوّاد معروف، دار الغرب الإسلامي، ط1، 2003م".

"الزبيدي، محمّد بن محمّد بن عبد الرزّاق (ت: 1205هـ). ***تاج العروس من جواهر القاموس***. تحقيق: مجموعة من المحققين، دار الهداية، د.ت".

"الشيباني، عمر التومي، (ت: 1985م) . ***فلسفة التربية الإسلامية***. المنشأة العامة للنشر والتوزيع- طرابلس، ط5، د.ت".

"عبد الفتاح أبو غدة. ***الرسول المعلم وأساليبه في التعليم***. مكتب المطبوعات الإسلامية، ط3، 2003م".

"العيني، محمود بن أحمد بن موسى الدين (ت: 855هـ). ***عمدة القاري شرح صحيح البخاري***. دار إحياء التراث العربي- بيروت، د.ت".

"مجلة نور الشام، السنة الثامنة- 1440هـ،العدد السابع والخمسون- جمادى الآخر، 1440هـ- شباط 2019م ***الشباب همموم وطموح"***.

"مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيسابوري (ت: 261هـ). ***صحيح مسلم***. تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي- بيروت، د.ت".

"النحلاوي، عبد الرحمن. ***التربية بالحوار***. دار الفكر- دمشق، ط3، 2007م".

"النسائي، أحمد بن شعيب (ت: 303هـ). ***السنن الكبرى***. تحقيق: حسن عبد المنعم شلبي، أشرف عليه: شعيب الأرناؤوط، مؤسسة الرسالة- بيروت، ط1، 1421هـ- 2001م".

"نافذ حسين حماد، وليد الغرباوي. ***الشباب في السنَّة النبوية دراسة موضوعية***. قسم الحديث- كلية أصول الدين، الجامعة الإسلامية- غزة فلسطين - مجلة الجامعة الإسلامية (سلسلة الدراسات الإسلامية) المجلد التاسع عشر، العدد الأول، ص 1 - ص 38 يناير 2011م".

الهادي، د. محمد زين. ***علم نفس الدعوة***. الدار المصرية اللبنانية، 1995م.

"الهاشمي، عبد الحميد، (ت:1981م) . ***الرسول العربي المربي***. دار الثقافة للجميع- دمشق، ط1، د.ت".

"الهيثمي أبو الحسن علي بن أبي بكر (ت: 807هـ). ***مجمع الزوائد ومنبع الفوائد***. تحقيق: حسام الدين القدسي، مكتبة القدسي، القاهرة، 1414 هـ، 1994م".

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA İSTANBUL'DA HIDRELLEZ KUTLAMALARI (1929-1938)

Doç. Dr. Nermin Zahide AYDIN [1]

[1] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi,

nzahideaydin@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0001-7772-6764

ÖZET

Hıdrellez Anadolu'da çok eski tarihlerden beri kutlanan bayramlardan biridir. Türkler İslamiyet'i kabul etmeden önce baharın gelişini kutlamışlar, bu geleneklerini İslamiyet'i kabul ettikten sonra da sürdürmüşlerdir. Kutlamalar Hızır ve İlyas'ın şahsında İslami bir kimliğe bürünmüş ve hıdrellez adını almıştır. Hıdırellez günü, Hızır ile İlyas'ın yeryüzünde buluştukları gün olarak kabul edilmiş, fakat Hızır motifi daha fazla öne çıkarıldığı için hıdrellez günü yapılan etkinlikler daha çok Hızır'la ilgili olmuştur. Diğer taraftan tabiatın yeniden canlanması ve yaz mevsiminin gelişi, çok eski tarihlerden itibaren insanların hayatında önemli bir yere sahip olmuş, hıdrellez gününü Anadolu halkı coşkuyla kutlamıştır. Osmanlı Devleti'nde 6 Mayıs (23 Nisan) tarihinde kutlanan hıdrellez, halk arasında yaz mevsiminin başlangıç tarihi olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra savaşlar ve kayıplar nedeni ile kutlamalar eski coşkusunu kaybetmiş, fakat buna rağmen kutlamalara devam edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Hıdrellez Bayramı 5 Mayıs gününü 6 Mayıs'a bağlayan gece kutlanmıştır. Özellikle İstanbul kutlamaların merkezi konumuna gelmiştir. Asya ve Avrupa'nın kesiştiği yerde bulunan İstanbul'a Anadolu ve Rumeli başta olmak üzere hemen her bölgeden insan gelerek yerleşmiş, bu durum İstanbul'un kültürel durumunu zenginleştirmiştir. Halk huzura kavuşmak ve dileklerde bulunmak için hıdırellez gününde çeşitli etkinlikler yapmıştır. Kırlara gidilmiş, kuzular yenerek eğlenceler düzenlenmiştir. Sıkıntıları olanlar sıkıntılarından kurtulmak için niyetlerini kâğıtlara yazarak derelere atmışlar, maddi istekleri olanlar herhangi bir yere istedikleri şeylerin küçük bir modelini yapmışlardır. Her ne kadar eskiden hıdrellez İstanbul'da daha coşkuyla kutlanmış olsa da cumhuriyetin ilk yıllarında da coşkuyla kutlamalara devam edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Hıdrellez, Kutlama.

1. GİRİŞ

Yapılan araştırmalardan anlaşıldığına göre Çinlilerle temas etmeden önce Türklerin kullandıkları kesin bir takvimleri yoktu. Bu nedenle yılları dört mevsime ya da ağaçların yeşillenmesine göre hesap ederlerdi (Turan, 2009, 55). Bununla birlikte Orta Asya'da yaşayan ve hayvancılıkla geçimini sağlayan Türkler, kendileri için önemli gördükleri günleri çeşitli etkinliklerle kutlamışlardı. Çin kaynaklarına göre Doğu Göktürkler döneminde asilzadeler, her yıl atalarının çıktıkları mağaralara gidip takdis merasimi yapmışlardı (Turan, 2009, 51). Türkler Ergenekon'dan çıkışlarını da bayram şeklinde kutlanmışlardı. Ergenekon'dan çıktıkları günün yıldönümünde bir mesire yerinde toplanmışlar, özel merasimle demir parçasını ateşte kızdırırmışlar, kızgın demiri ateşten çıkararak örs üzerinde çekiçle dövmüşler, halk da bu günü kutlu sayıp bayram etmişti (Turan, 2009, 52). Ayrıca besledikleri hayvanlardan dolayı toprağa ve doğaya önem vermişler, kış mevsiminden sonra gelen bahar mevsimini sevinçle karşılamışlardı. Baharın gelişinin kutlanması ise yeni bir başlangıcın sembolü olarak görülmüştü. Çin kaynaklarına göre Türkler, baharın gelişini yılın ilk gök gürültüsü ve ilk

şimşeğinin haber verdiğini düşünmüşler, Hunlar ve Göktürkler yılın beşinci ayında yılbaşı bayramı yapmışlardı. Bu günlerde göğe ok atılmış, kurbanlar kesilmiş, at yarışları düzenlenmiş, şarkılar söylenmiş, kımız içilip eğlenilmişti. Dokuzoğuz Türkleri ile Kırgızlar ise bayram günü su bulunan ağaçlık yerlere gitmişler, fal baktırarak yeni yılın nasıl geçeceğini öğrenmek istemişlerdi (Arslan, 2021, 203). Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra dini bayramları da kutlamaya başlamışlardı. Örneğin İbni Batuta ve yol arkadaşları M. 1333 yılının ramazanının son günlerini Denizli'de geçirmişti. Ramazan Bayramı'nda bayram sabahı sultan askerleriyle, ahiler de silahlarıyla düzgün kıyafetler giyerek yola çıkmışlar, mezarlıkta hayvanlarını keserek etleri ile ekmekleri fakirlere dağıtmışlardı. Bayram namazının kılınmasından sonra sultan ile birlikte sultanın ikametgâhına gidilmiş, hem fakihler, şeyhler ve ahiler için hem de fakirler ve düşkünler için ayrı ayrı sofralar kurulmuştu (Şeker, 2011, 146).

Türkler baharın gelişini nevruz ve hıdrellez adı verilen törenlerle kutlamışlardır (Arslan, 2021, 204). En eski dönemlerden bu yana Türklerin kutladığı nevruz, yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Türk dünyasında nevruz adının ve bu adın çeşitli biçimlerinin yanı sıra "yanı kün, yeni gün, ergene kün, ulustun ulu küni" gibi karşılıkları da bulunmaktadır (Akalın, 2017, 104). Türk Dil Kurumu imla kılavuzunda yazımı hıdırellez olarak gösterilen kelimenin (https://sozluk.gov.tr/) Türkçe sözlükte anlamı "her yılın 6 Mayıs gününde kutlanan geleneksel bayram" olarak belirtilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, 1092). Osmanlıca-Türkçe lügatte ise hıdrellez olarak yazımı gösterilen kelimenin anlamı Hızır ve İlyas'ın her bahar buluştukları Rumi Nisan ayının 23. gününe (16 Mayıs) verilen ad olarak tanımlanmıştır (Osmanlıca Türkçe Lügat, 2001, s.453).

Ruzu Hızır da denen fakat halk arasında daha çok hıdrellez olarak bilinen bu günün Hızır Aleyhisselam ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Eski takvime göre, sene iki kısma ayrılmış bunun 186 günden ibaret kısmına Ruzu Hızır (Hıdrellez) ve 179 günden ibaret kısmına da Ruzu Kasım denmiştir. Hıdrellezde doğa canlanıp her taraf yeşillendiği için hızır kelimesi yeşillik manasına gelmiş ve yaz mevsimini ifade eden yeşil günlerden Ruzu Hızır ismi oluşmuştur. Ruzu Hızır gününde herkesin kuzu eti ve yalancı dolmalarla, sütlaç ve irmik helvaları ile kırlara gitmeleri gelenek haline gelmiştir (Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1931, s.2).

Hıdrellezin önemi Hz. İsa gibi göğe çekildiğine inanılan Hızır'dan kaynaklanmıştır. Hıristiyanlar ise bu günü Aya Yorgi'ye tahsis etmişlerdir. Hıdrellezin diğer bir önemi de İstanbul'da yaşayan çingeneler tarafından bayram günü olarak kutlanmasından dolayıdır. Hıdrellez günü sabahından itibaren bütün çingeneler Hendek mevkiinde toplanmışlar, gece yarısına kadar eğlenmişlerdir (Hıdrellezle Beraber Bahar Olanca Güzelliği İle Geldi, Haber, 6 Mayıs 1934, s.1). Çingenelerin hıdrellezi herkesten daha büyük coşkuyla kutlamasının en önemli sebeplerinden biri de hayatlarının önemli bir bölümünün kırlarda ve bayırlarda geçirmeleri, çalışmalarının da çoğunlukla toprak işlerinden ibaret olmasıydı. Hıdrellez aslında tam manasıyla toprak işçisi bayramıydı. Onun için Türkiye'nin her yerinde bütün toprak işçileri hıdrellezde eğlenmeyi gelenek haline getirmişlerdi. Bu gelenek zamanla şehir halkına ve toprak işleri ile uğraşmayanlara da sirayet etmişti (Bugün Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1937, s.4).

İslamiyet öncesi Türk inançları içinde adına Hızır denmese de Hızır'a benzer bir figürün varlığı İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler arasında Hızır motifinin kolayca kabul edilmesine vesile olmuş, bu iki inancın birleşmesi sonucunda Hızır ile ilgili inanç ve uygulamalar daha güçlü hale gelmiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra Türk kültürü içinde genellikle dini bir motif olarak algılanan Hızır, İslamiyet öncesi dönemlerde de Türklerin kültür hayatında oldukça geniş yer kaplamıştır. İnanışa göre Hızır, abı hayatı bularak ondan içmiş ve bu sayede ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Ölümsüz olması nedeni ile her devirde varlığı kabul edilmiş, iyilik ve yardımseverlik özellikleri dolayısıyla darda kalındığı zamanlarda ondan her daim yardım istenmiştir (Türktaş, 2021, s.165-166). Turhan Tan'ın yazdığına göre Şark masallarında Hızır'la İlyas'ın merecülbahreyn denilen yerde Nisan ayının 23'ünde şimdiki

takvime göre Mayıs ayının altıncı günü her yıl karşılaşırlar. Birleşme noktasında yüz yüze gelerek bir an gülüşürler ve bir yıl sonra gene orada karşılaşmak üzere tekrar yola çıkarlar. Hızır ile İlyas'ın Merecülbahreyn'de karşılaştıkları gün Şarkın baharı başlar ve her yer yeşillenir. Hızır'ın eski peygamberlerden olduğu, Hz. Musa devrinde yaşayıp onunla görüştüğü ve Allah'ın abı hayat çeşmesini Hızır'a gösterip İskender'den sakladığı da rivayetler arasındadır. Asıl adının Belba olduğunu söyleyenler bile görülmüştür. İlyas ise, Hızır'dan daha doğru olarak tanınmış bir şahsiyettir. Beni İsrail peygamberlerinden biri olup Frenkler tarafından Elie olarak adlandırılmıştır. Yahudileri puta tapmaktan kurtarmak istediği için hakarete uğramış ve rivayete göre göğe çekilmiştir. Onun da abı hayat içerek ölümden kurtulduğu, fakat durmadan dolaşmaya mahkûm edildiği rivayet edilmiştir. Aynı görev Hızır'a da verildiğinden iki ölmez ve yaşlanmaz adam sonsuz bir seyahat âleminde durmadan dönmektedir. Birbirine ters istikamette fakat aynı çizgi üzerinde yürüdükleri için her yıl belirli bir günde ve belirli bir noktada karşılaşmaları zaruridir. Hızır gene Şark masallarına göre zor durumda olanlara yardım ile mükelleftir. Kalbi temiz, vicdanı temiz olup da yoksul düşen, dermansız bir derde uğrayan insanların imdadına koşar. Onlara muhtaç oldukları şeyleri verir. Ayasofya'daki top kandilin altında 40 gün sabah namazı kılanların Hızır'ı göreceklerine dair yaygın bir inanç da vardır. Hızır ile İlyas'ın her Mayıs ayının altıncı günü birleştikleri yerin Merecülbahreyn'in neresi olduğu ise tam bilinmemektedir. Ama rivayetlerden anlaşıldığına göre bu nokta iki büyük denizin birleştiği bir yerdir. Hızır ile İlyas'ın Boğaziçi'nde birbirlerini buldukları kabul edilebilir bir rivayettir. Dolayısıyla Merecülbahreyn ya Rumeli-Anadolu Kavağı ya da Gelibolu ile Çanakkale arasındadır. Merecülbahreyn'de birleşip ayrılma, mevsimlerin değişmesinin ve bir yeniliğin işaretidir. Bahar tabiatın tazelenmesi demek olduğundan bu efsaneye yaşı büyük olanlar büyük bir önem vermişler ve Hıdrellez gününü bir eğlence ve neşe vesilesi saymışlardır (Hıdrellez Nedir?, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1936, s.5). Hızır'ın karada, İlyas'ın da denizde yaşadığına, Hızır ve İlyas'ın 6 Mayıs günü Hıdırlık denen yeşilliği bol olan akarsu kenarları, su kaynaklarının olduğu yerler, yayla vb. mekânlarda buluştuklarına inanan Türkler, bugünü Hıdırellez Bayramı ya da Bahar Bayramı adıyla kutlamışlardır (Türktaş, 2021, s.165-166).

İnsanlar her yıl aynı tarihte uğur ve bereket gözüyle görülen su kenarlarına giderek yüzlerine ve gözlerine bu suyu sürmüşler, hatta yine rivayetlere göre hıdrellez günü bu sulardan içenler arasından yedi dertten kurtulanlar bile olduğu varsayılmıştır. Hıdrellez aynı zamanda çingenelerin de bayramı olduğu için çingeneler o günü şarkılar söyleyerek kutlamışlardır. Kâğıthane salıncakları, kiralık bisikletleri, atları, motosikletleri, kayıkları, binicileri, falcı ve satıcıları ile tam bir bayram yerine dönmüştür. Dondurmacılar dondurmalarını satmışlar, birçok kişi de kutlamaların nasıl olacağını merak ettikleri için seyre gelmişlerdir (Dün Hıdrellezdi, Son Posta, 7 Mayıs 1935, s.1,9). Hıdrellez günü zengin fakir bütün şehir halkı kuzular doldurmuş, dolmalar yapmış, helvalar hazırlamış ve akın akın kırlara, koylara, dere kenarlarına gitmişlerdir. Meşrutiyet devrine kadar hıdrellez gününün en parlak mesire yeri Kâğıthane olmuştur. Halk denizden kayıklarla, karadan arabalarla oraya gitmiş, sabahtan akşama kadar gülüp eğlenmiştir. Göksu ve Fener gibi yerler de Hıdrellez günlerinde halkın tercih ettiği yerler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Eski hıdrellez günlerinin unutulmazları ise dolma satan, iki telli sazlarla Senegal veya Kongo seranatı yapan Arap bacılar olmuştur (Hıdrellez Nedir?, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1936, s.5).

Hıdrellez gününde farklı inançlar da ortaya çıkmıştır. Her hıdrellez gecesi insanlar dileklerini bir kâğıda yazıp denize atmışlar, ne diliyorlarsa diledikleri şeylere yakın şekiller yapmışlar, "Yarabbi, beni muradıma eriştir" diyerek dua etmişlerdir. Bu dualar bazen evlilik, bazen kayınvalideden sıkıntı duyan gelinin çare arayışı, bazen de sevdiğine kavuşmak isteyen kişilerin dileklerinden oluşmuştur (Hıdrellez, Anadolu, 7 Mayıs 1937, s.5). Dilekte bulunanlar çoğunlukla kadınlar olmuş, ellerine kâğıt kalem alıp dileklerini yazarak denize veya akarsulara bırakmışlardır (Dünkü Hıdrellez Günü, Halkın Sesi, 7 Mayıs 1938, s.4).

Eski zamanlarda kışın sona erdiğini ve yazın başladığını müjdeleyen hıdrellez büyük şenliklerle kutlanmış, parası olmasa bile insanlar evindeki kap kacağı satıp kırda kuzu yemeye gitmişlerdir. Kadın, çoluk, çocuk hep birlikte güzel bir gün geçirmek için bugünün gelmesini sabırsızlıkla beklemişlerdir. Hıdrellez gününde insanlar, birkaç dilim kuzu söğüşü, bir iki adet dolma, biraz irmik helvası yiyerek, çimlerde yuvarlanarak eğlenmişler, akşam olunca da bir demet kır çiçeği ile eve dönmüşlerdir. Hıdrellez günlerinde hava da genel olarak güzel olmuş, halk o günü gönlünce eğlenerek geçirmiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı ile birlikte insanların hayatı tamamen değişmiş, eski gelenekler dört yıl süresince gerçekleştirilemediğinden hıdrellez de eski önemini kaybetmiştir. Savaş bitse bile etkisinin uzun süre devam etmesi, savaş kaybının giderilmesi için insanların daha çok çalışmaya başlaması, birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin kış aylarında bile meyve sebze yetiştirilmeye başlanmış, eğlence anlayışı değişmiştir. Kırlara rağbet azalmış, onun yerine eğlence merkezlerine gitmek gelenek haline gelmiştir. Söğüş, dolma, helva yerine kızarmış ekmekler ve haşlanmış sebzeler yenir hale gelmiştir. İklimler de değişmiş, Mayıs ayında bile paltolarla gezilir hale gelinmiştir (Hıdrellez, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1935, s.3).

Hıdrellez sadece Türklerin değil, aynı zamanda Rumların da Aya Yorgi yortusu nedeniyle kutladıkları gün olmuştur. Bu nedenle hıdrellezde kırlara çıkarak kuzu dolmasıyla yeşillik ve helva yemek âdetinin İstanbul'da Bizans döneminden kaldığı düşünülmekteydi. Bazı kimseler ise o günden önce kuzu eti yemeyi iyi saymazlardı (İstanbul'da Yeşillik Bayramı, Tan, 7 Mayıs 1935, s.3). Eski bir inanışa göre toprak işleri ile uğraşanlar, yılı iki kısma ayırırlardı. Hıdırellez bahara rastladığı ve toprak işçileri mevsimlik ücretlerini toplu olarak aldıkları için bayram yaparlardı. Bunun için hıdrellezde sürüp giden bir itiyatla kuzu yenir, kır gezileri ve sandal sefaları yapılırdı (Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1936, s.4). Takvimler o günü Hızır İlyas diye gösterirdi. Halk hıdrellezde çoluğunu çocuğunu toplayıp kırlara çıkarak bir bahar ziyafeti yapmaktan hoşlanırdı. O gün herkes kendi evine yakın bir kır alanına gitse de İstanbul'un bazı çayırlık alanları daha kalabalık olurdu. Kâğıthane bahar sonu gezmesinin en kalabalık olduğu yerlerden biriydi. Bayrampaşa çayırının da meşhur eğlence yerlerinden biri olduğu söylenirdi. Eskiden Haydarpaşa çayırı ile Haydarpaşa Lisesi'nin ve karşısındaki hastanenin bulunduğu eski çayırlık alanda da eğlenceler düzenlenirdi. Kadıköy ve Haydarpaşa'ya işleyen vapurların hepsi Haydarpaşa'ya tahsis edilir ve sabahın erken saatlerinden itibaren vapurlar doldukça kalkar ve akşam da dolu bir şekilde dönerdi. Lodoslu havalarda Haydarpaşa'dan vapura binecek halk Kadıköy'e gider, hıdrellez günü de Kadıköylüler vapura Haydarpaşa'dan binerlerdi. O zamanın en büyük vapurları halkı taşımaya yetmeyince Adalar'a işleyen vapur Haydarpaşa'ya sefer düzenlerdi. Haydarpaşa tepesinde yer yer çadırlar kurulur, çadırlarda köfte ve kebaplar pişerdi. İstanbul'un meşhur davulcuları zurnacıları, sabahtan akşama kadar sanatlarını icra ederler, onların etrafında halka kuran poturlu ve cepkenli kişiler hiç durmadan horon teperlerdi. O gün İstanbul gümrüklerinde hiç hamal kalmadığı gibi herhangi bir yerde yangın çıkarsa tulumbacı bulmak da zor olurdu. Horonlara girmeyen kişiler, küçük iskemleler üzerine otururlardı. Okullar tatil olmadığı için bu şenlikleri çocuklar göremezdi. Buna rağmen öğretmenler bir gün bile olsa öğrencileri Kağıthane'ye götürürler, orada kuzu dolması ile yeşillik ve helva ziyafeti ikram ederlerdi. Haydarpaşa tepesindeki hıdrellez şenliğinin yapıldığı yere Tıbbiye Okulu açıldığı için daha sonraki yıllarda orada hıdrellez şenliği yapılmaz oldu (İstanbul'da Yeşillik Bayramı, Tan, 7 Mayıs 1935, s.3). Süleyman Çapan'a göre ise İstanbullular baharın gelişini Kâğıthane, Fenerbahçe, Çamlıca, Okmeydanı, Mecidiyeköy, Beykoz, Fikirtepe, Veliefendi, Çırpıcı, Yuşa ve Rami'de kısaca İstanbul'un birçok köşesinde eğlenerek kutlardı. 30-35 yıl önceki hıdrellez gününde bütün İstanbul yerinden oynar, çayır ve dağlar, yeşil alanlar insandan geçilmezdi. Hünkâr yaverleri, mirasyediler, saray adamları, paşazadeler ve hafiyeler arabalarla gezerler, dere kenarındaki çardaklı kahvelerde otururlardı. Dere kenarlarında ve çayırlarda sofralar kurulur, çingene kızları oynatılırdı. Çingene kızları fallara bakarlardı. Köprüden

başlayarak Haliç kıyılarından Kâğıthane'ye kadar uzanan sandal filolarının, derenin ağzına gelince, içeri girmeleri mümkün olmazdı. O zaman kayıklardan ve sandallardan atlanarak karaya çıkılırdı. Sahildeki şarkı ve çalgı seslerine, sandallarda çalınan zurnaların, sazların ve okunan şarkıların sesleri karışırdı. Hokkabazlar ise sandallar içinde bütün hünerlerini sergilerlerdi (Eski ve Yeni Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1938, s.5,6).

Hıdrellez bir bahar müjdecisi olarak sadece İstanbul'da karşılanmazdı. Trakya ve Anadolu'nun her köşesinde halk hıdrellezde dağlara ve kırlara çıkar, bahar eğlencelerine başlarlar, ırmak başlarında ve dere kenarlarında kuzular çevirirler, kebaplar yerlerdi (Kuzu, Dolma, Helva: İşte Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1937, s.5,6). Örneğin Erzurum'da insanlar ellerine yiyecek dolu sepetlerini ve kilimlerini alarak şehir dışındaki kırlara, su kenarlarına veya yeşillik bir alana giderlerdi. Piknik yerlerinde davullar çalınır, davulculara gelen misafirleler bahşiş verirdi. Çadırlar kurulur, semaverler kaynar, çocuklar oyun oynarlardı. Seyyar satıcılar kete, fındık, çekirdek satarlardı. Sadece insanlar değil her yer süslenir, hatta faytonlara bile allı yeşilli kurdeleler takılırdı. İnsanlar yolları bile işgal ettiğinden araba ile gitmek pek mümkün değildi. Kahvehanelerde davul ve zurnalar çalınır, çadır kuramayanlar büyük kavakların gölgesine yerleşirler veya büyük şemsiyeler açarlardı. Öğrenciler öğretmenlerinin refakatında buraya gelerek top oynarlardı (Erzurum'da Hıdrellez, Doğu, 7 Mayıs 1938, s.1,2). Bursa'da hıdrellez nedeni ile şehirde hemen hemen kimse kalmaz, halk uzak yakın demeden kırlara giderdi. Bazı okullar da kırlara gezi düzenlerlerdi (Hıdrellez, Hakkın Sesi, 9 Mayıs 1935, s.1). İstanbul'da ise daha hıdrellez gelmeden bir hafta önceden hazırlıklara başlanır, akraba ve uzak semtteki dostlara davetler gönderilirdi. Hatta fakirler arasında, hali vakti iyi olmayıp da hıdrellez eğlencelerine katılanlar hakkında "Evinin kiremitini satmış da gelmiş" denirdi. Hıdrellez günü yeşil çayırların ortasında, önlerinde davul dümbelek darbuka, zurna, klarnet, keman ve uttan oluşan saz takımları eşliğinde oynayan çingene kızları olurdu. Çingene kadınlarından sesi güzel olanlar şarkı söyler ve gazel okurdu. Türlü türlü renkte çarşaf giyen kadınlar çayırlarda gezerler, dere kenarlarında otururlardı. Sivri fesli ve boyunlarında renk renk ipek mendiller taşıyan erkekler de vardı. Genellikle aralarında Bolulu aşçılar, kunduracı çırakları, yaverler, softalar ve medrese öğrencileri yer alırdı. Saz sandallarının arkasında yüzlerce sandal ve kayık bulunurdu. Hokkabazlar sandallar içinde maharetlerini sergilerler, palyaçolar oyunlar oynardı. Hıdrellezde en çok tercih edilen yemekler kuzui yaprak dolması ve irmik helvası idi. Bunlar ya evlerde hazırlanır ya da gece yarısından itibaren Kâğıthane'nin yolunu tutan aşçılar bir köşeyi tutar ocağını yakar, ev halkı gelinceye kadar kuzuyu çevirir, dolmayı sarar, helvayı kıvamına getirirdi. Çayırın her tarafında kazan ve tencereler kaynar, börek tepsileri dizilirdi. Halkın bir kısmı zamanını sinilerin etrafında geçirir, bir kısmı içki içer, bir kısmı da zurna çaldırarak çingene kızlarını oynatırdı. Mesire yerlerine sandalla, öküz arabalarıyla gidilir; halı, kilim ve hasırlar götürülürdü. Sevgililer de hıdrellez günü Kâğıthane'de buluşurlar, dere kenarlarında konuşma fırsatı bulurlardı. Hürriyettepe'den Kâğıthane'ye inen yolda sıra sıra arabaları ve faytonlar yer alırdı. Kâğıthane dönüşü ise daha ziyade denizden olurdu (Kuzu, Dolma, Helva: İşte Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1937, s.5,6).

2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA İSTANBUL'DA HIDRELLEZ KUTLAMALARI (1929-1938)

Eskiden hıdrellez günü hava açık olursa o sene yaz mevsiminin uğurlu ve güzel geçeceğine inanılırdı (Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1932, s.3). Halk hıdrellezi bir bayram günü olarak görür, her yıl vakti geldiğinde kırlarda eğlenerek günlerini değerlendirirdi (Hıdrellez Bugün, Milliyet, 6 Mayıs 1930, s.3). 1929 yılında da önceki yıllarda olduğu gibi halk hıdrellez ile birlikte baharın gelişini kutlayacak, askerlere kuzu ve helva verilecekti (Hıdrellez, Son Saat, 6 Mayıs 1929, s.13). Bu nedenle hıdrellez sabahı daha gün aydınlanmadan İstanbul sokakları insanlarla doldu. Herkes eline sepetini almış, güler yüzle ve şarkılar söyleyerek yollara

düşmüştü. Kafileler bir yandan yükleri, sepetleri, gramofonları ve bohçaları ile sokaklardan ilerlerken, diğer yandan da kilise çanları çalmış, Hristiyanlar kendi törenlerini kutlamak için hazırlıklara başlamışlardı (Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1929, s.1,3). Yiyecek sepetleri ve gramofonlarını ellerine alanlar sayfiye mahallelerine, Çamlıca, Fenerbahçe, Adalar ve Boğaziçi gibi mesire mahallelerine gitmişler, Kâğıthane eski hıdrellez günü kutlamalarında olduğu gibi oldukça kalabalıklaşmıştı. Bazı kurum memurları bile fırsat bularak Kâğıthane'ye gitmişlerdi (Hıdırellez Dün Neşeyle Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1929, s.1). Haliç vapurları ve sandallar denizden, otomobil ve arabalar karadan kalabalık halkı Kâğıthane'ye götürmüşler, ilkokul öğrencileri kafileler halinde dağlara ve kırlara çiçek toplamaya giderek oyunlar oynamışlardı. Birkaç sene öncesine kadar çok sessiz olan Kâğıthane 1929 yılında eski neşeli haline dönmüştü. Kâğıthane'de yeni yeşeren ağaçların altına sergilerini açan aileler yiyeceklerini yerken aynı zamanda gramofonlarını da açmışlardı (Dün Bütün İstanbul Halkı Kırlara Bahçelere Döküldü, İkdam, 7 Mayıs 1929, s.1). Hıdrellez İstanbul'da 1929 yılında neşe ve eğlence içinde geçmiş, arabalar ve vapurlar gece geç vakte kadar piknik yerlerinden dönenleri taşımıştı. Hıdrellez nedeni ile askerlere helva ve kuzu ziyafeti verilmiş, kutlamalara katılan birçok kişi akşama kadar mesire yerlerinde eğlenmişlerdi (Hıdırellez Dün Neşeyle Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1929, s.1).

Hıdrellezin neşeli geçmesi hava durumu ile yakından ilgiliydi. 1930 yılında havanın soğuk olması nedeni ile hıdrellezin sönük geçeceği hatta her sene gelenek haline gelen ve Kâğıthane'de yapılan kuzu ziyafetlerinin havanın elverişsizliği nedeni ile yapılamayacağı düşünülmekteydi (Bugün Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930, s.3). Fakat birkaç gün yağmurlu ve soğuk giden hava hıdrellez günü açıldı. Hava günlük güneşlik olduğu için halk kırlara gitti (Günlük Güneşlik Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1930, s.1). İnsanların piknik yapmak için en çok tercih ettikleri yerler Veli Efendi, Çırpıcı çayırı, Boğaziçi, Anadolu sahili, Adalar ve özellikle Kâğıthane'ydi. Ellerindeki sepetlerle telaşlı bir şekilde yola çıkan insanlar, kuzu, helva ve yalancı dolma yemek, temiz hava almak için yeşil alanları tercih ettiler (Hıdrellez Eğlenceleri, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930, s.1,2). Sabahın erken saatlerinden itibaren Haliç'teki süslü sandallar, Eyüp ve Şişli'den otomobiller Kâğıthane'ye doğru gitmeye başladı. Öğleden sonra derenin içi sandallarla, iki taraflı ağaçların altı ise kümeler halinde insanlarla doldu. Tatil günü olmaması ve hatta son yağmurlardan dolayı çayırların ıslak olmasına rağmen oldukça kalabalık bir topluluk vardı. Bütün kırları ve Hürriyet tepesini aileler doldurmuştu (Hıdrellez Hanımlara Safa Erkeklere Cefa Oldu, Milliyet, 7 Mayıs 1930, s.3). Kâğıthane'ye araçlarla gidenler dışında sandal sefası yapanlar da oldukça fazlaydı. Ağaç altlarında sepetler açılıyor, gramofonlar eşliğinde eğlenceler devam ediyor (Hıdrellez Eğlenceleri, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930, s.1,2), aileler kırlarda kuzu yiyerek çeşitli eğlenceler yapıyorlardı (Hıdrellez, Yarın, 7 Mayıs 1930, s.3).

Eskiden İstanbullular hıdrellezi Kâğıthane'de ve Haydarpaşa'da kutlarlardı. Fakat bu eğlencelerin 1931 yılında pek albenisi kalmadı. Bununla birlikte birçok aile eski geleneği sürdürmekteydi. Hatta İstanbul'daki kasaplar bir gün önceden kuzu ciğerlerini bile hazırlamışlardı (Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1931, s.2). Fakat 1931 yılında hıdrellez kutlamaları havanın elverişsizliği nedeniyle oldukça sönük geçti (Hıdrellez, Yarın, 7 Mayıs 1931, s.2). Hava çok soğuktu. Sabah hava kapalı olmasına rağmen beklenti içine giren halk daha sonra yağmurun yağmaya başlaması ile hayal kırıklığına uğradı. Hava hem kapalı, hem yağışlı, hem de nemliydi. Bununla birlikte hava durumuna aldırmadan mesire yerlerine gidenlere de rastlanmaktaydı (Havanın Bozukluğu Halkın Neşesini Kaçırdı, Milliyet, 7 Mayıs 1931, s.3). Bazı aileler yiyeceklerini alarak kırlara gitmeye karar vermişlerdi (Hıdrellez, Yarın, 7 Mayıs 1931, s.2). Eski bir anane gereğince, birkaç gün öncesinden hazırlıklarını yapan aileler kuzular kesmişler, hazırlıklarını tamamladıktan sonra da kırlara çıkmışlardı. Fakat hava kapalı

ve soğuk olduğu ve akşama doğru da hafif yağmur yağdığı için kırlara gidenler eğlenemeden geri dönmek zorunda kalmışlardı (Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1931, s.2).

Hıdrellez geldiğinde hemen hemen her evde eski bir geleneğe binaen kuzu eti yenir, zeytinyağlı dolmalar, sütlaçlar yapılır, kırlara gidilirdi. 1932 yılındaki hıdrellez kutlamaları için aileler neredeyse bayramda yaptıkları kadar harcama yapmışlardı. Üstelik fiyatların artması özellikle asma yaprağının fiyatının artması, esnafların çeşitli bahanelerle fiyatları yüksek tutması halkın zor duruma düşmesine neden oldu (Soruyoruz Ruzu Hızır, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1932, s.2). Fakat esnafların fiyat arttırmalarına rağmen halk, geleneği bozmadı ve şehrin çeşitli semtlerine giderek eğlendi. 1932 yılında yapılan hıdrellez sabahın erken saatlerinde ailelerin yola çıkmaları ile başladı. Bazı aileler ortaklaşa tuttukları kamyon ve arabalarla kırlara gittiler (Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1932, s.3). Havanın güzel olması ise eğlencelerin daha zevkli olmasına neden oldu (Hıdrellez Sayfası, Son Posta, 7 Mayıs 1932, s.2). Evler neredeyse boşalmıştı. 1932 yılındaki hıdrellez kutlamalarında en çok Kâğıthane, Edirnekapı, Yedikule, Çırpıcı, Topkapı, Balıklı civarı, Üsküdar Kısıklı, Çamlıca, Arnavutköy ve Boğaz'ın her iki sahili tercih edildi. Halk motor, vapur, sandal, otomobil ve otobüslerle daha gün ağarmadan mesire yerlerine gitmeye başladı. Haliç vapurları sabahtan akşama kadar İstanbul halkını Kâğıthane'ye taşıdı. Kâğıthane'ye her taraftan insan geldi. Hatta İstanbul Tapu ve Kadastro dairesinde görevli amir ve memurlar da gelenler arasındaydı. Mesire yerinin çok kalabalık olacağını düşünen bazı aileler arasında, Kâğıthane'ye bir gün önceden gidip yerlerini belirleyenler bile vardı (Kâğıthane'de Hıdrellez, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1932, s.1,2).

İstanbul'un mesire yerleri hıdrellez gününde çok kalabalıktı. Çünkü hıdrellezin kutlanacağı gün balık panayırı vardı. Üstelik Cuma günü de tatil olunca halk doya doya bir tatil günü geçirdi. Bütün hafta boyunca çalışanlar, evlerini boşaltarak çocukları ile birlikte yiyecek ve sergilerini yanlarına alıp kırlara gitti. Sabah daha gün doğmadan hareket eden aileler bile vardı. Halkın bir kısmı tramvaylara ve diğer araçlara binerek Balıklı' ya, bir kısmı da otomobil ve vapurlarla Boğaz, Haliç ve Kâğıthane'ye gidiyordu. Kâğıthane ve Balıklı oldukça kalabalıktı. Haliç'te kayıkçı ve sandalcıların, şoför ve arabacıların nazlarından yanlarına yaklaşılmıyordu. Şehirde adeta otomobil ve araba kalmamış gibiydi. İnsanlar bağdaş kurarak serdikleri hasır üzerine yan yana oturmuşlardı. Gündüz eğlenceli geçti ama geri dönüş vakti gelince eğlence yerini sıkıntıya bıraktı. Çünkü sabah herkes farklı saatlerde hareket ettiği için ulaşımda bir sıkıntı yaşanmamıştı. Fakat geri dönüş saati hep birlikte hareket edildiği için insanlar vasıta bulmakta zorlandılar. Kâğıthane'nin kalabalık olması dolayısıyla birçok aracın bulunması kaza ihtimalini güçlendirmiş bu nedenle gereken önlemler alınmıştı. Ayrıca jandarma devriyeleri de halkın yoğun bulunduğu yerleri dolaşmış, bu nedenle hıdrellez günü büyük vakalara rastlanmamıştı (İstanbul Hıdrellezi Pek Eğlenceli Geçirdi, Milliyet, 7 Mayıs 1932, s.1,5).

İlkbaharın başlangıcı sayılan hıdrellez gününde açık havaya hasret kalan halk, gruplar halinde kırlara gitmeyi gelenek haline getirmişti. Fakat 1933 yılında İstanbul'da ilginç bir gün yaşandı. Hıdrellezden bir gün önce hava günlük güneşlik iken akşama doğru sürekli yağmurun yağması havanın soğumasına neden oldu. Bir gün önce en yüksek sıcaklık 22 derece iken hıdrellez günü sıcaklık en fazla 14 derece oldu. Bu nedenle hıdrellez gününü Cuma günü arifesinde kutlamayanlar kırlara gidemediler (Dün Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1933, s.3). Fakat bir gün önceden kutlamak isteyenler Cuma gününden itibaren eğlencelerini yapmaya başladılar. Cuma sabahından itibaren yiyeceklerini paketleyen halk İstanbul'un farklı semtlerine gitmek üzere, kafilelerle yola çıktı. Havanın sıcak ve güneşli olması tatil günlerini kırlarda geçirmek isteyenlerin sayısını oldukça arttırdı. İstanbul'un bilinen bütün mesire yerleri, çayır ve koruları insanlarla dolup taştı. Kâğıthane ve Çamlıca'ya da akın akın insan gitti. Halk, Hızır ile İlyas'ın kavuştuğu rivayet edilen bu günü kuzu yiyerek, gramofon çalarak ve oyunlar oynayarak kutladı. İlkokul öğretmenleri ise öğrencileri ile birlikte kırlara gezmeye gitti (Bugün Hıdrellez,

Cumhuriyet, 6 Mayıs 1933, s.2). Kırlar, bayırlar, bahçeler ve çayırlar insanlarla dolu idi. Daha sabahın erken saatlerinde çoluk çocuğunu alanlar sepetlerini kollarına takarak sokaklara dökülmüşlerdi. Kâğıthane'ye çok kişi gitmiş olsa bile asıl kalabalık Edirnekapı ve Topkapı dışında toplanmıştı. Öğleden sonra kalabalığın fazlalığından dolayı Edirnekapı'dan geçmek zorlaşmış, gelen insanlara, otomobil ve arabalara bu küçük kapı dar gelmeye başlamıştı. İnsanlar birbirini ite kaka kapıdan girip çıkmak zorunda kalmıştı. Bayrampaşa, Beylerbeyi, Münzevi, Topçular tarafında ise boş tek bir ağaç altı bile kalmamıştı. Korucular ekin tarlalarını çiğnetmemek için oldukça çaba sarf etmişlerdi. Eyüp ile Topçular arasındaki Şifa havuzu sırtları insan yığınından görünmez hale gelmişti. Birkaç senedir fazla rağbet görmeyen Şifa Havuzu tarafına da giden kalabalık bir halk kitlesi vardı. Çünkü söz konusu bölgede yeni yapılan üzüm bağları ve yeni açılan mesire yerleri halkın ilgisini çekmişti. Eyüp de oldukça kalabalıktı. Fakat Edirnekapı'ya nispetle aşağı sahil tarafı o kadar kalabalık değildi. Lodos yönünde olan Maltepe bağları ile Çırpıcı'nın üstündeki Tepebağı, Yılanlıyazma tarafları iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Yedikule'den Edirnekapı'ya kadar uzanan kale dışındaki uzun yolun sonundaki yeşil hendekler insanla doluydu. Öte yandan çadırlarını Topkapı dışındaki kale duvarlarının dibine kurmuş olan göçebe Kıptiler bir gün önceden kızarttıkları kuzuları ve yine bir gün önceden hazırladıkları çalgılarla hıdrellezi kutlayacaklardı (Hıdrellez Diye Dün, Vakit, 6 Mayıs 1933, s.1,9). Kasaplar çok fazla kuzu eti satışı yapmışlar, hatta satışlar nedeni ile kuzu eti kalmamıştı. Vapurlar çok kalabalıktı. Hem kır yerlerine gidiş hem de tekrar dönüşler de kalabalık çok fazlaydı. Herhangi bir istenmedik olayın gerçekleşmemesi için jandarma ekipleri, mesire yerlerinde sık sık devriye gezmişlerdi (Hızır Günü Bugün, Milliyet, 6 Mayıs 1933, s.1).

Yaz mevsiminin başlangıcı sayılan Hıdrelleze tesadüf eden cumartesi günü ise 1933 yılında soğuk geçti. Hıdrellezi kırlarda neşeli bir şekilde geçirmek isteyen, Cuma günü kırlara gitmeyen ve günlerden beri birçok hazırlık yapan insanlar, hıdrellezde mesire yerlerine gitmek istemişler fakat havanın yağışlı olması ve yağışın kısa aralıklarla akşama kadar devam etmesi nedeniyle planlarını gerçekleştirememişlerdi (Havanın Fenalığı Eğlencelere Mani Oldu, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1933, s.2). Cuma günü kutlanan hıdrellez günü hava açıktı fakat asıl kutlanması gereken gün hava kapalı ve yağmurluydu (Hıdrellez, 7 Mayıs 1933, s.3). Topkapı haricinde çadır kuran ve Cuma günü hıdrellezi kutlamayan Kıptiler ve Sulukuleliler de bu duruma çok üzülmüşler, hıdrellez için kapalı yerlerde eğlenceler düzenlemişlerdi (Havanın Fenalığı Eğlencelere Mani Oldu, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1933, s.2).

1934 yılına gelindiğinde çingeneler hıdrellezi çeşitli yerlerde ve bilhassa Edirnekapı dışında toplanıp eğlenerek geçirdiler. Edirne ve havalisi çeribaşlığı tarafından bir tane de beyanname yayınlandı. İçerisinde bir bahar şarkısı yazılı bulunan bu beyannamede herkes güneşin doğuşundan itibaren bayram kutlamalarına davet edildi. Beyannamenin en sonunda da çingenece yazılmış şiirler yer aldı (Hıdrellez Sayfası, Son Posta, 7 Mayıs 1934, s.8). Hıdrellez kutlamaları diğer yıllarda olduğu gibi daha çok Kâğıthane'de yapıldığı için buraya önceden atlıkarıncalar, salıncaklar kuruldu, üzeri kapalı kahveler yapıldı. Eğlenmek veya eğlenenleri görmek amacı ile gelenleri taşıyan sandallar, dere ve sahilleri doldurdu. Son zamanlarda işleri kötü giden sandalcıların ekonomik durumları biraz da olsa iyi hale geldi (Dünkü Hızır Günü Şerefli Geçti, Haber, 7 Mayıs 1934, s.8). Hıdrellez günü mesire yerlerine gidenler pişirdikleri dolma ve helvaları yediler. Eski insanlar tarafından hıdrellez baharın güzel günlerinden biri olarak adlandırılırdı (Bugün Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1934, s.2). Havanın müsait olması nedeni ile gezmeye gidenler ve kırlara çıkanlar oldukça kalabalıktı. Yer yer sofralar kurulmuş, çalgılar ve zurnalar çaldırılmış, eğlenceler gece geç vakitlere kadar devam etmişti (Milliyet 7 Mayıs 1934, s.3).

Eski takvimlere göre Kasım bitmiş, yaz gelmişti. Hızırilyasın birinci günü kırlara ve gezintilere çıkmak, kuzu ve helva yemek eski bir gelenekti (Hızırilyas, Tan, 6 Mayıs 1935, s.2).

Fakat 1935 yılında hıdrellez oldukça soğuk geçti. Hava şartlarının olumsuzluğu nedeni ile kırlara gidenlerin sayısı oldukça azdı (Soğuk Bir Hıdrellez, Haber, 6 Mayıs 1935, s.1). Bu nedenle hıdrellez her sene olduğu gibi kalabalıklar şeklinde kutlanmadı (Hıdrellez İyi Geçmedi, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1935, s.11). Fakat yine de Kâğıthane salıncaklarıyla, kiralık bisikletleri, atları, motosikletleri, kayıkları, binicileri, falcı ve satıcıları ile tam bir bayram yerine döndü. İnsanlar bisiklete, ata ve eşeğe ikişer üçer; motosiklete ise dörder kişi biniyordu. Dondurmacılar dondurmalarını satıyorlar, birçok kişi de kutlamaların nasıl olacağını merak ettikleri için seyre geliyorlardı. Hava açık olmasına rağmen dönüş vaktinde kuru bir soğuk başlamış, ama insanlar eğlencelerinden mutlu olarak ayrılmışlardı (Dün Hıdrellezdi, Son Posta, 7 Mayıs 1935, s.1,9).

Hıdrellez halk arasında baharın müjdecisi olarak görülmekteydi. Kış süresince evlerinde vakit geçiren insanlar, hıdrellez geldiğinde kırlara ve açık alanlara çıkmakta, bahardan, açık hava ve güneşten faydalanmakta, kır eğlenceleri yapmaktaydılar. İstanbul'da hıdrellez günü Kâğıthane'ye, Boğaza gitmek eski bir gelenekti. Fakat zamanla hıdrellez eğlenceleri eski coşkusunu kaybetti. Üstelik hava da yağışlı veya serin olduğu zaman bu kutlamalar daha da sönük geçmeye başladı. Ama ürünlerin yetişebilmesi için yağmura ihtiyaç duyuluyordu ve bu durum hıdrellezin yağmurlu geçmesinin verdiği üzüntünün hafiflemesinde etken oluyordu (Havanın Serinliği Kır Eğlencelerine İmkân Bırakmadı, Akşam, 6 Mayıs 1936, s.2).

1936 yılında hıdrellez sabahı hava kapalı olduğu için çok az kişi kırları tercih etti. Fakat öğleden sonra havanın düzelmesi üzerine birçok aile Kâğıthane, Mecidiyeköy ve diğer mesire yerlerine gitti (Hıdrellez Dün Çok Güzel Geçti, Tan, 7 Mayıs 1936, s.3). Hıdrellez nedeni ile Kâğıthane vapur iskelesinin kapıları defne dalları ve sarı çiçeklerle süslendi. Bütün sandallar bayraklar, tenteler, sarı çiçeklerle donatıldı. Derenin başında sandal içinde ut, gramofon çalıp, karşılıklı oynayan adamlar vardı. Kâğıthane'de hıdrellez ile ilgili farklı durumlar da vardı. Örneğin iskeleden sandala binildiğinde Kâğıthane arası çok az bir mesafe olduğu halde sandalcılar ayak bastı parası alıyorlardı. Çalgıların çalındığı bir bahçeye girildiğinde de bir ücret verilmesi gerekti. Girilen bahçede küçük çingene kızları keman çalar, yaşları 14 civarında olanlar oyun oynarlardı. Derenin kenarına kurulan yaklaşık 100 çadırın bazılarında farklı hayvanlar teşhir edilirdi. Diğer bir çadırda tiyatro gösterisi yapılırdı. Tiyatro gösterisi dışarıda ücretsiz olarak başlar, halkın ilgisinin çekilmesine çalışılır, daha sonra çadırda oyunun devamı sergilenirdi. Hemen hemen herkesin başında sarı çiçeklerden yapılmış Kâğıthane külahları bulunurdu. Köfte, palamut ve ciğer kokuları birbirine karışırdı. Seyyar sinemalarda filmler gösterilirdi (Hıdrellez Safası, Akşam, 7 Mayıs 1936, s.7).

Hıdrellezde mesire yerlerine gidenler ödülü oyunlar da oynardı. Örneğin bir halkayı şişenin başına geçirebilenler o şişeyi para vermeden alabiliyorlardı. Köfte ve balık pişiren seyyar aşçıların tavalarından çıkan kokular birçok kişinin sıraya girmesine neden oluyordu. Kır eğlence yerlerine çadırlar kurulmuştu. Bunlardan başka kuru yemiş, marul, simit, şeker, helva satan seyyar satıcılar da yeşillikler üzerine tezgâhlarını açmışlardı. Satıcı çok olmakla birlikte alıcı yok denecek kadar azdı. Derede boş sandallar, dere kenarlarında ise kahvehaneler vardı. Çadırlardan birinde belirli bir ücret karşılığında değişik hayvanlar sergileniyordu. Diğer bir çadırda cambazlar gösteri yapıyor, danslar sergileniyor, düetler, kantolar, saz-caz opereti sergileniyordu. Cambazlar seyirci toplama için açık alanda takla atıyorlardı. Diğer taraftan darbukalı, tefli, kemanlı eğlenceler de vardı. Yeşil, kırmızı, sarı, mor elbiselerini giyen çingene kızları kalabalığın ortasında şarkı söylüyorlardı. Buraya gelen bazı aileler ise kalabalıktan uzak bir yerlere oturmuşlardı. Büyük bir çadırın içinde ücret karşılığında kantolar icra ediliyordu. Dışarıda ise çingene kızları oynadıkları oyunlardan elde ettikleri gelirleri, salıncakta sallanarak harcıyorlardı. Halkın nasıl eğlendiğini merak eden hali vakti iyi insanlar da arabalarıyla gelerek eğlenceleri izliyorlardı. Her aracın etrafını da para almak isteyen çingene kızları çevreliyordu (Dün İstanbul Hıdrellezi Nasıl Geçirdi, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1936, s.1,5).

Kâğıthane'deki kutlamalarda şarkılar söylenmiş, keman ve def çalan çingene kızları ise çeşitli oyunlar oynamışlardı. Eski hıdrellez günleri ile kıyaslandığında 1936 yılındaki kutlamalar sönük kalmıştı. Çünkü hıdrellez tatil gününe denk gelmediği için insanların çoğu çalışmak zorunda kalmışlar, eğlenmeye gelenler ise daha çok işi gücü olmayan insanlardan oluşmuştu. Eskiden dere kenarlarına elit insanlar gelir, hatta aralarında paşa olanlar bile bulunurdu. Kuzular çevrilir, helvalar, hoşaflar, pilavlar pişerdi. Yollar araçlardan görünmez hale gelirdi. Kadınlar ayrı yerlerde otururlardı. Askerler de eğlenmeye gelirler, yedikleri her şeyi bırakıp giderler, bıraktıklarını çingeneler el bile sürmezdi. Çünkü o dönemlerde çingeneler arasında bile fakir yoktu. Aralarında fal baktıklarında yüklüce kazanç elde edenlerin yanı sıra mesire yerine gelen kişiler arasında mektup getiren götürenler bile çok kazanırdı. Zaman ilerledikçe mesire yeri daha çok kalabalıklaştı. Atlıkarıncalar ve salıncaklara binen insanların sayısı arttı. Kiralık atlara süvariler de binmeye başladı. Panayır eğlenceleri kuruldu. Mesire yerine gelenlerden bazıları silah atıyordu. Dilenen küçük çocuklar da vardı. Sandallar söğütlerin altından ilerliyor, gazeller söyleniyordu. Fakat geçmiş senelerdeki zenginlik ve şatafat yoktu (Bu Sene Hıdrellez Çok Sönük ve Sessiz Geçti, Son Posta, 7 Mayıs 1936, s.1,3).

Hıdrellez eski insanların inanışlarına göre kışın bittiği ve yazın başladığı gündü. Resmi tatil olmadığı halde işten veya okuldan kaçarak çoluk çocuk hep birlikte kırda kuzu dolması yemek İstanbulluların pek hoşuna giderdi (Hıdrellezde Kuzu Dolması, Tan, 6 Mayıs 1937, s.9). Fakat 1937 yılında hıdrellezden bir gün önce şiddetli yağmurlar başladı (Bugün Hıdrellez, Haber, 6 Mayıs 1937, s.8). Havanın soğuk olması nedeni ile 1937 yılındaki hıdrellez kutlamaları oldukça sönük geçti. Sabah başlayan yağmur aralıksız akşama kadar devam etti (Hıdrellez Günü Soğuk Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1937, s.2). Hıdrellezi Kâğıthane'de kutlamak isteyen birçok aile bir gün öncesinden hazırlıklarını yapsalar bile, havanın yağmurlu olması nedeni ile kutlama yapamadılar. Halk, son senelerde havanın elverişsizliği nedeni ile hıdrellezi kutlayamadıkları zaman, haftayı takip eden pazar gününü tercih etmeye başladı (Bugün Hıdrellez, Akşam, 6 Mayıs 1937, s.2).

Diğer yıllarda olduğu gibi 1938 yılına gelindiğinde de yazın başlangıcı olarak bilinen hıdrellezde gelecek güneşli günleri kutlamak için aileler yiyecek ve içecek dolu sepetlerini, semaverlerini alarak kırlara ve bahçelere gitti (Hıdrellez, 6 Mayıs 1938, s.1). Eski takvime göre bahar ve yaz aylarına girildiği hıdrellez ile anlaşılırdı. Eskiden beri hıdrellez günü halk Kâğıthane, Çırpıcı çayında ve İstanbul'un diğer mesire yerlerinde toplanarak kır eğlenceleri yaparlardı. Savaştan sonra bu gelenek esnemekle birlikte yine de halkın önemli bir bölümü baharı kutlamak için bu yerlere gitmeye başladılar (Dün Hava Açtı, Akşam, 6 Mayıs 1938, s.4). Fakat 1938 yılında havaların hala yağışlı ve soğuk olması nedeni ile kırlara çıkıp kuzu eti yiyen kişilerin sayısı çok azaldı (Dünkü Hıdrellez Pek Eğlenceli Olmadı, Yeni Sabah, 7 Mayıs 1938, s.3). Buna rağmen kırlarda piknik yapan ailelere rastlanmaktaydı (Bugün Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1938, s.6). Bir gün öncesinde soğuk ve yağmurlu hava nedeni ile hıdrellezde kırlara gidemeyenler bir gün sonra hava açılınca sepetlerini alarak kırlara gitmişlerdi (Havalar Açıldı, Son Telgraf, 7 Mayıs 1938, s.6).

İstanbul'un eski adetlerine göre hıdrellezde Kâğıthane'deki çayırlara gidilerek ağaçlar altında eğlenilir, yemekler yenir, içecekler içilir, derede sandallarla gezintiler yapılırdı. Fakat 1938 yılında hıdrellez günü hava soğuk ve yağışlı geçtiği için Kâğıthane'ye kimse gidemedi (Fotoğraflarla Haber, Haber, 7 Mayıs 1938, s.3). Hıdrellez aynı zamanda çingenelerin de bayramı olduğu için bazıları Topkapı haricinde ve Kâğıthane'de toplanarak aralarında eğlendiler (Dünkü Hıdrellez Pek Eğlenceli Olmadı, Yeni Sabah, 7 Mayıs 1938, s.3). Öğleden sonra bulutlar gidip güneş çıkmasına rağmen soğuk hava devam etti. Çayırlar ıslak olduğu için insanlar kırlara gitmeyi tercih gitti. Çayırlar boştu ve dere kenarına serdikleri hasırlar üstüne oturan birkaç köylü vardı. Hıdrellez kıyafetleri ile gelen birkaç falcı, ızgara maşa satıcısı ve birkaç erkek satıcıdan başka neredeyse hiç kimse yoktu. Bazı kişiler ise dere etrafında kısa bir

tur attıktan sonra oturacak yer bulamayarak geri dönmüşlerdi. Herkesin ümidi hava kapalı olduğu için hıdrellez kutlamalarının pazar günü yapılmasındaydı (Baharın Ta Kendisi Zannolunan Hıdrellez Mangal Başında Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1938, s.7).

2. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Türkler, İslamiyet'i kabul etmeden önce kendileri için önemli gördükleri günleri kutlamışlardır. Yazın gelişini simgeleyen hıdrellez, Türklerin kutladığı önemli günlerden biridir. İslamiyet'in kabulünden sonra da hıdrellez kutlamalarına devam edilmiş, özellikle Osmanlı Devleti döneminde başta İstanbul olmak üzere diğer yerleşim merkezlerinde hıdrellez nedeni ile farklı etkinlikler yapılmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması, dört yıl süren savaş boyunca sıkıntıların yaşanması ve ardından savaşın kaybedilmesi Türk halkını olumsuz etkilemiş, hıdrellez kutlamaları eski önemini kaybetmiştir. Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte bu eski geleneğin özellikle İstanbul'da kutlanmasına devam edilmiştir. Hıdrellez sadece yaz mevsiminin geldiğini müjdeleyen bir gün olarak görülmemiş, aynı zamanda soğuk kış mevsiminden ve savaşın bunaltıcı etkisinden kurtulmak isteyen insanların nefes aldığı, eğlendiği kutlama gününe dönmüştür. Hıdrellez günü ile ilgili farklı inançlar da ortaya çıkmış, sıkıntısı olup da çare arayanlar veya bazı istekleri olan insanlar isteklerini bir kağıda yazıp akarsu veya çay gibi yerlere bırakarak, dileklerinin yerine gelmesini arzu etmişlerdir. Hıdrellez gününün Hıristiyanlar tarafından Aya Yorgi günü olarak kutlanması ve çingenelerin de bu günü kutlamaları özellikle İstanbul'da bir kültür mozaiğinin oluşmasına neden olmuştur. Hıdrellez kutlamalarında tercih edilen akarsu kenarları ise bir gün bile olsa ticari canlılığın merkezi haline gelmiştir. Bu ticari canlılık hıdrellez gününden önce gelenek gereği kuzu dolması yapılacağı için kuzu eti alışverişi ile başlamış, kasaplar bir hafta önceden verilen siparişlere bile yetişemez olmuşlardır. Yine mesire yerlerinde kurulan çadırlar ve bu çadırlarda paralı olarak sergilenen tiyatro, dans vb. gösteriler de bazı kesimlerin belirli bir gün ile sınırlı bile olsa ekonomisini güçlendirmiştir.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H., Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lügati't-Türk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
Arslan, F., (2012), İstanbul'da Hıdrellez Geleneğinin Geçmişi, Bugünü Ve Yarını: Ahırkapı Örneği, Folklor Edebiyat, 18 (71), ss.201-235.
Baharın Ta Kendisi Zannolunan Hıdrellez Mangal Başında Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1938, s.7.
Bu Sene Hıdrellez Çok Sönük ve Sessiz Geçti, Son Posta, 7 Mayıs 1936, s.1,3.
Bugün Hıdrellez, Akşam, 6 Mayıs 1937, s.2.
Bugün Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930, s.3.
Bugün Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1933, s.2.
Bugün Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1934, s.2.
Bugün Hıdrellez, Haber, 6 Mayıs 1937, s.8.
Bugün Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1937, s.4.
Bugün Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1938, s.6.
Dün Bütün İstanbul Halkı Kırlara Bahçelere Döküldü, İkdam, 7 Mayıs 1929, s.1.
Dün Hava Açtı, Akşam, 6 Mayıs 1938, s.4.
Dün Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1933, s.3.
Dün Hıdrellezdi, Son Posta, 7 Mayıs 1935, s.1,9.
Dün İstanbul Hıdrellezi Nasıl Geçirdi, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1936, s.1,5.
Dünkü Hıdrellez Günü, Halkın Sesi, 7 Mayıs 1938, s.4.

Dünkü Hıdrellez Pek Eğlenceli Olmadı, Yeni Sabah, 7 Mayıs 1938, s.3.
Dünkü Hızır Günü Şerefli Geçti, Haber, 7 Mayıs 1934, s.8.
Erzurum'da Hıdrellez, Doğu, 7 Mayıs 1938, s.1,2.
Eski ve Yeni Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1938, s.5,6.
Fotoğraflarla Haber, Haber, 7 Mayıs 1938, s.3.
Günlük Güneşlik Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1930, s.1.
Havalar Açıldı, Son Telgraf, 7 Mayıs 1938, s.6.
Havanın Bozukluğu Halkın Neşesini Kaçırdı, Milliyet, 7 Mayıs 1931, s.3.
Havanın Fenalığı Eğlencelere Mani Oldu, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1933, s.2.
Havanın Serinliği Kır Eğlencelerine İmkân Bırakmadı, Akşam, 6 Mayıs 1936, s.2.
Hıdrellez, 7 Mayıs 1933, s.3.
Hıdrellez, 6 Mayıs 1938, s.1.
Hıdrellez, Anadolu, 7 Mayıs 1937, s.5.
Hıdrellez, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1931, s.2.
Hıdrellez, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1935, s.3.
Hıdrellez, Hakkın Sesi, 9 Mayıs 1935, s.1.
Hıdrellez, Son Saat, 6 Mayıs 1929, s.13.
Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1932, s.3.
Hıdrellez, Son Posta, 6 Mayıs 1936, s.4.
Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1929, s.1,3.
Hıdrellez, Vakit, 7 Mayıs 1931, s.2.
Hıdrellez, Yarın, 7 Mayıs 1930, s.3.
Hıdrellez, Yarın, 7 Mayıs 1931, s.2.
Hıdrellez Bugün, Milliyet, 6 Mayıs 1930, s.3.
Hıdrellez Diye Dün, Vakit, 6 Mayıs 1933, s.1,9.
Hıdrellez Dün Çok Güzel Geçti, Tan, 7 Mayıs 1936, s.3.
Hıdırellez Dün Neşeyle Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1929, s.1.
Hıdrellez Eğlenceleri, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1930, s.1,2.
Hıdrellez Günü Soğuk Geçti, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1937, s.2.
Hıdrellez Hanımlara Safa Erkeklere Cefa Oldu, Milliyet, 7 Mayıs 1930, s.3.
Hıdrellez İyi Geçmedi, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1935, s.11.
Hıdrellez Nedir?, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1936, s.5.
Hıdrellez Safası, Akşam, 7 Mayıs 1936, s.7.
Hıdrellez Sayfası, Son Posta, 7 Mayıs 1932, s.2.
Hıdrellez Sayfası, Son Posta, 7 Mayıs 1934, s.8.
Hıdrellezde Kuzu Dolması, Tan, 6 Mayıs 1937, s.9.
Hıdrellezle Beraber Bahar Olanca Güzelliği İle Geldi, Haber, 6 Mayıs 1934, s.1.
Hızır Günü Bugün, Milliyet, 6 Mayıs 1933, s.1.
Hızırilyas, Tan, 6 Mayıs 1935, s.2.
https://sozluk.gov.tr/.
İstanbul Hıdrellezi Pek Eğlenceli Geçirdi, Milliyet, 7 Mayıs 1932, s.1,5.
İstanbul'da Yeşillik Bayramı, Tan, 7 Mayıs 1935, s.3.
Kâğıthane'de Hıdrellez, Cumhuriyet, 7 Mayıs 1932, s.1,2.
Kuzu, Dolma, Helva: İşte Hıdrellez, Son Telgraf, 6 Mayıs 1937, s.5,6.
Milliyet 7 Mayıs 1934, s.3.
Osmanlıca Türkçe Lügat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2001.
Soğuk Bir Hıdrellez, Haber, 6 Mayıs 1935, s.1.
Soruyoruz Ruzu Hızır, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1932, s.2.
Şeker, M., Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.

Turan, O., Oniki Hayvanlı Türk Takvimi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009.
Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
Türktaş, M. M.,, (2021), Denizli Yöresinde Hızır ve Hıdırellez İle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 9(25), ss.163-173.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KUTLANAN MİLLİ BAYRAMLAR VE ÖNEMİ

Doç. Dr., Nermin Zahide AYDIN [1]

[1] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi,

nzahideaydin@hotmail.com - ORCID ID: 0000-0001-7772-6764

ÖZET

Milletlerin tarihinde derin izler bırakan önemli olaylar vardır. Ortak kültüre sahip olan milletler, geçmişte yaşadıkları olayları unutmamak için farklı etkinlikler yapmak istemişlerdir. Bayram adı ile kutlanan bu etkinlikler, Türk toplumunda İslamiyet'in kabul edilmesinden önce başlamıştır. İlk Türk toplumları baharın gelişini, kazanılan savaşı ve ardından yapılan barışı bir bayram coşkusuyla kutlamışlardı. İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra ise ilave olarak dini bayramların kutlanmasına başlandı. Türk dünyasında kutlanan geleneksel bayramlara dini bayramların eklenmesi Türk kültürünün zenginleşmesine yardım etti. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapılan savaşların yenilgi ile sonuçlanması, insanların üzerinde olumsuz bir etki bıraktı. Dönemin yöneticileri ve aydın kesim tarafından milletin yaşadığı bu moral bozukluğundan kurtarılması için bazı çareler araştırıldı. Türklere milli bilinç kazandırılması gerektiğine inanan bir kesim tarafından milli bayram kutlamaları yapılması gerektiği fikri öne sürüldü. Milli bayram kutlamaları ile milli duygular nesiller boyunca hep canlı tutulacak, geçmişten ders alınacaktı. Bu amaçla İkinci Meşrutiyet döneminde milli bayram kutlamalarına başlandı. Fakat Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve ardından Milli Mücadelenin başlaması bayram kutlamalarının büyük ölçüde sona ermesine neden oldu. Bununla birlikte Türk milletini bir arada tutmak, milli duyguları canlı tutmak için Milli Mücadele döneminde nadir de olsa birtakım kutlamalar yapıldı. Yapılan kutlamalar daha çok gösterişten uzaktı ve bağımsızlığın kazanılması için dualardan ibaretti. Mustafa Kemal ve Türk milletinin çabaları sonunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu. Mustafa Kemal, yeni devleti sağlam temeller üzerine kurmak istiyor, çalışmalarını bu yönde sürdürüyordu. Bu amaçla bir çok alanda yenilikler yapıldı. Yapılan yeniliklerin millet tarafından benimsenmesi, milli bilincin canlı tutulması ve geçmişte yaşanan acı dolu günlerin bir daha yaşanmaması için bazı kavramlara ihtiyaç duyuldu. Cumhuriyetin ilanından sonra büyük önem verilen milli bayram kutlamaları, çeşitlenerek devam etti. Türkiye'de özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı ve Zafer Bayramı sevinç ve coşkulu gösterilerle kutlandı. Türk Milletinin her ferdinin bayram kutlamalarına katılmasına önem verildi.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet, Milli Bayramlar.

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi. Fakat işgallerin içinde en dikkat çekici olanı 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliydi. Gayrimeşru olan bu işgalde Şehzadebaşı'ndaki karakolun bütün askerleri şehit edildi. Artık İstanbul dışında milli mücadelenin merkezi haline gelecek bir yer bulunması gerekti. Çok geçmeden Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde meclisin açılmasına karar verildi (Ortaylı, 2018,

71). 23 Nisan'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) "Büyük" sözcüğü bu kurumun bütün meclislerin üstünde bir gücü temsil ettiğini göstermekteydi (Berkes, 2015, 481).

Türk Milleti Mustafa Kemal liderliğinde yaptığı milli mücadeleyi kazandı. Daha savaş kazanılmadan önce Mustafa Kemal kurulacak devlette ne gibi yenilikler yapacağını hatta savaşın en kritik günlerinde zaferden sonra vatan için düşündüğü hizmetlerde kimlere hangi görevleri bile vereceğini zihninde belirlemişti (Turgut, 2005, 161). Mustafa Kemal milli mücadelenin kazanılmasından sonra daha önceden düşündüğü yenilikleri hayata geçirmeye başladı. Saltanatın kaldırılması, Ankara'nın başkent olması, yeni bir anayasanın hazırlanması ve TBMM'nin ulus egemenliğini temsile yetkili tek kuruluş olarak benimsenmesi yeniliklerden bazılarıydı ve söz konusu yenilikler devletin otoritesinin genişlemesinde etkili olacaktı (Kili,2008, 171). Devletin idare şeklinin değiştirilmesi ve cumhuriyetin ilan edilmesi ise dönem dikkate alındığında oldukça radikal bir karardı. Mustafa Kemal önceleri bu değişiklikle ilgili olarak imalı konuşmalar yapmaya başladı. Bir süre sonra ise konu ile ilgili olarak Meclis üyeleri kendisine danıştığında seçilmiş bir cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı tarafından atanmış bir başvekil ve bir kabine sistemi olan cumhuriyetin ilan edilmesini teklif olarak sundu. Meclisteki çoğunluk bu teklifi kabul etti ve 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildi (Zürcher, 2015, 248). Esasında Kurtuluş Savaşı'nı kazanan Türk Milleti, yeni devletin kurulmasından sonra eşit vatandaşlardan oluşan bir topluluk haline gelmişti. Artık devletin sahibi ve efendisi hanedan veya halife değil, bizzat milletin kendisiydi. Dolayısıyla milli iradeyi hâkim kılmak ilkesi kökten bir değişikliği ifade etmekteydi. 29 Ekim 1923'te bu ilke cumhuriyet olarak ortaya çıktı ve "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözünde ifadesini buldu. Bu ilkeyle Osmanlı siyasi sistemi ortadan kalktı (İnalcık, 2009, 388). Cumhuriyetin ilanından sonra İslami bir imparatorluktan mili bir Türk devletine, bir Ortaçağ teokrasisinden anayasalı bir cumhuriyete, bürokratik bir feodalizmden modern bir kapitalist ekonomiye dönüş için birbirini izleyen reformcu ve radikal yenilikler peş peşe yapıldı (Lewis, 2000, 474).

Türk milleti, modeli ve esin kaynağı 18. yüzyılda Avrupa'da başlatılmış olan aydınlanma hareketiyle yeni bir kimlik kazandı (Akşin, 2002, 115). Fakat yapılan yeniliklerin kalıcı olması için bazı kavramlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Milli birlik ve bütünlüğün bozulmadan devam etmesi ve yapılan yeniliklerin hızlı benimsenmesi için milli bayram kutlamalarından faydalanıldı. Resmi ve dini günlerin belirlenmesi ve merasimlerin tespitinin Şeriye, Dâhiliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletlerinin oluşturacağı bir komisyona havale edilmesi karar altına alındı (BCA, 30.18.1.1/4.37.19,23.11.1921, s.2). Bir süre sonra milli bayramlarda yapılacak törenlere ait yönetmelik kabul edildi. Kararnameye göre 29 Ekim tarihinde cumhuriyet merkezinde resmi merasim yapılacak, merasim nedeniyle ülke içinden hükümet yöneticileri, ülke dışından ise elçiler, maslahatgüzarlar, şehbenderler ve şehbender vekilleri tarafından devlet makamına resmi kabuller yapılacaktı. Söz konusu merasime mülkiye makamı, askeriye ve kurumlar iştirak edecek, yabancı devletlerin temsilcileri de iştirake davet edilecekti. Merasim ve resmi kabul programı zamanında ilan edilecekti. Milli bayram günü ise tatil günü olacak, dolayısıyla bayramlarda devlet daireleri de tatil olacaktı (BCA, 30.18.1.1/13.23.19,21.04.1925, s.3).

Çok geçmeden TBMM'nin 27 Mayıs 1935 tarihli oturumunda milli ve dini bayram günü tatilleri belirlendi. Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanuna göre ulusal bayram olarak 28 Ekim öğleden sonra başlamak üzere 29-30 Ekim günleri Cumhuriyet Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 22 Nisan öğleden sonra ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı olarak kabul edildi (Köstüklü, 2004, 267). 19 Mayıs günü ise 20 Haziran 1938 tarihinde Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun Olarak çıkarılan kanunla Gençlik ve Spor Bayramı olarak kabul edildi (Salman Bolat, 2012, 43**).**

2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KUTLANAN MİLLİ BAYRAMLAR VE ÖNEMİ

2.1.Cumhuriyet Bayramı

Cumhuriyetin ilan günü olan 29 Ekim'de yapılacak törenlerin daha coşkulu geçmesi için bütün yurtta yüz bir pare top atışı yapılması karar verildi (BCA, 30.18.1.1/11.48.17, 26.10.1924, s.3). 29 Ekim ve 23 Nisan günlerinin milli bayram olarak kabul edilmesi için bir kanun hazırlandı (BCA, 30.18.1.1/12.62.13,14.12.1924, s.3). Bir süre sonra cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim gününün milli bayram olarak kutlanacağı ilan edildi (BCA, 30.18.1.1/12.75.6,08.02.1925, s.3). 29 Ekim gününün bayram ilan edilmesinden sonra 1924 yılından itibaren bayram kutlamalarına başlandı (Salman Bolat, 2012, 54). Ardından 29 Ekim'de cumhurbaşkanına yapılacak kabul resminin nasıl yapılacağına dair bir yönetmelik düzenlenerek yürürlüğe kondu (BCA, 30.18.1.1/21.64.13, 21.10.1926, s.5). Söz konusu yönetmeliğe göre cumhurbaşkanının 29 Teşrinievvel'de yapacağı resmi kabule, Büyük Millet Meclisi Reisi, Heyet-i Vekile azası, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi ve Büyük Millet Meclisi azaları ve ilaveten her vekâlet bütün memurlarıyla beraber ve bunları müteakip ayrıca Divan-ı Muhasebat Heyeti ve Ankara Vilayeti ve Şehremaneti heyetleri ile muhtelif cemiyetler ve heyetleri katılacaktı. Ayrıca cumhurbaşkanı tarafından milli bayram münasebetiyle yapılan resmi kabulde cumhurbaşkanının sağ tarafında ve biraz geride riyaset-i cumhur başkâtibi, seryaveri ve kalem-i mahsus müdürü ile muhafız kıtaatı kumandanı bulunacak, teşrifat müdürü umumisi salonun girişinde ve iç tarafta duracaktı. Resmi kabule heyetler sıra ile kabul edilecek ve bir kısmı tamamen çıkmadıkça ikinci kısım dâhil edilmeyecekti. Milli bayram nedeniyle icra edilecek kabul resmi için gereken davetiye gazeteler vasıtasıyla ilan edilecekti. Erkan ve memurin-i hükümetin kabulünü müteakip cumhurbaşkanı bir müddet dinlendikten sonra, yabancı devletlerin merkezi hükümette bulunan büyük ve orta elçileriyle, maslahatgüzarları ve sefaret müsteşarlarıyla ataşemiliter ve navallarını kabul edecekti. Teşrifat müdüriyet-i umumiyesinden mazhar-ı kabul olacak kişilerin kimlerden ibaret olacağı önceden bildirilecekti. Maslahatgüzarlar yalnız olarak ve büyükelçileri müteakip cumhurbaşkanının huzuruna çıkacaklardı. Bu sefaret heyeti salondan çıkmadan diğeri girmeyecek veya diplomatlar heyeti umumiyesi merasim salonunda toplu bulundurulacak ve cumhurbaşkanı salona girecekti. Milli bayram günü cumhurbaşkanı tarafından yapılan resmi kabulden sonra askeriyenin uygun gördüğü kıtaat tarafından bir resmi geçit yapılacaktı. Cumhurbaşkanının sağ tarafındaki tribüne büyükelçilerden oluşan heyet, sol tarafındaki tribünde Büyük Millet Meclisi reisi, başvekil, heyeti vekile azayı kiramı ve erkan-ı harbiye-i umumiye reisi yer alacaktı. Büyük Millet Meclisi azasına ise ayrıca bir yer tahsis edilecekti (BCA, 30.18.1.1/21.64.13,21.10.1926, s.6,7).

Cumhurbaşkanına yapılacak kabul resmi ile ilgili olarak gerekli düzenlemelerde bulunulduktan sonra cumhuriyet bayramı kutlamalarının nasıl yapılacağı ile ilgili olarak da bazı düzenlemeler yapıldı. 1925 ile 1929 yılları arasında kutlanan Cumhuriyet Bayramı etkinlikleri resmi kabul, resmi geçit ve gece yapılan fener alayları ile balo şeklinde düzenlendi (Salman Bolat, 2012, 68). 1929 yılında düzenlenecek 29 Ekim kutlamalarında her kesimden ve ülkenin her tarafından katılımının sağlanmasına önem verildi. Fakat bunun için bir harcama yapılması gerekti. Bu amaçla Cumhuriyet Bayramı'na katılmak üzere 29 Teşrinievvel'de Ankara'ya getirilecek izcilerin muhtelif ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere bütçeden 5000 lira ayrılmasına karar verildi (BCA, 30.18.1.2/5.48.12,22.09.1929, s.1). Cumhuriyet Bayramı'nda yapılacak geçit resmine iştirak etmek üzere İstanbul'dan gelecek olan 480 kişilik polis kıtasının sülüs ücretle gelip gitmelerine müsaade edildi (BCA, 30.18.1.2/5.50.10,17.10.1929, s.1). 1930 yılındaki kutlanacak Cumhuriyet Bayramı törenleri içinse İstanbul'dan getirtilecek toplam 120 komiser, muavin ve polis memurunun ücretlerinin ödenmesine Emniyeti Umumiye bütçesinin müsait olmadığının anlaşılması üzerine ücretsiz olarak gelip gitmelerine karar verildi.

22.10.1930 (BCA, 30.18.1.2/14.69.1,22.10.1930, s.1). Cumhuriyet Bayramı akşamı Hariciye Vekâleti tarafından verilecek ziyafet nedeniyle İstanbul'da Milli Saraylar Müdürlüğü'nde bulunan altın yaldızlı yemek takımlarının bir memur ile gönderilmesi talep edildi (BCA, 30.18.1.2/14.68.15,15.10.1930, s.1). Bayram kutlamaları nedeni ile yapılan harcamalar için de bir bütçe oluşturuldu. Örneğin Cumhuriyetin 10. yıldönümü kutlama masraflarına karşılık olarak devlet bütçesi ile hususi idare ve belediye bütçelerinden gerektiği kadar bir harcama planı yapıldı (BCA, 30.18.1.2/38.55.3,05.08.1933, s.1). Öte yandan bayram törenlerinde iyi çalışanların takdir edilmesine de önem verildi. Örneğin Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle yapılan kutlamalarda iyi hizmetleri görülen Hariciye Vekilliği memurlarının takdir edilmesi Dâhiliye Vekilliği tarafından önerildi ve bu öneri kabul edildi (BCA, 30.18.1.2/41.83.9,15.11.1933, s.1).

1929 yılında kutlanacak bayram nedeni ile devlet erkânı tarafından yapılan hazırlıklardan sonra bayram kutlamalarına geçildi. Ülkenin her tarafında bayram büyük bir coşkuyla kutlanmasına rağmen Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde bayram kutlamaları daha görkemliydi. Örneğin Ankara'da yapılacak Cumhuriyet Bayramı kutlamaları nedeni ile her taraf donatıldı. Resmi daireler ve özel kurumlar, bayrak ve elektrik lambaları ile süslendi. Halk erkenden bayramın yapılacağı tören alanına gitti. Meclis'te tebrik kabulleri yapıldı. Meclisteki merasim öğleden sonra başladı. Daha sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ve diğer kişiler tören alanına giderek kendileri için ayrılan yere oturdular. Ardından resmi geçit yapıldı (Ankara'da Fevkalade Merasim, Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1929, s.1). İstanbul'da ise bayram nedeni ile şehrin muhtelif yerlerinden toplar atıldı. Limanda bulunan vapurlar düdüklerini çaldı. Bayram nedeni ile tebrik ziyaretleri yapıldı. Akşamüstü Darülfünunda öğrenciler tarafından tezahüratlar yapıldı. Müderrisler ve öğrenciler Cumhuriyet Bayramı ile ilgili olarak konuşmalar yaptılar. Cumhuriyet Bayramı şehrin her tarafında neşe ile kutlandı. Gündüz yapılan kutlamalarda şehrin bütün ana caddeleri çok kalabalıktı. Gece yapılan törenlerde ise bütün resmi ve özel binalar donatıldı, yer yer mızıkalar çalındı. Halk gece yarısından sonraya kadar gezip eğlendi. Geçit resminde Gazipaşa Yatı Mektebi öğrencileri, gerek yürüyüşlerinde gerekse giyinişlerinde gösterdikleri düzenden dolayı Maarif Emaneti tarafından takdir edildiler. İlkokul öğrencileri sınıflarını rengârenk kâğıtlarla süslediler ve okul müdürü ile öğretmenlerinin cumhuriyet hakkında yaptıkları konuşmaları ilgi ile dinlediler. Öte yandan Saraçhanebaşı'ndaki 42.mektepte düzenlenecek kutlamalara davet edilenlere ve halka manzumeler okundu. Marşlar söylendi, şarkılı oyunların yanı sıra özel kıyafetlerle zeybek gibi milli oyunlar oynandı. Cumhuriyet Bayramı nedeni ile bir de balo verildi. Balo sabaha kadar neşe içinde geçti. Baloya katılan bazı kişiler burada da zeybek oyunu oynadılar. Bayram nedeni ile Türk Ocağı'nda da azalara özel bir balo verildi. Baloya sadece azalar katıldı. Davetlilere limonata ve pasta ikram edildi. Göztepe'de ocak azası toplanarak bayramlaştı. İlkokul ve anaokulu öğrencileri öğretmenlerinin gözetiminde Cumhuriyet Halk Fırkasına giderek tezahüratta bulundu. Gelen öğrencilere bir konuşma yapıldıktan sonra şeker dağıtıldı. Gece de ocak tarafından halka yönelik eğlenceler düzenlendi (Bayram Şehrimizde Tezahüratla Tes'it Edildi, Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1929, s.4). İzmir'de ise bayram nedeni ile resmi daireler, özel kurumlar, mağaza ve evler, vapurlar, tramvaylar bayraklarla süslendi. Gazi Bulvarında resmi geçit yapıldı. Tayyare filosu geçit meydanı üzerinde uçuşlar yaparak tebrik kartları attı. Gece ise ocak salonunda okullar tarafından fener alayı yapıldı. Ülkenin çeşitli yerlerinden bayramın nasıl kutlanıldığına dair telgraflar gönderildi. Samsun, Mustafa Kemal Paşa, Karacabey, Kırklareli, Yenişehir, Bursa, Gemlik, Göynük, Bozhüyük, Edirne, Burdur ve Kemerburgaz'da halk tarafından gösterişli alaylar yapıldı, resmi geçitler düzenlendi, balolar verildi (Memleketin Her Tarafında Bayram Büyük Merasimler Tes'it Edildi, Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1929, s.4).

2.2.23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açıldıktan bir yıl sonra Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ve arkadaşları, 23 Nisan'ın milli bayram olarak kutlanmasının mecliste görüşülmesini istediler. Mecliste teklif uzun tartışmalara neden olduktan sonra 23 Nisan'ın milli bayram olarak kutlanmasına dair kanun onaylanarak kabul edildi. İlgili yasa tasarısı 2 Mayıs 1921 tarihinde kabul edildiği için 1921 yılında 23 Nisan tezahür olarak kutlandı. Bundan sonra 1929 yılına kadar 23 Nisan milli bayramı resmi olarak her yıl tekrar edildi. İlk defa 1929 yılında 23 Nisan günü çocuk bayramı olarak kutlandı. Himaye-i Etfal Cemiyeti de kendi örgütüne gönderdiği bir genelge ile 23-29 Nisan günlerini çocuk haftası olarak belirledi (Salman Bolat, 2012, 37-41).1929 yılında yapılan kutlamalarda 23 Nisan Çocuk Haftası'nın ilk günü çocukların neşeli gösterilerine sahne oldu. Çocuklar, Himaye-i Etfal Cemiyetinin rozetlerini göğüslerine takarak, sabahın erken saatlerinden itibaren şehrin muhtelif yerlerine gitmek üzere hazırlandılar. İstanbul Taksim'deki törene gidecek çocukların ellerinde süslü tabelalar vardı. Ardından çocukları taşıyacak otomobiller geldi. En önde Bahriye mızıkası ile birlikte iki büyük kamyonet çeşitli marşlar eşliğinde hareket etti. Taksim'de toplanan çocuklar, İstanbul'daki resmi daireleri ziyaret ettiler. Türk Ocağı'nda çocuk bayramı nedeni ile çocuk sergisi açıldı. Öğleden sonra ise Türk Ocağı tarafından ilkokullar için Tepebaşı'nda bir müsamere verildi. Çocuklar tarafından İstiklal Marşı okundu. Çocuklardan oluşan şehir bandosu çeşitli ezgiler çaldı. Şiir ve monologlar okundu. Çeşitli dans gösterileri yapıldı (Çocuklar Dün Bayramlarını Heyecanla Tes'it Ettiler, Cumhuriyet, 24 Nisan 1929, s.1,2). Bayram nedeni ile elektrik şirketi ve diğer kurumların aydınlatılması sağlandı (Geceki Tenvirat, Cumhuriyet, 24 Nisan 1929, s.2).

Bayram kutlamaları genellikle her vilayette benzer şekildeydi. Örneğin 1936 yılında Maraş'ta yapılan Çocuk Bayramı töreninde bayramın birinci günü bütün okul öğrencileri, esnaf cemiyetleri, askeri ve sivil yöneticiler ve işyarları belediye binasının önünde toplandılar. Sabah başlayan törende belediye başkanı, parti başkanı, ikinci alay komutanı gelerek çocukların bayramını kutladılar. İstiklal Marşı çalındıktan sonra ortaokul ve ilkokuldan birer öğrenci arkadaşları adına birer konuşma yaptılar. Günün anlam ve önemine ait yapılan konuşmalardan sonra bütün öğrenciler bir öğretmenin işaretiyle ant içtiler ve ardından resmi geçit yaptılar. Bu geçiş resmine her okul ayrı ayrı sembol hazırlayarak katıldı. Öğrencilerin ellerinde çeşitli vecizeler ve levhalar bulunuyordu. Öğrenciler şehrin çeşitli yerlerini gezerken aynı zamanda tezahüratta da bulundular. Bayram bittikten sonra kendi okullarına giden öğrenciler, eğlenceler düzenleyerek birbirlerinin bayramlarını kutladılar. 23 Nisan haftasının bütün günleri dolu bir programla kutlandı. Halkevi salonunda Sakarya, Turan ve İstiklal İlkokulu öğrencileri müsamereler düzenlediler. Ertesi gün her okuldan ikişer öğrenci yanlarında birer öğretmenle İlbaylık ve parti binasına giderek yöneticileri ziyaret ettiler. Burada çocuklara çeşitli ikramlarda bulunuldu. Hafta sonu münasebeti ile halkevi içtima yardım şubesi, çocuk esirgeme kurumu yararına ortaokul salonunda bir balo verdi. Balo oldukça neşeli geçti. Ayrıca halkevi gösteri kolunda görevli öğretmenler tarafından verilen müsamereden elde edilen gelirle 20 çocuğun elbise vb. gibi ihtiyaçlarının karşılanması uygun görüldü. Ayrıca Çocuk Esirgeme Kurumu'nda bulunan 50 çocuk bu şekilde giydirildi (BCA, 490.1.0.0/18.95.2,27.05.1936, s.).

Yöneticiler Çocuk Bayramı'nın bütün yurtta coşku ile kutlanmasına ve bayramın geniş kitleler tarafından görünür olmasına önem verdiler. Örneğin 1932 yılındaki kutlamalarda 20 Nisan tarihinden 30 Nisan tarihine kadar mektup ve telgraflara şefkat pulu yapıştırılmasına karar verildi (BCA, 30.18.1.2/27.24.9,07.04.1932, s.1). 1935 yılında yapılacak kutlamaların ise diğer vilayetlere örnek olabilmesi için merasimin filme alınması teklif edildi (BCA, 490.1.0.0/15.79.7,15.04.1935, s.1). 1936 yılında ise 23 Nisan Çocuk Bayramı nedeni ile CHP parti örgütlerinin ve halkevlerinin çocuk konuları üzerinde konferanslar vererek, müsamereler düzenleyerek kutlama işine yardım etmeleri istendi (BCA, 490.1.0.0/3.12.23,08.04.1936, s.1).

2.3.Gençlik Ve Spor Bayramı

Atatürk spora ve sporculara büyük değer verirdi. Bir gün Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman generallerden birisi orduyu teftiş ederken kuvvetsiz ve zayıf gördüğü askerlere bakarak Mustafa Kemal'e "Bunlar harp edemez. Pek kuvvetsiz görünüyorlar" dedi. Mustafa Kemal bu fikre katılmadığını belirtmiş olsa da Alman generali en zayıf gördüğü bir askeri iterek yere düşürüp sözünü kanıtlamak istedi. Fakat Alman generalinin zayıf görerek ittiği asker, yere düşmediği gibi dimdik durmaya devam etti. Mustafa Kemal bu olaydan büyük gurur duydu (İnan, 2013, 118).

Gençlik ve Spor Bayramı'nın kökenini oluşturan İdman Bayramı ilk olarak II. Meşrutiyet döneminde 29 Nisan 1916 yılında kutlandı. İdman Bayramı 1917 yılında ikinci kez kutlandıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeni ile bir daha kutlanamadı (Salman Bolat, 2012, s.30,31). Türkiye'de ilk kez İdman Bayramı adı ile 1928 yılında kutlanan bayram halkın ilgisini çekmiş fakat çok da parlak geçmemişti. 1929 yılında ikincisi düzenlenen İdman Bayramı (Jimnastik Bayramı, Cumhuriyet, 19 Mayıs 1929, s.3) Taksim stadyumunda 15 bin seyircinin huzurunda yapıldı. İdman Bayramı, bir sene önce yapılan bayramdan daha çok ilgi çekti ve aynı zamanda daha düzgün oldu. Taksim Stadyumu sabahın ilk saatlerinden itibaren dolmaya başladı. Bayrama katılan öğrenciler düzgün kafileler halinde stadyuma gelerek kendilerine tahsis edilen mevkilerde yerlerini aldılar. Bayramı görmek için gelenler de tribünlere ve sahanın etrafına yerleştiler. Öğrenci kafilesi tamamen geldikten sonra bir konuşma yapıldı. Selim Sırrı Bey tarafından yapılan bu konuşmada iki seneden beri yapılmakta olan idman bayramının amacından bahsedildi. Konuşmanın ardından İstiklal Marşı okundu. İstiklal Marşı'ndan sonra gösterilere başlandı. 2000 erkek, 1000 kız öğrencinin ayrı ayrı yaptıkları çeşitli hareketler, stadyumu dolduran 15 bin seyirci tarafından alkışlandı. Öğrencilerin hareketinden sonra Çapa Terbiye-i Bedeniye kursunda öğretim gören kız ve erkek öğrenciler, öğretmenlerinin gözetimi altında beden hareketleri yaptılar. Ardından Selim Sırrı Bey tekrar kürsüye çıkarak bayrama katılan öğrencileri, Türkiye Cumhuriyeti ve büyük Gaziyi selamlamaya davet etti. 3000 öğrenci ve 15.000 kişilik kalabalık halk topluluğu, hep bir ağızdan üç defa "Yaşa" diye bağırdı. Bu merasimin ardından öğrenciler arasında genel bir geçit resmi yapıldı (İkinci İdman Bayramı, Cumhuriyet, 28 Mayıs 1929, s.1,4).

Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gün olan 19 Mayıs'ın ve milli mücadelenin unutulmaması için Samsun halkı tarafından Gazi Günü olarak 1926 yılından itibaren mahalli bir gün gibi kutlanmaya başlandı. Öte yandan 19 Mayıs gününün milli bir spor günü olarak kutlanması için ilk girişim Beşiktaş Spor Kulübünden geldi. Kulüp bu günü Atatürk Spor Günü olarak değerlendirilmesini istedi. Spor Kongresinin 1935 yılındaki toplantısında ise Ahmet Fetgeri Bey Atatürk Günü'nün tüm gençliğe mal edilmesi için 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanmasını teklif etti. Bu teklif kabul edildi. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı 1935 yılından itibaren kutlanmaya başladı (Salman Bolat, 2012, 43-44). Atatürk'ün Samsun'a ilk adım atışının 16. yıldönümünden ötürü Samsun'da yapılan şenlikler çok canlı geçti. İzmir'de ise halkevinde bir tören yapıldı. Günün anlam ve önemine binaen söylevler verildi (Atatürk'ün Samsun'a Ayak Bastığı Tarihi Gün, Cumhuriyet, 20 Mayıs 1935, s.2).

CHP genel sekreteri tarafından CHP Genel Başkanlığına 4 Temmuz 1936 tarihinde gönderilen telde Atatürk'ün Anadolu'ya ayak bastığı 19 Mayıs tarihinin spor bayramı olarak kutlanmasına, son spor kurumu kongresinde gösterilen arzu üzerine karar verildiği yazılmaktaydı. Kültür Bakanlığı ise okulların düzenlediği jimnastik şenliklerinin de aynı güne bırakılmasını genelge ile duyurdu. Okulların, öğrencilerin ve sporcuların birlikte spor sahalarında, jimnastik gösterileri yapmaları ve sokaklarda yürüyüş gösterileri yapmak ve cumhuriyet anıtlarına ve şehitliklere çelenk koymak suretiyle yapılacak spor kutlamalarına halkevlerinin de büyük oranda katılımlarının sağlanması temenni edildi (BCA, 490.1.0.0/3.12.34,14.05.1936, s.2). Daha sonraki yıllarda Spor Bayramı gösterişli ve coşkulu bir şekilde kutlandı. Örneğin 19 Mayıs nedeni ile İzmir'de ortaokul öğrencileri ve İzmir Spor

Kulübü üyeleri tarafından jimnastik gösterileri yapıldı. Alsancak stadyumu jimnastik gösterilerini görmek için gelen büyük kalabalıklarla doldu. Tribünlerle sahada on binden fazla insan vardı. İzmir Spor Kulübünün de şenliklere katılması şenliklerin daha coşkulu bir şekilde geçmesini sağladı. Mıntıka Spor Heyeti, sporcu ve izciler Cumhuriyet Meydanı'na gelerek Atatürk'ün heykeli etrafında toplandılar. Burada parti ve mıntıka heyeti adına Atatürk heykeline iki büyük çelenk konduktan sonra İstiklal Marşı dinlendi. Ardından günün önemi ile ilgili konuşmalar yapıldı. Öğrenciler ve izciler sahadan ayrılırken spor müsabakalarına başlandı (Büyük Gün Dün İzmir'de Coşkun Tezahüratla Tes'id Edildi, Anadolu, 20 Mayıs, 1936, s.1,5).

İstanbul'da bayram nedeni ile yapılan jimnastik şenlikleri de güzel geçti. Şenliğe katılan öğrenciler, Taksim'deki Cumhuriyet abidesini ziyaret ederek bir çelenk koydular. Taksim stadyumundaki bayrak merasimi, öğrencilerin geçit resmi ve jimnastik hareketleri halk tarafından beğeni ile izlendi (İstanbul'da, Anadolu, 20 Mayıs 1936, s.5).

2.4.Zafer Bayramı

30 Ağustos günü ilk kez 1924 yılında cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımı ile Afyon'da kutlandı (Salman Bolat, 2012, 43). 30 Ağustos gününün milli bayram olarak kutlanması ile ilgili kanun tasarısı Ocak 1926 yılında Bakanlar kuruluna getirildi (BCA, 30.18.1.1/17.88.2,23.01.1926, s.3). 3 Şubat tarihinde Zafer Bayramı Kanunu kabul edildi (Salman Bolat, 2012, 43). 1 Nisan 1926 tarih ve 795 numaralı Zafer Bayramı kanunu gereğince her sene 30 Ağustos günü icra edilecek askeri merasime dair düzenlenen program yürürlüğe kondu (BCA, 30.18.1.1/20.53.16, 25.08.1926, s.3). Bayram nedeniyle de bir program hazırlandı. Program gereğince 1929 yılında yapılan kutlamalardan önce sabah kolordu tarafından tebrikler kabul edilecekti. Bu merasimden sonra geçit resmi başlayacaktı. Geçit resmi Taksim'de başlayacak, Beyazıt'ta son bulacaktı. Bayram nedeni ile hem gündüz hem de gece şehrin çeşitli mahallelerinde eğlenceler ve müsamereler düzenlenecekti. Müsamereler Tayyare cemiyetinin yararına düzenlenecekti. Yeşilköy'de de tayyarelere isim konma merasimi yapılacaktı. Ayrıca Bebek'te deniz yarışları yapılacak, bu yarışlara da birçok deniz kulübü iştirak edecekti (Bugünkü Merasim, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1929, s.1,3). Daha sonraki yıllarda yapılan kutlamalar benzer şekilde devam etti. Örneğin 30 Ağustos 1934 yılındaki Zafer Bayramı Bolu merkez ve çevresinde halkın ilgisi ve layıkıyla kutlandı. Bolu merkezde, Zonguldak, Bartın ve Ereğli tayyarelerinin ad konma merasimi halkın coşkulu tezahüratları ile yapıldı. Akşam halkevinde temsil komitesi tarafından Himmet oğlu piyesi halka temsil edildi. Köylü ve kasabalı 1000'e yakın seyirci bu temsili izledi. Fener alayı düzenlendi, garden parti verildi (BCA, 490.1.0.0/13.71.3,05.11.1934, s.1).

Mustafa Kemal başta olmak üzere diğer yöneticiler, milli bayramların kutlanmasına büyük önem vermekte, buna rağmen bazı istenmedik olaylar da yaşanmaktaydı. Dâhiliye Vekili tarafından CHP Kâtibi Umumiliği'ne 29 Eylül 1934 tarihinde gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre Zafer ve diğer milli bayramlar bazı köy halkı tarafından bilinmemekteydi (BCA, 490.1.0.0/1436.746.3,25.09.1934, s.2). Trakya Umumi Müfettişi tarafından CHP Umumi Kâtibi Reisi Recep Beye gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre, Zafer Bayramı'nın köylerde nasıl kutlanıldığını görmek ve gerekli bilgileri almak amacıyla yetkililer tarafından köylere gezi düzenlenmişti. Edirne'nin yeni kadın köyünde köylü ile çeşitli konular üzerinde konuşulurken söz Zafer Bayramı'na gelmiş, her köyde olduğu gibi bu köyde de 30 Ağustos tarihinde bir bayram olduğunu bilen kişiye rastlanmamıştı. Sadece bir sene önce İstanbul'da askerliğini yapmış ve hatta 30 Ağustos Zafer Bayramı için yapılan büyük geçit resmine iştirak etmiş ve terhis olarak köyüne dönmüş olan bir delikanlı 30 Ağustos günü kutlanacak bayramın ne bayramı olduğunu bildiğini söyleyerek 'Zabitlerin terfi bayramıdır' karşılığını vermişti. Sorgu devam edince Zafer Bayramı olduğunun öğretilmediğini söylemişti. Gezilen köylerdeki halkın hepsi hatta köyünde okul olan insanlar bile, birkaç gün sonra 30 Ağustos Zafer Bayramı olacağından habersiz oldukları hatta 30 Ağustos bayram gününde bile önemli güzergâhlar

üzerindeki köylerde bayram coşkusuna rastlanmadığı tespit edilmişti. Hem köylülere hem de okulu olan köydeki öğrencilere sorulduğunda bayram olduğunu bilmediklerini söylemişlerdi. Neden bilmedikleri sorulduğunda da okulda böyle bir şey öğretilmediğini ifade etmişlerdi. Dolayısıyla bu kez köy öğretmenlerine bunun nedeni sorulmuş, fakat köy öğretmenleri de bayrama denk gelen güzlerde izinli oldukları ve en az dört ay köye gelmediklerinden köyde milli bayrama karşı görülen bu durgunluğun sebebini öğretmenden sormak suretiyle anlamak da mümkün olmamıştı. Bunun üzerine 12 yıldan beri her yıl kutlanan bu günün halk ve köylü tarafından hala bilinmemesi ve bu gibi milli bayramlara karşı köylüde hiçbir ilgi uyandırılmaması bazı tedbirlerin alınmasını gündeme getirdi. 30 Ağustos Zafer ve diğer milli bayramların değerlerini memleketin her köşesine yaymak hususundaki vasıta ve tedbirlerin arttırılmasının gereği üzerinde duruldu. Örneğin en uzak köy odalarına kadar dağılacak takvimlerden yararlanmak mümkün olabilirdi. Köylerde kullanılan bazı takvimlerde 30 Ağustos günü herhangi bir gün gibi yapraklanmış ve bayram olduğuna dair hiçbir işaret konmamıştı. Halbuki milli bayram günlerinin yıl dönümlerini gösteren takvim yaprağı diğerlerinden ayrı bir renkte gösterilebilir ve bayram olduğunu derhal göze çarptıracak şekilde dizayn edilebilirdi. Aynı zamanda büyük harflerle ve değişik renklerde basılmış ve milli bayramlara 15 gün kala her gün takvim yaprağına sıra ile "Müjde…", "Hazırlanmaya başla", "Büyük Bayram…Günü kaldı", "Türk çocuğu en ulu bayramı kutlayacaksın", "Milli bayramını kutlayana ne mutlu" gibi bayramları hatırlatıcı, sürükleyici, coşturucu cümleler bastırılarak bayramların hatırlatılması sağlanabilirdi. Bu takvimlerden birer adedini köy odalarına göndermek faydalı olabilirdi. Bu işin faydalı bir şekilde yapılması için menfaati malülgaziler Hilali Ahmer, Himaye-i Etfal, Tayyare ve Maarif cemiyeti gibi milli ve hayır kurumlarına ait olmak suretiyle bu kurumlara takvim bastırma imtiyazını verilebilirdi. Takvimlerin milli ülkü yolunda propaganda vasıtaları olabilmeleri için ne suretle basılacağı hakkında da bir talimatname hazırlanması en makul yoldu. Edirne'nin Yenikanadın köyündeki bir takvimde 30 Ağustos gününün herhangi bir gün gibi gösterilmesi çeşitli tehlikelere neden olabilir, bu gibi takvimlerin yabancı dil ve kültürlü ve Türk varlığına düşman unsurlar tarafından bastırıldığı düşünülebilirdi. Bundan başka tedbirler de alınabilirdi. Örneğin her milli bayramdan 15 gün önceden itibaren nahiyeler vasıtasıyla köylere milli bayramların kutlanması gereği tebliğ edilerek, her köyde mümkün olduğu kadar heyecanlı merasim yapılması temin edilebilirdi. Vali, kaymakam, nahiye müdürleri ve müfettişlik memurları ile diğer memurların bazı köylere ziyaret etmeleri sağlanarak bu suretle köylünün manevi kuvveti ve heyecanı yükseltilebilir ve milli günlerin değerini hissetmeleri sağlanabilirdi. Ayrıca milli günleri gösterir kısa ve faydalı izahatı da ihtiva eden levhalar hazırlatılıp, her köy odasına camlı levhalar şeklinde astırılıp muhafaza edilmesi de fayda sağlayabilirdi. Köy öğretmenleri ise senede birkaç defa köylüyü toplayıp milli bayramların günlerini ve değerlerini anlatması ve özellikle öğrencilere öğretmesi gerekmekteydi. Memurlar kanununun ruhuna aykırı olarak öğretmenlerin dört aydan fazla süren doğal izinlerinden bir kısmını, okulu olmayan köylerde geçirmesi temin edilebilir, milli günleri ve verilecek direktifler dahilinde köylülerin bilgilerinin yükseltilmesi sağlanabilirdi (BCA, 490.1.0.0/1436.746.3,25.09.1934, s.3,4,5).

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Mustafa Kemal, milli mücadelenin kazanılmasından sonra birtakım yenilikler yaptı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin uzun süre yaşaması için milleti bir arada tutmanın önemini bilen Mustafa Kemal, yaptığı yeniliklerle birleştirici ve bütünleştirici oldu. Fakat devletin yaşaması için sadece yeniliklerin yapılmasının yeterli olmayacağı da bir gerçekti. Yapılan yeniliklerin geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesi, Türk milletinin geçmişini unutmadan geleceğe güvenle bakması da önemliydi. Milli bayramların kutlanması ile hem yenilikler benimsenecek, hem geçmiş unutulmayacak, hem milli birlik ve beraberlik sağlanacak

hem de geleceğe doğru güvenli adımlar atılabilecekti. Bu nedenle başta Cumhuriyet Bayramı olmak üzere diğer milli bayramların kutlanmasına büyük önem verildi. Bayramlara halkın geniş katılımlar şeklinde gelmesi sağlandı. Bayram kutlamalarında hem günün anlam ve önemi yapılan konuşmalarla sürekli canlı tutuldu, hem de düzenlenen eğlencelerle insanların güzel vakit geçirmeleri sağlandı. Fakat buna rağmen bazı köylerde milli bayram kavramı hala anlaşılamamıştı. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın ne olduğunun bilinmemesi bu anlamda büyük bir tehlike oluşturabilirdi. Bayram gününün öğretmenlerin tatil günlerine denk gelmesi belki de köylünün ve öğrencilerin bu konuda bilgisiz olmalarının bir gerekçesi olabilirdi. Yetkililer bu eksiğin giderilmesi için hemen çalışmalara başlaması dönem yöneticilerinin milli bayramlara gösterdikleri ilginin bir göstergesiydi.

KAYNAKÇA

Akşin, S., (2002), Siyasal Tarih 1908-1923, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980 İçinde, Cem Yayınevi, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, İstanbul, ss.27-122.
Bayram Şehrimizde Tezahüratla Tes'it Edildi, Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1929, s.4
BCA, Resmi ve Dini Günlerin belirlenmesi ve merasimlerin tespitinin Şeriye, Dahiliye ve Müdafaa-i Milliye Vekaletlerinin Oluşturacağı Bir Komisyona Havale Edilmesi, 30.18.1.1/4.37.19,23.11.1921, s.2.
BCA, Cumhuriyeti ilan günü olan 29 Ekim'de bütün yurtta yüzbir pare top atışı yapılması, 30.18.1.1/11.48.17,26.10.1924, s.3.
BCA, 29 Ekim Ve 23 Nisan Günlerinin Milli Bayram Olarak Kabul Edilmesi İçin Bir Kanun Hazırlanması, 30.18.1.1/12.62.13,14.12.1924, s.3.
BCA, Cumhuriyetin İlan Edildiği 29 Ekim Gününün Milli Bayram Olarak İlanı, 30.18.1.1/12.75.6,08.02.1925, s.3.
BCA, Milli Bayramlarda Yapılacak Törenlere Ait Yönetmeliğin Kabulü, 30.18.1.1/13.23.19,21.04.1925, s.3.
BCA, Zafer Bayramı Hakkında Kanun Tasarısı, 30.18.1.1/17.88.2,23.01.1926, s.3.
BCA, Her yıl 30 Ağustos günü yapılacak askeri merasime dair düzenlenen programın yürürlüğe konulması, 30.18.1.1/20.53.16,25.08.1926, s.3.
BCA, 29 Ekim'de Cumhurbaşkanına yapılacak kabul resminin ifa şekline dair düzenlenen yönetmeliğin yürürlüğe konması, 30.18.1.1/21.64.13,21.10.1926, s.5,6,7.
BCA, Cumhuriyet Bayramı'na katılacak izcilerin masrafları için 5000 lira verilmesi, 30.18.1.2/5.48.12,22.09.1929, s.1.
BCA, Cumhuriyet Bayramı ile ilgili Ankara'ya gelecek polis kıtasının üçte bir ücretle seyahat etmeleri, 30.18.1.2/5.50.10,17.10.1929, s.1.
BCA, Cumhuriyet Bayramı akşamı verilecek ziyafet için İstanbul'daki Milli Saraylar Müdürlüğü'nden altın yaldızlı yemek takımlarının getirtilmesi, 30.18.1.2/14.68.15,15.10.1930, s.1).
BCA, Çocuk Bayramı sebebiyle Nisan'ın 20'sinden 30'una kadar mektup ve telgraflara şefkat pulu yapıştırılması hakkında kanun layihası, 30.18.1.2/27.24.9,07.04.1932, s.1).
BCA, Cumhuriyetin 10. Yıldönümünü kutlama masrafları için ayrılan paraların sarfına dair hazırlanan yönetmeliğin yürürlüğe konulması, 30.18.1.2/38.55.3,05.08.1933, s.1).
BCA, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü bayramlarında iyi hizmetleri görülen Hariciye Vekâleti memurlarının da takdir edilmesi, 30.18.1.2/41.83.9,15.11.1933, s.1).
BCA, Zafer ve Milli bayramların köy halkı tarafından bilinmediği ve bu günlerin halka öğretilmesi hususunda alınması gereken tedbirler hakkında Trakya Umumi Müfettişliği'nden alınan tahrirat, 490.1.0.0/1436.746.3,25.09.1934, s.2.
BCA, Bolu'da Zafer ve Tayyare Bayramı'nın Kutlandığı, 490.1.0.0/13.71.3,05.11.1934, s.1).

BCA, 23 Nisan Çocuk Bayramı Münasebetiyle halkevlerinin çocuklarla ilgili konferanslar vermesi ve müsamereler düzenlemesi, 490.1.0.0/3.12.23,08.04.1936, s.1).
BCA, Spor Bayramı Kutlamaları 490.1.0.0/3.12.34,14.05.1936, s.2).
BCA, Milli Bayramlarda Merasim İşlerini Düzenlemek İçin Yapılacak Nizamname Projesini Hazırlamak İçin Bir Komisyon Kurulması, 30.10.0.0/198.353.11,15.12.1938, s.1,2.
Berkes, Niyazi (2015), Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara.
Bugünkü Merasim, Cumhuriyet, 30 Ağustos 1929, s.1,3.
Büyük Gün Dün İzmir'de Coşkun Tezahüratla Tes'id Edildi, Anadolu, 20 Mayıs, 1936, s.1,5.
Çocuklar Dün Bayramlarını Heyecanla Tes'it Ettiler, Cumhuriyet, 24 Nisan 1929, s.1,2.
Geceki Tenvirat, Cumhuriyet, 24 Nisan 1929, s.2.
İkinci İdman Bayramı, Cumhuriyet, 28 Mayıs 1929, s.1,4.
İnalcık, H., (2009), Doğu Batı Makaleler I, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.
İnan, A., (2013), Atatürk Hakkında Hatıralar Ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
İstanbul'da, Anadolu, 20 Mayıs 1936, s.5.
Jimnastik Bayramı, Cumhuriyet, 19 Mayıs 1929, s.3.
Kili, S., Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
Köstüklü, N., (2004), Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II İçinde, Ed.Durmuş Yalçın ve Diğerleri, Can Reklamevi, Ankara, ss.249-267.
Lewis, B., Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000,
Memleketin Her Tarafında Bayram Büyük Merasimler Tes'it Edildi, Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1929, s.4.
Ortaylı, İ., Türkiye'nin Yakın Tarihi, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.
Salman Bolat, B., Milli Bayram Olgusu Ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960), Semih Ofset, Ankara, 2012.
Turgut, H., Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
Zürcher, E. J., Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2015.

UYGUR DUVAR RESMİNDE YER ALAN ÖĞELERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi, AHU SİMLA DEĞERLİ [1], Doç. Dr. REYHAN DEMİR [2]

[1] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ahu.simla.degerli@adu.edu.tr
ORCID 0000-0002-8659-4254

[2]Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, rdemir@adu.edu.tr
ORCID 0000-0002-5728-1734

ÖZET

Yüzyıllar boyunca İpek Yolu, Doğu ile Batı arasında büyük kervanlar aracılığı ile malların taşındığı bir ticaret rotası olmuştur. Bu özelliğinin yanı sıra fikirler, inançlar ve sanat üslupları da uygarlıklar arasındaki iletişimi kurma anlamında büyük rol oynamıştır. Bu iletişim ve hareketlilik ile inançlar ve kültürler zaman içinde harmanlanmış, bunun sonucunda da yüksek kültür ürünlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu kültür ve inançlardan biri de Budist inancıydı. Budizm ve onunla birlikte Budist sanatı ve ikonografisini anlamak, üslupların Uzak Doğu'nun neden tamamına yayıldığını anlamak adına önemlidir. Budist topluluklar, Buda'yı onurlandırmak, kendilerine dini değerler kazandırmak için manastırlar ve tapınaklar inşa ederek buralarda duvar resimleri, heykeller yaptırmışlardır. İpek Yolu boyunca özellikle Budist rahiplerin inzivaya çekildikleri bu yerler uçurum duvarlarında ya da mağara tapınakları denilen yerlerde inşa edilmiştir. Kültür ve sanat tarihi hakkında bize ışık tutacak önemli kaynaklar olmasına rağmen bu eserler zaman içinde doğal afetler, savaşlar ya da vandalizm sebebi ile zarar görmüş hatta yok olmuştur. Bu eserlerden biri de Uygurlar döneminden kalan Bezeklik Bin Buda Mağaraları'nda bulunan 5. - 14. yy arasında tarihlenmiş olan duvar resimleridir. Bu araştırmanın konusunu Bezeklik Bin Buda 12. Mağarada bulunmuş bir duvar resminin göstergebilimsel analizi oluşturmaktadır. Bu süreçte Sassure ve Barthes'ın ortaya koyduğu nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel yöntem kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uygur sanatı, göstergebilim, budizm, uygur duvar resmi, bezeklik.

ABSTRACT

For centuries, the Silk Road has been a trade route between East and West, along which goods were transported Decently by large caravans. In addition to this feature, ideas, beliefs and art styles have also played a major role in establishing communication between civilizations. With this communication and mobility, beliefs and cultures have been blended over time, as a result of which the emergence of high cultural products has become inevitable. One of these cultures and beliefs was the Buddhist faith. Understanding Buddhism, and with it Buddhist art and iconography, is important to understand why styles have spread throughout the Far East. Buddhist communities have built monasteries and temples to honor the Buddha and to give

themselves religious values, and have murals and sculptures built here. Along the Silk Road, especially these places where Buddhist monks used to retreat were built on cliff walls or in places called cave temples. Although there are important sources that will shed light on the history of culture and art, these works have been damaged or even destroyed due to natural disasters, wars or vandalism over time. One of these works is the wall paintings dated between the fifth and fourteenth centuries found in the Bezeklik Bin Buda Caves Decayed from the Uyghur period. The subject of this research is the semiotic analysis of a wall painting found in the 12th Cave of Bezeklik Bin Buda. In this process, the semiotic method, one of the qualitative research methods put forward by Sassure and Barthes, will be used.

Keywords: Uyghur art, semiotics, buddhism, uyghur wall painting, bezeklik.

1. GİRİŞ

Türk halklarının ana yurdu olan Orta Asya, coğrafi konumu gereği yüzyıllar boyunca farklı göçebe kavimlerin yaşam alanı olmuş, farklı kavimler de zaman içinde bu dinsel, kültürel ve sosyal çeşitlilikten beslenmiştir. Göçebe bozkır imparatorlukları oldukça karmaşık bir savaş-kuşatma-alma-bağlanma süreçleri geçirmişlerse de bazen evlilik yolu ile dostluk kurmaya da çalışmışlardır. Çeşitli iç ve dış faktörler sebebi ile imparatorluklar kurulup dağılsa da, siyasi ve ekonomik olarak Çin'e bağlı olmalarından kaynaklı, bu süreçte Çin'in rolü epeyce etkili olmuştur. Farklı kaynaklarda bu durumun oldukça 'parazitik' bir süreç olduğuna dikkat çekilmiştir (Barfield, 2011:10-41).

Bozkır göçebesi bir toplum olan Uygurlar, 8. yüzyıl ortalarında, Moğolistan'da Doğu Uygur İmparatorluğu'nu yaklaşık (744-840) kurmuşlar ve Taklamakan Çölü'ndeki vaha yerleşimlerinde yaşamaya başlamışlardır. Bu bölge Çin, Moğol, Tibet ve zamanla farklı Türk devletleri de dâhil olmak üzere birçok medeniyetin yerleştiği bir bölgedir. Maniheizm'i benimseyen ve resmi din olarak kabul eden Kaganat ile birlikte yerleşik bir hayata geçilmiştir. Ölümünden sonra halkın çoğu Tianshan bölgesinin doğu kısmına taşınmış ve burada yeni bir krallık olan Batı Uygur Krallığı'nı kurmuştur (ikinci yarı 9.yy.-13.y.). Günümüzde Turfan yakınında bulunan Koço bilimsel literatürde kışlık başkent, Beş Balık ise yazlık başkent olarak nitelendirilmektedir. Tarım havzasında yer alan bu şehir devletleri, birden çok etnik yapılı ve genellikle çok dinli kent merkezlerinden oluşmaktaydı. Tarım havzasının farklı yerlerinde yaşayan Uygurlar'ın çeşitli yollarla Budizm'e yakınlaştığını varsaymak durumundayız (Wilkens, 2016: 110).

Uygurlar 16. yy.'da İslam dinini benimseyene kadar, Budizm başta olmak üzere Maniheizm ve Hristiyanlık gibi dinleri benimsemeleri neticesinde bu dinlere ait eserlerin Uygurcaya tercüme edilmesini de sağlamışlardır. Orta Asya'daki son derece karmaşık olan yerel kültür sebebiyle Budizm birleştirici bir unsur olarak görülmüştür. Uygur edebiyatı yalnızca Soğd Maniheizminden etkilenmekle kalmayıp aynı zamanda Fars edebiyatına da dayalıdır ve bu durum Budizm'in Uygurlar arasında çeşitli şekillerde yayılmasının yolunu açmıştır. Wilkens (2016:110) bu durumun sebeplerini şöyle sıralar;

- Maniheistler ilk kez son derece uzmanlaşmış bir edebi Türk dili yarattılar,

- Maniheist Uygurlar Hint-Avrupa dillerinden çeviri yapmaya alışmışlardı çünkü Eski Uygurcadaki Maniheist metinlerin çoğu Orta İran dillerinden (Soğdca, Parthça, Orta Farsça) çevirilerdir,
- Eğitimli katipler, ressamlar ve mimarlar vardı,
- Yönetici seçkinlerle güçlü bağları vardı,
- Dini ve politik alan arasındaki ilişki zaten Maniheistler tarafından tanımlanmıştı,
- Doğu Maniheizmi önemli ölçüde Budizm'di.

Bu uzun dönem boyunca Uygurlar birçok kültürel, dini ve siyasi değişim yaşamışlardır. Yerleşik hayata geçilmesinden sonra ise Budizmi benimsemişlerdir. Ancak kaynak eksikliği sebebi ile bu farklı grupların nasıl ve ne zaman tam olarak oluştuğu veya ilişkilerinin detayları çok da bilinememektedir (Ölmez ve Uzunkaya, 2017). Yine de geride bıraktıkları sanat eserleri bu detaylarla ilgili çeşitli ipuçları vermektedir.

UYGUR SANATI

Uygur sanatının başlangıç aşamasını eski Hint, İran ve Çin stillerinin karakteristik fresklerinde görmek mümkündür. Bu iç içe geçmiş stillerin sebebi siyaset ve ticaretin de etkisi ile kervan ve İpekyolu'na bağlanabilir. Doğu Uygur İmparatorluğu'nda Maniheist etki söz konusu iken Batı Uygur İmparatorluğu'nun resmi dini Budizm olmuştur. Ancak Batı Uygur İmparatorluğu Budizmin meşruiyeti konusuna mesafeli yaklaşmıştır. Uygur Budizminin erken dönemlerinde, Maniheist ve Budist sanatı yakından bağlantılı görünse de aynı zamanda Soğd Budist sanatının da Uygur Budist sanatının oluşumuna katkıda bulunduğu söylenebilir (Zieme, 2012: 6). 8. yüzyıldan sonra ise Uygurlar'ın Doğu Türkistan'a nüfuz etmeleriyle Uygur duvar resimleri devri başlamış, yüzyıllar boyunca birçok hanedanlık tarafından bu bölgede Budist mağaralar inşa ettirilmiştir.

Turfan'da 9-10. yüzyıllardan itibaren Mahayana Budizmini benimseyen Uygurlar, yavaş yavaş İslam'a geçtikleri 14-15. yüzyıllara kadar büyük bir Mahayana Budist kültürü geliştirmişlerdir. Uygurların Budist maddi kültürü oldukça güçlüdür ve vurgulanan temalar, sanat motifleri ve üslup açısından seleflerinden farklıdır. Bunun nedeninin daha önceleri kültürleri, genellikle Gök-Tanrı Dini (Tengricilik) olarak adlandırılan eski dinleri tarafından büyük ölçüde şekillendirilmiş olmasına bağlanabilir (Zeren, 2018).

Bu mağara tapınakları duvar resimleriyle (fresklerle) dolmuştur. Duvar resimleri zamanla doğal afetler, savaşlar ya da vandalizm sebebi ile zarar görmüş ve hatta yok olmuştur. Bazı eserler ise günümüzde çeşitli müzelerde korunmaktadır. Bu tapınaklar birçok amaçla inşa edilmişlerdir. Hamilton (akt. Wilkens, 2016: 231-232) hacıların bu mağaralara gelmelerinin sebeplerinin özellikle meditasyon, ibadet, daha spesifik olarak tütsü yakmaları, suçların tasfiyesi, budalığa erişim veya bir ritüel olarak adak performansı sergilemeleri olduğunu söyler. Uygur Duvar resimlerinde ikonografik bir sınıflandırma yapıldığında, Portreler (Buda, Bodisatva, Bağışçılar), ikonik konular (Cennet-cehennem, enkarnasyon), halk anlatı ve

hikâyeleri göze çarpmaktadır. "Daha öncede belirtildiği gibi, çoğu metin ya da metin kalıntıları Budizm içeriklidir. Budist metinlerin genellikle bir sutrayı veya sutranın sadece bir bölümünü istinsah etmenin, Yazdırtan kişiye sevap (puṇya) kazandıracağı fikriyle yazıldığı bilinmektedir (Raschmann, 2014)".

Çin'in Turfan Bölgesine yakın olan Bezeklik Bin Buda Mağaraları 5. yy'dan 13.yy'a kadar tarihlenen eserlerin bulunduğu 77 mağaradan oluşmaktadır. 1885 yılından itibaren Avrupalı kâşifler ve arkeologlar, sonrasında da Japon ve Rus seferleri ile çeşitli milletlerden insanlar mağaralardan pek çok eser çıkartmış ve çıkan eserler çeşitli yollarla dünyanın farklı bölgelerindeki müzelere gönderilmiştir. Sırasıyla Albert Grünwedel, Albert v. Le Coq, Ernst Waldschmidt, daha sonra Annemarie v. Gabain ve diğerleri tarafından veya daha yakın zamanda Lilla Russell-Smith tarafından incelenen eserler, oldukça çetrefilli ve uzun bir süreçten geçmiş olup bunlardan ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. "Bezeklik'teki Budist mağara alanı kültürel kalıntıların muhafazası ve konservasyonu ile ilgili karmaşık konuları belgelemenin birincil önemini göstermek için mükemmel bir vaka çalışması sunuyor(Whitfield, 2010:95)".

Çeşitli araştırmalarda duvar resimlerinden bazıları sanatsal açıdan basit olmakla birlikte, bazıları dini sanatın başyapıtları olarak sınıflandırılmaktadır. Bezeklik Bin Buda Mağaralarını en iyi temsil eden duvar resimleri, "Praṇidhi Sahnesi" olarak adlandırılan ve Sakyamuni'nin (Gotama Buda) geçmiş hayatını tasvir eden büyük boy resimlerdir. Bu resimlerden bazılarının üzerine hacılar tarafından resmin anlaşılması ya da görenlere ders niteliğinde sonradan eklenmiş olan metinler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak Bezeklik'te bulunan duvar resmi verilebilir (Resim 1).

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın modeli, evren ve örneklem, çalışmanın amacı ile sınırlılıklar hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın yöntemi teori ve uygulama olmak üzere iki boyuttan oluşmuştur. Çalışma kapsamının ilk bölümünde sosyal bilimler alanından literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Seçilen duvar resminin analizinde Sassure ve Barthes'ın ortaya koyduğu nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel yöntem kullanılmıştır. Göstergebilimsel çözümlemeye konu olan temel kavramlar; gösterge, gösteren ve gösterilen öğeleridir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evren ve örneklemini Türk resim sanatının mihenk taşı olan Uygur duvar resimleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Bezeklik'te 12. Mağarada bulunmuş 10. yüzyıla tarihlendirilen bir duvar resmi oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı seçilen duvar resminde bulunan göstergelerin bilgisini izleyiciye aktarmak; gösterge sisteminin arka planındaki gizli kalan göstergeleri mitlerin yardımı ile ortaya çıkartmaktır. Elde edilen sonucun Türk sanatına katkısı olabileceği öngörülmüştür.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırmada Bezeklik Bin Buda mağaralarından seçilen duvar resminin göstergebilimsel incelenmesi yapılırken tasarımda yer alan her öğe gösterge, gösteren ve gösterilen olarak yorumlanmıştır.

Görsel 1. Bezeklik Bin Buda Mağaraları, 12. Mağara Duvar Resmi, Berlin Asya Sanat Müzesi (Le Coq, 1913, Tafel 38c.)

Gösterge	**Gösteren**	**Gösterilen**
İnsan	Erkek	Prens
İnsan	Kadın	Prenses
Tasarımdaki Yerleşim	Prens ve prensesin simetrisi	Devleti beraber yönetme, Eşitlik
Çiçek	Lotus Çiçeği	Ölümden sonra yaşam
Hayvanlar	2 dişi 2 erkek geyik	Buda sembolü, 4 yüce gerçeği sembolize etmektedir. Bunlar; Dukka (Yaşam acı doludur), Samuday (acıların sebebi cehalet, açgözlülük ve öfkedir), Nirodha (sebeplerin ortadan kalkması, acıların ortadan kalkmasını getirir).

Yaratıklar	Bulutlar içinde uçan insana benzeyen varlıklar	Rüzgar Tanrıları
Nesne	Dharma çarkı	Dharma çarkı Buda'nın öğretilerini temsil ediyor. Kurallar çarkı olarak da bilinen sembol, aynı zamanda evrensel ahlaki düzeni de simgelemektedir.
Nesne	Çark içindeki artı şeklindeki merkez	Tanrı damgası ya da Tengri damgası olarak sıklıkla kaya tasvirlerinde görülen şekil, çeşitli dönemlerde farklı coğrafyalardaki toplulukların "doğruluğu" ve "koruyucu gücü temsil etme" gibi anlamlar yüklenmek suretiyle kullanılan motiftir.

Çizelge 1. Resim 1'de yer alan eserin gösterge tablosu

Bezeklik 12. Mağarada bulunan duvar resminde ilk dikkati çeken şey kompozisyondaki simetridir. Resmin sağında prenses (khatun) olduğu düşünülen bir kadın figürü; resmin solunda ise ona yüzünü dönmüş prens (kağan) olduğu düşünülen bir erkek figürü yer almaktadır. Bu iki figüre bakıldığında Bezeklik 9 numaralı mağarada bulunan 3 prens ve 3 prenses figürleri ile benzerlik gösterdikleri söylenebilir (Bknz. Resim 2 ve 3). 9 mağarada bulunan figürlerde olduğu gibi bu figürlerde benzer tarzda kıyafet ve aksesuarlar vardır. Erkek figür yuvarlak yakalı, desenli, uzun kırmızı cübbe giymiştir. Elleri kemerinin üzerinden kıyafetin kolları içine girmiş şekilde resmedilmiştir. Kadın figürün üzerinde yakası desenli açık renk belden bağlamalı bir cübbe vardır. Aynı tip kıyafet ve aksesuarlara yine Bezeklik 9. Mağaradaki duvar resminde rastlanmıştır. 9. Mağarada yer alan prenses figürünün sağındaki bölmede "bu resim yüksek ekselansları prensesin resmidir" ibaresi yer almaktadır. Bu da neredeyse aynı aksesuar ve kıyafetlere sahip olan 12. Mağaradaki kadın figürün de prenses ya da kağanın eşi hatun olduğunu göstermektedir.

Kadın ve erkek figürün simetrik oluşu ve önem perspektifine göre sıralanmaması aralarındaki eşitliğe işaret etmektedir. Bu da Eski Türk devletlerinde Kağan'ın eşi olan Hatun'nun devlet yönetiminde söz sahibi olduğu hatta devleti eşi ile beraber yönettiğini vurgulamaktadır (Zeren, 2018: 318).

Mağaradaki duvar resimlerinde görülen bir başka ortak özellik ise figürlerin ellerinde tuttukları lotus çiçeğidir. Ünlü Türkolog Anne-Marie Von Gabain'e göre çiçek figürlerin eline sonradan eklenmiştir. Çinceden sonradan tercüme edilmiş bir Uygur metninde ölen kişilerden "Çiçek Tutanlar" olarak bahsedilmesi bu bitkiye yüklenen anlamı farklı bir boyuta taşımıştır.

Budizm'de lotusun anlamının yeniden doğuş yani reenkarnasyon ve aydınlanma olduğu bilinmektedir (Hartel, 1982: 108; Demir&Degerli, 2022).

Resim 2: Uygur Prensleri, Bezeklik 9. Mağara 9. Yüzyıl 62.4x59.5 cm (Kaynak: Hartel; 1982, 108)

Resim 3: Uygur Prensesleri, Bezeklik 9. Mağara 9. Yüzyıl 62.4x59.5 cm (Kaynak: Hartel; 1982, 109)

Resmin merkezinde yer alan beş ayaklı yuvarlak çark dikkat çekmektedir. Bu çark beş ayaklı bir kaide üzerine oturmuş; üzerinden ise üç dişli mızrak ucu ve dört köşeli bir taç yükselmiştir (Zeren, 2015:700). Dharma çarkı olduğu düşünülen bu çark Buda'nın öğretilerini sembolize etmekte olup; aynı zamanda evrensel ahlaki düzeni de simgelemektedir. Resmin ortasında "Bu yüce Buda'nın dharma tekerleğini nasıl çevirdiğinin tasviridir! Kesinlikle" yazısı çarkın Dharma çarkı olduğunun ispati niteliğindedir (Zieme, 2012; Akt. Zeren, 2015: 702). Dharma çarkına Tibet dilinde 'dönüşüm çarkı' ya da 'ruhsal değişim' anlamına gelen dharmacakra denilmektedir. Bu çark Buda'nın öğretileri ile meydana gelen değişimin ifadesi olarak da kullanılmıştır (Beer, 2013: 14; Tokyürek, 2020: 205). Resimde gösterilen iç içe geçmiş üç tekerleğin sembolik olarak Buda'nın dharma çarkını 3 kere döndürmüş olmasına gönderme yaptığı düşünülmektedir.

Çarkın tam ortasında yer alan artı şeklindeki merkezin "Tanrı Damgası" olduğu düşünülmektedir. Türk kültüründe önemli damgalardan biri olan ve Tengri-Tanrı damgası Tanrıya ulaşmayı sembolize ettiğine inanılan bir simge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tarcan, 2011: 1; Parlak, 2011: 1; Duran, 2019: 686).

Çarkın çevresinde 2 erkek ve 2 dişi geyik figürü görülmektedir. Mitolojik ve dini sistemde ilahi bir hayvan olan geyik Türkler'de kullanılan en erken sembollerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 2003: 570-582). Eski Türk efsanelerinde toplum bilinci ekseninde dönen efsanevi bir olayın yapısında ilahi kudretin vuku bulması ile iyi neticeler alınmıştır. Bu sayede ilahi kudret efsanevi anlatımlarla kült niteliğe bürünmüştür. Gök Tanrı'yı kabul eden

Türk toplumlarında puta tapma görülmemiştir. Gök Tanrı inançları doğrultusunda ruhlar kültü inanç sistemlerinin temelini oluşturmuştur. Ünlü Fransız Türkolog Jean Roux'a göre Börü gökyüzünün, geyik ise yerin sembolü olmuştur. Yer ve gök ruh olarak ilah olmuş; gök börü ve dişi geyiğin birleşimleri Gök dinin içinde yer alan kozmik düzeni var etmiştir (Şehribanoğulları, 2019: 57; Öztürk, 1990: 249). Geyiğin bu ilahi özelliği Buda ile ilişkilendirilmiş; Budist mitolojisinde Buda'nın geyik kılığına girdiği anlatılmıştır (Gürsoy-Naskalı&Demir, 2013). Şamanizm'de de geyik figürünün ilahi anlamı değişmemiş hatta şaman törenlerinde biçimine girilen hayvan ata veya ruh olarak yer almıştır (Ögel, 1998: 570-580). Ayrıca Budist kutsal metinlerde Buda'nın aydınlanmasından sonra Benares'teki Sarnath Geyik Parkı'na gittiği; burada ilk müritleri olan beş arkadaşına dört yüce gerçekle ilgili ilk vaazını verdiği yazmaktadır Ardından Buda aydınlanmaya ulaştıracak öğretiyi ilan etmiş yani "dharma çarkını harekete geçirmiş"tir (Thera, 1982: 34-35; Gül, 2021: 22). Dharma çarkının çevresindeki bu plan Buda'nın ilk vaazına gönderme niteliğindedir.

Resimdeki bir diğer gösterge havada uçan insana benzeyen iki figürdür. Bu figürlerin Uygur mitolojisinde de adı geçen rüzgar tanrıları olduğu düşünülmektedir. Bunların eski Türk kozmolojisinde sıklıkla yer alan, astral ve doğa unsurlarını bünyesinde taşıyan kutsal varlıklar olduğundan bahsedilmektedir (Zeren, 2015: 778).

4. SONUÇ

Uygur tarihi Orta Asya'nın o dönemde içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve gelişimsel süreçlerden ötürü kültürlerarası ve dinler arası bir toplum örneği ortaya koymaktadır. Bu süreçte, hele ki başvuru kaynaklarından çoğu tahrip olmuşsa ve kaynaklar da iki ya da daha fazla dilli kutsal yazılar içeriyorsa kesin bilgilere ulaşmak daha da güçleşmiştir.

Yapılan bu çalışma sonucunda alan terminolojisi ile ilgili çok farklı anlatımlar olduğu görülmüştür. Farklı yayınlarda ikonografik çözümlemede tutarsızlıklara rastlanmış olup, özellikle alanlar arası geçişin eksikliği de gözlemlenmiştir.

Yapılan bu çalışma ile Türk sanatının yüksek ürünlerinden biri olan Uygur freskinin ikonografik olarak göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Kapsam genişliği sebebi ile göstergebilimsel çözümleme Bezeklik Bin Buda Mağaralarından 12. Mağarada bulunan ve 10. yüzyıla tarihlendirilen bir duvar resmi ile sınırlandırılmıştır.

Bu duvar resminde bulunan göstergelerin bilgisi seyirciye aktarılmış; gösterge sisteminin arka planındaki gizlenen göstergeler mitlerin de desteği ile meydana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Uygurların anlatı, inanç ve ritüellerinde yer verdikleri sembolik imgelerin sanatlarının yapı taşı olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Elde edilen sonucun Türk sanat tarihine ve resim sanatına katkısı olabileceği düşünülmektedir. Çoğu kaynakta Türk resim sanatının batılılaşma ile birlikte başladığı bilgisi yer almaktadır. Buradan yola çıkarak Uygur sanatının sanat tarihi kitaplarında daha çok yer alması; hatta daha kapsamlı ve geniş disiplinlerarası araştırmalara konu olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Barfield, T. J. The Shadow Empires: Imperial State Formation along the Chinese Nomand Frontier, Empires: Perspectives from Archaeology and History. Ed. By Susan E. Alcock, Terence N. D'Altroy Kathleen D. Morrison, Carla M. Sinopoli. Cambridge University Press, 2011

Beer R. (2003). *The handbook of tibetan buddhist symbols* (1st ed.). Shambhala.

Cosmo, N.D. Hessl, A. Leland, C. O Byambasuren, O. Tian, H. Nachin, B. Pederson, N. Andreu-Hayles, L. and. Cook, E.R, Environmental stress and steppe nomads: Rethinking the history of the Uyghur Empire (744–840) with Paleoclimate Data. *Journal of Interdisciplinary History,* XLVIII:4, 2018.

Çatalbaş, R., Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi. *Turan-Sam Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi,* 3 (12), 2011.

Çoruhlu, Y., *Türk mitolojisinin ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, 1999.

Duran, R. (2019). Motiflere dönüşmüş Türk damgaları – geometrik motiflere farklı bir bakış. *Akdeniz Sanat, 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* 2019.

Esin E. (2006). *Türklerde maddi kültürün oluşumu* (1. baskı). Kabalcı Yayınevi.

Gül, A., Budist sanatta ve ikonografide Buda'nın temel mudraları ve fiziksel özellikleri. *Trabzon İlahiyat Dergisi* 8/2 (Güz): 1 – 40, 2021.

Gürsoy Naskalı E.& Demir E., *Geyik kitabı*. Kitabevi Yayınları, 2013.

Härtel, H., & Museum für Indische Kunst (Berlin). (1982). *Along the ancient silk routes: Central Asian art from the West Berlin State Museums : an exhibition lent by the Museum für Indische Kunst*. Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, Berlin ... ; [... published in conjunction with the exhibition "Along the ancient silk routes. Central Asian art from the West Berlin State Museums" held at The Metropolitan Museum of Art, New York, april 3 - june 20, Abrams, 1982.

Karadavut, Z.,&Yeşildal, Ü., Y., Anadolu-Türk folklorunda geyik, *Milli Folklor Dergisi,* 19/76, 2007.

Kasai, Y., *Uyghur legitimation and the role of Buddhism*. E-Book ISBN: 9789004417731 Publisher: Brill. Print Publication Date: 02 Jan 2020, 2020.

Ögel, B., *Türk mitolojisi 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Ögel, B., Türk mitolojisi, C. I, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Ölmez, M. & Uzunkaya, U., Eski Uygurcada Tibet Budizmi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(1), 2017.

Öztürk, A., Türk efsanelerinde gök dini veya şamanizm izleri. *1. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1990.

Parlak, T, "Haç ve Gamalı Haç Türk Kültürünün Ürünü" https://onturk.wordpress.com/2011/03/16/ hac-ve-gamali-hac-turk-kulturunun-urunu/ (08.02.2018), 2011.

Raschmann, S. C., What do we know about the use of manuscripts among the old Uighurs in the Turfan Region?. Eurasian Studies, 2014. Retrived from https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/49183/621695

Ruben, W., *Eski metinlere göre Budizm*. Okyanus Yayınları, 2004.

Seyfeli, C., Türk mitolojisinde hayvan motifleri. *Şamanizm ve Alevilik, Yol Bilim Kültür Araştırma*, S. 23, Mayıs-Haziran, 2003.

Şehribanoğulları, G., İslamiyet öncesi Türk toplumlarında evren sembolleri, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi,* 2019.

Tarcan, H., "Gamalı Haç, Ög Damgası", https://onturk.org/2011/03/13/gamali-hac-og-damgasi, 2011.

The Metropolitan Musem of Art, *Along the ancient silk routes: Central Asian art from the west Berlin State Museums.* New York, April 3-June 20, Published Bradford D. Kelleher., 2020.

Thera, P., *The Buddha his life and teachings*. Kandy: Buddhist Publication Society, 1982.

Tokyürek, H., Kutadgu Bilig'de semboller üzerinden Budist etki. *Karadeniz Araştırmaları.* XVII/65, 2020.

Tömüri İ., *İdikut Uyğur Medeniyiti*, Şinancng Helk Neşriyatı, Urumçi, 1998.

Turfan Studies Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, Edited by the Berlin Brandenburg Academy of Sciences and Humanities Jägerstraße 22/23, D-10117 Berlin, 2007.

Tursun, N., The formation of modern Uyghur historiography and competing perspectives toward Uyghur history, China and Eurasia forum quarterly, Volume 6, 2008.

Tümer G. & Küçük A., *Dinler tarihi*. Ocak Yayınevi, 1997.

Whitfield, S., A place of safekeeping the vicissitudes of the Bezeklik murals. *History and Silk Road Studies*. Part Three, 2010.

Wilkens J., Buddhism in the west Uyghur kingdom and beyond. *Transfer of Buddhism across central Asian networks (7th to 13th Centuries) Dynamics in the History of Religions*. Edited by Carmen Meinert, Leiden, Boston, 2016.

Zeren, M.,E., Maniheizm ve Budizm'in Uygurların kültür hayatına etkileri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.

Zeren, M.E., Turfan Uygurs' contributions to mahāyāna Buddhist material culture and art renaissance. *Sanat Tarihi Dergisi*, Xxvıı, 2018. DOI: 10.29135/std.453378

Zieme, P., Buddhism and Art in Turfan: From the perspective of Uyghur Buddhism, international symposium series 1, 4th November 2012, Ryukoku University, 2012.

Zieme, P., An old Uighur idiyur text, The history behind the languages. Essays of Turfao. Forum on old languages of the silk road. Shanghai, 2012.

AMASYA GENELGESİ İLE ERZURUM VE SİVAS KONGRESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*** Funda ÇEVİK ATAR** **** Prof.Dr. Nihat KARAER**

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü kudret-18@hotmail.com

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü nkaraer@mehmetakif.edü.tr

ÖZET

Milli Mücadelenin en önemli gelişmelerinden biri şüphesiz Amasya Genelgesi ve Kongreler Dönemidir. Millî Mücadelenin amaç ve yöntemi belirtildiği için programı sayılan Amasya Genelgesi bu programın teşkilatlanma aşamaları olan Erzurum ve Sivas Kongreleri Milli Mücadele'nin hazırlık dönemleri için mihenk taşı olmuşlardır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ülkenin fiilen sona erdiğini ilk kez ortaya koyan Mustafa Kemal olmuştur. Bu amaçla hazırladığı Amasya Genelgesi Türk milletine istiklal yolunda bir çağrı olmuştur. Alınan kararlar halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Bu Genelge ile İstanbul Hükümetine başkaldırı da bulunulmuş milli mücadelenin yapılma nedenleri ile amaç yöntemine yer verilmiştir. Yöntem ile aynı zamanda "milli egemenlik" kavramını da ilk kez ortaya koyulmuştur. Amasya Genelgesi ileri de yapılacak ve bölgesel olması planlanan Erzurum Kongresi ile her ilden gelecek temsilcilerin katılımı ile ulusal olarak yapılacak Sivas Kongresi için de bir çağrı olmuştur. Erzurum Kongresi Doğu ve Karadeniz'den gelen delegelerin katılımıyla toplanmış olduğundan bölgesel, aldığı kararlar tüm yurdu ilgilendirdiğinden kararlar yönüyle ulusal olan bir kongredir. Bu kongrede Amasya Genelgesinde bahsedilen Temsil Kurulu kurulmuş, millî sınırlardan bahsedilmiş ve manda himaye kesin olarak reddedilerek tam bağımsızlık vurgulanmıştır. Amasya Genelgesinde toplanması planlanan Sivas Kongresi tüm engellemelere rağmen 4-11 Eylül tarihlerinde toplanmayı başarmıştır. Bu kongre hem aldığı kararlar hem de toplanış bakımdan ulusal olan milli mücadelenin tek kongresidir. Sivas Kongresi'nde Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Temsil Kurulu'da ulusal hale getirilmiştir. Bu çalışma ile belirlenen amaç Amasya Genelgesi Erzurum ve Sivas kongrelerini milli mücadele açısından karşılaştırılarak genel bir değerlendirme sunmaktır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen bulguların incelenmesinde ise betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu

araştırmanın ilköğretim ve ortaöğretimde Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kongre, Birlik ve Beraberlik. Vatanseverlik, Teşkilatlanma

GİRİŞ

Türk tarihinin dönüm noktalarından biri de Milli Mücadele Dönemidir. Bu dönemin hazırlık aşamaları Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Milli Mücadelenin yol haritası çizilmiştir. Bu dönem Milli Eğitim Müfredatı kapsamında Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde işlenmektedir. Bu çalışmanın Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerine fayda sunacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas Kongreleri üzerine genel bir değerlendirme sunan doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma sayesinde Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas Kongreleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak bu üç önemli gelişmenin Milli Mücadeledeki öneminin daha iyi kavranması sağlanacaktır. Bu çalışma ile Amasya Genelgesi ile Sivas ve Erzurum Kongreleri ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalara yer verilecek, Amasya Genelgesi ve Erzurum ile Sivas Kongreleri ile ilgili kuramsal çerçeve sunulacaktır. Ayrıca elde edilen değerlendirme sonuçlarına ve önerilere yer verilecektir.

LİTERATÜR TARAMASI

Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas Kongresi Üzerine Değerlendirme olarak yapılan doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Amasya Genelgesi ile ilgili tez ve makale yayınları mevcuttur.

Akın (2014) yaptığı çalışmasında "Erzurum Kongresi'nin Hazırlık Safahatı: Mekân, İaşe ve Barınma Meselesi "üzerine durmuştur. Araştırmasının amacı kongre hazırlıklarından ziyade "mekân, ibate ve iaşe" bakımından incelenmesini sağlamaktır.

Şengil(1989) "Erzurum ve Sivas Kongreleri "üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Çalışmasının genel amacı Türk tarihinin dönüm noktalarından olan Milli Mücadele Hazırlık evresini, örgütlenmesini ilerde kurulacak halk egemenliğine dayalı yeni devletin yasal zeminini hazırlayan Erzurum ve Sivas Kongrelerini ele almaktır.

Ersal (2016) "Milli Bütünlüğün Demokratik Temsille İnşası Sürecinde Erzurum Kongresi "adlı çalışmasında Erzurum Kongresinin toplanma sebeplerine, örgütlenme aşamalarına ve kongrenin düzenlenme aşamalarına başlıklar altında yer vermiştir.

Aydoğan (2020)"Erzurum Kongre Süreci ve Demokratik Tartışmalar" adlı makale çalışmasını hazırlamıştır. Çalışmasında Erzurum'daki milli teşkilatlanma çabaları ile Mustafa Kemal'in Erzurum'a gelmesine ve kongrenin dikkat çeken tartışmalarına değinmiştir.

Özcan "Amasya Genelgesi'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkis"üzerine bir çalışma hazırlamıştır. Bu çalışmasında Amasya Genelgesi ve karalarından bahsederek Amasya Genelgesinin Erzurum ve Sivas Kongresi üzerine etkisi hakkında bilgi verilmiştir.

Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nın Hazırlık aşamaları ile ilgili hazırlanan tez çalışmaları ve makalelerde de Amasya Genelgesi ve Erzurum ile Sivas Kongrelerine değinilmiştir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a 19 Mayıs 1919'da ayak basarak Milli Mücadeleyi başlatmış oldu. Kutsal bildiği bu görevi sadece ülkeyi emperyalist güçlerden temizlemek değildi aynı zamanda onların işbirlikçileriyle de mücadele edilerek vatan düşmanlardan temizlemekti. Bu mücadelede karşılaşacak her türlü engel ve zorluk kararlılıkla aşılmıştı.[1]

Mustafa Kemal Samsun'a geldiği ilk günden itibaren en önemli konularından biri de yurdun çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan yararlı cemiyetler ile ilişki kurmak ve bölge içinde karışıklığa sebep olan Pontusçu cemiyetlerden kaynaklı güvenlik sorunlarını çözmek olmuştur. Mustafa Kemal Paşa her gittiği ve ulaşabildiği yerlerde yararlı cemiyetlerin kurulmasına öncülük etmiştir. Amasya'da bulunan halk önceden kurdukları cemiyetlerle mitingler yapmayı planlamışlardır ancak Mustafa Kemal'in bölgeye geleceğini duyunca mitingi engelleyerek Mustafa Kemal'i coşkuyla karşılama hazırlığına giriştiler. Öyle ki Mustafa Kemal ve heyetini en sıcak karşılayan il Amasya olmuştur. Bu karşılama da Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi'nin halkı teşvik etmesi de etkili olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın en önemli olaylarından olan Amasya Genelgesi, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ortaya çıkan bölgesel kurtuluşun ülke geneline yayılması için ilk çağrının yapıldığı bir beyannamedir. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa'da halkta milli bilinç oluşturmak ve mücadeleyi kişisellikten çıkararak bütüne yaymak için dört maddeden oluşan bir bildiri hazırlamıştır. Amasya Genelgesi Türk halkına milli egemenlik ve tam bağımsızlık yolunda büyük bir çağrı da bulunmuştur. Türk milletine kendi geleceğini tayin etmesi istenerek ulusal mücadelenin esasları yazılı olarak sunulmuştur. Bu bildiri halkta memnuniyetle karşılanmış güven ortamı doğurmuştur.[2]

Amasya Genelgesi ile yepyeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde çok uluslu imparatorluklardan vazgeçilmiş ulusal devlete doğru gidilmiş, Ümmet sisteminden millet egemenliğine geçilmiş, Padişah otoritesinden halk iradesine dayalı yeni bir devir başlamıştır. Bu demektir ki Amasya Genelgesi sadece vatanı işgalden kurtarmayı amaçlamamış aynı zamanda millileşmenin hayata geçirilmesi için ve birlik beraberliğin tohumlarının atıldığı bir genelge olmuştur.[3]

Amasya Genelgesinin bir diğer önemli sonucu da halk üzerinde itici güç oluşturmasıdır. Bu genelge yurt genelinde propaganda ortamı oluşturmuştur. Karasızlıklar azalmış milli mücadeleye katılımı artırmış morallerin artmasına sebep olmuştur.[4]

[1] Mizyal Karaçam Şengil, "Erzurum ve Sivas Kongreleri", İstanbul Üniversitesi,1989,s.84
[2] Selim Özcan" Amasya Genelge 'sinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.70
[3] Serdar Sakin "*Misak-ı Millînin Hazırlanışı, Kapsamı ve Tarihsel Değeri", Erciyes Üniversitesi,2003,s.82*
[4] Şerafettin Zeyrek, "Amasya Mülakatı",s.468

Erzurum Kongresi Doğu Anadolu da bulunan cemiyetlerle birlikte Trabzon ve Canik'ten gelen temsilcilerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Kongre iki hafta kadar sürmüş önemli kararlar alınmıştır. En dikkat çekenler şunlardır:

-Milli irade vurgusu her aşamada ifade edilmiş ve her şeyin üstünde görülmüştür.

- Seçim kültürü ve iradeye saygı dikkat çekmiştir.

- Konular özgürce tartışılmıştır.

-Kongre boyunca particilik ve siyasetten uzak durulmuştur.

-Ülkenin bütünlüğü devletin bağımsızlığı sağlam bir şekilde ifade edilmiştir.

-Nezakete ve üsluba dikkat edilmiştir.

- Delegeler kongrenin üstünde her türlü vesayeti reddetmiştir.

- Demokrasinin kuralları işletilmiştir.

- Düşmana karşı daima birlik olunması vurgulanmıştır.[5]

Erzurum Kongresi bölgesel olarak toplanmasına rağmen aldığı kararlar yönüyle ulusal özellik taşımaktadır. Bu kongre milli mücadelenin toplumun tüm kesimlerine yayılması amaçlamış bu kongre de particilik faaliyetleri olmamış yurdun tümüne yayılan bir milliyetçilik anlayışı hedeflenmiştir. Kongre padişahlık ve halifelik makamına da saygı duyulduğu belirtilerek birlik ve beraberliğin zede görmesinin önüne geçilmiştir. Yine bu kongre de milli birliğin ilk adımı atılmış istiklal mücadelesinin esasları burada kararlaştırılarak Türk devriminin temelleri atılmıştır. Ayrıca milletin gelecekteki lideri de halka bu kongrede tanıtılmıştır.[6]

Sivas Kongresi İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletlerinin tüm engellemelerine rağmen 4 Eylül 1919 tarihinde toplanmayı başarmıştır. Sivas Lisesi'nde başlayan kongrenin ilk konuşmasını Mustafa Kemal Paşa yapmıştır. Konuşmasında yurdun genel durumundan, işgallerden ve Yunan ve Ermeni zulümlerinden bahsetmiştir. İstanbul Hükümetinin milletin hak arayışından rahatsızlığı vurgulanarak kongreden vatanın bütünlüğünü esas alan kararlar alınması istendi. Bu kongre ile alınan kararlar vatanın parçalanması tehlikesine karşı örgütlenerek Osmanlı'nın teslimiyetçi tavrına karşı ulusun kendi kaderine yön verdiği bir başarıya imza atılmıştır. Bu kongre ile Mustafa Kemal'in tüm çabaları başarıyla sonuçlanmış istenilen hedeflere ulaşılmıştır. Böylece başka kongre yapılmasına gerek kalmamıştır.[7]

Sivas Kongresi aldığı kararlar ile milli duygular çerçevesinde hareket eden tüm cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında toplamayı başarmıştır. Böylece tek merkezden idare sağlanarak birlik be beraberlik ortamı doğmuştur. Tüm kuvvetlerin idaresi kolaylaşmıştır. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde de manda ve himaye konusunda asla taviz verilmeyeceğini belirterek "Biz başarılı olacağız. Buna şüphem yok. Öyle bir manda istenecekmiş veya verilecekmiş ki, hâkimiyet hakkına, dışarıda temsil hakkımıza, kültür bağımsızlığımıza, vatan bütünlüğümüze dokunulmayacakmış. Buna ve böylesine, Amerikalılar

[5] Erdal Aydoğan " *Erzurum Kongre Süreci ve Demokratik Tartışmalar", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, s.77*
[6] Mizyal Karaçam Şengil"E.S.K"
[7] Ali Saltan"Felah-ı Vatan Grubu", Yeditepe Üniversitesi,2008,s.27

değil, çocuk bile güler. Bu ne hayal ve gaflettir. Hayır, paşalar hayır. Beyefendiler hayır. Manda yok. Ya istiklal ya ölüm var.” Diyerek bağımsızlık mücadelesinde kararlı olduğunu belirtmiştir. Erzurum Kongresi’nde daha önce reddedilen manda meselesi böylece kesin olarak reddedilmiş ve gündemden çıkarılmıştır. Ayrıca bu kongrede alınan kararların halka ulaşmasını kolaylaştırmak için de “İrade-i Milliye” adında bir gazete de çıkarılmaya başlanmıştır.[8]

Amasya Genelgesi ile milli mücadele komutanlarının da onayı ile ilan edilen genelgede ilk kez bahsedilen ve daha sonraları da sıklıkla ele alınan “milletin istiklalini milletin, yine azim ve kararı kurtaracaktır.” ilkesinin etkisini, Erzurum Kongresi ve aynı kararların tekrarlandığı Sivas Kongresi esasları üzerinde de açıkça ifade edildiği görülmektedir. Yani daha net ifade etmek gerekirse kongre kararlarının ana fikrini genelge de belirtilen milli hâkimiyet ve irade-i milliye kavramları oluşturmaktadır. Demokratik sürecin başlatılmasında ve sürdürülmesinde Erzurum ve Sivas kongreleri önemli gelişmelere neden olmuştur. Kurtuluş Mücadelesinin zor koşulları altında genelge hazırlayıp kongreler düzenleyerek milli mücadelenin temel prensiplerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmalar ilgili koşullar altında takdirle karşılanması gereken yeni Türk Devleti için çok önemli gelişmelerdir.[9]

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Mustafa Kemal Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti’nin devlet olma niteliğini kaybettiğini ilk tespit eden kişidir. Yurdun istikbali için çare arayışı onu kurtuluş çareleri aramaya yöneltmiş ve Türk milletinin hiçbir zaman zarfında tutsak edilemeyeceğine inanmıştır. “Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir ”diyen Mustafa Kemal kişi egemenliğine dayanan Osmanlı Devleti yerine halk egemenliğine dayalı tam bağımsızlığa sahip Türk Devleti’ni inşa etmek amacıyla Anadolu’ya geçmiştir. Türk siyasal hayatına milli egemenlik ilkesi Mustafa Kemal’in başlattığı Ulusal Mücadele ile girmiştir. Mücadelesine Osmanlı Devleti’nin bir Paşa’sı olarak başlayan Mustafa Kemal milletin istikbali için büyük fedakârlıklar göstererek tüm resmi görevlerinden ayrılarak “sine-i millete ”dönüp verimlilik ve yaratıcılıkla kurtuluş yolunda yürümüştür.[10]

Anadolu’nun ilk örgütlenme adımı Havza’da atılmıştır. Mustafa Kemal milli bilinci uyandırmak için 28-29 Mayıs 1919 günü halkı işgallere karşı protesto yapmaya davet etmiştir. Amasya Genelgesi ile tüm yurdun ve halkın güvenliğinin tehlike altında olduğu bildirilmiş Sivas’ta ulusal bir kongrenin yapılma fikri kabul edilmiştir. Kurtuluş Mücadelesinin ilk idari örgütlenmesi Erzurum’da yapılmıştır. Erzurum’da bölgesel olarak yapılan kongrede bağımsızlık anlayışına dayalı bir ulus ve ulustan kuvvet bulan bir egemenlik anlayışı hedeflendi. Hem askerler hem de siviller İstanbul Hükümeti’nin teslimiyetçi anlayışının aksine bağımsızlık yolunda bir bütün olarak hareket etmek için ilk adımı atmış oldular. Sivas Kongresi ile tüm yararlı cemiyetler “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ”adı altında tek çatı altında toplanmıştır. Böylece ülkenin her köşesinde yanan bağımsızlık meşaleleri de birleştirilmiş oldu. Sivas Kongresinde daha önceden Erzurum’da oluşturulan Temsil Kurulu’nun üyesi ve yetkileri artırılarak bir hükümet haline dönüştürülmesi sağlanmıştır. Türk milletinin haklı sesini duyurmak amacıyla milli iradenin sözcülüğünü yapacak olan ”İrade-i Milliye” gazetesinin çıkarılmasına karar verildi. Osmanlı Mebusan Meclisi’nin derhal

[8] Selim Özcan”A.G.E.S.Ü.E.”
[9] Selim Özcan”A.G.E.S.Ü.E.”
[10] Mizyal Karaçam Şengil”E.S.K”

toplanması istenerek ulusun yararına kararlar alınması istendi. Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas Kongreleri vatan parçalanırken İstanbul Hükümeti'nin göstermiş olduğu zafiyete karşı halkın kendi geleceğine karar verme arayışının zafere dönüşmüş halidir.[11]

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas Kongreleri hiç şüphesiz Kurtuluş Mücadelesinin hazırlık evresinin mihenk taşı olmuşlardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk Çocuğu Atalarını Tanıdıkça Daha Büyük İşler Yapmak İçin Kendinde Kuvvet Bulacaktır "sözünden hareketle genel bir değerlendirme sunulmuştur. Türk yurdunun işgallere uğraması ülke yöneticilerin bu durum karşısında sessiz kalmasına karşı halk direniş göstermiş Mustafa Kemal ise halkı örgütlemeyi başararak Türk tarihine yön vermiştir. Türk çocuğu tarihinin bu önemli başarısından ders alarak büyük işler yapmak ve başarmak için her zaman ilham alacaktır. Yine Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinde belirtiği gibi "Bir gün istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin "sözlerinden hareketle o dönemin zor şartlarına kendine inanmaktan vazgeçmeyen Türk halkının azmi ve kararlılığı günümüzde de devam etmektedir. Vatanımız iç ve dış düşmanlara karşı her dönem karşı karşıya kalmıştır. Nitekim 15 Temmuz 2016 tarihinde vatanımız büyük bir tehditle karşılaşmıştır. Türk halkı bu tehdide vatanseverlik ve birlik beraberlik duygusuyla karşı koymayı başarmıştır. Kurtuluş Mücadelesinin kazanılmasına büyük etki eden birlik ve beraberlik duygusu günümüzde de artarak devam etmektedir. Türk genci vatansever ve milliyetçi ruhla hareket ederek tüm tehditlere karşı ülkesi için mücadele eden bilinçten ayrılmamalıdır. Bu da Türk tarihinin iyi bilerek ve araştırarak olmalıdır.

KAYNAKÇA

AYDOĞAN Erdal(2020) "Erzurum Kongre Süreci ve Demokratik Tartışmalar" 'Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,20,s.73-88

ÖZCAN, Selim, "Amasya Genelge 'sinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Sayı 1)

SAKİN, S. (2003), "Misak-ı Millînin Hazırlanışı, Kapsamı ve Tarihsel Değeri", (Yüksek Lisans Tezi). https://yok.tez.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

SALTAN, A. (2008), "Felah-ı Vatan Grubu" (Yüksek Lisans Tezi). https://yok.tez.gov.tr sayfasından erişilmiştir

ŞENGİL, M. (1989), "Erzurum ve Sivas Kongreleri", (Yüksek Lisans Tezi). https://yok.tez.gov.tr sayfasından erişilmiştir

ZEYREK, Şerafettin, "Amasya Mülakatı"

[11] Ali Saltan "F.V.G."

KREDİ DERECELENDİRME NOTLARININ DOĞRUDAN YATIRIMLARA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF CREDIT RATINGS ON DIRECT INVESTMENTS: THE CASE OF TURKEY

Uzm. Volkan BUGUR[1], Dr. Hasan AKAY [2]

[1] Gençlik ve Spor Bakanlığı, volkanbgr@gmail.com- ORCID: 0000-0002-9128-623X

[2] Gençlik ve Spor Bakanlığı, hasanakay2@gmail.com- ORCID: 0000-0002-9531-4875

ÖZET

Günümüz küresel sermaye piyasalarındaki kuruluşların yatırım kararı almasında oldukça önemli bir rolü olan ve aynı zamanda küresel piyasaları düzenleyici özelliği de bulunan kredi derecelendirme kuruluşları; şirketlerin, belediyelerin, kamu kurum ve kuruluşları için belirli bir not sistemine göre açıklamış oldukları kredi değerliliği notları ve raporlarla yatırımcılara yol gösterici tavsiyede bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, fon arz edecek yatırımcıya siyasi, ekonomik ve mali yapı hakkında tarafsız ve adil bilgiler sunarak yatırımcının yatırım kararını vermesinde etkin bir rol üstlenmektedirler. Ülke özelinde sermaye ihtiyacı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir referans kaynağı olan ve yatırımcıya yol gösterici bilgiler sunan kredi notları, ülkeye yapılacak olan doğrudan yabancı sermaye yatırım kararını olumlu/olumsuz yönde etkilemektedir. İlk kredi notunu 1990 yılında Standard&Poor's (Baa3) ve JCR'den (BBB) alan Türkiye'nin kredi notları genel olarak değerlendirildiğinde 1990, 1993, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yatırım eşiğinin üzerinde, diğer yıllarda ise kredi notunun yatırım eşiği seviyenin altında kaldığı görülmektedir. Bu çalışmada Standard&Poor's, Moody's ve Fitch tarafından Türkiye ekonomisi için açıklanan kredi notları ile ülkemizde gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin 1992-2020 yıllarındaki kredi notları 100'lük sisteme çevrilerek Karşılaştırmalı Ülke Derecelendirme İndeksine göre karşılığı verilmiştir. Türkiye'ye 1992-2020 yılları arasında verilen kredi notlarıyla ülkemize gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında ilişki yapılan korelasyon katsayısı analiziyle elde edilmiştir. Korelasyon katsayısı sonuçlarına göre; 1992-2020 yılları arasında Standard& Poor's Türkiye için açıkladığı kredi notları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında yüksek derecede bir ilişkinin olduğu, Moody's tarafından verilen notlar ile doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarı arasında ise düşük derecede bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kredi Derecelendirme, Yatırım, Türkiye.

ABSTRACT

Credit rating agencies, which have a very important role in the investment decision making of organizations in today's global capital markets and at the same time have the feature of regulating global markets; It provides guiding advice to investors with credit worthiness notes and reports announced by companies, municipalities, public institutions and organizations

according to a certain rating system. These organizations play an active role in making the investor's investment decision by providing impartial and fair information about the political, economic and financial structure to the investor who will offer funds. Credit ratings, which are a reference source for underdeveloped and developing countries that need capital in particular for the country and provide guiding information to the investor, positively / negatively affect the decision to invest in foreign direct capital to be made in the country. When Turkey's credit ratings, which received its first credit rating from Standard & Poor's (Baa3) and JCR (BBB) in 1990, are evaluated in general, it is seen that the credit rating remained above the investment threshold in 1990, 1993, 2013, 2014 and 2015, and below the investment threshold level in the other years. In this study, the relationship between the credit ratings announced by Standard & Poor's, Moody's and Fitch for the Turkish economy and the foreign direct capital investments realized in our country was tried to be determined. Turkey's credit ratings in 1992-2020 were converted into a system of 100 and returned according to the Comparative Country Rating Index. The correlation coefficient between the credit ratings given to Turkey between 1992 and 2020 and the foreign direct capital investments coming to our country was obtained by analysis. According to the results of the correlation coefficient; It was determined that there was a high degree of relationship between the credit ratings announced by Standard & Poor's for Turkey and foreign direct capital investments between 1992 and 2020, and that there was a low degree of relationship between the ratings given by Moody's and the amount of foreign direct investment.

Keywords: Credit Rating, Investment, Turkey.

1. GİRİŞ

Uluslararası alanda olağanüstü boyutta büyüyen sermaye akışı ve sermayenin hareketliliği spekülatif eylemlerin çoğalmasına neden olarak kredi derecelendirmesinin finans piyasaları için bilgi asimetrisinin giderilmesindeki önemini artırmıştır(Şener, 2017: 23). Kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkeler için açıklamış oldukları kredi notları küresel sermaye piyasalarında kabul görerek yatırımcının kararını etkilemesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Özellikle gelişmekte olan sermaye ihtiyacı bulunan ülkeler için kredi derecelendirme kuruluşlarından alınacak yüksek kredi değerliliği ülkeye verilecek olan borcun faizinin daha düşük olmasını ve vadesinin uzatabilmesini sağlayabilmektedir. (Setty ve Dodd, 2003: 12). Günümüzde bir ülkenin dış kaynak borç kapasitesi, kredi derecelendirmesinin yatırımcıya ilgili ülke hakkında sunmuş olduğu kredi notları ve raporlarıyla belirlenebilmektedir. (Coşkun, 2016: 266).

İlk kredi değerliliğini 1990'da almaya başlayan Türkiye için son zamanlarda kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notlarının objektif olmadığı ülke gündemini sürekli olarak meşgul etmektedir. Birçok gelişmekte olan ülke gibi ülkemizin de ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi; dış kaynak çeşitliğine ve kapasitesine bağlı olmakta ve bu kapasite de

kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkemiz için vermiş oldukları kredi notlarına bağlı olabilmektedir.

Bu çalışmamızda dünyanın önde gelen üç büyük kredi derecelendirme kuruluşu olan Standard and Poor's, Moody's ve Fitch'in ülkemiz için vermiş oldukları kredi notlarının ülkemize gelen Uluslararası Doğrudan Yatırımlarını ne ölçüde etkilediğini araştırılmıştır. İlk kredi notunu 1990'da alan Türkiye'nin kredi notları ile Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 1992-2020 döneminde karşılaştırmalı olarak Spierman-Korelasyon analizi ile kredi notlarının yatırımlar üzerinde etkisinin yönü ve etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. KREDİ DERECELENDİRME

Kredi derecelendirmesi bir kuruluşun mali yükümlülüklerini, borcun geri ödenmesinde yerine getirip getiremediği hakkında oluşturulan ekonomik, mali ve siyasi verilerin incelenmesiyle oluşturulan bilgilerin dolaylı ya da doğrudan elde edilmesiyle oluşturulan görüşlerdir (Erin, 2017: 1). Kredi notunu finans kuruluşları, şirketler, belediyeler ve hükümetler kullanır. Türkiye'de kredi notu genel olarak devlet tahvilleri, bankalar ve şirketler için kullanıldığı görülmektedir (Haspolat, 2015: 9). Derecelendirme günümüzün en büyük sorunlarından biri olan bilgi asimetrisinin giderilmesinde oldukça önemli bir yer tutar (Yiğiter, 2019: 233). Derecelendirme kuruluşlarının yatırım yapılması planlanan enstrümanların gelecekteki olası mali durumlarını sunması yatırımcılarının kararını etkileyebilmektedir ve aynı zamanda yol gösterici bir rehber niteliği taşımaktadır (Coşkun, 2016: 261-262).

Günümüz dünyasında derecelendirmenin ekonomik ve siyasi etkileri de bulunmaktadır. Küresel piyasaları vermiş olduğu kredi notlarıyla yönlendirebilen ve kabul gören kredi derecelendirme kuruluşları ülkelere, sektörlere ve finans piyasalarında yatırım taraflarının kararlarını ve beklentilerini etkileyebilmektedir. Dünya ve ülkemiz özelinde de adına sık sık rastladığımız derecelendirme kavramı dünyanın olağanüstü boyutlarda küreselleşmesi ve bütünleşmesi neticesinde önemini giderek arttırmaktadır (moneycrashers.com, 2020). Yatırımcı için maliyet ve zaman tasarrufu sağlayan kredi derecelendirme kuruluşlarının önemi küresel dünyanın olağanüstü boyutlara ulaşmasıyla artmıştır. Burada en önemli amaç yatırımcı için yatırım risk durumunu minimize etmektir. (Eğilmez, 2012: 263).

3. KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞLARI

Avrupa Menkul kıymetler ve Piyasalar Kurumu (ESMA) tarafından yayınlanan raporda Standard and Poor's, Moody's ve Fitch derecelendirme piyasasındaki en önemli kuruluşlar olduğu görülmektedir. Bu kuruluşlar uluslararası piyasalarda ülkeler ve yatırım kararlarında kabul gören kuruluşlardır. Derecelendirme piyasasının yaklaşık %92,1 üç şirket tarafından elde edilen derecelendirmelerle oluşur. Bu üç kredi derecelendirme kuruluşlarının küresel piyasalardaki faaliyetlerinin payı sırasıyla; Standard and Poor's %42.9, Moody's %33.39 ve Fitch %16.62'tür. Uluslararası piyasalarda derecelendirme faaliyetlerinin %7.9 ise 23 kredi derecelendirme kuruluşu tarafından yapılmaktadır (esma.europe.eu, 2019). Bu kuruluşlar derecelendirme faaliyetleri uzun ve kısa vadeli yayımlarlar. Uzun vadeli derecelendirmede kredi riskini belirli harflerle belirlerler. Kredi notları A, B, C, D harfleri kullanılarak sunulur, harflerin yanında belirtilen -/+ işaretleri ise beklentileri yansıtmaktadır. A kredi notu yüksek ödeme gücünü, B kredi notu gelecekle ilgili

olumsuzlukların olabileceği ihtimalini, C kredi notu ödeme dengesinde sorunların yaşandığını ve D kredi notu ise istikrarsız ve yüksek riski işaret etmektedir.

4. KARŞILAŞTIRMALI ÜLKE DERECELENDİRME İNDEKSİ

"Comparative Rating Index For Sovereigns"(CRIS) derecelendirme skalasında Moody's 'in kredi derecelendirmesi temel alınmıştır. Karşılaştırmalı Ülke Derecelendirme İndeksi (KÜDİ) sistemi AAA ile başlayıp C'ye kadar devam eden 1-20 arasında değer alan puanlama sistemi kullanılmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının notasyonlarına benzer şekilde pozitif, durağan ve negatif görünümler de eklenerek 1-60 arası puanlarla derecelendirme sistemi geliştirilmiş ancak 1-60 sisteminin daha anlaşılabilir olması için sistem 100 puan endeksine çevrilmiştir. Tablo 1'de üç derecelendirme kuruluşlar notasyonlarının 60 ve 100 puan sistemine göre karşılığı verilmiştir.

Çizelge 1: Karşılaştırmalı Ülke İndeksine Esas Teşkil Eden Puanlama Sistemi

Moody's	**S&P/Fitch**	**Sayısal Skor**	**Görünüm**	**Küdi Puanı**	**(Küdi Puanı*1,66)+0,4**
Aaa	AAA	20	P	-	
			S	60	100
			N	59	98,34
Aa1	AA+	19	P	58	96,68
			S	57	95,02
			N	56	93,36
Aa2	AA	18	P	55	91,7
			S	54	90,04
			N	53	88,38
Aa3	AA-	17	P	52	86,72
			S	51	85,06
			N	50	83,4
A1	A+	16	P	49	81,74
			S	48	80,08
			N	47	78,42
A2	A	15	P	46	76,76
			S	45	75,1
			N	44	73,44

A3	A-	14	P	43	71,78
			S	42	70,12
			N	41	68,46
Baa1	BBB+	13	P	40	66,8
			S	39	65,14
			N	38	63,48
Baa2	BBB	12	P	37	61,82
			S	36	60,16
			N	35	58,5
Baa3	BBB-	11	P	34	56,84
			S	33	55,18
			N	32	53,52
Ba1	BB+	10	P	31	51,86
			S	30	50,2
			N	29	48,54
Ba2	BB	9	P	28	46,88
			S	27	45,22
			N	26	43,56
Ba3	BB-	8	P	25	41,9
			S	24	40,24
			N	23	38,58
B1	B+	7	P	22	36,92
			S	21	35,26
			N	20	33,6
B2	B	6	P	19	31,94
			S	18	30,28
			N	17	28,62
B3	B-	5	P	16	26,96
			S	15	25,3

			N	14	23,64
Caa1	CCC+	4	P	13	21,98
			S	12	20,32
			N	11	18,66
Caa2	CCC	3	P	10	17
			S	9	15,34
			N	8	13,68
Caa3	CCC-	2	P	7	12,02
			S	6	10,36
			N	5	8,7
Ca	CC	1	P	4	7,04
			S	3	5,38
			N	2	3,72
C	C	0		1	2,06

Kaynak: (Akçayır ve Yıldız, 2014: 8)

Teknolojik gelişmelerle beraber dünya üzerindeki şirketler arasındaki iletişim artması, işgücünün daha ucuz olduğu, hammadde ihtiyacına ulaşmanın daha az maliyetli oluşu, büyük sermayelerin yeni pazarlara açılmak istemesi ve özellikle 1980 sonrası küreselleşmenin olağanüstü boyutlara ulaşması ve sermaye piyasalarını teknik olarak birbirine sağlayarak değişimlere hemen reaksiyon göstermesi uluslararası yatırımlar miktarının artmasında önemli rolü olmuştur (Bağcı, 2009: 125). Doğrudan yatırımlar 2012 yılı sonrasında daha çok gelişmekte olan ülkelere yoğunlaşmıştır. 1980'de DYY'lerin %14'ü GOÜ'lerde gerçekleşmişken bu oran 2013'de %53,6 seviyesine yükselmiştir. (Durgan, 2016: 36-37).

5. KÜRESEL EKONOMİDEKİ SERMAYE YATIRIMLARI VE TÜRKİYE'NİN PAYI

Doğrudan yatırımların uzun vadeli ülkeye sağladığı avantajlar özellikle gelişmekte olan ülkeler için birçok fayda sağlamaktadır (Eğilmez, 2018: 60). Ülkemizin ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi için yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için birçok kanun ve düzenlemelerle uluslararası sermayeye kolaylık sağlamıştır. Gelişmekte olan Türkiye küresel sermayeden en az %3'lük kısmı ülkeye çekebilme hedefine yönelik serbestleşmeye yönelik düzenlemelerle 1990 yılından itibaren DYY'lardan aldığı payda artış yaşanmıştır.

Şekil 1: Türkiye'nin Küresel Sermayeden Aldığı Pay

Kaynak: (https://www.yased.org.tr/raporlar)

Türkiye'nin uluslararası sermaye yatırımlardan aldığı pay 1980-90 döneminde %0,2 düzeyinde gerçekleşmişken 2006 yılına kadar yükselen bu oran %1.15 seviyesine ulaşmıştır. Şekil 1'de görüleceği üzere Türkiye'nin 2006'da uluslararası sermaye yatırımlarından almış olduğu pay 1980'den günümüze gerçekleşen en yüksek pay olarak göze çarpmaktadır. 2006 yılından 2010 yılına kadar ise küresel sermayeden alınan payda ciddi düşüş yaşanmıştır. 2006'da küresel paydaki %1,15'lik pay en yüksek pay 2010 yılında %0,51 oranıyla yaklaşık %70 düşüş yaşamıştır. 2010'dan sonra 2016 yılına kadar yükselme eğilimi gösteren doğrudan sermaye yatırımları ülkemizde 2016 Temmuz'unda yaşanan darbe girişimiyle beraber ciddi oranda düşüş yaşanmıştır. 2016'dan sonraki yıllarda artış yaşansa da 2019 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye payı %0,5 seviyelerine düşmüştür. 2020 yılı itibariyle ise ülkemize gerçekleşen DYY küresel DYY'nin %0,8 oranıyla 7,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin küresel UDY'den %3 düzeyindeki hedefinden oldukça uzak olduğu anlaşılmaktadır.

6. TÜRKİYE'NİN KREDİ NOTLARI

Türkiye'de 1992'den 2002 yılına kadar yaşanan siyasi belirsizlik, ekonominin kırılgan oluşu, yüksek borç oranı ve olağanüstü boyutlara ulaşan enflasyon oranları bu dönemde uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notlarının düşüş olmasının en önemli nedenleri olarak bilinmektedir. 2001 yılında ekonominin %9.5 oranında küçülmesi kredi notlarının dip seviyelere inmesine yol açmış, 2002 yılındaki hükümet değişikliğiyle beraber ekonomide yaşanan istikrar 2008 yılına kadar sürmüştür. 2008 dünya genelinde yaşanan küresel kriz ülkemiz ekonomisini de etkileyerek %4.7 oranında yaşanan küçülmeyle kredi notunun da düşmesinin önünü açmıştır. Krizin etkisinin azalmasıyla beraber 2010 yılında büyümede ivme kazanan ülkemizin kredi değerliliği 2012 yılında yatırım yapılabilir ülke kategorisine yükselmiştir (Gülmez ve Gündoğan, 2014: 81-82).

Çizelge 2: Türkiye'nin 1992-2020 Yılları Kredi Notları

Yıl	Kredi Notu	Görünüm	Kredi Derecelendirme Şirketi
1992	BBB	Durağan	JCR
1992	Baa3	Durağan	Moody's
1992	BBB	Negatif	S&P
1993	BBB	Durağan	JCR
1993	BBB	Negatif	S&P
1993	Baa3	Durağan	Moody's
1994	B+	Negatif İzlemede	S&P
1994	Ba3	Durağan	Moody's
1994	B	N/A	Fitch
1994	B+	Durağan	S&P
1995	B+	Pozitif	S&P
1995	BB-	N/A	Fitch
1995	B+	Durağan	S&P
1996	B+	Negatif İzlemede	S&P
1996	BB-	Negatif İzlemede	Fitch
1996	B	Durağan	S&P
1996	B+	N/A	Fitch
1997	Ba3	Negatif İzlemede	Moody's
1997	B1	Durağan	Moody's
1998	B	Pozitif	S&P
1999	B	Durağan	S&P
1999	B1	Pozitif	Moody's
1999	B	Pozitif	S&P
2000	B+	Pozitif İzlemede	Fitch
2000	B+	Pozitif	S&P
2000	BB-	N/A	Fitch
2000	B1	Pozitif izlemede	Moody's
2000	BB-	Durağan	Fitch
2000	BB-	Durağan	Fitch
2000	B+	Durağan	S&P
2001	B+	Negatif İzlemede	S&P
2001	B1	Durağan	Moody's
2001	BB-	Negatif İzlemede	Fitch
2001	B	Negatif İzlemede	S&P
2001	B+	Negatif İzlemede	Fitch
2001	B1	Negatif	Moody's
2001	B-	Negatif İzlemede	S&P
2001	B-	Durağan	S&P
2001	B-	Negatif	S&P
2001	B	Negatif	Fitch
2001	B-	Durağan	S&P
2002	B1	Durağan	Moody's

2002	B-	Pozitif	S&P
2002	B	Durağan	Fitch
2002	B-	Durağan	S&P
2002	B-	Negatif	S&P
2002	B1	Negatif	Moody's
2002	B-	Durağan	S&P
2003	B-	Negatif	Fitch
2003	B	Durağan	S&P
2003	B-	Pozitif	Fitch
2003	B	Pozitif	Fitch
2003	B+	Durağan	S&P
2003	B1	Durağan	Moody's
2004	B+	Durağan	Fitch
2004	B+	Pozitif	S&P
2004	BB-	Durağan	S&P
2004	B+	Pozitif	Fitch
2005	BB-	Durağan	Fitch
2005	B1	Pozitif	Moody's
2005	BB-	Pozitif	Fitch
2005	Ba3	Durağan	Moody's
2006	BB-	Pozitif	S&P
2006	BB-	Durağan	S&P
2007	BB-	Durağan	Fitch
2008	BB-	Negatif	S&P
2008	BB-	Durağan	S&P
2009	BB-	Durağan	S&P
2009	Ba3	Pozitif	Moody's
2009	BB+	Durağan	Fitch
2010	Ba2	Durağan	Moody's
2010	BB	Pozitif	S&P
2010	Ba2	Pozitif	Moody's
2010	BB+	Pozitif	Fitch
2011	BB+	Durağan	Fitch
2012	BB	Durağan	S&P
2012	Ba1	Pozitif	Moody's
2012	BBB-	Durağan	Fitch
2013	BB+	Durağan	S&P
2013	Baa3	Durağan	Moody's
2013	BBB (Düşük)	Durağan	DBRS
2014	BB+	Negatif	S&P
2014	Baa3	Negatif	Moody's
2016	BB+	Durağan	S&P
2016	Baa3	Negatif İzlemede	Moody's
2016	BB	Negatif	S&P
2016	BB (Yüksek)	Negatif	DBRS
2016	BBB-	Negatif	Fitch
2016	Ba1	Durağan	Moody's

2016	BB	Durağan	S&P
2017	BB+	Durağan	Fitch
2017	BB	Negatif	S&P
2017	Ba1	Negatif	Moody's
2018	Ba2	Durağan	Moody's
2018	BB-	Durağan	S&P
2018	Ba2	under review	Moody's
2018	BB	Negatif	Fitch
2018	B+	Durağan	S&P
2018	Ba3	Negatif	Moody's
2019	B1	Negatif	Moody's
2019	BB-	Negatif	Fitch
2019	BB-	Durağan	Fitch
2020	BB-	Negatif	Fitch
2020	B2	Negatif	Moody's

Kaynak: (https://tr.tradingeconomics.com/turkey/rating)

Ülkemizin kredi notu ilk olarak 1990 yılında S&P (BBB), Fitch (Baa3) ve JCR (BBB)'den almıştır. Üç büyük kuruluştan biri olan Moody's ise 1992 yılında Türkiye'ye ait ilk kredi derecelendirmesini yapmıştır(https://www.bloomberght.com/s-p-turkiye-nin-kredi-notunu-teyit-etti-gorunumu-degistirmedi-2260820). 1990'lı yıllardaki yüksek enflasyon 1993 yılındaki kredi değerliliğini olumsuz yönde etkileyerek kredi notunun spekülatif dereceye gerilemesine neden olmuştur. (Karagöl ve Mıhçıokur, 2012: 18). Türkiye'nin kredi notu 2001 yılında dip seviyesine inmiş 2003 yılı itibariyle yükselmeye başlamıştır (Coşkun, 2016: 268). Moody's ve Fitch'in 1994-2013 yılları arasındaki Türkiye için açıkladığı kredi notları yatırım yapılabilir seviye altında kalmıştır. 2013'te yükseltilen kredi notu 2015 yılında tekrar düşürülerek yatırım yapılabilir seviyenin altında kalmıştır (https://www.mahfiegilmez.com/2020/09/turkiyenin-kredibilitesi.html). 2018 yılında döviz kurundaki sert hareketli yükseliş S&P'un Türkiye kredi notu yatırım seviyesinin dört derece altına(B+) düşürmesinin ana nedeni olmuştur. (https://www.bloomberght.com/s-p-turkiye-nin-kredi-notunu-teyit-etti-gorunumu-degistirmedi-2260820). Türkiye'nin 2020'deki kredi notu kredi notlarını almaya başladığından bu yana görülen en düşük kredi notu olmuştur. (Moody's-B2) Bu kredi notu gelişmemiş bazı Afrika ülkelerinin kredi notuna eş değerdir. (ttps://tr.sputniknews.com/ekonomi/202008221042699056-fitch-turkiyenin-notunu-teyit-etti-gorunumunu-negatife-cekti/).

7. KARŞILAŞTIRMAL ÜLKE DERECELENDİRME İNDEKSİ VE DOĞRUDAN YATIRIMLAR

Tablo 3'te üç büyük kredi derecelendirme kuruluşun 1992-2020 dönemine ait Türkiye için açıklamış olduğu kredi notlarına karşılık endekslenen Karşılaştırmalı Ülke Derecelendirme İndeksi ve bu yıllarda ülkemizde gerçekleşen doğrudan yatırım miktarı verilmiştir.

Çizelge 3: KÜDİ Puanları ve Doğrudan Yatırımlar

Yıl	S&P Notuna Karşılık Küdi Puanı	Moody's Notuna Karşılık Küdi Puanı	Fitch Küdi Notuna Karşılık Küdi Puanı	Doğrudan Yatırımlar (Milyon Dolar)
1992	58,5	55,18	60,16	844
1993	58,5	53,52	60,16	636
1994	35,26	40,24	30,28	608
1995	35,26	40,24	40,24	885
1996	30,28	40,24	35,26	722
1997	30,28	35,26	35,26	805
1998	31,94	35,26	35,26	940
1999	31,94	36,62	35,26	783
2000	35,26	36,92	40,24	982
2001	25,3	33,6	28,62	3.352
2002	25,3	33,6	30,28	571
2003	35,26	35,26	31,94	696
2004	40,24	35,26	36,92	1.190
2005	40,24	40,24	41,9	8.535
2006	40,24	40,24	41,9	17.639
2007	40,24	40,24	40,24	19.137
2008	38,58	40,24	40,24	14.748
2009	40,24	41,9	50,2	6.266
2010	46,88	46,88	51,86	6.256
2011	46,88	46,88	50,2	16.136
2012	45,22	51,86	40,24	10.761
2013	50,2	55,18	55,18	10.523
2014	48,54	53,52	55,18	8.632
2015	48,54	53,52	55,18	12.181
2016	45,22	50,2	53,52	7.579

2017	43,56	48,54	50,2	7.401
2018	35,26	38,58	43,56	6.699
2019	35,26	33,6	40,24	5.878
2020	35,26	28,62	40,24	5.671

Kaynak: (Akçayır ve Yıldız, 2014: 10)

Tablo 3 değerlendirildiğinde ülkemizin en yüksek puanı Fitch'in en düşük puanların ise S&P'nin vermiş olduğu görülmektedir. Fitch tarafından 1992-93 döneminde alınan kredi notuna (60,16) bir daha ulaşılamadığı, bu dönemde alınan notlara en yakın kredi notlarının(55,18) yine Fitch tarafından 2014-2015 dönemlerinde verildiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında 1992 yılına ait KÜDİ puanlarına aradan geçen yirmi sekiz yıl içerisinde bir daha ulaşılamadığı anlaşılmaktadır.

8. BULGULAR

Türkiye'de 1992-2020 yılları arasında gerçekleşmiş olan doğrudan yabancı sermaye miktarları ile bu yıllar arasında ülkemize üç büyük kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen kredi notları arasındaki ilişkiyi incelemek için oluşturulan veri setinin normallik testi Shapiro-Wilk Normallik testiyle ölçülmüştür. Elde edilen sonuca göre; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının normal dağılımlı olduğu, KÜDİ'ne göre endekslenen kredi notlarında Moody's notlarında normal dağılım olduğu diğer iki büyük kuruluş olan S&P ve Fitch kredi notlarının ise normal dağılımlı olmadığı test edilmiştir.

Elde edilen Normallik sonuçlarına göre yapılacak olan korelasyon analizi için Spearman Sıra Korelasyonu tercih edilmiştir.

Değişkenler	**İstatistik**	**sd**	**p**
S&P KÜDİ	,957	29	,282
Moody's KÜDİ	,913	29	,021*
Fitch KÜDİ	,934	29	,068
Doğrudan Yatırımlar (Milyon $)	,860	29	,001*

Spearman'ın Sıralama Korelasyon Katsayısı analiz sonuçları incelendiğinde Türkiye'nin 1992-2020 yıllarındaki doğrudan yabancı sermaye miktarı ile KÜDİ puanları arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bir görülmüştür.

Çizelge 4: Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri ve Spearman Korelasyonları

Değişken	**n**	**Ort.**	**SS**	**1**	**2**	**3**		**4**
1.Doğrudan Yatırım	29	6105.379	5726.107	___	.502**	.395*		.482**
2.S&P KÜDİ	29	39.782	8.463		___	.870**		.896**
3.Moody's KÜDİ	29	42.118	7.701			___		.814**
4.Fitch KÜDİ	29	43.102	9.187					___

*p<.05. **p<.01.

Spearman Korelasyon sonuçlarına göre katsayılar sırasıyla rspearman = .502, p=.006; rspearman = .395, p=.034 ve rspearman = .482, p=.008 olarak elde edilmiştir. S&P, Moody's ve Fitch KÜDİ değerleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Spierman Korelasyon analiziyle elde edilen bulgularda; kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkemiz için açıklamış oldukları kredi notlarının doğrudan yatırımlar üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan analize göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kredi notları arasındaki en anlamlı sonucun S&P kredi notları ile olduğu, en az anlamlı ilişkinin ise Moody's kredi notları arasında olduğu saptanmıştır. Kredi notlarının yüksek olduğu dönemlerde doğrudan yatırımların pozitif yönde etkilediği, notların düşük kaldığı dönemlerde ise doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarında düşüş olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının ülkemiz için açıkladığı kredi notlarına baktığımızda birkaç yıl dışında kredi notlarının yatırım seviyesinin altında ve spekülatif olduğu, bunun sonucu olarak da uluslararası yatırımlardan daha çok ülkeye çekebilmek için birçok düzenleme ve kanun değişikliği yapan ülkemizin hedeflenen uluslararası yatırım miktarına ulaşamadığı 1992-2020 yılları arasında ülkemize gelen doğrudan yatırım miktarından anlaşılmaktadır.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkemiz için açıklamış olduğu raporlarda kredi notunun yükselmesi için yapılması gerekenler genel olarak; enflasyon ve işsizliğin makul seviyeye çekilmesi, makroekonomik belirsizliğin giderilmesi, ulusal ve uluslararası siyasi risklerin azaltılması olarak sıralanabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akçayır, Ö., & Yıldız, Z., *Kredi Derecelendirme Notlarının Uluslararası Standardizasyonu ve Türkiye Analizi (1992-2013)*. https://www.akademikbakis.org/, 2014.

Bağcı, F., 1980 Sonrası Türkiye'de Yabancı Sermaye Hareketleri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 5,9, 2009.

Coşkun, M., Türkiye ile Aynı Kredi Notuna Sahip Ülkelerin Makro Ekonomik Göstergelerinin Karşılaştırılması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16,5, 2016.

Durgan, S., *Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi,* T.C. Kalkınma Bakanlığı, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/SelmaDurgan.pdf, Ankara, 2016.

Eğilmez, M., *Değişim Sürecinde Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018.

Eğilmez, M., *Makro Ekonomi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Erin, G., *3 Büyük Kredi Derecelendirme Kuruluşu ve Türkiye'nin Notu*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2017.

Gülmez, A. & Gündoğan, H., Uluslararası Politik İktisat Çerçevesinde Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Uygulaması, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(4), 2014.

Haspolat, F., *Ülke Kredi Notunun Belirleyicileri: Türkiye'nin Kredi Notunun Ülke Karşılaştırmalı Analizi,* Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2015.

https://tr.sputniknews.com/ekonomi/202008221042699056-fitch-turkiyenin-notunu-teyit-etti-gorunumunu-negatife-cekti/. (Erişim Tarihi: 08/09/2022)

https://tr.tradingeconomics.com/turkey/rating, (Erişim Tarihi: 03/09/2022)

https://www.bloomberght.com/s-p-turkiye-nin-kredi-notunu-teyit-etti-gorunumu-degistirmedi-2260820, (Erişim Tarihi: 01/09/2022)

https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-publishes-2019-cra-market-share-calculation-in-eu2019, (Erişim Tarihi: 01/09/2022).

https://www.yased.org.tr/raporlar/ (Erişim Tarihi: 01/09/2022).

Karagöl, E. T. & Mıhçıokur, Ü. İ., *Kredi Derecelendirme Kuruluşları: Alternatif Arayışlar,* Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara, 2012.

moneycrashers.com-2020, (Erişim Tarihi: 01/10/2022)

Setty, G., & Dodd, R., Credit Rating Agencies: Their Impact on Capital Flows to Developing Countries, 2003.

Şener, V., *Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Not Değişimlerinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri: Seçilmiş G-20 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi,* (Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Ünivsersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale, 2017.

Yiğiter, Ş.Y., Credit Rating and Assessment of Turkey's Credit Rating From, Equinox Journal of Economics Business and Political Studies, Equinox, 6,3, 2019.

12 MART 1971 MUHTIRASI'NA GİDEN SÜREÇTE 9 MART CUNTASI

Süleyman İNANIR[1]

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, -0000-0003-3609-7089

Özet

27 Mayıs 1960'ta yapılan askeri darbe neticesinde yürürlüğe koyulan 1961 Anayasası'nın gerektiği şekilde uygulanmamasından rahatsızlık duyan Türk Silahlı Kuvvetleri'nde, 1965 yılında iktidara gelen Adalet Partisi iktidarına karşı memnuniyetsizlik oluşmaya başlamış ve 1969 yılının sonlarına doğru ordu içinde müdahale eğilimi ağırlık kazanmıştır. Bu cümleden olarak ordu içinde çeşitli cuntalar kurulmuştur. Siviller, asker kökenli siviller ve muvazzaf askerler olmak üzere çeşitli gruplar tarafından oluşturulan bu cuntalar ekseriyetle sol fikirlere sahip olmuşlar ve birbirleriyle irtibatlı halde çalışmalar yürütmüşlerdir. İlerleyen süreçte cuntalar birbirine entegre olmuş ve birlikte hareket etmişlerdir. En güçlü cunta ise Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in liderliğindeki cuntadır. Yapılan hazırlıkların tamamlandığı ve düğmeye basılmanın beklendiği 9 Mart günü, Faruk Gürler'in vazgeçmesi üzerine müdahale girişimi akamete uğramış ve 3 gün sonra 12 Mart Muhtırası verilerek bir anlamda darbeye darbe yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhtıra, 9 Mart, Genelkurmay, Darbe

Abstrack

In the Turkish Armed Forces, who were uncomfortable with the 1961 Constitution, which was put into effect as a result of the military coup on May 27, 1960, dissatisfaction with the Justice Party government, which came to power in 1965, began to emerge in the army and towards the end of 1969. As a result of this sentence, various junta were established in the army. These juntas, which are formed by various groups including civilians, military origin civilians and active soldiers, have mostly left ideas and carried out studies in connection with each other. In the following process, juntas were integrated and acted together. The strongest junta is led by Air Force Commander Muhsin Batur and Land Forces Commander Faruk Gürler. On 9 March, when the preparations were completed and the button was expected to be pressed, the intervention attempt was abolished after Faruk Gürler gave up, and after 3 days, the March 12 Memorandum was given and the coup was blown in a sense

Keywords: Memorandum, 9 March, General Staff, Coup

Giriş

27 Mayıs 1960 yılında emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilen askeri darbe neticesinde "askeri vesayet" dönemi başlamış ve silahlı kuvvetler ülke yönetimi üzerinde etki etmeye başlamıştır. Vesayet sebebiyle artık orduda devamlı suretle bir müdahele eğilimi göze çarpmaktadır. Örneğin 1961 Genel Seçimleri sonrası durumdan memnun olmayan ve 27

Mayıs'ın amacına ulaşamadığını düşünen Kara Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir liderliğinde 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihlerinde iki başarısız darbe girişiminde bulunulmuştur. 27 Mayıs sonrası 4 yıl süren koalisyon hükümetleri sonrasında 1965 yılında Süleyman Demirel'in genel başkan olduğu Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiştir. Kurulduğundan yana Demokrat Parti'nin devamı olduğunu açıktan söylemekte bir sakınca görmeyen AP'ye ordu her zaman tedirgin ve ihtiyatlı yaklaşmış daha açık ifadeyle AP'yi tehlike olarak görmüştür. 27 Mayıs'ın lideri, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in sağlık sorunları sebebiyle görevi yapamayacak durumda olduğunun belirlenmesi üzerine Süleyman Demirel bu görev için Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'a teklif götürmüş ve netice itibariyle Sunay 5. Cumhurbaşkanı sıfatıyla göreve başlamıştır. Süleyman Demirel'in, partisinin mecliste kendisini cumhurbaşkanı seçecek çoğunluğa sahip bulunmasına rağmen Sunay'a bu görevi teklif etmesi ülkede bulunan askeri vesayet ortamının bir getirisi olarak yorumlanabilir.

1961 Anayasası'nın bir takım hak ve özgürlüklerde getirmiş olduğu esneklik neticesinde ülkede özellikle sol siyasi hareketler üzerinde bir takım gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 1961 yılından itibaren yayımlanmaya başlanan Yön Dergisi çevresinde toplanan bazı aydınlar, fikirlerini daha rahat ifade edebildikleri bir ortama sahip olmuşlardır. Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği bu aydınlar arasında İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Çetin Altan, Altan Öymen gibi kişiler bulunmaktadır. Hem fikrî anlamda hem faaliyet anlamında gelişim gösteren "Türk Solu" 1960'lı yıllarda oldukça aktif bir hareket alanı bulmuştur. 1965 Genel Seçimleri neticesinde Türkiye'de sosyalist olduğunu açıklayan bir partinin ilk kez Meclis'e girmesi bu noktada önemlidir.

1960'lı yılların sonlarında Türkiye'de toplumsal tansiyon yükselmeye başlar. 1968 yılında Fransa'da başlayan gençlik eylemleri Türkiye'ye de sirayet eder, İstanbul ve Ankara'da muhtelif eylemler düzenlenir. Üniversiteli gençler, rektörlükleri işgal etmek suretiyle çeşitli boykotlar yaparlar. Deniz Gezmiş gibi bazı gençlik liderlerinin öncülük ettiği gruplar, Samsun'dan Ankara'ya yürüyüşler organize ederler, 15-16 Haziran 1970'te İstanbul ve Kocaeli'de başlayan işçi grevleri Türkiye'de işçi sınıfının da eylemlerin içine dahil olması sonucunu doğurur. Böyle bir siyasi zeminde meydana gelen askeri cuntalar bir yandan ordu içinde teşkilâtlanırken bir yandan da sivillerle irtibat sağlamak suretiyle fikirlerine yakın gençlik kuruluşlarını kendi saflarına çekmeye uğraşmışlardır.

9 Mart'a giden süreçte üç cunta özellikle göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi 27 Mayıs'ta görev almış Milli Birlik Komitesi üyesi Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun liderliğinde olan ve sivil kanattan da Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk gibi bazı entelektüellerin bulunduğu cuntadır. Bu cunta Madanoğlu'nun ordu içindeki popülaritesi sayesinde silahlı kuvvetlerden destek sağlamaya çalışmış, Avcıoğlu sayesinde de siviller üzerinde etki etmeye uğraşmıştır. Ağırlık ise sivil kanat üzerinde olmuştur. Çünkü bu cunta 27 Mayıs'ın amacına ulaşamadığını çünkü fikrî altyapıya sahip olmadığını düşünmüş ve bu minvalde hareket ederek fikrî dayanak sağlamak amacıyla Devrim Gazetesi'ni kullanmıştır.

Önemli sayılan ikinci cunta ise Milli Birlik Komitesi üyeleri olan 14'lerden Orhan Kabibay, Numan Esin ve İrfan Solmazer'in idaresinde olan cuntadır. Kabibay, eski bir asker

olarak ordudaki bağlantılarını kullanmış, milletvekili sıfatı ile de sivil hayatta çalışmalar yürütmüştür.

Üçüncü ve belki de en önemli cunta ise Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in liderliğindeki Batur-Gürler cuntasıdır. Bu cuntanın önem sırasında başta olmasının sebebi ise müdahalenin muvazzaf askerler tarafından gerçekleştirilecek olmasıdır.

Madanoğlu Cuntası

12 Mart'a giden süreçte en çok gündeme gelen, 12 Mart sonrası da yargılamalarda en çok ilgiye muhatap olan cunta Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun liderliğindeki cunta olmuştur. Bu cuntada 27 Mayıs'ta Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı görevinde bulunan ve Milli Birlik Komitesi üyesi Osman Köksal da vardı. İlerleyen süreçte Madanoğlu'nun akrabası Hıfzı Kaçar vasıtasıyla cuntaya dahil olan MİT ajanı Mahir Kaynak, "balon operasyonu" adı verilen operasyonla cuntayı çökertmeyi başardı. Bu operasyonun başarısında cunta mensuplarının aralarındaki anlaşmazlıklar da önemli rol oynamıştır.[1] Muhtıra sonrası süreçte İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başta Cemal Madanoğlu olmak üzere; Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Altan Öymen gibi kişiler yargılanmışlardır.

İddianameye göre kendilerine isnad edilen suçlamalar "Hedefi ve boyutları kendilerince tesbit edilen Kemalizm maskesi altında Türk Ordusunu tahrik ve teşvik ile bir ihtilal yaptırma teşebbüsü olan silahlı mücadeledir." şeklinde özetlenebilir.[2]

İddianame yer alan bilgilere göre cunta başlangıçta üç müstakil grup halinde oluşturulmuş, daha sonra ise mücbir sebepler dolayısıyla birleşme yoluna gitmişlerdir. Bu gruplar sivil grup, emekli askerlerden oluşan grup ve asker gruptur.[3]

Muhsin Batur-Faruk Gürler Cuntası

Daha evvel de belirtildiği üzere 9 Mart Cuntaları içinde en önemli cunta bu cuntadır. Bunun sebepleri arasında darbenin muvazzaf birlikler tarafından gerçekleştirilecek olması şüphe götürmez bir gerçektir. İkinci sebep olarak bu cuntanın iki liderinin Hava ve Kara Kuvvetleri Komutanlıkları görevinde bulunmaları sebebiyle dönemin güçlü figürleri olmaları gösterilebilir. Ayrıca o dönem Donanma Komutanlığı görevinde bulunan Kemal Kayacan[4] da bu cuntanın içinde yer almıştır.[5] Bu cunta içinde Batur, Gürler ve Kayacan'dan sonra gelen en önemli kişiler şunlardır; Kara Kuvvetleri Plan Prensipler Dairesi Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan, Tuğamiral Vedii Bilget, Hava Tuğgeneral Ömer Çokgör, Hava Tuğgeneral Aydın

[1] Nazlı Ilıcak, *12 Mart Cuntaları*, Ufuk Yayınları, 2013, s.14.
[2] *Madanoğlu Cuntası: İddianame*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973, s. 7-11, 18.
[3] *a.g.e*, s. 20-21.
[4] Kemal Kayacan daha sonra Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na kadar yükselmiş, emekli olduktan sonra CHP Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. 1992 yılında suikast sonucu öldürülmüştür.
[5] Ilıcak, *a.g.e*, s. 14.

Kirişoğlu, Genelkurmay Merkez Daire Başkanı, Tümgeneral Şükrü Köseoğlu ve Milli Savunma Bakanlığı Teftiş Dairesi Başkanı Tuğgeneral M. Ali Akar.[6] Mevcut olan cuntalar birbirleriyle devamlı surette irtibat halindedirler. Bu minvalde Madanoğlu Cuntası ile Batur-Gürler Cuntası arasındaki bağlantıyı ise Kurmay Albay Adnan Arabacıoğlu ve Kurmay Albay İbrahim Artuç olmuşlardır.[7]

Batur ve Gürler yapılacak askeri müdahaleyi Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç dışında gerçekleştirmek istemişlerdir. Bunun sebebi olarak da Sunay'ın Talat Aydemir'in darbe girişimleri sırasındaki darbe karşıtı tavrı ve Tağmaç'ın göreve geldiği günden beri orduyu siyasetten uzak tutmaktaki çabaları gelmektedir. Bir gün Genelkurmay'a Tağmaç'ı ziyarete giden Celil Gürkan, Genelkurmay Başkanı ile arasında geçen sohbeti şöyle aktarmıştır;

"*Gürkan, bir süredir bazı haberler alıyorum. Orduda gizli çalışmalar, cuntalar varmış. Evvela şunu söyleyeyim. Ben memleketin iyiye gitmediğini ve bu tertipte gitmeyeceğini biliyorum. Bütün bu kötülüklerin ve dertlerin başı da bugünkü politikacılardır. Ben şimdiye kadar bunların içinde memleket sevenine rastlamadım. Deyim yerindeyse hepsi hain. Oluşturdukları meclisten de hayır yok. Ben de biliyorum bunu. Karar versem, fazla değil, 7 dakika içinde Meclis'in kapısına kilidi asarım. İş kilit asmakla bitse ne alâ. Ama ertesi gün bu devleti kim idare edecek, biz bu işlerden anlamayız*." [8]

Tağmaç, bu ifadeler ile hem hükümetten rahatsızlığını hem de askeri bir müdahale yapma fikrine uzak olduğunu belirtir gözükmektedir.

Cuntanın en önemli isimlerinden olan Celil Gürkan'ın, darbe sonrası Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmesi düşünülmüştür. Kurulması plananlan hükümet ise şu şekildedir;

BAKANLAR KURULU

Devlet Başkanı : Selim Bey (Orgeneral Faruk Gürler)

Başbakan : Yavuz Bey (Orgeneral Muhsin Batur)

Başbakan Yardımcısı : Nuri Bey (Tümgeneral Celil Gürkan)

Adalet Bakanı : Prof. Dr. Bahri Savcı – Miraç Aktuğ

Bayındırlık Bakanı : Sedat Özkol – Şükrü Kaya

[6] Tekin Önal, 12 12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973), **Journal of History Studies**, Cilt 8, Sayı, 1, s. 89-109.
[7] Erkan Şen, **Tarihi,Siyasi ve Fikri Arka Planıyla 9 Mart 1971 Darbe Girişimi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Huku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
[8] Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 173.

Çalışma Bakanı : Necdet Şaluuz – Erciş Kurtuluş

Dışişleri Bakanı : Sezai Orkunt – Osman Olcay

Enerji Bakanı : İhsan Topaloğlu – Cemal Silahoğlu

İçişleri Bakanı : Enver Kuray

Köyişleri Bakanı : O. Nuri Koçtürk – Cevat Geray

Maliye Bakanı : Ziya Kayra – Erhan Işıl

Milli Eğitim Bakanı : Fehmi Yavuz

Milli Savunma Bakanı : Fakih Özfakih

Sağlık Bakanı : Nusret Fişek

Ticaret Bakanı : Adnan Başer Kafaoğlu – Sabahattin Özmen

Gençlik ve Spor Bakanı : Halit Çelenk – İrfan Solmazer

Devlet Bakanı : Memduh Aytür – Numan Esin

Devlet Bakanı : Atilla Sönmez – Orhan Kabibay

Devlet Bakanı :Mucip Ataklı – Şaban Demir

Plan Koordinasyon Başkanı : O. Nuri Tosun – Atilla Karaosmanoğlu

Basın Yayın Bakanı : Sabahattin Selek – Altan Öymen[9]

Darbe sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri Komuta Kademesi ise şu şekilde oluşacaktır;

Genelkurmay Başkanı: Erci Bey (Korgeneral Atıf Erçıkan)

Kara Kuvvetleri Komutanı: Tümgeneral Şükrü Köseoğlu

Deniz Kuvvetleri Komutanı: ----------

Hava Kuvvetleri Komutanı: Hava Tuğgeneral Ömer Çokgör

Jandarma Genel Komutanı: Tümgeneral Necati İnoğlu[10]

9 Mart 1971 Toplantısı

Takvimler 9 Mart 1971 tarihini gösterdiğinde yönetime el koymak için bütün hazırlıklar tamamlanmış ve son karar beklenmeye başlanmıştır. 9 Mart günü Hava Kuvvetleri Komutanlığı

[9] Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 231.
[10] Batur, *a.g.e*, s. 233.

Karargahı'nda yapılacak olan toplantıda alınacak karara göre ülkede idareye el konulacak ya da bütün hazırlıklar iptal edilecektir. Toplantıya ev sahipliğini Muhsin Batur yapmış, cuntanın diğer lideri Faruk Gürler de toplantıda hazır bulunmuştur. Cuntanın önde gelen subayları olan Ahmet Dural, Hulusi Kaymaklı, Atıf Erçıkan, Celil Gürkan, Şükrü Köseoğlu ve Vedi'i Bilget de toplantıya katılan subay ve generallerdir.[11]

17.30'da başlayan toplantıda bulunan subaylarda ve Hava Kuvvetleri Karargâhı'nda hazır bulunan çeşitli kuvvetlerden subaylar arasında müdahale beklentisi yüksek seviyede seyirmiştir. Ancak toplantıdan çıkacak sonuç onları tatmin etmeyecek ve bir anlamda hevesleri kursaklarında kalacaktır. Batur toplantı sırasında Gürler'e bir müdahale için bütün hazırlıkların tamamlandığını, müdahale halinde Gürler'in devlet başkanlığına, kendisinin de başbakanlığa getirileceğini söyler. Bunun üzerine Gürler ise Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nu da durumdan haberdar etmenin gerektiğini, bugün harekete geçilmeyip yarınkı Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısını beklemenin doğru olacağını söyleyerek, bütün hazırlıkların durdurulmasını emretmiştir.[12]

Gürler'in neden böyle bir karar verdiği tartışmaya açıktır. Bazı ihtimalleri değerlendirmek gerekirse, Gürler yapı itibariyle karar alma aşamalarında sürüncemede kalabilecek bir karaktere sahip olma ihtimali üzerine böyle bir karar vermiş olabilir. Ayrıca Gürler, başından beri Genelkurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanı dışında gelişen hareketlerden, ilerleyen süreçte bu kimselerin haberdar olmaları neticesiyle onların müdahale durumunda nasıl tepki vereceklerini tahmin edememiş, kendisine yönelik girişimlerin olabileceği ihtimalinden çekinmiş olabilir. Bununla birlikte Gürler, müdahalenin bir sol darbeye dönüşeceği endişesini taşıyarak böyle bir davranış sergilemiş olabilir. Çünkü Gürler'in sol fikirlere sahip olduğu konusunda bir bilgi yoktur. Son olarak Gürler'in kendi kurmaylarından gelebilecek bir ihanet neticesinde devre dışı kalmak ihtimalini görmesi ve bu sebeple düğmeye basmayıp beklemenin uygun olacağı noktasında karar almış olması da muhtemeldir.

9 Mart toplantısından umduklarını bulamayan düşük rütbeli subay ve generallerin bir kısmı toplantı sonrasında Ankara Bahçelievler semtinde bulunan bir evde Celil Gürkan başkanlığında bir toplantı gerçekleştirmişler ve bu toplantıdan müdahale kararı çıkmıştır. Müdahale kararını Faruk Gürler'e iletmekle görevlendirilen Celil Gürkan, Gürler'i ziyarete gitmiş, Gürler ise kendisinden 14 Mart'a kadar süre istemiştir.[13] Fakat 14 Mart'a gelinmeden, 12 Mart günü Genelkurmay Başkanı ve 3 Kuvvet Komutanı'nın imzasını taşıyan muhtıra metni yayımlanmış ve Başbakan Süleyman Demirel istifa ettirilmiştir.

Muhtıradan memnun olmadığını kitabında açıkça ifade eden Tümgeneral Celil Gürkan muhtıradan 4 gün sonra 16 Mart 1971 günü 4 General/Amiral ve 8 Albay ile birlikte emekliye

[11] Şen, *9 Mart*, s. 64.
[12] Birand, *12 Mart*, s. 197.
[13] Ilıcak, *12 Mart*, s.203.

sevk edilmişlerdir.[14] 9 Mart dosyası dönemin "kudretli generalleri" tarafından bu şekilde kapatılmıştır.

Sonuç

27 Mayıs 1960 darbesi ile rejim üzerinde etkisini oluşturan askeri vesayet, 27 Mayıs'ın amacına ulaşamadığı, anayasada yer alan reformların yapılmadığı ya da yapılamadığı gibi gerekçelerle henüz darbenin üzerinden 10 yıl geçmiş olmasına rağmen yeni bir müdahale ihtiyacı hissetmişlerdir. Çeşitli gruplar tarafından hazırlanan darbe planları, kurulan cuntalar, sivillerle askerlerin ortaklaşa hareketleri gibi faaliyetler neticesinde gelinen 9 Mart süreci Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi'nde çok önemli bir yeri işgal etmektedir. 9 Mart sürecinin baş aktörlerinden biri olan Mahir Kaynak'ın düşüncesine göre[15] 9 Mart Darbe Girişimi, Türkiye'de sol siyasetin legal veya illegal yoldan iktidara gelmeye en yakın olduğu süreçtir. Mahir Kaynak sol siyasetin hiçbir zaman o dönemki gibi büyük bir organizasyona erişemediğini savunmuştur. 9 Mart Toplantısı öncesi Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın Mahir Kaynak, Mehmet Eymür gibi MİT ajanları sayesinde ve Korgeneral Atıf Erçıkan aracılığıyla bütün gelişmelerden anbean haberdar olması ve bunun Faruk Gürler tarafından bilinmesi, o güne kadar gücü elinde bulunduran Batur-Gürler ikilisinin elinden bu gücün Genelkurmay Başkanı'na geçmesine sebep olmuştur. Bu durum neticesinde Gürler artık Tağmaç'ın yanında pozisyon alma ihtiyacı hissetmiştir. 9 Mart günü yapılması planlanan darbenin bir sol darbeye dönüşme ihtimali sebebiyle olsa gerek, belki Tağmaç'ın tesiriyle belki kendi düşüncesiyle Faruk Gürler bütün hazırlıkların durdurulmasını emretmiştir. Gücün kendi eline geçmesiyle birlikte 12 Mart günü Memduh Tağmaç muhtıra kararını kabul etmiş ve Muhsin Batur ve Faruk Gürler'in hazırladığı muhtıra metnini imza etmiştir. Bundan sonra ise işleyecek tek bir kural kalmıştır. "İhtilalin kendi evlatlarını yemesi". 27 Mayıs'ta olduğu gibi 12 Mart'ta da bu kural gerçekleşmiş, muhtıra öncesinde bütün hazırlıkların beyni olarak nitelendirilen Tümgeneral Celil Gürkan başta olmak üzere, hazırlık aşamalarında bulunan 5 General/Amiral ve 8 Albay re'sen emekliye sevk edilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Telif-Tetkik Eserler ve Makaleler

BATUR, Muhsin, Anılar *ve Görüşler*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can, ÇAPLI, Bülent, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

[14] Celil Gürkan, *12 Mart'a 5 Kala*, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986, s. 23.
[15] Savaş Açıkkaya**, Türkiye'de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971,** İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2009.

GÜRKAN, Celil, *12 Mart'a 5 Kala*, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986.

ILICAK, Nazlı, *12 Mart Cuntaları*, İstanbul, Ufuk Yayınları, 2013.

Madanoğlu Cuntası: İddianame, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973.

ÖNAL, Tekin, 12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973), Journal of History Studies, Cilt 8, Sayı, 1, s. 89-109.

Tezler

AÇIKKAYA, Savaş, *Türkiye'de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009.

ŞEN, Erkan, *Tarihi, Siyasi ve Fikri Arka Planıyla 9 Mart 1971 Darbe Girişimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

ÇEKİRDEK KAPADOKYA BÖLGESİNİ ZİYARET EDEN TURİSTLERİN YEREL HALK ALGILARI

Doç. Dr., BURCU GÜLSEVİL BELBER [1], Yüksek Lisans Öğrencisi GÜLŞEN KARADENİZ [2]

[1] Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, bbelber@nevsehir.edu.tr, 0000-0002-7586-4407

[2] Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Araştırmaları Enstitüsü, glsnkrdnz16@gmail.com, 0000-0002-3970-5951

ÖZET

Yerel halk, turizm sürecine dâhil olabildiğinde ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildiğinde, kendisini turizm faaliyetlerinin bir parçası olarak hissederek, turistlere yönelik olumlu davranışlar sergileyebilmekte, destinasyonun tekrar tercih edilmesine ve gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Yerel halkın turistlere yönelik davranışlarının, turistlerin destinasyona ilişkin algılarının oluşumunda önemli bir rol oynaması bağlamında araştırma, Çekirdek Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yerel halk algılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çekirdek Kapadokya Bölgesi'nde en fazla tercih edilen otellerden görüşmeyi kabul eden yerli ve yabancı turistler ile yarı yapılandırılmış görüşme formu vasıtası ile görüşmeler yapılmıştır. Veriler, betimsel analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerle, turistlerin farklı ilçelerin yerel halkları hakkındaki görüşleri belirlenip, sorunların iyileştirilmesi için çözüm öneri geliştirilmiştir. Çekirdek Kapadokya Bölgesi'nde yerel halkın davranışlarının ilk ziyaretlerde etkisi olmadığı ancak Göreme'yi, Avanos'u ve Uçhisar'ı birden fazla ziyaret eden bazı turistlerde, yerel halkın turistlere yönelik davranışlarının etkili olduğu görülmüştür. Turistlerin yerel halk algıları incelendiğinde; Uçhisar'ın yerel halkı için kibar, yardımsever, güler yüzlü, eğitimsiz, muhafazakâr ve yabancı dil açısından eksik olduklarını; Avanos'un yerel halkı için görgülü, samimi ve eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu; Ürgüp'ün yerel halkı için İngilizce bildiklerini, nazik, güler yüzlü, hoşgörülü ve yardımsever olduklarını; Göreme'nin yerli halkı için ise İngilizce konusunda yetersiz, satış odaklı, cana yakın, güler yüzlü ve yardımsever olduklarını düşündükleri görülmüştür. Turistik destinasyonlarda yaşayan yerel halkın, yabancı dil bilgilerinin arttırılmasının, yoğun olarak hitap edilen ülkelerin kültürlerine ve yaşantı tarzlarına ilişkin bilgilendirilmelerinin, eğitim düzeylerinin arttırılmasının, turistik işletmelerde personel olarak görev yapan kişilerin, salt satış odaklı olmaktan ziyade, hizmet ve tatmin odaklı olmaları konusunda bilinçlendirilmelerinin, turist memnuniyetini arttıracağı, bu bağlamda tekrar ziyaret sayılarının artacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çekirdek Kapadokya, Yerel Halk, Algı, Turist Tutumları

LOCAL PERCEPTIONS OF TOURISTS VISITING THE CORE CAPPADOCIA REGION

ABSTRACT

Local people can feel themselves as a part of tourism activities when they can participate in the tourism process and express their thoughts easily. In this way, it can exhibit positive behaviors towards tourists and contribute to the re-preference and development of the destination. In the context of the fact that local people's behaviors towards tourists play an important role in the formation of tourists' perceptions of the destination, the research was carried out to determine the local people's perceptions of tourists visiting the Core Cappadocia Region. Interviews were conducted with the randomly selected local and foreign tourists, one of the most preferred hotels

in the Core Cappadocia Region, by means of a semi-structured interview form. The data were subjected to descriptive analysis method. With the data obtained, the opinions of the tourists about the local people of different districts were determined and a solution proposal was developed to improve the problems. In the Core Cappadocia Region, it was observed that the behavior of the local people did not have an effect on the first visits, but the behavior of the local people towards tourists was effective in some tourists who visited Göreme, Avanos and Uçhisar more than once. When the local people perceptions of tourists are examined; For the local people of Uçhisar, they are polite, helpful, smiling, uneducated, conservative and inadequate in terms of foreign language; the local people of Avanos are well mannered, sincere and have a high level of education; for the local people of Ürgüp, they know English, they are kind, smiling, tolerant and helpful; for the local people of Göreme, it was seen that they thought that they were inadequate in English, sales-oriented, friendly, smiling and helpful. Increasing the knowledge of foreign languages of the local people living in touristic destinations, informing them about the cultures and lifestyles of the countries that are intensely addressed, increasing their education level, raising the awareness of the personnel working in touristic establishments that they should be service and satisfaction oriented rather than purely sales oriented, it is thought that the number of repeat visits will increase in this context.
Key Words: Core Cappadocia, Local People, Perception, Tourist Attitudes

1. GİRİŞ

Bir destinasyonun tercih edilmesinde, yerel halkın turistlere ilişkin tutum ve davranışlarının oldukça önemli rolü bulunmaktadır. Turizm sürecine dâhil olan, görüş ve fikirlerini rahatça ifade edebilen yerel halk, kendisini turizmin bir parçası olarak hissedebilmektedir. Böylelikle turistlere yönelik olumlu davranışlar sergileyerek, destinasyonun gelişimine de katkıda bulunabilmektedir (Aas, Ladkin ve Fletcher, 2005; Nunkoo ve Gursoy, 2012; Lee, 2013: Türkeri ve Akyürek, 2021).

Sürdürülebilir bir turizm için toplumun turizm sektörüne yönelik kabulünün sağlanması gerekmektedir (Avcıkurt, 2003; Bramwell ve Sharman, 1999). Yerel halkın turistlere yönelik davranış tarzı, turistin destinasyondan memnuniyetini, tekrar ziyaret eğilimini ve tavsiye etme olasılığını etkilemektedir. Destinasyona gelen turistlere kötü davranılması, yardımcı olunmaması ve turistlerin sadece maddi gelir kaynağı olarak görülmesi, onların söz konusu olumsuz davranışlardan rahatsız olmalarına, kötü geçen deneyimlerini çevreleriyle paylaşmalarına, sosyal ağlarda olumsuz yorumlarda bulunmalarına ve bunun sonucunda potansiyel turistleri de destinasyondan uzaklaştırmalarına sebep olabilmektedir. Tam tersi durum ise olumlu sonuçlar getirebilmektedir.

Genel olarak yerel halkın turizme ve turistlere karşı olumsuz tutumları; ithalatı ve enflasyonist baskıları, trafiği, kalabalığı, gürültüyü arttırdığı, altyapı yetersizliklerini ortaya çıkarttığı, verimli tarım arazilerini turistik işletmelere dönüştürdüğü, doğal yapıyı bozduğu, kirliliğe sebep olduğu, yabancı ülkelerden gelen turistlerin gençlerin ahlakını bozduğu, toplumun gelenek-göreneklerini, giyim tarzlarını ve tüketim alışkanlıklarını değiştirdiği yönündeki inançlarından kaynaklanmaktadır (Avcıkurt, 2003, 31-49). Bir destinasyondaki yerel halkın, turizme ve turistlere yönelik olumlu ya da olumsuz tutumlarının sebeplerinin araştırılması, turizmin yerel halk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilmek ve olumlu etkilerini arttırabilmek için destinasyon yöneticilerine yol gösterici olacaktır (Williams and Lawson, 2001: 272).

Bir destinasyonun tercih edilmesinde turistlerin, yerel halk ile ilgili algısının ve yerel halkın turistlere yönelik davranışlarının önemli olduğu bilinmektedir. Önemli kültür turizmi destinasyonlarından biri olan ve Çekirdek Kapadokya olarak adlandırılan Nevşehir sınırları içerisindeki alan; Uçhisar, Göreme, Avanos, Ürgüp, Derinkuyu, Kaymaklı, Ihlara ve çevresinden oluşmaktadır (Ahiler Kalkınma Ajansı, ahika.gov.tr: 17). Kapadokya Bölgesi'nin farklı ilçe ve kasabalarında yaşamakta olan yerel halkın, turistlere yönelik davranış ve tavırlarının neticesinde turistlerin zihninde oluşan yerel halk algılarının

tespit edilmesi önemli görülmüştür. Bu bağlamda araştırma; Çekirdek Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin, yerel halk ile ilgili algılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.
Çalışmanın ilk bölümünde literatür taraması yapılmış olup, ikinci bölümünde Çekirdek Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin, yerel halk ile ilgili algılarını tespit etmek maksadıyla bölgede gerçekleştirilen araştırma bulguları ile yorum ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Turizmin gelişmesinde, altyapı ve destinasyon çekicilikleri kadar yerel halkın turistlere yönelik davranışları da önemlidir. Yerel halkın misafirperverliği, turistlerin üzerinde olumlu bir etki yaratarak, uzun vadede turizm sektörünün gelirlerini arttırırken, tam tersi turistleri sadece kazanç kaynağı olarak görmek ise olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir.
Bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla beraber, turistlerle yerli halkın ilişkileri yoğunlaşmakta ve bu ilişkilerin şekli, turistlerin seyahatlerinden elde ettikleri faydaya etkide bulunmaktadır. Yerli halkın turistlere, yakın ve sıcak davranışları, onlara misafirperverlik göstermeleri, turistleri gittikleri destinasyona bağlamakta, orada daha uzun süre kalmalarına katkı sağlamaktadır. Memleketlerine döndüklerinde ise olumlu propaganda yaparak, başkalarının da destinasyona gidişine neden olabilmektedir. Turistlere karşı saldırgan ve soğuk davranışlar ise turistin, seyahatten beklediği faydanın azalmasına, potansiyel turistlerin kaybedilmesine sebebiyet verebilmektedir (Doğan, 2004).
Literatür incelemesi sonucunda, günümüze kadar yapılan akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğunun, bir destinasyonda turizmin başarılı bir şekilde gelişebilmesi için yerel halkın rolüne ya da yerel halkın turizmle ilgili algısına yönelik olduğu görülmektedir (Gürbüz, 2002; Aas, Ladkin ve Fletcher, 2005; Akova, 2006; Alaeddinoğlu, 2007; Alaeddinoğlu, 2008; Nunkoo ve Gursoy, 2012; Ertuna vd., 2012; Nunkoo, Smith ve Ramkissoon, 2013; Lee, 2013; Ekici ve Çizel, 2014; Özaltın Türker ve Türker, 2014; Toprak, 2015; Boğan ve Sarıışık, 2016; Deniz, 2016; Oğuzbalaban, 2017; Hançer ve Mancı, 2017; Karakaş ve Şengün, 2017; Ünlüönen ve Özekici, 2017; Çiçek ve Sarı, 2018; Karademir, Sandal ve Urhan, 2018; Yeşilyurt ve Koçak, 2018; Güneş ve Alagöz, 2018; Gündüz, 2018; Işık ve Turan, 2018; Köleoğlu, 2018; Akpulat ve Polat Üzümcü, 2019; Ayaz ve Parlak, 2019; Erkılıç, 2019; Güney, 2019; Oğuzbalaban, 2019; Çakır ve Kodaş, 2020; Büyükkuru, 2020; Eser ve Akgündüz, 2021; Türkeri ve Akyürek, 2021; Atsız, 2021).
Çalışmanın ana bakış açısı olan; turistlerin, yerel halka ilişkin algılarını tespit etmeye yönelik olarak yapılmış bir çalışmaya rastlanamamıştır. Ancak dolaylı olarak, turistlerin yerel halkın tutum ve davranışlarına yönelik algılarının önemine ve belirlenmesine yönelik bulgulara değinilen birkaç çalışma tespit edilmiştir (Kervankıran ve Özdemir, 2013; Çelik, Öztürk ve Coşkun, 2019).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma, Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yerel halk ile ilgili algılarını tespit etmek ve olumsuz algıların, olumluya çevrilebilmesi için öneriler geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda; yerel halkın bilinçlendirilmesi yoluyla, turistlerin Bölge'deki turistik deneyimleri memnuniyet verici olabilecek, kalış sürelerinin, tekrar ziyaret eğilimlerinin ve Bölge'deki turizm gelirlerinin arttırılması mümkün olabilecektir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada veri toplama aşaması için gerekli olan etik kurul belgesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi 10.05.2022 tarih ve 2100104648 sayılı etik kurul onayı ile alınmıştır. Çalışmanın verileri, 01.08.2022-30.10.2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerden faydalanılarak algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde tanımlanmasını sağlamak için kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Nitel araştırmalarda, araştırmanın amacına ulaşmak için derinlemesine analiz yapılmaktadır. Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Bölgenin ilçelerinde yaşayan yerel halkın birbirinden farklı yapılarda (değerleri, çevrelerine yönelik tutumları, görüşleri, yaşam tarzları, eğitim seviyeleri vb.) olduğu bilinmektedir. Bu sebeple araştırmada Çekirdek Kapadokya Bölgesi'ne gelen

ve bu ilçelerde konaklayan turistlerin, yerel halk algılarının farklı olabileceği düşünülmüştür. Turistlerin, Çekirdek Kapadokya Bölgesi'nin farklı ilçelerinin yerel halklarıyla ilgili görüşleri arasında farklılık olup olmadığına yönelik elde edilen veriler, içerik analizi ile incelenmiş, erişilen bulgulara göre destinasyon yöneticilerine önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmanın evrenini, Çekirdek Kapadokya Bölge'sinde en fazla talep gören ilçelerden Uçhisar, Avanos, Göreme ve Ürgüp'teki yoğun konaklama gerçekleştirilen konaklama tesislerinde konaklayan yerli ve yabancı turistler, örneklemini ise bu ilçelerde konaklama gerçekleştiren ve görüşme yapmayı kabul eden toplam 36 yerli ve yabacı turist oluşturmaktadır. Görüşme verileri tekrarlamaya başlayınca, görüşmeler 36 kişiyle sınırlandırılmıştır. Turistlerle, yerel halkla ilgili düşüncelerini öğrenmek maksadıyla, 5 temel sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcı ile telefon ve yüz yüze olmak üzere 10-15'er dakikalık görüşmeler yapılmıştır.

1. Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü tercih etmenize sebep olan en önemli etkenler nelerdir?
2. Uçhisar/Avanos/ Göreme/Ürgüp'ü tercih etmenizde yerel halkın davranış ve tutumları etkili oldu mu?
3. Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ün yerel halkı hakkında düşünceleriniz nelerdir? Sizi rahatsız eden yönleri ve sizi mutlu eden yönleri nelerdir?
4. Kapadokya'yı ilk ziyaret edişiniz mi? Cevap hayır ise daha önceki konaklamanızda nereyi tercih ettiniz ve tekrardan aynı yeri tercih etmenizde/etmemenizde yerel halkın tutum ve davranışlarının etkisi oldu mu?
5. Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü gezerken, herhangi bir sebeple yerel halktan insanlara danışma ihtiyacı duydunuz mu? Bu esnada size yardımcı olabildiler mi, rahatsız olduğunuz durumlar oldu mu?

Yukarıda belirtilen sorulara verilen cevaplar incelenmiş, elde edilen verilerin analizi sonucunda turistlerin yerel halk hakkındaki algı farklılıkları tespit edilmeye çalışılmış ve olumsuz algılara sebebiyet veren unsurların iyileştirilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Yüz yüze görüşme yapılan kişilere ilişkin dağılımlar Çizelge 1'de yer almaktadır. Çizelge 1 incelendiğinde katılımcıların yaşlarının 20 ile 58 arasında değiştiği görülmektedir. Katılımcılar Uçhisar, Avanos, Göreme ve Ürgüp'te konaklama yapan yerli ve yabancı turistlerden oluşmaktadır. Turistlerin uyrukları incelendiğinde, 16 Türk, 8 Amerikalı, 3 Meksikalı, 2 İngiliz, 2 Hintli ve 1'er Bulgar, Avustralyalı, İspanyol, İtalyan ve Fransız'ın katılım gösterdiği görülmektedir.

Çizelge 1: Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Uyruk	Katılımcı	Yaş	Uyruk	Katılımcı	Yaş	Uyruk	Katılımcı	Yaş	Uyruk
U1	24	US	A1	37	TR	G1	27	TR	Ü1	58	TR
U2	58	US	A2	50	TR	G2	29	GB	Ü2	38	TR
U3	28	MX	A3	32	TR	G3	57	AU	Ü3	37	IN
U4	39	US	A4	24	US	G4	35	US	Ü4	42	MX
U5	27	TR	A5	27	TR	G5	25	MX	Ü5	58	TR
U6	42	TR	A6	36	GB	G6	32	TR	Ü6	29	US
U7	52	US	A7	21	TR	G7	23	US	Ü7	45	FR
U8	38	TR	A8	39	BG	G8	35	ES	Ü8	51	TR
U9	20	TR	A9	43	IN	G9	42	IT	Ü9	34	TR

TR: Türk	GB: İngiliz	ES: İspanyol	BG: Bulgar
US: Amerikan	IN: Hintli	IT: İtalyan	
MX: Meksikalı	AU: Avustralyalı	FR: Fransız	

Araştırma için yapılan görüşmeler metinlere dökülmüştür ve metinlerin analizi için betimsel analiz tekniğine başvurulmuştur. Uçhisar'da konaklama yapan katılımcılar U1, U2 U3… U9; Avanos'ta konaklama yapan katılımcılar A1, A2 A3…. A9; Göreme'de konaklama yapan katılımcılar G1, G2,

G3…. G9; Ürgüp'te konaklama yapan katılımcılar Ü1, Ü2, Ü3… Ü9 şeklinde kodlanmıştır. Cümle içindeki alıntılarda bu şekilde ifade edilmişlerdir.

Katılımcılara **"Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü tercih etmenize sebep olan en önemli etkenler nelerdir?"** sorusu sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekilde özetlenmiştir.

Uçhisar'ın tercih edilmesindeki en önemli etkenlerin, konumu (balonları izlemeyi tercih eden turistler genellikle Uçhisar Bölgesi'nde konaklama yapmaktadır) ve çoğunlukla lüks konseptli konaklama imkânları sunması olduğu belirlenmiştir. Avanos'un, genellikle tur kapsamında yer alması nedeniyle ya da uygun fiyatlı olmasından dolayı özellikle yerli turistler tarafından tercih edildiği görülmüştür. Göreme'nin, konumu, peribacalarının içerisinde yer alması ve balon kalkış alanlarına yakın olması sebebiyle yoğun olarak tercih edildiği görülmüştür. Ürgüp'ün ise zamanında çekilen diziler (Asmalı Konak, Yer Gök Aşk vb.) sebebiyle ve uygun fiyatlı konaklama imkânları sunması nedeniyle özellikle yerli turistler tarafından daha fazla tercih edildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan birkaç tanesi şu şekilde sıralanabilir:

"Diğer yerlere göre daha lüks gözüktüğü için Uçhisar'ı tercih ettik" (U1).

"Gezilecek yerlere yakın olması, içerisinde çeşitli vadileri, kiliseleri barındırması, bunun yanında otelde sabah balon kalkışlarını izleyerek uyanabilmem, kahvaltımı bu manzarayla yapabilmem sebebiyle burayı tercih ettim. Uçhisar kalesine çıktığımda muhteşem bir seyir terasında gün doğumunu ve batımını izlemek şahane" (U3).

"Uçhisar, diğer yerlere göre daha temiz duruyor ve konaklama yerleri daha kaliteli görünüyor. Ayrıca konumu da muhteşem" (U7).

"Bölgedeki en iyi hizmet veren otellerin Uçhisar'da olması ve diğer yerlerde bulunan otellere göre daha sakin ve huzur verici bir yapıda olması tercih etmemde büyük etkendir" (U9).

"Tur otobüsüyle geldik ve tur şirketi buradaki oteli tercih ettiği için Avanos'ta konaklıyoruz" (A2).

"Avanos, diğer yerlere göre daha uygun fiyatlı olduğu için tercih ettim. Bölgedeki konaklamalar için inanılmaz fiyatlar istiyorlar" (A5).

"Göreme'yi tercih etmemin ilk sebeplerinden biri balonlara yakın olması ve bir sürü peribacasının içerisinde olması. Ardından fotoğrafları inceledim ve gerçekten peri masalı gibiydi" (G1).

"Göreme'yi tercih etmemin önemli sebebi tamamen konumundan kaynaklı. Gelmeden önce fotoğrafları inceledim, bir sürü peribacası, aktivite imkânı, restoran, kafe vs. vardı" (G4, G7).

"Küçükken izlediğim Asmalı Konak dizisi burada çekildiği için Ürgüp'ü tercih ettim" (Ü5).

"Uygunluğu ve konumu açısından Ürgüp'ü tercih ettik" (Ü8).

Katılımcılara "**Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü seçmenizde, yerel halkın davranış ve tutumları etkili oldu mu?"** sorusu sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekilde özetlenmiştir.

Yapılan görüşmelerde turistlerin, gelmeden önce yerel halkla ilgili bilgileri olmadığı için ilk ziyaretlerinde yerli halkın davranış ve tutumlarından etkilenerek karar vermedikleri ancak, seyahat süreci boyunca yerli halkın davranışlarıyla ilgili edindikleri tecrübeler sonucunda, tekrar ziyaret etme ya da etmeme kararı alabildikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan birkaç tanesi şu şekilde sıralanabilir:

"İlk tercih etme sebebimiz güzellikleri görmek istememizdi, yerel halkın bunda herhangi bir etkisi olmadı. İlk başta ABD'den Türkiye'yi ziyaret etme konusunda endişeliydik (ancak ben birinci nesil Polonyalı ABD vatandaşıyım). O kadar çok propaganda var ki. Pek hoş karşılanmayacağımızı düşünüyordum. Geldiğim zaman bana ve aileme karşı ön yargılı olacaklarını düşünüyordum, ancak hiç öyle olmadı" (U2).

"İlçe seçimimde yerel halkın davranışları etkili olmadı. Kalacağımız konaklama işletmesinin vereceği hizmeti, odaların temizliğini ve destinasyondaki gezilecek yerlere yakınlığını düşündüm öncelikle" (U3).
"Tabii ki de yerel halk etkisi destinasyonu tercih etmede çok önemlidir. Yerel halkın nasıl davrandığı benim her zaman dikkatimi çeker. Bundan kaynaklı bölgeye gitmeden önce yorumları mutlaka kontrol ederim" (U7).
"İlk defa geldiğim için yerel halk hakkında bilgi sahibi olduğum söylenemez, bu gelişimde öğreneceğim ama ilk gelişlerde pek etkili olduğunu düşünmüyorum" (A1).
"İlk kez geldiğim için ve sadece konaklama yapacağım için yerel halk pek ilgilendirmiyor beni, tabi güvenliğimi tehlikeye atmadığı sürece" (A3).
"Evet, daha önce farklı yerleri tercih etmiştim. Avanos'u ziyaret ettiğimizde yerel halkın çok nazik olduğunu ve birçok konuda bize yardımcı olduğunu gördük. Onların bu tutumundan dolayı burayı tercih ettik" (A8).
"Açıkçası benim açımdan etkisi olmadı ama benim arkadaşım memnun ayrıldığı için bana hep pozitif konuştu ve ben de her şeyin yolunda gideceğini düşünüyorum ki şu ana kadar her şey yolunda gitti" (G6).
"Yerel halk, tercih etmemde pek etkili değil bence fakat yerel halk hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterdim gelmeden önce. Ancak bunlarla ilgili bir blog bulamadım" (G9)
"Yerel halk tabi ki de çok önemli bence. Sonuçta burada muhabbet etmeye 3-5 kişi arıyor gözlerim. Malum, muhabbet en iyi yerlilerle ve yaşlılarla edilebiliyor. Fakat ilk tercih ederken pek etkisi olmadı açıkçası" (Ü1).
"İlk gelişim olduğu için çok etkili oldu diyemem ama deneyimlerime göre daha sonra burayı tercih edip etmemem konusunda etkili olabilir" (Ü3).

Katılımcılara **"Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ün yerel halkı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Sizi rahatsız eden yönleri ve sizi mutlu eden yönleri nelerdir?"** sorusu sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekilde özetlenmiştir.
Uçhisar'da konaklama yapan katılımcıların cevapları incelendiğinde, genellikle turistlerin yerel halk ile ilgili olumlu algıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Turistlerin çoğunluğunun Uçhisar halkını kibar, yardımsever ve güler yüzlü bulduğu, az bir kısmının ise eğitimsiz, muhafazakâr ve yabancı dil açısından eksik bulduğu görülmüştür. Avanos'u tercih eden turistler incelendiğinde, çoğunlukla tur ile geldiklerini ve yerel halk ile fazla iletişim kuramadıklarını söyledikleri belirlenmiştir. Yerli halkla iletişime geçebilen turistlerin ise genellikle görgülü, samimi ve eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu ifade ettikleri, ancak yolda yürürken pazarlama amaçlı fazlaca rahatsız edildiklerini belirttikleri görülmüştür. Göreme'yi tercih eden turistlerle yapılan görüşmelere göre yerel halkın cana yakın, güler yüzlü, yardımsever olduğunu, İngilizce konusunda yetersiz ve satış odaklı olduğunu söylemek mümkündür. Ürgüp'ü tercih eden bazı turistlerin ise yerel halk hakkında nazik, güler yüzlü, hoşgörülü, yardımsever ve İngilizce bilgilerinin iyi düzeyde olması şeklinde olumlu düşünceleri var iken bazılarının, her durumda bir şeyler satmaya meyilli oldukları ve kurnaz oldukları gibi olumsuz düşünceleri bulunmaktadır.
Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan birkaçı şu şekildedir:
"Kapadokya'ya gelmeden önce Türklerle ilgili yapılan propagandalardan dolayı tedirgindik. Uçhisar'ın yerel halkıyla karşılaştıktan sonra, bunların hiçbirinin doğru olmadığını gördük. Türkler çok kibar, tatlı ve hoş. Propagandanın, insanların bakış açılarını çarpıtması çok üzücü" (U1).
"Yerel halk konusunda şu ana kadar beni çok fazla rahatsız eden bir durumla karşılaşmadım. Gözlemlediğim kadarıyla kendi halinde insanlar. Kale etrafında kendi ürünlerini sergileyen

birçok insanla karşılaştım. Özellikle, onların bana yardımcı olabilecek kadar İngilizce bilmelerine ve onlarla iletişimde bulunabildiğime çok sevindim" (U3).
"Eğitimsiz ve muhafazakârlar, kendi yaşadıkları yerin dışına çıkmamışlar. Her konuda fikirleri olduğunu düşünüyorlar. Fakat bunların hepsine rağmen yardımsever ve samimiler" (U8).
"Yerel halk ile fazla kaynaşamadık. Kaldığımız otelin sahibi Avanosluydu. Biraz lobide onunla muhabbet ettik ve Avanoslular için görgülü insanlar diyebilecek kadar izlenim bıraktı bizde" (A1).
"Olumlu yönleri, hep güler yüzlüler ve samimiler. Olumsuz yönleri, yaşadıkları yer hakkında fazla bilgi sahibi değiller, İngilizce bilgileri eksik ve meydanda bulunan çay mekânları bakımsız ve pis. Daha da güzelleştirilebileceğini düşünüyorum" (A4).
"Beni rahatsız eden pek bir şey olmadı. Sadece yürürken sürekli restoranların ve dondurmacıların laf atması rahatsız edici. Yerel halktan görüştüğüm kişiler, genelde emekli öğrenmen, memur gibi kişilerdi. Dolayısıyla Avanos'un yerel halkının eğitim düzeyinin yüksek olduğunu düşünüyorum" (A9).
"Yerel halk konusunda rahatsız olduğum pek söylenemez yalnız, yaşlı amcaların bana dik dik baktığını ve birkaç sefer "tövbe estağfurullah" çektiğini duydum. Sebebini pek anlamasam da bu biraz beni rahatsız etti. Köy pazarı şeklinde bir yerden geçerken de teyzeler nakış işlemeleri yapıyorlardı. Yanlarında biraz oturdum ve muhabbet ettik. Benim için çok eğlenceli ve verimli bir sohbetti. Hatta kalkarken teyze nakıştan yapmış olduğu kolyeyi bana hediye etti" (G1).
"Yerel halka dâhil edilebilir mi bilmiyorum ama geldiğim zaman otel tarafından verilen sözlerin çoğunun tutulmadığını söyleyebilirim. Otel yöneticisinin Göreme'li olduğunu öğrendiğim için Göreme'nin yerel halkına güvenim azaldı. Ayrıca İngilizce bilgileri yetersiz ve bu durum anlaşmakta sürekli zorluk çekmeme neden oldu" (G5).
"Her turizm bölgesinde olduğu gibi elbette rahatsız edici şeyler oldu. Aynı aktiviteleri farklı fiyatlara satmaya çalışmaları gibi. Olumlu yanı ise her ne kadar turizm bölgelerinde suiistimal yaşansa da sıcakkanlı, yardımsever insanlar ile tanıştım" (G8).
"Olumlu yanları güler yüzlü ve nazik olmaları, olumsuz yanları ise ticarete aşırı meyilli olmaları. Her fırsatta bir şey satmak istiyorlar" (Ü2).
"Halkı yardımsever, güler yüzlü ama sürekli bir şeyler satmaya çalışıyorlar. Bu biraz rahatsız edici" (Ü6).
"Yerel halk hakkında beni rahatsız eden pek bir şey olmadı. Alışveriş yapmak için girdiğimde, çok satış odaklı tutum sergilemeleri beni rahatsız etti. Fakat onun dışında güler yüzlü olduklarını söyleyebilirim" (Ü8).

Katılımcılara **"Kapadokya'yı ilk ziyaret edişiniz mi? Cevap hayır ise daha önceki konaklamanızda nereyi tercih ettiniz ve tekrardan aynı yeri tercih etmenizde/etmemenizde yerel halkın tutum ve davranışlarının etkisi oldu mu?"** sorusu sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekilde özetlenmiştir.
Katılımcıların çoğunun, Uçhisar'ı, Avanos'u, Göreme'yi ve Ürgüp'ü ilk kez ziyaret ettiği, ziyarete gelen katılımcıların çoğunluğunun da tekrar gelmek istedikleri görülmüştür.
Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan birkaçı şu şekildedir:
"Uçhisar'a ilk gelişim ve hiçbir sorun yaşamadım. Fakat bir sonrasında sırf farklı deneyim yaşamak için başka yeri tercih etmek isterim" (U6).
"Türkiye'yi ve Uçhisar'ı ilk ziyaretim. Yine Kapadokya'yı ziyaret edecek vaktim olursa kesinlikle tekrar Uçhisar'ı tercih edeceğim" (U8).
"İlk gelişim ama bir daha geleceğime eminim. Bir sonraki gelişimde biraz daha uzun kalıp, peri bacalarının içinde daha fazla vakit geçirmeyi umuyorum" (A1).
"İlk defa gelişim ama bir sonrasında tura katılmadan tek başına geleceğim" (A2).

“Kapadokya'yı ikinci ziyaretimiz. Daha önce Göreme'yi tercih ettik. Bu sefer de Avanos'ta kalmayı seçtik” (A7).
“Kapadokya'ya ilk gelişimdi fakat her şey muhteşemdi. Tekrar gelmek için can atıyorum. Birkaç arkadaş edindim ve hepsi muhteşem insanlar” (G7).
“Bölgeye ilk gelişim fakat yine gelecek olsam mutlaka Göreme'de kalırdım. Akşamları yürüyüş yapması çok güvenli ve eğlenceli. Aynı zamanda her yere ulaşım kolay (yorumlarda okuduğum gibi aynı ürünün çeşitli fiyatları vardı ve en ucuzunu tercih ettim) ve o teyzeyi tekrar görmek, bu sefer de ben ona hediye getirmek istiyorum” (G9).
“İlk gelişim ve kesinlikle yine Ürgüp’e gelirim” (Ü6).

Katılımcılara “**Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp’ü gezerken, herhangi bir sebeple yerel halktan insanlara danışma ihtiyacı duydunuz mu? Bu esnada size yardımcı olabildiler mi, rahatsız olduğunuz durumlar oldu mu?”** sorusu sorulmuştur ve alınan cevaplar şu şekilde özetlenmiştir:
Uçhisar’ı ziyaret eden turistler, ihtiyaç halinde yerel halktan destek almışlardır. Katılımcıların çoğunun yerel halkla iletişimlerinden memnun kaldıkları ve yerel halk hakkında olumlu algıya sahip oldukları görülmüştür. Avanos’u ziyaret eden turistlerin çoğunluğunun Türk olduğunu ve turla geldiklerini, yerel halkla fazla etkileşimde bulunmadıklarını, etkileşimde bulunan katılımcıların algılarının ise “misafirperver, cana yakın ve samimi buldukları” yönünde olduğunu söylemek mümkündür. Göreme’yi ziyarete gelen turistlerle yapılan görüşmeler incelendiğinde, tüm katılımcıların yerel halkla temasta bulunduğu, fiyat farklılıklarından yakındıkları, yerel halkın her konuda yardımcı olmasından dolayı ise mutlu oldukları görülmüştür. Ürgüp’ü ziyaret eden turistlerle yapılan görüşmeler incelendiğinde de muhabbet etmeyi sevdiklerini ve yerel halkı samimi bulduklarını söylemek mümkündür.
Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan birkaçı şu şekildedir:
“Burada insanların çok iyi olduğunu gördük. Bir sokak köpeği gördük ve o köpek hastaydı ve bir bayana ilaç nereden alabiliriz diye sorduk (İngilizce konuşamıyordu ama yine de beni anlamaya çalışıyordu) sonra google translate kullandık ve o birini aradı, köpeğe verebilmem için ilaç adı verdi. Uçhisar'dan ayrılırken yine o hanımı gördüm ve '”merak etme, o köpeğe ben bakacağım” dedi. O kadını asla unutmayacağım” (U2).
“Olumsuz hiçbir şey yaşamadım ancak fiyatlama konusuna mutlaka özen göstermeliler (U6).
“Bir hediyelik dükkânına hediye almak için gittiğimde, bana çay ikram ettiler ve benimle uzun uzun sohbet ettiler, bu çok hoşuma gitti. Kendimi evimde gibi hissettim” (U9).
“Gördüğüm tek kişi otel sahibiydi ve kibar, naif ve anlayışlı biriydi. Her seferinde bize konaklamamızın nasıl geçtiğini sordu” (A1).
“Yerel halk az bilgiliydi ve destinasyonla ilgili sorularıma ya İngilizce bilmedikleri için ya da bilgi sahibi olmadıkları için hep yanlış cevaplar verdiler ama güzel yanı buna rağmen benimle ilgilenmeleriydi” (A4).
“Her ne kadar fiyatlardan şikâyet etsem de, bu şikâyetimi bir beyefendiye anlattığımda beni bir çanakçıya götürdü. Kızıma kendi ellerimle çömlek yaptım ve buna izin vermek bir yana hiçbir karşılık beklemeden yardım etmeleri de çok güzeldi. Kesinlikle tavsiye ediyorum bir çömlek de siz yapın, çocuğunuza, sevgilinize ya da ihmal ettiğiniz kendinize…” (A7).
“Genel olarak memnundum. Ne zaman adres ya da kafamdaki soruları sorsam (neler yapabilirim, nereden alabilirim vb. ki ben çok meraklı olduğum için çok soru sorarım) her zaman sıkılmadan yanıtladılar. Hatta Göreme'den Avanos'a gelecektim ve bir amca kendisinin de Avanos’a gideceğini, beni de bırakabileceğini söyledi. Yol parasıyla da Avanos’ta dondurma yedim” (G1).

"Gül ile tanıştım ve her konuda yardımcı oldu bana. Google kullanmama bile gerek kalmadı. Ayrıca çok güleç ve eğlenceli kişiler. Her gün toplanıp barbekü yapıyorlar, beni de davet ediyorlar, muhteşem" (G4).
"Açıkçası bir halı mağazasına girdim ve fotoğraf çekmek istediğimde benden 160 Euro istediler. Balon ile aynı fiyattı çok şaşırdım. Ödemek istemediğim zaman Türkçe bir şey söyledi ve benimle ilgilenmeyi bıraktı ama yüz ifadesinden bana karşı kötü şeyler söylediğini fark etmiştim. Hiç hoş değildi bence" (G9).
"Unutamadığım anlardan biri, kendileri için yaptıkları yemekleri yerken beni de davet etmeleri ve aileden görmeleri. Paylaşmayı, ikram etmeyi çok seviyorlar" (Ü1).
"Konaklamam boyunca bir sürü olumlu yanları vardı. Her konuda yardımcı oldular hatta evlerine yemeğe davet eden bile oldu ki çok ince bir davranıştı. Bir teyze bana kabak çiçeği dolması ikram etti. O kadar lezzetliydi ki" (Ü4).
"Nereden şarap alabilirim diye bir beyefendiye sordum. O da bana kendi şarabından ikram etti. Kendisi yapıyormuş çok mutlu etti bu ikram beni" (Ü7).

Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında, Kapadokya Bölgesi'nin farklı destinasyonlarında konaklayan turistlerin, yerel halka yönelik olumlu algılarının devam etmesi, olumsuz algılarının olumluya dönüştürülebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerel halkın turistlere yönelik davranışlarının, turistlerin destinasyona ilişkin algılarının oluşumunda önemli bir rol oynaması bağlamında araştırma, Çekirdek Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin yerel halk algılarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çekirdek Kapadokya Bölgesi'nde en fazla tercih edilen otellerden görüşmeyi kabul eden yerli ve yabancı turistler ile yarı yapılandırılmış görüşme formu vasıtası ile görüşmeler yapılmış, veriler, betimsel analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerle, turistlerin farklı ilçelerin yerel halkları hakkındaki görüşleri belirlenip, sorunların iyileştirilmesi için çözüm öneri geliştirilmiştir.
Katılımcılara **"Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü tercih etmenize sebep olan en önemli etkenler nelerdir?"** sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre; Uçhisar'ın tercih edilmesindeki en önemli etkenlerin, konumu ve lüks konseptli konaklama imkânları olduğu; Avanos'un, uygun fiyatlı olması sebebiyle özellikle yerli turistler tarafından tercih edildiği; Göreme'nin, konumu, peribacalarının içerisinde yer alması ve balon kalkış alanlarına yakın olması sebebiyle yoğun olarak tercih edildiği; Ürgüp'ün ise zamanında çekilen diziler ve uygun fiyatlı konaklama imkânları nedeniyle özellikle yerli turistler tarafından daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Bu bağlamda, söz konusu destinasyonlar için yapılacak tutundurma faaliyetlerinde, özellikle belirtilen tercih sebeplerini vurgulayan mesajların verilmesinin, hedef kitleyi etkilemede fayda sağlayacağı, özellikle de günümüzde sosyal medyanın, insanların ürün tercihlerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda (Mangold ve Faulds, 2009; Dina ve Sabou, 2012; Civelek ve Dalgın, 2013; Çiftçi, 2016; Doğan, Pekiner ve Karaca, 2018; Başarangil, 2019; Yazıcı Ayyıldız, 2020; Belber ve Eker, 2022; Belber, Yıldırım ve Duman, 2022), ilgili mesajları içeren video ve fotoğraf paylaşımlarının olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Ayrıca bölgede çekilebilecek ulusal ve uluslararası program, film ve diziler de tanınırlığı ve ilgiyi arttırabilecektir.
Katılımcılara "**Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü seçmenizde, yerel halkın davranış ve tutumları etkili oldu mu?"** sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre turistlerin, ilk ziyaretlerinde yerli halkın davranış ve tutumlarından etkilenerek karar vermedikleri ancak, seyahat sürecinde yerli halkın davranışlarıyla ilgili edindikleri deneyimler neticesinde, tekrar ziyaret etme ya da etmeme kararı alabildikleri tespit edilmiştir. Bu durumda; bölgedeki yerel halkın misafirperverliği, yardımseverliği ve turiste yönelik ilgisi konusunda, yöreyi

deneyimlemiş turistlerin sosyal medyada bilgi ve yorum paylaşmasının teşvik edilmesi, potansiyel müşteri konumundaki turistlerin de bilgi edinmesinde ve yöreye eğiliminin artmasında etkili olacaktır.

Katılımcılara **"Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ün yerel halkı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Sizi rahatsız eden yönleri ve sizi mutlu eden yönleri nelerdir?"** sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre turistlerin çoğunluğunun Uçhisar ve Göreme'nin yerel halkını kibar, yardımsever, cana yakın ve güler yüzlü bulduğunu, bir kısmının ise eğitimsiz, muhafazakâr ve yabancı dil açısından eksik bulduğunu söylemek mümkündür. Avanos'un yerel halkını, genellikle görgülü, samimi ve eğitim düzeyi yüksek olarak ifade ettiklerini, Ürgüp'ün yerel halkını ise nazik, güler yüzlü, hoşgörülü, yardımsever ve iyi İngilizce bilen, her durumda bir şeyler satmaya meyilli insanlar olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Turistlerin, yerel halkla ilgili olumsuz gördükleri ve değiştirilebilir nitelikteki özellikleri arasında yabancı dil eksikliği ve satış odaklılık olduğu görülmüştür. Yabancı dil bilgilerinin arttırılabilmesi için yerel yönetimler tarafından, turizm mesleğine yönelik ücretsiz yabancı dil kurslarının açılmasının, turistlere ürün satmak için sıkboğaz edici tavırlarının değiştirilebilmesi için turizme yönelik bilinçlendirici eğitim programlarının sunulmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Katılımcılara **"Kapadokya'yı ilk ziyaret edişiniz mi? Cevap hayır ise daha önceki konaklamanızda nereyi tercih ettiniz ve tekrardan aynı yeri tercih etmenizde/etmemenizde yerel halkın tutum ve davranışlarının etkisi oldu mu?"** sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre katılımcıların çoğunun, Uçhisar'a, Avanos'a, Göreme'ye ve Ürgüp'e ilk gelişleri olduğu ve tekrar ziyaret etmek istedikleri görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkarak, gelen turistlerin memnuniyet düzeylerinin iyi olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu memnuniyet düzeylerinin korunmasının (Seçilmiş, 2012; Yıldız ve Kılıç, 2016; Öztürk ve Şahbaz, 2017; Ön Esen ve Bahar, 2019; Tüzüntürk, 2020; Mancı, 2022) ve daha iyi hale getirilmesinin, ziyaretçi sayısını ve kalış sürelerini arttıracağı düşünülmektedir.

Katılımcılara **"Uçhisar/Avanos/Göreme/Ürgüp'ü gezerken, herhangi bir sebeple yerel halktan insanlara danışma ihtiyacı duydunuz mu? Bu esnada size yardımcı olabildiler mi, rahatsız olduğunuz durumlar oldu mu?"** sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, Uçhisar'ı ziyaret eden turistlerin çoğunun yerel halkla iletişimlerinden memnun kaldıkları ve yerel halk hakkında olumlu algıya sahip oldukları görülmüştür. Avanos'u ziyaret eden turistlerin çoğunluğunun Türk olduğu, yerel halkla fazla etkileşimde bulunmadıkları, etkileşimde bulunanların ise "misafirperver, cana yakın ve samimi" buldukları tespit edilmiştir. Göreme'yi ziyaret eden turistlerin fiyat farklılıklarından yakındıklarını, yerel halkın her konuda yardımcı olmasından dolayı ise mutlu olduklarını söylemek mümkündür. Ürgüp'ü ziyaret eden turistlerin de yerel halkı samimi buldukları görülmüştür. Görüşme sonuçlarından elde edilen bilgiler çerçevesinde, genel Türk kültürünün ve misafirperverliğinin (Kaya, Kızılırmak ve Çetin, 2018) de etkisiyle yerel halkın, turistlere yönelik olumlu davranışlarının genellikle yüksek seviyede olduğu, bu sayede turistlerin memnuniyet düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Turistlerin, yerel halkla ilgili olumsuz değerlendirmede bulundukları konular ise yabancı dil bilgisinin yetersizliği, aşırı satış odaklı yaklaşımların bulunması, bazı ilçelerin yerel halkının eğitim seviyesinin düşüklüğü, farklı inançlara ve kültürlere yönelik muhafazakâr davranışlar sergilenmesi şeklinde sıralanabilir. Bu bağlamda turistik destinasyonlarda yaşayan yerel halkın, yabancı dil bilgilerinin arttırılmasının, yoğun olarak hitap edilen ülkelerin kültürlerine ve yaşantı tarzlarına ilişkin bilgilendirilmelerinin, eğitim düzeylerinin arttırılmasının, turistik işletmelerde personel olarak görev yapan kişilerin, salt satış odaklı olmaktan ziyade, hizmet ve tatmin odaklı olmaları konusunda bilinçlendirilmelerinin, turist memnuniyetini arttıracağı, bu vesileyle tekrar ziyaret sayılarının artacağı düşünülmektedir.

Gelecek çalışmalar için; farklı özelliklere sahip destinasyonları ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin, yerel halk algılarının ve bu algının destinasyon seçimlerine etkilerinin karşılaştırılacağı çalışmaların yapılmasının, bu konudaki literatürü zenginleştireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Aas, C., Ladkin, A. and Fletcher, J. (2005). Stakeholder Collaboration and Heritage Management, *Annals of Tourism Research*, 32(1): 28-48.

[2] Akova, O. (2006). Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Akademik İncelemeler*, 2(1): 77-109.

[3] Akpulat, N.A. ve Polat Üzümcü, T. (2019). Turistik Destinasyonlarda Turizmin Etkilerine Yerel Halkın Bakış Açısı: Çeşme Örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(4): 448–463.

[4] Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1): 1-16.

[5] Alaeddinoğlu, F. (2008). Sivas Kentinde Halkın Turiste ve Turizme Bakışı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2): 1-23.

[6] Atsız, O. (2021). Az Gelişmiş Bir Destinasyonda Yerel Halkın Turizme Yönelik Desteği: Yozgat Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(2): 224 – 236.

[7] Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi*, Ankara: Detay Yayıncılık.

[8] Ayaz, N. ve Parlak, U. (2019). Kırsal Alanlarda Yaşayan Yerel Halkın Kişilik Tipleri ve Turizm Algısı, *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3): 480-494.

[9] Başarangil, İ. (2019). Sosyal Medyanın Tatil Tercihlerine Etkisi: Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2): 839-852.

[10] Belber, B.G. ve Eker, S. (2022). Sosyal Medyanın Destinasyon Tercihine Etkisi: Kapadokya Örneği, *Yeni Medya*, 2022(12): 205-233.

[11] Belber, B.G., Yıldırım, E. ve Duman, D. (2022). Sosyal Medyanın Termal Turizm Talebine Etkisi, İçinde *Dijitalleşme 2* (ss. 171-191), İstanbul: Efeakademi Yayınları.

[12] Boğan, E. ve Sarıışık, M. (2016). Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüş ve Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Alanya'da Bir Araştırma, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12: 325-342.

[13] Bramwell, B. and Sharman, A. (1999). Collaboration in Local Tourism Planning, *Annals of Tourism Research*, 26: 392-415.

[14] Büyükkuru, M. (2020). Turizm Paydaşlarının Turizmin Etkilerine Bakış Açısı: Kapadokya Örneği, *Iğd Üniv Sos Bil Der*, (24): 373-401.

[15] Civelek, M. ve Dalgın, T. (2013). *Turizm Pazarlamasında Sosyal Medya, Turizm İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma: Muğla Örneği*, 14. Ulusal Turizm Kongresi, Muğla, Kasım, 266-282.

[16] Çakır, O. ve Kodaş, B. (2020). Yerel Halkın Turizm Potansiyeli Algısı ve Turizm Gelişimini Destekleme Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Çorum İli Örneği, *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 3(1): 1-16.

[17] Çelik, S., Öztürk, E. ve Coşkun, E. (2019). Turistlerin Destinasyon Kişiliği ve Kalite Algılarının Tekrar Gelme Eğilimleri Üzerindeki Etkileri: İspanya/Endülüs Bölgesi'nde Bir Araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1): 340-357.

[18] Çelikkanat, N. ve Güçer, E. (2014). *Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı: Bodrum İlçesi Örneği. Engelsiz Turizm 15. Ulusal Turizm Kongresi*, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, Ankara, Kasım 13-16.

[19] Çiçek, D. ve Sarı, Y. (2018). Yerel Halkın Turizme Olan Desteği: Türkiye'deki Sakin Şehirler Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,* 29(2): 185-196.

[20] Çiftçi, H. (2016). Turistik Destinasyon Ürünlerinin Popülerleşmesinde Sosyal Medyanın Rolü, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4(33): 544-551.

[21] Deniz, M. (2016). Kayaağıl Köyünde (Uşak) Turizmin Etkileri Üzerine Yerel Halkın Turizm Algısı. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 11(18): 57-78.

[22] Dina, R. ve Sabou, G. (2012). Influence of Social Media in Choice of Touristic Destination, *Cactus Tourism Journal,* 3(2): 24-30.

[23] Doğan, H.Z. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

[24] Doğan, M., Pekiner, A.B. ve Karaca, E. (2018). Sosyal Medyanın Turizm ve Turist Tercihlerine Etkisi: Kars-Doğu Ekspresi Örneği, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 15(3): 669-683.

[25] Ekici, R. ve Çizel, B. (2014). Yerel Halkın Turizm Gelişimi Desteğine İlişkin Tutumlarının Destinasyonların Gelişme Düzeylerine Göre Farklılıkları, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 11(3): 73-87.

[26] Erkılıç, E. (2019). Yerel Halkın Turizm Algısı ve Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumları: Rize Örneği, *International Journal of Contemporary Tourism Research,* 3(1): 66-82.

[27] Ertuna, B., Güney, S., Güven, Ö. ve Aydemir, N. (2012). Yerel Halkın Kırsal Turizm Gelişimine Katılma İsteğini Etkileyen Unsurlar: Kastamonu Örneği. *IJSES,* 2(2): 59-66.

[28] Eser, S. ve Akgündüz, Y. (2021). Yerel Halkın Turizm Algısı ve Toplumsal Yaşam Kalitesi: İğneada Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1): 347-369.

[29] Gündüz, S. (2018). Yerel Halkın Turizm Algısını Belirlemeye Yönelik Alternatif Bir Ölçek Geliştirme: Karataş Destinasyonu Örneği, *Journal of Yasar University*, 13(52): 343-357.

[30] Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Yerel Halkın Turizm Algısı: Erzincan'da Bir Araştırma, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15: 409-442.

[31] Güney, S. (2019). Turizmde Psikososyal Bileşenler: Yerel Halkın Algı, Tutum ve Davranışları, *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 29-36.

[32] Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Teknoloji Dergisi,* (1-2): 49-59.

[33] Hançer, Ş. ve Mancı, A.R. (2017). Yerel Halkın Turizme Bakış Açısının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Diyarbakır Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 5(4): 70-91.

[34] Işık, C. ve Turan, B. (2018). Yerel Halkın Turizmin Etkilerine Yönelik Algısı: İzmir İli Üzerine Bir Uygulama, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 101-133.

[35] Kapadokya'da Turizm Yatırımı Olanakları, Ahiler Kalkınma Ajansı, ahika.gov.tr/assets/ilgilidosyalar/Kapadokya-Turizm-Yatirim-Olanaklari.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2022.

[36] Karademir, N., Sandal, E.K. ve Urhan, F.B. (2018). Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39): 45-64.

[37] Karakaş, A. ve Şengün, H.İ. (2017). Yerel Halkın Turizm Faaliyetlerine Yönelik Tutumları, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(15): 183-202.

[38] Kaya, F., Kızılırmak, İ. ve Çetin, G. (2018). Kapadokya Bölgesini Ziyaret Eden Turistlerin Misafirperverlik Algısını Ölçmeye İlişkin Bir Araştırma, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IWACT'18 Özel Sayısı: 131-152.

[39] Kervankıran, İ. ve Özdemir M.A. (2013). Turizm Yönüyle Gelişmekte Olan Afyonkarahisar İlinde Turist Algısı Üzerine Bir Araştırma, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27(Ocak): 117-142.

[40] Koç, D.E. (2017). *Destinasyon Performansının Ziyaretçi Memnuniyeti ve Geleceğe Yönelik Ziyaretçi Davranışı Üzerine Etkisi: Kapadokya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Nevşehir.

[41] Köleoğlu, N. (2018). Turizmin Etkilerine Karşı Yerel Halkın Algılarının Değerlendirilmesi: Gelibolu Tarihi Alan Bölgesinde Bir Araştırma, *Selçuk İletişim*, 11(2): 214-231.

[42] Lee, T.H. (2013). Influence Analysis of Community Resident Support for Sustainable Tourism Development, *Tourism Management*, 34: 37-46.

[43] Mancı, A.R. (2022). Destinasyon Özelliklerine İlişkin Memnuniyetin Tekrar Ziyaret ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi: Şanlıurfa Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 344–357.

[44] Mangold, W.G. ve Faulds, D.J. (2009). Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mixed, *Bussines Horizons*, 52: 357-365.

[45] Nunkoo, R. ve Gursoy, D. (2012). Residents' Support for Tourism: An Identity Perspective, *Annals of Tourism Research*, 39(1): 243-268.

[46] Nunkoo, R., Smith, S.L.J. and Ramkissoon, H. (2013). Residents' Attitudes to Tourism: A Longitudinal Study of 140 Articles from 1984 to 2010, *Journal of Sustaniable Tourism*, 21(1): 5-25.

[47] Oğuzbalaban, G. (2017). Türkiye'de Yerel Halkın Turizme ve Turizmin Etkilerine Yönelik Algı ve Tutumlarına İlişkin Yazın Taraması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51): 1321-1329.

[48] Oğuzbalaban, G. (2019). Karadeniz Ereğli'de Yaşayan Yerel Halkın "Turizm" Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yardımıyla Analizi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4): 2566-2581.

[49] Ön Esen, F. ve Bahar, O. (2019). Destinasyon İmajı, Turist Memnuniyeti ve Destinasyon Sadakati İlişkisi Açısından Afyonkarahisar'da Termal Turizm, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 949-963.

[50] Özaltın Türker, G. ve Türker, A. (2014). Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2014: 81-98.

[51] Öztürk, Y. ve Şahbaz, R.P. (2017). Algılanan Destinasyon İmajının Tekrar Ziyaret Niyeti ve Tavsiye Davranışı Üzerine Etkisi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2): 3-21.

[52] Seçilmiş, C. (2012). Termal Turizm Destinasyonlarından Duyulan Memnuniyet Düzeyinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: Sakarılıca Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39): 231-250.

[53] Toprak, L. (2015). Mardin'de Halkın Turizm Algısı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54): 201-218.

[54] Türkeri, İ. ve Akyürek, S. (2021). Yerel Halkın Destinasyon İmajı Algısı ile Turizm Gelişimine Verdiği Destek Arasındaki İlişki, *Turizm Akademik Dergisi*, 8(1): 45-59.

[55] Tüzüntürk, S. (2020). Yerli Turistlerin Alanya'yı Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri ile İlişkili Değişkenlerin Uyum Analizi Kullanılarak İncelenmesi, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(2): 118-140.

[56] Ünlüönen, K. ve Özekici, Y.K. (2017). Yeni Gelişen Destinasyonlarda Turizm Algısı: Yozgat İli Üzerine Bir Alan Araştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4): 466-488.

[57] Williams, J. and Lawson, R. (2001). Community Issues and Opinions of Tourism, *Annals of Tourism Research*, 28(2): 269-290.

[58] Yazıcı Ayyıldız, A. (2020). Sosyal Medyanın Pazarlama Aracı Olarak Otel İşletmelerinde Kullanımı: Afyonkarahisar Termal Otelleri Üzerine Bir Araştırma, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(3): 1486-1503.

[59] Yeşilyurt, H. ve Koçak, N. (2018). Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Desteğini İnceleyen Makalelerin Bibliyometrik İncelemesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IWACT'18 Özel Sayısı: 191-206.

[60] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[61] Yıldız, S.B. ve Kılıç, S.N. (2016). Kültür Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Kapadokya Algısının Tekrar Ziyaret Etme ve Tavsiye Etme Davranışı Üzerindeki Etkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, 53: 166-185.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜ: GENEL DEĞERLENDİRME

Duygu BAYSAL KURT[1], Şaduman YILDIZ[2], Sevim AKGÜL[3]

[1] Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-8364-0705

[2] Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-9990-0628

[3] Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-4271-7857

ÖZET

COVID-19, ilk olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. Kısa sürede neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan bir pandemiye dönüşmüş olup ekonomik anlamda birçok sektöre olumsuz yönde etki etmiştir. Bu sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. COVID-19 salgını sürecinde özellikle uluslararası hareketliliği minimum seviyeye indirmek amacıyla ülkeler kısıtlamalara gitmişlerdir. Pandemi kapsamında toplumsal hareketliliğin kısıtlanmasına yönelik alınan bu kararlar turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Turizm sektörünün olumsuz etkilenmesi bu sektörle bağlantılı diğer sektörlerin de negatif yönde etkilenmesine neden olmuştur. Turizm sektörünün gelişmekte olan ekonomiler açısından öneminin büyük olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü söz konusu sektör, ödemeler dengesi için önemli bir unsurdur. Bu nedenle turizm, Türkiye açısından ödemeler dengesi için önemli bir sektördür. Ayrıca iklim koşulları, doğal güzellikleri ve tarihi yerleri Türkiye'nin turizm potansiyelini arttırmaktadır. Yani Türkiye'nin hem kış hem yaz turizmi açısından potansiyeli oldukça yüksek olup dünyada cazibe merkezlerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışmada 2016-2021 dönemine ait turizm verileri ışığında Türkiye için genel bir değerlendirme yapılmış olup COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye'nin turizminin her ekonomi gibi olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Pandemisi, Turizm, Türkiye

TURKISH TOURISM SECTOR DURING THE COVID-19 PANDEMIC: GENERAL EVALUATION

ABSTRACT

COVID-19 first appeared in Wuhan, People's Republic of China. It turned into a pandemic that affected almost the whole world in a short time and had a negative impact on many sectors in

economic terms. One of these sectors is the tourism sector. During the COVID-19 epidemic, countries have implemented restrictions especially in order to minimize international mobility. These decisions taken to restrict social mobility within the scope of the pandemic have adversely affected the tourism sector. The negative impact of the tourism sector has also caused other sectors related to this sector to be negatively affected. It is possible to say that the importance of tourism sector is great for developing economies. Because this sector is an important element for the balance of payments. Therefore, tourism is an important sector for Turkey's balance of payments. In addition, climatic conditions, natural beauties and historical places increase Turkey's tourism potential. In other words, it would not be wrong to say that Turkey has a very high potential in terms of both winter and summer tourism and is one of the attraction centers in the world. In this study, a general evaluation has been made for Turkey in the light of tourism data for the 2016-2021 period, and it is possible to say that Turkey's tourism, like every economy, has been adversely affected during the COVID-19 pandemic.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Tourism, Turkey

1. GİRİŞ

Epidemi (salgın) kelime anlamı olarak, belirli bir hastalığın aynı anda çok sayıda insanda ortaya çıkması olarak ifade edilmektedir (Cambridge Dictionary, 2022). Başka bir tanımlamaya göre, salgın bir hastalığın veya sağlıkla ilgili olayın belli bir bölgede beklenenden daha fazla görülmesidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). Pandemi ise bir hastalığın veya enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesi durumudur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). İnsanlarda salgın bir hastalığın pandemi olarak ifade edilmesi için temel üç kriteri sağlaması gerekmektedir. Söz konusu kriterler şunlardır (Özdoğan, 2021);

- Yeni bir virüs olması,
- Kişiden kişiye kolay ve sürekli olarak bulaşması,
- Çok sayıda ülkeyi etkisi altına almasıdır.

Kara Veba Salgını, Kolera Salgını ve İspanyol Gribi gibi dünyada milyonlarca kişiyi etkileyen pandemi süreçleri yaşanmıştır (Tekin, 2021). Son olarak COVID-19 pandemisi yaşanmış olup milyonlarca insan bu süreçte hayatını kaybetmiştir. COVID-19, ilk olarak 2019 yılının son aylarında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde görülmüştür (Ozoglu, 2021). Dünya

Sağlık Örgütü 5 Ocak 2020'de COVID-19'u salgın olarak adlandırırken 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan etmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020).

COVID-19 pandemi sürecinde her ülke kendi içinde önlemler almıştır. Bu önlemlerden bazıları sokağa çıkma yasakları, yurtiçi veya yurtdışı seyahat yasakları, yeme içme mekanlarının belirli saatlerde ya da tamamen kapalı olması gibidir. Görüldüğü üzere bu yasakların amacı, insan etkileşimini minimum düzeye indirerek salgın sürecini yavaşlatmaktır. Salgın sürecinin yavaşlaması, sağlık sektörü üzerindeki yükün azalmasını ve bireylere daha kaliteli hizmet sunulmasını sağlamaktadır.

COVID-19 pandemi sürecinin psikolojik ve toplumsal etkilerinin yanında ekonomik etkilerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreçte birçok sektör olumsuz yönde etkilenmiştir. İnsan etkileşiminin fazla olduğu turizm sektörü, bu sektörlerden biridir. Ayrıca turizm sektörüyle bağlantılı eğlence sektörü gibi sektörler de bu süreçten oldukça fazla etkilenmiştir.

Bu çalışmada COVID-19'un etkilerinin yer aldığı kısa literatür taramasından sonra 2016-2021 dönemine ait veriler ışığında Türkiye'nin COVID-19 pandemi sürecindeki turizm sektörünün genel bir değerlendirmesi ele alınmıştır.

2. LİTERATÜR

Literatürde COVID-19 pandemi sürecinin psikolojik ve sosyal etkilerini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Akat ve Karataş (2020), Ali ve Alharbi (2020), Alkhamees vd. (2020), Aşkın vd. (2020), Bekaroğlu ve Yılmaz (2020), Bilge ve Bilge (2020), Blofield vd. (2020), Cullen vd. (2020), Erdoğdu vd. (2020), Kumari (2020), Osofsky vd. (2020), Saladino vd. (2020), Sood (2020), Tee vd. (2020), Zhang vd. (2020), Soltani vd. (2021), Arafa vd. (2021), Yazıcı vd. (2021) ile Jhunjhunwala ve Jain (2022) bu çalışmalardan bazılarıdır. COVID-19'un ekonomik etkilerini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar da literatürde yerini almıştır. Bu çalışmalara Agrawal vd. (2020), Ahmad vd. (2020), Akbulaev vd. (2020), Das ve Patnaik (2020), Dhar (2020), Dev ve Sengupta (2020), Feyisa (2020), Kanu (2020), Maital ve Barzani (2020), Roy (2020), Song ve Zhou (2020), Susilawati vd. (2020), Asahi vd. (2021), Anyanwu ve Salami (2021), Jackson vd. (2021), McKibbin ve Fernando (2021), Padhan ve Prabheesh (2021), Vitenu-Sackey ve Barfi (2021) ile Yeyati ve Filippini (2021) birer örnektir.

COVID-19 pandemi sürecinde ekonomiler oldukça etkilenmiştir. Sektörler bazında incelendiğinde, turizm sektörünün epeyce zarar gördüğünü söylemek mümkündür. Söz konusu sürecin turizm sektörüne etkilerini inceleyen çalışmalar literatüre girmiştir. Acar (2020) çalışmasında COVID-19'un verdiği zararların küresel ölçekte uzun süre hissedileceğini ve birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörünün bu zararlardan doğrudan etkileneceğini

belirtmiştir. Söz konusu çalışmada, bu doğrudan etkinin ise negatif yönde olacağının ayrıca altı çizilmiştir. Atay (2020) çalışmasında ekonomisinin büyük bir kısmını turizmin oluşturduğu Antalya, Muğla ve Nevşehir gibi şehirlerin COVID-19 pandemi sürecinden daha fazla etkileneceğini vurgulamıştır. Bahar ve Çelik İlal (2020)'ye göre, COVID-19 salgının yaratacağı talep şokları turizm sektöründe istihdamın daralmasına ve gelir kaybına yol açacaktır. İbiş (2020), seyahat acentaları üzerine bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada seyahat acentalarının COVID-19 pandemisinden çok etkilendiklerini, bu süreçte gelir kaynaklarının azaldığı, buna karşın çoğu sabit giderlerinin devam ettiği, bu bağlamda acentaların daha çok desteğe ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşılmıştır. Soylu (2020), COVID-19'un Türkiye'de sektörel etkilerini incelediği çalışmasında turizm istatistikleri kapsamında turizm gelirlerinin, turizm giderlerinin, sağlık harcamalarının, konaklama harcamalarının ve uluslararası ulaştırma harcamalarının azaldığını vurgulamıştır. Yenişehirlioğlu ve Salha (2020)'ya göre, COVID-19'dan Türkiye turizm sektörü olumsuz yönde etkilenmiştir. 50 katılımcı ile yapılan bu çalışmada, yerel turistlerin çoğunlukla rezervasyonlarını iptal ettirdikleri kısa vadede tatil planlamadıkları ve tatil yapmak isteyenlerin ise sosyal mesafenin fazla olacağı yazlık, bungalow, yayla gibi tatil alternatifleri değerlendirecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

3. COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye'de ilk COVID vakası, 11 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Bu süreçte COVID-19'un yayılımını azaltmak için hükümet, turizm sektörünü doğrudan veya dolaylı etkileyebilecek tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden bazıları şunlardır (Demir vd., 2020);

- Havayolu uçuşlarına iptaller ve kısıtlamalar getirilmiştir. Belli bir süreden sonra yani COVID-19'un yayılım hızı arttıkça tüm uluslararası ve yurt içi uçuşları durdurmuş olup tedbirleri sıkılaştırmıştır.
- Havayolu dışındaki başka yollarla yurtdışından gelenlere 14 günlük karantina uygulamasına geçilmiştir.
- Kamu görevlilerinin yurt dışı seyahatlerine yasak getirilmiştir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen, desteklenen ve katılım sağlanan bütün faaliyetler iptal edilmiştir.
- Müzeler, tören alanları, oteller, konser alanları gibi yerlerin faaliyetleri durdurulmuştur.
- Yurt içi ve yurt dışı turlar iptal edilmiştir.

- Paket servis haricinde yeme-içme hizmetlerine yasak getirilmiştir.
- Seyahat yasağı bulunmayan durumlarda, özellikle il sınırları içerisinde araç kapasiteleri yarıya düşürülmüştür.

Şekil 1'de 2016-2021 dönemine ait Türkiye'nin turizm gelirleri verilmiştir. Şekil 1'den takip edileceği gibi, 2016 yılında 22839 milyon $ olan Türkiye'nin turizm geliri 2016-2019 döneminde artma eğilimi göstermiştir. 2019 yılında 38930 milyon $ olarak gerçekleşen turizm geliri COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında 14817 milyon $'a düşmüştür. Bu düşüşte alınan tedbirlerin etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. COVID-19 pandemi sürecinde 2021 yılında tedbirlerin gevşetilmesi turizm gelirlerini pozitif yönde etkilemiştir. Sonuç olarak, 2021 yılında Türkiye'nin turizm geliri 30174 milyon $ seviyelerine ulaşmıştır.

Şekil 1: Türkiye'nin Turizm Gelirleri (Milyon $)

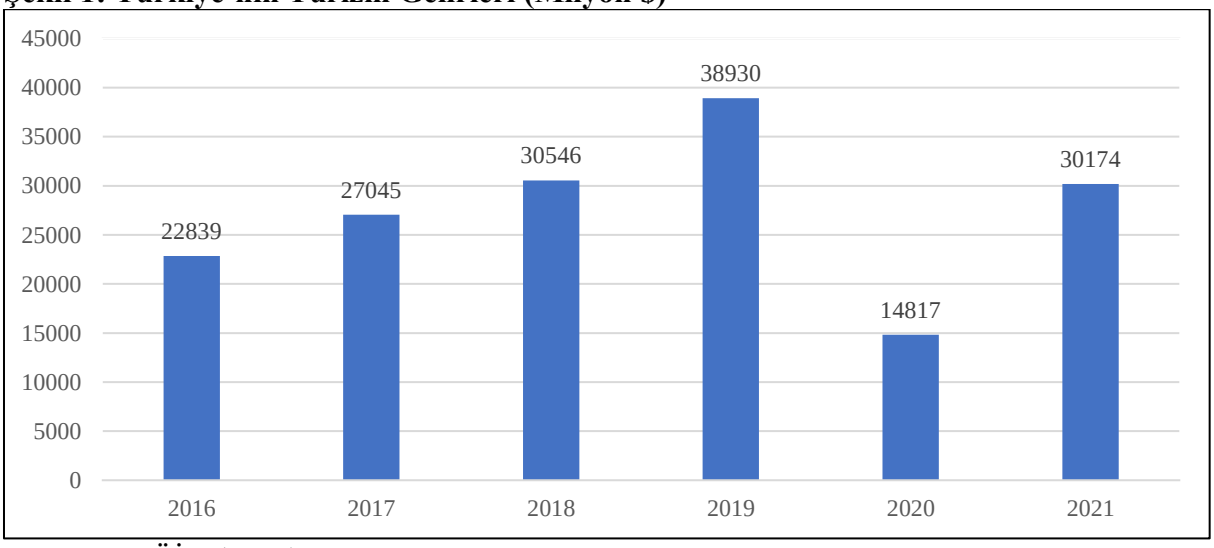

Kaynak: TÜİK (2022).

TÜİK (2022) verilerinde, turizm gelirlerini harcama türüne göre ayırmıştır. Bu türlerden biri de konaklama harcamalarıdır. Şekil 2'de 2016-2021 dönemi konaklama harcamaları yer almaktadır. Şekil 2'ye göre, turizm gelirlerinde olduğu gibi Türkiye'de yapılan konaklama harcamalarında 2016-2019 döneminde bir artış söz konusudur. 2016 yılında 2507 milyon $ olan konaklama harcamaları yıllar itibariyle artarak 2019'da 4221 milyon $ olarak gerçekleşmiştir. COVID-19 nedeniyle 2020 yılında konaklama harcamalarında bir düşüş gerçekleşmiştir. 2021'de turizm sektörünü etkileyen kısıtlamaların gevşetilmesiyle konaklama harcamaları 3016 milyon $'a çıkmıştır.

Şekil 2: Türkiye'de Yapılan Konaklama Harcamaları (Milyon $)

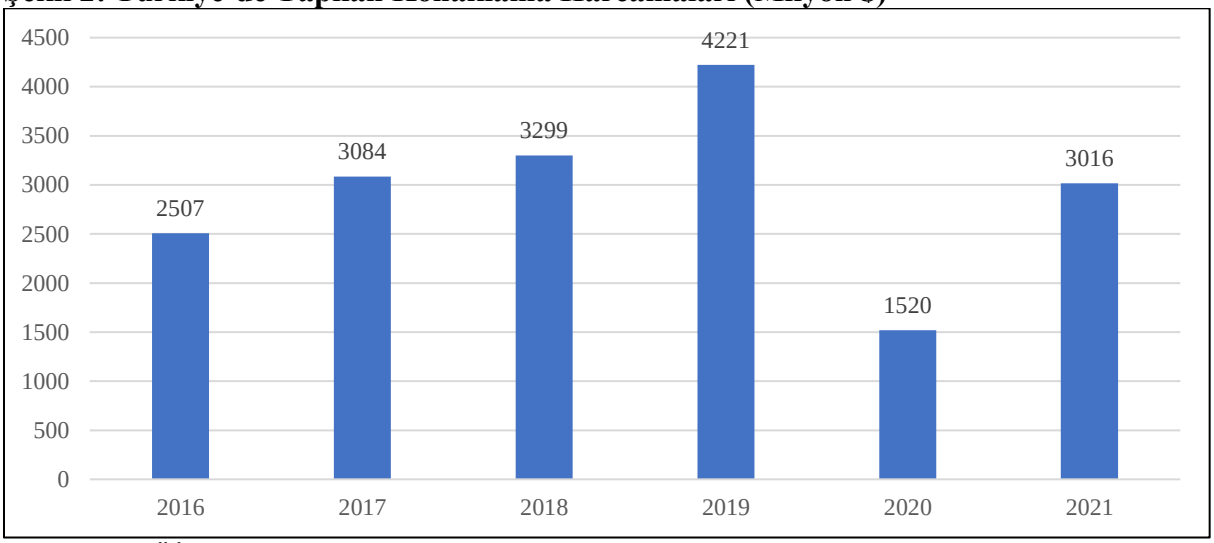

Kaynak: TÜİK (2022).

Şekil 3'te Türkiye'nin turizm gelirlerinde payı olan yeme içme harcamalarına yer verilmiştir. Şekil 3'e göre, yeme içme harcamalarının konaklama harcamaları ile aynı seyri izlediğini söylemek mümkündür. Yine 2020 yılında 2019'a göre bu harcama türünde de COVID-19 nedeniyle büyük bir kırılma yaşanmıştır. Yeme içme harcamaları 2021'de 5224 milyon $ olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3: Türkiye'de Yapılan Yeme İçme Harcamaları (Milyon $)

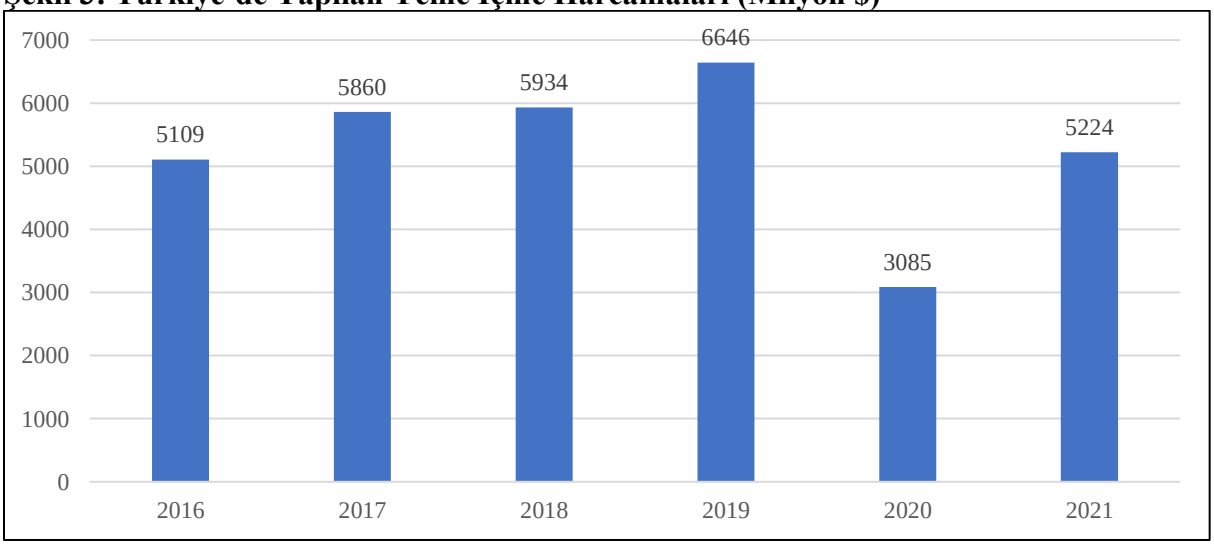

Kaynak: TÜİK (2022).

Şekil 4'te Türkiye'nin turizm gelirlerinde önemli payı olan ulaştırma harcamaları gösterilmiştir. Şekil 4'ten görüleceği üzere, en büyük kırılma yine 2020 yılında yaşanmıştır. 2019 yılında Türkiye içi ulaştırma harcamaları 2229 milyon $ iken, 2020'de 868 milyon $'a düşmüştür.

Şekil 4: Türkiye İçi Ulaştırma Harcamaları (Milyon $)

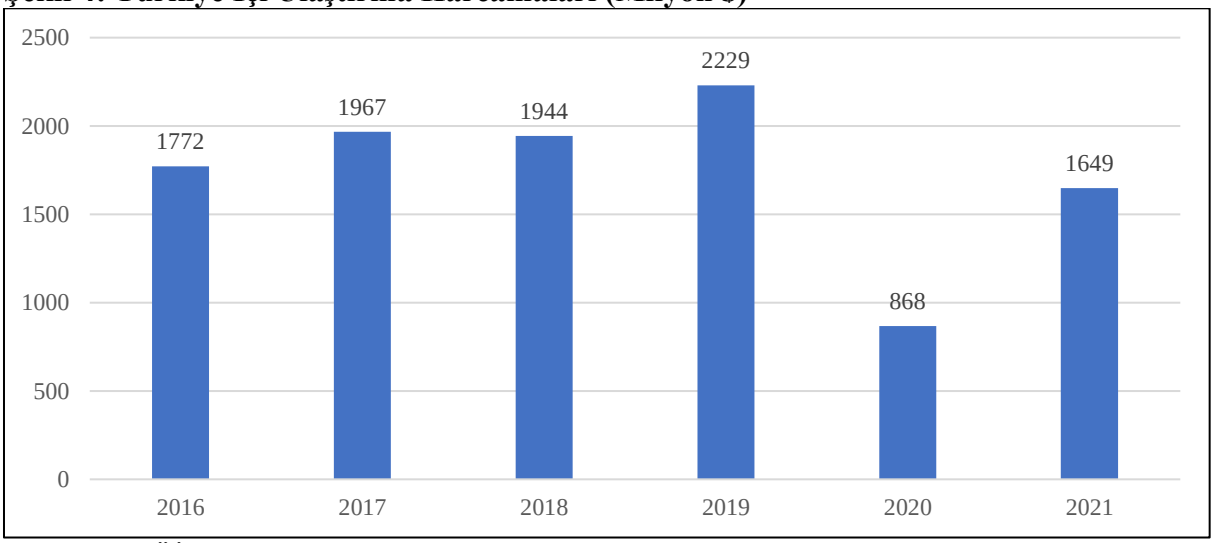

Kaynak: TÜİK (2022).

Şekil 5'te Türkiye'nin turizm gelirlerinde yine önemli payı olan uluslararası ulaştırma harcamaları gösterilmiştir. Şekil 5'e göre, söz konusu rakamda COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu harcama türünün 2021 yılında tekrar arttığını söylemek mümkündür.

Şekil 5: Türkiye'nin Firmalarına Yapılan Uluslararası Ulaştırma Harcamaları (Milyon $)

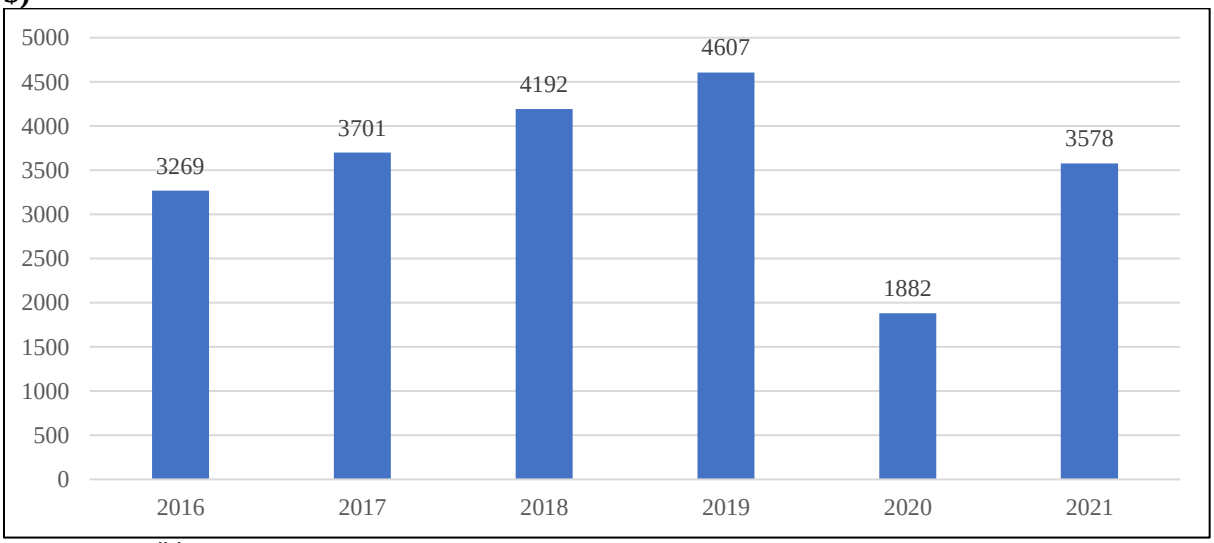

Kaynak: TÜİK (2022).

WB (2022) verilerine göre, Türkiye'nin 2019 yılında 51747000 olan uluslararası turist sayısı, 2020 yılında 15971000 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşün sebebi COVID-19 pandemi sürecidir. İnsan etkileşiminin daha az olması için alınan tedbirlerden dolayı turist sayısında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Ayrıca uluslararası turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı %16,91'den %6,76 düzeyine düşmüştür.

4. SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti'nde başlayan zamanla neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19, ülkelere sosyal, psikolojik ve ekonomik anlamda olumsuz yönde etki etmiştir. Ekonomide neredeyse bütün sektörler zarar görmüştür. COVID-19 pandemi sürecinde hükümetler bulaşıcılık hızını azaltmak amacıyla bir dizi önlemler almıştır. Bu önlemlerin içeriği genel anlamıyla kısıtlamalar ve yasaklardan oluşmaktadır. Bu kısıtlamalar ve yasaklamalar ile insan etkileşiminin azalması turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanında turizm sektörü ile bağlantılı sektörler de dolaylı yoldan zarar görmüştür.

Türkiye'de COVID-19 vakası, ilk kez 11 Mart 2020 yılında görülmüştür. Pandemiden en az can kaybı ile çıkmak için çoğu ülkenin uyguladığı yasak ve kısıtlamaları Türkiye'de getirmiştir. Bu yüzden Türkiye'de turizm sektörü oldukça zarar görmüştür. TÜİK (2022) ve WB (2022) verilerinin gösterdiğine göre, turist sayısında, turizm gelirlerinde, turizm gelirlerini oluşturan harcama kalemlerinde 2020 yılında 2019'a göre ani düşüşler yaşanmıştır. Uluslararası turizm gelirlerinin ihracat içindeki payında da bir düşüş gerçekleşmiştir. Rakamlarda 2021 yılında bir toparlanma genel itibariyle yaşanmıştır. Bunun sebebi 2020 yılında alınan tedbirlerin gevşetilmesi olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 7-21.

Agrawal, S., Jamwal, A. ve Gupta, S. (2020). Effect of COVID-19 on the Indian Economy and Supply Chain. https://www.preprints.org/manuscript/202005.0148/v1, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

Ahmad, T., Haroon, Baig, M. ve Hui, J. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic and Economic Impact. Pakistan Journal of Medical Sciences, 36 (COVID19-S4): S73-S78.

Akat, M. ve Karataş, K. (2020). Psychological Effects of COVID-19 Pandemic on Society and Its Reflections on Education. Turkish Studies, 15 (4), 1-13.

Akbulaev, N., Mammadov, I. ve Aliyev, V. (2020). Economic Impact of COVID-19. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3649813, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

Ali, I. Ve Alharbi, O. M. L. (2020). COVID-19: Disease, Management, Treatment, and Social impact. Science of The Total Environment, 728, 138861.

Alkhamees, A. A., Alrashed, S. A., Alzunaydi, A. A., Almohimeed, A. S. ve Aljohani, M. S. (2020). The Psychological Impact of COVID-19 Pandemic on the General Population of Saudi Arabia. Comprehensive Psychiatry, 102, 152192.

Anyanwu, J. C. ve Salami A. O. (2021). The Impact of COVID-19 on African Economies: An introduction. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8207010/pdf/AFDR-33-S1.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2022.

Arafa, A., Mohamed, A., Saleh, L. ve Senosy, S. (2021). Psychological Impacts of the COVID-19 Pandemic on the Public in Egypt. Community Mental Health Journal, 57, 64-69.

Asahi, K., Undurraga, E. A., Valdés, R. ve Wagner, R. (2021). The Effect of COVID-19 on the Economy: Evidence from an Early Adopter of Localized Lockdowns. Journal of Global Health, 11, 05002.

Aşkın, R., Bozkurt, Y. ve Zeybek, Z. (2020). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (37), 304-318.

Atay, L. (2020). COVID-19 Salgını ve Turizme Etkileri. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 17 (1), 168-172.

Bahar, O. ve Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. International Journal of Social Sciences and Education Research, 6 (1), 125-139.

Bekaroğlu, E. ve Yılmaz, T. (2020). COVID-19 ve Psikolojik Etkileri: Klinik Psikoloji Perspektifinden Bir Derleme. Nesne, 8 (18), 573-584.

Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2020). Koronavirüs Salgını ve Sosyal İzolasyonun Psikolojik Semptomlar Üzerindeki Etkilerinin Psikolojik Sağlamlık ve Stresle Baş Etme Tarzları Açısından İncelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23 (Ek 1), 38-51.

Blofield, M., Hoffmann, B. ve Llanos, M. (2020). Assessing the Political and Social Impact of the COVID-19 Crisis in Latin America. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/67260/ssoar-2020-blofield_et_al-Assessing_the_Political_and_Social.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2020-blofield_et_al-Assessing_the_Political_and_Social.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2022.

Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 62-79.

Cambridge Dictionary (2022). Epidemic. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/epidemic, Erişim Tarihi: 21.12.2022.

Cullen, W., Gulati, G. ve Kelly, B. D. (2020). Mental Health in the COVID-19 Pandemic. QJM: An International Journal of Medicine, 113 (5), 311-312.

Das, K. K. ve Patnaik, S. (2020). The Impact of COVID-19 in Indian Economy -An Empirical Study. International Journal of Electrical Engineering and Technology, 11 (3), 194-202.

Demir, M., Günaydın, Y. ve Demir, Ş. Ş. (2020). Coronavirüs (Covid-19)'ün Türkiye'de Turizm Üzerindeki Öncüllerinin, Etkilerinin ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. International Journal of Social Sciences and Education Research, 6 (1), 80-107.

Dev, S. M. ve Sengupta, R. (2020). Covid-19: Impact on the Indian Economy. http://www.igidr.ac.in/pdf/publication/WP-2020-013.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

Dhar, B. K. (2020). Impact of COVID-19 on Chinese Economy. Economic Affairs, 9 (3-4), 23-26.

Erdoğdu, Y., Koçoğlu, F. ve Sevim, C. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Anksiyete ile Umutsuzluk Düzeylerinin Psikososyal ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23 (Ek 1), 24-37.

Feyisa, H. L. (2020). The World Economy at COVID-19 Quarantine: Contemporary Review. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences, 8 (2), 63-74.

İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 85-98.

Jackson, J. K., Weiss, M. A., Schwarzenberg, A. B., Nelson, R. M., Sutter, K. M. ve Sutherland, M. D. (2021). Global Economic Effects of COVID-19, https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1152929.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2022.

Jhunjhunwala, S. ve Jain, A. (2022). The Psychological Impact of the Covid-19 Pandemic on College Students in Mumbai. Journal of Positive School Psychology, 6 (7), 1395-1400.

Kanu, I. A. (2020). Covid-19 and The Economy: An African Perspective. Journal of African Studies and Sustainable Development, 3 (2), 29-36.

Kumari, R. (2020). The Psychological Effects of Covid-19 Pandemic on Society. International Journal of Applied Research, 6 (10), 415-419.

Maital, S. ve Barzani, E. (2020). The Global Economic Impact of COVID-19: A Summary of Research.https://www.neaman.org.il/EN/Files/Global%20Economic%20Impact%20of%20COVID-19_20200322163553.399.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

McKibbin, W. ve Fernando, R. (2021). The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. Asian Economic Papers, 20 (2), 1-30.

Osofsky, J. D., Osofsky, H. J. ve Mamon, L. Y. (2020). Psychological and Social Impact of COVID-19. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12 (5), 468-469.

Ozoglu, M. (2021). Türkiye Covid-19 salgınında bir yılı geride bıraktı: Pandemide şimdiye kadar neler yaşandı?. https://tr.euronews.com/2021/03/11/turkiye-covid-19-salg-n-nda-bir-y-l-geride-b-rakt-pandemide-simdiye-kadar-neler-yasand, Erişim Tarihi: 21.12.2022.

Özdoğan, M. (2021). Epidemi ve Pandemi nedir? Arasındaki farklar nelerdir?. https://www.drozdogan.com/epidemi-ve-pandemi-nedir-koronavirus-pandemisi/, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

Padhan, R. ve Prabheesh, K. P. (2021). The economics of COVID-19 pandemic: A survey. Economic Analysis and Policy, 70, 220-237.

Roy, S. (2020). Economic Impact of COVID-19 Pandemic. https://www.researchgate.net/profile/Shohini-Roy/publication/343222400_ECONOMIC_IMPACT_OF_COVID-19_PANDEMIC/links/5fa1e11e92851c14bc036d68/ECONOMIC-IMPACT-OF-COVID-19-PANDEMIC.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

Saladino, V., Algeri, D. ve Auriemma, V. (2020). The Psychological and Social Impact of Covid-19: New Perspectives of Well-Being. Frontiers in Psychology, 11, 577684.

Soltani, A., Peyravi, M., Taghrir, M. H., Ahmadi, M., Dehbozorgi, M., Jomeh Pour, F., Rezaee, R. ve Ahmadi Marzaleh, M. (2021). Prevention of Adverse Psychological Effects and Social Stigma During COVID-19 Pandemic: Solutions. EXCLI Journal, 20, 297-300.

Song, L. ve Zhou, Y. (2020). The COVID-19 Pandemic and Its Impact on the Global Economy: What Does It Take to Turn Crisis into Opportunity?. China & World Economy, 28 (4), 1-25.

Sood, S. (2020). Psychological Effects of the Coronavirus Disease-2019 Pandemic. Research and Humanities in Medical Education, 7, 23-26.

Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7 (5), 169-185.

Susilawati, Falefi, R. ve Purwoko, A. (2020). Impact of COVID-19's Pandemic on the Economy of Indonesia. Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal), 3 (2), 1147-1156.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2021). Bakan Koca, Türkiye'nin Kovid-19'la 1 Yıllık Mücadele Sürecini Değerlendirdi. https://www.saglik.gov.tr/TR,80604/bakan-koca-turkiyenin-kovid-19la-1-yillik-mucadele-surecini-degerlendirdi.html#:~:text=Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakan%C4%B1%20Dr.,y%C4%B1ll%C4%B1k%20s%C3%BCrece%20dair%20de%C4%9Ferlendirmelerde%20bulundu., Erişim Tarihi: 25.12.2022.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2022). Aşı Sözlüğü- Epidemi (Salgın). https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-78038/epidemi-salgin.html, Erişim Tarihi: 22.12.2022.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2022). Aşı Sözlüğü- Pandemi. https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77850/pandemi.html, Erişim Tarihi: 22.12.2022.

Tee, M. L., Tee, C. A., Anlacan, J. P., Aligam, K. J. G., Reyes, P. W. C., Kuruchittham, V. ve Ho, R. C. (2020). Psychological Impact of COVID-19 Pandemic in the Philippines. Journal of Affective Disorders, 277, 379-391.

Tekin, A. (2021). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (40), 330-355.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105, Erişim Tarihi: 22.12.2022.

Vitenu-Sackey, P. A. ve Barfi, R. (2021). The Impact of Covid-19 Pandemic on the Global Economy: Emphasis on Poverty Alleviation and Economic Growth. The Economics and Finance Letters, 8 (1), 32-43.

WB (World Bank) (2022). World Development Indicators. https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#, Erişim Tarihi: 26.12.2022.

Yazıcı, H., Altun, F., Tosun, C. ve Özdemir, M. (2021). Covid-19 Salgının İlk Aylarında Gözlenen Psikolojik Problemler ve Ruh Sağlığı Uzmanlarının Bu Problemlere Çevrimiçi (Online) Yollarla Müdahale Etmeye İlişkin Deneyimleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (4), 1460-1484.

Yenişehirlioğlu, E. ve Salha, H. (2020). Covid 19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmine Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (37-Covid19 Özel Ek), 355-368.

Yeyati, E. L. ve Filippini, F. (2021). Social and Economic Impact of COVID-19. https://www.think-asia.org/bitstream/handle/11540/13776/Social-and-economic-impact-COVID.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi: 23.12.2022.

Zhang, C., Ye, M., Yunwei, F., Yang, M., Luo, F., Yuan, J. ve Tao, Q. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Teenagers in China. Journal of Adolescent Health, 67 (6), 747-755.

MEDİKAL TURİZMDE ÖNDE GELEN ÜLKELER VE SAĞLIK SİSTEMİ ANALİZLERİ

MEHMET KASAP[1], Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI[2], BAHAR ÇOLAK[3]

[1]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, m.kasap8461@gmail.com- ORCID ID: 0000-0001-9112-0101

[2]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, ahmetbuyuksalvarci@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-7445-8861

[3]Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, b.colak9367@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-0850-9114

ÖZET

Bireylerin bulundukları ülkeden tedavi, cerrahi operasyonlar gibi medikal hizmetleri almak amacıyla başka bir ülkeye seyahat etmesi medikal turizm hareketlerini oluşturmaktadır. Medikal turizm alternatif bir turizm alanıdır ve ülkelere büyük ekonomik kazanç sağlamaktadır. Birçok ülke bu büyük kazançtan yararlanabilmek adına medikal turizm alanında kendini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu araştırmada medikal turizmde önde gelen ülkelerin medikal turizm potansiyellerinin incelenmesi ve ülkelerin sağlık sistemi modelleri ile medikal turizm arasında bir ilişki olup olmadığına dair çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırma literatür taraması şeklinde yapılmıştır. Araştırmada öncelikle 46 ülkenin sıralandığı 2020-2021 Medikal Turizm İndeksi'ne giren, belirli bir potansiyele sahip ve farklı sağlık sistemine sahip ülkeler belirlenmiştir. Bu kapsamda Kanada, Singapur, Japonya, İspanya, Birleşik Krallık, Hindistan, Almanya, Tayvan, Taylan, Meksika ve Türkiye ülkelerinin medikal turizm potansiyelleri ve sağlık sistemleri incelenmiştir. Bu ülkelerin medikal turizm kapsamında dünyadaki yerleri, sundukları hizmetler ve sağlık sistemlerinin medikal turizm üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Medikal turizm indeksinin zirvesinde Kanada'nın yer aldığı, listenin ilk onu arasında altı Asya ülkesinin yer aldığı belirlenmiştir. Tüm liste incelendiğinde medikal turizminin Asya bölgesinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak hemen hemen her bölgede medikal turizm hareketliliğinin bulunduğu saptanmıştır. İlk dört sırada yer alan ülkelerin sırasıyla; ulusal sağlık sigortası, karma model, Bismark ve Beveridge modellerine sahip olduğu belirlenmiştir. Çok gelişmiş bir sağlık sistemi yapısına sahip ülkelerin yanı sıra sağlık masraflarının uygun olduğu veya sağlıkta belli bir alanda önemli bir özelliğe sahip (örn Hindistan: İlaç sanayi gibi) ülkeler de bu pastadan pay alabildiği belirlenmiştir. Otuzuncu sırada yer alan Türkiye medikal turizm indeksinde birçok gelişmemiş ülkenin gerisinde kalmıştır. Tüm bu durumları göz önünde bulundurarak ülkelerin sağlık sistemlerinde düzenlemeler yaparak medikal turizm açısından kendilerini geliştirebilecekleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medikal Turizm, Sağlık Sistemi Modelleri, Sağlık Turizmi.

LEADING COUNTRIES IN MEDICAL TOURISM AND HEALTH SYSTEM ANALYSIS

ABSTRACT

Traveling to another country in order to receive medical services such as treatment and surgical operations from the country they are in constitutes medical tourism movements. Medical tourism is an alternative tourism field and provides great economic gain to countries. Many countries are trying to improve themselves in the field of medical tourism in order to benefit from this great gain. In this research, it is aimed to examine the medical tourism potentials of the leading countries in medical tourism and to make inferences about whether there is a relationship between the health system models of the countries and medical tourism. In this direction, the research was carried out in the form of a literature review. In the research, first of all, countries with a certain potential and different health systems, which are included in the 2020-2021 Medical Tourism Index, in which 46 countries are listed, were determined. In this context, the medical tourism potentials and health systems of Canada, Singapore, Japan, Spain, United Kingdom, India, Germany, Taiwan, Thailand, Mexico and Turkey were examined. Within the scope of medical tourism, the places of these countries in the world, the services they provide and the effects of their health systems on medical tourism have been evaluated. It has been determined that Canada is at the top of the medical tourism index, and six Asian countries are among the top ten of the list. When the whole list is examined, it is seen that medical tourism is concentrated in the Asian region. However, it has been determined that there is medical tourism activity in almost every region. The top four countries are respectively; national health insurance, mixed model, Bismark and Beveridge models. It has been determined that countries with a very developed health system structure, as well as countries where health costs are appropriate or which have an important feature in a certain area of health (eg India: Pharmaceutical industry) can also get a share from this pie. Ranking thirtieth, Turkey lagged behind many undeveloped countries in the medical tourism index. Considering all these situations, it has been concluded that countries can improve themselves in terms of medical tourism by making arrangements in their health systems.

Keywords: Medical Tourism, Health System Models, Health Tourism.

GİRİŞ

Bireylerin bulundukları ülkeden tedavi, cerrahi operasyonlar gibi medikal hizmetlerden faydalanmak için başka bir ülkeye seyahat etmeleri medikal turizm hareketlerini oluşturmaktadır. Medikal turizm sağlık turizminin bir çeşididir. Medikal turizm alternatif bir turizm alanıdır ve ülkelere büyük ekonomik kazanç sağlamaktadır. Birçok ülke bu büyük kazançtan yararlanabilmek adına medikal turizm alanında kendini geliştirmeye çalışmaktadır (İçöz, 2009). Medikal turizm kapsamında hizmet eden turistler medikal turist olarak nitelendirilmektedir. Medikal turistler, yaşadıkları ülkedeki sağlık harcamalarının çok yüksek

maliyetinden dolayı daha düşük sağlık ücreti ödeyebilecekleri ülkeleri tercih etmektedir. Ancak medikal turizm hareketliliği yalnızca bu sebepten kaynaklanmamaktadır. Bunun yanında tercih edilen bölgenin sağlık sistemlerinin daha kaliteli olması, yüksek teknolojiye sahip olması, nitelikli alanında uzmanların olması, konforlu konaklama ve hastane hizmetleri gibi birçok faktör bireyleri medikal turizm hareketliliğine yönlendirmektedir (Connel, 2006). Bu doğrultuda ülkelerin sağlık sistemlerinin kalitesi ve maliyeti medikal turizm hareketliliklerini etkilemektedir (Buzcu ve Birdir, 2019). Bu araştırmada medikal turizmde öncü olan ve bu alanda önemli bir gelir elde eden ülkelerin medikal turizm potansiyellerinin incelenmesi ve ülkelerin sağlık sistemi modelleri ile medikal turizmdeki yerleri arasında bir ilişki olup olmadığına dair çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırma literatür taraması şeklinde yapılmıştır. Araştırmada öncelikle 46 ülkenin sıralandığı 2020-2021 Medikal Turizm İndeksi'ne giren, belirli bir potansiyele sahip ve farklı sağlık sistemine sahip ülkeler belirlenmiştir. Sonrasında bu ülkelerin sağlık sistemi modelleri incelenmiş ve medikal turizmdeki hizmetleri ele alınmıştır.

2020-2021 Medikal Turizm İndeksi

Medikal turizm indeksi (MTI), medikal turizm bölgelerinin bölgesel çekiciliğini analiz eden ve ülkelerin performans ölçülerini belirleyen küresel bir ölçüm yöntemidir (medicaltourism.com/mti/home). Medikal turizm performansı kapsamında incelenen özellikler arasında sağlık sunumunun maliyeti, konaklama, sağlık hizmetleri ve tesislerin kalitesi, bölgenin çekiciliği bulunmaktadır (Fetscherin ve Stephano, 2016). MTI, ülkelerin medikal turizm potansiyellerini belirleyerek, ülkenin ekonomisinin canlanmasına, refahın arttırılmasına önem vermektedir. MTI sayesinde ülkeler medikal turizm alanında diğer ülkeler ile kendilerini kıyaslayabilir ve bulundukları konumu görebilirler (medicaltourism.com/mti/home). MTI, en son 2020-2021 dönemini kapsayan üçüncü baskısı ile ülkelerin medikal turizmdeki sıralamasına yer vermiştir. Bu kapsamda 46 ülke sıralamaya alınmıştır (medicaltourism.com/mti/home). 2020-2021 medikal turizm indeksinin ilk beş sıralamasında; Kanada, Singapur, Japonya, İspanya, Birleşik Krallık yer almaktadır. Bunun yanında listenin onuncu sırasında Hindistan, 11. Sırasında Fransa, 12. Sırasında Almanya, 16. Sırasında Tayvan, 17. Sırada Tayland, otuzuncu sırada Türkiye ve 42. Sırada Meksika ülkeleri yer almaktadır. Tüm bu ülkeler farklı sağlık sistemi ve farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olduğu için bu çalışmada bu ülkelerin analizi yapılmıştır. Bu kapsamda Kanada, Singapur, Japonya, İspanya, Birleşik Krallık, Hindistan, Almanya, Tayvan, Taylan, Meksika ve Türkiye ülkelerinin medikal turizm potansiyelleri ve sağlık sistemleri incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise çok gelişmiş bir ülke olmasına rağmen 46 ülke arasına giremediği görülmüştür.

Sağlık Sistemi Modelleri

Günümüzde temel sağlık sistemi modelleri arasında Beveridge, Bismark, Ulusal Sağlık Sistemi, Cepten Ödeme Modeli ve Karma Model yer almaktadır. Bazı ülkelerin ise kendilerine özgü daha farklı bir sağlık sistemi yapısı bulunmaktadır. Buna örnek olarak Türkiye modeli ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) modeli örnek gösterilebilir. Bu ülkeler karma model olarak ele alınabilmektedir (Daştan ve Çetinkaya, 2015).

Beveridge Modeli

Bu modeli, 2. Dünya Savaşından sonra (1946) William Beveridge İngiltere'de tasarlamıştır. Bu sağlık modelinde sağlık hizmetlerinin tümü devlet tarafından karşılanmaktadır. Devlet sağlık harcamaları için ayrıca ödeme veya vergi almamakta olup halktan toplanan genel vergi içerisinden sağlık masrafları karşılanmaktadır. Bireylerin cebinden hiçbir şekilde sağlık harcamalarına ilişkin ödeme çıkmamaktadır ve tüm vatandaşlar bu sistemden yararlanmaktadır. Bu model ulusal sağlık modelidir. İngiltere, İspanya, İskandinavya ülkelerinin çoğu, Küba ve Yeni Zelanda gibi ülkeler bu sağlık modeline sahiptir (Daştan ve Çetinkaya, 2015; Özmen, 2017; Beveridge ve Berg, 2007).

Bismarck Modeli

Bu model, 19. yüzyılda Otto Von Bismarck tarafından Almanya'da tasarlanmıştır ve sigorta sistemi üzerine temellenmiştir. Bu kapsamda sağlık harcamaları çalışanların ve işverenlerin ödemeleri ile karşılanmaktadır. Çocuk, emekli ve diğer bağımlı gruplar ise çalışanlar kapsamında hizmet almaktadır. Bu model bir sosyal sigorta modelidir. Bu sistemde devlet bireylerin hastalık risklerine karşı sigortalamasını beklemektedir. Bu model dünyada sıklıkla kullanılan bir modeldir. Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İsviçre, Japonya, İsrail, Latin Amerika ülkeleri gibi birçok ülke bu sağlık modelini kullanmaktadır (Daştan ve Çetinkaya, 2015; Kol, 2014; Kara ve Öztürk, 2021).

Ulusal Sağlık Sigortası Modeli

Bu sistemde sağlık sistemi devlet kontrolündedir ve vatandaşların ödediği pirim ve vergilerle finansman sağlanmaktadır. Bu model Beveridge ve Bismarck modellerinde unsurlar taşımaktadır. Bu sistemin önemli bir özelliği tek ödeyicili olması ve devlet tarafından hizmetin üstlenilmesidir. Bu kapsamda kar amacı taşınmamaktadır. Bu nedenle Bismarck modeline göre daha avantajlı ve ucuzdur. Kanada, Tayvan, Güney Kore bu sistemi kullanmaktadır (Daştan ve Çetinkaya, 2015; Karababa, 2017).

Cepten Ödeme Modeli

Bu model liberal sağlık modeli olarak da isimlendirilmektedir. Bu modeled bireyler sağlık hizmeti alırken ceplerinden harcama yapmaktadır. Vatandaşlar sosyal güvenlik sistemine dâhil olup vergi veya prim ödeseler bile ayrıca sağlık hizmetlerinde katkı payı ödemek zorundadırlar. Bu sistem genellikle gelişmemiş, gelir seviyesi düşük ve sağlık hizmetlerinin organize edilemediği ülkelerde görülmektedir. Çin, Afrika ülkeleri, Hindistan ve Bazı Güney Amerika ülkelerinde bu sistem kullanılmaktadır (Er, 2011).

Türkiye Modeli

Türkiye, "Genel Sağlık Sigortası" modeline sahiptir. Bu sistemde sağlık hizmetlerini devlet üstlenmiştir. Ancak Beveridge modeli gibi tamamen ücretsiz bir sistem değildir. Sağlık harcamaları vatandaşların ödediği vergi, devlet primleri, özel sigorta primleri ve cepten ödeme ile gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin karma bir sağlık sistemi modeline sahip olduğu görülmektedir. 2003 yılında başlatılan 'Sağlıkta Dönüşüm' programıyla sağlık sistemleri yeniden organize edilmiş ve iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Tüm vatandaşların

2012'den sonra "Genel Sağlık Sigortası" na dâhil olması zorunluluğu getirilmiştir (Daştan ve Çetinkaya, 2015).

Medikal Turizmde Önde Gelen Ülkeler ve Sağlık Sistemi Modelleri

Kanada

Kanada 2020-2021 medikal turizm indeksinin ilk sırasında yer almaktadır. Kanada ulusal sağlık sigortası modeline sahiptir. Vatandaşları ve kalıcı oturum iznine sahip olanlar Kanada halk sağlık sisteminden faydalanabilmektedir. Nerdeyse Beveridge modeline yakın bir sistemdir. Herhangi bir sağlık güvencesi olmayanlar yani Kanada vatandaşı veya sürekli oturum izin olmayanlar için sağlık hizmeti paralıdır. Kanada'nın sağlık sisteminin yarattığı en büyük farklılıklardan biri ek harcamaların minimum düzeyde olmasıdır. Medikal turizmin zirvesinde yer alan kanada; kardiyoloji, epilepsi tedavisi, uyuşturucu bağımlılığı tedavi programı, alkol bağımlılığı tedavi programı, oftalmoloji, cilt bakımı, fitness/wellness, teşhis testleri, klinik laboratuvarlar, dermatoloji, kulak burun boğaz - kulak burun boğaz (KBB), estetik cerrahi, gibi birçok sağlık hizmeti sunmaktadır (medicaltourism.com/mti/home). ABD'nin sağlık hizmetlerinin çok pahalı olmasından kaynaklı Özellikle ABD'den her yıl çok sayıda sağlık turisti almaktadır (Turner, 2012; Salehi-Esfahani vd., 2020; Béland ve Zarzeczny, 2018).

Singapur

2020-2021 medikal turizm indeksinin ikinci sırasında yer almaktadır. Singapur karma sağlık sistemine sahiptir. Sağlığa çok para ayıran, vatandaşların gelirlerinden kesintilerin yüksek olduğu ve cepten harcamalarında fazla olduğu bir sisteme sahiptir. Ancak Singapur sağlık sektörü dünyanın en iyileri arasında sayılmaktadır. Singapur, Uluslararası Gelişimin Yönetimi Enstitüsü tarafından 2010 yılında yayınlanan listede Asya'nın en iyi sağlık hizmet sunumu sağlayan ülkesi seçilirken; Dünya genelinde değerlendirmeye alınan 55 ülke arasında üçüncü olarak seçilmiştir. Singapur'un kan bankası sistemi Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), tarafından dünyanın en güvenilir kan temin sistemi olarak seçmiştir. Kardiyoloji, nöroloji, onkoloji oftalmoloji, organ nakilleri, ortopedi, pediatri, üst düzey cerrahi prosedür gibi hizmetlere sahiptir. Singapur, bireylere özgü ve yüksek standartlarda sağlık hizmeti sunmaktadır. Basit temel sağlık taramalarından karmaşık kalp prosedürlerine kadar geniş yelpazede hastalar dünya standartlarında sağlık güvencesi için Singapur'a gelmektedir (Alp, 2021; medicaltourism.com/mti/home). Tüm bunların yanı sıra Singapur'u medikal turizm indeksinde ikinci sıraya taşıyan belirleyici faktör turistik çekiciliğinin bulunmasıdır (Özkan, 2019).

Japonya

Japonya, birçok Avrupa ülkesi gibi Bismarck Modelini kullanmaktadır. Sağlık sunumu, vergiler ve bireysel katkılarla finanse edilmektedir. Japonya sağlık teknolojilerinin en önde gelen ülkelerindendir ve bilimsel verilere göre tıbbi tedavi açısından en başarılı ülkelerdendir. Japonya DSÖ kriterlerine göre dünyada en başarılı sağlık hizmeti sunan ülkelerdendir. Doğumda yaşam süresi beklentisi açısından en uzun ve çocuk ölüm oranları açısından en düşük ülke Japonya' dır. Japonya sağlık sistemi; yüksek donanımlı ekipmana sahiptir ve diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşük bir maliyetle hizmet sunmaktadır (Kumbasar, 2016). 2020-2021 medikal turizm indeksinin üçüncü sırasında yer almaktadır (https://www.medicaltourism.com/mti/home).

İspanya

Beveridge modeline sahiptir. Vatandaşlar, sağlık hizmeti için ekstra herhangi bir ücret ödememektedir. İspanya, dünyanın en iyi sağlık sistemlerinden birine sahiptir. Kozmetik cerrahi, ortopedi, geriatri, doğurganlık tedavileri, tüp bebek, diş hekimliği, bariatri gibi çeşitli sağlık hizmetlerinin yanı sıra gelişmiş bir sağlık sistemi, yüksek derecede uzmanlaşmış sağlık ağı, rahat, modern ve dinlendirici tesisler, kaliteli hizmet, kişiselleştirilmiş tedaviler ve teşhis uluslararası düzeyde uzmanlaşmış profesyoneller ve belirli prosedürler için uzun bekleme sürelerinden kaçınma imkânını sahiptir. İspanya 2020-2021 medikal turizm indeksinin dördüncü sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home; Çam ve Çılgınoğlu, 2021).

İngiltere (Birleşik Krallık)

Sağlık sistemi, kamu bütçeleri de halktan toplanan vergilere dayanmaktadır. Beveridge sistemine sahiptir. Birleşik Krallık vatandaşları sağlık hizmetleri için ek masraf yapmamaktadır. Aynı zamanda kaliteli bir sağlık sunumu alabilmektedirler. İngiltere medikal turizm açısından yaşlanma karşıtı, yüz dolgusu, botoks, cilt bakımı, düzeltici çene cerrahisi, kırışıklıkların giderilmesi, kaliteli tesisler, tıbbın çeşitli alanlarından yüksek nitelikli uzmanlara sahiptir. Birleşik Krallık, 2020-2021 medikal turizm indeksinin beşinci sırasında yer almaktadır. Bu doğrultuda kendi halkına ücretsiz sağlık sunumu veren Birleşik Krallık aynı zamanda medikal turizmde öncü bir ülkedir (medicaltourism.com/mti/home; Öztürk ve Karakaş, 2015; Özçelik, 2020).

Hindistan

Hindistan sağlık sistemi tamamen cepten ödeme sistemine dayanmaktadır ve Hindistan vatandaşları için oldukça pahalıdır. Dünya Bankası'nın Hindistan kamu sağlık sektörü değerlendirmesine göre sağlık sektörü yeterli kaynaktan yoksun ve toplumun ihtiyaçlarıyla bağdaşmamaktadır. Ancak özel ilaç sanayisi dünyadaki en güçlü özel sağlık sektörlerindendir. Ayrıca Hindistan'daki kamu ve özel sağlık sektörün önemli bir özelliği dünyadaki en büyük toplum temelli Ayurveda, Yoga, Unani, Siddha ve Homeopati'den (AYUSH) oluşan yerlilerin geleneksel tıp sistemine de sahiptir. Bu nedenle medikal turist kendine çekmektedir. Gelişmiş ülkelerden gelen turistler için oldukça ucuz bir sağlık sistemi pazarıdır (Dinçer vd., 2016). Hindistan, 2020-2021 medikal turizm indeksinin onuncu sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home).

Almanya

Almanya Bismarck sağlık modeline sahiptir. Almanya, dünyanın en güçlü sağlık hizmetlerinin olduğu bir ülkeler arasındadır. Kendi halkına da yüksek standartlarda sağlık hizmeti sunmaktadır ve sağlığa önem vermektedir. Jinekoloji, üroloji, onkoloji, gastroenteroloji, protez, kardiyoloji, tüp bebek gibi hizmetleri sunmanın yanı sıra deneyimli uzmanlara ve kaliteli hizmete sahiptir (Öztürk ve Karakaş, 2015). Almanya 2020-2021 medikal turizm indeksinin on ikinci sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home).

Tayvan

Tayvan, ulusal sağlık sigortası modeline sahiptir. Tayvan'daki yapı, ek veya tamamlayıcı hizmetler arayan hem yabancı kuruluşlara hem de yerli Tayvanlılara hitap eden özel bir sağlık sistemi için geniş fırsatlar sunmaktadır. Fahiş fiyatlar bulunmamaktadır Kalça yenileme, yağ

alma ve göğüs büyütme, kardiyoloji, protez, estetik gibi hizmetler sunmakta ve cinsiyet değişimi gibi birçok ülkede de yasak olan işlemler de Tayvan da yapılabilmektedir. gibi hizmetler sunmaktadır. Tayvan, 2020-2021 medikal turizm indeksinin on altıncı sırasında yer almaktadır (Yen ve Dinçer, 2015; medicaltourism.com/mti/home).

Tayland

Tayland, cepten ödeme sistemine sahiptir. Dolaysıyla kendi halkı için sağlık hizmeti almak oldukça masraflı olmaktadır. Ancak gelişmiş ülkeler için sağlık harcamaları uyguna gelmektedir. Tayland, kozmetik cerrahi, alternatif tıp uygulamaları, diş tedavileri, cinsiyet değişimi, obezite cerrahisi, kalp cerrahisi, göz cerrahisi gibi sağlık hizmetlerini sunmaktadır. Tayland, 2020-2021 medikal turizm indeksinin on yedinci sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home). Tayland, ayrıca turistik çekiciliği nedeniyle de medikal turizmde sıklıkla tercih edilen bir ülke olmuştur (Özkan, 2019).

Türkiye

Türkiye sağlık sistemi olarak "Türkiye Modeli" olarak isimlendirilen "Genel Sağlık Sigortası" sistemine sahiptir. Kardiyoloji, plastik cerrahi, ortopedi, diş tedavisi, tüp bebek, mide ameliyatları, nefroloji, KBB, nöroloji, gastroenteroloji, saç ekimi gibi sağlık hizmetleri sunmaktadır. Türkiye; 2020-2021 medikal turizm indeksinin otuzuncu sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home; Akbolat ve Deniz, 2017). Türkiye'ye; İngiltere, Belçika, Hollanda, Bulgaristan, Romanya, Azerbaycan, Rusya, Kosova ve Suriye'den birçok medikal turist gelmektedir (Altsoy ve Boz, 2019).

Meksika

Meksika sağlık hizmetleri cepten ödeme sistemine dayanmaktadır. Bu doğrultuda kendi vatandaşları için sağlık hizmetleri pahalı gelebilmektedir. Meksika OECD ülkesinden biridir ancak halen tüm vatandaşlarını kapsayacak bir sağlık sigortası sistemi sunamamaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim açısından sistemin dikkat çekici eşitsizlikleri bulunmaktadır (Çiçeklioğlu, 2022). Meksika; kök hücre tedavileri, ortopedik cerrahiler, obezite cerrahisi, kozmetik cerrahi, diş tedavileri gibi birçok hizmeti sunmaktadır. Meksika 2020-2021 medikal turizm indeksinin kırk ikinci sırasında yer almaktadır (medicaltourism.com/mti/home). Meksika'nın medikal turizm indeksinde yer alması özellikle konum olarak yakın olduğu ABD'den gelen turistler sayesinde olmuştur. ABD'de sağlık hizmetlerinin çok pahalı olması ABD vatandaşlarını Meksika'da tedavi almaya yönlendirmektedir. Özellikle ABD ile Meksika arasında sınırı oluşturan California, Arizona ve New Mexico' da yaşayan insanlar için öncelikli hastaneler oluşturulmuştur (Altsoy ve Boz, 2019).

SONUÇ

Medikal turizm indeksinin zirvesinde Kanada'nın yer aldığı, listenin ilk onu arasında altı Asya ülkesinin yer aldığı belirlenmiştir. Tüm liste incelendiğinde medikal turizminin Asya bölgesinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak hemen hemen her bölgede medikal turizm hareketliliğinin bulunduğu saptanmıştır. Hindistan, Tayvan, Tayland, Türkiye; fiyat avantajı; Kanada, İspanya, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ileri teknolojileri ile Singapur, Tayland gibi ülkeler turistik çekicilikleri ve Meksika gibi ülkeler de bulundukları konum itibari ile medikal turizmde çekici faktörlere sahiptir (Özkan, 2019).

Medikal turizm indeksinin ilk dört sırasında yer alan ülkelerin sırasıyla; ulusal sağlık sigortası, karma model, Bismark ve Beveridge modellerine sahip olduğu belirlenmiştir. Çok gelişmiş bir sağlık sistemi yapısına sahip ülkelerin yanı sıra sağlık masraflarının uygun olduğu veya sağlıkta belli bir alanda önemli bir özelliğe sahip (örn Hindistan: İlaç sanayi gibi) ülkeler de bu pastadan

pay alabildiği belirlenmiştir. Otuzuncu sırada yer alan Türkiye medikal turizm indeksinde birçok gelişmemiş ülkenin gerisinde kalmıştır. Tüm bu durumları göz önünde bulundurarak ülkelerin sağlık sistemlerinde düzenlemeler yaparak medikal turizm açısından kendilerini geliştirebilecekleri sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Akbolat, M.,Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, *1*(2), 123-139.

Alp, G. (2021). Medikal Turistler Tarafından En Çok Tercih Edilen Medikal Turizm Destinasyonları ve Karşılaştırmaları. Journal of Travel & Tourism Research, 19, 47-79.

Altsoy, S., Boz, İ. T. (2019). Medikal Turizm Alanında Faaliyet Gösteren Hastanelerdeki Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 22(1), 113-134.

Béland, D., Zarzeczny, A. (2018). Medical tourism and national health care systems: an institutionalist research agenda. Global Health, 14 (68), 1-7.

Beveridge, R. M., Berg, C.A. (2007). Parent–adolescent Collaboration: An İnterpersonal Model For Understanding Optimal İnteractions. Clinical Child and Family Psychology Review, 10(1), 25-52.

Buzcu, Z., Birdir, K. (2019). Türkiye'de Medikal Turizm İncelemesi: Özel Hastanelerde Bir Çalışma. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18(1), 311-327.

Connell, J. (2006). Medical Tourism: Sea, Sun, Sand And Surgery. Tourism Management, 27, 1093- 1100.

Çam, O., Çılgınoğlu, H. Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizmde Öne Çıkan Sağlık Uygulamaları. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 197-216.

Çiçeklioğlu, M. (2022). Meksika Sağlık Sistemi ve Pandemi Yanıtı. Toplum ve Hekim, 37(2), 129-141.

Daştan, İ., Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları Ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(1), 104-134.

Dinçer, M.Z., Aydoğan Çifçi, M., Karayılan, E. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Medikal Turizm: Türkiye'nin Tayland, Malezya Ve Hindistan'a Göre Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 40(1), 34-60.

Er. Ü. (2011). Sağlıkta Dönüşümün Aracı Genel Sağlık Sigortası. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fetscherin, M., Stephano, R.M. (2016). The Medical Tourism İndex: Scale Development and Validation. Tourism Management, 52, 539-556.

İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. Journal Of Yasar University, 4(14), 2257-2279.

Kara, F., Öztürk, İ. (2021). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Karşılaştırmalı Analizi (Benchmarking): Türkiye ve İspanya Örneği. Batı Karadeniz Tıp Dergisi, 5(1), 19-26.

Karababa, A. G. (2017). Türkiye'de Sağlık Turizminin Ekonomik Yönü. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1), 58-69.

Kol, E. (2014). Refah Rejimleri ve Sağlık Sistemleri. Global Journal of Economics and Business Studies, 3(5), 15-31.

Kumbasar, A. (2016). Sağlık Politikaları. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/saglikkurumlariisletmeciligi_ao/saglikpolitikalari.pdf Erişim Tarihi: 26.12.2022.

Medical Tourism Index 2020-2021. https://www.medicaltourism.com/mti/home. Erişim tarihi: 26.12.2022.

Özçelik, E. (2020). İngiltere'de Sağlık Sistemi. Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(28),1152-1184.
Özkan, M. E. (2019). Sağlık Turizmi Kapsamında Türkiye'nin Medikal Turizm Potansiyeline Yönelik Bir Değerlendirme. Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 1(1), 50-64.
Özmen, Z. (2017). Avrupa'da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *7*(2), 600-620.
Öztürk, Z., Karakaş T. (2015). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sağlık Sistemleri Yönetim ve Organizasyon Yapısı Almanya, Fransa, İrlanda ve İngiltere Örnekleri. Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi. 1(2), 39-59.
Salehi-Esfahani, S., Ridderstaat, J., Ozturk, A.B. (2020). Health tourism in a developed country with a dominant tourism market: the case of the United States' travellers to Canada. Current Issues in Tourism, 1–19.
Turner L. (2012). Making Canada a Destination for Medical Tourists: Why Canadian Provinces Should Not Try to Become "Mayo Clinics of The North. Healthc Policy, 7(4):18-25.
Yen, Y., Dinçer, M. Z. (2015). Tayvan'da Medikal Turizmin Potansiyeli ve Geleceği. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK DOSTU TURİZM KAVRAMININ LİTERATÜRE YANSIMASI

MEHMET KASAP[1], Prof. Dr. AHMET BÜYÜKŞALVARCI[2], BAHAR ÇOLAK[3]

[1]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, m.kasap8461@gmail.com- ORCID ID: 0000-0001-9112-0101

[2]Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, ahmetbuyuksalvarci@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-7445-8861

[3]Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, b.colak9367@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-0850-9114

ÖZET

Çocuk dostu turizm; çocukların güvenliğinin sağlandığı, şiddetten uzak ve sağlıklı bir şekilde eğlenebildiği, öğrenebildiği, kendilerini geliştirebildiği, sevgi ve saygı çerçevesinde, yaşlarına uygun şekilde hizmet alabildiği ve ihtiyaçlarının karşılanabildiği turizm çeşididir. Çocuk dostu turizm hem konaklama hem de seyahat işletmelerini kapsamaktadır. Bu kapsamda seyahat sürecinde ve konaklama işletmelerinde çocukların her türlü haklarının korunması, çocuklar için alınan her türlü önlem ve hizmet çocuk dostu turizm anlayışını içermektedir. Dünyada ve ülkemizde çocuk dostu turizm kapsamında birçok politika ve rehberler oluşturulmaktadır. Tüm bu girişimlerin ortak noktası ise çocukların haklarının gözetilmesi, şiddetten korunmaları, güvenliklerinin sağlanması, sağlıklarını gözeten düzenlemelerin yapılması, temiz ve sürdürülebilir bir çevre sağlanması, tanıtım ve reklamcılık faaliyetlerinde çocuklara karşı özen gösterilmesi ve saygılı olunması, çalışanların çocuk hakları konusunda bilgilendirilmesi, turizm sektöründe çocuk işçiliğinin önlenmesi, engelli çocuklar için tesislerin ve alanların düzenlenmesi, çocukların kendilerini ilgilendiren aktiviteler ve alanlarla ilgili görüşlerine saygı duyulmasını içermeleridir. Çocuk dostu turizm uygulamaları çocukların sağlıkları ve güvenlikleri açısından önem arz etmesinin yanında otellerin tercih edilirliğini de arttıran önemli bir turizm alanıdır. Ebeveynler, konaklayacakları otel işletmelerinin çocuklarına uygun yerler olmasına özen göstermektedir. Bu doğrultuda bu araştırma, ülkemizde çocuk dostu turizme ilişkin yapılan çalışmaların değerlendirmesini içermektedir. Bu kapsamda Google Akademik arama motorundan "çocuk dostu turizm", çocuk turizmi" anahtar kelimeleri ile Türkiye'de yapılan çalışmalar taranmıştır. Elde edilen çalışmalar türlerine ve yıllarına göre incelenmiş ayrıca ele aldıkları çocuk dostu turizm uygulamaları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar neticesinde Türkiye'de çocuk dostu turizmin literatüre nasıl yansıdığının bir değerlendirmesi yapılmıştır ve ülkemizde farkındalık yaratmak adına literatürde çocuk dostu turizm açısından eksik olan konular belirlenerek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Dostu Turizm, Çocuk, Otel, Seyahat.

REFLECTION OF THE CONCEPT OF CHILD-FRIENDLY TOURISM IN TURKEY IN THE LITERATURE

ABSTRACT

Child-friendly tourism; It is a type of tourism in which children's safety is ensured, they can have fun, learn, develop themselves in a healthy way away from violence, receive services in accordance with their age within the framework of love and respect, and meet their needs. Child-friendly tourism includes both accommodation and travel businesses. In this context, the protection of all kinds of rights of children in the travel process and accommodation establishments, all kinds of measures and services taken for children include the understanding of child-friendly tourism. Many policies and guides are created within the scope of child-friendly tourism in the world and in our country. The common point of all these initiatives is to protect the rights of children, to protect them from violence, to ensure their safety, to make arrangements that protect their health, to provide a clean and sustainable environment, to be attentive and respectful to children in promotional and advertising activities, to inform employees about children's rights, to prevent child labor in the tourism sector. prevention, arranging facilities and spaces for children with disabilities, respecting children's views on activities and spaces that interest them. Child-friendly tourism practices are important in terms of children's health and safety, as well as an important tourism area that increases the preferability of hotels. Parents take care that the hotel businesses they will stay in are suitable places for their children. In this direction, this research includes the evaluation of studies on child-friendly tourism in our country. In this context, the studies conducted in Turkey were scanned with the keywords "child-friendly tourism", child tourism" from the Google Scholar search engine. The studies obtained were examined according to their types and years, and the child-friendly tourism practices they dealt with were determined. As a result of the results obtained, an evaluation of how child-friendly tourism is reflected in the literature in Turkey has been made and in order to raise awareness in our country, the missing issues in the literature in terms of child-friendly tourism have been determined and suggestions have been presented.

Keywords: Child Friendly Tourism, Child, Hotel, Travel.

GİRİŞ

Çocuk dostu turizm; çocukların güvenliğinin sağlandığı, şiddetten uzak ve sağlıklı bir şekilde eğlenebildiği, öğrenebildiği, kendilerini geliştirebildiği, sevgi ve saygı çerçevesinde, yaşlarına uygun şekilde hizmet alabildiği ve ihtiyaçlarının karşılanabildiği turizm çeşididir. Çocuk dostu turizm hem konaklama hem de seyahat işletmelerini kapsamaktadır Bu kapsamda seyahat sürecinde ve konaklama işletmelerinde çocukların her türlü haklarının korunması, çocuklar için alınan her türlü önlem ve hizmet çocuk dostu turizm anlayışını içermektedir (Tuna vd., 2019). Dünyada ve ülkemizde çocuk dostu turizm kapsamında birçok politika ve rehberler oluşturulmaktadır. Tüm bu girişimlerin ortak noktası ise çocukların haklarının gözetilmesi, şiddetten korunmaları, güvenliklerinin sağlanması, sağlıklarını gözeten düzenlemelerin yapılması, temiz ve sürdürülebilir bir çevre sağlanması, tanıtım ve reklamcılık faaliyetlerinde çocuklara karşı özen gösterilmesi ve saygılı olunması, çalışanların çocuk hakları konusunda bilgilendirilmesi, turizm sektöründe çocuk işçiliğinin önlenmesi, engelli çocuklar için tesislerin

ve alanların düzenlenmesi, çocukların kendilerini ilgilendiren aktiviteler ve alanlarla ilgili görüşlerine saygı duyulmasını içermeleridir. Çocuk dostu turizm uygulamaları çocukların sağlıkları ve güvenlikleri açısından önem arz etmesinin yanında otellerin tercih edilirliğini de arttıran önemli bir turizm alanıdır. Ebeveynler, konaklayacakları otel işletmelerinin çocuklarına uygun yerler olmasına özen göstermektedir (Buzlu ve Atçı, 2020). Bu doğrultuda bu araştırma, ülkemizde çocuk dostu turizme ilişkin yapılan çalışmaların değerlendirmesini içermektedir. Bu kapsamda Google Akademik arama motorundan "çocuk dostu turizm", çocuk turizmi" anahtar kelimeleri ile Türkiye'de yapılan çalışmalar taranmıştır. Elde edilen çalışmalar türlerine ve yıllarına göre incelenmiş ayrıca ele aldıkları çocuk dostu turizm uygulamaları belirlenmiştir.

Türkiye'de Çocuk Dostu Turizm İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Çocuk dostu turizme ilişkin Türkiye'de yapılan çalışmaların incelenmesine yönelik "Google Akademik" arama motorunda "çocuk dostu turizm", çocuk turizmi" anahtar kelimeleri ile literatür taraması yapılmıştır. Tarama sonucunda araştırma makalesi, içerik analizi, karşılaştırma analizleri ve uygulama örneklerinden oluşan toplam 21 çalışmaya, ayrıca 10 adet derleme çalışmasına ulaşılmıştır. Elde edilen çalışmaların yıllara göre dağılımı Grafik 1'de belirtilmiştir.

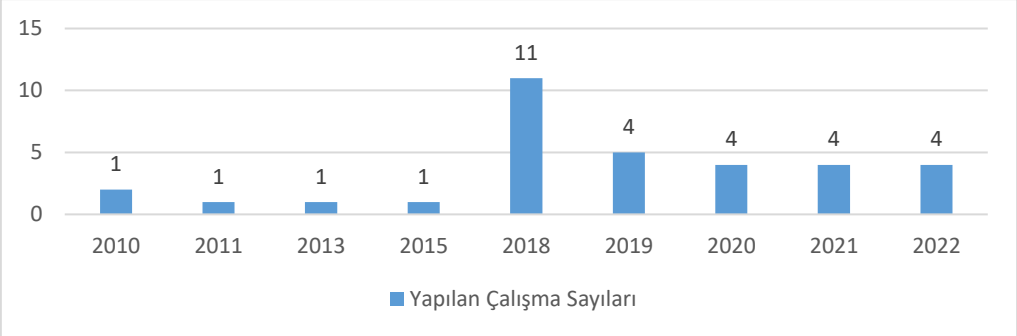

Grafik 1. Türkiye'de çocuk dostu turizm kapsamında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Literatür taraması sonucunda çocuk dostu turizme ilişkin Bilgiç ve Küçük, 2022, Beyaz, 2020, Taner, 2019, Tuna vd., 2019, Şeker ve Keleş, 2019,Tuna, 2018, Taner, 2018, Güz ve Şahin, 2018, Şeker ve Şeker, 2018, Carr, 2018, İçöz, 2018'e ait 10 derleme çalışması saptanmıştır. Bu çalışmaların konuları incelenmiş ve Tablo 1'de ele aldıkları konular belirtilmiştir.

Tablo 1. Çocuk Dostu Turizm Kapsamında Türkiye'de Yapılan Derleme Çalışmalarının Konu Dağılımları

Çocuk Dostu Turizm Kavramı	Çocuklara Yönelik Otel Odası Tasarımı	Çocuklara yönelik cinsel amaçlı turizm	Konaklama İşletmelerinde Çocuk Menüsü
Turizmde Çocuk İşçiliği	Çocuk Hakları	Çocuk Dostu Otel	Çocuk Dostu Kent

Tablo 1 incelendiğinde yapılan derleme çalışmalarının çocuk dostu turizmin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği, çocuk dostu otel ve kent kavramlarının ele alındığı, turizmde çalışan çocuklar ve cinsel amaçlı olarak turizmde çocuk kullanımının, konaklama işletmelerinde çocuklara yönelik olan menülerin ele alındığı görülmektedir.

Literatür taraması sonucunda çocuk dostu turizme ilişkin; Arıkan ve Öztürk, 2018, Aslan, S., Tosun ve Kurtuluş, 2019, Aylan ve Topcugil, 2022, Aymankuy ve Ceylan, 2013, Aytatlı vd., 2020, Tabak ve Tamer, 2022, Civelek ve Civelek, 2021, Çakmak Sel ve Mazman İtik, 2021, Emir ve Pekyaman, 2010, Gürbüz ve Çınar, 2021, Kahvecioğlu, J., Topaloğlu, 2018, Karadağ, 2011, Koç vd., 2015, Kozak ve Özkeroğlu, 2020, Yumuk ve Koçoğlu, 2020, Özgürel ve Topaloğlu, 2018, Özkan Buzlu ve Atçı, 2021, Öztürk vd., 2018, Silik vd., 2022, Tankuş vd., 2018, Yemez ve Karaca, 2019'a ait 21 çalışma saptanmıştır. Bu çalışmaların konuları incelenmiş ve Tablo 2'de ele aldıkları konular belirtilmiştir.

Tablo 2. Çocuk Dostu Turizm Kapsamında Yapılan Diğer Çalışmaların Konularının Dağılımı

Otel İmkânlarının Çocuklu Ailelerin Tercihindeki Etkileri	Çocuk dostu otellerde şikâyet analizleri	Animasyon hizmetlerinin incelenmesi	Tatil seçimindeki kararda çocukların rolü	Çocukların tatil deneyimleri
Çocuk dostu otellerde COVID-19 yaklaşımları	Çocukların tatil algısı	Çocuk dostu otel maliyet analiz örneği	Çocuklar için alternatif turizm seçeneği simülasyon kayak sporu	Çocuk dostu şehir örnekleri
Çocuklara yönelik müze uygulamaları	Konaklama işletmelerinde çocuk kulübü aktiviteleri	Turizm çalışanlarının çocuk algısı	Otellerde kullanılan su kaydıraklarının çocuklara uygunluğu	Turizm çalışanlarının çocuk dostu olmayan davranışları

Tablo 2 incelendiğinde yapılan çalışmaların otel imkanlarının çocuklu ailelerin tercihindeki etkileri, çocuk dostu oteller şikayet analizleri, otellerde çocuklara yönelik animasyon hizmetlerinin değerlendirilmesi, tatil seçimindeki kararda çocukların rolü, Çocukların tatil deneyimleri, çocuk dostu otellerde COVID-19 sürecinde yaklaşımlarının nasıl olduğu, çocukların tatil algısı, çocuk dostu otel maliyet analiz örneği, çocuklar için alternatif turizm seçeneği simülasyon kayak sporu, çocuk dostu şehir örnekleri, çocuklara yönelik müze uygulamaları, konaklama işletmelerinde çocuk kulübü aktiviteleri , turizm çalışanlarının çocuk algısı, otellerde kullanılan su kaydıraklarının çocuklara uygunluğu ve turizm çalışanlarının çocuk dostu olmayan davranışları gibi konuların işlendiği belirlenmiştir.

SONUÇ

Çocuk dostu turizm; çocukların haklarının gözetilmesi, şiddetten korunmaları, güvenliklerinin sağlanması, sağlıklarını gözeten düzenlemelerin yapılması, temiz ve sürdürülebilir bir çevre sağlanması, tanıtım ve reklamcılık faaliyetlerinde çocuklara karşı özen gösterilmesi ve saygılı olunması, çalışanların çocuk hakları konusunda bilgilendirilmesi, turizm sektöründe çocuk işçiliğinin önlenmesi, engelli çocuklar için tesislerin ve alanların düzenlenmesi, çocukların kendilerini ilgilendiren aktiviteler ve alanlarla ilgili görüşlerine saygı duyulmasını içermektedir. Bu kapsamda ülkemizde çocuk dostu turizm farkındalığı, çocuk dostu turizme verilen önemin belirlenmesi ve bu konunun literatüre nasıl yansıdığını tespit etmek üzere literatür taraması yapılmıştır. Toplamda elde edilen 31 adet çalışmanın çocuk dostu turizmin farklı yönlerini ele aldığı belirlenmiştir. Literatür taraması ile ulaşılabilen araştırmalar

çerçevesinde özellikle engelli çocuklar açısından çocuk dostu turizm kapsamında çalışmalar yapılması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca bu konuda girişimsel araştırma olmaması dikkat çekmiştir. Ülkemizde konaklama ve seyahat işletmelerini çocuk dostu turizme yönlendirecek örnek uygulamalara ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk dostu turizm kapsamında ülke literatürümüzün yetersiz olduğu söylenebilir. Çocuk dostu turizm; çocukların sağlığı, güvenliği ve hakları açısından ayrıca işletmelerin tercih edilebilirliği açısından önemli bir uygulamadır. Bu kapsamda farkındalığı arttırmak amacıyla daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Arıkan, V., Öztürk, İ. (2018). Otel Olanaklarının Çocuklu Aileler Üzerindeki Tercih Edilme Nedenlerine Yönelik Değerlendirme. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (2), 15-25.

Aslan, S., Tosun, N., Kurtuluş, S.A. (2019). Çocuk dostu oteller ile ilgili şikâyetlere yönelik bir içerik analizi. İşletme Bilimi Dergisi, 7(2), 451-475.

Aylan, Ö.Ü.F.K., Topcugil, Ö. F. (2022). Çocuk Dostu Otellerde Çocuk Animasyon Hizmetinin İncelenmesi: Antalya Örneği. The Journal of Academic Social Science, 10 (125), 85-99.

Aymankuy, Y., Ceylan, U. (2013). Ailelerin Turistik Ürün Satın Alma Karar Sürecinde Çocukların Rolü (Yerli Turistler Üzerinde Bir Araştırma). Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(45), 105-122.

Aytatlı, B., Kuzulugil, A. C. , Demircioğlu Yıldız, N., İspirli, N. S. (2020). Çocukların Aile Turizmindeki Deneyimleri: Erzurum Kenti Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (1), 263-278.

Beyaz, Z. (2020). Turizm Endüstrisinde İşçiliğin Farklı Görünümleri: Göçmenler, Kadınlar ve Çocuklar. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri, 6(10), 65-101.

Bilgiç, D. E., & Küçük, E. (2022). 0-6 Yaş Grubu Çocuk Kullanıcılar İçin Otel Odası Tasarımı. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 7(1), 35-52.

Carr, N. (2018). Çocuk Hakları ve Turizm. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 1, 17-28.

Civelek, M., Civelek, P. (2021). Turizm Bağlamında Çocukların Tatil Algılarına İlişkin Çağrışımların Resimsel Analizi. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 4(9), 771-790.

Çakmak Sel, B., Mazman İtik, Ü. (2021). Bir Konaklama İşletmesinin "Çocuk Dostu Otel" Olarak Düzenlenmesinde Maliyet Analizi: Sivas İlinde Bir Otel Uygulaması. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(3), 1986–2002.

Emir, O, Pekyaman, A. (2010). Çocuklu Ailelerin Otel İşletmesi Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Afyonkarahisar'da Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 17 (2) , 159-181.

Gürbüz, Z., Çınar, K. (2021). Kış sporları turizm merkezlerinde kayak sporunun simülasyon (benzetim) tekniği ile çocuk turistlere uygulanmasına yönelik bir çalışma. Tourism and Recreation, 3 (2) , 100-110.

Güz, H., Şahin, G. (2018). Yer Markacılığı Bağlamında Çocuk Dostu Kent Kavramı ve Yer Markalaşmasına İlişkin Bir Çözümleme. The Journal Of International Scientific Researches, 3(4), 75-84.

İçöz, O. (2018). Turizmin Çocukları: Turizmin Arz Ve Talep Taraflarındaki Çocuklar. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (1), 33-46.

Kahvecioğlu, J.,Topaloğlu, C. (2018). Su Parkı Ve Su Kaydırakları Üreticilerinin Otel İşletmeleri İçin Çocuklara Yönelik Ürettiği Ürünler: Polgün Örneği. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (2), 67-81.

Karadağ, L. (2011). Çocuk Pazarları, Çocukların Aile Kararlarına Etkisi: Marmaris Örneği. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 3 (10) , 73-92 .

Koç, N., Tavşancıl, E., Demir, E. (2015). Çocuk Dostu Şehir Girişimi ve Çocukların Gözüyle Ankara. İDEALKENT, 6 (17) , 106-139 .
Kozak, M. A., Özkeroğlu, Ö. (2020). Çocuk Gözüyle Turizm: Turizm Karikatürleri Üzerinden Bir Değerlendirme. Turizm Akademik Dergisi, 7(2), 19-36.
Özgürel, G. ., Topaloğlu, C. (2018). Konaklama İşletmelerinde Çocuk Kulübü Aktiviteleri Üzerine Bir Araştırma. Journal of Recreation and Tourism Research, 5(3), 45–61.
Özkan Buzlu, M., Atçı, D. (2021). Turizm Çalışanlarının Çocuk Dostu Olmayan Davranışları. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(4), 3341–3357.
Öztürk, İ., Atasoy, F., Arıkan, V. (2018). Antalya'daki çocuk dostu niteliğindeki otellerin çocuklu ailelere sunduğu rekreasyon faaliyetleri ve imkânlarına yönelik bir değerlendirme. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(11), 7-13.
Silik, D.D., Silik, C. E., Atar, A. (2022). Turizm Sektöründe Çalışanların "Çocuk" Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 21(1), 459-476.
Şeker, H. K., & Şeker, S. (2018). Çocuklara Yönelik Cinsel Amaçlı Turizm. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (2), 35-49.
Şeker, T. Ç., & Keleş, D. (2019). Konaklama İşletmelerinde Çocuklara Sunulan Menü ve Yiyeceklerin Besin Öğeleri ve Sağlık Açısından İncelenmesi. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (3), 77-86.
Tabak, Y. K., Tamer, E.T. (2022). Çocuk Dostu Otel İşletmelerinin Koronavirüs (COVID-19) Bilgilendirmeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Beykoz Akademi Dergisi, 2(1), 41-54.
Taner, B. (2018). Çocuk Dostu Turizm: Neden ve Nasıl?. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (1), 29-32.
Tankuş, E., Durmaz, C., & Öztürk, İ. (2018). Çocuk Gözünde Turizm: Sivas İli Örneği. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (2), 27-34.
Tuna, M. (2018). Temalı Parklar ve Çocuk Dostu Turizm. Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, (1), 47-53.
Tuna, M., Özyurt, B., & Kurt, A. (2019). Çocuk Dostu Oteller: Kavramsal Bir İnceleme. Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 3, 63-76.
Yemez, İ., & Karaca, Ş. (2019). Çocuklu Ailelerin Tatil Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörlerin İncelenmesi: Sivas İli Şehir Merkezinde Bir Uygulama. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(19), 201-225.
Yumuk, Y., Koçoğlu, C. M. (2020). Müzelerde çocuklara yönelik uygulamaların ziyaretçi deneyimi kapsamında değerlendirilmesi: Sivas arkeoloji müzesi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(4), 3964-3975.

VEJETARYEN BESLENEN TÜKETİCİLERİN BESLENME İLE DESTİNASYON TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI

Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK[1], Kübra Nur ÖZÇAKICI [2] Semra GÜRBÜZ [3]

[1] Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 0000-0001-6552-4559

[2] Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 0000-0002-0119-7090

[3] Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 0000-0002-7099-0308

ÖZET

Tüketicilerin beslenme rejimlerinde geçmişten bugüne kadar farklı tercihler ortaya çıkmıştır. Bunlar hızlı yemek, yavaş yemek, organik tarım ile üretilen ürünlerle beslenme, kan gruplarına göre beslenme, çiğ yemek, vejetaryen beslenme yöntemi gibi tercihleri içerisinde barındırmaktadır.

Vejetaryen beslenme tercihinde; vegan tipi beslenmede tamamen bitkisel ürünler tüketilirken, vejeteryanlığın diğer tiplerinde hayvansal kökenli gıdaların sınırlı tüketildiği görülmektedir. Vejetaryen beslenme şeklini; bir yaşam şekli, hayata bakış açısı ve bir duruş olarak tanımlamadan onu bir beslenme rejimi olarak tanımlamak yeterli olmamaktadır.

Bu çalışma ile vejetaryen beslenme rejimini tercih eden bireylerin tercihlerini etkileyen faktörler ile bu beslenme yönteminin seyahat edecekleri destinasyon ile konaklama ve yiyecek içecek işletmesi seçimlerinde etkili olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma nicel araştırma tekniklerinden tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiş ve veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Vejetaryen beslenmeye ilişkin gruplar ve dernekler aracılığı ile Google anket formu kullanılarak toplamda 420 kişiye ulaşılmış, 402 kişinin verileri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; katılanların %58,2'si vegan, % 41,8'i ise diğer vejetaryen beslenme tiplerini tercih etmektedir. Katılımcıların vejetaryen beslenme rejimini tercihlerinde etkili faktörlerin başında % 99,3 ile sağlıklı olması ile % 89,0 oranında hayvan hakları yanında bir duruş olması gelmektedir. Katılımcılar (%69,2 si seyahat tercihlerini yaparken destinasyonda vejetaryen menü sunan restoran bulunmasını, % 62,2'side kendilerine yönelik hizmet sunan konaklama işletmesi bulunmasının tercihlerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Çevre bilinci ile insan ve hayvan hakları konusundaki hassasiyetlerin her geçen gün artması, yoğun rekabetin yaşandığı hizmet sektöründeki işletmeleri de bu hassasiyetlere uygun hizmet vermeye yöneltmektedir. Vejetaryen beslenme tercihi de felsefi yaklaşımı ile birlikte artan bir trende sahip olduğundan işletmelerin vejetaryen beslenmeyi tercih eden bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hizmet çeşitliliklerini artırmaları önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vejetaryen, beslenme tercihi, destinasyon.

1. GİRİŞ

Yemek yemenin bireyin temel ihtiyaçlarından birisini oluşturması nedeniyle kişinin gideceği destinasyon ve konaklayacağı yeri seçmesinde yaşam tarzı, dini inançları ve beslenme tercihleri temelinde nerede ve ne tüketeceği, nerede konaklayacağı konuları genellikle önemli belirleyici unsurlardır (Lee, Scott & Packer, 2014). Yörenin yiyecek ve içecekleri, bunların sunum şekilleri, ritüelleri kısaca mutfak kültürü bir destinasyonun önemli bir turizm çekiciliği unsuru (Quan ve Wang, 2004) ve bir destinasyonu ziyaret etmenin öncelikli, kimi zamanda diğer nedenlerle birlikte tercih nedenlerinden birisidir (Rimmington ve Yüksel, 1998). Farklı kültürleri deneyimlemek, bazı insanlar için seyahat etmenin başlıca nedenlerinden biri olmakla birlikte bu aynı zamanda bir seyahat kısıtlaması nedenini de oluşturabilir (Cohen ve Avieli, 2004).

Vejetaryen Beslenme

Vejetaryen ve vegan beslenmeye yönelik artan ilgiye rağmen kavram yanılgıları olmaktadır. Vejetaryenliğin seçiminde ekolojik ve sağlık gibi faktörler yer alırken vegan beslenme tercihinde hayvan hakları ve hayvana olan saygı faktörleri büyük rol oynamaktadır (Kansanen, 2010). Vejetaryenlik yaklaşık M.Ö. 500 yıllarında ailevi, etik, kültürel ve dini nedenlerle geniş gruplar tarafından uygulanmıştır (Perry ve diğ. 2001). Vegan Society'e (2018) tarafından veganlık;"*Gıda, giyim ya da diğer amaçlarla her tür hayvan istismarı ve zulmünü mümkün uygulanabilir olduğunca dışlamayı amaç edinen bir felsefe ve yaşam tarzı*" olarak tanımlanmaktadır.

Vejetaryenlik bir diyetten çok yaşam tarzını ifade etmektedir. İnsanların beslenme tercihlerinde yasaklar, kaygılar ve belirli tabular etkili olmaktadır. Bunların başında da inanç veya ahlaki unsurlar gelmektedir. Günümüzde ise buna sağlık nedenleri de eklenmiştir (Altaş, 2017). Kültür, din, ahlaki inanışlar, kişisel öncelikler ve çevresel etkenler vegan olma niyeti üzerinde etkili olan faktörlerden sayılmaktadır (Akkan ve Bozyiğit, 2020, s.116). Tunçay Son ve Bulut (2016), da insanların inançlarının, kültürel olarak öğrendiklerinin, doğaya, hayvanlara, canlıya bakış açılarının doğrudan yaşam tarzlarını etkilediğini belirtmektedir.

Türkiye Vegan Derneği (2022), veganlığın tercih edilme nedenlerini hayvan haklarından, iklim/çevre korumasından, sağlık/beslenme ve sürdürülebilirlik olarak belirtmektedir. Akkan ve Bozyiğit (2020) de vegan beslenmenin sürdürülebilirlik kaygıları, hayvan refahı ve kişisel sağlığın korunması boyutları ile ilgili olduğunu ifade etmektedirler.

İlk vegan topluluğunun kurulmasını teşvik eden John Robbins, veganların öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir (Haddad ve Fead, 2014). İlk vejetaryen Derneği 1847 yılında İngiltere'de kurulmuş, kısa bir süre sonra 1860 yılında Amerika Vejetaryen Derneği, takiben 1867'de Alman Vejetaryen Derneği ve daha sonra birçok ülkede bu kapsamda dernekler faaliyete geçmiştir. Konuya ilişkin girişimlerin artması neticesinde 1908 yılında da Dresden'de Uluslararası Vejetaryen Birliği kurulmuştur. 1944 yılında vegan kelimesi ilk Donald Watson tarafından kullanılmış (Kınıkoğlu, 2015). İlk Dünya Vejetaryenler günü kutlaması ise Kuzey Amerika Vejetaryen Derneği tarafından 1977 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu kutlama ilk defa

2010 yılında Türkiye'de gerçekleştirilmiş ve 2012 yılında Vejetaryen Derneği kurulmuştur (Yıldırım, 2013).

Vejetaryen ve vegan beslenmeyi tercih eden kişi sayısının artmasında doğa merkezli ve insan merkezli olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır. İnsan merkezli yaklaşımın, kişinin kilo kontrolü, sağlık sorunları, hayvan temelli gıdaları beğenmemesi ve reddetmesi, ekonomik sorunlar, çevreden etkileşim ve dini inanç gibi nedenler kaynaklıdır (Shani ve Dipietro, 2007). Doğa Merkezli yaklaşım ise ahlaki, etik nedenler, hayvan sömürüsü gibi daha çok doğal çevreyi ve hayvan etiğini ön planda yaklaşımları içermektedir (Rivera ve Shai, 2013; Vatan ve Türkbaş, 2018).

Vejetaryenlik, farklı gruplardan oluşan beslenme yaklaşımıdır. Farklı alt grupları olsa da vejetaryenlikte hayvansal gıdaların tüketimi konusunda katı kurallar bulunmaktadır. Temelde hayvan sömürüsüne, insanların tüketim ihtiyacına karşı bir tutumdur. Vejetaryen beslenme çeşitleri incelendiğinde tükettikleri besin türleri farklılaştırabilmektedir (Vatan ve Türkbaş, 2018). Tüketilen hayvansal ürünlere göre vejetaryen beslenme türleri aşağıda açıklanmıştır (Herrmann ve Geisel, 2002; Caballero ve ark., 2012 akt. Özcen ve Baysal, 2016; Erk, Seven ve Akpınar, 2019; Tekten Aksürmeli ve Beşerli, 2019; Ayyıldız ve Ceyhun Sezgin, 2021):

- Lakto-Ova Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar, süt ürünlerini ve yumurtayı tüketirler.
- Lakto Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar, süt ve süt ürünlerini tüketirler. Et, balık ve yumurta tüketmezler.
- Ova Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar ve yumurtayı tüketirler. Et ve süt ürünleri dahi hayvansal gıda tüketmezler.
- Veganlar: Bütün hayvansal gıdaları (yumurta, süt, bal vb gibi) tüketmezler. Hatta hayvansal ürünlerden yapılan ürünleri (deri, ipek, fildişi kolye, boynuzdan eşyalar,vb.) de kullanmazlar. Medikal ürünler ve ilaçların kullanımında da hayvansal ürünlerin kullanılmamasına özen göstermektedirler.
- Semi-Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar, yumurta ile süt ve süt ürünlerini, kontrollü olarak da tavuk ve balıketi tüketirler.
- Pesko-Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar, balık ve kabuklu deniz ürünlerini tüketirler. Et ve kanatlı hayvan etlerini tüketmemektedirler.
- Polo-Vejetaryen: Bitkisel kaynaklı gıdalar ve kümes hayvanlarını tüketirler. Bu grup Vegetarien Society tarafından vejetaryen olarak kabul edilmemektedir.
- Rawists: Hayvansal gıda, kahve, çay, alkol ve sigara tüketmezler. Çiğ yiyecekler içeren Veganizm'dirler.
- Fruvitarianlar: Sadece meyve grubuna giren sebze ve meyveler ile kabuklu yemişleri tüketirler.
- Makrobiyotik: Taneli gıdalar ve tahılları tüketirler.

Erdil (2017), vegan beslenen bireylerin sayısının son 10 yılda 4 katına çıktığını ve işletmelerin bu kitleye uygun ürünler üretmeye veya ürünleri üretirken hassasiyet gösterdiklerini belirtmektedir. Türkiye'de bu verilere net olarak ulaşılamamakla birlikte İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır'da sadece vejetaryen/vegan yemeklerin sunulduğu işletmelerin açılması

özellikle büyükşehirlerde vejetaryen bireylerin sayısında artış olduğunun kanıtıdır (Tekten Aksürmeli ve Beşerli, 2019, s. 224).

Vegan/vejetaryen beslenme biçimini benimseyen bireylerin artsa da (Gökçen, Aksoy ve Ateş Özcan, 2019, s. 54), tercih edebilecekleri ürün ve hizmetler konusunda sorun yaşanabilmektedirler (Dilek (2016), Vejetaryenlerin birçok alanda kendilerine uygun tercih edebilecekleri ürün bulma konusunda sorun yaşamaları yiyecek içecek işletmesi, destinasyon seçimi ve destinasyonlarda konaklama işletmesi seçimlerini de etkilemektedir. Vegan ve vejetaryen tüketiciler seyahat problemleri yaşayan bir grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle de vegan ve vejetaryen turistlerin erişilebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Kara ve Bilim, 2022).

Hayvanların turizmde kullanılması vejetaryen bireylerin yaşam tarzı ve yaşam felsefesi açısından önemlidir. Vejetaryen turistlerin seyahatlerinde sık sık diyetleri ile ilgili sıkıntı yaşadıkları bilinmektedir. Seyahat seçimlerinde, turizmin vejetaryen beslenen turistlere yeterince hizmet sunamamaları nedeniyle yeme, içme, uygun konaklama ve eğlence bulma konusunda zorluklarla karşılaşabilmektedirler (Beardswortsh ve Keil, 1992). Vejetaryen beslenme sadece bitki bazlı bir diyetin daha ötesindedir. Örneğin bir vejetaryen turist çevresel kaygılar sebebiyle uçakla seyahat etmekte zorlanacak veya hayvanat bahçeleri ve akvaryumlar gibi hayvanları kısıtlayan turistik yerleri ziyaret etmeyecektir (Werneth 2020).

Turizm literatüründe turistlerin otel tercihlerini etkileyen lokasyon, fiyat, güvenlik, hijyen, rekreasyonel aktiviteler, otel sunduğu olanaklar gibi pek çok faktörlerin vegan ve vejetaryen bireyler için de geçerlidir (Dilek, 2018, s.10).

Konaklama işletmelerinde dekorasyonda hayvansal ürünlerin kullanımı, yiyecek içecek işletmelerinde hayvansal gıda ürünlerini kullanımı, eğlence amacıyla hayvanların ve hayvansal ürünlerin kullanımı vejetaryenlerin benimseyemedikleri hizmetlerdir (Vatan ve Türkbaş, 2018). Bu nedenle alternatif bir tüketici kitlesi olarak vejetaryenlere özel hizmet verebilecek işletmelerin sayısının artması önem kazanmaktadır.

Bu çalışma ile bireylerin vejetaryen beslenme yöntemini tercih etmelerini etkileyen faktörler ile beslenme yöntemlerinin seyahat edecekleri destinasyon ile konaklama ve yiyecek içecek işletmesi seçimlerinde etkili olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nicel araştırma tekniklerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın evrenini vejetaryen beslenme yöntemini tercih eden tüketiciler oluşturmaktadır. Çalışmada Google anket formu kullanılmış. Vejetaryen dernek ve toplulukları aracılığı ile vejetaryen beslenme yöntemi ile beslenen tüketicilere ulaşılmıştır. Anket formundaki sorular farklı çalışmadan (Tunçay Son, 2016; Sünnetçioğlu vd, 2017; Eryücel, Yalçınkaya ve Küçükaltan, 2020; Ayyıldız ve Sezgin, 2021, Akkan ve Bozyiğit, 2020) faydalanılarak hazırlanmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik bilgilerini, vejetaryen beslenme türü, süresi ve topluluk üyeliğini içeren 7 adet soru sorulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların vejetaryen beslenme nedenlerine ilişkin 6 soru sorulmuştur. Bu sorulardan 2 tanesi çok seçenekli 4 tanesi evet/hayır şeklindedir. Son bölüm olan üçüncü

bölümde ise vejetaryen tüketicilerinin destinasyon, konaklama yeri ve restoran seçimlerine ilişkin 8 adet soru sorulmuştur. Bu sorulardan 1 soru çok seçenekli diğer sorular evet/hayır şeklindedir.

Vejetaryen bireylere uygulanan bu ankette yer alan sorular pilot uygulamayla öncelikle 40 kişiyle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Yapılan görüşmede anket ifadelerinin anlaşılırlığı test edilmiş ve gerekli düzenlemelerle anket formuna son şekli verilmiştir. Bu şekilde hazırlanan anket formu ile Google ortamında 8 Ocak 2022-17 Ocak 2022 tarihleri arasında 420 kişiye ulaşılmıştır. Fakat 18 form eksik/hatalı ifadelerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmış, 402 form değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın verileri bilgisayar ortamında, SPSS 25 paket programına aktarılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin frekans dağılımları ve yüzdeleri alınarak tablolar halinde sunulmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Vejetaryen bireylerin beslenme ve seyahat seçimlerini ölçmek amacıyla hazırlanan araştırmaya katılan 402 tane katılımcının demografik ve bireysel değişkenlerine ilişkin veriler Çizelge 1'de sunulmuştur. Çizelge 1'de de görüleceği gibi katılımcıların 359'unu (%89,3) kadın, 43'ünü (%10,7) erkek oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunu oluşturan 234 kişi 18-24 (%58,2) yaş aralığındadır. Katılımcılarının eğitim düzeyine bakıldığında büyük çoğunluğunun (%88,1) lise mezunu ve üzeri (354 kişi) eğitim durumuna sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların ikamet ettiği bölgeye bakıldığında Marmara Bölgesinde 173 kişi (%43,0), İç Anadolu Bölgesinde 90 kişi (%22,4) ve Ege Bölgesinde 62 kişinin (%15,4) yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcıların vejetaryen türüne bakıldığında çoğunun (%58,2) Vegan grubundan (234 kişi) ve onu takiben Lakto-ova Vejetaryen (97 kişi ve %24,1) oldukları görülmektedir. Katılımcılardan çoğunun vejetaryen süresine bakıldığında 194 kişi (%48,0) 1 yıl ve altı ve 124 kişi (%30,8) 2-4 yıl arasında sürelerde vejetaryen beslendiklerini ifade etmişlerdir. Bu da araştırmaya katılan bireylerin vejetaryen beslenme tarzını yakın zamanlarda tercih ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların vejetaryen topluluklara üyelik durumları incelendiğinde 319 kişinin (%79,4) herhangi bir üyeliğinin olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde**
Kadın	359	89,3
Erkek	43	10,7
Yaş	**Frekans**	**Yüzde**
18-24	234	58,2
25-29	89	22,1
30-34	37	9,2
35-39	20	5,0

45-49	8	2,0
50-54	4	1,0
55-59	4	1,0
Eğitim Düzeyi	**Frekans**	**Yüzde**
İlkokul-ortaokul	1	0,2
Lise mezunu	47	11,7
Üniversite öğrencisi	168	41,8
Lisans mezunu	146	36,3
Lisansüstü	40	10,0
İkamet Bölgesi	**Frekans**	**Yüzde**
Ege Bölgesi	62	15,4
Marmara Bölgesi	173	43,0
Doğu Anadolu Bölgesi	10	2,5
İç Anadolu Bölgesi	90	22,4
Günaydoğu Anadolu Bölgesi	16	4,0
Akdeniz Bölgesi	30	7,5
Karadeniz Bölgesi	17	4,2
Yurtdışı	4	1,0
Vejetaryen Türü	**Frekans**	**Yüzde**
Lakto-ovo vejetaryen	97	24,1
Lakto vejetaryenler	31	7,7
Ovo-vejetaryenler	9	2,2
Veganlar	234	58,2
Semi-vejetaryenler	8	2,0
Pesko-vejetaryenler	15	3,7
Polo-vejetaryenler	5	1,2
Rawists	2	0,5
Makrobiyotik	1	0,2
Vejetaryenlik Süresi	**Frekans**	**Yüzde**

1 yıl ve altı	193	48,0
2-4 yıl	124	30,8
8-10 yıl	18	4,5
11 yıl ve daha fazlası	24	6,0
Vejetaryen Topluluk Üyeliği	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	83	20,6
Hayır	319	79,4

Katılımcıların vejetaryen beslenme tercihi üzerinde etkili olan faktörleri belirlemeye yönelik bazı sorular sorulmuş ve alınan cevaplar Çizelge 2'de gösterilmiştir. Çizelge 2'de sunulan veriler incelendiğinde, katılımcılara vejetaryen beslenmenin sağlıklı olup olmadığı konusunda görüşleri alınmış ve 399 kişi (%99,3) sağlıklı olduğu yönünde cevap vermiştir. Vejetaryen ürünler bulmakta zorlanma durumları sorusuna katılımcılardan 223'ü (%55,5) zorlanmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak 179 kişi zorlandığını ifade etmiştir. Katılımcıların 308'i (%76,6) içinde hayvansal ürün bulunan gıda ürünleri dışında diğer ürünleri de tüketmedikleri/tercih etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çevrelerinin vejetaryen beslenme tercihlerini etkileyip etkilemedikleri sorulmuş ve katılımcıların 276'sı (%68,7) çevrelerinin etkilemediğini ifade etmişlerdir. Vejetaryen ürünlerin pahalılık durumu sorulduğunda katılımcılardan 239 kişi (%59,5) bu ürünlerin pahalı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların vejetaryen beslenme biçimini tercih etme nedenleri çok seçenekli olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan 358 kişi (%89) hayvan haklarına yakın bir duruş sergilemek için; 340 kişi ise (%85) canlıların yaşamına saygı duyduğu için vejetaryen beslenme biçimini tercih ettiğini belirtmektedir.

Çizelge 2. Katılımcıların Vejetaryen Beslenme Tercih Nedenleri

Vejetaryen beslenmeyi sağlıklı bulma	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	399	99,3
Hayır	3	0,7
Vejetaryen ürünler bulmakta zorlanma durumu	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	179	44,5
Hayır	223	55,5
İçinde hayvansal ürünlerin bulunduğu (gıda ürünleri dışında da) herhangi bir ürünü tüketme durumu	**Frekans**	**Yüzde**
Deri	9	2,2
Yün	17	4,2
İpek	5	1,2

Kozmetik	36	9,0
Hayvan Deneyleri Yapılmış Ürünler ve Diğerleri	13	3,2
Tüketmiyorum	308	76,6
Diğer	14	3,5
Vejetaryen beslenme tercihinde çevrenin etkisi	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	126	31,3
Hayır	276	68,7
Vejetaryen ürünlerin pahalılık durumu	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	239	59,5
Hayır	163	40,5
Vejetaryen beslenme tercih nedeni	**Frekans**	**Yüzde**
Hayvan Hakları Yanında Bir Duruş	358	89
Etik Kurallar	307	76
Canlı Yaşamına Saygı	340	85
Sağlık	129	32
Ekoloji	200	50
Bulantı, Kusma, Etten Tiksinme	69	17
Vicdan	286	71
Feminizm	90	22
Diğer	3	1

Araştırmanın vejetaryen beslenme tercihlerinin yiyecek içecek ve konaklama işletmesi ile destinasyon seçimlerine etkisinin olma durumu da incelenmesi amaçlanmış ve bununla ilgili sorularda yöneltilmiştir. Çizelge 3'de sunulan veriler incelendiğinde katılımcılardan 245 kişi (%60,9) yiyecek içecek işletmesi seçiminde işletmenin vejetaryen menü sunmasına önem verdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılardan 299 kişi (%74,4) yaşadıkları şehirde vejetaryen menü sunan restoranların bulunduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerden 278 kişi (%69,2) seyahat edecekleri destinasyonlarda vejetaryen menü sunan restoranların bulunmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların seyahatlerinde tercih ettikleri restoranlarda menünün içeriğine, fiyata, farklı seçeneklerin olmasına ve personelin bilgi düzeyine dikkat ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların yarısına yakını destinasyon seçiminde vejetaryen beslenme biçimlerinin etkili olmadığını belirtirken diğer kısmı etkili olduğunu belirtmektedir. Katılımcılardan 250 birey (%62,2) vejetaryen beslenme tarzlarının seyahat ettikleri destinasyonlarda konaklama işletmesi tercihlerini etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca tercih ettikleri konaklama işletmelerinde kullanılan ürünlerden dolayı sorun yaşadıklarını belirten 269 katılımcı (%66,9) belirlenmiştir.

Araştırmada vejetaryenlere uygun hizmet sunan işletmelerin yeterliliği konusunda katılımcıların neredeyse tamamı (%97,8) yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 3. Vejetaryen Beslenen Bireylerin Destinasyon, Konaklama ve Yiyecek İçecek İşletmesi Tercihleri

Yemek yemek istediğiniz restoranın vejetaryen menü sunan bir işletme olmasına dikkat eder misiniz?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	245	60,9
Hayır	157	39,1
Bulunduğunuz şehirde vejetaryen menü sunan restoran işletmesi mevcut mu?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	299	74,4
Hayır	103	25,6
Seyahat edeceğiniz destinasyonda vejetaryen menü sunan restoran işletmesi bulunması önemli midir?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	278	69,2
Hayır	124	30,8
Seyahatteyken gittiğiniz restoranlarda en çok dikkat ettiniz unsur nedir?	**Frekans**	**Yüzde**
Menü İçeriği	341	84,8%
Menüde Seçenek Azlığı	175	43,5%
İşletme Tipi	78	19,4%
Güven Duygusu	103	50,5%
İşletmede Çalışan Personellerin Bilgi Düzeyi	178	44,3%
Fiyat,	222	55,2%
Koku Hassasiyeti	84	20,9%
İsteklerin Karşılanmaması	119	29,6%
Diğer	7	1,4%
Vejetaryen olmanız seyahat edeceğiniz destinasyon seçiminde etkili oluyor mu?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	195	48,5
Hayır	207	51,5
Vejetaryen olmanız gittiğiniz destinasyonda konaklama işletmesi seçmenizi etkiler mi?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	250	62,2
Hayır	152	37,8
Vejetaryen olarak konaklama işletmelerinde Kullanılan ürünler ile ilgili sorun yaşıyor musunuz?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	269	66,9
Hayır	133	33,1
Vejetaryenlere uygun hizmet sunan işletmeler sizce yeterli sayı da bulunmakta mıdır?	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	9	2,2
Hayır	393	97,8

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Vejetaryen bireylerin beslenme ve destinasyon seçimlerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmada, katılımcıların özellikleri incelenmiş ve kadınların daha fazla bu beslenme biçimini tercih ettiği belirlenmiştir. Bireylerin eğitim düzeyleri incelendiğinde üniversite okuyan ve daha üst düzeyde eğitim aldıkları belirlenmiştir. Vejetaryen bireylerin çoğunluğu vegan olarak beslenmektedirler. Ayrıca vejetaryen beslenme süreleri 1 yıl ve altı olduğu görülmektedir. Bu sonuç vejetaryenliğin son yıllarda yaygınlaştığını göstermektedir. Akkan ve Bozyiğit (2020) yaptıkları çalışmada katılımcılardan çoğunluğunun kadın, 25-34 yaş aralığında, öğrenci, lise mezunu, gelir durumu 2501-5000 TL aralığında olan ve İstanbul'da yaşayan, 1,5 yıl ve daha az süredir vegan olan kişilerden oluştuğu sonucuna varmışlardır. Sünnetçioğlu ve arkadaşları (2017) veganların restoranlarda karşılaştıkları sorunları belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmada katılımcıların çoğunun kadın, eğitim durumu yüksek ve öğrenciler dışında yüksek gelire sahip ve gençlerden oluştuğu sonucuna ulaşmışlardır. Tunçay Son (2016) tarafından yapılan çalışmada da katılımcıların 18-34 yaş aralığında genç, kadın ve bekar bireylerden oluştuğu sonucuna varılmıştır. Araştırmaların sonuçları paralellik göstermektedir.

Vejetaryen bireyler benimsedikleri beslenme biçiminin sağlıklı olduğunu; ürün bulmada zorluk yaşamadıklarını ancak ürünlerin pahalı olduğunu belirtmişlerdir vejetaryen beslenme biçimini hayvan haklarını savundukları ve canlıların yaşamına saygı duydukları için tercih ettikleri sonucun ulaşılmıştır. Akkan ve Bozyiğit (2020) katılımcıların büyük çoğunluğu hayvanların sömürüldüğünü düşündüğü için, yarıdan biraz az azı ise sağlık nedeniyle vegan olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların tamamına yakını vegan ürünlerin pahalı olduğunu belirtmesine rağmen, büyük çoğunluk bu ürünlere daha fazla para ödediğini dile getirmektedir.

Katılımcılar destinasyon ve konaklama işletmesi seçimini yaparken beslenme tercihlerinden etkilendikleri sonucuna varılmıştır. Ancak konakladıkları işletmelerde sorun yaşanabileceği de kaçınılmazdır. Bu sebeplerden dolayı vejetaryen bireylerin bu zorluklarını daha aza indirgemek için konaklama ve restoran işletmelerinin daha hassas davranmalarını ve daha fazla vejetaryen ürünleri sunmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Akkan ve Bozyiğit (2020) tarafından yapılan çalışmada restoranlarda yiyecek bulamama sıkıntısı yaşadıklarını ve yiyeceklerini yanlarında taşımak zorunda kaldıklarını dile getirmektedirler.

Araştırma kapsamında yapılan literatür incelemesinde birçok çalışmada vejetaryen bireylerin sayısının arttığı belirtilmektedir. Yegen ve Aydın (2018), tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de sosyal medyada vegan ile ilgili hesap ve sayfaların çok olduğu ve bunlardan en öne çıkan hesabın "Vegan Türkiye" olduğu sonucun ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde vejetaryen bireylerin bu beslenme biçiminin hayatlarının birçok alanına etki ettiği restoran, konaklama işletmesi ve destinasyon seçimlerinin de bundan etkilendiği görülmektedir. Vegan bireylerin turistik destinasyon seçimlerinin yaşam biçimleriyle uyumlu olacağı, varsa vegan şehirlerini tercih edecekleri düşünülmektedir (Aktaş, Şen ve Çil, 2019, s.981).

Nalçacı İkiz ve Solunoğlu (2018) tarafından otel işletmelerinde görev yapan yiyecek içecek bölümlerinden sorumlu personellerin vejetaryen gıdalara yönelik tutum ve uygulamalar

belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada işletmelerin menülerinde vejetaryen gıdaların bulunduğu, malzeme seçimi ve hazırlanmasında hassas davrandıkları sonucun varılmıştır. Ancak vejetaryenlik konusunda yeterli bilgiye sahip olan uzman çalışanlarının olmadığı belirtilmiştir.

Ayyıldız ve Ceyhun Sezgin (2021) tarafından vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri tercihleri ve karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla yapılan çalışmada işletmelerde menüde alternatiflerin kısıtlı olmasından dolayı hazır gıdalara yöneldikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırma da katılımcılar sorun yaşamamak için işletmeye gitmeden sosyal medyadan ve daha önce deneyimleyen bireylerin görüşlerinden araştırma yaparak karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Aymankuy ve Topal (2022) tarafından bitkisel beslenme ve vejetaryen/vegan beslenme biçiminin benimsenmesi sonucunda gastronomide sürdürülebilirliğin sağlanabileceğini belirtilmektedir.

Vejetaryen tüketim tercihlerini, tüketim anlamında beklentilerinin ne olduğunu, nasıl bir yaşam tarzı benimsedikleri bilinmemektedir (Shani ve Chalasani, 1992). Bu yüzden vejetaryen pazarına yönelik bir üretim, pazarlama ve reklam faaliyetlerine günümüzde önem verilmesi gerekmektedir. Birçok ülke vejetaryen tüketicilerin farkına vararak "vegan şehir" ve "vegan otel" uygulamaları veya "vegan festival" etkinlikleri gibi düzenlemeler yapmaktadır (Uçan ve Bozok, 2019). Bu etkinlikleri daha fazla ülkede görmek için çalışmaların yapılması önem gerektirmektedir.

Vejetaryen beslenme gibi tercihlerden veya zorunluluklardan kaynaklı farklı/özel beslenme biçimlerini benimseyen bireylerin ihtiyaçlarının dikkate alınarak hizmet sunulması gerekmektedir. Sadece menülerde bulunması veya özel gruplara bu hizmetin sunulması yeterli olmamakta işletmelerin pazarlama çalışmalarında bunlara vurgu yapılarak tüketicilere bilgi verilmelidir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Rekabet koşularının arttığı günümüzde özel beslenme tercihi olan kişilere yönelik hizmet sunulması işletmelere katma değer oluşturacaktır. Yiyecek ve içecek hizmeti sunan işletmelerin yanında turizmde diğer hizmet alanlarında da bu konuya önem verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda vejetaryen beslenen bireylerin istekleri ve ihtiyaçlarını belirlemek faydalı olacaktır. Bu araştırma ile vejetaryen beslenen bireylerin beslenme tercihleri, seyahatleri ve destinasyon tercihleri incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Altaş, A. (2017). Vegetarianism and Veganism: Current Situation in Turkey in the Light of Examples in the World, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 5/4 (2017) 403-421.

Akkan, E ve Bozyiğit, S. (2020). Bir Niş Pazar Olarak Türkiye'deki Vegan Ürünler: Tüketici Bakış Açısından Keşfedici Bir Araştırma, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 12(1), 101-149.

Aktaş, N., Şen A. & Çil M. (2019). Gastronomi turizminde yeni bir eğilim: vejetaryen ve vegan festivaller. VIII. National IV. International Eastern Mediterranean Tourism Symposium, Mersin, 976-983.

Aymankuy, Ş. ve Topal, H. (2022). Vejetaryen/Vegan Beslenme Felsefesinin Gastronomide Sürdürülebilirliğe Etkisi, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 5(5): 670-682.

Ayyıldız, S. ve Ceyhun Sezgin, A. (2021). Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri tercihleri ve sorunları, Journal of Tourism Research İnstitute, 2 (1), 1-16 ISSN: 2718-0093

Beardsworth, A.D., & Keil, T. (1992). The Vegetarian Option: Varieties, Conversions, Motives and Careers. The Sociological Review, 40, 253 - 293.

Cohen, E. ve Avieli, N. (2004). Food in Tourism: Attraction and Impediment, Annals of Tourism Research, 31 (4): 755-778.

Dilek, S. E. (2018). Türkiye'de Vejetaryen/Vegan Oteller Mümkün Mü? Kavramsal Bir Tartışma, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, 2018, 1-18.

Dilek, S. E. (2016) . Vegan ve Vejetaryen Turistler, Ebru ünlü Küçükaltan ve S. Emre Dilek (Ed), Metalaşan Turizm- Metalaştırılan Hayvanlar içinde, Ankara: Nobel Akademik.

Erdil, M. (2017). Veganlar geliyor!, Hürriyet Gazetesi Erişim: 24.12.2022, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/veganlar-geliyor-40560699

Erk, G., Seven, A. ve Akpınar, A. (2019). Vegan ve vejetaryan beslenmede probiyotik bitkisel bazlı süt ürünlerinin yeri. GIDA (2019) 44 (3): 453-462 doi: 10.15237/gida.GD18083

Eryücel, Ö., Yalçınkaya, T. ve Küçükaltan, D. (2020). Restoran Çalışanlarının Bilgi ve Bilinç Düzeylerinin Vegan/Vejetaryenler Tarafından Değerlendirilmesi. Içinde Ş. Aydın, Y. Karakuş, Ö. Çoban, ve N. Çalışkan (Ed.), Gastronomi Turizminde Güncel Araştırmalar (ss. 167–180). Detay Yayıncılık.

Gökçen, M., Aksoy, Y.Ç. ve Ateş Özcan, B. (2019). Vegan beslenme tarzına sağlık açısından genel bakış. Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(2):50-54.

Haddad, E. H. and Faed, P. (2014). Vegetarianism and Veganism, Reference Module in Biomedical Research, 3rd edition, pp.1

Kansanen, I. (2010). Vegan Travel-The Ways How Vegan Diet Influences Travel Experience, Bachelor's Thesis, Haaga-Helia University of Applied Sciences, Finland, pp. 13

Kara, A. ve Bilim, Y. (2022). Erişilebilir Turizm Kapsamında Vegan Ve Vejetaryen Tüketiciler, Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 5(2), 515-528.

Kınıkoğlu, M., (2015). Vegan Beslenme, 1. Baskı, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Lee, K. H., Scott, N., & Packer, J. (2014). Habitus and food lifestyle: In-destination activity participation of Slow Food members. Annals of Tourism Research, 48, 207– 220.

Nalçacı İkiz, A. ve Solunoğlu, A. (2018). Otel İşletmelerinde Vejeteryan Gıdalara Yönelik Tutum ve Uygulamalar, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 6/Special issue3, 14-25.

Özcan, T. ve Baysal, S. (2016). Vejetaryen Beslenme ve Sağlık Üzerine Etkileri, U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2, 101-116.

Perry, C. L., McGuire, M. T., Neumark-Sztainer, D., & Story, M. (2001). Characteristics of vegetarian adolescents in a multiethnic urban population. Journal of Adolescent Health, 29(6), 406–416. https://doi.org/10.1016/S1054-139X(01)00258-0

Quan, S., ve Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experience in tourism. Tourism Management, 25(3), 297–305.

Rimmington, M., ve Yüksel, A. (1998). Tourist Satisfaction and Food Service Experience: Results and Implications of an Empirical Investigation. Anatolia, 9(1), 37-57.

Rivera, M. & Shani, A. (2013). Attitudes and Orientation Toward Vegetarian Food in The Restaurant Industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 25(7): 1049-1065

Shani, A. & Dipietro, R.B. (2007). Vegetarians: A Typology for Foodservice Menu Development. Hospitality Review, 25(2): 64-73.

Shani D. ve Chalasani S.(1992), "Exploiting Niches Using Relationship Marketing", The Journal of Services Marketing, Vol.6, No.4, 43-52

Sünnetçioğlu, S. ve diğerleri (2017). Veganların Restoranlarda Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma, Journal of Tourism and Gastronomy Studies 5/Special issue2 241-252.

Tekten Aksürmeli, Z.S. ve Beşerli, H. (2019). Vegan Kimliğin Oluşumu: Vegan Olmak Ve Vegan Kalmak, Akademik Hassasiyetler, Sayı: 12,Cilt/: 6 Sayfa: 223-249.

Tunçay Son, G.Y. (2016). Biyoetik Çerçevesinde Vegan ve Vejetaryenlik, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunçay Son, G. Y. ve Bulut, M. (2016). Yaşam tarzı olarak vegan ve vejetaryenlik. International Journal of Human Sciences, 13(1), 830-843. doi:10.14687/ijhs.v13i1.3614

Türkiye Vegan Derneği (2022). Neden Vegan? Erişim tarihi: 24.12.2022 https://tvd.org.tr/

Uçan, Z. ve Bozok, D. (2019). Veganizm ve Gastronomi, IV. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi. Nevşehir Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi, Nevşehir. 27-32.

Vatan, A. ve Türkbaş, S. (2018). Vejetaryen Turist ve Vegan Turist Kimdir?, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6(3), 24-39 DOI: 10.21325/jotags.2018.270

Werneth, W. (2020). Vegan Travel Q&A: Everything You Need to Know. https://www.thenomadicvegan.com/travel-vegan-questions/

Yegen C. ve Aydın, Oğuz B., (2018). Postmodern Bir Kimlik Olarak Veganlık ve Bir Çevrimiçi Vegan Ağının Analizi, Galatasaray Üniversitesi İleti-şim Dergisi, 28, 91-114. DOI: 10.16878/gsuilet.436034

Yıldırım, Z., (2013) Ebru Arıman: "Vejetaryenlik bir tercih meselesi değil, bir zorunluluk" Ebru Arıman ile röportaj, Yeşil Gazete, Erişim Tarihi: 24.12.2022 https://yesilgazete.org/ebru-ariman-vejetaryenlik-bir-tercih-meselesi-degil-bir-zorunluluk/

BANKALARIN PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ İLE YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİ ANALİZİ

Doç. Dr. Özcan IŞIK[1]

[1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Finans ve Bankacılık Bölümü, ozcan@live.com, ORCID ID: 0000-0003-2230-8738

ÖZET

Hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomilerde bankacılık sektörü finansal aracılık sürecinde kilit bir role sahiptir. Her sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de rekabet nedeniyle bankalar mevcut kaynaklarını etkin ve verimli bir biçimde kullanmak zorundadır. Bu nedenle bankalar periyodik olarak performanslarını değerlendirmeli ve bu değerlendirmeler sonucunda performanslarını iyileştirmeye yönelik politika ve stratejiler geliştirmelilerdir.

Bibliyometri, belirli bir alan, dönem ve bölgede kişi ve kurumlar tarafından yayınlanan yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak incelenmesidir. Diğer bir ifadeyle, yazar, konu, yayın bilgisi ve alıntı kaynakları gibi yayın ve belge özelliklerinin nicel analizidir. 19. yüzyılın sonlarından beri literatürde çok fazla yayın yer almıştır. Bu yayın ve bilgileri ölçmeye yönelik istatistiksel araştırma yöntemleri ile ilgili inceleme ve uygulamalar yapmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu tür incelemeler için bibliyometri, enformetri, bilimetri ve webmetri terimleri ortaya çıkmıştır.

Mevcut çalışmada, verilere ulaşmak için SciVerse Scopus seçilmiştir. Scopus, Elsevier Yayınevi'ne ait çok disiplinli bibliyografik bir veri tabanıdır. Çalışmada başlangıç yılına ilişkin aramada herhangi bir süre kısıtlaması yapılmamıştır. Arama, veri tabanının sürekli güncellenmesi sonucunda ortaya çıkabilecek yanlılığı ortadan kaldırmak için bir zaman aralığında (15 Aralık 2022) uygulanmıştır. Veri tabanında "bankaların performansı" şeklinde sorgulama yapılmıştır. Çalışmada ağ verilerine dayanan görselleştirme haritalarını üretmek ve benzerliklerin görselleştirilmesini haritalama ve kümeleme tekniklerini kullanmak için VOSviewer yazılımı tercih edilmiştir. Bu yazılım bibliyometrik ağların analizinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Bu çalışmada, Scopus veri tabanından elde edilen 1971 veri ile bankaların performanslarının değerlendirilmesi üzerine yapılan yayınların yıllara göre dağılımının, yayın yapan yazarların isimlerinin, çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin dağılımının ve çalışmaların yayımlandıkları ülkelere göre dağılımının bibliyometrik analizi yapılmıştır.

Çalışmanın sonuçları şu şekildedir: (i) 1972-2023 aralığında en fazla yayın 2022 yılına aittir, (ii) Bankacılık ve Finans Dergisi en fazla yayın yapan kaynaktır, (iii) Fadzlan Sufian en çok yayın yapan yazardır ve (iv) Amerika Birleşik Devletleri en çok bu konuyu çalışan ülkedir. Ayrıca yapılan çalışmaların çoğu makale şeklinde yayınlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometri Analizi, Banka Performansı, Scopus, VOSviewer

1. GİRİŞ

Günümüzün rekabetçi dünyasında ancak müşterilerinin ihtiyaçlarını gözeten ve onların ihtiyaçlarını karşılayabilen firmalar rakipleri ile rekabet edebilir ve performansını arttırabilir. Bir firmanın performans analizi o firmanın rekabet gücünü, etkinliğini ve üretkenliğini belirlemede son derece önemli bir değerlendirme aracıdır (Aduba, 2022).

Bankacılık riski bir iştir. Bankalar temelde tasarruf fazlası olan birimlerle sermaye ihtiyacı olan birimler arasında finansal aracılık fonksiyonunu icra ederken başta kredi ve likidite riski olma üzere çeşitli risklere maruz kalmaktadırlar (Ghenimi vd., 2017; Işık, 2020). Bankacılık sisteminde meydana gelebilecek herhangi bir sorun (örneğin verilen kredilerin geri dönmemesi ya da yeterince likidite bulundurmamak vs.), paydaşların yanı sıra ekonomideki diğer sektörleri de doğrudan etkilemektedir (Işık, ve Ersoy, 2020). Bununla beraber, bankacılık faaliyetlerinin etkinliğinin artması ise başta reel sektör olmak üzere ekonominin diğer sektörlerini de olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu anlamda bankaların kırılgan ve riskli bir yapıya sahip olmaları, finansal yapılarının ve performanslarının sürekli olarak takip edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır (Seçme vd., 2009; Belke ve Unal, 2017).

Bankacılık sektörü ve bankaların performansı, ülkelerin hem sanayisinde hem de ekonomisinde kilit bir role sahip olduğu gibi, günümüz modern toplumlarında bireylerin yaşamını da etkilemektedir (Demir, 2021a). Günümüzde bankalar arasında artan rekabet, onları maksimum performansı hedeflemeye ve elde etmeye zorlamaktadır. Performans değerlendirme süreci, bankaların durumları hakkında daha kapsamlı bir görüşe sahip olmak için kullandıkları çok önemli bir araçtır (Beheshtinia ve Omidi, 2017; Koşaroğlu, 2020; Demir, 2021b).

Bibliyometri, yayınların veya belgelerin yazar, konu, yayın bilgileri, atıf kaynakları gibi özelliklerinin nicel analizidir. Son yıllarda Gephi, Leximancer, VOSviewer gibi bibliyografik yazılımların kullanılmasıyla bibliyografik analiz popülerlik kazanmıştır. Scopus ve Web of Science gibi bilimsel veritabanlarının büyümesi ve erişilebilirliği, bilgi işlemden iş araştırmalarına kadar uzanan alanlarda bibliyometrinin gelişmesine yol açmıştır.

Çalışmada başlangıç yılına ilişkin aramada herhangi bir süre kısıtlaması yapılmamıştır. Arama, veri tabanının sürekli güncellenmesi sonucunda ortaya çıkabilecek yanlılığı ortadan kaldırmak için herhangi bir zaman aralığında (17 Aralık 2022) uygulanmıştır. Veri tabanında “bankalar” ve “performans” şeklinde sorgulama yapılmıştır. Çalışmada ağ verilerine dayanan görselleştirme haritalarını üretmek ve benzerliklerin görselleştirilmesini haritalama ve kümeleme tekniklerini kullanmak için VOSviewer yazılımı tercih edilmiştir. Bu yazılım bibliyometrik ağların analizinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Bibliyometri analizi ile ilgili farklı alanlarda çok fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlardan en güncel olanlardan bazıları şöyledir: Chen ve Peng (2020), 2010-2017 döneminde Tayvan'da faaliyet gösteren ticari bankaların finansal inovasyonla ilgili literatürünün özelliklerini incelenip analiz yapmışlardır. Bellucci vd. (2022), Scopus'ta bulunan 346 araştırma ürününün bibliyometrik analizlerle haritalanan ve blockchain'in muhasebe ve denetim, kripto varlıklar ve finans, iş dünyası üzerindeki etkisi için modeller ve tedarik zinciri yönetimi başlıkla ilgili sistematik bir literatür incelemesi yapmışlardır. Ledro vd. (2022) 1989 ve 2020 yılları arasında yayınlanan toplam 212 hakemli makale Scopus veri tabanından çıkardılar ve 2 bibliyometrik teknik kullanılarak müşteri ilişkileri yönetiminde Büyük Veri ve yapay zekâ teknolojisi çözümlerindeki son gelişmeleri incelemişlerdir. Novera vd. (2022), metin madenciliği tekniği ve atıf tabanlı bibliyometrik analiz kullanarak daha fazla ziyaretçi çekmek için nesnelerin interneti'nin (IoT) turizm sektörünün geliştirilmesine uygulanmasının etkisine ilişkin literatür

taraması yapmışlardır. Izzo ve Mustilli (2022), öğrenciden işe geçişte üniversitelerin oynaması gereken rolünün objektif bir bibliyometrik analizini yapmıştır. Hsieh vd. (2022) PubMed'de en çok atıf alan 100 makale (Top100) başlıklı 400'den fazla makale ve atıflarının diğer bibliyometrik çalışmalarda (Nontop100) bulunanlardan daha az (veya daha fazla) olup olmadığının analizi için eş kelime analizi kullanılarak makale temaları belirlendikten sonra, Top100'ün Nontop100'den daha az atıf aldığı hipotezini doğrulamak için geçici bir kabarcık grafiği kullanılmışlardır. Kudu ve Danış (2022), 1980-2020 yılları arasında yayınlanan gastrointestinal kanama ile ilgili bilimsel makaleleri istatistiksel ve bibliyometrik yöntemlerle analiz etmişlerdir. Liu vd. (2022), bibliometrix ve biblioshiny (K-Synth Srl, Napoli, İtalya) bibliyometrik R yazılım paketleriyle 1980'den 2021'e kadar Web of Science çekirdek koleksiyonu veri tabanındaki tarım arazilerinin terk edilmesiyle ilgili makalelerin analizini yapmışlardır. Morgan vd. (2022), Web of Science (WoS) veri tabanı aracılığıyla sunulan alternatif arıza tekrarlama çözümlerinin donanım güçlendirme, dahili yazılım kontrol değişiklikleri ve hibrit teknikler açısından incelenip karşılaştırılması yapılmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Mevcut çalışmada, verilere ulaşmak için SciVerse Scopus seçilmiştir. Scopus, Elsevier Yayınevi'ne ait çok disiplinli bibliyografik bir veri tabanıdır. Verilerin Scopus'tan diğer programlara aktarılması kolaydır. Scopus, başlıklarda veya başlıklarda/özetlerde veya derginin adına veya yazarın veya bağlı kuruluşun adına göre arama yapılmasına izin verir.

Çalışmada başlangıç yılına ilişkin aramada herhangi bir süre kısıtlaması yapılmamıştır. Arama, Scopus veri tabanının sürekli güncellenmesi sonucunda ortaya çıkabilecek yanlılığı ortadan kaldırmak için bir zaman aralığında (15 Aralık 2022) uygulanmıştır. Scopus veri tabanında "bankaların performansı" şeklinde sorgulama yapılarak 1971 doküman elde edilmiştir. Bibliyometrik veriler kullanılarak haritalama yapılırken herkese açık VOSviewer programı tercih edilmiştir. Bu programda "ortak yazarlılık" (Co-Authorship), "birlikte bulunma" (Co-occurrence), "Atıf" (Citation), "bibliyografik eşleştirme" (bibliographic-coupling) ve "ortak atıf" (co-citation) analizler bulunmaktadır. VOSviewer programında her bir analiz türüne karşılık gelen bağlantılar için güçlü kavramlar üzerine haritalandırma yapılmaktadır.

Bankaların performansı ile yapılan çalışmaların 1972 yılından 2023 yılına kadar artarak devam ettiği Görsel 1'de görülmektedir.

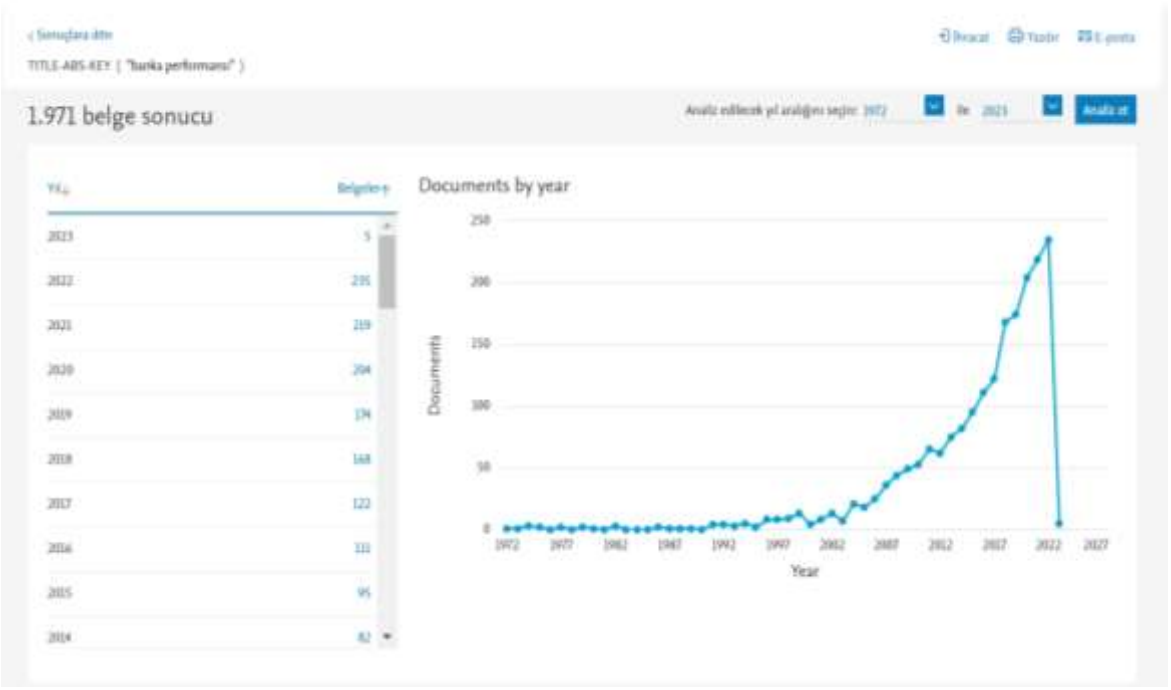

Görsel 1. Bankaların Performansı ile Yapılan Yayınların Yıllara Göre Dağılımı

Herhangi bir sınırlandırma yapılmadan çalışmada yer alan yayınların türlerini içeren bilgiler ise; Article (1662), Conference Paper (161), Book Chapter (72), Review (48), Conference Review (9), Book (8), Erratum (2), Editorial (4), Retracted (3), Note (2), Data Paper (1) şeklindedir.

Yayın sayılarına göre ilk 10'da yer alan ülkelerin sıralamaları Görsel 2'de verilmiştir.

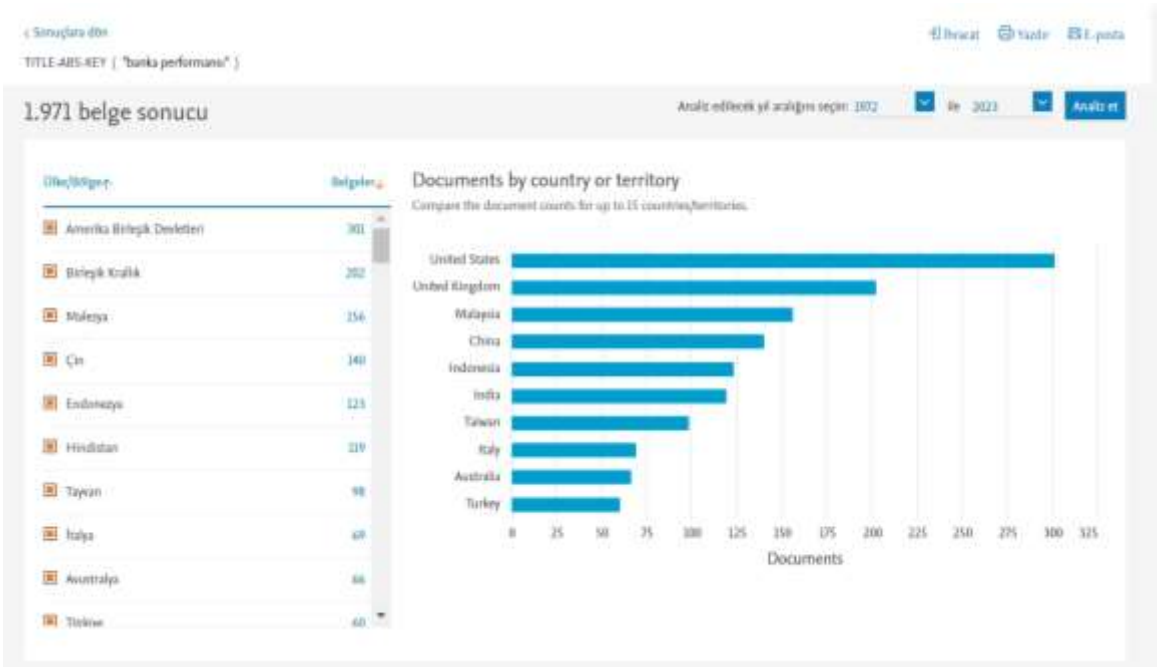

Görsel 2. Ülkelere Göre Bankaların Performansı ile Yapılan Yayın Sayıları

Görsel 2'ye göre bankaların performansı ile ilgili çalışmaların en fazla sırasıyla ABD, İngiltere, Malezya ve Çin'de yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de bu konuda yapılan 60 yayınla 10. sırada yer almaktadır.

Scopus'tan alınan literatürdeki veriler Microsoft Excel'e aktarılmıştır. Dışa aktarılan veriler, yayınların yıllık büyümesini, belge türlerini, dilleri, ülkeleri, yazarları, kurumları, dergileri, alıntıları ve fon sağlayan kuruluşları içermektedir. Daha sonra elde edilen literatür ağ görselleştirme haritaları oluşturmak için VOSviewer programına aktarılmıştır. Görsel 3'te VOSviewer yazılımıyla elde edilmiş ülkelerin yayın performanslarına ilişkin ağ yapı grafiği de verilmiştir.

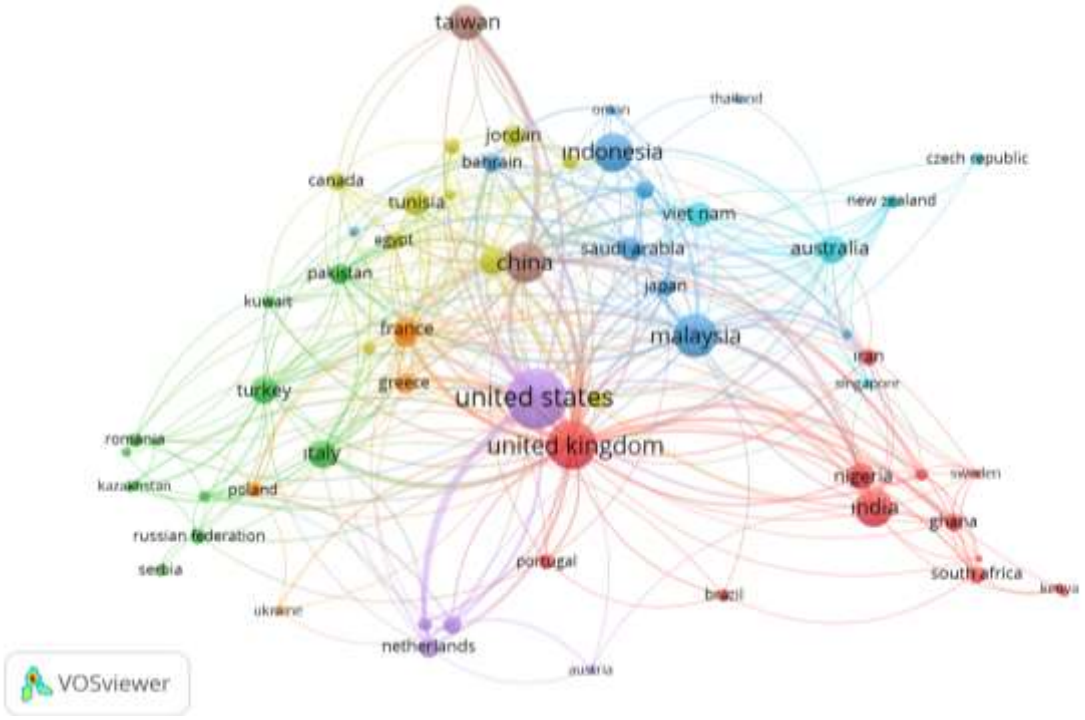

Görsel 3. Ülkelerin Yayın Performanslarına İlişkin Ağ Yapı Grafiği

Görsel 3'te VOSviewer yazılımıyla elde edilmiş ülkelerin yayın performanslarına ilişkin ağ yapı haritasında her bir halka bir ülkeyi temsil etmektedir. Bağlantı hattının kalınlığı (bağ kuvveti), bağlı ülkeler arasındaki araştırma iş birliğinin kapsamı ile orantılıdır. Her ülkenin düğüm boyutu, uluslararası araştırmacılarla belgelerin yüzdesini temsil eder. Daha büyük düğüm boyutu, o ülke için daha büyük uluslararası araştırma iş birliğinin göstergesidir. Benzer renk, yakın araştırma ilgisini gösterir. Görsel 4'de yazar ağ yapı grafiği verilmiştir.

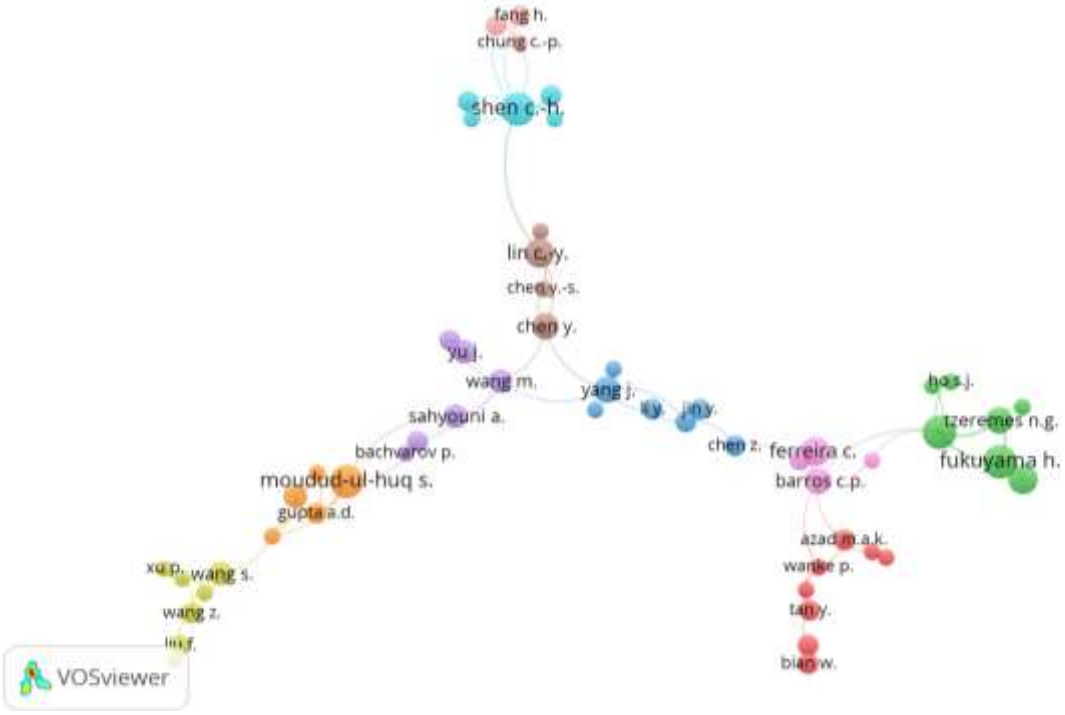

Görsel 4. Yazar Ağ Yapı Grafiği

Görsel 4'de her bir halka bir yazarı temsil etmektedir. Yazar ağ yapı grafiğinde bulunan daire büyüklükleri yazarlara ait yayın sayısı, daire renkleri yazarların birlikte çalışmalarının var oluşunu, daire aralarındaki çizgiler ise hangi yazarların hangi yazarlarla ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Görselden de anlaşılacağı gibi 18 farklı küme bulunmaktadır. En çok yayın yapan Fadzlan Sufian 17 yayınla 468 atıf almıştır. İncelenen çalışmalarda en çok atıf yapılan yazar ağ grafiği ise Görsel 5'te verilmiştir. Bankaların performansı ile ilgili yapılan çalışmalarda Fadzlan Sufian'ın çalışmalarına atıf yapıldığını söylenebilir.

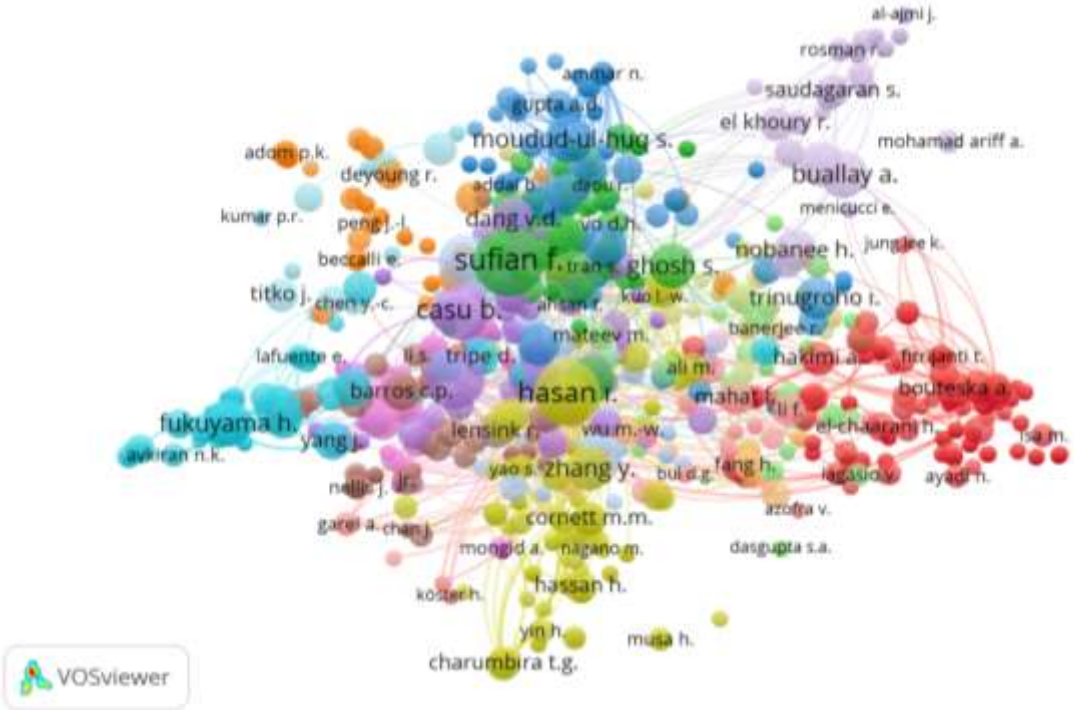

Görsel 5. İncelenen Çalışmalarda En Çok Atıf Yapılan Yazar Ağı Grafiği

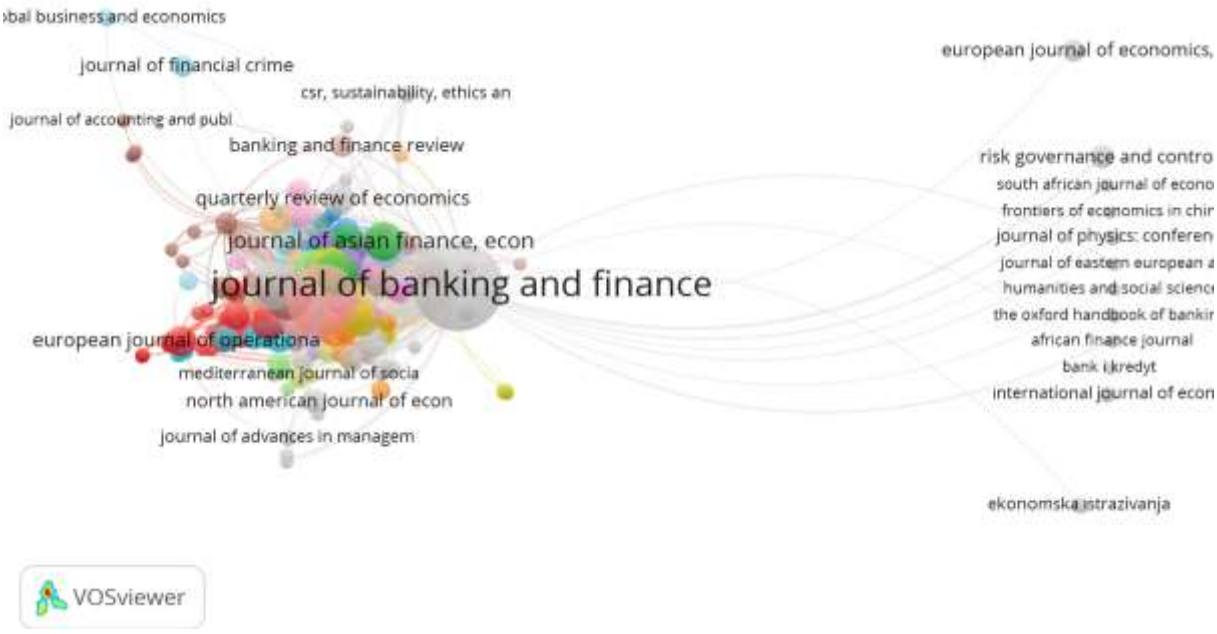

Görsel 6. İncelenen Çalışmalarda En Çok Atıf Yapılan Kaynakların Ağı Haritası

Görsel 6'da bankaların performansı ile ilgili üretilen makalelerde atıf yapılan bilimsel makalelerin ağ grafiği verilmektedir. Buna göre makalelerde 8724 atıf ile en çok atıf yapılan kaynak olan dergi, gri kümede gösterilen "Journal of Banking and Finance" adlı dergidir. Görsel 7'da anahtar kelime ağ grafiği verilmektedir.

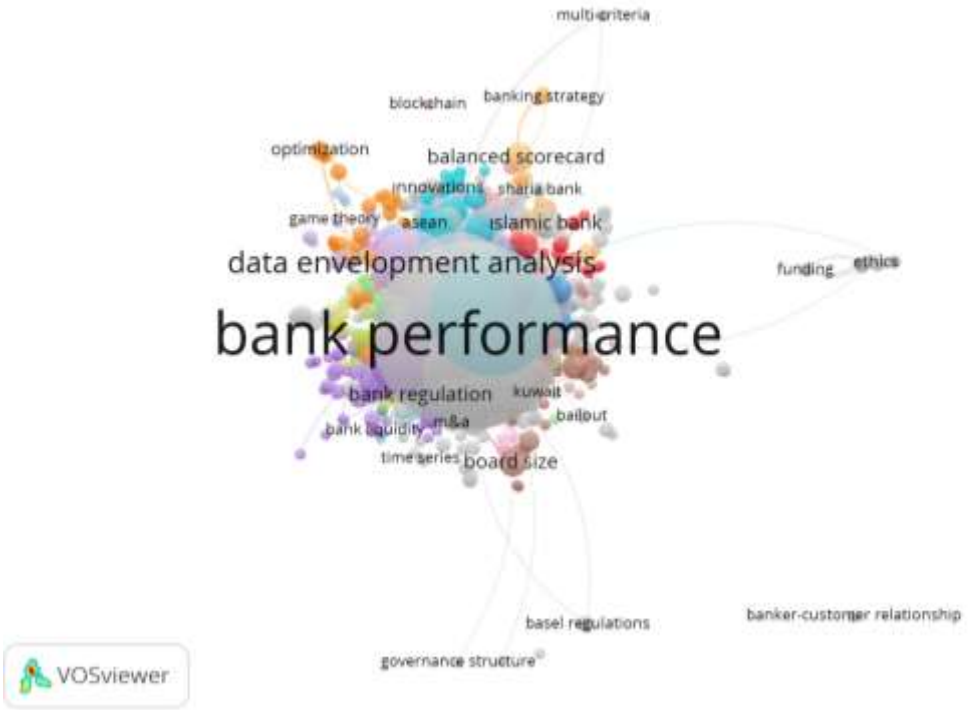

Görsel 7. Anahtar Kelime Ağ Grafiği

Görsele 7'ye göre konuya ilişkin araştırılan kelimelerin "bank performance", "banks", "data envelopment analysis", "performance", multi criteria" vd. kelimelerden oluştuğu

görülmektedir. İncelenen çalışmalar içerisinde en çok atıf alan çalışmalar Görsel 8'de verilmiştir.

Görsel 8. İncelenen Çalışmalar İçerisinde En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Görsele göre, bu çalışmada incelenen araştırmalar arasında en yüksek atıf değerine sahip olan makale Seiford ve Zhu 1999 yılında yaptığı "Profitability and marketability of the top 55 US commercial banks" adlı makaledir.

3. SONUÇ

Yapılan çalışmalarla uluslararası atıf indeksleri ile hangi ülkelerde hangi konularda çalışma yapıldığı gösterilmektedir. Buna karşın, yapılan çalışmalar alana özgü bulgular vermektedir. Bu çalışmada, 1972-2023 yılları arasında yayınlanan ve Scopus veri tabanında bulunan bankaların performansının literatürü incelenmiştir. Toplamda 1971 yayın VOSviewer programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular; ABD, İngiltere, Malezya ve Çin bankaların performansı ile ilgili çalışmalarında aktif olduğunu göstermiştir. Seiford ve Zhu (1999) en fazla atıfa sahip olan çalışma olarak belirlenmiştir. En çok atıf alan dergi "Journal of Banking and Finance" isimli dergi olmuştur. Bankaların performansı ile ilgili çalışmalarında en çok yer alan anahtar kelimelerin ise "performance, banks, data envelopment analysis, multi criteria" gibi kelimeler olduğu bulunmuştur. Değerlendirmeler sonucunda bankaların performansının araştırılması ile ilgili bilimsel çalışmaların oldukça dinamik olduğu saptamıştır. Belirlenen yıllar arasında bu alandaki çalışmalar artarak devam etmiştir. İlerleyen yıllarda bu alandaki çalışmaların daha da artacağını söylemek mümkündür. Bu çalışmada veri kaynağı olarak Scopus kullanılmıştır. Scopus birçok dergideki yapılmış çalışmaları kapsamına alsa da (Web of Science) WoS vb. gibi diğer veri tabanları da sosyal bilimler alanında yapılacak araştırmalar için birer veri kaynağıdır.

Sonuçta, banka performansı ile ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılar mevcut bilgi birikiminin büyüklüğüne bağlı olarak temel kaynak okuma ve araştırma yapmak amacıyla analiz sonucunda elde edilen yazar ya da yazarları takip edebilirler. Böylece en çok atıf alan çalışmaların ve konu ile ilgili saygın dergilerin dikkate alınmasıyla daha sağlıklı ve etkin bir araştırma süreci tesis edilebilir. Ayrıca bankaların performansı ile ilgili araştırma konusunda daha fazla ilerlemek isteyenler bu alanda önde gelen ABD, İngiltere, Malezya ve Çin gibi ülkeleri takip edebilir.

KAYNAKÇA

Aduba, J. J. (2022). Framework for firm-level performance evaluations using multivariate linear correlation with MCDM methods: application to Japanese firms. Asia-Pacific Journal of Regional Science, 6(1), 1-44.

Beheshtinia, M. A., & Omidi, S. (2017). A hybrid MCDM approach for performance evaluation in the banking industry. Kybernetes.46(8), 1386-1407.

Belke, M., & Unal, E. A. (2017). Determinants of Bank Profitability: Evidence from Listed and NonListed Banks in Turkey. Journal of Economics Finance and Accounting, 4(4), 404-416.

Bellucci, M., Cesa Bianchi, D. and Manetti, G. (2022), Blockchain in accounting practice and research: systematic literature review, Meditari Accountancy Research, Vol. 30 No. 7, pp. 121-146. https://doi.org/10.1108/MEDAR-10-2021-1477

Chen, T.-H. and Peng, J.-L. (2020), Statistical and bibliometric analysis of financial innovation, Library Hi Tech, 38(2): 308-319. https://doi.org/10.1108/LHT-09-2018-0140

Demir, G. (2021a). Türk bankacılık sisteminin finansal performansının ROC-ITARA-CODAS yöntemleriyle analizi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(3), 831-847.

Demir, G. (2021b). Özel sermayeli mevduat bankalarında performans analizi: SWARA-RAFSI bütünleşik model uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *35*(4), 1359-1382.

Ghenimi, A., Chaibi, H., & Omri, M. A. B. (2017). The effects of liquidity risk and credit risk on bank stability: Evidence from the MENA region. Borsa Istanbul Review, 17(4), 238-248.

Hsieh, Wan-Ting MD; Chien, Tsair-Wei MBA; Chou, Willy MD. (2022). The 100 most cited articles have fewer citations than other bibliometric articles: A pairwise comparison using a temporal bubble graph. Medicine 101(48): p e32101, https://doi.org 10.1097/MD.0000000000032101

Işık, Ö. (2020). SD tabanlı MABAC ve WASPAS Yöntemleriyle Kamu Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankalarının Performans Analizi. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (29), 61-78.

Işık, Ö. ve Ersoy, E. (2020). Özel Sermayeli Mevduat Bankalarında Faiz Gelir ve Giderlerine Dayalı Performans Analizi: CRITIC ve EDAS Yöntemleri ile Bir Uygulama, Karaca, S.S. ve Demireli E. (Ed.), Finans Teorisine Uygulamalı Katkılar -2 içinde (s. 69-89). Ankara: Ekin Yayınevi.

Izzo, F., Mele, S. and Mustilli, M. (2022), University to work transition: a literature review, International Journal of Manpower, 43(7): 1502-1515. https://doi.org/10.1108/IJM-07-2021-0398

Koşaroğlu, Ş. M. (2020). BİST'TE İşlem Gören Bankalarin Performanslarinin SD ve EDAS YöntemlerİyleDeğerlendirilmesi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(3), 406-417.

Kudu E, Danış F. (2022). The evolution of gastrointestinal bleeding: A holistic investigation of global outputs with bibliometric analysis. Turk J Gastroenterol. 33(12):1012-1024.

Ledro, C., Nosella, A. and Vinelli, A. (2022), Artificial intelligence in customer relationship management: literature review and future research directions, Journal of Business & Industrial Marketing, 37(13): 48-63. https://doi.org/10.1108/JBIM-07-2021-0332

Liu B, Song W, Sun Q. (2022). Status, Trend, and Prospect of Global Farmland Abandonment Research: A Bibliometric Analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health.19(23):16007. https://doi.org/10.3390/ijerph192316007

Morgan, E.F., Abdel-Rahim, O., Megahed, T.F., Suehiro, J., & Abdelkader, S.M. (2022). Fault Ride-Through Techniques for Permanent Magnet Synchronous Generator Wind Turbines (PMSG-WTGs): A Systematic Literature Review. Energies. 15(23):9116. https://doi.org/10.3390/en15239116

Novera, C.N., Ahmed, Z., Kushol, R., Wanke, P. and Azad, M.A.K. (2022), Internet of Things (IoT) in smart tourism: a literature review, Spanish Journal of Marketing- ESIC, 26(3): 325-344. https://doi.org/10.1108/SJME-03-2022-0035

Seçme, N. Y., Bayrakdaroğlu, A., & Kahraman, C. (2009). Fuzzy performance evaluation in Turkish banking sector using analytic hierarchy process and TOPSIS. Expert systems with applications, 36(9), 11699-11709.

Seiford, L. M., & Zhu, J. (1999). Profitability and marketability of the top 55 US commercial banks. Management Science, 45(9), 1270-1288.

HAYAT SİGORTASI VE BİREYSEL EMEKLİLİK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL ORANLARA DAYALI PERFORMANSININ ENTEGRE BİR HİBRİT KARAR MODELİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Özcan IŞIK[1]

[1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Finans ve Bankacılık Bölümü, ozcan@live.com, ORCID ID: 0000-0003-2230-8738

ÖZET

Modern toplumun günlük yaşantısında hem sigortacılık hizmetleri hem de bireysel emeklilik hizmetleri önemli bir yer tutmaktadır. Sigorta şirketleri bir ekonomide bireylerin, firmaların ve ülkelerin karşı karşıya kaldıkları çeşitli riskleri etkin bir şekilde yönetebilmelerine yardım ederek ülkede ekonominin kalkınmasına ve büyümesine destek olurlar. Hayat sigorta şirketleri sağlıkla ilgili riskleri sigorta ederken hayat dışı sigorta şirketleri ise sağlıkla ilgili risklerin dışında kalan çeşitli ekonomik riskleri sigortalarlar. Buna ilaveten bireysel emeklilik şirketleri de bireylerin emeklilik yaşamlarında ekonomik açıdan daha rahat hayat şartlarında sahip olabilmelerine imkan sağlamaktadır.

Son dönemlerde bir yandan toplumda artan farkındalık diğer yandan da yabancı yatırımcıların ilgisi hem sigorta sektörünün hem de bireysel emeklilik sektörünün gelişmesine ve büyümesine önemli katkılar sağlamıştır. Sonuç olarak günümüzde Türk finansal sisteminde yer alan finansal kurumlar arasında bankacılık sektöründen sonra en büyük pay sigorta ve bireysel emeklilik sektörüne aittir.

Bu çalışmanın amacı Türk finansal sisteminin önemli bir parçası olan hayat sigortası ve bireysel emeklilik sektörünün 2008-2019 dönemi için performansının analizinde Standart Sapma (SD), CoCoSo ve WASPAS yöntemlerinden oluşan hibrit bir model önermektir. Çalışmada sektör değerlendirmesi yapmak amacıyla önceki literatüre dayalı olarak dokuz finansal oran belirlenmiştir. Objektif bir ağırlık belirleme yöntemi olan SD algoritmasının uygulanması ile performans üzerinde en etkili iki kriterin sırasıyla aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı olduğu belirlenmiştir. Ardından sırasıyla CoCoSo ve WASPAS algoritmalarından elde edilen sıralama sonuçları Borda Sayım yöntemi ile birleştirilerek tek bir performans sıralaması elde edilmiştir. Borda Sayım yöntemi sıralama sonuçları göstermektedir ki hayat sigortası ve bireysel emeklilik sektörünün küresel finansal krizi takip eden ilk üç yılda performansı önemli derecede düşmüştür. Bununla beraber, sektör 2013 yılından itibaren toparlanmaya başlamış ve en iyi performansını son iki yılda sergilemiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların başta düzenleyici ve denetleyici otoriteler olmak üzere sektörler ilgili diğer çıkar gruplarına da faydalı olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayat sigorta sektörü, Bireysel emeklilik sektörü, Performans Analizi, ÇKKV.

1. GİRİŞ

Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde gerek hayat gerekse de hayat dışı sigorta şirketleri, ülke ekonomilerine sağladıkları katma değer ve finansal sistemdeki artan payları nedeniyle giderek önem kazanmaya başlamışlardır. Aslında hayat ve hayat dışı sigorta şirketleri finansal hizmet sektörünün önemli kurumlarından biri olup elde ettikleri prim gelirleri sayesinde hem sermaye piyasalarının gelişmesine ve derinleşmesine hem de ekonominin istikrarlı büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır (Kaya ve Kaya, 2015; Işık, 2021b; (Mathew ve Sivaraman, 2021).

Buna ilaveten sigorta şirketleri bireylerin ve firmaların ekonomik hayatta karşı karşıya kaldıkları muhtemel riskleri üstlenerek onlara güvence sağlarlar (Caporale vd., 2017). Bireysel emeklilik şirketleri ise bireylerin çalışma hayatı süresince tasarruflarını verimli yatırımlarda değerlendirmelerine ve emeklilik hayatlarını refah içinde geçirmelerine olanak sağlayan özel bir emeklilik sistemidir (Durgut, 2022).

Kârlı ve sağlam bir sigorta ve bireysel emeklilik sektörü istikrarlı bir finansal sistemin genel refahına katkıda bulunur (Killins, 2020). Ancak bu sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin varlıklarını ve kaynaklarını etkin bir şekilde yönetememesi ekonomide sistematik krizlere neden olabilir (Caporale vd., 2017).

Hayat, hayat dışı ve bireysel emeklilik sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerinin performansının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi yöneticilere, sigorta acentelerine, sigorta müşterilerine ve denetleyici ve düzenleyici otoritelere sigortacılıkla alakalı karar verme sürecinde güvenilir bir araç sağlayabilir. Özellikle Covid-19 pandemisinin insanoğlunun hayatına girmesi sonucunda sigortacılık faaliyetlerine ilişkin güvenilir, kullanışlı ve kapsamlı bir karar aracına ihtiyaç artmıştır.

Bu çalışmada amaç Türk finansal sisteminin önemli bir parçası olan hayat sigortası ve bireysel emeklilik sektörünün 2008-2019 dönemini kapsayan 12 yıl için performans analizini gerçekleştirmektir. Bu amaç doğrultusunda hayat sigortası ve bireysel emeklilik sektörünün finansal performansını analiz etmek de değerlendirmek için Standart Sapma (SD), Combined Compromise Solution (CoCoSo) ve Weighted Aggregated Sum Product ASsessment (WASPAS) yöntemlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında performans analizi için sektör düzeyinde dokuz finansal oran kullanılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

ÇKKV çerçevesinde sigorta ve bireysel emeklilik şirketleri ile ilgili önceki litertürde yer alan bazı çalışmaların kısa özetini Çizelge 1'de sunmaktadır.

Çizelge 1: ÇKKV Teknikleri Kapsamında Sigorta ve BES Şirketlerinin Performans Değerlendirilmesine Odaklanan Bazı Çalışmalar

Yazar	Konu
Genç vd. (2015)	Türkiye'de Bireysel emeklilik sistemi seçimi
Yao vd. (2005)	Çin'deki sigorta endüstrisinin etkinliğinin analizi
Yang (2006)	Kanada'daki hayat ve sağlık sigortası sektörünün etkinliğinin değerlendirilmesi
Hwang ve Kao (2006)	Tayvan'daki hayat dışı sigorta şirketlerinin performansının değerlendirilmesi
Eling ve Luhnen (2010)	Uluslararası sigorta endüstrisinin etkinliğinin analizi

Cummins vd. (2010)	ABD'deki sigorta sektörünün etkinliğinin değerlendirilmesi
Bian ve Wang (2019)	Çin'deki hayat sigorta şirketlerinin maliyet ve kar etkinliklerinin analizi
Işık (2019)	Türk hayat dışı sigorta branşlarının performansının değerlendirilmesi
Wang vd. (2019)	Malezya'daki genel sigorta şirketlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi
Anandarao vd. (2019)	Hindistan'da hayat sigorta şirketinin etkinliğinin analizi
Safari vd. (2020)	İran'daki sigorta şirketlerinin şube performansının değerlendirilmesi
Gharizadeh Beiragh vd. (2020)	İran'daki kamu ve özel sigorta şirketlerinin performansının sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi
Shieh vd. (2020)	Çin ve Tayvan'daki hayat sigortası şirketlerinin genel ve bireysel etkinliklerinin ölçülmesi
Demir vd. (2020)	Türkiye'de BES şirketlerinin performansının analizi
Pattnaik vd. (2021)	Hindistan'da hayat sigorta şirketinin finansal başarısının karşılaştırılması.
Işık (2021a)	Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli bir hayat dışı sigorta şirketinin performansının analizi
Bhatia ve Mahendru (2021)	Hindistan'da sigorta şirketinin kar etkinliğinin değerlendirilmesi
Ecer ve Pamucar (2021)	Sağlık hizmetlerine dayalı olarak sigorta şirketlerinin COVID-19 pandemi performansının analizi
Durgut (2022)	Türkiye'de BES şirketlerinin performansının incelenmesi
Taşcı ve Akbalık (2022)	Türkiye'de hayat ve emeklilik şirketlerinin performansının değerlendirmesi
Ova (2022)	Türkiye'de hayat dışı, hayat ve emeklilik şirketlerinin performansının analizi
Bilbao-Terol vd. (2022)	İspanya'daki hayat dışı sigorta şirketlerinin performansının incelenmesi

3. VERİ VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal performansının ölçülmesi için 2008-2019 dönemini içeren bir örneklem oluşturulmuştur. Finansal oranlarla hayat ve bireysel emeklilik sektörünün performansının değerlendirilmesinde kullanılacak performans göstergeleri sırasıyla özsermayenin toplam varlıklara oranı (FO1), özsermayenin teknik karşılıklara oranı (FO2), prim alacaklarının özsermaye oranı (FO3), sermaye yeterllilik rasyosu (FO4), teknik karşılık rasyosu (FO5), cari oran (FO6), likidite oranı (FO7), özsermaye karlılığı (FO8), aktif karlılığı (FO9) şeklindedir. Performans analizinde kullanılan veriler Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigorta Denetleme Kurulu'nun resmi web sayfasında yayınlamış olduğu sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyet raporlarından derlenmiştir. Çalışma kapsamında analizlerde kullanılan Standart Sapma, CoCoSo, ve WASPAS ve Borda Sayım yöntemi aşağıdaki alt başlıklarda kısaca tanıtılmıştır.

3.1. Standart Sapma Prosedürü

Kriterlere objektif ağırlık atamada kullanılan yöntemin işlem adımları aşağıdaki gibidir (Jahan vd., 2012; Salah vd., 2009):

Adım 1. Karar Matrisinin Oluşturulması

Adım 2. Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

Eşitlik (1)'de görüldüğü üzere karar matrisinin normalize edilmesi için vektör normalizasyon tekniği kullanılmıştır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} x_{ij}^2}} \quad (1)$$

Adım 3. Kriterlerin Ağırlıklandırılması

Normalize karar matrisinin elemanları ve Eşitlik (2) kullanılarak her sütuna ait standart sapmalar hesaplanır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m}(r_{ij} - \overline{r_{ij}})^2}{m}} \quad (2)$$

Daha sonra standart sapma değerleri kullanılarak Eşitlik (3) ile kriterlerin ağırlıkları hesaplanır.

$$w_j = \frac{\sigma_j}{\sum_{i=1}^{n} \sigma_j} \quad (3)$$

3.2. CoCoSo Prosedürü

Yazdani vd. (2019) tarafından geliştirilen CocoSo yöntemi, basit bir katkı ağırlığına ve üstel ağırlıklı bir ürün modelinin birleştirilmesine dayanmaktadır. Bu yöntemde izlenen adımlar şu şekildedir (Yazdani vd. 2019):

Adım 1. Karar Matrisinin Oluşturulması

Adım 2. Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

Kriter fayda odaklı ise Eşitlik (4) ile, kriter maliyet odaklı ise Eşitlik (5) ile normalizasyon işlemi yapılır.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij} - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (4)$$

$$x_{ij}^* = \frac{x_{max} - x_{ij}}{x_{max} - x_{min}} \quad (5)$$

Adım 3. S_i ve P_i Değerlerinin Hesaplanması

Gri ilişkisel yaklaşıma dayalı olarak, WASPAS'ın çarpma özelliğine dayalı S_i ve P_i değerleri sırasıyla Eşitlik (6) ve (7) ile elde edilir.

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} \left(x_{ij}^* . w_j\right) \quad (6)$$

$$P_i = \sum_{j=1}^{n} \left(x_{ij}^*\right)^{w_j} \quad (7)$$

w_j: j. kritere ait önem seviyesini gösteren ağırlık değeri

Adım 4. Alternatiflerin Göreceli Performans Puanlarının Hesaplanması

Sırasıyla Eşitlikler (8), (9) ve (10) yardımıyla alternatiflerin göreceli performansı olarak ifade edilen üç değerlendirme stratejisi elde edilir.

$$\xi_{ia} = \frac{P_i + S_i}{\sum_{i=1}^{n}(P_i + S_i)} \quad (8)$$

$$\xi_{ib} = \frac{S_i}{\min_i S_i} + \frac{P_i}{\min_i P_i} \quad (9)$$

$$\xi_{ic} = \frac{\lambda S_i + (1-\lambda) P_i}{\lambda \max_i S_i + (1-\lambda) \max_i P_i} \quad (10)$$

λ değeri genellikle 0,5'tir, ancak karar vericiler farklı değerler de belirleyebilir.

Adım 5. Alternatiflerin Sıralanması

Alternatiflerin nihai sıralaması Eşitlik (11) kullanılarak hesaplanır.

$$\xi_i = \sqrt[3]{\xi_{ia} \cdot \xi_{ib} \cdot \xi_{ic}} + \frac{\xi_{ia} + \xi_{ib} + \xi_{ic}}{3} \quad (11)$$

ξ_i'nin hesaplanan değeri en yüksekten en düşüğe doğru sıralanır.

3.3. WASPAS Prosedürü

Alternatifleri sıralamak için tasarlanan yöntemin adımları şu şekildedir (Zavadskas vd. 2012):

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Kriterlerin ağırlıklandırılması

Adım 3. Karar matrisinin normalizasyonu

Bu adımda faydalı kriterler için Eşitlik (12) ve faydasız kriterler için Eşitlik (13) kullanılır.

Fayda kriteri için: $x_{ij}^* = \frac{x_{ij}}{maks x_{ij}}$ (12)

Maliyet kriteri için: $x_{ij}^* = \frac{min x_{ij}}{x_{ij}}$ (13)

Adım 4. Toplam göreceli önemin hesaplanması

WSM'ye göre toplam göreceli önem (14) numaralı formülde, WPM'ye göre toplam göreceli önem (15) numaralı formülde verilmiştir.

WSM'ye göre i. alternatifin toplam göreceli önemi: $\left(Q_i^{(1)}\right) = \sum_{j=1}^{n} x_{ij}^* w_j$ (14)

WPM'ye göre i. alternatifin toplam göreceli önemi: $((Q)_i^{(2)}) = \prod_{j=1}^{n} x_{ij}^{*w_j}$ (15)

Adım 5. Birleşik optimal değerin (Q_i) hesaplanması ve sıralanması

Birleşik optimal değerin hesaplanması (16) numaralı denklemde verilmiştir.

$$Q_i = \lambda Q_i^{(1)} + (1-\lambda) Q_i^{(2)} \quad (16)$$

λ: birleşik optimallik katsayısı, genelde 0,5 ve 0≤λ≤1 olur.

λ=0 ise WASPAS yöntemi, WPM'ye

λ=1 ise WASPAS yöntemi, WSM'ye dönüşür.

Sıralama olarak da en büyük Q_i değerlerine sahip alternatif en iyi alternatif olarak seçilir.

3.4. Borda Sayım Prosedürü

Bu prosedür, aramada ele alınan sınıfın m alternatiften birincisine m-1, ikincisine m-2 gibi azalan bir değer vererek son alternatif 0 değerini alacak şekilde puanlama esasına dayanmaktadır. Bu prosedür çerçevesinde izlenecek adımlar şu şekildedir (Akyüz ve Aka, 2017).

Adım 1. Borda Skorunun Belirlenmesi

Her bir alternatif için Eşitlik (17) vasıtasıyla Borda değeri hesaplanır.

$$b_i = \sum_{k=1}^{n}(M - r_{ik}) \quad (17)$$

r_{ik} : k. kriter altındaki i. alternatifin sırası, M: Toplam alternatif sayısı

Borda değeri, tüm sınıftaki alternatifler için atanan değerlerin toplanması ile bulunur. Burada en yüksek değere sahip olan alternatiften başlayarak sıralama yapılır.

4. UYGULAMA

Bu başlık altında hayat ve bireysel emeklilik sigorta sektörünün finansal oranlar açısından performansının değerlendirilmesinde kullanılan Standart Sapma, CoCoSo, WASPAS ve Borda Sayım prosedürlerinin uygulama sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Standart Sapma Prosedürü Sonuçları

Standart Sapma yönteminin uygulaması için 2008-2019 dönemi kapsayan ve dokuz finansal orandan oluşan başlangıç karar matrisi Çizelge 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Karar Matrisi

	Mak.	**Mak.**	**Min.**	**Mak.**	**Min.**	**Mak.**	**Mak.**	**Mak.**	**Mak.**
	FO1	FO2	FO3	FO4	FO5	FO6	FO7	FO8	FO9
2008	19,08	26,23	12,34	314,36	121,81	149,91	124,86	27,20	4,72
2009	21,24	29,85	11,86	311,30	126,93	152,86	130,84	25,14	4,69
2010	24,42	34,99	10,07	338,06	128,72	196,94	164,73	20,15	3,05
2011	30,39	90,96	7,16	392,27	136,86	185,16	157,94	16,54	4,74
2012	31,14	86,53	7,44	399,30	146,99	194,77	164,64	19,62	3,41
2013	32,72	89,40	9,08	381,08	147,11	211,75	183,17	18,89	2,85
2014	34,60	95,71	9,04	386,91	150,15	163,09	138,86	24,17	7,15
2015	36,33	106,53	10,03	352,83	155,30	176,24	147,93	26,74	8,04
2016	37,71	110,04	9,24	356,56	156,98	182,39	154,13	37,74	11,19
2017	39,58	110,56	9,33	362,12	151,87	196,93	166,32	49,55	14,69
2018	38,03	101,09	10,96	336,48	149,57	190,27	156,85	74,24	17,95
2019	37,10	91,07	11,30	307,60	150,09	201,20	164,64	79,56	19,89

Eşitlik (1) ve (2) kullanılarak karar matrisinin önce normalizasyonu yapılmış ve her kritere ait standart sapmalar hesaplanmıştır. Eşitlik (3) ile elde edilen kriter ağırlıkları Çizelge 3'de verilmiştir. Objektif ağırlık sonuçları performans üzerinde en etkili olan kriterin karlılık (aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı) kriterleri olduğuna işaret etmektedir.

Çizelge 3. Finansal Göstergelerin Standart Sapması ve Kriter Ağırlıkları

	FO1	FO2	FO3	FO4	FO5	FO6	FO7	FO8	FO9
Ssapma	0,0611	0,1056	0,0468	0,0263	0,0238	0,0305	0,0308	0,1537	0,1686
w_i	0,0944	0,1631	0,0723	0,0407	0,0368	0,0472	0,0475	0,2374	0,2605

4.2. CoCoSo Prosedürü Sıralama Sonuçları

CoCoSo prosedürünün uygulamasında Eşitlik (4), (5) kullanılarak elde edilen normalize karar matrisi Çizelge 4'de verilmiştir. Eşitlik (6) kullanılarak hesaplanan S_i değerleri ise Çizelge 5'de rapor edilmiştir. Eşitlik (7) kullanılarak hesaplanan P_i değerleri Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 4. Normalize Karar Matrisi

	FO1	FO2	FO3	FO4	FO5	FO6	FO7	FO8	FO9
2008	0,0000	0,0000	0,0000	0,0737	1,0000	0,0000	0,0000	0,1692	0,1097
2009	0,1054	0,0429	0,0927	0,0403	0,8544	0,0477	0,1026	0,1365	0,1080
2010	0,2605	0,1039	0,4382	0,3322	0,8035	0,7605	0,6838	0,0573	0,0117
2011	0,5517	0,7676	1,0000	0,9233	0,5721	0,5700	0,5673	0,0000	0,1109
2012	0,5883	0,7150	0,9459	1,0000	0,2840	0,7254	0,6822	0,0489	0,0329
2013	0,6654	0,7491	0,6293	0,8013	0,2806	1,0000	1,0000	0,0373	0,0000
2014	0,7571	0,8239	0,6371	0,8649	0,1942	0,2131	0,2401	0,1211	0,2523
2015	0,8415	0,9522	0,4459	0,4932	0,0478	0,4258	0,3956	0,1619	0,3046
2016	0,9088	0,9938	0,5985	0,5339	0,0000	0,5252	0,5020	0,3364	0,4894
2017	1,0000	1,0000	0,5811	0,5945	0,1453	0,7603	0,7110	0,5238	0,6948
2018	0,9244	0,8877	0,2664	0,3149	0,2107	0,6527	0,5486	0,9156	0,8862
2019	0,8790	0,7689	0,2008	0,0000	0,1959	0,8294	0,6822	1,0000	1,0000

Çizelge 5. S_i Değerleri

	FO1	FO2	FO3	FO4	FO5	FO6	FO7	FO8	FO9
2008	0,0000	0,0000	0,0000	0,0030	0,0368	0,0000	0,0000	0,0402	0,0286
2009	0,0099	0,0070	0,0067	0,0016	0,0314	0,0023	0,0049	0,0324	0,0281
2010	0,0246	0,0169	0,0317	0,0135	0,0295	0,0359	0,0325	0,0136	0,0031
2011	0,0521	0,1252	0,0723	0,0376	0,0210	0,0269	0,0270	0,0000	0,0289
2012	0,0555	0,1167	0,0684	0,0407	0,0104	0,0342	0,0324	0,0116	0,0086
2013	0,0628	0,1222	0,0455	0,0326	0,0103	0,0472	0,0475	0,0089	0,0000
2014	0,0715	0,1344	0,0461	0,0352	0,0071	0,0101	0,0114	0,0287	0,0657
2015	0,0795	0,1553	0,0323	0,0201	0,0018	0,0201	0,0188	0,0384	0,0793
2016	0,0858	0,1621	0,0433	0,0217	0,0000	0,0248	0,0239	0,0799	0,1275
2017	0,0944	0,1631	0,0420	0,0242	0,0053	0,0359	0,0338	0,1244	0,1810
2018	0,0873	0,1448	0,0193	0,0128	0,0077	0,0308	0,0261	0,2174	0,2308
2019	0,0830	0,1254	0,0145	0,0000	0,0072	0,0391	0,0324	0,2374	0,2605

Çizelge 6. P_i Değerleri

	FO1	FO2	FO3	FO4	FO5	FO6	FO7	FO8	FO9
2008	0,0000	0,0000	0,0000	0,8993	1,0000	0,0000	0,0000	0,6558	0,5624
2009	0,8086	0,5983	0,8419	0,8775	0,9942	0,8663	0,8974	0,6232	0,5600
2010	0,8807	0,6911	0,9421	0,9561	0,9920	0,9872	0,9821	0,5071	0,3142
2011	0,9454	0,9578	1,0000	0,9968	0,9797	0,9738	0,9734	0,0000	0,5639
2012	0,9511	0,9468	0,9960	1,0000	0,9548	0,9850	0,9820	0,4884	0,4108
2013	0,9623	0,9540	0,9671	0,9910	0,9544	1,0000	1,0000	0,4580	0,0000
2014	0,9741	0,9689	0,9679	0,9941	0,9415	0,9297	0,9344	0,6057	0,6986

2015	0,9838	0,9920	0,9433	0,9717	0,8942	0,9605	0,9569	0,6490	0,7337
2016	0,9910	0,9990	0,9635	0,9748	0,0000	0,9701	0,9678	0,7721	0,8302
2017	1,0000	1,0000	0,9615	0,9791	0,9316	0,9872	0,9839	0,8577	0,9095
2018	0,9926	0,9808	0,9088	0,9541	0,9444	0,9801	0,9719	0,9793	0,9690
2019	0,9879	0,9580	0,8904	0,0000	0,9418	0,9912	0,9820	1,0000	1,0000

Eşitlik (8), (9) ve (10) ile hesaplanan alternatiflerin göreceli performans değerleri ile Eşitlik (11) ile bulunan alternatiflerin sıralamaları Çizelge 7'de rapor edilmiştir. Çizelge 7'de raporlanan sonuçlara göre CoCoSo sonuçlarına dayalı olarak hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal açıdan en başarılı olduğu yılın 2018 olduğu ifade edilebilir.

Çizelge 7. Alternatiflerin Göreceli Performans Puanları ve Sıralamalar

	ξ_{ia}	ξ_{ib}	ξ_{ic}	ξ_i	**Sıralama**
2008	0,0344	2,0000	0,3403	1,0777	12
2009	0,0767	3,4131	0,7586	1,9997	11
2010	0,0795	4,1819	0,7862	2,3220	10
2011	0,0830	5,9742	0,8208	3,0339	8
2012	0,0864	5,9637	0,8537	3,0616	7
2013	0,0818	5,8122	0,8084	2,9611	9
2014	0,0899	6,3519	0,8887	3,2411	6
2015	0,0910	6,6996	0,8998	3,3821	5
2016	0,0858	7,6393	0,8478	3,6796	4
2017	0,0994	9,2516	0,9825	4,4112	3
2018	0,1009	9,9457	0,9976	4,6818	1
2019	0,0912	9,8560	0,9020	4,5490	2

4.3. WASPAS Prosedürü Sıralama Sonuçları

Eşitlikler (12)-(16) kullanılarak elde edilen WASPAS sıralama sonuçları Çizelge 8'de sunulmuştur. WASPAS sonuçlarına dayalı olarak hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal açıdan performansının en yüksek olduğu yılın 2019 olduğu görülmektedir.

Çizelge 8. Alternatiflere Ait Birleşik Optimal Değerleri ve Sıralamalar

	$Q_i^{(1)}$	$Q_i^{(2)}$	Q_i	**Sıralama**
2008	0,4038	0,3618	0,3828	11
2009	0,4099	0,3672	0,3885	10
2010	0,4173	0,3363	0,3768	12
2011	0,5454	0,4397	0,4926	7
2012	0,5321	0,4177	0,4749	8
2013	0,5247	0,3961	0,4604	9
2014	0,5885	0,5289	0,5587	6
2015	0,6231	0,5677	0,5954	5
2016	0,7131	0,6839	0,6985	4
2017	0,8068	0,7940	0,8004	3
2018	0,8911	0,8876	0,8893	2
2019	0,9154	0,9080	0,9117	1

4.4. Borda Sayım Prosedürü Sonuçları

Eşitlik (17) yardımıyla CoCoSo ve WASPAS yöntemlerinden elde edilen sıralamalara ait Borda skorları hesaplanıp Çizelge 9'da sunulmuştur.

Çizelge 9. CoCoSo, WASPAS ve Borda Sayım Yöntemlerine Göre Sıralamalar

Alternatifler	CoCoSo	Borda Değeri	WASPAS	Borda Değeri	Toplam Borda Skorları	Borda Sayım
2008	12	0	11	1	1	12
2009	11	1	10	2	3	10
2010	10	2	12	0	2	11
2011	8	4	7	5	9	7
2012	7	5	8	4	9	7
2013	9	3	9	3	6	9
2014	6	6	6	6	12	6
2015	5	7	5	7	14	5
2016	4	8	4	8	16	4
2017	3	9	3	9	18	3
2018	1	11	2	10	21	1
2019	2	10	1	11	21	1

Borda Sayım yöntemine göre elde edilen sıralamaya göre hayat ve emeklilik sektörünün en başarılı olduğu yıllar 2019 ve 2018 iken en başarısız olduğu yıllar ise küresel ekonomik krizi takip eden üç yıldır. Her üç sıralama sonucu karşılaştırmak amacıyla Şekil 1'de verilmiştir. Şekil 1'e göre tüm sıralama sonuçları 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında aynı iken diğer yıllarda sıralamalarda farklılıklar görülmektedir.

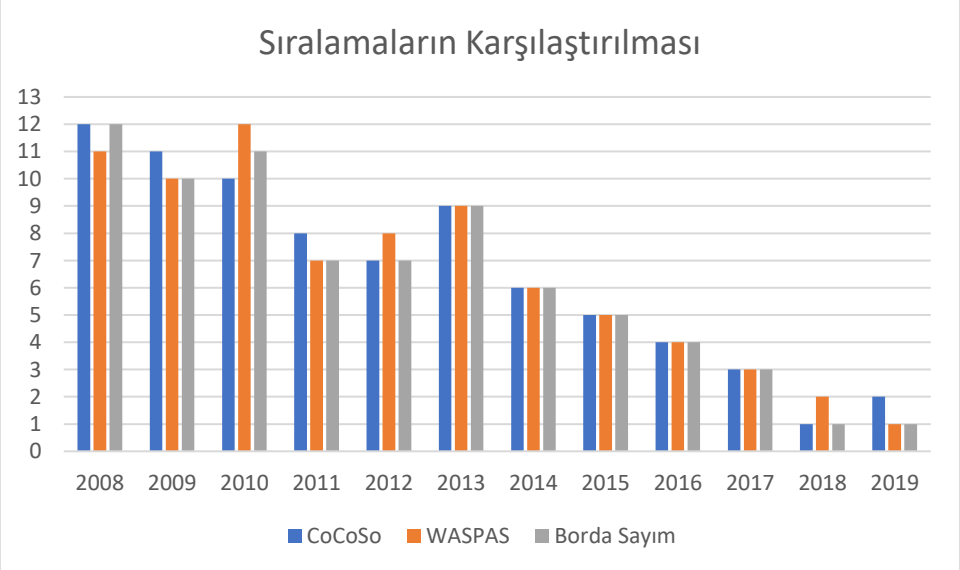

Şekil 1. CoCoSo, WASPAS ve Borda Yöntemlerine Göre Alternatiflerin Sıralaması

SONUÇ

Bu çalışma, küresel finansal krizden sonraki yılları kapsayan bir dönem (2008-2019) için SD, CoCoSo ve WASPAS yöntemleri ile Türkiye'deki hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal oranlar açısından performansının değerlendirilmesine odaklanmıştır.

Çalışmada hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal açıdan değerlendirmesini yapmak amacıyla dokuz finansal gösterge seçilmiştir. Performans değerlendirme çerçevesinde ilk olarak finansal göstergelere ilişkin objektif ağırlık katsayıları SD yöntemi ile hesaplanmıştır. SD yöntemi sonuçlarına göre hayat ve bireysel emeklilik sektörünün finansal performansı üzerinde en etkili olan finansal göstergeler karlılık oranlarıdır.

Analizin ikinci aşamasında sırasıyla CoCoSo ve WASPAS prosedürlerinden elde edilen sıralama sonuçları Borda Sayım yöntemi ile birleştirilerek nihai bir performans sıralaması hesaplanmıştır. Borda Sayım ile birleştirilen sıralama sonuçlarına göre hayat ve bireysel emeklilik sektörünün küresel finansal krizi takip eden ilk üç yılda performansı önemli derecede düşmüştür. Bu sonuç her iki sektörün küresel finansal krizden olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bununla beraber, her iki sektör 2013 yılından itibaren toparlanmaya başlamış ve en iyi performanslarını Covid-19 pandemisinin patlak verdiği 2020 yılından önceki iki yılda göstermiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların başta düzenleyici ve denetleyici otoriteler olmak üzere sektörler ilgili diğer çıkar gruplarına da faydalı olacağı öngörülmektedir.

Çalışma sonuçlarının sadece hayat ve bireysel emeklilik sektörü açısından geçerli olduğu unutulmamalıdır. Sonuçlar hayat dışı sektör için genelleştirilemez. Birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da en önemli sınırlılığı performans değerlendirmenin sadece finansal göstergeler çerçevesinde yapılmış olmasıdır. Gelecek çalışmalarda finansal oranların yanı sıra teknik oranların da analiz sürecinde kullanılması ile daha derinlemesine bir performans değerlendirmesi yapılabilir.

KAYNAKLAR

Akyüz, G. & Aka, S. (2017). Çok kriterli karar verme teknikleriyle tedarikçi performansı değerlendirmede toplamsal bir yaklaşım. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(2), 28-46.

Anandarao, S., Durai, S., & Goyari, P. (2019). Efficiency decomposition in two-stage data envelopment analysis: an application to life insurance companies in India. Journal of Quantitative Economics, 17(2), 271-285.

Bhatia, A., & Mahendru, M. (2021). Revenue efficiency evaluation of life insurance companies in India: identification of leaders and laggards. Benchmarking: An International Journal.

Bian, W., & Wang, X. (2019). The openness of China’s insurance industry and the efficiency of domestic vs. foreign life insurers. Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics, 26(6), 731–746.

Bilbao-Terol, A., Arenas-Parra, M., Quiroga-García, R., & Bilbao-Terol, C. (2022). An extended best–worst multiple reference point method: Application in the assessment of non-life insurance companies. Operational Research, 22(5), 5323-5362.

Caporale, G. M., Cerrato, M., & Zhang, X. (2017). Analysing the determinants of insolvency risk for general insurance firms in the UK. Journal of Banking & Finance, 84, 107-122.

Cummins, J. D., Weiss, M. A., Xie, X., & Zi, H. (2010). Economies of scope in financial services: A DEA efficiency analysis of the US insurance industry. Journal of Banking & Finance, 34(7), 1525–1539.

Demir, G., Bircan, H. ve Dündar, S. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemindeki Şirketlerin Performanslarının Gri İlişkisel Analizle Ölçülmesi ve Bir Uygulama, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2), 155-170.

Durgut, İ. (2022). Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Performansının SWARA-SD-MAIRCA Modeliyle Değerlendirmesi, International Social Sciences Studies Journal, 8(100), 2266-2279.

Ecer, F., & Pamucar, D. (2021). MARCOS technique Under Intuitionistic Fuzzy Environment for Determining The COVID-19 Pandemic Performance Of Insurance Companies in Terms of Healthcare Services. Applied Soft Computing, 104: 107199.

Eling, M., & Luhnen, M. (2010). Efficiency in the international insurance industry: A cross-country comparison. Journal of Banking & Finance, 34(7), 1497–1509.

Genç, T., Kabak, M., Köse, E., & Yılmaz, Z. (2015). Bireysel emeklilik sistemi seçimi problemine ilişkin Macbeth yaklaşımı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi. (22). 47-65.

Gharizadeh Beiragh, R., Alizadeh, R., Shafiei Kaleibari, S., Cavallaro, F., Zolfani, S. H., Bausys, R., & Mardani, A. (2020). An İntegrated Multi-Criteria Decision Making Model For Sustainability Performance Assessment For İnsurance Companies. Sustainability, 12(3): 789.

Hwang, S. N., & Kao, T. L. (2006). Measuring managerial efficiency in non-life insurance companies: An application of two-stage data envelopment analysis. International Journal of Management, 23(3), 699–720.

Işık, Ö. (2019). Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının CRITIC tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle değerlendirilmesi. Business & Management Studies: An International Journal, 7(1), 542-562.

Işık, Ö. (2021a). AHP, CRITIC ve WEDBA Yöntemlerini İçeren Entegre Bir ÇKKV Modeli İle Axa Sigorta Şirketinin Finansal Performansının Analizi Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP), 5(2), 892-908.

Işık, Ö. (2021b). Analysing the Determinants of Profitability of Domestic and Foreign Non-Life Insurers in Turkey. International Journal of Insurance and Finance, 1(1): 45-55.

Jahan, A., Mustapha, F., Sapuan, S. M., Ismail, M. Y. & Bahraminasab, M. (2012). A Framework for Weighting of Criteria in Ranking Stage of Material Selection Process. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 58, 411-420.

Kaya, E. Ö. & Kaya, B. (2015). Türkiye'de hayat sigortası şirketlerinin finansal performansını belirleyen firmaya özgü faktörler: Panel veri analizi. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi 7.12 (2015): 93-111.

Killins, R. N. (2020). Firm-specific, industry-specific and macroeconomic factors of life insurers' profitability: Evidence from Canada. The North American Journal of Economics and Finance, 51, 101068.

Mathew, B., & Sivaraman, S. (2021). Financial sector development and life insurance inclusion in India: an ARDL bounds testing approach. International Journal of Social Economics. 48(4), 531-542.

Ova, A. (2022). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Hayat Dışı Ve Hayat/Emeklilik Sektörlerinin Performans Analizi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(3), 348-360.

Pattnaik, C. R., Mohanty, S. N., Mohanty, S., Chatterjee, J. M., Jana, B., & Diaz, V. G. (2021). A Fuzzy Multi-Criteria Decision-Making Method for Purchasing Life İnsurance in India. Bulletin of Electrical Engineering and Informatics, 10(1): 344-356.

Safari, H., Jafarzadeh, A. H., & Fathi, M. R. (2020). Evaluation of the branches of Iran Insurance Corporation based on data envelopment analysis-free disposal hull in the presence of weight restrictions. International Journal of Mathematics in Operational Research, 16(2), 202-216.

Salah, M., M.F.A Rasid & R.S.A Raja Abdullah. (2009). Speed Estimation in Forward Scattering Radar by Using Standard Deviation Method. *Modern Applied Science*, 3(3), 16-23.

Shieh, H. S., Hu, J. L., & Ang, Y. Z. (2020). Efficiency of life insurance companies: an empirical study in Mainland China and Taiwan. SAGE Open, 10(1), 1-17..

Taşcı, M. Z., & Akbalık, M. (2022). Türk Sigorta Sektöründe Hayat/Emeklilik Branşında Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Performans Analizi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 726-735.

Wang, Z. L., Kim, J., Selvachandran, G., Smarandache, F., Abdel-Basset, M., Thong, P. H., & Ismail, M. (2019). Decision making methods for evaluation of efficiency of general insurance companies in Malaysia: A comparative study. IEEE Access, 7, 160637-160649.

Yang, Z. (2006). A two-stage DEA model to evaluate the overall performance of Canadian life and health insurance companies. Mathematical and Computer Modelling, 43(7), 910– 919.

Yao, S., Feng, G., & Han, Z. (2005). The empirical analysis of efficiency of mainland China's Insurance Industry. Economic Research Journal, 7(5), 44–50.

Yazdani, M., Zarate, P., Kazimieras Zavadskas, E. & Turskis, Z. (2019). A combined compromise solution (CoCoSo) method for multi-criteria decision-making problems, *Management Decision*, 57(9): 2501-2519. https://doi.org/10.1108/MD-05-2017-0458

Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., & Zakarevicius, A. (2012). Optimization of Weighted Aggregated Sum Product Assessment. *Elektronika Ir Elektrotechnika*, *122*(6), 3-6.

DEĞİŞİM YORGUNLUĞUNUN İŞE ANGAJE OLMA VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ

Doç.Dr. Yunus ZENGİN
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, **ORCID:** 0000-0001-8381-69

ÖZET

Sınırların ortadan kalkması ile küresel faaliyetlerin mevcut yapısında yaşanan gelişmeler örgütlerin ekonomik, teknolojik, politik, sosyokültürel ve demografik özelliklerinde de dinamik değişimleri beraberinde getirmiş, örgütlerin faaliyetlerini bu yönde değiştirmelerine neden olmuştur. Yaşanan bu sürecin yaratmış olduğu yoğun ve yıkıcı rekabet koşullarında örgütün dinamik sürecinin devamlılığı sağlayan değişimin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, örgüt çalışanlarının sahip olduğu yetenek, beceri ve sergilemiş oldukları çabayla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bu değişim sürecinden en fazla etkilenen kesim örgüt çalışanları olmaktadır. Değişim sıklığının her geçen gün artış göstermesi ilk aşamada örgüt ve çalışanlarda verimliliğe olumlu katkı sağlarken, sonraki aşamalarda çalışanların bu sürece adaptasyon sağlamalarında problemler yaşamaya, bilişsel ve duygusal sorunların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Değişim yorgunluğu olarak ifade edilen bu durum, çalışanların duygusal ve bilişsel olarak sorunlar yaşamalarına ve işlerine karşı olan ilgilerinin azalmasına neden olacaktır. Sosyal bir sorun olan çalışanlardaki bu tükenmişlik hissi, iş çevresi ile alakalı olup örgüt başarısı için olumsuz bir durumdur. Mevcut tükenmişliği ve yaşanan bıkkınlığı tersine çevirmek ise çalışanların işe angaje olmasını sağlamak ile mümkün olacaktır. İşe angaje olma, örgütsel hedeflerin başarısını sağlamak için işin başarılma isteği, iş memnuniyeti, işe karşı tutkulu olma ve bunu sürdürülebilir kılmak olarak tanımlanabilir.

Düşünceden hareketle ele alınan bu çalışmada temel amaç değişim yorgunluğunun işe angaje olma ve işten ayrılma niyetine herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirlemek, etki söz konusu ise bunun yönünü ve düzeyini ortaya koymaktır. Çalışmanın örneklemini özel sektörde faaliyette bulunan bir işletmede çalışan 242 kişi oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmış ve elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler neticesinde değişim yorgunluğunun işe angaje olmayı negatif, işten ayrılma niyetini ise pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Değişim Yorgunluğu, İşe Angaje Olma, Bıkkınlık, İşten Ayrılma Niyeti

THE EFFECT OF CHANGE FATIGUE ON THE WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO LEAVE

ABSTRACT

The disappearance of borders and changes in how global activities are currently organized have created dynamic shifts in the economic, technological, political, sociocultural and demographic

features of organizations. This has led to organizations shifting their activities in this direction. The ability, skill, and effort of the employees of the organization are directly tied to the successful realization of the change that enables the continuity of the dynamic process of the organization under the conditions of intense and destructive competition caused by this process. Therefore, the most affected by this change process is the employees of the organization. While the increasing frequency of daily change contributes positively both the productivity of the organization and employees in the first stage, it prepares the ground for the employees to experience problems and cognitive and emotional problems in adapting to this process in the following stages. Employees will face emotional and cognitive issues as a result of this condition, known as change fatigue, which will also cause them to lose interest in their work. This feeling of employee burnout is a social problem that is correlated with the business environment and is a negative situation for the success of the organization. By ensuring that employees are engaged in their work, burnout and boredom can be reversed. Work engagement can be characterized as the desire to achieve the work in order to assure the the success of organizational goals, job satisfaction, passion for the work and making it sustainable.
According to one point of view, the main purpose of this study is to determine whether change fatigue has any effect on the work engagement and intention to leave, and if so, to reveal the direction and level of it. The sample of the study consists of 242 people working in a business operating in the private sector. Survey technique has been used in the collection of data and the obtained data have been analyzed using SPSS program. As a result of the analyzes, it has been found that change fatigue negatively affected the work engagement and positively affected the intention to leave.
Keywords: Change, Change Fatique, Work Engagement, Boredom, Intention to Leave

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi ile temellerinin atıldığı gelişim süreci Endüstri 4.0 ile devam etmektedir. Bu süreç sistem içerisinde yer alan birçok sektörü etkisi altına almış ve almaya da devam etmektedir. Yaşanan bu değişim örgütleri de sürecin içerisine dahil ederek "*ya değiş ya da yok ol"* düsturu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinin de katkısıyla yaşanan bu gelişmeler ekonomik yapı içerisinde faaliyette bulunan örgütleri üst düzey bir rekabet ortamının içerisine dahil ederek uyum sağlayamayanların gerçekten yok olmaya yüz tuttuğu bir ortam ile karşı karşıya bırakmıştır. Temel düşünceleri varlıklarını sürdürmek ve bu süreci sürdürülebilir kılmak olan örgütler bu ortamda başarı elde edebilmek için sahip oldukları üretim faktörlerini daha etkin kullanarak sürece uyum sağlamayı hedeflemektedirler. Ancak örgütlerin başlatmış olduğu bu süreçte başarı elde edebilmeleri uygun zamanda uygun araçlar kullanmalarına bağlıdır. Birbirleri ile ilgisiz hatta bazen birbirleri ile çelişen değişim girişimleri iyi niyet ile başlanan eylemlerin başarısızlığına neden olabilmektedir. Hatta gerçekleştirilen bu girişimler sonuçlandırılmadan ve yeterli ölçüde değerlendirilmeden yeni değişim girişimlerinde bulunmak hem örgütsel hem de bireysel birçok sorunun yaşanmasına da neden olabilmektedir. Bu sorunlardan biri de son dönemlerde ele alınan değişim yorgunluğu kavramıdır. Değişimlere karşı bir sendrom olarak ele alınan ifade çalışanların çok fazla değişim eylemleri ile karşı karşıya kalması sonucunda çalışma tarzının bozulması olarak ifade edilebilmektedir. Örgütsel

rekabetin temel kaynağı olan işgörenlerin böyle bir düşünceye kapılması sahip oldukları iç girişimcilik özelliklerini yitirmesi ve tükenmişlik hissi yaşamalarına neden olacaktır. Ayrıca bu durum aynı zamanda çalışanların örgüte karşı olan bağlılık ve davranışlarında da kendisini göstererek işten ayrılma düşüncesine kapılmasına neden olacaktır. Bu düşüncelerden hareketle ele alınan bu çalışma örgütlerde yaşanan değişim yorgunluğunun çalışanların işe karşı olan ilgilerinde bir değişim yaratıp yaratmadığını, yaratıyor ise bu çalışanları işten ayrılma niyetine sürükleyip sürüklemediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. DEĞİŞİM YORGUNLUĞU

Günümüzde teknolojinin yoğun olarak kullanılmasından ve rekabetin daha yoğun yaşanmasından dolayı işletmelerin sürekli olarak kendilerini geliştirmesi, yeniliklere uyum sağlaması, işletme içinde aksaklıklara neden olan unsurların tespit edilerek iyileştirici ve düzeltici faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yapılan bu faaliyetler işletmelerin mevcut sürece uyumunu kolaylaştırarak birçok alanda olumlu yönde katkılar sunarken, sonuçların etkili bir şekilde değerlendirilmemesi ya da değişimin çalışanların yetenek ve beceri düzeylerinin üstünde olması çalışanlarda değişime direnç ya da değişim yorgunluğu gibi bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

Değişim yorgunluğunu ifade etmeye yönelik literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Dilkes, değişim yorgunluğunu işletmelerde sıklıkla yaşanan değişiklikler sonucunda ortaya çıkan olumsuzlukların neden olduğu isteksizlik ve yorgunluk hissi olarak tanımlamıştır (Arık vd.,2022). Değişim yorgunluğu, değişim için gösterilen çabanın olması gerekenden daha fazla algılanması olarak da tanımlanabilmektedir (Falkenberg vd., 2005). Bir başka tanıma göre ise; örgütlerde sıklıkla meydana gelen değişimlerin gerekli olmadığı düşüncesinden kaynaklı olarak örgüt üyelerinin değişime duyarsız hale gelmeleri ve bu durumdan bıkkınlık yaşamalarıdır (Selvi Sarıgül ve Uğurluoğlu, 2022).

Değişim yorgunluğunun kişisel ve örgütsel düzeyde ortaya çıkan birtakım belirtileri mevcuttur. Beaudan (2006) çalışmasında bu belirtileri şu şekilde ifade etmektedir:

- Dışarıdan gelen kişilerin değişim çabasının değerini/hedeflerini sorgulama çabası giderek artmaktadır.
- Liderlerin önemli ilerleme incelemelerine katılmaması.
- Örgütün bütçe ve kaynaklarının başka stratejik kaynaklara aktarılması.
- Örgütte çabayla ilgili verileri paylaşma veya yorum yapma konusunda isteksizlik.

Değişim yorgunluğu örgütler için ciddi sorunlar meydana getirebilecek önemli bir problemdir ve bu durumla mücadele edilmesi gerekmektedir. Değişim yorgunluğu ile mücadelede öncelikle erken tanının konulması önem arz etmektedir. Ayrıca açık ve dürüst iletişim çok önemlidir. Meydana gelen değişikliklerin "Neden" ve "Nasıl" olduğunu örgüt üyelerinin anlaması sağlanmalıdır (Ace ve Parker, 2010). Örgütlerde yaşanan sürekli değişimin bir eseri olan değişim yorgunluğu, bireyin bu talebi karşılama kapasite eşiğini geçmesi halinde, kişinin ev ve işyerinde ciddi yorgunluklar yaşamasına neden olacaktır. Bu yorgunluk hastalık sürelerinin uzamasına, yapılan işte performans ve verim kayıplarına, bitkinliğe, tükenmişliğe,

örgütsel bağlılığın düşerek işten ayrılma düşüncelerinin artmasına zemin hazırlayacaktır (Bernerth et al., 2011).

3. İŞE ANGAJE OLMA

Rekabet sürecinin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüz ekonomisi birçok alanda etkisini hissettirmektedir. Bu etkinin en çok hissedildiği alanlar arasında örgütler ve örgütlerin istihdam ettiği çalışanlar gelmektedir. Değişen sürece uyum sağlamak ve rekabet avantajı elde etmek adına çaba sarf eden örgütler, çalışanlardan daha üst düzeyde bir performans beklemektedir. Günümüzün büyük sorunlarından bir olan ve çalışanın yapmış olduğu işe karşı isteksizliği olarak ifade edilen tükenmişlik durumunun ön planda olduğu zamanlarda bu sürecin sağlanabilmesi, çalışanın örgüt ile bütünleşmesine ya da yaptığı işe angaje olmasına bağlıdır. Yakın zamanda yönetim literatürüne giren işe angaje olma tükenmişlik kavramının karşıtı olarak görülmektedir.

Schaufeli ve diğerleri (2002) çalışanın işe angaje olmasını, iş ile ilgili olumlu tatmin edici bir durum olarak tanımlamaktadır. İşe angaje olma genel olarak iş tatmini, işe katılımı gibi iş refahına ilişkin göstergelerin yanı sıra (Bakker vd., 2008) iş performansı ile de bağlantılı bir kavramdır (Xanthopoulou vd., 2009). İşe angaje olma çalışanların iş arkadaşları ve aile üzerindeki etkisini de inceleyen bir kavramdır. Nitekim çalışma ortamındaki iş ilişkileri iyi olan çalışanların mesai bitiminde işten mutlu ayrıldıkları tespit edilmiştir (Rodriquez-Munoz vd.,2014). İşe angaje olma, mesleki refahı etkileyen olumlu bir durum olurken (Schaufeli vd., 2006) örgütlerin de hedeflerine ulaşmasına olanak sağlayacaktır (Menguc vd.,2017). İşine adanmış olarak çalışanlar hem enerjiktir hem de kendilerini işlerine büyük ölçüde adanmışlıklarından dolayı kurum ve kuruluşlarının finansal performanslarına da olumlu katkıda bulunmaktadırlar (Rozkwitalska vd.,2021). İşe adanmış bir çalışanın performansı, üretkenliği ve işe olan memnuniyeti de pozitif etki gösterecektir (Musenze vd.,2021). Schaufeli vd. (2002) işe angaje olmayı canlılık, bağlılık ve emilim olmak üzere üç alt boyutta incelemektedir. İlk boyut olan canlılıkta kişi engellerle karşılaşma durumunda bile engelleri aşmak için çaba harcamasını ve sabır göstermesini ifade etmekte (Dependbrock,2014) ve işteki zorlu direnç seviyesini de yansıtmaktadır (Othman ve Nasurdin,2019). Bu durumlardan dolayı işe adanmışlık çalışanların yüksek katılımı ve çalışanların enerjik durumunu da kapsayan geniş bir kavram olmaktadır (Sonnentag,2008). Bağlılık ise yüksek düzeyde iş katılımını, hevesli, ilham verici, gurur, önem ve meydan okumayı ifade etmektedir (Depenbrock,2014). Kavramın üçüncü ve son boyutunda ise kişinin işte geçirdiği zamanı anlamadığı, iş sürecini mutlu ve huzurlu geçirdiği zamanı ifade etmektedir (Hakanen vd.,2019:373-381). Çalışanlar örgütte yapmış oldukları işleri ile bilişsel ve davranışsal olarak bütünlük sağladıklarında daha üretken ve verimli olacaklardır. Angaje olamayanlar ise işlerine karşı bıkkınlık ve tükenmişlik yaşayan kişilerdir ki, bunlar kendilerine sunulan örgütsel imkan ve olanakları da etkin kullanamayan işten kopmuş verimli olmayan kişilerdir (Arslan ve Demir, 2017).

4. İŞTEN AYRILMA NİYETİ

Günümüz iş hayatında işverenler çalışanlarının birtakım isteklerini karşılamak zorundadırlar. Çalışanın bu isteği işveren tarafından yerine getirilmediğinde çalışan işi bırakma yada bu

düşünceye kapılma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. İşten ayrılma niyeti olarak ifade edilen bu süreç işveren ile çalışan arasındaki plan ve düşünceler olarak ifade edilmektedir (Fong ve Mastura, 2013). İşten ayrılma niyeti çalışanın işten ayrılması için gerçekleştirmek istediği planını ifade eder. Bu plan çalışanın iş yerinden fiilen ayrılması fikrinden önde gelir. Bu süreçte çalışan ayrılmanın ön planını yapmıştır (Seyrek ve İnal, 2017). İşten ayrılma niyeti kavramı, örgütten ayrılmak konusunda bireyin bilinçli ve daha temkinli bir davranış gösterme ve niyetinde olmak şeklinde açıklanabilmektedir (Bartlett, 1999).

Bir işyerindeki çalışanlar çalışma hakkına sahip oldukları kadar işten ayrılma düşünce hakkına da sahiptirler. Örgüt kültürü oluşturmak için çalışanların bulundukları iş yerlerinde uzun süreler çalışması arzu edilen durum olmakla birlikte kurumsal açıdan her zaman mümkün olmayabilir (Özyurt Kaptanoğlu, 2020). İş yerinde yaşanan olumsuz durumlar işveren ve çalışan arasında sorunlar oluşturabilmektedir. Bir iş yerindeki çalışma koşullarının çalışanı tatmin etmemesi sebebiyle ortaya çıkan durum işten ayrılma niyetini etkilemektedir. Çalışanın iş yeri koşullarından tatminsizlik yaşaması durumlarında işten ayrılma niyetinin yüksek olduğu görülmüştür (Rusbult vd., 1988). Ayrıca bu düşünce ya da niyet içerisinde bulunan çalışanlar beklenti içerisinde bulunduğu imkân ve koşulları değerlendirdikten sonra beklentilerinin yerine getirilme düzeylerinin düşük yada olanaksız olması durumunda bu düşüncelerini eyleme geçirerek işlerinden ayrılacaklardır (Polat ve Meydan, 2010). Çalışanın böyle bir düşünce içerisinde bulunması eylemin gerçekleşmemesi durumunda dahi örgüte olumsuz yansımasına neden olacaktır. Nitekim yapılan çalışmalar da göstermektedir ki bu durumda olan çalışanların iş-aile çatışması yaşadıkları, tükenmişlik davranışı sergiledikleri, örgütsel bağlılık ve örgütsel özdeşleşme düşüncelerinde düşüşler yaşadıkları görülmektedir (Yenihan vd. 2014). İşten ayrılma niyetinin fiiliyata geçmesinden önce insan kaynakları departmanı olayı incelemeli, nedenlerini ortaya koyarak örgüte katma değer katacak personelin işten ayrılmasının önüne geçmelidir (Moç, 2018). Ayrıca çalışanın örgütten ayrılması işletmelerde işgören devir hızının artması demektir. Bu durum örgütler açısından yeni personel istihdamı, eğitimi, oryantasyonu, örgüte ve örgüt kültürüne uyumu ve en önemlisi zaman yönünden ekstra maliyetlere katlanması anlamına gelecektir

5. AŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada temel amaç değişim yorgunluğunun işe angaje olma ve işten ayrılma niyetine herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirlemek, etki söz konusu ise bunun yönünü ve düzeyini belirlemektir. Değişim sürecinin kendisini her geçen gün dahada fazla hissettirdiği günümüzde, çalışmada yer alan bu üç değişkenin birlikte ele alınarak örgüt çalışanlarının bu süreç karşısındaki tutumlarını ortaya koymak çalışmayı önemli kılmaktadır.

5.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Değişim yorgunluğunun işe angaje olma ve işten ayrılma niyetine etkisini belirlemek amacıyla ele alınan bu çalışmada, yapılan literatür araştırması sonrasında oluşan düşünceleri pekiştiren

ve elde edilen bulgulara bağlı olarak test edilmek üzere belirlenen hipotezler ve hazırlanan araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

H_1= Değişim yorgunluğu işe angaje olmayı negatif yönde etkilemektedir.

H_2= Değişim yorgunluğu işten ayrılma niyetini pozitif yönde etkilemektedir.

Belirlenen hipotezler dahilinde oluşturulan model Görsel 1'deki gibidir.

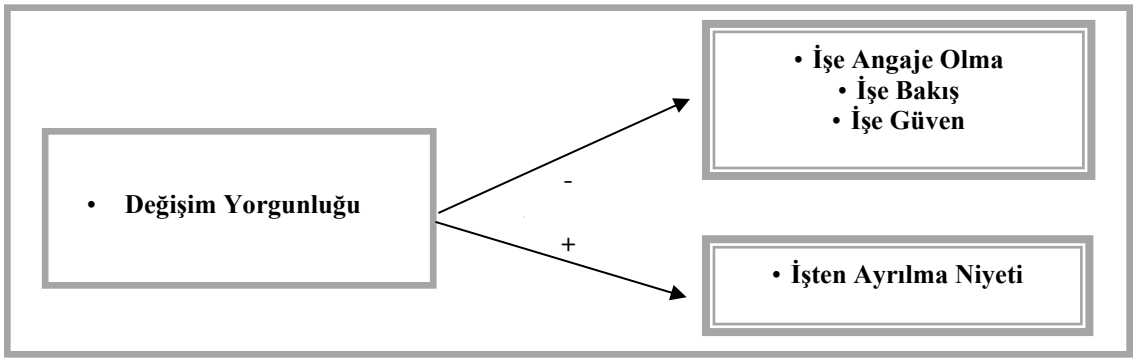

Görsel 1. Araştırma Modeli

5.3. Araştırmanın Varsayım ve Sınırları

Yapılan çalışmada elde edilen bulgular, çalışmanın yapıldığı il ve faaliyette bulunulan sektör, bu sektörde görev yapan çalışanlar ve verilerin elde edilmesinde ankette yer alan sorular ile yetinilmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu nedenle verilerden elde edilen araştırma sonuçları güvenlik sektörünün tümü için genellenemez. Ayrıca anket soruları yöneltilmeden önce, ankette belirtilen sorular dâhilinde anket sorularına verecekleri cevapların sadece analizlerde kullanılacağı bilgisi çalışanlara bildirilmiştir. Bu nedenle ankete katılanların verdikleri cevapların mevcut durumu yeterli ölçüde özetlediği ve kullanılan ölçeklerin yeter düzeyde güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

5.4. Örneklem Seçimi

Araştırmanın ana kütlesini, güvenlik sektöründe faaliyet gösteren özel sektöre ait bir kuruluşun çalışan ve yöneticilerinden oluşan 242 kişiyi kapsamaktadır. Araştırma evreninden % 95' lik güvenirlik sınırları dâhilinde % 5' lik hata payı tahmin edilerek belirlenen örneklem hattı sayısı 149 olarak hesaplanmıştır (Sancar, 2012). Google form üzerinden online olarak hazırlanan anketler kurum çalışanlarına elektronik ortamda gönderilmiş, 200 anketten toplamda 162 tanesine cevap verilmiş ve bu doğrultuda araştırmaya devam edilmiştir.

5.5. Veri Toplama Yöntemi ve Kullanılan Ölçekler

Birçok araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da nicel verilere göre araştırma ve ölçme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada istenilen amaca ulaşmak kaydıyla anket tekniği kullanılarak ve genel anlamda çokça kullanılan Likert Ölçeği model alınarak veriler oluşturulmuştur.

Bu çalışmada kullanılan anket formu toplam 4 bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, demografik özelliklere yönelik sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümde, Bernerth vd. (2011) tarafından geliştirilmiş ve Ekingen ve Yıldız (2021) tarafından Türkçeye uyarlanarak çalışmalarında kullandıkları 6 ifade ve tek boyuttan oluşan değişim yorgunluğu ölçeği yer almaktadır. Üçüncü bölümde Schaufeli ve Bakker tarafından (2003) geliştirilen Türkçeye Köse (2015) tarafından çevrilen 17 ifade ve iki boyuttan oluşan işe angaje olma ölçeği, dördüncü bölümde ise, Tak ve Çiftçioğlu (2008) tarafından oluşturulan, Polat ve Meydan (2010) tarafından çalışmalarında kullanılan 5 maddelik ve tek boyuttan oluşan işten ayrılma niyetine ait ölçek kullanılmıştır.

5.6. Bulgular

Bu bölümde çalışanlara uygulanan anketler analiz edilmiş ve elde edilen verilere göre sonuç ve yorumlardan bahsedilmiştir. Çalışmaya katılan çalışanlara ait demografik özellikler Çizelge 5.1'de sunulmuştur.

Çizelge 5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Değişkenler		N	p
Cinsiyet	Erkek	78	48,1
	Kadın	84	51,9
Medeni Durum	Evli	77	47,5
	Bekar	85	52,5
Yaş	22-27 Arası	38	23,5
	28-33 arası	68	42,0
	34-39 arası	30	18,5
	40-45 arası	14	8,6
	46-50	12	7,4
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	6	3,7
	Ön lisans	29	17,9
	Lisans	91	56,2
	Lisansüstü	36	22,2
Çalışma Süresi	1 yıldan az	58	35,8
	1-5 yıl	58	35,8
	6-10 yıl	20	12,3
	11-15 yıl	16	9,9
	16-20 yıl	6	3,7
	21 ve üzeri	4	2,5
	Total	162	100,0

Çizelge 5.1'de görüldüğü gibi, katılımcıların %51,9'u kadın ve %52,5'i bekardır. Yaş aralığı bakımından incelendiğinde %42'sinin 28-33 yaş grubunda olduğu, eğitim durumlarının lisans ve lisansüstü seviyesinde olduğu (78,4) ve çalışanların çoğunun 5 yıldan az bir süre çalıştıkları görülmektedir.

5.6.1. Değişim Yorgunluğu Ölçeğine İlişkin Madde ve Açımlayıcı Faktör Analizi

Değişim yorgunluğu ölçeğinin güvenilirliğini ortaya koymak için öncellikle korelasyon değerleri incelenmiştir. Madde analizi sonucunda madde toplam korelasyon değeri 0,300'ün altında olan herhangi bir maddenin olmadığı görülmüş, akabinde ölçeğe açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Çizelge 5.2' de değişim yorgunluğu ölçeğinin açımlayıcı faktör analizleri yer almaktadır. Analizi sonucuna göre yapı orijinaline uygun tek boyutta açıklanmaktadır. Açımlayıcı faktör analizine ait bulgular aşağıdaki gibidir.

Çizelge 5.2. Değişim Yorgunluğu Ölçeğine Ait Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçek Madde	Cronbach α	Yöneticiye Güven	KMO	Barlett Küresel Testi (p)
DY3	,848	,903	0,790	235,244; P<0,05
DY2		,870		
DY4		,853		
DY5		,745		
DY1		,616		
DY6		,503		

Çizelge 5.2' de değişim yorgunluğu ölçeğine ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları ve faktörlerin yük değerleri verilmiştir. Yapılan analizlerde tüm maddelerin 0,400'ün üzerinde bir yük değeri ile ilgili boyuta yüklendiği görülmüştür. Ayrıca verilerin faktör analizine uygunluğunu gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesinin de yeterli düzeyde bir değere sahip olduğu görülmüştür.

5.6.2. İşe Angaje Olma Ölçeğine İlişkin Madde Analizi ve Açımlayıcı Faktör Analizi

İşe Angaje Olma ölçeğinin güvenilirliğini ortaya koymak için 17 maddeden oluşan ölçeğin ilk önce korelasyon değerleri incelenmiştir. Madde analizi sonucunda madde toplam korelasyon değeri 0,300'ün altında olan İAO3 nolu madde ölçekten çıkarılmış ve akabinde ölçeğe açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Çizelge 5.3. İşe Angaje Olma Ölçeğine Ait Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçek Madde	Faktör Yükleri	Cronbach α	KMO	Barlett Küresel Testi (p)
İAO12	,816	,928	0,901	820,419; P<0,05
İAO11	,803			
İAO7	,760			
İAO5	,760			
İAO9	,738			
İAO4	,725			
İAO15	,718			
İAO1	,687			
İAO10	,623			

İAO6	,618			
İAO2	,617			
İAO14	,510			
İAO17	,808	,723		
İAO16	,807			
İAO13	,568			

İşe angaje olma ölçeğine ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları ve faktörlerin yük değerlerini belirlemeye yönelik yapılan analizlerde İAO8' nolu maddenin binişik olduğu ve yapıyı bozduğu tespit edilmiştir. İlgili madde çıkartılarak analiz tekrarlandığında kalan tüm maddelerin 0,400'ün üzerinde bir yük değeri ile ilgili boyuta yüklendiği görülmüştür. Ayrıca verilerin faktör analizine uygunluğunu gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesinin de yeterli düzeyde bir değere sahip olduğu görülmüştür.

5.6.3. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeğine İlişkin Madde Analizi ve Açımlayıcı Faktör Analizi

İşten ayrılma niyeti ölçeğinin güvenilirliğini ortaya koymak için ilk önce korelasyon değerleri incelenerek yapılan madde analizi sonucunda madde toplam korelasyon değeri 0,300'ün altında olan herhangi bir maddenin olmadığı görülmüştür. Akabinde ölçeğe açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucuna göre yapı orijinaline uygun olarak açıklanmaktadır. Açımlayıcı faktör analizine ait bulgular aşağıdaki gibidir.

Çizelge 5.4. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeğine Ait Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçek Madde	İşten Ayrılma Niyeti	Cronbach α	KMO	Barlett Küresel Testi (p)
İAN4	,899	,909	0,843	268,430; P<0,05
İAN2	,872			
İAN1	,863			
İAN3	,836			
İAN5	,817			

Çizelge 5.4'de yöneticiye güven ölçeğine ait açımlayıcı faktör analizi sonuçları ve faktörlerin yük değerleri verilmiştir. Yapılan analizlerde tüm maddelerin 0,400'ün üzerinde bir yük değeri ile ilgili boyuta yüklendiği görülmüştür. Verilerin faktör analizine uygunluğunu gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve araştırma verilerinden anlamlı faktörler çıkabileceğini gösteren küresellik derecesinin de yeterli düzeyde bir değere sahip olduğu görülmüştür.

5.6.4. Değişim Yorgunluğu, İşe Angaje olma ve İşten Ayrılma Niyeti ile Alt Boyutlarına Ait Korelasyon Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade etmek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi yapılarak sonuçları Çizelge 5.5'te sunulmuştur.

Çizelge 5.5. Değişkenlere Ait Korelasyon Analizi

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Değişim Yorgunluğu	1				
2. İşten Ayrılma Niyeti	,369**	1			
	,001				
3. İşe Angaje Olma	-,528**	-,243*	1		
	,000	,030			
4. İşe Bakış	-,247*	,000	,330**	1	
	,027	,997	,003		
5. İşe Devam	-,255*	,060	,454**	,639**	1
	,022	,596	,000	,000	
Düşük Güç: r <0,30, Orta Güç: 0,30 < r < 0,70, Yüksek Güç: r>0,70 ;				***: p<0,05, **: p<0,01**	

Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analiz sonuçları incelendiğinde, çalışmanın bağımsız değişkeni olan değişim yorgunluğu ile bağımlı değişken olan işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü ve anlamlı (r=,369, p<0,01), diğer bağımlı değişken olan işe angaje olma ile negatif yönlü, anlamlı ve (r= -,528, p<0,01) orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Değişim yorgunluğu ile işe angaje olma değişkeninin alt boyutları ile olan ilişki düzeyine bakıldığında her iki boyut ile negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

5.6.5. Değişkenlere Yönelik Regresyon Analizi

Yapılan çalışmalar ve yazındaki teorik ifadelerden yola çıkarak elde edilen hipotezlerin test edilmesi için regresyon analizine başvurulmuştur. Değişim yorgunluğunun işe angaje olma ve işten ayrılma niyetine olan etkisinin belirlendiği regresyon analizi sonuçları Çizelge 5.6'da sunulmuştur.

Çizelge 5.6. Değişim Yorgunluğu İşten Ayrılma Niyeti ve İşe Angaje Olma Arasındaki Etkiyi Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişkenler	Sabit Katsayı	B	R	R^2	T	p
Değişim Yorgunluğu	İşten Ayrılma Niyeti	2,614	0,329	0,369	0,136	3,567	0,00
	İşe Angaje Olma	5,246	-0,591	0,528	0,279	-5,489	0,00

Yapılan regresyon analiz sonuçlarına ait veriler incelendiğinde t ve F istatistik değerlerinin yüksek ve modelin 0,05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre bağımsız değişken olan değişim yorgunluğunda meydana gelen bir

birimlik artışın işten ayrılma niyetini 0,33; işe angaje olmada ise -0,59 oranında azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir. R^2 değerleri incelendiğinde çalışanların işten ayrılma niyetinde olanlarda değişim yorgunluğunun %14'lük bir paya sahipken, işe angaje olmada ise değişim yorgunluğunun %28 oranında bir pay değerinin olduğu görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde, ifade edilen **H_1** ve **H_2** hipotezlerinin **kabul** edildiği görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Son dönemlerin dinamik kavramlarından biri olan değişim, özellikle bilgi ve teknolojinin üst düzeyde etkisini gösterdiği günümüzde mevcut önemini korumaktadır. Açık bir sistem özelliğine sahip olan örgütler yaşanan bu gelişmeler paralelinde kendilerini yenilemek ve rakipleri ile olan rekabet düzeylerinde avantajı yakalayabilmek adına mevcut durumlarını sürekli olarak değiştirmek durumundadır. Ancak gerçekleştirilmeye çalışılan her türlü faaliyet örgütlere belirli avantajlar sağlarken, diğer taraftan da belirli tehditleri de beraberinde getirmektedir. Bu tehditler arasında değişime karşı oluşabilecek direnç mutlak surette beklenilen bir durum olmakla birlikte kaçınılamayan bir diğer etken ise çalışanlarda görülen değişim yorgunluğudur. Özellikle örgütsel faaliyetlerin mevcut ekonomik yapıdaki sürece uyum sağlaması açısından yöneticiler tarafından sıkça başvurulan değişimler, bunların çalışanlar tarafından gereksiz görülmesi böyle bir düşüncenin oluşmasına neden olmaktadır. Bu düşünce çalışanların verimliliklerinde ve performanslarında olumsuz etki yaratabileceği gibi çalışanların tükenmişlik duygusu yaşamalarına ve hatta işten ayrılma düşüncelerine kapılmasına da zemin hazırlayabilmekte, işlerine karşı olan bağlılıklarını azaltabilmektedir. Mevcut düşünceden hareketle değişim yorgunluğunun işe angaje olma ve işten ayrılma niyetine olan etkisini belirlemek amacıyla ele alınan bu çalışmada da oluşan, bu düşüncelerin güvenlik alanında faaliyette bulunan ve özel sektöre ait bir kurumdaki çalışanlardaki etkisini ölçmektir. Bu etkiyi belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda, değişim nedeniyle yorgunluk yaşayan personelin işten ayrılma niyetini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu duygu aynı zamanda çalışanlarda örgütsel hedeflerin başarısını sağlamak için işin başarılma isteği, işe karşı tutkulu olma ve bunu sürdürülebilir kılmak anlamına gelen işe angaje olma sürecini de negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde mevcut durumun örgütsel performansı olumsuz etkileyebileceği ifade edilebilir. Yöneticiler özellikle değişim sürecini benimseyerek bunu örgüte empoze ederken mümkün olduğunca oluşabilecek dirençleri minimize etmelidir. Ayrıca örgütsel başarının temel kaynağı konumunda bulunan işgörenlerin sahip olduğu yetenek ve beceri düzeylerinin de bu süreçte baz alınarak harekete geçilmesi hem değişime karşı oluşabilecek dirençleri azaltacak hem de örgütün sahip olduğu işgücü beceri düzeyine göre bir hareket tarzı benimsenmiş olacaktır. Bununla birlikte örgütsel yapıda mevcut iletişim sürecinin etkin kullanılması ile çalışanlarda meydana gelen değişim yorgunluğu azaltılabilir. Daha önce yapılan değişimlerin örgütte yaratmış olduğu olumlu / olumsuz etkilerin şeffaf bir şekilde analiz edilmesi, yapılacakların ise gelecekte örgüte ve çalışanlara sağlayacağı katkıların açıklanması olumsuz süreci olumluya dönüştürebilecektir.

Bu çalışma İzmir ilinde özel güvenlik sektöründe faaliyette bulunan bir özel şirketteki çalışanlardan elde edilen veriler ile şekillendirilmiştir. Dolayısıyla gelecekte konuya yönelik

çalışma yapacak olan araştırmacıların mevcut değişkenleri yada farklı değişkenler kullanarak farklı sektörlerdeki etkilerini inceleyerek literatüre katkı sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

Ace, W. & Parker, S. (2010). Overcoming Change Fatigue Through Focused Employee Engagement. *OD Practitioner*. *42*(1), 21-25.

Arık, Ö., Öztürk, Y.E., & Yeşildal, M. (2022). Değişim Yorgunluğunun İş Motivasyonuna Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi. 10*(1), 57-85.

Arslan, E. T., & Demir, H. (2017). İşe angaje olma ve iş tatmini arasındaki ilişki: Hekim ve hemşireler üzerine nicel bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *24*(2), 371-389**.**

Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology. *Work and Stress,* 22, 187–200.

Bartlett, K. (1999). The Relationship Between Training and Organizational Commitment in the Health Care Field", The Degree of Doctor of Philosophy.

Beaudan, E. (2006). Making change last: How to Get Beyond Change Fatigue. *Ivey Business Journal.70,1-7.*

Bernerth, J.B., Walker, H.J., & Harris, S.G. (2011). Change fatigue: Development and Initial Validation of a New Measure. Work & Stress, 25(4), 321–337

Depenbrock,F.(2014). *Being mindfully aware and engaged at work? The role of affect regulative processes for the relationship between daily levels of mindfulness and work engagement.*Master Thesis. Maastricht University,Hollanda.

Falkenberg, J., Stensaker, I. G., Meyer, C. B. & Haueng, A. C. (2005). ''When Change Becomes Excessive'', In Research in Organizational Change and Developmen, sayı 15, ss.31-62.

Fong, Y., & Mastura, M. (2013). Relationship between Occupational Stress and Turnover Intention among Employees in a Furniture Manufacturing Company in Selangor, *Sains Humanika* 64 (1).

Hakanen,J.J.,Ropponen,A.,Schaufeli,W.B.,Witte,H.,(2019). Who is Engaged at Work? A Large-Scale Study in 30 European Countries. *American College of Occupational and Environmental Medicine,*Vol.61,No:5.

Menguc, B., Auh, S., Yeniaras, V. & Katsikeas, C.S. (2017), "The role of climate: implications for service employee engagement and customer service performance". *Journal of the Academy of Marketing Science,* Vol. 45 No. 3, pp. 428-451.

Moç T. (2018). Duygusal Emek Davranışlarının İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi. Özel Eğitim Kurumlarında Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Institute of Economic*

Development And Socıal Researches, Open Access Refeered E-Journal, 673-690

Musenze,I.A., Mayende,T.S.,Wampande,A.J.,Kasango,J., & Emojong,O.R., (2021). Mechanism between perceived organizational support and work engagement: explanatory role of self-efficacy. *Journal of Economic and Administrative Sciences,* Vol. 37 No. 4, 471-495.

Nasurdin,A.M.,Othman,N.(2019). Job characteristics and staying engaged in work of nurses: Empirical evidence from Malaysia. *International Journal of Nursing Sciences*, (6),432-438.

Özyurt Kaptanoğlu, R. (2020). İşten Ayrılma Niyeti ve Toksik Liderliğin Etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 161-173.

Polat, M.ve Meydan C. H. (2010). Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi,* Cilt:9, Sayı:1,

Rodriquez-Munoz,A.I.,Sanz-Vergel,A.,Demerouti,E., & Bakker,A.B.,(2014). Engaged at Work and Happy at Home: A Spillover–Crossover Model. *Spillover and Crossover of Happiness,* (15),271–283.

Rozkwitalska,M.,Basinska,B.A.,Okumus,F., & Karatepe,O.M.,(2021). The effects of relational and psychological capital on work engagement: the mediation of learning goal orientation. *Journal of Organizational Change Management*,Vol. 35 No. 3,pp. 616-629.

Rusbult, C., Farrell, D., Rogers, G., & Mainous, A. (1988). Impact of exchange variables on exit, voice, loyalty, and neglect: An integrative model of responses to declining job satisfaction. *Academy of Management Journal, 31*(3), 599-627.

Schaufeli, W. B., Salanova, M., Gonza´lez-Roma´, V., & Bakker, A. B. (2002). The measurement of burnout and engagement: A confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies,* 3, 71–92.

Schaufeli, W.B., Bakker, A.B. & Salanova, M. (2006), "The measurement of work engagement with a short questionnaire: a cross-national study". *Educational and Psychological Measurement,* Vol. 66 No. 4, pp. 701-716.

Selvi Sarıgül, S., & Uğurluoğlu, Ö. (2022). Değişim Yorgunluğu, Psikolojik Dayanıklılık ve İş Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 25*(3): 591-608.

Seyrek, İ., & İnal, O. (2017). İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkili Faktörler: Bilgi Teknolojisi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*(1), 63-74.

Sonnenteg, S.Mojza,E.J.,Binnewies,C., & Scholl,A.(2008). Being engaged at work and detached at home: A week-level study on work engagement, psychological detachment, and affect. *Work & Stress* Vol.22, No:3, 257-276.

Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2009). Work engagement and financial returns: A diary study on the role of job and personal resources. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82, 183–200.

Yenihan, B., Öner M., & Çiftyıldız, K. (2014). İş stresi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Otomotiv işletmesinde bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *5*(1), 38-49.

SEÇİLMİŞ N11 ÜLKELERİNDE TURİZM İLE EKOLOJİK AYAK İZİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: PANEL FOURIER TODA-YAMAMOTO NEDENSELLİK YÖNTEMİ

Süleyman YURTKURAN[1], Oğuz Yusuf ATASEL[2]

[1] Trabzon Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-7085-9203

[2] Trabzon Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0003-1654-9850

ÖZET

Enerji tüketimi, ekonomik büyüme arasındaki pozitif yönlü ilişki iklim değişikliğine sebebiyet vermektedir. Bu yüzden de bu değişkenler araştırmacıların dikkatini çekmektedir ve bu alanda birçok çalışma yapılmaktadır. Son yıllarda enerji tüketiminin sektör bazlı analizleri de araştırılmaya başlanmıştır. Bunlardan bir tanesi de turizm sektörüdür. Turizm sektörü sayesinde yeni iş sahaları oluşmakta, ülkeye döviz girişi gerçekleşmekte ve ihracatta artışlar yaşanmaktadır. Fakat turizm ekonomik katkıların yanında aynı zamanda enerji tüketiminde de artışa neden olmaktadır. Turizm sektöründen kaynaklı enerji tüketimi artışı da başta CO_2 olmak üzere atmosferde bulunan birçok sera gazının artışına sebebiyet vermektedir. CO_2 değişkeni birçok çalışmada çevre kirliliği göstergesi olarak yer almaktadır. Son zamanlarda daha kapsamlı bir gösterge olan ve çalışmalarda daha fazla yer almaya başlayan ekolojik ayak izi değişkeninden yararlanılmaktadır. Ekolojik ayak izi çeşitli insan faaliyetlerini incelemekte, bu faaliyetlerin çevre üzerindeki etkisini analiz etmekte ve bu problemlere çözüm bulmak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada 1995-2018 döneminde N11 ülkelerinde (Bangladeş, Mısır, Endonezya, Güney Kore, Meksika, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam) gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik yöntemine göre sadece Türkiye'de gelen turist sayısından ekolojik ayak izine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Panel Fourier Toda-Yamamoto nedensellik yöntemine göre ise Endonezya ve Vietnam'da gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye'de ise gelen turist sayısından ekolojik ayak izine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna bakarak Endonezya, Vietnam ve Türkiye'de turizm sektörünün çevre üzerindeki etkilerine dikkat edilmesi gerekmekte ve politika yapıcılara büyük sorumluluklar düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ayak İzi, Turizm, Panel Fourier.

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND ECOLOGICAL FOOTPRINT IN SELECTED N11 COUNTRIES: PANEL FOURIER TODA-YAMAMOTO CAUSALITY METHOD

ABSTRACT

The positive relationship between energy consumption and economic growth causes climate change. Therefore, these variables attract the attention of researchers, and numerous studies are being conducted in this area. In recent years, people have also begun to analyze energy consumption by sector. One of these sectors is the tourism sector. Thanks to the tourism sector, new business areas are created, foreign exchange inflows are obtained and exports are increased. However, tourism causes not only an increase in energy consumption, but also in economic contribution. The increase in energy consumption caused by the tourism sector also leads to an increase in many greenhouse gasses in the atmosphere, especially CO_2. The CO_2 variable is used as an indicator of pollution in many studies. The ecological footprint variable is a more comprehensive indicator and has recently been used in studies. Ecological footprint is used to study various human activities, analyze the impact of these activities on the environment, and find solutions to these problems. In this study, the relationship between the number of tourists and ecological footprint was analyzed in N11 countries (Bangladesh, Egypt, Indonesia, South Korea, Mexico, Pakistan, Philippines, Turkey, and Vietnam) during 1995-2018. According to the panel bootstrap Granger causality method, Emirmahmutoglu and Köse (2011) found that there is a one-way causality relationship between the number of tourists and the ecological footprint in Turkey. According to the panel Fourier Toda Yamamoto causality method, it is concluded that there is a bidirectional causality relationship between the number of tourists visiting Indonesia and Vietnam and their ecological footprint. For Turkey, on the other hand, it was found that there is a unidirectional causal relationship from the number of tourists to the ecological footprint. Considering the results of this study, it is necessary to pay attention to the impact of the tourism sector on the environment in Indonesia, Vietnam, and Turkey, and policy makers have a great responsibility.

Keywords: Ecological Footprint, Tourism, Panel Fourier.

1. GİRİŞ

Enerji tüketimi, iklim değişikliği ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı araştırmak, enerji ekonomisi araştırmacılarının dikkatini çekmektedir. Bu alanda birçok çalışma gerçekleştirilmiştir (Acaravci ve Ozturk, 2010; Tiwari, 2011; Nejat vd., 2015; Yurtkuran, 2021). Ancak, enerji ve iklim değişikliğinin ekonominin belirli bölümleri veya sektörleriyle ilişkisi daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Bunlardan bir tanesi de uluslararası turizm sektörüdür. Uluslararası turizmin gelişmesi; daha fazla uluslararası turisti ülkeye çekmede, yeni iş sahaları oluşturmada ve ihracatı artırmada büyük öneme sahiptir (Yurtkuran, 2020; Yurtkuran, 2022). Fakat turizm ekonomik katkıların yanında aynı zamanda enerji tüketiminde de artışa neden olmaktadır (Liu vd., 2011).

Dünyada turizm sektörü kaynaklı CO_2 salımı giderek artmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün yayımlamış olduğu rapora göre 2005 yılında turizm endüstrisi kaynaklı CO_2 salımının payı %4,9 olarak gerçekleşmiştir. 2035 yılına gelindiğinde ise bu payın %135 olacağı öngörülmektedir (UNWTO, 2008). Bunun yanında Peeters ve Dubois (2010), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada turizm endüstrisinin toplam CO_2 salımı üzerinde %4,4'lük bir paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden de CO_2 salımı ile turizm sektörü arasındaki ilişki daha fazla önem kazanmakta ve bu bağlamda politikalar uygulanmaya başlanmaktadır.

Bu çalışmada giriş, literatür, veri seti ve model, metodoloji ve ampirik sonuçlar ve sonuçlar ve politika önerileri olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

2. LİTERATÜR

Turizm ile çevre kirliliği arasındaki ilişki ilk defa teorik olarak Bach ve Gössling (1996) tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmadan sonra da CO_2 salımı ile turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Gössling (2000) ilk defa turizm ile CO_2 salımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Davies ve Cahill (2000) turizm ile çevre kirliliği arasındaki etkileşimi üç kategoriye ayırmıştır. (I) Bir yerden başka bir yere seyahatin oluşturduğu doğrudan etkilerdir. (II) Hizmet sağlayıcılar tarafından tedarikçilere sunulun hizmet dolayısıyla ortaya çıkan etkilerdir. (III) Hizmet sağlayıcılar tarafından gümrük davranışları ve tüketim kalıplarının etkilenilmesidir. Becken vd. (2001) ise olaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Yazarlar turizmin başta fosil yakıt tüketimini arttırdığını, bu durumun da çevre kirliliğine sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir.

Son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında; Ben Jebli vd. (2019) 22 Merkez ve Güney Amerika ülkesinde 1995-2010 döneminde gelen turist sayısı, dışa açıklık, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve CO_2 salımı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Yazarlar turizmin çevre kirliliğini azalttığını tespit etmişlerdir. Koçak vd. (2020) en fazla ziyaret edilen 10 ülkede 1995-2014 döneminde turizm ile CO_2 salımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir ve turizmin CO_2 salımını artırdığını tespit etmişlerdir. Yurtkuran (2022) 1995-2018 döneminde en fazla ziyaret edilen 10 ülke için turizm ile CO_2 salımı arasındaki ilişkiyi

analiz etmiştir. Yazar gelen turist sayısının bazı ülkelerde çevre kirliliğine sebebiyet verdiğini; bazı ülkelerde ise temiz çevreye katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

3. VERİ SETİ VE MODEL

Bu çalışmada 1995-2018 döneminde N11 ülkelerinde gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. N11 ülkeleri arasında yer alan İran ve Nijerya'nın ilgili dönem aralığında verisi bulunmadığı için bu ülkeler analizde yer almamıştır. Veriler World Development Indicators (2022) ve Global Footprint Network (2022)'ten elde edilmiştir. Kurulan modelde seriler logaritmik forma dönüştürülmüştür.

4. METODOLOJİ VE AMPİRİK SONUÇLAR

4.1. Homojenlik ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Panel veri yöntemlerinde seriler yatay kesitte bulunmaktadır ve bu serilerin karşılıklı etkileşimi, sonuçların doğru olmasında önemli bir husus oluşturmaktadır. Panel veri içerisinde yer alan değişkenlerde herhangi birinde veya birkaçında değişim olması sonucunda diğer değişkenlerde de değişim yaşanıyorsa panelde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yüzden sonuçların daha güçlü olması için panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığı testinin yapılması büyük bir öneme sahiptir.

Yatay kesit bağımlılığı testlerinden ilki Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen ve yatay kesit bağımlılığını test eden LM testi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamamada panel veri yöntemine ait model elde edilmektedir. Kurulan bu model denklem 1'de gösterilmektedir.

$$y_{it}=\alpha_i+\beta_i^{'}x_{it}+u_{it}\ \ i=1,2\ldots,N;\ \ t=1,2,\ldots,T \qquad (1)$$

İkinci aşamada denklem 1 belirlendikten sonra test istatistiği elde edilmektedir.

$$LM=T\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}\hat{\rho}_{ij}^2\ ,\ \chi^2_{N(N-1)/2} \qquad (2)$$

Yatay kesit bağımlılığını araştıran yöntemlerden diğeri Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD_{LM} testidir. Pesaran (2004) LM testinin her zaman geçerli olmayacağını, zaman boyutu yatay kesit boyutundan fazla olması durumunda bu testin geçersiz olacağını belirtmiştir. İlgili sorunu çözmek için yazar CD_{LM} testini literatüre kazandırmıştır. Bu teste ait kurulan model denklem 3'te yer almaktadır.

$$CD_{LM}=\left(\frac{1}{N(N-1)}\right)^{0.5}\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}(T\hat{\rho}_{ij}^2-1)\ ,\quad N(0,1) \qquad (3)$$

Diğer bir durum yatay kesit boyutunun zaman boyutundan fazla olmasıdır. Bu durumda da Pesaran (2004) LM testinin geçerli olmayacağını ifade etmiştir. Böyle bir durum için de CD

testini literatüre kazandırmıştır. Bu testte T→∞ ve N→∞ koşulu geçerli olmaktadır. CD testi için kurulan model denklem 4'te yer almaktadır.

$$CD=\sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}}\left(\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}\hat{\rho}_{ij}\right), N(0,1) \quad (4)$$

Diğer bir yatay kesit bağımlılığı yöntemi de Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen düzeltilmiş LM (LM_{adj}) testidir. Bu testin geliştirilmesinde temel amaç CD testinin etkisiz kaldığı durumlarda uygulanmasıdır. LM_{adj} testine ait kurulan model denklem 5'te yer almaktadır.

$$LM_{adj}=\sqrt{\frac{2}{N(N-1)}}\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}\frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^{2}-\mu_{Tij}}{\upsilon_{Tij}^{2}}, \quad N(0,1) \quad (5)$$

Bu yöntemler içerisinde yatay kesit ve zaman boyutu az ise LM testinin yerine CD, CD_{LM} ve LM_{adj} testlerinin kullanılması önerilmektedir. Böyle bir durumda bu üç testten elde edilen sonuçlar daha doğru olmaktadır. Bütün bu testlerin yokluk hipotezi seriler arasında yatay kesit bağımlığının olmadığından söz ederken, alternatif hipotez seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğunu ifade etmektedir.

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmamasının yanında homojenlik-heterojenlik durumuna da bakılması gerekmektedir. Panel veri yönteminde seriler arasında karakteristik açıdan benzer nitelikler söz konusu ise homojenlik, diğer durumda heterojenlik durumu söz konusu olmaktadır. Serilerin homojen veya heterojen bir yapıya sahip olup olmadığının tespiti için Swamy (1970) ve Pesaran ve Yamagata (2008) sırasıyla delta ($\tilde{\Delta}$) ve düzeltilmiş delta ($\tilde{\Delta}_{adj}$) yöntemlerini geliştirmişlerdir.

Swamy (1970)'nin uygulamış olduğu model denklem 6 ile gösterilmektedir.

$$\tilde{S}=\sum_{i=1}^{N}\left(\hat{\beta}_i-\tilde{\beta}_{WFE}\right)'\frac{x_i'M_\tau x_i}{\tilde{\sigma}_i^2}\left(\hat{\beta}_i-\tilde{\beta}_{WFE}\right) \quad (6)$$

Denklem 6'da yer alan ifadelerden birim matris M_τ , σ_i^2'nin tahmincisi $\tilde{\sigma}_i^2$, tahminciler sırasıyla β_i ve $\tilde{\beta}_{WFE}$ ile gösterilmektedir. Bu modelden elde edilen sonucun homojen veya heterojenlik durumunu tespit etmek için uygulanan $\tilde{\Delta}$ testi denklem 7'de yer almaktadır.

$$\tilde{\Delta}=\sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{2k}}\right) \quad (7)$$

Denklem 8'de ise $\tilde{\Delta}_{adj}$ testine ait kurulan model yer almaktadır. Bu testin geçerliğinin yüksek olması için T ile N arasında farkın fazla olmaması gerekmektedir (Pesaran ve Yamagata, 2008).

$$\tilde{\Delta}_{adj}=\sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-E(\tilde{z}_{iT})}{\sqrt{var(\tilde{z}_{iT})}}\right) \quad (8)$$

Hem delta testi hem de düzeltilmiş delta testinde yokluk hipotezine göre paneldeki seriler homojen, alternatif hipoteze göre heterojen bir yapıda bulunmaktadır.

Çizelge 1'de serilerin yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik-heterojenlik test sonuçları yer almaktadır. $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ test sonuçlarına bakıldığında elde edilen test istatistiklerinin %1'de anlamlı olduğu görülmektedir. Yani seriler arasında heterojenlik durumu söz konusudur. LM, CD_{LM}, CD ve LM_{adj} test sonuçlarına göre ise test istatistikleri %1 seviyesinde anlamlı çıkmıştır ve seriler arasında yatay kesit bağımlılığı durumunun söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 1: Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testine ait Sonuçlar

	Model	
	EF= *f*(TUR)	TUR= *f*(EF)
$\hat{\Delta}$	8,77***	17,78***
$\hat{\Delta}_{adj}$	9,35***	18,95***
LM	71,97***	111,90***
CD_{LM}	4,24***	8,94***
CD	2,47***	3,01***
LM_{adj}	28,94***	29,33***

***: %1'de anlamlı

4.2. CADF Birim Kök Testi

Geliştirilmiş Dickey-Fuller birim kök (CADF) yöntemi Pesaran (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntemde yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmaktadır. Denklem 9'da CADF yöntemi için kurulan model gösterilmektedir.

$$\Delta S_{it}=\delta_i+\beta_i S_{it-1}+\alpha_i \bar{S}_{t-1}+\sum_{j=0}^{l}\varphi_{ij}\Delta\bar{S}_{it-1}+\sum_{j=0}^{l}\varphi_{ij}S_{it-1}+u_{it} \quad (9)$$

Denklem 9'da $\bar{S}_t$ serilerin zamana göre ortalama değerlerini göstermektedir. Analize tabi tutulan değişkenin durağan olup olmadığının tespitinde β_i katsayısına bakılmaktadır. Panelde serilerin t-istatistik değerlerinin ortalaması CIPS yöntemi ile hesaplanmaktadır. Bu yöntem sayesinde tüm panelde serinin durağanlığı belirlenmektedir. Denklem 10'da CIPS yöntemi için kurulan model yer almaktadır.

$$CIPS=N^{-1}\sum_{i=1}^{n}t_i(N,T) \quad (10)$$

Çizelge 2'de CADF yöntemine ait sonuçlar yer almaktadır. Çizelgeye bakıldığında serilerin birinci farklarında durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çizelge 2: CADF Birim Kök Testine ait Sonuçlar

	Seviyesinde		Birinci Farkında	
Değişkenler	Sabitli	Sabitli + Trendli	Sabitli	Sabitli + Trendli
EF	-2,04	-2,55	-4,87***	-5,23***
TUR	-1,59	-2,091	-4,05***	-4,27***

*** %1'de anlamlı.

4.3. Emirmahmutoglu-Köse Panel Nedensellik Yöntemi

Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik testi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, ikinci nesil bir panel yöntemdir. Bu yöntemin temelini Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi oluşturmaktadır. Bu yöntemde panelin heterojen olması durumunda panel içerisinde yer alan değişkenler için tek tek nedensellik analizine imkan vermektedir.

Çizelge 3'te Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik testine ait sonuçlar yer almaktadır. Sonuçlara bakıldığında Türkiye'de gelen turist sayısından ekolojik ayak izine doğru, Bangladeş'te ekolojik ayak izinden turizme doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Çizelge 3: EF ile Turizm arasındaki nedensellik ilişkisi

	TUR $\not\rightarrow$ EF		EF $\not\rightarrow$ TUR	
Ülkeler	Wald istatistiği	p-değeri	Wald istatistiği	p-değeri
Bangladeş	1,48	0,22	**3,31**	**0,07**
Mısır	1,44	0,23	2,38	0,12
Endonezya	0,14	0,71	2,17	0,14
İran	0,13	0,72	0,14	0,71
Güney Kore	0,02	0,88	0,17	0,68
Meksika	0,37	0,55	0,04	0,84
Filipinler	0,29	0,59	0,26	0,61
Türkiye	**5,35**	**0,07**	1,28	0,53
Vietnam	0,42	0,81	1,60	0,45

4.4. Panel Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Granger ve Toda ve Yamamoto nedensellik yöntemlerinde yapısal değişiklikler göz ardı edilmektedir. Enders ve Jones (2016) Granger (1969) ve Nazlioglu vd. (2016) Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testlerine Fourier fonksiyonlarını ekleyerek bu eksiklikleri ortadan kaldırmışlardır. Bu iki nedensellik testinde böylece yumuşak geçişler dikkate alınmıştır. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik testine ise Yilanci ve Gorus (2020) Fourier fonksiyonlarını dahil ederek panel Fourier Toda-Yamamoto nedensellik yöntemini geliştirmişlerdir.

Çizelge 4'te ve 5'te panel Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testine ait sonuçlar yer almaktadır.

Çizelge 4: Panel Fourier TY Nedensellik Testine ait Sonuçlar (TUR ⇏ EF)

Ülkeler	Frekans değeri	Wald istatistiği	Wald istatistiği kritik değerleri %10	%5	%1	p-değeri
Bangladeş	1	0,25	5,37	7,39	15,02	0,87
Mısır	1	3,05	5,41	7,47	13,54	0,27
Endonezya	**1**	**17,29**	**8,94**	**12,19**	**22,34**	**0,02**
İran	1	3,47	8,04	11,19	20,55	0,36
Güney Kore	1	1,58	8,51	11,99	21,97	0,65
Meksika	2	0,93	3,10	4,60	10,26	0,36
Filipinler	2	2,89	7,95	10,88	17,63	0,44
Türkiye	**1**	**16,15**	**8,74**	**11,25**	**20,39**	**0,02**
Vietnam	**1**	**10,49**	**8,79**	**11,75**	**20,86**	**0,07**
Panel fisher		30,23				
Asimptotik p-değeri		0,04				
Bootstrap kritik değerleri						
%10		26,58				
%5		29,84				
%1		46,46				

Bootstrap sayısı 2000'dir. Optimal gecikme uzunlunun belirlenmesinde AIC bilgi kriteri kullanılmıştır.

Çizelge 5: Panel Fourier TY Nedensellik Testine ait Sonuçlar (EF ⇏ TUR)

Ülkeler	Frekans değeri	Wald istatistiği	Wald istatistiği kritik değerleri %10	%5	%1	p-değeri
Bangladeş	1	4,38	5,85	7,68	14,30	0,15
Mısır	1	4,69	5,48	7,20	13,02	0,13
Endonezya	**1**	**8,04**	**8,03**	**10,67**	**20,08**	**0,10**
İran	1	4,34	9,03	12,37	20,76	0,32
Güney Kore	1	2,01	7,73	10,37	16,73	0,57
Meksika	2	0,00	2,97	4,33	8,56	0,96
Filipinler	2	4,80	8,37	11,75	20,31	0,23
Türkiye	1	2,06	8,48	11,82	23,97	0,55
Vietnam	**1**	**14,10**	**8,76**	**11,55**	**20,84**	**0,03**
Panel fisher		26,78				
Asimptotik p-değeri		0,08				
Bootstrap kritik değerleri						
%10		25,52				
%5		30,93				
%1		35,42				

Bootstrap değeri 2000'dir. Uygun gecikme uzunlunun belirlenmesinde AIC kriteri kullanılmıştır.

Çizelgelere bakıldığında Endonezya ve Vietnam'da gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise gelen turist sayısından ekolojik ayak izine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Her iki çizelgede panelin geneline bakıldığında gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5. SONUÇLAR VE POLİTİKA ÖNERİSİ

Bu çalışmada N11 ülkelerinde 1995-2018 döneminde ekolojik ayak izi ile gelen turist sayısı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. CADF birim kök testine göre seriler seviyelerinde birim kök içerirken birinci farklarında durağan olmaktadır. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik yöntemine göre sadece Türkiye'de gelen turist sayısından ekolojik ayak izine doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Panel Fourier Toda-Yamamoto nedensellik yöntemine göre ise Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel bootstrap Granger nedensellik yönteminden Türkiye için elde edilen sonuçlar aynı çıkmaktadır. Bunun dışında Endonezya ve Vietnam'da gelen turist sayısı ile ekolojik ayak izi arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmanın sonucuna bakarak Endonezya, Vietnam ve Türkiye'de turizm sektörünün çevre üzerindeki etkilerine dikkat edilmesi gerekmekte ve politika yapıcılara büyük sorumluluklar düşmektedir. Örneğin turistik tesislerin iklimlendirme-soğutma sistemlerinin daha çevreci hale getirilmesi sağlanabilir. Turizm hareketliliğinden kaynaklı yakıt tüketiminde daha çevreci seçeneklere başvurulabilir. Motorlu taşımacılıktan ziyade çevre dostu motorsuz taşımacılık faaliyetleri tercih edilebilir. Ayrıca özellikle otellerde fosil yakıt tüketiminden ziyade yenilenebilir enerji tüketimi turizm faaliyetlerinin çevre kirliliği üzerindeki etkisini azaltacaktır. Bunun yanında turistlerin eko etiketli gıda ve ürünlerden tüketmeleri teşvik edilmelidir. Bu sayede çevre kirliliğinde azalış gerçekleşecek ve tüm canlılar için sürdürülebilir bir yaşam alanı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Acaravci, A., Ozturk, I. 2010. On the relationship between energy consumption, CO_2 emissions and economic growth in Europe. Energy, 35(12), 5412-5420.

Bach, W., Gösling, S. 1996. Klimaökologische Auswirkungen des Flugverkehrs. Geographische Rundschau, 48(1), 54-59.

Becken, S., Frampton, C., Simmons, D. 2001. Energy consumption patterns in the accommodation sector—the New Zealand case. Ecological economics, 39(3), 371-386.

Ben Jebli, M., Ben Youssef, S., Apergis, N. 2019. The dynamic linkage between renewable energy, tourism, CO_2 emissions, economic growth, foreign direct investment, and trade. Latin American Economic Review, 28(1), 1-19.

Breusch, T. S. Pagan, A. R. 1980. The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. The Review of Economic Studies, 47(1), 239-253.

Davies, T., Cahill, S. 2000. Environmental implications of the tourism industry (No. 1318-2016-103101).

Emirmahmutoglu, F., Kose, N. 2011. Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. Economic Modelling, 28(3), 870-876.

Enders, W., Jones, P. 2016. Grain prices, oil prices, and multiple smooth breaks in a VAR. Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics, 20(4), 399-419.

Global Footprint Network, 2022. https://data.footprintnetwork.org/#/

Gössling, S. 2000. Sustainable tourism development in developing countries: Some aspects of energy use. Journal of Sustainable Tourism, 8(5), 410-425.

Granger, C. W. 1969. Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. Econometrica: journal of the Econometric Society, 424-438.

Koçak, E., Ulucak, R., Ulucak, Z. Ş. 2020. The impact of tourism developments on CO_2 emissions: An advanced panel data estimation. Tourism Management Perspectives, 33, 100611.

Liu, J., Feng, T., Yang, X. 2011. The energy requirements and carbon dioxide emissions of tourism industry of Western China: A case of Chengdu city. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 15(6), 2887-2894.

Nazlioglu, S., Gormus, N. A., Soytas, U. 2016. Oil prices and real estate investment trusts (REITs): Gradual-shift causality and volatility transmission analysis. Energy Economics, 60, 168-175.

Nejat, P., Jomehzadeh, F., Taheri, M. M., Gohari, M., Majid, M. Z. A. 2015. A global review of energy consumption, CO_2 emissions and policy in the residential sector (with an overview of the top ten CO_2 emitting countries). Renewable and sustainable energy reviews, 43, 843-862.

Peeters, P., Dubois, G. 2010. Tourism travel under climate change mitigation constraints. Journal of Transport Geography, 18(3), 447-457.

Pesaran, M. H. 2004. General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Cambridge Working Papers in Economics No. 435, University of Cambridge, and CESifo Working Paper Series No. 1229.

Pesaran, M. H., Ullah, A., Yamagata, T. 2008. A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. The Econometrics Journal, 11(1), 105-127.

Pesaran, M. H., Yamagata, T. 2008. Testing Slope Homogeneity in Large Panels. Journal of Econometrics, 142(1), 50-93.

Swamy, P. A. 1970. Efficient inference in a random coefficient regression model. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 311-323.

Tiwari, A. K. 2011. Energy consumption, CO_2 emissions and economic growth: Evidence from India. Journal of International Business and Economy, 12(1), 85-122.

Toda, H. Y., Yamamoto, T. 1995. Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. Journal of econometrics, 66(1-2), 225-250.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO), United Nations Environmental Programme (UNEP), World Meteorological Organization (WMO). 2008. Climate change and tourism: Responding to global challenges. UNWTO: Madrid-UNEP: Paris-WMO: Geneva.

World Development Indicators, 2022. http://data.worldbank.org/datacatalog/world-development-indicators.

Yilanci, V., Gorus, M. S. 2020. Does economic globalization have predictive power for ecological footprint in MENA counties? A panel causality test with a Fourier function. Environmental science and pollution research, 27(32), 40552-40562.

Yurtkuran, S. 2020. Türkiye'de turizmin ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeye katkısı: turizme dayalı büyüme hipotezi analizi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(5), 1531-1542.

Yurtkuran, S. 2021. The effect of agriculture, renewable energy production, and globalization on CO2 emissions in Turkey: A bootstrap ARDL approach. Renewable Energy, 171, 1236-1245.

Yurtkuran, S. 2022. Gelen turist sayısının en fazla olduğu 10 ülkede turizm ile CO_2 salımı arasındaki ilişki: Panel fourier toda-yamamoto nedensellik analizi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (61), 281-303.

TÜRKİYE'DEKİ FİRMALARIN ÇALIŞMA SERMAYESİ YÖNETİMİ İLE KÂRLILIĞI ARASINDA İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Oğuz Yusuf ATASEL[1], Süleyman YURTKURAN[2]

[1] Trabzon Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0003-1654-9850

[2] Trabzon Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-7085-9203

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki firmaların çalışma sermayesi yönetimi ile kârlılık oranları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda çalışmanın veri setini Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) yayımlamış olduğu 17 sektöre özgü finansal bilgiler oluşturmaktadır. Söz konusu finansal bilgiler ise 2009-2021 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma sermayesi üç farklı açıdan ölçülmüştür. Birincisi; çalışma sermeyesi, çalışma sermayesine yapılan yatırımlar (dönem varlıklar/toplam aktif) ile çalışma sermayesinin finansmanı (kısa vadeli yabancı kaynaklar/toplam aktif) olarak ölçülmüştür. İkincisi; net çalışma sermayesi devir hızı ile net çalışma sermayesi oranı şeklindedir. Üçüncüsü ise çalışma sermayesinin bileşen boyutunda; alacak tahsil süresi, stokta tutma süresi, borç ödeme süresi, nakde dönüşüm süresi şeklinde ölçülmesidir. Kârlılık oranları için aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve ekonomik rantabilite kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda çalışma sermayesine yapılan yatırımlar ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Çalışma sermayesinin finansmanı ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında da istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmasına karşın ilişkinin yönünün negatif olduğu belirlenmiştir. Çalışma sermeyesine yapılan yatırımlar ve çalışma sermayesinin finansmanı ile ekonomik rantabilite arasında ise istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı ile net çalışma sermayesi devir hızı ve net çalışma sermayesi oranı arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak ekonomik rantabilite ile net çalışma sermayesi devir hızı ve net çalışma sermayesi oranı arasında istatiksel olarak bir ilişki ortaya konulamamıştır. Son olarak çalışma sermayesi bileşenlerinden sadece alacak tahsil süresi ile ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur. Diğer sermaye bileşenleri ile kârlılık oranları arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Sermayesi, Kârlılık Oranları, Panel Veri Analizi.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKING CAPITAL MANAGEMENT AND PROFITABILITY OF THE COMPANIES IN TÜRKİYE

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationship between working capital management and profitability ratios in Turkish companies. In this context, the sample and data set of the study include 17 sector-specific financial data published by the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT). The data span the years 2009 to 2021 and working capital was calculated from three different perspectives. First, working capital is measured as both working capital investments (current assets/total assets) and working capital financing (short-term liabilities/total assets). The second is the net working capital turnover versus the net working capital ratio. Third, it is measured as receivable collection period, inventory-holding period, accounts payable period, and cash conversion cycle. Profitability ratios were calculated using return on assets, return on equity, and economic profitability. The study shows a statistically significant and positive relationship between working capital investments and return on assets and return on equity. Although there is a statistically significant relationship between working capital financing and return on assets and return on equity, the direction of the relationship was determined to be negative. There was no statistically significant relationship found between working capital investments and working capital financing, and economic profitability. Return on assets and return on equity were found to have a statistically significant and positive relationship with the net working capital turnover and the net working capital ratio. However, no statistical relationship could be founded between economic profitability and as well as the net working capital turnover and the net working capital ratio. Finally, only receivable collection period and economic profitability, which is one of the working capital components, revealed a statistically significant and negative relationship. There was no statistically significant relationship found between other capital components and profitability ratios.

Keywords: Working Capital, Profitability Ratios, Panel Data Analysis.

1. GİRİŞ

Çalışma sermayesi, firma faaliyetlerinin devamlılığı için kullanılan ve kısa vadede nakde dönüşme özelliği bulunan varlıkları ifade etmektedir. Esas itibariyle çalışma sermayesi, firmaların dönen varlıklarını ifade etmekte olup brüt çalışma sermayesi olarak da

adlandırılmaktadır. Dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynakların farkı ise net çalışma sermayesini temsil etmektedir (Şamiloğlu ve Akgün, 2015: 285-286). Firmaya kredi verenler daha çok net çalışma sermayesiyle ilgilenirken, yöneticiler ise daha çok brüt çalışma sermayesi ile ilgilenmektedir (Er vd., 2017: 228). Bunun nedeni ise firmaların günlük işlerini yerine getirirken yöneticilerin brüt çalışma sermayesini kullanmaya odaklanması, kredi verenlerin ise firmaların kısa vadede borçlarını ödeyebilecek gücüne yani net çalışma sermayesine odaklanmasıdır (Şamiloğlu ve Akgün, 2017: 286).

Çalışma sermayesi yönetimi, dönen varlıkların (nakit, ticari alacaklar ve stoklar) ve kısa vadeli yabancı kaynakların yönetimini kapsamaktadır. Bundan dolayı çalışma sermayesinin yönetimi firmalar için özellikle ticari faaliyetlerini sürdürebilmesi, rekabet avantajı elde ederek pazar payını büyütebilmesi için oldukça önem arz etmektedir (Demirtaş ve Gençtürk, 2022: 1289). Ayrıca çalışma sermayesinin firmaların tam kapasitede çalışabilmesi, iş hacmini büyütebilmesi, likidite riskini minimuma indirebilmesi ve kredibiliteyi artırması gibi başka önemli yanlarında olduğu söylenebilir (Akgüç, 1998: 201). Çalışma sermayesinin atfedilen önemi doğrultusunda bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bilanço esasına göre defter tutan firmaların çalışma sermayesi yönetimi ile kârlılık oranları arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

Çalışma sermayesi üzerine Türkiye'de yapılmış çalışmalar özetlenecek olursa; Borsa İstanbul'da yer alan 5 sektör (Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları, Madencilik, Teknoloji, Ticaret ve İmalat) üzerine (Demireli vd., 2014), BIST enerji sektörü üzerine (Babacan ve Tuncay, 2022), BIST Bilişim Sektörü üzerine (Polat ve Yıldız, 2022), BIST Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Endeksi'ndeki firmalar üzerine (Topal ve Dizkırıcı, 2015), BIST tekstil firmaları üzerine (Sağlam ve Karaca, 2015), BIST kimya, plastik ve kauçuk firmaları üzerine (Atmaca, 2016), BIST perakende ticaret firmaları üzerine (Toraman ve Sönmez, 2015), BIST imalat sektörü (Ata ve Buğan, 2016; Toraman ve Sönmez, 2021) üzerine, BIST Gıda, İçecek Endeksi'ndeki firmalar üzerine (Kendirli ve Konak, 2014; Keskin ve Gökalp, 2016; Fettahoğlu ve Mohamud, 2016), Sağlık Bakanlığı Hastaneleri üzerine (Alpaslan vd., 2015; Islıcık ve Çil Koçyiğit, 2021) yapılmış çalışmalara rastlanmaktadır. Literatüre bakıldığında çalışma sermayesi ile kârlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların BIST'te yer alan firmalar özelinde yapıldığı görülmektedir. Nitekim Demirtaş ve Gençtürk (2022), Türkiye'deki çalışma sermayesi yönetimi ile ilgili yapılan çalışmaları sistematik literatür derlemesine göre incelemiş olup çalışmanın sonucunda 2002-2021 yılları arasında çalışma sermayesi yönetimi ile 65 çalışmanın yapıldığını 58'nin BIST'te yer alan firmalar üzerine yapıldığını tespit etmiştir. Sadece İltaş (2016), 1996-2013 yılları arasındaki 4 sektör özelinde TCMB sektör bilançolarını dikkate alarak çalışma sermaye gereksinimini etkileyen değişkenler (nakde dönüşün süresi, cari oran, aktif kârlılığı vb.) arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada ise 2009-2021 yılları arasında TCMB tarafından yayımlanan 17 sektör bilançosundaki veriler kullanılarak çalışma sermayesi yönetiminin firma kârlılığına etkisi incelenmiştir. Ayrıca çalışma sermayesinin ölçümü için üç farklı ölçüm geçekleştirilmiştir. İlk olarak çalışma sermeyesi, çalışma sermayesine yapılan yatırımlar ve çalışma sermayesinin finansmanı şeklinde ölçülmüş; ikinci olarak, net çalışma sermayesi devir hızı ve net çalışma sermayesi oranı şeklinde ölçülmüş ve son olarak da çalışma sermayesi unsurları (alacak tahsil süresi, stok tutma süresi, borç ödeme süresi, nakit dönüşüm süresi) bazında ölçülmüştür. Bu çalışmada, çalışma sermayesi ile bilanço

esasına göre defter tutan mikro, küçük, orta ve büyük boy firmaların kârlılık oranları arasında ilişki ortaya konularak hem literatüre katkı sağlaması hem de uygulayıcılara, kredi verenlere kısacası firmanın paydaşlarına yol göstermesi beklenmektedir.

Çalışma giriş, veri seti ve yöntem, ampirik bulgular ile sonuç ve değerlendirme olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında çalışma sermayesi yönetimi ile firma kârlılık oranları arasındaki ilişki incelenmiş olup örneklem olarak TCMB tarafından yayımlanan 17 sektörlere ait bilanço verileri kullanılmıştır. Söz konusu ilişkiyi tespit edebilmek adına panel veri analizi yöntemi tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan bağımsız, bağımlı ve kontrol değişkenlere ait bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Kapsamında Kullanılan Bağımlı, Bağımsız ve Kontrol Değişkenleri

Bağımlı Değişkenler	**Kısaltması**	**Hesaplanışı**	**Kaynak**
Aktif Kârlılığı	NK/TA	Net Kâr/Toplam Aktif	Jose vd. (1996), Yücel ve Kurt (2002), Büyükşalvarcı ve Abdioğlu (2010), Çoşkun ve Kök (2011), Aygün (2012), Meder Çakır ve Küçükkaplan (2012), Demireli vd. (2014), Kendirli ve Konak (2014), Sağlam ve Karaca (2015), Atmaca (2016), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021), Güngör (2022), Polat ve Yıldız (2022)
Özkaynak Kârlılığı	NK/OZK	Net Kâr/Özkaynaklar	Jose vd. (1996), Yücel ve Kurt (2002), Büyükşalvarcı ve Abdioğlu (2010), Meder Çakır ve Küçükkaplan (2012), Demireli vd. (2014), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021)
Ekonomik Rantabilite	FVOK/TA	Faiz ve Vergi Öncesi Kâr/Toplam Aktif	Ata ve Buğan (2016), Erbul ve Özdemir (2021)
Bağımsız Değişkenler	**Kısaltması**	**Açıklama**	**Kaynak**
Çalışma Sermayesine Yapılan Yatırımlar	DOV/TA	Dönem Varlıklar/Toplam Aktif	Aygün (2012), Demireli vd. (2014), Erbul ve Özdemir (2021), Timur ve Korkmaz (2021)
Çalışma Sermayesinin Finansmanı	KVYK/TA	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar (KVYK)/Toplam Aktif	Erbul ve Özdemir (2021)
Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı	NCSDH	Net Satışlar/Ortalama Net Çalışma Sermayesi	Sağlam ve Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021)

Net Çalışma Sermayesi Oranı	NCSO	Net Çalışma Sermayesi/Toplam Aktif	Çoşkun ve Kök (2011), Timur ve Korkmaz (2021)
Alacak Tahsil Süresi	ATS	(Ticari Alacaklar * 365) / Satışlar	Jose vd. (1996), Deloof (2003), Öz ve Güngör (2007), Çoşkun ve Kök (2011), Aygün (2012), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Sağlam ve Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021)
Stokta Tutma Süresi	STS	(Stoklar*365)/Satılan Malın Maliyeti	Jose vd. (1996), Deloof (2003), Öz ve Güngör (2007), Çoşkun ve Kök (2011), Aygün (2012), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Sağlam ve Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021)
Borç Ödeme Süresi	BOS	(Ticari Borçlar*365)/Satılan Malın Maliyeti	Jose vd. (1996), Deloof (2003), Öz ve Güngör (2007), Çoşkun ve Kök (2011), Aygün (2012), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Sağlam ve Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021), Güngör (2022)
Nakde Dönüşüm Süresi	NDS	ATS+STS-BOS	Yücel ve Kurt (2002), Öz ve Güngör (2007), Çoşkun ve Kök (2011), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Sağlam ve Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021)
Kontrol Değişkenleri	**Kısaltması**	**Açıklama**	**Kaynak**
Cari Oran	CO	Dönen Varlıklar/KVYK	Yücel ve Kurt (2002), Meder Çakır ve Küçükkaplan (2012), Demireli vd. (2014), Kendirli ve Konak (2014), Atmaca (2016), Timur ve Korkmaz (2021), Erbul ve Özdemir (2021), Toraman ve Sönmez (2021), Polat ve Yıldız (2022)
Finansal Kaldıraç Oranı	TB/TA	Toplam Borç/Toplam Aktif	Yücel ve Kurt (2002), Deloof (2003), Büyükşalvarcı ve Abdioğlu (2010), Aygün (2012), Demireli vd. (2014), Kendirli ve Konak (2014), Timur ve Korkmaz (2021), Erbul ve Özdemir (2021), Toraman ve Sönmez (2021), Polat ve Yıldız (2022)
Firma Büyüklüğü	FB	Toplam Aktiflerin Doğal Logaritması	Aygün (2012), Timur ve Korkmaz (2021), Polat ve Yıldız (2022)

Tablo 1'de yer alan firma kârlılık oranları ile çalışma sermayesi yönetimi arasındaki ilişkinin ortaya konabilmesi için aşağıdaki regresyon modelleri kurulmuştur.

$$NK/TA_{i,t} = \alpha_{1i,t} + \alpha_{2i,t} DOV/TA_{i,t} + \alpha_{3i,t} KVYK/TA_{i,t-1} + \alpha_{4i,t} CO_{i,t-1} + \alpha_{5i,t} TB/TA_{i,t-1} + \alpha_{6i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (1a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \alpha_{1i,t} + \alpha_{2i,t} DOV/TA_{i,t} + \alpha_{3i,t} KVYK/TA_{i,t-1} + \alpha_{4i,t} CO_{i,t-1} + \alpha_{5i,t} TB/TA_{i,t-1} + \alpha_{6i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (1b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \alpha_{1i,t} + \alpha_{2i,t} DOV/TA_{i,t} + \alpha_{3i,t} KVYK/TA_{i,t-1} + \alpha_{4i,t} CO_{i,t-1} + \alpha_{5i,t} TB/TA_{i,t-1} + \alpha_{6i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (1c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSDH_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (2a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSDH_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (2b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSDH_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (2c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSO_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (3a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSO_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (3b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NCSO_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (3c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} ATS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (4a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} ATS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (4b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} ATS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (4c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} STS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (5a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} STS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (5b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} STS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (5c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} BOS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (6a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} BOS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (6b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} BOS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (6c)$$

$$NK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NDS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (7a)$$

$$NK/OZK_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NDS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (7b)$$

$$FVOK/TA_{i,t} = \beta_{1i,t} + \beta_{2i,t} NDS_{i,t} + \beta_{3i,t} CO_{i,t-1} + \beta_{4i,t} TB/TA_{i,t-1} + \beta_{5i,t} FB_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (7c)$$

Denklemlerde yer alan simgeler;

- ✓ β_1 ve α_1 sabit terimleri,
- ✓ α_2 DOV/TA oranının NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki; α_3 KVYK/TA oranının NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki; α_4 CO'nun NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki, α_5 TB/TA oranının NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA; α_6 FB'nin NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı,
- ✓ β_2 NCSDH, NCSO, ATS, STS, BOS, NDS bağımsız değişkenlerinin NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA bağımlı değişkenleri üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı,
- ✓ β_3 CO'nun NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki, β_4 TB/TA oranının NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA; β_5 FB'nin NK/TA, NK/OZK, FVOK/TA üzerindeki etkisini gösteren katsayıyı,
- ✓ ε hata terimini ifade etmektedir.
- ✓ Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait kısaltmalar ise Tablo 1'de yer almaktadır.

3. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada, TCMB tarafından yayımlanan 17 sektörün 2009-2021 yılları arasındaki çalışma sermayesi ile firma kârlılığı arasındaki ilişki regresyon modelleri aracılığıyla incelenmiştir. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Araştırma Kapsamında Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Aritmetik Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maksimum Değer
NK/TA	221	0,01	0,03	-0,09	0,13
NK/OZK	221	0,02	0,13	-0,83	0,39
FVOK/TA	221	0,10	0,09	-0,04	0,47
DOV/TA	221	0,48	0,16	0,16	0,84
KVYK/TA	221	0,42	0,13	0,13	0,68
NCSDH	221	1,32	1,41	-2,14	5,56
NCSO	221	0,06	0,09	-0,17	0,24
ATS	221	50,62	20,93	13,76	98,33

STS	221	39,67	30,47	5,09	122,27
BOS	221	53,04	20,50	10,55	121,24
NDS	221	37,25	37,12	-43,84	131,57
CO	221	1,81	0,54	0,24	3,60
TB/TA	221	0,64	0,13	0,13	0,99
FB	221	18,37	1,78	1,78	22,31

Tablo 2'de görüldüğü üzere çalışma kapsamında kullanılan değişkenlerin aritmetik ortalaması başta olmak üzere sırasıyla standart hatalarına, minimum ve maksimum değerlerine yer verilmiştir. Tablo 3'te ise korelasyon tablosu sunulmuştur.

Tablo 3: Korelasyon Tablosu

Değişkenler	NK/TA	NK/OZK	FVOK/TA	DOV/TA	KVYK/TA	NCSDH	NCSO
NK/TA	1,000						
NK/OZK	-0,1138*	1,000					
FVOK/TA	0,5092***	0,0097	1,000				
DOV/TA	0,2172***	0,0433	-0,1775***	1,000			
KVYK/TA	-0,1065***	0,0741	-0,3654***	0,8246***	1,000		
NCSDH	0,2277***	-0,0699	-0,0456	0,6640***	0,3287***	1,000	
NCSO	0,5264***	-0,0318	0,2189***	0,5522***	-0,0154	0,6713***	1,000
ATS	0,2756***	0,0012	0,3013***	0,1421**	-0,1768*	0,2114***	0,5289***
STS	0,2112***	0,0554	-0,1941***	0,5081***	0,2974***	0,1870***	0,4731***
BOS	0,0256	0,1534**	0,0829	-0,1056	-0,2049**	-0,1669**	0,1146*
NDS	0,3146***	-0,0386	-0,0352	0,5555***	0,2576***	0,3648***	0,6233***
CO	0,3742***	-0,0526	0,4116***	-0,3009***	-0,6264***	-0,0237	0,3668***
TB/TA	-0,4926***	0,1230*	-0,5799***	0,3713***	0,6223***	0,0457	-0,278***
FB	0,0622	-0,0541	-0,0141	0,1215**	-0,1499**	0,3264***	0,4344***

Tablo 3 (Devamı): Korelasyon Tablosu

Değişkenler	ATS	STS	BOS	NDS	CO	TB/TA	FB
ATS	1,000						
STS	0,1854***	1,000					
BOS	0,5267***	0,1549**	1,000				
NDS	0,4253***	0,8399***	-0,1280*	1,000			
CO	0,2336***	0,0584	0,1959***	0,0715	1,000		
TB/TA	-0,2386***	0,0997	-0,0273	-0,0377	-0,5694***	1,000	
FB	0,4424***	0,0751	0,2592***	0,1680**	-0,0692		1,000

Tablo 3'te görüldüğü üzere birçok değişken arasında pozitif, negatif ya da ilişkinin olmadığı durum söz konusudur. Statik panel veri yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, söz konusu yöntem doğrultusunda kurulan panel modelleri için geçerli olan klasik havuzlanmış En Küçük Kareler (EKK), sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahminciler belirlenebilmesi (Baltagi, Jung ve Song, 2010) adına sırasıyla F (Chow) testi, daha sonra Breusch Pagan (1980) testi ve elde edilen sonuca göre de Hausman testi yapılmıştır. Tablo 4'te söz konusu tahmincileri belirlerken kullanılan testler ile istatistik değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 4: Panel Modellerinde Geçerli Olan Tahmincilerin Belirlenmesi

Model	F (Chow)	Breusch Pagan LM	Hausman	Gereçli Olan Model
1a	7,14 (0,000)	91,03 (0,000)	51,45 (0,000)	Sabit Etkiler
1b	2,78 (0,000)	0,2155 (0,620)	16,61 (0,005)	Sabit Etkiler
1c	9,5 (0,000)	274,31 (0,000)	4,76 (0,4464)	Tesadüfi Etkiler
2a	7,06 (0,000)	149,84 (0,000)	6,76 (0,149)	Tesadüfi Etkiler
2b	2,62 (0,000)	11,09 (0,0004)	1,90 (0,7535)	Tesadüfi Etkiler
2C	9,93 (0,000)	284,57 (0,000)	4,96 (0,2911)	Tesadüfi Etkiler
3a	5,83 (0,000)	87,93 (0,000)	10,37 (0,0347)	Sabit Etkiler
3b	2,34 (0,000)	1,64 (0,0999)	5,38 (0,2502)	Tesadüfi Etkiler
3c	9,61 (0,000)	280,65 (0,000)	3,97 (0,4097)	Tesadüfi Etkiler
4a	7,57 (0,000)	147,12 (0,000)	12,04 (0,0171)	Sabit Etkiler
4b	3,37 (0,000)	20,53 (0,000)	13,65 (0,0085)	Sabit Etkiler
4c	9,63 (0,000)	228,37 (0,000)	17,52 (0,001)	Sabit Etkiler
5a	6,54 (0,000)	118,75 (0,000)	10,55 (0,0321)	Sabit Etkiler
5b	2,87 (0,000)	11,46 (0,000)	8,82 (0,0657)	Sabit Etkiler
5c	9 (0,000)	256,58 (0,000)	6,99 (0,1365)	Tesadüfi Etkiler
6a	7,59 (0,000)	177,47 (0,000)	5,43 (0,2464)	Tesadüfi Etkiler
6b	3,15 (0,000)	27,03 (0,000)	1,22 (0,8744)	Tesadüfi Etkiler
6c	9,6 (0,000)	273,84 (0,000)	7,13 (0,1291)	Tesadüfi Etkiler
7a	7 (0,000)	72,69 (0,000)	29,79 (0,000)	Sabit Etkiler
7b	2,68 (0,000)	2,37 (0,0619)	16,08 (0,0029)	Sabit Etkiler
7c	9,7 (0,000)	272,95 (0,000)	5,62 (0,2297)	Tesadüfi Etkiler

Tablo 4'te görüldüğü üzere toplam 21 panel modelinde geçerli olan tahminciler belirlenmiştir. Statik panelin diğer aşaması olan değişen varyans sorunu, otokorelasyon sorunu ve yatay kesit bağımlılığı ile ilgili varsayım testlerinin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında varsayım testleri yapılmış olup sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Varsayım Testlerinin Sonuçları

Model	Değişen Varyans Sorunu	Otokorelasyon Sorunu		Yatay Kesit Bağımlılığı
Sabit Etkili	*Değiştirilmiş Wald Testi*	*Durbin-Watson*	*Baltagi-Wu LBI*	*Pesaran CD*
1a	13037,30 (0,000)	1,76	2,03	22,25 (0,000)
1b	11136,38 (0,000)	2,42	2,57	5,34 (0,000)
3a	37140,47 (0,000)	1,63	1,95	5,67 (0,000)
4a	9327,65 (0,000)	1,57	1,87	6,609 (0,000)
4b	5258,96 (0,000)	2,19	2,40	7,099 (0,000)
4c	57647,83 (0,000)	1,45	1,66	3,638 (0,000)
5a	7463,64 (0,000)	1,57	1,87	6,145 (0,000)
5b	9083,98 (0,000)	2,20	2,40	7,059 (0,000)
7a	6057,62 (0,000)	1,60	1,89	7,348 (0,000)

7b	6204,74 (0,000)	2,25	2,45	7,907 (0,000)
Tesadüfi Etkiler	*Levene-Brown Forsythe Testi*	*Durbin-Watson*	*Baltagi-Wu LBI*	*Pesaran CD*
1c	286,87 (0,000)	1,47	1,66	4,094 (0,000)
2a	151,40 (0000)	1,61	1,88	7,556 (0,000)
2b	15,95 (0,000)	2,27	2,45	7,092 (0,000)
2c	296,49 (0,000)	1,55	1,74	3,857 (0,000)
3b	9,53 (0,000)	2,32	2,50	7,681 (0,000)
3c	293,36 (0,000)	1,49	1,67	4,016 (0,000)
5c	269,97 (0,000)	1,52	1,71	4,228 (0,000)
6a	178,63 (0,000)	1,6	1,89	7,047 (0,000)
6b	30,14 (0,000)	2,22	2,42	7,491 (0,000)
6c	286,8 (0,000)	1,54	1,72	3,102 (0,002)
7c	286,63 (0,000)	1,52	1,71	3,109 (0,000)

Tablo 5'te görüldüğü üzere tüm modellerde değişen varyans sorunu ve yatay kesit bağımlılığı olduğu ve birçok modelde otokorelasyon sorunu olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı dirençli standart hataların elde edilebilmesi adına dirençli tahmincilerin kullanılması gerekmektedir. Sabit etkili modellerinin geçerli olduğu modellerde, söz konusu tüm sorunları dikkate alan *Driscoll ve Kraay* tahmincisi kullanılmış, tesadüfi etkiler modellerinde ise *Arellano, Froot ve Rogers* tahmincisi kullanılmıştır. Model 1a-1c için regresyon sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Regresyon Sonuçları (Model 1a-1c)

Değişkenler	**(1a)** **NK/TA**	**(1b)** **NK/OZK**	**(1c)** **FVOK/TA**
DOV/TA	0,310*** (0,056)	1,523*** (0,387)	0,087 (0,081)
KVYK/TA	-0,146* (0,071)	-1,095*** (0,375)	-0,111 (0,0980)
CO	0,005 (0,004)	-0,0187 (0,020)	0,034** (0,014)
TB/TA	-0,144*** (0,021)	-0,277 (0,299)	-0,171*** (0,0579)
FB	0,006** (0,003)	0,005 (0,022)	0,003 (0,005)
Sabit (C)	-0,106*** (0,036)	-0,140 (0,229)	0,100 (0,106)
Gözlem Sayısı	221	221	221
R^2	0,406	0,2030	0,366

Notlar: *1) Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. 2) *, **, *** sırasıyla %10, % 5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 6'da görüldüğü üzere çalışma sermayesine yapılan yatırımlar ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki ortaya konmuştur. Çalışma sermayesinin finansmanı ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında ise istatiksel

olarak anlamlı ve negatif ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik rantabilite ile çalışma sermayesine yapılan yatırımlar ve çalışma sermayesinin finansmanı arasında ise istatiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Kontrol değişkenlerinden cari oran ile ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki kurulmasına karşın, cari oran ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya konulamamıştır. Finansal kaldıraç oranı ile aktif kârlılığı ve ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuş, ancak finansal kaldıraç oranı özkaynak kârlılığı arasında ise istatiksel bir ilişki tespit edilememiştir. Son olarak firma büyüklü kontrol değişkeni ile sadece aktif kârlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki kurulmasına rağmen diğer bağımsız değişkenler ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Model 2a-3c için regresyon sonuçlarına Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7: Regresyon Sonuçları (Model 2a-3c)

Değişkenler	(2a) NK/TA	(2b) NK/OZK	(2c) FVOK/TA	(3a) NK/TA	(3b) NK/OZK	(3c) FVOK/TA
NÇSDH	0,005*** (0,001)	0,0259*** (0,0078)	-0,007 (0,005)			
NÇSO				0,230*** (0,031)	0,748*** (0,166)	0,047 (0,122)
CO	0,014** (0,007)	0,0389 (0,047)	0,042*** (0,014)	0,007 (0,008)	-0,001 (0,043)	0,038*** (0,014)
TB/TA	-0,086* (0,052)	-0,192 (0,238)	-0,183** (0,077)	-0,077*** (0,022)	-0,124 (0,204)	-0,178* (0,092)
FB	0,004 (0,003)	0,005 (0,008)	0,005 (0,005)	0,005** (0,002)	-0,006 (0,007)	0,004 (0,006)
Sabit (C)	-0,0288 (0,039)	-0,059 (0,191)	0,057 (0,081)	-0,066 (0,040)	0,163 (0,207)	0,081 (0,085)
Gözlem Sayısı	221	221	221	221	221	221
R^2	0,362	0,460	0,363	0,294	0,660	0,380

Notlar: *1) Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. 2) *, **, *** sırasıyla %10, % 5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 7'de görüldüğü üzere net çalışma sermayesi devir hızı ve net çalışma sermayesinin aktif içerisindeki oranı bağımsız değişkenleri ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü; ekonomik rantabilite bağımlı değişkeniyle ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya konulamamıştır. Cari oran ile özkaynak kârlılığı arasında istatiksel olarak bir ilişki bulunamamasına karşın cari oran ile aktif kârlılığı ve ekonomik rantabilite oranı arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Finansal kaldıraç oranı ile aktif kârlılığı ve ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiş, fakat finansal kaldıraç oranı ile özkaynak kârlılığı arasında istatiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Kez firma büyüklüğü kontrol değişkeni ile tüm bağımlı değişkenler (aktif kârlılığı hariç ilgili değişkenle pozitif ilişki söz konusudur) arasında da istatiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Model 4a-5c için regresyon sonuçlarına Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8: Regresyon Sonuçları (Model 4a-5c)

Değişkenler	(4a) NK/TA	(4b) NK/OZK	(4c) FVOK/TA	(5a) NK/TA	(5b) NK/OZK	(5c) FVOK/TA
ATS	-0,0003 (0,0002)	-0,002 (0,001)	-0,0009* (0,0004)			
STS				-0,0002 (0,0001)	-0,002 (0,001)	-0,0002 (0,0002)
CO	0,017** (0,007)	0,051 (0,037)	0,0371** (0,013)	0,019* (0,009)	0,062 (0,046)	0,040*** (0,014)
TB/TA	-0,094*** (0,026)	-0,113 (0,323)	-0,131*** (0,041)	-0,107*** (0,027)	-0,193 (0,330)	-0,183** (0,079)
FB	0,008** (0,003)	0,013 (0,019)	0,003 (0,008)	0,010** (0,003)	0,026 (0,024)	0,005 (0,005)
Sabit (C)	-0,102* (0,053)	-0,148 (0,162)	0,108 (0,157)	-0,134* (0,069)	-0,384 (0,269)	0,065 (0,078)
Gözlem Sayısı	221	221	221	221	221	221
R^2	0,242	0,088	0,24	0,232	0,077	0,4185

Notlar: *1) Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. 2) *, **, *** sırasıyla %10, % 5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 8'de görüldüğü üzere alacak tahsil süresi bağımsız değişkeni ile sadece ekonomik rantabilite bağımlı değişkeni arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü; aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı bağımlı değişkenleri arasında istatiksel olarak anlamı bir ilişki ortaya konulamamıştır. Keza stokta tutma süresi ile tüm bağımlı değişkenler arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Kontrol değişkenleri ile bağımlı değişkenler arasında tespit edilen ilişki yönleri daha önceki regresyon analiz sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Tablo 9'da Model 6a-7c'ye ait regresyon analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 9: Regresyon Sonuçları (Model 6a-7c)

Değişkenler	(6a) NK/TA	(6b) NK/OZK	(6c) FVOK/TA	(7a) NK/TA	(7b) NK/OZK	(7c) FVOK/TA
BOS	0,00005 (0,0001)	0,0005 (0,0005)	-0,0003 (0,0004)			
NDS				-0,0002 (0,0001)	-0,0007 (0,0005)	0,00002 (0,0002)
CO	0,0161** (0,007)	0,050 (0,048)	0,040*** (0,014)	0,0181* (0,009)	0,059 (0,044)	0,040*** (0,014)
TB/TA	-0,0875* (0,053)	-0,173 (0,257)	-0,175** (0,075)	-0,105*** (0,027)	-0,186 (0,320)	-0,185** (0,079)
FB	0,004 (0,003)	0,013 (0,011)	0,005 (0,005)	0,009** (0,004)	0,017 (0,021)	0,004 (0,005)
Sabit (C)	-0,039 (0,046)	-0,170 (0,176)	0,055 (0,079)	-0,114 (0,078)	-0,256 (0,243)	0,067 (0,080)
Gözlem Sayısı	221	221	221	221	221	221
R^2	0,289	0,258	0,353	0,248	0,074	0,379

Notlar: *1) Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. 2) *, **, *** sırasıyla %10, % 5 ve %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 9'da görüldüğü üzere çalışma sermayesinin unsurlarından olan borç ödeme süresi ve nakde dönüşüm süresi ile tüm bağımlı değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Cari oran ile aktif kârlılığı ve ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki varken, özkaynak kârlılığı ile bir ilişki tespit edilememiştir. Finansal kaldıraç ile aktif kârlılığı ve ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki varken, özkaynak kârlılığı ile bir ilişki ortaya konulamamıştır. Son olarak firma büyüklüğü kontrol değişkeni ile sadece aktif kârlılığı bağımlı değişkeni arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiş; diğer bağımlı değişkenler ile istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Tablo 10'da araştırma kapsamındaki istatistiksel olarak kanıtlanan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünü ilişkin özet bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 10: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin Yönü

Değişkenler	NK/TA	NK/OZK	FVOK/TA
DOV/TA	+	+	X
KVYK/TA	-	-	X
NCSDH	+	+	X
NCSO	+	+	X
ATS	X	X	-
STS	X	X	X
BOS	X	X	X
NDS	X	X	X

(+) => Pozitif ilişki vardır. (-) => Negatif ilişki vardır. (X)=>İlişki yoktur.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Firmalar günlük faaliyetlerini yerine getirebilmesi için çalışma sermayesine ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı yöneticilerin odak noktası haline gelen çalışma sermayesi başka bir ifadeyle dönen varlıklar firmaların çalışma sermayesine yaptıkları yatırımları temsil etmektedir. Kredi verenler ise firmaların kredibilitesini ölçmek adına net çalışma sermayesine başka bir ifadeyle dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki farka odaklanmaktadırlar. Çalışma sermayesinde görüldüğü üzere hem dönen varlıkların yönetimi hem de kısa vadeli yabancı kaynakların yönetimi olmak üzere iki temel bilanço kaleminin yönetimi söz konusudur. Çalışma sermayesinin doğru olarak yönetilmemesi firmaların günlük işlerini dahi yerine getirememesine, kredibilitesinin düşmesine, rekabet avantajını kaybetmesine, iş hacimlerinin düşmesine ve likidite riskinin yükselmesine neden olabilmektedir. Tüm bu nedenler firmaların sürekliliğini de tehlikeye atabilmektedir. Çalışma sermayesinin bu denli önemli olmasından dolayı, bu çalışma kapsamında çalışma sermayesi yönetimi ile firma kârlılık oranları arasındaki ilişki incelenmiş olup örnek olarak bilanço esasına göre defter tutan 17 sektördeki firmalar dikkate alınmıştır. Veriler ise TCMB tarafından yayımlanan sektör bilançolarından elde edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda çalışma sermayesine yapılan yatırımlar ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Başka bir ifadeyle çalışma sermayesinde 1 birimlik artış aktif kârlılığını yaklaşık %31 oranında artışa; özkaynak

kârlılığında ise yüzde yüzün üzerinde bir artışa neden olacağı belirlenmiştir. Çalışma sermayesinin finansmanı ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında ise istatiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Yani çalışma sermayesinin finansmanında bir birimlik artış aktif kârlılığını yaklaşık %15 oranında azalışa; özkaynak kârlılığında ise yüzde yüzün üstünde bir azalışa neden olacağı ortaya konmuştur. Bu bulgular literatürdeki çalışmaların (Demireli vd., 2014; Erbul ve Özdemir, 2021; Timur ve Korkmaz, 2021) bulgularıyla da paralellik gösterdiği söylenebilir. Çalışma sermayesi yönetimi için kullanılan net çalışma sermayesi devir hızı ve net çalışma sermayesinin toplam aktife oranı ile aktif kârlılığı ve özkaynaklar kârlılığı arasında da istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Başka bir ifadeyle net çalışma sermayesi devir hızındaki bir birim artış aktif kârlılığını %0,05 artırmakta, özkaynak kârlılığını ise yaklaşık %3 artırmakta; net çalışma sermayesinin toplam aktife oranındaki bir birimlik artış ise sırasıyla aktif kârlılığını %23, özkaynak kârlılığını yaklaşık %75 artırmaktadır. Bu bulgularda literatürdeki çalışmaların (Çoşkun ve Kök, 2011; Sağlam ve Karaca, 2015; Timur ve Korkmaz, 2021) sonuçlarıyla desteklenmektedir. Son olarak çalışmada çalışma sermayesi unsurları bazında firma kârlılığı arasındaki ilişkiye de bakılmış olup sadece alacak tahsil süresi ile ekonomik rantabilite arasında istatiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle alacak tahsil süresindeki bir birimlik artış ekonomik rantabiliteyi yaklaşık ‰0,09 azaltmaktadır. Bulunan bu sonuçla literatürdeki çalışmaların (Gill vd., 2010; Atmaca, 2016; Toraman ve Sönmez, 2021) sonuçları birbirine benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak bu çalışmada Türkiye'de bilanço esasına göre defter tutan firmaların çalışma sermayesi yönetimi ile firma kârlılıkları arasında istatiksel olarak anlamlı bulgular ortaya konmuştur. Bu bağlamda çalışmada örneklem olarak seçilen TCMB sektör bilançolar aynı zamanda çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda gelişmekte olan ekonomiler boyutunda farklı ülkelerdeki firmaların çalışma sermayesi ile finansal performansları arasındaki incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akgüç, Ö. (1998). Finansal Yönetim. 7. Baskı, Avcıol Basım Yayın/İstanbul.

Alparslan, D., Gençtürk, M., Özgülbaş, N. 2015. Sağlık bakanlığı hastanelerinde işletme sermayesi ile finansal performans göstergeleri arasındaki ilişkinin analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 317-338.

Ata, H. A., Buğan, M. F. 2016. İmalat şirketlerinde çalışma sermayesi etkinliğinin firma değerine etkisi nasıldır?. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (35), 25-33.

Atmaca, M. 2016. Finansal oranlar aracılığıyla çalışma sermayesi bileşenlerinin karlılığa etkisi: Borsa İstanbul'da işlem gören kimya, plastik ve kauçuk şirketlerinde bir araştırma. Yönetim Bilimleri Dergisi, 14(28), 633-649.

Aygün, M. 2012. Firma performansı üzerinde çalışma sermayesinin etkisi: Türk imalat sektörü üzerine bir uygulama. Ege Academic Review, 12(2), 215-223.

Babacan, A., Tuncay, M. 2022. Türk enerji sektöründe çalışma sermayesi ve finansal performans arasındaki etkileşim: SWARA, AHP ve TOPSIS yöntemleriyle karşılaştırmalı bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3), 1976-2005.

Baltagi, B. H., Jung, B. C. Song, S. H. 2010. Testing for heteroskedasticity and serial correlation in a random effects panel data model. Journal of Econometrics, 154(2), 122-124.

Büyükşalvarcı, A., Abdioğlu, H. 2010. Kriz öncesi ve kriz dönemlerinde işletmelerde çalışma sermayesi gereksiniminin belirleyicileri: İMKB imalat sanayi şirketleri üzerine ampirik bir uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(2), 47-71.

Coşkun, E., Kök, D. 2011. Çalışma sermayesi politikalarının karlılık üzerine etkisi: dinamik panel uygulaması. Ege Akademik Bakış, 11(5), 75-85.

Deloof, M. 2003. Does working capital management affect profitability of Belgian firms?. Journal of Business Finance and Accounting, 30(3/4): 573-587.

Demireli, E., Başcı, E. S., & Karaca, S. S. 2014. İşlete sermayesi ve performans göstergeleri arasındaki ilişkiler: Borsa İstanbul üzerine bir uygulama. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 5(1), 79-98.

Demirtaş, İ., Gençtürk, M. 2022. Çalışma sermayesi yönetiminin sistematik derleme yöntemine göre incelenmesi (2002-2021). Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 13(36), 1287-1304.

Er, B., Kurtaran, A., Karakaya, A. 2017. Finansal Tablolar Analizi. 1. Baskı, Celepler Matbaacılık Basın Yayın ve Dağıtım, Trabzon.

Erbul, M., Özdemir, F. S. 2021. Çalışma sermayesi yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisi: Borsa İstanbul endeksinde bir uygulama. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), 335-348.

Fettahoğlu, S., Mohamud, F. A. 2016. Çalışma sermayesi yönetiminin işletme kârlılığı üzerine etkisi: BİST'de bir uygulama. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, 4(2), 16-28.

Gill, A., Biger, N., Mathur, N. 2010. The relationship between working capital management and profitability: Evidence from the United States. Business and economics journal, 10(1), 1-9.

Güngör, H. Y. 2022. Çalışma sermayesi yönetiminin firma finansal performansına etkisi: Havacılık sektörüne yönelik bir çalışma. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(4), 866–878.

Islıcık, S., Çil Koçyiğit, S. 2021. Çalışma sermayesi ve karlılık ilişkisi: Kamu hastane işletmelerine yönelik bir uygulama. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 7(1), 156-166.

İltaş, Y. 2016. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası sektör bilançolarını kullanarak işletme sermayesi gereksinimini etkileyen değişkenler üzerine bir analiz:1996-2013. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (48), 123-143.

Jose, M. L., Lancaster, C., Stevens, J. L. 1996. Corporate returns and cash conversion cycles. Journal of Economics and finance, 20(1), 33-46.

Kendirli, S., Konak, F. 2014. İşletme (çalışma) sermayesi yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisi: BİST Gıda, İçecek Endeksi uygulaması. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (41).

Keskin, R., Gökalp, F. 2016. Çalışma sermaye yönetiminin firma kârlılığı üzerine etkisi: panel veri analizi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 17(1), 15-25.

Meder Çakır, H., Küçükkaplan, İ. 2012. İşletme sermayesi unsurlarının firma değeri ve karlılığı üzerindeki etkisinin İMKB'de işlem gören üretim firmalarında 2000–2009 dönemi için analizi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (53), 69-86.

Öz, Y., Güngör, B. 2007. Çalışma sermayesi yönetiminin firma kârlılığı üzerine etkisi: İmalat sektörüne yönelik panel veri analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(2), 319-332.

Polat, M., Yıldız, E. 2022. Çalışma sermayesi yönetiminin işletme karlılığı ve faaliyet etkinliği üzerindeki etkisi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 167-184.

Sağlam, M., Karaca, S.S. 2015. Çalışma sermayesi unsurlarının firma karlılığına etkisi: Borsa İstanbul şirketleri üzerine bir uygulama. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 100-120.

Şamiloğlu, F. ve Akgün, A. İ., Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Finansal Tablolar Analizi, 2. Baskı, Ekin Yayınevi/Bursa, 2015.

Timur, E., Korkmaz, T. 2021. Çalışma sermayesi finanslama stratejilerinin firma kârlılığına etkisi: Borsa Istanbul imalat işletmeleri üzerine bir uygulama. Business and Economics Research Journal, 12(3), 629-652.

Topal, B. Dizkırıcı, A. S. 2015. Borsa İstanbul Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Endeksi'nde faaliyet gösteren işletmeler için çalışma sermayesi yönetimi ile karlılık ilişkisi, 7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Kaposvar, Macaristan, 1263-1276.

Toraman, C., Sönmez, A. R. 2015. Çalışma sermayesi ve karlılık arasındaki ilişki: Perakende ticaret sektörü üzerine bir uygulama. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15-24.

Toraman, C., Sönmez, A. R. 2021. Çalışma Sermayesi Bileşenlerinin Sektörel Ortalamalar Üzerindeki Etkisi: İmalat Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (68), 384-396.

Yücel T., Kurt G. 2002. Nakit dönüş süresi, nakit yönetimi ve kârlılık: İMKB şirketleri üzerine ampirik bir çalışma. İMKB Dergisi, 6(22), 1–15.

TÜRKİYE'NİN SU ÜRÜNLERİ KONUSUNDA MEVCUT DURUMU, SORUN ALANLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi ,Serhat POLAT [1]

[1] Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, serhatpolat377@gmail.com - 0000-0001-9390-4110

ÖZET

Dünya nüfusunun hızla artması, yükselen yaşam standartları, tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler, balık ve su ürünleri yetiştiriciliği ürünlerine olan talebi her geçen gün artırmaktadır. Türkiye ve dünyadaki balıkçılık; su ürünleri sektörü, hayvancılık sektörünün sürekli gelişen, ülkelere ihracat geliri ve gıda güvenliğine katkı sağlayan önemli bir alt üretim dalıdır. Bu çalışmada su alanı bakımından zengin coğrafi yapıya sahip olan Türkiye'nin balıkçılık ve su ürünleri sektörünün mevcut durumu değerlendirilmiş ve dünyadaki durumla karşılaştırılmıştır. Türkiye'nin balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği sektöründe kendisini geliştirmesi ve yükselen bir ivme yakalaması gerekmektedir bunun yanısıra dış ticarette rekabet gücünün de artırılması gerekmektedir. Bunun için üretim planlaması, katma değerli ürünlerin üretilmesi, balık stoklarının sürdürülebilir olarak yönetilmesi ve verimlilik artışı hedeflenmelidir. Türkiye'de balıkçılık ve su ürünleri sektöründe araştırma ve geliştirme faaliyetleri desteklenerek, hammaddede olan dışa bağımlılığını azaltabilecektir. Sektörün gelişebilmesi yönünden gündemde tutulması gereken diğer konular arasında uluslararası standartları karşılayan yeni işleme tesislerinin kurulması ve mevcut tesislerde maksimum verim sağlanması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Su Ürünleri Yetiştiriciliği, Dış Ticaret, Balıkçılık, Üretim, Tüketim

1. GİRİŞ

Sağlıklı ve doğru beslenmenin önemini bilen uluslar, protein kaynaklarını zenginleştirmek ve çeşitlendirmek maksadıyla hayvansal kökenli ürünlerin üretimine daha fazla önem vermektedirler. Besin öğeleri içerisinde kıymetli bir gıda olan su ürünlerinin işlenmesi, depolanması ve pazarlanmasında yüksek standartların yakalanması ve korunması gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de öncelikler arasına girmiştir. Balık stoklarında farklı sebeplerden dolayı meydana gelen azalma, denizlerde ve iç sularda akuatik kaynakların doğru ve etkin değerlendirilmesi yönünde yeni zorunlulukları meydana getirmiştir. Bu sebepten ötürü su ürünleri yetiştiriciliği, hâlihazırda hayvancılığın diğer alt sektörlerine göre yüksek ivmeyle büyümeye devam etmektedir. Su ürünleri sektörü, hayvancılık sektörü içerisinde; başta gıda olmak üzere sağlık, çevre, turizm, imalat ve lojistik sektörleri ile yakın ilişkileri maksadıyla iktisadi ve sosyal kalkınma açısından son derece önem arz eden bir konumdadır. Su ürünleri yetiştiriciliği yalnızca beslenmede değil, istihdam yaratması, birçok ülke için döviz girdisi, kırsal kalkınmadaki rolünün artması ve yoksullukla mücadelede ucuz hayvansal protein temini açısından da önemli rol oynamaktadır. Bu durumu teyit eden "2018 Dünyada Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Durumu" başlığıyla yayınlanan FAO raporunda; "balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliğinin milyonlarca insanın, gıda, beslenme ve istihdamı açısından hayati önem taşıdığı, sektörün ekonomik kalkınmaya ve yoksullukla mücadeleye karşı yaptığı katkının arttığı" ifade

edilmiştir. Yarattığı katma değer ve aynı zamanda istihdama olan yadsınamaz katkısı ile birlikte stratejik öneme sahip olan su ürünleri sektörü dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla gelişmektedir. Sektörün ekonomiye olan katkısı tarımsal üretim değerindeki yeri, sektörün ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye ve Dünyadaki mevcut su ürünleri sektörü ele alınacak, sorun alanları incelenecek ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

1. Dünya Su Ürünleri Sektöründe Mevcut Durum

Su ürünleri yetiştiriciliği dünyada hızla gelişmekte ve tüm gıda sektörü içerisinde önemi gittikçe artmaktadır. Avcılık yolu ile elde edilen avlanabilir ürün miktarı sınırlı olduğundan, aşırı avcılık nedeniyle ilerleyen yıllarda avcılık stoklarında azalmaya neden olur. Dünyada su ürünleri üretiminin yüzde 37'si yetiştiricilik yoluyla elde edilmektedir. Yetiştiricilik sektörünün üretim açısından uzun vadede avcılık sektörünü geçeceği düşünülmektedir. Dünya su ürünleri üretimi Çizelge 1'de incelendiğinde avcılık yoluyla elde edilen su ürünleri miktarı değişken seyir gösterirken, yetiştiricilik yoluyla elde edilen üretimin yıllar içinde artış gösterdiği görülmektedir.

BM verilerine göre 1 yılda ortalama 78 milyon artan dünya nüfusunun 2050'li yıllarda 12 13 milyara ulaşacağı ve gelecek 20 yılda hayvansal ürün talebinin 2 kat artacağını, insanların hayvansal protein gereksinimlerinin yaklaşık yüzde 20'sini balıklardan karşıladıkları belirtilmiştir (Şahinöz, Doğu ve Aral, 2015). Dünyada toplam su ürünleri üretiminin %81'i insanlar tarafından besin olarak tüketildiği kalan kısmının balık unu, balık yağı vb. şekilde tüketildiği rapor edilmiştir (FAO 2018).

Çizelge 1. Dünya su ürünleri üretimi (ton)

Yıllar	Avcılık (Ton)			Yetiştiricilik (Ton)			Toplam (Ton)
	Deniz	İçsu	Toplam	Deniz	İçsu	Toplam	
2010	76.278.358	10.863.861	87.142.219	21.861.535	35.945.661	57.807.196	144.949.415
2011	81.136.060	10.502.636	91.638.969	22.737.131	37.105.127	59.842.258	151.480.954
2012	77.767.502	10.881.090	88.648.592	23.925.870	39.576.434	63.502.304	152.150.896
2013	78.832.286	10.915.515	89.747.801	24.855.137	42.130.065	66.985.202	156.733.003
2014	79.349.911	11.045.110	90.395.021	26.225.099	44.329.027	70.554.126	160.949.147
2015	80.521.369	11.149.469	91.670.838	27.039.998	45.772.262	72.812.260	164.483.098
2016	78.285.821	11.365.442	89.651.263	28.578.979	47.978.996	76.557.975	166.209.238
2017	81.222.361	11.908.155	93.130.516	30.055.941	49.554.288	79.610.229	172.740.745
2018	84.421.966	12.021.387	96.443.353	30.782.285	51.339.568	82.121.853	178.565.206

Kaynak: BSGM 2020
Not: Üretim rakamlarına su bitkileri ve deniz memelileri dahil değildir.

FAO verilerine göre dünyada bulunan yaklaşık 11 milyon yetiştiricilik işletmesinde (5 milyon adedi Çin'de) 360 tür üretilmektedir. Bu 360 türün 25 adedinin ticari değeri bulunmaktadır.

Dünyadaki su ürünleri yetiştiriciliğini dönemsel olarak inceleyecek olursak; 1970 – 2015 döneminde yıllık ortalama büyüme hızının 8.3 olmasına karşılık bu süreçte dünya nüfusunun yıllık artışının ise 1.6 olduğu görülmektedir. Sektördeki gelişmelerin sonucu olarak dünyada yetiştiricilik yolu ile kişi başı balık tüketim miktarı 0.7 kg'lardan 2008 yılında 10 kat artarak 7,8 kg ulaşmıştır (FAO 2018).

Günümüzde ise Avrupa Birliğinde kişi başı yıllık ortalama balık ve su ürünleri tüketimi yıllık 23,1 kg iken dünya ortalaması 18,9 kg 'nın üzerindedir. Portekiz 56,7 kg ile ilk sırada gelirken,

İspanya 43.4, Litvanya 39.8, Finlandiya 35.6 ve Fransa 35,2 kg ile bu ülkeleri izlemektedir. 9. Sırada ise 26 kg ile AB ortalaması üzerinde tüketim gerçekleştiren Belçika yer almaktadır. Avrupa'da en az tüketenler ise Bulgaristan 6.4, Romanya 6.3, Macaristan 5,3 kg ile son sıralarda yer almaktadırlar (Şahinöz, Doğu ve Aral, 2017).

Çizelge 2. Dünya su ürünleri yetiştiriciliği bölgesel dağılımı

Kıtalar/Mil.Ton	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Pay (%)
Asya Kıtası	30,3	39,2	52,5	54,8	59,0	62,6	65,5	68,3	89,1
Amerika Kıtası	1,7	2,2	2,6	2,8	3,0	3,1	3,3	3,2	4,4
Avrupa Kıtası	2,1	2,1	2,5	2,7	2,9	2,8	2,9	2,9	4,0
Afrika Kıtası	0,4	0,6	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	2,2
Okyanusya Kıtası	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Toplam	34,6	44,3	59,1	61,9	66,5	70,2	73,6	76,5	100

Kaynak: FAO 2016

Yine, FAO verilerine göre Çizelge 2'de de görülebileceği gibi, Asya kıtasındaki ülkeler dünyadaki su ürünleri yetiştiriciliğinin %89,1'ni karşılamaktadır. Günümüzde su ürünlerinin toplam üretim değerinin yaklaşık %40'ı kültür ortamında yetiştiricilikten karşılanmaktadır. FAO verilerine göre 2020-2021 yıllarında yetiştiricilikten elde edilen ürün miktarının avcılıktan elde edilen ürün miktarını geçeceği tahmin edilmektedir (FAO 2018).

Çizelge 3. Bazı ülkelerin su ürünleri üretimi (2020)

Ülkeler	Avcılık (Ton)			Yetiştiricilik (Ton)			Toplam (Ton)
	Deniz	İçsu	Toplam	Deniz	İçsu	Toplam	
ABD	4.722.132	22.437	4.744.569	203.687	264.498	468.185	5.212.754
AB Toplamı	5.307.684	105.062	5.412.746	1.085.242	279.175	1.364.417	6.777.163
Bangladeş	654.687	1.216.538	1.871.225	214.583	2.190.833	2.405.416	4.276.641
Brezilya	489.382	224.910	714.292	76.530	528.470	605.000	1.319.292
Çin	12.684.012	1.963.808	14.647.820	17.968.335	29.591.445	47.559.780	62.207.600
Ekvador	598.684	123	598.807	510.360	29.390	539.750	1.138.557
Endonezya	6.707.545	508.712	7.216.257	1.905.703	3.546.103	5.451.806	12.668.063
Fas	1.356.219	15.502	1.371.721	477	660	1.1137	1.372.858
Filipinler	1.889.188	162.973	2.052.161	503.461	322.599	826.060	2.878.221
Hindistan	3.620.145	1.700.108	5.320.253	805.300	6.260.700	7.066.000	12.386.253
İran	723.248	105.624	828.872	69.759	369.959	439.718	1.268.590
Japonya	3.103.902	27.023	3.130.925	612.821	30.054	642.875	3.773.800
Kanada	784.603	43.124	827.727	181.149	10.174	191.323	1.019.050
G. Kore	1.330.351	5.755	1.336.286	539.345	29.005	568.350	1.904.636
Malezya	1.455.612	6.089	1.461.701	116.124	101.770	217.894	1.679.595
Meksika	1.468.915	223.625	1.692.540	176.995	70.197	247.192	1.939.732
Mısır	104.696	268.590	373.286	265.979	1.295.478	1.561.457	1.934.743
Myanmar	1.144.00	889.110	2.033.110	23.458	1.106.892	1.130.350	3.163.460
Nijerya	485.967	392.188	878.155	90	291.233	291.323	1.169.478
Norveç	2.488.670	309	2.488.979	1.354.813	129	1.354.942	3.843.921
Peru	7.150.352	19.465	7.169.817	42.199	61.398	103.597	7.273.414
Rusya	4.839.916	268.942	5.108.858	30.373	169.132	199.505	5.308.363
Şili	2.122.431	0	2.122.431	1.265.180	874	1.266.054	3.388.485
Tayland	1.510.936	196.200	1.707.136	478.580	412.284	890.864	2.598.000
Tayvan	811.177	3.737	814.914	164.181	119.020	283.201	1.098.115
Türkiye	283.955	30.139	314.094	209.370	105.167	314.537	628.631
Vietnam	3.190.749	156.290	3.347.039	1.346.150	2.787.850	4.134.000	7.481.039

Kaynak: BSGM 2020

Ülkeler bazında su ürünleri üretimi incelendiğinde ise Çizelge 3'de bariz bir şekilde gösterildiği gibi Çin, dünyanın en büyük su ürünleri üreticisi konumundadır. Çin, Dünyadaki en önemli üretici konumundadır çünkü toplam üretimin %36'sını ve kültür balıkçılığının %71'ini tek başına gerçekleştirmektedir. Dünya deniz üretiminin %61'i Pasifikten, %28,3'ü Atlantikten, %6'sı Hint Okyanusundan ve %2,5'i Akdeniz ve Karadeniz'den elde edilmektedir (FAO 2018).

2. Üretim

Su ürünleri sektöründe üretim, avcılık ve yetiştiricilik yoluyla gerçekleşmektedir. Avcılık yoluyla balıkçılık, en eski uğraşlardan biri olup, günümüzde de Dünya'da ve Türkiye'de sosyo-ekonomik açıdan önemini korumaktadır. Son yüzyılda gelişen teknoloji, artan nüfus ve hayvansal proteine olan talep su ürünleri kaynakları üzerinde olan baskının artmasına neden olmuştur. Su ürünleri kaynaklarının yenilenebilir olmasına rağmen sonsuz olmadığı gerçeği sonucu ile karşı karşıya kalınmıştır. Su ürünleri kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı ve yönetimi konusunda tüm dünyada sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların bir bölümünü idari denetim ve kontrol sorunları oluştururken, diğer bir kısmını ise balıkçı filosunun etkin ve verimli yönetilememesinden kaynaklanan sorunlar oluşturmaktadır. Birçok ülkede balıkçı filosunun artışı ve teknolojik kapasitesinin yükselişi, sınırlı canlı kaynağın paylaşımında ve su ürünleri gelirlerinde de problemlere yol açmaktadır. Su ürünleri otoriteleri, kaynakların etkin

ve verimli kullanıldığı takdirde sürdürülebilir üretimin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Su ürünleri yetiştiriciliği ise tüm dünya da istikrarlı büyüme hızıyla devam eden bir sektördür.

Çizelge 4. Dünya'da su ürünleri avcılık ve yetiştiricili üretimi (Milyon Ton)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Avcılık	87,1	91,6	88,6	89,7	90,4	91,7	89,7	93,1	96,4
Yetiştiricilik	57,8	59,8	63,5	67,0	70,6	72,8	76,6	79,6	82,1
Toplam	144,9	151,5	152,2	156,7	160,9	164,5	166,2	172,7	178,6

Kaynak: BSGM 2020

2010 ile 2018 yıllarını yetiştiricilik açısından kıyasladığımızda %42,04'lük bir artış oranın gerçekleştiği, avcılık üretiminde ise %10,67'lik artış oranının gerçekleştiği görülmektedir. Toplam üretim açısından bakacak olursak, 2010 ile 2018 yılındaki değişimin %23,25'lik artış gösterdiği gözükmektedir (Şahinöz, Doğu ve Aral, 2017).

3. Tüketim

Ülkeler arasında, yıllık kişi başına tüketimi 1 kg'dan 100 kg'a kadar değişmektedir. Okyanus, deniz ve büyük iç su kaynaklarına yakın ülkelerde tüketim genellikle daha yüksektir (Çımat ve Duran 2018). Genel olarak yapılan tüketim hesaplamalarında, dünyada su ürünleri tüketimi 20 kg, Avrupa'da 24-25 kg, Türkiye'de ise ortalama 6-8 kg olarak olduğu bildirilmektedir. Gelecekte kişi başı tüketimin, 2030 yılında ortalama 21,5 kg seviyesine yükseleceği öngörülmektedir. 2050 yılında dünya nüfusunun yaklaşık 10 milyara ulaşacağına ilişkin değerlendirmeler ışığında artan nüfusa paralel olarak gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için gıda ürünleri üretiminin de %70 civarında bir artış olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda talep artışına bağlı olarak bu sektörde de üretimin günden güne önem kazanacağı söylenebilir.

4. Ekonomik veriler

Su ürünleri ekonomik açıdan değerlendirildiğinde tüm dünyada yoğun arz ve talep seyri gösteren, buna bağlı olarak ülkeler arasında ekonomik iş birliği süreçlerini geliştiren önemli konulardandır. Tüketim alışkanlıklarının en önemli belirleyici unsur olmasının yanında küreselleşme politikalarının yansıması olarak pazarlama kabiliyetinde gerçekleşen gelişme ülkelerin farklı su ürünlerine olan taleplerini de arttırmaktadır. Buna bağlı olarak avcılık ve yetiştiricilik yapan ülkelerin hem birbirleri arasında hem de avcılık ve yetiştiricilik kapasitesi düşük ya da yeterli olmayan ülkelerle yoğun su ürünleri ticari faaliyetleri olmaktadır.

İhracat ve ithalat rakamlarını değerlendirirken üretimin belirleyici olmasının yanında, işleme sonucu ikincil ürün pazarlama ve doğrudan aracılık yaparak ithalata bağlı ihracatın da gerçekleştiği konusunu vurgulamak gerekir. Ayrıca birçok ülkenin su ürünleri ithalat rakamlarının içeriğinde balık yemi olarak kullanılmak üzere balık unu ve yağı gibi unsurları ihtiva eden su ürünlerinin de yer aldığını belirtmek gerekir. Bu sebeple ülkemizde ve tüm dünyada da ithalat ve ihracat rakamlarını doğrudan tüketim açısından değerlendirmek eksik bir

yaklaşım olabilir. Dış ticaret açısından en önemli konuma sahip olan su ürünleri; karides, ton balığı ve somondur.

Çizelge 5. Bazı ülkelerin su ürünleri ithalatı ve ihracatı

Ülkeler	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)	Miktar (Ton)	Değer (1000 $)
Almanya	901.309	2.900.472	1.153.316	5.751.523
ABD	1.704.658	6.224.512	2.777.117	21.715.094
Çin	4.255.401	20.572.259	4.625.127	10.707.997
Danimarka	1.216.563	4.889.447	1.370.401	3.776.490
Fransa	347.747	1.178.331	1.168.286	6.725.391
Hollanda	1.429.222	5.288.370	1.103.228	4.301.519
İspanya	1.183.998	4.662.247	1.757.899	7.998.176
İsveç	779.570	4.141.322	736.292	4.932.341
İtalya	157.159	825.988	1.111.411	6.563.005
Japonya	593.289	2.090.013	2.418.544	15.044.535
Güney Kore	448.693	1.710.416	1.466.421	5.113.163
Norveç	2.627.962	11.306.385	640.261	1.221.336
Polonya	396.968	2.202.794	585.141	2.329.577
Portekiz	263.982	1.184.734	534.659	2.393.641
Rusya	2.222.528	4.523.125	616.603	1.980.252
Şili	1.150.222	5.993.690	162.716	388.334
Tayland	1.355.218	6.035.793	1.919.110	3.581.985
Türkiye	162.762	862.014	264.580	453.988
Vietnam	1.822.326	8.580.758	625.363	1.754.855

Kaynak: BSGM 2020

Çizelge 5 incelendiğinde Dünya su ürünleri ticaretinde önemli ithalatçı ülkelere bakacak olursak; ABD, Çin, Japonya, Fransa, İtalya, Almanya ve Güney Kore'dir. İhracat rakamları en yüksek olan ülkeler ise; Çin, Norveç, Vietnam, ABD, Tayland, Şili ve Danimarka'dır.

5. Türkiye'de Su Ürünleri Sektöründe Mevcut Durum

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili, birçok göl ve gölete sahip coğrafi özelliğiyle su ürünleri açısından büyük bir potansiyele sahip olan bir ülkedir. Grafik 1'de görülebileceği üzere, ülkemizdeki su ürünlerinin üretim alanı toplam tarım alanlarıyla yakın bir değere sahiptir. Mavi vatan tabiriyle anılan bu alanın büyüklüğüne rağmen, sektörün ekonomiye katkısı henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Grafik 1. Türkiye'nin toprak ve su yüzeyi varlığı dağılımı (milyon hektar)

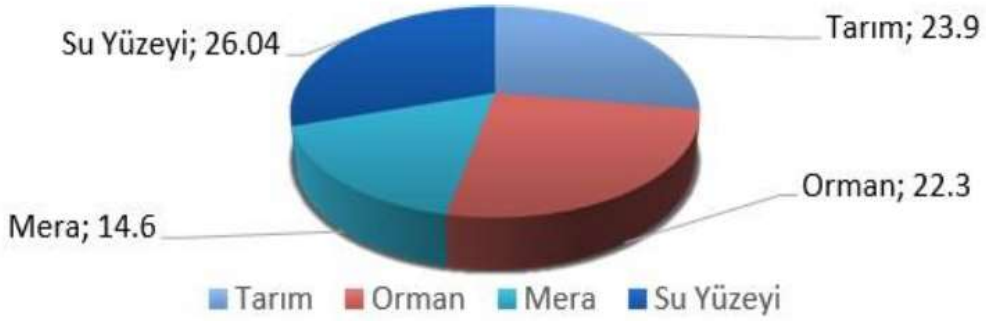

Türkiye'nin su yüzey kaynakları incelendiğinde ise, üretim açısından denizlerden istifade edilecek alanın daha yüksek düzeyde olduğu (Grafik 2) görülmektedir.

Grafik 2. Türkiye'nin su yüzeyi varlığı ve dağılımı

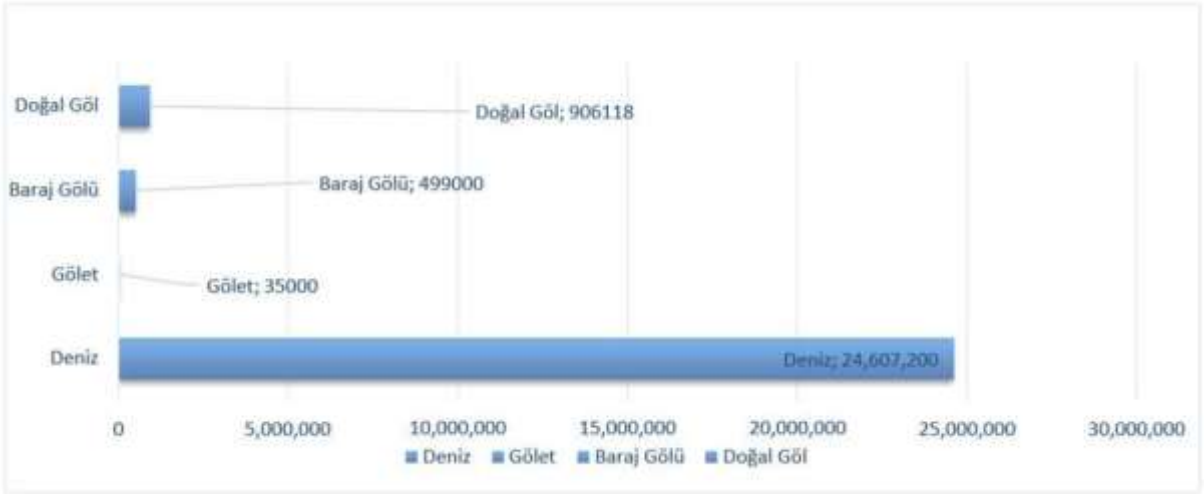

Ekolojik olarak sahip olduğu uygun koşullar nedeniyle birçok türe sahip olan denizlerimiz ve iç sularımız, avcılık ve yetiştiricilik açısından zengin kaynaklar durumundadır. Karadeniz'de 247, Marmara Denizi'nde 200, Ege Denizi'nde 300 ve Akdeniz'de 500 balık türü bulunmaktadır. Ekonomik olarak değerlendirilen türlerin sayısı ise yaklaşık 100 civarındadır (Özdemir, 2018).

Kalkınma planlarında yer verilerek üzerinde durulan önemli bir konu olan su ürünleri yetiştiriciliği, Türkiye açısından ekonomik potansiyeli gereği genel bir politika olarak benimsenmiştir. Su ürünlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla; doğal kaynakların etkin ve verimli kullanımı, yetiştiricilik ve açık deniz balıkçılığın geliştirilmesi konularını esas almaktadır. Bu kapsamda su ürünleri ıslah ve yetiştiriciliği, kaynakların doğru kullanımı, üretimin arttırılması, su ürünleri arz-talep dengesinin sağlanması, doğal su ürünleri stoklarının korunarak desteklenmesi, yeni istihdam imkânlarının oluşturulması ve yüksek miktarlarda

döviz girdisi sağlayacak şekilde su ürünleri ihracatının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

6. Türkiye'de Su Ürünleri Üretim Miktarı

Türkiye'de su ürünleri yetiştiriciliğinin son 30 yıllık geçmişine bakıldığında 1985 yılından önce su ürünleri yetiştiriciliğine dair istatistiklere girmiş bir veri bulunmamakla birlikte su ürünleri yetiştiriciliği çalışmaları 1960'lı yılların sonlarına doğru Sazan ve Gökkuşağı alabalığı türleri ile birlikte başlamış olan çalışmalar 1980'li yılların ortasından itibaren Çipura ve Levrek yetiştiriciliği çalışmaları ile devam etmiştir (Demir 2008).

Son yıllarda Türkiye'nin iç sularında Alabalık, Sazan, Yılan Balığı, denizde ise Çipura, Levrek başta olmak üzere Orkinoz, Kalkan Balığı, Lahoz, Karagöz, Sinagrit, Fangiri, Sivri burun gibi alternatif türlerin yetiştiricilik çalışmaların yapıldığı da bildirilmiştir (Özden, Fırat, Büke ve Saka. 2005).

Türkiye'nin su ürünleri avcılık üretimi yıllar itibarı ile dalgalı bir değişim gösterirken, yetiştiricilik üretimi sürekli bir artış eğilimindedir. Çizelge 6 incelendiğinde Türkiye'de su ürünleri üretimi 2018 yılında 628.631 ton olarak gerçekleşmiş, avcılıkla yapılan üretim 314.094 ton olurken, yetiştiricilik üretimi ise 314.537 ton olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise 836.524 tonluk üretim ile rekor bir üretim miktarına ulaşılmıştır. Bu üretimin 463.168 tonluk kısmı avcılık yoluyla elde edilirken, 373.356 tonluk kısmı ise yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir.

Çizelge 6. Türkiye'de su ürünleri üretim miktarı

Yıllar	Avcılık (Ton)			Yetiştiricilik (Ton)			Toplam (Ton)
	Deniz	İçsu	Toplam	Deniz	İçsu	Toplam	
2011	477.658	37.097	514.755	88.344	100.446	188.790	703.545
2012	396.322	36.120	432.442	100.853	111.557	212.410	644.852
2013	339.047	35.074	374.121	110.375	123.018	233.393	607.515
2014	266.078	36.134	302.212	126.894	108.239	235.133	537.345
2015	397.731	34.176	431.907	138.879	101.455	240.334	672.241
2016	301.464	33.856	335.320	151.794	101.601	253.395	588.715
2017	322.173	32.145	354.318	172.492	104.010	276.502	630.820
2018	283.955	30.139	314.094	209.370	105.167	314.537	628.631
2019	431.572	31.596	463.168	256.930	116.426	373.356	836.524

Kaynak: BSGM 2020

Ülkemizde denizlerde ve içsularda avcılığı yapılan ve ekonomik olarak değerli olan türler; hamsi, sardalya, istavrit, palamut, lüfer, çaça, mezgit, tekir, barbunya, kalkan, deniz salyangozu, karidesler, midye, orkinos, sazan ve inci kefalidir.

Çizelge 7'de avcılığı yapılan önemli deniz ürünlerinin 2018 ve 2019 yıllarındaki üretim miktarları ve değişim yüzdesine yer verilmiştir. Çizelgeden de görüleceği üzere hamsi en dikkat çekici türdür. Türkiye'nin avcılık potansiyeli aynı zamanda yetiştiricilik açısından da çok önemli bir husustur. Çünkü balık yeminde kullanılan balık unu ve yağı, avcılık yoluyla elde edilen su ürünlerinden elde edilmektedir.

Çizelge 7. Türkiye'de avcılığı yapılan önemli deniz ürünlerinin üretim miktar ve payları

Türler	2018		2019		2018-2019 % Değişim
	Miktar (ton)	Toplam İçindeki Payı (%)	Miktar (ton)	Toplam İçindeki Payı (%)	
Hamsi	96.452	34,0	262.544	60,8	172,2
Çaça	20.057	7,1	38.078	8,8	89,8
Beyaz Kum Midyesi	44.533	15,7	36.627	8,5	-17,8
Palamut-Torik	30.920	10,9	1.578	0,4	-94,9
Sardalya	18.854	6,6	19.119	4,4	1,4
İstavrit	20.678	7,3	19.505	4,5	-5,7
Mezgit	6.814	2,4	8.941	2,1	31,2
Lüfer	5.767	2,0	1.213	0,3	-79,0
Deniz Salyangozu	9.672	3,4	11.646	2,7	20,4
Tekir	2.915	1,0	2.342	0,5	-19,7
Barbunya	1.399	0,6	1.719	0,4	21,5
Diğer Balıklar ve Diğer Deniz Ürünleri	25.844	9,1	28.218	6,5	9,2
TOPLAM	283.955	100	431.572	100	52,0

Kaynak: BSGM 2020

Çizelge 8'de içsu ürünleri avcılığı açısından önemli olan bazı türlerin yıllar itibariyle üretim miktarları gösterilmektedir.

Çizelge 8. Türkiye'de içsu ürünleri avcılığı üretim miktarı (ton)

Türler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gümüş Balığı	3.609	5.012	6.471	4.930	4.640	4.892	4.630	4.744
Gümüşi Havuz B.	5.090	5.495	5.408	6.745	7.652	7.035	6.134	6.555
İnci Kefali	9.621	9.600	8.310	8.850	9.950	9.830	9.945	9.970
Kefal	1.138	1.094	1.192	1.161	1.136	1.424	1.088	1.102
Salyangoz	1.193	1.431	1.547	733	1.317	1.156	1.521	1.828
Sazan	9.973	8.277	8.036	7.223	4.736	3.543	2.906	3.058

Kaynak: BSGM 2020

Yıllar itibariyle avlanma miktarı değişiklik gösterse de avcılığı yapılan diğer türlere kıyasla miktar olarak iç sularda en çok avcılığı yapılan tür, inci kefalidir. Ayrıca gümüşi havuz balığı, gümüş balığı, sazan, kefal ve salyangoz iç sularda avcılık açısından önemli diğer türlerdir.
Avcılık potansiyelini, denizlerdeki tür ve miktar çokluğu ile birlikte avcılık kapasitesini belirleyen balıkçı gemileridir. Avrupa Birliği üye ülkeleri ile Türkiye'nin balıkçı gemi sayılarını karşılaştırmak gerekirse Türkiye'nin av filosunun rekabet açısından kısmen iyi olduğu Çizelge 9 incelendiğinde görülecektir.

Çizelge 9. Avrupa Birliği ülkelerinde balıkçı gemi sayıları (adet)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yunanistan	16.913	16.403	15.854	15.661	15.567	15.351	15.176	14.977	14.934
İtalya	13.431	13.023	12.696	12.594	12.424	12.300	12.260	12.250	12.059
İspanya	10.855	10.510	10.121	9.873	9.631	9.397	9.244	9.083	8.976
Portekiz	8.425	8.333	8.245	8.199	8.155	8.035	7.955	7.913	7.851
Fransa	7.216	7.205	7.138	7.120	7.062	6.904	6.833	6.510	6.379
İngiltere	6.460	6.389	6.360	6.303	6.276	6.232	6.197	6.151	6.046
Diğer	20.074	19.928	19.960	27.044	26.805	25.984	25.914	25.723	25.615
AB Toplam	83.374	81.791	80.374	86.794	85.920	84.203	83.579	82.607	81.860
Türkiye	17.440	17.165	16.998	16.437	15.877	15.680	15.663	15.406	15.352

Kaynak: BSGM 2020

Ülkemizin mevcut avcılık filosunu genel avcılık açısından değerlendirecek olursak, geniş ve uzak sahalarda avcılık yapan gemi sayısının daha az olması, kıyı şeridine yakın alanlarda av baskısı oluşturmakla birlikte aynı alandan elde edilen üretimin tür ve miktar açısından da daha kısıtlı kalınması gibi dezavantajları beraberinde getireceği söylenebilir. Türkiye'nin av filosunun çoğunluğunun 12 m'nin altında olması, kıyı balıkçılığı açısından önemli olsa da, toplam üretimde daha çok belirleyici olan 12 m'den büyük gemilerin oluşturduğu potansiyeli sağlaması mümkün değildir (Baka, 2012).

2010-2019 yılları arasında deniz ve içsu yetiştiricilik üretim miktarlarındaki değişim ve üretim değeri Çizelge 10'da sunulmuştur.

Çizelge 10. Türkiye'de deniz ve içsu yetiştiricilik üretim miktarı ve üretim değeri

Yıllar	Üretim Miktarı		Üretim Değeri	
	Toplam Üretim (Ton)	Önceki Yıla Göre Artış (%)	Toplam Değer (TL)	Önceki Yıla Göre Artış (%)
2010	167.141	-	1.066.778.600	-
2011	188.790	13,0	1.270.028.140	19,1
2012	212.410	12,5	1.605.293.700	26,4
2013	233.393	9,8	1.704.471.151	6,2
2014	235.133	0,7	2.160.070.890	26,7
2015	240.334	2,2	2.569.208.590	18,9
2016	253.395	5,4	3.239.320.980	26,1
2017	276.502	9,1	4.049.199.270	25,0
2018	314.537	13,8	5.606.828.410	38,5
2019	373.356	18,7	7.694.124.480	37,23

Kaynak: BSGM 2020

2019 yılında gerçekleşen toplam üretim, 2010 yılındaki toplam üretimle kıyasladığımızda %123,37'lik artış gerçekleştiği görülmektedir. Üretim değeri açısından 2010 yılında gerçekleşen üretimin, 2019 yılındaki gerçekleşen üretimle karşılaştırdığımızda ise %621,24'lük bir artışın söz konusudur. Bu durum genel olarak ülkemizin yetiştiricilik açısından gösterdiği gelişimin, ekonomik açıdan da önemli bir hacme sahip olduğunu ifade etmektedir.

Ülkemizde yetiştiricilik açısından önemli olan türler olarak karşımıza çıkan Alabalık, Çipura ve Levrek 'in yıllara bağlı üretim miktarlarındaki değişimler Çizelge 11'de gösterilmektedir.

Çizelge 11. Türkiye'de yetiştiriciliği en çok gerçekleştirilen türlerin üretim miktarları (ton)

Yıllar	Alabalık			Çipura	Levrek
	İçsu	Deniz	Toplam		
2012	111.335	3.234	114.569	30.743	65.512
2013	122.873	5.186	128.059	35.701	67.913
2014	107.983	5.610	113.593	41.873	74.653
2015	101.166	6.872	108.038	51.844	75.164
2016	101.297	5.716	107.013	58.254	80.847
2017	103.705	5.952	109.657	61.090	99.971
2018	104.887	9.610	114.497	76.680	116.915
2019	116.053	9.692	125.745	99.730	137.419

Kaynak: BSGM 2020

Çizelgeyi incelediğimizde 2012 yılından 2019 yılına kadar ki süreçte iç sularda yetiştiriciliği yapılan alabalık üretiminde çok büyük miktarlarda olmasa da inişli ve çıkışlı bir değişim gösterdiği görülmektedir. Denizlerde yapılan alabalık yetiştiriciliğinde ise süreklilik gösteren bir artış gerçekleşmiştir. 2012 yılında denizlerde yetiştiriciliği yapılan alabalık üretiminin, 2019 yılında gerçekleşen miktarla kıyasladığımızda %199,69'luk oranla artışın gerçekleştiği gözükmektedir. Aynı yıllarda gerçekleşen değişimin çipura da %224,39'lik artış oranı, levrekte ise %109,76'lık artış oranı ile gerçekleşmiştir (Şahinöz, Doğu ve Aral 2017).

Yetiştiricilik açısından ülkemiz coğrafi bölgeleri ilişkin bilgiler Şekil 3'te sunulmuştur.

Grafik 3. Türkiye'de yetiştiricilik üretiminin coğrafi bölgelere göre dağılımı (%)

Grafiği incelediğimizde su ürünleri yetiştiricilik üretim oranlarına bakacak olursak %66'lık oranla en fazla üretimin Ege bölgesinde gerçekleştiği görülmektedir. Akdeniz bölgesinde %10, Karadeniz bölgesinde %9, Doğu Anadolu bölgesinde %8, Güneydoğu Anadolu bölgesinde %3, İç Anadolu ve Marmara bölgelerinde ise %2'lik üretim payı söz konusudur.

7. Türkiye'nin Su Ürünleri Dış Ticaretindeki Mevcut Durumu

Türkiye'nin su ürünleri sektöründe dış ticarette mevcut durumu Çizelge 12'de gösterilmiştir. Çizelge incelendiğinde Türkiye'nin hem ihracat yapan hem de ithalat yapan bir ülke olduğu görülmektedir.

Çizelge 12. Türkiye'nin su ürünleri sektöründe dış ticaret durumu

Yıllar	İHRACAT			İTHALAT		
	Miktar (Ton)	Değer ($)	Değer (TL)	Miktar (Ton)	Değer ($)	Değer (TL)
2011	66.738	395.306.914	664.333.252	65.698	173.886.517	290.826.203
2012	74.006	413.917.190	744.907.572	65.384	176.402.894	317.626.975
2013	101.063	568.207.316	1.083.243.678	67.530	188.068.388	359.490.196
2014	115.381	675.844.523	1.481.211.383	77.551	198.273.838	435.961.472
2015	121.053	692.220.595	1.879.701.163	110.761	250.969.660	685.467.749
2016	145.469	790.303.664	2.398.269.090	82.074	180.753.629	548.878.092
2017	156.681	854.731.829	3.128.112.446	100.444	230.111.248	841.383.610
2018	177.500	951.793.070	4.578.607.932	98.315	188.965.220	898.860.692
2019	200.226	1.025.617.723	5.818.776.189	90.684	189.438.745	1.076.277.706

Kaynak: BSGM 2020

2011 yılında 66.738 ton gerçekleşen su ürünleri ihracatı 2019 yılında 200.226 ton olarak gerçekleşerek, %200,01'lik bir artış göstermiştir. Aynı yıllar itibariyle ithalat miktarı ise %38,03'lük artış oranında değişime sahiptir. İhracat rakamlarının, ithalat rakamlarından yüksek olması dış ticaret açısından pozitif bir dengenin söz konusu olduğunu göstermektedir. İhracat açısından önemli olan türler; alabalık, çipura, levrek, orkinos ve hamsidir. İthalat kapsamında ise uskumru gibi düşük değerli ürünler ile balık yeminde hammadde olarak kullanılmakta olan türler vardır (Yüksel, 2017).

8. Türkiye su ürünleri sektöründe örgütlenme, destekleme politikalarında mevcut durum ve sorunlar

a) Örgütlenme

Türkiye'de, 1163 sayılı kanuna istinaden kurulan 565 kooperatif su ürünleri alanında faaliyet göstermekte ve 30.559 balıkçının bu kooperatiflere üyeliği bulunmaktadır. Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği, 2004 yılında kurulmuştur. Birliğin ana amacı; ortak birliklerin ve bunlara bağlı kooperatiflerin su ürünleri avcılık faaliyeti gerçekleştirmesi, üretim, işleme ve pazarlama konularında ortak menfaatleri gözeterek, eğitim çalışmalarında bulunmak, sektöre ilişki yatırım faaliyetlerine katkıda bulunmak olarak ifade edilebilir. Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Merkez Birliği ise 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu hükümlerine göre 2009 yılında kurulmuştur. Birliğin esas amacı; bünyesinde yer alan birliklerin işbirliğini sağlayarak, ulusal düzeydeki su ürünleri üretim planlanma hedeflerine ulaşılması ve pazarlamada karşılaşılan sorunların çözülmesi konularında, uyum ve eşgüdüm sağlayacak kurallar oluşturmaktır. Uyulması gereken esaslar konusunda üyelerini bilgilendirme ve yönlendirmeler yapmak, üyelerinin ortak çıkarlarını da gözeterek sektörün gelişimine katkı sunmaktır. Kooperatif ve üretici birliği örgütlerine üye olan balıkçı ve yetiştirici sayıları oldukça iyi olmasına rağmen, girdi tedariki, pazarlama ve karşılaşılan sorunların çözümünde

üretici birlikleri ve kooperatiflerin etkinliği azdır. Ayrıca kooperatif ve birlikler aracılığıyla pazarlama imkânı olmadığından, ürün fiyatlarının belirleme etkinliğinde bu örgütlerin etkisi zayıftır.

b) Desteklemeler

Tarım ve Orman Bakanlığı desteklemeleri: Su ürünleri sektörüne yönelik destekleme tedbirleri; üretimin artırılması, yaygınlaştırılması, avcılıkta balık stoklarının korunması ve üreticilerin girdi maliyetlerinin düşürülmesi hedeflenerek 2003 yılında hayata geçirilmiştir.

2003-2019 yılları arasında üreticilere, toplam üretimin %49,9'luk kısmına, toplamda 1.349,8 milyon TL destekleme yapılmıştır. Yaygın olarak yetiştiriciliği yapılan alabalık, çipura ve levrek türleri yanında yeni kültüre alınan türlere de üretimin kilogramı başına destekleme ödemeleri yapılmış, ayrıca yavru balık üretimine de destek verilmiştir. 2009 yılından itibaren tesis başına 2 bin tonun üzerindeki üretime, 2012 yılından itibaren 500 ton üzerindeki üretime destek verilmemiştir. 2013 yılından itibaren yavru balık desteği, 2016 yılından itibaren çipura ve levrek desteği kaldırılmıştır.

2012-2018 yıllarında 10 m ve üzeri boylarda 1.264 adet balıkçı gemisi ruhsatları iptal edilerek filodan çıkarılmıştır. Bu balıkçılara yaklaşık 165 milyon TL destekleme ödemesi yapılmıştır. Uygulama 2018 yılında sonlandırılmıştır. 13.09.2017 yılında Resmî Gazete 'de yayınlanan 30179 sayılı Geleneksel kıyı balıkçılığının kayıt altına alınması ve desteklenmesi tebliği ile kıyı balıkçılığı yapan gemiler destekleme kapsamına alınmıştır. 2017 yılında küçük ölçekli balıkçı gemisi sahibi 8.762 balıkçıya 6.983.500 TL ödeme yapılmıştır. 2018 yılında 10.297 balıkçıya 8.196.500 TL, 2019 yılında ise 12.269 balıkçıya 12.830.750 TL destekleme ödemesi gerçekleşmiştir. Toplamda 28.010.750 TL destekleme ödemesi yapılmıştır.

2020 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından su ürünleri sektörüne verilen desteklemelerin yanında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) koordinasyonunda uygulanan IPARD programları da, su ürünleri sektöründeki işletmelere desteklemeler sağlamaktadır. Üretimi teşvik açısından son derece önemli olan desteklemelerin, üreticilerin girdilerini azaltmasının yanında üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması açısından elzem bir konudur. Bu anlamda yetkili otorite olarak Tarım ve Orman Bakanlığı hem düzenleme ve denetleme hem de destekleme politikalarıyla, sektörün gelişimine önemli katkı vermektedir (Yüksel, 2017).

9. Türkiye'de Su Ürünleri Sektörünün Gelişimine Dönük Çözüm Önerileri

a) Su ürünleri avcılığı

Türkiye'de avcılık yoluyla elde edilen üretimde en önemli tür hamsidir. Aşırı av baskısına bağlı olarak avlanma miktarı yıllara bağlı sürekli değişimler gösteren başta hamsi olmak üzere çaça, sardalya gibi göçmen türlerin stoklarının korunması son derece önemlidir. 2012- 2018 yılları arasında filodaki balıkçı gemilerinin azaltılması için yapılan uygulama, avlanma sezonu ve av yasakları gibi kontrol ve düzenleme tedbirleri sektör açısından olumlu etkileri olan uygulamalardır. Ayrıca yapay resif uygulaması ile balıkların üreme ve yaşam alanlarına sahip olması sağlanarak stokların korunmasına katkı sağlayıcı aksiyonların üretilmesi de önemlidir.

Lakin filodaki gemilerin motor gücü ve hacimlerin artışı, av araç-gereçlerinin ve teknolojik donanımlarının yükselmesi av baskısı oluşturmaya devam etmektedir. Ülke suları dışında avcılık yapma kapasitesine sahip gemilerin az olması, doğal olarak aynı stoktan yararlanmayı da beraberinde getirmektedir. Ayrıca aynı denizlerde avcılık yaptığımız komşu ülkelerle stokların doğru yönetilmesi açısından sürekli işbirliği içerisinde olmakta son derece önemlidir. Avlanan ürünlerin karaya çıkarılacağı noktaların tespit edilmesi ve bu noktalara idari binaların tesis edilmesi, gerekli kontrol ve kayıt işlemlerinin yapılması açısından önemli konulardandır (Şahinöz, Doğu ve Aral, 2017).

Sektör açısından güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde 22.11.2019 tarihinde Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren Su ürünleri Kanunu ile birçok açıdan sektöre önemli katkılar sağlayacaktır. Kaçak avcılığın önlenmesi, caydırıcılığı, üreticilerin ve balık stokların korunması, teşvik hususları gibi birçok konuda güncel ihtiyaçlara cevap verecek ikincil mevzuatlarda yapılacak değişikliklerde balıkçılık yönetimi açısından son derece önem arz etmektedir.

b) Su Ürünleri Yetiştiriciliği

Ülkemizde mevcut bulunan su ürünleri yetiştiricilik tesislerinin birçoğu yıllık 50 ton'dan daha düşük kapasiteyle üretim yapan tesislerdir. Doğal olarak, küçük ölçekli üretim yapan bu grubun yeni teknoloji, yeni üretim teknikleri ve yeni nesil pazarlama yöntemleriyle uyum sorunu yaşamakta ve rekabet açısından dezavantajlı konuma düşmelerine neden olmaktadır. Denizlerde kurulan yetiştiricilik tesislerinde, yemlerin depolanması, çalışanlar için sosyal yaşam alanı, su içindeki kafeslere yem sevki için araç-gereçler, hasat edilen ürünün karaya çıkarılması gibi yetiştiricilik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için karaya çıkış noktalarında kullanımlarında olması gereken kıyı alanlarına ihtiyaç söz konusudur.

Bu ihtiyacın oluşturduğu alanların kullanımında zaman zaman çevre örgütleri ve turizm işletmecileri ile yaşanan olumsuz süreçler, mevcut tesislerin faaliyetlerini etkilediği gibi yeni kurulması düşünülen tesisler açısından veya mevcut yatırımların büyütülmesi hususunda negatif baskı oluşturmaktadır. Doğal yaşam koşullarına uyumlu yetiştiricilik yapıldığının ve çevre kirliliği oluşturulmadığının belirtilmesi kadar besleme ve yetiştirme koşullarının sağlık açısından herhangi bir olumsuzluk içermediği konusunda doğru bilgilendirme ve görünürlük çalışmalarına fazlasıyla ihtiyaç vardır.

c) İşleme ve Pazarlama

Fiyat politikalarının belirlenmesinde ve pazarlama kabiliyetleri açısından önemli rol oynaması gereken üretici birlikleri ile kooperatifleri, su ürünleri sektöründe yer alan komisyoncudan daha etkin olmaması da üretici açısından önemli bir sorundur. Su ürünleri sektörünün üretimden işlemeye, ürün değerlendirmesinden pazarlama sürecine kadar, bütün süreçlerin bir arada değerlendirilmesi elzemdir. Çok hassas bir ürün olan su ürünlerin taze tüketim kadar işlenmiş ve doğru muhafaza koşullarının sağlanmış olması da önem arz etmektedir.

10. Dünya Genelinde Su Ürünleri Tüketimi

Türkiye'nin su ürünleri tüketimi, Avrupa Birliği ülkeleri ve dünya geneli ortalamasıyla karşılaştırdığımıza ilişkin bilgiler Çizelge 13'te verilmiştir.

Çizelge 13. Bazı ülkelerde kişi başına düşen su ürünleri tüketim ortalaması (kg)

Ülkeler	Tüketim Miktarı (kg)
İzlanda	90,7
Maldivler	90,4
Hong Kong	70,8
Malezya	57,6
İspanya	40
Yunanistan	23,1
Fas	28
Mısır	11,2
Tunus	9,3
Dünya	19,2
Avrupa Birliği	24
Türkiye	7,6

Kaynak: TUDAV 2017, Demirel ve Hatırlı 2020

Çizelge incelendiğinde Türkiye'de ortalama tüketim miktarının AB ülkelerine göre düşük olduğu görülmektedir. Bu durumu sadece tüketim alışkanlıkları kapsamında değerlendirmek yeterli olmayabilir. Üretilen su ürünlerinin miktar, tür ve bunların fiyatları, tüketicinin alım gücü gibi başka faktörlerde rol almaktadır. Av sezonunda fiyatlar genelde düşmekte, avcılık azaldığında ise ani yükselmeler görülmektedir. Doğal olarak bu durum balık tüketimini olumsuz etkilemektedir. Yıl boyunca tüketimin sağlanması için işlenmiş ve hazır tüketime sunulan ürün çeşitliliğinin sağlanması, yetiştiricilik yoluyla üretilen su ürünlerine yönelimin arttırılması başta olmak üzere, tüketimin teşvik edileceği yayın ve tanıtımların yapılması çok elzemdir (TUDAV 2017, Demirel ve Hatırlı 2020).

Tartışma ve Sonuç

Su ürünleri sektörü, Türkiye'nin hayvancılık başlığı altında sıralanan alt sektörleri içerisinde son dönemde ihracat rakamlarının artışı ile birlikte parlayan ve doğal ekosistem içerisinde, insanlık için de vazgeçilmez bir sektörü haline gelmektedir. Bölgesel farklılıkların tüketim tercihleri ve miktarı konusunda değişiklikler olmuş olsa da, en önemli omega-3 kaynağı olması, yüksek protein ihtiva etmesi sebebiyle beslenme açısından da son derece önemli bir yere sahiptir. Avcılık ve yetiştiricilik yoluyla üretim yapılan bu sektörün, teknolojik gelişime açık, sürdürülebilir yöntemlerle, doğanın da korunma önceliğinde olduğu düzenleme ve denetlemelerle Türkiye için önemli kazanımları olan ekonomik bir faaliyet olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Ayrıca üç tarafı denizlerle çevrili, birçok yöresinde doğal su kaynakları barındıran ülkemizin, tabi koşullar altında sahip olduğu fırsatların yerinde ve kararında değerlendirilmesi son derece mühimdir.

Yarattığı katma değer ve istihdama katkısı ile stratejik öneme sahip olan su ürünleri dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla gelişmektedir. Bütün dünya ülkelerinde de olduğu gibi ülkemizde de avlanabilir stok büyüklüğüne ulaşıldığı genel kabul görmektedir. Bu sebepten ötürü ülkemizin artık avcılık yolu ile üretimini artırma imkânı bulunmamaktadır. Dolayısı ile avcılık politikaları ekosistem temelli bir yaklaşımla üretimin sürdürülebilirliği üzerine oluşturulmalıdır. Avcılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği denizler ve iç sular, nitelik ve

niceliklerinin her türlü kirlenme ve bozulmadan korunduğu, gelecek kuşaklara aktarılması gereken emanetler olarak görülmelidir.

Sektör paydaşları tarafından mavi büyüme olarak ifade edilen su ürünleri üretiminin ve ekonomik değer artışının gerçekleşebilmesi, üretim kadar kişi başına ortalama tüketim miktarının da arttığı durumda tam olarak gerçekleşir. Tüketimin özendirilmesi kadar alternatif işlenmiş ürünlerin geliştirilmesi, kolay tüketim imkânı oluşturan gıdaların içeriğinde işlenmiş su ürünlerin yer alması gibi konularında üzerine eğilmek önemlidir. Ekolojik sistem, aşırı av baskısı karşısında ekonomik olmayan türlerin geniş yaşam alanları bulmasına yol açarak, yeni ve başka bir dengenin oluşmasına sebep olmaktadır. Stokların korunması üretim açısından önemli olduğu kadar sucul yaşamın korunması ve çevre konularını da ilgilendirmektedir. Kirlilik, iklim değişikliğinin etkileri, istilacı türler ve yasadışı avcılık gibi durumların oluşturduğu tahribatların tespiti ve tedbirlerinin alınması gerekir.

Su ürünleri üretiminin arttırılması ile birbirini tamamlayan diğer endüstri alanlarının da gelişimini sağlamak da, ekonomik kalkınma açısından önemlidir. Su ürünleri sektörünün büyümesi ile birlikte su ürünlerine bağlı yan sektör ve üretim dallarının da gelişeceği ve hatta gelişmesi gerekliliği dikkate alındığında, sektörde uzun vadeli ve sürdürülebilir bir üretim planlamasının yapılması ve hayata geçirilmesi Türkiye açısından bir zorunluluktur. Su kaynaklarında aşırı üretim kadar önemli bir diğer konun da âtıl üretim kapasitesi olduğu unutulmamalıdır. Toplam kapasitesinin çok altında üretim yapılan alanların doğru değerlendirilmesi, Türkiye'de su ürünleri sektörü için bir gerekliliktir. Sektörün taşıdığı potansiyeli, karşılaştığı ve karşılaşabileceği tehditlerin iyi bilinmesi, sektöre yönelik verilerin sürekli güncellenmesi ve yeni hedeflerin ortaya konması ve bu verilerin araştırma ve geliştirme çalışmalarına öncülük etmesi adına önem arz etmektedir.

Kaynakça

Atar, H. , Kömürlü, U. Su Ürünlerinde Teşvik Uygulamaları, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 53(2), 2018.

BAKA. Su Ürünleri Sektör Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Isparta, 2012.

BSGM. *Su Ürünleri İstatistikleri Kitabı*. Tarım ve Orman Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2020.

Çımat, A., Duran, T. Muğla İli Su Ürünleri Kooperatif İşletmelerinin Karşılaştıkları Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (66), 2018.
DOI: 10.17755/esosder.321829

Demir, O. (2008). Türkiye Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Yem Sektörüne Genel Bakış, Journal of Fisheries Sciences 2 (5), 2008.

Demirel, O., Hatırlı, S. Türkiye'de Hanehalklarının Balık Tüketim Harcamaları: Logıt ve Multınomıal Logıt Yaklaşımları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İşletme Kamu ve Ekonomi 2020 Özel Sayısı, 2020.

FAO. Dünyada Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Durumu, 2018.

Özdemir, A. Dünya Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Mevcut Durum ve Geleceğe Yönelik Beklentiler – 2030, 2018. http://www.fao.org/3/CA0191TR/ca0191tr.pdf.
Özden, O., Fırat, K., Büke, E., Saka. Ş. Fangri Balığı (Pagrus pagrus) Yetiştiriciliği, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müd. 239s. Öziş Matba- Ankara, 2005.
Şahinöz, E., Doğu, Z., Aral, F. Türkiye ve Dünya'da Su Ürünlerinin Mevcut Durumu. Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi. 10(4), 2017.
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası (2017). Su Ürünleri Raporu.
https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=27302
TUDAV Türkiye Denizleri Raporu. https://tudav.org/calismalar/yayinlar/raporlar/
Yılmaz, S., Yılmaz, İ. Su Ürünlerinde İzlenebilirliğin Pazarlamadaki Önemi. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt:6 ICAFOF Özel Sayı, 2017.
Yüksel, F. *Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Ürün Destekleme Politikalarının Değerlendirilmesi*, Munzur Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli, 2017.

SOSYAL FARKINDALIK OLUŞTURMA SÜRECİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE TELEVİZYON DİZİLERİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, BÜŞRA SARIŞEN[1] Doç. Dr., ÖMER AYDINLIOĞLU[2]

[1]SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, busrasarisen471@gmail.com - 0000-0001-8641-3479

[2]SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, mr_aydinli@hotmail.com - 0000-0001-6718-4850

ÖZET

Sosyal sorumluluk anlayışının günden güne iş dünyasında önem kazanması ve tüketicilerin bu konudaki hassasiyeti kuruluşları sosyal sorumluluk kampanyalarına yöneltmektedir. Bir sosyal sorumluluk kampanyasının toplumda ihtiyaç duyulan bir soruna çözüm sunması önemlidir lakin daha da önemlisi sosyal sorumluluk kampanyasının hedef kitleye nasıl iletildiği, diğer bir ifadeyle iletişiminin ne şekilde yapıldığıdır. Türkiye'de özellikle son yıllarda ekranda başarı yakalamış popüler televizyon dizileri, çeşitli konularda sosyal sorumluluk kampanyaları yürütmektedir. Söz konusu diziler sahip oldukları ünlü ve başarılı oyuncular sayesinde geleneksel sosyal sorumluluk kampanyalarına kıyasla çok daha fazla ilgi görmekte ve başarı elde etmektedir. Bu çalışma 2010 yılından bu yana yayınlanmış/yayınlanmakta olan popüler televizyon dizilerinin oyuncuları ile yürütmüş/yürütmekte oldukları sosyal sorumluluk kampanyalarını saptayıp bu kampanyaları belirlenmiş boyutlar açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini günümüze kadar Türkiye'de yürütülen tüm sosyal sorumluluk kampanyaları oluştururken, örneklemini 2000 yılından itibaren televizyon dizi oyuncuları işbirliğiyle yürütülmüş/yürütülmekte olan sosyal sorumluluk kampanyaları oluşturmaktadır. Örneklemi belirlerken amaçlı örneklem bağlamında çalışmanın amacına hizmet eden sosyal sorumluluk kampanyaları dikkate alınmıştır. Diğer sosyal sorumluluk kampanyaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışma bu noktada 2010-2021 yılları arasında yayınlanmış/yayınlanmakta olan televizyon dizilerinin oyuncuları eşliğinde yürütmüş/yürütmekte oldukları sosyal sorumluluk kampanyaları ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, sosyal sorumluluk kampanyasının başarıya ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu toplum desteğinin televizyon dizileri üzerinden elde edilebilirliğini ortaya koyması ve işletmelere bu bağlamda rehber olması açısından önem arz etmektedir. Çalışma sonucunda sosyal farkındalık yaratmak ve toplum desteği sağlamak amacıyla sosyal sorumluluk kampanyalarına televizyon dizi senaryolarında yer verildiği, ürün yerleştirme yapıldığı, kampanyanın tanıtımı ve hayata geçirilmesinde televizyon dizisi oyuncularına başvurulduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Sosyal Sorumluluk İletişimi, Televizyon Dizileri

GİRİŞ

Sosyal sorumluluk bir birey ya da kurumun kendi çıkarları dışında topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesidir ve kavram her geçen gün artan bir öneme sahip olmaktadır. Ancak sadece sosyal sorumluluk faaliyeti yapmak yeterli değildir, söz konusu faaliyeti en doğru şekilde hedef kitleyle paylaşmakta son derece önem taşımaktadır. Bu bağlamda sosyal sorumluluk iletişimi ön plana çıkmaktadır. Yürütülen sosyal sorumluluk faaliyetlerinin bireylerle paylaşılması ve onların da bu sürece dâhil edilmesi sosyal sorumluluk iletişiminin önemli bir rolüdür. Diğer bir ifadeyle sosyal sorumluluk iletişimi kurum ve paydaşlar arasında çalışmalar düzleminde bir köprü rolü oynamaktadır. Artık bireyler gelişen teknoloji ile birlikte bilgiye çok daha hızlı bir şekilde ulaşmakta ve edindiği bilgiyi başka bireylerle paylaşmaktadır. Türkiye'de de televizyon izleme oranının yüksekliği ve televizyon yayıncılığının diziler üstüne kurulu olduğu gerçeğinden hareketle dizilerde sosyal sorumluluk faaliyetleriyle son yıllarda sıklıkla karşılaşmaktayız. Sosyal sorumluluk iletişiminin diziler aracılığıyla gerçekleştirildiğini dahası tıpkı bir ürün gibi sosyal sorumluluk kampanyalarının dizilere yerleştirildiğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle bu çalışma farklı konularda sosyal sorumluluk kampanyalarının televizyon dizi oyuncuları ile birlikte gerçekleştirildiği ve iletişiminin bu diziler kanalıyla gerçekleştirildiği üzerinde durmaktadır.

Çalışmanın teorik aşamasında sosyal sorumluluk kavramı ve sosyal sorumluluk iletişimi konularına değinilecektir. Çalışmanın metodoloji kısmında ise 2010-2021 yılları arasında yayınlanmış/yayınlanmakta olan popüler televizyon dizilerinin oyuncuları ile yürütmüş/yürütmekte oldukları sosyal sorumluluk kampanyaları betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir.

1. SOSYAL SORUMLULUK

Kavram olarak sosyal sorumluluğun genel kabul görmüş bir tanımını vermek oldukça güçtür. Bu sebeple literatürde birçok sosyal sorumluluk tanımı bulunmaktadır. Aşağıda bu tanımlardan bazılarına yer verilmiştir.

Peltekoğlu sosyal sorumluluğu, işletmelerin çıkarları dışında varlığını borçlu olduğu toplumun çıkarlarını da gözeterek toplumsal sorunlara karşı hassasiyetini kanıtlamak amacıyla yaptığı hayırseverlik ve gönüllülüğe dayalı çalışmalardır şeklinde tanımlamıştır (2014, s.190). Diğer bir tanıma göre sosyal sorumluluk, kurumların ekonomik işlevlerinin dışında sosyal alanda toplumun refahının korunması ve yükseltilmesidir (Özüpek, 2013, s. 20-21). Sosyal sorumluluk son dönemlerde yaygın bir şekilde gündeme gelen bir kavram olarak, başlıca firmaların bütün faaliyet ve etkinliklerini paylaşım ve etkileşim içinde bulunduğu hedef kitlesini dikkate alarak şekillendirmesi anlamına gelmektedir (Işık, 2013, s. 113). Kotler ve Lee'ye göre sosyal sorumluluk, toplumun refahını iyileştirmek ve çevreyi korumak gibi sosyal konuları destekleyen, kurumun kabul ettiği ve yürüttüğü uygulamalardır (2017, s. 201). Okay ve Okay'a göre kurumların başarıyı yakalamalarında sadece iç uyumun yeterli olmadığı ve çevreleriyle de düzenli ve uyumlu ilişkilerinin olması gerektiği kavranmıştır. Kurumlar artık sadece ekonomik varlıklar olarak değil sosyal varlık olarak da kabul edilmektedir. Buradan hareketle topluma karşı sorumluluklarını yerine getirme noktasında sosyal sorumluluk kavramı ön plana çıkmaktadır (2018, s.612). Sosyal sorumluluk işletmelerin faaliyet gösterdikleri

sektörde veya içinde bulundukları toplumda yalnız olmadıklarının, hedef kitlelerinin işletmeden beklentilerinin olduğu bilincinde olarak gönüllülük temelli bir dizi faaliyet geliştirmeleridir (Aydınlıoğlu, 2021, s.6). Sosyal sorumluluk ülkenin ve dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunlara dikkat çekmek ve çözüm üretmek için işletmelerin geliştirdiği bir dizi faaliyetlerden oluşmaktadır (Öztürk, 2019). Özgen'e göre bir kurumun başlıca varoluş sebebi iş hedeflerine ulaşmak, kâr sağlamak ve gelişmektir. Fakat bununla birlikte üretip kazanırken; toplumdan aldığını topluma geri vermelidir. Sosyal sorumluluk ile kuruluşlar hayat kalitelerini her alanda yükseltmek, toplumsal hayatı kolaylaştırmak, doğal çevreyi korumak ve yeni doğal alanlar yaratmak, eğitime sağlığa katkı sağlamak, kültür varlıklarını yeni nesillere aktarmak gibi temel amaçlar edinmelidirler (2006, s.25-27). Kısa bir ifadeyle sosyal sorumluluk, kişilerin ve işletmelerin kültürel, sosyal, ekonomik ve çevreyle ilgili konularda sorumlu ve hassas davranmalarını ve bu çerçevede bir sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini tanımlar (Sezgin, 2019, s.3). Sosyal sorumluluk yalnızca hukuki olaylara değil aynı zamanda toplumsal olaylara karşı karar alma ve faaliyete geçme olarak tanımlanabilir (Toksarı ve Susur, 2021, s.44). Diğer bir tanımla sosyal sorumluluk bir devletin, bir kurumun ya da kişilerin topluma fayda amaçlı hareket etme sorumluluklarını kapsayan etik bir anlayıştır (Demirtaş, 2015, s.4). Sosyal sorumluluk, kuruluşların kendi yararlarıyla birlikte toplumun refah düzeyini koruyan ve gelişmesini etkileyen faaliyetleri gerçekleştirmeye yönelik örgütsel bir süreçtir. Daha kısa haliyle kuruluşun iç ve dış çevresine yönelik göstermiş olduğu duyarlılıktır denilebilir (Aydınalp, 2013, s.5).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle sosyal sorumluluk kavramı için kabul gören tek bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü sosyal sorumluluk toplumun değer yargıları ile ilintilidir ve bu değer yargıları toplumlar, kuşaklar arasında farklılık göstermektedir ve bu da sosyal sorumluluğun tam, kesin bir tanımını yapmayı oldukça güçleştirmektedir (Özüpek, 2013, s.20). Ancak verilen tanımların buluştuğu ortak nokta, kurumların sağladığı ürün ve hizmetlerinin, iş ahlakının, ekonomik, teknik ve yasal gerekliliklerinin yanı sıra sosyal çevresinin, çıkar gruplarının ve paydaşlarının beklentilerini karşılayacak şekilde sosyal fayda amaçlı faaliyetler yapması gerektiğidir. Bu bağlamda kurumların bulundukları sektör veya içinde oldukları toplumun sorunlarına yönelik gönüllülük temelli bir takım faaliyetler gerçekleştirmesi gerektiğidir.

2. SOSYAL SORUMLULUK İLETİŞİMİ

En basit hali ile sosyal sorumluluk iletişimi, işletmenin yürüttüğü sosyal sorumluluk faaliyetlerini paydaşlara iletmektir. Hiç şüphesiz işletmenin hedef kitlesinin çalışmalardan haberdar edilmesi, bilgilendirilmesi oldukça önemlidir. Bu iletişim aynı zamanda paydaşların işletmeye karşı düşünce ve algılarını da olumlu yönde etkileme noktasında önemli rol oynamaktadır (Gümüş ve Öksüz, 2009, s. 2139-2140). Diğer bir ifadeyle kurumlar kendini açıklama ve anlatma ihtiyacının dışavurumu olan sosyal sorumluluk iletişimi ile toplumun rızasını kazanma ve koruma amacı gütmektedirler (Türkel, 2013, s.136). Sosyal sorumluluk iletişimi işletmelerin sosyal sorumluluk adına yürüttüğü faaliyetleri duyurmak için tasarladığı iletişim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Morsing ve Schultz, 2006). Diğer bir tanımla sosyal sorumluluk iletişimi firmaların sosyal sorumluluk çabalarını ve sonuçlarını hedef kitleleri ile

paylaşarak, onların desteğini almak amacıyla yürütülen iletişimdir (Turan ve Akbayır, 2022, s. 149).

Sosyal sorumluluk iletişimi paydaşların beklentilerini öngörerek hareket etmek, sosyal sorumluluk politikasını açık bir ifadeyle aktarmak, işletmenin faaliyetleri, çıkar gruplarıyla olan etkileşimi, işletmenin ya da markanın entegrasyonu ile ilgili şeffaf ve güvenilir bir enformasyon sağlayacak şekilde tasarlanmış farklı kurumsal iletişim araçlarını yönetme sürecidir (Podnar, 2008, s.75-76). Söz konusu tanım aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi modellendirilmektedir:

Şekil 1. Sosyal Sorumluluk İletişimi

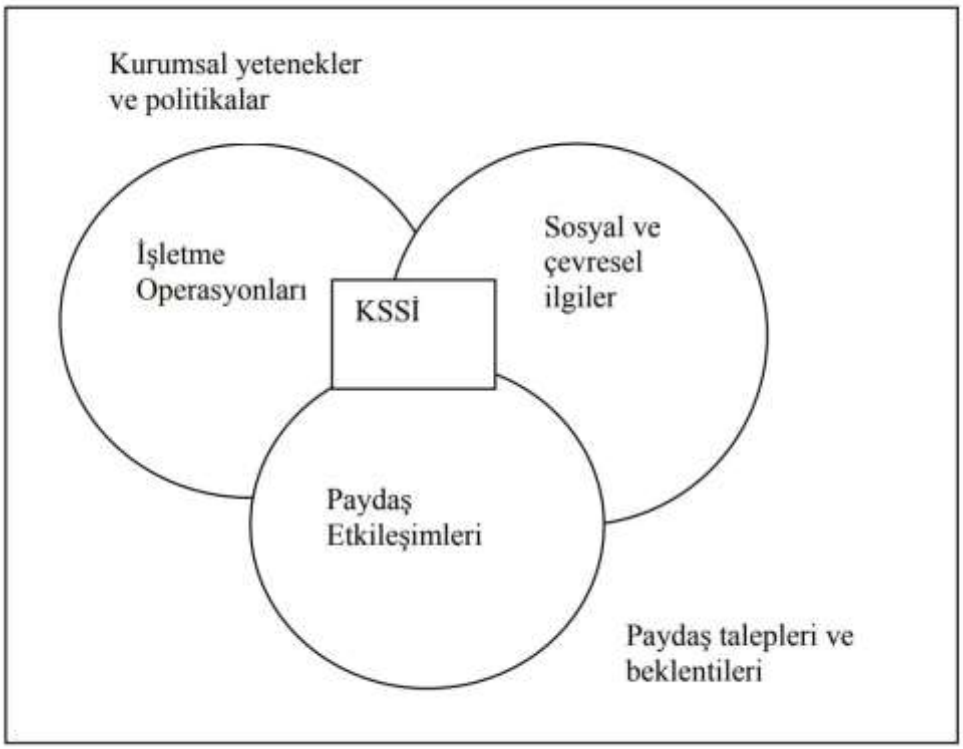

Kaynak: Podnar, 2008, s.76

Modele göre sosyal sorumluluk iletişimi, işletme operasyonları, sosyal ve çevresel ilgiler ve paydaş etkileşimleri arasında ortak bileşen olarak gösterilmektedir. Sosyal sorumluluk iletişimi, kurumun faaliyetlerini paydaşlarının sosyal ve çevresel ilgilerine göre gerçekleştirmesiyle birlikte paydaş etkileşimini de sürekli bir hale getirmektedir. Kurum sağladığı bu etkileşim ve iletişim aracılığıyla, kurumsal yetenekler ve politikalarını kullanarak paydaş beklenti ve taleplerini karşılamaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin içerikleri kadar, yürütülen iletişim süreçleri ve araçları da son derece önem arz etmektedir. İletişim çalışmaları olmadan ya da yeteriz olduğu durumda sosyal sorumluluğun amacına ulaşma ihtimalide düşük olmaktadır (Becan, 2013, s.27). Sosyal sorumluluk iletişiminde jenerasyonlar ve onların kullandığı iletişim aygıtlarının kullanımı konusunun oldukça önemli bir yer teşkil ettiği artık bilinen bir gerçektir (Alptekin, 2020, s. 144). Gelişen ve değişen dünyayla birlikte sosyal sorumluluk iletişiminin şekli ve yöntemi de değişmektedir (Aydınlıoğlu, 2018, s.87). Bu bağlamda işletmelerin yürütmüş oldukları sosyal sorumluluk faaliyetlerini topluma ve paydaşlarına duyurmalarında medya ön

plana çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra iletişim teknolojilerinin çok hızlı gelişmesi ve gelişen bu teknoloji ve sağladığı imkânların toplumlar tarafından benimsenmesi, kişilerin bilgiye erişim hızını son derece artırmıştır. Bu durum her alanda etkisini gösterdiği gibi sosyal sorumluluk iletişimini de farklı bir perspektife taşımıştır. Özellikle son dönemlerde sosyal sorumluluk ile ilgili TV programlarının çoğalması ile birlikte, toplumda eğitim, hayvan hakları, kadına şiddet, çevre kirliliği gibi var olan sosyal sorunlar hakkında farkındalık oluşmuştur. Bu durum var olan sosyal problemlerin çözümünün de toplumsal bir değer taşıması açısından önemlidir (İlhan, 2022, s. 1305- 1307). Bahse konu çalışma son yıllarda iş dünyasında yaygın bir marka iletişim aracı olan sosyal sorumluluk konusuna televizyon dizileri özelinde yaklaşmaktadır.

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışma 2000-2021 yılları arasında yayınlanmış televizyon dizilerinin oyuncuları ile yürütülen sosyal sorumluluk kampanyalarını saptamayı ve betimsel analiz eşliğinde belirlenen temalara göre analiz etmeyi amaçlamaktadır. Betimsel analiz tekniği ile incelenen çalışmada televizyon dizilerinin bir iletişim aracı olarak kullanımının ne şekilde gerçekleştiği de incelenmiştir. Bilindiği gibi sosyal sorumluluk kampanyaları televizyon dizilerine veya programlarına bir ürün gibi yerleştirilmekte veya dizi oyuncuları tarafından dizide izler kitleye aktarılmaktadır. Bu uygulama son yıllarda markalar ve medya kuruluşları işbirliğinde gerçekleştirilen bir iletişim çalışması olarak nitelendirilebilir. Yakın gelecekte izler kitle medya içeriklerinde sosyal sorumluluk kampanyalarına sıklıkla rastlayacaktır.

3.2 Araştırmanın Önemi

Çalışmanın, televizyon dizilerinin bir iletişim aracı olarak sosyal sorumluluk kampanyalarını duyurma ve kampanyaya yönelik gereksinim duyulan izleyici ilgisinin çekilmesi noktasında kullanımına ışık tutması açılarından önem arz ettiği ön görülmektedir. Literatürde sosyal sorumluluk iletişiminde televizyon dizilerinin kullanımına yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da çalışmanın özgün yanını oluştururken gerçekleştirilme gerekçesini de güçlendirmektedir.

3.3 Evren, Örneklem ve Sınırlılık

Çalışmanın evrenini günümüze kadar Türkiye'de yürütülen tüm sosyal sorumluluk kampanyaları oluştururken, çalışmanın örneklemini 2010-2021 yıları arasında televizyon dizi oyuncuları işbirliğiyle yürütülmüş olan sosyal sorumluluk kampanyaları oluşturmaktadır. Örneklemi belirlerken amaçlı örneklem bağlamında çalışmanın amacına hizmet eden sosyal sorumluluk kampanyaları dikkate alınmıştır. Amaçlı örneklem, araştırmacının kendi hedefi doğrultusunda evrenden seçim yaparak örneklemi belirlemesi olarak tanımlanmaktadır (Şimşek, 2018, s.121). Çalışma 2010-2021 yılları arasında yayınlanmış olan televizyon dizilerinin oyuncuları eşliğinde yürütülmüş olan sosyal sorumluluk kampanyaları ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacına hizmet eden sosyal sorumluluk kampanyaları dikkate alınırken, diğer sosyal sorumluluk kampanyaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

3.5 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği tercih edilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama yöntemleri ile elde edilmiş verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz çeşididir. Bu analiz türünde araştırmacı gözlemlediği bilgileri çarpıcı bir şekilde aktarabilmek amacıyla sık sık doğrudan alıntılara yer verebilmektedir. Bu analizdeki temel amaç elde edilen bulguların okuyucuya özetlenerek ve yorumlanarak sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003'den aktaran Özdemir, 2010: s.336). Bu bağlamda televizyon dizi oyuncuları işbirliği ile yürütülen sosyal sorumluluk kampanyaları önce belirlenmiş olan temalara göre betimsel analize tabi tutulmuş, elde edilen bulgular ardından yorumlanmıştır.

3.6. Bulgular ve Analiz

Çalışma kapsamında televizyon dizi oyuncuları işbirliğiyle yürütülen sosyal sorumluluk kampanyalarına ait temalar da dâhil çeşitli boyutları ortaya koymak amacıyla aşağıdaki tablo kullanılmıştır.

Çizelge 1. Televizyon Dizilerinin Oyuncuları ile Yürütmüş Oldukları Sosyal Sorumluluk Kampanyaları

Dizi Adı	Kampanya Adı	Kampanyanın Yılı	Kampanyanın Teması	İşbirliği Yapılan Dernek/Vakıf
Kurtlar Vadisi	Van'da Her Çocuğa Bir Oyuncak	2012	Çocuk	Kızılay
Beni Böyle Sev	-	2014	Çocuk	Engelsiz Yaşam Vakfı
Kiralık Aşk	-	2015	Çocuk	Koruncuk Vakfı
Adını Sen Koy	-	2016	Sağlık	-
Hayat Şarkısı	-	2016	Eğitim	Toplum Gönüllüleri Vakfı
Beni Affet	-	2016	Dezavantajlı Gruplar	Yeşeren Düşler Derneği
O Hayat Benim	-	2016	Dezavantajlı Gruplar	Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği ile Down Sendromu Derneği

İstanbullu Gelin	-	2017	Eğitim	-
İçerde	Minik Kalpler İçerde	2017	Sağlık	Minik Kalpler El Ele Derneği
Ufak Tefek Cinayetler	-	2017	Eğitim	-
Çukur	Çukur Otizmin Farkında	2018	Çocuk	Tohum Otizm Vakfı
Bizim Hikâye	El Ver Hayata Atılsın	2018	Çocuk	Koruncuk Vakfı
Kadın	Köklerinde İyilik Var	2019	Sağlık	Kızılay
Çukur	Çukurda Umut Var	2019	Sağlık	Kansersiz Yaşam Derneği
Menajerimi Ara	Temizken Güzel (Cif)	2020	Çevre	-
Yasak Elma	-	2020	Eğitim	Toplum Gönüllüleri Vakfı
Çukur	Doğa Nefes Alsın	2021	Çevre	TEMA Vakfı

Çalışma kapsamında 2010-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan sosyal sorumluluk kampanyaları ele alınmaktadır. Çizelge 1'de de görüldüğü üzere belirlenen tarih aralığında 17 kampanyanın gerçekleştirildiği saptanmıştır. Söz konusu kampanyaların 5'inin Çocuk, 4'ünün Eğitim, 4'ünün Sağlık, 2'sinin dezavantajlı gruplar ve 2'sinin de çevre teması çerçevesinde tasarlandığı görülmektedir. Sosyal sorumluluk faaliyetleri toplumdaki sorunlara dikkat çekme ve çözüm üretme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda sosyal sorumluluk başlığı altında çeşitli alanlarda birbirinden farklı uygulamalar yapıldığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan genellikle çocuk, eğitim, sağlık ve çevre gibi temaların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Kampanyaların belirlenen temalar ile ilintili vakıf ve derneklerle işbirliği içerisinde yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Kampanyalarda tercih edilen temaların toplumda ihtiyaç duyulan ve toplum refahına katkı sağlayacağı düşünülen temalar olduğu belirtilebilir.

Dizi oyuncularıyla birlikte yürütülen kampanyalarda tespit edilen ve en çok tercih edilen tema çocuk temasıdır. Günümüzün gittikçe yaşlanan toplumlarında çocuk ve çocukluğa karşı duyulan hassasiyet son yıllarda artmıştır. Dahası geleceği sembolize eden çocuklar için çeşitli konularda toplumda halen eksiklik ve eşitsizlikler mevcuttur. Bu bağlamda her çocuğun

geleceğe güvenle bakabilmesi, elverişli imkânlar dâhilinde yaşaması, eşit eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanabilmesi önemlidir. Eşit imkân ve şartların sağlanamadığı çocuklar gelecekte bu eksikliklerin sonuçlarını farklı biçimlerde yansıtmaya eğilimli olacaklardır. Kimi zamanlarda çocuklar içinde bulunulan zorlu şartlardan en kolay ve ağır etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Onlar mevcut şartları ve bu şartları yaratan koşulları idrak edemeyecek yaş ve olgunluktadır. Dolayısıyla söz konusu şartların çocuklar üzerindeki etkisi yetişkin bir bireyden çok daha vahim ve uzun süreli olmaktadır. Örneğin Van depremi sonrasında o bölgedeki çocukların yaşamış oldukları travma ve olumsuz şartlardan daha az etkilenmesi ve kendilerini daha rahat ve güvende hissetmeleri amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Van'da "Her Çocuğa Bir Oyuncak Kampanyası" bu bağlamda düzenlenmiş bir kampanyadır. Kampanya 2012 yılında "Kurtlar Vadisi" dizi oyuncuları ve Kızılay Derneği işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir (https://www.medyaradar.com/). "Kiralık Aşk" dizisi ise çocukların sağlıklı şartlarda aldıkları eğitimin sonucu olarak ilerleyen süreçte toplumlar adına daha faydalı bireyler olabilecekleri düşüncesinden hareketle bir eğitim sahasının yapımına katkı sağlamak amacıyla, Koruncuk Vakfı yararına yapılan defileyi senaryosuna dâhil ederek Urla Koruncuk Köyü'nün yapımına destek olmuştur (https://www.milliyet.com.tr/). "Beni Böyle Sev" dizisi ve ekibi ise Engelsiz Yaşam Vakfıyla birlikte otistik çocuklar için yürüttüğü projede otistik çocuklar ile oyuncuları sette bir araya getirerek hem çocuklara verdiği değerin altını çizmiş hem de söz konusu projeyle otistik çocukların sosyal hayata katılmalarını sağlamıştır (https://www.star.com.tr/). Çocuk teması ile yürütülen bir diğer kampanya ise "Çukur Dizisi" oyuncularının 2018 yılında Tohum Otizm Vakfı işbirliğiyle yürüttüğü kampanyadır. Bu kampanya ile hem otizmli çocuklara nakdi yardım amaçlanmış hem de "Çukur Otizmin Farkında" sloganı ile otizmin farkındalığının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır (https://www.tohumotizm.org.tr). Çocuk teması ile ilgili yürütülen son kampanya "Bizim Hikâye" dizisi ve oyuncularının Koruncuk Vakfı ile korunma desteği sona eren çocukların barınma gereksinimlerini karşılamak ve yanlarında olduğunu belirtmek amacıyla yürüttüğü kampanyadır. Fiziksel temel gereksinimler bireyin yaşamını sürdürmesinde bir zorunluluk olmakla birlikte yaşam değerini ve kalitesini yükselten önemli bir faktördür. Ayrıca fiziksel temel gereksinimleri karşılanmayan bireylerin sonraki aşamalarda yer alan gereksinimleri karşılamada zorlandıkları düşüncesinden hareketle dizinin yürüttüğü proje son derece değer ve anlam kazanmaktadır (https://www.fox.com.tr/). 2010-2021 yılları arasında dizi oyucuları işbirliğiyle yürütülen veya senaryoya dahil edilen kampanyalarda çocuk temasının diğer temalara kıyasla daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olacağı gerçeğinden hareketle çocukların ihtiyaç duyduğu gereksinimleri gidermek, onlara sağlıklı ve elverişli eğitim ortamları ve imkanları sunarak gelecekte sağlıklı ve mutlu bireyler olmaları sosyal sorumluluk kampanyaları aracılığıyla amaçlanmaktadır. İşletmelerin çocuk gibi hassas bir temayı sosyal sorumluluk teması olarak kullanmasının ardında toplumun bahse konu temaya olan duyarlılığı ve ilgisidir. Bu bağlamda çocuğun işletmeler tarafından araçsallaştırıldığı ve bir duyarlılık kanıtlama aracı olarak kullanıldığı ifade edilebilir.

Dizi oyuncularıyla birlikte yürütülen kampanyalarda tespit edilen ve üzerinde durulan bir diğer tema ise eğitimdir. Eğitim bireylere belirli konularda bilgi sağlayarak, inançları ve değer sistemleri üzerinde etki oluşturarak ve bireylerin sosyalleşmesi, kültürel birtakım

değerleri edinmelerini sağlayarak toplumsal yapının ve düzenin devamlılığını sağlar. Bununla birlikte eğitim bireylerin yaşamlarını daha kaliteli, daha pozitif ve sağlıklı olması bakımından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla toplumda büyük bir önem atfedilen eğitim teması sosyal sorumluluk kampanyalarında sıklıkla benimsenmektedir. Örneğin "İstanbullu Gelin" dizisi Çağdaş Eğitim Vakfı yararına yürüttüğü etkinlikte dizi setine düzenlenecek ziyareti açık arttırmaya sunmuştur ve en yüksek teklifi veren kişi seti ziyaret etme imkânı elde etmiştir. Kampanyadan elde edilen gelir ise Çağdaş Eğitim Vakfına bağışlanmıştır. Dizi kampanya kapsamında eğitim teması üzerine odaklanmış ve eğitim noktasında toplumda farkındalık oluşturmak istemiştir (http://www.ranini.tv/haber/). Benzer şekilde "Ufak Tefek Cinayetler" setine düzenlenen ve geliri Türk Eğitim Vakfına (TEV) bağışlanacak olan özel ziyaret açık arttırmaya sunulmuştur. Sosyal sorumluluk hedefi taşıyan "Ufak Tefek Cinayetler" set ziyareti etkinliğinden elde edilen gelirin yüzde 80'i Türk Eğitim Vakfı'na bağışlanmıştır. Ufak Tefek Cinayetler dizisi yürüttüğü proje ile eğitime destek vermeyi hedeflemiş ve bununla birlikte toplumu eğitime destek verme noktasında bilinçlendirmiştir (http://www.ranini.tv/). "Hayat Şarkısı" dizisi ise Toplum Gönüllüleri Vakfı ile yürüttüğü projede, Toplum Gönüllüsü gençlerin eğitim temasını da içine alarak çeşitli alanlarda tasarladığı sosyal sorumluluk kampanyalarına fon sağlamak amacıyla destek olmuştur. Kampanya tasarımında bütçenin öneminin yadsınamayacağı gerçeği ve toplum adına faydalı projeler üreten gençlerin teşvik edilmesi noktasında dizi ekibinin gösterdiği hassasiyet farkındalık oluşturmuştur (https://episodedergi.com/). "Yasak Elma" dizisi ise Toplum Gönüllüleri Vakfı ile yürüttüğü projede, Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın 80 şehirde yürüttüğü sosyal sorumluluk projelerine ve eğitim burs fonlarına destek olmak için Sait Halim Paşa Yalısında yemek tertip etmiştir. Düzenlenen yemekten elde edilen gelir ise Toplum Gönüllüleri Vakfına bağışlanmıştır. Yürütülen bu projeden elde edilen gelir ile birçok sosyal sorumluluk kampanyası hayata geçirilme olanağına sahip olmuştur (https://www.tv100.com/).

Dizi oyuncularıyla birlikte yürütülen kampanyalarda tespit edilen bir diğer tema, insan yaşamının sürdürülmesinde ve yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir konuma sahip olan sağlık temasıdır. Sağlık birey için öncelikli ihtiyaç alanlarından bir tanesidir. Bu bağlamda hassasiyet gösterilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Sağlık temalı sosyal sorumluluk kampanyaları gerek ilgi çekmek gerek toplumun tam desteğini sağlamak amacıyla büyük önem taşımaktadır. "Çukur" dizisi Kansersiz Yaşam Derneği ile yürüttüğü kampanya ile kök hücre ve kan bağışına farkındalık yaratmak ve hasta pek çok çocuğun umudu olmayı amaçlamıştır (https://www.showtv.com.tr/). "İçerde" dizisi Minik Kalpler El Ele Derneği (MİKADER) ile yürüttüğü projede Tekirdağ'da gerçekleştirilecek spor ve rehabilitasyon merkezi için bağış toplayarak insan hayatında son derece önem taşıyan sağlık ve sağlık hizmetlerine erişim konularına odaklanmıştır (http://mikader.org.tr/icerde/). "Adını Sen Koy" dizisi ise Kelebek Çocuklar için gerekli tıbbi yardım malzemelerini toparlayarak sağlık sektörüne ve ihtiyaç sahiplerine destek olmuştur. Sağlıklı bir yaşam için gerekli olan ekipmanlara erişme kolaylığı yaşam kalitesini de son derece etkilemektedir. Bu bağlamda dizi ekibinin yürüttüğü proje toplumda sosyal farkındalık oluşturmak adına önem taşımaktadır (https://dizibilgi.tv/). "Kadın" dizisi Kızılay'ın desteğiyle yürüttüğü Türkiye'deki kan ve kök hücre bağışını artırmayı hedefleyen proje ile toplumda kan bağışı bilinci oluşturmayı

hedeflemiştir (https://www.haberturk.com/). Sağlık teması özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde kısıtlı ve elverişsiz şartlar ve olanaklardan kaynaklı olarak sağlık hizmeti alamayan grupları hedeflemektedir. Türkiye'de sağlık hizmeti ve olanakları son yıllarda gelişme göstermiş, toplumun tümüne hitap eden hizmet ve hastane seçeneği sunulmuştur. Tüm çaba ve özveriye rağmen toplumda belirli konularda farkındalık oluşturmak ve söz konusu konulara dikkat çekmek amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Dezavantajlı gruplar temasına yönelik dizi oyuncuları ile gerçekleştirilen kampanya sayısı 2'dir. "Beni Affet" dizi oyuncularının 2016 yılında CEPA Alışveriş Merkezi'nde Yeşeren Düşler Derneği için düzenlemiş oldukları imza günü etkinliğidir. Buradan elde edilen gelir Yeşeren Düşler Derneği'ne bağışlanmıştır (https://www.facebook.com/). Bir diğer kampanya ise "O Hayat Benim" dizisi oyuncularının Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği ve Down Sendromu Derneği'ne destek vermek amacıyla düzenlemiş oldukları imza günüdür. İmza Gününü Pastel Film organize etmiş ve toplanan gelir bahsi geçen derneklere bağışlanmıştır (https://televizyongazetesi.com).

Dizi oyuncularıyla birlikte yürütülen kampanyalarda tespit edilen son tema çevredir. Canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan doğal çevrenin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda kuraklaşmaya, küresel ısınmaya, çevre ve deniz kirliliğine karşı önlemler alınmalı ve çevre korunmasına yönelik harekete geçilmelidir. Toplumun çevre kirliliği, su kaynaklarının, flora ve faunanın yok olması karşısında tepkisini dile getirmesi sonucunda işletmeler bahsi geçen konularda sosyal sorumluluk çalışmaları gerçekleştirmektedir. İşletmelerin gerçekleştirdiği kampanyalar farkındalık yaratmak amaçlı dizi senaryolarına yerleştirilebilmektedir. "Menajerimi Ara" dizisi bu noktada Cif markasına ait Temizken Güzel isimli sosyal sorumluluk kampanyasına senaryosunda yer vererek hem kampanyayı izler kitleye duyurma imkânı elde etmiş hem de bahse konu soruna dikkat çekmiştir. Dizide Barış Falay, Hazal Kaya'dan Temizken Güzel Kampanyasını tanıtmasını teklif etmekte, Hazal Kaya ise bu teklifi tereddüt etmeden kabul etmekte ve kampanya hakkında izleyiciye bilgi vermektedir (Bknz. Resim 1ve Resim 2).

Resim 1 **Resim 2**

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=SDZtseOTIR4

Kampanya kapsamında Cif, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kızılay işbirliği ile Kadıköy, Karaköy ve Eminönü sahillerine hiç durmadan yüzey atığı toplayacak 20 adet Cif çöpkapar yerleştirilmiştir. Cif Çöpkaparlarda biriken atıkları günde iki kez toplaması ve geri dönüşüme gönderilmesi için ekip oluşturulmuştur. Kadıköy'de toplumun yararlanabilmesi amacıyla Cif Kadıköy Parkı inşa edilmiştir. Eminönü ve Karaköy yaya alt geçitleri yenilenerek resim sergisine dönüştürülmüştür (https://temizkenguzel.com). "Çukur" dizisi ise TEMA Vakfı ile yürüttüğü Doğa Nefes Alsın projesi ile 50.000 fidanlık bir 'Çukur Ormanı' oluşturmayı hedeflemiştir. Herkesin dikili bir ağacı olmasına vurgu yaparak, dizi izleyicilerini ve toplumu ağaç dikimine destek olmaya çağırmıştır. Dizi ekibinin yürüttüğü kampanya ağaç dikmenin önemine dikkat çekerek çevrenin ağaçlandırılması konusunda farkındalık oluşturmuştur (https://www.tema.org.tr/).

4. SONUÇ

Tüm dünyada kapitalist düzen doğrultusunda özel işletmelerin durdurulamayan yükselişi sonucunda tüketiciler bahsi geçen işletmelerden çeşitli konularda duyarlılık göstermelerini ve böylelikle topluma karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeleri beklemektedir. Ülke ekonomileri ve yaşam standartları gelişme gösterse de toplum içerisinde hala geliştirilmesi gereken birtakım eksiklik veya giderilmesi gereken ihtiyaç bulunmaktadır. Bu gereksinimler temel gereksinimler olduğu kadar son yıllarda önemleri daha fazla

belirginleşen çeşitli konular (çevre, turizm, doğal kaynakların sürdürülebilirliği vb.) da olabilmektedir.

İşletmeler toplumsal konulara yönelirken gerçekleştirdikleri faaliyetlerin iletişimini de göz önünde bulundurmaktadır. Nitekim kuruluş ve kamusu arasındaki tüm iletişim ve etkileşim çabalarını yöneten halkla ilişkiler ve diğer iletişim araçları bu noktada kuruluşlara çok büyük katkı sağlamaktadır. Dizi sektörü medya sektöründe en fazla talep gören içerikler arasında yer alırken, farklı tür ve içeriklerde üretilmeleri ve zengin bir platform ve kanal üzerinden izler kitleye sunulmaları kuruluşların dikkatinden kaçmamaktadır. Bu bağlamda özellikle reyting elde etmiş dizilerin oyuncuları ile sosyal sorumluluk kampanyaları yürütmek kuruluşlar açısından bir pazarlama stratejisine dönüşmüştür. Ayrıca bahse konu dizilerde kampanyalara ürün yerleştirme şeklinde de rastlanılmaktadır. Bu kullanım son yıllara ait yapımlarda görülmekle birlikte kampanya dizi senaryosuna profesyonel bir şekilde yerleştirilmekte ve ünlü bir isim izler kitleye kampanya hakkında bilgi vermektedir.

Bir duyuru ve tanıtım aracı olarak televizyon dizilerinin ve dizi oyuncularının kampanya iletişiminde kullanıldığı, mevcut kullanımların neler ve hangi temalar etrafında toplandığı söz konusu çalışma ile ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda örnekleme dahil edilen süre (2010-2021) zarfında on beş adet kampanyanın dizi oyuncuları eşliğinde yürütüldüğü ve iletişiminin bu bağlamda gerçekleştirildiği görülmüştür. Kampanyaların işlemiş olduğu tema dağılımları ise oldukça dikkat çekicidir. Bu temalar ülkemizde hala belirli konularda devlet desteği haricinde özel işletmelerin desteğine de ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Bir popüler kültür ürünü olan televizyon dizilerinin temelinde sosyal fayda ve gönüllülük esasına dayanan bir anlayışa hizmet etmesi dikkat çekici bir durumdur. Sosyal sorumluluk ticari bir kaygı güdülmeksizin yürütülen gönüllülük esasına dayalı bir iletişim faaliyetidir. Dahası sosyal sorumluluk anlayışının daha fazla izlenme oranı ve ticari kazanç kaygısı güdülen televizyon dizileriyle birlikte anılması diğer bir dikkat çekici sonuçtur. Buradan hareketle iş dünyasında gönüllülük ve sosyal fayda esasına dayanan bir faaliyetin ticari bir çıkar sağlama aracına dönüştüğü dile getirilebilir.

Böylesi bir etkinliğin avantaj sağladığı noktalar olarak kampanyanın ulaştığı kitle sayısı ve toplumda uyandırdığı yankı gösterilebilir. Popüler televizyon dizileri çok geniş kitleler tarafından izlenmektedir. Bu bağlamda izler kitlede kampanyaya dönük farkındalık oluşturabileceği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte bahse konu dizilerin toplum içinde elde etmiş olduğu olumlu imaj sosyal sorumluluk kampanyasına da aktarılabilmektedir. Bu da kampanyanın hedef kilelerden olumlu destek görmesini sağlayacak ve toplumun da katkıda bulunmasını sağlayacaktır. Kampanya ile sadece kampanya iletişimi yapılmamakta, aynı zamanda dizi oyuncuları da toplum nezdinde böylesi bir duyarlılık sergiledikleri için ayrıca mükâfatlandırılmaktadır. Dizi oyuncularının kampanya kapsamında birlikte çalıştıkları dernek veya vakıflar da bu süreçten olumlu sonuç elde etmektedir. Görünürlükleri ve bilinirlikleri artan dernek ve vakıflar ilerleyen süreçlerde tüketici veya kuruluşlardan daha fazla destek görmektedir.

Bahse konu uygulamanın özel işletmeler tarafından bir pazarlama stratejisi olarak kullanıldığı ve kullanılmaya devam edeceği aşikardır. İşletmeler kendilerinden beklenen sosyal

sorumluluk vazifelerini bu şekilde başarı elde etmiş dizi oyuncuları ile gerçekleştirebilir böylelikle daha efektif bir şekilde daha fazla hedef kitleye seslerini duyurabilirler.

Kaynakça

Alptekin, Z. M. (2020). ‘‘Dijitalleşme ve Dijital Sosyal Sorumluluk İletişimi’’. Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, 3 (2) , 136-155.

Aydınalp Ilıcak, G. (2013). ‘‘*Halkla İlişkiler Ekseninde Kurumsal Sosyal Sorumluluk*’’. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aydınlıoğlu, Ö. (2018). ‘‘*Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Marka Farkındalığı Açısından Değerlendirilmesi*’’. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Aydınlıoğlu, Ö. (2021). ‘‘*Marka Farkındalığı Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Kampanyaları*’’. Konya: Eğitim Yayınevi.

Balta Peltekoğlu, F. (2014). “*Halkla İlişkiler Nedir?* ”. 8 Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Becan, C. (2013). ‘‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Paydaş Teorisi ve İletişim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi: Bankaların Basın Bültenlerine Yönelik Bir İçerik Analizi’’. Selçuk İletişim, 7 (1) , 16-35.

Demirtaş, M. (2015). ‘‘*Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar*’’. İstanbul: Derin Yayınları.

Gümüş, M. & Öksüz, B. (2009). ‘‘İtibar Sürecinde Kilit Rol: Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi’’. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 4 (14) , 2129-2150.

Işık, V. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Değiştirdiği Çalışma Kavramı ve Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Girişimler. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 3 (1) , 0-0.

Kaya İlhan, Ç. (2022). ‘‘Medyanın Toplumsallaşma İşlevi Bağlamında Sosyal Sorumluluk İletişimi Üzerine Bir Değerlendirme: “İyi Hikâyeler” Televizyon Programı Örneği’’. Gaziantep University Journal of Social Sciences. 21 (3) , 1302-1311.

Kılıç Taran, B. & Akbayır, Z. (2022). ‘‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişiminde Reklam: Alana İlişkin Bir İçerik Analizi’’. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi , (40) , 146-172.

Kotler, P. ve Lee, N. (2017). “*Kurumsal Sosyal Sorumluluk*”. Sibel Kaçamak (çeviri), İstanbul: MediaCat Yayınları.

Morsing M, Schultz M. (2006). Corporate Social Responsibility Communication: Stakeholder Information, Response and Involvement Strategies. Business Ethics: Eur. Rev. 15(4): 323–338.

Okay, A. Ve Okay, A. (2018). “*Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları*”. Genişletilmiş 10. Basım. İstanbul: Der Yayınları.

Özdemir, M. (2010). ‘‘Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma’’. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1) , 323-343.

Özgen, E. (2006). ‘‘*Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri*’’. İstanbul: Mavi Ağaç Yayınları.

Öztürk, M. C. (2019). ‘‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk’’. Editör: Mesude Canan Öztürk. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları Alındığı URL: https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/HIT206U/ebook/HIT206U-13V3S1-6-0-1-SV1-ebook.pdf

Özüpek, M. N. (2013). ‘‘*Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*’’. 2. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.

Podnar, K. (2008), ‘‘Communicating Corporate Social Responsibility, Journal of Marketing Communications’’. 14 (2), 75–81.

Sezgin, M. (2019). ‘‘*Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Kampanya Denemeleri)*’’. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Şimşek, A. (2018). Evren ve Örneklem, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde, (Ed.) Ali Şimşek, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 108-133.

Toksarı, M. & Susur, M. (2021). Covid-19 Salgın Sürecinde Markaların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Vaka Analizi Yöntemi ile İncelenmesi. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 8 (1) , 41-58.

Türkel, S. (2013). ‘‘*Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişiminde Kullanılan Mecraların Tüketici Tutumuna Etkisi: Perakendecilik Sektöründe Bir Araştırma*’’. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

https://temizkenguzel.com, Erişim Tarihi 20.12.2022

https://www.youtube.com/watch?v=SDZtseOTIR4, Erişim Tarihi 20.12.2022

https://www.facebook.com/CepaAvm/photos/1124157130968030?paipv=0&eav=AfZJX6zuM8WqKvtTXQHJKIKT2cgX0KBxS87ATsxuqaprn89DB3arFtKjZdgbjmFXxME&_rdr, Erişim Tarihi 20.12.2022

https://televizyongazetesi.com/wp-content/uploads/2016/04/ohayatbenim-imza.png, Erişim Tarihi 20.12.2022

https://www.medyaradar.com/kurtlar-vadisinden-bir-ilk-medyaradarozel-haberi-79247 Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.milliyet.com.tr/gundem/kiralik-ask-tan-koruncuk-a-destek-2223287 Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.star.com.tr/dizi/beni-boyle-sevden-ornek-proje-haber-882541/ Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.tohumotizm.org.tr/cukura-gorkemli-sezon-finali-gala-gecesi/ Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.fox.com.tr/El-Ver-Hayata-Atilsin/haber/1550/ Erişim Tarihi 01.11.202

http://www.ranini.tv/haber/29971/1/istanbullu-gelin-dizisinden-sosyal-sorumluluk-projesi Erişim Tarihi 01.11.2022

http://www.ranini.tv/haber/31326/1/ufak-tefek-cinayetler-dizisinden-sosyal-sorumluluk-projesi Erişim Tarihi 01.11.2022

https://episodedergi.com/hayat-sarkisi-ekibi-tog-icin-bulustu/ Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.tv100.com/yasak-elma-oyunculari-sosyal-sorumluluk-projesine-destek-verecek-haber-485911 Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.showtv.com.tr/dizi/haber/2449426-cukur-da-umut-var Erişim Tarihi 01.11.2022

http://mikader.org.tr/icerde/ Erişim Tarihi 01.11.2022

https://dizibilgi.tv/adini-sen-koy-oyuncularindan-duyarli-hareket-kelebek-hastaligi-farkindalik-projesi/ Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.haberturk.com/kadin-dizisinin-oyunculari-hastalara-umut-oldu-magazin-haberleri-2296606-magazin Erişim Tarihi 01.11.2022

https://www.tema.org.tr/cukur-doga-nefes-alsin Erişim Tarihi 01.11.2022

ELEŞTİREL BİR PERSPEKTİFTEN TÜKETİM TOPLUMU, KARA CUMA VE ALIŞVERİŞ ÇILGINLIĞI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, DERYA KİRAZ[1], Doç. Dr. ÖMER AYDINLIOĞLU[2]

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, deryakiraz004@gmail.com - 0000-0001-6289-8547

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, mr_aydinli@hotmail.com - 0000-0001-6718-4850

ÖZET

Tüketim toplumunda tüketmek temel gereksinim duyulan mal veya hizmetleri satın almaktan öte tamamen var olmak, sahip olmanın dayanılmaz çekiciliği için tüketmek anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalar Z kuşağı olarak bilinen kitlenin satın alma davranışını mevcut ihtiyacın giderilmesine yönelik bir pratik ortaya koymaktan ziyade sadece sahip olmak amacıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir. Kapitalizmin hazırlayıp popüler kültürün ise sunduğu alışveriş çılgınlığı yapay üretim özel gün ve haftalarda çeşitli pazarlama ve satış stratejileri eşliğinde teşvik edici söylemler, görsel imgeler ve işitsel unsurlarla devam ettirilmektedir. Bahse konu olan tüm unsurlar gündelik hayatın yüklemiş olduğu stres ve yorgunluk labirentinde kaybolan bireye deşarj olma ve rahatlama yolu olarak görünmektedir. Bahse konu duruma bir örnek oluşturan Kara Cuma (Black Friday), Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere tüm dünya ülkelerinde çılgınca alışveriş yaparak, tüketerek kutlanan bir haftalık süreci tanımlamaktadır. Bu çalışmada amaç tüketime teşvik edilen kitlenin tüketme eylemine kaynaklık eden promosyon, söylem, imge vb. unsurlardan hangilerinin etkisiyle tüketime yöneldiğini, alışveriş eylemini yerine getirdiğini ortaya koymaktır. Ek olarak çıkış noktasından farklı bir yönde kullanılan Kara Cuma kavramsallaştırmasının dini boyutunun markalar tarafından çeşitli söylemlerle arka plana itildiği ve tüketicinin bu bağlamda farkındalığı ve tepkisi de ölçülmeye çalışılacaktır. Diğer bir ifadeyle Kara Cuma ifadesinin yan anlam kazanarak alışveriş ve tüketim amaçlı araçsallaştırıldığının ne derecede farkında olunduğu ortaya konulacaktır. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşme tekniği benimsenmiş farklı demografik özellikleri taşıyan 10 kişi çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma kolayda örnekleme yöntemine göre belirlenen 10 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma Kara Cuma kavramının ticari işletmeler tarafından tüketim ile özdeşleştirildiğini ve araçsallaştırıldığını ortaya koyması ve bu yaklaşımı eleştirel bir perspektiften incelemesi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Toplumu, Alışveriş Çılgınlığı, Kara Cuma(Black Friday), Eleştirel Teori

Giriş

Tüketim, farklı biçimlerde ortaya çıksa da her zaman var olan bir olgudur. Postmodern yaklaşım ile tüketime yüklenen anlamlar başkalaşım göstermiştir. Temel kökeni mutluluk olan tüketim toplumuna yönelik birçok eleştiri vardır. Özel günler aracılığıyla tüketimin teşvik edildiği günümüz toplumlarında, alışveriş ciddiye alınması gereken bir eylem haline gelmiştir. Aylar öncesinden planlanan bu teşvik, çeşitli reklam faaliyetleri ile tüketicilerin kampanyalara dahil olduğu, indirim kupon ve kodları kullanarak alışverişlerini planladıkları, saatler öncesinden mağazaların önünde uzun kuyrukların oluştuğu ve tüm bu arbedelere rağmen alışveriş çılgınlığına dahil oldukları gözlenmektedir. Adeta diğer müşterilerle mücadele ederek bir ürüne sahip olmak tüketiciye ekstra tüketim hazzı vermektedir. Amerika'da Şükran Günü'nden sonraki ilk Cuma yapılan, tüketimin en üst düzeye ulaştığı "Kara Cuma" tüketim günleri içinde en yaygın olanı ve en bilinenidir. Her sektörden firmanın çeşitli indirim oranlarıyla yer aldığı bu günde, mutlu tüketici profili modern insanın 'daha fazlasına sahip olma' arzusunun pekiştirilmesi ile mümkün olmaktadır. "Kara Cuma" zamanla Amerika sınırlarını aşarak, adeta küresel bir gelenek haline gelmiştir. Son yıllarda ülkemizde de yaygın hale gelen "Kara Cuma" Müslüman toplumlar için Cuma gününün kutsal kabul edilmesi sebebiyle küresel pazardaki söyleminin yerele uyarlanmasını gerektirmiş ve söylem biçimi bakımından Batıdaki örneklerinden farklılaşmıştır. "Kara Cuma" yerine; "Şahane Cuma", "Muhteşem Cuma", "Efsane Cuma" gibi adlandırmalar markaların bu döneme özel kendileri için seçtikleri söylem türlerinden bazılarıdır.

Bu çalışma ihtiyaçlar, tüketim ve tüketim toplumu arasındaki bağı ve tüketim toplumuna yapılan eleştirileri konu edinmektedir. İnsan ihtiyaçları, istekleri ve arzuları tüketim olgusunun ardında yatan itici güçlerdir (İslamoğlu ve Altunışık, 2013:3). Tüketim kavramı toplumların geçmişten bu güne kadar yaşamsal uygulamaların önemli bir belirleyicisi olarak değerlendirilmiştir.

1.Tüketim Kültürü "Tüketiyorum Öyleyse Varım"

Temelinde kapitalizmin ruhu olan tüketim toplumunda, kültür endüstrisi araçlarıyla bireyin sürekli tüketim güdüsüyle davranması ve yaşaması önerilmektedir. Küreselleşme aracılığıyla tüketim, bütün ülkelerde benzer hayat tarzları oluşturmaktadır. Küresel tüketim markaları, dünyanın her yerinde taklit de olsa bir statü aracı olarak kullanılmaktadır. Bireyler, toplumda kabul edilebilmek, iyi giyindiklerini kanıtlamak, modaya uymak, günümüzün yaygın söylemiyle "trendi yakalamak" için sürekli tüketim yapmaktadırlar. Yaz, kış, bahar, sonbahar modası vb. gibi sürekli eskiyen ve yenilenen modalar devamlılığı sağlamaktadır. Tüketime odaklı modern hayat tarzının evrenselleşmesinde televizyon başta olmak üzere rol oynamaktadır. Gelişen dünya teknolojileri ile Metaverse kavramı da böylece yoğun bir şekilde hayatımıza giriş yapmıştır. Küreselleşen dünyanın bütün büyük kentlerinde aynı içerikte yapılan alışveriş merkezleri, başta küresel markalar olmak üzere kapitalist sistemin ürünlerini satmaktadır. Farklı dinlere mensup bireyler, nasıl ibadet için tapınaklarına giderlerse, tüketim toplumunda da alışveriş merkezleri metaforik anlamda "tüketim tapınağı" misyonunu üstlenmektedir. Alışveriş yapmadan bireylerin haz noktalarına ulaşamadıkları gözlemlenmiştir. Sosyal çevrenin baskısı ile tüketim tapınağı olan alışveriş merkezlerine gitmek bir ritüele bağlanmış ve "sosyalleşme" mekânına dönüşmüştür. Tüketim olgusunu olumlu bir açıdan

tanımlayanlar daha çok modernliğin, refahın, zenginliğin ve özgürlüğün bir göstergesi olarak ele alırken; olumsuz yaklaşanlar ise, daha çok kapitalist sistem çerçevesinde sistemin insanı, doğayı sömürme anlayışından hareketle ele almaktadırlar (Karaboğa, 2016:2075). Tüketim karşıtı tavrın çok uzun bir geçmişi vardır. Örneğin, Antik Çağ filozoflarından Sokrates'in satışa sunulmuş malların çokluğuna bakıp birçok kez kendine "gerek duymadığım ne çok şey var" dediği, "gümüş sofra takımları ve erguvan giysiler yaşamda değil, tragedyada işe yarar" dizelerini dilinden düşürmediği rivayet edilmektedir (Bakır ve Çelik, 2013:48). Tüketimin sürekli artmasıyla bireylerin tüketimde daha fazla rol alması, basit zevklerin ve kitle kültürünün gelişimine sebep olmaktadır. Boş zamanın ve tüketimin artması geçerli ideolojinin denetim gücünü de arttırmaktadır. Tüketimin artmasını hor görenlere karşılık, tüketimin artmasını "tüketimin demokratikleşmesi" olarak gören ve kabul bir kesim de vardır. Toplumun gelişmesini ve büyümesini ihtiyaçlarını tatmin edebilen ve böylece mutlu olan insanların var olmasıyla mümkün olacağını öne sürerler. Tüketim ile ilgili bir başka eleştiri, tüketim ile insanların yozlaştığı, yeni din olarak tüketimin ve bunun mabedi olarak da alışveriş merkezlerinin, büyük mağazaların öne çıktığı yönündedir. Sadece tüketmek için var olan, değerlerini kaybetmiş, markalara tapan bireylerden oluşan bir toplumun sömürülmeye ve kimliğini kaybetmeye mecbur olduğu söylenebilir. Yeni kapitalizm, hazcı kapitalizm veya tüketimci kapitalizm olarak da ifade edilmektedir. Yeni kapitalizm artık üretim süreçlerine verdiği desteği, tüketim alanlarına doğru kaydırmaya çalışmaktadır. Boş zamanla olan "iyi" ilişkileri, püriten etikten hazcı etiğe doğru odak kayması, boş zamanın kapitalizm için hayati bir pazar ya da meta değerinin olmasıyla ilişkilidir. Tüketimin artırılabildiği alanlar büyük oranda iş dışı yaşam alanları ile çakışmaktadır. Bu durumda, kapitalizmin hedefi, boş zamanı ele geçirmek, maksatlı kullanıma açmak ve yeni boş zaman etiği yaratmaktır (Aytaç, 2004:116). Freud, insanların eylemlerinin ve düşüncelerinin kökeninin çoğunun kaynağının hayvani bir içgüdü olduğunu söyler. Bu yaklaşıma göre kapitalizm, her insanı günün koşullarına göre yeni bir haz türü ile aldatarak, tüketici olarak harcamaya istekli hale getirmektedir. Pazara sunulan her ürün, bireyde haz duygusunu tetikleyerek ekonomik açıdan yeni bir ihtiyacı yaratan koşulları oluşturur. Böylelikle yabancılaşmış ihtiyaçların himayesi altına giren insan, fizyolojik ve psikolojik anlamda bir makineye dönüşür (Nar, 2015:945). Kapitalizm, haz duygularını tetikleyerek insanın harcamaya istekli bir makineye dönüşmesini arzular. Hazcı kapitalizm çerçevesinde hazcı tüketim kavramını tanımlamak gerekmektedir. Genellikle duygular aracılığıyla memnun olmayı ifade eden bir terim olan hedonizm, haz arayıcılığıyla bireyin kendisini zevke adaması şeklinde ifade edilmektedir. Hedonik veya hazcı tüketim ise tüketimin haz boyutundan tat almak olarak ifade edilir. Hedonik tüketim alanında yapılan araştırmalardaki ortak ana fikir; tüketicilerin ürün seçerken duygusal arzuların bazen faydacı nedenlere baskın geldiği görüşüdür (Açıkalın ve Yaşar, 2017:571). Kapitalist sistem, tüketimi özendirmeyi ve bireylerde satın alma ve haz duyma ruhsallığı arasındaki bağlantıyı güçlendirmeyi ve satın alma isteklerini talebe dönüştürecek alım güçleri yaratmayı hedefler. Tüketim sürekliliği ile işleyen kapitalist düzen aynı zamanda bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Tüketimi arttırabilmek için yapılandırılmış gelecek gelirlerin şimdiden harcanabildiği kredili yaşam düzeni bu bağımlılığı arttırmaktadır. Tüketiciler, borç mekanizmasından kaynaklanan içsel gerginliklerini telafi edecek hazzı yine yeni arzuladıkları ürünleri satın almada ararlar (Kaban Kadıoğlu, 2014:25-

27). Hazcı tüketim anlayışı, tüketim mekânlarına da yansımaktadır. Tüketim mekanlarında steril mekanlar oluşturulur ve bireyi tüketimden alıkoyacak gerçeklikler gizlenir, ya da gösteri ve eğlencelerle unutturulur. Hatta tüketimi tetikleyecek haz duygusunun zayıflamaması için ölüm, mezarlık gibi öte dünyayı hatırlatan olgular sosyal yaşam alanlarından uzak tutulmaktadır. Bauman'a göre ölümsüzlüğün yeni postmodern versiyonu anlık yaşamak ve hemen zevk almak anlamına gelmektedir (Sungur, 2016:38).

2. Bir Dini Tabunun Söylem Metaforu ile Örselenmesi "Para Cuma"

Black Friday kavramı ABD'de ortaya çıkmış ve daha sonra tüm dünyaya yayılmış geleneksel bir indirim kampanyasıdır. Kara Cuma olarak çevrilen Black Friday her yıl ABD'de Şükran Günü'nü izleyen ilk Cuma günüdür. Ortalama her yıl 23-29 Kasım tarihleri arasında bir hafta sürmektedir. Black Friday, ABD'de her yıl milyonlarca tüketicinin katıldığı en önemli olaylardan biridir. Black Friday resmi bir tatil olmasa da Amerikan kültürünün evrensel olarak kabul edilmiş, önemli bir parçası haline gelmiştir (Bell, vd., 2014). Ayrıca doğası gereği Black Friday' deki alışveriş eylemi, bireysel tüketicilerin her yıl gönüllü olarak katıldığı deneyimsel bir tüketim faaliyeti olarak da tanımlanabilir (Thomas ve Peters, 2010). Bu dönemde markalar tüketicileri mağazalarına çekebilmek için farklı kampanyalar uygularlar. Bazıları mağazalarının kapılarını sabah daha erken bir saatte açarken bazıları ise bütün gece açık kalarak müşterileri mağazaya çekmeye çalışırlar. Yine bu dönemde markalar yoğun bir şekilde reklam verirler ve müşterileri çekmek için özel satışları arttırırlar. Ayrıca bazı işletmeler ise "erken gelen alır" ve "zararına satış" gibi yöntemlerle alışveriş yapanları mağazalarına çekmeye ve erken gelmeye ikna etmeye çabalarlar. Markalar böyle yaparak bazı ürünleri indirimli satmanın yanında daha az satılan veya daha az indirim yapılan diğer ürünlerin satışlarını da arttırmaya çalışırlar. Buna ek olarak markalar Black Friday'i diğer pazarlama faaliyetlerinin yanı sıra kapsamlı planlama, tabela, reklam ve promosyonlar yoluyla tüketiciler için önemli bir alışveriş etkinliği olarak da kabul etmektedirler.Dünya çapında bir alışveriş geleneği haline gelmiş Black Friday, ülkemizde de Kasım ayının son cumasında markalar ile tüketicileri buluşturmaktadır. Yoğun reklam kampanyalarının gerçekleştiği bu alışveriş döneminde markalar kitle iletişim araçlarının bütün mecralarını kullanarak tüketicilere ulaşmaktadır. Black Friday döneminde gerçekleştirilen satışların her yıl arttığı ülkemizde tüketicilerin alışveriş yapmak için bu dönemi bekledikleri görülmektedir.Toplumların dilsel kullanımları sosyo-kültürel faktörlere göre şekillenmektedir. Bunun en yakın örneği, "Black Friday" döneminde gerçekleşmiştir. İslam dininde önemli bir konuma sahip olan Cuma gününün matem anlamı taşıyan kara kelimesiyle bir arada anılması, Türk toplumunda kabul görmemesi ve ticari kaygılar sebebiyle birçok alternatif kavramın üretilmesine sebep olmuştur. Öyle ki bu dönemde Türkiye'de birçok marka, kampanya isimlerini Türk kültürüne daha uygun hale getirmeye çabalamıştır. Bazı markalar bu kampanya döneminde yalnızca ilk kelimeyi değiştirerek kampanya üretmiştir. Bu markalar ve kampanya isimleri şu şekildedir: Bereketli Cuma (Tommy Life), Efsane Cuma (Beko, Hepsi Burada, Kahve Dünyası, FLO, Watsons, Altıncı Cadde), Muhteşem Cuma (LCW), Süper Cuma (Gitti Gidiyor), Şahane Cuma (, D&R, Media market, Boyner) Şanslı Cuma (Flormar). Her iki sözcüğü de değiştirmeyi tercih eden Gratis ise "Mor Perşembe" adıyla kampanyalarını yürütmüştür.Çalışma kapsamında analiz edilecek olan e-ticaret siteleri de bu dönem için

alternatif isimler kullanmayı tercih etmişlerdir. Trendyol bu dönem için; "Efsane Günler", Hepsiburada ise "Efsane Cuma" sloganlarıyla içerikler üretmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN METADOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı tüketime teşvik edilen kitlenin tüketme eylemine kaynaklık eden promosyon, söylem, imge vb. unsurlardan hangilerinin etkisiyle tüketime yöneldiğini, alışveriş eylemini yerine getirdiğini ortaya koymaktır. Ek olarak çıkış noktasından farklı bir yönde kullanılan Kara Cuma kavramsallaştırmasının dini boyutunun markalar tarafından çeşitli söylemlerle arka plana itildiği ve tüketicinin bu bağlamda farkındalığı ve tepkisi de ölçülmeye çalışılacaktır. Diğer bir ifadeyle Kara Cuma ifadesinin yan anlam kazanarak alışveriş ve tüketim amaçlı araçsallaştırıldığının ne derecede farkında olunduğu ortaya konulacaktır. Türkiye'de Kara Cuma kavramının tüketiciye diğer ülkelerdeki kampanyalardan farklı olarak sunulduğu görülmektedir. Yapılan araştırmada odak grup çalışmasından öne çıkan veriler kayda alındığında ihtiyaç ve hazlar söz konusu olduğunda postmodern bir yaklaşım izlendiği görülmüştür. Çalışma Kara Cuma kavramının ticari işletmeler tarafından tüketim ile özdeşleştirildiğini ve araçsallaştırıldığını ortaya koyması ve bu yaklaşımı eleştirel bir perspektiften incelemesi açısından önem taşımaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Çalışmanın evrenini tüm tüketiciler oluşturmaktadır. Nitekim tüm tüketicileri kapsayan bir çalışma gerçekleştirilemeyeceği için evreni temsil ettiği düşünülen belirli bir sayı ve özellikteki katılımcı grubu örneklem olarak belirlenmiş ve çalışmaya adhil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini farklı demografik özelliklere sahip 10 katılımcı oluşturmaktadır. Örnekleme dahil edilen 10 katılımcı kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinden seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlendiği tesadüfî olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütleden en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanır (Malhotra, 2004: 321, Aaker vd., 2007: 394, Zikmund, 1997: 428). Kinnear ve Taylor (1996: 413), uygulamada kolayda örnekleme yönteminin kullanım oranın %53 olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Kurtuluş vd. (2012), Türkiye'de yapılan çalışmaların yaklaşık %90'nında kolayda örnekleme yöntemi kullanıldığını ifade etmişlerdir. Çalışma tüm tüketicileri temsil edemeyeceği için 10 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca çalışma katılımcılara yöneltilen sorular ve cevapları ile sınırlıdır.

3.3.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan odak (focus) grup tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Odak grup (focus group) genellikle bazı ortak özelliklere sahip 6-12 katılımcıyla ve bir moderatörle gerçekleştirilen, katılımcıların gerçek düşüncelerini saklama gereği duymayacağı çok sesli bir ortam yaratılarak veri toplamayı amaçlayan bir tekniktir. Şahin, Suher ve Bir'e göre (2009) odak grup, niteliksel araştırmalarda en çok kullanan veri toplama tekniklerinden biridir. Odak grup çalışmalarına sıklıkla başvurulmasında düşük

maliyetli olması, verilerin hızlı elde edilebilmesi, uygun ortam sağlanırsa güvenilir bilgi vermesi ve özellikle topluluk araştırmaları için en uygun teknik olması gibi sebepler öne çıkmaktadır. Nitel bir yöntem olarak odak grup tekniği, geleneksel veri toplama yöntemlerinden daha geçerli sonuçlar verdiği düşüncesiyle 1930'lu yıllardan sonra popülerliğini arttırma fırsatı bulmuştur (Krueger ve Casey, 2000). Suter (2000: 1) ve Onwuegbuzie, Dickinson, Leech ve Zoran'a (2009: 2) göre ise günümüzdeki odak grup yöntemi ilk kez Paul Lazarsfeld isimli araştırmacı tarafından radyo dinleyicilerinin, radyo programlarına karşı geliştirdikleri olumlu veya olumsuz duygusal tepkileri ölçmek amacıyla 1940'lı yıllarda yapılan bir araştırmada uygulanmıştır.

3.4.Araştırma Soruları

Araştırma soruları ile tüketime teşvik edilen kitlenin tüketme eylemine kaynaklık eden promosyon, söylem, imge vb. unsurlardan hangilerinin etkisiyle tüketime yöneldiğini ve alışveriş eylemini yerine getirdiğini ve çıkış noktasından farklı bir anlamda kullanılan Kara Cuma kavramsallaştırmasının tüketiciler tarafından ne şekilde algılandığını ortaya koymak ve elde edilen verileri eleştirel perspektif doğrultusunda yorumlamaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan ve katılımcılara yöneltilen sorular şöyledir:

Soru 1. Satın alma davranışınızı ne belirler? Ne sıklıkla alışveriş yaparsınız?

Soru 2. Meta fetişisti olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Soru 3.Var olmak için tüketiyorum, tüketmek için varım! Hangi ifade sizi tanımlamaktadır?

Soru 4. Kara Cuma kavramının etimolojisi (kökenbilim) biliyor musunuz?

Soru 5. "Şahane Cuma, Muhteşem Cuma,Bereketli Cuma "söylemlerinin "Kara Cuma" söylemi yerine kullanıldığının farkında mısınız ?

Soru 6. Kara Cuma haftasında alışveriş sıklığım ve harcadığım para artar. Evet veya Hayır, gerekçesiyle birlikte açıklayınız.

3.5. Bulgular ve Analiz

Araştırmaya katılan katılımcılara ait demografik özellikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Çizelge 1. Demografik Özelikler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek Türü	Gelir Düzeyi
K.B	Kadın	28	Lisansüstü	Öğrenci	3000
Ö.B.C	Kadın	36	Ön Lisans	İcra Müdürü	17000
Ş.G.	Erkek	25	Ön Lisans	Yolcu Hizmetleri Memuru	9000
A.K.	Erkek	25	Ön Lisans	Turist Rehberi	11000

M.Ç	Erkek	35	Lisans	Bekçi	9000
D.Ö.B.	Erkek	40	Lise	Müteahhit	40000
L.K.	Kadın	27	Lisans	Doktor	32000
E.O.	Erkek	32	Lisans	Mühendis	13000
R.K.	Erkek	31	Lisans	Polis	15000
E.T.	Kadın	27	Ön Lisans	Mali Müşavir	14000

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler yukarıdaki Tablo 1'de görülmektedir. Tablo 1'e göre katılımcıların 4'ü kadın, 6'sı erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşlarının 25 ile 40 aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarının dağılımı ise şöyledir: 1 katılımcı lise, 4 katılımcı ön lisans, 4 katılımcı lisans ve 1 katılımcı lisansüstüdür. Katılımcıların gelir düzeyleri 3000 TL ile 40.000 TL arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların mesleki dağılımları şöyledir: öğrenci, icra müdürü, yolcu hizmetleri memuru, turist rehberi, bekçi, müteahhit, doktor, mühendis, polis ve mali müşavirdir. Verilerin toplanma aşamasında katılımcılara iki başlık altında 6 soru sorulmuştur. İlk başlık tüketim toplumu, ikinci başlık ise dini tabunun söylem metaforu ile örselenmesidir.

3.6. Katılımcıların Sorulara Verdikleri Yanıtların Analizi

Araştırma kapsamında katılımcılara yarı yapılandırılmış bir form eşliğinde odak grup görüşmesi tekniği uygulanmıştır. Görüşme öncesinde hazırlanan ve yanıtı aranan sorular ile katılımcılardan alınan yanıtlar aşağıda verilmiştir.

Soru 1. Satın alma davranışınızı ne belirler? Ne sıklıkla alışveriş yaparsınız?

Katılımcılardan 7'si ihtiyacına göre tüketim yaptığı, 1'i arzu ve ihtiyaçlarına göre tüketim yaptığını belirtmiştir. 2 katılımcı ise marka hakkında yapılan yorumlar, marka bilinirliği ve markaların reklam faaliyetleri doğrultusunda tüketim davranışında bulunduğunu belirtmiştir. Satın alma kararını ihtiyaçları doğrultusunda veren katılımcıların bazılarına ait cevaplar aşağıdadır.

D.Ö. (40/ Müteahhit): "Satın alma davranışımı ihtiyaçlarım belirler. Herhangi bir zaman kısıtlamam yoktur ihtiyaç duyduğum zamanlarda yaparım. "

Ş.G.(25/Yolcu Hizmetleri Memuru): "Satın alma davranışını ihtiyaçlar ve maddi kaynaklarımızın güçlülüğü belirler. İhtiyaçlarım doğrultusunda alışveriş yapmaya özen gösterir."

M.Ç. (35/Bekçi): " İhtiyaçlarım ve arzularım belirler. Her gün tüketim yapıyorum."

Verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere bireyin son yıllarda yaşanan ekonomik kriz sebebiyle bir tüketim kültürüne sahip olmadığı ve tüketim kültürü algısını değiştirdiği görülmektedir. Tüketici hazlarını bir kenara bırakıp sadece ihtiyaçlarına odaklanmaktadır.

S.2. Meta fetişisti olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Soru katılımcılara sorulmadan önce meta fetişizmi kavramı ile ilgili açıklama yapılmıştır. Katılımcılar daha önce söz konusu kavramı duymadıklarını dil getirmiştir. Bu soruya katılımcılardan sadece biri evet cevabını vermiştir. 9 katılımcı bu soruya meta fetişisti olmadığı şeklinde yanıt vermiştir. Soruya olumsuz yanıt veren katılımcıların bazılarına ait yanıtları aşağıda sunuluştur.

K.B. (28/Öğrenci): "Evet, ben bir meta fetişistiyim. Dönemsel olarak bazı metalara karşı gösterdiğim tutumlar beni bağımlı bir tüketiciye çevirir."

D.Ö. (40/Müteahhit): "Meta fetişisti değilim. Herhangi bir ürünü metalaştırmıyorum sadece ihtiyaçlarım doğrultusunda gerektiği kadar tüketiyorum."

A.K. (25/ Turist Rehberi): "Hayır, meta fetişisti olduğumu düşünmüyorum çünkü en temel ihtiyaçlarımı karşılayabiliyorum sadece."

Soru 3. Var olmak için tüketiyorum, tüketmek için varım! Hangi ifade sizi tanımlamaktadır?

Katılımcılardan biri hariç 9'u bu soruya var olmak için tükettiği cevabını vermiştir. Sadece tek bir katılımcı tüketmek için var olduğunu ifade etmiştir. Var olmak için tükettiğini ifade eden katılımcıların bazılarına it yanıtlar aşağıda sunulmuştur.

Ö.B.C. (36/ İcra Müdürü): "Var olmak için tüketiyorum. Sahip olduğum çoğu şey ihtiyaç duyduğumdan çok fazlası." diyerek ifade etmiştir.

Ş.G. (25/ Yolcu Hizmetleri Memuru): " Var olmak için tüketiyorum. Bu ifade beni yansıtıyor. Çünkü insanoğlu yaratılış gereği ihtiyaçlar hiyerarşisi ile yaşar ve günlük hayatını ikame etmeye çalışır. Bu demek oluyor ki var olmak için tüketiyorum."

L.K. (27/ Doktor): "Var olmak için tüketiyorum. Kapitalizm bir çark ve biz bu çarkın her bir dişlisini oluşturuyoruz. Varoluşsal sancılar olarak nitelendiriyorum." diyerek tüketimin bireyler için bir zorunluluk olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca kapitalist düzenin bireye tüketim davranışını dayattığını da dile getirmiştir.

Tüketmek için var olduğunu dile getiren katılımcının cevabı ise şöyledir.

K.B. (28/Öğrenci): "Tüketmek için var olduğumu düşünüyorum. Tüm tüketim ürünleri biz insanlar için var. Dolayısıyla ben de tüketim yapmak için varım".

Soru 4. Kara Cuma kavramının etimolojisini (kökenbilim) biliyor musunuz ?

Katılımcılardan 5'i bu soruya evet yanıtını verirken, 5'i hayır yanıtını vermiştir. Evet cevabını veren katılımcıların kavramı daha önce duydukları ve alışveriş ile ilişkili olduğunu belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların bazılarının cevabı şöyledir:

K.B. (28/Öğrenci): "Evet biliyorum ve bu tabirden hiç memnun değilim. Bu kavramın dini değerleri fazla olan Müslüman toplumlara karşı yapılan bir tepki olduğunu düşünüyorum. Bu söylem şekli beni rahatsız ediyor."

A.K. (25/Turist Rehberi): "Evet Kara Cumayı biliyorum normal fiyatları yüzde 50 artırıp o gün yüzde 50 indirim diye satıyorlar gerçek bir indirim olduğunu düşünmüyorum tüketim çılgınlığı yaratmak için uyduruluşmuş kampanyalar."

Ş.G. (25/Yolcu Hizmetleri Memuru): "Evet biliyorum. Kara Cuma Müslüman olmayan toplulukların toplu olarak yaptıkları eğlence vb. etkinliklerini gerçekleştirdikleri tarihtir."

Verilen cevaplar dikkate alındığında katılımcıların etimolojik kökenle ilgili net bir bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Katılımcılardan alınan yanıtlar, katılımcıların Kara Cuma kavramının alışveriş ve tüketim ile ilgili olduğunu bildiklerini göstermiştir.

Soru 5. "Şahane Cuma, Muhteşem Cuma, Bereketli Cuma" söylemlerinin "Kara Cuma" söylemi yerine kullanıldığının farkında mısınız?

Bu soruya 6 katılımcı evet yanıtını verirken, 4 katılımcı hayır yanıtını vermiştir. Evet yanıtını veren katılımcılar kavramın Kara Cuma'yı temsil ettiğinin farkında olduklarını belirtmiştir. Hayır yanıtını veren katılımcılar ise bu kavramlardan bihaber olduklarını, kavramların farkında dahi olmadıklarını dile getirmişlerdir. Evet yanıtını veren katılımcılara ait yanıtlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Ş.G. (25/Yolcu Hizmetleri Memuru): "Evet farkındayım. Çünkü toplumların algı çalışmaları etnik köken ile bağdaşmadığında çatışmalara neden olur ve alışveriş isteğini engelleyebilir. Bundan dolayı negatif olarak yansıtılan Kara Cuma algısı değiştiriliyor." demiştir.

Ö.B.C. (36/İcra Müdürü): "Hayır. Dini değerlerin, din harici hiçbir olguda yer almasını doğru bulmuyorum. Ekonomi, hukuk, sosyokültürel alanlar vb. gibi alanlarda hiçbir şekilde olmamalıdır".

L.K. (27/Doktor): "Evet farkındayım, çoğu insan bunun farkında ama dini duyguların bir önemi kalmıyor insanlar için. İslam Dinine göre Cuma bizim için kutsal gündür. Müslümanlara daha hoş göstermek için bu kavramların kullanıldığını düşünüyorum**.".**

Verilen yanıtlar doğrultusunda katılımcıların Kara Cuma kavramının yansıttığı olumsuz anlamın olumlu birtakım sıfatlarla süslenerek tüketiciye sunulduğunun farkında olduğunu göstermektedir. Tüketime teşvik edici sıfatlar veya söylemlerle desteklenerek tüketici tüketime ve alışverişe teşvik edilmektedir.

Soru 6. Kara Cuma haftasında alışveriş sıklığım ve harcadığım para artar. Evet veya Hayır, gerekçesiyle birlikte açıklayınız.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda 9 kişi hayır cevabını vererek bu süreçte alışveriş yapmayı tercih etmediklerini belirtmişlerdir. 1 katılımcı ise Kara Cuma haftasında

alışveriş sıklığının ve harcadığı paranın arttığını belirtmiştir. Kara Cuma haftasında alışveriş yapmadıklarını dile getiren katılımcıların vermiş oldukları yanıtlardan bazıları şöyledir:

L.K. (27/ Doktor): "Bu ekonomik şartlar altında ihtiyaçlarımızı bu ve buna benzer kampanyalarda indirim yapıldığında karşılama ihtiyacı duyuyoruz." ifadeleriyle bu tür kampanyaları bir fırsat eşiği olarak gördüğünü ve tüketim yaptığını belirtmiştir.

R.K. (31/ Polis Memuru): "Hayır artmaz. Kara Cuma söyleminin abartılıp insanların ihtiyacı olmasa bile insanları alışverişe yönlendirdiğini veya o gün alışveriş yapma hissi uyandırılmaya çalışıldığını düşünüyorum. Bana göre alışveriş ihtiyacın olduğunda, mutlu ve üzgün olduğunda yapılır. Alışverişin günü olmaz. "

Ş.G. (25/Yolcu Hizmetleri Memuru): " Belirtilen tarihte alışveriş sıklığım artmaz. Çünkü kişi yaradılış gereği bir şeye inanmak zorundadır ve inandığı şeyler uğruna negatif yanlış şeyler ile prim yapılıp satış yapılması kişinin inancının kötüye kullanılması pek hoş durmuyor. Bu yüzden Kara Cuma'da alışveriş yapmıyorum. İhtiyaçlarımı değerlendirip uygun zamanda almayı yeğliyorum. " diyerek ifade etmiştir.

Alınan cevaplardan hareketle katılımcıların hayır yanıtı vermelerinin altında yatan tek nedenin dini referanslar olmadığı görülmüştür. Bu söylem metaforunun farkında olmasına rağmen bir katılımcı söz konusu hafta alışveriş sıklığının arttığını dolayısıyla harcadığı paranın da arttığını belirtmiştir. Tüketicilerin tüketim ve alışveriş konusunda farklı benzer yaklaşım ve tutumda oldukları görülmektedir. Katılımcıların tüketim ve alışveriş davranışı üzerinde içinde bulunulan ekonomik dengesizlik ve fiyatlardaki artışlar etkili olmaktadır sonucuna varılabilmektedir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlardan bu sonuca ulaşmak zor değildir. Bu doğrultuda Kara Cuma haftası ile ilgili olarak katılımcılar kapitalist düzenin arzu ettiği ve tüketim toplumundan beklenen davranışları yerine getirememiştir sonucuna ulaşılabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüketicilerin indirimlere karşı duyarlılığının azalması ve son zamanlarda mal veya hizmet satın almak için indirim kampanyalarını daha az takip etmeleri, işletmelerin de bu kampanyaları daha agresif bir şekilde kullanmalarına neden olmuştur. Ülkemizde etkileri daha belirgin olarak görülen Kara Cuma haftası son yıllarda artan enflasyon ve fiyatlar neticesinde tüketicilerde beklenen etkiyi bırakmamıştır. Tüketiciler alışveriş yapmak için kampanyaları beklemek yerine sadece ihtiyaçları olduğunda doğru zamanı belirleyip alışveriş yapmaktadır. Kara Cuma kavramı Türk tüketicilere daha süslü ve olumlu (Bereketli Cuma, Efsane Cuma vb. gibi) sunulsa da, tüketiciler bu yaklaşım ve stratejinin farkındadır.

Bu çalışmada Kara Cuma kampanyasının tüketicilerin satın alma davranışı üzerindeki etkisi dini metaforların kullanımı, tüketicilerin bu kavrama karşı olan bilinç durumu ve tutumu nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar Kara Cuma kavramının ifade ettiği olumsuz anlam konusunda bilgi sahibidir ve alışveriş ve tüketim noktasında bu haftanın etkisinde kalmadıklarını dile getirmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu meta fetişisti olmadığını dile getirmiştir. Bu yanıt Kara Cuma gibi alışveriş ve tüketimin ileri boyutlarda yaşandığı bir haftada katılımcıların alışveriş ve tüketim davranışında bulunmadıklarını kanıtlar niteliktedir.

Kara Cuma haftasının alışveriş ile ilgili olduğunun bilincinde olan katılımcılar, bahse konu haftada alışveriş yapmadıklarını (9 kişi) dile getirmiştir. Bu bağlamda kavramın kapitalist toplumlarda beklediği karşılığı görmediği şeklinde yorumlanabilir. Tüketicilerin tüketime teşvik edilen bir haftada alışveriş yapmadıklarını dile getirmeleri ilginç bir sonuçtur. Tüketimin her boyutuyla teşvik edildiği, çeşitli promosyon (indirimler, kuponlar, çekilişler vb.), ikna taktikleri (ünlü ve uzman kullanımları, reklam çekicilikler vb.), müzik ve görsel ile desteklendiği bir haftada katılımcıların satın alma davranışında bulunmadıklarını dile getirmeleri bu duruma örneklendirir niteliktedir.

Katılımcıların Kara Cuma kavramının arka planındaki dini referanslardan haberdar oldukları ancak Kara Cuma haftasında alışveriş yapmamalarının arka planındaki gerekçe olarak dini referansın etkisi olmadığı verilen yanıtlardan görülmüştür. Ayrıca katılımcılar Kara Cuma haftasında alışveriş sıklıklarında veya harcadıkları para tutarında artış olmadığını dile getirmiştir. Bu durumun gerekçesi olarak daha önce de belirtildiği gibi ekonomik bazı gerekçeler sunmuşlardır.

KAYNAKÇA

Aaker, D.A., Kumar,V. & Day, G.S., (2007). Marketing Research, 9. Edition, John Wiley & Sons, Danvers.

Açıkalın, Sezgin –Yaşar, Mine (2017), "Hedonik ve Faydacı Tüketim Bağlamında Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Gençlerin Hedonik Tüketim Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:48, Şubat, (570-585).

Aytaç, Ömer (2004), "Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman", Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt:28, No:2, (115-118).

Bakır, Uğur – Çelik, Murat (2013), "Tüketim Toplumuna Eleştirel Bir Yaklaşım: Kültür Bozumu ve Yıkıcı Reklamlar", Selçuk İletişim Dergisi, 7, 4, (46-63).

Bell, G. C., Weathers, M. R., Hastings, S. O., Peterson, E. B. (2014). Investigating The Celebration of Black Friday as a Communication Ritual. Journal of Creative Communications,9(3), 235-251.

İslamoğlu Ahmet Hamdi-Altunışık Remzi (2013), Tüketici Davranışları, 4.Baskı, Mayıs.

Kaban Kadıoğlu, Zeynep (2014), Tüketim İletişimi: Süreçler, Algılar ve Tüketici. Pales Yayınları 1.Baskı, İstanbul.

Karaboğa, Tahir (2016), "Televizyon Dizilerinde Tüketim Olgusu", International Journal of Human Sciences, 13(1),(2072-2101).

Kinnear, T. C. & Taylor, J. R. (1996). Marketing Research An Applied Approach, International Edition, McGraw Hill.

Krueger, R.A. and Casey, M.A. (2000). Focus groups: A practical guide for applied research. California: Sage Pub.

Kurtuluş, K. (2004). Pazarlama Araştırmaları, 7. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Malhotra, N. K. (2004). Marketing Research an Applied Orientation, 4. Edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Nar, Mehmet Şükrü (2015), "Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:37, Nisan, (941-954).

Onwuegbuzie, A.J., Dickinson, W.B., Leech, N.L. and Zoran, A.G. (2009). A Qualitative Framework for Collecting and Analyzing Data in Focus Group Research, International Journal of Qualitative Methods, 8(3), Sam Houston State University, Huntsville.

Sungur, Erol (2016), "Postmodern Yoksulluk Karşısında Dindar Tavrına Dair Sosyolojik Bir Araştırma", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10, (29-64).

Suter, E.A. (2000). Focus groups in ethnography of communication: Expending topics of inquiry beyond participant observation. The Qualitative Report, 5(1/2).

Şahin, Ş., Bir, A.A., Suher, H.K., (2009). Odak Grup Yönetimi: Uygulamacılar Açısından Bir Değerlendirme, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 11(11), ss51-74.

Thomas, B.J., ve Peters, C. (2011). An exploratory investigation of Black Friday consumption rituals. International Journal of Retail & Distribution Management, 39(7), 522-537.

BİR KUŞAK BİR YOL GİRİŞİMİNDE ALTERNATİF GÜZERGÂH: İSKENDERUN KÖRFEZİ

Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ[1]

[1]İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi, alpaslanates@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0933-2664

Oğuzhan Ahmet DAĞ[2]

[2]Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Deniz Ulaştırma Mühendisliği Anabilim Dalı, oguzhanahmetdag82@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1823-8573

ÖZET

Çin tarafından 2013 yılında ilan edilen ve 2015 yılında resmiyet kazanan Bir Kuşak Bir Yol (One Belt One Road- OBOR) Girişimi dünya ülkelerinin yaklaşık dörtte üçünün dahil olduğu 21. Yüzyılın en stratejik projelerinin başında yer almaktadır.

Girişime dahil olan Türkiye, proje kapsamında oluşturulan üç ana taşımacılık koridorundan biri olan orta koridor üzerinde yer alması nedeniyle projenin ana aktörlerinden biri olabilecek pozisyondadır. Türkiye coğrafik ve jeolojistik konumu itibariyle projenin belirlenen ilke ve hedefleri dışına çıkmadan mevcut ulaştırma güzergahlarına alternatif olabilecek farklı bölgelerde yeni güzergahlar oluşturma imkanı da taşımaktadır.

Oluşturulabilecek alternatif güzergahlardan biri Türkiye üzerinden geçmekte olan orta koridor olarak adlandırılan demiryolu hattının İskenderun Körfezi limanlarına bağlantısının sağlanmasıdır. Nitekim bu durum hem girişimin ilke ve hedefleriyle hem de Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 2019-2023 dönemi Stratejik planında yer alan "*Yerel ağa ve uluslararası demiryolu koridorlarına daha fazla liman, endüstriyel tesis ve lojistik merkezlerin bağlanmasını sağlamak"* amaç ve hedefleriyle de örtüşmektedir.

Bu güzergâhın hayata geçmesi durumunda Girişimin Güney koridorunda gerçekleştirilen Denizyolu taşımacılığına göre zaman ve dolayısıyla ulaştırma maliyetinin aşağı çekilmesi gibi önemli ve somut avantajlar sağlanabilecektir. Ayrıca Süveyş kanalında geçmişte dünyanın deneyimlediği gibi bir gemi kazasının yaşanması durumunda dünya ticareti ulaştırma nedeniyle durma noktasına gelmesi engellenebilecektir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kuşak yol girişimi ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra çalışmanın amacı ve öneminden bahsedilmiştir. Daha sonra ise önerilen güzergahın Türkiye ve Dünya açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liman, Kuşak Yol, İskenderun Körfezi

GİRİŞ

Ticaretin küreselleşmesi sonucu yaşanan rekabette işletmeler hayatta kalabilmenin yanı sıra üstünlük sağlayabilmek için izledikleri politikalardan biri kaliteden ödün vermeden maliyetleri aşağı çekebilmektir. Bu sayede maliyet avantajı sağlayarak küresel rekabette avantaj kazanabileceklerdir.

Günümüzde işletmelerin zaman ve maliyet konusunda rekabet avantajı sağlayabilmesinin yolarından biri üretilen ürünler için gerekli olan ham maddenin tedariki ve üretim sonrası tüketiciye ulaştırılması aşamalarında önemli maliyet kalemlerinden biri olan lojistik faaliyetler kapsamında oluşan maliyetlerin aşağıya çekilmesidir.

Lojistik faaliyetler içerinde taşımacılık önemli rol oynamasının yanı sıra önemli maliyet kalemlerinden birini de oluşturmaktadır. Taşımacılık aynı zamanda taşımaya konu olan ürünlerin tüketici hinterlandı üzerinde de etkisi bulunmaktadır.

Küreselleşen dünyada işletmelerin tüketici hinterlandını sadece işletmenin bulunduğu coğrafya değil taşımacılık faaliyetinin gerçekleştirilebildiği coğrafyalar oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmeler ve ülkeler daha geniş pazarlara daha düşük maliyetlerle erişme çabası içerisindedirler.

Bu kapsamda günümüz dünyasının en önemli üretim merkezlerinden biri olan Çin hem üretime konu olan hammadde tedarikinde hem de üretilen ürünlerin düşük maliyetle dünya pazarına eriştirme çabası nedeniyle küresel düzeyde bir projeyi hayata geçirebilmek için 2013 yılında Bir Kuşak Bir Yol Girişimini gündeme getirmiştir.

Kuşak yol girişimi kazan kazan ilkesinin yanı sıra alt yapı oluşumunu desteklemesi nedeniyle kısa sürede dünya genelinde geniş destek bulmuş ve birçok projenin hayata geçmesine neden olmuştur. Küresel açıdan gerekli olan birçok alt proje de içerdiğinden Kuşak Yol Girişimi çatı bir proje haline gelmiştir.

Kuşak Yol girişimi; iletişim, haberleşme, dijitalleşme, ticari, siyasi, politik, teknoloji, ekonomi, çevre ve lojistik gibi birçok konuya ilişkin 21. Yüzyılın en önemli ve stratejik projelerindendir.

Asya'dan Avrupa'ya kesintisiz ve en ekonomik ulaşımın sağlanabilmesi ve güzergâhta bulunan ülkelerin avantajlı imkanlarının projeye dâhil edilmesiyle kazan kazan ilkesinin ve alt yapı oluşturma desteklerinin hâkim olduğu projeye günümüze kadar yüz altmıştan fazla ülke ve birçok uluslararası organizasyon dahil olmuştur.

Günümüze kadar geçen süreçte proje kapsamında birçok alt yapı inşası tamamlanmış olmasına rağmen dünyanın farklı kıtaları ve ülkelerinde yeni projeler yapılmaya devem etmektedir. Projede öngörülen altyapılar tamamlandığında yaklaşık 4 milyardan fazla insanın yaşadığı coğrafyayı etkilemesi beklenirken projenin 8 trilyon dolar gibi astronomik rakama mal olacağı öngörülmektedir (Crandall, R.E. ve Crandall, W.R., 2017'den aktaran Mutlu, 2021).

Projenin ana konularından biri ulaştırma modalarının tamamına ilişkin yeni veya yenilenen güzergâhlar ve bu güzergâhlarda gerekli olan alt ve üst yapıların tamamlanmasının yanı sıra ulaştırma modlarının avantajlı yönlerinin bütünleşmesinin sağlanmasıdır.

Bu kapsamda projede şimdiye kadar ülkelerin dış ticaret hacimleri ve dünyanın fiziki şartları gibi hususlar göz önüne alınarak çok sayıda alt koridorun birleşiminden oluşan üç ana taşımacılık koridoru oluşturulmuştur. Bu koridorlar Güney, Orta ve Kuzey koridoru olarak isimlendirilirken güney koridorda ana taşıma modu denizyolu, diğer iki koridorda ise demiryolu belirlenmiştir.

Türkiye belirlene bu ana güzergâhlardan demiryolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak kabul edildiği orta koridorda yer almasının yanı sıra denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak kabul edildiği güney koridorunun geçtiği Akdeniz'e en uzun kıyısı bulunan ülkedir.

Türkiye coğrafik ve jeolojistik konumu itibariyle projenin belirlenen ilke ve hedefleri dışına çıkmadan mevcut ulaştırma güzergâhlarına alternatif olabilecek farklı bölgelerde yeni güzergâhlar oluşturma potansiyeline sahiptir.

Oluşturulabilecek alternatif güzergâhlardan biri Türkiye üzerinden geçmekte olan orta koridor olarak adlandırılan demiryolu hattının ana koridora ilave edilebilecek tali bir koridorla İskenderun Körfezi limanları ile bağlantısının sağlanmasıdır.

Bu bağlantının sağlanması durumunda Türkiye'nin doğusunda yer alan ülkelerin başta Libya, Tunus, Cezayir ve Fas gibi Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere Yunanistan, İtalya, Fransa, İspanya ve Adriyatik ülkeleriyle gerçekleştireceği karşılıklı dış ticaret konteyner yüklerinin daha düşük maliyetlerle ve daha kısa taşıma süreleri ile gerçekleştirmelerine imkân sağlanabilecektir.

Nitekim bu durum hem girişimin ilke ve hedefleriyle hem de Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 2019-2023 dönemi Stratejik planında yer alan "*Yerel ağa ve uluslararası demiryolu koridorlarına daha fazla liman, endüstriyel tesis ve lojistik merkezlerin bağlanmasını sağlamak"* amaç ve hedefleriyle de örtüşmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dünya ticaretinde ham madde veya yarı mamullerin üretim noktalarına, üretilen nihai malların da talep edilen noktalara ulaştırılmasında taşımacılık önemli rol oynamaktadır. Taşımacılık aynı zamanda küresel boyutta yaşanan rekabette ürünlere yer, zaman ve maliyet avantajı sağlayabilmektedir. Günümüzde kullanılan taşıma modları ise denizyolu, demiryolu, karayolu, havayolu ve boru hattıdır. Taşıma modları, taşınacak yükün türüne, miktarına ve taşıma mesafesine göre değişmekle birlikte kendine has avantaj veya dezavantajlara sahiptir. Taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirerek her geçen gün artan dünya dış ticaretinde taşıma kaynaklı maliyet ve zaman başta olmak üzere kazanımlar elde edilmesi günümüzde bir tercih değil neredeyse zorunluluk haline gelmiştir.

Ülkeler ve birlikler tarihsel süreçte taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirmeye ve bu sayede farklı coğrafyalarla bağlantılar sağlamaya yönelik birçok projeyi hayata geçirmişlerdir. Günümüzde bu kapsamda hayata geçen projelerden biri de tarihi İpek Yolunun yeniden canlandırılması olarak da ifade edilen Bir Kuşak Bir Yol Projesidir.

İlk kez 2013 yılı Eylül ve Ekim aylarında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kazakistan ve Endonezya ziyareti sırasında dile getirilmiştir (Hakses, 2021). Aynı yılın Kasım ayında Çinli yetkililer tarafından alınan kararlarla küresel ölçekte en stratejik ve en kapsamlı ulaştırma projelerinden biri olan Bir kuşak Bir Yol Projesinde ilk adımlar atılmıştır.

Küresel açıdan ulaşım, ticaret, enerji ve haberleşme gibi alanları kapsayan 21. Yüzyılın en önemli ve stratejik projelerinden biri olan Kuşak Yol Girişimi Ülkemizin de dâhil olduğu 160'tan fazla ülkenin yer aldığı Çin devletinin öncülüğünde uygulanmaya başlayan bir projedir. Proje uygulanmaya başladığından beri karayolu, demiryolu, havayolu ve denizyolu taşımacılığı açısından önemli alt projeler yapılmaya başlanmış olup bir kısmı tamamlanmıştır.

Proje ile Avrupa Asya arasında farklı güzergâhlardan deniz ve karadan bağlayacak, denizyolu ve demiryolunun ana taşıma modları olarak belirlendiği konteyner taşımacılığının da yaygın kullanılabileceği üç ana koridor (Kuzey, Orta ve Güney) ve ana koridorları besleyen birçok alt koridor bulunmaktadır.

Kaynak: https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

Kuşak Yol Projesi kapsamında belirlenen ana koridorlardan biri olan ve aynı zamanda projede ana ulaştırma modu olarak Denizyolu taşımacılığının kabul edildiği Güney koridorudur. Bu koridorda "Çin denizinden başlayıp Kızıl Deniz ve Süveyş kanalından geçerek Akdeniz üzerinden Avrupa limanlarına erişilmektedir (Crandall, R.E. ve Crandall, W.R., 2017'den aktaran Mutlu, 2021).

Projede yer alan ikinci ana koridor Çin'den başlayıp Avrupa'ya kesintisiz demiryolu ulaşımına imkan sağlamasının yanı sıra deniz bağlantısı olmayan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin denize açılmasına da imkân sağlayan orta koridordur. Türkiye orta koridor üzerinde yer almaktadır.

Proje kapsamında ki üçüncü koridor ise kısaca Çin'den başlayıp Rusya üzerinden Avrupa'ya demiryolu ulaşım imkânı veren Kuzey koridorudur.

Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşıma imkân sağlayan proje kapsamında açıklanan bu üç ana koridorun çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

Örneğin Güney koridorda yer alan yaklaşık yılda 23 bin geminin ve 1 trilyon ABD dolarının üzerinde ticari malın geçtiği Süveyş kanalı (https://www.maritime-executive.com/) dünya deniz taşımacılığında son derece yüksek öneme ve stratejik özelliğe sahiptir. Ancak Süveyş kanalı önemli olduğu kadar riskte barındırmaktadır. Nitekim tarihsel süreçte yaşanan birçok gemi kazası sonrası kapanan kanal nedeniyle dünyada arz güvenliğinde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. En son Covid 19 salgınında etkili olduğu 23 Mart 2021 tarihinde şiddetli rüzgâr ve kum fırtınası nedeniyle geçişlerin tek şerit olduğu bölgede Evergreen konteyner gemisi kanalda karaya oturması sonucu dünya ticaretinde arz güvenliği sorununa neden olmuştur. Ayrıca Çin Avrupa arasındaki gerçekleştirilen Süveyş Kanalı geçişli bir rota izlendiğinde yaklaşık 45 ila 60 gün gibi bir zaman sürmektedir.

Kuzey koridoru ise Çin'den Avrupa'ya Rusya geçişli olduğundan güzergâhtaki iklim şartlarının yanı sıra Rusya ile Batı arasında sık sık yaşanan siyasi olayların etkisiyle nitekim günümüzde devam eden Rusya Ukrayna Savaşı bu koridorda güvenlik ve siyasi olaylar nedeniyle olumsuzluklar yaşanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca Kuzey koridoru Türkiye topraklarından geçen Orta Koridora göre iklim dezavantajının yanı sıra mesafe olarak da fazla olduğundan sefer süresi de fazla sürmektedir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı hem stratejik açıdan hem de maliyet ve zaman açısından Güney koridorda oluşan ve her geçen yıl artan Doğu Batı eksenli dış ticaretindeki yük yoğunluğunu hafifletebilmek ve dünya deniz taşımacılığını Süveyş kanalına mecbur kılmamak için alternatif güzergâhların oluşturulması gerekmektedir.

Benzer durum kuzey koridorundaki iklim şartları ve başta Rusya Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle batının Rusya'ya uyguladığı ambargodan dolayı demiryolu denizyolu entegrasyonun sağlanması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu bağlantının sağlanabileceği ideal yerlerden biri de orta Koridor üzerinden gelen demiryolunun İskenderun Körfezi limanları ile bağlantılarının güçlendirilmesi ile olabilecektir.

Çalışma kapsamında önerilen güzergâh kuzey koridorundaki olumsuz iklim koşullarına, güney koridorundaki zaman ve maliyetin iyileştirilmesine ve orta koridorun hinterlandında genişleme gibi avantajları nedeniyle dünya dış ticarete konu malların taşıma maliyetlerinin düşmesine neden olabileceğinden dolayı küresel boyutta Türkiye'nin başta Türk dünyası ve Çin olmak üzere Kuzey Afrika ve Avrupa ülkeleri transit yükleri için aktarma merkezi olabilmesine imkân tanıması ve oluşturulacak yeni güzergâhın iki yönünde bulunan ülkelerin birbirleriyle yapacağı ticaretin kolaylaşmasına ve maliyetleri aşağı çekebileceği gibi nedenlerle proje önem arz etmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından ilk kez 2013 yılında dillendirilen ve küresel düzeyde kabul gören Kuşak Yol Projesi günümüzde yüz altmıştan fazla ülke ve birçok uluslararası organizasyonun dahil olduğu oldukça kapsamlı bir proje haline gelmiştir. Projenin bu boyutta büyümesinin nedenleri arasında özellikle taşıma maliyetlerinin düşürülebilmesi ve altyapı yatırımlarını hızlı ve etkili bir şekilde desteklenmesi gibi nedenler yatmaktadır. Elbette dünyanın en önemli üreticilerinden biri olan Çin öncülüğünde gerçekleşen projeye ilişkin stratejik, askeri ve ekonomik bakımdan endişeler bulunsa da küresel ölçekte kurulan bu denklemde ülkelerin dışarıda kalmama arzuları da projenin büyümesine neden olmuştur. Uygulamaya başlandığı günden itibaren kazan kazan anlayışının yanı sıra projenin önemli ilke ve hedefleriyle örtüşen önemli yatırımların hayata geçmiştir. Hayata geçen bu yatırımlar artarak devam ederken özellikle farklı rota ve taşıma modları ile Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşımı sağlayabilecek projelere öncelik verildiği düşünülmektedir. Bu kapsamda denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak belirlendiği ve geçmişten günümüze kadar kullanılan Akdeniz ve Süveyş kanal geçişli Asya Avrupa rotasında liman ve geri saha bağlantılarının arttırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmiştir. Bu kapsamda başta Yunanistan'ın Pire Limanı başta olmak üzere rota üzerindeki birçok limanda yeni yatırımlar yapılmasının yanı sıra geri saha bağlantılarında diğer taşıma modlarının etkin ve verimli kullanılması ilkesiyle yatırımlar devam etmektedir. Benzer şekilde Demiryolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak belirlendiği Orta ve Kuzey koridorunda da Asya Avrupa kesintisiz ulaşıma imkan veren başta

Türkiye'de olmak üzere güzergah üzerindeki birçok ülkede önemli altyapı yatırımları gerçekleştirilmiştir.

Ancak günümüze kadar demiryolu, enerji boru hatları, limanlar, otoyollar ve iletişim sektöründe hayata geçirilen projelerle önemli kazanımlar elde edilmiş olsa da özellikle ulaştırma alanında yeni yapılacak yatırımlarla bu kazanımların daha da arttırılması mümkün olabilecektir.

Projede Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşım için belirlenen üç ana koridorun yanında bu koridorları besleyen alt ulaştırma bağlantıları oluşturulmuştur. Projede belirlenen ana koridorlar ve bu koridorları besleyen alt bağlantılarda temel hedeflerden birinin ekonomileri bir araya getirebilecek dünyanın coğrafik şartları gibi unsurları da dikkate alarak taşıma modlarının avantajlı yönlerinin bütünleştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

Projenin kısa bir süre önce uygulanmaya başlaması nedeniyle gelişme potansiyeli ve mevcut güzergâhların daha etkin hale getirilmesi için projeye dahil olan ülkeler ve proje kapsamında bir araya gelen ülkelerin oluşturduğu inisiyatifin yanı sıra Avrupa Birliği ve G20 gibi uluslararası organizasyonlar çalışmalarını sürdürmektedir. Bunların yanı sıra Kuşak Yol Girişimine ilişkin farklı boyutlarda akademik düzeyde çalışmalarında yaygınlaştığı görülmektedir.

Türkiye Kuşak Yol Projesinde belirlenen Orta Koridorda Asya ve Avrupa kıtasını birleştiği konumu itibariyle bu koridorun en önemli ülkelerinden biridir. Ayrıca Kuzey koridorunda yaşanan her türlü sorun ve sıkıntı durumunda bu koridorda gerçekleşen taşımanın durmaması adına orta koridora yönlendirilebilme imkânı sağlaması konumu nedeniyle de önem taşımaktadır. Bu iki koridora ilave olarak Güney koridorunun geçtiği Akdeniz'de en yüksek sınır uzunluğuna sahip olmasının yanı ana rotadan sıra kısa sapma mesafesinde yer alması nedeniyle de Güney koridoru açısından da azımsanamayacak öneme sahiptir.

Kuşak yol girişimi ulaştırma koridorları açısından önemli konumda bulunan Türkiye özellikle Güney koridorunun barındırdığı risklerin en aza indirilmesine ve taşıma maliyetlerinin de aşağı çekilmesine imkan verebilecek coğrafik bir konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye Kuşak Yol Projesinin Güney ve Kuzey koridorlarında yaşanan veya yaşanabilecek olumsuzlukların önemli bir kısmını ortadan kalkmasına sebebiyet verebilecek de bir konuma sahiptir.

Kuşak Yol Projesinin Güney Koridoru Denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak seçildiği Doğu Batı eksenli taşımacılıkta yoğun olarak tercih dilen bir güzergah durumundadır. Ancak bu güzergâhta deniz ticari taşımacılığı açısından birçok riski de bulunmaktadır. Başta Avrupa Uzak Doğu Süveyş geçişli deniz trafiği açısından Somalili haydutların oluşturmaktadır. Bu durum bölgede deniz ticaretinin azalmasına sebep olduğu (Fu ve ark., 2010) gibi gemileri bu haydutlardan korumak için alınan askeri tedbirler ve taşıma maliyetlerinde ki artışlar önemli risklerden biridir. Bir diğeri ise Süveyş kanalında yaşanan gemi kazaları nedeniyle oluşan deniz trafiğinin durmasıdır. Nitekim bu durum tarihte birçok kez yaşanmış olup Avrupa Uzak doğu deniz taşımacılığı durma noktasına gelmiş veya Ümit Burnu üzerinden taşımaya devam edilerek maliyetlerin yaklaşık %50 artmasına neden olunmuştur.

Bu gibi nedenlerin yanı sıra Çin çıkışlı gemilerin Süveyş kanalı geçişli Avrupa'ya varış süreleri yaklaşık 45-60 günü bulabilmektedir (https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-stratejik-konumuyla-ulasim-rotasi-orta-koridorda-kilit-ulke-haline-geldi/2192372). Bu sürenin Kuşak Yol girişimi kapsamında belirlenen Orta ve Kuzey koridoru ile daha aşağı çekilmesi muhtemeldir. Ancak Kuzey koridorunun da handikapları nedeniyle Kuşak Yol girişiminin parlayan yıldızının ulaştırma açısından orta koridor olabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim Orta Koridoru ve Kuzey koridorunu geliştirmeye yönelik bazı projelerin inşasının devam ettiği görülmektedir. Örneğin Çin- Pakistan-İran demiryolunun yanı sıra İran tarafından Basra körfezine inşası devam eden ve bölgenin en büyük limanlarından biri olması beklene Büyük Faw Limanı Süveyş kanalı geçişsiz Asya Avrupa ticaretinde Orta ve Kuzey Koridorlarını besleyebilecek bir proje olabilecektir. Fakat bu proje de önemli riskler taşımaktadır. Özellikle İran'a uygulanan başta ABD ve Batı ambargosu ve bölgede yaşanan siyasi karışıklıklar dolayısıyla liman sonrası geri saha bağlantısının taşıdığı güvenlik sorunu projenin ilk bakışta görülen risklerini oluşturmaktadır.

Proje kapsamında yukarıda bahsedilmiş olumsuzluklar gibi birçok olumsuzluğu ortadan kaldırabilecek veya en az düzeye çekilebilmek için mevcut durum ve yeni projelerin yanında daha yüksek avantajlara sahip olabilecek ve Kuşak Yol projesinin hedef ve ilkeleriyle de örtüşen aynı zamanda ulaştırma maliyetlerini aşağı çekebilecek ve güvenli bir alternatif alt koridorun hayata geçirilmesi projenin amacı ve başarıya ulaşması açısından önem taşımaktadır.

Taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirebilecek ve projenin etkilediği coğrafyayı genişletebilecek alt koridorlardan biri de Orta Koridorun Türkiye sınırlarından geçen demiryolu hattının İskenderun Körfezi bağlantısıdır. Mevcut durumda zaten var olan Demiryolu bağlantısı ve önemli liman tesisleriyle İskenderun Körfezi Denizyolu-Demiryolu kombine taşımacılığında avantajlı coğrafik konuma sahiptir. Coğrafik avantajı, denizcilik ve demiryolu altyapısının yanı sıra yapılacak projenin iki yönünde önemli hinterlandı bulunmaktadır. Çin'den batı yönlü ulaştırmada İskenderun Körfezinin başta Akdeniz'e sınırı olan Batı Afrika ülkeleri olmak üzere Avrupa'nın önemli ülkeleri ile Asya Avrupa taşımacılığında önemli bir potansiyel oluşturacaktır.

Orta Koridorun Akdeniz'e bağlantısının sağlanması ve Demiryolu Denizyolu taşımacılığının bütünleşmesi Türkiye ve Çin'in yanı sıra dünya ticareti açısından da önemli kazanımlar elde edilmesine neden olunabilecektir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde coğrafik konumu ile kuşak yol girişiminde hem demiryolu hem de denizyolu taşımacılığında önemli stratejik üstünlük kazanmasına neden olabilecektir.

Oluşturulacak alt koridorla İskenderun Körfezinin ulusal hinterlandı olan başta Gaziantep, GAP ve Çukurova bölgesi olmak üzere Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde üretilen ürünlerin oluşturulacak güzergahın her iki yönünde ihracat miktarının artmasına neden olabilecektir.

Ayrıca Orta Koridor üzerinde yer alan ülkelerden birçoğunun Türkiye ile iktisadi bağının yanında kardeşlik ve kültürel bağları bulunmaktadır. Nitekim güzergah üzerinde bulunan Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin üye olduğu 2009 yılında Nahcivan'da kurulan başlangıçta ismi Türk dili konuşan ülkeler işbirliği konseyi olan yapılanma daha sonrasında 12 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirilen İstanbul Zirvesinde Türk

Devletleri Teşkilatını almıştır. Bu ülkelerin deniz kapısı oluşmasına neden olabilmesinin yanı sıra Türkiye ile ticaret hacminin artmasını da sağlayabilecektir.

Çin açısından değerlendirildiğinde ise Uzak Doğu Avrupa arasında gerçekleşen ve her geçen gün artan dış ticaretine konu olan malların daha kısa sürede ve daha güvenli olarak başta Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere Avrupa pazarına ulaşım imkanı kazanabilecektir. Aynı zamanda Süveyş kanalına bağımlılığı tüm uzak doğu ülkeleri için olduğu gibi azalabilecektir.

Oluşturulacak koridor Dünya dış ticareti açısından değerlendirildiğinde Çin'den çıkan bir geminin Süveyş kanalı üzerinden Akdeniz'e gelme süresi ile orta koridor üzerinden Akdeniz'e gelme süresinde orta koridor lehine büyük bir avantaj bulunmaktadır. Ayrıca Dünya ticaretinde günlük 10 milyar dolar değerinde malın geçtiği Süveyş kanalına bağımlılığını azaltması bir tercih değil zorunluluk olmuştur. Şöyle ki günlük ortalama elli geminin geçtiği ve Dünya deniz ticaretinin % 10'undan fazlasını gerçekleştiği Süveyş kanalında 23 Mart 2021 tarihinde EverGiven gemisinin karaya oturması sonucunda yaklaşık 6 gün kapalı kalan kanal dünya ticaretinde önemli olumsuzluklara neden olmuştur. Bu tür durumlarla karşılaşmamak ve taşıma maliyetlerini aşağı çekebilmek için önerilen projenin hayata geçirilmesi dünya dış ticareti özellikle Asya Avrupa ticareti açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Kuşak yol girişimi koridorlarına İskenderun Körfezinin mevcut veya yeni yapılacak bir konteyner limanı ile dahil edilmesi hem Türkiye hem Çin hem de başta Türk devletleri olmak üzere önemli kazanımlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda Kuşak yol girişiminin etkinliğini ve verimliliğini arttırabilecek alternatif güzergahlar örneğin Türkiye'nin Karadeniz limanları ile bağlantı durumu taşıma mesafesi ve ülkelerin ticaret hacimleri gibi veriler dikkate alınarak incelenebilir.

KAYNAKLAR

Crandall, R. E.; Crandall, W. R. (2017). "The New Silk Roads: Prosperity or Peril?". ISE: Industrial & Systems Engineering at Work. 49 (11), 28-33.

Çınar, M. (2022). Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği. İksad Publications ISBN: 978-625-8405-89-7. https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2022/03/GECMISTEN-GUNUMUZE-SUVEYS-KANALININ-JEOPOLITIGI.pdf

Fu, X., Ng, A. ve Lau, Y. (2010). The İmpacts of Maritime Piracy on Global Economic Development: The Case of Somalia. Maritime Policy and Management, 37(7), 677.

Hakses, H. (2021). Tek Kuşak Tek Yol Projesinin Küresel Ekonomi Politik Etkileri: Gravity Model Yöntemiyle İnceleme (2008 - 2018). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Doktora Tezi

Mutlu, N. (2021). "Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) Projelerinin İncelenmesi; Türkiye İçin Öneriler ". Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 5 (2), 129-150.

https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-stratejik-konumuyla-ulasim-rotasi-orta-koridorda-kilit-ulke-haline-geldi/2192372

https://www.maritime-executive.com/

TÜRKİYE DENİZ TAŞIMACILIĞI ÜZERİNE COVİD 19 SALGININ ETKİSİ

Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ

İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi, alpaslanates@hotmail.com, alpaslan.ates@iste.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-0933-2664

ÖZET

İlk vakası Kasım 2019'da Çin tarafından bildirilen Covid 19 virüsünden kaynaklanan hastalık Dünya Sağlık Örgütünün 2020 Mart ayında küresel düzeyde pandemi ilanına neden olmuştur.

Covid vakalarının ortaya çıkmaya başlamasıyla beraber hastalığın niteliği ve tedavi yönteminin tam olarak bilinmemesi nedeniyle insanlar arasında tedirginliğe neden olmuştur. Ülkeler tarafından da sosyal ve çalışma hayatı, eğitim, sağlık, ulaştırma ve ticaret gibi konularda toplumun alışkın olmadığı ve çok yaygın kullanılmayan kısıtlama ve kapanma gibi tedbirler alınmıştır.

Alınan bu tedbirlerin uygulanmaya başlanması ile birlikte ham madde tedariki ve üretim sürecinde aksamalara dolaysıyla taşımacılıkta olumsuzluklar baş göstermeye başlamıştır.

Dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olmasının yanı sıra en önemli üretim merkezlerinden biri olan Çin'de ilk vakanın görülmesi küresel ticarette ve küresel ticarete konu olan malların taşınmasında en yaygın kullanılan taşıma türü olan denizyolu ulaştırmasında yaşanan aksamaların boyutunun büyümesine de neden olduğu yaygın bir kanıdır.

Denizyolu taşımacılığı diğer taşıma modalarına göre sahip olduğu avantajlara ilave olarak dünyanın bazı bölgelerinde diğer bölgelere oranla dış ticaret kapasitelerinin yanı sıra coğrafik konumları ve denizcilik kültürü gibi nedenlerden dolayı daha fazla tercih edilebilmektedir.

Türkiye kadim denizcilik kültürüne sahip olmasının yanı sıra coğrafik konumu ve Karadeniz'e açılan tek suyoluna ev sahipliği yapması gibi özellikleri nedeniyle dünya denizyolu taşımacılığında önemli bir ülke durumundadır.

Bu çalışmada Türkiye deniz taşımacılığı üzerine Covid 19 salgınının etkilerinin limanlarda elleçlenen yük miktarı ve gemi filosuna ilişkin istatistiki veriler göz önüne alınarak belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 2018-2022 yılları aralığında ulusal ve uluslararası istatistiki verilerden yararlanılmıştır.

Çalışma sonucunda yük açısından Covid 19 salgınının yoğun olduğu 2020 yılında dünya deniz ticaret hacminde bir önceki yıla göre ortalama %3,8'lik bir daralma olduğu belirlenmiştir. Aynı dönemde Türkiye limanlarında elleçlenen yük miktarında sıvı dökme yükler hariç herhangi bir daralma gözlenmemiş hatta elleçlenen toplam yük miktarında azda olsa artış olduğu görülmüştür.

Gemi filosu açısından ise aynı dönemde 1 000 groston ve üzeri gemilerde Dünya ve Türkiye ticari gemi filosunda kapasite artışı görülürken 300 groston ve üzeri Türkiye gemi filosunda kapasite düşüşü olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Deniz Taşımacılığı, Liman, Gemi

GİRİŞ

Uluslararası özelliklere sahip olan Deniz taşımacılığı sahip olduğu avantajların yanı sıra ekonomik olması ve dünyanın coğrafik yapısı nedeniyle en yaygın kullanılan taşıma türüdür.

"*Taşınacak unsurun (ürün veya canlını) bulunduğu noktadan gideceği noktaya ulaştırılmasında deniz taşımacılığının temel bileşenlerinin (gemi, yük ve liman) kullanılması*" (Ateş ve Çiçek, 2022) şeklinde en basit olarak açıklanabilen deniz taşımacılığı küresel ticaretin ana sektörlerinden biridir. Genel olarak düzenli ve düzensiz olmak üzere ikiye ayrılan deniz taşımacılığı dış ticarete konu olan malların taşınmasında yaklaşık % 85 kullanım oranı ile en yaygın kullanılan taşıma türüdür. Küresel ticarette yaygın kullanılan Deniz taşımacılığı ticarete etkisi olan savaş, salgın ve kriz gibi toplumsal olaylardan etkilenen sektörlerden biridir.

Son dönemlerde küresel düzeyde yaşanan toplumsal olaylardan biri de ilk vakası Kasım 2019'da Çin tarafından bildirilen Covid 19 salgınıdır. Salgına ilişkin Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2020 Mart ayında riskin düzeyini çok yüksek olarak belirterek küresel düzeyde pandemi ilan etmiştir.

İlk vakanın bildirilmesinden DSÖ tarafından pandeminin ilan edilmesine kadarki süreçte başta Çin'de olmak üzere üretimde kısmi aksamalar görülse de pandemi sürecinde insanlar arasında yaşanan panik ortamı, alınan tedbirler ve çalışma yaşamında ki değişiklikler küresel düzeyde dış ticareti etkilemiş ve dolayısıyla deniz taşımacılığında da aksamalara neden olmuştur. Bu aksamalar beraberinde deniz taşımacılığında taşınan yük miktarını düşürmüştür. Deniz taşımacılığında taşınan yük miktarının düşmesi dünyada homojen dağılım göstermemiş olup bölgesel olarak farklı düzeylerde görülmüştür. Aynı zamanda bazı bölgelerde taşınan yük miktarında düşüş olmamasına rağmen beklenilen düzeyde artış görülmemesine neden olmuştur.

Türkiye coğrafik konum olarak Akdeniz'den geçen ve Dünya deniz taşımacılığının yaygın kullanıldığı rotalardan biri olan doğu batı koridoruna yakın sapma mesafesinde bulunmaktadır (Ateş, 2016). Ayrıca sahip olduğu Çanakkale ve İstanbul Boğazları nedeniyle Karadeniz'e komşu ülkelerin yanı sıra Tuna nehri aracılığıyla Avrupa'nın iç bölgelerine kadar su yolunun kullanımına imkan veren stratejik bir konumdadır.

Bu çalışmada; yük türleri ve bölgelere göre farklılıklar olsa da dünya deniz taşımacılığında ton cinsinden % 3,4'lük bir daralmaya neden olan küresel ölçekte yaşanan Covid 19 salgınının Türkiye deniz taşımacılığına etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma sonucunda Türk limanlarında elleçlenen yük miktarının DSÖ tarafından küresel pandeminin ilan edildiği Mart 2020 tarihi ile yılın üçüncü çeyreği arasında azda olsa düşüş belirlenmiştir. Daha sonrasında yaşanan toparlanma ile beraber yılın toplamında elleçlenen yük miktarında bir önceki yıla göre artış gözlenmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise Çin ile gerçekleşen deniz ticaretinde pandemi döneminde düşüş olmadığı gibi özellikle transit yük miktarında bir önceki yıla oranla önemli artış belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE KAPSAMI

Deniz taşımacılığı, ham maddeyi üretime, üretimi de tüketime bağlama özelliği bulunan ve en yüksek miktarda taşımanın gerçekleştirildiği ulaştırma türüdür. Çok eski dönemlerden beri kullanılan deniz taşımacılığı ticaretin küreselleşmesinden itibaren dış ticarete konu olan malların önemli bir kısmı günümüzde ise yaklaşık % 85'i denizyolu ile taşınmaktadır.

Ülkeler denizyolu taşımacılığı ile sadece kendi yüklerini taşınmakla değil diğer ülkelerin yüklerini de taşıma eğilimi göstermektedirler (Elbirlik, 2008). Bu nedenle uluslararası ticaretin gerçekleştirilmesinde aracı sektörlerden biri olan deniz taşımacılığında yaşanan rekabette küresel boyuttadır (Cesur, 2020). Deniz taşımacılığı aynı zamanda toplumsal olarak ortaya çıkan ekonomik, sağlık ve sosyal gibi olaylardan etkilenen sektörlerin başında gelmektedir.

Son dönemlerde yaşanan toplumsal olaylardan biri de küresel boyutta etkili olan Covid 19 salgınıdır. Salgının ortaya çıkmasından itibaren birçok alanda olduğu gibi küresel ticarette de olumsuz etkiler görülmüştür. Küresel ticarette yaşanan olumsuzluklar deniz taşımacılığını da olumsuz etkilemiştir (Ece, 2020). Ortaya çıkan olumsuz durumun tespit edilmesi önem taşımaktadır.

Bu kapsamda toplam 8333 km'lik kıyı şeridinde yaklaşık 200 kıyı tesisine sahip olan Türkiye'nin coğrafik konumu da dikkate alındığında salgının Türkiye denizyolu taşımacılığına etkilerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Pandemi öncesi ve sonrası (2018-2022) ulusal ve uluslararası istatistiki veriler dikkate alınarak Türkiye denizyolu taşımacılığı üzerine etkilerinin belirlenmesi bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

BULGULAR

Denizyolu taşımacılığının başlangıç ve bitiş noktası olan limanlar, başlangıç noktasından varış noktasına taşımayı gerçekleştiren gemiler ve taşımaya konu olan yük Deniz taşımacılığının gemi, liman ve yük olmak üzere üç temel bileşenini oluşturmaktadır (Ateş ve Esmer, 2013[a]). Bu bileşenlere ilişkin veriler deniz taşımacılığı hakkında fikir oluşması ve/veya durum tespiti yapılmasında önem taşımaktadır.

Bu kapsamda UNCTAD raporları Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı istatistikleri ve Deniz Ticaret Odası Denizcilik Sektör Raporları incelenerek gemiye, yüke ve limanlarda elleçlenen yüklere ilişkin veriler elde edilmiştir.

Deniz taşımacılığının temel bileşenlerinden olan gemiye ilişkin elde edilen verilere göre 1 000 groston ve üzeri kapasitedeki Dünya ticari gemi filosunun 2022 yılında bir önceki yıla göre artışla 2 180 058 307 DWT kapasiteye ulaştığı görülmüştür.

Tablo 1. Ülkelere Göre 1 000 Groston ve Üzeri Ticari Gemi filo Kapasitesi (DWT)

Ülkeler	2022	2021	2020	2019	2018
Yunanistan	384 430 215	373 417 155	363 854 232	349 195 189	330 176 000
Çin	277 843 335	244 555 743	228 376 872	206 301 032	183 094 000
Japonya	236 638 365	241 848 326	**233 134 877**	**225 121 215**	**223 615 000**
Singapur	136 243 709	139 064 059	137 299 726	121 485 648	103 583 000
…					
Türkiye	30 433 830	27 965 518	28 090 402	27 609 712	27 241 000
Dünya	2 180 058 307	2 116 400 888	2 047 975 447	1 962 582 040	1 910 012 000

Kaynak: Clarksons Research'den alınan verilere göre UNCTAD raporlarında yer alan bilgiler yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Dünya ticari gemi filosunda kapasite olarak en yüksek kapasiteye sahip olan ülke yıllardır Yunanistan'dır. Yunanistan'ı 2018,2019 ve 2020 yıllarında Japonya takip ederken 2021 ve 2022 yıllarında Çin dünyada ikinci sırada yerini almıştır. Türkiye ise kapasite olarak 2018 yılında dünyada on beşinci sırada iken sonraki yıllarda kapasite artışına rağmen on altıncı sıraya gerilemiştir.

Covid 19 pandemisinin yaşandığı ve denizyolu taşımacılığında yaşanan daralmaya rağmen aynı dönemde hem dünya hem de Türkiye gemi filolarında kapasite artışı görülmüştür.

Tablo 2. Ülkelere Göre 1 000 Groston ve Üzeri Ticari Gemi Sayıları

Ülkeler	2022	2021	2020	2019	2018
Çin	8 007	7 318	6 869	6 125	5 512
Yunanistan	4 870	4 705	4 648	4 536	4 371
Japonya	4 007	4 029	3 910	3 822	3 841
Singapur	2 799	2 843	2 861	2 727	2 629
…					
Türkiye	1 583	1 541	1 528	1 522	1 522
Dünya	55 037	53 973	52 961	51 684	50 732

Kaynak: Clarksons Research'den alınan verilere göre UNCTAD raporlarında yer alan bilgiler yazar tarafından düzenlenmiştir.

Ülkelerin sahip olduğu 1 000 groston ve üzeri gemi sayısı bakımından 8 007 gemi ile Çin ilk sırada yer alırken Çin'i Yunanistan ve Japonya izlemektedir. Türkiye ise 1 583 gemi ile dünya sıralamasında on üçüncüdür (UNCTAD, 2021). Ancak UNCTAD verilerine göre 1 000 Groston ve üzeri Türk sahipli gemilerde kapasite artışı olurken Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının Tablo 3'de görülen verilerine göre 300 Groston ve üzeri gemilerin toplam sayısı artarken kapasitesinin düştüğü gözlenmiştir.

Tablo 3. Türk Deniz Ticaret Filosunun Gemi Cinslerine Göre DWT ve Adet Gelişimi (300 GT ve Üzeri Gemiler)

Gemi Cinsi (10'lu Grup)	2018		2019		2020		2021	
	Adet	DWT	Adet	DWT	Adet	DWT	Adet	DWT
Kuru Yük Gemileri (Genel Kargo)	305	1.238.526	281	1.141.894	261	1.064.624	235	939.592
Dökme Yük Gemileri	61	2.636.629	53	2.224.742	43	1.713.840	42	1.691.908
Konteyner	70	1.349.228	57	1.047.502	56	1.028.620	53	998.316
Sıvı / Gaz Taşıyan Tankerler	139	2.005.482	132	2.067.911	140	2.172.958	145	2.163.559
Yolcu Gemileri	203	88.881	208	89.947	205	85.686	202	80.447
Hizmet Gemileri	104	96.634	104	104.850	107	173.697	113	190.419
Romorkörler	85	2.776	94	2.598	98	2.710	105	2.710
Deniz Araçları	158	33.749	170	37.517	180	37.765	185	47.177
Balıkçı Gemileri	108	5.017	120	5.162	137	5.162	160	6.253
Sportif Ve Eğlence Amaçlı Tekneler Yatlar	44	1.935	41	1.811	46	1.926	49	1.926
Toplam	**1.277**	**7.458.857**	**1.260**	**6.723.933**	**1.273**	**6.286.988**	**1.289**	**6.122.306**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/filo-istatistikleri

Uluslararası deniz ticareti 2009 küresel finans krizinden sonra ilk kez 2020 yılında Covid 19 pandemisinin etkisiyle bölgelere göre farklılıklar gösterse de ortalama % 3,8'lik bir daralma gerçekleşmiştir(UNCTAD, 2021). Görülen daralma 2009 küresel finans krizinin yaşandığı dönemdeki kadar yüksek olmamakla birlikte 2021 yılında toparlanma ile beraber % 3,2'lik bir artışla yaklaşık 11 milyar tonluk yük hacmine ulaşarak pandemi öncesi dönemdeki rakamlara yaklaşmıştır.

Tablo 4. Uluslararası Deniz Ticareti (Milyon Ton)

	Tanker*	Genel Dökme**	Diğer Kuru Dökme ***	Toplam
2018	3 201	3 215	4 603	11 019
2019	3 163	3 218	4 690	11 071
2020	2 918	3 196	4 531	10 645
2021	2 952	3 272	4 761	10 985

Kaynak: UNCTAD, Review of Maritime Transport 2022

* Ham petrol, rafine petrol ürünleri, gaz ve kimyasallar, ** Demir cevheri, tahıl ve kömür, ***Küçük hacimli ve Konteynerize olan yükler

Covid 19 pandemisinin uluslararası deniz ticareti üzerine etkileri limanlarda elleçlenen yük miktarı açısından değerlendirildiğinde pandemi kaynaklı üretimde yaşanan aksamaların yanı sıra tüketici davranışlarındaki değişikler ve liman tıkanıklıklarının etkili olduğu söylenebilir. Bu etki 2020 yılının ikinci çeyreği sonuna kadar daha yüksek oranda olurken sonrasında toparlanmalarla beraber 2009 küresel krizinde yaşanan olumsuzluk düzeyine ulaşmamıştır.

Ayrıca pandemi uluslararası deniz ticaretinde dünyanın her bölgesinde eşit oranda etkili olmadığı gibi bazı ülke veya bölgelerde önceki yıla oranla düşüş de görülmemiştir. Düşüş görülmeyen ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Toplam 8333 km'lik kıyı şeridinde yaklaşık 200 kıyı tesisine sahip olan Türkiye limanlarında elleçlenen yük miktarında Covid 19 pandemisine bağlı DSÖ tarafından pandemi ilan edildikten sonraki üç aylık dönemde elleçlenen toplam yükte aylık düşüşler gözlenmiş olsa da yılın tamamında bir düşüş gözlenmemiştir. Türkiye limanlarında elleçlenen yük miktarı bir önceki yıla göre az da olsa bir artış göstererek 496 642 652 tona ulaşmıştır.

Tablo 5. Türk Limanlarında Elleçlenen Yük Miktarı (Ton)

	2018	2019	2020	2021	2022*
Toplam Yükleme	203.056.266	224.888.326	229.156.636	247.551.538	229.743.647
Toplam Boşaltma	257.097.294	259.280.086	267.486.016	278.755.246	267.903.406
Toplam Kabotaj	59.555.845	56.112.724	58.797.384	61.901.122	61.907.214
Toplam Transit	71.628.260	74.974.298	72.402.972	78.008.944	73.758.393
Toplam Elleçleme	**460.153.560**	**484.168.412**	**496.642.652**	**526.306.784**	**497.647.053**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri verilerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.

*Ocak-Kasım verileridir.

Türk limanlarında elleçlenen yükler içerisinde yükleme, tahliye ve kabotaj yüklerinde 2020 yılında elleçlenen toplam yük miktarında düşüş gözlenmemişken tarnsit yük miktarında az da olsa düşüş olmuştur.

Tablo 6. Türk Limanlarında Kargo Tiplerine Göre Elleçlenen Yük Miktarı (Ton)

Kargo Tipi	2018	2019	2020	2021	2022*
Katı Dökme Yük	133.653.221	150.344.563	164.479.123	170.629.055	152.754.075
Genel Kargo	63.977.765	52.672.991	54.627.400	61.462.127	59.970.349
Sıvı Dökme Yük	139.717.069	155.253.914	146.652.396	150.531.376	155.484.001
Konteyner	114.231.465	118.768.010	121.710.948	131.859.620	119.158.023
Araç	8.574.040	7.128.934	9.172.785	11.824.606	10.280.605
Toplam	**460.153.560**	**484.168.412**	**496.642.652**	**526.306.784**	**497.647.053**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri verilerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.
*Ocak-Kasım verileridir.

Türk limanlarında elleçlenen kargo tipine göre yükler incelendiğinde pandemi öncesi dönemde sıvı dökme yükler il sırada yer alırken pandemi sonrası katı dökme yükler ilk sırada yerini almıştır. Pandemi döneminde Türkiye limanlarından elleçlenen yükler içerinde miktarı azalan kargo tipi Sıvı dökme yükler olmuştur.

Tablo 7. Türk Limanlarında Elleçlenen Yükün Aylara ve Yıllara Göre Miktarları (Ton)

Ay	2018	2019	2020	2021	2022*
Ocak	38.199.220	37.244.592	43.672.277	40.395.526	46.330.911
Şubat	37.375.793	34.094.136	41.016.610	39.821.344	42.648.384
Mart	40.838.511	43.400.330	43.283.868	43.735.373	46.370.193
Nisan	38.480.999	40.946.662	**39.337.049**	45.493.789	45.225.677
Mayıs	40.366.016	41.963.593	**37.840.418**	43.451.608	47.658.825
Haziran	39.101.731	38.892.968	**38.301.979**	43.625.795	45.254.822
Temmuz	40.584.565	40.507.991	40.730.399	43.297.177	46.258.789
Ağustos	37.603.646	40.105.072	40.901.116	45.875.839	45.422.989
Eylül	35.833.789	40.423.202	42.558.522	45.049.105	43.709.790
Ekim	37.302.811	43.468.757	43.888.726	44.206.350	45.903.403
Kasım	35.276.697	41.677.004	40.785.188	43.497.078	42.863.270
Aralık	39.189.782	41.444.105	44.326.500	47.857.800	---
Toplam	**460.153.560**	**484.168.412**	**496.642.652**	**526.306.784**	**497.647.053**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri verilerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.
*Ocak-Kasım verileridir.

Türkiye limanlarında elleçlenen yük miktarları aylara göre incelendiğinde özellikle DSÖ tarafından küresel pandeminin ikan edildiği Mart 2020'den sonraki üç aylık dönemde bir önceki yılın aynı aylarına göre düşüşler olduğu görülmüştür. Bu düşüş uzun sürmemiş ve daha sonraki aylardaki toparlanma ile birlikte yılsonunda elleçlenen toplam miktarda artış görülmüştür.

Tablo 8. Türk Limanlarına Aylara ve Yıllara Göre Uğrayan Gemi Sayısı

	2018	2019	2020	2021	2022*
Ocak	5.911	3.825	4.301	4.008	3.966
Şubat	5.419	3.514	3.936	3.810	3.903
Mart	6.078	4.384	3.998	4.204	4.080
Nisan	5.902	4.513	**3.599**	4.382	4.473
Mayıs	6.409	4.878	3.617	4.359	5.099

Haziran	6.159	4.757	3.923	4.355	5.258
Temmuz	6.799	5.244	4.075	4.204	5.314
Ağustos	6.664	5.252	4.109	4.623	5.551
Eylül	6.107	5.114	4.194	4.411	5.520
Ekim	6.168	5.127	4.508	4.358	5.432
Kasım	5.349	4.379	4.168	4.245	4.750
Aralık	5.395	4.315	4.393	4.240	
Toplam	**72.360**	**55.302**	**48.821**	**51.199**	**53.346**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/gemi-istatistikleri verilerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.
*Ocak-Kasım verileridir.

Pandemi döneminde Türk limanlarına uğrayan gemi sayısında son beş yılın en düşük rakamı 2020 Nisan ayında görülmüştür. Bu gemilerin toplam grostonları incelendiğinde ise son beş yılın en düşük rakamına 2019 Şubat ayından sonra 2020 Mayıs ayında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Türk Limanlarına Aylara ve Yıllara Göre Uğrayan Gemilerin Grostonu

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022***
Ocak	66.737.231	62.626.396	69.037.566	65.052.127	69.620.360
Şubat	63.921.171	58.486.653	64.175.613	64.394.383	63.580.364
Mart	68.697.302	69.171.567	**66.746.009**	69.567.277	66.559.840
Nisan	67.841.270	66.926.414	**61.622.804**	71.072.586	68.796.598
Mayıs	72.310.461	69.330.425	**60.356.789**	71.298.352	74.227.451
Haziran	70.197.885	63.682.150	**60.708.882**	68.704.236	72.398.478
Temmuz	72.720.531	68.140.551	**65.561.579**	69.378.987	73.626.599
Ağustos	66.336.180	66.104.189	**66.065.893**	72.276.676	77.383.023
Eylül	65.299.085	66.410.565	66.643.031	69.573.042	76.689.702
Ekim	70.187.828	69.814.450	71.637.031	71.148.106	82.344.588
Kasım	64.317.302	68.021.529	67.318.710	66.737.549	75.074.080
Aralık	68.231.279	67.551.675	71.007.745	70.414.780	
Toplam	**816.797.526**	**796.266.564**	**790.881.650**	**829.618.101**	**800.301.083**

Kaynak: https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/gemi-istatistikleri verilerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.
*Ocak-Kasım verileridir.

Türk limanlarına uğrayan gemilerin groston olarak 2019 ve 2020 yıllarında düşüş gözlenmiştir. 2021 yılında ise pandemi öncesi dönemin rakamını aşmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Deniz taşımacılığı ülkelerin dış ticaretinde yaşanan artış ve azalışlarına (Ateş ve Esmer, 2013[b]) hatta salgın, ekonomik kriz ve savaş gibi kitlesel olaylardan (Ateş ve Çiçek, 2022) doğrudan etkilenebilen sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Kasım 2019'da ilk vakanın bildirilmesi ile başlayan ve Mart 2020'de DSÖ'nün yüksek derece riskli olarak pandemi ilan edilmesiyle küresel bir boyut kazanan Covid 19 salgınının Türk deniz taşımacılığı üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada dünya denizyolu taşımacılığı verileri ile Türkiye'nin gemi filosu ve limanlarında elleçlenen yüklere ilişkin verileri Covid 19 salgınının yaşandığı yıllara göre karşılaştırılmıştır.

Dünya deniz ticaret filosunun 1 000 groston ve üzeri gemilerde 2 Milyar DWT'un üzerine çıktığı 2020 yılında yani pandemi döneminde Türkiye deniz ticaret filosu hem sayı hem de kapasite artışı gerçekleşmiştir. Ancak 3 00 groston ve üzeri gemilerde toplam gemi sayısında ve kapasitesinde düşüş görülmüştür.

Gemi sayısı bakımından dünyada ilk sırada yer alan Çin pandemi sürecinde ve sonrasında gerçekleştirdiği gemi sayısı ve kapasite artışı ile dünya sıralamasında Yunanistan'ın ardından Japonya'nın önüne geçerek ikinci sırada yer almıştır. Ancak kapasite olarak dünya deniz ticaret filosunda Panama, Liberya ve Marshall Adaları ilk üç sırada yer alırken gemi sayısına göre Endonezya, Panama ve Çin ilk üç sırada yer almaktadır. Türkiye ise sayı olarak 1 217 gemi ile on dokuzuncu kapasite olarak ise 6 257 000 DWT ile otuz ikinci sırada yer almaktadır.

Sahip olduğu nitelikler nedeniyle uluslararası sektör olma özelliği taşıyan deniz taşımacılığının küresel ölçekte yaşanan salgın nedeniyle bir önceki yıla göre % 3,8'lik bir düşüş gösterdiği görülmüştür. Ancak bu düşüşün dünyanın her bölgesinde aynı olmadığı bazı bölgelerde ortalamanın üzerinde düşüş görülürken bazı bölgelerde ise az da olsa artışlar görülmüştür.

Denizyolu taşımacılığında yıllık toplam elleçleme miktarlarında artış görülen ülkelerden biri de uluslararası deniz ticareti açısından stratejik bir konumda bulunan Türkiye'dir. Ancak Türkiye limanlarında elleçlen yük miktarında yıllık elleçleme miktarında artış olsa da DSÖ tarafından pandemi ilan edildikten sonraki üç aylık dönemde gözle görülür bir düşüş belirlenmiştir. Bu durumun temel nedeni olarak yaşanan panik ortamı ve alınan tedbirler nedeniyle yaşanan liman tıkanıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı dönemlerde Türkiye limanlarına uğrayan gemi sayısında ve bu gemilerin toplam grostonunda da düşüş olduğu ve yılın toplamında da bir önceki yıla göre düşüş olduğu görülmüştür.

Türkiye limanlarında elleçlenen yüklerden pandemi döneminde sadece sıvı dökme yük miktarında dünyada olduğu gibi azalma görülürken diğer kargo tiplerinde görülen artış sıvı dökme yük miktarındaki azalmadan daha fazla olduğundan yılsonunda toplam elleçlenen miktarda az da olsa artış gerçekleşmiştir. Sıvı dökme yüklerdeki azalmanın nedeni olarak da başta sokağa çıkma kısıtlamalarının yanı sıra karayolu ve havayolu taşımacılığına getirilen kısıtlamalar gibi nedenlerden dolayı petrol tüketimindeki azalmadan kaynaklanmıştır.

Bu çalışmada iki temel sonuca varılmış olup, sonuçlardan birincisi Türkiye deniz taşımacılığının küresel ölçekte yaşanan Covid 19 salgınından kısa dönemli olarak etkilendiği ve sorasında yaşanan toparlanma ile beraber pandemi döneminde limanlarda elleçlenen yük miktarında düşüş olmadığıdır.

İkinci sonuç olarak da Covid 19 vakasının ilk bildirildiği ülke olan Çin'de hem gemi filosu bakımından hem de elleçlenen yük bakımından düşüş gözlenmemiştir.

Bu çalışmadaki bulgular ve sonuçlar dikkate alındığında deniz taşımacılığı açısından önemli coğrafik konuma sahip olan Türkiye'nin deniz taşımacılığında küresel düzeyde olan gelişmeleri yakından takip ederek bu gelişmelere hızlı adapte olması önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye limanlarında elleçlenen yüklerde transit yük potansiyelinin arttırılabilmesi için liman alt ve üst yapısını geliştirilmesinin yanı sıra küresel deniz ticaret rotalarıyla bağlantılar sağlanabilmesi

için kısa, orta ve uzun dönemli kamu özel sektör iş birliği ile stratejik özelliklere sahip çalışmalar yapılmasının önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

Ateş, A. (2016). Türkiye'deki Limanların İnternet Sitelerinde Yer Alan Misyon ve Vizyon Beyanlarının Verimlilik Odaklı İçerik Analizi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (34).

Ateş, A. ve Çiçek, Z. S. (2022). Covid 19 Salgınının Türkiye Konteyner Taşımacılığı Üzerine Etkisi. Karadeniz 11. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi. 17 - 18 Aralık 2022 Rize

Ateş A.ve Esmer, S. (2013[a]). Liman İşletmelerinde Performans Ölçümü. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize.

Ateş, A. ve Esmer, S. (2013[b]). Türk Konteyner Terminalleri Üzerinde 2009 Yılı Küresel Finans Krizinin Etkileri. Sayıştay Dergisi, (91), 105-125. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/61546/919152

Cesur, H.(2020). Deniz Yolu Taşımacılığında ve Liman Hizmetlerinde İlgili Pazarın Tanımlanması. Rekabet Kurumu, Uzmanlık Tezleri Serisi No: 167. https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/uzmanlik-tezleri/07-hatice-cesur-tez-20200923173525971-pdf

Ece, N. J. (2020). Covid-19 Salgınının Konteyner Taşımacılığı ve Limanlarına Etkisi. Mersin Üniversitesi Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi, 2 (2) , 47-66.

Elbirlik, G. (2008). Türk Lojistik Sektöründe Denizyolu Taşımacılığının Önemi ve Sorunları. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Uluslararası İşletmecilik Programı Yüksek Lisans Tezi.

https://unctad.org/publications (Review of Maritime Transport).

https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2022_en.pdf

https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2021_en_0.pdf

https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2020_en.pdf

https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2019_en.pdf

https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2018_en.pdf

https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/filo-istatistikleri

https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/yuk-istatistikleri

https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/gemi-istatistikleri

İLAÇ VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN FİNANSAL VERİLERİNİN ENTROPİ VE TOPSİS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi YASEMİN EZİN [1]

[1] Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, yezin@adiyaman.edu.tr –

ORCID ID: 0000-0001-8068-6927

ÖZET

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşanan pandemi sebebi ile toplumlarda önemi daha çok anlaşılan ilaç firmaları ve sağlık kuruluşları insan sağlığını doğrudan ilgilendirdiğinden dolayı sektör içerisinde stratejik bir konumda yer almaktadır. Bu çalışmada, kapsam olarak pandemi öncesi ve sonrası sektörün durumunu analiz edebilmek için, Borsa İstanbul'da kayıtlı ilaç ve sağlık sektöründe faaliyette bulunan 12 işletmenin 2018-2021 dönemlerine ait finansal verileri değerlendirmeye alınmıştır. İşletmelerin finansal tablolarına ait yıllık verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) internet sitesinden elde edilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi için mali tablolar analizinden ve Entropi tabanlı TOPSİS yönteminden yararlanılmıştır. Öncelikli olarak çalışmada işletmelere ait finansal durum ve kapsamlı gelir tabloları kalemlerinden yararlanılarak cari oran, toplam borç/ toplam aktif, kısa vadeli borç/toplam borç, aktif devir hızı, aktif karlılık, özkaynak karlılık ve net kâr marjı oranları hesaplanmıştır. Daha sonra TOPSİS analizi için dikkate alınan Entropi yöntemi ile her yıl için oranların kriter ağırlıkları ayrı ayrı belirlenmiştir. Analiz sonucunda 2018-2020 dönemleri arasında yıllar itibariyle ANGEN ve SEYKM firmalarının finansal başarısının son sıralardan ilk sıralara yükseldiği, GENİL firmasının finansal başarısının ise yıllar itibariyle giderek düştüğü gözlemlenmiştir. 2019-2020 dönemlerine ait işletmelerin finansal tabloları incelendiğinde ise ANGEN firmasının diğer firmalara göre 2020 yılında satışlarını 20 kat artırdığı ve toplam özkaynak yapısının %1812 gibi büyük bir oranda artış sağladığı dikkat çekmiştir. İncelenen dönemlerde ilaç firmalarının, sağlık kuruluşlarına göre daha iyi finansal verilere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mali Tablolar Analizi, BIST, TOPSİS Yöntemi

GİRİŞ

İlaç sektörü, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü Türkiye İlaç Sektörüne yönelik eylem planı raporunda "beşerî ve veteriner hekimlikte tedavi edici, koruyucu ve tanı amaçlı olarak kullanılan sentetik, bitkisel, hayvansal ve biyolojik kaynaklı kimyasal maddeleri farmasötik teknolojiye uygun olarak üreterek tedaviye sunan bir sanayi dalıdır" şeklinde özetlenmiştir.

Sağlık sektörü ise Sargutan (2005)'ın çalışmasında, "sağlığa dolaylı, doğrudan veya asıl etkileri olan mal ve hizmet nitelikli her türlü ürünü üretmek / arz etmek ve talep etmek / tüketmek üzere

çok farklı üretim alanlarında kurulmuş sistem ve alt sistemler ile, bunların içerdiği kişi, kurum, kuruluş, statü, ürün ve benzerlerinin tümünü belirtmek için kullanılan, genel ve kapsayıcı bir kavram" olarak tanımlamıştır.

Her iki sektörde genel olarak ele alındığında insanların yaşam sağlığına katkılar sunan sektörlerdir. Özellikle ilaç sektörü, tıp ve eczacılık alanlarında yenilik gerektiren stratejik öneme sahip bilimsel konulara yönelik yüksek eğitim düzeyine sahip çalışanlarının olması, katma değer yaratacak ürünlerin araştırılması, geliştirilmesi ve üretilmesi için yüksek bütçeler gerekmektedir (Tıraş, 2020:43).

Ticaret Bakanlığı, ilaç sektörü ve eczacılık ürünleri raporunda (2022), insanlar için üretilen bir ilaç çalışmasının ortalama 10-15 yıl kadar uzun bir zaman dilimi gerektirmesinin, sektörün Ar-Ge yatırımlarının yüksek maliyetlere ihtiyaç duymasına sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Dünya üzerinde 2019 yılında ilaç sektöründe ortalama 186 milyar dolar Ar-Ge harcamasının gerçekleştiği ve bu rakamında sektör ayrımı yapılmadan gerçekleşen tüm Ar-Ge harcamalarının toplamı içerisinde % 15 gibi dikkat çeken bir oranda olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 2024 yılı ilaç sektörü Ar-Ge harcamalarının yaklaşık 204 milyar dolar tahmini seviyede olacağı öngörülmektedir. Ülkemiz ilaç sektöründe daha çok dışa bağımlı bir ülkedir. TUİK ilaç sektörü ithalat verilerinde Türkiye'nin 2020-2021 yıllarında ilaç ithalatının en fazla yapıldığı ülkelerin Belçika, Almanya, Çin ve ABD olduğu ve son yıllarda rakamsal artış olduğu belirtilmiştir.

Sağlık krizi yaşanılan 2019 yılından itibaren hem dünyada hem ülkemizde sağlık alanında verilen hizmetlere, devletlerin ve bireylerin harcamalarında artan bir yükseliş olduğu bilinmektedir (Çankaya, 2020:2). Aynı zamanda tıp, biyoteknoloji ve eczacılık alanlarındaki gelişmeler sağlık sektörünün de gelişimine katkı sağlamaktadır. Sağlık ve ilaç sektöründe son yıllarda yaşanılan pandeminin, bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin finansal verilerinde de etkisi bulunmaktadır.

İşletmelerin finansal tabloları, yöneticilere, yatırımcılara, çalışanlara, kredi kuruluşlarına ve devlete finansal durumları hakkında bilgi sunmaktadır. Ancak özellikle yatırımcılar için finansal tabloların analizi önem arz etmektedir. Analizler arasında en çok tercih edileni rasyo analizi olup, ilgili finansal tablo kalemlerinin birbirine oranlanması şeklinde hesaplanmaktadır. Rasyo analizinde şirketlerin genel olarak likidite, finansal yapı, faaliyet yapısı, karlılık, büyüme oranları hesaplanmakta ve bilgi kullanıcılarına yol gösterici olmaktadır.

Bu çalışmada da ilaç ve sağlık sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin pandemi öncesi ve sonrası finansal oranlarının analizi hesaplanmış olup, işletmelerin 2018-2021 yıllar itibari ile finansal performans sıralamaları yapılırken TOPSİS analiz yöntemi kullanılmıştır.

Literatür Taraması

Çalışma kapsamında incelenen literatür taramasında sağlık ve ilaç sektöründe finansal tablolar üzerine yapılmış olan çalışmalar aşağıda ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Karadeniz (2016) çalışmasında TCMB verileri doğrultusunda hastane hizmetleri alt sektöründe 2011-2013 dönemlerini kapsayan mali tablo verileri likidite, finansal yapı, faaliyet ve karlılık oranları hesaplanmıştır. Elde edilen rasyolar doğrultusunda hastane hizmetleri sektörünün likidite açısından güçsüz olduğu, özkaynak yapısının zayıf olduğu borçlanma oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ele alınan dönemlerde sektör karlılığında düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Sonğur ve arkadaşları (2016) çalışmalarında Sağlık Bakanlığına bağlı 829 kamu hastanesinin 2008-2015 dönemlerine ait finansal durumlarını ölçmek amacı ile mali tablo analizlerinden, oran, dikey ve trend analizlerinden yararlanmışlardır. Elde edilen bulgularda ilgili tarihler arasında hem özkaynak hem de dönen varlıklarda azalışın olduğu, bununla birlikte kısa vadeli borçlanmaların arttığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda kamu hastaneleri birliğine 2012 yılında geçilmesi ile birlikte satışlarda ortaya çıkan artışın beraberinde dönem net zararlarını olumlu etkilediğini gözlemlemişlerdir.

Aydemir (2018) çalışmasında da TCMB verileri doğrultusunda hastane hizmetleri alt sektörü 2013- 2015 yıllarına ait mali tablolarını dikkate almıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda oran analizi uygulamıştır. Karadeniz (2016) çalışmasında da olduğu gibi 2013-2015 yıllarında da yine aynı şekilde sektörün borçlanma ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu özkaynak yapısının zayıf kaldığı tespit edilmiştir.

Gülençer ve Hazar (2020) çalışmalarında BIST' de faaliyet gösteren dört ilaç firmasının 2016-2020(6. ay) dönemleri arası yıllık verileri dikkate alınmış sadece son yıl ise 6 aylık veri dikkate alınmışlardır. Elde edilen veriler TOPSİS ve Altman Z Skoru modellemeleri ile dönemler itibari ile incelenmiştir. Finansal performans sıralamasında TOPSİS yönteminde, en yüksek SELEC firması olduğu, Altman Z skoru sonuçları doğrultusunda ise çalışmaya konu işletmelerin başarılı işletmeler olduğu tespit edilmiştir.

Erkılıç (2021) çalışmasında ise TCMB Hastane hizmetleri alt sektörüne ait mali tablo verilerini 2009-2019 dönemleri arasında ele almıştır. Çalışmasında değişkenlerin ağırlıklarını CRITIC yöntemi ile belirlemiş olup, TOPSİS yöntemi ile yıllar bazında finansal performans sıralamasını ele almıştır. Yapılan analiz sonucunda dikkate alınan yıllar arasında 2009 yılının en yüksek, 2011 yılının ise en düşük yıl olduğu tespit edilmiştir. Yiğit (2020) çalışmasında da aynı örneklem üzerinde finansal performans sıralaması için TOPSİS ve finansal risk tespiti için Altman Z Skoru modelini kullanmıştır. 2009-2019 yıllarında finansal performans olarak en yüksek 2010 yılı, en düşük 2018 yılı olduğu, finansal risk ölçümünde ise en yüksek 2009, en düşük 2018 yılı olduğu tespit edilmiştir.

Çankaya, 2020 çalışmasında BIST'e kayıtlı sağlık sektörü işletmelerinin işletme karlılığı üzerinde işletme sermayesi yönetiminin etkisini ölçmek amacı ile KAP verilerinden yararlanarak altı işletmenin mali tablo verilerine korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Nakit döngüsü ile işletme sermayesi yönetimi, Aktif karlılık ile işletme karlılığı değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerde stok tutma süresi ve aktif büyüklükte oluşan artışların aktif karlılığı artırdığı, yabancı kaynakların ortalama vadesi ve kaldıraç rasyolarındaki artışın

aktif karlılığı düşürdüğü, işletmelerdeki nakit döngüsünün ise aktif karlılığı etkilemediği tespit edilmiştir.

Dölen ve arkadaşları (2021) çalışmalarında pandeminin havacılık ve sağlık sektörü üzerindeki etkisini incelemek amacı BIST 100'de faaliyet gösteren her sektörden üç işletme olmak üzere toplam altı işletmenin 6. ve 9. aylara ait 2019 ve 2020 ara dönem mali tabloları incelenmiştir. İlgili mali tabloların değerlendirilmesi sonucunda dipnotlarda dikkate alınmış olup, nakit tutma eğiliminin her iki sektörde de artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamını ilaç ve sağlık sektöründe bulunan ve Borsa İstanbul'da işlem gören toplamda 12 işletme oluşturmaktadır. Amacı ise 2019 pandemi öncesi ve sonrası firmaların finansal performans tespitini yapmaktır. Veri seti olarak çalışma kapsamındaki işletmelerin 2018-2021 yıllarını kapsayan yıllık finansal tabloları doğrultusunda hesaplanan likidite, kaldıraç, faaliyet ve karlılık oranları arasından, cari oran, toplam borç/ toplam aktif, kısa vadeli borç/toplam borç, aktif devir hızı, aktif karlılık, özkaynak karlılık ve net kâr marjı oranları dikkate alınmıştır. Verilerin toplanmasında ise şirketlerin halka açık olması nedeni ile "Kamuyu Aydınlatma Platformu" (KAP)' nun internet sitesinde yer alan işletme verileri kullanılmıştır. Hesaplanan oranların Entropi yöntemi ile kriter ağırlıkları tespit edilmiştir. Kriter ağırlıkları belirlendikten sonra TOPSİS analizi ile işletmelerin yıllar itibari ile finansal performansına göre sıralaması yapılmıştır. Araştırmaya konu işletmelere ait bilgiler aşağıdaki tabloda görülmektedir

Çizelge 1. İlaç ve Sağlık Sektöründe BIST'e Kayıtlı İşletmeler

Borsa Adı	Şirket Adı	Hakkında
ANGEN	Anatolia Tanı ve Biyoteknoloji Ürünleri Araştırma Geliştirme Sanayi ve Ticaret A.Ş.	"Moleküler biyoloji alanında Real-Time PCR (Gerçek Zamanlı PCR), DNA Dizileme ve DNA/RNA İzolasyonu gibi tekniklerin diyagnostik veya araştırma amaçlı kullanımını sağlayan kitler, kurulum robotları, yazılımlar ile cihazlar tasarlamak, geliştirmek ve üretmektir."
DEVA	Deva Holding A.Ş.	"Beşerî ilaç ve ilaç hammaddesi üretim ve pazarlaması"
ECILC	EİS Eczacıbaşı İlaç Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.	"Şirket'in fiilen üretim faaliyeti olmayıp, mevcut Bağlı Ortaklıkları, İş Ortaklıkları ve İştirakleri ile bir holding yapısındadır"
EGEPO	Nasmed Özel Sağlık Hizmetleri Ticaret A.Ş.	Sağlık hizmeti
GENIL	Gen İlaç ve Sağlık Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.	"İlaç ve tıpta kullanılan laboratuvar cihazları ve sarf malzemelerinin radyoaktif tanı kitlerinin, eczane ve hastane levazımatının, veterinerlikte kullanılan tedavi ve teşhis amaçlı ilaç ve müstahzarların alım ve satımını, ithalatını ve ihracatını, üretim ve pazarlamasını yapmak"
LKMNH	Lokman Hekim Engürüsağ Sağlık Turizm Eğitim Hizmetleri ve İnşaat Taahhüt A.Ş.	Sağlık Hizmeti

MEDTR	Meditera Tıbbi Malzeme Sanayi ve Ticaret A.Ş.	"Tıbbi cihaz sayılan solunum sistemleri ve infüzyon sistemlerinin, ameliyat ipliklerinin ve biyosidal ürünlerin üretimi ve yurtiçi ve yurtdışı satışı ile ilaç hazırlama ve uygulama hizmetleri ile bu faaliyetlerde gereken teknik servis, bakım, kalibrasyon hizmetlerini vermektir."
MPARK	MLP (Medicalpark) Sağlık Hizmetleri A.Ş.	Sağlık hizmeti
RTALB	RTA Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç ve Makine Sanayi Ticaret A.Ş.	İnsan ve hayvan sağılığında kullanılan her türlü aşı, serum, antijen, mikrobiyolojik test kitleri ve genetik ürünler gibi biyolojik ürünler ile kimyasal maddelerin imalat, ihracat ve ticareti
SELEC	Selçuk Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi A.Ş.	"Bütün tıbbi, ispençiyari ve biyolojik müstahzarlar ilaç ve eczacılık madde ve malzemeleri, tıbbi aletler, parfümeri ve sıhhi malzeme toptancılığı, imalatı vb."
SEYKM	Seyitler Kimya Sanayi A.Ş.	Tıbbi plaster, cerrahi maske vb ürünlerin üretimi
TRILC	Turk İlaç ve Serum Sanayi A.Ş.	"Eczacılığa İlişkin Tıbbi İlaçların İmalatı (Antibiyotik İçeren Tıbbi İlaçlar, Ağrı Kesiciler, Hormon içeren tıbbi ilaçlar vb.)"

Kaynak: Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) Şirket bilgilerinden elde edilen verilerden düzenlenmiştir (E.T. 11.12.2022)

Çizelge 1' de görüldüğü gibi SEYKM, MEDTR DEVA, GENİL, RTALB, SELEC, TRILC işletmeleri ilaç imalatı, ithalat ve ihracatı, tıbbi cihazlar, malzemeler ve kitler gibi benzeri alanlarda faaliyet gösterirken, EGEPO, LKMNH ve MPARK sağlık hizmetleri alanında faaliyet göstermektedir. ECİLC ise sağlık sektörünün yanında yapı ürünleri ve tüketim ürünleri alanında faaliyet göstermektedir. Araştırmada yer alan işletmelerin finansal performanslarının değerlendirilmesine yönelik kullanılan oranların seçiminde ise literatür çalışmalarından yararlanılarak dikkate alınan kriterlere Çizelge 2' de yer verilmiştir.

Çizelge 2. Finansal Performans Kriterleri ve Oranları

Kriterler	**Oranlar**
Cari oran	Dönen Varlık/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynak
Finansal Kaldıraç	Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif
KVYK/Toplam yükümlülük	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük
Aktif devir hızı	Net Hasılat/Toplam Aktif
Aktif karlılık	Net Kar/Toplam Aktif
Özkaynak karlılık	Net Kar/ Özkaynak
Net kâr marjı	Net Kar/Net Hasılat

Araştırmada yöntem olarak ele alınan TOPSİS yönteminin toplamda 6 aşaması yer almaktadır. Bu aşamalarda dikkate alınacak önemli bir husus normalize karar matrisinin oluşturulmasından sonra çalışmada kullanılan kriterlerin ağırlıklarının belirlendiği 3. aşama olan entropi değerlerinin hesaplanmasıdır. Bu yöntem sayesinde, her kriterin W_J ağırlık değeri ayrı ayrı hesaplandığından, çalışmanın sonucunda daha anlamlı sonuçlar üretmektedir. Çizelge 3'de TOPSİS yöntemine ait aşamalar ve denklemler yer almaktadır.

Çizelge 3: TOPSİS ve Entropi Yönteminin Aşamaları ve Kullanılan Denklemler

TOPSİS Aşamaları	Denklemler
1. Karar matrisinin hazırlanması	$X = [x_{ij}]_{mxn}$ $M = (M_1, M_2, \dots \dots M_m)$
2. Normalize karar matrisinin oluşturulması	$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^{m} x_{ij}^2}} ; (i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n)$
3. Entropi değerinin hesaplanması	$e_j = -\frac{1}{\ln m} \sum_{i=1}^{m} r_{ij} \ln r_{ij},$ (1) $W_j = \frac{1-e_j}{\sqrt{\sum_{j=1}^{n} 1-e_j}}$ (2) $\sum_{j=1}^{n} W_j = 1$ (3)
4. Ağırlıklı karar matrisinin hesaplanması	$v_{ij} = w_i r_{ij}, (i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n)$
5. İdeal ve negatif ideal çözümün belirlenmesi	$V_j^+ = \begin{vmatrix} \max v_{ij}, \\ \min v_{ij}, \end{vmatrix}$ $V_j^- = \begin{vmatrix} \max v_{ij}, \\ \min v_{ij}, \end{vmatrix}$ $V^+ = (V_1^+, V_2^+, \dots, V_m^+);$ $V^+ = (V_1^-, V_2^-, \dots, V_m^-)$
6. Uzaklık değerinin hesaplanması	$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} \left(v_{ij} - v_j^+\right)^2}, (i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n)$ $S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^{n} \left(v_{ij} - v_j^-\right)^2}, (i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n)$ $C_i = \frac{s_i^-}{(s_i^+ + s_i^-)}; (0 \leq C_i \leq 1; i = 1,2, \dots, m)$

Kaynak: Li vd. 2011:2088-2089

Analiz ve Bulgular

Araştırma kapsamında dikkate alınan 2018-2021 dönemleri için işletmelerin finansal oranları her yıl için ayrı ayrı hesaplamıştır. Oranların TOPSİS yönteminde dikkate alınacak ağırlık değerleri ise entropi yöntemi ile yıllar bazında ele alınmıştır. Entropi değerleri belirlendikten sonra TOPSİS yöntemi ile işletmelerin 2018-2019-2020 ve 2021 performans sıralamaları verilmiştir. Bu doğrultuda, çalışma içerisinde sadece 2021 yılına ait uygulama sürecine yer verilmiş olup, aynı süreçler diğer yıllarda da uygulanmış ancak çalışmada o yılların sonuçları gösterilmiştir. 2021 yılı için işletmelerde TOPSİS uygulama sürecinin ilk aşaması olan karar matrisinin hazırlanması Çizelge 4' de belirtildiği gibidir.

Çizelge 4. İlaç ve Sağlık Sektörü İşletmeleri için 2021 yılı karar matrisi

Şirketler	Cari Oran	Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif	Aktif Karlılık	Özkaynak Karlılık	Net Kar Marjı	Aktif Devir Hızı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük
ANGEN	25,28	0,04	0,50	0,57	1,06	0,48	0,82
DEVA	2,07	0,46	0,23	0,43	0,50	0,46	0,69
ECILC	3,31	0,11	0,09	0,10	0,68	0,13	0,62
GENIL	1,84	0,39	0,15	0,24	0,12	1,18	0,95
LKMNH	0,75	0,54	0,15	0,38	0,15	0,95	0,64
MEDTR	4,87	0,21	0,23	0,29	0,45	0,52	0,85
MPARK	0,83	0,88	0,05	0,54	0,05	1,01	0,65
EGEPO	1,92	0,25	0,04	0,06	0,10	0,43	0,52
RTALB	1,80	0,38	0,21	0,37	0,30	0,70	0,98
SELEC	1,43	0,66	0,07	0,21	0,04	2,06	0,98
SEYKM	5,05	0,24	0,26	0,34	0,40	0,64	0,67
TRILC	1,47	0,48	0,06	0,11	0,06	1,09	0,88

Karar matrisi oluşturulduktan sonra bir diğer ikinci aşama olan normalize edilmiş karar matrisi tablosu Çizelge 5'te görüldüğü gibi hazırlanmıştır.

Çizelge 5. İlaç ve Sağlık Sektörü İşletmeleri için 2021 yılı karar matrisinin normalize edilmesi

ŞİRKETLER	Cari Oran	Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif	Aktif Karlılık	Özkaynak Karlılık	Net Kar Marjı	Aktif Devir Hızı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük
ANGEN	0,4994	0,0085	0,2465	0,1550	0,2700	0,0495	0,0889
DEVA	0,0409	0,1000	0,1127	0,1177	0,1283	0,0476	0,0749
ECILC	0,0654	0,0227	0,0447	0,0280	0,1748	0,0138	0,0674
GENIL	0,0363	0,0851	0,0717	0,0665	0,0318	0,1224	0,1027
LKMNH	0,0148	0,1158	0,0720	0,1056	0,0396	0,0986	0,0688
MEDTR	0,0962	0,0450	0,1140	0,0808	0,1140	0,0542	0,0915
MPARK	0,0164	0,1909	0,0247	0,1479	0,0128	0,1045	0,0705
EGEPO	0,0379	0,0540	0,0218	0,0163	0,0262	0,0450	0,0563
RTALB	0,0356	0,0818	0,1014	0,1004	0,0761	0,0721	0,1057
SELEC	0,0282	0,1418	0,0355	0,0580	0,0090	0,2139	0,1058

SEYKM	0,0998	0,0512	0,1257	0,0924	0,1033	0,0659	0,0728
TRILC	0,0290	0,1030	0,0293	0,0314	0,0141	0,1126	0,0947

2. aşama tamamlandıktan sonra kriter ağırlıklarının belirlenmesi için entropi yöntemi uygulanarak Çizelge 6'da yer alan veriler düzenlenmiştir.

Çizelge 6. 2021 yılına ait kriterlerin Entropi Değeri

Şirketler	**Cari Oran**	**Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif**	**Aktif Karlılık**	**Özkaynak Karlılık**	**Net Kar Marjı**	**Aktif Devir Hızı**	**Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük**
ANGEN	-0,3468	-0,0407	-0,3452	-0,2890	-0,3535	-0,1487	-0,2152
DEVA	-0,1307	-0,2303	-0,2460	-0,2518	-0,2634	-0,1449	-0,1941
ECILC	-0,1783	-0,0860	-0,1389	-0,1001	-0,3049	-0,0592	-0,1818
GENIL	-0,1205	-0,2097	-0,1890	-0,1803	-0,1095	-0,2571	-0,2338
LKMNH	-0,0624	-0,2497	-0,1894	-0,2374	-0,1278	-0,2284	-0,1841
MEDTR	-0,2252	-0,1396	-0,2476	-0,2033	-0,2475	-0,1580	-0,2188
MPARK	-0,0674	-0,3161	-0,0914	-0,2827	-0,0558	-0,2361	-0,1870
EGEPO	-0,1241	-0,1576	-0,0834	-0,0671	-0,0956	-0,1396	-0,1620
RTALB	-0,1186	-0,2048	-0,2320	-0,2308	-0,1960	-0,1897	-0,2375
SELEC	-0,1008	-0,2770	-0,1185	-0,1651	-0,0424	-0,3299	-0,2376
SEYKM	-0,2299	-0,1523	-0,2607	-0,2201	-0,2345	-0,1792	-0,1907
TRILC	-0,1028	-0,2342	-0,1035	-0,1087	-0,0601	-0,2459	-0,2232
k=1/ln(m)	0,4024296						
ej	0,7274	0,9247	0,9037	0,9402	0,8415	0,9322	0,9923
dj	0,2726	0,0753	0,0963	0,0598	0,1585	0,0678	0,0077
wj	***0,3694***	***0,1020***	***0,1305***	***0,0810***	***0,2148***	***0,0919***	***0,0104***

Yıllara göre oranların kritik ağırlıkları aşağıdaki çizelgede belirtildiği gibi hesaplanmıştır.

Çizelge 7. Yıllar İtibariyle Mevduat Bankaları İçin Hesaplanan Kriter Ağırlıkları

Yıllar	**Cari Oran**	**Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif**	**Aktif Karlılık**	**Özkaynak Karlılık**	**Net Kar Marjı**	**Aktif Devir Hızı**	**Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük**
2018	0,03308	0,02373	0,10344	0,01996	0,04907	0,76436	0,00636
2019	0,08907	0,09047	0,21787	0,16815	0,20671	0,19926	0,02847
2020	0,13692	0,08830	0,28105	0,12862	0,22240	0,12102	0,02168
2021	0,36941	0,10204	0,13048	0,08104	0,21478	0,09186	0,01039

Ağırlık değerleri tespit edildikten sonra Çizelge 3'de belirtildiği sıralama takip edilerek ağırlıklı karar matrisi Çizelge 8'deki gibi hesaplanmıştır.

Çizelge 8. Ağırlıklandırılmış Normalize Matris (Vji=Rji*Wij)

	Cari Oran	Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif	Aktif Karlılık	Özkaynak Karlılık	Net Kar Marjı	Aktif Devir Hızı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük
ANGEN	0,3482	0,0026	0,0899	0,0386	0,1482	0,0135	0,0031
DEVA	0,0285	0,0304	0,0411	0,0293	0,0704	0,0130	0,0026
ECILC	0,0456	0,0069	0,0163	0,0070	0,0960	0,0038	0,0024
GENIL	0,0253	0,0259	0,0262	0,0166	0,0174	0,0334	0,0036
LKMNH	0,0103	0,0352	0,0263	0,0263	0,0217	0,0269	0,0024
MEDTR	0,0671	0,0137	0,0416	0,0201	0,0626	0,0148	0,0032
MPARK	0,0114	0,0580	0,0090	0,0368	0,0070	0,0285	0,0025
EGEPO	0,0264	0,0164	0,0080	0,0041	0,0144	0,0123	0,0020
RTALB	0,0248	0,0249	0,0370	0,0250	0,0418	0,0197	0,0037
SELEC	0,0197	0,0431	0,0129	0,0144	0,0049	0,0583	0,0037
SEYKM	0,0696	0,0564	0,1297	0,1049	0,0975	0,0723	0,0914
TRILC	0,0202	0,1134	0,0303	0,0357	0,0133	0,1235	0,1189
İdeal Çözüm Değeri	0,3482	0,1134	0,1297	0,1049	0,1482	0,1235	0,1189
Negatif İdeal Çözüm Değeri	0,0103	0,0026	0,0080	0,0041	0,0049	0,0038	0,0020

Bir sonraki aşama ise ideal ve negatif ideal çözümlerinin hesaplandığı Çizelge 9 ve Çizelge 10 aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Çizelge 9. İdeal ve İdeal Olmayan Noktalara Olan Uzaklık (S*)

	Cari Oran	Toplam Yükümlülük / Toplam Aktif	Aktif Karlılık	Özkaynak Karlılık	Net Kar Marjı	Aktif Devir Hızı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynak/Toplam Yükümlülük	S*
ANGEN	0,0000	0,0123	0,0016	0,0044	0,0000	0,0121	0,0134	**0,209192**
DEVA	0,1022	0,0069	0,0079	0,0057	0,0060	0,0122	0,0135	**0,392994**
ECILC	0,0916	0,0113	0,0129	0,0096	0,0027	0,0143	0,0136	**0,394981**
GENIL	0,1042	0,0077	0,0107	0,0078	0,0171	0,0081	0,0133	**0,411024**
LKMNH	0,1142	0,0061	0,0107	0,0062	0,0160	0,0093	0,0136	**0,419589**
MEDTR	0,0790	0,0099	0,0078	0,0072	0,0073	0,0118	0,0134	**0,36941**
MPARK	0,1134	0,0031	0,0146	0,0046	0,0199	0,0090	0,0136	**0,42213**
EGEPO	0,1035	0,0094	0,0148	0,0102	0,0179	0,0124	0,0137	**0,426465**
RTALB	0,1046	0,0078	0,0086	0,0064	0,0113	0,0108	0,0133	**0,403474**
SELEC	0,1079	0,0049	0,0136	0,0082	0,0205	0,0042	0,0133	**0,415595**
SEYKM	0,0776	0,0032	0,0000	0,0000	0,0026	0,0026	0,0008	**0,29467**
TRILC	0,1076	0,0551	0,1011	0,0977	0,1121	0,0505	0,0526	**0,759376**
İdeal Çözüm Değeri	0,3482	0,1134	0,1297	0,1049	0,1482	0,1235	0,1189	
Negatif İdeal Çözüm Değeri	0,0103	0,0026	0,0080	0,0041	0,0049	0,0038	0,0020	

Çizelge 10. İdeal ve İdeal Olmayan Noktalara Olan Uzaklık (S-)

	cari oran	toplam borç/aktif	aktif karlılık	özkaynak karlılık	net kar marjı	aktif devir hızı	Kısa Vade Borç / Toplam Borç	S-
ANGEN	0,1142	0,0000	0,0067	0,0012	0,0205	0,0001	0,0000	**0,377732**
DEVA	0,0003	0,0008	0,0011	0,0006	0,0043	0,0001	0,0000	**0,084925**
ECILC	0,0012	0,0000	0,0001	0,0000	0,0083	0,0000	0,0000	**0,09812**
GENIL	0,0002	0,0005	0,0003	0,0002	0,0002	0,0009	0,0000	**0,047855**
LKMNH	0,0000	0,0011	0,0003	0,0005	0,0003	0,0005	0,0000	**0,052051**
MEDTR	0,0032	0,0001	0,0011	0,0003	0,0033	0,0001	0,0000	**0,090423**
MPARK	0,0000	0,0031	0,0000	0,0011	0,0000	0,0006	0,0000	**0,069031**
EGEPO	0,0003	0,0002	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	**0,024752**
RTALB	0,0002	0,0005	0,0008	0,0004	0,0014	0,0003	0,0000	**0,059984**
SELEC	0,0001	0,0016	0,0000	0,0001	0,0000	0,0030	0,0000	**0,069577**
SEYKM	0,0035	0,0029	0,0148	0,0102	0,0086	0,0047	0,0080	**0,229514**
TRILC	0,0001	0,0106	0,0004	0,0006	0,0000	0,0128	0,0118	**0,190683**
İdeal Çözüm Değeri	0,3482	0,1134	0,1297	0,1049	0,1482	0,1235	0,1189	
Negatif İdeal Çözüm Değeri	0,0103	0,0026	0,0080	0,0041	0,0049	0,0038	0,0020	

	cari oran	toplam borç/aktif	aktif karlılık	özkaynak karlılık	net kar marjı	aktif devir hızı	Kısa Vade Borç / Toplam Borç
ANGEN	0,1142	0,0000	0,0067	0,0012	0,0205	0,0001	0,0000
DEVA	0,0003	0,0008	0,0011	0,0006	0,0043	0,0001	0,0000
ECILC	0,0012	0,0000	0,0001	0,0000	0,0083	0,0000	0,0000
GENIL	0,0002	0,0005	0,0003	0,0002	0,0002	0,0009	0,0000
LKMNH	0,0000	0,0011	0,0003	0,0005	0,0003	0,0005	0,0000
MEDTR	0,0032	0,0001	0,0011	0,0003	0,0033	0,0001	0,0000
MPARK	0,0000	0,0031	0,0000	0,0011	0,0000	0,0006	0,0000
EGEPO	0,0003	0,0002	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000
RTALB	0,0002	0,0005	0,0008	0,0004	0,0014	0,0003	0,0000
SELEC	0,0001	0,0016	0,0000	0,0001	0,0000	0,0030	0,0000
SEYKM	0,0035	0,0029	0,0148	0,0102	0,0086	0,0047	0,0080
TRILC	0,0001	0,0106	0,0004	0,0006	0,0000	0,0128	0,0118
İdeal Çözüm Değeri	0,3482	0,1134	0,1297	0,1049	0,1482	0,1235	0,1189
Negatif İdeal Çözüm Değeri	0,0103	0,0026	0,0080	0,0041	0,0049	0,0038	0,0020

En son aşamada ise ideal çözüme yakınlık değerine göre Çizelge 11' de işletmelerin sıralaması yapılmıştır.

Çizelge 11. 2021 yılı için TOPSIS Yöntemi İdeal Çözüme yakınlık değerine göre sıralaması

Şirketler	S*	S-	C*	Sıralama
ANGEN	0,209192	0,377732	0,64358	1
SEYKM	0,29467	0,229514	0,43785	2
TRILC	0,759376	0,190683	0,200706	3
ECILC	0,394981	0,09812	0,198986	4
MEDTR	0,36941	0,090423	0,196643	5
DEVA	0,392994	0,084925	0,177697	6

SELEC	0,415595	0,069577	0,143406	7
MPARK	0,42213	0,069031	0,140547	8
RTALB	0,403474	0,059984	0,129427	9
LKMNH	0,419589	0,052051	0,110361	10
GENIL	0,411024	0,047855	0,104287	11
EGEPO	0,426465	0,024752	0,054856	12

İdeal çözüme yakınlık değerleri tespit edildikten sonra C* değerleri dikkate alınarak büyükten küçüğe doğru performans sıralaması belirlenmektedir. 2021yılı için gösterilen Çizelge 11 verileri, 2018,2019,2020 yılları içinde tekrar hesaplanmış olup, aşağıdaki özet çizelge oluşturulmuştur.

Çizelge 12. İşletmelerin Yıllara Göre Performans Sıralaması (2018-2021)

Şirketler	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
ANGEN	7	2	1	1
DEVA	6	3	2	10
ECILC	9	7	9	4
GENIL	1	1	5	11
LKMNH	5	11	12	10
MEDTR	4	8	6	5
MPARK	12	9	11	8
EGEPO	8	12	7	12
RTALB	10	5	3	9
SELEC	2	4	10	7
SEYKM	11	10	4	2
TRILC	3	6	8	3

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da kayıtlı ilaç ve sağlık sektöründe faaliyet gösteren toplam 12 işletmenin 2018-2021 yılları finansal tablo verilerinden yararlanılarak, çoklu karar verme tekniklerinden TOPSİS analizi ile performans sıralaması yapılmıştır. Finansal tablolardan elde edilen oranlar sırasıyla, cari oran, işletmenin kısa sürede borçlarını ödeme durumunu; finansal kaldıraç oranı, işletmenin varlıklarının ne kadarının borçlar ile karşılandığını; kısa vadeli borçlar/ toplam yükümlülük, borçlar içinde ne kadar borcun kısa vadeli olduğunu, aktif devir hızı, işletmenin varlıklarının ne kadarının satış olarak gerçekleştirdiğini, aktif karlılık, işletmenin varlıklarının yarattığı karı; özkaynak karlılığı, sermayenin ne kadar etkin kullanıldığını; net kâr marjı ise hasılatın ne kadarının kar olduğunu ifade eden oranlardır.

Mali tablolardan elde edilen oranlar sırası ile incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Cari oran, 2018-2021 yılları incelendiğinde her yıl MPARK (2021/0,83; 2020/0,92; 2019/0,89; 2018/0,98) ve LKMH (2021/0,75; 2020/0,74; 2019/0,79; 2018/0,7) olarak tespit edilmiştir. Cari oranın gelişmekte olan ülkelerde olması gereken oransal değeri 1,5 iken bu oranın altında çıkan değerler işletmelerin borç ödemelerinde sıkıntı yaşayabileceklerini göstermektedir. Cari oranda en yüksek değere sahip işletmenin 2018 yılında 1,56 oranından 2021 yılında 25,28 oranına yükselen ANGEN işletmesi olduğu tespit edilmiştir.

Finansal kaldıraç oranın ½ genel kabul görmüş değeri olarak bilinmektedir. İşletmelerin yıllar itibari ile oransal değeri incelendiğinde MPARK en yüksek borçlanma oranına sahip iken, ANGEN işletmesinin 2021 (0,04) yılında en düşük borçlanma oranına sahip olduğu gözlemlenmiştir. İşletmelerin genel verileri değerlendirildiğinde yıllar itibariyle minimum 0,04, maksimum 0,94 aralığında verilerin olduğu tespit edilmiştir. 2018 yılı ile 2021 yılındaki oransal değerler karşılaştırıldığında ANGEN işletmesinin finansal kaldıraç oranında yaklaşık %92 azalış, ancak RTALB işletmesinin finansal kaldıraç oranında yaklaşık %257 oranında bir artış görülmektedir.

Aktif devir hızı değeri işletmelerin dönen ve duran varlık durumlarına göre farklı olabilmektedir . Sektörde aktif toplamı içerisinde duran varlıklar fazla ise aktif devir hızı daha düşük olmaktadır (Akgüç, 2013:507). Çalışmada, ilaç işletmelerin varlıklarının ağırlıklı olarak dönen varlıktan oluştuğu, sağlık sektörü işletmelerinin ise ağırlıklı olarak duran varlıktan oluştuğu tespit edilmiştir. SELEC işletmesinin dönen varlıklarının aktif içerisindeki oranı incelenen dönemlerde yaklaşık % 9o oranında olduğu ve aktif devir hızının 2’ nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. ECILC ve EGEPO işletmelerinin ise yaklaşık %20 oranında dönen varlık grubuna sahip olduğu bu nedenle aktif devir hızlarının ECİLC işletmesinin dönemler itibari ile 0,13-0,16 aralığında; EGEPO işletmesinin 0,43-0,52 aralığında gözlemlenmiştir.

Toplam borçlanma içerisinde kısa vadeli ödenmesi gereken borçlar incelendiğinde 2019 yılından itibaren % 80 inin üzerinde oransal değere sahip işletmeler, ANGEN, GENIL, MEDTR, RTALB, SELEC ve TRILC işletmeleri olduğu tespit edilmiştir.

Net kar marjı yani hasılatların ne oranda kara dönüştüğü incelendiğinde 2018 yılında işletmeler içerisinde net kar marjı en yüksek ECILC (%35), en düşük MPARK (- % 4), 2019 yılında en yüksek ANGEN (%34), en düşük MPARK (%1), 2020 yılında en yüksek ANGEN %70), en düşük MPARK(%2), 2021 yılında ise en yüksek ANGEN (%106), en düşük SELEC (%4) ve MPARK (%5) olarak gözlemlenmiştir.

Aktif karlılık oranlarında ise 2018 yılında işletmeler içerisinde en yüksek SEYKM (%10), en düşük MPARK (- % 4), 2019 yılında en yüksek GENIL (%25), en düşük MPARK (%1), 2020 yılında en yüksek ANGEN %74), en düşük MPARK (%1), 2021 yılında ise en yüksek ANGEN (%106), en düşük EGEPO (%4) ve MPARK (%5) olarak tespit edilmiştir.

Özkaynak karlılık oranlarında ise 2018 yılında işletmeler içerisinde -% 27 oranında en düşük MPARK işletmesi 2021 yılında %54 oranında görülmektedir. ANGEN firması ise 2019 yılında

% 43 olan değeri 2020 yılında % 95 gibi yüksek bir değere çıkarmıştır. 2021 yılı ele alındığında en yüksek ANGEN (%57), en düşük EGEPO (%6) olarak tespit edilmiştir.

TOPSİS yönteminde elde edilen analiz sonucunda, 2018 yılında ilk üç sırada, GENIL, SELEC ve TRILC, 2019 yılında GENIL, ANGEN, DEVA, 2020 yılında ANGEN, DEVA, RTALB, 2021 yılında ANGEN, SEYKM ve TRILC işletmelerinin finansal performanslarına göre yer aldığı belirlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü' nün Covid 19 salgınının ile pandemi ilanı tüm ülkelerde finansal piyasalarda olumsuz bir etki yaratmış ve devletlerin destekleri ile işletme zararlarının en aza indirgenmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ancak ilaç ve sağlık sektöründe diğer sektörler kadar olumsuz etkisi olmamıştır. Özellikle incelenen işletmelerden ANGEN işletmesi ele alındığında faaliyet alanı dolayısı ile söz konusu pandeminin yaratmış olduğu olumsuzluklardan etkilenmemiş, 2019 yılından itibaren satış ve karlılıklarında artışlar gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmada da incelenen işletmeler arasında son 3 yılda performans sıralamasında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (2013). *Mali Tablolar Analizi.* Arayış Basım Yayıncılık, İstanbul.

Aydemir, İ. (2018). Hastanelerde Finansal Performansın Değerlendirilmesi: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Hastane Hizmetleri Sektör Bilançolarında Bir Uygulama. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 4 (2), 133-149 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/usaysad/issue/39140/459676

Çankaya, M. (2020). Sağlık sektörü işletmelerinde işletme sermayesi yönetiminin karlılık üzerindeki etkisi: Borsa İstanbul (BİST) örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(4), 1-14.

Dölen, T., Yanık, S. S. & Ayanoğlu, Y. (2021). Covid-19'un Ara Dönem Finansal Raporlama Üzerindeki Etkileri: Havacılık ve İlaç Sektörü Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ağustos 2021 (Özel Sayı), 149-168. DOI: 10.25095/mufad.948317

Erkılıç, C. E. (2021). Hastane Hizmetleri Sektörünün Crıtıc Temelli Topsıs Yöntemi ile Finansal Performansının Değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (46), 63-84. DOI: 10.30794/pausbed.865686

Gülençer, S. & Hazar, A. (2020). Borsa İstanbul'da Faaliyet Gösteren İlaç Şirketlerinin Altman Z Skor ve TOPSIS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi, 2 (2), 83-105. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/jefr/issue/65940/1029393

Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), https://www.kap.org.tr/tr/.

Karadeniz, E. (2016). Hastane Hizmetleri Alt Sektörünün Finansal Performansının İncelenmesi: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Sektör Bilançolarında Bir Uygulama.

Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19 (2), 0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/24439/259060

Li, K. Wang, L. Liu, J. Xin, H. Yang, C. Gao. (2011) Application of the entropy weight and TOPSIS method in safety evaluation of coal mines, Procedia Eng., 26 (2011), pp. 2085-209-1.

Sargutan, A. E. (2005). Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 8 (3), 400-428. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/7558/99351

Sonğur, C., Kar, A., Top, M., Gazi, A. & Babacan, A. (2016). Türkiye Kamu Hastane Birlikleri Hastanelerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi: Finansal Tablo Analizleri. Sayıştay Dergisi, (100), 1-26. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/61556/919177

Yiğit, V. (2020). Hastane Hizmetleri Alt Sektörünün Finansal Performans Analizi . Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi , 6 (3) , 609-624 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/usaysad/issue/58836/848680

TIRAŞ, H. H. (2020). Türkiye'de İlaç Sektörünün Gelişimi; Bir Durum Değerlendirmesi. *Journal of Economics and Research*, *1*(1), 42-59.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2022). İlaç ve Eczacılık Ürünleri Sektörü Raporu, https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/%C4%B0la%C3%A7%20ve%20Eczac%C4%B1l%C4%B1k%20Raporu%202022.pdf

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü (2015). Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Plan 2015-2018. https://www.titck.gov.tr/Dosyalar/Ilac/SaglikEndustrileriKoordinasyon/EK-1%20T%C3%BCrkiye%20%C4%B0la%C3%A7%20Sekt%C3%B6r%C3%BC.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1.

YEŞİLLEŞEN HASTANELER: KONUYA BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ VE İNOVASYONUN KRİTİK ROLÜ

GREENING HOSPITALS: A HOLISTIC VIEW OF THE SUBJECT AND THE CRITICAL ROLE OF INNOVATION

Dr. İREM TANYILDIZI[1], Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin SEZGİN[2]

[1] Fırat Üniversitesi, İİBF, itanyildizi@firat.edu.tr- Orcid ID: 0000-0003-1069-1004

[2]Munzur Üniversitesi, İİBF, eraysezgin@munzur.edu.tr- Orcid ID: 0000-0002-8565-0269

ÖZET

Sağlık tüketicilerinin her geçen gün değişmekte olan farklı ihtiyaçlarına bağlı olarak sağlık sektörü kendini sürekli güncellemektedir. Artan ve hızla yaşlanan nüfus, şehirleşme, endüstriyelleşme, yükselen eğitim seviyesi, gelişen sağlık bilinci, hızla gelişen tıp teknolojileri, değişkenlik gösteren politikalar vb. faktörlerden sağlık sektörü etkilenmektedir. Kaynakların kıt olması, var olan kaynakların verimli kullanılması gereği, çevreye verilen tahribatın geri dönüşünün çok zor olması özellikle hastanelerde ortaya çıkan farklı türdeki atıklar ve kullanılan enerji miktarının fazla olması sağlık sektöründe yeşil hastane olgusunu gündeme getirmiştir.

Günümüzde yeşil hastanelerin sürdürülebilirliğe ilişkin faaliyetleri gönüllü sosyal sorumluluğun çok ötesine geçmiştir ve yeşil hastanelerin küresel arenada rekabet edebilmeleri, değişen rekabet anlayışına ayak uydurmaları, inovatif uygulamaların hayata geçirilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu açıdan tüm toplumun ve özellikle hastanelerin çevresel sürdürülebilirlik bakımından kendisini yeniden yapılandırması, yeşil dünya içerisinde kendine yer edinmesi ve buna yönelik tedbirler alması elzemdir. Bu süreçte hastanelere düşen görev ise yenilikçi çevresel adımlar ışığında, tüketirken çevreye zarar vermeyen, enerji tasarrufu sağlayan, kaynakların daha verimli kullanılmasını özendiren, çevresine karşı duyarlı ve çevre dostu bina tasarımlarını gerçekleştiren kurumlar haline gelmektir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yeşilin sağlık sektörüne nasıl sirayet ettiğini ve inovatif uygulamaların bu süreçteki rolünü, teorik, ampirik ve meta analiz çalışmaların bulguları ve yargıları doğrultusunda açıklamaktır.

Sonuç olarak, hastanelerin çevresel sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak gerçekleştireceği inovatif uygulamalar ile bu çalışmanın yazına, karar vericilere ve sağlık hizmetlerinin sunumunda toplumsal gelişime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Hastane, Yeşil Hastane Sertifikaları, İnovasyon

ABSTRACT

Depending on the different needs of health consumers, which are changing day by day, the health sector is constantly updating itself. The health sector is affected by the increasing and rapidly aging population, urbanization, industrialization, rising education level, developing health awareness, rapidly developing medical technologies, changing policies and similar factors. The scarcity of resources, the need for efficient use of existing resources, the fact that the damage to the environment is very difficult to return, different types of wastes, especially in hospitals, and the high amount of energy used have brought the concept of green hospital to the agenda in the health sector.

Today, the sustainability activities of green hospitals have gone far beyond voluntary social responsibility, and the ability of green hospitals to compete in the global arena, keeping up with the changing understanding of competition, is closely related to the implementation of innovative practices. In this respect, it is essential that the whole society and especially hospitals restructure themselves in terms of environmental sustainability, take their place in the green world and take measures for this. In this process, the duty of hospitals is to become institutions that do not harm the environment while consuming, save energy, encourage more efficient use of resources, and realize environmentally friendly and environmentally friendly building designs, in the light of innovative environmental steps. In this context, the aim of the study is to explain how green has spread to the health sector and the role of innovative practices in this process, in line with the findings and judgments of theoretical, empirical and meta-analysis studies.

As a result, it is thought that this study will contribute to the literature of this study, decision makers and social development in the provision of health services, with the innovative practices that hospitals will carry out by considering environmental sustainability.

Key Words: Green Hospital, Green Hospital Certificates, Innovation

1. GİRİŞ

Kaynakların kıt olması, var olan kaynakların verimli kullanılması gereği, çevreye verilen tahribatın geri dönüşünün çok zor olması özellikle hastanelerde ortaya çıkan farklı türdeki atıklar ve kullanılan enerji miktarının fazla olması sağlık sektöründe sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Bu olumsuz durumların önemli sonuçlarından birisi, var olan kaynakların, yakın gelecekte yok olma tehlikesidir. Bu doğrultuda ortaya çıkan bir felsefe, bu negatif etkenlerin etkilerini minimum seviyeye indirmek için yeşil hastanelere, topluma ve çevreye eşi benzeri bulunmayan bir olanak tanımıştır. Bu felsefe, teknolojilere ve tasarımlara dayalı olarak yeşil inovasyon felsefesi ve uygulamasıdır (Yıldız, 2016).

İnovatif düşünce, sistemin kabul edilen sınırlarını zorlaması ve gelecekte çalışma şeklini değiştirebilecek yeni fikirlerin ve yaklaşımların geliştirilmesi için bir zemin oluşturmaktadır (WELL, 2018). İnovasyonun, tasarım ve teknoloji ile entegre edilmesi sürdürülebilirliğin gelişimine ve yapım maliyetlerine katkıda bulunmaktadır (akt. Aver, 2021: 71). Özellikle yeşil hastaneler, rekabet gücü sağlama ve sürdürülebilirlik, enerji ve su verimliliği, atık yönetimi, malzeme seçimi, iç mekân kalitesi ve sağlık çalışanının, sağlık tüketicilerinin ve paydaşların

gereksinimlerine daha iyi yanıt verebilme düşüncesiyle inovatif düşüncelere sahip olma durumundadırlar. Çünkü, küresel ısınmanın beraberinde getirdiği sorunlarla baş etme yolunda bu inovatif ve çevreci akım, dünyanın hemen her yerinde hastaneleri geleneksel yapıdan ziyade yeşil hastane olma yönünde girişimlere yöneltmiştir. Sektörde oluşan çevresel etkileri minimum seviyeye indirerek ve inovatif tasarımlar ile daha kaliteli hizmet sunmak insan hayatının sürdürülebilirliği için önemlidir. Sektöre iyileştirilmiş bir model geliştirmek, sağlık alanının 21. yüzyılın nihai hedefleri arasında yer almaktadır (Wittmann, 2010). Hastane binaları çok fazla enerji ve su kullanan, atık üreten, malzeme kullanan ve iç mekân kalitesinin minumum seviyede kaldığı yapılardır. Bu sebeplerden dolayı diğer problemlere daha pratik ve kolay çözümler üretmek adına yeşil düşünce, hastaneleri yeşil kavramını inovatif uygulamalarla entegre etmeye yöneltmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yeşilin sağlık sektörüne nasıl sirayet ettiğini ve inovatif uygulamaların bu süreçteki rolünü, teorik, ampirik ve meta analiz çalışmaların bulguları ve yargıları doğrultusunda açıklamaktır. Bu açıdan yeşil hastanelerin, sürdürülebilirliği amaç edinen inovatif uygulamalarla, yeni bir tasarımla canlılık kazanması mümkün olacaktır. Bu yönleriyle, yeşil hastanelerin çevresel sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak gerçekleştireceği inovatif uygulamalar ile bu çalışmanın yazına, karar vericilere ve sağlık hizmetlerinin sunumunda toplumsal gelişime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yeşil Hastane Kavramı ve Önemi

Son on yıldır sağlık sektörü, çevresel etkileri azaltmak amacıyla tasarım, inşaat ve operasyonel uygulamalarda dönüşüm gerçekleştirmektedir. Erken endüstri liderleri, sessizce ve fazla tantana yapmadan, endüstrinin sağlık misyonunun yeni bir vizyonuna doğru radikal bir yolculuğa başlamışlardır (Robin Guenther, Vittori ve Atwood, 2006: 1). Yani sağlık sektörü var oluş gerekçesine yeni amaç ve hedefler tanımlayarak misyonunu yeniden inşa etmektedir. Lawrence (2000 akt. Robin Guenther vd., 2006: 28) bu durumu şu şekilde özetlemektedir: "Kaliteli hasta bakımı sağlama, tesislerimizi ve teknolojimizi güncel tutma sorumluluğumuz olduğu gibi, çevre alanında liderlik sağlama sorumluluğumuz da var. Bu farkındalıktan, gelişmiş performansa yönelik kapsamlı bir vizyon ortaya çıkıyor; bu vizyon, ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üçlü nihai fayda sağlamak için inşaat ve işletmeyi birleştiren bir vizyon.'' (Robin Guenther vd., 2006: 28).

Genel olarak yeşil sağlık hizmetlerinin yakın zamanda popüler hale gelen üç amaca hizmet etmek düşüncesiyle takip edildiği belirtilmekte olup üç amaç; insanlar, çevre (gezegen) ve kârdır. Bu, kuruluşun sosyal (insanlar), çevresel (gezegen) ve ekonomik (kâr) sonuçları optimize edecek şekilde hareket ettiği anlamına gelir. Hastaneler, genel hedefleri ve kaliteli hasta bakımına bağlılıkları nedeniyle, kârlılığın sosyal yönünü, enerji verimliliğini artırmak ve doğal kaynakları kullanmak için önlemler uygulayarak çevresel yönü ve uygun finansal performans göstererek ekonomik yönü artırmaya çalışırlar. Birçok hastane, yeşil sağlık hizmetlerine üçlü bir sonuç temelinde yaklaşmanın aslında müşteri sadakatini artırdığını ve itibarı iyileştirdiğini düşünmektedir (Albrecht ve Petrin, 2010: 12).

Hastaneler, su ve enerji kullanımının, atık miktarının, tehlikeli madde bulunduran çıktı miktarının ve satın alınan malzeme türünün çeşitli ve çok sayıda olduğu kurumlardır. Fakat

kaynakların kıt, atıkları biriktirme ve imha etme alanı ve tehlikeli madde tüketimi ve tehlikeli maddelerin ortadan kaldırılması ile ilgili personel eğitimlerinin yetersiz, yenilenebilir enerji konusunda ülke, devlet ve yasal mevzuat teşviklerinin az olması neticesinde yeşil hastaneler kavramı gündeme gelmiştir (Terekli, Özkan ve Bayın, 2013: 38).

Binalar, dünya genelinde insan ve çevre sağlığını etkileyen olumsuz bir faktör olarak bilinmektedir. Binaların yapım sürecinde ve yapımından sonra işletiminde kullanılan direkt kaynakların sonucu olarak ortaya çıkan sera gazlarının salınımı çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu ve benzeri sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik hem çevreyi hem insan sağlığını korumak, toplum ve insan refahının artışına katkı sağlamak amacıyla yeşil hastane kavramı önem kazanmaktadır (Çilhoroz ve Işık, 2019: 161-162). Yeşil hastane kavramı ile anlatılmak istenen kaynak tüketimine ikame ürün ve hizmetler öneren, enerjinin, suyun ve kullanılan malzemelerin etkin, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlayan, her türlü israfa neden olan ürün, hizmet veya süreci elimine eden, çevreyi önemseyen ve bunu hem yapım hem de hizmet sürecinde göz önüne alan çevre dostu bir hastanedir (Terekli vd., 2013: 37). En genel tabir ile yeşil hastane; hizmetin sunulduğu süre boyunca müşteri olarak tanımladığı kesime olumlu yönde etki ederek onların eski sağlıklarına kavuşmasını kolaylaştıran ve tüm bunları çevreye duyarlı bir şekilde kaynakları da düşünerek gerçekleştiren sağlık yapılarıdır (Özdemir, 2017: 44).

Sağlık sektörünün büyük bir çevresel zarar kaynağı olabileceği fikri Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 1960'lar ve 1970'lerde dikkat çekmeye başlamıştır. Şu anda sağlık hizmetleri ABD'de nükleer enerjiden sonra en çok denetlenen sektörlerden biridir. Sağlık sektörü cıva gibi birçok kimyasal kirleticinin kaynağı olmasının yanı sıra metrekare başına en yüksek enerji taleplerinden birine sahiptir (Albrecht ve Petrin, 2010). Sağlık sektörü dünya çapında ürettiği atıklar, tükettiği kaynaklar ve oluşturduğu binalar ile yüksek düzeyde kirliliğe sebep olmaktadır (Aver, 2021: 10). Sağlık sektörünün insan sağlığına ve çevreye olumsuz etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak için hastanelerin yeşil hastane mantığıyla hareket etmesi önem arz etmektedir.

Bir hastane yeşil hastane olmaya karar verdiğinde ilk karşısına çıkabilecek sorulardan biri sürecin maliyeti olabilir. Hastanelerin yeşil hastane olma yolunda katlandığı maliyetler ilk başlarda fazla olmaktadır. Ülkeler, devlet ve ilgili mevzuatlarla bu maliyetlerin azalmasına yönelik teşvikler ya da destekleyici tutumlar sergilenmektedir. İlk başlarda katlanılan fazla maliyet uzun bir dönemde bakıldığında binaların yönetim ve faaliyet maliyetlerini azaltmaktadır. Yani en başta maliyetli görünen durum uzun vadede kazançlı olmaktadır (Büyükçınar, 2022: 26-27). Bunun dışında işletmelerde yeşil yeniliklerin gelişimini engelleyen unsurlar da söz konusudur. Bunlar; konuyla ilgili uzmanlık ve bilgi eksikliği, yenilik yapma konusunda sınırlı isteklilik veya yeniliğe direnç, yeşil ürün veya hizmetlerle ve süreçlerle ilgili toplumun talep eksikliği ve kapasite yetersizliği sayılabilir (Dermody & Hanmer-Lloyd, 1995; Cramer & Schot, 1990'dan akt. Driessen ve Hillebrand, 2002).

Yeşil hastanelerin çalışanlarına ve hastalara olumlu etkileri bulunmaktadır. Yeşil hastanelerde çalışan sağlık personelinin işe devamsızlığının azaldığı, memnuniyet ve verimlilik düzeyinin arttığı, çalıştığı ortamın fiziki şartlarının neden olduğu sağlık sorunlarıyla daha az karşılaştığı,

hastaların iyileşme sürelerini eskiye nazaran kısaltarak maddi ve manevi açıdan hastalara katkı sunduğu farklı ülkelerde yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Büyüktaş Gayır, 2022: 221).

2.2. Yeşil Hastane Sertifika Çeşitleri

İlk ortaya çıktıkları yerler farklı farklı olmakla beraber, yeşil bina sertifika sistemleri zamanla gelişmekte ve değişmektedir. Yeşil yapıların hangi nitelikleri sebebiyle yeşil yapı olarak anıldığı ve bu nitelikleri hangi kuruluşların nasıl belirlediğine ilişkin şartların ortaya konulması gerekmektedir. Yeşil binalar arasında nitelendirilen yeşil hastaneler için de sürdürülebilir bir tasarım kıstaslarını içeren ve hastaneleri pek çok farklı alanlarda değerlendirmeye tabi tutan birtakım yeşil hastane sertifika sistemleri geliştirilmiştir. Bu sertifikalandırma sistemleri, hastaneleri farklı alanlarda değerlendirerek puanlamalar ortaya koymakta ve sonuç skorlarına göre değişik seviyelerde sertifika vermektedirler.

2.2.1. LEED Sertifikası

Sertifika sistemleri içerisinde en çok kabul edilen yapı ve çevre değerlendirme sistemi olan LEED sertifika sistemi, USGBC (United States Green Building Council) tarafından 1998 yılında geliştirilmiştir. Bu sertifikalandırma sistemi hemen hemen tüm yapıları içermektedir; yaşam alanları, müstakil yapılar, ticari işletmeler ve yeni inşa edilecek olan sağlık kurumları, ofisler gibi pek çok farklı yapı için kullanılmaktadır (Chen ve Lee, 2013). Sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde sistem, inşaat sektörünün hâlihazırda tercih ettiği malzeme ve yöntemleri değiştirmeyi ve bu doğrultuda doğaya verilen zararı en aza indiren yapılar inşa etmeyi amaçlamaktadır (Sev ve Canbay, 2009).

Sağlık için LEED sertifika sisteminin, zararlı maddelerden kaçınma, doğa içinde tedavi olma, yenilenebilir kaynakları tercih etme gibi yaklaşımları bulunmaktadır. “Sağlık Hizmetleri için Yeşil Kılavuz” (Green Guide for Health Care - GGHC) çalışması ile birlikte mevcut derecelendirme sistemine tıbbi kıstasların eklenmesi sonucunda sertifika sistemi oluşturulmuştur. ABD Yeşil Bina Konseyi ve GGHC’nin 7 yıl süren ortaklığında sağlık tesisleri için rehber olacak bir sistem geliştirilmiştir (Wittmann, 2010).

2.2.2. BREEAM Sertifikası

Yapılar için uygulanmış ilk sistem olarak bilinen BREEAM, doğaya dost sistemlerin başında gelmektedir. 2006 yılına kadar daha çok ticaret sektöründe kullanılmış olan BREEAM, 2006 yılından sonra farklı sektörlerde de kullanılabilmesi için revize edilmiştir (Baytaş, 2021: 85). 1990 yılında İngiltere’de ortaya çıkan ve uluslararası platformda en çok tercih edilen BREEAM esasında sağlık kurumlarını da yeşil faaliyetlerine göre değerlendirmeye tabi tutan bir sertifika derecelendirme sistemidir (Sahamir ve Zakaria, 2014). BREEAM dünyada en yaygın kullanılan yeşil bina sertifikalarındandır. Dünya genelinde 89 ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır (Işık, 2022). BREEAM sertifika kategorileri; ekolojik konutlar, ofis yapıları, eğitim binaları, sağlık yapıları, adliye binaları, alışveriş merkezleri, endüstriyel binalar, çoklu konaklama (yurtlar, huzur evleri vb.) şeklindedir. Sertifikasyonda kategoriler, sık rastlanan yapı türlerine göre oluşturulmuştur (Çelik, 2009: 15-17).

2.2.3. Green Star Sertifikası

Avustralya eksenli Yeşil Yıldız (Green Star) sertifika derecelendirme sistemi, sağlık yapılarına uygulanmadan önce ofis, alışveriş merkezi ve eğitim binalarında örneklerini göstermiştir (Büyükçınar, 2022: 55). Greenstar; Avustralya Yeşil Bina Konseyi (GBCA-Green Building Council Australia) tarafından, yapıların çevresel tasarımı ve inşası için 2003 yılında geliştirilen bir sistemdir. Sistem, yeşil yapıların avantajları ile ilgili ortak bir paydada buluşturularak toplumsal farkındalığın artırılması ve çevresel açıdan liderlik edenlerin tanınmasını sağlamak üzere oluşturulmuştur (Anbarcı, Giran ve Demir, 2012).

2.2.4. SBTool Sertifikası

SBTool (Sustainable Built Tool-Sürdürülebilir Bina Aracı) binalar için bir çevresel değerlendirme yönteminin temellerini atmak için, ilk olarak 1998 yılında Kanada'da, gelişmiş ülkelerin bir araya gelmesiyle planlanmış değerlendirme sistemidir (Sev ve Canbay, 2009). IISBE'nin (International Initiative for a Sustainable Built Environment- Sürdürülebilir Yapılı Çevre için Uluslararası Girişim) geliştirdiği SBTool, üçüncü taraflarca çeşitli yerel koşullara ve bina tiplerine uygun derecelendirme sistemleri geliştirmek amacıyla kullanılabilecek bir bina performans değerlendirmesi çerçeve sistemidir. Ayrıca, SBTool (daha önceki adıyla GBTool) kullanıcılarına, bulundukları ülkelerin lokal özelliklerini de göz önüne alarak değerlendirmelerde bulunma imkanını vermektedir (Mutlu, Arslanoğlu, Günaçtı, Say, Şahin, Yılmaz ve Tiryakioğlu, 2019).

İngiltere'den dünyaya yayılan BREEAM, Amerika çıkışlı LEED, Kanada çıkışlı SBTOOL, Avustralya'da kullanılan GREEN STAR, yeşil bina değerlendirme sistemlerinin Tablo 1'de kriterleri ve sertifika düzeyleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Sertifikasyon Sistemleri ve Özellikleri

Değerlendirme Sistemi	BREEAM	LEED	Green Star	SBTool
Oluşturulduğu Tarih	1990	1998	2003	1998
Ülke	İngiltere	Amerika	Avustralya	Kanada
Kriterler	Yönetim, Enerji, Su, Ulaşım, Atıkların Azaltılması, Malzemeler, Arazi Kullanımı ve Ekoloji, Kirlilik, Sağlık ve Konfor, Üretimde vs. Yenilik	Yenilik ve Tasarım, Su Verimliliği, İç Mekân Hava Kalitesi, Malzeme ve Kaynaklar, Sürdürülebilir Alanlar, Enerji ve Atmosfer, Bütünleştirici Süreç	Enerji, Malzeme, İç Mekân, Kirlilik, Yenilik, Çevre Kalitesi, Ulaşım İmkânları, Yönetim, Su Kullanımı, Arazi Kullanımı ve Ekoloji	Enerji ve Kaynak Tüketimi, İç Mekân Hava Kalitesi, Çevresel Yükler, Sosyal ve Ekonomik Esaslar, Arsa Seçimi, Proje Planlama ve Geliştirme, Kültürel ve Algısal Esaslar

Sertifika Düzeyleri	Geçer (1 Yıldız- 30 puan), İyi (2 Yıldız-45 Puan), Çok İyi (3 Yıldız-55 Puan), Mükemmel (4 Yıldız-70 Puan), Olağanüstü (5 Yıldız-85 Puan)	Sertifika (40-49 puan) Gümüş (50-59 puan) Altın (60-79 puan) Platin (80 puan ve üstü)	1 Yıldız (10-19 puan), 2 Yıldız (20-29 Puan), 3 Yıldız (30-44 Puan), 4 Yıldız (45-59 puan), 5 Yıldız (60-74 puan), 6 Yıldız (75-100 puan)	-1 (olumsuz) 0 (Kabul Edilebilir) 3 (İyi Uygulama) 5 (En İyi Uygulama)

Kaynak: Erdede, Erdede ve Bektaş, 2014; Çilhoroz ve Işık, 2019

2.3. Yeşil Hastane Uygulamaları

2.3.1. Dünyadan Örnekler

Dünya genelinde yeşil hastanelerin çoğunluğu ABD'de yer almaktadır (Terekli vd., 2013: 50). ABD'nin Oregon Eyaletinde yer alan Providence Newberg Tıp Merkezi ülkedeki ilk Gold LEED sertifikaya sahip hastanedir. Bu hastane, tüm gereksinimlerini karşılamak için gerekli miktarda yenilenebilir enerji üreten bir binaya sahiptir. Bu sayede hastanenin çevreye olumsuz etkisi minimum düzeye inmekte, enerji maliyeti bakımından tasarruf elde edilmektedir. Providence Newberg Tıp Merkezi'nde binanın tasarımını gerçekleştirmek üzere yöneticiler tarafından bir takım oluşturulmuştur. Bu takım tasarım ve yapı takımı olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca bu takımın beyin fırtınası yaparak farklı fikirler üretmesi, fikir alışverişinde bulunması ve geliştirilmesi gereken alanlara yönelik önlemler alması için bir forum oluşturulmuştur (Terekli vd., 2013: 48).

Pittsburgh Çocuk Hastanesi'nin hastane binası için LEED sertifikası ve araştırma binası için LEED Silver sertifikası almak amacıyla çıktığı yol, hastane için toplam puanı sertifikalı derece ile araştırma binası için gümüş dereceyle sonuçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yer seçimi, alternatif araç erişimi, bisiklet yerleri, kentsel alanın geliştirilmesi, otoparklar, yeşil çatı sistemleri, geri dönüştürülmüş yapı malzemelerinin ve sertifikalı ahşap malzemelerin kullanımı, karbondioksit salınımının izlenmesi, atık depolama ve yönetimi vb. konularda çalışılmıştır (https://www.chp.edu).

Forte Health Hospital Yeni Zelanda'nın ilk yeşil yıldızlı ve Avustralasya'daki üç yeşil yıldızlı sağlık binalarından biridir. Hastane depreme dayanıklı olarak inşa edilmiştir. Alışılmış bir binanın depreme dayanma gücünden 1,8 kat daha güçlü bir depreme dayanacak şekilde tasarlanmıştır. Binanın çatısında 650 m^2'lik alana sahip bitki güvertesi bulunmaktadır (http://www.engenium.co.nz).

Ana binası 2007 yılında Texas'ta hizmete giren Dell Çocuk Hastanesi LEED Platin belgesini alan ilk sağlık yapısı olmuştur. Yapının büyüme ihtiyacına binaen yapının LEED Platin standartlarına göre tasarlanması ve inşa edilmesi amaçlanmıştır. 2011 yılında yapılan, park içinde bir hastane olarak tabir edilen ve eski hastane binasının bulunduğu bölgenin yanında,

Royal Park'ta bulunan New Royal Hospital ise Avustralya'nın Green Star Healthcare-5 Star sertifikasına sahiptir (Özdemir, 2017: 121-122).

Olive Branch Methodist Hastanesi (Methodist Olive Branch Hospital) ABD'de bulunmaktadır. Hastane 2014 yılında altın seviyede LEED sertifikası almıştır. Hastane, enerji tüketimini azaltmak için az miktarda cıva içeren ampul kullanmış, su tüketimini azaltmış, çatılarda yansıtıcı malzemelerden faydalanmış, binanın dizayn ve inşaat süreçlerinde yenilikler yaparak bu sertifikayı almaya hak kazanmıştır. Hastanenin yapımı sürecinde hasta, hasta yakını ve çalışanların sağlığı da dikkate alınmış ve bunu gerçekleştirmeye yönelik alanların hepsinde ışık kirliliği azaltılmış, yeşil alan ve su görüntüsü içeren manzara arttırılmıştır. San Joaquin Eyalet Hastanesi (San Joaquin Community Hospital) ise 2016 yılında, gümüş seviyede LEED sertifikası almıştır. Hastane, enerji ve su tüketiminde verimlilik sağlanması, hastanede bulunan her türlü donanımın kalitesi, tasarımda yaptıkları yenilikler, etkin malzeme ve kaynak kullanımı ile bu sertifikayı almaya hak kazanmıştır (Çilhoroz, 2017'den akt. Meriç, 2021: 33).

Kanada, Sechelt'deki St.Mary's Hastanesi, Kanada ve Kuzey Amerika'daki en yeşil sağlık tesislerinden biri olarak kabul edilmektedir. Farklı iki mimarlık firmasının hastane alanını genişletmek ve yenilemek için bir araya gelmesi ile başlayan yeşil dönüşüm hareketi sonucunda hastane, Mart 2013'te hem genişletilmiş hem de yeşil kimliğe bürünmüştür. Hastane tasarımına yeşil ilkeler entegre edildikten sonra, %40 oranında enerji tasarrufu sağlanmıştır. Hastane yapmış olduğu faaliyetler sonucunda Gold LEED sertifikasını elinde tutmaktadır (Stevens, 2014'ten akt. Yıldız, 2016: 335).

2.3.2. Türkiye'den Örnekler

Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği'nin internet sitesinden alınan bilgilere göre Erzurum Sağlık Kompleksi LEED sertifikasına; Başakşehir İkitelli City Hospital, Kartal Lütfi Kırdar Hastanesi, Bahat Hastanesi, Bursa Şehir Hastanesi, Acıbadem Maslak 2. Etap Hastanesi, Elazığ Şehir Hastanesi, Adana Şehir Hastanesi, Acıbadem Altunizade Hastanesi, Yozgat Şehir Hastanesi LEED Altın sertifikaya; Vehbi Koç Vakfı Amerikan Hastanesi, Memorial Bahçelievler Hastanesi LEED Platin sertifikasına; Erol Olçok Eğitim ve Araştırma Hastanesi LEED Gümüş sertifikaya sahiptir (https://cedbik.org/tr).

Sertifika sahibi birkaç hastanenin diğer hastanelerden farklı yapmış oldukları uygulamalara bakmakta yarar vardır. Akıllı hastane olarak inşa edilen İstanbul Florence Nightingale Hastanesi 209 hasta yatağı, 51 yoğun bakım yatağı ve tümü laminar hava akımı ile donatılmış 11 ameliyathane ve 2 doğumhaneye sahip olup TUV Hessen Green Building sertifikası alarak ülkemizin ilk yeşil hastane binası unvanını almıştır. Hastanenin çatısında yer alan heliport alanı her tür hava ambulans helikopterlerinin iniş kalkışına imkân vermektedir. Hastane sağlık alanında pek çok yeniliği beraberinde getirmiştir. Hastanede radyoloji sonuçlarının değerlendirildiği rapor odasında doktorlar başka ülkelerde bulunan doktorlarla sesli ve görüntülü bağlantı kurabilmekte ve fikir alışverişinde bulunabilmektedir. Ülkemizde ilk kez kullanımına başlanan EOS cihazı ile ortopedik görüntülemelerde çok az doza sahip 2D/3D Xray ışınları kullanılarak radyasyonun olumsuz etkileri hastalar için en az düzeye indirilmektedir (https://www.florence.com.tr).

Çevre dostu LEED EBOM (Existing Building: Operations and Maintenance) Platinum sertifikasına sahip olan Amerikan Hastanesi, Türkiye'nin ve Avrupa'nın en büyük ve en gelişmiş hastanelerinden biri olan Vehbi Koç Vakfı Sağlık Kuruluşları bünyesinde yer almaktadır. Hastane alanında 84 puan almış olup bu sertifikayı alan Türkiye'de ilk ve tek, dünyada ise bu kapsamdaki en büyük alana sahip tam teşekküllü hizmet veren ilk hastane olmuştur. Vehbi Koç Vakfı Amerikan Hastanesi, sera gazı emülsiyonlarını ve karbondioksit salınımını mümkün olduğunca azaltmak amacıyla daha sağlıklı bir dünya için üzerine düşeni yapmaktadır (http://smartecodesign.com).

Memorial Sağlık Grubu'nun 11'inci hastane projesi olan Memorial Bahçelievler Hastanesi'nde ileri teknolojik özelliklere sahip görüntüleme üniteleri, gelişmiş laboratuvarlar, yüksek teknolojiye sahip ameliyathane ve yoğun bakım üniteleri, hibrit ameliyathaneler, robotik uygulamalar, alanında uzmanlaşmış ve dallara ayrılmış merkezler aracılığıyla kişiye özel tanı ve tedavi programları sunulmaktadır. Hastanede bulunan Pet-CT teknolojisi, kanserin teşhisinde, evresinin belirlenmesinde ve doğru tedavinin planlamasında çok önemli rol oynamakta ve hastalar en düşük dozda radyoaktif madde ile görüntüleme hizmetlerinden yararlanma imkânı bulmaktadır. Memorial Bahçelievler Hastanesi, enerji ve çevre dostu tasarımda alanında öncü konumda bulunan kurumlara verilen ve en prestijli yüksek yeşil bina sertifikası olan "LEED Platinum" kazanmıştır. USGBC tarafından yürütülen sertifikasyon programları arasında en yüksek derecelendirme anlamına gelen sertifikayı, Dünyada ve Türkiye'de tam donanımlı hastaneler arasında ilk kez Memorial Bahçelievler almıştır. Memorial Bahçelievler Hastanesi'nin iç ve dış mekânları, yeşil alanların insan sağlığı ve psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri dikkate alınarak, çevreye duyarlı bir yaklaşımla kurgulanmıştır. Dört mevsimi yaşatacak, yaşam döngüsü ve biyoritmi hastaneye taşıyacak canlı bitkiler; hasta ve hasta yakınları ile çalışanları doğanın içinde hissettirmektedir. Peyzaj düzenlemesinde, şehrin mimarisine de güzellik katan alerjen olmayan doğal bitkiler seçilmiştir. Ayrıca hastanede gün ışığından maksimum düzeyde faydalanılmaktadır (https://www.memorial.com.tr).

Yozgat Şehir Hastanesi, USGBC tarafından verilen LEED Gold sertifikasını LEED-Healthcare v2009 kategorisinde almaya hak kazanmış olup ilk LEED sertifikası alan şehir hastanesi olmuştur. Yeşil hastane olma yolunda inşaatın yapılacağı yerin seçimine, toplu taşıma araçlarının teşvik edilmesine, peyzaj alanlarının oluşturulmasına, bisiklet parklarının yapılmasına ve bisiklet kullanıcıları için duş ve soyunma odaları imkânına, otoparkların yer altında olmasına, çatılara düşen yağmur sularının toplanmasına ve peyzaj sulamasında kullanılmasına, su verimliliğine, HVAC sistemlerinin kullanımına, enerji tasarrufuna, atık yönetimine, geri dönüştürülebilir ürün kullanımına, iç mekân hava kalitesinin sağlanmasına vb. özel önem verilmiştir (https://erketasarim.com).

İstanbul Kartal'da yer alan Dr. Lütfi Kırdar Şehir Hastanesi, Türkiye'nin en büyük ve en önemli hastanelerinden biridir. Hastane LEED Gold sertifikası almaya hak kazanmıştır. Ayrıca proje almaya hak kazandığı EDGE sertifikası ile Türkiye'nin ilk, dünyanın ise en büyük EDGE Yeşil Bina sertifikalı hastane yapısı olma özelliği taşımaktadır. Konsept proje aşamasından itibaren sürdürülebilirlik ölçütleri dikkate alınarak tasarlanan ve inşa edilen hastane, mevcut hastane

yapılarının yer aldığı arazide, toplu taşıma imkânlarına ve sosyal donatılara yakın bir mesafede bulunmaktadır. Yapım süreci boyunca çevreye ve doğaya verilen olumsuz etkiyi en az düzeye indirmek için erozyon ve sedimentasyon planı hazırlanmış; toz oluşumu ile su ve inşaat kirliliğinin oluşmasını engellemek için gerekli tedbirler alınmıştır. Bina içinde su tüketimi düşük verimli armatürlerin tercih edilmesi su verimliliğini olumlu bir biçimde etkilemiştir. Enerji verimliliği yüksek mekanik-elektrik sistemler, cephe katmanlaşması ve uygun cam seçimi ile binada uluslararası standartlara göre %42 enerji tasarrufu sağlanmıştır. Güneş kollektörleri sayesinde kulanım sıcak suyunun bir bölümü sağlanmıştır. Kurulan sistemlerin enerji tüketimlerini izlemek için ihtiyaç duyulan altyapı ve otomasyon sistemi tasarlanmıştır. İç mekânda kullanıcı sağlığı ve konforunu arttırmak için mahallere verilen taze hava miktarı uluslararası standartların üzerinde tutulmuş; iç mekânda VOC değeri düşük boya, yapıştırıcı, macun gibi kimyasallar kullanılmıştır. Cephe tasarımı gün ışığından maksimum yararlanılacak şekilde tasarlanmıştır (https://www.altensis.com).

2.4. Yeşil Hastanelerde İnovasyonun Önemi

Önceleri yenilik ve yenileşim olarak ifade edilen günümüzde ise ticarileştirilebilir veya değer katan yenilik olarak adlandırılan kavram inovasyon kavramıdır (Yiğit, 2014: 251-252). İnovasyon ile anlatılmak istenen ürün veya hizmetin bir değerinin olması ve sunulan kişiler tarafından da değerli bulunması, sunulan kişilerin değer tanımına uygun olmasıdır. Ticareleştirilebilir veya değer katan bir yeniliğin çevreye duyarlı bir şekilde geliştirilmesi ise yeşil inovasyon olarak ifade edilebilir.

"Yeşil inovasyon" veya "Eko-inovasyon", kirlilik gibi çevresel riskleri ve kaynak kullanımının (örn. enerji) olumsuz sonuçlarını azaltmak amacıyla yeni üretim ve teknolojilerin yaratılmasına katkıda bulunan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Castellacci ve Yalan, 2017'den akt. Takalo, Tooranloo ve Parizi, 2021).

Yapılan birçok araştırmaya rağmen tedavisi mümkün olmayan birçok ölümcül hastalık bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu hastalıkların tedavisi için tam veya verimli olmayan bilgi yönetim sistemlerinden alınan kısıtlı veriler baz alınarak kararlar verilmeye devam edilmektedir. Ayrıca dünya çapında sağlık sistemlerindeki belirsizlik her geçen gün artmaya devam etmektedir. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak için ülkelerin yeni bakış açısına ve yeni stratejilere ihtiyacı bulunmaktadır. Sağlık sistemi düzeyinde her bir inovasyon sağlık sisteminin performansının artmasını sağlayan her türlü stratejinin ana bileşeni olarak kabul edilmektedir. Örneğin teknolojik yenilikler; sağlık hizmetlerinin satın alınabilirliğini, kalitesini ve verimliliğini artırmakta böylece toplum sağlığının iyileştirilmesine (sosyal değer) katkıda bulunma gibi birçok fayda sağlamaktadır. Ulusal düzeyde bu yenilikler, gelişmiş ulusal üretkenliğe ve rekabetçiliğe (ekonomik değer) katkıda bulunabilmektedir (Prada, 2008'den akt. Mete, Boz ve Aslan, 2019: 621).

İşletmelerin yeşil inovasyonu tercih etmelerindeki ana amaç ekonomik ve rekabetçi fırsatların ötesinde çevresel gelişmelerin kazanılmasıdır (Yıldız, 2016: 326). Hastanelerin sürdürülebilir rekabet avantajı kazanması için uygun taktikleri belirlemesi ve benimsemesi ve inovasyon merkezli eylemde bulunması gerekmektedir (Yücel ve Dayanç Kıyat, 2020: 273). Yeşil

teknolojileri benimsemek, işletme maliyetlerini düşürerek hastanenin ekonomik sağlığını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda ulusal tanınırlığa, itibarın artmasına ve çevresel ayak izinin azalmasına da katkı sağlar. Bu nedenle, hastanenin sürdürülebilir hale gelmesi için aldığı amaca yönelik kararlar birçok yönden büyük bir etkiye sahip olabilir (Albrecht ve Petrin, 2010: 12).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hastaneler, yıl boyunca kesintisiz çalışır, gelişmiş ve modern tıp teknolojilerini kullanır ve yeterli aydınlatma ve sıcaklık gerektiren karmaşık tıbbi prosedürleri uygular. İlave olarak, kaynakların kıt olması, var olan kaynakların verimli kullanılması gereği, çevreye verilen tahribatın geri dönüşünün çok zor olması özellikle hastanelerde ortaya çıkan farklı türdeki atıklar ve kullanılan enerji miktarının fazla olması sağlık sektöründe sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Ancak önceki bölümlerde belirtilen örnekler, senaryonun değişmekte olduğunu ve geleceğin daha parlak olduğunu yeterince kanıtlamaktadır. Terekli vd. (2013) hastanelerin, rekabet üstünlüğünü sürdürülebilir kılmak amacıyla gerek alt yapı gerekse iş süreçlerinde yeşil düşünceyi benimseyerek hem kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını, hem de maliyetlerini düşürmekte olduklarını ileri sürmüşlerdir. İlave olarak Jabbarvand vd. (2011) tarafından yapılan bir çalışmada; su, gaz, elektrik maliyetleri enerji kullanım yönetim uygulamaları ile bir önceki yıla göre azaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere enerjiyi koruma, hem hastaneleri gereksiz maliyetlerden korumakta hem de çevreye verilecek zararı minimuma indirmektedir. Bu perspektifle enerjide tasarruf sağlanması ve çevreye minimum zarar vermesi bakımından trijenerasyon sistemlerine geçiş yapılması (özellikle doğalgaz olanaklarının olduğu büyük hastane kampüsleri için) önem arz etmektedir (Jabbarvand vd. 2011'den akt. Yıldız, 2016: 336). Yıldız (2018) tarafından yapılan çalışmada ülkemizin inovasyon çalışmalarına yaptığı yatırımın arttığı ve bu artışın sağlık sektörünü de etkilediği ifade edilmiştir. Sağlık kurumlarının yeşil hastane olma yolunda yapacakları yatırımların uzun dönemde tasarrufa döneceği düşünüldüğünde hastanelerin yatırım alanlarını yeşil inovasyon yöntemlerine kaydırmaları hastaneler tarafından değerlendirilebilir. Yeşil hastane olma yolunda bazı kararlar planlama, tasarım ve inşaatın erken aşamalarında alınmalıdır, diğerlerine ise hastaneler faaliyete geçtiğinde ulaşılabilir (Chias ve Abad, 2017: 196). Hastanelerin proje aşamasında yeşil hastane olarak tasarlanması hem ileride doğabilecek maliyetleri azaltabilir hem de yapı en başından itibaren çevreye duyarlı bir şekilde geliştirilebilir. Hastanelerde çalışan ve hastanelerden hizmet alan kullanıcılar için değerli bulunan ürün veya hizmetlerin inovatif yöntemlerle geliştirilmesi hastane yönetimleri tarafından değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Albrecht, S., & Petrin, B. (2010). Establishing a sustainable vision for healthcare. An Interactive Qualifying Project Report, Worcester Polytechnic Institute.

Anbarcı, M., Giran, Ö., ve Demir, İ.H. (2012). Uluslararası Yeşil Bina Sertifika Sistemleri İle Türkiye'deki Bina Enerji Verimliliği Uygulaması. *Engineering Sciences*, 7(1), 368-383.

Aver, Ö.F., (2021). Yeşil Hastane Derecelendirme Sisteminin Geliştirilmesi: Türkiye Örneği. *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Baytaş, V., (2021). Sağlık Kurumlarında Çevreye Duyarlı Politikalar: Yeşil Hastane Örnekleri. *Yüksek Lisans Tezi,* Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman.

Büyükçınar, R.A., (2022). Yeşil Hastane Yapılarının Tasarım Süreçlerinin Proje Yönetimi Açısından İncelenerek Örnek Bir Proje Üzerinden Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Büyüktaş Gayır, G. (2022). Yeşil Hastanelerin Gerekliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *R&S - Research Studies Anatolia Journal,* 5(2). 205-225

Chen, H. & Lee, W.L., (2013). Energy assessment of office buildings in china using leed 2.2 and beam plus 1.1. *Energy and Buildings*, 63, 129-137.

Chías, P., & Abad, T. (2017). Green hospitals, green healthcare. *International Journal of Energy Production and Management*, *2*(2), 196-205.

Çelik, E., (2009). Yeşil Bina Sertifika Sistemlerinin İncelenmesi Türkiye'de Uygulanabilirliklerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çilhoroz, Y., ve Işık, O. (2019). Yeşil Hastane Sertifika Sistemleri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 161–169.

Driessen, P. H., & Hillebrand, B. (2002). Adoption and diffusion of green innovations. Marketing for sustainability: towards transactional policy-making, 343-355.

Erdede, S. B., Erdede, B., ve Bektaş, S. (2014). Sürdürülebilir Yeşil Binalar ve Sertifika Sistemlerinin Değerlendirilmesi. 5. Uzaktan Algilama-Cbs Sempozyumu. İstanbul.

http://smartecodesign.com/?page_id=1607, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

http://www.engenium.co.nz/Projects/Commercial/Forte-Health-New-Zealand-steel-PRESSS-technology-__I.3217, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://cedbik.org/tr/sertifikali-projeler, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://erketasarim.com/yozgat-sehir-hastanesi-leed-gold-sertifikasi-aldi/, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://www.altensis.com/proje/kartal-dr-lutfi-kirdar-sehir-hastanesi/, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://www.chp.edu/about/campus, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://www.florence.com.tr/istanbul-florence-nightingale-hastanesi, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

https://www.memorial.com.tr/hastaneler-ve-tip-merkezleri/memorial-bahcelievler-hastanesi, Erişim Tarihi: 25.12.2022.

Işık, O. (2022). Yeşil ve Sağlıklı Bir Hastane Halk Sağlığını Destekleyen Hastanedir. https://www.ekoiq.com/2022/04/yesil-ve-saglikli-bir-hastane-halk-sagligini-destekleyen-hastanedir/ adresinden 24 Ekim 2022'de alınmıştır.

Meriç. C. (2021). Sağlık Kuruluşlarının Yeşil Hastane Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi, Ankara.

Mete, A.H., Boz. C., ve Aslan, Ö. (2019). Sağlık İnovasyon Sistemi Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(3), 621-629.

Mutlu, B. K., Arslanoğlu, Z. O., Günaçtı, B., Say, B., Şahin, F., Yılmaz, C., ve Tiryakioğlu, N. Y. (2019). Uluslararası Yeşil Bina Sertifika Sistemlerinin İncelenmesi ve Tasarlanan Ulusal Sertifika Sisteminin Kullanımı: Bir Kampüs Binası ile Vaka Çalışması. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 4(2), 32–41.

Özdemir, M. (2017). Yeşil Hastane Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi ve Tasarıma İlişkin Çözüm Önerileri. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Robin Guenther, F. A. I. A., Vittori, G., & Atwood, C. (2006). Values-driven design and construction: Enriching community benefits through green hospitals. Designing the 21 st Century Hospital, 15.

Sev, A., ve Canbay, N., (2009). Dünya Genelinde Uygulanan Yeşil Bina Değerlendirme ve Sertifika Sistemleri, *Yapı Dergisi Yapıda Ekoloji Eki,* Sayı 329, 42-47.

Sahamir, S.R., & Zakaria, R. (2014). Green assessment criteria for public hospital building development in Malaysia. *Procedia Environmental Sciences*, 20, 106–115.

Takalo, S.K.,Tooranloo, H.S., & Parizi, Z.S. (2021). Green innovation: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 279, 122474.

Terekli, G., Özkan, O., ve Bayın, G. (2013). Çevre Dostu Hastaneler: Hastaneden Yeşil Hastaneye. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 37-54.

Yiğit, S. (2014). İnovasyonun Çevreci Yüzü Ve Türkiye. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 251-265.

Yıldız, H. (2016). Sürdürülebilirlik Bağlamında Sağlık Sektöründe İnovatif Uygulamalar: Yeşil hastaneler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13), 323-340.

Yıldız, Y. K. (2018). İnovasyon Endekslerine Göre Türkiye'nin Durumu Ve Sağlık Sektörüne Etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 107-117.

Yücel, L., ve Dayanç Kıyat, G. B. (2020). Ürün Farklılaştırma Stratejisinin İnovasyon Üzerindeki Etkisi: Özel Hastanelerde Bir Uygulama. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(4), 273-283.

WELL (2018). "WELL v2". International WELL Building Institute-IWBI. https://v2.wellcertified.com adresinden 14 Kasım 2022'de alınmıştır.

Wittmann, M., (2010). Sustainable Healthcare Design In: McCullough C, Editors, Evidence Based Design for Healthcare Facilities. Indianapolis, Sigma Theta Tau International, 147-185.

SİNEMA KURULUŞ YERİNİN AHP İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. HAZAL AKBAL[1]

[1] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Hizmetleri MYO,

hazalakbal@ohu.edu.tr-ORCID ID:0000-0002-5129-9773

ÖZET

İşletmelerin neyi, nasıl ürettiği ve sunduğu, hangi pazarlama politikalarını benimsediğinin yanı sıra kurulduğu alanla ilgili doğru karar verebilmesi de giderek artan rekabet koşullarında büyük önem kazanmaktadır. En uygun yer seçimi pek çok kriter ve alternatifi barındıran, işletmelerce karar verilmesi zor bir problem olup, kuruluş aşamasına karar verip süreç tamamlandıktan sonra değiştirilmesi maliyetli ve riskli bir süreçtir. Araştırmaya söz konusu olan sinema mekânları bulunduğu şehrin kültür ve ekonomisine katkıda bulunmakta, yalnızca kültürel bir faaliyetle kısıtlı olmayıp, özellikle genç kesimler tarafından sosyalleşme unsuru olarak da görülmektedir. Genç kesimin boş vakitlerini doldurmak, arkadaş grubuyla sosyalleşmek, kitleler tarafından yoğun ilgi gören filmlere giderek o dönem popüler olan konu üzerinde fikir sahibi olmak gibi nedenlerle tercih ettikleri sinema mekânlarının kurulduğu yer bu mekânlara ulaşım ve talep edilme düzeyini etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, Niğde İl'inde yeni kurulacak bir sinema mekânının genç kesimlerin bakış açısıyla olası kuruluş yerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden AHP yöntemi kullanılarak Niğde İl'inde sinema mekanı için optimal yer seçimi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuruluş yeri seçimi, AHP, Çok kriterli karar verme.

ABSTRACT

In competitive conditions, it is important for businesses to be able to make the right decision about what they produce, how they produce, how they present, what marketing policies they adopt, as well as the field in which they are established. Selection the optimal facility location is a difficult problem with many criteria and alternatives to decide. Once the establishment is complete, change is a costly and risky process. Cinema venues contribute to the culture and economy of your city. These places are not only a cultural activity, but also an element of socialization, especially for young people. Young people prefer cinemas for reasons such as to fill their spare time, to socialize, to go to the movies that attracted great attention by the masses and to have an idea about the popular topic at that time. The place where the cinema venues are established affects the level of access and demand to these venues. The aim of this study is to determine the possible facility location of a new cinema venue to be established in Niğde Province from the perspective of young people. By using AHP methods, which are multi-criteria decision making (MCDM) methods, the optimal location selection for the cinema space in Niğde Province was evaluated.

Keywords: Facility location selection, AHP, Multi-criteria decision making.

1. GİRİŞ

Son zamanlarda müşteri istek ve ihtiyaçları giderek değişime uğramaya başlamıştır. Müşterilerin bir ürün ya da hizmeti satın alma kararında fiyat kalite ilişkisi etkili olurken günümüzde bu unsurların yanı sıra uygunluk, güvenilirlik, dayanıklılık, performans gibi unsurlar da eklenmiştir. Özellikle hizmet sektöründe kalite, müşterilerin istek, ihtiyaç, beklentilerinin karşılanması durumunda gerçekleşmektedir. Hizmet noktası için uygun yer oluşturmak, fiziksel donanıma sahip olmak sunulan hizmet kadar önemlidir. Müşterilerin hizmet satın aldığı mekânın o hizmet için elverişli olması ve sunulan hizmet için kullanılan mekânın dış görünümü müşterilerin algısı ile talep düzeyi üzerinde etkili olmaktadır.

Hizmet sektörleri içerisinde yer alan kültürel mekânlar kentsel gelişim için önemli bir araçtır. Kültürel mekânların kurulduğu yer seçimi bu mekânların tercih edilme potansiyeli üzerinde de etkilidir. Ulaşımın kolay, görünebilirliğin yüksek, cazibeli, çok amaçlı mekânlar müşteri talebini de artırmaktadır. Kültürel mekânlardan biri olan sinemalar da hem kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği hem de toplumsal olarak ihtiyaç duyduğumuz sosyalleşme ihtiyacının karşılandığı mekânlardır. Sinemaya gitme oranı en yüksek olan 16 yaş ve üzeri genç kesim olmakla birlikte bu mekânların genç kesimlerce ulaşılabilir ve çok yönlü olması büyük önem taşımaktadır. Ulaşılabilirlik anlamında en uygun sinema kuruluş yerinin seçimi birçok alternatifi bir arada barındırdığından karmaşık bir probleme dönüşebilmektedir. Kültürel etkinliklere olan talebi artırmak, kentsel gelişime destek sunmak, genç kesimin kaliteli zaman geçirmesinde önemli yeri olan sinemaların kuruluş yeri çok kriterli karar verme problemlerinden biridir. Çok kriterli olan karar verme süreçleri, problem alanının tanımlanması, problemin çözümünde etkili olan kriterlerin belirlenmesi, kriterlere göre alternatiflerin sıralanması ve alternatifler arasından en uygun seçimin yapılmasına dayanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı AHP yöntemi ile Niğde İli için genç kesimin bakış açısıyla en uygun sinema kuruluş yerinin belirlenmesidir. Niğde İl'inde mevcut bir sinema bulunmakta olup bu sinema, talebi yeterince karşılamayacak kadar küçük, eski, kapasite olarak yetersiz ve konumsal olarak zayıf bir yapıdadır. Yapılan çalışma ile Niğde İli'nde yeni bir sinema açılmasına karar verilmesi durumunda olası kuruluş yeri belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde konuya ilişkin literatür taramasına yer verilmiş olup ikinci bölümde kullanılan yöntemle ilgili bilgiler sunulmuştur. Uygulama bölümü olan üçüncü bölümde bulgular sunularak çalışma, bulguların yorumlandığı sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Literatürde ÇKKV teknikleri kullanılarak kuruluş yeri seçimine ilişkin birçok çalışma yer almaktadır. Çalışmada uygulanan yöntemlerden olan AHP yöntemi ile de farklı çalışma alanlarında (finansal performans, restoran, üniversite, alışveriş merkezi, hastane, barınma alanı, depo ve banka kuruluş yeri seçimi, ürün seçimi, hastane seçimi, ders seçimi) farklı kriter ve alternatiflerin kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır. ÇKKV teknikleri kullanılarak kuruluş yeri seçimi ile ilgili yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Cheng, Li ve Yu (2005), alışveriş merkezi için en uygun yer seçiminde AHP ve ANP yöntemlerini kullanarak her iki yöntemden elde edilen sonuçları kıyaslamışlardır. Çınar (2010),

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan beş şehirde hiç şubesi bulunmayan bir bankanın kuruluş yeri seçimi için TOPSIS yöntemini kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Diyarbakır en uygun şehir olarak seçilmiştir. Yavuz ve Deveci (2014), Erzincan'da kurulması olası bir alışveriş merkezi yerinin belirlenmesi amacıyla yürüttükleri çalışmada TOPSIS ve VIKOR yöntemlerini kullanmışlardır. Miç ve Antmen (2019), Adana'da bir bölge hastanesinin yer seçiminin değerlendirilmesinde TOPSIS yönteminden faydalanmışlardır. Gümüş, Balta ve Durduran (2019), AHP ve Coğrafi Bilgi Sistemleri tekniklerini kullanarak Niğde'de alışveriş merkezi için en uygun yer seçimini belirlemişlerdir. Kuyrukçu ve Alkan (2020), üniversitelerin yer seçiminin değerlendirilmesinde AHP ve TOPSIS yöntemlerinden faydalanmışlardır. Çalışma sonunda sırasıyla sosyo-kültürel potansiyel, ekonomik yapı, coğrafi koşul, demografi ve barınma kapasitesi yer seçimini etkileyen kriterler olarak tespit edilmiştir. Ghorui vd. (2020), Hindistan, Batı Bengal, Kolkata şehri ile çevresindeki alternatif lokasyonlar arasından en uygun alışveriş merkezi yeri seçimi için Bulanık AHP ve Bulanık TOPSIS yöntemlerinden faydalanmıştır. Çalışmanın sonucunda Kolkata'nın Ballygunge bölgesinin alışveriş merkezi yer seçimi için önemli bir alternatif olduğu görülmüştür. Akpınar ve Koçak (2021), öğrenci sağlık merkezi yer seçimi için TOPSIS yönteminden faydalanılarak uygun alternatiflerin ve kriterlerin belirlenmesini amaçlamışlardır. Mirzaei ve Testik (2021), İran'da bulunan bir bakır ocağı madeninde taş kırma makinesi ve depolama alanı için en uygun yerin seçilmesi amacıyla AHP ve TOPSIS yöntemini kullanmıştır. Ömürgönülşen ve Melten (2021), Ankara'da en uygun afet sonrası geçici barınma alanının belirlenmesi amacıyla TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda Etimesgut en iyi alternatif olarak belirlenmiştir. Dhingra vd. (2021), elektrikli araç şarj istasyonu için en uygun yerin belirlenmesi amacıyla AHP ve TOPSIS yöntemini uygulamışlardır. Çalışma kapsamında hava durumu, park alanı, trafik, güneş enerjisi kapasitesi gibi faktörler incelenmiştir. Zhao vd. (2021), TOPSIS yöntemi ile akıllı şarj istasyon konumunun belirlenmesine yönelik çalışma yürütmüştür. Kayadelen (2021), mobilya fabrikası bölge seçimi yapmak amacıyla TOPSIS ve AHP yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda ana kriterlere göre Marmara Bölgesi en uygun seçim olurken alt kriterlere göre İç Anadolu Bölgesi olmuştur. Durak, Arslan ve Özdemir (2021), İstanbul Teknoparklarında bulunan işletmelerin en uygun yer seçimi için TOPSIS ve AHP yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda en uygun yerin İTÜ olduğu sonucuna varılmıştır. Tripathy ve Singh (2021), TOPSIS yöntemini kullanarak pek çok alternatif yer içerisinden en uygun dağıtım merkezi yerinin belirlenmesi amacıyla çalışma yürütmüştür. Kabadayı ve Çakır Esen (2021), dördüncü parti lojistik firmasının depo yeri seçiminde etkili olan kriterleri belirlemek ve alternatif tekniklerin önerilmesi amacıyla Gri ilişkisel Analiz ve TOPSIS yöntemlerini kullanmıştır. Santika vd. (2021), AHP ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak geçici toplama alanı seçimine ilişkin çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda en iyi lokasyon Jalan Mastrip'te yer alan Mastrip Transfer Deposu olarak belirlenmiştir. Çakır Esen ve Çırpın (2022), Afyon-Eskişehir yolunda restoran işletmesinin kuruluş yeri seçim kararı için TOPSIS yönteminden faydalanmıştır. Kara, Masri ve Kaya (2022), TOPSIS, AHP ve ARAS yöntemleri ile denizcilik alanında tedarikçi firmanın yeni açacağı şube için yer seçimini belirlemek amacıyla çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada maliyet önemli olan kriter, İzmit ise en uygun yer olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada sinema kuruluş yeri seçimine karar vermek için AHP yöntemi kullanılmıştır. Sinema kuruluş yeri problemine ilişkin daha önce yapılan çalışmanın bulunmaması bu anlamda çalışmaya özgün bir nitelik katmakta olup bu yönden de literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Karar verme insan yaşamında önemli yer tutan bir konudur. Günlük yaşamda, iş yaşamında, bir ürün satın alırken, hangi filmi izleyeceğimize karar verirken gibi yaşantımızın pek çok anında karar verme sorunu ile karşı karşıya kalırız. Bu süreçte özellikle önümüzde birçok kriter ve alternatif varsa işler daha karmaşık bir hale dönüşmektedir. Bu bakımdan karar verme sürecinin iyi işletilebilmesi için kullanılan yöntemlerden olan AHP (Analytic Hierarchy Process) yöntemi az sayıda veri ile derecelendirme, sınıflandırma yapma gibi karar verme problemlerinin çözümünde kullanılan etkili yöntemlerdendir. Bu yönteme ilişkin bilgiler aşağıdaki bölümlerde sunulmuştur.

3.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi

Saaty tarafından geliştirilen Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP), karar verme ve planlama için son derece yararlı bir yöntemdir (Harker and Vargas, 1987: 1383). AHP yöntemi kullanımının basitliği, alternatifler arasından seçim olanağı sunması, çok sayıda karar vericiyi sürece katma imkânları, nicel ve nitel kriterlerin bütünleşik kullanımı ile birçok karar probleminde tercih edilmektedir (Avcı ve Çınaroğlu, 2018: 323). Yönteme ilişkin uygulama adımları aşağıda sunulmuştur (Doğan ve Gencan, 2013; Asoğlu ve Eren, 2018; Taş vd., 2018; Hamurcu ve Eren, 2018; Bulak, 2021; Ünal ve Akyüz, 2022).

Hiyerarşik yapı: Yöntemin ilk adımı problem alanı ve amacın belirlenerek amaç doğrultusunda kriter ve alternatiflerin sunulduğu hiyerarşik yapının oluşturulmasıdır.

İkili karşılaştırma matrisi: İlk olarak kriterler daha sonra alternatiflerin ikili karşılaştırması yapılır. Karşılaştırmalar Çizelge 1'de sunulan Saaty Tercih Ölçeği ile yapılmaktadır.

Çizelge 1. Saaty tercih ölçeği

Önem Değeri	Tanım
1	Eşit önem
3	Orta düzeyde önemli
5	Kuvvetli düzeyde önemli
7	Çok kuvvetli düzeyde önemli
9	En çok önemli
2,4,6,8	Ara değerler

Kaynak: Saaty, 1980

Yüzde önem dağılımları: Bu adımda öncelik vektörleri hesaplanır. İlk olarak matrisler normalleştirilir. Normalleştirme işlemi matristeki her elemanın ilgili sütun toplamına bölünmesiyle hesaplanır. Normalize edilmiş matristeki satır değerlerinin ortalamaları alınarak her kriter ve alternatif için önem dağılımı belirlenir.

Tutarlılık testi: Tutarlılık oranı, denklem (1)'de gösterildiği gibi tutarlılık indeksinin (CI) Çizelge 2'de gösterilen rassallık indeksine (RI) bölümü ile hesaplanır.

$$CR=CI/RI \quad (1)$$

CI değeri, kriter sayısı ile ana değer (λ) katsayısının karşılaştırılması ile bulunmaktadır. CI değeri denklem (2)'de ifade edilen formül ile hesaplanmaktadır.

$$CI=(\lambda max-n)/(n-1) \quad (2)$$

Karşılaştırma matrisinin sütunları ve önem değerlerinin çarpılması ile ağırlıklı toplam vektör (ATV) hesaplanır ve bu elde edilen değer önem değerine bölünür. Ortaya çıkan değerlerin ortalaması alınarak λmax değeri bulunur.

Çizelge 2. Rassal endeks değeri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
RI	0	0	0.52	0.89	1.11	1.52	1.35	1.40	1.45	1.49

Kaynak: Saaty, 2002

CR değeri 0.1'den düşük çıkarsa sonuçlar tutarlı, 0.1'den büyük olması durumunda tutarsız olarak kabul edilmektedir. Tutarlılığın sağlanamadığı durumlarda karar vericilerin kararlarını tekrar gözden geçirmesi istenir.

Nihai öncelik değerleri: Kriter ve alternatiflerin önem değerleri çarpılır ve her alternatife ilişkin nihai öncelik değerleri belirlenir. Yüksek önem değerine sahip alternatif en iyi alternatiftir.

4. UYGULAMA VE BULGULAR

Çalışma Niğde İli için genç kesimin bakış açısıyla en uygun sinema kuruluş yerinin belirlenmesi ve seçilmesi amacıyla yapılmıştır. Niğde, Türkiye'de İç Anadolu Bölgesinin güneydoğusu ile Kapadokya adı verilen bölgede bulunan idari bir birimdir (Saygılı ve Çakmak, 2021: 392). Niğde İli, 2021 nüfus sayımlarına göre 363.725 toplam nüfusa sahiptir. 2017 yılında merkez nüfusu 141.000 kişi olan Niğde'de 2022 verilerine göre 166.511 kişi bulunmaktadır. Verilere göre şehir merkez nüfusunun giderek artış gösterdiği görülmektedir. Merkez nüfus içerisinde 16 yaş ve üzeri olarak adlandırılan genç nüfus toplam 42.865 kişidir (Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], 2022). Ülke genelinde sinemaya gitme oranı en yüksek olan 16 yaş ve üzeri genç kesim olmakla birlikte bu mekânların genç kesimlerce ulaşılabilir ve çok yönlü olması büyük önem taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak kuruluş yeri seçiminde

etkili olan kriterlerin karşılaştırılması yapılarak önem değerleri tespit edilmiş daha sonra optimal yer seçimini belirlemek için alternatifler karşılaştırılmıştır.

4.1. Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

Uygulamanın ilk adımında sinema kuruluş yeri seçimine ilişkin problem, amaç, kriter ve alternatiflerin belirlendiği hiyerarşik yapı oluşturulmuş ve Görsel 1'de sunulmuştur.

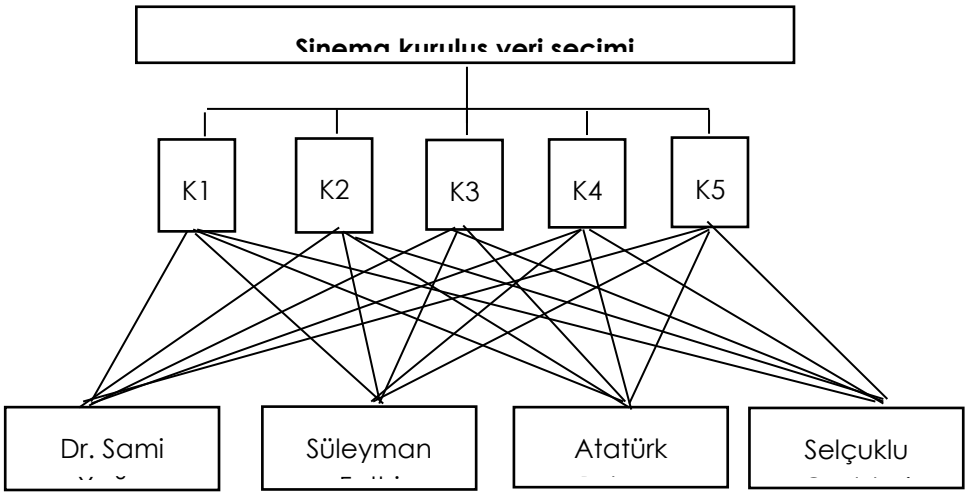

Görsel 1. Sinema kuruluş yeri seçimine ilişkin kriter ve alternatifler

Çalışma kapsamında değerlendirilen kriterler "toplu taşıma duraklarına yakınlık (K1), nüfus yoğunluğu (K2), üniversiteye uzaklık (K3), görünebilir alan (K4) ve eğlence mekânlarına olan mesafe (K5)"tir. Alternatifler ise Dr. Sami Yağız Caddesi (A1), Süleyman Fethi Caddesi (A2), Atatürk Bulvarı (A3) ile Selçuklu Caddesi (A4)'tür.

Toplu taşıma duraklarına yakınlık: Kuruluş yerinin her türlü toplu taşıma araçları ile ulaşımının sağlandığı erişilebilirliğini ifade etmektedir.

Nüfus yoğunluğu: Nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerleşim yerini belirtmektedir.

Üniversiteye uzaklık: Yürüme mesafesinde eğitim görülen okuldan sinema mekânına kolay ve kısa sürede ulaşımı ifade etmektedir.

Görünebilir alan: Sinema mekânının çekici, görünürlüğünün yüksek, açık görüş alanında bulunmasını belirtmektedir.

Eğlence mekânlarına olan mesafe: kafe, restoran ve mağaza gibi eğlenme, zaman geçirme amaçlı mekânlara olan mesafesini ifade etmektedir.

Kriterler Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde okuyan 18 yaş ve üzeri 45 öğrenci ile yapılan yüz yüze ve yapılandırılmış mülakat ile AHP yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. İlk olarak karşılaştırma matrisleri kurulmuş, önem değerleri tespit edilmiş ve tutarlılık hesaplanmıştır. Yapılan işlemlere ilişkin sonuçlar Çizelge 3'te özetlenmiştir.

Çizelge 3. Kriterlerin kıyaslanması ve önem değerleri

Kriterler	K1	K2	K3	K4	K5	**ÖD**	**ATV**	**ATV/ÖD**
K1	1,00	4	6	0,33	3	0,26	1,466	5,558
K2	0,25	1,00	3	0,20	0,33	0,08	0,418	5,070
K3	0,16	0,33	1,00	0,16	0,20	0,04	0,216	5,090
K4	3	5	6	1,00	4	0,46	2,537	5,568
K5	0,33	3	5	0,25	1,00	0,16	0,816	5,240
λmax =5,30; Tİ=0,07; Rİ=1,11; TO=0,06≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)								

Değerlendirme sonuçlarına göre % 46 oranı ile görünebilir alan (K4) kriteri önem değeri en yüksek kriter olarak tespit edilmiştir. İkinci önem değeri yüksek kriter % 26 ile toplu taşıma duraklarına yakınlık (K1) ve diğer kriterler sırasıyla %16 eğlence mekânlarına olan mesafe (K5), % 8 nüfus yoğunluğu (K2) ve % 4 üniversiteye uzaklık (K3) kriterleri olmuştur.

4.2. Alternatif Yerlerin Kıyaslanması

Uygulamanın ikinci adımında alternatif yerlerin AHP ile değerlendirilen kriterlere göre kıyaslaması yapılmıştır. Alternatif yerlerin haritadaki konumları Görsel 2, Görsel 3, Görsel 4 ve Görsel 5'te verilmiştir.

Görsel 2. Dr. Sami Yağız Caddesinin haritadaki konumu

Dr. Sami Yağız Caddesi toplu taşıma duraklarına 4 dakika, eğlence mekânlarına 2 dakika ve üniversiteye 15 dakika mesafededir. 2022 yılı verilerine göre ortalama nüfus yoğunluğu 5045 kişidir ve yer açık görüş alanına sahiptir.

Görsel 3. Süleyman Fethi Caddesinin haritadaki konumu

Süleyman Fethi Caddesi, toplu taşıma duraklarına 5 dakika, eğlence mekânlarına 2 dakika ve üniversiteye 13 dakika mesafededir. 2022 yılı verilerine göre ortalama nüfus yoğunluğu 5045 kişidir ve yer açık görüş alanına sahip değildir.

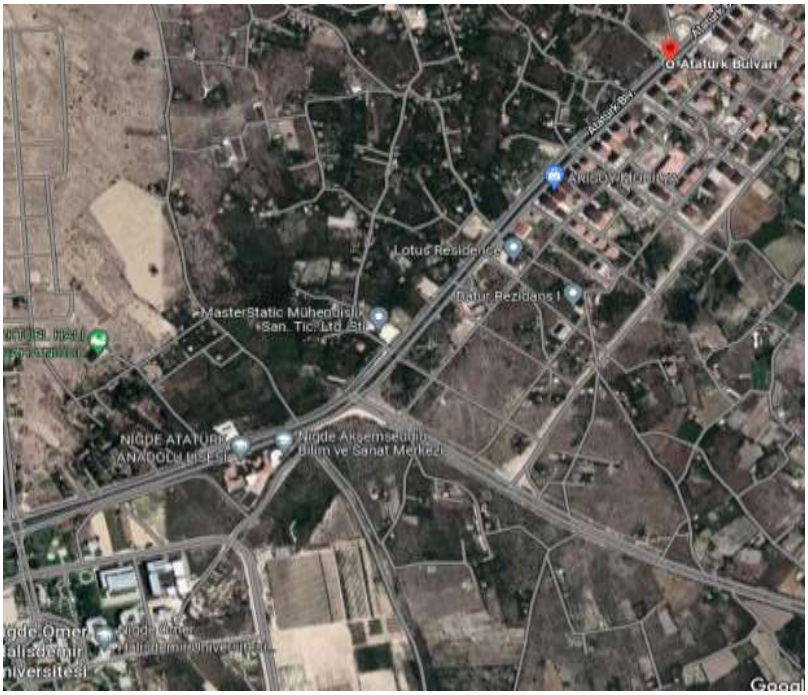

Görsel 4. Atatürk Bulvarının haritadaki konumu

Atatürk Bulvarı, toplu taşıma duraklarına 5 dakika, eğlence mekânlarına 4 dakika ve üniversiteye ortalama 7 dakika mesafededir. 2022 yılı verilerine göre ortalama nüfus yoğunluğu 36761 kişidir ve yer açık görüş alanına sahip değildir.

Görsel 5. Selçuklu Caddesinin haritadaki konumu

Selçuklu Caddesi, toplu taşıma duraklarına 7 dakika, eğlence mekânlarına 5 dakika ve üniversiteye 13 dakika mesafededir. 2022 yılı verilerine göre ortalama nüfus yoğunluğu 21837 kişidir ve yer açık görüş alanına sahip değildir.

Alternatiflere göre kıyaslanan olası sinema kuruluş yerlerinin değerlendirilmesinde ilk olarak toplu taşıma duraklarına yakınlık kriteri açısından karşılaştırma yapılmış ve sonuçlar Çizelge 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4. Alternatiflerin Toplu Taşıma Duraklarına Yakınlık Açısından Karşılaştırılması

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD	ATV	ATV/ÖD
A1	1,00	4,00	4,00	7,00	0,57	2,45	4,27
A2	0,25	1,00	2,00	5,00	0,23	0,94	4,12
A3	0,25	0,50	1,00	3,00	0,14	0,57	4,05
A4	0,14	0,20	0,33	1,00	0,06	0,23	4,03
λ_{max} =4,12; Tİ=0,04; Rİ=0,89; TO=0,04≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)							

Toplu taşıma duraklarına yakınlık kriteri bakımından en yüksek önem değerine sahip alternatif Dr Sami Yağız Caddesi (A1) olmuştur. Nüfus yoğunluğu kriteri açısından alternatif kuruluş yerlerinin karşılaştırılması ise Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. Alternatiflerin Nüfus Yoğunluğu Açısından Karşılaştırılması

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD	ATV	ATV/ÖD
A1	1,00	2,00	0,14	0,20	0,08	0,34	4,01
A2	0,50	1,00	0,14	0,20	0,06	0,24	4,07
A3	7,00	7,00	1,00	4,00	0,59	2,64	4,45
A4	5,00	5,00	0,25	1,00	0,27	1,12	4,28
λ_{max} =4,20; Tİ=0,07; Rİ=0,89; TO=0,08≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)							

Nüfus yoğunluğu kriteri bakımından en yüksek önem değerine sahip alternatif yer Atatürk Bulvarı (A3) olmuştur. Selçuklu Caddesi (A4) ise ikinci önem değerine sahip alternatif yerdir. Üniversiteye uzaklık kriteri bakımından alternatiflerin karşılaştırılması Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Alternatiflerin Üniversiteye Uzaklık Açısından Karşılaştırılması

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD	ATV	ATV/ÖD
A1	1,00	0,25	0,13	0,33	0,05	0,22	4,09
A2	4,00	1,00	0,14	0,50	0,13	0,51	4,03
A3	8,00	7,00	1,00	7,00	0,67	3,03	4,51
A4	3,00	2,00	0,14	1,00	0,15	0,66	4,40
λ_{max} =4,26; Tİ=0,09; Rİ=0,89; TO=0,10≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)							

Üniversiteye uzaklık bakımından en iyi alternatif Atatürk Bulvarı (A3) iken ikinci alternatif Selçuklu Caddesi (A4) olarak tespit edilmiştir. Görünebilir alan kriterine göre alternatiflerin kıyaslanması ise Çizelge 7'de sunulmuştur.

Çizelge 7. Alternatiflerin Görünebilir Alan Açısından Karşılaştırılması

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD	ATV	ATV/ÖD
A1	1,00	4,00	3,00	5,00	0,52	2,24	4,31
A2	0,25	1,00	0,33	3,00	0,14	0,57	4,06
A3	0,33	3,00	1,00	4,00	0,27	1,15	4,28
A4	0,20	0,33	0,25	1,00	0,07	0,29	4,07
λ_{max} =4,18; Tİ=0,06; Rİ=0,89; TO=0,07≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)							

Görünebilir alan kriterine ilişkin alternatifler karşılaştırıldığında önem değeri bakımından Dr Sami Yağız Caddesi (A1) ilk sırada yer alırken Atatürk Bulvarı (A3) ikinci sırada yer almıştır.

Son olarak eğlence mekânlarına olan mesafe açısından karşılaştırmalar Çizelge 8'de belirtilmiştir.

Çizelge 8. Alternatiflerin Eğlence Mekânlarına Olan Mesafe Açısından Karşılaştırılması

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD	ATV	ATV/ÖD
A1	1,00	2,00	3,00	4,00	0,45	1,87	4,20
A2	0,50	1,00	3,00	4,00	0,31	1,33	4,23
A3	0,33	0,33	1,00	3,00	0,16	0,65	4,08
A4	0,25	0,25	0,33	1,00	0,08	0,32	4,05
λ_{max} =4,14; Tİ=0,05; Rİ=0,89; TO=0,05≤0,10 karşılaştırmalar tutarlıdır)							

Eğlence mekânlarına olan mesafeye göre alternatifler değerlendirildiğinde Dr Sami Yağız Caddesi (A1) ilk sırada, Süleyman Fethi Caddesi (A2) ikinci sırada yer almıştır.

Son adımda nihai öncelik değerlerinin hesaplanması için alternatiflerin öncelik değerleri ile kriterlere ilişkin öncelik değerleri çarpılarak alternatiflere ilişkin ayrı ayrı öncelik değerleri elde edilmiştir. Sonuçlar Çizelge 9'da özetlenmiştir.

Çizelge 9. Alternatif Sinema Mekânlarının Öncelik Değerleri

Alternatifler	A1	A2	A3	A4	ÖD
K1	0,57	0,23	0,14	0,06	**0,26**
K2	0,08	0,06	0,59	0,27	**0,08**
K3	0,05	0,13	0,67	0,15	**0,04**
K4	0,52	0,14	0,27	0,07	**0,46**
K5	0,45	0,31	0,16	0,08	**0,16**
Öncelik Değerleri	**0,47**	**0,18**	**0,26**	**0,09**	

Çizelge 9'da yer alan sonuçlara göre sinema kuruluş yeri alternatiflerinden 0,47 önem değeri ile Dr Sami Yağız Caddesi (A1) yüksek öncelik değerine sahip olurken, 0,26 değeri ile Atatürk Bulvarı (A3) ikinci sırada, 0,18 değeri ile Süleyman Fethi Caddesi (A2) üçüncü sırada ve 0,09 ile Selçuklu Caddesi (A4) son sırada yer almıştır.

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bulunduğu şehrin kültürel ve ekonomik yapısına katkı sunan, genç kitleler tarafından sosyalleşme aracı olarak yer edinen sinema mekânlarının kuruluş yeri bu kültürel mekanlara erişim ve talep edilme durumunu da etkilemektedir. Sinemaya gitme oranı en yüksek olan kesim 16 yaş ve üzerini oluşturan genç kitlelerdir. Bu mekânların genç kesimler tarafından erişilebilir, nitelikli ve çok yönlü olması talep edilme konusunda önem taşımaktadır.

Çalışma, AHP yöntemi ile Niğde İli'nde gençlerin bakış açısıyla en uygun sinema kuruluş yerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Şehirde mevcutta eski, küçük ve talebi karşılayamayacak kadar yetersiz bir sinema mekanı bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada yeni bir sinema açılmasına karar verilmesi durumunda olası kuruluş yeri belirlenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak çalışma kapsamında kullanılan kriterler önem değerlerine göre

sıralanmıştır. Yer seçimi için belirlenen kriterler önem değerlerine göre sırasıyla görünebilir alan (%46), toplu taşıma duraklarına yakınlık (%26), eğlence mekânlarına olan mesafe (%16), nüfus yoğunluğu (%8) ve üniversiteye uzaklık (%4) kriterleri olmuştur. Kriterlerin önem değerleri belirlendikten sonra alternatifler kriterler ışığında değerlendirilmiş ve sırasıyla en uygun alternatif kuruluş yerleri Dr. Sami Yağız Caddesi (%47), Atatürk Bulvarı (%26), Süleyman Fethi Caddesi (%18) ve Selçuklu Caddesi (%9) olmuştur. Görünebilir, açık görüş alanına sahip, eğlence mekânlarına ve toplu taşıma duraklarına yakın olması ve ulaşılabilirliğin kolay olduğu bir konumda yer alması öğrencilerin bakış açısıyla Dr. Sami Yağız Caddesi'nin en uygun kuruluş yeri seçilmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma genç kitlelerin bakış açısıyla oluşturulan kriterler temelinde değerlendirilmiştir. İlerleyen çalışmalarda farklı ÇKKV yöntemleri kullanılarak arazi yapısı, fayda-maliyet, bağlantı noktaları gibi kriter sayılarının artırılarak il genelinde alanında uzman kişilerin görüşleri ile geniş çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akpınar, M.E., ve Koçak, K. (2021). TOPSIS yöntemine dayalı öğrenci sağlık merkezi yeri seçimi: bir üniversite uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 23(69), 823 – 833.

Asoğlu, İ., ve Eren, T. (2018). AHP, TOPSIS, PROMETHEE yöntemleri ile bir işletme için kargo şirketi seçimi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 8(16), 102-122.

Avcı, T., ve Çınaroğlu, E. (2018). AHP Temelli TOPSIS yaklaşımı ile havayolu işletmelerinin finansal performans değerlemesi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(1), 316-335.

Bulak, M.E., Kozanoğlu, O., Aydoğduoğlu, Ş.N., Göçer, F., ve Algül, R. (2021). E-Ticaret sitelerinin kullanılabilirliğinin AHP ve TOPSIS yöntemleriyle karşılaştırılması. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Özel Sayı 26, 493-509.

Cheng, EWL., Li, H., ve Yu, L. (2005). The Analytic Network Process (ANP) approach to location selection: a shopping mall illustration. Construction Innovation, 5(2), 83-97.

Chen, P. (2021). Effects of the Entropy Weight on TOPSIS. Expert Systems With Applications, 168, 1-13.

Çakır Esen, T.E., ve Çırpın, B.K. (2022). Bir hizmet işletmesinin kuruluş yeri seçiminde bulanık TOPSIS yönteminin kullanımı. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 18–33.

Çınar, NT. (2010). Kuruluş yeri seçiminde bulanık TOPSIS yöntemi ve bankacılık sektöründe bir uygulama. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12 (18), 37-45.

Dhingra, A., Jareda, A., Choudhary, H., ve Agrawal, S. (2021). Selection of optimal electric vehicle charging station location using AHP-Fuzzy TOPSIS approach. Proceedings of the 2nd International Conference on ICT for Digital, Smart, and Sustainable Development, ICIDSSD 2020, 27-28 February 2020, Jamia Hamdard, New Delhi, India.

Doğan, N. Ö., ve Gencan, S. (2013). Seyahat acentası yöneticilerinin bakış açısıyla en uygun otel seçimi: Bir Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) uygulaması. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 41, 69-88.

Dumanoğlu, S., ve Ergül, N. (2010). İMKB'de işlem gören teknoloji şirketlerinin mali performans ölçümü. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 48, 101-111.

Durak, İ., Arslan, H.M., ve Özdemir, Y. (2021). Application of AHP–TOPSIS methods in Technopark Selection of Technology Companies: Turkish Case. Technology Analysis & Strategic Management, 34, 1109-1123.

García-Cascales, M.S., ve Lamata, M.T. (2012). On rank reversal and TOPSIS method. Mathematical and Computer Modelling, 56, 123-132.

Ghorui, N., Ghosh, A., Algehyne, E.A., Mondal ,S.P., ve Saha, A.K. (2020). AHP-TOPSIS inspired shopping mall site selection problem with fuzzy data. Mathematics, 8(8),1-21.

Gümüş, MG., Balta, MÖ., ve Durduran, SS. (2019). Coğrafi bilgi sistemlerine dayalı çok kriterli karar verme teknikleri ile alışveriş merkezi kuruluş yeri seçimi: Niğde örneği. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 8(1), 134-146.

Hamurcu, M., ve Eren, T. (2018). Kent içi ulaşım için Bulanık AHP tabanlı VIKOR yöntemi ile proje seçimi. Engineering Sciences, 13(3), 201-216.

Harker, P.T., ve Vargas, L.G. (1987). Theory of ratio scale estimation: Saaty's Analytic Hierarchy Process, Management Science, 33 (11), 1383-1403.

Kabadayı, N., ve Çakır Esen, T.E. (2021). Gri İlişkisel Temelli TOPSIS yöntemi ile depo yeri seçimi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 169-184.

Kara, A., Masri, A., ve Kaya, G.K. (2022). AHP, ARAS ve bulanık TOPSIS ile yeni şube yeri seçimi: denizcilik sektöründe bir tedarikçi firma örneği. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 28(1), 148-159.

Kayadelen, A.N. (2021). Bulanık TOPSİS yöntemi ile bir mobilya fabrikası için bölge seçimi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 31, 71-76.

Kuyrukçu, Z., ve Alkan, A. (2020). Üniversitelerin kuruluş yeri seçiminin AHP ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(69), 625-638.
Miç, P., ve Antmen, Z. F. (2019). A healthcare facility location selection problem with Fuzzy TOPSIS method for a regional hospital. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (16), 750-757.

Mirzaei, N., ve Testik, Ö.M. (2021). Ideal location selection for new stone crusher machine and landfill using FAHP and TOPSIS method: a case study in a copper mine. Duzce University Journal of Science and Technology, 9(5), 1592 – 1609.

Olson, D.L. (2004). Comparison of weights in TOPSIS models. Mathematical and Computer Modelling, 40(7-8), 721-727.

Ömürgönülşen, M., ve Melten, C. (2021). Bulanık TOPSIS yöntemi ile Ankara ili için olası afet sonrası geçici barınma alanlarının seçimi. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 7(1), 159-175.
Saaty, T.L. (1980). The Analytic Hierarchy Process. U.S.A: McGraw-Hill Comp

Santika, G.D., Bukhori, S., Bayhaqqi, ve Santoso, D.R. (2021). Decision support system for temporary shelter selection using hybrid AHP and TOPSIS. International Conference on Computer Science, Information Technology, and Electrical Engineering (ICOMITEE), October 27th-28th 2021, Banyuwangi, Indonesia.

Saygılı, Y.S., ve Çakmak, B. (2021). Niğde İlinin tarımsal mekanizasyon düzeyinin incelenmesi. Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 35(2), 389-413.

Taş, C., Bedir, N., Eren, T., Alağaş, H.M., ve Çetin, S. (2018). AHP-TOPSIS yöntemleri entegrasyonu ile poliklinik değerlendirilmesi: Ankara'da bir uygulama. Sağlık Yönetimi Dergisi, 2(1), 1-17.

Tripathy, B.B., ve Singh, S. (2021), Selection of distribution center location using Fuzzy TOPSIS approach. International Journal of Business and Economics, 6(2), 263-279.

TUİK (2022). Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Örneği Sonuçları. Erişim adresi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=134&locale=tr (Erişim Tarihi: 27.10.2022).

Ünal, U., ve Akyüz, D.E. (2022). Yeşil ve gri altyapı sistemlerinin bulanık analitik hiyerarşi prosesi yardımıyla karşılaştırmalı performans analizi. Dicle University Journal of Engineering, 13(2), 307-317.

Yavuz, S., ve Deveci, M. (2014). Bulanık TOPSIS ve Bulanık VIKOR yöntemleriyle alışveriş merkezi kuruluş yeri seçimi ve bir uygulama. Ege Akademik Bakış, 14(3), 463-479.

Yükçü, S., ve Atağan, G. (2010). TOPSIS yöntemine göre performans değerleme. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 45, 28-35.

Zhao, X., Xue, J., Zhang, X., Qin, Y., Zhang, X., Yu, K. (2021). Location planning of smart charging station based on fuzzy TOPSIS method. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 675, The Fifth International Conference on Energy Engineering and Environmental Protection 17-19 November 2020, Xiamen, China

ŞAHMERAN EFSANESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR YENİDEN YAZMA İNCELEMESİ

Nuran BAŞOĞLU [1]

[1] Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, 0000-0001-7034-2629

ÖZET

Yeniden yazma içeriksel veya biçimsel bir dönüştürümü ifade etmektedir ve yeniden yazılmış metinler, metinlerarasılık bağlamında çözülmeye ihtiyaç duyar. Erhan Bener halk arasında yaygın olarak bilinen ve geçmişten günümüze değin varlığını sürdüren Şahmeran efsanesini önce tiyatro metni olarak sonrasında ise öykü olarak yeniden yazmıştır. Bu çalışmada yazarın farklı türlerde dönüştürüm sağladığı yeniden yazım örnekleri içeriksel olarak da karşılaştırılarak bir inceleme sunulmuştur. Çalışma nitel araştırma desensiyle gerçekleştirilmiş olup doküman incelemesi ile elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. İncelemenin sonucunda; olayların ana akışında ortaklıklar bulunmakla birlikte karakterlerin seçimlerinde, davranışlarında, iyi-kötü tiplerinde hem orijinal efsane metnine göre hem de yeniden yazılan iki metin arasında farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Dil bakımından iki metin karşılaştırıldığında tiyatro metninde yazarın olayın efsanevi yapısına uygun olarak, yeraltında yaşayan Meranları tamamen vezinli, uyaklı bir dille konuşturduğu görülmüştür. Çocuklar için yazdığı Şahmeran Öyküsü'nde ise dil ve üslubu yalınlaştırmıştır. Rüyada görerek âşık olma motifinin yanı sıra ölen Şahmeran'ın ruhunun kızına geçmesi ve kızın bilgili, akıllı olarak yaşamını sürdürmesi de her iki anlatıda da yer bulmuştur. Tiyatro ve öykü metninin efsaneden izler taşımakla beraber farklı anlam alanlarına sahip örnekler oldukları, kaynak metnin bağlamından koptukları görülmüştür. Çocuklar için yazılan öykünün hayal dünyasında canlandırılmaya, masalvari yaklaşıma daha uygun bir bakışla temellendirildiği görülürken tiyatro metninin daha gerçekçi ve eleştirel bir söylemde oluşturulduğu fark edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden yazma, Erhan Bener, Şahmeran.

A COMPARATİVE REVİEW OF REWRİTİNG ON THE LEGEND OF THE BASİLİSK

Abstract

Rewriting implies a contextual or formal transformation, and rewritten texts need to be resolved in the context of intertextuality. Erhan Bener rewrote the legend of Basilisk, which is widely known among the people and has existed from past to present, first as a theatrical text and then as a story. In this study, a review is presented by comparing the rewriting examples in which the author has transformed in different types, as well as contextually. The study was carried out with a qualitative research design and the data obtained by document analysis were analyzed with descriptive analysis. As a result of the examination; Although there are commonalities in the main flow of events, it has been determined that there are differences in the choices, behaviors, good-bad types of the characters both according to the original legend text and between the two rewritten texts. When the two texts were compared in terms of language, it was seen that in the theater text, the author made the snakes living in the underground speak in a completely rhymed language, in accordance with the legendary structure of the event. He simplified the language and style in the Basilisk Story he wrote for children. In addition to the motif of falling in love by seeing it in the dream, the passing of the deceased Basilisk's soul to his daughter and the fact that the girl continues her life as a knowledgeable and intelligent one also found a place in both narratives. It has been seen that the theater and story texts have traces of the legend, but they are examples with different meanings and they are disconnected from the context of the source text. While it is seen that the story written for children is based on a more appropriate approach to being portrayed in the fantasy world, it has been noticed that the text of the theater is created in a more realistic and critical discourse.

Key Words: Rewriting, Erhan Bener, Basilisk.

1. GİRİŞ

Bir metnin başka metinlerle aralarındaki her türlü ilişkiye metinlerarası adını veren Kristeva ve onu destekleyen Barthes gibi daha pek çok eleştirmen metinlerarasını yazınsallığın bir ölçütü

olarak görürler (Aktulum, 1999: 11-12). Bulut (2018: 3) da bu kavramın edebiyat için üretim kaynağı haline geldiğini belirtir. Metinlerarasılık kavramını yeni bir okuma ve yorumlama biçimi olarak açıklayan Aktulum (1999)'a göre; metinlerarasına başvuran bir yazar, metni bir dönüşüm işlemine tabi tutarak yeni bir anlamla donatır. Daha önce okuduğu bir metinden kimi kırıntıları olduğu gibi metnine yerleştirmeyle yetinmeyerek, bir yeniden-yazma işlemiyle, yeni bir anlam alanı yaratır.

Aktulum (2004: 304), yeniden yazmayı hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi olarak tanımlar. Dindar (2022: 651) ise yeniden yazma kavramını belirli bir kültürde toplumsal etkiler ile bir yazar tarafından oluşturulmuş metnin aynı içerik ile farklı şekilde yeniden oluşturulması şeklinde açıklar. Ayrışık unsurları, başka metinlere ait parçaları tutarlı bir bütün içerisinde bir araya getirmek, onları düzenleyerek aralarında uyum sağlamak, böylelikle yeni bir metin ortaya çıkarmak bir yeniden-yazma işlemi olarak görülür (Aktulum, 1999: 236). Bu metinler arasında sınırlarını geniş ölçüde ikincil metnin yazarının belirlediği ve okuyucunun etkin katılımıyla belirlenebilen yeni bir anlam alanı oluşturulur. Yeni anlam alanı her iki metinden de izler taşımasına rağmen, artık kaynak metnin bağlamından kopmuş olur (Özçelebi, 2009: 144-145).

Yılar (2016: 12)'a göre; Şahmeran anlatısı üç kaynaktan beslenir. Bunların ilkini milattan önceki yıllardan başlayarak Hint, İran, Arap, Yunan, Mezopotamya, Anadolu ve Orta Asya'dan gelen yılanla ilgili mitoslar ve dini inanışlar, ikincisini Hint ve İran edebiyatından kaynaklanan Câmasbnâmeler ve Binbir Gece Masalları, üçüncüsünü ise Anadolu'da ve Mezopotamya'da anlatılan efsaneler oluşturur.

Şahmeran, Güney, Orta ve Doğu Anadolu kültüründe iyiliksever, şefkatli ve akıllı bir insan-yılan olarak karşımıza çıkar. Yaşlanmayan, öldüğünde ruhu kızına geçen ve doğaüstü yaratıkların (Meran) en üstünde olduğu düşünülen Şahmeran, çoğu zaman dişi olarak tasvir edilir [1]. Hakikî Şahmeran hikâyesinde Yemliya yani Şahmeran'ın yeraltındaki yaşamı, "ahir zaman peygamberini" arayan Belkıya'nın ve Camsap'ın maceraları işlenmektedir. Halk anlatıları ve Binbir Gece Masalları'nda; Şahmeran'nın etinden yiyen veya etiyle yapılmış suyu içen kahraman aynı yolla kötü veziri öldürür ve hükümdarı kurtararak hem onun veziri olur hem de bilgeliğe kavuşarak babasının ona miras bıraktığı hikmetli bilginin sahibi olur.

Şahmeran anlatılarının temel izleği, bilim ve aklın, dişil güçlere ve yeraltına atfedilen bilgelik yoluyla kazanılmasıdır. Yeraltı sultanı ve yılan kadın imgesi ile karşımıza çıkan "Şahmeran" büyüsel bir nitelik taşımaktadır ve anlatıların sonunda; parçalanarak kurban edilir, parçalarının ise ölüm, sağlık ve bilgelik getirmesi motif olarak işlenmiştir (Şahin Yeşil, 2015).

Kara (2019: 57-58), Şahmeran ve Camsap mücadelesini evrensel kabul eder ve bu mücadeleyi insanın kendi içindeki iyilik ve kötülüğün mücadelesine benzetir. Şahmeran'ın Camsap'ın kusurlarını bilip onu affederek sonsuz bilgiyle ödüllendirmesini Camsap olmadan Şahmeran'ın bu kahramanlık hikâyesini gerçekleştiremeyecek olması ile açıklar.

Erhan Bener, Şahmeran efsanesini tiyatro ve öykü olmak üzere farklı iki türde yeniden yazarak edebiyatımıza katkıda bulunmuş, okur kitlesine de –hem yetişkinler hem çocuklar- metinlerarası okuma ile keyifli bir keşif yapma, metni yorumlama fırsatı sunmuştur. Bener, tiyatro kitabının sunuş bölümünde "çocukluğunda okuduğu ve kendisini çok etkileyen Şahmeran efsanesini sahne şartları içinde sunmak için oyunlaştırdığını" ifade etmektedir (Bener, 2000). Özer (217: 268)'e göre; yeniden yazma bir yazarın anonim yahut başka yazarlara ait metinleri değiştirip dönüştürmesi yoluyla olabileceği gibi, bir yazarın daha önce yazdığı kendi metnini/metinlerini daraltmak, genişletmek, derinleştirmek, düzeltmek vb. amaçlar doğrultusunda da gerçekleştirilebilir. Yazar muhtemelen kendi gibi diğer çocukların da bu büyülü efsaneden etkileneceklerini düşünerek aynı metni çocuklar için de öyküleştirmiştir. Özçelebi (2009: 144-145)'ye göre hangi amaçla ya da hangi biçimsel tercihle ele almış olursa olsun yazarın iki metin arasında çeşitli düzeylerde kurduğu ilişki, okurun düşünsel dinamiklerini harekete geçirmeyi amaçlar.

Erhan Bener'in geleneksel bir anlatıyı, yaşadığı modern çağda tekrar ele almasının yazın dünyasında derin bir anlamı vardır. Geleneğin, geçmişle değil gelecekle bağ kurduğu gerçeğinin yanında; durağan ve donuk kalmanın aksine değişime ve dönüşüme açık olması bu derin anlamın çekirdeğini oluşturmaktadır (Ergün Atbaşı, 2021: 886). Gelenekten ödünç alınan imgeler, alt metin olarak nitelendirilebilecek dinî ve masalsı metinler modern metni zenginleştiren çok sesli bir yapının kurulmasına olanak tanımıştır. Farklı zamanların metinleri, kendi anlamsal gönderimleriyle birlikte bir araya getirilmiştir (Şahin Yeşil, 2015: 55). Bu bağlamda çalışmada Şahmeran metninin orijinal hali olan ve sözel gelenekten günümüze ulaşan "efsane" metni ile Erhan Bener tarafından kaleme alınan "tiyatro" ve "öykü" türlerindeki yeniden yazımlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nitel araştırma türlerinden olan temel nitel araştırma deseni ile yürütülmüştür. Merriam'a (2103) göre nitel araştırmada temel amaç temel bir olgunun yorumlanması ve betimlenmesidir. Bu desen verilerini gözlem, görüşme, gözlem ya da doküman analizi ile elde eden, eğitimde sıklıkla başvurulan bir türdür.

2.2. Çalışma Materyali

Araştırmanın çalışma materyalini, sözlü gelenekten doğan orijinal metnin yanı sıra Erhan Bener tarafından tiyatro ve öykü türlerinde yeniden yazılarak edebî sahaya kazandırılan metinler olmak üzere üç metin oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma verilerinin toplanması doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2008: 187). Metinler analiz edilirken orijinal metin ve yeniden yazılmış örnekleri arasında bir karşılaştırma yapılması amaçlanmıştır.

Karşılaştırma sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. "Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmaktır." (Yıldırım & Şimşek, 2008: 224).

3. BULGULAR

3.1. Şahmeran Efsanesi

Efsaneye göre; âlim ve hekim biri olan Danyal'ın oğlu Camsap, bal dolu kuyudan bal alarak zengin olma hayalleri kurarken diğer iki arkadaşının ihanetine uğrar ve yeraltında kalır. Yeraltında Meranlar ile yaşamaya başlayan Camsap'ın yeryüzüne dönme isteğini Şahmeran, ifşa olmamak ve Meranlar'ın soyunu tehlikeye atmamak için reddeder. Aradan altı sene geçtikten sonra Camsap'ın dünyaya dönmek için eriyip bittiğini gören Şahmeran merhamet eder. Memleketin hükümdarı Keyhusrev hastadır ve veziri Şehmur'un araştırmalarına göre onu sadece Şahmeran'ın etini yemek iyileştirir. Camsap'ın kuyunun yerini göstermesi ve Şehmur'un sihirli sözleri söylemesi ile Şahmeran yeryüzünde belirir. Şehmur Şahmeran'ı

öldürür, Camsap'a Şahmeran'ın etini kaynatmasını söyler. Şahmeran'ın ilk suyunu içen Şehmur ölür, ikinci suyunu içen Camsap ise gözleri çok iyi gören bilgili bir hekim olur, ardından da Keyhusrev'i iyileştirerek vezir olur. Keyhusrev'in kızı ile evlenir ve dört yıl sonra Keyhusrev ölünce hükümdar olur.

3.2. Tiyatro Metni Olarak Şahmeran

Tiyatro metninde; yer altında yaşayan yarı insan yarı yılan özellikteki Meran adlı mahlûkların ecesi olan Şahmeran ile onu rüyasında görüp âşık olan Camsap'ın hikâyesi romantik ve şiirsel bir dille işlenir. Bu güçlü aşk hikâyesinin yanı sıra saray entrikalarına ve güç mücadelelerine de yer verilir. İran Şahı Meranları ortadan kaldırmaya çalışırken vezirler ise onun tahtını ele geçirmenin peşindedir. İki perdeden oluşan oyunda Meranların sevgi dolu dünyası ile insanların menfaat odaklı yaklaşımlarının çatışması işlenmiştir. Meranların huzur içindeki yaşamı Şahmeran'ın Camsap'a âşık olması ile bozulur. "Oyunda, Camsap ve Şahmeran, zalim Pers kralı tarafından öldürülür, ancak aşkın ölümsüzlüğünün vurgulandığı efsaneye göre, Şahmeran yeniden doğar ve aşk devam eder. Şahmeran sevginin simgesidir. Sevgilisi için tahtını ve yaşamım hiçe sayar. Sonuçta Meranlar, yenilmiş, incinmiştir. Ancak, eceleri Şahmeran'ın ölümsüz oluşu, onlara yeni bir başlangıç yapacak gücü vermektedir." (Özçelebi, 2004: 433-439). Tiyatro metninde genel olarak Meranlar'la insanların dost olup bütün kötülükleri yenmesi fikrine karşılık insanoğlunun nankörlüğü işlenmiştir.

3.3. Öykü Metni Olarak Şahmeran

Çocuklar için yazılan öyküde; Şehmur'un Meranların hazinesini ele geçirmek için, Camsap'ın ise babası Danyal'ın kitabında resmini görüp âşık olduğu Yemliva yani Şahmeran'ı bulmak için yollara düşmesi anlatılır. Şahmeran evleneceği gencin akıllı, bilgili ve yürekli olması için onu birtakım sınavlara tabi tutar fakat diğer taraftan rüyasında görüp âşık olduğu insanla evlenmek ister. Burada Bener'in, öyküde akıl ve gönül yoluyla bir yere varma fikrini işlediği görülmektedir. Camsap ile Şahmeran evlenir, Camsap'ın ülkesinde işler iyiye gitmiyordur ve halk bir gün Camsap'ın gelip halkını kurtaracağına inanmaktadır. Şahmeran ise hamile olduğunu öğrenmiş fakat Camsap'ın yılan ve kız olarak doğacak çocuğu isteyip istemeyeceğinden emin değildir. Camsap'ı büsbütün yitirmemek için gitmesine izin veren Şahmeran, ona sihirli bir para kesesi ve yüzük de verir. Sihirli yüzük sayesinde Camsap istediği zaman Şahmeran görünmez olacak ve yeryüzüne, onun yanına gidebilecektir. Keyhusrev'in kızı Şahbanu da bir halk ozanının el yazması kitabında resmini gördüğü Camsap'a âşıktır.

Şahmeran yasasına göre Camsap başka biriyle evlenirse ikisi de yanarak öleceklerdir. Camsap arkadaşı Şehmur'u kurtarmak için Şahmeran'ı çağırır. Şahmeran Keyhusrev'i iyileştirecek panzehiri ve sihirli hançeri Camsap'a verir. Keyhusrev, derdine çare bulanı kızı Şahbanu ile evlendireceği yönünde vaad verir. Bu durum Şahmeran'ın hoşuna gitmez, Şahmeran Şahbanu'yu kıskanır. Şahmeran, Camsap'ı korumak isterken Şehmur'un bıçağıyla ölür.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Erhan Bener tarafından yeniden ve farklı türlerde kaleme alınan Şahmeran Efsanesi, yetişkinler için tiyatro metni olarak sunulurken çocuklar için öyküleştirilmiş, iki dünyaya da hitap edecek şekilde sunulmuştur.

Yazar tiyatro metninde; Meranlar'la ilgili bölümleri destanımsı ve büyülü bir dille aktarmaya çalıştığını ve ayrıca duygusal ve etik açıdan, Camsap'ın sevgilisini kendi yaşamı uğruna feda edişini uygun bulmayarak oyunun kurgusunu idealize ettiğini belirtmiştir (Bener, 2000). Yani tiyatrodaki son yazar tarafından yumuşatılmıştır, Camsap'ın Şahmeran'a ihanetine yer verilmemiştir. Orijinal efsanede Camsap'ın ihanetinin ardından ele geçirilerek öldürülen Şahmeran'ın eti Camsap tarafından üçe bölünür ve şifaya dönüşür. Tiyatroda ise Şahbanu sihirli bıçakla Şahmeran ve Camsap'ı öldürür. Çocuklar için yazılan öyküde ise, Şehmur hançeri alır ve saldırır, Şahmeran Camsap'ı korumak için hançerin önüne atılır ve ölür. Öyküde Şahmeran Camsap için kendini feda etmiş olur. Fakat yazarın yine anlatıyı mutlu sona bağlamaya çalıştığı görülür. Şahmeran'ın ölümünün ardından Camsap 6 ay yas tutar, sonrasında Şahbanu'dan oğlu olur. Öyküde tiyatro metninden farklı olarak Şahbanu iyi yürekli kabul edilir. Çocuklar için yazılan öyküde, tiyatrodan farklı olarak Şehmur, Şahbanu'nun aklını karıştırır. Erkek çocuk isteği öne çıkarılarak Camsap'ın Şahmeran'ı istemeyeceği fikri ve devamında Şahmeran'ın Camsap'a hiç benzemeyen bir kızı olduğu için mutsuz oluşu işlenmiştir. Diğer yandan öyküde Şahmeran'ın beşikteki bebeği birden büyür ve Meranların soy devamlılığını da sağlar. Tiyatroda ise uzun süre toprak altında kaldıktan sonra kızının ruhu ile gün yüzüne çıkan Şahmeran işlenmiştir, doğum olayı yoktur fakat Meranların soyunun devamlılığı aynı şekilde kurgulanmıştır. Tiyatroda Şehmur ve Şahbanu iki kötü karakter olarak vardır ve dünyayı ele geçirmeyi amaçlarlar. Şahmeran tiyatro metni olarak işlenirken kurgunun intikam ve zafer duyguları ile örülmesi tiyatro ruhuna uygundur ve zirvede bir bitişi sağlamıştır.

Tiyatro metninde zorluklarla mücadeleyi temsil eden devin aslında cüce olduğu okuyucuyu eleştirel düşünmeye sevk ederek açıklanmaktadır. Çocuklar için yazılan öyküde ise yazarın devi, gerçekten dev olarak bırakmasının çocuklar için oluşturduğu masalımsı atmosferi bozmama isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Yazar, her iki türde de rüyada görerek âşık olma motifine yer vermiştir. Çocuklar için kurgulanan anlatıda yazarın halk edebiyatındaki "rüyada âşık olma" motifini kullanmakla birlikte çocukların hayal dünyasına, maceracı ruhuna hitap edebilecek bir tarz benimsediği görülmüştür. Ölen Şahmeran'ın ruhunun kızına geçmesi ve kızın bilgili, akıllı olarak yaşamını sürdürmesi de her iki anlatıda da yer bulmuştur.

Dil bakımından iki metin karşılaştırıldığında tiyatro metninde yazarın olayın efsanevî yapısına uygun olarak, yeraltında yaşayan Meranları tamamen vezinli, uyaklı bir dille konuşturduğu görülmüştür. Çocuklar için yazdığı Şahmeran Öyküsü'nde ise dil ve üslubu yalınlaştırmıştır.

Sonuç olarak; Erhan Bener'in yeniden yazımlarında Şahmeran Efsanesini hem içeriksel hem de biçimsel olarak dönüştürdüğü görülmektedir. Dönüştürülen metinlerde tiyatro ve öykü metinlerinin türsel özelliklerine göre de şekillendirildikleri anlaşılır. Tiyatro metninde daha coşkulu ve kolektif bir hareketi, ruhu verebilecek bir anlatım varken öykü metninde anlatım daha detaylı ve iç içe geçmiş olaylar silsilesi halinde verilmiştir. Olayların ana akışında ortaklıklar bulunmakla birlikte karakterlerin seçimlerinde, davranışlarında, iyi-kötü tiplerinde hem orijinal efsane metnine göre hem de yeniden yazılan iki metin arasında farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Tiyatro ve öykü metninin efsaneden izler taşımakla beraber farklı anlam alanlarına sahip örnekler oldukları, kaynak metnin bağlamından koptukları görülmüştür. Çocuklar için yazılan öykünün hayal dünyasında canlandırılmaya, masalvari yaklaşıma daha uygun bir bakışla temellendirildiği görülürken tiyatro metninin daha gerçekçi ve eleştirel bir söylemde oluşturulduğu fark edilmiştir.

Kaynakça

Aktulum, K., *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.

Aktulum, K., *Parçalılık Metinlerarasılık*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2004.

Bener, E., Şahmeran, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

Bener, E., *Şahmeran Öyküsü*, Gendaş Çocuk, İstanbul, 1991.

Bulut, F., 'Metinlerarasılık' Kavramının Kuramsal Çerçevesi, Edebî Eleştiri Dergisi, 11 (1), 1-19, 2018.

Dindar, S., Yenidenyazma Bağlamında Metinlerarası Bir Süreç Olarak Çeviri, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ö11, 649-657, 2022.

Ergün Atbaşı, N., Yeniden-Yazma Örneği Olarak Erhan Bener'in Şahmeran'ı, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 6 (1), 885-906, 2021.

Kara, B., *Mitoloji ve Toplumsal Cinsiyet: Şahmeran Miti*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Merriam S. B., Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber (Çev.Ed.: Selahattin Turan), Nobel, Ankara, 2013.

Özçelebi, B., *Erhan Bener Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Özçelebi, B., Eleştirel Bir Yeniden Yazma/Okuma: Rabia'nın Dönüşü, Türkbilig, 18, 144- 157, 2009.

Özer, H., Yeniden-Yazım Örneği Olarak Mahmut ile Meryem Romanı, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 10, 267-282, 2017.

Sağlam, A., Hakikî Şahmeran Hikâyesi, Eskin Matbaası, İstanbul, 1971.

Şahin Yeşil, S., Tomris Uyar'ın "Şahmeran Hikayesi" Adlı Öyküsünde Metinlerarası Bir Yaklaşım, Millî Folklor, 27 (106), 47-57, 2015.

Yılar, Ö., Yemliha'dan Camasbnâme'ye Lokman Hekim'den Günümüze Şahmeran, Pegem Akademi, Ankara, 2016.

Yıldırım, A. & Şimşek H., Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

[1] https://mavininyolculugu.wordpress.com/2015/02/01/sahmeran/ (Erişim Tarihi: 10.15.2022).

IS QUIET HIRING A CURE FOR QUIET QUITTING AND QUIET FIRING?

QUIET HIRING (SESSİZ İŞE ALMA), QUIET QUITTING (SESSİZ İSTİFA) VE QUIET FIRING (SESSİZ İŞTEN ÇIKARMA) İÇİN BİR ÇARE Mİ?

Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ[1]

[1] Kocaeli University, Department of Business Administration, ibrahimyklmz@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

ABSTRACT

New concepts, especially starting with "Quiet", are discussed intensively on various social media platforms and in the workplace. Although the number of concepts starting with the word Quiet is increasing in the field of human resources management, the results are not quite "silent". Quiet Quitting, which has recently been expressed as the fact that employees continue their work instead of quitting by exhibiting a minimum level of work performance, is one of these negative issues. In addition to Quiet Quitting, it is also defined as Quiet Firing that the manager or employer creates a negative working environment for the employee and ensures that the employee leaves her/his job voluntarily in a passive-aggressive organization climate. These two approaches negatively affect many workplace variables, from the performance of the business to the sustainability of human resources, which is the most critical resource. These two workplace issues pose a threat to the understanding of sustainable management. However, another concept that started with the "quiet" series can provide a solution to these two negative workplace experiences. The concept of "quiet hiring" refers to the approach of meticulously examining the performance of current employees, assigning additional tasks, or filling vacant positions by current employees. It is the process of rewarding employees who exhibit self-sacrificing and positive role behaviors, unlike Quiet Quitters, and placing employees with high business ethics into vacant positions according to their abilities. Thus, first of all, effective management of in-house human resources is ensured. In addition, a supportive organizational culture is built as a result of the implementation of a fair policy towards promotion and additional earnings of the current employee. While this leads to increased employee engagement and performance, it can also help prevent negative workplace experiences such as Quiet Quitting and Quiet Firing. In this context, it is aimed to examine the newly developed concept of Quiet Hiring in detail. The extant literature on the concept of Quiet Hiring is shared. The study is a guide for researchers who will examine the newly developed concept of Quiet Hiring. In addition, it is evaluated that the study will make important contributions to managerial practice by increasing the awareness of decision-makers about the concept of Quiet Hiring.

Keywords: Quiet Hiring, Quiet Firing, Quiet Quitting,

ÖZET

Çeşitli sosyal medya ortamları ve işyerinde bu aralar özellikle Quiet ile başlayan yeni kavramlar yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. İnsan kaynakları yönetimi alanında Quiet kelimesi ile başlayan kavramların sayısı artsa da sonuçları pekte "sessiz" olmamaktadır. Özellikle son zamanda çalışanların minimum düzeyde iş performansı sergileyerek işten çıkmak yerine işlerine devam etmeleri olarak ifade edilen Quiet Quitting, deneyimlenen bu olumsuz durumların başında gelmektedir. Quiet Quitting'e (Sessiz İstifa) ek olarak yöneticinin veya işverenin çalışan için olumsuz bir çalışma ortamı yaratarak, pasif agresif bir iklimde çalışanın kendi isteği ile işinden ayrılmasını sağlaması da Quiet Firing (Sessiz İşten Çıkarma) olarak tanımlanmaktadır. Bu iki yaklaşım, işletmenin performansından en kritik kaynağı olan insan kaynağının sürdürülebilirliğine kadar pek çok işyeri değişkenini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu iki işyeri sorunu, sürdürülebilir yönetim anlayışı için bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak "quiet" serisi ile başlayan yine farklı bir kavram ise bu iki olumsuz iş yeri deneyimine çözüm getirebilir. Quiet hiring (sessiz işe alma) kavramı mevcut çalışanların performansının titizlikle incelenmesi, ek görevler verme veya açık pozisyonların mevcut iş görenlerce doldurulması yaklaşımını ifade etmektedir. Sessiz İstifacıların aksine özverili ve pozitif rol davranışı sergileyen çalışanların ödüllendirilmesi ve iş ahlakı yüksek çalışanların yeteneklerine göre açık pozisyonlara yerleştirilmesi sürecidir. Böylelikle ilk olarak işletme içi insan kaynağının etkin yönetimi sağlanmaktadır. Ayrıca mevcut çalışanın yükselmeye ve ek kazançlara yönelik adil bir politikanın uygulanması neticesinde destekleyici bir örgüt kültürü inşa edilmektedir. Bu durum çalışanlarda bağlılığa ve performans artışına neden olurken, Quiet Quitting (Sessiz İstifa) ve Quiet Firing (Sessiz İşten Çıkarma) gibi iş yeri ortamı olumsuz deneyimlerinin engellenmesine de fayda sağlayabilir. Bu kapsamda çalışmada yeni gelişen Quiet Hiring (Sessiz İşe Alma) kavramının detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Quiet hiring (Sessiz İşe Alma) kavramına yönelik birikmiş literatür paylaşılmıştır. Çalışmanın yeni gelişen Quiet hiring (Sessiz İşe Alma) kavramını inceleyecek araştırmacılara bir rehber niteliği taşımaktadır. Ayrıca çalışmanın karar vericilerin Quiet hiring (Sessiz İşe Alma) kavramına yönelik farkındalıklarının arttırılması ile yönetim uygulamalarına önemli katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelime: Quiet Hiring (Sessiz İşe Alma), Quiet Firing (Sessiz İşten Çıkarma), Quiet Quitting (Sessiz İstifa),

1. INTRODUCTION

Businesses operate in a highly competitive environment and have to find solutions to all kinds of performance-reducing factors. In a recent study, it is seen that businesses are most concerned about retaining employees and hiring new talented employees in this process (Gratton, 2021). This situation shows that the human resource's commitment to work, motivation, and productivity should be kept high. It also reveals that human resources have become a very difficult resource to replace. However, especially with the effect of the pandemic, it is seen that the employees express their dissatisfaction very loudly on various platforms. You've probably

heard of HR buzzwords that start with the prefix "quiet" at work or on social media platforms. These are quiet Firing and Quiet quitting. Quiet quitting is defined as the behavior of working with minimum performance, which is developed as a result of the employee's dissatisfaction with the workplace, the experience of hustle culture and not being able to receive the return of his/her performance (Yıkılmaz, 2022a; Formica & Sfondera, 2022). Against this situation, the behavior carried out to ensure that the employee leaves the job voluntarily due to reasons such as cost pressure, bad management practices, and passive-aggressive culture tendency is defined as Quiet Firing. (Wigert, 2022; Yıkılmaz,2022b). Two trends are seen quite commonly recently (McGregor, 2022; Harter, 2022). Both quiet firing and quiet hiring cause very negative results for the business. First of all, They cause a decrease in the performance, creativity, innovativeness, job commitment, and organizational citizenship behavior of the employees. They threaten the overall organizational performance and profitability, and most importantly, the practice of sustainable management. When all these are evaluated collectively, it is clear that a solution must be developed immediately. An alternative solution to these two negative workplace experiences may be Quiet hiring. Quiet hiring refers to the recruiting approach of closely monitoring the performance of the in-house human resources and bringing them to an open position when necessary. Quiet hiring is a confidential and long-term evaluation process. In this process, a close examination of the employee's performance, clearly drawing a career road map, and keeping an eye on the employee within the scope of promotion and additional payments will help to eliminate organizational variables that cause Quiet quitting and Quit firing. In this context, this study aims to examine the concept of Quiet hiring in detail to provide an alternative solution to Quiet quitting and Quiet firing as a negative workplace experience and to reduce the negative results that businesses are exposed to. Extant literature for Quit hiring has been shared. In the conclusion part, suggestions are presented in the applications of Quit hiring as an alternative solution to Quiet Quitting and quit firing. The study provides important suggestions for future studies on the newly developed concept of Quiet hiring. Again, it is considered that the study will contribute significantly to the retention of employees, who are on the agenda of the top management, and suggestions for an effective human resources practice.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. **The Concept of Quiet Hiring**

Many new human resource management concepts are mentioned these days, starting with the prefix Quiet, on various platforms or in the workplace environment. These are respectively; Quiet Quitting, Quiet Firing, and Quiet Hiring. Quiet quitting, the first of these concepts, is defined as: ***Due to the hustle culture experienced by the employee in business life, Quiet quitting is the new generation employee withdrawal by exhibiting low work engagement and dissatisfaction against workplace issues (stress, anxiety, workload, lack of support, anger, etc.) that will reduce well-being, cause work-family conflict and burnout and social, economic and psychological issues caused by being unemployed*** (Yıkılmaz, 2022a). As it is clearly emphasized in the definition, it is exhibited as the behavior of an employee to continue his/her work and avoid possible risks instead of leaving the job with minimal effort. Employees may not find meaning in their work within the framework of some characteristics of the

workplace and some approaches of managers or employers. It is inevitable for them to exhibit Quiet quitting in this process. Quiet quitting is the result of choosing to stay in a workplace, even though it contains "quiet" in it.

Employees have started to exhibit Quiet quietting more over some of the issues they have experienced in their work, along with some uncertainties and pressure elements added by the pandemic (McGregor, 2022). This reaction has found wide repercussions in social media. In a post by Zaidleppelin on social media, which received 4572 comments on TikTok, he emphasizes that we are in a hustle culture, that this situation and working a lot do not make sense anymore, and that it is a more logical way to leave an above or downward promotion instead of quitting the job (www.tiktok.com). In addition, when the posts made under it are examined, it is seen that the majority of commenters tend to exhibit this behavior and support it. A few comments actually shine a light on the basic problem. The first of these is the following post: *i did this when i asked for a raise and they told me no, but then started hiring people with higher pay and less responsibilities..".* In this post, it is seen that while employees prefer quiet quitting, their demands for promotion and wage increase were negatively answered. Again, with the sharing of "The only thing hard work gets you is more work", it was shared that high performance of the employee does not bring higher salary or rewards, on the contrary, it comes with more work, and this causes quiet quitting. It is even seen that it causes the employees to burn out quite a lot with the following sharing: " I started doing this at my job. sometimes I get in trouble but at the end of my shift/weekend I get to go home and have more energy to do what I like". When all these comments and general trends are examined, it is seen that the main factors that pave the way for the quiet quitting behavior are that there is a problem in the communication of the employees with their managers and that they have difficulty in getting the reward of their efforts. In addition, it is seen that there is an organizational culture in which good performance is punished with more work instead of promotion and additional income.

It is seen that the concept of Quiet Firing came to the forefront with Quiet Quitting. The concept of Quiet firing is defined as follows: ***To reduce costs, to avoid conflict or quiet quitting behavior by the manager or employee, Quiet Firing is the behavior of avoiding economic, sociological, psychological, and legal obligations that may occur by ensuring that the employee leaves the job voluntarily as a result of poor management, low-level wage increase, prevention of promotion, limiting access to communication, feedback, information, and resources*** (Yıkılmaz, 2022b). As emphasized in the definition, it is seen that two fundamental issues are important in exhibiting quiet firing behavior. The primary issue is that the manager or employer performs this behavior to avoid some costs or conflict. Secondly, as a result of passive-aggressive behavior on the employee, a bad work experience is caused by the employee leaving voluntarily.

When the concepts of Quiet Quitting and Quiet Firing are examined from various perspectives, it is seen that passive aggressive organizational culture and bad management practice dominate. In passive-aggressive organizational culture, it is seen that the following values are shared among both employees and managers (PwC, 2004):

- Resistance to change, quick decision making
- Low accountability

- Slowness in turning decisions into action
- Micromanaging or leaving some decisions entirely to senior management
- Accurate information sharing is not done to serve the objectives of the business.
- Communication channels are not operated effectively
- A management approach that progresses very slowly among the management levels.
- Good employees are perceived as a threat by a superior
- An organizational culture that is insufficient in attracting new talents to the organization and does not allow the development of existing ones.

Therefore, it is seen that managers who prefer to behave in a passive-aggressive manner and businesses with organizational culture create an environment for Quiet quitting and quiet Firing together with bad management practices. Among the bad management practices, managers do not hold regular meetings with their subordinates and do not set mutual performance expectations. Again, managers who exhibit passive-aggressive behavior consider the development of their subordinates as a threat and do not allocate the necessary time and resources for their development. The fact that the individual differences of the employees and their positive role behaviors are not rewarded properly causes Quiet Quitting. As a result of this situation, the manager adopts the behavior of Quiet firing and the management practice enters into a vicious circle. This creates such a harmful organizational environment that both employees and managers lose in the medium and long term. Failure to go to the core of the problems with a biased attitude triggers the cycle of Quiet quitting and Quiet Firing, and the employee and manager move away from the solution. However, a concept that starts with Quiet can be a solution to this situation. This concept is Quiet Hiring. Quiet Hiring is defined as;

"An approach of giving priority to assigning additional duties to existing employees instead of hiring new personnel, or giving priority to the appointment of an open position by considering the abilities of the current employees and their contribution to the organization."

Quiet Hiring is the process of appointing promising and high-performing employees to vacant positions with the company's internal human resources. This process is carried out in confidentiality with comprehensive and long-term performance monitoring of all level managers and human resources specialists and an effective communication mechanism. It refers to a candidate monitoring and evaluation process.

Although the Quit Hiring approach came to the fore with the "Quiet Quitting and Quiet Firing" wave, it is an approach that has already been adopted. In particular, the Google company stands out with its adoption of this approach. Google calls Quiet Hiring as "Recruit Under The Radar". Google confidentially conducts a comprehensive performance analysis and monitoring process for its internal human resources. In this process, Google operates the Quiet Hiring approach quite harshly. First of all, Google starts with the job requirements of the open position and examines whether it can fill this position with its in-house human resources. A detailed report on the performance of each employee is prepared by the manager and these reports are periodically shared with the top management and human resources department. It is adopted as HR policy that successful employees are defined as "high-flyers" and positive role behaviors

should be rewarded. In addition, Google has a "Hiring Committee" for the effective execution of recruitment processes. When a job application process starts at Google, extensive interviews are conducted with a Google team of 5-6 people. The decision is taken in the form of consensus and focuses on the candidate accepted by everyone rather than the majority (Candor, 2022). In addition, if an external human resource is to be appointed to this position, it is considered appropriate to appoint a candidate who fills a specific talent gap that is different from the other employees in the in-house human resources. Another very important detail is that the external candidate must have a reference within Google (Neeley, 2022). When all these are examined, it is seen that Google operates a secret talent tracking process and primarily observes the rights and abilities of its employees and applies this as a shared value with a committee and organizational culture. Considering its sensitivity in this regard, it explains that Google (Alphabet Inc.) is the second most valuable company in terms of market value among technology companies on a global scale (Forbes, 2022).

2.2. Is Ouiet Hiring A Cure For Quiet Quitting and Quiet Firing?

Quiet Hiring encompasses a long-term recruiting monitoring process. In this process, both the manager and the human resources specialists hold a comprehensive set of information about the level of performance of the employees. This approach is based on the understanding of rewarding employees who exhibit positive role behavior in the business, adopt their work, see the goals of the organization as their own goal, and exhibit high performance. Selecting and monitoring high-performing employees in the organization offers benefits beyond expectations. A study conducted revealed that employees with high performance within the scope of positive role behavior are 4 times more productive and contribute to business performance compared to the average employee (O'Boyle & Aguinis, 2012). This situation reveals that those with high performer employees should be examined and identified.

Quiet hiring offers significant advantages for both the employee and the manager or employer. Organizations that adopt a quiet hiring policy demonstrate to their employees beyond giving an implicit assurance that their success will be rewarded. By filling new positions from in-house human resources with Quit hiring, a decision initiative is presented to the employees about their professional life. If the employee wants to show high performance and progress, s/he is conscious of what to do without confusion. This situation ensures the feeling of being valuable and having meaning at work. Again, it allows the employer or manager to use resources effectively. Selection of a new candidate for a new job position, training, and integration into organizational culture and teams brings both time and financial burdens. Filling this vacant position from an internal source with a quiet hiring approach, on the other hand, prevents the time and financial burden by appointing someone familiar with the values and culture of the organization to the vacant position. Placing a new candidate in a new position involves a very difficult and long process. A study in which 150 executives from 23 different companies participated aimed to reveal the biggest problems companies face. At the top of the list are “retaining employees” and “recruiting employees” (Gratton, 2021). These two top-of-the-line topics occupy an important place in the agenda of senior executives. In terms of these two

issues, quiet hiring both ensures that the employee stays at the workplace and saves the business from the difficulties in recruiting human resources from outside. Therefore, Quiet Hiring makes significant contributions to both the employee and the employer-manager in many ways.

A study conducted by the SHRM Research Institute (2022) with HR professionals reveals some striking results. 51% of the participants think that quiet quitting will have very negative effects. Again, those who clearly state that quiet quitting behavior is observed in their business constitute 36% of the participants. It has been shared that organizational culture causes the formation of this behavior, and especially bad management practices trigger this process. It was shared that issues such as "poor leader support, accountability, poor communication" were effective in the quiet quitting exhibits of the employees. In addition, it was shared in the research that Quiet quitting reduces employee morale (83%), productivity (70%), and product and service quality (50%). In particular, it was shared that Millennials (Generation Y (26-41 ages) exhibited this behavior. Gallup's latest study emphasizes that Quiet quitting has become quite common (Harter, 2022).' Professor Adam Grant shared that "When they don't feel cared about, people eventually stop caring" and points to the source of the problem (www.twitter.com) Employees want to be noticed, monitored and their performance evaluated properly.

While Quiet quitting is an important issue, another issue that has wider implications is Quiet Firing. Quiet firing is closely related to the manager or employer's failure to provide adequate coaching, support, and career development opportunities to their employees. It is stated that managers do not spare enough time for their employees, do not focus on their career development, and do not give the feeling that they are being watched individually, leading the employee to Quiet quitting and the manager to Quit firing (Wigert,2022). Again, in a study conducted on those who quit their jobs in 2021, it is seen that those who left the job put the issues of "low pay, no opportunities for advancement and feel disrespected" as the first reason (Parker & Horowitz, 2022). In the study conducted by Ruvio and Morgeson (2022) at the beginning of 2022, it was stated that in Quiet Firing, managers implemented strategies such as excessive workload, not planning the career future of the employee, ignoring them in terms of communication, not sharing critical information and not rewarding high performance. Therefore, the issues emphasized in both quiet firing and quiet quitting processes are not evaluating the high performance of the employees correctly, and not providing the employee with resources and time for their career future. There is also a lack of proper performance monitoring, limited information sharing, and a lack of an accountable management approach. At this point, Quiet Hiring can provide a solution as a rational and accountable recruiting monitoring approach. Quiet Firing and Quiet Quitting are prevented by following the employee in detail during the Quiet hiring process, and by the manager allocating time and attention to the employee in order to make an accurate assessment. Evaluation of the internal human resources for the new position reveals that the employee has a future in this organization and that he/she should work as the architect of this future. The employee, who knows that he will promote to the appropriate position when necessary by being evaluated according to rational criteria in this way, ceases to exhibit the Quiet quitting behavior. Thanks to the sensitivity shown in the process of selecting the right employee for the right job, the employee receives

the required salary according to his/her ability. In addition, sufficient information is shared by the managers for an accurate performance appraisal. All this also prevents the manager from exhibiting Quiet quitting and Quiet firing behavior. The quiet quitting-quiet firing-quiet quitting cycle that harms the organization in the form of a vicious circle is broken by the manager's close communication with her/his subordinates, In addition, the managers consider subordinates not as a threat to themselves, but as a colleague to whom they can take over the next task. They know that in this positive organizational climate, they will promote if they exhibit adequate performance.

As can be seen, creating a positive organizational climate within the scope of Quiet hiring reveals a participatory and accountable management approach that takes care of the employee and the manager. In addition, clearly showing that the high performance of the employees will be rewarded is an important factor in the prevention of both quiet firing and quiet hiring. Businesses can prevent negative workplace experiences such as low employee engagement, performance, creativity, and organizational citizenship behavior that occur with quiet firing and quiet quitting. Businesses can establish a sustainable and positive management approach with the Quitting approach.

3. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Employee retention and satisfaction closely affect the performance and sustainable competitiveness of the enterprise. However, recently, factors such as some poor management practices, cost problems, the pandemic, and unsupportive organizational culture understanding have caused a wide range of Quiet Firing and Quiet Quitting. Quiet firing and Quiet quitting cause very negative results in terms of businesses, employees, and social welfare. They cause a decrease in the efficiency and productivity of the business, a decrease in its profit, and a decrease in its competitiveness. Again, They cause a decrease in the psychological and physical health quality, motivation, productivity, and creativity of the employee. In addition to all these, They trigger a macro level of dissatisfaction and a decrease in welfare. When these issues are evaluated, all parties need to develop a solution. This solution is the adoption of the Quiet Hiring approach as a participatory, rational and supportive human resources policy. Many factors that cause quiet firing and quiet quitting can be eliminated with the quiet hiring approach. In this context, it would be appropriate for businesses to review their existing human resources policies and management approaches by considering the following issues. These issues are as follows:

- Realistic practices regarding the adoption of the Quiet hiring approach within the organizational culture in the enterprise will positively affect the perceptions of the employees and their career expectations.
- It would be appropriate for employees and managers to know that they are in a comprehensive and versatile evaluation process such as the 360-degree personnel evaluation system, and to adopt a human resources approach that will ensure that this information is kept confidential and meticulously and used when necessary.
- It would be appropriate to manage an open and rational process in promotion and appointment processes and to fill new positions with the existing human resources within the framework of the quiet hiring approach.

- In order for the communication channels to be effective and for the employees to be evaluated correctly, it should be ensured that all vertical and horizontal communication channels are open.
- An accountable and transparent policy should be adopted in terms of wages and career prospects.
- Managers should be given the resources and time they need for good management practices
- Expectations from the employee should be clearly determined.
- It should be emphasized that employees' performance and themselves are valued.
- Good examples should be highlighted in the workplace and shared within the scope of training as an HR policy.
- High performer employees should be rewarded.
- A positive and supportive organizational climate that is meaningful and promising for employees should be created.

The subjects of two issues (Quiet Quitting and Quiet Firing) that are at the top of the agenda of the enterprises are the employees. It would be appropriate to adopt the Quiet Hiring policy for the employees to stay in the workplace and perform effectively and to prevent Quiet Firing and Quiet Quitting. In this context, it is considered that observing the issues shared above will make significant contributions to the sustainable management practice and effectiveness of enterprises.

REFERENCES

Candor,2020. Google's Hiring Committee All the juicy details avaliable at: https://candor.co/articles/interview-prep/google-s-hiring-committee-all-the-deets (Date of access:15.12.2022)

Forbes (2022). The World's Largest Tech Companies In 2022: Apple Still Dominates As Brutal Market Selloff Wipes Trillions In Market Value, avaliable at: https://www.forbes.com/sites/jonathanponciano/2022/05/12/the-worlds-largest-technology-companies-in-2022-apple-still-dominates-as-brutal-market-selloff-wipes-trillions-in-market-value/?sh=7f23ad734488(Date of access:15.12.2022)

Formica, S., & Sfodera, F. (2022). The Great Resignation and Quiet Quitting paradigm shifts: An overview of current situation and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(8), 899-907.

Gratton, L. (2021). Why It's So Hard to Keep and Recruit Employees Right Now avaliable at: https://sloanreview.mit.edu/article/why-its-so-hard-to-keep-and-recruit-employees-right-now/(Date of access:15.12.2022).

Harter,J. (2022). U.S. Employee Engagement Drops for First Year in a Decade avaliable at: https://www.gallup.com/workplace/388481/employee-engagement-drops-first-year-decade.aspx (Date of access:13.12.2022)

McGregor, G. (2022). Before "quiet quitting" in the U.S., there was "lying flat" in China. How the anti-work movement swept the world's two largest economiesAccessed October 12, 2022.

https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=158881425&lang=tr) (Date of access:13.12.2022)

Neeley, B.(2022). Google secretly uses a 'quiet recruiting' method. It's a Backward-Yet Brilliant-Recruitment Strategy, Avaliable at: https://biz.crast.net/google-secretly-uses-a-quiet-recruiting-method-its-a_backward-yet-brilliant-recruitment-strategy/ (Date of access:13.12.2022)

O'Boyle Jr, E., & Aguinis, H. (2012). The best and the rest: Revisiting the norm of normality of individual performance. *Personnel Psychology*, 65(1), 79-119.

Parker, K. & Horowitz,J.M., (2022). Majority of workers who quit a job in 2021 cite low pay, no opportunities for advancement, feeling disrespected avaliable at: https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/03/09/majority-of-workers-who-quit-a-job-in-2021-cite-low-pay-no-opportunities-for-advancement-feeling-disrespected/ (Date of access:13.12.2022)

PwC (2004). Passive-aggressive-organization avaliable at: www.strategyand.pwc.com/gx/en/insights/2002-2013/passive-aggressive-organization/strategyand-the-passive-aggressive-organization.pdf (Date of access:13.12.2022)

Ruvio,A. & Morgeson, F. (2022). Are You Being Quiet Fired? Avliable at: https://hbr.org/2022/11/are-you-being-quiet-fired (Date of access:13.12.2022)

SHRM Research Institute (2022). New SHRM Research: Is 'Quiet Quitting' Affecting Your Workplace avaliable at:https://shrm.org/about-shrm/press-room/press-releases/Pages/New-SHRM-Research-Is-Quiet-Quitting-Affecting-Your-Workplace.aspx?_ga=2.119825544.126474134.1663530640-151173134.1654664481 (Date of access: 13.12.2022).

URL1:https://www.tiktok.com/@zaidleppelin/video/7124414185282391342?is_from_webapp=v1&item_id=7124414185282391342

URL2: https://twitter.com/AdamMGrant/status/1563164741987893248

Wigert, B. (2022) Quiet Firing: What It Is and How to Stop Doing It Avaliable at: https://www.gallup.com/workplace/404996/quiet-firing-stop-doing.aspx (Date of access:13.12.2022)

Yıkılmaz, İ. (2022a). Quiet Quitting: A Conceptual Investıgatıon. Anadolu 10th Internatıonal Conference On Socıal Scıence,581-591Diyarbakır 2022

Yıkılmaz, İ. (2022b). Quiet Firing: A Conceptual Investıgatıon. 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İzmir 2022.

A RISING THREAT IN THE WORKPLACE: INFOBESITY

İŞYERİNDE YÜKSELEN TEHDİT:INFOBESITY (AŞIRI BİLGİ YÜKÜ)

Res.Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ[1]

[1] Kocaeli University, Department of Business Administration, ibrahimyklmz@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

ABSTRACT

Businesses need a significant amount of information to meet sustainable competition conditions and diversified customer expectations. Information has become the most critical asset for businesses. Information plays an important role in providing innovative solutions and in the effectiveness of strategic decision-making processes. Although the proper management of information(effective knowledge management) offers significant strategic advantages, the increasing amount of information and the increase in the number of channels that provide information cause information anxiety, a significant problem in the workplace. This new issue is defined as “Infobesity”. Infobesity is the situation of information overload or having an excessive amount of information on a particular subject. Infobesity causes wrong decisions to be made in the workplace, the inability to draw appropriate information to the business environment, and a decrease in effective knowledge management. In addition, it causes the psychological state of the employees to be adversely affected and the performance of the business to decrease. At this point, the concept of Infobesity is an issue that should be emphasized because of the negative consequences it has in today's business environments where the number of information-providing channels is increasing day by day. In this context, it is aimed to examine the concept of Infobesity by considering various sources. In accordance with this purpose, the definition of the concept of infobesity, and its consequences on employees and business performance has been comprehensively revealed as a result of the literature review. It is thought that the study will be an important guide for the next studies to be carried out on the concept of Infobesity, which has developed in terms of effective knowledge management. In addition, it is evaluated that the study will make important contributions to the practice within the scope of increasing the awareness of the concept of infobesity and increasing the efficiency of the decision-making process of the top management and the performance of the business.

Keywords: Infobesity, Information Overload, Knowledge Management, Firm Performance, Decision Making.

ÖZET

İşletmeler sürdürülebilir rekabet şartlarını ve çeşitlenen müşteri beklentilerini karşılamada önemli ölçüde bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bilgi işletmeler için en kritik varlık halini almıştır. Bilgi işletmelerin yenilikçi çözümler sunmada ve stratejik karar verme süreçlerinin etkinliğinde önemli bir rol üstlenir. Bilginin doğru bir şekilde yönetilmesi (etkin bilgi yönetimi) önemli stratejik avantajlar sunsa da, artan bilgi miktarı ve bilgi sunan kanalların sayısının artması işyerinde önemli bir soruna bilgi anksiyetesine neden olmaktadır. Bu yeni sorun " Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü)" olarak tanımlanmaktadır. Infobesite aşırı bilgi yüklenmesi veya belirli bir konu üzerinde aşırı miktarda bilgiye sahip olunması durumudur. Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) işyerinde yanlış kararların alınmasına, işletme ortamına uygun bilginin çekilememesine, etkin bilgi yönetiminin azalmasına neden olur. Ayrıca çalışanların psikolojik durumlarının olumsuz yönde etkilenmesine ve işletme performansının düşmesine neden olur. Bu noktada bilgi sağlayıcı kanalların sayısının her geçen gün daha da arttığı günümüz işletme ortamlarında doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) kavramı üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu kapsamda çalışmada Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) kavramının çeşitli kaynaklar gözetilerek incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) kavramının tanımı, çalışanlar ve işletme performansı üzerine etkileri literatür incelemesi sonucunda kapsamlı bir şekilde ortaya koyulmuştur. Çalışmanın öncelikle etkin bir bilgi yönetimi açısından gelişen Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) kavramına yönelik yürütülecek sonraki çalışmalara önemli bir rehber olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü) kavramına yönelik farkındalığın arttırılması ile üst yönetimin karar verme sürecinin etkinliği ve işletme performansının arttırılması kapsamında uygulamaya önemli katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Infobesite (Aşırı Bilgi Yükü), Aşırı bilgi yüklemesi, Bilgi Yönetimi, Firma Performansı, Karar Verme.

1. INTRODUCTION

Developments in information and communication technologies significantly change the way of business and the workplace. This change process has increased considerably in the last decades, and the survival of enterprises is highly affected by their ability to manage this change. (Robinson, 2012; Rosa, 2013; Lawal, Adebakın & Bako, 2014; Gergs, 2018). In this process, businesses provide their current market positions against their competitors by effectively managing the information they have and transforming this information into innovative solutions and products. The method of adapting to this competitive environment and the change in the organization's process, human resources, and information communication technologies is provided by digital transformation (Yıkılmaz, 2021a). In the digital transformation process, businesses are improving their business processes with existing technological opportunities. It is seen that digital transformation and ICT technologies have changed business processes, especially with the Covid-19 pandemic, and the speed of the change process has increased (Yıkılmaz, 2021b). Along with digital transformation, the targets of organizations are their customers, information, and competitors. Businesses gain a sustainable competitive advantage

to the extent that they can analyze these three elements in their targets properly and read the needs, threats and opportunities on the spot. At this point, the main characteristic of successful businesses is to obtain information properly and use it in decision-making mechanisms. Businesses access information through various enterprise systems and the number of these platforms and the amount of data are increasing with the developing technology (Biel, 2022; Insights, 2022). The increasing amount of data makes it difficult to transform the data into appropriate information by processing it to make the right decision, and to a certain extent, it almost paralyzes businesses (Ruff, 2002, Kashada, Isnoun, & Aldali, 2020). At this point, the excessive level of information reached is defined as "infobesity". Infobesity is an issue where the business is loaded with more information than it can handle and bring to business processes. Information that offers a strategic advantage for businesses brings businesses to the brink of collapse at a certain point. In an enterprise exposed to infobesity, both the employees and the performance of the enterprise are significantly affected. Infobesity negatively affects employees' creativity (Dean & Webb, 2011; Salamzadeh, 2022), health (Misra & Stokols, 2012; Fu, Li, Liu, Pirkkalainen,& Salo, 2020; Hwang, Hong, Tai, Chen, & Gouldthorp, 2020). It also reduces business performance (Gross, 2014). This situation harms the competitive capability and life cycle of the enterprise. Therefore, information that offers strategic advantage up to a point paralyzes the business or directs it to wrong evaluations as it reaches an extreme level. Considering these negative effects, inoobesity is an issue that should be emphasized both for businesses and decision-making actors. For this purpose, it is aimed to examine the concept of infobesity in detail. In accordance with this purpose, the concept of infobesity and its effects on businesses are shared in detail within the framework of the extant literature. The study is a guide to the next studies to be carried out on the effective information management of enterprises. In addition, it is evaluated that the study will increase the awareness levels and decision-making activities of decision-makers with an emphasis on the double-edged sword position of knowledge.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. The Concept of Infobesity

Advances in information and communication technologies have brought businesses into a rapid change and development process compared to the past. Especially recently, with the pandemic, the usual ways of doing business and customer-business interaction have undergone a significant change in identity. This process of change is called the digital transformation process. The digital transformation process gives businesses a strategic advantage in developing business processes and offering innovative solutions in product and service delivery with the help of ICT technologies. The key element for both the efficiency of the digital transformation journeys of the enterprises and the sustainable competitive advantage is information. In access to information, businesses benefit from Enterprise systems, social media, and other internet platforms. It allows the business to interact with all internal and external stakeholders. For example, the customer relations system makes it possible to communicate with customers and analyze their expectations and requests accurately. Or, the use of the Supply Chain Management

(SCM) system in the relationship that the business establishes with other businesses allows it to bring the information flow to the business that improves its effectiveness in the relationship it establishes with its suppliers and in the management process. In this way, the business interacts with its internal and external customers through various systems and obtains the information asset that has gained vital importance recently. With this knowledge, the business brings in critical skills that will improve its business processes and products and increase company performance (Manfredi Latilla, Frattini, Messeni Petruzzelli & Berner, 2018;Brimah, Olanipekun, Bamidele & Ibrahim, 2020). Knowledge does not only increase the performance of businesses. At the same time, it is an effective element in the adaptation of enterprises to changing conditions and in developing the appropriate response. It helps businesses to be more agile and innovative (Hu, Sarfraz, Khawaja, Shaheen & Mariam, 2022; Yıkılmaz, 2022). However, although the acquisition of information and its integration into business processes seems to contribute to the proper determination of the expectations of internal and external customers for the enterprise, the high amount of information coming from multiple channels from certain aspects also bombards businesses with information. Too much data and excessive information cause a situation called infobesity in businesses. The concept of infobesity is defined as "an excess of information, especially when this makes it more difficult or impossible to make rational decisions"(www.macmillandictionary.com). In its most comprehensive definition,

Infobesity is the situation in which the individual or business experiences a decrease in performance, effective decision-making, motivation, and well-being as a result of exposure to data above the level that the business or individuals can process and use in a meaningful way.

This definition brings to mind the following question. Is there really a high rate of data and information production that cannot be processed? Data has been produced at such high rates in recent years that; While the digital data capacity on a global scale was 487 exabytes in 2009, according to a study, daily data production will reach 463 exabytes by 2025. As seen in Figure 1, the total amount of data on a global scale will reach 181 zettabytes (1024 exabytes) by 2025 (Statista, 2022). This shows that the data is produced at very high rates and the difficulty in processing is increasing day by day. Again, while the number of enterprises operating a data-centered management and decision mechanism was 10 out of every 3 enterprises in 2008, this ratio reached 10 out of 7 (Insights, 2022). his development reveals that the conditions for infobesity are increasing day by day and that precautions should be taken.

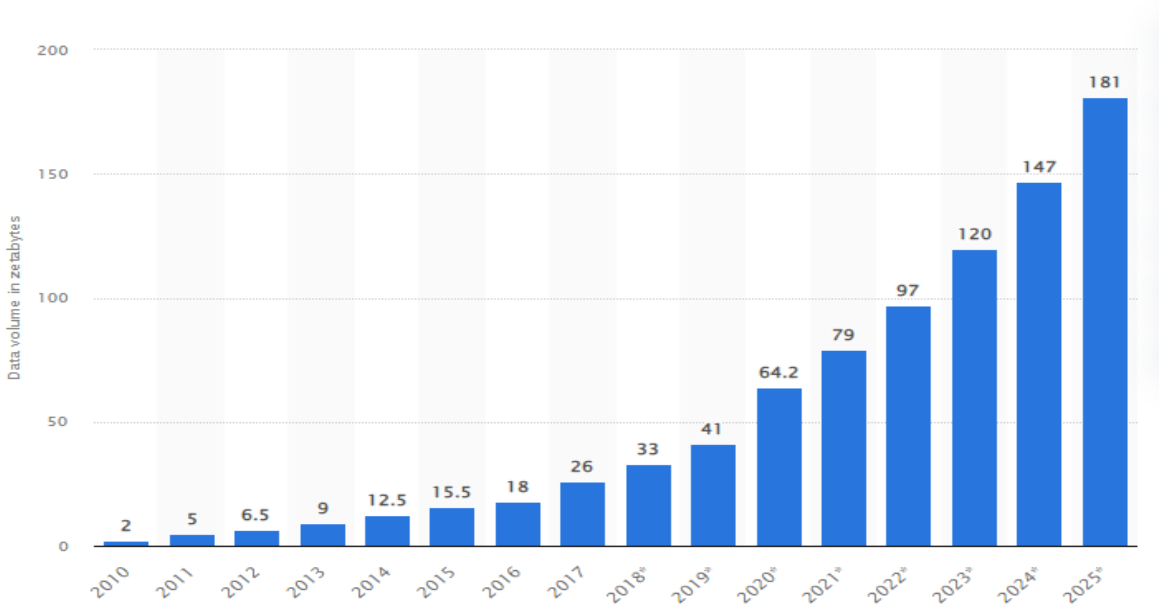

Figure1: Amount of data at world scale (Statista, 2022)

In particular, the transition from an industrial-based production and service delivery approach to an information-based economy and the adoption of new web technologies (MacDonald et al., 2011; Koroleva et al., 2010; Yıkılmaz, 2020) laid the groundwork for a more widespread feeling of infobesity. Again, the presence of too many channels in accessing information sources causes a positive correlation between the infobesity (information overload) experienced by the business and individuals (Koroleva et al., 2010). Again, many factors such as the complexity of the tasks of the employees, the storage of high volume data, the difficulty of processing, the increase in the number of similar data and time constraints cause infobesity.
Although the increasing amount of data is one of the conditions that pave the way for infobesity, another important problem for businesses is that most of this extant data is unstructured. Especially in the next 3 years (in 2025), it is stated that 80 percent of the data collected with the enterprise systems will be unstructured (King, 2019). Seagate (2020) research shares that only 32% of the collected data is transformed into a meaningful attribute for the business, and the rest (68%) is only stored in an inefficient way. In addition, it is stated that the data that businesses have to manage will double in a short time like 2 years.
In a study conducted by PewResearchCenter on a large sample, it was shared that 20% of the participants were already exposed to data to an extent that caused infobesity (Horrigan,2016)
A study examining the effects on employees in the effective use and creation of information in the workplace reveals that the average employee spends 3.6 hours searching for information in the decision-making process (Coveo Relevance Report, 2022). In addition, it is presented as a striking result that there has been an average increase of 1 hour in this rate in the last year. For those working in more specific fields, the situation rises to an average of 4.2 hours per day.

Various studies and future projections of data reveal that infobesity is a major problem in the workplace and needs to be examined in detail.

2.2. The Consequences of Infobestity

The digital transformation process, which has been developing and accelerating in ICT technologies, offers important competencies to both individuals and businesses. These technologies and developments, which provide access to a wide range of information, also cause some psychological, sociological, and economic problems. It has significant effects on both the employee and the overall performance of the business. Infobesity primarily causes a decrease in the performance and efficiency of enterprises. In particular, Infobesity negatively affects the effectiveness of the decision-making process. Although information provides important competencies for businesses and the determination of alternatives and problems in the decision-making process, Infobesity significantly reduces the effectiveness of decision-making after a point, as seen in Figure 2.

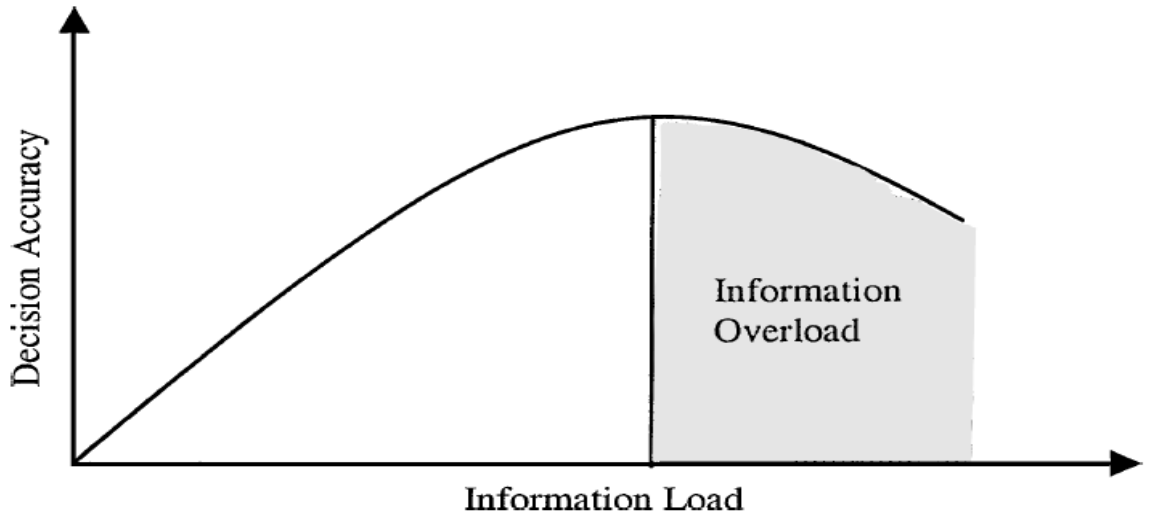

Figure 2: The relationship between decision making and information (Eppler & Mengis, 2008)

Decision makers experience delays in reaching conclusions with the large amount of data they have, and they need more time. In addition, with the effect of infobesity, the number of errors in decision-making processes increases and it becomes difficult to establish the relationship between cause and effect (Ruff, 2002, Kashada, Isnoun & Aldali, 2020)

Infobesity also negatively affects the performance levels that reveal how effectively and efficiently businesses are managed (Sabeeh & Ismail, 2013). It is also very important for businesses to offer creative solutions and innovative products. However, it is seen that infobesity has a negative effect on employees' creative ideas and solution (Dean & Webb, 2011; Rötzel & Fehrenbacher, 2019; Virkus, Mandre & Pals, 2017). In a study conducted by Salamzadeh (2016) on 108 employees, it was empirically revealed that infobesity significantly affects the creativity capacity of employees in a negative way.

Infobesity also causes various negativities on employees. Infobesity harms employees physically and psychologically. It especially causes backpain (Manoko, Serote, Akinboade & Taft, 2020), employees to experience fatique, stress and anxiety (Lauri & Virkus, 2018; Ndumu, 2020; Phillips-Wren & Adya, 2020). Again, it reduces the efficiency of employees in cognitive

processes and causes them to experience a lack of concentration in making decisions in important processes (Tran et al., 2019; Strother et al., 2012). It prevents employees from developing themselves (Green, 2011) and working in an effective team spirit (Rötzel & Fehrenbacher, 2019). Together with negative experiences, it can cause a significant decrease in the productivity of the employees (Hu & Chen, 2011).

Infobesity sometimes causes a problem and a decrease in performance not only in internal customers, that is, employees, but also in external customers. Providing customers with too much information and obtaining data from many different sources prolongs their decision-making processes and sometimes negatively affects their purchasing behavior. This situation can lead to a decrease in performance and income for businesses (Gross, 2014)

Various studies and reports show that infobesity has many negative effects on businesses and employees. Considering the increasing amount of information and data in the near future, it is clear that if the issue is not handled correctly, it will trigger worse results.

3. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Globalization and developments in information and communication technologies have caused a transition from industry to an information-oriented business management approach. As the opportunities offered by the developing technologies expand, the opportunity to obtain information and transform it into applicable solutions has increased, and businesses have preferred to use the opportunities offered by information systems and channels quickly. In this process, the increase in the number of both information and information channels has put businesses in a very difficult situation. This difficult situation is defined as infobesity. Infobesity is the negative workplace experience that emerged from the company's access to more information than it can handle. Infobesity reduces the appropriate decision-making practices, performance, and efficiency of enterprises at the right place and time. Infobesity also prevents human resources, which offers an important strategic advantage, from offering creative and innovative solutions. In addition, it reduces the health, concentration, productivity, and motivation of employees. With all these aspects, it threatens a sustainable future and management vision for both the business and the employees. In this context, it is important for businesses to consider their current situation in detail and to implement appropriate measures. For businesses to manage the negative situations caused by infobesity, it would be appropriate to observe the following points:

- Adoption of an effective Knowledge management system and intranet use approach to reach more narrow and focused information
- Sharing information only at the required rate and to the relevant people so that the excessiveness of information sharing does not overshadow the effectiveness of the decision-making process
- Organizing in-house training to prevent stress, pressure, and health-threatening situations caused by infobesity as a human resources policy.
- Adoption of target-oriented and user-friendly systems suitable for the needs of the business instead of more popular and common technological applications and systems in the digital transformation process

- Receiving support from AI-supported systems or consultancy firms that provide data and information support to the required extent.
- Preventing the problems that may arise by determining a responsible person and a team for the correct management of information within the enterprise.
- Ensuring that the information flow is kept at an adequate level by using appropriate and specific systems in internal communication.
- Building a supportive and sharing organizational culture
- Implementation of curation methods that can combine Talented HR and AI support system
- Improving the information literacy skills of employees and managers

It is not very rational to expect infobesity to disappear by itself with the increasing speed of technological developments and digital transformation. Therefore, the issue of obtaining the right amount of information, which is an additional critical and strategic instrument, in the right place and through the right channels, will remain on the agenda of the top management for many years to come. In this context, it would be appropriate to examine the above-mentioned issues in detail and take quick measures to ensure that both the enterprise and the employees have a sustainable management understanding and performance.

REFERENCES

Bawden, D. & Robinson, L. (2021). *Information overload: an introduction*, Oxford Encyclopedia of Political Decision Making, Oxford University Press

Biel, J. (2022). *60 Critical ERP Statistics: 2022 Market Trends, Data and Analysis* avaliable at: https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/erp/erp-statistics.shtml (Date of Access:15.12.2022)

Brimah, B.A., Olanipekun, W.D., Bamidele, A.G. ,& Ibrahim, M. (2020). Knowledge Management and its Effects on Financial Performance: Evidence from Dangote Flour Mills, Ilorin. Financial Markets, *Institutions and Risks*, 4(2),34-42.

Dean, D. & Webb, C. (2011). *Organization Practice: Recovering from Information Overload* McKinsey Quarterly, San Francisco: McKinsey & Company

Eppler, M. J., & Mengis, J. (2008). *The concept of information overload-a review of literature from organization science, accounting, marketing, mis, and related disciplines* (2004). Kommunikationsmanagement im Wandel, 271-305.

Fu, S., Li, H., Liu, Y., Pirkkalainen, H., & Salo, M. (2020). Social media overload, exhaustion, and use discontinuance: Examining the effects of information overload, system feature overload, and social overload. *Information Processing & Management*, 57(6), 102307.

Gergs, H.-J., Schatilow, L., & Thun, M.V. (2018). *Agiles Change Management. Wie sie die Transformation Ihres Unternehmens erfolgreich durchführen*. In M. Lang & A. Scherber (Hrsg.), Der Weg zum agilen Unternehmen - Wissen für Entscheider: Strategien, Potenziale, Lösungen. München: Hanser

Green, A. (2011). Information overload in healthcare management: how the read portal is helping healthcare managers, *Journal of the Canadian Health Libraries Association (JCHLA)*, 32(3), 173-176.

Gross, R. (2014). A theoretical consumer decision making model: The influence of interactivity and information overload on consumers intent to purchase online. *International Journal of Business Management & Economic Research*, 5(4), 64-70

Horrigan, J.B. (2016). Information Overload. Avaliable at: https://www.pewresearch.org/ internet/2016/12/07/ information-overload/ (Date of Access:16.12.2022).

Hu, S.-C. & Chen, I.-C. (2011). Alleviating information overload caused by volumes of numerical web data: the concept and development process, *IET Software*, 5(5), 445-453

Hu, Z., Sarfraz, M., Khawaja, K. F., Shaheen, H., & Mariam, S. (2022). The influence of knowledge management capacities on pharmaceutical firms competitive advantage: The mediating role of supply chain agility and moderating role of inter functional integration. *Frontiers in Public Health*, 10, 953478.

Hwang, M. Y., Hong, J. C., Tai, K. H., Chen, J. T., & Gouldthorp, T. (2020). The relationship between the online social anxiety, perceived information overload and fatigue, and job engagement of civil servant LINE users. *Government Information Quarterly*, 37(1), 101423.

Insights (2022). Data-driven-enterprise Avaliable at:https://www.accenture.com/nl-en/blogs/ insights/data-driven-enterprise (Date of Access:16.12.2022).

Kashada, A., Isnoun, A., & Aldali, N. (2020). Effect of Information Overload on Decision's Quality, Efficiency and Time. *International Journal of Latest Engineering Research and Applications*, 5(01), 53-58.

King,T.(2019). 80 Percent of Your Data Will Be Unstructured in Five Years. Avaliable at: https://solutionsreview.com/data-management/80-percent-of-your-data-will-be-unstructured-in-five-years/ (Date of Access:16.12.2022).

Koroleva, K., Krasnova, H. & Gunther, O. (2010). Stop spamming me!: exploring information overload on facebook, Proceedings of the Americas Conference on Information Systems (AMCIS).

Lauri, L.& Virkus, S. (2018). Information overload of academic staff in higher education institutions in Estonia, European Conference on Information Literacy, Springer, pp. 347-356

Lawal, A. A., Adebakin, M., & Bako, Y. A. (2014). The Effect Of Change Management On Organisational Survival. *International Journal of Advanced Studies In Business Strategies and Management (IJASBSM)*, 2(1), 93-108.

MacDonald, J., Bath, P. & Booth, A. (2011). Information overload and information poverty: challenges for healthcare services managers?, Journal of Documentation, 67(2), 238-263.

Manfredi Latilla, V., Frattini, F., Messeni Petruzzelli, A. & Berner, M. (2018). Knowledge management, knowledge transfer and organizational performance in the arts and crafts industry: a literature review, *Journal of Knowledge Management*, 22(6). 1310-1331.

Manoko, B. O., Serote, M., Akinboade, O. A., & Taft, T. (2020). Awareness and health impacts of Information Overload and ICT usage in South Africa.

Misra, S., & Stokols, D. (2012). Psychological and health outcomes of perceived information overload. *Environment and behavior*, 44(6), 737-759.

Ndumu, A. (2020). Toward a new understanding of immigrant information behavior: a survey study on information access and information overload among us black diasporic immigrants, *Journal of Documentation*, 76(4), 869-891.

Phillips-Wren, G. & Adya, M. (2020). Decision making under stress: the role of information overload, time pressure, complexity, and uncertainty, *Journal of Decision Systems*, 29(1),213-225.

Robinson, H. (2012). *An Overview of Change Management: The Identification of the Critical Success Factors that Will Ensure the Survival and Progression of an Organisation*. University of Johannesburg (South Africa).

Rosa, H. (2013). *Beschleunigung und Entfremdung: Entwurf einer kritischen Theorie spätmoderner Zeitlichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp

Rötzel, P.G. & Fehrenbacher, D.D. (2019). *On the role of information overload in information systems (is) success: empirical evidence from decision support systems*, Proceedings of the 2019 International Conference on Information Systems (ICIS).

Ruff, J. (2002). Information overload: Causes, symptoms and solutions. Harvard Graduate School of Education, 1-13.

Sabeeh, Z. A., & Ismail, Z. (2013, November). *Effects of information overload on productivity in enterprises: a literature review*. In 2013 International Conference on Research and Innovation in Information Systems (ICRIIS) (pp. 210-214). IEEE.

Salamzadeh, Y., & Karimi, H. (2016).Does Information Overload Influences Creativity in Organizations? A Study in Iranian Context. *International Review of Social Sciences* 4(12):523-541

Seagate (2020). Rethink Data Report 2020 Avaliable at: chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.seagate.com/files/www-content/our story/rethink-data/files/Rethink_Data_Report_2020.pdf (Date of acesss:14.12.2022)

Statista (2022). Volume of data/information created, captured, copied, and consumed worldwide from 2010 to 2020, with forecasts from 2021 to 2025 avaliable at: https://www.statista.com/statistics/871513/worldwide-data-created/(Date of acesss:14.12.2022)

Strother, J.B., Ulijn, J.M. & Fazal, Z. (2012) Of time magazine, 24/7 media, and data deluge: the evolution of information overload theories and concepts", Information Overload: An International Challenge for Professional Engineers and Technical Communicators, Wiley-IEEE Press, pp. 13-40.

Tran, J., Nguyen, Q.V., Hol, A. & Simoff, S. (2019). Reduction of cognitive overload in online reviews using data visualisation, Proceedings of the Australasian Computer Science Week Multiconference, pp. 1-9

URL 1: https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/infobesity

Virkus, S., Mandre, S. & Pals, E. (2017). Information overload in a disciplinary context, Proceedings of the European Conference on Information Literacy (ECIL) 2017, pp. 615-624.

Yıkılmaz, İ. (2020). New era: The transformation from the information society to super smart society (Society 5.0). Mert, G., Şen, E., Yılmaz, O., Eds.;In Data, Information and Knowledge Management;(85–112 pp.) İstanbul: Nobel Publishing Group

Yıkılmaz, İ. (2021a). Dijital Dönüşüm ve Örgütsel Çeviklik. B.Göktaş and İ.Erdoğan (Ed.) İşletmecilikte Dijital Dönüşüm, in(425-442pp.). İstanbul: EFE AKADEMİ

Yıkılmaz, İ. (2021b). Covid-19 Pandemic As A Digital Transformation Catalyst. M. Meciar and H.Şimşek (Ed.) The Social and Economic Impact of Covid-19: Rapid Transformation of the 21st Century Society, içinde (119-138 ss.). London: IJOPEC Publications

Yıkılmaz, İ (2022). Büyük ve Küçük İşletmelerin Örgütsel çeviklik ve Yenilik İlişkilerinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli

SİİRT'TE KLASİK OSMANLI - ARAP EDEBİYATI

Dr. Sedat Akay: Öğretim Üyesi / Siirt Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu,
Sedatakay56@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2210-7696

ÖZET

Siirt'in içinde bulunduğu el-Cezire bölgesi, Hz. Ömer zamanında Müslüman orduları tarafından fethedildikten sonra Arap aşiretlerinin yoğun göçüne sahne olmuştur. El-Cezire bölgesinde kültür ve edebiyat muhitinin oluşması Emeviler döneminde olmuştur. Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan, İslam devletinin divanlarının Arapça olarak tutulmasına karar verdikten sonra Arapça, bölgenin resmî dili hâline geldi. Diyar-ı Bekr ve özellikle Siirt ve çevresinde Arap kültür muhitinin oluşması ise Abbasiler zamanında olmuştur. Medreselerin kurulmasıyla beraber gelişen bu kültürel ve ilmî gelişme sürecinde el-Cezire bölgesinin genelinde ve Siirt şehrinde birçok edip, şair ve ilim adamı yetişmiştir. Selahaddin-i Eyyubî'den itibaren Eyyubîler'de ve ardından Memlûkler döneminde şairlere verilen değer, şiirin kısmen gelişmesine imkân sağlamış, geleneksel türlerin yanında yeni tema ve türler ortaya çıkmış; bazı şairler için şiir, kelime oyunları ile dolu bir sanat hâline gelmiştir.

Klasik edebiyatta bu geleneğe bağlı olarak ortaya konulan sanatsal faaliyet ve edebî eserlerin ilginç ve dikkat çekici çok sayıda türleri bulunmaktadır. Kitap sayfaları arasında, dinî yapıların bazı bölümlerinde, çeşme kitabelerinde, saray, han ve konakların girişleri ile mezar şâhidelerinde sıklıkla karşılaşabileceğimiz bu eserlerin bir kısmı çeşitli söz sanatları bakımından dikkat çekmektedir. Bu çeşit eserlerin yanı sıra harflere şekil ve muhteva bakımından sıra dışı hususiyetler kazandırarak ortaya çıkan görsel şiir ve tarihî bir belge hüviyetini de taşıyan tarih düşürme şiirleri de mevcuttur.

İslamî ilimler ve bu ilimlerden esinlenen klasik edebiyatın hemen hemen her alanında eserler kaleme alan Siirtli âlim, edip ve şairler çeşitli vesilelerle farklı konularla ilgili muhtelif türlerde eserler kaleme almışlardır. Naat, münacât, mersiye, nasihatnâme, lugaz, muamma, takriz, garamiyyât, hamriyyât, hiciv, müstakil beyit ve mısralar, müşeccer, akrostiş gibi görsel şiirlerin yanı sıra yaşadıkları toplum ve zamanı etkileyen önemli olaylara tarih düşürerek her biri tarihî belge kıymetindeki edebî eserleri de gelecek nesillere armağan etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Osmanlı-Arap Edebiyatı, Siirt, Klasik Edebiyat

CLASSIC OTTOMAN - ARAB LITERATURE IN SİİRT

ABSTRACT

Al-Jazeera region in which Siirt is located, Hz. Omar it was conquered by the Muslim armies in the time of, it witnessed the intense migration of Arab tribes. The formation of the culture and literature environment in the Al-Jazeera region took place during the Umayyad period. The Umayyad caliph Abdülmelik b. After Marwan decided to keep the divans of the Islamic state in Arabic, Arabic became the official language of the region. The formation of the Arab cultural milieu in Diyar-ı Bekr and especially in Siirt and its surroundings took place in the time of the Abbasids. In this cultural and scientific development process that developed with the establishment

of madrasahs, many literary figures, poets and scholars were educated throughout the al-Jazeera region and in the city of Siirt. The value given to poets by the Ayyubids and later by the Mamluks since Saladin's time allowed the poetry to develop partially, and new themes and genres emerged alongside the traditional genres; For some poets, poetry has become an art full of word games.

In classical literature, there are many interesting and remarkable types of artistic activities and literary works produced in accordance with this tradition. Some of these artifacts, which can be seen frequently in book pages, in some parts of religious buildings, in fountain inscriptions, in palaces, inns and mansion entrances, and in cemeteries, draw attention in terms of various rhetoric. In addition to these kinds of works, there are also visual poetry that has emerged by giving letters extraordinary characteristics in terms of shape and content, and outdated poems that carry the identity of a historical document.

Scholars, writers and poets from Siirt, who have produced works in almost every field of classical literature inspired by Islamic sciences and these sciences, have written works in various genres on different subjects on various occasions. In addition to visual poems such as naat, munacat, elegy, nasihatnâme, lugaz, enigma, takriz, garamiyyat, hamriyyat, satire, independent couplets and verses, müeccer, acrostic, he also wrote the history of important events that affected the society and the period. they lived and each of them is a historical document. They gifted literary works to future generations.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Ottoman-Arab Literature, Siirt, Classical Literature

GİRİŞ

Klasik edebiyat; teorik ve estetik temellerini İslâmî kültürden alarak meydana gelen ve 13. yüzyıl sonlarından, 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar Arapça-Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı bir dille varlığını altı asır devam ettirmiş bir edebî gelenektir (Akün, 1994: 396).

Klasik edebiyatta nazım şekli, redifleri veya kafiyelerinin son harflerine göre adlandırmalar olduğu gibi tevhit, na‘t ve mi‘râciyye gibi nazım türleri açısından bir isimlendirme söz konusudur. Ayrıca kazanılmış zaferler, bir saray veya konağın inşası, cami tamiri; tanıdık ve dostlardan bazı kişilerin getirildikleri vazifelere; kendi aile çevresindeki şahıslardan bazı kimselerin evlenmelerine veya doğum ve ölüm gibi birtakım hadiselere dair söylenmiş tarih manzumeleri vardır. Bunların yanı sıra hiciv, rubâî, muamma, lugaz, beyit, mısra ve takrizler de yer alır (Akün, 1994: 396-398).

Nazımda kafiye ve vezin zorunluluğu, anlatım ve ifadenin söz sanatlarıyla zenginleşmesine yol açmıştır. Kelimelerin gerçek anlamları ve mecaz kullanımlarının yanı sıra söyleniş bakımından cinas, akis, akrostiş vs. gibi sanatlar da varlığını göstermiştir (Pala:364). Bunlarla birlikte harfler biçim ve içerik açısından birtakım sıra dışı özellikler kazanarak aynı zamanda göze hitap edecek şekilde görsel şiirler oluşturmakta kullanılmıştır

Yukarıda anılan türlerde Siirtli âlim ve şairlerin çok sayıda eseri bulunmakla beraber çoğu eserlerin Arapça veya Arap harfleriyle yazılmış olması, aruz ve kafiye bilgisine ihtiyaç duyulması, Arap dili ve belagati konusunda üst düzey bir bilgi ve yetenek gerektirmesi gibi niteliklerden dolayı söz konusu şiirler, dar bir çerçevede ve sınırlı sayıda kişiler tarafından tanınmış ve okunmuştur.

1. SİİRT'TE KLASİK EDEBİYATIN TARİHÇESİ

Siirt'in içinde bulunduğu el-Cezire bölgesi, Hz. Ömer zamanında fethedildikten sonra Arap aşiretlerinin yoğun bir şekilde göçüne sahne olmuştur. İslam dininin hakimiyeti altına giren ve bölgeye yerleşen Araplar ile bölgede İslam dinini kabul edenlerin İslâmı anlama ve İslâmî ilimleri tahsil etme istek ve gayreti, bu bölgede Arap dilinin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

El-Cezire bölgesinde bir edebî ve kültür muhitinin teşekkülü Emeviler döneminde olmuştur. Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Mervan'ın, devlet arşiv ve belgelerinin Arapça olarak tutulmasına dair kararından sonra Arapça bölgenin resmî dili hâline gelerek Süryanice ve Yunanca yazılan vergi defterleri artık Arapça tutulmaya başlanmıştır. Harran'da doğup büyüyen Mervan b. Muhammed, bölgedeki Kaysî aşiretlerinin desteğiyle halifelik makamına oturduktan sonra devletin merkezini bu bölgeye taşımasının ardından bölgedeki Arap kültür ve edebiyat muhiti genişlemiştir. Diyar-ı Bekr ve Siirt havalisinde Arap edebiyatı ve kültürünün teşekkülü ise Abbasiler döneminde olmuştur. (Aslan, 2008: 106-107; Cengiz, 2018; 226-227). Medreselerin de tesisiyle gelişen bu edebî, kültürel ve ilmî gelişme ve genişleme sürecinde el-Cezire, Diyar-ı Bekr ve Siirt havzasında birçok edebiyatçı, şair ve ilim adamı yetişmiştir.

Bu hususla ilgili olarak *Mucemu'l-Udeba*'da rivayet edilen bir hadise o dönem Siirt'teki kültür ve edebî hayatın düzeyini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. "el-Hillî lakabıyla meşhur edip ve şair Ali b. el-Hasan b. Anter b. Sabit (öl. 601), şairlerden el-Mütenebbi, kâtip ve müelliflerden ise Harirî'den başkasını beğenmeyen, kibirli bir şahsiyete sahipti. Birçok diyar gezerek edebiyatçılarla bilgi alışverişinde bulunmuştu (Hamevî, 1993: 4/1689). Bu gezilerinin nihayetinde Siirt'e gelip yerleşmişti. Siirt ahalisi ve çevresinden insanlar, onu ziyarete geliyor, bilgisinden faydalanmak istiyorlardı. Birgün el-Hillî mecliste bulunan Siirtli bir şairin okuduğu bir şiiri oldukça beğendi. Fakat, "Bu şiir, senin söyleyip yazabileceğin bir şey değil. Eğer böyle bir kabiliyetin varsa aynı manada diğer bir şiir daha söyle." deyince şair, iyice düşündükten sonra şu karşılığı verdi:

وما كل وقت يسمـــح خـــاطري بنـظم قريـض يقتـضى لفظه معـنى
ولم يبح الشرع المبين تيمما بترب و بحـــر الأرض في ساحـــة معـنا

"Manalı bir şiir söylemek

Her zaman aklıma gelmez

Deniz yanında iken teyemmüme

Din-i mubîn izin vermez."

Bunun ardından el-Hillî: "Bu secde edilecek şiirlerden biridir! Bunu en iyi bilip anlayan da benim." diyerek hayretini açığa çıkardı (Hamevî, 1993: 4/1695). el-Hillî gibi mağrur ve kimseye iltifat etmeyen bir edebiyatçının Siirtli bir şairle ilgili bu ifadesi, devrin edebî çehre ve çevresini tasvir etmek açıdından önemli ipuçları barındırmaktadır (Huvver, 2007: 478).

2. KLASİK EDEBİYAT ÇERÇEVESİNDE SİİRTLİ ŞAİRLERİN BAZI ESERLERİ

Selahaddin-i Eyyubî'den itibaren Eyyubîler ve sonrasında Memlûkler devrinde şairlere gösterilen ilgi ve verilen değer, şiirin gelişmesine imkân tanımıştır. Yeni tema ve türlerin boy göstermesi neticesinde de toplumun tüm kesimlerinin anlayıp yorumlayacağı edebî ürünlerin yanı sıra sadece konuya ilgi duyan ve belli bir tabakanın ilgi duyduğu, çok yönlü okumalara müsait bazı nazım türleri de sahneye çıkmıştır (Durmuş, 2006:150).

Klasik edebiyatın bu geleneğine uygun olarak eser veren Siirtli âlim ve şairlerin klasik edebiyat çerçevesinde yazdıkları şiir türleri ve konuyla ilgili örnekler şöyle sıralanabilir:

2.1.Naat

İslami edebiyatta naat, "Hz. Peygamber'i övmek, ona yalvarıp ondan şefaat dilemek amacıyla yazılan şiirlere" denir (Pala, 2002: 363). Konuyla ilgili Siirt'in en büyük âlimlerinden Molla Halil es-Siirdî'nin *Mevlid*'inde yer alan naat şöyledir:

يَـــا سَيِّـــدَ السَّـــادَاتِ يَا بَـــدْرَ الدُّجَى ... يَـــا مَفْـــخَرَ الْكَوْنَيْنِ يَا نِعْمَ الرَّجَا
أَنْتَ الَّـــذِي جَـلَّتْ مَـــزَايَا قَـــدْرِهِ ... وَالْـكَوْنُ غَـنَّى إِذْ بَدَى وَ تَـــرَجَّـا
أَنْتَ الَّـــذِي ذَلَّتْ لَـــهُ كُـــلُّ الرِّقَابْ ... وَالْحُـــكْمُ أَضْـــحَى جَـارِياً مُتَهَيِّجَا
أَنْتَ الَّـــذِي مِنْ نُـــورِهِ السُّؤُ انْمحَى ... وَ اللَّيْـــلُ وَلَّى وَ الصَّبَاحُ أَبْلَـجَا
طُـــوبَى لَنَا اخْضَرَّتْ رِيـــاَضُ عِزِّنَـا ... وَازْهَـــرَّتِ الْأَشْجَارُ فِيهَا أَدْعَجَـا
حِصْـــنـاً حَصِيناً قَدْ بَنَى الْبَـارِي لَنـا ... يَا فَوْزَ عَـاصٍ فِي حِمَا ذَاكَ الْتَـجَى
مـــــَا مِـنْ كَئِيـبٍ يَسْتَغِيـــثُ بِاسْمِـــهِ ... إِلَّا وَ عَـــنْ ضَيْقِ الْبَـلَايَا قَـدْ نَجَى
يَـــا بُؤْسَ قَـوْمٍ مَـــــا دَرَوْا إِجـــْلَالَهُ ... تَاهُوا وَ ضَلُّوا عَنْ سَوَآءِ الْمَنْهَجَـــا
أَضْعَافُ أَضْعَـــافُ الصَّلَوةِ وَالسَّلَامْ ... مِنَّـــا عَلَى ذَاكَ الضَّـــرِيحِ الْأَبْهَـجَا

"Ey Efendiler Efendisi, mehtabı karanlığın

Dileklerin en güzeli, iftihârı tüm cihânın

Faziletin, yüksek makamın pek yüce

Şarkı söyledi âlem seni görünce

İnsanlar boyun eğdi canla başla

Hükmüne tabi oldu heyecanla

Mübarek zatındır, kötülüğü mahveden nuruyla

Zulmeti giderip şafağı parlatan ışığıyla

İzzet bahçemiz yeşerdi baştan ne mutlu bize

Ağaçlar çiçeğe durdu kara gözlü azize

Dokunulmaz bir kale yaptı bize Rahman

Ne talihli asidir, sığınıp bulur eman

Gamlı, kederli varsa isminle medet uman

Çare yok halas bulur cümle dertten beladan

Ne sefil kavimdir kıymetini bilmeyenler

Doğru yoldan saparak kendini kaybedenler

Binlerce salât ve selâm olsun sana

Ey ravza-i pâk-i Muhammed Mustafa" (es-Siirdî, ty; vr. 4b)

2.2. Münacât

Münâcât terim olarak, "Allah'a yakarış amacıyla yazılmış manzum ve mensur eserler" (Macit, 2020: 563) şeklinde tanımlanmıştır. Siirt mevlitlerinde ve eskiden ramazan geceleri imsak vakitlerinde Şeyh Halef Camii müezzini Molla Harun (Seçkin) Efendi'nin yanık sesle okuduğu Şeyh Hattap Efendi'nin oğlu Şeyh Muhammet Kadri (Kardeş) Efendi'nin, "Ey müsteğas-i âlem" matla'lı kasidesi Siirt'in bu türde en fazla şöhret bulmuş örneklerindendir.

"Ey müsteğas-i âlem

Lütfun büyük İlahi

Dergâh-i rahmetindir

Acizlerin penahı

Hâlim sana ayandır

Kârım hemen ziyandır

Ukba için kazancım

Yok, var desem yalandır

Heva-yı nefse uydum

Çıkmaz yola koyuldum

Sonum helaktir elbet

Ya Rab sana sığındım

Bu hâlime şeb u ruz

Kan ağlasam sezadır

Şekvam sana İlahi

Şekvam sana, sanadır

Mukirrim muntazırım

Gafletle geçti ömrüm

İkaba müstahakım

Bundandır inkisarım

Sırat-ı müstakimden

Bir lahzacık ayırma

Tut elimden İlahi

Cehenneme düşürme

Bütün günahlarımdan

Külliyetiyle tövbe

Ya Rabbi tövbe tövbe

Bin kere tövbe tövbe

Tövbede Kadri yolda

Sabit kadem bulunsun

Allah'ın rahmeti bol

Sonsuz kerem bulursun"

2.3. Mersiye

Mersiye, "Bir kimsenin vefatı üzerine duyulan üzüntü ve elemi ifade gayesiyle ölen kişiyi över nitelikte söylenen şiir ve yazılar" olarak tanımlanır (Pala: 2002: 362). Örnek olarak Siirt'in büyük mutasavvıflarından Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfî'nin vefatı dolayısıyla oğlu Şeyh Muhyeddin Efendi'ye ait olan mersiye aşağıda manzum tercümesiyle birlikte verilmiştir:

ماءُ الحميمُ مــن الْجَوىَ أتَجـرّعُ	والـروحُ مـن أَلَمِ النَّـوى تتـقطَّعُ
سكَبَ الخلائقُ يومَ غابَ دُموعَهم	وتأَوّهــوُا مــن فَقدِهِ و توجَّعُوا
بكَــتِ السَمـواتُ عليه و كَيفَ لا	والطيرُ حَوْلَ ثراهُ كــانتْ تسْرَعُ
وَا حَسْــرَتــا مَنْ ذا لَنا مِن بعـدِهِ	بِرمـــوزِ آيـات الهدايةِ يَصـدَعُ
كيْفَ اصْطِباري وقَدْ أمَضَّني فَقْدُهُ	اَمْ فــي المَسَرَّة كيفَ بَعـدَهُ أطْمَعُ
ذابَ الفُؤادُ فَعَـيني بعـد هُمولِها	جَفَــتْ فَـمِنْ زَفَــراتِه لاَ تَدْمَـعُ
يـا ربَّنا فَبِجــــاهِ أفْضَـلِ مرسَلٍ	مَن للخــلائقِ يــوم نُبعَثُ يَشفَعُ
نَــــــوِّرْ ثــراهُ و أحْسِنَنَّ مكانَه	و الْطُفْ بـــه و أنِلْهُ مــا يَتَوَقّـعُ
واجْعَلْ لـه غُــرَفَ الجنانِ مَسكَنًا	يَأوِى اليهـــا وفي شُهودِكَ يَرْتَعُ

"Kızgın su yudumlarım, yüreğim yangın yeri

Ruhumu dilimliyor ayrılığın kederi

Gözyaşı döktü firakıyla mahlukat,

İnledi, yokluğuna ettiler feryat.

Pervaneydi etrafında yeryüzü,

Ağladı hasretiyle kuşlar ve gökyüzü.

Ah! Kim var bize açıklayacak?

Hidayet ayetlerini açıp anlatacak.

Yokluğu yaktı beni, nice sabredeyim?

Kiminle avunayım, kiminle sevineyim?

Yandı gönlüm, boşandı gözyaşlarım,

Kederden kurudu göz pınarlarım.

Ya Rab nebiler sultanı, efendimiz aşkına!

Mahşer gününde şefaatçimiz hatırına!

Makamını lütfunla eyle pür nur

Kereminden maksuduna kavuştur.

Cennetini mesken eyle âşığına

Cemalinle teşrif eyle müştakına." (Akay, 2020a: 42-43)

2.4. Nasihatnâme (Didaktik Şiir)

Nasihatname, öğüt verici özellikte yazılmış didaktik eserlerdir (Pala: 2002: 362). Siirt eski müftülerinden Molla Cevat Durceylan'a ait aşağıda yer alan *"Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat*" şiiri, adından da anlaşıldığı üzere didaktik nitelikli bir şiirdir:

"Ömer İsminde Bir Arkadaşa Nasihat

Gördüğün her şahsı mutlak dost sakın sanma Ömer

Çok tabasbus gösterenden eyle bilhassa hazer

Herkesi ölç doğru bir mikyasla sonra numara ver

Herkesin ahlakını söyler durur var bir eser

Bin tekellüfle güzel huy gösterenler yok değil

Halkı aldatmak için uslu duranlar yok değil

Çokça vicdansız iken vicdan satanlar yok değil

Kudret-i irfan ise bin bir muammayı açar

Hükmünü verme açık dursun onun hanesi

Sırrını açma kapat dursun onun dürdânesi

Söylenen her sözün öğren doğrusu efsanesi

Kâfi gelmez mi bunu yapmak için akl-ı beşer

Herkese layık bu hâli ver tereddüt etmeden

Kıymeti yokken sakın bir şahsa kıymet vermeden

İçtinap et âdemi tahkir eden her şimeden

Böylelikle sen de herkesçe olursun muteber

Çok sevinme nimete nıkmetlere ger göğsünü

Sahnede rakkasların seyr et muvakkat dansını

Ayna-i devrana bak görsen beğenme kendini

Bıkmadan her hâlini hoş gör zamanın ey Ömer" (Batur, 2022: 123).

Kendi gönlüne seslenen şair, insanların sadece görünüşüne ve tatlı sözüne aldanılmaması, kişinin vicdanının sesini dinlemesi gerektiğini ifade eder. Hain olan insanlar, tatlı dil döküp ciddi bir insanmış gibi davranır lakin aslında dalkavuk olup ukalalık yaparlar. İnsan; hak ve doğru olanı kabul etmeli, eğri ve yanlış olanı reddetmelidir. Her işinde aklı rehber tutmak, kâinatı yaratan Yüce Allaha iman etmek gerekir. Kişi; dürüstçe insanlığa hizmet etmeli, zarar görünce canını sıkmamalı, maddeten sıkıntıya düşerse de sabretmelidir (Batur, 2022; 123-124)

2.5. Tarih Düşürme

Tarih düşürme, "önemli veya dikkat çekici bir olayın tarihini belirtmek üzere, ebced hesabına dayanarak bir cümle, mısra veya beyit söyleme sanatı"dır (Demirayak, 2014: 88; Karabey, 2011: 80).

Bu tür şiirlerde harflerin ebcet hesabına göre rakamsal değerlerine göre bir kelime veya mısra söylenerek bir olayın tarihi belirtilir. Ebcet hesabı; ابجد */ebced*, هوز */hevvez,* حطى */huttî,* كلمن */kelemen,* سعفص */sa'fes,* قرشت */karaşat,* ثخذ */sehaz* ve ضظغ */dazığ* kelimelerinde bulunan harflerden ve sayısal değerlerine göre sıralamasından oluşmaktadır (Bekri, 1986: 170; Demirayak, 2014: 88; Saraç, 2001: 271).

Siirtli birçok âlim ve şair de çeşitli vesilelerle bu türde dikkat çekici eserler vermişlerdir. Mesela Siirt'in iz bırakan Molla Hamit Efendi'nin vefatına dair oğlu Molla Abdurrakip Efendi tarafından söylenen ve mezar şahidesine de işlenen şiir şöyledir:

قد كُنتَ في الإسلامِ رُكنًا شامِخًا — بـه يُسْتَـــعانُ و في العلومِ إمامـا
فَتَـحِيَّةُ الـمولى الكـريمِ السّـرمـد — يا حامدُ تُقـــرى عليـــكَ سلامـا
نادَتكَ حـورٌ في الخِيامِ و أرَّخَتْ — "بُشْرى لقد حزتَ الْمُنى إنْعاما"

"Yüce bir sütun idin din-i İslam'da

Medet istenen önder, cümle ulûmda

Yüce Mevlâ'nın rahmeti selam ile

Yağsın ebedî lütfu devam ile

Huri seslendi cennetten, söyleyip tarihini

Sana müjde! Erdin işte, al sana dileğini"

Son mısrada yer alan "بُشْرى لقد حزتَ الْمُنى إنْعاما" cümlesindeki harflerin ebcet hesabıyla karşılığı 1355/1936 tarihini vermektedir (Akay, 2020: 81; Akay, 2022: 273).

2.5.1. Dariyyeler

Şairlerin tarih düşürdüğü hususlardan birisi de inşa edilen köşk ve konakları vesile ederek yazılan "Dariyyeler"dir. Anadolu'daki pek çok cami ve minarenin kitabesinde inşa tarihi açıkça yazıldığı gibi herhangi bir konak veya köşkün inşası da tarih düşürme sanatının icrası için şairlere bir fırsat vermektedir (Pala, 2002:117; Orhan ve Cengiz, 2019: 141-145).

Eski Siirt müftüsü ve "*Siirt Tarihi*" isimli önemli bir eserin de yazarı olan Ömer Atalay'ın (öl. 1954), Sabri adındaki bir dostunun inşa ettirdiği konağıyla ilgili sunduğu tebrik aşağıda yer almaktadır.

دارٌ على العـزّ و التّوفيـقِ مبناها و للمــكارمِ و الإفــضالِ معناها
دارٌ تبــاهي بها العـرفانُ والأدبُ و بالمواهـبِ فيـــها سادَ مولاها
فاقتْ سُرادِقُها في حسْن منظرهـا ايوانَ كسرىَ و في علياه أدناهــا
و إنّها كعْبةُ الحــاجاتِ قد أسّستْ على التُّقى و جزيلِ الخيرِ منْواها
و كوكبُ المشتري بشّـرَ تاريخَها: "فَالسّعْدُ قد حلَّ مسرورا تولّاها"

"Bir hane ki izzet ve tevfik ile binası

Lütuf ve ikram ile akla gelir manası

Sahibi keremle meşhur yüce bir insan

Bu evle iftihar eder edep ve irfan

Otağı daha güzeldir Kisra Sarayı'ndan

Temeli daha ulu ve yücedir damından

Muhtaçların durağı ve hacetlerin Kâbe'si

Takva ve hayırla yapılmıştır binası

Müşteri yıldızı muştuladı tarihini

Talih oldu bu konağın bahtiyar sakini"

Son mısra olan "فَالسّعْدُ قد حلَّ مسرورا تولّاها" cümlesindeki harflerin ebcet hesabıyla karşılığı 1367/1947 tarihini vermektedir (Akay, 2022: 276).

2.5.2. Takrizler

Terim olarak, "Bir telifi övmek amacıyla yazılan mensûr veya manzûm makale" (Muallim Naci, 2009:658) şeklinde tarif edilen takrîz, genellikle övülen, medhi yapılan eserin baş tarafına konulur (Pala, 2002 :450).

Konuya örnek olarak Siirt alimlerinden Halil Hulki Efendi'nin, İmam Birgivî'nin (öl. 981/1573) nahiv ilmine dair kaleme aldığı *Izhâri'l-esrâr*'ını nazmettiği *Muktetafu'l-ezhâr fî nazmi izhâri'l-esrâr* adlı kitabına Şeyh Mahmud el-Halidî tarafından yazılan takriz aşağıda verilmiştir.

كُـــنْ يـا خليلُ بما أبديتَ مسرورا ... فـــزِندُ فكرك قـد أورى لنـــــا نورا
عِقْـــداً من الدّر منظوما نحوتَ به ... إظهـار أســـــرار فنّ النّحو مأجورا
ألّفتَـــه ألْف بيــتٍ عَــدّةً ضمت ... بجمـــع مـا كان في الأسفــار منثورا
جُزيتَ عن عمل أصبحتَ عامــله ... خـــيراً و دام لك المعــمول مشهورا
بُشـــــــراكَ فـالسّعـدُ يُؤرّخـــه ... "أفَدْتَ جِدّا و كـــان السّعىُ مشكورا"

"Ey Halil Hulki mutlu olup yaşa sevinçle
Aydınlandık fikir çakmağıyla yaktığın ateşle
Bu uğurda nazmettin inci gerdanlık eseri
Nahvin esrarını izhar edip aldın ecrini
Dağılmış bilgileri derledin bin bir gayretle
Bir araya toplayarak anlattın bin beyitle
Bulasın sevabını Hak huzurunda
Eserin meşhur olsun bütün cihanda
Müjdeler olsun, talih dedi tarihini
Fayda verdin Hak kabul etsin gayretini"

Takrizin son mısrasında yer alan "أفَدْتَ جِدّا و كان السّعىُ مشكورا" cümlesini meydana getiren harfler aynı zamanda 1308/1890 tarihine işaret etmektedir (Aydın, 1309: 4; Akay, 2022: 279).

2.6. Görsel Şiirler

Görsel şiirler belli bir birikime sahip veya sadece konuya ilgi duyan bir kesime hitap eden nazım türlerinden olduğu için şiir ve perspektif konusundaki becerilerini sergilemek, meydan okuma veya dikkat çekme amacıyla yazılmış azımsanmayacak ölçüde görsel şiir örnekleri de vardır (Hüseyn, 2012: 6). Görsel şiirler; müşeccer/teşcîr, mücessem, müdevver, murabba gibi değişik isimler alırlar. Siirtli şairlerin özellikle müşeccer tarzında yazdığı şiirlerinin sayısı azımsanmayacak bir sayı teşkil eder.

2.6.1. Müşeccer Türü Şiirler

Sözlükte, "ayrılığa düşmek, ayrılmak" manasında kullanılan müşeccer, Arap edebiyatında ağaç suretinde düzenlenmiş nazım türünün adıdır (Saraç, 2001: 285; Hüseyn, 2012: 39).

Müşeccer şiirlerde, ilk önce şiirin kök ve gövdesi konumunda bir beyit oluşturulup aşağıdan yukarıya doğru ağaç gövdesi şeklinde yazılır. Daha sonra aynı ölçü ve kafiyede gövde beytin hizasındaki kelimeyle alakalı beyitler sağ ve sol tarafta ağaç dallarına benzer biçiminde paralel olarak sıralanır (Durmuş, 2006: 159; Şenödeyici, 2012: 86; Hüseyn, 2012: 39).

Siirt'in önde gelen âlimlerinden Molla Hamid es-Siirdî'nin *Divan*'ında mevcut müşeccer türünde yazdığı aşagıdaki şiir konuyla ilgili ilginç örneklerden birisidir.

a. Şiirin Asıl Nüshası

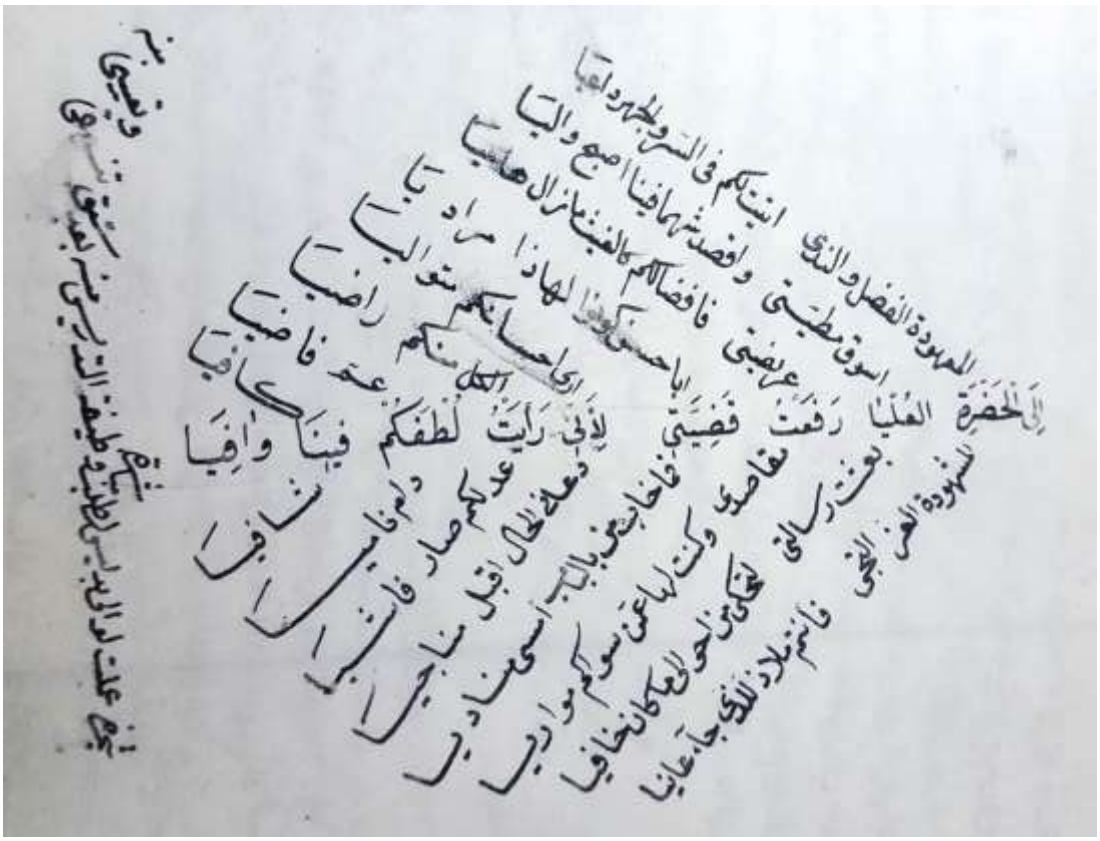

b. Şiirin Düz Yazılmış Hâli

إلى الحـــضرَةِ المعـــهودةِ الفضْلِ والنَّدَى	أتيتُ لـــكم في السِّرّ و الجهَرِ داعِيا
إلى الحـــضرَةِ المشـــهودةِ العـــزِّ اَلتَجى	فـــأنْتُـــم مَلاذٌ للـــــذي جاء عانِنا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيـــا اَســـوقُ مَطِيَّتـــي	و اَقصُـــدُ شهـمْا فينـا والـــــيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْـــيا بعثتُ رســـالتي	لِتحْـــكى مِن أحوالي ما كان خافيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيـــا رفَعْتُ عَريضَتي	فإفْـــضالكم كالْغَيْثِ مـا زال هانيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفَعْتُ مقـــاصدي	و كنتُ لها عمّن ســـــواكم مُواريا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفَـــعْتُ قـــضِيَّتي	بأحســـن كونـــوا لـهاذا مـراد يا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفَـــعْتُ قـــضِيَّتي	فَما خابَ مَن بالبـــاب أمسى مناديـا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفـــعْتُ قـــضِيَّتي	لأني أرى إحسـانكم مـــــتواليـــا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفَـــعْتُ قضِيَّتي	لأنـــي دعـاني الحالُ أقبل مُناجـيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفَـــعْتُ قـــضِيَّتي	لأنـــّي رأيـــتُ الكلَّ منكم راضيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيا رفـــعْتُ قضِيَّتي	لأنّـي رأيتُ عـــذْلَكم صـار فاشيا

إلى الحـــــضرَةِ العُلْيـــــا رفـــعْتُ قضِيَّتي لأَنـــّي رأيتُ لطفَـكم عـمَّ فاضيـــا
إلى الحـــــضرَةِ العُلْيـــــا رفَعْتُ قضِيَّتي لأَنـــّي رأيتُ لطفَـــــكم دام نـاميا
إلى الحـــــضرَةِ العُلْيـــــا رفَـــــعْتُ قضِيَّتي لأَنـّي رأيتُ لطفَـــكم فينا كـــافيا
إلى الحـــضرَةِ العُلْيـــــا رفَـــــعْتُ قضِيَّتي لأَنّـــي رأيتُ لطفَـــكم فيـنا شـافـيا

c. Şiirin Tercümesi

"Lütfunuzun bol olduğunu görünce

Yüce katınıza dileğimi sundum

Gece gündüz dua ederek

Fazilet ve cömertlik dolu kapınıza geldim

Muhtaçlara sığınaksınız diye

İzzetli dergâhınıza iltica ettim

Ulu bir valiyi kastederek

Kutlu bir makama sürdüm bineğimi

Gizli ahvalimi aşikâr etsin diye

Yüksek makamınıza sundum mektubumu

Yağmur gibi lütfunuzdan hissedar olsun diye

Yüce katınıza arz ettim matlubumu

Sizden gayrı kapım yok diye

Kutlu dergâhınıza arz ettim maksudumu

En güzel şekilde halledersiniz diye

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Eşiğinizde bekleyen boş dönmez diye

Yüce katınıza sundum ahvalimi

Gördüm zira bitmeyen ihsanınızı

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Mecbur kaldım anla artık hâlimi

Gördüm sizden razı ahaliyi

Yüce katınıza sundum ahvalimi

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Gördüm ki adaletiniz kuşatmış her yeri

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Gördüm ki lütfunuz kaplamış her yeri

Yüce katınıza arz ettim müşkülümü

Gördüm ki lütfunuz dolaşmış her yeri

Gördüm ki lütfunuz kâfi bize

Yüce katınıza sundum ahvalimi

Gördüm ki lütfunuz şifa bize

Yüce katınıza sundum ahvalimi"

Bu şiir de kasidenin kökü ve gövdesi (cezr) konumunda;

"اِلى الحضرَةِ العُلْيا رفَعْتُ قضِيَّتي لأَنّي رأيتُ لُطفَكُم فينا وافيا"

beyiti yer almaktadır. Diğer beyitler; birinci beyitte ilk kelimenin ardından ikinci beyitte ikinci kelimeden sonra olmak üzere sırasıyla aynı şekilde sağa ve sola doğru dallar oluşturup uzanarak devam etmektedir (Akay, 2020b: 295-297).

2.6.2. Akrostiş/Muvaşşah

Akrostiş, dizelerinin ilk harfleri baştan sona doğru okunduğunda bir şahıs isminin ortaya çıktığı şiir türüdür. Divan edebiyatında bu tarz şiir yazmaya tevşih, istihraç ve muvaşşah gibi isimler de verilir (Saraç, 2001: 279; Kocakaplan, 1992: 19). Aşağıda görüleceği gibi Siirt'in önde gelen âlimlerinden olan Şeyh Süleyman el-Halidî'nin (Yüksek), Molla Hamid el-Hatib için yazdığı şiirde; sağ ve sol taraflarda bulunan beyitlerin ilk harfleri yan yana sıralandığında "Hamid" ismi ortaya çıkmaktadır

a. Şiirin Asıl Nüshası

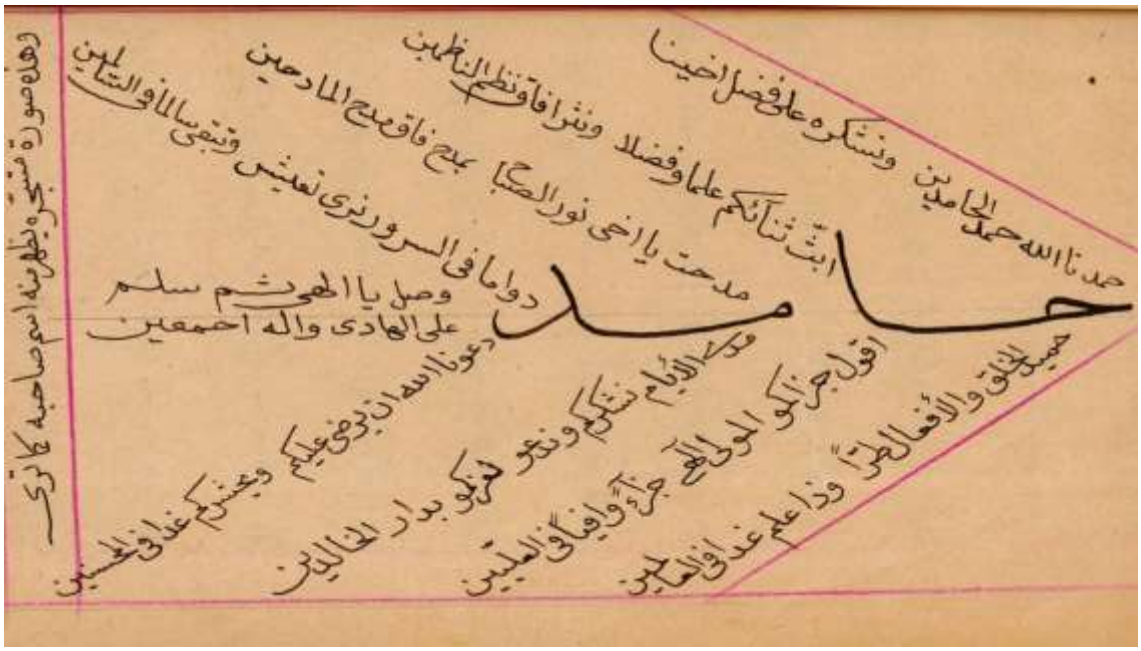

b. Şiirin Düz Yazılmış Hâli

حَمِدْنَا اللهَ حَمْدَ الْحَامِدِينَ وَ نَشْكُرُهُ عَلَى فَضْلِ أَخِينَ

حَمِيدِ الْخُلْقِ وَ الْأَفْعَالِ طُرّاً وَ ذَا عِلْمٍ غَدَى فِي الْعَالَمِينَ

أَبُثُّ ثَنَائَكُمْ عِلْمًا وَ فَضْلًا وَ نَثْرًا فَاقَ نَظْمَ النَاظِمِينَ

أَقُولُ جَزَاكُمُو الْمَوْلَى إِلَهِي جَزَاءً وَافِيًا فِي الْعِلِّيِّينَ

مَدَحْتَ يَا أَخِي نُورَ الضّبَاحِ بِمَدْحٍ فَاقَ مَدْحَ الْمَادِحِينَ

مَدَى الْأَيّامِ نَشْكُرُكُمْ وَ نَدْعُو لِعِزّكُمُو بِدَارِ الْخَالِدِينَ

دَوَامًا فِي السُّرُورِ نَرَى تَعِيشُ وَ تَبْقَى سَالِمًا فِي السّالِمِينَ

دَعَوْنَا اللهَ أَنْ يَرْضَى عَلَيْكُم وَ يَحْشُرَكُمْ غَدًا فِي الْمُحْسِنِينَ

وَ صَلِّ يَا إِلَهِي ثُمَّ سَلِّمْ عَلَى الْهَادِي وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ

c. Tercümesi

"Bütün hamd edenler gibi Allah'a hamd eder ve kardeşimiz (Hamid) in fazileti için şükrederiz.

Tüm işleri ve huyları övülmüş, âlemde ilim sahibi olarak tanınmıştır.

Sizin fazilet, ilim ve bütün şairlerden üstün olan şiirinizi methetmekteyim.

Allah sizi İlliyyin cennetine ulaştıracak şekilde yaptıklarınızı mükafatlandırsın.

(Ey kardeşim) Takdir edenlerin hepsinden üstün olarak Nuru's-Sabah'ı övdün.

Ebedî cennette izzet sahibi olmanız için dua eder ve dünya durdukça teşekkür ederiz.

Mutluluk ve selamet içinde daim olasınız.

Allah'ın rızası ve ihsanına erenlerden olmanız için dua ediyoruz.

Şanlı peygamber ve âline salât ve selâm olsun." (Akay, 2021: 341-342).

2.7. Lugaz

Lugaz, bir şeyin özelliklerini söyleyerek ne olduğunun bilinmesini istemek maksadıyla kurgulanan şiir veya manzum bilmecelere denir (Pala: 2002: 362). Siirt'in eski müftülerinden Molla Cevat Durceylan'ın *Divan*'ında yer alan ve ayın değişik hâllerine göre aldığı isimlerle ilgili lugaz, konu ile ilgili ilginç örneklerden biridir.

ما رُباعِيٌّ الحروفِ عندَ مـا يبدُوا للعيْنَيْنِ حـال الصغرْ

و ثُلاثيٌّ الحروفِ ساكنُ الْ وَسَـطِ إنْ قِيـلَ تَمّ و ظـهرْ

وَهُوَ إنْ حرّكتَ منه الوسطَ وَسَطٌ بيْنَ الأَنـــام مُشتـهرْ

"Ufacıkken göze görününce
Dört harfli olan nedir acaba
Tam görününce üç harflidir
Ama tam ortası sakindir
Lakin hareke koyarsan ortasında
Meşhur olur insanlar arasında"

Bu beyitlerin birincisinde, "هِلاَلٌ"; ikincisinde, "بَدْرٌ"; üçüncüsünde ise "قَمَرٌ" kelimelerine işaret etmektedir (Durceylan, t.y.: vr. 16a).

2.8. Garamiyyât

Garamiyyât, aşk ve sevgi ile ilgili yazılan şiirlerdir. Örneğin kendi döneminin meşhur şairlerinden olan Siirtli İbrahim b. Lokman'ın (öl. 693/1293):

أسكنتك القلب الذي أحرقته فحـــــذار مـــن نـــــار تتضـــرم

"Yaktığın gönlümün içinde sakladım seni

Hep içimde yanan ateşten koru kendini"

Beytiyle başlayan ve aşkın yakıcı yalımlarını gözler önüne serdiği şiir konuyla ilgili sayısız örneklerden biridir (el-Kütübî, 2000: 1/100).

2.9. Hamriyyat

İçkinin övülüp sarhoşluğun çekiciliğini konu alan şiirlerdir (Pala, 2002: 400). Döneminin en başarılı şairlerinden olan en-Nuru'l-İs'irdî (öl. 656/1258) dinî alanda yazdığı eserlerin yanı sıra;

فَدَعْ رأىَ قومٍ كالدّوابِّ و لا تدر سـوى درة كالـكوكب المتوقـد

"Davarlara benzeyen insanların sözlerine kulak asma

Parlayan yıldız gibi ışık saçan şaraptan başkasını isteme"

gibi beyitleri bu türe örnek olarak verilebilir.(el-Kütübî, 2000: 2/274).

2.10. Hiciv

Hiciv, şiir yoluyla yerme ve gülünç duruma düşürme anlamındadır (Pala, 2002: 219). Yine bu kültür havzasında yetişen ve iyi bir şair, hatip ve edip olan el-Haskefî, döneminin en meşhur âlimlerindendi. El-Haskefî, hiciv alanında yazdığı aşağıdaki beyitlerle, işinin ehli olmayan bir şarkıcının kendisini dinlemeye gelen kişilere verdiği rahatsızlığı oldukça güzel bir şekilde tasvir etmektedir (Aslan, 2008: 129; İbn-i Halikan, 2014: 207).

و مسمـع غـنـاؤه يُبـدّل بالـفقر الغنى
أبـصـرتـه فـلم تـَخِب فـراسـتي لمـّا دنا
فانشـال مـنه حـاجـب وحـاجب منـه انحنى
وامتـلأ المجـلس مـن فيـه نسيـماً منتنا
وصـاح صوتـاً نـافراً يخـرج عن حد البنا
ومـا درى محضره مـاذا على القوم جنى
فـذا يسـد أنفـه وذا يسـد الأذنـا
ومنـهـم جـماعة تستر عـنه الأعينا
وقلـت يـا قـوم اسمعوا إمـا المغني أو أنـا
أقسـمت لا أجـلس أو يـخرج هـذا من هنا
جروا برجـل الكـلب إنَ السقم هـذا والضنا
قـالـوا لـقد رحمتـنا و ذَدْتَ عنـا المحنا
فحـزت في إخـراجه راحـة نفـسي والثنا
وحـين ولـى شخـصه قرأت فيـهم معـلنا
الحـمـد لله الذي أذهـب عنـا الحزنا

"Öyle bir uğursuz şarkıcı aman Allah
Varlığı yokluğa tebdil eder billah
Görünce onu hemen anladım
Dedim ki fikrimde yanılmadım
Bir kaşı yukarıya dikilmiş
Diğer kaşı aşağıya inmiş
Çöp rüzgârı gibi esiyordu nefesi
Kokuşmuş bir rayiha kapladı meclisi
Öyle bir nâra attı ki hançeresinden
Binadan çıktı sesi, kaçtı kendisinden
Mecliste olanlar bir anlam veremedi
Ne cinayet işlemişler, suçları neydi
Biri mandal koyar iken burnuna
Öteki pamuk tıkar kulağına
Bir kısmı perde asmış yüzüne
Saklamış görünmesin gözüne
Kalkıp seslendim ey cemaat duyunuz
Ya şarkıcıyı ya da beni kovunuz
Bu şarkıcı duruyorken binada
Yemin ettim oturamam burada
Ayaklarından çekip sürüklediler köpeği
Hastalığın ta kendisi, sıkıntının eniği
Merhamet ettin deyip girdiler söze
Def ettin belayı rahat verdin bize
Böylece kovarak bu şarkıcıyı
Hem övüldüm hem unuttum acıyı
Giderken şarkıcı sırtını dönerek
Elimi açtım sesli dua ederek
Kurtuldu bütün millet huzura erdi
*Hamdolsun Allah'a sıkıntıyı giderdi"**

Sonuç

Klasik edebiyat geleneğine bağlı olarak ortaya konulan edebî eserlerin çok yönlü, ilginç ve dikkat çekici çeşitli türleri bulunmaktadır. Kitap sayfaları arasında, dinî yapılarda, çeşme kitabelerinde, han, saray,ve konakların girişleri ile mezar şâhidelerinde sıklıkla karşılaşabileceğimiz bu eserlerin bir kısmı çeşitli söz sanatları bakımından dikkat çekmektedir. Bu çeşit eserlerin yanı sıra harflere şekil ve muhteva bakımından sıra dışı hususiyetler kazandırarak ortaya çıkan görsel şiir ve tarihî bir belge hüviyetini de taşıyan tarih düşürme şiirleri de mevcuttur.

İslamî ilimler ve bu ilimlerden esinlenen klasik edebiyatın hemen hemen her mecrasında eserler kaleme alan Siirtli âlim, edip ve şairler söz konusu mirasa ilgisiz kalmamış ve çeşitli vesilelerle farklı konularla ilgili muhtelif türlerde manzum eserler kaleme almışlardır. Naat, münacât, mersiye, nasihatnâme, lugaz, muamma, takriz, garamiyyât, hamriyyât, hiciv, müstakil beyit ve

* Heladan çıkarken okunan duadır.

mısralar, müşeccer, akrostiş gibi görsel şiirlerin yanı sıra yaşadıkları toplum ve zamanı etkileyen önemli olayları, imar ve inşa faaliyetlerini de şiirlerine aktarmak suretiyle her biri tarihî belge kıymetindeki edebî eserleri gelecek nesillere armağan olarak bırakmışlardır.

Yukarıda anılan türlerde Siirtli âlim, edip ve şairlerin azımsanmayacak ölçüde eserleri bulunmakla beraber bu eserlerin çoğunun Arapça olması ve Arap dili ve belagati konusunda yüksek düzeyde bir bilgi, maharet ve kabiliyet gerektirmesi gibi özelliklerinden dolayı sınırlı çevreler tarafından tanınmıştır.

Kaynakça

Akay, S. (2020a). *Belgelerle Siirt'in Manevi Dinamikleri, Âlimleri ve Eserleri*. ed. Çelik, A. Siirt: Siirt Birlik Gazetecilik ve Matbaacılık.

Akay, S. (2020b). Görsel Şiir ve Siirtli İki Şairin Müşeccer Şiirleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 289-303.

Akay, S. (2021). Şiir Çizme Sanatı ve Siirtli Şeyh Süleyman El-Halidî (Yüksek) Divanından Görsel Şiir Örnekleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 332-345.

Akay, S. (2022). Arap Edebiyatında Şiirsel Tarih Düşürme Sanatı ve Siirt Nezdinde Bazı Örnekleri. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran, S.28, 266-283.

Akün, Ö.F. (1994). Divan Edebiyatı. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 9/389-427. İstanbul: TDV Yayınları.

Aslan, A. (2008). Miladî XII. Ve XIII. Yüzyılda Siirt'te Arap Edebiyatı Çevresi. *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Temmuz-Aralık, S.20, 106-107.

Aydın, H. H. (1311/1893). *Muktetafu'l-ezhâr fî naẓmi iẓhâri'l-esrâr*. İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası.

Batur, H. (2022). Klasik Türk Şiirinin Son Temsilcilerinden Cevat Durceylan ve Türkçe Şiirleri. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*. Yıl 8, Sayı 16, Bahar, s. 108-137.

Bekrî, E. (1986). *Muṭâla'ât fi'ş-şi'ri'l-Memlûkî ve'l-'Osmânî*. 4. Basım. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn.

Cengiz, E. (2018). "Siirt Arapçasını Yaşatmak". *Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri*. ed. Y. Acar. İstanbul: Akdem Yayınları, s.s. 223-265.

Demirayak, K. (2014). Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme. *Şarkiyat Mecmuası* 25/2, 87-124.

Durceylan C. (t.y.). *Divan*. El yazma eser. Hasip Durceylan Arşivi.

Durmuş, İ. (2006). Müşeccer. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32/158-160. İstanbul: TDV Yayınları.

Hamevi, Y. (1993). *Mucemu'l- Udeba*. C.VII, thk., İhsan Abbas, Beyrut: Dâru'l- Ğarbi'l-İslâmî.

Hamid bin Mustafa. (t.y.). *Divan*. El yazma eser. Hasip Durceylan Arşivi, 1a-21b.

Huvver İ. (2007). "İs'ird fî't-turâsi'l-Arabî: eş-şi'ru ve'ş-şuarâu numûzecen", *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen v.d., İzmir: Birleşik Matbaa, 474-487.

Hüseyn, F. Y.(2012). "Cemâliyetu'l-Kasîdeti'l-Hendesiyye beyne'l-Vâkii ve't-Tumûh". Mecelletu Külliyyeti'l-Ulûmi'l- İslamiyye, C.VI, s. 12, 1-58.

İbn-i Halikan. (2014). *Vefeyatu'l-A'yan ve Enbau Ebnai'z-Zaman*. C.6, Beyrut: Daru Sadr.

Karabey T. (2011). Tarih Düşürme Geleneği. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/80. Ankara: TDV Yayınları.

Kocakaplan, İ. (1992). Açıklamalı Edebî Sanatlar. İstanbul: M.E.B.

Kutubi, Muhammed bin Şakir (2000). *Fevatu'l-Vefeyat*. C.2, Beyrut: Daru'l-Kutubil-İlmiyye.

Macit, M. (2020). Münâcât. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 31: 562-564.

Muallim Naci. (2009). Lügat-i Nâcî. haz. Ahmet Kartal. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oğuz O. ve Cengiz E. (2019). "Karaman'da Bulunan Eski Mimari Yapıların Kitabe ve Süslemelerinde Kullanılan Arapça Yazılar Üzerine Bir İnceleme". *Karaman Araştırmaları II*. ed. Hüseyin Muşmal vd., Konya: Palet Yayınları, 137-147.

Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. 9. bs. İstanbul: LM Yayınevi.

Saraç, M.A.Y. (2001). Klasik Edebiyat Bilgisi Belâğat. 2.bs. İstanbul: Bilimevi.

Siirdî, M. H. (t.y.). *Mevlit*. Yazma eser, Macit Sevgili Arşivi, 1b-14a.

Şenödeyici, Ö. (2012). *Osmanlının Görsel Şiirleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yüksek, S. (t.y.). *Divan*, Yazma Eser. İdris İğrek Şahsi Kitaplığı, 1a-97a.

KLASİK TÜRK ŞİİRİ METİNLERİNDE ARŞ HOROZU

Dr. Öğr. Üyesi SEMİH YEŞİLBAĞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 0000-0001-9219-3601.

ÖZET

Kültür ve sanat eserleri olan edebî metinler, müellifleri vesilesiyle içinde oluştukları toplumun inanç ve kültürel değerlerinden izler taşır. Bu anlamda edebî bir eserin anlam ve duygu dünyasına girebilmek için eserin yazıldığı dilin inceliklerini bilmek kadar eseri yazanın yetiştiği toplumun maddî ve manevî değerlerine ve bunların toplum içindeki akisleri olan âdet, inanç ve inanışlarına hâkim olmak da gereklidir.

Klasik şiirin anlaşılması meselesi bir sorun olarak değerlendirildiğinde, Arapça ve Farsça kelimelerin anlamını öğrenmek için sözlüklere bakmak, buz dağının sadece yüzeyde kalan kısmını görmeye yarayacaktır. Bu sorun, muteber sözlüklere bakılarak büyük oranda giderilebilir. Bununla birlikte derinlerde daha büyük sorunlar vardır. Şiirlerde düşünce, hayal, benzetme, tenasüp dünyası içerisinde yan yana kullanılan sözcükler arasındaki ilişki ağının sebebini çözebilmek ve şairin telmih ya da iktibas yaptığı hususları tespit edip şiiri anlamlandırabilmek, bunlar arasında sayılabilir. Zira bu sayılanlar, eski edebiyata olduğu kadar geçmişe ve geçmiş değerlere vâkıf olmayı da gerektiren, öğrenilmesi uzun zaman ve büyük çaba isteyen hususlardandır.

Arş horozu kavramı da bunlar arasındadır. Eski metinlere dikkat edildiğinde *Arş horozu* kavramının şairlerin duygu ve düşünce dünyaları içerisinde dini inanışlarla da ilişkilendirilerek değişik yön ve çağrışımlarla şiirlerde yer aldığı görülmektedir. Bugün pek bilinmeyen bir unsur olup açıklanmasına ihtiyaç olduğu kanaatiyle bildiride göğün en yüksek katmanında yaşadığına inanılan bir melek olan Arş horozu kavramı üzerinde durulmuştur.

Bildiride önce *arş* ve *Arş horozu* kavramları tanımlanmış, özellikleri verilmiş, ardından klasik şiire ait farklı şairlerden alınan örnek beyitlerde Arş horozunun nasıl ve hangi özelliklerle yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bildiride beyitler hakkında genel değerlendirmeler de yapılarak beyitlerin diliçi çevirileri verilmiştir. Ayrıca anlatılanları somutlaştırmak adına Arş horozuyla ilgili inanışların resim ve minyatürlere nasıl yansıdığı örneklerle gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Şiirin anlam dünyası, ‘Arş horozu, Dîkü’l-arş, Dîk-i sipihr.

ARŞ HOROZU IN CLASSICAL TURKISH POETRY TEXTS

ABSTRACT

Literary texts, which are works of culture and art, carry traces of the beliefs and cultural values of the society in which they were created, thanks to their authors. In this sense, in order to enter a literary work’s world of meaning and emotion, it is necessary to have a command of the material and spiritual values of the society the author of the work was raised in, and the customs and beliefs, which are the reflections of these in the society, as well as knowing the subtleties of the language in which the work was written.

When the issue of understanding classical poem is considered as a problem, looking in dictionaries to learn the meanings of Arabic and Persian Words will only help to see the surface of the iceberg. This problem can largely be solved by looking up good dictionaries. However, there are deeper problems. These include being able to solve the reason for the network of relations between the words used side by side in the world of thought, imagination, simile and relationship in poems and to be able to make sense of the poem by identifying the points the author refers to or quotes. These problems are issues that require a command of the past and past values as well as the old literature and they require a long time and great effort to learn.

The concept *Arş horozu (rooster in the sky)* is also among these. When we pay attention to old texts, it can be seen that the concept of Arş horozu takes place in poems with different aspects and connotations through being associated with religious beliefs within poets’ world of emotions and thoughts. With the belief that it is an unknown element today and needs to be explained, the present paper emphasizes the concept of Arş horozu, an angel similar to a rooster believed to dwell in the highest celestial level.

The paper first defines the concepts of arş (highest level of the sky) and Arş horozu, presents their characteristics and then tries to find out how and through which characteristics Arş horozu is

included in the sample couplets taken from different poets of classical poetry. General evaluations about couplets are also made and intralingual translations of the couplets are given in the paper. In addition, in order to concretise what is explained in the paper, how beliefs about arş horuzu are reflected in paintings and miniatures is shown with examples.

Key Words: Classical Turkish literature, semantics of poetry, ‘Arş horozu (an angel similar to a rooster believed to dwell in the highest celestial level), Dîkü’l-arş, Dîk-i sipihr.

GİRİŞ

Klasik edebiyat şairinin hayatın içinde var olan her şeyden beslendiği söylenebilir. Bu anlamda Kuran-ı Kerim, hadisler, peygamber kıssaları, âdetler, inanışlar, deyimler, atasözleri, tabiattaki bitkiler, hayvanlar, gökteki, denizdeki varlıklar daha doğrusu canlı cansız, yerde gökte olan her şeyden ve her yerden devşirilen malzemenin klasik şiire girdiği, şairlerce çeşitli tasavvurlarla işlendiği görülmektedir.

Zamanın değişmesi ile hayatımıza yeni sözcükler, düşünceler, inanışlar girerken eskileriyle ise mesafe biraz daha açılmaktadır. Arş ve Arş horozu kelimelerinin de bu kaderi paylaştıkları görülmektedir. Eski devirlerin bilgi ve inanış dairesi içinde kendine yer bulmuş olan arş, arşın katmanları ve burada var olduğuna inanılan varlıklara bugünün insanının pek aşina olduğu söylenemez.

Arş horozu özelinde daha farklı şeyler söylemek gerekirse Arş horozu inanışının klasik şiire girmiş metinlerden hareketle eski devirlerde hayatın içinde olduğu hatta Arş horozunun özellikle Hz. Peygamber ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Söz gelimi Hz. Peygamber’e isnat edilip Hz. Cabir’den nakledilen: *“Yüce Allah’ın öyle bir horozu vardır ki başı arşın altında bulunmakta, ayakları yerin altına uzanmaktadır. Geceleyin seher vaktine bir saat kala “Sübbûhun kuddûsün” diyerek öter. Hemen arkasından bütün horozlar da ötmeye başlarlar.”* (Kelaleddin Demîrî, 2018: 315) hadisi ve bu minvalde başka ravilerden nakledilen diğer hadislerin hadiste mevzu edilen Arş horozuna kutsallık ve gizem kazandırdığı görülmektedir.

Özellikle Hz. Peygamber’in Mirac’da Cebrail ile birlikte göğün katlarına çıktığında Arş horozuna rastladığı rivayeti ve yine Hz. Peygambere dayandırılan Arş horozu tarif edici bazı

bilgilerin klasik edebiyat şairinin dikkatini çektiği söylenebilir. Klasik edebiyat şairleri bu dikkat ve ilgi ile Arş horozuna da arşa da yazdıkları eserler içerisinde yer vermişlerdir.

Arş

Kelime anlamı yüksek, yüksek yer ve yüksek şey olan arş; bu anlamla ilgili olarak çardak, gölgelik, çatı, kubbe; taht, serir, erîke; Hak Teâlâ Hazretlerinin dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan kudret ve azamet tahtı gibi anlamlarda kullanılır. Eski astronomide Batlamyus (ö.168 ?) nazariyesine göre göğün dokuzuncu tabakası olan arş; diğer bütün felek katmanlarını kuşatır, burada yıldızlar bulunmaz. Bu felek katmanına göğün en yüksekte bulunan tabakası olması sebebiyle *felekü'l-eflâk, felek-i a'zam* ve *felek-i atlas* da denilmektedir. Maddî anlamda ulaşılmasının mümkün olmaması sebebiyle daha çok Allah, melekler ve ruhlar gibi metafizik varlıkların bulundukları, Allah'ın takdiri olan kaza ve kaderin geldiği mekân olarak düşünülmüştür. Allah'ın kudret ve ululuğunun bu kattan evrene yayıldığına inanılması sebebiyle de bu felek; *Arş-ı A'lâ, Arş-ı Rahmân, Arş-ı İlâhî, Arş-ı Yezdân* diye de anılmıştır. Cebrail'in mekânı da arştır ve buradan daha öteye geçmesine izin yoktur. Arş'tan daha ileriye Mirac gecesinde peygamberimiz geçmiş ve Allah ile görüşmüştür. (Onay, 2009: 62; Pala, 1995: 41-42; Parlatır, 2012: 101; Şemseddin Sami, 2018: 723; Yavuz, 1991: 406)

Kuran'da arş, Hz. Yûsuf ile Sebe Melikesi'nin tahtı anlamında ve Allah'a nispet edilmiş olarak iki şekilde kulanılmıştır. (Yavuz, 1991: 406) Doğrudan ya da dolaylı olarak Allah ile irtibatlandırıldığı ayetlerde arşın bazı hususiyetlerine değinilmiştir. Söz gelimi *"Çok bağışlayandır, çok sevendir. Arşın sahibidir, şanı yüce olandır. Dilediğini mutlaka yapandır"* (Bürûc, 85/14-16) ayetleri ile Allah'ın arşın sahibi olduğu; *"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş'a kurulup işleri yerli yerince düzene koyan Allah'tır..."* (Yûnus, 10/3) ayeti ile Allah'ın emrinin arşı kaplayıp arşta hükümran olduğu ve *"O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır..."* (Hûd, 11/7) ayeti ile yerlerin ve göklerin

yaratılmasından önce arşın su üstünde olduğu dile getirilmekte ayrıca Zümer 39/75, Mü'min 40/7 ve Hâkka 69/17 ayetlerinde ise arşın melekler tarafından taşındığı ifade edilmektedir.[1]

Hadislerde de Allah, Cebrail ve şeytan ile ilgili olarak üç ayrı arş dile getirilir. Hadis literatüründe arşla ilgili bilgilerin dışında sünnî-şiî kelam, tefsir ve hadis şerhi hususiyeti taşıyan bazı eserlerde arşın çok farklı özelliklerine değinildiğine, bir kısmı Hz. Peygambere dayandırılan aslında İsrâiliyat kaynaklı bazı asılsız bilgilerin nakledildiğine rastlanmaktadır.(Yavuz, 1991:407)

Allah'ın mahiyeti bilinmeyen, ne tür bir nesne olduğu konusunda fikir yürütülemeyen tahtı olan "arş" için *El-Cerh ve't-ta'dîl* eserinin yazarı İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) kırmızı yakuttan olduğuna dair bir haber nakletmektedir. Tabiîden olan Vehb b. Münehhib (ö. 114/732) ise arşın Cenab-ı Hakk'ın kendi nurundan yaratıldığını dile getirmiştir. Bu bilgi İbn-i Kesîr ve Taberî gibi bazı kaynaklarda tenkîd edilmiştir. (Aydemir, 2000: 114) Yine başka rivayetlerde de arşın alt, üst, sağ, sol gibi yönleri, ağırlığı, gölgesi, köşeleri, sütunları bulunduğu, sütunları arasındaki mesafenin çok uzak olduğu ve göğün üzerinde kubbe şeklinde durduğu ifade edilmektedir. Güneşin ışığını arşın nurundan aldığına, tüm canlılara ait bilgilerin arşta bulunduğuna, kıyamet günü yeniden şekillenecek olan yeryüzüne ineceğine dair rivayetlere de kaynaklarda rastlanmaktadır. (Yıldırım, 2008: 68-70)

Edebiyatımızda kimi zaman padişahların makam ve meclisleri de mecazen saltanat ve yücelikten kinaye olmak üzere arş ile nitelendirilmiştir. Türkçemizde yücelik arş; yeryüzü de ferş (döşeme) olarak kullanılır ve arştan ferşe dek sözü, sonu olmayan yücelikten yere dek anlamını verir. (Gölpınarlı, 2015: 27; Pala, 1995: 42; Şentürk, 2016: I/354)

Arş Horozu

Horôs-ı 'arş, *Horûs-ı 'arş*, *dîk-i sipihr*, *dîkü'l-'arş* şeklinde de karşılaşılabilen Arş horozunun göğün dokuzuncu katı olan arşta bulunan horoza benzeyen bir melek olduğu bunun içinde *Arş horozu* şeklinde isimlendirildiği anlaşılmaktadır.

[1] Arş ve mahiyeti ile ilgili olarak şu ayetlere de bakılabilir: İsrâ, 17/42, Mü'min, 40/15, Zuhruf, 43/82, Tekvîr, 81/20, Ra'd, 13/2 vd.

Hz. Peygamber'in Mirac'da Cebrail ile birlikte semanın katlarına gittiğinde bu horozla da karşılaştığı rivayet edilmektedir. Ulaşılan kaynaklarda[2] bu horoz hakkındaki bir kısmı da Hz. Peygamber'e dayandırılan rivayetler şöyle özetlenebilir: Allah; arşı altına, kanatları zümrüt ve incilelerle süslenmiş beyaz bir horoz veya horoz şeklinde bir melek koymuştur. Bu horoz gece sona erdiği vakit kanatlarını çırpar ve Allah'a hamd eder. Dünyadaki bütün horozlar da bunu işitir, onlar da kanat çırparak ve öterek (bang-ı horûs) cevap verirler. Bu meleğin başı arşa kadar uzanır, ayakları yedi kat yerden aşağıdadır. Sağında ve solunda yetmiş bin kanadı vardır. Kanatlarında her biri yetmiş bin olmak üzere inciden, yakuttan, kızıl altından, gümüşten, miskten, kâfurdan, anberden, safrandan tüyleri vardır. Kanatlarını açtığında doğu ve batıyı kaplamaktadır. Kanatlarında "Rahman ve rahim olan Allah'ın adı ile", "Allah'tan başka ilah yoktur.", "Hz. Muhammed, Allah'ın resulüdür." yazılıdır. Diğer bir rivayette de "Vâhid, Kahhâr olan Allah'tan başka her şey helâk olacaktır." yazılıdır. Kanatlarını birbirine vurur, onun kanatlarını her vuruşunda acayip sesler çıkar. Kanatlarını açtıkça teleklerinden cennet ehlinin üzerine Hak Teâlâ'nın izni ile nisan yağmuru gibi rahmet iner.

Namaz vakti geldiği zaman "Bismillahil azim ve bihamdihi[3]" ve "Sübhaneke ma a'zame[4]" diyerek Allah'ı zikreder. Cennet ağaçlarının dallarını sabah rüzgârı gibi harekete getirir. Onun ötmesinden cennette olan huri ve gılman mesrûr olur, yüksek çardaklardan başlarını çıkarıp ümmet-i Muhammed'in namaz vaktinin geldiğini birbirlerine müjdelerler ve "Şimdi hepsi ibadetle meşguldür." derler. Hak Teâlâ Arş horozuna feryad etmesinin sebebini sorduğunda, melek: "Mümin kulların sana ibadet etmeye başladıklarında onlar için senden rahmet isterim." der. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: "Ey kuş! Dünyada beş vakit namazı kılan kullarıma rahmet edip cehennemden azat ederek Naim Cenneti'nin nimetleri ile onları hisselendirir, gönüllerini hoş ederim." buyurur. Bu sözlere Arş horozu çok sevinir.

Bu horozun makâmı Sidretül-Münteha'dır. Vücudu beyaz inciden, ibikleri kızıl yakuttan yaratılmıştır. Horoz şeklindeki bu melek, sürekli Allah'ı tesbih ederek gece olunca dünya semasına

[2] Tarafımızdan yapılan araştırmada Arş horozu hakkında en geniş bilgilere Kara Dâvud tarafından şerh edilen Şeyh Muhammed b. Süleyman el Cezûlî'nin (ö. 870/1465) *Delâ'il-i Hayrât* (Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr fî Zikri's-Salât 'Ale'n-nebiyyi'l-Muhtâr) adlı bir salavat mecmuası olan eserinde, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin *Mâ'rifetnâme* adlı eserinde ve Kelameddin Demîrî'nin *Hayâtü'l-Hayevân* adlı eserinde ulaşılmıştır.
[3] Azim olan Allah'ın adı ile, O'na hamd olsun.
[4] Sübhansın Allah'ım. Şânın ne kadar yücedir.

iner. Gecenin üçte birlik kısmının geçmesinin ardından kanatlarını çırpar: "Hani ibâdet edenler? Namaza kalkacaklar kalksınlar." der. Onun bu sesini insan ve cin dışında diğer bütün yaratılmışlar duyar. Dünyadaki horozlar Arş Horozu'nun sesini işitince kanatlarını çırpar: "Ey gafiller, Allah'ı zikre başlayınız." der. Gece yarısı olunca o melek yine kanatlarını çırpar: "Teheccüde kalkacaklar kalksın, teheccüd kılsınlar." der. Bu nidasından sonra dünyadaki horozlar ötüp insanlara Arş Horozu'nun haberini bildirirler. Gecenin üçte ikilik kısmı geçtikten sonra o melek tekrar seslenir. Bu sefer: "Hani günahlarına mağfiret isteyenler ve âlemlerin Rabb'inden ihtiyaçları ve muratları olanlar? Kalksınlar, istiğfar etsinler ve muratlarını arz etsinler." der. Arş horozunun bu nidasından sonra dünyadaki horozlar ötüp insanları ibadete çağırırlar. Sabah olup her yer aydınlandıktan sonra Arş horozu tekrar kanatlarını çırpar ve "Şimdiden sonra gafiller kalksın hem de üzerlerinde günahları durduğu hâlde." der. Bunu duyan dünyadaki horozlar da öter ve insanları bu söylenenlerden haberdar ederler. Ardından Arş horozu mekânına yükselir. Arş horozu'nun bu görevi kıyamete kadar böyle devam edecektir. Kıyamet kopacağı zaman Arş horozuna ötmek yasaklanır Böylece hem Arş horozu hem de diğer melekler, kıyamet vaktinin geldiğini anlarlar. Hep birden ağlaşmaya başlarlar. Gece karanlığı üç gün devam eder. Ne horozlar öter ne de köpekler havlar, insanlar da gaflet içinde uyurlar. Sadece teheccüd için kalkanlar uyanır, ibadetlerinin ardından sabah olmadığını düşünerek yine uyurlar. Tekrar uyandıklarında hâlâ sabah olmadığını görünce bu kadar uzun gecenin kıyamet alameti olduğunu anlarlar. (J. Ruska, 1987: 562, 563; Kara Dâvud, 284-286, 317; Erzurumlu İbrahim Hakkı, 1999: 22-23; Ceylan, 2007: 113)

Klasik Şiiri Ait Metinlerde Arş Horozunun Kullanımı[5]

Mesîhî'ye ait aşağıdaki beyitte sevgilinin hicranı ile âşığın ettiği âhların göğün en üst katlarına kadar yükseldiği, burada bulunduğuna inanılan Arş horozunu yakıp kebap ettiği dile getirilmektedir. Beyitte âşığın ateşli âhlarının arşa kadar yükselmesi ve oradaki Arş horozuna ulaşıp yakacak kadar güçlü olduğu ifade edilerek mübalağa yapılmaktadır. Ayrıca beyitte çok sevdiği oğlu Yûsuf'tan ayrı düştüğü için elemlere gark olan Hz. Yakup'a, onun girip Allah'a gözü

[5] Arş horozundan bahsedilen örnek kullanımların gösteriminde ilk olarak divanlardan tespit edilen beyitler/bentler verilmiş ardından mesnevilerden tespit edilen örnek beyitlere geçilmiştir.

yaşlı bir şekilde niyazlarda bulunup ibadetler ettiği yer olan *külbe-i ahzân*'a da telmih olduğu görülmektedir.

Âh ile 'arş horosını kebâb itmiş iken
Gel berü külbe-i ahzânumuza mihmân ol (Mesîhî, G. 148/6) [6]

[(Ey sevgili!) Biz âhımızın âteşi ile Arş horozunu bile kebap gibi yakmış iken bize taraf gel de hüznümüz ile hüzünler evi hâline getirdiğimiz hanemize misafir ol.]

Zâtî'ye ait aşağıdaki beyitte sevgilinin kapısının eşiğinde âh eden âşığın bu âhının göğe yükselip Arş horozunu kebap edeceğine değinildiği görülmektedir.

Kapusına fakîri da'vet itse
Açulurdı baña devlet kapusı

İşiginde benüm âhum odından
Kebâb ola gibi 'arşuñ horôsı (Zâtî, G. 1619/3,4)

[(O sevgili) Beni kapısına çağırsaydı benim de bahtımın kapısı açılmış olurdu. Sevgilinin kapı eşiğinde ettiğim âhların ateşiyle Arş horozu dahi yanıp kebap olacağa benzer.]

Zâtî Divanı'ndan alınan aşağıdaki diğer bir beyitte de âşığın ettiği âhların Arş horozuna kadar ulaşıp buradaki Arş horozunu yakıp kebap etmesinin gerçek âşıklar arasına girmenin önemli bir şartı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Yiri ile ey hümâ girmiş degüldür meclis-i 'ışka
Horôs-ı 'Arş anuñ kim nâr-ı âhından kebâb olmaz (Zâtî, G. 500/2)

[Ey hüma kuşu gibi güzel sevgili! Âhlarının ateşiyle Arş horozunu kebap etmeyen kişi, tam manasıyla aşk meclisine girmiş sayılmaz.]

[6] Örnek şiirlerin künyeleri beyitlerin/bentlerin yanında şairin adı yahut mahlasından sonra şekil bilgisi, şiir numarası, beyit ya da bent numarası şeklinde gösterilmiştir. Şiirlerin künyesinde nazım şeklini gösteren kısaltmaların açılımları da şu şekildedir: Gazel: G., Kaside: K., Muhammes: Muh., Mesnevî: M. Örnek şiirlerlerde transkripsiyon harflerinin tamamı kullanılmamış; uzun ünlüler, 'ayın, nazal nun işaretleri kullanılmıştır. Şiirlerin alındığı eserlerdeki imlaya genel olarak sadık kalınmıştır.

Arş horozunun öterek uyuyanları uyandırdığına, onları ibadet etmeye çağırdığına inanılır. Dolayısıyla Arş horozunun uyandırmanın remzi olarak görüldüğü söylenebilir. Beyitlerde âşıklar aşk derdi sebebiyle hiç uyuyamadıklarını, işlerinin gece boyunca âh u efgân etmek olduğunu kendilerini Arş horozu ile kıyas ederek de dile getirmişlerdir. Bu tasavvura göre uyumama ve uyuyanları uyandırma hususunda âşıklar Arş horozunu dahi uyandıracak mertebeye ulaşmışlardır. Âşıkların ağlama, inleme seslerinin göklere kadar yükselmesi ve Arş horozunu rahatsız edip uyandırması hususuna farklı şairlerce özellikle vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu durum Bosnalı Alaeddin Sabit ve Zâtî'den alınan aşağıdaki beyitlerde de tespit edilmiştir.

Murg-ı kudsî nagamâtum ki horôs-ı 'arşa
Hâb-ı râhat komayan nâle-i şeb-gîrümdür (Bosnalı Alaeddin Sabit, K. 31/16)

[Ben ilahî nağmeler sahibi bir kuşum. Arş horozuna rahat bir uyku uyutmayan, (benim) sabaha kadar devam eden inlemelerimdir.]

Horôs-ı 'Arşuñ efgânum huzûrını uçurmışdur
Kevâkib leşkerin âh-ı seher-gâhum göçürmişdür (Zâtî, G. 426/1)

[Istırapla haykırmalarım Arş horozunun rahatını kaçırır. Seher vakitleri ettiğim âhlar ise yıldız ordularını ortadan kaldırır.]

Cihânı dün gice âhum odından bir tenûr itdüm
Horôs-ı 'Arşuñ uyhusın uçurdum bî-huzûr itdüm (Zâtî, G. 959/1)

[Dün gece dünyayı âhımın ateşiyle bir tandıra çevirdim, (böyle yaparak) Arş horozunun rahatını bozup uykusunu kaçırdım.]

Zâtî aşağıdaki beyitte sevgiliye, onun merhametine ulaşmanın Arş horozuna ulaşmaktan daha zor olduğunu ima etmektedir.

İrmedi saña Horôs-ı 'Arş u Nesr-i Tâ'irüñ
Uyhusın ey mâh uçurdum nâle vü efgân ile (Zâtî, G. 1471/4)

[(Ey sevgili!) İnilti ve bağırtılarım, kutup yıldızına hatta Arş horozuna kadar ulaşıp onların uykusunu kaçırmasına rağmen bir türlü sana ulaşmadı.]

Celâle, bilhassa tarîkat mensupları tarafından tarîkat sancağı yahut bayrak olarak kullanılan pençe (el) şeklinde bir alem modelidir. Koruyuculuğuna inanılan bu *el şekli*, Türk kültüründe

muhtemelen budist inancından gelen bir inanış ile Hz. Fatıma'nın eli şeklinde devam ettirilmiştir. (Şentürk, 2017: II/372) Zâtî'ye ait aşağıdaki beyitte el şekline benzeyen celâle ile Arş horozunun ibiği arasında şeklen bir ilgi kurulduğu görülmektedir.

Destüñ misâl itseñ eger kim celâle meşk
'Arşuñ horôsı tâc idinürdi celâlemüz (Zâtî, G. 547/2)

[Elini lafza-ı celâl yazmak için misal (meşk örneği) etseydin Arş horozu bizim celâlemizi başına tac edinirdi.]

Arş horozunun kıyamete kadar öterek dünyadaki horozları uyaracağına, dünyadaki horozların da bu uyarıyla Arş horozuna eşlik ederek insanları gece ibadetine ve sabah namazına uyandırmak için öteceklerine inanılır. Ancak Arş horozunun bu görevini kıyamet gününde yerine getirmesine izin verilmeyeceği, bu durumun da kıyametin alametlerinden olduğu da Arş horozu ile ilgili inanılan bir hususdur.

Ahmedî Dîvânı'ndan alınan aşağıdaki beyitte kıyamet kopacağı zaman Arş horozunun ötmeyeceği inanışına vurgu yapıldığı görülmektedir. Arş horozu ötmeyeceği için dünyadaki diğer horozların ötmeyeceği bu durumun da şehri horoz sesi duyulmadığı için sessizleştireceğine değinildiği görülmektedir.

Kıyâmet güni durur bu gicenüñ
Belâsına kimüñ var ihtimâli

Horûs-ı 'arşa yâ Rab n'oldı kim
Horûs üninden oldı şehr hâlî (Ahmedî, G. 763/4,6)

[Bugün kıyametin kopacağı gecedir. Bu gece ne musibetlerin yaşanacağını kim bilebilir?/ Ey Rabbim, Arş horozuna ne oldu ki şehirde bu gece Arş horozunun sesi duyulmuyor.]

Bir düğün tasvirinin yapıldığı Azmî-zâde Hâletî Divanı'ndan alınan aşağıdaki beyitte düğünde havaya atılan fişeklerin hem çok yükseklere çıktığı hem de çok ses çıkardığı söylenmek istenmektedir. Fişeklerin ulaştığı irtifa ve çıkardığı seslerin Arş horozuna ulaşacak, onu dahi

rahatsız edecek seste olduğu mübalağalı bir ifade ile dile getirilirken beyitte Arş horozuna, onun yüksek de olmasına da telmih yapıldığı görülmektedir.

Çak bâm-ı çerhe çıkdı fişekden horûslar
Kıldı horûs-ı ‘arşı sadâsıyla bî-huzûr (Azmî-zâde Hâletî, K. 29/6)

[Gökkubbeye kadar çıkan fişeklerin seslerinden Arş horozu bile rahatsız oldu.]

Ulemadan ileri gelenlerden birinin deniz kenarındaki köşkü için yazılan kasideden alınan aşağıdaki beyitte köşkün çatısına yuva yapan kuşların seher vakti öterek çıkardıkları seslerin Arş horozuna ulaşacak hatta onu uykusundan uyandıracak şiddette olduğu anlatılmak istenmektedir.

Horûs-ı ‘arş-ı berînüñ uçardı uyhusı
Seherden olsa eger murg-ı bâmı nagme-serâ (Azmî-zâde Hâletî, K. 34/8)

[(Köşkün) Çatısındaki kuşlar sabah vaktinde ötmeye başlayacak olsa (çıkan gürültü) en yüksek gök katmanındaki Arş horozunun bile uykusunu kaçırırdı.]

Aşağıdaki bentte, özellikle bendin son mısraında, Behiştî’nin şairlik kudretinin ve şöhretinin Arş horozuna ulaşacak boyutta olduğunu dile getirdiği söylenebilir.

Alup pâ-bendin ıtlâk itdüm esb-i himmetüñ sâkın
Şikâristân-ı ser-sebzüñ çıkup geşt itdüm âfâkın
Getürdüm sayd-ı maksûduñ zamân-ı fursatın yakın
Kebûter sanma destümde Behiştî şi‘rüm evrâkın
Horos-ı ‘arşa ser-pençe urur bâz-i sepîdüm var (Behiştî, Muh. 3/5)

[Gayret atının ayağına vurulmuş köstekleri kırp attım dikkat et./Feleklerin yemyeşil av yerlerini gezip dolaştım./Fırsatı denk düşürüp muradımı avladım./Ey Behiştî, elimde tutuğum şiir yazılı kâğıt tomarını güvencin sanma./ Arş horozuna pençe vuracak güçte ak doğan kuşum var.]

Üsküdarlı Aşkî’den alınan aşağıdaki beyitte tekke ve dergâhlarda bir araya gelip zikir ve ibadetle meşgul olan dervişânın cehrî zikir esnasında çıkardıkları seslerin Arş horozuna ulaşacak, onu uyandıracak kadar yüksek olduğu ifade edilmektedir. Beyitte *zikr-i Allah* ifadesinin hem Allah’ı anmak hem de zikrederken Allah lafzını söylemek şeklinde tevriyeli kullanıldığı da dikkati çekmektedir.

Her gice gökde Horûs-ı ‘Arşı bîdâr eyleyen
Zikr-i Allâh ile dervîşüñ olan efgânıdur (Üsküdarlı ‘Aşkî, K. 32/14)
[Arş horozunu gökte her gece uykusuz bırakan, dervişin Allah zikriyle ettiği feryattır.]

Arş horozuna mesnevilerde özellikle Hz. Peygamber’in mirac mucizesinden ayrıntılı olarak bahsedilen miraciyyelerde de rastlanmaktadır. Gazel ve kasideye göre daha uzun ve konuyu daha geniş ele alma fırsatı veren nazım biçimi olması hasebiyle mesnevilerde Arş horozu ile ilgili daha ayrıntılı bilgilere yer verildiği görülmektedir.

Söz gelimi Revânî’nin *İşretnâme*’sinden alınan aşağıdaki beyitte sürahinin vasıflarının dile getirildiği kısımda sürahinin kadehe göre yukarıda olması ve şarabın sürahiden kadehe dökülürken çıkardığı güzel ses ile Arş horozunun ilişkilendirildiği görülmektedir. Beyitteki sürahi-Arş horozu arasında kurulan ilginin yüksekte olup iç acıcı sese sahip olmaya dayandırıldığı anlaşılmaktadır.

Müferrih dil-küşâ âvâzı vardur
Horûs-ı ‘arş ile pervâzı vardur (Revânî/İşretnâme M. 347)
[(Sürahinin) İç açan, rahatlatıcı sesi vardır. Arş horozuyla uçuşu vardır.]

Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme (Develi, 2012: 81-228) adlı makaleden alınan aşağıdaki anonim miracnâmede Arş horozunun arşın sağ yanında bulunduğu, gecenin üçte birlik her diliminde ötüp dünyadaki horozların da ötmesini sağladığı, böylelikle uyuyan insanları uyandırdığı, insanları ahiretleri için ibarete çagırdığı, kendisinin de sürekli Allah’ı zikirle meşgul olduğu, Arş horozu denmesine rağmen asıl adının Keyâyil olduğu, ona Arş müezzini de dendiği, müzezzin misali bir görev ifa ettiği gibi hususlara değinildiği görülmektedir.

Yine ‘arşuñ sag yanında î paşa
Bir ferişte gördüm ki beñzer kuşa
[Ey paşa, arşın sağ yanında yine kuşa benzer bir melek gördüm.]

Çün dünüñ üç bahşından biri geçer
İki kanadın ol ferişte açar
[Gecenin üçte birlik kısmı geçince o melek iki kanadını açar.]

Birbirine vurur kanadların

Çagıruban okur Tañrı adların

[(O melek) Allah'ın isimlerini söyleyerek kanatlarını birbirine vurur.]

Zikir tesbîh ıslarına çagırur

Ne yatursız duruñ diyü kıgırur

[İbadet ehli olan kişilere: "Niye yatıyorsunuz" diye seslenerek onları ibadet etmeye çağırır.]

Örü turuñ Tañrıya şükr eyleñüz

Dün buçugı olıcak zikr eyleñüz

[Ayağa kalkarak (uyanarak) Allah'a (verdikleri için) şükür ediniz. Gecenin bir kısmı geçince Allah'ı zikirle meşgul olunuz.]

Dün buçugı olıcak bir gez yine

Kanatların uruban öter yine

[Gecenin bir kısmı daha geçince (Arş horozu) kanatlarını yine vurarak…]

Dün namâzın kılanlara çagırur

Uyur-uken kamusını oyarur

[…Uyuyan herkesi uyandırarak gece namazına (teheccüde) çağırır.]

Örü turuñ kıluñuz dün namâzın

Tâ'at eyleñ Tañrıya hazin hazin

[Uyanarak Allah'a mahzun bir şekilde ibadet edin.]

Dün namâz âhirete yarak olur

Ölicegez gözüñüz çırâg olur

[Gece namazı âhiret için hazırlık olur, ölünce gözünüzün meşalesi (sevinç vesilesi) olur.]

Subha yakın yine bir gez öter

Yidi kat yire göge üni yiter

[(Arş horozu) sabaha yakın bir kez daha öter. Bu ötüşünün sesi, yedi kat yere ve göğe ulaşır.]

Kanad kanada urup horûs öttügi

Cümle anuñ misâli ittügi

[(Dünyadaki horozlar da) kanatlarını vurarak Arş horozu gibi öterler.]

Duruñuz dir î ‘ibâdet ısları

Kim gide dir gönlüñüzüñ pâsları

[(Arş horozu) “Ey ibadet sahipleri ibadete durun ki gönlünüzün pasları gitsin.” der.]

Ne yatursızdur uykudan oyanuñ

Âbdest aluñ Tañrıya secde kıluñ

[(Arş horozu) “Ne yatıyorsunuz! Uykudan uyanın, abdest alın ve Allah’a secde edin. (namaz kılın)” der.]

Bu üç nesne üstine anı Çalap

Müvekkel idipdürür ol Vehhâp

[Kullarına nimetler bağışlayan Allah, (Arş horozunu) üç işten (gecenin her üç kısmında kulları ibadete kaldırma) sorumlu kılmıştır.]

Didügüm ‘arş horûsıdur añlagıl

Sorar-ısañ adı durur Keyâyil

[Bu bahsettiğim (melek) Arş horozudur. Adını sorarsan Keyâyil’dir.]

Ol diñicek yine ‘arş mü’ezzini

Bañ virüben da‘vet eyledi beni

[Ona arş müezezini de denir, ezan okuyarak beni de (ibadet etmeye) çağırdı.]

Havlü’l-‘arşta ne ki ferişte var

Cümlecügi bir yire dirildiler

[Arşın çevresinde ne kadar melek varsa hepsi bir araya toplandılar. (cemaat oldular.)]

Geçdüm ol dem anlara oldum imâm
İki rek‘at ben namâz kıldum tamâm (Anonim/M. 372-389. beyitler)

[O vakit ben, onlara imam olup iki rekat namaz kıldım.]

15. Yüzyıla Ait Anaonim Bir Mi’râc-nâme[7] adlı eserde (Çimen, 2010) Arş horozuna ver verildiği görülmektedir. Bu manzum miracnâmeden alınan aşağıdaki beyitlerde (509.-528. beyitler) Arş horozunun gecenin üçte birlik her kısmında öterek insanları ibadete çağırdığı dile getirilmektedir. Beyitlerden hareketle kuş diye anılan horoz şeklindeki meleğin (Arş horozu) gövdesinin yumuşak, tüylerinin beyaz, burnunun yeşil, ibiğinin kızıl altın gibi kırmızı olduğu, gece gündüz Allah’ı tesbih ettiği ve insanları geceyi ibadetle geçirmeleri hususunda uyarmakla görevli bulunduğu, adının da Nîkyabil olduğu öğrenilmektedir.

Yine ‘Arş’uñ sag yanında [iy] paşa
Bir ferişte var gördüm beñzer kuşa
[(Ey) arkadaş, arşın sağ tarafında kuşa benzeyen bir melek olduğunu gördüm.]

Gövdesi penbe gibi yumşag idi
Burnı yaşıl kendü kardan ag idi
[Gövdesi pamuk gibi yumuşak, burnu yeşil, kendisi de kardan beyaz idi.]

Kızıl altundan başında tâcı var
Tesbîh eyler Tañrı’ya leyl ü nehâr
[Kızıl altından başında tacı (ibik) vardır. Gece gündüz Allah’ı zikreder.]

Çün dünüñ üç bahşınuñ biri geçer
Ol ferişte iki kanadın açar
[Gecenin üçte birlik kısmı geçince o melek iki kanadını açar.]

[7] Bu miracnâmeye *Türk Edebiyatında Manzum Miracnâmeler* adlı çalışmada da değinilmekte, eserde Arş horozu ile ilgili bazı beyitlere de yer verilmektedir. (Bkz. Akar, 1980: 320-321)

Biribirine urur kanatların

Çagırup okur Çalab'uñ adların

[Kanatlarını birbirine vurur, Allah'ın isimlerini söyler.]

(…)

Dün buçugı olıcak bir kez yine

Kanadın urur ol birbirine

[Gecenin bir kısmı daha geçince (o kuş) kanatlarını yine birbirine vurur.]

(…)

Subha yakın bir dahı öter yine

Tesbîh ider Tañrı'ya okur senâ

[Sabaha yakın tekrar öterek Allah'ı tazimlerle zikreder.]

Ol ferişte tesbîhinde yirde kuş

Anuñ içün dem-be-dem eyler hurûş

[Dünyadaki diğer kuşlar (horozlar) o meleğe (Arş horozu) benzer şekilde zaman zaman coşkunlukla öter.]

Yir yüzünde kande kim horos öter

Anuñ ünin işidüben hoş öter

[Dünyadaki horozlar (horoz şeklindeki bu meleğin/Arş horozunun) ötüşünü duyduğu için kendileri de hoş nağmelerle öter.]

Bu se nesne üstine Allâh anı

Müvekkel kılmış durur Rabbü'l-ganî

[Hiçbir şeye ihtiyaç duymayan Allah, (Arş horozunu) bu üç nesne (görev) üzerine görevli kılmıştır.]

İsrafil böyle haber virdi baña

Aytdı bu ferişteyi eydem saña

[İsrafil, bana bu şekilde bir bilgi verdi. Bu meleği sana anlatayım dedi.]

Yâ Nebî horôs-ı 'arşdur bellü bil

Ger sorarsan adı durur Nîkyabil

[Ey Nebi! İyi bil ki bu, Arş horozudur. Eğer merak edersen adı Nîkyabil'dir.]

(…)

SONUÇ

Arş ve Arş horozu hakkındaki bilgilerin bir kısmında horozla ilgili hadislerdeki bazı ifadeler akla gelse de bu bilgilere İsrâiliyattan bilgilerin karıştığı görülmektedir.

Arşın beyitlerden hareketle klasik şiirdeki yücelik, yükseklik, uzaklık ve ulaşılmazlık sembolü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şairlerce âşığın sevgilinin aşkı ve hicranı ile eylediği âhlarının gökteki Arş horozuna kadar ulaşacak güçte, ateşiyle de Arş horozunu yakıp kebap edecek şiddette olduğu özellikle dile getirilmiştir.

Miracnâmelerde Hz. Peygamber'in Cebrail ile birlikte göğün katlarını gezdiğine yer verilen kısımlarda Arş horozuna rastladığı dile getirilmekte böylelikle Arş horozunun Hz. Peygamberle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Arş horozu hakkında ayrıntılı bilgilere mesnevilerde özellikler de miracnâmelerde rastlandığı tespit edilmiştir. Miracnâmelerde Arş horozunun horoza benzeyen bir melek olup beyaz renkte olduğu, kırmızı ibiğinin bulunduğu, gecenin her üçte birlik diliminde öterek dünyadaki horozlara sesini duyurduğu ve onların da ötmesini sağladığı bu vesileyle de insanları uykudan uyandırarak ibadet etmeye davet ettiği, bunun kıyamete kadar Arş horozunun yerine getireceği bir görev olduğu gibi hususlara yer verildiği görülmüştür.

Arş horozundan bahseden farklı miracnâmelerde bu meleğin asıl adına Nîkyabil olarak da Keyâyil olarak da rastlanmaktadır. Miracnâmelerde bu bilginin bazı miracnâmelerde Cebrail bazılarında ise İsrafil tarafından Hz. Peygambere söylendiğine rastlanmıştır.

GÖRSELLER[8]

Görsel-1

Erol Akyavaş (1932-1999), Miraçnâme, Kâğıt üzeri litografik resim

[8] Görsellerin temininde şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Yazar ve Dündar, 2000: 233; Büyükkaragöz, 2016: 35, 36, 102.; https://artam.com/muzayede/338-editions/erol-akyavas-1932-1999-miracname-serisi-3 (10.12.2022)

Görsel-2

Topkapı Sarayı, Hazine Kitaplığı 2154/61b numaralı albümdeki bir minyatür.

Görsel-3

Paris Bibliotheque Nationale, Turc 190 numaralı Mi'râc-nâmedeki bir minyatür.

KAYNAKÇA

Akar, M., *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1980.

Alışık, C. E., *Revanî 'İşretnâme (Metin-Tercüme)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986.

Aydemir, A., *Tefsirde İsrâiliyyat*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.

Aydemir Y., *Behiştî Divanı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Bayram A. K., *Azmî-zâde Hâletî Divanı*, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Harvard, 2003.

Büyükkaragöz H. O., *Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Horoz İmgesi Üzerine Çağdaş Yorumlar*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara, 2016.

Ceylan, Ö., *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007.

Çavuşoğlu M. ve Tanyeri, M.A., *Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon-Gazeller Kısmı, C.III.*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1987.

Çimen, S. *15. Yüzyıla Ait Anonim Bir Mi'râc-nâme (Transkripsiyonlu Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Demîrî, K., *Hayâtü'l-Hayevân (ter. Rahmi Serin)*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Develi, H., "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 28., s. 81-228., 2012.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme (ter. Faruk Meyan)*, Bedir Yayınları, İstanbul, 1999.

Gölpınarlı, A., *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkilâp Kitabevi, İstanbul, 2015.

Gülüm, E., *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2021.

https://artam.com/muzayede/338-editions/erol-akyavas-1932-1999-miracname-serisi-3 (Erişim tarihi: 10.12.2022)

J. Ruska, "Horoz", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, s. 562, 563. İstanbul, 1987.

Kara Dâvud, *Delâil-i Hayrat Şerhi (sad. Abdulkadir Akçiçek)*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2018.

Karacan, T., *Bosnalı Alaeddin Sabit Divanı*, Karacan Yayınları, Samsun, 1998.

Kur'ân-ı Kerim Meali (haz. H. Altuntaş ve M. Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

Mengi, M., *Mesîhî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2020.,e-kitap: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/74203,mesihi-divanipdf.pdf?0 (Erişim tarihi: 16.10.2022)

Onay, A. T., *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (haz. Cemal Kurnaz)*, H Yayınları, İstanbul, 2009.

Pala, İ., *Aşkî, Hayâtı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1983.

Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

Parlatır, İ., *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara, 2012.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle) (haz. Raşit Gündoğdu vd.)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Şentürk, A. A., *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C.1, OSEDAM Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2016.

Şentürk, A. A., *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C.2, OSEDAM Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2017.

Tarlan, A. N., *Zâtî Divanı, (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon-Gazeller Kısmı)*, C.I., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1967.

Tarlan, A. N., *Zâtî Divanı, (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon-Gazeller Kısmı)*, C.II., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1970.

Uzun, S., *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16.yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Yavuz, Y. Ş., "Arş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, s. 406-409., İstanbul, 1991.

Yazar T. ve Dündar A., Türk-İslâm Sanatında "Horoz" İkonografisi, *KÖK Araştırmalar*, C. II, S. I, s. 213-235., Bahar, 2000.

Yıldırım, N., *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.

Bakı Avrasiya Universitetinin dissertantı

Xədicə Qabil qızı Babayeva

Azərbaycan və Qaşqay Novruz mərasim nəğmələrinin genezisində türk şamanizminin elementləri və verbal variasiyalar.

Türk şamanizminin unsurları ve Azerbaycan ve Kaşgay Nevruz tören şarkılarının oluşumundaki sözel farklılıklar.

H.K.Babayeva

Özet

İlkel inançların bir unsuru olan kozmik düzenin yeniden kurulması temelinde oluşturulan bahar törenlerinden biri de Doğu halkları arasında yaygın olan Nevruz törenidir. Nevruz töreninin temel özelliklerinden biri, her milletin kendi estetik düşüncesinden yola çıkarak meseleye yaklaşmasıdır. Nitekim Kaşkay ve Azerbaycan Oğuzları da dahil olmak üzere şamanist zihniyete sahip Türklerin Nevruz gelenekleri halen Şamanizm'in izlerini taşımaktadır.

Bu, Kaşkayların İran dili konuşan halklarla bir arada yaşamalarına rağmen Türk geleneklerini Nevruz töreni de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde sürdürmeleriyle ilgilidir.

Bu durum onların Nevruz törenleri ile Azerbaycan Türklerinin Nevruz törenleri karşılaştırıldığında daha net ortaya çıkmaktadır.

Bu benzerliklerden biri de tören sırasında kullanılan sözel unsurlarla ilgilidir.

Örneğin, Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinde kaydedilen Çömçehatun imajı ile Kossagelin imajı arasındaki genetik uyumluluk ile ilgilidir.

Burada sözel farklılıklar görülse de aynı oluşumun taşıyıcılarıdır. Her iki Oğuz kavminin Nevruz törenleri genetik yöntemle incelendiğinde bu törenlerin temelinde Türk Şamanizminin izleri görülmektedir.

Giriş İbtidai düsüncənin məhsulu olan, xaos-kosmos münasibətləri zəminində formalaşan yaz mərasimləri dünyanın bir çox xalqları o cümlədən misirlilər, finikyalılar , qərbi Asiya xalqları ,suriyalılar, babillilər, romalılar, skandinavlar, slavyan xalqları və s. tərəfindən mərasimlər şəklində qədim zamanlardan etibarən qeyd olunmaqda idi.

Yazın təntənəli şəkildə qarşılanma ənənəsi günümüzdə bir çox xalqların o cümlədən Azərbaycan türkləri tərəfindən də baharın gəlişi , yeni ilin Novruzun gəlişi kimi qeyd olunur.

Dünya xalqları arasında yazın gəlməsi mərasimlərinin mahiyyətinin eyni olmasına baxmayaraq , həmin mərasimlərin isimləri , özünəməxsus incəlikləri , qədim zamanlarda olduğu kimi, indi də müxtəlifdir. Hər xalqın Yazın gəlişinə öz yanaşması , özünəməxsus doğma folklorunun inciləri ilə bəzədilmiş qeydetmə mərasimləri vardır.

Qaşqay və Azərbaycan türklərində yazın qarşılanması Qışın bitməsi ilə təbiətin canlanması, müxtəlif təsərrüfat işləri ilə bağlı ənənələr bütün xalqlarda müəyyən mövsüm mərasimləri ilə müşahidə olunur. Novruz milli-mövsümi , əmək bayramı olaraq bahar və torpağın oyanışı, yeni həyatın başlanması bayramı ilə əlaqəlidir.

Novruzun dini inanclardan qaynaqlanan astronomik hadisə ilə bağlılığını qeyd etmək daha doğru olardı. Yazın gəlişinin dünya xalqları arasında qeyd olunması sosial psixoloji faktorla əlaqəlidir və tipoloji hadisədir.

XI əsrdə yaşamış Şərqin dahi filosofu Biruni "Keçmiş günlərin yadigarı" əsərində Novruzun real xarakter daşıdığını, sırf real təbiət hadisələrinin əsasında yarandığını qeyd etmişdir. XII əsrin filosof şairi Ömər Xəyyam "Novruznamə" adlı traktatında bu bayramı xalqın əvəzsiz şənliyi adlandırmışdır. (8)

"Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik olan Azərbycan xalqının əski çağlardan daşıyıb gətirdiyi mənəvi dəyərlər sistemində Novruz bayramının da özünəməxsus yeri vardır. İbtidai çağlara məxsus ilkin dünyaduyumu və arxaik mifoloji inanışlardan qaynaqlanan yaz- yeni günü

qarşılama mərasimi yüzillikləri çevrələyən tarixi təkamül peosesi nəticəsində zəngin mədəni-mənəvi keyfiyyətlər qazanaraq geniş miqyasa malik xalq bayramına -Novruza çevirmişdir.
Bu baxımdan Novruz təkcə bir neçə günü əhatə edən bayram deyil, həm də uzun bir təqvim müddətini öz ətrafında cəmləşdirən iri miqyaslı mərasim kompleksidir"
(4, s.1)

Azərbaycan xalqının milli mənsubluğunun göstəricisi olan mərasimlər silsiləsindən, adət-ənənələrdən ibarət olan Novruz ifadəsi hal-hazırda həm türk, həm irandilli xalqlar və İranda yaşayan türk tayfaları tərəfindən qeyd edilməkdədir. Novruz/nouruz/noruz sözü fars və türk dillərinin birləşməsi nəticəsində yaranan və işlək olan sözlər qrupuna aiddir.

Dünya Azərbaycanlılarının və ümumiyyətlə türk əsilli xalqların yeni ili yazın gəlişi kimi qarşılaması hər hansı başqa xalqların yazın gəlişini qeyd etmə mərasimlərindən özünəməxsus şəkildə fərqlənməkdədir.
Çünki, hər bir xalqın milli mənsubiyyəti dili, dünyanı qavraması ilə bağlı inancları və estetik baxışları Novruza özünəməxsus kolorit bəxş etmişdir.
Belə xalqlara əsrlərdir İran ərazisinə yerləşən Qaşqayları da şamil etmək mümkündür. Bu gün İranda yaşamaqlarına rəğmən, əsrlərdir Novruz bayramını İranın müxtəlif xalqları ilə qeyd etməklərinə baxmayaraq Qaşqaylar yaratmış olduqları Novruzla bağlı mərasim nəğmələrində həm türk mədəniyyətinin estetik dəyərlərini, şamançı dünyagörüşünü mərasimdə əks etdirməklə yanaşı, türk dilini də bu vasitə ilə qoruyub saxlamağı bacarmışlar.
Dilek Ataizinin fikrinə istinadən deyə bilərik ki, "Türkler yeryüzünde geniş alanlara yayılmış, kültürlerini ve dillerini gittikleri coğrafiyalarda yaşatmışlardır."(1, s. 17)

Müəllif eyni zamanda qeyd edir ki, Iranda yaşayan Qaşqay türk tayfaları başqa müsəlman- şiələri kimi həm dini , həm də milli törənləri qeyd etməkdədirlər. "Kaşkay türkleri ,bugün İran'ın merkez ve güney bölgesinde yarıgöçebe hayat süren ve Oğuz boyundan olan Türk halkıdır".(1, s. 33)

Qaşqay elində havanın dəyişməsi və təbiətin yaşıllaşması ,torpağın canlanması yeni doğulan mal-qaranın artması , günlük məhsulların çoxalması ellərə bərəkətli yazın gəlişindən xəbər verir.

Belə adətlərdən bir də yazın gəlişini qeyd etmə törənləridir ki, həmin törənlər Novuz bayramından əvvəl mart ayının əvvəlində toplumsal olaraq Qaşqay elində geniş təmtəraqlı şəkildə keçirilir.

İbtidai sivilizasiyanın sakinləri kimi Azərbaycanlılar da təbiət hadisələrinin, proseslərinin insanların həyat tərzlərinə, yaşayışa gətirdikləri çəntinlikləri xüsusi olaraq qruplaşdırır, özlərinin bədii düşüncələrinə görə şəkilləndirirdilər, adlandırırdılar. Bəzən "qış" "çillə" söz ilə bərabər işlənərək dərd-bəla ,ağrı-acı kimi mənalarda işlənilmişdir. "Xalq arasında " çillə çəkmək," çillə tökmək ","çillə kəsmək" deyimləri də vardır ki, həmin ifadələr, əlində, əzab-əziyyət çəkmək, dərd-bəlanı tökmək, müşkülü kəsmək, yox etmək anlamları daşıyır. Qışı dərd- bəla müşkül çətinlik kimi qəbul edən Azərbaycanlılar onu iki yerə bölərək "Böyük çillə" (böyük çətinlik-dekabrın iyirmisindən yanvarın otuzunadək olan qırx günlük dönəm) və Kiçik çillə (kiçik çətinlik- fevralın birindən iyrimisinədək olan iyirmi günlük dönəm) adlandırılmışdır.Qış yerini yaza təhvil verən zaman yandırılan tonqala el arasında "çillə qovan tonqal deyilməsi və Novruzqabağı keçirilən mərasimlərə (qulaq falı,üzüksalam, oddan , sudan atlama və s.) " çillə çıxartma " "çilləkəsmə" adı verilməsi də qışın ağrı- acı, dərd- bəla, sıxıntı kimi "çillə" obrazında folklor biçimi qazandığını göstərir.(4, s. 1)

Qaşqay elində yazın gəlişinin qaranquş kimi xəbərçisi hesab edilməkdə olan Yazın gəlişi qutlama törənləri martın ilk gecəsi qaşqay tayfasında xüsusi olaraq Novruzdan əvvəl qeyd edilməkdədir.

Qaşqayların müəyyən hissəsinin Fars, İsfahan əyalətinin kəndlərində, qəsəbə və şəhərlədə oturaq həyata keçmələrinə baxmayaraq, onların böyük əksəriyyəti köçəri halda çadırlarda yaşayır . Bu çadırlar iki cürdür qara və müxtəlif rəngli çadırlar.

Qaşqaylar əsasən qara çadırlarda yaşayır, qara çadır keçi qəzilindən əyrilmiş, toxunulmuş parçalardan dördkünc şəkildə elin , tayfanın, qadınları tərəfindən tikilir və hazırlanır.

Qeyd edək ki, bayram ərəfəsində bu bölgənin köçəriləri öz çadırlarını rəngbərəng xalçalarla bəzəməlidirlər. "Bayramda çadırlar gumbul adlı süslenme malzemesi ile süslenir." (6)

Həmin adətə görə qırmızı mürəkkəb suda həll edilərək qoyunların arxa hissələrinə uğur əlaməti olaraq çəkilir. Qaşqaylar əsasən maldarlıq və heyvandarlıqla məşğuldurlar.

Axırıncı çərşənbədə yandırılan ocağın külü ətrafa dağılmasın deyə ətrafına daşlar düzülür və dilək tutulur. Əsasən heyvan artımı istənilir. Ertəsi gün ocağın külündə heyvanın ayaq izi görünür və hamı xoşbəxt olur. Bu hadisə uşaqları xoşbəxt olmaları üçün nəzərdə tutulur. (6)

Novruzda Azərbaycanda olduğu kimi müxtəlif, bir-birindən maraqlı at yarışları keçirilir, atı və iti vurmaq olmaz hətta bayramda ilana belə toxunmaq qadağandır.Ov və ya ova getmək istəyən insanlar toplumun qınağına tuş gələr.

Novruz bayramında Azərbaycanda olduğu kimi Qaşqay türkləri öz ailələrində xüsusi olaraq ondan yeddisini özündə simvolizə edən xüsusi süfrə açırlar. Dünyada uğurun rəmzi kimi tanınan 7 rəqəminə istinadən süfrəyə yeddi nemət düzülür.

"Oğuz Türkleri arasında, özellikle Azerbaycan halkı arasında da yaygın şekilde Kaşkaylar gibi yer alan bu âdetin felsefesi dünyanın yaratıcısına teşekkür etme ve tanrının bağışladığı bereketin şükrünü yerine getirmektir ". (6)
Azərbaycan türkləri də Novruz bayramı gecəsi məhz 7 növ təam masa üzərinə düzürlər.

Qaşqay və Azərbaycan novruz mərasimlərində verbal variasiyalar Bütün bunlarla yanaşı Qaşqay və Azərbaycan türklərinin Novruz adətlərində yer alan əsas ünsürlərdən biri də Novruz mərasimləri zamanı verbal elementlərdən istifadə etmək mühüm yer tutur. Bunlardan biri də Azərbaycan türklərində Çömçəxatun, Qaşqay türklərində isə "Kossagəlin" adı ilə tanınan təbiəti qoruyan hami ruh faktoru ilə bağlıdır. Bu hami ruh türk şamanizmində dünyanın əsas kosmoqonik elementlərindən sayılan dörd çərşənbələr kimi təyin olunmuş yel və yağış elementləri ilə bağlıdır. Qaşqay folklorunda "Kossagəlin" kimi adlanan hami ruh Novruzun gəlişini belə ifadə edir:

Kossagəlinəm,

Yel gətirmişəm,

Yağış gətirmişəm. (2, s. 159)

Azərbaycan türklərində isə bu obrazın təqdimatı aşağıdakı şəkildədir:

Çömçəxatun nə istər?

Tanrıdan yağış istər,

Qoyunlara ot istər,

Quzulara süd istər.

Çömçəxatun nə istər?

Tanrıdan bol su istər,

Ağaclara bar bəhər,

Çobana quzu istər. (5)

Göründüyü kimi hər iki obrazın adları müxtəlif cür səslənsə də onların funksiyası eynidir.

Kossagəlin üçün xüsusi mərasim təşkil olunur. Kossagəlinin qarşılanması üçün axşama doğru camaat ocaq başına toplanır. Bir nəfər (Allahverdi)nehrə çubuqlarından at kimi istifadə edərək qoruyucu hami obrazını imitasiya edir. Yundan özünə saqqal düzəldir. Üz-gözünü una bulaşdırır. Obadakılar onun saqqalını yolmağa çalışır. O, taxtanı ocağa salaraq külünü göyə sovurmağa çalışır. Onu dağa doğru qovurlar. Sonra Kossagəlin obrazına girmiş qadının başına su tökürlər. Uşaqlar onun bu vəziyyətinə gülürlər. Sonra deyirlər ki, Allahverdi Kossagəlin olub. Sonra Allahverdi bu nəğməni oxumağa başlayır.

Kossagəlinəm...

Yel gətirmişəm....

Yağış gətirmişəm....

Kossagəlin nə istiyer.....

Tanrıdan yağış istiyər...

Allah yağış verəydi,

Nəzrim qabul olaydı.

Yağ yağışım sel gələ,

Yağ tə yəttimlər doya.

Yağ fəqirlərin arpasına,

Yağ qocanın ləttəsinə (tərəvəz, bostan əkilən yer) (2, s.193).

Nəticə Bu mərasim Azərbaycanda novruz mərasimində qeyd olunan Kosa oyununun elementlərini xatırladır və onun bir qədər fərqli variantını özündə ehtiva edir. Göründüyü kimi, istər Azərbaycan istərsə də qaşqay folklorunda yazın gəlişi türk şamanizminin elementlərini özündə göstərməkdədir. Bu yanlız onların ortaq ənənələrində deyil, verbal variasiyalarında da müşahidə olunur.

Bu isə ortaq türk təfəkküründün daşıyıcısı olan Oğuz türklərinin o cümlədən qaşqay və Azərbaycan türklərinin novruz mərasimlərində ilkəl inancları olan şamanizmin daşıyıcıları olduğunun bariz nümunəsidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Dilek Ataizi Kaşakay türklerinin dili, Ankara:Türk dil kurumu,2017, 315 s.
2. Əli Şamil Qaşqaylar və onun folkloru, Bakı: “Elm və təhsil“ nəşriyyat, 2020, 260 s.
3. Mühittin Çelik Kaşkay türkçesi grameri, Ankara: Ekim, 2020, 190 s.
4. Bəhlul A. , Tofiq Q Novruz Bayramı Enklopediyası Bakı:”Şərq-Qərb”, 2008, 208 s.

İnternet qaynaqları:

5. https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/comcexatun-184796
6. http://yolumuzdernek.com/kaskay-turklerinde-nevruz-bayrami/
7. http://gh-ashayer.blogfa.com/post/49
8. https://www.academia.edu/33347302/Novruz

Истоки азербайджанских и кашгайских обрядовых песен о Наврузе включают в себя элементы турецкого шаманизма и языковые варианты.

Х.Г.БАБАЕВА

РЕЗЮМЕ

Одним из весенних обрядов, созданных на основе восстановления космического порядка, являющегося элементом первобытных верований, является обряд Новруз, распространенный у восточных народов.

Одной из главных особенностей церемонии Новруз является то, что каждый народ подходит к этому вопросу исходя из собственного эстетического мышления.На самом деле традиции Навруза тюрков с шаманским менталитетом, в том числе огузов Кашгая и Азербайджана, до сих пор несут следы шаманизма. Это связано с тем, что кашкайцы проживают совместно с ираноязычными народами, но продолжают в различных формах тюркские традиции, в том числе и обряд Новруз.Эта ситуация становится более ясной при сравнении их обрядов Навруза с обрядами Навруза азербайджанских тюрков.Одно из этих сходств связано со словесными элементами, используемыми во время церемонии. Например, это связано с генетической совместимостью образа Чомчахатун и образа Коссагельин, зафиксированного в Нахчыванском районе Азербайджана.

Хотя здесь и видны вербальные различия, они являются носителями одной и той же формации.При изучении генетическими методами обрядов Навруза обоих огузов в основе этих обрядов можно увидеть следы тюркского шаманизма.

The origins of Azerbaijani and Qashgai Nowruz ceremonial songs include elements of Turkish shamanism and language variants.

KH.G.BABAYEVA

SUMMARY

The Novruz ceremony, widespread among the eastern peoples, is one of the spring celebrations founded on the restoration of cosmic order, which is an element of primal beliefs. One of the most distinctive aspects of the Novruz ceremony is that each nation views the subject through the lens of its own aesthetic perspective.

In fact, vestiges of shamanism can still be seen in the Novruz traditions of Turks with a shamanic mentality, such as the Oguzes of Kashgai and Azerbaijan.This is because the Qashqai

people live with Iranian-speaking peoples, but also maintain Turkic traditions in many forms, especially the Novruz ceremony.This becomes obvious when comparing their Novruz rites to the Azerbaijani Turks' Navruz rites.One of these similarities is the spoken aspects used during the ceremony. This is owing, for example, to the genetic compatibility of the Chomchakhatun and Kossagelin representations recorded in Azerbaijan's Nakhchivan region. Despite their language variances, they are carriers of the same structure.When using genetic approaches to investigate the Novruz ceremonies of the Oghuz, evidence of Turkic shamanism can be found at the root of these rituals.

BAZI TIP TARİHİ KİTAPLARINDA TIP, FELSEFE VE TIP GELENEĞİ

Doç. Dr. Şahin EFİL

İnönü Üniveristesi 0000-0001-9666-3092.

Özet

Hipokrat, Galen ve İbn Sina gibi filozof-hekimlerin klasik tıp metinlerinde tıp-felsefe ilişkisinin sıkı ve güçlü bir biçimde kurulduğu, bu ilişki ile yakından ilgili olan klasik tıp geleneğinin bu metinlere epeyce iyi yansıtıldığı bilinmektedir. Bu bildirinin amacı, tıp-felsefe ilişkisinin ve bu ilişkiyle yakından ilgili olan tıp geleneğinin tıp tarihinde nasıl bir seyir izlediğini bazı Türkçe tıp tarihi kitaplarından hareketle örnekler eşliğinde ana hatlarıyla incelemek ve analiz etmektir. Bu kitapların tıp-felsefe ilişkisini ve buna bağlı olarak klasik tıp geleneğini ne ölçüde yansıttıklarına dair eleştiri ve değerlendirme yapmak önemli ve anlamlı bir husustur. Bununla birlikte burada tıp tarihi kitaplarının bugünkü hekimler ve tıp öğrencileri için anlam ve öneminin ne olduğuğunu anlamaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Sonuçta türkçe olarak kaleme alınan bu kitaplar, tıbbın felsefe ile bağlantısını ve klasik tıp geleneğini açığa çıkarmada ve onların bugüne taşınmasında genelde yetersiz oldukları görülmektedir. Hatta çoğu metinde tıbbın felsefe ile bağlantısına ve tıp geleneğine dair neredeyse hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Söz konusu metinlerin büyük bir kısmı, sadece tıptaki gelişmelere odaklanmış, klasik dönemde yaşamış olan hekimlerin felsefî birikim, tecrübe ve bilgeliğine işaret bile etmemiştir. Oysa tıp tarihi metinleri, hekimler ve tıp eğitimi alan öğrenciler için geçmiş ile bugün arasında köprü kuran, bizi bugünün ve geçmişin tıbbî birikim ve tecrübeleriyle yüzleştiren temel metinler olmalı idi. Süheyl Ünver ve Ali Haydar Bayat gibi tıp tarihi hocalarının yazdıkları tıp tarihi metinlerinde dile getirdiğimiz kritik hususları kısmen yansıttıkları, diğerlerinin ise bu noktada oldukça sorunlu olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tıp, felsefe, tıp tarihi, tıbbî ve felsefî gelenek

Giriş

İlk bakışta bugün birbirinden oldukça uzak ve farklı gibi görünen tıp ile felsefe arasında bir kesişmeden veya bir "ilişki"den söz etmek mümkün değil gibi görünmektedir. Tıp ile felsefe arasında nasıl ve ne türden bir ilişki vardır? Onun mahiyeti nedir? Bu ilişki, tıp ve felsefenin doğaları gereği var olan bir ilişki midir? Yoksa hekimlerin ve filozof-hekimlerin bunlar arasında tıp tarihi boyunca bir şekilde kurduğu bir ilişkiler ağı mıdır? Dahası, tıp ile felsefe arasında bir ilişki olduğu söylemi hangi verilere dayanmaktadır? Tıp-felsefe ilişkisi ile klasik tıp geleneği

arasında nasıl bir bağlantı bulunmaktadır? Daha da önemlisi, bütün bunlar bazı Türkçe tıp tarihi kitaplarına nasıl ve ne kadar yansıyabilmiştir? Bu ve benzeri soruların açıklığa kavuşması için tıp-felsefe ilişkisi sorununun tıp tarihinde nasıl bir seyir izlediğini somut örnekler ve açıklamalar eşliğinde ortaya koymak gerekir. Bu bakımdan, bu çalışmada tıp tarihi boyunca tıp-felsefe ilişkisinin nasıl kurulduğunu, bunlar arasında nasıl bir bağ olduğunu, dahası tıp tarihi kitaplarının klasik tıp geleneğini ne ölçüde yansıtabildiğini Türkçe olarak kaleme alınmış belli başlı tıp tarihi kitaplarına dayanarak ana hatlarıyla ortaya koymaya ve analiz etmeye çalışacağız. Kısacası, burada temel sorun bu kitaplarda felsefe-tıp ilişkisinin nasıl ve ne ölçüde ele alındığını, tıp tarihi ile tıp geleneği arasında nasıl bir bağ olduğunu açığa çıkarmak, bu noktada var olan bazı sorunları tespit etmek ve analizlere girmektir. Bunun neticesinde de tıp tarihi kitaplarının hekimlere ve tıp öğrencilerine ne gibi teorik ve pratik katkılarda bulunduklarına da açıklık getirilecektir.

Tıp tarihinin ne zaman ve nerede başladığına dair kısa bir açıklama yapmak burada ele almaya çalıştığımız konunun arka planına ışık tutacak ve bu soruların cevaplanmasını kolaylaştıracaktır. Bugün elimizde ilk tıp tarihi kayıtlarının yaklaşık beş bin yıl önce Mısır ve Mezopotamya yazıtlarında kayıt altına alındığına dair bilgiler vardır. Bu bağlamda bazı tıp tarihçileri, bilinen en erken tıbbî kayıtların Mezopotamya'da, bazıları ise, Mısır'da ortaya çıktığını düşünmektedir. Bu tıbbî kayıtlar Mısırda Ebers ve Smith isimli papirüslere, Mezopotamya'da ise çivi yazısıyla Kil Tabletler'e yazılmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Kısacası, elimizdeki tarihi verileri ilk tıp tarihi kayıtlarının antik Mısır ve Mezopotamya'da açığa çıktığı ve bu iki ülkede kayıtlara geçtiği yönündedir. Yine, antik Yunan'da hastalığın gelişim seyri ve onlarla ilgili nasıl bir tedavi uygulandığına dair kısa bilgiler ve hastaların isimleri Asklepios Tapınağı'nın sütunlarına yazılmıştır. Aynı şekilde Hinduların kutsal metni olan *Vedalar*'ın da dini bir kaynak olmanın yanı sıra çok önemli tıbbî bilgiler içerdiği için tıp tarihine dair önemli bir literatür konumundadır.[1] Bütün bu klasik bilgi ve belgeler, belki de modern tıp arşivinin ilk örneklerini ve ilk tıbbî kayıtları oluşturmaktadır. Bu kayıtların tıp tarihi

[1] Lois N Magner, *A History of Medicine*, New York: Taylor & Francis Group, 2005, s. 25–50; Kate Kelly, *A History of Medicine: Early Civilizations*, Facts on File Inc., New York 2009, s. 22, 31-37, 50; Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp,* TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 115-157, 411-441; Azar Kabirzadeh ve Benjamin Mohseni Saravi, "The History of Medicine and Its Relationship with Medical Records", *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 2005, 13: 199-200.

açısından son derece önemli bilgi ve belge niteliği taşıdığında şüphe yoktur. Bu durumda tıp tarihinin sağlık, hastalık, hasta, teşhis, tedavi, tıbbî vakalar ve çeşitli ilaçlar vs. gibi hususların risaleler ve raporlar halinde yazılmasıyla gelişmeye başladığı söylenebilir. Kısacası, *tıp tarihinin tıbbî kayıtların tutulduğu tarihle başladığı söylenebilir.*

a-) Tıp Tarihi Kitaplarında Tıp-Felsefe İlişkisi

Tıp tarihi kayıtları tutulmaya başladıktan sonra bu kayıtlarda tıp ve felsefe ilişkisine dair neler yazıldığına biraz daha yakından bakmak konunun açığa çıkarılmasını ve analiz edilmesini kolaylaştıracaktır. Örneğin Ayşegül Demirhan tarafından kaleme alınan *Kısa Tıp Tarihi* adlı eserde tıp ve felsefe konusuna dair sadece şu bilgilere yer verilmekle yetinilmiştir: Felsefe, eski Yunan tıbbının gelişiminde büyük bir rol oynamıştır. Antik Yunan hekimleri felsefeye önem vermişlerdir. İnsanın sistemli düşünmesi büyük bir ilerlemedir.[2] Burada tıbbın gelişmesinde felsefenin nasıl bir rol oynadığı, felsefî düşüncenin nasıl bir ilerleme sağladığı ve Yunan hekimlerinin felsefeye nasıl önem verdiği gibi "nasıl" ile başlayan soruların cevabı verilmemiştir. Emine M. Atabek'in yazdığı *Ortaçağ Tababeti* adlı eserde, tıbbın felsefe ile bağlantısına dair hiçbir bilgi ve belgeye temas edilmemiştir.[3] Oysa Ortaçağ, Ebu Bekr Razi, İbn Hindû, Kutbettin Şirazi ve İbn Sina gibi önde gelen filozof-hekimlerin yetiştiği ve tıp-felsefe ilişkisine doğrudan ve dolaylı olarak referansta bulunan önemli eserlerin kaleme alındığı önemli bir dönemdir. Her iki eserde de genel olarak ne tıp, felsefe ve hikmet gibi konulara değinilmiş, ne de bu filozof-hekimlerin tıp ve felsefeye nasıl baktığına dair bilgi ve analizlere yer verilmiştir.

Bir başka tıp tarihçilerimiz Süheyl Ünver ise, *Tıp Tarihi* kitabında sınırlı da olsa tıp ve felsefe ilişkisine, bazı kritik noktalara temas etmiştir. Buna göre, Hipokrat gezdiği yerlerde hekimlik yapmış, birçok filozof ve hekimle görüş alış verişinde bulunmuştur. Kendi dönemine ait bütün tıbbî ve felsefî bilgileri eserlerinde toplamış, dağınık bilgileri bir araya getirmiştir.[4] Bu durumda Hipokrat, felsefenin önemini ve gerekliliğini iyi kavramış, bunun yararını

[2] Ayşegül Demirhan, *Kısa Tıp Tarihi*, Bursa Üniversitesi Yayınları, Bursa 1982, s. 36, 38.
[3] Emine M. Atabek, *Ortaçağ Tababeti*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
[4] Süheyl Ünver, *Tıp Tarihi I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1938, s. 80.

yakından görmüş, felsefenin yaratmış olduğu imkânı tıp alanında iyi kullanmış olan büyük hekimlerden biridir. Ünver, bir başka yerde tıp-felsefe ilişkisi bağlamında Hegel diyalektiğini andıracak tarzda şöyle bir açıklama yapar:

> "İnsan evvela bir şeyi kabul eder, sonra aksini iddia eder. Müspet ve menfi bu iki devreden sonra bir anlaşma devresi gelir. Bu fikir cereyanlarını, *tez, antitez* ve *sentez* ile ifade edebiliriz. Mesela tıp tarihimizde Hipokratizm bir tezdir, metodizm bir antitezdir. Galen'in eklektizmi de bir sentezdir. Sentez de bir müddet tabiî ve yerleşmiş bir fikir halinde iken bu da bir gün tez olur. Bunu da antitez ve sentezler takip eder. Bugüne kadar tababetin eski ve yeni fikirleri hep bu çerçeve dâhilinde tetkik olunabilir. Acaba bugün tababet, hangi devrededir denecek olursa, bunu tereddütsüz olarak *antitez* devresinde demek doğru olur."[5]

Ünver'in konuyu burada Hegel diyalektiği üzerinden temellendirmeye ve yorumlamaya çalışması tıbbın felsefe ile bağlantısı noktasında oldukça önemlidir. Ancak tıp, felsefeyle bağını koparmadığı sürece tez-antitez-sentez sürecini daha başarılı ve güçlü bir biçimde gerçekleştirebilir. Çünkü hem tezi ilk defa ortaya atan Hipokrat hem de sentezi gerçekleştiren Galen, tıp-felsefe ilişkisine son derece önem vermiş, tıbbın felsefe olmadan yoluna başarılı bir biçimde devam etmesinin zor olduğunu iyi kavramış olan hekimlerdir. En azından tıpta bu süreci anlamak ve pratize etmek için söz konusu diyalektiği ortaya koyan Hegel felsefesini ana hatlarıyla bilmek önemlidir.

Tıp ve felsefe arasındaki bağlantılar üzerinde duran bir başka tıp tarihçimiz de Ali Haydar Bayat'tır. O, Hipokrat ve Galen'in tıp-felsefe arasında nasıl bir ilişki kurduğu hakkında bazı bilgiler vermekte ve onların bu hususta önemli gördüğü bazı sözlerini bize aktarmaktadır. Örneğin Hipokrat şöyle der: "Felsefeyi tababete, tababeti felsefeye sokmalıdır" Yahut "bir hekim aynı zamanda filozof olursa ilahlar seviyesine yükselir."[6] Klasik tıp geleneğinde tıp ile felsefe zaten iç içe, yan yana ve oldukça sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Çünkü *hekim, hikmet* ve *hakîm* gibi kelimeler Arapçada *hkm* fiilinden, yani aynı kökten türemiştir. Etimolojik olarak bu kelimeler arasında güçlü bağlantılar vardır ki, bu başlı başına bir çalışmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte klasik kültürde tanrılar, bilgeliğin, hikmet, erdem ve yetkinliğin zirvesini

[5] Ünver, *Tıp Tarihi I*, s. 3.
[6] Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2010, s. 22.

temsil eden varlıklar olarak kabul edilmiştir. Hekimler ve filozoflar, bu tanrılardan bilgelik ve hikmet konusunda belli ölçüde pay alan ve böyle bir kapasiteye sahip olan insanlardır. Bu bağlamda, onlar tanrıların sahip olduğu bu meziyetlere sahip olmakla tanrılara yaklaşmış olmakta, büyük bir değer ve paye kazanmaktadırlar. Bu nedenle Hipokrat, "hekimin hem tanrıların yardımından hem de tabiatın iyileştirici gücünden faydalandığına inanmıştır".[7]

Bayat, bir başka yerde Alman hekim Samuel Hahnemann'ın (ö.1843) konuyla ilgili görüşlerine referansta bulunarak kendi görüşlerini temellendirmeye çalışır. Hahnemann'a göre "*Felsefe bütün ilimlerin asıl unsurudur*. Felsefesiz ilim yaşayamaz… Özellikle tababet felsefesiz hiç olmaz."[8] Özellikle klasik dönemde felsefenin bütün ilimleri içine alan ve kucaklayan bir disiplin olduğu düşünülecek olursa, bu tespit oldukça yerindedir. Zaten bu dönemde diğer ilimler gibi tıp da felsefenin, özellikle doğa felsefesinin bir alt dalı veya yardımcı bir unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan klasik dönemde tıp ile felsefe arasında sıkı bir ilişki olduğu söylenebilir. Tıbbın felsefe ile yollarını ayırması, klasik dönemin değil, daha çok modern dönemin sorunudur. Bu da tıbbın bir sanat olmaktan çıkıp başlı başına bir ilim dalı haline geldiği 19. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Bayat, hekimin sanatkâr ve filozof gibi bir insan olması gerektiğine haklı olarak şu şekilde dikkat çeker: "Hekim, sadece bir meslek mensubu değil," aynı zamanda "geniş kültürüyle *sanatkâr* ve *filozof* tabiatında bir insan olmalıdır."[9] Bugün bir hekimin yoğun ve uzun soluklu bir tıp eğitiminden geçmesi nedeniyle tıp mesleğinin yanı sıra böyle bir formasyona sahip olması kolay olmamakla birlikte imkânsız da değildir. Bunun için bir hekimin daha çok çaba harcaması ve kendisini entelektüel anlamda da iyi yetiştirmeye çalışması son derece önemlidir. Sanatkârane ve felsefî bir bakış tarzı, hekimin dünya görüşünü farklı bir biçimde şekillendirecek ve ona bambaşka bir ufuk kazandıracaktır. Hekim, beden, ruh, hasta, hastalık, sağlık, teşhis ve tedavi gibi tıbbî kavramlara ve onların işaret ettiği gerçekliğe bu bakış tarzından hareketle baktığında çok daha geniş ve farklı bir açıdan tıbbî sorunlara yaklaştığını fark edecektir.

Bayat, ilgili kitabında tıp-felsefe bağlamında şu bilgilere de yer vermektedir: Tıp, "her şeye hâkim olan felsefeyi tahtından indirmek istemiş; felsefeden bağımsız gelişebileceği

[7] Bayat, *Tıp Tarihi,* s. 112.
[8] Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 22.
[9] Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 19.

iddiasıyla, diğer bilimlerin yaptığı gibi *kendine özgü bir felsefe ortaya koyamamış*; zamanla felsefenin diline, klasik tezlerine ve metodolojisine yabancılaşmıştır."[10] Ancak modern dönemde tıbbın otonom bir bilim dalı haline gelmesiyle birlikte bu iki disiplin arasındaki ilişkinin tamamen koptuğu ve ciddi bir soruna dönüştüğüne yukarıda işaret etmiştik. Bu durum, tıp-felsefe ilişkisi bağlamında ciddi bir kırılma noktasına işaret etmekte, bir bakıma Hipokrat tıp geleneğinden önemli ölçüde bir kopuşu ifade etmektedir. Aslında mevcut tıbbın kendisi bir felsefe ortaya koymamakla birlikte onun dayandığı felsefî bir zemin bulunmaktadır. Bu zemin, pozitivist-materyalist-dualist felsefedir ki, bu felsefeler tıpta çözümden ziyade sorun yaratan bir yapıya bürünmüş durumdadır.

b-) Tıp Tarihi ve Tıp Geleneği

Burada akla gelen sorulardan biri, tıp tarihi hakkında bilgi ve bilinç sahibi olmak bir hekime ve tıp alanında çalışan bir bilim adamına tıbbî ve entelektüel olarak nasıl bir katkı sunabilir? Bu soruyu şu şekilde de sormak mümkündür: Klasik tıbba dair bilgi ve beceriler, modern tıpta nasıl tezahür etmektedir? Bu soruya bir tıp tarihçimiz şu şekilde cevap vermektedir:

> "Tıbbın tarihini araştırmak boşa harcanan emek olarak değil, bir atletin yarışa başlamadan önce hızlanmak için birkaç adım gerilemesi gibi görülmelidir. Hekimliğin geçmişini ihmal etmek bir bakıma onu her gün yeniden öğrenmek demektir ki, böyle bir tutum tıbbın ilerlemesini geciktirir. Hekimliğin bugüne nasıl geldiğini bilmeden ve geçmiş ile bugün arasında köprü kurmadan günümüz tıbbını layıkıyla anlamak ve problemlerine çözüm bulmak mümkün değildir. Tıp tarihi eğitiminin kısa süreli hedefi tıbbî başarıların hangi temeller üzerinde oturduğunu ve tıbbın hangi aşamalardan geçerek bugünlere geldiğini öğretmek; uzun süreli hedefi ise geriye dönük düşünme alışkanlığı kazandırmaktır."[11]

Tıp tarihinin ne işe yaradığına dair bu tespitler oldukça önemli ve bugün de geçerlidir. '*Geriye dönük düşünme alışkanlığı kazandırmak'* ifadesiyle tıp tarihinin tıp geleneğiyle olan bağlantısına da dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda bugünkü tıbbî düşünce ile geriye dönük tıbbî

[10] Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 23.
[11] Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 25.

düşünce arasında bir akışkanlık (geçişkenlik) ve dinamik bir bağ olduğu fikri oldukça kritik bir husustur. Bu durum iyi bir tıp tarihi okumanın ve nitelikli bir tıp tarihçisi olmanın iyi bir hekim için ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir husus olduğunu yeterince açıklıyor olsa gerektir. Bununla birlikte tıp tarihi, tıbbın başarıları ve başarısızlıkları yanında tıbbî düşüncenin kesintisiz bir biçimde devamlılığını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ne var ki, tıp kadar felsefenin de hakkını veren tıp tarihi metinleri kaleme almak, onları iyi okumak ve bu konuda bir bilince sahip olmak, klasik tıp geleneği ve bu gelenekte tıp-felsefe ilişkisinin nasıl cereyan ettiği hakkında sahici bir bilince sahip olmak demektir. Diğer bir deyişle, burada işin içine felsefî düşünce girdiğinde veya filozof-hekimlerin tıp ile felsefe arasında kurdukları kapsamlı ve derin ilişkiler ağı açığa çıktığında tıp tarihi metinleri tıp öğrencilerine ve hocalarına yeni bir vizyon kazandırabilir. Bu türden tıp tarihi metinleri, onların bilincinde önemli bir dönüşüm gerçekleştirebilir. Böylece klasik dünya ile modern dünya arasındaki tıbbî ve felsefî uçurum daha iyi fark edilecek, aradaki mesafenin kaldırılması noktasında ciddi adımlar atılabilecek, modern tıpta klasik tıbbın sahip olduğu mirastan daha fazla yararlanma imkânı olacaktır. Bu da hekimler ve tıp öğrencileri için tıp ve felsefe adına ciddiye alınması gereken bir kazanımdır.

Tıp tarihi, tıp geleneğini, bize aktaran ve bu konuda bilinçlenmemize zemin hazırlayan bir işlev görmenin yanı sıra bu gelenek içinde tıp ve felsefenin nasıl bir ilişki içinde olduklarını ve birlikte nasıl yol aldıklarını açığa çıkaran bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan tıp tarihi bizi tıp geleneğine götürmekte, bu geleneği geleceğe taşımamıza ve geçmiş ile şimdi arasında güçlü bağlar kurmamıza imkân vermektedir. Bu durum, aynı zamanda tıp ile felsefî düşünce arasındaki bağlantı noktalarına dair de bazı ipuçları yakalamamıza olanak vermektedir. Böylece tıp tarihi, tıp geleneğinin tezahür etme tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası, tıp tarihi, sadece tıbbî bakımdan tarihi bilgilere değil, aynı zamanda tıp geleneğine de işaret etmektedir. Buna göre tıp tarihi, aslında klasik tıp geleneğinin bir başka adı olarak kendini ele vermektedir.

Süheyl Ünver, tıp tarihinin hekimlerimiz tarafından yeterince bilinmediği ve bu durumun bazı önemli sorunlara yol açtığı kanaatindedir. “Tıp tarihi hakkında her dilde birçok eserler yazılmasına rağmen bu tarih, hekimlerimiz tarafından çok az tanınmaktadır. Hâlbuki bir hekimin tarihte ne büyük müşkülatla kendisini tanımaya uğraştığını bilmesi, teşrih, fizyoloji ve patolojinin diğer ilimlerle nasıl bağlandığını görmesi lazımdır.”[12] Bir hekimin tıp tarihi

[12] Ünver, *Tıp Tarihi I,* s. 2.

hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, aynı zamanda tıp geleneğini de bilmemek ve bu gelenekten kopmak anlamına gelmektedir. Bu durum, tıbbın başta felsefe olmak üzere diğer bilim dallarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu bilmemek ve bu konuda bir bilince sahip olmamak demektir. Tıp tarihi, tıbbın tarih boyunca hastalık ve sağlık, teşhis ve tedavi yöntemleri gibi hususlarda hangi aşamalardan geçerek ve hangi disiplinlerle bağlantılı kurarak bugünlere geldiğini, tıbbın başarı ve başarısızlıklarını, onun güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymaktadır. En azından tıp geleneğine kayda değer katkılarda bulunan ve onu zirveye taşıyan Hipokrat, Galen, Ebu Bekir Razi ve İbn Sina gibi filozof-hekimleri tanımayan, onların tıp ve felsefeye dair eserlerini, düşüncelerini bilmeyen ve idrak etmeyen, daha da önemlisi o ruhu yakalayamayan hekimler, tıp tarihini ve tıp geleneğini de yeterince bilmiyor demektir. En azından modern hekimlerin bu filozof-hekimlerin bilge hayat pratiğinden ve düşünce tarzından almaları gereken kritik noktalar olduğu söylenebilir.

Bugün tıbbın felefeyle bağını yeniden kurmak ve bu bağı daha dinamik hale getirmek, geleneğe bakmayı ve oradan tekrar bugüne ve geleceğe uzanmayı gerektirmektedir. Bu anlamda gelenek, tıbbın felsefenin güç ve imkanlarından yararlanmak adına oldukça kritik görünmektedir. Tıp tarihi, hekimlere sadece klasik dönemde açığa çıkan tıbbî bilgi ve deneyimler hakkında bilgi vermez, aynı zamanda onlara klasik tıbbî kaynakları, vakaları ve tıbbın mantığını da fark edecek bir bilinç veya anlama zemin (ön-anlama) sunar. Bu zemin, klasik tıp geleneğidir. O, hekimlerin bir parçası ve tıbbın geleceğini geçmişin aynasında yansıtan bir aynadır. Burada geçmiş geleceğin, gelecek de geçmişin aynasında kendini ele vermektedir. Bu yüzden, geçmiş ile şimdi (gelecek) arasında bir kopukluk değil, tam tersine doğal ve akışkan bir ilişki vardır. Klasik tıp geleneğini hesaba katmak demek, geçmiş ile an'ı (şimdi) buluşturmak, geçmişi an'a getirmektir. Geçmiş ile şimdi arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak veya onu bir şekilde aşmak demek, bu geleneği harekete geçirmek, onun bugünün tıp dünyasına, doktor ve hastaya konuşmasına izin vermektir. Bu bakımdan, tıbbî "gelenek, öylesine koparıp atabileceğimiz ve kendisinden kurtulabileceğimiz bir yük değil, bir varoluş biçimidir."[13] Ontolojik ve tarihsel olarak tıbbî ve felsefî gelenek, geçip giden, artık bizimle hiçbir ilgisi kalmamış olan bir örüntü değil, daha ziyade bir sorudur. Tıp geleneğinin tarihsel

[13] Recep Alpyağıl, "Türkiye'deki Felsefe Faaliyetlerine Bir Prologomena ve Bir Protreptik", *Türkiye'de Bir Felsefe Gelen-ek-i Kurmaya Çalışmak*, (der. Recep Alpyağıl), İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 21.

veri, cevap, sonuç veya ürün olması ile onun bir '*soru'* olarak kalması arasında büyük bir fark vardır.

Bazı tıp tarihçilerimiz, tıbbın felsefe ile nasıl bir irtibat içinde olduğuna hiç temas etmedikleri gibi bu konuda herhangi bir imada bile bulunmamışlardır. Süheyl Ünver ve Ali Haydar Bayat gibi tıp tarihçilerimizin tıbbın felsefeye olan ihtiyacı noktasında dikkate değer tespitler yaptıkları ve konuyu önemini belli ölçüde kavradıkları söylenebilir. Ancak onların ve başka tıp tarihçilerinin tıbbın felsefe ile bağını başarılı bir biçimde kurabildiklerini ve onu açığa çıkarabildiklerini söylemek zordur. Nitekim bir yazarımız haklı olarak bu soruna şu şekilde işaret etmektedir:

> "Mevcut tıp tarihi kitaplarına bakınız; tıp fakültelerinde okutulan tıp tarihi kitaplarına... İnanınız, içlerinde eli yüzü düzgün, konuların hakkını vermiş, tıbb-ı kadimin (klasik hatta modern tıbbın) muhtevasını ve felsefesini kavramış, hiç değilse Hipokrat, Galen gibi kadim ustaları açıklıkla ve ciddi birkaç satırla anlatan, tasvir ve tahlil eden, tavsiyeye şayan bir tek tıp tarihi kitabı gösterilemez… Ali Haydar Bayat'ın Tıp Tarihi'ni bir istisna olarak kaydetmek isterdim ama ne yazık ki bu gayretli tıp tarihçisinin ders kitabı da bakışlarını tıbbın özüne çevirememiştir. Süheyl Ünver ve Feridun Nafiz Uzluk gibi tıp tarihi ustalarının dikkatlerini sürdürmek için elinden geleni yapmışsa da bu gayretli hocalar, ellerini tıbb-ı kadimi yeterince kavrayacak ölçüde açamamıştır, tıbbı hikmetin bir parçası kılan özü açıklayamamıştır. Hekimi aynı zamanda hakîm olmak zorunda bırakan o bilgeliğin özünü."[14]

Ne yazık ki, sadece tıp tarihi kitaplarının genel yapısında değil, aynı zamanda tıbb-ı kadimde tıbbı bir ekole dönüştüren ve filozof-hekim payesine sahip olan ve Hipokrat, Galen, Ebu Bekr Razi ve İbn Sina gibi büyük hekimlerden bahseden bölümlerde bile tıbbın hikmet ve felsefe ile yoğrulmuş özü yakalanamamış ve açığa çıkarılamamıştır. Bugün bu konuda ciddi bir kaygının ve arayışın olduğu da söylenemez. Bunun için her şeyden önce sözü edilen noktanın tıp tarihçileri tarafından fark edilmesi, bu konuda bir bilince sahip olmaları ve sözü edilen konularda tıp tarihi metinlerini güncellemeleri ve tıp öğrencilerini aydınlatmaları büyük bir önem taşımaktadır. Hiç değilse, bu topraklarda yetişmiş olan filozof-hekimlerin bıraktığı tıbbî ve felsefî mirası açığa çıkarabilecek, görünür kılabilecek, eleştirebilecek ve yeni okumalara tabi tutabilecek az da olsa çalışmalar yapılabilmiş olsa idi, belki ülkemizde öncü çalışmalar yapılabildiği takdirde de uluslararası tıp camiasında hekimlerin tıbba ve sağlığa bakışı daha kuşatıcı, daha esnek, daha farklı ve daha insancıl bir boyut kazanabilirdi. Tıp-felsefe ilişkisine dair ilk ateşin bu topraklarda yakılması bizim büyük bir onur ve motive edici bir güç olurdu.

[14] Dücane Cündioğlu, "Zavallı Tıp Bir Felsefesi Bile Yok", *Yeni Şafak*, 08 Haziran Pazar 2008.

Klasik tıp geleneğini farklı eleştiri ve analizlere tabi tutan, bu geleneğin tıp tarihçilerinin ve hekimlerin nezdinde bir bilince dönüşmesi noktasında da türkçe tıp tarihi kitaplarında yeterli bir bilgi olduğu söylenemez. Bu metinlerde sadece tıp geleneğine şekil vermiş ve ona önemli katkılarda bulunmuş olan hekimlerin bazı görüşleri ve tıbbın tarihi geçmişi hakkında ana hatlarıyla bilgi vermekle yetinilmiş görünmektedir. Klasik tıp, felsefe ile daima dirsek temasında olduğu için klasik tıp geleneği, aynı zamanda tıbbî ve felsefî gelenek olarak da telakki edilebilir. Tıp tarihi kitaplarında ne tıp geleneği ikna edici ve kapsamlı bir biçimde incelenmiş, ne de bu geleneğin felsefe ve hikmetle bağı açığa çıkarılabilmiştir.

Sonuç

Tıp tarihi kitapları, bizi geçmişle, klasik tıp geleneği ile buluşturduklarında ve onu (geçmiş) sorgulama ve yorumlama imkânı verdiklerinde, böylece bugünün tıp dünyasına ışık tuttuklarında zaten üzerlerine düşen görevi hakkıyla yerine getirmiş olmaktadır. Aynı şekilde tıp tarihi metinleri ele aldıkları konuları sorgulayabildikleri ve yorumlayabildikleri ölçüde klasik felsefenin güç ve imkanını, filozof-hekimlerin tıbbî ve felsefi perspektifini bugünün dünyasına yansıtabilir, hekimlerin dikkatine sunabilirler. Ne var ki, bazı istisnalar olmakla birlikte Türkçe yazılan tıp tarihi kitapları, ne tıbbın tıp tarihi boyunca felsefe ile nasıl bağlantı içinde olduğunu açığa çıkarabilmiş, ne de klasik tıp geleneğini ve bu geleneğe ilişkin farkındalığı (bilinci) yeterince incelemiş ve analiz edebilmiştir.

Oysa a-) tıp tarihi metinleri, bugünün hekimlerine çoğulcu, farklı, çok yönlü ve bütünsel bir tıp anlayışına dair bir imada bulunur. Klasik tıp geleneğinde de var olan bu tıp anlayışı belli ölçüde bugün de oldukça önemli ve işlevsel görünmektedir. Bu ima, daha ziyade tıbbın felsefe ile bağını ne kadar güçlü ve dinamik tuttuğuna da bağlı olan bir husustur. b-) Daha da önemlisi, felsefe ile iç içe olan klasik tıbbî gelenek, her şeyden önce hekime daha esnek, daha kuşatıcı ve daha insancıl bir tıbbî perspektif sunabilir. Bu da herşeyden önce tıp tarihi kitaplarının bu konuda vereceği bilgi ve belgenin gücüne ve yeterliliğe bağlıdır. c-) Diğer taraftan tıp tarihi kitapları bizi hem klasik ve modern tıbbın temel sorunlarının anlaşılmasında ve onlarla yüzleşilmesinde hem de tıbbın sahip olduğu imkânların fark edilmesinde bir eşik işlevi görebilir.

Kaynakça

- Alpyağıl, Recep, "Türkiye'deki Felsefe Faaliyetlerine Bir Prologomena ve Bir Protreptik", *Türkiye'de Bir Felsefe Gelen-ek-i Kurmaya Çalışmak,* (der. Recep Alpyağıl), İz Yayıncılık, İstanbul 2010, I.
- Atabek, Emine M., *Ortaçağ Tababeti*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
- Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2010.
- Cündioğlu, Dücane, "Zavallı Tıp Bir Felsefesi Bile Yok", *Yeni Şafak*, 08 Haziran Pazar 2008.

- Demirhan, Ayşegül, *Kısa Tıp Tarihi*, Bursa Üniversitesi Yayınları, Bursa 1982.
- Kabirzadeh, Azar&Mohseni Saravi, Benjamin, "The History of Medicine and Its Relationship with Medical Records", *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2005, 13: 199-200.
- Kelly, Kate, *A History of Medicine: Early Civilizations*, Facts on File Inc., New York 2009.
- Magner, Lois N., *A History of Medicine*, New York: Taylor & Francis Group, 2005.
- Sayılı, Aydın, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, TTK Yayınları, Ankara 1992.
- Ünver, Süheyl, *Tıp Tarihi I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1938.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME AÇISINDAN YENİ NESİL SORU TARZINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ[1], Doç. Dr. Menekşe Seden TAPAN BROUTIN[2], Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ[3]

[1] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0002-5143-4883

[2] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0002-1860-852X

[3] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0002-8567-3639

Özet

Dünya genelindeki değişimlere ayak uydurabilmek adına her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sürekli yenilik çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar öğretim programlarının güncellenmesi şeklinde olduğu gibi sınav sistemlerinin veya soru tarzlarının değiştirilmesi şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu değişikliklerden birisi de sekizinci sınıf öğrencilerinin liselere yerleşmelerine imkân sağlayan Liselere Geçiş Sınavında yapılmıştır. Yeni sınav sistemi 2018 yılından beridir uygulanmakta ve bu sınavda PISA ve TIMSS 'deki gibi bağlam temelli sorular, beceri temelli sorular ve yeni nesil sorular gibi isimlendirmelerle tanınan sorular yer almaktadır. Eğitim öğretim süreci düşünüldüğünde, merkezi sınav öncesi, ders öğretmenleri tarafından yapılan değerlendirmelerin de dikkate alınmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü eğitim politikası, öğretim programı veya sınav sistemi ne olursa olsun, tüm bunların uygulayıcısı ve sahadaki takipçisi öğretmenlerdir. Bu çalışmada özellikle ilköğretim ikinci kademe matematik öğretmenlerinin merkezi sınav öncesinde, örgün eğitim aşamasında, ölçme değerlendirme yaparken yeni nesil sorulara yer verilmesine yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımları içerisinde yer alan özel durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında, Ankara ili Sincan ilçesinde bulunan iki devlet okulunda görev yapmakta olan 15 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemden verilerin toplanmasına imkân sağlayan uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formu kullanılmıştır. Mülakat verilerinin analizinde betimsel ve içerik analizi bir arada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yeni nesil soru tarzına yönelik çalışmaya katılan öğretmenler; matematik okuryazarlığını içermesi, üst düzey matematik becerileri ölçmesi, görsel öğelerle zengin içerik sunması gibi açılardan olumlu yönde görüş belirtmişlerdir. Buna karşın yazılı sınavlarda veya ders içi etkinlik puanlaması yapılırken yeni nesil soru kullanımına yönelik; genel öğrenci seviyesine uygun

olmadığı, zaman açısından problemler yaşandığı ve örgün eğitimde ölçme değerlendirme yapılırken bu tarz soruların daha çok ayırt edici sorular şeklinde süreçte yer alması gerektiği yönünde fikirler ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: yeni nesil soru, ölçme değerlendirme, öğretmen görüşü

1. Giriş

Herhangi bir çalışmanın, etkinliğin, eylemin, programın veya dinamik herhangi bir sürecin geliştirilerek güncellenmesi için onunla ilgili bir değerlendirme yapılması kaçınılmazdır. Gelecekte uygulanmak istenen matematik öğretiminde " neler olmalı veya neler olmamalı " sorusunun en iyi yanıtına ancak etkili bir ölçme-değerlendirme süreci ile ulaşılabilir(Yıldız & Uyanık 2004). Çünkü verilen eğitim ile amaçlanan hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığı veya ne derecede ulaşılabildiğini anlamanın en iyi yolu eğitim sürecinde veya sonrasında ölçme değerlendirme yapılarak anlaşılabilmektedir. Ölçme; geniş anlamıyla, herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayılar ile ya da başka sembollerle ifade etmektir (Turgut, 1986). Değerlendirme ise ölçme sonuçlarının aynı alana ait bir kıstas ile kıyaslayarak bir değer yargısına ve oradan da bir sonuca ulaşma sürecidir (Yılmaz, 1998). Ölçme ve değerlendirme, özellikle öğrenciler tarafından son derece önem verilen eğitim-öğretim etkinliklerinin en önemli bir aşaması olarak ifade edilebilir (Yıldız & Uyanık 2004). Dünya genelindeki değişimlere ayak uydurabilmek adına her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sürekli yenilikler ve güncellemeler yapılmaktadır. Bu değişiklikler öğretim programlarının güncellenmesi şeklinde olduğu gibi sınav sistemlerinin veya soru tarzlarının değiştirilmesi şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu değişikliklerden birisi de Türkiye'deki merkezi sınavlardan biri olan ve sekizinci sınıf öğrencilerinin liselere yerleşmelerine imkân sağlayan Liselere Geçiş Sınavında yapılmıştır (Kılcan,2021). Bu sınav 2018 yılından beridir uygulanmakta ve bu sınavda PISA ve TIMSS 'deki gibi bağlam temelli sorular, beceri temelli sorular ve yeni nesil sorular gibi isimlendirmelerle tanınan sorular yer almaktadır (Erden, 2020).

Yeni nesil sorular, öğrencilere hedeflenen becerileri kazandırmaları beklenen (Sanca vd, 2021) ve öğrencinin bir problemi çözerken, problemin var olan durumunu kendi deneyimleriyle ilişkilendirebilmesine imkân tanıyan bilindik objektif maddelerle ölçülmesi zor olan üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yarayan sorular olarak bilinmektedir (Kılcan,2021). Yeni nesil matematik soruları daha önceki yıllara göre bilgi odaklı olmayıp yorum gerektiren, dikkat gerektiren görsellerle ve örneklerle desteklenen uzun bir soru şeklindedir (Kayhan vd, 2022). Merkezi sınavda bu soru tarzının benimsendiği 2018 yılından itibaren yeni nesil sorulara yönelik birçok akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar algı ölçeği geliştirme (Yiğit vd, 2022), LGS sorularına yönelik öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi (Kablan & Bozkuş, 2018), matematik öğretim programının incelenmesi (Şen & Peker Ünal, 2021) gibi farklı yönler ele alınmaktadır. Yapılan alan yazın taramasında bu çalışmaların genelde yeni nesil soru tarzına yönelik ve merkezi sınavları temel alır tarzda olduğu görülmektedir. Eğitim öğretim süreci düşünüldüğünde, merkezi sınav öncesi ders öğretmenleri tarafından yapılan değerlendirmelerin de dikkate alınmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü eğitim politikası, öğretim programı veya sınav sistemi ne olursa olsun, tüm bunların uygulayıcısı ve sahadaki takipçisi öğretmenlerdir. Bu bağlamda özellikle ilköğretim ikinci kademe matematik öğretmenlerinin merkezi sınav öncesinde, örgün eğitim aşamasında ölçme değerlendirme yaparken bu tarz sorulara yer vermelerine yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında **"**Ölçme değerlendirme açısından yeni nesil soru tarzına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca konunun derinlemesine ele alınabilmesi için:

1- Ders içi etkinliklere katılım puanlaması yapılırken yeni nesil soruların kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
2- Dönem içi yazılı sınavlarda yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
3- 5 ve 6. Sınıflar için ölçme değerlendirme yapılırken yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
4- 7 ve 8. Sınıflar için ölçme değerlendirme yapılırken yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir?
5- Dersin türüne göre (matematik, seçmeli matematik veya DYK matematik dersi) yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir? Soruları da araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

2. Yöntem

Çalışmanın bu bölümü araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve verilerin çözümlenmesi alt başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımları içerisinde yer alan özel durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları gerçekte neler olduğunu ortaya koyma, sistematik bir şekilde verileri toplama, olayı derinlemesine inceleme, verileri analiz edip değerlendirerek ortaya sonuç koyma yoludur (Gökçek & Davey, 2009). Durum çalışmalarının kapsamı oldukça geniş olmakla beraber konuları da değişkenlik göstermektedir. Durum çalışmalarında katılımcıların açıklamaları, görüşmelerden ve diğer bilgi kaynaklarından elde edilen bilgiler birleştirilerek araştırılan durum hakkında bir sonuca varılabilir (Kaleli Yılmaz & Ergün 2017). Durum çalışmaları nitel ve nicel verilerin bir arada kullanılabilmesine imkân vermesi açısından güçlü bir araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yin,2003). Durum çalışması yöntemi; görüşme, gözlem, doküman gibi farklı veri toplama araçlarının bir arada kullanılmasına imkân tanır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu araştırmada da yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak mülakatlar yoluyla konu hakkındaki öğretmen görüşlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlandığından durum çalışması yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

2.2 Çalışma Gurubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında, Ankara ili Sincan ilçesinde bulunan iki devlet okulunda görev yapmakta olan 15 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışma grubu belirlenirken araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemden verilerin toplanmasına imkân sağlayan elverişli/uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Elverişli örnekleme yönteminde araştırmacı yakın çevresinden başlayarak hedeflediği örneklem sayısına ulaşmaya çalışır (Büyüköztürk, vd, 2015). Araştırmacının ulaşılması kolay olan bir durumu seçtiği kolay erişilebilir durum örneklemesi araştırmaya pratiklik ve hız kazandırır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu çalışmada da araştırmacının görev yapmakta

olduğu kurum ve bu kurumla aynı çevrede bulunan diğer bir devlet okulunda görev yapmakta olan matematik öğretmenleri araştırmaya pratiklik ve hız kazandırmak için tercih edilmiştir. Çalışma verileri sunulurken öğretmenler Ö1, Ö2, …, Ö15 şeklinde kodlanmıştır.

2.3 Veri Toplama Araçları

Durum çalışmalarında birden fazla veri toplama türü kullanılarak elde edilen verilerle zengin bir veri tabanının oluşturulması sağlanmaktadır (Kaleli Yılmaz & Ergün 2017). Veri toplama araçları arasında dokümanlar (belgeler) olabileceği gibi mülakat (görüşme) ile de veri toplanması mümkündür. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, yapılandırılmış görüşme tekniğine göre daha esnek bir yapı söz konusudur. Burada araştırmacı önceden belirlediği sorularla beraber katılımcılara yeni, alt veya yan sorular sorabilmekte veya katılımcının başka bir soruda verdiği cevabı yeterli bulması halinde ise sorulardan bazılarını sormamayı tercih edebilmektedir(Türnüklü, 2000). Bu esnekliklerinden dolayı yarı yapılandırmış mülakat tekniği tercih edilmiştir. Mülakat soruları hazırlanırken, kapsam geçerliliğinin sağlanması için matematik eğitimi alanında uzman bir öğretim elemanının ve beş öğretmenin görüşüne başvurulmuştur.

2.4 Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında kolay erişilebilir durum örneklemesine uygun olarak seçilmiş olan 15 öğretmen ile mülakatlar yapılmıştır. Yapılan mülakatlar öğretmenlerin bilgisi ve izni dâhilinde cep telefonu ile ses kaydı şeklinde kayıt altına alınmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından yazılı belge formatına dönüştürülerek verilerin toplanma süreci tamamlanmıştır.

2.5 Verilerin Çözümlenmesi

Mülakat verilerinin analizinde betimsel ve içerik analizi bir arada kullanılmıştır. Betimsel analizde amaç elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya aktarılmasıdır ve doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu nedenle içerik analizinde, toplanan verilere odaklanılır; veri setinde sıklıkla tekrarlanan veya katılımcının yoğun vurgu yaptığı olay ve olgulardan kodlar çıkarılır (Baltacı,2019). Bu araştırmada öncelikle öğretmenlerle yapılan mülakatlar ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ardından herhangi bir veri kaybı olmadan bütün kayıtlar dinlenerek Word belgesine bire-bir aktarılmıştır. Öğretmen görüşlerinde sıklıkla tekrar eden veya daha çok vurgu yapılan olgulardan kodlar çıkarılmıştır. Bir birine anlamca yakın veya benzer olan kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategorilere ait veriler tablolar halinde sunulmuştur. Bu tablolarda görüş belirten öğretmenlere ait frekans değerlerine ve öğretmen kodlarına yer verilmiştir. Ayrıca tablolarda yer alan kategorilere ait öğretmen görüşlerine de tablonun hemen altında yer verilerek çalışmanın geçerliğinin artırılması amaçlanmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde öğretmen görüşleri kategoriler halinde çizelgelerle sunulmaktadır. Çizelge 1'de "Yeni Nesil Sorulara" yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmektedir.

Çizelge 1: Yeni nesil sorulara yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık (f)	Öğretmenler
Zengin İçerik Sunması Bakımından Güzel	3	Ö10, Ö11, Ö14
Öğrencilerin Yorumlama Gücünü Geliştirme Açısından Faydalı	4	Ö1, Ö4, Ö8,Ö13
Ayırt Edici Sorular Olması Bakımından Güzel	2	Ö3, Ö7
Genel Öğrenci Seviyesine Uygun Değil	3	Ö2, Ö12, Ö15
Diğer	3	Ö5, Ö6, Ö9

Çalışmaya katılan öğretmenlerin yeni nesil sorulara yönelik görüşleri beş kategori altında toplanmıştır. Bunlardan birincisinde yer alan öğretmenler yeni nesil soruların zengin bir içerik sunduğunu ve bu yönüyle güzel olduğunu ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak Ö14 "*yeni nesil sorular ile birden fazla kazanım bir arada ele alınabiliyor ve soruların görsellerle destelenmesi de içeriğin daha anlaşılabilir olmasını sağlıyor, bu yönüyle bu sorulara ben olumlu bakıyorum*"; Ö11 ise " *soruların görsellerle desteklenmesi ve günlük hayattan örnekler içermesi ayrıca soru içerisinde formül gibi gerekli bilgilere yer verilmesi içerik açısından zenginlik sunmaktadır diye düşünüyorum*" şeklinde görüşleri ifade etmektedirler. Yeni nesil soruların öğrencilerin yorumlama gücünü geliştirme açısından faydalı olduğunu düşünen dört öğretmenden biri olan Ö8 "*...yani yeni nesil soruların aslında öğrencilere ezberci düşünce yapısından çıkarıp yorumlamaya yönelik oldukları için güzel olduklarını söyleyebilirim*" demektedir. Ö3 ise yeni nesil soruların ayırt edici sorular olması bakımından güzel olduğu yönündeki düşüncelerini " *Öğrenci seçimi açısından gayet olumlu. Çünkü şey, yani sadece ezberleyen değil, yani yorumlamayı da doğru becerebilen, iyi yapabilen öğrenci seçiliyor ve merkezi sınavlarda öğrencileri ayırt edebilmek için gayet iyi bu durum…*" şeklinde ifade etmektedir. Öğretmenlerden üçü soruların genel öğrenci seviyesine uygun olmadığını söylemekte ve bu durumu Ö15 " … *yani sınıflarımız çok kalabalık ve öğrencilerimizin geneli ciddi bir alt yapı eksikliği ile geliyor. Bu nedenle öğrencilerin geneline yönelik olmadığını düşünüyorum bu soruların*" diyerek dile getirmektedir. Çizelge 2'de diğer kategorisinde yer alan öğretmenler ise yeni nesil sorulara yönelik görüşlerini sırasıyla şu şekilde ifade etmişlerdir: Ö5 "… *yani zamanım olmadığı için ders saati yetmediği için pek uygun bulmuyorum*", Ö6 "…bence müfredat bu soru tarzına uygun değil", Ö9 "*ben ya yeni nesil soruların çok abartıldığını düşünüyorum açıkçası… Hani evet gereğinden fazla karmaşık olduğunu düşünüyorum.*"

Yeni nesil sorulara ders içi etkinliklerde yer verilmesine yönelik öğretmen görüşleri Çizelge 2 ile sunulmaktadır.

Çizelge 2: Ders içi etkinliklerde yeni nesil sorulara yer verilmesine yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık	Öğretmenler
Evet, Yer Veriyorum	9	Ö1, Ö2, Ö4, Ö7, Ö10, Ö11, Ö12, Ö15
Hayır, Yer Veremiyorum	3	Ö9, Ö13, Ö14
Kısmen Yer Vermeye Gayret Ediyorum	4	Ö3, Ö5, Ö6, Ö8

Öğretmenlere ders içi etkinliklerde yeni nesil sorulara yer verip vermedikleri sorulmuş olup ne aşamada yer verdikleri veya neden yer vermedikleri de soru kapsamında araştırılmıştır. Katılımcı öğretmenlerin çoğu yeni nesil sorulara ders içi etkinliklerde yer verdiklerini ifade etmektedir. Konu ile ilgili olarak Ö1 " *yani hiçbir konuyu yeni nesil soru çözmeden geçmem*", Ö7 "*Evet tabii ki konuyu bitiririm. Yani yine yeni nesil artık moda oldu. Beşinci sınıftan başlayıp veriyoruz"*, Ö10 ise "*kesinlikle veririm. Az sayıda olsa bile konu bitiminden sonra genellikle konum pekiştikten sonra özel olarak sonraki konuya geçmeden önce bir tane de en az bir tane de olsa yeni nesil sorusuna yer veririm.*" Şeklinde görüşlerini belirtmektedir. Araştırmaya katılan üç öğretmen ise çeşitli sebeplerden yeni nesil sorulara yer vermediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Ö9 "*… müfredat yoğun olduğu ve yeni nesil sorular çok zaman aldığı için kullanmıyorum*" derken Ö13 *"... maalesef sınıf çok kalabalık ve öğrenci seviyemiz buna uygun olmadığı için kullanmayı tercih etmiyorum*" şeklinde görüşler sunmuşlardır. Bunlara ek olarak dört öğretmen ise her konuda olmasa bile zamanın elverdiği ölçüde ve özellikle ünite sonlarında pekiştirme amaçlı bu sorulara yer vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretmenlere ders içi etkinliklere katılım notlarını verirken yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik görüşleri sorularak alınan cevaplar üç kategori halinde Çizelge 3 olarak sunulmuştur.

Çizelge 3: Ders içi etkinliklere katılım notları verilirken yeni nesil sorular kullanıma yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık	Öğretmenler
Hayır Kullanmıyorum	4	Ö2, Ö5, Ö8, Ö14
Puanlama Yaparken Olumlu Yönde Etki Edecek Şekilde Kullanıyorum	7	Ö1, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö11, Ö12
Farklı Değerlendirme Kriterlerim Var	4	Ö3, Ö10, Ö13, Ö15

Ders içi etkinliklere katılım notlarını verirken yeni nesil sorular kullanmadığını belirten Ö8 ile Ö14 bunun için yeterince zaman bulamadıklarını ifade etmektedirler. Ö2 ise bu bağlamdaki soruya "…*ders içi etkinlik notlarını verirken yeni nesil kullanmak bence uygun değil, çünkü öğrenci seviyesinin üzerinde olduğunu düşünüyorum*" şeklinde cevap vermiştir. Aynı soruda, yedi öğretmen ise daha çok bu tarz soruları çözebilen öğrencilere ek puan verdiklerini ifade etmektedirler. Bu durumu Ö7 şöyle açıklamaktadır: " *yani şimdi yeni nesil sormak öğrencilerin geneli için zor gelebilir, bu yüzden ben yeni nesil tarzdaki sorulara doğru cevap verenlere ders içi etkinlik katılım puanı verirken bu açıdan ekleme yapıyorum ama bu tarz soruları çözemeyen öğrencilerin ise notlarından eksiltmiyorum.*" Bu konuda daha farklı kriterleri gözettiğini ifade eden dört öğretmenden Ö13 " *Yani burada esas aldığım şey öğrencinin derse aktif şekilde katılması, bu illa soru çözme şeklinde olmayabilir, soru sorma şeklinde de olabilir. Ayrıca ödevlerini yapması, derste düzgün not tutması gibi etkenler de bu notu verirken göz önünde buldurduğum şeyler arasında…*" şeklinde görüşlerini ifade etmektedir.

Yazılı sınavlarda yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri ise Çizelge 4 ile dört kategori altında sunulmaktadır.

Çizelge 4: Yazılı sınavlarda yeni nesil sorulara yer verilmesine yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık	Öğretmenler
Evet, Yer Veriyorum	3	Ö4, Ö5, Ö10
Hayır, Yer Vermiyorum	7	Ö1, Ö3, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö15
Ayırt Edici Soru Olarak Yer Veriyorum	2	Ö2, Ö7,
Diğer	3	Ö12, Ö13, Ö14

Yazılı sınavlarda yeni nesil sorulara yer verdiğini ifade eden Ö4 bu görüşünü " *LGS de bu sorular ile karşılaşacaklar, bu yüzden yazılı sınavlarda birkaç tane sormaya dikkat ederim*" şeklinde ifade etmektedir. Bunun yanında yeni nesil sorulara yazılı sınavlarda yer vermediklerini belirten Ö3, Ö6 ve Ö8 buna gerekçe

olarak sınav süresinin yeterli olmadığını öne sürmektedir. Ö9'a göre ise "…*matematiğe karşı zaten bir önyargı var, yeni nesil soru ile sınav yapmak bu önyargıyı pekiştirecektir.*" Ö7 bu konuda "… *yani sorular genel öğrenci seviyesine uygun değil ama bir veya iki tane sorulabilir. ... evet yani ayırt edici olması bakımından %5 ile %10 civarında bir ağırlıkta sorulması uygun olacaktır*" şeklinde görüş sunmuştur. Bunlara ek olarak Ö12 "… *önceden kullanıyordum ama öğrenci başarısını düşük gösterdiği için artık sormuyorum.*", Ö13 " *yazılı kağıtlarında yer verilemeyecek kadar uzun sorular bence*" ve Ö14 "… *aslında sormayı çok isterdim ama ortak sınav yaptığımız için soramıyorum, ama kendim sınav yapsaydım sormak isterdim*" şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Yeni nesil sorular kullanılmasının sınıf seviyesine göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırılması amacı ile sorulan sorulara yönelik görüşler dört kategori altında Çizelge 5 ile sunulmaktadır.

Çizelge 5: Sınıf seviyesine göre yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık	Öğretmenler
5. Sınıftan İtibaren Kullanılmalı	4	Ö4, Ö10, Ö14, Ö15
5 ve 6. Sınıflarda Kısmen Yer Verilmeli	3	Ö5, Ö8, Ö13
7 ve 8. Sınıflarda Ağırlıklı Olarak Yer Verilmeli	6	Ö1, Ö2, Ö3, Ö6, Ö7, Ö11
Sınıf Seviyesi Tercihimi Etkilemiyor	2	Ö9, Ö12

Araştırmaya katılan dört öğretmen yeni nesil sorulara 5. sınıftan itibaren yer verilmesinin doğru olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu bağlamda Ö10 "… *madem öğrenciler sonunda bu tarz sorularla liselere yerleşecek, o zaman erken dönemlerden itibaren ciddi şekilde bu tarz sorulara alışmalılar*" şeklinde görüşünü ifade etmektedir. Konu ile ilgili olarak üç öğretmen ise 5 ve 6. sınıflarda bu sorulara kısmen yer verilebileceğini ifade etmektedir. Ö5 bu yöndekini fikrini şu sözlerle açıklamaktadır: " *... şimdi merkezi sınavda evet bu sorular çıkmakta ama bütün öğrenciler de sınavla öğrenci alan okullara girmiyor sonuçta. Bu yüzden ilk yıllardan öğrencileri boğmamak lazım bence, bu uzun bir süreç, tanıtma ve alıştırma amacıyla kısmen 5 ve 6 da yer verilmesi yeterli olur sanki.*" Sınıf seviyesi ile ilgili olarak altı öğretmen ise 7 ve 8. sınıflarda bu tarz soruların ağırlıklı olarak kullanılmasının faydalı olacağı yönünde görüş sunmaktadır. Bu öğretmenlerden Ö1 " *LGS 'ye yönelik bir hazırlığın en azından 7. Sınıfta başlaması gerektiğini düşünürsek, 7 ve 8. Sınıflarda bu tarz sorularla öğrencilerin sıkça muhatap olmaları lazım*" ve Ö7 ise " *7. Sınıftan itibaren öğrencilerde bir sınav kaygısı görülüyor, bu nedenle sınav sürecinin başlangıcını bu sınıf seviyesi olarak belirleyelim. O zaman bu öğrencilere ne lazım? Yeni nesil sorulara alışmaları gerekiyor. Bu nedenlerden dolayı 7 ve özellikle de 8. sınıflarda bu sorulara çok yer vermeliyiz diye düşünüyorum*" şeklindeki görüşleri ifade etmektedirler. Tüm bunlara ek olarak Ö9 ve Ö12 ise sınıf seviyesi değil de öğrenci başarı seviyesi, müfredatın yetişmesi, öğrencilerin istekli olması gibi farklı sebeplerin tercihlerini etkilediği şeklinde görüşlerini sunmaktadır.

Araştırma kapsamında öğretmenlere son olarak "Matematik dersinin türü, yani seçmeli ders olması ya da DYK 'da yer alıyor olması yeni nesil soru tercihinizi etkilemekte midir?" şeklinde bir soru sorulmuş olup cevaplar beş kategori altında Çizelge 6 ile sunulmuştur.

Çizelge 6: Dersin türüne göre yeni nesil sorular kullanılmasına yönelik öğretmen görüşleri

Kategori	Sıklık	Öğretmenler
Dersin Türü Değil Sınıf Seviyesi Tercihimi Etkilemekte	3	Ö7, Ö11, Ö12
Dersin Türü Değil Zamanın Yeterliliği Tercihimi Etkilemekte	2	Ö10, Ö14
Seçmeli Matematik Derslerinde Daha Çok Yer Vermekteyim	4	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4
DYK Derslerinde Daha Çok Yer Vermekteyim	6	Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö13, Ö15

Çizelge 6'da görüldüğü üzere dersin türünden bağımsız olarak bazı öğretmenler tercihlerinin farklı değişkenlerden etkilendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Ö7, Ö11 ve Ö12 sınıf seviyesinin ana belirleyici etmen olduğuna dikkat çekmekte ve bu konuda Ö11 " *öğrenci belirli bir alt yapı ile gelmedikçe hangi derste olursa olsun bu sorulara yer vermenin doğru olmadığını düşünüyorum*" şeklinde görüşünü ifade etmektedir. Benzer şekilde Ö14 ise "… *eğer dersin müfredatına uygun olarak konular zamanında yetişmiyor ve kazanımlar eksik kalıyor ise bu soru tarzına yer vermemeyi düşünebilirim*" demiştir. Dört öğretmen seçmeli matematik derslerinde bu tarz soruları çözmeye daha çok dikkat ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca altı öğretmen ise DYK matematik derslerinde daha çok LGS 'ye yönelik hazırlık yapıldığı için özellikle bu tarz sorular çözdüklerini söylemektedir. Ö6 " *hangi sınıf seviyesinden olursa olsun, DYK 'ya gelen öğrenci özellikle merkezi sınava yönelik bir çalışma için geliyor. Hem öğrenci sayısı az olduğu için ve öğrenciler istekli bir şekilde geldikleri için burada yeni nesil sorular çözmek daha kolay ve verimli oluyor*" ve Ö9 ise " *yeni nesil soruları en verimli kullandığım yer hafta sonu kursları diyebilirim. Çünkü öğrenci hafta içi konuyu öğrenmiş oluyor ve belirli bir motivasyon ile buraya geliyor. Bu da açıkçası bizim işimizi kolaylaştırıyor ve daha çok yeni nesil çözebiliyoruz*" şeklindeki ifadeler ile görüşlerini açıklamaktadır.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma ile ölçme değerlendirme açısından yeni nesil soru tarzına yönelik öğretmen görüşleri incelenmiştir. Özellikle eğitim öğretim esnasında yeni nesil soruların bir ölçme değerlendirme aracı olarak kullanıma yönelik görüşler ele alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmen görüşlerine göre; yeni nesil sorular içerik açısından zengin, görsellerle desteklenmiş, klasik tarzdaki sorulardan daha uzun, birkaç kazanımı bir arada barındıran, daha çok üst düzey bilişsel becerileri ölçen ve bunların yanında genel öğrenci seviyesinin üstünde sorulardır. Bu görüşler, Ekinci & Bal'ın (2019), 2018 LGS problemlerini yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre inceledikleri çalışmalarında, LGS problemlerinin öğrencilerin değerlendirme ve yorumlama gibi üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yönelik olduğunu belirttikleri çalışması ile örtüşmektedir. Ayrıca Kablan & Bozkuş'un (2021) görsel içeriklerin kullanılması, günlük hayatla ilişkilendirilmesi, belirli bir kurgu ile verilmesi ve uzun metinler içermesi durumların LGS 'nin en temel özellikleri olarak ifade edildiği çalışması da bu doğrultudadır. Üst düzey becerileri ölçmek amacıyla hazırlanan bu tarz soruların öğrenci seviyesinin üstünde olması veya öğrencilerin bu soruları çözerken zorluk yaşamaları ise Kaya & Kablan (2018) 'a göre beklenen bir durumdur.

Öğretmenler ders içi etkinliklerde bu tarz soruları, daha çok konu veya ünite sonlarında kazanımı pekiştirmek amacıyla ve yeni nesil sorulara öğrencileri alıştırmak için kullandıklarını ifade etmektedirler. Birkaç öğretmen ise öğrencilerin seviyelerinin uygun olmadığı, kolayca anlaşılamadığı ve çok zaman aldığı için bu tarz soruları kullanmayı tercih etmedikleri yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu öğretmen görüşlerine uygun olarak, Tortop vd.'nin (2022) "öğretmenler, olumsuz bir durum olarak, soruların tüm öğrencilere hitap etmediğini bildirmişlerdir" sonucu aynı noktaya vurgu yapmaktadır.

Ders içi etkinliklere katılım notları verilirken öğretmenler daha çok farklı kriterleri dikkate aldıklarını ifade etmektedir. Bu konuda birçok öğretmen ise özellikle yeni nesil tarzdaki soruları çözebilen öğrencilere ek puan verdiklerini söylerken, bu tarz soruları çözemeyen öğrencilerden ise herhangi bir puan kesintisi yapmadıklarını da eklemiştir. Yazılı sınavlarda yeni nesil soru kullanıma yönelik görüşler arasında ise; daha çok yeni nesil soruların sınavın ayırt edici soruları olarak kullanıldığı; zaman sıkıntısı, ekonomik olmaması ve genel öğrenci seviyesine uygunsuzluk nedeniyle de sınavın yalnızca %5 ile %10 gibi bir kısmını oluşturduğuna yönelik ifadeler ön plana çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir kısmı yeni nesil sorulara daha çok 7 ve 8. sınıf seviyelerinde yer verilmesinin uygun olacağını belirtmektedir. Buna karşın 5. sınıftan itibaren yeni nesil soru kullanımının öğrencilerin bu tarz sorulara erken yaşlarda alışmaları için uygun olacağını ifade eden öğretmenlere ek olarak 5 ve 6. sınıflarda bu sorulara kısmen yer verilmeli diye görüş belirten öğretmenler de vardır. Ayrıca yeni nesil soruların ders içi etkinliklerde veya yazılı ve sözlü sınavlarda kullanımının daha çok öğrenci seviyesi ile paralel olması gerektiği yönünde de görüşler ifade edilmiştir.

Dersin türüne bağlı olarak da öğretmen görüşlerinin farklılaştığı görülmektedir. Seçmeli matematik derslerinde bu tarz soruları çözmek için daha çok zaman bulduğunu belirten öğretmenlere ek olarak DYK 'larda bu tarz soruların çözülmesinin daha etkili ve verimli olduğu görüşleri de ortaya çıkmaktadır. Buna gerekçe olarak ise öğrencilerin DYK 'ya daha motive bir şekilde geldikleri, konuların hafta içi derslerde öğrenildiği için konu anlatımının zaman almadığı ve öğrenci sayısının bu kurslarda daha az olması gibi olumlu etkenlerin varlığını sunmaktadırlar.

Araştırmanın en çarpıcı sonucu olarak yeni nesil soruların genel öğrenci seviyesine uygun olmadığı için ders içi etkinliklere katılım puanı verilirken veya yazılı sınavlarda kullanılmasının pek uygun olmadığı görüşü öne çıkmaktadır. Bunun yerine başarılı öğrencilere artı puan kazandıran veya yazılı sınavların ayırt edici soruları olarak kullanılmasının doğru olacağı kanaati yaygındır. Ayrıca LGS gibi merkezi bir sınavda ise bu tarz soruların kullanılması ile özellikle matematik başarısı yüksek öğrencilerin seçilmesinin mümkün olabileceği düşüncesi ağırlıklı olarak ifade edilmektedir. Örgün eğitim esnasında ölçme ve değerlendirme açısından yeni nesil soru kullanımının daha sınırlı olmasına karşın merkezi sınavlarda bu tarz soruların yer alması her iki ölçme değerlendirme sürecinin doğaları gereği birbiri ile çelişmeyen durumlar olarak görülmektedir.

Araştırmanın bütünü göz önüne alındığında seçmeli matematik dersi öğretim programının yeni nesil sorularla bütünleşmiş şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Bu sayede hem zaman açısından problem yaşayan öğretmenlere yeterli zamanın sağlanabileceği hem de öğrencilerden istekli olanların katılacağı bu derslerde yeni nesil soruların daha verimli bir şekilde kullanılacağı düşünülmektedir. Ayrıca dersin öğretim programı kapsamında olduğu için ölçme değerlendirme de bu tarz sorular ile yapılabilecektir.

Öğretmen görüşlerinin incelendiği bu çalışmaya ek olarak ve alana katkı sağlaması amacı ile öğrenci görüşleri de incelenebilir. Öğrencilerin başarı durumlarının yeni nesil sorular kullanılarak test edildiği ve yeni nesil sorulara yönelik tutum ve algılarının araştırıldığı çalışmaların yapılmasının da konunun farklı boyutlar açısından ele alınması adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, EK (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemleri.

Erden, B. (2020). Türkçe, Matematik Ve Fen Bilimleri Dersi Beceri Temelli Sorularına İlişkin Öğretmen Görüşleri. Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(2), 270-292.

Ekinci, O. & Bal, A. P. (2018)). 2018 Yılı Liseye Geçiş Sınavı (LGS) Matematik Sorularının Öğrenme Alanları ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(3), 9-18.

Gökçek, T. & Davey, L. (2009). Durum Çalışması Değerlendirmelerinin Uygulaması. İlköğretim Çevrimiçi, 8(2), 1-3.

Kablan, Z., & Bozkuş, F. (2021). Liselere Giriş Sınavı Matematik Problemlerine İlişkin Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 211-231.

Kaya, S., & Kablan, Z. (2018). The analysis of the studies on non-routine problems. Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science ve Mathematics Education, 12(1), 25- 44.

Kayhan, M. A., Cangüven, H. D., Kayhan, S., & Kayhan, F. (2022). Yeni Nesil Matematik Sorularının Ortaokul Öğrencilerinin Psikolojisine Etkisi. İçel Dergisi, 2(2), 77-90.

Kılcan, T. (2021). Yeni Nesil Matematik Sorularına İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirme: Uygulamak Ve Güvenirlik Çalışması. Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi, 5 (2), 170-180.

Sanca, M., Artun, H., Bakırcı, H., & Murat, O., (2021). Ortaokul Beceri Temelli Soruların Yeniden Yapılandırılmış Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 219-248.

Şen, E., & Peker Ünal, D., (2021). Matematik Dersi Öğretim Programının Eisner Eğitsel Eleştiri Modeline Göre Değerlendirilmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(2).

Tortop, F., Cumalı, A., Çelenli, M. & Taşpınar Şener Z. (2022). LGS sınavındaki beceri temelli matematik sorularına yönelik öğretmen görüşleri. Erciyes Journal of Education, 6(2), 9-126. https://doi.org/10.32433/eje.1076448

Turgut, M.F. “ Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme " Saydam Yayınları, 1986. Ankara

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 24(24), 543-559.

Yıldız, İ., & Uyanık, N. (2004). Matematik Eğitiminde Ölçme-Değerlendirme Üzerine. Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

YILMAZ, G. K. & Ergün, A. (2017). Mikro-Öğretim Yöntemi Matematik Öğretmeni Adaylarının Teknoloji Kullanım Düzeylerini Nasıl Değiştirmektedir?. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(24), 573-592.

Yılmaz, H. “ Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme “ Mikro Yayınları, 1998, Konya

Yiğit, N., Deveci, İ., & Dadandı, N. Yeni Nesil Fen Bilimleri Sorularına Yönelik Algı Ölçeğinin Geliştirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(Özel Sayı), 108-130.

Yin, Rk (2003). Vaka Çalışmaları Tasarlama. Nitel Araştırma Yöntemleri, 5 (14), 359-386.

ÜSTÜN ZEKÂLI ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK EĞİTİMİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALARIN BETİMSEL İÇERİK ANALİZİ

Doktora Öğrencisi Ebubekir ÖZ[1], Doç. Dr. Çiğdem ARSLAN[2], Prof. Dr. Gül KALELİ YILMAZ[3]

[1] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0002-5143-4883
[2] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0001-7354-8155
[3] Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 0000-0002-8567-3639

Özet

Eğitim-öğretim sürecinde öğrenmeyi etkileyen ve fark oluşturan pek çok değişken mevcuttur. Öğrenme ortamı, öğretmenin bilgi ve becerileri, izlenilen müfredat, kullanılan materyaller bunların bazıları olarak sıralanabilir. Bu değişkenlerin en önemlilerinden bir tanesi, belki de en önemlisinin öğrenenin sürece yaptığı katkı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim öğretim sürecinde en önemli faktörlerden biri olarak bireysel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Her bireyin farklı olduğu düşünüldüğünde, üstün zekâlı veya üstün yetenekli diye tanımlanan bireylerin eğitimi ayrıca bir önem arz etmektedir diyebiliriz. Buradan hareketle 1990'lı yıllardan itibaren üstün yetenekli öğrencilere okul dışı desteğin sağlanabilmesi için MEB tarafından hayata geçirilen Bilim ve Sanat Merkezleri projesi, konunun önemini açıkça göstermektedir. Bu araştırmada üstün yetenekli öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Tez çalışmalarının incelenmesi ile akademik eğilimin tespit edilmesi ve yeni yapılacak çalışmalara fikir sunulması hedeflenmiştir. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de yayımlanan ve Yök Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşılan, 2010-2022 yılları arasında yapılmış olan 24 yüksek lisans ve 11 doktora tezi oluşturmaktadır. Bu araştırmada, izlenen süreç ve konusu bakımından, nitel araştırma yaklaşımları içerisinde yer alan, etkileşimsiz desenlerden betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yüksek lisans tezlerinin sayıca daha fazla olduğu, tez çalışmalarının zaman aralığında dengeli bir dağılım sergilemediği görülmüştür. Araştırılan tezlerde örneklemin; üstün yetenekli olan ve olmayan öğrenciler, öğretmenler, idareciler, uzmanlar gibi paydaşlardan oluştuğu sıklıkla göze çarpmaktadır. Araştırma yöntemi olarak yarı deneysel çalışmaların yanı sıra, durum çalışması, tarama ve çeşitli nitel yöntemlerin

kullanıldığı da görülmektedir. Veri toplama aracı olarak ise başarı testleri, ölçekler, anketler ve yarı yapılandırılmış görüşme formları gibi araçların tek başına veya bir arada kullanıldığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise üstün yetenekli öğrencilerin birçok farklı yönden üstün yetenekli olmayanlara göre pozitif yönde anlamlı farklılıklar sergileyecek şekilde ayrıştığı anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Üstün yetenek, üstün zekâ, matematik eğitimi, betimsel analiz

1. Giriş

Eğitim-öğretim sürecinde öğrenmeyi etkileyen ve fark oluşturan pek çok değişken mevcuttur. Öğrenme ortamı, öğretmenin bilgi, beceri ve deneyimleri, kullanılan öğretim programı, tercih edilen materyaller bunlardan bazılarını oluşturmaktadır(Topkaya & Çelik,2009). Bu değişkenlerin en önemlilerinden bir tanesinin, belki de en önemlisinin öğrencinin sürece yaptığı katkı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim öğretim sürecinde en önemli faktörlerden biri olarak bireysel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bireysel farklılıkların önemini (Candan, vd, 2015) şu şekilde vurgulamıştır; bireyler ilgi, beceri, zekâ, öğrenme biçimi, kişilik yapısı gibi özelliklerine göre farklılık göstermektedirler ve bu farklılıklar öğretim sürecinin her aşamasında önemli bir yere sahiptir çünkü her birey tektir ve her birinin farklılığı eğitime çeşitlilik olarak dönmektedir. Her bireyin farklı olduğu düşünüldüğünde, üstün zekâlı veya üstün yetenekli diye tanımlanan bireylerin eğitimi ayrıca bir önem(farklılık) arz etmektedir diyebiliriz.

Türkiye'de üstün zekâ ve üstün zekâlı bireyleri tanımlamaya ilişkin kullanılan kavramlar ve terimler, bu alandaki çalışmaların başlangıcından günümüze değin farklılaşma, çeşitlenme göstermektedir(Erdoğan & Güçyeter, 2019). Alanda yapılan çalışmaların başladığı ilk yıllarda üstün zekâyı tanımlamada daha çok genel zekâ düşüncesi temel alınırken; son yıllarda daha kapsamlı, alana özgü yetenekleri vurgulayan tanımlarla üstün zekânın tanımlanmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır(Sak, vd, 2015). Üstün zekâ ve üstün zekâlıları ifade etmede üstün yetenek, üstün yetenekli, özel yetenek, özel yetenekli, deha, dahi gibi çeşitli kavramlar da kullanılmış ve kullanılmaktadır(Erdoğan & Güçyeter, 2019). Genel bir bakış açısıyla, bu kavramların kullanılması ile çeşitli alanlarda veya her alanda normal gelişim düzeyinin üstünde gelişim potansiyeli veya normalin üzerinde performans sergileme durumları ifade edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Dünya genelindeki üstün zekâ kavramına yönelik bakış açısının tek boyutluluktan çok boyutluluğa geçmesi ile MEB'in üstün zekâya bakış açısında da değişikliklere gittiği söylenebilir (Sak vd., 2015). MEB'in 1991 yılında üstün zekâlı çocuklarla ilgili yayınladığı komisyon raporunda üstün zekâ terimini kullanmak yerine üstün yetenek terimini kullandığı görülmektedir. Bu tanımda üstün yetenekli bireyler de "genel ve/ veya özel yetenekleri açısından yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği alanın uzmanları tarafından belirlenmiş kişiler" ifadeleri ile betimlenmiştir (MEB, 1991). Buradan da anlaşılacağı üzere üstün zekâ

kavramının ifade edilmesinde üstün zekâ kavramıyla birlikte üstün yetenek, özel yetenek gibi çeşitli ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.

Üstün zekâlı, üstün yetenekli veya özel yetenekli; her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın bu öğrencilerin eğitimlerinde ve özellikle de matematik eğitiminde bireysel farklılıklarının dikkate alınması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılan ilk girişimlere örnek olarak, 1964 yılında "Ankara Fen Lisesinin" fen ve matematik alanında üstün yetenekli çocukları, ülkenin gereksinim duyduğu bilim adamı ve araştırmacılar olarak yetiştirmek üzere kurulduğu söylenebilir (Karabey,2010). 1990'lı yıllardan itibaren ise üstün yetenekli öğrencilere okul dışı desteğin sağlanabilmesi için MEB tarafından Bilim ve Sanat Merkezleri projesi hayata geçirilmiştir (Karabey,2010). Bu proje günümüzde de yaygınlaşarak ve daha çok öğrenciye ulaşılarak devam ettirilmektedir. Tüm bu çalışma ve projeler bize üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine verilen değerli katkıların önemini bir kez daha göstermektedir. Buradan hareketle üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine ve özellikle de matematik eğitimine yönelik yapılan çalışmaların çok değerli ve önemli olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaların eğiliminin araştırılabileceği fikri doğmuştur. Betimsel içerik analizi; belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesini içeren sistematik çalışmalardır(Çalık & Sözbilir, 2014). Üstün yetenekli/zekâlı öğrencilerin matematik eğitimlerine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarının betimsel bir içerik analizi ile ele alınmasının yapılacak yeni çalışmalara fikir vermesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile son yıllarda yayımlanan ulusal tezlerin ortak eğilimleri de ortaya konulmaktadır.

Bu çalışma ile "Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmaları hangi temalar altında sıklıkla bir araya gelmiştir?" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bu bağlamda;

- Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmaları hangi amaçlar ile yürütülmüştür?
- Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarında hangi tür yöntemler kullanılmıştır?
- Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarında hangi ortak örneklem grupları kullanılmıştır?
- Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarında hangi veri toplama araçlarıyla veriler toplanmıştır?

• Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarında ulaşılan bulgular ve sonuçlar hangi yönde eğilim sergilemektedir? Sorularının cevaplarını elde edebilmek için incelenen tezler betimsel içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, örneklem, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine dair bilgiler yer almaktadır.

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, izlenen süreç ve konusu bakımından, nitel araştırma yaklaşımları içerisinde yer alan, etkileşimsiz desenlerden betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla veriler, önce mantıki ve anlaşılır biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve de birtakım sonuçlara ulaşılır.

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur:
a- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma
b- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi
c- Bulguların tanımlanması
d- Bulguların yorumlanması (Yıldırım & Şimşek, 2005; Altunışık, Coşkun, Yıldırım & Bayraktaroğlu, 2001)

2.2 Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini 2010 ile 2022 yılları arasında, üstün yetenekli (zekâlı) öğrencilerin matematik eğitimi konusunda ulusal düzeyde yayımlanmış olan 24 yüksek lisans ve 11 doktora tezi oluşturmaktadır.

2.3 Verilerin Toplanması

YÖK Ulusal Tez Merkezi sisteminden 03/12/2022 tarihinde, “gelişmiş tarama” seçeneği kullanılarak “Üstün” ve “Matematik Eğitimi” sözcükleri ile tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda listelenen tüm yüksek lisans ve doktora tezleri araştırmanın örneklemi kapsamında incelenmek üzere ele alınmıştır. Bu amaçla arama sonucu listelenen 36 yüksek lisans ve 16 doktora tezi YÖK Tez Tarama sisteminden tam metin olarak indirilerek incelenmiştir. Yapılan ilk incelemeler neticesinde 12 yüksek lisans ve 5 doktora tezinin anahtar kelimeleri içermelerine rağmen “matematik eğitimi” alanında yer almadığı veya “üstün yetenekli” öğrencilere yönelik olmadığı anlaşıldığından bu çalışmalar kapsam dışına alınmıştır. Bu çalışmanın örneklemi ulusal düzeyde yapılmış olan 24 yüksek lisans ve 11 doktora tezinden oluşacak şekilde düzenlenmiştir.

2.4 Verilerin Çözümlenmesi

YÖK Ulusal Tez Merkezi sisteminden "Üstün" ve "Matematik Eğitimi" sözcükleri kullanılarak ulaşılan tezler kronolojik olarak sıralandıktan sonra, yüksek lisans tezleri Y1,Y2… ve doktora tezleri ise D1,D2… şeklinde kodlanmıştır. İlk incelemeler sonucunda kapsam dışına alınan tezler olmasına rağmen başlangıçta oluşturulan bu kodlar daha sonra değiştirilmemiştir. Betimsel içerik analizinde temel amaç, betimsel verilerden hareketle incelenmek istenen konunun araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığını ve bu durumun zaman içerisinde nasıl bir eğilim gösterdiğini derleme öncesi veya sonrası oluşturulan çeşitli temalardan faydalanarak ortaya koymaktır (Akyürek,2022). Bu bağlamda tez çalışmalarının, yayımlanma yılı, amaç, yöntem, örneklem, veri toplama araçları, bulgu ve sonuçları temalar olarak belirlenmiştir. Temalar/kategoriler bir kelime ya da kelime grubu olabileceği gibi bir ya da birkaç cümleden de oluşabilir(Ültay, vd,2021). Verilerin sunulmasında bilgi kirliliğinin önüne geçmek amacıyla ve verilerin daha yalın bir şekilde sunulması adına çalışmaların amaçlarına yönelik veriler benzer/yakın amaçlar altında kategorize edilmiştir. Buna paralel olarak bulgu ve sonuçlara yönelik veriler de, benzer veya yakın ifadeler aynı kategori altında toplanacak şekilde kodlanmıştır. Çalışmanın geçerliğini artırmak ve güvenirliğini sağlamak için alanında uzman diğer yazarların görüşlerine başvurulmuş olup bulgular kısmında her başlık altında veriler detaylı şekilde betimlemeler ile sunulmaktadır.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde analiz edilen veriler araştırma alt problemlerine göre başlıklar altında ayrı ayrı kategoriler halinde sunulmaktadır. Her bir başlığın altında yer alan kategorilerdeki ifadeleri desteklemek adına, lisansüstü çalışmalarda bu kategorilere nasıl yer verildiğine dair açıklama ve yorumlama ifadeleri aynı başlık altında yer almaktadır.

3.1. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Doktora tezlerinin 2010 (1), 2012 (4), 2014 (3), 2016 (2) ve 2022 (1) yıllarında yapıldığı görülmektedir. Yüksek lisans tezleri ise 2010 (1), 2011 (1), 2013 (2), 2014 (2), 2015 (3), 2017 (3), 2018 (3), 2019 (4), 2020 (4) ve 2022 (1) yıllarında yapılmıştır.

Lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde, doktora ve yüksek lisans çalışmalarının zamana dağılımlarının benzerlik göstermediği görülmektedir. Doktora tezlerinin önemli bir kısmının 2012 ve 2014 yıllarında yayımlandığı görülmektedir. Ayrıca geçen süre içerisinde birçok yıllarda doktora tezi yayımlanmamış olması da göze çarpmaktadır. Buna nazaran yüksek lisans tezlerinin yıllara dağılımının doktora tezlerine göre daha dengeli olduğu söylenebilir. Doktora tezi yayımlanmayan birçok yıllarda yüksek lisans seviyesinde tez çalışmaları yapıldığı da

anlaşılmaktadır. Bunların yanında 2021 yılında her iki seviyeden de tez çalışması yapılmamış olması da dikkat çekmektedir.

3.2. Lisansüstü Tezlerin Amaçlarına Göre Dağılımları

Tez çalışmalarının amaçlarına göre dağılımı, ortak kategoriler altında sunulmaktadır. Bu kategoriler:

- Üstün yetenekli olan ve olmayan öğrencileri karşılaştırma (7 yüksek lisans, 2 doktora),
- Etkinlik veya program oluşturma ve/veya etkisini araştırma (4 yüksek lisans, 5 doktora),
- Üstün zekâlı öğrenci etkinlik ve çalışmalarının incelenmesi (6 yüksek lisans, 3 doktora),
- Üstün zekâlı öğrenciler ve öğretmen, yönetici ilişkileri (3 yüksek lisans) ve
- Diğer (4 yüksek lisans, 1 doktora) olmak üzere beşe ayrılmaktadır.

Tezlerin amaçları; üstün zekâlı olan ve olmayan öğrencileri karşılaştırma, etkinlik veya program oluşturma ve/veya oluşturulan programın etkisini araştırma ve üstün zekâlı öğrenci etkinlik ve çalışmalarının incelenmesi gibi kategoriler altında daha çok yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında üstün zekâlı öğrencilerin, öğretmenler veya idareci gibi diğer paydaşlarla ilişkilerini incelemek amacıyla yüksek lisans alanında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ayrıca diğer kategorisi altında ele alınan yüksek lisans çalışmalarının amaçları; üstün zekâlı ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin ihtiyaçlarını belirleme, veri madenciliği yöntemleri ile öğrencilerin üstün zekâlı olup olmadıklarını belirleme ve üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi, şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategoride yer alan doktora çalışması ise ilköğretim 4. ve 5. sınıf fen ve teknoloji dersi ile matematik dersinde üstün zekâlı öğrencilere yönelik uygulamaların değerlendirilmesi amacı ile yapılmıştır.

3.3. Lisansüstü Tezlerin Yöntemlere Göre Dağılımları

Çalışma kapsamında tezlerin hangi yöntemler ile gerçekleştirildiklerinin betimlenmesi de yer almaktadır. Bu bağlamda oluşturulan kategoriler belirlenirken tez yazarlarının kendi çalışmalarında, kullanılan yöntemi ifade etme şekilleri referans alınmıştır. Ayrıca yöntemlere yönelik ortak kategoriler belirlenirken tez yazarlarının yöntemi ifade etme şeklinin yanında, yöntemlerin benzerlikleri veya ihtivası da dikkate alınmıştır. Örneğin betimsel analiz ve içerik analizinin birlikte kullanıldığı veya ayrı ayrı kullanıldığı tezler tek bir kategori altında betimsel ve/veya içerik analizi şeklinde kategorize edilmektedir. Doktora tez çalışmalarında;

- Betimsel içerik analizi (1),
- Durum çalışması (3),
- İstatistiksel araştırma yöntemi (3),
- Karma yöntem (2) ve

- Yarı deneysel araştırma yöntemi (2) kullanılmıştır.

Yüksek lisans tezlerinde ise;

- Betimsel ve/veya içerik analizi (4),
- Durum çalışması (5),
- İstatistiksel araştırma yöntemi (1),
- Karma yöntem (6),
- Fenomenoloji (2) ve
- Tarama yöntemi (5) yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere durum çalışması yöntemi her iki seviyede de tercih edilmektedir. Bunun sebepleri arasında, tez yazarlarının herhangi bir durumu detaylı olarak ele almak için bu yöntemin uygun olduğu yönündeki açıklamaları öne çıkmaktadır. Ayrıca birden çok yöntemin bir arada kullanılabileceği karma yöntem ise konuya derinlik ve verilere çeşitlilik kazandırmak için her iki seviyeden de tez yazarları tarafından tercih edilmektedir. Buna karşın yarı deneysel yöntemle yapılmış yüksek lisans tez çalışması olmadığı gibi, tarama ve fenomenoloji yöntemi ile yapılan doktora tezi de bulunmamaktadır. Bunların yanında istatistiksel araştırma yönteminin doktora tezlerinde daha çok (3) tercih edilmesinin yanında yüksek lisans tezlerinde de bir kere kullanıldığı göze çarpmaktadır.

3.4. Lisansüstü Tezlerin Örneklemlere Göre Dağılımları

Doktora tezlerinin örneklemleri;

- Üstün zekâlı öğrenciler (9),
- Üstün zekâlı olan ve olmayan öğrenciler (1),
- Üstün zekâlı öğrenciler, öğretmenler ve idareciler (1) şeklinde dağılım sergilemektedir.

Yüksek lisans tezlerinin örneklemlerini ise

- Üstün zekâlı öğrenciler (6),
- Üstün zekâlı olan ve olmayan öğrenciler (11),
- Öğretmenler (3),
- Üstün zekâlı öğrenciler ve öğretmenler (2),
- Dokümanlar (1) ile
- Üstün zekâlı öğrenciler ve uzmanlar (1) oluşturmaktadır.

Tez çalışmalarının örneklemlerinin daha çok üstün zekâlı öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca burada üstün zekâlı olan ve olmayan öğrencilerin birlikte örneklemi oluşturduğu tez çalışmalarının da ikinci sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Buna ek olarak çalışmanın örnekleminde sadece öğretmenlerin veya üstün zekâlı öğrenciler ile öğretmenlerin yer aldığı

yüksek lisans çalışmalarının olduğu da anlaşılmaktadır. Bunların yanında çalışmanın örneklemini dokümanların oluşturduğu yalnızca bir tane yüksek lisans tezi varken üstün zekâlı öğrenciler ile idareci, uzman ve benzeri paydaşların birlikte yer aldığı çalışmalar hem yüksek lisans hem de doktora çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır.

3.5. Lisansüstü Tezlerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımları

Araştırma kapsamında incelenen tezlerde, yalnızca bir araç kullanılarak veri toplanılan çalışmalar olduğu gibi birden çok aracın bir arada kullanıldığı çalışmaların da çok sayıda olduğu görülmektedir. Veri toplama araçlarına yönelik kategoriler belirlenirken, aynı veri toplama aracının tüm çeşitleri tek bir kategori olarak belirlenmiştir. Örneğin tutum ölçeği, inanç ölçeği ve beceri ölçeği kullanılarak verilerin toplandığı tez çalışmasının veri toplama aracı "ölçekler" kategorisi altında sunulmaktadır. Buna karşın tutum ölçeği ve başarı testlerinin bir arada kullanıldığı çalışmaların veri toplama araçları "iki veri toplama aracı kullanılan" şeklinde kategorize edilmektedir. Doktora tezlerinde kullanılan veri toplama araçları:

- Ölçekler (1)
- Testler (1)
- İki veri toplama aracı kullanılan (1)
- Üç veya daha fazla veri toplama aracı kullanılan (8) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yüksek lisans tezlerinde ise:

- Ölçekler (3)
- Testler (4)
- Görüşme veya gözlem formları (6)
- İki veri toplama aracı kullanılan (9)
- Üç veya daha fazla veri toplama aracı kullanılan (1)
- Doküman (1) veri toplama araçları olarak kullanıldığı görülmektedir.

Veriler incelendiğinde yüksek lisans ve doktora tezlerinde veri toplama aracı olarak ölçeklerin veya testlerin tek başlarına kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak yüksek lisans tezlerinde gözlem veya görüşme formları veri toplama aracı olarak kullanılmasına rağmen doktora tezlerinde tek başlarına kullanılmamıştır. Ayrıca yüksek lisans tezlerinin büyük çoğunluğunda iki veri toplama aracı bir arada kullanılırken doktora tezlerinde ise üç veya daha fazla veri toplama aracının bir arada kullanılmasının çoğunlukla tercih edildiği anlaşılmaktadır. Son olarak ise veri toplama aracı olarak sadece dokümanların kullanıldığı yalnızca bir tane yüksek lisans çalışması olduğu göze çarpmaktadır.

3.6. Lisansüstü Tezlerin Bulgular ve Sonuçlara Göre Dağılımları

Lisansüstü tezlerin bulgular ve sonuçları kategorize edilirken, her iki tez seviyesi için de en çarpıcı bulgu veya sonuç kategori olarak belirlenmiştir. Örneğin, üstün zekâlı olan ve olmayan öğrencileri çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmak ve uygulanan programın etkisini araştırmak amacıyla yapılan bir çalışmada; en çarpıcı bulgu veya sonuç öğrenciler arasında farklılaşmanın olduğu yönünde ise bu çalışma "üstün zekâlı olan ve olmayan öğrenciler arasındaki farklılaşmalar" kategorisine dâhil edilmiştir.

Bu bağlamda elde verilerin dağılımı:

- Üstün zekâlı olan ve olmayan öğrenciler arasındaki farklılaşmalar (6 yüksek lisans, 1 doktora)
- Uygulanan etkinlik veya programın değerlendirilmesi (1 yüksek lisans, 6 doktora)
- Üstün zekâlı öğrencilere dair değerlendirmeler (11 yüksek lisans, 4 doktora) ve
- Diğer (6 yüksek lisans)

Yukarıdan anlaşılacağı üzere üstün zekâlı olan ve olmayan öğrencilerin karşılaştırılmalarına yönelik çok sayıda yüksek lisans tezi yapılmış olmasına karşın bir tane de doktora tezi yapılmıştır. Burada sözü edilen karşılaştırma öğrencilerin matematik dersi başarılarının yanı sıra matematiğe karşı tutumları, matematik dersine yönelik kaygıları ve öğretmen veya diğer paydaşlara yönelik görüşlerin karşılaştırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Başarı bakımından üstün zekâlı öğrencilere uygulanan etkinlik veya programın değerlendirildiği çalışmaların ise daha çok doktora seviyesinde yapıldığı ve yüksek lisans seviyesinde ise bu sonuçların elde edildiği yalnızca bir çalışmanın olduğu görülmektedir. Ayrıca üstün zekâlı öğrencilerin; başarı, matematiğe ve öğretmenlere karşı tutumları, kaygı durumları, ihtiyaçları gibi değişkenler açısından incelenerek değerlendirildikleri çok sayıda yüksek lisans ve doktora tez çalışması vardır. Tüm bu kategorilerden farklı olarak elde edilen bulgu veya sonuçları bakımından değişkenlik gösteren altı yüksek çalışması ise "diğer" kategorisi altında sunulmaktadır. Diğer kategorisinde yer alan çalışmalar arasında; akademik eğilimin belirlendiği, öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği, üstün yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik etkinlik, program veya uygulamaların üretildiği, üstün yetenekli öğrencileri keşfetmeye yönelik çalışmaların yapıldığı sonuçları ön plana çıkmaktadır.

4. Sonuç ve Tartışma

2010 ile 2022 yılları arasında üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimlerine yönelik yapılan ulusal tez çalışmalarının incelendiği bu araştırmada 24 yüksek lisans ve 11 doktora tezi analiz edilmiş olup konuya yönelik tezlerin akademik eğilimleri belirlenmiştir. Bu bağlamda son yıllarda yüksek lisans tezlerinin daha çok yapılmasına karşın doktora seviyesinde son altı yılda yalnızca bir tez çalışması olduğu görülmektedir. Üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimlerine yönelik

yapılan çalışmalarda konu birçok farklı değişkenin incelenmesi amacıyla ele alınmıştır. Bunlar arasında, üstün zekâlı olan ve olmayan öğrencileri karşılaştırma, etkinlik veya program oluşturma ve/veya oluşturulan programın etkisini araştırma ve üstün zekâlı öğrenci etkinlik ve çalışmalarının incelenmesi amaçları ön plana çıkmaktadır. Tez çalışmalarında yöntem açısından da bir zenginlikten söz edilebilir. Bu bağlamda, betimsel analiz, içerik analizi, durum çalışması yöntemi, karma yöntem, tarama ve istatistiksel araştırma yöntemlerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yüksek lisans çalışmalarında fenomenoloji modelinin de kullanılması konunun farklı yöntemlerle de ele alındığını göstermektedir. Üstün zekâlı öğrencilerin örneklemi oluşturduğu çalışmalar her iki tez seviyesinde de mevcuttur. Buna ek olarak üstün zekâlı olmayan öğrencilerin, öğretmenlerin, idareci, uzman ve dokümanların da örneklemlerde yer aldığı görülmektedir. Veri toplama araçlarının da çalışmalara göre farklılık gösterdiği, özellikle birden fazla veri toplama aracının bir arada kullanıldığına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu araçlar: ölçekler, testler, gözlem formları, görüşme formları ve dokümanlar olmak üzere sıralanabilir. Özellikle doktora tezlerinde konunun birkaç boyutunun bir arada incelenmesi amacı ile çok sayıda veri toplama aracının bir arada kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Yapılan tez çalışmalarında farklı bulgu ve sonuçlar ile alana katkı sunulmaktadır. Fakat genel olarak ortaya çıkan sonuçlardan, üstün zekâlı öğrencilerin özellikle matematik eğitiminde başarı açısından diğer öğrencilerden pozitif yönde anlamlı olarak ayrıştığı öne çıkmaktadır. Üstün zekâlı öğrencilere yönelik hazırlanan etkinlik, uygulama veya programların ise öğrenciler tarafından olumlu karşılandığı ve matematik dersindeki tutum ve başarıyı artırma açısından faydalı olduğu sonucu da ortak değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. Bunların yanında, öğretmenlerin üstün zekâlı öğrenciler ile ilgili olarak yaşadıkları problemler veya üstün zekâlı öğrencilerin öğretmenlere yönelik görüşleri ise konunun diğer bir boyutları olarak ele alınmaktadır.

2021 yılında bu konuda hiç tez çalışması yapılmamış olması dikkat çekicidir. Bunun nedenlerinden birinin Covıd-19 salgını olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca üstün zekâlı öğrencilerin matematik eğitimlerine yönelik herhangi bir uzaktan eğitim temalı çalışmaya rastlanmamıştır. Pandemi sürecinde uzaktan eğitimin uzunca bir süre tek başına kullanıldığı düşünüldüğünde, bu bağlamda yapılacak yeni çalışmaların da alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle, üstün zekâlı öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerinin incelendiği veya uzaktan eğitim sürecinden üstün zekâlı öğrencilerin nasıl etkilendiği gibi konularda araştırma yapılabileceği de öneri olarak sunulmaktadır.

Kaynakça

Akyürek, M. İ. (2022). Eğitim yönetimi alanında yayımlanan araştırmaların eğilimleri: Betimsel içerik analizi. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(33), 324-341.

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. Ve Bayraktaroğlu, S. (2001). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

Candan, Ç., Tuncer, B., & Karatas, H. Program Değerlendirme Sürecinde Bireysel Farklılıkların Önemi. Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Ağustos 2015 Cilt:4 Sayı:3

Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. Eğitim ve Bilim, 39(174).

Erdoğan, S. C., & Güçyeter, Ş. (2019). Öğretmen Adaylarının Üstün Zekâ Ve Üstün Yetenek Metaforları. İlkogretim Online, 18(3).

Karabey, B. (2010). İlköğretimdeki Üstün Zekâlı Öğrencilerin Yaratıcı Problem Çözmeye Yönelik Erişi Ölçeğin Ve Kritik Düşünmeyi Sonuca Ulaştırma (Doktora Tezi, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

MEB, Üstün Zekâlı Çocuklar Ve Eğitimleri Raporu. Ankara. 1991

Sak, U., Ayaş, B., Sezerel, B. B., Öpengin, E., Özdemir, N. N., & Demirel-Gürbüz, Ş. (2015). Türkiye'de Üstün Zekâlı lerin Eğitiminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi.

Topkaya, E., & Çelik, H. (2009). Deniz Eğitimde Bireysel Farklılıklar. Eğitimde Kuram Ve Uygulama, 5(2), 316-321.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. Ibad Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188-201.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXAMINATION OF THE CONCEPTS/TOPICS RELATING TO THE BASIC LANGUAGE SKILLS IN THE 2018 TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING PROGRAM AND THE 9TH GRADE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOK

[1]Mesut Bulut
Atatürk University, https://orcid.org/0000-0002-0733-0964
[2]Abdulkadir Kırbaş
Atatürk University, https://orcid.org/0000-0001-9846-0256

ABSTRACT

Textbooks are still used as traditional teaching tools and play an important role in the execution of educational activities. Since the change of teaching materials in the developing world depends on education and training activities, it is inevitable that the textbooks, which are shaped according to the curriculum and play an important role in the realization of the desired gains, will be affected by some regulations or innovations. In this context, textbooks should be designed, arranged, and developed according to the needs of the changing age. For this reason, textbooks are of great importance in the realization of the learning-teaching process within the framework of the parameters determined by the program containing the target acquisitions. Curriculum and textbooks are both impacted by the rapid technological advancement of the age. In particular, it is inevitable that new rules or innovations will have an impact on curricula and textbooks, such as revamping, reorganizing, and developing them to meet the demands of a rapidly changing society. The significance of research on Turkish language and literature textbooks within the context of restructuring and organizing knowledge in societies growing on the basis of knowledge is one of the sensibilities that should be highlighted in textbooks and curriculum. Therefore, scientific research that has been done or will be done is crucial for making educational activities successful and efficient, particularly for textbooks. Studies on this topic are seen as being quite significant, particularly because the creation of textbooks that are appropriate for the age immediately influences the learning-teaching process. The concepts/topics in textbooks, which are regarded as a traditional and essential teaching tool, in general, and in "Turkish language and literature textbooks" in particular, were investigated within the context of fundamental language abilities in this study. The study is qualitative in nature. The document analysis method was used to obtain the data. Descriptive analysis was used in data analysis. The concepts/topics in the curriculum and the textbook are classified within the framework of four basic language skills, and their level of inclusion in the textbook and the Curriculum is shown as yes (+) or no (-). As a result of the research, the concepts/topics related to basic language skills; f=14 in the textbook on listening skills, (f=7) in the Curriculum; (f=21) in the textbook on speaking skills, (f=9) in the Curriculum; (f=5) in the textbook on reading skills, (f=11) in the Curriculum; It has been determined that there are (f=37) in the textbook on writing skills and (f=44) concepts/topics related to basic language

skills in the Curriculum. Regarding the level of inclusion of basic language skills in the Curriculum and the course book, it was determined that the least concept was in the "reading" skill, and the most subject titles was in the "writing" skill. At the level of including concepts and subject headings in the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018); writing (f=58), speaking (f=21), listening (f=16), reading (f=12). Considering that the suitability of the concepts/topics that make up the textbooks has a significant impact on language teaching and learning, it is very important to pay attention to these issues to reach a certain standard when updating the programs and creating the textbooks.

Keywords: 2018 secondary school Turkish language and literature curriculum, 9th grade Turkish language and literature textbook, basic language skills, concept/subjects, examination

Introduction

Textbooks are one of the basic elements of the education system. They are essential tools that allow students to repeat what the teacher says at any time and place, acting as a conduit between the student and the programs. Through the organization, textbooks help students remember information. In addition, it supports the academic, social, and personal development of children. The content of the textbook also teaches students the social, economic, cultural, and political systems of different countries (Meraç, 2006: 1). Although it is believed that the entry of new instruments into the educational sector brought about by the development of today's technology has diminished the significance of textbooks, textbooks continue to maintain their value in education in both modern and traditional countries. Books are a crucial source of knowledge for teachers, particularly in traditional nations. And what' s even better is that it's a primary source. It is impossible to act independently from the course book, even when transmitting the course content and assisting pupils in understanding various subjects. Due to their stated goals, textbooks are in a unique position to serve as the primary method of passing down social expectations to future generations (Özkan, 2010: 1127). According to Yılmaz (2006), "Course programs and textbooks are transition regions of education strategies". The textbook is crucial in this regard since it forms one of the cornerstones of the educational and teaching environment and ensures that students are presented with the curriculum's material in line with sound educational practices (Candan & Ergen, 2014: 142). For students to understand the knowledge about the subjects in a specific order and by its goal, a course book is a book that was prepared by the objectives indicated in the course syllabus. In other words, learning is influenced by student contact outside of the classroom. It is an expression of an educational environment that needs to be carefully planned and organized because it occurs outside of the traditional classroom setting (Ünveren Kapanadze, 2018: 1579). An educational program's objectives, content, teaching-learning process, and measurement and evaluation components are taken into consideration while creating a printed teaching material called a textbook. A well-written textbook can be extremely useful for both teachers and pupils. The textbook also provides instruction and training exercises for instructors and students (Şahin, 2008: 133).

Textbooks, written in conformity with the fundamental principles of an educational system, curriculum, and program can be used to teach a phenomenon. In this situation, textbooks represent the state's viewpoint on a significant issue. In other words, it is possible to interpret the content of a course's curriculum and the materials in a textbook as a projection of the state's desired level of knowledge for its citizens. In particular, the curriculum and textbooks should be examined when looking at a case or any concern relating to teaching and learning (Sezer & Şanlı, 2017: 16). The coursebook's content should be organized and prepared so as not to obstruct the teaching-learning process. This knowledge ought to be current, scientific, imaginative, philosophical, and congruent with the desired conduct. According to the student's level, concepts and generalizations should be presented in chronological order (Meraç, 2006: 27). The textbooks used in the education-teaching process should be created in a way that will make the learning-teaching process effective and efficient since they are necessary for education and training within the parameters of the curriculum (Morgil & Yılmaz, 1999: 26). The teaching materials have been impacted by the shift in how education is viewed. With the use of more advanced technology instruments like interactive whiteboards, tablets, sound recorders, computers, projectors, and overhead projectors, learning processes are now intended to be effectively improved. Even though this model gives rise to the idea that textbooks will become less significant, it turns out that they remain the most effective teaching tool, especially in light of the fact that other educational resources alone cannot cover the entire curriculum and that schools frequently lack necessary equipment (Demiral, 2019: 46). When the frequency of usage is taken into consideration, the usefulness of textbooks-one of the sources that students frequently use in the learning process-becomes a topic worth examining (Doğan & Torun, 2018: 111). The topics addressed in the curricula and the textbooks are related rather than distinct from one another. As it covers material in a planned, regular, and gradual manner, it continues to be the main reference source and an essential teaching tool for teachers and students despite the diversity of contemporary course materials. Additionally, education will be improved and the goals outlined in the education program can be more easily attained with a higher textbook level that teachers and students are regularly exposed to (Kolaç, 2003: 106). The curriculum; is a detailed document that includes all the elements required to accomplish the goals outlined in it, including the instructor, the subjects, the physical setting, and the course materials. Due to this, the curriculum comprises all of the actions involved in delivering the courses to the student, whether they take place in a classroom setting or not (Calp & Aslan, 2019: 359). A necessity of the modern educational approach is that textbooks, which are shaped in accordance with the curriculum, adhere to the constructivist approach and meet the established requirements. To accomplish the goals of the program, it is required in this situation to create and employ textbooks, which act as a fundamental tool in the learning and teaching processes. If behavior patterns based on traditional understanding are maintained during the implementation of a curriculum that incorporates new approaches, it becomes challenging to achieve the educational objectives (Demir, 2010). The 2018 Turkish Language and Literature Curriculum lists 58 acquisitions in the category of "reading" of which 13 are for "poetry" 16 are for "literary texts" 14 are for "theatre" and 15 are

for “instructional texts”. Most acquisitions in this regard relate to reading ability. There are 12 acquisitions connected to the “writing” skill, and there are a total of 25 acquisitions related to the “oral communication” skill category, of which 17 are “speaking” and 8 are “listening”. When the number of acquisitions is examined, the distribution of the four basic language skills numerically; It consists of a total of 95 acquisitions, including “reading” 58, “speaking” 17, “writing” 12, “listening” 8 (MEB, 2018: 17).

Turkish language and literature classes employ textbooks more than other courses do, which makes sense when you consider the textbooks' primary goals. Due to the abundance and high caliber of literary works, the expense of obtaining them all, and the unique literary preferences of each student, Turkish language and literature textbooks should be utilized properly (Demiral, 2019: 46). Literature represents the human voice using language as its medium. Language and literature serve to sustain a civilization's sense of national identity. The apex of a nation's history can be found in its literature. These details can be passed on to future generations with the use of appropriate literature teaching programs (Vicdan, 2010: V). In this regard, the new curriculum tailored to the Turkish language and literature is more than just a structure that promotes the information, abilities, and attitudes specified in the curriculum and is academically successful. With the right education, a person can develop a healthy personality, a balanced character, and the information, skills, and attitudes necessary to be a decent citizen (Eskimen, 2018: 53). There are numerous curricula with names like Turkish and then Turkish literature, Turkish language, and literature that have been created for language and literary classes taught in secondary education. Since 1924, language and literature courses have been developed for secondary education in our nation, and they have always been constructed around the axis of culture since they aim to teach cultural values and are also considered language and literary historical teaching processes. Because of these factors, the curriculum for language and literature courses is frequently up for debate. Each country has its own unique components of global knowledge, and literature often reflects these specificities. If learning a language means getting to know the literature and culture of that language, then that country's own literature also represents that nation's culture. How and why he tells his people is also very important. Every country has a different approach to literature teaching. In addition to the chosen educational philosophy and method, literature teaching should also take into account ideological differences, acceptances, cultures and beliefs. Many European countries see the literature course as a course of reading, analyzing and criticizing what they read, beyond being just a culture course (Çelik, 2018: 245-249). It is essential that textbooks, which are one of the teaching materials commonly used in language teaching, are prepared by the achievements specified in the curriculum. It is aimed to be equipped with the ability to think critically, question, be creative and constructive, have literary and aesthetic taste, and be equipped in the efficiency of the learning-teaching process, in the use of multiple learning materials. Therefore, the examination of the contents in the textbooks, which are prepared to provide these gains in language teaching and have a systematic content, is considered an “important” issue in terms of literature (Bulut &Kırbaş, 2022: 394). Textbooks will undoubtedly be touched by some constraints or innovations,

such as creating, arranging, and developing by the needs of the changing age, because of teaching materials in the developing globe change dependent on education and training activities. The effectiveness and efficiency of educational activities, particularly in textbooks, can be improved with the help of academic studies that have been or will be done. Studies on this subject are deemed to be very important, especially because the development of age-appropriate textbooks has a direct impact on the teaching-learning process.

Purpose of the study

In this study aims to examine the level of inclusion of the concepts and titles in the Textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018) within the scope of basic language skills (listening, speaking, reading, and writing).

METHOD

Research Model

This study, which examines the level of the concepts/topics within the scope of listening, speaking, reading and writing, which are basic language skills, in the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018) is a qualitative study. "A research in which qualitative data collection methods such as qualitative research, observation, interview, and document analysis are used, and a qualitative process is followed to reveal perceptions and events in a natural environment realistically and holistically" defined as (Yıldırım & Şimşek, 2013: 45).

Data collection

Data were collected by document review/documentary scanning method. In qualitative research, documents should be used effectively as important sources of information. Document review provides economy in terms of time and money in obtaining the needed data without observation and interview (Arslan & Altınışık, 2013: 4). "Document review includes the examination of written and printed materials intended for research, document analysis. In qualitative research, document review can be a stand-alone data collection method or it can be used together with other data collection methods" (Yıldırım & Şimşek, 2013: 217). Document analysis is also defined as documentary scanning or documentary observation. the document analysis method can be used for two different purposes; these are general scanning and content analysis (Karasar, 2020).

Research materials

The materials of the research consists of the 9th-grade secondary school Turkish language and literature textbook and Curriculum (MEB (2018) prepared by Akyol et al., (2021). In this context, the concepts/topics related to listening, speaking, reading, and writing were examined in the context of the program and the textbook.

Analysis of Data

Descriptive analysis was used in the analysis of the data obtained from the textbook within the scope of the research. In the descriptive analysis, themes are determined beforehand, data are summarized within this framework, and themes are interpreted. Descriptive analysis aims to dramatically reflect the information that needs to be researched by regularly giving direct quotations. Results should be regularly presented and understood. The first step in this analysis is to summarize the data clearly and methodically. The processes are completed by explaining the descriptions created following the descriptive phase, investigating the cause-effect relationships, and reaching the results (Yıldırım and Şimşek, 2013: 256). To collect the data of the research for the validity and reliability of the research, three Turkish Language and Literature teachers working in the 9th grade in public schools and three instructors who are "field educators" were asked to read and record the concepts. Finally, the concepts/topics were examined by the researchers, and the data were classified categorically according to skills and shown as (+) if any, or (-) if not. In addition, the frequencies related to the categories in the context of basic language skills were determined and analyzes were made.

Research and Publication Ethics

The ethical standards established by YÖK/Council of Higher Education (URL-2) were followed in this research. Because public scientific sources were used, ethical committee approval was not required, and there were no circumstances requiring data-collecting consent, ethics committee approval was not acquired.

Findings and Interpretation

In this section, "findings and comments" regarding the data obtained as a result of the examination of the 9th-grade Turkish language and literature textbook (Akyol et al., 2021) and the 2018 Turkish Language and Literature Curriculum (MEB, 2018).

Table 1: Findings regarding the basic language skills concepts/topics in the 2018 Secondary Education Turkish Language and Literature Course (9th, 10th, 11th, and 12th Grades) Curriculum and the 9th-grade Turkish language and literature textbook

Basic Language Skills	*Concepts/Topics*	*2018 Turkish language and literature curriculum*	*Secondary Education Turkish Language and Literature 9th Grade Textbook*
Listening skills	Listening	+	+
	Types of listening	+	+
	Effective listening	+	+
	İnteractive listening	-	+
	Non-ınteractive listening	-	+
	Listening by taking notes	+	+
	Empathetic listening	+	+
	Creative listening	-	+
	Selective listening	+	+
	Critical listening	+	+
	Effective listening methods	-	+
	Effective listening behaviors	-	+
	Active listening	-	+
	Listening techniques	+	-
	Listening activities	-	+
	Effective listening principles	+	-

		2018 Turkish	*Secondary Education Turkish Language and*

Basic Language Skills	*Concepts/Topics*	*language and literature curriculum*	*Literature 9th Grade Textbook*
Speaking skills	To dramatize	+	+
	Inner monologue (inner speech)	-	+
	İnner speech	-	+
	İnner speech technique	-	+
	Prepared speech	-	+
	Verbal communication types and techniques	+	+
	Oral communication practices	-	+
	Dialogue	+	+
	Dialogue technique	-	+
	Tirat (player's long uninterrupted speech)	+	+
	Dialogue	-	+
	Colloquial language	-	+
	Speaker	+	+
	Open session	+	+
	Speaking language	+	+
	Eloquence	-	+
	Speech (discourse)	+	+
	Nice talking	-	+
	Keynote speech	-	+
	Poetry recital	-	+
	Prepare a presentation	+	+

Basic Language Skills	*Concepts/Topics*	*2018 Turkish language and literature curriculum*	*Secondary Education Turkish Language and Literature 9th Grade Textbook*
Reading skills	Read	+	+
	Reading strategies	+	-
	Reading aloud	+	+
	Reading poetry	+	+
	Reading habit	+	-
	Reading (understanding and analyzing text)	+	-
	Reading achievements	+	-
	Reading column	+	-
	Reading feast	-	+
	Reading tone	+	+
	Reading style	+	-
	Reading activity	+	-

| *Basic Language Skills* | *Concepts/Topics* | *2018 Turkish language and literature curriculum* | *Secondary Education Turkish Language and Literature 9th Grade Textbook* |

	Writing	+	+
	Writing strategies	+	-
	Types and techniques of writing	+	+
	Writing process	-	+
	Nice writing	-	+
	The art of writing	-	+
	Summarizing	-	+
	Summing up	+	+
	Summarization technique	-	+
	Story writing	+	+
	Writing a string, couplet, stanza, stanza	+	+
	Writing poetry	+	+
	Nazire(write similar)	-	+
	Tanzîr (write like)	-	+
	Writing apps	-	+
	Writing fairy tales/fables	+	+
	Rewriting the masnavi	-	+
	Writing a Novel/Novel section	-	+
	Short play writing	+	+
	Dramatic writing	-	+
	Play and script writing technique	-	+
	Writing descriptions of movements	-	+
	Write a resume/CV	+	+
	Writing portraits	+	+
Writing skills	Making a line portrait	+	+
	Cover letter	-	+
	Biography	+	+
	Autobiography	+	+
	Status translation	+	+
	Monography	+	+

Tazkira	+	+
Writing a letter/e-mail	+	+
Writing petitions and minutes	+	+
Write	+	+
Journal writing	+	+
Blogging	+	+
Write size	+	-
Writing strategies	+	-
Writing exercises	+	+
Reasons for writing	+	+
Nature of writing	+	-
Writing in different genres	+	-
Mania and running writing	+	-
Writing in story form	+	-
Writing in dialogue	+	-
Writing a memoir	+	-
Writing news text	+	-
Writing a travel note	+	-
Write text	+	-
Research-based text writing	+	-
Write a conversation	+	-
Write a joke	+	-
Review and evaluation letter	+	-
Write a review	+	-
Transcribe the interview	+	-
Radio drama writing	+	-
Essay writing	+	-
Preparing the speech text	+	-

9th-grade Turkish language and literature textbook (Akyol et al., 2021) and 2018 Turkish Language and Literature Curriculum (MEB, 2018); The levels of the concepts/topics related to listening, speaking, reading, and writing, which is basic language skills, were examined and shown in the table.

As stated in Table 1, the concepts/topics related to language education related to listening skills (f=16); "Listening, types of listening, effective listening, interactive listening, non-interactive listening, listening by taking notes, listening with empathy, creative listening, selective listening, critical listening, effective listening, listening methods, effective listening behaviors, active listening, listening techniques, listening activities, it has been determined that there are concepts such as effective listening principles. Example sentences regarding the concepts/topics related to listening/watching skills in the textbook (Akyol et al., 2021):

"Listening is the process of hearing, understanding, and interpreting verbal messages. Listening, which is the basis of effective communication, can be expressed as hearing verbal messages and reacting by giving meaning to what they hear.

Example sentences regarding the concepts/topics related to listening/watching skills in the Curriculum (MEB, 2018),:

"C.2. 1. Uses appropriate listening techniques.

Listening by taking notes, listening with empathy, selective, critical, etc. It is emphasized that the techniques can be used."

Language education concepts related to the "speaking" skill, which is one of the two basic language skills under the title of "oral communication (listening and speaking)" Curriculum (MEB, 2018), as subject headings (f=21). These; "to dramatize, internal monologue (internal speech), internal speech, internal speech technique, prepared speech, oral communication types and techniques, oral communication practices, dialogue, dialogue technique, tirat (the actor's long uninterrupted speech), mutual speaking, col"speaker, panel discussion, spoken language, art of speech, speech, eloquence, opening speech, poetry recital, preparing a presentation" are included. From these concepts/topics (f=12); the Curriculum of concepts/topics such as "internal monologue (inner speech) oral communication practices, dialogue technique, internal speech, internal speech technique, prepared speech, mutual speaking, daily speech, art of speech, eloquence, keynote speech, poetry recital" It has been determined that it is not included as a concept or subject in the Ministry of National Education (MEB, 2018). In the 9th grade Turkish language and literature textbook (Akyol et al., 2021), it is stated that "dramatizing, internal monologue, internal speech, internal speech technique, prepared speech, oral communication types and techniques, oral communication practices, dialogue, dialogue technique, tirat (the actor's long uninterrupted speech), mutual conversation, colloquial speech, speaker, open session, spoken language, art of speech, speech, eloquence, keynote speech, poetry recital, presentation preparation It has been determined that the concepts and subject headings such as " are all included as indicated in the table. Examples of the concepts/topics related to listening/watching skills in the course book: "Spoken Language: It is the language used by the people in their daily conversations, which is not

regular, like the written language. It varies from region to region. There is no common use. It is preferred that the spoken language is close to the written language.

"Inner Speech Technique: In this technique, the writer conveys what he wants to tell to the reader in the form of what the hero thinks through his mouth." Sample sentences related to the concepts/topics related to listening/watching skills in the Curriculum (MEB, 2018), "The stages of) prepared speech are briefly explained", and "students are provided to present their thoughts about a novel they read and like in a prepared speech".

The concepts/topics related to language education and teaching related to the "reading" skill included in the 2018 Secondary Education Turkish Language and Literature Course (9th, 10th, 11th and 12th Grades) Curriculum are (f=12). These; basic concepts such as "reading, reading strategies, reading aloud, reading poetry, reading habits, reading (understanding and analyzing the text), reading achievements, reading column, reading feast, reading tone, reading style, reading activity". It has been determined that the concept of "reading feast", which is one of these concepts/topics, is not included as a concept or topic in the Curriculum (MEB, 2018). It was determined that the 9th grade Turkish language and literature textbook (Akyol et al., 2021) did not include the subject titles title of reading skill (f=7). These; concepts/topics such as "reading strategies, reading habits, reading (understanding and analyzing the text), reading achievements, reading column, reading style, reading activity".

Example sentence regarding the concepts/topics related to reading skills in the textbook (Akyol et al., 2021): "A poetry reading feast accompanied by music is called a poetry recital."

Example sentence regarding the concepts/topics related to reading skills in the Curriculum (MEB, 2018): "Developing reading comprehension and critical reading skills through texts and gaining reading habits".

There are concepts/topics related to language education (f=58) related to the "writing" skill in the 2018 Secondary Education Turkish Language and Literature Course (9th, 10th, 11th and 12th Grades) Curriculum. These; "Writing, writing strategies, writing genres and techniques, writing process, beautiful writing, art of writing, summarizing, summarizing, summarizing technique, writing a story, verse, couplet, stanza, writing a stanza, writing poetry, nazire (writing similar), tanzîr writing practices, writing tales/fables, rewriting masnavi, writing novels/novel sections, writing short plays, writing dramatic works, writing plays and screenplays, writing descriptions of movements, writing resume/cv, portrait writing, drawing line portrait, cover letter, biography, autobiography, case translation, monograph, biographies, writing letters/e-mails, writing petitions and minutes, writing, diary writing, blogging, writing dimension, writing strategies, writing exercises, writing reasons, nature of writing, writing in different genres, writing mania and running, writing in story form, writing in dialogue, writing memoirs, writing news, travel writing, text writing, research-based writing, conversation writing, writing anecdotes, analysis and evaluation. writing, criticism It has been determined that there are basic concepts related to writing skills such as writing a text, transcribing the interview, writing a radio drama, writing an essay, preparing a speech text. From these concepts/topics (f=14); "Writing process,

beautiful writing, art of writing, summarizing technique, summarizing, nazire (writing similar), tanzîr (writing similar), writing practices, rewriting masnavi, writing dramatic work, play and script writing technique, writing descriptions of movements, novel/novel section writing, cover letter" is not included in the Curriculum (MEB, 2018). It has been determined that the 9th grade Turkish language and literature textbook (Akyol et al., 2021) is not included in the reading skill (f=21). These; "Writing strategies, writing dimension, nature of writing, different types of writing, writing mania and running, writing in the form of a story, writing in dialogue, writing memoirs, writing a news article, writing a travel article, writing a research-based text, writing a conversation, writing an anecdote. These are concepts/topics such as writing a review and evaluation article, writing a critique, transcribing the interview, writing a radio drama, writing an essay, preparing a speech text, writing strategies.

Example sentence regarding the concepts/topics related to writing skills in the textbook: "Write a resume/CV and portrait based on the information you have acquired. You can also make your portrait a cartoon portrait.", "Does blogging expand the blogger's social circle? Discussion." in the form. Example sentence regarding the concepts/topics related to writing skills in the Curriculum: "Students are provided to write letters/e-emails by their letter-writing stages.", "Tale/fable writing is done.", "Students, are asked to change the outcome of a novel they read, to write the plot of the novel in the form of a story, or to write a section of the novel in dialogue.

Example sentence regarding the concepts/topics related to writing skills in the textbook (Akyol et al., 2021): "Write a resume/CV and portrait based on the information you have acquired. You can also make your portrait a cartoon portrait.", "Does blogging expand the blogger's social circle? Discuss." in the form.

Example sentence regarding the concepts/topics related to writing skills in the Curriculum (MEB, 2018): "Students are provided to write letters/e-mails in accordance with their letter-writing stages.", "Tale/fable writing is done.", "Students, they are asked to change the outcome of a novel they read, to write the plot of the novel in the form of a story, or to write a section of the novel in dialogue.

Conclusion

As a result of the research, it was determined that basic language skills (listening, speaking, speaking, etc.) It was determined that there were concepts related to "listening" skill (f=16) among the concepts/topics related to reading and writing. These; "Listening, types of listening, effective listening, interactive listening, non-interactive listening, listening by taking notes, listening with empathy, creative listening, selective listening, critical listening, effective listening methods, effective listening behaviors, active listening, listening techniques, listening activities, effective listening listening principles.It is seen that there are common concepts (f=7) regarding this skill in the textbook (Akyol, et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018). These; It has been determined that "listening, listening types, effective listening, listening by taking notes, listening with empathy, selective listening, critical listening". In the course book (Akyol et al., 2021), it is seen

that listening types are explained and defined under the title of "listening types", one of the concepts/topics related to this skill. One of the concepts/topics related to this skill (f=16) in the textbook (Akyol et al., 2021); It is seen that two concepts/topics (listening techniques, effective listening principles) are not included. In the Curriculum (MEB, 2018) (f=7), it was determined that the concepts/topics of "interactive listening, non-interactive listening, creative listening, effective listening methods, effective listening behaviors, active listening, listening activities" were not included. It is seen that the level of common concepts/topics related to listening skill is at a low level. In this context, when it is considered that the curriculum draws a general framework, it is important to have a high rate of common concepts related to listening skills in particular and any skill in general in the curriculum and textbooks, so it should be approached sensitively.

Considering the distribution of the concepts/topics related to speaking skills, they were included as concepts/topics related to language education and teaching (f=21). These; "dramatizing, internal monologue (internal speech), internal speech, internal speech technique, prepared speech, oral communication types and techniques, oral communication practices, dialogue, dialogue technique, tirat (the actor's long uninterrupted speech), mutual speaking, colloquial language, speaker, panel discussion, spoken language, the art of speech, speech, eloquence, keynote speech, poetry recital, presentation preparation. Among the concepts related to this skill, the concepts/topics (f=12) that are included in the textbook but not in the curriculum are as follows: "internal monologue (internal speech) oral communication practices, dialogue technique, internal speech, internal speech technique, prepared speech, mutual speaking, everyday language, the art of speech, eloquence, opening speech, poetry recital. The concepts/topics (f=9) included in both the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018) are as follows: "dramatizing, verbal communication types and techniques, dialogue, tirat (long uninterrupted speech of the actor), speaker, open session, spoken language, speech (oration), preparation of the presentation". It is seen that all of the concepts/topics (f=21) related to speaking skills are included in the textbook (Akyol et al., 2021). In this sense, it is seen that the "state of being compatible" in terms of common concepts/topics of the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018) is not sufficient. In addition, while "listening types" (Akyol et al., 2021) are included in detail in the concepts/topics related to the "listening"skill, there is a section in the textbook (Akyol et al., 2021) in which "speaking types" are "explained/defined" for the "speaking" skill, it is seen that the title or concepts are not included. It can be said that there is a negative situation regarding the establishment of the standard in terms of concepts or titles in textbooks. "Listening types" (Akyol et al., 2021) are included in detail in the concepts/topics related to listening skills. In the course book (Akyol et al., 2021), although explanations are made on the concepts/topics related to the "speaking" skill, it is seen that there is no title or concepts in which "reading types" are explained/described for the "reading" skill. It should not be ignored that it may constitute a negative situation in order to achieve a certain standard in the textbooks.

Considering the distribution of concepts/topics related to writing skills, there are concepts/topics related to language education and teaching (f=58). These; "Writing, writing

strategies, writing genres and techniques, writing process, beautiful writing, art of writing, summarizing, summarizing, summarizing technique, writing a story, verse, couplet, stanza, writing a stanza, writing poetry, nazire (writing similar), tanzîr writing practices, writing tales/fables, rewriting masnavi, writing novels/novel sections, writing short plays, writing dramatic works, writing plays and screenplays, writing descriptions of movements, writing resume/cv, portrait writing, drawing line portrait, cover letter, biography, autobiography, case translation, monograph, biographies, writing letters/e-mails, writing petitions and minutes, writing, diary writing, blogging, writing dimension, writing strategies, writing exercises, writing reasons, nature of writing, writing in different genres, writing mania and running, writing in story form, writing in dialogue, writing memoirs, writing news, travel writing, text writing, research-based writing, conversation writing, writing anecdotes, analysis and evaluation. writing, criticism writing, transcribing the interview, writing a radio drama, writing an essay, preparing a speech text". It is seen that the skill with the highest number of concepts/topics is the "writing" skill. It is seen that there are concepts/topics (f=14) that are included in the textbook (Akyol et al., 2021) but not in the Curriculum (MEB, 2018). These; "Writing process, beautiful writing, the art of writing, summarizing technique, summarizing, nazire (writing similar), tanzîr (writing similar), writing practices, rewriting masnavi, writing dramatic work, play and script writing technique, writing descriptions of movements, novel/novel section writing, the cover letter". The common concepts/topics (f=24) in the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018) are as follows: "writing, writing types and techniques, summarizing, writing a story, "string, couplet, quatrain, bent" writing, writing poetry, writing fairy tales/fables, writing novels/novel sections, writing short plays, writing resumes/CVS, writing portraits, writing comics, biography, autobiography, state translation, monograph, tezkire, writing letters/e-mails, writing petitions and minutes, writing, writing a diary, creating a blog, writing activities, writing reasons". It is seen that "writing types and techniques", one of the concepts/topics related to this skill, are explained and defined in the textbooks. The approach to this skill is not available in the textbook (Akyol et al., 2021) for the "reading and speaking" skill, as stated above. This situation can be considered as an issue that negatively affects the standard desired to be achieved in language education and teaching regarding basic language skills in textbooks and curricula.

When the results obtained from the research are evaluated; in the textbook on listening skills (Akyol et al., 2021) (f=14), in the Curriculum (MEB, 2018) (f=7); in the textbook on speaking skills (Akyol et al., 2021) (f=21), in the Curriculum (MEB, 2018) (f=9); in the textbook on reading skills (Akyol et al., 2021) (f=5), in the Curriculum (MEB, 2018) (f=11); It has been determined that the subject titles of basic language skills is included in the textbook (f=37) and the Curriculum (MEB, 2018) (f=44) on writing skills.

At the level of inclusion of concepts and subject headings in the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018); writing (f=58), speaking (f=21), listening (f=16), reading (f=12) subject titles is seen. In terms of skills, especially in terms of "writing"and "reading" skills, it has been determined that there is quite a difference between them in terms of the level of inclusion of

concepts/topics. It has been determined that the skill with the most concepts/topic is writing skills, and the least subject titles is related to reading skills.

It is stated that the explanations and definitions made in the textbook (Akyol et al., 2021) in listening and writing language skills are useful for the acquisition of these language skills, but such content is not included in speaking and literacy skills; It is possible to state that there are negativities both in terms of acquisitions related to these skills and in terms of the level of inclusion of concepts and subject headings related to skills.

The compatibility of some concepts/topics that make up the content of textbooks and curricula will positively affect language education and teaching. It can be said that it is important to pay attention to these issues in the case of updating the program and preparing the textbook, at the point of establishing a certain standard.

Similar studies of this study, which examines the level of inclusion of some concepts and topics related to basic language skills in the textbook (Akyol et al., 2021) and the Curriculum (MEB, 2018), can also be conducted in other textbooks. Or, all textbooks related to a course can be researched in this way or a broader framework.

References

Akyol, M., Karacan Sonduk, Ş., & Taşkapı, A. (2021). *Ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı/ Secondary school 9th grade Turkish language and literature textbook.* Öğün Yayınları.

Arslan, M. & Altınışık, S. (2013). İlköğretim okullarındaki stratejik planların taklitçi eşbiçimlilik düzeylerinin belirlenmesi (Van ili örneği). *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi,* 3(1), s. 1-14.

Bulut, M., & Kırbaş, A.(2022). Ders kitaplarında sanat aktarımı üzerine bir inceleme: Türkçe ders kitabı örneği/ A review on art transfer in textbooks: Turkish textbook example. *Abant 1st International Conference On Scientific Researches.* 387-397.

Calp, M. C., & Aslan, F(2019). The comparison and evaluation of 2011 language - expression and Turkish literature courses and 2018 Turkish language and literature curriculums. *İnternational Journal of Euroasian Research*, 7(17), 357-393.

Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak University Journal of Social Sciences*, 7(1), 134-161.

Çelik, T. (2018). An overview on language and literature course curriculum in Turkey between 1924-2017. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(4), 245-274.

Demir, C. C. (2010). *Türk edebiyatı ders kitaplarının programa uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi/An evaluation on the Turkish literature coursebooks in term of curriculum according to teachers' opinions*. (Master's thesis, Balıkesir University, Institute of Social Sciences).

Demiral, H. (2019). Cumhuriyetin ilanından günümüze Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının incelenmesi: (1923-2018)/ Analysis of turkish language and literature textbooks from the proclamation of the republic to the present: (1923-2018). *YILDIZ Journal of Educational Research*,3(2), 44-58.

Doğan, Y. & Torun, F. (2018). Where are socıal studies textbooks going? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4 (2) , 111-125. DOI: 10.34137/jilses.491670

Eskimen, A.D. (2018). 2018 Turkish language and literature teaching program and 9.-10. grade values in Turkish language and literature text boks. The *Journal of Academic Social Science Studies* 66, 51-67. Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7549

Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri/ Scientific research methods.*(Second edition 36th ed.). Nobel Yayınları.

Kolaç, E. (2003). The evaluation of the primary education fourth grade Turkish course books with regard to teachers's views. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 17(1), 105-137.

MEB (2018). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı (9, 10, 11 ve 12.*

Meraç, H. (2006). *Lise tarih ders kitaplarının içerik ve yöntem açısından analizleri/ Methodological and content analyses of history texbooks* (Doctoral dissertation, Marmara University, Institute of Education Sciences).

Morgil, F. İ., & Yılmaz, A. (1999). Lise x. sınıf, kimya II ders kitaplarının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi/ Evaluation of high school 10th grade, chemistry 2 textbooks in terms of teacher and student opinions. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi/Journal of Balıkesir University Institute of Science and Technology*, 1(1), 26-41.

Özkan, R. (2010). Protectionist values in Turkish education system: sample primary education course book. *International Journal of Human Sciences [JHS]*. 7(1), 1124-1141.

Sezer, A., & Şanlı, C. (2017). The phenomenon of migration in curriculum and textbooks of geography lesson. *Marmara Geographical Journal,* (36), 16-25.

sınıflar)/ Secondary education Turkish language and literature course curriculum (9th, 10th, 11th and 12th grades). MEB Yayınları.

Şahin, A. (2008). The assessment of primary education first grade turkish coursebook, student's workbook and teacher's book depending on teachers' opinions. *Ahi Evran University Journal of Kırşehir Education Faculty (KEFAD/JKEF),* 9(3), 133-146.

Ünveren Kapanadze, D. (2018). Coursebooks as functional tools in conveying language and culture: TurkİSh coursebooks. *Electronic Turkish Studies*, 13(27). 1575-1592. DOI: 10.7827/TurkishStudies.14396

Vicdan, M. (2010). *Türk dili ve edebiyatı öğretim programlarında dilbilim ve göstergebilim kuramlarının etkileri/ The effects of linguistics and semiology approaches in Turkish language and literature curriculums.* (Master's thesis, Afyon Kocatepe University, Institute of Social Sciences).

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Qualitative research methods in the social sciences. (Extended 9th edition). Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, M. (2006). *1938-1960 yıllarında Türkiye'de kullanılan tarih öğretim programları ve ders kitaplarının incelenmesi / Studying of textbooks and history curriculum used in Turkey in 1938-1960.* (Doctoral dissertation, Marmara University, Institute of Education Sciences).

URL-1: MEB (2019) Talim ve Terbiye Kurulu Kararları (Ekli Listedeki Taslak Ders Kitaplarının Ders Kitabı Olarak Kabulü/ Decisions of the Board of Education (Acceptance of the Draft Textbooks in the Attached List as Textbooks)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2019.pdf

URL-2: YÖK (2022). Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi/ Higher education institutions scientific research and publication ethics directive. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.asp.

EXAMINATION OF THE TURKISH TEXTBOOK IN TERMS OF TRANSFER OF CITIZENSHIP AWARENESS IN THE CONTEXT OF THE 2019 TURKISH COURSE CURRICULUM

[1]Abdulkadir Kırbaş
Atatürk University, 0000-0001-9846-0256
[2]Mesut Bulut
Atatürk University, 0000-0002-0733-0964

ABSTRACT

The purposes and objectives of education systems have altered in response to the continuously changing structure of society in our day. One of the purposes of education today is to develop a productive citizen who satisfies the demands of society and the aspirations of the century. Ensuring the continuity of countries will only be possible by giving individuals the awareness of being citizens. The objective of developing people involved in the social group in which they reside has recently gained significance and occupied the agenda of governments. Nations that compete with other countries in every sector, such as social peace and establishing a livable world, will be able to attain these goals only with citizens who are conscious of their citizenship. For this reason, developed countries have made significant changes in their education systems and course materials in recent years and aimed to provide students with active citizen awareness. In this direction, they gave importance to citizenship education and raised this awareness in the textbooks, which are one of the most important materials of the education process. It has made the necessary innovations in the curriculum and textbooks, which are indispensable elements of the education system, to raise the awareness of being a good citizen and provide citizenship education to individuals in our country. Turkish textbooks seek to foster students' moral development, social and democratic citizenship, and national and global ideals, in addition to providing them with fundamental language abilities. The study's goal is to determine the effectiveness of texts on the theme of citizenship in Turkish textbooks in the context of the 2019 Turkish Course Curriculum in assisting students in gaining effective citizenship awareness, as well as the level of inclusion of the concept of citizenship's subtopics in the texts. The data of this study, which was conducted with a qualitative research model, was obtained by document analysis from five texts on the theme of Citizenship in the 8th-grade Turkish textbook, taking into account the 2019 Turkish Course Curriculum. The data obtained from the examined texts were analyzed with descriptive analysis to determine the level of inclusion of concepts such as justice, sweat, work, labor, equality, migration, immigration, duty awareness, rule of law, cooperation, and refugeeism specified in the program and their transfer to students. As a consequence of the research, several recommendations for the literature, Turkish educators, and academics working in this sector were made.

Keywords: 2019 Turkish Course Curriculum, 8th-grade Turkish textbook, citizenship theme, citizenship transfer, level of involvement.

1. INTRODUCTION

Societies are witnessing diverse social, political, cultural, and economic advancements nowadays, where fast change is witnessed. Without a question, education is one of the most affected areas by this upheaval and transition. This fast change and the process of responding to it have resulted in a shift in the meaning of education. The new production dynamics of the information society required modifications in education as well as changes in the conventional concept of social life, the structure, and the content of institutions. Individuals have encountered new conceptions as a result of the shift in social life and perception of schooling (Kırmızı Susar, 2014: 218). Citizenship awareness is one of the new topics confronting educational institutions today.

In the historical process, the major purpose of civilizations is to generate excellent and successful individuals and citizens who match society's expectations. One of the primary requirements for a country to remain on the civilizational stage is to raise citizens who are unified in the shared aims and interests of the country. In this regard, civic education, defined as the development of decent citizens, has been beneficial in altering educational systems, particularly in recent years. Citizenship education arose in England in the 1990s with the movement of individuals' obligations towards the society they live in and the state (Hablemitoğlu, Özmete; 2012: 41). Its goal is to make people aware of their responsibilities towards the society they live in in a globalizing world.

Ersoy (2008: 5) defines the characteristics of an effective citizen as follows:

* adopts democratic values and takes care to live in line with these values.

• accepts responsibility for the benefit of society.

• has sufficient knowledge of history, traditions, and humanity at the local, national, and global levels.

• has sufficient knowledge of events related to the founding of his nation.

• know civic institutions and political processes.

• is aware of events and problems affecting humanity at local, national, and global levels.

• seeks information from various sources and evaluates various perspectives to find creative solutions and develop knowledge.

• Asks meaningful questions about the social events around him, and analyzes and evaluates different information and opinions.

• Effectively uses decision-making and problem-solving skills related to social events developing around him.

• can cooperate effectively within the group.

The aim of effective citizenship education should be to raise individuals who have embraced democracy and are productive, empathetic, responsible, hospitable, helpful, and environmentally conscious. The effectiveness of society, reducing its problems, and solving its moral problems will only be possible by raising active and moral individuals (Akyol and Özünal, 2015: 195). Citizenship education has become compulsory as the need for living together by moving away from individual life is increasing day by day. For this reason, the environmental education that will be given to comply with the rules of the society in which the young individuals live also shows the effect of social control. Citizenship education will also raise the awareness of individuals in our globalizing world in every field, to be effective citizen who offers solutions to emerging problems and abides by the rules of the society in which they live. Thanks to an effective and planned citizenship education to be given to students, the transfer of knowledge, skills, and values related to this concept will be reinforced (Wood, 2010).

The concept of citizenship is accepted as the social reflection of the language, cultural development, and economic and social structure of societies living together today. The fact that this development process is gathered around certain values and accepted by society makes citizenship values more important and increases it (Özünal, 2015). With the development of the concept of citizenship, the idea of citizenship education emerged and this education was shaped depending on the changing social structure of the society. The social, political, and economic changes experienced by the great nations have also determined the model of citizenship education. In this respect, citizenship education differs from each other as each nation has its unique social changes. However, global changes have deeply affected the citizenship education model and understanding of nations (Ersoy, 2008: 1).

The increasing strength of people's culture of living together and the increase in the time they spend together paved the way for the formation of social institutions and accordingly social institutions. Social institutions thus formed the structure we call the state. The fact that people have responsibilities towards the state they live in has moved individuals away from being an individual and into the consciousness of being a citizen. Thus, citizens' compliance with the rules of the state they live in, their culture of living together, and their responsibilities have increased the importance of citizenship education (Akbaş, 2008). Citizenship education and citizenship awareness also aim to adapt to the institutions in which individuals live (Çelik, 2008). In this context, it has become dependent on the effect of citizenship education, which serves the common interests of the country

and will be given to maintain the continuity of the country. For this reason, citizenship education to be given to students should not be a lesson given only in schools but should be given throughout life. Citizenship education helps every individual, who is a part of society, to be knowledgeable about being a good citizen, can solve social problems, and be sensitive to the problems of the country and the world. (Güven, Tertemiz and Bulut,2009).

The emergence of nation-states, developments in the social and political field, and developments in the perspective of child education have been influential in the inclusion of citizenship education in the curriculum in recent years (Üstel, 2004: 11). Enlightenment thought played an important role in the formation and development of nation-states. With the Age of Enlightenment, people began to question their surroundings, to be interested in issues that concern society, and to participate in social life. Thus, the age of enlightenment was the period when people got rid of the concept of being an individual and moved to the idea of being a citizen (Gündüz and Gündüz, 2002: 3).

Today's developed countries have taken important steps to raise individuals who are loyal to social rules and respectful of the dynamics of the society they live in. They have updated the textbooks, which are one of the most important materials of the education process, especially the education programs, on citizenship education. In terms of transferring citizenship education, they included texts, practices, and activities that would convey this awareness to students in their textbooks. As it is known, textbooks have an important function such as transferring the knowledge and experience of past civilizations to the present (Karasu Avcı and Faiz, 2018: 2).

Textbooks are one of the indispensable elements of the education system (Baş, 2003; Uzuner, Aktaş, & Albayrak, 2010; Kırbaş, Orhan & Topal, 2012; Bulut & Orhan, 2012, Aytan & Güneş, 2014: 257). They are documents that deal with the acquisitions aimed at the curriculum in a conscious, planned, and systematic way and aim to train students in line with the objectives and achievements of the course (Ünsal and Güneş, 2002). Textbooks have an important role in helping students reach predetermined goals and achievements. Textbooks are basic course resources designed for students at a certain grade level and prepared by the curriculum. The transfer of the subjects to be taught to the students is provided by the textbooks. Teachers usually organize the activities they will organize during the lesson according to the textbooks, depending on the curriculum. Of course, this situation increases both the function and the importance of the textbooks (Gülersoy, 2013). In a sense, the most important materials in teaching environments are textbooks (Karasu Avcı and Faiz, 2018: 2).

Society’s judgments should be maintained by transferring them to new generations with textbooks through education (Genç & Eryaman, 2008; Ekinci, Çelikpazu & Aktaş, 2011). In addition, textbooks should reflect the real problems of society and give examples from daily life and experiences to students (Pingel, 2003).

1.1.The aim of the study

Citizenship education took its place among the compulsory courses in the primary education program, first in France and later in other European countries. Starting citizenship education and teaching it as a course in Turkey was born with the idea of creating an "Ottoman citizen" in the Second Constitutional Period (Üstel, 2004: 17).

From the past to the present, it is aimed to raise citizens by the desired characteristics through schools, which are the basic elements of the education system. For this purpose, individuals are given citizenship awareness through formal and informal education programs in schools, starting from the early stages of their lives and throughout the education process. (CCE, 1997: 1-3). Schools, and especially Turkish lessons, have taken on the role of enabling students to fulfill their obligations in their lives by making the right choices (Acat, 2012: 137). Therefore, Schools should do their best to contribute to the character of the youth and the moral health of the nation (Lickona, 1991: 5).

Schools are responsible for providing students with effective citizenship knowledge, skills, and values. Schools enable students to acquire citizenship knowledge on subjects such as democracy, history, administration, and law through their teaching programs. In addition, schools provide students with a broad experience of the principles, practices, and philosophy of democracy through their practices outside the curriculum. Thus, while students gain citizenship knowledge in schools, on the other hand, they have the opportunity to learn by applying their citizenship knowledge and skills. Citizenship knowledge and skills of students in schools that include effective citizenship education practices are higher than in schools that do not include them (Patrick, 2003; Ersoy 2008:15).

All courses in the programs are important in raising effective citizenship awareness to be given to students, but Turkish courses have a separate role in gaining citizenship knowledge, skills, and values. For this reason, the textbooks and texts to be selected for Turkish lessons should be suitable for students in the middle school age group to gain citizenship knowledge and skills.

Today, most of the developed countries have developed ideal programs and course contents in accordance to gain desired behaviors of students (Güven, 2014: 30). It also works in cooperation with all institutions to increase the quality of education in schools and to convey basic values to students.

One of the most indispensable tools for gaining and transferring value at school is textbooks. Textbooks are a basic environment that examines and explains the information on the subjects in the curriculum in a planned and regular way, directs and educates the students in line with the objectives of the course as a source of information (Gül, 2017: 64). Textbooks are among the most important materials that guide the child in education and training and create awareness in the child (Çakır, 2013: 1172). Thanks to textbooks, children encounter very different life and cultural elements and interpret them in their world of meaning.

In this context, this study aims to examine the texts on the theme of citizenship in the 8th-grade Turkish textbook prepared in line with the 2019 Turkish Language Curriculum. The levels of inclusion of concepts such as *justice, sweat, work, labor, equality, migration, immigration, duty consciousness, rule of law, cooperation, and refugeeism* in the analyzed texts were determined.

2. METHOD

The research model, data collecting technique, and data analysis are all covered in this section of the study.

2.1. The Research Model

This qualitative study investigates the levels of inclusion of themes such as justice, sweat, work, labor, equality, migration, immigration, responsibility consciousness, rule of law, collaboration, and refugee in texts in the 8th-grade Turkish textbook citizenship theme. The interpretation of data collected by evaluating the opinions of persons, groups, or documents is known as qualitative research (Creswell, 2013). The qualitative technique was chosen since it was best suited to the nature of this study. 2.2.

2.2. Data Collection Tool

The research results were gathered by document analysis from the 8th-grade Turkish textbook (Eseliolu, Set, and Yücel, 2021), which was recognized as a Turkish textbook by the Ministry of National Education for the 2022-2023 academic year. Document analysis, according to Wach and Ward (2013), is a data-collecting tool in which electronic, and written documents, and the contents and contents of all types of printed sources are thoroughly and methodically reviewed. With the document analysis review, data were acquired from texts in the Turkish textbook on the issue of citizenship (Eseliolu, Set, and Yücel, 2021: 252-284).

2.3. Analysis of Data

The results collected from document analysis were explained with content analysis in this study, which investigated the amount of incorporation of concepts in texts on the topic of citizenship in the Turkish textbook. The goal of content analysis is to provide a relevant explanation for the gathered data. (Yldrm and Imşek, 2016: 259). Content analysis may be used to convert verbal input into quantitative data. The study's primary topic was the sub-concepts proposed to be included in the citizenship theme in the 2019 Turkish Language Curriculum, and it was determined how frequently they were utilized in the texts of this subject.

3. FİNDİNGS

In this section, the findings and interpretation of the research are given.

Table 1: The level of inclusion of the elements in the theme of citizenship in the 8th-grade Turkish textbook

	Texts on the theme of citizenship				
In 2019 TCC Subtopics in the Theme of "Citizenship"	Harit ada Bir Nokta	Yaşam aya Dair	Kal bim Rumeli'de Kaldı	Zeytin yağı Üretimi (Listening / Watching Text)	İm ece (Free Reading Text)
Justice	-	-	-	-	+
Forehead Sweat	+	-	-	+	+
Study	+	-	-	+	+
Work	+	-	+	+	+
Equality	-	-	-	-	+
Migration	-	-	+	-	-
Immigrati on	-	-	+	-	-
Mission Awareness	+	-	-	+	+
Rule of law	-	-	-	-	-
Cooperati on	-	+	-	+	+
refugee	-	-	+	+	+
Freedom	-	+	+	-	-
Sharing	+	+	-	-	+
Responsib ility	+	-	-	+	+
Producing	+	-	-	+	+
Tax Awareness	-	-	-	-	-

The citizenship topic is represented by five texts in the chart: " Haritada Bir Nokta, Yaşamaya Dair, Kalbim Rumeli'de Kaldı, Zeytinyağı Üretimi (Listening / Watching Text), İmece" (Free Reading Text). The levels of inclusion of sixteen concepts such as justice, sweat, work, labor, equality, migration, immigration, sense of duty, rule of law, cooperation, refugee, freedom, sharing, responsibility, production, and tax awareness, proposed in the 2019 Turkish Language Curriculum were examined.

When the chart is examined, it has been determined that the concepts such as sweat, work, labor, sense of duty, sharing, responsibility, and production, which are among the sub-topics that should be included in the citizenship theme, were transferred to the students in the text called Haritada Bir Nokta. In addition, it was determined that the concepts such as equality, immigration, immigration, rule of law, cooperation, refugee, freedom, and tax awareness were not included in the text and these concepts were not conveyed to the students.,

When the text Yaşamaya Dair is analyzed, only ideas like collaboration, freedom and sharing are incorporated and communicated to the pupils. Justice, sweat, work, labor, equality, immigration, immigration, duty consciousness, rule of law, refugee, responsibility, production, and tax awareness are not contained in the text and are not communicated to the students.

When the chart was reviewed, it was discovered that the themes of labor, immigration, refugee, and freedom were contained in the text "Kalbim Rumeli'de Kaldı" and were given to the pupils through the text's language. Justice, sweat, labor, equality, the feeling of duty, rule of law, cooperation, sharing, responsibility, productivity, and tax awareness have been declared to be absent from the text.

When the chart was analyzed, it was discovered that themes and ideas such as justice, equality, immigration, immigration, rule of law, freedom, sharing, and tax awareness were not stated or transmitted to the students in the Zeytin Yağı Üretimi (Listening / Watching Text). It has been concluded that sweat, work, labor, a feeling of duty, collaboration, commitment, responsibility, and production are not contained in the text and are not communicated to the pupils.

When the free text titled İmece is evaluated, it is clear that the notions of justice, sweat, work, labor, equality, obligation consciousness, collaboration, refugee, sharing, responsibility, and production are given to the students through the text's lines and examples. It has been established that the themes of immigration, immigration, rule of law, freedom, and tax awareness are not contained in the text and are not communicated to students.

CONCLUSION

In Turkish education, textbooks play a vital role in the development of fundamental abilities such as reading, listening, speaking, and writing. Furthermore, textbooks are the most commonly utilized instructional tool in conveying the ideas that students should learn. In this regard, it is critical to carefully pick the texts to impart the values that should be obtained to the pupils. Because it aims to instill in students the ideals outlined in the curriculum via textbooks and literature.

When the texts on the topic of citizenship are investigated, students are exposed to themes such as sweat, responsibility, work, production, labor, obligation awareness, collaboration, refugee, and sharing. In two manuscripts, concepts such as freedom are covered, whereas only one text includes justice, equality, immigration, and immigration. No text includes the principles of the rule of law or tax awareness. As a result, the textbook texts are insufficient to transmit the concepts that should be transferred into the curriculum, and the texts are inappropriate for the theme. This finding is congruent with those of Baş (2003), Kolaç (2009), Akyol and Zünal (2015), Ylmaz and Korkmaz (2016), and Pastutmaz (2017). (2019).

The texts in the 8th-grade Turkish textbook are supposed to adhere to the program's concept. However, some texts are wholly irrelevant to their topic, while others are just slightly linked (Kurtoğlu Zorlu, 2021). Furthermore, the principles of citizenship are not addressed in the text titled "On Living," therefore this text is not appropriate for the topic. As a consequence, writings on the theme of citizenship have a low degree of inclusion of the ideas and issues recommended to be transmitted to students in the 2019 Turkish Curriculum, and texts in which these concepts are insufficient to communicate to students are unsuitable for the theme. Based on the findings of the study, the following recommendations were given to the movement's literature:

* When transferring citizenship concepts, materials appropriate for the theme should be used. *Textbooks from various publishers might be analyzed from this perspective.

*The degree to which literature on the issue of citizenship communicates this value at various levels can also be investigated.

REFERENCES

Acat, B. (2012), “Öğrenme Sürecinde Değerler ve Öğretmenin Ahlaki (Moral) Liderliği”, Değerler Eğitimi Konferans Bildirileri, (s.136- 147), Damla Yayınevi, İstanbul.

Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. Değerler Eğitimi Dergisi, 16(6), 9 27.

Akyol, Y., Özünal, S. (2015). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının etkin vatandaş yetiştirme açısından incelenmesi, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 14, 193-211.

Avcı Karasu, E., & Faiz, E. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları "etkin vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 2(1), 1-21

Aytan, T., Güneş, G. (2017). 2017 Türkçe öğretim programına göre hazırlanan 5.sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin temaları ve türleri üzerine bir değerlendirme, Kesit Akademi Dergisi, 3(11), s. 256-275

Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin türleri üzerine bir incele-me. TÜBAR, XIII, 257-266.

Bulut, M., Orhan, S. (2012). Türkçe-edebiyat ders kitaplarının dil ve kültür aktarı-mındaki rolü ve önemi üzerine bir inceleme. The Journal of Academic Social Science Studies, 5(8), 297-311.

CCE (Center for Civic Education). (1997). National standards for civics and government. (Second Printing). California: Center for Civic Education.

Creswell, J. W. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri, Çev. Ed. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, 3. Baskıdan Çeviri, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çakır, P. (2013). "Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Çocuğa Görelik İlkesi Açısından İncelenmesi." *Turkish Studies* International Periodical For The Languages, 8(1), 453-462.

Çelik, H. (2008). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 1, 359-369.

Ekinci Çelikpazu, E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages*, 6(2), 413- 424.

Ersoy, A., F. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*, (Yayımlanmamış doktora tez, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Eselioğlu, H., Set, S., & Yücel, A. (2021). Ortaokul ve imam-hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 6986.

Gül, M. (2017). An investigation of values in Turkish textbook (5th grade) a valuable education approach, Erciyes Journal of Education, 1(1), 59-78

Genç, S. Z. ve Eryaman, M. Y. (2008). Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 89-102

Gülersoy, A.E. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 8-26.

Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2002). Yurttaşlık bilinci. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güven, A. Z. (2014), Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde değerlerin kullanımı, Konya: Palet yayınları.

Güven, S, Tertemiz, N. ve Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik öğretmen görüşleri, I.Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.1-3 Mayıs, Çanakkale.

Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 2012 1(3), 39-54.

Kırmızı Susar, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler, Değerler Eğitimi Dergisi, 12 (27), 217-259,

Kırbaş, A. Orhan, S. Topal, Y. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki görsel ögelere öğretmen görüşlerinden hareketle eleştirel bir bakış. Turkish Studies, 7(4), 2225-2235.

Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1), 594-626.

Kurtoğlu Zorlu, Ö. (2021). Metinlerin temalara uygunluğu bakımından Türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme. International Journal of Social Sciences and Education Research, 7 (1), 1-11 DOI: https://doi.org/10.24289/ijsser.797498

Lıckona, T. (1991), Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility, New York: Bantam Books.

MEB (2019). Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özünal, (2015). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının, kimlik İnşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri, (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi. (10081893).

Ünsal, Y. & Güneş B. (2002). Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak M.E.B İlköğretim 4. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabına Fizik Konuları Yönünden Eleştirel Bir Bakış. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 3, s. 107-120.

Uzuner, S. Aktaş, E. ve Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının gör-seller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. TÜBAR, XXVII, 721-733.

Üstel, F. (2003). Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pastutmaz, M. (2019). 1981, 2005 ve 2018 Türkçe öğretim programlarına göre 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının tema yapısının incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Uşak.

Patrick, J. J. (2003). Essential elements of education for democracy: What are they and why should they be at the core of the curriculum in schools? http://www.civiced.org/pdfs/EEOEforDemocracy.pdf adresinden 22.12.2022 (19.47 saatinde) tarihinde alınmıştır

Pingel, F., (2003), Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Wach, E., Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis, IDS practıce paper ın brıef, (13), ss.1-10

Wood, J. (2010) 'Preferred futures': active citizenship, government, and young people's voices, Youth & Policy, 105, 50-70.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, M. Korkmaz, C. (2016). İlköğretim 1-5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(36), 33-46.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL BECERİ YETERLİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Doç. Dr. Hilal KAZU[1], Mümine Güher ÖZERCAN[2]

[1] Fırat Üniversitesi, 0000-0001-9380-331X

[2] Milli Eğitim Bakanlığı, 0000-0002-1940-879X

ÖZET

Donanımlı bireylerin gerekliliğinin tartışılmaz hale geldiği nitelikli toplumlarda, bireyin sahip olması gereken, çeşitli kuruluşlar ve eğitim kurumları tarafından kabul gören bazı beceri ve davranışlar vardır. 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan bu kazanımların günümüz insanında olması gerekmektedir. Yıllardır yapılan araştırmalarda kişinin 21. yüzyıl becerilerine nasıl sahip olması gerektiği, bu becerilerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. 21. yüzyıl becerilerinin öğretmen adaylarındaki düzeylerini belirlemek üzere yapılan bu araştırma, 21. yüzyıl yerlilerinin, bu becerilere ne düzeyde sahip olduklarının ortaya koyulması bakımından önem arz etmektedir. Amaca ulaşmak için nicel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan tarama modelinden yararlanılarak yapılan araştırmanın örneklem grubunu Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2021-2022 eğitim- öğretim yılında öğrenim görmekte olan 528 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında veriler Yılmaz ve Alkış'ın (2019) geliştirdiği 21. Yüzyıl Yeterlilikleri Beceri Envanteri kullanılarak toplanmıştır. 5'li likert tipi olan ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; yaratıcılık, işbirlikli öğrenme, iletişim ve eleştirel düşünme'dir. Ölçeğin güvenirlik iç tutarlılık katsayısı .883 bulunarak ölçeğin güvenilir olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre, öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterlilik düzeyleri yaratıcılık alt boyutunda iyi; eleştirel düşünme, iletişim, işbirlikli öğrenme ve ölçek genelinde çok iyi seviyede olduğu görülmüştür. Ayrıca, iletişim ve işbirlikli öğrenme alt boyutlarında kız öğrencilerin lehine bir fark oluşurken, beceri yeterlilikleri ile yaratıcılık ve eleştirel düşünme alt boyutlarında cinsiyet yönünden fark görülmemiştir. Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterliliklerinin okudukları bölümlere göre farklılıklarına baktığımızda özellikle yetenek gerektiren Resim-İş Öğretmenliğinin sayısal bölümlere göre farklılaştığı görülürken, sözel bölümlerin de sayısal bölümlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının ailelerinin ikamet yerlerine göre beceri yeterliklerinde fark oluşturmadığı görülmüştür. Bu durum yaygın teknoloji kullanımının ortamdan kaynaklı yetişme farklılıklarının etkisini azalttığı düşüncesini akla getirebilmektedir. Anne eğitim durumu ve baba eğitim durumuna göre de öğretmen adaylarının beceri yeterlilik düzeylerinde farklılaşma meydana gelmediği görülmektedir. Araştırma sonucunda sözel bölümlerin becerilerdeki farklılaşmalarının araştırılacağı çalışmaların yapılabileceği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: 21. Yüzyıl Beceri Yeterlilikleri, Tarama Modeli, Öğretmen Adayları

DETERMINING THE 21st CENTURY SKILL COMPETENCIES OF PRE-SERVİCE TEACHERS

ABSTRACT

In qualified societies, where the necessity of equipped individuals has become indisputable, there are some skills and behaviors that an individual should have, which are accepted by various organizations and educational institutions. These skills, which are called 21st century skills, should be possessed by today's individuals. Over the years, research has focused on how an individual should have 21st century skills and what these skills are. This study, the aim of which was to examine the levels of 21st century skills of pre-service teachers, is important in terms of revealing the level of 21st century natives having these skills. In order to achieve the aim, the survey model, which is included in quantitative research, was used. The sample of the research consists of 528 pre-service teachers studying at the Faculty of Education of Fırat University in the 2021-2022 academic year. In the study, data were collected using the 21st Century Competencies Skill Inventory developed by Yılmaz and Alkış (2019). The scale, which is a 5-point Likert type, consists of four sub-dimensions: communication, critical thinking, creativity and cooperative learning. The reliability internal consistency coefficient of the scale was found as .883, indicating that the scale was reliable. The findings showed that pre-service teachers''21st century skill proficiency levels were good in the creativity sub-dimension; communication, critical thinking, cooperative learning and overall scale were found to be at a very good level. In addition, while there was a difference in favor of female students in the sub-dimensions of communication and cooperative learning, there was no difference in terms of gender in the sub-dimensions of skill competencies, creativity and critical thinking. The examination of the differences in the 21st century skill proficiency of pre-service teachers according to the departments they study, it was found that Art Teaching, which requires talent, differed according to the numerical departments, while it was determined that the verbal departments also differ according to the numerical departments. It was observed that the families of the pre-service teachers did not make a difference in their skill proficiency according to their place of residence. This situation may bring to mind the idea that widespread use of technology reduces the effect of growth differences stemming from the environment. It was also found that there was no differentiation in the skill proficiency levels of the pre-service teachers according to the education level of the mother and father. As a result of the research, it can be suggested that studies can be conducted to investigate the differentiation of verbal parts in skills.

Key Words: 21st Century Skill Competencies, Scanning Model, Pre-Service Teachers

GİRİŞ

Günümüzde bireyin toplumsal, ekonomik ve teknolojik şartlara uyum sağlaması amacıyla kendisinden beklenen beceriler 21. yüzyıl becerileri olarak isimlendirilmektedir. Bu beceriler çeşitli kişi ve kuruluşlar (OECD, 2018; Wagner, 2008; AASL, 2009; Trilling ve Fadel, 2009; P21, 2015) tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmasına rağmen birbirine benzer veya ortak olan bazı beceriler bulunmaktadır. Bunlar; eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, girişimcilik, işbirlikçilik, iletişim gibi yetkinliklerin yanında atılganlık, merak, liderlik, uyumluluk, yaşam boyu öğrenme, sosyal ve kültürel farkındalık gibi karakter özelliklerini de içermektedir (Hotaman, 2019).

Değişen değerler ve ihtiyaçlar ile beraber istenen insan profili ve bu profili meydana getirecek olan bireyin yetişmesi amacıyla öğretmen rolünden öğrenci rolüne, eğitim ortamından bilgi kaynağına tüm öğelerde değişiklik meydana gelmiştir. Otoriter ve öğretmenin baskın olduğu yapıdan öğrenci deneyiminin önemsendiği, internet ve doğanın ön plana alındığı; konu merkezli öğretim anlayışından problem merkezli öğretim anlayışına geçildiği; bilgi sahibi, becerikli, toplumsal insan yapısından, bilgi edinmenin yollarını bilen, etkin düşünen, öz düzenleme becerisine sahip bireylerin yetişmesinin hedeflendiği; tek yönlü iletişimin olduğu bir ortamdan interaktif bir iletişimin olduğu eğitim ortamlarının düzenlendiği; görevi dinlemek ve not almak olan öğrenci rolünün öğrenme sürecini planlayan, araştırıp projelendiren öğrenci rolüne geçildiği; öğretimi planlayan ve aktaran öğretmen rolünden tartışan, öğrenci ile bilgi kaynağını yüzleştiren öğretmen rolüne geçildiği bir dönüşüm meydana gelmiştir (Yeşil, 2011).

2005 yılında ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak yapılan öğretmen yeterlilikleri tanımlamasına (MEB, 2008) ek olarak Yüksek Öğretim Kurulu da (YÖK, 2018) Öğretmen Adaylarının sahip olması gereken yeterlikleri tanımlamış ve öğretmen eğitimi programlarında kullanmaya başlamıştır. Eğitim programının uygulayıcısı ve öğrenenle birebir etkileşim halinde olan öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerini öğrenenlere kazandırma yeterliklerinin önemi genel bir durum olarak değerlendirilirken; özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan günümüz eğitim fakültesi öğrencilerinin bu yeterliliklere sahip olma durumları ve bu yeterlikleri kazandırma kapasiteleri önem arz etmektedir. Öğretmen adaylarına verilecek olan eğitim 21. yüzyıl eğitim ve öğretim standartlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir (EARGED, 2011).

Geleceğin öğretmenleri olacak öğretmen adaylarının nesilleri doğru ve beklenen düzeyde yetiştirebilmeleri adına 21. yüzyıl becerilerine yeterli seviyede sahip olmaları gerekmektedir. Eğitim fakültesinde okuyan öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ne düzeyde sahip olduklarını belirlemek ve çeşitli demografik değişkenlerin beceri yeterlilikleri açısından farklılaşmayı ortaya koymak adına araştırmanın literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanma düzeylerinin belirlenerek bazı değişkenler bakımından farklılık gösterip göstermediğine bakılmasının amaçlandığı çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

Öğretmen adaylarının;

1. 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanım düzeyleri nedir?
2. 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanma durumları bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanma durumları ailelerinin ikamet ettiği yere göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğrenen becerilerini kullanma durumları ebeveynlerinin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Öğrenen becerilerini kullanma durumları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nicel araştırma yaklaşımlarından tarama modeli kullanılarak yapılan betimsel bir araştırmadır. Tarama modeli, bireylerin eylemlerini, tutumlarını, inançlarını ve fikirlerini belirleme ihtiyacı duyulduğunda kullanılan bir yöntemdir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri düzeyleri tür ve miktar bakımından belirlenmeye çalışıldığı için tarama modeli tercih edilmiştir.

Evren/ Örneklem

Araştırmanın evrenini, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır, örneklemi ise Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında birinci ve dördüncü sınıflarda öğrenim görmekte olan 528 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Alınan dört yıllık eğitimin 21.yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanma durumlarında herhangi bir fark oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi amacıyla çalışmaya yalnızca birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin dahil edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Araştırmanın örneklem grubuna ait demografik veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Betimsel Durumu

Kişisel bilgiler		**f**	**%**
Cinsiyet	Erkek	143	27,1
	Kadın	385	72,9
	Toplam	528	100
Bölüm	Fen Bilgisi Öğretmenliği	30	5,7
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	59	11,2
	Okul Öncesi Öğretmenliği	102	19,3
	Sınıf Öğretmenliği	64	12,1
	İngilizce Öğretmenliği	36	6,8
	Resim İş Öğretmenliği	46	8,7
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	93	17,6
	Türkçe Öğretmenliği	50	9,5
	PDR Öğretmenliği	48	9,1
	Toplam	528	100
Sınıf	1. Sınıf	241	45,6
	4. Sınıf	287	54,4
	Toplam	528	100
Ailenin ikamet yeri	Şehir	333	63,1
	İlçe	111	21,0
	Belde	32	6,1
	Köy	52	9,8
	Toplam	528	100
Anne eğitim düzeyi	Okuma Yazma Bilmiyor	86	16,3
	Okuma Yazma Biliyor Mezuniyeti Yok	64	12,1
	İlkokul	209	39,6
	Ortaokul	71	13,4
	Lise	62	11,7
	Önlisans	7	1,3
	Lisans	26	4,9
	Lisansüstü	3	0,6
	Toplam	528	100
Baba eğitim düzeyi	Okuma yazma bilmiyor	12	2,3
	Okuma Yazma Biliyor Mezuniyeti Yok	26	4,9
	İlkokul	156	29,5
	Ortaokul	98	18,6
	Lise	125	23,7
	Önlisans	19	3,6
	Lisans	84	15,9
	Lisansüstü	8	1,5
	Toplam	528	100

Tablo 1 incelendiğinde öğretmen adaylarının %72.9'u kadın, %27,1'i erkektir. Öğretmen adaylarının %5,7'si Fen Bilgisi Öğretmenliği, %11,2'si İlköğretim Matematik Öğretmenliği,

%19,3'ü Okul Öncesi Öğretmenliği, %12,1'i Sınıf Öğretmenliği, %6,8 İngilizce Öğretmenliği, %8,7 Resim İş Öğretmenliği, %17,6 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, %9,5 Türkçe Öğretmenliği ve %9,1'i ise Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğretmenliği'nde okumaktadır. Öğretmen adaylarının %45,6'sı 1. sınıf öğrencisiyken %54,4'ü 4. sınıftadır. Ailelerinin ikametgahlarına bakıldığında; %63,1'i şehir, %21'i ilçe, %9,8'i köy ve %6,1'i belde'de yaşamaktadırlar. Anne-baba eğitim düzeylerine bakıldığında; annelerin %16,3'ü okuma yazma bilmiyorken aynı oran babalarda %2,3'tür. Okuma yazma bilip mezuniyeti olmayan annelerin oranı %12.1, babaların oranı %4,1'dir. İlkokul mezunu annelerin oranı %39.6, babaların oranı %29.5'tir. Ortaokul mezunu annelerin oranı %13.4, babaların oranı %18.67'dir. Lise mezunu olan annelerin oranı %11.7, babaların ise %23.7'dir. Annelerin %1.3'ü, babaların da %3.6'sı önlisans mezunudur. Annelerin %4.9'u, babaların ise %15.9'u lisans eğitimine, annelerin %0.6'sı, babaların da %1.5'i lisansüstü eğitime sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında, Yılmaz ve Alkış (2019) tarafından geliştirilen 21. Yüzyıl Beceri Yeterlilikleri Ölçeği'nin Beceri Envanteri kullanılmıştır. Ölçek 18 maddeden meydana gelen 5'li likert tipindedir. Katılımcılar ölçekte belirtilen maddelere kendilerine uygun olan duruma göre 1 "Bana hiç uygun değil", 2 "Bana uygun değil", 3 "Kararsızım", 4 "Bana uygun", 5 "Bana tamamen uygun" şeklinde yanıtlamışlardır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; iletişim, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve işbirlikli öğrenme'dir. Ölçeğin tamamının iç tutarlılık katsayısı .884 bulunmuştur. Faktörlerden İletişim alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .833, eleştirel düşünme alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .825, yaratıcılık alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .752, işbirlikli öğrenme alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .611 olarak bulunmuştur. Ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi sonucu .89'dur. Barlett testi anlamlı çıkmıştır ($p<.01$). Araştırma kapsamında uygulanan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .883 bulunmuştur. Faktörlerden Eleştirel Düşünme alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .805, iletişim alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .827, işbirlikli öğrenme alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .654 ve yaratıcılık alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .784 olarak bulunmuştur. Ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi sonucu .89'dur. Barlett testi anlamlı çıkmıştır ($p<.01$).

BULGULAR VE YORUMLAR

Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri düzeyleri ile ilgili bulgular Tablo 2'de verilmiştir. Beceri yeterlilikleri puanları Yılmaz ve Alkış tarafından hazırlanan ve Tablo 3'te verilen beceri yeterlilikleri puan tablosuna göre yorumlanmıştır.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının 21. yüzyıl Beceri Yeterlilikleri Kullanım Düzeyleri

Beceriler	n	$\bar{x}$	Puan	ss

21. yy. beceri yeterlilikleri	528	4.33	77.92	.424
İletişim becerileri kullanımı	528	4.52	27.16	.488
Eleştirel düşünme becerileri kullanımı	528	4.21	21.07	.569
İşbirlikli öğrenme becerileri kullanımı	528	4.51	13.05	.488
Yaratıcılık becerileri kullanımı	528	4.18	16.73	.586

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilikleri ve alt boyutlarında yaratıcılık becerisi dışında çok iyi seviyede puan aldıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının puanlarındaki yükseklik bireylerin 21. yüzyıl becerileri konusunda kendilerini yetiştirdiklerini akla getirmektedir. Ortalamalara baktığımızda iletişim becerileri alt boyutunda ve işbirlikli öğrenme becerileri alt boyutunda ortalamaları aynıdır. Bu alt boyutları eleştirel düşünme becerileri alt boyutu, ardından yaratıcılık becerisi alt boyutu takip etmektedir.

Tablo 3. 21. Yüzyıl Beceri Yeterlilikleri Ölçeği Puanlama Tablosu

Beceri Ölçeğinin Boyutları	**Yeterlilik Düzeyi**				
	Çok Düşük	**Düşük**	**Orta**	**İyi**	**Çok İyi**
İletişim	6-10,8	10,81-15,6	15,61-20,4	20,41-25,2	25,21-30
Eleştirel düşünme	5-9	9,01-13	13,01-17	17,01-21	21,01-25
Yaratıcılık	4-7,2	7,21-10,4	10,41-13,6	13,61-16,8	16,81-20
İşbirlikçi öğrenme	3-5,4	5,41-7,8	7,81-10,2	10,21-12,6	12,61-15
Beceri Yeterlilikleri	18-32,4	32,41-46,8	46,81-61,2	61,21-75,6	75,61-90

Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarının cinsiyet değişkenine yönelik istatistik sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının 21. Beceri Yeterlilikleri Durumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

					Levene Test		**T test**	
	Cinsiyet	**N**	**x̄**	**ss**	**F**	**p**	**t**	**p**
Beceri	erkek	143	4,31	0,458				
Yeterlilikleri	kadın	385	4,34	0,412	3,294	.070	-0,550	,583
İletişim	erkek	143	4,45	0,538				
	kadın	385	4,56	0,459	3,438	.064	-2,338	,020*

Eleştirel	erkek	143	4,21	0,610				
Düşünme	kadın	385	4,22	0,554	2,148	.143	-0,129	,897
Yaratıcılık	erkek	143	4,25	0,525				
	kadın	385	4,16	0,605	3,577	.059	1,507	,132
İşbirlikçi	erkek	143	4,44	0,532				
Öğrenme	kadın	385	4,54	0,468	2,730	.099	-2,067	,039*

*p<.05

Yapılan homojenlik testi sonucunda 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ölçeğinin tüm alt boyutlarında homojen olduğu görülmüş (p>.05) ve ölçeğin alt boyutlarına parametrik ölçüm olan bağımsız gruplar T testi uygulanmıştır. Yapılan T testi sonucunda cinsiyet değişkeninin ölçek genelinde anlamlı fark oluşturmadığı görülmüştür. Cinsiyet değişkeni eleştirel düşünme ve yaratıcılık alt boyutlarında da anlamlı fark meydana getirmemektedir (p>.05). İletişim alt boyutunda ve işbirlikli öğrenme alt boyutunda ise kadınların lehine anlamlı fark vardır (p<.05).

Öğretmen adaylarının bölüm değişkenine göre 21.yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarını kullanma durumlarına yönelik istatistik sonuçlarına baktığımızda alt boyutların homojen olduğu görülmüş ve parametrik test olan ANOVA uygulanmıştır. Ancak beceri yeterlilikleri ölçeği genel olarak homojen olmadığından (L:2.252; p<.05) analizinde nonparametrik test olan Kruskal Wallis-H tercih edilmiştir. 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ölçeğinin alt boyutlarının bölüm değişkenine göre kullanma durumlarının ANOVA analiz sonuçları Tablo 5'de verilirken, Kruskal Wallis-H analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 5 ve Tablo 6'da bölüm isimlerinde kısaltmalar kullanılmıştır. Bu kısaltmalar; Sınıf Öğretmenliği (SÖ), Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SBÖ), Resim İş Öğretmenliği (RİÖ), Fen Bilgisi Öğretmenliği (FBÖ), İlköğretim Matematik Öğretmenliği (İMÖ), Türkçe Öğretmenliği (TÖ), Okul Öncesi Öğretmenliği (OÖÖ) ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) şeklindedir.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Beceri Yeterlilikleri Ölçeği Alt Boyutlarını Kullanma Durumlarının Bölüm Değişkenine Göre ANOVA Analiz Sonuçları

					ANOVA Sonuçları					
		N	M	ss	Var K.	KT	Sd	KO	*F*	p	Eta²
İletişim	FBÖ (1)	30	4,42	,43714							
	İMÖ (2)	59	4,35	,49506	G.A	4,335	8	,542			
	OÖÖ(3)	102	4,52	,53405							
	SÖ(4)	64	4,65	,42218							
	İÖ(5)	36	4,47	,51099	G.İ	117,164	519	.226			
	RİÖ(6)	46	4,60	,42958					2,400	.015	.036
	SBÖ (7)	93	4,60	,48407							
	TÖ (8)	50	4,38	,50760	T	121,499	527				
	PDR (9)	48	4,49	,43210							
	Toplam	528	4,51	,48768							
Eleştirel Düşünme	FBÖ (1)	30	4,23	,47585							
	İMÖ (2)	59	4,04	,53752	G.A.	7,231	8	,904			
	OÖÖ(3)	102	4,22	,55086							
	SÖ(4)	64	4,32	,46435							

	İÖ(5)	36	4,09	,57260	G.İ	163,311	519	.315	2,872	.004	.042
	RİÖ(6)	46	4,33	,55171							
	SBÖ (7)	93	4,34	,65433							
	TÖ (8)	50	4,20	,55179	T	170,542	527				
	PDR (9)	48	4,01	,58841							
	Toplam	528	4,21	,56887							
Yaratıcılık	FBÖ (1)	30	4,25	,48245							
	İMÖ (2)	59	3,97	,56493	G.A	6,773	8	,847			
	OÖÖ(3)	102	4,12	,65507							
	SÖ(4)	64	4,28	,48489							
	İÖ(5)	36	4,24	,49260	G.İ	173,897	519	.335	2,527	.011	.037
	RİÖ(6)	46	4,35	,48442							
	SBÖ (7)	93	4,28	,59717							
	TÖ (8)	50	4,13	,68183	T	180,670	527				
	PDR (9)	48	4,07	,58058							
	Toplam	528	4,18	,58552							
İşbirlikli Öğrenme	FBÖ (1)	30	4,42	,43714							
	İMÖ (2)	59	4,35	,49506	G.A.	5,144	8	,643			
	OÖÖ(3)	102	4,52	,53405							
	SÖ(4)	64	4,65	,42218							
	İÖ(5)	36	4,47	,51099	G.İ.	120,192	519	,232	2,777	,005	.041
	RİÖ(6)	46	4,60	,42958							
	SBÖ (7)	93	4,60	,48407							
	TÖ (8)	50	4,38	,50760	T	125,337	527				
	PDR (9)	48	4,49	,43210							
	Toplam	528	4,51	,48768							

Yapılan ANOVA testine baktığımızda tüm alt boyutlarda anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<.05$). Bu farkların etki büyüklüklerine bakıldığında, etki büyüklüklerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Bölümler arasındaki farklara baktığımızda eleştirel düşünme becerileri kullanımları; İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Sınıf ve Resim İş öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. İngilizce öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmüştür. Yaratıcılık alt boyutuna baktığımızda; İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Fen Bilgisi, Sınıf, İngilizce, Resim İş ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülürken, hem Okul Öncesi hem de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Resim İş öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bölümler arasındaki farkların iletişim alt boyutunu kullanma durumlarına baktığımızda; İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Okul Öncesi, Sınıf, Resim İş, Sosyal Bilgiler ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülürken, Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sınıf Öğretmenliğinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmüştür. İşbirlikli öğrenme alt boyutunda ise yine İlköğretim Matematik Öğretmenliği

bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarına göre Okul Öncesi, Sınıf, Resim İş ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular; Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre ise Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Beceri Yeterliliklerini Kullanma Durumlarının Bölüm Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Analiz Sonuçları

	Bölüm	N	Mean R.	x^2	df	p	Eta^2
Beceri Yeterlilikleri	FBÖ (1)	30	245,62				
	İMÖ (2)	59	202,71				
	OÖÖ(3)	102	262,80				
	SÖ(4)	64	308,77				
	İÖ(5)	36	243,88				
	RİÖ(6)	46	308,64				
	SBÖ (7)	93	307,11	33,934	8	,000	.062
	TÖ (8)	50	238,27				
	PDR (9)	48	214,78				
	Toplam	528					

Yapılan Kruskal Wallis test sonucuna göre öğretmen adaylarının beceri yeterliliklerini kullanım durumlarının bölüm değişkenine göre anlamlı fark oluşturduğu görülmüştür ($p<.05$). Yüksek seviyeye yakın olan etki büyüklüğüne sahip beceri yeterlilikleri kullanımı, İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarına göre Okul Öncesi, Sınıf, Resim İş ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülürken, Okul Öncesi, Türkçe ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarına göre Sınıf, Resim İş ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Beceri Yeterlilikleri Kullanma Durumlarının 1. ve 4. Sınıf Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

					Levene Test		T test	
	Sınıf	N	x̄	ss	F	p	t	p
Beceri	1	241	4,30	0,430				
Yeterlilikleri	4	287	4,36	0,418	0,003	.956	-1,584	,114
İletişim	1	241	4,50	0,490				
	4	287	4,52	0,487	0,048	.826	-0,412	,681
Yaratıcılık	1	241	4,15	0,589				
	4	287	4,21	0,582	0,894	.345	-1,204	,229
İşbirlikçi	1	241	4,50	0,490				
Öğrenme	4	287	4,52	0,487	0,048	.826	-0,412	,681
Eleştirel	1	241	4,15	0,587			-2,545	,011

Düşünme	4	287	4,27	0,547	0,023	.880

Yapılan analizler sonucunda sınıf değişkeninde 4. sınıf ortalamaları 1.sınıf ortalamalarından yüksek olmasına karşın yalnızca eleştirel düşünme becerisinde anlamlı fark görülmüştür.

Tablo 8. Öğretmen Adaylarının Aile İkamet Yerlerine Göre Beceri Yeterlilikleri Ölçeği ve Alt Boyutlarını Kullanma Durumları ANOVA Testi Sonuçları

					ANOVA Sonuçları					
		N	M	ss	Var K.	KT	Sd	KO	F	p	Eta2
Beceri Yeterlilikleri	Şehir	333	4,32	,41730	G.Arası	,584	3	,195	1,082	,356	-
	İlçe	111	4,34	,41241							
	Belde	32	4,45	,37867	G.İçi	94,274	524	,180			
	Köy	52	4,32	,51078							
	Toplam	528	4,33	,42426	Toplam	94,857	527				
İletişim Becerileri	Şehir	333	4,49	,47733	G.Arası	1,658	3	,553	2,417	,066	-
	İlçe	111	4,58	,45822							
	Belde	32	4,70	,36841	G.İçi	119,840	524	,229			
	Köy	52	4,53	,57550							
	Toplam	528	4,53	,48015	Toplam	121,499	527				
Yaratıcılık Becerisi	Şehir	333	4,19	,59725	G.Arası	,036	3	,012	,035	,991	-
	İlçe	111	4,17	,58420							
	Belde	32	4,19	,54993	G.İçi	180,634	524	,345			
	Köy	52	4,18	,54758							
	Toplam	528	4,18	,58552	Toplam	180,670	527				
İşbirlikli Öğrenme	Şehir	333	4,48	,48398	G.Arası	1,839	3	,613	2,601	,051	-
	İlçe	111	4,57	,46887							
	Belde	32	4,70	,37493	G.İçi	123,497	524	,236			
	Köy	52	4,51	,58056							
	Toplam	528	4,51	,48768	Toplam	125,337	527				
Eleştirel Düşünme	Şehir	333	4,20	,56301	G.Arası	,927	3	,309	,955	,414	-
	İlçe	111	4,21	,55446							
	Belde	32	4,38	,54180	G.İçi	169,615	524	,324			
	Köy	52	4,18	,64869							
	Toplam	528	4,21	,56887	Toplam	170,542	527				

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına baktığımızda aile ikamet yerlerine göre öğretmen adaylarının beceri yeterliliklerinde herhangi bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durum yaygın teknoloji kullanımı ile gelen imkanların bireylerin mekandan kaynaklı sınırlarını ortadan kaldırdığı fikrini akla getirebilmektedir.

Tablo 9. Öğretmen Adaylarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre 21. Yüzyıl Beceri Yeterliliklerini ve Alt Boyutlarını Kullanma Durumları

		N	Mean R.	x^2	df	p
Beceri Yeterlilikleri	Okuma yazma bilmiyor	86	260,42	1,782	7	,971
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	64	254,84			
	İlkokul	209	264,15			
	Ortaokul	71	256,49			
	Lise	62	280,82			
	Önlisans	7	289,00			
	Lisans	26	282,33			
	Lisansüstü	3	252,67			
	Toplam	528				
İletişim Becerileri	Okuma yazma bilmiyor	86	265,12	2,940	7	,890
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	64	267,91			
	İlkokul	209	270,15			
	Ortaokul	71	247,01			
	Lise	62	262,57			
	Önlisans	7	321,14			
	Lisans	26	252,62			
	Lisansüstü	3	205,33			
	Toplam	528				
Eleştirel Düşünme	Okuma yazma bilmiyor	86	261,92	5,484	7	,601
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	64	261,30			
	İlkokul	209	256,29			
	Ortaokul	71	266,71			
	Lise	62	270,20			
	Önlisans	7	335,64			
	Lisans	26	292,96			
	Lisansüstü	3	395,83			
	Toplam	528				
Yaratıcılık	Okuma yazma bilmiyor	86	250,03	11,744	7	,109
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	64	239,50			
	İlkokul	209	256,46			
	Ortaokul	71	277,37			
	Lise	62	298,65			
	Önlisans	7	235,14			
	Lisans	26	327,98			
	Lisansüstü	3	280,67			
	Toplam	528				
İş bir	Okuma yazma bilmiyor	86	262,74			

	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	64	271,34			
	İlkokul	209	271,54			
	Ortaokul	71	244,18			
	Lise	62	266,12	4,247	7	,751
	Önlisans	7	325,14			
	Lisans	26	238,63			
	Lisansüstü	3	208,67			
	Toplam	528				

Öğretmen adaylarının anne eğitim düzeylerine bakıldığında 30'un altında veri olduğu için anne eğitim düzeylerinin 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarını kullanma durumlarının analizinde non-parametrik test olan Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına bakıldığında öğretmen adaylarının anne eğitim düzeylerine göre 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarını kullanım durumlarının anlamlı fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (p>.05).

Tablo 10. Öğretmen Adaylarının Baba Eğitim Düzeylerinin 21. Yüzyıl Beceri Yeterlilikleri ve Alt Boyutlarını Kullanma Durumları

		N	Mean R.	x^2	df	p
Beceri Yeterlilikleri	Okuma yazma bilmiyor	12	273,21	3,671	7	,817
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	26	263,33			
	İlkokul	156	257,26			
	Ortaokul	98	271,08			
	Lise	125	278,71			
	Önlisans	19	248,76			
	Lisans	84	258,46			
	Lisansüstü	8	194,75			
	Toplam	528				
İletişim Becerileri	Okuma yazma bilmiyor	12	271,83	4,551	7	,715
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	26	275,94			
	İlkokul	156	262,79			
	Ortaokul	98	271,84			
	Lise	125	276,24			
	Önlisans	19	277,89			
	Lisans	84	237,49			
	Lisansüstü	8	228,31			
	Toplam	528				
Eleştirel Düşünme	Okuma yazma bilmiyor	12	273,13	7,656	7	,364
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	26	267,75			
	İlkokul	156	249,41			
	Ortaokul	98	274,11			
	Lise	125	283,00			
	Önlisans	19	205,79			

	Lisans	84	269,54			
	Lisansüstü	8	214,94			
	Toplam	528				
Yaratıcılık	Okuma yazma bilmiyor	12	267,83	6,278	7	,508
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	26	238,62			
	İlkokul	156	247,67			
	Ortaokul	98	276,64			
	Lise	125	269,93			
	Önlisans	19	248,55			
	Lisans	84	288,18			
	Lisansüstü	8	227,38			
	Toplam	528				
İşbirlikli Öğrenme	Okuma yazma bilmiyor	12	237,50	5,232	7	,632
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	26	279,98			
	İlkokul	156	265,21			
	Ortaokul	98	269,99			
	Lise	125	277,67			
	Önlisans	19	277,55			
	Lisans	84	236,30			
	Lisansüstü	8	232,88			
	Toplam	528				

Öğretmen adaylarının baba eğitim düzeylerine bakıldığında 30'un altında veri olduğu için anne eğitim düzeylerinin 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarını kullanma durumlarının analizinde non-parametrik test olan Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına bakıldığında öğretmen adaylarının baba eğitim düzeylerine göre 21. yüzyıl beceri yeterlilikleri ve alt boyutlarını kullanım durumlarının anlamlı fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara baktığımızda, öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerini kullanma seviyelerinin beceri yeterlilikleri ve yaratıcılık harici diğer alt boyutlarında çok iyi seviyede olduğu ancak iyiye yakın olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Yaratıcılık alt boyutunda ise öğretmen adayları iyi seviyededir denilebilir. Çalışmanın bu bulgusu Erten'in (2019) yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bu durumu, z kuşağı olarak değerlendirebileceğimiz öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin gerekliliklerini karşılarken, yaratıcılık becerisinde diğer becerilerden geri kaldıkları görülmektedir şeklinde açıklamak mümkündür. Birkaç yıl içerisinde kendi öğrencilerine kazandırması gereken beceri alanlarından biri olan yaratıcılık becerisinin, öğretmen adaylarında diğer beceri alanlarından düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bu konuda yaratıcılık becerisi ile ilgili yeterlilikleri arttırmak adına çalışmaların yapılması gerektiği akla gelmektedir.

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından ele alındığında sadece yaratıcılık becerisi alanında erkeklerin ortalama olarak kadınlardan yüksek olduğu, bunun dışında diğer tüm alanlarda kadınların ortalama olarak erkeklerden yüksek seviyede olduğu görülmüştür. İletişim becerisi ve işbirlikli öğrenme becerisi alt boyutlarında kadınların lehine anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir. 21. yüzyıl becerilerini kullanma durumları açısından cinsiyet değişkeni boyutlar arasında ve çalışmalarda farklılık gösterirken (Özgen ve Obay, 2008; Şad ve Nalçacı, 2015); Çoklar (2008) cinsiyeti etkisiz bulmuştur. Aynı şekilde Kozikoğlu ve Altunova (2018)'da çalışmalarında, 21. yüzyıl becerilerine yönelik olarak cinsiyet değişkeni yönünden fark olmadığını tespit etmişlerdir. Araştırmanın cinsiyet değişkenine dair bulguları Bozkurt ve Çakır'ın (2016) ile Kan ve Murat (2018)'in kadınlar lehine anlamlı fark buldukları çalışmalarını destekler niteliktedir.

Bölüm değişkenine göre 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanım durumlarına bakıldığında; sözel bölümlerde okuyan öğretmen adaylarının ve özel yetenek gerektiren Resim İş öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının sayısal bölümlerdeki öğretmen adaylarına göre anlamlı fark meydana getirdiği görülmektedir. Bu fark beceri yeterliliklerinde yüksek etki büyüklüğüne sahiptir. Erten (2019), yaptığı çalışmada 21. yüzyıl becerileri ve alt boyutlarında cinsiyet ve bölüm değişkeni açısından anlamlı farklılık bulmadığını belirtmiştir. Ülkemizde yaygın olan görüşün aksine sözel bölümler sayısal bölümlere nazaran 21. yüzyıl beceri yeterliliklerinde daha iyi seviyede çıkmışlardır.

Öğretmen adaylarının okudukları sınıf seviyesinin 21. yüzyıl beceri yeterliliklerinde farklılaşma meydana getirip getirmediğine bakıldığında, 4. sınıfta okuyan öğretmen adaylarının 1. sınıfta okuyan öğretmen adaylarından ortalama olarak daha yüksek oldukları ve eleştirel düşünme boyutunda iki sınıf seviyesi arasında 4. sınıfların lehine anlamlı bir fark oluştuğu görülmektedir. Şahin'in (2010) yapmış olduğu tez çalışmasında, öğretmen adaylarının yeni binyılın becerilerini kullanma durumlarının sınıf değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturduğunun görülmesi araştırmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Eğitim Fakültesinde uygulanan programın bireyin beceri yeterliliklerinde gözle görülür bir ilerleme sağladığı, özellikle eleştirel düşünme boyutunda fark meydana getirdiği söylenebilir.

Araştırmanın alt sorularından biri olan aile ikamet yerinin 21. yüzyıl beceri yeterliliklerine göre farklılaşma durumlarına bakıldığında, aile ikamet yerinin öğretmen adaylarının beceri yeterliliklerinde bir farka yol açmadığı görülmektedir. Bu durum teknoloji kullanımının bireylerin imkanlara ulaşmadaki sınırlılığını ortadan kaldırdığı görüşünü akla getirmektedir. Anne-baba eğitim düzeylerinin öğretmen adaylarının 21. yüzyıl beceri yeterliliklerini kullanımlarında farklılaşma meydana getirme durumuna bakıldığında, hem anne hem de baba eğitim düzeylerinin öğretmen adaylarının beceri yeterliliklerinde fark meydana getirmediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının teknolojik araç gereçleri kullanımının, anne- baba eğitim durumlarının ya da coğrafi farklılıkların bireyin gelişimi üzerindeki etkisini azalttığı; iletişim, eleştirel düşünme, işbirlikli öğrenme gibi becerilerin bu durumlardan bağımsız olarak geliştiği söylenebilir.

Çağımızda bireyin sahip olması beklenen becerilerin, özellikle kişiye kazandıracak olan öğretmenlerde yüksek seviyede olması gerekmektedir. Bu anlamda en önemli görev eğitim

fakültelerine düşmektedir. Eğitim fakültelerinde verilen derslerin, kullanılan ve öğretilen teknolojik araç gereçlerin beceri edindirme düzeyinin yüksek olması, kişinin bu beceriyi kazanmasını olumlu yönde etkileyecektir. Fakültelerin ders programlarının çağın gerekliliklerine uygun olarak sık sık yenilenmesi gerekmektedir. Sayısal bölümlerin beceri edinimlerinin desteklenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AASL (American Association of School Librarians). (2009). Standards For The 21st Century Learner in Action. https://www.epsnj.org/site/handlers/filedownload.ashx?moduleinstanceid=7770&dataid=32216&FileName=AASL%2021ST%20C%20learner.pdf (Erişim tarihi: 19.11.2022)

Bozkurt, Ş. B. & Çakır, H. (2016). Ortaokul öğrencilerinin 21. Yüzyıl öğrenme beceri düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(39), 69-82. https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/33882/375170. (Erişim Tarihi: 05.09.2022)

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F.(2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (27. baskı). Pegem Akademi.

Christensen, J. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz* (Çev. Edt. Ahmet Aypay). 2. Baskı. Anı Yayıncılık.

Erten, P. (2019). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ve bu becerilerin kazandırılmasına yönelik görüşleri. Milli Eğitim Dergisi, 49(227), 33-64. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/56322/77823. (Erişim Tarihi: 11.09.2022)

EARGED (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı). (2011). MEB 21. yüzyıl öğrenci profili. Ankara: MEB EARGED. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf. (Erişim Tarihi: 14.11.2022)

Gliner, J. A., Morgan, G. A. ve Leech, N. L. (2015). *Research Methods in Applied Settings an İntegrated Approach to Design and Analysis. Uygulamada Araştıma Yöntemleri Desen ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşımlar* (Çev. Edt. Selahattin Turan) 2. Baskı. Nobel Yayınları.

Hotaman, D. (2019). *Ekonomik Açıdan 21. Yüzyıl Becerileri A. D. Öğretir Özçelik ve M. N. Tuğluk (Ed.). Eğitimde ve Endüstride 21. Yüzyıl Becerileri* (3. Baskı) kitabı içinde 277-304. Ankara: Pegem Akademi.

Kan, A. ve Murat, A. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının 21.yüzyıl beceri algıları ile stem'e yönelik tutumlarının incelenmesi. International Online Journal of Educational Sciences, 10, 251-272. https://www.researchgate.net/publication/340174948_Investigation_of_Prospective_Science_Teachers'_21st_Century_Skill_Competence_Perceptions_and_Attitudes_Toward_STEM. (Erişim Tarihi: 06.09.2022)

Kozikoğlu, İ. ve Altunova, N. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 8(3), 522-531.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61497/918242. (Erişim Tarihi: 10.09.2022)
MEB, (2006). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri.* Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü.
OECD. (2018). The Future Of Education And Skills: Education 2030. https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20. (Erişim Tarihi: 08.07.2022)
Özgen, K. & Obay, M. (2008*). Ortaöğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Eğitim Teknolojisine İlişkin Tutumları.* 8th International Educational Technology Conference, 583-588, Eskişehir, 2008.
Partnership for 21st Century Skills. (2015). P21 Framework Definitions. http://www.p21.org/storage/documents/docs/P21_. (Erişim tarihi: 19.12.2022)
Şad, S. N. & Nalçacı, Ö. İ. (2015). Öğretmen adaylarının eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaya ilişkin yeterlilik algıları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), 177-197. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinefd/issue/17396/181802. (Erişim Tarihi: 11.09.2022)
Şahin, M. C. (2010). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yeni Binyılın Öğrencileri (OECD New Millenium Learners) Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.
Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning For Life in Our Times: Learning For Life in Our Times.* John Wiley & Sons.
Wagner, T. (2008). *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach The New Survival Skills Our Children Need, and What We Can Do About It.* New York: Basic Books.
Yeşil, R. (2011). *21. Yüzyıl Eğitiminde Yeni Yönelim ve Uygulamalar. R. Y. Kıncal (Ed.) Eğitim Bilimine Giriş.* Ankara: Grafiker, ss. 250-272.
YÖK, (2018). Güncellenen Öğretmenlik Lisans Programları, Milli Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz'ın da Katılımıyla Yök'te Tanıtıldı. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.aspx. (Erişim tarihi: 18/12/2022)
Yılmaz, E. ve Alkış, M. (2019). 21. yüzyıl yeterlilikleri ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences. 5(1), 125-154.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/jilses/issue/47021/578533. (Erişim tarihi: 15.10.2022)

TÜRKİYE VE SİNGAPUR 7. SINIF MATEMATİK DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Gülsüm DEMİR [1], Kürşat YENİLMEZ [2]

[1] Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 0000-0001-6097-8391

[2] Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 0000-0001-6256-4686

ÖZET

Bu çalışmada karşılaştırmalı olarak Singapur'da kullanılan yönlendirme evresindeki 1. Kademe matematik kitabı ile ülkemizde kullanılan 7. Sınıf matematik ders kitabı incelenmiştir. Bu kapsamdaki iki ülkede okullarda verilen matematik öğretimi için kullanılan kitaplarda problemlerin çözüm aşamaları, gündelik yaşam ile kurulan ilişkilendirme, görsel/grafik/tablo kullanım sıklığı gibi kriterlere göre analizleri yapılmıştır. Yöntem olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi yapılırken betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler ise karşılaştırmalı bir şekilde tablo haline getirilip sunulmuştur. Yapılan çalışmada iki ülke arasındaki ders kitaplarında benzerlikler ve farlılıklar öğrenme alanlarına göre gruplandırılarak sunulmuştur. Araştırma sonucunda genel olarak Singapur ve Türkiye ders kitaplarında konuların işleniş sıraları, konu ile alakalı verilen tarihi kişilikler gibi kısımlarda benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Türkiye ders kitabında verilen gündelik hayat örneklerinin daha fazla olduğu, derse başlamadan önceki geçmiş konuya yapılan atfın daha detaylı olduğu ve grafik, tablo, görsel kullanımını da diğer ülkeye kıyasla daha çok içerdiği fark edilmiştir. Singapur ders kitabındaki örneklere bakıldığı zaman muhakeme ve ispat becerisini geliştirecek sorulara ağırlık verildiği, konu anlatımında verilen soruların düzeylerinin aynı olmadığı ve soru çözümü yapılırken öğrenci için yan tarafta yönlendirmelerin bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematik ders kitabı, karşılaştırmalı eğitim, matematik eğitimi.

-

Bir ülkenin eğitimi ile alakalı bilgi sahibi olmak için ilk adım öğretim programını incelemektir. Öğretim programı, belli bir öğretim kademesindeki amaçlar, hedefler, içerik, yöntem ve

değerlendirmenin yazılı olduğu ve öğretimin de bu plana göre yapılması öngörülen programdır. Öğretim programlarının uygulama alanları ise ders kitaplarıdır. Ders kitabını, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyali olarak tanımlayabiliriz (Demirel ve Kıroğlu, 2005). Ülkemizde ders kitapları; Milli Eğitim Bakanlığı tarafınca belirlenen Kitap Yazım Komisyonu üyeleri tarafından yazılmaktadır. Herhangi bir alanın öğretilmesine hizmet eden ders kitaplarını incelediğimizde, ülkelerin eğitim politikalarının sınıf içerisindeki şekillendiricisi olarak da görülebilir.

Matematik ilköğretim eğitiminde verilen derslerden biridir. Matematik eğitiminin kaliteli olması öğrencinin gelecek yaşamında önemli bir etkiye sahiptir. Matematik eğitimi, çeşitli soyut değişkenler arasında anlamlı ilişkiler kurma ve onları ifade etme sistemlerinin kurulmasını, daha sonrasında da çeşitli sembollerle hesaplamalar yapılabilmesini ve sonuçlar oluşturulabilmesini sağlamaktadır (Çekici ve Yıldırım, 2011). Karşılaştırmalı eğitim ise milli eğitim sistemlerini, siyasal, sosyal ve kültürel etkenleri göz önünde bulundurarak inceleyen ilk ve orta eğitimin anlamını tartışan bir alandır. Ülkemizdeki matematik eğitiminin kalitesini, öğrencilerin matematik bilgilerini ölçmek için TIMSS, PISA gibi karşılaştırma sınavları yapılmaktadır. Bu sınavlar ülkelerin matematik başarılarının karşılaştırılmasında önemli role sahiptir. En son yayımlanan TIMSS raporu ise 2019 yılına aittir. Bu rapora göre 8. Sınıf Matematik başarı sıralamasında 616 puan ile 1. Olan ülke Singapur'dur. Ülkemiz ise bu sıralamada 496 puan ile 20. Sırada yer almaktadır. Singapur son dönemlerde yapılan karşılaştırma sınavlarında adından sıkça bahsettirmektedir. Göstermiş olduğu bu başarı ile eğitim araştırmacılarının da ilgi odağı olmuştur. Özellikle Türkiye gibi istediği başarıyı elde edemeyen ülkeler ise Singapur'da kullanılan öğretim materyallerini incelemeye başlamıştır. Singapur ders kitabı incelenmesinden önce Singapur'un eğitim sistemi hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

Eğitim alanında sürekli bir gelişme kat eden Singapur okullaşmanın %100'e yakın olduğu bir ülkedir. Okul öncesi bizim ülkemizde de olduğu gibi zorunlu eğitim içerisinde yer almamaktadır. İlköğretim kademesi 7-12 yaş arası olup 6 yıl sürmektedir. 6 yılın sonunda tüm öğrenciler kendi öğrenme hızlarına ve yeteneklerine uygun ortaöğretim programına yerleşebilmek için İlköğretimi Bitirme Sınavı olarak adlandırılan bir sınava girmektedirler. Bu sınavı başarı ile geçen öğrenciler, 4 yıl (13-16 yaş) süren ortaöğretim kademesindeki dersleri almaktadırlar. İlköğretimde 1. ve 4. Sınıflar arasındaki 4 yıllık kısma 'Temel Evre', bizim ortaokul olarak adlandırdığımız kısmı ise kapsayan 2 yıllık döneme 'Yönlendirme Evresi' denilmektedir.

Çizelge 1. İlköğretim Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması

Türk Eğitim Sistemi	Singapur Eğitim Sistemi
4+4 zorunlu ve parasızdır	4+2 zorunlu ve parasızdır.
İlkokul ve ortaokul olmak üzere iki kademeden oluşur.	Temel basamak (4 yıl) ve uyum basamağı(2 yıl) olmak üzere iki kademeden oluşur.
İlkokul ve ortaokuldaki matematik eğitimi tüm okullarda aynıdır.	Temel basamakta herkes aynı matematik eğitimi almaktadır. Ancak uyum basamağında temel ve standart matematik eğitimi olmak üzere öğrencilere 2 farklı opsiyon sunulmaktadır.
Mesleki yönlendirme 8. Sınıftan itibaren yapılır.	Mesleki yönlendirme 7. Sınıftan itibaren yapılır.
Özel okullar vardır.	Özel okullar vardır.
Eğitim yılı 2 dönemdir.	Eğitim yılı 4 dönemdir.

Çizelge 1'de iki ülkenin ilköğretim kademlerinde verilen eğitimin karşılaştırılması verilmiştir. Çizelge incelendiğinde benzerlikler ve farklıların olduğu görülmektedir. Bu çalışma yapılırken karşılaştırma yapılan iki ülkenin de Matematik Öğretim Programı incelenmiştir. İçerik olarak karşılaştırılmaya en uygun olan kademenin bizim müfredatımızda 7. Sınıf, Singapur müfredatında ise uyum basamağındaki 1. Sınıf olduğuna karar verilerek ders kitaplarının karşılaştırılması bu iki düzey arasında yapılmıştır. Çizelge 2'de bu iki düzeyin ders içeriği verilmiştir. Çizelge 2'de verilmiş olan konu isimleri Kul ve Aksu (2016) tarafından yapılan çalışmadan faydalanılarak yapılmıştır.

Çizelge 2. Türkiye ve Singapur'un Karşılaştırma Yapılacak Kademedeki Konu İsimleri

Türkiye	Singapur
Tam Sayılarla Çarpma ve Bölme İşlemleri	Sayılar ve işlemler

Rasyonel Sayılar Rasyonel Sayılarla İşlemler	Oran ve Orantı
Oran ve Orantı	Yüzdelik
Yüzdeler	Hız ve oran
Eşitlik ve Denklem	Cebirsel ifadeler ve formüller
Doğrusal Denklemler	Fonksiyonlar ve grafikler
Doğrular ve Açılar	Denklemler ve eşitsizlikler
Çokgenler	Sayılarla ile ilgili günlük hayatla ilişkili problemler
Çember ve Daire	Açılar, Üçgenler ve Çokgenler
Cisimlerin Farklı Yönlerden Görünümü	Ölçme
Veri Analizi	Gerçek hayat ilgili problemler
	Veri Analizi

Türkiye ve Singapur ders kitaplarının incelemesini yapmadan önce daha önceden yapılmış farklı ülkelerle karşılaştırma çalışmaları aşağıda verilmiştir. Güzel, Karataş ve Çetinkaya (2010) yapmış olduğu Türkiye, Almanya ve Kanada ortaokul öğretim programlarının karşılaştırmasında, Türkiye matematik öğretim programında etkin öğrenme, yaratıcı düşünme ve yapılandırmacılık yaklaşımlarına önem verildiğini Almanya programının ise tümdengelimci bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Bu araştırmada Matematik öğretiminin, öğrenciyi toplumda edineceği mesleğe hazırlaması gerektiği ve günlük hayatta karşılaşılan problemlere rasyonel çözümler üretebilir duruma getirmesi gerektiği üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Kanada programının felsefi yönü incelendiğinde eleştirel düşünme, problem çözme ve öğrenilenlerin günlük hayattan

problemlere uygulanmasına yapılan vurgunun öne çıktığı görülmektedir. Bileni ve Acat (2022) yapmış olduğu çalışmada Türkiye ve Tayvan'ın ortaöğretim matematik dersi öğretim programlarını karşılaştırmışlardır. Türkiye ortaöğretim matematik dersi öğretim programının temel amacının, matematiksel düşünme sistemini öğretmek olduğunu, bunun için problem çözme, akıl yürütme, ilişkilendirme, genelleme, iletişim, duygusal ve psikomotor gelişim gibi becerilerin geliştirilmesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Tayvan öğretim programının temel amacının ise öğrencilerin matematikte istek, merak ve mutluluğunu teşvik etmek olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin bağımsız düşünme gibi kişisel yetenek ve becerilerini geliştirmek de programın bir diğer amacıdır. Türkiye ve Tayvan ortaöğretim matematik dersi öğretim programlarının büyük ölçüde benzer olmasına rağmen uygulanan PISA ve TIMSS sınavlarındaki başarı ve puan farkı ortaöğretime yerleşen öğrencilerin seviye farklılıklarını tescillemektedir. Bu durumda programların büyük oranda benzer olması ortaöğretim matematik dersi başarısı için yeterli bir etken değildir denilebilir ve bu alan daha fazla araştırma gerektirmektedir.

Bu çalışmada ise karşılaştırmalı olarak Singapur'da kullanılan yönlendirme evresindeki 1. Kademe matematik ders kitabı ile ülkemizde kullanılan 7. Sınıf matematik ders kitabı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, incelenen çalışmalar ve veri analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma paradigması benimsenmiş olup doküman analizi (incelemesi) modeli kullanılmıştır. Araştırmada Türkiye ve Singapur'daki 7. Sınıf öğrencilerinin kullandıkları matematik ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlandığından çalışmada doküman analizi modelinden yararlanılmıştır.

2.2. İncelenen Çalışmalar

Bu çalışmada iki tane temel kaynak kullanılmıştır. 1.si Türkiye' de 7. Sınıf kademesinde kullanılan matematik ders kitabıdır. Bu kademe ve diğer kademelerde kullanılan ders kitapları tek bir çeşit değildir. Farklı yayın evinlerine ait olan ders kitapları bulunmaktadır. İlköğretim Matematik Öğretim Programı temel alınarak bu kitaplar hazırlanmaktadır. Bu çalışmada özel yayınevlerince

hazırlanmış ders kitapları değil, MEB tarafından hazırlanmış ders kitabı kullanılmıştır. 2021 yılında basılmış bu kitap, Arzu Keskin ve Soner Öztürk taraflarından yazılmıştır. 2. temel kaynağımız ise Singapur'da kullanılan kitaplardan biri olan New Syllabus Mathematics Textbook 1 kitabıdır. Bu araştırma yapılırken ders kitabının 7. Baskısı kullanılmıştır. Bu kitap devletin kendi hazırlamış olduğu bir kitap değildir, özel bir yayınevi tarafından hazırlanmıştır. Ancak devlet tarafından müfredata uygunluğu onaylanmış bir kitaptır.

2.3. Verilerin analizi

Kaynaklar incelenirken ders kitapları temel kaynak olarak alınmıştır. Konular arasındaki benzerliklerin ya da farklılıkların incelemesi için ilk aşamada öğretim programlarındaki konu isimleri dikkate alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Daha sonra iki ders kitabında aynı konu başlığının altında verilen konu anlatımının nasıl yapıldığı, verilen örneklerin düzeyleri, çeşitleri, özellikleri dikkate alınarak bulgular tablo şeklinde sunulmuştur. Karşılaştırma yapıldıktan sonra toplanılan bilgiler şu sorular çerçevesinde analiz edilmiştir:

- Öğretilmek istenilen konu hangi düzene göre öğrenciye aktarılmıştır?
- Matematiksel kavramlar öğretilirken gündelik hayat ya da teknoloji gibi alanlara yönlendirme yapılmış mı?
- Görsel/Grafik/Tablo kullanım sıklığı nedir?
- Problem çözme basamaklarına uygun örnekler verilmiş midir? Konunun sonunda öğrencinin kendisinin bir problem kurmasına fırsat verilmiş midir?
- Verilen örneklerin çözümleri verilirken sadece tek bir çözüm yöntemi mi gösterilmiştir?

Elde edilen veriler analiz edilirken betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler ise karşılaştırmalı bir şekilde tablo haline getirilip sunulmuştur.

3. BULGULAR

İki ülkeye ait ders kitapları incelenirken ilk olarak konu dizilimine bakılmıştır (Çizelge 3). Türkiye'deki ders kitabında ünite sıralaması göz önüne alınarak bir sıralama yapılmıştır. Ders kitabında toplamda 6 ünite vardır. Singapur ders kitabında ise verilen bölümler dikkate alınarak sıralama yapılmıştır. Ders kitabında toplamda 15 bölüm vardır.

Çizelge 3. Ders Kitaplarındaki Konuların Sıralı Listesi

Türkiye	Singapur
Tam Sayılarla Çarpma ve Bölme İşlemleri	Çarpanlar ve Katları (Factors and Multiples)

Tam Sayılarla İşlemler	Tam Sayılar, Rasyonel Sayılar ve Gerçek Sayılar (Integers, Rationel Numbers and Real Numbers)
Rasyonel Sayılar ve Rasyonel Sayılarda İşlemler	Yaklaşık Değer (Estimation)
Cebirsel İfadeler	Cebirsel Sadeleştirme (Algebraic Simplification)
Eşitlik ve Denklem	Cebirsel Denklemler (Algebraic Equations)
Oran ve Orantı	Fonksiyonlar ve Lineer Grafikler (Functions and Linear Graphs)
Yüzdeler	Sayı Örüntüleri (Number Patterns)
Doğrular ve Açılar	Yüzde (Percentage)
Çokgenler	Oran, Orantı, Hız (Ratio, Rate, Speed)
Çember ve Daire	Örüntüler (Patterns)
Veri Analizi	Geometri (Basic Geometry)
Cisimlerin Farklı Yönden Görünümü	Çokgenler (Triangles, Quadrilaterals and Polygons)
	Çevre ve Alan (Perimeter and Area of Plane Figures)
	Prizma ve Silindirde Alan ve Hacim (Volume and Surface Area of Prisms and Cylinders)
	Veri Analizi (Statistical Data Handling)

Çizelge 3'e bakıldığında konu sayısının farklı olduğu görülmektedir. Bu iki kitap karşılaştırıldığı vakit Türkiye'deki konular daha az olmasına karşın, bölümlere ayrılırken birkaç konunun tek ünitede birleştirildiği görülmektedir. Örneğin 5. Ünite incelendiği zaman bu ünitede tek bir konunun olmadığı görülür. Doğrular ve Açılar, Çokgenler ve alanları, Çember ve Daire konuları tek bir kısımda toplanmıştır. Singapur ders kitabına bakıldığında ise konuların çok fazla toplu olarak aynı kısımda vermek yerine daha küçük gruplar halinde ayrı bölümlerde verildiği görülmektedir.

Singapur ortaokul 1 kademesindeki konulara bakıldığı zaman bizim ortaokul müfredatımızda olmayan Fonksiyonlar ve Lineer Grafikler (Functions and Linear Graphs) konusu yer aldığı görülmektedir. 1 ve 14 numaralı konuların bizim müfredatımızda 8. Sınıf konularında yer aldığı, 3, 7, 10 numaralı konuların ise daha alt kademelerde verildiği görülmektedir.

Bu iki ülkenin ders kitaplarındaki yer alan ortak konu başlıkları ayrı ayrı incelemek yerine öğrenme alanları dikkate alınarak inceleme yapılmıştır. Bu alt öğrenme alanları; Sayı ve işlemler, Cebir, Geometri ve Ölçme, Veri İşleme ve Olasılık olmak üzere beş öğrenme alanı altında toplanarak gruplandırma yapılmıştır.

3.1. Sayılar ve İşlemler Öğrenme Alanı

Sayılar ve işlemler öğrenme alanında yer alan konular incelendiğinde iki ülkede bu kademede verilen konuların aynı olunmadığı görülmektedir. Türkiye müfredatında sadece Tam sayılar ve İşlemler ile Rasyonel Sayılar ve İşlemler konu başlıkları bulunurken Singapur müfredatında bu konuların yanında karekök ve küp köklerin tahmin edilmesi kısmı da bulunmaktadır. Bu çalışmada karşılaştırma yapabilmek için sadece ortak kısımlar incelenmiştir. Singapur ders kitabında;

- Konuya negatif tam sayıların tanımı ile başlamıştır. Hemen ardından tam sayıların tanım kısmına girmiştir.
- Gündelik hayattan hava durumunun 0'ın altında olduğu birkaç sayı vererek örneklendirme yapmıştır. Örnek verirken görsel olarak termometreden yararlanılmıştır.
- Konu ile alakalı gündelik hayattan görsellerle konu detaylandırılmıştır. Kardan adam, atkı, bere gibi görseller kullanılmıştır.
- İşlem kısmına geçiş yapıldığında birden fazla farklı örnekler verilip bunların çözümleri yer almaktadır. Çözüm yöntemi olarak tek bir yol gösterilmiştir. Kısım kısım anlatılan konularda konu ve soru çözümü sonrası öğrencilerin sınıfta kendileri çözmesi için sorular verilmiştir. Bunların altında çözüm yoktur. Öğrencilerin kendilerinin çözmesi beklenilmektedir.
- Konu anlatım kısmından sonra öğrencilerin genel olarak aklında tutabileceği şekilde formülize edilmiş genel kurallar oluşturulmuştur.
- Konu bağlamında yeni bir kısım verileceği zaman önceki konu ile bağdaştırma yapacak sorular sorulmaktadır. Bunun cevabı sorunun altında bulunmamaktadır. Öğrencinin düşünce yoluyla bir şeyleri keşfetmesi hedeflenilmiştir.
- Verilen örneklerin baş kısmına soruların düzeyleri yazmaktadır. Temel seviye, orta seviye, ileri seviye gibi
- Ünitenin sonunda öğrenciye ünite içinde verilen konunun beceri temelli soruları verilmektedir.
- Yüzdeler ve oran kısmında boşluk doldurma, tablo doldurma, kesirleri dönüştürme gibi örneklerle konu anlatımı yapılmıştır. Görselleşme çok fazla kullanılmamıştır.
- Oran ve Orantı kısmında altın orandan bahsedip örneklendirme yapmıştır.
- Konu anlatımlarının yan tarafında salyangoz gibi oran ile alakalı görseller kullanılmıştır.

- Örnek olarak verilen sorulardan oklar çıkartıp ya tarafta öğrencinin çözmesine yardımcı olacak bilgiler ve sorunun benzeri sayfa sayısı ile verilerek yararlanmaları için opsiyon sunmaktadır.

Türkiye ders kitabında;

- Konuya tam sayıların tanımı verilmeden önceden gündelik yaşamdan eski bilgilerin hatırlatıcı gündelik yaşam örneği ile başlanılmıştır. Hava sıcaklığı, suyun altındaki dalgıç,… gibi.
- İşlem kısmına geçince tanım kısmında olduğu gibi ilk önce gündelik hayat örnekleri ile konuya giriş yapılmıştır.
- Konu anlatımında kullanılan görseller konu ile alakalı örnekleri destekleyici türdendir.
- Çözümlü örnekler incelendiğinde tek bir yol verildiği görülmektedir. Ancak çözümler oklar yardımı ile detaylandırılıp şematize edilmiştir.
- Örnek sorular verildikten sonra öğrencilerin kendilerinin çözmeleri için altında çözümü olmayan örnekler verilmiştir. Bu örneklerde de şekiller sıkça kullanılmıştır.
- Ünite sonu değerlendirme sorularına bakıldığı zaman temel düzeyde sorular verildiği görülmektedir. Öğrencilerin uzamsal becerilerine kullanmaya yönelik sorulardan ziyade kazanım temelli sorular yer almaktadır.
- Yüzdeler kısmında tablolardan ve kesirlerden yararlanılarak soru sorulmuş ve çözülmüştür.
- Verilen örnekler incelendiğinde gündelik yaşam problemleri sorulduğu görülmektedir.
- Oran ve orantı konusunun girişinde doğadaki örnekler ve altın oran ile alakalı bir açıklama kutusu bulunmaktadır.
- Verilen sorularda tablo yönteminde faydalanılmıştır.
- Soru çözümlerinin yanlarında parantez içinde çözüme dair açıklamalar yapılmıştır.

Yapılan incelemede iki ders kitabı arasında farklılıkların olduğu görülmüştür ancak konu ilerleme sırası, tanımın verilme şekli öncesi ve sonrasında verilen bilgilerin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Singapur ders kitabında gündelik hayat örnek çeşitliliği Türkiye ders kitabına göre daha azdır. Türkiye ders kitabında görsel/ grafik/ şema kullanımı Singapur matematik ders kitabına göre daha fazladır. Verilen soruların çoğunluğu da Türkiye ders kitabında daha fazladır. Ancak Türkiye ders kitabındaki soruların çeşitleri ve kalitesi incelendiğinde aynı düzeyde olduğu görülmektedir. Beceri temelli soru çeşitlerine çok fazla yer verilmemiştir. Soruların düzeyleri kazanımı öğretme seviyesindedir. Singapur ders kitabında soru sayıları ve gündelik yaşam örnekleri çok fazla olmamasına rağmen verilen sorular düzey düzeydir. Temel seviyeden sorular da beceri temelli sorular da bulunmaktadır.

3.2. Cebir Öğrenme Alanı

Cebir öğrenme alanına ait olan konuların ortak kısımlarının iki ders kitabındaki karşılaştırılması verilmiştir. Singapur'daki verilen cebir kısmı ile Türkiye'de verilen cebir kısmındaki konular tamamen aynı değildir. Singapur'da daha detaylı bir konu anlatımı yapılmıştır. İki ülkede verilen kısımlardan ortak olan kısımları alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Singapur ders kitabında;

- Konunun başında basit cebirsel ifadeler ve gösterimleri tablo şeklinde verilmiştir.
- Bu kısımda özdeşlik kısmına da girilmiştir. Bazı basit özdeşliklerin açılımları not kısmında verilmiştir(3a=a+a+a gibi).
- Konu anlatımında görsel ve şekillerden daha çok tablo kullanılmıştır.
- Örnekler daha işleme dönük, pür matematik içermektedir. Gündelik yaşamla bağlantı kurulduğu kısımlar daha az bulunmakta.
- Cebir konusunda önemli bir bilim insanı olan Harezmî'den bahsedilmiştir.
- Soru tek çözüm yöntemi ile yapılmıştır. Çözümler de oklar kullanılarak şematize edilmiştir.
- Çözümlü soruların dışında öğrencinin kendi çözmesi için altında çözümü bulunmayan sorular verilmiştir. Soruların düzeyleri farklıdır. Üst kısımlarında temel seviye, orta seviye, ileri seviye diye gruplandırma yapılarak soru sorulmuştur.
- Konuların aralarında 'Thinking time' başlığı altında, öğrencilere düşünerek bazı bilgileri kendilerinin keşfetmesi, düşünmesi için bölüm oluşturulmuştur.
- Soruların yanlarında öğrencilerin dikkat etmeleri gereken noktaları 'Attention' başlığı altında açıklayarak vermektedir.
- Cebirsel ifadeler de örüntü kısmı verilirken normal sayı ve şekil örüntüleri de verilmiştir. İlk önce sayı ve şekil örüntüleri erilip daha sonra cebirsel kısmına giriş yapılmıştır. Çok detaylı bir şekilde konu anlatımı ve örnek verimi olmuştur.

Türkiye ders kitabında;

- Konunun başında geçmiş kademelerde öğrendikleri bilgilerle başlayarak yeni konuya hazırlık yapılmıştır.
- Cebirsel ifadeler de matematik dili oldukça yoğun kullanıldığı ve soyut kavramlara yer verildiği için somutlaştırma yöntemine gidilmiştir. Karolar ile verilen ifadeleri somutlaştırmıştır.
- Cebir konusunda önemli bir bilim insanı olan Harezmî'den bahsedilmiştir.
- Sorular tek çözüm yöntemi ile yapılmıştır. Soru çözümlerinde oklar kullanılarak şematize edilmiştir.
- Çözümlü sorulardan sonra 'sıra sizde 'kısımları verilerek öğrencinin kendisinin çözmesi beklenmektedir.
- Konu anlatım sırasında verilen örnekler de gündelik yaşantılarından karşılarına çıkan nesneler de kullanılmıştır.
- Denklem problemleri çözümlerinde 4 aşamalı problem çözüm aşamaları dikkate alınarak çözümler yapılmıştır.
- Ünite sonu değerlendirme sorularında öğrencinin uzamsal becerilerini kullanacağı soru çeşidi çok fazla yoktur.
- Cebirsel ifadeler de örüntü kısmı verilirken normal sayı ve şekil örüntüleri de verilmiştir. İlk önce sayı ve şekil örüntüleri erilip daha sonra cebirsel kısmına giriş yapılmıştır. Konu anlatımı için çok fazla bir kısım ayrılmamıştır.

İki ülkedeki konu anlatım kısımları, soruların çözümleri ve soru seviyeleri karşılaştırıldığında; konu olarak gündelik hayat bağı iki ders kitabında da çok fazla kurulmamıştır. Ancak Singapur da özellikle bu konu çok pür olarak verilmiştir. Sorular iki ülkede de çözüm olarak tek çözüm sunularak yapılmıştır. Singapur'da çok fazla tablo kullanılmıştır. Türkiye'deki ders kitaplarında daha basit düzeyde cebir anlatımı olduğu için örnek sorularda şekiller/görseller daha fazla

kullanılmıştır. Singapur ders kitabın da soruların yanında dikkat etmeleri gereken kısımlar özel bir kısımda dikkat başlığı altında verilmiştir. Sorular Türkiye'deki gibi tek düzey değil 3 düzeyde verilmiştir.

3.3. Geometri ve Ölçme Öğrenme Alanı

Geometri ve Ölçme öğrenme alanına ait olan konuların ortak kısımlarının iki ders kitabındaki karşılaştırılması verilmiştir. İki ülkede verilen kısımlardan Doğrular ve Açılar ile Çokgenler ortak olan kısımlar olarak alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Singapur ders kitabında;

- Bölümün başında nokta ve doğru tanımları gibi temel düzeyden tanımlarla başlanmıştır.
- Konu anlatımından sonra öğrencileri düşünmeye teşvik etmek amacıyla 'Thinking Time' bölümü bulunmaktadır. Verilen bilgilerin doğru mu yanlış mı diye değerlendirmesini istemiştir.
- Konu anlatımında yan tarafta araştırma konuları verip öğrencilerin bunları araştırması istenmiştir.
- Konu anlatımı yapılırken tablolardan sıkça yararlanılmıştır. Özellikle tanımların toplu bir şekilde verildiği kısımlarda tanım, şekil, gündelik hayattan görsel örnek tablo halinde verilmiştir.
- Dinamik geometri programları örnek olarak sunulmuştur konu anlatımı sırasında.
- Soruların yan kısımlarında aynı tarz soruyu bulabilecekleri şekilde sorunun numarası veya sayfa numarası açıklama kısmında verilmiştir
- Öğrencilerin çözmesi için verilen sorular tek düzey değildir. Temel düzey, orta düzey, ileri düzey başlıkları altında gruplandırılmıştır.
- 'Challenge Yourself' başlığı altında öğrencinin kendini zorlaması için soular bulunmaktadır.
- Çokgenlerin özellikleri alan, çevre formülleri verilirken tek tek başlıklara ayırıp verilmemiştir. Tablolar hazırlanıp şekilleri ve vermek istenilen özellikler toplu biçimde verilmiştir.

Türkiye ders kitabında;

- Önceki kademelerdeki geometrik bilgilerini kullanarak yapmalarını istedikleri etkinlikler vererek konuya başlanmıştır.
- Gündelik hayat örnekleri vererek hem soyut hem somut olacak görsel şekiller verilmiştir.
- Öğrencinin kağıtlarla kendisinin yapacağı konu ile alakalı etkinlikler verilmiştir
- Konu anlatımı sırasında tablolardan faydalanılmıştır. . Özellikle tanımların toplu bir şekilde verildiği kısımlarda tanım, şekil, gündelik hayattan görsel örnek tablo halinde verilmiştir.
- Dinamik geometri programları örnek olarak sunulmuştur konu anlatımı sırasında.
- Diyagramlar, görseller çok sık kullanılmıştır.
- Ünitenin sonunda öğrencilerin hem eğitici hem eğlenceli vakit geçirebilmesi yapabilecekleri origami örneği adımları ile beraber verilmiştir.

- Çokgenlerin özellikleri alan, çevre formülleri verilirken tek tek başlıklara ayırıp verilmemiştir. Tablolar hazırlanıp şekilleri ve vermek istenilen özellikler toplu biçimde verilmiştir.

Türkiye müfredatında bu sınıf düzeyinde ve bu alt öğrenme kapsamında Çember ve Daire konusu da yer almaktadır. Ancak Singapur da bu konu bu sınıf düzeyinde detaylı bir şekilde verilmemektedir. Çokgenler konusu içerinde kısa bir bölümde bahsedilmiştir. Çokgen sorularında ise daire ile entegre sorular sorulmuştur.

3.4. Veri İşleme Öğrenme Alanı

Veri İşleme öğrenme alanına ait olan konuların ortak kısımlarının iki ders kitabındaki karşılaştırılması verilmiştir. İki ülkede verilen kısımlardan ortak olan kısımlar alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Singapur ders kitabında;

- Konunun başında bir bilim insanı olan William Petty'den bahsetmiştir ve giriş olarak bazı gündelik yaşam istatistik değerleri ve yorumlamaları yapılmıştır.
- Sütun, çizgi, sıklık, daire grafiği bölümlere ayrılıp tek tek ele alınmıştır.
- Grafiklerden farklı olarak elma, araba gibi görseller kullanılarak veri işleme ile alakalı sorular bulunmaktadır.
- Öğrencilerin anlaması için çözümlü örneklerden sonra benzer soru sorarak kendilerinin çözmesi istenilmektedir.
- Konu bağlamında sıkça görsellere ve grafiklere yer verilmiştir.
- Sorulan soruların hepsi aynı düzeyde değildir. Diğer konularda da olduğu gibi üç seviyede de sorular bulunmaktadır.
- Soruların yanlarında dikkat edilmesi gereken kısımlar ok çıkartılarak yan tarafa yazılmıştır.

Türkiye ders kitabında;

- Konuya hatırlayım kısmı başlığı altında geçmiş dönemlerde öğrendiği konulardaki bilgileri hatırlatma üzerine soruların olduğu bir kısım verilmiştir.
- Çizgi, daire, sütun grafiği ayrı bölümlerde ele alınarak tanıları ve örnek soru çözümleri verilmiştir.
- Grafiklerde yanlış yorumlanacak grafikler diye bir bölüm yer almaktadır. Burada verilen grafiklerde nasıl yanlış yorumlara sebep olabilir diye grafikler ve açıklamalar yapılmıştır.
- Ortalama, ortanca, tepe değer kavramları tanımlanmış ve çözümlü örnekler sunulmuştur.
- Konu anlatımında ve örneklerde bolca gündelik yaşam görselleri ve grafiklerden yararlanılmıştır.
- Konunun özellikleri parçalar şeklinde verilmiştir. Konu anlatımı içerisine maddeler şeklinde dağıtılmıştır.

Yapılan karşılaştırmada iki ülkenin ders kitaplarında konu bağlamında çok farklılık bulunmadığı görülmektedir. Türkiye'deki ders kitabında uzamsal beceriler kapsamında cisimlerin farklı yönlerden görünümlerinin verildiği konu anlatımı ve örnekleri bulunmaktadır. Singapur bu kademede bu kısma yer vermemiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan analizlerin sonucunda ortaya çıkan sonuçlar yine alt öğrenme alanlarına göre ayrı ayrı aşağıda verilmiştir. Her öğrenme alanı kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

Sayılar ve İşlemler öğrenme alanı konu farklılığının en fazla olduğu kısım olarak kabul edilebilir. Singapur Ortaokul 1 kademesindeki müfredatta hız problemleri, fonksiyonlar, fonksiyon grafikleri gibi Türkiye'deki ortaokul müfredatında yer almayan konular dahi bulmaktadır. Singapur ders kitabında gündelik hayat örnek çeşitliliği Türkiye ders kitabına göre daha azdır. Türkiye ders kitabında görsel/ grafik/ şema kullanımı Singapur matematik ders kitabına göre daha fazladır. Toprak ve Özmantar'ın (2019) yaptıkları çalışmada Türkiye'deki ders kitabının öğrencilerin ilgisini artırmak amaçlı kimi zaman matematikle doğrudan ilişkili olmayan gerçek yaşamdan okuma parçaları kullandığını diğer taraftan Singapur kitabının, derse girişte doğrudan matematiksel içerikle alakalı sorular sorarak öğrencilerin düşünmelerini ve bu soruya dayalı açıklama yapmalarını isteyerek öğrencilerin ilgisini artırmaya çalıştığı görülmektedir. 5. Sınıf kitaplarını karşılaştıran bu çalışmada edinilen bu bulgu 7. Sınıf kitaplarının incelendiği bu çalışmada da rastlanmıştır. Verilen soruların çoğunluğu da Türkiye ders kitabında daha fazladır. Ancak Türkiye ders kitabındaki soruların çeşitleri ve kalitesi incelendiğinde aynı düzeyde olduğu görülmektedir. Beceri temelli soru çeşitlerine çok fazla yer verilmemiştir. Soruların düzeyleri kazanımı öğretme seviyesindedir. Singapur ders kitabında soru sayıları ve gündelik yaşam örnekleri çok fazla olmamasına rağmen verilen sorular öğrencinin muhakeme ve ispat özelliğini geliştirmeye yöneliktir. Temel seviyeden sorular da beceri temelli sorular da bulunmaktadır. Yine aynı ders kitabında öğrencilere düşünmeyi teşvik etmek için konunun son kısmında 'kendine meydan oku' başlıklı bir kısım bulunmaktadır. Türkiye ders kitabında ise son kısmında öğrenciler için konu ile alakalı 'Biraz da Eğlenelim' başlıklı etkinlik kısmı verilmiştir.

Cebir Öğrenme alanına bakıldığında ise benzer olan kısımlar göze çarpmaktadır. İki ders kitabında da cebir için çok önemli bir bilim insanı olan Harezmî'den bahsedilmiştir. Konu olarak iki ders kitabında da gündelik hayat ile ilişkilendirme çok fazla yapılmamıştır. Ancak Singapur da özellikle bu konu çok pür olarak verilmiştir. Özer ve Sezer'in (2014) yapmış oldukları Türkiye 8. Sınıf matematik konularına göre ABD, Singapur ve Türkiye kitaplarındaki soruların karşılaştırmalı analizi çalışmasında da Singapur ders kitabına bakıldığında ise pür matematik durumları içeren soruların ABD'dekine ve Türkiye'dekine göre daha fazla olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir.

Örnek olarak verilen sorular, iki ülkede de çözüm olarak tek çözüm sunularak yapılmıştır. Singapur'da çok fazla tablo kullanılmıştır. Türkiye'deki ders kitaplarında daha basit düzeyde cebir anlatımı olduğu için örnek sorularda şekiller/görseller daha fazla kullanılmıştır. Singapur ders kitabın da soruların yanında dikkat etmeleri gereken kısımlar özel bir kısımda dikkat başlığı altında verilmiştir. Bazı soruların yanlarında ise buna benzer soruyu şu sayfada bulabilirsin diye direktifler verilmiştir. Öğrencinin o soruyu çözemediğinde benzer çözümlü bir soruya yönlendirerek çözmesi

amaçlanmıştır. Sorular Türkiye'deki gibi tek düzey değil 3 düzeyde verilmiştir. Son kısmında 'kendine meydan oku' başlıklı bir kısım bulunmaktadır. Türkiye ders kitabında ise son kısmında öğrenciler için konu ile alakalı 'Biraz da Eğlenelim' başlıklı etkinlik kısmı verilmiştir.

Geometri ve Ölçme öğrenme alanında konunun şekillere yönelik olmasında konu anlatımında çok fazla şekil/ tablo kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'deki ders kitabındaki konu anlatımının detayı Singapur ders kitabında göre daha detaylı bir şekilde verilmiştir. Her iki ülkenin de ders kitabında çokgenlerin özellikleri, alanları, çevreleri toplu bir biçimde tablolar halinde öğrenciye sunulmuştur. Singapur ders kitabında soruların yanlarında 'dikkat' başlıklı kısımlar yer almaktadır. Buralarda öğrencilerin soru ile alakalı dikkat etmesi gereken yerler yazılmıştır. Yine soruların yanlarında bu soruya benzer örneği şu sayfada şu kısımda bulabilirsin diye çözümde yardımcı olabilecek kısımlar verilmiştir. Her iki ülkede de çözümlü sorularda birden fazla çözüm yöntemi sunulmamıştır. Ancak Özer ve Yaman'ın (2021) yaptıkları 8. Sınıf Matematik Konularına Göre Türkiye, Singapur Ve ABD Matematik Ders Kitaplarının İçerik Ve Görsellik Açısından Karşılaştırılması çalışmasında Singapur ders kitabında 'yöntem 1' ve 'yöntem 2' olarak verilen örneklerde farklı soru çözümleri verildiğini saptamıştır. Singapur ders kitabında diğer öğrenme alanlarında olduğu gibi soru seviyeleri 3 kısımdan oluşmaktadır ve son kısımda da öğrenciye kendiyle meydan okuyacağı soru verilmiştir. Türkiye ders kitabının son kısmında öğrenciye konu ile alakalı yapabileceği eğlenceli etkinlik verilmiştir. Çember kısmı Singapur'da Türkiye'ye göre daha yüzeysel alınmıştır.

Veri İşleme öğrenme alanı konu olarak çok farklılıkların içerdiği bir bölüm olmamıştır. İki ülkede de konunun veriliş şekli ve veriliş yöntemi çok farklılıklar içermemektedir. Genel olarak Singapur ders kitabının konu anlatım şekilleri bu kısımda da görülmektedir. 'düşünme zamanı, dikkat, kendini dene' kısımları diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de bulunmaktadır. Soruların seviyeleri tek Türkiye'deki ders kitabındaki gibi tek düzey değil, temel düzey, orta düzey, ileri düzey olmak üzere üç başlıkta verilmektedir. Türkiye'deki ders kitabında tepe değer, ortanca değer ve ortalama konularına değinilmiştir. Ancak Singapur ders kitabında bu konular verilmemiştir. İki ülkede konu içerisinde çok fazla şekil/tablo/grafik kullanmıştır. Verilen örnekler gündelik yaşamdan izler taşımaktadır. Çözüm yöntemi olarak birden fazla yol gösterilmemiştir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular ve elde edilen sonuçlar dikkate alınarak Türkiye'deki matematik ders kitabındaki soru kalitesi ve çeşitlerinde değişikliğe gidilmesi önerilebilir. Ders kitaplarında sorular düzeylere göre ayrılıp, öğrencinin ispat ve muhakeme gücünü arttıracak tarzda düşünmeye teşvik edici soruların da eklenmesi gerekmektedir. Çok fazla görselleştirmeye giden Türkiye'deki ders kitabında konu dışı sayılabilecek görseller kullanılmıştır. Bu görseller azaltılarak ya da konuya göre revize edilerek yeniden hazırlanabilir. Konunun sonunda Türkiye ders kitabında etkinlik verilmektedir. Bu ders dışı öğrenme için teşvik edici olabilir. Ancak öğrenci için konuyu derinleştirici nitelikte değildir. Konu ile alakalı öğrenci için biraz daha zorlayıcı, araştırmaya teşvik edici beceri temelli bir sorunun sorulması daha amaca uygun olabilir. Ülkeler arası ders

kitabı veya eğitim karşılaştırması yapacak olan araştırmacılar için ise PISA ve TIMSS sınavlarında üst sıralarda olan Singapur'un eğitim sisteminin yanı sıra yine üst sıralarda olan İsveç ve Finlandiya gibi ülkeler ile benzer bir çalışma yapabilirler. Bu çalışmada ders kitapları genel olarak incelenip analiz edilmiştir. Daha detaylı olarak soru çeşitleri Bloom taksonomisine göre incelenip analizi yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Ata Özer, A. ve Yaman, H. (2021). 8. Sınıf matematik konularına göre Türkiye, Singapur ve ABD matematik ders kitaplarının içerik ve görsellik açısından karşılaştırılması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(4), 1359-1377. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aibuefd/issue/66223/955650 (Erişim tarihi:18.12.2022)

[2] Bal İncebacak, Y. (2022). Türkiye ve Singapur ilkokul matematik eğitim programlarının matematik içeriklerinin karşılaştırılması. Trakya Eğitim Dergisi, 12(3), 1403-1425.

https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1930862 / (Erişim tarihi: 15.12.2022)

[3] Bayırlı, A. (2020). Singapur eğitim sistemi ile Türk eğitim sisteminin karşılaştırılması ve Türkiye için çıkarımlar. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4, 1103-1131.

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1412628 / (Erişim tarihi: 15.12.2022)

[4] Biber, A. Ç. ve Baltacı, M. (2021). Türkiye ve Singapur matematik ders kitaplarının PISA matematik yeterlik ölçeğine göre karşılaştırmalı analizi. The Journal of International Educational Sciences, 29, 76-95.

https://inesjournal.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=53968# / (Erişim tarihi: 15.12.2022)

[5] Bileni, Ö. ve Acat, M.B. (2022). Türkiye ve Tayvan'nın Ortaöğretim Matematik Dersi Programlarının Karşılaştırılması. *4 th International Congress on Multidisciplinary Social Sciences* (s. 290). Ankara: Bidge.

[6] Bütüner, S.Ö. (2019). Türk ve Singapur matematik ders kitaplarında problem analizi: Kesirlerle bölme işlemi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 47, 370-394. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/740583 (Erişim tarihi: 15.12.2022)

[7] Çekici, E. ve Yıldırım, H. (2015). Matematik eğitimi üzerine bir inceleme. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(2), 175-196. https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/498/4452 / (Erişim tarihi: 15.12.2022)

[8] Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K. (2005). Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Pegem Akademi.

[9] Güzel, İ., Karataş, İ. ve Çetinkaya, B. (2013). Ortaöğretim matematik öğretim programlarının karşılaştırılması: Türkiye, Almanya ve Kanada. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 1(3), 309-325. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilmat/issue/21562/231433 / (Erişim tarihi: 25.11.2022)

[10] Keskin Oğan, A. ve Öztürk, S. (2020). 7. Sınıf Matematik Ders Kitabı. İzmir: MEB.

[11] Kul, Ü. ve Aksu, Z. (2016). Türkiye, Singapur, Güney Kore matematik öğretim programlarının pedagojik alan bilgisi bileşenleri bağlamında karşılaştırılması. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(2), 900-921.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd/issue/28295/300557 (Erişimtarihi:25.12.2022)

[12] Levent, F. ve Yazıcı, E. (2015). Singapur eğitim sisteminin başarısına etki eden faktörlerin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 39(39), 121-143. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaebd/issue/388/2669 / (Erişim tarihi:25.11.2022)

[13] Özer, E. ve Sezer, R. (2014). Türkiye 8. Sınıf matematik konularına göre ABD, Singapur ve Türkiye kitaplarındaki soruların karşılaştırmalı analizi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 14(1), 393-421. https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/155817/turkiye-8-sinif-matematik-konularina-gore-abd-singapur-ve-turkiye-kitaplarindaki-sorularin-karsilastirmali-analizi (Erişim tarihi:25.12.2022)

[14] Toprak, Z. & Özmantar, M. F. (2019). Türkiye ve Singapur 5. sınıf matematik ders kitaplarının çözümlü örnekler ve sorular açısından karşılaştırmalı analizi. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 10(2), 539-566. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilmat/issue/48621/490210 / (Erişim tarihi: 25.12.2022)

[15] Yeo, J., Seng, T.K., Yee, L.C., Chow, I., Meng, N.C., Liew, J. (2018). New Syllabus Mathematics (7th Edition), Karachi: Oxford University Press.

VERİYE DAYALI KARAR ALMANIN YAŞAM ALANI: POZİTİF VERİ KÜLTÜRÜ

Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU [1], Arş. Gör. Barzan BATUK [2]

[1] Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hasanbasri@siirt.edu.tr - 0000-0001-5592-2166

[2] Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, barzan.batuk@siirt.edu.tr- 0000-0002-1393-2814

Özet

Örgütler; ilerlemek, potansiyellerini ortaya çıkarmak, etki ve fayda oluşturmak için varlık gösterirler. Bu varoluşsal süreç, etkili kararlar ile hayat bulabilmektedir. Karar alma sürecinin kendi içinde zor, karmaşık ve zaman alıcı olması örgütleri veri kullanmaya yani kararları destekleyecek bilgilere ve kanıtlara yönlendirmektedir. Ayrıca artan hesap verebilirlik, rekabet, güncellik kaygısı, fırsatlardan haberdar olma gibi değişkenler örgütsel pro-aktivite ve etkililik için verilerle karar almayı ve veri kültürünü gerekli kılmaktadır.

Verilerin toplanarak belli bir analiz ve yorumlama sürecinden geçirilerek kararlarda kullanılması veriye dayalı karar alma olarak nitelendirilmektedir. Veri kültürü ise verilerin nasıl algılandığı ve kullanıldığı ile ilgili ortak davranış, tutum ve inançlar olarak düşünülmektedir. Eğitim örgütlerinin verilere yönelik oluşturduğu kültür; verilerle karar almak ve verilerden anlamlı bilgiler çıkarmak açısından değerli görülmektedir. Veri kültürünün, verilerin kaderini ve dolayısıyla karar alma sürecini etkilediği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla örgütlerde oluşturulacak pozitif veri kültürü, veriye dayalı karar alma ve veri odaklı bir yönetim anlayışı için başat rol oynamaktadır. Olumlu veri kültürünün; örgüt çalışanları arasında işbirliği sağladığı, ast-üst ilişkilerinde güven sağlamada köprü olarak işlev gördüğü, karalar bir destek gücü sağladığı düşünülmektedir. Pozitif veri kültüründe, veriler değerli madenler olarak görülür ve işlenerek anlamlı bilgiye dönüştürülmesi teşvik edilir.

Veri bakımından zengin olan eğitim örgütlerinin pozitif veri kültürü kavramına henüz aşina olmadığı ve verilere profesyonelce bir yaklaşım geliştirme konusunda başlangıç seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda alan-yazın taraması olarak hazırlanan bu çalışma pozitif veri kültürüne kavramsal bir çözümleme sunmayı, veriye dayalı karar alma sürecinde pozitif veri kültürünün önemini yansıtmayı, veri kültürünün eğitim örgütlerini hangi açılardan etkilediğini ve pozitif veri kültürü oluşturma aşamasında karşılaşılan sorunları detaylandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif veri kültürü, Veriye dayalı karar alma, Örgüt Kültürü

THE LIVING AREA OF DATA-DRIVEN DECISION-MAKING: POSITIVE DATA CULTURE

Abstract

Organizations exist to progress, to reveal their potential, to create impact and benefit. This existential process can come to life with effective decisions. The fact that the decision-making process is difficult, complex and time-consuming in itself leads organizations to use data, that is, to information and evidence to support decisions. In addition, variables such as increased accountability, competition, topicality, awareness of opportunities require decision making and data culture for organizational pro-activity and effectiveness.

The collection of data and the use of it in decisions by passing through a certain analysis and interpretation process is described as data-driven decision making. Data culture, on the other hand, is thought of as common behaviors, attitudes and beliefs about how data is perceived and used. The culture created by educational organizations for data is considered valuable in terms of making decisions with data and extracting meaningful information from data. It is considered that the data culture affects the fate of the data and so the decision-making process. Therefore, a positive data culture to be created in organizations plays a leading role for data-driven decision making and a data-driven management approach. It is thought that the positive data culture provides cooperation among the employees of the organization, functions as a bridge in providing trust in the subordinate-superior relations, and provides a decisive support power. In a positive data culture, data is viewed as precious metals and is encouraged to be processed and transformed into meaningful information.

It is seen that educational organizations that are rich in data are not yet familiar with the concept of positive data culture and are at the beginning level in developing a professional perspective on data. In this direction, this study, which is prepared as a literature review, aims to present a conceptual analysis to positive data culture, to reflect the importance of positive data culture in the data-driven decision-making process, to detail the ways in which data culture affects educational organizations and to reflect the problems encountered in the process of creating a positive data culture.

Keywords: Positive data culture, Data-driven decision making, Organizational Culture

Giriş

Günlük hayatın bir parçası olarak çeşitli problemler ve badirelerle karşılaşırız. Bu problemleri çözmek ve badireleri atlatmak etkili çözüm yolları bulmak ve doğru tercihler yapmaktan geçmektedir. İnsanın yaşam serüveni, bu yönüyle problemleri çözmek için seçenekler arasında

tercihte bulunarak devam eden bir yön verme aksiyonu olarak düşünülebilir. Elde edilen veriler, geçmiş deneyimler, sezgiler gibi kararları etkileyecek kanıtlar bu süreçte kullanılmaktadır (Long ve diğerleri, 2008). Düşünce süzgecinden geçirilerek çeşitli değişkenlere bağlı olarak yapılacak seçim sonucunda ortaya çıkan kararlar bireylerin gündelik ve iş yaşamlarını kolaylaştırarak yaşamlarında daha pratik ve daha hızlı adımlar atmalarına yardımcı olmaktadır.

Yaşamın her anının aslında bir seçimde bulunma süreci olduğu düşüncesinden hareketle karar alma farkında olmadan veya bilinçli olarak hayatlarımızda doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer bulmaktadır. Karar alıcıyı, bulunduğu camiayı ve çevresini etkileme gücüne sahip olan kararlar örgütler açısından karmaşa, kalite, fayda, öngörü, proaktivite ve hesap verebilirlik gibi konularda kaygılar doğurabilmektedir. Veriler, bu kaygı, baskı ve stresi minimum düzeye indirebilecek ve karar mekanizmasını daha etkili kılmayı sağlayabilecek sağlam kanıtlar ve bilgiler için başvurulabilecek birincil kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Yönetimsel faaliyetleri ve profesyonel çalışmayı destekleyen veriler örgütlerin her seviyesindeki tüm kararlar için kritik öneme sahiptir (Fuller ve Redman, 1994; Ballou ve Tayi 1998; akt. Alshikhi ve Abdullah 2018). Eğitim örgütleri; veri bakımından zengin ve veriye dayalı bir örgüt kültürü oluşturmak açısından anlamlı bir fark ve etkili yapı oluşturabilme potansiyelinden hareketle veri odaklı bir örgüt kültürü için uygun bir ortam olarak değerlendirilmektedir.

Karar alma sürecini örgütün merkezi olarak gören yönetimlerde veri kültürü oluşturma ve verilerden bilgiler elde etme bir rutin olarak görülmektedir. Veri kültürünün örgütsel açıdan göze çarpan en önemli özelliği ise veriye dayalı karar alma mekanizmasının örgüt içinde ortak bir anlayışla benimsenmesi ve uygulanması şeklindedir (Lasater ve diğerleri, 2020). Veriye dayalı karar alma, eğitimsel, idari, politika ve diğer kararları ve uygulamaları bilgilendirmek için verilerin tekrarlı olarak toplanması, incelenmesi, analizi, yorumlanması ve uygulanması olarak tarif edilmektedir (Mandinach ve Jackson, 2012). Kaufman ve arkadaşları (2014) bu süreci veri analizleri yoluyla kullanıcı için politika ve prosedürler içeren seçenekler üretilmesi olarak görür. Etkili veri kültüründe alınan kararlar; bireylerin önceki deneyim, sezi, önyargı gibi dış faktörlerden etkilenmesini önlemek için verilerden elde edilen bilgi ve kanıtlar ile desteklenmektedir.

Eğitim örgütlerinde; hangi verilerin toplanacağı, nasıl saklanacağı, nerede kullanılacağı, hangi yöntemlerle analiz edileceği ve kimler tarafından yorumlanıp anlamlı bilgiye dönüştürüleceği gibi önemli konularda netlik kazanılması veri kültürünün ilgi alanına girmektedir. Bundan dolayı sürdürebilirlik, fayda ve etkililik için eğitim örgütlerinin içlerinde var olan veriye yönelik inanç, tutum, algı ve beklentileri yöneterek proaktif, dinamik bir veri kültürüne ihtiyaç duymaktadır. Kültür, verilerin nasıl algılandığı ve kullanıldığı da dâhil olmak üzere okulların her yönünü etkiler (Firestone ve Gonzalez, 2007). Veri bakımından önemli kaynaklar olan eğitim örgütlerinin veri yönetimi ve verileri anlamlı bilgiye dönüştürme sürecinde veri kültürü başat rol üstlenmektedir. Verilere karşı oluşturulan düşünce kalıpları, verilere atfedilen değer, verilerin güvenirliğine ve

etkililiğine olan inanç, verilerin toplanması ve saklanmasındaki tutum ve verileri anlamlandırmada gösterilen çaba okulların ne derece veri kültürü oluşturduklarının bir göstergesi olabilir.

Eğitim örgütlerinde verilerden faydalanma yeni fark edilmiş bir konu değildir ve okulların kısmen de olsa bir veri kültürüne sahip olduğu bir gerçektir. Öğrenci performans testleri, yapılan merkezi sınavlar ve denemeler, kullanılan elektronik sistemler, dijital platformlar, veli bilgi formları, öğrenci gelişim dosyaları, öğretmen özlük dosyaları vb. birçok veri kaynağı ile veriler toplanıp saklanmaktadır. Öğretmenler ve yöneticiler uygulamalarında her zaman verileri kullanmış olsalar da, devlet okulları için artan hesap verebilirlik, veriye dayalı karar verme süreçlerinin resmileştirilmesine yol açmıştır (Mandinach ve Gummer, 2016). Bu duruma örnek olarak ülkemiz özelinde 2023 Vizyon Belgesi'nde veriye dayalı karar almaya geçiş, dijital dönüşüm ve verilerden faydalanmaya vurgu yapılmaktadır.

Veriler, karar vericiler için bir kaynak ya da ham madde görevi görmektedir. Verilerin işlenerek kararlarda birer kanıt veya bilgi olarak kullanılması örgüt kültüründe önemli yer tutar. Çünkü işlenen (analiz edilen) veriler anlamlandırma ve yorumlama yoluyla kararlarda kullanılır. Bu yorumlayıcı süreç, veri kullanıcılarının (örneğin öğretmenler ve yöneticiler) verileri fark etme ve anlamlandırma biçimlerinin yanı sıra bu etkileşimlerin gerçekleştiği örgütsel, sosyal ve politik bağlamlardan etkilenir (Farrell, 2015). Bu nedenle, eğitimcilerin profesyonel yorumlama ve takdir yetkisinin veri kullanım süreçlerinde oynadığı önemli rolü vurgulamak için veri kültürü değerli bir örgütsel kazanım ve özelliktir.

Eğitim örgütlerinin yapısı ve çıktıları değerlendirme anlayışı gereği verilerle iç içe olmayı ve onlardan faydalanmayı gerektirmektedir. Ancak veri kültürü oluşturmak eğitim örgütleri için kısa vadede gerçekleştirilebilecek bir hedef olmayabilir. Verinin yalnız başına sadece ham bir cevher olacağı gerçeğinden hareketle öncelikle işlenmesi yani anlamlı bilgiye dönüştürülmesi gerekmektedir. Politika yapıcılar görünüşte veri kullanımının basit bir veri toplama süreci olduğunu ve bunun okul temelli kararlara uygulandığını varsaymaktadır (Spillane, 2012). Ancak verilerin analizi, uzmanlık bilgisi, kişisel verilerin korunması, dijital ve teknolojik altyapı gibi önemli faktörler pratikte karşılaşılan zorluklardan bazılarıdır. Ayrıca çalışanların ve yöneticilerin verileri ne derece kullanma isteği ve verilere karşı sahip olunan önceki olumsuz deneyimler de psikolojik engeller olarak değerlendirilebilir. Eğitim örgütlerinde verilere yönelik zorlukların ve engellerin aşılabilmesi pozitif veri kültürü oluşturulması ile mümkün olabilmektedir.

Örgütlerde kültür oluşturmak veya değiştirmek uzun vadeli, maliyetli ve zor bir süreçtir. Okul yönetimi, çevre, baskı grupları, öğretmen ve öğrencilerin psikolojik ve bilişsel hazır bulunuşluğu, toplumsal olarak değişime yatkınlık, yasa ve mevzuatlar gibi faktörler kültürel değişim ve dönüşüm için belirleyici olabilmektedir. Bundan dolayı okul kültürleri birdenbire değişmez, okullar mevcut değerlere ve inançlara meydan okuyan uygulamalara girdikçe zamanla değişir (Deal ve Peterson, 2009). Veriye dayalı pozitif kültür oluşturmak; ortak hedef, grup içi sosyal ilişkiler, iletişim, yönetsel anlayış, veri kullanım amacı, veri uzmanlığı, verilerle ilgili deneyimler,

teknolojik altyapı gibi faktörler ile karakterize edilmektedir. Bundan dolayı kültürün canlı ve dinamik yapısı bir bütün olarak düşünülerek eğitim örgütlerinin pozitif veri kültürü oluşturma gayretlerini destekleyen veya engelleyen faktörlerden haberdar olunması beklenmektedir.

Birer sosyal yapı olan eğitim örgütleri norm, değer ve inançlarıyla mikro bir topluluk özelliği göstermektedir. Bundan dolayı yeni bir kültür oluşturmak kolay olmamakla birlikte uzun bir sürece yayılabilmektedir. Bu sürecin kalitesini ve etkililiğini belirlemede büyük rol oynayan okul yönetimlerinin payı azımsanmayacak kadar önemli görülmektedir. Okullarda veri kullanımı; örgütleri her açıdan (verilere erişim, zaman, karar vb.) etkilediğinden okul liderleri olumlu veri kültürünün geliştirilmesinde kritik bir rol oynar (Coburn ve Turner, 2011; Datnow ve Park, 2014; Mandinach ve Jackson, 2012). Pozitif veri kültürünün eğitim örgütlerinde kabul ve değer görmesi yöneticilerin vizyonu ve paydaşların çabası ile doğru orantılı olabilmektedir. Yöneticilerin karar alırken geçmiş deneyim, sezgi ve önyargıları kullanmak yerine verilerden faydalanması, çalışanları ve diğer paydaşları verilerden yararlanma açısından teşvik etmesi ve verinin onları yargılamak yerine geliştirmek için olduğuna inandırması, veri kültürünü sürdürebilir bir anlayışa ve yapıya dönüştürmektedir.

Verilerin gücü, aslında kullanım amacında yatmaktadır. Veriler birer yargılama aracı olarak kullanılabileceği gibi, örgütlerin etkili dönütler alabilmeleri ve gerektiğinde durumlara acil müdahalelerde bulunmalarına yardımcı birer pusula ve anlamlı bir bütünlük oluşturmaya yarayan yapboz parçaları olarak da düşünülebilmektedir. Doğru analizler ve verilerden anlayan uzmanların elinde anlamlı ve etkili bilgiye dönüşebilen veriler için örgütlerde pozitif veri kültürüne olan ihtiyaç daha anlamlı hale gelmektedir. Datnow ve Park, (2018); Mandinach ve Jackson'a (2012) göre pozitif bir veri kültürünün temel bileşenleri şöyle sıralanabilir;

- Veri kullanımı için net bir vizyon ve açık beklentiler belirlemek;
- Öğretmenlerin verilere erişmesine ve bunları anlamlandırmasına izin veren kaynaklar ve sistemler oluşturmak;
- Veriler etrafında işbirliği sağlamak;
- Veri kullanımıyla ilgili bir güven ve emniyet duygusu tahsis etmek;
- Okul gelişimi için ortak sorumluluk almak;
- Öğrenci öğrenimi için yüksek beklentiler sunmak;
- Sürekli iyileştirmeye odaklanmak;
- Veri kullanımını modelleyen ve destekleyen okul yönetimi.

Pozitif veri kültürü eğitim örgütlerinde birden çok amaca hizmet edebilmektedir. Datnow ve diğerleri (2017) geliştirmeye yönelik veri kültürlerinin eşitlik odaklı veri kararlarına yol açabildiğini savunmuştur. Gelişim, pro-aktivite, işbirliği, ortak amaç, sürdürülebilirlik, örgütsel aidiyet, adalet, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmak, birlikte öğrenme, eşitlik, şeffaflık, pozitif hesap verebilirlik gibi birçok özellik olumlu veri kültürlerinde görülen özellik ve karakterlerden olduğu söylenebilir.

Okullarda veri kullanımına bakış açısı ve veriyi kullanım amacı her zaman aynı kalitede ve düzeyde olmayabilir. Yöneticiler ve deneyimli olmayan çalışanların yanı sıra zaman baskısı, veri kullanımı ve veriye yönelik önyargılar gibi faktörler pozitif veri kültürünün gelişmesinin önündeki başlıca engellerden bazılarıdır. Olumsuz veri kültürünün bulunduğu okullarda veriler yargılama aracı veya birer tehdit olarak algılanabilir. Olumsuz veri kültürleri ilerleme ve gelişmenin aksine yargılamak, suçlamak ve sorumlu tutmak için bir araç olarak kullanılabilmektedir. Peterson'a (2002) göre okullarda olumsuz veri kültürünün temel özellikleri şöyledir;

- Açık bir amaç duygusundan yoksundur,
- Adaleti güçleştiren normlara sahiptir,
- İlerleme eksikliği için öğrencileri suçlar,
- İşbirliğini caydırır,
- Genellikle çalışanlar arasında düşmanca ilişkilere sebep olur.

Veriler eğitim örgütlerinde basit rakamlar, istatistikler, grafikler veya görseller olarak görülmek yerine okulun bileşenleri olan öğretmen, öğrenci, yönetim, ebeveyn ve dış paydaşlar için birer dönüt aracı olarak değerlendirilmesi beklenmektedir. Ayrıca veriler, eğitim-öğretim sürecini objektif bir şekilde ele almak ve iyileştirmeler yapmak için önemli kaynaklar olarak kullanılabilir. Eğitim örgütlerinin ve paydaşlarının verileri sahiplenmesi ve onları önemli kararlar alırken analizlerle anlamlandırarak kullanması pozitif veri kültürünün gelişimini destekleme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla verileri sahiplenen örgütler güven içinde verileri paylaşma, verilerden faydalanma ve işbirliği açısından olumlu bir veri kültürünün inşasına katkı sağlayabilir. Veri kullanım amaçlarını öğrenci, öğretmen ve okul gelişimini desteklemek olarak niteleyen eğitim örgütlerinin; öğrenci başarısına katkı sağlama, sürdürülebilir eğitsel stratejiler geliştirme, verileri öğrenme süreci için birer dönüt olarak paylaşma ve ortak sorumluluk alma gibi önemli amaçları gerçekleştirmede pozitif veri kültürüne başvurmaları gerekmektedir. Eğitim örgütlerinin zaman baskısı, hesap verebilirlik, dinamik olma, toplumun her kesimiyle bağ kurma, bireyleri geleceğe hazırlama, topluma yön verme gibi sorumluluk alanlarında başarılı sonuçlar elde etmesi oluşturulabilecek pozitif veri kültürüyle sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Alshikhi, O. A. ve Abdullah, B. M. (2018). Information quality: definitions, measurement, dimensions, and relationship with decision making. *European Journal of Business and Innovation Research*, *6*(5), 36-42.

Coburn, C. E., ve Turner, E. O. (2011). Research on data use: A framework and analysis. *Measurement: Interdisciplinary Research & Perspective*, *9*(4), 173-206.

Datnow, A., Choi, B., Park, V., ve John, E. S. (2018). Teacher talk about student ability and achievement in the era of data-driven decision making. *Teachers College Record*, *120*(4), 1–34. https://doi.org/10.1177/016146811812000408

Datnow, A., Greene, J. ve Gannon-Slater, N. (2017). Data use for equity: ımplications for teaching, leadership, and policy. *Journal of Educational Administration.* 55. 10.1108/JEA-04-2017-0040.

Datnow, A., Park, V., ve Kennedy-Lewis, B. (2012). High school teachers' use of data to inform instruction. *Journal of Education for Students placed at Risk (JESPAR)*, *17*(4), 247-265.

Deal, T. E., ve Peterson, K. D. (2016). *Shaping school culture*. New York: John Wiley & Sons.

Farrell, T. S. (2015). *Reflective language teaching: From research to practice*. London: Bloomsbury Publishing.

Firestone, W. A., ve González, R. A. (2007). Culture and Processes Affecting Data Use in School Districts. *Teachers College Record*, *109*(13), 132–154. https://doi.org/10.1177/016146810710901308

Kaufman, T.E., Graham, C.R., Picciano, A.G., Popham, J.A., ve Wiley, D (2014). Data-driven decision making in the K-12 classroom. In *Handbook of research on educational communications and technology* (pp. 337-346). New York: Springer.

Lasater, K., Albiladi, W. S., Davis, W. S., ve Bengtson, E. (2020). The data culture continuum: An examination of school data cultures. *Educational Administration Quarterly*, *56*(4), 533-569.

Long, L., Rivas, L., Light, D. ve Mandinach, E. B. 2008. "The evolution of a homegrown data warehouse: TUSDStats". In *Data-driven school improvement: Linking data and learning*, Edited by: Mandinach, E. B. and Honey, M. 209–232. New York: Teachers College Press.

Mandinach, E. B., ve Gummer, E. S. (2013). A Systemic View of Implementing Data Literacy in Educator Preparation. *Educational Researcher*, *42*(1), 30–37. https://doi.org/10.3102/0013189X12459803

Mandinach, E.B. ve Jackson, S.S.(2012). *Transforming Teaching and Learning Through Data-Driven Decision Making.* United Kingdom: Corvin.

Spillane, J. (2012). Data in Practice: Conceptualizing the Data-Based Decision-Making Phenomena. *American Journal of Education, 118*, 113-141. 10.1086/663283.

Peterson, K. D. (2002). Positive or negative. *Journal of staff development*, *23*(3), 10-15.

ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Canan DEMİR YILDIZ [1], Nesibe Ayça ELMAÇ [2]

[1] Muş Alparslan Üniversitesi, 0000-0002-5905-9344

[2]Muş Alparslan Üniversitesi, 0000-0003-1699-6255

ÖZET

İş doyumu kavramı bireyin yaptığı işle ilgili konularda kendinin iyi hissetmesi duygusuna verilen addır. Bireyin yaptığı işten haz alması, mutluluk duymasıdır. Gelecek nesilleri yetiştirmesi için ellerine emanet edilen öğretmenlik mesleği, fedakâr ve emek isteyen bir meslektir. Bu nedenle de öğretmenlerin iş doyumu kavramı ve bu kavrama ilişkin algılar, bu algıları etkileyen faktörlerin neler olduğu büyük bir önem taşımaktadır. Öğretmenler işlerini ne kadar memnuniyetle yapıyorlarsa, iş doyumları ne kadar yüksek olursa eğitim öğretim süreçleri ve bu süreçlerden ortaya çıkacak olan ürünün de o kadar verimli olacağı söylenebilir. Bu çalışmanın amacı öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili çalışmaların incelenmesidir. Bu bağlamda öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış son on yıl içerisinde yapılmış olan çalışmaların, okul türleri, bölgeler, yıllar değişkenleri açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş doyumu, öğretmenler, yönetim.

1. GİRİŞ

Amaçlarına göre yapılanmış olan ve bu amaç doğrultusunda yaptıkları işlerle var olan kurumlar örgüt kavramıyla açıklanmaktadır. Bireylerin bir arada çalışması ile meydana gelen örgütlerde örgütsel davranışlar açısından en önemli tutumlardan birisi "iş doyumu" kavramıdır. İş doyumu bireyin yaptığı işe karşı geliştirdiği tutumların geneline verilen addır (Özkalp, 2001). İş doyumu, kişinin işinden zevk alması, işiyle olumlu bir duygusal etkileşime sahip olması, işi bir zorunluluktan çok bir zevk ya da tutku olarak görmesi, elde edilen ekonomik faydalardan elde edilen mutluluk, işe karşı olumlu tutum, algılar, duygular olarak ifade edilmektedir ve çalışanların

işleriyle ilgili tutumlarıdır (Üçüncü, 2016; Bingöl, 1990; Şimşek, Akgemci ve Çelik, 1998; Eğinli, 2009).

Bir insanın sağlığı o kişinin genel fiziksel durumu için ne kadar büyük bir öneme sahipse, iş doyumu kavramı da çalışanların genel durumları açısından oldukça önemlidir. İş doyumu kavramının sağlık alanında olduğu gibi tanı koyma, önem ve tedavi arz etme yönleri bulunmaktadır (Sevimli ve İşcan, 2005).

İş doyumu kavramı bireyin yaptığı işle ilgili konularda kendinin iyi hissetmesi duygusuna verilen addır. Bireyin yaptığı işten haz almalıdır. Eren'e göre (1984) ise yapılan işten elde edilen maddi çıkar, bir eser, ürün ve hizmet meydana getirmesinin verdiği mutluluktur. Yakın geçmişte yoğun olarak çalışmalar ve araştırmalar yapılan iş doyumu kavramı örgütlerde oldukça önem taşıyan konulardan biri olmaya başlamıştır.

İş doyumu bireysel ve örgütsel faktörlerden etkilenir. İş ortamından beklentiler, cinsiyet, yaş, kişilik, sosyo-kültürel çevre örgütsel faktörler ise işin niteliği, iş güvenliği, ücret, terfi, çalışma koşulları, kurum imajı, yönetim şekli ve özellikleri olarak tanımlanabilir. (Balcı,1985)

Öğretmenlikte İş Doyumu

Gelecek nesilleri yetiştirmesi için ellerine emanet edilen öğretmenlik mesleği, fedakar ve emek isteyen bir meslektir. Okul örgütlerinde de örgütün olumlu iklimi okulun gelişmesini sağlamaktadır. Örgütteki olumlu iklimi sağlamakla görevli kurum örgüt liderleri, okul yöneticileridir. Bu açıdan bakıldığında öğretmenler işlerini ne kadar memnuniyetle yapıyorlarsa, iş doyumları ne kadar yüksek olursa eğitim öğretim süreçleri ve bu süreçlerden ortaya çıkacak olan ürünün de o kadar verimli olacağı söylenebilir. Öğretmenlerin iş doyumlarını belirleyen faktörleri incelediğimizde yönetici tutumları ve davranışları çalışma ortamı ve çalışma şartları, okul ortamının iş doyumlarını en çok etkileyen faktörler olduğu görülmektedir (Jackson, Schwab, ve Schuler, 1986).

Öğretmenlerin iş doyumu algılarına bakıldığında, sorumlulukları olan öğretim rolü ile bağlantılı olan duygusal bir ilişkiyi anlatan iş doyumu kavramı, öğretmen bakış açısından öğretimden ne istendiği ile ne algılandığı arasındaki ilişkiyi anlatan fonksiyon olarak tanımlanabilmektedir (Zembylas ve Papanastasiou, 2005). Sahip oldukları vaktin büyük bir kısmını öğrencileri ile birlikte geçiren öğretmenlerin iş doyumları, eğitimdeki kalitenin yükselmesinde ve verimli iyi bir eğitimi sağlamalarında oldukça önemli bir yerde bulunmaktadır. Öğretmenlerin iş doyumuna etki eden bireysel ve çevresel birçok faktör bulunmaktadır. Öğrencileri, meslektaşları ve yöneticileri ile olan ilişkileri, yaşları, kıdemleri, çalıştıkları okulun fiziksel ortamı, adil iş dağılımı gibi birçok faktör bunlara örnek olarak verilebilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili ülkemizde son 10 yılda yapılan araştırmaların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile "Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların dağılımları nasıldır?" sorusuna çeşitli değişkenler ile yanıt verilmeye çalışılmıştır.

1. Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "okul türlerine" göre dağılımı nasıldır?
2. Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "yıllara" göre dağılımı nasıldır?
3. Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "bölgelere" göre dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Türkiye'de öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan araştırmaların değerlendirilmesi amacıyla bu çalışmada nitel araştırma türlerinden doküman incelemesi uygulanmıştır. Nitel araştırma, doküman inceleme ve gözlem gibi veri toplama araçları ile bir araya getirilen verilerin bütün bir şeklide ele alındığı araştırma yöntemidir (Patton, 2014). Bu araştırmada, doküman olarak son 10 yılda öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu; Dergipark Google Akademik uygulamasında kayıtlı bulunan öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan makaleler, lisansüstü ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Bu araştırmada, amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi ile çalışma grubu belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde kıstaslar önceden belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Ölçüt örnekleme yöntemiyle öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış çalışmalar belirlenmiştir. Son 10 yıl içerisinde öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar örneklem olarak alınmıştır. Araştırma, Dergipark ve Google Akademik uygulamasındaki makale ve tezlerden oluşan 91 çalışma ile sınırlıdır.

Makale ve tezler seçilirken arama bölümüne "öğretmenlerin iş doyumları, öğretmenlerin iş doyumu algıları" kelimeleri aratılarak elde edilen makale ve tezler çalışmaya alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmadaki verilerin toplanmasında, veri toplama araçlarından biri olan doküman inceleme yöntemi kullanmıştır. Doküman incelemesi yöntemi; araştırılması istenen olgu veya olay ile ilgili, herhangi bir mülakat yapılmadan konu hakkında bilgiler içeren yazılı kaynakların analiz edilmesinde kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analiz yöntemi olarak betimsel içerik analizi kullanmıştır. Belirlenmiş bir alanda yapılan çalışmaların birbirinden ayrı bir şekilde elde edilen nicel ve nitel veriler olarak derinlenmesine incelenip düzenlenmesi ile hazırlanan çalışmalar betimsel içerik analizi olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda o alandaki genel yönelimlerin ne olduğu belirlenmektedir. Bu şekilde elde edilen bulgular ile belirlenen alandaki veya o alana yönelik yapılacak olan çalışmalara ışık tutması beklenmektedir (Ültay, Akyurt, ve Ültay 2021).

3. BULGULAR

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sıralanmıştır.

1. **Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "okul türlerine" göre dağılımı nasıldır?**

Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların okul türlerine göre dağılımları incelenmiştir. Yapılan çalışmaların "okul türlerine" göre dağılımları Çizelge 1'de gösterilmektedir.

Çizelge 1: Çalışmaların Okul Türlerine Göre Dağılımı

Okul Türleri	f	%
Okul Öncesi	24	18,90
İlkokul	21	16,54
Ortaokul	21	16,54
İlköğretim	24	18,90
Ortaöğretim	33	25,98
Özel Eğitim	4	3,15

*Bazı çalışmalar birden fazla okul türünde yapılmıştır.

Çizelge 1'de öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili son 10 yılda yapılan çalışmaların en çok ortaöğretim okullarında (f=33) ve en az ise özel eğitim alanında eğitim veren okul ve kurumlarda (f=4) uygulandığı görülmektedir.

2. **Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "yıllara" göre dağılımı nasıldır?**

Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı incelenmiştir. Yapılan çalışmaların "yıllara" göre dağılımı Çizelge 2'de gösterilmektedir.

Çizelge 2: Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	f	%
2012	4	4,40
2013	0	0,00
2014	4	4,40
2015	5	5,49
2016	4	4,40
2017	9	9,89
2018	9	9,89
2019	13	14,29
2020	12	13,19
2021	14	15,38
2022	17	18,68

Çizelge 2'de öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili son 10 yılda yapılan çalışmaların en çok 2022 (f=17) ve en az ise 2013 (f=0) yılında yapılmış olduğu görülmektedir.

3. Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan çalışmaların "bölgelere" göre dağılımı nasıldır?

Öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların bölgelere göre dağılımı incelenmiştir. Yapılan çalışmaların "bölgelere" göre dağılımı Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3: Çalışmaların Bölgeleri Göre Dağılımı

Bölgeler	f	%
Akdeniz Bölgesi	6	6,59
Doğu Anadolu Bölgesi	16	17,58
Ege Bölgesi	23	25,27
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	10	10,99
İç Anadolu Bölgesi	7	7,69
Karadeniz Bölgesi	4	4,40
Marmara Bölgesi	25	27,47

*Bazı çalışmalar birden fazla bölgede yapılmıştır.

Çizelge 3'te, öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili yapılan çalışmaların en çok Marmara Bölgesi'nde (f=25) en az ise Karadeniz Bölgesi'nde (f=4) yapıldığı gözlemlenmiştir.

4. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili son 10 yılda yapılan çalışmaların dağılımlarına öğretmenlerin branşlarına, yayın yıllarına ve bu çalışmaların yapıldığı bölgeler alt başlıklarında incelenmiştir.

İncelenen çalışmaların uygulandığı okul türlerine bakıldığında en fazla çalışma ortaöğretim kademesinde yapılmıştır. İlkokul ve ortaokul kademelerinde ayrı ayrı yapılan çalışmalar eşit sayıda olup her iki kademe türü ile ilköğretim okullarında yapılan çalışmalardan az sayıdadır. Okul öncesi kademesine uygulanan çalışmalar da ortalama sayıdadır. En az Özel Eğitim öğretmenlerinin iş doyumları araştırılmıştır. Psikolojik danışmanlık ve rehber öğretmenler ve Özel Eğitim öğretmenleri ile yapılan çalışmaların diğer branşlara oranla daha az olduğu gözlemlenmiştir.

Bu araştırmaların son 10 yılda yapıldığı yıllara göre dağılımına bakıldığında 2012'deki ilk çalışmanın Yılmaz (2012) tarafından görülmektedir. Alanyazın tarandığında 2013 yılında öğretmenlerin iş doyumu ile ilgili yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. 2012, 2014 ve 2016 yıllarında dörder çalışma yapılmıştır. 2015 yılında beş çalışma yapılmış ve yapılan çalışmalar yavaşça artmaya başlamıştır. 2017 ve 2018'de dokuzar tane çalışması buna zemin hazırlamıştır. 2019 yılından öğretmenlerin iş doyumu algıları ile yapılan çalışmalarda ise ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde %61,54'lük kısmının 2019 ve sonrasında yapılan çalışmalar olduğu gözlenmiştir.

Öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili yapılan çalışmaların coğrafi bölgelere göre dağılımına bakıldığında en çok Marmara Bölgesi (f=25) olmak üzere ve Ege Bölgesi'nde (f=23) çalışıldığı görülmektedir. En az Karadeniz Bölgesi (f=4) ve Akdeniz Bölgesi'nde (f=6) çalışıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer bölgelerde ortalama sayıda çalışmalar yürütülmüştür.

Araştırma sonucunda 7 farklı bölgede, farklı yıllarda ve farklı öğretim kademelerinde yapılan 91 çalışma incelenmiştir. Son on yıldan günümüze doğru gelindiğinde öğretmenlerin iş doyumları ile ilgili yapılan çalışmalarda gittikçe bir artış olduğu gözlenmiştir. Gelecek nesillerin mimarı olan öğretmenlerin, iş doyumları ile bu nesilleri inşa edişleri arasındaki ilişkinin öneminin fark edilmesinin bu alandaki çalışmaların yoğunlaşmasının sebebi olduğu düşünülebilir.

Öneriler

- Analiz sonucunda öğretmen iş doyumları ile ilgili yapılan çalışmalar daha önce hiç çalışılmayan şehirlerde yapılabilir.
- Öğretmen iş doyumları eğitim fakülteleri mezunları ve formasyon eğitimi alan mezunlar arasında karşılaştırma yapılarak iş doyumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı konusunda alanyazına katkı yapılabilir.
- Psikolojik danışmanlık ve rehber öğretmenler ve Özel Eğitim öğretmenleri ile daha fazla çalışma yapılabilir.
- Ortaokul ve ortaöğretim okullarında çalışan öğretmenlerle branş bazlarında ayrı çalışmalar yapılması veya branşlar arası öğretmen iş doyumları karşılaştırılması yapılabilir.

- Başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde daha fazla çalışmalara yer verilebilir.
- Öğretmenlerin iş doyumlarını etkileyen birçok neden bulunmaktadır. Daha önce çalışılmamış ve iş doyumuna etkisi olan değişkenler ile çalışmalar yapılıp öğretmenlerin iş doyumları daha iyi anlaşılmaya çalışılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Balcı, A. (1985). *Eğitim yöneticisinin iş doyumu*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[2] Bingöl, D. (1990). Personel yönetimi ve beşeri ilişkiler. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

[3] Eğinli, A. T. (2009). Çalişanlarda İş Doyumu: Kamu Ve Özel Sektör Çalişanlarinin İş Doyumuna Yönelik Bir Araştirma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23*(3), 35-52.

[4] Eren, E., (1984), *Yönetim Psikolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3182, İstanbul.

[5] Jackson, S. E., Schwab, R. L., & Schuler, R. S. (1986). Toward an understanding of the burnout phenomenon. *Journal of applied psychology*, *71*(4), 630.

[6] Özkalp, E. (2003). *Örgütsel davraniş*. Anadolu Universitesi.

[7] Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.

[8] Sevimli, F., & İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve iş ortamina ait etkenler açisindan iş doyumu. *Ege Academic Review*, *5*(1), 55-64.

[9] Şimşek, M. Ş., Çelik, A., Akgemci, T., & FETTAHLIOĞLU, T. (2006). Örgütlerde yabancilaşmanin yönetimi araştirmasi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 569-587.

[10] Üçüncü, K. (2016). İş tatmini ve motivasyon. Karadeniz Teknik Üniversitesi. *Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı*.

[11] Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.

[12] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. bs.). *Ankara: Seçkin Yayıncılık*.

[13] Yılmaz, K. (2012). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeyleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *2*(2).

[14] Zembylas, M., & Papanastasiou, E. C. (2005). Modeling teacher empowerment: The role of job satisfaction. *Educational Research and Evaluation*, *11*(5), 433-459.

ÖĞRETMENLİK KARİYER BASAMAKLARI UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yunus Emre AVCI[1], Halil OSRAK [2]

[1]Siirt Üniversitesi, 0000-0002-1361-1463

[2]Siirt Üniversitesi, 0000-0001-7682-4610

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geçmişte kısa süreli uygulanmış ve günümüzde tekrar uygulamaya konulan öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının öğretmenlerce değerlendirilmesidir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Çalışma grubu, Batman il merkezindeki kamu okullarında görev yapan 10 uzman ve 12 aday öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerle yüz yüze mülakatlar yapılarak veriler toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kişisel bilgileri içeren 6 soru ve konu ile ilgili 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; öğretmenler mesleki ihtisaslaşma ve ekonomik getirisinden dolayı uygulamayı pozitif görmektedirler. Öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının negatif yanları ise; ayrıştırma, uygulama hataları ve sınava tabi tutulmadır. Uygulama genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin yarısı uygulamayı farklı gerekçelerle uygun bulurken yarısı da yine farklı sebeplerle uygun bulmamaktadır. Öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının sınav öncesi eğitim sürecinde verimliliğine değinen öğretmenler eğitim sürecini verimli bulmamaktadırlar. Uygulamanın verimliliğini arttırmaya yönelik olarak öğretmenler; yüz yüze eğitim, sınavsız kariyer uygulaması, branşa yönelik eğitim ve eğitimin kariyer kazanımından sonra da devamlılığının sağlanması gibi öneriler sunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Kariyer, Öğretmenlik Kariyer Basamakları, Değerlendirme.

EVALUATION OF TEACHING CAREER STAGE IMPLEMENTATION

Abstract

The aim of this research is to evaluate the teaching career steps practice, which was implemented by the Ministry of National Education for a short time in the past and is put into practice again today, by teachers. Case study, one of the qualitative research designs, was preferred in the study. The study group consists of 10 experts and 12 novice teachers working in public schools in the city center of Batman. A semi-structured interview form developed by the researchers was used as a data collection tool. The semi-structured interview form consists of 6 questions containing personal information and 5 open-ended questions about the subject. The obtained data were analyzed by content analysis technique. According to the research findings; teachers see the practice positively because of its professional specialization and economic return. The negative aspects of the teaching career ladder implementation are; segregation, implementation errors and testing. When the application is evaluated in general, half of the teachers find the application appropriate for different reasons, while the other half do not find it appropriate for different reasons. Teachers who mentioned the productivity of the teaching career steps application in the pre-exam education process do not find the education process efficient. In order to increase the productivity of the implementation, teachers; They offered suggestions such as face-to-face education, career practice without exams, branch-oriented education and ensuring the continuity of education after career acquisition.

Keywords: Teacher, Career, Teaching Career Steps, Evaluation.

GİRİŞ

Evrensel ve yerel kültürel mirasın iletilmesinde aracı rolü ve bireylerin tüm potansiyellerini gerçekleştirebilmelerini sağlamaya yönelik çabası nedeniyle, öğretmenlik bütün toplumlarda diğer mesleklerden farklı bir yere sahiptir. Öğretmenliğin profesyonel bir meslek olarak algılanması ve icra edilmesi ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. 13 Mart 1924 tarihinde TBMM'nde kabul edilen Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu öğretmenliği "devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir" şeklinde tanımlamaktadır (Akyüz, 2008; akt. Güven, 2015). Yine 14 Haziran 1973 tarihinde yürürlüğe giren

1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu da öğretmenliğin "Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği" olduğunu belirtmektedir (Akyüz, 2008; akt. Güven, 2015). Ülkemizde öğretmenlik mesleğimin gelişimi amacıyla Cumhuriyet tarihi boyunca birçok değişiklikler yapılmıştır. Son yıllarda gerçekleştirilen değişikliklerden biri de 2022 yılında çıkarılan Öğretmenlik Meslek Kanunu'dur.

14.02.2022 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Öğretmenlik Meslek Kanunu ile öğretmenlik mesleği; aday öğretmenlik döneminden sonra öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olmak üzere üç kariyer basamağına ayrılmıştır. Kanuna göre aday öğretmenlik dâhil öğretmenlikte en az 10 yıl hizmeti bulunanlardan, uzman öğretmenlik eğitim programını tamamlamış olan, uzman öğretmenlik için öngörülen asgari çalışmaları tamamlayan ve kademe ilerleme cezası almayan öğretmenlerden uzman öğretmenlik sınavını başarı ile tamamlayanlar uzman öğretmen unvanını almaya hak kazanırlar. Yüksek lisans yapan öğretmenler ise uzman öğretmenlik sınavından muaf tutulmuşlardır.

Uzman öğretmenlikte en az 10 yıl hizmeti bulunan, başöğretmenlik eğitim programını tamamlamış olan, başöğretmenlik için öngörülen çalışmaları tamamlayan ve kademe ilerleme cezası almayan uzman öğretmenlerden başöğretmenlik sınavını başarı ile tamamlayanlar başöğretmen unvanını almaya hak kazanırlar. Doktora yapmış olan uzman öğretmenler başöğretmenlik sınavından muaf tutulmuşlardır.

Öğretmenlik meslek kanunu uygulanış biçimi ve kanunda yer alan maddelerden dolayı birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Birçok sendika meslek kanunu protesto etmek amacıyla iş bırakma eylem kararı almış ve meslek kanununu eleştirmiştir. Örneğin aralarında Eğitim İş ve Eğitim Sen gibi sendikalarında bulunduğu 13 eğitim sendikanın paylaşmış olduğu bildiride (2022), öğretmenlere danışılmadan hazırlanan bu kanunun öğretmenlerin yükünü daha da arttıracağını öne sürmüş ve Öğretmenlik Meslek Kanunun geri çekilmesini eğitim sendikaları ile eğitim çalışanlarının görüşünün alınarak yeniden düzenlenmesini talep etmişlerdir. Taleplerinin yerine getirilmesi için 1 günlük iş bırakma eylem kararı almışlardı. Eğitim Bir Sen sendikası (2022) ise, 3/2/2022 tarihinde kabul edilen 7354 sayılı Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun öğretmenlerin beklentisini karşılamadığını, meslek kanunu olarak nitelendirilmeyi hak edecek içerikten yoksun

olduğunu, bir milyonu aşkın öğretmenin hak, yetki, görev ve sorumlulukları noktasında bir meslek kanununda olması gerekenleri kapsamadığını ve bu yüzden ilave düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geçmişte kısa süreli uygulanmış ve günümüzde tekrar uygulamaya konulan öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasının öğretmenlerce değerlendirilmesidir.

YÖNTEM

Araştırma nitel tarama modelindedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Kariyer	Kademe	Kıdem	Öğrenim	Sendika
Ö1	Erkek	Uzman Öğretmen	İlkokul	16 yıl ve üzeri	Lisans	Tüm Kamu Sen
Ö2	Erkek	Uzman Öğretmen	Ortaokul	16 yıl ve üzeri	Lisans	Yok
Ö3	Erkek	Uzman Öğretmen	Lise	16 yıl ve üzeri	Lisans	Eğitim Sen
Ö4	Erkek	Uzman Öğretmen	Okul Öncesi	16 yıl ve üzeri	Lisans	Eğitim Bir Sen
Ö5	Kadın	Uzman Öğretmen	Ortaokul	16 yıl ve üzeri	Yüksek Lisans	Yok
Ö6	Erkek	Uzman Öğretmen	İlkokul	16 yıl ve üzeri	Yüksek Lisans	Eğitim Gücü Sen
Ö7	Kadın	Uzman Öğretmen	İlkokul	16 yıl ve üzeri	Lisans	Eğitim Gücü Sen
Ö8	Erkek	Uzman Öğretmen	Lise	16 yıl ve üzeri	Lisans	Yok
Ö9	Erkek	Uzman Öğretmen	Lise	16 yıl ve üzeri	Yüksek Lisans	Eğitim Sen
Ö10	Kadın	Uzman Öğretmen	Lise	16 yıl ve üzeri	Lisans	Yok

Ö11	Erkek	Öğretmen	Lise	1-5 yıl	Yüksek Lisans	Yok
Ö12	Erkek	Öğretmen	Ortaokul	1-5 yıl	Lisans	Türk Eğitim Sen
Ö13	Erkek	Öğretmen	İlkokul	6-10 yıl	Lisans	Eğitim Bir Sen
Ö14	Kadın	Öğretmen	Ortaokul	6-10 yıl	Lisans	Türk Eğitim Sen
Ö15	Erkek	Öğretmen	İlkokul	16 yıl ve üzeri	Lisans	Eğitim Bir Sen
Ö16	Kadın	Öğretmen	Lise	16 yıl ve üzeri	Lisans	Eğitim Bir Sen
Ö17	Kadın	Öğretmen	Lise	6-10 yıl	Lisans	Eğitim Gücü Sen
Ö18	Kadın	Öğretmen	Okul Öncesi	6-10 yıl	Lisans	Yok
Ö19	Kadın	Öğretmen	Ortaokul	1-5 yıl	Lisans	Eğitim Bir Sen
Ö20	Erkek	Öğretmen	İlkokul	1-5 yıl	Lisans	Türk Eğitim Sen
Ö21	Erkek	Öğretmen	Lise	11-15 yıl	Yüksek Lisans	Eğitim Sen
Ö22	Erkek	Öğretmen	Ortaokul	1-5 yıl	Lisans	Eğitim Bir Sen

Veri Toplama Aracı

Öğretmenlerin kariyer basamakları uygulamasına ilişkin görüşlerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kişisel bilgileri içeren 6 soru ve konu ile ilgili 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Analiz sürecinde öncelikle kişisel görüşme formunda yazılan ham veriler hiçbir değişiklik yapılmadan elektronik ortama (Word dosyası) aktarılmıştır. Bu kapsamda görüşülen bütün katılımcılara Ö1,Ö2,Ö3,……Ö22 şeklinde kodlar tanımlanmıştır. Okul yöneticilerinin görüşleri içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına ilişkin bulgular ele alınmıştır. Sorularla ilgili elde edilen veriler incelenmiştir.

1. Öğretmen Kariyer Basamakları Uygulamasının Pozitif Tarafları

Katılımcılara 'Yürürlükte olan öğretmen kariyer basamakları uygulamasının pozitif tarafları nelerdir?' sorusu yöneltilmiş elde edilen bulgular çizelge 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Pozitif Tarafları

Pozitif Taraflar	**Katılımcılar**	**f**
Mesleki İhtisaslaşma	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö22	18
Ekonomik Getiri	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö9,Ö11,Ö15,Ö20	10
Yok	Ö10,Ö18,Ö21	3

Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu uygulanmakta olan kariyer basamakları uygulamasının öğretmenlik mesleğinin gelişimine katkı sunacağını, mesleki ihtisaslaşma için önemli bir adım olduğunu düşünmektedir. Ayrıca bu uygulamanın getireceği ekonomik iyileştirmeleri ise olumlu olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şunlardır:

Ö1: *Öğretmenlikte kariyer kanunun olmasını olumlu buluyorum. Daha önce de uzman öğretmenlik sınavı yapıldı fakat daha sonra bu sınavın devamı gelmedi. Şu an için bunun yasalarla belirli bir düzene oturtulmuş olmasını olumlu buluyorum. Ekonomik anlamda yapılacak olan iyileştirmeleri olumlu. Eskiden 200-300 Türk lirası gibi ufak rakamlar etki ederken artık daha ciddi rakamlar etki edecek.*

Ö4: *Öğretmenlerin kendine ait ayrı bir meslek kanununun olmasını olumlu buluyorum. Avukat, doktor gibi diğer meslek gruplarının kendine ait kanunları varken bizim mesleğimizde yoktu. Meslek kanunumuzu içerik olarak yeterli olmasa da başlangıç açısından olumlu buluyorum.*

Öğretmen kariyer basamakları uygulamasının negatif tarafları

Katılımcılara 'Yürürlükte olan öğretmen kariyer basamakları uygulamasının negatif tarafları nelerdir?' sorusu yöneltilmiş elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Negatif Tarafları

Negatif Taraflar	**Katılımcılar**	
Ayrıştırma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,Ö6,Ö8,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö18,Ö20 ,Ö21, Ö22	7
Sınava Tabi Tutulma	Ö1,Ö2,Ö4,Ö8,Ö10,Ö15,Ö17,Ö18,Ö19	
Uygulamadaki Yanlışlıklar	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö11	
Yok	Ö9	

Çizelge 3'te görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların çoğu öğretmenlerin sınava tabi tutulmasını yanlış bulmuş ve uygulamanın öğretmenler arasında ayrıştırmaya neden olacağını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şunlardır:

Ö1: *Uzmanlığın sınav ile belirlenmesini doğru bulmuyorum. 1739 sayılı Temel Kanun ve ÖMK 3. madde de öğretmenlik mesleği tanımlanırken eğitim-öğretim ve bununla ilgili yönetim işlerini yaparken ihtisas gerektiren bir meslek olduğu ifade edildiğinden uzmanlık için ayrıca bir sınav yapılması gereksizdir. Çünkü sınav sadece bilgiyi ölçen bir araç iken öğretmenlik mesleği ise daha çok bilgiyi aktarmayla ilgili deneyim ve tecrübe gerektiren bir meslek olduğundan sınav yapılmasını yanlış buluyorum.*

Ö2: *Bu uygulamanın öğretmenler arasında huzursuzluğa yol açacağını düşünüyorum. Sınav öğretmeni daha iyi veya kötü yapmaz. Fakat bu sınavla öğretmenin önüne getirilecek unvanların özellikle velilerde uzman ve başöğretmen daha iyi, çocuğumun dersine uzman/başöğretmen girsin vb. durumlara yol açacağını düşünüyorum. Oysa bu sınav sadece belirli notları iyi ezberleyen öğretmenlerin iyi bir not alacağı sınavdan daha fazlası değil.*

Ö6: *Eğitim alanı dışında yüksek lisans yapan öğretmenlerin sınavdan muaf tutulmasını doğru bulmuyorum. Sınavdan muaf tutulması için öğretmenlerin mutlaka kendi alanlarında yüksek lisans yapmaları gerektiğini düşünüyorum.*

Ö8: *Ücretli öğretmen, sözleşmeli öğretmen, kadrolu öğretmen derken aynı mesleği yapan öğretmenleri ayrıştıracak iki unvanın daha gelmesini doğru bulmuyorum.*

Ö11: *Uzman veya başöğretmen olduktan sonra öğretmenlerin yapacakları iş ve sorumluluklar değişmiyor. Verilecek olanlar unvanlar sadece kağıt üstünde kalacak. Bu durumun olumsuz etkilerinin olacağını düşünüyorum. Aynı işi yapan öğretmenlerin farklı unvanlara sahip olup farklı ücretler almasının eşit işe eşit ücret ilkesine ters olduğunu düşünüyorum.*

Tablo 4. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasını Uygun Bulma Durumu

Ana Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f
Uygundur (f=12)	Mesleki İhtisaslaşma	Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö9,Ö15,Ö22	7
	Düzenlenmeli	Ö1,Ö3,Ö5,Ö11,Ö17	5
	Mesleğin Saygınlığı	Ö14	1
Uygun değildir (f=11)	Sınava Tabi Tutulma	Ö2,Ö12,Ö18,Ö19,Ö20	5
	Gereksiz Buluyorum	Ö8,Ö10,Ö16	3
	Uygulama Hataları	Ö2,Ö21	2

	İş Barışını Bozma	Ö13	1

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlik kariyer basamakları uygulamasını uygun bulanlar ile uygun bulmayanlar birbirine yakın çıkmıştır. Uygundur teması altında en çok öne çıkan görüşün 'Mesleki ihtisaslaşma' alt teması olduğu görülmektedir. Uygun değildir ana teması altında ise en çok öne çıkan görüşün 'Sınava tabi tutulma' alt teması olduğu görülmektedir. Bunlara ilişkin bazı öğretmenlerin değerlendirmeleri şöyledir:

Ö3: *Kariyer basamakları uygulamasını doğru buluyorum. 30 yıl boyunca sürekli öğretmensin. Askerlerde subay, astsubay vb. sürekli yükseliyorsun. Memurlar şef olabiliyor. Fakat öğretmenlikte böyle bir durum yoktu. Eksiklikleri var fakat hiç yoktan iyidir. Zaman içerisinde bu eksikliklerin tamamlanıp meslek kanunumuzun daha kapsamlı olması gerektiğini düşünüyorum.*

Ö10: *Uygun bulmuyorum. Öğretmenler üniversitelerde gerekli eğitimi alıp alanlarında uzman olarak mezun oluyorlar zaten. Dolayısıyla öğretmenler sanki uzman değilmiş gibi yeniden sınava tabi tutulmaları ve bu sınav sonucunda uzman unvanı almalarını yanlış buluyorum.*

Ö11: *Uygun buluyorum fakat sınavı geçecek olan öğretmenlere verilecek olan uzman ve başöğretmen unvanlarının sadece kâğıt üstünde olmaması gerekiyor. Bu unvanı alacak öğretmenlere yeni sorumlulukların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.*

Ö14: *Öğretmenlik mesleği mevcut gelişmeler ve geçmişte yapılan yanlış uygulamalar sonucu gereğinden fazla yıpranmıştır. Toplum nezdinde öğretmenlik mesleğine olan güven ve saygı yitirilmiştir. Kariyer basamakları uygulaması doğru yönetilirse, kendini geliştiren ve toplumda saygınlığını arttıran öğretmenler yetiştirmenin fitilleyicisi olabilir.*

Tablo 5. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulaması Eğitim Süreci Verimliliği

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	f
	Geliştirilmeli	Ö4,Ö13,Ö17,Ö22	4

Verimli	Güncel Konu	Ö1	1
	İçerik Yeterli	Ö9	1
Değil	Verimli İçerik Yetersiz	Ö5,Ö6,Ö11,Ö14,Ö18,Ö19	6
	Süre Yetersiz	Ö2,Ö3,Ö15	3
	Online Eğitim	Ö7,Ö12,Ö21	3
	İlgi çekici değil	Ö8	1
	Gelişime katkı sağlamıyor	Ö16	1
değilim	Bilgi sahibi değilim	Bilgi sahibi değilim	Ö10,Ö20	2

Tablo 5'de görüldüğü üzere öğretmenlerin kariyer basamakları uygulama sürecinde verilen eğitimlerin verimliliği konusunda değerlendirmelerine bakıldığında en fazla öne çıkan ana tema verimli değildir. Bu tema altında en çok 'içerik yetersiz' alt temasının ifade edildiği görülmektedir. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ö2: *Açıkçası videoları pek izleyemedim. O kadar çok video var ki hepsini izlemeye kalksam günlük hayatta ne işimi yapabilirim ne de aileme vakit ayırabilirim. Konu olarak ilgimi çeken ve az bilgi sahibi olduğumu düşündüğüm videoları izledim. Diğer videoları ise açıp sessize aldım. Videoların içerik olarak iyi olduğunu düşünüyorum fakat videoların sayısı ve süresi çok fazla. Bu durum video eğitimlerinden faydalanmamızı olumsuz etkiliyor.*

Ö12: *Eğitim sürecini verimli bulmadım. Uzaktan/online eğitim şeklinde olduğu için bir çok öğretmen videoları tam olarak izlemedi. Bunun yerine yüz yüze eğitim verilmesi daha iyi olurdu.*

Ö15: *Kesinlikle verimli bulmuyorum. Hem çalışıp hem video izlemek çok yordu beni. Videoları izlemek için gerekli zaman yoktu maalesef. Kısıtlı zamanda videoları izlemeden geçmek zorunda kaldık.*

Ö16: *Hayır kesinlikle eğitimler verimli değil. Eğitim konularının öğretmenlerin kendi alanlarında gelişmesine hiçbir katkısı olmadığını düşünüyorum.*

Tablo 6. Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Verimliliğini Arttırmak İçin Öneriler

	Öneriler	**Katılımcılar**	**f**
	Sınavsız kariyer	Ö1,Ö2,Ö4,Ö8,Ö10,Ö11,Ö17,Ö18,Ö19	9
	Yüz yüze eğitim	Ö1,Ö3,Ö5,Ö7,Ö10,Ö12,Ö15,Ö21	8
	Eğitimin devamlılığı	Ö1,Ö3,Ö5,Ö11,Ö20	5
	Branşa yönelik eğitim	Ö1,Ö5,Ö16,Ö17	4
	Özlük hakları	Ö4	1

Tablo 6'da görüldüğü üzere katılımcılar en çok sınavsız kariyer sisteminin uygulanmasının ve eğitimlerin yüz yüze olmasının uygulamanın verimliliğini arttıracağını düşünmektedirler. Öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ö7: *Eğitimlerin yüz yüze olması ve bu eğitimlerin yıl içinde belli aralıklarla yapılmasının daha verimli olacağını düşünüyorum. Uzman öğretmen ve başöğretmen unvanlarının kazanılması için sınavın tek ölçüt olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle sadece sınav sonucuna göre değil, öğretmenlerin yıl içinde yapmış oldukları projeler, yapmış olduğu çalışmalarında etkili olması gerektiğini düşünüyorum.*

Ö16: *Genel eğitim konuları yerine verilecek olan eğitimler branşa yönelik olmalı. Öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi açısından branşa yönelik eğitimler daha iyi olacaktır.*

Ö17: *Kariyer basamakları uygulamasının sınavsız yapılması daha verimli olur. Sınav yerine 10 yılını dolduran öğretmenler uzman, 20 yılını dolduran öğretmenler ise başöğretmen olmalıdır.*

Ö20*: Eğitimlerin sadece sınavdan önce değil sınavdan sonra da devam etmesi daha iyi olacaktır. Sınavdan sonra verilecek eğitimlerle öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sunulabilir.*

SONUÇLAR

Çalışma sonunda elde edilen verilere göre öğretmenlik kariyer basamakları uygulaması araştırmaya katılan uzman öğretmenler tarafından uygun bulunurken, öğretmenler tarafından ise uygun bulunmamıştır. Uzman öğretmenler araştırmayı uygun bulma nedeni olarak uygulamanın mesleki ihtisaslaşmaya katkı sağlayacağı ve ekonomik olarak öğretmenlere katkı sağlayacağı görüşünü belirtmişlerdir.

Uygulamayı uygun bulmadığını ifade eden öğretmenler gerekçe olarak öğretmenlerin sınava tabi tutulmasını ifade etmişlerdir. Uzun yıllar emek verip birçok sınavı başarı ile geçen öğretmenlerin tekrardan sınavla karşı karşıya kalmaları, yükselmenin sınavla olması uygulamaya yönelik ağır basan eleştirilerin başında gelmektedir. Uygulamanın öğretmenler arasında ayrımcılığa neden olabileceği, iş barışını bozabileceği endişesi araştırmaya katılan 22 öğretmenden 17'si tarafından dile getirilmiştir. Gül ve Güngör (2022), yapmış oldukları öğretmenlik meslek kanunu ile ilgili araştırmada araştırma sonucunda ulaşmış olduğumuz sonuçları destekler nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır. Gül ve Güngör (2022), yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin yükselmelerin sınava bağlı olmasını hoş karşılamadığı ve velilerin öğrencilerini uzman veya başöğretmene vermek isteyeceklerini ve bunun bir takım sorunlara yol açabileceğini belirtmişlerdir. Doğan (2022), ise yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin kanunu olumsuz görme sebebini öğretmenler arasında ayrıma neden olması olarak belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler kariyer basamakları uygulama sürecinde verilen eğitimleri yetersiz bulmuşlardır. Öğretmenler eğitim için verilen sürenin kısa olduğunu, videoların çok fazla olduğu, zaman konusundan sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan 22 öğretmenden sadece 1 tanesi video içeriklerini yeterli bulurken, diğer katılımcılar içeriği yetersiz bulmuş ve geliştirilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir.

Katılımcılar kariyer basamakları uygulamasının verimliliğinin arttırılması için sınavsız bir kariyer sisteminin oluşturulması, eğitimlerin yüz yüze ve branşa yönelik olması ve uzman veya başöğretmen unvanına sahip olan öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı vermek amacıyla eğitimlerin devam etmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

KAYNAKÇA

Canatan Doğan, N. (2022). Öğretmenlik Meslek Kanunu'na yönelik öğretmen ve yönetici görüşleri.

Cımbız, A.T ve Küçüker, E. (2015). Öğretmenlik Kariyer Basamakları Uygulamasının Okuldaki Etkilerine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 8 (38).

https://egitimsen.org.tr/ogretmenlik-meslek-kanunu-iptal-edilsin-talebiyle-2-kasimda-is-birakiyoruz-bildiri/
(Erişim tarihi: 12.12.2022)

Gül, İ. Ve Güngör, C. Öğretmenlik Meslek Kanununa İlişkin Öğretmen Görüşleri. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(3), 1098-1123.

Güven, D. (2010). Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 27(2), 13-21.

UZAKTAN EĞİTİMDE VERİMLİLİĞİN ARTIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Yunus Emre AVCI[1], Hamza ÜLGEN[2]

[1]Siirt Üniversitesi,

[2]Siirt Üniversitesi,

ÖZET

Uzaktan eğitim uzun süredir farklı ülkelerde çeşitli şekillerde uygulansa da COVİD 19 salgınının etkisiyle dünya genelinde birçok ülkede zorunlu bir şekilde yüz yüze eğitime alternatif olarak uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde 16 Mart 2020 tarihinde yüz yüze eğitim yerine bir haftalığına zorunlu hale getirilen uzaktan eğitim daha sonra aralıklı olarak sürekli hale getirilmiştir. Salgın süreci bitmesine rağmen özellikle üniversitelerde bir takım dersler halen uzaktan eğitim şeklinde yürütülmektedir. Bu araştırmanın amacı uzaktan eğitimde verimliliğin artırılmasına yönelik akademisyen, öğretmen ve öğrencilerin önerilerini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntemlerden durum çalışması (case study) kullanılmıştır. Bu kapsamda uzaktan eğitimle ilgili olan eğitim paydaşlarıyla (Akademisyenler, öğretmenler ve öğrenciler) mülakatlar yapılarak veriler toplanmıştır. Mülakatlar araştırmacılar tarafından doğrudan okullara gidilerek uygun zaman ve mekânda yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2022-2023 eğitim-öğretim yılı Bitlis il merkezinde bulunan ilkokul, ortaokul ve liselerdeki 21 öğretmen, 19 öğrenci ve ayrıca bir kamu üniversitesinden 10 akademisyenden oluşmaktadır. Katılımcıların görüşleri içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre verimliliği arttırma konusunda akademisyenler, öğretmenler ve öğrenciler uzaktan eğitimin paydaşlarına teknik, akademik ve ekonomik bakımdan destek olunmasını önermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Uzaktan Eğitimde Verimlilik, Paydaş Önerileri

RECOMMENDATIONS FOR INCREASING PRODUCTIVITY IN DISTANCE EDUCATION

Abstract

Although distance education has been applied in various ways in different countries for a long time, it has started to be applied as an alternative to face-to-face education in many countries around the world with the effect of the COVID 19 epidemic. Distance education, which was made compulsory for a week instead of face-to-face education on March 16, 2020 in our country, was later made continuous intermittently. Although the epidemic process is over, some courses are still carried out in the form of distance education, especially in universities. The aim of this research is to reveal the suggestions of academicians, teachers and students to increase productivity in distance education. Case study, one of the qualitative methods, was used in the research. In this context, data were collected by conducting interviews with education stakeholders (Academics, teachers and students) related to distance education. The interviews were conducted by the researchers at the appropriate time and place by going directly to the schools. A semi-structured interview form created by the researchers was used as a data collection tool. The study group of the research consists of 21 teachers, 19 students from primary, secondary and high schools in the city center of Bitlis in the 2022-2023 academic year, as well as 10 academicians from a public university. The opinions of the participants were evaluated through content analysis. According to the results of the research, academicians, teachers and students suggested that the stakeholders of distance education should be supported technically, academically and economically in order to increase productivity.

Keywords: Distance Education, Efficiency in Distance Education, Stakeholder Suggestions.

GİRİŞ

Eğitim, öğrencinin bilgi edindiği, aklının aydınlandığı, seçme ve iyiyi yapma iradesinin güçlendiği tüm deneyimlerini içerdiği için en önemli faktörlerden biridir. Eğitim öğrencilerin değerini artırır, karakterlerini eğitir ve gelişimlerini teşvik eder. Öğrenciler, eğitim yoluyla toplum içinde yaşamak için uygun şekilde hazırlanır ve topluma uygun donatılır. Dahası eğitim, topluluğun kendi içindeki tüm öğrenenlere kendi yaşamını açmaya çalıştığı, onların içinde yer almalarını sağladığı, onlara kendi kültürünü aktarmaya çalıştığı ve onlara standart olarak sunduğu bir süreç olarak kabul edilir.

Koronavirüs salgını ilk olarak 2019 yılında Çin'de başlayıp daha sonra hızlıca dünya çapında bir pandemiye dönüştü. Covid-19 virüsünün bulaşma hızını azaltmak için birçok ülkede sokağa çıkma yasağı ve sosyal mesafe gibi önlemler alındı. COVID-19 salgını dünya çapında eğitim sistemlerini şok ederek eğitim sürecini ve eğitim paydaşlarını olumsuz etkiledi. Bu tür bir şokun eğitimsel sonuçlarını belgeleyen yeni araştırmalar, bu sonuçların derin olacağını ve uluslar içinde ve ülkeler arasında eğitim eşitsizliğini artıracağını öne sürmektedir (Reimers, 2021). Eğitim paydaşları acil olarak uzaktan eğitime hızla bir şekilde geçişin yaşanmasıyla ortaya çıkardığı benzeri görülmemiş zorluklarla baş etmek zorunda kaldı. Okulların kapanması sadece öğrencileri, öğretmenleri ve aileleri etkilemekle kalmadı aynı zamanda kapsamlı ekonomik ve toplumsal sonuçlara neden oldu. Okulların eğitime ara vermesiyle beraber ekonomik problemler ve eğitim paydaşlarında yoksulluğun başlamasına neden olmuştur. Ayrıca aileler arasında sağlık sorunlarının yaşanmasına ve öğrenme fırsatlarını engellemiştir (Crawford ve diğerleri2020). Pandeminin uzun süre devam etmesinden dolayı kaybedilen öğrenme fırsatları öğrencileri daha çok vasıfsız hale getirmiş ve öğrenci ile öğretmen arasında iletişimin yeterli derecede kurulamamasından dolayı öğrencilerde okulu terk etme gibi sonuçlar doğurmuştur. Salgının olumsuz sonuçları araştırmacıların ilgisini çekmiş ve konu üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Araştırmacılara göre öğrenciler kadar öğretmenler, veliler ve akademisyenler de süreçte çok olumsuz etkilenmiştir (Kidd ve Murray, 2020).

Uzaktan eğitim, Covid-19 salgını nedeniyle birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de öğretme ve öğrenme sürecinde tek yöntem haline geldi. Günümüzün dijital eğitim sistemi genellikle çevrimiçi, uzaktan, esnek, açık, karma ve harmanlanmış gibi birkaç terim kullanır.

Ayrıca, çevrimiçi öğrenmeyi ifade etmek için çevrimiçi programlar ve kurslar gibi farklı terimler kullanılmaktadır (Tanhan, 2020). Yüz yüze derslere ara vermek zorunda kalan eğitim paydaşları, uzaktan eğitimle ilgili deneyimlerini aldıkları destek ve karşılaştıkları zorluklar açısından değerlendirmek önemlidir. Uzaktan eğitimde okulların ve Milli Eğitim Bakanlığının sağladığı desteği, öğretmenlerin ve öğrencilerin karşılaştığı zorlukları ve gelişmek için ihtiyaç duydukları destek ele alınmış ve eğitim paydaşlarının önerileri dikkate alınmış ve çalışmanın konu olmuştur.

Yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçiş yapılırken toplumlar arasında eşit bir eğitim ve eğitimde fırsat eşitsizliğini de girmek için beklenmedik değişimler yaşanmış ve yeni bir eğitim modeli yaratılmıştır. Öyle ki birçok eğitim kurumunda öğrencilerin çevrimiçi derslere erişimini iyileştirmek için öncelikle eğitim içeriğini geleneksel medyadan dijital ortama aktarmaya odaklanmaktadır(Wu 2020). Bazı kurumlar bu değişimi stratejik bir şekilde ele alarak zamandan ve maliyetten tasarruf sağlamış olsa da bazı kurumlar bu konuda pek bir şey yapmadığı görülmüştür. Bu değişkenler bireyin bulunduğu coğrafi konuma göre şekillenmektedir. Uzaktan eğitimin, herhangi bir zamanda ve mekâna bağlı kalmamasından dolayı avantajları ve dezavantajlar vardır. Avantajlarından bazıları şöyledir; öğrencinin kendi hızında ilerlemesi ve kendine özgü yöntem geliştirmesi, sağlıklı eğitim, öğrenmede esneklik, öğrencilere düşünmeleri ve yanıt vermeleri için zaman tanır. Kaya'ya (2002) göre; eğitici ile öğrenci arasında iletişim probleminin yaşanması ve teknolojik aletlere bağımlılık riski problemi en büyük dezavantajlarındandır. Ayrıca, öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarının ve tutumlarının uzaktan eğitim yoluyla gelişebileceğini belirtmiştir (Lin 2015; Payne, 2020; Wang vd., 2019; Warschauer vd., 1996). Çevrimiçi eğitimdeki değişikliklerin plansız doğası nedeniyle, çoğu akademik kurumda kaynak eksikliği, teknolojik ürün eksikliği, yetersiz erişim/zayıf ağ bağlantıları ve hem eğitim kurumlarını hem de öğrencilerin çevrimiçi öğrenmeye katılma yeteneğini etkileyen güncel teknolojinin eksikliği vardı. (Zhong, 2020). Aslında toplumda insanlar genellikle uzaktan eğitimin sadece avantajlı noktalarını düşünmektedirler oysaki avantajları kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Çevrimiçi eğitim ulusların gelişmişliği kadar gelişmişlik göstermektedir. Ek olarak eğitim paydaşlarının çevrimiçi eğitim esnasında öğretmenlerle yetersiz etkileşim kurmasından dolayı paydaşlar uzaktan eğitimden endişe duymaktadırlar. Sınıf içinde sosyal becerilerden uzak kalan öğrenciler yüz yüze öğrenmeyi tercih ettikleri için çevrimiçi eğitimde fikirlerini ve bilgilerini

doğru bir şekilde ifade edememektedirler. Böylece bazı öğrencilerin yüz yüze dersleri tercih ettiği görülmüştür (Britt, 2006).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Bitlis il merkezinde bulunan kamu okullarında görev yapan öğretmenler, öğrenim gören öğrenciler ve ayrıca bir kamu üniversitesinde akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecinde verimliliği artırmaya yönelik fikir ve önerileri sunmaktır.

Araştırmanın Modeli

Bitlis il merkezinde bulunan kamu okullarında görev yapan öğretmenler, öğrenim gören öğrenciler ve kamu üniversitesinde akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecinde verimliliği artırmaya yönelik önerilerin ne olduğu amaçlanmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu bir açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Araştırmada bütünsel bir sonuç elde edebilmek için tüm katılımcılara aynı form ile gidilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim ve öğretim yılı Bitlis il merkezinde bulunan ilkokul, ortaokul ve liselerdeki 21 öğretmen, 19 öğrenci ve ayrıca bir kamu üniversitesinden 10 akademisyenden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri aşağıda verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kişisel Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Mesleki Kıdem	Kuşak	Uzaktan Eğitimle İlgili Eğitim Alma
A1	Erkek	Doktora	16 ve üzeri	X	Evet
A2	Kadın	Doktora	11-16 yıl	X	Evet
A3	Erkek	Doktora	16 ve üzeri	X	Evet
A4	Erkek	Lisansüstü	1-5 yıl	Y	Evet
A5	Kadın	Doktora	16 ve üzeri	X	Evet

A6	Erkek	Lisansüstü	1- 5 yıl	Y	Evet
A7	Kadın	Lisansüstü	6-10 yıl	Y	Hayır
A8	Erkek	Doktora	11-16 yıl	Y	Evet
A9	Erkek	Doktora	16 ve üzeri	X	Evet
A10	Kadın	Lisansüstü	6-10 yıl	Y	Hayır
Ö1	Kadın	Lisansüstü	1-5 yıl	Z	Evet
Ö2	Kadın	Lisans	1-5 yıl	Z	Hayır
Ö3	Erkek	Lisans	11-16 yıl	Y	Hayır
Ö4	Kadın	Lisans	11-16 yıl	Y	Evet
Ö5	Kadın	Lisansüstü	11-16 yıl	Y	Hayır
Ö6	Kadın	Lisans	16 ve üzeri	Y	Hayır
Ö7	Erkek	Lisans	11-16 yıl	Y	Hayır
Ö8	Erkek	Lisans	16 ve üzeri	Y	Evet
Ö9	Erkek	Lisansüstü	16 ve üzeri	Y	Evet
Ö10	Erkek	Lisans	11-16 yıl arası	Y	Hayır
Ö11	Kadın	Lisans	6-10 yıl arası	Y	Evet
Ö12	Erkek	Lisans	1-5 yıl	Z	Evet
Ö13	Kadın	Lisans	11-16 yıl	Y	Evet
Ö14	Erkek	Lisansüstü	16 ve üzeri	Y	Hayır
Ö15	Erkek	Lisansüstü	16 ve üzeri	Y	Hayır
Ö16	Erkek	Lisans	1-5 yıl	Z	Evet
Ö17	Kadın	Lisansüstü	6-10 yıl	Y	Evet
Ö18	Kadın	Lisansüstü	1-5 yıl	Y	Hayır
Ö19	Kadın	Lisansüstü	6-10 yıl	Y	Evet
Ö20	Kadın	Lisans	6-10 yıl	Y	Evet
Ö21	Kadın	Lisansüstü	6-10 yıl	Z	Evet
K1	Erkek	Lise	-	Z	-
K2	Kadın	Lise	-	Z	-
K3	Erkek	Lise	-	Z	-
K4	Kadın	Lise	-	Z	-
K5	Kadın	Lise	-	Z	-
K6	Erkek	Lise	-	Z	-
K7	Erkek	Lise	-	Z	-
K8	Kadın	Lise	-	Z	-

K9	Erkek	Lise	-	Z	-
K10	Erkek	Lise	-	Z	-
K11	Erkek	Lise	-	Z	-
K12	Erkek	Ortaokul	-	Z	-
K13	Erkek	Ortaokul	-	Z	-
K14	Erkek	Ortaokul	-	Z	-
K15	Kadın	Ortaokul	-	Z	-
K16	Kadın	Ortaokul	-	Z	-
K17	Kadın	Üniversite	-	Z	Evet
K18	Erkek	Üniversite	-	Z	Evet
K19	Kadın	Üniversite	-	Z	Evet

Veri Toplama Aracı

Öğretmen, öğrenci ve akademisyenlerin uzaktan eğitimin verimliliğine ilişkin önerilerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formundaki soru alanyazın araştırması yapılıp ve uzman görüşleri de alınarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kişisel bilgileri içeren 6 soru ve 1 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Her katılımcı ile yaklaşık olarak 18-20 dakika arasında görüşme yapılmıştır. Mülakatlar sonucunda elde edilen veriler araştırmacılar tarafından not edilmiştir. Çalışmada veri çeşitliliğini artırmak ve daha güvenilir sonuçlar elde etmek için maksimum çeşitliliğe gidilmiş ve verilerin güvenirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların görüşme formundaki sorulara nesnel cevaplar verdiği düşünülmektedir. Uzaktan eğitimde verimliliğin artırılmasına yönelik olarak farklı gruplara aşağıdaki soru yöneltilmiştir:

1. Uzaktan eğitimde verimliliği artırmak için neler yapılabilir? Ne önerirsiniz?

Verilerin Analizi

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler nitel araştırma türlerinden vaka incelemesi tercih edilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar sonucunda benzerlikler dikkate alınarak gruplandırılma yapılmıştır. Bu gruplandırmalar tablo içersinde farklı temalarla gösterilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle kişisel görüşme formunda yazılan veriler hiçbir

değişiklik yapılmadan elektronik ortama aktarılmıştır. Böylece araştırmanın güvenirliğine katkı sunulmuştur. Bu kapsamda görüşülen katılımcılara farklı kodlamalar yapılmıştır. Öğretmenler; Ö1,Ö2,Ö3,…Ö21, Öğrenciler; K1,K2,K3,…..K19 ve akademisyenler ise A1,A2,A3….,10 şeklinde kodlar tanımlanmıştır. Bulgular kısmında sonuçların değerlendirilmesi yapılırken bu kodlamalar kullanılmıştır. Katılımcıların görüşleri içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir.

BULGULAR

1. Uzaktan eğitimde verimliliği artırmak için neler yapılabilir? Ne önerirsiniz?

Katılımcılara uzaktan eğitimde verimliliğin artırılmasına yönelik neler yapılabilir olduğu sorulmuş ve katılımcıların önerileri tablo 2,3,4'te ifade edilmiştir.

Tablo 2. Uzaktan Eğitimde Verimliliğin Artırılmasına Yönelik Akademisyen Görüşleri

Tema	Katılımcılar	f
Paydaşlara Destek Verilmeli	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8 ,A9,A10	10
Planlamalar Yapılmalı	A6, A8,A9	3
Paydaşlar Sorumluluklarını Bilmeli	A1,A2,A3	3

Tablo 2'de görüldüğü üzere 'Akademisyenlerin, Uzaktan eğitim konusunda eğitim paydaşları neler yapabilir?' sorusuna ilişkin yapılan görüşmeler sonucunda Akademisyenler, birbirinden farklı temalarla görüşlerini belirtmektedirler. Akademisyenlerin fikirleri özellikle e*ğitim paydaşlarına destek verilmeli* (A5, A8, A10)' temasında yoğunlaşmıştır. Ek olarakp*lanlamalar yapılmalı* (A6), *eğitim paydaşları sorumluluklarını bilmeli* (A1) gibi konulardan söz edilmiştir. Akademisyenlerin konuya ilişkin ifadelerinden bazı alıntılar aşağıdaki gibidir:

A5: *"Eğitim paydaşlarının her bir bireyi sorumluluklarının bilincinde olmalıdır. Özellikle paydaşlar uzaktan eğitim hakkında bilgilendirilmeli ve özellikle teknik destek sağlanmalıdır. Çünkü eğitim paydaşlarının elektronik cihazlar ya da en basit örneğiyle bilgisayar ve internet kullanımını bilmeyen eğitim paydaşları bu süreçte ne kadar sağlıklı olabilir. Söylediğim gibi öncelikle teknoloji konusunda tüm eğitim paydaşlarına teknik hizmetler sunulmalıdır."*

A8: *"Eğitim paydaşları adı üzerinde her bir birey eğitimin birer ayrılmaz parçasıdır. Ülkemizde toplu olarak ilk defa çevrimiçi bir şekilde derslere devam edilmesiyle eğitim paydaşları arasında birçok problemle karşılaşılmıştır. En önemli özelliklerinden birisi olan eğitim paydaşlarının çevrimiçi eğitimde yetersiz kalması, bu yüzden eğitim paydaşlarına eğitimler verilmeli ve seminerler düzenlemelidir."*

A10: *"Bence uzaktan eğitimi değerlendirirken en çok fırsat eşitliğine dikkat etmek gerekiyor. İkinci dikkat etmemiz gereken konu ise teknoloji olacaktır. Çünkü herkes aynı imkânlara sahip değil ve bu durum süreci çok olumsuz etkilemektedir. Açıkçası uzaktan eğitim, sorumluluk sahibi öğrenciler ve belirli imkânlara sahip öğrencilere avantaj sağlarken diğer öğrenciler için dezavantaj konumundadır. Bu yüzden tüm eğitim paydaşları bilişim, teknolojik gibi konularda desteklenmelidir."*

A6: *"Uzaktan eğitim aslında sürecin öğrenci tarafından yönetilmesine daha uygun bir metottur. Öğrenciye, gerekli önlemler ve planlamalar yapılırsa süreçte öğrenci merkezli bir eğitim söz konusu olabilir. Böylece daha kalıcı öğrenmeler gerçekleşebilir. Üst düzey düşünme becerilerinin analiz, sentez ve değerlendirme basamağındaki mental gelişimin sağlanması bu düzeylere hitap edilmesi daha kolay olacaktır. Öğrenci sadece kitap ve öğretmenden ziyade internet gibi bir ağda çok daha boyutlu bilgiye ulaşabilir. Ancak gerekli planlamalar yapılırken öğrencinin sosyal becerilerinin geliştirilmesine yönelik planlamalar göz ardı edilmemelidir. Kısacası uzaktan eğitim, plan ve program çerçevesinde devam edilmeli ve kendini geliştirmelidir."*

A1: *"Her birey toplumun yararı için elini taşın altına koymalı ve üzerine düşen sorumluluğun bilincinde olmalıdır. Uzaktan eğitimle başa çıkmak ya da üstesinden gelmek özellikle 21. yy zor olmamalıdır. Her birey sorumlu olduğu konularda çaba gösterirse uzaktan*

eğitim hem devam edilebilir hem de verimli devam ettirilebilir. Mesela uzaktan eğitim hakkında eğitmen bireyler sempozyumlar, brifingler vb gibi etkileşimler düzenleyerek uzaktan eğitime katkı sağlayabilirler."

Tablo 3. Uzaktan Eğitimde Verimliliğin Artırılmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	**Katılımcılar**	**f**
Paydaşlara Destek Verilmeli	Ö2,Ö3,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö17,Ö18,Ö19, Ö20,Ö21	16
Paydaşlar Disiplinli Olmalı	Ö1,Ö7,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12	6
Öğretim Yöntemleri Birlik Sağlanmalı	Ö4,Ö7	2
Sınıf Mevcudu Sayısı Düşürülmeli	Ö16	1

Tablo 3'te görüldüğü üzere 'Öğretmenlere, Uzaktan eğitim konusunda eğitim paydaşları neler yapabilir?' sorusuna ilişkin yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenler, birbirinden farklı temalarla görüşlerini belirtmektedirler. Öğretmenlerin fikirleri, özellikle iki temada yoğunlaşmıştır. Bu temalar şunlardır: *Paydaşlara destek verilmeli* (Ö6,Ö7, Ö21)teması yoğun bir şekilde vurgulanmıştır. Bu konuda öğretmenler *Paydaşlar disiplinli olmalı* şeklinde görüşler de mevcuttur (Ö9). Öğretmenlerin konuya ilişkin ifadelerinden bazı alıntılar aşağıdaki gibidir:

Ö6: *"MEB çevrimiçi eğitimlerinin verileceği platform, web siteleri ya da uygulamaları üretmeli ve var olan uygulama ve web sitelerinin içeriğini zenginleştirmeli ve daha kullanışlı yapmalıdır. Tüm eğitim paydaşları desteklenmek ve bilgilendirilmek zorundadır. İdareciler, öğretmenleri süreç hakkında bilgilendirmeleri ve gelişmelerden haberdar etmelidir. Öğretmenler, teknik bilgisini ve çevrimiçi eğitimde verimli eğitimin sürdürülmesi için kendini geliştirmelidir. Veliler ve öğrenciler ise uzaktan eğitim alanında çevrimiçi eğitimlere katılabilir ya da kendini geliştirmek için alternatif yöntemler deneyebilir ve böylece kendisi için en uygun yöntemi bulmaya çalışırlar."*

Ö7: *Öncelikle MEB teknoloji alanında tüm eğitim paydaşlarını ve altyapı çalışmalarını desteklemelidir. İdareci ve biz öğretmenler üzerimize düşen sorumluluğun bilincinde olmalıyız. Öğrencilere gerekli motivasyon ve derslerin daha başarılı geçmesi için teknolojik aletlerin daha iyi bir şekilde kullanılması için kendimizi geliştirmeliyiz. Öğrenci ve veli ise birbirleriyle iletişim halinde kalarak eğitimin sürdürülebilirliğini sağlamalıdır. Ayrıca öğrenci ve veli teknoloji aletlerini biraz da olsa öğrenmek için çaba göstermelidir ki süreç daha sağlıklı ve verimli bir şekilde ilerlesin."*

Ö21: *"MEB ve MEM personelleri uzaktan eğitimin geliştirilmesi için sürekli iletişimde kalmalıdır. Özellikle iletişimde kalması gereken konu okulların uzaktan eğitime dair bir web sitesi olmaması ya da herhangi bir çevrimiçi uygulaması olmamasıdır. Bence bu büyük bir sorundur. Çevrimiçi eğitimde geçici şekilde kullandığımız sohbet uygulamaları var bu tür uygulamalarda ders anlatmak için yeterli değildir. Uzaktan eğitimin geliştirilmesinde en önemli sorun olarak gördüğüm konu: teknoloji, bilişim ve altyapı sorunlarının giderilmesidir."*

Ö9: *"Veliler öğrenciyi evde kontrol etmeli ve öğrencilerin masa başında ders dinlemelerini sağlamalıdır. Örgün eğitimdeymiş gibi disiplinli bir şekilde derslerinin takip edilmesi ve öğretmen ve arkadaşlarına çevrimiçi platformlarda saygı göstermek zorunda olmalıdır. Kısaca uzaktan eğitimin geliştirilmesinde disiplin ön şarttır."*

Tablo 4. Uzaktan Eğitimde Verimliliğin Artırılmasına Yönelik Öğrenci Görüşleri

Tema	Katılımcılar	
Paydaşlar Desteklenmeli	K1,K2,K3,K4,K5,K6,K10,K11,K13,K14,K15,K16,K17,K18,K19, K20,K21	7
Disiplinli Olmalı	T8,T9,T14,T22,T23	

Tablo 4'te görüldüğü üzereöğrencilerin verimliliğin artırılması konusundaki fikirlerifarklı temalarda belirtilmiştir. Öğrenciler, özellikle *paydaşlar desteklenmeli* (Katılımcı 2= K2,T11, T13,T14),' konusuna dikkat çekmişlerdir.Yine öğrencilerin bir kısmı bu değerlendirmelere ek

olarak, Uzaktan eğitim daha disiplinli olmalı (K8) gibi konulardan söz etmiştir. Öğrencilerin konuya ilişkin ifadelerinden bazı alıntılar aşağıdaki gibidir:

K2: *"Ülkemizde uzaktan eğitimin geliştirilmesi için bence öncelikle tüm öğrencilere internet ve tablet verilmeli ve internet bağlantısı ve altyapı çok iyi bir şekilde geliştirilmelidir. Uzaktan eğitimde kullanılan uygulamalar ve web siteleri daha kullanışlı olmalıdır. Örneğin WhatsApp, EBA ve Telegram gibi uygulamalarda ders işlemek çok sağlıklı değildi. Öncelikle altyapı ve uzaktan eğitim sistemi geliştirilmeli sonra uygulamalar üretilmeli ve geliştirilmelidir."*

K11: *"Uzaktan eğitimin geliştirilmesi için devletimiz eğitim paydaşlarını desteklemeli ve bütçe ayırmalıdır. Biz kalabalık bir aileyiz her kardeş okula gidiyor ve altı kardeş için ayrı bir tablet ya da bilgisayarın olması gerekiyor. Bu da mümkün görünmüyor. Bu yüzden devletimiz tüm bireyleri uzaktan eğitim anlamında desteklemelidir."*

K13: *"Uzaktan eğitim bir zorunluluk halini alırsa eğer öğretmenlerin, rehberlik adı altında takibi çok iyi sistemli yapması gerekiyor. Çünkü uzaktan öğrencilere rehberlik etmek zor olacaktır. Bu yüzden tüm eğitim paydaşları rehber öğretmen ya da daha uzman kişilerce bilgilendirilmeli ve desteklenmelidir. Özellikle veliler öğrencileri anlamalıdır. Zorlu süreçten geçerken çevremdeki arkadaşlarıma velilerin pek destek vermediği görülmüştür. Bu durum biz öğrencileri yeterince üzmekte ve başka sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Bu gibi sorunların yaşanmaması için tüm eğitim paydaşları uzaktan eğitim hakkında bilgilendirilmeli ve desteklenmelidir."*

K14: *"MEM, okullardaki öğrencilerin tek tek ikamet ettikleri yerleri gözden geçirmeli ve iletişime, teknolojiye ulaşmada zorluk yaşayan öğrencileri tespit ederek gerekli ihtiyaçları giderilmelidir. En büyük ihtiyaçlar genellikle internet bağlantısı sorunu yaşanmakta ve bilgisayar, tablet gibi aletlerin yetersiz olmasıdır. Bence uzaktan eğitimde en önemli nokta öğrencinin teknolojiye ve iletişime ulaşabilmesidir. Bu gibi sorunlar varken uzaktan eğitimin geliştirilmesi söz konusu olamaz."*

K8: *"Uzaktan eğitimin sürdürülmesi ve sağlıklı eğitim alınabilmesi için tüm eğitim paydaşları sorumluluk sahibi olmalı ve özellikle öğrenciler disiplinli bir eğitim süzgecinden geçerek sağlıklı bir uzaktan eğitime devam edilebilir."*

SONUÇ

Akademisyenlerin tamamına yakını uzaktan eğitim esnasında eğitim paydaşlarına teknolojik ürünler, internet ağı, bilişim ve sosyal/psikolojik destek verilmesi gerektiğini önermişlerdir. Bu öneriler dışında birkaç katılımcı ise uzaktan eğitim süreci boyunca uzmanlar tarafından planlamalar yapılması gerektiği ve eğitim paydaşlarının hepsi sorumluluklarının farkında olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin tamamına yakını uzaktan eğitim süreci boyunca bireylerin desteklenmesi gerektiğini önermişlerdir. Uzaktan eğitim de örgün eğitim gibi işleyişine devam edebilmesi için eğitim paydaşları her türlü teknolojik ürünlerle desteklenmeli ve bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak giderilmesi gerektiğini önermişlerdir. Bu gibi ihtiyaçların giderilmesiyle yüz yüze eğitimdeki gibi bireylere ulaşmanın kolay olabileceği gibi derslerinin devamlılığı sağlanmış olacaktır. Katılımcılar birbirinden farklı önerilerde bulunmuş ve bir kısım katılımcı ise şu önerilerde bulunmuştur: eğitim paydaşlarının disiplinli olması gerektiğini, öğretim yöntemlerinde birlik sağlanması gerektiğini ve bir katılımcı ise sınıf mevcudu sayısının düşürülmesi gerektiğini önermişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu uzaktan eğitim esnasında derslerinin daha verimli geçmesi ve derslerinin sürekliliğini sağlamak için eğitim paydaşlarının hepsinin yeterli düzeyde desteklenmesi gerektiğini önermişlerdir. Öğrenciler özellikle kalabalık nüfuslu aile bireylerinin hepsinde teknolojik aletlerin olması gerektiği vurgulamış ve derslerinin daha verimli ve sağlıklı sürdürülmesi eğitim paydaşlarının desteklenmesiyle olacağını önermişlerdir. Ayrıca öğrenciler ilk defa karşılaştıkları çevrimiçi eğitimde velilerinin ve öğretmenlerinin uzaktan eğitim süreci boyunca kendilerini anlamalarını ve empati kurmalarını önermişlerdir. Beş katılımcı ise uzaktan eğitim süreci boyunca disiplin sağlanarak eğitim daha sürekli ve verimli ilerleyebileceğini ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

Britt, R. (2006). Online education: A survey of faculty and students. Radiologic Technology, 77(3), 183- 190.

Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., Malkawi, B., Glowatz, M., Burton, R., ... & Lam, S. (2020). COVID-19: 20 countries' higher education intra-period digital pedagogy responses. Journal of Applied Learning & Teaching, 3(1), 1-20.

Kaya, Z. (2002). Uzaktan eğitim (1. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kidd, W. and Murray, J. (2020),"The covid-19 pandemic and its effects on teacher education in England: how teacher educators moved practicum learning online", European Journal of Teacher Education, Vol. 43 No. 4, pp. 1-17.

Lee, J. W. (2010). Online support service quality, online learning acceptance, and student satisfaction. Internet and Higher Education, 13, 277-283. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.08.002.

Lin, H. (2015). Computer-mediated communication (CMC) in L2 oral proficiency development: A meta-analysis. ReCALL, 27(3), 261-287. https://doi.org/10.1017/S095834401400041X.

Payne, J. S. (2020). Developing L2 productive language skills online and the strategic use of instructional tools. Foreign Language Annals. https://doi.org/10.1111/flan.12457.

Reimers, F. (ed.) (2021), Primary and Secondary Education during COVID-19., Cham, Switzerland: Springer.

Tanhan, A. (2020). COVID-19 surecinde online seslifoto (OSF) yöntemiyle biyopsikososyal manevi ve ekonomik meseleleri ve genel iyi oluş düzeyini ele almak: OSF'nin Turkçeye uyarlanması. [Utilizing online photovoice (OPV) methodology to address biopsychosocial spiritual economic issues and wellbeing during COVID-19: Adapting OPV to Turkish.] Turkish Studies, 15(4), 1029-1086. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44451.

Wang, C., Hsu, H. C. K., Bonem, E. M., Moss, J. D., Yu, S., Nelson, D. B., & Levesque- Bristol, C. (2019). Need satisfaction and need dissatisfaction: A comparative study of online and face-to-face learning contexts. Computers in Human Behavior, 95, 114-125. https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.01.034.

Warschauer, M., Turbee, L., & Roberts, B. (1996). Computer learning networks and student empowerment. System, 24, 1-14. https://doi.org/10.1016/0346- 251X (95)00049-P.

Wu, Z. (2020). How a top Chinese university is responding to coronavirus. Retrieved from World Economic Forum: https://www.weforum.org/agenda/2020/03/coronaviruschina-the-challenges-of-online-learning-for-universities/.

Zhong, R. (2020, March 17). The coronavirus exposes education's digital divide. Retrieved from The New York Times: https://www.nytimes.com/2020/03/17/technology/china-schools-coronavirus.html.

BOŞANMANIN EŞLER VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YL. Öğrencisi SEMRA KAVMAZ[1], Doç. Dr. Kübra Küçükşen[2]

[1] Necmettin Erbakan Üniversitesi, 0000-0002-8681-3162

[2]Necmettin Erbakan Üniversitesi, 0000-0001-9248-9541

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, modern toplumun en sık rastlanılan toplumsal sorunlarından biri haline gelen boşanmanın eş ve çocuklar üzerindeki etkisini araştırmaktır. Boşanma hem aile bireylerini hem de toplumu temelinden sarsan ciddi bir problemdir. Geleneksel toplumlarda din ve kültürün boşanmayı engelleyici yaklaşımı modernleşmenin getirdiği bireyselleşme ve değerler hiyerarşisinde yaşanan değişim neticesinde işlevini kaybetmiş, günümüzde sıradan bir olgu haline dönüşmüştür. Toplumun temel yapı taşı olan aile birliğinin hukuki süreçlerle sona ermesi olarak tanımlanan boşanma, ebeveynlerin ve çocukların sosyal, fiziksel, ekonomik, psikolojik açıdan olumsuz etkilenmesine sebep olan ve her bir birey için farklı bir perspektiften incelenmesi gereken girift bir olaydır. Yapılan araştırmalar boşanma sonrası eşlerin umutsuzluk, ruh sağlığı problemleri, depresyon gibi farklı sıkıntılar yaşadığını fakat sürecin öncesinde ve sonrasında en çok etkilenenin kadınlar ve çocuklar olduğunu göstermektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda literatür taraması ile yapılan çalışmada elde edilen sonuç; Avrupa ile kıyaslandığında Türkiye'de boşanma oranlarının düşük olduğunu, aile kurumunun halâ güçlü olduğunu, ancak geçmişe göre boşanmalarda görülen hızlı artış nedeniyle önemli bir toplumsal sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Bu sorun karşısında hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılması gerekmektedir. Öncelikle eşler arası sağlıklı bir iletişimin sağlanması için evlilik öncesi ve sonrası danışmanlık hizmetinin verilmesi, aile birliğini etkileyen sorunların tespit edilerek giderilmeye çalışılması gerekmektedir. Boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda ise sağlıklı bir boşanma sürecinin gerçekleştirilmesi ve boşanma sonrası aile bireylerine yönelik sosyal, ekonomik ve psikolojik destek verilerek güçlendirme çalışmaların yapılması hem taraflar hem de çocuklar üzerinde sürecin olumsuz etkilerinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Boşanma, güçlendirme, çocuk, aile.

1. GİRİŞ

Aile bireyi toplumsal hayata ve içinde bulunduğu toplumdaki değişimlere ayak uydurması için onu hazırlayan ve toplumun sürekliliğinin sağlanması bakımından her toplumda önem arz eden bir yapıdır. Aynı zamanda kişiye dil ve düşünme becerilerini kazandıran, diğer canlılara göre oldukça uzun bir zaman "korunma, bakım ve ilgi" ihtiyaçlarını karşılayan bir güvenlik birimidir (Mavili,

2013: 7). Ancak boşanma, ölüm ebeveynlerden herhangi biri ya da her ikisinin terki gibi nedenlerle bütünlüğün ifadesi olan aile parçalanmaya ve dağılmaya maruz kalmaktadır (Koçak ve diğerleri, 2019: 859-860; Can ve Aksu, 2016: 889; Aydın, 2019: 24). Aile çocuklar için önemi tartışılmaz bir kurumdur. Evliliklerdeki her anne ve baba başarılı bir uyum gerçekleştirememekte ve bunun sonucunda her çocuk gelişimini ebeveynleriyle bir arada bir çatı altında tamamlayamamaktadır (Koçak, Demirel ve Kırlıoğlu, 2019: 859).

Gelişim; bir bireyin doğumundan ölüme kadar geçen zamanda fiziksel, bilişsel, emosyonel ve toplumsal işlevlerde ortaya çıkan bütün değişimleridir (Onur, 2006: 28). Çocukların psikol-sosyal gelişimleri açısından aile önemli faktörlerin başında gelir. Anne ve baba tarafından hukuki birliktelik yoluyla meydana gelen aile kurumu; vefat, eşlerin evlilik birliğine son vermesi veya ebeveyn terki gibi olaylar sonucunda dağıldığında, anne ve/veya baba kaybı yaşayan çocuklar psikososyal açıdan sorunlar, eğitim hayatında zorluklar ve davranışsal problemler yaşamaktadır (Amato, 1993 akt Aslan, 2019: 101).

Boşanma; yaşanan hukuki süreçlerden dolayı kanuni, (Bohannon, 1970 akt Uçan, 2007: 39; Aktaş, 2018: 26; Can ve Aksu, 2016: 891) ebeveynlerin birbirlerine karşı yabancılaşmasından dolayı duygusal (Bohannon, 1970 akt Uçan, 2007:39), para ve hayatını idame ettirme ile ilgili ekonomik (Birol, Temel ve Aydın, 2017:53), boşanma sonrası çocukların bakımı ve çocuğun velayeti konusunda ebeveynlik (Türkarslan, 2019: 104-105; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011: 10102; Yaşa ve Yıldırım, 2019: 268), sosyal çevre ve faaliyetlerde ortaya çıkan değişikliklerle ilgili; sosyal (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011: 99-103; Aktaş, 2018: 26) ve kişilerin yaşadıkları boşanma sürecinin atlatılması, yaşanan sorunlar açısından psikolojik boyutları olan bir olgudur.(Öngider, 2013a:147-153; Arpacı ve Tokyürek, 2012: 2-4). Türkiye'de TÜİK'in verdiği istatistiklere göre kaba boşanma hızı 2010-2019 yılları arasında geçen süreçte ‰ 1, 52'den ‰1,88'e yükselmiştir. Evlilik süresine göre boşanma yüzdelerine bakıldığında, Türkiye'de 2019 yılında meydana gelen boşanmalarda, evliliğin ilk 5 yılında (%36) ve evliliğin 6-10 (%20,6) yılı içinde gerçekleşenler boşanmaların büyük bir kısmını oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). Son yıllarda boşanma verilerinde meydana gelen artışlar ve boşanmaya karşı algı durumunun değişim göstermesi ülkemiz için ciddi bir sosyal sorun olma yolunda ilerlemektedir. Günümüzde Türk ailesinin sorun alanlarına bakıldığında ilk sıralarda boşanma olgusu gelmektedir

Diğer ülkelerde olduğu gibi bizim ülkemizde de toplum olarak kabul görmüş ve benimsenmiş değerlerin erozyona uğraması, teknolojiye ve iletişim araçlarına ulaşmanın kolaylaşması, toplumun sürekli tüketen bir yapı haline gelmesi, rutinleşen hayatın karmaşık bir hal alması, benmerkezci yapının oluşması, aileleri tarafından sorumluluk almadan yetiştirilen bireylerin artması boşanma olayının giderek ön sıralara girmesine neden olmaktadır (Sevim, Güldeste ve Öner, 2016: 298). Boşanma, aileler için yaşanması anormal, karşılaşılan klasik durumlardan farklı bir boyutu olan bir süreçtir. Bu nedenle boşanmanın ailenin tüm fertlerini büyük ölçüde etkileme

potansiyelinin olması yadsınamaz. Yaşanan bu etkilenmelerde ailenin her ferdi mevcut duruma ayak uydurmak ve sürece adapte olmaya çalışmaktadırlar (Türkarslan, 2019:101).

2. LİTERATÜR

Boşanma, toplumdan topluma değişen, farklı dönemlerde ve hukuki düzenlemelerle ortaya konulmuş bir olaydır. Günümüze kadar geçen süreçte boşanma sayılarında artış olmuş ve literatürde de buna yönelik artan bir eğilim olmuştur (Aktaş, 2018: 53). Boşanma olgusunun birçok farklı nedeni olabilmektedir. Evlenen çiftlerin farklı kültür yapılarına sahip olması, beklentilerin farklılığı ve bu farklı beklentilerin karşılanamaması, her türlü ihmal ve istismarın yaşanması ya da şiddetli geçimsizlik gibi sebeplerle bütünlük çerçevesinde oluşturulan aile birliği sonlanmaktadır. Boşanma her zaman olumsuz değildir. Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı bazen çiftlerin ruh sağlığı açısından faydalı olabilmektedir (Can ve Aksu, 2016: 889). Boşanma sayılarındaki artışa sosyolojik perspektiften bakıldığında; kentleşme, kadınların çalışma hayatına katılmalarıyla birlikte ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018: 154-166), geleneksel yapı olan geniş aile yerini modern yapı olarak atfedilen çekirdek ailenin geçmesi (Aydın, 2019: 24), insanların daha ferdiyetçi ve bağımsız düşünmeleri (Eryavuz ve Birecikli, 2019: 1228) gibi çeşitli nedenler boşanmalar üzerinde etkin bir rol almaktadır (Aktaş, 2018: 53).

Boşanma üzerine yapılan araştırmalar analiz edildiğinde odak nokta çoğu zaman kadın ve çocukların olduğu görülmektedir. Can ve Aksu (2016) yaptıkları çalışmada, son zamanlarda toplumda yaşanan boşanma olayları değerlendirildiğinde kadınların erkeklere göre boşanma öncesi ve sonraki süreçte daha fazla olumsuz yaşam deneyimlerine maruz kaldığını ve yaşanan olumsuz yaşam deneyimlerinin güçlükle atlatıldığını ifade etmektedirler. Birol ve diğ.'nin (2017) boşanmış kadınların, karar verme, kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi, kadınların boşanma sonrasında hayatlarının psiko-sosyal açıdan değerlendirilmesi adlı çalışma, Öngider'in (2013a) Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT)'nin boşanmış kadınlar üzerinde ne derece etkili olduğunu belirlemek için en az 2 yıldır boşanmış kadınlar üzerine yaptığı çalışma, Uçan'ın (2006) bir kriz sürecine dönüşen boşanmanın nedenleri, kadınların boşanma kararı verirken onları etkileyen tetikleyici faktörlerin neler olduğu üzerine yaptığı çalışma süreçten kadınların daha fazla etkilendiği göstermektedir.

Boşanmanın çocukların psikososyal durumuna etkisini araştıran birçok çalışmada ebeveynleri boşanan çocukların yalnız kalma korkusu, öfke duygusu, başkaları tarafından terkedilme, uyuma ve yemede bozukluk, akademik başarısızlık, toplum tarafından dışlanma gibi problemlerle karşılaşmakta olduğu söylenmektedir (Kara, 2019: 234). Nitel olarak yapılan, çalışma grubu ebeveynleri boşanmış ya da hukuki boşanma süreci tamamlanmamış çocuklar olan bir araştırmada, ebeveynlerinden herhangi biri ya da her ikisinden ayrı yaşayan çocukların anne ve babalarına ilişkin algılarının genellikle olumlu olduğu, sıkıntılı bir aile ortamını anne ve babalarının ayrılmasına tercih ettikleri sonucu ortaya çıkarılmıştır (Koçak ve diğ., 2019: 884-887). Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen bir başka araştırmada ise çocukların boşanma

olgusuna karşı uyum sürecini etkileyen bir faktörün doğum sırasının olduğu ve bu sıranın anlamlı bir farklılığa sebep olduğu sonucuna ulaşılmış, bu anlamlı farklılığın hangi kardeşler arasında olduğuna bakıldığında ise ortanca çocuklardan birinin boşanmaya uyum sürecinin daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aydın ve Baran, 2012: 40-48). Diğer bir araştırmacı İzmir'de ilköğretime giden anne-babası boşanmış çocuklar ile anne babası evli olan çocuklar ve anneleri ile, boşanmanın çocukların anksiyete durumuna etkisini incelemek amacıyla nicel araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın sonucunda; ebeveynleri boşanmış çocukların ve annelerinin, ebeveynleri birlikte olan çocuklar ve annelerine göre anksiyete ve durumluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu, annenin anksiyete düzeyinin çocuğun anksiyete düzeyi üzerinde etkili olduğu bulgusu elde edilmiştir (Öngider, 2011: 66-70).

Öngider'in (2013b) "Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri" adlı makalesinde; alan yazındaki çalışmaların, çocukluk çağında ebeveynleri boşanan çocukların yetişkin oldukları süreçte çeşitli bağlanma sorunları ve hayat kalitelerinde düşme gibi sıkıntılar yaşadıklarının görüldüğünü söylemiştir. Aslan (2019)'nın Türkiye'de Mağdur Çocuk Kapsamında "Yapılan Çalışmaların Bibliyografik Analizi" isimli çalışmasında; incelenen lüteratürde tez çalışmalarının diğer çalışmalardan daha fazla olmasının boşanmanın ya da ebeveyn kaybının çocuklar üzerinde etkisinin akademi alanında fark edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Koçak ve diğ. (2019) "Çocukların Boşanmaya ve Ebeveynlerine İlişkin Algıları" adlı makalesinde anne-babaya ve boşanmaya dair imgelemin küçük çocukların duyguların ifade etmede etkili bir yöntem olduğu, duygularını tam anlamıyla ifade edemeyen çocukların imgelem yoluyla anlaşılabileceği üzerine durulmuştur. Aydın ve Baran (2012) ise ebeveynleri boşanmış çocukların uyum düzeyleri ve bu konuda etkili olan faktörlerin neler olabileceği üzerinde çalışmıştır.

Boşanmanın erkekler üzerindeki etkisinin incelendiği bir makalede boşanma; evlilik yoluyla bir arada yaşayan erkek ve kadın birliğinin sonlandırılması olarak tasvir edilirken; bu nikâh akdinin bitirilmesinde erkeklerin de kadınlar kadar bu dönemde sorun yaşadığı ve bu dönemden etkilendiği bildirilmektedir (Sevim ve diğ. 2016: 293-294). Yapılan araştırmalara bakıldığında boşanma iki uçlu değnek gibidir ve karşı karşıya olan her bireyi (anne-baba, çocuk-anne, çocuk-baba, çocuk-çocuk) etkilemektedir. Evlilik birlikteliğinde yaşanan sıkıntılar varsa çocukları, çocuklar okul, iş, arkadaş alt sistemleriyle beraber toplumu, bu sistemler de tüm kamu sistemini ve toplumun istikbalini etkilemektedir (Kara, 2019: 228). Sonuç olarak boşanma ailenin tüm bireyleriyle beraber çevresini ve toplumu etkileyen bir olgudur.

Arpacı ve Tokyürek (2012)'in boşanmış kişilerin yeniden evlilik konusundaki fikirlerini ortaya çıkarmak adına yaptıkları araştırmada; erkeklerin kadınlardan ikinci evlilik konusunda daha umutlu olduğu, yeniden evliliği düşündükleri, boşanan bireylerin %55.7'sinin diğer eşle hiç görüşmediği sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu araştırmada bireylerin boşanma nedenleri incelendiğinde ilk sırada hayat görüşü ve fikir ayrılığı, ikinci sırada ise kişilerin yakın çevreleri ve akrabalarının müdahalesi gelmektedir. Benzer şekilde Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018)'ün 370

kişi ile ilişkisel tarama modeli kullanarak yaptıkları çalışmada , erkeklerin %45.8'i ''akrabaların karışması''nı birinci sırada boşanma sebebi olarak belirtmiştir. Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018)'ün araştırmasında elde ettikleri diğer sonuçlar ise boşanma sonrasında ekonomik sorun yaşayan bireylerin boşanmadan daha fazla etkilendiği, şiddet gören bireylerin ruh sağlığı açısından daha fazla zarar gördüğü ve boşanma sonrası profesyonel bir destek alma durumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erkekler üzerine yapılan bir başka araştırmada erkeklerin, boşandıkları eşlerine ilişkin hayal kırıklığı yaşadıkları, boşandıktan sonra eş ve çocukların kaybı ile beraber sosyal çevrenin azalması, bunun getirdiği yalnızlık ve akabinde psikolojik bunalım, ruh sağlığının bozulmasının etkisi ile bireyin iş hayatındaki motivasyonunun düşmesi gibi sonuçlar elde edildiği söylenmiştir (Aktaş, 2018: 53). Nitel ve Nicel araştırma tekniklerinin beraber kullanıldığı, "yorumlayıcı fenomenoloji" ve "gömülü teori" modellerinden yararlanıldığı bir diğer araştırmada erkeklerin ifadelerinden; kurdukları evlilik birliğinin beklentilerini karşılayamadığı, eşleri ile aynı paydada birleşecek ortak dile sahip olamadıkları, boşanma kararı verirken ailede daha önce boşanmış bir bireyin varlığının onları bu kararı almada biraz daha rahatlattığı tespit edilmiştir (Sevim ve diğ., 2016: 295-311).

3. BİR AİLE SORUNU OLARAK BOŞANMA

Türkiye İstatistik Kurumunun "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2019" verilerine göre boşanmanın bir önceki yıla göre %7,99 arttığı, 2018 yılında bu oranın %1,8 olduğu, 2019 yılında yaşanan boşanmaların büyük bir kısmının evliliğin ilk 5 yılı (%36) ve evliliğin 6-10 (% 20,6) yılı içinde gerçekleştiği ve hukuki olarak boşanmanın kesinleştiği davalar sonucunda 2019 yılında 155.47 evlenmiş çift boşanırken 139.660 çocuğun anne veya babasına verilerek boşanmadan etkilenmiş olduğu, boşanma davaları sonucu çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verildiği görülmüştür (TÜİK, 2020). Sanayinin keşfiyle beraber toplumun teknoloji ve ekonomik refah alanındaki yenilikleri tanıması, bu yeniliklerin insan hayatında kolaylıklar getirerek toplumun temelden dönüşümünü sağlamıştır. Bir kültür haline gelen bu değişimler insanları etkisi altına almaya başlamış ve süreç hızla farklı bir boyuta geçmiştir. Gelen yeniliklerin toplumun geçmişini silikleştirmesiyle kişilerde birey merkezli bir anlayışın gelişmesine sebep olmuştur. Bütün toplumları etkileyen bu değişimler temelde toplumun en küçük ve en önemli birimi olan aileyi de hiç kuşkusuz etkilemiştir (Eryavuz ve Birecikli, 2019: 1228-1229). Boşanma olgusunun "Giriş" kısmında bahsedilen nedenlerden farklı birçok nedeni daha olabilmektedir. Evlenen çiftlerin farklı kültür yapılarına sahip olması, beklentilerin farklılığı ve bu farklı beklentilerin karşılanamaması, her türlü ihmal ve istismarın yaşanması ya da şiddetli geçimsizlik gibi sebeplerle aile birliği sonlandırılmaktadır (Can ve Aksu, 2016: 889). Boşanma sayılarındaki artışa sosyolojik perspektiften bakıldığında; kentleşme, kadınların çalışma hayatına katılmalarıyla birlikte ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018: 166), bu elde edişle beraber rol karmaşıklığının meydana gelmesi ve erkek egemen toplumdan eşitlik düzeyine geçiş (Sevim ve diğ., 2016: 300), geleneksel geniş ailenin yerine modern çekirdek ailenin geçmesi (Aydın, 2019: 23-24), insanların daha ferdiyetçi ve bağımsız düşünmeleri (Eryavuz ve Birecikli,

2019: 1228) gibi çeşitli nedenler boşanmalar üzerinde etkin bir rol almaktadır (Aktaş, 2018: 53). Evlilik birlikteliğinde yaşanan sıkıntılar önce anne –babaları sonra varsa çocuklar, çocukların okul, iş, arkadaş alt sistemleriyle beraber toplum, bu sistemler de tüm kamu sistemini ve toplumun istikbalini etkilemektedir (Kara, 2019: 227-228).

3.1. Boşanmanın Eşler Üzerindeki Etkisi

Yapılan bir araştırmada boşanmalarda kadınların erkeklerden daha fazla etkilendiği, eğitim ve ekonomik düzeyi düşük olan kadınların radikal bir karar olan boşanma kararında zorlandıkları, ekonomik herhangi bir geliri olmadığı için hayatlarını idame etmede zorluk yaşadıkları ve eşinden boşanmanın verdiği toplumsal baskının "dul" tabiriyle toplum tarafından dışlanma süreci oluşturduğu ifade edilmiştir. Boşanma nedenlerinde eğitim seviyesine göre değişmenin olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi düşük kadınların sebep olarak eşlerinin alkol kullandıklarını, kumar ve uyuşturucu bağımlısı olduklarını, sadakatsizliğe uyradıklarını; eğitim düzeyi yüksek kadınların ise eşleri ile hayata bakışlarının aynı olmadığını, ortak bir paydada bir araya gelemediklerini ve mutlu olmadıklarını belirtmişlerdir. (Can veAksu, 2016). Öngider (2011)'in yaptığı nicel araştırmada da boşanmış kadınların evli kadınlara göre daha fazla sürekli anksiyete düzeyine sahip oldukları, annelerin ruh sağlığının çocukların ruh sağlığını da ekilediği bulgusuna ulaşılmıştır. "Boşanma sonrası ebeveyn etkileşim boyutu ve bireysel refah" ı üzerine ve 246 kişi ile yapılan nicel bir araştırmada; ebeveynler arasındaki etkileşim "uyumlu" ve "ıraksak" olarak iki alt başlık olarak tanımlanmıştır. Ayrı ayrı incelenen ebeveynler; ıraksak grubundaki babaların, uyumlu grubuna göre daha yüksek düzeyde alkol kullandığını sonucuna ulaşılmıştır. Iraksak gruptaki anneler ise, uyumlu gruptakilere göre daha az yaşam memnuniyet düzeyi bildirmişlerdir (Ferraro, Petren & Pasley, 2019: 1420).

3.2.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalardan bazıları çocukların boşanma süreci ve sonrasında yaşadığı; öfke ve korkunun betimlenmesi (Koçak ve diğ., 2019), boşanmaya uyum düzeyleri (Aydın ve Baran, 2012), sürekli anksiyete ve durumluluk düzeyi (Öngider, 2011), somatizasyon belirtileri (Kaya ve Gündüz, 2019), benlik saygısı ve kaygı düzeyi (Serin ve Öztürk, 2007), dürtüsellik sorunu(Çakmak, Gedikli, Demirkol ve Tamam, 2018), şiddete yönelik saldırganlık davranışları (Tanrıverdi ve Özgüç, 2019), bağlanma pronlemleri (Yaşa ve Yıldırım, 2019) ve kaygı ve ilişki sorunları (Geniş, Toker ve Şakiroğlu, 2019) üzerine yapılmıştır. Yapılan bazı araştırmalarda çocukların sorunlu bir aile ortamını, ebeveynlerinin boşanmasına tercih ettikleri sonucuna ulaşılmış olsa da (Koçak ve diğ., 2019: 887; Türkarslan, 2019: 99) eşlerin çocuklar için bir arada kalması durumunda çocukların çok daha fazla zarar gördüğünü belirten çalışmalar da vardır (Türkarslan, 2019: 100). Ebeveynler aralarındaki problemleri çözemeyecek durumda ise ve son çare olarak boşanma kararı alındıysa, alınan bu karardan çocukların zarar görmesi asgari seviyeye düşürülmelidir. Çocuklar yaş durumlarına göre boşanmayı farklı algılayabilmektedirler (Geniş ve diğ. 2019: 193-194) fakat genellikle her çocuk anne ve babasının boşanmasından kendisini sorumlu tutmaktadır. Bununla beraber regresyon, yalnız kalacağı korkusu, ebeveynleri tarafından artık sevilmeme düşüncesi, uyku problemleri, korkuya kapılma

gibi duyguları yaşamaları da sık karşılaşılan bir durumdur (Türkarslan, 2019: 99). Ebeveynleri boşanmış 21 yaş ve üzeri 151 yetişkin bireyin kişilerarası ilişkilerindeki bağlanma modelleri ve ayrılma kaygıları üzerine yapılan bir çalışmada "Kayıtsız bağlanma" düzeyleri yüksek olan kişilerin boşanma sonrası babalarından gördükleri ilginin azaldığı, kadınların erkeklerden daha fazla "ayrılma kaygısı" yaşadıkları ve erkeklerin "güvenli bağlanma" seviyesinin kadınlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir (Yaşa ve Yıldırım, 2019: 272-276). Öngider (2011) boşanmış anneler ve onların çocukları ile evli anne ve çocuklarını anksiyete düzeyleri açısından karşılaştırmış ve yaptığı araştırmada boşanmış annelerin ve çocuklarının ansiyete düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ayrıca anksiyete düzeyi yüksek annelerin çocuklarının anksiyete düzeyine etki edebileceği yorumunu da eklemiştir. Boşanmanın çocular üzerindeki etkilerini araştıran bir diğer makalede; anne ve babası boşanmış çocukların her iki ebeveyninden de diğer çocuklara göre daha fazla 'soğukluk', 'düşmanlık/ saldırganlık', 'kayıtsızlık/ihmal' ve 'farklılaşmamış red' algıladıkları, ailelerin ekonomik geliri düştükçe çocuklarda somatizasyon belirtilerinin ortaya çıktığı, babadan çocuklara karşı yönlendirilen düşmanlık duygularının sonucu somatik rahatsızlıklıkların ortaya çıktığı ve anne ve babadan algılanan "farklılaşmamış red"din kızlara nazaran erkeklerde daha çok olduğu tespit edilmiştir (Kaya ve Gündüz, 2019: 47-53). "Ergenlerde Ebeveyn Ayrılığın Dürtüsellik Üzerine Etkisi" konulu bir araştırmada ebeveynlerin medeni durumlarının çocukların dürtüselliği üzeri etki etmediği fakat boşanma süresi ile dürtüsellik puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu tespit edilmiştir. Ebeveynlerinin boşanmasının üzerinden geçen zamanın 10 yıldan fazla olduğu ergenlerde dürtüsellik puanlarının da artmakta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ebeveynleri boşanmış 0-6 yaş grubu çocukların ergenliğe geçtikleri süreçte potansiyel olarak dürtü kontrolünde problemler yaşayabilecekleri yorumu da yapılmıştır (Çakmak ve diğ., 2018: 198).

Ergenlik dönemi bireylerin aileden uzaklaştığı, arkadaş gruplarına yöneldiği ve daha bağımsız olmaya çalıştığı bir gelişim evresi olsa da her dönemde olduğu gibi bu dönemde de anne-babanın varlığına ihtiyaç vardır. Boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin bu süreçten etkilenmeleri onların kontrolsüz davranışlar, öfke ve saldırganlık tutumu sergilemesine, yalnız ve savunmasız olma hissi içerisinde olmalarına sebep olmaktadır (Çakmak, ve diğ., 2018:138). Boşanmanın ergen bireyler üzerindeki etkisini araştıran bir başka çalışmada ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasını olumsuz karşılamış "onlara ihtiyaç duyduğum zamanda ayrılmaları çok yanlış" şeklinde değerlendirmişlerdir (Can, 2015)

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Modern toplumun en sık rastlanılan toplumsal sorularından biri haline gelen boşanma hem aile bireylerini hem de toplumu temelinden sarsan ciddi bir problemdir. Ülkemizdeki boşanma oranları dünyadaki boşanma oranlara göre düşük düzeydedir fakat TÜİK'in verilerine bakıldığında son on yıllık süreçte boşanma oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda boşanma nedenlerine bakıldığında kadınlar için şiddet, erkekler için ise aile veya akrabaların

evliliğe karışması birinci sırada yer almaktadır. Bunlara ek olarak sosyoekonomik düzey, sadakatsizlik, ortak dili bulamama, kültür farklılığı, hayal kırıklığı gibi nedenler de sıralanabilir. Yaşanan bu nedenler çiftleri boşanma yoluna götürmekte ve varsa çocuklarla beraber hem anne hem de baba çeşitli ruhsal, duygusal, ekonomik ve davranışsal problemler yaşamaktadır. Şüphesiz boşanma olayından erkeklere göre kadınlar ve çocuklar daha çok etkilenmektedir. Yapılan araştırmalarda çocukların problemli bir aileyi ebeveynlerinin boşanmasına tercih ettikleri görülmektedir. Lakin bu durum çocukların daha fazla travma yaşamasına sebep olmaktadır. Ebeveynleri boşanan her çocuğun bu durumdan etkileneceğine dair kesin bir kanıt yoktur fakat yapılan araştırmalar boşanmanın potansiyel bir risk olduğunu ortaya çıkarmıştır. Anne ve babası boşanmış çocuklarda boşanma süreci ve sonrasında suçluluk, yalnızlık, üzüntü, akademik anlamda başarısızlık, bağlanma, öfke, saldırganlık, anksiyete, sürekli kaygı, somatik belirtiler ve dürtü kontrolü gibi sorunlar ortaya çıktığı araştırmalarda görülmektedir. Yaş, cinsiyet, geçmiş yaşam öyküsü, ebeveyn-çocuk ilişkisi, ekonomik düzey, sosyal destek ve boşanma sonrası velayetin verilmediği ebeveynle görüşme sıklığı vb. gibi faktörler çocukların yaşadıkları sorunların şiddetini artırabilmekte ya da azaltabilmektedir. Kadınların boşanma sebebinde ilk olarak şiddeti belirtmeleri, çocukların evdeki şiddete şahit olma ihtimalini artırmaktadır. Eşler arası boşanma sebeplerine bakıldığında ortak dili bulamama, hayal kırıklığı yaşama gibi nedenlerin olduğu görülmektedir. Eşlerin evlenmeden önce birbirlerini tam anlamıyla tanımadıkları ya da evlenmeden önce iyi ve kötü bütün yönlerini ifade etmedikleri için, evlendikten sonra da yaşadıkları ilk problemle sonu gelmez bir tartışma sonrasında boşanma süreci içerisine girmektedirler. Evlilik öncesi, sonrası ve boşanma sürecinde ücretsiz aile danışmanlığı hizmetinin verilmesi eşlerin bu sorunları yaşamalarını azaltacaktır. Boşanma sürecinde verilen danışmanlık hizmeti sadece eşlerin barıştırılması amacı ile değil çözüme kavuşturulabilecek sorunların çözülmesi, boşanma kaçınılmaz ise her iki taraf ve çocukların süreci minimum seviyede zararla atlatabilmesini sağlamak için gereklidir.

Kaynaklar

Akoğlu, Ö. A., & Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklere ilişkin bir araştırma: izmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(1), 153-172.

Aktaş, Ç. (2018). Boşanmanın erkekler üzerindeki etkisi: İstanbul örneği. *İmgelem, 2*(2), 29 - 57.

Arpacı, F., & Tokyürek, Ş. (2012). Boşanmış bireylerin yeniden evlilik konusundaki görüşlerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*(31), 1-15.

Aslan, Y. (2019). Türkiye'de mağdur çocuk kapsamında yapılan çalışmaların bibliyografik analizi. *Sosyal Çalışma Dergisi, 3*(1), 92-107.

Aydın, O., & Baran, G. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(1), 35-52.

Aydın, S. K. (2019). Kadınlar için tek (yalnız) ebeveynlik ve zorlukları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 23-34.

Birol, S. Ş., Temel, V., & Aydın, E. (2017). Kadınların boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19*(32), 47-54.

Can, N. (2015). *Boşanma olgusunun 9-18 yaş grubu çocukları üzerinde etkileri.* Haziran 2, 2020 tarihinde https://yenisehir.fandom.com/tr/wiki/Bo%C5%9Fanma_Olgusunun_9-18_Ya%C5%9F_Grubu_%C3%87ocuklar%C4%B1_%C3%9Czerinde_Etkileri?action=edit&section=10 adresinden alındı

Can, Y., & Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(58), 888-902.

Çakmak, S., Gedikli, h., Demirkol, M. E., & Tamam, L. (2018). Ergenlerde ebeveyn ayrılığının dürtüsellik üzerine etkisi. *Klinik Psikiyatri, 21*(2), 137-147.

Eryavuz, A. K., & Birecikli, Ş. Ü. (2019). Türkiye'de kadının boşanması: yaşam analizi. *Çalışma ve Toplum, 3*(58), 1227-1257.

Ferraro, A. J., Petren, R. E., & Pasley, K. (2019). Patterns of parental interactions after divorce and individual well-being. *Journal of Child and Family Studies, 28*, 1413 - 1424.

Feyzioğlu, S., & Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum, 7*(26), 97-110.

Geniş, M., Toker, B., & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması: derleme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3*(3), 190-199.

Kara, K. C. (2019). Boşanmış aile çocuklarının psikolojisi ve topluma kazandırmanın önemi. *Akademik Bakış Dergisi*(73), 227-236.

Kaya, F. Ş., & Gündüz, İ. (2019). Anne-babası evli veya boşanmış olan çocukların agıladıkları ebeveyn tutumu ile somatizasyon belirtileri arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(1), 35-56.

Koçak, O., Demirel, R., & Kırlıoğlu, M. (2019). Çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine ilişkin algıları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(45), 857 - 892.

Mavili, A. (2013). *Ben ve ailem.* Konya: Atlas Yayınları.

Onur, B. (2006). *Gelişim psikolojisi* . Ankara: İmge Kitabevi.

Öngider, N. (2011). Anksiyete düzeyleri açısından boşanmış ve evli anneler ile çocuklarının incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi, 48*(3), 66-70.

Öngider, N. (2013a). Bilişsel davranışçı terapinin boşanma sonrasında kadınların depresyon, anksiyete ve yalnızlık semptomlarında etkinliği: bir pilot çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, 2*(3), 147-155.

Öngider, N. (2013b). Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri. *Güncel Psikiyatri Dergisi, 5*(2), 140-161.

Serin, N. B., & Öztürk, S. (2007). Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 8*(2), 117-128.

Sevim, Y., Güldeste, A., & Öner, C. (2016). Boşanan erkeklerin sorunları üzerine sosyolojik bir araştırma (Elazığ ili örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(2), 293-312.

Tanrıverdi, D., & Özgüç, S. (2019). Parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların/ergenlerin şiddete yönelik tutumları ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 10*(3), 165-172.

TÜİK. (2020, Şubat 26). *Evlenme ve boşanma haber bülteni.* Haziran 3, 2020 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708 adresinden alındı

Türkarslan, N. (2019). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Aile ve Toplum Dergisi, 3*(11), 99-108.

Uçan, Ö. (2007). Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri, 10*(1), 38-45.

Yaşa, C., & Yıldırım, M. S. (2019). Ebeveynleri boşanmış yetişkin bireylerin kişilerarası ilişkilerinde bağlanma modelleri ile ayrılma kaygısının ilişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(4), 267-278.

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI

SHU AYTEN KÜÇÜKSAYACIGİL[1], Doç. Dr. KÜBRA KÜÇÜKŞEN[2],
[1] 0000-0001-8506-3120
[2]Necmettin Erbakan Üniversitesi, 0000-0001-9248-9541

ÖZET

Toplumsal gelişmelerle birlikte dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusu hızla artmaktadır. Geçmişte tüm kadim kültürler ve dinlerde yaşlılara bilgelik atfedilip, saygı ve hürmet önemsenirken, modernleşme süreciyle birlikte bireyselliğin arttığı günümüzde artık yaşlıya ve onun tecrübelerine ihtiyaç duyulmadığı için yaşlılar önceden sahip oldukları güç ve iktidarı da yitirmişlerdir. Ailenin geniş aileden çekirdek aileye evrilmesiyle birlikte yeni oluşturulan toplumsal düzende, "yaşlı ihmali ve istismarı" sorunu gündeme gelmiştir. Yaşlı istismarı yaşlıya zarar veren onları psikolojik, fiziksel, ekonomik ve birçok açıdan olumsuz etkileyen davranışların tümü olarak tanımlanmaktadır. Yaşlıların sağlıklı yaşam haklarını engelleyen bu sorun psikolojik, sosyal, kültürel farklı boyutları ile toplumun tamamını ilgilendiren bir problemdir. Bu süreçte yaşlıların bakımı, korunması ve desteklenmesi açısından aile büyük önem taşımaktadır. Ancak bu bakım ilişkisi içerisinde yaşlılar kurum bakımevlerinin yanı sıra aile bireyleri tarafından da ihmal ya da istismara uğrayabilmektedir. Bu çalışmada yaşlı ihmali ve istismarının aile sorunları kapsamında ele alınması amaçlanmış bu doğrultuda literatürde bulunan ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmiştir. Yapılan araştırmalar, yaşlı ihmal ve istismarını önlenmeye yönelik toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturulması için kurumsal düzeyde destek ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yaşlı refahı ile ilgili politikaların arttırılması, aileden başlayarak eğitimin her kademesinde insani değerlerin aktarılması ve içselleştirilmesi için çalışmalar yapılması sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Ayrıca literatür taramasıyla elde edilen sonuç, ihmal ve istismarı önleme çalışmalarıyla birlikte, bireylerin aktif ve sağlıklı yaşlanma konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık**,** yaşlı ihmali, yaşlı istismarı, aile.

1. GİRİŞ

Yaşlılık, doğumla başlayan insan ömrünün son önemli dönemlerinden biridir (Zastrow, 2015, s. 274). Doğum oranlarının azalması ve sağlık hizmetlerinin iyileşmesine bağlı olarak insan yaşamının süresinin uzaması ile birlikte yaşlı nüfusunda artışların olduğu görülmüştür (Gökçe, 2017, s. 101). Modernleşme süreci içerisinde yaşlı nüfusunun artması ile birlikte Türkiye genç bir toplumdan yaşlı bir toplum olmaya yönelik bir değişim geçirmektedir (Tufan, Seeberger, Öztürk, Ayan ve Özgür, 2018, s. 50). TÜİK 2022 araştırmalarına göre 65 yaş ve üstü nüfusun son yıllarda

%24 oranında arttığı ve toplamda 8 milyondan fazla kişiye ulaştığı görülmüştür. TÜİK tarafından yine aynı verilere istinaden bu nüfus yüzdesinin ilerleyen yıllarda %11-25 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2022).

Yaşlılıkta genel olarak 65 yaşın sınır olarak kabul edilmesine karşın bu konuda kesin kabul edilen bir sonuç bulunmamaktadır (Turla ve Yılmaz, 2007, s. 28). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından günümüzde 65 yaş ve üstü bireyler yaşlı olarak ifade edilmektedir (WHO, 2002, s. 125).

Yaşlılık biyolojik, psikolojik, kronolojik ve sosyal açıdan (Uysal, 2002, s. 40) her bireyin karşılaştığı temelde kronolojik yaşın artmasıyla birlikte bireyin işlevsel güçlükler ve farklı sorunlar yaşayabildiği bir süreçtir (S. Tekin ve Kara, 2018, s. 220). Yaşlılık ile birlikte güç ve sosyal statü kaybına uğranmakta, sağlık sorunları yaşamakta (Turla ve Yılmaz, 2007, s. 28) bireyin incinebilirliği arttırmakta, bu da yaşlıların ihmal ve istismar açısından dezavantajlı bir grup haline gelmesine neden olabilmektedir. Bu yüzden yaşlılık yalnızca bireysel olarak değil toplumun tamamını ilgilendiren bir sorun olarak ele almalıdır (Öz, 2002, s. 18). Bu çalışmada, yaşlı ihmal ve istismar tanımlanması, aile içinde yaşlı bireylere yönelik ihmal ve istismarının sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi ve aile sorunları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2.YAŞLI İHMAL VE İSTİSMARI

Yaşlı istismarı bir sorun olarak ilk kez ABD'de gündeme gelmiş aile içi şiddet türü olarak tanımlanmış ve 1975 yılında Baker ve Burston tarafından "hırpalanmış kadın" terimi ile literatüre girmiştir (Akt.: Kıssal ve Beşer, 2009, s. 358; Artan, 2013a, s. 110).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından hazırlanan Toronto Bildirgesi'nde yaşlının istismarı "Yaşlıya yönelik kötü muamele; yaşlıyla kurulan ve güven içermesi beklenen herhangi bir ilişki sırasında, bir ya da birçok kez yaşlıya zarar ya da üzüntü veren bir davranışta bulunulması ya da uygun ve gerekli davranışlarda bulunulmaması" olarak ifade edilmiştir (WHO, 2002, s. 2).

Yine Dünya Sağlık Örgütü tarafından Dünya Şiddet ve Sağlık Raporunda yaşlının istismarı; bir yetişkin tarafından yaşlıya yönelik uygun olmayan bir ya da birden fazla kez tekrarlanabilen, yaşlıya acı veren davranışlar olarak tanımlanmıştır (WHO, 2002, s. 127). Cyphers (1999) ve Wolf (2000) tarafından yaşlı istismarı ve ihmali 6 temel başlık altında ele alınmıştır (Uysal,2002, s. 41). Bu gruplama içerisinde yer alan yaşlı istismarı fiziksel, duygusal (psikolojik), ekonomik ve cinsel istismar olmak üzere dört şekilde görülmektedir.

Yaşlı ihmali genel olarak iki kapsamda ele alınmaktadır. Bunlardan ilki yaşlı bireye bakım veren kişiler tarafından ihmal edilmesidir; ikincisi ise yaşlının kendi kendini ihmalidir (Gülen vd., 2013, s. 396-397). Yaşlı ihmali yaşlının güvendiği veya yaşlıya bakım veren konumdaki kişilerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaşlının temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır. Yaşlının besin, sağlık, barınma, ısınma, giyim ve hijyen gibi fizyolojik ihtiyaçlarının yanında güvenlik ihtiyaçlarının da giderilmemesi ya da gidermede isteksiz olma eylemlerini içeren pasif bir istismar türüdür (Uysal,

2002, s.41, Akdemir vd., 2008, s. 71-72; Kıssal ve Beşer, 2009, s. 358). Yaşlının kendi kendini ihmali; kişinin kendisine gereken bakımı sağlamada yeterli güce sahip olamaması ya da ihtiyaçlarını karşılamaya önem vermemesidir (Uysal, 2002, s. 41). Kirli giysiler, yetersiz beslenme, kilo kaybı yaşlı ihmalinin belirtileri arasında sayılmaktadır (Uysal, 2002, s. 42).

2.1. Fiziksel istismar

Yaşlının güvendiği veya yaşlıya bakım veren kişi tarafından bilinçli olarak acı ve ağrı verecek fiziksel güç ve şiddet içeren eylemlerdir. Yaşlının vücuduna doğrudan zarar veren "vurmak, tokatlamak, yakmak, vurmak, bağlamak" gibi davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008, s. 71; Daşbaş, 2014, s. 4). Bu durumun yanında temel besin maddelerinden yoksun bırakılması ve sağlığını etkileyecek ilaçtan mahrum bırakılması da fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır. (Uysal, 2002, s. 41; Akduman, Korkusuz ve Akduman, 2006, s. 5).

2.2. Duygusal (Psikolojik) istismar

Yaşlının güven duyduğu kimseler tarafından sözlü ya da sözlü olmayan yollarla duygusal yönden üzüntü, çaresizlik, kötü hissetmesine neden olacak bağırma, aşağılama, hakaret etme, tehdit etme, korkutma gibi davranışlara maruz kalmasıdır (Uysal, 2002, s. 41; Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008, s. 71; Kıssal ve Beşer, 2009, s. 358).

2.3. Ekonomik istismar

Yaşlının güvendiği kimse tarafından yaşlıya ait paranın veya malın izni olmaksızın zorla alınması ya da kötüye kullanılmasıdır. Yaşlının parasının gasp edilmesi, çek veya senet gibi zorla belgelerin imzalatılması, taşınır ya da taşınmaz mallarının rızası olmaksızın satılması, ekonomik haklarının ihlal edilmesi gibi eylemler örnek olarak verilebilir (Uysal, 2002, s. 41; Daşbaş, 2014, s. 5).

2.4. Cinsel İstismar

Yaşlının rızası dışında cinsel aktiviteye taraf olmaya zorlanmasıdır. Cinsel istismar belirtileri olarak; genital kanama, morluklar, çürükler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ayrıca zorla dokunma, rızası olmadan fotoğrafını çekme gibi eylemler yer almaktadır. (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008, s. 71; Kıssal ve Beşer, 2009, s. 358)

2.5. Yaşlının Aile İçi İhmali ve İstismarı

Aile, yaşlılık döneminde psikososyal açıdan destek sistemi işlevi görmektedir (Öz, 2002, s. 20). Modernleşmenin toplumlar üzerindeki etkisi ile birlikte aile bireyleri arasındaki sosyal ve kültürel bağlar gücünü yitirmekte bunun sonucunda aile yapısında birtakım değişimler görülmektedir (Sevil ve Ünsal, 2003, s. 19). Toplumumuzda aile içinde eskiden beri önemini koruyan yaşlılar, bu süreçte rol ve statü kaybına uğramaktadırlar (Artan, 2013b, s. 38). Kronolojik yaşın artması ile farklı sorunlarla karşılaşan yaşlılar, bu dönemde diğer aile bireylerine bağımlı halde bir yaşam sürmektedir. (Erkal, 2008, s. 3) Bu süreçte genellikle yaşlının bakımı aile bireyleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Doğan, 2019, s. 306).

Toplumumuzda ailenin, en az eskisi kadar bugün de önemli olduğu ve ailenin bugün önemini koruduğu görülmektedir. Özellikle yaşlılıkta ailenin yaşlı üzerindeki rolünün arttığı göz önüne alındığında bakım veren aile bireyleri tarafından yaşlının ihmal ve istismar edilme riski artmaktadır (Tufan vd., 2019, s. 5). COVİD-19 pandemisi ile birlikte yaşlı istismarının yüksek oranda arttığı tespit edilmiştir (Chang ve Levy, 2021). Pandemi sürecinin yaşlılar üzerinde yalnızlık, kaygı, üzüntü, depresyon gibi olumsuz etkilerinin artışının yanı sıra ihmal ve istismar edilmiş yaşlı birey sayısında artış olması muhtemeldir.

Bu bağlamda istismarın yalnızca aile bireyleri tarafından gerçekleşeceği gibi bir önyargıya neden olmaktadır. Yaşlı istismarı huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri ya da ev ortamında gerçekleşebilmektedir. Ancak bu alanda yapılan araştırma sonuçları yaşlının sıklıkla ev ortamında, yakın çevresindeki diğer kişiler, arkadaşları ve yabancılar tarafından ihmal ve istismar edildiği belirlenmektedir (Sokullu Akıncı, 2013, s. 2; Akdemir vd., 2008, s.73). Yaşlıların maruz kaldıkları aile içi ihmal ve istismar farklı nedenlerle gerçekleşmektedir. Yaşlı istismarı ve ihmalinin nedenleri; yaşlı bireyle ilgili nedenler, bakım veren kişiye ait nedenler, ailesel nedenler, kültürel nedenler, kurumsal nedenler (Akdemir vd., 2008, s. 72) ve ekonomik nedenler (Uysal, 2002, s. 43) olarak farklı gruplar halinde sınıflandırılmıştır. Aile içi şiddet öyküsü, aile bireylerinin ya da kurumda çalışan bakıcı personelin bakım verme hakkında bilgi sahibi olmaması, ekonomik yetersizlikler, yaşlının mental güçlük çekmesi, bakım veren kişinin zararlı madde bağımlılığının olması gibi bir ya da birden çok nedenden dolayı yaşlı ihmal ve istimara maruz kalmaktadır (Akdemir vd., 2008, s. 72). Bu anlamda aile içi kötü ilişkilerin olması ya da aynı hanede farklı ailelerle birlikte yaşanması yaşlının ihmal ve istismar riskini arttırmaktadır (Çitçi vd. 2020).

Yaşlı ile birlikte yaşamakta olan hane sayısı göz önüne alındığında toplum için aile içi yaşlı istismarı konusu risk unsuru taşımaktadır (TÜİK, 2022, s. 3-4). Yaşlının aile içi istismarı kolaylıkla tespit edilemeyen toplumsal bir sorun olarak yer almaktadır. “Kol kırılır yen içinde kalır” atasözünden de anlaşılacağı üzere aile içinde yaşanan olumsuz durumların aile içinde kalması gerektiği gibi yanlış tutumlar yaşlıların ihmal ve istismarının ortaya çıkmasını engellemektedir. Aile içi istismara maruz kalan yaşlı durumu saklama isteği içinde olabileceği gibi aile içi istismara maruz kalması nedeniyle huzurevine gitmeyi tercih eden yaşlılar da bulunmaktır.

3. LİTERATÜR: TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA YAŞLI İHMALİ VE İSTİSMARI

Türkiye'de yaşlı istismarı konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri huzurevinde kurum bakımında altında kalmak isteyen 113 yaşlı ve bu yaşlıların yakınları ile yapılmıştır. Bu araştırmada yaşlıların %25,6'sının fiziksel istismara ve %60,18'inin fiziksel istismar dışı diğer istismar türlerine istismara uğradığı sonucuna ulaşılmıştır (Artan, 1996, s. 63-64). Fiziksel istismar uygulayan yaşlı yakınların erkek çocuklar, kız çocuklar, damatlar ve gelinler olduğu, yaşlıya fiziksel istismar dışı zarar vermeye çalışanların gelinler, erkek çocuklar, damatlar ve kız çocukların olduğu görülmüştür (Artan, 1996, s. 54). Yine Artan tarafından 2013'te yapılan İstanbul'da huzurevinde kalmakta olan 93 yaşlı ile yapılan başka bir çalışmada %62,40'ının aile içi ihmal ve istismara maruz kaldığı, bu yaşlıların %30,69 psikolojik, %27,27 ekonomik, %23,86 fiziksel istismara maruz kaldığı ve %18,18'inin evden kovulduğu sağlanmıştır. Yaşlıya yönelik ihmal ve istismar uygulayan aile bireylerinden erkek çocukları, gelinler, eşler, kız çocukları, damatlar, yeğenler ve torunların olduğu belirlenmiştir (Artan, 2013a, s. 116).

Benzer şekilde 2009 yılında özel veya kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı huzurevlerinde yaşayan 360 yaşlının huzurevine gelme nedenlerinin araştırıldığı bir çalışmada yaşlıların %25,3'nün kendi isteği, %23'nün çocuklarının bakım vermek istememesi, %16,4'ünün yalnızlık, %15,6'sının yaşlının çocuklarına yük olmak istememesi, %8,9'unun başka gidecek yerinin olmaması, %3,1'inin gelininin veya damadının yaşlıya bakım vermemesi, %1,9'unun çocuklarıyla tartışmak istememesi nedeniyle kurum bakımının tercih ettikleri belirtilmiştir. Yaşlıya yönelik fiziksel istismarın %39,13 erkek çocuklar, %17,39 damatlar, %8,69 kız çocuklar, %1,1 diğer kişiler tarafından uygulamaktadır. Yaşlıları %1,3'ünün bakım verenler tarafından istismar edilmekte olduğu belirlenmiştir (Kılıç, 2009, s. 58-59).

Keskinoğlu ve arkadaşları (2004) tarafından İzmir ilinin bir sağlık ocağı bölgesinde 65 yaş ve üzeri yaşlılarda fiziksel ve ekonomik ihmal ve istismarın yaygınlığını araştırmak amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Seçilen bölgede 356 yaşlı ile anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Bu bölgedeki sosyodemografik özelliklere bakıldığında göçün yoğunlukta olduğu, yaşlılarda eğitim düzeyinin düşük olduğu gecekondulaşmanın yaygın olduğu saptanmıştır. Çalışma sonuncunda yaşlılara yönelik fiziksel ve ekonomik ihmal ve istismarın oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Yüzdelik oranlara bakıldığın da %3,5 ihmal şüphesi %2,5 ekonomik istismar ve %1 fiziksel istismara maruz kalan yaşlı belirlenmiştir. Göç alan bir bölgede yapılan bu çalışmada geleneksel aile yapısının bozulmamasının yaşlıya yönelik ihmal ve istismara karşı koruyucu bir işlevi olduğu görülmüştür (Keskinoğlu vd., 2004, s. 61).

65 yaş ve üzeri katılımcılarla genel sağlık anketinin uygulandığı bir çalışmada bireylerin yarısından daha fazlasının 5 ve üzerinde puanlar aldığı saptanmıştır. Özellikle de 75 yaş üzerindeki yaşlı bireylerin eğitim, ekonomik ve medeni durumunun istatiksel açıdan diğer gruplara göre daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. İstismar edilen yaşlıların %5,9'u psikolojik, %4,9'u fiziksel, %2,3'ü ekonomik ve %0,3'ünün cinsel istismara maruz kalmıştır. Sonuç olarak yaşlıların ruh

sağlığı, istismar durumları açısından değerlendirildiğinde 65 yaş ve üzerinde olan bireylerin ruh sağlığı açısından risk taşıdığı, 75 yaş ve üzerindeki bireylerde ise sosyoekonomik şartları kötü olan yaşlılarda riskin daha yüksek olduğu gözlenmiştir (Özden vd., 2010, s. 5). İzmir'de bir sağlık ocağı bölgesindeki yaşlıların istismar ve ihmal ile karşılaşma durumları ve etkili olan etmenlerin araştırmak amacıyla 331 yaşlı bireye Günlük Yaşam Aktiviteleri İndexi (ADL) ve Standardize Mini Mental Test (SMMT) uygulamıştır. Çalışma sonucunda yaşlıların %9,4 psikolojik istismar, %4,2 fiziksel istismar, %2,1 ekonomik istismar, %0,9 cinsel istismara maruz kaldıkları ve %8,2 ihmal edildikleri saptanmıştır. Yaşlı bireyler %13,3'ünün aynı anda farklı türde istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ailesi ile birlikte yaşayan yaşlıların %28'sinin, çocukları ile kalanlardan %9.8'inin, eşiyle kalanların %9.6'sının ve başkaları ile kalanlardan %7.1'inin istismar ve ihmale maruz kaldıkları özellikle ailesiyle birlikte yaşayanlarda aile bireyleri ile olan ilişkisinin iyinin altında tanımlayanlarda bu oranın diğerlerine göre oldukça fark gösterdiği belirlenmiştir (Kıssal, 2008, s. 41, 44, 45).

2012 yılında Aydın ili merkezinde yarı yapılandırılmış anket yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada son 12 ay içerisinde 756 yaşlı bireyin %14,2'sinin istismar veya ihmal ile karşı karşıya kaldıkları saptanmıştır. İstismar türlerine bakıldığında ise yaşlıların %8,1'inin psikolojik, %7,6'sının ihmal, %3,5'inin ekonomik, %2,9'unun fiziksel, %0,4'ünün cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu yaşlılar içinde %59'unun birden fazla istismara maruz kaldığı görülmüştür. İstismar uygulayanların %68,1'inin çocukları, %12,9'unun eşi ve %9,5'inin kardeşleri olduğu ifade edilmiştir. Özellikle psikolojik ihmal ve istismara maruz kalanların cinsiyete göre dağılımda kadınların erkeklere göre daha fazla olduğu bildirilmiştir. Sosyoekonomik açıdan yetersiz kalan ve engeli bulunan yaşlıların diğerlerine göre daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır. Yaşlıların %39,7'si kamu güvencesinin artması gerektiğini, %22,8'i yeni neslin farkındalıklarının geliştirilmesini, %8,8'i yaşlıların kendi aileleri ile birlikte kalmalarını yalnızca %2,9'u gerekli görüldüğü takdirde kurum bakımına alınmasını istediklerini ifade etmişlerdir (Ergin, 2012, s. 1079-1080).

Turhan ve arkadaşlarının (2019) İstanbul ilinde 110 yaşlı bireyle yaptığı araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireylerin %41,8 psikolojik istismar, %24,5 fiziksel %20 ekonomik, %5,5 cinsel istismar ve %19,1 ihmale maruz kaldıkları saptanmıştır. İstismar eden kişiler genellikle yaşlının aile ve yakın çevresinde bulanan kişilerdir. Yaşlıların çoğunluğunun yaşlı ihmali ve istismarı hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları ancak iki kavramı birbiri ile karıştırdıkları görülmüştür. Ayrıca yaşlı ihmali ve istismarı konusunda devletin yaşlıları korumasının istenen nitelikte olmadığı ifade etmişlerdir (Turhan, Güncan, Ercan ve Erkoyuncu, 2019, s. 39).

Altıparmak (2019) tarafından yüksek lisans tezi kapsamında Bolu'da yaşayan 72 yaşlı ile yaşlılara yönelik ihmal ve istismarın tespit edilmesi amacıyla görüşmeler sonucunda 15 yaşlının ihmal ve istismara maruz kaldığı düşünülmüştür. Katılımcıların 19'u yalnız, 19'u eşiyle, 34'ü ise eşi ve çocukları ile birlikte yaşadığı gözlenmiştir. Bu sonuçlardan hareketle geniş ailelerden çekirdek

ailelere doğru yaşanan değişimin Bolu ilinin geleneksel toplumundan modern topluma doğru bir geçiş içerinde olması şeklinde ifade edilmiştir (Altıparmak, 2019, s.4, 77).

Hong Kong ve Şanghay'da geleneksel aile tipinin görüldüğü, ebeveynleri veya büyükanne ve büyükbabalarıyla birlikte yaşayan en az 18 yaşından küçük bir ya da daha fazla çocuğu olan üç kuşaklı ailelerle, çoklu aile içi şiddetin tespit edilmesi amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Örneklemde bulunan ailelerin her birinden yetişkin bir ebeveyn, tüm aile üyelerinin mağduriyet deneyimlerini bildirmesi için rastgele bilgi kaynağı olarak seçilmiştir. Bir ailenin üyesine, bir tür şiddet meydana geldiğinde, aynı aile üyesine veya diğer aile üyelerine diğer şiddet türlerinin ortaya çıkarma olasılığının artacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, herhangi bir aile içi şiddet türü tespit edildiğinde çoklu aile şiddetinin taranması, çoklu aile şiddetinin erken saptanması ve belirlenmesi için etkili bir yol olacağı belirlenmiştir (Chan, Chen, Che, Lo ve Yu, 2019, s.1).

İspanya'da farklı bir çalışma ise bakım veren aile üyeleri ve orta ila şiddetli bağımlılığı olan yaşlı bireylerde istismar riskinin yaygınlığını tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Yaşlılara Barthel endeksi ve Kısa Taşınabilir Zihinsel Durum Anketi; bakım verenlere ise Bakıcı İstismar Ölçeği ve Bakıcı Yükü Ölçeği uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarından elde edilen bilgilere göre bakım veren kişilerin yoğunlukla kadın olduğu, ekonomik gelirinin düzensiz olduğu, eğitim seviyesinin düşük olduğu ve bakım verdikleri yaşlılarla birlikte yaşadığı saptanmıştır. Bağımlı yaşlı bireylerde kötü muamele riski yüksek olduğu özellikle şiddetli bağımlı ve bilişsel bozukluğu olan yaşlı bireylerde bu riskin daha fazla arttığı belirlenmiştir. Diğer risk faktörleri, bakım verenin yükü ve psikolojik bozuklukları ve sosyal izolasyon ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Önleme çalışmalarında sağlık çalışanlarının farkındalığının artırılması, erken teşhis ve ikincil müdahale için tarama faaliyetlerinin artırılması önem taşımaktadır (Orfila, Coma-Solé, Cabanas, Cegri-Lombardo, Moleras-Serra ve Pujol-Ribera, 2018, s. 1, 11).

Bu çalışmalar incelendiğinde yaşlının genellikle çocukları, gelinleri, damatları ve torunları tarafından istismarına yönelik sonuçlar elde edilmiştir ancak başka bir çalışmada ise yaşlı ihmal ve istismarının sıklıkla eşleri tarafından gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir. Aynı çalışmanın sonucunda yaşlıların %70,9'unun bir veya birden fazla istismar türüne maruz kaldığını, bu istismarın %64,1 duygusal, %26,9 ihmal ve terk edilme, %12,6 ekonomik %4,2 fiziksel, %0,3 cinsel istismar olduğunu gözlenmiştir (Daşbaş, 2014, s. 4). Benzer şekilde ABD'de yaşlı kadınlara yönelik yakın partner istismarının ölçülmesi amacıyla son 12 ay içinde en az 1 kez Güneybatı Ohio'daki bir sağlık kuruluşuna gelmiş 55 yaş üstü 995 kişi ile telefonla görüşme yapılmıştır. Sırası ile psikolojik istismar, fiziksel istismar ve cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bunlar arasında duygusal istismar oranları oldukça yüksek bulunmuştur. Fiziksel ve cinsel istismar oranlarının genç kadınlara oranla daha düşük görülmüştür. Aile içi şiddeti özellikle partner istismarını bildirmekte çekingen oldukları, durumu nadiren birisine anlattıkları ve bu kişilerinde bir arkadaşa ya da akrabası olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma da doktorlara açıklama eksikliği de dikkat çekmektedir çünkü kadınların doktorların partner istismarı hakkında soru sormalarını

istediğini, ancak utanç ve bunun gibi çok sayıda nedenden dolayı açıklamaktan endişe duyduklarını ve istismarcıyı korumayı seçebildiklerini göstermektedir (Zink, Fisher, Regan, Pabst ve Med, 2005, s. 887). Yine ABD'de yapılan bir çalışmada yasal yardımdan faydalanan yaşlılarda istismar riskinin yaygınlığı ölçülmek istenilmiştir. Bu çalışmada yaşlı istismarı için risk faktörleri ileri yaş, birlikte yaşama, bilişsel bozukluklar, depresyon ve sosyal izolasyon olarak tanımlanmıştır. Hwalek-Sengstock Yaşlı İstismarı Tarama Testi ve Harvard Ulusal Depresyon Tarama Ölçeği kullanılarak 112 yaşlıya uygulanan anketler sonucunda %28,6'sının yaşlı istismarı ve ihmali riski kriterlerini karşıladığını, %15,2'sinin depresyon kriterlerini karşıladığı ve %93,7'ünün son 6 ay içinde bir sağlık hizmeti sağlayıcısını ziyaret ettiği görülmüştür (Strasser, Smith, Weaver, Zheng ve Cao, 2013, s. 311).

Yaşlının istismar edilmesi ile ilgili çalışmalara bakıldığında yaşlının ihmalinin ikinci planda kaldığı görülmektedir. Yaşlının aile bireylerinin desteğinden mahrum kalması yaşlının ihmaline neden olabilmektedir (Turla ve Yılmaz, 2007: s. 32). 2010 yılında Öz ve Tambağ tarafından yapılan olgu sunumunda, yakınları tarafından fiziksel ve ekonomik istismara maruz bırakılan, kötü barınma koşulları içerisinde yaşayan, istismar edilmesi nedeniyle huzurevinde yaşamayı seçen yaşlı bir birey konu edilmiştir (Öz ve Tambağ, 2010, s. 54-55). Başka bir olgu sunumu çalışmasında da çocukları tarafından ihmal edilen yaşlı bireyin öz bakım ihtiyaçlarının karşılanmadığı bunun yanında beslenme, barınma ve sağlık sorunları yaşadığı tespit edilmiştir (Öztürk, A., Öztürk, F. Ö., ve Tezel, 2017, s. 15-16). İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğüne ihmal ve istismar nedeniyle başvuran 30 bakım alan yaşlı ve yaşlılara bakım veren 30 yakını ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgilere göre 15 yaşlının öz bakımı gerçekleştiremediği beslenme yetersizliği nedeniyle ihmal edildikleri görülmüştür. Yaşlıların bakım veren yakınları tarafından fiziksel, psikolojik ve ekonomik istismar ve ihmal edildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Akten, 2018, s. 81-82). Bu anlamda literatürdeki çalışmalar yaşlı bakımında sorumluluk almak zorunda kalan gelinlere dikkat çekmektedir. Çeşitli nedenlerle kayınvalidelerine bakımını üstlenen gelinlerin aile üyesi olan yaşlıyı ihmal etme riskinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Aydemir, 2021). İstanbul ilinde kayınvalidelerine bakım vermekte olan 6 gelin ve onların kayınvalideleriyle yapılan çalışmada bakım ilişkisi içerisinde ihmal ve istismar riskini ölçülmesi amaçlanmıştır. Barthel indeksi ve Standardize Mini Mental Test kullanılarak yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda bir kayınvalide de ihmal ve istismar olgusuna ulaşılmıştır. Diğer katılımcılar arasından bir kayınvalide de ekonomik istismar şüphesi ve bir başka kayınvalide de psikolojik ihmal şüphesi saptanmıştır (Aydemir, 2015, s. 81-88). 2015 yılında bir üniversite hastanesinin yataklı servisinde tedavi olan 65 yaş ve üstü bireylerin yakınları ile yapılan anket çalışmasında ise çok sayıdaki yaşlı yakınının; yaşlı bireyler hakkında doğru olmayan önyargılara sahip oldukları görülmüştür. Yaşlı yakınları tarafından yaşlılar; işe yaramaz, geveze, bilgisiz, yük olan, strese sokan, zahmet veren kişiler olarak tanımlamışlardır (Kalaycı, Yazıcı ve Şenkaynağı, 2015, s.27-29).

4. YAŞLI İHMALİ VE İSTİSMARININ ÖNLENMESİ

Yapılan literatür çalışmasındaki bütün tanımlayıcı ve kesitsel çalışmaların bulgularının sosyal hizmet alanında görev yapan icracılara, yaşlılara hizmet veren kurum ve personellerine, yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesinde sunulacak hizmetlere ışık tutacağı ve yaşlının korunmasına yönelik sosyal politikalar oluşturularak yasal ve toplumsal kaynakları işleve geçireceği düşünülmektedir (Choi vd.,2000, s. 22). Ülkemizde yaşlı refahının korunması ve arttırılması için politikaların üretilmesi, hizmetlerin geliştirilmesi programların yürütülmesi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından genel kapsamda evde bakım ve kurum bakımı olarak iki model şeklinde gerçekleştirilmektedir (Yerli, 2017, s. 1285). Yaşlılara bakımın aile bireyleri tarafından üstlenilmesinde evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesiyle birlikte yaşlı bireyin evden ayrılmadan sağlık ihtiyaçlarını giderebilecek farklı destekleyici projeler üretilmektedir.

Kurum bakımının yürütülmesinde ise huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, gündüzlü bakım evleri gibi kamu kurum ve kuruluşları yer almaktadır (Yerli, 2017, s. 1285). Yaşlı bireylere evde bakımın mümkün olmadığı durumlarda kurum bakım hizmeti verilmektedir. Kurum bakımını tercih etmeyen ya da kendi düzeni içinde yaşamaya devam ederek yalnız yaşamayı tercih eden yaşlılar da bulunmaktadır (Öz, 2002: s.21).

Yaşlılıkta insanlar sağlık, ekonomik, psikolojik, kültürel gibi çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Yaşlı bireyler, sorunlarını çözecek kapasitesinin farkında olmayabilir, sorunlarını çözebilecek gücü kendinde hissetmeyebilir, sorunları çözebilecek güce sahip değildir ya da içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sorunları çözebilecek imkânı yoktur. Bu süreçte yaşlı bireye uygun sosyal hizmet müdahaleleriyle yaşlının sorununu ortadan kaldırmaya yönelik farklı çözüm önerileri üretilmelidir. Yaşlıların sosyal ve psikolojik açıdan yaşadıkları sorunların çözümünde gerekli müdahalelerin yapılması ve yaşlının ihtiyaç duyduğu hizmetlere ulaşması sağlanmalıdır (Tomanbay, 2007, s. 1; Akten, 2018, s. 42). Kendi kendine yetemeyeceği ve sürekli bağımlı kalacağı gibi edinilen kaygı ve korkular yerine bireylerin sağlıklı yaşlanmaları işlev kayıplarının azaltılması için toplumun önemli kaynaklarından (Akdemir vd.,2008, s. 73) olan yaşlıların aile örgütlenmesi içerisinde farklı roller kazanması desteklenmelidir (Candansayar, 2005, s.92-93). Sağlıklı bir yaşlılık sürecinin geçirilebilmesi için öncelikle yaşlı bireylerin ailesi ve yakınlarıyla olan ilişkilerinin ve sosyal destek ağının geliştirilmesi yönünde stratejiler planlanmalıdır (Beğer ve Yavuzer, 2012, s.3).

Sağlık alanında çalışanların yaşlı ihmal ve istismarını yasal bildirme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu konu da en önemli sorunlardan biri olarak ihmal ya da istismarın fark edilememesi ve durumun tanılanmasının oldukça zor olduğu görülmektedir. Yaşlı bireyin aile bireylerini korumak istemesi, aile içi sorunların evde halledilmesi tutumu, zorla huzurevine gönderilmek istememesi ya da kendisini korku ve baskı altında hissetmesi yaşlının ihmal ve istismarın gizli kalması için özen göstermesine neden olabilmektedir (Akduman ve ark., 2006, s. 4-5).

Sosyal çalışmacı, hemşire, doktor gibi uzmanların yaşlının sağlık sorunlarının sebep olduğu belirtiler ile istismar ve ihmal edilmesi nedeniyle oluşan fiziksel ya da psikolojik belirtileri ayırt edememesi sonucunda istismar ve ihmal devam edebilmektedir (Akdemir vd., 2008, s. 73). Bu konuda sosyal hizmet ve sağlık çalışanları tarafından ipuçları takip edilmelidir. Aile üyelerinin tutarsız cevapları, aşırı tepkileri ya da uyumsuz davranışları, yaşlıya söz hakkı vermemesi, yaşlının yaralarına gecikmiş müdahale, iyileşmeyen morluk ve çürükler, açıklanamayan izler, tekrarlayan enfeksiyon, yaşlının yaşına uygun olmayan gerileyici davranışlardan şüphelenmelidir. Sağlık çalışanları durumu fark ettiği anda tedaviye başlamaları ve gelişebilecek olumsuz koşullara karşı yaşlıyı korumaları gerekmektedir. Güvenli iletişim kurarak yaşlının konuşabilmesi için gerekli koşullar sağlanmalıdır (Kızıl, 2019, s. 107-108).

Yaşlı bireylerin ailesi ve yakın çevresi ile iletişimini güçlendirecek ilişkiler kurması, sosyal destek ağı (komşu, arkadaş) geliştirerek sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımı sağlanmalıdır (Fadıloğlu ve Aykar, 2012, s. 76). Yaşlı bireylere bakım veren aile üyelerine gerekli yasal, ekonomik ve duygusal yardımlar yapılmalı, bilgi ve becerileri arttıracak eksikliklerini giderecek programlar düzenlenmelidir. (Akdemir vd., 2008, s. 73). Yaşlıya bakım veren kurum ve kuruluşlarda çalışan bireylere mesleki eğitim kapsamında hizmet eğitimi verilmeli, yaşlı ihmal ve istismarı hakkında bilinçlendirmelidir (Uysal, 2002, s. 45). Medyada farkındalık oluşturulması ve yaşlı istismarının önlenmesi adına yayınlara (Fadıloğlu ve Aykar, 2012, s. 76), kamu spotlarına yer verilmelidir. Sağlıklı yaşlanma ve yaşlıya yönelik ihmal ve istismarı koruyucu ve önleyici politikalar üretilmelidir (Akdemir vd., 2008, s. 73).

5. SONUÇ

Sonuç olarak yaşlı ihmali ve istismarı yaşlıları derinden etkileyen, sağlıklı yaşam haklarını engelleyen psikolojik, sosyal, kültürel farklı boyutları ile toplumun tamamını ilgilendiren bir problemdir. Ülkemizde değişen toplum yapısı ile birlikte yaşlılara yönelik ihmal ve istismar artmaktadır.

Yaşlılar istismarın tekrarlanacağı, aileden ayrılarak kurum bakına gönderileceği korkusu, utanç duyması, aile içindeki problemlerin yine aile içinde çözülmesi gerektiği inancı gibi nedenlerle ihmal ya da istismara maruz kaldıklarını saklamak istemektedir (Uysal, 2002, s. 45; Kıssal ve Beşer, 2009, s. 358). Ancak yaşlı ihmali ve istismarının önlenebilir bir olgu olduğu gerekli çalışmalar gerçekleştirilerek yaşlılar incitilmeden önce koşulların iyileştirileceği unutulmamalıdır (Uysal,2002, s. 45; Yıldırım, 2005, s. 170). Sosyal hizmet uzmanları mikro, mezzo ve makro düzeyde uygulamalarla, yaşlılara yaşlıya bakım veren kişilere ve topluma yönelik bilgilendirme ve eğitim çalışmalarında (Tuncay, Tekin, 2021, s.288) daha etkin rol almalıdırlar. Çünkü sorunun çözümünde en önemli adım yaşlı ihmal ve istismarı hakkında yaşlı bireylerin, ailelerin, toplumun ve sağlık çalışanlarının bilgilendirilmesi ve farkındalığının arttırılmasıdır.

KAYNAKLAR

Akdemir, N., Görgülü, Ü., ve Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 68-75.

Akduman, G. G., Korkusuz, İ., ve Akduman, B. (2006). Yaşlı ihmali ve istismarı. *Adli Psikiyatri Dergisi*, *3*(2), 3-8.

Akten, S. (2018). *Yaşlıların ihmal ve istismarında ailenin rolü (İstanbul ili örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Altıparmak, H. K. (2019). *Bolu'da yaşlı ihmal ve istismarını anlamaya yönelik nitel bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Artan, T. (2013a). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda aile içi istismar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *24*(2), 109-122.

Artan, T. (2013b). Türkiye'de yaşlı istismarına genel bir bakış. *T.C.Maltepe Üniversitesi, Fen edebiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 38-61.

Aydemir, A. (2015). *Yaşlı ihmal ve istismarında bakım veren gelinler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Aydemir, A. (2021). Geçmişlerinin gölgesinde gelin kayınvalidenin bakım ilişkisi; yaşlı ihmal ve istismarı. Senex: *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 4-18.

Beğer, T., ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim Dergisi,* 25(3), 1-3.

Candansavar, S. (2005). Yaşlanma ve ruh sağlığı. Sağlıklı yaşlanma. Türk Geriatri Derneği, 91-97.

Chang, E. S., ve Levy, B. R. (2021). High prevalence of elder abuse during the COVID-19 pandemic: risk and resilience factors. The American Journal of Geriatric Psychiatry, 29(11), 1152-1159.

Chan KL, Chen Q, Chen M, Lo CKM ve Yu L (2019). Screening for Multiple Types of Family Violence: Development and Validation of the Family Polyvictimization Screen. Front. Public Health 7:282.

Choi, N. G., ve Mayer, J. (2000). Elder abuse, neglect, and exploitation: risk factors and prevention strategies. *Journal Of Gerontologıcal Socıal Work*, *33*(2), 5-25.

Çiftçi, H., Daştan, N. B., ve Kaya F. (2020). Acil servisin bilinmeyen-görülmeyeni: yaşlı istısmarı. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 29(3), 213-220.

Daşbaş, S. (2014). *65 Yaş üstü bireylerin aile içi yaşlı istismarı konusundaki değerlendirmeleri*. (yayınlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Doğan, N. (2019). Göz ardı edilen bir durum: yaşlı istismarı ve etkileyen faktörler. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *28*(4), 306-313.

Ergin, F. (2012, Ekim) Aydın merkezinde yaşlı istismar/ihmal prevalansı ve ilişkili faktörler. 15.Ulusal Halk Sağlığı Kongre Kitabı içinde 1079-1081, Bursa.

Erkal, S. (2008). Aile içi şiddet ve yaşlılar, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-*

Dergisi.

Fadıloğlu, Ç. ve Aykar (2012). Yaşlıda istismar ve ihmale yaklaşım. *Ege Tıp Dergisi*, Ek sayı, 51, 69-77.

Gökçe, N. (2017). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Sağlık Akademisi Kastamonu, 2*(2), 100-111.

Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalın, A., ve Bilen, A. (2013). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(3), 393-407.

Kalaycı, I., Yazıcı, S. Ö., ve Şenkaynağı, A. (2015). Yaşlı yakınlarının şiddet algısı: Süleyman Demirel hastanesi örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1*, 22-33.

Keskinoğlu, P., Giray, H., Pıçakçıefe, M., Bilgiç, N., ve Uçku, R. (2004). Yaşlıda fiziksel, finansal örselenme ve ihmal edilme. *Türk Geriatri Dergisi,* 7(2), 57-61.

Kılıç, Ü. (2009). *Yaşlıları huzurevi yaşamını seçmeye zorlayan nedenlerin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kıssal, A. (2008). *İzmir'de bir sağlık ocağı bölgesindeki yaşlıların istismar ve ihmal ile karşılaşma durumları ve etkili olan etmenlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi , İzmir.

Kıssal, A., ve Beşer, A. (2009). Yaşlı istismar ve ihmalinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 8*(4), 357-364.

Kızıl, M. (2019). Geriatrik istismar ve ihmalde hastane öncesi acil. *Hastane Öncesi Dergisi, 4*(2), 101-109.

Orfila, F., Coma-Solé, M., Cabanas, M., Cegri-Lombardo, F., Moleras-Serra, A., ve Pujol-Ribera, E. (2018). *Family caregiver mistreatment of the elderly: prevalence of risk and associated factors.* BMC public health, *18* (1), 1-14.

Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 17-28.

Öz, F., ve Tambağ, H. (2010). Ailede istismar edilen yaşlı birey ve huzurevi yaşamı: Bir Olgu. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Nursing Journal*, 17(1),53-57.

Özden, D., Kelleci, M., ve Güler, N. (2010). Yaşlı bireylerin ruh sağlığının şiddete maruz kalma ve bazı özellikler açısından incelenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 3*, 5-13.

Öztürk, A., Öztürk, F. Ö., ve Tezel, A. (2017). Yaşlı ve yalnız bir kadının halk sağlığı hemşiresi gözüyle değerlendirilmesi: bir olgu. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 13-21.

Samancı Tekin, Ç., ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık. *Journal of International Scientific Researches,* 3(1), 219-229.

Strasser, S. M., Smith, M., Weaver, S., Zheng, S., ve Cao, Y. (2013). Screening for elder mistreatment among older adults seeking legal assistance services. *Western Journal of Emergency Medicine, 14*(4), 309.

Sokullu-Akıncı, F. ve Doğan, M. (2013). Mağdur tipolojisi bağlamında yaşlı istismarı mağdurları, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 8(2), 1-6

Şahin, H., ve Erkal, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin yaşlı istismarına ilişkin düşünceleri. *Yaşlı*

Sorunları Araştırma Dergisi, *11*(1), 14-18.

Tomanbay, İ. (2007). Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler.

Tufan, İ., Kılavuz, A., Özgür, Ö., Ayan, S., Gürdal, F. Y., ve Engin, B. (2019). *Türkiye'de gerontoloji atlası: Yaşlı Yoksulluğu ve Yalnızlık Üzerine Bulgular*. 2(1), 1-7.

Tufan, İ., Seeberger, B., Öztürk, S., Ayan, S., ve Özgür, Ö. (2018). Antalya yaşlılık araştırması (ayar©) yaşlıların sağlık durumu, *Geriatrik Bilimler Dergisi* 2018; 1(2), 49-60

Tuncay, T., Tekin, H.H. (2021). *Sosyal Hizmetin ABC' si*. Ankara: Nika Yayınları.

Turhan, S., Güncan, F., Ercan, M. ve Erkoyuncu, G. (2019). Yaşlıların değerlendirmesi ile yaşlı ihmali ve istismarı. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* (1), 28-43.

Turla, A., ve Yılmaz, E. M. (2007). Yaşlılıkta istismar ve ihmal. *Adli Psikiyatri Dergisi*, *4*(4), 27-35.

TÜİK (2022, Mart). İstatistiklerle yaşlılar 2021 (Haber Bülteni), Sayı: 45636.

Uysal, O. A. (2002). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Aile ve Toplum*, *2*(2), 39-45.

Sevil, Ü., Ünsal, Ş. (2003). Yaşlılık, yaşlı istismarı ve ihmali, *Adli Bilimler Dergisi*, 2(4), 17-22.

World Health Organization (2002). The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse. Geneva, Switz: World Health Organization.

Yerli, G. (2017). Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. *Journal of International Social Research*, *10*(52), 1278-1287.

Zastrow, C., ve Kirst-Ashman, K. (2015). *İnsan davranışı ve sosyal çevre 2* (E. Türközü ve B. Alparslan, Çev.; 1. bs). Ankara: Nika Yayınevi..

Zink, T., Fisher, B. S., Regan, S., & Pabst, S. (2005). The prevalence and incidence of intimate partner violence in older women in primary care practices. *Journal of General Internal Medicine*, *20*(10), 884-888.

EVLAT EDİNME KONULU İNGİLİZCE ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN[1]

[1]Ege Üniversitesi, 0000-0002-9888-8612

ÖZET

Literatürdeki çalışmalar, erken çocukluk döneminde evlat edinme konusunun çocuklarla açık açık konuşulmasını ortaya koymaktadır. Bu konuşma yapılırken sıklıkla evlat edinme konulu resimli çocuk kitaplarından faydalanılabileceği belirtilmektedir. Bu konudaki kitapların sadece evlat edinen çocuklara değil, okul öncesi dönemdeki tüm çocuklara okunarak evlat edinme konusunun çocuklar için normalleştirilmesi sağlanmalıdır. Buna ek olarak, erken çocukluk dönemindeki çocuklarına evlat edinme konulu resimli çocuk kitaplarını okuyan ebeveynler de evlat edinme konusunu kendileri için normalleştirebileceklerdir. Böylelikle, toplumda tabu haline gelen evlat edinme konusu normalleştirilebilecek ve ortadan kaldırılabilecektir. Toplumda çok daha fazla sayıda çocuğun ve ebeveynin evlat edinme yoluyla bir araya gelebilmesi sağlanabilecektir. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı, yabancı literatürde evlat edinme konusunu ele almış ve İngilizce yazılmış resimli çocuk kitaplarının fiziksel özellikleri, resimleme özellikleri ve içerikleri açısından incelemektir. Bir diğer ifadeyle, bu çalışmada evlat edinme konusunda yazılmış İngilizce çocuk kitaplarına yönelik bir inceleme yapılması planlanmıştır. Çalışma kapsamında 7 resimli çocuk kitabı incelenmiş, ortak ve farklı noktalarına değinilmiştir. Özellikle incelenmiş olan kitapların isimlerinde ve kapaklarında evlat edinme konusuna açıkça yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bulgu, Türkçe yazılmış veya Türkçeye çevrilmiş olan evlat edinme konulu kitaplardan farklılık göstermektedir. Türkçe veya Türkçeye çevrilen kitapların isimlerinde ve kapaklarında doğrudan evlat edinme kavramına vurgu yapılmadığı görülmekte bunun yerine dolaylı olarak aileye kavuşma öyküsü, sıcak bir yuva gibi anlatımlara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Resimli çocuk kitabı, evlat edinme, kitap inceleme

1. GİRİŞ

Erken çocukluk dönemindeki çocukların yaşamı, dünyayı ve çeşitli kavramları anlayabilmeleri için bu olguların somutlaştırılmasına ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu somutlaştırma ihtiyacını karşılayabilecek en temel araçlardan biri resimli çocuk kitaplarıdır. Aynı zamanda, bu dönemde çocukların içinde bulundukları dünyayı semboller ve dil aracılığıyla öğrendikleri bir gerçektir. Bu noktadan hareketle, çocuklara çeşitli semboller ve dil girdisi sağlayacak resimli çocuk kitapları çocukların yaşantısında büyük önem taşımaktadır. Erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik olarak hazırlanmış resimli çocuk kitapları fiziksel özellikler ve biçimsel özellikleri bakımında oldukça yalın bir yapıya sahiptirler. Ayrıca, çocuklar tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmak için sadece ve anlaşılır bir dil kullanılmış olması beklenmektedir. Bu kitapların sahip olduğu görsellerin de bu niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu şekilde, çocukların kitaplar sayesinde öğrenmelerinin desteklenmesi sağlanabilmektedir.

Erken çocukluk döneminde resimli çocuk kitapları ile çocuklarla paylaşılabilecek konulardan biri de evlat edinme konusundur. Evlat edinme yasa tarafından belirlenmiş şartlar doğrultusunda bir çocuğu evlat olarak nüfusuna almak olarak tanımlanmaktadır. İçeriği bakımından çocukları ve yetişkinleri doğrudan ilgilendiren bir kavram olduğu görülmektedir. Çocuk koruma sistemi bağlamında, çocuğun devlet korumasına alınması için çocuğun can güvenliğinin tehlikede olduğu durumların varlığı gerekmektedir. Çocuğun maruz kaldığı kötü muamelenin varlığı, ebeveynlerin çocuğa karşı sorumluklarını yerine getirmediği durumlar, çocuğa uygun şekillerde bakım verilmemesi, çocuk istismarı ve ihmali, ebeveynlerin hayatta olmaması, çocuğun yasal bir temsilcisinin bulunmaması, çocuğun terk edilmiş olması (Yaman & Tuncay, 2020), ayrıca parçalanmış aileler ve çocuğun can güvenliğinin tehlikede olması gibi durumlar çocuğun devlet koruması altına alınmasına neden olan etmenlerdir.

Çocuk koruma sistemi çatısı altında verilmekte olan aile temelli bakım hizmetlerinin içinde yer alan evlat edinme hizmet modeli korunma ihtiyacına sahip olan çocuklara bir aile yanında, aile ortamında sevgi ve şefkat dolu bir ortamda büyüme şansı tanınmaktadır. Bununla birlikte, bir çocuğa ebeveyn olmak isteyen yetişkinlere de evlat edinme hizmet modeli ile bir fırsat sunulmaktadır. Türk toplumunda, evlat edinen aileler tarafından başka bir doğum şekli olarak nitelendirilen evlat edinme aile olmanın bir başka yolu olarak algılanmaktadır. Bunların yanı sıra, evlat edinme konusunun Türk toplumunda tabulaştığı bir gerçektir. Bu nedenle, evlat edinilen çocuklardan evlat edinmenin sıklıkla saklanmaktadır. Evlat edinme durumunun yıllar sonra sürpriz ve istenmedik bir şekilde ortaya çıkması evlat edinilmiş çocukların veya yetişkinlerin olumsuz deneyimler yaşamalarına neden olmaktadır.

İçinde bulundukları süreç nedeniyle bir aileye kavuşma şansına sahip olmuş olan evlat edinilmiş çocuklar hayatlarından bazı sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Bu sorunlar arasında, biyolojik aileye ilişkin kayıp travması, sahip olduğu köklerine, geçmişine dair bilgilere sahip olamama ve aidiyet geliştirememe gibi durumlar belirtilebilir. Bu durumun tam aksi yönde, toplumdaki aile yapısı sayesinde evlat edinen ebeveynler evlat edindikleri çocuğa sağladıkları sevgi, şefkat ve aile ortamıyla çocukta aidiyet duygusunu geliştirmekte, güvenli bağlanmanın kurulmasını sağlamakta, gelişim alanlarını desteklemekte ve çocuğu hayata hazırlamaktadırlar. Bu noktadan hareketle, evlat edinme modeli kullanılarak çocukların yaşamlarındaki olumsuz deneyimler, aile temelli bakım modeli sayesinde azaltılabilmekte ve hatta ortadan kaldırılabilmektedir.

Evlat edinme sürecinin evlat edinilmiş olan çocukla paylaşılması gerekmektedir. Bu kavramın normalleştirilmesi, çocukla paylaşılması evlat edinilen çocuk için evlat edinme sürecinin olumlu yönlerini ön plana çıkaracaktır. Evlat edinmenin ve evlat edinilmenin çocuklar için normalleştirilmesini sağlamak adına kullanılabilecek en etkili araçların başında resimli çocuk kitapları gelmektedir.

Erken çocukluk döneminde resimli çocuk kitapları çocukların dünyayı somutlaştırması ve yaşamlarının şekillendirilmesi için büyük bir yere sahiptir. Bu dönemde çocuklar, işlem öncesi dönemin içinde bulunmaktadırlar. Bu nedenle, karmaşık veya soyut kavramların bulunduğu kavram ve konuları anlayamamaktadırlar. Buna ek olarak, çocuklar semboller ve dil aracılığıyla dünyayı tanımaktadırlar. Bu bağlamda, resimli çocuk kitapları çocuklara sunacakları semboller, görseller ve dil kullanımını destekleyen yapısı sayesinde çocukların gelişim ve öğrenmelerini erken dönemde destekleyecek en güçlü araçlardandır.

Toplumda tabulaşmış bir konu olan evlat edinme sürecinin taraflarından evlat edinilen çocuklardan saklanan bu durum ortaya çıktığında çocuklar için olumsuz durumların meydana gelmesine neden olabilmektedir. Literatürde yürütülmüş olan çalışmalar, erken çocukluk döneminde dönemde evlat edinme konusunun çocukla konuşulması gerektiğini ve bunu yaparken de resimli çocuk kitaplarının kullanılabileceğini ifade etmektedirler. Ayrıca, bu konudaki kitapların sadece evlat edinilmiş olan çocuklara değil, tüm çocuklara okunmasıyla çocukların evlat edinme konusunu normalleştirmeleri sağlanabilecektir. Aynı zamanda, çocuklarına bu kitapları okuyan anne babalar da evlat edinme konusunu kendi içlerinde normalleştirebileceklerdir. Böylelikle, tabulaşmış olan evlat edinme konusu normalleşebilecek ve uzun vadede bu tabulaşma durumu ortadan kaldırılabilecektir. Bu sayede, çok daha fazla çocuk ve aile evlat edinme hizmet modeli aracılığıyla bir araya gelme şansına sahip olabilecektir.

Bu araştırmanın amacı, özellikle yabancı literatürdeki resimli çocuk kitaplarında evlat edinme konusunu ele almış kitapların fiziksel özellikleri, resimleme özellikleri ve içerikleri açısından incelemektir. Böylelikle, evlat edinme konusunda yazılmış İngilizce çocuk kitaplarına yönelik bir inceleme yapılması planlanmıştır.

2. YÖNTEM

Evlat edinme konulu İngilizce yazılmış resimli çocuk kitaplarının fiziksel, resimleme özellikleri ve içerikleri açısından incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma bir doküman analizi örneğidir. Araştırmacı, daha önce bir çalışmasında Türkiye'deki evlat edinme konulu çeviri resimli çocuk kitapları ile Türkçe resimli çocuk kitaplarının incelemesini gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada da İngilizce yazılmış evlat edinme konulu resimli çocuk kitapları araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur.

Yürütülmüş olan bu çalışma kapsamında, bu konuyu ele alan altı kitap incelenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan kitaplar araştırmacının kendisi tarafından kitap satışı yapan çeşitli internet sitelerinden temin edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından daha önce gerçekleştirilmiş olan bir çalışma için oluşturulmuş kitap inceleme formu kullanılmıştır. Bu kitap inceleme formu kullanılarak altı resimli çocuk kitabı incelenmiştir. Kitaplar için doldurulmuş olan kitap inceleme formları ile elde edine veriler üzerinde betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Bulguların ilk kısmında incelenmiş olan kitapların fiziksel ve resimleme özelliklerine yer verilmiş, ikinci kısımda ise incelenmiş kitapların içerik özelliklerine değinilmiştir. Gerçekleştirilen bu incelemeler sonucunda elde edilen tüm veriler bulgular bölümünde çizelgeler aracılığıyla sunulmuştur.

3. BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, incelenen İngilizce 6 çocuk kitabının, araştırma kapsamında oluşturulmuş olan kitap inceleme formuyla incelenmesi sonucunda elde edilmiş olan bulgular çizelgeler aracılığıyla sunulmaktadır. Bulguların ilk kısmında incelenmiş olan kitapların fiziksel ve resimleme özelliklerine yer verilmiş, ikinci kısımda ise incelenmiş kitapların içerik özelliklerine değinilmiştir.

3.1. Resimli Çocuk Kitaplarının Fiziksel Özellikleri ile İlgili Bulgular

Çizelge 1. İncelenen Türkçe Kitapların Yayınevlerine Göre Dağılımı

Yayınevi	f	%
CreateSpace	2	33,3
First Printing	1	16,6

Rockridge Press	1	16,6
Megan Tingley Books	1	16,6
Joanna Cotler Books	1	16,6
Toplam	6	100

Araştırmada yer verilen İngilizce çocuk kitapları incelendiğinde, yayın evlerinin geniş bir yelpazeye sahip olduğu söylenebilir. Çizelge 1'de belirtildiği gibi, incelenen 6 çocuk kitabının, 5 farklı yayınevinden çıktığı görülmektedir. İncelenen kitaplardan ikisi CreateSpace Yayıncılık'tan, diğerleri ise First Printing, Rockridge Press, Megan Tingley Books ve Joanna Cotler Books tarafından yayınlanmıştır.

Çizelge 2. İncelenen Kitapların Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Yayın yılı	f	%
2000	1	16,6
2010	1	16,6
2014	2	33,3
2018	1	16,6
2020	1	16,6
Toplam	6	100

Araştırmada incelenen çocuk kitaplarının yayın yıllarına göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, kitapların biri 200, biri 2010, ikisi 2014, biri 2018 ve birinin de 2020 yılında

basıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, evlat edinme konusunu ele alan İngilizce resimli çocuk kitaplarının yıllara yayılan bir yelpazede çıkarılmış olduğu söylenebilir.

Çizelge 3. İncelenen Kitapların Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

Sayfa sayısı	f	%
11-30 sayfa	3	50
31 ve üzeri sayfa	3	50
Toplam	6	100

Araştırmada ele alınan çocuk kitaplarının sayfa sayısına göre dağılımlarını gösteren Çizelge 3 incelendiğinde, çocuk kitaplarının hiçbirinin sayfa sayısının 11'den az olmadığı görülmüştür. Kitapların, yarısı 11-30 sayfa aralığında, diğer yarısı ise 31 sayfa ve üzerindedir.

Çizelge 4. İncelenen Kitapların Önerilen Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	f	%
3-5 yaş	1	16,6
4-8 yaş	1	16,6
Belirtilmemiş	4	66,6
Toplam	6	100

Çizelge 4 incelendiğinde, incelenen kitapların önerildikleri yaş grubun incelendiğinde iki kitapta bir yaş grubunun önerildiği ve bu yaşlar 3-5 yaş ile 4-8 yaş olduğu görülmüştür. Diğer 4 kitapta

ise bir yaş grubu öneri bulunmamaktadır. Bu noktada, incelenmiş olan resimli çocuk kitaplarında önerilen yaş grubu noktasında eksiklik olduğu söylenebilir.

Çizelge 5. İncelenen Kitapların Biçimsel ve Dil Özelliklerine Göre Dağılımı

Biçimsel ve Dil Özellik Maddeleri		Kitaplar	
		f	%
Resimleme özellikleri	Renkli, çizim	6	100
	Yalın	6	100
	Resim çerçeve ile metinden ayrılmamış	6	100
Dil özellikleri	Dili yalın	6	100
	Dili kurallı	6	100
	Somut tema	6	100
	Noktalama işaretlerine dikkat edilmiş	6	100

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuş olan resimli çocuk kitapları sahip oldukları biçimsel ve dil özellikleri açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular Çizelge 5'te verilmiştir. Bu inceleme esnasında iki ana nokta dikkate alınmış olup bu iki nokta resimleme özellikleri ve dil özellikleri olarak nitelendirilmektedir. İncelenmiş olan kitapların hepsinde renkli çizimlerin olduğu, bu çizimlerin yalın özellikler taşıdığı görülmüştür. Ayrıca, tüm kitaplarda resim çerçeve ile metinden ayrılmamıştır. Bunların yanında, kitapların dil özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, kitapların hepsinin dilinin yalın ve kurallı olduğu, her kitapta somut bir temanın ele alındığı ve noktalama işaretlerine dikkat edildiği tespit edilmiştir.

3.2. Resimli Çocuk Kitaplarının İçerik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Çizelge 6. İncelenen Kitapların İçerik Özelliklerine Göre Dağılımları

İçerik özelliği maddeleri	f	%
Öykü kitabı	6	100
Hayvan öyküsü	3	50
Gerçek hayatı temsil etmektedir.	6	100
Resimle metin arasında iş birliği bulunmaktadır.	6	100
Ana fikri vardır.	6	100
Çocukların yaş grubuna uygundur.	6	100
Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri vardır.	6	100
Konuya ilişkin ek bölümler bulunmaktadır.	1	16,6

Kitaplar incelenirken bir takım içerik özelliği maddeleri de dikkate alınmıştır. İncelenen kitapların hepsinin bir öykü kitabı olduğu görülmüştür. Kitapların yarısındaki karakterler hayvanlardan, diğer yarısındaki karakterler insanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, kitapların hepsinde gerçek hayat temsil edilmektedir. Tüm kitaplarda resimle metin arasında iş birliği olduğu ve hepsinin bir ana fikri olduğu, giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluştukları tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak kitaplar çocukların yaş grubuna uygundur. Öte yandan, sadece bir kitapta konuya ilişkin ek bölümler yer almaktadır.

Çalışma kapsamında, evlat edinme kavramının normalleştirilmesi için çocuklara yönelik olarak hazırlanmış olan ve evlat edinme konusunu anlatan İngilizce resimli öykü kitaplarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çocukların evlat edinildikleri zamanki yaşları, evlat edinilmeden önceki dönemde verilen bakımın niteliği sağlık ve gelişim düzeyleri ve evlat edinilmeyle birlikte bulunulan ortam

çocukların evlat edinilmeyen akranlarına ne kadar çabuk ve tam olarak yetiştiklerini etkileyebilmektedir. Evlat edinilme yaşı ne kadar küçük olursa, çocukların olumsuzluklardan etkilenme oranı da o derece azalmaktadır. Özellikle erken çocukluk döneminde gelişimin çok hızlı olması çocukların gelişimlerindeki ilerlemeler için bir doğal bir öğrenme ortamı sağlamaktadır. Çocuklara güvenli ve sağlıklı bir gelecek sunabilmek amacıyla evlat edinme sürecinin yaygınlaşması ve bu yaygınlaşmanın sağlanması için de bu kavramın normalleştirilmesi önemli görülmektedir. Bu bağlamda da resimli çocuk kitaplarının kullanılması bu normalleştirme için atılabilecek adımlardan biridir.

Araştırma sonucunda incelenen çocuk kitaplarının farklı yayın evlerinde basıldığı tespit edilmiştir. Çocuk kitaplarının basım yılları incelendiğinde eski yıllarda yayınlanmış kitapların varlığının da tespit edildiği görülmüştür. Araştırmada, kitaplarda belirtilen yaş grupları incelendiğinde, kitapların sadece ikisinde yaş grubunun belirtildiği ortaya çıkarılmıştır. Literatürde yürütülmüş başka bir çalışmada da benzer bir sonuç elde edilmiş olup, kitapların yaklaşık % 60'ında yaş grubu ifadesinin bulunmadığı belirtilmiştir (Gönen vd., 2012). Bunun yanında, bu durumun olumsuz bir durum olarak görülebileceği de ifade edilmiştir. Çocuk kitaplarının hangi yaş grubuna hitap ettiği, çocukların ailelerinin kitap seçme konusunda önemli kriterleri olduğu ifade edilmiştir (Kıldan & Gümrükçü Bilgici, 2011). Bu sebeple çocuk kitaplarında yaş grubu önerisi yapılmasının gerektiği, böylelikle yetişkinlerin, çocukların yaşlarına uygun kitabı seçme konusunda desteklenebileceği ifade edilebilir.

Araştırma kapsamında incelenen çocuk kitapların hepsinin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu görülmüştür. Resimli çocuk kitapları ile yapılan bir çalışma sonucunda, hikayede kullanılan dil özelliklerinin sade, çocuğun düzeyine uygun, düzgün ve akıcı olduğu belirlenmiştir (Bilgin, 2011). Bu çalışmada da incelenen çocuk kitaplarında bu özelliğe dikkat edildiği görülmüştür. Ayrıca, evlat edinme konulu Türkçe resimli çocuk kitaplarının isimlerinde doğrudan evlat edinme ifadesine yer verilmezken, İngilizce kitaplarda evlat edinme kavramına açık açık yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum İngilizce yazılmış çocuk kitaplarını Türkçe olan kitaplardan ayıran en temel özellik olarak ele alınabilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Tüm bu bilgiler ışığında, kitaplar, erken çocukluk döneminde çocukların kavramları somutlaştırarak daha rahat anlayabilmeleri için en etkili araçlar arasında yer almaktadır. Bu çalışma sonucunda, İngilizce yazılmış kitapların çevirilerinin Türkçe'ye kazandırılması, erken çocukluk döneminde bu kitapların kullanılması, eğitimcilerin farkındalıklarının artırılması ve ailelere yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Bilgin, H. *5-6 yaş çocuklarına yönelik 1990-2010 yılları arasında basılan resimli kitapların çocuğa görelik kavramına göre incelenmesi,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2011.

Gönen, M., Uygun, M., Erdoğan, Ö., Katrancı, M. Resimli Çocuk Kitaplarının Fiziksel, İçerik ve Resimleme Özellikleri Açısından İncelenmesi, Milli Eğitim, 196, 258-272, 2012.

Kıldan, A. O., Gümrükçü Bilgici, B. Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Kitabı Seçme Ölçütlerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. Milli Eğitim, 192, 105-120, 2011.

Yaman, F., Tuncay, T. Ölümcül Çocuk İstismarları ve Türkiye Çocuk Koruma Sistemine Yönelik Bir Değerlendirme, Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(3), 1370-1393, 2020.

ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNİ KONU ALAN TÜRKİYE'DE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gamze BİLİR-SEYHAN[1]

[1]Ege Üniversitesi, 0000-0002-9888-8612

ÖZET

Çocuk koruma sisteminde yer alan çocukların desteklenmesini sağlamak adına bu konuda Türkiye'de yapılmış ve sonuçlandırılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi, bu tez çalışmalarının ortak noktalarının belirlenmesi ve çalışmasına gerek duyulan alanların tespit edilmesi için önemli görülmektedir. Bununla birlikte, eğitim alanında çalışmakta olan eğitim uzmanlarının çocuk koruma sistemi konusunda çalışmalar yürütmeleri çocukların eğitim süreçlerine destek olabilmek açısından da bir önem taşımaktadır. Yürütülmüş olan bu çalışmanın amacı Türkiye'de çocuk koruma sistemi konusunu ele alarak yürütülmüş olan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Çalışma kapsamında, 2009-2022 yılları arasında tamamlanmış olan 30 yüksek lisans/doktora tezi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çocuk koruma sistemi konusunda 21 yüksek lisans tezi, 7 doktora tezi ve 2 tıpta uzmanlık çalışması yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. Tez çalışmalarının Türkiye çapında 20 farklı üniversitede yürütülmüş olduğu, çalışmalarda yer verilen çalışma gruplarının çocuklar, sosyal hizmet çalışanları ve sistemlerin olduğu, sıklıkla nitel araştırmanın tercih edildiği, ülke genelinde belirli illerde çalışmaların yürütüldüğü sonuçlarına varılmıştır. Öte yandan, incelenen lisansüstü çalışmaların sosyal hizmetler, adli tıp ve kamu yönetimi disiplinlerinde yürütüldüğü, sadece iki yüksek lisans tezinin eğitim-öğretim disiplininde yürütüldüğü belirlenmiştir. Özellikle, eğitim alanında çocuk koruma sistemi konusunu ele alacak olan çalışmaların yapılmasının çocukların eğitim süreçlerinde desteklenebilmesini sağlaması açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü tezler, evlat edinme, tez inceleme

1. GİRİŞ

Günümüzde, çocuk tanımının yasalarla belirlenerek güvence altına alınması, çocukluk döneminin ve erken çocukluk eğitiminin öneminin bilinmesi, ailelerin ve çocukların ilk tanıştıkları resmî kurumlar olan eğitim kurumlarının çocuğun gelişim ve öğrenmesi için uygun ortamları sağlaması, toplumun çocuğun ve çocukluğun anlamını bilmesi gibi durumların altında toplumun sahip olduğu çocuk algısının yattığı ifade edilebilir. Tarihsel süreç içerisinde çocuk kavramı çok farklı anlamlara

sahip olmuştur. Tarih öncesi dönemde zayıf olan çocuklar ölüme terk edilebiliyor, İlk Çağ'da çocuklar köle olarak satılabiliyor, Orta Çağ'da çocuklar minyatür yetişkinler olarak görülüyordu. Dinlerin ortaya çıkması çocuklar birey olarak algılanmış, Rönesans'la birlikte ise çocuk kavramı önem kazanmaya başlamıştır. 1959 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ile çocuğun günümüzdeki anlamı resmileşmiştir (Erkut, Balcı & Yıldız, 2017).

Anayasada ailenin korunması konusunda "Aile, Türk toplumunun temelidir ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatları kurar" ifadesi yer almaktadır. Bunun yanında, bir diğer maddede ise, "Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır ve bu amaçla gerekli teşkilatı ve tesisleri kurar veya kurdurur" ifadesine yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında, devlet aile yanında veya kurum bakımında, her şart altında çocukları korumakla yükümlüdür.

Çocuğu etkileyen her durumda çocuğun yararı esas alınmalıdır. Yasalar, çocuğun yüksek yararı doğrultusunda olmadığı sürece, çocuğun anne babasından onların rızası dışında alınmasını engellemektedir. Çocuğun ailesinden alınarak çocuk koruma sisteminde, kurum bakımı altına alınması için çocuğun güvenliğinin tehlikede olduğu durumların varlığı aranmaktadır. Çocuğun kötü muameleye maruz kalması, ailelerin sorumluklarını yerine getirmemesi, getirememesi, çocuk istismarı ve ihmalinin olması, anne babanın hayatta olmaması, ebeveyn ölümü, çocuğun vasisinin bulunmaması, çocuğun tespit edilebilecek bir yakını olmayacak şekilde terk edilmiş olması (Yaman & Tuncay, 2020), parçalanmış aileler ve çocuğun güvenliğinin tehlikede olması çocuğun koruma sistemine dahil edilmesine neden olan faktörler olarak sıralanmaktadır. Özellikle, çocuğun güvenliği konusunun ele alındığı durumlarda, çocuğun korunmasına yönelik önlemlerin, anne baba kusuruna bağlı değil, çocuğun güvenliğinin tehlikeye düşmesi esasına dayanması gerekmektedir (Akyüz, 1991). Ayrıca, 2828 sayılı kanunda korunmaya muhtaç çocuk kavramı kullanılmakta ve bu çocuklar şu şekilde tanımlanmaktadır; ana veya babasız, ana ve babasız; ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan; ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen; ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk (Yıldırım, 2017).

Sahip oldukları yaşam koşulları nedeniyle çocuklar korunma ihtiyaçlarının karşılanması adına çocuk koruma sistemine dahil edilebilmektedir. Devlet koruma altına alınmış çocukların devlet koruması altında olmayan yaşıtlarına göre farklı alanlarda desteklenme ihtiyaçları olabilmektedir. Çocukların bu ihtiyaçlarına yönelik geliştirilen çeşitli önleyici amaçlı, koruyucu amaçlı ve iyileştirici amaçlı müdahale modelleri çocuklara ihtiyaç duydukları yardım ve desteği sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, çocuk koruma sistemi konusunu esas alarak yürütülmüş olan çalışmalar koruma altında bulunan çocuklara destek sağlayabilmek adına bir çerçeve çizilebilmesi için zemin hazırlamaktadır. Bu bilgiler ışığında, çocuk koruma sisteminde yer alan çocukların desteklenmesini sağlamak adına bu konuda Türkiye'de yapılmış ve sonuçlandırılmış olan

lisansüstü tezlerin incelenmesi, bu tez çalışmalarının ortak noktalarının belirlenmesi ve çalışmasına gerek duyulan alanların tespit edilmesi için önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

Çalışma kapsamında, 2009-2022 yılları arasında tamamlanmış olan 30 yüksek lisans/doktora tezi incelenmiştir. Nitel bir çalışma özelliği taşıyan bu araştırmada, çalışmanın verisi incelenmek üzere belirlenmiş olan 30 lisansüstü tezidir ve bu tezler çeşitli kriterler doğrultusunda incelenmiştir. Doküman incelemesi yoluyla verileri toplanan bu araştırmada örneklem amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, araştırmacı Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi üzerinden tezlere ulaşmıştır. Bu lisansüstü tezleri incelemek amacıyla bir "Tez İnceleme Formu" geliştirilmiştir. Analiz sürecinde, verilerin çözümlenmesi için frekans dağılımları çıkarılmış ve bu dağılımları göstermek için grafiklerden faydalanılmıştır.

3. BULGULAR, TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, incelenen lisansüstü tezlerin, araştırma kapsamında oluşturulmuş olan tez inceleme formuyla incelenmesi sonucunda elde edilmiş olan bulgular çizelgeler aracılığıyla sunulmaktadır.

Çizelge 1. İncelenen Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türleri	f	%
Yüksek lisans	21	70
Doktora	7	23,3
Tıpta uzmanlık	2	66,6
Toplam	30	100

Araştırmada yer verilen lisansüstü incelendiğinde, 21 tezin yüksek lisans, 7 tezin doktora ve 2 tezin tıpta uzmanlık tezi olduğu görülmektedir. Çocuk koruma sistemini konu alan tezlerin ağırlıkla yüksek lisans tezi olarak çalışıldığı görülmektedir.

Çizelge 2. İncelenen Tezlerin Yürütüldüğü Üniversitelerin Dağılımı

Üniversiteler	f	%
Hacettepe Üniversitesi	5	16,6
İstanbul Üniversitesi	4	13,33
Ankara Üniversitesi	2	6,66
Kırıkkale Üniversitesi	2	6,66
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2	6,66
Gazi Üniversitesi	1	3,33
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	3,33
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	3,33
İstanbul Arel Üniversitesi	1	3,33
Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	3,33
Üsküdar Üniversitesi	1	3,33
Selçuk Üniversitesi	1	3,33
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	1	3,33
Sakarya Üniversitesi	1	3,33
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	3,33

İstanbul Teknik Üniversitesi	1	3,33
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	3,33
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1	3,33
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1	3,33
İstanbul Medipol Üniversitesi	1	3,33
Toplam	30	100

Araştırmada incelenen tezlerin yürütüldüğü üniversitelere göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, tezlerin çeşitli üniversitelerde yürütüldüğü görülmektedir. En çok Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nde çocuk koruma sistemi konulu tez çalışmalarının gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca, tüm üniversiteler incelendiğinde 20 farklı üniversitede bu konuya ilişkin tez çalışması yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Çizelge 3. İncelenen Tezlerin Yazıldığı Yıllara Dağılımı

Yıllar	f	%
2009	2	6,66
2010	1	3,33
2011	3	10
2014	2	6,66
2015	1	3,33

2016	1	3,33
2017	1	3,33
2018	4	13,33
2019	4	13,33
2020	3	10
2021	6	20
2022	2	6,66
Toplam	30	100

Araştırmada incelenen tez çalışmalarının yapıldıkları yıllara göre dağılımlarını gösteren Çizelge 3 incelendiğinde, çocuk koruma sistemine ilişkin ilk çalışmanın 2009 yılında yapıldığı ve bu konuda günümüze kadar bu çalışmaların sürdürüldüğü görülmektedir. En çok çalışmanın 6 tez çalışması ile 2021 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Toplam incelenen 30 tez çalışmasının 19 tanesinin ise son 5 yıl içinde yapıldığı belirlenmiştir. Son yıllarda çocuk koruma sistemine ilişkin tez çalışmalarında bir artış yaşandığı ifade edilebilir.

Çizelge 4. İncelenen Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Konular	f	%
Sosyal hizmetler	16	53,33
Adli tıp	2	6,66
Tarih	2	6,66

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	2	6,66
Psikoloji	2	6,66
Eğitim ve Öğretim	2	6,66
Kamu Yönetimi	2	6,66
Mimarlık	1	3,33
Spor	1	3,33
Toplam	30	100

Çizelge 4 incelendiğinde, incelenen tezlerin konularına göre dağılımı görülmektedir. Tezlerin 16 tanesinin sosyal hizmetler konusunda yapıldığı tespit edilmiştir. Kalan kısmı ise adli tıp, tarih, çocuk sağlığı ve hastalıkları, psikoloji, eğitim ve öğretim, kamu yönetimi, mimarlık ve spor alanlarında yapılmıştır. Tüm tezler incelendiğinde 9 farklı konu alanında çocuk koruma sistemi hakkında tez çalışmaları yürütüldüğü görülmüştür.

Çizelge 5. İncelenen Tezlerdeki Çalışma Gruplarının Dağılımı

Çalışma grupları	f	%
Sistemler	13	43,3
Çocuklar	8	26,6
Sosyal hizmet uzmanları	5	16,6
Antrenörler	2	6,66
Ebeveynler	2	6,66
Toplam	30	100

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuş olan lisansüstü tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımı Çizelge 5'te verilmiştir. Bu çizelgeye göre, lisansüstü tezlerin en çok sistemler hakkında çalışmalar olduğu görülmüştür. Daha sonra bunu 8 tez çalışmasıyla çocukların katılımcı olduğu ve 5 tez çalışmasıyla sosyal hizmet uzmanlarının katılımcı olduğu çalışmalar takip etmiştir. Bunlar dışında antrenörler ve ebeveynlerle de tez çalışmaları yürütüldüğü görülmüştür.

Çizelge 6. İncelenen Tezlerin Yürütüldüğü İllere Göre Dağılımları

İller	f	%
İstanbul	6	37,5
Ankara	3	18,75
Yurtdışı	2	12,50
Türkiye	1	6,25
Afyon	1	6,25
Trabzon	1	6,25
Doğu Karadeniz İlleri	1	6,25
Hatay	1	6,25
Toplam	16	100

Katılımcısı insan olan tez çalışmalarının yürütüldüğü iller incelendiğinde, en çok çalışmanın İstanbul'da yapıldığı görülmüştür. İstanbul'u Ankara ve yurtdışı çalışmalar takip etmiştir. Ayrıca, 81 ilde, Afyon'da, Trabzon'da, Doğu Karadeniz illerinde ve Hatay'da yapılmış birer lisansüstü tez çalışması olduğu da tespit edilmiştir.

Çocukların korunması için devletler tarafından gerçekleştirilen hizmetleri çocuk koruma sistemi adıyla tek bir başlık altında toplanmaktadır. Çocuk koruma sistemi, çocukları ihmal ve istismardan korumak ve çocukların iyilik hallerini sağlamak ve sürdürmek için verilen hizmetlerin sağlandığı yapı anlamına gelmektedir. Türkiye'de çocuk koruma sistemi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermektedir. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunun kabul edilmesiyle çocuk koruma sistemi bir çerçeve içine alınmış olmakla birlikte bu yasanın aile ve çocuğun birlikteliğini destekleyen biçimde olmadığı belirtilmiştir (Uluğtekin, 2001).

Araştırma sonucunda incelenen tez çalışmalarının farklı üniversitelerde, farklı zamanlarda ve farklı çalışma gruplarıyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Özellikle son yıllarda çocuk koruma sistemine ilişkin tez çalışmalarında bir artış olduğu görülmektedir. Bu çocuk koruma sisteminin iyileştirilmesi adına sevindirici bir gelişme olarak düşünülebilir. Çocuk koruma sistemi konusunda ne kadar çok paydaşla ne kadar çok nitelikli çalışma yapılırsa sistemin iyileştirilmesi sağlanabilir ve çocukların bu iyileştirmelerden fayda sağlamaları beklenebilir. Bu tüm toplumun refah düzeyini etkileyecek bir güce sahip olabilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Tüm bu bilgiler ışığında, çocuk koruma sisteminin son yıllarda Türkiye'de önem kazanmaya başlayan bir alan olduğu ifade edilebilir. Sadece Türkiye'de değil, Dünya çapında da çocuk koruma sisteminin çocuklar üzerindeki etkisi bilinmektedir. Özellikle, çocuk koruma sisteminde kurum bakımında yaşamak zorunda olan çocukların sayısını azaltıcı çalışmalar hem devletler hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Kurum bakımı yerine aile temelli destek hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla her çocuk hakkı olan bir aile yanında, şefkat ve sevgi dolu bir ortamda büyüme şansına sahip olabilecektir.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(2), 709-734, 1991.

Erkut, Z., Balcı, S., Yıldız, S. Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. Çocuk ve Medeniyet, 2(3), 17-28, 2017.

Uluğtekin, S. Yirminci yüzyılda Türkiye'nin çocukları: Sorunlar ve beklentiler. V. Duyan ve A. M. Aktaş (Ed), Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan (s. 7-19). Hacettepe Üniversitesi SHYO Yayınları, 2001.

Yaman, F., Tuncay, T. Ölümcül Çocuk İstismarları ve Türkiye Çocuk Koruma Sistemine Yönelik Bir Değerlendirme, Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(3), 1370-1393, 2020.

Yıldırım, Ş. 2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakim Hizmetlerinin Genel

Görünümü, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(01), 87-110, 2017.

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN İLKOKUL SEVİYESİNDE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ENTEGRASYONU

AYŞEGÜL TAŞKESEN[1], Doç. Dr. Mesut ŞÖHRET[2]

[1]Gaziantep Üniversitesi, 0000-0002-4792-2040

[2]Gaziantep Üniversitesi, 0000-0003-4052-9286

ÖZET

Göçün göç eden kişiler üzerinde etkisi olduğu gibi göç edilen yer üzerine de sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi etkisi bulunmaktadır. Kitlesel insan hareketliliğinin yaşanması farklı dinsel, kültürel, sosyal grupların birlikte ortak yaşamının nasıl en az sorunla başarılacağı; bu toplumsal çeşitliliğin mümkünse nasıl bir toplumsal kazanca dönüştürüleceğine dair pek çok kavramsal alternatifin gelişmesini sağlamakla birlikte entegrasyon kavramı bunlardan sadece biridir. Dünyanın birçok ülkesinde özellikle çok kültürlü ve çok etnikli toplumlarda göçmen gruplarının ulusal kimlikle entegrasyonlarının sağlanması amacıyla yıllara yayılan çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Bunlar öncelikle ulusal dilin öğrenimi olmak üzere, temel eğitim veya yüksek öğretim faaliyetlerinin yanında ekonomik faaliyetlere katılım, sosyal birliktelik ve ortak değerler etrafında kümelenmeyi hedefler bir nitelik taşımaktadırlar. Göç ederek başka bir ülkeye gelen insanların eğitim, iş yaşamı, sağlık ve refah gibi devletin imkanlarında eşit konuma getirilmesi ve göç edilen yerdeki hakim toplumun kurumlarından dışlanmanın önüne geçilmesi entegrasyonun temel hedeflerinden biridir. Bu şekilde "yabancı" olarak ifade edilen toplulukların yerel toplumla bütünleşmesi sağlanarak ortaya çıkabilecek potansiyel sorunların çözülmesi amaçlanmaktadır. Bu yönüyle entegrasyon çoğulcu bir toplumun yabancılar da dahil olmak üzere tüm bireylerinin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamda toplumun tüm bireylerinin etkin katılımı ve karşılıklı ilişkilerini mümkün kılmaktadır. Bu anlamda, entegrasyon yalnızca göçmen veya azınlık gruplarının sorumluluk alanında olmadığı, bu sorumluluğun aynı zamanda başta devlet kurumları olmak üzere, diğer kurumların da toplumu kabul durumuna getirmeye hazırlamaları yönünde sorumluluklar yüklediği çok yönlü ve dinamik bir süreç olarak tarif edilebilir.

Bu çalışmada ilk olarak göç ve entegrasyon kavramları arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Bunun yanında Arap Baharı sonrası Suriye'de başlayan iç savaşın Türkiye'ye olan etkileri göç kapsamında incelenerek gelen göçmenlerin karşılaştıkları başlıca sorunlar ifade edilmiştir. Son olarak Türkiye'deki okul çağındaki Suriyeli çocuk ve gençler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Suriyeli çocukların eğitimi konusundaki düzenlemeleri, PIKTES ve bu kapsamdaki faaliyetler ile Suriyeli öğrencilerin ilkokul düzeyinde yaşadığı problemler konusu ele alınarak incelenmiştir.

AnahtarKelimeler: Göç, Arap Baharı, Entegrasyon, Türkiye'deki Suriyeliler, Suriyeli İlkokul Öğrencileri, Türk Eğitim Sisteminde Suriyeliler, Türk Eğitim Sisteminde Entegrasyon, PIKTES

INTEGRATION OF SYRIAN CHILDREN UNDER TEMPORARY PROTECTION STATUS INTO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AT THE PRIMARY SCHOOL LEVEL

ABSTRACT

Immigration has social, cultural, economic, and political effects on the place of migration as well as on the immigrants. Experiencing mass human mobility, how the common life of different religious, cultural, and social groups can be achieved with the least amount of problems; Although it provides the development of many conceptual alternatives about how this social diversity can be transformed into a social gain if possible, the concept of integration is only one of them. In many countries of the world, various policies have been developed over the years to ensure the integration of immigrant groups with national identity, especially in multicultural and multi-ethnic societies. They aim to cluster around the learning of the national language, participation in economic activities, social cohesion, and common values, as well as basic education or higher education activities. One of the main objectives of integration is to bring people who immigrated to another country to an equal position in the state's opportunities such as education, business life, health, and welfare, and to prevent exclusion from the institutions of the dominant society in the place of migration. In this way, it is aimed to solve the potential problems that may arise by ensuring the integration of the communities defined as "foreign" with the local society. In this respect, integration makes it possible for all members of a pluralistic society, including foreigners, to actively participate and interact in the economic, social, political, and cultural life of all members of the society. In this sense, integration can be described as a multi-faceted and dynamic process that is not only within the responsibility of immigrant or minority groups but also that this responsibility imposes responsibilities on other institutions, especially the state institutions, to prepare the society for acceptance.

In this study, firstly, the relationship between the concepts of migration and integration was revealed. In addition, the effects of the civil war that started in Syria after the Arab Spring on Turkey were examined within the scope of migration and the main problems faced by the immigrants were expressed. Finally, school-age Syrian children and youth in Turkey were examined by considering the regulations of the Ministry of National Education on the education of Syrian children, PICTES, and the activities within this scope, and the problems that Syrian students experience at the primary school level.

Keywords: Migration, Arab Spring, Integration, Syrians in Turkey, Syrian Primary School Students, Syrians in the Turkish Education System, Integration in the Turkish Education System, PICTES

1. GİRİŞ

Ortadoğu'daki otoriter devlet yapıları, kurumsal yapının yetersizliği, gelir eşitsizliği, okuma yazma oranının düşük olması, gelişen teknolojiye uyum sağlayamama, tarım alanlarının elverişsiz olması ve sanayinin gelişmemiş olması nedeniyle petrole dayalı ekonominin etkisi Ortadoğu toplumlarını içeriden ve dışarıdan etkiye açık hale getirmektedir. Birçok yönden dünyanın diğer bölgelerindeki modern ulus devlet sistemlerinden farklı olan bir örgütlenme formatında olan bu coğrafya geçmişte olduğu gibi günümüzde de hep ekonomik ve siyasi krizlerle gündeme gelmektedir.

Arap Baharı olarak adlandırılan ve Aralık 2010 yılı sonlarında Tunus'tan başlayarak bölgedeki birçok ülkeyi etkileyen toplumsal gösteriler ve rejim değişiklikleri sadece kendi coğrafyası ile sınırlı kalmamış başta komşu bölgeler olmak üzere dünyanın birçok yerinde doğrudan veya dolaylı birçok etkileri olmuştur. Özellikle Arap ülkeleri etkilendiği için Arap Baharı ismini alan bu sürecin sonucunda Suriye'de ise iç savaşı tetiklemiş, Tunus, Mısır, Libya' da hükümet değişimi gerçekleşirken, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan, Ürdün de reform hareketlerini etkilemiştir, (Göçer ve Çınar, 2015: 28). Suriye'de 15 Mart 2011'de en büyüğü Şam'da gerçekleştirilen gösterinin ardından bu gösterilerinin sayısı artmış ve bölgeden göçlere neden olmuştur.

Coğrafi yakınlığı, kültürel benzerliği, uyguladığı ''Açık Kapı Politikası'' gibi nedenlerle göç edilen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. "Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grupla Suriye'den Türkiye'ye gerçekleştirilen ilk toplu nüfus hareketinin ardından, Türkiye'ye yönelik sığınmacı akını 2017'ye kadar yoğun olarak devam etmiştir. Kendilerine "geçici koruma" statüsü verilen Suriyelilerin sayısı T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre 14 Nisan 2022 itibari ile 3.768.716 olarak açıklanmıştır" (GİGM, 2021: 2)

"Nüfusunun %4,38'ini aşan oranda Suriyeli barındıran Türkiye'de, geçici korumadan T.C. vatandaşlığına alınanlara ve gönüllü geri dönüşlere rağmen, Suriyelilerin sayısında büyük ölçüde doğal nüfus artışının (doğumların) da etkisi ile önceki yıllara göre yavaşlayan bir şekilde olsa da artış eğilimi devam etmektedir" (Erdoğan, 2021: 27).

2. MÜLTECİ HUKUKU VE TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI KORUMAYA İLİŞKİN HUKUKİ ÇERÇEVE

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilerek mülteci hukukunun en önemli dayanağını oluşturmuştur. "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır." hükmü beyannamenin 14. maddesini olup "yapılacak bütün uluslararası ve ulusal düzenlemeleri çerçeveleyecek bir özellik taşımaktadır. Uluslararası hukuk bakımından sığınmacılar ve mülteciler konusundaki hukuki zemin 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve bunu tamamlayan Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü ile düzenlenmiştir" (Erdoğan, 2021: 26).

"Türkiye'deki yasal ve idari düzenlemeler Suriyelilerin hem Avrupalı olmadığı hem de kitlesel bir hareket söz konusu olduğu için Suriyelilerin ''Mülteci'' olarak tanımlanmasına izin vermemektedir" (Erdoğan, 2021: 29).

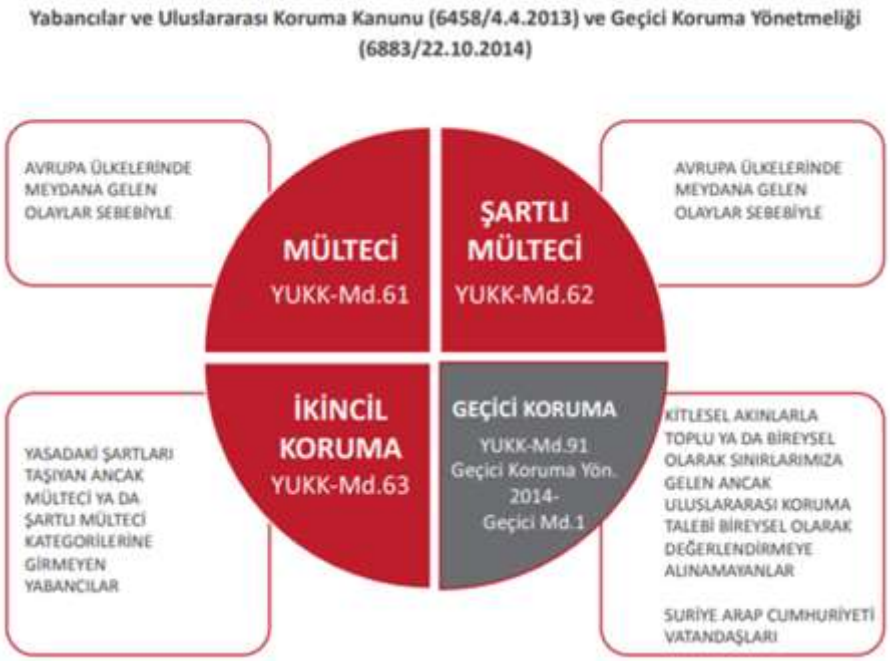

Görsel 1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Savaş, iç çatışma vb. nedenlerle ülkesine dönemeyecek olan sığınmacılara ülkemizde geçici koruma sağlanabilmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin %95'inden fazlası Geçici Koruma altında olmakla birlikte, GİGM verilerine göre 31 Aralık 2020 itibari ile 89 bin Suriyeli de ikamet izni ile Türkiye'de yaşamaktadır. Kitlesel akınlarla toplu ya da bireysel olarak sınırlarımıza gelen ancak uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarına Geçici Koruma Statüsü verilmiştir.

"Ayrıca son iki yılda hızlanan tempoda Geçici koruma altında olan Suriyelilerden bir bölümüne Türk vatandaşlığı verilmiştir. Bu sayı Aralık 2019 itibari ile 110 bindir" (GİGM, 2020). Kayıtlı oldukları illere göre farklılık gösteren Geçici Koruma altına alınan Suriyelilerin Türkiye ortalaması olan %4,38'nin üzerinde yer aldığı il sayısı 12'dir. Söz konusu bu iller veGeçici Koruma altına alınan Suriyeli Sığınmacıların il nufuslarına oranları aşağıda yer almaktadır.

Sıra	İl Adı	Suriyeli Sığınmacıların İl Nufusuna Oranı %
1	Kilis	%74,04
2	Hatay	%26,62
3	Gaziantep	%21,73
4	Şanlıurfa	% 20,33
5	Mersin	%12,09
6	Adana	%11,27

7	Mardin	%10,61
8	Osmaniye	%8,85
9	Kahramanmaraş	%8,05
10	Bursa	% 5,84
11	Kayseri	%5,60
12	Konya	%5,28

Tablo 1: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Sığınmacıların İl Nufuslarına Göre Dağlılımı (GİGM, 2020).

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİ SIĞINMACILARIN YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI			
YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.964.364	1.677.052	3.641.370
0-4	262.045	257.773	519.778
5-9	275.572	257.005	532.577
10-14	214.311	187.536	401.847
15-18	152.652	124.204	276.856
19-24	293.162	218.496	511.658
25-29	207.058	146.798	353.856
30-34	160.487	117.307	277.794
35-39	119.596	97.155	216.751
40-44	85.002	75.879	160.881
45-49	59.601	56.977	116.578
50-54	47.846	45.677	93.571
55-59	32.915	33.447	66.362
60-64	22.654	23.679	46.333
65-69	14.678	15.347	30.025
70-74	8.203	8.812	17.015
75-79	4.561	5.617	10.178
80-84	2.075	2.851	4.926
85-89	1.301	1.670	2.971
90+	599	862	1.461

Görsel 2. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2021)

Yukarıda yer alan Görsel 2'de görüldüğü gibi 31.12.2020 itibariyle en yüksek Suriyeli Sığınmacı sayısı 532.777 kişi ile 5-9 yaş aralığında bulunmakta olup bu durum ilköğretim çağında olan Suriyeli sığınmacı sayısının tüm sığınmacıların yaklaşık 1/6'sına tekabül etmektedir. Diğer taraftan 519.778 kişi 0-4 yaş aralığında bulunmakta olup söz konusu bu miktar toplam sığınmacılar da hesaba katıldığında bu oran tüm sığınmacıların yaklaşık 1/3'üne tekabül etmektedir. Bir başka deyişle mevcut ve potansiyel ilköğretim çağındaki Suriyeli Sığınmacı sayısı diğer yaş grubundakiler içinde en yüksek payı almaktadır. Ayrıca bu oranın önümüzdeki yıllarda doğum oranlarındaki artışla birlikte daha da artması beklenmektedir. Bu durum elbette Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların özellikle ilköğretim çağında Türk Eğitim sistemine entegrasyon sorununu beraberinde getirmektedir.

3. TÜRKİYE'DEKİ OKUL ÇAĞINDAKİ (5-17 YAŞ) SURİYELİ ÇOCUK VE GENÇLER

GİGM ve MEB verilerine göre; "22 Aralık 2022 itibariyle Türkiye'de 5-17 yaş arasında yer alan yani zorunlu okul çağındaki Suriyeli çocukların sayısı 1 milyon 197 bindir. Bu sayı Türkiye'deki geçici koruma altındaki toplam Suriyeli sayısının %32,87'sine denk gelmektedir" (GİGM, 2022). Bir anda karşı karşıya kalınan ve bütün eğitim kapasitesini zorlayan bu büyük sayı konusunda Türkiye olağanüstü bir çaba sergilemektedir.

"Suriyeli çocukların 2014-2015 eğitim yılında 230 bini, 2015-2016'da 311 bini, 2016-2017'de 492 bini, 2017-2018'de 610 bini, 2018-2019'da 643.058'i ve 2019-2020'de 686 bini okullaştırılmıştır. 2020-2021 eğitim yılında ulaşılan sayı 774.257'dir. Bu öğrencilerin %98,5'i devlet okullarında, %1,5'i yani 10.801'si yoğun Türkçe eğitimin de verildiği ancak eğitim dilinin Arapça olduğu Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) bulunmaktadırlar. Son verilere göre bu çocukların hâlen %64.68'i okullaştırılmıştır" (Cengiz, 2021: 49). "Bu öğrencilerin Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre resmî Türkiye'de eğitim gören Suriyeli okul çağındaki çocukların cinsiyet yapısı oldukça dengeli görünmektedir. Toplamda 684.728 öğrenciden kız öğrencilerin oranı %49,18, erkek öğrencilerin oranı ise %50,82 olarak gerçekleşmiştir" (Ertekin, 2019: 15).

"Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre resmi okullarda ve GEM'lerde öğrenim gören öğrencilerin eğitim kademelerine göre okullaşma oranları anaokulunda (okul öncesi) %27,26, ilköğretimde %79,86, ortaöğretimde %78,65, lisede ise %40,14 olarak gerçekleşmiştir.93 Eğitim konusundaki en önemli sorunlardan birinin okul bırakma süreci olduğu, özellikle ileri yaşlarda ve sınıflarda okulu terkin çok ciddi bir biçimde artmasından da açık biçimde anlaşılmaktadır" (MEB, 2021: 48).

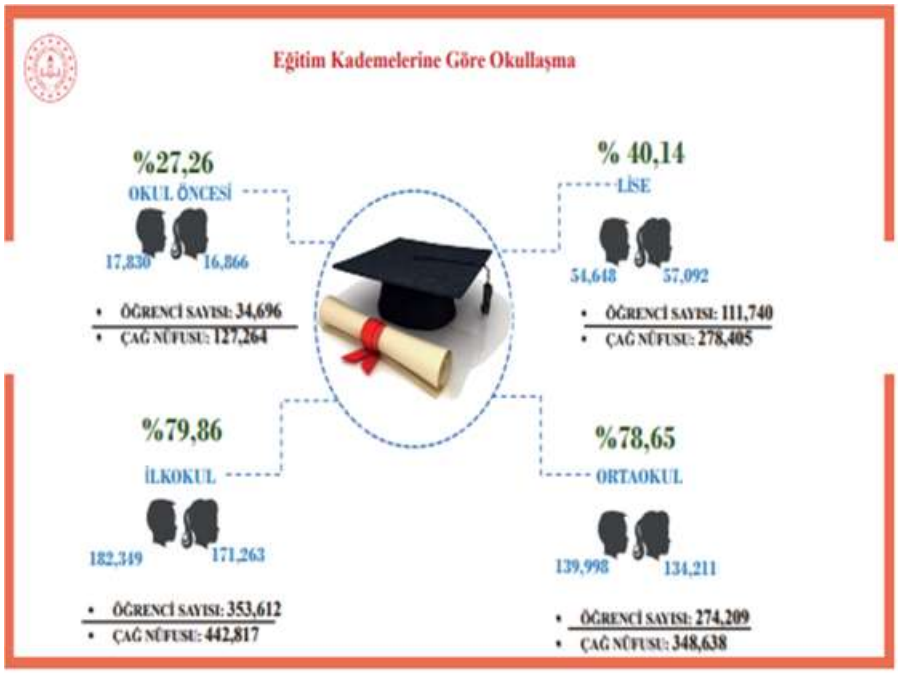

Görsel 3. Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma (MEB Hayat Boyu Öğrenme, 2021)

Yukarıda yer alan Görsel 3'te de görüldüğü gibi toplamda 774.257 çocuk eğitim hayatına devam etmektedir. Eğitim çağında olup okula gitmeyen 432.956 çocuk bulunmaktadır. Bu durumun elbette ekonomik ve sosyal açıdan birçok yansıması olmaktadır.

4. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞININ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ KONUSUNDAKİ DÜZENLEMELERİ

"Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) sürecin başından beri Suriyeli çocukların okullara erişimi konusunda düzenlemeler yapmıştır. Bunun ilk önemli adımı 7 Eylül 2013'te çıkarılan MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği' dir. Sözü konusu yönetmeliğin 29. maddesi ile Yabancı Uyruklu Öğrenciler başlığı altında ilk kez kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak süreç hızlı ilerleyince Eylül 2014'te MEB'in Yabancı Uyruklulara Yönelik Eğitim Hizmetleri başlıklı bir genelgesi ile Suriyeli çocukların okula kaydolmasında oturma izni şartı kaldırıldı. 22 Ekim 2014'te Resmî Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, eğitim hizmetlerini 28. maddede düzenlenmiştir. Burada eğitim bir hak olarak tanımlanmış, görev ve denetim ise MEB'e bırakılmıştır" (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 45).

"Millî Eğitim Bakanlığı, Suriyeli öğrencilere verilen eğitimin belgelendirilmesi amacıyla 2015 yılı Haziran ayında Yabancı Öğrenciler İçin Lise Yeterlik ve Denklik Sınavı düzenlemiştir. Yaklaşık 8.500 adayın katıldığı sınavda başarılı olanlara Millî Eğitim Bakanlığı onaylı denklik belgesi veya diploma verilmiş; mezun durumda olanların ülkemizdeki çeşitli üniversitelere yerleşmesi sağlanmıştır.

MEB'in Suriyeli öğrenciler için 2016 yılında oldukça önemli atılımlar yaptığı görülmektedir. MEB'in ilk önemli adımı AB Delegasyonu ile 3 Mart 2016 tarihinde Türkiye'deki Sığınmacılar (Suriyeliler) için Mali İmkân (FRIT) kapsamında eğitim giderleri için 300 milyon € anlaşma imzalamak olmuştur. Asıl önemli adım Ağustos 2016'da gerçekleşmiş ve MEB Suriyeli çocukların eğitime erişimi konulu "yol haritası"nı belirlemiştir. Burada 2011-2015 arasındaki dönem ile karşılaştırıldığında çok ciddi bir yaklaşım farklılığı dikkat çekmektedir" (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 51). Yeni bir kurumsal yapı oluşturan MEB "yol haritası" ile Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü içinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı"nı kurmuştur. Yeni planlama ile Suriyelilerin eğitim alanında ulusal sistem içinde hak ve hizmetlere erişimi imkânı düzenlenmiş ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemi içine entegrasyonu temel hedef olarak belirlenmiştir. Göç ederek sonradan gelenlerin eğitim, iş yaşamı, sağlık ve refah gibi devletin imkanlarında eşit konuma getirilmesi ve göç edilen yerdeki hakim toplumun kurumlarından dışlanmanın önüne geçilmesinin hedeflendiği entegrasyonun doğal sonucu olarak Arapça ve Suriye müfredatına göre eğitim veren GEM'lerin de 3 yıl içinde yani 2020'ye kadar kademeli olarak kapatılmasına dair bir hedef belirlenmiştir.

"Suriyeli çocuklar için de standartlara uygun, kaliteli ve aynı zamanda yerel toplumu rahatsız ve mağdur etmeyecek bir eğitim sağlayabilmek için öğretmen, derslik ve okul başta olmak üzere teknik kapasite artışını hızla sağlamak gerekmektedir. Kapasite artışı hem kayıp kuşakların azaltılması hem de yerel toplum ile Suriyeliler arasında hizmette yaşanabilecek aksaklıklar nedeniyle gerginliklerin ortaya çıkmaması için önemlidir. Ancak bunun ne kadar güç ve zaman alan bir süreç olduğu da unutulmamalıdır. Zira MEB verilerine göre Türkiye'de ortalamada bir derslik 30 öğrenci, bir ilköğretim okulu 720 öğrenci kapasiteli olarak yapılandırılmakta, her 20 öğrenci için de 1 öğretmen planlanmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'de 1 milyon 47 bin Suriyeli öğrenci için ihtiyaç son derece büyüktür. Şüphesi ki eğitim aynı zamanda bir kapasite ve maliyet kalemidir. TÜİK'in hesaplamalarına göre Türkiye'de bir ilköğretim-ortaöğretim- lise öğrencisinin ortalama maliyeti 2017 yılında yıllık 8.111 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam esas alındığında, okullaştırılan 684 bini aşkın Suriyeli çocuğun bir yıllık okul maliyetinin 5.5 milyar TL yani Aralık 2019 Euro kuru ile (6.3 TL= 1 Euro) 873 milyon € olduğu görülmektedir. Sadece eğitim alanında bile okullardaki fiziki altyapıdan öğretmenine oldukça yüksek bir maliyet kaleminin söz konusu olduğu buradan da anlaşılmaktadır" (MEB HBÖG, 2019: 45).

MEB'in Ağustos 2016'daki "yol haritası" ile Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü içinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" kurulmuştur.100 MEB'in Suriyeli çocuklar konusunda AB ile iş birliğinde geliştirdiği "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi-PIKTES" de 3 Mart 2016 anlaşması çerçevesinde 3 Ekim 2016'da başlatılmıştır. Projenin beklenen çıktıları ise "Suriyeli öğrencilerin eğitime erişiminin artırılması", "Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesinin artırılması" ve "Eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kapasitesinin iyileştirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır (Erdoğan, 2022: 25).

"Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (Promoting Integration of Syrian Kids in to theTurkish Education System), Geçici Koruma altındaki çocukların Türkiye'deki eğitime erişimlerine katkıda bulunmak amacıyla MEB tarafından yürütülen bir eğitim projesidir. Proje bütçesinin tamamı, Avrupa Birliği tarafından, Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) anlaşması çerçevesinde doğrudan hibe yöntemiyle karşılanmaktadır" (Uçar, 2020: 60). 03.10.2016 tarihinde başlatılan proje halen ülkemizin 26 ilinde

sürdürülmektedir. PIKTES faaliyetlerinin yürütüldüğü 26 proje ili: Yalova, Şanlıurfa, Sakarya, Samsun, Osmaniye, Mersin, Mardin, Malatya, Konya, Kocaeli, Kilis, Kayseri, Kahramanmaraş, İzmir, İstanbul, Hatay, Gaziantep, Eskişehir, Diyarbakır, Çorum,Bursa, Batman, Antalya, Ankara, Adıyaman, Adana'dır. 2018 yılı Aralık ayında 2. fazına başlayan PIKTES Projesi 2022 yılı Ekim ayına kadar devam etmiştir.

5. PIKTES PROJESİ KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların Türkiye'deki eğitime erişimine katkı sağlamak amacıyla hayata geçirilen PIKTES projesi kapsamında eğitim çağındaki Suriyeli çocukların kaliteli eğitime erişebilmelerini amaçlamaktadır. Bu kapsamda yürütülen başlıca faaliyetler aşağıda yer almaktadır.

- **Türkçe Dil Eğitimi:** Türkçe bilmeyen yada Türkçe dil beceri düzeylerini geliştirmeye ihtiyacı olan yabancı uyruklu tüm öğrencilere eğitim imkanı sunmak, eğitim sonunda bu öğrencileri diğer branş derslerini içeren akademik eğitime hazır hale getirmek amaçlanmıştır. Türkçe dil eğitimi verilen uyum sınıfları ilkokul 3. ve 4. sınıf; ortaokul 5, 6, 7, 8; lise 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerine en az 10 en çok 30 öğrenci ile açılabilmektedir.
- **Arapça Dil Eğitimi:** Ortaokul ve lise düzeyinde tüm sınıf öğrencilerine açılabilmektedir.
- **Erken Çocukluk Eğitimi:** Yaz döneminde (Temmuz, Ağustos) ilkokul bünyesindeki anaokullarında eğitim verilmektedir.
- **Telafi Eğitimi**: Tüm eğitim kademelerinde hafta içi ya da hafta sonu eğitim verilmektedir.
- **Destekleme Eğitimi:** Tüm eğitim kademelerinde özel eğitime ihtiyacı olan yabancı uyruklu öğrenciler okullardaki destek eğitim faaliyetlerinden yararlanmaktadır.
- **Kırtasiye Yardımı:** Tüm eğitim kademelerinde uyum ve oryantasyon haftaya yabancı uyruklu öğrencilere kırtasiye yardımı yapılmaktadır.
- **Suriyeli Ailelerin Eğitim Hizmetleri Hakkında Bilgilendirilmesi:** Tüm eğitim kademelerinde Okul Psikolojik Danışmanları yada ilgili sınıf öğretmenleri tarafından gerek aile eğitimi seminerlerinde gerekse veli toplantılarında yapılmaktadır.
- **Ekipman Desteği Sağlama:** Tüm eğitim kademelerinde okullara akıllı tahta, bilgisayar vb. desteği sağlanmaktadır.
- **Öğretmen Eğitimleri:** MEB bünyesinde sınıfında yabancı uyruklu öğrenci olan tüm branş öğretmenlerini kapsamaktadır.
- **Sosyal Uyum Faaliyetleri:** 26 proje ilinde belirli zamanlarda; bilim ve teknoloji etkinlikleri, gezi etkinlikleri, kamp spor etkinlikleri, konser etkinlikleri, piknik etkinlikleri, sinema etkinlikleri, şenlik ve tiyatro etkinlikleri, yemek ve iftar programları düzenlenmektedir.
- **Kitap Destekleri:** Arapça Aile Etkinlik Takvimi, Arapça Ders Kitabı, Etkinlik İçerikli Öğretmen El Kitabı Seti, Türkçe Aile Etkinlik Takvimi, Salih Hikaye Seti, Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Hikayeler, Yabancı Öğrenciler İçin Türkçe Çalışma Kitabı yayınlamıştır

PIKTES kapsamında yer alan 26 ilde Suriyeli çocukların eğitime erişim seviyesi ve verilen eğitimin kalitesi artmıştır. Bunun yanında Eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kalitesi iyileştirilmiştir. Ayrıca daha kaliteli bir eğitime ulaşan Suriyeli öğrencilerin ve ebeveynlerin Türkiye'ye sosyal entegrasyonu artmıştır (PIKTES, 2022).

6. SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN İLKOKUL DÜZEYİNDE YAŞADIĞI TEMEL PROBLEMLER

Suriyeli ilkokul öğrencilerinin Türkçe dil becerisinin yeterli düzeyde olmaması, sınıf iklimine, arkadaşlarına, sosyal çevreye ve okul kurallarına uyum sağlamada güçlük çekmektedir (Ergen ve Şahin, 2019: 380). Akran ilişkilerindeki kültürel farklılıklar, maddi koşullardaki yetersizlik, karşı taraftan kabul görmeme, akran zorbalığı, Türk eğitim sistemindeki farklılıklar, ev ortamında kültürel farklılıkların okul hayatına yansıması ve bireysel psikolojik sorunlar da yaşamaktadırlar (Arslan ve Ergül, 2022: 14).

Suriyeli ilkokul öğrencilerinin ilkokul düzeyinde yaşadığı problemlerin MEB, okul idaresi, öğrenci velileri, öğretmenler ve okul psikolojik danışmanlarının işbirliği ile çözülebileceği düşünülmektedir. Okul psikolojik danışmanları tarafından öğrencilerle ve velilerle yapılacak bireysel ve grupla psikolojik danışma oturumları, uyum ve oryantasyon eğitimleri, Suriyeli ve Türk velilere uyum ve farkındalık eğitimleri entegrasyon sürecinin daha sağlıklı ilerlemesine destek olabilir. MEB' in bu süreçte okul idarecileri ve öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak hizmet içi eğitimler düzenlemesi ve kurum içi uygulamaların denetlenmesini kapsayan izleme ve değerlendirme çalışmalarını arttırması sürecin sağlıklı ilerlemesine katkı sağlayabilir.

7. SONUÇ

2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendisini yakmasıyla başlayan gösteriler kısa sürede tüm Ortadoğu toplumlarını etkilemiş hükümet değişimi, reform hareketlerine neden olurken Suriye'de ise iç savaşa neden olmuştur. Coğrafi yakınlık, çoğunluğun mensup olduğu aynı din, kültürel benzerlik ve Türkiye'nin sürecin başında izlediği açık kapı politikası Türkiye'yi Suriyeli sığınmacılar için göç edilen hedef ülke konumuna getirmiş ve 2011 yılında Suriye'den Türkiye' ye kitlesel akınlar başlamıştır.

Kitlesel insan hareketliliğinin yaşanması farklı dinsel, kültürel sosyal grupların birlikte ortak yaşamının nasıl en az sorunla başarılacağı; bu toplumsal çeşitliliğin mümkünse nasıl bir toplumsal kazanca dönüştürüleceğine dair pek çok kavramsal alternatifin gelişmesini sağlamakla birlikte entegrasyon kavramı bunlardan sadece biridir. Göç ederek sonradan gelenlerin eğitim, iş yaşamı, sağlık ve refah gibi devletin imkanlarında eşit konuma getirilmesi ve göç edilen yerdeki hakim toplumun kurumlarından dışlanmanın önüne geçilmesi entegrasyonun hedefidir. Suriyeli ilkokul öğrencilerinin ilkokul düzeyinde Türk eğitim sistemine entegrasyonu Türkiye'deki geçici koruma altındaki toplam Suriyeli sayısının %32,87'sine denk gelen 5-17 yaş grubundaki Suriyeli çocukların eğitimi konusu hem kayıp kuşakların en aza indirilmesi, onurlu bir yaşam hem de bir arada huzur içinde yaşama yönelik gelecek planlamaları bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Bir anda karşı karşıya kalınan ve bütün eğitim kapasitesini zorlayan bu büyük sayı konusunda Türkiye olağanüstü bir çaba sergilemektedir.

2011 yılından itibaren MEB bünyesinde yapılan çeşitli düzenlemelerin en önemli ayağını gerek akademik gerekse sosyal, kültürel, uyum bağlamında PIKTES oluşturmaktadır. 3 Mart 2016 yılında uygulanmaya başlayıp şuan ikinci fazında olan projenin beklenen çıktıları ise "Suriyeli öğrencilerin eğitime erişiminin artırılması", "Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesinin artırılması" ve "Eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kapasitesinin iyileştirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır (PIKTES, 2022). Tüm eğitim kademelerinde yapılacak çalışmaları

sistematik ve bütüncül hale getiren PIKTES ilkokul düzeyindeki Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonuna akademik, sosyal, kültürel, sosyal uyum ve zor yaşam olayları karşısında psikolojik sağlamlık çerçevesinde katkı sağlamaktadır.

PİCTES projesinin 1.fazında var olan Suriye uyruklu Gönüllü Eğiticilerin projenin 2.fazından itibaren görevlendirilmemesi ve uyum sınıflarının ortaokul, lise kademelerinde tüm sınıfları kapsar iken ilkokulda saha da en çok ihtiyaç duyulan okulöncesi, 1. ve 2. sınıf düzeylerini kapsamaması sahadaki uygulayıcılar getirdiği eleştirilerdendir.

Okulların açıldığı uyum ve oryantasyon haftasında proje bütçesinden temin edilerek sadece Suriyeli ilkokul öğrencilerine dağıtılan kırtasiye yardım seti ve eğitim öğretim yılı içinde belirli periyotlarla dağıtılan giyim ve ayakkabı yardımının Türk öğrencilerle Suriyeli öğrencilerin etkileşimini olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir.

"Eğitim alanında fiziki koşullar ve öğretmenlerin özel hizmet içi eğitimlerle güçlendirilmesi gibi kapasite artışı gerçekleştirilmeden, sadece Suriyeli çocukların okullaştırılmasının Türk Millî Eğitim Sistemi üzerinde de olumsuz etkiler yaratması riski devam edecektir. Kayıp kuşakların olmaması ama aynı zamanda Türk çocukların eğitim kalitesinin düşmemesi için yapılması gerekenler sadece mali değil, kapasite sorunlarının varlığını da dikkate almayı gerektirmektedir" (UNHCR: 2022: 2).

KAYNAKÇA

Arslan Ü. ve Ergül M., Mülteci Öğrencilerin Eğitimlerinde Yaşadıkları Sorunlar: Öğretmenlerin Perspektifinden Bir Delphi Çalışması, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Mayıs, 28, 5, 2022.

Cengiz, H., Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Dört Yılın Muhasebesi, İnsamer, Nisan, 18, 4, 2021.

Erdoğan, M.,*Suriyeliler Barometresi Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.* Eğiten Yayıncılık Ankara, 2021.

Erdoğan M. ve Çorabatır M., Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi Türkiye'deki Eğitim İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri, UdraProgrammeResearch Panel, Temmuz, 2019.

Ergen H. ve Şahin E., Sınıf Öğretmenlerin Suriyeli Çocukların Eğitimi İle İlgili Yaşadığı Problemler, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Temmuz, 10, 7, 2019.

Ertekin, S., Suriyeli Çocukların Eğitimi Konusunda Nitel Bir Araştırma: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği Dergisi, Aralık, 10, 12, 2019.

IOM (Göç Terimleri Sözlüğü), Perruchoud R. ve Redpath J., 2004.

İsmet Göçer ve Sertan Çınar, "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran, 15, 6, 2015.

Özlü Z. ve Kara A. (2017). *Suriye Özelinde Arap Baharı ve Türkiye'ye Etkileri,* Geçmişten Günümüze Göç Cilt 1, Haziran, 21, 6, 2017.

Uçar, H., Samsun Akademi Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Uyumu, Mart, 3, 3, 2020.

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.(Erişimtarihi: 05.12.2022)

MEB Hayat Boyu Öğrenme, (2021). https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/18104635_Mart_internet_bulteni_.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2022)

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130907-4.html

(Erişim tarihi: 05.12.2022)

http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

(Erişim tarihi: 03.12.2022)

https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

(Erişim tarihi: 14.12.2022).

http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr (Erişim tarihi: 13.12.2019)

www.piktes.gov.tr

(Erişim tarihi: 21.12.2022).

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27600

(Erişim tarihi: 21.12.2022).

https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/11/Bi-annual-fact-sheet-2022-09-Turkiye.pdf

(Erişim tarihi: 26.12.2022)

https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/12/SB-2021-TURKCE-01122022.pdf

(Erişim tarihi: 23.12.2022).

İNANÇ SİSTEMİ VE KÜLTÜRÜN GÖÇMENLERİN KABULÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Süheyla GÜNEŞ, Prof. Dr. Ali ŞAHİN

Selçuk Üniversitesi, 0000-0002-8377-708X

Selçuk Üniversitesi, 0000 0002-1487-8717

ÖZET

Kültür; insanoğlu tarafından üretilen bilgi birikimi, değerler, gelenek ve sanat gibi kavramlardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra, kültürün temelinde din olgusu yatmaktadır. Göç hareketlerinin kültürel sorunlara yol açması, son zamanlarda kaçınılmaz bir hal almıştır. Zorunlu veya çekici etkenler sonucu meydana gelen göç hareketleri, son zamanlarda dünyanın önemli bir sorunu haline gelmiştir. Göçün olumlu-olumsuz etkileri, başlı başına bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu sorunların bir sonucu olarak, göçmenlerin, göç ettikleri yerlerdeki duygusal kabulü zorlaşmıştır. İlk başlarda göçmenlerin halk tarafından kabul görmesini kolaylaştıran acıma duygusu, yerini zorunlu olarak milli hislere bırakmıştır. Bu değişime sebebiyet veren en önemli unsur, inanç sistemidir. İnancın, -aynı olsa bile- farklı algılanmasından kaynaklanan bu durum, gittikçe büyüyen ve önlenemez hale gelen bir sorun olmaya başlamıştır. Buradan hareketle göçün kültürel-dini kabul bağlamında incelenmesi esastır. Tüm bu bilgiler ışığında, çalışmanın ana problemini; göç olgusunun inanç sistemi ve kültüre olumlu-olumsuz etkileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, göç hareketlerinin topluma nasıl yansıdığı, göçmen, mülteci veya sığınmacı kategorisindeki kişilerin, halk tarafından nasıl algılandıkları ve son olarak dinin, göç sorunu çerçevesinde nerede konumlandığı irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu sorular temelinde, inanç sistemi ve kültürün göçmenlerin toplumsal kabulü üzerindeki etkisini anlamaya çalışmak, çalışmanın temel amacını ifade etmektedir. Göç, göçmen konuları özelindeki çalışmalarda, kültür-inanç-göç üçgenine yeterince yer verilmemesi, çalışmanın literatürdeki eksiklikten beslenerek oluşturulmasına yol açmıştır. Araştırma konusunun gerekliliği, önemi ve anlamı bu bağlamda açıklanmaktadır. Kısacası çalışmada, göçün doğurduğu kültürel çatışmalar ele alınmakta, bu kültürel çatışmaların ana problemi olan inanç algısının, göç ile ilişkisine odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Göçmen, İnanç Sistemi, Kültür, Göç Yönetimi.*

THE EFFECT OF BELIEF SYSTEM AND CULTURE ON IMMIGRANTS' ACCEPTANCE

ABSTRACT

Culture; It consists of concepts such as knowledge, values, tradition and art produced by human beings. In addition to these, religion is the basis of culture. It has become inevitable recently that migration movements cause cultural problems. Migration movements, which occur as a result of forced or attractive factors, have recently become an important problem of the world. The positive-negative effects of migration constitute a topic of discussion in itself. As a result of these problems, the emotional acceptance of immigrants in the places they migrated has become difficult. At first, the feeling of pity, which facilitated the acceptance of immigrants by the public, has necessarily left its place to national feelings. The most important factor causing this change is the belief system. This situation, which stems from the different perception of belief, even if it is the same, has become a growing and unavoidable problem. From this point of view, it is essential to examine migration in the context of cultural-religious acceptance. In the light of all this information, the main problem of the study; The phenomenon of migration creates positive and negative effects on belief system and culture. In this context, in this study, it is tried to examine how migration movements reflect on society, how people in the category of immigrants, refugees or asylum seekers are perceived by the public, and finally where religion is positioned within the framework of migration problem. On the basis of these questions, trying to understand the effect of belief system and culture on the social acceptance of immigrants expresses the main purpose of the study. The fact that the culture-belief-migration triangle is not sufficiently included in studies on immigration and immigrant issues has led to the creation of the study by feeding off the deficiency in the literature. The necessity, importance and meaning of the research subject are explained in this context. In short, the study deals with the cultural conflicts caused by migration and focuses on the relationship between the perception of belief, which is the main problem of these cultural conflicts, and migration.

Keywords: *Migration, İmmigrant, Belief System, Culture, Migration Management.*

1.Göç Kavramı

"Göç, toplumların dönüşmesine, medeniyetlerin şekillenmesine etki edebilecek düzeyde bazen gönüllü bazen de zorunlu olarak salgın hastalıklar, kıtlık, savaş, terör, zulüm, iklimsel koşullar, suya uzaklık, dini, mezhepsel, etnik, sosyal, ekonomik, hukuksal, siyasi ve kültürel sebeplerle bireylerin veya kitlelerin geriye kalan hayatlarının bir kısmını ya da tamamını devam ettirmek için bir ülkeden başka bir ülkeye, ülke içerisinde bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine taşınmasıdır." (Şahin ve Terlemez; 2020). Göç kavramı; ekonomik, siyasal veya toplumsal nedenlerle insanların bir yerden başka bir yere kitlesel ya da bireysel şekilde hareket etmesi olarak açıklanmaktadır (Güllüpınar; 2012). Başka bir deyişle göç; *"anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içerisinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler"* olarak tanımlanmaktadır (Ender; 1986). Bu tanımlardan hareketle göçlerin, daha iyi yaşam şartlarına erişme isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda göç, çeşitli sebeplerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir eylem olsa da, temelde yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacını barındırmaktadır. Göç, ekonomik imkanlarda eşitsizliğin bir sonucu sayılabilirken, aynı zamanda savaş gibi tehdit unsurlarının doğurduğu bir eylem olarak da görülmektedir (Kaygalak; 2009).

Her millet, -belirli bir kültürel birikime sahip olsa da- göç hareketleri sonucunda birbirinden olumlu veya olumsuz yönde etkilenmektedir. Göç hareketlerinin beraberinde getirdiği bu etkileşim, toplumların kültürel kabul bağlamında zorlanmasına yol açmaktadır. Kültür farklılığı, çeşitliliği sağlamada olumlu faktör olarak görülebilirken, çoğu zaman toplumsal birlikteliği zedeleyen bir unsur niteliği taşımıştır. Buradan hareketle göç hareketlerinin bir sonucu olarak, toplumda önemli ölçüde kültürel değişimler yaşandığını söylemek mümkündür.

2.Göç - Kültür – İnanç Sistemi Üçgeni

Göç olgusu, toplumsal değişimlerin ana karakterleri arasında sayılmaktadır (Abacı; 2009). Sanayi devrimiyle birlikte görünürlüğü artan göç hareketleri, toplumların birbiriyle etkileşimini

artırmıştır. Göç eden kesimin, göç ettiği yere, kendi kültürel değerlerini taşıması, aynı şekilde göç alan topluluğun, kültürünü göçmenlere empoze etmesi, göç hareketlerinin kültüre ne derece bir etkisi olduğunu açıklar niteliktedir. Bu bağlamda göç; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik etkiye sahip bir eylem olarak görülmektedir (Karpat; 1978). Buradan hareketle göçün, kültürel kimlikleri belirlemede önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası göç artışları, kültürel değerlerin gözle görülür biçimde farklılaştığını ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılaşma son zamanlarda, yabancı düşmanlığına yol açmıştır. Toplumlar, kendi kültüründen olmayanı kabul etmede zorluk yaşamaya başlamıştır. Tüm bunların yanı sıra göçmenler; gergin sosyal ortamlar, ulusal birliğin bir parçası olamama, işsizlik gibi sorunların temel kaynağı olarak görülmektedirler (Graham ve Poku; 2000). Göçler aynı zamanda, siyasi istikrarsızlık, güvenlik sorunları, suç oranlarında artış, çarpık kentleşme, eğitim-kültür çatışmaları vb. birçok soruna yol açarak kültür yozlaşmasına sebep olmaktadır. Göç hareketlerinin olumsuzluklarını önlemek, göç-kültür ilişkisinin en sağlıklı şekilde idare edilmesini sağlamak amacıyla devletler, politikalarını geliştirmektedirler (Katseli; 2006).

Göç ve toplumsal kabul düzeyini belirleyen konular arasında ilk sıralarda kültür, din ve inanç sistemi farklılığı ya da benzerliği yer almaktadır denilebilir. Çünkü bu faktörler arasında da ciddi bir bağ söz konusudur. Örneğin inanç sistemi, kültürü oluşturan ögelerin başında gelmektedir. Bireylerin, inandıkları dinden etkilenerek edindikleri ahlak görüşünün, çeşitli toplumlarda farklılık göstermesi; inancın, kültürel algılar üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir (Eliot; 1981). İnanç, ahlak esaslarına bağlı olarak gerçekleştirilen yaşam tarzıyla kültüre yön vermektedir. Bunun yanı sıra inanç sistemi, toplumun kültürel birikimine göre de şekillenmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, kültür ve din olgusu birbirinden ayrı düşünülememektedir. Dolayısıyla inanç sistemindeki farklılıklar, kültürel çatışmalara yol açabilirken, değişimler de kültürel değişimlere sebebiyet verebilmektedir.

3.Göçmenlerin Uyum Süreçleri ve Göç Politikaları

Dünyadaki göç hareketlerinin, başta göç edilen ülkenin ya da toplumun ekonomik yapısı olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeyde demografik, kültürel, siyasal, diplomatik, güvenlik ve

terörizm gibi birçok olumsuz sonuçlar doğurması; küresel, bölgesel ve ulusal boyutta göç yönetimi konusunu öne çıkarmıştır. Aynı zamanda göçün beraberinde getirdiği; kaçak işçilik, insan kaçakçılığı, yasadışı göç gibi konular daha sık gündeme gelmeye başlamış, bu da yeni politikaların oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur (İçduygu vd.; 2014). Bu doğrultuda göç hareketleriyle ilgili yapılan araştırmalar, siyasal karar alma süreçlerini etkilemektedir. Tam da bu noktada, göçmenlerle ilgili siyasal karar alma sürecinin daha sağlıklı yönetilebilmesi için göç politikalarının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu güvenliğinin sağlanması, ticaretin geliştirilmesi, kalkınma ve göçmenlerin topluma adapte edilmesi adına göç politikaları üretilmelidir (Örselli ve Babahanoğlu; 2016). Doğru göç yönetimi politikalarıyla; kalkınma, yatırım, yoksulluğun azaltılması, beşeri sermaye vb. konularda olumlu etkiler oluşturulabilmektedir (Katseli; 2006).

Savaş, doğal afet, ekonomik kriz vb. birçok etken nedeniyle zorunlu olarak göç alma veya göç verme durumunda kalınabilmektedir. Zorunlu durumlarda göç alma eğilimi vicdani kriterlere bağlanmaktadır. Göç politikaları bu durumlarda, acıma duygusunun ağır basmasıyla sekteye uğrayabilmektedir. Göç politikalarının bel kemiğini oluşturan hukuki düzenlemeler, vicdani duygulara göre yeniden şekillendirilerek, göç yönetiminin yanlış uygulanmasına, dolayısıyla toplumda bölünmelerin yaşanmasına yol açmaktadır.

4.İnanç Sistemi ve Kültürün Göçmenlerin Kabulü Üzerindeki Etkisi

Göç hareketlerinin beraberinde getirdiği sorunlar, göçmenlerin göç ettikleri toplumda kabul görmelerini zorlaştırmaktadır. Kültür çatışmaları, vicdani yönetim sonucu halkla iktidarın arasının açılması, ekonomik problemler vb. birçok etken, göçmenlerin sorumlu tutulmasına sebebiyet vermektedir. Son zamanlarda göç hareketlerinin küresel bir boyut kazanması da, göçmen düşmanlığının artmasında pekiştirici rol oynamıştır. Arslan ve Yıldız bu duruma; göçmenlerin, vatandaşlık almasıyla geçici statülerinin son bulacağı, dolayısıyla toplumsal kabullerinin kolaylaşacağını (Arslan ve Yıldız; 2019) ileri sürerek çözüm üretmişlerdir. Ancak bu algı pratikte işe yaramamış, göçmenlerin vatandaşlık alması toplumsal kabulü zorlaştıran etkenler arasında girmiştir. Bu durum daha da ileri giderek seçmenin siyasi tercihlerini etkilemeye başlamıştır. Toplumsal kabulde bir diğer önemli etkeni kültürel farklılıklar belirlemektedir. İnanç sisteminin farklılıklarıyla da ayrı bir boyut kazanan kültürel değer çeşitliliği, göçmenlerin kabullerini

zorlaştıran en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda inanç algılarında farklılık, kendinden olmayanı kabul edememeye sebep olmaktadır.

Göçmenlerin toplumsal kabul görebilmesi, nasıl algılandıkları ile doğrudan ilişkilidir. Bu algı siyasi aktörler tarafından medya aracılığıyla oluşturulmaktadır (Eşigül vd.; 2017). Bu bağlamda göçmenlerin toplumsal algısı üzerinde medyanın rolü büyüktür. Medya dilinin kullanımı, bireylerin göçmenlerle ilgili ne düşüneceğini etkilemektedir (Blinder; 2015). Dolayısıyla son zamanlarda göçmenler üzerinde yoğunlaşan olumsuz algılar, medyanın sıklıkla negatif bir dil kullanmasından kaynaklanmaktadır (Doğanay ve Keneş; 2016). Medya yoluyla göçmenler, yalnızca ötekileştirilmeye maruz kalmayıp, insani yönleri unutturulmaktadır (Blinder vd.; 2011).

Siyasi aktörlerin dini kabulleri, medyada algı yönetimini fazlasıyla etkilemektedir. Özellikle AB ülkelerinde bu durum yaygın olarak görülmektedir. Son zamanlarda Ortadoğu'dan AB'ye göçlerin artışı, AB ülkelerinde negatif algıların yükselişine neden olmuştur. Bu artışta, siyasi aktörlerin aşırı sağcı söylemleri ve bu söylemlerin medyada destekleyici biçimde yer bulması etkilidir. Kısacası kültürel kabuller, dini görüşler, göçmen algısına yeni bir boyut kazandırmakta, göçmenlerin ötekileştirilmesine sebep olmaktadır. Batı'nın oryantalist tavrı, bu durumun Avrupalı olmayan göçmenler üzerindeki etkisini artırmaktadır. Ukrayna kriziyle birlikte Batı'nın göçmenler arasındaki ayrımı açıkça görülmeye başlanmıştır. Batı, kendinden olmayanı ötekileştirmekte çığır açmış, Ukraynalıları Hristiyan ve beyaz olarak tanımlayarak ırkçı fikirlerine bir kılıf bulmuştur. Batı dünyasından gelen birçok demeç, Ukraynalı göçmenlere acıma duygusunu barındırmaktadır, dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin çifte standart gördükleri algısı yayılmaya başlamıştır. Bulgaristan başbakanı Kiril Petkov Ukraynalı mülteciler hakkında "eğitimli, vasıflı ve akıllı" ifadelerini kullanırken, diğer mültecileri "geçmişi belirsiz" olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde Avusturya başbakanı Nehammer, "Ukraynalılar, Afganistan gibi ülkelerden gelen mültecilerden farklı" ifadesiyle Avrupa'nın mülteci sınıflandırmasını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu söylemler, Avrupalı olmayan mültecilerin Avrupa sınırları içinde neden kabul göremediklerini açıklar niteliktedir (https://tr.euronews, Erişim Tarihi: 06.12.2022).

Tüm bunların yanı sıra göçmenlerin, geçici statüden çıkıp kalıcı olmaları, kültürel çatışmanın daha da alevlenmesine yol açmakta, dolayısıyla toplum tarafından kabul görmelerine bir başka engel sayılmaktadır. İktidarın göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalması (Kirişçi;

2014), göçmenlere verilen karşılıksız hizmet, toplumun göçmenler hakkındaki rahatsızlıklarını artırmaktadır (Nielsen; 2016).

SONUÇ

Göç hareketleri sadece göç edenleri etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda göç alan ülkenin toplumunu da yakından ilgilendirmektedir. Bu durum, bazı toplumsal problemlerin ortaya çıkışına neden olmaktadır. Bahsi geçen problemlerin asgari düzeye indirilebilmesi, göçmenlerin toplumsal uyum süreciyle mümkün kılınmaktadır. Ancak bu uyum süreci, siyasi aktörlerin yönlendirmeleriyle güçleşmekte, kesintiye uğramaktadır. Siyasi aktörlerin tavır ve tutumlarında, kültürel bağlılıklar ve inanç algıları belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin toplumsal kabul görebilmeleri, toplumun benimsediği inanç olgusuna bağlanmaktadır. Toplum kendinden olmayanı sert bir biçimde reddetmekte, ötekileştirmektedir. Tüm bunlarda medyanın rolü büyüktür. Medya aracılığıyla yapılan algı çalışmaları, göçmenlerin toplumsal kabulünü zorlaştırmaktadır. Göç hareketlerinin beraberinde getirdiği sorunlar; kültür çatışmaları, ekonomik zorluklar, din algısının örtüşmemesi vb. göçmenler hakkındaki olumsuz algıları pekiştirmektedir. Bu bağlamda göç politikaları, göçmenlerle toplum arasındaki köprüyü kurabilmek adına önem arz etmektedir. Geliştirilen politikaların, kültürel algıların bir sonucu olarak ortaya çıkması, toplumu ciddi derecede etkilemekte, göçmenler üzerinde negatif düşüncelerin artmasını daha kolay kılmaktadır.

Özetle inanç algısının –kültüre olan etkisiyle de-, milletlerarası ayrımı oluşturan temel unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin, topluma entegre olabilmeleri için, inanç birliğinin ve kültürel yakınlığın var olması zorunlu görünmektedir.

KAYNAKÇA

Abacı, Z. 2009. Balkan Savaşlarına Kadar Kırım ve Kafkasya'dan yapılan Göçler, Osmanlı Devleti'nin Yaptığı Düzenlemelerin Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirmesi.

Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. 2018. Türkiye'de Göç Yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 2.

Arslan, N. ve Yıldız, K. 2019. Türkiye'de Uluslararası Göç ve Sosyo-Ekonomik Yardımlar: İnançlar ve Gerçekler. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. Sayı: 1.

Blinder, S.,Ruhs, M. ve Vargas-Silva, C. 2011. Thinking Behind The Numbers: Understanding Public Opinion on Immigration in Britain. Migration Observatory Report. University of Oxford Compas.

Blinder, S. 2015. Imagined Immigration: The Impact of Different Meanings of Immigrants in Public Opinion and Policy Debates in Britain. Political Studies. Sayı:63

Cevizci, A. 2012. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.

Demirhan, Y. ve Aslan, S. 2015. Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. Birey ve Toplum. Sayı: 9.

Doğanay, Ü. ve Keneş, H.Ç. 2016. Yazılı Basında Suriyeli Mülteciler: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası. Mülkiye Dergisi. Sayı: 1.

Dönmezler, S. 1984. Sosyoloji. Ankara: Savaş Yayınları.

Eliot, T.S. 1981. Kültür Üzerine Düşünceler. Sevim Kantarcıoğlu (Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yaynları.

Ender, S. 1986. Refah Toplumunda Getto ve Türkler. İstanbul: Teknografik Matbaacılık.

Eşigül, A., Arslan, B.K., Gencer, A.Ş., Tosun, Ş., Korkmaz,S. S. & Yıldırım, Ş.B. 2017. Bilgiden Algıya: Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma. Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü.

Güllüpınar, F. 2012. Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 4.

Graham, D. T. Ve Poku, N.K. 2000. Migration, Globalisation and Human Security. Taylor & Francis e-Library.

İçduygu, A. & Erder, S. & Gençkaya, Ö.F. 2014. Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.

İçduygu, A. 2017. Suriyeli Sığınmacılar: Siyasallaşan Bir Sürecin Analizi. Toplum ve Bilim. Sayı: 140.

Kabakuşak, D. 2018. Kültürel Çeşitliliğin Yönetim Modelleri Üzerine Bir İnceleme: İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı. Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı: 1.

Karpat, K. 1978. Ottoman Population Records and The Census of 1881/82-1893. International Journal of Middle East Studies. Sayı: 3.

Katseli, T.L. vd. 2006. Effects of Migration On Sending Countries: What Do We Know ?. Paris: OECD Development Centre Working Paper.

Kaygalak, S. 2009. Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnot Yayınları.

Kaygısız, Ü. 2018. Türkiye'de Göç Yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 2.

Kirişçi, K. 2014. Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınavı. Sema Karaca (Çev.). Brookıngs Enstitüsü Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Korlaelçi, M. 1993. Din-Kültür İlişkisi. Felsefe Dünyası. Sayı: 8.

Köksal, S. 1986. Refah Toplumunda "Getto ve Türkler". İstanbul: Nadir Kitap.

Nielsen, S.Y. 2016. Perceptions Between Syrian Refugees and Their Host Community. Turkish Policy Quarterly. Sayı: 15.

Öner, A.Ş. 2012. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayınları

Örselli, E. ve Babahanoğlu, V. 2016. Türkiye'nin Göç Yönetimi ve Göçmen Politikalarının Gelişimi Kamu Politikası Analizi.

Özer, İ. 2004. Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Bursa.

Özkan, R. 2019. Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 2.

Şahin, A. Ve Terlemez, M. 2020. Sığınmacılara Yönelik Algılar ve Gerçekler Üzerinden Bir Analiz. Konya: Atlas Akademi Yayınları.

Tanrıverdi, H. 2018. Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi. Sayı: 3

https://tr.euronews.com/. Erişim Tarihi: 06.12.2022.

YEREL YÖNETİMLERDE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE BELEDİYELERİN SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

[1] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ORCID:0000-0002-5710-5263

ÖZET

Engellilik, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal hayatın gereklerini uyma güçlüğü yaşama durumu ve bu çerçevede korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyma hali şeklinde tanımlanabilir. Bu dudumdaki kişiye de engelli denir.

Sosyal politika ise, toplumda rahatsızlık ortaya çıkaran, dengesizlik ve adaletsizlik meydana getiren her türlü problemin çözümünü sağlamaya, sosyal refah, sosyal barış, sosyal adalet ve sosyal bütünlüğü sağlamaya yönelik her türlü siyasalar şeklinde tanımlanabilir. Yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar, göçmenler, eski hükümlüler, işsizler, yoksullar vb. gibi toplumun korunmaya ve desteğe muhtaç kırılgan kesimlerinin sosyal politikalarla desteklenmesi sosyal devletin gereğidir.

Yerel yönetimler açısından söz konusu dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal politikaları hayata geçirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Engellilere yönelik sosyal hizmetler de bu çerçevede yasal düzenlemelerin verdiği yetki gereği belediyelerin görev alanına girmektedir. Sosyal belediyecilik olarak adlandırılan yaklaşım çerçevesinde dezavantajlı kesimlerle ilgili sosyal politikalar yerel yönetimleri de ilgilendirmektedir. Bu kapsamda belediyelerin engellilere yönelik olarak ihtiyaç duyulan araç gerecin temini, ayni ve nakdi yardım sağlama, ulaşım hizmetleri, engellilerin istihdamının sağlanması, psikososyal destek, aile danışmanlığı, eğitim programları düzenlenmesi, sağlık bakım hizmetleri, evde bakım ve fizik-tedavi uygulamaları, spor hizmetleri, bakım verenlere destek, gönüllü hizmetleri vb. gibi hizmetleri sunması mümkündür.

Bu çalışmada belediyelerin engellilerle ilgili sosyal politikaları uygulama sorumlulukları kapsamında yürüttükleri sosyal hizmet faaliyetleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler : Engellilik, sosyal belediyecilik, engelli sosyal hizmet uygulamaları

Giriş

Engellilik ve Engellilik Sorunları

Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal hayatın gereklerine uyamama durumunda olup, koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi, engelli olarak tanımlanmaktadır (m. 3/c). 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan bu tanıma göre engelliliğin üç unsuru bulunmaktadır:

- Herhangi bir sebeple bazı yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş olma,
- Normal hayatın gereklerine uyamama,
- Koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyma.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunda ise engelli kavramı, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal kabiliyetlerinde çeşitli düzeylerde kayıplardan dolayı, topluma diğer bireyler ile eşit şartlarda tam ve etkin katılımı kısıtlayan tutum ve çevre şartlarından etkilenen bireyi ifade etmektedir (m. 3/c).. Engelliler Hakkında Kanun üçüncü unsur olarak "kısıtlayıcı turum ve çevre koşulları"nı eklemiştir.

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere uzuv ya da kabiliyet kaybı, engel durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda olan birey, topluma tam ve etkin katılım sağlayamamakta ve normal hayatın gereklerine uyamamaktadır. Hem varsa sakatlığın giderilmesi/tedavi edilmesi, hem kaybedilen ya da eksik kabiliyetlerin kazanılması hem de topluma tam ve etkin katılım için engelliler bir takım danışmanlık, korunma ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Engelliler Hakkında Kanun'un isabetli bir şekilde vurguladığı gibi kısıtlayıcı tutum ve çevre koşullarının kaldırılması da sorunların çözümünde önemli bir adımdır.

Çeşitli engel türleri üzerinde durulmaktadır. Otizm, işitme engeli, görme engeli, gelişimsel gecikme, duygusal bozukluklar, zihinsel engellilik, fiziksel/ortopedik yetersizlik ve süreğen

hastalığı olanlar, öğrenme güçlüğü şeklinde engellilik türleri sıralanabilir. Bunlardan birkaçının bir arada ortaya çıkması ise çoklu engellilik olarak adlandırılmaktadır (Altındağ Kumaş, 2019).

Engellilerin yaşadığı temel sorunlar, sağlık hizmetleri ve tedaviye erişim, eğitim sorunları, rehabilitasyon ve özel eğitim imkanlarının kısıtlılığı ve yetersizliği, sosyal destek ve yardımların ihtiyacı tam olarak karşılayamaması, işgücü piyasası ve istihdamda fiziksel engeller ve olumsuz önyargı ve tutumlar nedeniyle ayrımcılığa uğrama, kentsel ve kamusal alanlarda ve hizmetlerde erişilebilirlik sorunu (Utku, 2019), maddi problemler, psikolojik problemler şeklinde sıralanabilir.

Sağlık hizmetleri bakımından hizmetlerin kalitesi ve tedavi olabilme imkanlarının sağlanması önem taşımaktadır. Engelliye kendi sağlığı ile ilgili konuların aktarılması ve tedavi sürecine katılımının sağlanması gerekmektedir. Öte taraftan kurumsal bakım ağırlıklı izole edici tedavi süreçlerinden aile yanında evde bakım temelli yeni bakım programlarının hayata geçirilmesi, engellinin tedavi ve bakımında olumlu gelişmeler sağlayacaktır.

Eğitim sorunları bakımından eğitime kabul, kaynaştırma ve bütünleştirme temelli eğitim anlayışının eğitim camiasında yerleştirilmesi gerekmektedir. Bireyselleştirilmiş eğitim planlarının (BEP) hazırlanarak uygulanması ve aileyle birlikte takibinin yapılması ve tekrara düşülmemesi gerekir. Uygulamada zaman zaman eğitim olanlarının kendi kendini tekrarladığı görülmektedir. Bu durum “özel gereksinimli çocuklar”da bıkkınlığa ve ilgisizliğe sebep olmaktadır. Halk arasındaki deyimiyle “benim oğlum bina okur, döner döner gene okur” yaklaşımı çocukların eğitim süreçlerinden kopmasına yol açmaktadır.

Rehabilitasyon, fizik tedavi ve özel eğitimde bireysel özellik ve ihtiyaçlara göre yine BEP doğrultusunda uygulama yapılması ve eğitim içeriğinin zenginleştirilmesi gerekmektedir.

İşgücü ve istihdamla ilgili olarak engellilerin çalışma hayatına erişiminin kolaylaştırılması gerekmektedir. Çalışma hayatına ve işe giriş engelliler açısından oldukça zordur. Olumsuz tutum ve önyargılar veya tam tersi merhamet duygusuyla yaklaşım sürecinde engelli zararına uygulamalar ortaya çıkabilmektedir.

Sosyal destek ve yardımlar ile erişilebilirlik sorununa yerel yönetimlerde sosyal politika uygulamaları başlığı altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Engellilik sorunları, burada sınırlı bir şekilde sıralanan sorunlardan ibaret değildir. Engellilerin yaşadığı sorunlar yanında engelli ailesi ise hem engelli kaynaklı bakım, eğitim, işle ilgili sorunlar, maddi yetersizlikler, tükenmişlik sendromu vb gibi sorunlar yaşarken hem de çevre ve toplum kaynaklı acıma ya da önemsememe, olumsuz bakış açıları, önyargılar, çeşitli süreçlerde kabul görme sorunları, aile içinde uyumsuzluk ve çatışma sorunları yaşayabilmektedirler. Engelli sorunlarından bahsederken engelli ailesini dışlamamak gerekir.

Engellilerin sorunlarının çözümünde eğitim kurumları, sosyal kültürel organizasyonlar, işgücü piyasası ile ilgili aktörler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, kamu ve özel kuruluşlar koordineli olarak faaliyet yürütmek durumundadırlar. Engelli politikalarının başarıya ulaşması açısından işbirliği, eşgüdüm ve bütüncül bakış açısı geliştirme yaklaşımları önem taşımaktadır.

Bu çalışmada yerel yönetimlerde engellilere yönelik sosyal politikalar ve sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde belediyelerin engellilerle ilgili sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri değerlendirilecektir. Engellilerin yaşadığı sorunlardan hareketle bu sorunların çözümü açısından mevcut uygulamaların etkinlik ve verimliliği irdelenecek ve öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Yerel Yönetimler Açısından Sosyal Politikalar ve Sosyal Belediyecilik Anlayışı

Sosyal politika kavramı geniş anlamda ele alındığında toplumda rahatsızlık ortaya çıkaran, dengesizlik ve adaletsizlik meydana getiren her türlü problemin çözümünü sağlamaya, sosyal refah, sosyal barış, sosyal adalet ve sosyal bütünlüğü sağlamaya yönelik her türlü siyasalar şeklinde tanımlanabilir. Yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar, göçmenler, eski hükümlüler, işsizler, yoksullar vb. gibi toplumun korunmaya ve desteğe muhtaç kırılgan kesimlerinin sosyal politikalarla desteklenmesi sosyal devletin gereğidir.

Yerel yönetimler sosyal politikaların uygulanmasında tarihin her döneminde ve dünyanın her yöresinde görev almışlardır. Yerel yönetimler açısından dezavantajlı kesimlere yönelik sosyal politikaları hayata geçirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Engellilere yönelik sosyal hizmetler de bu çerçevede yasal düzenlemelerin verdiği yetki gereği belediyelerin görev alanına girmektedir. Sosyal belediyecilik olarak adlandırılan yaklaşım çerçevesinde dezavantajlı kesimlerle ilgili sosyal politikalar yerel yönetimleri de ilgilendirmektedir.

Ülkemizde yerel yönetimler, belediyeler, il özel idareleri ve köyler şeklinde üç farklı kurumsal yapıda vücut bulmaktadır. Bu çalışmanın konusu belediyelerin sosyal politikalardaki rolü olduğundan, sadece belediyeler üzerinde durulmaktadır.

Ülkemizde, özellikle büyükşehir belediyelerinin sosyal politika uygulamalarındaki faaliyetleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir (Tiyek, 2012: 64 vd.):

- Yoksullukla mücadele bağlamında sosyal yardımlar,
- Yaşlı ve engellilere yönelik sosyal hizmetler,
- Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin sosyal hizmetler,
- Kadın ve aileye yönelik hizmetler,
- Bütün dezavantajlı kesimlere yönelik genel çerçevede sosyal destek hizmetleri,
- Sağlık alanında sağlık taraması, hastane, ambulans, yaşlı ve engelli bakım merkezleri,
- Eğitim alanında, kreş, yuva, anaokulu, meslek edindirme kursları,
- Düşük gelirli ve yoksul kesime yönelik konut edindirme hizmetleri

Sosyal belediyecilik kavramı, yerel yönetimlerin yürüteceği sosyal politikalar, sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri açısından önemli bir kavramdır. Sosyal belediyecilik, yerel yönetimlerin kamu harcamalarını konut, sağlık, sosyal yardım ve sosyal hizmetler, eğitim, çevrenin korunması vb. gibi sosyal alanlara yönlendirmesini sağlayan ve bu alanlarda planlama ve düzenleme yetki ve işlevi kazandıran yönetim anlayışıdır. İşsiz ve kimsesizlere yardım edilmesi, sosyal dayanışma ve uyumun tesisi, zayıflayan sosyal güvenlik ve sosyal adalet anlayışını güçlendirmeyi amaçlayan sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini amaçlayan, yerel idarelere sosyalleştirme ve sosyal kontrol fonksiyonu veren bir yerel yönetim modelidir (Çetinkaya, 2022).

Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler Uygulamaları

Belediyelerin engellilere yönelik olarak ihtiyaç duyulan araç gerecin temini, ayni ve nakdi yardım sağlama, ulaşım hizmetleri, engellilerin istihdamının sağlanması, psikososyal destek, aile danışmanlığı, eğitim programları düzenlenmesi, sağlık bakım hizmetleri, evde bakım ve fizik-tedavi uygulamaları, spor hizmetleri, bakım verenlere destek, gönüllü hizmetleri vb. gibi hizmetleri sunması mümkündür (Yanardağ, 2019: 205).

Büyükşehir belediyeleri engellilere yönelik "her türlü sosyal kültürel hizmeti yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak" yetkisine sahiptir. Bu tesisleri kurudurup işlettirme yetkileri de bulunmaktadır. Büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerinin de benzer yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Belediyelerin imar yönetmeliklerinde engellilerin hayatına kolaylaştıracak "erişilebilirlik" düzenlemelerini yapma görevleri de bulunmaktadır. TSE standartlarında erişilebilirlik sağlanması amacıyla, kentsel alanların ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirlik kılavuzunda yer alan standartlara göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Belediyeler, sosyal yardıma muhtaç engellilere gıda, giyim ve yakacak yardımı yapabilirler. Sosyal ve kültürel faaliyetlerden ücretsiz yararlanmalarını sağlayacak düzenlemeler yapabilir. Yaşam merkezleri açabilir.

Engellilere yönelik mesleki eğitim kursları, hobi merkezleri ve sanatsal faaliyetler düzenlenebilir.

Bunun yanında belediyelerin gönüllü gençlik hareketleri, gönüllü hemşeri dayanışması faaliyetleri çerçevesinde, evde berber hizmetinden engelli ve yaşlı manevi evlat projelerine, engelli ailesi ziyaretleri, evden eve temizlik hizmetleri gibi bir dizi gönüllü faaliyetle engellilerin ihtiyaçları karşılanabilir. (

Engelsiz kent sloganıyla sivil toplumla işbirliği ve engelli meclisleri ile yerel yönetimlere katılım sağlayıcı faaliyetler de yürütülebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Engellilik hem engelli bireyi hem de ailesi ve çevresini olumsuz etkileyen zorlu bir süreçtir. Sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde belediyeler, engellilerin sorunlarının çözümüne daha fazla önem vermek durumundadırlar. Engelli nüfus oranlarının giderek arttığı bir kentsel ortamda, sosyal refahtan ve kentsel hizmetlerden engelliler ve ailelerinin de hakça bölüşüm temelinde adil pay alma hakları vardır.

Engellilerin kentsel alanda çözüm bekleyen önemli sorunlarından biri erişilebilirlik sorunudur. Belediyelerin yeni ortaya çıkan engellilik durumları, bireysel ihtiyaçlar ve güncel teknolojik

gelişmeleri dikkate alarak bu sorunu güncel bir şekilde takip etmeli ve dinamik bir süreçle çözüme kavuşturmalıdırlar.

Diğer bir önemli sorun, engelli bakım ve rehabilitasyonudur. Özellikle belediyeler gündüzlü bakım kuruluşları açarak engelliler ve ailelerinin üzerindeki evde bakım yüküne destek olmalıdırlar.

Bunun dışında eğitim, istihdam yoksulluk, işsizlik, vasıf yetersizliği, sosyal dışlanma gibi sorunlara da ilgili birimlerinde yeterince sosyal çalışmacı istihdam etmek suretiyle pratik çözümler geliştirmenin yolları aranmalıdır.

Kaynaklar

Çetinkaya, Alperen Cihan, (2022), Yerel Yönetimlerin Toplumsal Politikalara Etki Ve Katkıları, Ders Notu, https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/1282_41518_1655.pdf (15.12.2022).

Göktürk, İsmail ve Yılmaz, Mehmet, (2020), Sosyal Problemlerin Yerel Ölçekte Çözümünde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı, Eğitim, Enerji Ve Emek Piyasası, Editör: K. Hakan Derin, İKSAD Yayınevi, Ankara, içinde s. 29-78

TİYEK, Ramazan, (2012), Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Uygulamalarındaki Rolü: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Birimi Örneği, Yerel Politikalar, mayıs - ağustos 2012: 53-84

Utku, Mustafa Bülent, (2019), Engellilik Sorunları ve Çözümler, Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları, Ed. Melike Tekindal, Seda Attepe Özden, Nobel Yayıncılık, İstanbul içinde, s. 71-86

Yanardağ, Umut, Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Hizmrt Uygulamaları, Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları, Ed. Melike Tekindal, Seda Attepe Özden, Nobel Yayıncılık, İstanbul içinde, s. 199-216

BAĞIMLILIK PROBLEMİNİN SOSYAL ETKİLERİ VE BAĞIMLILIKLA MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ[1]

[1] Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ORCID:0000-0002-5710-5263

ÖZET

Bağımlılık, bazı madde ya da davranışlara aşırı istek, haz ya da tutku duymak nedeniyle kişinin hayatını kendi iradesi ile yönlendirememesi şeklinde zihinsel bir rahatsızlık olarak tanımlanabilir. Bağımlılık, madde bağımlılığı ve davranış bağımlılığı şeklinde iki ana kategoriye ayrılmakta ve madde bağımlılığı da kendi içinde alkol, tütün, uyarıcı ve uyuşturucu maddelere bağımlılık şeklinde alt türlere ayrılmaktadır. Davranış bağımlılığında ise sanal oyun ve video bağımlılığı, sosyal medya ve internet bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, kumar bağımlılığı, yeme-içme bağımlılığı, vb. gibi farklı çeşitler üzerinde durulmaktadır.

Bağımlılığa yol açan kalıtımsal, çevresel, kişisel, toplumsal faktörler olduğu gibi bağımlılığın yol açtığı bireysel, çevresel, ailevi, sosyal problemler de söz konusudur. Bağımlılığın sosyal etkileri, suç işleme eğilimini artırması ve suç oranlarında artış, trafik kazalarına sebep olması, ekonomik kayıplara yol açması, aile içi şiddet, boşanma, çocuk ihmali ve diğer ailevi problemlere yol açması, işsizlik vb. başlıklar altında incelenebilir.

Bağımlılıkla mücadele hem madde bağımlılıkları hem de davranış bağımlılıkları açısından yürütülmektedir. Bu kapsamda özellikle uyuşturucu madde ticareti, üretim ve dağıtımı ve kullanımını yasaklayan çok sayıda kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Bu maddelerle ilgili faaliyetler Ceza Kanununda da suç olarak tanımlanmış ve farklı eylemler için farklı cezai müeyyideler öngörülmüştür. Davranış bağımlılığı açısından ise çocuk ve gençlerin korunmasına ilişkin mevzuatta çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Ailenin korunması ve özellikle cinsel bağımlılıkların önlenmesi açısından müstehcenlikle ilgili düzenlemeler bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu çalışmada bağımlılığın ilk olarak sosyal etkileri tanımlanarak değerlendirilecektir. Daha sonra, söz konusu olumsuz sosyal sonuçların ortaya çıkmasını önlemek ve etkilerini azaltmak bakımından yapılan yasal düzenlemeler analiz edilecektir. Son olarak bağımlılıkla mücadelede yasal düzenlemelerin etkinliği ve yeni mevzuat ihtiyacı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, bağımlılıkla mücadele, sosyal sonuçlar, bağımlılıkla mücadele mevzuatı

1. Giriş

Bağımlılık, günümüzün önemli sosyal problemlerinden biridir. Hem bir halk sağlığı sorunu hem de sosyal risk oluşturan önemli bir tehlikedir. Bağımlılık, bazı madde ya da davranışlara aşırı istek, haz ya da tutku duymak nedeniyle kişinin hayatını kendi iradesi ile yönlendirememesi şeklinde zihinsel bir rahatsızlık olarak tanımlanabilir.

Bağımlılık, madde bağımlılığı ve davranış bağımlılığı şeklinde iki ana kategoriye ayrılmakta ve madde bağımlılığı da kendi içinde alkol, tütün, uyarıcı ve uyuşturucu maddelere bağımlılık şeklinde alt türlere ayrılmaktadır. Davranış bağımlılığında ise sanal oyun ve video bağımlılığı, sosyal medya ve internet bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, kumar bağımlılığı, yeme-içme bağımlılığı, vb. gibi farklı çeşitler üzerinde durulmaktadır.

Bağımlılığa yol açan faktörler genetik faktörler, kişisel faktörler, bireysel özellikler, psikolojik faktörler, aile faktörü, sosyal çevre, fiziki çevre, kabul edilebilirlik ve ulaşılabilirlik vb. gibi sosyal faktörler şeklinde sıralanabilir. Bağımlılıkta risk faktörleri ise aile yapısı ve özellikleri, yine bireysel özellikler, sosyal çevre gibi unsurlar olabilmektedir.

Bu çalışmada bağımlılığın toplumsal sonuçları ve bağımlılıkla ilgili mevzuat üzerinde durulmaktadır.

2. Bağımlılığın Toplumsal Sonuç ve Etkileri

Alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı başta olmak üzere kumar, sanal oyun bağımlılığı vb. gibi davranış bağımlılıkları da dahil olmak üzere bağımlılık, kişiye, ailesine ve çevresine ve elbette topluma zarar veren önemli bir halk sağlığı sorunu ve önemli bir sosyal problemdir. Kişilerdeki etkileri ruhsal sorunlar, fiziksel rahatsızlıklar ve kişiler arası ilişkilerin bozulmasıdır. Aileye etkileri, aile içi çatışma ve gerginliklerin ortaya çıkması ve artması, boşanmalar, aile içi şiddet vakaları, çocukların olumsuz etkilenmeleri, ekonomik kayıplar vb. gibi başlıklar altında sayılabilir. Bağımlılığın topluma yansımaları ise suç işleme eğilimini artırması, trafik kazalarına sebep olması, şiddet, yaralama ve cinayet suçlarına sebep olması, sağlık bakım, önleme ve tedavi maliyetleri, ekonomik kayıplar şeklinde sayılabilir (Baygal, 2009:274 vd.)

Burada bağımlılıkların toplumsal sonuçları, aile üzerindeki etkileri, suç ile ilişkisi, trafik kazaları-yaralama-cinayet, sosyal dışlanma, sağlık bakım maliyetleri ve ekonomik kayıplar başlıkları altında incelenecektir.

2.1.Bağımlılığın Aile Üzerindeki Etkileri

Uyuşturucu kullanımına ailenin ilk tepkisi kızgınlık şeklinde olmaktadır. Bağımlı olan ailesiyle yaşayan çocuk ya da genç ise aile çocuğunu tedavi ettirmek istemekte fakat bağımlının ikna edilmesi çok zor olmaktadır. Öte yandan ailede bağımlı bir kişinin olması bütün aile sistemini

sarsmaktadır. Aile olmanın doğası gereği, aile sistemi bozulduğu ve aile ilişkilerinde sarsılmalar olduğu gibi bütün aile üyelerinin hayatları boyunca birçok alanda sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. (Yaman ve Karaman, 2020: 254).

Aile içinde yaşanan sorunların başında başlangıçta madde kullanımının fark edilememesi sorunudur. Fark edildiğinde geç kalınmış olabilmektedir. Aile öğrendikten sonra saklama eğiliminde olmakta fakat zaman içinde bağımlı üyenin aile içinde ve dışarda sergilediği tavır ve davranışlar nedeniyle bağımlılık sosyal bir sorun olma yolunda ilerlemektedir.

Ailede en önemli sorun eşler arasındaki ilişkinin bozulması tartışma ve şiddetin baş göstermesidir. Zamanla eşler arasındaki ilişki sevgisizlik, ilgisizlik ve güvensizliği içeren geçimsizlik problemine dönüşür (İl'den aktaran Yaman ve Karaman, 2020: 255).. Eşlerin birbirine karşı sorumlulukları aksadığı gibi çocuklara karşı da sorumluluklar yerine getirilmez olur. Hatta çocuk ihmali ve çocuğa şiddet de ortaya çıkabilir. Bütün bu problemli süreç boşanma ile sonuçlanabilir ve bu da başka sorunları gündeme getirir. Ekonomik sorunlar da bağımlılık düzeyi arttıkça daha fazla hissedilir hale gelir.

Bağımlılık, ailede sosyal öğrenme modeli çerçevesinde öğrenilen bir süreç de olabilir. Aile içinde madde kullanan bireyler özellikle ebeveynler var ise çocuklar üzerinde bu olumsuz etkide bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar madde bağımlısı olan kadın ya da erkeklerin ailelerinde eş ya da baba figürünün bağımlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yani bağımlılık genetik faktörler tarafından tetiklenebileceği gibi sosyalleşme faktörü de bağımlılığın gelişiminde önemli bir faktör olabilmektedir (Baygal, 2009:266).

2.2.Bağımlılık ve Suç İlişkisi

Suç kavramı, toplumsal norm ve kurallardan sapma şeklinde tanımlanabilir. Başka bir tanımla suç, toplumsal normlara uymayan davranışların toplum için tehdit oluşturması şeklinde ifade edilebilir. Hukukçular suç kavramını, kanunların yasakladığı, hukuk düzenine aykırı davranış ve fiiller şeklinde ifade ederler. Dolayısıyla hukuka aykırı olan ve bu fiillerin işlenmesi durumunda müeyyide uygulanan durumlar suç olarak tanımlanabilir (Karakartal, 2020:616).

Madde bağımlılarının diğer bireylere göre daha fazla suç işleme eğilimi söz konusudur. Kimi zaman madde kullanımının etkisinde suç işlerken kimi zaman da kendisi kullanmasa dahi kullanan kişi ve gruplarla ilişki içinde bulunan bireyler, madde ile ilgili suçlara da bulaşabilmektedirler. Onun dışında bazı maddelerin imali, dağıtımı ve kullanımı da suç teşkil etmektedir (Yaman ve Kahraman, 2020: 259).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda bu ilişki doğrulanmaktadır. AMATEM'de yatarak tedavi gören hastalar arasında yapılan çalışmada %59.7'sinin en az bir kez cezaevine girdiği tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada suç işleyen bağımlıların oranı %77 olarak bulunmuştur. Bunların %51'inin uyuşturucu madde bulundurma suçunu işledikleri görülmektedir. Madde bulundurma suçundan

sonra ise %5.5 oranda yaralama, %2.8 oranda hırsızlık, %0,4 oranda gasp ve %0,02 oranda ise cinayet suçları işlenmiştir (Alpay, Karamustafaoğlu ve Kükürt, 2005: 17).

Sayılan suçlar dışında madde kuryeliği, şiddet, cinsel istismar suçları da madde etkisi altında işlenen suçlar arasındadır. Çocuk ve ergenlerde silah taşıma, kavgaya karışma vb. gibi suça sürüklenme ve suç mağduru olma durumları ortaya çıkmaktadır (Karakartal, 2020).

2.3.Bağımlılık ve Trafik Kazaları, Yaralama ve Cinayetler

Madde etkisi altında araba kullanmak riskli bir davranış olup zihnin muhakeme yeteneğinin belli oranda kaybı nedeniyle trafik kazalarına sebebiyet vermek kaçınılmaz olmaktadır. Avrupa'da alkol etkisi altında araç kullanan %5'lik bir sürücü kitlesi, trafik kazalarının %20'sine neden olmuştur. ABD'de yapılan bir araştırmaya göre ise yaralanmaların %19'u, ölümlü kazaların %22'si alkollü araç kullanmaya bağlıdır (Aktaran Baygal, 2009:276-277).

Ülkemizde alkol kullanımı yasal sınırı 0,5 promildir. Bunun üzerinde trafiğe çıkmak yasaktır. Sınır değer olan 0,5 promilden itibaren vücutta gevşeme, dikkat azalması, muhakeme ve koordinasyon yeteneğinin kaybı başlamaktadır (Hancı, 2004; Gülşen ve diğerleri, 2022). GATA'da 2005 yılında yapılan bir araştırmada 1990-2000 yılları arasında Acil Tıp Biriminde alkol muayenesi istenen 1462 kişiden 285'inin (%19,5) trafik kazasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Alkollü olarak tespit edilip trafik kazasına karışanlardan 235'inde (%85) alkol oranı yasal sınır olan 0,50 promilin üstünde çıkmıştır (Sayal ve diğerleri, 2005).

2.4.Bağımlılığın Sosyal Maliyeti, Sağlık Bakım Maliyetleri ve Ekonomik Kayıplar

Bağımlılık, maddenin teminine harcanan paralar ve bağımlı olmanın getirdiği sonuçlardan biri olarak iş, eğitim ve sosyal yükümlülüklerin aksaması nedeniyle işe devamsızlık ya da işsizlik ortaya çıkmasından ötürü ekonomik kayıplara neden olmaktadır. İki yönlü bir ekonomik kayıp söz konusudur. Bunlardan biri madde için harcanan paralar; diğeri de işgünü kayıpları ve işsizlik nedeniyle gelir kesilmesinden kaynaklı kayıplardır.

Türkiye'de yapılan çalışmalar madde kullanıcılarının herhangi bir işte çalışmadıklarını ortaya koymaktadır. Çalışanlar ise genelde serbest mesleklerde ya da kendi hesabına çalışmaktadırlar. Çalışan bağımlıların iş başarısı ve işe devamlılıkları düşüktür (Ögel, 2001:23).

Türkiye'de 2017 yılında cezaevlerinde uyuşturucu ile bağlantılı suçlardan 50.278 kişi hükümlü ya da tutuklu olarak bulunmuştur. Bu rakam toplam hükümlü ve tutukluların %21'ine debk gelmektedir. Suç kayıtlarından 1/5'ten fazlası uyuşturucu maddeyle ilgili suçlardır. Türkiye'de uyuşturucu ile ilgili olarak yapılan kamu harcamalarının tutarı 2016 yılında 721.885 TL olarak hesaplanmıştır (TUBİM, 2017). Bu alanda yapılan kamu harcamalarının miktarı 2020 yılında 2019 yılına göre %28,2 artışla 1 milyar 840 milyon 513 bin TL olarak gerçekleşmiştir (TUBİM, 2021).

DDK'nın 2014 yılı raporuna göre Türkiye'de trafik kazalarının %6'sı alkol nedeniyle vuku bulmuş ve bu kazalarda yaklaşık 5000 kişi hayatını kaybetmiştir (Aktaran, Yaman ve Karaman, 2020:

264). TUBİM'in 2021 yılı raporuna göre, yıllara göre madde bağlantılı sebeplerle ölenlerin sayısı 2018 yılında 657, 2019 yılında 342 ve 2020 yılında 314 olarak gerçekleşmiştir.

Öte yandan bağımlılık, sağlık açısından da birçok probleme sebep olmaktadır. Alkoliklerin alkol kullanmayanlara göre 10-12 yıl daha az yaşadıkları tahmin edilmektedir. Madde kullanımının beslenme bozuklukları, enfeksiyon hastalıklarına karşı direnç azalması, kalp hastalıkları ve çeşitli kanser türlerine yakalanmaları riski diğer bireylere göre oldukça fazladır. İntiharların %30'u alkolikler tarafından gerçekleştirilmektedir (Baygal, 2009:277).

Ayaktan tedavi gören bağımlı sayısı 2019 yılında 270 bin iken 2020 yılnda 211 bin 991 olarak gerçekleşmiştir. Yatarak tedavi görenlerin sayısı ise2019'da 12495 iken 2020 yılında 9824 olarak gerçekleşmiştir (TUBİM, 2021: 87). Tedavi görenlerin ilk kullanım yaşı da maalesef çocuk ve gençlerin risk altında olduğunu açıkça göstermektedir. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü 2021 yılı raporu verilerine göre ilk kullanım yaşı 15 yaş altı tedavi görenlerin oranı %14; 15-19 yaş aralığında tedavi oranları %37,4; 20-24 yaş aralığında ilk kullanım gerçekleştirenlerin oranı %28'dir (TUBİM, 2021: 89).

3. Bağımlılıkla Mücadelede Yasal Düzenlemeler ve Mevzuatın Genel Olarak Değerlendirilmesi

Türkiye bağımlılıkla mücadele ile ilgili bütün uluslararası sözleşmelere taraftır ve onaylamıştır. Bu sözleşmeler arasında 1961 Tek Sözleşmesi, 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi, 1988 BM Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı ile Mücadele Sözleşmesi, 1961 Tek Sözleşmesini tadil eden 1972 Protokolü sayılabilir.

Bağımlılıkla mücadelenin özellikle madde bağımlılığı ile mücadele boyutunda temelde altı farklı düzenleme söz konusudur. Bunlar,

1. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 188, 190 ve 191. Maddeleri
2. 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun,
3. 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi hakkında Kanun,
4. 4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun,
5. Karayolları Trafik Kanunu
6. 5898 sayılı Uçucu Maddelerin Zararlarından İnsan Sağlığının Korunması Hakkında Kanun

Bu düzenlemelere sırasıyla bakmakta yarar vardır.

Türk Ceza Kanunu 188. Madde "Uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticaretini", 190. Madde, "Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımını kolaylaştırma", 191. Madde de "Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak" suçlarını düzenlemektedir. Bu maddelerde düzenlenen suçlar ve cezaları şu şekildedir:

Türk Ceza Kanunu 188. Madde'ye göre,

(1) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve ikibin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilir.

(3) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz.

(4) a) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması,

b) Üçüncü fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi, hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(6) Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır.Ancak, verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir.
(7) Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişi, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(8) Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti

veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

TCK 190'a göre ise; *"uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırmak için; a) Özel yer, donanım veya malzeme sağlayan, b) Kullananların yakalanmalarını zorlaştıracak önlemler alan, c) Kullanma yöntemleri konusunda başkalarına bilgi veren, Kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını alenen özendiren veya bu nitelikte yayın yapan kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır"* hükümleri yer almaktadır.

TCK 191'deki düzenleme de *"Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır"* hükmü birinci fıkrada yer almaktadır.

Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun'da yasadışı maddeler belirlenmiştir. Son yıllarda ülkemizde de kullanımı yaygınlaşan yeni bir takım sentetik uyuşturucu ve uyarıcılar da Kanun kapsamına alınmıştır.

Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun'da ise haşhaş, afyon ve kapsül üretilecek yerlerin belirlenmesine ilişkin hükümler yer almaktadır. Kanun'a göre bu maddelerin ekimiyle ilgili olarak, belirli alanlarda sınırlı olarak izin verme yetkisi Cumhurbaşkanındadır.

Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun'da ise kamuya açık bina ve taşıtlarda tütün ve tütün ürünlerinin kullanımı yasaklanmakta, reklam yapılma yasağı getirilmekte, on sekiz yaşının altındaki küçüklere satışının yasaklanması ve ilgili işlerde çalıştırılmalarının yasaklanması düzenlenmektedir.

Karayolları Trafik Kanunu'nda ise araç sürücüleri için alkol ve uyuşturucu kullanımının yasal sınırları belirlenmektedir. Buna göre kamu araçları ve toplu taşıma araçları sürücülerinde alkol kullanımı tamamen yasaklanmıştır. Bireysel sürücülerde ise yasal sınır 0,50 promildir. Bunun üstündeki değerlerde araç kullananlarla ilgili para cezaları yanında ehliyete el koyma, vesayet gibi yaptırımlar mevcuttur.

Uçucu maddelerin zararlarının önlenmesine yönelik kanunda ise çalışma hayatında uçucu maddelerle çalışma zorunluluğu bulunan çalışanlar için sağlık ve güvenlik tedbirleri üzerinde durulmaktadır.

Burada kısaca ele alınan belli başlı Kanunlardan başka, genel olarak aşağıda sıralanan mevzuatta madde kullanımı ve bağımlılıkla ilgili düzenlemeler yer almaktadır (Yavuz ve Ateş, 2018: 55-56):

- *984 Sayılı Ecza Ticarethaneleriyle Sanat Ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli Ve Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkanlara Mahsus Kanun,*
- *1262 Sayılı İspençiyari Ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu,*
- *2559 Sayılı Polis Vazife Ve Salahiyet Kanunu,*
- *2803 Sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu,*
- *3201 Sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu,*
- *4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu,*
- *5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu,*
- *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu,*
- *5326 Sayılı Kabahatler Kanunu,*
- *5402 Sayılı Denetimli Serbestlik Ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu,*
- *5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun,*
- *5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu,*
- *5727 Sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,*
- *6197 Sayılı Eczacılar Ve Eczaneler Hakkında Kanun,*
- *6112 Sayılı Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun,*
- *17.05.1987 tarihli ve 87/11703 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,*
- *18.04.1988 tarihli ve 88/12850 Sayılı Yönetmelik,*
- *Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik,*
- *Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği,*
- *5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa Göre Kaçak Eşya Yakalanması Halinde Muhbir Ve El Koyanlara İkramiye Ödenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,*
- *Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği,*

- *Kontrole Tabi Kimyasal Maddeler Hakkında Yönetmelik,*
- *Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği,*
- *Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği,*
- *Sürücü Davranışları Geliştirme Eğitimi Yönetmeliği,*
- *Madde Bağımlılığı Merkezlerinde Görev Yapacak Personelin Eğitimine Ve Sertifikalandırılmasına Dair Tebliğ,*

Burada sıralanan mevzuatta bağımlılık ve madde kullanımı farklı açılardan düzenlenmekte ve sınırlanmaktadır. Aynı zamanda etkilerinin azaltılmasına yönelik tedbirler de düzenlenmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Madde bağımlılığı ya da davranış bağımlılığı olsun her türlü bağımlılıkla mücadele birey, devlet ve sivil toplum olarak temel şiarımız olmalıdır. Bağımlılıkların birey, aile, toplum ve ülkeye zararı oldukça fazladır. Bu konuda Eylem Planları yapılmakta ve Stratejik Planlar hazırlanmaktadır. Bu alanda Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu ve illerde de İl ve İlçe Kurulları oluşturulmuştur. Periyodik olarak değerlendirmeler yapılmakta ve gelecek projeksiyonları ile bağımlılığın önlenmesine dair çalışmalar yapılmaktadır.

Bağımlılıkla mücadele konusunda çok sayıda mevzuat olmakla birlikte bunlar dağınık halde bulunmakta ve uygulama birliğini zorlaştırmaktadır. Daha kapsayıcı mücadeleyi etkin ve verimli hale getirecek bütüncül mevzuat çıkarılması önem taşımaktadır.

Bunun yanında toplum farkındalığı ve katılımı için bilgilendirici faaliyetler ve gönüllü faaliyetlere ağırlık verilmelidir.

Kaynaklar

Alpay, N.; Karamustafaoğlu, N. Ve Kükürt R., (2005), Düşünen Adam; 1995, 8 (2): 16-17, https://arsiv.dusunenadamdergisi.org/ing/DergiPdf/DUSUNEN_ADAM_DERGISI_4e7daf5ad47a42e5ae9d694ddb061855.pdf (12..12.2022)

Baygal, A., (2009), Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlılığı, Sosyal Problemler Sosyolojisi (Editör: Nurşen Adak), Siyasal Kitabevi, Ankara. İçinde: 249-286

Karakartal, D., (2020), Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Suç İlişkisi, Uluslararası Beşeri Bilimler Ve Eğitim Dergisi (Ijhe), Cilt 6, Sayı 14, S. 614 – 623., https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1069454 (10.12.2022)

Sayal, A.; Aydın, A.; Demirkan, K.; Işımer, A.; Alkol Kullanımı Ve Suç Oranı, Gülhane Tıp Dergisi 47 (1) : 14 - 17 (2005).

TUBİM, (2017), Türkiye Uyuşturucu Raporu, Ankara.

TUBİM, (2021), Türkiye Uyuşturucu Raporu, Ankara, http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/2021-Turkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf (10.12.2022)

Yaman, Ö. M. Ve Karaman, H., (2020), Bağımlılığın Sosyal Yansımaları, Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık, (Editör: Y. Sinan Zavalsız), Grafiker Yayınları, Ankara içinde: 253-268

Yavuz, Ö., Ateş, H., (2018), Türkiye'de Bağımlılıkla Mücadele Mevzuatı ve Politika Metinlerinin Analizi, Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadele, Editörler: Prof. Dr. Hamza Ateş, Doç. Dr. Ahmet Koçak, Nobel Yayınları, İstanbul içinde: 51-82

RENK TONLARIYLA ELDE EDİLEN DESENLERİN DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI

HÜSEYİN ÖZDEMİR [1], NURHAN BAŞARAN [2]

[1] Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 0000-0002-0783-0563

[2] Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 0000-0003-2413-3484

ÖZET

Tekstil sektöründe renklendirme işleminin en hızlı yollarından birisi baskıdır. Baskı işlemi hem teknolojinin hem de sanatın birlikte olduğu bir sektördür. Özellikle baskıda kullanılan desenlerin tasarımları sanatsal açıdan oldukça önemlidir. Tasarımı yapılan desenlerin kumaşa aktarılmasında çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze bu teknikler büyük değişim ve gelişim sağlamıştır. Bu teknikler içerisinde dijital baskı son yıllarda en hızlı gelişen ve büyüyen bir tekniktir. Dijital baskı desendeki renk sayısının çokluğu, ekolojik bakımdan temiz bir baskı olması, işlemin hızlı olması gibi avantajlara sahiptir. Bu çalışmada tek renkten oluşan fakat bu renge ait çok sayıda farklı tonları kullanılarak desenler elde edilmiştir. Böylece bu renk tonları ile desene hareketlilik kazandırılmıştır. Desenlerde kırmızı, mavi ve yeşilin tüm tonlarıyla pamuk kumaşlar üzerine dijital baskılar yapılmıştır. Elde edilen baskılı ürünlerin ev tekstillerinden, giysilere ve diğer birçok farklı alanda kullanılabileceği öngörülmektedir. Tekstil ve moda tasarımında renkler oldukça önemlidir. Desenlerdeki renklerin ürüne verdiği mesaj, duygu ve albeni o ürünün pazarlamasına büyük katkı sağlamaktadır. Bu katkı ile hem desen tasarımında hem de dijital baskıda yenilikçi yaklaşımlar sağlamayı amaçlamaktayız. Çalışmada farklı örme kumaşlar kullanılmıştır. Süprem, interlok gibi örgü yapılara yapılan dijital baskı uygulamaları ile elde edilen desenlerin görsel farklılıkları tespit edilmiştir. Bu farklılıklar farklı coğrafyalarda yaşayan halkların giyim kültürlerine de iyi bir alternatif olacağı düşünülmektedir. Özellikle rengin oluşturduğu ton farklılığı batik baskı efektli desenlere bir alternatif oluşturabilir. Batik baskının çok zahmetli bir teknik olması nedeniyle, dijital baskı ile basılan bu desenlerin Asya, Afrika kıtalarında batik baskıya iyi bir alternatif olacağını öngörmekteyiz. Bu çalışmada kendimizin tasarladığı orijinal desenler kullanılmıştır. Desenler önce eskiz şeklinde tasarlanmış, daha sonra desenler teknolojik çizim programlarıyla son şeklini almıştır. Renk tonlarıyla 3 boyutlu görsel oluşturan bu desenler dijital baskıda ve tekstil sektöründe iyi bir alternatif olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Renk tonları, dijital baskı, tasarım, desen, pamuk kumaş.

1. GİRİŞ

Baskı birçok sektörde kullanılan bir endüstri koludur. Bu sektör gıda, matbaa, basın ve tekstil gibi endüstri dallarında yaygın kullanılmaktadır. Tekstilde boyama ile birlikte renklendirmede kullanılan baskı ucuz olması, hızlı olması, çok renkli olması ve portre desen eldesinin kolay olması nedeniyle hızlı gelişen bir endüstridir. Kısaca bölgesel renklendirme olarak tanımlanabilen tekstil baskıcılığında birçok teknik kullanılmaktadır. Bu teknikler rotasyon, film-druck, rulo, transfer, batik, ahtapot gibi oldukça fazla sayıdadır. Bu tekniklerin yanında son yıllarda önemi artan diğer bir teknik te dijital baskıdır.

Dijital baskı tekstil ürünlerine sunduğu avantajları bakımından geleneksel baskı tekniklere göre daha fazla avantajlara sahiptir. Dijital baskı ekolojik olması, hızlı olması ve modern ve çok renkli desen eldesinin kolay olması gibi olumlu özelliklere sahiptir. Baskı kalitesi oldukça iyi olan dijital baskının yıllık büyüme hızı en yüksek olan tekniktir [1]. Üretim miktarı olarak rotasyon, film-druck gibi tekniklerin hala gerisinde olmasına rağmen dijital baskı gelecekte tekstil sektöründe yerini alacaktır. Çünkü dijital baskı hem ekolojik hem de modern bir tekniktir [2]. Dünyada baskılı kumaşların yaklaşık 2/3'ü rotasyon baskı tekniği ile basılmakta ancak bu tekniğin çevreye verdiği zararlar oldukça fazladır. Bu zararlar geleneksel üretimin yapıldığı Çin, Hindistan gibi ülkelerde daha fazla görülmektedir. Hindistan'da tarımdan sonra en büyük sektör tekstil baskıcılığıdır. Bu sektörün ülkede meydana getirdiği karmaşa ve zararları azaltmak için dijital baskı dönüşümü hızla gerçekleşmektedir [3]. Dijital baskının kağıt, film ve plastik gibi yerlerde kullanıldığı bilinmektedir. Tekstil sektöründeki gelişimi ise son 20 yılda hızlanmıştır. Bu gelişimde mürekkep püskürtme ile gerçekleşen ve ink jet olarak ta adlandırılan bu teknikte desenlerin çok canlı olmasının da etkisi vardır. Ayrıca bilişim sektöründeki gelişim de dijital baskının ilerlemesine katkı sağlamıştır [4]. Dijital teknolojilerindeki bu gelişim aynı zamanda desenlerin oluşumunda da çeşitliliği artırmış ve 3D desenlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Müşterilerin farklı desen tasarımlarına ilgisinin yanısıra ürünün zamanında teslimi, hızlı değişen modanın oluşturduğu yeni dünya düzeni dijital baskının tekstil sektöründeki yerini sağlamlaştırmıştır [5].

Baskı işlemi daha çok pamuklu kumaşlara yapılmaktadır. Bu durum pamuklu kumaşların giyim konforunun iyi olması, ter çekme özelliğinin iyi olmasının yanısıra yazlık giyimde çok kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Tüm baskı tekniklerinde olduğu gibi dijital baskıda da pamuklu kumaşlar oldukça yaygın kullanılmaktadır [6]. Ev tekstillerinde baskılı ürünler sıklıkla kullanılmaktadır. Ev tekstillerinde de pamuk hammaddesinin çok kullanıldığından hareketle dijital baskının bu sektör için önemli olduğu görülmektedir. Ev tekstillerinde renklerin önemi ve renklerin simgesel anlamı geçmişten günümüze devam eden bir olgudur. Bu olgudan hareketle desen tasarımcıları renklerin insan üzerindeki etkisinden yaralanarak farklı desenler tasarlamışlardır [7]. Baskıda kullanılan bu renklerin eldesinde doğal ya da sentetik boyarmaddeler kullanılabilir. Ancak toplumsal duyarlılık ve çevreci akımların etkisi ile ekolojik ve çevre dostu olan doğal boyaların kullanımı artmıştır. Yine de tekstil baskıcılığında pamuklu kumaşların baskısında pigment ve reaktif boyalar daha yaygın kullanıldığını söylemek gerekir. Ne yazık ki bu

boyarmaddelerin kullanımı ile çevresel zararlar oluşmaktadır. Son yıllarda bu boyaların ekolojik zararlarını azaltmak için birçok yöntem geliştirilmiştir. Baskı sektöründe geleneksel baskı teknikleri yerine modern bir baskı tekniği olan dijital baskıyı kullanmak bu yöntemlerden birisidir. Dijital baskı çevre dostu bir baskı tekniğidir. Ek olarak baskıda kullanılan pamuklu kumaşların katyonikleştirme işlemi ile atık baskı yükü azaltılarak çevre zararları daha da azaltılabilir [8, 9, 10, 11].

Tekstil baskıcılığının sanat yönü özellikle giyim sektörünün ilgisini çekmektedir. Bu durum giyilebilir sanat olarak ön plana çıkmakta olup bunun uygulamaları dijital baskı ile yapılmaktadır [12].

Bu çalışmada dijital baskıda kullanılmak üzere özgün desenler tasarlanmıştır. Bu tasarımlarda farklı renklerin tonlarıyla oluşturulan desenlerin örme kumaş çeşitlerine dijital baskı uygulamaları yapılmıştır. Üretim sonucunda oldukça canlı ve albenili ürünler elde edilmiştir.

2. RENKLERİN TONLARI VE DİJİTAL BASKI UYGULAMALARI

Bilgisayar ortamında oluşturulan farklı renkteki desenlerin örme kumaşlara dijital baskı uygulamaları yapılmıştır. Çalışmada kullanılan desenler orijinal tasarımlardır. Bu tasarımların önce eskizleri hazırlanmıştır. Bu eskizler önce elle renklendirilmiş, daha sonra ise bilgisayar ortamında desen son halini almıştır. Dijital baskı için desenlerin çözünürlükleri ayarlanarak baskıya hazır hale getirilmiştir.

2.1. Baskıda kullanılan desenlerin tasarlanması

Tekstil baskıcılığındaki en önemli parametrelerden birisi desen tasarımıdır. Orijinal bir desen tasarımı hayal gücü, sanat ve çizim programlarını iyi kullanmayı gerektirir. Ayrıca iyi bir desen tasarımcısının renkler ve renklerin insan üzerinde etkilerini bilmesi gerekir. Desen tasarımında renklerin yeri oldukça önemlidir. Renklerin alıcıya verdiği duygunun yanısıra renklerin uyumu da deseni zenginleştirecektir. Desen tasarımında farklı renkler ile çalışmak yaygın kullanılan bir yöntemdir. Farklı bir metotla bu çalışmada tek renk ile desenlendirme yapılmıştır. Ancak kullanılan rengin tüm tonlarıyla desene hem derinlik hem de albeni verilmesi sağlanmıştır. Baskıda kullanılan renkler ve bu renklerle oluşturulan desenler görsel 1'de görülmektedir.

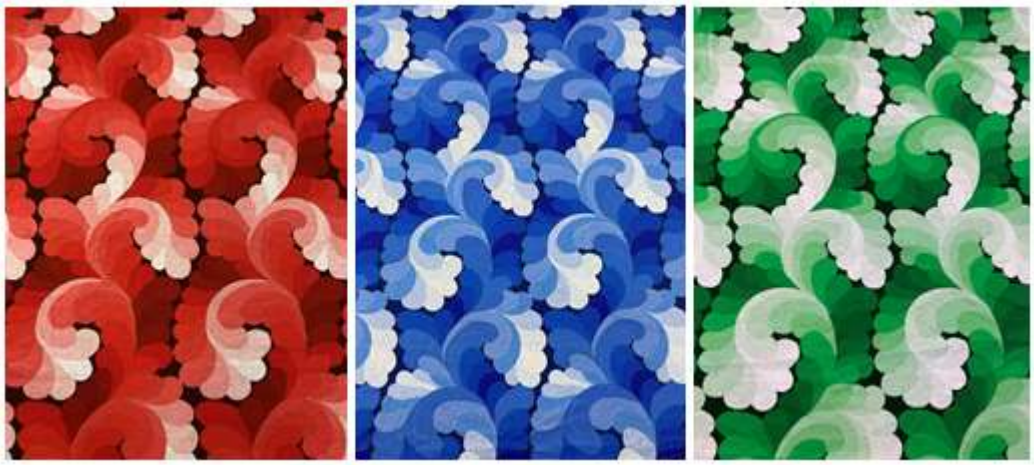

Görsel 1. Çalışmada Kullanılan Desen Tasarımları.

2.2. Rengin tonlarıyla elde edilen desenlerin örme kumaşlara dijital baskı uygulamaları

Çalışmada örme kumaş olarak 60/1 compackt penye interlok ve 30/1 compackt penye SZ süprem kullanılmıştır. İnterlok kumaş eni 110 cm olup, kumaş 115 g/m^2 ağırlığında ve süprem kumaş eni 111 cm ve 115 g/m^2 ağırlığındadır. Baskı işlemi öncesi ürün açma, gazeleme, açık en ağartma işlemi gibi öne işlemler yapılmıştır. Bu ön terbiye işlemlerinden sonra dijital baskı işlemi yapıldıktan sonra desenin fiksajı için buharlama ve kurutma işlemleri yapılmıştır. Baskıda boyarmadde olarak pamuklu mamüllerde en çok kullanılan reaktif boyalar kullanılmıştır. Renklendirme işleminde kullanılan boyaların çevreye verdiği zararlar oldukça fazladır. Bu nedenle bu çalışmada kullanılan dijital baskı boyaları INDITEX onayından geçmiş çevre dostu boyalardır (Görsel 2).

Görsel 2. Renk Tonlarıyla Örme Kumaşlara dijital baskı uygulamaları.

Dijital baskıda kumaşın yapısı önemlidir. Kullanılan makine ve makinenin çalışma hızı dokuma ve örme kumaşlarda farklıdır. Bu çalışmada örme kumaşlar için PT 38 dijital baskı makineleri kullanılmış olup, makinenin baskı hızı 2,5 m/dk'dır (Görsel 3).

Görsel 3. Dijital Baskı Makinesi.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Tekstil baskıcılığında desen oluşturmak ve bu desenlerin sektörde ilgi görmesi önemlidir. Özellikle kullanılan desenlerin orijinal tasarımlar olması albeniyi artırmaktadır. Bu çalışmada kullanılan desenler renklerin sihirli dünyasından yararlanarak elde edilmiştir. Çünkü renklerin tekstil sektörüne kattığı değer oldukça fazladır. Renklerin dünyasında anlam kazanan desenler yine renklerin dünyasında kumaşlara nakış nakış işlenmektedir. Dijital baskı tekniği için tasarlanan renk tonlarıyla hazırlanmış bu desenler de tekstil sektöründe rahatlıkla kullanılabilir. Ayrıca bu çalışmada elde edilen desenlerin kumaş üzerindeki görüntüsü oldukça iyi çıkmıştır. Bu sonuçların çıkmasında dijital baskının özelliklerinin de katkısı büyüktür. Çünkü dijital baskıda renk ve kumaş ezilmesi yoktur. Bu durum dijital baskının rulo tekniği gibi derin baskılara karşı bir üstünlüğüdür. Dijital baskının bu özelliğinden dolayı çalışmada kullanılan desenlerin örme kumaş yüzeyinde oldukça güzel çıktığını söylemek mümkündür.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışmada özgün tasarımlarla yapılan dijital baskı uygulamaları ile farklı örme kumaş yüzeylerde oldukça iyi sonuçlar elde edilmiştir. Renklendirmede uygun baskı tekniği ve yaratıcı desen tasarımları ile hem modaya hem de tekstil sektörüne farklı soluklar kazandırmak mümkündür. Desenlerin kontur netliği

oldukça iyidir. Desenin oluşturduğu görsellik ve albeni istenen düzeyde olmuştur. Bu desenlerin nevresim, perde, masa örtüsü gibi ev tekstillerinde rahatlıkla kullanılacağını ön görmek mümkündür.

Çalışmada hammadde olarak pamuk malzeme kullanılmıştır. Pamuk malzemelerin giyim konforundaki özelliği bilinmektedir. Bu nedenle bu çalışmadan elde edilen ürünler giyim sektöründe de rahatlıkla kullanılabilir. Ayrıca kültürel özellikler dikkate alınarak desenlerde kullanılan renkler ve bu renklerin tonlarıyla farklı koleksiyonlar oluşturulabilir. Bu koleksiyonlar giyim üretiminde dijital baskı ile piyasada yeni bir moda akımı oluşturabilir.

KAYNAKÇA

[1] Dehghani, A., Jahanshah, F., Borman, D., Dennis, K., Wang, J. Design and Engineering Challenges for Digital İnk-Jet Printing on Textiles, International Journal of Clothing Science and Technology, 16, 1/2, 2004.

[2] Tyler, D. J. Textile Digital Printing Technologies, Textile Progress, 37, 4, 2005.

[3] Kulkarni, A.N., Ela M. Dedhia, E.M. Management of Digital Printing Ink Waste with Cotton Fabric using Screen Printing Method, Journal of Scientific Research, 65, 4, 2021.

[4] Kan, C.W., Yuen, C.W.M. Digital Ink-jet Printing on Textiles, RJTA, 16, 2, 2012.

[5] Rahman, M. Applications of The Digital Technologies in Textile and Fashion Industry, Technium, 3, 1, 2020.

[6] Özdemir, Ş., Kadem, F.D. An Experimental Study on Drying Behavior in Digital Printed Fabrics, DEU FMD, 21,63, 2019.

[7] Özen, F. *Baskılı Ev Tekstillerinde Hedef Kitlenin Renk Ve Tasarıma Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.

[8] Faisal, S., Ali, M., Naqvi, S., Lin, L. Statistical Optimization and Bulk Scale Validation of the Effects of Cationic Pre-treatment of Cotton Fabric for Digital Printing with Reactive Dyes, JOURNAL OF NATURAL FIBERS, 19, 13, 2022.

[9] Thakker, A.M., Sun, D. Herbal Pretreatment of Natural Fabrics for Digital Printing with Ecological Inks, JOURNAL OF NATURAL FIBERS, 19, 17, 2022.

[10] Özdemir, H. Katyonize Ve Normal Pamuğun Çeşitli Boyarmaddeler İle Boyama Sonuçlarının Karşılaştırılması, Adıyaman Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1, 1, 2014.

[11] Glogar, M.I., Dekani´c. T., Tarbuk, A., Corak, I., Labazan, P. Influence of Cotton Cationization on Pigment Layer Characteristics in Digital Printing, Molecules, 27, 2022.

[12] Sarı, S. Giyilebilir Sanat Ve Beden Sanatında Dijital Tekstil Tasarım Uygulamaları, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 38, 2017.

AFİŞ TASARIMINDA İÇERİK VE BİÇİM
CONTENT AND FORM IN POSTER DESIGN

Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR[1]

[1] Pamukkale Üniversitesi, 0000-0001-6535-6508

ÖZET

İçerik ve biçim, insanın yürüyerek bir yerden bir yere gitmek için ihtiyaç duyduğu adım atmaya benzer. Nasıl ki bir ayak olmadan diğer ayakla adım atmak güç ise tasarım fikri açısından da içerik ve biçim olmadan bilgi aktarımına yönelik bir anlam inşa edilemez. İçerik ve biçim bir tasarımı var eden temel iki kavram olarak tasarımcının düşünme yetisi ve araştırma sürecine kılavuzluk etmektedir. Dolayısıyla bir kavram olarak içerik ve biçimin tasarımcının algı dünyasındaki etkinliği, düşünülen tasarım fikrinin tanımlanmasını, nedenselliğini, kapsamını ve iletişim açısından amaç ve hedefini belirlemektedir. Her tasarım fikri öncelikle belirlenen bir içeriğe ve içeriği yansıtacak biçime ihtiyaç duymaktadır. Biçim ise iki veya üç boyutlu tasarım yüzeyinde içerikle ilişkilenen grafik öğeler arasındaki doğru yapısal ilişkilerle sağlanabilir. Bu sayede tasarım hedeflenen mesaja yönelik anlam taşıyanı haline gelerek iletişimsel bir misyon üstlenmektedir. Tasarım fikrine yüklenen anlam ancak doğru bir saptama ile belirlenen içerik ve biçim arasındaki tutarlı ilişkiye bağlıdır. İçerik ve biçim bir grafik tasarım ürünü olan afiş tasarımı açısından da bilgi ve mesajının varlığını belirlemektedir. Bu doğrultuda araştırma içerik ve biçimin afiş tasarımındaki var olma nedenselliğine odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan literatür taraması, afişin görsel iletişim açısından başarı kriteri taşımasına neden olan temel iki etkenin tasarımda doğru etkileşimi sağlanan içerik ve biçim birlikteliği olduğunu göstermektedir. İster sosyal içerikli ister kültürel ister ticari olsun bir afişin tasarlanmasına temel etken, özde içerik ve biçimdir. Etkili bir mesaj için tasarımcıyı düşünmeye sevk eden içerik ve biçim, tasarım fikrinin ilk aşamasından itibaren tasarım sürecinde aktif rol üstlenmektedir. Bir afişle ilişkilenecek her türlü kavramı içerik ve biçim kapsamında değerlendirmek mümkünüdür. Hedef kitlenin dikkatini çekmek için bilgi ve mesajı kısa sürede algılatan başarılı bir afiş tasarlamak, ancak içerik ve biçim arasındaki doğru etkileşimle sağlanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım, afiş tasarımı, içerik, biçim, anlam

ABSTRACT

Content and form are similar to the step that one needs to get from one place to another on foot. Just as it is difficult to take a step with the other foot without one foot, in terms of the design idea, a meaning for information transfer cannot be constructed without content and form. Content and form, as the two basic concepts that create a design, guide the thinking ability of the designer and the research process. Therefore, the effectiveness of content and form as a concept in the designer's world of perception determines the definition, causality, scope and, in terms of communication, purpose and target of the design idea considered. Every design idea firstly needs a determined content and a form to reflect the content. The form, on the other hand, can be achieved through the correct structural relations among the graphic elements associated with the content on the two- or three-dimensional design surface. In this way, the design assumes a communicative mission by becoming the one that carries the meaning for the targeted message. The meaning attributed to the design idea depends only on the consistent relationship between the content and form, which is determined by a correct determination. Content and form determine the existence of information and message in terms of poster design, which is a graphic design product. In this direction, the research focuses on the causality of existence of content and form in poster design. The literature review conducted within the scope of the research shows that the two main factors that cause the poster to have success criteria in terms of visual communication are the content and form combination, which is provided with the right interaction in the design. The main factor in the design of a poster, whether it is social, cultural or commercial, is essentially content and form. Content and form, which prompt the designer to think for an effective message, play an active role in the design process from the first stage of the design idea. It is possible to evaluate any concept to be associated with a poster within the scope of content and form. Designing a successful poster that makes the information and message perceived in a short time in order to attract the attention of the target audience can only be achieved through the right interaction between the content and the form.

Keywords: Graphic design, poster design, content, form, meaning

1. GİRİŞ

İçerik sözlük tanımında: “Sözlü ve yazılı anlatımda verilmek istenen öz, düşünce, duygu ve imgelerin bütünü. Bir kelimenin veya kavramın anlamı” şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019: 1144). Tasarımsal bir terim olarak içerik görsel düşünme temelinde yer almaktadır. Bu sayede yaratıcı fikre yoğunlaşan tasarımcı biçim dili aracılığıyla anlam katmanları

oluşturmaktadır. İçerikle ilişkilenen kavramlar ışığında yapılan yazınsal/görsel araştırma, biçim dilinin belirlenerek görsel mesajın hedef kitleye ulaştırılmasına nedendir. "Tasarım süreci yüksek oranda yaratıcılık içerir (Ambrose ve Harris, 2019: 11). İçerik ve biçim ise yaratıcılıkta aktif rol üstelenerek tasarımdaki bilgi, mesaj ve anlama hizmet etmektedir. İçerik ve biçim arasındaki etkileşim tasarımın hedefi açısından önemlidir.

Tasarıma yüklenen anlam içerik ve biçimle sağlanır. İçerik ve biçimin tasarımındaki nedenselliği, yaratıcı fikrin üretim ve hedefini etkileme potansiyelindedir. Her tasarım fikri belirlenen içeriği yansıtacak bir biçime ihtiyaç duymaktadır. Tasarımda biçim iki boyutlu olarak şekil, üç boyutlu olarak formla iç içedir. Tasarımda organik veya inorganik olarak anlama hizmet eden biçim, içeriğe yüklemde bulunmaktadır. "Tasarım, biçim ve içeriği bir araya getirme yöntemidir" (Ambrose ve Harris, 2013: 87). Bu yüzden her tasarım fikri belirlenen bir içeriğe ve içeriği yansıtacak biçime ihtiyaç duymaktadır. Ancak içerik ve biçim tasarımın hedefine uygunluğu açısından hatalı bir mesaja yüklemde bulunmamalıdır. Tasarımcının hayal gücü, bilgi birikimi ve teknik donanımları tasarımdaki içerik ve biçim arasındaki ilişkiyi temelden etkilemektedir. "Tasarımcının bir görevi de içeriği, yankı uyandıran bir dil yapısı içinde aktarmaktır (Becer, 2006: 36). Grafik tasarım açısından görsel düşünmenin temelinde var olan içerik ve biçim, grafik ürünlerin tasarım sürecinde aktif rol üstlenmektedir. "Tasarım, bir düşünceyi görselleştirmek, izleyicinin dikkatini çalışmaya çekebilmek, her şeyin her şeyle bağlantılı olduğunu görmek, fark yaratabilmektir" (Öztuna, 2007: 42). İçerik ve biçim ise tasarımdaki bağlantıları güçlendiren iki temel kavramdır. İçerik ve biçim, mesajı kısa sürede ileti görevi üstlenen afiş tasarımı açısından da yaratıcı fikir ve görsel anlayışa hizmet etmektedir. Tasarıma yüklenen anlam içerik ve biçimle sağlanabilir. Bu açıdan içerik ve biçim, tasarımın nedenselliği, üretimi ve hedefini etkileme potansiyelindedir.

2. TASARIMDA İÇERİK VE BİÇİM: SOSYAL İÇERİKLİ AFİŞ TASARIMLARINA YÖNELİK BİR İNCELEME

Afiş tasarımı içerik ve biçim ilişkisinin sorgulandığı bir süreci kapsamaktadır. İçerik ve biçim arasındaki dengeli/uyumlu/tutarlı etkileşim, afişte yüzeyinde yer alan anlam ve mesaja başarı kriteri kazandırır. Yüzey değerlendirme bilincinde her bir grafik öğenin içerikle olan nedenselliğini sorgulayan tasarımcı, en etkili mesajı belirlemek için biçimsel olasılıklara yoğunlaşır. Bu yönde afiş, içeriği yansıtacak her türlü grafik öğe birlikteliği ile organize olmuş bir yüzeydeki anlam ve mesajın kendisidir. Afişte hedeflenen anlam ve mesaj, biçim temeline dayanır. Biçimi var eden olgu ise içeriğin kendisidir. İçeriğe yüklemde bulunan biçim, afişe öznel bir alan/mekân kazandırır. Bu mekân içerisinde çizgi, temel geometrik biçim, organik/inorganik biçim, tipografi, renk, illüstrasyon veya fotoğraf gibi içerikle bağı düşünülen he türlü grafik öğe anlam taşıyanı haline gelir. Afişte belirlenen içeriğin kapsamına göre çeşitli anahtar kelimelere

yoğunlaşan tasarımcı, etkili bir yaratıcı fikir açısından çok yönlü araştırma yapmalıdır. Araştırmada elde edilen yazınsal/görsel bilgiler tasarım probleminin tanımlanması ve yaratıcı fikrin olgunlaştırılmasına ışık tutacaktır. Örneğin, "su" temalı sosyal içerikli bir afiş tasarımı açısından bilimsel toplantı çıktıları, istatiksel veriler veya kurum ve kuruluşlara ait web siteleri üzerinden elde edilecek veriler afişin tasarım sürecine yön verecek anahtar kelimelerin belirlenmesini sağlayabilir. Görsel 1'de yer verildiği gibi "su" temasından hareketle incelenen anahtar kelimeler; afişte vurgulanmak istenen mesaj açısından içerik ve biçim etkileşimine katkı sunabilir.

Görsel 1. "Su" temalı bir afiş tasarımı açısından yaratıcı fikre yön verecek anahtar kelimeler.

"İçerikle bağı olduğu düşünülen her bir anahtar kelime ve bu kelimelerin karşılığı olacak imgeler, yaratıcılığı besleyen birimlerdir" (Lehimler, 2019: 408). Yaratıcı fikirle ilişkilenen anahtar kelimeler, tasarımcıya mesaj ve anlam açısından içeriği inceleme ve afiş yüzeyinde yer alacak olası tasarım öğelerini belirleme imkânı tanımaktadır.

"Su" temasına yönelik insan-su, yaşam-su, kent-su, sanayi-su-tehlike, kent-nüfus artışı-su gibi yaratıcı fikre hizmet edecek pek çok anahtar kelime birlikteliği tasarımcının içeriği yansıtacak her bir imgenin afiş yüzeyindeki varlığına nedendir. Dolayısıyla hangi temaya yönelik üretilirse üretilsin, yaratıcı fikre yön vermek amacıyla anahtar kelimeler üzerine yapılan bir araştırma, tasarımcının öznel yaklaşımına göre değişkenlik göstermektedir. Yaşamdaki her bir oluşumun merkezinde "su" olduğuna dikkat çeken Görsel 2'deki afiş tasarımında içerik ve biçime yön veren anahtar kelime birlikteliğidir. "Bu afişin tasarlanmasında içerik ve biçime esin kaynağı olan şey, anahtar kelimelerin belirlenmesine yönelik yapılan yazınsal/görsel araştırmadır. Çeşitlendirilen anahtar kelimeler içerisinde seçilen "yaşam" ve "su", tasarımda yaratıcı fikrin temelinde yer almıştır" (Zafer Lehimler, kişisel görüşme, 12 Aralık 2022). Afişin merkezinde belirlenen odak noktasında küçük bir punto değerinde "water" (su) kelimesi yer almaktadır. Tasarımda çizgi ve tipografiye yüklenen metaforik yaklaşım, tasarım yüzeyinde var olmayan küçücük bir su

damlasının yaşamdaki önemine dikkat çekmektedir. Afişte ayrıca temel bir tasarım öğesi olarak çizgi tekrarı ile elde edilen hiyerarşik düzen, Gestalt'ın tamamlama ilkesine göre algılanabilen daire halkaların varlığını göstermektedir. Bu yönüyle afiş optik bir yanılsama içermektedir.

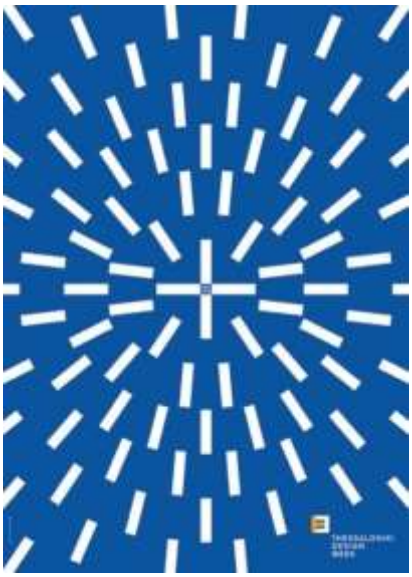

Görsel 2. "Su", Zafer Lehimler, 2019.

Görsel 2'de çizgi tekrarı ile elde edilen yüzey değerlendirme, "su" temalı farklı bir afiş tasarımlarında ise tipografi, fotoğraf veya illüstrasyon aracılığıyla anlama göndermede bulunabilir. Bu durum tamamen tasarımcının probleme bakış açısına göre değişkenlik göstermektedir. Görsel 2'deki afiş 2019 yılında gerçekleştirilen Selanik Tasarım Haftası (Thessaloniki Design Week) kapsamında sergilenmiştir. Etkinlik kapsamında toplam 20 afişin yer aldığı sergide 10 GMK (Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu) üyesi afişleri yer almaktadır (Görsel 3). Görsel 3'teki her bir afiş "su" temasına yönelik üretilen afişlerde içerik ve biçim açısından nasıl farklı görsel anlayışların sergilenebileceğini göstermektedir.

Görsel 3. GMK üyelerinin Selanik Tasarım Haftasında sergilenen "su" temalı afiş tasarımları, 2019. (Soldan sağa doğru üst sıralama: Dilara Şebnem Esendemir, Erman Yılmaz, Hakkı Mısırlıoğlu, Semra Güler, Emel Karadeniz. Soldan sağa doğru alt sıralama; Önder Sakıp Dündar, Umut Altıntaş, Mehmet Ali Türkmen, Zafer Lehimler, Sarp Sözdinler)

İçerik ve biçimin afişteki etkinliği açısından farklı görüşlerden söz edilebilir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Afişte belirlenen içeriğin temsili biçim, biçimin temsili içeriktir.
- Tasarımcının içerik ve biçime bakış açısı bilinçli bir saptama gerektirir.
- Afişte içerik ve biçim, göstergebilimle ilişki içindedir. Bu açıdan afiş tasarımı gösteren/gösterilen, düz anlam/yan anlam ve metaforik anlatım açısından değer taşıyabilir.
- Başarılı kriteri taşıyan her afişteki içerik ve biçim arasında mükemmel bir etkileşim vardır.
- İçerik ve biçim tasarım sürecinin her aşaması ile ilişkilendirilir.

İçerik ve biçim "su" temalı afiş tasarımınlarında olduğu gibi "sigara", "alkol", "uyuşturucu", "hiv/aids", "küresel ısınma", "çernobil", "özgürlük", "hoşgörü", "barış", "savaş", "şiddet", "adalet", "insan hakları" veya "mülteci" şekilde çeşitlendirilebilen sosyal problemler açısından da mesajın görsel iletişimdeki vurgusunu güçlendirmektedir. Mülteci sorununa dikkat çekmek için

Grafist 20 kapsamında gerçekleştirilen "sınırları geçerken…" projesi gerçekleştirilmiştir. "Üniversitelere ve tasarımcı örgütlerine çağrı yapıldı; öğrenciler ve profesyonel tasarımcılar, yüzyılımızın en can yakıcı sorunu konusunda yaratıcı fikir üretmeye davet edildiler" (Karamustafa, 2016: 4). Öğrenci sergisin için gönderilen tasarımlar içerisinden büyük ödüle layık görülen Görsel 4'teki afiş tasarım, yaratıcı fikrin içerik ve biçimle olan ilişkisini örneklemektedir. Vatan (Home Land) isimli bu afişte biçimsel öğe olarak tipografi ve fotoğrafın içerikle olan metaforik bağı, vatanından ayrılmak zorunda kalan mülteci sorununa dikkat çekmektedir.

Görsel 4. "Vatan", Michele Santella, 2019.

"Afiş, görsel dilin başlıca deney alanıdır" (Bernard, 2008: 48). Deneysel bir sürecin ürünü olarak Pierre Mendell'in Görsel 5'te izlenen "uyuşturucu" adlı afişinde içerik ve biçim birlikteliğine vurgu yapan güçlü bir metaforik anlatım yer almaktadır. Afişteki görsel dil açısından uyuşturucu maddesi ve kurukafa imgesiyle sağlanan kurgulama, içeriğe göndermede bulunan biçimi temsilidir.

Görsel 5. "Uyuşturucu", Pierre Mendell, 1993.

Görsel 6'da Rusya'da down sendromuyla mücadele eden bir dernek için Alain Le Quernec tarafından tasarlanan sosyal içerikli bir afiş yer almaktadır. "Down Sendromu" isimli bu afişte biçimsel yapıya yönelik ay tutulması ve kadın fotoğrafı ile down sendromuna gönderme yapan yaratıcı fikir, tasarımda içerik ve biçim arasındaki ikili etkileşimi örneklemektedir.

Görsel 6. "Down Sendromu", Alain Le Quernec, 2006.

Afişteki içerik ve biçim birlikteliğine, evrensel yaklaşımlar kadar yerel yaklaşımlar da yön verebilir. Örneğin bir ülkeyi kapsayan konuşma dili, yerel ölçekte algılanabilen bir mesaj açısından

afişteki içerik ve biçimin kapsamına girebilir. Görsel 7'de yer verilen tipografik afiş, silah kullanımının yıkıcı ektisi karşısında bireysel silahsızlanmaya yönelik "acı", "keder", "ölüm" ve "pişmanlık" gibi sözcüklerle ilişkilenebilen "Ah"! sözcüğüne vurgu yapmaktadır. Bu sayede tasarımda sil-ah! hecelemesi kültürel etkiye yönelik uyarıcı bir mesaja dönüşerek insanın yaşamında silahı silmesi gerektiği vurgusudur.

Görsel 7. "Sil-ah", Savaş Çekiç, 2009.

Afiş tasarımıyla ilişkilenecek her türlü kavram birlikteliğini içerik ve biçim kapsamında değerlendirmek mümkünüdür. Sosyal problemlere yönelik bu başlık altında yer verilen afişler, tasarımda içerik ve biçim arasındaki ilişkinin yaratıcı süreçteki etkin değerini örneklemektedir. Etkili bir mesaj için tasarımcıyı düşünmeye sevk eden içerik ve biçim, tasarım fikrinin ilk aşamasından itibaren tasarım sürecinde aktif rol üstlenmektedir. Tasarımda yaratıcı fikir ışığında şekillenen içerik ve biçim, afişte hedeflenen mesaja vurgu yapmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİ

Her tasarım fikri öncelikle belirlenen bir içerik ve içeriği yansıtacak biçime ihtiyaç duymaktadır. İçerik ve biçimin tasarımcının algı dünyasındaki etkinliği, düşünülen tasarım fikrinin tanımlanmasını, nedenselliğini, kapsamını ve iletişim açısından amaç ve hedefini belirlemektedir. Tasarımın olanaklarını kapsayan içerik ve biçim, afiş tasarımına kimlik kazandırmaktadır. Başarılı bir afiş tasarımı açısından içerik ve biçimin sorgulanmadığı bir tasarım sürecinden söz edilemez. Bu yüzden içerik ve biçim bir afişi var eden düşüncenin merkezinde yer almaktadır.

İster sosyal ister kültürel ister ticari afiş olsun tasarımda belirlenen içerik ve biçim, tasarımcıyı etkili bir yaratıcı fikre yoğunlaştırmaktadır. Bu açıdan içerik ve biçim yaratıcı fikrin ayrılmaz iki parçası olarak afişin tasarım sürecine yön vermektedir. Afiş tasarımının görsel iletişim açısından başarı kriteri taşıması, ancak aralarında dengeli/uyumlu/tutarlı ilişkinin olması gereken içerik ve biçimle sağlanabilir. Afişe yüklemde bulunan bilgi ve mesaj var eden şey, içerik ve biçimdir. Bu noktada afiş yüzeyindeki kurgulama başarı kriteri taşımalıdır. Afiş yüzeyinde içerikle güçlü bir etkileşimi sağlanan biçim dili, afişin mesajını da güçlü kılacaktır.

İçerik ve biçim yaratıcı fikrin ayrılmaz iki parçası olarak afişin tasarım sürecine yön vermektedir. Tasarım fikrine yüklenen anlam ancak doğru bir saptama ile belirlenen içerik ve biçim arasındaki tutarlı ilişkiyle sağlanabilir. Ancak afişteki içerik ve biçim, etik değer açısından bilgi ve mesaja zarar vermemelidir. Bu da tasarımcının sosyal sorumluluğunda gizlidir.

KAYNAKÇA

Ambrose, G., Harris, P. *Grafik Tasarımda Dil ve Yaklaşım.* Literatür Yayınları, İstanbul, 2013.

Ambrose, G., Harris, P. *Grafik Tasarımda Tasarım Fikri.* Literatür Yayınları, İstanbul, 2019.

Becer, E. *İletişim ve Grafik Tasarım.* Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

Bernard, P. *No Tasarım Sosyal Tasarım Seçkisi 1.* Graphis Matbaa, İstanbul, 2008.

Lehimler, Z. (2019). Afiş Tasarımında Boşluk Kullanımı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 1. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672463 (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Karamustafa, S. *Sınırları Geçerken…* Mimar Siana Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Öztuna, Y. *Görsel İletişimde Temel Tasarım.* Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 2007.

TDK. *Türkçe Sözlük.* Türk Dil Kurumu, 2019.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Candemir, T. (2022). “Su” temalı bir afiş tasarımı açısından yaratıcı fikre yön verecek anahtar kelimeler.

Görsel 2. Lehimler, Z. (2019). Su. http://zaferlehimler.com/ (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Görsel 3. Selanik Tasarım Haftası. (2019). Su. https://gmk.org.tr/news/dunyadan/selanik-tasarim-haftasinda-konus-sehir-istanbul (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Görsel 4. Santella, M. (2016). Vatan. http://grafist.org/project/sinirlari-gecerken (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Görsel 5. Mendell, P. (1993). Uyuşturucu. http://www.mendell-design.de/soziales.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Görsel 6. Quernec, A.L. (2006). *No Tasarım Sosyal Tasarım Seçkisi 2.* Graphis Matbaa, İstanbul, 2008.

Görsel 7. Çekiç, S. (2009). Sil-ah. https://savascekicdesign.com/portfolio/bireysel-silahlanmaya-hayir/ (Erişim Tarihi: 20.12.2022)

AFİŞ TASARIMINDA AÇIK VE KAPALI KOMPOZİSYON
OPEN AND CLOSED COMPOSITION IN POSTER DESIGN

Öğr. Gör. Tülay CANDEMİR[1]

[1] Pamukkale Üniversitesi, 0000-0001-6535-6508

ÖZET

Kompozisyon, sanat ve tasarım disiplinleri açısından kurgu ve yapılandırmaya hizmet eden temel bir kavramdır. Bu kavramın tasarımcının algı dünyasındaki etkinliği, içeriği yansıtan biçimsel yapının mesajla olan etkileşimini güçlendirmektedir. Tasarım sürecinde aktif rol oynayan kompozisyon; açık kompozisyon veya kapalı kompozisyon olmak üzere iki farklı şekilde kurgulanabilir. Bu noktada içerik açık veya kapalı kompozisyonun belirlenmesinde tasarımcıya kılavuzluk etmektedir. Bir tasarımın açık veya kapalı kompozisyon şeklinde tanımlanmasına neden olan şey tasarımın sınırlarıdır. Afiş tasarımı açısından da önemli bir kavram olan kompozisyon, biçimsel yapıyla belirlenen anlam ve mesajın görsel iletişimdeki etkin değerini yükseltmektedir. Bu yönüyle araştırma açık ve kapalı kompozisyonun afiş tasarımındaki önemine odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında afiş tasarımlarına yönelik yapılan literatür taraması, tasarım anlayışına göre değişkenlik gösterebilen kompozisyonun tasarım süreci ve hedeflenen mesaj açısından önemini vurgulamaktadır. Tasarımın sınırlarıyla algılanan kompozisyonda grafik öğeler arasındaki uyum önemlidir. Kompozisyon, içerikle ilişkilenen grafik öğelerin sıra-düzen ilişkisine göre nasıl kurgulanması gerektiğine olanak tanımaktadır. Açık veya kapalı kompozisyon açısından grafik öğeler arasında doğru yapısal ilişkilerin sağlanması, tasarım yüzeyinde belirlenen görsel hiyerarşi ve vurguyla sağlanabilir. Tasarımcı kompozisyonda görsel hiyerarşi ve vurgunun afişe kattığı etkin değerden faydalanarak anlam katmanları inşa etmektedir. Biçimsel yapıyı kapsayan kompozisyondaki görsel hiyerarşi ve vurgu hedef kitlenin dikkatini çekme potansiyelindedir. Yaratıcı süreçle şekillenen her tasarım fikri biçimsel yapıya, biçimsel yapı ise kompozisyona ihtiyaç duymaktadır. Bu yönüyle kompozisyon görsel ifadenin anlatım aracı olarak afiş tasarımında iletişimsel bir misyon üstlenmektedir. Tasarımcının bilgi birikimi, entelektüel yapısı ve tasarım problemine çözüm üretme yeteneği afişin iki veya üç boyutlu yüzeyini kapsayan kompozisyonun görsel iletişimdeki başarı kriterini yükseltmektedir. Her bir afişi kapsayan tasarım yüzeyi kompozisyon açısından değerlendirilmelidir. Bu durum bir grafik tasarım ürünü olarak afişin hedef kitle tarafından kolayca algılanmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım, afiş tasarımı, tasarım süreci, kompozisyon, anlam

ABSTRACT

Composition is a fundamental concept that serves to the fiction and totality in terms of art and design disciplines. The effectiveness of this concept in the designer's world of perception strengthens the interaction of the formal structure reflecting the content with the message. Composition playing an active role in the design process can be constructed in two different ways as open composition or closed composition. At this point, the content guides the designer in determining the open or closed composition. What causes a design to be defined as an open or closed composition is the design's boundaries. Composition, which is an important concept in terms of poster design, increases the effective value of the meaning and message determined by the formal structure in visual communication. In this respect, the research focuses on the importance of open and closed composition in poster design. The literature review on poster designs within the scope of the research emphasizes the importance of the composition, which can vary according to the design concept, in terms of the design process and the intended message. The harmony between graphic elements is important in the composition perceived by the boundaries of the design. The composition allows how the graphic elements associated with the content should be arranged according to the alignment-order relationship. Ensuring the correct structural relationships between graphic elements in terms of open or closed composition can be achieved with the visual hierarchy and emphasis determined on the design surface. The designer builds layers of meaning by making use of the effective value that visual hierarchy and emphasis add to the poster in the composition. The visual hierarchy and emphasis in the composition, which includes the formal structure, has the potential to attract the attention of the target audience. Every design idea shaped by the creative process needs formal structure, and formal structure needs composition. In this respect, composition undertakes a communicative mission in poster design as a means of expression of visual expression. The designer's knowledge, intellectual structure and ability to solve the design problem raise the success criteria of the composition covering the two or three-dimensional surface of the poster in visual communication. The design surface covering each poster should be evaluated in terms of composition. This ensures that the poster, as a graphic design product, is easily perceived by the target audience.

Keywords: Graphic design, poster design, design process, composition, meaning

1. GİRİŞ

Kompozisyona ait sözlük tanımı: “Ayrı ayrı parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma biçimi ve işi” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019: 1468). Sözlük tanımından da anlaşılacağı üzere kompozisyon kavramında parça-bütün ilişkisine göre organize edilmiş bir yazılı veya görsel fikrin

tanımlanması söz konusudur. Bu yönüyle kompozisyon pek çok disiplin açısından düşünmenin temelinde yer alabilen bir kavramdır. Edebiyat veya oyun yazarlığında yazınsal metnin aşamalı bir şekilde ifade edilmesine olanak tanıyan kompozisyon; mimari bir proje açısından da bilginin örgütlenmesine yol göstermektedir. Yine kompozisyon müzik, resim, heykel, tezhip ve halı-kilim, tekstil ve moda tasarımı ya da grafik tasarım gibi uygulamalı sanat ve tasarım disiplinleri açısından anlam üretmenin bir yöntemi olarak tasarım fikrine yönelik görsel mesajın kurgulanmasına olanak tanımaktadır.

Tasarımda kompozisyon yaratıcı süreci ilgilendiren bir kavramdır. Yaratıcı süreç ise düşünme ve algılama arasındaki diyalektikte gizlidir. "Düşünme, bilginin edinilmesi, anlaşılması, işlenmesi ve üretilmesi süreçlerini içeren bir insan etkinliğidir. Algılama, bilgi üretimin ilk aşaması olarak zihnin doğal bir işleyişidir ve bir anlamlandırma sürecidir" (Seylan, 2019: 65-66). Aynı zamanda kompozisyon, temel tasarım öğeleri ve ilkelerini kapsayan bir kavramdır. Tasarımın içerik, kapsam ve hedefi de tasarımda belirlenecek kompozisyon anlayışını katkı sunmaktadır.

Bilgi, mesaj ve anlam üretmek için tasarımcının algı dünyasında var olan kompozisyon, tasarım fikrine yönelik tasarımcıyı düşünmeye sevk ederek tasarım süreçlerine ışık tutmaktadır. Kompozisyonun tasarımcının algı dünyasındaki etkinliği, içeriği yansıtan biçimsel yapının mesajla olan etkileşimini güçlendirmektedir.

Kompozisyon, içerikle ilişkilenen grafik öğelerin sıra-düzen ilişkisine göre nasıl düzenlenmesi gerektiğini yönünde tasarımcıya görsel düşünme olanağı sağlamaktadır. Kompozisyon açısından tasarım olasılıklarını değerlendiren tasarımcı, en iyi kurgulamaya yönelik denemeler yaparak en etkili kompozisyon anlayışını belirlemektedir. Başarılı bir kompozisyon, tasarım yüzeyinin temel tasarım öğeleri ve ilkeleri kapsamında düzenlenmesiyle sağlanabilir.

> Tasarımın temel öğeleri; çizgi, şekil, doku, renk, mekân, ton değerinden meydana geldiği bilinmektedir. Bunlar aynı zamanda grafik tasarımın temelini oluşturur. Bu öğeleri kontrol edebilmek için tasarımcılar, görsel uyum, çeşitlilik, ritim, denge, oran, hareket, odak noktası, vurgu, egemenlik, görsel hiyerarşi ve plastik ekonomi gibi tasarım ilkelerine gereksinim duyarlar. Tasarım öğeleri ve ilkeleri, görsel kompozisyonun temel yapı taşıdır (Öztuna, 2007: 17).

Tasarımın uygulama sürecini kapsayan kurgulama, tasarım anlayışına yansıtılan kompozisyon türü ile sağlanabilir. Kompozisyon; açık kompozisyon veya kapalı kompozisyon olmak üzere iki farklı şekilde tasarımın sürecine yansıtılabilir. Bir tasarımın açık veya kapalı kompozisyon şeklinde sınıflandırılmasına neden olan şey tasarımın sınırlarıdır. Tasarımın sınırlarıyla algılanan kompozisyonda grafik öğeler arasındaki uyum önemlidir. Bir tasarım yüzeyindeki görsel öğeler arasındaki yapısal ilişkiler, tasarım yüzeyinin açık veya kapalı kompozisyon şeklinde ifade edilmesine neden olmaktadır.

2. AÇIK VE KAPALI KOMPOZİSYON AÇISINDAN AFİŞ TASARIMI

Afiş tasarımı, yapısında barındıracağı görsel imge dağarcığıyla bilgi içeren mesajın en etkin bir biçimde aktarılmasını hedefler. Bu yönüyle afişteki açık ve kapalı kompozisyon, tasarım fikri ve görsel mesaja yönelik biçimsel kurgulamaya hizmet edecek görsel anlatımın ifade aracıdır. Günümüze kadar uzanan bir perspektifte afişin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde; sosyal, kültürel veya ticari olarak ayrışan her bir afiş tasarımının açık veya kapalı kompozisyon açısından değer taşıdığı izlenmektedir. Bilgi ve mesaja yönelik anlam içeren her bir afiş yüzeyinin biçimsel yapıya, biçimsel yapı ise düzenlenecek bir kompozisyona ihtiyaç duymaktadır. Sınırlarla tanımlanan afiş yüzeyi kompozisyonun tasarıma kattığı anlamdan hareketle kurgulanmaktadır. Bu yönüyle temel tasarım öğeleri ve ilkeleri aracılığıyla afiş yüzeyindeki bilgi ve mesajın sıra-düzen ilişkisine göre düzenlenmesine olanak sağlayan açık ve kapalı kompozisyon, tasarımcının yaratıcı sürecini temelden etkilemektedir.

Tasarımcının belirlenen içeriğe yönelik yaptığı kapsamlı araştırma, üretilecek afiş yüzeyindeki kompozisyon anlayışını temelden etkilemektedir. Araştırma kapsamında elde edilen yazılı ve görsel veriler, afiş yüzeyine bütünsel bir algılamaya hizmet edecek grafik öğelerin kompozisyon anlayışına göre birbiriyle ilişkilendirilmesine nedendir. Bu sayede afiş görsel dil açısından anlam taşıyanı haline gelerek hedef kitlenin dikkatini çekmektedir.

Bir afiş yüzeyindeki herhangi bir grafik öğe, belirsizlik içeren bir şekilde afişin sınırları dışında devam edecek şekilde yerleştirilmişse bu afiş açık kompozisyonu örneklemektedir. Afişteki grafik öğelerin tümü afişin sınırları içinde kalacak şekilde kurgulanmış ise bu afişte kapalı kompozisyon olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla afişteki açık kompozisyon grafik öğeler açısından belirsizlik içermesine rağmen kapalı kompozisyondaki grafik öğeler form açısından belirsizlik içermemektedir. Açık kompozisyonu kapsayan belirsizliğe neden olan şey, temelde görmeyi kapsayan yanılsama algısıdır. ““Yanılsama” sözcüğüne keskin ve tam bir tanım getirmek kolay değildir; zira bir başka açıdan bakıldığında, görme olgusu da aslında başlı başına bir yanılsama sayılabilir” (Eagleman, 2013: 23). Görsel 1’de sol tarafta açık kompozisyonu örnekleyen afişe baktığımızda; afişin sol sağ ve alt sınırlarından dışarı doğru uzanan dikdörtgen biçimli siyah kalın çizgiler, çizgisel göz ve her iki fotoğraf belirsizlik içeren bir şekilde afişin sınırları dışında devam ettiğidir. Görsel 1’de sağ tarafta yer alan düzenlemede afişin üç köşesindeki sınırlardan dışarı doğru uzanan çizgi, daire, göz ve fotoğrafların diğer parçaları izlenmektedir.

Görsel 1. Tasarımda belirsizlik içererek grafik öğelerin afişin sınırları dışında devam ettiğini örnekleyen afiş tasarımı, Zafer Lehimler, 2018.

Görsel 1'de izlendiği gibi; açık kompozisyonu örnekleyen bir afiş tasarımı açısından sınırlı yüzey dışında devam eden grafik öğe belirsizlikleri, tamamen izleyene göre değişkenlik gösteren bir algılamayı kapsamaktadır. Örneğin Görsel 1 sol taraftaki afişi izleyen bir kişi Görsel 1'de sağ tarafta tasarıma yansıtılan her iki fotoğrafın sonsuz bir düzlemde devam ettiği yanılgısına kapılabilirken başka bir izleyen bu fotoğrafların afişin sınırıyla son bulduğunu ya da afişin sınırı dışında az bir oranda dışarıda devam ettiğini düşünebilir. Yanılsamayı kapsayan bu tür değişken algılamaların, açık kompozisyon açısından daima var olacağı gerçeği unutulmamalıdır. Bir afiş yüzeyi başarılı bir şekilde tasarlanmaz ise görsel iletişim açısından dikkat çekmez. Dikkat çeken bir afiş zihnimizde yer edinerek bizi etkileyebilir (Landa, 2011: 172). Afiş tasarımı açısından başarılı bir açık veya kapalı kompozisyona etken olan şey, tasarım yüzeyinin başarılı bir şekilde organize edilmesidir. Afişin içerdiği bilgiye yönelik tipografi, illüstrasyon, fotoğraf, geometrik/organik biçim, renk gibi her türlü grafik öğe arasında uyumlu bir birlikteliğin sağlanmasıdır. Elde edilen görsel tavır, kompozisyon açısından değer taşıyarak mesajın vurgusunu güçlendirecektir.

Görsel 2'deki her iki afiş tasarımda açık ve kapalı kompozisyon arasındaki ayrımı örneklemektedir. MAD (Mekânda Adalet Derneği) için Volkan Ölmez tarafından tasarlanan her iki afiş, kompozisyon türü açısından sınırlarla tanımlanan tasarım yüzeyindeki değişken

kurgulamayı göstermektedir. Derneğin 10-18 Kasım 2018 tarihleri arasında İstanbul Kitap Fuarında düzenlenen etkinlik afişinde farklı renklerle tanımlanan dikdörtgen alanların afişin sınırlarından taşacak şekilde konumlandırılması, tasarımın açık kompozisyon olarak nitelendirilmese neden olmaktadır. Bu doğrultuda izleyici afiş yüzeyindeki renk, fotoğraf, tipografi ve çizgilerin afiş yüzeyinin dışında devam ettiği yanılgısına kapılmaktadır. Derneğin 03-12 Temmuz 2017 yılında düzenlediği yaz okulunu kapsayan afişteki tüm grafik öğelerin afişin sınırla içinde yer alması ise tasarımın kapalı kompozisyon olarak nitelendirilmesine nedendir. Görsel 1'deki her iki afiş tasarımından da anlaşılacağı üzere, tasarımdaki görsel anlayışta beliren açık ve kapalı kompozisyon, tasarımcının yaratıcı sürecini temelden etkilemiştir.

Açık kompozisyon Kapalı kompozisyon

Görsel 2. Açık ve kapalı kompozisyon arasındaki ayrımı örnekleyen afiş tasarımları, Volkan Ölmez, 2018, 2017.

Sınırlarla tanımlanan afiş yüzeyindeki görsel öğelerin sıra-düzen ilişkisine göre birbiriyle olan yapısal ilişkileri, tasarımda belirlenen kompozisyon anlayışa yansımaktadır. "Tasarımın olanaklarında metafor ve imgeler aracılığıyla bilginin istenilen etkide aktarılması afişin ön koşuludur. Bu noktada içerikle bağ kurduğu düşünülen fotoğraftan illüstrasyona, figürden tipografiye ve renge kadar pek çok farklı imge afiş yüzeyinde grafik öğe olarak işlev görebilir" (Lehimler, 2019: 205). Açık veya kapalı kompozisyon açısından grafik öğeler arasında doğru yapısal ilişkilerin sağlanmasında afişin sınırlı yüzeyinde belirlenen görsel hiyerarşi ve vurguyla sağlanabilir. Afiş yüzeyindeki görsel hiyerarşi ve vurgusunu belirleyen kompozisyon, afiş tasarımı açısından da tasarımcının düşünme biçimine rehberlik etmektedir. Tasarım yüzeyindeki görsel

anlayışın belirlenmesi ve tasarım yüzeyinin kurgulanmasına olanak tanıyan sağlayan kompozisyon, afişte yer verilen grafik öğelerin birbiriyle olan ilişkisinin doğru temeller üzerinde inşa edilmesini sağlamaktadır.

Afişteki açık ve kapalı kompozisyon, bir bakıma belirli bir sistem dahlinde örgütlenmiş grafik öğelerle düzen oluşturmayı gerektirir. "Sistem bir düzen elde etmeye yarayan yöntemlerin toplamıdır. Belirli bir sitem için kurgulana tasarım sistemleri farklı öğeler arasındaki ilişkileri tutarlı bir bütünlük içinde sentezlemeyi ve yürütmeyi hedefler" (Ergüven, 2021: 15). Bu yönüyle tasarımcı, afiş tasarım açısından bir sistem dahilinde düzenlediği kompozisyonda grafik öğeler arasındaki dengeli birlikteliği sağlamalıdır.

Tasarımcı kompozisyonun tasarım sürecine kazandırdığı işlevden hareketle farklı anlatım biçimlerine yoğunlaşabilir. "Tasarımcı, bilindik anlayışların dışında, duyarlığıyla, görsel ilişki, bireşimler (sentez) deneyerek bir iletiyi yansıtmaya yönelik yeni anlatım biçimleri geliştirebilmektedir" (Turgut, 2013: 17).

Afişin kurgulanma aşamasında açık veya kapalı kompozisyonun tercih edilmesi, tasarımcının tamamen yaratıcı sürecine göre değişkenlik göstermektedir. Tasarımcı öncelikle genişlik ve yüksekli ölçüsüyle sınırlandırdığı afişin boş yüzeyini kompozisyon anlayışına yönelik adım adım grafik öğe etkileşimine bağlı olarak düzenlemeye başlar. Bu noktada afişin boş yüzeyi tasarımcıyı görsel düşünmeye sevk eden en temel kavramdır.

> Bir resim çizmeye başlarken elimizde fırça ve boyalarla tuvalin karşısına geçeriz. Resim ilerledikçe boş tuval dolmaya başlar. Benzer biçimde bir afiş tasarlamaya başlarken de zihnimizde boş bir yüzey belirir. Tasarımcı boşluğu grafik ögelerle doldurarak bir yapı inşa ederken, aynı zamanda boşluğu da bir grafik öge olarak tasarlar (Lehimler, 2019: 408).

Belirlenen içerik, tasarımın açık veya kapalı kompozisyon şeklinde tanımlanmasında tasarımcıya kılavuzluk etmektedir. Bu durum tasarıma yüklenen anlamı derinden etkilemektedir. Tasarımcı içerikle etkileşimini sağladığı biçimsel yapıya açık kompozisyon açısından bir anlam yükleyeceği gibi kapalı kompozisyon açısından da bir anlam inşa edebilir. Dolayısıyla açık ve kapalı kompozisyon olarak tanımlanan her iki afiş açısından da başarı kriteri sağlanabilir. Bu durum tamamen tasarımcının alacağı bir karardır. Görsel 3'te yer verilen her iki afiş tasarım arasındaki fark birinin açık kompozisyona göre diğerinin ise kapalı kompozisyona göre düzenlenmiş olmasıdır. Görsel 3'te kapalı kompozisyonu örnekleyen "aidiyet kimliği" isimli afiş, Rusya'da

düzenlenen Golden Bee 15 (Altın Arı 15) Bienali Just a poster (sadece bir afiş) kategorinde yer almaktadır.

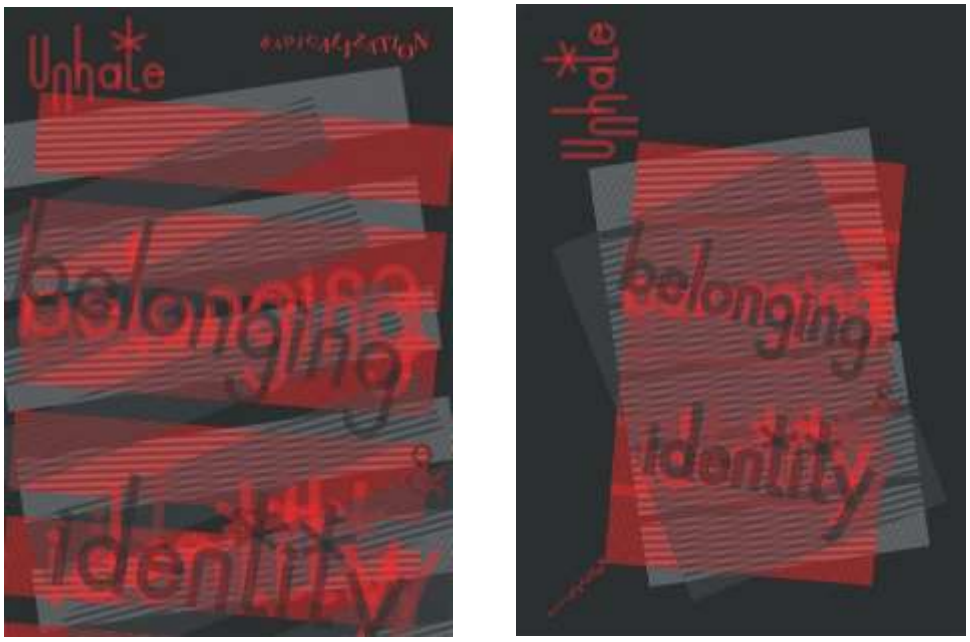

Açık kompozisyon Kapalı kompozisyon

Görsel 3. "Aidiyet kimliği" temalı aynı içerik ve görsel mesaja göre düzenlenen açık ve kapalı kompozisyon afiş örneği, Tülay Candemir, 2022.

Kompozisyonun afiş tasarımdaki işlevi, boş bir mekân niteliği taşıyan sınırlı yüzeyinin aşamalı bir şekilde düzenlenmesini kapsamaktadır. "Tasarımcı mekânı, belleğinde kurduğu düşünce dili ile kodlayarak dönüştürdüğü göstergeler aracılığıyla bir anlam taşıyanı haline getirir" (Çulha ve Türkmenoğlu, 2019: 135). Tasarımcı kompozisyonu içerikle uyum gösterecek yaratıcı türle şekillendirir. Bu noktada kompozisyon içeriği yansıtan, hedeflenen mesaj ve anlamla ilişkilenen bir görsel anlayış ürünüdür.

3. SONUÇ VE ÖNERİ

Afişte kompozisyon; bir bakıma tasarım sürecini kapsayan düzenleme, kurgulama, yapılandırma, yerleştirme, alan, mekân gibi kavramlarla içe içedir. Bu durum kompozisyonla ilişkilenen grafik öğelere tutarlı bir birlikteliğe yönelik örgütlenme imkânı sağlamaktadır. Her bir afiş tasarımı açık veya kapalı kompozisyon açısından değer taşımaktadır. Bu noktada kompozisyon, tasarımcıya göre değişkenlik gösteren bir algılama içermektedir.

Bu araştırma kapsamında incelenen beş afiş tasarımı ile örneklendiği gibi bir afişin açık veya kapalı kompozisyon içermesi, tamamen tasarımcının görsel tavrına göre değişkenlik göstermektedir. Günümüze dek uzanan bir süreçte farklı içeriklerle ilişkilendirilerek tasarlanmış olan sosyal, kültürel veya ticari afişler incelendiğinde; bazı tasarımların açık kompozisyon bazı tasarımların ise kapalı kompozisyon açısından değer taşıdığıdır. Tasarımcı kompozisyon kavramının afiş yüzeyine kazandırdığı etkin değerden faydalanarak anlam yüklemesinde bulunmaktadır. Afişin açık veya kapalı kompozisyon açısından değer taşıması, tasarımcının belirleyeceği görsel tavırda gizlidir. Tasarımcının bilgi birikimi, entelektüel yapısı ve tasarım problemine çözüm üretme yeteneği afişin iki veya üç boyutlu yüzeyini kapsayan kompozisyonun görsel iletişimdeki başarı kriterini yükseltmektedir. Bu yönüyle her bir afiş tasarımında kompozisyon açısından doğru yapısal ilişkiler sağlanmalıdır. Kompozisyonun tasarım sürecinde etkin değeri, kısa sürede bilgi aktarması gereken afişe dikkat çekmektedir.

Afişte kompozisyon hedef kitlenin dikkatini çekecek bir şekilde kurgulanmalıdır. Afişi kapsayan içerik ve biçim birlikteliğine dikkat edildiği sürece, bir afiş açık kompozisyon veya kapalı kompozisyon şeklinde kurgulanabilir. Tasarımın uygulama sürecini kapsayan bu değişkenlik tamamen tasarımcının belirleyeceği öznel bir yaklaşımdır. Afiş tasarımda kompozisyon sadece estetik değer taşıyacak şekilde kurgulanmamalıdır. Afiş yüzeyindeki görsel anlayışla belirlenen açık ve kapalı kompozisyon, hedeflenen görsel mesajla bağ kuracak bir algılamaya hizmet etmelidir.

Bu araştırma ile sadece afiş tasarımını kapsayan açık ve kapalı kompozisyon, farklı grafik ürünlere yönelik yapılacak yeni araştırmalarla çeşitlendirilebilir. Bu sayede grafik tasarım eğitimi açısından değer taşıyacak yeni araştırmalar, özellikle öğrencilerin tasarımda içerik biçim ilişkisine yönelik yapacakları görsel araştırmalara katkı sunabilir.

KAYNAKÇA

Çulha, D. ve Türkmenoğlu, H. (2019). Modern Sonrası Sanatta ve Grafik Tasarımda Zihinsel Tasarlanan Mekânlar, Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 87.

https://asosjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=14641 (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Eagleman, D. *Incognito Beynin Gizli Hayatı.* Domingo Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Ergüven, A. *İyi Tasarım Nedir?* Hümanist Ajan A.Ş., İstanbul, 2021.

Landa, R. *Graphic Design Solutions.* Wadsworth Cengage Learning, London, 2011.

Lehimler, Z. (2019). Afiş Tasarımında Boşluk Kullanımı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 1. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672463 (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Lehimler, Z. (2019). Afiş Tasarımında Ön-Arka Plan İlişkisi. Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 89. https://asosjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=14819 (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Seylan, A. *Temel Tasarım.* Yem Yayın, İstanbul, 2019.

Öztuna, Y. *Görsel İletişimde Temel Tasarım.* Tibyan Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Turgut, E. Grafik Dil ve Anlatım Biçimleri. Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.

TDK. *Türkçe Sözlük.* Türk Dil Kurumu, 2019.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Lehimler, Z. (2018). How. http://zaferlehimler.com/ (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Görsel 2. Ölmez, V. (2018-2017). Kitap Fuarı (açık kompozisyon). MAD (kapalı kompozisyon). https://volkanolmez.com/ (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

Görsel 3. Candemir, T. (2022). Aidiyet kimliği.

TRABZON'DA YORGANCILIK SANATI, BİR YORGAN USTASI VE MODELLERİ

THE ART OF QUILTING IN TRABZON, A QUILT MASTERS AND ITS MODELS

Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-3358-671X

ÖZET

Yorgan, eski Türkçede sarmak, örtmek, kaplamak, kuşatmak anlamına gelen "yör" sözcüğünden "yör-gen", "yörgen", "yorgan" şeklinde türetilmiş, geçmişten günümüze gece yatakta örtünmek amacıyla kullanılmıştır. Türkler Anadolu'da yerleşik düzene geçtikten sonra yorgancılık sanatı gelişmiş, bu gelişim Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli belgelerde yer almıştır.

Trabzon'da yorgancılık büyük ustaların elinde bir "zenaat" olmaktan çıkmış bir "sanat" haline gelmiş, yorgancı ustaları ellerindeki iğne ve ipliği tıpkı ressamların fırçaları gibi kullanmış ve tablo görüntüsünde sanat eseri denilebilecek nitelikte yorganlar dikmişlerdir. Ancak yaşam koşullarının değişmesi, teknolojinin gelişmesi gibi pek çok nedenle geleneksel elişi olarak dikilen yorgan, yastık ve yatağın yerini seri olarak üretilen yorgan, yastık ve yataklar almış, bu nedenle başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi çeyiz kültürünün çok önemli olduğu Trabzon'da da yorgancılık sanatı gerilemeye başlamıştır.

Bu çalışmada Trabzon'da yorgancılık mesleği araştırılmış, yorgancı ustaları ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, ustaların yaşam hikâyeleri ve meslekleri hakkında bilgi edinilmiştir. Ustaların sözlü kültüründe yer alan bilgiler ile diktikleri sanat eseri yorgan modellerinin kayıt altına alınması, literatüre kazandırılması amaçlanmış ve kültürel bir miras olan yorgancılık mesleğinin önemine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yorgan, yorgancılık sanatı, Trabzon'da Yorgancılık, yorgan ustaları, modeller

ABSTRACT

The quilt (yorgan) has derived from the word of "yör", which means wrapping, covering up, sorrounding in old Turkish, and has been used from past to present. Quilting art has started to improve after Turks adopt the sedentary life in Anatolia. Moreover, mentioned improvement recorded in Seljukian and Ottoman documents.

Over time, the quilting had transfromed from craft to art in the hands of quilting masters. In other words the quilts produced with needle and thread have a value as a work of art with their designs resembling paintings by the artist. On the other hand, due to the changes in life conditions and the technological developments, traditional handwork in the production of quilts, mattresses and pillows has left its place to mass production. Therefore, quilting art has begun to decline in Trabzon, where the dowry culture is very important, as in many other cities of Anatolia, especially in Istanbul.

In this study, the profession of quilting in Trabzon was researched, face-to-face interviews were made with the quilters, and information was obtained about the life stories and professions of the quilting masters. It is aimed to record the knowledge in the oral culture of the masters and the quilt models that they sew and to bring them to the literature, and the importance of the quilt making profession, which is a cultural heritage, is emphasized.

Keywords: Quilting, quilting art, quilting in Trabzon, quilt masters, models

GİRİŞ

Toplumların kültürel kimliğini ve yaşayış biçimlerini dışa vuran en önemli unsurlardan biri el sanatlarıdır[1]. İnsanoğlunun var oluşuyla birlikte doğa koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmış, barınma, giyinme, korunma gibi temel gereksinimlerini karşılamak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. İnsanlar yaşadıkları coğrafyanın doğa koşullarına göre zaman içinde bu sanatları

[1] Sümerkan, M. Reşat, (Eylül,2008), Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, İst., 1. Baskı, s.9

geliştirmiş, böylece o toplumda kültürün bir parçası haline gelen el sanatları, zamanla gelenekselleşerek günümüze kadar ulaşmıştır[2].

Basit araçlar kullanarak, gerekli ham maddeyi, el becerisi, el gücü ile işleme uğraşısı olan el sanatları, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanarak elle yapılan işlerin tümü" olarak tanımlanmıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde tarımsal üretim yapan çevrelerde ortaya çıkmış, ancak tarımsal üretimden çok farklı bir üretim şekli olmuştur[3]. Gereksinim duyulan her türlü dokuma, aksesuar ve ev eşyasını hızla üretip kullanıma sunabilmek, yakın geçmişe kadar aile bireylerinin görevi olmuştur. El sanatıyla üretilen bu ürünlerden bazıları üstün beceri, sabır ve deneyim gerektirmiştir[4].

Dikimi üstün beceri, sabır ve deneyim gerektiren bu el sanatı ürünlerden birisi de, yaşamın vazgeçilmezleri arasındaki yorgandır. Yorgancı diye tabir edilen meslek elemanı tarafından elde, ilmik ilmik dikilmiş, zaman içinde birbirinden değerli, tablo niteliğinde sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Yorgan dikiminde endüstriyel üretim koşullarından farklı olarak basit el aletleri ve kol gücü ön plana çıkmış, yorgancılık mesleğinde geleneksel yollarla çırak yetiştirilmiş ve geçmişten günümüze halk estetiği dikilen yorganlara yansıtılmıştır[5]. Günümüzde başta sanayileşme olmak üzere değişen yaşam koşulları ve değer yargılarına bağlı olarak birçok el sanatı gibi yorgancılık sanatı da kaybolmaya yüz tutmuştur.

1. YORGAN

İnsanoğlu varoluşu ile birlikte, bulunduğu coğrafyanın iklim koşullarına göre ihtiyaç duyduğu her şeyi üretmek için birtakım çözümler üretmiştir. Gece yatakta uyurken üşüyüp hasta olmamak için üste alınan yorgan da bu temel ihtiyaçtan doğmuş bir ev tekstili olup, tarihi süreç içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Tablo görüntüsünde ortaya çıkarılan el sanatı ürünlerden biri olan yorgan, günümüzde çok az da olsa hâlâ yorgancılar tarafından yapılmakta ve günlük yaşamda özellikle soğuk kış aylarının olmazsa olmaz ürünlerinden biri olarak kullanılmaktadır.

---

[2] Yıldırmış, F., (7/2016),Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s.37

[3] Sümerkan, M. Reşat, (Eylül,2008), Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, İst., 1.Baskı, s.9

[4] Sümerkan, M. Reşat, (2016), Trabzon El Sanatları, Her Yönüyle Trabzon Etkinlikleri-10, s.3,

[5] Aydın, N., Saral, N., "Tasarımda Yorganlama" Taras Shevchenko II International Congrees On Social Seciences, Proceedings Book, İksad Publications, 1-3 February, Ankara 2019, s. 264/232

"Yorgan" sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü"[6] şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Türkçe'de "yapurgan", "yavurgan" şeklinde kullanılan yorgan sözcüğü[7], 9. yüzyıl Türk'lerinde "yoğurkan", "yoğurgan" şeklinde görülmüş, batıya gidildikçe bu söyleyiş biçimi yumuşamış, Kumanlar, Harzemşahlar döneminde "yovurgan" şeklinde kullanılmıştır[8].

2. YORGANCILIK SANATI

Tarihin eski devirlerinden günümüze kadar gelen, uyurken örtünmek amacıyla yapılan yorgan, iki kumaşın arasına yün veya pamuk gibi malzeme yerleştirip, yorgan iğnesi adı verilen uzun bir iğne kullanarak, fiske dikişi ve çeşitli baskı dikişleri ile elde, sanatlı bir şekilde dikilen, dikerken ön yüzüne çizilmiş modele göre bezenen el sanatı uyku malzemesidir. Günlük yorgan ve özel gün, tören yorganı olarak iki ayrı türde dikilen yorganlar ustanın ruh dünyasını yansıtmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, saraylarda yaşayanlar için gündelik yorganlar ve tören yorganları olmak üzere iki farklı özellikte yorgan dikilmiştir[9]. Yorganları dikip kullanıma hazır hâle getiren meslek elemanına "yorgancı" adı verilmiş, yorgancılar saray çevresinde ve halk kesiminde çok önemli bir yere sahip olmuşlardır[10]. Türk' ler Anadolu'da yerleşik düzene geçtikten sonra yorgan ve yorgancılık sanatı giderek daha da önem kazanmış, gelişmeye başlamıştır; yorgancılık mesleğindeki bu gelişim, Osmanlı İmparatorluğu'nda kayıt altına alınmış ve yorgancılığın esnaf loncası oluşmuştur. Yorgancılar, ordu sefere çıkmadan önce, kazanılan zaferleri kutlamak veya şehzadelerin sünnet düğünleri için düzenlenen şenliklerde padişahın önünde sanatlarını göstermeye çalışmışlardır[11]. Saray, sanatın koruyucusu olmuş ve sanat saraydan yönetilmiş, halkın günlük yaşamında kullandığı dokumalar, sarayda da gerekli ilgiyi görmüştür. Sultanların giyim kuşamında, sarayların ve köşklerin teşrifinde, yorgan ve yataklarda, bayrak ve sancaklarda ve bunun gibi pek çok alanda kumaş kullanılmış, sarayda yaşayanların kıyafetleri ile yatak, yorgan, yastık yüzü, çarşaf, perdeler için

[6] Türkçe Sözlük, (1992), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 2 K-Z, İstanbul, s.1641,
[7] http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-131506/yorgancilik-gelenegi.html,
[8] Ögel, B. , (2000), Türk Kültür Tarihine Giriş 3, 4. Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.221
[9] Yıldırmış, F., (7/2016),Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s.37
[10] Koyuncu, A., (2005), Burdur'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Meslekler, 1. Burdur Sempozyumu, Burdur Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, s.31
[11] Duman, M., (2011), Trabzon Halk Kültürü, 1. Baskı, İstanbul, Heyamola Yayınları, s.499

kullanılan kumaşlar saray bünyesinde kurulmuş atölyelerde hassa nakkaşları tarafından hazırlanan desenlere göre dokunmuştur[12].

Dokumacılık sanatının oldukça gelişmiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar yorgan yüzlerinde genellikle kadife, atlas saten, ipek saten ve keten kumaş kullanılmış, üstüne çeşitli motifler işlenmiştir. Saraylarda, zenginlerin konak ve evlerinde kullanılan yorganlar altın ve gümüş tellerle bezenmiş, değerli taşlar ile süslenmiştir. Halk ise pamuklu kumaşlar üzerine, tahta kalıplarla basılan motiflerin bulunduğu yazma yüzlü yorganlar kullanmıştır[13].

Anadolu'nun birçok ilinde çok çeşitli renk ve modelleriyle yapımı hâlâ az da olsa devam eden yorgan dikimi, geleneksel sanatlar içinde oldukça önemli bir yer tutmuş ve ustaların ifadesiyle "yorgancılık mesleği eski yıllarda kuyumculuktan daha önemli hâle gelmiştir", Trabzon'lu yorgancılar gerek İstanbul'da, gerekse Anadolu'nun diğer şehirlerinde ve yurt dışında, yorgancılık mesleğindeki ustalıkları ve sanatkârlıkları ile tanınır olmuştur.

3. TRABZON'DA YORGANCILIK SANATI

Çok eski bir kültür ve tarihe sahip olan Trabzon, tarihin ilk yıllarından bu yana ülkemizin ve bölgenin önemli şehirlerinden biri olmuştur[14].

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi 17. yüzyılın ortalarında yaptığı ziyarette Trabzon'u *"Karadeniz'in doğusunda, körfez gibi bir denizin üzerinde kurulmuş, İrem bağına benzer, süslü bir şehir"* olarak tasvir etmiştir[15]. Eski ve renkli tarihi, canlı bir ekonomiye dayanan gelişmiş sosyal yapısı, Trabzon'da geçmişten günümüze kadar büyük bir kültür birikiminin oluşmasını sağlamıştır[16].

Yüzyıllardır bölge ve çevre ülkelere ekonomik olarak açık olmanın avantajını kullanmış olan Trabzon kenti, İpek Yolu aracılığı ile Çin'e kadar uzanan ürün çeşitliliği ile tanışmış ve bu ürünlere liman kapısı olmuştur. Bu ilişkiler Trabzon pazarında çok farklı ülkelerin ürünlerini bulma olanağı sağlamıştır. Çeşitli kültürlerin teknik becerilerini ve tarzlarını taşıyan bu el sanatları kuşkusuz

[12] Tezcan, H. , Okumura, S. , Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler, İstanbul 2007, s.24
[13] Yıldırmış, F., (7/2016),Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s. 38
[14] Aydın, Nazmiye, (2019), Yazmalardaki El İzleri, (2.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s. 4
[15] Öksüz, H., İnan, K., Usta, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 20
[16] Ünal, H., Aydın, N., (Kasım 2017), Yazmalardaki El İzleri, (1.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s.5

Trabzon'lu zanaatkârlara da örnek oluşturmuştur. Bu sayede zanaatkârlar sınıfı çeşitli hammaddelerin özelliğini tanıyarak, her türlü hammaddeyi işleyecek ve türlü el sanatı üretebilecek ustalık düzeyine ulaşmıştır[17].

Tarih boyunca Anadolu'nun en mahir ustalarının yetiştiği Trabzon'da bu kültürel etkileşim sonucu yorgancılık, dokumacılık, madencilik, ağaç işleri, dericilik, ayakkabıcılık, taş işçiliği gibi pek çok alanda, çok değerli el sanatı ürünler ortaya çıkmış ve yöre halkının ihtiyacı karşılanmıştır[18].

Kadı Mahkemesi (Şeriye Sicili) kayıtlarına göre 1600'lü yılların ortalarında Trabzon'da icra edilen meslekler arasında hallaçlığın ön sıralarda bulunması, yorgancılık sanatının kentte ciddi bir istihdam alanı olduğunu göstermektedir.[19] Ticaret erbabı ve zanaatkârlar, Bedesten adı verilen iş merkezlerinde ticaret hayatlarını sürdürmüşler, Kumaşçı Çarşısı olarak bilinen, üstü örtülü bu ticaret yapılarında önceleri bez alışverişi, daha sonra değerli mal, antika eşya, silah depolama ve satışı yapılmıştır. Bedesten'i, Evliya Çelebi hicri 1057, miladi 1647 yılında görmüş, buradaki halktan ve bina sahiplerinden *"Çarşılarının en seçkini Mumhane Kapısı'ndaki taşra esnafınındır. Kâgir yapı bir bedesteni vardır ki, içindeki tüccarlar zengin, eli açık, vakarlı ve muhteşem bezirgânlardır"* şeklinde söz etmiştir. Bir başka seyyah da bu yapıdan"*Bezestan"* olarak bahsederek o tarihlerde çatısı olmayan bedestende *"yorgancı"* ustalarının çalıştığını belirtmiştir[20].

Yorgancılık mesleği ile ilgili yapılan araştırmada, Trabzon'da fabrika olarak nitelendirilebilecek yapıların yanında çok daha fazla işletmenin bulunduğu 1924 tarihli Temettü Defteri kayıtlarından anlaşılmaktadır. Sanayi Evleri olarak isimlendirilen, büyük çoğunluğu tezgâh tarzı üretim araçlarıyla çalışan ve zanaat olarak nitelendirilebilecek bu işletmeler arasında 1924 itibarıyla 410 iş yeri mevcuttur. Bunların içinde yorgancılık mesleği ile uğraşan 15 hallaç olduğu belirtilmektedir[21]. 1927 yılında yayınlanan Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi'nin Trabzon'un iktisadi profilini çıkarttığı sayısının 8-22. sayfalarında Trabzon merkezinde bulunan mesleklerin fihristi yayınlanmış, 22. sayfada yorgancıların yer aldığı görülmüştür (Çizelge 3.1).

[17] Kansız, İ., Canalioğlu, M. Volkan, Usta, V., Trabzon, (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Cem Ofset, s. 274
[18] Ünal, H., Aydın, N., (Kasım 2017), Yazmalardaki El İzleri, (1.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s.5
[19] İnan, Kenan, Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat, (2013), Trabzon, s. 65.
[20] Tavşan, C., Engin, H., Aydıntan, E., Erkan, (2014- Aralık) Trabzon Bedesteni Restorasyon Uygulaması, Vakıflar Dergisi 42, s.124
[21] Öksüz, H., İnan, K., Usta, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 126

Trabzon Rehberi Meslek Fihristi

	Sahife		Sahife
Eczaneler	8	Sarraf ve Halı Tüccarları	16
Oteller	8	Sandıkçılar	16
Otomobil	8, 9	Trabzon Elektrik Şirketi	9
Otomobil Şoför Mektebi	9	Itr, Itriye	16
İplik ve İp Tüccarları	8	Osmanlı Bankası	10
Bakırcılar	11	Gazete, Matbaa	16
Balık Yağı Tüccarları	11	Fabrikalar	17, 18
Bakkaliye	11	Ford, Fordson	9
Perukârlar	11	Fotoğraf	18
Tüccar ve Komisyoncu	11, 12	Kırtasiye	18
Tuhafiye Tüccarları	12, 13	Kantariye Tüccarları	18, 19
Terziler	13	Kunduracılar	20
Tamirci	13	Kavafiye	20
Tenekeciler	13	Kuyumcular	20
Tütün Eksperi	13	Kereste Tüccarları	20
Çarıkçı, Çapulcu	13	Liman İnhisar Şirketi	10
Hazır Elbise, Çuha	13	Manifatura Tüccarları	20, 21
Hırdavat, Demir Hırdavat	13, 14	Mahrukat Tüccarları	21
Hattat	14	Milli Oto	9
Debbağ, Deri, Kösele	14	Mobilya, Marangoz	22
Demir Tüccarları	14	Vapur, Vesait, Nakliye	22
Doktor, Diş Tabibi	14, 15	Yazma Tüccarları	22
Zahire Tüccarları	15	Yağ Tüccarları	22
Züccaciye Tüccarları	15	Yorgancılar	22
Saat Tüccarları	15		

Çizelge 3. 1. 1927 yılı Trabzon rehberi meslekler tablosunda yorgancılar[22]

18. yy. sonu ile 19.yy başlarında zaman zaman ülkenin el sanatları ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı sergiler açılmıştır. Belli merkezlerde ve bazılarının yurt dışında açıldığı, ya da açılan sergilere katılımın sağlandığı etkinliklerden biri 1903 yılında Trabzon'da gerçekleşmiş, bu sergide çeşitli el sanatlarının tanıtımı yapılmıştır. 1903 Sanayi Sergisi'nin bir benzeri daha sonra 1934 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından açılmış, bu sergide Trabzon'un o yıllardaki el sanatı ve küçük sanayi ürünleri sergilenmiştir. Sergide Trabzon yorgancılarına reyon ayrılmış, yorgancılar burada birbirinden güzel, birer sanat eseri niteliğinde dikmiş oldukları yorganları sergileyerek tanıtım yapmışlardır[23].(Bkz. görsel 3.1.)

[22] Öksüz, H., İnan, K., Usta, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 144
[23] Aydın, N., (2022), İstanbul'daki Trabzon Sevinç Köylü (Soldoylu) Yorgancılar 1900-2021, Trabzon, s. 6

Görsel 3. 1. 1934 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından açılan sergide Yer alan Trabzon yorgancılarının eserleri[24]

Trabzon ekonomisine yön veren esnaf dernekleri arasında yer alan Yorgancılar Cemiyeti 1940 yılında kurulmuş, kayıtlı 45 üyesi olan cemiyetin idare heyeti, başkan Ahmet Özkan, üyeler İbrahim Şahin, Hüseyin Kardeş, Temel Tuncer ve Deniz Yolcu Nakliyat'tan oluşmuştur. (Bkz. Çizelge 3. 2)

[24] Öksüz, H., İnan, K., Usta, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s.168

Cemiyetin Adı	Kuruluş Tarihi	Üye Sayısı	İdare Heyeti
Yorgancılar Cemiyeti	1940	45	**Başkan:** Ahmet Özkan **Üyeler** İbrahim Şahin Hüseyin Kardeş Temel Tuncer Deniz Yolcu Nakliyat

Çizelge 3.2. Trabzon Yorgancılar Cemiyeti kuruluş tarihi ve üyeler tablosu [25]

Trabzon yorgancıları büyük bir ustalıkla gerek iç, gerekse dış piyasaya yorgan dikerek hem geleneksel sanatı yaşatmış hem de kendi aile geçimlerini sağlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında zorlukla ayakta kalan bu sanat, İkinci Dünya Savaşı sırasında daha da sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Bunun en büyük nedeni yorgan dikimi için gerekli kumaş, dolgu malzemesi ve ipliğin teminindeki zorluk olmuştur. Gerekli malzemeyi temin edemeyen yorgancılar yanlarında çalıştırdıkları onlarca işçiyi işten çıkarmak zorunda kalmış, işten çıkarılanların aileleri büyük maddi zorluklar yaşamıştır. Zamanında büyük şehirlerde yaşayanların yorgan taleplerini karşılayan yorgancıların yaşadığı ekonomik sıkıntı yorgancılık sanatının geleceğini köreltme noktasına getirmiştir. Yetkililere seslenen vatandaşlar özellikle yorgana büyük ihtiyaç duyulan kış aylarında yorgan ihtiyacını karşılamak üzere Sümerbank'ın yorgancılara malzeme satmasını talep etmişlerdir[26].

Gurbetçi mesleği olan yorgancılık, mesleki ve işlevsel özelliği dışında, sanatçıların türkülerine de konu olmuştur. Karadeniz müziğinin önde gelen isimlerinden besteci ve söz yazarı, Maçkalı Erkan Ocaklı memleket mesleği olarak tanımlanan yorgancılık ile ilgili "yorgan" türküsü bestelemiştir.

[25] Öksüz, H., İnan, K., Usta, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 204
[26] Başkaya, M., (Kasım 2015), Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923- 1950) 1. Baskı, Serander Yayınevi, s.300

Yorgancılık mesleğini icra edenlerin genellikle Maçka'dan çıktığını belirten bu türkü yorgancı dükkânlarında dinlenilmiş, gurbetteki insanların ruhuna gıda olmuştur.

"Yorgan çarşafun kirli, Sevduğum seni yikar, Ekseri yorgancılar, Bizum Maçka'dan çıkar.
İşlemeli yorgani, Vitrinde satayiler, Hallaç pamuğu gibi, Kaldurup atayiler[27]

dizeleriyle devam eden bu türkü, Erkan Ocaklı albümünde yer almıştır. Türkülerde de belirtildiği gibi yorgancılık mesleğindeki ustalar çoğunlukla Trabzon'un Maçka ilçesinden çıkmış, gerek Trabzon'da gerekse İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok şehrinde ustalıkları ile tanınmış, çok sayıda sanatkâr denilecek nitelikte ustalar yetiştirmiş, zamanın çok değerli bir mesleğinin öncüleri olarak ülke ekonomisine önemli katkılar vermişlerdir.

Osmanlı Arşivleri'ndeki 1560-1640 yılları Trabzon Mahkeme Sicillerini inceleyerek bir makale yazmış Ronald Jennings "Köylülerin Meslekleri" başlıklı yazısında "Zanaatkârlar esnaf ve çeşitli meslekten kişiler ya Maçka nahiyesinde çalışır ya da evlerinden uzak yerlerde mesleklerini sürdürürlerdi. Hayret uyandıran bir nokta, tamamen kırsal bir bölgede yaşamalarına rağmen Maçkalı bazı sanatkârların el hünerinde kendi meslektaşlarını geri bıraktıktan başka bunu Trabzon gibi büyük bir şehirdeki ustalarla yarışacak derecede geliştirmekle kalmayıp bu işi koca Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde muhteşem bir şekilde sürdürecek kadar başarılı olmalarıdır"[28]diyerek Maçkalı yorgan ustaların sanatkârlıklarına vurgu yapmıştır.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başından günümüze değin İstanbul'da bir memleket mesleği hâline gelmiş yorgancılık sanatında yorgancıların çoğunun Trabzon'un Maçka ilçesinden çıkmasının nedenleri araştırıldığında kendilerinden önce yorgancılık mesleğini öğrenerek İstanbul'a yerleşen ve yorgancı dükkânı açanların çırak olarak memleketteki akraba veya komşularını getirip yetiştirmeleri ilk etken olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle İstanbul'da yorgancı ustalarının büyük çoğunluğu Maçka ilçesinin Soldoy, Mağura, Kusera, Kapıköy, Hozari ve Mataracı köylerinden gidenlerden oluşmuştur[29]. Nitekim 1904 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesi'nde bu durum şu şekilde kaydedilmiştir: "Maçka nahiyesi ahalisinin ne kadar çalışkan oldukları, içlerinden birçok kişinin Kafkasya'ya ve Rusya'nın Karadeniz sahilindeki eyaletlerine

[27] Erkan Ocaklı, Yorgan, https://www.dailymotion.com/video/x4954lk,
[28] Duman, M., Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı, (2007), Heyamola Yayınları, İstanbul, s. 24
[29] Duman, M., (Ağustos 2016),"İstanbul'da Geleneksel Yorgancılık Sanatı", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, s.124

gidip patra kazandıklarını herkes bilir. İstanbul'da hallaçlık, terzilik, bakırcılık, kalaycılık gibi sanatlarla meşgul olan esnaf, bütün Maçka köylüleridir."[30] Şakir Şevket (1877) "Trabzon Tarihi" adlı eserinde "Maçka, Trabzon- Erzurum yolu üzerindedir. Fakat yerinin önemi ile orantılı binaları yoktur, halkı genellikle rençberdir, Trabzon'da ve Rusya'da taşçılık, İstanbul'da yorgancılık, kalaycılık ve kazancılık yaparlar[31]" ifadesi ile Maçkalıların İstanbul'da uğraştığı mesleklerden birisinin yorgancılık olduğunu belirtmiştir.

Bir söyleşisinde *"yorgancılığın Anadolu'daki gelişiminin Trabzon'da başladığını"* vurgulayan Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Zafer Mintaş "*Maçkalılar elimizdeki örneklerden anladığımıza göre, ustalarını çok aşmışlar, yorgancılık işini ileri düzeylere taşımışlardır. Maçkalı ustaların elinde yorgancılık bir zanaat olmaktan çıkıp bir sanat hâline gelmiştir. Maçkalı yorgancılar Dünya'nın başka bir yöresinde rastlanılamayacak kadar güzel yorganlar dikmiş ve dikmektedirler"*[32]diyerek gerek Trabzon'da gerekse İstanbul'da yorgancılık yapan Maçkalıların başarısına vurgu yapmıştır.

Yapılan araştırmada Trabzon'da yorgancılık mesleğine devam eden Maçkalı bir yorgan ustası ile yüz yüze söyleşi yapılmış, meslek yaşamı hakkında elde edilen bilgiler ve model kataloğunda yer alan yorgan fotoğrafları görüntülenmiştir. Yorgan ustası gerek bilgilerin gerek fotoğrafların bildiride yer alması ve yayımlanmasında sakınca olmadığını belirtmiştir.

[30] Emiroğlu, K., Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, Cilt: 22, (2009), Ankara, s. 120,122.
[31] Durmuş, A., Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri MAÇKA, (2011), Trabzon, s.70
[32] Duman, M., (Eylül 2007),"Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı", Heyamola Yayınları, İstanbul, s.25,26,

3.1. Trabzon'da Bir Yorgan Ustası Şahbet YAVUZ ve Yorgan Modelleri

Yorgan ustası Şahbet Yavuz 1950 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesinde dünyaya gelmiş, 1963 yılında, ilkokulu bitirip yorgancılığa başlamıştır. İstanbul Fatih'te yorgancılık yapan dayısı Hacı Ahmet Yavuz'un yanında, 1963 yılında çırak olarak işe başlamış, çıraklık üç yıl sürmüş, daha sonra kalfalık dönemi başlamıştır. Dayısı Hacı Ahmet Yavuz'un yanında iki yıl da kalfa olarak çalıştıktan sonra, bir yıl Karamürsel'de yorgancılık yapmış, daha sonra 1980 yılına kadar Bakırköy'de İstanbul Caddesi üzerinde "Selman Yorgan Dikimevi"nde yorgancılık yapmıştır.

Görsel 3. 2. Yorgancı Şahbet Yavuz[33]

Şahbet Yavuz 1980'den sonra Trabzon'a dönerek Yenicuma Mahallesi, Zeytinlik yokuşunda yorgancı dükkânı açmış, 2022 yılı itibarıyla "Diken İğne "isimli bu dükkânda hala yorgancılık yapmaya devam etmektedir.

Çıraklık eğitiminde önce talim yorganı ile işe başlamış, talim yorganı boyutu 1x1m olup, alt ve üst kumaş olarak beyaz renk mermerşahi kullanılmıştır. İçine pamuk yerleştirilmiş bu talim yorganında el alışması için düz dikiş yaptırılmış, usta karar verene kadar en az bir ay talim yorganı dikmeye devam etmiştir.

[33] NazmiyeAydın fotoğraf albümü, 2022

Talim yorganından sonra mitil yorgana geçilmiş, 2.20 x 2m boyutundaki mitil yorgada alt ve üst kumaş olarak beyaz mermerşahi kullanılmıştır. Bu yorganda dikiş olarak düz dikiş, kare dikiş yaptırılmış ve yavaş yavaş desen çalışmalarının başlatıldığını ifade eden Şahbet Yavuz çıraklık döneminde en az 50 adet mitil yorgan dikmiş, mitil yorgandan sonra saten yorgana geçmiştir.

2.20 x 2m boyutunda olan saten yorgan, standart çift kişilik yorgan ölçüsünde dikilmiş, alt kumaş olarak beyaz mermerşahi, üst kumaş olarak, 100cm genişliği olan sire saten, dolgu malzemesi olarak ta pamuk kullanılmıştır. Eskiden evler sobalı olduğu için standart çift kişilik yorganda 3.250gr pamuk kullanılmış, günümüzde ise evler büyük çoğunlukla kaloriferli olduğu için ince yorgan talep edildiği, bu nedenle aynı boyuttaki yorganlarda kullanılan pamuk miktarının 2.5 kg indirildiği belirtilmiştir. Boyutu 1.60 x 2.20 m olan tek kişilik yorganlarda, yine eskiden evlerin sobalı olması nedeniyle yorganların kalın olması istendiği, bu nedenle pamuk miktarı isteğe göre 3kg veya 2.800 gr arasında değişmiş, günümüzde ise 2kg pamuk kullanıldığı ifade edilmiştir. İsteğe göre her desende saten yorgan diktiklerini anlatan Şahbet Yavuz, ince ince yapılan dikişe baskı dikişi adı verildiği, yorgan dikiminde düz baskı, kare baskı, ortadan çıkma ve balgümeci olmak üzere dört faklı dikiş olduğu, çiçekten esinlenilmiş “beş orta desen” anlamının, “yorgan üzerindeki çiçek deseninin beş adet olmasıdır” diyerek desen özelliğini açıklamış, beş orta desenli yorgan için her renk saten kumaş kullanıldığı ve düz dikiş tekniğinde dikildiği belirtilmiştir.

Yorgan dikerken sağ el orta parmağa yüksük taktıklarını belirten Şahbet Yavuz, halen kullandığı yüksüğün en az 50 yıllık olduğu, kendi ifadesiyle 1970’li yıllarda, paranın para olduğu zaman o yüksüğü yaklaşık 50.000TL aldığını belirtmiştir.

Görsel 3. 3

Görsel 3. 4

Görsel 3. 5

Görsel 3. 3. Yorgan dikiminde kullanılan yüksük, görsel 3. 4. yüksüğün takıldığı sağ el orta parmaktaki duruşu, görsel.3. 5. yorgan dikiminde kullanılan kız marka iğne[34].

Üç yapraklı yoncanın uğur getirdiğine dair bir inanış olduğu için çok tercih edilen modeller arasında olmuş, bu modelde genellikle açık renkler tercih edilmiş ve balgümeci baskı dikişi ile dikilmiştir. Yorgan dikim tekniklerinden kare baskı dikişini çok yaygın olarak kullanmış olan Şahbet Yavuz, İstanbul'da eğitim aşamasında öğrendiği çok zor ve sanat isteyen "ortadan çıkma" baskı dikişi ile Trabzon'a döndükten sonra açtığı dükkânda bir adet yorgan dikmiş, yorganı 1984-1985'li yıllarda, Trabzon'da görev yapmış, ismini hatırlayamadığı bir hâkimin sipariş verdiğini belirtmiş, ortadan çıkma baskı dikişini eski ustalar haricinde artık kimsenin yapamadığını belirtmiştir[35].

Yaklaşık 2015-2016 yıllarına kadar çeyizlik yorgan yüzlerinde sire saten kullanılmış, eni 1m olan bu ipek kumaşlar Bursa'da dokunmuştur. Yorgan yüzü olarak kullanılan saten kumaşlar yorgancılara, bizzat firma elemanları tarafından getirilmiş ve kumaşlar onlardan satın alınmıştır. Pamuk olarak "savçin" ve "maydos" pamuğu kullandıklarını anlatan Şahbet Yavuz, pamuk aldıkları tüccara telefon açarak "*bana şu kadar savçin pamuğu gönder"* denildiğini belirtmiştir. Savçin pamuğu Adana'dan, Maydos pamuğu ise Çanakkale'den sipariş edilmiş, sipariş edilen pamuk kamyona verilmiş, kamyon Trabzon'a geldiğinde dükkâna telefon açılmış ve pamuk kamyondan bizzat kendileri tarafından alınmıştır. "*Çünkü o yıllarda bugünkü gibi taşımacılık yapan kargo şirketleri olmadığı için herkes kendi işini kendi takip ediyordu*" diyen Şahbet Yavuz o yıllardaki malzeme tedarik şeklini anlatmıştır[36].

Şahbet Yavuz Çanakkale'den aldıkları Maydos pamuğunu kısa elyaflı olması nedeniyle tercih etmiş, pamuğun Eceabat'ta yetiştiğini, bu pamukla dikilen yorganın daha kabarık ve puf puf olduğu belirtmiştir. Yorgan arka yüzünde kullandıkları mermerşahi kumaşın ise Trabzon veya Bursa'dan top olarak alındığını ifade etmiştir.

Trabzon yöresinde gelin yorganlarında çok yaygın olarak kadife kumaş kullanılmış, renk olarak patlıcan moru, bordo ve pembe renkler tercih edilmiş, kadife kumaşlardan dikilen yorganlardaki

[34] Nazmiye Aydın fotoğraf arşivi, Ocak 2019
[35] Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi
[36] Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi

dikiş tekniği, saten yorganlar ile aynı olmuş, aynı modeller kadife yüzlü yorganlarda da dikilmiştir. İpek yorgan yüzlerinde sire saten kumaş kullanılmış, krem, pembe, mavi, sarı, yeşil, bordo birçok renk ve model tercih edilmiştir[37].

Yorgan ustası Şahbet Yavuz İstanbul'da amcası ile birlikte çalıştığı 1970 yılında, dükkânda çalışanlar olarak iki çok özel, tablo görüntüsünde yorgan diktiklerini, bu yorganlardan bir tanesinde Atatürk'ün Samsun'daki heykeli (bkz. görsel 3. 6), bir diğerinde ise Fatih Sultan Mehmet'in at üstündeki bir resmi ilmik ilmik işlenerek iki sanat eseri ortaya çıkarılmıştır (bkz. görsel 3. 7).

Şahbet Yavuz'un aktardığına göre bu Atatürk heykelinin ve Fatih Sultan Mehmet'in at üstündeki resminin çalışıldığı yorgan görüntüleri 1970'li yıllarda İstanbul'daki sinemalarda film başlamadan önce reklam kısmında uzun süre gösterilmiştir.

Görsel 3. 6. Atatürk'ün Samsun'daki Heykelinden Esinlenerek Dikilmiş Yorgan[38]
(N. Aydın fotoğraf koleksiyonu 23/ 01/ 2019)

[37] Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihli söyleşi
[38] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model katalogu, 2019

Görsel 3. 7. Fatih Sultan Mehmet'in resminden esinlenerek dikilmiş yorgan[39]
(N. Aydın Fotoğraf koleksiyonu 23/ 01/ 2019)

[39] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu, 2019

Görsel 3. 8. Kalpli lâle model yorgan detay[40]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

[40] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu.2019

Görsel 3. 9. Serpme lâle model yorgan detay[41]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

[41] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu, 2019

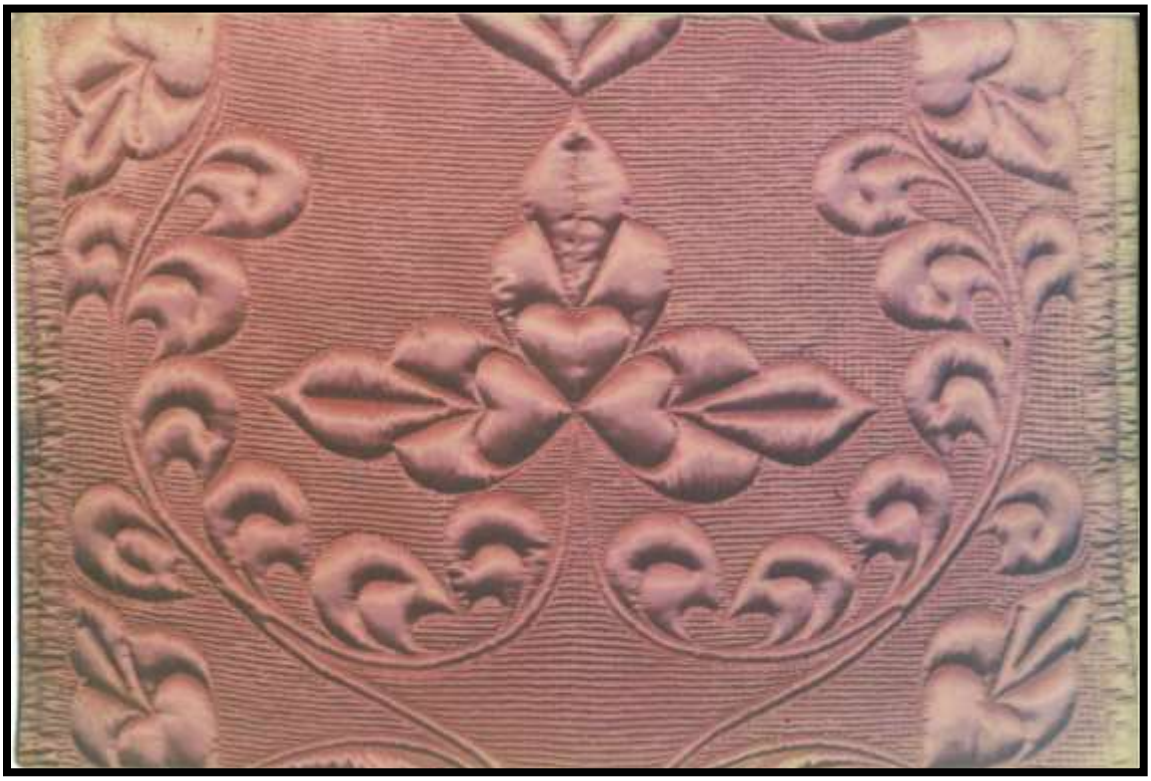

Görsel 3.10. Çelenk model yorgan detay[42]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

[42] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu, 2019

Görsel 3.11. Tavus Kuşu[43]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

Görsel 3.12. Sülün[44]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

[43] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu, 2019
[44] Şahbet Yavuz "Diken İğne Yorgan Dikimevi" model kataloğu, 2019

3.2. Şahbet Yavuz Yorgan Model Kalıpları

Altılı Pervane

Dörtlü Pervane

Üçlü Pervane

Gelin Tacı

Karanfil

Kırlangıç

Çavuş Modeli Yaprağı

Bes Orta Zihı

Beş Orta Yaprağı Lale Saray Lalesi

Görsel 3.13. Şahbet Yavuz yorgan model kalıpları
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 14/ 04/ 2022)

Görsel 3.14. Tekli pervane kalıbı ve bu kalıpla çizilip dikilmiş pervane model yorgan [45]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 14/ 04/ 2022)

SONUÇ

Yapılan araştırmada yaklaşık 80-90 yıl önce, kırsal kesimde gece uyurken üşümemek için üste alınan şeyin şekil ve malzeme olarak günümüzde bilinen yorgan ile benzerliği olmadığı ancak aynı amaç için kullanıldığı belirtilmiştir[46]. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan, şehir ile bağlantısı olmayan kırsal kesim insanı kıldan, yünden veya kendirden dokumuş olduğu çulu, gece uyurken

[45] Kaynak kişi: Şahbet Yavuz
[46] Ömer Aydın, Emekli İlkokul Öğretmeni, 05 Ocak 2019 tarihli söyleşi.

üşümemek için, bugünkü yorgan niyetine kullanmıştır[47]. Şehir ve kasabalarda yaşayan insanlar ise yorgancılar tarafından dikilmiş, tablo değerinde, sanat eseri sayılabilecek çeyiz yorganı yaptırmış, saten veya kadife kumaşlardan yapılmış bu yorganları yaşamları süresince kullanmışlardır. Ayrıca dolgu malzemesi yün veya pamuk olan, basma, pazen veya yazma baskılı kumaştan günlük yorganlar da diktirmiştir. Yorgan diktirilen dükkânda aynı ustalara yatak ve yastık da yaptırılmış, yastıklar günümüzde kullanıldığı gibi bireysel değil, karyola genişliğine göre dikilmiş olup, yorgan rengine göre iki kısa kenarına başlık takılmış ve genellikle kanaviçe işlenmiş, dantelli yastık kılıfı geçirilerek kullanılmıştır. Bu yastıklar da tıpkı yorganlar gibi artık kullanımdan kalkmış, tarihe karışmıştır. Kullanımı emek, zaman ve özen isteyen, yaşam kültürümüzün bir parçası olan bu el emeği göz nuru sanat eserleri günümüzde aileler tarafından korunarak sandıklarda saklanmaya veya müzelerde sergilenmeye başlanmıştır. Yaşam koşullarının değişmesi, kadının çalışma hayatında aktif olarak rol alması gibi pek çok nedenden ötürü, dantelli yorgan çarşafları ile kullanılan sanatsal özellikteki yorgan ve yastıklar yerine daha pratik kullanımı olan ve nevresim geçirilerek kullanılan, yıkanabilir ancak sentetik elyaftan yapılmış fabrikasyon yorganlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu başlangıç bir zamanlar altın çağını yaşayan yorgancıların ifadesi ile *"kuyumculuktan daha değerli"* olduğu dönemleri geride bırakmış, yorgancılık mesleğine olan ilginin azalmasına yol açmıştır[48]. Bu sanatsal değerdeki yorgan siparişlerinde yaşanan düşüşe rağmen Trabzon'da çeyiz kültürüne verilen önem nedeniyle, yorgancılar zor da olsa ayakta kalmaya çalışmış; yorgan, yatak, yastık dışında ev tekstili ile ilgili tül, perde, koltuk-kanepe kılıfı gibi işler de yaparak mesleklerini yürütmeye, geçimlerini sağlamaya, bu sanatı yaşatmaya çalışmışlardır.

Öneri olarak; kültürel kimliği oluşturan tüm sanatlar gibi, yorgancılık sanatındaki ustalıkları ile İstanbul ve diğer illerde tanınırlığı olan Trabzonlu yorgancıların desenleri kayıt altına alınarak katalog hazırlanmalı, desenlerin patentleri alınmalıdır.

Ayrıca Trabzon'da şehrin tarihine yaraşır şekilde, tıpkı halıcılık müzeleri örneğinde olduğu gibi elde dikilmiş tablo görüntüsündeki bu sanat eseri yorganların sergileneceği büyük bir *"Yorgancılık*

[47] Şükran Şahinler, 1945, Maçka Kusera köyü doğumlu, 2018 yılı itibarıyla hâlen Kusera'da yaşıyor, ev hanımı, geçmişte ketan ve çul dokuyucusu

[48] Aydın, N., (2022), İstanbul'daki Trabzon Sevinç Köylü (Soldoylu) Yorgancılar (1900-2021), 1.Baskı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, s. 230,

Müzesi" ivedilikle kurulmalıdır. Kent belleği oluşturmak ve bunu kalıcı hâle getirmek, gelecek kuşaklara aktarmak, araştırmacılara çalışma alanı oluşturmak, meslekleri tanıtmak, turizme katkı sağlamak, kalkınmaya destek olmak için Trabzon'da yorgancılık yapmış ve yapmakta olan kişilerin hikâyeleri, kullandıkları eşyalar ve diktikleri yorganlardan ulaşılabilenlerin sergileneceği bu müze toplumda koruma kültürünün gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Günümüzde, kullanım kolaylığı nedeniyle, fabrikasyon olarak üretilen yorgan, yastık ve yataklar tercih edilmektedir. Sağlık açısından çok önemli olan ancak sentetik elyaf kullanılarak yapılmış özellikle hazır yorgan ve yastıkların uzun vadede sağlık açısından çeşitli sorunlar oluşturacağına ilgili çevrelerce dikkat çekilmeli, doğal malzemelerin kullanıldığı yeni tasarımlar ile günümüz insanının ihtiyacı karşılanmalıdır. Sağlık konusuna vurgu yapılarak oluşturulacak bilinç ile çok değerli yorgancılık sanatının yok olması önlenebilir ve toplumun sağlıklı olması için sağlıklı ürün kullanımına katkı verilebilir.

Yaşayan son yorgancılar devlet tarafından desteklenmeli, devlet sanatçısı unvanı verilerek yeni yorgancılar yetiştirmeleri sağlanmalıdır. Mesleğin yaşatılması, sürdürülebilir olması ve gelecek kuşaklara aktarılması için "Yaşayan Müzeler" kurulmalıdır. Bu yorgancılar özellikle turist hareketinin yoğun olduğu yerlerde, devletin kendilerine sağlayacağı yaşayan müze dükkânlarda mesleklerini yapacak şekilde yasal düzenlemeler yapılmalı ve böylece gençler arasında mesleğe ilgi artırılmalıdır.

Kendi öz kültürümüze ait yorgancılık mesleğinde kullanılan modellerin patenti alınarak bu mesleğe sahip çıkılmalıdır. Aksi takdirde Türk kültürüne ait kırk yama sanatını "patchwork", telkare sanatını "quilling" ismiyle dünyaya kabul ettirip patentini alan ülkelerin, yarın yorgancılık sanatına da sahip çıkıp patentini alarak dünyaya tanıtacakları isimle yorgancılık sanatını anmaya başlamamız da kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla bu mesleğe sahip çıkmak üzere en büyük görev devlete, kültür ve tabiat varlıklarını koruma görevi olan Kültür Bakanlığına düşmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

SÜMERKAN, M. Reşat, (2008), Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, Eylül, İstanbul, 1. Baskı, s.9

YILDIRMIŞ, F., (7/2016),Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s.37, 38

SÜMERKAN, (2016), M. Reşat, Trabzon El Sanatları, Her Yönüyle Trabzon Etkinlikleri-10, s.3

AYDIN, N., SARAL, N., (2019),"Tasarımda Yorganlama" Taras Shevchenko II International Congrees On Social Seciences, Proceedings Book, İksad Publications, 1-3 February, Ankara, s. 264/2

Türkçe Sözlük, (1992), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 2 K-Z, İstanbul, s.1641, 713

ÖGEL, B., (2000), Türk Kültür Tarihine Giriş 3, 4. Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.221

KOYUNCU, A., (2005), Burdur'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Meslekler, 1. Burdur Sempozyumu, Burdur Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, s.31

DUMAN, M., (2011), Trabzon Halk Kültürü, 1. Baskı, İstanbul, Heyamola Yayınları, s.499-500

TEZCAN, H., OKUMURA, S., (2007), Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler, İstanbul, s.24

AYDIN, Nazmiye, (2019), Yazmalardaki El İzleri, (2.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, ISBN 978-605-22713-1, s. 4

ÖKSÜZ, H., İNAN, K., USTA, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 20, 126,144, 159, 168, 204, 207

AYDIN, N., (2022), İstanbul'daki Trabzon Sevinç Köylü (Soldoylu) Yorgancılar (1900-2021), 1.Baskı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, s. 6, 230

ÜNAL, H., AYDIN, N., (2017), Yazmalardaki El İzleri, 1.Baskı, Kasım, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s.5

KANSIZ, İ., CANALİOĞLU, M. Volkan, USTA, V., Trabzon, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Cem Ofset, s. 274

İNAN, K., (2013), Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat, Trabzon, s. 65.

TAVŞAN, C., ENGİN, H., AYDINTAN, E., Erkan, (2014- Aralık), Trabzon Bedesteni Restorasyon Uygulaması, Vakıflar Dergisi 42 -, s.124

BAŞKAYA, M., (2015- Kasım), Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923- 1950) 1. Baskı, Serander Yayınevi, s.300

DUMAN, M., (2007- Eylül),"Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı", Heyamola Yayınları, İstanbul, s. 24, 25, 26

DUMAN, M., (2016- Ağustos),"İstanbul'da Geleneksel Yorgancılık Sanatı", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, s.124

EMİROĞLU, K., (2009), Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, Cilt: 22, Ankara, s. 120,122.

DURMUŞ , A., (2011), Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri MAÇKA, Trabzon, s.70

İnternet Kaynakları

http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-131506/yorgancilik-gelenegi.html,
Erişim 27/12/2019

Erkan Ocaklı yorgan, https://www.dailymotion.com/video/x4954lkerkan ocaklı,
Erişim 15/11/2020

Kaynak Kişiler

Ömer AYDIN, 1948 Sevinç köyü/ Soldoy doğumlu, Hayri ve Asiye Aydın'ın oğlu, emekli ilkokul öğretmeni.

Şükran ŞAHİNLER, 1945 Maçka Kusera köyü doğumlu, 2018 yılı itibarıyla halen Kusera'da yaşıyor, ev hanımı, geçmişte ketan ve çul dokuyucusu.

Şahbet YAVUZ, 1950 yılı Trabzon ili Maçka ilçesi doğumlu, 2022 yılı itibarıyla Trabzon ili Ortahisar ilçesi Zeytinlik yokuşunda " Diken İğne Yorgan Dikimevi" isimli dükkânında yorgancılık yapmaya devam etmektedir.

TRABZON'DA KADIN EĞİTİMİNDE ÖNCÜ BİR KURUM BİÇKİ- DİKİŞ YURTLARI, NERİMAN KARLUK BİÇKİ- DİKİŞ YURDU ÖRNEĞİ

TAILORING SCHOOLS AS AN INITIATOR OF WOMEN'S EDUCATION IN TRABZON: ON THE EXAMPLE OF NERİMAN KARLUK TAILORING SCHOOL

Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-3358-671X

ÖZET

Osmanlıda kadın, Tanzimat'a kadar Mecelle yasalarıyla belirlenmiş "makarr-ı nisvan" olarak adlandırılan mutfak, kuyu başı ve avludan ibaret bir sosyal alan içinde, geleneksel roller ile yaşamını sürdürmüş, en önemli uğraş alanları, aile içinde öğretilen dikiş, nakış ve aşçılık işleri olmuştur. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile özellikle eğitim alanında önemli değişiklikler yapılmış, kız öğrencilerin öğrenim gördükleri bazı kurumlar/okullar açılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki Paris'te terzilik eğitimi almış Behire Hakkı Hanım tarafından 1913 yılında İstanbul'da açılan ve terzilik eğitimi veren "Türk Kadınları Biçki Yurdu" olmuştur. O tarihe kadar aile içinde evin büyük hanımları tarafından öğretilen terzilik, Behire Hakkı Hanımın açtığı bu yurt ve devamında Anadolu'nun pek çok şehrinde açılan Biçki- Dikiş yurtlarında öğretilmeye başlanmış, bu sayede binlerce genç kızın bir meslek edinmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'da açılmış Biçki- Dikiş Yurtları araştırılmış, bu yurtlarda biçki- dikiş eğitimi alıp, daha sonra kendisi de biçki- dikiş yurdu açarak kadın eğitimine öncülük edip, meslek kazandırmış ve Trabzon kadınını giydirmiş terzilerden Neriman Karluk örneğine yer verilmiştir.

Yapılan araştırma ile hazır giyimin olmadığı ve terzilik eğitiminin okullaşmadığı yıllarda kadına meslek edindirme, toplumu eğitme ve giydirme konusunda çok önemli bir görev üstlenmiş Biçki- Dikiş Yurtları ve bu yurtlarda yetişmiş terziler hakkında elde edilen bilgi ve belgeler kayıt altına alınarak Eğitim ve Giyim Tarihine, Trabzon Kent Kültürüne katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ***Biçki- Dikiş Yurtları, Neriman Karluk, Terziler***

ABSTRACT

The women in the Ottoman era had lived a life, which was determined according to Mecelle law, in places named "makarr-ı nisvan" which is culturally limited with kitchen, water-well head, and courtyard. In their life which led with traditional roles, the most significant occupations of women were needlecraft and cookery and were taught by their families. With the proclamation of the 2nd Constitutional Monarchy in 1908, the changes had started, especially in education; thus, the schools/institutions for girl education have started to open. One of the first of these institutions was opened by Behire Hakkı Hanım, who had the tailoring education in Paris, to provide training for tailoring in 1919 in İstanbul with the name of *Türk Kadınları Biçki Yurdu* (Turkish Women Tailoring School). As a result of this, the tailoring schools opened in many different cities in Anatolia, and thousands of girls had the opportunity to get a profession.

In this study, the tailoring schools in Trabzon, which were opened in the Early Republican Period, are researched. The example of Neriman Karluk, who got her tailoring profession in Tailoring School, then opened another tailoring school to initiate girls' education and profession and also dressed the Trabzon women, is included.

As a result of the research, the information and documents obtained about the Tailoring Schools and tailors trained in these institutions, which took on a very important task in providing women with a profession, educating and dressing the society in the years when there was no ready-made clothing and tailoring education was not schooled, were recorded and entered into the History of Education and Clothing, were recorded and entered into the History of Education and Clothing in Trabzon. It has been tried to contribute to its culture.

Keywords: Tailoring Schools, Neriman Karluk, Tailors

GİRİŞ

1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan yenilik hareketleri, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle artarak devam etmiştir. 17. yüzyıldan itibaren kimi padişahların kişisel öncelikleriyle başlatılıp, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile kurumsal bir yapıya dönüşmüş Osmanlı modernleşmesinin en önemli özelliklerinden biri kadınlara yönelik eğitim-

öğretim kurumlarının açılmasıdır. İstanbul'da 26 Nisan 1870 Salı günü, Maarif Nazırı Saffet Paşanın konuşmasıyla açılan Darülmuallimat, kadın eğitimi konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kadın eğitiminin önemine işaret eden Saffet Paşa konuşmasında doğu dünyası kadınlarının asıl sorununun eğitilmemiş olmalarından kaynaklandığına vurgu yapmış ve konuşmasını *"Bu Darülmuallimat padişahımızın en yüce kuruluşlarından biridir ve kadınların eğitimine sonsuz yararlar sağlayacaktır"* sözleriyle tamamlamıştır[1]. Bu okulun sahip olduğu büyük tarihsel önem, Müslüman kadınların kamusal alanda mesleki etkinlik göstermelerine imkân sağlaması ve okulu bitirdiği halde öğretmenlik yapmasalar bile kadınların aydın bir anne ve kişi olarak topluma katılmasında yatmaktadır[2].

Bu bağlamda Paris Terzi Akademisinde eğitim görmüş Behire Hakkı Hanım tarafından 1913 yılında Türk Kadınları Biçki Yurdu Derneği kurulmuş, *dikiş için ödenen avuç dolusu paranın gayrimüslimlere ve yabancılara gitmesini engellemek"* amacı ile kurulan dernekte birçok hanım dikiş öğrenerek hayatını kazanmış, sefaletten kurtulmuştur[3].

Behire Hakkı Hanım'ın öncülük yaptığı biçki dikiş yurtları iki önemli toplumsal ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır. Birincisi, Osmanlı modernleşmesinde başta İstanbul olmak üzere batılı giyim tarzını benimseyen Osmanlı aydınının kadın giysi ihtiyacını karşılama çabasıdır. Bu nedenle batılı tarz kıyafet diken gayrimüslim veya yabancı kadın terzilerin kontrolünde bulunan tekeli kırarak Müslüman-Türk terzileri yetiştirmek ve bunların terzihaneler açmalarını sağlamak asıl amaçlardan biri olmuştur. İkinci önemli gerekçe ise Türk modernleşmesinin temel unsurlarından biri olan kadınların meslek öğrenmesi çabası olup, bu çaba Behire Hakkı Hanım'ın yazdığı kitabın önsözünde yer alan ifadelerle de karşılığını bulmuştur[4].

Behire Hakkı Hanım tarafından 1913 yılında İstanbul'da açılan biçki- dikiş yurtlarında yetişen eğiticiler aracılığıyla daha sonra ülkenin değişik yörelerinde biçki dikiş yurtları açılmış ve kadınların meslek edinmelerinin yaygınlaşması sürmüştür. Kadın modernleşmesine yönelik II.

[1] Akyüz, Y., "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış", s.52
[2] Somel, S.A., "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi", Kebikeç, Sayı 10, (2000), s.223-238
[3] Kurnaz, Ş., Türk Yurdu ve Kadın (1911-1918), Türk Yurdu, Şubat 2011, Cilt 31 (62), Sayı282, s. 58-64
[4] USTA, V., *Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları,* Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nisan 2017, Trabzon, s. 593

Meşrutiyet döneminin bu uygulaması Cumhuriyetin ilânından sonra da devam etmiş, Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Trabzon'da da açılan biçki- dikiş yurtlarında yetişen kadın ve genç kızlar, hem meslek sahibi olmuş, hem öğrenci yetiştirmiş, ayrıca aile bütçesine çok önemli katkı sağlamıştır.

Türk kadınının üretim bağlamında toplumsal yaşama katılma süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile yeni bir aşama kaydederek Türk Medeni Kanunu'nun kabulüyle yasal bir zemine kavuşmuştur. Türk kadını bu yeni süreçte dar anlamda aile, geniş anlamda ise ülke ekonomisine katkı yapmak üzere toplumsal yaşamdaki yerini almıştır. Bu bağlamda Trabzon'da ilki 1925 yılında *"Hanımlar Biçki Dikiş Yurdu"* adıyla kurulan bu müesseseyi başka yurtlar takip etmiş, böylelikle Trabzon kadınları, bir yandan bu kurslarda verilen çocuk bakımı ve sağlığı gibi derslerle sağlıklı nesiller yetiştirilmesine katkı yaptıkları gibi öte yandan diktikleri çeşitli giysilerle aile ekonomisine katkı sağlayarak kamusal alandaki görünürlüklerini artırmışlardır. Kadının modernleşmesi sürecinde önemli bir görev üstlenen bu kurslar, 1936'da Kız Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulu'nun Trabzon'da açılmasının itici gücü olmuş, bu süreç biçki- dikiş yurtlarının işlevlerini tamamlamasıyla sonuçlanmıştır[5].

2. TRABZON'DA BİÇKİ- DİKİŞ YURTLARI

Tarih boyunca jeopolitik konumuyla önemli bir ticaret ve liman kenti olan Trabzon, 18. ve 19. yüzyılda meydana gelen bazı önemli gelişmeler nedeniyle Osmanlı'nın önemli şehirlerinden biri haline gelmiştir. Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi, buharlı gemilerin ticaret filosuna katılması ve Balta Limanı Ticaret Antlaşmasının etkisiyle, 1830'lu yıllardan itibaren Trabzon Limanı doğu-batı ticaretinin en önemli bağlantı noktası haline gelmiştir. Bu gelişme sonucu uluslararası trafiğin kavşak noktası haline gelmiş Trabzon'da çok sayıda ülke konsolosluğu ile acenteleri açılmıştır. Ekonomik yönden Trabzon şehrinde meydana gelen bu gelişme, bir ticaret burjuvazisinin doğup serpilmesine neden olduğu gibi buna bağlı olarak şehrin kültürel ve sosyal açıdan hızlı bir değişimini de beraberinde getirmiştir. Şehirde meydana gelen bu değişim, öncelikle ekonomik üstünlüğü elinde bulunduran gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasında kendini göstermiştir. Bu

[5] USTA, V., *Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları,* Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nisan 2017, Trabzon, s. 591

değişim ve gelişim 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında yaptırdıkları ve bir kısmı günümüze ulaşan Kabayanidilerin Atatürk Köşkü ve Kostaki Konağı binalarının mimarisinde açıkça görüldüğü gibi sanat, musiki ve spor gibi toplumsal yaşamın kültürel alanlarında da belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Böylesi bir ortamda, bir arada yaşayan Müslüman Türk bürokratik seçkinler ve ticaret burjuvazisi de bu gelişmelerden etkilenmiş, toplumsal görünürlük açısından özellikle kadın dünyası bu etkileşimin içinde yer almıştır[6].

Giyim kuşam gereksinimlerini daha çok İstanbul'dan veya Trabzon'da mevcut gayrimüslimlere ait terzihanelerden karşılamak zorunda kalan Trabzon kadınları da tıpkı İstanbul'da Behire Hakkı Hanım'ın ortaya çıkışındaki gerekçeler doğrultusunda çeşitli arayışlara girmiştir. Bu arayış, Trabzon'da Milli Mücadele yıllarında yayımlanan İstikbal gazetesinde yer alan bir reklamda şu şekilde karşılık bulmuştur: *"Her nevi modaya muvafık kostümler, gelinlik elbiseler, çeyiz ve çocuk takımları gayet zarif ve o nisbette metin bir surette dikilir. Arzu buyurulduğu takdirde mahir bir ressam tarafından ipekli kumaşlar üzerine yağlıboya tezyinat yapılır. Terzihane sırf muhaderat-ı İslamiyeye mahsus bir Müslüman müessesesi olduğundan teşrif buyuracak hanımefendiler herhalde memnun kalacaklardır."* Bu ifadelerden de giyim kuşamda yeniliğe doğru gidildiği, en azından böyle bir toplumsal eğilimin bulunduğu anlaşılmaktadır[7].

Trabzon'da modernleşme ve çağdaşlaşmanın lokomotif kurumu Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocağı ve Muallimleri Cemiyeti olmuş, Trabzon Türk Ocağı 2 Kasım 1925 tarihinde yaptığı toplantıda ocak üyesi erkeklerin şapka giymeleri, kadınların ise özel toplantılarda çarşaf, peçe yerine manto ve şapka giymeleri için öncülük yapma kararı almıştır. Bu yaklaşıma her ne kadar karşı çıkmaya çalışanlar olsa da Trabzonlu kadınlar arasında modaya uygun kıyafetlerin tercih edilme eğilimi giderek yükselmeye başlamıştır[8]. Trabzon'da çarşaf ve peçenin kaldırılmasına dair 11 Aralık 1926'da Trabzon Vilayeti il Genel Meclisinde alınan kararla[9]bu eğilimin desteklenmesi, olası bir mahalle baskısı kuşkusunu da ortadan kaldırmış, modernleşme yanlısı kadınları rahatlatan

[6] A.g.e. s. 593
[7] Çapa, M., "Giyim Kuşamda Medeni Kıyafetlerin Benimsenmesi ve Trabzon Örneği", Toplumsal Tarih, Sayı 30, 1996, s. 22- 27
[8] Çapa, M., "Giyim Kuşamda Medeni Kıyafetlerin Benimsenmesi ve Trabzon Örneği", Toplumsal Tarih, Sayı 30, 1996, s. 22- 27
[9] Usta, V., Baki, B., U., "II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Trabzon'da Kadın" Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 20, (Bahar 2016), s. 225- 274

bu karar tarihinde Trabzon'da ilk biçki dikiş yurdu açılmıştır. Hayrettin Ziya Taluy'un bu süreci değerlendirmek üzere kaleme aldığı yazısında çarşaf ve peçenin kaldırılmasında başta biçki-dikiş yurtları olmak üzere kadını kamusal alana taşıyan eğitim kurumlarının rolüne vurgu yapılmıştır. Yazar, Trabzon kadınının sezgi gücüyle önce biçki-dikiş yurtları aracılığıyla kendini kamusal alana taşıdığını, ardından bununla da yetinmeyerek ısrarlı talepleri karşısında Kız Sanat Okulunun kurulmasına neden olarak önemli bir kazanım elde ettiğini ifade etmiştir[10].

2.1. Hanımlar Biçki ve Dikiş Yurdu

Kadının meslek edinmesine yönelik Trabzon'da ilk biçki dikiş yurdu 1 Ekim 1925 tarihinde "Hanımlar Biçki ve Dikiş Yurdu" adıyla açılmış, yurtta çalışma usul ve esaslarına dair yayımlanan bir kitapçık satışa sunularak "Hanımlar Biçki ve Dikiş Yurdu" tanıtılmaya çalışmıştır. Trabzon'da Nafıa (Bayındırlık) Başmühendisi Ömer Fehmi Bey'in kızı Hayriye Halim Hanım'ın girişimiyle açılarak eğitime başlayan kursa bir hafta gibi kısa bir süre içinde on iki kız öğrenci kaydolmuş, kursa kaydolacak öğrencilerde aranan kayıt şartları, alınacak kurs ücreti, kurs süresi ve öğretim programını belirten resmi matbu nizamname de Lüks Tuhafiye Mağazası'nda satışa sunulmuştur. Trabzon'da kadınlara meslek edindirmeye yönelik olarak açılan ilk kurs olması nedeniyle ilgiyle karşılanan bu kursun kurucusu ve müdürü olan Hayriye Halim Hanımın bu girişimi basında ilgiyle karşılanmış ve başarı dileklerinde bulunulmuştur[11]. Bu yurdun ne kadar süreyle varlığını sürdürdüğü ve kaç öğrenci mezun ettiği hakkında yeterli veri bulunmamaktadır. Kurs müdürü Hayriye Halim'in öğrencileriyle birlikte çektirdiği fotoğrafta sol üst kenardaki yazılar, serginin harf devriminden önceki yıllarda düzenlendiği, sergilenen ürünlerin kursta katılan öğrencilerin çalışmalarından oluştuğu görülmektedir (Görsel1).

[10] Taluy, H.Z., "Akşam Kız Sanat Okulu ve Trabzon Kadınlığı", Yeniyol, 17 Mayıs 1937
[11] Yeniyol, 1 Teşrinievvel 1925.

Görsel 1. Trabzon'da Hanımlar Biçki Dikiş Yurdu Müdür ve Müessisi[12] Hayriye Halim[13]

2.2. Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu (Kadriye Hanım Biçki Dikiş Yurdu)

Trabzon'da kadınların meslek edinmesine yönelik ikinci kurs "Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu"[14] resmi adıyla açılmış, dönem gazetelerinde ve halk arasında kurucusu olan "Kadriye Hanım Biçki Dikiş Yurdu" adıyla bahsedilmiştir. Yurt öğrenci ve öğretmenlerinin bir bayram törenindeki geçişlerini gösteren fotoğrafta, iki öğrencinin taşıdığı flamanın sağ üst kenarında 1926 tarihinin yazılı olduğu, bu nedenle yurdun 1926 yılında açılmış olacağı varsayılmaktadır[15]. Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurduna ait talimatname[16] Maarif Vekâletine[17] 9 Eylül 1934 tarihinde gönderilmiş, talimatname vekâletçe 23.10.1934 tarihinde görüşülüp onaylanmıştır.

[12] Müessis, Türkçe anlamı kurucu
[13] USTA, V., *Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları,* Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nisan 2017, Trabzon, s. 594
[14] Usta, V., "*Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye, s. 595
[15] Albayrak, H., " Trabzon Milli Eğitim Tarihi 2" İstanbul, 2008, s. 946
[16] Yönerge
[17] Milli Eğitim Bakanlığı

Maarif Vekâletinin talimatnamesine göre bu yurtlar eylül ayı başında açılıp haziran sonuna kadar eğitimlerini sürdürmüş ve eğitim- öğretim dönemi süresince yapılan çalışmaların Temmuz ayı başında sergilenmesi zorunlu tutulmuştur. Söz konusu yurdun çalışmalarına dair gazetelerde rastlanan ilk haber 6 Temmuz 1933 tarihli Reklam gazetesinde yer almış, bu haberde Kadriye Hanım Dikiş Yurdu sergisinin açılışının yapıldığı belirtilmiştir.[18] 6 Temmuz 1933 tarihli Reklam gazetesinde yer alan habere göre "Kadriye Hanım Dikiş Yurdu" sergisinde yer alan ürünler 1932 yılı Eylül ayından itibaren eğitime başlamış olan öğrencilerin çalışmaları olduğuna kuşku yoktur.

Çalışmalarını 1933-1934 döneminde de sürdüren Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu dönem sonunda, talimatname gereği 1934 yılı Temmuz ayında Trabzon Halkevinde sergi açmış, sergiye 1933 yılında açılıp, eğitime başlayan Serdar Biçki Dikiş Yurdu da katılmıştır. Halkevinde, iki ayrı biçki dikiş yurdunun birlikte düzenlediği sergi, vali vekili ve ilin protokolünün de katıldıkları büyük bir törenle açılmıştır[19].

Trabzon kadınları ve genç kızlarının meslek edinmesi, toplumsal yaşama katılmasında önemli bir rol üstlenmiş olan Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu çok sayıda öğrenci yetiştirmiş, Trabzon'un ilk eczacılarından olan Eşay Öngür'ün annesi Mebruke Akpir de bu kursa devam ederek dikiş- nakış eğitimi görmüş, diploma almıştır. Eşay Öngür, bu kursa devam edenlerden bazılarının Nahide Eyüboğlu, Neriman Karluk, Cevher Müftüoğlu ve Meliha Ural olduğunu belirtmiştir. Eşay Öngür'ün annesinden dinlediği bilgiye göre kursun sahibi ve müdürü olan Kadriye Hanım, dönem Trabzon'u için oldukça modern bir kadınmış ve Trabzonlular genellikle bu modern kadını anlamakta ve kabul etmekte oldukça zorlanmıştır[20].

[18] Reklam Gazetesi, 6 Temmuz 1933
[19] Halk, 12 Temmuz 1934
[20] Mebruke Akpir'in kızı Eczacı Eşay Öngür, 16/ 10/ 2020 tarihli söyleşi

Görsel 2. Asri Aile Biçki- Dikiş Yurdu'nda Kadriye Hanım ve öğrencileri[21]

[21] Nazmiye Aydın fotoğraf arşivi, Eşay Öngür ile 16/ 10/ 2020 tarihli söyleşi

Görsel 3. Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu öğrencilerinin flamalarıyla bayram tören geçişi[22]

[22] Usta, V., "*Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye, s. 596

Görsel 4. Asri Aile Biçki Dikiş Yurdu öğrencileri hocaları Kadriye Hanım ile nakış dersinde[23]

[23] A.g.e., s.596

Görsel 5. Kadriye Hanım Asri Aile Biçki Dikiş Yurdunda öğrencileri ile birlikte[24]

2.2.1. Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu Programı

Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdunun on aylık süreyi kapsayan eğitim-öğretim dönemine ait ders programı ve ayrıntıları şu şekilde hazırlanmış ve uygulanmıştır[25].

BİRİNCİ DEVRE		
DİKİŞ	**NAKIŞ**	**METOT**
1. ayda yamalar ve ilikler	Abajurlar (muhtelif)	Çocuk takımı
2. ayda korsaj	Muhtelif Antepler	İç çamaşırları, ölçü alma usulü

[24] A.g.e.,s. 596

[25] MV. TTKK., Dosya no 8/30 B, Tarih 23/ 10/1934, No 244.

3. ayda iç çamaşırlarının ikmali	Ajurların ikmali	Korsaj ve esas beden
1. Hususi imtihanın icrası ve işlerin mektep idaresine teslimi		
İKİNCİ DEVRE		
DİKİŞ	**EL İŞİ ve TATBİKAT**	**METOD**
4. ayda sabahlık	Pileler ve Belçika ajuru	Bir numaradan altı numaraya kadar manto
5. ayda muhtelif cepler	Saç örgü, aba örgü	Veston, rağlan manto kollar
6. ayda pijamalar, gömlekler	Tatbikat	Yakalar, eteklikler, metotların ikmali
Metot defterlerinin idareye teslimi, hususi imtihan		
ÜÇÜNCÜ DEVRE		
DİKİŞ	**TATBİKAT**	**MUHTELİF İŞLER**
7. ayda rob	Rop	Buluz dikilmesi
8. ayda eteklik	Rop de şambr	Şapka
9. ayda kostüm	Kostüm	Çiçek ve halı
10. ayda tuvalet	Tuvalet	Karton üzerine metot tersimatı, ütüler
İmtihan		

Çizelge 1. Asri Aile Biçki ve Dikiş Yurdu öğretim programı

2.3. Serdar Biçki Dikiş Yurdu

19 Ağustos 1933 tarihinde Trabzon'da basılan bir gazetede yer alan haberde, *"İstanbul Vezneciler Biçki ve Dikiş Mektebinde tahsilini ikmal ederek şehrimize gelen Fehime Mustafa Hanım, Türk hanımları için Serdar Biçki-Dikiş Yurdu namında bir yurt açacaktır"* haberi yer almış, haberin devamında kurs kayıtlarına Eylül ayında başlanacağı belirtilmiştir[26].

Maarif Vekâleti kayıtlarında 1933 yılında açılmış olduğu belirtilen yurdun resmi adı, Fehime Hanım Biçki-Dikiş Yurdu[27] olarak geçmektedir. Kurs, duyuruda da belirtildiği üzere 1933 Eylül ayından itibaren eğitim- öğretime başlamış, öğrencilerin yıl içinde yaptığı çalışmalardan oluşan sergi dönem sonunda, 1934 yılı Temmuz ayında açılmıştır.

1933-1934 eğitim döneminde Trabzon'da resmi olarak biçki- dikiş eğitimi veren Serdar Biçki Dikiş Yurdu ve Asri Aile Biçki Dikiş Yurdu öğrencilerinin eğitim dönemi içinde ürettikleri el sanatı ürünler, dönemin Halkevi başkanı Osman Cudi Bey'in de çabalarıyla 11 Temmuz 1934'te Trabzon Halkevinde birlikte sergilenmiştir. Sergi, dönemin Trabzon Valisi, Halk Fırkası başkanı, belediye başkanı ile tüccarlar ve çok sayıda davetlinin katılımıyla açılmıştır. Sergi açılışı, Trabzon valisinin misafiri olarak şehirde bulunan Çoruh Valisi[28] Ekrem Bey tarafından yapılmış ve davetliler tarafından gezilmiştir. Trabzon Halkevi Başkanı Osman Cudi Bey tarafından davetlilere açılış sırasında halkevinin bu tür konulardaki çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Serdar Biçki Dikiş Yurdu öğrencilerinin dokuz ay gibi kısa bir süre içinde, yerli mallardan üretilen, dikiş-nakışla süslenmiş, çok ince ve zarif ürünleri oldukça beğeniyle izlenmiş ve ürünlerin sahipleri tarafından izleyicilere ayrıntılı bilgi verilmiştir[29].

---

[26] Reklam, 19 Ağustos 1933

[27] Usta, V., "*Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye, s. 596

[28] Çoruh vilayeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan on yıl sonra 1933 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Artvin ve Rize vilayetlerinin birleştirilmesiyle kurulmuş, adını Çoruh Nehri'nden almıştır. 1936 yılında Rize yeniden vilayet yapılmış, Çoruh vilayeti ise sadece Artvin sınırları içinde kalmıştır. 1956 yılında Çoruh vilayetinin adı yeniden Artvin vilayetine dönüştürülmüştür.

[29] Halk, 12 Temmuz 1934

Fehime Hanım ilk yılın ardından 1934 yılı sonbaharında kaydettiği yeni öğrencilerle, yeni dönemde biçki, dikiş, nakış eğitimine başlamış, öğretim dönemi sonunda ikinci yıl sergisini de yine Trabzon Halkevi salonunda açmıştır. Sergi 9 Temmuz 1935 günü vali vekili Tevfik Talat tarafından açılmış, sergiye belediye başkanı, CHP il başkanı, ildeki yöneticiler ve misafirler katılmış, davetliler tarafından büyük beğeniyle izlenen bu serginin ardından vali vekili tarafından sergi anı defterine övgü dolu ifadeler kaydedilmiştir. Fehime Mustafa Hanımın Serdar Biçki Dikiş Yurdu çalışmalarına hangi tarihte son verdiği bilinmemektedir.

2.4. Sotha (Bahriyen Hanım) Biçki Dikiş Yurdu

Trabzon Kız Orta Mektebi biçki ve dikiş öğretmeni olan Bahriyen Hanım tarafından açılan Sotha Biçki Dikiş Yurdunun açılış yılı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Bahriyen Hanımın, 1933 yılı Temmuz ayında öğrencilerinin el sanatı ürünlerinden oluşan bir sergi açmış olması[30], bu kursun en azından 1932-1933 öğretim döneminde faaliyette olduğunu göstermektedir[31]. Dönem kayıtlarında Sotha Biçki Dikiş Yurdu olarak adı geçen kursun, kimi yazılarda Bahriyen Hanım Biçki Dikiş Yurdu olarak yer alması, kursun müdürü ve kurucusunun Bahriyen Hanım olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür[32].

Bahriyen Hanım kursunun ilk sergisi 1933 yılı Temmuz başlarında, kursun kendi mekânında açılmıştır. 1932-1933 öğretim döneminde kursa kayıtlı bulunan 25 öğrencinin ürettiği el sanatı ürünlerden oluşan sergi çok beğenilmiş, dikkatleri üzerine toplamıştır. Bu nedenle Trabzon Halkevi Güzel Sanatlar şubesi mensupları tarafından ziyaret edilen serginin daha geniş kitlelere ulaştırılması amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda sergi 13 Temmuz Perşembe günü Halkevi salonuna taşınmıştır[33]. 13 Temmuz'da açılması öngörülen sergi ancak 15 Temmuz Cumartesi günü öğleden sonra kalabalık bir davetli grubunun katılımıyla Halkevi salonunda açılabilmiştir. Bahriyen Hanımın yönetimindeki Sotha Biçki Dikiş Yurdu sergisi, Halkevinin dört odasında teşhir edilmiş, 9 ay süreyle kursa devam eden kursiyerlerin elinden çıkan zarif ve ince işlemelerle dikiş ürünleri izleyicilerin büyük beğenisini kazanmıştır. Davetlilerle birlikte bütün odaları gezen,

[30] Reklam gazetesi, 10 Temmuz 1933
[31] Albayrak, H., *Trabzon Milli Eğitim Tarihi 2, s. 946*
[32] Bu kursa ait Maarif Vekâleti arşivinde herhangi bir kayda rastlanmadığı için resmi adının ne olduğuna dair kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.
[33] Reklam gazetesi, 10 Temmuz 1933

onlara ürünler hakkında bilgi veren Bahriyen Hanım, kumaşı dahil olmak üzere her şeyiyle yerli malı olan ürünlerin Avrupa mallarından daha zarif ve üstün olduklarını belirtmiştir[34].

1933-1934 öğretim dönemi çalışmalarına 37 öğrenci ile devam eden ve 35'inin pekiyi derece ile diploma aldığı Sotha Biçki Dikiş Yurdu, bir önceki yıl olduğu gibi bu öğretim dönemi sonunda da bir sergi düzenlemiştir. 17 Temmuz 1934 Salı günü saat 17'de Trabzon valisi Rıfat Danışman Bey tarafından açılışı yapılan sergiye milletvekili Nuri Bey, Milli Eğitim müdürü, müfettişler, öğretmenler, tüccar ve çok sayıda davetli katılmış, kursiyerlerin tamamen yerli malı kullanarak ince bir zevkle ürettikleri ürünler davetliler tarafından büyük bir beğeniyle izlenmiştir[35].

2.5. Elçin Biçki Dikiş Yurdu

Maarif Vekâleti kayıtlarına göre adı *"Neriman Elçin Hanım Biçki Dikiş Yurdu*"[36] olarak geçen kurs 1936 yılında açılmıştır. Kursun faaliyete geçtiğine dair dönem gazetesinde yer alan bir ilânda Neriman Hanımın Kız Orta Mektebi mezunu olduğu, biçki dikiş yurdundan da diploma aldıktan sonra Liman Reisi Enis Beyin atölyesinde staj gördüğü ve *"Neriman Taner Hanım tarafından 1936 yılı Şubat ayında Uzun Sokak 198 numarada Elçin Biçki ve Dikiş Yurdu adlı yeni bir yurt açıldığı"* belirtilmiştir. Açılış tarihinden itibaren öğrenci kaydının başladığı bu kursta biçki ve dikiş derslerinin yanı sıra ayrıca çiçek ve şapkayla ilgili dersler de verilmiştir[37].

Kurs Şubat ayında açılıp öğretime başlamış, kursun öğrencileri tarafından beş ay gibi kısa bir süre sonunda üretilen ürünler 23 Haziran 1936 tarihinde sergilenmiştir. Sergi Trabzon Halkevi salonunda düzenlenmiş, Üçüncü Genel Müfettiş Tahsin Uzer, vali Rıfat Danışman, tüccarlar ve kalabalık bir davetli grubunun katılımıyla açılan sergide kursa katılan genç kızların ürettikleri 250 parça iş teşhir edilmiştir[38]. Halkevi Başkanlığı tarafından basına verilen bir ilânla serginin açılışı duyurulmuş, söz konusu ilânda 23-30 Haziran tarihleri arasında her gün saat 13.00- 18.00 saatleri ve 18.00- 22.00 saatleri arasında herkese açık olacağı belirtilmiştir[39]. Sergi izleyicilerin büyük takdirini kazanmış, sergi sonunda Üçüncü Genel Müfettiş Tahsin Uzer tarafından sergi hatıra

[34] Reklam gazetesi, 17 Temmuz 1933
[35] Halk gazetesi, 19 Temmuz 1934
[36] MV. TTK, dosya no 225/5, tarih 06/ 01/1936, no 4. Trabzon vilayetinden incelenip onaylanmak üzere 10/ 12/ 1935 tarih ve 580/53-6 sayılı yazıyla Maarif Vekâletine iletilmiştir. Söz konusu talimatname, Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenip 15/ 01/1936 tarihinde onaylanmıştır.
[37] Reklam, 6 Şubat 1936
[38] Halk, 25 Haziran 1936
[39] Halk, 25 Haziran 1936

defterine, *"Biçki ve dikiş yurdunun 5 aylık çalışma sergisini gördüm. Bu kısa zamanda 8 yavru ile meydana gelen bu kıymetli eseri tebrike şayan buldum. Yurt direktisi Neriman'a bin kutlu"* ifadeleri kaydedilmiştir[40].

Eğitim-öğretim döneminin sona ermesinden sonra kurs müdürü Neriman Elçin Hanım İstanbul'a giderek Beyoğlu Kız Sanat Okulundan diploma alarak öğrenim düzeyini yükseltmiş, öte yandan yine İstanbul'da bulunduğu yaz aylarında Belçika modeli en son moda üzere şapka dikme ve çiçek yapma konularında da kursa gidip kendisini yenileyerek Trabzon'a dönmüş, 1 Eylül 1936 tarihinden itibaren yeni dönem için öğrenci kayıtlarına başlamıştır[41]. Kayıt duyurusu için gazeteye verilen ilanda yurdun Uzun Sokak 198 numarada (şeker fabrikası karşısı) faaliyet gösterdiği ve aylık kurs ücretinin 3 lira olduğu belirtilmiştir.

1936-1937 dönemine Uzun Sokak, 198 numaralı adreste (şeker fabrikası karşısı) eğitim-öğretime başlayan Elçin Biçki Dikiş Yurdu, aradan kısa bir süre geçtikten sonra mekânını değiştirerek yine Uzun Sokak'ta İnhisarlar (Tekel) İdaresi'ne bitişik Kazancızadelere ait 225 numaralı daha geniş yeni bir mekâna taşınmış ve çalışmalarını burada sürdürmüştür[42].

1936-1937 döneminin sonunda yine Halkevi salonunda öğrencilerin ürettiği ürünlerden oluşan bir sergi kalabalık bir davetli grubunun katılımıyla açılmış, açılış töreni bandonun eşlik ettiği İstiklal Marşının okunmasıyla saat 14'te başlamış, törende açılış konuşmasını vali adına mektupçu B. Faik Polat Bey yapmıştır. Faik Polat Bey açılıştaki konuşmasını, *"Güzel Trabzon'umuzda biçme ve dikme, el işleri sanatlarının yükselmesinde âmil olanlardan birisi de Elçin Sanat Yurdu'muzdur. Bu sergiyi açmakla çok büyük haz ve iftihar duyar ve müdireyi ve talebelerini tebrik ederim."* sözleriyle bitirmiştir. Kurdelenin kesilmesiyle gezilen sergideki zarif el sanatı ürünler büyük beğeni kazanmıştır[43].

[40] Halk, 25 Haziran 1936
[41] Halk, 27 Ağustos 1936
[42] Yeniyol, 7 Aralık 1936
[43] Yeniyol, 1 Temmuz 1937

2.6. Mürüvvet Kazmaz Biçki Dikiş Yurdu

Maarif Vekâleti kayıtlarında adı "Mürüvvet Hanım Biçki Dikiş Yurdu" olarak geçen kurs 1936 yılında açılmıştır. Yurt hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, bu yurt hakkındaki en önemli veri, Mustafa Kemal Atatürk'ün 10-12 Haziran 1937

Görsel 6.Mürüvvet Hanım Biçki Dikiş Yurdunda öğrencileriyle[44]

Bu ziyarette Mürüvvet Kazmaz, Trabzon kadınlarının becerilerini yansıtan çalışmalar ve yurtlar hakkında Mustafa Kemal Atatürk'e açıklamalarda bulunmuş, Mustafa Kemal Atatürk Mürüvvet Hanım'a *"Çok güzel, çok başarılı oldunuz, önünüzde uzun yıllar var, yükseleceksiniz"* diyerek, bir yandan Trabzonlu hanımları yaptıkları başarılı çalışmalardan dolayı kutlamış, diğer yandan gelecek yıllardaki çalışmaları için teşvik etmiştir. Mürüvvet Hanım'ın, sergi anı defterini

[44] Usta, V., "*Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye, s. 599

imzalaması ricası karşısında Atatürk, tebessüm ederek deftere *"Cesur Yurt"* yazmış ve imzalamıştır. Yurdun hangi tarihte çalışmalarına son verdiği bilinmemektedir[45].

2.7. Refika Hanım Biçki Dikiş Yurdu

Enstitüyü bitirmiş Refika Demircan Atapark'ın üstünde, Gülbahar Hatun Camiinin yukarısında, eski adı Ülkü İlkokulu, yeni adı Gülbahar Hatun İlkokulunun bahçesine yandan bakan bir evde yaşamış, bu evde hem terzilik yapmış, hem de terzilik eğitimi vermiştir. Refika Demircan hanımın terzilik eğitimi verdiği evi ve Gülbahar Hatun İlkokulu 1984 yılında dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından temeli atılıp yapımına başlanan Tanjant yolu nedeniyle yıkılmıştır. Trabzon Atapark ve civarında oturan pek çok genç kız Refika Hanım Biçki- Dikiş Yurduna devam etmiş, terzi Refika Demircan'dan dikiş eğitimi almıştır[46]. Bu kişilerden birisi de Trabzon'da terzi kızlar olarak tanınmış üç kız kardeşten ortancası Müjgan Sürel olup, ilkokul eğitimi sırasında Refika Hanım Biçki- Dikiş Yurduna gitmeye başlamıştır. Refika Demircan'dan terzilik öğrenen Müjgan Sürel ablası ve kız kardeşi ile birlikte terzilik yaparak hayatlarını kazanmış, 1980'li yıllara kadar diktikleri kıyafetler ile Trabzon kadınını giydirmişlerdir[47].

2.8. Neriman Karluk Biçki Dikiş Yurdu

Neriman (Ergören) Karluk 1918 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Annesi Zehra Ergören, babası Murat Ergören olup, Sotka Mahallesinde, kemeri geçtikten sonra günümüzdeki valilik binasına gitmeden, Varlıbaş Alışveriş merkezinin karşısında, Kaledibi İlkokulu'na inen yolun üstünde, çumbalı, çok güzel bir evde ailesiyle birlikte oturmuş, çocukluğu ve gençliği bu evde geçmiştir[48]. 1930'lu yılların başında Kız Orta Okulu öğretmeni Bahriyen Hanımın açtığı Sotha Biçki Dikiş Yurduna devam eden Neriman (Ergören) Karluk, 1932-1933 eğitim-öğretim döneminde bu yurttaki eğitimini başarıyla tamamlamıştır. İstanbul'dan Trabzon'a gelen açık başlı, beyaz saçlı, çok hoş bir bayan hocadan terzilik eğitimi almış olan Neriman (Ergören) Karluk bu hocasının resmini kızı Seçkin Erdemli'ye göstermiş ve *"benim dikiş hocam"* demiştir. Devletin

[45] Usta, V., "*Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları"*Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan 2017, Trabzon, Türkiye, s.600

[46] Gülsen (Şakar) Gümüştekin, 1959 Trabzon doğumlu, 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi.

[47] Aydın, N., *Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler; Terzi Kızlar Örneği*, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, s.

[48] Aydın, N., *"Trabzon'da Kendir Yetiştiriciliği ve Seçkin Erdemli Sandığındaki Ketan Dokumalar"* ,Karadeniz 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresİ Tam Metin Kitabı, 23-25 Ağustos Rize, s.288

açtığı bu dikiş yurdundaki eğitimini 1933 yılında tamamlayan Neriman Karluk, önce Sotha Mahallesi'ndeki evlerinin bir katında biçki dikiş atölyesi açmış, daha sonra öğrenci yetiştirmek amacıyla 1934-1935 eğitim-öğretim döneminde bu atölyeyi biçki dikiş yurduna dönüştürmüştür. Açıldığı yıl 14 öğrenciyle eğitim öğretime başlamış, ancak Talim Terbiye Kurulu kayıtlarında Neriman Karluk Hanım Biçki Dikiş Yurdunun kaydına rastlanamamıştır. İlk dönemin tamamlanmasından sonra öğrencilerin yıl boyunca yaptığı çalışmaların yer aldığı bir sergi açmış, 1935 yılında Trabzon'da açtığı sergi ile ilgili davetiye hazırlamış ve bürokratlara göndermiştir[49].

Trabzon vilayeti bürokratlarından R. Çetin 25 Haziran 1935 tarihinde serginin hatıra defterine şu izlenimlerini yazmıştır: *"Bayan Neriman'ın işbaşılığı altında çalışan Trabzon genç kızlarının dikiş ve el işlerini gördüm. Hemen hepsi birbirinden güzel ve insanın yüzüne gülen ve çok intizamla asılan eşyaları doya doya ve zevkle seyrettim. Genç Neriman'a muvaffakiyetler diler, talebelerine hayatta ve daima saadet ve refah dilerim."* 1935 yılı Haziran ayında düzenlenen törenle dönem sonunda başarılı olan öğrencilere il milli eğitim müdürünün imzasını taşıyan kurs diplomaları verilmiştir. Bando eşliğinde düzenlenen törende mezun öğrencilere hitaben konuşma yapılmış, yapılan konuşmada bundan böyle bir meslek sahibi oldukları ve resmi olarak dikiş yapabilecekleri belirtilmiştir[50].

Neriman Karluk Biçki Dikiş Yurdu öğrencileri kullandıkları kumaşları Azm-i Terakkai, Temel Nücumi, Sarı İmamlar, İnci ve Binbir Çeşit mağazalarından; dikiş-nakış malzemelerini ise Mutezaoğulları mağazalarından satın almış, diktikleri giysiler ve nakış yaptıkları örtülerde atlas, tafta, muare, birman, anverseten, grepseten, bürümcük, Şile bezi, Rize bezi, tülgrek, markizet, İngiliz kumaşları ve ince yünlü kumaşlar kullanmışlardır. Bu yurtta da Trabzon'da açılmış diğer biçki dikiş yurtlarında uygulanan program doğrultusunda eğitim öğretim yapılmış, öğrencileri gri renk, önden açık önlük ve beyaz yakadan ibaret tek tip kıyafet giymiştir. Neriman Karluk Hanım'ın 1938 yılında nişanlanması ve evlilik sonrası eşinin izin vermemesi nedeniyle Biçki Dikiş Yurdu kapanmış, ancak Neriman Karluk evinde terzilik mesleğine bir süre daha devam etmiş, aile bireylerinin giysilerini dikmiştir[51].

[49] Seçkin Erdemli, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi
[50] USTA, V., *Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları,* Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nisan 2017, Trabzon, s. 600
[51] Seçkin Erdemli, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi

Görsel 7. Neriman Karluk açtığı Biçki- Dikiş Yurdunda öğrencileri ile[52]

Neriman Karluk Hanım 1933 yılında başladığı terzilik ve biçki- dikiş yurdunda öğrenci yetiştirme işini evlendiği 1940 yılına kadar devam ettirmiş, kesim yaparken, dikiş dikerken kullandığı oldukça uzun, dikdörtgen masasını dikiş dikmeye, öğrenci yetiştirmeye devam edeceğini düşünerek yeni evine götürmüştür. Neriman Karluk'un kızı Seçkin Erdemli *"bu kadar güzel bir iş bırakılır mı, ama babam istemediği için annem bırakmak zorunda kalmış, babam geç evlendiği için anneme, biz yaşayalım, bırak dikiş yurdunu"* dediğini belirtmiştir[53].

Neriman Karluk evleninceye kadar yürüttüğü dikiş yurdunda öğrenci yetiştirme dışında terzilikte yapmış, kızı Seçkin Erdemli tarafından çok güzel dikiş diktiği belirtilmiş, annesinin *"bürokratların eşlerinin dikişlerini, tayyörlerini dikerdim"* dediğini ifade etmiştir. Ayrıca gelinlik, gelin ağırlığı, her şey diktiği belirtilen Neriman Karluk kendi gelinliği, gelin ağırlığı, nişan kıyafeti gibi her şeyini kendi dikmiş, dönem adetlerine göre gelin ağırlığında kendisine alınan ipek ve

[52] Osman Nuri Kardeş, Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 5, 2007, Trabzon, s. 72
[53] Seçkin Erdemli, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi

yünlü kumaşlardan on beş kat yazlık ve kışlık çok ağır elbiseler, çok şık, çok güzel iç çamaşırları dikmiştir. Evlilik yaşamından sonra dışarıya dikiş dikmemiş ancak kendisi ve çocukları için gerekli olan, hazır bulunamayan giysileri ev halkına dikmeye devam etmiştir. Hazır satışı olmayan sutyen ve külot gibi iç çamaşırı da diken Neriman Karluk kendi, annesi ve kızının sutyenlerini dikmiştir[54]. Neriman Karluk Hanım dikişlerini SINGER marka ayaklı dikiş makinesinde dikmiş, öğrenci yetiştirirken de bu makineyi kullanmıştır.[55].

Görsel 8. Neriman Karluk ve eşi Mehmet Nazif Karluk[56]

[54] Seçkin Erdemli, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi
[55] Seçkin Erdemli, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi
[56] Kaynak kişi Seçkin Erdemli, N. Aydın fotoğraf arşivi, 2018

Görsel 9. Neriman Karluk, eşi Mehmet Nazif Karluk ve kızları Seçkin Erdemli[57]

SONUÇ

Osmanlı toplumunda bir erkekten evin geçimini sağlamasını beklemek ne kadar doğalsa bir kadından dikiş dikmesini beklemek de o kadar doğal görülmüş, kız çocukları altı, yedi yaşına geldiğinde onlara iğne tutmayı göstermek gerektiği, okula başlayan kızlara ilkokul birinci sınıftan itibaren bu beceriyi kazandırmanın faydalı olacağı üzerinde durulmuş, bu gerekçeyle bir program dâhilinde dikiş, nakışın "*Hanım kızlara son derece lazım bir iş*" olarak çocuklara öğretilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir[58].

Her zaman geçerli ve önemli meslekler arasında olan terzilik, Cumhuriyet'in ilanından sonra, hazır giyim sanayinin gelişip, yaygınlaşmadığı, kadının çalışma hayatında henüz çok aktif yer almadığı 1930, 40, 50'li yıllarda çok önemli bir meslek olmuştur. Yaygın eğitim kursları şeklinde, mahallelerde açılan biçki- dikiş kurslarında eğitim alan kadınların bir kısmı sadece terzilik mesleğini icra ederek toplumu giydirme gibi çok önemli bir görev üstlenmiş, bir kısmı da hem

[57] Kaynak kişi Seçkin Erdemli, N. Aydın fotoğraf arşivi, 2018, Fotoğraf 1941 yılında çekilmiştir.
[58] Mine DEMİR, *Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Biçki-Dikiş*, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık 2016, s.75

terzilik yaparak toplumu giydirmiş, hem de evlerinde verdikleri biçki, dikiş, nakış eğitimleri ile bulundukları çevrede, halk eğitimine, toplumunun gelişmesi ve aydınlanmasına önemli katkı vermişlerdir.

Kadının modernleşmesi sürecinde önemli bir görev üstlenen bu kurslar, 1936'da Kız Sanat Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulu'nun Trabzon'da açılmasının itici gücü olmuş, bu süreç biçki-dikiş yurtlarının işlevlerini tamamlamasıyla sonuçlanmıştır. Cumhuriyet aydınlanmasında kadın eğitimine, halk eğitimine verdikleri katkı nedeniyle bu biçki dikiş yurdu eğitmenlerini saygıyla anıyor şükranlarımı sunuyorum.

KAYNAKÇA

Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darülmuallim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış*, s.52

Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi*, Kebikeç, Sayı 10, (2000), s.223-238

Şefika Kurnaz, *Türk Yurdu ve Kadın (1911-1918),* Türk Yurdu, Şubat 2011, Cilt 31 (62), Sayı282, s. 58-64

Veysel Usta, *Kadınların Toplumsal Yaşama Katılmalarında Öncü Bir Kurum: Trabzon Biçki Dikiş Yurtları,* Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nisan 2017, Trabzon, s. 591, 593, 594, 595, 596, 600, 601

Mesut Çapa, *Giyim Kuşamda Medeni Kıyafetlerin Benimsenmesi ve Trabzon Örneği*, Toplumsal Tarih, Sayı 30, 1996, s. 22- 27

Veysel Usta, Bahar Usta Baki, *II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Trabzon'da Kadın,* Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 20, (Bahar 2016), s. 225- 274

Hayrettin Ziya Taluy, *Akşam Kız Sanat Okulu ve Trabzon Kadınlığı*, Yeniyol, 17 Mayıs 1937 Yeniyol, 1 Teşrinievvel 1925

Hüseyin Albayrak, " Trabzon Milli Eğitim Tarihi 2" İstanbul, 2008, s. 946,

Reklam Gazetesi, 6 Temmuz 1933

Halk, 12 Temmuz 1934

MV. TTKK., Dosya no 8/30 B, Tarih 23/ 10/1934, No 244

Reklam, 19 Ağustos 1933

Reklam, 10 Temmuz 1933

Reklam, 17 Temmuz 1933

Halk, 19 Temmuz 1934

MV. TTK, dosya no 225/5, tarih 06/ 01/1936, no 4.

Reklam, 6 Şubat 1936

Halk, 25 Haziran 1936

Halk, 27 Ağustos 1936

Yeniyol, 7 Aralık 1936

Yeniyol, 1 Temmuz 1937

Nazmiye Aydın, *Trabzon'da Kendir Yetiştiriciliği ve Seçkin Erdemli Sandığındaki Ketan Dokumalar*, Karadeniz 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresİ Tam Metin Kitabı, 23-25 Ağustos Rize, s.288

Nazmiye Aydın, *Trabzon'da Kadını Giydiren Terziler; Terzi Kızlar Örneği,* Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2022, Cilt 8, sayı 16

Osman Nuri Kardeş, *Eski Fotoğraflarda Trabzon, Albüm 5*, 2007, Trabzon, s. 72

Mine Demir, *Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Biçki-Dikiş*, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık 2016, s.75

İnternet kaynakları

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87oruh_vilayeti, Erişim 20/ 04/ 2022

Kaynak Kişiler

Eşay Öngür,1938 Trabzon doğumlu, eczacı, Mebruke Akpir'in kızı, 16/10/2020 tarihli söyleşi

Seçkin Erdemli, 1941 Trabzon doğumlu, Neriman Karluk'un kızı, 21/11/2018 tarihli söyleşi

Gülsen (Şakar) Gümüştekin, 1959 Trabzon doğumlu, 19 Mayıs 2022 tarihli söyleşi.

KAMUSAL SANAT ve OSMAN AKAN ÇALIŞMALARI

Dr. Öğr Üyesi Ayla BİRİNCİ [1]

[1] ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ, 0000-0002-5812-8491

ÖZET

Kamusal sanat kitleler için yapılan bir sanat anlayışı olarak bilinmektedir. Bazı eserleri sergilemenin en iyi yolu onları bir müzenin en sakin salonuna yerleştirmektir. Sanatseverler onları en iyi orda görebilir ve algılayabilir anlayışı vardır. Ama yapısı ve anlatımı itibariyle açık havada sergilenmesi gereken sanat eserleri de vardır. Açık hava denilince bu dış dünyadaki her şeyi içerebilmektedir. Müzede bulunan sanat eserlerinden farklı olarak bu sanat eserleri birçok gruba hitap ederek onların deneyimlemesi durumuna dayanmaktadır. 1960'li yıllarda öncü sanatçıların çalışmalarıyla etkin olan kamusal sanatın, 1970 'li yıllarda kurumlar tarafından alınan destekler sayesinde sanat içerisindeki seyri değişmiştir. Bu gelişme izleyicinin de bilinçlenmesi ve farkındalık düzeyinin oluşumu ile değer kazanmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan sanatçılar kendilerine has olan üsluplarıyla kamusal sanat alanını genişletmişlerdir. Mekan kavramı ve algısı üzerine kurulan bir sanat alanı olan kamusal sanat, sanatçı çalışmalarıyla yer çeşitliliği konusunda örneklemler oluşturmuşlardır. 21. yy'dan itibaren kamusal sanat yeni pratiklerle var olmuş, yeni kültürlerin kendi içinde barındırdığı çeşitlilik ile evrensel bir eğilim sağlamıştır. Müze, galeri gibi kapalı alanlardan farklı olarak yeni bir algı oluşturmak için kullanılan bir sanat alanı haline gelmiştir. Ayrıca kamusal sanat ile birçok sanat akımı anlatım içinde olabilmektedir. Bu alanda çalışmakta olan ve bir anlatım aracı olarak kendini ifade eden pek çok sanatçı vardır. Bu sanatçılardan bir tanesi olan Osman Akan; çalışmalarını kamusal alanlarda, iç ve dış mekanlarda sergilemekte olan bir sanatçı örneğidir. Mimari ile de ilişkilendirilebilecek olan çalışmalarında malzeme seçiminde ve biçim arayışındaki farklı çalışmalarıyla tanınan bir sanatçı haline gelmiş olması ile literatürde yol gösterici olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Kamusal Sanat, Sanat, Osman Akan

KAMUSAL SANAT

Kamusal sanat temel olarak sanat yapıtının bir alana yerleştirilmesine dayanmaktadır. Bu alan genel anlamıyla kamunun açık veya kapalı olarak erişiminin sağlandığı yerler olmaktadır. Bu alanlar geçmişten günümüze kadar gelen sanat yapıtlarını ve birçok disiplini içermektedir. Genellikle heykelin kamusal

sanatta kullanılan bir disiplin olması anıtsal yapısından dolayı bir sanat pratiği oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarda aktif olarak kullanılan bu sanat alanı ekonomik, teknolojik, endüstriyel ve bilimsel gelişimle birlikte bir ifade aracı olmuş, böylelikle materyal anlamında da bir dönüşüm yaşamıştır. Galeri ve sergi mekanlarındaki sanat, malzeme ve teknoloji ile birleşerek birçok yenilikle yeni çalıma mekanlarına taşınmıştır. Sanatı icra edebilmek için kullanılan her şey bu alanın bir parçası haline gelmiştir. Kitlelere hitap eden kamusal sanat alanı,

İç ve dış mekan seçiminde bu misyon doğrultusunda şekillenmektedir. Bazı eserler için en uygun yol müze salonu olabilmektedir. Ancak yapısı itibari ile her zaman bu seçim uygun olmayabilmektedir. Bazı eserleri açık havada sergilemek daha amacına uygun olabilmekte ve kitle izleyicine ulaşma fikrine destek olmaktadır. Açık hava denilince bu dış dünyadaki her şeyi içerebilmektedir. Müzede bulunan sanat eserlerinden farklı olarak bu sanat eserleri birçok gruba hitap ederek onların deneyimlemesi durumuna dayanmaktadır. 1960'li yıllarda öncü sanatçıların çalışmalarıyla etkin olan kamusal sanat, 1970 'li yıllarda kurumlar tarafından alınan destekler sayesinde kamusal sanatın sanat içerisindeki seyri değişmiştir. Bu gelişme izleyicinin de bilinçlenmesi ve farkındalık düzeyinin oluşumu ile değer kazanmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan sanatçılar kendilerine has olan üsluplarıyla kamusal sanat alanını genişletmişlerdir. Mekan kavramı ve algısı üzerine kurulan bir sanat alanı olan kamusal sanat, sanatçı çalışmalarıyla yer çeşitliliği konusunda örneklemler oluşturmuşlardır. 21. yy'dan itibaren kamusal sanat yeni pratiklerle var olmuş, yeni kültürlerin kendi içinde barındırdığı çeşitlilik ile evrensel bir eğilim sağlamıştır. Müze galeri gibi kapalı alanlardan kaçış olarak yeni bir algı oluşturmak için kullanılan bir alan haline gelmiştir. Ayrıca dünyada kamusal sanatın içinde, birçok sanat akımını barındırabileceği çok geniş bir kavram oluşmuştur. Bu alanda çalışmakta olan ve bir anlatım aracı olarak kendini ifade eden birçok sanatçı vardır.

Kamusal sanatın en eski biçimleri olan abideler, anıtlar ve tarihi binalar kabul görmüş olan alanlardır. Sergilenen ya da yaratılan herkesin erişimine açık olan ve genellikle dış mekanda yerleştirilmiş olan bir sanat eserini ifade eden bir sanat terimidir. "Kamusal sanatta öncülük eden ilk sanatçıların bazıları Isamau Noguchi, Henry Moore ve Alexander Calder gibi hepsi de heykeltraş olan simalardır. Kamusal sanatın en eski örnekleri bireysel üslup ve estetiği merkeze alan, fiili mekanı, yöreyi ve çevredeki ahal.iyi pek hesaba katmayan eserlerdir. Bu sanat alanının ilk örnekleri Nogucci'nin yaptığı Kırmızı Küp (1968), Calderin yaptığı Yüksek Hızlı (1967) ve Moore'un yaptığı Yaslanmış Figür (1957) gibi heykellerdir. Kent çevrelerine yerleştirilmiş bu eserlerin hepsi büyük ebatlarda soyut eserlerdir" (Grzy, 2020).

1970'li yıllarda bazı kurumlar tarafından sanatçı çalışmaları finanse edilmiştir. Bu durum kamusal sanatın seyrini değiştirmiştir. Bir fon olarak adlandırılabilecek bu hareket izleyicinin bilinçlenmesi

bakımından değer kazanmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan sanatçılar farklı üsluplarla kamusal sanatın alanını genişletmişlerdir. Bunlardan bazıları, Cristo, jean- Claude, Robert Smithson, Nancy Holt gibi isimlerdir. Mekan algısı üzerine kurulan bir sanat türü olan kamusal sanatta, belli bir alan modeli yada mekan olabileceği gibi kamu binası, müze, terminal ve akla gelebilecek bir çok örnek kullanılabilmektedir. Mekan kavramı söz konusu eserlerin sergilendiği, herkese açık olan kamusal bir alan ortamı olarak bu sanat alanında yorumlanabilmektedir. Kamusal sanatın gelişimi 1990'lı yıllardan itibaren yeni pratiklere ve alternatif tanımlamalara yer hazırlamıştır. Bu sanat alanı değişik kültürleri, toplulukları temsil ederek, kendi içinde barındırdığı çeşitlilik içinde evrensel bir eğilim içinde olmuştur."Temelli sanat projeleri "kültür eylemde" parasal açıdan çeşitli kaynaklara dayanmaktadır. Eyalet ve yerel sanat konseylerinden başka, genel vakıflar, sponsorlar, şirketler, bireysel bağışçılar, iş dünyasının yaptığı ayni yardımlar ve elbette Ulusal Sanat Vakfı. Topluluk temelli projelerdeki anlayış, bunların uygulama yerleri ve para kaynakları bu projeleri özel bir anlamda "kamusal sanat" haline getirmektedir" Lacy, 1995).

21. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren farklı açılardan yorumlanan kamusal sanat; sanatçıların müze, galeri gibi kapalı alanlardan kaçış olarak kurumsal olmayan sosyal alanlara yönelmeleri ve "yere özgü" (site specific) estetiği aramaları sonucunda herkesin ulaşabileceği mekanlarda, herkese açık olan ve izleyicilerin eseri sorgulayabileceği çalışmalardır. Görsel, duyusal ve bilişsel yönlerden izleyici ile bütünleşip, sorgulama, değerlendirme, mekan yaratma amacı olan kamusal sanatın kendini ifade edebileceği yer olarak somut mekanları seçebileceği gibi televizyon, internet gibi sanal alanları da seçebilir. Bu yönüyle kamusal sanat, her insana erişilebilirliği temsil etmektedir (Kıyar, 2010:28-30). Mekan olarak sınırlılıkları minimumda olan kamusal sanat, izleyici açısından erişilebilirliğin maksimum düzeyde tutulduğu bir anlayışı içermektedir. Sanatın sergilemiş olduğu idalar, sanat ekseninde birçok farklı çerçeve sunmaktadır. Kamusal sanat yollar, caddeler, duvarlar, duraklar, istasyonlar, köprüler, parklar ve benzer mekanlarda varlığını hissettirmiştir. Sanatın bulunduğu ortamla özdeşleştirilmesi kentsel hayatın bir getirisi halini almıştır. Sanatın ve sanat eserinin aktarıldığı bu alanlar sanat tüketicisinin de dikkatini çekmiştir (Alp, 2009:99-109). Sınırlılıklarını önde tutmayan bu anlayış, düşünce temelinde sanatçı, izleyici rolleri arasındaki yaratma sürecini de içermektedir. Sanatın yapılabileceği veya yapılamayacağı alanlar olarak bir tasnife gitmek sanatın sınırlarını belirlemek olur ki bu sanatın "yaratma" idealini kamusal alandaki hareket ekseninde daraltarak soğuk bir çerçeve ortaya çıkarmış olur (Özbek, 2015:515; Çaha, 2006:161).

Görsel 1: Spiral Jetty (Spiral Dalgakıran), Robert Smithson**,** 1969-1970.

450 m boyunda olan bu sarmal eser, balçık, kaya, su ve tuz kristali ile yapılmıştır. Amerika'da bir tuz gölünde yapılmış ve yaklaşık 4 hektarlık bir alanı kaplayan eserde 6500 tonda fazla malzeme taşınmıştır. Ayrıca alan 20 yıllığına kiralanmıştır. Eserin içeriğinde sanatsal olmayan, geleneksel ve doğal malzemeler kullanılmıştır. Eserin sergilendiği yer ne bir galeri yada müzedir. Bu müze ve galerilerin rolünün sorgulanması için yapılmış olan bir durumdur. Sanat eserinin anlatımı ayrıca eserin yapılma yanı sanat yapma süreci ile ilgili de bir anlatım içerisindedir. Ekolojik çalışmalarına ağırlık vermiş olana Smitthson, çağdaş kültürdeki bu anlayışın rolüne ve doğa ile sanatın gerçek sorumluluğuna odaklanmıştır. Bu örneklem kamusal sanat ile arazi sanatının ortak noktalarını anlatmaktadır. "Kamusal sanatın 'kamusallığı'nı sağlayan özelliklerden biri, çoğulcu, katılımlı, müzakere ve uzlaşma süreçleriyle üretilmesi ve kamusal alanla olan ilişkisidir. Kamusal alan, en sade anlatımıyla, kamunun bir araya geldiği, çoğulcu, katılımlı, müzakere ve uzlaşma süreçlerinin yaşandığı ve kamuoyunun (public opinion) ortaya çıktığı alandır" (Arendt; 1958; Habermas, 1989; 1997). Bu sanatçılardan bir tanesi olan Osman Akan; çalışmalarını kamusal alanlarda, iç ve dış mekanlarda sergilemektedir. Mimari ile de ilişkilendirilebilecek olan çalışmalarında malzeme seçiminde ve biçim arayışındaki farklı çalışmalarıyla dünyaca bilinen bir sanatçı haline gelmektedir.

Görsel 2.Banksy'in Kamusal Sanat Alanında Yapılmış olan Çalışması

Kamusal sanatın içerisinde var olan sanatın hareketli dünyasını yansıtan sanatçı Banksy çalışmaları "gizemli" olarak anılmaktadır. Kamusal alanlarda politika ve kültür üzerinden kurmuş olduğu bağlantı ve yaklaşımlarla grafitti ve şablonları kombine ettiği sokak sanatı yüksek seviyelerde görülmektedir. Dünyayı bir tuval olarak gören Banksy kimliğini gizleyerek çalışmalarını sürdürmektedir. Sistem karşıtı sanatı kariyerinin başlangıcından itibaren çoğu zaman hayvan ve insan karakterlerini gerçek boyutlarda kullanarak metaforik mesajlar vermektedir.

Görsel 3. Agnes Varda ve JR, Yüzler, Yerler, 2017

JR dünyanın en büyük sanat galerisine sahip olduğunu savunmakta olan bir sanatçıdır. Fotografik kolay tekniği ile eserlerini tüm dünyanın duvarlarında ücretsiz olarak sergilemekte ve müzelerde çok zaman geçirmeyen kişilerin de ilgisini çekmektedir.

Görsel 4. Mehmet Ali Uysal, Skin, 2010, Belçika

Sanatçı Mehmet Ali Uysal'ın çalışmalarındaki enstalasyon ifadeleri mekana özgülük bilinci ile varlık ve yokluğun kavramsallaşması üzerinde durmaktadır. Dış mekanlarda hacim ve boyutla oynamaktadır. Skin çalışmasında bir toprak yığınına büyük boy çamaşır mandalı yerleştirerek sergileme yöntemleriyle gönderme yapmaktadır.

Görsel 5. David Mach, Out of Order, 1989, Londra

Enstalasyon, yılan gibi dizilmiş ve sanki düşen domino taşları gibi birbirine daha büyük açılarla yaslanmış, kullanılmayan 12 kırmızı telefon kutusundan oluşmaktadır. Mach çalışmalarında elbise askısı, kibrit, dergi ve çeşitli birçok malzeme kullanmış, yapmış olduğu dinamik ve yaratıcı büyük ölçekli kolajlar, heykeller ve enstalasyonlarla sanat alanında var olmuştur.

Görsel 6. Jaume Plensa, Konuşma Güzel, 2007, Fransa

Polyester reçine, paslanmaz çelik ve hafif, 12 metre yüksekliğinde 7 element

Görsel 7. Jaume Plensa, Konuşma Güzel (Gece Görünüşü), 2007, Fransa

Jaume Plensa çalışmalarıyla kamusal sanatta Fransa'da ve dünyanın birçok bölgesinde alanında başarı katetmiş isimlerden biridir. Konuşma güzel çalışması kamusal sanat alanında The Independent gazetesinde yer alan 'Dünyanın En İyi 10 Kamusal Sanat Örneği' listesinde sıralamaya girmiştir. Kamusal sanatta var olan ve İkonikleşen eserler de temsiliyet açısından önelidir. Unlardan bir tanesi Michelangelo'nun yapmış olduğu David (1504) Heykeli, bir diğeri 1886 yılında inşası tamamlanan New York'ta bulunan Özgürlük heykelidir.

2. OSMAN AKAN ÖRNEĞİ

Çalışmalarını New York'ta sürdüren sanatçı Osman Akan, özellikle kamusal alanlarda mekanın algılanmasında çoklu bakış açıları, ışığın önemi üzerine yapmış olduğu heykel çalışmalarıyla tanınmaktadır. Türk çağdaş sanatının bir temsilcisi olan sanatçı, kurumsal olarak önem arz eden birçok kuruluştan ödül almıştır. Çalışmalarında cam, ışık, fiber optik kablolar kullanan sanatçı, bu malzemeleri mekanın planlama aşamasından itibaren tasarlamaktadır. Sanatçının almış olduğu grafik eğitimi, sonrasında Mit Media Lab'a kadar uzanan bir yolculuğa uzanmaktadır. İşlerinde kullanmış olduğu, hareket, değişim, ulaşılabilirlik gibi kavramlar tamamlayıcı unsurlar halindedir. Ancak ışık çalışmaları ayrı bir noktada olan kullandığı tüm kavramları içselleştiren bir malzemedir. Işığın hızı, frekansı, yansıması, kırılması gibi özellikleri çalışmalarında farklı katmanlar oluşturabilmek adına kullandığı bir dildir.

Görsel 8. Osman Akan , Voids, 2020, Optik fiberler, LED ışık üniteleri, akrilik, paslanmaz çelik, Alaska

Işığı insanlar için kolay ilişki kurabildikleri bir malzeme olarak gören sanatçı, kişinin içinde bulunduğu alanı tanımasında da büyük etkisi olduğunu yansıtmaktadır. Işığın insan üzerindeki psikolojik etkileriyle ilgilenen sanatçı Alaska'nın farklı ışık yoğunluğuyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Işığın minimum düzeyle olduğu Alaska'da gençlerin ruh halleri olumsuz etkilenmektedir. Bu bunalımı hafifletmek adına gün ışığını Alaska'ya taşıyan işler yapmıştır. Burada renklerin kullanımı ile farkındalığı artırmak amacı güden sanatçı renkleri bir sistem üzerine kodlamıştır. Sanatçı renkleri günün zaman dilimlerine göre ayırt etmiş, erken saatlere soğuğu timsalen açık maviyi, öğlen saatleri için turuncuyu, sonrasında ise mevsimsel olarak değişen kızıl, mor gibi renkleri kullanmıştır. Akşam olduğunda ise maviden koyu maviye doğru ilerlemektedir. Sanat tarihinde ışığın malzeme olarak kullanımı sanatçılar için bir ilham kaynağı oluşturmuştur. Rothko'dan Rembrandt'a kadar sanatta birçok isim ışık ile ilgilenmiştir. Sanatçının da ışık ile olan ilişkisi aldığı eğitimler ve sanat anlayışının getirisi sonucunda oluşmuştur. Fiber kablolar içerisindeki cam lif mekanizma, ışık hızını yönlendirmek için kullanılmaktadır. Dikroik filtreler ve fiber optik kablolarla çalışan sanatçı, çalışmalarında renk kullanmamaktadır. Çalışmaları ışığın kırılması, yansıması ve kodlanması ile renk almaktadır.

Görsel 9 ve Görsel 10. Voids Serisinin farklı görünüşleri

Mekanın kullanımında, oradan geçen insanların neler hissettiği ve algılama hızlarının nasıl olduğu ile ilgilenmektedir. "Voids" çalışmasında metaforik olarak bölgesel meselelerin bağını kurmuştur. Lokal ile evrensel arasında bir iletişim kurmak istemiştir. "Voids" iki binanın arasında bulunana cam bir atrium alanına yapılmıştır. Atriumun yüksek tavanlı olması dolayısı ile tavandan asılan form doğal bir görüntü oluşturmuştur. Bu alanı kendi önerdiği bir yaklaşım olmuştur. Tektonik ve dijital formlar arasındaki bağlantıya aşağıdan yukarıya bakılabilinecek bir perspektif sağlamaktadır. Amerika'daki kanyonlarda etkilenerek yapmış olduğu bu çalışmada erozyonun bölgede bırakmış olduğu yatay çizgilerin sahip olduğu doğal formlar görülmektedir.

Görsel 11. Osman Akan, Fragmenta, Paslanmaz Çelik, Dikroik Cam Filtre, 2012, Alaska

Sanatçının çalışmalarının en önemli öğesi olan ışık Fragmenta'da renkli dikroik fitreleri cam malzemeler ile birleştirerek konstrüksiyon yapılarına eklemektedir. Alaska'da bir kütüphane bahçesinde yer alan çalışma fraktal yapı içeriğiyle bulunduğu mekanın özellikleriyle birleşik bir yapı oluşturmaktadır. Dış mekanda uyguladığı çalışmada günün belirli saatlerinde farklı etkiler sunan dikroik kaplama sayesinde ışık ve renk arasındaki görsel şöleni izleyiciye sunmaktadır. "Dalgalanma" çalışmasında da fiber optik kullanıp, kamusal alanda sunarak etkisi ile fark yaratmaktadır.

Görsel 12. Osman Akan,Dalgalanma, Fiber optik Heykel, 2006

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Kamusal sanat, mekan algısının farklı bir yere taşındığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze dek var olan çalışmalar Rönesans'ta da çağdaş sanat algısında da farklılaşarak sanat hayatının herhangi bir aşamasında kamusal sanatın var olduğunu göstermektedir. Dünyada örneklem gruplarının enstalasyon sanatı, arazi sanatı, kavramsal sanat, performans sanatı ve birçok sanat alanı ile bağıntılı bir şekilde kamusal sanatın çatısı altında kendilerini gösterebileceklerini göstermektedir. İkonikleşmiş veya izleyicisi ile bütünleşebilmiş kamusal sanat alanına dair birçok örnek vardır. Davut heykeli ve özgürlük anıtı gibi eserler bunun en önemli örneklerindendirler. Zaman içerisinde sanat kavramı teknolojinin, dolayısı ile malzemenin zenginleşmesiyle daha ayrı bir noktaya doğru evrilmiştir. Sanatçı Osman Akan, yapmış olduğu teknoloji ile bağıntılı olan çalışmalarıyla doğanın bizlere vermiş olduğu imkanları birleştirmiş ve kamusal alanda yerleştirme ilkesine dayanan çalışmalarını izleyiciye sunmuştur. İçerisinde bulunduğu coğrafi özelliklere göre şekillenen tasarımlarında en temel malzeme ışık olmuştur. Işığı bölgenin coğrafi özelliklerindeki nüanslara göre ve psikolojik olarak izlenim

sürecindeki pozitif eğilimler doğrultusunda kullanmaktadır. Ayrıca coğrafi gözlemleri sonucunda sanatçının tasarım süreci şekillenmiş, bu durum eserlerine yansımıştır. Akan'ın çalışmalarındaki malzeme seçimi, ışık ile beslenerek etkisini artıracak bir potansiyel haline gelmiştir. Alan seçimlerindeki ince ayırım tasarımı; psikoloji, gözlem ve sınırlayıcılar arasında oluşturmaktadır. Bu çalışmada kamusal sanal alanında yapılan çalışmalar ilgili araştırmalar yapılmış sanatçı Osman Akan örneği incelenmiştir. Ayrıca kamusal sanat alanında başarılı bir temsiliyet kuran sanatçının eserlerinin incelendiği bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Arendt, H. The public and the private realm. S.E. Bronner (ed.) Twentieth Century Political Theory: A Reader (pp. 21-26) London and New York: Routledge, 1997.

[2] Habermas, J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. T. Burger ve F. Lawrence (trans.) Great Britain: Polity Press, 1989.

[3] Arendt, H. The Human Condition. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1958.

[4] Grzy, Eric, Sanat 101, s. 154, 2020.

[5] Lacy, Suzanne, der.. Mapping the Terrain: New Genre Public Art. Seattle: Bay Press. 1995.

[6] Kıyar, Neslihan "20. Yüzyıl Sanatı Algılama Sorunsalı", T. C. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürlüğü, Yayınlanmış Doktora Tezi, (28-39), 2010.

[7] Özbek, Meral "Kamusal Alan". İstanbul: Hil Yayınları, (47-66,515), 2015.

[8] Alp, K.Ö. " İlişkisel Estetik ve Kamusal Alan Bağlamında Sanatta Yeni Arayışlar". Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi, Yaz 2016, Sayı 16: (99-109), 2009.

Görsel 1: Spiral Jetty (Spiral Dalgakıran), Robert Smithson**,** 1969-1970., https://kavrakoglu.com/wp-content/uploads/2015/11/l.png (Erişim tarihi: 22.05.2022).

Görsel 2. Banksy'in Kamusal Sanat Alanında Yapılmış olan Çalışması

https://v3.arkitera.com/h57635-dunyadaki-en-iyi-kamusal-sanat-ornekleri.html, (Erişim tarihi: 23.08.2022).

Görsel 3. Agnes Varda ve JR, Yüzler, Yerler, 2017, https://www.jr-art.net/about, (Erişim tarihi: 04.03.2022).

Görsel 4. Mehmet Ali Uysal, Skin, 2010, 700x800 cm, Belçika, https://onedio.com/haber/mehmet-uysal-in-calismasi-dunyanin-en-iyi-10-kamusal-sanat-ornegi-listesinde-416037, (Erişim tarihi: 12.10.2022).

Görsel 5. David Mach, Out of Order, 1989, Londra, https://www.atlasobscura.com/places/out-of-order, (Erişim tarihi12.11.2022).

Görsel 6. Jaume Plensa, Konuşma Güzel, 2007, Fransa,Polyester reçine, paslanmaz çelik ve hafif, 12 metre yüksekliğinde 7 element, https://jaumeplensa.com/works-and-projects/public-space/conversation-nice-2007, (Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 7. Jaume Plensa, Konuşma Güzel (Gece Görünüşü), 2007, Fransa, https://jaumeplensa.com/works-and-projects/public-space/conversation-nice-2007, (Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 8. Osman Akan, Voids, 2020, Optik fiberler, LED ışık üniteleri, akrilik, paslanmaz çelik, Alaska, https://www.studioosmanakan.com/voids, (Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 9 . Voids Serisinin farklı görünüşleri, https://www.studioosmanakan.com/voids(Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 10. Voids Serisinin farklı görünüşleri, https://www.studioosmanakan.com/voids, (Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 11. Osman Akan, Fragmenta, Paslanmaz Çelik, Dikroik Cam Filtre, 2012, Alaska, https://www.studioosmanakan.com/voids, (Erişim tarihi: 12.11.2022).

Görsel 12. Osman Akan, Dalgalanma, Fiber optik Heykel, 2006, https://www.studioosmanakan.com/voids, (Erişim tarihi: 13.11.2022).

GÜNCEL BİR SORUN OLAN KURAKLIĞIN PLASTİK SANATLAR ALANINDA KONU EDİLMESİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Doç, CANER YEDİKARDEŞ [1]

[1] Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi,

caner.yedikardes@hbv.edu.tr – 0000-0002-6597-5023

ÖZET

İnsanlığın yaşamsal bir sorunu haline gelen kuraklık, kuşkusuz bir afet niteliği taşımaktadır. Ancak bu afet ile mücadele afetin yavaş ilerliyor olması aylar ve hatta yıllar boyu kümülatif olarak çok geniş alanları etkisi altına alması nedeniyle diğer doğal afetlere göre çok daha zor olduğu düşünülmektedir. Bu itibarla, bilimsel veriler ışığında iklim krizinin önemli bir parçası olan kuraklık sorunuyla ilgili küresel ölçekte gerekli ve yeterli önlem politikaları geliştirilmezse sorunun büyüyeceği yönünde literatür okumaları yapılabilmektedir. Bu nedenle kuraklık sorununa salt bilimin üreteceği, siyasi erklerin belirleyeceği politikalarla çözüm beklemek yeterince anlamlı görünmemektedir. Keza, afete dönüşen bu sorunla ilgili bilim alanlarının dışında sanat alanlarının çalışmaları da mevcuttur. İklim krizine, ekolojik sorunlara yönelik plastik sanatlar alanında gerçekleştirilen çalıştaylarda yer alan yapıtlarda, bireysel sergilerde, projelerde görülmektedir. Bu çalışma kapsamında bahse konu yıllardır güncelliğini koruyan kuraklık sorununa ilişkin plastik sanatlar alanında gerçekleştirilmiş çalışmalar mercek altına almaktadır. Söz konusu sorunun iklim krizi perspektifinde ele alınması ve plastik bir dille ifadelendirilmesi ve sanat izleyicisi/alımlayıcısı ile ilişkisi bu çalışma içeriğinde irdelemektedir. Sanatın, özellikle plastik sanatlar alanının imgeler yaratma gücüyle insanlarımızın dikkatini çekecek, farkındalık yaratacak ve bireysel sorumluluk bilinciyle önlem alma dürtüsünü motive edecek çarpıcı sanat çalışmaları azımsanmayacak düzeydedir. Bu anlayış ekseninde şimdiye dek plastik sanatlar alanında yapılmış olan çalışmaların bazı örnekleri bu çalışma ile bir araya getirilerek değerlendirilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde soruna yönelik yapılmış çalışmalar bir bütün olarak ele alınmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde ise çalışmaların manifestoları, tasarım ve uygulama süreçleri görsel içerikleriyle sunulmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümü, güncel sorunlarla ilgili tematik sanatsal çalışmalarının

farkındalık oluşturmaya yönelik kamuoyu oluşturma etkisi; bireye, eğitime, topluma, sosyokültürel politika kültürüne katkı sağlama potansiyelleri çalışmalar doğrultusunda tartışma ve önerilerle şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Kuraklık, Plastik Sanatlar.

ABSTRACT

Drought, which has become a vital problem of humanity, is undoubtedly a disaster. However, the fight against this disaster is thought to be much more difficult than other natural disasters, as the disaster progresses slowly and affects very large areas cumulatively for months or even years. In this respect, in the light of scientific data, it is possible to read the literature that the problem will grow if necessary and sufficient measures are not developed on a global scale regarding the drought problem, which is an important part of the climate crisis. For this reason, it does not seem meaningful enough to expect a solution to the drought problem with policies that can be produced only by science and determined by political powers. Likewise, there are studies in the fields of art besides the fields of science related to this problem, which has turned into a disaster. It can be seen in the works in the workshops held in the field of plastic arts, individual exhibitions and projects for the climate crisis and ecological problems. Within the scope of this study, the studies carried out in the field of plastic arts regarding the drought problem, which has been up to date for years, are under the spotlight. In this study, the problem in question is handled from the perspective of the climate crisis and expressed in a plastic language and its relationship with the art audience/receiver is examined in this study. With the power of art, especially the field of plastic arts to create images, striking works of art that will attract the attention of our people, raise awareness and motivate the impulse to take action with the awareness of individual responsibility are at a considerable level. In line with this understanding, some examples of the works that have been done in the field of plastic arts so far are brought together and evaluated with this study. In the first part of the study, studies on the problem are discussed as a whole. In the second and third sections, the manifestos of the works, the design and implementation processes are presented with their visual content. The conclusion part of the study is the effect of creating public awareness of thematic artistic works related to current problems; Their potential to contribute to the individual,

education, society and socio-cultural policy culture is shaped by discussions and suggestions in line with the studies.

Key Words: Climate Crisis, Drought, Plastic Arts.

GİRİŞ

İklim krizi günümüzün yaşamsal bir konusu olmaya devam ederken kuraklık sorunu da bu çerçevede hem dünya hem ülkemiz için bir afete dönüşme riskini sürdürmektedir. Yaşam boyu insan ve tüm diğer canlılar için evren evrimsel dönüşümlerini gerçekleştirmektir. Bu nedenle evrimsel ve devingen bir gerçekliği bünyesinden barındıran evren için bilinç düzeyi yüksek bireyler ve toplumlar olarak küresel iklim krizlerinin ve afetlerin önüne geçilebilir. Bilinçlendirme faaliyetleri yalnızca eğitim politikaları, sivil toplum kuruluşları duyarlılığı, bilimsel veriler, siyasal erk genelgeleri ile yetinmek yerine sanatsal çalışmalara da aynı oranda eğilim göstermek gerekmektedir. Bilinçlendirme çalışmalarını bir farkındalık yaratma yaklaşımıyla ele alırsak şayet, bu amacı sanatsız gerçekleştirebilmek çok olanaklı değildir. Bu nedenle tüm afete dönük sorunlar karşısında bireyi dirençli, toplumu güçlü moral motivasyon duygu durumu tedbirli hareket etmeye eğilim gösterilmesine olanak tanıyacak bir yaklaşımı sanatın birleştirici, onarıcı gücüyle etmek zor değildir. Kuraklık temasıyla bugün küresel ölçekte de ulusal ölçekte de sanat alanında çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmanın içeriğinde özellikle plastik sanatlar alanında sergi projeleriyle yaygın etki oluşturabilecek düzeyde enstalasyon çalışmalarını, resim, fotoğraf, seramik heykel gibi dallarında üretilmiş sanat yapıtları bulunmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, söz konusu yapıtların bir bölümünün bir araya getirilmesi ve kuraklık sorununa dikkat çekme anlayışıyla ilişkilendirilme boyutunu değerlendirmektedir. Dünyanın dört bir yanından ve ülkemizden derlenen yapıtlar, kişisel ve karma sergi organizasyonları kapsamında ele alınmaktadır.

1. DÜNYADA KURAKLIK SORUNUNA YÖNELİK YAPILAN BAZI ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ

1.1. Jeremy Salvador'un Kaliforniya'daki Su Krizine İlişkin Çalışması

Kuraklığa eş değer nitelikte olan susuzluk krizi Jeremy Salvador tarafından Kaliforniya özelinde betimlenmektedir. Beti oluşturma anlayışının belirgin örneklerinden biri olarak bu çalışma tekniği ve manifesto değeri açısından özgün ve dikkate değer görülmektedir. Salvador bu çalışmasını

eleştirel bir düzlemde gerçekleştirdiği söylenebilir. Ayrıca Salvador çalışması ile sanat izleyicisi/alımlayıcısı üzerinde etkin bir iz bırakma düşüncesinde olduğu tahmin edilebilir. Zira çalışmanın alt metninden de yasal çalışmalara, bürokrasiye karşı da bir yakınmanın sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 1. California Water Crisis, Jeremy Salvador, Tuvale yapıştırılmış fotokopi kâğıdı üzerine mürekkep ve kahve.

Kaynak: URL 1.

Jeremy Salvador, "Kaliforniya Su Krizi" başlıklı çalışmasında, Kaliforniya Eyaletinde çok yıllı kuraklığın yarattığı bir manzarayı tasvir etmektedir. Kaliforniya su haklarını ilgilendiren bir mahkeme davasının kahve lekeli sayfalarına mürekkeple resim yapmaktadır. Salvador, iklim değişikliğinin sonuçlarıyla başa çıkmak için yetersiz donanıma sahip bir nüfus için güçlü bir metafor olan, kuraklaşmış bir göl yatağında karaya oturmuş bir tekneyi betimlemektedir.

Kuraklık sorununa ilişkin kapsamlı, koordineli, proaktif önlemler alınmadığı konusunda insanları uyarmaktadır. Azalan akiferler için kavga ederek ve çoktan gecikmiş bir hesap için bürokratlara ve mahkemelere güvenerek, başıboş ve kuru bırakılacağını dolayısıyla çözüm üretilemeyeceği yönünde protest bir yaklaşım gösteriyor.

1.2. Fotoğraf Sanatçısı ZHC'nin İklim Krizi Temasına Yönelik Çalışması

Bangladeş'in güneydoğusundaki Feni'de doğup yaşayan fotoğraf sanatçısı ZHC'in çalışmaları TIME, The Guardian, Telegraph, Wall Street Journal, Paris Match gibi basın yayın organlarında ve çok daha fazlasında yayınlanmış bir gazete fotoğrafçısıdır. Büyüleyici fotoğrafları, ZHC'nin anavatanı Bangladeş için özellikle iklim bozuklukları, mülteci krizi, insan hakları ve halk sağlığı sistemi ile ilgili siyasi, çevresel ve sosyal kaygılarını iç içe geçirmiş bir yaklaşıma sahiptir. "İklim Krizi" isimli çalışması da kuraklık özelinde şekillendiği, görsel değer açısından da kabul edilebilir niteliktedir. Efektif bir görüntüyle üst düzeyde bir izleyici kitlesi yakalaması da olağandır.

Görsel 2. ZHC, İklim Krizi, 2016, Bangladeş

Kaynak: URL 1.

Bu tür konuların çok az görsel belgeye sahip olduğu bir ülkede, ZHC'nin İklim Krizi (2016), küresel ısınmanın Bangladeş'teki, özellikle kırsal topluluklar ve nüfuslar arasındaki zararlı etkilerinin ikna edici bir hatırlatıcısıdır. Yakut kırmızısı ile süslenmiş üç kişilik aile ile kurumuş toprak ve çorak manzara arasındaki karşıtlık, deniz seviyesindeki değişikliklerin ve yükselen sıcaklıkların neden olduğu hasarın derecesini vurgular. Sanatçı, bu ıssız alanları yakalayarak, gezegenimizin bu şekilde bozulmasının, ülke genelinde insanların nasıl büyük bir afete yol açtığını göstermektedir.

1.3. Kuraklık Tehlikesi İle İlgili Uluslararası Bir Karma Karikatür Sergisi

Türkiye'nin önde gelen vakıflarından olan Aydın Doğan Vakfı'nın, toplumlararası uzlaşmayı, sevgiyi, dostluğu, özgürlüğü ve barışı karikatürle yayma hedefiyle düzenlediği, Aydın Doğan Uluslararası Karikatür Yarışması'nın arşivinden derlenen çalışmalarla 'Kuraklığın Ayak Sesleri' sergisi, Trump Art Gallery'de sanat izleyicisi/alımlayıcısı ile bir araya getirilmiştir.

Endonezya'dan İran'a, Brezilya'dan Belçika'ya kadar dünyanın dört bir yanından derlenen eserlerden oluşan bu özel sergi, küresel iklim değişikliği ve azalan su kaynaklarıyla birlikte gelen kuraklık ve susuzluk krizinin gelecekteki en önemli sorunlardan biri olduğunun altını çiziyor. Bu sergide yer alan bazı yapıtların görselleri bu kapsamda ele alınmıştır.

Görsel 3. Sergiden bir karikatür.

Kaynak: URL 3.

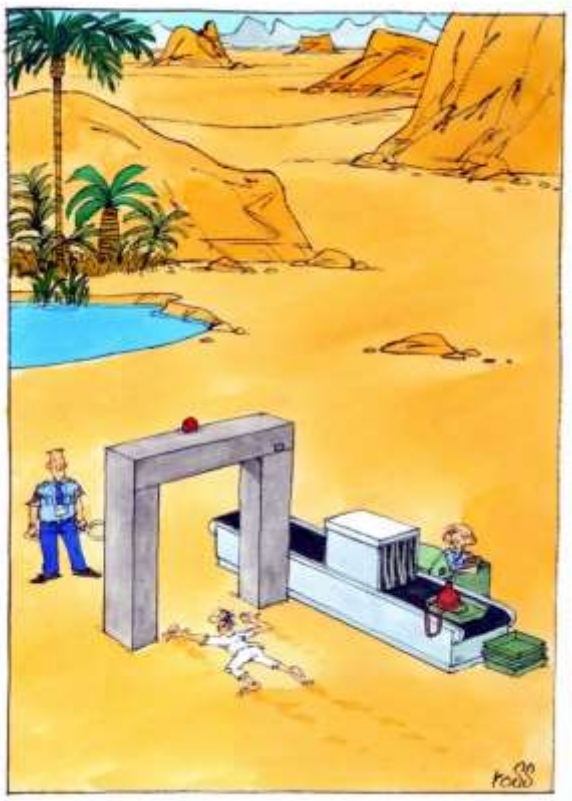

Görsel 4.5. Sergiden diğer karikatürler.

Kaynak: URL 3.

Küresel iklim değişikliği ve azalan su kaynakları ile birlikte gelen kuraklık ve susuzluk krizi gelecekteki en önemli sorunlar arasında yeri alamadan bugünden bu sorunların çözümüne yönelik sanatın gücüyle de toplumsal ölçekte motivasyon sağlanması ve insanları düşündürecek, önlem alma duygusunu, tedbir geliştirme dürtüsünü harekete geçirecek en önemli enstrümanlardan biri olan karikatür plastik sanatlar açısından da önemli örnekler sunmaya devam etmektedir.

2. ÜLKEMİZDE KURAKLIK SORUNUNA YÖNELİK YAPILAN BAZI ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ

Ülkemizdeki iklim krizine yönelik çarpıcı çalışmalardan biri olarak literatüre girecek olan Salt Beyoğlu'nde gerçekleştirilen, İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken adlı sergi manifestosunda bulunan, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1941'de Ankara'da toplanan Birinci Coğrafya Kongresi'ne ilişkin bazı anımsatıcı bilgiler söz konusudur. Dolayısıyla ülkemizdeki kuraklık konusuna bu anımsatma ile başlamak isabetli olacaktır.

Türkiye, topoğrafya, iklim, bitki örtüsü ve tarım ile nüfus ve ekonomi gibi koşullara göre yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Kongrede ayrıca, yurdun dört bir yanındaki okullarda kullanılmak üzere, yeni bir dil ve müfredat birliğinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Kuşaklar boyunca, coğrafya derslerinde iklim, toprak ve mahsul temelinde Marmara, Ege, Karadeniz, Akdeniz, Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin özellikleri anlatılmıştır. Ancak, gitgide çoğalan insan müdahalesinin sonuçları, kabul gören bu tanımları geçersiz kılmaya başlamış, 1950'lerden itibaren tarımın sanayileşmesi, yüksek verim beklentisiyle "modern" tohumlar, zirai ilaç ve kimyasal gübre kullanımını beraberinde getirmiştir. 1990'larda serbest piyasa ekonomisiyle çeşitli paketli ürünlerin yanı sıra ithal ürünlerin ulaşılabilir olması, küreselleşmenin yenilebilir yerel mahsuller üzerindeki baskın etkisini artırmıştır. Türkiye coğrafyasına dair yaygın bilgilerin doğruluğu, iklim değişikliğiyle ilgili sorunların karada ve suda gözle görülür şekilde kayıtlara geçtiği 21. yüzyılda daha da tartışmalı bir hâle gelmiştir (URL. 4).

Bu Türkiye tarihi bilgileri ekseninde, çalışmanın akışına uygun olarak ilk etapta "İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken" isimli projede yer alan enstalasyon görsellerinden bahsetmek olanaklıdır. Daha sonra, plastik sanatların diğer dalları resim, fotoğraf, karikatür, ebru, seramik gibi alanlarda gerçekleştirilmiş yapıtların örnek görsellerle değerlendirilmektedir.

2.1. "İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken" İsimli Sergiden Bir Enstalasyon

"İklimcil: Mevsimler Sürüklenirken" isimli sergi, mevsimler sürüklenirken belirmekte olan yeni mevsimleri özellikleriyle görünür kılmaya yönelik seçili vaka araştırmalarını bir araya getiren bu proje eksininde kuraklığın da çok yönlü olarak betimlendiği söylenebilir. Zira, Cooking Sections'ın bu proje için ürettiği beş işten meydana gelen sergi, SALT Beyoğlu'nun giriş mekânı Forum'u, Anadolu'daki büyük kuraklık ve kıtlıklara kanıt niteliğinde materyallerle "protez bir orman"a dönüştüren *Weathered* [Perişan Eden Hava] (2021) ile başlıyor (URL. 4).

Görsel 6. "Kalıcı Gölet" isimli bir enstalasyon.
Kaynak: "Mustafa Hazneci Fotoğraf Arşivi".

Gazete kupürleri, şiirler, fosil yapraklar, ağaç halkaları ve parçalarıyla kurulu enstalasyon, meteorolojik verilerin düzenli toplanmadığı dönemlerin iklim koşulları hakkında bilgiler içeriyor. Binlerce yıllık bir fenomenden yola çıkan *Unicum* [Yegâne] (2021), su sıcaklığı ve tuzluluk oranındaki değişimlerin mevcut türlerin göç etmesine ve beklenmedik habitatların ortaya çıkmasına yol açtığı Karadeniz'in Akdenizleşmesi meselesini irdeliyor. *The Lasting Pond* [Kalıcı Gölet] (2021) mandaların gündelik güzergâhlarını takip ederek İstanbul çevresindeki sulak alanların nasıl azaldığına bakarken *Traces of Escapees* [Kaçakların İzinde] (2021) balık çiftliklerinin neden olduğu kirlilik ve deniz canlılarının uğradığı genetik erozyona dikkati çekiyor. Toprak ve doğurganlık hikâyelerine atıfta bulunan *Exhausted* [Kurak Topraklar] (2021) ise, kısırlık krizini irdelemek üzere, Neolitik Çağ'ın Bereketli Hilal bölgesinden tüp bebek turizminin patladığı günümüz İstanbul'una uzanmaktadır (URL. 4). Bu çok yönlü sosyo-kültürel bakış açısıyla farklı bir izlenim sunan sergi, tematik çalışmalara kavramsal bir bakış açısı ve kuramsal bir bilgi devingenliği kazandırmaktadır.

2.2. "Dünya Çöl Olmasın!" Mottolu Kişisel Sergiden Bazı Yapıt Görselleri

Ebru sanatını tanıtmak amacıyla 36 ülkede çok sayıda kişisel sergiler açan ve sayısız karma sergiye katılan Sanatçı Hikmet Barutçugil'in 'Dünya Çöl Olmasın!' mottolu koleksiyonundaki ebru uygulamalı serisinden oluşan sergi, kuraklık sorunundan kaynaklı geleceğe yönelik taşıdığı vicdani sorumluluk bilincinin bir izdüşümü niteliğinde göz doldurmaktadır. Figüratif ögelerle detaylandırdığı ebru uygulamalarını estetik bir yaklaşımla taçlandıran sanatçı eşsiz bir ebru serisi sunmaktadır. Barutçugil, küresel ısınma, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik temalı sergisini Kuveyt Türk'ün katkılarıyla Türk ve İslam Eserleri Müzesi Sanat Galerisi'nde açmıştır.

Görsel 7. Sergi web sitesinde yer alan banner poster.

Kaynak: URL. 5

Sergi manifestosunda ifade bulduğu gibi: ‘Barut ebrusu’ kavramını dünya literatürüne kazandıran sanatçı Hikmet Barutçugil’in “Dünya Çöl Olmasın!” mottosuyla şekillendirilmiş değerli yapıtlarından bazı örnekler bu çalışma çerçevesinde aktarılmıştır.

Görsel 8. Dünya Çöl Olmasın sergisinden bir yapıt.
Kaynak: URL 5.

Görsel 9. Dünya Çöl Olmasın sergisinden bir yapıt.
Kaynak: URL 5.

Görsel 10. Dünya Çöl Olmasın sergisinden bir yapıt.
Kaynak: URL 5.

2020'de UNESCO kriterlerinde Kültür Bakanlığı tarafından 'yaşayan insan hazinesi' olarak ilan edilmiştir (URL.5). Kültür Bakanlığı Sanatçısı olan Hikmet Barutçugil, "Dünya Çöl Olmasın"

mottolu sergisiyle özellikle ebru tekniğiyle yapılan çalışmalar açısından olağandışı bir yenilik getirmiştir. Kavramsal sanat perspektifinden bakıldığında ise kavramı beti kullanma hüneriyle ifadelendiren sanatçının kuraklık tehlikesini güçlü bir şekilde yansıttığı düşünülmektedir.

Görsel 11. Dünya Çöl Olmasın sergisinden bir yapıt.
Kaynak: URL 5.

2.3. "Yarı Kurak" İsimli Kişisel Sergiden Bazı Yapıt Görselleri

İlk olarak Ankara Rahmi M. Koç Müzesinde izleyiciyle buluşan "Yarı Kurak" sergisi, Caner Yedikardeş tarafından yüksek pişirime uygun kilden anlatımcı (narrative) tarzda şekillendirilmiş, 1220°C pişirimi yapılmış seramik çanaklara yerleştirilmiş figüratif çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışmalar empati yetisiyle duygudaşlık temelinde ilişki kurma eğilimini izleyiciye yansıtabilmektedir. Çalışmaların her birini, su stresi ve kuraklık nedeniyle kaygı-korku, var olma-yok olma, kaçma-kaçınma gibi ikili duydu durumlarını çağrıştıran ve görsel bellekte iz bırakabilecek çalışmalar olarak değerlendirmek olanaklıdır.

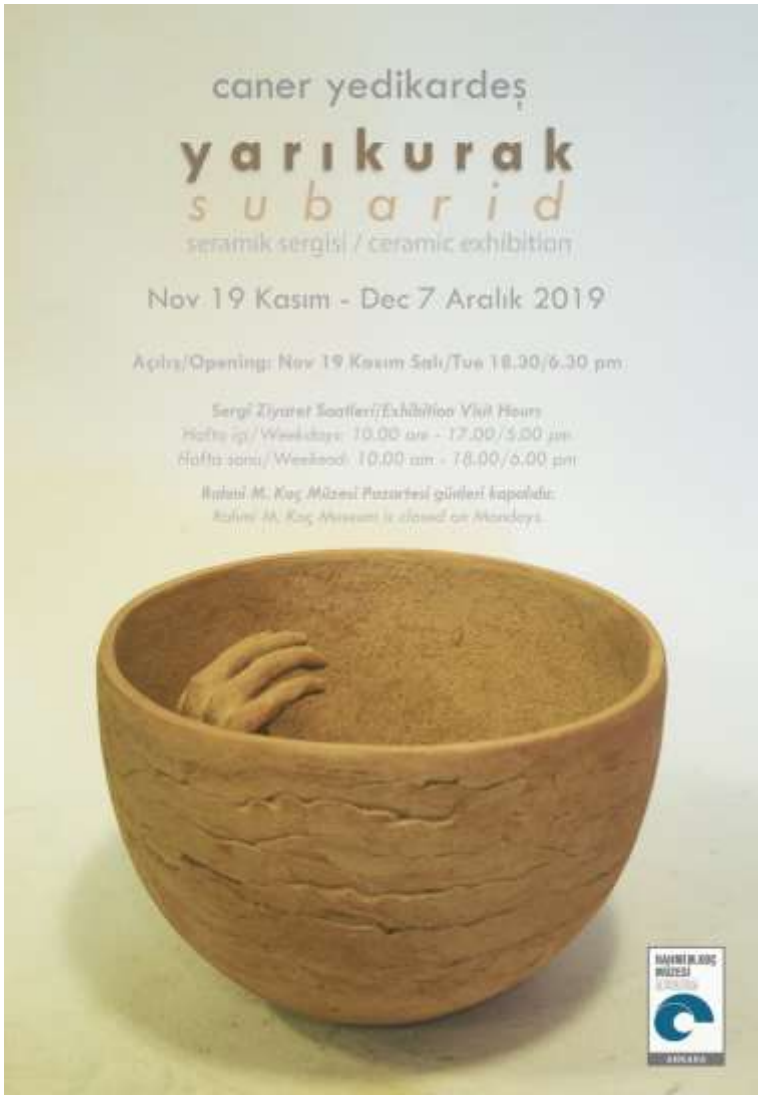

Görsel 12. Sergi Posteri.
Kaynak: Caner Yedikardeş Grafik Arşivi.

Görsel 13. Sergiden Bir Yapıt.
Kaynak: Murat Ölmez Fotoğraf Arşivi.

Görsel 14. Sergiden Bir Yapıt.
Kaynak: Murat Ölmez Fotoğraf Arşivi.

Görsel 15.16. Sergiden Diğer Yapıtlar.
Kaynak: Murat Ölmez Fotoğraf Arşivi.

"Yarı Kurak" isimli sergide yer alan bazı yapıtlara ait bu görseller ile serginin bütününe ilişkin ikili duygu durumlarının ve güncelde ve gelecekte bireysel sorumluluk bilincinin yüksek, farkındalık duygusunun açık, sağduyulu yaklaşım geliştirilmesine yönelik duyuşsal alan açabilecek niteliğiyle etkileme özelliğini metaforik düzlemde karşılayabilmektedir. Söz konusu yapıtların tamamı fiziksel ve dijital sergi formatında görülebilirken, içlerinden iki yapıt biri özel diğeri kamu kurumu koleksiyonunda olmak üzere envantere girmiştir. İki farklı uluslararası karma sergide de yapıtlardan birkaçı sergilenmiştir.

Görsel 17. Ankara Rahmi M. Koç Müzesi Koleksiyonundaki Yapıt.
Kaynak: Özgür Ceren Can Fotoğraf Arşivi.

Sergi, Ankara Rahmi M. Koç Müzesinde sergilendikten sonra, Covid 19 pandemi sürecinde Devlet Su İşleri (DSİ) resmi web sitesinde dijital dergi formatında üç ay süreyle yer almıştır.

Görsel 18.19. Sergi web sitesinde yer alan banner poster.
Kaynak: URL 6.

Ayrıca online sergi sonrası yapıtlardan biri de somut olarak Devlet Su İşleri (DSİ) koleksiyonunda yerini almıştır.

Görsel 20. DSİ Koleksiyonundaki Yapıt.
Kaynak: Oktay Olgunsoy Fotoğraf Arşivi.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm evrenin yönetildiği evrensel yasalar vardır; var oluşu, yok oluşa denk ve sürekli kılan. Evrenin yasaları, insanlar başta olmak üzere tüm ekosistem düzeninin parçası ve paydaşı olan canlılar için büyük bir ekolojik sarsıntı dönemi yaşamaktadır. Yasasızlığa ve düzensizliğe hızla evrilen bu çağ, düzensizliğin getirdiği bambaşka bir düzene kapı aralasa da, doğa bir kez örselenmeye görsün… Buzulların erimesi, orman yangınları, yer altı sularının ve tarım arazilerinin bilinçsiz kullanımı gibi. “İklim değişiklikleri” demek bir tür gizlenme olsa gerek Çünkü aslında

iklim de her ne kadar evrenin evrime koşut gelişmeler gösterse de değişmemekte, bozulmaktadır. Bu bozulmaya etken olan ise insan faktörüdür. Günümüzün ve yakın geleceğimizin en büyük sorunlarından biri: Su -olmazsa olmazımız- yakın gelecekte ciddi bir risk altında, kıtlık kapıda görünmektedir.

Ülkemiz, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olmasına karşın su stresli ülkeler sınıfında: Aşırı sıcaklıklara sahip yarı kurak bir bölgede yer alan Türkiye'ye düşen ortalama yağış miktarı 643 mm ile dünya ortalamasının oldukça altındadır. 2015 yılında 1.422 metreküp olarak hesaplanan kişi başına düşen su miktarı, 2017 yılı itibariyle, 1.386 metreküp olarak hesaplanmaktadır. Avrupa'daki ve dünyadaki diğer ülkeler incelendiğinde, Türkiye, kişi başına kullanılabilir su miktarı açısından su sıkıntısı çeken ülkelerden biri olarak göze çarpmaktadır (Hakyemez, 2019, s.11), (URL.7).

Kuraklığın özellikle ülkemizde de giderek artmakta olduğu sugötürmez bir gerçektir. Bu durum her ne kadar korkutucu olsa da insanlar etken oluşlarını yok saymadan, gizlemeden gelecek adına su tüketim alışkanlıklarını değiştirebilir. Metaforik anlayışla bakılırsa, "Benden sonra tufan!" mottosu, her bireyin şimdi birer yarı kurak daha sonra ise tam kurak olarak kumullar arasında kaybolmasına neden olabilir. Su gittikçe azalmaktadır. Ancak henüz daha varken kıymet bilmek gelecek adına anlamlı olabilecektir. Belki de yoklukla terbiye varlığın kıymetini anlamak içindir. Yarı kurak eşittir, Yakın kurak olarak düşünülürse eğer kıtlıkla sınanmak olası görünmemektedir.

KAYNAKÇA

URL 1: https://www.artworksforchange.org/portfolio/jeremy-salvador/ Erişim Tarihi: 15.09.2022
URL 2: https://theartling.com/en/artwork/zhc-climate-crisis/ Erişim Tarihi: 18.09.2022
URL 3: https://sanalmuze.aydindoganvakfi.org.tr/ozel-sergiler/kurakligin-ayak-sesleri-25 Erişim Tarihi: 26.10.2022
URL 4: https://saltonline.org/media/files/kuraktopraklar_eyayin_20211024_interactive_scrd_low.pdf Erişim Tarihi: 19.12.2022
URL 5: https://dunyacololmasin.art/ 20.12.2022
URL 6: https://dsi.gov.tr/ Erişim Tarihi: 20.09.2020
URL 7: https://www.tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/TSKBBAkis_SUYeniElmas_Subat2019.pdf Erişim Tarihi: 29.12.2019

ANKARA ETNOĞRAFYA MÜZESİNDE SERGİLENEN SERAMİKLERİN GÜNÜMÜZ SERAMİK SANATINDAKİ YERİ BAĞLAMINDA DİYALEKTİK SORUNLARI

Doç, CANER YEDİKARDEŞ [1]

[1] Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 0000-0002-6597-5023

ÖZET

Cumhuriyet dönemi başlangıcından günümüze kadar süregelen Türk seramik sanatındaki gelişmeleri odak alan bir çalışmadır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası arasındaki diyalektiğin Türk seramik sanatındaki süreç çözümlemelerini içeren bu çalışma, geleneksel-güncel-gelecek bileşkesinde aynı zamanda bir eğitim mekânı haline gelen Ankara Etnografya Müzesinde dönüşümlü olarak sergilenen seramikler çok yönlü bir şekilde ele alınmaktadır. Tarihin periyodik süreçlerine bağlı olarak seramik sanatçıları tarafından üretilen ve geliştirilen seramiklerin; üretim yöntemleri, gereksinim öncelikli işlevsellik kaygıları, estetik arayışları tasarım ve uygulama sorunsalı olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışma, ülkemizin sektörel seramik alanı da dâhil olmak üzere belleğe dayalı sürdürülebilir bir seramik model ve seri üretim yaklaşımı, hatta pazarlanması açısından dünya çapında özgün nitelikte ya da kendine özgülükle yapılabilir tasarım ve uygulama yöntemleri geliştirme konusunda da irdeleyici bir niteliğe sahiptir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca ülkemizin sanatsal seramik alanında değil, endüstriyel seramik tasarımı ve üretimi konusunda da, bahse konu müzede sergilenen seramiklerin bir bellek olarak kullanılmaması ve bu yolla kolektif belleğe dayalı çağdaş, yenilikçi çizgi oluşturma becerisi geliştirememe sorunsalını tartışmaya açmaktadır. Çalışma kapsamlı bir şekilde, müzede sergilenen seramikler üzerinde biçim, renk, dekor ve sergileme estetiği anlayışlarını tasarım, uygulama ve marka değer perspektifi ile kimlik kazandırılmasına yönelik yaklaşımlarla incelemekte, yeni bir yorum getirmektedir. Bu yorumlama aracılığıyla Selçuklu dönemi barbotin dekorlu saray su kabından çini dekorlu Osmanlı tabaklarına, yaprak desenli renkli Beykoz camlarından Çanakkale seramiklerine uzanan Anadolu seramiğinin serüveni görsel örnekleriyle değerlendirilmektedir. Bu eksende etnografi varlığını bu yönüyle de ispatlamış olan Türk milletinin yöresel, tarihsel ve kültürel nitelikte seramik üretim örneklerinin yer aldığı Ankara

Etnografya Müzesinde, Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı perspektifi ile Türk seramik sanatı sorunları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, diyalektik olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Etnografya Müzesi, Seramik, Diyalektik İnceleme.

ABSTRACT

It is a study focusing on the developments in Turkish ceramic art from the beginning of the republican period to the present day. This study, which includes the process analysis of the dialectic between the pre-republican and post-republican art in Turkish ceramics, deals with the ceramics that are alternately exhibited in the Ankara Ethnography Museum, which has also become an education space at the junction of traditional-current-future. Ceramics produced and developed by ceramic artists depending on the periodic processes of history; production methods, requirement-priority functionality concerns, aesthetic pursuits continue to exist as design and application problems. The study also has an exploratory quality in terms of developing a memory-based sustainable ceramic model and mass production approach, including the sectoral ceramic field of our country, and even design and application methods that are unique or doable worldwide in terms of marketing. With this aspect, the study opens up for discussion the problem of not using the ceramics exhibited in the museum as a memory, not only in the field of artistic ceramics in our country, but also in the field of industrial ceramic design and production, and in this way not being able to develop the ability to create a contemporary and innovative line based on collective memory. The study comprehensively examines the understanding of form, color, decor and exhibition aesthetics on the ceramics exhibited in the museum with approaches to gaining identity with the perspective of design, application and brand value, and brings a new interpretation. Through this interpretation, the adventure of Anatolian ceramics, ranging from the Seljuk period barbotine decorated palace water bowl to tile decorated Ottoman plates, from leaf patterned colored Beykoz glasses to Çanakkale ceramics, is evaluated with visual examples. On this axis, in the Ankara Ethnography Museum, where local, historical and cultural ceramic production examples of the Turkish nation, whose ethnography has proven its existence in this aspect, are displayed, the perspective of the centennial of our Republic and the problems of Turkish ceramic art are evaluated comparatively and dialectically examined.

Key Words: Ankara Ethnography Museum, Ceramics, Dialectical Analysis.

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk devlet müzesi olma özelliği taşıyan Ankara Etnografya Müzesi, Türk kültürünün tarihini ve rengini çeşitli seksiyonlarıyla yansıtması amacıyla kurgulanmış bir mekândır. Bu müzede daimi sergilenen seramikler, bu çalışmanın öznesi olduğu gibi müzenin başat seksiyonlarından biridir. Müze özellikle uzun bir süre seramik kategorisinde yöresel nitelikte, kimlikli, özgün biçim anlayışının önemli örneklerinden olan geleneksel Çanakkale Seramikleri sergilenmiştir. Çini dekorlu seramikler Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserler olarak yerini korumaktadır. Bu seramikler seramik tarihi derslerinin de ana başlıklarındandır. Bu bağlamda Ankara Etnografya Müzesinin, coğrafyamızdaki tarihsel, geleneksel ve yöresel seramik üretimin anlaşılabilmesi için -ki plastik sanatlar alanı çalışmalarında önemli bir ölçüt olan çıplak gözle izleme ve inceleme olanağı ayrıcalıktır- önemli bir sergileme ve mekân özelliği vardır. Müzelerin bir eğitim alanı olduğu, bahse konu bu işleviyle de yadsınamaz bir gerçektir.

2. SELÇUKLU-OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİ SERAMİKLERİ

Seramik, yalnızca Türk tarihinde değil, tüm çağlar boyunca insanlığın duygu ve düşüncelerinin, toplumsal değerlerinin ve yaşamının bir anlatım/iletişim aracı olmuştur. Ancak müze kapsamında ele alındığında Aslanapa'nın ifadesiyle büyük ölçüde örtüşmektedir: Anadolu seramik sanatı bütün diğer sanatlar gibi, daha önceki Türk devirlerine bağlanarak geliştirilmiştir (Aslanapa, s. 871).

Görsel 1. Saray Su Kabı, Selçuklu Dönemi.

Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

Saray Su Kabı /Selçuklu Dönemi (M.S 13. Yüzyıl) Anadolu Selçuklu dönemi, sanat açısından önemli bir kültürel birikimin sahibidir. Anadolu Selçuklu Türkleri yerleşik hayata geçtikten sonra kap kültürünü geliştirmeye devam etmiştir. Gündelik yaşamın gereksinimlerinden biri olan suyu muhafaza edebilmek için su kapları üretmişlerdir. Yüzeylerine işlenen motifler her dönemin aynası olmuş farklı kültürlerin zenginliklerini yansıtmıştır. Sır altı, lüster, sgrafitto, astar, oyma, minai, mühür baskı, gibi teknikler kullanmışlardır. Bitkisel, geometrik, insan ve hayvan figürlü motif ve bezemelerle depolama ve saklama amaçlı testi, maşrapa, ibrik, sürahi, matara gibi ürünler biçimlendirilmiştir.

13. yüzyılda Selçuklu sarayında kullanılan bu su kabında Barbotin tekniği kullanılmıştır. Barbotin tekniği; Seramik sanatında, hamur henüz yaşken kabın yüzeyine çıkıntı şeklinde küçük parçacıklar eklenerek yapılan süsleme tekniğidir. Çömlek rölyefli olarak işlenmiş, kabartma şekiller çömlek nemli haldeyken oluşturulmuştur.

2.1. Osmanlı Dönemi Seramikleri

Osmanlı dönemi seramikleri kendine özgülüğü ile varlık göstermektedir. Selçuklu dönemi eserlerinden belirgin bir öykünmenin de görünmediği söylenebilir. Kendine özgülükle yaratılan

seramik eserlerin özellikle çini dekorlu olanları Etnografya müzesinde daimi olarak sergilenmeye devam etmektedir (Görsel 2, 3). En iyi örneklerinin bu müzede olduğunu da söylemek olanaklıdır.

Görsel 2. Çini Dekorlu Duvar Panosu, Osmanlı Dönemi.

Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

Görsel 3. Çini Dekorlu Tabak, Osmanlı Dönemi.

Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

2.2.Çanakkale Seramikleri

İnsanlık tarihi ile ilgili önemli ipuçları veren seramik kalıntılar toplumların inanç ve davranışlarını, duygularını, kültürlerini yansıtan eserler olmuştur. Seramik sanatının en eski kap sanatı olması insanlığın temel ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış, zaman içerisinde sürekli gelişme göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönem seramik merkezlerinden biri de Çanakkale'dir.

Görsel 4. Ördek Formlu Testi, Çanakkale seramikleri.

Kaynak: Esra Kılıçoğlu Fotoğraf Arşivi.

17. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıla kadar kırmızı kilden şekillendirilen seramik üretimi yaygındır. 18. yüzyılda sır altı boyama tekniğinde üretilmiş günlük kaplarda tabak, kase, matara, tepsi, küp, testi, sürahi gibi kap formları görülmektedir. Form ve biçim olarak kendine özgü tarzdadır. İlk üretilen parçalar daha özenli ve zarifken; zamanla bu anlayış değişmiş geç dönem seramikleri daha abartılı ve üstün hayal gücünü yansıtan ürünler olmuştur. Ördek Biçiminde Testi 35 cm yüksekliğindedir. Ağız kısmı öne doğru uzatılmıştır boğumlu ve yuvarlaktır. Ağzın üzerinde ibik şeklinde yukarıya doğru uzanan bir çıkıntı yer alır. Her iki tarafta göz biçiminde kabartmalı çiçekler bulunmaktadır. Boyun ince uzun, gövde şişmandır. Tabana doğru daralır. Gövdenin orta noktasında topraktan çıkmış şekilde işlenmiş gövdesi ve iki yanında yaprakları bulunan çiçek

motifi yer alır. Gövde ile boyunun birleşme noktasında ve iki yanda kabartma halinde çiçek motifleri yer alır (Görsel 4).

Görsel 5. Ördek Formlu Testi, Çanakkale seramikleri.

Kaynak: Esra Kılıçoğlu Fotoğraf Arşivi.

Çanakkale seramiklerinin adeta kimliğini oluşturan ördek formlu testilere bir başka örnek de, ağız kısmı öne doğru verilmiş olan yukarı doğru kıvrılan eserdir. Testini boyun kısmının iki yanında uzanan kabartmalı çiçek ve yapraklar yer almaktadır. İnce uzun boyun şişman gövdeye bağlanmıştır. Burgulu kulpu bulunmaktadır. Yuvarlak gövde tabana doğru daralır ve gövdeden çan biçimli kaideye içi oyulmuş bir halka ile geçilir. Gövdenin iki yanında ağız kısmı geniş ve kıvrımlı gövdesi ince içi boş çanaklar yer almaktadır. Çanakların ana gövdeye

birleşen kısımlarının ön yüzeyinde kabartma şeklinde çiçek rozetler yer almaktadır. Gövdenin orta kısmında içi delik sekiz kollu bir madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonun hemen altında oval bir kartuşun üzerinde Osmanlı Türkçesi ile "yadigar" yazısı kabartmalı biçimde yazılmıştır (Kılıçoğlu, 2019, s. 48). Kırmızı kille tornada şekillendirilmiştir. Siyah zemin astar üzerine sarı ve kırmızı renkte boyamalar yapıldığı görülmektedir (Görsel 5).

2.3.Müzede Sergilenen Vazo Formu Örnekleri

Etnografya müzesinde sergilenen tasarım ve uygulama olarak farklılık içeren ayaklı vazo Osmanlı dönemi 19.yy sonunda yapılmış bir eserdir. Bu eserin işlenme ve boyama biçimi çok maharetli ve detaylı uygulanmış olup şekil ve biçim açısından da orantılı bir şekilde yapılmış olduğu görülmektedir. Eserin üzerine yapılan resimde renkler yerindeve tonsürton uygulanmış ve eser üzerine manzara resmedilmiştir (Görsel 6).

Görsel 6. Duvar Tabağı ve Ayaklı Vazo, Osmanlı Dönemi.
Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

Eser kapalı ve camlarla çerçevelenmiş teşhir vitrini içinde ahşap yükseltiye sabitlenerek sergilenmiştir. Bu nedenle olası istemli/istemsiz yaşanabilecek çarpma vb. darbelerin etkisiyle eserde oluşabilecek zararların önüne geçilmiştir. Bu sayede eserle izleyici arasında mesafe oluşturulmuştur. Işıklandırma esere vitrin içinden düz gelecek şekilde yansıtılmıştır. Böylelikle ışıklandırmanın eser üzerindeki el işçiliği malzeme özelliklerinin yapısının izleyiciye daha net

şekilde aktarılması sağlanmıştır.

Etnografya müzesinde bulunan bir diğer vazo örneği ise, renk uyumu olarak bir bütünlük sağlandığı ve armoni anlayışının egemen olduğu görülmektedir. Vazo üzerindeki ince işlenmiş çiçek motifinin detaylarıyla ve dekoratif özellikleriyle de biricikliğini koruduğu söylenebilir. Bu eser, Osmanlı dönemi 19. yy sonunda yapılmıştır. Bu eser de cam fanus içerisinde sergilenmektedir (Görsel 7).

Görsel 7. Osmanlı Dönemine Ait Bir Vazo.

Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

Görsel 8. Beykoz Camlarına Ait Bazı Formlar.

Kaynak: Caner Yedikardeş Fotoğraf Arşivi.

Özgünlüğü ve estetik yansımalarıyla göz kamaştıran Beykoz camlarından yapılan ayak ve gövde olarak iki ayrı parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Renklicam ile yapılan objelerde maydanoz adı verilen yaprak desenleri, saplı ve yapraklı gül gibi çiçek motifleri, ay yıldız, kalp gibi sembolik ögeler ile dalgalı ve kesik çizgiler ve geometrik bezemeler kullanılmaktadır (Görsel 8).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde yer alan Selçuklu-Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri ait seramik ve türevi eserlerin arasında bir diyalektik çözümleme yapıldığında birbirine benzemez oluşları ve öykünme sorunsalı yaşanmadığı çok açıktır. Beti oluşturma açısından Selçuklu dönemi seramikleri dekoratif yaklaşımla teknik çözümlemelerle oluşturulduğu görülmektedir. Osmanlı dönemi seramiklerinde ise çini dekorunun büyük bir hünerle kullanıldığı söylemek olanaklıdır. Zira duvar seramikleri ve tabaklar özelinde çini dekorlarındaki bitkisel motifler kendine özgülükle şekillendirilmiştir. Öte yandan, "Çanakkale Seramikleri 17. yy.' ın sonlarından itibaren üretilmeye başlamış, bu üretim 20. yy. başına kadar sürdürülerek yörenin ekonomisine büyük katkı sağlamış bir halk sanatı olmuştur. Çanakkale ilinin yöresel kültürünün bir parçası olan bu özgün ürünler sıra dışı form, teknik ve süslemeler ile kendine geleneksel seramik sanatı içinde ayrı bir yer bulmuştur (Kılıçoğlu, 2019, s. 65).

Günümüz Türk seramik üretimi anlayışında ise bahse konu dönemsel seramiklerin etkisi neredeyse yok gibidir. Bunu bir sorunsal olarak ele almak ve bazı çıkarımlarda bulunmak olasıdır. Tasarım ve uygulama süreçlerinin teknolojik gelişmelere de bağlı olarak değişim ve gelişim göstermesi hiç kuşkusuz tartışma götürmez. Bu durum sanatsal ve endüstriyel seramik tasarım ve uygulama alanları için de geçerlidir. Ancak eser üretiminde kültürel bağlantı ve bir zincir oluşturmak için tarihsel ve hatta yöresel nitelikteki üretim belleğini güncelleyebilmek, inovatif yaklaşımla yeni izler oluşturmak olanaklıdır. Diyalektik çözümleme ile her bir yeni eser, sosyokültürel yaklaşımla günceli yansıtacak ama kimliği yadsımayışıyla varlık gösterebilir. Uzun soluklu bir restorasyon sürecinden geçen Ankara Etnoğrafya Müzesi içerisinde, genel anlamda eserlerin sergilenmesinde konservasyon kurallarına uygun biçimde sergilendiği söylenebilir. Ayrıca, Ankara Etnografya Müzesi özelinde eser sergilemelerine yönelik bazı güncellemeler gerekebilir. Öneri olarak "yeni nesil müzecilik anlayışı"nın dışında kalmaması adına künyelerin

eser tanıtım kimlikleri dijitalleştirilebilir ve interaktif bir eğitim alanı yaklaşımıyla yeni nesil müzecilik anlayışına bu şekilde uyum sağlanabilir.

Nitekim kelime kökeni olarak ilham perisi 'muse'a dayanan müze kavramı Uluslararası Müzeler Konseyi'nin yaptığı tanıma göre; "toplumu ve onun gelişimi için çalışan, toplumun her kesimine açık, insanın yaşadığı her döneme tanıklık eden materyaller üzerine araştırma yapan, toplayan, muhafaza eden, bilgiyi yayan, inceleyen ve bunları eğitim amacıyla topluma estetik zevk verebilme doğrultusunda sergileyen, kar düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan kuruluşlardır" (Müzeler Konseyi'nden Akt. Alpagut, 2006, s. 117).

Bu itibarla, yenilenme ve güncellenme hem müzecilik hem de seramik eserler özelinde kaçınılmazdır. Tercihen akışta kalmak bile bu değişim sürecini geciktirse de yerine getirebilmektedir. Ancak her alan için yenilik arayışı kuşkusuz ülkelerarası rekabette de öncül bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle müzelerin gelecek kuşaklar için uğrak yerler haline gelebilmesi, tarihsel seramik eserlerin güncel sanat nesneleri ile ilişkilendirilebilmesi eğitim süreçlerinde diyalektik bağlantılar kurulabilmesi gelecek adına umut vermektedir.

KAYNAKÇA

Alpagut, B., 2017, Müzeler Konseyinden Akt., (ICOM), s. 117.

Aslanapa O. (1989). "Anadolu' da Türk Keramik Sanatı", Erdem Dergisi, 5/15, 871.

Kılıçoğlu, E., 2019, Ankara Etnoğrafya Müzesinde Bulunan Çanakkale Seramikleri, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, S. 48-65.

URL 1: https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=AET01&DistId=MRK Erişim Tarihi: 01.11.2022

URL 2: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637693 Erişim Tarihi: 05.11.2022

URL 3: http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/26873 Erişim Tarihi: 13.11.2022

EGE ÜNİVERSİTESİ ETNOGRAFYA MÜZESİ GELENEKSEL BALKAN GİYSİ FORMLARININ VE SÜSLEME TEKNİKLERİNİN YORUMLANMASI

Öğr .Gör. Şükran TÜMER

∗Ege Üniversitesi, Emel Akın Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Avrupa ve Asya Kıtasının birleştiği yerde iki yarımada Balkan Yarımadası ve Anadolu Yarımadası yer alır. Bu Topraklar tarih boyunca pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Pek çok kültürü ağırlayıp, bir araya ya da karşı karşıya getirmiştir. Savaşlar ve göçlerle şekillenen bu coğrafyanın kültürel zenginliği ise en çok giysilerinde korunmuş ve yansıtılmıştır.

Araştırma sırasında Balkanlar'da yaşayan çeşitli medeniyetlere ait yöresel giysiler incelenmiştir. Giysiler kumaş, form, kalıp, nakış, süsleme, renk, giyim şekli, isim gibi özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Günümüze Sirkehane adıyla ulaşmış olan "Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi**"** binasının 19.yy sonlarında 20.yy başları arasında inşa edildiği bilinmektedir. 22.06.2010 tarihinde yapılan restorasyon sonunda ''E.Ü. Balkanlar ve Anadolu Giysileri Müzesi'' olarak faaliyete geçmiştir. Müzedeki giysiler üzerinde yapılan araştırma sonucunda Anadolu ve Balkanlarda giysilerde ortak yaşamın getirdiği genel benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir.

Müzede bulunan balkan giysilerinin tanımlarının yanı sıra giysinin temel yapıtaşı olan kumaş ve süsleme özelliği üzerinde durulmuştur. Giysiler tek tek incelenmiş, genel bir profil ele alınarak müzedeki Balkan giysilerinin genel tanımları yapılmıştır. Müzelerdeki geleneksel giysi ve süsleme tekniklerinin modern tasarımlarla günümüz modasına yorumlanması sağlanmış, atalarımızdan miras kalan geleneksel değerlerimizin korunması, geliştirilerek devam ettirilmesi, yeni nesillere aktarılması ve dünya sanatları arasındaki önemini korumasına yardımcı olunmuştur.

Anahtar Kelimeler; Balkan giysileri, Anadolu giysileri, Geleneksel giysileri, Müze

GİRİŞ

Avrupa ve Asya Kıtasının birleştiği yerde iki yarımada Balkan Yarımadası ve Anadolu Yarımadası yer alır. Bu Topraklar tarih boyunca pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Pek çok

kültürü ağırlayıp, bir araya ya da karşı karşıya getirmiştir. Savaşlar ve göçlerle şekillenen bu coğrafyanın kültürel zenginliği ise en çok giysilerinde korunmuş ve yansıtılmıştır.

Tarihte 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti sınırları içinde olan bu topraklar farklı din, dil, kültür ve geçmişe ait iki topluluğu,yan yana getirmiştir. Coğrafya ve tarihin 500 yıllık ortak bir yaşam sunduğu bu insanların sosyal ve kültürel yapıları bu birliktelikten nasıl etkilenmiştir? Toplumlar için kültürel yapının en temel görsel yansıması ve insanın ayrılmaz parçası olan giysiler bu toprakların zengin ve çok yönlü mirasından günümüze neleri taşımıştır?

Proje etnografik özellikler taşıyan halk giysilerinin ve çalgılarının evrimini, geçmişten günümüze kadar gelebilen örnekleriyle müzeleştirmek, maddi ve manevi kültürel değerleri korumak, kayıt altına alarak arşivlemek amacıyla başlatılmıştır.

Kimi bölgelerde üç kimi bölgelerde yedi yüzyıla yakın bir süre Osmanlı ile iletişimde olan Balkanlar'da yaşayan halkların kültürlerini araştırmak ve bu kültürlerin izlerinin günümüzde nasıl devam ettiğini tespit etmek amacıyla 2004-2008 yılları arasında 14 ülke araştırma kapsamı içine alınmış ve yerinde etnografik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmalarda Balkanlar'ın genelinde oyun, giyim kuşam, müzik aletleri ve ezgi-ritim benzerliğinin yanında takıların, süslerin ve bazı giyim ayrıntılarının da tespiti yapılmıştır. Halk Oyunları Bölüm Başkanlığı ve bölümün öğretim elemanları tarafından başlatılan, Devlet Planlama Teşkilatı ve Ege Üniversitesi Rektörlüğü'nün destekleriyle yürütülen projenin araştırmaları sırasında, ülkemizde yapılan bilimsel araştırmalar dışında Balkan ülkelerinde, 201 bilim insanı ve 909 kaynak kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca arşiv bilgilerine ulaşılarak 20736 kare fotoğraf,208 saat video çekimi yapılmıştır. Bunlardan yararlanılarak broşür, katalog ve 3 cilt kitap basılmıştır.

Günümüze Sirkehane adıyla ulaşmış olan Müze binasının 19.yy sonlarında 20.yy başları arasında inşa edilmiştir. 22.06.2010 tarihinde restorasyon sonunda''E.Ü. Balkanlar ve Anadolu Giysileri Müzesi'' olarak faaliyete geçmiştir. Kültür Bakanlığına başvurulmuş ve Bakanlık denetiminde özel müze olarak açılmasında sakınca olmadığı belirtilerek 02.11.2010 tarihinde onaylanarak özel **''EGE ÜNİVERSİTESİ ETNOGRAFYA MÜZESİ''** adını almıştır. (şekil 1ve şekil 2)

Kendi kültürümüzün yarattığı bu eşsiz sanat eserlerini geleceğe taşımakta kararlıyız. Ülkemizin ve öteki ülkelerin geleneksel giyim kuşamları ile yöresel sazlarından oluşan müzemizin yerli yabancı tüm ilgililerin inceleme ve başvuru merkezi olacağına inanmaktayız.[1]

Bu araştırmada Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde bulunan balkan giysilerinin tanımlarının yanı sıra giysinin temel yapıtaşı olan kumaş ve süsleme özelliği üzerinde de durulmuştur. Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinin teşhir salonunun üst katında sergilenmekte olan 12 Balkan ülkesi ve ona komşu bazı ülkelerin (Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya , Bosna Hersek, Kosova, Slovenya, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Macaristan, Arnavutluk, Gagavuz Özerk Bölgesi, Kırım) kültürlerini yansıtan geleneksel giysiler incelenmiş ve giysi tanımları yapılmıştır.

Bu sempozyum kapsamında ise söz konusu müzede bulunan kadın giysiler ile ilgili bilgilendirme yapılacaktır.

EGE ÜNİVERSİTESİ ETNOGRAFYA MÜZESİNDEKİ BALKAN GİYSİLERİNİN GENEL TANIMLARI

1. MAKEDONYA DEBRE 19. YY SONU KIRSAL KESİM GARİ KÖYÜ EVLİ BAYAN GİYİM

Başında dokuma kumaştan bir örtü var ve bu örtünün çevresi 5cm'lik kırmızı bantlarla çevrili olup bununda ucu yaldızla çevrilmiş yine bant halindedir. Bantların ucundan da 20-25cm'lik püsküller bulunmaktadır. Üzerinde ise içine giydiği giyside 18 tane düğme ve ilik vardır. Onun üzerine giydiğinde ise 20 adet her iki tarafta da düğmeler bulunmaktadır. Onun üzerine giydiğinde ise her iki tarafta da olmak üzere 22 tane 3 siyah, 3 metal olmak üzere düğme bulunmaktadır. Belinde ekoseyi andıran çizgili bordo dokumadan bir kuşak vardır. Bordo üzerine beyaz çizgilidir. Bu kuşağın her iki yanında da etek boyunca dizlere kadar bordo püsküller bulunmaktadır. Altında ise astar olarak pamuk kumaştan dokuma bir etek giyilir, boyu ise dizlere kadardır. Onun üstüne kalın bir kumaştan etek ucu kırmızı-siyah şeritlerle işlenerek çevrelenmiş astarından kısa, dizinin üstünde bir etek giymiştir. Eteğin üstünde ise boyu astarla ve

[1] Yrd. Doç. Dr. Cengiz Aydın, Basın Bülteni, Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi

asıl etek arasında olan bir önlük vardır. Bu önlük etek ucu 3-4cm'lik siyah olmak üzere 1'er cm devam eden kırmızı-siyah enine çizgili bir önlük bulunmaktadır. Ayaklarında ise dizlere kadar uzanan kırmızı örgü çorap bulunmaktadır. Bu çorabın bilekten dizlere kadar olan bölümde siyah ve beyazdan desenler görülmektedir. Ayakkabı olarak da çarık gibi ucuna doğru sivrilen önde yanlara doğru iki şerit olan kilitlenerek sabitlenen bir ayakkabı bulunmaktadır. (Şekil 3)

2. MAKEDONYA 19 YY KENT KESİMİ EVLİ BAYAN GİYİMİ

Başında parlak kırmızıdan bir eşarp bulunmaktadır. Bu eşarbın çevresi yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkte uzun çiçeklerle oyalanmıştır. Üzerinde uzun kollu doğal ipek kumaş el tezgahında geleneksel yöntemlerle dar tezgahta dokunmuş. Kol da bile ile dirsek arasında lastikli büzgü çalışması yapılmış. Dokuma tezgahındaki kenar şeridinde bordo renkli boydan çizgiler görülmektedir. Yakası "V" şeklinde gelmektedir. Üzerinde kolları bileğe kadar gelen bir cepken , içte ise boleroya benzeyen bir yelek mevcuttur. Her iki giysi de oldukça minimalize çalışılmış. Cepkenin kol altı açık (efe giysilerinde olduğu gibi) çalışılması ayrı bir kalıp ve model özelliği katmaktadır. Cepkenin altına giyilmiş olan yeleğin ön kısmında 8 adet büyük 13 tane de küçük olmak üzere iki tarafta da düğmeler bulunmaktadır. Yeleğin kollarında pembe ve sarı renkte ipliklerle dikiş tekniği kullanılarak süsleme bulunmaktadır. Kol ucundan yukarı doğru 20cm'lik işlemeler mevcut olup aynı işlemeler yeleğin önümüzde kapsamıştır. Altında ise kırmızı keten dokuma kumaştan bir şalvar bulunmaktadır. Şalvarın önünde ve her iki yanında da bileğe doğru inen büyükçe bir işleme vardır. Bu işlemeleri ayıran boydan boya 5cm'lik işleme renginde bantlar mevcut. Şalvarın bilekleri kalınca yaldız işlemelidir. Önünde bir de kemeri bulunmaktadır. Kemerde aşağı doğru sarkan zincir ve bu zincire asılı küçük bakırlar bulunmaktadır. (Şekil4)

3. ÜSKÜP 19 YY KIRSAL KESİM EVLİ BAYAN GİYİM

Ayak kısmında krem renkte el örgüsü bir çorap vardır. İçe giyilen uzun gömlek giysi (entari) diz kapaklarına kadar inen uzunlukta dokuma ile yapılmıştır. Kol boyu dirsekte bitmektedir. (turuvakar).Gömleğin yakasında ayrı bir dokuma kumaştan geniş bir pervaz, pat çalışması yapılmıştır. Yöredeki bayan giysilerine bakıldığında krem, kırmızı, yeşil, sarı, pembe ve mavi renkle hakimdir. Bel kısmında elde dokunmuş bakla deseni verilmiş bir kemer (kuşak)

gömleğin üstüne giyilir. Yakasında nakış, ekstraforların hakim olduğu ve etek uçlarında da nakış ve el işlemelerinin hakim olduğu görülüyor. Elinde çizgili dokuma kumaştan yapılmış mavi, pembe ve siyahın hakim olduğu bir tür peşkir bulunmaktadır. Bakla desenli etek ucu ve kenarları dantelli dokuma ile yapılmış yörenin kadınının giysisini tamamlayan bir önlük vardır. Dokuma sırasında kilim motiflerinden de yararlanılmıştır. Entarinin üzerine giyilen yelek, üç etek kırmızı çizgili dokuma ve dökme kumaştan yapılmıştır. Kare yaka çalışılmış içten dışa doğru sayıldığında altın sarısı bir bordür, sonrasında harç kullanılmış üç sıra kordon işi yapılarak yaka çevresinde farklı bir desen oluşturulmuştur. Baş kısmında ise çene altından bağlanmış dokumadan yapılan (yaşmak) baş örtüsü bulunmakta. Renkli iplikler ve pullar kullanılarak başörtüsünün uçları süslenmiştir ve çiçek desenli nakışlar yapılmıştır. (şekil 5)

4- BULGARİSTAN 19 YY KIRSAL KESİM LOZNİTSA KÖYÜ

Başında çiçek baskılı, uçları püsküllü bir örtü bulunmaktadır. Örtünün ana rengi siyaha yakın bir renk olsa da üzerindeki çiçek baskıları oldukça renklidir. Üzerinde ise dokuma kumaş üzerine yaka çevresince ve ön ortada göğüs hizasına kadar yeşil, kırmızı ve lacivert renkte işleme mevcuttur. Onun üzerinde ise uzun kollu bir yelek giyil. Bu yelek, siyah dokuma kumaş üzerine kırmızı enine ve boyuna çizgiler yapılarak renklendirilmiştir. Kol uçlarında 10cm'ye yakın yırtmaç mevcut ve bu yırtmacı kapatmak için ilik-düğme yapılmıştır. Bu yırtmaçların ve kol uçlarının etrafı sarı renkte nakışla bezelidir. Yeleğin etek ucu, yaka ve önünde de bu nakışlar bulunmaktadır.

Ayrıca kırmızı biyeler ve bunun üstüne de kalınca siyah biye yapılmıştır. Önün de her iki tarafta da olmak üzere 6 tane düğme var. Belinde ise bir kuşak vardır. Kuşağın üstüne de etek giydirilmiştir. Eteğin boyu dizlerin altındadır. Etek kırmızı renkte dokuma kumaştan yapılmıştır. Etek ucunda 5cm'lik siyah bantlar dikilidir. Eteğin üstünde ise kırmızı renkte önlük vardır. Önlüğün üstünce incecik boydan siyah ve beyaz renkte çizgiler vardır. Eteğin ucunun 10cm yukarısında toplam 10cm boyunca lacivert, pembe, sarı ve yeşil renkte çiçek işlemeleri bulunmaktadır. Önlüğün yan kenarlarında da boydan bant halinde renkli çiçek işlemeleri

mevcuttur. Ayağında örgü çorap bulunmakta ve burnu açık iplerle sıkıştırılarak ayağa giydirilen ve kalan ipleri bacağa sarılan bir ayakkabı vardır. (şekil 6)

5. ROMANYA 20 YY BAYAN GİYİM

Baş örtüsü ip dokumalı ipekten yapılmış krem renginde şal ile kombine edilmiştir. Oldukça uzun olan şalın bir kısmı başa sarılıp geri kalan kısmı önden arkaya doğru atılmıştır. Diğer kısmı ise ayakucuna kadar inmektedir. İpek şal üzerindeki desenler geleneksel motiflerle işlenmiş ayrı bir güzellik katmıştır. Boydan ayakucuna kadar yaprak desenli pamuklu dokuma kumaştan yapılan bir elbise giydirilmiştir. Kumaşta bordo kahverengi krem renkleri mevcuttur. Dokuma parçaları kahverengi ipliklerle birleştirilerek yakası da çok açık olmayacak şekilde yuvarlak yaka ile çalışılmıştır. Kollar ise reglan kol olarak dikilmiştir. Bileklerde ise büzgü yapılarak koyu renkli kumaştan manşetler tamamlanmıştır. Giysinin üzerinde kahverengi dokuma kumaş ile etek ucu oldukça geniş olan baklava dilimlerini andıran hem simli hem de gümüş renkte nakış çalışması yapılmıştır. Bel hattından yaklaşık 6cmlik çarpana dokuma ile yapılan kahverengi ağırlıklı olmak üzere altın sarısıyla işlenmiş keten ve yün karışımı bir kemer (kuşak) bulunmaktadır. Yandan bağlanan kemer en sonunda püsküle tamamlanmıştır. Ayaklarda ise krem yün el yapımı çorap mevcuttur. Ayrıca çorabın üstünde deriden çalışılmış dize kadar bağlanan el yapımı deri çarıklar bulunmaktadır. (şekil 7)

6. KOSOVA GORA BÖLGESİ 19 YY KISAL KESİM DROGAŞ BOŞNAK EVLİ BAYAN GİYİM

Başında beyaz krep tül kullanılmıştır. Tülün çevresine boncuk oyalı, çoğunlukta gümüş, kırmızı ve turuncu renklerinin hakim olduğu abartılı pul boncuklarla süslenmiş başörtüsü bulunmaktadır. Boynundan göğüs altına kadar inen renkli boncuklarla zenginleştirilmiş şık bir kolye ile aksesuar tamamlanmıştır. İç kısmında siyah beyaz kareli keten ve pamuk karışımı dize kadar inen bir içlik bulunmaktadır. İçlik ve donun üzerinden bağlanan alttan etek ucunun gözüktüğü, yeşil zemin üzerine renkli işlemelerin ve küçük dantel oyalarının bulunduğu, iç önlük kısmı bulunmaktadır Önlükte ise gümüş rengi ve simli iplerin şeritler halinde olduğu, ince motiflerin bulunduğu, renkli ipliklerin de ara ara kullanılması mevcuttur. Etek ucunda ise altın sarısı küçük boncuklarla işlenmiş motifler bulunmaktadır. Altında ise ipek kumaş kullanılarak

yapılan don giydirilmiştir. Kremin hakim olduğu kumaş üzerine siyah, turuncu, yeşil, mavi renkleriyle desenlendirilmiş çiçeksi motifler ayrı bir hava katmıştır. Boşnak kadınlarının elbiselerinin üzerine görünümünü tamamlayıcı siyah saten den yapılmış parlak kumaşın hakim olduğu ceket tarzı cepken kullanılmıştır. Cepkenin kol ağzında ve yaka kısmının büyük bir bölümü gümüş rengi yöreye özgü el yapımı su taşı ile işlenmiştir. İşlemeler oldukça abartılı ve gösterişlidir. Bu yüzden cepken üzerinde işlemeler büyük bir yer kapsamaktadır. Kenarlarında ise gümüş rengi ipliklerle süslenen gösterişli motifler göz alıcılığı artmıştır. Ayak kısmına bakıldığında yünden yapılmış renkli ve çoğunlukla parlak gümüş renkte işlemelerin bulunduğu dize kadar olan el yapımı çorap ile tamamlanmıştır. (şekil 8)

7. KOSOVA PRİZEN 19 YY KENT KESİMİ DOLAMA

Kıyafette başta kırmızı dokuma kumaştan yapılmış fes bulunmaktadır. Üzerine gümüş paralar dikilerek farklı görünüm elde edilmiştir. Kumaş yüzeyine işleme olarak da tel kırma yapılmıştır. Yemeni şeklinde fes in üst kısmına aksesuar amaçlı tülbent takılmıştır. Tülbentin kenar kısımlarına gümüş renkli ipten oyası yapılmıştır. İçerisine giymiş olduğu gömleği ise beyaz dokuma kumaştan yapılmış yakası mendil yaka formunda gelen yaka kol ve kol kısmına ise pembe boncuklarla yapılmış iğne oyası bulunmaktadır. Gömleğin kolları ise omuz kısmından dardan genişe doğru çalışılmış ve bilek kısmında bitirilmiştir. Gömleğin yakasında uygulanan pembe boncuklu iğne oyası aynı şekilde ‘ de kol ağzında yapılmıştır. Gömleğin üst kısmında ise kadife borda renginde iç yelek vardır.Yeleğin yaka kısmı hafif yuvarlak yaka olup yaka bitim göğüs hizasına gelmekte ve boyu ise dize kadardır.Yeleğin uç kısımlarında güpür dikimi yapılmıştır. Yeleğin üst kısmında ise bindallı değimiz kaftan takında olduğu gibi yeleğin üstünde de ceketi bulunmaktadır. Yine aynı şekilde kadife bordo rengindeki kumaştan yapılmış Ceketin yaka kısmı ise düz iç yelekteki olduğu gibi boyu dize kadar inmektedir. Ceketin yaka kısmında ise altın sarısı renginde küpürler bulunmaktadır. Ceketin kol kısımları ise dardan genişe doğru çalışılmış kol kısımları ise kloş çalışılmıştır. Kol kısımları ise kalın altın sarısı renginde iplikten işlenmiş dalga görünümü formunda bir çalışma yapılmıştır. Şalvarına geldiğimizde ise şalvar krem üstü çiçek desenli ipek kumaştan yapılmıştır. Şalvar bilek kısmını sarmıştır. Ayakkabı terlik şeklinde yapılmış uç kısmı sivri burun gelmiştir. Ayakkabının üstüne altın sarısı renginde sim işlemesi yapılarak ayakkabı tamamlanmıştır. (şekil 9)

8. BOSNA HERSEK 20 YY ORTASI KISAL KESİM BOŞNAK GİYİMİ

Başörtüsü krem renkli krep kumaştan çalışılmış, uçları püsküllü ve kenar kısımlarında nakışlar mevcut. Nakışlar sarma tekniği ile ipek iplik kullanılarak gül motifleri işlenmiş. Boyun kısmında kullanılan aksesuar çarpana tekniği ile oluşturulmuş ince şeritlerlerden yapılmıştır. Dokuma şeritler kırmızı ve siyah renklerde çalışılmış ve altın paralarla zenginleştirilmiş olduğu gözlenmektedir. Doğal keten dokuma kumaştan yapılmış gömlekte yer yer çigili dokuma efektleri görülmektedir. Gömlek (genellikle balkan gömleklerinde uzun olduğu görülür) dizin altına kadar inen uzun formdadır. Gömlekte yaka kısmında yarma pat çalışması uygulanmıştır. Genellikle gömlek kumaşlarının dar enlerde dokunmuş olduğu görülmektedir ve dikişleri el dikiş teknikleri ile çalışılmıştır. Gömlekte yaka çevresinde ve kol ağzı çevresinde çarpı işi süslemeleri mevcuttur. Yelek bordo kadife kumaştan yakada, kol evinde ve etek ucunda altın sarısı bordür ile süslenmiş. Yelekte bağlama aparatı olarak püskül ve boncuklarla süslenmiş. Giysinin bel hattında çarpana tekniği kullanılarak uygulanmış kemer bulunmaktadır. Kemerde uç kısımları püsküllerle zenginleştirilmiştir. Kemer boyu gömlek boyunda bitmektedir. Kemer kırmızı ve yeşil tonlarına çalışılmıştır. Ayakta el örgüsü çok renkli çorap kullanılmıştır. Çorap üzerine el yapımı deri çarık giydirilmiştir. Deri çarıklar balkan giysilerinin çoğunda görülmektedir. (şekil 10)

9. KUZEY ARNAVUTLUK İŞKODRA 19. YY SONU KIRSAL KESİM ZADRİMA KÖYÜ ARNAVUT GİYİMİ

Baş kısmı sarı tülbent üzerinde yeşil tonlamalı yapraklı ve pembe iri büyük gül motifleriyle işlenmiş olan uçları püsküllü bir tülbenttir. Beyaz pamuklu dokumadan yapılmış dirsek kol, diz altı, yaka ve kollarında kırmızı biyeleri geçirilerek ve biyelerin uçlarında gümüş rengi, yuvarlak pul ve sarı renkli yün ponponlarla işlenmiştir. Yelekte ise omuzdan aşağıya doğru inen kenarları turuncu krem biyelerle çevrilmiş etek ucu kırmızı, kalça siyah ve göğüs yanları kırmızı renkten oluşan keçeden yapılmış bir yelektir. Şalvarda ise kırmızı bir pazen zemin üzerinde eklemeli adeta iki parçaya bölünüp sonra tekrardan dikilmiş bir imaj bulunmaktadır. Dikey yönde sıra sıra renkli dokuma şeritler işlenmiş bir şalvardır. Çorapta, simli yün bilekten bir karış yukarıda olan bir çoraptır. Turuncu, kırmızı, siyah, yeşil renklerde işlenmiş baklava dilimlerini anımsatan desenlendirme yapılmıştır. (şekil 11)

10. KUZEY ARNAVUTLUK 19 YY KIRSAL KESİM İŞKODRA BÖLGESİ EVLİ BAYAN GİYİMİ

Başörtüsü sarı renkte pamuklu kumaştan yapılmıştır. Başörtüsü üzerinde dikiş tekniği kullanılarak bezeme yapılmıştır. Başörtüsünün kenarları saçaklı örümcek bağlama ile çalışılmış. Gömlekte doğal dokuma kumaş kullanılmış. Kol ağzında manşet uygulaması yapılmış. Yaka ve kol ağzında boncuk işlemeler yapılmış. Önden kapalı bir yelek formunu hatırlatan, üst beden ve etek birleştirilmiş gibi gözüken kadife kumaştan yapılmış bir giysidir. Üst bedende önde yoğun bir nakış görülmektedir. Etek bölgesinde; belli aralıklarla kadife üstüne geniş şeritler halinde lastik dikilerek elde edildiği düşünülen farklı bir kumaş kullanılmıştır. Özellikle etekte farklı; valonlu bir form kazandırılarak yapılan bu çalışma ile Arnavutluk işkodra bölgesi için kumaş özelliklerinin incelenmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Giysi üstüne giyilen turuvakar kollu düz formlu oldukça yalın bir cepken giyildiği görülmektedir. Gömleğin üzerine giyilen bu giysi ayrıntısı ile siyah beyaz kombinin başarısı ortaya çıkmaktadır. Oldukça sade bu giyside yakada püskül çalışması görülmektedir. Beldeki kemer ayrıntısı oldukça geniş çalışılmıştır. Etekte yatay olan lastik çalışması kadife kumaş üzerine, kemerde dikey olarak çalışılmıştır. Kemerin önden kapatması kopçalarla yapılmıştır. Ayakta deriden çalışılmış sade bir pabuç mevcuttur. Bilekten yukarıya diz altına kadar uzanan çizme formunda bir ayakkabı giyilmiştir. (şekil 12)

Şekil.1

Şekil.2

Şekil.3

Şekil.4

Şekil.5

Şekil.6

Şekil.7

Şekil.8

Şekil.9

Şekil.10

Şekil.11

Şekil.12

Şekil.13

Şekil.14

Şekil.15 Şekil.16 Şekil.17 Şekil.18

Şekil.19 Şekil.20 Şekil.21 Şekil.22

SONUÇ

Bu araştırmada Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde bulunan balkan giysilerinin tanımlarının yanı sıra giysinin temel yapıtaşı olan kumaş ve süsleme özelliği üzerinde de durulmuştur. Müzesinin teşhir salonunun üst katında sergilenmekte olan 12 Balkan ülkesi ve ona komşu bazı ülkelerin (Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya , Bosna Hersek, Kosova, Slovenya, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Macaristan, Arnavutluk, Gagavuz Özerk Bölgesi, Kırım) kültürlerini yansıtan geleneksel giysiler incelenmiş ve giysi tanımları yapılmıştır. Araştırma sırasında Balkanlar'da yaşayan çeşitli medeniyetlere ait yöresel giysiler incelenmiştir.

Giysiler kumaş, form, kalıp, nakış, süsleme, renk, giyim şekli, isim gibi özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Kadın ve erkek olarak 29 giysinin dökümü yapılmış ancak yazılı olarak bu sempozyum kapsamında ancak 10 kadın giysisinin açıklamalarına yer verilebilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ATALAYER, Günay; **Anadolu'da Yaşayan Mekikli El Dokumacılık Tekstil Tasarım ve El Sanatları İlişkisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994

ATILCAN, İhsan; **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, 1991

KÜÇÜKERMAN, Önder, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş, İstanbul, 1996

Dergiler

Aktaran: Aydın Uğurlu, "Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı", **İlgi Dergisi,** Yıl: 21, No: 47-48, Apa Ofset, İstanbul, 1987

TÜRKOĞLU, Sabahattin, "Tarih Boyunca Anadolu'da Kadın Giyimi", **Antik Dekor Dergisi**, Sayı: 24, 1994

UĞURLU, Aydın; "Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı", **İlgi Dergisi** Yıl 21 no 47-48 Apa Ofset, İstanbul, 1987

Yrd. Doç. Dr. Cengiz AYDIN, **Basın Bülteni**, Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜREL VARLIĞIMIZDAN OLAN EKOLOJİK BEZ BEBEKLER İLE GERMİYAN KÖYÜ ÖRNEĞİNDE FARKINDALIK YARATILMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr .Gör. Şükran TÜMER
Ege Üniversitesi, 0000-0003-3291-1231

ÖZET

Ülkemizde ve dünyada geçmişten günümüze kültürel varlığımızın içerisinde yaygın olarak bilinen oyuncaklardan biri bez bebeklerdir. Günümüzde plastik malzemelerin zararlarından çocuklarını korumak, sürdürülebilirlik, doğal malzeme, sağlık gibi kavramların önemi artması ile ekolojik bebek ve bez bebek malzeme ve yapım tekniklerinin geliştirilmesi gün geçtikçe değişmektedir.

Geleneksel kumaş türleri ve nakış desenlerinden olan bez bebekler bölgesel tanıtıma fayda sağladığı gibi, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması adına önemli katkı sağlamaktadır. Özellikle somut olmayan kültürel miras içerisinde yer alan bez bebeklerin Germiyan köyü örneğinde bölgesel olarak ya da tasarımsal olarak ele alınmalıdır ve karma değeri yüksek hediyelik eşya üretilmesi gereklidir. Her geçen gün daha çok ilgi alanı olan ekolojik bez bebekler Germiyan köyü yerel halkın geleneksel giysi formlarına göre üretilmesi gerekliliği bulmaktadır. Bu bebeklerin daha küçük boyutlu olanların, uygulanabilirlik, taşınabilirlik ve kullanılabilirlik yönünden bez bebeklerin tercih edilmesini daha hızlı hale getireceği tahmin edilmektedir. Bez bebekler somut olmayan kültürel mirasın tanınması ve yaygınlaştırılması, tasarım ve üretim konusunda disiplinler arası çalışma gerektiren araştırma konularındandır.

Somut olmayan kültürel mirasımızı öğrenerek, korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayacaktır. Önceden kesilen kumaşları birbiri ile kombin ile, bağlayıp bütünlerken bazen de hamur ve kumaş kullanılabilmektedir. Kültürel mirasımızı daha hızlı yaymak için farklı teknik ve malzemede bez bebekler tasarlanarak Germiyan köyüne özgü katma değeri yüksek hediyelik ekolojik bebekler üretilebilecektir. Bez bebeklere ve ekolojik bebeklere kimlik kartları da hazırlanarak Germiyan da bölgesel eko turizme zenginlik ve katkı sağlanarak farkındalık yaratılması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler; Geçmiş, Gelecek, Bez bebek, Somut Olmayan Kültürel Miras, Bağlama tekniği, Sürdürülebilirlik

1. Giriş

Ülkemizde ve dünyada geçmişten günümüze kültürel varlığımızın içerisinde yaygın olarak bilinen oyuncaklardan biri bez bebeklerdir. Günümüzde plastik malzemelerin zararlarından çocuklarını korumak, sürdürülebilirlik, doğal malzeme, sağlık gibi kavramların önemi artması ile bez bebek malzeme ve yapım tekniklerinin geliştirilmesi gün geçtikçe değişmektedir. Günümüzde malzeme ve teknik alanların genişlemesi bez bebeklere olan ilgiyi arttırmaktadır. Bez bebekler, ilk Mısır'da yapılan ve papirüs paçavraları arasına doldurulan keten bez bebek bağlama tekniği ile oluşturulmuştur. Tarihsel süreç içer sininde yapıldıkları dönemin özelliklerine göre farklı malzeme ve teknikler ile çocuklarının oyuncak gereksinimini karşılamak amaçlıyla buldukları yerel malzemeler ile çoğunlukla kadınlar tarafından üretilip geliştirilmiştir

2. Araştırmanın tanıtılması ve germiyan bölgesine yorumlanması

Bu projede başta İzmir konak engelsiz yaşam köyüne üye olan bireylere ve ailelerine ulaşılması için afiş çalışmaları ile projenin tanıtılması, proje hakkında bilgi aktarılması ve projeye uygun üyelerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Kurumun bünyesindeki atölyelerde proje konusu hakkında yapılacak sunumlar ile somut olmayan kültürel mirasımız bez bebeklerin tanıtılması, sevdirilmesi ve yaşatılması. Tanıtım sürecinde dünyada ve Anadolu'da geçmişte yapılmış ve günümüzde yapılmakta olan bebeklerin incelenmesi ve hedef kitleye somut olmayan kültürel mirasımıza sahip çıkması hedeflenmektedir. Sürdürülebilirlik tanımlanması ülkemizde ve dünyadaki öneminden bahsedilmesi, tekstilde sürdürülebilirlik, bez bebeklerde kullanımının yaygınlığı hakkında bilgilendirme. Bu süreçte elde edilen bulgular doğrultusunda ve hedef kitlenin uygulama sağlayacağı modellerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Giysi modellerine

uygulanacak kurumu ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak nakış motifinin belirlenmesi, süsleme detaylarının belirlenip gerekli aksesuarların tespit edilmesi hedeflenmektedir.

2.1 .Bez Bebek Uygulama Aşamaları

İzmir konak engelsiz yaşam köyü atölyelerinde gerçekleşecek, modelleme sürecinde karar verilen tasarımlar için gerekli malzeme ve materyallerin temin edilmesi, kumaşların kesilmesi, hedef kitlenin el ve kas koordinasyonuna bağlı olarak iş paylaşımının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Duygu ve düşüncelerini ortaya koyabilecekleri renk ve kumaş eşlemelerin gerçekleşmesi, parçaların bir araya getirilmesi beklenmektedir. Nakış motiflerinin makineye tanımlanması ve parçalar üzerine işlenmesi kısmında hedef kitlenin aileleri ve eğitmenlerin kullanımı hedeflenmektedir. Bez bebek yapımında parçaların sarılmasında, bağlanmasında ve alt giysi formunda kumaş parçalarının üst üste konulması aşamalarında oyun etkisi yaratarak hedef kitlenin el ve kas koordinasyonunun gelişimine katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bu süreçte kumaşlar hakkında bilgi edinecek, renkleri pekiştirecek, desen ve renk eşleştirmelerinde bulunabilecektir.

2.2 Yapılan Bez Bebeklerin Katkısı

Hedef kitlede belirlenen üyelerin kendi ve toplumsal süreç içinde daha aktif ve sosyal olmaları beklenmektedir. Bu süreçte kendilerinde yapabilmenin verdiği güven duygusunun pekiştirilmesi hedeflenmektedir. Hedef kitlenin toplum tarafından farkındalık yaratan markalaşma sürecinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen çalışmaların sosyal medya ve İzmir Germiyan Festivali kapsamında stant da halka sunularak pazar payının incelenmesi hedeflenmektedir. Hedef kitlenin bu süreç ile topluma kazandırarak istihdam **edilmesi amaçlanmaktadır**

3.Özel Eğitimde Bez Bebek

Araştırmalar doğrultusunda, özel gereksinimli bireylerin, doğumdan itibaren yaşamların her evresine uygun bir hayat yaşamaları gerektiği ve topluma kazandırılmasının önemi incelenmiştir. ‘‘Ancak her şeyden önce zihinsel engelli de olsa, bireyin her zaman çocuk kalmayacağını ve yetişkin olduğunu kabul edip saygı duymak gerekmektedir. Bu düşünce, özellikle yetişkinler dünyasında, zihinsel engelli bireyler için mesleki açıdan atılan her adımda göz

önünde bulundurulmalıdır. Eğitimden bahsetmeden iş dünyasından da bahsedemeyiz. Ancak "eğitim" sadece bir beceri edinmek veya bir meslek öğrenmek olarak görülmemelidir. İşe gitmek için birey kendini yetişkin gibi hissetmeli ve çalıştıkça bu yetişkin kimliği gelişmeye devam etmelidir. Zihinsel engelli gençlere kendilerini yetişkin olarak görüp o şekilde davranmalarına, çalışmayı öğrenip belirli bir işi yapmalarına yardımcı olacak bir rota çizmek gerekmektedir. Bir görevi tamamen yerine getirmek için genelde gerekli eğitim süreçlerine konsantre olunur; beklenmedik bir durumda ortaya çıkan bir organizasyon veya ilişki zorluğu yaşandığı zaman, "yetersiz" veya "gereksiz" olan bu becerilerin arkasındaki birey kaybedilir. Bağımsız olmayı öğrenmek demek her şeyi tek başına yapabilmek değildir; bağımsız olmak bireyin kendi becerilerini çevresindeki kişilerin becerileriyle bütünleştirmesi ve gerektiği zaman yardım isteyebilmesidir.'' (Özel Gereksinimli Bireyler İş Başında .2016)

Yapılan araştırmalarda İzmir iline ait somut olmayan kültürel mirasların tespitine yönelik çalışmalarda, Oyuncak bebekleri, çocuklarımızın, insan fizyolojisini tanımalarına, oyunlar kurma yoluyla hayatı öğrenmelerine yardımcı olan ve bu süreci eğlendirerek gerçekleştiren malzemelerdir. Geleneksel giyim-kuşam formları, bir yandan toplumun kültürel yapısını yansıtırken diğer yandan zengin bir görsellik taşırlar. Folklorik giysili bebeklerde; el sanatlarımızdan, geleneksel giysi kültürümüzden, yaşam çevresinden, geleneksel meslekler ile takı ve aksesuarlardan izler buluruz. Elde bebeklerin boyutuna göre geleneksel yöre kumaşlar ile iğne iplik ve makas ile dikilmektedir. (İZKA)

Görsel 1: a) Ege Bölgesi Foklorik Giysili Bebek b) Foklorik Giysili Kitre Bebek

Başka bir araştırmada ise Konya Selçuk Üniversitesinde yüksek lisans tezinde Günümüzde Türkiye'de El Yapımı Bebekçilik, Kişiler, Kurumlar ve Turizm Sektörü" konu olarak ele alınarak incelendiği görülmüştür. Birçok toplumu simgeleyen ve o toplumları yansıtan el yapımı bebekler

böylelikle ortaya çıkmıştır. Günümüzde bebek sadece çocukların oyuncağı olmaktan çıkmış ve yetişkinlerinde ilgilendiği bir uğraş olup birçok değerli koleksiyonun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yapılan araştırmada Türkiye'de el yapımı bebekçilik dönem dönem durağan bir hal alsa da özellikle Cumhuriyet sonrası, özel ve kamusal teşebbüslerle yeniden hayat bulmuştur. Bazı yörelerde el yapımı bebekçilik oldukça ilerlemiş ve o yörenin ismini alarak simgesi haline gelmiştir. (Ünlüyücü.2009) Bu tez çalışmasına ait bez bebek örneği şekil 2'de verilmiştir.

Görsel 2 Ünlüyücü.sf 78

Bu alanda yapılan araştırmalar sonucu ''Geleceğin Oyuncak Bebekleri'' konferansa katılım sağlanarak bez bebeklerin geçmişten günümüze geçirdiği süreç, ülkemizdeki yeri ve önemi irdelenmiş, bez bebek teknikleri hakkında bilgi edinilmiş, geleneksel bez bebeklerin ülkemizde tanıtılması ve yaygınlaştırılmasının önemi kavranmıştır. (Begiç. 2021). Yapılan araştırmalarda Begiç'e ait ''Türk Kültüründe Geleneksel Bez Bebekler'' adlı makaleye ulaşılmıştır. Dünyanın birçok yerinde önceleri evlerde daha sonra atölyelerde ve sanayileşme ile fabrikalarda seri olarak üretilen oyuncaklar ekonominin içinde önemli bir yere oturmuştur. Bu gelişmelere rağmen Türk toplumunda aile içinde çocukların oyuncakları elde üretilmiştir. Günümüzde az da olsa Anadolu'nun birçok yerinde anneler çocukları için elinin altında bulunan malzemelerden bez bebek yapmayı sürdürmektedir. Bu gelenek kuşaklar arasında taşınarak günümüze kadar ulaşmıştır. Turizmin gelişmesi ve çeşitlenmesi ile birlikte farklı kültürlere olan ilgi yöresel bez bebeklerin üretilmesi ve tanıtılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Anadolu'nun birçok yerinde

el yapımı bebekler yöresel giysiler giydirilerek hediyelik eşya olarak turistik amaçla pazarlanmaya başlanmıştır. Böylece bir taraftan el yapımı bebekler unutulmamış, bir taraftan da Türk kültür zenginliği tanıtılmıştır Diğer taraftan çocukların vakit geçirme, eğlenme, sosyalleşme ve gelecekte üstlenecekleri rollere hazırlama gibi amaçlarla oyunlarında kullandıkları oyuncakların yanında, eğitim, düşünmeye yöneltme ve yaratıcılık gibi farklı işlevleri yerine getiren oyuncaklar da üretilmiştir.(Begiç.2016) Ayrıca yazarın Hayat Boyu Öğrenen Mahalle Projesi kapsamında "Anadolu Kültürü'nde Bez Bebekler" konulu çevrim içi söyleşi de incelenmiştir.

Görsel 3 Geleceğin Oyuncak Bebekleri-Çalı Süpürgesi Bebek

Elde edilen araştırmalarda bebeklerin kişilerin duygu, düşünce ve hayallerine göre yaratıcı sürece bağlı olarak tasarlandığı gözlemlenmiştir. Fark yaratan tasarımlarıyla tanınan sanatçı Gönül Paksoy, 25. sanat yılında "Bez Bebekler" sergisi ile İTÜ RSG'ye konuk olacak. Bu kapsamda akademisyen Gönül Paksoy'un yapmış olduğu bez bebek formları ve sergi görseli şekil 4 de sunulmuştur. (Sondakika,2014)

Görsel 4 Gönül Paksyon Bez Bebek Sergisi

Yapılan araştırmalarda bez bebeklerin öncelikli olarak çocuklarına plastik bebekler yerine daha sağlıklı oyuncaklar elde etmek için geleneksel yöntemleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Arzu Özer adlı annenin çocukları için çıktığı yolda Dünya açılan yolculuğu dikkat

çekmektedir. ’Şimdiye kadar binlerce bebek yapan Özer, 10 santimden 2-3 metreye kadar bebekler yapıyor. Doll art sanatının kültürümüzde hep olduğunu ifade eden Özer “Dünyada var olan bir sanat. Aslında bizim de geçmişimizde bez bebek, kültürümüzde hep vardı. Çok eski yıllarda tahtadan, bezden bebek yapımı hep vardı. Yaptığım ürün tek, ikincisi hiçbir şekilde yok” diye konuştu.’’(Sözcü.2020)

Görsel 5 . Arzu Özer Bez Bebek Çalışması

Yapılan incelemelerde bez bebeklerin yapımları ve kullanılan malzemeler açısından ,bölgesel olarak ve teknik olarak kişilerin duygu ve düşüncelerine göre tasarlanıp farklılık gösterdikleri incelenmiştir.Başında parlak kırmızıdan bir eşarp bulunmaktadır. Bu eşarbın çevresi yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkte uzun çiçeklerle oyalanmıştır.

4. SONUÇ

Somut olmayan kültürel mirasımızı öğrenerek, korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayacaktır. Önceden kesilen kumaşları birbiri ile kombin ile, bağlayıp bütünlerken bazen de hamur ve kumaş kullanılabilmektedir. Kültürel mirasımızı daha hızlı yaymak için farklı teknik ve malzemede bez bebekler tasarlanarak Germiyan köyüne özgü katma değeri yüksek hediyelik ekolojik bebekler üretilebilecektir. Bez bebeklere ve ekolojik bebeklere kimlik kartları da hazırlanarak Germiyan da bölgesel eko turizme zenginlik ve katkı sağlanarak farkındalık yaratılması beklenmektedir.

KAYNAKÇA
Kitaplar

KAYNAK, Serra **; Çağlar Boyu Bebek. Rahmi M. Koç Müzesi**

Konya Selçuk Üniversitesinde yüksek lisans tezinde Günümüzde Türkiye'de El Yapımı Bebekçilik, Kişiler, Kurumlar ve Turizm Sektörü .(Ünlüyücü.2009)

KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE KORUNAN 2946, 3007, 3348 VE 3438 ENVANTER NUMARALI, İSLAM DİNİ FIKIH KONULU YAZMA ESERLERİN KİTAP SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mine DİLBER

Kastamonu Üniversitesi, 0000-0001-6000-7915

ÖZET

İlmi eserler arasında yer alan İslam dini fıkıh konulu el yazmaları İslam hukukunu içine alan kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Yurtiçi ve yurtdışında bulunan kütüphane, müze ve özel koleksiyonlarda muhafaza edilen, günümüze ulaşmış farklı dönem ve konuları ihtiva eden birçok yazma eser bulunmaktadır. Bu muhafaza alanlarından Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan 2946, 3007, 3348 ve 3438 envanter numaralı ve İslam dini fıkıh konulu yazma eserler çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu eserler kitap sanatları olarak değerlendirilen cilt, tezhip ve ebru sanatı çerçevesinde incelenmiş, dönem özellikleriyle ve aynı dönemde yapılan örneklerle karşılaştırılıp hangi dönemde yapıldığı ve ait olduğu dönem niteliklerini yansıtıp yansıtmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma literatür taraması yapılarak ve görsel araştırma yöntemi uygulanarak yapılmış, ayrıca betimsel modele yönelik nitel bir araştırma yöntemiyle oluşturulmuştur. Yazma eserler tezyinat özellikleri bakımından tarihlendirildiği dönemi yansıtıyor mu, yahut tarihi belli olmayan eserlerin tezyinat özelliklerinden ait olduğu dönem ortaya çıkarılabilir mi? Bir eserde yer alan tezyinat örneklerinin aynı dönemde üretilip üretilmediği sorularına cevap olarak yazma eserlerde bulunan tezyinat örneklerinin, desen tahlili çerçevesinde analiz edilerek, motif bilgisi, renk detayı, teknik ve üslup baz alınarak yapılan değerlendirmelerle çalışma sonlandırılmıştır. Çalışma, kütüphane kapsamında muhafaza edilen eserlerin görselleriyle desteklenmiştir.

Çalışma kapsamında analiz edilen 4 esere ait tezyinat dönemsel özellikleri açısından sanatsal veriler ışığında değerlendirilmiş, tarihleri belli olmayan eserlerin tezyinat özelliklerinden hangi

dönemde üretildikleri hususunda tespitlerde bulunulmuştur. Dönemi belli olan eserlerin de tezyinat özellikleri karşılaştırılarak üretildikleri dönem tezyinat özelliklerini yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazma eser, Fıkıh, Tezyinat, Tezhip, Cilt.

ABSTRACT

Manuscripts on Islamic fiqh, which are among the scientific works, are expressed as a set of rules that include Islamic law. There are many manuscripts containing different periods and subjects preserved in libraries, museums and private collections at home and abroad. Among these conservation areas, the manuscripts with inventory numbers 2946, 3007, 3348 and 3438 in Kastamonu Manuscript Library and on Islamic religious fiqh constitute the subject of the study. These works were examined within the framework of the art of binding, illumination and marbling, which are considered as book arts, and it was tried to be revealed in which period they were made and whether they reflect the characteristics of the period to which they belong, by comparing them with the period features and the examples made in the same period. This study was carried out by scanning the literature and applying the visual research method, and was also created with a qualitative research method for the descriptive model. Illumination ornament samples found in the manuscript were analyzed within the framework of pattern analysis and evaluated based on motif information, color detail, technique and style. The study was supported by the visuals of the works kept within the library.

The ornaments of the four works analyzed within the scope of the study were evaluated in the light of artistic data in terms of periodical features, and determinations were made about the period in which they were produced from the ornamental features of the works whose dates are not known. By comparing the ornamental features of the works with a certain period, it has been concluded that they reflect the ornamental features of the period in which they were produced.

Keywords: Manuscript, Fiqh, Ornament, İllumination, Binding.

1. GİRİŞ

Bir şeyi bilmek, derinlemesine kavramak, iyi ve tam anlamak, anlamını taşıyan fıkıh, hadis ve Kur'an merkezli dini bilgiyi ve anlayışı ifade eden kavramlardan biri olarak kullanılmakta, İslam'ın içtimai ve ferdi hayata dair ameli hükümlerini bilmeyi ve bu konuyu inceleyen bir ilim dalını ifade etmektedir (Karaman, 1996). Fıkhın temel kaynakları, Hz. Peygamber'in sünneti ve Kur'an-ı Kerimdir. Mezhep imamlarına ait görüşlerin derlenerek belli bir sistematik içinde düzenlendiği ve önemli hukuki metinlerin ortaya çıktığı (Özel, 1996) ve bu metinler arasında yer alan birçok İslam dini fıkıh konulu ilmi yazma eserler, içerisinde yukarda bahsi geçen konuları ihtiva etmesinin yanı sıra sanatsal örnekleri de barındırması açısından önemlidir. Yazma eserlerin yansıttıkları sanatsal ürünleri kitap sanatları çerçevesinde yer alan cilt, tezhip, minyatür, ebru sanatına dair örnekler ihtiva etmektedir. Asırlar öncesine dayanan ve dönem dönem farklı teknik, üslup, renk ve formda uygulanan örnekleri sunulmuş olan bu sanatların nadide örneklerinin günümüze ulaşan ve incelenen eserlerle tanıtılması, hem bu nadide sanatların yaşatılması hem de gelecek nesillere aktarımı hususunda önem arz etmektedir. Asırlar öncesinde hattatlar tarafından kaleme alınan, mücellitler tarafından telcit (ciltleme) işlemi, müzehhipler tarafından tezhip tezyinatı, musavvirler tarafından minyatür örnekleri yapılan, ebru sanatçıları tarafından ise gerek cilt kısmına gerek kap içlerine, gerekse eser mahfazalarının dış yüzeylerine uygulanan ebru örneklerini içeren, yurtiçi ve yurtdışında birçok müze, kütüphane, özel koleksiyon ve üniversite bünyesinde muhafaza edilen, sergilenen ve araştırmacıların hizmetine sunulan dini, ilmi ve edebi mahiyete sahip birçok yazma eser bulunmaktadır. Kütüphaneler arasında yer alan ve Kastamonu ilinde bulunan Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi de tarihi ve sanatsal değere sahip birçok yazma esere ev sahipliği yapmaktadır.

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen yazma eserler arasında yer alan, konuları itibariyle ortak paydada buluşan ve çalışmaya konu olan 2946, 3007, 3348 ve 3438 envanter numaralı ve İslam dini fıkıh konulu yazma eserler cilt, tezhip ve ebru sanatı bağlamında analiz edilmiştir. 4244 adet yazma eser bulunan Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde toplamda 898 adet İslam dini-fıkıh konulu yazma eser muhafaza edilmektedir. Kütüphanede bulunan eserlerin birçoğu teze, makaleye ve bildiriye konu olduğundan, birçoğunun ise tezyinatının bulunmamasından dolayı çalışma kapsamına alınan eserlerin tezyini özellikleri bulunması ve daha önce çalışılmamış olması eser seçiminde belirleyici unsur olmuştur. Yazma

eserler dini, ilmi ve edebi konulu birçok örneği içinde barındırmaktadır. Bu eserlerin özellikle tezhip sanatı ile ilgili süsleme alanları ortak ve farklı alanlar ya da aynı alan olup eserin konusuna göre başka isimle ifade edilmesi bakımından farklılık arz etmektedir. Örneğin serlevha (Duran, 2009) tezhibinde Kur'an-ı Kerimlerde metnin başladığı ilk alan olan Fatiha ve Bakara surelerinin bulunduğu sayfalara uygulandığı görülmektedir. Fakat edebi eserler arasında yer alan mesnevi örneklerinde de ilk iki sayfalarda uygulanan örnekleri mevcuttur. Sure başı (Tanrıver Celasin, 2014) tezhibi de yine Kur'an-ı Kerimlerde surelerin bulunduğu alanlara uygulanan bir tezyinattır. Bu tezyinat diğer konuları ihtiva eden eserlerde de uygulanmaktadır. Fakat metinler sure olmadığından dolayı başlık (unvan) tezhibi adıyla ifade edilmektedir. Güller de (Tanrıver, 2007) Kur'an-ı Kerimlerde cüz, secde, aşr, hamse gibi cüzün başlangıcı ve belirli ayetleri vurgulamak için uygulanmaktadır. Çalışmaya konu olan eserler ise fıkıh konulu ilmi eserler olup başlık (unvan) tezhibi uygulanmıştır. Eserlerin tezyini uygulamasını yapan sanatkârın tercihine ve yapıldığı döneme göre tezyinat alanları, tekniği, üslubu, rengi farklılaşabilmektedir. Bu durum fıkıh konulu eserler için de geçerlidir.

Bu eserler arasında yer alan ve Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen, konuları itibariyle ortak paydada buluşan ve çalışmaya konu olan 2946, 3007, 3348 ve 3438 envanter numaralı ve İslam dini fıkıh konulu yazma eserler cilt, tezhip ve ebru sanatı bağlamında analiz edilmiştir. Eserlerin kayıtlı oldukları envanter numaralarından 37 Hk. 2946 envanter numaralı eserin yazarının (müellifinin) ölüm tarihinin M.1480, 37 Hk. 3007 envanter numaralı eserin yazarının ölüm tarihinin M.1677, istinsah tarihinin ise M.1800, 37 Hk. 3348 envanter numaralı eserin yazarının (müellifinin) ölüm tarihinin M.1089, istinsah tarihinin M.1363, 37 Hk. 3438 envanter numaralı eserin yazarının (müellifinin) ölüm tarihinin ise M.1524 olduğu bilgisine ulaşılmıştır. 2946 envanter numaralı eserde cilt, ebru ve tezhip, 3007 envanter numaralı eserde cilt ve tezhip, 3348 envanter numaralı eserde ebru, 3438 envanter numaralı eserde ise tezhip sanatının nadide örnekleri mevcuttur.

37 Hk. 2946 envanter numaralı eserin adı Durerü'l-Hukkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm, konusu İslâm dini-fıkıh, yazarın (müellifin) adı ise Mollâ Husrev Muhammed b. Ferâmurz Tarsusî (öl. 885/1480)'dir (URL-1). Asıl adının Mehmet olduğu, aslının Amasya-Sivas-Tokat bölgesindeki Varsaklar'a dayandığı, babası Ferâmurz (Feramuz, Feramerz) vefat edince eniştesi Hüsrev beyin

himayesine alınması sebebiyle Hüsrev kaynı lakabıyla anıldığı, daha sonra ise doğrudan Hüsrev olarak anılmaya başlanan Mollâ Husrev Muhammed b. Ferâmurz Tarsusî, başta fıkıh ve usûl-i fıkıh olmak üzere, Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hat sanatı ve şiir gibi alanlarda eserler vermiştir. Bu eserler arasında Fıkıh usulüne dair Mir'atü'l-usul'ü ve Dürerü'l hükkâm adlı fıkıh kitabı ile bunların bazı şerh ve hâşiyeleri Osmanlı medreselerinde okutulmuştur. Müellifin kaleme aldığı Gurerü'l ahkâm adlı eserin şerhi olan (Koca, 2020) ve çalışmaya konu olan Durerü'l-Hukkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm adlı eserin hicri 877 senesi Cemaziyelevvelinin 2. Cumartesi günü yazılmaya başlandığı ve hicri 883 yılı Zilkade aynın 12. Cumartesi bitirildiği eserin ketebe kayıtlarından edinilen bilgiyle ortaya çıkarılmıştır. 55 kitap (bölüm), 120 bab (alt başlık), 35 fasıl, üç mesele ve bazı tekmile (ilave) ve tembihlerden oluşan eser, fıkhın bütün meselelerini bünyesinde toplayan bir fıkıh kitabıdır (Akkün, 2014) 37 Hk. 3007 envanter numaralı eserin adı ed-Durru'l-Muhtâr fî Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr, konusu İslâm dini-fıkıh, yazarın (müellifin) adı Alâ ed-dîn Muhammed b. Alî el-Haskefî (1025-1088-1616-1677), müstensihinin adı ise Melik Hafız İbrahim b. el-Hacı Mustafa'dır (URL-3). 1025 (1616) 'de Şam'da doğan ve ailesinin Hasankeyfli (Hısnıkeyfâ) olmasından dolayı Haskefî nisbesiyle anılan Alâ ed-dîn Muhammed b. Alî el-Haskefî'ye ait ed-Durru'l-Muhtâr adlı eser Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî'in şerhidir. Eserde Hanefi mezhebindeki sahih görüşlere yer verilmiş ve birçok fıkhî meselenin özeti olarak oluşturulmuştur. Haskefî'nin Tenvîrül-ebsâra yazmak istediği ve ed-Durru'l-Muhtâr'dan daha hacimli olarak tasarladığı şerhin nâfile namazlar ve vitir namazı bahsine kadar yazılan kısmı olup eser müellifin vefatı sebebiyle tamamlanamamıştır (Özel, 1997). Eserin müstensihi ile ilgili pek bilgiye ulaşılamamıştır.

37 Hk. 3348 envanter numaralı eserin adı Usûlü'l-Pezdevî, konusu İslâm dini-fıkıh, yazarın (müellifin) adı Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Pezdevî (400-482/1009-1089), müstensihinin adı ise İsmail b. Ali. b. Hüseyin'dir (URL-4). Tam adı Ebu'l Hasan-Ali b. Muhammed b. Hüseyin b. Abdülkerim b. Musa b. İsa b. Mücahid, Ebu'l-Usr Fahrülislam el-Pezdevî (Boynukanlın, 2017:488) olan ve 400 (1010) yılları civarında Nesef'e (Karşı) Buhara yönüne doğru 30 km. uzaklıktaki bir kale şehir olan Pezde'de, ilim adamlarıyla meşhur bir aile içinde dünyaya gelen müellifin başta fürû-i fıkıh ve fıkıh usulü olmak üzere hadis, tefsir, kelâm ve edep üzerine eserler verdiği, bu eserler arasında yer alan ve çalışmaya konu olan Usûlü'l-Pezdevî'nin fukaha metoduyla

yazılan fıkıh usulü edebiyatının nihaî ve olgun düzeyini temsil eden bir klasik olduğu ifade edilmektedir (Bedir ve Koca, 2007). Eserin müstensihi ile ilgili pek bilgiye ulaşılamamıştır.

37 Hk. 3438 envanter numaralı eserin adı Mefâtîhu'l-Cinân ve Mesâbîhu'l-Cenân, konusu İslâm dini-fıkıh, yazarın (müellifin) adı ise Ya'kûb b. Seyyid Alî Bursavî (öl. 931/1524)'dir (URL-5). Osmanlı âlimlerinden olup, Seyyid Ali-zâde olarak ta anılan, doğum tarihi ve yeri bilinmeyip, 931 (m. 1524) senesi hac dönüşü, Mısır'da vefât ettiği ifade edilen Seyyid Ali-zâde, 573 (m. 1177) senesinde vefât eden İmâm-zâde Vâ'iz Rükn-ül-İslâm Muhammed İbni Ebû Bekr'in "Şir'at-ül-İslâm" adındaki eserine, Adını; çalışmaya konu olan "Mefâtîh-ül-Cinân ve mesâbîh-ül-Cenân" (Cennetlerin anahtarları gönüllerin kandilleri) koyduğu güzel bir şerh yazdığı bilinmektedir (URL-2).

2. KATALOG

2.1. 37 Hk. 2946 Envanter Numaralı Eserin Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen, adı Durerü'l-Hukkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm, müellifi Mollâ Husrev Muhammed b. Ferâmurz Tarsusî (öl. 885/1480), konusu ise İslâm Dini-Fıkıh olan eser, 37 Hk. 2946 envanter numarasına kayıtlıdır. Dili Türkçe olan eser, 276x175-168x78 mm. ölçülerine sahip olmakla beraber 400 varaktan ve 25 satırdan oluşmaktadır. Nesih hatla yazılan eserin kâğıt türü ise samanî saykallıdır. Eserin müstensihi, telif ve istinsah tarihiyle ilgi bilgi mevcut değildir. Eserin baştan 3 yaprağında biri genel diğeri detaylı iki fihristi vardır. Eserin 1a sayfasında ise Kastamonu Mustafa Aşir vakıf mühürlerinin var olduğu bilgisi envanter kayıtlarından edinilmiştir (URL-1).

37 Hk. 2946 envanter numaralı eser, siyah renkte deriyle kaplı alt-üst kap, sırt, farklı renkte (açık kahve) deri ile kaplı sertap ve miklepten oluşmaktadır(Görsel 1). Siyah deri ile kaplı eser alttan ayırma şemsedir. Kap üzerine uygulanan köşebent tezyinatının yarısının üzeri kahverengi deriyle kapatıldığı için bu derinin sonradan yapıştırılmış olabileceği düşünülebilir. Eserin alt ve üst kap yüzeyinde aynı tezyinat uygulanmıştır. Sertabında ve miklebinde tezyinat mevcut değildir. Eserin alt ve üst kap yüzeylerine tasarlanan tezyinat şemse ve köşebent tezyinatından oluşmaktadır (Görsel 1), (Görsel 2). Eserin cilt kapağına tasarlanan şemse tezyinatı oval (beyzi) formda tasarlanan dendanlarla sınırlandırılmıştır. Şemse içi tezyinatında alttan üstten tek noktadan geçen

birçok sarmal dal üzerinde saz yolu üslubunda yapraklar ve hatayi gurubu motiflere yer verilmiştir. Şemsenin iki ucunda yer alan salbek tezyinatı da dendanlarla sınırlandırılmış ve içine tek bir hatayi motifi yerleştirilmiştir. Kabın köşebent tezyinatı da şemse tezyinatıyla aynı özelliklere sahiptir. Tezyinat zemini altınla renklendirilip motifleri deri renginde bırakıldığından dolayı alttan ayırma şemse cilt özelliğini yansıttığı görülmektedir.

Eserin üst kap içinde ebru yan kâğıdı olarak ifade edilen ebru örneği mevcuttur (Görsel 3). Bu ebru örneği sarı, kırmızı ve lacivert renkle oluşturulan serpmeli şal tekniğiyle hazırlanmıştır. Eserin alt iç kabında ise şemse ve köşebentlerden oluşan, müşebbek cilt tekniğiyle yapılmış bir uygulama yer almaktadır (Görsel 3). Bu uygulama ¼ oranında tasarlanmış rumi kompozisyonundan oluşmaktadır. İç kapta bulunan tezyinatın zemini maviyle renklendirilmiş, tezyinat ise altınla yapılmıştır. İç kapta kullanılan deri rengi bordo, müşebbek şemse zemin rengi ise mavi renktedir.

Görsel 1. 37 Hk. 2946 Envanter Numaralı Eserin Cildi (Alt Kap, Sertab, Miklep, Üst Kap ve Köşebent Tezyinatı Detay)

Kaynak: (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

37 Hk. 2946 envanter numaralı eserin 1b sayfasında başlık (unvan) tezhibi yer almaktadır. Başlık tezhibi, başlık alanı tezhibi mihrabiyeli serlevha formunda tasarlanmış taç tezhibi ve tığlardan oluşmaktadır. Başlık tezhibi ve metin alanı altın, kobalt, su yeşili ile sülyenle renklendirilen ve kâğıt renginde bırakılan kuzu ve cetvellerle sınırlandırılmıştır. Başlık alanı tezhibi, zemini kobalt,

altın, beyaz ve sülyenle renklendirilen, üzerine zencerek ve "+", "-" işaretlerinin yapıldığı ara suyu ile ara pervazla çevrelenmiştir. Başlık alanı tezhibinin başlık kısmı altın zeminli olup üzeri boş bırakılmış ve yazı yazılmamıştır. Bu alanın etrafında sülyenle boyanan ve iki ucunda ortabağ ve tepelik bulunan dendanlar uygulanmıştır. Ortabağ motifinin zemini siyahla renklendirilmiştir. Başlık alanının dışında kalan alan altın ve kobalt olmak üzere iki zemine ayrılmıştır. Altın zeminli alanda ayırma ve tepelik formunda rumi motifiyle pafta alanı oluşturulmuştur. Altın ve kobalt zeminli alana sarı, mavi, beyaz ve sülyenle boyanan penç motifi ile altın zeminli sarmal dallardan oluşan, ayrıca altın, su yeşili, sülyen, eflatun ve sarıyla renklendirilen açık ve kapalı formda tasarlanmış basit yapraklardan oluşan, ¼ oranında simetrik bir tasarım uygulanmıştır. İki zemine ayrılan bu alana uygulanan kompozisyon bağımsız tasarlanmamış, bir bütünü oluşturmuştur. Başlık alanı tezhibinin üst kısmında yer alan taç tezhibi altın, kobalt ve beyazla boyanan cetvel ve dendanlarla sınırlandırılmıştır. Mihrabiye formundaki taç tezhibinde altınla renklendirilen zemini kobaltla boyanan ayırma, sarılma (piçide) ve tepelik formunda rumi motifleriyle oluşturulan paftalar yer almaktadır. Bu paftaların dışında kalan alan ise altın zeminlidir. Taç tezhibinde yer alan iki alanın tasarımı aynı kompozisyonun devamıdır. Taç tezhibinin dışında kalan alanın tezyinatı taç tezhibinin tezyinatından bağımsız tasarlanmıştır. Taç tezhibi sülyen, beyaz, mavi, eflatun ve sarıyla boyanan hatayi, penç ve gonca motifi, altın zeminli sarmal dallar, altın, su yeşili, mavi, beyaz ve sülyenle renklendirilen açık ve kapalı formlarda tasarlanan basit yapraklardan oluşan ½ oranında uygulanmış bir kompozisyondan oluşmaktadır. Başlık tezhibi kobaltla renklendirilen ayırma rumi motifi, basit yapraklar ve geometrik görsellerden oluşan, her biri ½ oranında tasarlanmış tığ tezyinatıyla sonlandırılmıştır.

Görsel 4. 37 Hk. 2946 Envanter Numaralı Eserin 1a Sayfasında Yer alan Başlık (Unvan) Tezhibi

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

2.2. 37 Hk. 3007 Envanter Numaralı Eserin Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen, adı ed-Durru'l-Muhtâr fî Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr, müellifi Alâ ed-dîn Muhammed b. Alî el-Haskefî (1025-1088-1616-1677), müstensihi Melik Hafız İbrahim b. el-Hacı Mustafa konusu ise İslâm Dini-Fıkıh olan eser, 37 Hk. 3007 envanter numarasına kayıtlıdır. Dili Arapça olan eser, 290x180-185x90 mm. ölçülerine sahip olmakla beraber VI+448 varak ve 23 satırdan oluşmaktadır. Talik hatla yazılan eserin kâğıt türü ise filigranlıdır. H.1216/M.1800 tarihinde istinsah edilen eserin telif tarihiyle ilgi bilgi mevcut değildir. Eserde Ziyaiye Medresesinden geldiğine dair bir not bulunmaktadır. Eserin Timurtaşi'nn Tanvr al-abşar va cami'al-bihar adlı fıkıh eserinin şerhi olduğu bilgisi envanter kayıtlarından edinilmiştir (URL-3).

37 Hk. 3007 envanter numaralı eser kırmızı renkte deriyle kaplı alt-üst kap, sırt, sertap ve mıklepten oluşmaktadır (Görsel 5). Kap ve miklep yüzeyinde tezyinat uygulanmamıştır. Kap, sertab ve miklebin kenarlarına altınla cetvel çekilmiştir. Bu cetvellerin bazı kısımlarına yarım ve tam olarak tasarlanmış çift tahrir tekniğinde altınla renklendirilmiş penç motifi tezyinatı

uygulanmıştır. Bu tezyinatın üzerine altın zeminli minik tığlar yapılmıştır. Cildin yüzeyindeki tezyinat yekşah cilt tekniğiyle uygulanmıştır.

Görsel 5. 37 Hk. 3007 Envanter numaralı Eserin Cildi (Alt-Üst Kap, Sertab ve Miklep)

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

37 Hk. 3007 envanter numaralı eserin 1b sayfasında başlık (unvan) tezhibi yer almaktadır (Görsel 6). Başlık tezhibi, başlık alanı ve metin kısmı altın, pembe, sarı, kâğıt renginde bırakılmış ara suyu ve cetvellerle sınırlandırılmıştır. Pembe zeminli ara suyunun üzerine kırmızı renkle "+", "-" işaretleri uygulanmıştır. Başlık alanı sülyenle renklendirilen dendanlarla çevrelenmiştir. Bu alanın içine siyah mürekkeple Arapça besmele yazısı yazılmıştır. Bu alanın kenar kısımları altın zeminli olup, üzerine tezyinat yapılmamıştır. Metin alanında daire formunda altın zeminli duraklar (nokta) bulunmaktadır. Başlık tezhibinin taç kısmı su yeşili, kırmızı, beyaz, sülyen, mor, pembe, yeşil ve bordoyla boyanan akant yapraklar ve bereket boynuzu şeklinde yapraklar kullanılarak ½ oranında tasarlanmış tezyinattan oluşmaktadır. Taç tezhibinin tezyinat alanının zeminleri altın, yeşil, bordo ve morla renklendirilmiş, bu zeminlerin üzerine noktalar, kafes formu ve altın zemin üzerine ise iğne perdahı tekniği yapılmıştır. Tezhibin üst kısımlarına altın ve yeşilin tonlarıyla dendanlar yapılarak paftalar oluşturulmuştur. Yapıştırma altın zeminli vazolar ve bu vazo içerisine yapılmış, pembe, kırmızı ve yeşil kullanılarak oluşturulan penç motifi formunda çiçekler ve yapraklardan oluşan tığlar yapılmıştır. Başlık (unvan) tezhibinde yapıştırma altın kullanılmıştır. Tezhipte kullanılan boyama, sıvama ve gölgelendirme yöntemiyle uygulanmıştır.

Görsel 6. 37 Hk. 3007 Envanter numaralı Eserin Başlık (Unvan) Tezhibi

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

37 Hk. 3007 envanter numaralı eserde bulunan başlık (unvan) tezhibi (Görsel 7) başlık alanı ve taç tezhibi alanından oluşmaktadır. Başlık tezhibi, başlık alanı ve metin kısmı altın, kırmızı ve su yeşiliyle renklendirilmiş, aynı zamanda kâğıt renginde bırakılmış ara suyu ve cetvellerle sınırlandırılmıştır. Başlık alanı, zemini altınla sıvanan alanla çevrelenmiştir. Bu alanın altın zeminli kısımları üzerine tezyinat yapılmamıştır. Başlık alanına kırmızı mürekkeple Arapça başlık yazısı yazılmıştır. Başlık yazısının sol tarafında daire formunda altın zeminli durak (nokta) yapılmıştır. Başlık alanının üst kısmında yer alan taç tezhibi, altın zeminli ve lacivertle havalı tahrirle yapılan dendalarla sınırlandırılmıştır. Taç tezhibi altın zemin üzerine sülyen, mavi, pembe, kırmızı ve su yeşili ile renklendirilen penç ve gonca motifi ile sarmal dallar ve basit yapraklardan oluşan ¼ oranında tasarlamış tezyinattan oluşmaktadır. Taç tezhibi lacivert ve kırmızıyla boyanan çıkma ve farklı formlardan oluşan tığlarla sonlandırılmıştır. Taç tezhibi zemininde kullanılan altın yapıştırma yöntemiyle tatbik edilmiş ve üzerine iğne perdahı tekniği uygulanmıştır.

Görsel 7. 37 Hk. 3007 Envanter numaralı Eserin Başlık (Unvan) Tezhibi

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

2.3. 37 Hk. 3348 Envanter Numaralı Eserin Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen, adı Usûlü'l-Pezdevî, müellifi Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed el-Pezdevî (400-482/1009-1089), müstensihi İsmail b. Ali. b. Hüseyin, konusu ise İslâm Dini-Fıkıh olan eser, 37 Hk. 3348 envanter numarasına kayıtlıdır. Dili Arapça olan eser, 263x180-170x110 mm. ölçülerine sahip olmakla beraber 2+264 varak ve 17-15 satırdan oluşmaktadır. Arap nesih hatla yazılan eserin kâğıt türü ise sarı ve mülevven abâdîdir. 765 (1363) tarihinde istinsah edilen eserin telif tarihiyle ilgi bilgi mevcut değildir. Eserde başta 1 yaprakta fihrist, Üsküp Kadısı, Abdurrahman Şinasi b. Şa'ban b. Pir Mehmed'in hibe kaydı ve mührü, Reisû'l-Küttab Mustafa Aşîr'in 1160 tarihine ait vakıf mührü yer almaktadır. Münire medresesinden geldiği bilgisi envanter kayıtlarından edinilmiştir (URL-4).

37 Hk. 3348 envanter numaralı eser alt-üst kap, sırt, sertab ve mıklepten oluşmaktadır. Eserin alt, üst kap ve miklebinin yüzeyine mavi ve kırmızı renkle yapılan şal ebru tekniğinin uygulandığı, sertabın, sırt kısmının ve miklep iç tarafının kahverengi deriyle kaplandığı görülmektedir (Görsel 8). Eserin cildinde deri, kap ve miklebinde ebrulu kâğıt kullanıldığı ve cildin çârkûşe cilt özelliğini yansıttığı görülmektedir. Eserde başka tezyinat uygulanan alan bulunmamaktadır.

Görsel 8. 37 Hk. 3348 Envanter Numaralı Eserin Cildi (Alt-Üst Kap, Sırt, Sertab ve Miklep)

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

2.4. 37 Hk. 3438 Envanter Numaralı Eserin Kitap Sanatları Açısından İncelenmesi

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesinde muhafaza edilen, adı Mefâtîhu'l-Cinân ve Mesâbîhu'l-Cenân, müellifi, Ya'kûb b. Seyyid Alî Bursavî (öl. 931/1524), konusu ise İslâm Dini-Fıkıh olan eser, 37 Hk. 3438 envanter numarasına kayıtlıdır. Dili Arapça olan eser, 267x167-179x99 mm. ölçülerine sahip olmakla beraber 187 varak ve 25 satırdan oluşmaktadır. Talik hatla yazılan eserin kâğıt türü ise ince saykallı abâdîdir. Eserin istinsah tarihi ve telif tarihi hakkında bilgi mevcut değildir. Eserin 1a sayfasında fihrist, sayfa kenarlarında ise matlab ve nakiller vardır. Aynı zamanda eserin 1a sayfasında, Muhammed b. Said ve Muhammed b. Maksud b. Abdunnebi'nin mülkiyet kayıt ve mühürleri bulunmaktadır. Eserin Münire medresesinden geldiğine dair bilgi envanter kayıtlarından edinilmiştir (URL-5).

37 Hk. 3438 envanter numaralı eserin 1b sayfasında başlık (unvan) tezhibi vardır (Görsel 9). Başlık tezhibi, başlık alanı tezhibi ve kubbe formunda tasarlanmış taç tezhibinden oluşmaktadır. Başlık tezhibi sayfasının metin alanı altın zeminli ve kâğıt renginde bırakılmış cetvel ve kuzularla sınırlandırılmıştır. Başlık alanı tezhibi ve taç tezhibi ise mavi zeminli ve üzerine "+", "-" işaretinin yapıldığı ara suyu ile altın zeminli ve kâğıt renginde bırakılmış cetvel ve kuzularla sınırlandırılmıştır. Ortabağ motiflerinin zemini bordoyla boyanmıştır. Başlık alanı tezhibinin başlık kısmı altınla renklendirilen ortabağ motifi ve dendanlarla sınırlandırılmış, bu alanın zemini ise sıvama altın yapılmış, üzerine yazı yazılmamıştır. Başlık alanının dışında kalan alan ise altın ve kobalt zeminli olmak üzere iki alana ayrılmıştır. Altın zeminli alan altınla renklendirilen ayırma

rumi motifiyle paftalara ayrılmıştır. Kobalt ve altın zeminli alanlara yapılan tezyinat bütünü oluşturmaktadır. Bu tezyinat altın, beyaz, mavi, sülyen ve sarıyla renklendirilen penç ve gonca motifiyle, sarmal dallar ve basit yaprakların kullanıldığı ¼ oranında tasarlanmış kompozisyondan oluşmaktadır. Taç tezhibi ise yine altın ve kobalt zeminli iki alandan ibaret olup, altın zeminli alan altınla renklendirilen ayırma rumi motifi ve tepelikle pafta alanları oluşturmuştur. Kobalt ve altın zeminli alan üzerine yapılan kompozisyon bütünü oluşturmaktadır. Taç tezhibi, altın, beyaz, mavi, sarı ve sülyenle renklendirilen penç ve gonca motifinin yanı sıra sarmal dallar ve basit yapraklardan oluşan ½ oranında tasarlanmış bir kompozisyondan oluşmaktadır. Başlık (unvan) tezhibi kobaltla renklendirilen, çift tahrir tekniğiyle yapılmış penç ve gonca motifinden oluşan tığlarla sonlandırılmıştır.

Görsel 9. 37 Hk. 3438 Envanter Numaralı Eserin Başlık (Unvan) Tezhibi

Kaynak. (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) (Erişim: 01.04.2022)

3. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞIRMA

İncelenen eserler arasında yer alan 37 Hk. 2946 envanter numaralı eserin ketebe kayıtlarından edinilen bilgi doğrultusunda hicri 877/1472 senesi Cemaziyelevvelinin 2. Cumartesi günü yazılmaya başlandığı ve hicri 883/1478 yılı Zilkade ayının 12. Cumartesi günü bitirildiği

bilinmektedir. Dolayısıyla eserin dönemi 15. yüzyılın son çeyreğini kapsamakta ve Fatih dönemine tekabül etmektedir. Eserin içerisinde cilt, ebru ve tezhip örnekleri bulunmaktadır. Bu örneklerin eserin yazıldığı dönem tezyinat özellikleriyle kıyaslamasının yapıldığı zaman, eserin cildinin dış kap yüzeyinde alttan ayırma şemse cilt tezyinatı yapıldığı görülmektedir. Bu tezyinatta yaprak kümesinden çıkan 3 dal ile serbest dönüşler yapılarak oluşturulan saz yolu üslubunu yansıtan, aynı zamanda şemse tezyinatının iki ucunda yer alan salbeklerin içerisine tek bir hatayi motifinin yerleştirilmiştir. 16. yüzyıl cilt örneklerinde köşebent ve oval dilimli şemse içinde saptan çıkan birkaç ince dal veya bir yaprak kümesi şemse içinde dağılarak kıvrılmaktadır. Bu dallar üzerinde çeşitli biçimlerde hatayîler ve hançerî yaprakların sıralandığı, salbek içine büyük bir hatayînin yerleştirildiği, saz üslûbu olarak ifade edilen bu tezyinatın, daha küçük ölçüde miklebin köşebent ve şemse tezyinatında tekrarlandığı ifade edilmektedir (Balkanal, 2002). Eserin cildinin alt ve üst kap yüzeylerine uygulanan tezyinat özellikleri ve Balkanal'ın ifade ettiği veriler neticesinde eserin cildinin dış kap tezyinatının 16. yüzyıl ciltlerinin karakteristik özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Eserin cildinin iç kapağında yer alan müşebbek cilt örneği bakımından değerlendirildiğinde katı' sanatının 15. yüzyılda çok yaygınken, 16. yüzyıla gelindiğinde uygulamanın azaldığı ve 16. yüzyıldan sonra neredeyse kullanılmadığı, dolayısıyla müşebbek cildinin Fatih Dönemi'nin karakteristiği kabul edilmektedir. Katı' sanatı ciltde Fatih Dönemi'nde iç kapta uygulanmıştır. Dış kapta da çok nadir örnekleri vardır. Fatih Dönemi'nde katı' daha çok rumî desenlere uygulanmıştır. Bu dönem ciltlerinde katı'nın zemininde ilk başlarda mavi kullanılırken daha sonra altın, yesil, siyah, narçiçeği gibi renklerde kullanılmıştır (Oral, 2008). Fatih döneminde dış pervaz, köşebent ve şemse zeminlerinde tek renk mavi kullanılmıştır. Bu cilt Herat dönemine ait ciltleri hatırlatmaktadır (Güney, 2019). Ayrıca cilt tezyinatında yer alan haçvari olarak ifade edilen şemse formunun da 15. yüzyılın 2. yarısında yapıldığı kaynaklarda geçmektedir (Kara, 2018). Bu verilerden yola çıkılarak eserin cildinin iç kısmında yapılan müşebbek cilt örneğinin genel olarak 15. yüzyılı yansıtan dönem özelliklerine sahip olduğu, müşebbek cilt tezyinatının uygulanması, bu tezyinat alanının iç kap olması, tezyinatta kullanılan rengin mavi olması ve haçvari şemse formunun kullanılması açısından eserin iç cilt tezyinat detayının eserin yazıldığı 15. yüzyıl Fatih dönemini yansıttığı söylenebilir (Görsel 10).

Görsel 10. Mesnevi, 1456, Süleymaniye/ Fatih: 2814, İç kap (Solda) ve Divan, Mikleb Kap İçi 886/1481 Necip Pasa (Ortada), Çalışmaya Konu Olan 37 Hk. 2946 Envanter Numaralı Eserin İç Kap Tezyinatı (Sağda)

Kaynak. Oral, F. Z. (2008), Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Yazmalarındaki Bazı Kat'lı Cildler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s.90. (Erişim: 02.05.2022)

Kaynak. Edis, A. (2006), Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Cild Örnekleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s.162. (Erişim: 02.05.2022)

Eserin tezhip özellikleri açısından değerlendirildiğinde altının yoğun olarak kullanılması, tezyinatın formu, kurgusu ve renkleri açısından 16. yüzyıl dönem özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Fatih dönemi tezhiplerinde (Aşıcı, 2015) mavi daha ağırlıklı kullanılmıştır ve altın maviye nazaran daha azdır. Fatih döneminde üretilen eserlerin başlık tezhibi formları genellikle dikdörtgen formda iklil şeklinde tasarlanmıştır. Fakat analiz edilen eserin oval formda tasarlanmış taç tezhibi alanı mevcuttur. Görsel 11'de yer alan örneklerle çalışma kapsamına alınan eserin tezyinat özellikleri karşılaştırıldığında, kullanılan motiflerin, renklerin, tasarım kurgusunun benzer mahiyette olduğu dikkati çekmektedir. Eserlerin tezyinatının üretiliş döneminin 16. yüzyılın ilk ve ikinci yarısına tarihlendirilebileceği olasıdır.

Görsel 11. SK. Damat İbrahim Paşa 756 (Solda), 1558 Tarihli Mesnevî'nin 3b Unvan Sayfası, TİEM. 383, 967/1559-60 Tarihli Mushafın 2a Varağında Yer Alan Serlevha Sayfası Ayrıntı (Ortada), Çalışmaya Konu olan 37 Hk. 3438 Envanter Numaralı Eserin Başlık (Unvan) Tezhibi (Sağda), Çalışmaya Konu Olan 37 Hk. 2946 Envanter Numaralı Eserin Başlık (Unvan) Tezhibi (Altta)

Kaynak. Derman, F. Ç. Osmanlı'da Klasik Dönem Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl, *Hat ve tezhip sanatı.* A. R. Özcan (Ed.),s. 351-354. (Erişim: 10.05.2022)

37 Hk. 2946 envanter numaralı eser bu veriler ışığında değerlendirilecek olursa, eserin yazım dönemi, 15. yüzyılın son çeyreğini yansıtmaktadır. Eserin cildinin dış kap yüzeyine yapılan tezyinat 16. yüzyılı, iç kapağına yapılan müşebbek cilt tezyinatı da, 15., 16. ve 17. yüzyıl özelliklerini yansıttığı düşünülebilir. Bu bağlamda eserin metninin 15. yüzyılın son çeyreğini kapsayan dönemde yazıldığı, eserin cildinin ise metnin yazımından sonraki tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülmekle birlikte, 15. yüzyıl özelliklerini yansıtan iç kap tezyinatı ise 16. ve 17. yüzyılda üretilen bazı eserlerde de varlığını sürdürmektedir (Görsel 12). Dolayısıyla eserin

tezyinatının 16. yüzyılda yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır. Eserin tezhibinin de özellikleri bakımından metnin yazıldığı dönemden sonra yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Görsel 12. Tuhfetü'l-Ahrâr, 1559, Süleymaniye/Fatih: 3709, İç Kap Cilt Tezyinatı

Kaynak. Oral, F. Z. (2008), Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Yazmaları'ndaki Bazı Kat'lı Cildler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s.141. (Erişim: 02.05.2022)

37 Hk. 3007 Envanter numaralı eserin istinsah tarihi 1216 (1800) olmakla birlikte eserin dönem özellikleri açısından 19. yüzyılın ilk yılına tekabül etmektedir, bu yüzden eserin tezyinatının 18. yüzyılın 2. yarısına göre değerlendirmek daha doğru olacaktır. Eserin cildi yekşah cilt tekniğiyle yapılmıştır. Yekşah ciltler daha çok 18. yüzyıl deri ciltlerinde görülmeye başlanmıştır (Küçük, 2008). Eserin cildinin dönemini yansıttığı söylenebilir.

Eserin tezhip tezyinatı değerlendirildiğinde barok-rokoko üslubunda ve klasik üslupta yapılmış örnekler mevcuttur. Klasik üslupta yapılan tezyinatının işçiliği zayıftır. Eserin tezhip bezemesinde kullanılan motifler anatomik yapıları bakımından bozuktur. Motiflere çekilen tahrir çok aleladedir ve amatör bir kişi tarafından yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Sanatkârı hakkında bir veriye ulaşılamamıştır. Eserin tezyinatı açısından değerlendirildiğinde tezhip örneklerinin de dönemini yansıttığı söylenebilir.

37 Hk. 3348 envanter numaralı eserin istinsah tarihi 765 (1363) olup, 14. yüzyılın ikinci yarısını yansıtmaktadır. Eserin dış kap yüzeyinin bazı bölümlerinde deri kullanılmış, orta kısım ebrulu

kâğıtla kaplanmıştır. Bu özelliği itibariyle eserin cildi çarkuşe cilt özelliğini taşımaktadır. Bu tarz ciltlerin 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığı ifade edilmektedir (Küçük, 2008) Bu eserden yola çıkılarak diğer dönemlerde de bu tarz ciltlerin yapıldığı düşünülebilir. Ebru sanatı hakkında pek fazla bilgi mevcut olmadığından dolayı eserin cildine uygulanan şal tekniğinin hangi dönemde yapıldığına dair bir veri sunulamamaktadır. Eserin cildi eğer sonraki dönemlerde değiştirilmişse 14. yüzyıl sonrası bir döneme atfedilebilir.

37 Hk. 3438 Envanter Numaralı Eserin telif ve istinsah kaydına dair bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat müellifin ölüm tarihi 931/1524 olarak belirtilmiştir. Dönem olarak 16. yüzyılın ilk çeyreğine tekabül etmektedir. Eserin cildi kumaştır fakat kopuktur. Eserin sayfaları kısmi açıdan dağılmıştır ve eksiktir. Eserin envanter kayıtlarında ve kütüphanede incelenen eserden yola çıkarak eserin 187 sayfa oluğu, eserin son sayfalarının eksik olduğu, eserin toplamda kaç sayfa olduğu bilinmediğinden dolayı 187. sayfadan itibaren hangi sayfaların eksik olduğu ortaya çıkarılamamıştır. Dolayısıyla ketebe sayfasına ulaşılamamıştır. Eserde sadece başlık tezhibi yer almaktadır. Eser hasar gördüğü için başka tezyinat örneğinin olup olmadığı bilinmemektedir. Eserin başlık tezyinat özelliklerine bakıldığı zaman 2946 envanter numarasına ait eserin başlık tezhibinde olduğu gibi bu tezyinatta da 16. yüzyılı yansıtan özellikler söz konusudur (Görsel 11). Bu açıdan değerlendirildiğinde eserin telif eser olabileceği düşünülebilir.

4. SONUÇ

İlmi eserler arasında yer alan ve İslâm dini fıkıh konulu eserleri ihtiva eden, aynı zamanda Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde Yer alan İslam Dini Fıkıh konulu 37 Hk. 2946, 37 Hk. 3007, 37 Hk. 3348 ve 37 Hk. 3438 envanter numaralı yazmalar cilt, tezhip, ebru gibi kitap sanatları açısından değerlendirilmiştir. Eserlerde alttan ayırma şemseli cilt, katı' cilt, çarkuşe cilt, yekşah cilt, ebru cilt, ebru yan kâğıdı, başlık (unvan) tezhibi, tığlar ve nokta (durak) tezyinatı yer almaktadır. Eserlerde yer alan tezyinat klasik üslup, sazyolu üslubu ve barok rokoko üslubuyla yapılmıştır. Kullanılan tezyinat elemanları, rumi, ortabağ, dendan, hatayi, penç ve gonca motifi ile açık ve kapalı formda tasarlanmış basit yapraklar, akant yapraklar, bereket boynuzu (Altıer, 2018) şeklinde yapraklar, vazolar ve çiçeklerdir. Eserlerde sıvama altın, yapıştırma altın, kırmızı, bordo, sarı, mavi, yeşilin farklı tonları, beyaz, mor, sülyen ve pembe renk kullanılmıştır. Ayrıca altın zemin üzerine iğne perdahı tekniği uygulanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerden sadece 37 Hk. 3007 ve 37 Hk. 3348 envanter numaralı yazma eserlerin istinsah tarihi bellidir. Diğer eserlerin ise istinsah ve telif tarihleriyle ilgili bir bilgi mevcut değildir. Sadece müellifinin ölüm tarihleri bilinmektedir. İstinsah tarihi belli olan 37 Hk. 3007 eserin cilt tezyinatında yekşah tekniğinin kullanıldığı, tezhip tezyinatında ise barok-rokoko üslubunu yansıtan bir uygulamanın mevcut olduğu, dolayısıyla eserin istinsah edildiği tarihe ait tezyinat özelliklerinin eserin içinde barındırdığı sanatsal örneklerin tezyinat özellikleriyle bağdaştığı ve eserin tezyinatı açısından dönem özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir. İstinsah tarihi belli olan 7 Hk. 3348 envanter numaralı eserin ise sadece cilt tezyinatı mevcut olup çarkuşe cilt tekniğiyle yapıldığı ve bu tarz ciltlerin 13. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlandığı, eserin cilt tezyinatının dönemini yansıttığı söylenebilir.

37 Hk. 2946 envanter numaralı eserin müellifinin ölüm tarihi envanter kayıtlarında M.1480 olarak belirtilmiştir. Yazarın 15. yüzyılda yaşadığı düşünüldüğünde eserin tezyinat özellikleri 15. yüzyıl özellikleriyle kıyaslanıp bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Eserin cildi ve tezhibinin özellikleri değerlendirildiğinde eserin cildinin 15. yüzyıl Fatih dönemi cilt özelliklerini, tezhip tezyinatının ise 16. yüzyıla ait tezyinat özelliklerini yansıttığı tespit edilmiş olmakla birlikte eserin cilt özelliklerinin 16. yüzyılda da yapılmaya devam ettiği, bu durumda eserin metninin 15. yüzyılda yazıldığı, cildinin ve tezhip tezyinatının ise 16. yüzyıla ait bir tarihte yapılmış olabileceği düşünülebilir.

37 Hk. 3438 envanter numaralı eserin müellifinin ölüm tarihi 1524 olarak kayıtlara geçmiştir. Yazarın yaşadığı yılları dikkate aldığımızda eserin yazımının 15. yüzyılın 2. yarısı ya da 16. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleştiği düşünülebilir. Eserin tezyinatının ait olduğu dönemi belirlenmeye çalışıldığında ise sadece tezhip örnekleri mevcut olan eserin tezyinatının 16. yüzyıl özelliklerini yansıttığı, dolayısıyla eserin tezhibinin 16. yüzyılda yapılmış olabileceği söylenebilir.

Kitap sanatları çerçevesinden analiz edilen eserlerin tezyinat özellikleri açısından 14. yüzyıl, 15. yüzyıl, 16. yüzyıl, 18. ve 19. yüzyıl tezyinat özelliklerini yansıttığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Akgün, A. R., *Molla Hüsrev'in "Dürerü'l-Hükkâm" Adlı Eserinde Şafiî Mezhebine İsnat Edilen Görüşlerin Tahkik ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

[2] Altıer, S. (2018). Bir Motifin Peşinden: Osmanlı Sanatında "Bereket Boynuzu", History Studies, 10 (7). https://www.historystudies.net/ (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

[3] Aşıcı, S., Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih, (Editör: A. R. Özcan.), *Hat ve tezhip sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015.

[4] Balkanal, Z. (2002). Bilgi ve Sanatı Kaplayan sanat: ciltçilik, Türkler Ansiklopedisi, XII, 341-349.

[5] Bedir, M. ve Koca, F. (2007). Pezdevî, Ebü'l-Usr, İslam Ansiklopedisi, 34, 264-266.

[6] Boynukalın, M. Hanefî Usûl Muhtasarlarının Gelişimi: (I) Usûlü'l-Pezdevî ve Hanefî Usûlündeki Yeri, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 30, 2017.

[7] Derman, F. Ç. Osmanlı'da Klasik Dönem Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl, (Editör: A. R. Özcan.), *Hat ve tezhip sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015.

[8] Duran, G. (2009). Serlevha, İslam Ansiklopedisi, 36, 567-569

[9] Edis, A., *Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Cild Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.

[10] Güney, G. Bazı Kur'an-ı Kerim Nüshaları Örneğinde Safevi Cilt Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme, Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (88), 2019.

[11] Kara. H. Konya Mevlâna Müzesi'nde Bulunan Figürlü Ciltler, Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20, 2018.

[12] Karaman, F. (1996). Fıkıh, İslam Ansiklopedisi, 13, 1-14.

[13] Koca, Ferhat, (2020), Mola Hüsrev, İslam Ansiklopedisi, 30, 252-254.

[14] Küçük, M. *Tire Necip Paşa Kütüphanesindeki, Necip Paşa Vakfına Ait El Yazma Eserlerin Çarkuşe, Yekşah Ve Zilbahar Cilt Kapağı Özelliklerine Göre Kataloglanması*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008.

[15] Oral, F. Z., *Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Yazmaları'ndaki Bazı Kat'lı Cildler,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.

[16] Özel, A. (1997), Haskefî, İslam Ansiklopedisi, 16, 387-388.

[17] Özel, A. (1996). Literatür. A) Klasik Dönem, İslam Ansiklopedisi, 13, 14-22.

[18] Tanrıver, A., *Türk Tezhip Sanatında XIV-XVI. Yüzyıl Mushaf Gülleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2007.

[19] Tanrıver Celasin, A., *XV-XVI. Yüzyıl Osmanlı Tezhip Sanatı Bağlamında Şeyh Hamdullah Mushafları Sûrebaşı Bezemelerinin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014.

[20] URL-1: http://www.yazmalar.gov.tr/eser/durerul-hukkam-f%C3%AE-serhi-gureril-ahkam/81864 (Erişim Tarihi: 20.04. 2022)

[21] URL-2: URL://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/YAKUB-BIN-SEYYID-ALI/3484 (Erişim Tarihi: 25.04. 2022)

[22] URL-3 :http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ed-durrul-muhtar-f%C3%AE-serhi-tenv%C3%AEril-ebsar/82244 (Erişim Tarihi: 29.04. 2022)

[23] URL-4: http://www.yazmalar.gov.tr/eser/us%C3%BBlul-pezdev%C3%AE/59930 (Erişim Tarihi: 10.05. 2022)

[24] URL-5: http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mefat%C3%AEhul-cinan-ve-mesab%C3%AEhul-cenan/19634 (Erişim Tarihi: 10.05. 2022)

TÜRKİYE VE BRICS ÜLKELERİ ARASINDA YARATICI ENDÜSTRİLER ÖZELİNDE REKABET ANALİZİ: FİNGER – KREİNİN İHRACAT BENZERLİK İNDEKS YAKLAŞIMI

Dr. Öğr. Üyesi, Ahu Fatma MANGIR[1], Arş. Gör. Şükrü SÜRÜCÜ[2]

[1] Selçuk Üniversitesi, 0000-0002-0345-8944
[2]Selçuk Üniversitesi, 0000-0002-7644-2038

ÖZET

John Howkins (2001) tarafından geliştirilen ve sermaye, emek kaynaklarına dayanan geleneksel endüstriler yerine yeni yaratıcı faktörüne dayalı ekonomik sisteme işaret etmek için kullanılan yaratıcı endüstriler mimarlık, sanat ve tasarım, moda, medya, yayıncılık, yazılım ve bilgisayar oyunları, reklamcılık, müzik, sahne sanatları; yayımcılık, televizyon ve radyo alt sektörlerinden oluşmaktadır. Kriz dönemlerinden önemli oranda etkilenen geleneksel endüstrilere karşı yaratıcı endüstriler daha esnek ve ekonomik canlılık dönemlerinde daha fazla büyüyen sektörlerdir. Bunun nedeni bu endüstrilerin sahip olduğu yüksek katma değer olup böylece ekonomiye kattığı istihdam da diğer endüstriler ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Bu sektörlerde ticarette pazarlama fırsatı daha büyük olduğu için ülkeler arasında rekabette daha zorlu geçmektedir. İlk defa Goldman Sachs uzmanlarından Jim O'Neill tarafından innovasyon, teknoloji, endüstri, çıktı ve doğal kaynak potansiyelleri birbirine yakın ülkeleri tanımlamak ve bu rekabete dikkat çekmek için kullanılan BRICS kısaltması Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ülkelerinin baş harflerinden oluşmaktadır. Daha sonra Türkiye'nin göstermiş olduğu yüksek ekonomik büyüme performansı ve potansiyel gücü de düşünülerek bu ülkelere eklenmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin yaratıcı endüstrilerde ihracat rekabet gücünün belirlenmesi ve dünya piyasasında BRICS ülkeleriyle ihracatta benzerlik düzeylerini karşılaştırmaktır. Bu amaç ile kullanılan Finger – Kreinin ihracat Benzerlik İndeksi ile ülkeler arasındaki ticaret hacmi ve ihracat benzerliği 2002-2020 yılları verilerini kullanılarak analiz edilmiştir. Yaratıcı endüstrilerin seçilmiş alt sektörler özelinde düzenlenen veriler ile yapılan analiz sonuçları raporlanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre 2002-2020 ortalama ihracat benzerlik indeksi açısından, tüm yaratıcı alt sektörlerde, Türkiye'nin dünya piyasasında en çok rekabet halinde olduğu ülkenin Çin olduğu tespit edilirken, en az rekabet halinde olduğu ülkenin ise Rusya olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, İhracat Performansı, Yaratıcı Endüstriler, BRICS-T

1. GİRİŞ

Teknoloji ve iletişim araçlarında yaşanan hızlı değişim, ekonomik sistemlerin ve iş dünyasının fiyat ve karlılık durumlarının ortaya çıkan rekabete göre belirlenmesine neden olmaktadır.

Teknolojinin tetiklediği innovasyon yaratma süreci internet üzerinden üretime eklenerek ekonomi de "yaratıcı endüstriler" kavramının ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Kültür endüstrileri, teknolojik gelişmeler ile şekillenen toplumsal ilişkilere medyanın eklenmesi, böylece küresel pazarlarla rekabet edecek bir üretim sürecini içeren sektörleri ifade etmektedir. Daha sonra kültür endüstrileri yaratıcı endüstrilere evrimleşmiş innovasyon, teknolojik değişimin çevrelediği sektörler ülkeler arasında rekabet etmenin karşılığı olmuştur. Bu süreç bireysel yaratıcılık, hüner ve yetenek ile birleşerek fikri mülkiyet haklarının ön plana çıkmasına ve üretim faktörlerinin emek sermaye ile belirlendiği süreçten yaratıcılığın iş gücünde belirleyici olduğu bir ekonomik büyüme sürecine girilmiştir. Yaratıcı endüstriler kavramı Kültür ve sanat endüstrisine dayanmakta olup ilk defa 1948 yılında Theodore Adorno ve Max Horkheimer tarafından kullanılmıştır. Yaratıcı Endüstriler, kökenleri bireysel yaratıcılık, beceri ve yetenekte olan ve fikri mülkiyet ve içeriğin üretilmesi yoluyla zenginlik ve iş yaratma potansiyeline sahip endüstriler olarak tanımlanmaktadır[1]. Yaratıcı sektörler sadece dünya ekonomisinde yaşanan hızlı rekabet sürecinin ortaya çıkardığı bir yenilik değil aynı zamanda ekonomilerin yüksek katma değerli çıktı elde etmesini böylece yüksek gelirlerle daha çok istihdam elde etmelerine imkan sağlamıştır.

John Howkins (2001) tarafından geliştirilen ve sermaye, emek kaynaklarına dayanan geleneksel endüstriler yerine yeni yaratıcı faktörüne dayalı ekonomik sisteme işaret etmek için kullanılan yaratıcı endüstriler mimarlık, sanat ve tasarım, moda, medya, yayıncılık, yazılım ve bilgisayar oyunları, reklamcılık, müzik, sahne sanatları; yayımcılık, televizyon ve radyo alt sektörlerinden oluşmaktadır.

Küresel ekonomide son yıllarda yaşanan rekabet gücüde katma değeri yüksek üretim yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan, yükselen ekonomiler tıpkı gelişmiş ülkeler gibi yüksek teknolojik ve innovasyona dayalı sektörlere destek vererek dünyada hem genel olarak ekonomik büyüme pastasında paylarını arttırmaya çalışmakta hem de rekabet güçlerini yukarıya çekmeye çalışmaktadır. Yükselen ekonomilerde göstermiş oldukları yüksek büyüme ile ayrışan BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) gelmektedir. İlk defa Goldman Sachs uzmanlarından Jim O'Neill tarafından innovasyon, teknoloji, endüstri, çıktı ve doğal kaynak potansiyelleri birbirine yakın ülkeleri tanımlamak ve bu rekabete dikkat çekmek için kullanılan BRICS kısaltması Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ülkelerinin baş harflerinden oluşmaktadır. Daha sonra Türkiye'nin göstermiş olduğu yüksek ekonomik büyüme performansı ve potansiyel gücüde düşünülerek bu ülkelere eklenmeye başlanmıştır. Kültürel ve yaratıcı endüstriler küresel boyutta 2 trilyon 250 milyar ABD Doları'nı sermayeleştirerek büyümeye katkıda bulunmuş ve küresel olarak 29,5 milyon iş yaratmıştır[2]. BRICS ülkelerin de ise yaratıcı ekonomi gelirleri büyümeye katkısı önemli olup bu katkı Hindistan ve Brezilya'da sırasıyla

[1]Nurjanah, 2013.
[2]Roy, 2015.

tahmini % 1.5-2.5, Çin ve Rusya'da sırasıyla % 6.37 ve % 6.03 ve Güney Afrika'daki GSYİH'nın % 4.11'i kadardır[3].

Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ticaret ve finans alanında ülkelerin pazar yapılarına ve performans kriterlerine daha çok önem vermelerine yol açmıştır. Finger ve Kreinin (1979) yılında geliştirdikleri endeks ile ihracatta ülkelerin ortak bir endüstride performans ve rekabet durumlarını ortaya koyarak onlara politika önerilerinde bulunmalarına yardımcı olan bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada yaratıcı sektörlerin BRICS ülkeleri ve Türkiye'de genel durumu analiz edilerek, bu ülkeler özelinde bu sektörlerdeki rekabetin boyutunu ortaya koyacak ihracat benzerlik durumları analiz edilecektir. Daha sonra genel değerlendirme ve sonuç kısmıyla politika önerilerinde bulunulacaktır.

2. BRICS-T ÜLKELERİNİN DÜNYA PİYASASINDA YARATICI ÜRÜN İHRACATLARINA AİT GÖSTERGELER

Çizelge 1'de BRICS-T ülkelerinin dünya piyasasında 2020 yılında seçilmiş yaratıcı sektörlerine ait (el sanatları, görsel-işitsel, tasarım, medya, performans sanatları, yayıncılık ve görsel sanatlar) ürün ihracatlarının toplam yaratıcı ürün ihracatındaki payları verilmiştir.

Çizelge 1. BRICS-T ülkelerinin Yaratıcı Ürün Gruplarına Ait İhracatlarının Toplam Yaratıcı Ürün İhracatındaki Payları (2020)[4]

	Brezilya	**Rusya**	**Hindistan**	**Çin**	**Güney Afrika**	**Türkiye**
El Sanatları	6,3	1,9	12,8	12,8	8,1	34,8
Görsel-İşitsel	0,6	12	0,13	0,5	6,07	0,02
Tasarım	73,4	38,88	83,6	71,09	50,9	63,1
Yeni Medya	7,1	2,9	0,9	8,05	2,6	0,2

[3] CISAC, 2014.
[4] https://unctadstat.unctad.org/

Performans sanatları	0,11	0,7	0,13	1	0,34	0,12
Yayıncılık	4,4	42,3	1,6	1,6	18,07	1,32
Görsel Sanatlar	7,6	1,06	0,56	4,7	13,6	0,3

Çizelge 1 incelendiğinde, Brezilya'da toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya % 73,4 ile tasarım sahipken, en az paya % 0,1 ile performans sanatlarının sahip olduğu görülmektedir. Rusya'da ise toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya % 42,3 ile yayıncılık sahipken, en az paya % 0,7 ile performans sanatlarının sahip olduğu görülmektedir. Hindistan ele alındığında toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya % 83,6 ile tasarım sahipken, en az paya %0,13 ile görsel-işitsel sahiptir. Çin'de toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya yaklaşık % 71 ile tasarım sahipken, en az paya %0,59 ile görsel-işitsel'in sahip olduğu görülmektedir. Güney Afrika'da toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya % 50,9 ile tasarım sahipken, en az paya %0,34 ile performans sanatlarının sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya % 63,14 ile tasarım sahipken, en az paya %0,025 ile görsel-işitsel'in sahip olduğu görülmektedir. Çizelge 1'de yer alan rakamların sütun grafik halindeki gösterimi Görsel 1'de verilmiştir.

Görsel 1: BRICS-T ülkelerinin Yaratıcı Ürün Gruplarına Ait İhracatlarının Toplam Yaratıcı Ürün İhracatındaki Payları (2020)[5]

[5]https://unctadstat.unctad.org/

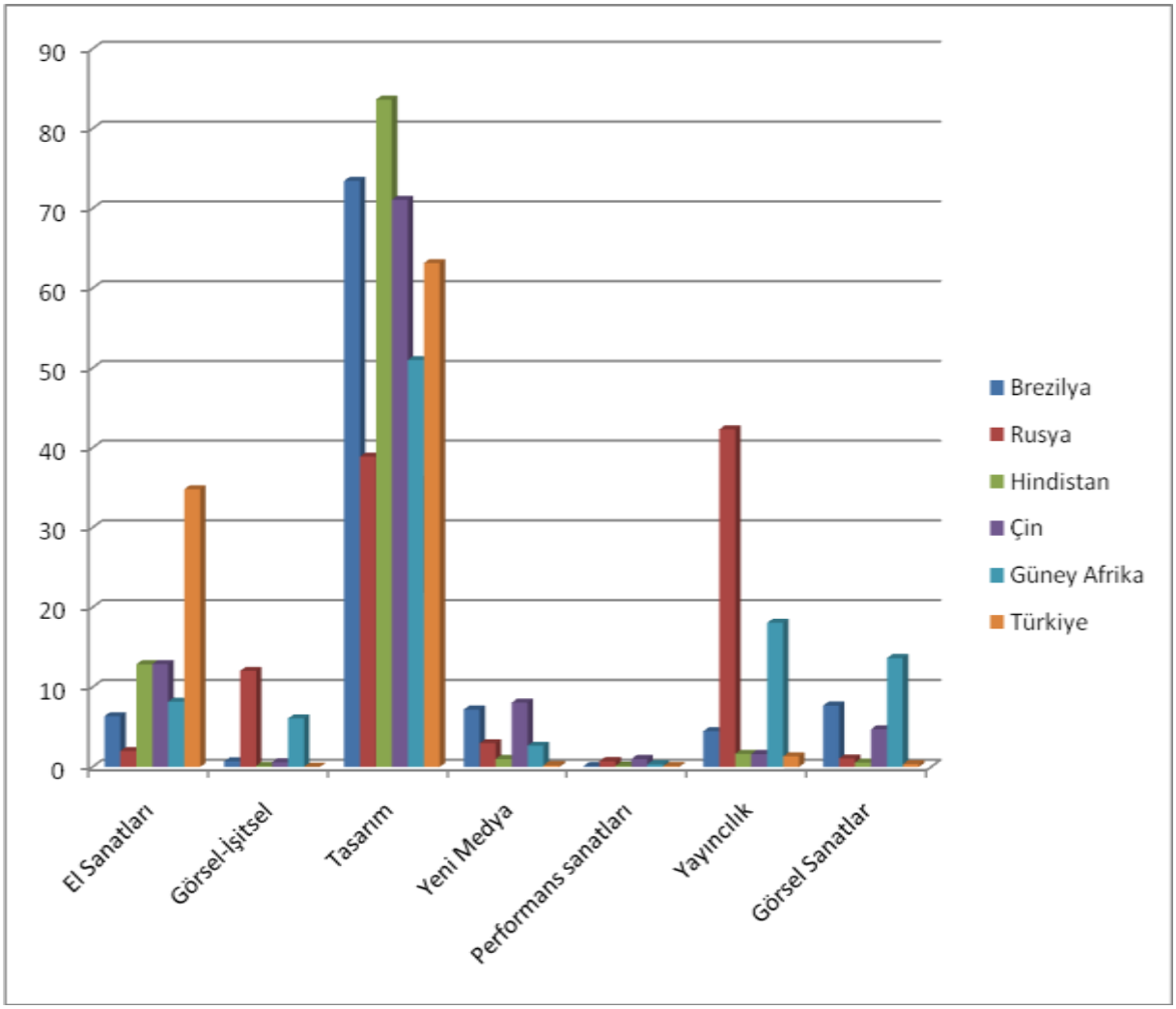

Görsel 1 incelendiğinde, BRICS-T ülkeleri için yaratıcı sektörler arasında en fazla ihracatın tasarım ve el sanatları alanında olduğu görülürken en az işlem gören sektörlerin performans ve medya alanı olduğu dikkat çekmektedir.

3. İHRACAT BENZERLİĞİ İNDEKSİ; YÖNTEM

Finger ve Kreinin (1979) tarafından geliştirilen ihracat benzerlik indeksi (ESI), herhangi iki ülkenin üçüncü bir pazara yaptığı ihracat arasındaki benzerliği ölçmeyi amaçlamaktadır. İndeks, her bir ürünün, her ülkenin toplam ihracatı içindeki payına dayanmaktadır ve her bir ürün için minimum değerin toplamı olarak hesaplanmaktadır. İhracat benzerliği indeksinin formülü şu şekildedir;

$$ESI\ (ab, c) = \sum j\ min\ [\ (Xj\ (a, c)\ /\ \sum X\ (a, c))\ ;Xj\ (b, c)\ /\ \sum X\ (b, c)\ ]$$

ESI (ab, c) : c piyasasında a ve b ülkelerinin ihracat benzerliklerini temsil etmektedir.

Xj (a, c) : a'dan c'ye j ürünü ihracatını temsil etmektedir.

Xj (b, c) : b'den c'ye j ürünü ihracatını temsil etmektedir.

∑ X (a, c) : a ülkesinin c piyasasına toplam ihracatını temsil etmektedir.

∑ X (b, c) : b ülkesinin c piyasasına toplam ihracatını temsil etmektedir.

İndeks değerlerinin 0'a yakın olması iki ülke arasında rekabet düzeyinin olmadığını gösterirken, 100'e yakın olması ise iki ülke arasında rekabet düzeyinin tam olduğunu gösterecektir[6].

4. VERİLERE AİT KAYNAKLAR VE AÇIKLAMALAR

Bu çalışmada kullanılan veriler UNCTADSTAT veri tabanından elde edilmiştir. UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development), güçlü veri tarama sistemi tarafından desteklenen ortak kurallar, uyumlu ortam ve açık metodoloji üzerine inşa edilmiş temel ve türetilmiş göstergelere erişim sağlayabildiğimiz bir depodur. Bu kaynaktan aldığımız veriler, BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin 2002 yılından 2020 yılına kadar olan dünya piyasasına yaratıcı ürün ihracatı verileri ile söz konusu ülkelerin dünya piyasasına yaptığı toplam ihracat verileridir. Yaratıcı ürün ihracatı ile ilgili veriler üzerinde çalışılarak çalışmanın "BRICS-T Ülkelerinin Dünya Piyasasında Yaratıcı Ürün İhracatlarına Ait Göstergeler" başlığı altında yer alan çizelge ve görsel oluşturulmuştur. Ayrıca, yaratıcı ürün ihracatı ve toplam ürün ihracatı verileri üzerinde İhracat benzerlik indeksi formülü uygulanarak "Ampirik Analiz ve Bulgular" başlığı altında yer alan çizelge tarafımızca elde edilmiştir.

5. LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde iki ülkenin üçüncü ülke piyasasına olan ihracatının performansı ve benzerliğini ölçmek için farklı yıl ve ülke örnekleriyle yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Eğer iki ülke arasında ihracat yapısı birbirine yakın değilse bu ülkelerde ticaretin serbestleşmesi daha kolay olur ve sapma etkisini azaltmak için ticareti engelleyici önlemlere daha az başvurulacaktır. Böylece bu ülkeler arasında olası bir ticari entegrasyon anlaşması sağlamak daha kolay olacaktır. İhracat benzerlik ve rekabet durumlarının ölçülmesinde kullanılan başlıca endekslerden bir tanesi de Finger ve Kreinin (1979)'e ait ihracat benzerlik endeksidir. Bu çalışmada yazarlar belli ülke gruplarının ABD, Japonya, altı doğu Avrupa ülkesi piyasasına ticaretlerinde benzerliği ölçmüş ve ülkelerin rekabet üstünlüğü hakkında yorumlarda bulunmuştur.

Yang (1998), Çin ile Asyalı ticaret ortakları arasındaki ticaret benzerlik derecesini ölçmek için yaptığı çalışmada, Çin ihracatı ASEAN ülkelerinin ihracatının nispeten yakın ikameler olduğu

[6]Erlat ve Ekmen, 2009: 4-5.

yönünde bulgulara ulaşmıştır. Ayrıca, Çin ve Asya ülkelerinin benzer malları ihraç etme eğiliminde oldukları yönünde hesaplamalar elde etmiştir.

Hoen ve Mooij (2001), Hollanda ve Polonya arasındaki ihracat benzerlik endeksini Avrupa Birliği piyasası özelinde ölçmüştür. İki ülkenin ihracat benzerlik endeksinin düşük olduğunu, yani benzerliklerinin örtüşmediğini hesaplamışlardır. Sonuçları Polonya'nın AB'ye katılımının Hollandalı ihracatçılar için fırsatlar yaratabileceği şeklinde yorumlamışlardır.

Loy (2002), Japonya ve diğer Asya ülkeleri arasında ihracat benzerlik endeksini hesaplamıştır. Çalışma sonucunda, bu ülkeler arasında yüksek ihracat benzerlik endeksi olduğunu tespit etmiş ve bunun nedeni olarak ise düşük kur politikasını göstermiştir.

Akgüngör vd. (2002), 1994-1997 dönemi Türkiye, Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerle AB pazarına ait ihracat benzerlik ve rekabet durumlarını analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre tarım ürünlerinde Türkiye'nin rekabet gücünün İspanya ve Portekiz'den düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Kalaycı (2013), Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun dış ticaret benzerliğini ölçmek için Grubel endeksi yaklaşımını kullanarak ihracat benzerliğini incelemiş ve Türkiye ile Rusya Federasyonu'nun dış ticaret yapısı bakımından benzerliğinin düşük olduğunu hesaplamıştır.

Erkan (2012), BRIC ekonomileri ile Türkiye'nin rekabet gücü ve ihracat benzerliklerini 1993-2010 yıllarına yönelik hesaplamıştır. Analiz sonuçlarına göre, BRIC ekonomileri arasında Türkiye ile benzerliği en yüksek olan ülkenin Hindistan olduğunu tespit etmiştir.

Wang ve Liu (2015), 2007-2013 yıllık veriler ile Çin ve Avrupa Birliği (AB) arasında ticari rekabetini ölçmek için ihracat benzerliği indeksiyle dünya piyasalarına özgü analiz yapmış ve analiz sonuçlarına göre rekabet gelişmekte olan ülkeler için yüksek, gelişmiş olan ülkeler için ise düşük çıkmıştır.

Mangır ve Ortakarpuz (2021), 2007-2020 dönemi için Türkiye ve İsrail arasında Avrupa Birliği pazarı ihracatını ihracat benzerlik endeksiyle analiz etmişler ve istatistiki analiz sonuçlarına göre Türkiye ve İsrail'in yükselen bir ihracat rekabetinde olduklarını göstermişlerdir.

Mangır ve Allahverdi (2021),2001-2020 arasında Azarbeycan ve Türkiye arasında dünya pazarında ihracat benzerliğini Finger – Kreinin ihracat benzerlik endeksiyle hesaplamışlar ve endeks değerinin sıfıra yakın olduğunu hesaplamışlardır.

6. AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR

Çizelge 2.BRICS Ülkelerinin Tüm Yaratıcı Ürünlerde Dünya Piyasasında Türkiye ile İhracat Benzerlik İndeksleri (2002-2020 ve 2002-2020 Ortalaması)[7]

Dönem	Brezilya ile Türkiye'nin İhracat Benzerliği	Rusya ile Türkiye'nin İhracat Benzerliği	Hindistan ile Türkiye'nin İhracat Benzerliği	Çin ile Türkiye'nin İhracat Benzerliği	Güney Afrika ile Türkiye'nin İhracat Benzerliği
2002	1,018336	0,74573729	5,345714249	5,345714249	1,091967207
2003	1,027101511	0,612597263	4,873297228	4,873297228	0,958947247
2004	1,024576508	0,575197169	4,480068146	4,480068146	0,756633851
2005	0,886814334	0,497671571	4,576236374	4,576236374	0,71593647
2006	0,735216683	0,440956729	4,108477885	4,108477885	0,554746428
2007	0,70038974	0,4216652	4,236330378	4,236330378	0,490175788
2008	0,565155824	0,37103018	3,818754159	3,818754159	0,515229431
2009	0,585271282	0,445063847	3,997820068	3,997820068	0,505593626
2010	0,470678733	0,299126254	4,309919931	4,309919931	0,686295226
2011	0,372774541	0,266123534	4,458887427	4,458887427	0,584705571
2012	0,382371128	0,306092914	4,835760948	4,835760948	0,606937152
2013	0,405016277	0,413398735	5,727215741	5,727215741	0,625853546
2014	0,417900065	0,463163015	5,984368794	5,984368794	0,652849997
2015	0,472977594	0,460914043	5,818238122	5,818238122	0,772408924
2016	0,550308481	0,503700027	5,738963553	5,738963553	0,829710767
2017	0,482423187	0,4902767	5,612454341	5,612454341	0,74349028
2018	0,524900287	0,442307142	5,522401948	5,522401948	0,802111047
2019	0,551132664	0,47432719	6,045901857	6,045901857	0,753418577

[7] Yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

2020	0,404830305	0,553839722	4,987121195	5,506656142	0,616307798
2002-2020 Ortalama İhracat Benzerlik İndeksi	0,609377639	0,46227308	4,972522755	4,999866699	0,698069417

Çizelge 2 incelendiğinde, 2002 yılından 2020 yılına kadar tüm yaratıcı ürünlerde Türkiye'nin en çok ihracat benzerliği yaşadığı ülkelerin Hindistan ve Çin olduğu görülmekte iken en az ihracat benzerliği yaşadığı ülkelerin ise Rusya, Brezilya ve Güney Afrika olduğu görülmektedir. 2002-2020 ortalama ihracat benzerlik indeksi açısından çizelge incelendiğinde, Türkiye ile en çok ihracat benzerliği yaşayan ülkenin Çin olduğu görülmekte iken en az ihracat benzerliği yaşadığı ülkenin Rusya olduğu görülmektedir.

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye'nin yaratıcı ürün sektörleri analiz edilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre, Brezilya'nın toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya tasarım sektörü sahipken, en az paya performans sanatları sektörünün sahip olduğu görülmüştür. Rusya'nın toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya yayıncılık sektörü, en az paya performans sanatları sektörü sahiptir. Hindistan'ın ise, toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya tasarım sahipken, en az paya görsel-işitsel'in almaktadır. Çin'in toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya tasarım sahipken, en az paya görsel-işitsel'in sahip olduğu görülmüştür. Güney Afrika'nın toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde birinci sırada tasarım sektörü, son sırada performans sanatları sektörü yer almaktadır. Son olarak, Türkiye'nin toplam yaratıcı ürün ihracatı içerisinde en fazla paya tasarım sektörü sahipken, en az paya görsel-işitsel'in sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bu ülkelerde Rusya hariç tasarımın en fazla paya sahip olduğu, performans sanatları ve görsel-işitsel'in ise genel itibariyle en az paya sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada ikinci olarak, İhracat benzerlik indeksi formülü yardımıyla söz konusu ülkelerin toplam yaratıcı üründeki ihracat rekabet düzeyleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, 2002 yılından 2020 yılına kadar tüm yaratıcı ürünlerde Türkiye'nin en çok ihracat benzerliği yaşadığı ülkelerin Hindistan ve Çin olduğu görülmüşken en az ihracat benzerliği yaşadığı ülkelerin ise Rusya, Brezilya ve Güney Afrika olduğu görülmüştür. Tüm yaratıcı ürünlerde 2002-2020 ortalama ihracat benzerlik indeksi açısından ise, Türkiye ile bu sektörlere ait ihracatta rekabetin en yüksek olduğu ülkenin Çin, en az rekabet olan ülkenin ise Rusya olduğu görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkarak bu sektörlerde yer alan Türkiye firmaları için Rusya, Brezilya ve Güney Afrika piyasaya girmek ve rekabet ederek pazar paylarını arttırmak için fırsat ülkeler olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Türkiye, Hindistan ve Çin ülkeleri arasında yaratıcı endüstriler özelinde bölgesel ticari işbirlikleri arttırılır ve ikili ticari engeller kaldırılırsa ihracat rekabetindeki zorluklar söz konusu ülkelerin lehinde sonuçlanacaktır.

KAYNAKÇA

Adorno, T.W. and Horkheimer, M. *Dialectic of Enlightenment*, John Cumming (trans), Herder, New York, 1972.

Akgüngör, S., Barbaros, F. ve Kumral, N., Competitiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Processing Industry in the EU Market, Russian and East European Finance and Trade, 38,3, 2002.

Alexandri, M. B., Maulina, E., Chan, A. and Sumadinata, R. W. S., Creative Industries of Arts Traditional Industries in Indonesia, Academy of Strategic Management Journal, 18,1, 2019.

CISAC, *The Creative Industries and The BRICS*, Tempopub, 2014.

Erkan, B., BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin İhracat Uzmanlaşma ve Rekabet Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8,1, 2012.

Erlat, G. ve Ekmen, S., *Export Similarity and Competitiveness: The Case Of Turkey in The EU Market*, Anadolu International Conference in Economics, 17-19 Haziran, Eskişehir, 2009.

O'Neill, J. (2001), *Building Better Global Economic BRICs*, Goldman Sachs Global Economic Paper No. 66.

Hoen, A. R and de Mooij, R., *Polish-Dutch Economic Relations*, CPB Report 2001-4: 29-35, 2001.

Howkins, J., *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*, Allen Jane, London, 2001.

https://unctad.org/ (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Kalaycı, C., Rusya Federasyonu ile Ticarette Türkiye'nin Açmazları, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8,1, 2013.

Loy, C.B., *Impact of a Weak Yen on FDI and Trade in Asia, Economic Survey of Singapore*, Economics Division, Ministry of Trade and Industry, 2002.

Mangır, F. ve Allahverdi, F.,*Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki İkili Ticaretin Analizi: Finger – Kreinin İhracat Benzerlik İndeksi*, International Eurasian Conference on Educational&SocialStudies, 22-24 Ekim, Antalya, 2021.

Mangır, F. ve Ortakarpuz, M., *İhracat Performansı ve Benzerliği Analizi: Türkiye ve İsrail Örneği*, Online International Conference on Applied Economics and Finance (E-ICOAEF VIII), 4-5 Aralık, Balıkesir, 2009.

Nurjanah, S., Analysis of the Development of Creative Industry Business Programs is Implemented Through Higher Education, JMA, 18,2, 2013.

Roy, Cécile, https://www.cisac.org/Newsroom/news-releases/cultural-and-creative-industries-fuel-global-economy-and-provide-295-million, 2015, (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

Wang, P-Z. and Liu, X-J.,*Comparative Analysis of Export Similarity Index between China and EU*, Proceeding of the 2015 International Conference on Management Science and Management Innovation, Atlantis Press, 2015.

Yang, Y, *China in the Middle of the East Asian Crises – Exports growth and Exchange rate*, China Update Conference Paper, Asia Pacific Press, Australia, 1998.

KİVİ ÜRETİMİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN
Gümüshane Universitesi, 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Kivi, ticari olarak ilk defa 1940 yıllarda Yeni Zellanda'da üretilmiştir. 1970'lerden sonra diğer ülkelerde de üretilmeye başlanmış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Üretim alanı olarak özellikle Akdeniz ülkelerinde kendine yer bulmuştur. 2019 yılı verilerine göre dünya kivi üretimi yaklaşık 4,3 milyon tondur. Dünya kivi üretiminde ilk sırada 2,2 milyon tonluk üretim ile Çin gelmekte, ikinci sırada 558 bin tonluk üretim ile Yeni Zellanda, üçüncü sırada ise 524 bin ton üretim ile İtalya yer almaktadır.

Türkiye'de kivi bitkisi, geleneksel tarım ürünlerinin yanında yeni bir ürün olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde çay ve fındığa alternatif bir ürün olarak görülmektedir. Türkiye'de kivi üretimine 1988 yılında başlanmıştır. Günümüzde üretim alanı ve hacmindeki hızlı bir artışa bağlı olarak ekonomik olarak önemli bir noktaya gelmiş ve dünyada söz sahibi olmuştur. Türkiye, dünya kivi üretiminde yaklaşık 74 bin ton ile 7. sırada yer almaktadır. Türkiye'de kivi üretim alanlarının %60'ı Marmara Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Bu çalışmayla Türkiye'de kivi üretiminin Türkiye ekonomisine etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bilimsel boyutunu oluşturabilmek için Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Gıda ve Tarım Örgütü tarafından yayımlanan süreli yayınlara başvurulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular Türkiye'de kivi üretimi ve tüketiminin yıldan yıla sürekli arttığını, Türkiye'nin dünya kivi üretimde söz sahibi olmasına rağmen hala kivi ithal eden ülkeler arasında yer aldığını, Türkiye'de yıllık kivi üretimin iç tüketimi karşılayamadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kivi Meyvesi, Türkiye, Dış Ticaret, Tüketim.

THE EFFECT OF KIWIFRUIT PRODUCTION ON THE TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

Kiwi was first commercially produced in New Zealand in the 1940s. It started to be produced in other countries after the 1970s and spread all over the world. As a production area, it has found a place for itself especially in Mediterranean countries. According to the data of 2019, the world kiwi production is approximately 4.3 million tons. China comes first with 2.2 million tons of kiwifruit in the world, followed by New Zealand with 558 thousand tons of production, Italy ranks third with a production of 524 thousand tons.

The kiwi plant has emerged as a new product alongside traditional agricultural products in Turkey. It is seen as an alternative product to tea and hazelnut, especially in the Black Sea Region. Kiwi production started in Turkey in 1988. Today, production in Turkey has reached an economically significant point due to a rapid increase in production area and volume and has a significant place in the world. Turkey ranks 7th in world kiwi production with approximately 64 thousand tons. 60% of the kiwifruit production areas in Turkey are located in the Marmara Region.

With this study, the effect of kiwifruit production in Turkey on the Turkish economy was tried to be evaluated. In order to establish the scientific dimension of the research, periodicals published by the Ministry of Agriculture and Forestry, Turkish Statistical Institute, and Food and Agriculture Organization were consulted. The findings obtained as a result of the study reveal that the production and consumption of kiwi in Turkey is constantly increasing from year to year, although Turkey has a say in world kiwi manufacturing, it is still among the countries that import kiwifruit, and the annual kiwi production in Turkey cannot meet the domestic consumption.

Keywords: Kiwi Fruit, Turkey, Foreign Trade, Consumption.

GİRİŞ

Kivinin anavatanı Çin olmasına rağmen, Çin'den alınarak Yeni Zelanda'ya getirilen kivi tohumunun kültür ürünü haline dönüştürülmesi ile birlikte dünyaya tanıtımı yapılmıştır. Gerçekleştirilen ıslah çalışmaları sonucunda dünyada 20'nin üzerinde ülkede kivi üretimi yeni Zelanda orjinli kivilerden sağlanmıştır (Atak vd., 2015; Atak vd., 2018; Uzundumlu, 2017: 12). 1950'li yıllara kadar Çin'e özgü bir meyve iken Yeni Zelanda'nın ticari olarak bu meyveyi ihraç etmesinden itibaren "Kiwifruit" olarak isimlendirilmiştir (Stein, 2014).

20. yüzyıl itibari ile dünyada kivi üretiminin az olması Türkiye'yi bazı araştırmalar yapmaya sevk etmiştir. Bu araştırmalar sonucunda kivi bitkisinin Samsun, Ordu, Giresun ve Rize gibi Karadeniz Bölgesi'ndeki iller ile Yalova, Bursa ve Kocaeli gibi Marmara bölgesindeki illerde yetiştirilebileceği tespit edilmiştir (Samancı, 2012). Kivinin yetiştirilmesi noktasında en uygun yerin Doğu Karadeniz Bölgesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bölgeler bol yağış aldığından sulamaya gerek duyulmaması, kışın ılıman bir iklime sahip olması ve gelişme döneminde yeterince sıcak olması gibi faktörlere sahip olması nedeniyle uygunluk göstermektedir (Esat, 2002; Karadeniz, 2004; Samancı, 2012; Kubal vd., 2017; Uzundumlu, 2018: 12)

Bu çalışma ile için Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Gıda ve Tarım Örgütü gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan kivi üretimi ve dış ticareti ile ilgili her türlü istatistiksel veriler ve yayınlar materyal olarak kullanılmıştır. Makro düzeyde çeşitli kaynaklardan elde edilen verilerden yola çıkarak bir değerlendirmede bulunulmuştur.

1. Dünyada Kivi Üretimi

Ticari olarak ilk defa 1940'lı yıllarda Yeni Zelanda'da üretilen kivinin anavatanı Çin'dir. 1970'lerden sonra üretim yelpazesi genişlemiş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya kivi üretimi uygulama alanı olarak özellikle Akdeniz ülkelerinde kendine yer bulmuştur (Gökbayrak, 2007).

Dünya kivi üretimi 1985 yılında 205 bin ton iken 2008 yılında 1,3 milyon ton seviyelerine 2020 yılında ise 4,4 milyon ton seviyelerine ulaşmıştır (Öztürk, 2010: 907; TEPGE, 2021). Dünya kivi üretiminde 2,2 milyon tonluk üretimle Çin ilk sırada yer almaktadır. Toplam dünya kivi üretiminin %50,6'lık kısmını Çin karşılamaktadır. Çin'in ardından 558 bin tonluk üretimle Yeni Zelanda ikinci sırada, 524 bin ton üretimle İtalya ise üçüncü sırada yer almaktadır. Asya ülkeleri kivi üretim miktarı açısından diğer ülkelerle kıyaslandığında açık ara öndedir. Bu durum üretim ve tüketim miktarıyla ilişkilendirilebilir. Dış ticaret verileri açısından, kivi ihracatında ilk sırayı Yeni Zelanda ikinci sırayı İtalya almaktadır Kivi ithalatında ilk sırada Belçika yer almakta, ülke de kivi üretimi olmamasına rağmen dünya kivi ihracatında 5. sıradadır (TEPGE, 2021).

Yıllar itibariyle dünya kivi üretimine yönelik bulgular Tablo 1'de verilmektedir. 2016 yılından 2020 yılına kadar olan dönemde dünya kivi üretimine ayrılan alan, üretim miktarı ve verim değerlerinde sürekli artış meydana gelmiştir. İthalat ve ihracat miktarları ise bazı yıllarda yukarı yönlü bazı yıllarda da aşağı yönlü bir eğilim göstermiştir. İthalat ve ihracat miktarında artışın birbirine paralel olarak bir seyir izlediği gözlemlenmektedir. (Tablo 1).

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Dünya Kivi Üretimi

Yıllar	Alan (1000 da)	Verim (ton/ha)	Üretim (Ton)	İthalat	İhracat
2016	263	154	4.061	1.441	1.513
2017	275	155	4.245	1.656	1.728
2018	246	160	3.939	1.572	1.573
2019	260	161	4.191	1.584	1.666
2020	269	162	4.348	1.551	1.630
Değişim(%)*	3,3	0,5	3,8	-2,1	-2,2

Kaynak: https://www.trademap.org

Tablo 1'de özetlenen bulgular dünya kivi üretiminin sürekli artacağını göstermektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle dünya kivi üretim miktarında, üretim alanında ve verim miktarında olumlu yönde bir artışın olacağı gözlemlenmektedir.

2. Türkiye'de Kivi Üretimi

Kivi, geleneksel tarım ürünleri içerisinde yeni bir ürün olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kivi meyvesinin üretilme fikri 1990'lı yıllarda yeşermeye başlamış, resmi istatistiklere 1997 yılıyla girmiştir. Başlangıcından bugüne kadar olan süre içerisinde, kivinin üretim hacminde ve üretim miktarındaki artışa paralel olarak ekonomik değeri de artmıştır.

Türkiye, kivi meyvesinin üretimi için oldukça uygun bir ekolojiye sahip olmasına rağmen kivi üretimine çok geç başlamıştır. Türkiye'de kivi üretimi yapılan alanların %60'ı Marmara Bölgesi'nde bulunmaktadır. Fakat son yıllarda kivi bitkisine Karadeniz Bölgesi'nde çay ve fındığın ikamesi olarak bakılmaktadır (Öztürk, 2010: 906).

Kivi üretimi ve tüketimi yıldan yıla artmaktadır. Yüksek C vitamini içermesi ve düşük kalori düzeyine sahip olması kiviye olan talebi artırmaktadır. Kivi meyvesi daha çok taze talep edilmekle

birlikte kurutularak, dondurularak ve meyve suyuna işlenerek de tüketilmektedir (Ekşi ve Özen, 2012).

Türkiye kivi üretiminde yaklaşık 74 bin ton ile dünyada 7. sırada olmasına rağmen, kivi ithal eden ülkeler arasındadır. Kivi ihracat rakamlarında ciddi artışlar yaşanmasına rağmen, kivi üretimi iç tüketimi karşılamamın çok ötesindedir. Kivi tüketim miktarı kivi üretimine paralel olarak sürekli artmaktadır. Bu artışta halkın kiviyi benimsemesinin ve kividen elde edilen verimliliğin büyük etkisi bulunmaktadır. Türkiye'de kivi üretim alanlarında son beş yıl içerisinde %32 civarında bir artış olmuştur. Türkiye'nin kivi ihracatındaki payı son beş yılda 15 kat artarak yaklaşık 5 bin tona ulaşmıştır ve Dünya sıralamasında 15.sırada yer almıştır. Kivi ithalatında ise önceki yıla oranla %27,6 oranında bir azalma meydana gelmiş, yıllık ithalat miktarı ise yaklaşık 2 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Diğer tarım ürünlerinde yaşanan sorunlara benzer durumlarda kivi yetiştiriciliğinde yaşanmaktadır. Öncelikle alternatif pazarların kurulması, ürün değerlendirilen sanayi kuruluşlarının teşvik edilmesi, üretim, ambalajlama ve pazarlama da alt yapının kurulması gerekmektedir. Yeni ürünün gelecekte söz sahibi olabilmesi tüketiciye en ekonomik şekilde sunulması ve ülke ekonomisine en yüksek katkıyı sağlaması ile mümkündür.

3. Türkiye'de Kivi Ekonomisi

Küresel kivi ticareti kivi yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasına ve artan talebe bağlı olarak sürekli artmaktadır. 2000'li yıllarda iç tüketimin yarısını karşılayamayan Türkiye, 2010 yılından itibaren iç tüketimin %75'ini karşılamaya başlamıştır. 2017 yılında ise iç tüketimin %91,3 ü gibi önemli bir kısmını karşılayabilmiştir. Türkiye'nin kivi üretimi ve elde edilen bulgular dikkate alındığında kısa süre içinde kendi kendine yeten ülkeler arasına gireceğini söylemek mümkündür. Kivi üretimindeki artış göz önüne alındığında Türkiye'nin önümüzdeki birkaç yıl içerisinde Yunanistan, İtalya gibi ihracatçı ülkeler arasında yer alabileceğini ifade etmek mümkündür.

Türkiye'de yıllara göre kivi üretimi sürekli artan bir eğilim göstermektedir. 2016 yılından 2020 yılına kadar olan dönemde kivi üretim alanlarında, verim değerlerinde ve üretim miktarlarında sürekli bir artış meydana gelmiştir. Yıllara göre ithalat miktarında son yıllarda büyük bir düşüş, ihracat miktarında ise artış görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye'de Yıllara Göre Kivi Üretim, Verim ve Dış Ticaret Verileri

Yıllar	Alan (1000 da)	Verim (kg/meyve veren ağaç)	Üretim (Ton)	İthalat	İhracat
2016	25	34	43.950	4.721	345
2017	27	41	56.164	6.411	1.051
2018	30	42	61.920	4.437	4.417
2019	31	39	63.798	2.971	4.368
2020	33	43	73.745	2.187	4.784
Değişim(%)	6,3	10,3	15,6	-26,4	9,5

Kaynak: TUİK, 2021

Türkiye'de kivi ihracatı 2020 yılında 4.784 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye en fazla ihracatı 1.155 ton (%22,3) ile İspanya'ya yapmıştır. İkinci olarak en fazla ihracatı 935 bin ton (%18,1) ile Rusya'ya yapmıştır. Türkiye'de kivi ithalatı ise 2020 yılı verilerine göre 1.713 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bu dönem içerisinde kivi ithalatının tamamını İran'dan karşılamıştır. İran'ın yanı sıra Şili, İtalya ve Yeni Zelanda'da ithalat yapılan diğer ülkeler arasında yer almaktadır (TEPGE, 2021).

Son yıllarda Türkiye'de kivi pazarını İran kivisi etkilemektedir. İran kivisinin hasadının Türkiye'den daha önce yapılması, kivi pazarını ve dolayısıyla kivi fiyatlarını olumsuz etkilemektedir. Yerli üretimin ithal kiviyle rekabet edebilmesi için pazara giriş tarihlerinin uygun bir takvim aralığında ve birbirine yakın olması gerekmektedir. Aynı zamanda İran kivisinin ekşi ve düşük kalitede olması yerli kiviye yönelik algıyı da olumsuz etkilemektedir. Bu durum yerli kiviye mesafeli yaklaşılmasına neden olmuştur

4. Türkiye'de Kivi Destekleme Politikaları

Türkiye'de çiftçilere "Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi'' adı altında bir ödeme gerçekleştirilmektedir. Destekleme yapılmasında verimliliği artırmak, sürdürebilirliği sağlamak, bitkisel üretimi artırmak ve çevreye duyarlı üretim tekniklerinin geliştirilmesine katkı sunmak amaçlanmaktadır. 2020 yılında destekleme ödemesi adı altında 15 TL/da mazot desteği, 8TL/da gübre desteği sağlanmıştır. 1 kg kivi üretimi için uygulanan destekleme miktarında 2016 yılına göre 2020 yılında %703 oranında bir artış sağlanmıştır. Kivi destekleme politikaları organik ve iyi tarım uygulamalarında ürün sertifikası bireysel ve grup olarak belirlenmiştir. Ürün sertifikası bireysel olanlar için 40 TL/da, ürün sertifikası üretici grubu, grup sertifikasyonu için 20 TL/da destekleme yapılmıştır (TEPGE, 2021).

Tablo 3. Yıllar İtibariyle Kivi Üretimine Verilen Destekleme Ödemeleri (TL/kg)

Yıllar	Toprak Analizi	Gübre	Mazot	Toplam
2016	-	0,0027	0,0027	0,0054
2017	0,0003	0,0016	0,0037	0,0056
2018	0,0003	0,0016	0,0040	0,0059
2019	0,0003	0,0017	0,0064	0,0085
2020	0,0003	0,0031	0,0058	0,0092

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), 2021

Kivi üretimine yapılan desteklemeler yıllar itibariyle Tablo 3'de verilmektedir. Tabloya göre destekleme ödemelerinde toprak analizi yıllar itibariyle sabit tutulurken, gübre ve mazot desteklemeleri ise yıllar itibariyle sürekli artmaktadır. Bu bulgulardan hareketle verilen desteklemelerde artış yaşanmakla birlikte destekleme ödemelerinin artırılması sektörün geleceği ve devamlılığı için büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Oldukça kısa denilebilecek bir maziye sahip olan kivi bitkisi sadece Türkiye'nin zirai hayatında değil, dünya genelinde de çok hızlı bir gelişme göstermiştir. Türkiye'de 30 yıllık bir geçmişe sahip olan kivi bitkisi, tanınırlığının artması ve kullanım alanının genişlemesi ile birlikte daha fazla talep

görmeye başlamıştır. Başlangıçta sadece Yalova ve Doğu Karadeniz'in birkaç iliyle sınırlı olan üretimi, günümüzde Akdeniz Bölgesi'nin çoğu illerinde, Marmara ve Karadeniz Bölgesi'nin önemli bir kısmında yetiştirilir hale gelmiştir. 2000'li yıllarında başında 1000 tonun altında bulunan üretim, 2020'de 73.745 tona çıkmıştır. Benzer artış dünya ülkelerinde de yaşanmaktadır. Dünya kivi üretimi 1985 yılında 205 bin ton iken 2008 yılında 1,3 milyon ton seviyelerine 2020 yılında ise 4,4 milyon ton seviyelerine ulaşmıştır.

Son yıllarda üretimi artan kivi bitkisinin keşfedilmemiş birçok özelliği bulunmaktadır. Besin değeri oldukça yüksek, birçok sağlık alanında hayati katkılar sağlayan bu ürünün yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır. Kivi bitkisinden toz, çay, parfüm gibi birçok ürün çeşidi elde edilmekte fakat eldeki potansiyel yeterince değerlendirilmemektedir. Burada mevcut potansiyelin değerlendirilmesi Türk gıda sektörü için büyük bir ekonomik kazanım sağlayacaktır.

Günümüzde kivi üretimi profesyonel ve ekonomik ölçeklere uygun şekilde yapılmaktadır. Bu noktada kivi üretimine sektörel açıdan yaklaşılması gerekmektedir. Komşu ülkelerden İran ve Yunanistan'ın bu alandaki performansı dikkate alındığında, Türkiye'nin bu ülkelerle rekabet edebilmesi için orta vadede kivi üretiminin 100 bin tonu aşması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin kivi üretimine yönelik yeni pazar politikaları belirlemesi önem arz etmektedir.

Türkiye'de kivi üretiminin en yoğun olduğu il Yalova'dır. Türk kivisinin İran kivisiyle rekabet etmesi şu an için oldukça zor görülmektedir. Bu bağlamda Yalova merkezli bir "Kivi Borsası" ya da "Kivi Araştırma Merkezi ve Türkiye Kivi Üreticileri Birliği" başlıklı merkezi bir oluşuma ihtiyaç duyulmaktadır. Sorunların Yalova merkezli ele alınıp, iyi kalite kivileri için pazar arayışlarına girilmesi, marka ürün niteliğinde kiviler için coğrafi işaret tespitlerinin yapılması, üreticilerin organize olmaları noktasında destek verilmesi, devlet destekli bir kooperatifleşmenin sağlanması ve soğuk hava depolarının artırılması sektörün devamlılığı için oldukça önemlidir

KAYNAKÇA

Atak, A., Ferguson, A.R., & Testolin, R. (2015). Türkiye ve Dünya Kivi Yetiştiriciliğinin Karşılaştırılması. Selçuk Tarım Bilimleri Dergisi, 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu Özel Sayısı, 27(3), 721-732.

Atak, A., Doygacı, Y., Kahraman, K., Kandilli, G. and Şen, A., (2018). Determination of Flower Characteristics of some Kiwifruit Genotypes (Actinidia Spp.) Obtained with Breeding Program, International Journal of Agriculture, Environment and Food Sciences, 2(1), 7-12.

Ekşi, A., & Özen, İ. (2012). Kivi Meyvesinin Kimyasal Bileşenleri Ve Fonksiyonel Özellikleri. Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi. 2(2), 54-67.

Esat, H. (2002). Rize İli Ardeşen ve Pazar İlçelerinde Kivi Yetiştiren Tarım İşletmelerinde Kivi ve Çay Üretim Faaliyetlerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Gökbayrak, Z. vd., (2007). "Hayward Kivi (Actinidia deliciosa) Çeşidinde Gözlenen Farklı Meyve Tiplerine Ait Çekirdeklerin Çimlenme Güçlerinin Belirlenmesi," V. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi , Erzurum, Turkey, pp.603- 606.

Karadeniz, T. (2004). Türkiye Kivi Üretim Durumu. Alatarım, 3(1), 23-27.

Kubal, C., Mazı, B.G., & Bostan, S. (2017). Ordu'da (Türkiye) Yetiştirilen 'Hayward'Kivi Çeşidinin Önemli Kimyasal Bileşenleri ve Fiziksel Özellikleri. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(ICAFOF (2017) Özel Sayı): 280-296.

Öztürk, M. (2010). Türkiye'de Kivi Üretim Potansiyeli Ve Dış Ticareti. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.

TEPGE, (2021). Kivi, Tarım Ürünleri Piyasa Raporu. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü. https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tarım%20Ürünleri%20Piyasaları/2021-Haziran%20Tarım%20Ürünleri%20Raporu/Kivi,%20Haziran-2021,%20Tarım%20Ürünleri%20Piyasa%20Raporu,%20TEPGE.pdf. (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

TOB,(2021)https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Haziran%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Kivi,%20Haziran-2021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu,%20TEPGE.pdf. (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

TUİK, (2021), İstatistiksel Veri Portalı. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111. (Erişim Tarihi : 10.11.2022).

Samancı, H. (2012). Türkiye'de Kivi Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi. I. Uluslararası Kivi Çalıştayı, 26-27 Kasım, Yalova.

Stein, M.P. (2014). The Rise of the Kiwifruit. California Agriculture, 68(3), 96-97.

Uzundumlu, A. S., Bilgin, K., & Kurtoğlu, S. (2018).Kivi Üretiminde Verimi Artırmaya Yönelik Bir Araştırma: Rize İli Örneği.The Journal Of Academic Social Sciences, 6(78), 11-26 https://www.trademap.org/stDataAvailability.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c795%7c%7c%7c3%7c%7c%7c1%7c%7c2%7c2%7c3%7c%7c%7c%7c1 (Erişim Tarihi: 11.11.2022).

TÜRKİYE'DE BUĞDAYIN EKONOMİK DURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN
Gümüshane Universitesi, 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Buğday, insan hayatının devamının sağlanmasında en temel besinlerin hammadde kaynağıdır. Diğer tarım ürünlerine göre stratejik olarak daha fazla öneme sahiptir. Özellikle dünyada meydana gelen Covid-19 salgını nedeniyle dayanıklı kuru gıda ürünlerine talebin artması buğdaya olan talebi de artırmıştır. Buğday ve çeşitlerine olan aşırı talep buğday fiyatlarını rekor seviyelere taşımıştır. Salgının etkilerinin görülmeye başladığı 2019 yılında 219 $/ton olan buğday fiyatı 2021 beş aylık ortalama verilere göre %30 artış göstererek 284 $/ton'a olmuştur. Benzer şekilde üretici fiyatı da 2019 yılında 1,21 TL/kg iken 2021 yılı beş aylık ortalama verilere göre %42 artış göstererek 1,73 TL/kg olmuştur.

Türkiye'de buğdayın yurt içinde kullanımı 2019/20 dönemi itibariyle 20 milyon tondur. Elde edilen buğdayın %80'i gıda sektöründe, %11'i yem sanayisinde, kalanı ise tohumluk olarak tüketilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilere göre buğdayın yeterlilik derecesi yıllara göre değişmekle birlikte 2019/20 üretim yılı için %89 seviyelerindedir. Türkiye'nin buğday ihracatında bulunduğu ülkelerin başında Irak, Yemen, Venezuela ve Somali gelirken, ithalata ise %64,6'lık oranla Rusya başı çekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de buğdayın ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Elde edilen son verilere göre Türkiye buğday üretiminde bir azalış görülmektedir. Türkiye buğday ithalatında 2 milyon tonluk artış, ihracatta ise 0,4 milyon tonluk azalış öngörülmektedir. Elde edilen son verilerden Türkiye'nin buğday ihraç eden ülke konumundan, uygulanan yanlış politikalar ve Covid-19 salgını nedeniyle buğday ithal eden ülke konumuna geldiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Buğday, Tarım, Türkiye, İthalat.

THE ECONOMIC SITUATION OF WHEAT IN TURKEY

ABSTRACT

Wheat is the raw material source of the most basic nutrients for the continuation of human life. It has more strategic significance than other agricultural products. The increase in the demand for durable dry food products, especially because of the COVID-19 pandemic in the world, has also increased the demand for wheat. Excessive demand for wheat and its varieties brought wheat prices to record high levels. Wheat price, which was $219/ton in 2019, when the effects of the epidemic began to be seen, increased by 30% compared to the 2021 five-month average data and became 284 $/ton. Correspondingly, while the producer price was 1.21 TL/kg in 2019, it increased by 42% according to the five-month average data of 2021 and became 1.73 TL/kg.

Domestic use of wheat in Turkey is 20 million tons as of 2019/20. 80% of the wheat obtained is consumed in the food industry, 11% in the feed industry, and the remainder as seeds. According to the data obtained from the Turkish Statistical Institute, although the adequacy level of wheat changes according to years, it is 89% for the 2019/20 production year. Iraq, Yemen, Venezuela and Somalia are the leading countries to which Turkey exports wheat, while Russia leads the import with a rate of 64.6%.

In this study, the economic situation of wheat in Turkey was evaluated.According to the latest data obtained, a decrease is seen in Turkey's wheat production. An increase of 2 million tons in Turkey's wheat imports and a decrease of 0.4 million tons in exports are foreseen. It is understood from the latest data obtained that Turkey has changed from being a wheat exporting country to a wheat importing country due to the wrong policies applied and the COVID-19 pandemic.

Keywords: Wheat, Agriculture, Turkey, Import.

GİRİŞ

İnsan hayatının tarihsel sürecinde buğday ve yabani tahıllar insan eliyle toplanmış, bunu meyveler, sebzeler ve diğer bitkiler izlemiştir. Sulama sitemlerinim kurulması ile insan toplulukları yerleşik hayata geçmiş, tarımda verim artmış, gıdaların depolarda stoklanmaya başlamasıyla birlikte ticari ilişkiler ortaya çıkmış, bu durumu şehir devletlerinin kurulması izlemiştir.

Buğday, dünya nüfusunun ve gelecek neslin devamı için gereksinim duyulan bir tahıl bitkisidir. Yedi milyarı aşan dünya nüfusunun ve yeryüzündeki biyolojik çeşitliliğin en temel taşlarından biridir. Milyonlarca insanın geçim kaynağını ve çok sayıda sanayi ürününün de hammadde kaynağını oluşturmaktadır. Buğday, dünyada en fazla üretimi yapılan, ekonomik ve toplumsal sistem üzerinde en etkili tek yıllık bir otsu bitkidir.

Türkiye ürün çeşidi bol ve ekonomik değeri yüksek birçok bitki türüne sahiptir. Türkiye'nin 20'den fazla yabani buğday türü ve 400'den fazla ıslah edilmiş buğday çeşidi bulunmaktadır. Türkiye'de buğday üretimi geniş alana yayılmış olmasına rağmen kuru koşullarda yapıldığı için elde edilen verim düşük, gelir ise diğer tarım ürünlerine göre daha azdır. Türkiye'nin bazı bölgelerinde buğdaya alternatif olacak herhangi bir ürün bulunmamakta, bu bölgelerde zorunlu olarak buğday-nadas münavebesi yapılmaktadır. Türkiye'de buğday üretimi iç ve dış pazar isteklerine uygun şekilde yürütülmektedir. Buğday üretiminin yoğun yapıldığı bölgeler İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleridir. Fakat bu bölgelerde verim değerleri düşük olduğundan birim alandan elde edilen üretim miktarı da azalmaktadır. Buğday tarımı üretim açısından yaklaşık 15 milyon insanı, tüketim açısından ise Türkiye'nin tüm nüfusunu ilgilendirmektedir. Bu amaç doğrultusunda buğdayı binlerce yıl öncesine dayanan ve ilkel formaları ile halen doğada bulunan yabani akranlarıyla topluma tanıtmak, doğal zenginlikleri tekrar gün yüzüne çıkarmak, dünya buğday üretimindeki teknolojik gelişmeler yakından izlemek ve geleceğin şekillenmesine katkıda bulunmak önem arz etmektedir (Kızılaslan, 2004: 23).

Bu çalışma ile Türkiye'de buğday üretiminin ekonomik durumu ele alınmıştır. Elde edilen bulgular buğday üretiminin uygulanan yanlış politikalar ve yaşanan Covid-19 pandemisine bağlı olarak bir azalma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de nüfus sürekli artarken buğday üretim miktarı da sürekli azalmaktadır. Bu noktada üretilen buğday artan nüfusun ihtiyacını karşılamaya

yetmemektedir. Son gelişmeler Türkiye'yi buğday ihraç eden ülkeler konumundan ithal eden ülkeler konumuna geçirmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma makro düzeyde olması münasebetiyle alan yazınına yönelik olarak yürütülmüştür. Çalışmanın bilimsel boyutunun oluşturulması aşamasında konu ile ilgili olan yazılı kaynakların yanında Tarım Bakanlığı, Toprak Mahsulleri Ofisi ve diğer ilgili kişilerce yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Çalışma alan yazını ekseninde konuyla ilgili veriler ortaya konulup değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. Araştırma Bulguları

2.1. Dünya'da Buğday

Tüm dünyada buğday fiyatları arz tarafından belirlenmekte, aynı kapsamda buğday talebinin fiyat esnekliğinin düşük olduğu da bilinmektedir. İklim şartları buğday fiyatlarını etkilemekte, özellikle aşırı kuraklık yaşandığında buğday fiyatları yükselmekte, ülkede buğday kıtlığı yaşanabilmektedir. Mahsulün çok olduğu senelerde ise fiyatlar düşmekte, bu durumda üreticiler ellerindeki buğdayı daha ucuza satmak zorunda kalabilmektedir. Yaşanan bu olumsuzluk uluslararası ticaretle giderilebilmektedir. Bir ülkede yaşanan olumsuzluk diğer ülkelerde benzer şekilde yaşanmamaktadır. Bu kapsamda bir ülkede buğday üretimi yetersiz kaldığında bu eksiklik ithalat ile kapatılmakta, yapılan uluslararası ticaretle birlikte denge sağlanmaktadır. Uluslararası ticaret sayesinde buğday üretiminde yetersiz kalan ülkede aşırı fiyat artışları ve kıtlık yaşanması da engellenmiş olmaktadır. Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında devletlerin uyguladığı bazı düzeltici politikalardan istenilen başarı elde edilememekte, bazı ülkelerde kıtlık yaşanırken bazı ülkelerde üretim fazlaları imha edilebilmektedir (TMO: 2021: 3; Aydın, 2022: 3).

Tablo 1'de özetlenen bulgular Türkiye'de buğday üretimini ve önemli üretici ülkeleri vermektedir. Tablo 1'de elde edilen bulgulara göre en fazla üretim AB ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Fakat bu üretim yıldan yıla dalgalı bir şekilde gerçekleşmektedir. 2020/21 dönemi değerleri ise TUİK tarafından yapılan tahminleri ortaya koymaktadır. Dünya ülkelerinde en istikrarlı üretim Çin'de yaşanmaktadır. Buğday üretimin yıldan yıla istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Rusya ve Hindistan'daki değişim ise yıllar itibariyle artan oranlarda gerçekleşmiştir. Dünya buğday üretiminin son on yıl içerisinde %10,4 oranında arttığı görülmektedir. Buğday üretiminde son 10 yıldaki büyümenin kaynağını Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerdeki üretim artışı oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Dünya'da Buğday Üretiminde Bulunan Önemli Ülkeler (Milyon Ton)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Rusya	56.2	37.7	52.1	59.1	61.0	72.5	85.1	71.7	73.6	85.4
AB	138.1	132.6	143.2	156.1	159.6	144.2	151.4	137.7	154.9	124.5
Hindistan	86.9	94.9	93.5	95.9	86.5	86.0	98.5	99.7	103.6	107.9
Çin		118.6	122.5	123.7	128,3	132.6	133.3	134.3	131.4	133.6
Kanada	25.3	27.2	37.6	29.4	27.6	32.1	30.0	32.2	32.3	35.2
ABD	25.3	27.2	37.6	29.4	27.6	32.1	30.0	32.2	32.3	35.2
Türkiye	21.8	20.1	22.1	19.0	22.6	20.6	21.5	20.0	19.0	20.5
Dünya	701.0	659.0	718.0	732.0	739.0	757.0	763.0	732.2	762.0	774.3

Kaynak: TMO **(**https://www.tmo.gov.tr)

Dünyada yıllara göre buğday tüketim ve stok miktarları Tablo 2'de verilmektedir. Dünyada buğday tüketim ve stok miktarları 2019/2020- 2021/2022 yılları arasında artış göstermiştir.

Tablo 2. Yıllara Göre Dünya'da Buğday Tüketim ve Stok Miktarları

Yıllar	Tüketim (Milyon ton)	Stok (Milyon ton)
2019/2020	746	275
2020/2021	771	279
2021/2022	778	282

Kaynak: TMO, 2021

Tablo 3'te özetlenen bulgular ihracatta Rusya'nın lider konumda olduğunu göstermektedir. Üretimde lider konumda olan Çin ve Hindistan'ın ihracatta herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni artan nüfusa bağlanabilir. Yüksek üretime rağmen artan nüfus yoğunluğu her iki ülkeyi de ithalatçı bir ülke konumuna sürüklemektedir. Dünya ölçeğinde en fazla ihracat artışı %215'lik oranla Ukrayna'da gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın ardından son 10 yılda ihracatını %80 oranında artıran ülke ise Rusya olmuştur (Burkibayeva ve Kerr, 2013: 1).

Tablo 3. Dünya'da Buğday İhracatında Bulunan Önemli Ülkeler (Milyon Ton)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
AB	17.4	23.5	32.3	35.7	35.1	27.6	23.6	23.6	38.6	29.4
Kanada	17.5	19.6	23.5	23.9	21.7	20.2	21.9	24.3	24.5	26.7
ABD	28.6	27.5	32.0	23.2	21.1	28.7	24.7	25.5	26.3	26.8
Ukrayna	5.4	7.1	9.6	11.2	17.4	18.1	17.0	16.0	21.1	17.0
Rusya	21.6	11.2	18.6	22.4	25.5	27.8	41.3	35.7	34.2	38.9
Türkiye	3.9	4.2	4.9	5.0	5.7	7.0	7.4	7.5	7.6	7.5
Dünya	146.5	141.9	156.5	153.1	166.2	176.7	176.4	168.3	184.2	189.3

Kaynak: TMO **(**https://www.tmo.gov.tr)

Dünya buğday ithalatına yönelik bulgular Tablo 4'te verilmektedir. Dünyada buğday ithal eden ülkeler arasında ilk sırada Mısır, ikinci sırada ise Endonezya gelmektedir. Dünya buğday üretiminde ilk sırada yer alan Çin, buğday ithalatı sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. İthalatı son 10 yıl içerisinde düşen tek ülke ise Brezilya'dır. Tablodan elde edilen bulgular özetlendiğinde son 10 yıl içerisinde buğday ithalatında en fazla artış gösteren ülkeler; %263 ile Bangladeş, %237 ile Çin ve %104 ile Türkiye olmuştur.

Tablo 4. Dünya'da Buğday İthalatında Bulunan Önemli Ülkeler (Milyon Ton)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Mısır	11.6	8.2	10.1	11.1	12.2	11.3	12.4	12.4	12.7	12.9
Çin	3.0	3.3	6.8	2.2	3.6	4.8	3.9	3.3	6.8	10.1
Endonezya	6.5	7.2	7.5	7.4	10.3	10.2	10.8	10.9	10.4	10.4
Filipinler	4.0	3.6	3.5	5.0	5.0	5.8	6.2	7.7	7.0	7.0
Japonya	5.8	6.3	6.1	5.9	5.9	6.1	6.0	5.8	5.8	5.9
Bangladeş	1.9	2.7	3.4	3.6	4.6	5.6 9	6.5	5.0	7.2	6.9
Brezilya	7.3	7.6	7.1	5.5	6.7	7.4	7.0	7.0	7.2	6.8
Türkiye	4.8	3.7	4.1	5.3	4.4	4.3	5.2	5.8	9.8	9.8
Dünya	146.5	141.9	156.5	153.1	166.2	176.7	176.4	168.3	184.2	189.3

Kaynak: TMO **(**https://www.tmo.gov.tr)

2.2. Türkiye'de Buğday Üretimi ve Ekonomik Durumu

Güneybatı Asya buğdayın Anavatanı olarak bilinmekte ve gen merkezi olarak kabul edilmektedir (Kırtok, 1997). Türkiye topraklarında buğdayın daha çok yabani türleri görülmekte, bu toprakların 23.14 milyon hektarlık alanında tarımsal üretim yapabilmektedir. Türkiye'de tarım alanlarının %67,5'inde tarla ziraatı ve bu alanların %71'inde (11.13 milyon ha) hububat ekimi yapılmaktadır. Hububat ekimi içerisinde ilk sırada %62 ile buğday yer almaktadır. Buğdayın ardından %28 ile arpa ve %6.2 ile de mısır gelmektedir (TMO, 2021: 19).

Tablo 5'de elde edilen bulgular 2000 yılından günümüze kadar Türkiye'de buğday ekim alanı, üretim miktarı ve verim değerlerini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulardan yıllar itibariyle buğday ekim alanlarında sürekli bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Üretim miktarında inişli-çıkışlı bir seyir yaşanmakla birlikte son yıllarda aşırı bir düşüş meydana gelmiştir. Verim değerlerinde ise geçmişten günümüze doğru özellikle sertifikalı tohum kullanımından sonra sürekli bir artış yaşanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Buğday Ekim Alanı, Üretim Miktarı ve Verim Değerleri

Yıllar	Ekim Alanları (Ha)	Üretim Miktarı (Ton)	Verim (Kg/Da)
2000	9.400.000	21.000.000	223
2001	9.350.000	19.000.000	203
2002	9.300.000	19.500.000	210
2003	9.100.000	19.000.000	209
2004	9.300.000	21.000.000	226
2005	9.250.000	21.500.000	232
2006	8.490.000	21.010.000	236
2007	8.100.000	17.234.000	217
2008	8.090.000	17.782.000	235
2009	8.100.000	20.600.000	257
2010	8.103.400	19.674.000	244
2011	8.096.000	21.800.000	270
2012	7.529.639	20.100.000	267
2013	7.772.600	22.050.000	285
2014	7.919.208	19.000.000	243
2015	7.866.887	22.600.000	288
2016	7.671.945	20.600.000	271
2017	7.668.879	21.500.000	280
2018	7.299.270	20.000.000	274
2019	6.846.327	19.000.000	278
2020	6.922.236	20.500.000	296
2021	6.740.113	17.650.000	262

Kaynak: TMO, 2021

Türkiye'ye de buğdaya ait dış ticaret verileri Tablo 3'te verilmektedir. Yıllar itibariyle buğday ithalat miktarı 2017 yılından 2019 yılına kadar olan süre içerisinde sürekli artmış, 2019 yılından sonra düşüşe geçmiştir. İthalat değeri ise sürekli artış eğilimindedir. Buğday ihracat miktarı ise 2017 yılından 2019 yılına kadar artış göstermiş, 2019 yılından sonra azalmıştır. İhracat değeri ise 2017 yılından 2021 yılına kadar olan dönem içerisinde sürekli artmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Buğday İthalat ve İhracat Verileri

Yıllar	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin $)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin $)
2017	4.990.009	1.042.620	7.347.840	2.611.344
2018	5.781.340	1.289.013	7.416.177	2.691.954
2019	9.804.714	2.265.905	7.511.956	2.877.584
2020	9.748.781	2.364.183	7.497.511	2.959.330
2021	8.137.984	2.440.168	7.352.105	3.234.898

Kaynak: TMO, 2021

Yıllara göre mamul madde ihracat rakamları Tablo 7'de verilmektedir. Tablodan elde edilen verilere göre un ihracat bedellerinde yıllar itibariyle bir düşüş yaşanmaktadır. Makarna ihracat rakamlarında 2018-2020 yılları arası artış, 2020 yılından sonra bir azalış söz konusudur. Benzer artış bulgur ihracat rakamlarında da yaşanmaktadır. İrmik ihracat rakamlarında ise en büyük artış 2021 yılında gerçekleşmiştir. Bisküvi ihracat bedelinde ise sürekli artış yaşanmıştır. Elde edilen değer açısından yıllar itibariyle bir artış, buğday karşılığı ise elde edilen miktar ise 2021 yılı hariç sürekli artış göstermiştir.

Tablo 7. Türkiye'de Yıllara Göre Mamul Madde İhracat Rakamları (Ton)

Yıllar	Un	Makarna	Bulgur	Bisküvi	İrmik	Toplam	Değer (Bin/$)	Buğday Karşılığı
2018	3.308.362	1.206.750	262.094	467.961	80.152	5.325.320	2.691.954	7.416.177
2019	3.262.133	1.272.881	262.615	520.667	81.461	5.399.757	2.877.584	7.511.956
2020	2.989.555	1.472.454	282.486	534.823	80.266	5.359.584	2.963.507	7.512.232
2021	3.003.746	1.364.756	238.139	566.295	102.135	5.275.071	3.234.898	7.352.105

Kaynak: TMO, 2021

Buğday üretimi ve ticareti birçok faktöre göre farklılık göstermektedir. Buğday üretici fiyatlarının artması Türkiye'de buğday üretimini artırmaktadır (Gaytancıoğlu, 2018). Buğday fiyatları arz tarafından belirlendiği için girdi maliyetlerindeki değişmelerde buğday fiyatlarını etkilemektedir. Tarımda makine kullanımı ile girdi maliyetleri arasında mazotun payını da artırmaktadır. Türkiye'de buğday üretimini desteklemek için devlet tarafında dekar başına 19 TL mazot desteği sağlanmaktadır. 2016 yılında 1kg buğday ile alınabilecek mazot miktarı 0,22 kg iken 2020 yılında bu miktar %13,6 artış göstererek 0,25 kg'a yükselmiştir (SBG, 2021).

Türkiye'de buğday tarımı kuru koşullarda yapıldığından elde edilen verim oldukça düşüktür. Buğday üretiminde verimi artırıcı girdilerden biri de gübredir. Buğday üretiminde verimi artırmak için azotlu gübre tercih edilmektedir (Güldal ve Özçelik, 2017: 9).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Buğday, beslenmenin en temel hammaddesi olması nedeniyle hem dünyada hem de Türkiye'de diğer tarım ürünlerine göre daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle son birkaç yıldır tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle dayanıklı kuru gıda ürünlerine talebin artması buğday ve buğday ürünlerine olan ilgiyi daha da artırmıştır.

Türkiye'de yurtiçi buğday kullanımı 18-20 milyon arasında değişmekte, geçmişte buğdayın kendi kendine yeterlilik derecesi %100'ün üzerinde iken, günümüzde bazı aylarda ekim alanlarındaki azalma ya da verim kayıplarına bağlı olarak %89 seviyelerine kadar gerileyebilmektedir. İthalat sadece buğdaya dayalı mamul madde ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır.

Elde edilen son veriler 2020 yılında 20,5 ton olan buğday üretiminin, 2021 yılında 17,6 tona kadar düştüğünü göstermektedir. Bu düşüşün sebebi olarak yaşanan kuraklık, gübre ve mazot fiyatlarındaki artış gösterilebilir. Son yıllarda buğdaydan başka ürünlere kaymaların yaşanması ve yağışların eski yıllara göre azalmasına bağlı olarak buğday ekim alanında %7,9'luk azalma görülmüştür. Buğday ekim alanlarındaki azalmalar ve iklim değişikliği nedeniyle gerçekleşen verim kayıpları üreticileri sertifikalı tohum kullanımına yöneltmiştir. Bu durum 2000'li yılların başında 150- 200 bin ton olan sertifikalı tohum kullanımını, 2020 yılı itibariyle 500 bin tona yükselmiştir. Sertifikalı tohum kullanımının son yıllarda meydana gelen verim artışında büyük etkisi olmuştur.

Sonuç olarak; Elde edilen son verilere göre Türkiye'nin buğday üretiminde bir azalma meydana gelmiştir. Türkiye buğday ihraç eden ülke konumundan, Covid-19 salgını, uygulanan yanlış politikalar, tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar, Rusya ve Ukrayna arasında devam eden olumsuzluklar nedeniyle buğday ithal eden ülke konumuna gelmiştir.

KAYNAKÇA

Aydın, A. (2022). Türkiye'de Buğday Üretim Sektörünün Yapısı ve Arıma Modeli İle Üretim Tahmini. İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1, 1-18.

Burkibayeva, S., & William A. Kerr (2013). The Accession of Kazakhstan, Russia and Ukraine to the WTO: What Will It Mean For The World Trade in Wheat? Canadian Agricultural Trade Policy And Competitiveness Research, Network Commissioned Paper 2013-06. 26p.

Gaytancıoğlu, S. (2007). Türkiye'de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikaları ve Trakya Bölgesi Buğday Üreticilerinin Sorunları. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4 (3), 249-259.

Güldal, H. ve Özçelik, A. (2017). Buğday Yetiştiriciliğinde Toprak Analizi Sonucuna Göre Kullanılan Gübrenin Maliyete Etkilerinin Belirlenmesi: Konya İli Cihanbeyli İlçesi Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 14 (1), 9-15.

Kırtok, Y. (1997). Genel Tarla Bitkileri, Serin ve Sıcak İklim Tahılları, Çukurova Üniversitesi Ofset Atölyesi, Adana.

Kızılaslan, H (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Buğday Üretimi ve Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması, GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 21 (2), 23-38.

SGB (2021). Tarım Ürünleri Piyasa Raporu, https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyas alar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Bu%C4%9Fday,%20Ocak%202021, %20Tar% C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu.pdf. Erişim Tarihi: 12.09.2022.

TMO (2021). Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü. https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/istatistikler/tablolar/1bugdayeuva.pdf. Erişim Tarihi: 13.09.2022.

TMO (2021). 2020 Yılı Hububat Sektör Raporu, https://www.tmo.gov.tr/bilgi-merkezi/raporlar. Erişim Tarihi: 15.09.2022.

HİZMET TİCARETİ DENGESİ İLE REEL DÖVİZ KURU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖĞR. GÖR. DR. MÜCAHİT ÇİTİL

Harran Üniversitesi, 0000-0002-6788-7115

ÖZET

Ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonun en geleneksel adımı, mamul malı ya da ham maddeyi içeren uluslararası ticaret aracılığıyladır. Uluslararası ticaret denilince uzun bir süre mamul mal ya da hammadde ticareti anlaşılmaktaydı. Fakat başta internet olmak üzere gelişen teknolojik alt yapı, hizmetlerin de gün geçtikte ticarete konu olmasına ve uluslararası ticarette payını arttırmasına neden olmuştur. Uluslararası ticareti yurt içi ticaretten ayıran unsurlardan biri, farklı para birimlerinin kullanılmasıdır. Böylece para birimlerinin karşılıklı değeri uluslararası ticareti etkilemektedir. Para birimlerinin karşılıklı değerinin ve bu değerdeki artış ya da azalışların uluslararası ticaret üzerindeki etkisi uluslararası ticaret, uluslararası iktisat ve makro iktisat çalışma alanlarında yaygın bir şekilde araştırılmıştır. Bu çalışma ülkelerin karşılıklı para birimlerinin değeri olan döviz kurunun, günümüzde önemi artan ve uluslararası ticarette payı artmakta olan hizmetlerin ticaret dengesi üzerindeki etkisini incelemektedir. Bu amaçla 25 gelişmekte olan ülkenin 2005q1-2022q2 arasındaki 70 dönemlik hizmet ithalat ve ihracat verileri Dünya Ticaret Örgütünden alınmıştır. Ulusal para birimlerinin karşılıklı değerinin enflasyondan arındırılmasıyla elde edilen Reel Döviz Kuru veri ise aynı dönem için Federal Reserve Bank'tan alınmıştır. Söz konusu veriler ile hizmet ticaret denge ile reel döviz kuru arasındaki ilişki (Dumitrescu & Hurlin, 2012) Granger Nedensellik testi yöntemiyle test edilmiştir. Yapılan tahminler sonucunda reel döviz kurundan ile hizmet ticaret dengesine doğru bir nedenselliğin olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hizmet Ticareti, Reel Döviz Kuru, Uluslararası Ticaret, Panel Veri Analizi

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN BALANCE OF THE TRADE IN SERVICE AND THE REAL EXCHANGE RATE

ABSTRACT

The most traditional step of countries' integration into the world economy is through international trade, which includes manufactured goods or raw materials. For a long time, international trade meant trade in finished goods or raw materials. However, the developing technological infrastructure, especially the internet, has caused services to become the subject of trade day by day and increase its share in international trade. One of the elements that distinguishes international trade from domestic trade is the use of different currencies. Thus, the mutual value of currencies may affects international trade. The mutual value of currencies and the effect of increases or decreases in this value on international trade have been widely researched in the fields of international trade, international economics and macroeconomics. This study has examined the effect of the exchange rate on the trade balance of services. For this purpose, service import and export data of 26 developing countries for 70 periods between 2005q1-2022q2 have been taken from the World Trade Organization. The Real Exchange Rates have been taken from the Federal Reserve Bank for the same period. With these data, the relationship between the services trade balance and the real exchange rate has been tested with the Dumitrescu and Hurlin (2012) Granger Causality test method. According to the results of the estimations, it has been revealed that there is a causality from the real exchange rate to the services trade balance.

Key Words: Service Trade, Real Exchange Rate, International Trade, Panel Data Analysis

GİRİŞ

Fiziksel hacmi ve ağırlığı olan ürünlerin ülkeler arasındaki hareketi tarihin en eski faaliyetlerinden biridir. Bu sebeple bu geleneksel faaliyete yönelik iktisat literatüründe hem teorik hem de ampirik çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu literatürün önemli bir kısmının uluslararası ticareti etkileyen faktörlerin ve bu ticaretin belirleyicilerinin neler olduğu üzerine geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu faktör ve belirleyicilerin arasında nominal, reel veya efektif olmak üzere çeşitli şekillerde ifade edilen döviz kuru vardır. Döviz kuru ile ürünlerin uluslararası ticareti arasındaki ilişki Bailey ve diğ., (1987) Asseery ve Peel, (1991) Aristotelous, (2001) Smith, (2004) ve Fang ve diğ., (2006) çalışmalarıyla örneklendirilebileceği gibi çok sayıdadır.

Öte yandan dünyada ürünlerin ticaretinin yanı sıra ve özellikle de bilgi iletişim teknolojilerinin artışıyla birlikle hizmetlerin ticaretinde de önemli artışlar gözlenmiştir. Bu artış özellikle gelişmekte olan ülkelerde %20'leri aşmaktadır. En fazla ticarete konu olan hizmetlerin başında ise mühendislik, sağlık, hukuk, muhasebe ve yönetim hizmetleri gelmektedir (Eichengreen & Gupta, 2012, s. 2) Grafik-1'den bu artışı gözlemlemek mümkündür. Bu sebeple Schmitz,

(2013)'ün de vurguladığı gibi sadece mal ticaretine bakmak, ülkelerin uluslararası alanda rekabetçilikleri hakkında sınırlı bilgiler sağlamaktadır.

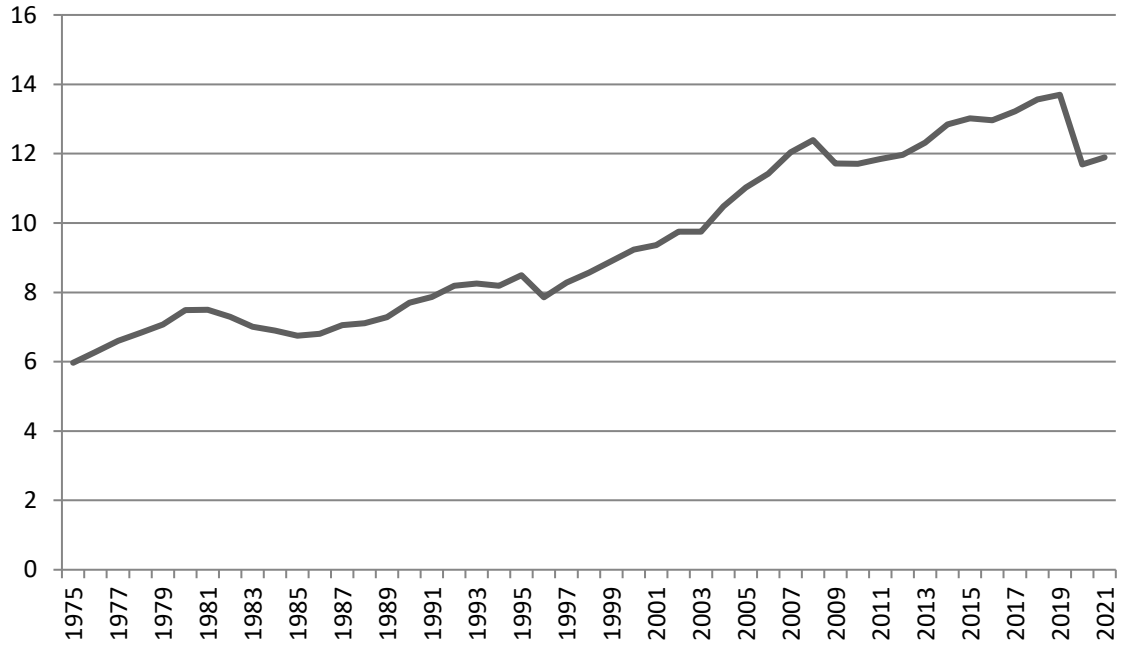

Görsel 1. Dünyada Hizmet Ticareti (% GSYH)
Kaynak: Dünya Bankası

Ürün ticaretinde olduğu gibi hizmet ticaretinde döviz kuru, göreceli fiyatları yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Fakat reel döviz kuru, fiyatlar ve maliyetler kullanılarak hesaplandığı için ülkeler adına daha fazla bilgi taşıyan bir göstergedir. Reel döviz kuru ile ürünlerin ticareti arasındaki ilişki, literatürde yaygın bir şekilde incelenmiş iken hizmet ticareti ile ilişkisi sınırlı bir şekilde incelenmiştir. Literatür bölümünde de bahsedileceği üzere döviz kuru ile hizmet ticareti arasındaki ilişkiye yönelik olarak Baggs ve diğ., (2008)'in Kanada üzerine yaptığı, Pattichis, (2012)'nin ABD üzerine yaptığı, Yazici, (2010)'un Türkiye üzerine yaptığı ve Trofimov, (2022)'nin İngiltere üzerine yaptığı çalışmalar mevcuttur. Bu tek ülkeli çalışmalara ek olarak Eichengreen ve Gupta, (2012)'nin 66 ülke üzerine yaptığı bir çalışmaya daha rastlanmaktadır. Fakat bu çalışmada 1980-2009 yılları arasındaki verileri kullanması sebebiyle güncelliğini bir ölçüde yitirmiş durumdadır. Buradan yola çıkarak reel döviz kuru ile hizmet ticareti arasındaki ilişkiye yönelik literatürde bir boşluk olduğu ve yeni bilgilere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu çalışma, ülkelerin rekabetçilikleri hakkında önemli bilgiler taşıyan reel döviz kurunu ile ülkelerin hizmet ticaret dengesi arasında nedensel bir ilişki olup olmadığını sınamaktır.

Çalışmanın planı ise şöyledir; giriş bölümünden sonra hizmet ticareti ile ilgili literatür özetlenecektir. Sonrasında veri seti ve tahmin yöntemi tanıtılacaktır. Yapılan tahminlerin sonuçları bir sonraki bölümde raporlanacaktır. Çalışma, bir değerlendirme bölümüyle tamamlanacaktır.

LİTERATÜR

Freund ve Weinhold, (2002) hizmetlerin dünya üretiminde %60'lar düzeyinde olmasına rağmen sadece %20'sinin dünya ticaretine konu olduğu bir dönemde internet kullanımı ile hizmetlerin ticareti arasındaki ilişkiyi ABD ekonomisi çerçevesinde incelemiştir. Kullanılan veriler ABD'nin ticari ilişkiler yürüttüğü 31 ülke ve 14 endüstriyi VE 1990-1999 yılları arasını kapsamaktadır. Çalışmada ayrıca büyüme oranı, döviz kuru, nüfus ve finansal derinlik göstergeleri açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Ampirik analizler sonucunda internet kullanımının hizmet ticaretini geliştirdiği izlenmiştir. Daha net bir şekilde internet kullanımında %10 oranındaki bir artışın hizmet ticareti üzerinde %1,7'lik bir artış sağlayacağı ortaya konulmuştur. Sadece ABD ekonomisi üzerine gerçekleştirilen bu çalışmanın daha kapsamlı bir şeklini 175 ülke verisini kullanarak (Gnangnon & Iyer, 2018) gerçekleştirmiştir. Söz konusu çalışmada ülkelerin ortalama internet kullanımının dünya ortalamasından farkının hizmet ticaretini nasıl etkilediği incelenmiştir. 2000-2013 yılları arasındaki veriler kullanılarak dengesiz panel regresyon yöntemiyle gerçekleştirilen tahminler sonucunda ülkelerin ortalama internet kullanımı ile dünya ortalaması arasındaki farkın azalması hizmet ticareti üzerinde arttırıcı bir unsur olarak tespit edilmiştir.

Sichei ve diğ., (2007) Güney Afrika ile ABD arasındaki hizmet ticaretinin 1994-2002 yılları arasındaki verilerini kullanarak, bu ticaretin belirleyicilerini incelemiştir. Yapılan ekonometrik tahminler sonucunda Güney Afrika ile ABD arasındaki hizmet ticaretini etkileyen faktörlerin ürün ticaretiyle aynı olduğu tespit edilmiştir. Kişi başına gelir ve piyasa büyüklüğündeki farklılıkların hizmet ticaretini negatif yönde etkilediği gözlenmiştir. Buna ilave olarak ABD'den Güney Afrika'ya gelen doğrudan yabancı yatırımların Güney Afrika'nın hizmet ticaretine pozitif katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Baggs ve diğ., (2008) firma verilerini kullanarak reel döviz kurunun hizmet ihracat eden Kanada firmalarının ihracatları üzerindeki etkilerini 1986-1997 yılları arasındaki firma verilerini ve 1990-2005 yılları arasındaki hizmet ihracatı verilerini kullanarak incelemiştir. Tahminler elde edilen bulgulara göre Kanada dolarının değerindeki artışlar hizmet ihracatı yapan firmaların satışlarını ve karlılıklarını düşürürken Kanada dolarının değerindeki azalışların tam tersi etkiler doğurmaktadır. Firmaların yükümlülüklerinin önemli bir göstergesi olan ve borçluluk düzeylerini temsil eden kaldıraç oranlarının ise Kanada dolarının değerindeki artışlar ile birlikte düştüğü gözlenmiştir.

Döviz kuru ve döviz kurundaki değişimlerin ticaret dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesinin teorik dayanaklarından biri J-Eğrisidir. Yazici, (2010) "J" harfine benzeyen döviz kurundaki değer kayıpları ile ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi, hizmet ticareti çerçevesinde Türkiye ekonomisi üzerinde incelemiştir. 1986q1 ile 1998q3 arasındaki dönemi kapsayan veri setiyle yapılan analizler sonucunda, kısa dönemde, hizmet ticaretinin ulusal paranın değer kaybından kararsız bir şekilde etkilendiği gözlenmiştir. Fakat ulusal parandaki değer kayıplarının hizmet ticareti dengesi üzerindeki uzun dönemli etkisinin pozitif yönde olduğu tespit edilmiştir.

İnsan hareketliliğinin, özellikle de göçün ürünlerin ticareti üzerindeki etkisinden yola çıkan Tadesse ve White, (2012) bu konuyu hizmetlerin ticareti çerçevesinde incelemiştir.

Çalışmadaki temel soru, turistik amaçlarla hareket nüfusun hizmet ticareti üzerindeki etkisinin ABD'de nasıl gerçekleştiğidir. 86 farklı ülkeden ABD'ye gelen turistlerin 1995-2004 yılları arasındaki yıllık verilerini kullanarak söz konusu insan hareketliliği ile turistik hizmetlerin ihracatı arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda turistik amaçlarla hareket nüfusun turistik hizmetlerin ihracatı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

Pattichis, (2012) literatürde reel döviz kuru ile diğer ticaret akımları arasındaki ilişkinin yaygın bir şekilde tartışılıp araştırılmasına rağmen döviz kuru ile hizmet ticareti arasındaki ilişkinin yeterince incelenmemesinden yola çıkarak İngiltere ile ABD arasında gerçekleşen hizmet ticaretinin reel döviz kurundan nasıl etkilendiğini incelemiştir. Seyahat ve taşımacılık verileri hizmet ticaretini temsil etmek üzere kullanılmıştır ve tahmin yöntemi olarak Pesaran, Shin and Smith tarafından geliştirilen Sınır Testi kullanılmıştır. Yapılan tahminler sonucunda en az bir dönem için İngiltere ile ABD arasındaki hizmet ticareti reel döviz kurundan etkilendiği ortaya konulmuştur. Ayrıca sonuçların, belirli bir ölçüde J-Eğrisini desteklediği de tespit edilmiştir.

Hizmetlerin ticareti uzun vadede ülkelerin kalkınma göstergelerini nasıl etkilemektedir sorusu da bazı yönlerden incelenmiştir. Bu kalkınma göstergelerinden biri de gelir dağılımıdır. Mehta ve Hasan, (2012) bu konuyu Hindistan üzerinde incelemiştir. Yazarlar hizmet ticaretindeki serbestleşme çalışmalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini 1992-2004 yılları arasındaki verileri kullanarak tahmin etmiştir. Bu çerçevede yapılan analizler çerçevesinde gelir dağılımındaki kötüleşmenin önemli bir kısmı endüstriyel dönüşümden kaynaklandığı vurgulansa da hizmet ticaretindeki serbestleşme çabalarının Hindistan'daki gelir dağılımını %29 oranında kötüleştirdiği tespit edilmiştir. De, (2013) de Hindistan'ın hizmet ticaretinin ticaret bariyerlerinden nasıl etkilendiğini çekim modeli çerçevesinde incelemiştir. Çekim modelinden elde edilen sonuçlar, ticaret bariyerlerinde %1'lik bir düşünün Hindistan hizmet ihracatını %2 oranında arttırdığı gözlenmiştir.

Eichengreen ve Gupta, (2012) reel döviz kuru da dahil olmak üzere hizmet ihracatının belirleyicilerini incelemiştir. Bunu yaparken taşımacılık gibi geleneksel ve finansal hizmetler gibi modern hizmetler arasında bir ayrıma gidilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler 1980-2009 yılları arasını kapsamaktadır. 9 düşük gelirli, 15 orta-düşük gelirli, 20 orta-yüksek gelirli ve 22 yüksek gelirli olmak üzere toplam 66 ülke çalışmaya dâhil edilmiştir. Reel döviz kurunun hizmet ihracatındaki büyüme üzerinde açık ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu, çalışmanın temel bulgusudur. Fakat reel döviz kurundaki değişmelerin özellikle modern hizmetlerde olmak üzere hizmet ihracatını ürün ihracatından daha fazla etkilediği izlenmiştir. Ayrıca bu sonucun gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun çalışmaya konu olan bütün ülkeler için geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Hizmetlerin ticareti üzerine yapılan bir diğer çalışma Ariu, (2016)'nın yaptığı ve hizmetlerin ticaretinin kriz dönemlerinden nasıl etkilendiğini analiz ettiği çalışmadır. Belçika ölçeğinde gerçekleştirilen bu çalışmada hizmetlerin ticaretinin, kriz dönemlerinden oldukça fazla etkilenen mal ticaretinden ayrışıp ayrışmadığı incelenmiştir. 2008-2009 krizi döneminde hizmet ihracatı için hesaplanan esnekliklerin ürün ihracatından oldukça farklı olduğu görülmüştür. Ticaret ortaklarında meydana gelen ve gelir seviyesini azaltan bir şokun, ülkenin

ürün ihracatını olumsuz etkilediği izlenirken hizmet ihracatın bundan etkilenmediği gözlenmiştir.

Nordås, (2018) Norveç, Finlandiya, İsveç, İzlanda ve Danimarka ülkelerinin arasındaki hizmet ticaretini etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Çekim modeli kullanılarak yapılan regresyon tahmininden elde edilen sonuçlara göre, ülkeler arasında varılan serbest ticaret anlaşmalarının hizmetlerin ticaretini %75 oranında artışla etkilemektedir. Fakat bu etki, coğrafi, kurumsal ve ortak dil, sınır komşuluğu, kolonyal geçmiş ve etnik köken gibi faktörlerle artıp azalmaktadır. Dolayısıyla hizmet ticaretinin artışı ülkeler arasındaki kültürel ve kurumsal entegrasyonun gerçekleştirilme derecesine bağlıdır.

Son olarak Trofimov, (2022) 2005-2019 yılları arasındaki çeyrek dönemlik verileri kullanarak Birleşik Krallık 'ta ki reel döviz kuru ile hizmet ticaretindeki dış denge arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada beş hizmet kategorisi değerlendirmeye alınmıştır. Yöntem olarak hem doğrusal hem de doğrusal olmayan gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi (ARDL) yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlara göre reel döviz kurundaki düşüşün hizmet ticareti dengesi üzerinde sınırlı bir olumlu etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, döviz kuru ile ticaret dengesi arasındaki gecikmeli ilişkiyi ortaya koyan, J-Eğrisine benzer bir etkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Hizmet ticaretini kapsayan ve özetlenmeye çalışılan bu literatürün oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum hizmet ticaretinin pek çok yönden, farklı veri setleri ve dönemler kullanılarak incelenmesini gerektiren boşluklara sahip olduğuna işaret etmektedir. Sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu alanlardan biri de hizmet ticaret dengesi ile reel döviz kuru arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çalışma, literatüre bu yönden katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

VERİ SETİ VE TAHMİN YÖNTEMİ

Bu çalışmada 26 ülkeye ait 2005Q1- 2022Q2 arasındaki 70 çeyreklik dönemin verisi kullanılmıştır. Bu 26 ülkenin listesi ve Hizmet İhracatı (EX) Hizmet İthalatı(IM), Hizmet Ticareti Dengesi (BLN) ve Reel Döviz Kuru (REER) verilerine ait tanımlayıcı istatistikler sırasıyla tablo-1 ve tablo-2'de sunulmuştur. Hizmet ticareti verileri (Dünya Ticaret Örgütü, 2022)'den reel döviz kuru verileri ise (Brugel, 2022)'den alınmıştır.

Çizelge 1. Ülke Listesi

1-Arjantin	7-Şili	13-İsrail	19-Peru	25-Tayland
2-Azerbaycan	8-Çin	14-Güney Kore	20-Filipinler	26-Türkiye
3-Bangladeş	9-Çekya	15-Malezya	21-Rusya Fed.	
4-Belarus	10-Macaristan	16-Meksika	22-Suudi Arabistan	
5-Brezilya	11-Hindistan	17-Fas	23-Singapur	
6-Bulgaristan	12-Endonezya	18-Pakistan	24-Güney Afrika	

Çizelge 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Variable	Obs	Mean	Std. dev.	Min	Max
EX	1,794	30483.37	54041.42	505	486603
IM	1,794	32701.83	44646.4	94	254477

BLN	1,820	-2186.761	37333.03	-161966	278526
REER	1,820	98.35929	16.90526	39.41	178.48

Tanımlayıcı istatistikleri ve örneklemi yukarıdaki tablolarda açıklanan veri seti ile reel döviz kuru ile hizmet ticareti dengesi arasında nedensel bir ilişkinin olup olmadığı (Dumitrescu & Hurlin, 2012) Granger Nedensellik testi ile sınanacaktır. Nedenselliğin sınanacağı model aşağıdaki gibidir.

$$REER_{it} = \alpha_{it} + BLN_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$BLN_{it} = \alpha_{it} + REER_{it} + \varepsilon_{it}$$

AMPİRİK SONUÇLAR

Ampirik analizlere, verisi kullanılan ülkelerin herhangi birinde meydana gelen bir şokun diğer ülkelere yansıyıp yansımadığının bilgisini sağlayan Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı testi ile başlanacaktır.

Çizelge 3. Pesaran (2004) Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Variable	CD-test	p-value	average joint T	mean ρ	mean abs(ρ)
BLN	-0.724	0.469	70.00	0.00	0.34
REER	5.029	0.000	70.00	0.03	0.45

Değişkenler için yapılan Pesaran, (2004) yatay kesit bağımlılık testine ait sonuçlar tablo-3'te raporlanmıştır. Hizmet ticareti dengesine ait katsayının -0.724 ve olasılık değerinin 0.469 olduğu görülmektedir. Bu itibarla birimler arasında yatay kesit bağımlılığın olmadığını savunan temel hipotez reddedilememektedir. Öte yandan reel döviz kuru değişkenine ait katsayının 5.029 ve olasılık değerinin 0.000 olduğu görülmektedir. Buna göre reel döviz kuru değişkeni için yatay kesit bağımlılığının var olduğu anlaşılmaktadır. Değişkenlere ait yatay kesit bağımlılık testi sonuçlarının farklılık göstermesi birim kök testleri yapılırken hem birinci hem de ikinci nesil birim kök testlerinin yapılmasını gerektirmektedir. Tablo-4 ve tablo-5'te her iki değişken için hem birinci kuşak birim kök testleri raporlanmıştır. Tablo-6'da ikinci kuşak birim kök testlerine ait sonuçlar raporlanmıştır. İleride görüleceği üzere kullanılan değişkenlerin heterojen özellik göstermesi sebebiyle birim kök testleri de buna özelliğe göre tercih edilmiştir.

Çizelge 4. Im Pesaran Shin Birim Kök Testi Sonuçları

H_0	All panels contain unit roots	Number of panels =	26
H_A	Some panels are stationary	Number of periods =	70
	AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T,N -> Infinity sequentially		
	Panel means: Included		
	Time trend: Not included		
	ADF regressions: 0.50 lags average (chosen by AIC)		
		Statistic	**p-value**
W-t-bar	BLN	-7.9758	0.1807
	REER	-1.4034	0.0803

Çizelge 5. Fisher Genelleştirilmiş Dickey Fuller (Fisher ADF) Panel Birim Kök Testi

H_0	All panels contain unit roots		Number of panels = 26				
H_A	At least one panel is stationary		Number of periods = 70				
	AR parameter: Panel-specific Asymptotics: T,N -> Infinity sequentially						
	Panel means: Included						
	Time trend: Not included						
	Drift term: Not included ADF regressions: 1 lag						
		BLN		REER			
		I(0)		**I(0)**		**I(1)**	
		Statistic	**p-value**	**Statistic**	**p-value**	**Statistic**	**p-value**
Inverse chi-squared(52) P		225.41	0.00	63.66	0.12	799.93	0.00
Inverse normal Z		-6.18	0.00	-1.39	0.08	-25.47	0.00
Inverse logit t(134) L		-10.15	0.00	-1.40	0.08	-43.40	0.00
Modified inv. chi-squared		17.00	0.00	1.14	0.12	73.34	0.00

Yukarıdaki tablo-4 ve tablo.-5'te Im Pesaran Shin (IPS) ve Fisher Genelleştirilmiş Dickey Fuller (Fisher ADF) birinci kuşak birim kök testlerinin sonuçlarına bakıldığında bazı değişkenlerin durağanlıkları hakkında kesin bir çıkarım yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir. IPS testi sonuçlarına göre BLN değişkeni düzey değerlerinde durağan değilken Fisher ADF testi sonuçlarına göre durağandır. Öte yandan REER değişkeni düzey değerlerinde IPS testinde %10 önem seviyesinde durağan iken Fisher ADF testinde, bu değişkenin kesin bir şekilde durağan olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat aşağıdaki tabloda Chu(LLC), Breitung ve IPS ikinci kuşak birim kök testlerinin sonuçlarına bakıldığında bu değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıkları ve birim kök içerdikleri fakat birinci farkı alındığından durağan hale geldikleri görülmektedir.

Çizelge 6. İkinci Kuşak Birim Kök Testlerinden Sonuçlar

	LLC		Breitung		IPS	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
BLN	4.56	-49.79***	-0.55	-28.83***	1.62	-49.64***
REER	-1.65*	-39.04***	-0.20	-19.76***	-0.43	-38.29***

Not-1:* (%10),**(%5) ve ***(%1) olasılık değerlerini göstermektedir.

Not-2: LLC birim kök testinde düzeltilmiş test istatistiği değerleri kullanılmıştır.

Çizelge 7. Pesaran Yamagata (2008) Homojenelik Testi

Delta	**p-value**
38.561	0.000
39.415 (adj)	0.000

Tahmin modelinden elde edilecek eğim katsayılarının homojen olup olmadığı tercih edilecek tahmincilerin seçiminde belirleyici olmaktadır. Bu amaçla tablo-7'de sonuçları raporlanan Pesaran ve Yamagata, (2008) homojenlik/heterojenlik sınaması gerçekleştirilmiştir. Delta değerinin 38.561 ve düzeltilmiş delta değerinin 39.415 olduğu görülmektedir. Her iki değere ait olasılık değerleri ise %5'ten küçük olarak elde edilmiştir. Pesaran ve Yamagata, (2008) homojenlik/heterojenlik sınamasında temel hipotezin eğim katsayılarının homojen olduğu

hatırlandığında, olasılık değerlerinin %5'ten küçük olması temel hipotezin reddedilmesi ve eğim katsayılarının heterojen olduğu anlamına gelecektir.

Çizelge 8. Yatay Kesit Testlerine Ait Sonuçlar

Test	Statistic	p-value
LM	2102	0.0000
LM adj*	330.6	0.0000
LM CD*	-.0858	0.9316

Yukardaki tabloda ise sonra olarak, tahmin edilmek istenen modele ait yatay kesit sonuçları raporlanmıştır. Breusch ve Pagan, (1980) LM, Pesaran, Ullah ve Yamagata, (2008) LM adj ve Pesaran, (2004) LM CD testi sonuçlarını değerlendirdiğimizde hem homojen hem de heterojen panel veri setleri için kullanılabilen Breusch ve Pagan, (1980) LM testine ait olasılık değerinin %1'den küçük olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre hata terimleri arasında ilişkinin olmadığı savunan temel hipotez reddedilmekte ve modelin yatay kesit bağımlı oluğuna karar verilmektedir. Benzer şekilde sadece heterojen paneller için kullanılabilen Pesaran, Ullah ve Yamagata, (2008) LM adj test istatistiğine ait olasılık değerinin de %1'den küçük olduğu görülmektedir. Fakat hem homojen hem de heterojen panel veri setleri için kullanılabilen Pesaran, (2004) LM CD testine ait olasılık değerinin %1, %5 ve %10 önem seviyelerinin hiç birinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sebeple hata terimleri arasında ilişkinin olmadığını savunan temel hipotez reddedilememektedir. Bu açıklamalar sonucunda tahmin LM ve LM adj testlerinden elde edilen sonuçlara dayanarak modelin yatay kesit bağımlı olduğu söylenebilir.

Değişkenler ve model üzerinde yapılan birim kök testleri, yatay kesit bağımlılık testleri sonucunda değişkenlerin birim kök içerdiği ve birinci farkta durağanlaştığı, hem modelin hem de değişkenlerin tek tek yatay kesit bağımlı olduğu ve modele ait eğim katsayılarının heterojen nitelik taşıdığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak heterojen panel veri setleri için Granger Nedensellik testini genişleten (Dumitrescu & Hurlin, 2012) Granger Nedensellik testi tercih edilmiştir. Bu teste ait sonuçlar aşağıdaki tablo-9 ve tablo-10'da raporlanmıştır.

Çizelge 9. Dumitrescu & Hurlin (2012) Granger Nedensellik Testi Sonuçları ($REER \rightarrow BLN$)

Optimal number of lags (AIC): 21 (lags tested: 1 to 21).	
W-bar	49.0793
Z-bar	22.0927 (p-value = 0.0000)
Z-bar tilde	2.6081 (p-value = 0.0091)
H_0=REER does not Granger-cause BLN	
H_A=REER does Granger-cause BLN for at least one panelvar (id).	

Çizelge 10. Dumitrescu & Hurlin (2012) Granger Nedensellik Testi Sonuçları ($BLN \rightarrow REER$)

Optimal number of lags (AIC): 21 (lags tested: 1 to 21).	
W-bar	25.5868
Z-bar	3.6089 (p-value = 0.0003)

Z-bar tilde	-0.8773 (p-value = 0.3803)
H_0=BLN does not Granger-cause REER.	
H_A=BLN does Granger-cause REER for at least one panelvar (id).	

Yukarıdaki tablo-9 ve tablo-10'da sırasıyla Dumitrescu & Hurlin (2012) Granger nedensellik testi sonuçları raporlanmıştır. Gecikme uzunluğu Akeike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Uygun gecikme uzunluğu 21 olarak belirlendiği her iki tablodan da görülmektedir. Her iki tabloda da W-bar, Z-bar ve Z-bar tilde test istatistikleri raporlanmıştır. $REER \rightarrow BLN$ nedenselliğin test edildiği tablo-9'da Z-bar ve Z-bar tilde test istatistiklerine ait olasılık değerlerinin %1'den küçük olduğu görülmektedir. Bu olasılık değerlerine göre reel döviz kurunun hizmet ticaret dengesinin nedeni olmadığını savunan temel hipotez reddedilmektedir. Böylece reel döviz kurunun hizmet ticaret dengeleri için en az bir panel vektör otoregresif süreçte nedeni olduğunu savunan alternatif hipotez kabul edilmiştir. Bu sonuca dayanarak reel döviz kuru çalışmaya konu olan ülkelerin hizmet ticaret dengelerinin Granger nedenidir. Öte yandan tablo-10, $BLN \rightarrow REER$ nedenselliğini test eden Dumitrescu & Hurlin (2012) Granger nedensellik testi sonucunu göstermektedir. Z-bar test istatistiğine ait olasılık değeri %1'den küçük iken Z-bar tilde test istatistiğine ait olasılık değerinin %1, %5 ve %10 önem seviyelerinin hiç birinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sebeple hizmet ticaret dengesinin reel döviz kurunun Granger nedeni olduğunu söylemenin zor olduğu söylenebilir.

DEĞERLENDİRME

Reel döviz kuru da dahil olmak üzere ülkelerin fiyatlarının ve rekabet güçlerinin bir temsili olarak kurların ticaret dengesi üzerindeki etkisi, iktisat alanında her zaman önemli bir konuma sahip olmuştur. Kurun ürün ticaret dengesi üzerindeki etkisinin incelenmesi, özetlenemeyecek kadar büyük bir literatürün oluşmasına sebep olmuştur. Söz konusu literatüre kıyasla hizmet ticaretine yönelik incelemelerin oluşturduğu literatürün oldukça sınırlı kaldığı bir gerçektir. Bu çalışma, cevaplandırmaya çalıştığı soru itibariyle hizmet ticaretine yönelik literatüre bir katkı niteliğindedir.

Bu çalışma reel döviz kurunun hizmet ticaret dengesindeki (açık ya da fazlalığın) bir nedeni olup olmadığını incelemektedir. Bu incelemeyi, 2005q1-2022q2 arasında 70 çeyreklik dönem itibariyle 26 gelişmekte olan ülke ölçeğinde yapmaktadır. Veri seti, bir panel veri seti oluşturduğundan heterojenlik, yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testleri analizleri gerçekleştirilmiştir. Tahmin yöntemi olarak Dumitrescu ve Hurlin, (2012) Granger Nedensellik testi kullanılmıştır.

Yapılan analizlerden ve tahminden elde edilen sonuçlar, 2005-2022 yılları arasındaki dönem için çalışmaya dahil edilen 26 ülkede reel döviz kurunun, hizmet ticareti dengesini anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç geleneksel olarak kabul edilen ortak dil, coğrafi yakınlık, ortak tarihsel geçmiş vs. gibi hizmet ticaretini etkileyebilecek unsurların yanı sıra ülkelerin genel rekabetçilik göstergelerinden biri olan reel döviz kurundan da etkilendiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla hizmet ticareti dengesini ülkenin genel iktisadi performansından bağımsız düşünmenin büyük bir hata olacağı anlaşılabilir. Fakat elde edilen bu sonucun söz konusu ülkeler ve belirtilen zaman dilimi için elde edildiği unutulmamalıdır. Ayrıca çalışmada

toplam hizmet ihracat ve ithalat değerleri kullanılarak toplam hizmet ticaret dengesi elde edilmiştir. Oysa hizmet ticaretinin taşımacılık, turizm, seyahat, sağlık, telekomünikasyon, finansal hizmetler vs. gibi alt bileşenlerindeki dengeler reel döviz kurundan farklı etkilenebilir. Bu sebeple, hizmet ticareti ve ilişkili temalarda daha çok analiz ve araştırmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aristotelous, K. (2001). Exchange-rate volatility, exchange-rate regime, and trade volume: evidence from the UK–US export function. *Economics Letters, 72*(1), 87-94.

Ariu, A. (2016). Crisis-proof services: Why trade in services did not suffer during the 2008–2009 collapse. *Journal of International Economics*, *98*, 138-149.

Asseery, A., & Peel, D. (1991). The effects of exchange rate volatility on exports: Some new estimates. *Economics letters, 37*(2), 173-177.

Baggs, J., Beaulieu, E., & Fung, L. (2008). *The Impact of Real Exchange Rate Movements on Service Sector Firms.* University of Victoria.

Bailey, M., Tavlas, G., & Ulan, M. (1987). The impact of exchange-rate volatility on export growth: some theoretical considerations and empirical results. *Journal of Policy Modeling*, *9*(1), 225-243.

Breusch, T., & Pagan, A. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The review of economic studies*, *47*(1), 239-253.

Brugel. (2022, Aralık). *Datasets*. bruegel.org: https://www.bruegel.org/publications/datasets adresinden alınmıştır

De, P. (2013). Assessing Barriers to Trade in Services in India: An Empirical Investigation. *Journal of Economic Integration, 28*(1), 108-143.

Dumitrescu, E.-I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, *29*(4), 1450-1460.

Dünya Ticaret Örgütü. (2022, Aralık). *https://stats.wto.org/*. World Trade Organization. adresinden alınmıştır

Eichengreen, B., & Gupta, P. (2012). *The Real Exchange Rate and Export Growth: Are Services Different?* Berkeley: University of California National Institute of Public Finance and Policy.

Fang, W., Lai, Y., & Stephen , M. (2006). Export promotion through exchange rate changes: Exchange rate depreciation or stabilization? *Southern Economic Journal, 72*(3), 611-626.

Freund, C., & Weinhold, D. (2002). The Internet and International Trade in Services. *American Economic Review, 92*(2), 236-240.

Gnangnon, S., & Iyer, H. (2018). Does bridging the Internet Access Divide contribute to enhancing countries' integration into the global trade in services markets? *Telecommunications Policy, 42*(1), 61-77.

Mehta, A., & Hasan, R. (2012). The effects of trade and services liberalization on wage inequality in India. *International Review of Economics & Finance, 23*, 75-90.

Nordås, H. (2018). What drives trade in services? Lessons from the Nordics. *Applied Economics, 50*(33), 3532-3545.

Pattichis, C. (2012). Exchange rate effects on trade in services. *Journal of Economic Studies, 39*(6), 697-708.

Pesaran , M. (2004). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels.* University of Cambridge, Faculity of Economics.

Pesaran, M., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of econometrics, 142*(1), 50-93.

Pesaran, M., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The econometrics journal, 11*(1), 105-127.

Schmitz, M. (2013). *Experimental effective exchange rates based on trade in services.* Avrupa Merkez Bankası.

Sichei, M., Harmse, C., & Kanfer, F. (2007). Determınants Of South Afrıca-Us Intra Industry Trade In Servıces: A Wıld Bootstrap Dynamıc Panel Data Analysıs. *South African Journal of Economics*, *75*(3), 521-539.

Smith, M. (2004). Impact of the exchange rate on export volumes. *Reserve Bank of New Zealand Bulletin*, *67*.

Tadesse, B., & White, R. (2012). Do Immigrants Enhance International Trade in Services?TheCaseof US Tourism Services Exports. *International Journal of Tourism Research*, *14*(6), 567–585.

Trofimov, I. (2022). The J-Curve Effect in Services Trade: A Disaggregated Analysis. *Foreign Trade Review*, *0*(0).

Yazici, M. (2010). Is there a J-curve effect in Turkish services? *Qual Quant*, *44*, 167–172.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT and ECONOMIC GROWTH with STRUCTURAL BREAK THE CASE of SINGAPORE

Asst.Prof.Dr., ÖZGÜR ÖZAYDIN [1], Research Assistant., ANIL DAĞDEMİR [2]

[1] Ondokuz Mayıs University, 0000-0003-0579-9432

[2] Ondokuz Mayıs University 0000-0002-1087-0849

*Corresponding author: Özgür Özaydın

ABSTRACT

The purpose of this research is to investigate the effects of foreign direct investments on economic growth for the case of Singapore. Annual data that ranges from 1970 to 2020 for the series Gross Domestic Product and Foreign Direct Investment where both variables are measured with constants prices of 2015 in US dollars is employed. All the data is obtained from the database of World Development Indicators and converted into per capita values by the authors. Integration levels of the series are tested by employing Zivot-Andrews approach to take into account structural break. Zivot-Andrews tests results revealed that per capita Gross Domestic Product is integrated of order one while per capita Foreign Direct Investment is found to be integrated of order zero. Since the data set is found to be a mix of level stationary and first-difference stationary series, Autoregressive Distributed Lag framework is utilized to analyze the foreign direct investment economic growth connection where the optimal model is found to be ARDL (1,0) which is proven to have no diagnostic issue according to the results of relevant tests. According to the bounds test findings it is shown that foreign direct investment and Gross Domestic Product are cointegrated where the former being the long run forcing variable for the case of Singapore. Empirical results uncovered that foreign direct investment affects gross domestic product positively, since the estimated coefficient of the per capita Gross Domestic Product being 0.36, in the long run. Moreover, the error correction model findings suggested a relatively slow adjustment process.

Keywords: Foreign Direct Investment, Economic Growth, Bounds Test Analysis.

1. INTRODUCTION

Financial liberalization, which has increased with international liberalization since the 1980s, has led to increased international capital movements in all economies. Foreign capital investments (FDI) have significant effects on national economies. While foreign capital investments provide a deepening in the capital level of the country where the investment is made, there will be an increase in investments with the capital increase and, accordingly, an increase in employment and national income. In addition, hot money inflows can positively affect the balance of payments. Multinational companies use their advanced production technologies in the country where they produce and provide a positive externality to the sector by carrying out research and development activities.

Besides the positive aspects of foreign capital investments, there are also various negative aspects. For example, if the amount of capital entering the country where the investment is made goes back as a profit transfer, in the long run, it will have a negative impact on the balance of payments. Foreign capital investments can change the competitive conditions of the country they are in favor of them. In other words, a multinational company with advanced production technology and reduced costs may tend to monopolize its market if there are no necessary regulations. This will have a negative impact on the welfare of society. Suppose there is labor-intensive manufacturing in the sector where foreign capital investments are made, and the resources have not changed from labor-intensive manufacturing to capital-intensive production over time. In that case, foreign direct investments will not be as beneficial as necessary.

There are various studies on the relationship between foreign investment and economic growth. Caves (1974), one of the pioneering studies in this field, mentions the increasing productivity of the invested country, technology transfer, and increased knowledge and experience. Other pioneering studies on the subject are De Mello (1999), Findlay (1978), and Borensztein et al. (1998).

Singapore's geographical location, being one of the financial and commercial centers and highly developed in logistics and transportation services, has made Singapore necessary in this regard. Singapore has ensured the continuity of foreign capital inflow, supported by state-sponsored education and economic policies. With this development strategy, Singapore sets an example for other countries. According to the data from the IMF, it is the seventh country in the world with the highest foreign direct investment in 2021. For these reasons, Singapore was chosen as a sample country for this study.

2. BRIEF LITERATURE REVIEW

When we look at the studies on the subject, some studies have found a positive relationship between economic growth and FDI. In contrast, some studies have found that the relationship is negative.

Irandoust (2001) examined the countries of Denmark, Finland, Sweden, and Norway between 1970-1997. Authors confirmed a positive relationship between economic growth and FDI. Choe

(2003) analyzed 80 developing and developed countries and investigated economic growth-FDI nexus from 1971-1995. The researcher concluded that the relationship was positive.

Shaikh (2010) investigated the FDI-economic growth connection for the case of Malaysia between 1970 and 2005. A significant and positive relationship found between the two variables. By employing panel data analysis, Tiwari and Mutascu (2011) concluded that FDI and economic growth were positively related for 23 Asian countries for the period of 1986-2008.

Feridun and Sissoko (2011) investigated the relationship between FDI and income in the context of Singapore for the period 1976-2002. Granger causality and VAR analysis results confirmed a bi-directional causality relationship from FDI to economic growth. Temiz and Gökmen (2014) found a positive FDI-income relation by employing causality analysis over the period of 1992-2007 for the case of Turkey. Tahir et al. (2019) investigated FDI-economic growth nexus for the SAARG Region between 2008 and 2015 using panel data analysis. The study findings showed the existence of positive connection between the variables in question.

Nguyen (2020) examined the relationship between FDI and economic growth in Vietnam between 2000 and 2018. As a result of the study using the Least-squares method, it was concluded that there was a positive and significant relationship between the variables.

Karahan and Çolak (2022) examined the Regional Comprehensive Economic Partnership (RPEC) countries between 1980 and 2020. Asymmetric effects were observed in the study in which Hatemi-J causality analysis was performed. As a result of the study, it was stated that the effect of positive FDI shocks on national income has strong and significant effects.

Herzer et al. (2008), using the Error Correction Model (ECM) method, investigated 28 Latin American countries between the years 1970 and 2003, could not find any relation between FDI and income. Lean (2008) investigated income-FDI nexus over the period of 1980-2005 for the case of Malaysia where the author was unable to find any relation.

Acaravci and Öztürk (2012) examined the countries of Bulgaria, Czechia, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia, and Slovenia with the ARDL boundary test method. They found that FDI supports economic growth in Czechia and Slovakia from 1994-2008, however, no connection was found between the two variables for Bulgaria, Estonia, Hungary, Lithuania, Poland, Romania and Slovenia.

Hussain et al. (2021), by analyzing 24 Asian and Middle Eastern countries between 1995 and 2016 observed that FDI negatively affects economic growth. Sopta et al (2021), examined the FDI-economic growth nexus in Croatia over the period of 2000-2020. According to the Granger Causality test results, no relationship was found between the two variables.

3. MODEL, DATA and METHODOLOGICAL FRAMEWORK

3.1. Model

To examine the effects of foreign direct investments on income, the logarithmic model in Equation 1 where y and f denote logarithm of income and foreign direct investments, t represents time period and α_{ai}'s denotes least square coefficients is constructed.

$$y_t = \alpha_{a0} + \alpha_{a1} f_t + \epsilon_{ta} \quad (1)$$

3.2. Data

Yearly data that ranges from 1970 to 2020 for the series Gross Domestic Product and Foreign Direct Investment where both variables are measured with constants prices of 2015 in US dollars is employed. All the data is obtained from the database of World Development Indicators and converted into per capita values by the authors.

3.3. Methodological Framework

3.3.1. Unit Root Test

Integration levels of the series are tested by employing Zivot-Andrews (2002) approach to take into account structural break and the findings of this test are shown with Table 2.

Table 1. Z-A Test[1]

Model	Level	y	f
Intercept	test statistics	-1.87 (2)	-6.47*** (0)
	break year	1987	1979
Both	test statistics	-3.40 (2)	-6.47*** (0)
	break year	1993	1979
	First Difference		
Intercept	test statistics	-6.99*** (1)	n/a
	break year	2002	n/a
Both	test statistics	-7.00*** (1)	n/a
	break year	2004	n/a

*** *denotes significance level at 1%.*

Z-A findings revealed that y is first difference stationary while f is level stationary.

3.3.2. ARDL Methodology

[1] Maximum lag length is 4 lags and values in parentheses are chosen lag lengths.

Since the data set is consisted of level and first-difference stationary variables ARDL[2] methodology is employed for the empirical analysis. The base ARDL model is determined as ARDL (1,0) -including a dummy variable which represents the structural break for the year 1987, namely ***d1987***[3]- and checked with relevant diagnostic test and parameter stability tests where the model passed all the tests successfully. The findings are presented in Table 2 and Figure 1.

Table 2. Diagnostic Checks

	Test	Test Statistics	Probability
Jarque-Bera	Normality	4.00	0.13
Breusch-Godfrey	Serial Correlation	0.26	0.60
ARCH	Heteroskedasticity	0.01	0.92
Ramsey RESET	Model Misspecification	0.11	0.90

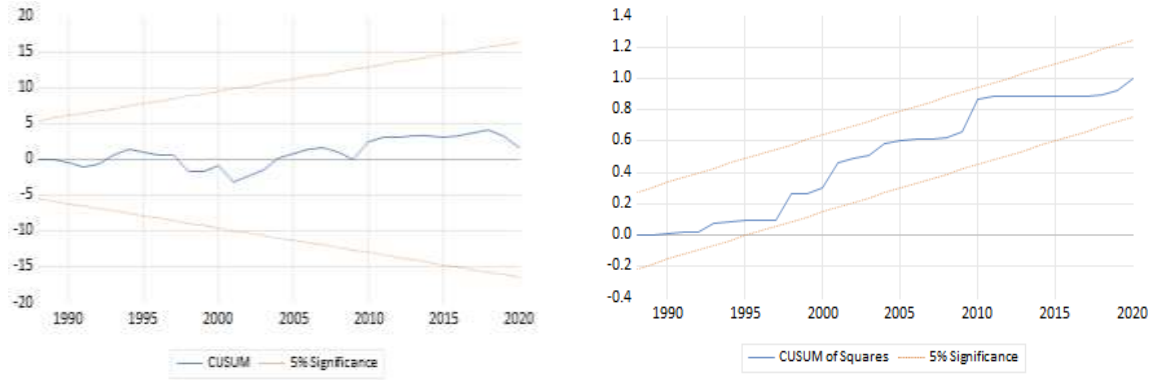

Figure 1. *CUSUM and CUSUMSQ Checks*

Both CUSUM and CUSUMSQ test findings provided evidence for no parameter stability issue in the model.

Following diagnostic checks, Unrestricted Error Correction Model (UECM) is constructed which is given in Equation 2, and checked for cointegrating relation with the help of bounds testing procedure.

$$\Delta y_t = \alpha_{b0} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{b1i}\, \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_{b2i}\, \Delta f_{t-i} + \alpha_{b3} d1987 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 f_{t-1} + \epsilon_{tb} \qquad (1)$$

Both ***F*** and ***t*** versions of bounds test the results of which are given in Table 3, confirmed that per capita foreign direct investment and per capita GDP are cointegrated.

Table 3. Cointegration Test

Test	Calculated	Lower Bound	Upper Bound

[2] Pesaran and Pesaran (1997), Pesaran and Smith (1998), Pesaran and Shin (1999) and Pesaran et al. (2001)

[3] 0 from 1970 to 1986, 1 from 1987 to 2021.

	Test Statistics	(1%)	(1%)
F	18.55***	7.74	8.65
t	-5.99***	-3.43	-3.82

*** *denotes significance at 1% level.*

Having found the cointegration relation short run parameters which includes the error-correction term are estimated and the estimated coefficients and important statistics are given in Table 4.

Table 4. Short Run Model

Regressor	Coefficient	Standard Error	t-statistics	p-value
C	0.93	0.14	6.55	0.00***
$d1987$	0.04	0.01	2.81	0.01***
γ_{t-1}	-0.13	0.02	-6.16	0.00***
Important Statistics				
	$\overline{R^2}$	0.46	F	22.01
	RSS	0.04	DW	1.80

*** *denotes significance at 1% level.*

ECM findings suggested that 13% of the disequilibrium will be adjusting back to the long run equilibrium in one period. Following the estimation of short run model, long run model is also estimated and the findings are presented in Table 5 where the empirical results showed that a %1 increase in per capita FDI will cause a %0.35 increase in per capita GDP.

Table 5. Long Run Model

Regressor	Coefficient	Standard Error	t-statistics	p-value
f	0.36***	0.05	7.24	0.00***

*** *denotes significance at 1% level.*

4. CONCLUSION

In this paper, the FDI-Income nexus is examined for the case of Singapore by employing ARDL methodology for the 1970–2021 time-span by using yearly data. The empirical results suggested that income will be affected by the FDI positively in the long run which implies that economic policies which promotes FDI will help Singapore to grow faster. On the other hand, policy makers of Singapore need to be careful about sustaining the long run equilibrium between FDI and income since the absolute value of one period lagged error correction term being closer zero implying that deviations from the equilibrium will be adjusting back relatively slow.

REFERENCES

Acaravci, A., & Ozturk, I. (2012). Foreign direct investment, export and economic growth: Empirical evidence from new EU countries. Romanian Journal of Economic Forecasting, 2(2), 52-67.

Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth?. Journal of international Economics, 45(1), 115-135. https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0

Caves, R. E. (1974). Causes of direct investment: Foreign firms' shares in Canadian and United Kingdom manufacturing industries. The Review of Economics and Statistics, 279-293. https://doi.org/10.2307/1923965

Choe, J. I. (2003). Do foreign direct investment and gross domestic investment promote economic growth?. Review of Development Economics, 7(1), 44-57. https://doi.org/10.1111/1467-9361.00174

De Mello, L. R. (1999). Foreign direct investment-led growth: evidence from time series and panel data. Oxford economic papers, 51(1), 133-151. https://doi.org/10.1093/oep/51.1.133

Feridun, M., & Sissoko, Y. (2011). Impact of FDI on Economic Development: A Causality Analysis for Singapore, 1976-2002. International Journal of Economic Sciences & Applied Research, 4(1).

Findlay, R. (1978). Some aspects of technology transfer and direct foreign investment. The American Economic Review, 68(2), 275-279. https://doi.org/10.2307/1885996

Herzer, D. (2008). The long-run relationship between outward FDI and domestic output: Evidence from panel data. Economics Letters, 100(1), 146-149. https://doi.org/10.1016/j.econlet.2007.12.004

Hussain, M., Bashir, M.F. and Shahzad, U. (2021), "Do foreign direct investments help to bolster economic growth? New insights from Asian and Middle East economies", World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, Vol. 17 No. 1, pp. 62-84. https://doi.org/10.1108/WJEMSD-10-2019-0085

Irandoust, J. E. M. (2001). On the causality between foreign direct investment and output: a comparative study. The International Trade Journal, 15(1), 1-26. https://doi.org/10.1080/088539001300005431

Karahan, Ö., & Çolak, O. (2022). The causality relationship between foreign direct investment and economic growth in RCEP countries. Journal of Economic and Administrative Sciences, (ahead-of-print). ISSN: 1026-4116

Lean, H. H. (2008). The impact of foreign direct investment on the growth of the manufacturing sector in Malaysia. International Applied Economics and Management Letters, 1(1), 41-45.

Nguyen, C. H. (2020). The impact of foreign direct investment, aid and exports on economic growth in Vietnam. The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 7(10), 581-589. https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no10.581

Pesaran, M.H., and Pesaran, B. (1997). Working with microfit 4.0: an interactive econometric software package (dos and windows versions). Oxford, Oxford University Press.

Pesaran, M.H., and Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. Economics Letters, 58(1), 17-29. doi: 10.1016/S0165-1765(97)00214-0

Pesaran, M.H., and Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis. Strom, S., Holly, A., ve Diamond, P. (Ed.), Centennial volume of Rangar Frisch içinde (s. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press.

Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of Applied Econometrics, 16(3), 289–326. doi: 10.1002/jae.616

Shaikh, F. M. (2010, August). Causality relationship between foreign direct investment, trade and economic growth in Pakistan. In International Conference on Applied Economics ICOAE 2010 (pp. 717-722).

Sopta, M., Bilas, V., & Franc, S. (2021). Cointegration and causality analysis between foreign direct investment, exports and economic growth in the Republic of Croatia. Management: Journal of Contemporary Management Issues, 26(2), 145-158. https://doi.org/10.30924/mjcmi.26.2.8

Tahir, M., Estrada, M. A. R., & Afridi, M. A. (2019). Foreign inflows and economic growth: An emiprical study of the SAARC region. Economic Systems, 43(3-4), 100702. https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2019.100702

Temiz, D., & Gökmen, A. (2014). FDI inflow as an international business operation by MNCs and economic growth: An empirical study on Turkey. International Business Review, 23(1), 145-154.

Tiwari, A.K. and Mutascu, M. (2011), "Economic growth and FDI in Asia: a panel-data approach", Economic Analysis and Policy, Vol. 41 No. 2, pp. 173-187. https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2013.03.003

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (2002). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 20(1), 25-44. https://doi.org/10.1198/073500102753410372.

THE RELATIONSHIP between HEALTH EXPENDITURES and ECONOMIC GROWTH: AN ARDL FRAMEWORK for the CASE of USA

Asst.Prof.Dr., ÖZGÜR ÖZAYDIN [1], Research Assistant., ANIL DAĞDEMİR [2]

[1] Ondokuz Mayıs University 0000-0003-0579-9432

[2] Ondokuz Mayıs University, 0000-0002-1087-0849

*Corresponding author: Özgür Özaydın

ABSTRACT

The aim of this paper is to explore the impacts of health expenditures on economic growth for the case of United States of America (USA) by using a Kuznets based model. The employed data set which is consisted of Gross Domestic Product and health expenditure series that are obtained from the World Development Indicators database covers the period from 1970 to 2021. Both series are measured in constant US dollars. The stationarity properties are examined within the Phillips-Perron (P-P) and augmented Dickey Fuller (ADF) framework as well as Zivot-Andrews (Z-A) perspective where the findings of the former two tests suggested that per capita Gross Domestic Product and the square of per capita health expenditure become stationary in their first differences and per capita health expenditure is also first difference stationary if the model that includes trend is used, however, level stationary if the model only with the intercept is used while the findings of Zivot-Andrews test confirmed that all the series are integrated of order one. Due to the conflicting stationarity results, Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach is used to for empirical analysis where ARDL (2,3,3) model is found to be the best fitting model. The results revealed the presence of cointegration relation among economic growth, health expenditures and the square of health expenditures where the latter two are the long run forcing variables. Short run findings of error correction model pointed out that approximately 37% of the short run disequilibrium will be corrected in the long run within one period. The empirical findings unable to confirm a U-shaped or inverse U-shaped relation between health expenditure and economic growth in United States, since the coefficient of the per capita health expenditure found to be statistically insignificant. However, empirical findings proved that the effect of squared per capita health expenditure on economic growth is positive.

Keywords: Economic Growth, Health Expenditures, ARDL Cointegration.

5. INTRODUCTION

Endogenous growth theories internalized the concept of human capital, which neo-classical theories ignored and revealed its important effects on economic growth and development. Health emerges as a significant factor when considering determinants of human capital. A healthy population provides higher productivity and increases per capita income. Along with economic growth, society must be healthy to ensure economic development. Health is a distinguishing factor considering the differences between developed and underdeveloped countries. Developed countries have a higher life expectancy at birth or life expectancy than less developed countries (World Health Organization, 2022). While evaluating countries' economies in terms of health, the health expenditure indicator is an important indicator of the development of the country's health policies and monitoring its source. According to the World Health Organization, in 2020, the ratio of health expenditures to national income in high-income countries was 9%, in middle-high-income countries 7%, in low-income countries 6%, and in middle-low-income countries 5% (WHO Global Health Expenditure Database, 2022).

When global health expenditures are examined, the United States has relatively high expenditures. According to OECD data, the country with the highest health expenditures to national income in 2020 was the USA, with 16.8%. The UK followed the USA with 12.8%, Germany with 12.5%, and France with 12.4%. In addition, although the effect of the state on health expenditures is relatively high in these countries, according to OECD 2020 data, 84.35 dollars of every 100 dollars of health expenditures are covered by the state.

Pioneering studies in the literature, such as those by Mushkin (1962), Fuchs (1966), Groosman (1972), Newhouse (1977), Knowles and Owen (1995), Hansen and King (1996), and Bloom and Canning (2000), studied the relationship between health expenditures and national income. Based on the extensive literature between health and national income, the relationship between national income and health expenditures wanted to be examined, considering both the high health expenditures of the USA and the ease of accessing the relevant data.

6. LITERATURE REVIEW

Barro (1996) found a positive relationship between the variables of life expectancy, fertility rate, and GDP in his study, in which he conducted a regression analysis of 100 countries between 1960 and 1990.

Blomqvist and Carter (1997) examined 24 OECD countries between 1960 and 1991. Cross-section regression analysis found that while there was a positive relationship between health and GDP in some countries, there was a negative relationship in some countries.

Beraldo et al. (2005) analyzed 19 OECD countries between 1971 and 1998 using panel data analysis methods and stated that a positive causality exists between health and GDP. The direction of causality is from the health variable to the GDP variable.

Bukenya (2009) investigated the relationship between health expenditures and economic growth variables in the US states from 1980-2004. The study showed a weak and positive relationship between the two variables.

Sülkü and Caner (2011) analyzed the relationship between health and GDP for Turkey between 1984 and 2006. A positive relationship was found between health and GDP in the study in which cointegration analysis was conducted.

Hassan and Kalim (2012) investigated the relationship between health expenditures and GDP for Pakistan between 1972 and 2009 using the ARDL bounds test and Granger Causality test. As a result of the study, they found that there is a reciprocal and positive causality between GDP and health expenditures.

Eggoh et al. (2015) examined 49 African countries between 1996 and 2010. A negative relationship was found between health and GDP in the study using dynamic panel techniques. The direction of causality is from the health variable to the GDP variable.

De Mendonça and Baca (2018), using panel data methods for 75 developing countries between 1995 and 2014, found that an increase in public health expenditures would cause an increase in GDP.

Raghupathi and Raghupathi (2020) analyzed the relationship between healthcare expenditures and GDP for the 2003-2014 period in the USA. As a result of the study, it was concluded that there is a positive relationship between the two variables.

Yang (2020) studied 21 developing countries between 2000 and 2016 using the Panel Threshold Model. As a result of the study, it was concluded that health expenditures negatively affect economic growth in countries with low human capital levels.

7. MODEL, DATA and METHODOLOGY

7.1. Model

The effects of health expenditures on income are investigated with the following logarithmic model which is shown with Equation 1.

$$y_t = \alpha_{0a} + \alpha_{1a} h_t + \alpha_{2a} h_t^2 + \epsilon_{ta} \qquad (1)$$

where y , h, and h^2 denotes the natural logarithms of income, health expenditures and squared health expenditures, respectively.

7.2. Data

The employed data set which is consisted of Gross Domestic Product and health expenditure series that are obtained from the World Development Indicators database covers the period from 1970 to 2021. Both series are measured in constant US dollars.

7.3. Methodology

7.3.1. Unit Root Test

The stationarity properties are examined within the Phillips-Perron (P-P) and augmented Dickey Fuller (ADF) framework the results of which is given in Table 1, as well as Zivot-Andrews (Z-A) perspective the findings of which is shown with Table 2.

Table 1. Conventional Stationarity Tests (ADF and PP)[1]

	Test	Level	y	h	h^2
Intercept	ADF	t-statistics	-1.59 (0)	-3.47*** (1)	-2.70 (1)
	PP	Adj t-statistics	-2.08 (8)	-3.58*** (3)	-2.64 (2)
Intercept	ADF	t-statistics	-1.60 (0)	-0.62 (1)	-0.62 (1)
& Trend	PP	Adj t-statistics	-1.55 (4)	-0.51 (2)	-0.84 (0)
		First Difference	y	h	h^2
Intercept	ADF	t-statistics	-6.05*** (0)	n/a	-8.00 *** (0)
	PP	Adj t-statistics	-5.93***(7)	n/a	-7.96 *** (3)
Intercept	ADF	t-statistics	-6.17*** (0)	-8.89 *** (0)	-8.88 *** (0)
& Trend	PP	Adj t-statistics	-6.27***(9)	-8.96 *** (2)	-8.89 *** (1)

, ** and * denotes significance at 10%, 5% and 1% level, respectively.*

Table 2. Z-A Test[2]

Model	Level	y	h	h^2
Intercept	test statistics	-3.89 (0)	-1.95 (1)	-2.15 (1)
	break year	2009	2008	2008
Both	test statistics	-4.22 (0)	-2.94 (1)	-2.88 (1)
	break year	2008	1988	1988
	First Difference			
Intercept	test statistics	-6.47*** (0)	-9.48*** (0)	-9.46*** (0)
	break year	1983	1997	1997

[1] *Maximum lag length for ADF unit root test is 10 lags and optimal lag length is determined by using Akaike Information Criterion [Akaike (1973) and Akaike (1998)]. Bartlett kernel [Bartlett (1948) and Bartlett (1950)] is used as the spectral estimation method and Newey-West [Newey and West (1986)] Bandwidth is used as the bandwidth for P-P [Phillips and Perron (1988)] unit root test. The values in parentheses are the chosen lag lengths.*

[2] Maximum lag length is 4 lags and values in parentheses are chosen lag lengths.

Both	test statistics	-6.63*** (0)	-9.38*** (0)	-9.38*** (0)
	break year	1983	1997	1997

, ** and * denotes significance at 10%, 5% and 1% level, respectively.*

The findings of the ADF and P-P suggested that per capita Gross Domestic Product and the square of per capita health expenditure become stationary in their first differences and per capita health expenditure is also first difference stationary if the model that includes trend is used, however, level stationary if the model only with the intercept is used while the findings of Zivot-Andrews test confirmed that all the series are integrated of order one.

7.3.2. ARDL Framework

Due to the conflicting stationarity results, Autoregressive Distributed Lag (ARDL) framework [3] is used to for empirical analysis where ARDL (2,3,3) model that includes the ***d2008***[4] dummy variable to represent the structural break that occurred in 2008. Having determined the lag structure of the ARDL model, diagnostic test and parameter stability tests are performed and it is found that the model successfully passed them all. The findings are presented in Table 3 and Figure 1, respectively.

Table 3. Diagnostic Checks

	Test	Test Statistics	Probability
Jarque-Bera	Normality	4.89	0.08
Breusch-Godfrey	Serial Correlation	0.67	0.41
ARCH	Heteroskedasticity	0.00	0.98
Ramsey RESET	Model Misspecification	0.11	0.91

[3] Pesaran and Pesaran (1997), Pesaran and Smith (1998), Pesaran and Shin (1999) and Pesaran et al. (2001)

[4] 0 from 1970 to 2007, 1 from 2008 to 2021.

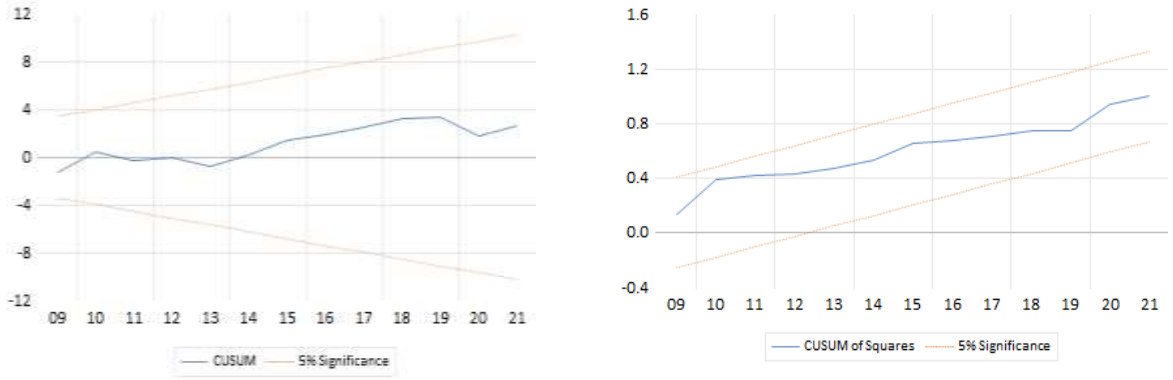

Figure 1. *CUSUM and CUSUMSQ Checks*

After the diagnostic tests, Unrestricted Error Correction Model (UECM) is formed which is presented with Equation 2, and the possible cointegration relation among the variables is checked by employing bounds test.

$$\Delta y_t = \alpha_{b0} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_{b1i}\, \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_{b2i}\, \Delta h_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \alpha_{b3i}\, \Delta h^2{}_{t-i} + \alpha_{b4} d2008 + \beta \quad (1)$$
$$\beta_2 h_{t-1} + \beta_3 h^2{}_{t-1} + \epsilon_{tb}$$

Bounds test findings stated that there exists a cointegration relationship among the series, where per capita health expenditure and the square of the per capita health expenditure are found to be the long run forcing variables. The cointegration test findings are presented in Table 4

Table 4. Bounds Test

Test	**Calculated Test Statistics**	**Lower Bound (1%)**	**Upper Bound (1%)**
F	8.47***	5.92	7.19
Test	**Calculated Test Statistics**	**Lower Bound (10%)**	**Upper Bound (10%)**
t	-3.40*	-2.57	-3.21

, ** and * denotes significance at 10%, 5% and 1% level, respectively.*

Since the variables found to be cointegrated, short run and long run parameters are estimated and the findings of parameter estimations are given with Table 5.

Table 5. Short Run and Long Run Estimations

Error Correction Model				
Regressor	**Coefficient**	**Standard Error**	**t-statistics**	**p-value**
C	3.63	0.70	5.20	0.00***
Δy_{t-1}	0.32	0.13	2.36	0.02**

Δh_t	12.37	2.06	5.98	0.00***
Δh_{t-1}	-0.88	2.52	-0.35	0.73
Δh_{t-2}	6.74	2.60	2.59	0.013**
Δh_t^2	-0.71	0.11	-6.00	0.00***
Δh_{t-1}^2	0.04	0.14	0.31	0.76
Δh_{t-2}^2	-0.40	0.15	-2.60	0.013**
$d2008$	-0.05	0.01	-4.45	0.00***
γ_{t-1}	-0.37	0.07	-5.18	0.00***
Important Statistics				
	$\overline{R^2}$	0.48	F	5.92
	RSS	0.01	DW	2.06
Long Run Model				
Regressor	**Coefficient**	**Standard Error**	**t-statistics**	**p-value**
h	-0.52	0.59	-0.88	0.38
h^2	0.07	0.03	2.16	0.03**

, ** and * denotes significance at 10%, 5% and 1% level, respectively.*

ECM results showed that 38% of the disequilibrium will adjust back to the long run equilibrium in one year, while the long run estimations concluded that a 1% increase in the square of health expenditures will lead to a 0.07% increase in per capita GDP.

8. CONCLUSION

This paper is aimed to shed more lite on the impacts of health expenditures on economic growth by analyzing the case of United States of America (USA) within a Kuznets framework. Autoregressive Distributed Lag (ARDL) framework where the ARDL (2,3,3) model was determined as the model with appropriate lag structure is used to for the analysis. The empirical results proven the presence of cointegration relation among, health expenditures, the square of health expenditure and income where the former two are determined as the long run forcing variables. Error correction model results predicted that almost 37% of the short run disequilibrium will be corrected in the long run within one year. Neither U-shaped nor inverse U-shaped relation between health expenditure and economic growth is found for the United States case, since the coefficient of the per capita health expenditure found to be statistically insignificant. On the other hand, findings of the research confirmed that the effect of squared per capita health expenditure on economic growth is positive.

REFERENCES

Akaike, H. (1973). Information theory and an extension of the maximum likelihood principle, [w:] P*roceedings of the 2nd international symposium on information*, bn petrow, f. Czaki, *Akademiai Kiado*, Budapest.

Akaike, H. (1998). Information theory and an extension of the maximum likelihood principle. *In Selected papers of Hirotugu Akaike* (pp. 199-213). Springer, New York, NY. doi: 10.1007/978-1-4612-1694-0_15

Barro, R. (1996). Health and economic growth. World Health Organization.

Bartlett, M. S. (1948). Smoothing periodograms from time-series with continuous spectra. *Nature*, 161(4096), 686-687. doi:10.1038/161686a0

Bartlett, M. S. (1950). Periodogram analysis and continuous spectra. *Biometrika*, 37(1/2), 1-16. doi:10.1093/biomet/37.1-2.1.

Beraldo, S., Montolio, D., & Turati, G. (2009). Healthy, educated and wealthy: A primer on the impact of public and private welfare expenditures on economic growth. The Journal of Socio-Economics, 38(6), 946–956. https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.06.013

Blomqvist, Å. G., & Carter, R. A. L. (1997). Is health care really a luxury? Journal of Health Economics, 16(2), 207–229. https://doi.org/10.1016/s0167-6296(96)00534-6

Bloom, D. E., & Canning, D. (2000). The Health and Wealth of Nations. Science, 287(5456), 1207–1209. https://doi.org/10.1126/science.287.5456.1207

Bukenya, J. (2009). Do fluctuations in health expenditure affect economic growth? The Open Economics Journal, 2, 31-38. https://doi.org/10.2174/1874919400902010031

De Mendonça, H. F., & Baca, A. C. (2017). Relevance of corruption on the effect of public health expenditure and taxation on economic growth. Applied Economics Letters, 25(12), 876–881. https://doi.org/10.1080/13504851.2017.1374533

Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427-431. doi: 10.2307/2286348

Eggoh, J., Houeninvo, H., & Sossou, G. A. (2015). Education, health and economic growth in African countries. Journal of Economic Development, 40(1), 93.

Engle, R.F., and Granger, C. W. J. (1987). Cointegration and error correction: representation, estimation and testing, *Econometrica*, 55: 251-276. doi: 10.2307/1913236

Fuchs, V. R. (1966). The Contribution of Health Services to the American Economy. The Milbank Memorial Fund Quarterly, 44(4), 65. https://doi.org/10.2307/3349060

Grossman, M. (1972). On the Concept of Health Capital and the Demand for Health. Journal of Political Economy, 80(2), 223–255. https://doi.org/10.1086/259880

Hansen, P., & King, A. (1996). The determinants of health care expenditure: A cointegration approach. Journal of Health Economics, 15(1), 127–137. https://doi.org/10.1016/0167-6296(95)00017-8

Hassan, M. S., & Kalim, R. (2012). The triangular causality among education, health and economic growth: A time series analysis of Pakistan. http://hdl.handle.net/123456789/562

Knowles, S., & Owen, P. D. (1995). Health capital and cross-country variation in income per capita in the Mankiw-Romer-Weil model. Economics Letters, 48(1), 99–106. https://doi.org/10.1016/0165-1765(94)00577-o

Mushkin, S. J. (1962). Health as an Investment. Journal of Political Economy, 70(5, Part 2), 129–157. https://doi.org/10.1086/258730

Newey, W. K., and West, K. D. (1986). A simple, positive semi-definite, heteroskedasticity and autocorrelation consistent covariance matrix. *Econometrica*, 55(3), 703-708. doi: 10.2307/1913610

Newhouse, J. P. (1977). Medical-Care Expenditure: A Cross-National Survey. The Journal of Human Resources, 12(1), 115. https://doi.org/10.2307/145602

Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica*, 57 (6), 1361-1401. doi: 10.2307/1913712

Pesaran, M.H., and Pesaran, B. (1997). Working with microfit 4.0: an interactive econometric software package (dos and windows versions). Oxford, Oxford University Press.

Pesaran, M.H., and Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. *Economics Letters*, 58(1), 17-29. doi: 10.1016/S0165-1765(97)00214-0

Pesaran, M.H., and Shin, Y. (1999). *An autoregressive distributed lag modeling approach to cointegration analysis*. Strom, S., Holly, A., ve Diamond, P. (Ed.), *Centennial volume of Rangar Frisch* içinde (s. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press.

Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326. doi: 10.1002/jae.616

Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. Biometrika, 75(2), 335-346. https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335

Raghupathi, V., & Raghupathi, W. (2020). Healthcare Expenditure and Economic Performance: Insights From the United States Data. Frontiers in Public Health, 8. https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00156

Sülkü, S. N., & Caner, A. (2011). Health care expenditures and gross domestic product: the Turkish case. The European Journal of Health Economics, 12(1), 29-38. https://doi.org/10.1007/s10198-010-0221-y

World Health Organization. (2022). World health statistics 2022: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals.

Yang, X. (2020). Health expenditure, human capital, and economic growth: an empirical study of developing countries. International Journal of Health Economics and Management, 20(2), 163–176. https://doi.org/10.1007/s10754-019-09275-w

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (2002). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 20(1), 25-44. https://doi.org/10.1198/073500102753410372.

YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER İÇİN FELDSTEIN-HORIOKA BULMACASI GEÇERLİ Mİ?

Dr. MERAL ÇABAŞ[1]

[1]0000-0002-3335-3297

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 1990-2021 dönemi için yeni sanayileşen ülkelerde (G. Afrika, Meksika, Brezilya, Çin, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Malezya, Tayland, Türkiye) Feldstein-Horioka (1980) bulmacasının geçerliliğini ekonometrik olarak incelemektir. Bu doğrultuda ilk olarak belirlenen dönem için yeni sanayileşen ülkelere ait tasarruf/gsyih ve yatırım/gsyih değerlerinden oluşan serilerin yatay kesit bağımlılığı ve homojenitesine bakılmış ve serilerin birbirine bağımlı ve heterojen oldukları görülmüştür. Bu nedenle analizlerde ikinci nesil panel yöntemler kullanılmıştır. Analizlere serilerin durağanlığı CIPS birim kök testiyle araştırılarak başlanmış, düzeyde birim köklü olup birinci farkları durağanlaşmıştır. Seriler arasındaki uzun dönem ilişkinin varlığı Westerlund ve Edgerton eşbütünleşme testi ile incelenmiş ve uzun dönemde eşbütünleşik oldukları belirlenmiştir. Tasarruf/gsyih serisine ait uzun dönem katsayılar AMG katsayı tahmincisi ile elde edilmiş ve panel için 0.57 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç bize yeni sanayileşen ülkelerde F-H bulmacasının geçerli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, Tasarruf, Yeni Sanayileşmiş Ülkeler, Panel Eşbütünleşme

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme konusu gelişmekte olan ülkeler için kritik önemlidir. Yoğun bir sanayileşme süreci içerisindeki ülkelerin ekonomik büyüme senaryolarına ait dinamiklerin bilinmesi sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu dinamiklerden biri de sermaye birikimi yoluyla büyümenin gerçekleşmesinde önemli paya sahip tasarruflardır. Tasarrufların yatırımları finanse eden makroekonomik faktörler olması nedeniyle ekonomilerde tasarruf-yatırım ilişkisinin bilinmesi gerekmektedir (Ang, 2007). Sermaye hareketliliğinin olmadığı dışa kapalı bir ülkede tasarruflar ile yatırımlar mükemmel ilişkili iken sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu ortamda tasarruflar getirisi en yüksek yöne yönelmektedir. Bu varsayıma dayanarak küresel dünyada finansal entegrasyonun en yüksek olduğu ekonomilerde tasarruf-yatırım korelasyonunun düşük olması gerekmektedir (Feldstein ve Horioka, 1980:318). Feldstein-Horioka 1980 yılında yaptıkları bir çalışma ile bu sava karşı bir sonuca ulaşmışlardır. Çalışmada 1960-1974 yılları arası dönem için 16 OECD gelişmiş ülkesinde yurtiçi yatırımlar ve yurtiçi tasarruflar ilişkisini en küçük kareler yöntemiyle sermaye hareketliliğinin belirleyicisi olarak araştırmışlardır. Çalışmada tasarruf/çıktı (S/Y) ve yatırım/çıktı (I/Y) değişkenleri ile yatay kesit analizi uyguladıkları denklem; $(I/Y)_i = \alpha+\beta(S/Y)_i$ şeklinde olup i ülkeleri, α denkleme ait sabiti ve β tasarruf tutma oranı olarak adlandırılan katsayıyı göstermektedir. Tasarruf tutma oranı yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımları

açıklama büyüklüğünü veren katsayıdır. Çalışmada hem tüm yıllar için hem de beşer yıllık alt dönemler için β katsayısı hesaplanmış ve tümü için 0.88 alt dönemler için 0.87 ve 0.90 şeklinde hesaplanmıştır. Bulunan sonuçlar belirlenen dönemlerde 16 OECD ülkesinde yatırım ve tasarruf arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermekle beraber yüksek sermaye hareketliliği varsayımına ters düşmektedir. Bu çelişki literatüre "Feldstein-Horioka Bulmacası" olarak geçmiştir. Sonraki dönemde tasarruf yönlü politikalara yön vermesi açısından ülke ve ülke grupları bağlamında bu bulmacanın çözümlenmesi oldukça önemli hale gelmiştir. Çalışma 1990-2021 dönemi yıllık verilerle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yeni sanayileşen 10 ülkede yatırım-tasarruf ilişkisi ikinci nesil panel yöntemlerle analiz ederek F-H bulmacasının geçerliliğini sınamaktadır. Giriş bölümünden sonra literatür özeti ve ikinci kısımda ekonometrik yöntem anlatılmıştır. Sonrasında veri seti ve bulgular açıklanarak son kısımda sonuç ve öneriler anlatılmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Literatür incelendiğinde F-H bulmacası ile ilgili yoğun bir şekilde çalışmaya rastlanmaktadır. Çalışmaların bazıları tek ülke bazında zaman serisi analizi ile gerçekleştirilirken diğerleri de gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke gruplarıyla panel veri analizi ya da yatay kesit analizleriyle yapılmıştır. Analizlerde kullanılan farklı ekonometrik yöntemler çalışmalarda elde edilen bulguları farklılaştırmaktadır. İncelendiği üzere yeni sanayileşen ülkelere yönelik F-H bulmacasının araştırıldığı çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

De Vita ve Abbott (2002), çalışmalarında ABD'de $1946Q_1$-$2001Q_2$ arası dönem için F-H bulmacasının geçerliliğini sınamışlar ve $1946Q_1$-$1971Q_2$ sabit kur rejimi döneminde tasarruf tutma oranını 0.93 ve $1971Q_2$-$2001Q_2$ dalgalı kur rejimi döneminde ise 0.57 olarak bulmuşlardır. Dalgalı kur rejiminin sermaye hareketliliğini yükselttiğini belirtmişlerdir.

Narayan (2005), çalışmasında Çin'de Feldstein-Horioka bulmacası (F-H) bağlamında yatırım-tasarruf dengesini 1952-1988 ve 1952-1998 olmak üzere iki dönem için ARDL modeli ve DOLS tahmincisi ile analiz etmişlerdir. İlk dönemde sabit kur rejimi ve sınırlı sermaye hareketliliği ortamında tasarrufların katsayısını 1.16 ikinci dönemde 0.99 şeklinde elde etmişlerdir. Çin'de F-H bulmacasının geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Papapetrou (2006), Yunanistan'da politika ve rejim değişiklikleri ile yapısal değişimleri dikkate alarak zamana göre değişen tasarruf katsayısını tahmin etmiş ve finansal serbestleşme dönemlerinde tasarruf-yatırım korelasyonunun zayıfladığını belirtmiştir.

Adeniyi ve Egwaikhide (2013), çalışmalarında 20 SSA (Sahra-altı Afrika) ülkesinde F-H bulmacasının geçerliliğini 1976-2005 dönemi için analiz etmişler ve tasarruf-yatırım ilişkisinin zayıf olduğu belirtilmiştir.

Erataş vd. (2013), 1990-2012 dönemi için gelişmiş G-7 ülkeleri için F-H bulmacasının geçerliliğini panel yöntemlerle analiz etmişler ve paneli oluşturan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sonucuna ulaşmışlardır. Tasarrufların katsayısını CCE tahmincisi ile 0.4152 olarak hesaplamışlardır.Sermaye hareketliliğini nispeten büyük olarak değerlendirmişlerdir.

Ketenci (2013), dört ayrı gelişmiş ülke grubunda (AB-15, G-7, NAFTA, OECD) yatırım ve tasarruf arasındaki ilişkiyi 1970-2008 dönemi için panel yöntemlerle analiz etmiş ve F-H bulmacasının bu dört ülke grubu içerisinden G-7 ülkelerinde geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İstikrarlı G-7 ülkeleri için tasarruf katsayısını 0.754 ve 0.864 olarak istikrarsız olanlar için 0.482 şeklinde tahmin edilmiştir. İstikrarsız ülkelerde sermaye hareketliliğinin yüksekliğine dikkat çekilmiştir.

Di Iorio ve Fachin (2014), 18 OECD ülkesi için F-H bulmacasının geçerliliğini 1970-2007 yılları arası için sınamışlardır. Belirlenen ülkelerden 15 tanesinde yatırımlar ve tasarruflar uzun dönem eşbütünleşik olarak saptanırken diğer 3 ülkede (Avustralya, Belçika, İspanya) uzun dönem ilişkiye rastlanmamaktadır.

Konya (2015), BRICS ülkelerinde F-H bulmacasını tek tek ülke bazında zaman serisi ekonometrik teknikleri (ARDL) ile analiz etmiş ve sermayenin uluslararası düzeyde tam hareketli olmadığını fakat Güney Afrika ve Rusya'da Brezilya, Çin ve Hindistan'dan daha hareketli olduğunu saptamıştır.

But ve Morley (2017), çalışmalarında 34 OECD ülkesinde F-H bulmacası üzerinde 2008 krizi etkisini sınamış ve krizden önce tasarruf tutma oranı düşükken krizden sonraki süreçte yükselmektedir.

Pata (2018), çalışmasında 1989-2015 dönemi için E-7 ülkelerinde F-H paradoksunun geçerliliğini panel yöntemlerle analiz etmiştir. Panele yönelik uzun dönem katsayılarını iki ayrı katsayı tahmincisi ile 0.792 ve 0.758 olarak bulmuştur. Ayrıca kısa dönemde tasarruflar ile yatırımlar arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiş ve genel olarak E-7 ülkelerinde F-H paradoksunun geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çiftçi vd. (2018), 1980-2015 dönemi için 28 OECD ülkesinde F-H bulmacasının geçerliliğini Durbin-Hausman ve LM Bootstrap eşbütünleşme testleri ile analiz etmişler ve sonucunda

belirledikleri dönem için 28 OECD ülkesinde F-H bulmacasının geçerli olmadığını saptamışlardır. Analize dâhil olan ülkelerde yatırımların finansmanı olarak sermaye piyasalarını göstermişlerdir.

Yıldırım ve Koska (2018), Türkiye'de F-H bulmacasının geçerliliğini 1960-2014 dönemi için zamanla değişen parametre yaklaşımı ile analiz etmişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre 1960'larda yurtiçi tasarruflarla yatırımlar arasında yüksek olan korelasyonun 1970'li yıllarda düşüşe geçtiği, 1980'lerde arttığı ve 1990'lı yıllardan itibaren azalmakta olduğu sonucuna varmışlardır. 2002 yılı sonrasındaki korelasyonda meydana gelen düşüşün istatistiksel olarak anlamsız olduğunu belirtmişlerdir.

Yıldırım ve Yıldırım (2020), BRICS ve kırılgan beşli ülkelerinde 1980-2018 dönemi için F-H paradoksunun geçerliliğini Panel ARDL modeli ile analiz etmişler ve sonuç olarak Çin, Güney Afrika ve Türkiye için geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar Brezilya, Endonezya ve Hindistan'da yatırımlar ile tasarruflar arasında uzun dönemde ilişki olmadığını ifade etmektedirler.

Bozkurt ve Altınel (2021), 1983-2019 dönemi için Türkiye'de F-H bulmacasının geçerliliğini araştırdıkları çalışmalarında Fourier yaklaşımından yararlanarak Türkiye'de yatırım ve tasarrufun uzun dönem eşbütünleşik olduğu ve yatırımların %53'ünün tasarruflar tarafından karşılandığını bulmuşlardır. Türkiye'de F-H bulmacası geçerlidir denilmiştir.

Yardımcı (2021), çalışmasında 1975-2020 dönemi kapsamında 5 gelişmiş Avrupa ülkesi (Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya) için F-H hipotezinin geçerliliğini panel yöntemlerle analiz etmiş ve hipotezin geçerli fakat zayıf olduğunu belirtmiştir. Tasarrufların yatırımları açıklama katsayısını 0.36 olarak bularak ülkeler arasında sermaye hareketliliğinin yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Yılancı ve Kılcı (2021), 1990-2017 dönemi için gelecek 11 ülkelerinde (N-11) F-H bulmacasının geçerliliğini literatüre yeni kazandırdıkları Fourier nedensellik testiyle analiz etmişler ve N-11 ülkelerinde F-H bulmacasının geçerliliğine dair sonuçlar elde etmişlerdir.

Berkman (2022), çalışmasında G-8 ülkelerinde F-H hipotezini 1996-2020 dönemi için panel eşbütünleşme testleri (Westerlund (2007), Westerlund ve Edgerton (2007)) ve Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testiyle sınamışlar ve sonuç olarak G-8 ülkelerinde önemli geçerliliğe sahip olmadığını bulmuşlardır.

2. Ekonometrik Yöntem

Panel veri analizi uygulamadan önce bakılması gereken iki ön koşul vardır. Bunlardan biri kesitler arasında yatay bağımlılığın olup olmadığıdır. Çalışmada bu ön koşul dört ayrı test ile sınanmıştır. Bu testlere ait matematiksel ifadeler aşağıdaki gibidir:

1.Breusch ve Pagan (1980) testine ait istatistik:

$LM_{BP} = T \sum_{j=i+1}^{N} \tilde{\rho}^{2}_{ij}$, χ^2 N(N-1)/2 χ^2: *Test İstatistiği* (1)

ρ_{ij}: *Denklemlerin çıktılar arası korelasyon katsayısı*, *N (N-1)/2: Serbestlik Derecesini gösterir*.

2.Peseran (2004) testine ait istatistik:

$CD_{LM} = (1/N(N-1)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N} (T\tilde{\rho}^{2}_{ij} - 1)$ (2)

3.Peseran (2004) CD testine ait istatistik:

$CD = [2T/ N(N-1]^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N} \tilde{\rho}_{ij}$ - $N(0,1)$ (3)

4.Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) test istatistiği:

$LM_{Adj} = [2T/ N(N-1]^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N} \tilde{\rho}_{ij} (T-k)\tilde{\rho}^{2}_{ij} - \mu_{Tij} / (v_{Tij}^2)^{1/2}$ - $N(0,1)$ (4)

k: Bağımsız değişken sayısı μ_{Tij}*: LM istatistiğinin ortalaması* v_{Tij} *: (T-k)* $\tilde{\rho}^{2}_{ij}$ *'nin varyası* (Pesaran vd., 2008: 108).

İkinci ön koşul olan homojenlik sınaması Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta testleri ile gerçekleştirilmiştir. Testlere ait istatistikler aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$\tilde{S} = \sum_{i=1}^{N} (\hat{\beta}_i - \hat{\beta}_{WEF}) X_i' M_T X_i / \tilde{\sigma}_i^2 (\hat{\beta}_i - \hat{\beta}_{WEF})$ (5)

$\tilde{\Delta} = \sqrt{N}\, N^{-1}\tilde{S} - K \quad \sqrt{2k}$ (6)

$\tilde{\Delta}_{Adj} = \sqrt{N}\, N^{-1}\, \tilde{S} - E(\tilde{Z}_{it}) \quad \sqrt{Var(Zit)}$ (7)

Yatay kesitsel bağımlı ve heterojen serilerin durağanlığı ikinci nesil CIPS panel birim kök testiyle sınanmıştır. Test istatistikleri aşağıdaki gibidir:

$Y_{it} = (1 - \emptyset_i)\mu_i + \emptyset_i Y_{i,t-1} + \varepsilon_{it} (i=1,\ldots,N; t=1,\ldots,T)$ $\varepsilon_{it} = Y_i f_t + U_{it}$ (8)

$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{i,t-1} + Y_i f_t + U_{it}$ (9)

Denklem (8)'deki $\alpha_i = (1 - \emptyset_i)\ \mu_i$, $\beta_i = -(1 - \emptyset_i)$ ve $\Delta Y_{it} = Y_{it} - Y_{i,t-1}$ eşitlikleri yardımıyla $\emptyset_i$=1 durumunda CADF panel birim kök testi serinin durağan olmadığını ifade eden temel hipoteze karşı serinin durağan olduğunu ifade eden alternatif hipotezi sınamaktadır. Pesaran (2007) tarafından CADF test istatistiklerinin ortalamaları alınarak CIPS test istatistiği hesaplanmıştır:

$$CIPS = \sum_{i=1}^{N} CADF_i / N \qquad (11)$$

Birinci farklarında durağanlaşan serilere Westerlund ve Edgerton (2007) panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Teste ait matematiksel ifadeler aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = a_i + x_{it}\beta_i + z_{it} \qquad (12)$$

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^{N} \sum_{t=1}^{T} \widehat{\omega}_i^{-2} S_{it}^2 \qquad (13)$$

Uzun dönem eşbütünleşik serilere ait katsayılar ikinci nesil panel katsayı tahmincisi AMG yöntemi ile hesaplanmıştır.

3. Veri Seti ve Bulgular

Yeni sanayileşen ülkeler bağlamında 1990-2021 dönemi için F-H bulmacasının analiz edildiği çalışmada bağımlı değişken olarak ülkelerin yurtiçi yatırımlarının GSYİH'ye oranı ve bağımsız değişken olarak yurtiçi tasarrufların GSYİH'ye oranları alınmıştır. Seriler Dünya Bankası'nın (Worldbank) dünya gelişmiş göstergelerinden (World Development Indicators) derlenmiştir. Analizler Eviews 9 ve Gauss 19 ekonometri programlarından yararlanılarak yapılmıştır. Görsel 1'de analize dâhil olan tüm ülkelerde tasarruf ve yatırımların 1990-2021 aralığındaki zaman yolu grafikleri sunulmuştur.

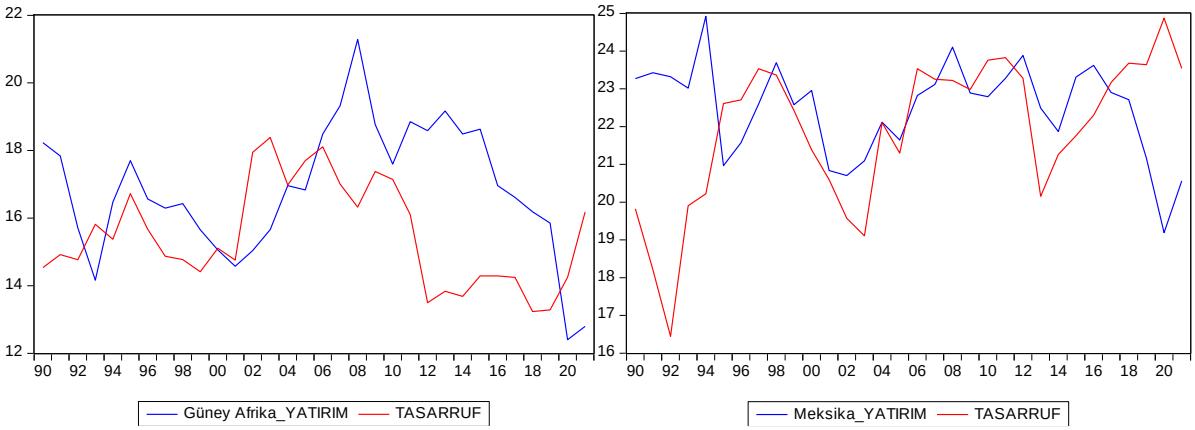

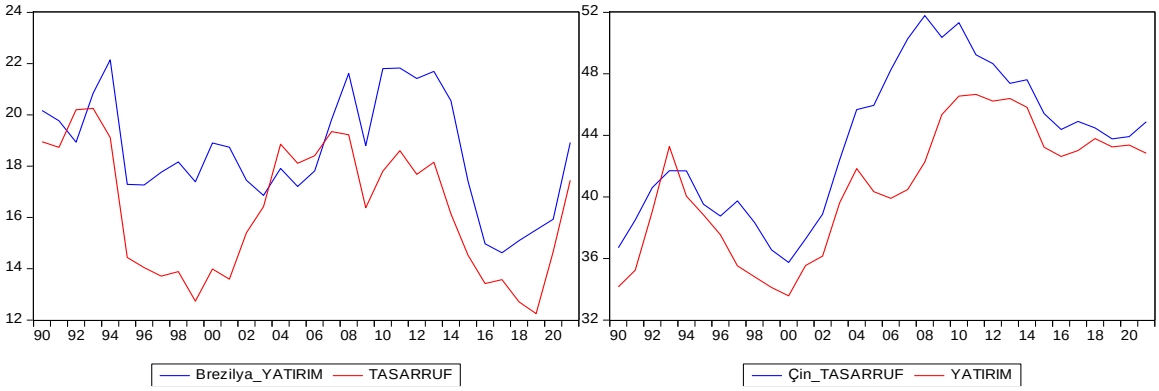
Brezilya_YATIRIM
TASARRUF
Çin_TASARRUF
YATIRIM

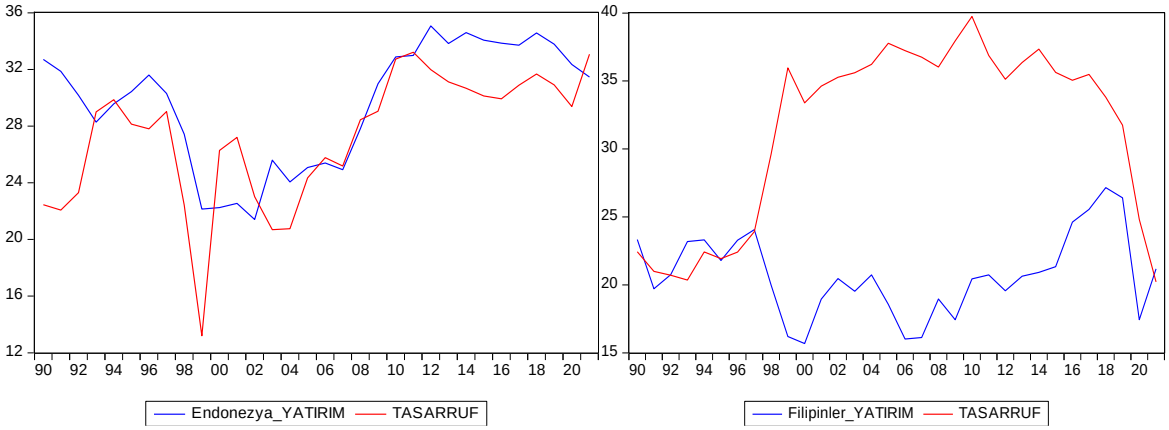
Endonezya_YATIRIM
TASARRUF
Filipinler_YATIRIM
TASARRUF

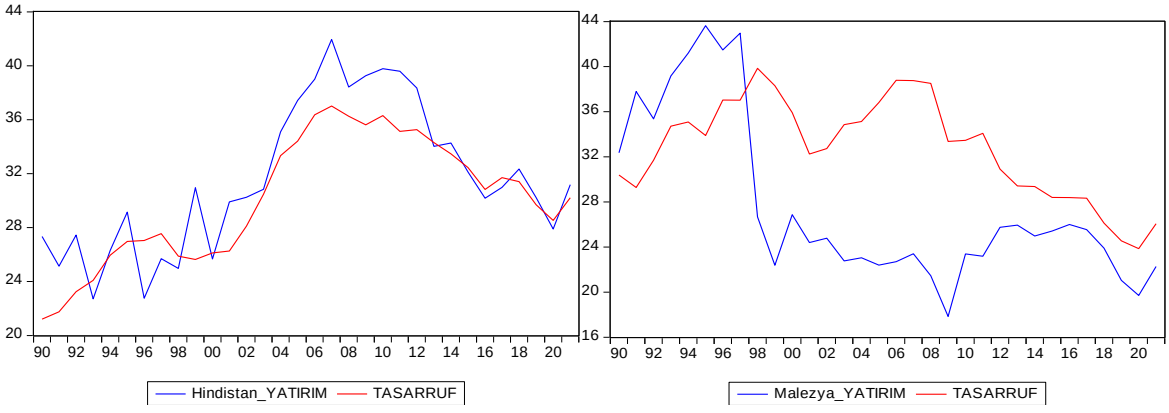
Hindistan_YATIRIM
TASARRUF
Malezya_YATIRIM
TASARRUF

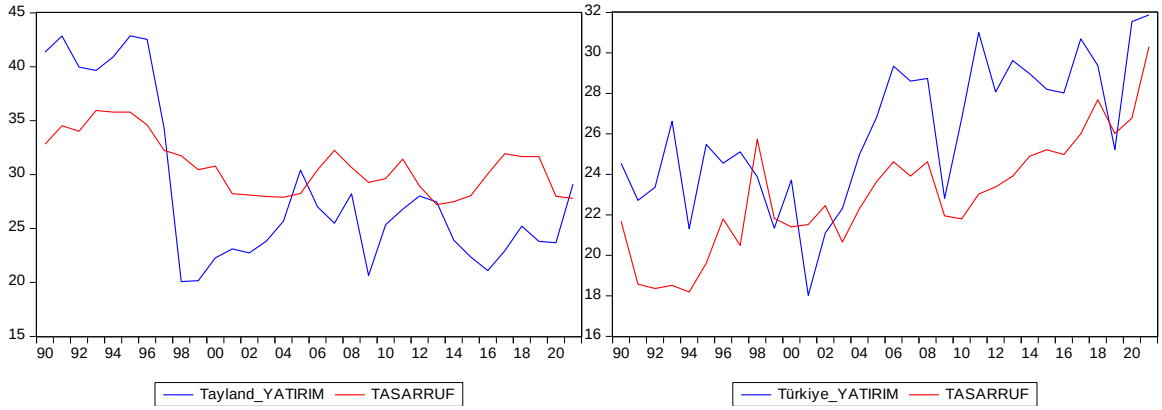

Görsel 1. Ülkelere Ait Tasarruf-Yatırım Zaman Yolu Grafikleri

Çizelge 1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Testler	YT		TS	
	Test İstatistiği	Olasılık	Test İstatistiği	Olasılık
Breusch-Pagan LM	1.825.107	0.0000*	2.194.373	0.0000*
Pesaran scaled LM	1.344.080	0.0000*	1.733.322	0.0000*
Bias-corrected scaled LM	1.327.951	0.0000*	1.717.193	0.0000*
Pesaran CD	5.871.989	0.0000*	4.430.001	0.0000*

Not: *, %1 istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Çizelge1'de görüldüğü üzere her iki seri için de hesaplanan tüm yatay kesit testlerine ait olasılık değerleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden temel hipotez reddedilerek seriler arasında bağımlılığın varlığı görülmektedir.

Çizelge 2. Pesaran ve Yamagata (2004) Homojenlik Test Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Delta_tilde ($\tilde{\Delta}$)	5.473	0.0000*
Delta_tilde_adj ($\tilde{\Delta}_{Adj}$)	6.239	0.0000*

Çizelge 2'de elde edilen bulgular eğim katsayılarının homojenliğini ifade eden temel hipotezin reddedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla eğim katsayıları heterojen olarak bulunmaktadır.

Çizelge 3. CIPS Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Düzey Değeri	Birinci Fark Değeri
YT	-1.944	-5.827
TS	-1.579	-5.292

Not: CIPS test istatistiklerinin karşılaştırılacağı kritik değerler N=10, T=32 için sırasıyla %1, %5 ve %10'a göre; -2.55, -2.33 ve -2.21'dir (Pesaran, 2007: 280).

Çizelge 3'de CIPS test istatistiklerinin düzey değerlerinin mutlak değerce kritik değerlerden küçük olması birim kökün varlığını ifade eden temel hipotezin reddedilemediğini göstermektedir. Fark değerlerin kritik değerlerden mutlak değerce büyük olması temel hipotezi reddetmekte ve seriler durağanlaşmaktadır.

Çizelge 4. Westerlund ve Edgerton Panel Eşütünleşme Test Sonuçları

LM Test İstatistiği	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
8.463	0.174	0.312

Not: 10000 Bootstrap döngü ile gerçekleştirilmiştir.

Bootstrap olasılık değerinin istatistiksel olarak anlamsız olması "eşbütünleşme ilişkisi vardır" şeklindeki temel hipotezin reddedilemediği anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile tasarruf ve yatırımlar uzun dönemde ilişkilidir.

Çizelge 5. Uzun Dönem AMG Katsayı Tahminleri

Ülkeler	Katsayı	Olasılık Değeri
Güney Afrika	0.2214474	0.313
Meksika	-0.0655474	0.548
Brezilya	0.5727324	0.000*
Çin	0.6970994	0.000*
Endonezya	0.4187796	0.000*
Filipinler	-0.0550813	0.484
Hindistan	1.05277	0.000*
Malezya	0.4937138	0.037**
Tayland	1.418.435	0.000*
Türkiye	0.9571715	0.000*
PANEL	**0.5711521**	**0.000***

Not: *, ** sırasıyla %1 ve %5 istatiksel anlamlılığı ifade eder.

Yeni sanayileşen ülkelerde tasarrufların yatırımı açıklama katsayıları ve panelin genel katsayısı Çizelge 5'te görülmektedir. Güney Afrika, Meksika ve Filipinler'de tasarrufların katsayısı

istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Diğer yedi ülkenin katsayıları anlamlı olmakla beraber tasarruf ve yatırım arasındaki en güçlü ilişki Tayland, Hindistan ve Türkiye'de görülmüştür.

4. SONUÇ

Ülke ekonomileri için yatırım konusu kritik öneme sahiptir. Yatırımların, küreselleşen dünyada yabancı sermaye hareketlerinden mi ülke içinde tasarruflardan mı doğduğu gerek akademik çevreler gerekse politika yapıcılar için oldukça önemlidir. Bu anlamda literatürde yatırım-tasarruf ilişkisine dayanan ve sermaye hareketliliğinin de tartışıldığı çok sayıda yerli ve yabancı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar gelişmiş ya da gelişmekte olan çok çeşitli ülke grupları üzerine yapıldığı gibi tek ülke bağlamında da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada literatürde karşılaşılmayan, yeni sanayi ülkelerinde F-H bulmacasının geçerliliği ekonometrik analizler yardımıyla araştırılmıştır. Analiz dönemi 1990-2021 olarak belirlenip yıllık verilerden yararlanılmıştır. İlk olarak kesitler arasında bağımlılık olup olmadığı ve eğim katsayılarının homojenitesi. araştırılıp serilerin yatay kesitsel bağımlı ve heterojen oldukları bulunmuştur. Yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan ikinci nesil panel yöntemler kullanılmaya karar verilmiş ve serilerin durağanlığı CIPS birim kök testiyle sınanmıştır. Düzeyde birim köklü seriler ilk farklarında durağanlaşmış ve uzun dönem ilişkileri Westerlund ve Edgerton (2007) panel eşbütünleşme testi yardımıyla analiz edilmiştir. Uzun dönem ilişkili olduğu belirlenen serilere ait katsayılar AMG katsayı tahmincisi ile hem ülkeler hem de panel için hesaplanmıştır. Panel genelinde tasarrufların katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve 0.57 olarak bulunmuştur. Bu sonuç yeni sanayileşen ülkelerde genel olarak F-H bulmacasının geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Ülke katsayıları incelendiğinde Güney Afrika, Meksika ve Filipinler'e ait katsayıların anlamsız olduğu gözlenmektedir. Bu ülkelerde F-H bulmacasının geçersiz olup sermaye hareketliliğinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Katsayıları anlamlı olan yedi ülkeden Tayland, Hindistan ve Türkiye'de yurtiçi tasarruflar ile yatırımlar arasında oldukça güçlü ilişki bulunmaktadır. En zayıf ilişki ise Endonezya ve Malezya'da görülmektedir. Bu ülkelerde nispeten sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu yorumu yapılabilmektedir.

KAYNAKÇA

Adeniyi, O. ve Egwaikhide, F. O. (2013). Saving-Investment Nexus in Developing Countries: Does Financial Development Matter? Journal of Economic Development, 38 (2), 119-140.

Ang, J. B. (2007). Are Saving and Investment Cointegrated? The Case of Malaysia (1965–2003), Applied Economics, 39 (17), 2167-2174.

Berkman, A. N. (2022). Feldstein-Horioka Bulmacası (FHB): G8 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (1), 189-207.

Bozkurt, E. ve Altıner, A. (2021). Feldstein-Horioka Bulmacası: Türkiye Ekonomisi Üzerine Fourier Eşbütünleşme Analizi, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (25), 801-814.

Breusch, T. S. and Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics, The Review of Economic Studies, 47 (1), 239-253.

But, B.ve Morley, B. (2017). The Feldstein-Horioka Puzzle and Capital Mobility: The Role of the Recent Financial Crisis, Economic Systems, 41 (1), 139-150.

Çiftçi, İ., Özbek, R. İ.ve Uzgören, E. (2018). Feldstein-Horioka Bulmacasının OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analiziyle Sınanması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 5 (2), 370-390.

Di Iorio, F. and Fachin, S. (2014). Savings and Investments in the OECD, 1970–2007: A Test of Panel Cointegration with Regime Changes, The North American Journal of Economics and Finance, 28, 59-76.

De Vita, G. and Abbott, A. (2002). Are Saving and Investment Cointegrated? An ARDL Bounds Testing Approach, Economics Letters, 77 (2), 293-299.

Emirmahmutoğlu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels, Economic Modelling, 28, 870-876.

Erataş, F., Başcı Nur, H. ve Özçalık, M. (2013). The Puzzle of Feldstein-Horioka Evaluation of Advanced Economies: A Panel Data Analysis. Çankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 3 (2), 18-33.

Feldstein, M. and Horioka, C. (1980). Domestic Saving and International Capital Flows. The Economic Journal, 90 (358), 314-329. https://doi.org/10.2307/2231790.

Ketenci, N. (2013). The Feldstein-Horioka Puzzle in Groupings of OECD Members: A Panel Approach. Research in Economics, 67 (1), 76-87.

Kónya, L. (2015). Saving and Investment Rates in the BRICS Countries. The Journal of International Trade & Economic Development, 24 (3), 429-449.

Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: Evidence from Cointegration Tests, Applied Economics, 37 (17), 1979-1990.

Papapetrou, E. (2006). The Saving-Investment Relationship in Periods of Structural Change: The Case of Greece, Journal of Economic Studies, 33 (2), 121-129.

Pata, U. K. (2018). The Feldstein Horioka Puzzle in E7 Countries: Evidence from Panel Cointegration and Asymmetric Causality Analysis. The Journal of International Trade and Economic Development, 27 (8), 968-984.

Pesaran, M. H. (2004). On Aggregation of Linear Dynamic Models. https://doi.org/10.17863 /CAM.5504

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. Journal of Applied Econometrics, 22 (2), 265-312.

Pesaran, M. H., Ullah, A. and Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence, The Econometrics Journal, 11 (1), 105-127.

Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 69 (6), 709-748.

Westerlund, J. and Edgerton, D. L. (2007). A panel Bootstrap Cointegration Test, Economics Letters, 97 (3), 185-190.

Yardımcı, C. (2021). Revisiting of Feldstein- Horioka Puzzle: An Empirical Analysis, Sakarya İktisat Dergisi, 10 (4), 441-448.

Yılancı, V. ve Kılcı, E. N. (2021). The Feldstein-Horioka Puzzle for the Next Eleven Countries: A Panel Data Analysis with Fourier Functions, The Journal of International Trade & Economic Development, 30 (3), 341-364.

Yildirim, D. ve Koska, O. A. (2018). Puzzling out the Feldstein-Horioka Paradox for Turkey By a Time-Yarying Parameter Approach, ERC Working Papers in Economics, 18/08.

Yıldırım, A. E. ve Yıldırım, M. O. (2020). The Feldstein-Horioka Puzzle: Evidence from Emerging Countries, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 55, 142-157.

İLKOKULDAKİ BİR META ANALİZ İÇİN İÇERİK ANALİZİ

ELİF BULAÇ

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

bulacelif@gmail.com Orcid id: 0000-0003-0547-9666

MUSTAFA YEŞİLYURT

Amasya Üniversitesi, afra65@yahoo.com Orcid id: 0000-0003-4108-7467

ÖZET

Değişen ve gelişen dünyanın eğitime yansımalarından biri de teknolojidir. Eğitimde teknoloji kullanımı, eğitimde niteliğin artırılmasını desteklemektedir. Bu çalışmanın amacı, 2010-2018 yılları arasında Türkiye'de ilkokul öğrenme ortamlarında; bazı teknolojilerin kullanımının akademik başarı üzerindeki etkisini gösteren ve yayınlanan bir meta analiz araştırmasına dahil edilen makaleleri, çeşitli yönlerden inceleyerek içerik analizini yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan literatür taramasında ilkokul, eğitim teknolojisi, öğretim teknolojisi, bilişim teknolojisi, bilgisayar destekli öğretim, bilgisayar destekli eğitim, animasyon, simülasyon, medya destekli öğretim, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, çoklu ortam, çoklu öğrenme ortamı, dönüştürülmüş sınıf ortamı, akademik başarı gibi listelenen anahtar kelimeler dikkate alınarak Google akademik, Dergipark ve Yandex arama motoru veri tabanları kullanılmıştır. Veri taramasında 2012 ve 2013 yıllarında çalışmanın kriterlerine uygun Türkiye'de yayınlanmış herhangi bir makaleye rastlanmamıştır. Ulaşılan çalışmaların Türkçe dilinde yayınlanmış olması, ilkokul öğrencilerine hitap etmesi, deneysel yöntemin kullanılmış olması, hakemli dergilerde yayınlanması, tez ve bildirilerin kapsam dışı bırakılması kriterleri çerçevesinde 15 bilimsel makale araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan değerlendirme, alanında uzman iki değerlendirici tarafından da incelenerek kapsam geçerliği sağlanmıştır. İçerik analizinde, çalışmalar; yayınlanma yılı, konu, amaç, problem, alt amaç-hipotez-alt problem, veri toplama araçları, veri analizi, bulguların amacı karşılama düzeyleri bakımından incelenmiştir. Toplanan verilere göre makalelerde en çok 2018 yılında araştırma konusunun incelendiği görülmüştür. Çalışmalar örneklem grupları açısından analiz edildiğinde en çok birinci ve dördüncü sınıf seviyesindeki ilkokul öğrencileri ile çalışmaların yürütüldüğü belirlenmiştir. Çalışmalarda yer alan konular incelendiğinde daha çok matematik ve ilkokuma yazma konularının araştırılmasına yoğunlaşıldığı tespit edilmiştir. Meta analize dahil edilen ilgili makalelerdeki teknoloji destekli öğrenme etkinliklerinin, ilkokul öğrencilerinin akademik başarısının artırılmasında etkili olduğu, elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: ilkokul, öğrenme teknolojisi, akademik başarı, içerik analizi

1. GİRİŞ

Çağımızın gelişimini sağlayan en önemli unsurlardan biri de teknolojidir. Teknoloji, hayatımızın her alanında yer almakta ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. Toplumların ilerlemesi ve gelişebilmesi yaşanan değişimlere ayak uydurabilmesiyle ilişkilidir. İnsanların bu değişimlere ayak uydurabilmesi eğitim yoluyla gerçekleşecektir. Bu noktada teknoloji, eğitimde yaşanan değişimlere de yol açmıştır. Eğitimde teknoloji kullanımı önemli bir konu haline gelmiştir.

Bu bağlamda eğitimde teknolojiyi kullanmaktan ziyade nasıl ve ne şekilde kullanılması gerektiği araştırma konusu haline gelmiştir. Teknolojiyi eğitim-öğretim sürecini daha etkili hale getirebilmek amacıyla kullanmalıdır. Bunun için öğretmen ve öğrencileri sürece dahil ederek etkili teknoloji kullanımı desteklenmelidir.

Teknolojinin yaşamımızın hemen hemen her alanında yer alması, teknolojik araçların eğitim ortamlarında kullanımını daha da arttırmıştır. Özellikle çocukların tablet bilgisayar, kişisel bilgisayar ve cep telefonları ile iç içe büyüdüğü ve onlara kolaylıkla ulaşabildiği bir çağda yaşamaktayız. Guernsey, 8 yaşından küçük olan çocukların yüzde elli ikisinin tablet, akıllı telefon yahut benzeri ürünleri kullandığını ifade etmiştir (akt. Aksoy, 2021). Çocukların teknolojiye bu kadar kolay ulaşmaları onların eğitim sürecinde değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmeyi ve eğitimde teknoloji kullanımının önemini ortaya koymaktadır.

Amaç

Yeni bir araştırma planının yapılması önceden yapılmış olan araştırmaların incelenmesi ile başlayarak biçimlenir. Planlanan bu araştırmanın öğretim teknolojileri alanında olması, güncel literatürün incelenmesini daha önemli hale getirmektedir. Çünkü teknoloji hızlı bir şekilde değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2010-2018 yılları arasında Türkiye'de ilkokul öğrenme ortamlarında; bazı teknolojilerin kullanımının akademik başarı üzerindeki etkisini gösteren ve yayınlanan bir meta analiz araştırmasına dahil edilen makaleleri, çeşitli yönlerden inceleyerek içerik analizini yapmak ve literatüre katkı sağlayabilmektir (Yeşilyurt, 2021).

Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır;

1. Yayınladığı yıla göre yayın dağılımı nasıldır?
2. Konularına göre yayın dağılımı nasıldır?
3. Çalışma alanı ve sınıf seviyesine göre yayın dağılımı nasıldır?
4. Amaç ve problem durumuna göre yayın dağılımı nasıldır?
5. Alt amaç/problem, hipotez durumuna göre yayın dağılımı nasıldır?

6. Kullanılan veri toplama araçlarına göre yayın dağılımı nasıldır?

7. Verilerin nasıl analiz edildiğine dair yayın dağılımı nasıldır?

8. Amaç, alt amaç veya hipotezlerin bulgularda karşılanma durumuna göre yayın dağılımı nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın modeli betimsel içerik analizidir. İçerik analizi belirli bir konuda yapılan çalışmaların sistemli bir biçimde incelenip değerlendirilerek araştırmacılara yol göstermesi amacıyla tasarlanan bir araştırma modelidir (Çalık ve Sözbilir, 2014).

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında ilkokul, eğitim teknolojisi, öğretim teknolojisi, bilişim teknolojisi, bilgisayar destekli öğretim, bilgisayar destekli eğitim, animasyon, simülasyon, medya destekli öğretim, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, çoklu ortam, çoklu öğrenme ortamı, dönüştürülmüş sınıf ortamı, akademik başarı gibi listelenen anahtar kelimeler dikkate alınarak Google akademik, Dergipark ve Yandex arama motoru veri tabanları kullanılmıştır. Veri taramasında 2012 ve 2013 yıllarında çalışmanın kriterlerine uygun Türkiye'de yayınlanmış herhangi bir makaleye rastlanmamıştır. Ulaşılan çalışmaların Türkçe dilinde yayınlanmış olması, ilkokul öğrencilerine hitap etmesi, deneysel yöntemin kullanılmış olması, hakemli dergilerde yayınlanması, tez ve bildirilerin kapsam dışı bırakılması kriterleri çerçevesinde 15 bilimsel makale araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan değerlendirme, alanında uzman iki değerlendirici tarafından da incelenerek kapsam geçerliği sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesi amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2004). İçerik analizinde, araştırmacının hazırlamış olduğu dokuz başlıktan oluşan kategori listesi kullanılmıştır. Bu liste; yayın yılı, konu, amaç, problem, alt amaç-hipotez-alt problem, veri toplama aracı, veri analizi, bulguların amacı karşılama düzeylerini içermektedir. İçerik analizine dahil edilen çalışmalardan elde edilen veriler Microsoft Office Excel programına aktarılmıştır. Gözden geçirilerek düzenlenen veriler, grafikler yardımıyla sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgular doğrultusunda araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

3.1.) Çalışmaların yayınlandığı yıllarına göre dağılımı nasıldır?

Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir. Çalışmalar yayınlanma yıllarına göre incelendiğinde en çok 2018 yılında çalışma yapıldığı ancak 2012 ve 2013 yılları arasında herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı görülmüştür.

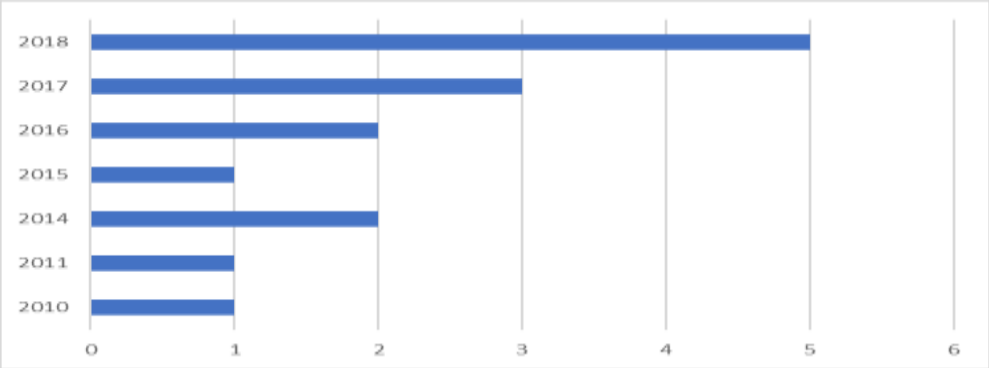

Şekil **1.** Çalışmaların yıllara göre yayınlanma durumları

3.2.) Konularına göre yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda ele alınan konuların yayın dağılımı Şekil 2'de verilmiştir.

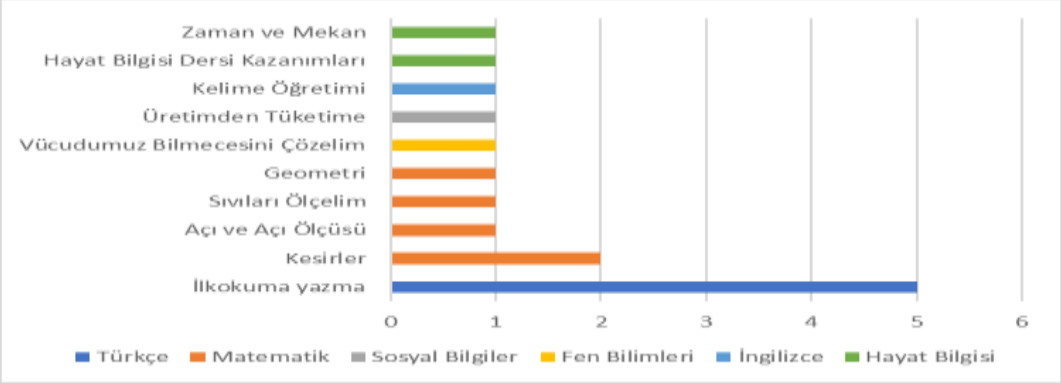

Şekil **2.** Çalışmalarda ele alınan konuların yayın dağılımı

Çalışmalar konularına göre incelendiğinde ilkokuma yazma konusundaki çalışmaların yoğun olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3.) Çalışma alanı ve sınıf seviyesine göre yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda ele alınan çalışma alanları ve sınıf seviyelerinin yayın dağılımı Şekil 3'de verilmiştir.

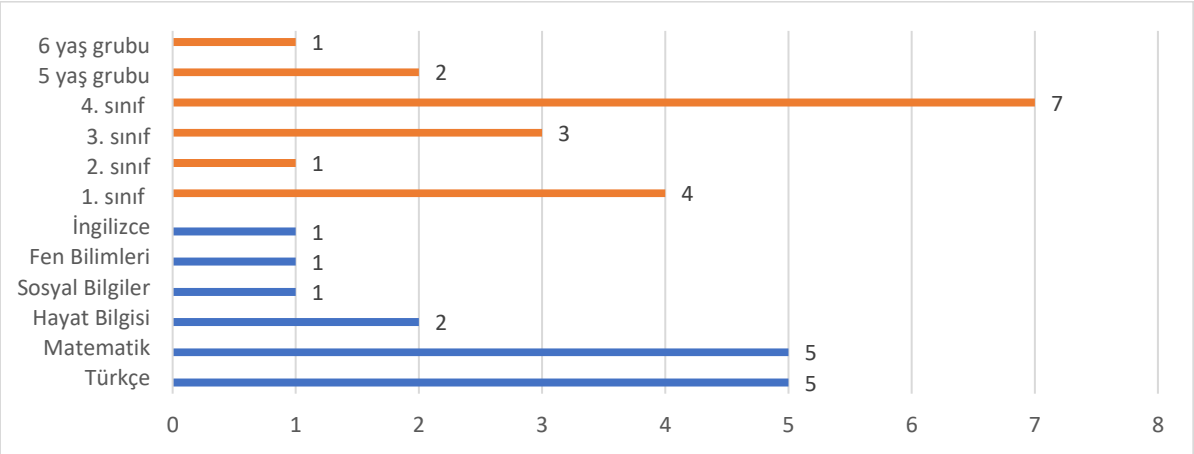

Şekil **3.** Çalışma alanlarına ve sınıf seviyelerine göre yayın dağılımı

Çalışmalar ele alınan çalışma alanları ve sınıf seviyelerine göre incelendiğinde 5 tane Matematik dersinde 5 tane ise Türkçe dersinde çalışma bulunmaktadır. Ayrıca 4. Sınıf seviyesindeki öğrencilerle daha çok çalışıldığı da bulgular arasındadır.

3.4.) Amaç ve problem durumuna göre yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda ele alınan amaç ve problem durumlarına ilişkin yayın dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

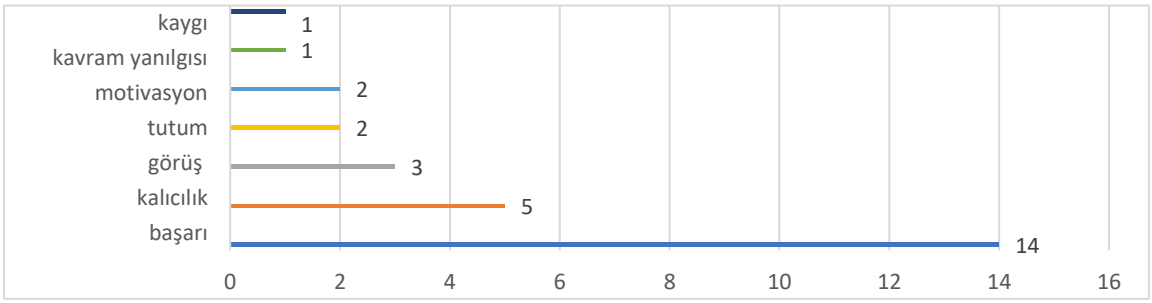

Şekil 4. Amaç ve problem durumuna ilişkin yayın dağılımı

Çalışmalar amaçlarına göre incelendiğinde 14 çalışmada akademik başarıya yönelik amaç ve problem belirlenmiştir. Bazı çalışmalarda başarı ile birlikte başka değişkenler de incelenmiştir. Bunlar kalıcılığa yönelik 5, görüş belirlemeye yönelik 3, tutuma yönelik 2, motivasyona yönelik 2, kavram yanılgısı belirlemeye yönelik 1, kaygı düzeylerine belirlemeye yönelik 1 çalışma yapıldığı sonuna ulaşılmıştır.

3.5.) Alt amaç/problem, hipotez durumuna göre yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda ele alınan alt amaç/problem, hipotez kullanılma durumlarına ilişkin yayın dağılımı Şekil 5'te verilmiştir.

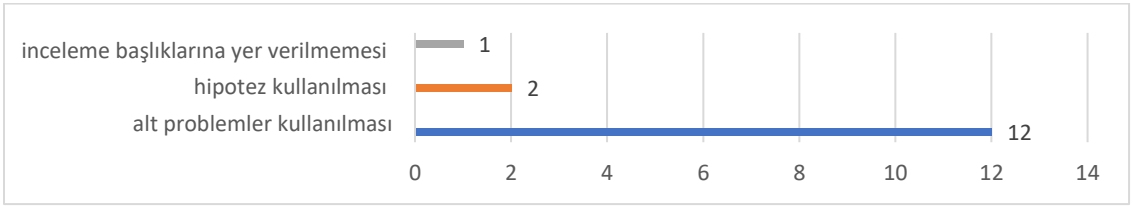

Şekil 5. Alt amaç/problem, hipotez durumuna göre yayın dağılımı

3.6.) Kullanılan veri toplama araçlarına göre yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin yayın dağılımı Şekil 6'da verilmiştir.

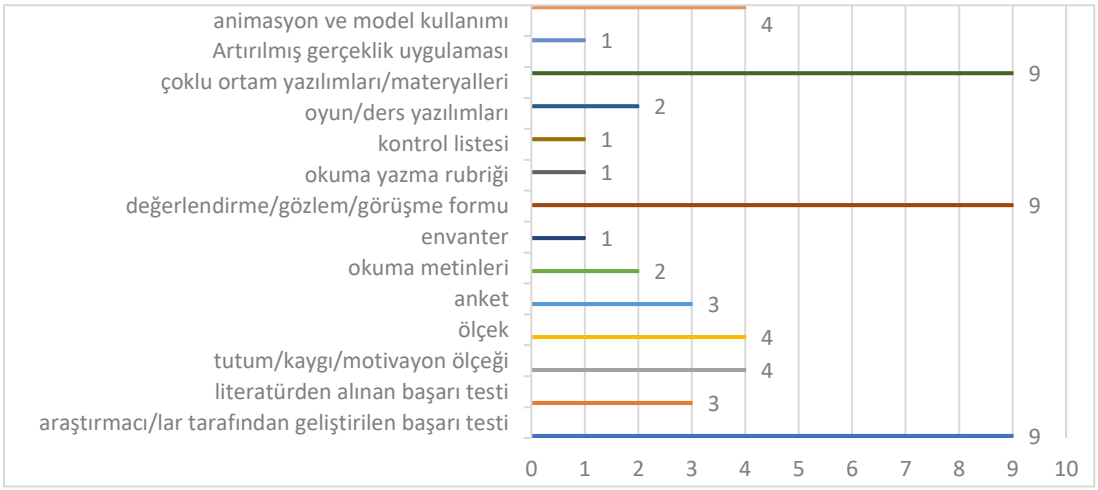

Şekil 6. Çalışmalarda kullanılan veri toplama aracı türlerine göre yayın dağılımı

İncelen çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde daha çok araştırmacı tarafından geliştirilen başarı testlerine, değerlendirme, gözlem ve görüşme formlarına ve çoklu ortam yazılımları veya materyallerine başvurulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.7.) Verilerin nasıl analiz edildiğine dair yayın dağılımı nasıldır?

Çalışmalardan elde edilen verilerin analiz türüne göre yayın dağılımı Şekil 7'de verilmiştir.

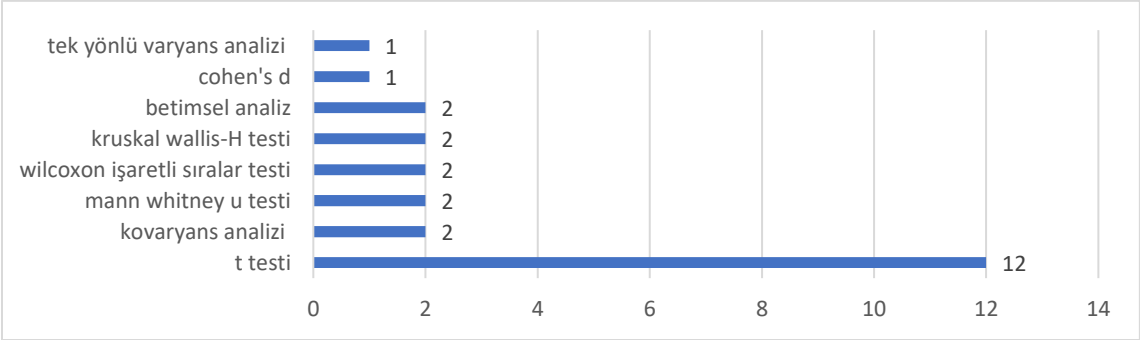

Şekil 7. Verilerin analiz türüne göre yayın dağılımı

İncelenen çalışmalarda parametrik veya non-parametrik olma durumları test edilerek çeşitli analiz türleri kullanılmıştır. İncelenen çalışmalardan elde edilen analiz türlerine bakıldığında 12 çalışmada t testi kullanıldığı belirlenmiştir.

3.8.) Amaç, alt amaç veya hipotezlerin bulgularda karşılanma durumuna göre dağılımı nasıldır?

Çalışmalarda planlanan amaç, alt amaç veya hipotezlerin bulgularda karşılanma durumuna göre yayın dağılımı Şekil 8'de verilmiştir.

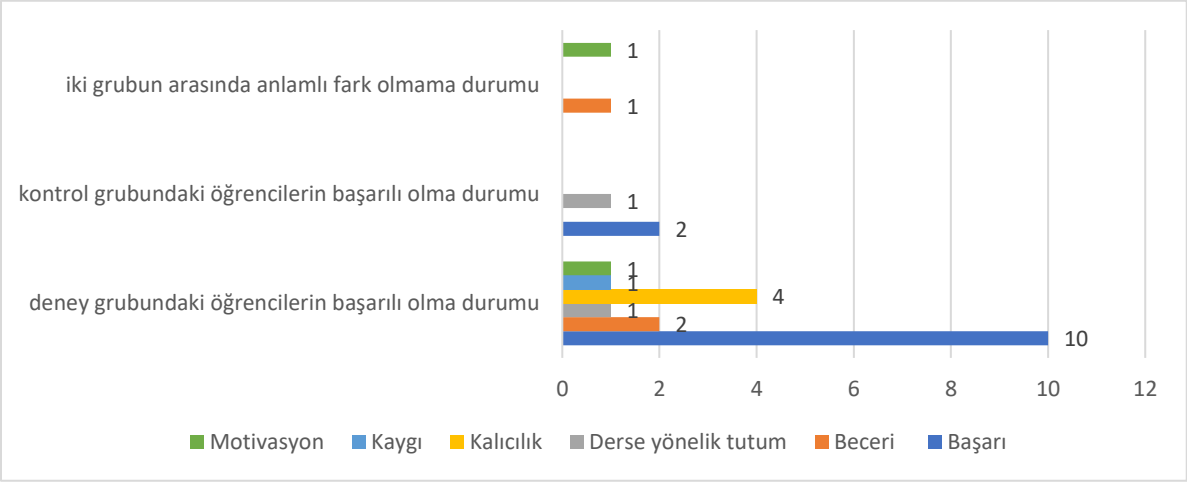

Şekil 8. Amaç, alt amaç veya hipotezlerin bulguda karşılanma durumuna göre yayın dağılımı

10 çalışmada uygulanan deneysel çalışmaların deney grubundaki öğrencilerin başarı düzeyini, geleneksel öğretim yöntemleri ile desteklenen kontrol grubundaki öğrencilere oranla anlamlı bir şekilde arttığı görülmüştür. 3 çalışmada kontrol grubunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir.2 çalışmada ise anlamlı bir farkın bulunmadığı belirlenmiştir.

4. SONUÇ

2010-2018 yılları arasında ilkokul kademesinde, ilkokul, eğitim teknolojisi, öğretim teknolojisi, bilişim teknolojisi, bilgisayar destekli öğretim, bilgisayar destekli eğitim, animasyon, simülasyon, medya destekli öğretim, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, çoklu ortam, çoklu öğrenme ortamı, dönüştürülmüş sınıf ortamı ve akademik başarı anahtar kelimeleri kullanılarak, çeşitli veri tabanları aracılığıyla yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan ve hakemli dergide yayınlanmış olan on beş bilimsel çalışma araştırmacılar tarafından geliştirilen kategoriler çerçevesinde içerik analizine tabi tutulmuştur. Kategoriler çerçevesinde elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Çalışmaları yayın yılları açısında incelendiğinde 2018 yılında daha çok çalışmanın alan yer aldığı görülmüştür.

İncelenen çalışmaların konu alanları incelendiğinde matematik dersi konuları ve ilkokuma yazma konusunda daha çok çalışma yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İncelen çalışmalarda dikkat çeken bir diğer sonuç ise dördüncü sınıf seviyesindeki öğrencilerle daha çok çalışıldığıdır. Buna ek olarak incelen çalışmalarda en çok kullanılan veri toplama aracının başarı testleri olduğu sonucuna varılmıştır. Göktaş vd. (2012) Türkiye'de yapılan eğitim teknolojileri araştırmalarının içerik analizini yaptıkları çalışmalarında da sıklıkla tercih edilen veri toplama aracının başarı testleri olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bu sonuçlarını birleştirecek olursak dördüncü sınıf seviyesindeki öğrencilere başarı testi uygulamanın daha pratik ve hızlı olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

Çalışmalar amaçları bakımında incelendiğinde daha çok akademik başarıyı arttırmaya odaklanılmıştır. Bunun yanında öğrenmenin kalıcı olmasını hedeflemişler.

Çalışmalar veri analiz yöntemlerine göre incelendiğinde en çok t testine başvurulduğu elde edilen sonuçlar arasındadır. Benzer olarak Tatar vd. (2013) teknoloji destekli matematik eğitimi çalışmalarını inceledikleri çalışmalarında araştırmacıların veri analiz yöntemi olarak en çok t testine başvurdukları sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışmalar planlanan amaç, alt amaç veya hipotezlerin bulgularda karşılanma durumuna göre incelendiğinde ise deney grubundaki öğrencilerin başarı düzeyi kontrol grubundaki öğrencilerin başarı düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonucu teknolojinin akademik başarı üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir şeklinde yorumlayabilir. Literatürde bu araştırma sonucunu destekleyen çalışmalar yer almaktadır (Okursoy, 2009; Yeşilyurt, 2011; Dinçer ve Güçlü, 2013; Bolat ve Göksu 2020). Ancak Yiğit (2007), ilkokul öğrencilerinin matematik derslerinde bilgisayar destekli eğitici oyun kullanımının akademik başarıya etkisi araştırdığı çalışmasında kontrol ve deney gruplarında akademik başarıları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bu çalışmayla birlikte araştırmacıların teknoloji kullanımının akademik başarıya etkisi konusunda yapılan çalışmaların yapısına yönelik bilgilenerek çalışmaların genel durumundan haberdar olmaları amaçlanmıştır. Bu sayede çalışmanın planlanacak olan yeni çalışmalar konusunda araştırmacılara yol göstermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, T. (2021). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Eğitiminde Teknoloji Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri, *Temel Eğitim Dergisi*, 11, 30-38.

Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).

Dinçer, S. and Güçlü, M. (2013). Effectiveness of using simulation in computer aided learning and new trends in science education: A meta-analysis study article. *The Special Issue on Computer and Instructional Technologies*, 35.

Göksu, İ. & Bolat, Y. İ. (2020). Teknoloji kullanımı Türkiye'de öğrencilerin akademik başarılarını etkiliyor mu? Bir meta-analiz çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 10 (1), 138-176.

Göktaş, Y., Küçük, S., Aydemir, M., Telli, E., Arpacık, Ö., Yıldırım, G., & Reisoğlu, İ. (2012). Türkiye'de eğitim teknolojileri araştırmalarındaki eğilimler: 2000-2009 dönemi makalelerinin içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 177-199.

Okursoy, F. G. (2009). *Kavram haritaları öğretim stratejisinin öğrenci başarısına etkisi: Bir meta analiz çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tatar, E., Kağızmanlı, T. B. & Akkaya, A. (2013). Türkiye'deki teknoloji destekli matematik eğitimi araştırmalarının içerik analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (35), 33-45.

Yeşilyurt, M. (2011). Meta-analysis of the computer assisted studies in physics: A sample of Turkey.Energy Education Science and Technology Part B: *Social and Educational Studies*, 3(2),173-182.

Yeşilyurt, M. (2021). Meta-Analysis of the Effect of Technologies on Primary School, Temel Eğitim, 3(2),26-41. https://doi.org/10.52105/temelegitim.3.2.3

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi

Yiğit, A. (2007). *İlköğretim 2. Sınıf seviyesinde bilgisayar destekli eğitici matematik oyunlarının başarıya ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

SAYGUN'UN BESTECİLİĞİNDE HALK MUSIKİMİZİN YERİ

Dr. Öğr. Üyesi, BERTAN RONA [1], BERKAY SARUÇ [2]

[1] AKÜ Devlet Konservatuvarı, bertanrona@gmail.com - 0000-0001-5009-2183

[2] AKÜ Devlet Konservatuvarı mezunu, piyanist, berkay.saruc283@gmail.com

ÖZET

Ahmed Adnan Saygun (1907-1991), "Türk Beşleri" olarak adlandırılan topluluğunun üyelerindendir. Besteci, müzikbilimci ve eğitimci kimliğiyle çalışmış, ülkemizin çoksesli musıki hayatına yaklaşık 60 yıl boyunca damgasını vurmuştur. "Op. 1" numarası taşıyan *Divertimento* başlıklı eserinde (1930) "saksofon ve darbukalı büyük orkestra"yı tercih eden Saygun, daha bu ilk eserinden başlayarak geleneksel musıkilerimiz üzerine düşünmüş ve 1936 yılında *Türk Halk Musıkisinde Pentatonizm* adlı raporunu Atatürk'e sunarak (1936) bu düşüncelerini teorik bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Aynı yıl Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluşuna ilişkin olarak yaşanan ihtilafta, yerel renklere mesafeli, "evrensel" bir musikiden yana olan Hindemith taraftarlarına karşı, "çokseslilığin halk musıkisi kaynağından geliştirilmesi" düşüncesindeki Bartok'un görüşünü desteklemiştir. Söz konusu ihtilaf Hindemith lehine sonuçlanınca Ankara'daki görevine son verilen Saygun, bu konudaki ana yönelimini hiç değiştirmeden çalışmaya devam etmiş ve iddiasını birbirinden önemli eserlerle somutlaştırmıştır. Söz konusu iddia, "halk musıkimizin kaynaklarının çokseslilik teknikleri kullanılarak değerlendirilmesiyle yeni ve muasır bir Türk musıkisi ortaya koymak" olarak özetlenebilir. Bu çalışma, Saygun'un söz konusu yaklaşımını eserleri üzerinden ele almakta ve bu yolla, çoksesli musikinin geniş kitlelerle teması bakımından dünya genelinde bir kriz yaşadığı günümüzde alternatif bir çıkış yolunun, Türkiye gibi ülkelerin zengin halk musıkisi kaynaklarından yararlanmak olabileceği düşüncesini ortaya koyarak, tartışmalara bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Saygun, çoksesli Türk musıkisi, halk musıkisi, Bartok.

1. GİRİŞ

1907-1991 yılları arasında yaşamış olan Ahmed Adnan Saygun, ilk musıki çalışmalarını, doğduğu şehir olan İzmir'de gerçekleştirmiştir. Bestecinin çocukluk yıllarında Birinci Cihan Harbi'nin (1914-1918) ağır koşullarının hâkim olduğu İzmir, her ne kadar sanat etkinlikleri için tatmin edici imkânları sağlayamasa da tarihi boyunca ev sahipliği yaptığı kozmopolit kültür, deniz ticareti ve azınlıkların varlığı gibi etkenler dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu içinde çoksesli musıkinin uç verebileceği çok az sayıdaki şehirden biriydi. Dolayısıyla Saygun, ilk öğrenimini gerçekleştirirken İsmail Zühtü (1877-1924) gibi değerli bir hocanın talebesi olma imkânını bulabilmiş, daha sonra ise Macar Tevfik Bey (1846-1941) ile Hüseyin Saadeddin Arel'den (1880-1955) piyano, armoni ve kontrapunt dersleri alarak kendini geliştirmiştir. Babası Mehmed Celâl Bey'in (1863-1926) çağın gelişmelerine ve dünya kültürüne kapalı olmayan düşünce yapısı, Saygun'u olumlu yönde etkilemiş, onun kurduğu kütüphanede o günün koşullarında son derece önemli olan Fransızca müzik ansiklopedilerini, kitaplarını okuyarak bunlardan bazılarını Türkçe'ye çevirdiği gibi, yine babasının işlettiği sinemada gösterilen sessiz filmlere piyano ile eşlik ederek kendini bu alanda da yetiştirmiştir.

Saygun, 1928 yılında, İzmir Lisesi'nde musıki hocalığı yaparken Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin açtığı ve fevkalade istidatlı gençlerin yurt dışında tahsil yapabilmelerini amaçalayan sınava girip başarılı olmuştur. Bunun neticesinde Paris'e gönderilen genç besteci; Madame Eugène Borrel'den armoni ve kontrapunt, Vincent d'Indy'den kompozisyon, Monsieur Eugène Borrel'den füg dersleri almış, ayrıca Sauberbielle ile org müziği, Amadée Gastue ile gregorius ezgileri üzerine çalışmıştır. Saksofon ile darbukaya bir arada yer verdiği *Op.1 Divertimento* başlıklı ilk eseri bu döneme rastlamaktadır (1930). Söz konusu çalışma, aynı zamanda Avrupa'da seslendirilen ilk Türk orkestra eserlerinden biridir.

Saygun'un Türkiye'ye döndükten sonra aldığı görevlerin başında Musıki Muallim Mektebi'nde hocalık (1931-1934) ve Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası şefliği (1934-1935) gelmektedir. Bu yıllarda bestecinin hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birini oluşturacak hadise, Gazi Mustafa Kemal tarafından İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyareti dolayısıyla kendisine bir opera sipariş edilmesidir. Librettosu Münir Hayri Egeli tarafından yazılmış olan, *Özsoy* adlı bu operanın konusunu bizzat Gazi vermiştir. Fevkalade zor şartlar altında ve çok kısa bir zaman dilimi

içinde bestelenerek provaları yapılan eser, neticede 19 Haziran 1934 tarihinde, Ankara'da, Gazi Mustafa Kemal ile Şah Rıza Pehlevi'nin huzurunda başarıyla temsil edilmiş ve Türkiye'deki "ilk millî opera eseri" olarak tarihe geçmiştir. Ne var ki bu süreç, aynı zamanda Saygun'un başkent musıki çevresiyle ve özellikle Osman Zeki Üngör'le ilişkilerinin bozulduğu bir zaman aralığı olmuştur. *Özsoy*'dan son derece memnun kalan Gazi'den *Taşbebek* adlı ikinci bir opera siparişi aldığı, *Türk Halk Musıkisi'nde Pentatonizm* adlı raporunu bizzat Gazi'ye sunduğu ve Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası'nın şefliğini yaptığı parlak ama kısa bir dönemin (1934-35) ardından Saygun, Musıki Muallim Mektebi'ndeki görevine son verilerek İstanbul Belediye Konservatuvarı'na tayin edilmiştir.

Saygun'un İstanbul'da görevlendirilmesi, aslen Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kurulması üzerine cereyan eden tartışmalarla ilgilidir. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Ankara'da bir konservatuvar kurmak istemekte ancak ülke genelinde çoksesli musıki çalışmalarının lokomotifi olması öngörülen bu okulun hangi esaslar üzerinde şekillendirileceği konusunda görüş ayrılıkları yaşanmaktaydı. Bir yanda, yerel renklere mesafeli durarak Batı kültürünü referans alıp "evrenselliğe" ulaşan bir musiki anlayışını savunanlar, diğer yanda ise "çokseslilığin halk musıkisi kaynağından geliştirilmesi" düşüncesinde olanlar bulunmaktaydı. Birinci görüşü destekleyenler, konservatuvarın kuruluşunda Alman besteci Paul Hindemith'in (1895-1963) tavsiyelerine uyulması gerektiği kanaatindeyken, ikinci görüşü destekleyen Saygun ise "çokseslilığin halk musıkisi kaynağından geliştirilmesi" tezini öne süren Macar besteci ve etnomüzikolog Bela Bartok'un (1881-1945) fikirlerine yakınlık duyuyordu. Ne var ki 1933 yılında Adolf Hitler'in iktidara gelmesiyle büyük bir ekonomik ve askerî güç olarak öne çıkıp yayılmacı bir politika izlemeye başlayan Almanya'nın bu yeni siyasetiyle ters düşmüş durumdaki Bartok'un Türkiye'ye davet edilmesinin doğurabileceği sıkıntılar da göz önünde bulundurularak onun yerine Hindemith ismi üzerinde anlaşılmış ve Ankara Devlet Konservatuvarı, 1936 yılında Hindemith'in inceleme raporu ve tavsiyeleri üzerine kurulmuştur.

Aynı yıl İstanbul'a yerleşen ve Belediye Konservatuvarı'nda hocalık yapmaya başlayan Saygun, Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kuruluş çalışmaları sürerken, Halkevleri'nin davetiyle Türkiye'ye gelen Bartok'a, yaptığı Anadolu gezisinde eşlik etmekteydi. Bu birlikteliğin, onun etnomüzikoloji meseleleri konusundaki ve Türkiye'de bir çoksesli musıkinin ne şekilde vücuda

getirilmesi gerektiği hususundaki kanaatlerini olgunlaştırdığı düşünülebilir. Saygun, üç yıllık bir sürecin ardından, 1939 yılında Halk Evleri Müfettişi oldu. Bu yeni vazifesi, ona, Anadolu'yu gezerek zaten üzerinde düşünmekte olduğu halk kültürü ve musıkisi hakkında doğrudan inceleme yapma fırsatı sağlıyordu. 1946'da ilk seslendirilişi yapılan *Op.26, Yunus Emre Oratoryosu*'yla birlikte etki alanı oldukça genişleyen besteci, kompozisyon ve modal musıki öğretmek üzere Ankara Devlet Konservatuvarı'na tayin edildi; konferanslar vermek üzere yurt dışından davetler aldı. Eserleri her geçen gün dünyaya açılan Saygun'a 1948 yılında İnönü Armağanı, 1949'da ise Palmes Academiques nişanı verildi. Hayatı boyunca Ankara Devlet Konservatuvarı Müşavir Heyeti Üyeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği ve TRT Yönetim Kurulu Üyeliği gibi görevler de alan Saygun, eğitimciliğini 1972'den sonra İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda sürdürdü. 1971 yılında verilen ilk "devlet sanatçısı" unvanı kendisine tevdi edildi; adına festivaller düzenlendi ve Ege Üniversitesi tarafından "fahri doktorluk" ile onurlandırıldı. 1991 yılı başında hayatını kaybeden Saygun'un adı, 2008 yılında İzmir'in en önemli salonlarından biri olarak faaliyete geçen Ahmed Adnan Saygun Sanat Merkezi'ne verildi. Eserleri yurt dışında en çok seslendirilen ve kaydedilen Türk bestecisi durumundaki Saygun ve çalışmaları üzerine pek çok tez yazılmış, müzikolojik ve edebî türleri de kapsayan pek çok kitap yayımlanmıştır.

2. DEĞERLENDİRME

Ahmed Adnan Saygun'un musıki üzerine görüşlerinin sağlamasını yaptığı ve bu görüşleri delillendirdiği başlıcak kaynak, hiç şüphesiz ki onun eserleridir. Ancak bu eserlerin hem muhteva hem de üslûp bakımından söz konusu görüşlerden yola çıktığı da açıktır. O nedenle Saygun'un çoksesli musıkimize ve bu musıkinin başlıca malzemesi olarak değerlendirdiği halk musıkisine yaklaşımını iyi bilmek gerekir. Gençlik ve talebelik yıllarındaki ilk araştırmaları bir yana bırakılacak olursa, Saygun'un bir etnomüzikolog yaklaşımıyla halk musıkimiz üzerine yaptığı ya da bu kapsamda değerlendirilebilecek olan başlıca çalışmaları şunlardır: *Türk Halk Musıkisinde Pentatonizm*, 1936; *Rize, Artvin, Kars Havalisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malumat*, 1937; *Halkevlerinde Musıki*, 1940; *Karacaoğlan (Yeni Bilgiler – Bir Rivayet – Melodiler)*, 1952;

Mod Öncesi Ezgilerin Sınıflandırılması, 1960 ve *Bela Bartok's Folk Music Research in Turkey*, 1976.

Bazılarında öne sürdüğü fikirleri sonradan terk ettiğini ya da kısmen değiştirip geliştirdiğini söylediği **[1]**, aslen bilimsel nitelikte olup spesifik konulara odaklanan bu çalışmalarının yanı sıra, Saygun'un çoksesli musikimiz ve onun temelinde yer alması gerektiğini düşündüğü halk musıkimiz hakkındaki tespitlerinin izlerini sürebileceğimiz iki kitabı daha vardır. Bunların ilki olan ve daha önce mecmualarda neşretmiş olduğu yazılarından oluşan, 1945 tarihli *Yalan*'da **[2]** bestecinin özellikle felsefi görüşlerini de öğrenme imkânı bulunmaktadır. İkinci olarak anılması gereken, 1982 tarihli *Atatürk ve Musıki – O'nunla Bilikte, O'ndan Sonra* – **[3]** adlı kitabında ise Saygun'un Türkiye Cumhuriyeti'nin musıki politikaları üzerine düşünceleri yer almaktadır. Bestecinin eserleriyle somutlaştırdığı musıki anlayışını, özellikle bu iki kitapta serdettiği fikirleri göz önünde bulundurmadan layıkıyla anlayabilmek mümkün değildir.

Atatürk ve Musıki bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Saygun'un çoksesli musıkimizi Batı taklitçiliği biçiminde, yüzeysel bir anlayışla ele almadığı, tam tersine, bu musıkinin millî karakterini özellikle vurguladığı görülmektedir. Ona göre, "Ya istiklâl, ya ölüm!" diyen Mustafa Kemal gibi bir insanın, sanat alanında Batı taklitçiliğini hedeflemesi düşünülemez" **[3]**. Saygun, bu iddiasını desteklemek üzere, Atatürk'ün 1 Kasım 1932'de, TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmadan ve 1933 yılında irad ettiği "Onuncu Yıl Nutku"ndan bazı cümleler aktarmaktadır. Gazi, bu konuşmaların ilkinde, "Millî kültürümüzün yükselmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileğidir" derken, diğerinde ise "Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkaracağız" demektedir **[3]**. Görüldüğü gibi bu ifadelerde Batı sanatını aynen almaktan değil, millî nitelikte bir Türk sanatı meydana getirip bu sanatı muasır medeniyet seviyesinin de üzerine çıkarmaktan bahsedilmektedir. Yine Atatürk'ün 1 Kasım 1934 günü, TBMM açış konuşmasında dile getirdiği ve günümüze değin yaygın biçimde alıntılanan şu düşünceler de Saygun'un *Atatürk ve Musıki* kitabında altını çizdiği düşüncelerdir: "Arkadaşlar, güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan, Türk musıkisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musıkide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeye yeltenen musıki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır; bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan

yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları birgün önce, genel son musıki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu güzeyde Türk ulusal musıkisi yükselebilir, evrensel musıkide yerini alabilir" **[3]**. Ne var ki Saygun, Atatürk'ün işaret ettiği bu yolun tam olarak anlaşılamadığı, o nedenle meseleye bir açıklık kazandırmak gerektiği düşüncesindedir. Ona göre "Atatürk, 'ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak' dediği zaman herhâlde sadece türküleri derleyip bestelerin içine serpiştirivermeyi düşünmüyor, halkın, deyişlerinde ve söyleyişlerinde yankısını bulan asîl ve içli ruhunu bestecinin kendi ruhunda duymasını, o ruhla birleşmesini, bütünleşmesini ve çağdaş bir duyuş ve anlayışa doğru kanat açarak evrenselleşmesini özlüyordu" **[3]**. Saygun bu iddiasını desteklemek üzere, Gazi'nin 20 Mart 1923 tarihinde, Konya Türkocağı'nda gençlerle yaptığı konuşma sırasında beyan ettiği fikirleri özellikle mühim bulmaktadır. Çünkü Gazi, adı geçen konuşmasında, "Dünyanın her türlü ilminden, keşfiyyatından, terakkiyatından istifade edelim, lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz" demekte, fakat bunun yanı sıra, Türk münevverlerini, "dünyayı bilmekle ama kendi kültürümüze yabancı olmakla" tenkid etmektedir **[3]**.

Saygun'a göre halk musıkisi ve mahallî renk, sadece çoksesli Türk musıkisinin ana kaynağı değil, aynı zamanda Klasik Batı Müziği olarak adlandırılan geleneğin de temelidir. "Halk sanatı ürünleri, çok basit görünmelerine karşın, insan ruhunun derinliklerinde yer alan hakikatleri erişilmesi güç bir yetkinlikle ifade edebilirler. Büyük sanat eserleri (mesela Beethoven'ın 'Şafak' başlıklı piyano sonatı ile *9. Senfoni*'sinin korolu finali) de aynı başarıyı, aynı sadelikle yakalayabilirler" **[3]**. Saygun, "sanatçının bu halk kaynağına inerek hakikati haykırması gerektiği" düşüncesindedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, daha önce mecmualarda neşretmiş olduğu yazılarının bir araya getirilmesinden oluşan, 1945 tarihli *Yalan* kitabında geleneğin önemini ısrarla vurgulamakta, gelenek olmadan sağlıklı bir gelecek inşa edilemeyeceği düşüncesini dile getirerek, dönemin Klasik Batı Müziği bestecilerini tenkid etmektedir: "Yalnız 'şahsın damgası', yalnız 'ben.' Artık 'tesirden' bahsetmek günahtır. Sanki yeni devrin adamları 'itmam' değil, 'ibtâl' için yaşıyorlar. Korkunç bir çöküş; korkunç bir inkâr ve köksüzlük. Son asrın sanat peygamberlerinden Maurice Ravel'in: 'tesirleri altında kalmamanız için eserlerimdem nefret etmenizi tercih ederdim' demesi ne kadar düşündürücüdür" **[2]**. Saygun, Hz. İsa'ya atfedilen, "Ben iptal etmek için değil tamamlamak için geldim" sözünden hareketle; oğulun ana-babasıyla, ağacın kökle, insanın toprakla bağının altını çizmekte ve baş ne kadar yüksek olursa olsun ayakların yerde olacağı ve

temelsiz bina kurulamayacağını dile getirmektedir: "Şüphesizdir ki bir sanat adamı kendi benliğinin şuuruna erebilmek için dedelerinin toprağı üstünde yaşayan insanları itiyadlarıyle, inanmalarıyle, duyuşlarıyle, hulâsa her şeyleriyle tanımak mecburiyetindedir" **[2]**. Saygun'un adı geçen kitabında yer alan ve düşüncelerini son derece özlü biçimde dışavuran şu iki cümlesi, özellikle dikkate değer niteliktedir: "Sıkıntılı zamanlarda 'kaynak'a koşmayı dedeler bize öğrettiler" ve "Musikîciye, fonografın yazdığı türküden önce, o türkünün sahibini duymak gerektir" **[2]**. Görüldüğü gibi bu iki cümlesiyle Saygun, meseleyi adeta hülasa etmektedir. Buna göre sıkıntılı zamanlardan geçildiği için kaynağa yönelmek, ancak bir teknikerin çalışmasıyla sınırlı kalmayarak, derlenen türkülerin içindeki asıl cevheri hissedebilmek gerekmektedir.

Gerçekten de bestecinin bu düşüncelerini dile getirildiği yıllar, Türkiye'nin siyasi, toplumsal ve kültürel bakımdan sıkıntılı diyebileceğimiz zamanlardan geçtiği bir dönemdi. Genç Türkiye Cumhuriyeti sadece millî bakımdan değil milletler arası dengeler bakımından da zorlu dönemeçlerden geçiyor, yaşananlar ülke içinde pek çok çalkantıya ve tartışmaya neden oluyordu. Özellikle musıkimiz söz konusu olduğunda bu tartışmalar son derece üst perdeden ve hatta çoğu zaman insanların birbirine karşı son derece kırıcı olabildikleri bir üslupla cereyan etmekteydi. Saygun, bu koşullar altında çoksesli musikiye geçişin zaruri ancak zor olduğu kanaatindeydi. "Çünkü musıki, bütün sanatlar arasında 'alışkanlık gücü'ne en çok maruz kalanı" idi **[3]**. "Hayat değiştiğine göre musıki de değişmelidir" düşüncesinde olan besteci, bu değişikliğin amaçta değil araçta yapılması gerektiği kanaatindeydi ve geçmişte Batı'da yapılanın da bu olduğunu düşünüyordu. Yani Saygun'a göre tekseslilik – çokseslilik tartışması, amaçla değil aslen araçla ilgili bir tartışmaydı ve tam da bu nedenle mesele doğru bir yaklaşımla ele alınamıyordu. O, sanatçının eğer söyleyecek yeni bir sözü varsa, ortaya koyacağı sanatın her türlü denemeye açık olduğunu söylüyordu. "İsteyen sanat adamı segâhını da nim hicazını da koruyarak çalışmalar yapabilir" diyen besteci **[3]**, bu ifadesiyle, tartışmaların daha ziyade söylem düzeyinde kaldığını öne sürüyor ve bu konuda söz söyleyecek olanların lafla değil eserle bunu ortaya koymaları gerektiğini belirtiyordu. Kendisi de bu tezden hareketle, doğru olduğuna inandığı fikirleri, birbiri ardınca verdiği eserlerle somutlaştırma gayretindeydi. Bununla birlikte ilk kuşak bestecilerimizi ve onların yazdığı eserleri de yakından takip ediyor, Türkiye'de yaşanan çoksesli musıkinin doğru temeller üzerinde yükselmesi kaygısını taşıyordu: "İlk kuşak bestecilerimizin en önemli özellikleri, geleneklerimize körü körüne, bağnaz bir anlayışla değil, akılcı bir yoldan yaklaşan ve

Türk ruhunun bütün sırlarını ‘işitecek kulaklara’ fısıldamağa ve kendisine gönül verenlere gönlünü cömerdce açmağa hazır, Türk geleneklerini bütün saflığı ile yüzyıllar boyunca sürdüregelmiş bir ‘Anadolu’nun varlığını keşfedebilmiş olmalarıdır” **[3]**. Ancak besteci, bu ilk kuşağın işin başında olgun eserler vermesinin beklenemeyeceğinin de farkındadır. Zira “kendilerinden önce ancak, kendi havası içinde gelişip serpildikten sonra hamle gücü tükenmiş ve yavaş yavaş yozlaşmış bir ‘tek sesli Osmanlı musıkisi’ ve karanlıkta el yordamıyla bir çıkış yolu arayanların şamatalarından başka bir şey yoktur” **[3]**.

Tam bu noktada, üzerinde önemle durulması gereken husus, Saygun’un Klasik Türk Musıkisi’ne bakış açısıdır. Çoğu kere iddia edildiğinin aksine Saygun, Klasik Türk Musıkisi’ne karşı olumsuz bir yaklaşım içinde değildir. Hatta *Atatürk ve Musıki* kitabında bu musıkinin üstün vasıflarını, Itrî (1640?-1711) gibi bestekârlarının büyüklüğünü defaatle dile getirmektedir. Saygun’un olumsuz baktığı asıl husus, tarihte hükmünü başarıyla icra etmiş olan ve her Türk’ün iftiharla sahip çıkması gereken bu köklü musıki geleneğimizin dinî numunelerinin ve büyük formlarının, 19. yüzyıldan itibaren yerini, çok daha yüzeysel biçimlere ve eski eserlerin derinliğinden son derece uzak olan, düşük bir derekeye inmiş olmasıdır. Her ne kadar Saygun’un çocukluğunu geçirdiği 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Klasik Türk Musıkisi’nin “ciddi” diyebileceğimiz damarını sürdürmeye çalışan bestekârlar ve eserler bir biçimde yaşamaya devam ediyor olsalar da bu musıki geleneğinin o günlerde yaygın ve hâkim olan biçimi, ne yazık ki “alaturka” adı altında kendi kültürünü küçümseyen ve onu sadece bir meyhane musıkisi seviyesine düşüren bir anlayışın tasarrufu altındaydı. İşte Saygun’un Klasik Türk Musıkisi üzerine kanaatlerini değerlendirirken, bu tarihî gerçeği de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nitekim kendisi bu düşüncelerini, *Atatürk ve Musıki*’de açıkça ifade etmiş, söz konusu eleştirilerini Atatürk’ün ölümünden, söz konusu kitabın yazıldığı 1982 yılına kadar geçen zamana değin getirip, eğitim kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletmiştir: “Atatürk’ün bu yoldaki telkin ve irşadlarına rağmen, Türk eğitim ve öğretimini yönetenler, millî kültürümüz üzerine söz sahibi olanlar, O’nun bu konudaki seziş ve düşüncelerini, hatta O’nun hayatta bulunduğu günlerden günümüze değin, ne dereceye kadar kavrayabildiler sorusuna kandırıcı ve iç açıcı bir cevap vermek güçtür. Sanıldı ki konservatuvar veya konservatuvarlar açmakla, bir iki şehrimizde orkestra veya opera gösterileri yapmakla O’nun arzusu karşılanmış olur… Onlar, güzel sanatlardan özellikle musıkiyi bir eğlence aracı gibi, ve nihayet, boş zamanları değerlendirme aracı gibi görmekten, ne yazık ki öteye geçemediler” **[3]**.

Ahmed Adnan Saygun'un bir besteci olarak üretim süreci, yukarıdaki düşüncelerden ilham almakla birlikte, zaman içinde farklı aşamalardan geçmiştir. Bu aşamalarda Saygun, şahsi bestecilik dilini, özgün anlatım ve üslubunu korumuş olsa da yeni yönelişlerden kendini alıkoymamış, her defasında yeni bir solukla eserlerine atılım kazandırmasını bilmiştir. Millî bir musıki meydana getirme, yerel malzemeyi çağdaş tekniklerle işlerken, o malzemenin kaynağı olan halk musıkisinin ruhunu kavrayabilme hedefi hiç değişmemekle beraber, bestecinin üç döneminin olduğu söylenebilir: "Darbuka ve saksofonlu büyük orkestra için *Divertimento*'dan (1930), *Yunus Emre Oratoryosu*'na (1946) değin olan yapıtları, genellikle onun ilk yaratma dönemi olarak nitelendirilir… *Yunus Emre Oratoryosu*'dan, 1958'de Washington'da, Kongre Kitaplığı salonunda, Juliard Dördülü'nce ilk kez seslendirilen *İkinci Yaylı Dördül*'e değin olan yapıtlarıyla Saygun, ikinci yaratma dönemindedir… *İkinci Yaylı Dördül* ile başlayan üçüncü yaratma döneminde ise besteci… en olgun bir yaratma düzeyine ulaşır" **[4]**.

Saygun'un yukarıda sözü edilen ilk dönemine dahil edilen eserlerinde, bestecilik hayatı boyunca istifade etmekten hiç vazgeçmediği halk musıkisi unsurları oldukça somut niteliktedir. Bu dönemin gerek vokal, gerekse çalgısal nitelikteki eserlerinde musıki folklorumuzun etkilerini gözlemek son derece kolaydır. Bu kapsamda; *Koro ve Orkestra İçin Manastır Türküsü (Op.5)*, *Soprano ve Orkestra İçin "Kızılırmak Türküsü" (Op.6)*, *Dört Sesli Karışık Koro İçin "Çoban Armağanı" (Op.7)*, *Orkestra İçin Süit: "Zeybek, Enterlüd ve Horon" (Op.14)*, *Piyano İçin Sonatin (Op.15)*, *Dört Sesli Karışık Koro İçin "Dağlardan, Ovalardan" (Op.18)*, *Dört Sesli Karışık Koro İçin "Bir Tutam Kekik" (Op.22)* ve *Piyano İçin "Anadolu'dan" (Op.25)*, özellikle zikredilebilecek olan eserlerdir. Bu eserlerden 1938 yılında bestelenmiş olan *Sonatin*'in "Horon" başlıklı üçüncü bölümü, Saygun'un Karadeniz yöresi musıki folklorunu ne şekilde ele aldığını gösteren iyi bir misaldir. Bölgenin geleneksel ölçü kalıplarıyla tartımlanmış tempolu bir musıkiyi dışavuran bölüm, kullandığı T4'lü aralıklarla ve cümle yapısıyla da yörenin söylemini ve ifade karakterini stilize etmektedir. Tüm bu malzemenin etkili bir piyanistik üslup içerisinde sunulması ise taze bir dili olan çağdaş bir eser meydana getirmektedir.

1946-1958 yılları arasındaki üçüncü döneminde Saygun'un eserlerinde gözlenen en dikkat çekici unsurlardan biri, bestecinin Klasik Türk Musıki makamlarına ilişkin duyuş ve uygulamalarını da çalışmalarına yansıtmaya başlamasıdır. Saygun bu ikinci döneminde, aslen Cumhuriyet'in musıki ideallerinin de ötesine uzanan bir tarihî perspektif içinde, Osmanlı münevver çevresinin imparatorluğun başlıca merkezlerinde şekillenen ve oda musıkisi karakterinde olan kültürünü ve Batı'nın Aydınlanmacı felsefesini aşan, son derece kişisel ve mistik göndermelerle dolu bir boyutu düşünsel alanda değerlendirir görünmektedir. Teknik yönden ise "bir sihirbaz gibi kullandığı çizgisel yazısıyla, gayet ileri ve original bir stilin içerisine girmiştir" **[4]**. Bu dönem açısından tipik olabilecek eserler arasında şunlar sıralanabilir: *Birinci Yaylı Dördül (Op.27)*, *Birinci Senfoni (Op.29)*, *İkinci Senfoni (Op.30)*, *Solo Viyolonsel İçin Partita (Op.31)*, *Ses ve Piyano İçin Üç Ballade (Op.32)*, *Keman ve Piyano İçin "Demet" (Op.33)*, *Birinci Piyano Konçertosu (Op.34)* ve *Solo Keman İçin Partita (Op.36)*.

Saygun'un besteciliğinde üçüncü dönem, *İkinci Yaylı Dördül (Op.35)* ile başlar. Bu döneminde bestecinin birbiri ardınca şaheserler ürettiği söylenebilir. Tasavvuf düşüncesini ve insana dair her türlü hissiyatı tek bir potada eriten bestecinin deyişi, Kütahyalı'ya göre "olgun, derin ve yoğundur. Makamsal öğeler soyutlaşmıştır. Orkestralama, güzelliğin doruk noktasına ulaşmıştır. Müzik, tonsuzluk ve elektronsal teknik dışında, çağdaşlaşmanın hemen bütün olgularını, özenli bir arayış içinde sergiler" **[4]**. Bu dönemin öne çıkan eserleri arasından ise *Piyano İçin Aksak Tartılar Üzerine On Etüd (Op.38)*, *Üçüncü Senfoni (Op.39)*, *Köroğlu Operası (Op.52)*, *Dördüncü Senfoni (Op.53)*, *Viyola Konçertosu* (Op.59), *İnsan Üzerine Deyişler I, II, III, IV, V ve VI (Opp.60, 61, 63, 64, 66 ve 69)*, *Atatürk'e ve Anadolu'ya Destan (Op.67)*, *Beşinci Senfoni (Op.70)*, *İkinci Piyano Konçertosu (Op.71)*, *Orkestra İçin Çeşitlemeler (Op.72)* ve *Viyolonsel Konçertosu (Op.74)* seçilebilir.

3. SONUÇ

Saygun'un bu bildiri kapsamında ele alınan eserleri ve halk musıkimizin bu eserlerde ele alınış biçimi, millî musıkimiz için son derece özgün ve işlevsel bir yönelimi işaret etmektedir. Besteci

Klasik Batı Müziği'nin yüzlerce yıllık birikiminden mahrum olan Türkiye'de söz konusu yüzyılların açığını adeta tek başına kapatacak eserler ortaya koymuştur. Çıkış noktasının ve temel iddiasının, "halk musıkimizin kaynaklarının çokseslilik teknikleri kullanılarak değerlendirilmesiyle yeni ve muasır bir Türk musıkisi ortaya koymak" olarak özetlenebileceği düşünülecek olursa, Saygun'un bu amaca ne kadar güçlü ve isabetli bir biçimde ulaştığı anlaşılabilir. Çoksesli musikinin geniş kitlelerle teması bakımından dünya genelinde bir kriz yaşadığı ve çağdaş çoksesli musıkinin aşırı deneysel ve bireyci tarzıyla insanları ürkütür bir hâle geldiği günümüzde, alternatif bir çıkış yolu, Türkiye gibi ülkelerin zengin halk musıkisi kaynaklarından Saygun'un yararlandığı şekilde yararlanmak olabilir. Bu tür bir yaklaşım, yerel olanın renklerine beynelmilel ifade vasıtalarıyla yepyeni bir hayat alanı açmak olduğu oranda dünya genelinde çoksesli musikiye bir hayat öpücüğü olma anlamını da taşıyabilir.

KAYNAKÇA

[1] Refiğ, Gülper, *Ahmed Adnan Saygun ve Gemişten Geleceğe Türk Musikisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları / Ankara, 1991.

[2] Saygın**,** Ahmed Adnan, *Yalan*, Doğuş Matbaası / Ankara, 1945.

[3] Saygun, Ahmed Adnan, *Atatürk ve Musıki – O'nunla Bilikte, O'ndan Sonra*, Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları / Ankara, 1982.

[4] Kütahyalı, Önder, *Çağdaş Müzik Tarihi*, Varol Matbaası / Ankara, 1981.

SANATTA AÇILIM YAPABİLMENİN GEREKLİLİĞİ

Ahmet Kürşat ALBAYRAK [1],
[1] Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Dr. Öğr. Üyesi,ORCID ID.0000-0002-8593-4923

ÖZET

Sanat alanında bir limanda bağlanıp kalmadan ilerleyebilmek bir metafizik gerilim gerektirir. Monotonluktan çıkmayı başaran eser üreticisi sanatçı adayı olmak için adım atmış olur. Bu anlamda çalışmanın amacı geniş ve güvenli alandan sıyrılan özgür bir sanatçı adayı olabilmeye kapı aralamayı amaçlamaktadır. Merak ve macera yüklü ruhların sanat literatüründe hemen adı anılmasa da müphem bir zamanın ekolü olmak onlara yaraşır. Çünkü sanat eserinin takdir görmesinde çevre, sanat eserinin konusu ve tekniği önem arzeder. Sanatçı adayı risksiz ve bedelsiz kisvelerle yoluna devam etmeyi başaramaz. Dolayısıyla sanatçı sanat tarihinde öncü adıyla anılır ve yenilikleri kovalayan bir anlayışın temelleriyle beslenir. Sanatçının duygusal alanının eğitilmesi, maddi ve manevi birikimleri ile deneyimleri bu araştırmanın sınırları dahilindedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Çevre, Merak, Öncü, Realite

ABSTRACT

Being able to progress in the field of art without being stuck in a port requires a metaphysical tension. The producer who succeeds in getting out of the monotony takes a step to become an artist candidate. In this sense, the aim of the study is to open the door to be a free artist candidate who stands out from the wide and safe space. Although the names of the spirits full of curiosity and adventure are not immediately mentioned in the art literature, it suits them to be the school of an ambiguous time. Because the environment, the subject and technique of the work of art are important for the appreciation of the work of art. The artist candidate cannot continue on his way with risk-free and cost-free disguises. Therefore, the artist is known as a avangard in the history of art and is fed with the foundations of an understanding that pursues innovations. The education of the artist's emotional field, his material and spiritual accumulations and experiences are within the limits of this research.

Keywords: Art, Environment, Curiosity, Avangard, Reality

GİRİŞ

Görsel sanatlar alanında illüstrasyon farklı etkilerde değişen bir yörünge arzetmektedir. İllüstrasyon günümüzde parça bütün ilişkisinde farklı yorumları besleyen dijital kolajlarla bir ifade şekli olmayı sürdüren bir disiplindir. İllüstrasyon bir görsel iletişim yöntemidir. Bu yöntemde seçenek üretmek maharet ister. Bu durumda başlangıçta fikirleri hemen yargılamadan üretmek, yani yargılamayı sona bırakarak ertelemek, seçenekleri çoğaltmak, tüm seçenekler arasından çılgın ve aptalca görünenlere aldırış etmemek fikirlerin gelişmesinde aktif rol oynar.(Yıldız,2022, 302-304)

İllüstrasyon kısaca metni görselle anlatmak, sözü yorumlama, hayalden gerçeğe doğru yansıtma ve bir resmi betimleme olarak nitelendirilebilir.

Görsel 1. John Howe https://cvltnation.com/john-howes-tolkien-artwork/ Erişim Tarihi 14 Aralık 2022

Görsel 2. John Howe'a Ait İllüstrasyon

Görsel 3. John Howe'un Yüzüklerin Efendisi Filmiyle Benzer İllüstrasyon Çizimi

Görsel 4. Yüzüklerin Efendisi Filminden Kare

Kanadalı ressam ve illsutrasyon sanatçısı Howe, yüzüklerin efendisi filminin yönetmeni Peter Jackson filmlerinin ilham sanatçısı olarak görülebilmektedir.(https://cvltnation.com/john-howes-tolkien-artwork/ Erişim Tarhi 14 Aralık 2022) Ayrıca Yüzüklerin efendisi adlı eserin yazarı John Ronald Reuel Tolkien'in SareholeMill' deki yaşanılan mekan sinemadaki izdüşümlere de yansımıştır.

Görsel 5. "John Ronald Reuel Tolkien'in SareholeMill' deki Yaşadığı Ve Ona İlham Veren Yer" (https://www.warm-welcome.co.uk/blog/tolkien-and-birmingham)

Görsel 6. Yalın Ayak Gen 6, Japonya'ya Atılan Atom Bombasını Konu Alan Keiji Nakazawa'ya Ait Çizgi Romandan Bir Sayfa

Görsel 7.Banksy' e Ait Bir Duvar Resmi

Sanatçının gece uçan bir baykuş gibi karanlıkta kaybolmuş renklerin ve formların çizgisi ve rengi azalmış bir yüzeye düştüğü bir izle kanatlandığı söylenebilir. Bur durum minervanın baykuşu olarak düşünülebilir. Yani en ışıklı anlar en karanlık zamanlarda ve en zor zamanlarda değerlendirilen vakitlerin bir sunumudur. Mitolojide Athena'nın bilgelik sembolü olan bu baykuş akşam kararınca nasıl uçuyorsa sanatçı da karanlıkta uçabilmeye talip olmalıdır. Fikirler alemi içinde yeniden inşa olma, inşa etmek dünyayı yeniden kavramak için bu şarttır. İnsan belirli bir gayretin sonucunda felsefik bir bakış açısıyla olayları değerlendirdiğinde sonradan olaylara anlam verir. Bu durum zamanın geçici olduğu her hareketin bir eylem ve kurgu içinde yüzdüğünü bize söyler. Bu durumu ebru tekniğiyle yaptığım resimlerde şahsi deneyimlerimde de farketmekle beraber, suyun dinamik yapısı ve hemen üretime imkan vermesi şeklinde de gözlemlediğim söylenebilir. Bununla beraber ebru teknesinde olan bitenlerin insanın cüzi iradesi ve külli iradeye dair bir işaret olduğu da anlaşılmaktadır. Sanatçı bazen Banksy' de olduğu gibi dünyanın kanayan yaralarına parmak basmak, haksızlığı sanatta göstermek yoluna gittiği gibi sanatla hayat arasındaki düşünsel bağlılıkları anlamaya başladığında bu duygu dünyasında ona yeni açılımların kapısını aralamaktadır. Nitekim ebru tekniğiyle çalışan bir ressam daha sonra bilimin ona verdiği objektif fırsatlarla yoluna devam ettiğinde cyanotype gibi fotoğrafik bir baskı tekniğinde de kağıdını bir teknede yüzdürür. Fakat burada potasyum ferrisiyanür ve ferrik amonyum sitrat gibi ışığa duyarlı malzemelerin birleşiminden oluşan bir karışım kağıdın rengini güneş ışınının (uv ışığı) yardımıyla maviye boyamaktadır. Daha sonra yoluna devam eden sanatçı gel plate denilen ve bir tür gliserin ve bitkisel jelatinden oluşan karışımı suyla kaynatıp bir monoprint baskı türüne ulaştığında farklı tekniklerle çalışmanın ve bunları tek bir çalışmada yerinde kullanmamın sanatını çok ilerilere taşıdığını görür.

Bu manada baskı resimlerin de sanatçıda abir açılım oluşturacak ilerleyişlere cesaret kazandırdığı söylenebilir.

"Teknolojinin baskıresim disiplini üzerindeki etkisinin değerlendirmesi, ilgili alanda süregelen bir tartışmadır. Pedagojik açıdan, değişen teknolojik manzaranın, baskı araçları konusunda yeni öğretme ve öğrenme ufukları açtığını kabul etmek önemlidir."(Grabowski ve Fick,2012,38)

Bu noktada teknikler arası benzeşimle farklılıklar insanın farklı disiplinlere çalışarak cüzi iradesini ne denli ümitle kullanacağının yolunu ona açar. Bununla beraber sanatçının hayatında

varolan savaş, mal ve makam hırsı, mobbing, ihtiraslar ve bunun gibi birçok başına gelebilecek imtihanlar bir kırılma oluşturmaktadır. Bu noktada doğayı, insanı, doğa üstünü ve toplumu seyreden sanatçı bir bakıma onlara müdahele eder sanatıyla. Çünkü seyretmek sadece bakmak değil bir müdaheledir.Sanatçının aşkın olana eylemleri ve duygularıyla yönelişi neticesinde simgesel tarafını sanatla anlatması toplumun da ihtiyacına cevap getirir. İnsan doğaya baktığında mağaralar dağlar, denizlerle karşılaştığında ya da onları seyre daldığında bu onda bir duygusal açılma oluşturur. Çünkü dağlar insanlar gibi mağaraları olan ve tırmanma umudunu simgeleyen bir formdur. Denizse tıkış tıkışlığa aykırı bir enginliği barındırır içinde. Arkasını yeşile önünü maviye veren bir insan için apartmanlar çekilmez bir modern hapishane hükmündedir. Apartman canlı canlı mezarda yaşamaya hevesli bir beton kafesi andırır insan için.

Duygusal boşaltım, mücadele ruhu, saygı ihtiyacı, sanatta açılımı destekleyen faktörler olmakla beraber çevresel destekte önemlidir. Günümüzde bu durum internet ve sosyal medya yoluyla daha farklı düşünce yapılarına bizi yaklaştırırken sanat alanındaki farklı teknikleri kullanmamızı kolaylaştırmaktadır. Kendini yönetme, plan yapma, sürekli erteleme hastalığından kurtulma ve yeni şeyler yapmak için eyleme geçme sanatta ciddi bir kırılmanın ilk adımları olarak görülmektedir. Bununla birlikte örneğin 2. Dünya savaşıyla beraber avrupalı sanatçılardan bir kısmı Amerika'ya yerleşmiş ve Amerikan soyut dışavurumculuğu bu sanatçılarla kendi yerini daha çok sağlamlaştırmıştır. Bu noktada Avrupa'nın ekonomisinin o yıllarda kötüleşmesi ve emlak piyasasının Amerikan ekonomisinde yükselişte olması sanatçılarının göç ederek Newyork'a çekmesinde etken olmuştur. (http://www.aliartun.com/yazilar/sanat-emlak-karmasi/) Bu anlamda toplum ve ekonomik durumun da sanatsal açılım da bir etken olduğu söylenebilir.

Zamanı iyi yönetme ve düzen insana ve dolayısıyla sanatçıya kolaylık sağlar. Düzensizlik kaosun başlangıcıdır. Sanatçı için rastlantı bir oyun gibi düşünüldüğünde ve başlangıçta bazı sınırlar konulmadığında bu bir anlam ve yeni fikirlere karşı koymama açısından hayal etmeye imkan tanır. İlk çağ filozofları arasında septikler adı verilen şüpheciler için şüphe bir amaç durumundadır. Bu noktada şüphe sizi herşeye karşı etkileyen bir kaos çıkmazını götürebilir. Fakat şüphe bir amaç olarak değil de araç olarak görüldüğünde bu sanatçıyı sonunda doğru tasarımı bulmak için kullandığı bir yönteme götürür. Bu noktada sanatçı hırsların dünyasına kapılmadan yaptığı tasarımı gereksiz bir şüpheye kapılmadan olgunlaştırarak muhabbet dünyasının ilhamı olarak aktaracaktır.

Sanatta Açılıma İmkan Veren Düşünceler

Sanatta insanın güzele dair temas ettiği ve güzelden şevk ve ıstırap hallerinde beslendiği görülür. "İnsan dediğimiz varlık veya mahluk, güzel ile ilişki kurmak ve ondan haz duymak ihtiyacındadır." (Ökten,2019,198)

İnsanın güzelle teması toplumsal duygudaşlıkla da ilgilidir.

İnsanların değerlerle yaşaması nesneler ve olgularla yaşama anlam vermesi, kavramlar ve kavramlardan yola çıkarak bunlara değerler atfederek bunları sanata yansıtması söz konusudur. Toplumsal duygudaşlık zihni ve akli bilgi yani anlama, bilme ve kavrama ile duygusal bilginin yani hissetme haz duyma ve mutluluk çıkarmanın arasında insan bu akli ve duygusal bilgilerini şekillendirir. (Ökten, 2019,199) Burada değerin insana ait hüküm ve nitelemeler olduğu düşünüldüğünde insan için şahsi gözlem ve tecrübeler kuramsal ve felsefesi ve birikimle desteklendiğinde sanatta da daha iyi anlatım olanakları doğar. İnsan yapısı gereği eleştiriye açık olmalıdır. Çünkü eleştiri bir kritiktir. Yani Fransızca "kritik" sözcüğünden gelen eleştiri bir anlamda yargılamak demektir.

"Türkçe tenkit ve onun eş anlamlısı olan eleştiri kavramı, Fransızca yargılamak anlamına gelen "critique" terimimin karşılığıdır. tanzimat dönemi aydınları, batı kültüründe bulunan bu terimi önceleri muaheze kelimesiyle daha sonraları tenkit, intikad kelimeleriyle karşılamışlardır. Terimleri türkçeleştirme akımı başlayınca "eleştiri" terimi yaygınlaşmıştır."(Uludağ,2022,6)

Eleştiri kısaca bir aydınlığa kavuşturma şeklinde yorum, değerlendirme ve sonuçlarla yargıya varma şeklinde anlaşılabilir. Bu noktadan sanatçının veya bir sanatçı adayının eleştirilere açık olması, yorum ve değer biçmelerle bir şeyin araştırılmasına veya yargılamasına izin veren esnek bir yapıda olması gerekir.

Sanatta güzellik için özgürlüğün ne anlama geldiğini Sadettin Ökten sanatta bağımlı ve özgür güzellik şeklinde bahseder. Yazar bağımlı güzelliği tanımlarken insanın ürettiği işlevsel nesne güzel fakat bağımlıdır.Diğer taraftan özgür güzellik ise yazar tarafından ressamın resmi yaparken optik teorisini, renkleri, ne kadar dikkatli aldığı şeklinde yorumlanır.Burada yazar özgür güzellikte formdan adeta vazgeçme olduğunu dile getirir. Biçim, düşlediğimiz geniş ve özgür hayal alemimizi kısıtlar derken artık form ya da figür resmetmemek durumunun olduğunu, non figüratif resim yapıldığını belirtir. Ökten; form ve renkte görülmeyen bir alemin tasvirine yönelmenin olduğunu söyleyerek Malevich örneğinde olduğu gibi, neredeyse ressamın artık hiç resim yapmama gibi bir sadeliğe vardığına işaret eder. Görünmeyen alemin tasvirini yapmak mümkün mü resimde diye sorduktan sonra resim disiplininin renkten ve malzemeden vazgeçememe zorunluluğu taşıdığında mutlak özgür kalamadığını saptar. Resim sanatında göreceli bir açılım olabildiğini anlatır. Peki sanat eseri sadece tasvir mi diyerek ekler ve batılı düşüncenin tasviri reel objeye göre aşkın bir nitelik kazandırdığı şeklinde yoruma gider. Ökten'e göre modernist görüşte bir ağacın resmi kendisinden daha aşkındır. Tasvir irreedir yani idealdir değişmez, ama nesnenin kendisi değişir reeldir. Bu durumda yazar bir örnek vererek ağacın hangi zamanda seyredildiği ve seyredebilmek için görebileceği bir yere gitmesi lazım geldiğinden söz açar. Renkler süreli ve birçok rengin aynı anda algılanıp hissedilmesi realitedir ve realite değişir. Bir süre sonra da ağacın görünmez olmasını reelin değişken olmasıyla açıklar. Çünkü akşam olmuş ve güneş batmıştır, yani o an geçmiştir ve değişim doğada süreklidir. Ressam ise değişmez olanı sabitler. Diğer taraftan S.Ökten insanın modernitede bazen Tanrı'yla eşdeğer bazen de eylemleriyle Tanrı'dan özgür ve ona bağımlı olmayan bir varlık olduğuna vurgu yapar. Reel olarak ağacın ham bir materyal ve bu

materyalin sanatçının elinde ideale dönüştüğünü, ideal bir anlam kazandığını yani değişmez olduğunu vurgular. Bu nedenle modernitede sanatçıların ben yaptım diyerek kendilerini merkeze aldığını ve tanrısal nitelikle donatılmış bir insan olarak görüldüğünü anlatmak ister. Bizim tasavvurumuzda ise estetik haz yararlı olmayla dengelenir. Ökten kendi deneyimlediği bir durumdan bahsederek bir vadidesiniz rüzgar esiyor, ağaçların yaprakları sallanıyor, karlı hava, rüzgar ve yapraklarla gelen ses bir gerilim zirvesinde gibiyken sonradan tekrar bir sükûnet oluyor. Bu vadideki olan duygusal, görsel ve işitsel durum bir reel fırtına mı sorusuyla özetledikten sonra okuyucuya siz bu durumu resimle mi çizersiniz, müzikle mi anlatırsınız yoksa sinemayla mı anlatırsınız diyerek irreel durumun tasvirini bize bırakır .(Ökten ,2019, 80-118)

Görsel 8. Anselm Kiefer, The Sunflowers Weep- Ayçiçeklerinin Gözyaşları

Gelenekte gelene ek olabilmek için hangi alanda olursa olsun değişmez olanın da yeniden zihinlerde yeni değişmezlere kapı aralaması gerekiyor. Çünkü doğa, insan, doğa üstü ya da toplum sanatın ve sanatçının sürekli dalgalı denizidir. Denizden yankılanan ya da yansıyanlar güncel sanatı daha anlamlı kılar. Çünkü insan ve toplumda değişir yenilenir, hummalı bir makine gibi dolar dolar boşalır. Bu anlamda Seyretmek bilinçli bir eylem- seyretmek müdahale etmek de demektir. Kanayan bir yaraya parmak basma- Banksy örneğinde olduğu gibi Sanat eseri bizim simgesel tarafımıza hitap eder yani duygusal açılımlar oluşturur. Bu noktada sanatsal açılıma açık olmak içi Keşif duygusu ve rastlantıları algılayabilecek bir bilince sahip olmak gerekir. Peki bu anlamda Esin gücünüzü nasıl zorlarsınız? diye bir soru sorulduğunda sanatta Gerçeğin, bir amaç değil sanat için, bir çıkış noktası olduğu unutulmamalıdır. Sanat tarihinde eserin Rönesans ve barokla devam eden süreçte objektif natüralizmle şekillenen belgeleyici ve görünen gerçeğinin fotoğrafik formu, sübjektif natüralizmle beraber anlık izlenimlerin daha önemli olduğu ve sanatın fotoğraftan başka bir yere dönüştüğü enstantaneleri anlatmaya başlar. Renklerden siyah çıkarılmış ve paletteki renk zenginliği artmış sanatçı irreeli yakalamada daha izlenimci bir bireysel yolculuğa çıkmıştır. objektif idealizmde ise form artık nesnesel kökeninden sıyrılarak artık bir ağaçtır ama gerçek ağaçtan birazda farklılaşarak parçalara ayrılmıştır. Bu durum kübizm ve daha sonrasında Sanatsal çalışmanın düşüncenin ürünü olan Dadaizmle adeta modernizmde öncü arayışların sıradışı anlatımlarına yer verir. Cezanne perspektif kurallarını ihmal eder. Fütürizmde ise zaman

parçalanarak anlatılır. Çünkü zaman resimde durağandır ve durumu nesneyi veya figürü hareket ettirmek için çok defa yanyana çizmek zorunda kalmak gerekir. Bu anlamda Sanatçı eksiğini kovalayan kişidir ve hep yeniyi arar. Fikirler alemi içinde eserlerini yeniden inşa eder. Ahmet Haşim'in şiirindeki gibi sanatçı her dem hayatın şekillerini, hayal havuzunun sularındaki renkli akisler şeklinde farklı yorumlar.

"Seyreyledim eşkal-i hayatı
Ben havz-ı hayalin sularında,
Bir aks-i mülevvendir onunçün
Arzın bana ahcar'ü nebatı" (Tonga,2020,19)

Bu noktada çevre, toplum ve doğa gibi değişkenlerle yoğrulan sanatçının duygu dünyası şehri, şehrin getirdiği sorumluluğu, kendisini ve çevresini İnşa etme sürecinde sürekli açılıma hazır bulunmalıdır. Çünkü Yunus Emre'nin söylediği üzere insan her dem yeniden doğar.

Sanatta doğa, doğa üstü alem, insan ve toplum içinde girift gizemli hayat macerası vardır. Bu dörtlü her an insan ruhunda yeni dalgalanmalar oluşturarak bir hareket bir eylem bir kurgu ya da bir hayalin peşindedir.(Ökten, 2019,108) Bu noktadan hareketle şahsi gözlem ve tecrübelerimden yola çıkarak oluşturduğum resimler de insanda bulunan arayışların bir izi olarak eleştiriye açık bir duygu izini barındırır.

Görsel 9. Ahmet Kürşat Albayrak, Yol, Kağıt Üzerine Karışık Teknik,2022

Görsel 10. Ahmet Kürşat Albayrak, Perde, Kağıt Üzerine Karışık Teknik,2022

Görsel 11. Ahmet Kürşat Albayrak, Tahammül, Tuval Üzerine Karışık Teknik,2019

Görsel 12. Ahmet Kürşat Albayrak, Denge, Kağıt Üzerine Cyanotpe Baskı Ve Ebru Tekniği, 2022

Sanatta yeni açılımlar yapabilmek fedakarlık yapmaktan geçer. Köşelerde şikayet eden tiplerden olmamak, kendini işe yaramaz addetmemek, zihne engeller koymadan yoluna devam etme alışkanlığı kazanma, sabırlı olma, ciddi gayret etmek için niyetini zorlama, hırsla değil, engin bir yürekle hayal etmek önemlidir. Hırsla bir anda başkasının sırtına basıp yükselebilirken kendinizi kaçırmış ve kısa hazzın esiri halinde kazalara maruz bırakabilirsiniz. Ancak kendi omuzları üzerinde yükselenler içinde hep bir inşirah yeşerdiğini görürler. Bir işi bitirince başka bir işe koyulanlar bu dünyanın rahatlık yurdu olmadığını bilirler. Sanatçı çalışmalarını angarya olarak değil senfonik bir titreşime dönüştürmek için hareket eder. Varoluşsal ıstırabını başkasını rakip olarak değil de ona bilgisini ve irfanını paylaştığı ölçüde genişletebilir.

Sanat bir bakıma edebiyat dünyasıyla da disiplinel çalışma açısından benzeşebilir. Sanatçını çalışması için ilhama açık olurken yer yer disipline olmak için rutin çalışma disiplini de kazanmalıdır. Alev Alatlı'yla yapılan bir söyleşide kendisi yazarlık için rutin ve disiplinin şart olduğuun söylerken şu şekilde bir paylaşım yapar.

"Ben gündüzcüyümdür.Kendime sabah saatlerini ayırmayı tercih ederim. Ne kadar erken o kadar iyi. Işıkta daha iyi çalıştığımı anladığım için özellikle de yazın güneşle beraber kalkmak isterim. Ve en başarılı kitaplarım yazın çıkanlar olmuştur."(Gündüz,2022,44)

Sanat bir şeyi üretmek, bir şeyi ortaya koymaksa bu ortaya koyuş ince bir duyuşla gerçekleşir. Zanaattaysa yüksek zevk olabilir fakat kitlesel bir üretim gerçekleştirdiği için kendine haslık zanaatta kaybolmaktadır. Bu durumda insan sürekli monoton bir zamanın içinde kalmış oluyor. Bu kaybolmuşluğu atmak ve açılım gerçekleştirmek için sanatçı etimolojinin ışığında eserlerine yön verebilir.

Örneğin etimolojik bir anlamda bakıldığında "adese" kelimesi arapça mercek ve mercimek anlamına geliyor. Göz merceği adeseyle benzer " عَدَسَةٌ عَيْنِيَّةٌ " , basiretli ise el basaraten yani mercekle bir işe yakından bakmakla ilgili manidar bir etimolojik benzerlik taşı maktadır.(https://soundcloud.com/radyogercek/sets/bertanrona) Diğer taraftan "hazine" kelimesi nasıl birşey bulmaksa "hazne" kelimesi de içine yerleştirmek anlamında kullanılan bir terimdir. zaman bir hazinedir değerlendirmeyip harcayan içinse "hazin" bir kavrama dönüşür. Sanatçı da kavramlardan anlamlara seyahat etmek istediğinde etimolojik bir kelimeden yol çıkıp açılımlar sağlayabilir ve bu durumu betik sanatta kullanabilir.

Örneğin ala kelimesi Türkçenin eski sözcüklerinden olup allak bullak ala dan türetilmiş görülmekle birlikte, Farsça'dan Türkçeye ela şeklinde geçtiği gözlemlenmekte, Türkçe orjinalinde alageyik, alabalık gibi isim adlarıyla ve Farsçada göz renginde kullanılmasının dışında güvenilmez kişi de ala ismiyle biliniyor. Kişi alası içtin gibi atasözlerinde de insanın ikiyüzlülüğü anlatılmaktadır.(Şirin,2022,150) yani sanatçı buradan "allak bullak" diye bir sergi konseptiyle eserler üretse ve kalplerin farklı renklerinin görsellerinden oluşan bir tasvirler bu durumu ifadelendirse bir diğer anlamı dönek olan kalbin iyileşirse bütün vücudun iyileşeceğini, hastalanırsa bütün vücüdun hasar göreceğini imgenin etkin gücüyle dışavurmuş olur.

Sonuçlar ve Değerlendirme

Sanat alanında da bir rüzgar estiğinde ona karşı yolu kapamamak ve blokajla geri itmektense bir rüzgar değirmeni yaparak o rüzgardan farklı enerjilerle faydalanmak daha verimli bir tutumdur. Bu noktada farklı teknikler deneyerek yeni ve öncü arayışlar kazanılabilmektedir. Başkasının yargıcı olarak sürekli şikayet edenler dersini almayı beklerken büyük insanlar kendini aramakla meşguldür. Sahici, tutkulu ve samimi ruhlar sanatsal arayışı kendilerinde bir biriciklik ve sahtelikten uzak yapmaya meyil ederler. İrreel olanı yakalamak için dalgalı hayat denizinde derin idraklerini açarak yol almanın prensipleri olarak düzen, plan ve rastlantısallıklara da imkan veren bir oyun mantığıyla gerilimlerini canlı tutmanın yolunu ararlar. Temel meselesi biriktirilen bir anı ya da ilhamını aktarmak olan öncü sanatçılar zamanın kendilerini sürüklediği nehir de hep bir arayışın izlerini salıverme ihtiyacı içindedir. Çünkü sanatta güzel görmenin ve işitmenin dilini sık sık kullanır.

KAYNAKÇA

Grabowkski B. ve Fick B., *Baskıresim Kapsamlı Materyaller& Teknikler Rehberi,* Karakalem Kitabevi, İzmir, 2012.

Gündüz, F. K. ," *Yazarlık İçin Rutin Ve Disiplin Şart-Ne Okur Alev Alatlı*",Okur Kitap Dergisi, Mayıs- Haziran 2022

Nakazawa K, *Yalınayak Gen 6*, Editör Utku Günaydın, Ertem Basım, Ankara, 2018.

Ökten, S., *Aslında Bir Sanat Var*, Tuti Kitap, İstanbul, 2019.

Şirin, H., *Sözcük Hikayeleri, Sözlerde Saklı Kültür*, Bilge Kültür Sanat Yayın,7. Basım, İstanbul, 2022.

Tonga, N., *Ahmet Haşim Bütün Eserleri*,(Editör Çağlayan Çevik) Kırmızı Kedi Yayınevi,2020.

Uludağ, S., *Sanatta Eleştirel Düşünce, "*Bölüm 1, Eleştiri Ve Eleştiri Yöntemleri", (Editör: Kemal Uludağ), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2022

Yıldız, C., *Sanatta Eleştirel Düşünce*, "Bölüm 8, Karikatür Ve Grafik Tasarımda Eleştirel Düşünce" (Editör Kemal Uludağ), 2022, Sy. 302-304

İnternet Kaynakları

http://www.aliartun.com/yazilar/sanat-emlak-karmasi. Erişim Tarihi 28.12.2022
https://cvltnation.com/john-howes-tolkien-artwork/ Erişim Tarihi 14.12.2022
https://soundcloud.com/radyogercek/sets/bertanrona Erişim tarihi 31.12.202
https://www.warm-welcome.co.uk/blog/tolkien-and-birmingham Erişim Tarihi 26.12.2022
https://www.youtube.com/watch?v=VArt8gz7M1w. Erişim Tarihi 14.12.2022

KABAK KEMANE YAPIMCISI ARSLAN AKYOL'UNKABAK KEMANE ÜRETİMİNDEKİ STANDARDİZASYONA KATKISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Metin EFE[1]

ÖZET

Müzik, modern insan için olduğu kadar erken dönem insanı için de sıra dışı bir anlam ifade eder. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'da hâkim olan konar-göçer insanların hayatında da millî mahiyete sahip bir müzik ve buna uygun müzik enstrümanlarının özel bir yeri ve önemi olmuştur. Türk kültürü içinde uzun bir tarihî arka plana sahip olan kabak kemanenin erken dönemlerde Türkler tarafından kullanılan yerel bir enstrüman olarak kabul edildiğigörülür. Ancak zamanla kullanım alanı ve işlevi değişip gelişmiş ve kabak kemane evrensel bir müzik aleti hüviyeti kazanmıştır. Erken dönemlerde Orta Asya'daki Türkler tarafından kullanılan bu enstrüman, tarihî süreç içinde doğudan batı istikametine doğru yapılan göçler sırasında Türkistan'dan Anadolu'ya kadar getirilmiş; Türkistan, Azerbaycan ve Anadolu coğrafyalarında muhtelif adlarla anılmıştır.Orta Asya orijinli bu enstrüman, tarihî süreç içinde sürekli bir biçimde geliştirilmiş, günümüzde iseTürk halk müziğinin geleneksel ve önemli yaylı enstrümanlarından biri haline gelmiştir. Kabak kemane, tarihî gelişim süreci içinde yapısal formu, tel sayısı ve ses aralıkları gibi özellikleriyle değişime uğrasa da günümüzde farklı çalgı yapım ustaları tarafından standardize edilme yoluna gidilmiştir. Bu enstrüman ile ilgili standardizasyon çalışmaları yapan önemli ustalardan birisi de kabak kemane yapımcısı Arslan Akyol'dur. Arslan Akyol tarafından imal edilen kabak kemaneler müzik alanındaki farklı eğitim kurumları ile bazı korolarda birçok müzisyen tarafından tercih edilmekte ve kullanılmaktadır. Kabak kemane ile ilgili tarihî gelişim süreci, enstrüman üzerindeki yapısal değişiklikler vb. hususlar dikkate alındığında,standardizasyona örnek teşkil etmesi açısından Arslan Akyol'un yaptığı kabak kemaneler ve onun yapım tekniği araştırma konusu olarak tercih edilmiş olup bu çalışmada onun tarafından standardizasyonda kullanılan kabak kemanenin ölçüleri ve ses aralıklarının literatüre kazandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelime: Müzik, Türk halk müziği, yaylı enstrümanlar, kabak kemane.

[1] Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devlet Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü yüksek lisans öğrencisi; mtnefe76@gmail.com.

ORCID:https://orcid.org/0000-0002-3631-3338

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi içinde uzun ve köklü bir geçmiş ile kendine has bir yapıya sahip olan Türk müziğinin temel taşlarından biri hiç şüphesiz Türk halk müziğidir. Tıpkı Türk halk müziği gibi bu müzik icra edilirken kullanılan enstrümanlar da köklü bir tarihî geçmişi içinde barındırır.

İnsan ile insanın yaşadığı coğrafyanın kültür ve kültürel gelişimin üzerinde doğal ve kaçınılmaz etkileri vardır. Tarihî süreç içerisinde Türklerin yaşadıkları coğrafî bölgelerle birlikte kültür evrenleri ve kültürel değişimleri de devam etmiştir. Bu değişimlerin bir tanesi Türk halk müziğinde kullanılan bir enstrümanda açık şekilde görülür. Su kabağından yapılan, deri kaplı olup yay ile çalınan ve Türk halk müziğinin geleneksel, otantik, önemli enstrümanlarından biri sayılan kabak kemanedir.

Orta Asya / Türkistan kökenli bir enstrüman olan kabak kemane Türkiye'de ve Türk Dünyası'nın farklı bölgelerinde farklı isim ve formlar ile kullanılmaktadır. Orta Asya / Türkistan kökenli bu çalgı aleti tarihî süreç içersinde pek çok değişiklik geçirmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Uzun yıllar boyunca varlığını ve gelişimini sürdürmüş, halen de sürdürmektedir. Böylece kabak kemane yerel bir çalgı olmaktan çıkıp evrensel bir çalgı olma yolunda önemli bir yol kat etmiştir. Kabak kemane, günümüzde sadece bir Türk halk müziği çalgısı olmaktan çıkıp diğer müzik türlerinde de kullanılan bir çalgı haline gelmiştir.

Kabak kemanenin gelişim süreci boyunca enstrümanda bir standarda ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmada, Arslan Akyol'un yaptığı kabak kemaneler ele alınıp incelenerek standardizasyona örnek teşkil etmesi için literatüre kazandırılmak istenmiştir. Arslan Akyol'un seçilmesindeki en önemli sebep, kendisinin TRT Ankara Radyosu kabak kemane sanatçısı, yani bir icracı ve bunun yanında bir kabak kemane eğitmeni olarak birçok öğrenci yetiştirmiş olması, ayrıca bir kabak kemane yapımcısı olmasıdır. Arslan Akyol tarafından yetiştirilen öğrenciler Türkiye'nin birçok eğitim kurumunda öğretmen olarak görev yapmakta, öğrenci olarak okumakta ya da icracı olarak çalışmaktadır. Arslan Akyol tarafından yapılan kabak kemaneler hem Türkiye'de hem de yurt dışında kullanılmaktadır. Bu kemaneler günümüzde kabak kemane eğitimi verilmekte olan lise, üniversite ve özel kurumlar tarafından da tercih edilmektedir. Ayrıca Arslan Akyol'un kabak kemane ile ilgili akademik çalışmaları da vardır ve bu çalışmalar da alana ciddi anlamda katkı sağlamıştır.

2. KABAK KEMANE

2.1. Kabak Kemanenin Tarihçesi

Kabak kemane Orta Asya'dan başlayarak bulunduğumuz coğrafyaya ve günümüze gelene değin uzun bir tarihî bir süreç geçirmiştir. Kemane, yüzyıllardan beri değişik formları ile varlığını sürdüren önemli bir çalgıdır. Türklerin tarih sahnesine çıkmasından kısa bir süre sonra, bazı kaynaklara göre Uygurlar, bazı kaynaklara göre de Göktürkler zamanında, daha dünyanın herhangi bir yerinde yaylı bir çalgı aleti örneği yokken ortaya çıkmış ve çeşitli evrimler geçirerek günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır (Bircan, 2010: 17). Bu yönü ile kabak kemanenin Türk kültüründe çok özel ve özgün bir yerinin olduğu söylenebilir.

Kabak kemane, diğer yaylı çalgılar gibi, köken itibariyle Orta Asya / Türkistan kaynaklı bir enstrüman olarak kabul edilir. Bu enstrümanın *kabak kemane* olarak adlandırılmadan önceki adının *ıklık* adlı iki telli bir çalgı olduğu kabul edilmektedir. Mahmut Ragıp Gazimihal'e (1958: 23-28) göre *ıklık* adlı enstrümanın kökeni Orta Asya'ya dayanmakta olup Anadolu sahasında ise bu çalgının izleri 14. yy.da görülmeye başlanmıştır.

Çok eski bir tarihî geçmişe sahip olan kabak kemane farklı kültürlerde farklı şekil ve isimler alarak farklı icra teknikleriyle ve farklı fizikî yapısıyla halen icra edilmektedir. Kabak kemane, kullanıldığı coğrafyanın müzik kültürünü yansıtmaktadır. Dolayısıyla kabak kemane yaşadığı coğrafyadaki kültürel gelişim ve değişime bigane kalmayıp ilgili toplum ile kültürüne ayak uydurarak günümüze kadar ulaşmıştır.

2.2. Kabak Kemanenin Gelişim Süreci

Kabak kemane, Türkiye'de Geleneksel Türk Halk Müziği'nin icrasında kullanılan yaylı bir çalgıdır. İletişim araçlarının gelişmediği eski dönemlerde daha çok Teke Yöresi olarak bilinen Burdur, Isparta, Antalya ve Muğla illerinin mahallî müziğinde kullanılan kabak kemane günümüzde ise Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde bilinen ve her yörenin türkülerinin icrasında kullanılan bir çalgı haline gelmiştir(Çelik, 2009: 89). Kabak kemanedeki bu gelişimin bir sonucu olarak da sadece Türk halk müziğinde değil, diğer bütün müzik türlerinde kullanılan bir çalgı olma özelliğini kazanmıştır.

Geleneksel Türk Halk Müziği içinde çok önemli bir yeri olan kabak kemane günümüzde bugün aranılan bir saz haline gelmiştir. Çünkü bu enstrüman, radyo ve TV programlarında etkili sesi ile halk müziğine ayrı bir renk katmaktadır (Urhan, 2020: 3). Korolarda ve solo icralarda renk sazlarından bir olarak tercih edilmeye başlanmış ve orkestraların vazgeçilmez bir parçası halini almıştır.

Yapı itibariyle kabak kemane; gövde, bu gövdeye tespit edilen deriden bir göğüs, sap, bu sapa gövdenin içinden geçmek sureti ile tespit edilen ayaklık, burgular, üst, orta ve alt eşik gibi parçalardan oluşur (Alemdaroğlu 1999: 42-43). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türk halk

müziğinin vazgeçilmez çalgılardan biri olan kabak kemane diğer müzik alanlarında da kullanılan bir çalgı olma özelliği ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylece çalgıda gerek tel sayısı gerek fizikî yapı gerekse de çalgının yapımında yeni yapım teknikleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kabak kemanenin fizikî yapısı ile ilgili değişim ve arayışın arka planı müzisyenler ve onların icrası ile doğrudan ilgilidir. İhtiyaçlardan doğan arz talep dengesi doğrultusunda kabak kemane icracılarının tercihlerine ve yapım ustalarının kendi belirlediği bazı standartlara göre kabak kemaneler yapılmaya başlanmıştır. Bu tercih ve farklılıklardan dolayı kabak kemane enstrümanın da bir standardizasyon ihtiyacı ortaya çıkmaya başlamıştır.

3. ARSLAN AKYOL

3.1. Arslan Akyol'un Kısa Yaşam Öyküsü

Arslan Akyol, 1963 yılında Samsun'un Vezirköprü ilçesinde doğmuştur. 1984 yılında Samsun Belediye Konservatuarı Türk Halk Müziği Bölümünden mezun olmuştur. 1985 yılında 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim İş Eğitimi Bölümü Heykel Anasanat Dalından; 1999 yılında ise Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programından "Malatya Âşıklık Geleneği ve Âşık Seyit Meftunî" adlı teziyle mezun olmuştur.

3.2. Arslan Akyol ve Kabak Kemane

Yapılan literatür araştırmasında elde edilen bulgulara göre TRT Ankara Radyosunda kabak kemane saz sanatçısı olarak görev yapan bir icracı olan Arslan Akyol'un kabak kemane ile ilgili çalışmalarının dikkat çekici özellikler taşıdığı görülmektedir. Kabak keman çalan bir icracı, öğrenciler yetiştiren bir eğitmen, kabak kemane yapan bir usta ve aynı zamanda kabak kemane ile ilgili akademik çalışmalar yapan bir birey olarak Arslan Akyol bu alana katkıda bulunan bir kişidir. İcracı, eğitmen, çalgı yapım ustası ve alan araştırmacısı bakımından ele alındığında Arslan Akyol, kabak kemane çalgısı için büyük bir kazanç ve kaynak kişi olma niteliği taşımaktadır.

Arslan Akyol, 1984 yılında Samsun'da konservatuvardan arkadaşı olan Ahmet Akın ile çalgı yapım atölyesi açarak bağlama ve kabak kemane imalatına başlamıştır. Nisan 1988'de TRT Erzurum Radyosu'nda "Kabak Kemane Sanatçısı" olarak göreve başlayan Arslan Akyol, 1994 yılında TRT Ankara Radyosu'na tayin olunmuştur.

Erzurum radyosunda göreve başlaması ile birlikte sanatçılığı yanında bir atölye ve müzik aletleri mağazası açarak çalgı yapımcılığına devam etmiştir. "Kabak Kemane Ailesi"ni (Kemane, Alto Kemane, Bas Kemane) oluşturmak amaçlı imalatını yapıp icra ederek Türkiye'de profesyonel

korolarda ilk defa icra edilmesini sağlamıştır. Halen çeşitli radyo ve TV programlarında bu sazları kullanmaktadır.

Arslan Akyol kabak kemane eğitimlerine devam ederken bir eğitimci olarak halk çalgıları metotları üzerine araştırmaları sonucunda hazırlamış olduğu kabak kemane metodu ile yüz yüze derslerine devam etmiştir. 2017 yılında ise sosyal medya üzerinden "Online Kabak Kemane Öğreniyorum" adında bir grup oluşturmuş ve ülkemizde ilk kez sanal kemane derslerini başlatmıştır. Birçok özel kurum ve devlet kurumunda kabak kemane eğitimi vererek bu alanda sayısız öğrenci yetiştirmiştir.

Çalgı yapımı konusunda zamanla oluşan değişimleri araştıran ve bu değişimleri takip eden Arslan Akyol bu konuda bir standart olmadığını fark edip bu konuyla ilgili olarak kendi yapım ölçülerini standart hale getirmiş, daha sonra da bu standartlara uygun formda çalgı aletleri yapmaya başlamıştır. Arslan Akyol tarafından standart hale getirilen kabak kemane ile ilgili üretim faaliyetleri günümüzde de devam etmektedir.

Kabak kemane yapmak için öncelikle iyi kurumuş, gövde çapı 14-16cm arası ve düzgün formda bir su kabağı seçilir. Su kabağının küre şeklindeki gövdesi yaklaşık 1/3 oranında kesilir ve bir gün suda bekletilerek dış kabuk zarı temizlenir. Çapı 9 ila 11 cm arasındaki ağız kısmına deri gerilmesiyle ses tablası elde edilir. Bu deri genellikle büyükbaş hayvanlarının yüreğini saran yürek zarıdır. Bunun dışında balık derisi, kuzu ya da oğlak derisi gibi çeşitli hayvan derileri de kullanılmaktadır. 30 cm boyundaki klavye akçaağaç, gürgen veya ceviz gibi sert ağaçlardan yapılır. Gövdeden geçen metal ya da ağaç çubuk yardımı ile gövde ve klavye birbirine bağlanır. Bu çubuk gövdeden geçtikten sonra 10 cm uzun bırakılarak kemanenin diz üzerinde durmasını sağlayan ayak kısmı oluşturulur. Bu ayağın gövde tarafına alt eşik bağlanır. Gövdenin verniklenmesi esnasında hava koşullarından etkilenmemesi için deriye de çok ince bir kat vernik sürülür. Kuruduktan sonra tellerin üzerine geleceği tel eşik (köprü) yapılır. Bu eşik yaklaşık 4 cm uzunluğunda ve 0,5 cm genişliğinde iki ayaklı bir köprü şeklindedir. Bu köprü iki ucundan $1cm^2$ çapındaki ayaklarla deriye basar(Akyol, 2017:167).

Arslan Akyol ile 18.12.2022 tarihinde Ankara'da tarafımızdan gerçekleştirilen yüz yüze görüşmede geleneksel kabak kemanenin değişken yapısının ve ölçülerinin kabak kemanede daha bas karakterli bir ses elde edebilmek için, yaptığı çalışmalar esnasındaki deneyimlerinden hareketle ve bizzat kendisi tarafından, yeniden tespit edildiği ve belli standartlara kavuşturulduğu belirtilmiştir. Buna göre kabak çapının büyüdüğü ve 18cm ile 21cm arasında bir ölçüye kavuştuğu, kasnak çapının 11-14cm arası bir ölçüde olacak şekilde ayarlandığı ifade edilmiştir. Kabak kemanede kullanılan tellerin kalınlığının da değişime uğrayıp bir miktar kalınlığa doğru gidildiği; buna göre kabak kemanenin tellerinin inceden kalına doğru 0,25-0,35-0,50-0,65mm şeklinde tespit edildiği dile getirilmiştir. Kabak kemanenin daha rahat akort çekebilmesi için klavye boylarının

da 27-29cm arasına düşürüldüğü Arslan Akyol tarafından ifade edilmiştir. Kaydedilen bu ölçülere uygun kabak kemaneler Arslan Akyol tarafından hal-i hazırda üretilmeye devam edilmektedir.

Türk halk müziğine ve kabak kemaneye olan katkılarına yaptığı türkü derlemeleri ve katıldığı sempozyumlarda sunduğu birçok bildiri ve yazdığı makalelerle devam eden Arslan Akyol, bundan sonra yapacağı yeni çalışmalarıyla da bu alana katkı sunmaya devam edecektir.

4. SONUÇ

Kabak kemane, geçmişten günümüze gelene kadar birçok aşamalardan geçmiş ve günümüzde kullanılan yapısıyla icra edilir duruma gelmiştir. Ancak kabak kemane tam anlamıyla ölçünlü bir yapıya kavuşmamış olup gerek fizikî yapısı gerekse tel sayısı hâlâ değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir.

Kabak kemanenin değişimi ve gelişimi, kabak kemane icracılarının isteklerive kabak kemane yapımcılarının kendi belirledikleri ölçü ve standartlardan etkilenmekte, değişim ve gelişim süreci bu şekilde yol almaktadır.

Arslan Akyol bir kabak kemane icracısı, eğitmeni ve kabak kemane yapım ustası olarak dikkat çekmektedir. Onun tarafından bu alanda saha çalışmaları yapılmakta ve eğitimler verilmektedir. Kabak kemanenin ölçünlü/standart bir hale getirilebilmesi için de Arslan Akyol tarafından deneysel çalışmaları yapılmış ve yapılmaktadır.

Geleneksel Türk halk müziğinin en eski ve otantik enstrümanlarından biri olan kabak kemane hal-i hazırda Türk müziğine ve dolayısıyla Türk kültürüne katkı sunmaya devam etmektedir. Kabak kemane ile ilgili farklı icra ve yapım tekniklerinin zamanla artması ve bu enstrümanın standart bir yapıya kavuşması muhtemeldir. Değişime ve deneysel çalışmalara açık olan yapısı bu enstrümanı daha ilginç kılan bir özellik olarak dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Bircan, O.,*Kemane İcrasında Artikülasyon ve Yay Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Gazimihal, M.R.,*Asya ve Anadolu Kaynaklarında Iklığ*,Ses ve Tel Birliği Yayınları/Ankara, 1958.

Çelik, Ö.,*Türk Dünyası'nda Üç Yaylı Çalgı: Kılkobız, Kamança ve Kabak Kemane Üzerinde Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

Urhan, S.,*Kabak Kemane Metodu*. Meta Basım/İzmir, 2002.

Alemdaroğlu, V.,*Türk Halk Müziğinde ve Türk Halk Oyunlarında Kullanılan Enstrümanlar*, Ankara, 1999.

Akyol, A.,Kabak Kemanenin Dünü Bugünü ve Yarını, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, C. 3, S. 1, s. 163-181., 2017.

Akyol, A.,Yüz yüze görüşme, 18.12.2022.

KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI LİSTESİNDE YER ALAN "SİVAS ARKEOLOJİ MÜZESİ" VE AÇIK HAVA MÜZESİNE KONU OLMASI

Doç. Dr. Hülya KAYNAR [1]& Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ[2]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, Sivas/ Türkiye, hkaynar@cumhuriyet.edu.tr, ORCİD NO: 0000-0002-9442-6162/

[2]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, serdarkorkmaz@cumhuriyet.edu.tr, ORCİD NO: 0000-0002-3808-5084

ÖZET

Araştırma konusu bugün ki adı ile "Sivas Arkeoloji Müzesi", "Eski Sanat Okulu" binası, 1896-1899 yıllarında, Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından Sanayi-i Mektebi olarak yaptırılmıştır. 1911 yılında, Sivas Valisi Muammer Bey tarafından Sanat Okulu Halıcılık Mektebinin karşısına fabrikalara ara teknik elaman yetiştirmek amacıyla Demircilik ve Marangozluk Atölyesi olarak açılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyetini sürdüren okul yeni inşa edilen Endüstri Meslek Lisesi'nin yeterli olması nedeniyle, bir süre atıl durumda kalmıştır. 2005 yılında Sivas Valiliği İl Özel İdaresince yapının onarım çalışmalarına başlanmış ve 2007 yılında tamamlanmıştır. Bugün, Kültür ve Turizm Bakanlığınca teşhir ve tanzimi düzenlenerek "Sivas Arkeoloji Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır.

Kültürlerin korunması, aktarımı ve kültürel bellek oluşturma kavramları günümüzde oldukça önem kazanmıştır. Kültürel bellek çalışmaları, günümüze kadar gelen kültürel mirası nasıl koruyacağımız ve bugün kalıntılarda kalan geçmişin izlerini, geleceğe nasıl aktarmamız gerektiğiyle ilgilenmektedir. Anılarla, deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekân, bellekte yaşanmışlıklarla ilişkilendirilir. Bu bağlamda, Sivas, Merkez, Çayyurt Mahallesi, Rahmi Günay Caddesi üzerinde bulunan, "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescilli "Sivas

Arkeoloji Müzesi" araştırma konusu olarak seçilmiştir. Hem kültürel mirasın tanıtımı için hala aktif olarak kullanılan binanın kendisi hem de farklı bir sanat eserine konu olması birlikte ele alınmıştır. Bu çalışmada kültürel bellek aktarımı kapsamında müzenin bugünkü durumu ve minyatür bina şeklinde yapılan sureti sanatsal açıdan yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas Arkeoloji Müzesi, Minyatür Şehir, Kültürel Bellek

THE "SIVAS ARCHAEOLOGY MUSEUM" IN THE LIST OF CULTURAL ASSETS TO BE CONSERVED AND ITS SUBJECT TO THE OPEN AIR MUSEUM

SUMMARY

The subject of the research, as it is called today, "Sivas Archeology Museum", "Old Art School" building, was built as Sanayi-i Mektebi by Sivas Governor Reşit Akif Pasha between 1896-1899. It was opened as Blacksmith and Carpentry Workshop in 1911 by the Governor of Sivas, Muammer Bey, in front of the Art School Carpeting School in order to train intermediate technical staff for factories. The school, which continued its activities in the first years of the Republic, remained idle for a while due to the sufficient capacity of the newly built Industrial Vocational High School. In 2005, the repair work of the building was started by the Sivas Governor's Special Provincial Administration and was completed in 2007. Today, the exhibition and arrangement of the Ministry of Culture and Tourism was organized and opened to visitors as "Sivas Archeology Museum".

The concepts of preserving and transferring cultures and creating cultural memory have gained importance today. Cultural memory studies are concerned with how to preserve the cultural heritage that has survived to the present day and how we should transfer the traces of the past left in the ruins to the future. A space supported by memories, experiences, perceptions and sensations is associated with experiences in memory. In this context, the "Sivas Archeology Museum", which is registered as a "Cultural Property to be Protected", located on Rahmi Günay Street in Sivas,

Merkez, Çayyurt Mahallesi, was chosen as the research subject. Both the building itself, which is still actively used for the promotion of cultural heritage, and the fact that it is the subject of a different work of art are discussed together. In this study, the current state of the museum and its miniature building were interpreted artistically within the scope of cultural memory transfer.

Keywords: Sivas Archeology Museum, Miniature City, Cultural Memory

1. GİRİŞ

Bir şehrin sahip olduğu anıtsal veya önemli kamusal binalar (kale, duvar, bedesten, han, hamam vb) kentin bir şekilde biografisini oluşturur. Şehrin geçirdiği evreler, tarihi ve sosyal yaşamı bu binalarda saklıdır. Binalar yapıldığı dönemin estetik kodlarını da üzerlerinde taşırlar. Tarihi binalar inşa edilirken veya yıkılırken arkasında her zaman bir düşünme eylemi bulunur (Connerton, 2009:40-41).

Görsel 1. Sanayi-i Mektebi (Elektronik Erişim2, 2022)

Hafıza mekanları üzerine, Keskin (2014), "İnsan beynini, bireyin geçmişi, hatıraları ve hafızasının yer aldığı 'doğal' bellek mekanı olarak ifade edersek, topluluğun ortak geçmişinin yer aldığı ve 'doğal' bellek dışında kalan 'mekan'ları 'dışsal' veya 'yapay' bellek mekanları olarak adlandırmak

mümkündür. Simgelerle yüklü bu mekanları Pierre Nora (2006:9), Fransız ulus-hafızası üzerine odaklandığı Hafıza Mekanları adlı çalışmasında, "bayramlar, amblemler, anıtlar, anma törenleri, ayrıca övgü söylevleri ve müzeler" olarak ifade eder" şeklinde açıklamıştır. Aktarılan her kavram, her sembol kolektif hafızayı zenginleştirerek topluluğun varlığını güçlendirir ve meşruiyet dayanaklarını artırır. Söz konusu bu kavramlar, semboller,
deneyimler bir arada Assmann (2001:42)'ın "kültürel olarak biçimlenmiş, toplumsal bağlantısı olan 'hatırlama görüntüleri'" olarak tanımladığı hatırlama figürlerini oluştururlar (Keskin 2014:29-30).

Bu bağlamda hafıza mekanları, artık var olmayan, yaşamayan ya da giderek yok olan toplumsal hafıza unsurlarının, önce korunması sonra kayıt altına alınarak, geçmiş ve geleceği birbirine bağlama amacıyla hafıza ortamlarının oluşturulmasıdır.

Bu araştırmada, eski Sanayi-i Mektebi, yeni Sivas Arkeoloji Müzesi incelenerek, binanın sanatsal özelliği, sanata katkısı ve yeni sanat eserlerine ilham kaynağı olması üzerinde durulmuş, hafıza mekanları oluşturmak üzere Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hasbahçe içerisine yapılan minyatürü hakkında bilgiler verilmiştir.

1.2. Sivas Arkeoloji Müzesi

Araştırma konusu bugün ki adı ile "Sivas Arkeoloji Müzesi", "Eski Sanat Okulu" binası, 1896-1899 yıllarında, Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından Sanayi-i Mektebi olarak yaptırılmıştır. 1911 yılında, Sivas Valisi Muammer Bey tarafından Sanat Okulu Halıcılık Mektebinin karşısına fabrikalara ara teknik elaman yetiştirmek amacıyla Demircilik ve Marangozluk Atölyesi olarak açılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyetini sürdüren okul yeni inşa edilen Endüstri Meslek Lisesi'nin yeterli olması nedeniyle, bir süre atıl durumda kalmıştır. 2005 yılında Sivas Valiliği İl Özel İdaresince yapının onarım çalışmalarına başlanmış ve 2007 yılında tamamlanmıştır. Bugün, Kültür ve Turizm Bakanlığınca teşhir ve tanzimi düzenlenerek "Sivas Arkeoloji Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır. Tek kat olarak düzenlenen Arkeoloji Salonunda kronolojik sergi düzeni izlenmiştir (Elektronik Erişim 4).

Görsel 2. Sivas Arkeoloji Müzesi (Korkmaz, 2022)

Arkeolojik Buluntular Bölümü: Bu bölümde Sivas Haliminhanı-Haymanlı Kazısında bulunan M.Ö.9. milyon yıl öncesine ait fosil kalıntıları, Kalkolitik Çağ'dan itibaren Erken Tunç Çağı, Altınyayla Kuşaklı- Sarissa Antik Kenti, Yıldızeli Kayalıpınar (Samuha) Antik Kenti, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi ünik eserleri, pişmiş toprak kapları, değişik form ve özellikte günlük kullanım eşyaları, madeni ve tıbbi aletler, dinsel (ritüel) kaplar, Hitit Dönemi tabletleri, mühür ve mühür baskıları, ziynet eşyaları vb. küçük arkeolojik buluntuları teşhir edilmektedir. Altın Eserler Bölümü:Altın eserler vitrininde Urartu, Roma ve Bizans Dönemi süs ve ziynet eşyaları sergilenmektedir. Taş Eserler Bölümü:Taş eserler bölümü, Sivas ve çevresinde yaşamış medeniyetlerin ölü kültünü yansıtmakla birlikte Hitit Dönemine ait hiyeroglifiyle yazılmış kitabeler, Tanrıça kabartması (Ortostat), aslan heykelleri ile Roma Dönemi Lahitler, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait mezar sandukaları ve mezar kitabeleri, Sivas'ın tarihi yapılarına ait kitabeler teşhiri oluşturmaktadır. Ayrıca Müze teşhirinde yer alan ve 1916 yılında Sivas'ın Hafik İlçesinde Vali Muammer Bey tarafından dönemin ustalarına yaptırılan Osman Bey Büstü ise Osmanlı Dönemi'nin ilk anıt heykel örneğidir. Sikke Ve Cam Eserler Bölümü:Cam eserler bölümünde Helenistik,Roma ve Bizans dönemi koku kapları, gözyaşı şişeleri, günlük kullanım eşyaları, unguanteriumlar, amforiskoslar ile birlikte farklı dönemlere ait altın, gümüş ve bronz malzemeden yapılmış Grek, Helenistik, Roma, Bizans, Orta Avrupa, İslami Dönem sikkeleri

ve İlhanlı Dönemine ait 279 adet gümüş sikkeden oluşan Yıldızeli Bayat Köyü Definesi sergilenmektedir. Müze teşhir salonunda sergilenen Sivas Gürün Tepecik Köyünden bir ahırın tabanında bulunan ve kurtarma kazısı yapılarak Müzemize kazandırılan Roma Dönemi Gürün Tepecik Mozaiği Sivas'ta görülen ilk ve tek örnek olması açısından ayrıca önem taşımaktadır. Bahçe: Müzemiz bahçe teşhirinde tarihi yapılara aitmimari parçalar, Roma dönemine ait Likya Tipi Lahitler, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait mezar sandukaları ve mezar kitabeleri ile birlikte Sivas'ın tarihi yapılarına ait kitabeler sergilenmektedir (Elektronik Erişim 1, 2022).

.

2. MATERYAL METOT

Materyaller, kolay işlem yapılabilmesi, dış mekana dayanabilmesi gibi bazı özelliklere göre seç ilmiştir. Bu malzemeler;Andezit taşı; tomarza grisi olarak adlandırılan, sulu ve kuru kesime uygun olan taş seçilmiştir. Yapay ahşap;18 ve 20 mm kalınlığında MDF olarak adlandırılan malzemedir. Köpük pvc panel; 8 ve 10 mm kalınlığında PVC foamy levha olarak adlandırılan malzeme seçilmiştir. Suya ve neme karşı dayanıklı olduğu için iç ve dış ortamlarda kullunılmıştır. Doğal ahşap; Eserde, pencere, pervaz ve alın tahtası olarak doğal çam ağacı kullanılmıştır. Bağlayıcı yapıştırıcı: Pvc levha, yapay ahşap ve andezet taşlarını montajlama amacıyla poliüretan esaslı yapıştırıcılar kullanılmıştır. Montaj malzemeleri; L demir bağlantıları, çeşitli ölçülerde ahşap vidaları, çeşitli boyutlarda çiviler, poliüretan esaslı bağlayıcılar montaj işlemlerinde kullanılan malzemelerdir. Alüminyum levha; eserin çatı kısımlarında kapatıcı ve su akar yolu oluşturmak amaçlı kullanılan malzemedir. 0,80mm ve 1mm kalınlığında eloksal kaplamalı alüminyum levha kullanılmıştır.

Görsel 3. Minyatür çalışmasında kullanılan malzelerden görüntüler (Korkmaz, 2022)

İşlem Basamakları; Aktif olarak çalışan İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi Taşınmazın orijinali üzerinde ön incelemeler yapılmıştır. Restorasyon işlemi yapılmış ise ilgili devlet kurumlarından restorasyon ve röleve planları temin edilmiştir. Plan ve ölçülere ulaşılamayan bölümlerde birebir ölçü alınmıştır. Serbest el ile kroki çizilip, malzeme seçimi yapılmıştır. Parçaların oluşturulması, ebatlama ve montaj işlemleri yapılıp, sergi alanında teşhir edilmek üzere bitim işlemleri yapılmıştır.

Taş yapılarda genellikle taşıyıcı olarak yığma duvar kullanılmıştır. Minyatürlerde hem taşıyıcı hem de ileriki işlemlerde kullanılan malzemelerin tutuculuğunu arttırmak için, 18mm, 20 mm kalınlığında yapay ahşap paneller kullanılmıştır. Yapay ahşap paneller, belirlenen ölçülerde ebatlandırılıp mobilya birleştirme de kullanılan vida ve metal ekipmanları kullanarak montajı yapılmıştır.

Görsel 4. Arkeoloji Müzesi Minyatürü

3. SONUÇ

Müzelerin temel sorumluluğu ‘nesne’ merkezli yaklaşımdan ‘insan ve toplum’ merkezli yaklaşıma yöneldiği için artık müzelerin toplumsal boyutu ve toplumun somut ve somut olmayan kültürel mirasa erişimi ile ilişkili konular önem kazanmaktadır. Bu anlayış müzelerin nesne merkezli sergilerin yanında toplumun çeşitli gruplarına yönelik çekici ve eğitsel deneyimler ve yorumlar sundukları etkinlikleriyle; atölyeleri, çok amaçlı salonlar, kütüphaneleri, kafeterya ve restoranları, bahçeleri vb. yaşam alanlarıyla varolmasını ve bir hazine ya da depodan çok atölye ve kültür

merkezi gibi işletilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle pekçok müzede toplumun eğitsel ve kültürel gelişimine hizmet etmek için, izleyicilerin gerek farklı ihtiyaçlarına yönelik ortamları, gerek sergileme teknolojileri, gerekse etkinlikleriyle müzede aktif vakit geçirmeleri için çeşitli seçenekler sunulmaktadır (Tezcan Akmehmet 2021).

Aynı kaygı ile üretilen Mini Sivas Açık Hava Müzesi de eğitsel ve kültürel geçmişimizi hafızalarımızda canlı tutmak, yaşanmışlıkları anımsatmak ve yeni kültürel bellek oluşturmak amacıyla farklı sergileme teknolojileri kullanılarak üretilmiştir. Üniversite kampüsü içinde bulunan Hasbahçe park alanı içerisine açık hava müzesi şeklinde yapılan Mini Sivas, şehrin kültür ve tarihi ile ilgili bilgi verirken, özellikle çocuklara kültürel hafıza oluştururken kişisel deneyimleme imkanları sunmaktadır. Taşınmaz olarak tarihi özelliği bulunan Arkeoloji Müzesi, içerik olarak şehrin önemli sanat eserlerini sergileme misyonunu üstlenerek sanat içinde sanat sunulan ve sürdürülebilir bir mekan olma özelliği taşımaktadır. Yine sanat eserlerinin sunulduğu yapı, bir başka sanat eserine konu olmuş, şehrin kültürel hafızasını oluşturmak üzere seçilen önemli eserlerden biri olarak Mini Sivas Açık Hava Müzesi'nde minyatürü yapılarak, yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Assmann, Jan (2001) Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik (çev.Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı.

Connerton, P. (2009). Modernite Nasıl Unutturur. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Keskin Necat, 2014. Kentlerde Yeni Bellek Mekanları: Kent Müzeleri, Folklor/Edebiyat, Cilt:20, Sayı: 79, 2014/3

Nora , Pierre (2006) Hafıza Mekanları (çev.M.Emin Özcan), Ankara: Dost.

Tezcan Akmehmet 2021. http://www.mmkd.org.tr/yasayan-muze/ Erişim Tarihi: 17.12.2022

İnternet Kaynakları

Elektronik Erişim 1: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44139/sivas-muze-mudurlugu.html Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Elektronik Erişim 2: 2022. https://phebusmuzayede.com/16033-sivas-sanayi-mektebi-1940-lar-kamil-kitaphane-ve-matbaa.html. Tarihi: 13.12.2022.

Elektronik Erişim 3: 2022. https://minisivas.cumhuriyet.edu.tr/corapci-hani, Erişim Tarihi: 22.12.2022.

Elektronik Erişim 4:https: //www. ktb.gov.tr/yazdir?84 91E2F690A84E03A6 7D396403D29 6C6, Erişim Tarihi: 15.12.2022.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE UZANAN KÜLTÜR ve SANAT HİKAYESİ: SİVAS ÇORAPÇI HANI (İHRAMCIZADE KÜLTÜR VE SANAT MERKEZİ)

Doç. Dr. Hülya KAYNAR [1]& Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ[2]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, Sivas/ Türkiye, hkaynar@cumhuriyet.edu.tr, ORCİD NO: 0000-0002-9442-6162/

[2] Öğretim Görevlisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, serdarkorkmaz@cumhuriyet.edu.tr, ORCİD NO: 0000-0002-3808-5084

ÖZET

Çorapçı hanı olarak bilinen taşınmaz, mimari üslubu, malzeme ve gabarisi ile Geç Osmanlı döneminde XIX. yüzyıl sonunda yapılmıştır. İki katlı, temel ahşap karkas arası kerpiç dolgu, üst kat kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına kademeli çıkıntılı, kuzey caddeye cepheli, giriş kuzeydeki caddeden sağlanmıştır. Çorapçı hanı, bir dönem Sivaslı İhramcızade İsmail Hakkı Toprak efendinin öğrencilerine fıkıh ve din dersleri vermesinden dolayı, 2010 yılındaki restorasyondan sonra "İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi" adını almıştır. İhramcızade'nin hem ismini yaşatmak hem de sanat ve tasavvufun birlikte yaşanabileceği bir ortam oluşturmak amacıyla açılan merkezde; ney, kaat'ı ve minyatür, hüsn'ü hat, bakır rölyef, tezhip, semazen, ebru ve ahşap işleme gibi sanatlara yer verilmektedir.

Bu çalışmada, Sivas'ta günümüze kadar gelen 5 han'dan biri olan Çorapçı hanı incelenmiştir. Hanın tarihi geçmişi, mimari ve süsleme unsurları, günümüzdeki durumu ve yapılan sanat çalışmaları hakkında bilgiler verilerek, tarih ve kültürümüzü yaşatmak ve tanıtmak adına yapılan, Minia Sivas açık hava müzesindeki minyatür yapısı tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas Çorapçı Hanı, Minyatür Şehir, Kültürel Bellek

ART STORY FROM THE PAST TO THE FUTURE: SİVAS ÇORAPCI HAN (IHRAMCIZADE CULTURE AND ART CENTER)

SUMMARY

The immovable known as Çorapçı Inn, with its architectural style, materials and gauges, dates back to the 19th century in the late Ottoman period. It was made at the end of the century. Two-storey, adobe filling between the foundation wooden carcass, the upper floor has a longitudinal gradual protrusion in the north-south direction, it faces the north avenue, the entrance is from the north avenue. The Çorapçı Inn was renamed the "İhramcızade Culture and Art Center" after the restoration in 2010, due to the fact that Ihramcızade İsmail Hakkı Toprak Efendi from Sivas gave fiqh and religion lessons to his students for a while. In the center, which was opened in order to keep the name of İhramcızade alive and to create an environment where art and mysticism can be lived together; Arts such as ney, kaat and miniature, calligraphy, copper relief, illumination, whirling dervish, marbling and woodwork are included.

In this study, Çorapçı Inn, which is one of the 5 inns in Sivas, has been examined. The miniature structure in the Minia Sivas open air museum, which was built to keep our history and culture alive and promoted, was introduced by giving information about the historical background of the inn, its architectural and ornamental elements, its current situation and the art works.

Keywords: Sivas, Ihramcızade Culture And Art Center, Miniature City, Cultural Memory

1. GİRİŞ

Kültürel miras varlıklarının salt bir mekan görüntüsünden çıkarak, geçmişleri ile kurdukları ilişkiyi, işlevsel özelliklerini ve taşıdığı anlamı ön plana çıkararak döneminin ruhunu yaşatacak şekilde geleceğe taşınması, kentsel bellek aktarımlarında önem kazanmaya başlamıştır. Kültürel bellek aktarımında, koruma odaklı mimari mekanlar; sözlü, mimari (görsel), yazılı ve son zamanlarda da dijital bellek olarak aktarılmaktadır. Günümüzde görsel bellek aktarımı sağlayan müzeler ve müzecilik anlayışı da değişerek, farklı boyutlara taşınmıştır. Her geçen gün farklı sunum tekniklerinin deneyimlendiği müze modelleri ortaya çıkmaktadır.

Kültürel miras öğelerinin bugünkü niteliklerinin belirlenmesi birçok tüzük, bildiri ve Sözleşme ile sağlanmaktadır. Venedik Tüzüğü'nde ilk kez miras ile ilgili tanımlama yer almış ve tarihi anıt tanımlamasında kültürel öneme sahip mütevazı eserler de miras olarak belirtilmiştir. UNESCO'nun dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşmesinde anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanları kültürel miras olarak sayılmıştır. Bunların belirlenmesinde tarih, sanat, bilim, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan özel ve evrensel değerlere sahip olmak etkili olmuştur. ICOMOS'un Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü'nde (1987) tarihi kentsel alanlar kent kültürüne dair geleneksel değerleri de içermektedir. Nara Özgünlük Belgesi'nde (1994) kültür mirasının özgün değerinin korunmasının gerekliliği ortaya konulmaktadır. Kültürler ve toplumlar, miraslarını oluşturan korunması gereken değerleri somut ve soyut anlatım biçimleriyle ifade etmektedirler (Acar Ata, 2021:1).

Kent mekanında duyusal olarak algılanan uyum, onun güzelliğini sergilese de; kentin estetiğini tanımlamak için kentin genel görünümünü oluşturan fiziksel yapının değerlendirilmesi yeterli görülmemektedir. Onu tamamlayan unsur, geçmişten bulunduğu ana kadar, kesintisiz süreçte evrilerek getirdiği ve geleceğe evrilerek, kesintisiz süreçte taşıyacağı,
hem kentin yerel kültürel varlığının anlamına zarar gelmeyecek şekilde, hem de evrensel kültüre sırtını dönmeden şekillenmiş, kentlinin sahip olduğu kültürünün varlığı ile oluşmuş kentin mekanının estetiğidir. Günümüzde modernleşme, kitle araçları, kültür endüstrisi ve küresel etkileşim ile yerel kent kültürünün etkilenmemesi mümkün değildir. Bunun olumsuzluklarından en az etkilenip, yaşam şeklinin özgün olma, fiziksel mekanlarının biricik olma özelliğini kaybetmemesi için geleneksel olan ile yeni olandan biri ya da her ikisini aynen kabul edip aynılaşmak yerine, geçmiş ile günümüzden uyarlanabilir olanlarla beslenip, evrilerek mevcut olana, zamanın kendi gerçekliğinde adapte edilmesi ile olacaktır. Bu da estetiğin ifade şekli olan sanatla mümkündür (Mert Ağar 2016:5).

Kagan, sanatın bir alt dalı olarak uygulamalı sanatlar ve mimarideki önemini şöyle vurgulamıştır; "Teknik bir inşaat, kendi maddi görünüşünde toplumun manevi yaşamının bilgisini taşıdığı sürece sanatsal değer kazanabilir ancak. Dolayısıyla, uygulamalı sanatlar ile mimarideki yaratımlar,

yalnızca toplumun teknik ilerleme düzeyini değil, ama aynı zamanda toplumun yaşam tarzını, düşünce tarzını, dünya görüşünü, dünya anlayışını, farklı toplumsal kesimlerin idealleri ile psişesini de bildirir (Kagan 2009). Sanatta deneyim, sadece bireysel bir özellik taşımaz; aynı zamanda ortaklaşa, gerçekten toplumsal bir başarıdır da. Sanatın anlamı, toplumsal insanın somut yaşam deneyimini sürdürmek, genişletmek ve derinleştirmek üzere, kendi kapalı bütünlüğü içinde yaşamı yeniden yaratmayı içerir. Biricik insan etkinliği ürünüdür. Bir yapıtın biçimi yapıtın içeriğini cisimlendirip, nesnelleştirirken sanat yapıtını başkalarına iletmek üzere olduğu estetik bildirimi de kendisinde taşır. Sanatsal biçim, içeriğin maddileştirilmesidir. İnsanda toplumsal bir kültürel mirasın oluşması ve insanın toplumsal olarak bir değer taşıyan ve zorunluluk gösteren deneyimlerini kendine özgü mekanizmalarla başkalarına iletebilme gücüne sahip oluşu, insanoğlunun en anlamlı, en önemli bulgularından biri olan sanatsal etkinliğe bir gereksinim duymasına yol açmıştır. Sanat, insanın yaşamsal
etkinliğinin imgesel modeli olarak işlerlik kazanmıştır (Mert Ağar 2016:142).

Kültürel miras kapsamında ele alınan araştırma konusu Çorapçı Han'ı taşınmazının, kültürel bellek aktarımı açısından değerlendirilerek, dönemindeki yaşanmışlıklarını ve günümüzdeki yaşatılma çabaları incelenerek, geleceğe aktarımını sağlayabilmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Görsel 1. İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi (Korkmaz, 2022)

1.2. Çorapçı Hanı (İhramcızade Konağı)

Çorapçı Han'ı, 19. Yüzyıl sonunda, Geç Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Paşabey Mahallesi Sirer Caddesi'nde, Yeni Cami'nin doğusundadır. İki katlı, temel taş-ahşap karkas arası kerpiç dolgu, üst kat kuzey-güney doğrultusunda kademeli çıkıntılıdır. Kuzeyi caddeye cepheli ve giriş caddeden sağlanmıştır. Kuzey Cephe: Giriş caddeden, büyükçe, kare planlı profil ableli zemin ayrıca betonarme basamakla çıkılan dikdörtgen kapı açıklığı ile üst kattaki otele ahşap merdivenle çıkılıyor. Üst kat çıkıntılı ve dört pencerelidir. Doğu Cephe: Kapalıdır. Güney Cephe: Üst katta iki mazgal pencereli olup kerpiç ve taş ile orijinal açıklıklar kapatılmıştır. Batı Cephe: Zemin kat, güney kenarda bir adet mazgal pencere, doğu çift kanatlı ahşap kapı, üzeri tepe pencereli ve dört adet yatay dikdörtgen pencerelidir. Üst kat, güneye doğru yedi adet kademeli çıkıntılı, çıkıntı yüzleri ve yan yüzler birer pencerelidir. Bina, tek eğim+kırma çatılı, alaturka kiremitli geniş saçaklı, saçak altı ahşap kaplamalıdır. Kapı ve pencere gövdeleri ahşap, pencereler kanatlı tip, köşeler ahşap, kat arası ahşap kırmalı, çıkıntı altları kirişleme desteklidir. İçi açık avlulu zemin beton kaplı, zemin kat işyeri kullanımına yöneliktir (Elektronik Erişim, 1). İki katlı olan taşınmazın 29 odası ve açık avlusu bulunmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2. İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi Avlu Görüntüsü (Korkmaz, 2022)

Temeli kesme taş, üzeri ahşap karkas arası kerpiç dolgu malzemelidir. Batı cephesinin üst katı testere biçiminde yedi çıkmalıdır. Her çıkmanın iki yüzünde de dikdörtgen çerçeveli, demir

şebekeli ahşap pencereler yer almaktadır. 150 yıllık geçmişiyle bir dönem Sivas'ta ticaret ve konaklama merkezi olan tarihi hanın giriş katı tüccarların mallarını alıp sattığı ticarethane, üst katı ise İpek Yolu tüccarlarının ve dışarıdan gelenlerin konakladıkları mekân olarak kullanılmıştır. 1950-1970 yılları arasında İhramcızade İsmail Hakkı Toprak Hazretleri'nin dergâhı olan handa, İslami ilimler öğrenmeye gelen müritlere ve misafirlere çorba ikram edildiği için "Çorbacı Hanı" da denilmiştir. Bir rivayete göre, daha sonraki dönemde hanın önünde çorap ticareti ile uğraşan esnafın bulunmasından dolayı "Çorapçı Hanı" denildiği de söylenmektedir. Yapı 1990'da han olarak kullanılırken tescillenmiştir. 2010 yılında kamulaştırılmış, 2011'de yapılan restorasyon sırasında bina tamamen yıkılmıştır. Aslına uygun olarak tekrar inşa edilmiş ve 2012'de "İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi" olarak açılmıştır. (Elektronik Erişim 2). İhramcızade Kültür ve sanat Merkezi, eski ismiyle Çorapcı hanı, Sivasın büyük evliyalarından İsmail Hakkı Toprak Hz. ev sahipliği yapmış tarihi bir handır. İhramcızade Hz. burada 19 yıl irşat görevine devam etmiş insanları iyiliğe ve doğruluğa sevk etmiştir. İhramcızade ismi Anne tarafının yani soyunun Kabe nin örtüsünü değiştirmekle görevli bir aile oldukları için bu adla (Ehramcılar) olarak anıldıkları söylenmektedir.

Yıkılmaya yüz tutmuş Çorapcı hanı Belediye tarafından aslına uygun şekilde restorasyonu yapılarak 2012 yılında bir dönem handa yaşamış olan İsmail Hakkı Toprak Efendinin ve o dönemin anısını yaşatmak üzere, "İhramcızade Kültür Ve Sanat Merkezi" adını alarak hizmete açılmıştır.

Merkezin fiziki yapısı; açık avlu içinde toplam 29 odası bulunan bina şeklinde yapılmıştır. 19.yüzyıl'da yapıldığı düşünülen yapının temeli kesme taş, üzeri ahşap karkas arası kerpiç dolgulu malzemedir. Batı cephesinin üst katı testere biçimli yedi çıkmadır. Her çıkmanın yüzünde de dikdörtgen çerçeveli demir şebekeli pencereler yer almaktadır. Bu odaların üst katta bulunan 6 odası İhramcızade Hz. için özel olarak hazırlanmıştır. Bu odalar; vekale odası, muhabbethane, kur'an okuma odası, hadis okuma odası, müze, dinlenme odalarıdır. Kültür ve Sanat merkezinin alt katında ise Türk İslam Süsleme ve El sanatlarının icra edildiği atölyeler bulunmaktadır. Bunlar: Hüsnü Hat, Tezhip, Bakır Rölyef, Ahşap Oyma, Ahşap Boyama ,Ahşap üzerine metal işleme, Ebru, Karigrafi, Kat-ı, Kuran-ı kerim ve Minyatür Atölyeleridir. Atölyeler, faaliyet gösteren

hocalara ve zanaatkarlara hiçbir bedel talep edilmeden tahsis edilerek, Türk İslam kültürünü yaşatmak adına örnek bir çalışma yapılmıştır.

Merkezde gönüllü eğitmenler ile birlikte kurslar düzenlenmekte ve yıl sonunda sergi açılarak eserler sergilenmektedir. Kültür ve Sanat merkezi şehrin tanıtımına da katkıda bulunarak şehir içi ve dışından misafirleri konuk etmektedir.

Çorapçı Hanı'ı ile birlikte Sivas il sınırları içinde yer alan tarihi ve kültürel değeri olan binaları yaşatmak ve tanıtımına katkı sağlamak amacı ile Sivas Cumhuriyet Üniversitesi kampüsü içerisinde Mini Sivas Kültür Parkında yer alan eserlerden biri Çorapçı Hanı (İhramcızade Konağı), minyatür çalışması ile ilgili malzeme, teknik ve sunum bilgileri verilecektir.

2. MATERYAL METOT

Materyaller, kolay işlem yapılabilmesi, dış mekana dayanabilmesi gibi bazı özelliklere göre seçilmiştir. Bu malzemeler;

Andezit taşı; tomarza grisi olarak adlandırılan, sulu ve kuru kesime uygun olan taş seçilmiştir. Yapay ahşap;18 ve 20 mm kalınlığında MDF olarak adlandırılan malzemedir. Köpük pvc panel; 8 ve 10 mm kalınlığında PVC foamy levha olarak adlandırılan malzeme seçilmiştir. Suya ve neme karşı dayanıklı olduğu için iç ve dış ortamlarda kullunılmıştır. Doğal ahşap; Eserde, pencere, pervaz ve alın tahtası olarak doğal çam ağacı kullanılmıştır. Bağlayıcı yapıştırıcı: Pvc levha, yapay ahşap ve andezet taşlarını montajlama amacıyla poliüretan esaslı yapıştırıcılar kullanılmıştır. Montaj malzemeleri; L demir bağlantıları, çeşitli ölçülerde ahşap vidaları, çeşitli boyutlarda çiviler, poliüretan esaslı bağlayıcılar montaj işlemlerinde kullanılan malzemelerdir. Alüminyum levha; eserin çatı kısımlarında kapatıcı ve su akar yolu oluşturmak amaçlı kullanılan malzemedir. 0,80mm ve 1mm kalınlığında eloksal kaplamalı alüminyum levha kullanılmıştır.

Görsel 3. Minyatür çalışmasında kullanılan malzelerden görüntüler (Korkmaz, 2022)

İşlem Basamakları; Aktif olarak çalışan İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi Taşınmazın orijinali üzerinde ön incelemeler yapılmıştır. Restorasyon işlemi yapılmış ise ilgili devlet kurumlarından restorasyon ve röleve planları temin edilmiştir. Plan ve ölçülere ulaşılamayan bölümlerde birebir ölçü alınmıştır. Serbest el ile kroki çizilip, malzeme seçimi yapılmıştır. Parçaların oluşturulması, ebatlama ve montaj işlemleri yapılıp, sergi alanında teşhir edilmek üzere bitim işlemleri yapılmıştır.

Taş yapılarda genellikle taşıyıcı olarak yığma duvar kullanılmıştır. Minyatürlerde hem taşıyıcı hem de ileriki işlemlerde kullanılan malzemelerin tutuculuğunu arttırmak için, 18mm, 20 mm kalınlığında yapay ahşap paneller kullanılmıştır. Yapay ahşap paneller, belirlenen ölçülerde ebatlandırılıp mobilya birleştirme de kullanılan vida ve metal ekipmanları kullanarak montajı yapılmıştır.

Görsel 4. Süsleme işleminde kullanılan taş oymacılığı (Elektronik Erişim 2)

3. SONUÇ

Üç Medeniyetin bir arada bulunduğu Sivas da Türk İslam Samatlarının yaşatılması ve zanaatkarların yok olmaması için yapılan birçok çalışmadan biri de İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi'dir. Çorapçı hanı olarak bilinen tarihi değeri ve şehir için çok kıymetli yaşanmışlıkları bulunan binanın, restorasyon işleminden sonra tekrar aktif hale getirilerek, geçmişin izlerini yaşatan bir merkezdir. Şu anda içerisinde birçok sanat ve zanaat kursları (Hüsnü Hat, Tezhip, Bakır Rölyef, Ahşap Oyma, Ahşap Boyama, Ahşap üzerine metal işleme, Ebru, Karigrafi, Kat-ı, Kuran-ı kerim ve Minyatür Atölyeleri) açılarak, hem geçmişi günümüzde yaşatma hem de günümüz kültürünü ve sanatsal ögelerini geleceğe taşıma çabasındadır.

Aynı kaygı ile üretilen İhramcızade Kültür ve Sanat Merkezi minyatür binasının da içinde bulunduğu Cumhuriyet Üniversitesi Mini Sivas Açık Hava Müzesi de geçmişi hafızalarımızda canlı tutmak, yaşanmışlıkları anımsatmak ve yeni kültürel bellek oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Genç kuşaklara ve özellikle çocuklarda, ait oldukları kültürün oluşmasını sağlayarak, köklü uygarlıklarını tanıma fırsatı vermektedir. Görerek, hissederek ve dokunarak hem sanatı deneyimleme, hem de kültürel bellek oluşturmada önemli bir misyonu yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA

Acar Ata, İlknur (2021). Kültürel Mirasın Korunması Ve Sürdürülebilirliğine Yönelik Dijital Kentsel Bellek Aktarım Modeli, T.C. Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi).

Mert Ağar, Nimet (2016). Kültürel Bellek İle Oluşan Estetik Kültürün, Kent Mekanına Yansımaları. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Peyzaj Planlama Programı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kagan, M., (2009). Estetik ve Sanat Notları, Karakalem Kitabevi Yayınları,
İstanbul.

İnternet Kaynakları

Elektronik Erişim, 1. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/kulturenvanteri/corapci-hani, Erişim Tarihi: 22.12.2022

Elektronik Erişim 2. https://minisivas.cumhuriyet.edu.tr/corapci-hani, Erişim Tarihi: 22.12.2022

ZORBALIK İLE EMPATİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebru AYDEMİR[1], Doç. Dr. Hatice Zekavet KABASAKAL[2]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ebruu48.23@gmail.com,

ORCİD: 0000-0002-6474-3925

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, zekavet.kabasakal@deu.edu.tr,

ORCİD: 0000-0002-3450-1060

ÖZET

Zorbalık, daha üstün durumda olan kişi ya da grupların kasıtlı ve tekrarlanan çeşitli davranışlar veya sözleriyle daha güçsüz durumda olan kişilere zarar vermesidir. Okullarda zorbalık davranışı akran zorbalığı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternetin gelişmesiyle de zorbalık bir dönüşüm yaşayarak sanal ortamda da farklı şekillerde kendini göstermeye başlamıştır. Bu durum siber zorbalık olarak adlandırılmaktadır. Siber zorbalık, sosyal medyada, mesajlaşma platformlarında, oyun platformlarında ve cep telefonlarında görülebilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığınca (MEB) Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik ile akran zorbalığı ile siber zorbalık disiplin suçu sayılacaktır. Bu araştırmanın amacı literatürdeki farklı kaynaklardan yararlanarak zorbalık ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sistematik derlemesini yapmaktır. Araştırmanın amacına uygun olarak Google Akademik, Pubmed ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarında "zorbalık", "empati", "akran zorbalığı", "siber zorbalık", "zorbalık ve empati" kavramları ve bu kavramların İngilizce karşılıkları aratılmıştır. Araştırma sonucunda 21 çalışmaya ulaşılmıştır. Erişilen çalışmaların 13'ü yurt içi, 8'i yurt dışı literatürde yer almaktadır. Ulaşılan çalışmaların 18'i makale, 3'ü yüksek lisans tezidir. Konuya ilişkin 21 çalışma; çalışma grubu, çalışmanın yürütüldüğü ülke/bölge, çalışmada ele alınan değişkenler, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analizi süreci ve araştırma sonuçları bakımından incelenmiştir Araştırma bulguları akran zorbalığı ile empati arasındaki ilişki ve siber zorbalık ile empati arasındaki ilişki şeklinde iki tabloda kategorize edilerek sunulmuştur. Çalışmaların analizleri sonucunda elde edilen bulgular şunlardır: akran zorbalığı ile empati arasında negatif korelasyon bulunmuştur.

Siber zorbalık ile empati arasında da benzer şekilde negatif korelasyon bulunmuştur. Katılımcıların düşük empati düzeylerinin zorbalık yapma eğilimlerinde yordayıcı olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmalar cinsiyet bağlamında incelendiğinde kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha yüksek empati düzeylerine sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda erkek katılımcıların ise zorbalık düzeylerinin kadın katılımcılardan daha yüksek çıktığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Zorbalık, Empati, Akran zorbalığı, Siber zorbalık, Sistematik derleme

A REVIEW OF STUDIES EXPLAINING THE RELATIONSHIP BETWEEN BULLYING AND EMPATHY

ABSTRACT

Bullying is when a superior person or group intentionally and repeatedly harms the less powerful with various behaviors or words. Bullying in schools is seen as peer bullying. With the development of the internet, bullying has undergone a transformation and started to manifest itself in different ways in the virtual environment. This situation is called cyberbullying. Cyberbullying can be seen on social media, messaging platforms, gaming platforms and mobile phones. With the amendment made by the Ministry of National Education (MEB) in the Secondary Education Institutions Regulation, peer bullying and cyber bullying will be considered as disciplinary crimes. The aim of this research is to make a systematic compilation of studies examining the relationship between bullying and empathy by using different sources in the literature. In accordance with the purpose of the research, the concepts of "bullying", "empathy", "peer bullying", "cyberbullying", "bullying and empathy" and their English equivalents were searched in the databases of Google Academic, Pubmed and YÖK National Thesis Center. As a result of the research, 21 studies were reached. 13 of the accessed studies are in the domestic literature and 8 of them are in the international literature. 18 of the studies reached are articles and 3 of them are master's thesis. 21 studies on the subject; The study group was examined in terms of the country/region where the study was conducted, the variables discussed in the study, research method, data collection tools, data analysis process and research results. . The findings obtained as a result of the analyzes of the

studies are as follows: a negative correlation was found between peer bullying and empathy. Similarly, a negative correlation was found between cyberbullying and empathy. It was observed that the low empathy levels of the participants were a predictor of their bullying tendencies. In addition, when the studies were examined in terms of gender, it was found that female participants had higher levels of empathy than male participants. At the same time, it was observed that the bullying levels of male participants were higher than female participants.

Keywords: Bullying, Empathy, Peer bullying, Cyberbullying, Systematic review

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu zorba sözcüğünü, "Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse), müstebit, mütegallibe, despot, diktatör" olarak tanımlanmakta ve zorbalık sözcüğünü ise, "Zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik" olarak tanımlamaktadır.

Olweus bir durumun zorbalık olarak adlandırılabilmesi için üç temel kriterin durum içerisinde bulunması gerektiğini söylemektedir: (1) Eylemin kasıtlı olarak zarar vermeye yönelik yapılması, (2) zaman içinde tekrarlanan bir eylem olması (3) zorba ile kurban arasında güç dengesinin bulunmamasıdır (Olweus, 1994 akt. İlgül,2022).

Okullarda gözlenen zorbalık olayları ise "akran zorbalığı" kapsamı içinde ele alınmaktadır. Son zamanlarda gittikçe artan akran zorbalığı Millî Eğitim Bakanlığının 15 Kasım 2022' de yayımlanan yönetmeliğinde yer alan "Tekrarlayan çeşitli davranışlarıyla başka bir öğrencinin, sosyal veya duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek şekilde akran zorbalığı yapmak." ibaresi ile artık disiplin suçu sayılmaktadır.

Günümüzde gelişen internet ile birlikte zorbalık kavramı sanal dünyada da kendini göstermeye başlamıştır. "Bilgi ve iletişim araçlarının kötü amaçlı kullanımı 'siber zorbalık' olarak ifade edilen yeni bir problem alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur" (Yaman ve Peker, 2012:821 akt. Ünü ve ark.,2019).

Empati kişilerarası iletişimin sağlıklı kurulabilmesi için sahip olunması gereken önemli bir beceridir. Temel olarak bakıldığında kişiler arası kurulan ilişkilerde kişilerin birbirlerini anlaması olarak tanımlanmaktadır (Kaya ve Siyez, 2010). Empatik beceriye sahip ve bu özelliği gelişmiş

olarak nitelendirilebilen bireylerin kendilerini karşısındaki bireyin yerine daha rahat koyabildiği ve duygularını hissetmede daha rahat olduğu görülmektedir (Gökler, 2007).

Empatinin bileşenleri bulunmaktadır. Dökmen (1988), empatinin "bilişsel" ve "duyuşsal" olmak üzere iki bileşeni olduğunu vurgulamakta ve bilişsel boyutun, karşısındakinin "ne hissettiğini" anlamakla ilgili olduğunu, duyuşsal boyutun ise karşısındakinin "hissettiğini hissetmek" olduğunu söylemektedir.

Empatik eğilim kavramı empatinin duygusal boyutunu ifade etmekte ve bireyin empati yapabilme potansiyelini göstermektedir. Bireyin empati kurabilme durumu ise empatik beceri olarak tanımlanmaktır (Mete ve Gerçek, 2005).

Empatik eğilim ile bireyler gerçekleştirecekleri davranışların karşılarındaki kişilerde nasıl bir etkiye neden olabileceğini ve ne tür zararlar oluşturabileceğini daha iyi tahmin edebilmektedirler (Akyüz ve Koç, 2020).

2. ARAŞTIRMA DESENİ

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemleri arasında olan sistematik incelemeyle zorbalık ve empati arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar analiz edilmiştir. Sistematik Derleme (SD), belli bir konuda hazırlanmış araştırma sorusuna yanıt bulmak için, belirlenmiş ölçütlere uygun olarak aynı konuda yapılmış çalışmaların sistemli ve yan tutmadan taranması, bulunan çalışmaların geçerliğinin değerlendirilmesi ve sentezlenerek birleştirilmesi olarak tanımlanabilir (Çınar,2021).

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada ele alınan çalışmalar Google Akademik, Pubmed, Yök Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarından "Zorbalık", "Empati", "Siber zorbalık", "Akran zorbalığı", "Empatik eğilim", "Bullying", "Empathy", "Peer bullying", "Cyber bullying" kavramları aratılarak elde edilmiştir. Ulaşılan 21 çalışmanın 3'ü Yüksek Lisans Tezi 18'i makaledir. 21 çalışma ile ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

1. BULGULAR

Çizelge 1. Akran Zorbalığı ile Empati Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalar

Araştırma kodu/İsmi	**Yazar(lar) ve Yıl**	**Çalışma Grubu**	**Ülke**	**Değişkenler**	**Veri Toplama Araçları**	**Araştırma ve Veri Analiz Yöntemleri**
A1/Akran Zorbalığı Gruplarında Empatik Eğilim	Siyez, Kaya (2011)	6.,7. ve 8. sınıfa devam eden 340 öğrenci	Türkiye	Akran Zorbalığı, Empatik Eğilim, Zorbalık türleri, Farklı zorbalık konumlarında yer almak (zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan)	KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği (Ergen Formu) Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu)	Nicel-Diskriminant Analiz
A2/ Akran Zorbalığı ile Empatik Eğilim, Olumlu Sosyal Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	İlgül (2022)	8. Sınıfa devam eden 328 öğrenci	Türkiye	Akran zorbalığı, Empatik eğilim, Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar, Cinsiyet	Zorbalık Eğilimi Ölçeği, KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği (Ergen Formu), Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği	Nicel-Bağımsız Örneklem T Testi, Pearson Korelasyon Analizi, Çoklu Hiyerarşik Regresyon Analizi
A3/ Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı,	Kılıç (2019)	6., 7. ve 8. sınıfa devam	Türkiye	Dijital oyun bağımlılıkları, Zorbalık ile	Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği,	Nicel-Pearson Momentler Çarpımı

Zorbalık Bilişleri ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkiler		eden 240 öğrenci		ilgili bilişler, Empati düzeyleri, cinsiyet	Çocuklar İçin Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği	Korelasyon Tekniği, Bağımsız Gruplar İçin T Testi Analizi
A4/ Ergenlerin Akran Zorbalığı Yapmaları, Zorbalığa Maruz Kalmaları ve Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Akyol, Bilbay (2018)	7. ve 8. sınıfa devam eden 185 öğrenci	Türkiye	Akran zorbalığı yapma, Zorbalığa maruz kalma, Empatik eğilim	Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu, KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği	Nicel-Pearson Korelasyon testi, T testi
A5/ Farklı Zorbalık Konumunda Olmak Empatik Eğilim ve Yaşam Doyumu Bağlamında Bir Fark Yaratır mı?	Duy, Yıldız (2014)	6, 7 ve 8. sınıflarına devam eden 277 öğrenci	Türkiye	Farklı zorbalık konumunda olma (zorba, kurban ve zorba/kurban), Empatik eğilim, Yaşam doyumu, Aile, Arkadaş, Okul	Akran Zorbalığı Anketi, KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği (KASİ-EEÖ-EF), Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği Kısa Formu (ÇBÖYDÖ-KF),	Nicel-Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Varyans analizi (MANOVA), Scheffe testi, Kay-Kare (Chi-Square)

					Kişisel Bilgi Formu	
A6/ İlkokula Devam Eden Çocuklarda Akran Zorbalığı ile Empati Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Öz, Aysu, Gürsoy, Aral (2019)	9, 10, 11 yaşlarında 147 çocuk	Türkiye	Akran zorbalığı, Empati becerileri, Yaş, Cinsiyet	Genel Bilgi Formu, Akran zorbalığı belirleme Ölçeği: Çocuk Formu, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formu	Nicel-Mann Whitney-U Testi ve Kruskal-Wallis Testi
A7/ İlköğretim Okullarında Zorbacı Davranışların Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması	Şahin, Akbaba (2010)	4 ve 5. sınıflarında öğrenim gören 18 öğrenci	Türkiye	Empati eğitimi programı, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında görülen zorba davranışlar	Zorba ve Kurban Belirleme Ölçeği /Çocuk Formu, Çocuklar İçin Empati Ölçeği,	Nicel- 2x2 faktörlü ANOVA
A8/ Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Arasındaki	Gökkaya, Sütçü (2018)	5.-8. sınıflarında okuyan 1715 ortaokul öğrencisi	Türkiye	Ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi, Empati düzeyleri, Aleksitiminin aracı rolü,	Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği, Çocuklar İçin Empati Ölçeği, Toronto Aleksitimi Ölçeği, Sosyodemografik	Nicel-Çift yönlü ANOVA, Korelasyon analizi, Bootstrapping Yöntemi (Multiple

İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü				Sınıf düzeyleri	Bilgi Formu	Mediation Model)
A9/ Bullying and empathy: a short-term longitudinal investigation	Stavrinides, Georgiou and Theofanous (2010)	6. sınıfa devam eden 205 öğrenci	Kıbrıs	Zorbalık, Empati, Bilişsel ve Duygusal Empati, Cinsiyet	Revised Bullying and Victimisation Questionnaire (BVQ-R), Basic Empathy Scale	Nicel-Açımlayıcı Faktör Analizi (EFA)
A10/ Empathy and Bullying: Exploring the Influence of Callous-Unemotional Traits	Mun˜oz, Qualter, Padgett (2011)	11-12 yaş arası 201 çocuk	Birleşik Krallık	Duyarsız-duygusal olmayan (CU) özellikler, Zorbalık, Duygusal Empati, Bilişsel Empati	The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire, The Inventory of Callous-unemotional Traits, Basic Empathy Scale	Nicel-Hiyerarşik Regresyonlar
A11/ Resurrecting the Empathy–Bullying Relationship with a Pro-Bullying Attitudes Mediator: the Lazarus Effect in Mediation Research	Walters, Espelage (2018)	Yaş ortalaması 12 olan 1371 genç	ABD	Düşük empati, Zorbalık, Yaş, Cinsiyet, Irk, Aile desteği, Ebeveyn gözetimi, Dürtüsellik puanı	Teen Conflict Survey, Illinois Bully Scale, Illinois Positive Attitudes toward Bullying Scale, Basic Demographic Measures, The four-item Impulsivity Scale from the Teen Conflict Survey, The eight-item	Nicel-Regresyon Analizi

					Parental Supervision subscale	
A12/Popularity Goals and Bullying Behaviors Among Chinese Adolescents: The Moderating Roles of Popularity Status and Cognitive Empathy	Tong, Yang, Liu, Feng, Jia, Zhang (2022)	Yaş ortalaması 13 olan 333 çocuk	Çin	Zorbalık davranışları, Cinsiyet, yaş, ebeveyn eğitim düzeyi, Duygusal empati, Bilişsel Empati	The six self-reported questionnaire, The perspective-taking (PT) subscales from the interpersonal, Bullying behavior scales by Konishi and Hymel (2009)	Nicel-SPSS'deki PROCESS makrosu model3

Çizelge. 1' de akran zorbalığı ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen 12 çalışma yer almaktadır. Ele alınan çalışmaların tümünde nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Tabloda verile verilen çalışmaların 8'i yurt içi 4'ü yurt dışı literatürde yer almaktadır. Akran zorbalığı ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar, zorbalığa maruz kalma, dijital oyun bağımlılıkları, farklı zorbalık konumunda olmak, yaşam doyumu, cinsiyet, yaş, ırk, aleksitimi, ebeveyn eğitim düzeyi, aile desteği, dürtüsellik puanları, duyarsız- duygusal olmayan özellikler, empati eğitim programı, bilişsel empati, duygusal empati, düşük empati düzeyi, okul türü, sınıf düzeyi gibi değişkenlerle de çalışılmıştır.

4.1.Akran Zorbalığı ile Empati Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalara Yönelik Bulgular

A1 kodlu çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı gruplarına katılım oranları incelendiğinde %3.7'si zorba, %26.9'u kurban, %60.8'i zorba/kurban, %8.6'sı ise karışmayan grubunda yer almıştır. En yaygın zorbalık türünün ise sözel zorbalık olduğu bunu fiziksel zorbalığın takip ettiği, en az görülen zorbalık türünün ise söylenti yayma olduğu görülmektedir. Araştırmanın sonuçları kurbanlar açısında değerlendirildiğinde ise en çok sözel zorbalığa maruz kalındığı ardından ise fiziksel zorbalığın geldiği görülmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer önemli bulgu hem duygusal empatinin hem de bilişsel empatinin akran zorbalığı gruplarını ayırmada belirleyici bir değişken olduğudur. Bu araştırmada akran zorbalığı ile empatik eğilim arasında negatif ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

A2 kodlu çalışmada ise aynı şekilde akran zorbalığı ve empatik eğilim arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Araştırma incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından da bazı bulgulara ulaşılmıştır. Kız öğrencilerin haklı görme, başkalarını üzmek, gücü kullanma alt boyut puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Bulguların sonuçlarına göre kız öğrencilerin bilişsel empati ve duygusal empati düzeyleri erkek öğrencilerinkine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmaya göre erkek öğrencilerin daha fazla saldırganlık eğiliminde oldukları, kız öğrencilerin ise daha fazla olumlu sosyal davranış eğiliminde oldukları görülmektedir.

A3 kodlu çalışmanın bulguları incelendiğinde ise dijital oyun bağımlılık puanları ve zorbalıkla ilgili biliş düzeyleri arttıkça çocukların empati düzeylerinin azaldığı; dijital oyun bağımlılık puanları arttıkça zorbalıkla ilgili biliş düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkeni açısından da A2 kodlu çalışmayı destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışmada bir diğer değişken dijital oyun bağımlığı olup, bu değişkenin puanlarının erkeklerde daha yüksek çıktığı görülmektedir.

A4 kodlu çalışmada ise bir önceki çalışmalardan farklı bulgulara ulaşılmıştır. Ergenlerin akran zorbalığı yapmaları, akran zorbalığına maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon testinin sonucunda, akran zorbalığına maruz kalma (kurban) ile empatik eğilim arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ergenlerin cinsiyetlerinin akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına maruz kalmaları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, empatik eğilimleri üzerinde ise diğer çalışmalara benzer şekilde kızlar lehine manidar bir farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

A5 kodlu çalışmada farklı zorbalık konumunda olma değişkeni incelenmiş ve kurban konumundaki öğrencilerin bilişsel empati değişkeni bağlamında, zorba öğrenciler ile zorba/kurban öğrencilerden daha fazla bilişsel empatik eğilime sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Öte yandan, zorba öğrenciler ile zorba/kurban öğrencilerin bilişsel empatik eğilim değişkeni açısından aralarında anlamlı fark bulunmamıştır. Yaşam doyumu değişkeni bağlamında en kötü durumda olan grubun zorba/kurbanlar olduğu bulunmuştur. Zorbaların arkadaş boyutu ve genel yaşam doyumu bağlamında daha iyi durumda iken, kurbanların okul boyutunda daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

A6 kodlu çalışmada ise A1, A2 ve A3 çalışmalarındaki bulgulara benzer şekilde akran zorbalığının alt boyutları ile empati ölçeği arasında negatif yönlü düşük ilişki bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında da yine benzer şekilde kızların empati becerilerinin erkeklerden yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Erkeklerin ise fiziksel zorba olma, fiziksel kurban olma, sözel zorba ve sözel kurban olma puanlarının kızlardan yüksek olduğu görülmüştür. Bu çalışma da yaş değişkeni bağlamında 11 yaşında olan çocukların, Söylenti Çıkarma ve Yayma alt boyutunda hem zorba hem de kurban olmada 10 yaşında olan çocuklara göre daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

A7 kodlu çalışmada ise bir müdahale programı olarak empati eğitim programının zorbaca davranışlar üzerinde etkisi belirlenmek istenmiştir. 12 haftalık empati eğitim programının öğrencilerin empati düzeylerini yükseltmede etkili olduğu görülmüştür. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda empati eğitim programının, deney grubunda bulunan öğrencilerin zorba davranışlarını azaltmada etkili olduğu gözlenmiş, bu programın uygulanmadığı kontrol grubunda ise zorba davranışlarda herhangi bir değişim gözlenmemiştir.

A8 kodlu çalışmada ise erkek öğrencilerin zorbalık eğiliminin daha yüksek olduğu ve beşinci sınıflarda zorbalık eğiliminin daha az olduğu saptanmıştır. Diğer çalışmalara benzer şekilde bu çalışmada da kızların empati puanlarının erkeklere göre daha yüksek çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak aleksitiminin aracı rolü de incelenmiştir. Empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının daha yüksek olduğuna, zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanlarının düşük, aleksitimi puanlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda sonuçlar, zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi olarak

aracı rol oynadığını göstermektedir. Araştırmanın sonuçları düşük empatinin yüksek zorbalık eğilimi ile ilişkili olduğunu gösteren diğer çalışmaların bulgularıyla uyumlu bulunmuştur.

A9 kodlu çalışmada ise 6 aylık 2 zaman noktalı boylamsal bir tasarım kullanıldı. Bilişsel ve duygusal empatinin zorbalık davranışlarını tahmin edip edilmeyeceğine bakıldı ve 1. zamandaki duygusal empatinin 2. zamandaki zorbalığı negatif olarak yordadığı bulundu. Önceki çalışmalara benzer şekilde bulgular veren cinsiyet değişkeni 1. zaman ve 2. zamanda erkeklerin zorbalığa ilişkin ortalama puanları önemli ölçüde daha yüksekken, kızların duygusal empatide 1. zaman ve 2. zamanda önemli ölçüde daha yüksek puanları olduğu bulgusunu vermiştir. Bu araştırmanın bulguları da bir çocuğun başka bir kişinin hissettikleri ile temas halinde olma becerisi ile bu çocuğun başkalarına zorbalık yapma eğilimi arasında negatif bir ilişki olduğunu gösteren diğer çalışmaların bulgularıyla uyumlu bulunmuştur.

A10 kodlu çalışmada ise duygusuz-duygusal olmayan kişilerarası tarzı hesaba katarak zorbalığı açıklamada empatinin rolünü inceleyen bilinen ilk çalışma olduğu belirtilmiştir. Empati puanları eşitlendiğinde, çocukların daha umursamaz olduklarında daha fazla zorbalık gösterdikleri görüldü. Duyarsız- duygusal olmayan (CU) özelliklerinde en yüksek grup, duygusal empatide en düşük puana sahip olduğu bulgusuna ulaşıldı. Yüksek düzeyde CU özelliklerine sahip çocukların dolaylı zorbalığa göre doğrudan zorbalıkla daha sık ilgilendikleri ve kendilerini duygulardan "konuşabilen" olarak algıladıklarını ancak fiziksel zorbalık gösterdikleri görülmüştür. Fiziksel zorbalık biçimleriyle uğraşan bu CU gençleri duygusal empatilerinin düşük olduğu bu da duygular hakkında 'konuşabilmelerine' rağmen başkalarının duygularını umursamadıklarını göstermektedir.

A11 kodlu çalışma ise düşük empati ile zorbalık eylemi arasındaki aracısız ilişkinin anlamlı olmamasına rağmen, zorbalık yanlısı tutumların düşük empatiden zorbalığa giden yolda başarılı bir şekilde aracılık ettiğini ortaya çıkarmıştır.

A12 kodlu çalışma Çinli ergenlerin zorbalık davranışları arasındaki ilişkide popülerlik statüsünün ve bilişsel empatinin potansiyel düzenleyici rollerini araştıran ilk çalışma olduğunu belirtmektedir. Çalışma bulgularına göre düşük popülerlik statüsü ve düşük bilişsel empati, popülerlik hedefleri ile zorbalık arasındaki pozitif bağları güçlendirmektedir.

Çizelge 2. Siber Zorbalık ile Empati Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Araştırma Kodu/İsmi	Yazar(lar) ve Yıl	Çalışma Grubu	Ülke	Değişkenler	Veri Toplama Araçları	Araştırma ve Veri Analiz Yöntemleri
B1/ Ergenlerde Sanal Zorbalik ve Mağduriyetin Empati ile İlişkisinin İncelenmesi	Kağan, Ciminli (2016)	9.,10.,11. ve 12., sınıfında öğrenim görmekte olan 489 öğrenci	Türkiye	Sanal Zorbalık, Sanal Mağduriyet, Empati, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi	Kişisel Bilgi Formu, Sanal Zorbalık Ölçeği, Sanal Mağduriyet Ölçeği Temel Empati Ölçeği	Nicel-Regresyon Analizi
B2/ Empati Yönelimli Siber Zorbalık Psiko-Eğitim Programının Lise 9. Ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Empati Düzeylerine Etkisi	Akyüz, Koç (2020)	9. ve 10. sınıflara devam etmekte olan 24 öğrenci	Türkiye	Siber zorbalık, Empati Düzeyi, Empati yönelimli siber zorbalık psiko-eğitim programı	Kişisel Bilgi Formu, Temel Empati Ölçeği (TEÖ), Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığım ı Tarama Ölçeği (SZISTÖ), Odak Grup Görüşmesi Formu,	Nicel-Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Mann-Whitney U
B3/ Ergenlerde Empati ve Siber Zorbalık-Siber	Ünlü, Tuna, Anbarlı, Tosunay (2019)	7. ve 8. sınıflara devam eden 140 öğrenci	Türkiye	Siber zorbalık, Siber mağduriyet, Cinsiyet,	Siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği, Temel	Nicel-Bağımsız Örneklemler İçin T-Testi, Basit

Mağduriyet İlişkisi: Eskişehir'de Özel Okul Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma				Duygusal empati, Bilişsel empati	Empati Ölçeği, Anket	Korelasyon Analizi
B4/ Üniversite Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Empati ve Psikolojik Yardım Arama Tutumuyla İlişkisi	Çolakoğlu (2019)	208 üniversite öğrencisi	Türkiye	Siber zorbalık, Siber mağduriyet, Empati, Psikolojik yardım arama tutumu, Sosyodemografik özellikler	Kişisel Bilgi Formu, Üniversite Öğrencileri İçin Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Empatik Eğilim Ölçeği, Psikolojik Yardım Aramaya Yönelik Tutum Ölçeği	Nicel-Pearson Korelasyon Testi, ANOVA, LSD
B5/ Cyberbullying And Empathy Among Late-Elementary School Children	Mehari, Beulah, Paskewich, Leff, Waasdorp (2022)	4. ve 5. Sınıfa devam eden 112 öğrenci	ABD	Duygusal empati, Bilişsel empati, Siber zorbalık, Siber mağduriyet	European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire, Affective and Cognitive Measure of Empathy	Nicel-Regresyon Analizi

B6/ Cyberbullying And Empathy Among Elementary School Students: Do Special Educational Needs Make A Difference?	Touloupıs And Athanasıad es (2022)	6.sınıfa devam eden 240 öğrenci	Yunanis tan	Siber zorbalık, Empati Becerileri, Özel eğitime ihtiyaç duyup duymama	Cyberbullying Questionnaire, Basic Empathy Scale,	Nicel- MANOVA
B7/ Investigations Of Cyber Bullying And Traditional Bullying İn Adolescents On The Roles Of Cognitive Empathy, Affective Empathy, And Age	Utomo (2021)	15 ile 17 yaş arasından 1223 öğrenci	Endonez ya	Geleneksel zorbalık, Siber zorbalık, Cinsiyet, Bilişsel empati düzeyi, Duygusal empati düzeyi,Yaş,	Interpersonal Reactivity Index, Adolescent Peer Relations Instrument, Cyber bullying and Online Aggression Survey	Nicel- Çoklu Regresyon Analizi
B8/ Empathy, cyberbullying, and cybervictimiza tion among Filipino adolescents.	Shannen, Kim, Lee (2021)	7. ile 10. Sınıflara devam eden 168 öğrenci	Kore	Empati, Siber zorbalık, Siber mağduriyet	Basic Empathy Scale, Revised Cyber Bullying Inventory-II,	Nicel- Tek Yönlü Varyans Analizi, T-testi, İki Değişkenli Korelasyon Analizi

B9/The Relatıonshıp Of Cyber Bullyıng To Empathy, Gender, Tradıtıonal Bullyıng, Internet Use And Adult Monıtorıng	Topçu (2008)	Yaş ortalaması 16.83 olan 717 kisi	Türkiye	Siber zorbalık, Empati düzeyi, Toplumsal cinsiyet, Aile denetimi, bilgi ve iletişim araçları kullanma sıklığı, geleneksel zorbalık	Cyber Bullying Inventory, Traditional Bullying Questionnaire Basic Empathy Scale, Frequent Use of Information and Communicatio n Tools, Adult Monitoring of the Internet	Nicel- Faktör Analizi, MANOVA. Regresyon Analizi

Çizelge. 2' de siber zorbalık ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen 9 çalışmaya yer verilmektedir. Ele alınan çalışmaların tümünde nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmaların 5'i yurt içi 4'ü yurt dışı literatürde yer almaktadır. Siber zorbalık ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda siber mağduriyet, okul türü, cinsiyet, bilişsel empati, duygusal empati, yaş, özel eğitime ihtiyaç duyup duymama gibi değişkenlerle de çalışılmıştır.

4.2.Siber Zorbalığı ile Empati Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Araştırmalara Yönelik Bulgular

B1 kodlu çalışmada akran zorbalığını inceleyen çalışmalara benzer bulgular bulunmuştur. Empati ile sanal zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuş ve sanal zorbalık arttıkça empati düzeyinin düştüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

B2 kodlu çalışmada ise empati yönelimli siber zorbalık psiko-eğitim programının etkililiği incelenmiştir. Yapılan ön test ve son test sonuçlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. A7 kodlu çalışmada da benzer bir müdahale programı uygulanmış ve buradan farklı olarak programın zorbaca davranışları azaltmada etkili olduğu bulunmuştur.

B3 kodlu çalışmada katılımcıların hafif ve ağır siber zorbalık uygulama davranışlarının tümüne bakılmış ve katılımcıların 71'i (%51) en az bir kez hafif siber zorbalık davranışı, 49'u (%35) en az bir kez ağır siber zorbalık davranışı, 78'i (%56,1) hayatlarında en az bir kez siber zorbalık davranışı gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmada empati ve siber zorbalık arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunması, ağır siber zorbalık davranışının artmasıyla empati yeteneğinin azaldığını ya da empati yeteneği azaldıkça ağır siber zorbalık davranışının arttığı bulgusu B1 kodlu araştırmadakine benzer durumdadır. Aynı zamanda araştırmada sınıflara arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 8. sınıfların 7.sınıflara göre daha yüksek derecede siber zorbalığa maruz kaldıkları ve hem hafif hem de ağır siber zorbalık uygulama davranışının 8. sınıflarda, 7. sınıflardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

B4 kodlu çalışmada ise elde edilen bulgulara göre siber zorbalık ile empatik eğilimler arasında negatif yönlü ilişkiler belirlenirken; siber mağduriyet ile empatik eğilimler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre kadınların empatik eğilimlerinin erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmanın diğer bir değişkeni olan psikolojik yardım arama tutumları da cinsiyete göre farklılaştığı kadınların psikolojik yardım arama tutumlarının erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur.

B5 kodlu çalışmada ise iki zamanda ölçüm yapılmıştır. Birinci zaman ölçümleri okul başlangıcı olan sonbaharda ikiniz zaman ölçümleri ise sonbaharda yapılmıştır. Araştırmada düşük empati düzeylerinin siber zorbalığı tahmin etmesi beklenirken elde edilen bulgularda buna ulaşılamamıştır.

B6 kodlu çalışmada ise katılan tüm öğrenciler için hem duygusal hem de bilişsel empati, siber zorbalığa katılımı negatif olarak yordamıştır. Ayrıca bu çalışmada özel eğitim ihtiyaçlarının siber zorbalığın incelenmesinde fark yarattığına ulaşılmıştır.

B7 kodlu çalışmada ise daha önceki çalışmalara benzer olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorbalığa (geleneksel zorbalık ve siber zorbalık) katılma eğiliminde olduğu ve empati açısından, kadınların empatisi (bilişsel ve duygusal empati) erkeklerin empatisinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu araştırma kadınların duygusal empatilerinin bilişsel empatilerinden daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu araştırmanın sonuçları, duygusal empatinin geleneksel zorbalıkla anlamlı bir negatif korelasyona sahip olduğunu, ancak bilişsel empatinin

hem geleneksel zorbalıkla hem de siber zorbalıkla bir korelasyonunun olmadığını göstermiştir. Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık, bilişsel ve duygusal empati, yaş ve geleneksel zorbalık arasında anlamlı pozitif ilişkiler bulunmuştur.

B8 kodlu çalışmada ise diğer çalışmalara benzer olarak empati ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulundu ve kız ergenler erkek ergenlerden daha yüksek empati puanı almıştır. Empati, siber zorbalığı mutlaka etkilemese de siber zorbalık kurbanları arasında daha yüksek düzeyde empati bulunmuştur.

B9 kodlu çalışmada ise geleneksel zorbalık ile siber zorbalığın yaygınlık oranlarına bakılmış ve siber zorbalık oranı daha düşük bulunmuştur. Geleneksel zorbalık 20-21 yaşlarında zirveye ulaşırken, siber zorbalığın her yaş grubunda istikrarlı devam ettiği bulunmuştur. Aynı zamanda araştırmada bilgisayar ve internet kullanımı ile siber zorbalık arasında da pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu araştırmada da diğer tüm araştırmalarda olduğu gibi empati düzeyleri kadınlarda daha yüksek çıkmıştır. Hem geleneksel hem de siber zorbalık ile empati arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

5.SONUÇ

Bu çalışma zorbalık ile empati arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu ilişki incelenirken akran zorbalığı ile empati ve siber zorbalık ile empati olmak üzere iki ayrı tabloda kategorize edilerek sunulmuştur. 21 çalışmaya ait bulgular sistematik olarak incelenmiştir. Ele alınan 21 çalışmanın 13'ü yurt içi, 8'i yurtdışı literatüre aittir. Çalışmaların 14'ü ilköğretim öğrencileri, 6'sı ortaöğretim öğrencileri 1'i üniversite öğrencileri örneklemiyle gerçekleştirilmiştir.

Akran zorbalığı ile empatinin incelendiği 12 çalışmada olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar, zorbalığa maruz kalma, dijital oyun bağımlılıkları, farklı zorbalık konumunda olmak, yaşam doyumu, cinsiyet, yaş, ırk, aleksitimi, ebeveyn eğitim düzeyi, aile desteği, dürtüsellik puanları, duyarsız- duygusal olmayan özellikler, empati eğitim programı, bilişsel empati, duygusal empati, düşük empati düzeyi, okul türü, sınıf düzeyi gibi değişkenlerle de çalışılmıştır. 12 çalışmanın bulguları incelendiğinde bir çalışma hariç tüm çalışmalarda empati ile akran zorbalığı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni bağlamında bakıldığında kadın katılımcıların empati düzeyleri tüm çalışmalarda erkek katılımcılardan daha yüksek çıkmıştır.

Erkeklerin ise zorbalık eğilimlerinin daha yüksek çıktığı görülmektedir. Farklı zorbalık konumlarında olmak değişkeni açısından incelenen bir çalışmada kurban öğrencilerin empati düzeylerinin zorba öğrencilere göre yüksek olduğu saptanmıştır. Bir diğer çalışmada duyarsız-duygusal olmayan özellikler değişkeni bağlamında empati puanları eşitlendiğinde umursamazlık puanları yükseldikçe zorbalık eğilimlerinin de arttığı görülmektedir.

Siber zorbalık ile empati arasındaki ilişkiyi inceleyen 9 çalışmada siber mağduriyet, okul türü, cinsiyet, bilişsel empati, duygusal empati, yaş, özel eğitime ihtiyaç duyup duymama gibi değişkenlerle de çalışılmıştır. 9 çalışmanın bulguları incelendiğinde 7 çalışma akran zorbalığı ve empati ilişkisine benzer bulgular vermiştir. Bu araştırmalarda sanal zorbalık ile empati arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda bu çalışmalar cinsiyet değişkeni bağlamında incelendiğinde kadınların empatik eğilimlerinin erkeklerden daha yüksek çıktığı ve erkeklerin siber zorbalık eğilimlerinin ise kadınlardan daha yüksek çıktığı görülmüştür.

İncelenen 21 çalışma sonucunda zorbalık ile empati arasında negatif yönlü bir korelasyon olduğu görülmüştür. Günümüzde gittikçe artan zorbalık ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılması ve müdahale programlarının geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akyol, A. K. ve Bilbay, A., Ergenlerin Akran Zorbalığı Yapmaları, Zorbalığa Maruz Kalmaları ve Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Haziran, 7,2, 2018.

[2] Akyüz, A. ve Koç, Z., Empati Yönelimli Siber Zorbalık Psiko- Eğitim Programının Lise 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Empati Düzeylerine Etkisi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Nisan, 40,1, 2020.

[3] Çınar, N., İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı?, Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi, 6,2, 2021.

[4] Çolakoğlu, İ. B., *Üniversite Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Empati ve Psikolojik Yardım Arama Tutumuyla İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

[5] Duy, B. ve Yıldız, M., Farklı Zorbalık Konumunda Olmak Empatik Eğilim ve Yaşam Doyumu Bağlamında Bir Fark Yaratır mı?, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ocak, 10,3, 2015.

[6] Gökkaya, F. ve Sütçü, S. T., Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü, Gençlik Araştırmaları Dergisi, 6,15, 2018.

[7] İlgül, B., *Akran Zorbalığı ile Empatik Eğilim, Olumlu Sosyal Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmes*i, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022.

[8] Kağan, M. ve Ciminli, A., Ergenlerin Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Empati ile İlişkisinin İncelenmesi, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18,2, 2016

[9] Kılıç, K. M., Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı, Zorbalık Bilişleri ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, İlköğretim Online (elektronik), 18,2, 2019.

[10] Mehari, K. R., Beulah, B., Paskewich, B., Leff, S. S., & Waasdorp, T. E., Cyberbullying and Empathy Among Late-Elementary School Children. International Journal of Bullying Prevention, April, 1,9, 2022.

[11] Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (T.C. Resmî Gazete, 15 Kasım 2022, Sayı:32014). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/11/20221115-1.htm

[12] Muñoz, L. C., Qualter, P., & Padgett, G., Empathy And Bullying: Exploring The Influence Of Callous-Unemotional Traits. Child Psychiatry & Human Development, 42,2, 2011.

[13] Öz, S.N., Aysu, B., Gürsoy, F. ve Aral, N.*, İlkokula Devam Eden Çocuklarda Akran Zorbalığı ile Empati Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* 3. Uluslararası Öğretmen Eğitimi ve Akreditasyon Kongresi, 161-170, Ankara, 2019.

[14] Siyez, D. M. ve Kaya, A., Akran Zorbalığı Gruplarında Empatik Eğilim, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Nisan, 12,2, 2011.

[15] Shannen, T., Kim, S. J., & Lee, J., Empathy, Cyberbullying, and Cybervictimization Among Filipino Adolescents, Child Health Nursing Research, 27,1, 2021.

[16] Stavrinides, P., Georgiou, S., & Theofanous, V., Bullying and Empathy: A Short-term Longitudinal Investigation, Educational Psychology, 30,7, 2010.

[17] Şahin, M. ve Akbaba, Ş., İlköğretim Okullarında Zorbacı Davranışların Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması, Kastamonu Eğitim Dergisi, Ocak, 18,1, 2010.

[18] Tong, W., Yang, L., Liu, S., Feng, T., Jia, J., & Zhang, Y., Popularity Goals and Bullying Behaviors Among Chinese Adolescents: The Moderating Roles of Popularity Status and Cognitive Empathy, Youth & Society, August, 2022.

[19] Topçu, Ç., *The Relatıonshıp Of Cyber Bullyıng To Empathy, Gender, Tradıtıonal Bullyıng, Internet Use And Adult Monıtorıng,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

[20] Touloupis, T., & Athanasiades, C., Cyberbullying And Empathy Among Elementary School Students: Do Special Educational Needs Make A Difference?, Scandinavian Journal Of Psychology, 63,6, 2022.

[21] Utomo, K. D. M., Investigations of Cyber Bullying and Traditional Bullying in Adolescents on the Roles of Cognitive Empathy, Affective Empathy, and Age. International Journal of Instruction, April, 15,2, 2022.

[22] Ünlü, S., Tuna, Y., Anbarlı, Z. Ö., ve Tosunay, D., Ergenlerde Empati ve Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet İlişkisi: Eskişehir'de Özel Okul Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, Haziran, 9,1, 2019.

[23] Walters, G. D., & Espelage, D. L., Resurrecting The Empathy–Bullying Relationship With A Pro-Bullying Attitudes Mediator: The Lazarus Effect İn Mediation Research, Journal Of Abnormal Child Psychology, 46,6, 2018.

COVİD- 19 SALGININ ÇOCUKLARIN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Miray Kabay [1], Doç. Dr. Hatice Zekavet Kabasakal[2]

[1] Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, pskmiraykabay@gmail.com – ORCİD: 0000-0002-0768-9846

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, zekavet.kabasakal@deu.edu.tr – ORCİD: 0000-0002-3450-1060

ÖZET

Aralık 2019 yılında Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüs hastalığı (Covid-19), tüm dünyayı 2020 yılının başlarında etkisi altına almaya başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından Covid-19 salgını küresel bir sağlık acil durumu olarak ilan edilmiş, pandemi olarak tanımlanmıştır. Koronavirüsün bulaşmasını önlemek için her ülke izolasyon, sosyal mesafe ve karantina tedbirleri uygulamak zorunda kalmıştır. Alınan tedbirler üzerine ebeveyn ve çocuklar olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Ebeveynlerin iş hayatlarının değişmesi özellikle sosyo-ekonomik ve duygu durumları açısından zorlamıştır. Ayrıca ebeveynlerin evdeki sorumlulukları da artmıştır. Bir diğer etkilenen çocukların ise eğitim hayatlarından ve sosyal alanlarından mahrum kalması fiziksel ve ruh sağlığı olarak olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmanın amacı ise Covid-19 döneminde çocukların ruh sağlığı üzerine etkisini inceleyen çalışmaların sistematik olarak incelenip; Covid-19 döneminin çocuk ruh sağlığına hangi değişkenlerin risk faktörü oluşturduğunun saptanması ve derlemesini sunmaktır. Belirtilen amaç doğrultusunda Google Akademik ve PubMed veri tabanlarından "Covid- 19", "pandemi", "Covid-19 ve çocuk'' kavramları ve bu kavramların İngilizce karşılıkları aratılmıştır. Araştırmalar sonucunda ise 20 çalışmaya ulaşılmıştır. Erişilen çalışmaların 19'u yurt dışı, 1'i yurt içi olmak üzere bulgular kısmında çalışmanın adı, yapıldığı ülke, çalışma grubu, çalışmada ele alınan değişkenler, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri ele alınarak incelenmiştir. Çalışmaların analizi sonucunda elde edilen bulgular şunlardır: Covid-19 sırasında çocukların ruh sağlığı durumlarında korku, kaygı ve depresyon gibi içselleştirme davranışları; sinirlilik, hiperaktivite ve dikkatsizlik gibi dışsallaştırma davranış problemleri görülmektedir. Çocukların ruh sağlığının artan ekran süresi, uyku bozuklukları, azalan dış mekân aktiviteleri, arkadaşları kaybetme korkusu, çocuğun algıladığı aile stresi, ailedeki çocuk sayısı, ebeveynlerin eğitim durumu ve ailenin sosyo-ekonomik durumu ile anlamlı şekilde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, çocuk ruh sağlığı, pandemi etkileri

A REVIEW OF STUDIES EXAMINING THE EFFECT OF THE COVID-19 EPIDEMIC ON CHILDREN'S MENTAL HEALTH

ABSTRACT

The coronavirus disease (Covid-19), which emerged in Wuhan, China in December 2019, began to affect the whole world in early 2020. The Covid-19 outbreak was declared a global health emergency by the World Health Organization (WHO) and defined as a pandemic. Every country has had to implement isolation, social distance and quarantine measures to prevent the transmission of the coronavirus. Parents and children were adversely affected by the measures taken. The change in the work life of the parents has been particularly challenging in terms of socio-economic and emotional states. In addition, the responsibilities of parents at home have increased. The deprivation of another affected children from their education life and social areas has resulted in negative results in terms of physical and mental health. The aim of this research is to systematically examine the studies that examine the effects on children's mental health during the Covid-19 period; It is to present the determination and compilation of which variables are risk factors for the mental health of children during the Covid-19 period. In line with the stated purpose, the concepts of "Covid-19", "pandemic", "Covid-19 and children" and their English equivalents were searched from Google Academic and PubMed databases. As a result of the research, 20 studies were reached. In the findings section, 19 of the accessed studies were abroad and 1 was domestic, the name of the study, the country in which it was conducted, the study group, the variables discussed in the study, data collection tools and data analysis methods were examined. The findings obtained as a result of the analysis of the studies are: Internalizing behaviors such as fear, anxiety and depression in children's mental health conditions during Covid-19; Externalizing behavior problems such as irritability, hyperactivity and inattention are seen. It has been shown that children's mental health is significantly associated with increased screen time, sleep disorders, decreased outdoor activities, fear of losing friends, perceived family stress by the child, number of children in the family, educational status of the parents, and socio-economic status of the family.

Keywords: Covid-19, child mental health, pandemic effects

1. GİRİŞ

Dünyanın Koronavirüs hastalığı (Covid-19) ile tanışması Aralık sonlarına denk gelmektedir. Hastalığın ilk olarak çıkış yeri Çin'in Vuhan kentidir. Yapılan araştırmalara göre 13 Ocak 2020 tarihinde solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada tanımlanan bir virüstür (Sağlık Bakanlığı, 2020a). 30 Ocak'ta Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 salgınını küresel bir sağlık acil durumu olarak ilan edilmiş, mart ayında ise pandemi olarak tanımlanmıştır (Sağlık bakanlığı, 2020b). Dünya'da virüsün yayılmaya başladığı tarihten, 1 Aralık'a kadar olan süreçte 6.615.258 ölüm dahil, 639.572.819 kayda geçmiş COVID-19 vakası olmuştur (WHO, 2022).

Küresel bir salgın ilan edildiğinden beri milyonlarca hayatı etkilemektedir. Birçok sayıda ülke, virüsün bulaşmasını önlemek için izolasyon, karantina ve sosyal mesafeyi birincil araçlar olarak kullanmıştır (Anderson ve ark. akt; Bate, Pham ve Borelli, 2021). Alınan tedbirler üzerine dünya çapında 860 milyondan fazla çocuk ve gencin etkilendiği görülmüştür. Karantina kısıtlamaları, okulların kapatılarak eğitim hayatlarından uzaklaşmaları hatta bu sebeple sosyal yaşamlarından da maruz kalmaları ve ruh sağlığını doğrudan etkilediği için birçok olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Munro ve Faust, 2020 akt. Üstündağ, 2022).

COVID-19 kapsamında çocukların günlük hayatlarındaki en büyük değişiklik, okulların kapatılması ve dijital evde eğitime geçilmesi olabilir. Okul bir akademik öğrenme yeridir ama aynı zamanda gelişme, sosyalleşme ve akranlarla bağlantı kurma yeridir. Bunların tümü çocukların sağlığı ve uyumu için önemli faktörlerdir (Rourke ve Martin, 2010 akt. Larsen, Helland ve Holt, 2022). Okul rutinleri ayrıca çocukların düzenli yatma/uyanma zamanlarına ve fiziksel aktiviteye sahip olmalarına izin verir ve hareketsiz davranışları ve/veya eğitici olmayan ekran süresini kısıtlamaktadır (Brazendale ve ark., 2017 akt. Larsen, Helland ve Holt, 2022). COVID-19 sırasında sokağa çıkma yasağının çocuklar üzerindeki etkisine ilişkin bir araştırma, çocukların boş zamanlarını fiziksel aktivite yerine televizyon (TV) izleyerek veya İnternet kullanarak geçirdiklerini bildirerek doğrulamıştır. (Dunton, Do ve Wang, 2020). Dünya Sağlık Örgütü, çocukları etkileyen fiziksel sorunlara ek olarak, karantina ve sosyal mesafe önlemlerinin insanların kaygısını artırdığını ve strese neden olarak psikolojik ve zihinsel sağlık sorunlarını tetiklediğini bildirmiştir (WHO, 2020 akt. Hyunshik, Jiameng, Sunkyoung ve Ying, 2021).

Alınan eylemler aynı zamanda aile hayatını etkileyen istenmeyen sonuçlara da yol açmıştır (H. Park, Y. Park ve Jin, 2021). Ebeveynlerin çalışma düzenleri değişmiştir ve bu durum finansal olarak zorlanmalara yol açmıştır. Ebeveynlerin pandemi sürecinde ise sorumlulukları büyük ölçüde artmıştır. Çocukların çoğunun haftalarca okula erişimleri kısıtlandığı için, öğretim yükümlülükleri de dahil olmak üzere tüm gün onlarla ilgilenmesi gerekmekteydi. Böylelikle sorumlulukların artması ve birikmesi ile stresli bir durum oluşturmaktadır (Christner, Essler, Hazzam ve Paulus, 2021). Eğitimin devam etmesi önemli bir adımdır. Fakat uzaktan eğitim sürecine geçilmiş olma sebebiyle sosyo-ekonomik düzeyi farklı olan ailelerin çocukları arasında öğrenim zorlukları olması muhtemel olarak değerlendirilebilmektedir (Van, Lancker ve Parolin, 2020).

Bu yapılan araştırmanın amacı son yıllarda hayatımızı oldukça etkileyen koronavirüsün çocukların ruh sağlığı üzerine nasıl etkilediğini inceleyen çalışmaların sistematik değerlendirmesini yapmaktır.

YÖNTEM

2. Araştırma Deseni

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemleri başlığı altında yer alan sistematik derleme yöntemi ile COVID-19 sürecinde çocukların ruh sağlığı ile ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalar analiz edilmiştir. Sistematik derleme, yanıt almak ya da probleme çözüm oluşturmak istediğimiz soru üzerine yayınlanmış olan tüm araştırmaları tarayarak ve belli kriterler ile ele alarak bulguların sentez edilmesidir (Higgins ve Green, 2011 akt. Karaçam, 2013).

3. Veri Toplama Araçları

Covid – 19 salgınının çocukların ruh sağlığına etkisini inceleyen araştırmaları tespit etmek için Google Akademik veri tabanından; “Covid- 19”, “pandemi”, “Covid- 19 ve çocuk” ile PubMed veri tabanından “Covid – 19’’, “pandemic’’, “Covid- 19 and child’’ kavramları aratılmıştır. Bu kavramlar aratılarak toplamda 20 çalışmaya ulaşılmıştır. Erişilen 20 makale araştırması; çalışma grubu, çalışmanın değişkenleri, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analizi süreci ve araştırma sonuçları bulgular kısmında incelenmiştir.

4. Bulgular

Çizelge. 1. Covid- 19 ve Çocukların Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Araştırma Kodu/Araştırma İsmi	Yazar(lar) ve Yıl	Çalışma Grubu	Ülke	Değişkenler	Veri Toplama Araçları	Araştırma ve Veri Analiz Yöntemi
A1/Change in Japanese children’s 24-hour movement guidelines and mental health during the COVID-19 pandemic	Hyunshik, Jiameng, Sunkyoung ve Ying (2021)	504 çocuk	Japonya	Cinsiyet, yaş, yatma zamanı, uyanma zamanı, boy, vücut ağırlığı, ekran süresi, fiziksel aktivite	SDQ, SCQ, on sleep duration	Nicel-Boylamsal Araştırma

A2/Mental health and life satisfaction among 10–11-year-olds in Wales, before and one year after onset of the COVID-19 pandemic	Moore, Anthony, Angel, Hawkins, Morgan, Copeland, Murphy, Gowdin ve Shenderovich (2022)	4032 çocuk	Birleşik Krallık	Covid- 19, çocukların yaşam doyumları, okula bağlı olma algıları	MMSQ, FAS	Nicel- Boylamsal araştırma
A3/The impact of school closure and social isolation on children in vulnerable families during COVID-19: a focus on children's reactions	Larsen, Helland ve Holt (2021).	422 çocuk	Norveç	Sosyal izolasyon, ailede algılanan stres, ekran başında kalma süresi, arkadaşları kaybetme, virüs bulaşma endişesi	SCARED, SMFQ, Emotional and Somatic/cognitive reactions scales	Nicel- Boylamsal araştırma
A4/Are the kids really alright? Impact of COVID-19 on mental health in a majority Black American sample of schoolchildren	Bhogal, Borg, Jovanovic ve Marusak (2021)	64 çocuk ve ebeveyn	Amerika Birleşik Devletleri	Sosyo-demografik faktörler, ırksal azınlık	SES, FIVE, PSC	Nicel- Boylamsal araştırma
A5/Child Psychological Functioning During the COVID-19 Lockdown: An Ecological, Family-Centered Approach	Comtois, Suffren, Laurent, Milot ve Lemelin (2021)	144 çocuk ve ebeveyn	Kanada	Sosyo-demografik faktör, aile işleyişi	FCV-19S, BSI-18, CHAOS, CPRS	Nicel- Pearson Korelasyon, ANOVA, Çoklu regreyon analizi
A6/The prevalence of behavioral problems among school-aged children in home	Liu, Zhou, Xie, Xue, Zhu, Wan, Wu, Zhang	1264 çocuk ve ebeveyn	Çin	Fiziksel aktivite düzeyleri, çocukların	SDQ, SAS	Nicel- Ki kare ve Çoklu Lojistik Regresyon

quarantine during the COVID-19 pandemic in china	ve Song (2021)			davranış problemleri		
A7/Implications of COVID-19-induced nationwide lockdown on children's behaviour in Punjab, India	Sama, Kaur, Thind, Verma, Kaur ve Singh (2020)	310 ebeveyn	Hindistan	Sosyo-demografik özellik, anne-baba sağlığı, aile bireyleri arasındaki ilişki	SCQ, SAS	Nicel-Pearson korelasyon
A8/Be My Safe Haven: Parent–Child Relationships and Emotional Health During COVID-19	Bate, Pham ve Borelli (2021)	158 ebeveyn	Amerika Birleşik Devletleri	Ebeveynlerin duygusal sağlığı, çocukların duygusal ve davranışsal sağlığı	CRIES, PSC, PHQ-9, GAD-7, CPRS	Nicel-Doğrusal regresyon, faktör analizi, t-testi
A9/Children's psychological well-being and problem behavior during the COVID-19 pandemic: An online study during the lockdown period in Germany	Christner, Essler, Hazzam ve Paulus (2021)	2672 ebeveyn	Almanya	Temas kısıtlama süresi, demografik özellikler, ebeveyn öz yeterliliği	SCQ on Child's strain (stress, irritability or loneliness); KIDSCREEN-52, SDQ	Nicel-Regresyon analizi
A10/The interplay between mothers' and children behavioral and psychological factors during COVID-19: an Italian study	Giorgio, Riso, Mioni ve Cellini (2020)	245 anne	İtalya	Sosyo-demografik özellikler, virüs hakkında bilgileri	PSQI, BRIEF-P, SDQ-P, DERS	Nicel-ANOVA, Pearson korelasyon, Tukey HSD
A11/COVID-19 and Parent-Child Psychological Well-being	Gassman-Pines, Ananat, Henley (2020)	645 ebeveyn	Amerika Birleşik Devletleri	Gelir durumu, İş durumu, bakım yükü, uyku kalitesi, ebeveyn ve	SCQ	Nicel-Lojistik regresyon, doğrusal regresyon

				çocukların iyi oluşları		
A12/Socioeconomic inequality in child mental health during the COVID-19 pandemic: First evidence from China	Li, Wang, Ip, Sun, Y. Jiang ve F. Jiang (2021)	21526 çocuk	Çin	Sosyo-ekonomik durum, yaşam tarzı ve aile ortamı faktörleri (uyku bozuklukları, ekran süresi, sert ebeveynlik vb.)	CSHQ, SDQ, SES, WHO-5	Nicel-Lojistik Regresyon
A13/Mental Health of Parents and Preschool-Aged Children During the COVID-19 Pandemic: The Mediating Role of Harsh Parenting and Child Sleep Disturbances	P. Wang, Sun, Li, Z. Wang, He, Zhai, Xin, Pan, G. Wang, Jiang ve Chen (2021)	16398 ebeveyn	Çin	Sert ebeveynlik, çocuk uyku bozuklukları, ebeveyn iyi oluş	SDQ, CSHQ, WHO-5	Nicel-Harman tek faktör analizi, Spearman korelasyon, Kaiser-meyer-olkin (KMO)
A14/Child and family factors associated with child mental health and well-being during COVID-19	McArthur, Racine, McDonald, Tough, Madigan (2021)	846 anne	Kanada	Ekran süresi, uyku, fiziksel aktivite, akran ilişkileri, annenin finansal etkisi, anne depresyonu ve kaygısı	BASC-3, MDI, SCQ, CES-D-10, SSAI-SF	Nicel-Boylamsal araştırma
A15/Covid-19 Karantinasının çocukların günlük yaşamı ve alışkanlıkları üzerindeki incelenmesi	Üstündağ (2021)	160 çocuk	Türkiye	Demografik faktörler	Anket	Nicel-Frekans analizi
A16/Children's Daily Activities and Well-being	Oliveira, Martins,	110 çocuk	Portekiz	Çocukların cinsiyeti sosyo-	KIDSCREEN-27, SES, SCQ	Nicel-Mann-Whitney

during the COVID-19 Lockdown: Associations with Child and Family Characteristics	Carvalho (2022)			ekonomik özellikleri, çocukların günlük aktiviteleri, aile uyumu		testi, Spearman sıralama korelasyon
17/Maternal attachment representation, the risk of increased depressive symptoms and the influence on children's mental health during the SARS-CoV-2-pandemic	Köhler-Dauner, Buchheim, Hildebrand, Mayer, Clemens, Ziegenhain ve Fegert (2022)	91 Anne	Almanya	Anneye bağlanma stili, anne depresyonu, çocukların ruh sağlığı, yaş, eğitim durumu, dışsallaştırma davranış sorunları	SDQ, CTQ, AAP, PHQ	Nicel-Varyans analizi, Lojistik regresyon, korelasyon analizi
A18/Screen Use and Mental Health Symptoms in Canadian Children and Youth During the COVID-19 Pandemic	Li, Vanderloo, Stoneman, Cost, Charach, Maguire, Monga, Crosbie, Burton, Anagnostou, Georgiades, Nicolson, Kelley, Ayub, Koczak ve Birken (2021)	2026 çocuk	Kanada	Ekran kullanım biçimleri, cinsiyet, yaş, ırk, aile geliri	SDQ, RCARDS-P, SCARED, TIDES, SWAN	Nicel-Kohort araştırması
A19/What did COVID-19 Change? The Impact of COVID-19 on Korean Parents' and	Hyang Park, Young Park ve Jin (2021)	288 ebeveyn	Güney Kore	Anne babaların çocuk bakım süresi, çocukların ekran başında geçirdikleri	SDQ	Nicel- t-testi

Children's Daily Lives and Stress				süre, sosyal etkileşim, öğrenmeye ayırdıkları süre		
A20 /Changes in Emotional-Behavioral Functioning Among Pre-school Children Following the Initial Stage Danish COVID-19 Lockdown and Home Confinement	Specht, Rohde, Nielsen, Larsen ve Heitmann (2021)	40 ebeveyn	Danimarka	Demografik faktörler, aile ve sosyal özellikler, çocukların duygusal-davranışsal işleyişi	SDQ, SCQ	Nicel- t-testi

SCQ, Araştırmacının oluşturduğu anket; SDQ, Güçlü yönler ve güçlülükler anketi; SDQ-P, Güçlü Yönler ve Zorluklar Anketi–Ebeveyn versiyonu; KIDSCREEN-52, Çocuklar ve Ergenler İçin Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesi Anketi; MDI, Orta yıllar gelişim aracı; MMSQ, Ben ve Okulum Anketi; SCARED, Çocuk Kaygısına İlişkin Duygusal Bozukluklar Taraması; BASC-3, Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Sistemi; CSHQ, Çocukların Uyku Alışkanlıkları Anketi; DERS, Duygu Düzenleme Güçlükleri Ölçeği; FIVE, Hastalık korkusu ve virüs değerlendirmesi; SMFQ, Kısa Ruh Hali ve Duygular Anketi; CRIES, Olayların Gözden Geçirilmiş Çocuk Etkisi Ölçeği; BRIEF-P, Yürütücü İşlev Davranış Derecelendirme Envanteri – Okul Öncesi Versiyon; PSQI, Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi; CSHQ, Çocukların Uyku Alışkanlıkları Anketi; WHO-5, Dünya Sağlık Örgütü- Beş İyi Oluş Endeksi; FCV-19S, COVID-19 Korkusu Ölçeği; BSI-18, Kısa Semptom Envanteri; CPRS, Çocuk-Ebeveyn İlişki Ölçeği; CBCL/6-18, Ebeveynler, 6-18 yaş arası çocuk davranışı kontrol listesi; YSR, Gençlik Öz Raporu; CTQ, Çocukluk Travma Anketi; SSAI-SF, Spielberger Durumluk Kaygı Envanteri Kısa Formu; CES-D-10, Depresyon Epidemiyolojik Araştırmalar Merkezi Kısa Formu

Çizelge 1. de Covid – 19 döneminde çocukların ruh sağlığını inceleyen 20 araştırmaya yer verilmiştir. Tabloda ele alınan çalışmalardan 19'u yurtdışı literatüründe 1'i ise yurtiçi literatüründe bulunmaktadır. Tüm çalışmalarda nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İncelenen çalışmalarda genel olarak örneklemi 2-14 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Toplanan verilerin 10 araştırması sadece ebeveynler, 3 araştırma ebeveyn ve çocuk, 7 araştırma ise sadece çocuk gruplarından oluşmaktadır.

4.1.Covid- 19 ve Çocukların Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmaların Bulguları

A1 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, Covid-19 pandemisinin okul öncesi yaştaki çocukların fiziksel aktiviteler, önerilen ekran süresi ve olumlu sosyal davranışları önemli ölçüde azalmıştır. Hareketsiz kalma süresi ve hiperaktivite-dikkatsizlik davranışları arttığı görülmektedir.

A2 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, pandemi öncesiyle karşılaştırıldığında pandemi sırasında çocuklar arasında duygusal zorlukların arttığı gözlemlenmiştir. Sosyo-ekonomik dağılım boyunca cinsiyetler arasında duygusal güçlüklerin karşılaştırılabilir göreli artışları vardır. Bununla birlikte, kızlar arasında duygusal güçlüklerin yaygınlığı erkeklerden daha yüksektir. Çocukların okullarına bağlılıklarında bir değişiklik olduğuna dair kanıt bulunamamıştır. Pandemi öncesi ve sonrasında yüksek derecede okula bağlı olduklarını bildirmişlerdir. Daha iyi öğretmen-öğrenci ilişkisi, daha iyi ruh sağlığı ve yaşam doyumunu beraberinde getirmektedir.

A3 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, evde okul deneyimi, çocuğun algıladığı aile stresi ve istikrarsızlığı, arkadaşlarının kaybolması ve virüs bulaşmasına ilişkin endişe, her üç sonuçla da (çocukların duygusal, somatik/bilişsel ve endişe tepkileri) anlamlı bir şekilde ilişkilidir. Yaş, aile stresi ile her üç tepki boyutu arasındaki ilişkiyi yönetmiştir. Pandemi sırasında daha büyük çocukların daha olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Son olarak sonuçlarda, virüs bulaşmasından endişe duyan çocukların, virüs bulaşmasından endişe duymayan çocuklara kıyasla sırasıyla daha fazla duygusal ve endişeli tepkiler bildirdiklerini göstermektedir.

A4 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, genel olarak çocukların hastalık korkuları çalışma süresi boyunca artmıştır. Bu artışlar sosyo-ekonomik duruma veya ırka göre farklılık göstermemiştir. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan çocukların, yüksek duruma göre pandemiden önce daha fazla içselleştirme belirtileri gösterdiğini bildirmişlerdir. Fakat kısıtlamalardan sonra içselleştirme belirtilerindeki azalma, yüksek sosyo-ekonomik durumdakiler ile karşılaştırılabilir hale gelmiştir.

A5 kodlu çalışma sonucunda, ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveynlerin ruh sağlığı ve aile işlevsizliği ve kaosu gibi aile faktörleri, çocukların psikolojik işleyişiyle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Ebeveynlerde daha fazla depresif belirtiler ve ebeveynlere daha düşük bağlanma güvenliği, çocuklarda daha yüksek içselleştirme sorunları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Daha fazla aile işlev bozukluğu ve kaos ve zayıf ebeveyn-çocuk ilişkisi, daha fazla dışsallaştırıcı davranış problemleri bulunmuştur.

A6 kodlu çalışma sonucunda, salgın sırasında ev kısıtlamaları, okul çağındaki çocuklarda davranış sorunlarını ve duygusal semptomlarını arttırmıştır. Fiziksel aktiviteye sahip çocukların hiperaktivite-dikkatsizlik riski daha düşük ve prososyal davranış sorunları daha az olduğu bulunmuştur. COVID-19 salgını sırasında yaklaşık bir ay boyunca evde karantina da olan çocuklarda, evde karantina da olmayan çocuklara kıyasla davranış problemlerinde bariz bir artış gözlemlemişlerdir.

A7 kodlu çalışma sonucunda, COVID-19 sırasında çocukların öfke, kaygı, depresyon ve sinirlilik gibi davranış sorunlarında artış olmuştur. Korelasyon analizleri, çocukların ruh sağlığının, artan ekran süresi, uyku bozukluğu, azalan dış mekân aktiviteleri, evin alanı, ailedeki çocuk sayısı, anne eğitim durumu ve ailenin sosyo-ekonomik durumu ile anlamlı şekilde ilişkili olduğunu göstermiştir.

A8 kodlu çalışma sonucunda, pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisi, Covid-19 salgını sırasında ebeveynlerin ve çocukların duygusal sağlığı arasında önemli bir arabulucudur. Daha düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynler, daha küçük çocuklar ve daha düşük sosyo-ekonomik durum, daha yüksek kaygı ve belirtilere sahip olduklarını bildirmiştir.

A9 kodlu çalışma sonucunda, 7-10 yaş arası daha büyük çocuklar, 3-6 yaş arası daha küçük çocuklara göre daha fazla duygusal semptom gösterse de daha az davranış sorunu ve hiperaktivite yaşamışlardır. Stres seviyesi, sosyal izolasyon ve barınma koşullarından etkilenmişlerdir. Daha büyük çocuklar, pandemi sırasında ev ödevlerinde daha fazla sorun yaşadıklarını, spor ve hobilerinden yoksun kaldıklarını bildirmiştir. Tek ebeveynli ailelerin çocukları daha fazla duygusal semptom göstermiştir. Çocuklarda dışsallaştırma davranışları barınma koşullarıyla ilişkilendirilmiştir.

A10 kodlu çalışma sonucunda, kötüleşen uyku kalitesi hem çocuklarda hem de annelerde artan duygusal semptomları ve öz düzenleme zorluklarını yordamıştır. Annelerin sürekli duygusal yorgunluğu, çocukların davranışlarını kontrol etme becerileriyle ilişkilendirilmiştir. Karantina sırasında, ebeveyn zaman baskısı, çocukların enerjilerini atabilecekleri sınırlı alan ve günlük rutinlerin aksaması, çocukların psikolojik sonuçlarına olumsuz katkıda bulunan risk faktörleriydi.

A11 kodlu çalışma sonucunda, savunmasız çocukların ebeveynleri, pandeminin çıkmasından bu yana günlük olumsuz ruh halinin daha sık olduğunu bildirmişlerdir. COVID-19 kısıtlamalarından sonraki dönemde ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları azalmıştır. Ebeveynlerin günlük olumsuz

duygudurumları, kısıtlama öncesi dönemden çok daha fazla olduğu görülmüştür. İşsizlik, hane gelirindeki düşüş, bakım verme yükü ve hastalık dahil olmak üzere COVID-19 ile ilgili zorluklar yaşayanlar, daha kötü psikolojik iyilik hali bildirmişlerdir. Hem bakım verme yükü hem de evdeki hastalık, çocukların işbirlikçi olmayan davranışları ve endişeleri ile önemli ölçüde ilişkilidir.

A12 kodlu çalışma sonucunda, sağlıksız yaşam tarzı; ebeveyn eğitimi, uyku bozukluğu, daha az fiziksel aktivite, daha fazla medyaya maruz kalma ve olumsuz aile ortamı faktörlerinin; ebeveyn dışı bakım, zayıf ebeveyn ruh sağlığı ve sert ebeveynlik, sosyo-ekonomik duruma bakılmaksızın artan çocuk ruh sağlığı sorunları ile bağımsız olarak ilişkilendirilmiştir.

A13 kodlu çalışma sonucunda, daha yüksek bir ebeveyn refah endeksi, daha düşük çocuk ruh sağlığı sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Sert ebeveynlik ve çocuk uyku sorunları, ebeveyn refahı ile çocuk ruh sağlığı arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık etmiştir.

A14 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, çocuğun bakım verenler ile ilişkisi, çocuğun uykusu ve ekran başında geçirdikleri süre, kaygı belirtilerinin önemli yordayıcılarındandır. Ayrıca, bakım veren ile ilişki ve ekran süresi depresyonu ve çocuk mutluluğunu önemli ölçüde yordadığı bulunmuştur.

A15 kodlu çalışma sonucunda, çocukların karantina sürecinden etkilendiklerini göstermiştir. Uzaktan eğitim, örgün eğitime kıyasla çocukların eğitimleri sırasında dikkatlerini sürdürmekte zorlandıkları, derslere katılımlarda daha az istekli oldukları ve uzaktan eğitim de daha yorgun hissettikleri belirlenmiştir. Ayrıca çocukların günlük yaşamlarında yapmış oldukları aktiviteleri ve sosyal çevreleri özledikleri belirlenmiştir. Karantina süresince yeme alışkanlıkların da değişiklik olduğu, karantina öncesine göre daha fazla yediği ve daha çok sağlıksız yiyecekler tükettiği belirlenmiştir. En büyük korkularının ise aile üyelerinden birisinin koronavirüsüne yakalanması olduğu belirlenmiştir.

A16 kodlu çalışma sonucunda, çocukların, özellikle de sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı çocukların yaşam tarzları, hareketsiz davranışların (ekran başında geçirilen süre) daha yüksek yaygınlığı ve daha az aktif boş zaman ve oyun aktiviteleri ile karakterize edildi. Cinsiyet farklılıkları, kızların fiziksel aktivitelerden çok oyun oynamak, TV izlemek ve sosyal aktivitelerle daha fazla meşgul oluyorken, erkekler ise fiziksel aktivite ve aktif oyunda daha fazla zaman geçirirler. Düzenli uyku, aktif boş zaman, oyun ve öğrenme aktiviteleri ve olumlu aile başa çıkma stratejileri gibi koruyucu faktörler, daha iyi çocuk refahı ile bağlantılı bulunmuştur. Ayrıca

çalışmada kızların daha yüksek düzeyde içselleştirme davranışları sergilediği bulunmuştur. Bu tecrit sırasında kızların erkeklerden daha fazla fiziksel olarak hareketsiz olduklarını ve sosyal faaliyetlerde daha fazla yer aldıklarını bildiren kod2 araştırması ile uyumludur.

A17 kodlu çalışma sonucunda, anne depresyonu, pandemi sırasında anneye bağlanma stilleri ile çocukların ruh sağlığı arasındaki ilişkiye önemli ölçüde ve tam olarak aracılık etmiştir. Ancak anneye bağlanma stilinin pandemi öncesi çocukların ruh sağlığına anne depresyonu yoluyla dolaylı etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

A18 kodlu boylamsal çalışma sonucunda, daha düşük düzeyde ekran kullanan çocuklarla karşılaştırıldığında, daha yüksek düzeyde ekran kullanan çocuklar, COVID-19 salgını sırasında önemli ölçüde daha yüksek düzeyde ruh sağlığı semptomlarına sahip olduğu bulunmuştur. Daha küçük çocuklarda, daha yüksek TV veya dijital medya süresi, daha yüksek düzeyde davranış sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Daha büyük çocuklarda ve gençlerde, daha yüksek düzeyde TV veya dijital medya zamanı, daha yüksek düzeyde depresyon, kaygı ve dikkatsizlik ile; daha yüksek seviyelerde video oyunu süresi, daha yüksek seviyelerde depresyon, sinirlilik, dikkatsizlik ve hiperaktivite ile ilişkilendirilmiştir.

A19 kodlu çalışma sonucunda, pandemi sırasında bakım veren kişilerin çocuk bakım süresi önemli ölçüde artığını göstermektedir. Çocukların günlük yaşamları da pandemiden önemli ölçüde etkilendiği ve bu süre zarfında ekran başında geçirilen süre (1,76 saat) ve çevrimiçi etkileşimlerde geçirilen süre (0,95 saat) önemli ölçüde arttığı, buna karşılık yüz yüze etkileşimlerde (4,17 saat) ve öğrenmeye (2,16 saat) harcanan süre önemli ölçüde azaldığını göstermektedir. Pandemi sürecinde hem ebeveynlerin hem de çocukların stres seviyeleri önemli ölçüde arttığı sonucu bulunmuştur.

A20 kodlu çalışma sonucunda, başkaları tarafından da öne sürülen COVID-19 salgını sırasında karantinaya bağlı olarak çocuğun duygusal-davranışsal işlevi üzerinde olumsuz sonuçlara yönelik bir eğilim olduğunu göstermektedir. Karantinadan önce boş zaman aktiviteleri olan çocuklar, olmayanlara göre işlevsellikte daha büyük değişiklikler göstermiştir. Çocuklarda artan bir dışsallaştırma davranışı bulunmuştur. Çocuklarda zihinsel sağlıktaki düşüş potansiyel olarak ebeveyn stresinden ve özel alan kaybı, aktif oyun alanı ve akranlarla sosyalleşme gibi diğer risk faktörlerinden kaynaklanıyor olabilir.

5. SONUÇ

Yapılan çalışmada Covid-19 döneminde çocuk ruh sağlığını inceleyen 20 çalışma değerlendirilmiştir. Literatür taramaları sonucunda pandemi süresince çocukların ruh sağlığını etkilediği birçok değişken üzerinden değerlendirilerek bulunmuştur. Çocuklar daha fazla stresle ilgili davranışlar, öfke, sinirlilik, korku, kaygı ve daha yüksek düzeyde depresif belirtiler sergilemişlerdir. Yapılan araştırmalar da genel olarak en çok etkilenen riskli grupların; ailenin tek çocuğu olmak, düşük sosyo-ekonomik durum ve eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlere sahip olmak olduğu görülmüştür.

Sama ve diğerleri (2020) tarafından çalışmada korelasyon analizleri sonucunda çocukların ruh sağlığı ile ailedeki çocuk sayısı arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu çalışmayı destekler nitelikte Christner ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışmada ise tek çocuklu ailelerin çocukları daha fazla duygusal semptom gösterdiğini, daha çok dışsallaştırma davranışları (hiperaktivite/dikkatsizlik) yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Düşük sosyo-ekonomik durumda olan çocuklar pandeminin yükünü taşımaktaydı. Sama ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada çocukların ruh sağlığının sosyo-ekonomik durum ile anlamlı şekilde ilişkili olduğunu göstermiş, Bhogal ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışmada sosyo-ekonomik durumu düşük olan çocukların, daha fazla içselleştirme belirtileri gösterdiğini bildirmiş, Bate, Pham ve Borelli (2021) tarafından yapılan çalışma ise Bhogal ve diğerlerinin (2021) yaptığı çalışmayı destekler nitelikte sosyo-ekonomik durumu düşük olan çocuklarda yüksek kaygı belirttiklerini bildirmişlerdir. Eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin çocuk ruh sağlığı açısından risk taşıdığını araştırmalar desteklemektedir. Sama ve diğerleri (2020) ile Bate ve diğerleri (2021) yaptıkları çalışmalarda çocuk ruh sağlığı ile düşük eğitim düzeyi olan ebeveyn ile anlamlı şekilde ilişkili olduğu, Li ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışmada ise düşük eğitim düzeyi yüksek kaygı ve belirtiler göstermiş olduğu bulunmuştur.

Virüsün yayılmasının engellenmesi adına karantina önlemlerinin alınması çocukların eğitim hayatının çevrimiçi yürütülmesine sebep olmuştur. Sadece çocuklar eğitim hayatlarından değil, sosyal yaşamlarından da mahrum kalmışlardır. Bu durum birtakım çocuklar üzerine etki yaratmıştır. Genel olarak ev karantinasında kalmalarından kaynaklı fiziksel aktivitelerin azlığı, uyku bozukluğu yaşamaları ve uzatılmış ekran sürelerine maruz kalmak çocukların ruh sağlığı arasında bir ilişki olduğunu tutarlı şekilde ortaya koymuştur.

İncelenen çalışmalar sonucunda literatürde daha fazla değişken ve örneklem ile çalışmaya ve özellikle yurt içinde Covid-19 ve çocuk ruh sağlığı üzerinde çalışmaya oldukça ihtiyaç vardır.

Kaynakça

[1] Bate, J., Pham, P.T. & Borelli, J.L. Be My Safe Haven: Parent-Child Relationships and Emotional Health During COVID-19. J Pediatr Psycholgy, July, 2021.
[2] Bhogal, A., Borg, B., Jovanovic, T. & Marusak, H.A. Are the kids really alright? Impact of COVID-19 on mental health in a majority Black American sample of schoolchildren. Psychiatry Research, October, 2021.
[3] Christner, N., Essler, S., Hazzam, A. & Paulus, M. Children's psychological well-being and problem behavior during the COVID-19 pandemic: An online study during the lockdown period in Germany. PLoS One, Juni, 2021.
[4] Di Giorgio, E., Di Riso, D., Mioni, G. & Cellini, N. The interplay between mothers' and children behavioral and psychological factors during COVID-19: an Italian study. Europen Child & Adolescent Psychiatry, September, 2021.
[5] Dubois-Comtois, K., Suffren, S., St-Laurent, D., Milot, T. & Lemelin, J.P. Child psychological functioning during the COVID-19 lockdown: an ecological, family-centered Approach. Journal of Development and Behavioral Pediatrics, September, 2021.
[6] Dunton, G.F, Do, B. & Wang, S.D. Early effects of the COVID-19 pandemic on physical activity and sedentary behavior in children living in the U.S. BMC Public Health, September, 2020
[7] Gassman-Pines, A., Ananat, E.O & Fitz-Henley, J. COVID-19 and parent-child psychological well-being. Pediatrics, October, 2020.
[8] Hyunshik, K., Jiameng, M., Sunkyoung, L. & Ying, G. Change in Japanese children's 24-hour movement guidelines and mental health during the COVID-19 pandemic. Scientific Reports, November, 2021.
[9] Karaçam, Z. Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, Ocak, 2013.
[10] Köhler-Dauner, F., Buchheim, A., Hildebrand, K., Mayer, I., Clemens, V., Ziegenhain, U. & Fegert, J.M. Maternal attachment representation, the risk of increased depressive symptoms and the influence on children's mental health during the SARS-CoV-2-pandemic. Journal of Child Family Studies, November, 2022.
[11] Larsen, L., Helland, MS. & Holt, T. The impact of school closure and social isolation on children in vulnerable families during COVID-19: a focus on children's reactions. European Child & Adolescent Psychiatry, August, 2022.
[12] Li, W., Wang, Z., Wang, G., Ip, P., Sun, X., Jiang, Y. & Jiang, F. Socioeconomic inequality in child mental health during the COVID-19 pandemic: first evidence from China. J Affect Disord, February, 2021

[13] Li, X., Vanderloo, L.M., Keown-Stoneman, C., Cost, K. T., Charach, A., Maguire, J. L., Monga, S., Crosbie, J., Burton, C., Anagnostou, E., Georgiades, S., Nicolson, R., Kelley, E., Ayub, M., Korczak, D. & Birken, C. Screen use and mental health symptoms in canadian children and youth during the Covid-19 pandemic. Jama Network Open, December, 2021.
[14] Liu, Q., Zhou, Y., Xie, X., Xue, Q., Zhu, K., Wan, Z., Wu, H., Zhang, J. & Song, R. The prevalence of behavioral problems among school-aged children in home quarantine during the COVID-19 pandemic in china. Journal of Affect Disorders, January, 2021.
[15] McArthur, BA., Racine, N., McDonald, S., Tough, S. & Madigan, S. (2021). Child and family factors associated with child mental health and wellbeing during COVID-19. European Child & Adolescent Psychiatry, July, 2021.
[16] Moore, G., Anthony, R., Angel, L., Hawkins, J., Morgan, K., Copeland, L., Murphy, S., Godwin, J. V. & Shenderovich, Y. Mental health and life satisfaction among 10-11-year-olds in Wales, before and one year after onset of the COVID-19 pandemic. BMC Public Health, February, 2022.
[17] Oliveira, V.H., Martins, P.C. & Carvalho, G.S. Children's daily activities and wellbeing during the COVID-19 lockdown: associations with child and family characteristics. Current Psychology, February, 2022.
[18] Park, J.H., Park, J.Y. & Jin, K.S. What did COVID-19 change? The impact of COVID-19 on Korean parents' and children's daily lives and stress. Child Psychiatry and Human Development, February, 2021.
[19] Specht, I.O., Rohde, J.F., Nielsen, A.K., Larsen, S.C. & Heitmann, B.L. (2021). Changes in emotional-behavioral functioning among pre-school children following the initial stage Danish COVID-19 lockdown and home confinement. Frontiers in Psychology, May, 2021.
[20] Sama, B.K, Kaur, P., Thind, P.S, Verma, M.K., Kaur, M. & Singh, D.D. Implications of COVID-19-induced nationwide lockdown on children's behaviour in Punjab, India. Child Care Health Development, January, 2021.
[21] Üstündağ, A. Covid-19 karantinasının çocukların günlük yaşamı ve alışkanlıkları üzerindeki etkisinin incelenmesi. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021.
[22] Wang, P., Sun, X., Li, W., Wang, Z., He, S., Zhai, F., Xin, Y., Pan, L., Wang, G., Jiang, F. & Chen, J. Mental health of parents and preschool-aged children during the COVID-19 pandemic: the mediating role of harsh parenting and child sleep disturbances. Frontiers in Psychiatry, November, 2021.
[23]https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf (Erişim tarihi: 01.12.2022)
[24] https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html# (Erişim tarihi: 01.12.2022)
[25] https://covid19.who.int/ (Erişim tarihi: 01.12.2022)

GÜL VE HİLAL: MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKÂR BİR BÜLTEN OLARAK ALPEREN OCAKLARI DERGİSİ

İrfan ÖZET[1]

ÖZET

Milliyetçilik ve muhafazakârlığın ideolojik ve kavramsal düzeyde örtüşmesi, ulus devletlerin giderek artan "bütünleşme" ve "istikrar" arayışlarının bir parçası olarak temayüz etmiştir. Bu kapsamdaki arayışlar, ilk nüvelerini özellikle "halk egemenliği" ve "eşit yurttaşlık" gibi liberal temaların oluşturduğu siyasal milliyetçiliğin dönüşümünde de öne çıkar. Nitekim milliyetçilik, kültür sathından meşruiyet devşirdikçe, organik cemaatçi aidiyetler üzerinden ilerleyen muhafazakârlıkla da bütünleşme periyoduna girer. Milliyetçi-muhafazakârlığın modernleşme tarihimizdeki tezahürlerine geldiğimizde ise, öncelikle "Batılılaşma projesinin diyalektiği olarak otantik milli kültürün ihyası" ve "milli kültürün istikrarını koruma" gibi motivasyonlar öne çıkar. Bu çerçevedeki arayışların milliyetçi politik havzadaki ilk temsilleri ise, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren MHP bünyesinde "Türk İslam Ülküsü" etrafında toplanan kanattır. Milliyetçi havzada İslami-muhafazakâr bağlılıklar üzerinden kendilerini tarif eden söz konusu hareketin entelektüel mimarisinde S. Ahmet Arvasi, politik mimarisinde ise, Muhsin Yazıcıoğlu öne çıkar. İdeolojik yörüngesini Türk İslam Ülküsü'nün biçimlendirdiği harekette Arvasi'ye ilaveten Erol Güngör'ün literatürü, Nurettin Topçu'nun Hareket dergisi ve Necip Fazıl'ın Büyük Doğu ekolü de etkili kaynaklardır. Akademik ve politik mecralarda milliyetçi-muhafazakârlık şemsiyesi altında değerlendirilen bu cereyan, 1990'lı yılların başlarından itibaren özgül bir siyasal hareket olarak partileşir. Büyük Birlik Partisi (BBP) adı altında varlık gösteren bu siyasetin kamusal iletişim kanallarında etkili bir enstrüman olarak Alperen Ocakları Dergisi öne çıkar. 1992 yılından itibaren aylık periyotlarla yayınlanan dergi, ilk olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun politik ve entelektüel yaşamı boyunca farklı mecralarda dile getirdiği ifade ve yazılarla başlıyor. Akabinde "Başyazı" olarak BBP lideri Mustafa Destici'nin ve üçüncü olarak ise, Alperen Ocakları Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı Genel Başkanı Murat Aslan'ın gündeme ilişkin değerlendirmeleri yer alıyor. Doküman incelemesi yöntemine dayalı olarak gelişen çalışma, derginin 2016-2018 arası sayılarında milliyetçi-muhafazakâr söylemin tezahürleriyle ilgili verileri, betimsel analiz doğrultusunda ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Ülküsü, Milliyetçi Muhafazakârlık, Alperen Ocakları Dergisi

[1] Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, vizyon24@hotmail.com, ORCID Numarası/ORCID Numbers: https://orcid.org/ **0000-0003-4612-2305**

THE ROSE AND THE CRESCENT: ALPEREN OCTOBER MAGAZINE AS A NATIONALIST-CONSERVATİVE NEWSLETTER

ABTRACT

The ideological and conceptual overlap of nationalism and conservatism has emerged as a part of the nation-states' increasing search for "integration" and "stability". The quests within this scope also come to the fore in the transformation of political nationalism, the first cores of which are liberal themes such as "popular sovereignty" and "equal citizenship". As a matter of fact, as nationalism gains legitimacy from the cultural level, it also enters a period of integration with conservatism, which proceeds through organic communal affiliations. When we come to the manifestations of nationalist-conservatism in our modernization history, motivations such as "reviving the authentic national culture as the dialectic of the Westernization project" and "preserving the stability of the national culture" come to the fore. The first representations of the pursuits in this framework in the nationalist political basin are the wing that has gathered around the "Turkish-Islamic Ideal" within the MHP since the second half of the 1970s. S. Ahmet Arvasi stands out in the intellectual architecture of the said movement, which defines itself through Islamic-conservative loyalties in the nationalist basin, and Muhsin Yazıcıoğlu in its political architecture. In addition to Arvasi, Erol Güngör's literature, Nurettin Topçu's Movement magazine and Necip Fazıl's Great Eastern school are also effective sources in the movement whose ideological trajectory is shaped by Turkish-Islamic Idealism. This current, which is evaluated under the umbrella of nationalist-conservatism in academic and political circles, has become a party as a specific political movement since the early 1990s. Alperen Ocakları Magazine stands out as an effective instrument in the public communication channels of this policy, which exists under the name of the Great Union Party (BBP). The magazine, which has been published monthly since 1992, first begins with the expressions and articles that Muhsin Yazıcıoğlu expressed in different media throughout his political and intellectual life. Subsequently, BBP leader Mustafa Destici's evaluations on the agenda are presented as the "Editorial" and Murat Aslan, Chairman of the Alperen Ocakları Education Culture and Solidarity Foundation, as the third. The study, which developed based on the document analysis method, will deal with the data on the manifestations of the nationalist-conservative discourse in the 2016-2018 issues of the journal, in line with the descriptive analysis.

Keywords: Turkish-Islamic Ideal, Nationalist Conservatism, Alperen Quarries Magazine

Milliyetçi-Muhafazakârlık: Kavramsal ve Tarihsel Arka Plan

Milliyetçilik ve muhafazakârlığın ideolojik ve kavramsal düzeyde örtüşmesi, ulus devletlerin giderek artan “bütünleşme” ve “istikrar” arayışlarının bir parçası olarak temayüz eder.

Bu kapsamdaki arayışlar, ilk nüvelerini özellikle "halk egemenliği" ve "eşit yurttaşlık" gibi liberal temaların oluşturduğu siyasal milliyetçiliğin dönüşümünde de öne çıkar. Nitekim milliyetçilik, kültür sathından meşruiyet devşirdikçe, organik cemaatçi aidiyetler üzerinden ilerleyen muhafazakârlıkla da bütünleşme periyoduna girer.

Nitekim orijini itibariyle seküler bir ideoloji olan milliyetçiliğin kitleselleşme periyodunda muhafazakârlığa özgü kutsal-dini motiflerle biçimlendirilmesi etkili bir arka plandır. Öte yandan kitlelerin tarihsel süreçte din merkezli motivasyonlarla harekete geçmeleri ve bağlılıkla yaşamlarından vazgeçmeyi dahi göze alabilmeleri yeni değildir. Yeni olan ise, seküler bir iddiayla politik ve entelektüel mecralarda sahne alan milliyetçiliğin bu dinsel bakiye ile entegrasyonudur (Taşkın, 2019: 31).

Milliyetçi-muhafazakârlığın modernleşme tarihimizdeki tezahürlerine geldiğimizde ise, öncelikle "Batılılaşma projesinin diyalektiği olarak otantik milli kültürün ihyası" ve "milli kültürün istikrarını koruma" gibi motivasyonlar öne çıkar (Taşkın, 2019: 61). Kuşkusuz bu savunmacı anlayışın tarihsel süreçte Balkan faciası ve İmparatorluğun teritoryal sınırlarının Anadolu'ya doğru çekilmesi gibi askeri ve siyasal dinamikler etkili bir arka plandır. Bu doğrultuda "endişe" merkezli duygu siyasetinin yön verdiği Osmanlı mütefekkirleri ve genç kuşaklardaki milliyetçi reaksiyonlar ise, ilk olarak Türk Ocakları'nın kurulmasıyla kendisini gösterir. Nitekim Ocağın günümüzdeki yöneticilerinden Cezmi Bayram'a göre, Türk Ocakları'nın kurulduğu dönemlerdeki politik hedefleri, "Osmanlı'nın bekası ve ihyası" olarak temayüz eder (Bayram, 2013: 29).

Akın'a göre, ilerleyen yıllarda milliyetçi-muhafazakârlığın "milliyetçi" ideolojik havzada özgün bir siyasal ve entelektüel tasavvur olarak öne çıkmasında 1969 yılındaki CKMP'den MHP'ye dönüşüm kongresi öne çıkar. Bu doğrultuda kongre boyunca "Bozkurt-Hilal" temalı mücadele yaşanmış ve son tahlilde Hilalci kanat kongrede üstün gelir. Türk-İslam ülküsü etrafında bütünleşen bu kanadın entelektüel mecralardaki temsillerinde S. Ahmet Arvasi, Erol Güngör öne çıkarken ilerleyen dönemlerde bu halkaya Necip Fazıl dahil olur. 1977 seçimleri ise, siyasal yörüngesini Türk-İslam ülküsü etrafında biçimlendiren MHP'nin özellikle kırsal Anadolu'da yakaladığı oy potansiyeline işaret eder (Akın, 2021: 198-199). Nitekim o dönemler milliyetçi politik kuşaklarda etkili genç bir aktör olan Muhsin Yazıcıoğlu da, bu dönüşüm ile ilgili olarak, 1976'dan itibaren düşünsel ve ideolojik repartuarlarındaki netleşmelerin altını çizer:

> "Sloganlarımıza bakıyoruz, çıkan dergilerimize bakıyoruz; muhtevalarımıza bakıyoruz. Buralarda genel anlamda liberal-kapitalist sistemin getirmiş olduğu ferdiyetçi yapıdan daha çok İslam Cemaati, İslami şuurlanmayı, cemiyetçi bir yapılanmayı hedef alan bir fikri strateji çizilmiş oluyordu. Basınımızda, dergilerimizde bunu gayet net olarak takip etmek mümkündür. İşte biz, 12 Eylül harekâtına bu yapı ile geldik. 'Kanımız aksa da zafer İslam'ın', 'Çağrımız İslam'da dirilişedir' diyorduk'"(Gerger, 2010: 197)

1980 sonrası sürece geldiğimizde ise, Alparslan Türkeş öncülüğünde MÇP/MHP üst yönetiminin yakınlaştığı bürokratik-devletçi ve nispeten sekülarist damar ile Türk-İslam ülkücülüğü yörüngesindeki tabakalar arasında ayrımların daha da netleşmeye başladığını görürüz (Bora,1995: 90). Bu rekabet ve farklılaşma, özellikle 1991 seçimleri sonrası kurulan DYP-SHP koalisyonuna MÇP kurmaylarının verdiği destekle de ekstrem seviyelere ulaşır. Süreç sonunda ise, Yazıcıoğlu önderliğinde bir kısım milletvekili partiden ayrılarak Büyük Birlik Partisi'nin (BBP) kurar. Yazıcıoğlu ve çevresindekiler sözkonusu girişimleriyle ilgili olarak, partinin İslam'ı ve milletin tarihsel-manevi müktesabatını gözeten milliyetçilik tasavvurundan uzaklaşmasını gerekçe gösterir (Akın, 2021: 199-200).

Milliyetçi-Muhafazakâr Bir Söylem Olarak Türk-İslam Ülkücülüğü

Ülkücü hareketin ideolojik yörüngesinin Türk İslam Ülkücülüğü etrafında biçimlenmesinde özellikle S. Ahmet Arvasi ve Erol Güngör'ün literatürü, Nurettin Topçu'nun Hareket dergisi, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu ekolü öne çıkar. Sözkonusu entelektüel kaynaklar içerisinde milliyetçi hareket bünyesinde en popüler ve muteber olarak Seyit Ahmet Arvasi literatürü temayüz eder. Bir dönemler MHP ve ülkücü kuruluşlar davasının da sanığı olan Arvasi'nin 1979'da yayınladığı "Türk-İslam Ülküsü" kitabı, hareketin İslamlaşma sürecinde etkili bir esin kaynağıdır (Bora ve Can, 1999: 253-257). Arvasi, bu çalışmasında Türk-İslam ülküsüne yönelmesinin gerekçeleriyle ilgili olarak, "emperyalizm karşıtlığı"nı ileri sürer. Bu kapsamda "emperyalizm"in kültürel düzeyde "Türk ve İslam dünyasını din ve milliyet aidiyetine yabancılaştırma" amacında olduğunu ileri sürer. Ancak ilerleyen cümlelerinde bu kapsamdaki emperyalizm tanımının "kapitalist emperyalizm" ile birlikte "kızıl emperyalizm"i de içerdiğinin altını çizer. Benzer olarak Arvasi'nin Türk İslam ülkücülüğünün istikrarlı bir referansı olarak Batı karşıtlığı, Ziya Göklap'e dönük bir eleştirinde de kendisini gösterir. Arvasi'ye göre, Gökalp'in "kültürün milliyetçi, medeniyetin ise beynelmilelci" olduğu iddiasına karşı, "kültürde de, medeniyette de milliyetçiyiz" söylemiyle eleştiri getirir (Arvasi, 1979: 7-26). Bu anlamda Türk İslam ülkücülüğü, İslam ve Türklüğü bütünleştirdikleri kolektif hafızada, Batılı-evrenselci kültür önermelerine de hayli mesafeli bir konumda yer alır.

Milliyetçi-Muhafazakâr Bir Bülten Olarak Alperen Ocakları Dergisi

Milliyetçi hareket içerisinde Muhsin Yazıcıoğlu önderliğinde Türk İslam ülkücülüğü söylemi üzerinden bütünleşen kadroların öncülük ettiği Alperen Ocakları Dergisi, 1992 yılında yayın hayatına girer. Öte yandan çalışmanın bu evresinde ise, yayıncılık serüveni otuz yılı geride bırakan derginin 2016-2018 yılları arasındaki sayıları boyunca hareketin milliyetçi-muhafazakâr ideolojik yörüngesini yansıtan yazılar ve temalara odaklanacağız. Aylık periyotlar halinde çıkan

dergi ilk olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun politik ve entelektüel yaşamı boyunca farklı mecralarda dile getirdiği ifade ve yazılarla başlıyor. Akabinde "Başyazı" olarak BBP lideri Mustafa Destici'nin ve üçüncü olarak ise Alperen Ocakları Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı Genel Başkanı Murat Aslan'ın gündeme ilişkin değerlendirmeleri yer alıyor.

Bu kapsamda ilk olarak, Ocak 2017 sayısında Yazıcıoğlu'nun hareketin milliyetçi-muhafazakâr ideolojisinin sembolik bir ifade alanı olarak "Gül ve Hilal" başlıklı yazısına yöneleceğiz. Yazıcıoğlu'ndan alıntılanan bu yazı da, "Hilal"in "karanlıkları aydınlatan ışığımızı, yayılmacılığa ve zulme dayanan yeni dünya düzenine alternatifimizi ve de gücümüzü" sembolize ettiğinin altı çizilir. Öte yandan "Gül" ise, "sevgili önderimiz Peygamber Efendimizi hatırlatan, onun insanlara takdim ettiği soylu değerlerini vurgulayan, bozgunculuğu, kini ve zulmü reddeden bir sembol olarak seçilmiştir" ifadeleriyle ele alınır (Alperen Ocakları Dergisi, Ocak 2017).

Benzer olarak Yazıcıoğlu, Aralık 2018 sayısındaki alıntı ifadesinde ise, başkanlık ettiği hareket bünyesinde "Hilal"in sembolik değerini şöyle özetler:

> "Türklerin İslam'ı kabul edişinden sonra devamlı kavgası hilal uğruna olmuştur ve haça karşı hilalin savunucusu olmuştur. Bütün Avrupa'nın ve inanmayanların ortak düşüncesi İslam'ın nurunu söndürmektir. Bunun yapabilmenin tek çaresi de Türkü yok etmek veya çökertmek ile mümkündü. Onun için hilal-haç savaşı olmuştur" (Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2018, s. 2).

Öte yandan bu dönemler boyunca dergide "Alperenlik" kavramının hareket bünyesindeki etkilerini ise, Büyük Birlik Partisi'nin halen genel başkanı olan Mustafa Destici'nin yazısında gözlemliyoruz. Destici, kavramın etimolojik kökleriyle ilgili olarak öncelikle, cesaret ve kuvvet tanımlarına denk gelen "Alp" ile "Erenlik"in ilim ve hikmeti sembolize eden anlamlarına değinir. Ardından Alperenler'in Anadolu ve Rumeli toptaklarının Türkleşmesi'ndeki etkilerine değinir. Son olarak ise, "Alperenlik"in parti nezdindeki sembolik değerini şöyle özetler:

> "Büyük Birlik Partisi olarak Alperenliği hep ruhumuzda hissettik. İlay'ı Kelimetullah için nizam-ı alem davasının davacısı ve yolcuları olarak Hoca Ahmet Yesevi'nin pınarından yetişen Alperenler hangi ruh, inanç ve cesarete sahipse, biz de o ruh inanç ve cesarete sahip olma gayesi ile yola çıktık ve bu yolda devam edeceğiz (Alperen Ocakları Dergisi, Ocak 2018, s. 5).

Milliyetçi-muhafazakâr kimlik alaşımlarının dergide öne çıktığı bir diğer kavram ise, "Türk İslam Ülküsü"dür. Aralık 2016 sayısında Burak Aksoy'un, "Ruhumuzu besleyen damar: Seyyid Ahmet Arvasi" başlıklı yazısı, Arvasi'le birlikte milliyetçi camiada kök salan Türk İslam Ülküsü kavramına eğilir. Arvasi'den yapılan alıntılarla, Türk İslam ülküsü kavramı, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası kamusal politikalarda öne çıkan "Türk-İslam Sentezi"yle olan farkları üzerinden ele alınır:

> "Din ve Milliyet, zıt değerler değildir. Bu sebepten 'sentez', tez ile antitez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız 'Türk-İslam sentezi' yerine , 'Türk İslam ülküsü' sözü

daha uygun olur düşüncesi ile kitabımızın adını Türk İslam ülküsü olarak seçtik." (Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2016, s. 43).

Milliyetçi-muhafazakâr söylemin dergideki bir diğer tezahür alanı ise, geniş kesimlerdeki "Yılbaşı Kutlamaları"na dönük eleştirilerin dini terminolojiden devşirilerek gerçekleşmesidir. Bu çerçevede, Sinan Kocaman'ın Aralık 2016 sayısında, Maide suresinde "Yahudi ve Hıristiyanları birbirinize dost edinmeyiniz!" şeklinde başlayan 51. Ayet ve ardından Hz. Muhammed'den aktarılan bir hadis-i şerife yer verilir. Akabinde milliyetçi muhafazakâr söylem alanından esinlenerek, seküler kuşaklar ve kültüre ilişkin eleştirilerin radikal seviyelere eriştiği aşağıdaki ifadeler yer alır:

"Yılbaşı safsatasının yaklaştığı günlerdeyiz. Ayın 31'inde yapılacak alemleri tahmin edebiliyoruz. Bir millet önümüzdeki günlerde kan değiştirecek. Bir insan kâfire uyumak niyetiyle bir çekirdek dahi yese dini imanı tehlikeye girer. Rabbim, bizleri kâfirlere benzeyip onlara uyanlardan muhafaza etsin" (Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2016, s. 32)

Milliyetçi muhafazakâr söylemin dergideki tezahür ettiği bir diğer konu alanı ise, eğitim sahasında giderek ivme kazanan yabancı dil öğretimine karşı, Türkçe merkezli teyakkuz politikalarıdır. Dil mecrası üzerinden gelişen bu milliyetçi muhafazakâr reaksiyonlarla ilgili dergide öne çıkan yazılardan biri de Alperen Ocakları Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı Genel Başkanı, Murat Aslan, "Türkçeyi Korumak Vatan Toprağını Korumaktır!" başlıklı yazısıdır. Aslan bu yazısında, "ülkemizde de dil üzerinde büyük oyunlar oynanmakta ve milli dil yani Türkçe yok edilmeye, başka dillerin tahakkümü altına alınmaya çalışıldığı"na işaret eder. Bu bağlamda ilerleyen satırlarda yabancı dil öğretimi üzerinden gelecek nesillerin "yabancı dillerin tahakkümü altına girerek, kendi kültürel ve tarihsel aidiyetlerinden uzaklaşacağı" öngörüsünde. Daha da ötesi satırlar ilerledikçe, dil alanına yönelik olarak milliyetçi-muhafazakâr kitleyi davet ettiği teyakkuz söyleminin kapsama alanını "kültür ve dil terörüne çare bulunmalıdır" gibi radikal-militarist bağlamlara doğru genişletir. Nitekim bu reaksiyoner söylem, "Bugün milli bekamız için Afrin'de bulunmamız ne kadar elzemse bu mesele de milli bekamız adına o kadar önemlidir" ifadeleriyle de daha derin bir boyut kazanır. Dolayısıyla yabancı dillerin eğitim ve kültür sathında artan etkilerini, son dönemler Alperen Ocakları'nın da parçası olduğu Cumhur İttifakı'nın "beka siyaseti"nin doğal bir parçası olarak telakki eder (Alperen Ocakları Dergisi, Mayıs 2018, s. 6)

Son olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun 1970'lerin ikinci yarısında yazdığı bir metinden alıntıyla, dönemin sağ-muhafazakâr ve milliyetçi kuşaklarında etkili bir motivasyon olarak "anti komünist söylem"in hareket eksenindeki istikrarlı boyutları gözler önüne serilir. Yazıcıoğlu, buradaki alıntıda öncelikle: "Komünizm sadece bir ekonomik model değil, sapık bir zihniyettir. Gelirken ekonomik bir tahribatla değil, her şeyi ama her şeyi yok ederek gelecektir" ifadeleriyle

ekonomi-politik bağlamda komünizmi eleştirir. Akabindeki eleştirileri ise, kültür sathından devşirilir:

> "Daha ilkokullardan itibaren dinsiz bir eğitim başlamış ve bomboş bırakılan beyinler materyalist düşüncelerle zehirlenmiştir. Yabancı kültürler işlenerek bir nesil tarihinde, dininden, dilinden koparılmak istenmiştir. Öyle bir hale gelmiştir ki kendi vatanımızda kızıl bayrak çekilip ezanlar susturulmak istenmiştir" (Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2018, s. 2)

KAYNAKÇA

Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2016.
Alperen Ocakları Dergisi, Ocak 2017.
Alperen Ocakları Dergisi, Ocak 2018.
Alperen Ocakları Dergisi, Mayıs 2018.
Alperen Ocakları Dergisi, Aralık 2018.

Akın, M. H., *Türk Sağı*, Türkiye Notları Yayınevi, Ankara, 2021.
Arvasi, S. A., *Türk İslam Ülküsü*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1979.
Bayram, C., *Türk Milliyetçiliği: Tarihi Seyri, Yeni Hedefleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
Bora, T. *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995
Bora T. ve Can. K., *Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
Gerger, M. E., *Bilinmeyen Yönleriyle Muhsin Yazıcıoğlu*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2010.
Taşkın, Y., *Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

TÜRKİYE'DE WHISTLEBLOWING: LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. SUNA KÖSE[1]
[1] kosesuna26@gmail.com - 0000-0003-2899-7204

ÖZET

Whistleblowing literatürü ile ilgili olarak uluslararası çok sayıda çalışma olmasına rağmen Türkiye'de konuya ilişkin ilginin son yıllarda arttığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de whistleblowing konusu ile ilgili yazılmış lisansüstü tezler üzerinde betimleme yapılarak ilgili araştırmacılara genel bir çerçeve sunmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda Yök Tez Merkezi'nde "Whistleblowing" anahtar kelimesi ile tarama yapılmış olup toplam 77 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin künyeleri incelendiğinde, 50 adet yüksek lisans tezin ve 19 adet doktora tezin "Whistleblowing" konu ve kapsamı ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Tezler içerik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, whistleblowing ile ilgili yapılan çalışmaların 2011 yılında başladığı ve 2015 yılından itibaren artış gösterdiği, çoğunluğunun "Yüksek lisans tezi" olduğu, en çok "İşletme Anabilim dalında" tezlerin yazıldığı, neredeyse tamamının "Görgül" araştırmaya dayalı olup, en çok "Nicel" araştırma tekniklerinin kullanıldığı, konunun en fazla çalışıldığı örneklem grubunun "Sağlık çalışanları" olduğu, "Whistleblowing" konu başlığı yerine daha çok "Bilgi ifşası" ve "Bilgi uçurma" konu başlığı tercih edildiği görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle, bu çalışmada Türkiyede'ki konu ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin genel bir profili oluşturulmuştur ve ilgili araştırmacılara gelecek araştırmalar için öneriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Örgütsel Davranış, Whistleblowing, İçerik Analizi

GİRİŞ

Bibliyometri, yayınların veya belgelerin yazar, konu vb. belirli özelliklerin niceliksel analizini tanımlamaktadır. Bibliyometrik çalışmalar, yapılmış olduğu konunun gelişim seyrini nicel bir yaklaşım kullanarak objektif bir değerlendirme ile ortaya koymaktadır. Bu durum konu ile ilgili araştırma yapmak isteyenlere ışık tutmakla birlikte, ilgili konunun yıllar içersindeki gelişim seyrini göstermesi açısından önem taşımaktadır (Pritchard, 1969: 348). Bu bağlamda bu çalışmada, Türkiye'de "Whistleblowing" konusu ile ilgili hazırlanan lisanüstü tezlerin bibliyometrik özellikleri açısından içerik analizi yöntemiyle incelemesini yapmak ve araştırmacılara genel bir çerçeve sunmak amaçlanmaktadır. Ulusal literatürde bibliyometrik çalışmalar ağırlı olarak makale ve lisansüstü çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında, Türkiye'de whistleblowing konusu ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde bibliyometrik yaklaşım çerçevesinde, farklı bibliyografik özelliklerinde incelendiği bir çalışmaya rastlanılmıştır (Özay, 2022). Bu çalışmadan farklı olarak farklı kriterlerinde de ele

alındığı mevcut çalışmanın whistleblowing konusu ile ilgili yazılan tezlerin profili hakkında genel bilgi vermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada sadece pratikte değil akademik literatürde de büyük ilgi gören whistleblowing konusu ile ilgili yapılan ulusal tezlerin içerik analiz yöntemiyle elde edilen bulguların değerlendirilmesi kavramla ilgili çalışmak isteyen araştırmacılara katkı sunulabileceği düşünülmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Whistleblowing ile ilgili çalışmalar, 1980'li yıllardan itibaren yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Vandekerckhove ve Lewis, 2012: 253). Bu çalışmalar ilk zamanlar Batılı ülkelerde yaygın iken, daha sonra bütün ülkelerde araştırma konusu haline gelmiştir. İngilizcede "Whistleblowing" kavramının temelinde, bir spor müsabakasında hakemin faul benzeri bir durum karşısında ıslık çalması ya da İngiliz polisinin suç işleme niyetinde olan birini uyarması amacıyla ıslık çalması yatmaktadır (Hersh, 2002: 243). Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatürde kavramın tanımlanmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlar ve tanımlamalar olduğu tespit edilmiştir. Uluslararası literatürde çok yaygın olmasa da Whistleblowing kavramı yerine "organizational misconduct", "organizational wrongdoing" gibi kavramlar kullanılmaktadır (Near Miceli, 1985: 3). Ulusal literatürde ise bilgi uçurma, ahlaki olmayan davranışların duyurulması, bilgi ifşası, ihbarcılık (Celep ve Konaklı, 2012; Yıldız ve Tani, 2018; Esen ve Kaplan, 2012; Uyar ve Yelgen, 2015; Candan ve Kaya, 2015; Yürür ve Nart, 2016) gibi farklı şekilde kullanıldığı görülmektedir. Mevcut çalışmada, kolay anlaşılabilir ve kapsamlı bir anlam taşıması nedeniyle "ihbarcılık" kavramınında kullanımı söz konusudur. Whistleblowing kavramı, örgüt üyesinin, örgütteki etik/yasa dışı durumları, engelleyebilecek ilgili birim veya kuruluşlara bildirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Near ve Miceli, 1985: 4). Başka bir deyişle, örgütün eski ve mevcut üyelerinin, örgüt içerisindeki yasal olmayan faaliyetleri engellemek veya düzeltmek için ahlaki bir saikle harekete geçmeye gönüllü olup, ilgili otoritelere rapor etmesidir (Keenan, 2007: 85). Sonuç olarak yapılan tanım ve açıklamalar doğrultusunda, whistleblowing ile ilgili iki temel unsur ön plana çıkmaktadır. İlki, söz konusu davranışların her türlü örgütte görülebileceği, ikincisi ise, etik/ dışı uygulamaların ilgili kişilere bildirilmesinin sorunu çözmek amacıyla yapılmasıdır. Whistleblowing, konu olan etik/yasa dışı durumlar hukuki ihlaller, hırsızlık, rüşvet, örgütteki kaynakların israf edilmesi, taciz, insan hakları ihlalleri, şahsi çıkar için makamın kullanılması, vergi kaçakçılığı, kötü çalışma koşulları gibi durumları kapsamaktadır (Near ve Miceli, 1985: 3). Örgütteki gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi muhtemel bu durumlar erkenden tespit edilemediği taktirde ilerleyen süreçte hataların tespiti zorlaşmakta, gerek toplumsal, örgütsel, gerekse küresel düzeyde büyük sorunlara yol açabilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu eylem, örgütlerdeki mevcut sorunların erkenden tespit edilip önlenmesinde iç denetimi uyarmakla birlikte, örgüt imajını korumada önemli bir katkı sağlamaktadır. Whistleblowing eylemini gerçekleştiren kişiler whistleblower olarak tanımlanmaktadır. Whistleblower, örgütte mevcut durumda istihdam edilen kişiler olabileceği gibi, daha önce örgütte çalışmış kişiler de olabilmektedir. İhnarcılık eylemini gösteren kişiye ihbarcı (Whistleblower) denir. İhbarcılar, enformasyon sahibi eski çalışanlar, mevcut çalışanlar ve kurum dışında olsalar bile kurum içi enformasyona sahip olan paydaşlardır (Aktan, 2006: 4-5). İhbarcılar, örgütteki etik/yasa dışı uygulamaları gönüllü olarak yazılı veya

sözlü biçimde ilgili iletişim kanallarını kullanarak otorite ya da birimlere bildirmesi ile örgüt yapısını tehdit eden unsurları engellemeye yardımcı olabilmektedirler (Miceli ve Near, 1985: 526). Park vd., (2008: 930)'e göre ihbarcılık eylemi üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, örgüt üyesi, bildirme eylemini resmi veya gayri resmi olarak yapılacağına karar vermektedir. İkinci aşamada, örgüt üyesi, bildirme eylemininde kimliğini verip vermeme konusunda karar vermektedir. Son olarak örgüt üyesi, bildirme eylemini örgüt içinde mi yoksa örgüt dışındaki kişi veya birimlerle mi paylaşacağı konusunda karar vermektedir. İlgili literatürde whistleblowing davranışına karar verme süreci farklı teorik perspektiflerlede açıklanmaktadır (Near ve Miceli ,1985: MacGregor vd., 2014; Park vd., 2008).

2. METODOLOJİ

Bu çalışmada, Türkiye'de "Whistleblowing" konusu ile ilgili yazılmış Lisansüstü tezlerinin genel profilini ortaya koyarak bu konu ile ilgili araştırmacılara genel bir çerçeve sunmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 12.12.2022 tarihinde Yükseköğretim Kurumu "Ulusal Tez Merkezi" veri tabanında" Whistleblowing" anahtar kelimesi ile tarama yapılmıştır. 2011-2022 yıllar arasında yapılmış toplam 77 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin künyeleri incelendiğinde 50 adet Yüksek lisans tezi ve 21 adet Doktora tezin "Whistleblowing" konusu ve kapsamı ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak, İlgili olduğu düşünülen 69 lisanüstü tez, içerik analiz yöntemi ile Microsoft Office Excel programında, Tezin türü (yüksek lisans/doktora), yılı, yayınlandığı üniversite, yapıldığı Anabilim dalı, kullandığı araştırma yöntemi (Kavramsal / Görgül), araştırma türü (Nicel / Nitel), çalışıldığı örneklem grubu ve konu başlığında tercih edilen kavram olarak 8 kritere göre sınıflandırılıp, incelenmiştir.

2.1. BULGULAR

Bu kısımda çalışmaya dahil edilen tezlerden elde edilen verilere ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilecektir.

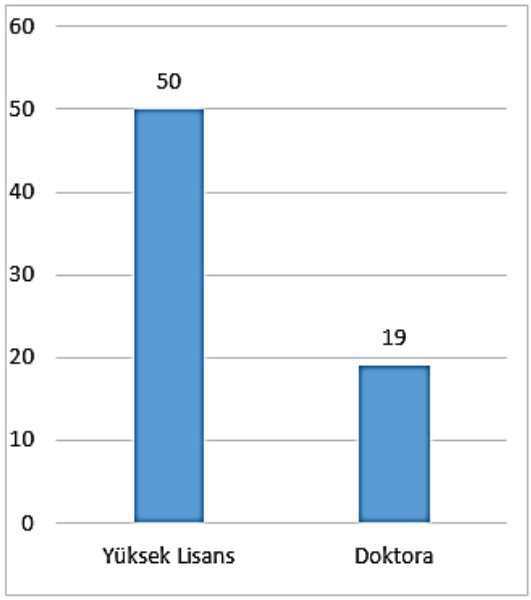

Görsel 1. Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

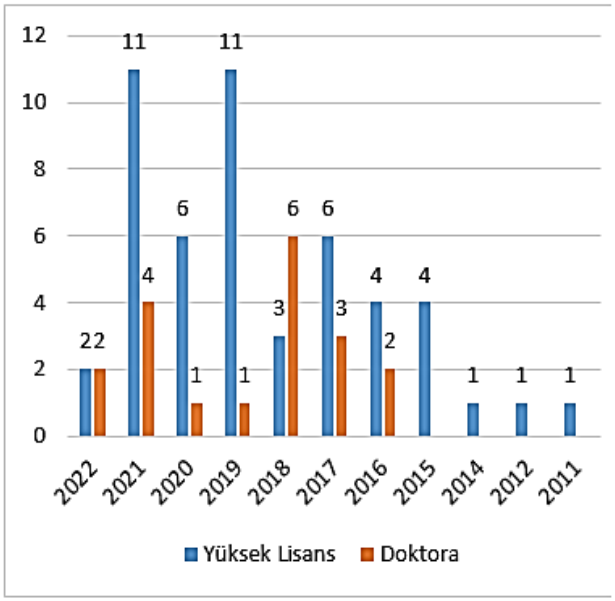

Görsel 2. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

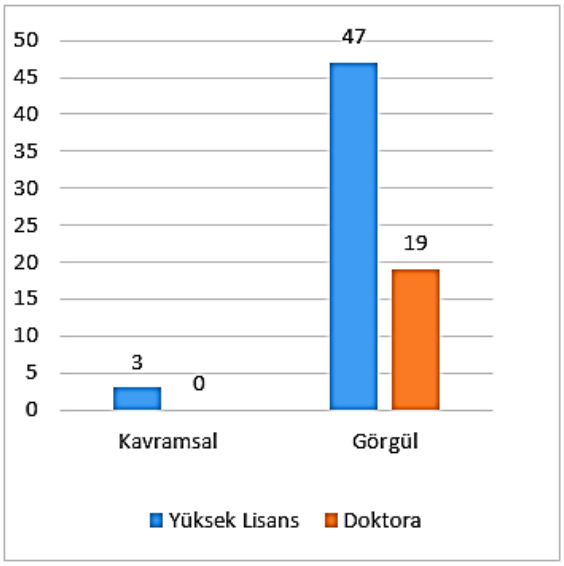

Görsel 3. Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

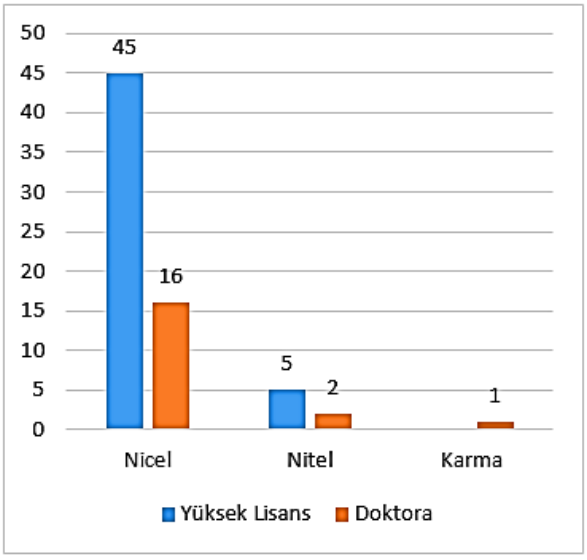

Görsel 4. Tezlerin Araştırma Türüne Göre Dağılımı

Görsel 1'de tezlerin türlerine göre dağılım grafiği yer almaktadır. Görsel incelendiğinde, çalışma kapsamındaki tezlerin % 72'nin yüksek lisans tezi, % 28'nin doktora tezi oluşturmaktadır.

Görsel 2'de tezlerin yıllara göre dağılım grafiği gösterilmektedir. Görsel incelendiğinde, 2011 yılından itibaren konunun yüksek lisans düzeyinde tez konusu olarak ele alındığı, 2016 yılından itibaren ise doktora tez düzeyinde çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili en fazla tez yazımı 2021 (%22) ve 2019 (%22) yılında gerçekleşmiştir. Bu bulguya göre, zaman içersinde konuya ilginin arttığı söylenebilir.

Görsel 3'te tezlerde kullanılan araştırma yöntemine göre dağılım grafiği yer almaktadır. Görsel incelendiğinde, çalışma kapsamındaki yüksek lisans tezlerin % 94'ü görgül araştırma içerdiği, doktora düzeyindeki kaleme alınan tezlerin ise tamamının görgül araştırma niteliğinde olduğu görülmektedir.

Görsel 4'te tezlerde kullanılan araştırma türüne göre dağılım garafiği gösterilmektedir. Görsel incelendiğinde, çalışma kapsamındaki toplam yüksek lisans tezlerin % 90'ı nicel araştırma tekniğini kullanırken, doktora düzeyindeki tezlerin yaklaşık % 84 'ü nicel araştırma tekniğini kullandığı görülmektedir.

Çizelge 1'de whistleblowing konusunda yazılan tezlerin hangi üniversitelerde yazıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, ilgili konunun toplamda 43 üniversitede kaleme alındığı görülmektedir. Ayrıca yüksek lisans düzeyinde ve doktora düzeyinde en fazla çalışmanın "Marmara Üniversitesi'nde" yapıldığı görülmektedir. Diğer üniversitelerde ise konu sayıca çok az ele alınmıştır.

Çizelge 1. Tezlerin Üniversiteye Göre Dağılımı

Üniversite	Yüksek Lisans	Doktora
Munzur Üniversitesi	1	
Anadolu Üniversitesi	2	1
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	
Bahçeşehir Üniversitesi	1	
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2	
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	4	
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	
Yalova Üniversitesi	1	
Atatürk Üniversitesi	1	1
Kırıkkale Üniversitesi	1	
Marmara Üniversitesi	7	2
Selçuk Üniversitesi	3	
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1	
İnönü Üniversitesi	1	2
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	1	
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	
Karadeniz Teknik Üniversitesi	3	
Aksaray Üniversitesi	3	
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1	

İstanbul Gelişim Üniversitesi	1	
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	
İstanbul Okan Üniversitesi	1	
Karabük Üniversitesi	1	
KTO Karatay Üniversitesi	1	
Ankara Üniversitesi	1	
Uşak Üniversitesi	1	
Dumlupınar Üniversitesi	2	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	
Mersin Üniversitesi	1	
Süleyman Demirel Üniversitesi	1	1
Uludağ Üniversitesi	1	
Kafkas Üniversitesi		1
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi		1
Pamukkale Üniversitesi		1
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi		1
Giresun Üniversitesi		1
Adnan Menderes Üniversitesi		1
Trakya Üniversitesi		1
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi		1
Yeditepe Üniversitesi		1
Hacettepe Üniversitesi		1
Ankara Üniversitesi		1

Çizelge 2'de whistleblowing konusunda yazılan tezlerin anabilim dallarına göre dağlımına yer verilmiştir. Buna göre, toplamda yüksek lisans ve doktora düzeyinde hazırlanmış tezlerin çoğunlukla"İşletme anabilim dalında", "Sağlık yönetimi anabilim dalında" ve "Eğitim bilimleri anabilim dalında" yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 2. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağlımı

Anabilim Dalları	Yüksek Lisans	Doktora
İşletme ABD	25	13
Eğitim Bilimleri ABD	6	
Sağlık Yönetimi ABD	7	1
Sosyoloji ABD	1	
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD	4	
Kamu Hukuku ABD	1	
Turizm İşletmeciliği ABD	1	1
Hemşirelikte Yönetim ABD	1	
Bankacılık ve Finans ABD	1	
Sigortacılık ABD	1	
Gazetecilik ABD	1	
İşletme Bilgi Yönetimi ABD	1	
Spor Yönetimi ABD		1
Maliye ABD		1
Eğitim Yönetimi ve Politikası ABD		1
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD		1

Çizelge 3'de tezlerde konunun çalışıldığı grupların dağılımına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, en çok çalışılan örneklem gruplarını sırasıyla "Sağlık çalışanları", "İşletme çalışanları" ve "Akademisyenler" oluşturmaktadır.

Çizelge 3. Tezlerde Konunun Çalışıldığı Örnekleme Göre Dağılımı

Örneklem Grubu	Yüksek Lisans	Doktora
Akademisyen	7	5
Üniversite öğrencileri	2	1
Öğretmenler	7	2
İç denetçiler	1	
Muhasebe çalışanları	1	1
İşletme çalışanları	12	4
Banka çalışanları	1	1
Sağlık çalışanları	14	5
Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluş çalışanları	1	
Emniyet teşkilat çalışanları	1	
Sosyal medya kullanan kişiler	1	
İlçe Mülki Amiri		1
Maarif müfettişi		1
Yönetici		
Üniversite idari çalışanları	1	2
Okul müdürü	1	1
Yönetici	1	
İşkur çalışanları	1	
Vergi mükellefleri		1

Çizelge 4'te Whistleblowing konusu ile ilgili yazılan tezlerin konu başlığı incelendiğinde, kavramın Türkçe çevirisinde en çok tercih edilen konu başlıkları sırasıyla " Bilgi ifşası" ve "Bilgi Uçurma" olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Konu Başlığında Whistleblowing Yerine Tercih edilen Anahtar Kelimelerin Dağılımı

Anahtar Kelimeler	Yüksek Lisans	Doktora
Bilgi ifşası	8	3
Bilgi uçurma	8	2
İfşa	2	1
Whistleblowing	6	1
Olumsuz durumları bildirme davranışı	1	
Erdemli raporlama	1	
İhbarcılık	2	3
Etik olmayan davranış bildirimi	1	
Sorun bildirme davranışı	1	
Haber uçurma	1	
Bilgi sızdırma davranışı	1	
İzharcılık	1	
Açık etme		1

Meşru ihbarcılık		
Etik dışı davranışların ifşası		1
Etiksel ifşa		1
Sorun bildirme niyeti	1	
İfşa etme	3	
İfşa niyeti	2	
Olumsuz durumların ifşası	2	
İhbarcılık niyetleri	1	
İhbar etmek	1	1
İfşa davranışı	1	1
Etik ihlallerin bildirilmesi	1	
İhbar davranışı	2	2
Whistleblowing eğilimi	1	
Etik olmayan durumları raporlama eğilimleri	1	
İçsel ve dışsal whistleblowing niyeti		1
Olumsuz durumları bildirme eğilimi		1

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiyede'ki üniversitelerde "Whistleblowing" konusu ile ilgili yazılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinin incelenmesi ile genel bir profilin oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda ilgili konu üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılara yol gösterici nitelikte olacağı öngörülmüştür

Çalışmada, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından yararlanılmıştır. Veri tabanında "Whistleblowing" kelimesi ile tarama yapılmış olup, toplam 77 lisanüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler "Whistleblowing" konusu ve kapsamı açısından değerlendirilmiştir. İlgili olduğu düşünülen 69 lisanüstü tez, çalışma kapsamında içerik analiz yöntemine göre incelenmiştir. Bu kapsamda, tezlerin türü, yayınlandığı yıl, üniversite, anabilim dalı, araştırma türü ve yöntemi, araştırmanın çalışıldığı örneklem ve tez başlığında kullanılan anahtar kelimeler açısından tezlere ait, 8 farklı kritere göre değerlendirme yapılmıştır. 8 farklı kritere göre elde edilen veriler Microsoft Office Excel programına aktarılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, 2011 yılından sonra konunun çalışılmaya başlandığı, en çok yüksek lisans tezi türünde çalışmanın kaleme alındığı görülmüştür. Konuyla ilgili çoğunlukla tezler, "Marmara Üniversitesi", "Sivas Cumhuriyet Üniversitesi" bünyesinde hazırlanmıştır. İlgili konu, İşletme Anabilim dalında diğer anabilim dallarına göre daha çok çalışılmıştır. Tezlerin neredeyse tamamının görgül araştırmaya dayalı olup, en çok nicel araştırma tekniklerinin kullanıldığı, konunun en fazla çalışıldığı örneklem grubunun "sağlık çalışanları" ve "işletme çalışanları" olduğu, "Whistleblowing" konu başlığı yerine daha çok "Bilgi İfşası" ve "Bilgi uçurma" konu başlıklarının tercih edildiği görülmüştür.

Sonuç olarak, Türkiye'de "Whistleblowing" konusu ile ilgili yazılmış lisansüstü tezler belirlenen ölçütler çercevesinde ele alınarak mevcut durum ortaya konulmuştur.

İlerleyen dönemlerde konu ile ilgilenen araştırmacıların özellikle çalışmalarında "Whistleblowing" kavramının detaylı bir şekilde incelenmesi ve anlaşılabilmesi adına, mevcut

odağı aynı örneklem gruplarında nitel ve karma araştırma tekniklerini birlikte kullanarak çalışmalarını gerçekleştirilmesi şeklinde öneri verilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Aktan, Ç. C. " Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki Ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing", *Mercek Dergisi*, 1-12, 2006.

[2] Candan, H., ve Kaya, T. P. " İhbarcılık (Whıstleblowıng) ve Algılanan Örgütsel Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Kamu Kurumunda Araştırma", *13. Kamu Yönetimi Kongresi (KAYFOR 13)*, Konya: Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, 305-330, 2015.

[3] Celep, C., ve Konaklı, T. "Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki", *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 3(4), 65-88, 2012.

[4] Hersh, M. A. "Whistleblowers—heroes or traitors?: Individual and collective responsibility for ethical behaviour", *Annual Reviews in Control*, 26(2), 243-262, 2002.

[5] Vandekerckhove, W., and Lewis, D. "The content of whistleblowing procedures: A critical review of recent official guidelines", *Journal of Business Ethics*, 108(2), 253-264, 2012.

[6] Keenan, J. P. "Comparing Chinese and American managers on whistleblowing", *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 19(2), 85-94, 2007.

[7] MacGregor, J., Robinson, M., and Stuebs, M. "Creating an effective whistleblowing environment", *Strategic Finance,* 95(9), 35-40, 2014.

[8] Near, J. P., and Miceli, M. P. "Organizational dissidence: The case of whistle-blowing", *Journal Of Business Ethics*, 4(1), 1-16, 1985.

[9] Özay, M. A. "Whistleblowing Üzerine Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Bir Analizi", *Bilimsel Gelişmeler Işığında Yönetim ve Strateji Araştırmaları,* 1-12, 2022.

[10] Park, H., Blenkinsopp, J., Oktem, M. K.,and Omurgonulsen, U. "Cultural orientation and attitudes toward different forms of whistleblowing: A comparison of South Korea, Turkey, and the UK.", *Journal of Business Ethics*, 82(4), 929-939, 2008.

[11] Pritchard A. "Statistical Bibliography Or Bibliometrics?" *Journal Of Documentation*, 25, 348-349, 1969.

[12] Uyar, S., ve Yelgen, E. "Bilgi İfşasi (Whistleblowing) ve Denetim", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 85-106, 2015.

[13] Yıldız, H., ve Tanı E. "Bilgi Uçurma Davranışının Öncülleri Ve Sonuçları", *Global Journal Of Economics And Business Studies*, 7(14), 53-67, 2018.

[14] Yürür, S., ve Nart, S. "Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi Midir?", *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 117-148, 2016.

SAVAŞ: SINIRSIZ ŞİDDET

WAR: UNLIMITED VIOLENCE

"Savaş, bugün insanların iddia ettikleri gibi doğru ve övgüye değer bir şey değil, tersine her cinayet gibi iğrenç ve caniyane bir harekettir." Tolstoy

Hasan ÇİÇEK

Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, hcicek@yyu.edu.tr Orcid: 0000-0001-5914-8323

ÖZET

İnsan, rasyonel bir varlık olmasına rağmen diğer bütün varlıklardan daha fazla akla aykırı davranışlar sergilemektedir. Akla aykırılık teşkil eden bir davranış da savaştır. Savaş insanın sınırsız kötülüğünün sınırsız şiddetinin en uç durumudur. Tarih boyunca her savaşın sonunda ya barış vardır ya da bir tarafın yok olması kaçınılmaz olmuştur. Savaşta rasyonellik bertaraf olur ve insanın yıkıcılığı bütün acımasızlığıyla ortaya çıkar. İnsan sadece insanla savaşmaz; doğayla da savaşır ve orada da tahripkârlığını sergiler. Böylece insan yeryüzünün en vahşi yaratığı unvanını alır. Her ne kadar Tarihçi Herodotos "hiç kimse savaşı barışa tercih edecek kadar akıldan yoksun değildir" diyerek rasyonel bir varlık olan insanın savaştan uzak durması gerektiğine göndermede bulunsa da tarih boyunca tam tersi olmuş ve insanlık tarihi savaşın tarihi olmuştur. Savaşlar da insanın en acımasız ve en vahşi olduğu insani edimi ifade eder. İnsanlık savaşta her türlü insani ilkeleri ayaklar altına almakta, insanın akıllı ve irade sahibi bir varlık olmasından kaynaklanan vicdani, ahlaki ve insani bütün ilkeleri çiğnemekten kaçınmamaktadır. Tarih boyunca ve günümüzde de savaşlarda insanın bütün vahşiliğini ve kötülük konusundaki sınırsızlığını görüyoruz. İnsan savaştan ve savaştaki pervasızlığının sınırsızlığından vazgeçebilir mi? Umut her zaman vardır. Yaşanmış bütün kötü örneklerine rağmen insan savaşsız da yapabilir. Savaşsız bir dünya mümkündür. Bunun yolu da formal ve informal eğitimden geçer. Bütün dünyada insana, hayata, evrene, doğaya, canlıya, varlığa değer veren, evrensel değerleri önceleyen insanlar yetiştiren bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Bunun için bütün toplumların geçmişlerindeki savaşlarda atalarının şiddetini haklılaştırıcı,

övücü anlayışlardan vazgeçmesi ve başkalarını düşmanlaştırıcı bakış açısını değiştirmesi gerekmektedir. Şiddetle aralarına mesafe koyan toplumlar eğitimle bunu gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada insanın savaştaki sınırsız şiddeti tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Şiddet, Sınırsız Şiddet, Savaş Övgüsü

ABSTRACT

Although a human being is a rational being, she/he exhibits more irrational behaviors than any other creature. An act that is contrary to reason is war. War is the extreme condition of the unlimited violence of the unlimited evil of human. Throughout history, at the end of every war, either there is peace or the destruction of one side which has been inevitable. In war, rationality is removed, and destructiveness of human is revealed in all its cruelty. Man does not just fight man; it also fights with nature and exhibits its destructiveness there too. Thus, man deserves the title of the wildest creature on earth. Even though the historian Herodotus refers to the necessity for a rational human being to stay away from war by saying, "No one should be so foolish to prefer war to peace", it has been the opposite throughout history and the history of humanity has been the history of war. Wars also express the human act in which man is the most cruel and brutal. Humanity violates all kinds of humanitarian principles in war, and does not hesitate to violate all conscientious, moral, and humanitarian principles arising from the fact that a human being is a rational and willed being. In wars throughout history and today, we see all the brutality of man and her/his limitlessness in evil. Can a human being abandon war and the limitlessness of his/her recklessness in war? There is always hope. Despite all the bad examples that have been experienced, a human being can also live without war. A world without war is possible. The way of a such a world is through formal and informal education. All over the world, there is a need for an education system that raises people who value and prioritize people, life, the universe, nature, living beings and existence. For this, all societies need to give up the understandings that justify and praise the violence of their ancestors in the wars in their past and change their point of view that makes others hostile. Societies that distance themselves from violence have achieved this through education. In this study, the unlimited violence of human beings in war will be discussed.

Keywords: War, Violence, Unlimited Violence, Praise of War

GİRİŞ

İnsan, bütün zayıflığına ve zaaflarına rağmen kültürü ve uygarlığı var etmesiyle yeryüzünün en etkin ve en yetkin varlığına dönüşür. Bunu da aklına borçludur fakat bu akıl insanın yeryüzünü yaşanmaz kılmasına da sebep olmaktadır. "Ezelden beri aynı mideye, aynı pençelere ve aynı dişlere sahip olan insanların, hayvanlardan tek farkı, büyük bir hızla köy yollarından

demiryollarına, beygir gücünden buhar makinelerine, söz ve yazıdan kitap basımına, telgrafa, telefona, yelkenliden, transatlantiğe, kılıç-bıçaktan baruta, topa, tüfeğe, bombaya ve uçağa geçmeleridir*"* (Tolstoy, 1994: 32). İnsan aklıyla hem bu araçları üreterek hayatını kolaylaştırmış hem de hayatın zindan olmasına neden olan savaşları daha da yıkıcı kılmıştır. Örneğin sınırsız şiddeti ihtiva eden savaş onun eseridir. Ünlü tarihçi Herodotos (M.Ö.484- 425) "hiç kimse savaşı barışa tercih edecek kadar akıldan yoksun değildir" der. Oysa geçmişte de bugün de insan savaşı barışa tercih etmektedir. Bu nedenle "insanlık tarihi savaşın tarihidir" önermesi yanlış değildir. İnsanlık tarihinde barış zamanları savaş zamanlarından daha azdır. Hatta geçmiş daha çok savaşların tarihi olarak zihinlere kazınmaktadır.

Belli dönemlerde insan savaşın biteceğine ilişkin umut taşır ama bu umut da kısa sürede sona erer. İnsanlık kan dökmeyi, birbirini yok etmeyi devamlı hale getirmiştir. Bazı bölgelerde savaş bitse de başka bölgelerde devam eder. Böylece insanlık var oldukça savaş hep vardır. "Soğuk savaşın bitmesi dünya barışı konusunda insanları umutlandırmıştı. Tarihin bu sayfasının kapatılmış olması, medeniyetin savaşa değil barışa dayandırılması yönünde bir şans tanıdı" (Federico-Forti, 1997: 164). Ama bu da uzun sürmedi. Savaş hiç sona ermeden geçmişte olduğu gibi bugün de devam ediyor. Savaşlar bazen bütün dünyayı kapsayan bir nitelikte olabiliyor bazen sadece iki ülke arasında cereyan edebiliyor bazen bir bölgede birkaç ülke arasında gelişiyor bazen de bir ülkenin kendi içinde iç savaş şeklinde karşımıza çıkabiliyor yani hep varlığını sürdürüyor.

Savaş ne zaman biter? Belki de hiçbir zaman ama umutlu olmak da gerekir. İnsan umut ederek yaşar; umut insanı yaşatır. Umutla bakarsak şunu söylemek mümkündür: Toplumlar, eğitsel ve sosyo- ekonomik olarak belli bir düzeye ulaştıklarında savaş bitmese de azalır. Bunun dışında insanlık savaştan vazgeçmiyor. Örnek olarak Avrupa verilebilir. 1945'te ikinci dünya savaşının bitişi Avrupa için bir milattır. O tarihten sonra eğitsel ve sosyo-ekonomik olarak belli bir düzeye ulaştıkları için Avrupalı toplumlar kendi aralarında savaşmaktan uzak duruyorlar. Onun öncesinde hiçbir şey onları savaş konusunda durdurmuyor. Bu nedenle bu konuda elimizdeki tek enstrüman eğitimdir. Bireysel ve toplumsal değişimin ve dönüşümün eğitimden başak çaresi yoktur.

Hepimizin bildiği gibi, savaş başladı mı nasıl biteceği kestirilmeyen bir realitedir. Ama bilinen bir şey vardır: Savaş herkese zarar vermektedir ve savaşta şiddetin hiçbir sınırı yoktur. Düşmanlar/savaşanlar birbirlerini yok etmek için her türlü kötülüğü reva görmekte ve şiddete

sınır koymamaktadırlar. Freud, Einstein'a yazdığı bir mektupta, "savaş insanı aşağılamakta, istemediği halde başkalarını öldürmeye zorlamakta, maddi değerleri, insan emeğinin sonuçlarını tahrip etmektedir" (Tolstoy, 1994: 75) der. Çünkü insanlar ölmekte, çoğunlukla savaşın dışında kalan kadınlar ve çocuklar savaştan nasibini almakta; yerleşim yerleri, kentler kasabalar, köyler tahrip olmakta; bütün insanlar ve diğer canlılar dahası her türlü varlık savaştan etkilenmektedir. Savaşta yıkma, yakma, talan, vahşet normal görülmektedir. Böylece savaşın şiddetinde hiçbir sınır tanınmamaktadır.

SAVAŞ: SINIRSIZ ŞİDDET

TDK *Güncel Türkçe Sözlük*'te savaş şöyle tanımlanır: "Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahı mücadele, harp, cenk, cidal"; "uğraşma kavga mücadele"; bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele" (https://sozluk.gov.tr/ E.T.18.10.2022). Savaş her halükarda şiddeti, kavgayı, mücadeleyi, yok etmeyi, acımasızlığı, vahşeti dile getirir; çağrıştırır. Bazen kötü olan bir durumla mücadeleyi anlatsa da genel olarak savaş, yakmaya, yıkmaya, insan öldürmeye ve mekânı tahrip etmeye göndermede bulunur.

Savaşta düşmanlar bazen birbirlerine öylesine acımasız davranmaktadırlar ki, ölmeyi öldürmeyi bile az görmekte; düşmanı daha çok acı çeksin diye işkenceyle yok etmeye çalışmaktadır. Ve böylece insan yeryüzünün en vahşi yaratığına dönüşmektedir. Böyle vahşileşmesi şiddette sınır tanımaması insana özgü mü yoksa toplum mu dayatır? "Dünyanın kurulduğu günden bu yana sorulan bir soru varsa o da kötülüğün kökeniyle ilgili olandır" (Baudrillard, 2017: 42). Birçok uzmana göre, kötülüğün ya da "saldırganlığın kaynakları kendi içimizde, doğamızda içsel olarak yer almaktadır" (Mitscherlich, 1996: 222). Bazıları şiddet eğiliminin eğitim sistemi olduğunu yazar: "Okul kitaplarımız savaşı ululamakta ve vahşetini gizlemektedir. Çocuklara nefret etmeyi öğretmektedir (Tolstoy, 1994: 79). Cevap ne olursa olsun insanın şiddet eğilimli bir varlık olmasını ortadan kaldırmıyor. İnsanlığın savaş tutkusu da bu eğilimden kaynaklanmaktadır. Şiddete eğilimli bir varlık olan insanı, içinden geçtiği informal ve formal eğitim süreci daha da şiddete yöneltmektedir. Özellikle toplumların tarih eğitimi şiddeti teşvik etmektedir. Çünkü her toplum geçmişteki savaşlardaki atalarının tutumunu övgüye değer bulmaktadır. Her toplum geçmişindeki haklılığını yeni kuşaklarına kanıtlama ihtiyacı duyar. Kimse geçmişine haksızlık kondurmaz. Bu durum tarihin doğru anlaşılmasına engel olduğu gibi savaştaki şiddeti dolayısıyla şiddeti meşrulaştırmaktadır.

Savaşın bütün tahripkarlığına rağmen insanlık, tarih boyunca savaştan vaz geçmemiştir. Hatta Tolstoy'a göre insanlar savaşsız bir yaşam düşünemiyorlardı. İnsanların savaşsız yaşayabileceği düşüncesi ancak Napolyon savaşlarından (1803-1815) sonra açık açık söylenmeye başlanmıştır (Tolstoy, 1994: 15). Zaten bazı düşünürler savaşı, değişim sağlıyor diye olumlamıştır. Herakleitos (M.Ö.540-480), savaşı bütün şeylerin babası olarak görür ve savaşın sürekli bir oluş doğurduğunu söyler (Kranz,1998: 58). Yani ona göre, "savaş her şeyin babasıdır." Herakleitos'un bu anlayışı Nietzsche'yi (1844-1900) de etkiler. Nietzsche'ye göre de her an bir öncekini yutar, her doğum, sayısız varlıkların ölümüdür (Kranz, 1998: 58). Herakleitos her ne kadar savaşı olumlasa da insanlığın savaşın doğurganlığına ihtiyacı yoktur. Çünkü onun doğurganlığı kötücüldür; savaş kötülükleri hayatın, insanlığın, tarihin, geleceğin içine dâhil eder. Bu nedenle Samsatlı Lukianos (125- 180), "savaşı bütün kötülüklerin anası" olarak görür ve savaşın sonucu olan acımasızlığı ve vahşeti övmeyi yerer (Çevik, 2014: 35). Çünkü savaşın vahşiliği yetmiyormuş gibi insan yaptığı en vahşi eylemini övgüye değer bulur.

Savaşların yığınların yok olmasını beraberinde getirmesine rağmen her toplumun savaştaki kendi vahşetini övgüye değer bulması insanlığın problemidir. Her türlü şiddeti sınırsız hale getiren savaş, vahşetin övgüsü yoluyla meşrulaşır. Bu hal savaşı olağanlaştırmaktadır. Bu nedenle güçlü olan devlet diğerine savaş ilan ederek sonuç elde etmek ister. Çünkü halk kazanılmış bir savaşı övgüye değer bulmaktadır. Böylece "olayların akışı, sözde gerçek bir güvenliğin koruyucusu olarak, uygarca barışın, ilerlemenin, eğitimin tarihsel anının çağını aşarak ortalığı çöle dönüştüren savaşlar" (Jaspers, 2000: 205) kanıksanır.

Fizikçi düşünür Albert Einstein (1879- 1955), 1932'de Sigmund Freud'la (1856- 1939) mektuplaşmalarında şöyle sorar: "Uygarlık için en can alıcı soru şudur: İnsanoğlunu savaş alınyazısından kurtarabilmek için bir yol var mıdır?" Freud şöyle cevaplar bu soruyu: "İnsan aklıyla ve duygularıyla olaylara yaklaşabildiği ve ilerde kopacak bir savaşın yaratacağı sonuçlardan korktuğu için, yakın zamanda savaşlar bitebilir düşüncesi aslında çok da ütopik değildir" (Moses, 1996: 23- 24). Yani insan rasyonel bakarsa savaşın kendisine vereceği zararı düşünerek vaz geçecek beklentisi vardır ama 20. Yüzyılın başından 21. Yüzyılın başına kadar aradan yüzyıl geçtiği halde savaş arzusu bağlamında bakıldığında insanlığın aynı yerde kaldığı görülür. O günden bu yana yeryüzünün farklı bölgelerinde savaş hep devam etti ve devam edecek görünüyor da. Savaş kötü olmasına rağmen insanlık için vazgeçilmez bir olgudur.

Rus yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828- 1910) "Savaşın kötü olduğunu bilmeyen var mı?" Diye sorar ve savaşa karşı tavır alır ama savaşın olmazsa olmazı olan orduların insanın gelişmemişliğinden dolayı var olmasının gerektiğini düşünür ve şöyle der: "Ancak insanların hayvanlardan farkı olmadığı sürece ordunun lağvedilmesi iyi değil, kötü olur" (Tolstoy, 1994: 17). Her ne kadar savaşı isteyen insanların hayvanlardan farklı olmadığını söyleyerek olumsuz bir benzetme yapıyor olsa da bu gün anlaşılmaktadır ki, insan bazı eylem ve davranışlarıyla hayvandan daha aşağılık bir konuma yerleşmiştir. Örneğin hiçbir hayvan türü kendi cinsini yok etme konusunda insan kadar vahşi değildir. Tolstoy umutsuzluğunu ve umudunu birlikte dile getirir: "Kölelik nasıl kaldırılmadıysa, savaşın da ortadan kalkmaması mümkündür ancak savaş ve ordu, akla ve de ahlak duygusuna ters düşen bu günkü biçimiyle artık devam etmeyecektir" (Tolstoy, 1994: 15). Tolstoy orduların savaş olmadıkça gereksizliğini de vurgular: "Askeriye ki ancak savaş çıktığı zaman, yani mücadele etmek ve ortadan kaldırmak istediğimiz savaş çıktığı zaman bir anlam ve önem kazanmaktadır" (Tolstoy, 1994: 41). Bunun dışında orduların daha yararlı işlerde kullanılmasına vurgu yapar: "Bir savaş sırasında seferber edilen güçleri bayındırlık uğruna kullansaydık, nasıl bir dünya kurabilirdik" (Tolstoy, 1994: 79). Tolstoy'un sorularına şunları da ekleyebiliriz: Savaş uğruna seferber ettiğimiz gençleri imar ve inşa için çalıştırsaydık, dünya nasıl bir dünya olurdu? Veya her dem savaş için hazır olan dünyanın bütün genç askerlerini/ordularını tarım ve hayvancılık için istihdam etseydik dünyada kıtlık ya da gıda krizi olur muydu?

Savaşa ve öldürmeye karşı çıkan bir düşünür olan Tolstoy, ölüm emrini veren kralların veya yöneticilerin öldürülmesini de hoş görmez ve sebebini şöyle açıklar: "Kralların öldürülmesinin korkunçluğu, onların acımasız ve haksız olmasından değil, bu cinayetleri işleyenlerdeki akıl noksanlığından ileri gelmektedir" (Tolstoy, 1994: 21). Tolstoy, toplumların askerlik kıyafet ve törenlerini, tatbikatlarını yermekte ve şöyle demektedir: "Oysa bu tatbikatların anlamı çok yalın ve açık! Bunlar cinayet hazırlıklarıdır!" (Tolstoy, 1994: 20). Bütün bunların amacının ne olduğunu eleştirel bir dille ifade eder: "İnsanlar, cinayet aracı haline getirilmek üzere uyutulmaktadır" (Tolstoy, 1994: 20). Bu nedenle "insanların, kralları ve karşılıklı olarak birbirlerini öldürmelerine bir son vermelerini sağlamak için, onları öldürmek değil, uyandırmak gerek" (Tolstoy, 1994: 26). Böylece düşünür, "savaşın akıldışılığını ve ahlakdışılığını" (Tolstoy, 1994: 17) dile getirir ve şöyle açıklar: "Savaşı bir vatan hizmeti, kahramanlık, şöhret, vatanseverlik diye değil, yalın aşağılık bir cinayet diye görmeliyiz" ve "cinayet her zaman cinayet, kötü ve utanç verici bir harekettir" (Tolstoy, 1994: 47). Çünkü savaşın olduğu yer ve

zamanda insan aklı devre dışı kalır; insan sesi duyulmaz olur. Hepimiz biliyoruz ki, "silahların gürültüsünde, yasalar susar" (Arendt, 2001: 116). Bunun sebebi iktidarları kendileri için kazanç olarak görenlerdir. "Mevcut düzeni kendileri için kazançlı bulanlar devlet zoruyla bu düzeni korumaya çalışırken, başkaları da aynı zorbalığı uygulayarak devrimci eylemlerle mevcut düzeni yıkmaya ve yerine daha iyisini kurmaya uğraşıyor*"* (Tolstoy, 1994: 33). Bu da savaşlara ya da iç savaşlara yol açmaktadır. "Bunun için devlet adamlarının orduyu sevk ve idare etme, birlikleri bir araya getirme edimlerinin cinayet hazırlığından başka bir şey olmadığını farketmeleri yetecektir" (Tolstoy, 1994: 25). Tarih boyunca iktidarlar bunu yapmışlar ve şiddette hiçbir sınır tanımamışlardır. İnsanlık tarihi savaşta şiddetin sınırsızlığını gözler önüne seriyor. İnsanlığın geçmişi ve bugünü bu durumun sayısız örneği ile doludur. Birkaç örnek bile insanlığın bu konuda nasıl sınırları aştığını ve insanlık onurunu ayaklar altına aldığını göstermeye yeter. Örneğin M. Ö. 264- 146 yılları arasında Roma ile Kartaca arasında yüz yıldan fazla süren Pön savaşlarında zafer Romalıların olunca, Romalılar Kartaca topraklarını yakıp yıkmakla yetinmediler. Her şeyi yakıp yıktıktan sonra geriye hiçbir iz kalmasın diye topraklarını sürdüler. Başka bir örnek Ortaçağ'dan: 15. Yüzyılda Eflak Prensi III. Vlad'ın (Kazıklı Voyvoda) (1428- 1476) savaşlarda düşmanlarına yaptıkları adına/sanına dönüşmüştür. Yüzyılımızda da 1992- 1995 yılları arasında süren Bosna Hersek'teki savaşta hiçbir insani, vicdani, ahlaki ilke gözetilmedi. İnsanlık tarihi, insanın savaş yoluyla insana yaptığı, hemcinsine reva gördüğü insanlık dışı ve ahlak dışı olaylarla doludur. İnsanın düşmanı olan insana reva gördüğünü, hiçbir hayvan başka hayvana yapmamıştır. Mesela hiçbir hayvan başka bir hayvanı işkence yaparak öldürmez. Vahşilik konusunda savaş sever insanlar her türlü vahşi hayvanı geride bırakırlar.

İktidarı ele geçiren açgözlü ve faşist yöneticiler hiçbir ilke ve kural tanımıyorlar. Tarih boyunca çok az yönetici savaşta kural tanımıştır. Bunun dışında savaşın tarihi olan insanlık tarihi, insanın savaştaki sınırsız şiddetine ve vahşetine tanıklık etmektedir. Tarih boyunca "toplumun alt basamaklarında yer alanlar bir yandan vatanseverlik ve sahte dindarlık eğitimiyle baskı altında tutulmakta, öte yandan kişisel çıkarlar tarafından tahrik ve teşvik edilmektedir" (Tolstoy, 1994: 24). Böylece normal koşullarda masum olan insanlar da manipüle edici propagandalar yoluyla yoldan çıkmakta ve vahşi birer varlığa dönüşmektedir. Albert Einstein, Freud'a yazdığı bir mektupta "insanların nefret etme ve yok etme gereksiniminin/eğiliminin normal zamanlarda gizli kaldığını anormal zamanlarda ortaya çıktığını" (Tolstoy, 1994: 61) dile getirmektedir. Bu nedenle "bu tür kötülüklerin nedeni bireyler değil, toplumsal düzendir" (Tolstoy, 1994: 22)

denmektedir. Bu tür toplumsal düzenler, insanlığı insanlık dışı bir konuma sürüklemektedir. İnsanlığın selameti bu tür insanlık dışı ve ahlak dışı anlayışlardan kurtulmaya bağlıdır.

O halde böylesi bir "toplumsal düzenin desteklenmesine son verilmelidir" (Tolstoy, 1994: 24). Bu tür toplumsal düzenler kınanmalı ve ortadan kaldırılmaları için çaba saf edilmelidir. "Bütün nefret türleri, insanların birbirlerine karşı besledikleri her türlü duygu gibi kınanacağına, bir meziyet, bir erdem diye övülmektedir" (Tolstoy, 1994: 31). Tam tersi bir durum olmalı ve hiçbir zaman kötünün ve kötülüğün destekçisi olunmamalıdır. Açıkçası "nefret yerine barış, savaş yerine sevgi öğretilmelidir" (Tolstoy, 1994: 79). "Silahlarımız da tanklar ve toplar değil, aklın silahları olmalıdır" (Tolstoy, 1994: 79). Tolstoy'un dediği gibi, kötüler, "milyarlar tutarında paraya, milyonlarca gönüllü askere sahip olabilir. Ama bizim elimizde tek bir araç ama yeryüzünün en önemli aracı var: Hakikat" (Tolstoy, 1994: 42). Hakikat peşinden koşanların sayısını dünyada çoğaltmalıyız. Tolstoy'a göre "güçlü konumlarından dolayı gerçeklere gözlerini kapayan insanlar vardır" (Tolstoy, 1994: 35). Bunların tutumu ölçü olmamalı ve bunların etkin olmasına izin verilmemelidir. Çinli komutan, filozof Sun-Tzu (M.Ö.544-496) "savaşmadan kazanmalı" demektedir. Zafer, kan dökülmeden elde etmektir. Eskiler savaşsız bir hayatın mümkün olmadığını sanırmış oysa savaşsız da hayat mümkündür ve yeryüzünün savaşsız hali daha insani ve daha erdemlidir. Mevlana (1207- 1273): "Ey insanlar birbirinizi yiyeceğinize dünyanın nimetlerini yiyin" meyanında sözler saf etmiş. Tam da mesele budur: İnsanlar birbirlerine hayatı zindan edeceklerine, birbirlerini yiyeceklerine; hayatın ve dünyanın nimetlerinin keyfini sürebilirler. İnsanın akıllı bir varlık olmasının gereği de budur. İnsan açgözlülükten kurtulup, insanca yaşayabilirse, kendisi için hak olarak gördüğünü başkası için de hak olarak görürse, dünya herkese yeter ve daha yaşanılası bir dünya olur.

SONUÇ

İnsanın, insanlığına dönmesi ve akıllı bir varlık olmasından kaynaklanan sorumluluklarını üstlenmesi ve evreni huzur mekânına dönüştürmesi mümkündür. İnsan yeryüzünde kan dökmeden, yakmadan, yıkmadan, talan etmeden de durabilir; yaşayabilir. Tarih boyunca insanın kan dökücülüğüne şahit oluyoruz. Özellikle savaşlar söz konusu olduğunda insan şiddette hiçbir sınır tanımamakta adeta yeryüzündeki vahşetin dozunu olabildiğince arttırmaktadır. Düşmana/rakibe her türlü kötülük reva görülmekte; insanlığın insanlık dışılığının sınırları olabildiğince zorlanmaktadır. İnsanlık tarihi bu bağlamda çok kötü

örneklerle doludur. Yeryüzünü en güzel şekilde yaşanabilir kılacak projeler için kullanılması gereken akıl, tam tersine yeryüzünün cehenneme dönüştürülmesi için kullanılan bir enstrümana dönüştürülmektedir. Böylece akıl kendi kendine ihanet etmekte ve kendisine yakışmayan kötülüklere ve eylemlere aracı olmaktadır. Tarihsel realite ve günümüz gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda insanlığın tarihini ve anını akıldan yoksunluğun tarihi ve akıldan yoksunluğun anı haline getirdiğini söyleyebiliriz.

Bütün bunlara rağmen insanın savaştan ve/veya şiddetten kurtulmasının mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Kötülüğün evrene yayılması ve öğretilmesi mümkün olduğuna göre, iyiliğin yayılması, öğretilmesi ve kalıcı hale gelmesi de imkân dâhilindedir. Öyleyse bu kötülüğü tanımak ve onunla insanlığın ortak aklıyla mücadele etmek gerekir. Bu da şüphesiz hem formal hem de informal eğitimle mümkündür. Eğitim aracılığıyla farklı toplumları ve kesimleri düşman gibi lanse etmeyerek, ortak insani idealler etrafında insani, vicdani, ahlaki ilkeler belirleyip, insana değer verilmesini sağlayabiliriz. Savaşın insanın onurunu yok ettiğini, gayri insani bir edim olduğunu ve bu nedenle savaşların sona erdirilmesini ya da hiçbir savaşın yaşanmaması gerektiğini öğretebiliriz. Bütün dünyada Formal ve informal eğitim kaynaklarımız ve kanallarımız insanın insanın kurdu değil; insanın insanın dermanı olması gerektiğini, dünyanın ve hayatın insanların birlikte yaşamalarıyla anlam kazandığını yeni kuşaklara aktarmalıdır. Yeni kuşaklar evrensel insani değerler konusunda bilinçlendirilirse; yeni kuşaklar yüksek değerlerle donatılırsa savaşların üstesinden gelebilme imkânı elde edebiliriz.

KAYNAKLAR

Arendt, H. (2001). "Sivil İtaatsizlik", *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik,* s.77- 118 içinde, derleyen ve çev. Yakup Coşar, 2.baskı, İstanbul: Ayrıntı Y.

Baudrillard, J. (2017). *Can Çekişen Küresel Güç,* çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Doğubatı.

Çevik, M. (2014). *Tarih Felsefesi,* Ankara: Anı Y.

Federico M.-A. Forti (1997). *Bilim ve İktidar*, (çev. M. Küçük), 3.Baskı, Ankara: Tübitak Y.

Jaspers, K. (2000). *Felsefe Nedir?,* (çev. İ. Z. Eyüpoğlu). 4.Baskı, İstanbul: Say Y.
Kranz, W. (2009). *Antik Felsefe,* (çev. Suad. Y. Baydur), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Mitscherlich, A. (1996). "Zulüm Üstüne Savlar", (çev. N. Sevil), Cogito, Kış- Bahar, sayı: 6-7, , İstanbul.
Moses, R. (1996). "Şiddet Nerede Başlıyor?" (çev. A. Kul), *Cogito,* sayı: 6- 7, Kış- Bahar, s.23-27, İstanbul.

Tolstoy, L. N. (1994). *Savaşa Karşı Yazılar,* (haz. Oğuz Özügül), İstanbul: Pencere Y.

PANDEMİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİNİ TÜRKİYE ÖZELİNDE AÇIKLAMAK

ŞAHTURNA TÜRKASLAN [1], Doç. Dr. METİN AKSOY [2]

[1] Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitü, turkaslanturna@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-9497-3510

[2] Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, metinaksoy@hotmail.de- ORCID ID//0000-0002-3118-6738

ÖZET

İnsanoğlunun varoluşu kadar eski bir olgu olan, yaşamın her anında önem arz eden ve aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininin esaslarından biri olarak nitelendirilebilen güvenlik, bireylerin veya devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri noktasında herhangi bir tehdit halinin bulunmaması şeklinde açıklanabilmektedir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, Soğuk Savaş öncesine kadar yalnızca devletlerin refahını ve sürdürülebilirliğini esas alan ve yalnızca askeri temelli tehditlerin güvenlik meseleleri olarak ele alınabileceğini savunan dar bir çerçeveden tanımlanmaktaydı. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde bu anlayış yerini yalnızca devletlerin değil bireylerin de güvenliğinin tehdit edilebileceği ve beraberinde askeri temelli tehditler dışında ekonomik, çevresel, toplumsal vb. pek çok alanda da güvenlik tehditlerinin meydana gelebileceği geniş kapsamlı bir anlayışa bırakmıştır. Böylelikle çok yönlü bir güvenlik algısı ortaya çıkmıştır. Nitekim güvenlik algısındaki bu değişimi ve çok yönlülüğü doğrular nitelikte bir örnek olarak salgın hastalıklar verilebilmektedir. Salgınların hem devletlerin bekalarını hem de insanların sağlıklarını etkilemesiyle varoluşun devam ettirilmesine karşı oluşturduğu tehdit güvenlik sorunu yaratmaktadır. Geçmişten günümüze pek çok salgın hastalık meydana gelmiştir. Bu salgınlar içerisinden son olarak 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Covid-19 salgını ilk ortaya çıktığı an da insanların sağlığına yönelik bir tehdit olarak görülmekteydi. Ancak bu durum ilerleyen zamanlarda salgının yayılmaya başladığı alan ve bulaştığı kişi sayısının hızla artması ile beraber değişmiştir. Covid-19 salgını hayatın bütününe tesir etmiş ve tehdit oluşturmuştur. Bu denli büyük çaplı etkileri bulunan ve küresel bir salgın olan Covid-19, görüldüğü ülkelerde ekonomiye, eğitime, toplumsal ve kişisel hayata, çevreye vb. alanlara oluşturduğu olumsuz etki ile güvenlik meselesi haline gelmiştir. Bu bildiride de salgının Türkiye'de etkilediği ve tehdit oluşturduğu alanlar ile bu alanlarda meydana gelen sonuçlar dahilinde salgının bir güvenlik meselesi olarak ele alınabildiğini açıklamak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışma, salgın hastalık sebebiyle ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarının neler olduğunun anlaşılması ve ilerleyen zamanlarda meydana gelebilecek olan yeni salgınlar konusunda önlemler alınması gerektiğini ifade etmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Covid-19, Pandemi, Türkiye

1.GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplininde Soğuk Savaş öncesinde güvenliğe atfedilen anlam yalnızca devletlerin güvenliğinin sağlanmasıydı. Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeni ile bu anlam devlet güvenliğinin yanında birey ve toplum güvenliğinin de önem arz ettiği şeklinde bir dönüşüme uğramıştır. Ayrıca yine güvenliğe tehdit oluşturan durumların yalnızca askeri kaynaklı değil ekonomik, toplumsal, çevresel vb. kaynaklıda olabileceği görüşü uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim olmaya başlamıştır. Güvenliğin kapsam alanının geçirdiği bu genişleme ile artık göç, kimlik, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi yeni tehdit alanları güvenlik sorunları meydana getiren durumlar olarak görülmeye başlanmıştır. 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 salgını da bu kapsamda güvenlik sorunu olarak değerlendirilebilmektedir.

Covid-19 salgını yalnızca bir sağlık tehdidi olarak ortaya çıkmasına rağmen sonraki zamanlarda hızla tüm dünyaya yayılmasıyla beraber durumun böyle olmadığı açıkça görülmüştür. Salgın tüm dünyada ekonomiye, ticarete, eğitime, günlük yaşama, toplumsal hayata kadar her alana etki etmiştir. Bu alanlarda eğitimin aksaması, işsizliğin artması, istihdam oranlarının düşmesi, insanların gündelik hayatının değişime uğraması, hastalığa kapılma korkusu ile bireylerde psikolojik sorunların meydana gelmesi gibi pek çok olumsuz sonuçların yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca devletlerin diğer tüm devletlerle olan ekonomik, ticari, finansal ilişkilerinin durma noktasına gelmesine yol açarak devletlerin sürdürülebilirliğini tehdit etmiştir. Salgın bireylerin, toplumların ve devletlerin refahını ve istikrarını tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla ülkelerin ulusal güvenliklerine tehdit oluşturmuştur.

Tüm dünyayı etkisi altına Covid-19 salgını Türkiye'de 2020 yılı mart ayında görülmüştür. Diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de salgın ülkenin bütün sistemsel işleyişine ve yapısına tesir etmiştir. Bu kapsamda çalışmada; Covid-19 salgınının güvenlik ile ilişkisinin ortaya çıkarılması kapsamında Türkiye'de salgının etkilediği ve tehdit oluşturduğu alanların neler olduğu ve bu alanlarda ne tür olumsuzlukların yaşanmasına yol açtığını açıklamak amaçlanmaktadır. Çalışmada birincil ve ikincil yazılı kaynaklara başvurularak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak "Güvenlik Kavramı ve Güvenliğin Dönüşümü" konusuna yer verilecek, ardından "Salgın Hastalık Tehdidi ve Güvenlik İlişkisi" açıklanacak ve son olarak da "Türkiye'de Covid-19 ve Güvenlik İlişkisi" konusu incelenecektir.

2. GÜVENLİK KAVRAMI VE GÜVENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ

Güvenlik, insanoğlunun doğuşu kadar eski bir tarihe dayandırılabilen ve hayatın her alanında yer alan bir kavramdır. Güvenlik kelimesi telaffuz edildiğinde akıllarda beliren birbirinden farklı tanımlar olması ve bu tanımların yaşanılan döneme, içerisinde bulunulan koşullara göre şekillenmesi ile aslında güvenliğin tek ve net bir anlamı olmadığı söylenebilmektedir. Ancak kısaca ve genel hali ile güvenlik için bir tanımlamada bulunulduğunda "tehdit, korku ve tehlikelerden özgür olma" hali açıklaması yapılabilmektedir.[1] Bir başka ifade ile insanların hayatlarını sürdürebilmelerinin önünde herhangi bir tehdit veya tehlike durumunun

[1] Sinem Şahnagil, "Değişen Güvenlik Algısı ve Bumerang Etkisi Kapsamında Kentsel Güvenlik", *KAYSEM13*, 2019, s. 1281.

bulunmaması hali güvenlik olarak ifade edilebilmektedir. Türk Dil Kurumu ise güvenliği "toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet"[2] şeklinde tanımlamaktadır.

Hayatın her alanında yer alan güvenlik uluslararası ilişkiler disiplininde temel bir yeri bulunan önemli bir kavramdır. Disiplin içerisinde güvenlik, çok uzun bir süre devlet güvenliği ile ilişkilendirilmiştir. Şöyle ki Soğuk Savaş öncesinde güvenlik denildiğinde çoğunlukla anlaşılan şey devletlerin askeri tehditlere karşı korunmasıydı. Yani güvenliği tehdit altında olabilecek olan nesne yalnızca devletler idi ve bu güvenliği tehlikeye düşürecek olan tehdit durumu ise askeri temelli kaynaklardan gelmekteydi. Ancak ilerleyen zamanlarda dünya üzerinde yaşanan gelişmelerle beraber güvenliğin anlamında ve kapsam alanında değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Güvenliğin anlamının değişimi ve dönüşümünde rol alan en önemli olaylardan biri Soğuk Savaş'ın son bulması olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu yapının hâkim olduğu düzenin ortadan kalkması ile beraber, küreselleşme olgusunun da hız kazanmasıyla güvenlik algı ve anlayışı da paralel çerçevede değişime uğramıştır. Çünkü küreselleşmeyle beraber insan hareketliliklerinin artması, ekonomik ve çevre meselelerinin gün yüzüne çıkması vb. etkenleri güvenliği yalnızca devletlerin güvenliği şeklinde dar bir çerçeveden tanımlayan geleneksel güvenlik anlayışı açıklamada yetersiz kalmıştır. Böylelikle geleneksel güvenliğe getirilen eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında yeni güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır.[3]

Yeni güvenlik, güvenliği dar bir çerçeveden ele alan geleneksel güvenlik yaklaşımını eleştirerek güvenliğin salt devlet güvenliği olmadığını ve güvenliğe yönelik tehditlerin salt askeri kaynaklı olamayacağını savunarak güvenliğin kapsamının genişletilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda güvenlik, devletlerin güvenliğinin yanında bireylerin ve toplumların güvenliğine de esas alan ve ekonomik, çevresel, toplumsal, siyasal alanlarda meydana gelebilecek tehditlerinde güvenlik sorunları yaratabileceğini savunan geniş bir çerçeveden ele alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda çevre, göç, doğal afetler, nükleer tehditler, kimlik ve salgın hastalıklar gibi yeni sorun alanları güvenlik gündemi içerisinde yer edinmiştir.[4]

3. SALGIN HASTALIK TEHDİDİ VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesinin ardından tüm dünya yeni bir dönemin başlangıcı olan Soğuk Savaş sürecine girmiştir. Yaklaşık 40 yıllık bir sürenin ardından 1980'lerin sonralarında bu sürecin bitmesi ile beraber dünyada hem ekonomiden siyasete kadar her alanda değişimler meydana gelmeye başlamış hem de iletişim teknolojilerinde ve ulaşımda yaşanan gelişmelerle kıtalar arası ve ülkeler arası iletişim ve iş birlikleri hızla gelişmeye başlamıştır.[5] Bu gelişmeler bir diğer ismiyle dünyada küreselleşmenin hız kazanması olarak anılmaya başlanmıştır. Küreselleşme ile dünya üzerinde insanlar, ülkeler,

[2] Türk Dil Kurumu, "Güvenlik", https://sozluk.gov.tr/, E.T: 15.12.2022

[3] Bilal Karabulut, "Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, s. 6-7.

[4] Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 14, 2010, s. 72- 79.

[5] Kadir Sancak, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü", *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı. 6, 2013, s. 129

kıtalar arası tüm mesafeler ve sınırlar ortadan kalkarken bir yanda da buna paralel olarak ekonomi, ticari, sosyal vb. ilişkiler de gelişmeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler dünya üzerinde devletlere ve toplumlara pek çok alanda olumlu etkiler göstermiştir. Ancak bu gelişmelerin ne yazık ki bir de olumsuz etkilerinin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu duruma örnek olarak; küreselleşmeyle beraber tüm dünyada ulaşımda, ekonomide, uluslararası ilişkilerde, ticarette ve daha pek çok alanda ulaşımın ve iletişimin kolaylığıyla hızlı bir hareketlilik yaşanırken ne yazık ki bu hareketliliği fırsat bilen terör örgütleri, büyük organize suçlar ve suçlular ve salgın hastalıklar da dünyanın her yerine ulaşma ve yayılma potansiyeli göstermiştir. Böylelikle bütün dünyaya hızla yayılabilen ve çok fazla alanı etkisi altına alabilen salgın hastalıklar küresel bir problem haline gelmiştir.[6] Küresel bir soruna dönüşen salgınlar Soğuk Savaş öncesinde ortaya çıktıkları yerler ile sınırlı kalabilmekteydi ve bu sebeple de devletlerin gündeminde bir mesele olarak yer almamaktaydı. Ancak ifade edildiği gibi küreselleşme ile beraber sınır tanımayan ve pek çok alanı etkileyen salgınlar artık güvenlik meselesi olarak devletlerin gündeminde yer almaktadır.[7]

Salgın hastalıklar artık yaşadığımız çağda ortaya çıktıkları yerde kalmanın çok ötesine geçerek bütün dünyayı etkisi ve tesiri altına alabilecek düzeyde tehdit ve tehlike durumu arz etmektedir. Şöyle ki salgınlar tek bir yerde başlayarak zamanla tüm dünyaya yayılmak potansiyeli göstermekte ve salgın hastalık denildiğinde artık yalnızca insanların sağlığına tehdit oluşturan bir durumun ötesinde çok şey anlaşılmaktadır. Salgınlar potansiyel olarak ortaya çıktıkları yerlerde ilk olarak insanların ölümüne yol açmaktadır. Devamında ise devletlerin bekasına, ülkelerin ekonomisine, eğitime, sosyal ve toplumsal yaşama, birey psikolojisine tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir devletin bekası için öncelikle bireylerin güvenliği ve ardından sistemsel yapının işleyişinde bireyler başta olmak üzere çark görevi gören ekonomik, ticari, askeri, siyasi düzenin güvenliği önem arz etmektedir. Bu sebeple önlenemeyen bir salgın hastalığın bu sistemsel yapının işleyişine tehdit oluşturabileceği söylenebilmektedir. Tam da bu noktada güvenliğin tehlike veya tehditlerden uzak olma hali düşünüldüğünde salgınların meydana getirdikleri olumsuz sonuçlar ile birer güvenlik sorunu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[8] Bu kapsamda bir sonraki bölümde 2019 yılı aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 salgınının Türkiye'de tehdit ettiği alanlar ve bu alanlarda meydana gelen olumsuz sonuçlar incelenerek salgın ve güvenlik arasındaki ilişki açıklanacaktır.

4. TÜRKİYE'DE COVİD-19 VE GÜVENLİK İLİŞKİSİ

İnsanlık var olduğundan beri zaman zaman ortaya çıkan salgın hastalıklar silsilesine 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 salgını eklenmiştir. Covid-19 salgını çok kısa bir süre içerisinde hızla yayılmaya başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Covid-19 salgını tüm dünyada insan sağlığı başta olmak üzere, uluslararası ticari işleyişe, ekonomiye,

[6] Mehmet Erkan Kıllıoğlu, "Salgın Hastalık Tehdidi ve Ulusal Güvenlik", *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2022, s. 62.

[7] Güvenlik Portalı, "Toplum Sağlığı Güvenliği", https://trguvenlikportali.com/ders-5-saglik-guvenligi/, E.T: 18.12.2022

[8] Mehmet Erkan Kıllıoğlu, "Bir Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Salgın Hastalıklar" *Balkan Zirvesi 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2022, s. 32.

işsizliğin artmasına, istihdamın azalmasına, sosyal yaşama ve daha pek çok alana tehdit oluşturmuştur. Bu kapsamda salgın ülkelerin refahını ve düzenini tehdit etmesi sebebi ile çok ciddi güvenlik riskleri meydana getirmiştir.[9]

Covid-19 salgının etkisi altına aldığı ülkelerden biri olan Türkiye de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye de Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmiştir. Salgın ülkeye ulaşmadan önce Çin ile karşılıklı olarak uçuşların durdurulması, salgın vakalarının görüldüğü diğer ülkelere seyahat yasaklarının konması, sınırların kapatılması gibi tedbirler alınmıştır.[10] Ancak ne yazık ki virüsün Türkiye'ye ulaşması ile hükümet tarafından çok daha sıkı önlemler alınması yoluna gidilmiştir. Böylelikle salgının ülkede can kaybına sebep olması ve daha çok kişiye bulaşmaması adına;

- İş yerlerinin kapatılması
- Okullarda eğitime ara verilmesi
- Spor, kongre, konser vb. tüm kültür sanat faaliyetlerinin ertelenmesi
- Piknik ve mesire alanı gibi sosyalleşmenin fazla olduğu yerlerin kapatılması
- Kahvehane, kafe ve restoranların kapatılması
- Market zincirlerinin belirli sürelerde açık olması
- İbadethanelerin geçici kapatılması
- Sokağa çıkma yasaklarının ilan edilmesi
- Karantina uygulamaları
- Ülke içi ve ülke dışı seyahatlerin yasaklanması şeklinde insanlar arası ilişkiyi ve etkileşimi en az düzeye indirmek maksadıyla bir dizi tedbirler alınmıştır.[11]

Covid-19 ile mücadele sebebi ile alınan tedbirler ve yasaklar kapsamında insanlar arası irtibat minimum düzeye indirilirken beraberinde pek çok sektör ve kişiler bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Dolayısıyla Covid-19 salgını Türkiye'de pek çok alanda tehdit oluşturmuştur. Bunlardan en önemlisi tüm insanların sahip olduğu temel haklardan olan yaşamı hakkının bir salgın hastalık ile tehdit edilmesidir. Bireylerin sağlıklarının tehdit altında olması ile toplumsal güvensizlik meydana gelmiştir. Toplumun güvende olmasıyla devlet de güvende olacağı için Covid-19 salgını hem toplumun hem de devletlerin güvenliğine tehdit oluşturmuştur.[12]

Şüphesiz salgının olumsuz etkilerinin görüldüğü diğer alan ekonomi olmuştur. İş yerlerinin kapanması ile insanlar işsizlikle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca iş yerlerinin kapanması durumu istihdama da olumsuz yansımıştır. Pandeminin görüldüğü 2020 yılında bu Türkiye'de

[9] Hakan Karaaslan ve Murat Demirel, "Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Covıd-19 İle Mücadelede Uluslararası İş Birliği: Güvenliğin Bölünmezliği İlkesi Kapsamında Bir Değerlendirme", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3, 2021, s. 125-126.

[10] Bekan Güngör, "Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Sürecinde Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Sayı 4, 2020, s. 830.

[11] T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Koronavirüsle Mücadele Eşgüdüm Toplantısı Sonrası Yaptıkları Konuşma", 18 Mart 2020, https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118038/koronavirusle-mucadele-esgudum-toplantisi-sonrasi-yaptiklari-konusma, E.T: 21.12.2022

[12] Aynur Sena Karaman ve Levent Yiğittepe, "Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Kuramı Çerçevesinde Türkiye'deki Pandemi Sürecinin Değerlendirilmesi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2022, s. 34.

sayısal verilere yılın ilk çeyreğinde %4,4 büyüme kaydederek görülürken pandeminin şiddetini artırdığı dönem olan yılın ikinci çeyreğinde ise Türkiye %9,9 daralma kaydetmiştir. Aynı zamanda yılın ikinci çeyreğinde ekonominin olumsuz etkilenmesine sebep olan diğer göstergeler incelendiğinde; sanayi ve hizmet sektörlerinde küçülme, ihracat ve ithalat oranları ise azalma meydana geldiği görülmüştür.[13] Ayrıca uçuşların durdurulması ve yasakların getirilmesi ile hem turizm sektörü de pandemi sürecinde olumsuz etkilenmiş hem de seyahat acenteleri, kara yolu yolcu taşımacılığı, havayolu taşımacılığı bu süreçten oldukça etkilenmiştir.[14] Dolayısıyla bir salgın hastalığın yalnızca insan sağlığını tehdit etmekle kalmayıp bir ülkenin tüm ekonomik işleyişini tehdit edip sorunlar meydana getirebileceği söylenebilmektedir. Bu noktada ise ekonomik güvenliğin bir devletin bekasını veya refahını ve aynı zamanda ekonomik işleyişini bozacak, tehlikeye atacak herhangi bir tehdit halinin bulunmayışı, bu tehdit halinden uzak olma durumu tanımlaması yapıldığında[15] aslında Covid-19 salgınının Türkiye'de ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar ile bir güvenlik tehdidi meydana getirdiği söylenebilmektedir.

Covid-19 salgını aynı zamanda Türkiye'de ekonominin yanında bir de toplumsal alanda da etkisini hissettirmiştir. Pandemi sürecinde öğrencilerin okullardan uzak kalmaları ile beraber eğitimde öğrenme kayıplarının yaşandığı söylenebilmektedir. Bilindiği üzere pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçilmiştir ve öğrenciler bu eğitim imkanından faydalanmıştır. Ancak bu imkândan ailenin maddi koşulları, salgın sürecinin getirdiği stres, bireysel olarak yaşanan problemler ve en önemlisi uzaktan eğitime erişimde gerekli teknolojik araçlara sahip olamama gibi sebeplerle erişemeyen öğrencilerinde olduğu söylenebilir. Türkiye'de Eylül 2020 ve Ocak 2021 tarihleri arasında temel ve orta eğitim seviyesinde bulunan 18 milyon öğrencinin %32'sinin uzaktan eğitim kaynağı olan EBA'yı aktif bir biçimde kullanmadığı bilinmektedir.[16] Erişim için gerekli olan teknolojik araçlara tüm öğrencilerin ulaşması bu süreçte mümkün olmamıştır. Çocuklara küçük yaşlarda verilmeye başlanan eğitim hem kendilerinin kişisel gelişimleri, güvenlikleri için önem arz ederken hem de devletler ve küresel güvenlik açısından da önem arz eden bir kurumdur. Eğitimlerini başarıyla tamamlayan bireylerin ülkelerine, sistemsel yapıya ve uluslararası sisteme yönelik gelişebilecek tehditlerin farkında olabileceği düşünülebilmektedir.[17] Aynı zamanda eğitimin bir toplumun geleceğinin belirlenmesinde büyük rol aldığını söylemekte yanlış bir ifade olmayacaktır. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda salgın sebebi ile bu denli önemli bir kurumun tehdit edilmesi ile sağlık

[13] Sabri Burak Arzova ve Bertaç Şakir Şahin, "Covid-19'un Yarattığı Ekonomik Etkilerle Mücadele Felsefesi, Araçları ve Karakteristik Özellikleriyle İslami Finansman Modelinin Rolü", *Bilimname*, Cilt 2021, Sayı 44, 2021, s. 461

[14] Ayşenur Turan, Covid-19 Salgını ve Ekonomik Etkileri, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022, s. 23-25.

[15] Kenan Turgutoğlu, "Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi", *Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1, 2017, s. 124

[16] TEDMEM, "2020 Eğitim Değerlendirme Raporu", s. 6, https://tedmem.org/download/2020-egitim-degerlendirmeraporu?wpdmdl=3644&refresh=62b07a76ed18d1655732854, E.T: 22.12.2022

[17] Serkan Yenal, "COVID-19 Salgınının Uluslararası Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi" *Electronic Turkish Studies,* Cilt 15, Sayı 4, 2020, s. 1321.

sorunu olan salgının toplumsal alanda güvenlik sorunu olarak değerlendirilebileceği söylenebilmektedir.

Pandemi sürecinde sokağa çıkma yasakları, karantinalar, ibadethanelerin kapatılması, tüm dini ve milli bayramların bir arada kutlanamaması, insanların evlerinde kalma sürelerinin artması ile beraber salgın aslında insanların benimsemiş olduğu alışkanlıklarının değişmesine ve kültürel yaşama da tehdit oluşturmuştur.[18] Dolayısıyla Covid-19 salgını yalnızca bir sağlık sorunu değil hayatın bütününe tehdit oluşturan, olumsuz sonuçlar meydana getiren ve hatta devletlerin ve toplumların güvenliğine tehdit olarak algılanabilecek bir salgın hastalık olduğu söylenebilmektedir. Bu durumun Cumhurbaşkanı'nın Covid-19 salgınına yönelik yaptığı açıklamada "*İnsanlık olarak koronavirüs salgını dolayısıyla her bakımdan zorlu bir o kadar da farklı bir dönemden geçiyoruz. Kovid-19 salgını bir sağlık krizi olmanın ötesinde ekonomiden insani ilişkilere ve güvenliğe kadar hayatın her alanını olumsuz etkiliyor…"*[19] ifadelerinde yer aldığını görmek mümkündür.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güvenliğin değişimi ve dönüşümü ile birlikte ortaya çıkan göç, nükleer tehditler, kimlik gibi yeni güvenlik tehditlerinden biri olan salgın hastalıklar artık bireylere, toplumlara, devletlere ve hatta daha küresel düzeyde tüm dünyaya tehdit saçan bir sorun olarak görülmektedir. Salgınların bu derece tüm dünyaya yayılması ve tehdit oluşturması durumu geçmişe nazaran günümüzde daha kolay olmaktadır. Geçmiş dönemlerde meydana gelen bazı salgınların günümüzdeki salgınlar kadar küresel bir hal almamasının sebebinin geçmişte ulaşımın, teknolojinin, uluslararası iletişim ağlarının bu kadar gelişmemiş olması olduğu bilinmektedir. Nitekim salgınların yayılmasındaki en önemli araç artık günümüzde tüm dünyada gelişen teknoloji ve ulaşım ağları ile artık insanların kolay bir şekilde seyahat edebilmesi ve dünyanın öbür ucundaki insanlarla iletişim kurabiliyor olmasıdır.

Salgınlar günümüzde yalnızca insanların sağlığını etkileyerek yaşama haklarına tehdit oluşturan bir sorun olmanın çok ötesine geçmektedirler. 2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıkan Türkiye de ise 2020 yılı mart ayında görülen Covid-19 salgını da bu durumu doğrular nitelikte örneklerden biridir. Covid-19 salgını başlangıçta her ne kadar olağan bir durum olarak görülse de ilerleyen zamanlarda salgının yayılma hızının çok fazla olmasıyla küresel bir hal alması sonucunda salgın olağandışı bir duruma dönüşmüştür. Türkiye'de ilk görüldüğü sıralar bir tehdit arz etmeyen ancak bulaştığı kişi sayısının ve vefat kişi sayılarının artması ile beraber tehdit olarak görülmeye başlanan Covid-19 salgını ülkede sadece sağlık sorunu olmaktan çıkmıştır. Covid-19 salgını ülkede ekonomiden eğitime, bireysel yaşamdan toplumsal yaşama, devletlerarası ilişkilere kadar neredeyse her alana tesir ederek tehdit oluşturmuştur. Salgın sebebi ile karantinalar, sokağa çıkma yasakları ve iş yerlerinin kapanması sonucunda çok sayıda insan işsizlikle karşı karşıya kalmış ve istihdam oranları düşmüştür. Ülkeler arası seyahat

[18] Karaman ve Yiğittepe, a.g.e., s. 33-34.

[19] 7 T.C. Cumhurbaşkanlığı, "TİM 8. Türkiye İnovasyon Haftası Programında Yaptıkları Konuşma", 25 Aralık 2020, https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/123372/tim-8-turkiye-inovasyon-haftasi-programi-nda-yaptiklari-konusma, E.T: 22.12.2022

yasakları, sınırların kapatılması sebebi ile hem turizm hem ticaret sektörü olumsuz etkilenmiştir. Ülke ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde küçülmüştür. Aynı zamanda yine salgın sebebi ile okulların kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesi ile eğitim aksamış, çocuklar bu süreçten psikolojik olarak olumsuz etkilenmiştir. Sokağa çıkma yasakları ile insanların yerleşim yerlerinde daha çok vakit geçirmesi, tüm kültür sanat faaliyetlerini ertelenmesi, ibadethanelerin kapatılması, bayramların kutlanamaması gibi sebeplerin hem insanları psikolojik olarak etkilediği hem de bu süreçte insanların yaşam tarzlarının, alışkanlıklarının giderek değişebileceği ve böylelikle kültürel ve sosyal yaşamın tehdit edildiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla Covid-19 salgını, bir ülkenin istikrarına, vatandaşlarının ekonomik özgürlüğüne, refahına, ülkenin sürdürülebilirliğine, toplumsal yaşama, bir devletin geleceği için önem arz eden eğitim kurumuna kadar hayatın bütün alanlarına tesir ederek bu alanlarda oluşturduğu etki ile ülkelerin güvenliğini tehdit edebileceğini göstermiştir. Bu kapsamda devletlerin salgın hastalıkları bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirmeleri ve bu yönde tedbirler almaları gelecekte yaşanabilecek olan salgın hastalıkları daha az hasarla atlatmalarında rol alacaktır.

KAYNAKÇA

Arzova, S. B. Ve Şahin, B. Ş. (2021). Covid-19'un yarattığı ekonomik etkilerle mücadele felsefesi, araçları ve karakteristik özellikleriyle islami finansman modelinin rolü. Bilimname, 2021(44). https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilimname/issue/62019/861879 (Erişim tarihi: 22.12.2022)

Bilgin, P. (2010). Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: yeni güvenlik çalışmaları. SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi, 8(14). http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/54374 (Erişim tarihi: 17.12.2022)

Güngör, B. (2020). Türkiye'de covid-19 pandemisi sürecinde alınan önlemlerin kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, Sayı 4. https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad/issue/58483/811463 (Erişim tarihi: 21.12.2022)

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 15.12.2022)

https://tedmem.org/download/2020-egitim-degerlendirmeraporu?wpdmdl=3644&refresh=62b07a76ed18d1655732854 (Erişim tarihi: 22.12.2022)

https://trguvenlikportali.com/ders-5-saglik-guvenligi/ (Erişim tarihi: 18.12.2022)

https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118038/koronavirusle-mucadele-esgudum-toplantisi-sonrasi-yaptiklari-konusma (Erişim tarihi: 21.12.2022)

https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/123372/tim-8-turkiye-inovasyon-haftasi-programi-nda-yaptiklari-konusma, (Erişim tarihi: 22.12.2022)

Karaaslan, H ve Demirel, M. (2021). Bir uluslararası güvenlik sorunu olarak covıd-19 ile mücadelede uluslararası iş birliği: güvenliğin bölünmezliği ilkesi kapsamında bir

değerlendirme. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 10(3). https://dergipark.org.tr/tr/pub/gbd/issue/67369/1018898 (Erişim tarihi: 20.12.2022)

Karabulut, B. (2009). Küreselleşme sürecinde güvenlik alanında değişimler karadeniz'in güvenliğini yeniden düşünmek. Karadeniz Araştırmaları, 6(23). https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10073/124197 (Erişim tarihi: 17.12.2022)

Karaman, A. S. ve Yiğittepe, L. (2022). Kopenhag okulu'nun toplumsal güvenlik kuramı çerçevesinde türkiye'deki pandemi sürecinin değerlendirilmesi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 22(1). https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/69747/1090554 (Erişim tarihi: 22.12.2022)

Kıllıoğlu, M. E. (2022). Salgın hastalık tehdidi ve ulusal güvenlik. Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1). https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjssd/issue/69833/1076617 (Erişim tarihi: 18.12.2022)

Kıllıoğlu, M. E., *Bir Ulusal Güvenlik Tehdidi Olarak Salgın Hastalıklar*. Balkan Zirvesi 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Edirne, 2022.

Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 6. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf (Erişim tarihi: 18.12.2022)

Şahnagil, S. (2019). Değişen güvenlik algısı ve bumerang etkisi kapsamında kentsel güvenlik. *KAYSEM13 https://www.researchgate.net/publication/346041544_DEGISEN_GUVENLIK_ALGISI_VE_BUMERANG_ETKISI_KAPSAMINDA_KENTSEL_GUVENLIK (*Erişim tarihi: 15.12.2022)

Turan, A., *Covid-19 Salgını ve Ekonomik Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı, 2022

Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik perspektifinden ekonomiye bakış: ekonomik güvenliğin ulus devlete etkilerinin analizi. Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi, 36(1).

Yenal, S. (2020). COVID-19 salgınının uluslararası güvenlik açısından değerlendirilmesi. Electronic Turkish Studies, *5(4). https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=43645* (Erişim tarihi: 22.12.2022).

TOPLUMSAL GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

ŞAHTURNA TÜRKASLAN [1], Doç. Dr. METİN AKSOY [2]

[1] Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitü, turkaslanturna@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-9497-3510

[2]Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, metinaksoy@hotmail.de- ORCID ID//0000-0002-3118-6738

ÖZET

Uluslararası ilişkiler disiplininin şüphesiz en önemli konularından birini güvenlik konusu oluşturmaktadır. Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin doğumundan bugüne değin geçen süre zarfında pek çok farklı açıdan tanımlanmış ve tanımlanması noktasında yine pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Güvenlik, Soğuk Savaş öncesi dönemde daha çok askeri meseleler ve devlet güvenliği perspektifinden ele alınıp bu kapsamda alan çalışmalarına konu olurken Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin kapsam alanı maruz kaldığı eleştiriler ve sorgulamalarla genişlemiş ve derinleşmiştir. Böylelikle güvenlik çalışmalarında, askeri temelli tehditlerin güvenlik sorununa yol açabileceğini ve güvenliği tehdit altında bulunabilecek nesnenin yalnızca devletler olduğunu savunan geleneksel güvenlik anlayışı yerini bireylerin de güvenliğini önceleyen ve askeri tehditler dışında pek çok alandaki meselelerinde güvenlik kapsamında ele alınabileceğini savunan yeni güvenlik anlayışına bırakmıştır. Yeni güvenlik anlayışı kapsamında yer alan ve birbiriyle bağlantılı olarak ele alınan konulardan biri göç konusudur. İnsan hareketliliği olarak tanımlanan ancak sonuçları itibari ile bu tanımdan çok daha fazlası olabilen göç konusu güvenlik meselesi kapsamında değerlendirilmekte ve güvenlikleştirilmektedir. Güvenlikleştirme, olağan bir konunun çeşitli aktörlerce güvenliğe tehdit oluşturduğunun söylemlerle ifade edilmesi ile artık o konunun güvenlik meseleleri kapsamında değerlendirilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Göç de gerçekleştirildiği yerde pek çok soruna yol açması sebebiyle çeşitli aktörlerin söylemlerinde ekonomik, toplumsal, çevresel, siyasi ve ulusal güvenlik tehdidi olarak yer almakta ve güvenlikleştirilmektedir. Bu kapsamda bu bildiride çok sayıda göçe ev sahipliği yapması sebebi ile Türkiye'de göç konusunun siyasal söylemlerde nasıl yer edindiğini görmek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışmada göçün Türkiye'de güvenlikleştirilmesi, güvenlikleştirici aktörler olarak ele alınabilen siyasi partilerden AKP, MHP, CHP ve İYİ Parti'nin göç konusundaki söylemlerinin toplumsal güvenlik ve ekonomik güvenlik temaları çerçevesinden incelenmesi ile yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Göç, Güvenlik, Güvenlikleştirme, Ekonomik Güvenlik, Toplumsal Güvenlik

1. GİRİŞ

Farklı zaman dilimlerinde ve farklı koşullarda insanların, toplumların ve devletlerin güvenliğini tehdit eden olay ve olgular değişiklik göstermektedir. İnsan oğlunun doğumundan bugüne değin de hayatın her aşamasında varlığını koruyan bir olgu olan göç, aslında olağan bir hareketlilik olarak düşünülmesine rağmen etkileri ve meydana getirdiği sonuçları ile sorun alanı olarak görülmektedir. Göç; ekonomi, siyaset, toplum, uluslararası ilişkiler ve daha pek çok alanı ilgilendiren bir konudur. Böylesine kapsamı geniş bir olgu olan göç içerisinde bulunduğumuz yüz yılda devletler ve toplumlar tarafından olumsuz bir durum ve sorun alanı olan bir konu olarak görülmektedir. Daha da açık bir ifade ile aslında göç günümüzde güvenlik sorunları yaratan ve istenmeyen bir konu olarak gündemde yerini almaktadır. Göçün bir güvenlik meselesi olarak görülmesi Soğuk Savaş sonrası güvenliğin kapsamının genişlemesi ile olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dünya üzerinde farklılaşan dengeler, küreselleşme olgusu, uluslararası insan hareketliliğinin fazlalaşması gibi sebeplerle göçler artışının kontrol edilememesi güvensizlik yaratmaya başlamıştır. Özellikle 11 Eylül terör saldırısının sonucunda göç ve göçmen artık güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmiştir. Böylelikle göçmenlere karşı bir olumsuz tutum ve olumsuzluk oluşmaya başlamıştır. Bugün ise devletler; göç ve göçmeni toplumsal dokuyu bozucu, kimliğe, kültüre tehdit, sosyo-ekonomik yapıya tehdit, ulusal güvenliğe tehdit gibi pek çok güvenlik sorunu yaratan durumlarla özdeşleştirmiştir. Bu sebeplerle göç konusu bir güvensizlik yaratan durum olarak işaretlenmekte ve çeşitli aktörlerce güvenlikleştirilmektedir. Bir diğer deyişle göç güvenlikleştirici aktörler tarafından kişilerin, toplumların veya devletlerin varoluşu, bekası ve refahına tehdit oluşturan bir durum olarak nitelendirilmesiyle güvenlikleştirilmektedir. Göç çoğunlukla gerçekleştirildiği yerde toplumsal ve ekonomik güvenlik tehdidi yaratabilmesi sebebi ile güvenlikleştirilmektedir. Bu kapsamda geçmişten beri çok sayıda göç alan ve göçmeni bünyesinde barındıran Türkiye'nin göç sürecinden oldukça etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'ye özellikle 2011 yılından bu yana çok sayıda Suriyeli göçmenin gelmesi ülkede göçün son yıllarda sıklıkla gündemde yer almasına sebep olmuştur. Göç ve göçmenin ülkeye ekonomik, toplumsal, sosyal, ulusal vb. alanlarda tehdit oluşturması sebebi ile göç konusu çeşitli aktörlerce güvenlikleştirilen bir durum olarak görülmektedir.

Türkiye'de göç konusunun güvenlikleştirilmesi konusunda bu çalışmada güvenlikleştirici aktör statüsünde siyasi nüfuzu yüksek olan AKP, CHP, MHP ve İYİ partinin söylemlerinde göçün toplumsal güvenlik ve ekonomik güvenliğe tehdit olarak nasıl yer edindiğini görmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda aktörlerin çeşitli yıllardaki söylemleri güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde ve ekonomik ve toplumsal güvenlik temaları dahilinde incelenmeye tabi tutulmuştur. Çalışmada öncelikle güvenlikleştirme teorisi açıklanmış ardından toplumsal güvenlik ve ekonomik güvenliğin ne anlama geldiğine değinilerek göçün güvenlikleştirilmesi konusu işlenmiştir. Teorik kısımdan sonra ise Göçün Türkiye'de güvenlikleştirilmesinin toplumsal ve ekonomik güvenlik perspektifinden incelenmesinin yapılabilmesi için AKP, CHP, MHP ve İYİ partinin göç ve göçmen hususundaki söylemleri güvenlikleştirme çerçevesinden incelenmiştir.

2. GÜVENLİKLEŞTİRME TEORİSİ

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güvenliğin kapsam alanının genişletilmesi yönünde yapılan eleştiriler çerçevesinde alan yazında ismini duyuran Kopenhag Okulu "Güvenlikleştirme" teorisi ile güvenliği bir söz-edim olarak açıklamıştır. Literatürde ilk kez Ole Weaver'ın "*Securization and Descurization*" isimli çalışması ile yer edinen güvenlikleştirme teorisine göre güvenlik konuları, meselelerin söylem yoluyla dillendirilmesi ile inşa edilmektedir.[1] Teoriye göre olağan bir konu söz-edimler sayesinde siyasal alanının kapsamı içerisine dahil edilmekte ve ardından güvenlik gündemine eklemlenmektedir. Güvenlik alanında tartışılmaya başlanan meseleler ise acil ve ivedilikle önlem gerektiren meseleler kategorisinde yer almaktadır. Dolayısıyla güvenlikleştirme ile bir konunun güvenlik tehdidi oluşturduğu dillendirilerek o tehdidin giderilmesi için olağanüstü önlemlere meşruluk sağlamanın amaçlandığı söylenebilmektedir.[2] Bu bilgiler doğrultusunda güvenlikleştirmenin, bir meselenin herhangi bir nesne veya topluluk için tehdit durumu arz ettiğinin güvenlikleştirici aktörce dile getirilmesi ve bu tehdit durumunun ilgili kitlece kabulünün gerçekleşmesi ile olağanüstü önlemlerin alınması sonucunda gerçekleştiği söylenebilmektedir.

Güvenlikleştirme analizi yapmak demek aslında bir meselenin söylemlerde ifade edildiği gibi ehemmiyete sahip bir mesele olup, tehdit oluşturduğu veya oluşturmadığı durumunu ortaya çıkarmak değildir. Güvenlikleştirme analizi bir meselenin tehdit oluşturduğunun dillendirilmesi ile o meselenin çözümünün kamusal alanda değil de siyasal alanda tartışılmaya başlanmasının ve buradan da güvenlik alanına taşınması sürecinin nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışmaktır. Başka bir ifade ile kamusal bir meselenin nasıl olup da güvenlik meselesi haline dönüştüğünü, meselenin nasıl inşa edildiğini incelemektir.[3] Bu inceleme yapılırken güvenlikleştirmenin bileşenleri veya ana unsurları olarak ifade edilebilen güvenlikleştirici aktör rolünde kim veya kimlerin olabileceğini, varlığı tehdit edilen referans nesnelerini ve tehdit halinin varlığını kabul etmesi beklenilen hedef kitleyi kimlerin oluşturabileceğini analiz etmek gerekmektedir.

Güvenlikleştirme teorisinde güvenlikleştirici aktör, bir meselenin güvenlik perspektifinden ele alınması gerektiği durumunu bir referans nesnesinin varoluşunun tehlike altında bulunduğu ve bu tehlikenin ivedilikle giderilmesi yolunun acil önlemlerden geçtiğini ifade ederek açıklayan kişi, birim veya birimler bütünüdür. Yaklaşıma göre güvenlikleştirici aktör rolünde çoğunlukla "*siyasi partiler, hükümet, baskı grupları, bürokratlar"* yer almaktadır.[4] En az güvenlikleştirici aktör kadar referans nesnesi de güvenlikleştirme sürecinde etkin rol almaktadır. Referans nesnesi güvenlikleştirici aktörün güvenlik meselesi olarak işaretlediği konuda varlığı tehdit edilen ve varlığının sürdürülmesi için hak iddia edebilen nesne olarak tanımlanmaktadır.[5]

[1] Başar Baysal ve Çağla Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2015, s. 63.
[2] Fulya Hisarlıoğlu, "Güvenlikleştirme", *Güvenlik Yazıları*, Sayı 24, 2019, s. 1.
[3] a.g.e., s. 2.
[4] Barry Buzan, Ole Waever ve Jack De Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1998, s. 40.
[5] Buzan vd. a.g.e., s. 36

Güvenlikleştirme sürecinde önem arz eden ve hatta güvenlikleştirmenin başarıya ulaşmasında etkin rol alan bir diğer unsuru alımlayıcı kitle oluşturmaktadır. Alımlayıcı kitle, tehdit olarak sunulan meselenin güvenlik meselesi olduğu durumunu kabullenmesi beklenilen kitledir.[6]

3. EKONOMİK GÜVENLİK VE TOPLUMSAL GÜVENLİK SEKTÖRLERİ

Kopenhag Okulu güvenlik alan yazınına güvenlikleştirme yaklaşımı dışında bir de "Sektörel Güvenlik" yaklaşımını kazandırmıştır. Sektörel güvenlik yaklaşımına göre; güvenlik meseleleri salt askeri sorunlar ile sınırlandırılmamalı bunun yanında ekonomik, çevresel, siyasi ve toplumsal sektörlerde de meydana gelebilecek sorunlar güvenlik meseleleri kapsamında değerlendirilmelidir.[7] Bu kapsamda çalışmanın konusunu oluşturması sebebi ile toplumsal güvenlik ve ekonomik güvenlik sektörlerinin açıklanmasında fayda vardır.

Toplumsal güvenlik kapsamı içerisinde değerlendirilecek konuları kimlik, dil, din, kültür oluşturmaktadır. Bu unsurların devamlılıklarına yönelik gelişebilecek tehditler toplumsal güvenliğin kapsam alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle belirli grupların veya toplumların "biz" kimliklerine yönelik gelişebilecek tehditler bu güvenlik sektörü içerisinde değerlendirilmektedir.[8] Nitekim toplumsal güvenliğe yönelik tehditler yaşanılan döneme, yere ve aktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Yaygın olarak ise *"göç, yatay rekabet ve dikey rekabet"* konuları toplumsal güvenliğe tehdit oluşturan durumlar olarak görülmektedir. Bu noktada toplumsal güvenlik, devlete ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde kendi yaşamlarının veya varlıklarının devamını sağlayan kimlik grupları şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu kimlik gruplarının kendi benliklerini oluşturan dil, kimlik, kültür, din gibi temel unsurları tehdit altında bulunursa bu gruplar varlıklarının korunması maksadıyla bu tehditleri güvenlikleştirmektedirler.[9]

Ekonomik güvenlik, en genel hali ile bir ülkenin hali hazırda mevcut olan refah düzeyini ve sistemli bir şekilde işleyen ekonomik yapısını bozabilecek tehlike halinden uzak olma şeklinde açıklanabilmektedir.[10] Aynı zamanda ekonomik güvenlik yalnızca devletlerin refahının değil bunun yanında bireylerin refahının ve yaşam koşullarının da esas alınması şeklinde genişlemiştir.[11] Ekonomik sektörde ülkelerin iç ve dış piyasa işleyişleri, küresel ve ulusal pazara erişimleri, üretim ve gerekli maddi kaynaklara ulaşımlarının[12] önünde çıkabilecek engeller veya ülkelerin sahip olduğu ulusal gelirlerinde yaşanabilecek düşüşler, para birimi değerinde meydana gelebilecek kayıplar, faiz oranlarının ani iniş ve çıkışlarla karşı karşıya kalması, kaynaklara ve pazara ulaşımın engellenmesi şeklindeki tehlikeler ekonomik güvenliğe tehdit

[6] Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 80
[7] Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 71-72
[8] Barry Buzan, İnsanlar, Devletler ve Korku- Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem, Çeviri Editörü: Emre Çıtak, 2. Basımdan Çeviri, Röle Akademik Yayıncılık, 2015, s. 111-112.
[9] Ole Weaver, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 155-158.
[10] Kenan Turgutoğlu, "Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi", *Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1, 2017, s. 124.
[11] Krakov Mesjasz "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 126.
[12] Turgutoğlu, a.g.e., s. 127.

oluşturmakta ve bu tehdit durumu çeşitli aktörlerin söylemlerinde yer edinerek güvenlik meseleleri alanına çekilmektedir.[13]

4.GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

İnsanların çeşitli sebeplerle bulundukları yerden başka bir yere sınır geçerek veya yine aynı ülke içerisinde bir yerden bir yere gerçekleştirdiği hareketlilik olarak tanımlanabilen göç, Soğuk Savaş sonrası güvenlik alanında yaşanan değişimle beraber sorun alanı olarak görülmeye başlamış ve bu durum güvenlik söylemlerinde sıklıkla kendisine alan bulmuştur.[14] Göç gerçekleştirildiği yerlerde hem kişiler, toplumlar, uluslar gibi değerli referans nesnelerinin varoluşuna dair tehdit oluşturması hem de ülke ve bireylerin ekonomik refahına, kültürüne, kimliğe, toplumsal yaşama, siyasi işleyişe dair tehdit oluşturması sebebi ile güvenlik alanında tartışılan, söylemlerde güvenlik tehdidi olarak yer edinen ve dolayısıyla güvenlikleştirilen bir mesele haline gelmiştir.[15] Göç konusunun bir güvenlik sorunu meydana getirdiği hususunun dünya üzerinde gündeme taşınmasında ve söylemlerde yer edinmesinde göçmenlerin tehdit olarak algılanması ve terör olaylarının yaşanması da sebep olmuştur. Bu durumu açıklar nitelikte bir örnek olarak 11 Eylül saldırısı verilebilmektedir. 2001 yılında ABD'ye yönelik gerçekleştirilen saldırı ile görülmüştür ki; göç ederek bir devletin sınırları içerisine giriş yapan göçmenler, ülkelerin güvenliğini zedeleyecek biçimde terör olaylarına araç edilerek çoğu siyasetçi tarafından "güvenlik tehdidi" yaratan kimseler şeklinde tanımlanmaya başlanmış ve ayrıca toplum tarafından göçmenler ötekileştirilen, ayrımcı kimseler olarak görülmeye başlamış. Bu durum göçün ve göçmenlerin güvenlik sorunu haline gelmesinde rol oynamıştır.[16]

Güvenlik meselesi kapsamında değerlendirilen göç-göçmen konuları bu alanda daha çok toplumsal ve ekonomik sektörlerde yarattığı tehditler ile gündemde kalmaktadır.[17] Nitekim göç sonucu ile bir ülkeye gelen göçmenler ile o ülkenin vatandaşları arasında kültür, dil, din, ırk vb. açılardan farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların göçün gerçekleştirildiği ülkede; toplumun sahip olduğu kimliğin bozulması, kültürel farklılıklar sebebi ile çatışmaların yaşanması, yine aynı şekilde kültür ve geleneklerin yozlaşması, etnik yapının bozulması gibi sorunlara yol açabileceği yani aslında bir topluluğu topluluk yapan "biz" kimliğinin tehdit edilebileceği düşünüldüğünde göç toplumsal bir tehdit oluşturarak güvenlikleştirilebilmektedir.[18]

Göçün toplumsal etkilerinin yanında aynı zamanda göçe ev sahipliği yapan ülkede ekonomik sorunlara da yol açtığı ve bu sebeple çeşitli aktörler güvenlikleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki; ülkelerine gelen göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynak yetersizliği ile karşılaşılması durumunda göç ekonomik güvenliği tehdit etmektedir.[19] Aynı

[13] Buzan, a.g.e., 2015, s. 113.
[14] Deniz Kaygusuz, "Uluslararası İlişkilerde Göç Olgusu ve Göçün Güvenlikleştirilmesi", *Akademik Düşünce Dergisi*, Sayı 3, 2021, s.64.
[15] Güvenlik Portalı, "Göç ve Güvenlik, https://trguvenlikportali.com/ders-3-goc/, E.T: 18.12.2022
[16] Fulya Memişoğlu ve Selin Kabacaoğlu, "Siyasal Liderlerin Söylemleri ve Göçün Güvenlikleştirilmesi: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Karşılaştırması", *İnsan ve Toplum*, Cilt 11, Sayı 3, 2021, s. 9.
[17] A.g.e., s. 9
[18] Mine Nur Küçük, "Göç-Güvenlik Bağlantısını Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 18, Sayı: 69, 2021, s.7
[19] Kabacaoğlu ve Memişoğlu, a.g.e., s. 11

zamanda göçmenler göç ettikleri ülkede bir işte çalışması ve çeşitli maddi yardımlardan yararlanması ile haksız paylaşımcı, refah avcısı gibi olumsuz söylemler ile nitelendirilebilmektedir.[20] Böylelikle göç ve göçmenler göç ettikleri ülkede ekonomiye tehdit oluşturan kimseler olarak görülebilmekte ve güvenlikleştirilebilmektedir.

Meydana geldiği yerde sebep olduğu olumsuz etkiler kapsamında göç ve göçmenler güvenlik çerçevesinden ele alınabilen ve güvenlikleştirilen bir konudur. Bu kapsamda bir sonraki bölümde Türkiye'de toplumsal ve ekonomik sektörlerde göçün nasıl güvenlik meselesi olarak görüldüğü ve çeşitli aktörlerin söylemlerinde göçün nasıl güvenlikleştirildiği anlatılacaktır.

5. TÜRKİYE'DE GÖÇÜN TOPLUMSAL GÜVENLİK VE EKONOMİK GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDEN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ: SİYASİLERİN SÖYLEMLERİ

Göç, göç alan ülke açısında değerlendirildiğinde; ülkede ekonomik sorunların meydana gelmesi, toplumsal, sosyal, kültürel vb. pek çok alanda problemlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu da ülkenin sosyo-ekonomik yapısını tehdit etmektedir. Dünya üzerindeki konumu sebebi ile Türkiye'de de insan hareketliliği oldukça fazla ve yoğun olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'nin hem konumu hem de ekonomik, sosyal, kültürel, ticari, eğitim vb. imkanlarının gelişmiş olması ülkenin göç hareketliliğinde hedef ülke konumunda yer almasına sebep olmaktadır ve ülke bu hareketlilikten oldukça etkilenmektedir. Göç alan bir ülke olması sebebi ile Türkiye'ye pek çok ülkelerden göçler gelmesine karşın Türkiye'de özellikle 2011 yılından bu yana Suriye'de yaşanan iç karışıklık sebebi ile ülkeye gerçekleştirilen kitlesel göçler güncel bir durum olarak geçerliliğini korumaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin "açık kapı" politikası uygulaması ülkeye çok sayıda Suriyeli göçünün gelmesinin önünün açmıştır. Dolayısıyla ülkenin göç gündeminde yoğun olarak Suriyelilerin yer aldığı söylenebilmektedir.[21] Bu kapsamda güvenlikle ilişkilendirilen göç konusunun ülkede güvenlikleştirici aktörlerden AKP, MHP, CHP ve İYİ partinin söylemlerinde toplumsal ve ekonomik bir güvenlik meselesi olarak yer alıp almadığının incelenmesi ile ülkede bu alanlarda göçün güvenlikleştirildiği/güvenlikdışılaştırıldığı araştırılacaktır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın;

> Şu an sadece 3,7 milyon Suriyeli olmak üzere 5 milyona yakın yerinden edilmiş kişiye ev sahipliği yapıyoruz. Suriye'de çatışmalar başladıktan sonra açık kapı politikası uygulayarak, ülkemize sığınan hiç kimseyi geri göndermedik. İmkânları bizden katbekat fazla ülkeler, mültecilere sayıları onlarla ifade edilen kotalar koyarken, biz ırk, din, dil, etkin köken ayrımı yapmadan herkese kucak açtık. Birkaç münferit hadise dışında hamdolsun mültecileri ötekileştirecek, dışlayacak, onları düşmanlaştıracak hiçbir üzücü olay yaşanmadı.[22]

[20] Kaygusuz, a.g.e., s. 72-73.

[21] Abdulmuttalip Çoban, "Güvenlikleştirme Yaklaşımı: Türkiye'de Suriyeli Göçmenler ve Göçün" Güvenlikleştirilmesi https://www.tuicakademi.org/guvenliklestirme-yaklasimi-turkiyede-suriyeli-gocmenler-ve-gocun-guvenliklestirilmesi/, E.T: 19.12.2022

[22] T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan; "Vicdanları Yaralayan Mülteci Sorununun Sürdürülebilir Şekilde Çözülmesi Ancak Küresel Düzeyde Atılacak Adımlara Bağlıdır" https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-vicdanlari-yaralayan-multeci-sorununun-surdurulebilir-sekilde-cozulmesi-ancak-kuresel-duzeyde-atilacak-adimlara-baglidir, E.T: 19.12.2022

söyleminde görülmektedir ki; Cumhurbaşkanı farklılıkların birlik ve beraberliğine, toplumsal birliğe dikkat çekerek hiçbir ayrım yapmadan Suriyeli göçmenlere ev sahipliği yapıldığını ifade etmiş ve böylelikle göçü-göçmenleri bir problem veya güvenlik meselesi yaratan bir durum olmaktan ziyade olağan ve güvenlik dışı bir çerçeveden değerlendirmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın aşağıdaki söyleminde ise Suriyeli göçmenlerin ülkemizde ensar olarak karşılandığını ve bu göçe ev sahipliği yapan ülkenin vatandaşlarının da muhacir olduğunu ifade ederek aslında Cumhurbaşkanı'nın kullandığı ensar-muhacir ifadeleri ile toplumun yardımseverliği ve birliğine dikkat çekildiği ve Suriyeli göçmenleri güvenlik dışı bir çerçeveden ele aldığı yorumunda bulunulabilir.

> Bizler Türkiye olarak yaklaşık dört yıldır sizleri burada misafir etmenin memnuniyeti sevinci ve haklı gururu içerisindeyiz. Sizleri muhacir oldunuz. Mecburiyet içerisinde yurtlarınızı terk ettiniz. Bizler de ensar olduk sizin için tüm imkanlarımızı seferber ettik. Kim ne derse desin sizler bize asla yük değilsiniz.[23]

Türkiye'de göçün ekonomik ve toplumsal açılardan güvenlikleştirilmesi hususunda güvenlikleştirici aktör statüsünde değerlendirilebilecek olan ana muhalefet partisi CHP'nin bu konudaki söylem ve tutumları incelendiğinde CHP Bilim Platformu'nun aşağıda yapmış olduğu açıklama dikkat çekmektedir.

> …Suriyelilerin kayıt dışı çalıştırılması, sığınmacıların ekonomik kriz ortamında ucuz iş gücü olarak görülmesi, yurttaşlarımızı ya işsiz bırakmakta ya da işlerini kaybetmemek için kayıtsız ve düşük ücretle çalışmaya zorlamaktadır. Kayıt dışı işletmeler ve sayıları 1 milyonu geçen kaçak işçiler yüzünden, vergi ve istihdam kayıpları yaygınlaşmakta, bazı illerimizde çok yoğun işsizlik ve haksız rekabet ortaya çıkmaktadır….[24]

Söylemi ile görülmektedir ki; Türkiye'deki Suriyelilerin ülke vatandaşının işsizlikle, ücret düşüklüğüyle karşı karşıya kalmasına sebep olduğu ifade edilerek aslında bu göçmenlerin ülke ekonomisine tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla ana muhalefet partisi tarafından toplumda var olan bir sorun siyasal alana taşınmış ve bir güvenlik meselesi olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda CHP tarafından ülkedeki Suriyeli göçmenlerin ekonomik güvenliğe tehdit oluşturduğunu ve göçün bir güvenlik meselesi olarak değerlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca CHP liderinin Suriyeli göçmenlere yönelik; "…*Eğer bunları alırsanız Türkiye'nin sosyal dokusu bozulacak. Türkiye'nin açıkça genleri ile oynanıyor. Güvenlik riski var. Kimin terörist, kimin masum olduğunu kimse bilmiyor….*"[25] ifadelerine istinaden söylenebilmektedir ki; ülkeye gelen Suriyelilerin ülkenin kimlik ve sosyal dokusuna tehdit oluşturduğu ve bu durumun açıkça bir güvenlik sorunu yarattığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Suriyeli göçmenlerin kimlik, sosyal doku gibi toplumsal unsurlara tehdit oluşturmasının ifade edilmesi bu göçmenlerin toplumsal güvenlik sektöründe güvenlikleştirildiğine işaret etmektedir.

---

[23] Haber7, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizler Ensar Sizler Muhacir", https://www.haber7.com/ic-politika/haber/1208342-cumhurbaskani-erdogan-bizler-ensar-sizler-muhacir, E.T. 19.12.2022

[24] Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/politika/chpden-suriyeli-gocmen-raporu/1420004, E.T: 19.12.2022

[25] CHP.org, https://chp.org.tr/haberler/12-temmuz-2016-tarihli-tbmm-grup-konusmasi, E.T: 19.12.2022

Türkiye'de göç konusunda açıklamaları ile göz önünde olması sebebi ile dikkate alınması gereken bir diğer aktör İYİ partidir. İYİ parti lideri Akşener ülkedeki Suriyelilerin sayısının gün geçtikçe artması konusunda Mayıs 2022 tarihinde konuşmalarında şu ifadelere yer vermiştir: "*…Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalması halinde, bu doğum hızıyla 2053 yılında Türkiye nüfusunun 35 milyonu Suriye kökenli insanlardan oluşacak. Demografi diye söylemlerimizin arkasında böyle bir sonuç var….*"[26] Akşener'in konuşmasına istinaden söylenebilir ki; Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin nüfusunun ilerleyen yıllarda artacak olması konusu siyasal alana taşınarak bir güvenlik meselesi çerçevesinde kamuoyuna yansıtılmıştır. Dolayısıyla İYİ parti tarafından yapılan bu açıklamada ülkedeki Suriyeli göçmenlerin sayısının ülke nüfusu içerisinde oldukça artacak olmasının gelecekte nüfusun yapısına zarar verebileceği ihtimali vurgusu ile göçün toplumsal güvenlik açısından güvenlikleştirildiği söylenebilmektedir. Yine Akşener'in 2018 Kasım'ında yaptığı bir konuşmada Suriyeli göçmenlere yönelik aşağıdaki ifadelere verdiği görülmüştür.

> İş Suriyeli mültecilere gelince Türkiye'nin kaynağı çok. Bu bonkörlük sonucu Suriyeli mülteciler Kilis, Hatay, Urfa ve Gaziantep'te nüfus çoğunluğuna ulaşmak üzere. Bu illerde Suriyelilere ev sahibi, Türk vatandaşlarına el muamelesi yapılıyor. Suriyelilere sağlık hizmeti ilaç doğum bedava, Türk vatandaşları ise sigortasını ödeyebilirse sağlık hizmeti alıyor. Suriyelilere istediği yere dükkân açma hakkı veriliyor. Bir kuruş vergi vermiyor. Türkler iflas edince dükkanlarını Suriyeliler alıyor. Suriyeli öğrencilere bin 200 lira burs veriliyor.[27]

Yukarıdaki söylemde Türkiye'de Suriyeli mülteciler için yapılan yardımlar ve desteklerin Türk vatandaşları için yapılmadığı, yabancıların bu hizmetlerden faydalanırken ülke vatandaşının ekonomik olarak bu hususta zarar gördüğü dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu ifadelerin siyasal alanda paylaşılması ile Suriyeli mülteciler ülke vatandaşının refahını kamçılayan birer ekonomik güvenlik tehdidi olarak işaretlenmiştir. Bu kapsamda İYİ partinin ülkedeki göç ve göçmen durumunu siyasal zemine çekmesi ve güvenlik tehdidi olarak işaretlemesi ile durumu güvenlikleştirdiği söylenebilmektedir.

Türkiye'de göç ve göçmen konusunu kamusal alandan siyasal alana taşıyan, göç sürecinin ekonomik ve toplumsal güvenliği tehdit ettiğini söyleyerek göçü bu alanlarda güvenlikleştiren bir diğer incelenmesi gereken siyasi parti MHP'dir. MHP Samsun il başkanının Ağustos 2019 yılında yaptığı aşağıdaki konuşması Türkiye'deki göçmen durumuna ilişkin dikkat çekmektedir.

> …Samsun'da resmi olarak 6.000'e yakın Suriyeli var. Iraklı sayısı ise 22.000 civarında. 1.500 civarında da Afgan var. Bu göçmenler genellikle Samsun'da nüfusun yoğun olduğu il ve ilçe merkezlerinde ikamet ediyor. Bu durumda Samsun'da gettolar oluşmasına neden oldu. Bizlerin endişesi gelecek adına. Özellikle nüfus istikbalini, ülke güvenliğini, sosyal ve ekonomik istikrar adınadır….[28]

İl başkanının bu ifadeleri Türkiye'de Samsun ilindeki yabancı göçmenlerin sayısının artması ve bu göçmenlerin buralarda kendilerine belirli alanlarda yerleşim alanları

[26] Aydınlık.com, https://www.aydinlik.com.tr/haber/aksener-istila-kiskirtmasina-katildi-315742, E.T: 19.12.2022
[27] Medayscope, https://medyascope.tv/2022/04/19/siyasetin-gundemi-multeciler-suriyeliler-hakkinda-hangi-siyasetci-ne-demisti/, E.T: 20.12.2022
[28] Samsunkenthaber, https://www.samsunkenthaber.com.tr/haber/siyaset/mhp-samsun-il-baskani-karapicak-suriyeli-siginmacilar-samsundan-gonderilmeli/8557.html, E.T: 20.12.2022

oluşturması ile o alanların gettolaşmasının yani o yerleşim yerlerinin göçmenlerle dolu olmasının ülke vatandaşının nüfus yapısı, sosyo-ekonomik yapısı ve toplumsal yapı için tehdit oluşturduğunu göstermektedir. MHP il başkanı bu ifadeler ile ülkedeki göç konusunda gelecek adına endişe duyduğunu dile getirerek aslında konuyu topluma bir sorun ve tehdit olarak sunmaktadır. Dolayısıyla başkan tarafından göç hususu varlığı değerli olan ve devamlılığı sağlanması gereken devlet ve ülke vatandaşına yönelik tehdit olarak sunulmakta ve toplumsal ve ekonomik sektörlerde meydana getirebileceği olumsuzluklar sebebi ile güvenlikleştirilmektedir.

MHP Genel Başkanı Bahçeli ülkedeki göç konusunda yaptığı açıklaması aşağıdaki şekildedir:

> …Göçmen sayısı 300 milyona yaklaşmıştır. Beşeriyet ciddi bir sorunla yüz yüze kalmıştır. Milli bekamızın tarihsel sürekliliğini canlı tutmak, kültürel zenginliği korumak başlıca görevimizdir. Bize göre Türkiye'nin bekası sınır aşan düzensiz göçlerin akıbetiyle yakından ve ters orantılıdır. Bu sorununu elbirliğiyle istismarına çanak tutmadan, ihtirastan uzak bir yaklaşımla, akılcı, adil, insani ve vicdani stratejilerle köklü şekilde çözmek milli bir sorumluluk olarak değerlendirilmelidir….[29]

Bu ifadelerde görülmektedir ki Bahçeli ülkedeki artan göçmen sayısının ülkenin bekası ve kültürel yapısı için bir tehdit olduğunu ifade etmiştir ve bu sorunun acil bir şekilde çözülmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Bu kapsamda Bahçeli'nin göçmenleri toplumsal güvenlik açısından bir güvenlik tehdidi olarak sunduğu ve güvenlikleştirdiği söylenebilmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanoğlu var olduğu sürece her dönemde ve koşulda süregelen göç bugün geldiğimiz noktada "güvenlik" tehdidi yaratan, gerçekleşmemesi gereken bir durum olarak konumlandırılmaktadır. Günümüzde artık insanların neden göç ettiklerinin araştırılmasından daha çok göç etmeleri ile göç ettikleri yerlerde ne gibi sorunlar meydana getirebileceği ile ilgilenilmektedir. Göçe karşı değişen bu tutum çerçevesinde göçün bir güvenlik sorunu olarak algılandığı söylenebilmektedir. Özellikle uluslararası disiplinde Soğuk Savaş sonrasından itibaren göç konusu sıklıkla güvenlikle aynı çerçevede anılmaya başlamıştır.

Göçün toplumların ve devletlerin bekalarına ve refahına tehdit oluşturan bir sorun şeklinde çerçevelenmesi ile göç güvenlikleştirilen bir mesele haline gelmiştir. Güvenliğin bir söylem olduğunu, bir konunun söz edimler ile güvenlik meselesi olarak görülebileceğini savunan güvenlikleştirme kuramına göre göç de günümüzde güvenlikleştirilen meseleler kapsamında yer almaktadır. Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de göç ve göçmenlerin çeşitli aktörlerce güvenlikleştirildiği görülmüştür. Çalışmada güvenlikleştirici aktörler olarak incelenen siyasi partiler içerisinden AKP'nin söylemlerinde Suriyeli göçmenlere daha çok yardıma ihtiyacı olması sebebi ile sığınan

[29] Artıgerçek.com, https://artigercek.com/politika/bahceli-siginmaci-sorunu-elbirligiyle-cozulmeli-207129h, E.T: 20.12.2022

ve misafir olarak yaklaşması ile güvenlik dışı bir çerçeveden değerlendirdiği görülerken MHP, CHP ve İYİ partinin söylemlerinde çoğunlukla ülkede göç durumunun Suriye göçü ve Suriyeli göçmenleri üzerinden toplumsal güvenlik ve ekonomik güvenliğe tehdit olarak çerçevelendiği görülmüştür. Ülkede Suriyeli göçmenlerin ekonomik refahı kamçılayan, ülke vatandaşının istihdamını engelleyen, kimlik, demografik yapı, kültürel değerlere yönelik tehdit oluşturan ve gelecekte milli birliğe, toplumsal yapıya daha büyük tehditler oluşturabilecek olan bir mesele alanı olarak çerçevelendiği görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye'de göç ve göçmenler konusu ilgili aktörlerin baz alınan söylemleri incelendiğinde göçmenlerin güvenlik tehdidi yaratan kişiler şeklinde işaretlendiği ve ülkede göç konusunun toplumsal ve ekonomik güvenliğe tehdit oluşturması sebebi ile güvenlik alanında yer edinen bir konu olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Hisarlıoğlu, F. (2019). Güvenlikleştirme. Güvenlik Yazıları, Sayı 24. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Guvenliklestirme_FulyaHisarl%C4%B1oglu_v.1.pdf (Erişim tarihi: 15.12.2022)

Baysal, B. and Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 11(22). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84601 (Erişim tarihi: 15.12.2022)

Buzan, B., *İnsanlar, Devletler ve Korku- Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Çalışmaları İçin Bir Gündem*, Çeviri Editörü: Emre Çıtak, 2. Basımdan Çeviri, Röle Akademik Yayıncılık, 2015

Buzan, B., Waever, O., and Wilde, J. D., *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1998

https://artigercek.com/politika/bahceli-siginmaci-sorunu-elbirligiyle-cozulmeli-207129h (Erişim tarihi: 20.12.2022)

https://chp.org.tr/haberler/12-temmuz-2016-tarihli-tbmm-grup-konusmasi (Erişim tarihi: 19.12.2022)

https://medyascope.tv/2022/04/19/siyasetin-gundemi-multeciler-suriyeliler-hakkinda-hangi-siyasetci-ne-demisti/ (Erişim tarihi: 20.12.2022)

https://trguvenlikportali.com/ders-3-goc/, (Erişim tarihi: 18.12.2022)

https://www.aa.com.tr/tr/politika/chpden-suriyeli-gocmen-raporu/1420004 (Erişim tarihi: 19.12.2022)

https://www.aydinlik.com.tr/haber/aksener-istila-kiskirtmasina-katildi-315742 (Erişim tarihi: 19.12.2022)

https://www.haber7.com/ic-politika/haber/1208342-cumhurbaskani-erdogan-bizler-ensar-sizler-muhacir (Erişim tarihi. 19.12.2022)

https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-vicdanlari-yaralayan-multeci-sorununun-surdurulebilir-sekilde-cozulmesi-ancak-kuresel-duzeyde-atilacak-adimlara-baglidir (Erişim tarihi: 19.12.2022)

https://www.samsunkenthaber.com.tr/haber/siyaset/mhp-samsun-il-baskani-karapicak-suriyeli-siginmacilar-samsundan-gonderilmeli/8557.html (Erişim tarihi: 20.12.2022)

https://www.tuicakademi.org/guvenliklestirme-yaklasimi-turkiyede-suriyeli-gocmenler-ve-gocun-guvenliklestirilmesi/ (Erişim tarihi: 19.12.2022)

Kaygusuz, D. (2021). Uluslararası ilişkilerde göç olgusu ve göçün güvenlikleştirilmesi. Akademik Düşünce Dergisi, Sayı 3. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikdusunce/issue/62550/886760 (Erişim tarihi: 17.12.2022)

Küçük, M. N. (2021). Göç-güvenlik bağlantısını yeniden düşünmek. Uluslararası İlişkiler, 18(69). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1228370 (Erişim tarihi: 19.12.2022)

Memişoğlu, F. and Kabacaoğlu, S. (2021). Siyasal liderlerin söylemleri ve göçün güvenlikleştirilmesi: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri karşılaştırması. İnsan ve Toplum, 11(3). https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanvetoplum/issue/71119/1138840 (Erişim tarihi: 19.12.2022)

Mesjasz K (2008). Ekonomik güvenlik. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539879 (Erişim tarihi: 16.12.2022)

Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik perspektifinden ekonomiye bakış: ekonomik güvenliğin ulus devlete etkilerinin analizi. Uludağ Ekonomi ve Toplum Dergisi. 36(1). https://www.researchgate.net/publication/343905456_GUVENLIK_PERSPEKTIFINDEN_EKONOMIYE_BAKIS_EKONOMIK_GUVENLIGIN_ULUS_DEVLETE_ETKILERININ_ANALIZI (Erişim tarihi: 16.12.2022)

Weaver, O. (2008). Toplumsal güvenliğin değişen gündemi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539880 (Erişim tarihi: 16.12.2022)

Çağımızın Vebası: Narsisizm

Arş. Gör. İsmet DEMİR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, merthan_17@hotmail.com- 0000-0002-1688-9786

Bu yazıda Asrın vebası: Narsisizm illeti (Jean M. Twenge ve W. Keith Campbell) eserinden yola çıkarak günümüz toplumlarında öncelikle gençlik yıllarında olan bireylerin, teknolojinin artmasıyla birlikte oluşan yenilikleri ve bu süreçlerin başta aile olmak üzere; din, ekonomi, sosyo-kültürel yapılara olan etkilerini ve çözüm önerilerini anket ve kaynak taraması yöntemleri kullanarak örnekler ile açıklamaya çalışacağız.

Jean M. Twenge ve W. Keith Campbell bu eserlerinde Amerikan kültürünü ve Narsisizmin bu kültür üzerindeki etkilerini göstermeye çalışmışlardır. Benim de temel hedefim bu eserden yola çıkıp Türkiye'deki X, Y ve Z kuşağı diye tabir edilen 1965 ve sonrası jenerasyonu benzerlikleri ve farklılıklarıyla ele alıp, değerlendirmek olacaktır.

Narsisizm veya Türk dil kurumundaki karşılığı ile özseverlik; kişinin kendisine aşırı güven duyması, kendisine tapma derecesinde olması, kabaca tabirle kişinin kendisine âşık olması olarak tanımlanmaktadır.

Bu yazımızda bebeklik çağını çoktan aşmış olan lâkin birincil narsisizm etkilerinin geçmediği; teknolojinin de gelişmesi ve sosyal medyanın yaygınlaşması ile birlikte narsistlik kişilik içine sürüklenen bireyleri ve etki alanlarını ele alacağız. Toplumun en temel kurumu ve bizzat yapı taşı olan Aile faktörü de bu ortamdan ilk etkilenenler kısmını oluşturmaktadır. Bireyler, aile içerisinde gördükleri ilginin, değerin daha da fazlasını istedikçe ve aile de alışık olmadığı bu durumla karşılaşınca, birçok problem ardı ardına gelişmektedir. Değişen ebeveynlik tutumları ve aile içerisinde asosyal olan gençler; öncelikle sosyal medya da olmak istedikleri bir hayali karaktere can verip, tüm beğenileri üzerlerinde çekmeye çalışmaktadırlar.

Bu yazımızda narsisizm illetinin, küresel bir köy haline gelen dünyamızda ülkemizi de içine aldığını ve bu akımın kazançlarıyla birlikte birçok yok edişlerinin de var olduğunu belirterek çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: narsisizm, küreselleşme, toplum, teknoloji, aile, din.

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, narsisizmin karşılığı **özseverlik** olarak geçmektedir. TDK, özseverlik kelimesini "kişinin kendi bedensel ve ruhsal benliğine karşı duyduğu hayranlık ve bağlılık, narsistlik, narsisizm" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak,

narsist eğilimi gösteren bireylerde, kendilerine karşı fazlaca hayranlık ya da abartılı derecede özgüven taşıdıklarını belirtebiliriz.

Narsisizm sözcüğü, bir Yunan deyişi olan, aşık olacağı kadını bulmak için yola çıkan Narkisos'tan gelmektedir. Bir efsaneye göre, su perisi olan güzel Elo, Narkisos'a aşık olur. Hatta onun söylediği her şeyi tekrarlamasına rağmen aşkına karşılık bulamaz ve Narkisos tarafından reddedilir. Narkisos kendine göre kusursuz bir eş aradığı için, uzun bir süre aramaya devam eder. Ta ki bir gün suda kendi yansımasına görene kadar devam eder. Narkisos, suda gördüğü kendi yansımasına aşık olur ve ömür boyunca da bu görüntüyü gözünün önünden ayırmaz (Davison ve Neale, 2011). Narkisos efsanesi, kendine olan hayranlık trajedisini son anına kadar yansıtır. Çünkü efsaneye göre, Narkisos, kendine olan hayranlığı sonrası donar kalır ve kimse ile herhangi bir irtibat kurmaz. Narsisizmin ayrıca zarar verme durumu ise, su perisinin reddediliş sonrası yaşadığı üzüntü olarak tasvir edilmektedir (Twenge ve Campbell,2010:44).

Jean M. Twenge ve W.Keith Campbell'in "asrın vebası: narsisizm illeti" adlı eserinden yola çıkarak yapılan bu çalışmada, ilk başta gerçekleştirilen saha çalışmasının teorik çerçeveye olan kanıt niteliğindeki özelliğini ve aynı zamanda insanları narsist kişilikli olmaya iten nedenleri göreceğiz.

Günümüzün en zor koşullarından birisi de teknolojiye ayak uydurmaya çalışmaktır. 2022 yılının son zamanlarını geçirirken dahi, etrafa baktığımızda geçen onca senelerde nelerin, nasıl değiştiğini görmemek mümkün değildir. Teknolojik gelişmeler artıyor, ülkelerin bilgiye ulaşmaları kolaylaşıyor, hammadde- pazar arayışları çabucak bulunur hale geliyor ve sonunda da aile yapıları değişiyor. Bunların hepsi peş peşe gerçekleşirken, aslında farkında dahi olamayabiliyoruz. Narsisizm kelimesine alışık olmadığımız bir şekilde "epidemi" ile eş tutarak belki de üstte ne demek istediğimize açıklık getirmemiz gerekecek. Epidemi kelime anlamı olarak " bir nüfus içerisinde aşırı derecede fazla bireyi…. etkileyen" bir hastalık olarak tanımlanıyor ve görüldüğü gibi narsisizm bu tanıma epey uyuyor. Amerika'da bir okulda toplam 37000 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, 1980'den bugüne kadar ki yıllarda, özellikle de kadınlarda çok ciddi bir artış göstermiştir. Benzer şekilde 2000'den sonra yapılan araştırmalarda da önceki 20 yılın üzerinde daha fazla artış olduğu gözükmüş ve 2006 yılında yapılan araştırma da ise her dört üniversite öğrencisinden birinin Narsistlik Kişilik Bozukluğu (NKB) taşıdığı belirlenmiştir (Twenge ve Campbell,2010:22).

Narsisizm, psikoloji bilimi ile ilgili bir terimdir. Yaygın anlamları arasında, kibirlilik, kendini beğenmişlik, azamet, gösterişçilik ve benmerkezcilik bulunur. Narsist olan bireyler, kendilerini hep överler, çok konuşurlar ve kendi hallerinde efsane olduklarını düşünürler. Narsisizm, kişilerin kendi egolarının aşırı derecede şişirilmesin ve yine benlikle ilgili gerçekçi olmayan tüm olumlu görüşleri, kendine odaklanmayı, her daim haklılık payını, kişilerarası yaşanan tüm ilişkilere ve de bağlara değer vermemeyi ve ayrıca da empati yoksunluğunu yansıtan kendine has davranma, hissetme ve düşünme sitillerini barındırmaktadır (Campbell ve Foster, 2007).

Narsisizm kavramı psikanalitik literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Sigmund Freud, "narsisizm" kavramını ilk olarak "Cinsellik Teorisi Üzerine Çalışmalar" adlı eserinde kullanmıştır. Freud'un, "Narsisizm Üzerine Bir Giriş" isimli eseri, narsisizm konusunda ola ilk önemli çalışma olarak kabul edilir. Narsisizmin psikanalizdeki yerine bakıldığında bu esere dayanmaktadır. Fakat Freud burada narsisizmi bir durum olarak ele alırken; Jung ve birçok araştırmacı ise durumdan öte süregelen bir olgu olarak ele almaktadırlar (Rapier, 2005).

Narsist olan kişi, hayatın daha ilk zamanlarında bile yalnızlık duygusunu tatmaya başlar. İhtiyaçları karşılanamayan veya ihmal edilen birey, daha henüz bebeklik döneminde dahi kendine yetmeye çalışma ihtiyacını deneyimlemektedir (Ozan ve ark., 2008). Sağlıklı bir gelişim ve ilerleme için hayatın daha ilk yıllarında bebekle ilgilenen kişi ile aralarında oluşması gereken bağın oluşmaması ve bebeğin temel ihtiyaçlarının yok sayılması, bebeğin hayal kırıklığına uğramasına yol açmakta ve olumsuz duyguları biçimlendirmesine ortam hazırlamaktadır (Mahler, 1968). Bu sebeple bebekler gelişim gösterirken yaşadıkları sürecin ardından bebekler, nesneler yapması gereken libidinal yatırımları kendisine yapar ve her şeyi kendi iç dünyasında yaşamaya tercih eder (Freud, 1914).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Alanı ve Kapsamı

Araştırma; Uğur DOĞAN ve Tuğba Seda ÇOLAK tarafından Türk kültürüne kazandırılan, Gentile ve arkadaşları'nın (2013) geliştirmiş olduğu "Narsisistik Kişilik Envanteri-13" (NKE-13) adlı ölçekten meydana gelmektedir. Araştırmanın kapsamı olarak, toplamda 344 üniversite öğrencisine bu anket çalışması uygulanmış ve elde edilen veriler SPPS 25.0 paket programı ile analiz edilmişlerdir. Yapılan anket sonucunda testi güvenirliği Cronbach Alpha düzeyinden hesaplanmış ve o da 0,83 olmuştur. Burada da testin güvenirliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.Araştırmanın Problemleri

Araştırmada uygulanan ölçeğin, bir çok değişkenle birlikte aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Öğrencilerin cinsiyet bilgilerini, yaşlarını, bölümlerini, sınıflarını, anne-baba medeni durumlarını, anne-baba eğitim durumlarını, kardeş sayılarını, mezun oldukları lise türünü, kişisel gelirlerini, aile gelirlerini, en uzun süre yaşadıkları yerleşim yerini ve son olarak da marka ilgilerini sorup ilk bölümü tamamladık. İkinci bölümde de ölçeğimizde yer alan on üç soru ile birlikte bu değişkenleri birbirleri ile kıyaslayıp eşleştirdik.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada birkaç temel problem bulunmaktadır. Bunlar:

- Öğrencilerin cinsiyetleri ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin yaşları ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin bölümleri ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin sınıfları ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin anne-baba eğitim durumları ve medeni durumları ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?

- Öğrencilerin kardeş sayıları ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin aylık geliri ve aile aylık geliri ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin en uzun süre yaşadıkları yerleşim yeri ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin markalı malzeme kullanması ile narsistlik kişilik arasında bir ilişki var mıdır?

2.3.Araştırmanın Tekniği

Araştırma nicel bir çalışma olmakla birlikte anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması için öncelikli olarak öğrencilerden izin alınmış ve ardından uygulanmıştır. Yaşanan pandemi dönemi ile birlikte anket uygulamaları da değişkenlik gösterebilmiştir. Elden teslim kısmında anketi almak istemeyen öğrencilere, anketin aynı formunun bir de google formlar üzerinden oluşturulmuş olması nedeniyle kendilerine elektronik ortamda ulaştırılmış ve bu şekilde veri girişleri sağlanmıştır.

Anket formu toplamda iki formdan oluşmaktadır. İlk kısımda sosyo-demografik, ekonomik ve kültürel sorular bulunurken ikinci kısımda ise on üç soruluk Narsisistik Kişilik Envanteri-13 (NKE-13) bulunmaktadır. Soru sayısının fazla olmaması nedeniyle de anketler hızlı bir şekilde tamamlanmış ve veriler SPSS 25.0 paket programına girilerek, İki ve daha az değişkenli yapılarda T-Testleri, üç ve daha fazla değişkenlerde ise ANOVA testleri uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmamızda yer alan anketlerin verileri işlendikten sonra yapılan analizlere göre bulgularımız aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 1: Öğrencilerin Cinsiyetlerinin Frekans Analizi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Kadın	173	**50,3**	50,3	50,3
	Erkek	171	**49,7**	49,7	100,0
	Total	**344**	100,0	100,0	

Çalışmaya katılan öğrencilerin %50.3'ü kadın iken; %49,7'si de erkektir. Buradan da görüldüğü üzere toplamda 344 kişi ile anket görüşmesi sağlanmıştır.

Çizelge 2: Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında T-Testi

	Cinsiyetiniz?	N	Mean	t	Sig. (2-tailed)
NARSİSTİK KİŞİLİK ÖLÇEĞİ	Kadın	173	2,86	-6,571	**0,000***
	Erkek	171	3,67		

*p<0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05).

Çizelge 3: Öğrencilerin Yaşları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	36,367	12	3,031	2,137	,**015***

Within Groups	468,017	330	1,418		
Total	504,385	342			

*p<0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin yaşlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05).

Çizelge 4: Öğrencilerin Bölümleri ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	60,826	11	5,530	4,166	**,000***
Within Groups	438,043	330	1,327		
Total	498,868	341			

*p<0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin bölümlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin bölümlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05).

Çizelge 4: Öğrencilerin Sınıfları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4,726	4	1,181	,801	**,525***
Within Groups	500,202	339	1,476		
Total	504,927	343			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıflarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin sınıflarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 5: Öğrencilerin Anne Eğitim Durumları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	13,475	5	2,695	1,854	**,102***
Within Groups	489,849	337	1,454		
Total	503,324	342			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 6: Öğrencilerin Baba Eğitim Durumları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	6,705	6	1,118	,753	**,608***
Within Groups	496,010	334	1,485		
Total	502,716	340			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 7: Öğrencilerin Kardeş Sayıları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	5,722	6	,954	,646	**,694***
Within Groups	483,092	327	1,477		
Total	488,814	333			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin kardeş sayılarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin kardeş sayılarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 8: Öğrencilerin Anne-Baba Medeni Durumları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4,583	4	1,146	,782	**,537***
Within Groups	495,201	338	1,465		
Total	499,784	342			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-baba medeni durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin anne-baba medeni durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 9: Öğrencilerin Aile Gelir Durumları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	107,981	52	2,077	1,529	**,017***
Within Groups	359,893	265	1,358		
Total	467,874	317			

*p<0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile gelir durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin aile gelir durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05).

Çizelge 10: Öğrencilerin Aile Gelir Durumları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	34,612	31	1,117	,699	**,883***
Within Groups	332,321	208	1,598		
Total	366,933	239			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel gelir durumlarına göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin kişisel gelirlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 11: Öğrencilerin Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Yeri ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	15,583	4	3,896	2,699	**,031***
Within Groups	489,345	339	1,443		
Total	504,927	343			

*p<0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin uzun süre yaşadıkları yerleşim yerlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin uzun süre yaşadıkları yerleşim yerlerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05).

Çizelge 11: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında Anova Testi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	12,870	9	1,430	,970	**,465***
Within Groups	487,934	331	1,474		
Total	500,804	340			

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Çizelge 12: Öğrencilerin Marka Kullanımları ile Narsistik Kişilik Ölçeği Arasında T- Testi

	Kullandığınız malzemelerin markasına dikkat eder misiniz?	N	Mean	t	Sig. (2-tailed)
NARSİSTİK KİŞİLİK ÖLÇEĞİ	Evet	245	3,24	-,472	**,637***
	Hayır	99	3,31		

*p>0.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin markalara değer vermelerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için bağımsız örneklem T- testi uygulanmıştır. Öğrencilerin markalara değer vermelerine göre narsistik kişilik ölçeğinin puan ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışma ile birlikte öğrencilerin sosyo-demografik, ekonomik ve kültürel değişkenleri ile narsisizm arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı inceleme konusu olmuştur. Çalışmadan elde edilen verilerin SPSS 25.0 paket programına işlenmesi sonrasında yapılan analizler ile birlikte, on adet oluşturmuş olduğumuz problemlerin de analizleri ortaya çıkmıştır. Bu durumda ortaya çıkan analizlerimiz aşağıdaki şekliyle sıralanabilmektedir:

- Öğrencilerin cinsiyetleri ile narsistik kişilik ölçeği ile arasında puan ortalamaları bakımından anlamlı bir fark bulunmuştur. Burada kadınların oranı (2.86), erkeklerin oranından (3.87) daha düşük çıkmıştır. Bu durumda erkek öğrencilerin, kadın öğrencilerden daha fazla narsist eğilimi gösterdiklerine ulaşabilmekteyiz
- Öğrencilerin yaşları ile ölçek arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının araştırılması üzerine yapılan analizde de, benzer şekilde yaşlar arasında anlamlı bir fark çıkmıştır.

Farkı yaratan sonuca baktığımızda ise 26 yaş (4.00) ve 27 yaş (6.00) aralığında bulunan öğrencilerin diğer tüm yaş aralıklarındaki öğrencilerinden daha fazla narsist eğilimi gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

- Bir sonraki değişken olan öğrencilerin bölümleri ile narsistik kişilik ölçeği arasında anlamlı bir farkı olup olmadığı şeklindeydi. Burada da varılan sonuç olarak, öğrenci bölümlerinin narsistik eğilim üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bölüm olarak en yüksek olan Biyoloji bölümü öğrencileri (3.75) ve ardından da Tarih bölümü öğrencileri (3.58) gelmektedir.
- Bir diğer aralarındaki anlamlı farkların oluştuğu değişken ise, öğrencilerin aile gelir durumudur. Burada da aile geliri ile narsistik eğilim arasında doğru bir orantı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aile geliri arttıkça, öğrencilerin narsist eğilimleri de artmaktadır.
- Son olarak aralarında anlamlı bir farkın olduğu değişken ise, yerleşim yerlerinin farklılığıdır. Burada ilginç bir şekilde köylerde daha uzun bir süre yaşayan (3.91) öğrencilerin narsist eğilimleri daha yüksek olarak çıkmıştır. Daha fazla büyükşehirde yaşayan öğrencilerin (3.11) ise narsist eğilimleri en düşük çıkan öğrencilerdir.

Çalışma neticesinde cinsiyet, yaş, bölüm, aile geliri ve uzun süre yaşanılan yerleşim yeri ile narsistik kişilik ölçeği ile aralarında anlamlı bir ilişki vardır. Fakat öğrencilerin sınıfları, anne-baba eğitim durumları, kardeş sayıları, anne-baba medeni durumu, kişisel gelir, mezun oldukları lise türü ve son olarak da marka kullanımları ile aralarında anlamlı bir farkın olmaması nedeni ile bu değişkenlere değinilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Campbell, K. W. & Foster, J., D. *The narcissistic self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies*. In C. Sedikides, & S. Spencer (Eds.), The self (p. 115-138). New York: Psychology Press, 2007.
- Davison, G.C. &Neale, J.M. *Anormal psikolojisi.(*Çev.Ed.İ.Dağ). Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2011. (Orijinal eser 2004).
- Doğan, U. Çolak, T.S. Narsisistik Kişilik Edvanteri-13 (NKE-13)'nin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi. Yıl:10, Cilt:15, Sayı:26. 2020.
- Freud, S. *Narsisizm Üzerine ve Scherber Vakası*, (Çeviri: Mustafa Atakay), 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2006. (Orijinal eser 1914).
- Mahler, M. S. *On Human Sybiosis and The Vicissitudes of Individuation*. New York: International University Press, 1968.
- Ozan, E., Kırkpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T. ve Oral, M. Narsistik Kişilik Bozukluğu Gelişim Süreçleri ve Yaşamı. RCHP 2: 1-2, 2008.
- Rapier, M. L. *An interview Study of Narcissistic Executives: Piercing The Corporate Veil of Narcissism In The Workplace*. Saybrook Graduate School and Research Center, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2005.
- Twenge, J.M., Campbell, W. K. *Asrın Vebası: Narsisizm İlleti*. (Çev: Özlem Korkmaz). İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.

TÜRKİYE'DE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKASI ÖRNEĞİ: ROMAN AÇILIMI

Arş. Gör. İsmet DEMİR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, merthan_17@hotmail.com- 0000-0002-1688-9786

ÖZET

Türkiye'de çokkültürlülük politikalarından birisi olan ve ilk defa 2010 yılının mart ayında gündeme gelen Roman açılımı, bir çok roman vatandaşın da birçok beklenti yaşamasına neden olmuştur. Yapılan bu çalışmada evren, Türkiye'deki tüm roman vatandaşları kapsamakta iken; örneklemi ise, yaklaşık olarak ondört yıl kadar içerisinde bulunduğum ve ayrıca kendi mahallem olan İstanbul ilinin Esenler ilçesinde bulunan eski adıyla Karabayır yeni adıyla Tuna mahallesidir. Yöntem olarak katılımlı gözlem tekniğinden faydalanılmıştır. Çalışma, toplam olarak beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü giriş kısmı olup; çokkültürlülük tanımlaması yapılarak, teorik çerçeve oluşturulmuştur. Çokkültürlü bir toplumda Roman vatandaşlarında yaşama haklarının var olduğu ve her türlü azınlık gruplar gibi Roman vatandaşların da belli başlı sorunlarının bulunduğu ortaya konmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Roman açılımı ve sorunları ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. Burada da açılıma neden ihtiyaç duyulduğu; bu açılımı doğuran sebepleri ve sonuçları tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde materyal ve yöntem (araştırmanın alanı ve kapsamı, araştırmanın problemi, araştırmanın tekniği vs.) anlatılmıştır. Roman açılımı ile gerçekleştirilenler bölümü ile birlikte bir dönem başlayan fakat daha sonra beklemeye alınan ardından da tekrar başlayan Roman açılımının hayata geçirilmesiyle birlikte yapılan her türlü projelerden ve bu projelerin Roman vatandaşlara etkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Sonuç olarak da Roman açılımının hayata geçirilmesiyle birlikte yaşanan sosyo-ekonomik, kültürel değişkenlikler üzerine durulmuş ve ardından da olumlu- olumsuz tüm yanlar ortaya konarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Roman, Roman Açılımı, Kimlik, Çokkültürlülük

GİRİŞ

Romanlar dünyanın pek çok yerinde önyargılara, ayrılıkçı ve dışlayıcı davranışlara ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Bununla ilgili dünya üzerinde yetmiş iki milletin yaşadığı, bu sayıya Romanlar da dahil edildiği takdirde "yetmişiki buçuk millet"ten söz edilebileceği şeklindeki yaklaşımlar bu ayrıştırıcı ve dışlayıcı davranışlara bir örnek olarak verilebilir (Yanıkdağ,2012:247).

Romanların vatanı konusunda netlikler olmamasına ve tartışmalar yaşanmasına rağmen, 18. Yüzyılın sonlarına doğru, dilleri aracılığıyla kökenlerinin ve anavatanlarının Hindistan olduğu sonucuna varılmıştır (Berger, 2015:8)

Günümüzde romanlar, anadilde ve kültürde eğitim ve kültürde öğretime ulaşamama, okur-yazar oranının düşüklüğü, iş bulma, konut sahibi olma, serbest dolaşma, konaklama, kamp edinme ve uyum sorunları, dışlanma, iç savaş nedeniyle zaman zaman yerlerinden zorla atılma-göç ettirilme-sürülme, evlerinin yakılması-yıkılması, ırkçı ve faşist saldırılara maruz kalmaları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Arayıcı, 2008: 34-37).

Birden çok etnik kimliğin bir arada yaşadığı Türkiye'de çokkültürlü politikayı dikkate almak önemlidir. Yirminci yüzyılın neredeyse son kırk- elli yılı, yerli halklar, feministler, eski ve yeni göçmenler, ulusal azınlıklar, etnokültürel uluslar, eşcinsel erkek ve kadınlar ile yeşiller gibi farklı grupların başını çektiği birçok gruplarla düşünsel ve fikirsel yeni akımlar ortaya çıkmıştır (Parekh,2002:1). Bu grupların hepsinin ortak özelliği, toplumda yer alan baskın kültürlerden farklı olarak ve onaylanmayan bir biçimde adetleri, yaşam biçimleri, hayata bakış açıları ve de tarzları yer almaktadır. Her ne kadar birbirlerinden ayrı birer grup olsalar da, toplumun büyük bir kısmının yer aldığı, tek gerçek kabul edilen ya da asimile alanları anlamlandırmaktan öte, kendi varlıklarının kabul edilmesi için direnmektedirler. Romanlar da kendilerine özgü yollarla özelliklerinin, bir anlamda kendi görüşlerince önemsiz veya ayrıntı değerinde olmayıp kimliklerinden doğan ve bunu oluşturan farklılıkların meşruluğunun toplum tarafından kabul görmesini beklemekte ve istemektedirler.

Türkiye'de birden fazla etnik kimlik olması nedeniyle çokkültürlü politikaların dikkate alınması öncelikli hedef olmalıdır. Çokkültürlülük kavramı, aslında daha çok azınlık hakları gibi konularda ön plana çıkan ve toplumsal barışın sağlanması hususunda değerli görülen bir ifadedir. Burada amaç kültürel çeşitliliği çokkültürlülük anlayışı içerisinde incelemek ve toplumun her kesiminden bireyleriyle birlikte yaşama sanatını öğrenerek farklılıklara hoşgörülü olmayı başarmaktır.

Çokkültürlülük ile ilişkili olarak Romanlar, tarihsel açıdan bakıldığında bin yıl öncesine kadar dayanan ve bu uzun süreç içerisinde birçok halka nasip olmayacak şekilde kültürlerini yaşatarak, tüm baskı ve zulümlere karşı özbenliklerini yitirmeden, asimile olmadan günümüze kadar yaşamlarını sürdüren ender toplumlardandır.

Romanların bir diğer özellikleri olarak, uzun göç yolculuklarına ve farklı kültürlerle birlikte yaşamış olmalarına rağmen, kendi dillerini korumaları ve sahiplenmeleridir. Roman dilinde bir dizi değişim ve lehçe ayrımını getirmiş olsa bile, bugün hala günlük dildeki ihtiyaçları karşılamak için kullanılabilir özelliktedir (Kolukırık,2009:112).

Romanların, Avrupa'da milliyetçiliklerin ortaya çıktığı ve ulus inşa etme süreçlerinin başladığı dönemlerden itibaren, uluslaşma sürecindeki "öteki" kavramına dönüştükleri söylenebilmektedir. Asimile edilmeye çalışılan Romanlar, buna uzun bir süre direnç göstermiş, bulundukları toplumdan farklılıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu da aslında bir anlamda onlar üzerinden bir "öteki" kimliği yaratılmasına neden olmuştur (Kurtuluş, 2012:17).

Türkiye'nin dünyada ve ayrıca bulunduğu bölgede tüm sosyo-ekonomik, siyasal ve de kültürel koşullarında incelemeler yapıldığında, ülkenin hem kendisi hem de çevresi tarafından "model ülke" olduğu ya da olacağı belirtilebilir. Bunu sağlayacak şey ise, farklılıklarla bir arada ve huzur içinde yaşayabileceği bir "birlikte yaşama modeli" ile mümkündür. Ülkemizin son on yıllarda gerçekleştirmiş olduğu "açılım" politikaları ile birlikte birçok farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmış ve model ülke olma yolunda emin adımlarla ilerleme kaydedildiğini göstermiştir. Bu çalışmada da birlikte göreceğimiz üzere konumuz; Türkiye'de var olan ve gerek renkli hayatlarıyla gerekse de işledikleri suçlarla gündemlerden düşmeyen Roman ya da Çingeneler ve onlarla ilgili olan "Roman Açılımı"dır.

1. ROMAN AÇILIMI VE SORUNLAR

Roman açılımı ilk kez 2009 yılında duyulan ve akabinde de 2010 yılında büyük bir coşku ile ilan edilen bir programdır. Hatta o dönemde haber köşelerinde şu şekilde haberler çıkmıştı: "Erdoğan'ın davetiyle İstanbul'a akın eden binlerce Roman salona göbek atarak girdi. Başbakan'ın 100 lira taksit, 20 yıl vadeli ev sözüyle göbek atarak çıktı. Erdoğan'da neşeliydi: Kırmızıyı severler…" Roman açılımı, İstanbul'da dönemin Başbakanı olan Recep Tayip ERDOĞAN'ın "İlle de Roman Olsun" sözleriyle resmileştirilirken, Türkiye'nin dört bir yanından açılım için gelen Romanlar, 12 bin kişilik Abdi İpekçi Spor Salonu'nu tıka basa doldurdu. [1] Üzerinden geçen oniki yıllık süreçte konu ile ilgili birçok önemli sorun ve gelişme yaşanmıştır.

Türkiye'de bulunan Roman grupların büyük bir kısmının karşı karşıya olduğu sorunlardan birisi sektörsel politikaların çoğunda yaşanılan zorluklar olmuştur. Bu konuda "Roman Açılımı" olarak adlandırılan çerçeve dâhilinde, ilk başta göçebe olan ile yerleşik olarak yaşayan Romanların nüfus kâğıdı sorununa çözüm getirilmesi ve yeni konut projelerinin ortaya konması gibi Romanlara yönelik koşulların iyileştirilmesi ile ilgili çalışmaların yapılması, Başbakan tarafından 2010 sonbaharında yapılan açıklama ile birlikte hız kazanmıştır. Bu açıklamadan sonra, önceki mevcut konumda olan ve yeni kurulan Roman dernekleri, STK'lar ve üst düzey bürokratların yaptıkları görüşmelere istinaden, dernekler; öğrenim, iş ile ilgili eğitimler, sağlık, konut ve ayrımcılık konularındaki bir dizi talebi hükümet yetkililerine iletmişlerdir.

Roman Açılımı, Romanların durumunun iyileştirilebilmesi için bir pencere olarak değerlendirilmesine rağmen, bu konuda sürdürülebilir ilerlemenin sağlanıp sağlanamayacağı konusunda birçok kaygı da bulunmaktadır. "Türkiye'de Romanların Durumu Türkiye'de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları" adlı 2010 tarihli raporda belirtildiği üzere Roman vatandaşların sorunları şunlardır:

- Türkiye'de yaşayan Romanların büyük bir çoğunluğu birbirleri ile iç içe geçmiş ve kısır döngü etkisi yaratan sosyal dışlanma ve aşırı yoksulluk konularından çok fazla etkilenmektedir.

[1] https://www.serkanocak.net/detay/985693. Erişim Tarihi: 22.12.2022

- Türkiye'deki Roman vatandaşların çoğu, standartların altında özelliklere sahip yerlerde ikamet etmektedirler. Sağlıksız çevre koşulları ve mülkiyet güvencesinin olmaması bu açılımda belirlenen ana problemlerden birisidir.
- Türkiye'deki Romanların eğitim konusu da çok ciddi problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul devamsızlığı ile başarı oranlarının düşük olması ve okuldan küçük yaşta ayrılmaları nedeniyle, romanlar arasında eğitimin düşüklüğü sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de bulunan Roman çocuklar için farklı okul uygulaması bulunmamasına karşın, bu çocuklar eğitim gördüğü okullarda okul mevcudunun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır.
- Romanların genel olarak düzenli bir işe veya sosyal sigortaya erişimleri bulunmamaktadır. Bu dışlanmanın sebepleri arasında düşük eğitim seviyesi, iş için pazarda gerek duyulan becerilere sahip olunmaması, geleneksel iş alanlarının azalması ile birlikte önyargı ve ayrımcılık bulunmaktadır. Romanlar kayıt dışı ekonomi içerisinde çok çeşitli işlerde ve genellikle de geçici işlerde çalışmaktadırlar.
- Roman nüfusunun genel sağlık durumu iyi değildir ve bu husus standartların altında bulunan barınaklarının durumundan kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, sağlık hizmetleri gibi hizmetlere erişim Romanlar için kişisel kimlik kartlarının olmaması nedeni ile sınırlı olmakla beraber bu problemin gerçek boyutu bilinememektedir.
- Romanlar Türk toplumu içerisinde önyargı ve stereo tip imajından mağdur olmakta, bu da iş, kiralık ev ve eğitim konularında ayrımcılık ve dışlanma ile karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. [1]

Roman dernekleri Türk sivil toplum örgütleri arasında, açılım ile birlikte artış gösterecek şekilde ancak son zamanlarda yerlerini almışlardır. Roman sivil toplum örgütleri genel olarak tecrübesiz ve parçalanmış olarak değerlendirilmekte, sadece az sayıda Roman dernekleri aktif ve etkin olarak tanımlanmaktadır. Bunun ötesinde, çok sayıda Roman derneği, Roman açılımı konusunda Hükümetin yeni önlemler alacağı açıklamasını takiben kurulup faaliyetlerine başlamışlardır. Bu kuruluşların kapasitelerinin güçlendirilmesi pek çok paydaş tarafından acil ihtiyaç olarak vurgulanırken, Romanların bir şemsiye altında Hükümetin için etkin bir muhatap olarak hareket edebilme gerekliliği de ihtiyaç olarak benimsenmektedir.[2] Romanlar, bu denli ayrımcılığa maruz kalmalarına rağmen protesto ya da isyan etmeyen nadir gruplardan birisidir. Bu durum ne kadar şaşırtıcı görünse de bunun birçok sebebi de bulunduğunu belirtebiliriz;

- çok dağınık yaşamaları, yerleşik hayata geçenlerin dışında konar-göçer yaşamaları,
- hâkim sınıftan hak talep edecek kültürel sermayeden yoksun olmaları ki bu da doğrudan eğitimleriyle alakalıdır,
- otonomi ya da bağımsızlık gibi bir politik gündemlerinin olmaması bir azınlık hareketi olarak örgütlü mücadelelerini sınırlamaktadır.

Romanların Türkiye'de karşılaştıkları zorluklar, tamamen birbirleri ile bağlantılıdır. Kötü şartlardaki konutlar, sağlık durumlarını; sağlık durumları da eğitim başarılarını etkilerken

[1] Türkiye'de Romanların Durumu, Türkiye'de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları, Yönetici Özeti, Aralık 2010. Sözleşme Referans No: VC/2009/0365. s.3
[2] A.g.e. s.5

bu da istihdam fırsatlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Roman açılımı ile yapılması amaçlanan planlara baktığımızda;

- Eğitim alanındaki güçlükler arasında, okul sistemine kayıtlı olmayan Roman çocukların kayıtlarının sağlanması, erken çocuk gelişimi hakkında bilgi sahibi olunması, erken yaşta okul terklerinin önlenmesi, okul başarılarının artırılması ve özellikle Roman kızların orta öğrenime geçişlerinin sağlanması gelmektedir.
- İstihdam alanında, Romanların istihdam edilebilirliğinin arttırılması için geliştirilmiş beceri eğitimleri ve rehberlik hizmetleri gereklidir. Bu alanda başarı elde edilebilmesi için kurumlar, sosyal paydaşlar ve Roman derneklerinin işbirliği içinde olmaları gerekmektedir.
- Ekonomik imkânı olmayan kişiler için sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimin sağlanması, Roman grupların sağlık alanındaki eğitimlerinin arttırılması, yapısal belirleyici faktörlerin de göz önüne alınarak Romanların sağlık durumları hakkındaki bilgilerin iyileştirilmesi, hamile kadınların ve çocukların sağlık kontrolünden geçirilmeleri ana öncelikler arasındadır.
- Konut alanındaki politikalar içerisinde, Romanların barınak standartlarının iyileştirilmesi ve kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında ortaya çıkan tehditlerden korunmaları gibi unsurlar ön planda yer almaktadır. Türkiye'de Romanlar için sosyal konut inşa edilmesi konusunda süregelen bir girişim bulunmaktadır. Önerilen bütünleşik yaklaşım ile uyum içerisinde, bu girişim eğitim, sağlık, istihdam gibi tüm alanları kapsayan çok boyutlu sosyal müdahaleler ile birlikte yapılmalıdır.
- Ayrımcılık uygulamalarının önlenmesi, eşit muamelenin yaygın hale getirilmesi, Romanların kendi haklarının farkında olmalarının sağlanması ve sterotip yaklaşımı ile mücadele edilmesi amaçlanmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Araştırma Alanı ve Kapsamı

Araştırma alanı, Çokkültürlülük ile ilişkili olarak "Roman Açılımı" konusudur. Araştırma alanı olarak Roman Açılımı'nın seçilmiş olması, özellikle de 2010 yılında dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip ERDOĞAN'ın Roman halklarla buluşması ve onların sorunlarına çözüm bulunması amacıyla oluşturulmuş olmasıdır. Yani geçen vakit oniki yıl içerisinde atılan her türlü adımlar ve ayrıca bu adımların romanlara etkisi incelenmiştir. Roman açılımıyla alakalı olarak şimdiye kadar yapılan çalışmalar veri toplama teknikleriyle elde edilmiştir.

2.2.Araştırmanın Problemi

Romanları ele alan bu çalışma, benzerlik ve farklılıklarla birlikte yaşama çabası bağlamında -Romanın- dünyasını anlatmaya yönelik bir perspektiften hareket etmektedir. Bu çalışmamızın temel hedefi Romanları tanıma ve anlama çalışmasıdır. Hükümet Kadın 1 filminde Sermiyan MİDYAT ne güzel ifade etmiş: "Bu dünya, senden olmayanlarla hoştur. Onların sana verdiği ilimlerle, kıymetlerle, gönüllerle hoştur. Sadece senin gibiler değil, senden olmayan da çok yaşasın ki, sende yaşa. Hele bir de onun gözüyle gör şu fani dünyayı. Herkes

beyaz olsa, o zaman beyazı fark edemezsin ki! Değil mi? Veyahut da siyah. Beyaz en güzel siyahta belli eder kendini. Beni ben yapan yegâne şey, benden olmayandır. O yoksa sende yoksun. Ne anlamın kalır ne rengin belli olur, ne de tadın"[1].

Zygmunt Bauman'a göre "modern toplumlardaki sorun artık yabancıların nasıl bertaraf edileceğinin üzerine değil; onlarla sürekli olarak bilişle, yetersizlik ve kararsızlık gibi durumlarda nasıl birlikte yaşanacağıdır" (Bauman, 1998:194). Yaklaşık olarak ondört yıl (2002-2016) boyunca Romanlarla birlikte yaşayan birisi olarak, onların hayatlarını, kültürlerini, adetlerini, geleneklerini, evliliklerini, iş hayatlarını, eğitim durumlarını vs. çok iyi gözlemeyerek bu çalışmaya ulaştım.

Bu perspektiften hareketle çalışmanın problemleri şunlardır:

- Roman açılımı nedir? İçerikleri nelerdir?
- Çokkültürlü bir toplumda Romanların farklı etnik bir kimliğe sahip olmaları beraberinde onlara ne tür sorunlar getirmiştir?
- Roman açılımı ile ne tür pozitif haklara sahip olmuşlardır?
- Roman açılımı ile romanlar asimilasyona mı, entegrasyona mı yoksa ortaklığa mı dâhil edilmektedirler?
- Roman açılımı ile Romanların hangi sorunlarına öncelik verilmiştir?
- Roman açılımı ile başlatılan süreç ile birlikte gerçekleştirilenler ve sonuçları nelerdir?

2.3.Araştırmanın Tekniği

Araştırma tekniği olarak katılımlı gözlem tekniğinden yararlanılmıştır.

2.3.1. Katılımlı Gözlem Tekniği

Bu teknik ile birlikte özellikle de İstanbul ili, Esenler ilçesi ve eski adıyla Karabayır yeni adıyla da Tuna mahallesinde Roman vatandaşlarla birlikte geçirdiğim ondört yıllık bilgi birikiminin katkısı olacaktır. Katılımlı gözlem tekniğinin özelliklerine bakarsak:

- Gözlem tekniğinde katılımlı ya da katılımsız olarak iki tür teknik vardır. Katılımlı olarak gerçekleştirilen bu kısımda, doğal ortamda bulunmak en önemli ayrıntıdır. Çünkü davranışların gerçekliği ya da büyüklüğü ancak bireylerin doğal ortamlarında oldukları sürece gerçek olarak değerlendirilebilir.
- Araştırma için destek istenen bireyler, kendi doğal alanları dışına çıktıkları anda, kendileri gibi değil, olması istenilen gibi hareket edip, yapılan çalışmaları negatif etkileyebilmektedirler. Bu sorun, katılımlı gözlem dışındaki araştırma tekniklerinin genel olarak ortak sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Katılımlı gözlemde gözlemci, gözlediği grup ya da bireylerle aynı ortamda bulunup, onlar gibi hareket etmesi gerekmektedir. Grup içerisinde kaldığı süre boyunca kendi kimliğinden ayrılarak, içinde bulunduğu yapıyı öğrenmeye çalışmalıdır. Bu her ne kadar kolay gibi gözüküyor olsa da sınırlılıkları ve olumsuz durumları da çok fazla yaşanmaktadır.

[1] Yüksel Aytuğ, İnsanlık Dersi, Sabah Gazetesi. 01 Şubat 2013 Cuma

- Olumsuz durumlardan bir tanesi olarak, katılımlı gözlemin çok fazla zaman alıyor olmasıdır. Örneğin benim yaptığım bu çalışma ondört yıllık bir yaşantının sonucudur.
- Bir diğer olumsuz durum ise, çalışma için yeteri kadar gözlem verisi elde edememek ve kayıt vs tutulamadığı için toplanan bilgiler sınırlı olmakta ve bu durumda da geçerlilikleri düşük olmaktadırlar.

3. ROMAN AÇILIMI İLE BİRLİKTE GERÇEKLEŞTİRİLENLER

Roman Açılımı'nı etkileyen en önemli eksik olan sosyalleşme adımı Türkiye'de ilk kez Bursa Yıldırım Kaymakamlığı tarafından geliştirilen BEBKA "Anladınız mı Beni?" projesiyle atıldı. Türkiye'deki ilk projenin Yıldırım'dan başlamasının da bir nedeni, Kamberler'in[1] kamulaştırılıp yıkılmasından sonra, bu bölgede yaşayan vatandaşlar Yıldırım'ın değişik mahallelerine yerleştiler. O yerleştikleri yerlerde de yeni sosyal sorunlar ortaya çıktı. Bu nedenle, Yıldırım'da geliştirilen BEBKA projesi[2] öncelikle yaşanan sorunları ortadan kaldırmak üzere, Roman vatandaşların sosyal yaşama katılmalarını ve bunun sonucunda da yaşadıkları çevreyle kaynaştırılmalarını hedeflemiştir.

Bu proje temel olarak üç (3) ana maddeden oluşmaktadır.

- "Yıldırım Kaymakamlığı'nın hazırladığı programla, Roman vatandaşların çocuklarının gittikleri belirlenen 10 okulda her hafta roman olan ve olmayan 50 öğrenci kaynaşmanın sağlanması amacıyla sinema ve tiyatroya götürülmüştür."
- "Yıldırım Kaymakamlığı ve Yıldırım İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün birlikte yürüttükleri ve 17 okulda devam eden projenin ikinci ayağındaysa, Roman anne ve babalar akşamları çocuklarıyla birlikte eğitime alınmışlar ve bu sayede en büyük sorunlarından biri olan Eğitim sorununu da çözmeye çalışmışlardır."
- "Roman çocuklar ve aileler için 30'a yakın İşkur ile ortaklaşa meslek edindirme kursu düzenlendi. Bir anlamda, akla gelen tüm meslekleri öğretmek üzere kurslar açılmıştır. "
- Tarih ve kültür bilinci için de kalkınma projesi kapsamında Roman çocukları için Bursa içinde 25'er kişilik gruplar halinde Tophane, Yeşil Türbe, Emirsultan başta olmak üzere Bursa'nın tarihi ve kültürel mekânlarına götürülecek. İkinci olarak da Çanakkale, İstanbul ve Ankara'ya düzenlenecek gezilerle kültürel bilinç arttırılacak.[3]

[1] Bursa'da bir Roman Mahallesi.

[2] BEBKA; Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliğini geliştirerek kalkınmaya yön veren, yerel sorunlara yine yerel odaklı çözümler sunan, kaynakların yerinde ve etkin kullanımıyla sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden bir kurumdur. https://bebka.org.tr/hakkimizda Erişim Tarihi: 23.12.2022

[3] Ahmet Emin Yılmaz. *"Türkiye'de ilk adım Yıldırım'da: Roman açılımı için sosyal proje!",* Olay Gazetesi, https://www.olay.com.tr/yazar/ahmet-emin-yilmaz/turkiyede-ilk-adim-yildirimda-roman-acilimi-icin-sosyal-proje-265170 Erişim Tarihi: 22.12.2022

Bunların dışında dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip ERDOĞAN'ın Roman vatandaşlar için TOKİ'ler inşa ettirmesi ve devlet kadrolarında Roman vatandaşlara yer verilecek demesi de önemli bir proje ayrıntısı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Roman Hakları Forumu Sözcüsü Bahattin Ulusoy dört yıl sonra gelinen aşamayı şu sözlerle özetledi:

"Yerel anlamda önemli çalışmalar başlatıldı. Kaymakamlıklar, valilikler, Başbakan Erdoğan'ın bu sözlerini ardından Romanlarla daha çok ilgilenmeye başladı. Başbakan'ın bu söylemlerinden sonra Roman kimliği ortaya çıktı. Roman kimliğinden kaçışlar durdu."

Benzer bir yaklaşımı Avrupa Roman Hakları Merkezi Türkiye İnsan Hakları Gözlemcisi Hacer Foggo da paylaşıyor:

"Roman Açılımı bir farkındalık yarattı. Başbakan'ın 'Özür dilerim' demesi Romanların üzerinde olumlu psikolojik bir etki yarattı. Bu farkındalık yerelde emniyet birimlerinde, belediyeler de oldu. Emniyet müdürleri Roman mahallelerine hıdrellez kutlamaya gitti, kaymakamlar roman mahallelerini gezmeye başladı."

Her iki ismin de dikkat çektiği nokta Roman Açılımı'nın yerel inisiyatiflerle yürümesi. Neredeyse tüm Avrupa ülkelerinin birer birer oluşturduğu Romanlar İçin Strateji Belgesi Türkiye'de de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığıyla 2014 yılında Roman vatandaşlara yönelik "Sosyal Politika Strateji Belgesi ve Eylem Planı" olarak hazırlandı. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından benzer şekilde "Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi (2016-2022)" hazırlanılarak proje sürecine devam edildi. Hacer Foggo merkezi devlet politikası üretilmesinin önemini şöyle anlatıyor:

"Romanlar için bazı iyi niyetli kamu yöneticilerinin iyi uygulamaları var, o kadar. Bazı yerel idareciler var ki çok iyi niyetli. Romanlara yaşam alanları yaratıyor, ayrımcılığa karşı mücadele ediyor. Ama bazı belediye başkanları var ki ayrımcılık yapıyor. Kamu yöneticisinin insafına kalmış bir durum var. Mum ışığı ile iyi insan arayacak halimiz yok. Bir devlet politikası oluşturulması lazım."

Son dönemlerde merkezi olarak bazı adımlar da atılmıştır. Örneğin Türkiye İş Kurumu (İş-Kur) dezavantajlı grup olarak Roman vatandaşlara iş bulma konusunda öncelik tanımıştır.

Romanları Türkiye gündemine taşıyan hatta Avrupa Birliği ilerleme raporlarında Türkiye'nin eleştirilmesine neden olan olaylardan biri de, Romanların İstanbul'da yoğun olarak yaşadığı Sulukule semtinden gönderilmesi olmuştur. Kentsel dönüşüm adıyla yapılan bu uygulamada Romanların Sulukule'deki evleri yıkıldı, yerlerine lüks konutlar yapıldı. Bahattin Ulusoy, Sulukule'deki bu uygulamadan daha farklı bir plan yapılması konusunda görüş bildirmektedir:

"Sulukule'de yaşanan bir mağduriyet vardı. Bunu herkes gördü. Şimdi mesela, tekrar edilmemesine çalışılıyor. Edirne'de, Kırklareli'nde iyi çalışmalar var. Kırklareli'nde 'Evlerinizi sizin istediğiniz şekilde yapacağız' dedi vali. Yerel yetkililerle masaya oturacak temsilcilerimiz olduğu zaman, masanın karşısına geçince hakkımızı alabiliyoruz. Rant elde

edilecek yerlerde kaldığımız doğru. Biz bu rantı bize çevirmeye çalışıyoruz. Şimdiye kadar Romanlar için 8 bin civarı konut yapıldı."

Hacer Foggo ise kentsel dönüşüm konusunda Romanların mağdur edildiği örneklerin çok daha fazla olduğu görüşünde:

"Uzunköprü Belediyesi'nin yaptığı konut projeleri çok iyi. Biga'da güzel konutlar yapıldı ama Sulukule, Bursa Kamberler, İzmir Örnekköy, Ankara Çin Çin gibi yerlerde Romanlara evler verdiler ama çoğu ödeyemedi, icralık oldu."

Kentsel dönüşümün başlatıldığı bir yer de İstanbul ilinin Esenler ilçesinin eski adıyla Karabayır yeni adıyla Tuna olan mahallesinde yaşandı. Yaklaşık olarak art arda olan beş sokak, kentsel dönüşüm çerçevesinde yıkılarak, romanların başka bölgelere göç etmesine yol açmışlardır. İçinde bulunduğum ve kendi evimizin de yıkılan evler arasında olduğu göz önüne alındığında, romanların yine hep birlikte Esenyurt ilçesine göç ettikleri ve hayatlarına orada kaldıkları yerden devam ettiklerini söyleyebilirim.

Roman Açılımı'na ilişkin bir diğer somut gelişme, Trakya Üniversitesi'nde Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü'nün 23 Mart 2014 tarihinde resmi olarak kurulmuş olmasıdır.[1] YÖK'ten izin çıkan bölüm için üniversitede çok özverili bir şekilde çalışmalar günümüze kadar işlemeye devam etmektedir.

Romanlar söz konusu olduğunda yüksek sesle telaffuz edilmesinden kaçınılan en önemli durum ise Romanlara karşı ayrımcılık. Günlük hayatta Romanlara ayrımcılık zaman zaman şiddet olaylarına da dönüşmektedir. 2010 yılının Haziran ayında Manisa'nın Selendi ilçesinde yaşayan Romanlar linç tehdidine maruz kalmış ve ilçeyi terk etmişlerdi. Ya da 2002 yılında Roman Mahallesi olarak bilinen eski Karabayır yeni Tuna mahallesinde yaşayan Roman vatandaşlar ile Siirtli diye bilinen vatandaşlar arasında çıkan alacak-verecek tartışmasının 2 günlük sokağa çıkma yasağı verilecek kadar büyümesi. Türkiye'nin farklı illerinde de dozu düşük olsa da Romanlara yönelik şiddet olayları zaman zaman yaşandı.

Hacer Foggo, Selendi'de yaşananların kötü örnek oluşturduğunu, başka yerlerde de 'Romanlar buradan gitsin' taleplerine yol açtığını savunuyor. Foggo, kamu kurum kuruluşlarında çalışan devlet memurlarına, emniyet görevlilerine, Romanların yoğun olarak gittikleri okullarda öğretmenlere başta Roman kültürü olmak üzere, ayrımcılık ve nefret söylemi, sosyal dışlanma konularında bilgilendirme yapılarak, farkındalık yaratılması sağlanması önerisinde bulunuyor. Bahattin Ulusoy, önyargıları besleyen sebeplerin araştırılmasından yana:

"Roman olmayanlar üzerinde çalışmalar yapılması lazım. Roman olmayanların Romanlara bakışlarını öğrenmek lazım. Bu önyargılar nasıl oluştu, oluşuyor buna bakmak lazım. Önyargıları kırmak kolay değil. İki tarafın da özveride bulunması gerekiyor. Her toplumun iyisi de var kötüsü de var. Toplumun iyilerini bir yerlere getirmemiz lazım."

[1] https://rae.trakya.edu.tr/pages/hakkimizda Erişim tarihi: 23.12.2022

Hacer Foggo ise sorununun adının zaman zaman yanlış konulduğunu düşünüyor:

"Hep Romanların topluma entegrasyonu deniliyor. Oysa bence önemli olan Roman olmayanların Romanlara entegrasyonu. Bütün sorun Roman olmayanların Romanlara entegrasyonunda."

Bunların yanısıra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca "Roman vatandaşlara yönelik yeni strateji belgesi ve eylem planı (2022-2030) hazırlandı. Bu plan ile birlikte belirlene bazı hedefler ise şöyledir:

- Roman vatandaşlara yönelik yeni sosyal konut projeleri gerçekleştirilecek. Önceki planlardan farklı olarak ayrıca müstakil konutlar da hayata geçirilecek.
- Romanlar için, destekleme ve yetiştirme kursları açılacak. Okullaşma oranının düşük olması nedeniyle, okul öncesi eğitime erişimin attırılması amacıyla fiziki iyileştirmeler yapılacak.
- Roman çocuklarına yönelik olarak sanatsal ve sportif faaliyetler düzenlenecek ve bu etkinliklere katılım konusunda teşvikler yapılacak.
- Roman mahallelerinde Genç Ofisler adıyla merkezler kurulacak ve gençlerin boş zamanlarında bu merkezlerde hobi edinmeleri sağlanmış olacak.
- Roman kadınların Kooperatif kurmaları ile ilgili teşvikler artacak.
- Roman çocuk ve gençlerin, mili bilinç ve şuurla yetişmeleri için periyodik düzenlerle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığına ziyaretler düzenlenecek.
- Kamyon tiyatro ile romanların bulunduğu bölgelerde temsil verilerek, bulundukları yerlerde kültür-sanat etkinliklerine erişimleri sağlanacak.
- Benzer şekilde gezici kütüphaneler oluşturularak, romanların yoğun yaşadıkları bölgelerde duracak.
- Son olarak da, "Roman Ezgileri" temalı düzenli konserler düzenlenerek vatandaşlar arasındaki kaynaşma ve dayanışmanın artırılması sağlanacak.

GENEL DEĞERLENDİME VE SONUÇLAR

Çalışmamızda ki araştırma konularından birisi olan çokkültürlülük ile birlikte romanların ve diğer bireylerin ya da toplulukların birbirleri ile aralarındaki farklılıkların tanınması, kültürel özgüllüklerinin farkına varılması, kimliksel, dilsel ve dinsel aidiyetlerinin dile getirilmesi gibi birçok konuda bilgi paylaşılmıştır. Teorik planda çokkültürlülük, farklılıkların büyük toplum içerisinde bir arada ya da birlikte yaşamanın olanaklı hale getirilmesi üzerine odaklı olduğu gibi, siyasi, toplumsal ve düşünsel bir takım gelişmelerle de bağlantılı gelişim göstermektedir.

Dünyanın her yerinde bulunan Romanların, her topluluk gibi kimliklerini yaşatmaya ihtiyaçları ve hakları vardır. Fakat bunu da ayırmadan, dönüşmek, başkalaşmak zorunda kalmadan inisiyatifleri doğrultusunda gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Romanlara sahip çıkan bir anavatanlarının olmayışı Romanların birçok sorununun da zorunlu olarak çözümsüz kalmasına, bulundukları yerlerde dışlanmalarına veya daha fazlası olacak şekilde işkence görmelerine hatta insan yerine bile konmamalarına neden olmuştur. Romanlara yönelik yanlış ve batıl inanışların yüzyıllar boyunca halklar arasında yayılmasının yanı sıra bu inanışlara toplumların aydın kesimlerinin de körü körüne inanmaları gibi faktörlerle birlikte, Romanları, çaresizlik içerisinde bir yaşam mücadelesi içerisine itmiştir.

Romanların birlikte yaşadıkları toplumlar tarafından yeteri kadar tanınmamaları, haklarında birçok önyargının olması ve toplumların, Romanları kendi yaşam alanlarının dışına çıkarmaları nedenleri ile Romanların kendi oluşturdukları bölgelerde yaşamaya terk edilmeleri, Romanların yaşadıkları en büyük sorunlar arasında gösterilebilir. Üstelik bu yaşam alanlarında da eğitim, sağlık, güvenlik ile belediye hizmetleri gibi en temel haklar ve hizmetlerden de mahrum kalmaları yaşadıkları sorunları bir kat daha artırmıştır. Bulundukları yerlerden göç ettirilmiş olsalar da yine de kendilerine ve kimliklerine has bir şekilde başka yerleşim yerleri bulmuş ve orada hayatlarına kaldıkları yerden devam etmişlerdir.

Yaptığımız araştırma neticesinde; 2010 yılında başlatılan Roman Açılımı ile beraber, birçok alanda projelendirmeler yapılmaya başlanmış ve birçoğu da sonuçlandırılmıştır. Gerek meslek edindirme kursları olsun, gerekse konutlarının değişimi için yapılan TOKİ konutları olsun, düzenlemeler titizlikle yürütülmüş ve 12.yılı geride bırakmıştır. Roman açılımının bu denli hassas yürütülmesine rağmen, projeler de gecikmeler yaşanmış ve açılım planlandığı kadar etkili olamamıştır. Bunların temel olarak nedenlerine baktığımızda;

- Göçebe olarak yaşayan Roman vatandaşların yerleşik hayata geçmeye direnmeleri,
- Yerleşik olarak yaşayan Roman vatandaşların, sağlıksız konutlarından ayrılarak kendileri için inşa edilen TOKİ'lerde yaşamaya başlamaları ile oluşan sosyal uyum sorunlarına çözüm bulamayışları ve tekrardan eski yaşantılarına geri dönmeleri,
- İşkur tarafından meslek sahibi edindirilen Roman vatandaşların benzer şekilde işlere uyum sağlayamamaları nedeniyle işlerden ayrılmaları,
- Eğitim konusunda alınmaya çalışılan tedbirler karşısında, görevlilerden istenilen Romanlar hakkındaki bilgilerin yetkili mercilere verilmemesi ve Roman vatandaşların katılım isteklerinin azlığı sebebiyle, hazırlanan projelerin hayata geçirilememeleri,
- Sağlık konusunda, göçebe durumda olan Roman vatandaşlar için kimlik sorunları çözülemediği için, sağlık sorunlarının da halledilememelerine yol açmıştır.

Bu nedenle Romanlarla alakalı bir çalışma yapabilmek için; Roman Açılımının aksayan yönlerinden ders alınarak, yanlışlar çıkarılarak yeniden detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Ancak bu sayede çokkültürlü bir toplumda yaşama hakları kendilerine verilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arayıcı, A. *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler*. İstanbul, Kalkedon Yayınları,2008.
- Bauman, Z. *Postmodern Etik*. Çev: Alev Türker, Ayrıntı Yay. İstanbul, 1998.
- Berger, H. *Çingene Mitolojisi*. çev: Musa Yaşar Sağlam, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000.
- Kolukırık, S. *Dünden Bugüne Çingeneler*. Ozan Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kurtuluş, B. Devletsiz Bir Halk Olarak Çingeneler: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri. Derleyen: Levent ÜRER. *Roman Olup Çingene Kalmak.* İstanbul: Melek Yayıncılık, 2012.
- Parekh, B. *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek.* Çev: Tanrıseven B. , Ankara, 2002.
- Yanıkdağ, T. Türkiye'de Yaşayan Romanların Sorunlarına Genel Bir Bakış. Derleyen: Levent ÜRER. *Roman Olup Çingene Kalmak.* İstanbul: Melek Yayıncılık, 2012.
- https://www.serkanocak.net/detay/985693 Erişim Tarihi: 22.12.2022
- Türkiye'de Romanların Durumu, Türkiye'de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları, Yönetici Özeti, Aralık 2010. Sözleşme Referans No: VC/2009/0365. http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/turkey-understanding-employment-and-decent-work-challenges-in-turkey-december-2010-turkish.pdf Erişim Tarihi: 22.12.2022
- Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/wZYtU+Roman_Vatandaslara_Yonelik_Strateji_Belgesi_2016-2021_.pdf Erişim Tarihi: 2012.2022
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan Roman Vatandaşlara Yönelik Yeni Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2022-2030) https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligindan-roman-vatandaslara-yonelik-yeni-strateji-belgesi-ve-eylem-plani/ Erişim Tarihi: 22.12.2022
- Yüksel Aytuğ, İnsanlık Dersi, Sabah Gazetesi. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/aytug/2013/02/01/insanlik-dersi Erişim Tarihi: 20.12.2022
- Ahmet Emin Yılmaz. "Türkiye'de ilk adım Yıldırım'da: Roman açılımı için sosyal proje!",Olay Gazetesi, https://www.olay.com.tr/yazar/ahmet-emin-yilmaz/turkiyede-ilk-adim-yildirimda-roman-acilimi-icin-sosyal-proje-265170 Erişim Tarihi: 22.12.2022
- https://rae.trakya.edu.tr/pages/hakkimizda Erişim tarihi: 23.12.2022

KİMLİK VE SİYASET[1]

Doç. Dr. Devrim ERTÜRK

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, devrim.erturk@deu.edu.tr- ORCID No: 0000-0001-5131-1325

ÖZET

Kimlik olgusu 1980 sonrasında siyasetin yükselen değeri olmuştur. Daha önceki ekonomi referanslı siyaset ve politika tarzı yeni dönemde yerini kültürel değerlere bırakmıştır. 1980 öncesinde sınıf siyaset sahnesinde etkili iken, sonraki süreçte sınıfın yerini kültürel gruplar siyasal aktör olarak almıştır. Bu değişim süreci siyasetin temel aktörü olarak siyasal partilerin müttefiklerini de yeniden belirlemiştir. Sınıf siyaset sahnesinde siyasal müttefik olma özelliğini yitirirken, yeni bir alan açma çabası ve politikaları ile kültürel gruplar önem kazanmıştır.

Kültürel değerler siyasetin merkezine yerleştikçe politika üretme pratikleri de farklılık arz etmiştir. Ekonomi alanında değişmeler küresel dünya düzeninde bir önceki dönemin ekonomi temelli sosyal refah politikalarının terk edilmesine neden olmuştur. "Kriz" olarak adlandırılan bu durum ekonomi temelli seçmene yönelik politika belirlenmesi ve izlenmesi sürecini de ikinci plana itmiş; kimlik ve kültür yeni politika belirleme ve izleme süreci olmuştur.

Ekonomik taleplerle hareket eden siyasal aktörler yeni dönemde görünürlüklerini kaybetmiştir. Siyasetin de ekonomik sorunları çözmekte küresel ölçekte yetersiz kalması, siyaset yapma pratiğini de değişime zorlamıştır. Neoliberal ekonominin küresel ölçekte hakim hale gelmesi ile birlikte siyasette bu kırılma ortaya çıkmıştır. Ekonomide temel eğilim olarak neoliberalizm siyaset ve toplumsal alanda hakim hale gelirken siyasetin toplumsal önceliklere değil küresel ekonominin önceliklerine göre yol izlediği görülmüştür/görülmektedir. Neoliberal "zafer" olarak sunulan bu özellik siyaset sahnesinde kimliğin de belirleyici bir unsur haline gelmesini beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada kültür, kültürel grup ve kimlik konusunun siyasetin temel belirleyici unsurları olmaları süreci analiz edilmeye çalışılmıştır. Küreselleşme, neoliberalizm gibi son dönem gelişmelerinin kimlik siyaseti üzerinde etkileri bu çalışma kapsamında değerlendirilen diğer iki önemli konudur. Çalışmanın temel iddiası ise ekonomik sorunlara çözüm getirmekten uzaklaşan siyasetin yeni bir yol olarak kimliği seçtiğidir. Kültürel olanı kapsadığı için siyaset ve kitleler arasında yeni bir bağlantı noktası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, kimlik, neoliberalizm, toplumsal sınıf, kolektif kimlik.

1. GİRİŞ

Kültürel değerler siyasetin merkezine 1980 sonrasında yerleşmeye başlamıştır. Siyasetin kolektif birliktelik olarak sınıfı merkeze alan işleyişinin yerini kültürel değerler almıştır. 1980 öncesinin kolektif yapısı olan sınıf 1980 sonrasında siyaset sahnesinde etkisini yitirmeye başlamıştır. Yeni dönemde ise kolektif bir müttefik olarak kültürel gruplar siyasette

[1] Bu çalışma Mart 2014 tarihinde Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalında tamamlanmış, danışmanlığını Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ'ın yaptığı, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Toplumsal Tabanını Kaybetmesinin Nedenleri (1990-2011): Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep Örneği" başlıklı doktora tezinin bir kısmının yeniden gözden geçirilmiş halidir.

etkili olmaya başlamıştır. Kültürel değerlerin siyasetin merkezi konumunda yer alması siyaset üretme pratikleri ile de doğrudan ilişkili görülebilir. Neoliberal politikaların etkisini gösterdiği küresel dünya düzeninde bir önceki dönemin ekonomik refahı amaçlayan ideal düzen vaatleri de sona ermiştir. Refah devletinin krizi ile birlikte toplumsal alanda da ekonominin neredeyse tamamen belirleyici hale gelmesi sınıfsal siyasetin yerine kimliklerin siyaset alanından talepleri ile görünürlük kazanması sürecinin doğurmuştur. Refah devletinin krizi ve küreselleşmenin etkisi ile birlikte dünya piyasalarında neoliberal ilkelerin başat hale gelmesi temel kırılma noktasını oluşturmuştur.

Ekonomi alanında neoliberalizmin etkisi ile birlikte ortaya çıkan değişimler toplumsal alanı egemenliği altına alırken siyaset karşısında ekonominin öneminin arttığı bir döneme gerilmiştir. Ekonomi alanındaki neoliberalizmin "zaferi"olarak sunulan bu gelişme ile birlikte siyasette de kimlik belirleyici bir öğe haline gelmiştir. Kimliğin siyasettin merkezine yerleşmeye başlaması sınıf kavramının siyasette etkisiz kalması ile paralellik göstermiştir. Kimliğin siyasette yükselişe geçmesi 1968 olayları olurken aynı zamanda 1968 olayları siyasetin karşısında sınıfsal gücünde zirvesi olarak değerlendirilebilir. Dünyanın neredeyse tamamında etkili olan 1968 Gençlik Hareketleri bir anlamda siyasetin karşısında homojen ve güçlü bir kitlenin varlığını da göstermiştir. Küreselleşme kavram olarak ekonominin, siyasetin merkezine yerleşmiştir. Siyaset ve ekonomi alanında dünyanın birbirine olan bağlılığını ifade etmek için kullanılan küreselleşme kavramı 1980 sonrasında tüm alanları etkileyen bir kavram haline gelmiştir. Küreselleşme, küreselleşmenin etkileri gibi konuların sık sık duyulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Küreselleşme kavramının sıklıkla kullanılmasına bağlı olarak da sosyal bilimler alanında küreselleşme kavramı bir sosyo-ekonomik ve siyasi çözümlemelerde merkezi konuma gelmiştir.

2. KÜRESELLEŞME VE KİMLİK

Küreselleşme kavramı gündelik yaşama kadar her alanı işgal ederken sosyal bilimler alanında da anahtar kavramlardan birisi haline gelmiştir (Giddens, 2004: 55). Kavramın anahtar bir kavram haline gelmesi ile birlikte kullanımının da 1980'lerden sonra hızla artması Robertson (1999)'a göre kavramın kullanımının takip etmek imkansızlaşmıştır. Kavramın bu denli çok yaygınlaşması çatışma, parçalanma gibi bir çok unsuru içinde barındırması ile birlikte (Giddens, 2002:12-13) kapitalizmin dünyaya yayılış süreci ile ilişkilendirilmesine (Wallerstein, 2002: 16) de bağlanabilir. Küreselleşme kapitalizmin dünyaya yayılması dolayısıyla da dünyadaki toplumların birbirine benzeme süreci ile de birlikte düşünülebilir. Kapitalist sistem tüm dünyayı etkilerken aynı zamanda dünya toplumlarını da ekonomik temelde birbirine benzetmektedir.

Ekonomik sistemlerin birbirine eklemlenmesi, dolayısıyla kapitalizmin başat hale gelmesi küreselleşmenin en önemli özelliklerinden birini oluşturur. Giddens (2004: 69)'a göre uzak yerleri birbirine bağlayan bir süreç olarak ifade edilen küreselleşme bu bağlantıyı kapitalist sistem üzerinden gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla da dünya ülkelerinin birbirine bağlanmaları ekonomik temelde olmaktadır. Bauman (1999: 69)'a göre ise bu süreç dünya ülkelerini birbirine bağlarken aynı zamanda başına buyruk bir sürece de karşılık gelmektedir. Başına buyrukluk ise ekonomi alanında gerçekleşmemektedir. Bauman'ın küreselleşmenin başına buyrukluk getirisi daha çok sosyo-ekonomik etkileri anlamında kabul edilebilir. Çünkü kapitalist ekonominin dünya ülkelerini etkileme süreci ile birlikte ulus-devletleri aşan bir takım egemen denetleyici kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu süreç aynı zamanda ulus-devletin egemenliğinin de zedelenmesine neden olmuştur. Küreselleşme süreci ile birlikte ulus-devlet sahip olduğu bir takım egemenlik yetkilerini ulus-üstü kurumlarla paylaşmak durumunda kalmıştır. Ulus-devletin özellikle ekonomik açıdan işlevsizleştirilmesi sürecinde iki boyut ön

plana çıkmıştır. Birincisi, ekonomi alanındaki yetkilerin IMF, OECD, GATT gibi ulus-aşırı ölçekte yapılanmış kurumlara devredilmesi, ikinci ise ulus-devletlerin hakimiyetlerinin kendi sınırları içinde yerellikle aşındırılmasıdır (Kazgan, 2009: 34).

Küreselleşme süreci ulus-devletin egemenliklerini törpülerken aynı zamanda ulus olgusunu parçalama yönünde de bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Modern siyasi dönemin bir öğesi olan ulus-devlet küreselleşme süreci ile birlikte sahip olduğu zemini kaybetmeye başlamıştır. Her şeyden önce ulus-devletin egemenliğini ulus-üstü kurumlarla paylaşmak durumunda kalması ulus-devletin meşruiyetini de sorgulanır hale getirmiştir. Ulus-devletin siyasi, toplumsal ve ekonomik zemininin krizde olduğu yönündeki tartışmalar (Hall, 1998: 47), ulus-devletin egemenlik kurduğu toplumsal birliği de parçalamaktadır.

Küreselleşme süreci ile birlikte ulus-devletin dayandığı siyasi, sosyal ve ekonomik taban kaymaktadır. Buna bağlı olarak ulus-devletin elementleri olan ulusal toplum, ulusal egemenlik, ulusal çıkar, ulusal kimlik, ulusal ekonomi gibi kavramlar karşılıksız kalmaktadır. Ulusların dış ilişkilerinde ulusal çıkarlar, piyasanın da belirleyiciliği ile "pazarlık"lar üzerine alışveriş anlayışı ile yürümeye başlamıştır. Bauman (1999: 79)'a göre buna neden olan ise küresel güçlerin hareket özgürlüğünün sağlanması ve bunun her geçen gün artmasıdır. Ulus-devletin belirtilen şartlara göre yeniden yapılandırılması ise bunu sağlayabilecek olan bir neden olarak görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde ulus-devlet yeniden yapılandırılarak çağın yeni bir devlet türü gibi sunulmaktadır. Uluslararası ölçekte küresel sisteme entegre olmuş bir devlet anlayışı yerelde de hakimiyetlerini paylaşmış bir özelliğe bürünmüştür. Uluslararası alanda ulus-devletin egemenlik hakları ulus üstü kuruluşlar tarafından paylaşılırken sadece yerel yetkilerle sınırlandırılmış bir devlet şekli ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinde bazı ulus-devletler bu yapıya göre bir dönüşüm geçirirken, Batı merkezli ülkeler ise dünya siyasetinde hakim konumlarını arttırarak devam etmektedir.

Ulus-devletin geçirmiş olduğu bu dönüşümlerle birlikte yetkileri büyük ölçüde kısıtlanmış yeni bir post-modern devlet türü ortaya çıkmaya başlamıştır. Küreselleşme tarafından temsil edilen yeni düzende ulus-devletler, sadece yerel yetkilerle donatılmış yapılar olarak düşünülmeye, uluslararasılaşamayan sermaye ile birlikte vasıfsız işçilerin devleti haline gelen bir yapı muamelesi görmeye başlamıştır (Kazgan, 2009: 38).

Ulus-devletin toplumsal zemininin aşındırılması ise kültürel özelliklerin siyaset sahnesinde yer alması ile gerçekleşmektedir. Daha çok etnik kimlik temelinde ortaya çıkan bu gelişme devletin dayandığı ulus anlayışının meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bir takım kültürel taleplerin ulus-devlete yöneltilmesi, devletin farklı unsurları birleştirici etkisinin de (Habermas, 2002) zedelenmesine neden olmaktadır. Bu aynı zamanda ulus-devletin kendi içinde de egemenliğinin sarsılmasına neden olmaktadır.

Öte yandan küreselleşme süreci ile birlikte kimliklerin siyasetin merkezine yerleşmeye başlamasında post-modernizmin de etkisi bulunmaktadır. Modernlik projesinin 1970'li yıllarda eleştirilmeye başlanması, modernliğin getirisi olan sosyo-politik ve sosyo-ekonomik tüm öğelerin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulama aynı zamanda bu öğelerin destek yitirmesine de neden olmuştur.

3. POST-MODERNİZM VE KİMLİK

Post-modernizm modernliğin Batı'da yaşanan derin "krizi" sonucu ortaya çıkmış ve küreselleşme gibi hayatın tüm alanlarında etkili olmaya başlamıştır. Aydınlanma felsefesi üzerine kurulu modernitenin eleştirilen yönleri ile birlikte modernliğin insanlığa sunduğu tüm düzenlerinin "kriz"de olması yeni bir dönem olarak post-modern dönemin ön plana çıkmasını

kolaylaştırmıştır. Post-modern ideolojinin etkilerinin artmaya başlaması ile birlikte siyasal alanda da demokrasi, kültürel haklar gibi olguların temelinde ulus-devletin dayandığı vatandaşlık ve egemenlik anlayışı sorgulanmaya başlamıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte dünyanın geniş kesimlerinin birbirleri ile kolay ve hızlı iletişime geçmelerine bağlı olarak da post-modernizmin etkileri büyük ölçüde etkili olmuştur.

Modernizm insanlığa evrensellik ve homojenlik üzerinde kurulu bir yaşam vaat etmiştir. Yeni dönemde bunun yerine, farklılık ve çoğulculuk temelinde bir anlayış ikame edilmeye çalışılmaktadır. Post-modernizmin vurguladığı çoğulluk, modernizmin objektiflik özelliğinin yerine de sübjektiviteyle ikame etmektedir. Meta anlatıların etkisiz kalması post-modern dönemde bu konuların merkezde yer almasında etkili olmuştur (Heller ve Feher, 1993: 11). Modernizmin evrensellik iddiasının "etkisiz" kaldığı yönündeki tartışmalarla birlikte, daha homojen kavramların yerini aile, etniklik, din gibi kimlik sağlayıcı mekanizmalar ön plana çıkmaya başlamıştır (Yılmaz, 1996: 145). Ulusal kimliğin sorgulandığı bir dönemde alt kimlik olarak etnik kimliklerin veya dini kimliklerin öne çıkması hem ulusal kimliğin parçalanmasına hem de ulus-devlet anlayışının inandırıcılığını yitirmesine neden olmuştur. Ulus-devletin toplumsal alanında ortaya çıkan bu değişim ulusal kimlikteki aidiyet duygusunun da ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Aidiyetlik bağının kopması toplumsal ve siyasal alanda etnik ve dini özelliklerin ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Post-modern dönemde ulus-devletin vatandaşları ile olan bağlar yeniden tanımlanırken modern dönemin anlayışında yer alan milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm gibi evrensel ve bütünsel yaklaşımların dünyayı bu yönde değiştirme üzerine kurulu ideolojileri dışlanmıştır. Bunun yerine siyasette etkili olan etnik, dinsel ve diğer kimliksel talepler olmuştur (Eagleton, 2005: 24). Bu durum aynı zamanda siyasette daha kolektif temele dayanan siyasal hareketlerin de toplumsal desteklerini etkisiz bırakmıştır. Toplum kültürel taleplerle daha parçalı hale geldiği için siyasetten talepler de bu yönde gerçekleşmiştir. Ayrıca bu durum "evrensel" ve "bütünsel" yaklaşımların yerini kimlik hareketlerinin almasına neden olmuştur.

Post-modern dönemde ortaya çıkan ve bütünsel bir yaklaşımı reddeden anlayışın yerine daha parçalı toplumsal yapılar yüceltilmeye başlanmıştır. Bu gelişme aynı zamanda modern dönemde kurulmuş olan siyasal ittifakların yeniden belirlenmesine neden olmuştur. Siyasal ittifakların yeniden belirlenme süreci özellikle siyasal partiler üzerinde etkili olmuştur. Siyasal partilerin sınıfsal tabanları ile bağlarının etkisiz kalması bu dönemin siyasetteki en büyük yansıması olarak değerlendirilmektedir (Sarıbay, 1995: 115). Siyasetin değişen özellikleri siyasal partileri ittifak arayışı için yeni arayışlara yöneltirken siyasal partilerin de bu arayışlarda kültürel özellikleri ön plana tutan bir anlayış içine girdikleri gözlenmektedir. Siyasal partiler bir önceki dönemin ittifak özelliği olan sınıfsal yapıların siyasette etkisiz kalması ile birlikte toplumsal taban oluşturmada aradıkları yeni bağlar toplumun talepleri olan kültürel yönlerle ilişkili hale gelmiştir.

Post-modernite ile birlikte farklılıklar çerçevesinde yurttaşa yapılan vurgu ve ileri demokrasi arayışları toplumsal alanda belli yönlerde pozitif etkilere sahip görünmektedir. Ulus-devletin egemenlik kurduğu vatandaş kitlesi üzerinde bu farklılıkların bir arada nasıl yaşayabileceği, farklılıkların aynı coğrafi alanda bir arada nasıl varlıklarını sürdürebilecekleri yönünde evrensel bir projenin henüz ortaya çıkmamış olması post-modernizmin eleştirilen yönleri arasında yer almaktadır (Kale, 2002: 37-38).

Modernitenin siyasal projesi olan ulus-devletin evrenselci projelerinin eleştirilmesi ile ortaya çıkan siyasal alandaki bu gelişme siyaset alanında kültürel taleplerin artmasına neden olmuştur. Genel çerçevesi itibariyle modernitenin dayandığı epistemolojinin eleştirilmesi yeni dönemde

yeni vaatlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulus-devletin homojen ve hakimiyet temelli siyaset anlayışı karşısında post-modern dönemde bir takım kültürel öğeler çerçevesinde siyaset yeni boyutlar almıştır. Siyasetin aldığı yeni boyutlar da küreselleşmenin etkileri ile birlikte dünyanın çok büyük kesimlerinde etkili olurken siyasal ittifakları da yeniden belirlemektedir. Özellikle siyasal partilerin dayandıkları ideolojik temellerin bundan oldukça büyük ölçüde etkilenmesi ile birlikte siyasal partiler yeni dönem siyasetine uygun olarak yeni ittifak arayışlarına girmişlerdir. Siyasal partilerin bu arayışlarında temel amaç kendilerine yeniden toplumsal taban oluşturma gayesidir. Siyasette kültürel referanslara yapılan vurgu ön plana çıkarken siyasal partilerin yapısal dönüşümleri de ortaya çıkmıştır. Modern dönemin örgütlü ve kolektif toplumsal birlikteliklerle güçlü ideolojik bağları olan siyasal partilerin yerini büyük ölçüde daha seçimlere dönük ve medya destekli siyasal parti tipleri almıştır. Ayrıca yeni dönemde siyasal partilerin ittifak arayışı içinde oldukları toplumsal kesimler kültürel taleplere sahip toplumsal birliktelikler olmuştur. Siyasal partilerin yeni yapılanma içinde oldukları yeni dönemde, önemli bir özellikleri olan örgütlenme ve üyelik anlayışlarını devam ettirerek buna uyum sağlayan partilerin daha geniş toplumsal destek buldukları da gözlenmektedir.

4. SONUÇ

Siyasetin değişen içeriği ile birlikte modern dönemin güçlü siyasal aktörü olan ulus-devlet yetkilerini bir takım yerel ve global aktörlerle paylaşmak durumunda kalmıştır. Küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıktığı söylenebilecek olan bu gelişme ile birlikte kolektif birlikteliklerin yerini daha parçalı kültürel birliktelikler almaya başlamıştır. Ulus-devletin egemenliğinin sorgulanmaya başlaması aynı zamanda farklılıkları da görünür kılmaya başlamıştır. Bir dönem ulus-devlet ideolojisi altında vatandaşlık bağı ile bir araya gelen farklılıklar yeni dönemde ulus-devletten bir takım haklar talep etmeye başlamıştır.

Post-modern dönem olarak adlandırılan içinde yaşadığımız dönemde modernlik projelerinin eleştirilmesi evrensel projelerin etkisizliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun karşısında bir yandan küreselleşmenin etkisi ile birlikte ulus-üstü arayışlar söz konusu olurken aynı zamanda da yerellikler ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Bu süreç siyasetin merkezi konularının günden güne daha mikro konulara yönelmesine neden olmuştur. Siyasetin ittifakı olan toplumsal sınıfların yerini ise yeni dönemde kültürel talepleri olan gruplar almıştır. Bu süreç aynı zamanda siyasal partilerin izledikleri politikaların da değişmesine neden olmuştur.

Neoliberal ekonominin dünya ekonomik sistemlerinde etkili hale gelmesiyle birlikte siyaset de bu çerçevede yeniden üretilmiştir. Ekonomik sistemin işleyişine engel olabilecek hiçbir siyasi ve toplumsal kurumun ortaya çıkmasına ihtimal dahi vermeyen bir anlayışla yeniden belirlenen siyaset alanı içinde siyasal partilerin seçmen desteği elde edebilme şansı yeni paradigma ile uyumlu bir siyaset izlemeleri ile mümkün hale gelmiştir. Ekonomik sorunların çözülmesinde etkisiz kalan siyaset yeni dönemde kaçınılmaz olarak kültürel sorunlara çözüm bulma arayışında olmuştur.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları,* (Çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Giddens, A. *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği,* (Çev. M. Sözen ve S. Yücesoy), 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Giddens, A. *Modernliğin Sonuçları* (Çev. E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

Habermas, J. *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak,* (Çev. İ. Aka), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Hall, S. Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi,* içinde 39-61, Derl.: A. D. King, (Çev. G. Seçkin - Ü. H. Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

Heller, A. ve Feher, F. *Post Modern Politik Durum,* (Çev. Ş. Argın ve O. Akhınay), 1. Baskı, Öteki Yayınları, Ankara, 1993.

Kale, N. Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru , *Doğu Batı*, Y. 5, s. 19, ss. 29-51, 2002.

Kazgan, G. *Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Küreselleşme ve Ulus-Devlet,* 5. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Robertson, R. *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*,(Çev. Ü. H. Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Sarıbay, A. Y. *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Yılmaz, A. *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar,* Vadi yayınları, Ankara, 1996.

Wallerstein, I. *Tarihsel Kapitalizm,* (Çev. N. Alpay), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

TÜRKİYE SİYASAL PARTİ SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER[1]

Doç. Dr. Devrim ERTÜRK

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, devrim.erturk@deu.edu.tr- ORCID No: 0000-0001-5131-1325

ÖZET

Bir modernleşme projesi olarak Cumhuriyet, siyasal alanda da çok partili bir siyasal düzen kurmak amaçlamıştı. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren temel hedeflerinden birisi çok partili siyasal sistem ve yarışması seçimlere dayalı bir siyasal düzen olmuştur. 1924 ve 1930 yıllarında ikinci bir partinin kurulması ve seçimlere katılma deneyimi başarısızlıkla sonuçlanmış, kurulan partiler kapatılmıştır. 1946 yılına kadar tekrar gündeme gelmeyen bu durum 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması ile birlikte aşılmıştır.

Türkiye 1946'dan beri çok partili siyasal sistem ve seçimlere sahip bir siyasal yapıya sahiptir. Arada kesintiler olmakla birlikte, Türkiye siyasetinde çok partili seçimler 1946'dan günümüze kadar devam etmektedir. Tüm bu tarihsel süreçte ise dünyadaki ve ülkedeki gelişmelere bağlı olarak parti sistemleri, seçmen dağılımı da farklılık göstermiştir. Bu farklılıklarında temelinde yine farklı ekonomik, sosyal ve siyasal değişmeler yer almaktadır. Gerek seçmenlerin parti desteklerinde ve siyasal tercihlerindeki değişmeler, gerekse siyasal partilerin örgütsel kimlik ve ideolojileri bu tarihsel süreçte farklılık göstermiştir.

Parti aidiyeti, seçmen oynaklığı, siyasal partilerin kapatılması, siyasal parti üyeliğindeki düşüş, partilerin birbirine benzeşmesi gibi nedenler genel olarak dünyadaki değişmeler ve özel olarak Türkiye'deki değişmeler olarak ifade edilebilir. Bu sayılan nedenler ise bütün olarak Türkiye'deki siyasal parti sistemi üzerinde etkilidir. Çalışmada, bahsedilen nedenler analizi hedeflenmiştir. Yine bu etkenlerin Türkiye'deki yansımaları Türkiye partilerinden örneklerle ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal parti, pati üyeliği, Türkiye siyaseti, parti aidiyeti, seçmen davranışı.

1. GİRİŞ

Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren devlet merkezli modernleşme çabaları görünürlük kazanmıştır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasından sonra da kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşme çabaları devam etmiştir. Devletin modernleşme projesini yürütme organı olarak da ulusal mücadelenin örgütlenmesinde kökleri bulunan CHF kurulmuştur. Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte çok partili bir siyasal yapının ortaya konulması girişimleri olmuş; ancak sonuç alınamamıştır. TPCF (1924) ve SCF (1930) deneyimleri olumsuzlukla sonuçlanmış ve 1946'ya kadar Türkiye tek parti iktidarı ile yönetilmiştir. 1946'da DP'nin kurulması ile çok partili rejime geçildiği kabul edilmektedir. 21 Temmuz 1946 seçimi de çok partili rejimin ilk seçimi olarak görülmektedir.

[1] Bu çalışma Mart 2014 tarihinde Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalında tamamlanmış, danışmanlığını Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ'ın yaptığı, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Toplumsal Tabanını Kaybetmesinin Nedenleri (1990-2011): Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep Örneği" başlıklı doktora tezinin bir kısmının yeniden gözden geçirilmiş halidir.

1950 Seçimlerinde ise CHP'nin 27 yıl süren tek parti iktidarı sona ermiş, halkın tercihi ile Türkiye'de siyasal iktidar değişmiştir. 1960 yılına kadar DP ülkeyi yönetmiş ve 1960 yılına gelindiğinde askerler iktidara müdahale ederek yönetimi ele almıştır. Kurulan ara rejim sonrasında yeniden seçimler yapılmış (15 Ekim 1961) sivil yönetime geçilmiş, yapılan seçimler sonucunda tek partinin yeterli çoğunluğu sağlayamamasına bağlı olarak Türkiye koalisyon hükümetleri ile tanışmıştır. 1971 yılına gelindiğinde ülkede "artan siyasal şiddet ve kutuplaşma" gerekçe gösterilerek siyasi iktidara silahlı kuvvetlerin verdiği bir muhtıra ile müdahale gerçekleşmiştir. 1971 müdahalesinden sonra solun yükselişe geçmesine ve CHP'de lider değişimi ile birlikte partinin yükselen sol kitlelerle ittifak kurabilmesine bağlı olarak 1973 ve 1977 seçimlerinden CHP birinci parti olmuştur. Bu dönemde yapılan seçimlerde CHP, toplumsal yapıda Batı tarzı sınıfsal yapının oluşması ve değişim, dönüşüm yolunda taleplerin artmasına bağlı olarak yeni kitleler ile ittifak kurabilmiştir. Bunun karşısında ise AP geleneksel kesimin oylarını ve statükoyu savunur bir söylem benimsemiştir (Altunışık ve Tür, 2005: 38).

1980 Darbesinden sonra siyasal partiler yasaklanmış, liderlerine siyasi yasak getirilmiştir. Tamamen siyasal alanın yeninden şekillenmesini sağlayan bu strateji, yeni dönemde siyasal alanın daha "istikrarlı" olmasını sağlamayı amaçlamıştır. 1983'te yapılan seçimlerle de ANAP iktidara gelmiş ve tek parti yönetiminde 1990'lı yıllara kadar ekonominin istediği siyasal istikrar sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye tekrar koalisyon hükümetleri ile yönetilmeye başlanmıştır. Demirel liderliğindeki DYP ile Erdal İnönü liderliğindeki SHP koalisyonu 1990'lı yılların ilk koalisyonu olmuştur. Daha sonra RP ile DYP koalisyonu ve yaşanan 28 Şubat süreci ile ordunun tekrar müdahalesi gerçekleşmiştir (Çavdar, 2004: 342). Yaşanan müdahaleye bağlı olarak RP ülkede yaşanan "irtica" tehdidinin faili olarak görülerek kapatılmış ve partinin liderine siyasi yasak getirilmiştir. İktidara yapılan müdahale siyasal alanın yeniden yapılandırılmasını da beraberinde getirmiş; ANAP, DSP ve DTP'nin ortaklığında CHP'nin dışarıdan desteklediği ANASOL-D hükümeti kurulmuştur. 2002 seçimlerine kadar farklı partilerle koalisyon hükümetleri dönemi devam etmiştir.

2001 krizinin ortaya çıkması ile ANAP, DSP ve MHP'nin kurmuş olduğu koalisyon hükümeti büyük bir darbe almış ve 2002 seçimlerinde AKP'nin seçimden tek başına iktidar olma çoğunluğunu elde etmesi ile de tek parti iktidarı siyasal alanın yeni şeklini ortaya koymuştur. 2001 krizi koalisyon ortaklarına ağır bir darbe indirirken, siyasal alanın yeniden şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllara damgasını vuran merkez sağ partilerin çekişmesi bu süreçten sonra sona ermiştir. Merkez sağın çökmesine neden olan bu gelişme siyasal alanda ve özellikle mecliste temsil edilme şansını yeniden belirlemiştir. İki parti ile birlikte 9 bağımsız adayın meclise girebildiği 2002 seçimleri siyasal istikrarın sağlanması anlamında ekonominin öngördükleri paralellik göstermiştir. AKP 1987 seçimlerinden sonra ilk kez "tek başına" iktidara gelebilen parti olmuştur. 2007 seçimlerinde ve 2011 seçimlerinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmış ve yaklaşık on yıldır tek partinin iktidar olabildiği bir hükümet yapısı ortaya çıkmıştır.

Siyasal yapının bu denli değişiklik göstermesi Türkiye siyasetinde de bir takım yapısal özellikler ortaya çıkarmıştır. Bu özelliklerin başında da seçmen oynaklığı gelmektedir. Siyasal partilerin ordu ve anayasal kurumların müdahaleleri ile kapatılmış olması Türkiye siyasal partilerinin kısa ömürlü olmasına neden olmuştur. Partilerin kısa ömürlü olmasına bağlı olan seçim oynaklığı da seçmenlerin tercihlerinin sürekli değişmesine neden olurken siyasal partilere aidiyeti de olumsuz yönde etkilemiştir.

2. TÜRKİYE'DEKİ PARTİ SİSTEMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte modernleşme projesinin siyasal alanı olarak görülen çok partili seçimlerin yapıldığı bir siyasal düzen kurmak hedeflerden birisi olmuştur. Kurucu

felsefenin amaçladığı bu siyasal düzenin gerçekleştirilebilmesi ise 1924 ve 1930 deneyimlerinden sonra 1946'da hayata geçmiştir. Bundan sonraki dönemlerde ise siyasal sistem kendi özgün koşulları ve dünya konjonktüründeki değişmelerden etkilenerek değişimini sürdürmüştür.

1946'dan itibaren Türkiye'de birden çok partinin katıldığı seçimler yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçten itibaren parti sistemi değişiklik göstermiştir. 1950-1960 yılları arasında tek partinin iktidar olduğu iki partili bir sistem egemen olmuştur. 1960-1980 arasında ise ılımlı çok parti sistemi, 1983'ten 1991'e hâkim tek parti sistemi, 1991'den 2002 seçimlerine kadar da hâkim partinin olmadığı aşırı çok partili sistem deneyimleri yaşanmıştır (Sayarı, 2002, 22). 2002'den günümüze ise yine hâkim tek parti sistemi siyasette belirleyici hale gelmiştir.

Türkiye'de yaklaşık altmış yıldır yarışmacı ve çok partili seçimlerin yapıldığı siyasal sistemde görülen değişikliklerin farklı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle kitlelerin seçim davranışındaki değişiklikler, özellikle parti aidiyetinin yok oluşu değişikliğin nedeninin önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye'deki seçmen oynaklığı tek çizgisel bir trend izlememiştir. 1965, 1973 ve 1995 seçimlerinde olduğu gibi bazı seçimlerde büyük yükselişler görülürken, 1969, 1977, 1991 ve 1999 seçimlerinde düşmüştür. Buna rağmen Türkiye'deki oynaklık değerleri Batı Avrupa'da –ki orada 1945'ten 1989'a % 8,7 (Mair, 1997: 80) olmuştur- gözlemlenen değerlerden daha yüksektir. Seçim sonuçları ile ilgili temel veriler göstermektedir ki Batı Avrupa demokrasileri ile kıyaslandığında, Türkiye'deki oy kullanmadaki süreklilik ve parti aidiyeti daha düşüktür (Sayarı, 2002, 22).

Seçmen oynaklığının bu derece yüksek olmasının nedeni ile ilgili olarak şunlar sıralanabilir: Yüksek oynaklığın nedeni aynı ideolojik yerde bulunan sol veya sağ partilerin birbirine olan tercih değişikliğidir. Toplam bilgi ile yapılan açıklama da göstermektedir ki, büyük ölçüde oynaklık değerlerinde parti türlerinde solda ve sağda fark vardır ve sağda yer alan partilerde bu oynaklık daha yüksektir. Örneğin 1973 ve 1977 seçimlerindeki toplam oynaklık değeri % 22,5'tir. Merkez sağ ve aşırı sağdaki oynaklık % 15,5 olurken aynı oran merkez sol ve aşırı solda % 7'dir. 1995 ve 1999 seçimlerindeki oynaklık değeri % 20,4'tür. Yine sağ ve sol partilerin oynaklık değerlerinde fark vardır. Sağdaki oynaklık bu dönemde % 13,4 iken soldaki oynaklık değeri % 7'dir. Şu büyük ölçüde ileri sürülebilir: Hepsi olmadığı halde, Türkiye'deki seçim oynaklığı iki ana ideoloji arasında olmadığı ve Türkiye'deki durumun nedeni merkezdeki ve aşırı partilere olan tercihten kaynaklanmaktadır (Sayarı, 2002: 23). Merkez sağ ve merkez solun toplam seçmen tarafından almış olduğu destek oranında değişme olmamakla birlikte partilerin sürekli isim değiştirmeleri ile birbirinin devamı niteliğinde olan partilerin seçimlere katılması bu oynaklık değerinin yüksek olmasına neden olmaktadır.

Seçmen oynaklığı ve parti aidiyetindeki düşüşle ilgili olarak bir diğer neden ülkenin doğusu ve güneydoğusu ile ilgilidir. Bu bölgelerdeki siyaset, parti patronajı veya ideolojisinden ziyade patron client ilişkileri üzerinden kurulmaktadır ve yüksek düzeyde kişiselleşmiştir. Siyasi olarak etkili (aşiret reisi, yerel lider ve dini şeyhler) çoğunlukla parti ile bağları kurmakta ve parlamentoda farklı partilerde yer almaktadırlar. Üstelik birçok bağımsız vekil, doğu ve güneydoğu illerinden bir parti ile bağı olmadan da seçilebilmektedir. Bu da bahsedilen bölgelerdeki parti kimliğinin ve aidiyetinin zayıflığını onaylamaktadır. Bu çizgi Kürt yanlısı partilerin anılan bölgelerdeki illerde geçen yerel ve ulusal seçimlere katılmasına bağlı olarak değişim göstermiştir (Sayarı, 2002: 23-24).

Bu gözlemler, Türkiye'deki seçmenin yönlendiği belirli partilere yönelmenin parti ile seçmen arasındaki duygusal bağları gevşettiği gerçeğini azaltmaz. Tekrar eden müdahaleler ve parti sisteminin normal evrimi, partilerle seçmenler arasındaki bağları güçlendirmede katkıda

bulunmamıştır (Sayarı, 2002: 24). Bu süreçte siyasal partilerin birbirine benzeşme süreçleri de etkili olmaktadır. Bununla birlikte demokratik seçimlerin medyatik bir oyuna dönüşmesi (Baudrillard, 1991: 19) seçmenlerin ilgisini de sadece sandık düzeyinde canlı tutmaktadır. Siyasal partiler ülkenin sorunlarının gerektirdiği söylem ve politikaları üretememektedir. Siyasal partiler ilkelere, söylemlere dayanan farklılaşma ortaya koyamamaktadır. Seçmen karşısına farklı söylem ve politikalarla çıkamayan siyasal partiler çözüm üretme açısından da eksiklik ortaya koymaktadırlar (Cem, 2011: 76,77). Siyasal partilerin toplumsal tabanlarından farklı olarak politikalar geliştirmeleri ve belli zaman aralıklarında kurulup iktidar olup daha sonra eriyip gitmeleri bir ölçüde siyasal partilerin temsil ettikleri toplumsal tabana yönelik söylemler geliştirmemeleri ile birlikte düşünülmelidir.

Parti organizasyonlarının zayıflaması ve parti aidiyetindeki düşüş arasındaki bağ da Türkiye'deki siyasal partilerin bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Ancak Türkiye parti sisteminde son dönemde bunun dışında olanlar vardır. Örneğin İslamcı partilerin görece olarak daha güçlü olan parti yapıları ve kadroları, kadın ve erkek aktivistlerin misyonlarını yerine getiren faaliyetleri vardır. Ve bunlar etkili şekilde işletilmektedir. Bu şekilde tabanları ile bağlarını daha da sağlamlaştırabilmektedirler (Sayarı, 2002, 24). Bu tür partilerin tabanları ile örgütsel anlamda kurdukları bağ da partilerin görece istikrarlı bir seçim sonucu yakalamalarını sağlamaktadır. Örgütsel ve üyelikte işlevsellik partinin seçmen tabanını kendisine güçlü bir şekilde bağlamaktadır. Hem parti aidiyetini arttıran hem de partinin seçmeni ile ideolojik bağlılığını oluşturan bu işlevsellik, bunu uygulayabilen partilere siyasal alan içinde önemli ölçüde istikrar sağlamaktadır.

MHP de buna dâhil edilebilir. MHP'nin ülkü ocakları sayesinde gençlik kesimi ile kurmuş olduğu bağlar partinin örgütsel yapısının ve taban ile bağının sağlamlaşmasını olanaklı kılmıştır. Tüm bunlarla birlikte merkezdeki partilerin bu şekilde güçlü bir aktivite gösterdikleri söylenemez. Merkez partilerin organizasyon yapıları düşüşte olmuştur. Bu, askeri darbe sonucu özellikle 1981'de yapılan yasaklamaların etkisinden de kaynaklanmıştır. Parti politikalarındaki şiddeti önleme ve kargaşa merkez sağ ve sol partilerin örgütleri üzerinde güçlü etki yaratmıştır. 1982 anayasasının parti yapılarına ve üyelerine yönelik getirdiği kısıtlamalar parti örgütlenmelerini zayıflatmıştır. Yeni anayasa partilerin siyasi partilerin toplum içinde güçlü bağlar kurmalarını sağlayan, gençlik ve kadın kolları ile bağlarını engellemiş ve öğrencilerin, akademisyenlerin ve sivil memurları parti üyesi olmalarını yasaklamıştır. Bu önlemler işçi sendikaları gibi organizasyonların, çıkar gruplarının siyasal partilerle ortaklaşa çalışmalarının yasaklanması ile ikiye katlanmıştır. (Sayarı, 2002: 24-25; Turan, 1988). Çok partili seçimlere geçilmesi ile birlikte Türkiye siyasetinde ocak örgütlenmesi partilerin seçmen tabanı ile buluşmalarında etkili bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Ocak örgütlenmeleri sayesinde siyasi partiler, tabanlarının istekleri hakkında bilgi sahibi olabilmiş; seçmen tabanın da siyasal katılımını bu şekilde bir ölçüde sağlayabilmiştir. Bir dönem siyasette ve katılımda etkili olan asker-sivil bürokrasi ile yerel önderlerin ve aşiret reislerinin belirleyici olduğu siyaset mekanizmasının içine özellikle 1980 sonrasında da sermaye sınıfı eklenerek günümüze orantılı olarak gücünü arttırmıştır (Çavdar, 2004: 366).

Genel anlamda son yirmi yılda ortaya çıkan bireyselleşme olgusu kaçınılmaz olarak siyasete de yansımaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye partilerinde bireyselleşmenin derecesinin yükselmesi ve parti liderlerinin neredeyse sınırsız güç ve otoritelerine sahip olmaları parti organizasyonlarını zayıflatan temel nedenlerden birisi olarak görülebilir. Türkiye siyasi partileri geleneksel olarak geçmişten itibaren İnönü'den Menderes'e güçlü liderlere sahip olmuşlardır. Buna rağmen parti içinde otorite ve etki anlamında daha önceki zamanlardaki parti liderlerinden kişisel liderlik anlamında kendi partileri üzerinde Özal, Ecevit, Erbakan, Çiller ve

Mesut Yılmaz daha üstündüler. Siyasi partiler pratikte sahip oldukları amaçlarına rağmen, ünlü politikacıların kişisel bir alanına dönüşmesinden dolayı özerk kurumlar olmaktan vazgeçmişlerdir. Parti liderlerini güçlendiren aday belirleme sürecini kontrol edebilmeleri, siyasi patronajın kaynaklarına ulaşabilmeleri parti liderliğine bu gücü sağlamaktadır. Parti örgütlerinin etkinliğinin düşmesi partilerin seçmenlerle güçlü bağlar kurmalarını engellemektedir (Sayarı, 2002, 25). Parti içinde tabandan tavana doğru iletişimi de engelleyen bu süreç lider merkezli parti politikalarının doğmasında ve güçlenmesinde etkili olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye parti sistemi devlet elitlerinin etkisini yansıtır (Sayarı, 2002: 25). Siyasete yapılan müdahalelerle ve yasaklamalarla birlikte kitleleri temsil eden siyasal aktörler de değişmiştir. Ancak bu değişim partilerin birbirinin devamı olarak ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. 1960 Darbesi ile yasaklanan DP'nin yerine kurulan AP, DP'nin sahip olduğu örgütlenme ve kadroları en etkili bir şekilde yeniden belirlenen siyasal alanda devam ettirmiştir. 1980 sonrasında ise darbe ile kapatılan AP'nin yerine kurulan DYP AP tüm ülke genelinde sahip olduğu örgütlenme ve delegeler üzerinde siyaset sahnesinde yerini yeniden almıştır. Demirel siyasi yasağının kalkmasından sonra AP dönemindeki örgütler ve delege listeleri üzerinden üç ay gibi bir sürede tüm ülke genelinde yeninden örgütlenerek eski partililerini bir takım vaatlerle ve onların taleplerini dinleyerek kısa sürede bir araya getirebilmiştir (Güneş Ayata, 1994: 58). Aynı durum kapatılan CHP'den sonra kurulan SODEP ve HP deneyimlerinde de görülebilir. Ancak SODEP ve HP deneyimleri DYP deneyimindeki kadar açık bir örnek teşkil etmez. Çünkü merkez sağın yıllardır "çevre" olarak addedilen unsurlar üzerinde kurmuş olduğu bağ ve örgütlenme modeli, 1950 sonrasında merkez sağ partilerin iktidarı ellerinde tuttukları da birlikte düşünüldüğünde, farkı ortaya koymaktadır. Türkiye siyasetinin yapısal özelliklerinde partilere yapılan müdahaleler ve partilerin birbirlerinin devamı şeklinde kısa sürede yeniden örgütlenip yeniden siyaset sahnesinde yer almaları seçmenlerin parti tercihleri ve aidiyetleri ile de birlikte düşünülebilir. Parti tercihlerinin ailesel bağlarla birlikte belirlendiği bir siyasal ortamda, ailelerin siyasal tercihleri de geçmişten gelen özelliklere göre şekillenmektedir. Parti aidiyeti ve ailesel aidiyet belli bir dönemden sonra birlikte algılanmaya başlayınca bireylerin siyasal parti tercihleri ve aidiyetleri de onların temel kimlikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Parti kimliğinin aileye aidiyetle özdeşleştiği bir ortamda parti de birincil kimlik aidiyetini oluşturmaktadır (Güneş Ayata, 1994: 53). Parti tercihlerindeki bu devamlılığa rağmen seçmenin tercihlerindeki değişiklik ise partilerin uzun ömürlü olmaması ile birlikte düşünülmesi gereken bir olgudur. Askeri darbelerle birlikte partilerin kapatılması, yerine başka partilerin kurulması, kurulan siyasi partilerin ömürlerinin on yıl gibi kısa bir süre olması bu süreci açıklamaktadır. 1990 sonrasında siyasal alanda egemen olan partilerin bugün siyaset sahnesinden neredeyse silinme noktasına gelmesi ise 1980 darbesinin öngördüğü bir siyasi tablo olarak görülebilir. Bu durum aynı zamanda seçmende bir parti aidiyeti, bir ideolojik bağımlılık, kendini bir siyasi parti ile özdeşleştirmenin de önünde en büyük engel olmaktadır. Bu durum sadece seçimden seçime bir takım kamuoyu yoklamaları ile yönlendirilebilen, siyaseti ve siyasal katılımı sadece seçim günleri sandığa gidip oy kullanmaya indirgeyen bir anlayışla paralel, apolitik bir toplumun ortaya çıkarılmasıdır.

Yasal ve anayasal düzenlemeler de parti sisteminin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. 1960'a kadar ideolojik olarak Türkiye parti sistemi sınırlı olmuştur. Çünkü yasal düzenlemeler ideolojik çeşitliliğe izin vermemiştir. 1961'de yeni hazırlanan anayasa ile devlet elitleri ideolojik anlamda farklı partilerin kurulmasına toleranslı davranmışlardır. 1960'larda ve 1970'lerde bu tolerans etkisini göstermiştir. 1990'larda tekrar yasaklamalar görülmeye başlanmıştır. Diğer dönemlerdeki yasaklamalarda aynı partiler farklı adlarla siyasi yelpazede yerlerini tekrar almışlardır. (Sayarı, 2002, 26).

1980 darbesi ile demokratik olmayan bir siyasal yapı ortaya çıkmıştır. Siyasal şiddetin sorumlusu olarak toplumun aşırı politize olması görülmüş ve kitlelerin siyasetle ilgilenmelerinin yolları büyük ölçüde tıkanmıştır. Siyasal ve toplumsal düzenin toplumun aşırı politize olmasının engellenmesi ile sağlanılabileceğinin düşünülmesi 12 Eylül darbesi ile demokratik olmayan bir takım kanunların anayasada yer almasını beraberinde getirmiştir. Siyasal partilerin toplumsal alan içindeki organik bağ kurabilecekleri odakların siyaset yapmaları yasaklanmıştı. Ayrıca önceki dönemin tüm siyasi liderleri ve üst düzey kadrolarına siyaset yasağı getirilerek partiler kapatılmıştır (Delibaş, 2011: 177). Bu gelişmelerle birlikte partilerin kapatılması ve liderlerin yasaklanması partilerin devamlılığını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca siyasi partilerin toplumsal alan içinde organik ilişkiler içinde bulunabilecekleri kesimlerle bağlarının koparılması da siyasal partilerin demokratik yapıdan gün gün uzaklaşmalarını beraberinde getirmiştir. Askeri müdahalelerle siyasal alana yapılan müdahaleler bazı siyasi partileri siyaset sahnesinden silerken bazı siyasal partilerin (ANAP gibi) gelişmesi açısından da elverişli koşulları yaratmıştır.

Türkiye'de siyasal partilerin birbirine benzemesi, farklı ideolojik söylemlerini ortaya koyamamaları, farklı ilke ve programlarla seçmenin karşısına çıkamamaları siyasal alan içinde benzer partilerin olmasına neden olurken, aynı tabana hitap eden birden fazla partinin bulunmasını da beraberinde getirmiştir. Bu da partiler arasında kısır siyasi kavgaların ve çekişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyasal partiler arasındaki bu şekilde bir ilişkinin oluşması çözüm üretme yeri olan siyasetin çözümsüzlük ve kavga alanı olarak şekillenmesinde önemli etkiye sahip olmuştur. Siyasetteki bu çözümsüzlük ve uzlaşının olmaması Cem (2011: 77)'e göre siyasal partilerin örgütlenme ve çalışma modelleri ile alakalıdır. Partilerin üyelerinin il ve ilçelerde politika üretiminden dışlandığı, alınan kararlara dâhil edilmediği bir siyaset anlayışı ülke siyasetin bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. İlke ve programların ve çözüm önerilerinin tartışılmasının önünün tıkalı olması partiler etrafında gelişen siyasetin "isimler" çevresinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. İsimler etrafında dönen bu siyaset anlayışı ülke siyasetinde etkili olurken; siyaset çözüm üretmekten uzaklaşmış, parti merkezindeki belli isimlerin siyaset ve çözüm önerileri çözümsüzlük olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de parti sisteminde örgütlerin işlevsizleşmesi ile paralel olarak lider belirleyici siyasetin egemen olmasıyla partilerin geleneksel olarak seçmeni ikna etmek için örgütlenmeleri de sekteye uğramaya başlamıştır. Partilerin geleneksel olarak seçmeni ikna için yaptıkları çalışmalar son dönemlerde de gittikçe ihmal edilmeye başlanmıştır. Medya duyuruları, profesyonel halkla ilişkiler uzmanlarının aktif olarak çalıştıkları seçim kampanyaları ile partiler bu yönü tamamlamaya çalışmaları yeni eğilimler olarak ortaya çıkmıştır. 1993'ten itibaren özel medyanın da yayın yapmaya başlaması ile birlikte çoğalan özel tv ve radyo ağları siyasal partilerin seçmene ulaşmadaki stratejilerini de belirlemeye başlamıştır. Parti liderleri çevresinde yoğunlaşan tv programları bir yandan parti liderlerinin otoritelerini güçlendirirken (Bektaş, 1993) parti içinde de liderin merkezde yer alma eğilimini güçlendirmiştir (Özbudun, 2003: 80; Parla, 2005: 131). Türkiye'de siyasi parti tarihinde belirleyici olan lider egemenliği bu süreçle birlikte daha da etkili hale gelmiştir. Ecevit, Demirel, Erbakan ve Türkeş gibi isimler uzun yıllar partilerinin liderliğini yapmışlardır. Tek kişinin lider ve belirleyici olduğu diğer siyasal partiler de bu süreci izlemeye devam etmektedir.

Türkiye parti sistemindeki gelişmeler, partilerin destekçi bulmakta zorluk çekmeleri, politik parçalanma, seçim oynaklığı, partilerden uzaklaşma gibi olgular Avrupa parti sistemindekilerle paralellik göstermektedir (Ayata ve Güneş Ayata, 2002: 137). Seçmenlerin iktidardaki partilerden duydukları memnuniyetsizlik genel olarak bahsedilen olgulara yol açmakla birlikte, seçmenin sürekli arayış içinde olmasını beraberinde getirmiştir. Seçimlerde

ortaya çıkan değişiklik protesto oylarının artması (Tachau, 1988: 93) şeklinde yorumlanırken bu memnuniyetsizlik ve arayış seçim oynaklığını ve parçalanmışlığını arttırmıştır. Avrupa'da seçmen davranışında oy verme davranışında etkili olan sınıf temelli yaklaşımlar zamanla aşınmaya uğrarken benzer gelişme Türkiye'de de yaşanmıştır. Dini ve etnik özelliklerin ön plan çıkması ile birlikte bunlara dayalı partilerin de siyasal alanda var olması dini ve etnik temelli seçmen davranışını ortaya çıkarmıştır. Ülke düzeyinde seçmen davranışlarında dini ve bölgesel (etnik) etkenlerin belirleyici olmaya başlaması, siyasal sistemden hoşnutsuzluk ve yoksunluk duygularının kimliklerle birlikte paylaşılmasını ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da etnik ve dini seçimler Türkiye parti sisteminin bölünmelerinde etkili olmuştur (Ayata ve Güneş-Ayata, 2002: 138).

Siyaset, ülkede seçmen karşısına bir takım vaatlerle çıkarken bunların nasıl yapılacağını anlatamadığı ölçüde kültürel özellikler üzerine yönelerek seçmen desteğini sağlamanın yollarını aramıştır. Günümüz siyasetinde seçmenin siyasal partilere olan güven yitimine de bağlı olarak, siyasal partilerden seçim kampanyalarında vaat ettiklerini nasıl yapacaklarını açıklamaları da beklenmektedir. Örneğin 2011 parlamento seçimlerinde de CHP'nin seçmen karşısına kırk bir proje ile çıkması (CHP, 2011) seçmen gözünde güven sorunu ortaya çıkarmıştır. Özelikle aile sigortası ile seçmende bir ölçüde ilgi uyandıran yeni dönem seçim projesi sandıkta etkili olamamıştır. Bu da daha çok bu projelerin nasıl hayata geçirileceğinin ifade edilememesi ile ilgilidir. Cem (2011: 77)' e göre "nasıl"ın cevabı farklı ilkelerle, farklı programlarla, tüm parti birimlerinin katılımıyla sentezlenmiş bir süreçle mümkün olabilir. Siyasette ve siyasal parti örgütlenmesinde bu şekilde bir yapı olmadığı için siyasal partiler seçmen karşısına bir takım vaatlerle çıkarken bunların nasıl gerçekleşeceğini seçmene anlatamamaktadır. Bu süreçte seçmenle bu bağları kurabilen partiler de diğerlerine oranla daha büyük kitlesel destek bulabilmektedir.

SONUÇ

1946'dan itibaren Türkiye'de çok partili rejimi kurma çalışmaları modernleşmenin siyasal ayağını da tamamlamaya yönelik olmuştur. Türkiye'deki siyasal modernleşme de çok partili bir rejim kurma ile birlikte düşünülmüştür. Çok partili seçimlerin yapıldığı 1946'dan itibaren siyasal sistem ekonomiyi yönetmede "çaresiz kaldığında" askeri müdahaleler devreye girerek siyasete ve ekonomiye yön vermeye çalışmıştır. Askerin siyasetteki etkisi askeri darbe süreçleri ile kurumsallaşarak ordunun ülke yönetiminde siyasilerle birlikte söz sahibi olma süreci de başlamıştır. İlki 1960 yılında gerçekleşen askeri müdahale her on yılda bir siyasete müdahale ederek siyasal alanı yeniden yapılandırmada etkili olmuştur. 1960'tan 27 Nisan 2007 tarihindeki e-muhtıraya kadar ordunun ülke siyasetinde aktif olarak yer almıştır. Askerin müdahalesi ve ardından yapılan seçimlerle iktidarın sivillere bırakılması ülke siyasetinin bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır.

Gerek askeri müdahaleler gerekse de on yıl gibi süren iktidar partilerinin daha sonra siyaset sahnesinden silinmesi bir yandan siyasal partilerin kurumsallaşmasını engellerken diğer yandan da seçmen oynaklığının yüksek düzeyde olmasında neden olmuştur. Siyasal partilerin kurumsallaşamamaları seçmenle kurdukları bağı ve parti aidiyetini olumsuz yönde etkilemiştir. Siyasal alanda var olan partilerin ordunun müdahalesi, yasal müdahaleler ile siyasetten men edilmeleri bunda büyük ölçüde etkili olmuştur. Siyasal partilerin yasaklanarak kapatılmaları seçmende yeni parti arayışlarına yol açmıştır. Buna paralel olarak da yasaklanan partilerin yasak kapsamı dışında olan kadroları yeni partileşme çalışmaları ile yeniden siyaset sahnesinde var olmuşlardır.

Dönemin egemen söylemini benimseyebilen yeni partiler de bu şekilde iktidar olma şansı yakalayabilmişlerdir. Ülke siyasetine bakıldığında 1950'den itibaren çağın egemen söylemini yakalayabilen partiler kısa süreli iktidarları sonrasında siyaset sahnesinde silinip gitmektedirler. Parlamenter demokrasilerde 100-150 yıllık partiler olmasına rağmen Türkiye'de partiler, CHP istisna olmak üzere, siyaset sahnesinde kısa süreli yer almışlardır. DP on dört yıl, AP on dokuz yıl, MSP sekiz yıl, TİP on yıl, SDP beş yıl yaşayabilmiştir. Bu kısa tarihsel süreç içerisinde partiler de kendi kurumsal yapılarını geliştirmekten uzak olmuşlardır. Seçmen de tercihlerini ortaya koyarken günün koşullarına göre uygun çıkarları dile getiren partileri tercih etme eğiliminde olmuştur. Siyasal partilerde bu anlamda partilerin geçmişte yaptıkları faaliyetler çok önemli olmamıştır. Merkez sağ partiler neredeyse sürekli olarak ülke siyasetinde iktidarı kullanan partiler oldukları halde her on yılda bir farklı isimlerle seçmen karşısına çıkarken dönemsel iktidarı da elde ederek ülkeyi yönetmişlerdir.

Özellikle 1990 sonrası dönemde neredeyse parlamentodaki partilerin tamamı iktidarda, koalisyon ile de olsa, yer almıştır. Parlamento içindeki partilerin yaklaşık 10 yıllık süreçte (1990-2002) bir şekilde iktidarda yer almış olmaları partilerin varlıklarını sürdürmelerinde bir engel oluşturduğu iddia edilebilir. DYP-SHP (daha sonra CHP adı ile devam eden) koalisyonu, RP-DYP koalisyonu, ANASOL-D koalisyonu, DSP azınlık hükümeti ve son olarak DSP-MHP ve ANAP koalisyonları on yıllık dönem içinde ülkeyi yöneten hükümetleri oluşturmuştur. Merkez sağ ve merkez sol siyasi partilerin bu iktidar deneyimleri 2002 seçimlerinde belirtilen partilerin etkisiz kalmasına neden olmuştur. Neredeyse tüm merkez partilerinin tükendiği bir dönemde siyasal alanda "yeni" bir aktör olarak çıkan AKP, ANAP dönemine benzer bir şekilde birçok sağ eğilimi kendi içinde bir araya getirebilmiştir. Seçmen açısından tüm partilerin denenmişliği (iktidar deneyimi) de seçmeni bir anlamda "yeni" olan siyasal aktöre yöneltmiştir. Ayrıca AKP'nin RP geleneğinden gelen tabana sahip olması, bu geleneğin 1994 yerel seçimlerden itibaren belediyecilik deneyimi ve hizmete yapılan vurgu seçmenin AKP'ye yönelmesinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Ülke siyasetinde de dönemsel olarak seçmen karşısına çıkan ve kadroları büyük ölçüde bir önceki dönemin kadrolarından oluşmakla birlikte merkez sağ partiler bir önceki dönemde iktidarda olmalarının da etkisi ile ülke siyasetinde etkili olan aktörler olmuşlardır. İktidar olma siyasal partilere sundukları bir takım imkânlarla iktidar yolunu açık tutmuştur. Sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte sınıfsal gelişim ekonomik anlamda bir takım kazanımlar elde edebilmişlerdir. Bir dönem kamu kurumlarında işe girmenin yolunu açan bu anahtar günümüze kadar gelerek ekonomik paylaşımda yeni kazanımlar arayışı içinde iktidarla paralel giden bir ekonomi çevresi de oluşturmuştur. Sermayenin bu arayışı iktidarda kendilerine sürekli paralel bir siyasal iktidar arayışının yolunu açan bir etken olmuştur.

KAYNAKÇA

Ayata, S. ve Ayata-Güneş A. Ethnic and Religious Bases of Voting, *Politics, Parties and Elections In Turkey,* Edit. S. Sayarı ve Y. Esmer, pp. 137-157, Lynne Rienner Publishers, London, 2002.

Baudrıllard, J. *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu,*(Çev. O. Adanır), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991.

Güneş Ayata, A. Roots and Trends of Clientelism in Turkey, *Democracy, Clientelism and Civil Society,* Edt.: L. Roniger ve A. Güneş Ayata, pp. 51-63, Lynne Rienner Publishers, London, 1994.

Bektaş, A. *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980),* Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Cem, İ. *Türkiye'de Sosyal Demokrasi Engeller ve Çözümler,* 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Altunışık, M. B. ve Tür, Ö. *Turkey -Challenges of Contunuity and Change,* Routledge Curzon, Oxon, 2005.

Çavdar, T. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze,* 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Delibaş, K. The Collapse of the Turkish Party System and its Effects on Citizenship and the Legitimacy og Governance, *Citizenship and the Legitimacy of Governance,* Edt. I. Pardo and G. B. Prato, pp. 171-189, Ashgate Publishing, Surrey, 2011.

Mair, P. *Party System Change,* Clarendon Press, Oxford, 1997.

Parla, T. *Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989,* 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Özbudun, E. *Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller,* (Çev. A. R. Usul), 1. Basım, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.

Sayarı, S. (2002) The Changing Party System, *Politics, Parties and Elections In Turkey,* Edit. S. Sayarı and Y. Esmer, pp. 9-33, Lynne Rienner Publishers, London.

Tachau, F. Political Leadership in Turkey: Continuity and Change, *State Democracy and the Military in Turkey in the 1980's,* Edt.: M. Heper and A. Evin, pp. 103-118, Walter de Gruyter, New York, 1998.

AIR FRANCE-KLM STRATEJİSİ

Meltem AKCA [1]

[1] Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Gazipaşa Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,

meltem.akca@alanya.edu.tr, 0000-0001-5544-5929

ÖZET

Küreselleşme faaliyetleri, yeni iş modellerinin gelişimi, internetin yaygınlaşması, örgüt yapılarının modernizasyonu iş dünyasını daha rekabetçi hale getirmektedir. Bu kapsamda işletmeler rekabetçi üstünlük sağlamak, ortalama üzeri getiri elde ederek varlıklarını devam ettirmek amacıyla stratejik kararlar almaktadır. İşletme birleşmeleri ve satın alma gibi teknikler üst yönetim tarafından kararlaştırılan stratejik uygulamalardır. Birleşme ve satın alma faaliyetleri; işletmeler, sektör ve toplum üzerinde çeşitli etkilere sebep olan ekonomik işlemler olarak da önem arz etmektedir.

Havayolu sektörü Dünya genelinde en rekabetçi sektörler arasındadır. Sektörün sürekli gelişim içerisinde olması, yeni işletmelerin piyasaya girmesini hızlandırmaktadır. Bununla birlikte pazara yeni giren oyuncular geleneksel iş modelleri yerine düşük maliyetli taşımacılık gibi modeller ile ön plana çıkmaktadırlar. Bir uçta geleneksel havayolu işletmeleri, diğer uçta düşük maliyetli taşıyıcıların yer aldığı sektörde, bilet fiyatlarını belirleyici güçte olmak için pazarda hakimiyeti arttırmak gerekmektedir. Bu doğrultuda havacılık sektöründe yer alan pek çok taşıyıcı çeşitli stratejik teknikler ile sürdürülebilir başarıyı yakalamak için girişimlerde bulunmaktadır. İşletmeler için hayati öneme sahip bu stratejilerin uygulanmasında birleşmeler, satın almalar, iş birlikleri ve ortak girişimler dikkat çekmektedir. Özellikle havayolu taşımacılığında rekabet elde ederek benzer ve farklı iş modeli sahibi rakiplere karşı üstünlük elde etmek amacıyla birleşmeler gerçekleştirilmektedir. Aynı sektörde yer alan işletmelerin birleşme ve satın alma faaliyetlerinin, güçlü bir sinerji yaratarak rekabet avantajı sağlama amacı mevcuttur.

Bu çalışmada Air-France Havayolu ve KLM Havayolu İşletmelerinin birleşme süreçleri ele alınmış, pazarın bu birleşmeye tepkisi değerlendirilmiş, birleşme ve satın alma gibi stratejik tekniklerin amaçları ve etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Air France, KLM, Birleşme, Strateji

1. GİRİŞ

Bir işletmenin diğer bir işletmeye ait hisselerinin bir bölümünü, çoğunu ya da hepsini satın alması birleşme ve satın almalar ile gerçekleşmektedir (Turğay, Dördüncü ve Öz, 2014: 196). Bir ya da birden fazla işletmenin hukuki ve ekonomik olarak tek bir işletme altında yeni bir

kurum olarak toplanması birleşme olarak tanımlanmaktadır. Birleşmelerde, devreden ve devralan işletmeler daha önceki tüzel kişiliklerini sonlandırarak yeni işletme bünyesinde faaliyetlerini sürdürmeye başlarlar (Hitt, Hoskisson ve Ireland, 2007). Diğer taraftan satın alma ise bir işletmenin başka bir işletmeyi belirlenen fiyattan satın alması durumunu ifade etmektedir. Satın alma işleminde, satın alan işletme hukuki tüzel kişiliğini devam ettirir ancak satın alınan işletmenin hukuki yapısı sona ermektedir (Turğay, Dördüncü ve Öz, 2014: 197).

Birleşme ve satın alma faaliyetlerine yönelik niyetin altında yatan temel güdüleyiciler; sinerji yaratımına yönelik inanç, finansal kazançta artış düşüncesi, risklerin azaltılması isteği, kapasite ve pazar payını genişletme, ürün çeşitliliği ve know-how sağlama, yeni pazarlara erişim, bilgi teknolojileri kullanımı olarak ele alınmaktadır (Turğay, Dördüncü ve Öz, 2014; Walter ve Barney, 1990). Aynı sektör içerisinde yer alan ve benzer faaliyetleri yürüten işletmelerin gerçekleştirdiği yatay birleşme ve satın almaların ise ölçek ekonomisinden faydalanarak pazarda daha fazla pay sahibi olma ve rekabet avantajı sağlama gibi amaçları bulunmaktadır (Selçuk, Köksal ve Altıok Yılmaz, 2016). Martynova, Oosting ve Renneboog (2007) de aynı sektörde yer alan işletmelerin birleşme ve satın alma faaliyetlerinin, güçlü bir sinerji yaratarak rekabet avantajına dönüşebileceğini vurgulamıştır.

Bu çalışmada Air-France Havayolu ve KLM Havayolu işletmelerinin birleşme süreçleri ele alınmış, havayolu işletmelerinin tarihi bilgilerine değinilmiş, birleşme ve satın alma gibi stratejik tekniklerin amaçları ve etkileri değerlendirilmiştir.

1. BİRLEŞME VE SATIN ALMA

İşletme birleşmeleri ve satın almalar ya da ortak girişimler temel stratejiler ve farklı düzeylerdeki yönetim stratejilerinin uygulanmasında kullanılan teknikler olarak ele alınmaktadır. İşletmeler bu teknikleri uygulayarak rekabet elde etmek ve büyümek gibi temel hedeflere odaklanmaktadır. Bu kapsamda birleşme ve satın alma faaliyetlerinin aslında çevreye uyum sağlama yaklaşımına dayandığını söylemek mümkündür. Uyum yaklaşımı kapsamında kaynak bağımlılığı ve işlem maliyeti teorileri de birleşme ve satın almalar ile ilişkilendirebilir. Kaynak bağımlılığı teorisine göre, işletmeler varlıklarını devam ettirmek için çevrelerinden elde ettikleri girdileri kullanmaktadır. Her işletmenin bu girdileri elde etme durumu farklılık göstermektedir. Bazı durumlarda girdilerin elde edilmesi güç ve zor hale gelebilmektedir. İşletmelerin elde edilmesi güç hale gelen kaynaklara ilişkin aldığı önlemler arasında işletme birleşmeleri ve satın almalar da vardır. İşletmeler özellikle rekabetin şiddetli olduğu sektörlerde kendi geleceklerini güvence altına almak ve proaktif davranış sergilemek amacıyla kaynakların elde edinimini kolaylaştıracak birleşme-satın alma gibi teknikleri uygulayabilmektedir. Diğer taraftan işlem maliyeti teorisi bakış açısıyla işletmeye değer yaratan kritik faaliyetlerin, üretilen mal ya da hizmetlerin değişimi ya da değişimi gerçekleştiren işletme yapısı ile ilgili olduğu savunulmaktadır. İşletmeler değişim maliyetlerini en aza indirgemek ve kendi çıkarlarını korumak için çabalarlar. Bu kapsamda özellikle sektör içerisinde pazarlık gücünün hâkim olduğu aktörler arası ilişkilerde öne çıkan dikey büyüme, ortak girişim gibi tekniklere yönelirler. Kaynak bağımlılığı teorisinden yola çıkarak, birleşme ve satın alma faaliyetlerinin belirsizliğin giderilmesi temelinden beslendiği görülmektedir. Bununla birlikte işlem maliyeti

teorisi de bu faaliyetlerde ekonomik verimin sağlanması gibi ölçek ekonomisi prensibine yakın olan felsefeye dayanmaktadır (Ülgen ve Mirze, 2010:348-349).

Air France-KLM birleşmesinde de uyum yaklaşımı içerisinde yer alan kaynak bağımlılığı ve işlem maliyeti teorilerinin izleri görülmektedir. Ölçek ekonomisinden faydalanma, pazar payını arttırma, sürdürülebilir rekabet avantajı yaratma, pazarda fiyat üzerinde belirleyici olma, know-how'ı arttırma gibi ilgili hedefler aslında belirsiz çevre dinamiklerinin işletme üzerinde yaratacağı baskılar sonucu ortaya çıkan stratejileri besleyen aktörlerdir. Şirket evlilikleri olarak da değerlendirilen işletme birleşmeleri, iki ya da daha fazla bağımsız işletmenin, eski kimlik ve tüzel kişiliğini sonlandırarak, sahip olunan tüm varlık ve yetenekleri birleştirerek yeni bir isim altında bağımsız bir işletme haline gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte karşılıklı istek ve mutabakatın olması önemlidir. Diğer taraftan işletme satın almaları ise bir işletmenin diğer bir işletmenin hisse senetlerinin tamamını ya da büyük bölümünü satın alarak o işletmeyi kontrolü altına alması şeklinde ifade edilmektedir. Bu teknikte, iki işletme de önceki halleri gibi faaliyetlerini devam ettirebilmektedir. Satın alma da yönetim satın alanın kontrolüne geçer. Genellikle satın almalar, güçlü konumdaki satın alanın istek ve arzusu ile şekillenmektedir. Az sayıda olsa da karşılıklı istek ve öneriler doğrultusunda gerçekleşebilecek satın alımlar da mevcuttur. Bu işlemlerde satın alan işletme de satın aldığı işletmenin varlık ve yeteneklerinden kazanım elde etmeyi hedeflemektedir (Ülgen ve Mirze, 2010:349-351).

Birleşmeler; yatay birleşme, dikey birleşme ve küme birleşmesi olarak sınıflandırılmaktadır. Aynı ya da tamamlayıcı mal ve hizmet üreterek ürün ve hizmetlerini yakın coğrafi pazarlara sunan rakip işletmelerin birleşmesi yatay birleşmeyi tanımlamaktadır. Dikey birleşme ise işletmelerin müşteri ve tedarikçi işletmeleri ile birleşmeleridir. Son olarak küme birleşmelerin, yatay ve dikey birleşme dışında kalan birleşmeler olduğunu söylemek mümkündür (Turğay, Dördüncü ve Öz, 2014: 198).

Aynı sektördeki rakiplerin gerçekleştirdiği birleşme ve satın almalar yatay birleşme ve satın alma olarak ifade edilmektedir. Pazarda büyük oyuncu olarak yer alan işletmelerin birleşme ve satın almaları piyasa rekabetini etkileyeceğinden resmi makamların izinlerine bağlıdır. Bunun nedeni, böyle bir birleşme ve satın almanın pazarda monopol yapılanmayı ortaya çıkararak rekabeti engelleyecek olması ve fiyat mekanizması ile sektör yapısını bozmasıdır. (Ülgen ve Mirze, 2010:354) Air France-KLM olayında da benzer bir durum söz konusu olmuştur. Yapılan tanımlamalar doğrultusunda Air France KLM'in bir birleşme olduğu ancak önceki kimliklerini de koruyarak devam ettirdikleri görülmüştür. Air France'ın KLM hisselerinin çoğunluğunu satın alması da satın alma içinde değerlendirilebilir. Ancak yönetimin iki işletmenin de yöneticilerini kapsaması sadece bir satın alma olgusunu da desteklememektedir. Air France-KLM grubu altında şemsiye birleşme modeli ile iki marka da faaliyetlerini yürütmektedir.

1.1. Air-France

Air France'nın 3 temel faaliyet alanı; yolcu, kargo ve hava aracı bakım hizmetlerinden oluşmaktadır. Çeşitli bölgesel iş birlikleri ile destinasyon noktalarını ve uçuş ağını genişletmiştir. Yıllara göre değişkenlik göstermekle birlikte 2003 yılında Avrupa'nın trafik

bakımından en büyük havayolu işletmesiydi. Kargo'da ise Avrupa'nın ikinci, dünyanın dördüncü büyük taşımacısıydı. O dönemde uçak bakım onarım hizmetlerinde de dünyanın ikinci büyük kuruluşuydu (Friesen, 2005).

Air France, 7 Ekim 1933 yılında Air Orient, Air Union, Compagnie Generale Aeropostale havayolu işletmelerinin birleşmesi ile kurulmuştur. 1950-1990 yılları arasında (soğuk savaş döneminde) hizmet veren üç büyük işletmeden biridir. Air France, KLM ile birleşerek Air France-KLM grubu altında Avrupa'nın dünya ile bağlantılı iki büyük merkezi havalimanı sayesinde tüm kıtalara erişen bir pazar payının aktörü haline gelmiştir.

1.2.KLM

KLM, yolcu taşımacılığı, kargo taşımacılığı, mühendislik ve bakım ile charter (tarifesiz) operasyonlar alanında faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Transavia ile özellikle Charter operasyonlara yönelik işlemler yürütülmektedir. Air France o dönem verilerine göre uluslararası yolcu sıralamasında 3. sırada yer alırken, KLM'de 4.sırada yer almıştır. İşletme içinde Transavia ise Akdeniz bölgesine yönelik tatil amaçlı seyahatleri organize eden bir işletme olarak faaliyetleri sürdürmektedir.

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V.(Hollanda Kraliyet Havayolu), 7 Ekim 1919 yılında devlet destekli olarak Hollanda ve kolonileri arası taşımacılık faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla Hollanda'nın bayrak taşıyıcı havayolu işletmesi olarak kurulmuştur. 1920 yılında ilk uçuşunu Londra-Amsterdam arasında gerçekleştirmiştir. İlk yıl 345 yolcu ve 25.000kg yük (posta-kargo) taşınmıştır. 1921 yılında Amsterdam, Rotterdam, Brüksel, Paris, Londra, Bremen, Kopenhag gibi birçok merkeze Fokker uçakları ile seferler düzenlemeye başlamıştır. 1924 yılında kıtalar arası uçuş gerçekleştirmiş ve 15 günlük seyahat ile Endonezya'ya (o zamanki kolonisi) ulaşılmıştır. Bu sefer günümüzde 15 saattir. 1946 yılında ise savaş sonrasında Avrupa'dan Atlantik ötesi ilk uçuş yapan havayolu işletmesidir ve Amsterdam-New York seferleri gerçekleştirmiştir. 1960 yılında ise jet uçağı siparişleri ile tarihinde önemli bir dönüm noktası yaşamıştır.

Air France, KLM'in çoğunluk hissesini satın almış ve bir şirket evliliği oluşturmuştur. Buna karşın, markası ve logosunu kullanan KLM, dünyanın hala aynı isimle taşımacılık faaliyetlerine devam eden en eski havayolu işletmesidir (Mohamed, 2015).

KLM, 2018 yılında 34,1 milyon yolcu taşımış, 162 destinasyona direkt uçuş gerçekleştirmiştir. KLM'in kendi bünyesinde 214 hava aracı ve 33.000 çalışanı bulunmaktadır (Air France-KLM Grup, 2020).

2. AIR FRANCE-KLM BİRLEŞMESİ

Aynı sektörde ve iş alanında gerçekleşen yatay bir birleşme türü olarak kabul edilen Air France-KLM birleşmesinde dünyanın iki bilinen markası bir araya gelmiş ve bu durum havacılık camiasında büyük ses getirmiştir (Friesen, 2005). Birleşme, KLM'nin uluslararası trafik haklarının devamlılığını koruyacak nitelikte yapılandırılmıştır. İlk başta Air France-KLM Ceo'su Air France'den gelmiş, KLM'nin mevcut CEO'su ise grupta başkan yardımcısı görevine getirilmiştir. Friesen (2005) birleşme ile filo gücünün ve personel sayısının arttığını vurgulamış ve dünya genelinde hizmet verilen nokta sayısının genişlediğini belirtmiştir.

Air France-KLM birleşmesinde KLM hisselerinin %89'unu Air France'a devretti. Bu birleşme ile Air France-KLM grubu yolcu sayısına kriterine göre dünya sıralamasında ilk 3'e girmiştir. Bu birleşmede Air France'ın söz sahibi olan devletin hisseler içindeki payı %45 e gerileyerek

havayolu işletmesinin de aslında özelleştiği bir yapı oluşturulmuştur. Diğer taraftan, Hollanda hükümeti KLM üzerindeki oy hakkını ve hisselerin %51'ini korumuştur (Mühim, 2012).
Bu çerçevede, gerçekleşen birleşme sonrasında şemsiye bir grup markası altında iki işletme de operasyonlarının devamlılığını sağlamıştır. Air France-KLM grubu kuruluşunun ardından 8 yıl boyunca Hollanda Hükümet'i KLM üzerinde oy hakkı üstünlüğünü devam ettirmiştir. Böylece grubun 3. Ülkelere yönelik trafik hakları korunmuştur. Çünkü bu trafik haklarının imtiyazı devletlerin kuralları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. İlerleyen yıllarda Amerika ve Avrupa arasında açık semalar anlaşmalarının ön plana çıkmasıyla oy hakkı da KLM'e geçmiştir.
KLM, birleşme öncesi, 6.trafik hakkını kullanarak Schiphol merkezli uzun menzil uçuşlar gerçekleştirmekteydi. Aynı zamanda pek çok havayolu işletmesi ile iş birlikleri mevcuttu. Bu küçük iş birlikleri ile kod paylaşımı yapmaktaydı. Diğer taraftan Air France'da birçok havayolu işletmesi ile iş birliği bulunmaktaydı. Hatta Fransız demiryolu İşleticisi SNCF ile de iş birliği mevcuttu. Birleşme sonrasında da grubun yeni iş birlikleri oluşturulmuş, bazı iş birlikleri sonlandırılmıştı (Gudmundsson, 2018). Bu birleşme ile oluşturulan sinerjinin; maliyet kısıtlama planları, şebeke optimizasyonu, satış-dağıtım kanallarının ve bilgi teknolojileri güçlendirilmesi ile işletmelere katkı sağlayacağı öngörülmüştür (Friesen, 2005). Avrupa Havacılık Pazarı son derece rekabetçi bir pazardır. Air-France ve KLM birleşmesi sonrasında pazarda sahip olunan pay arttığı için şemsiye etkisi ile bilet fiyatlarının da bu grup tarafından daha fazla yönlendirileceği ve artacağı yaklaşımı da yaygınlaşmıştır (Friesen, 2005). Birleşme ve satın almaların amaçları arasında finansal büyüme de mevcuttur. Bu kapsamda yapılan araştırmalar birleşmelerin duyulmasının finansal olarak da havayolu işletmeleri hisseleri üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya çıkarmaktadır (Knapp, 1990; Slovin vd., 1991). Diğer taraftan, birleşme ya da satın almalarda teklif veren işletmeden çok teklif alan işletmelerin hisse fiyatlarının özellikle bu stratejik uygulamaların ilk dönemlerinde çok daha fazla değer kazandığı gözlemlenmiştir (Knapp, 1990). KLM birleşme öncesi 572 milyon Euro zarar açıklamıştır. Birleşme sonrasında ise tekrar karlılığı artış göstermiştir.

Birleşme ile grubun uçuş ağı genişlemiştir. Bu geniş destinasyon seçenekleri, yolcuların Fransa'nın başkenti Paris üzerinden bir outbond uçuşunu, Hollanda'nın başkenti Amsterdam üzerinden gelen bir uçuşla veya tersi yönde birleştirme yolunu açmaktadır. Karayipler ve Atlantik Adalarına uçuş hakkına sahip olan grup, bu üstünlük ile Avrupa'daki merkezlere yolcularını taşımakta ve buradan bu adalara uçuş gerçekleştirmektedir (Gozlu, 2017). Bu birleşme ile havayolu işletmelerinin örgütsel kimlikleri ticari isimleri ve markaları değişim göstermemiştir. Bununla birlikte farklı havayolu işletmeleri ile gerçekleştirdikleri çok sayıda iş birliği mevcuttur ve özellikle kıtalar arası uçuşlarda bu iş birlikleri ile uçuş ağlarını genişletmektedirler. Küresel oyuncu olmak amacıyla yapılan stratejiler, havayolu işletmelerinin rekabet avantajını arttırmaktadır. Avrupa'nın 1 numaralı havayolu grubu haline gelmişlerdir (Mohamed, 2015).
Son olarak birleşmede, Air France CEO'su başkan, KLM CEO'su ise grubun başkan yardımcısıdır. Daha sonraki yıllarda başkan yardımcılığı görevi lağvedilmiş olmakla beraber KLM bu pozisyonun tekrar oluşturulması ve kendilerine tahsis edilmesini istemektedir.

Yönetim kurulu yapılanması ise taraflar ve bağımsız üyelerden meydana gelmektedir. Bununla birlikte 2004 yılında grup faaliyetlerinin planlanmasına yönelik Stratejik Yönetim Komitesi kurulmuştur. Komite; şebekeler ve merkezle koordinasyon, bütçe ve orta vadeli planlama, filo ve yatırım stratejileri, iş birliği stratejileri üzerinde gerekli planlama ve yönlendirmeleri yapmakta, havayolu işletmeleri operasyonlarını yürütme ve Stratejik yönetim komitesi tavsiyelerini de uygulamaktan sorumludurlar (Gudmundsson, 2018:4).

2.1. Neden İş Birliği Değil De Birleşme?

Air France ve KLM güçlü iki bayrak taşıyıcı olarak uzun yıllardır Avrupa'da faaliyet gösteren iki ayrı havayolu işletmesidir. Havacılık sektörünün gelişimi, sektörel özellikler, krizler, terör saldırıları, salgın hastalıklar gibi birçok etmen diğer sektörlerde olduğu kadar havacılık sektöründe de etkilere sebep olmaktadır. Bu kapsamda havayolu işletmeleri sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamak ve gelirlerini arttırmak amacıyla çeşitli iş birliklerinde bulunurlar. Bu kapsamda her iki havayolu da tarihleri boyunca ortak girişim, iş birliği gibi birçok faaliyette bulunmuştur. British Havayolları birleşme öncesi KLM'i almak istemiştir. KLM birleşme öncesi olumsuz finansal tablo sonuçlarına sahip olsa bile dünyanın önemli merkezlerinden biri olan Amsterdam Schiphol Havalimanı'nın en büyük oyuncusudur ve slot hükümranlığı mevcuttur. Bu durum Air France'ın da dikkatini çekmektedir. O yıllarda Amerika'da gerçekleşen İkiz Kuleler saldırısı, Asya kökenli SARS salgını havacılık sektörüne yönelik talebi daraltarak işletmeler açısından belirsizliğe zemin hazırlamıştır. Ayrıca KLM'in ABD'li Nortwest ile iş birliği (Wings) sonucunda 2001 olaylarının etkisi Hollanda'da daha derin hissedilmiştir. Avrupa'nın çeşitli havayolu işletmeleri de talep daralmasından iflaslarını açıklamıştır (Friesen, 2005). Belirsizliğin hüküm sürdüğü pazar koşullarında mevcut olan güçlü yeteneklerini bir araya getirerek pazarı yönlendirme, pazardan daha fazla pay alma, rakiplerin iş birliği kaynaklı potansiyel güçlenmelerinden önce harekete geçme gibi faktörler ile sadece iş birliği yapmanın yeterli olmayacağı bu nedenle birleşme yöntemiyle sürdürülebilir başarının sağlanacağı öngörülmüştür.

Air France ve KLM üstünlükleri olan destinasyonları ve temel yeteneklerini de birleştirerek çok büyük bir sinerji yaratmayı hedeflemişlerdir. Bu kapsamda yeteneklerin birleştirilmesi; maliyetlerin düşürülmesi, şebeke ağlarının genişletilmesi, orta vadede hisse fiyatının arttırılması gibi amaçların gerçekleştirilmesine yönelik icraatları da tetiklemiştir.

2.2. Birleşme sonrası Havacılık Sektörü Tepkisi

Bu süreçte haksız rekabet oluşacağı ya da düşük maliyetli taşıyıcı olarak pazarda var olmaya çalışan oyunculara slot bulma konusunda güçlükler çıkaracağı yaklaşımları ilk başlarda çeşitli tepkilere neden olmuş ancak yasal zeminin tesis edilmesine yönelik uygulamalar birleşmenin sektördeki öncü atağın gölge düşürememiştir. Diğer taraftan düşük maliyetli taşıyıcılar (LCC) yeni meydan arayışları ile 2.meydanların güçlenmesini sağlamış ve LCC pazarı da ihtiyaçlar sonrası yeni bir yapıya bürünmüştür. Bu birleşme sonrası dünyada çeşitli benzer uygulamaların gerçekleştirildiği de görülmüştür. Örneğin, Lufthansa ve Swiss Air'de birleşme yöntemini kullanmıştır. Bazı havayolu işletmeleri kendilerini birleşme gruplarına dahil edebilmek için

diyaloglar sürdürmüş, bunun olmaması durumunda çeşitli küçük iş birlikleri ile bu stratejilerden faydalanmayı başarmışlardır (Holtz, Grimme ve Niemeier, 2007).

2.3. Air France-KLM Grubu

Air France-KLM Grubunun (AFK) iki ana markası bulunmaktadır. Bununla birlikte Transavia markası ile faaliyetler devam ettirilmektedir. Grubun ana hedefi bilet satışlarının maksimizasyonudur. Avrupa'da yer alan iki büyük merkezde gruba ait havayolu işletmelerinin kapasite yapıları diğer oyuncuların bu meydanlarda faaliyet göstermesini zorlaştırmaktadır. Grup, 250 destinasyonda 554 hava aracı ile hizmet vermektedir. 2019 yılında grup içerisindeki havayolu işletmelerinde 104 milyon yolcu taşınmıştır. Avrupa'nın önemli merkezleri arasında yer alan at Paris-Charles de Gaulle ve Amsterdam-Schiphol meydanlarında günlük trafik sayısı toplamda 2300 olarak gerçekleşmiştir. Grubun bir diğer yeteneği, müşteri sadakat programlarını iyi bir şekilde yönetme gücünden gelmektedir. Flying Blue bağlılık programı üye sayısı 15 milyonun üzerindedir. Bununla birlikte, Delta, Alitalia, Air France ve KLM transatlantik üzerinde günlük 275 sefer sayısını kapsayan büyük bir ortak girişim oluşturmuştur. İşletmeler, havacılık sektörü iş birliklerinde önemli bir yeri olan SkyTeam'in de üyesidirler. Grubun çalışan sayısı 83.000'dir Grup, havayolu işletmeleri klasmanında Dow Jones Sürdürülebilirlik İndeksinde 2019 yılında 1. Sırada yer almıştır. Yolcu taşıma operasyonlarının yanı sıra kargo taşımacılık operasyonlarında da 391 destinasyonda ve 158 ülkede faaliyet gösterilmiştir. Ayrıca 3000 hava aracının bakım-onarım hizmetleri kapsamında bakımı yapılmıştır (Air France-KLM Group,2020).

Havayolu taşımacılık sektörü, sabit maliyetlerin fazla, değişken maliyetlerin ise dinamik olduğu bir sektördür. Ayrıca, sosyal ve çevresel unsurlar işletme maliyetlerini arttırmaktadır. Özellikle değişken maliyetlerden yakıt fiyatlarının oynaklığı ve insan kaynağı maliyetleri işletmelerin rekabetçilik stratejilerini belirleyebilmektedir. Örneğin geleneksel havayolu işletmelerinin personel maliyetleri, düşük maliyetli taşıyıcıların personel maliyetlerinden genellikle daha yüksektir. Benzer şekilde, Air France-KLM'in personel maliyetleri Avrupa'da düşük maliyetli taşımacılık liderleri Ryanair ve Easy Jet'ten fazladır. Bir başka açıdan, gelişmekte olan Ortadoğulu ülkelerin havayolu işletmeleri de çeşitli stratejileri ile sadece Avrupa'ya yönelik taşımacılıkta değil, dünya pazarında kendi meydanlarını merkez olarak geliştirecek saldırgan politikalar ile AFK grubunu zorlamaya başlamıştır. Kısa mesafeli uçuşlara alternatif olarak hızlı tren ve bireysel araç kullanımı da konfor şartlarının gelişimi ile giderek ön plana çıkmaktadır. Tüm bu etmenler son birkaç yılda grubun karlılığında sorunlar yaşanmasında etkili olmuştur (Schramade, 2019).

Schramade (2019) AFK grubunun üst düzey yöneticileri ile gerçekleştirdiği vaka analizine yönelik görüşmesinde grubun SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yönlerinin-fırsat ve tehditleri ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 1: AFK Swot Analizi (Schramade,2019)

Güçlü Yönler ✓ Marka ✓ Havalimanı Kapasite Kullanım Gücü	**Zayıf Yönler** ✓ Güçlü işçi(çalışan) sendikaları ✓ Çalışan maliyetlerinin yüksekliği ✓ Yakıt fiyatı oynaklığı ✓ Finansal tablolarda zayıflık
Fırsatlar ✓ Transavia'nın büyümesi (Avrupa'da LCC'ye benzer gelişim ve seyahat) ✓ Yeniden yapılanma ✓ Gruba yeni markaların katılması	**Tehditlerler** ✓ LCC rekabeti ✓ Ortadoğulu markaların saldırgan stratejileri ✓ Terör ✓ Politik türbülanslar ✓ Karbon Salınım Fiyatlaması Sorunları

Schramade (2019) çalışmasında AFK grubuna yönelik iş modelini ve rekabetçi pozisyonunu etkileyebilecek çevresel dinamikleri; nüfusun artması, Asya'da gelirlerin artması, iklim değişikliği-emisyonlar ve dijitalleşme olarak belirtmiştir. Bu dinamiklerden nüfus artışı ve Asya ülkelerindeki gelir artışının yolcu ve kargo taşımacılığı paralelinde gelişmeye katkısı beklenmektedir. Diğer taraftan iklim değişikliği ve emisyonlar çeşitli kısıtlamaları ya da ek maliyetleri beraberinde getirecektir. İçinde bulunduğumuz dijital dönüşüm çağında da işletmelerin dijitalleşmeyi göz önüne alarak değer zincirinde otomasyona uyum sağlaması rekabetçi bir avantaj yaratmaktadır.

3. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği'nde serbestleşme hareketlerine yönelik aşamaların tamamlanması ile havayolu işletmelerinin yönetim stratejileri gelişmiş ve birleşme, satın alma, iş birliği, ortak girişim gibi birçok teknik kullanılmıştır. Bu kapsamda Air France ve KLM birleşmesi gibi bir olay daha önce Avrupa Birliği'nde gerçekleştirilen stratejik ikili ilişkilerde hiç gözlemlenmemiştir. İki farklı kültürün havayolu işletmesi ve markası bir grup altında toplanmıştır. 2004 yılında hisselerin el değiştirmesi ile gerçekleşen birleşme sonrasında havayolu işletmeleri uluslararası trafik haklarını kaybetmemek için kendi varlıklarını ayrı ayrı devam ettirmeyi sürdürmüşlerdir.

Birleşmelerde iki işletme tek bir işletme olarak faaliyetlerine devam ediyor ve işletmelerden birinin kimliği ve markası sona eriyorsa, tam birleşme, iki işletme birleşip bir grup oluşturuyor ve işletmeler grup çatısı altında faaliyetlerini kendi markaları ile sürdürmeye devam ediyorsa şemsiye birleşme olarak da nitelendirilmektedir. United-Continental Havayolları Birleşmesi sonucu sadece United Markası, Delta-Nortwest Birleşimi sonucunda da sadece Delta markası kalmıştır. Diğer taraftan Air France-KLM birleşmesi ya da British-Iberia birleşmelerinde işletmeler kendi markalarını kaybetmeden tek grup yapısı altında bir araya gelmişlerdir (Gudmundsson, 2018:4). Bu kapsamda havacılık sektöründe farklı biçimde birleşme örneklerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Air France-KLM havayolu işletmelerinin birleşmesi ile uçuş ağlarının genişlemesi, daha fazla destinasyona erişim ve müşteri tatminin sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedeflere erişmek amacıyla kod paylaşımı ve koordineli seferler ile uçuş ağının performansının arttırılmasına özen gösterilmiştir. Bu süreçte hizmet kalitesinin güçlendirilmesi, daha cazip fiyatlar ile talebin arttırılması da planlanmıştır (Gudmundsson, 2018). Diğer taraftan birleşme ile kargo taşımacılığı ve mühendislik-bakım onarım faaliyetlerinde de pazar payında güç elde edilmesine odaklanılmıştır. Kargo taşımacılığında küresel erişimin genişlemesi, garanti iyileştirmeleri, çalışanlara yönelik gelişmeler sinerji ile ortaya çıkan olumlu durumlardır. Mühendislik-bakım onarım faaliyetlerinde ise bilgi teknolojilerinin kullanımı, otomasyon her alanda maliyetlerin minimizasyonunu destekleyerek ortak stratejilerin yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, Air France-KLM birlikteliği tüm paydaşlara değer yaratma arzusu da taşımaktadır. Özellikle müşteriler, çalışanlar ve çevre bazında çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Zaman zaman grup markalarında işgücüne yönelik grevler gözlemlense de çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır.

Diğer taraftan, birleşme sonrası ilk beş yıl sinerji çok güçlü bir şekilde hissedilmiştir. Dağıtım, yer hizmetleri, ikram hizmetlerinde maliyet minimizasyonu, satış politikalarının harmonizasyonu, havalimanı lounge paylaşımı da sinerji ile ortaya çıkan unsurlardır (Gudmundsson, 2018). Ancak, 2009-2014 yılları arasında da grubun zarar açıkladığı görülmüştür.

Havacılık sektörü dinamik ve rekabetçi bir sektördür. Havayolu işletmelerinin hazırlıklı olmasını ya da tedbirli davranmasını gerektiren çeşitli unsurlarda diğer sektörlere göre daha fazla etkilenmektedir. Örneğin, grubun vermiş olduğu A-380 siparişlerinin gecikmesi, gecikmesi olmasa bile kullanım sıklıklarının pandemi nedeniyle düşük olacağı beklentisi, jet yakıtı fiyatlarının artması, LCC'lerin Avrupa'da gittikçe büyümesi, Ortadoğulu (Qatar ve Emirates gibi) havayolu işletmeleri ile rekabetin artması, Amerika ve Avrupa arasındaki açık semalar anlaşmaları ile Atlantik üzeri rekabetin şiddetlenmesi, terör riski, salgın hastalık riski gibi birçok unsur Air France-KLM grubunu ve havacılık sektörünü önümüzdeki süreçte etkileyebilecek unsurlardır (Holtz, Grimme ve Niemeier, 2007).

Havacılık sektöründe kriz yönetimine önem verilmesi, çeşitli alternatif planların olması beklenmeyen durumlar ile mücadele etmede işletmelere katkı sağlamaktadır. Bu nedenle özellikle risk ve rekabet yönetiminde Air France ve KLM'in de birleşme amacını yansıtan felsefe, bundan sonraki yıllarda da yeniden şekillenerek belki farklı modeller ve yeni oyuncuların gruba dahil edilmesiyle varlığını devam ettirecektir.

Son olarak yaşanan pandemi sürecinde havacılık sektörü, operasyonel faaliyetlerin durdurulması, sefer sayılarının düşürülmesi gibi birçok nedenden dolayı büyük yara almıştır. Air France-KLM grubu da bu süreçten oldukça etkilenmiş, gruba finansal desteğin sağlanması için Fransız ve Hollanda Hükümetleri ekonomik destekte bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

[1] Air France KLM Group. (2020). Key Figures, https://www.airfranceklm.com/sites/default/files/af (Erişim Tarihi: 29.10.2020).

[2] Akben Selçuk, E., Köksal, E., & Altıok Yılmaz, A. D. (2016). Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinin Şirket ve Sektör Düzeyinde Etkileri. Business and Management Studies: An International Journal, 4(1), 48-62.

[3] Armstrong, P. M. (2020). Airline Fare Competition in the Post-Merger Era. University of New Hampshire, Durham

[4] Friesen, M. (2005). Capital Market's Assessment of European Airline Mergers and Acquisitions–The Case of Air France and KLM. In 5th Swiss Transport Research Conference, Monte Verità/Ascona.

[5] Friesen, M. (2005, March). Capital Market's Assessment of European Airline Mergers and Acquisitions–The Case of Air France and KLM. In 5th Swiss Transport Research Conference, Monte Verità/Ascona.

[6] Gozlu, M.R.(2017). Determinants of Profitability in the Airline Industry Comparison Turkish Airlines & Its Competitors (Air France, Emirates, Lufthansa, Singapore Airways). Master Thesis, The Uiversity of West of the Scotland, London.

[7] Gudmundsson, S. V. (2018). Mergers vs. Alliances: The Air France-KLM Story. Toulouse Business School, Toulouse, France.

[8] Hitt, M. A., Hoskisson, R. E., ve Ireland, R. D. (2007). Management of strategy: Concepts and cases, Mason: Thomson South-Western.

[9] Holtz, M., Grimme, W., and Niemeier, H. M. (2007). Airline Alliances and Mergers in Europe: An Analysis with special focus on the merger of Air France and KLM. In Aviation Student Research Workshop. Citeseer.

[10] Knapp, W. (1990). Event Analysis of Air Carrier Mergers and Acquisitions. Review of Economics & Statistics, 72(4),703-707.

[11] Martynova, M., Oosting, S., and Renneboog, L. (2007). The long-term operating performance in European mergers and acquisitions. International Mergers and Acquisitions Activity, 79-116.

[12] Mohamed, M.H.(2015). Financial Statement Analysis in the Airline Industry: A Comparative Study of Turkish Airlines and Royal Dutch Airlines(KLM).Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

[13] Mühim, S.A.(2012). Şirket Birleşmeleri (Mergers) ve Havayolu Şirketlerinde Merger Uygulamalarına Örnekler. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[14] Schramade, W. (2019). Case Study Air France KLM. Rotterdam School of Management Erasmus University Press.

[15] Slovin, M. B., Sushka, M. E. and Hudson, C. D. (1991). Deregulation, Contestability, and Airline Acquisitions. Journal of Financial Economics. 30(2), 231- 251.

[16] Turğay, İ., Dördüncü, H., ve Öz, T. (2014). Havayolu Sektöründe Birleşme ve Satın Almaların Mali Dezavantajlarının Örnek Olay Üzerinden İncelenmesi. Trakya University Journal of Social Science, 16(1),203-224.

[17] Ülgen, H. ve Mirze, K.(2010). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Beta Yayınları, İstanbul.

[18] Veldhuis, J. (2005). Impacts of the Air France–KLM merger for airlines, airports and air transport users. Journal of air transport Management, 11(1), 9-18.

[19] Walter, G. A., and Barney, J. B. (1990). Research notes and communications management objectives in mergers and acquisitions. Strategic management journal, 11(1), 79-86.

HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İFLAS: ATLASJET ÖRNEĞİ

Meltem AKCA [1],

[1] Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Gazipaşa Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,

meltem.akca@alanya.edu.tr, 0000-0001-5544-5929

ÖZET

Havacılık sektörü her geçen gün gelişme göstermektedir. Bu süreçte sektördeki yeniliklerin yanı sıra serbestleşme faaliyetleri de etkili olmaktadır. Havayolu taşımacılık faaliyetlerindeki gelişim işletmeleri bu sektöre cezbetmektedir. Havayolu işletmeleri gerekli işletme ruhsatlarını alarak uçuş operasyonlarına başlamaktadır. Monopol piyasadan uzaklaşma sektördeki rekabetin şiddetini arttırmaktadır. Havayolu işletmeleri pazar paylarını genişletmek amacıyla yeni iş modeli oluşumları doğrultusunda stratejiler uygulamaktadır. Bu kapsamda işletmelerin belirledikleri iş modeline uygun hizmet sunumuna odaklanmaları gerekmektedir. Diğer taraftan havacılık sektörü, tüm sektörleri etkileme potansiyeline sahip olaylara karşı daha duyarlıdır. Savaşlar, terör saldırıları, ekonomik buhranlar, salgın hastalık gibi birçok krizde havayolu işletmesi iflasları da yaşanmıştır. Görüldüğü üzere, varlığını devam ettirmek ve yüksek getiri elde etmek amacıyla kurulan bazı işletmeler içsel ve dışsal faktörler ilişkili yaşanan sorunlar nedeniyle faaliyetlerini kısmen ya da tamamen durdurabilmektedir. Bu çalışmada havayolu taşımacılık sektörü özellikleri ele alınmış, AtlasJet vakası incelenmiş ve işletmeleri başarısızlığa götüren faktörler değerlendirilmiştir. AtlasJet (Atlasglobal) iflasını hızlandıran unsurlar iş modeli uygulamaları perspektifinden irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Havayolu, İflas, AtlasJet

1. GİRİŞ

İki hava aracı (B-757-200) ile Öger Holding tarafından 14 Mart 2001 tarihinde kurulan AtlaJet, havacılık sektörünün Türkiye'de hızla gelişmesi ile filosunu büyütmüş ve pazarda değerli bir oyuncu olarak yer edinmiştir. Resmi olarak ruhsatlandırma tarihi 2001'de gerçekleştirildiğinden işletmenin miladı bu tarih olarak kabul görmektedir. Öger Holding ise Antalya merkezli bir kuruluştur. Yıllar geçtikçe hava aracı sayısı ve sermayesi artış göstermiştir. İlk etapta tarifesiz seferlere yönelik ruhsat almış olan AtlasJet, 2004 yılında tarifeli seferler ile kaliteli uçuş hizmetinin sunulması felsefesini benimsemiş ve yurtiçi-yurtdışı seferlere başlanmıştır. 2004 yılında işletmenin uçuş ruhsatı iç-dış hatlarda tarifeli-tarifesiz yolcu ve yük taşımacılığı olarak güncellenmiştir. Aynı yıl, işletmenin %50'si ETS Tur'a satılarak Murat Ersoy yönetim kurulu başkanlığına atanmıştır. 2006 yılında ise AtlasJet Havayolu İşletmesinin tamamı ETS Tur'a satılmıştır (Euronews, 2020).

Bu süreçte havacılık sektörü gelişmeleri takip edilmiş, dünya örnekleri incelenmiş ve iş modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Kurumsallaşma çalışmaları hızlandırılmış, sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamak amacıyla sektörel inovasyonlar sürekli olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen

yıllarda AtlasJet Havayolu işletmesi, yurtiçi ve yurtdışı uçuş ağını genişletmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise havacılık sektöründeki rekabetin etkisiyle yeni bir şekilde anılmak istemesi (Jet adıyla düşük maliyetli sanılması), küresel bir oyuncu olma hedefleriyle marka ismi Atlasglobal olarak değiştirilmiştir. Bu değişim ile havayolu işletmesinin düşük maliyetli bir taşıyıcı olmadığı, kalite ve müşteri hizmetine önem veren geleneksel yaklaşımı benimsemiş bir marka algısı oluşturulmak istenmiştir. Bu kapsamda Atlasglobal 35 ülkede 50'den fazla uçuş noktasıyla şebekesini genişletmiştir. Atlasglobal, uçak filosunu leasing yöntemini (finansal kiralama) kullanarak sayıca arttırmıştır. Havacılık sektöründeki rekabet, operasyonel maliyetlerin yüksek olması gibi faktörler leasing modeli kullanılarak uçak sahipliğini hızlandırmaktadır. Böylece işletmeler, finansal kaynaklarını farklı kanallarda değerlendirebilmektedir (Rodoplu vd., 2019).

Diğer taraftan, Atlasglobal firması kabin ve uçuş ekibi yetiştirmek ve profesyonel eğitimler vermek üzere Atlantik Uçuş Okulu'nu (AFA) açmıştır. Bununla birlikte teknisyen ve mühendislere yönelik eğitimler vererek sertifikalandırma faaliyetlerinin yürütüldüğü ATS Team oluşturulmuştur (Rodoplu vd., 2019). Tüm bu gelişmelere rağmen Atlasglobal, 2019 yılının Kasım ayında uçuşlarını durdurma kararı almış, 12 Şubat 2020 tarihinde tüm operasyonlarını durduracağını belirtmiştir. 14 Şubat 2020 tarihinde ise ülkemiz sivil havacılık otoritesi Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü açıklama yaparak Atlasglobal'in iflas başvurusunda bulunduğunu belirtmiştir.

2.2. HAVAYOLU TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ ÖZELLİKLERİ

II.Dünya Savaşı'nın ardından havacılık teknolojilerinin gelişmesi, uçak üretimlerinin hız kazanması, havayolu taşımacılık faaliyetlerini geliştirmiş ve taşıma türüne yönelik talebi arttırmıştır. Devlet himayesinde kurulan bayrak taşıyıcı havayolu işletmelerinin yanı sıra pazarın serbestleşme faaliyetleri ile yeni oyunculara açılması sektörü cazip hale getirmiştir. Bununla birlikte rekabetin şiddetinin her geçen gün artış gösterdiği havacılık sektöründe bazı havayolu işletmeleri iflaslar açıklamıştır. Havayolu sektörü çevreye duyarlı bir sektördür. Yakın çevrenin yanı sıra uzak çevre unsurlarından da oldukça etkilenmektedir. Uluslararası çevre, politik çevre, ekonomik çevre faktörleri havayolu taşımacılık faaliyetlerinde talep dalgalanmalarını tetikleyebilmektedir. Finansal krizler, salgın hastalıklar, savaşlar, terör saldırıları havayolu taşımacılığına yönelik faaliyetlerin yapısını belirleyebilmektedir. Bu nedenle sektörde bazı işletmeler büyüyerek varlığını devam ettirirken bazı işletmeler de piyasadan çekilme stratejisi uygulamakta, bazıları da iflas etmektedir.

Dünya genelinde 1000'in üzerinde havayolu işletmesi vardır. Farklı iş modelleri ile kurulan işletmeler büyüyen bir pazar olan havacılık sektöründe rekabeti arttırmaktadır. Her işletme sürdürülebilir operasyonel ve finansal performansın yanı sıra ortalama üzeri getiri ve rekabet avantajı da sağlamak istemektedir. Havacılık sektörünün genel özelliklerini aşağıdaki gibi listelemek mümkündür: (Güngör, 2019; Bakır vd., 2017; Gerede, 2011).

- ✓ Havayolu işletmeleri hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Uçuş operasyonları yedi gün 24 saat kesintisiz olarak verilmektedir.
- ✓ Havayolu işletmelerinin ilk yatırım sermayelerinin yanı sıra operasyonel maliyetleri de oldukça yüksektir. Ölçek ekonomisi havayolu taşımacılık faaliyetlerinde önem arz etmektedir. Bazı ülkelerde sektöre giriş ve çıkış

engellerinde ölçek ekonomisi kaynaklı problemler gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle havayolu işletmeleri genel olarak maliyet liderliği ya da farklılaştırma gibi rekabet avantajı sağlayacak kurumsal stratejilere yönelmektedir. Bazı durumlarda ise havayolu işletmeleri kapsam ekonomisinden yararlanmaktadır.

- ✓ Havayolu işletmelerinin en önemli gider kalemi yakıttır. Bilindiği üzere dünya genelinde yakıt fiyatları oldukça dalgalı olmakla birlikte krizler, savaşlar ve terör saldırıları sonucunda da değişkenlik göstermektedir. Böyle durumlarda havayolu işletmelerinin finansal olarak riskleri minimize edecek opsiyonlu alım işlemleri gerçekleştirmeleri gerekir. Diğer taraftan havayolu işletmeleri için en önemli ikinci maliyet kalemi personel giderleridir ki sektörde nitelikli personel istihdam edilmektedir. Bu nedenle havayolu işletmelerinin personel giderleri diğer sektörlere göre oldukça yüksektir.
- ✓ Havayolu taşımacılığında yüksek oranda duran varlık yatırımı mevcuttur. Özellikle serbestleşme hareketleri öncesi devlet destekli işlemler ile uçak sahipliklerine yönelik kaynak temin etme sorunları yaşanmamış ancak serbestleşme faaliyetleri sonrası havayolu işletmeleri serbest piyasada kaynak bulma sorunları yaşamış ve bu kapsamda finansal kiralama (leasing) yoluyla filolarını genişletmeye başlamışlardır. Bu süreçte başarılı olan işletmelerin yanı sıra başarısızlıkla sonuçlanan havayolu işletmesi hikayeleri de olmuştur.
- ✓ Havacılık sektöründe teknoloji çok hızlı değişmektedir. İçinde bulunduğumuz dijital dönüşüm sürecinde havayolu işletmelerinin bu değişime hızlı bir şekilde ayak uydurması gerekmektedir. Bu kapsamda teknolojik yatırımlar da rekabet avantajı sağlamak ve sektörde güçlü olmak hususunda işletmeler için önemli yatırım ve maliyet unsurları arasında yer almaktadırlar.
- ✓ Bir diğer unsur ise havayolu taşımacılığının çevresel olaylara karşı çok duyarlı bir sektör olmasıdır. Salgın hastalıklar, finansal krizler, petrol krizleri, savaşlar, terör saldırıları gibi birçok durumda uçuş operasyonlarının geçici süreler ile durağanlaştığı görülmektedir. 1950'li yıllardan bu yana yaşanan tüm farklı durumda havacılık sektörü kendini kısa sürelerde toparlamıştır. Ancak son yaşadığımız Covid-19 pandemisi diğer sektörlerde olduğu gibi havacılık sektöründe de işten çıkarmalar ve iflaslar ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. Hava sahalarının kapatılması, uçuş yasakları, talebin daralması, turizm faaliyetlerinin duraksaması özellikle yolcu trafiğinin inanılmaz düzeyde azaltmış, çoğu havayolu işletmesi (bayrak taşıyıcılar dahil) kargo operasyonlarına yoğunlaşarak ayakta kalma mücadelesi vermeye başlamıştır.

3. HAVAYOLU TAŞIMACILIĞINDA İŞLETME BAŞARISIZLIKLARI VE İFLAS

Bir işletmenin borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmesi iflas olarak ele alınmaktadır (Güngör, 2019). Ticaret mahkemesi tarafından iflasına karar alınmış bir borçlunun, varlıklarını paraya çevirerek alacakları arasında paylaştırılmasını ve adil bir şekilde alacaklıların tatmin edilmesini sağlayan zora dayalı bir icra yoludur. Ticaret ile uğraşanlara tacir denmektedir. İflas, tacirlere uygulanmaktadır. İflas uygulamalarında alacaklıların tüm alacaklarını temin etmesi her zaman mümkün olmayabilir. Borçlunun iflas kararı ile haczedilip parasal hale dönüştürülen mallarının ayrıştırılması söz konusudur. Bu kapsamda iflas da bir zorlama görülse de borçlu bazı durumlarda iyi niyet göstergesi olarak borçlarını ödeyemeyeceğini beyan edip ticaret mahkemesine başvurur. Borçlunun bu davranışı bir stratejik karar olarak da

değerlendirilebilmektedir. İflas, gerçek manada borçluyu ve alacaklıyı koruyan bir zor alım tekniğidir. Yasal olarak faaliyetlerin yürütülmesi taraflara yarar sağlamayı hedeflediğinden borçlu açısından tam tasfiye tekniği olarak da kullanıldığı görülmektedir. Borçlunun zamanında ve doğru beyanlar ile mahkemeye başvurması halinde hem kendisini altından kalkılmaz sonuçlardan koruyacak, hem de alacaklılara kısmi de olsa hacze çevrilen mallar vasıtasıyla tatmin sağlayacaktır (Ülgen ve Mirze, 2010).

İflas, bir işletmenin başarısızlığının temsili oluşan yasal bir olgudur. İşletmenin iflas etmesinde ya da iflas açıklamasında finansal ve operasyonel başarısızlıkları etkili olmaktadır. Bu nedenle ilgili kavramları yakından tanımak gerekir (Brigham ve Gapenski, 2013; İçerli ve Akkaya, 2006; Kiracı ve Asker, 2018; Güngör, 2019):

Ekonomik Başarısızlık: İşletme giderlerinin işletme gelirlerinden fazla olmasıyla, gelirlerin giderleri karşılamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik başarısızlık gösteren işletmeler, operasyonel ve finansal olarak gelişim gösteremiyorsa tasfiye yoluna başvurmaktadır.

Finansal Başarısızlık: İşletmenin borç ödeme gücünü kaybetmesiyle ortaya çıkmaktadır. İşletme sürekli olarak finansal kayıplar veriyor ve işletme varlıkları karşısında çok daha büyük borçlar ile karşı karşıya kalıyorsa ciddi sorunları oluşturacak finansal başarısızlıkların yaşandığını söylemek mümkündür.

O halde başarısızlık kavramı genel olarak kabul edilen risk de ele alındığında; faaliyetlerden elde edilen getirinin, benzerlerinin elde ettiği getiriden çok daha az olması durumudur. Böyle bir sonuçta, işletmelerin varlıklarını sürdürmeleri beklenemez. İşletmelerin çok daha büyük kayıplar ve sorunlar yaşamamak için piyasadan çekilmeleri en doğru hamledir (Sakız ve Ünkaya, 2018). Bu kapsamda iflas başvurusunda bulunan işletmeler aslında kendileri ve borçluları lehine bir adım atmış olmaktadır.

İşletmelerin operasyonel, ekonomik, finansal başarısızlık yaşamalarına neden olan faktörlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Güngör (2019) işletme başarısızlıklarını içsel ve dışsal faktörler olarak iki ana grupta ele almış, içsel faktörleri kötü yönetim, işletmenin finansal yapısı, işletmenin örgüt yapısı ve çevresel değişime ayak uyduramama şeklinde tanımlamıştır. Diğer taraftan dışsal faktörler ise sosyo-ekonomik gelişmeler, yasal çevre unsurları ile sorunlar, rekabet, teknolojik gelişmeler şeklinde incelemiştir. Görüldüğü üzere çevrenin işletme yönetimi açısından önem kazanması, rekabetin önemli bir hale gelmesi işletmelerin sürdürülebilir başarı sağlamasında stratejik yönetim unsurlarını ön planda tutmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda yakın ve uzak çevre unsurları ile ilişkiler, çevrenin iyi takip edilmesi, rakiplerin incelenmesi, teknolojik gelişmelere ayak uydurulması gibi birçok yaklaşımda çevre analizi sonucu dışsal ve içsel aktörlerin entegrasyonunu işletmeyi başarıya ulaştıracak bir strateji olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, pazarın iyi tanımlanması, iş modelinin iyi belirlenmesi, hedef kitlenin iyi bir şekilde analiz edilmesi, sınırların iyi bir şekilde çizilmesi gibi faktörler işletmeleri başarılı kılacaktır. Aksi halde pazarını iyi tanımlamamış, iş modelini doğru kurgulamamış ve iş modeli unsurlarını iyi planlamamış, kendini pazarda konumlandırdığı yere

uygun operasyonel ve finansal faaliyetleri bütünleştirememiş işletmeler başarısız olacak ve sonuçta iflasa doğru sürüklenecektir.

4. ATLASGLOBAL İFLASINI HIZLANDIRAN FAKTÖRLER

Ekonomik ve finansal başarısızlıklar aslında önemli bir havayolu işletmesi olan Atlasglobal'in iflasında etkili olmuştur. Rekabetin iç ve dış pazarda güçlü olması, pazardaki çeşitli ayrıcalıklar, İstanbul Havalimanı'na yönelik kapasite kullanım sorunları ve maliyet karmaşası, bazı alternatif destinasyonlarda slot temini problemleri ve özellikle marka adının değişimi sonrasında iş modeli başarısızlıkları işletmeyi iflasa sürüklemiştir. Şirket yönetimine ilişkin sorunlar, aşırı borçlanma gibi faktörler de iflası hızlandırmıştır. Sonuç olarak 14 Şubat 2020 tarihinde SHGM, Atlasglobal'in iflas başvurusunu doğrulamış ve Atlasglobal (uçuş akademileri dahil) iflas etmiştir. İflas ile yönetim kurulu başkanı da büyük paralar kaybetmiş, finansal kayıpların yanı sıra itibar kaybı da yaşanmıştır. Buna rağmen iflas başvurusu daha büyük zararları engellemek ve içinden çıkılamayacak durumları ortadan kaldırmak adına iyi niyet göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Marka ismi değişimi sürecinde daha güçlü bir kurum olmak, prestij kazanmak gibi nedenlerden dolayı ciddi atılımlar yapılmıştır. Yeni bir imaj ile hizmet ve kalitede öncü faaliyetlere odaklanılmıştır. Bu süreçte Kredi Garanti Fonundan 60 milyon dolar kredi çekilmiştir. Ayrıca çeşitli bankalar ve iş yapılan sektör aktörlerine de 160 milyon dolar düzeyinde borçlanılmıştır. Son birkaç yıldır dünyada yaşanan kur dengesizlikleri Türkiye'yi de etkilemiştir. Özellikle yabancı para biriminden borçlanan işletmeler büyük kayıplar vermiştir. Bu kayıplara havalimanı değişimi ile artan maliyetler, talep daralması, insan kaynaklarına yönelik sorunlar, hedeflenen destinasyonlarda slot almak için başvuruların kabul edilmemesi gibi faktörler de eklenmiş ve işletme darboğaza girmiştir. Bu süreçte marka algısını güçlendirme hedefiyle atılan adımlar ve uygulanan stratejilerdeki hataların da payı büyüktür. Özellikle kurgulanan iş modeline uygun stratejilerin benimsenmemesi, maliyetleri azaltırken hizmet ve kaliteyi de yükseltmeye çalışma hedefleri giderlerin artmasına neden olmuştur. İş modelinin tanımlanmasındaki problemler ve iş modeli unsurlarının iyi bir şekilde belirlenmemesi de kayıpların artışını hızlandırmıştır (Şimşek, 2020).

Yeni iş fikirlerini hayata geçirmede ya da mevcut işletmelerde girişimci ve yenilikçi faaliyetlerle dönüşüm sağlama sürecinde kurgulanan iş planları, işletme başarısının anahtar unsurlarıdır. İş Modeli, işletmeye para kazandıracak yolun ne olduğunun açıkça belirlenmesi ve buna uygun planların sistemli bir şekilde tasarlanmasıdır. İş modeline sadık kalarak taktiklerin uygulanması sürdürülebilir kar getirecektir. Tasarlanan iş modeli haricinde gerçekleştirilen farklı uygulamalar beklenen hedeflerden sapmalara yol açacaktır. Bu nedenle iş modeli kurgularken müşteri değer önermesi, kar formülü, kilit kaynaklar ve süreçler göz önünde bulundurularak planlamalar yapmak gerekmektedir (Ürper vd., 2014). Müşteriye fayda sağlayarak onun tatmin olacağı fiyattan bilet satmak, havayolu işletmesi müşteri değer önermesini yükseltir ancak işletme bu süreçte kendi maliyetlerini düşüremezse kâr marjı azalacak hatta giderleri gelirlerinden daha fazla hale gelecektir. Bu durumda varlıkların borçları ödeyememesi gibi sorunlar ortaya çıkacak

ve işletmelerin başarısız olmaları, amaçlanan performanstan sapmaları, hatta iflas etmeleri kaçınılmaz hale gelecektir. Bu süreçte başka havayolu işletmeleri ile kurumsal stratejileri uygulamada kullanılan tekniklerden yararlanarak iş birliği, satın alma, birleşme, ortak girişim yapabilen işletmeler mutlaka olmuştur ancak Atlasglobal örneğinde maliyetleri aşağı çekemeden bilet fiyatlarının azaltılması, rakiplerdekine benzer promosyonlu bilet satışlarının yapılması, yıllık toplu bilet satış kampanyaları ile sınırsız uçuş hakları tanınması gibi uygulamalar kar marjlarının azalmasında etkili olmuştur. Atlasglobal'in bu sırada sürekli olarak hizmet ve kalite algısını yükseltmeye yönelik girişimleri de maliyetleri arttırmıştır. Bu kapsamda Atlasglobal, kilit kaynaklarını ve kilit süreçlerini etkinleştirip kar formülünü güçlendirecek bir model ile faaliyetlerini tasarlamış olsaydı belki de günümüzde doğru model ve doğru uygulamalar ile varlığını devam ettirecekti. Ancak hem kendini düşük maliyetli taşıyıcı olarak konumlandırmama üzerine yaklaşım sergileyen hem de tam servis hizmeti veren ancak bunları yaparken maliyetleri aşağı çekemeyen bir işletme rekabet karşısında yenik düşmüştür.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ekonomik, operasyonel ve finansal başarısızlıklar sonucu iflas eden Atlasglobal işletmesinin incelendiği bu çalışmada bir işletmeyi iflasa götüren unsurlar ele alınmış ve havayolu işletmesi uygulamaları bakış açısıyla irdelenmiştir. Türk Havacılık Sektörünün değerli bir aktörü olan Atlasglobal 2019 yılında Şekerbank başta olmak üzere sektör içi (yer hizmetleri işletmeleri, tedarikçiler, tur operatörleri vb.) ve sektör dışı birçok kuruma milyonlarca dolar borçlanmış, kur dalgalanmaları soncu borcun karşılığı artmış, İstanbul'da hizmet verdiği Atatürk Havalimanı'nın İstanbul Havalimanına taşınmasıyla operasyonel olarak talep daralması yaşamış, artan maliyetleri karşılama zorlukları çekmiştir. Bu kapsamda kendisi ve alacaklıları yararına iflas başvurusunda bulunmuştur. Alacaklılar ve borçlu arasındaki mahkemelerin devam ettiği medyada yer alan haberlerde görülmektedir. Bu süreçte normal şartlarda havayolu işletmesinin teminat mektubu olarak devlete verdiği 500 bin dolar değerindeki paranın önce taşınamayan yolcuların taşınması, sonrasında devlet kurumlarına olan borçların kapanması (DHMİ-SHGM), sonrasında da çalışanlara borçların ödenmesi adımları uygulanmaktadır. Alacaklılar ise iflas başvurusu ile kurulan iflas masasına mahkeme yoluyla başvurarak para kalması durumunda alacaklarını temin edebilmektedirler.

Bununla birlikte Atlasglobal'in iflasının ardından yönetmelik değişikliğine gidilmiş ve havayolu işletmelerini ve alacaklıları koruma yönünde değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, iflas açıklamış bir işletmeyi satın alan yeni yatırımcının tekrar en baştan teminat mektubu beyan etmeden iflas eden işletmenin teminat mektubunu devralmasının yolu açılmıştır. Diğer taraftan yolcu taşımacılığında 15, kargo taşımacılığında 25 yaş sınırı bulunan uçakların da yaşlarının daha büyük olabileceğinin önü açılmıştır (Haber Global, 2020). Ayrıca işletme yönetimlerinde personellere ilişkin çeşitli zorunluluklarda değişimlere gidilmiştir. Bu değişiklikler ile sektör içindeki zorluklarda emniyet unsurundan ödün vermeden işletme maliyetlerinin azaltılması, kötü durumdaki işletmelere yeni finansal kaynakların aktarılması gibi yaklaşımlarının da teşvik edilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

[1] Bakır, M., Bal, H. T., & Akan, Ş. (2017). Türk sivil havacılık sektörünün değerlendirilmesinde bütünleşik swot-ahs yaklaşımı. Journal of Aviation, 1(2), 154-169.

[2] Brigham, E. F., & Gapenski, L. C. (2013*). Financial Management: Theory and Practice.* Mason, Ohio: South Western Congage Learning.

[3] Euronews (2020). Sivil Havacılık GM: Atlasglobal resmen iflas başvurusunda bulundu. https://tr.euronews.com/

(Erişim Tarihi:28.11.2020).

[4] Gerede, E. (2011). Türkiye'deki Havayolu Taşımacılığına İlişkin Ekonomik Düzenlemelerin Havayolu İşletmelerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(02), 505-537.

[5] Güngör, Y. (2019). *Şirketlerin Finansal Başarısızlıklarının Tahmini: Havayolu Sektörü Üzerine Bir Araştırma*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

[6] Haber Global (2020) Atlasglobal iflası sonrası dikkat çeken yönetmelik değişikliği. https://haberglobal.com.tr/ (Erişim Tarihi:02.12.2020).

[7] ICAO (2020). Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis, ICAO Reports, 1-45.

[8] İçerli, Y. M., & Akkaya, C. G. (2006). Finansal Açıdan Başarılı Olan İşletmelerle Başarısız Olan İşletmeler Arasında Finansal Oranlar Yardımıyla Farklılıkların Tespiti. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 413-421.

[9] Kiracı, K.& Asker, V. (2018). *Maliyet Liderliği Stratejisini Uygulayan Havayollarının Finansal Başarısızlık Riskinin Ampirik Analizi*. Cemil Meriç – 10. Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi Bildiri Kitabı,884-890.

[10] Rodoplu, H., Polat, G.& Kılıç, D.(2018). Uçak Sahipliği Açısından Türk Havacılık Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. Asead, 6(1), 92-104.

[11] Sakız, B., & Ünkaya, G. (2018). Hava Yolu Taşımacılığı Sektöründe İflas Riski-Yapay Sinir Ağları ile Airscore Tahmini. Öneri Dergisi, 13(50), 159-172.

[12] Şimşek, G. (2020). Atlasglobal Neden İflas Etti. https://www.haberturk.com/
(Erişim Tarihi:01.12.2020)

[13] Ülgen, H. & Mirze, S.K.(2010). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. Beta Basım, İstanbul.

[14] Ürper, Y., Tosunoğlu T., Kağnıcıoğlu, H., Başar, M., Demirci, E., Sağlam,N. (2014). *Girişimcilik ve İş Kurma*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

BANKALARIN ESNAF VE KOBİ'LERE SUNMUŞ OLDUĞU KREDİ İMKANLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON THE LOAN OPPORTUNITIES OFFERED BY BANKS TO TRADES AND SMEs

Dr. Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR [1], Lisans Öğrencisi, İlber Bora ALNIAK[2], Lisans Öğrencisi, Ahmet ÖZKARACA[3], Lisans Öğrencisi Berkay SALIK[4]

[1] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, nur.aydin@cbu.edu.tr-

ORCID ID: 0000- 0001- 8592-9238

[2] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu,

boraalniak@gmail.com, - ORCID ID: 0000- 0002- 6953- 1315

[3] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu,

ahmet.ozkaraca.2000@gmail.com - ORCID ID: 0000- 0003- 2254- 9080

[4] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu,

berkaysalik365@gmail.com - ORCID ID: 0000- 0002- 7469- 9307

ÖZET

Bir firmanın KOBİ kapsamında değerlendirilerek KOBİ'lere yönelik teşvik ve desteklerden yararlanabilmesi için Yönetmelik kapsamında belirlenmiş olan şartlara haiz olması gerekmektedir. Bu bağlamda yıllık çalışan kişi sayısı ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosu belirleyici kriter olmaktadır. Düşük sermaye ile firma kurulabilmesi, KOBİ'lere sağlanan teşvik ve destekler sayesinde rekabet edebilme imkanı, küçük ölçekte olduklarından teknolojik değişim ve gelişimlere uyum sağlama kabiliyetleri, sundukları mal ve hizmetleri tüketici tercihlerine göre daha kolay esnetebilmeleri, istihdam ettikleri çalışan sayıları az olduğu için daha etkin bir şekilde yönetim dinamiklerini işletebilmeler, KOBİ olmanın büyük ölçekli firmalara göre avantajlarının başında gelmektedir.

Bu çalışmada KOBİ'ler ve özellikle sağlanan banka destekleri hakkındaki akademik yazından da yararlanılarak, Türk Banka Sistemi tarafından kullandırılan toplam krediler içerisinde yüzde 24 pay sahibi olan KOBİ'lere yönelik kullandırılan kredilerin işleyiş dinamizmi, süreçleri yanı sıra bankaların resmi internet sitelerinde deklare ettikleri KOBİ Destek Kredileri vade, maliyet gibi değişkenler bazında incelenerek kıyaslaması yapılıp, literatüre de katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

ABSTRACT

In order for a firm to be included in the scope of SME, which is used briefly for small and medium-sized enterprises, and to benefit from special incentives and grants for SMEs, it must meet the structural and financial conditions determined by the Regulation. Accordingly,

businesses with less than 250 employees and whose annual net sales revenue or financial balance sheet (any of these) are not more than 250 million TL are considered as SMEs.
Being an SME has many advantages over large-scale companies. They can establish business with low capital, have more competitive power thanks to the support provided to SMEs, adapt quickly to technological changes because they are small-scale, stretch the goods and services they offer more easily according to consumer preferences, and manage their management dynamics more effectively because the number of employees they employ is less. It is possible to list these advantages as their ability to operate.

In this study, in the light of the literature on the studies on SMEs, the dynamism and processes of the loans extended to SMEs, which have a 24 percent share in the total loans extended in the Turkish Banking System, as well as the maturity and cost of the SME Support Loans declared on the official websites of the banks. Comparisons will be made taking into account the factors.

Keywords: Craftsmen, Small Business, Medium-Sized Business, Credit Opportunity.

1. GİRİŞ

Türkiye'de ticari bankacılık faaliyetinde bulunan bankaların son yıllarda KOBİ Bankacılığı adı altında sundukları hizmet ve ürünlerin trent bir hal aldığı ve giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Bankalar KOBİ'leri baz alarak sundukları hizmet ve ürün gamlarını genişleterek gelir elde etmeye çalışmaktadırlar. KOBİ'lerin öncelikle bankalardan müşteri olarak kendilerine saygı duyulması, iş çarklarının döndürülebilmesinin sağlanması, sorunlarının dinlenilmesi, açık iletişim kurulabilmesi, dürüstlük ve dostluk gibi insani duyguları hissedebilmeleri gibi beklentileri bulunmaktadır (Çelikkol vd, 2008). Ekonomik açıdan finansal sorunlarına çözüm üretilebilmesi yanı sıra sosyal içerik taşıyan bu beklentiler ile KOBİ'lerin çalıştıkları banka ile duygusal bir bağ da geliştirmeyi düşündükleri anlaşılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Farklı özelliklere sahip olmalarına rağmen dünya ülkelerinin ortak noktalarından bir tanesi, KOBİ"lerin ekonomideki toplam işletmeler içerisinde kayda değer bir çoğunluğu oluşturmasından kaynaklanmaktadır. İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, gibi gelişmiş ülkeler yanı sıra Hindistan, Singapur, Tayland ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkelerde toplam işletmelerin yüzde 98'i düzeyinde önemli bir oran KOBİ'lerden oluşmaktadır. Kullandırılan kredilerin yüzde 34'ü, ülkede yaratılan katma değerin yüzde 45'i, yatırımların yüzde 38'i, istihdamın %62'si, ihracatın yüzde 30'u KOBİ'ler tarafından gerçekleştiği bildirilmektedir. Ekonomik ve sosyal manada ekonomi içindeki önemleri izahtan vareste olan KOBİ'lerin yerel ve bölgesel olarak yöreye katkısı, istihdam yaratmadaki becerisi tartışılmaz kabul edilen gerçeklerdir.

KOBİ'ler ve onlara yönelik üretilen finansman modellerini içeren KOBİ Bankacılığı konusunda yapılan ulusal ve uluslararası çalışmaların büyük ölçüde 2000'li yıllardan itibaren başladığı görülmektedir.

KOBİ Bankacılığının bankalar için önemli bir segment olduğu belirtilen çalışmada; özellikle büyüme ve kar hedefleri bakımından önemli bir hedef kitle olan KOBİ'lere yöneltilecek ürün/hizmetlerin KOBİ'lerin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda dizayn edilerek desteklenmesini ve ilişki bankacılığının geliştirilmesiyle rekabet üstünlüğünün sağlanabileceği ifade edilmektedir (Karadere, 2006).

Rekabet Komisyonunun KOBİ Bankacılığı çalışmalarına, Dürüst Ticaret Yasası üzerine yaptığı araştırmalarında atıfta bulunmuştur (Freeman, 2002).

İrlanda'da KOBİ Bankacılığının boyutları ve rekabet edilebilirliği detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. KOBİ'lerin banka değiştirmelerinde katlanmak zorunda oldukları maliyetlerin, banka değiştirme konusunda isteksiz kalmalarına yol açtığı, bu durumun KOBİ Bankacılığı önündeki en büyük engel olduğu ve rekabet iklimini bozduğu bildirilmiştir (Fielding ve Messey, 2003).

Türkiye'de faaliyette bulunan KOBİ'lerin tüm işletmelerin yüzde 99.8'ini oluşturduğu, GSMH içinde yaratılan katma değerin yüzde 26.5 büyüklüğüne sahip oldukları, yüzde 76.7 oranında istihdam oluşturabildikleri, toplam yatırımlar içinde yüzde 38'lik payları olduğunu belirterek; finansal desteklerden yaklaşık yüzde 5 pay alabildikleri ve toplam ihracat içindeki paylarının yaklaşık yüzde 10 kadar olduğu kaydedilmiştir (Ercan, 2005).

KOBİ'lerin bankalarla çalışmalarında yaşadıkları en temel sorunların başında teminat yetersizliği gelmektedir. KOBİ'lerin bankalarla kredi ilişkisine girebilmesi aşamasında, riskli görülenlerden talep edilen yüksek teminatları karşılayamamalarının KOBİ-Banka ilişkisini çıkmaz bir boyuta dönüştürdüğü belirtilmektedir (Oktay ve Güney, 2002).

3. TÜRKİYE'DE BANKALARIN KOBİ BANKACILIĞI ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Türkiye'de daha önceleri KOBİ'lere, ekonomik krizler karşısında kırılgan oldukları ve finansal krizlerden kolay etkilendiklerinden riskli görüldükleri için, kredi kullandırımında oldukça isteksiz davranan bankalar, son yıllarda KOBİ Bankacılığı alanında yapılan çalışmalarla bu segmentin oldukça verimli, gelir getiren bir alan olduğunun farkına vararak diğer rakiplerine karşı da bir üstünlük sağlamak adına cazip finansman paketleri hazırlamışlardır. KOBİ'lerin üretim kapasitelerinin yenilenip arttırılması, ihracat yapan KOBİ'lerin yurtdışında rekabet üstünlüğü elde edip marka değer kazanımları amacıyla hizmetler sunularak, ayrıca KOBİ'lere bilgisel manada da danışmanlık hizmeti verildiği kaydedilmiştir (Taner, 2005).

BDDK'nın 2002 Yılı Rapor'unda Tür Banka Sisteminde kullandırılan krediler içerisinde KOBİ'lere kullandırılan kısmın yaklaşık yüzde 7 olduğu, bu dilimin Japonya'da yüzde 50, Fransa'da yüzde 48, Güney Kore'de yüzde 47, ABD'de yüzde 43, Almanya'da yüzde 35, İngiltere'de yüzde 27, Hindistan'da yüzde 15 düzeyinde olduğu, oransal karşılaştırmadan da görüleceği üzere KOBİ_Banka ilişkilerinin Türk Banka Sistemi (TBS)'nde zayıf bir görüntü

arz ettiği, KOBİ'lerin gelişimlerine daha fazla katkı sunabilmek ve diğer ülke seviyelerine çıkarabilmek için mevcut görüntünün yükseltilmesi gerektiği bildirilmiştir (Yılmaz, 2003). Yıllar itibariyle KOBİ'lere kullandırılan banka kredilerinde artış kaydedilen ülkemizde, 30 Haziran 2022 tarihli konsolide verilerine göre; kullandırılan krediler içerisinde KOBİ'lerin payı yüzde 24 olarak gösterilmiştir

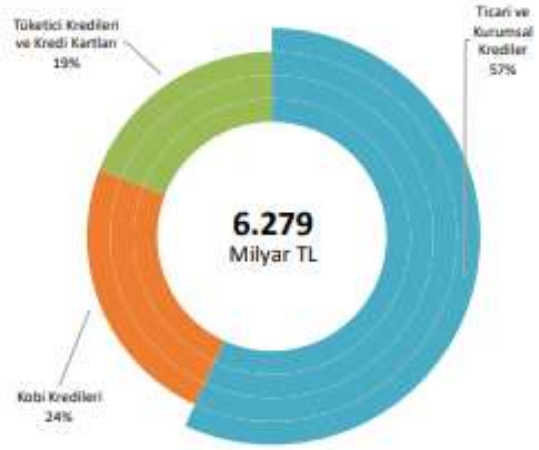

Görsel.1: TBS'de Kredilerin Dağılımı (30 Haziran 2022)
Kaynak: https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=114

30 Haziran 2022 döneminde TBS'de kullandırılan toplam 6.279 milyar TL kredinin; 3.569 milyar TL'lık kısmı ticari krediler ve kurumsal kredi kartlarına, 1.511 milyar TL'lık kısmı Kobi kredilerine ve 1.199 milyar TL'lık kısmı tüketici kredileri ve kredi kartlarına olmak üzere dağılım gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında 849 milyar TL olan KOBİ kredilerinin toplam içindeki payının yıllar itibariyle de artış trendinde olduğu görülmektedir.

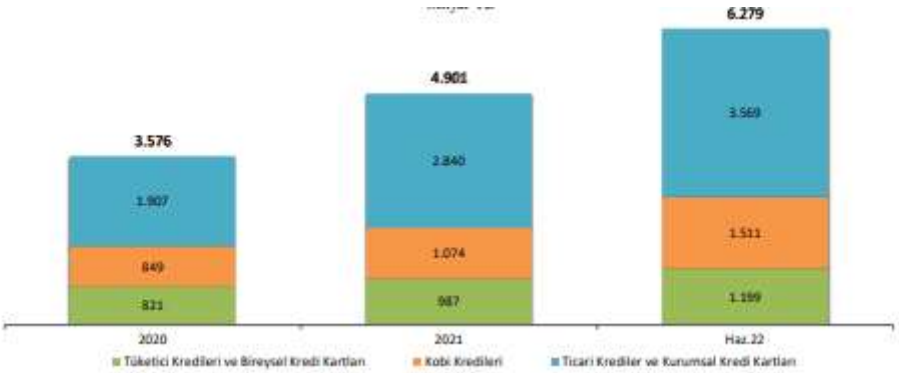

Görsel.2: TBS'de Kredilerin Gelişimi (2020- Haziran 2022)
Kaynak: https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=114

TBS'de 30 Haziran 2022 tarihinde kullandırılan kredilerin 722 milyar TL'lık kısmı kamu bankaları, 399 milyar TL'lık kısmı yerli özel ve 390 milyar TL'lık kısmının yabancı sermayeli bankalar tarafından kullandırıldığı, KOBİ'lere kullandırılan kredilerde kamusal sermayeli bankalarda yoğunlaşmanın olduğu dikkat çekmektedir.

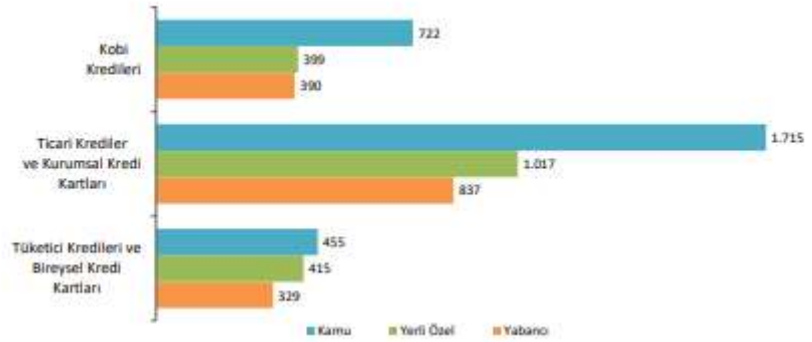

Görsel.3: Kredi Türlerinin Banka Sermaye Grubuna Göre Dağılımı
Kaynak: https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=114

Güncel faiz oranları ile bankalar arasında karşılaştırma yapılarak, 20.000,00TL kredi meblağının 12 ay vadede kullandırımında taksit ve geri ödeme tutarı görüntülenmiştir (Çizelge.1).

Çizelge.1: Güncel Faiz Oranları ile KOBİ Destek Kredisinin Bankalar Arasında Karşılaştırılması

Banka	Faiz	Tahsis Ücreti	Aylık Taksit	Toplam Ödeme
AKBANK Ticari Taksitli Kredi	%1,42	220,00 TL	1.832,57 TL	22.210,84 TL
ING ING KOBİ Anında Kredi	%1,09	200,00 TL	1.793,24 TL	21.718,88 TL
YapıKredi KOBİ Nakit Destek Kredisi	%1,42	220,00 TL	1.832,57 TL	22.210,84 TL
TÜRKİYE İŞ BANKASI 3 Ay Ödemesiz Anında Ticari Kredi	%2,95	220,00 TL	2.020,95 TL	24.471,40 TL
Alternatif Bank Taksitli Ticari Kredi	%3,65	220,00 TL	2.110,38 TL	25.544,56 TL

Kaynak: www.hangikredi.org.tr

4.DEĞERLENDİRME

Ticari faaliyette bulunan bankaların KOBİ Bankacılığı etiketli fonksiyonlarında olumlu gelişmeler yaşanmakla birlikte; KOBİ'lerin banka ilişkilerinde karşılıklı fayda mekanizmasının

oluşturulması yönünde beklenen noktaya ulaşıldığını ifade etmek mümkün değildir. Bazı bankaların KOBİ destek veya KOBİ kredisi şeklinde resmi web sitelerini incelediğimizde; sunulan hizmet ve ürünlerin özellikleri bakımından KOBİ- kurumsal işletme ayrımında önemli farkları barındırmadığı, Çizelge.1'de görüldüğü üzere bazı bankaların KOBİ kredilerini ticari kredi olarak tanımladığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu bankaların KOBİ'leri kendilerine çekebilmek için böyle bir uygulama için de olduğu düşünülmektedir.

Kavramsal boyutu ve uygulamaya geçilmesi anlamında oldukça yeni bir konu olan KOBİ Bankacılığı kavramını doğru anlayıp KOBİ'lerin bankalardan tercih ve beklentilerini doğru analiz edilmesi etmek gerekmektedir. Başta finansal olmak üzere danışmanlık yönüyle de kendilerine hitap edebilecek ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, böylece ekonomi içerisinde bu denli büyük bir cesamete ulaşmış olan KOBİ'lere sağlanacak desteklerle ekonomiye katkılarının da arttırılabilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

[1] Çelikkol, H., Çelikkol, M.M., Koç, Y.D., Ticaret Bankacılığı'nda Yeni Bir Boyut: Kobi Bankacılığı ve Türkiye Değerlendirmesi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, 21, 2008.

[2] Ercan, M.K. *KOBİ Borsaları*, Uluslararası Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde KOBİ'ler Sempozyumu, Bandırma, 2005.

[3] Fielding, M. and Messey, P., Competition in SME Banking Services in The Republic of Ireland, Ireland: Compecon Ltd., 2003.

[4] Freeman, P. The Competition Commission Inquiry into SME Banking, Economic Affairs, 22, 2002.

[5] Hamilton, C. and Fagerström, T.M. (2003). (http://www.forrester.com/ER/Research/Report/Summary/ 0,1338,16167,00.html).

[6] Karadere, N. (2006). Garanti KOBİ'lere Güveniyor, www.dunyagazetesi.com.tr/news, (Erişim tarihi: 18.12.2022)

[7] Oktay, E. ve Güney, A. *Türkiye'de KOBİ'lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri,* 21.Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu, KKTC, 2002.

[8] Taner, B.S., Bankalar KOBİ'lerle Barışmak İstiyor, KOBİ Girişim Dergisi, 2005.

[9] https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=114/ (Erişim tarihi: 18.12.2022)

[10] https://www.halkbankkobi.com.tr/

[11] https://www.kosgeb.gov.tr/geb.gov.tr/

[12] https://www.hangikredi.com/kredi/kobi-kredisi

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME VE TEKNOLOJİNİN PERSONEL İSTİHDAMINA ETKİLERİ

EFFECTS OF DIGITALIZATION AND TECHNOLOGY ON PERSONNEL EMPLOYMENT IN BANKING SECTOR

Dr Öğr. Üyesi, Hatice Nur GERMİR[1], Lisans Öğrencisi Burcu Dilek GÜMÜŞ [2], Lisans Öğrencisi Gülçin ÖZEL[3]

[1] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, nur.aydin@cbu.edu.tr - ORCID ID: 0000- 0001- 8592-9238

[2] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, gumusburcudilek@gmail.com, ORCID ID: 0000- 0002- 1114- 3328

[3] Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, gulcinozel48@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002- 8939- 4143

ÖZET

Başlangıcı milattan önceki çağlara kadar uzanan bir seyir izleyen bankacılık sektörü, gelişen ve değişen tüketici tercih ve beklentileri doğrultusunda gerçekleştirilen Endüstri 4.0 devrimine uyum sağlayan sektörlerin başında gelmektedir. İnternet kullanımının hızla yaygınlaşması ile birlikte gelişen ve yenilenen teknolojik ürünler sayesinde de bankacılık ürün ve hizmetlerinin dijitalize bir şekilde sunulabilmesine olanak tanınmıştır. Bankacılık sektörünün dijitalleşmesi; geleneksel bankacılık modelinden farklı olarak müşterilerin fiziksel manada şubeye gitmeden internet aracılığı ile işlemlerini gerçekleştirebilmesi anlamını taşımaktadır. Böylece önceleri sadece şubede yapılabilen EFT, havale, kredi işlemi, fatura ödeme, kredi kartı ödemesi, bağış yapma, sigorta işlemleri gibi birbirinden farklı segmentteki birçok bankacılık işleminin ücret alınmadan yada şubeye nazaran çok daha az maliyetle 365 gün boyunca kesintisiz olarak yapılabilmesini sağlanmaktadır. Bu çalışmada bankacılık sektörünün teknolojik yenilik ve gelişmelerden yararlanarak dijitalleşmesinin, sektörde istihdam edilen ve banka için de önemli bir faizdışı gider kalemini oluşturan personel boyutuna etkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Gelişim, Dijital Bankacılık, Personel İstihdamı.

ABSTRACT

The banking sector, which has a long history, integrates technology into its workflows in line with developing and changing consumer preferences and expectations, effectively adapting digitalization to its services. Allowing customers to carry out their transactions via the internet without physically going to the bank branch, and which can be done at the branch, many different banking services such as EFT, money transfer, credit transaction, bill payment, card payment, donation, insurance transactions are available 24/7, free of charge or according to the branch. Transactions that allow transactions to be carried out at a lower cost are grouped under a single heading as digital banking.

According to TUIK 2021 data, the rate of internet usage in Turkey was reported as 82.6 percent in the 16-74 age group. With the widespread use of the internet and strong banking reaction,

access to digital banking services was 35 million in 2017, and reached approximately 70 million as of 2021. In terms of age groups, the age group with the highest usage of digital banking services and products is 36-55; This indicator is followed by the 18-25 age range.

With the increasing competition in the finance and banking sector, it is seen that fintech companies, which are called neo banks and digital banks in the world, and which are handled with different legal approaches in different countries, offer products in various fields such as banking, electronic money, insurance and payment systems. While these fintech companies serve their customers without branches and digitally, they can have a banking license according to the legal system of the country. While banks in Turkey are rapidly integrating financial technology products into their services, the regulatory authority has created a separate category for digital banks that do not have branches and has made regulations regarding licensing.

In this study, using the data of the Banks Association of Turkey; In addition to the number of banks-branches and the number of ATMs, which are at the forefront of alternative distribution channels out of branches, developments in technological opportunities such as internet usage level, member workplaces and pos will also be presented as information, will cause any adverse effects will be examined.

Keywords: Technology, Internet Banking, Mobile Banking, Number of Personnel.

1.GİRİŞ

Bankacılık sektöründe kaliteli, çeşit olarak fazla sayıda ve çok daha az maliyetle hizmet sunulabilmesi rekabet üstünlüğü elde edilebilmesine imkan tanımaktadır. Teknolojinin verimli ve etkin kullanılabilmesi halinde maliyetlerin aşağıya çekilerek, sunulan kaliteli ürün ve hizmet sayısının arttırılabilmesi de söz konusu olabilmektedir. Teknolojik gelişmelerin takip edilerek hızla sisteme uyarlanması bankaların ürün/hizmet maliyetlerini düşürmelerine ve daha geniş bir perspektifte yeni ürün/hizmetleri sunabilmelerini sağlamaktadır.

Bankacılık sektöründe teknoloji ürünü araçların kullanılması organizasyonel bünyeye yeni departmanların eklenmesine, sistemde sağlanan bilgi akışının daha normatif ve standart bir hal almasına, işlem tekrarının önüne geçilmesi ve daha kısa zamanda daha fazla işlem yapılabilmesine sayesinde etkinliğin arttırılabilmesine, orta düzey pozisyonunda yer alan yönetici istihdamında gerilemeye, yönetim sorumluluğunun görev ve yetki dağılımı ile her gruba farklı görev yetki ve sorumluluk verilmesine, maliyetlerin azaltılmasına ve globalleşmeye olanak tanımaktadır. Bankacılık sistemine senkronize olarak uygulanabilen yeni teknoloji araçları, geleneksel bankacılık işlemlerinin yeniden dizayn edilmesine yol açmıştır (Işın, 2006).

2. TEKNOLOJİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ORTAYA KOYDUĞU SONUÇLAR

Bankacılık sisteminde teknolojinin ortaya koyduğu radikal değişiklikler, bankaların geleneksel bankacılık uygulamalarının gerçekleştirildiği şube sistemini bütünleyen bir mekanizma içinde, işlemlerini gerçekleştirmek üzere yeni stratejiler geliştirmelerini kaçınılmaz hale getirmiştir

(Jan ve Gjötterberg, 1995). Bankalar teknolojiyi kullanarak daha prodüktif çalışmalarını belirleyecek stratejileri belirlerken, başarılarının sürdürülebilir olmasını hedefliyorlarsa müşterileri ile aralarına onları rakip bankalardan daha farklı ve özel kılacak unsurları katmaya özen göstermeleri gerektiği bildirilmektedir (Ouren ve Singer, 1998).

Teknoloji kullanımının banka personeline dair kalitatif ve kantitatif özellikler üzerinde etkileri olacağı izahtan varestedir. Veznedarlık, tahsildarlık gibi bazı iş segmentlerinin ortadan kalkmasıyla bu işkollarında istihdamın azaldığı, KOBİ bankacılığı, firma bankacılığı, tarımsal krediler gibi uzmanlık gerektiren alanlarda ise yeni çalışma programlarının oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Ekonomide fonların tasarruf sahiplerinden girişimci ve yatırımcılara kaynak olarak transfer edilmesinde kilit rol oynayan bankaların, para aktarımının ötesinde topluma, sigorta işlemleri, çek ve senet tahsil işlemleri, dış ticaret işlemlerinde kabul ve aval işlemleri, harici garanti, kontr- garanti işlemleri, kiralık kasa kullanımı, döviz ve efektif işlemleri gibi birbirinden çok farklı alanlarda değişik hizmetler sunan bir ölçek ekonomisi bulunmaktadır. Banka belirli bir lokasyona şube veya ATM konuşlandırılmasında bulunurken o hinterlanttan elde edeceği marjinal getiriyi dikkate almak durumundadır. Şubeleşme sayısında nüfus hareketlerinin önemi büyük olmakla birlikte, birebir müşteri ile iletişim halinde olunması gereken iş ve işlem hacimlerinin olduğu bölgelerde şube açılması tartışmasız bir gerekliliktir. Ancak şube açılımı kanun gereğince belirli bir sermaye miktarı tahsis edilmesini, personel maliyeti, kira vb başta olmak üzere birçok sabit gider niteliğinde maliyete de katlanılmasını beraberinde getirmektedir (Işın, 2006). Yerleşim birimlerindeki nüfus miktarı göç vb nedenlerle azalma kaydettiğinde şubeden sağlanan getiri azalacak dolayısı ile yakın lokasyondaki başka bir şube ile birleşme veya şube kapatılması şeklinde aktiflerde daralma yoluna banka gidebilecektir. Böylesi bir durumda da öncelikle kalifiye nitelikte olmayan çalışanlar istihdam dışında bırakılma riski taşımaktadır. Şube kapatılması durumunda banka o lokasyona ATM konuşlandırılması suretiyle bankacılık işlemlerinin gerçekleştirilmesinin devamını sağlayabilmektedir.

2.1. Teknoloji Araçları ve Bankacılıkta Kullanımı

Günümüzde ekonominin tüm sektörlerinde teknoloji ve inovasyon sayesinde gerçekleştirilen değişim ve gelişimin bankacılık sektörüne de uyarlanmasında başlıca şu amaçlar etkili olmaktadır (Oluç, 1996);

*bankacılık maliyetlerinin düşürülmeye çalışılması,
*rekabet üstünlüğünün sağlanma gayreti,
*gerçek ve tüzel kişilere yönelik en efektif hizmetin sunulabilmesi,
*getirinin maksimize edilmesi

TÜİK 2021 yılı verilerine göre Türkiye'de internet kullanım oranı 16-74 yaş grubundaki bireylerde yüzde 82,6 olarak kaydedilmiştir. İnternetin yaygın kullanımı sayesinde erişim gerçekleşen bankacılık işlemlerinin dijital bankacılık hizmetleri erişimi 2017 yılında 35 milyon olarak bildiriliyor iken, bu rakam 2021 itibarıyla yaklaşık 70 milyon seviyesine yükselmiştir. Yaş grupları itibariyle incelendiğinde; dijital bankacılık hizmet ve ürünlerini kullanan bireylerin

36-55 yaş grubunda yoğunlaştıkları, bu dilimi takip eden yaş aralığının 18-25 yaş arasında olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2021; Demirtaş, 2022)

Bankaların teknolojik alandaki yatırımlarının bankacılık uygulamalarına entegre edilmesinden müşterilere yansıtılmasına kadar kullanılan araçların da kullanılan teknoloji kadar önemli olduğu dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Teknoloji ve inovasyonel çalışmaların bankacılık uygulamalarına entegre edilmesinde SWİFT (Küresel Bankalararası Finansal Telekomünikasyon Birliği), VOIP (İnterent Protokolü Üzerinden İletişim), EFT (Elektronik Fon Transfer) sistemi (Işın, 2006), EMKT (Elektronik Menkul Kıymet Transferi) gibi sistem ve uygulamalardan yararlanılmaktadır. Alternatif dağıtım kanalları olarak ifade edilen ve şube dışında bankacılık işlemlerini yapma imkanı sunan teknolojik ürünlerin başında ATM'ler gelmektedir. Ayrıca telefon bankacılığı, internet bankacılığı, mobil bankacılık, ev ve ofis bankacılığı gibi kanal ve uygulamaların kullanılması ile işlemlerin zamandan ve maliyetten tasarruf edilerek gerçekleştirilmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca kredi kartları ve üye işyerleri pazarında da meydana gelen genişleme ile internet ve telefon bankacılığı ile alışveriş deneyimi zenginleştirilebilmektedir. Ayrıca kredi kartlarında geliştirilmiş olan temassız özellik sayesinde özellikle pandemi sürecinde güvenli alışveriş imkanı da gerçekleştirilebilmiştir.

Bankacılık sektöründe kaliteli, hacim olarak fazla ve çok az maliyetle hizmet sunulması halinde rekabet üstünlüğü elde edilebilmesi mümkündür. Kaliteli hizmetten ödün vermeden maliyetlerin azaltılabilmesi ancak teknolojinin kullanılması ile gerçekleştirilebilmektedir. OECD tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, ABD'de bir işlemin maliyeti bankalar aracılığıyla 1.07 $, telefon bankacılığıyla 54 cent, ATM'lerle 27 cent, PC bankacılığıyla 26 cent ve web bankacılığıyla ise 13 cent olarak bildirilmiştir. Teknolojiyi yakından takip edip sektöre uygulama, bankaların hizmet maliyetlerinin düşürülmesi ile birlikte ürün ve hizmet gamlarının da zenginleşmesini sağlamaktadır (Işın, 2006).

2.1.1. Yapay Zekanın Bankacılık Sektörüne Sunduğu Olanaklar

Günümüzde teknoloji ve inovasyonun kaydettiği hızlı gelişmeler sayesinde hayatın her alanında yapay zeka ürünlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bankacılık sektörüne de uyarlanabilen yapay zeka olanakları aşağıda on madde halinde sıralanmıştır (amp.onedio.com);

2.1.1.1.Sohbet Robotları

Teknolojinin bankacılık sisteminde gerçekleştirdiği gelişmelerin belki de en önemlilerinden bir tanesi yapay zekadır. Yapay zekanın sektördeki önemli düzeyde kullanımına verilebilecek en iyi örnekte sohbet robotlarıdır. Sohbet robotları sayesinde müşteriler kesintisiz olarak 365 gün boyunca sorularına yanıt alabilmektedirler. Chatbotlar veya sohbet robotları, müşterilere mükemmel bir kullanıcı deneyimi sağlamanın yanısıra iletişim sırasında gerçekleştirdikleri bağlantılarla da müşteri hizmetleri yöneticilerinin operasyonel yükünü hafifletmektedirler.

2.1.1.2.Müşteri Deneyiminin Gelişmesine İmkan Sağlayan Bankacılık Hizmet ve Ürünleri

Hizmet kalitesini iyileştirilmesiyle müşteri deneyimlerinin mükemmelleşmesini ve zenginleşmesini amaçlayan mobil bankacılık uygulamaları, bankacılıkta yapay zekanın kullanılması ile sağlanabilmektedir. Yapay zekanın algoritması sayesinde aynı zamanda bankalar müşteri/kullanıcı davranışlarını analiz ederek, müşterilerine özel, kişiselleştirilmiş hizmet sunabilmektedirler.

2.1.1.3.Risk Yönetiminin Ele Alınması

Bankalar yapay zekaya dayalı risk değerlendirme süreci yardımıyla kredi borçlusunun finansal davranışını analiz edebilmektedirler. Finansal etkinliklerin kolaylaşmasına imkan veren bu durum aynı zamanda müşterinin finansal pozisyonunu kontrol edip, denetleme ve belgeleri teyit etme şeklinde bankalara riski minimize etme yönünde destek olmaktadır.

2.1.1.4.Real Time/Gerçek Zamanlı Olarak Dolandırıcılığın Tespit Edilebilmesi

Banka ve finans sektörü fiziki veya siber güvenlik anlamında birçok kötü amaçlı veya dolandırıcılık eylemlerine maruz kalabilmektedir. Yapay zeka teknolojisi sayesinde bu tür eylemler asgariye indirilmesi sağlanabilir. İşlem verilerini de tarayabilen yapay zeka teknolojisi, ödemelerinde gecikme veya düzensiz ödeme yapan müşterilerin tespitinde de önemli performans sergilemektedir. Yapay zeka teknolojisi ile gerçek zamanlı dolandırıcılık işlemlerinin tespit edilerek engel olunması mümkün kılınabilmektedir.

2.1.1.5. Verilerin Analiz Edilmesi

Yapay zeka destekli mobil bankacılık uygulamaları ile genel kullanıcı deneyiminin geliştirilmesi adına veriler toplanıp işlenebilir. Verilerin uygun bir şekilde analiz edilmesi ile kullanıcılara daha hızlı ve güvenilir bir şekilde işlemlerini gerçekleştirebilme imkanı sunulurken, kullanıcı deneyiminin daha kişisel bir hale gelmesi de sağlanabilmektedir.

2.1.1.6. Robot Önerisi

Müşterinin finansal durumunun analiz edilmesiyle otomatik olarak tavsiyede bulunulmaktadır. Müşteri tarafından belirlenen hedefler baz alınarak belirli bir ürün yada öz sermaye hakkında yatırım tavsiyeleri robot tarafından verilmektedir.

2.1.1.7.Kampanyalar Hakkında Bilgilendirme Yapılması

Yapay zeka uygulamaları ile müşterilerin davranışları hakkında toplanan bilgiler analiz edilerek, yenilikçi ve verimli dijital kampanyalar sunulmaktadır.

2.1.1.8.Harcamaların Kontrol Edilmesi- Bütçe Kontrol İşlemleri

Aylık harcama tutarının kontrol altına alınabilmesini amaçlayan kişiselleştirilmiş kontrol sistemi, kredi kartı veya diğer kategorilere harcama kontrolü eklenebilmesiyle belirlenen tutara yaklaşıldığında kullanıcının bilgilendirilerek harcamasını azaltması sağlanabilmektedir.

2.1.1.9. Otomatik Fatura Tahsilatı İşlemleri- Düzenli Ödemeler

Son zamanlarda gerçekleştirilen araştırma sonuçları kullanıcıların yüzde 77'sinin faturalarını öderken kredi kartını tercih ettiğini göstermektedir. Otomatik ödeme talimatı sisteme girildiğinde faturaların vadesinde/tarihinde ödenmesi sağlanabilmektedir.

2.1.1.10.Piyasa Verilerinin Analiz Edilmesi

Bankacılık ve finans sektöründe oldukça geniş bir kullanım alanı sahip olan yapay zekanın, piyasanın sahip olduğu iklimi analiz ederek, piyasa koşullarına dair tahminlerde bulunup piyasadaki trentlerin yönü hakkında bilgi vermesi ve yatırımcının alacağı finansal kararlarda etkili olması mümkündür.

2.2. Bankacılık Sektöründe Teknolojik Dönüşüm ve İşgücüne Yansımaları

Bankacılık sektörüne teknoloji araçlarının uygulanması, geleneksel bankacılık tanımlarında radikal dönüşümlerin olmasına yol açmıştır. Teknoloji uygulamaları, bankacılıkta rekabet üstünlüğü sağlanarak aynı zamanda maliyetlerin azaltılmasına değil, diğer taraftan bankacılıkta var olan örgüt kültürü ve organizasyonel yapının da derinden değişip farklılaşmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de bankacılık sektöründe Aralık 2021 tarihi itibariyle 34 adet mevduat, 15 adet kalkınma ve yatırım, 5 adet katılım bankası olmak üzere toplam 55 banka faaliyette bulunmaktadır.

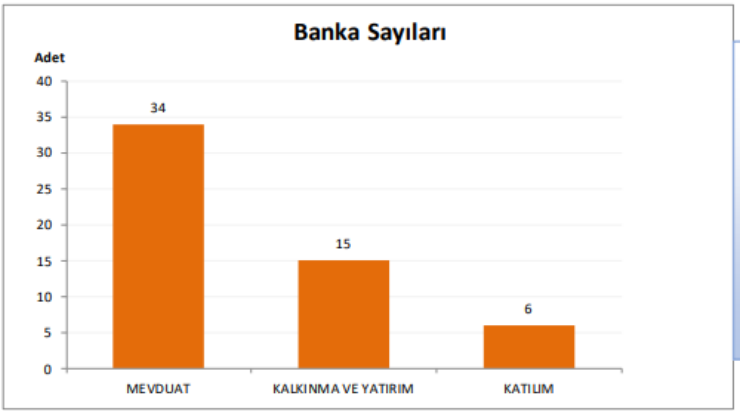

Görsel.1: Türk Banka Sisteminde Faaliyette Bulunan Bankaların Görünümü (31 Aralık 2021)
Kaynak: https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=112

Türkiye Bankalar Birliği (TBB)'ne bağlı faaliyette bulunan bankalar kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankalarıdır. Katılım bankaları Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) çatısı altında faaliyet göstermektedirler. TBB bünyesindeki bankaların 2012-2021 yılları arasında banka, şube ve ATM ile POS ile üye işyeri sayıları Çizelge.1'de görülmektedir.

Çizelge.1: TBB Bünyesindeki Bankaların Şube, ATM, Personel Sayıları ile Bu Bankaların P.O.S. ve Üye İşyeri Sayılarının Görünümü (2012-2021)

	BANKA	ŞUBE	ATM	PERSONEL	POS	ÜYE İŞ YER
2012	45	10.234	33.374	186.098	2.441.597	2.044.851
2013	45	11.021	38.303	197.465	2.443.514	2.232.009
2014	47	11.223	41.695	200.886	2.611.571	2.402.150
2015	47	11.193	43.355	201.204	2.481.688	2.605.680
2016	47	10.781	44.547	196.699	2.499.320	2.553.167
2017	47	10.550	45.970	193.507	2.169.471	2.449.900
2018	47	10.454	46.590	192.313	2.792.176	2.792.735
2019	47	10.199	46.998	188.837	2.911.909	2.162.117
2020	48	9.939	46.886	186.612	3.364.699	3.773.939
2021	49	9.792	46.501	185.248	4.253.501	4.638.486

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

2012-2021 Yılları itibariyle incelendiğinde banka sayısında artış kaydedildiği, şube sayısında azalma yaşanırken ATM sayısının ciddi vaziyette arttığı ve personel sayısının gerilediği dikkat çekmektedir. Kredi kartları yoluyla alışveriş imkanı sağlayan POS (Point of Sale)'lar ile bu terminallerin kullanımı için sözleşme imzalanan üye işyerlerinin sayısı kayda değer bir artış göstermiştir. Çizelge.1'deki göstergelerin grafiksel olarak seyri Görsel.2'de yer almaktadır. Şube ve personel sayısındaki azalma ile ATM, POS ve üye işyeri sayısındaki artış dikkat çekici bulunmuştur.

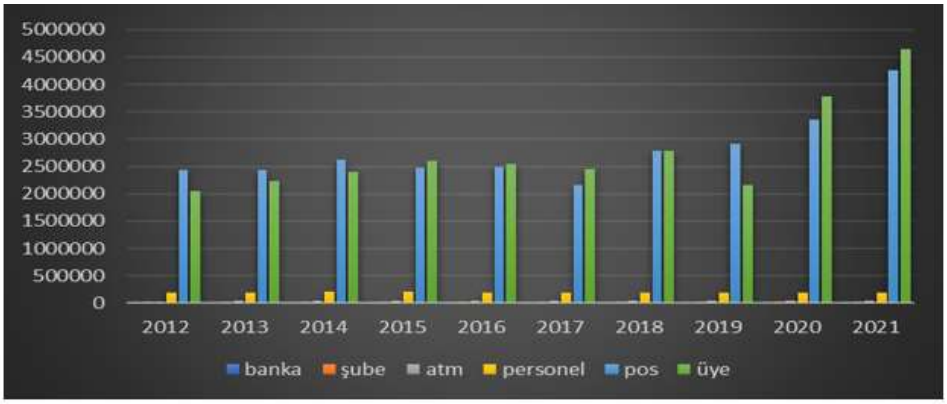

Görsel.2: TBB'ne Bağlı Banka Gruplarındaki Banka-Şube-ATM-Personel-POS ve Üye işyerlerinin Grafiksel Gelişimi (2012-2021 Yılları)

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

Teknolojik gelişmelerin bankaların işgücü kullanımını ve iş modellerini nasıl dönüştüreceğine ilişkin uluslararası danışmanlık şirketi EY tarafından gerçekleştirilen "Küresel Bankacılık Görünümü 2016 - Yeteneğin Dönüşümü: Geleceğin Bankacısı" raporuna göre; bankacılığın teknoloji, operasyon modeli, ürün ve süreçlere bağlı gerçekleştireceği dönüşümün çalışan odaklı gerçekleştirileceği ifade edilerek, geleneksel bankacılık ve bu modelde rol sahibi bankacıların sayısında hızla gerileme yaşanırken; yeni tanımlanan roller ile birlikte gelen görev tanımlarının da köklü bir değişim göstereceğini bildirmektedir. Operasyonel model ve teknolojik altyapıda sağlanan gelişim ve değişimlerin yeterli olmadığı sürdürülebilir bir dönüşümün çalışan odaklı bir yaklaşım ile gerçekleşeceği vurgulanan raporda; bankacılık

sektöründe başarılı olunabilmesinin yolunun işgücünün dönüşümünden geçtiği ve bu durumun teknoloji, ürün ve süreçlerini yenilemek kadar önem arz ettiği belirtilmiştir. Bankaların araştırma analistlerinden çağrı merkezi personellerine, yüksek getirili yatırımlardan kişisel danışmanlar gibi çok farklı pozisyonlara varıncaya değin teknolojik gelişmeleri de dengeleyecek ve inovasyona önem veren personel istihdamını sağlayacak yeni pozisyonları tanımlaması gerektiği kaydedilmiştir (EY Türkiye, 2015; Güvenç ve Yücebalkan, 2017).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Genç nüfusu, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımının yaygınlığı ile Türkiye dijital dönüşüm bakımından büyük fırsatları bünyesinde barındırmaktadır. Ancak teknolojik bankacılığın gelişimini henüz tamamlamamış olması, teknolojik gelişimin finansal okur-yazarlığın düşüklüğü nedeniyle ancak belirli bir kesime ulaşması kaynaklı olarak ifade edilebilir. Geleneksel bankacılıktaki şubelerden teknolojik birimlere dönüşüm yaşayan banka-müşteri hizmet hattında banka personelinde olumlu yönde niteliksel bir dönüşüm yaşanmıştır. Yaş ortalamasının düşmüş, kadın istihdamı artış kaydetmiş, multifonksiyonel makine kullanımına geçilmesi ile işlerin yapılış süresi azalmıştır. Fiyat her zaman önem arz eden konu olmakla birlikte; fiyat rekabetinden kalite rekabetine dönüşümün gerçekleştiği bir süreç yaşanmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Demirtaş, İ., https://sengunhukukyayinlari.com/bankacilik-sektorunde-dijitallesme-yeni-nesil-bankacilik/ (Erişim tarihi: 19.12.2022).

[2] EY Türkiye, Gelişen Teknoloji, Bankacılıkta İşgücünü Dönüştürecek, http://www.ey.com/tr/tr/newsroom/news-releases/2015-ey-gelisen-teknoloji-bankacilikta-isgucunu-donusterecek (Erişim tarihi: 22.12.2022)

[3] Güvenç, D., Yücebalkan, B., Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 9, 2, 2017.
Işın, F.B., Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20, 2, 2006.

[4] Jan, A., Gjötterberg, E. The Threat From Notraditional Banks, The McKinsey Quarterly, 3, 1995.

[5] Oluç, A.S., *Türk Bankacılık Sektöründe Teknolojik Gelişmeler ve Uygulamalar,* Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

[6] Ouren, J. ve Singer, M. Electronic Bill Payment and Presentment, The McKinsey Quarterly, 4, 1998.

[7] https://amp.onedio.com/haber/hayatimizin-her-alaninda-yayginlasan-yapay-zekanin-bankacilik-sektorunde-sundugu-10-akilli-cozum-1039173 (Erişim tarihi: 20.12.2022)

[8] https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=27/12/2021 (Erişim tarihi: 19.12.2022).

[9] https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=112 (Erişim tarihi: 22.12.2022)

[10] www.tbb.org.tr (Erişim tarihi: 22.12.2022)

-

Kamu Sermayeli Ticari Bankalarının Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) Performansının Standart Sapma, WPM ve CRADIS Yöntemleri Kullanılarak Analizi

Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR[1]

[1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,

gulaydemir@cumhuriyet.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-3916-7639

ÖZET

ESG yatırımı, bir şirketin ESG faaliyetlerini raporlama davranışına yönelik bir dizi standardı ifade etmektedir. Ayrıca, ESG yatırımı sosyal açıdan bilinçli yatırımcılar tarafından gelecekteki potansiyel yatırımları için kullanılan önemli bir göstergedir. Son yıllarda hem finansal hem de finansal olmayan firmalar açısından ESG performansının önem kazanması paydaşların tepe yönetiminde karar alma sürecini etkilemede oynadıkları rolün önemini ortaya koymaktadır.

Karar verme, mevcut durumları değerlendirerek bir amaca ulaşmak için çeşitli faaliyetlerden en uygun olanı seçme işlemidir. Karar verme işlemi bir süreçtir. Bu süreci kolaylaştırmak için çok kriterli karar verme (ÇKKV) teknikleri geliştirilmiştir. Bu teknikler birden fazla kriterin olduğu durumlarda karar vericinin karar sonucunu mümkün olduğunca hızlı ve basit elde etmesi her türlü problemi çözmek amacıyla kullanılır.

Bu çalışmanın amacı, Vakıf ve Halk Bankalarının ESG performansını ölçmek ve değerlendirmek için Standart Sapma, WPM ve CRADIS yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modelini önermektir. Bu amaçla çalışmada önerilen hibrid model çerçevesinde Vakıf ve Halk Bankalarının 2010-2020 dönemine ilişkin çeşitli ESG göstergelerinden yararlanılmıştır. Çalışmada ESG performansının ölçülmesi amacıyla seçilmiş olan kriterlere ilişkin objektif ağırlık katsayıları Standart Sapma yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular Vakıf Bank için en önemli kriterinin EPS (çevresel performans skoru), Halk Bankası için GPS (kurumsal yönetim skoru) kriteri olduğunu ortaya koymaktadır. Ardından, WPM ve CRADIS yöntemleri ile elde edilen iki farklı sıralama Borda Sayım yöntemi ile birleştirilmiş ve böylece tek bir performans sıralaması elde edilmiştir. Borda Sayım yöntemi sonuçları; (i) Vakıf Bankasının ESG performansı açısından en başarılı (başarısız) olduğu yılın 2020 (2013) olduğuna işaret etmektedir, (ii). Halk Bankasının ESG performansı açısından en başarılı (başarısız) olduğu yılın 2019 (2011 ve 2014) olduğunu göstermektedir ve (iii) her iki ticari bankaya ilişkin sıralama sonuçları göstermektedir ki ESG yatırımları her iki kamu bankasında da artma eğilimindedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu sermayeli ticari bankalar, EGS performansı, Standart Sapma, WPM, CRADIS, Borda Sayım.

1. GİRİŞ

Günümüzün rekabetçi dünya ekonomisinde bir firmanın performansının değerlendirilmesi sadece yöneticiler, kreditörler ve mevcut veya potansiyel yatırımcılar için değil, aynı sektörde yer alan firmalar için de büyük önem taşımaktadır (Yalcin vd., 2012). Ancak, sadece finansal göstergelere dayanan performans değerlendirmeleri firmalarla ilgili tüm çıkar grupları açsından tek yanlı ve doğru olmayan değerlendirmelerle sonuçlanabilir.

Son yıllarda finansal piyasaların serbestleşmesi, sermaye hareketliliğinin artması, uluslararasılaşmasının artması, hizmetlerin çeşitlenmesi, dijitalleşme gibi etmenler tüm dünyada rekabet dinamiklerinin değişmesine ve çevreye duyarlı ve sosyal ilişkilere önem veren yatırımcıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sonuçta tüm bu gelişmeler çıkar gruplarının (paydaşların) firma üst yönetimi tarafından alınan kararlar üzerinde oynadıkları rollerinin artmasına katkıda bulunmuştur (Hamdi vd., 2022). Bu dinamiğe bağlı olarak da firmaların raporlama modelleri değişme uğramış ve ESG (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim performansı) kavramı güncellik kazanmış ve ESG yatırımları artmaya başlamıştır.

Kurumsal sosyal sorumluluk girişimleri yapan firmalar için ESG uygulamalarına yönelik yatırımlar bir öncelik haline gelmiştir (Nirino vd., 2021). Bu sayede firmalar faaliyette bulundukları piyasalarda rekabet güçlerini arttırabilir, farklı paydaşlar nezdinde itibarlarını destekleyebilir ve firma değerini iyileştirebilirler.

Finansal sistem içinde son derece önemli bir konuma sahip olan bankalar, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde reel sektör firmaları açsından en önemli finansman kaynağı olup sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma açısından da son derece önemli finansal kurumlardır.

Bankacılıkta finansal performansı değerlendirmek için farklı yöntemlerle yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Ancak henüz literatürde bankaların ESG kriterlerine dayalı performansını ölçen ya da değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada ESG bilgilerini raporlayan kamu sermayeli iki bankanın (Vakıfbank ve Halkbank) ESG performansını değerlendirmek amacıyla Standart Sapma, WPM ve CRADIS yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli önerilmiştir. Bu amaçla bankalar arasındaki ESG performansına yönelik farklılıklar araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Önceki literatürde bankaların performansının ÇKKV prosedürleriyle ölçülmesi ve değerlendirilmesi birçok çalışmaya konu olmuştur. Örneğin Yalcin vd. (2012) çalışmalarında bulanık AHP- TOPSIS modeli ile Türk mevduat bankalarının finansal olan ve olmayan performansını analiz etmişlerdir. Dinçer vd. (2018) çalışmalarında bulanık AHP ve TOPSIS ile Türk bankacılık sektöründe hizmet inovasyon performansının analiz etmişlerdir. Dinçer ve Yüksel (2018) çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe BSC tabanlı yeni hizmet geliştirme yetkinliklerinin entegre bulanık hibrit bir MCDM ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmişlerdir. Kou vd. (2021) çalışmalarında Avrupa bankalarındaki fintech

yatırımlarını hibrit bir IT2 bulanık çok kriterli karar verme yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Dinçer vd. (2020) çalışmalarında Hibrit aralık2 tipi bulanık karar verme ile Avrupa bankacılık sektöründe yenilik politikalarının karşılaştırmalı bir analizini gerçekleştirmişlerdir. Dinçer vd. (2016) çalışmalarında Türkiye'deki katılım bankalarının kurumsal yönetim temelli performansının değerlendirmişlerdir. Çalışmada bulanık DEMATEL ve bulanık TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır. Wanke vd. (2016a) entegre bir bulanık ÇKKV modeli ile ASEAN bankalarında performans analizi gerçekleştirmiştir. Yüksel vd. (2017) çalışmalarında DEMATEL, GRA ve MOORA yaklaşımı kullanılarak Türk mevduat bankalarının performansının karşılaştırılmasını yapmışlardır. Shaverdi vd. (2011) çalışmalarında bulanık yöntemlerle İran bankalarının performansını analiz etmişlerdir. Ecer (2015) çalışmasında bulanık AHP-COPRAS-G modeli ile Türk bankacılık sektörü için internet bankacılığının performansını değerlendirmiştir. Wanke vd. (2016b) İslami bankalarda hibrit bir ÇKKV modeli ile etkinlik analizi gerçekleştirmiştir. Beheshtinia ve Omidi (2017) çalışmalarında AHP, modifiye edilmiş dijital mantık, bulanık TOPSIS ve bulanık VIKOR kullanarak İran'daki bankalarının performansını analiz etmişlerdir. Işık (2019) çalışmasında Türk Mevduat Bankacılığı Sektörünün Finansal Performansını Entropi-ARAS modeli ile analiz etmiştir. Wu vd. (2009) çalışmalarında Tayvan'da Balanced Scorecard'a dayalı banka performansını değerlendirmek için bulanık bir ÇKKV (bulanık AHP, TOPSIS, VIKOR ve SAW) yaklaşımı önermiştir. Ayrıca, Demir (2021a) Türk bankacılık sisteminin finansal performansının değerlendirmesinde ROC-ITARA-CODAS modelini önermiştir. Demir (2021b) ise çalışmasında özel sermayeli ticari bankalarında performans analizi için SWARA-RAFSI bütünleşik modeli kullanmıştır. Işık (2020) çalışmasında SD, MABAC ve WASPAS prosedürleri çerçevesinde kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının performansını karşılaştırmıştır.

3. VERİ VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada Vakıf ve Halk Bankalarının çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) performansının ölçülmesi için 2010-2020 dönemini içeren bir veri seti oluşturulmuştur. ESG verileri Refinitiv Eikon veri tabanından temin edilmiştir. ESG performansının değerlendirilmesinde kullanılacak karar kriterleri sırasıyla kombine ESG skorları (C1), çevresel performans skoru (C2), sosyal performans skoru (C3) ve kurumsal yönetim performans skorudur (C4). Bu çalışmada, alternatifler arasından en uygun alternatife karar vermek için Standart Sapma, WPM, CRADIS ve Borda Sayım olmak üzere dört yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemlerin uygulama prosedürlerine ilişkin açıklayıcı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

3.1. Standart Sapma Yöntemi

Kriterlere ağırlık atamada kullanılan yöntemin işlem adımları aşağıdaki gibidir (Jahan vd., 2012; Salah vd., 2009):

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi

Karar matrisinin normalize edilmesi için vektör normalizasyon tekniği kullanılarak Eşitlik (1) ile hesaplanır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} x_{ij}^2}} \quad (1)$$

Adım 3. Kriterlerin ağırlıklandırılması

Normalize karar matrisinin elemanları ve Eşitlik (2) kullanılarak her sütuna ait standart sapmalar hesaplanır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_{ij}})^2}{m}} \quad (2)$$

Daha sonra standart sapma değerleri kullanılarak Eşitlik (3) ile kriterlerin ağırlıkları hesaplanır.

$$w_j = \frac{\sigma_j}{\sum_{i=1}^{n} \sigma_j} \quad (3)$$

3.2. Weighted Product Method (WPM) Yöntemi

Alternatiflerin sıralamasında kullanılan yöntemin işlem adımları aşağıdaki gibidir (Bridgman, 1992; Triantaphyllou ve Mann, 1989):

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi

Bu yöntemde kriterler arası çarpma kullanıldığı için normalize işlemi yapılmaz.

Adım 3. Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinin elde edilmesi

Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinin elemanları fayda özellikli kriterler için Eşitlik (4), maliyet özellikli kriterler için Eşitlik (5) kullanılarak elde edilir.

$$n_{ij} = x_{ij}^{w_j} \quad (4)$$

$$n_{ij} = x_{ij}^{-w_j} \quad (5)$$

Adım 4. Puanların çarpımının hesaplanması

Puanların çarpımı Eşitlik (6) gibi elde edilir.

$$V_i = \prod_{j=1}^{n} N_{ij} \quad (6)$$

3.3. Compromise Ranking of Alternatives from Distance to Ideal Solution (CRADIS) Yöntemi

Alternatiflerin sıralanması esasına dayanan yöntemin işlem adımları aşağıdaki gibidir (Puška vd., 2022):

Adım 1. Başlangıç karar matrisinin (X)oluşturulması

Adım 2. Karar matrisinin normalize (N) edilmesi

Kriter fayda odaklı ise Eşitlik (7) ile, kriter maliyet odaklı ise Eşitlik (8) ile normalizasyon işlemi yapılır.

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{jmax}} \quad (7)$$

$$n_{ij} = \frac{x_{jmin}}{x_{ij}} \quad (8)$$

Adım 3. Karar matrisinin ağırlıklandırılması (V)

Ağırlaştırılmış karar matrisi, normalleştirilmiş karar matrisinin değerinin karşılık gelen ağırlık ile çarpılmasıyla elde edilen değerler Eşitlik (9) ile hesaplanır.

$$v_{ij} = n_{ij} * w_j \quad (9)$$

Adım 4. İdeal ve anti-ideal çözümün belirlenmesi

İdeal çözümün hesaplanması, ağırlıklandırılmış karar matrisinde en büyük değer v_{ij}'i bularak yapılırken, anti-ideal çözümün hesaplanması, ağırlaştırılmış karar matrisinde en küçük değer v_{ij}'i bularak yapılır. Sırasıyla Eşitlik (10) ve (11) ile elde edilir.

$$t_i = max v_{ij} \quad (10)$$

$$t_{ai} = min v_{ij} \quad (11)$$

Adım 5. İdeal ve anti-ideal çözümlerden sapmaların hesaplanması

İdeal ve anti-ideal çözümlerden sapmalar sırasıyla Eşitlik (12) ve (13) ile elde edilir.

$$d^+ = t_i - v_{ij} \quad (12)$$

$$d^- = v_{ij} - t_{ai} \quad (13)$$

Adım 6. Her alternatiflerin ideal ve anti-ideal çözümlerden sapma derecelerinin hesaplanması

Alternatiflerin ideal ve anti-ideal çözümlerden sapma dereceleri Eşitlik (14) ve (15) ile elde edilir.

$$s_i^+ = \sum_{j=1}^{n} d^+ \quad (14)$$

$$s_i^- = \sum_{j=1}^{n} d^- \quad (15)$$

Adım 7. Her alternatif için fayda fonksiyonunun optimal alternatiflerden sapmalarla ilişkili olarak hesaplanması

Eşitlik (16) ve (17) ile elde edilir.

$$K_i^+ = \frac{s_0^+}{s_i^+} \quad (16)$$

$$K_i^- = \frac{s_i^-}{s_0^-} \quad (17)$$

burada s_0^+, ideal çözümden en küçük mesafeye sahip en uygun alternatiftir, s_0^- ise anti-ideal çözümden en büyük mesafeye sahip en uygun alternatiftir.

Adım 8. Alternatiflerin sıralanması

Son sıralama, alternatiflerin fayda derecesinden ortalama sapması Eşitlik (18) ile elde edilir.

$$Q_i = \frac{K_i^+ + K_i^-}{2} \quad (18)$$

En iyi alternatif, en büyük d Q_i değerine sahip olan alternatiftir.

3.4. Borda Sayım Yöntemi

Bu yöntem, sıralamada ele alınan sınıfın m alternatiften birincisine $m-1$, ikincisine $m-2$ gibi azalan bir değer atayarak son alternatif 0 değerini alacak şekilde puanlama mantığına dayanmaktadır. Borda Sayım prosedüründe izlenecek adımlar şu şekildedir (Akyüz ve Aka, 2017).

Adım 1. Borda skorunun belirlenmesi

Her bir alternatif için Eşitlik (19) vasıtasıyla Borda değeri hesaplanır.

$$b_i = \sum_{k=1}^{n}(M - r_{ik}) \quad (19)$$

r_{ik} : k. kriter altındaki i. alternatifin sırası, M: Toplam alternatif sayısı

Borda değeri, tüm sınıftaki alternatifler için atanan değerlerin toplanması ile elde edilir. Burada en yüksek değere sahip olan alternatiften başlayarak sıralama yapılır.

4. UYGULAMA

Bu başlık altında Vakıf ve Halk Bankalarının ESG performansının belirlenmesinde önerilen Standart Sapma, WPM, CRADIS ve Borda Sayım yöntemlerine ait uygulamalarının sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Standart Sapma Objektif Ağırlıklandırma Sonuçları

Eşitlik (1) ve (2) kullanılarak karar matrisinin önce normalizasyonu yapılarak her kritere ait standart sapmalar hesaplanmıştır. Eşitlik (3) ile elde edilen kriter ağırlıkları Çizelge 1'de Vakıf Bank verilerine ait Çizelge 2'de Halk Bank verilerine ait ağırlıklar verilmiştir. Çizelge 1 ve 2'den görüldüğü üzere Vakıf Bank için en önemli kriter EPS bununla beraber Halk Bank için ise en önemli kriter GPS kriteridir.

Çizelge 1. Vakıf Bankası'nın Verilerine ait Standart Sapma ve Kriter Ağırlıkları

	ESG	**EPS**	**GPS**	**SPS**
Ssapma	0,0890	0,1497	0,1117	0,1130
w_i	0,1920	0,3231	0,2411	0,2438

Çizelge 2. Halk Bankası'nın Verilerine ait Standart Sapma ve Kriter Ağırlıkları

	ESG	**EPS**	**GPS**	**SPS**
Ssapma	0,0933	0,1014	0,1657	0,0756
w_i	0,2139	0,2325	0,3801	0,1734

4.2. WPM Yönteminin Sıralama Sonuçları

Eşitlik (4) ile normalize edilen karar matrisinin elemanlarının Eşitlik (6) ile çarpımından elde edilen bankalara ait sıralama puanları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. WPM Yöntemine Göre Sıralama Puanları

	Vakıf Bank		Halk Bank	
Alternatifler	V_i	Sıralama	V_i	Sıralama
2010	35,1074	7	38,5063	6
2011	34,4280	9	24,7552	10
2012	23,8827	10	26,3937	9
2013	22,5202	11	40,0818	5
2014	34,6755	8	18,0418	11
2015	53,1004	4	32,1280	8
2016	54,4588	3	35,9544	7
2017	48,7000	6	50,3992	3
2018	52,5279	5	50,2301	4
2019	56,5380	2	66,6833	1
2020	69,2601	1	64,8000	2

WPM yöntemine göre Vakıf Bankasının ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2020 en düşük olduğu yıl 2013'tür. Halk Bankasının ise ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2019 en düşük olduğu yıl 2014'tür.

4.3. CRADIS Yönteminin Sıralama Sonuçları

Bankalara ait karar matrisleri ayrı ayrı işleme tabi tutularak Eşitlik ((7)-(18)) kullanılarak elde edilen değerler ve fayda derecelerine ait sıralamalar Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. CRADIS Yöntemine Göre Fayda Derecelerine ait Sıralamalar

	Vakıf Bank						Halk Bank					
Alternatifler	s_i^+	s_i^-	K_i^+	K_i^-	Q_i	Sıralama	s_i^+	s_i^-	K_i^+	K_i^-	Q_i	Sıralama
2010	0,4671	0,2360	0,1483	0,3724	0,2603	7	0,4205	0,3170	0,1640	0,4741	0,3191	6
2011	0,4727	0,2304	0,1465	0,3635	0,2550	8	0,6440	0,0935	0,1071	0,1399	0,1235	11
2012	0,6714	0,0317	0,1031	0,0501	0,0766	10	0,5832	0,1543	0,1183	0,2308	0,1745	9
2013	0,6960	0,0071	0,0995	0,0112	0,0554	11	0,4424	0,2951	0,1559	0,4414	0,2986	7
2014	0,5186	0,1845	0,1335	0,2911	0,2123	9	0,6359	0,1016	0,1085	0,1519	0,1302	10
2015	0,2785	0,4246	0,2486	0,6698	0,4592	5	0,4499	0,2876	0,1533	0,4302	0,2918	8
2016	0,2510	0,4522	0,2759	0,7133	0,4946	3	0,4128	0,3247	0,1671	0,4858	0,3264	5
2017	0,3164	0,3867	0,2188	0,6101	0,4144	6	0,2974	0,4401	0,2319	0,6583	0,4451	4
2018	0,2629	0,4402	0,2634	0,6945	0,4789	4	0,2856	0,4519	0,2415	0,6760	0,4587	3
2019	0,2240	0,4791	0,3091	0,7558	0,5325	2	0,0690	0,6685	1,0000	1,0000	1,0000	1
2020	0,0693	0,6339	1,0000	1,0000	1,0000	1	0,0995	0,6380	0,6931	0,9543	0,8237	2

CRADIS yöntemine göre Vakıf Bankasının ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2020 en düşük olduğu yıl 2013'tür. Halk Bankasının ise ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2019 en düşük olduğu yıl 2011'dir.

4.4. Borda Sayım Yönteminin Sıralama Sonuçları

Bankalara ait WPM ve CRADIS sıralama sonuçları Eşitlik (19) ile birleştirilen Borda Sayım sıralama sonuçları Çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5. Borda Sayım Yöntemine Göre Sıralama Sonuçları

	Vakıf Bank			Halk Bank		
Alternatifler	WPM	CRADIS	Borda Sayım	WPM	CRADIS	Borda Sayım
2010	7	7	7	6	6	5
2011	9	8	8	10	11	10
2012	10	10	10	9	9	9
2013	11	11	11	5	7	5
2014	8	9	9	11	10	10
2015	4	5	5	8	8	8
2016	3	3	3	7	5	5
2017	6	6	6	3	4	3
2018	5	4	4	4	3	3
2019	2	2	2	1	1	1
2020	1	1	1	2	2	2

Borda Sayım yöntemine göre Vakıf Bankasının ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2020 en düşük olduğu yıl 2013'tür. Halk Bankasının ise ESG performansının en yüksek olduğu yıl 2019 en düşük olduğu yıl 2011 ve 2014'tür. Şekil 1'de Vakıf Bankasına ait sıralamaların karşılaştırılması verilmiştir.

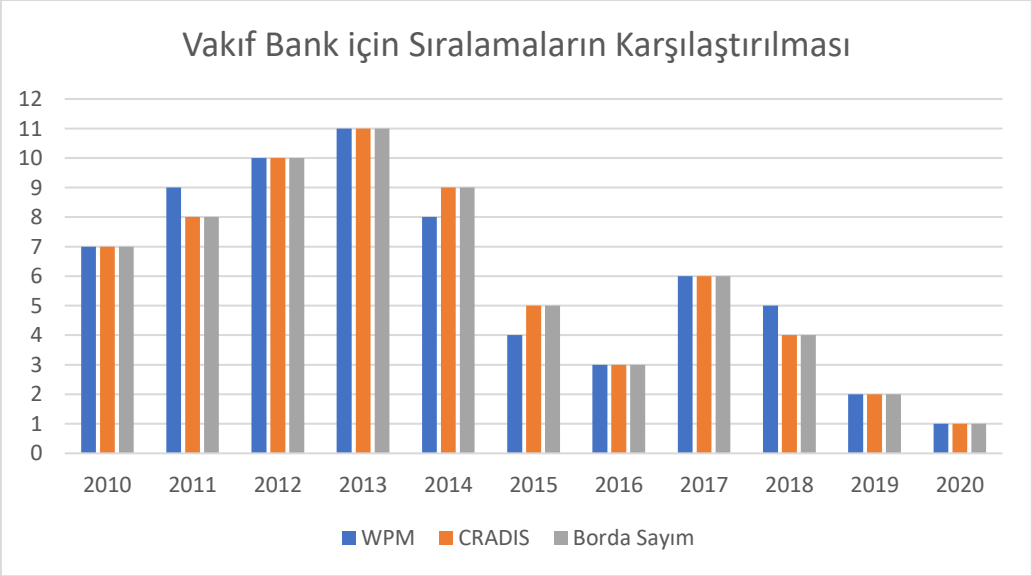

Şekil 1. Vakıf Bank için Sıralama Sonuçları

Vakıf Bankasına ait tüm sıralama sonuçları 2010, 2012, 2013, 2016, 2017, 2019 ve 2020 yıllarında aynıdır. Şekil 2'de Halk Bankasına ait sıralamaların karşılaştırılması verilmiştir.

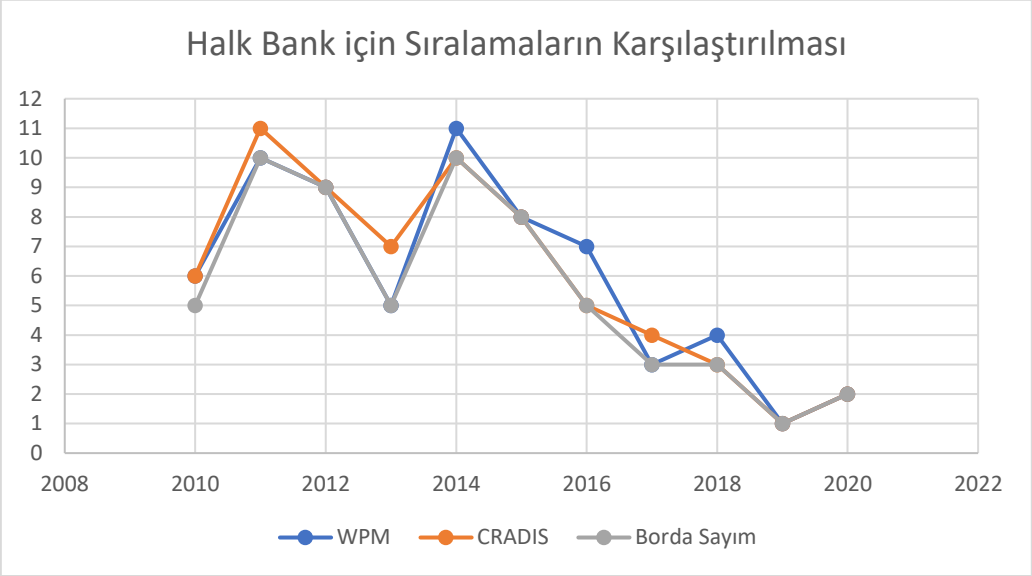

Şekil 2. Halk Bank için Sıralama Sonuçları

Halk Bankasına ait tüm sıralama sonuçları 2012, 2015, 2019 ve 2020 yıllarında aynıdır.

SONUÇ

Hem finansal olan kurumlarda hem de finansal olmayan kurumlarda firmaların ESG performansına olan ilgisi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda firmalar çevreye duyarlı uygulamaları benimsediklerini, insan ilişkilerine önem verdiklerini ve yönetim kademesinde güvenilir ve şeffaf uygulamalar gerçekleştirdiklerini kamuoyu ile paylaşarak hem daha şeffaf olmaya çalışmaktalar hem de yatırımcıların dikkatini çekerek iş süreçlerinin etkinliğini ve verimliliğini arttırmaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada ESG bilgilerini raporlayan kamu sermayeli iki bankanın (Vakıf Bank ve Halk Bank) ESG performansını değerlendirmek amacıyla Standart Sapma, WPM ve CRADIS yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli önerilmiştir. Bu amaçla bankalar arasındaki ESG performansına yönelik farklılar araştırılmıştır.

Çalışmada ESG göstergeleri ile ilgili kriterlere ilişkin objektif ağırlıklar Standart Sapma yöntemi ile hesaplanmıştır. Standart sapma sonuçları Vakıf Bank için en önemli kriterinin çevresel performans skoru, Halk Bankası için ise kurumsal yönetim skoru kriteri olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın ikinci aşamasında WPM ve CRADIS yöntemleri ile elde edilen iki farklı sıralama Borda Sayım yöntemi ile birleştirilmiştir. Bu sayede uzlaşık performans sıralamaları elde edilmiştir. Borda Sayım yöntemi sonuçları; (i) Vakıf Bankasının ESG performansı açısından en başarılı (başarısız) olduğu yılın 2020 (2013) olduğuna işaret etmektedir, (ii). Halk Bankasının ESG performansı açısından en başarılı (başarısız) olduğu yılın 2019 (2011 ve 2014) olduğunu göstermektedir ve (iii) her iki ticari bankaya ilişkin sıralama sonuçları göstermektedir ki ESG yatırımları her iki kamu bankasında da artma eğilimindedir.

Bu çalışmanın sonuçları kamu sermayeli iki banka (Vakıf Bank ve Halk Bank) açısından geçerlidir. Ayrıca, gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yöntemler kullanılarak ESG

performansı araştırılabilir. Buna ilaveten araştırma konusuna BIST'te işlem gören bankaların da veri setine dahil edilmesiyle derinlik kazandırılabilir.

KAYNAKLAR

Akyüz, G. & Aka, S. (2017). Çok kriterli karar verme teknikleriyle tedarikçi performansı değerlendirmede toplamsal bir yaklaşım. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 28-46.

Beheshtinia, M. A., & Omidi, S. (2017). A hybrid MCDM approach for performance evaluation in the banking industry. Kybernetes.46(8). 1386-1407.

Bridgman, P.W. (1922). Dimensional Analysis, Yale University Press, New Haven.

Demir, G. (2021a). Türk bankacılık sisteminin finansal performansının ROC-ITARA-CODAS yöntemleriyle analizi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(3), 831-847.

Demir, G. (2021b). Özel sermayeli mevduat bankalarında performans analizi: SWARA-RAFSI bütünleşik model uygulaması. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35(4), 1359-1382.

Dinçer, H., & Yüksel, S. (2018). Comparative evaluation of BSC-based new service development competencies in Turkish banking sector with the integrated fuzzy hybrid MCDM using content analysis. International Journal of Fuzzy Systems, 20(8), 2497-2516.

Dinçer, H., Yuksel, S., & Emir, S. (2018). Analysis of service innovation performance in Turkish banking sector using a combining method of fuzzy MCDM and text mining. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(3).

Dinçer, H., Yüksel, S., & Kartal, M. T. (2016). Evaluating the corporate governance based performance of participation banks in Turkey with the house of quality using an integrated hesitant fuzzy mcdm. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 10(1), 9-33.

Dinçer, H., Yüksel, S., & Martinez, L. (2020). A comparative analysis of incremental and disruptive innovation policies in the European banking sector with hybrid interval type-2 fuzzy decision-making models. International Journal of Fuzzy Systems, 22(4), 1158-1176.

Ecer, F. (2015). Performance evaluation of internet banking branches via a hybrid MCDM model under fuzzy environment. Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research, 49(2).

Hamdi, K., Guenich, H., & Ben Saada, M. (2022). Does corporate financial performance promote ESG: Evidence from US firms. Cogent Business & Management, 9(1), 2154053.

Işık, Ö. (2019). Türk Mevduat Bankacılığı Sektörünün Finansal Performanslarının Entropi Tabanlı Aras Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi. Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 90-99.

Işık, Ö. (2020). SD tabanlı MABAC ve WASPAS yöntemleriyle kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının performans analizi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (29), 61-78.

Jahan, A., Mustapha, F., Sapuan, S. M., Ismail, M. Y. & Bahraminasab, M. (2012). A Framework for Weighting of Criteria in Ranking Stage of Material Selection Process. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 58, 411-420.

Kou, G., Olgu Akdeniz, Ö., Dinçer, H., & Yüksel, S. (2021). Fintech investments in European banks: a hybrid IT2 fuzzy multidimensional decision-making approach. Financial Innovation, 7(1), 1-28.

Nirino, N., Santoro, G., Miglietta, N., & Quaglia, R. (2021). Corporate controversies and company's financial performance: Exploring the moderating role of ESG practices. Technological Forecasting and Social Change, 162, 120341.

Puška, A., Stević, Ž. & Pamučar, D. (2022). Evaluation and selection of healthcare waste incinerators using extended sustainability criteria and multi-criteria analysis methods. *Environment, Development and Sustainability*, 24:11195–11225

Salah, M., M.F.A Rasid & R.S.A Raja Abdullah. (2009). Speed Estimation in Forward Scattering Radar by Using Standard Deviation Method. *Modern Applied Science*, 3(3), 16-23.

Shaverdi, M., Akbari, M., & Fallah Tafti, S. (2011). Combining fuzzy MCDM with BSC approach in performance evaluation of Iranian private banking sector. Advances in fuzzy Systems, 2011.

Triantaphyllou, E., & Mann, S. H. (1989). An Examination of the Effectiveness of Multi-Dimensional Decision-Making Methods: A Decision-Making Paradox. *Decision Support Systems*, 5(3), 303–312.

Wanke, P., Azad, M. A. K., Barros, C. P., & Hassan, M. K. (2016b). Predicting efficiency in Islamic banks: An integrated multicriteria decision making (MCDM) approach. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 45, 126-141.

Wanke, P., Kalam Azad, M. A., Barros, C. P., & Hadi-Vencheh, A. (2016a). Predicting performance in ASEAN banks: an integrated fuzzy MCDM–neural network approach. Expert Systems, 33(3), 213-229.

Wu, H. Y., Tzeng, G. H., & Chen, Y. H. (2009). A fuzzy MCDM approach for evaluating banking performance based on Balanced Scorecard. Expert systems with applications, 36(6), 10135-10147.

Yalcin, N., Bayrakdaroglu, A., & Kahraman, C. (2012). Application of fuzzy multi-criteria decision making methods for financial performance evaluation of Turkish manufacturing industries. Expert systems with applications, 39(1), 350-364.

Yüksel, S., Dinçer, H., & Emir, Ş. (2017). Comparing the performance of Turkish deposit banks by using DEMATEL, Grey Relational Analysis (GRA) and MOORA approaches. World Journal of Applied Economics, 3(2), 26-47.

Hayat Dışı Sigortacılık Sektörünün Finansal Oranlarla Performansının CRITIC, SWARA II, WISP-S ve OWA Operatörü ile Değerlendirilmesi

Dr. Öğretim Üyesi Gülay DEMİR[1]

[1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,

gulaydemir@cumhuriyet.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-3916-7639

Özet

Finansal piyasaların en önemli aktörlerinden biri olan sigorta sektörü içinde hayat dışı sigortacılık önemli bir paya sahiptir. Ekonomik birimlere sunduğu risk çeşitlendirme imkânlarının yanı sıra üretilen primlerin de sermaye piyasasına aktarılması hayat dışı sigorta sektörünün finansal sistem ve sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından ne denli önemli bir sektör ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri ile hayat dışı sigorta sektörünün finansal oranlar çerçevesinde performansını ölçmek, sıralamak ve değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada performans analizi için CRITIC, SWARA II, WISP-S ve OWA operatörünü içeren entegre bir model önerilmiştir. Çalışmada kullanılan örneklem hayat dışı sigortacılık sektörünün 2008-2019 dönemine ilişkin finansal performans göstergelerini kapsamaktadır. Bu finansal göstergeler sırasıyla özsermayenin varlık toplamına oranı, özsermayenin teknik karşılıklara oranı, prim alacaklarının özsermayeye oranı, sermaye yeterlilik rasyosu, teknik karşılık rasyosu, cari oran, likidite oranı, özsermaye karlılığı ve aktif karlılığıdır.

Çalışmada seçilen performans kriterlerine ilişkin objektif ağırlık katsayıları CRITIC prosedürü ile buna karşın aynı kriterlerin sübjektif ağırlıkları ise SWARA II yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Elde edilen ağırlıklar ortak ağırlıklandırma prosedürü çerçevesinde birleştirilerek performans kriterlerine ilişkin optimal ağırlık katsayıları elde edilmiştir. Objektif (CRITIC) ve sübjektif (SWARA II) ortak ağırlıklandırma prosedüründen elde edilen sonuçlar göre Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörü için en önemli performans kriterinin teknik karşılık rasyosu olduğunu ortaya koymaktadır. Performans göstergelerine ilişkin ortak ağırlıklar elde edildikten sonra sektörün yıllar göre finansal performansını analiz etmek için WISP-S ve OWA operatöründen faydalanılmıştır. Ardından her iki sıralama prosedüründen elde edilen sıralamalar Borda Sayım yöntemi ile birleştirilerek tek bir performans sıralaması elde edilmiştir. Borda Sayım yöntemi ile elde edilen bu sıralamaya göre analiz kapsamına alınan yıllara ilişkin sıralama sonuçları Türk hayat dışı sigortacılık sektörünün en başarılı olduğu yılın 2019, en başarısız olduğu yılın ise 2012 olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hayat Dışı Sigortacılık, Performans Analizi, CRITIC, SWARA II, WISP-S, OWA Operatörü, Borda Sayım.

1. GİRİŞ

Sigorta sistemi bireylerin ve kurumların olası zararlardan korunmalarına imkân sağlayan bir güvenlik sistemidir. Bireyler ve kurumlar bu sistem sayesinde karşı karşıya kalabilecekleri çeşitli türdeki olası riskleri belli bir prim ödemesi karşılığında sigorta şirketlerine aktarırlar. Sigorta şirketleri ise maruz kaldıkları riskleri çeşitlendirerek minimize etmeye diğer bir ifadeyle daha kabul edilebilir bir hale getirmeye çalışırlar. Dolayısıyla sigorta şirketlerinin temel anlamda iki ana fonksiyonundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi risk transfer mekanizması görevi görmesi, ikincisi ise ekonomi için kaynak yaratmasıdır (Işık, 2019).

Hem ekonomide tasarrufları teşvik ederek hem de topladığı primleri finans piyasalarında değerlendirerek ekonomiye uzun dönemli finansman sağlayan sigorta şirketleri ekonominin büyümesinde ve kalkınmasında kilit bir role sahiptir. Türk ekonomisi içinde bankalardan sonraki en önemli finansal aracı kurumlarından olan sigorta şirketleri hayat ve hayat dışı branşlarda müşterilerine hizmet vermektedir. Ancak günümüz itibariyle Türk sigortacılık sektöründe hayat sigortacılığına kıyasla hayat dışı sigortacılık baskın bir yere sahiptir.

Sonuç olarak toplumdaki artan farkındalık ve yabancı yatırımcıların sigorta sektörüne ilgisi sigorta sektörünün gelişmeye ve büyümeye açık bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır.

Bankacılık sektörü ile birlikte finans sektöründe önemli bir oyuncu olarak kabul edilen sigorta sektörünün sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerinde önemli etkileri olduğu diğer bir ifadeyle sigorta sektörünün sağladığı finansal aracılığın ekonomide olumlu yönde etkileri olduğu ifade edilmektedir (Han vd., 2010; Lee vd., 2016; Pradhan vd., 2017; Mitrasević vd., 2022; Fîrțescu vd., 2022; Laskowska, 2022). Dolayısıyla sigortacılık sektörünün finansal performansının düzenli olarak analiz edilmesi ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesi ekonominin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada amaç çeşitli Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) prosedürleri kapsamında Türk hayat dışı sigorta sektörünün finansal oranlara dayalı performansını analiz etmektir. Bu amaçla çalışmada hayat dışı sigorta sektörünün performans değerlendirmesi için CRITIC, SWARA II, WISP-S ve OWA operatöründen oluşan hibrid bir çerçeve önerilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Önceki literatürde çeşitli ÇKKV prosedürleri aracılığı ile sigorta branşlarında performans analizi yapan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Tablo 1 bu çalışmalardan önde gelen bazılarının kısa özetini sunmaktadır.

Tablo 1. ÇKKV Yöntemleri ile Sigortacılık Sektöründe Yapılan Çalışmalar

ÇKKV Yöntemleri ile Sigortacılık Sektöründe Yapılan Performans Değerlendirme Çalışmaları	
Kula vd. (2016)	BIST'te kote sigorta ve bes şirketlerinin performansının değerlendirilmesi
Ömürbek ve Özcan (2016)	BIST'te kayıtlı sigorta şirketlerinin performansının ölçülmesi
Işık (2016)	Sigorta şirketi seçimi
Çakır (2016)	Türk sigortacılık sektöründe performans ölçümü
Mandić vd. (2017)	Sigorta şirketlerinin performansının kıyaslanması
Tayyar ve Dinçer (2017)	Kasko sigorta poliçesi seçimi

Tayyar vd. (2018)	BIST sigorta şirketlerinin finansal açıdan performanslarının karşılaştırılması
Perçin ve Sönmez (2018)	Sigorta şirketlerinin performansının ölçülmesi
Işık (2019)	Hayat dışı branşların performans analizi
Altan ve Yıldırım (2019)	Sigorta sektörünün finansal performansının incelenmesi
Ünal (2019)	BIST sigorta şirketlerinin performansının değerlendirilmesi
Acar (2019)	BIST sigorta şirketleri için performansının analizi
Gharizadeh Beiragh vd. (2020)	Sigorta şirketlerinin sürdürülebilirlik açısından performans analizi
Aydın (2021)	Sigorta şirketlerinin piyasa performansının karşılaştırılması
Mimovic vd. (2021)	Sigorta şirketlerinin finansal performansının değerlendirilmesi
Köse ve Dikme (2021)	Hayat dışı branşlarda faaliyette bulunan şirketlerin performanslarının analiz edilmesi.
Işık (2021)	Axa sigorta'nın yıllara göre performansının analizi
Dwivedi vd. (2021)	Bir sigorta şirketinin performansının ölçülmesi
Ecer ve Pamucar (2021)	Sigorta şirketlerinin covıd-19 pandemi performansının sağlık hizmetleri açısından değerlendirilmesi
Ghosh (2021)	Hayat sigorta branşlarının etkinlik analizi
Mahad vd. (2021)	Hayat sigorta sektörünün performansının değerlendirilmesi
Demir (2022)	Anadolu sigorta performansının yıllara dayalı analizi
İncekara (2022)	Sigorta eksperlerinin dask sigortası analizi
Taşcı ve Akbalık (2022)	Hayat ve emeklilik branşında performans analizi
Pala (2022)	BIST sigorta şirketlerinin karşılaştırmalı analizi
Bektaş (2022)	Türk sigorta sektörünün performansının değerlendirilmesi
Bilbao-Terol vd. (2022)	Hayat dışı branşlarının performansının analizi
Rahmati ve Darestani (2022)	Sigorta sektörünün performansının değerlendirilmesi

3. VERİ VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada hayat dışı sigortacılık sektörünün finansal oranlar ile performansının ölçülmesi için 2008-2019 dönemini içeren bir veri seti oluşturulmuştur. Finansal oranlarla hayat dışı sigortacılığın performansının değerlendirilmesinde kullanılacak karar kriterleri sırasıyla özsermaye/varlık toplamı (C1), özsermaye/teknik karş. (C2), prim alacakları/özsermaye (C3), sermaye yeterllilik rasyosu (C4), teknik karşılık rasyosu (C5), cari oran (C6), likidite oranı (C7), özsermaye karlılığı (C8), aktif karlılığı (C9) şeklindedir.

Bu çalışmada sektörün en başarılı olduğu yıla karar vermek için CRITIC, SWARA II, WISP-S ve OWA opreratörü kullanılmıştır. CRITIC ve SWARA II yöntemleri ile karar kriterleri ağırlıklandırılmıştır. Her iki ağırlık katsayıları ortak ağırlıklandırma prosedürü ile birleştirilmiştir. Sonrasında ise WISP-S ve OWA operatörü ile alternatifler sıralanmıştır. Her iki sıralama sonuçları birleştirilerek optimal alternatife karar vermek için Borda Sayım yöntemi kullanılmıştır. Bu bölümde CRITIC, SWARA II, ortak ağırlıklandırma prosedürü, WISP-S, OWA operatörü ve Borda Sayım yöntemlerinin kısaca tanıtımı yapılmıştır.

3.1. The CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation (CRITIC) Yöntemi

Objektif kriter ağırlıklandırma yöntemi olan CRITIC yöntemin işlem adımları şu şekildedir (Diakoulaki vd. 1995):

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi

Karar matrisinin elemanları Eşitlik (1) ve Eşitlik (2) kullanılarak normalize edilir.

Fayda yönlü kriter için normalize değeri: $r_{ij} = \frac{x_{ij}}{maksx_{ij}}$ (1)

Maliyet yönlü kriter için normalize değeri: $r_{ij} = \frac{minx_{ij}}{x_{ij}}$ (2)

Normalleştirilmiş karar matrisindeki kriter değerleri (sütunları) arasındaki korelasyon katsayısı l_{kj} ile gösterilsin. O zaman j. kriter ile diğer kriterler arasındaki zıtlık Eşitlik (3) ile verilir.

$\sum_{k=1}^{n}(1 - l_{kj})$ (3)

Burada Pearson korelasyon katsayısı daha genel bir ölçüm yapabilmek amacıyla kullanılmıştır.

Adım 3. Kriterlerin ağırlığının hesaplanması

j. Kriterde yayılmış olan bilgi miktarı C_j çarpımsal bütünleştirme formülü, Eşitlik (4) ile ifade edilir.

$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^{n}(1 - l_{kj})$ (4)

Kriterlerin sahip olduğu ağırlıklar Eşitlik (5) kullanılarak hesaplanır.

$w_j = \frac{C_j}{\sum_{k=1}^{n} C_k}$ (5)

3.2. Stepwise Weight Assessment Ratio Analysis II (SWARA II) Yöntemi

SWARA II'nin sübjektif kriter ağırlıklarını belirleme adımları aşağıdaki gibidir (Keshavarz-Ghorabaee, 2021):

Adım 1. Kriterlerin azalan önem sırasına göre sıralanması.

Sıralanan listedeki ilk kriter en yüksek öneme sahiptir. Sıralanmış listedeki j. kriterin konumunu veya sıralaması t_j ile ifade edilsin ($t_j \in \{1, 2, \ldots, n\}$).

Adım 2. Karar vericiler her bir kriterle ilgili göreceli tercihini, ilk adımın sıralanmış listesindeki bir sonraki kriterle karşılaştırarak ifade edilir. Bunun için Çizelge 2'de verilen dilsel değişkenler ve bunlara karşılık gelen değerler kullanılır.

Çizelge 2. Dilsel değişkenler ve bunlara karşılık gelen değerler

Dilsel Değişken	Değer
VVL (çok çok düşük)	1
VL (çok düşük)	2
L (düşük)	3
ML (orta-düşük)	4
M (orta)	5
MH (orta-yüksek)	6

H (yüksek)	7
VH (çok yüksek)	8
VVH (çok çok yüksek)	9

Kaynak: Keshavarz-Ghorabaee, 2021

Adım 3. Her bir kriterin tercih derecesinin (PD) belirlenmesi

PD değerlerini belirlemek için, önce Adım 2'nin göreli tercihlerini ölçülür. t_j. kriterin göreli tercihinin sayısal değeri ($P_{[t_j]}$) değerleri Eşitlik (6) kullanılarak elde edilir.

$$PD_{[t_j]} = u\left(P_{[t_j]}\right) \tag{6}$$

burada u, göreli tercihlerin sayısallaştırılmış değerlerini [0, 1] aralığında bazı ölçeklenmiş değerlere ve dolayısıyla $0 \leq PD_{[t_j]} \leq 1$ çeviren bir fayda işlevidir. Eşitlik (7) doğrusal olmayan bir fayda fonksiyonu olarak kullanılmıştır; yine de bu işlev, karar vericilerin görüşlerine ve sorunun özelliklerine göre tanımlanabilir.

$$u(x) = \left(\frac{x}{10}\right)^2 \tag{7}$$

Adım 4. Bağıl ağırlıklandırma katsayılarının hesaplanması

Bu katsayılar, her bir kriterin sıralanmış listedeki konumuna ve *PD* değerlerine göre hesaplanır. $V_{[t_j]}$ bağıl ağırlık katsayılarının değerlerini göstermektedir. *n.* kriterden başlayarak, hesaplama için Eşitlik (8) kullanılır.

$$V_{[t_{j-1}]} = \left(1 + PD_{[t_{j-1}]}\right) * V_{[t_j]} \tag{8}$$

burada $1 \leq V_{[t_j]} \leq 2$ ve $V_n = 1$

Adım 5. Kriterlerin sübjektif ağırlıklarının belirlenmesi

Sübjektif ağırlıklar, Eşitlik (9) kullanılarak bağıl ağırlık katsayıları (+) değerleri ölçeklendirilerek belirlenir.

$$w_j^s = \frac{V_{[t_j]}}{\Sigma_{j=1}^{n} V_{[t_j]}} \tag{9}$$

3.3. Ortak Ağırlıklandırma Prosedürü

Her bir kritere ait ortak ağırlık katsayısı Eşitlik (10) kullanılarak elde edilebilir (Ali vd. 2020).

$$w_{ortak} = \Delta * w_j^{objektif} + (1 - \Delta) * w_j^{subjektif} \tag{10}$$

Δ ise katkı faktörünü temsil etmektedir. $\Delta \in [0\text{-}1]$ aralığında değerler almaktadır (Ali vd., 2020).

3.4. The Simplified WISP (WISP-S) Yöntemi

Dört yardımcı ölçü kullanan WISP yerine iki yardımcı ölçü kullanan WISP-S yönteminin hesaplama adımları aşağıdaki gibidir (Ulutaş vd., 2022)

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Normalize karar matrisinin oluşturulması

Maliyet kriterlerinin etkisini fayda kriterlerinin etkisine dönüştürmeden normalize karar matrisinin elemanları Eşitlik (11) ile hesaplanır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{max_i x_{ij}} \tag{11}$$

Adım 3. İki fayda ölçü $\left(u_i^{sd}, u_i^{pr}\right)$ değerinin hesaplanması

Eşitlik (12) ve (13) kullanılarak elde edilir.

$$u_i^{sd} = \sum_{j\in\Omega_{max}} r_{ij}w_i - \sum_{j\in\Omega_{min}} r_{ij}w_i \tag{12}$$

$$u_i^{pr} = \frac{\prod_{j\in\Omega_{max}} r_{ij}w_i}{\prod_{j\in\Omega_{min}} r_{ij}w_i} \tag{13}$$

Adım 4. İki fayda ölçüsünün yeniden hesaplanması

Eşitlik (14) ve (15) kullanılarak fayda ölçüleri yeniden hesaplanır.

$$\bar{u}_i^{sd} = \frac{1+u_i^{sd}}{(1+max_i u_i^{sd})} \tag{14}$$

$$\bar{u}_i^{pr} = \frac{1+u_i^{pr}}{(1+max_i u_i^{pr})} \tag{15}$$

Adım 5. Her bir alternatifin genel faydasının (u_i) hesaplanması

Eşitlik (16) kullanılarak alternatiflere ait genel fayda değerleri hesaplanır.

$$u_i = \frac{\bar{u}_i^{sd} + \bar{u}_i^{pr}}{2} \tag{16}$$

Genel faydası en yüksek olan alternatif en çok tercih edilendir.

3.5. Ordered Weighted Average (OWA) Operatörü

OWA operatörü, maximax (iyimser), maksimin (kötümser) ve eşit derecede olası (Laplace) gibi farklı karar verme kriterleri altında karar verme için birleşik bir çerçeve sağlar. Değiştirilebilirlik, monotonluk ve sınırlılık gibi özelliklere sahiptir. Yöntemin adımları şu şekildedir (Yager, 1988; Yager, 1996):

Adım 1. Karar matrisinin oluşturulması

Adım 2. Karar matrisinin normalize edilmesi

Fayda ve maliyet özelliğindeki kriterler için ayrı ayrı normalizasyon formülleri sırasıyla Eşitlik (17) ve (18) verilmiştir.

Fayda kriteri için: $r_{ij} = \frac{x_{ij}}{maksx_{ij}}$ (17)

Maliyet kriteri için: $r_{ij} = \frac{minx_{ij}}{x_{ij}}$ (18)

Adım 3. Her alternatife ait OWA değerlerinin hesaplanması

Kriter ağırlıkları sabit kalmak şartıyla her bir alternatifin normalize değerleri büyükten küçüğe sıralanarak kriter ağırlıklarıyla sıralama değerleri ile çarpımlar toplanır. OWA değerleri için Eşitlik (19) numaralı formül kullanılır.

$$Z_i(w) = OWA(w)(r_{i1}, r_{i2}, \dots, r_{im}) = \sum_{j=1}^{m} w_j b_{ij} \quad (19)$$

b_{ij} azalan sırada düzenlenmiş $(b_1 \geq b_2 \geq \cdots \geq b_n)$ normalize değerlerdir.

3.6. Borda Sayım Yöntemi

Borda Sayım yöntemi, birden fazla yöntemle elde edilen sıralamaların birleştirilerek tek bir sıralama elde edilme esasına dayanmaktadır. Yöntemin adımları şu şekildedir (Ecer 2021):

Adım 1. Alternatiflerin derecelendirilmesi

İlk olarak karar vericinin en çok tercih ettiği seçime ($n - 1$) puan ve en az tercih edilene sıfır puan atar. Bu adım, her MCDM yöntemi için tekrarlanır.

Adım 2. Borda puanının hesaplanması

Puanların toplanmasıyla her bir alternatifin Borda puanı elde edilir.

Adım 3. Seçeneklerin sıralanması

En iyi seçenek en yüksek Borda puanına sahiptir.

4. ÖNERİLEN MODELİN UYGULAMASI

Bu başlık altında hayat dışı sigorta sektörünün finansal oranlarla performansının belirlenmesinde önerilen CRITIC, SWARA II, Ortak Ağırlıklandırma Prosedürü, WISP-S, OWA Operatörü ve Borda Sayım yöntemlerine ait uygulamalarının sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. CRITIC Yönteminin Objektif Ağırlıklandırma Sonuçları

Finansal oranlara ait kriterlerinin ağırlık katsayılarının CRITIC yöntemi ile belirlemek için kullanılan karar matrisi Çizelge 3'de gösterilmektedir.

Çizelge 3. Karar Matrisi

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9
	Mak	Mak	min	mak	min	mak	mak	mak	mak
2008	41,00	91,79	50,52	191,64	133,13	117,95	65,51	15,20	5,86
2009	47,39	112,90	37,47	200,00	136,08	153,18	71,42	3,60	1,68
2010	35,16	66,97	56,88	144,49	131,17	121,24	72,70	-1,95	-0,70
2011	32,12	59,73	60,07	128,46	128,70	118,63	67,57	1,18	0,40
2012	28,09	47,90	62,28	107,63	122,48	113,58	68,61	-10,42	-3,38

2013	30,13	52,51	51,09	125,01	126,80	117,91	77,21	14,74	4,19
2014	30,28	52,23	45,08	136,40	129,03	120,14	81,92	11,95	3,36
2015	24,29	38,75	54,93	106,20	122,70	110,13	76,06	-5,52	-1,46
2016	23,10	35,67	50,25	120,39	124,93	105,84	75,08	17,53	3,67
2017	26,06	42,04	42,87	148,93	125,52	116,77	86,29	21,24	4,87
2018	24,79	39,25	46,83	143,17	120,87	117,30	85,95	29,23	5,97
2019	26,05	42,47	41,16	155,44	121,72	119,59	89,60	36,51	7,94

Eşitlik (1) ve (2) kullanılarak karar matrisi normalize edilir. Daha sonra kriterlere ait korelasyon katsayıları hesaplanarak SPSS yardımıyla Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Kriterler Arasındaki Korelasyon

	C1	**C2**	**C3**	**C4**	**C5**	**C6**	**C7**	**C8**	**C9**
C1	1	0,995	0,210	0,787	-0,921	0,815	-0,560	-0,276	-0,082
C2	0,995	1	0,244	0,81	-0,905	0,817	-0,561	-0,254	-0,060
C3	0,210	0,244	1	0,641	-0,186	0,536	0,597	0,663	0,697
C4	0,787	0,81	0,641	1	-0,691	0,732	-0,077	0,312	0,468
C5	-0,921	-0,905	-0,186	-0,691	1	-0,68	0,559	0,290	0,080
C6	0,815	0,817	0,536	0,732	-0,68	1	-0,126	-0,082	0,009
C7	-0,560	-0,561	0,597	-0,077	0,559	-0,126	1	0,735	0,596
C8	-0,276	-0,254	0,663	0,312	0,290	-0,082	0,735	1	0,964
C9	-0,082	-0,060	0,697	0,468	0,080	0,009	0,596	0,964	1

Eşitlik (3) ile kriterler arasındaki zıtlık değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra Eşitlik (4) ile kriterler arasındaki bilgi miktarı elde edilmiştir. Son olarak Eşitlik (5) ile kriterlere ait ağırlıklar hesaplanarak Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Kriterlere Ait CRITIC Ağırlıkları

	C1	**C2**	**C3**	**C4**	**C5**	**C6**	**C7**	**C8**	**C9**
C_j	2,1218	2,1093	1,4199	1,5718	3,3110	1,4575	2,2510	1,7074	1,6092
w_j	0,1208	0,1201	0,0809	0,0895	0,1886	0,0830	0,1282	0,0972	0,0916
Sıralama	3	4	9	7	1	8	2	5	6

CRITIC ağırlıklarına göre teknik karşılık rasyosu en önemli kriter olmuştur.

4.2. SWARA II Yönteminin Subjektif Ağırlıklandırma Sonuçları

Çizelge 2'deki bilgilerle kriterler uzmanlar tarafından en önemliden en önemsize doğru sıralandı. Sonra Eşitlik (7), (8) ve (9) kullanılarak hesaplanan kriterler ağırlıkları Çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 7. Kriterlerin Ağırlıklarının Hesaplanması

Sıralanmış Kriterler (C_j	t_i	RP	$P_{[t_j]}$	$PD_{[t_j]}$	$V_{[t_j]}$	w_j^s
Özsermaye Karlılığı	1	M	5	0,25	4,261	0,188
Aktif Karlılığı	2	VL	2	0,04	3,408	0,150
Sermaye Yeterllilik Rasyosu	3	M	5	0,25	3,277	0,144
Özsermaye/varlık Toplamı	4	L	3	0,09	2,622	0,115
Özsermaye/Teknik Karş.	5	L	3	0,09	2,405	0,106
Teknik Karşılık Rasyosu	6	ML	4	0,16	2,207	0,097
Prim Alacakları/Özsermaye	7	ML	4	0,16	1,902	0,084
Likidite Oranı	8	VH	8	0,64	1,640	0,072
Cari Oran	9				1	0,044
				Toplam	22,723	1,000

SWARA II ağırlığa göre özsermaye karlılığı en önemli kriter olmuştur.

4.3. Ortak Ağırlıklandırma Prosedürünün Uygulama Sonuçları

Eşitlik (10) kullanılarak hesaplanan ortak ağırlıklar Çizelge (8)'de verilmiştir.

Çizelge 8. Birleştirilmiş yeni Kriter Ağırlıkları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	Toplam
SWARA II w_i	0,1150	0,1060	0,0840	0,1440	0,0970	0,0440	0,0720	0,1880	0,1500	1,0000
CRITIC w_i	0,1208	0,1201	0,0809	0,0895	0,1886	0,0830	0,1282	0,0972	0,0916	1,0000
Ortak w_i	0,1179	0,1131	0,0824	0,1168	0,1428	0,0635	0,1001	0,1426	0,1208	1,0000

Ortak ağırlıklandırma prosedürüne göre teknik karşılık rasyosu en önemli kriter olmuştur.

4.4. The Simplified WISP (WISP-S) Yönteminin Uygulama Sonuçları

Eşitlik (11) ile normalize karar matrisi elde edilerek Çizelge 9'da verilmiştir.

Çizelge 9. Normalize Karar Matrisi

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9
	Mak	Mak	min	mak	min	mak	mak	mak	mak
2008	0,8652	0,8130	0,8112	0,9582	0,9783	0,7700	0,7311	0,4163	0,7380
2009	1,0000	1,0000	0,6016	1,0000	1,0000	1,0000	0,7971	0,0986	0,2116
2010	0,7419	0,5932	0,9133	0,7225	0,9639	0,7915	0,8114	-0,0534	-0,0882
2011	0,6778	0,5291	0,9645	0,6423	0,9458	0,7744	0,7541	0,0323	0,0504
2012	0,5927	0,4243	1,0000	0,5382	0,9001	0,7415	0,7657	-0,2854	-0,4257

2013	0,6358	0,4651	0,8203	0,6251	0,9318	0,7697	0,8617	0,4037	0,5277
2014	0,6390	0,4626	0,7238	0,6820	0,9482	0,7843	0,9143	0,3273	0,4232
2015	0,5126	0,3432	0,8820	0,5310	0,9017	0,7190	0,8489	-0,1512	-0,1839
2016	0,4874	0,3159	0,8068	0,6020	0,9181	0,6910	0,8379	0,4801	0,4622
2017	0,5499	0,3724	0,6883	0,7447	0,9224	0,7623	0,9631	0,5818	0,6134
2018	0,5231	0,3477	0,7519	0,7159	0,8882	0,7658	0,9593	0,8006	0,7519
2019	0,5497	0,3762	0,6609	0,7772	0,8945	0,7807	1,0000	1,0000	1,0000

Eşitlik (12) ve (13) ile fayda ölçüleri, Eşitlik (14) ve (15) ile yeniden hesaplanan fayda ölçüleri, Eşitlik (16) ile de alternatiflere ait hesaplanan genel fayda değerleri Çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 10. Fayda Ölçüleri ve Genel Fayda Değerleri

	u_i^{sd}	u_i^{pr}	$\bar{u}_i^{sd}$	$\bar{u}_i^{pr}$	u_i	**Sıralama**
2008	0,3699	2,12839E-06	0,958626	0,999999	0,979312	2
2009	0,3383	4,00446E-07	0,936503	0,999997	0,96825	4
2010	0,1392	1,58221E-08	0,79719	0,999997	0,898594	9
2011	0,1356	3,47831E-09	0,794636	0,999997	0,897316	10
2012	0,0014	1,50265E-07	0,700726	0,999997	0,850361	12
2013	0,2563	4,95045E-07	0,879166	0,999997	0,939582	6
2014	0,2514	4,22648E-07	0,875678	0,999997	0,937838	7
2015	0,0466	2,88736E-08	0,732422	0,999997	0,866209	11
2016	0,2180	2,32971E-07	0,85231	0,999997	0,926154	8
2017	0,3073	9,11394E-07	0,914844	0,999998	0,957421	5
2018	0,3454	1,24868E-06	0,941514	0,999998	0,970756	3
2019	0,4290	3,07488E-06	1	1	1	1

Hayat dışı emeklilik sektörünün WISP-S yöntemi ile elde edilen genel fayda değerlerinin sıralamasına göre finansal oranlar açısından en iyi performans gösterdiği yılın 2019, en kötü performans gösterdiği yılın ise 2012 olduğu söylenebilir.

4.5. Ordered Weighted Average (OWA) Operatörü Uygulama Sonuçları

Eşitlik (17) ve (18) kullanılarak elde edilen normalize karar matrisi Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11. Normalize Karar Matrisi

	C1	**C2**	**C3**	**C4**	**C5**	**C6**	**C7**	**C8**	**C9**
	Mak	Mak	min	mak	min	mak	mak	mak	mak
2008	0,8652	0,8130	0,7417	0,9582	0,9079	0,7700	0,7311	0,4163	0,7380
2009	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	0,8882	1,0000	0,7971	0,0986	0,2116
2010	0,7419	0,5932	0,6588	0,7225	0,9215	0,7915	0,8114	-0,0534	-0,0882
2011	0,6778	0,5291	0,6238	0,6423	0,9392	0,7744	0,7541	0,0323	0,0504

2012	0,5927	0,4243	0,6016	0,5382	0,9869	0,7415	0,7657	-0,2854	-0,4257
2013	0,6358	0,4651	0,7334	0,6251	0,9532	0,7697	0,8617	0,4037	0,5277
2014	0,6390	0,4626	0,8312	0,6820	0,9368	0,7843	0,9143	0,3273	0,4232
2015	0,5126	0,3432	0,6821	0,5310	0,9851	0,7190	0,8489	-0,1512	-0,1839
2016	0,4874	0,3159	0,7457	0,6020	0,9675	0,6910	0,8379	0,4801	0,4622
2017	0,5499	0,3724	0,8740	0,7447	0,9630	0,7623	0,9631	0,5818	0,6134
2018	0,5231	0,3477	0,8001	0,7159	1,0000	0,7658	0,9593	0,8006	0,7519
2019	0,5497	0,3762	0,9103	0,7772	0,9930	0,7807	1,0000	1,0000	1,0000

Eşitlik (19) ile hesaplanan OWA değerleri Çizelge 12'de verilmiştir.

Çizelge 12. OWA Değerleri ve Alternatiflerin Sıralaması

	$Z_i(w)$	Sıralama
2008	0,7674	2
2009	0,7512	3
2010	0,5384	9
2011	0,5350	10
2012	0,4034	12
2013	0,6573	7
2014	0,6581	6
2015	0,4500	11
2016	0,6200	8
2017	0,7104	5
2018	0,7312	4
2019	0,8106	1

Hayat dışı emeklilik sektörünün OWA operatörü ile elde edilen OWA değerlerinin sıralamasına göre finansal oranlar açısından en iyi performans gösterdiği yılın 2019, en kötü performans gösterdiği yılın ise 2012 olduğu söylenebilir.

4.6. Borda Sayım Yönteminin Uygulama Sonuçları

Borda Sayım yönteminin uygulama adımları uygulanarak elde edilen Borda Sayım sıralaması Çizelge 13'te verilmiştir.

Çizelge 13. Borda Sayım Sıralaması

	WISP-S	Borda Skoru WISP-S	OWA	Borda Skoru OWA	Toplam Borda	Borda Sayım
2008	2	10	2	10	20	2
2009	4	8	3	9	17	3
2010	9	3	9	3	6	9
2011	10	2	10	2	4	10

2012	12	0	12	0	0	12
2013	6	6	7	5	11	6
2014	7	5	6	6	11	6
2015	11	1	11	1	2	11
2016	8	4	8	4	8	8
2017	5	7	5	7	14	5
2018	3	9	4	8	17	3
2019	1	11	1	11	22	1

Hayat dışı emeklilik sektörünün Borda Sayım yöntemi ile elde edilen sıralamaya göre finansal oranlar açısından en iyi performans gösterdiği yılın 2019, en kötü performans gösterdiği yılın ise 2012 olduğu söylenebilir. WISP-S, OWA operatörü ve Borda Sayım yöntemlerinden elde edilen sıralama sonuçları karşılaştırmak için Şekil 1'de gösterilmiştir.

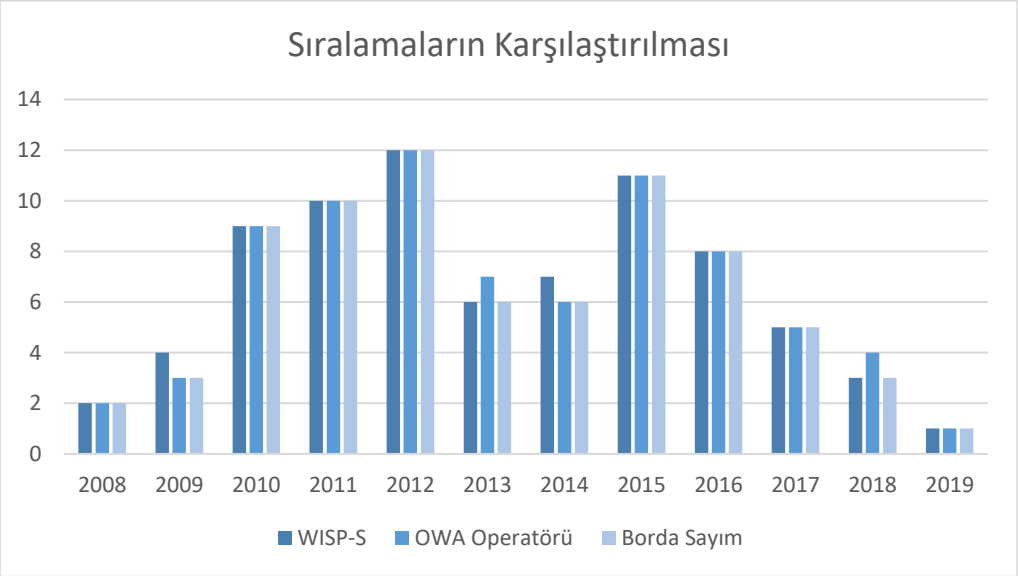

Şekil 1. WISP-S, OWA Operatörü, Borda Sayım Yöntemlerinin Sıralama Sonuçları

Sıralama sonuçlarına göre performans açısından 2019 en iyi yıl, 2012 en kötü yıl olduğu söylenebilir. Tüm sıralama sonuçlarında 2009, 2013, 2014 ve 2018 yıllarında farklı sıralamalar görülmektedir. Diğer yıllarda sıralamalar aynıdır.

SONUÇ

Gelişmekte olan ekonomilerde bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra sigortacılık faaliyetleri de ekonominin sürdürülebilir olmasına önemli bir paya sahiptir. Finansal sistemde sigorta sektörünün sağladığı finansal aracılık hizmeti ekonomide güvenin tesis edilmesine, yatırım faaliyetlerinin desteklenmesine ve ekonominin etkinliğinin artmasına son derece önemli katkılar sağlarlar.

Bu çalışmada CRITIC, SWARA II, WISP-S ve OWA operatörünü kapsayan hibrit bir karar modeli ile hayat dışı sigortacılık sektörünün 2008-2019 dönemine ilişkin finansal performansı analiz edilmiştir. Analiz kapsamında sektöre ilişkin çeşitli finansal oranlar performans kriterleri

olarak kullanılmıştır. Bu performans kriterleri sırasıyla özsermayenin varlık toplamına oranı, özsermayenin teknik karşılıklara oranı, prim alacaklarının özsermayeye oranı, sermaye yeterlilik rasyosu, teknik karşılık rasyosu, cari oran, likidite oranı, özsermaye karlılığı ve aktif karlılığıdır.

Önerilen karar verme modelinin ilk adımında belirlenen performans kriterlerine ait objektif ağırlıklar CRITIC yöntemi ile elde edilirken aynı göstergelerin sübjektif ağırlıkları ise SWARA II yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Objektif CRITIC prosedürü uygulaması teknik karşılık rasyosu, likidite oranı ve özsermayenin varlık toplamına oranı gibi oranların sırasıyla finansal performans üzerinde en etkili ilk üç kriter olduğunu göstermektedir. Sübjektif SWARA II prosedürü uygulaması ise özkaynak karlılığı, aktif karlılığı ve sermaye yeterlilik oranının finansal performans üzerinde en etkili ilk üç kriter olduğunu göstermektedir.

Finansal göstergelerin objektif ve sübjektif ağırlıkları tahmin edildikten sonra ikinci aşamada ortak ağırlıklandırma prosedürünün uygulaması ile kriterlerin nihai ortak ağırlıkları belirlenmiştir. Nihai ağırlık katsayıları özsermaye karlılık oranının en önemli finansal performans göstergesi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca finansal performans üzerinde etkili olan diğer iki önemli kriter ise teknik karşılık rasyosu ve aktif karlılık oranıdır.

WISP-S uygulama prosedürü sonuçları 2015-2019 döneminde performansta iyileşme olduğunu ortaya koymaktadır. OWA uygulama prosedürü WISP-S sonuçlarını desteklemektedir. Sıralamaları birleştirip nihai bir sıralama elde etmek için uygulanan Borda Sayım prosedürü bulgularına göre küresel finansal krizi takip eden 2008-2012 döneminde finansal performansın kötüleştiği, performansın 2013 ve 2014 yıllarında durağan bir seyir içinde olduğu, 2015 yılından itibaren ise performansın sürekli olarak iyileştiği dikkat çekmektedir. Bu da sigorta sektöründe müşterilere sunulan hizmet kalitesinin istikrarlı olarak arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda sigorta yöneticileri, yatırımcılar ve denetleyici otoriteler sektöre ilişkin daha doğru kararlar alarak gelecek planlaması yapabilirler.

KAYNAKLAR

Acar, M. (2019). Finansal Performansın Belirlenmesinde Ve Sıralanmasında Topsis Çok Kriterli Karar Verme Yönteminin Kullanılması: Bıst Sigorta Şirketleri Uygulaması. Journal Of Financial Researches & Studies/Finansal Arastirmalar Ve Calismalar Dergisi, 11(21), 136-162.

Ali, T., Chiu, Y. R., Aghaloo, K., Nahian, A. J., & Ma, H. (2020). Prioritizing the existing power generation technologies in Bangladesh's clean energy scheme using a hybrid multi-criteria decision making model. Journal of Cleaner Production, 267, 121901.

Altan, İ. M., & Yıldırım, M. (2019). Sigorta sektörünün finansal performansının Entropi Ağırlıklandırmalı TOPSIS yöntemiyle analizi ve değerlendirilmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(1), 345-358.

Aydın, Y. (2021). Bütünleşik Bir ÇKKV Modeli İle Sigorta Şirketlerinin Piyasa Performansının Analizi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (32), 53-66.

Bektaş, S. (2022). Türk Sigorta Sektörünün 2002-2021 Dönemi için MEREC, LOPCOW, COCOSO, EDAS ÇKKV Yöntemleri ile Performansının Değerlendrilmesi. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, 16(2), 247-283.

Bilbao-Terol, A., Arenas-Parra, M., Quiroga-García, R., & Bilbao-Terol, C. (2022). An extended best–worst multiple reference point method: Application in the assessment of non-life insurance companies. Operational Research, 22(5), 5323-5362.

Çakır, S. (2016). Türk sigortacılık sektöründe çok kriterli karar verme teknikleri (ÇKKV) ile performans ölçümü: BIST uygulaması. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 127-147.

Demir, G. (2022). Hayat Dışı Sigorta Sektöründe Kurumsal Performansın PSI-SD Tabanlı MABAC Metodu İle Ölçülmesi: Anadolu Sigorta Örneği. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 7(1), 112-136.

Diakoulaki D., Mavrotas G., & Papayannakis L. (1995). "Determining Objective Weights in Multiple Criteria Problems: The CRITIC Method". *Computers and Operation Research.* 22(79): 763-770.

Dwivedi, R., Prasad, K., Mandal, N., Singh, S., Vardhan, M., & Pamucar, D. (2021). "Performance Evaluation of an İnsurance Company Using an İntegrated Balanced Scorecard (BSC) and Best-Worst Method (BWM). Decision Making": Applications in Management and Engineering, 4(1): 33-50.

Ecer, F. (2021). A consolidated MCDM framework for performance assessment of battery electric vehicles based on ranking strategies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews.* 143, 110916.

Ecer, F., & Pamucar, D. (2021). MARCOS technique under intuitionistic fuzzy environment for determining the COVID-19 pandemic performance of insurance companies in terms of healthcare services. Applied Soft Computing, 104, 107199.

Fîrțescu, B. N., Onofrei, M., & Mihai, E. (2022). Effects of some insurance variables on sustainable economic growth. Evidence from EU using GMM panel data analysis. Journal of Financial Studies, 7(13), 71-86.

Gharizadeh Beiragh, R., Alizadeh, R., Shafiei Kaleibari, S., Cavallaro, F., Zolfani, S. H., Bausys, R., & Mardani, A. (2020). An İntegrated Multi-Criteria Decision Making Model For Sustainability Performance Assessment For İnsurance Companies. Sustainability, 12(3): 789.

Ghosh, A. (2021). Analyzing Efficiency of Indian Life Insurance Companies using DEA and SEM. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 12(12), 3897-3919.

Han, L., Li, D., Moshirian, F., & Tian, Y. (2010). Insurance development and economic growth. The Geneva Papers on Risk and Insurance-Issues and Practice, 35(2), 183-199.

Işık, A. T. (2016). Sigorta Şirketi Seçim Probleminde QUALIFLEX ve ORESTE Yöntemleri. Alphanumeric Journal, 4(2), 55-68.

Işık, Ö. (2019). Türkiye'de Hayat Dışı Sigorta Sektörünün Finansal Performansının Crıtıc Tabanlı Topsıs Ve Multımoora Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Business & Management Studies: An International Journal, 7(1), 542-562.

Işık, Ö. (2021). AHP, CRITIC VE WEDBA Yöntemlerini İçeren Entegre Bir ÇKKV Modeli İle AXA Sigorta Şirketinin Finansal Performansının Analizi. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP), 5(2), 892-908.

İncekara, Ç. Ö. (2022). Sigorta Eksperlerinin Dask Sigortası Değerlendirmelerinin Bulanık Mantık Altında İncelenmesi. Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences, 9(21), 14-41.

Keshavarz-Ghorabaee, M. (2021). Assessment of distribution center locations using a multi-expert subjective–objective decision-making approach. *Sci. Rep.* 11, 19461.

Köse, A., & Dikme, B. (2021). Türk Sigorta Sektöründe Hayat Dışı Branşlarda Faaliyet Gösteren Şirketlerin Performanslarının Değerlendirilmesi. Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi, 13(24), 171-188.

Kula, V., Kandemir, T. ve Baykut, E. (2016). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Sigorta ve BES Şirketlerinin Finansal Performansının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 37-53.

Laskowska, I. (2022). The impact of insurance on economic growth in Central and Eastern European Countries against other European economies. Optimum. Economic Studies, 108(2), 22-35.

Lee, C. C., Chang, C. H., Arouri, M., & Lee, C. C. (2016). Economic growth and insurance development: The role of institutional environments. Economic Modelling, 59, 361-369.

Mahad, N. F., Abd Aziz, N. A., Amin, F. A. M., & Mahyideen, J. M. (2021). An Integrated DEA and PROMETHEE II Method for Complete Ranking: An Application in Life-Insurance Sector. Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 11(10), 982-992.

Mandić, K., Delibašić, B., Knežević, S., & Benković, S. (2017). "Analysis of The Efficiency Of Insurance Companies In Serbia Using The Fuzzy AHP and TOPSIS Methods". Economic research-Ekonomskaistraživanja, 30(1): 550-565.

Mimovic, P., Tadic, D., Borota-Tisma, A., Nestic, S., & Lafuente, J. G. (2021)." Evaluation and Ranking of İnsurance Companies by Combining TOPSIS and the İnterval Fuzzy Rough Sets". Serbian Journal of Management, 16(2): 279-299.

Mitrasević, M., Pjanić, M., & Burić, M. N. (2022). Relationship Between Insurance Market and Economic Growth in the European Union. Politická ekonomie, 2022(4), 395-420.

Ömürbek, N., & Özcan, A. (2016). BİST'de işlem gören sigorta şirketlerinin MULTIMOORA yöntemiyle Performans Ölçümü. Uluslararası İşletme, Ekonomi Ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 1(2), 64-75.

Pala, O. (2022) BIST Sigorta Endeksinde CRITIC Ve MULTIMOOSRAL Tekniklerine Dayalı Finansal Analiz. İzmir İktisat Dergisi, 37(1), 218-235.

Perçin, S., & Sönmez, Ö. (2018). Bütünleşik Entropi Ağirlik Ve TOPSIS Yöntemleri Kullanilarak Türk Sigorta Şirketlerinin Performansinin Ölçülmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 565-582.

Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Nair, M., Hall, J. H., & Gupta, A. (2017). Is there a link between economic growth and insurance and banking sector activities in the G-20 countries?. Review of Financial Economics, 33, 12-28.

Rahmati, S., & Darestani, S. A. (2022). Performance evaluation of insurance sector using balanced scorecard and hybrid BWM-TOPSIS: evidence from Iran. International Journal of Productivity and Quality Management, 36(3), 382-402.

Taşcı, M. Z., & Akbalık, M. (2022). Türk Sigorta Sektöründe Hayat/Emeklilik Branşında Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Performans Analizi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 726-735.

Tayyar, N., & Dinçer, Ö. (2017,). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Kasko Sigorta Poliçesi Seçimi. In 3rd International Conference on Economic and Social Impacts of Globalization (p. 175).

Tayyar, N., Koray, Y. A. P. A., Durmuş, M., & Akbulut, İ. (2018). Referans İdeal Metodu ile Finansal Performans Analizi: BİST Sigorta Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(4), 2490-2509.

Ulutaş, A., Stanujkic, D., Karabasevic, D., Popovic, G. & Srđan Novaković, (2022). Pallet truck selection with MEREC and WISP-S methods. *Strategic Management*, Vol. XX (20xx), No. x, pp. 003-0xx. DOI: 10.5937/StraMan2200013U

Ünal, E. A. (2019). Bütünleşik Entropi Ve Edas Yöntemleri Kullanilarak Bist Sigorta Şirketlerinin Performansinin Ölçülmesi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(4), 555-566.

Yager, R. R. (1988). On Ordered Weighted Averaging Aggregation Operators in Multicriteria Decision Making. IEEE Trans. Syst. Man. Cybern, 18, 183-190.

Yager, R. R. (1996). Quantifier Guided Aggregation Using OWA Operators. International Journal of Intelligent Systems, 11(1), 49-73.

BELİRSİZLİKLER DÜNYASINDA ÖRGÜTSEL VE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK

ORGANIZATIONAL AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN A WORLD OF UNCERTAINTY

Devrim VURAL YILMAZ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
devrimvural@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1177-1666

ÖZET

Örgütsel dayanıklılık bugün içinde yaşadığımız belirsiz ve riskli dünyada çalışanlar ve örgütler açısından giderek daha önemli hale gelmektedir. Pek çok kuruluşta, özellikle hizmet sektöründe, rekabetçi baskılar ve hızlı tempolu değişimin getirdiği olumsuzluklara karşı çalışanların fiziksel ve psikolojik sağlığının da göz önüne alınması gerekmektedir. Nitekim Covid 19 pandemisi sırasında birçok işletme çalışanların sağlığı açısından da mücadele yürütmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan farkındalık ile birlikte gerek pandemi sonrası işe dönüşte gerekse yeni risklere karşı hazırlıklı olmak anlamında "dayanıklılık" önemli bir kavram haline gelmektedir. Bu doğrultuda örgütlerde farklı politikaların çalışan refahına ve dayanıklılığına nasıl katkı sağlayabileceğinin belirlenmesine de önem verilmektedir. İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların memnuniyetine ve çalışan performansını artıran olumlu tutuma odaklanan pozitif psikolojiye daha fazla ilgi gösterilmektedir. Pozitif psikoloji çalışanların iyi oluşları, psikolojik sermayeleri ve maneviyatları gibi kavramları işyerine taşımaktadır. Bu bağlamda işyeri maneviyatı kavramı da çalışanların işyerindeki iyi oluşlarına ilişkin olumlu bir zemin yaratmaktadır. Bu çalışmanın amacı örgütsel ve bireysel dayanıklılık kapasitesini geliştirme bağlamında pozitif psikolojinin rolünü özellikle işyeri maneviyatı odağında araştırmaktır.

Anahtar kelimeler: Çalışan dayanıklılığı, örgütsel dayanıklılık, esneklik, işyeri maneviyatı, psikolojik dayanıklılık

ABSTRACT

Organizational resilience is becoming more and more important for employees and organizations in the uncertain and risky world we live in today. In many organizations, especially in the service sector, the physical and psychological health of employees should also be taken into account, against the negative effects of competitive pressures and fast-paced change. As a matter of fact, during the Covid 19 pandemic, many businesses had to fight for the health of their employees. With the awareness emerging in this process, "resilience" becomes an important concept in terms of both returning to work after the pandemic and being prepared for new risks. In this direction, it is also important to determine how different policies in organizations can contribute to employee welfare and resilience. In human resource management, more attention is paid to positive psychology, which focuses on employee satisfaction and positive attitude that improves employee performance. Positive psychology brings concepts such as employee well-being, psychological capital and spirituality to the

workplace. In this context, the concept of workplace spirituality also creates a positive ground for the well-being of employees in the workplace. The aim of this study is to investigate the role of positive psychology in the context of developing organizational and individual resilience capacity, especially in the focus of workplace spirituality.

Keywords: Employee resilience, organizational resilience, flexibility, psychological resilience, workplace spirituality.

GİRİŞ

Örgütler her zaman dinamik bir çevrede işleyen sistemlerdir, ancak son yıllardaki gelişmeler küresel ekonomik ortamı çok daha karmaşık ve değişken hale getirmektedir. Ekolojik felaketler, jeopolitik tehditler, küresel salgınlar, bilimsel ve teknolojik yenilikler, ekonomik krizler gibi birçok faktör işletmeler ve çalışanlar açısından son derece belirsiz ve riskli bir ortam yaratmaktadır. Bu koşullarda ayakta kalabilmek için gerek örgütsel gerekse bireysel düzeyde iyi oluş, dayanıklılık ve esneklik eskisinden daha yaşamsaldır. Örgütlerin dayanıklılığın en önemli belirleyicisi ise doğal olarak çalışanlarıdır. Özellikle Covid-19 salgınının ardından mevcut çalışma ikliminde çalışanların fiziksel ve psikolojik sağlığı yöneticiler ve insan kaynakları yönetimi uygulayıcıları için en önemli konulardan biri haline gelmektedir. Bu kapsamda çalışanların psikolojik dayanıklılığının nasıl iyileştirilebileceği tartışılmaktadır. Konuya ilişkin akademik çalışmaların yanı sıra uygulayıcıların da bu konudaki ilgisi artmakta ve işyerlerinde çeşitli müdahale programları yürütülmektedir. Benzer şekilde, günümüz koşullarında örgütlerde mekanik ve finansal yaklaşımın yetersizliği ortaya çıkmakta, örgütsel başarıda maneviyatın rolü vurgulanmaktadır. İşyeri maneviyatının bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri için uygun bir zemin yaratarak çalışan memnuniyetini ve bağlılığını arttırdığı, böylece uzun vadede örgütsel dayanıklılığı geliştirdiği bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı son yıllarda gündeme daha çok gelen dayanıklılık ve maneviyat kavramlarına ilişkin bir literatür araştırması yapmaktır.

ÖRGÜTSEL DAYANIKLILIK VE ÇALIŞAN DAYANIKLILIĞI

Zorlu iş dünyasında çalışanların zorluklarla başa çıkma ve direnç gösterme becerileri, bireysel ve örgütsel başarı ve hatta hayatta kalma için çok önemlidir. "Dayanıklılık/direnç"[1] kelimesi, "geri sıçramak" anlamına gelen Latince resilire fiilinden gelmektedir ve “zorlu durumlara dayanabilme veya hızla toparlanabilme” olarak tanımlanmaktadır (CIPD, 2021:2). Psikoloji alanında ise kavramın genellikle iki şekilde tanımlandığı görülmektedir: “bireyin sıkıntıdan kurtulma veya toparlanma yeteneği” (Leipold ve Greve, 2009) ve "travmatik bir olaya maruz kalmasına rağmen psikolojik ve fiziksel sağlığı koruma yeteneği" (Bonanno, 2004). Dayanıklılık son yıllarda sadece bireysel olarak değil, topluluklar, örgütler ve ekonomiler için geçerli bir kavram haline gelmektedir (Saner, 2020). Bu nedenle dayanıklılık kavramı aynı zamanda yönetim ve örgüt alanında da sıklıkla çalışılmaktadır. Farklı araştırmalarda psikolojik dayanıklılığın bir karakter özelliği, bir durum ya da bir süreç olarak ele alındığı görülmektedir.

[1] İngilizce literatürde “resilience” olarak adlandırılan kavram Türkçeye “dayanıklılık” ya da “direnç” şeklinde çevrilmektedir.

Dayanıklılık bireylerin güçlüklerden kurtulmalarına yardımcı olabilecek bir durum olarak tanımlanabilmektedir. Dayanıklılığın, bireylerin büyük olumsuzluklara aktif olarak uyum sağladıkları, bunlardan hızla kurtuldukları ve başa çıkma mekanizmalarını geliştirdikleri dinamik bir süreç olduğu da vurgulanmaktadır (Hu ve diğerleri, 2015). Çalışan dayanıklılığı "bir çalışanın sorunlar, çatışmalar, başarısızlıklar karşısında varlığını sürdürme ve bunlardan geri dönme kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır (Lupş ve diğerleri, 2020). Örgütsel anlamda dayanıklılık ise "yüksek stresli ortamlarda hayatta kalmanın yanı sıra gelişme kapasitesini" içerecek şekilde anlaşılmaktadır (Cleary ve diğerleri 2018).

Mallak (1999), kavramı hem bireysel hem de örgütsel düzeyde vizyon, değerler, esneklik, güçlendirme, başa çıkma ve bağlantılar olmak üzere altı kategori altında analiz ederek bir örgütsel dayanıklılık teorisi geliştirmiştir. Bireysel esnekliğe vurgu yapan Doe ise (1994), dirençli örgütlerin değişimi özümseyebilen ve değişimi kişisel güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değil, gelecekteki gelişim için bir fırsat olarak algılayabilen esnek çalışanlarla mümkün olabileceğini belirtmektedir. Coutu'ya (2002) göre dirençli bireyler ve örgütler, gerçeklikle başa çıkmakta, şikâyet etmeden gerçekliği anlamlandırmaya çalışmakta ve hayatta kalabilmek için çözümler üretmekte veya doğaçlama yapmaktadır. "Dirençli" çalışanların stresle, örgütsel değişimle ve olumsuz örgütsel olaylarla daha iyi başa çıkabileceğine yaygın olarak inanılmaktadır (CIPD, 2021: 2). Psikolojik dayanıklılık, çalışanların işteki kişisel kaynaklarını korumalarına ve yeniden kazanmalarına yardımcı olur, bu da onları psikolojik sıkıntı, duygusal tükenme ve tükenmişlik gibi sorunlardan korur. Araştırmalar, bireysel dayanıklılığın yalnızca çalışanların refahı ve stresle başa çıkma yeteneği ile değil, aynı zamanda işte proaktif ve yaratıcı olma kapasiteleri, performansları ve iş hayatında oynadıkları rolle de bağlantılı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda dayanıklılık örgütsel bağlılıkla pozitif bir ilişki göstermektedir (CIPD, 2022).

Dayanıklılığın belirleyicileri kişisel faktörlerden ve çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Kişilik özellikleri, duygular ve uyum sağlama yeteneği kişisel faktörlerin örnekleridir. Dayanıklılığın geliştirilmesinde olumlu duyguların rolü de vurgulanmaktadır. Aileden ve akranlardan alınan sosyal desteğin dayanıklılıkla ilişkili olduğu bulunmuştur. İyi eğitim, kamu hizmetleri, spor olanakları ve kültürel çevre de dayanıklılığı etkileyen ortamlardır. Çalışan dayanıklılığının ise içsel faktör olarak görülen kişilik özellikleri ile dışsal faktör olan örgütsel koşullar tarafından belirlendiği kabul edilebilir (Herman ve diğerleri, 2011). Bu bağlamda çalışan dayanıklılığında çalışanların bireysel özelliklerini geliştirmelerinin yanı sıra örgüt ortamının iyileştirilmesi de gereklidir. Günümüzde işyerlerinde uygulanan ve çoğu bireysel dayanıklılık oluşturmaya odaklanan çeşitli dayanıklılık müdahaleleri mevcuttur.

Bireysel düzeydeki müdahaleler üç türe ayrılabilir (CIPD, 2022:3):

1 Kişilik/bireysel özelliklerin ele alınması (bilişsel davranışçı yaklaşımlar, farkındalık ve öz yeterlilik eğitimi vb.)

2 Çevreyi ele alma (bireylerin iş taleplerini keşfetmesine ve yönetmesine yardımcı olma vb.)

3 Kişi-çevre etkileşimini ele almak (hem bireysel hem de ve çevresel boyutlar ve bunların etkileşimi)

Grup, liderlik ve organizasyon düzeyindeki müdahaleler, bireylerin dirençli olmalarının sağlandığı koşulları yaratarak, çalışanlarda dayanıklılık oluşturmaya yardımcı olabilir. Ayrıca kurumsal dayanıklılığı da ele alabilirler. Bu tür müdahaleler genel olarak dört alana odaklanmaktadır (CIPD, 2022: 3):

1 Liderlik gelişimi (destekleyici ve ilgili liderlik yeteneğini geliştirmek, liderlerin ekiplerinde çalışanların iyi oluşlarını sağlamalarına ve stresi önlemelerine/yönetmelerine yardımcı olmak vb.)

2 İş tasarımı (risk yönetimi yaklaşımı benimsemek, işle ilgili strese neden olabilecek faktörleri ve kritik olayları gözden geçirmek vb.)

3 Örgütsel kültür ve yapı (pozitif psikolojik sözleşmeleri destekleyen İK stratejileri, örgüt geliştirme ve kültür değişikliği müdahaleleri vb.)

4 Sistemik/dış ortam (iş sürekliliğini sağlamak için dışsal koşulları analiz etmek vb.)

Örgütlerde bu tür müdahaleleri seçerken dayanıklılığın bireysel, grup, liderlik ve kurumsal düzeyde ele alınarak bir uyumun sağlanması önerilmektedir (CIPD, 2022:3). Bütünsel bir yaklaşımla bir yandan çalışanların kişisel gelişimleri desteklenirken diğer yandan örgüt kültürünü olumlu şekilde dönüştürmek mümkün olabilmektedir.

İŞYERİ MANEVİYATI VE DAYANIKLILIK

Dayanıklılık gibi maneviyat kavramı da son yıllarda yönetim çalışmalarında daha sık gündeme gelmektedir. Böylesine çalkantılı bir zamanda dayanıklılık oluşturmak ve sürdürülebilir büyüme elde etmek için, günümüzde örgütlerin üyelerinin anlam ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. İşyeri maneviyatının savunucuları, bunun yeni bir paradigmanın başlangıç noktası olduğuna ve işyerinde maneviyat olgusunun gelişimi için önemli bir fırsat yarattığına inanmaktadır. Artık endüstriyel çağın kuruluşlarının geleneksel ürün veya verimlilik odaklı zihniyet ve uygulamalardan iş birliği, paylaşım, karşılıklı besleme ve birlikte gelişme gibi maneviyat odaklı normları benimsemesinden söz edilmektedir (Yin ve Mahrous, 2021: 82).

Maneviyatın bireylerde psikolojik güvenlik ve iyi oluş durumunu pozitif olarak etkilediği, dolayısıyla çalışanların dayanıklılık kapasitesini de geliştirdiği görülmektedir. Basit bir ifadeyle işyeri maneviyatı, kişinin işinde ücret ve performansın ötesinde anlam ve değer bulması, bir bütün olarak örgütte birlik ve beraberlik duygusu bulmasıyla ilgilidir. Günümüzde işyeri maneviyatının çalışan verimliliği, motivasyon, bağlılık, iş tatmini, yaşam kalitesi, stresle mücadele, performans gibi birçok faktörle ilişkisi araştırılmaktadır. İşyerinde maneviyatın çalışanlarda tükenmişliğin ve işten ayrılma oranlarının azalmasını sağladığı da belirtilmektedir.

Literatürde maneviyat bireysel maneviyat, işyeri maneviyatı ve örgütsel maneviyat olmak üzere üç şekilde incelenmektedir (Rocha ve Pinherio, 2020). Üzerinde anlaşmaya varılmış bir

maneviyat tanımı olmadığı gibi bu kavramın boyutları ve özellikleri kullanılan yaklaşıma bağlıdır. Petchsawang ve Duchon'a (2009) göre işyeri maneviyatı veya işte maneviyat, "başkalarına karşı şefkatli olmak, yaptığı işte anlam bulmak, bir iç bilinç yaşamak ve böylece aşkınlığı mümkün kılmak" olarak tanımlanmaktadır. İşyeri maneviyatı hayatımızda anlam ve amaç bulma arzularımızı ifade etmesi olarak tanımlanan ve kişinin derinden sahip olduğu kişisel değerleri yaşama sürecidir. İşyeri maneviyatı, kişinin yaşamdaki nihai amacını ortaya çıkarma, iş arkadaşları ve işle bağlantılı diğer insanlarla güçlü bir bağ geliştirme ve kişinin temel inançları ile örgütünün değerleri arasında tutarlılık veya uyum sağlama çabasını içerir (Zare ve Beheshtifar, 2013). İşyeri maneviyatı, çalışanların iş süreci boyunca "aşkınlık deneyimini teşvik eden, diğerlerine bütünlük ve mutluluk duyguları sağlayacak şekilde bağlanma duygularını kolaylaştıran, örgütsel değerlerin bir çerçevesi olarak tanımlanabilir İşyeri maneviyatı şirket kültürüne dahil edilen kurumsal değerler yoluyla, çalışanların iş yerindeki maneviyat deneyimlerini kolaylaştırması" olarak da tanımlanabilir (Giacalone ve Jurkiewicz, 2003).

Kinjerski ve Skrypnek (2006), işyerinde bireysel maneviyatın kavramsallaştırılmasının üç boyutu olduğundan bahsetmektedir: ilgi çekici çalışma (anlamlı çalışma), topluluk duygusu ve manevi bağlantı (iç yaşam). Nasina ve Doris (2011) ise işyeri maneviyatının dört yönünü vurgulamaktadır: takım içinde aidiyet hissi, şirket ve kişisel ideallerin uyumu, toplum için işbirliği duyguları ve işte tatmin duygusu. İşyeri maneviyatı yeni bir konu olmakla birlikte çalışanların deneyimlerine farklı etkilerini araştıran çalışmalar artmaktadır. Araştırmalar, iş yeri maneviyatının gelişmiş düzeyde olduğu ve işgörenlerin güçlendirildiği durumlarda üretkenliğin arttığını göstermektedir. İşyeri maneviyatının çalışanlar üzerinde farklı olumlu etkileri de tespit edilmiştir (Thakur ve Singh, 2016):

Artan iş tatmini

Araştırmalar iş yeri maneviyatının çalışanlar arasında iş tatmini ve güveniyle olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum bir dalgalanma etkisi yaratmakta ve herkes için fayda üretmektedir. İşinde anlam bulan bireyler kolektif görevleri de daha zahmetsiz bulmakta ve istekle üstlenmektedir.

Bireysel gelişme ve memnuniyet

Maneviyatın yüksek olduğu işyerlerinde kişilerin kendilerini ifade edebilmesi ve farklı bakış açılarının sergilenebilmesi daha kolaydır. Görüşlerine değer verildiğini hisseden çalışanlar daha güçlü şekilde çalışma isteği duyarlar, örgütsel bağlılıkları artar ve tükenmişlik yaşama riskleri azalır.

Psikolojik güvenlik

Rekabetin ön planda olduğu örgüt ortamlarında çalışanlar başarıları ile kendilerini kanıtlama eğilimindedir. Bu durum çalışanların kendilerine özgü değerleri ifade etmelerine engel olabilmektedir. Maneviyatın güçlü olduğu işyerlerinde ise çalışanlar kendilerini daha rahat hissederler ve bu psikolojik güvenlik algısı onların yaratıcılığını da teşvik eder.

İş yerindeki maneviyat, güven, dürüstlük, takdir, yenilikçilik, ilgi, saygı ve sadakat gibi temel değerlere dayanan örgüt kültürü tarafından yansıtılır (Thakur ve Singh, 2016). Örgütlerin zorlu koşullardan güçlenmiş ve daha becerikli olarak çıkmasını sağlayan örgütsel dayanıklılık anlam arayışını teşvik eden ve çalışanlar için daha yüksek amaçlar yaratan işyeri maneviyatı kavramıyla yakından ilişkilidir (Yin ve Mahrous, 2021: 83).

SONUÇ

Bu incelemede yer alan araştırmalar çalışan dayanıklılığına yönelik pozitif psikoloji uygulamalarının ve işyeri maneviyatının işle ilgili çok çeşitli tutum ve davranışlar üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışanlarda psikolojik dayanıklılığı geliştirecek uygulamalar onların benlik saygısının artmasına, yaşam olayları üzerinde kontrol duygusuna ve gelişmiş çalışan kişilerarası ilişkilerine katkıda bulunur. Manevi değerler de bireylerin etik düşüncelerini harekete geçirmeye, kendilerini keşfetmelerine, işlerinde anlam ve amaç duygusuna ve daha iyi performans göstermelerine yardımcı olmaktadır. Özünde, işyeri maneviyatı, örgüt kültürü ve değerlerinde büyük bir değişimle ilgilidir. İşyerinde maneviyat, işe ve hayatın diğer alanlarına bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. İşyerindeki hedefler daha işbirlikçi ve bütünsel değerlere doğru ilerledikçe çalışanların, liderlerin ve örgütün bir bütün olarak gelişmesi mümkün olmaktadır.

KAYNAKLAR

Cleary, M., Kornhaber, R., Thapa, D.K., West, S. and Visentin, D. (2018) The effectiveness of interventions to improve resilience among health professionals: a systematic review. *Nurse Education Today, 71*, 247–63.

Coutu, D.L. (2002). How resilience works. *Harvard Business Review, 80,* 46–55.

CPID (2021). Employee resilience: an evidence review. Summary report. London: Chartered Institute of Personnel and Development. https://www.cipd.co.uk/Images/resilience-evidence-review-scientific-summary_tcm18-91702.pdf

CPID (2022). Supporting employee resilience – guidance for HR professionals. https://www.cipd.co.uk/Images/supporting-employee-resilience-hr-guide_tcm18-107656.pdf

Doe, P.J. (1994). Creating a resilient organization. Canadian Bus. Rev. 21(2): 22–25

Fernandes Bella, R. L., Gonçalves Quelhas, O. L., Toledo Ferraz, F., & Soares Bezerra, M. J. (2018). Workplace spirituality: Sustainable work experience from a human factors perspective. *Sustainability*, *10*(6), 1887.

Giacalone, R. A., & Jurkiewicz, C. L. (Eds.). (2003). *Handbook of workplace spirituality and organizational performance*. Me Sharpe.

Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *56*(5), 258-265.

Hu, T., Zhang, D. and Wang, J. (2015) A meta-analysis of the trait resilience and mental health. *Personality and Individual Differences, 76*,18–27.

Kinjerski, V. M., & Skrypnek, B. J. (2004). Defining spirit at work: Finding common ground. *Journal of organizational change management*.

Leipold, B. and Greve, W. (2009) Resilience. *European Psychologist, 14,* 40–50.

Lupșa, D., Vîrga, D., Maricuțoiu, L.P. and Rusu, A. (2020) Increasing psychological capital: a pre- registered meta-analysis of controlled interventions. *Applied Psychology, 69* (4), 1506–56

Mallak, L.A. (1999). Toward a theory of organizational resilience. Proceedings of Portland International Conference on Manage. Engineering and Technol. Manage 21(1): 53-75.

Petchsawang P. & Duchon D. (2009), Measuring workplace spirituality in an Asian context, *Human Resource Development International, 12*(4), 459–468.

Rocha, R. G., & Pinheiro, P. G. (2021). Organizational spirituality: Concept and perspectives. *Journal of Business Ethics*, *171*(2), 241-252.

Saner, E. (2020). I'm a survivor! How resilience became the quality we all crave. *Guardian*. 24 November.

Thakur, K., & Singh, J. (2016). Spirituality at workplace: A conceptual framework. *International Journal of Applied Business and Economic Research*, *14*(7), 5181-5189.

Yin, E., & Mahrous, A. (2022). Covid-19 global pandemic, workplace spirituality and the rise of spirituality-driven organisations in the post-digital era. *Journal of Humanities and Applied Social Sciences, 4* (2), 79-93.

Zare, E., & Beheshtifar, M. (2013). Effect of spirituality in workplace on job performance. *J Contemp Res Bus, 5*, 248-54.

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN KARİYER YÖNETİMİ

CAREER MANAGEMENT OF INTERNATIONAL STUDENTS

Devrim VURAL YILMAZ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
devrimvural@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1177-1666

ÖZET

Günümüzde yükseköğretim alanındaki en istikrarlı eğilimlerden biri uluslararası öğrenci hareketliliğinin yükselişidir. Dünyada uluslararası öğrencilerin sayısı hızla artmakta, hemen her üniversite bu öğrencilere ev sahipliği yapmak için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Kurumsal düzeyde, uluslararası öğrenciler finansal getiri sağlamanın yanı sıra ve daha da önemlisi kültürlerarası etkileşimi güçlendirmekte, öğrenmeyi teşvik etmektedir. Uluslararası öğrenciler üniversitelerin kültürel ve entelektüel çeşitliliğini beslemekte ve öğrencilerin içselleştirerek öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Uluslararası öğrenciler ayrıca gelecekteki kariyerlerinde eğitim aldıkları ülkenin ve üniversitenin elçileri olarak önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla uluslararası öğrencilerin üniversiteleri açısından sadece eğitim aldıkları süreçte değil, mezun olduktan sonra da izleyecekleri yollar önemlidir. Bu bağlamda ev sahibi üniversitelerin kariyer planlamasında öğrencileri yönlendirmesi ve desteklemesi gereklidir. Ancak, uluslararası öğrenci nüfusu artmaya devam etse de, özellikle uluslararası öğrencilerin kariyer ihtiyaçları konusundaki çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda uluslararası öğrencilerin genel uyumunu, psikolojik ihtiyaçlarını ve danışmanlık tercihlerini ele alan araştırmalar artmaktadır. Bunların yanı sıra uluslararası öğrencilerin kariyer planlamasında kendilerine özgü koşullarını dikkate alan bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğu da gerçektir. Üniversitelerde kariyer merkezleri tarafından sağlanan hizmetlerin çoğu uluslararası öğrenciler için yararlı olsa da, uluslararası öğrencilerin kendilerine özel olarak uyarlanmış hizmetler gerektiren çok sayıda başka ihtiyaçları vardır. Bu çalışmada uluslararası öğrencilerin kariyer yönetimine ilişkin literatür incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kariyer, uluslararası öğrenciler, üniversite, yükseköğretim.

ABSTRACT

One of the most stable trends in higher education today is the rise of international student mobility. The number of international students is increasing rapidly in the world, and almost every university develops various policies to host these students. At the institutional level, international students not only provide financial returns, but more importantly, strengthen intercultural interaction and encourage learning. International students nurture the cultural and intellectual diversity of universities and help students learn by internalizing. International students also play an important role in their future careers as ambassadors of the country and university where they are studying. Therefore, the paths that international students will follow not only during their education but also after graduation are important for their universities. In this context, it is necessary for the host universities to guide and support students in their career

planning. However, although the international student population continues to increase, studies on the career needs of international students in particular remain inadequate. In recent years, there has been a growing body of research addressing the general adjustment, psychological needs, and counseling preferences of international students. In addition to these, it is also true that international students need an approach that takes their unique circumstances into account in their career planning. While many of the services provided by career centers at universities are beneficial for international students, international students have many other needs that require services tailored specifically to them. In this context, the aim of the study is to address the situation of international students regarding career management and to examine related literatüre.

Keywords: Career, international students, university, higher education.

GİRİŞ

Yurtdışında eğitim almak gençler için ayırt edici bir deneyim haline gelmekte ve uluslararası öğrenci hareketliliği son yıllarda istikrarlı bir artış göstermektedir. 2020 yılında yurtdışında okuyan 5 milyonu aşkın öğrenciden 2,5-3 milyonu Anglofon ülkelerinde eğitim almaktadır. Uluslararası öğrencilerin sayısı daha ileri eğitim seviyelerinde yükselmektedir. OECD ülkelerinde ortalama olarak uluslararası öğrenciler lisans öğrencilerinin yalnızca %5'ini, yüksek lisans öğrencilerinin %14'ünü ve doktora öğrencilerinin %24'ünü oluşturmaktadır. Uluslararası yükseköğretim öğrencilerinin %31'i bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) programlarına kayıtlıdır. Asya'dan gelen öğrenciler, 2020'de OECD genelindeki uluslararası öğrencilerin %58'ini temsil ederek, tüm seviyelerde yükseköğretim programlarına kayıtlı en büyük uluslararası öğrenci grubunu oluşturmaktadır (OECD, 2022).

Uluslararası deneyim, istihdam edilebilirlik için çok yüksek bir değere sahip olduğundan, yurtdışında eğitim fırsatlarına olan talep katlanarak artmaktadır. Uluslararası öğrenciler için en büyük motivasyon kaynağı ise istihdam olanaklarıdır. Uluslararası eğitim küresel beceriler kazanmanın ve istihdam şansını arttırmanın bir yolu olarak görülmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin ekonomik ve diğer getirilerinden yararlanmak isteyen ülkeler ve kurumlar özel politikalar geliştirmektedir. Yükseköğretim kurumları, gelişmiş uluslararası öğrenci hizmetleri, artan finansman ve burs seçenekleri, küresel müfredat, geçiş programları gibi farklı stratejiler benimsemektedir. Diğer yandan uluslararası öğrencilerin eğitim aldıkları ülkelerde kalarak yeni bir yetenek havuzu oluşturmaları, ekonomiye ve inovasyona katkı sağlamaları da olasıdır. Uluslararası öğrencilerin ev sahibi ülkelerde istihdamına yönelik seçici göç politikaları hayata geçirilmektedir. Kendi ülkelerine dönen uluslararası öğrenciler de bilgi ve beceri aktarımı yoluyla ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle son yıllara kadar üzerinde çok durulmayan uluslararası öğrencilerin kariyer planlaması önemli bir alan haline gelmektedir. Araştırmalar, uluslararası öğrencilerin kariyer yollarının belirlenmesi ve yönlendirilmesi anlamında özel koşulları olduğu ve ayrı bir planlamaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu çalışmada uluslararası öğrenci hareketliliğindeki eğilimler ve kariyer planlamasına yönelik görüşlere ilişkin bir literatür incelemesi yapılmaktadır.

ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİNDE GÜNCEL EĞİLİMLER

Uluslararası öğrencilerin artmasında ve öğrencilerin yurtdışında eğitimi tercih etmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bireysel, kurumsal, ulusal ve küresel düzeylerdeki birçok faktör, uluslararası öğrenci hareketliliğini yönlendirmektedir. Bunlar arasında daha iyi istihdam beklentisi, yurtiçinde yüksek kaliteli yüksek eğitim kurumlarının eksikliği, yurtdışındaki yüksek eğitim kurumlarının yetenekleri çekme kapasitesi ve eğitim için sınır ötesi hareketliliği teşvik eden hükümet politikaları ilk sıralarda yer almaktadır (Bhandari, Robles ve Farrugia, 2018). Yurtdışında okumak, prestijli bir kurumda yüksek kaliteli eğitime erişmenin ve farklı beceriler edinmenin bir yolu olarak düşünülmektedir (King ve Sondhi, 2018). Öğrenciler için yurtdışında eğitim küreselleşen işgücü piyasalarında istihdam edilebilirliği artırmanın ve kariyer fırsatlarına erişmenin bir yolu olarak da görülmektedir. Bazı öğrenciler ise yurtdışında eğitimi uzun vadede başka bir ülkeye göç etmenin ilk adımı olarak düşünmektedir (Crossman ve Clarke, 2010; Wintre ve diğerleri, 2015).

Bilgiye dayalı ve yenilik güdümlü ekonomilerin ihtiyaçları, dünya çapında yükseköğretime olan talebi artırırken, gelişmekte olan ekonomilerdeki zenginliğin artması, orta sınıfın çocuklarını yurtdışında eğitim fırsatları aramaya sevk etmektedir. Bu talebin artışında ekonomik (örneğin, uluslararası uçuşların maliyeti), teknolojik (örneğin, internetin ve sosyal medyanın sınır ötesi temasların sürdürülmesine olanak sağlaması) ve kültürel faktörler (örneğin, ortak bir çalışma ve öğretim dili olarak İngilizcenin kullanılması) de katkıda bulunmuştur. Günümüzde uluslararası eğitim, geçmişe göre daha uygun maliyetli ve erişilebilir hale gelmektedir. Yurt dışında algılanan eğitim kalitesi ve ev sahibi kurumların algılanan değeri, uluslararası öğrenciler için nerede eğitim göreceklerini seçerken temel kriterlerdir (Abbott ve Silles, 2016). Üniversite lig tabloları ve diğer uluslararası üniversite sıralamaları geniş çapta yayıldıkça, dünya çapındaki öğrenciler yükseköğretim sistemleri arasındaki kalite farklılıklarının giderek daha fazla farkına varmaktadır (OECD, 2022).

Ev sahibi ülkeler açısından uluslararası hareketliliğin finansal getirileri göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Ancak uluslararası öğrencilerin bunun da ötesinde ekonomi ve inovasyon sistemleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Halterbeck ve Conlon, 2021). Ayrıca yaşam giderleri ile yerel ekonomiye katkıda bulunurlar (Canmac Economics, 2020). Uzun vadede, yüksek eğitimli uluslararası öğrenciler, yerel işgücü piyasalarına diğer göçmenlere göre daha kolay entegre olma ve ekonomik performansa katkıda bulunma becerisine sahiptir. Uluslararası öğrenciler küresel bir yetenek havuzundan yararlanmanın, yenilik ve üretim sistemlerinin gelişimini desteklemenin ve birçok ülkede, gelecekteki beceri arzı üzerindeki yaşlanan nüfusun etkisini azaltmanın bir yoludur (Hawthorne, 2008). Menşe ülkeleri için, uluslararası öğrenciler kayıp yetenek (veya "beyin göçü") olarak görülebilir. Bununla birlikte, uluslararası öğrenciler, öğrenimlerinden sonra ülkelerine dönerlerse veya bağlantılarını sürdürürlerse, kendi ülkelerinde bilgi özümsenmesine, teknoloji yükseltmesine ve kapasite oluşturmaya katkıda bulunabilirler. Genellikle kişisel etkileşimler yoluyla paylaşılan ve kendi ülkelerinin küresel bilgi ağlarına entegre olmasına yardımcı olabilecek

zımni bilgi edinirler. Yurtdışındaki öğrenciler bu şekilde vasıflı işgücünün ülkeler arasında hareketliliğine katkı sağlamaktadır (Appelt ve diğerleri, 2015).

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLER VE İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK

İstihdam edilebilirlik, uluslararası öğrenciler tarafından yurtdışında okumak için ana motivasyon olarak gösterilmektedir (Gribble ve Blackmore, 2012). Uluslararası bir deneyime sahip olan uluslararası öğrenciler, kültürlerarası yeterlilik, küresel farkındalık ve yabancı dil eğitimleri ile işgücü piyasasında talep edilen istihdam edilebilirlik becerilerini daha çok karşılama olasılığına sahiptir. Ancak uluslararası deneyimin, öğrencilerin akademik çalışmalarını ve genel olarak yaşamlarını zenginleştirmenin yanında istihdam edilebilirliği arttırıp arttırmadığı sorusu daha fazla araştırmaya muhtaçtır. Son yıllarda uluslararası öğrencilerin istihdam edilebilirlik ve kariyerine odaklanana çalışmaların sayısı artmaktadır. Bazı araştırmalar, yurtdışında eğitim görmenin gelecekteki kariyer beklentilerini ve fırsatlarını geliştirmeye yardımcı olabileceğini göstermektedir. Avrupa'da yürütülen kapsamlı bir çalışma, Erasmus öğrencilerinin akranlarından daha yüksek gelir ve statüde işe alındığını doğrulamamakla birlikte daha çok uluslararası alanda istihdam edildikleri sonucuna varmıştır (Bracht ve diğerleri, 2006). Yine, Norris ve Gillespie (2009), çalışmalarında uluslararası öğrencilerin yurtdışında eğitim deneyiminin uluslararası işler açısından olumlu bir kariyer etkisi yarattığını bulmuştur. Lianos, Asteriou ve Agiomirgianakis (2004), yabancı ülkelerdeki üniversitelerden mezun olduktan sonra Yunanistan'a dönerek iş arayanlarla yaptıkları çalışmada işgücü piyasasında daha iyi koşullarla yerleştirildikleri sonucunu elde etmişlerdir. Kültürlerarası ve kişilerarası beceriler, dil ve iletişim becerileri, merak, uyum sağlama yeteneği, öz farkındalık, belirsizliğe tolerans gibi yurtdışında eğitim deneyimlerinin ürettiği çıktılar uluslararası öğrenciler açısından önemli avantajlardır. Ayrıca, uluslararası deneyime sahip bireylerin uzun vadeli işsizlik riski daha azdır, daha yüksek ücretler kazanabilir ve mesleki yaşamlarında, uluslararası deneyime sahip olmayanlara göre daha fazla sorumluluğa sahiptir (European Commission, 2014). Erasmus Etki Çalışması (Brandenburg, Berghoff & Taboadela, 2014), çapraz becerilerin işverenler için önemli olduğunu ve bu becerilerin yurtdışındaki bir Erasmus döneminde bile geliştiğini göstermektedir. Bu araştırmalardan yola çıkılarak uluslararası öğrencilerin akranlarına göre özellikle uluslararası işgücü piyasasında avantajlı bir konuma sahip olduğu çıkarsaması yapılabilir. Ancak, istihdam edilebilirlikle ilgili literatür yurtdışında eğitim programlarının işgücü piyasası beklentilerini ve istihdam edilebilirliği arttırdığına dair iddiaları desteklemek için daha fazla kanıta ihtiyaç olduğunu da göstermektedir (Di Pietro, 2019). Bu nedenle uluslararası öğrencilerin istihdam edilebilirliği ve kariyer planlamasına ilişkin daha fazla akademik çalışmanın ve uygulamanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK KARİYER DESTEĞİ

Dünyada en fazla uluslararası öğrenci barındıran ülkelerden olan Avustralya'da yapılan bir çalışmada uluslararası öğrencilerin ev sahibi ülkelerde istihdam edilebilirliğini desteklemek için çerçeveler geliştirme ihtiyacına dikkat çekilmektedir (Gribble ve diğerleri, 2015).

Tarihsel olarak, göçmenlik politikaları nedeniyle, uluslararası öğrencilerin yükseköğretimdeki akademik programlarını tamamladıktan sonra kendi ülkelerine dönecek olan geçici göçmenler oldukları varsayılmıştır (Pedersen, 1991). Bu öğrencilerin kendi ülkelerine dönerek iş arayışına girecekleri kabul edilmiş, kariyer planlaması da buna göre değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde birçok ülkede uluslararası öğrencilerin oluşturduğu potansiyel insan sermayesi havuzunun önemi keşfedilmekte ve göç politikaları tekrar tasarlanmaktadır (Gribble ve Blackmore, 2012). Örneğin ABD'de lisansüstü düzeydeki yetenekli öğrencileri cezbetmek amacıyla burs ve göç politikaları uyarlanmaktadır. Kanada gibi ülkelerde değişen göçmenlik politikaları, uluslararası öğrencilerin mezuniyet sonrası iş deneyimi kazanmaları için fırsatlar yaratmıştır ve bu da kalıcı göçmenlik için çok önemlidir. Uluslararası öğrencilerle ilgili göç politikaları ülkeler arasında farklılık gösterse de, uluslararası öğrencilerin öğrenciyken kariyer planlama ve karar verme ihtiyaçlarını ve kurumsal desteklerin mezuniyet sonrası iş bulma planlarında onlara nasıl yardımcı olabileceğini dikkate almak önemlidir (Arthur & Popadiuk, 2013: 274).

Son yıllarda uluslararası öğrenciler, uzun vadeli kariyer planlamalarını bazı hedef ülkelerde istihdam deneyimi kazanmaya, bu uzmanlığı eve götürmeye, ülkeler arasında hareketliliğe yönelik olarak yapmaktadır. Uluslararası öğrenciler için genişleyen seçeneklerin gerek bireysel kariyer planlamaları gerekse üniversitelerin kariyer destek hizmetleri açısından önemli etkileri vardır. Mevcut araştırmalar, uluslararası öğrenciler için eğitimden istihdama geçiş sürecinde politikalar, kurumsal hizmetler ve işverenler ile ilgili ele alınması gereken engeller olduğunu göstermektedir (Gribble ve Blackmore, 2012; Nunes ve Arthur, 2012; Popadiuk ve Arthur, 2013).

Uluslararası öğrencileri hedef ülkelerde tutmak, yetenekleri işe almak ve yüksek vasıflı işçilerden oluşan mevcut işgücü havuzunun çeşitliliğini artırmak açısından stratejik bir göç stratejisidir. Ancak bu stratejinin başarılı olması için uluslararası öğrencileri hedef ülkenin işgücü piyasasına bağlayan politikaların, uluslararası öğrencilerin seçtikleri alanda iş bulma başarısını destekleyecek program ve hizmetlerle eşleştirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası öğrencilere yönelik kariyer hizmetlerinin etkili olabilmesi için öncelikle şu noktaları dikkate alması gerekmektedir (Phillips & Szczepanska, 2021):

1. Uluslararası öğrencilerin kültürel uyum ve entegrasyon kapasitelerinin anlaşılması

2. Uluslararası öğrenciler arasında İngilizce dil yeterliliğinin belirlenmesi

3. Öğrencilerin bireyci yönelimine karşı kolektivist yönelimin güçlendirilmesi

4. Düşünme ve kişisel gelişim planlama becerisinin geliştirilmesi

Uluslararası öğrenciler istihdama resmi ve gayri resmi olarak katılmak için yeterli hazırlığa ihtiyaç duyarlar. Bu öğrencilerin kariyer planlaması algılanan istihdam fırsatlarının ötesinde, hedef ülkedeki emniyet ve güvenlik, yaşam standardı, yaşam tarzı seçenekleri, yeni ilişkiler kurma kolaylığı ve yerele ait olma duygusu gibi faktörlere uzanmaktadır (Arthur, 2013: 47).

Dolayısıyla uluslararası öğrencilere yönelik kariyer Uluslararası öğrencilere yönelik kariyer desteğinin bu tür özel koşulları da dikkate alması gerekmektedir. Bu bağlamda kariyer hizmetleri açısından öncelikli olan dört alandan söz edilebilir: (a) işgücü piyasası hakkında bilgi, (b) istihdam deneyimi, (c) akıl hocalığı ve (d) iş aramaya yönelik kültürel normları yönetme uygulaması için programlar.

Bunlar münferit konular olarak listelense de, uluslararası öğrencilerin ihtiyaçları açısından genellikle iç içe geçmişlerdir. Yerel, ulusal ve uluslararası bağlamlarda işgücü piyasası bilgisi, uluslararası öğrencilerin mezuniyet sonrası iş aramalarında nereye odaklanmak istedikleri konusunda bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olabilir. Ülkeler içinde değişen ekonomiler, uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasına ihtiyaç duyması anlamına gelebilir. Öğrencilerin yerel fırsatları anlamak ve/veya başka yerlerdeki fırsatları takip etmek için hazırlıklı olmaya ihtiyacı vardır. Bu kapsamda üniversite ile iş dünyası arasındaki ilişkilerden yararlanarak yaz aylarında veya yarı zamanlı istihdam, gönüllülük deneyimi veya profesyonel derneklerdeki roller gibi deneyimler kazandırılabilir. Bu tür deneyimler, uluslararası öğrencilerin akademik becerilerini uygulamaları açısından da değerlidir. Uluslararası öğrenciler eğitim aldıkları ülkenin çalışma yaşamındaki normlar hakkında da daha fazla bilgiye ihtiyaç duymaktadır. İş arama stratejileri, mülakatlar ve işyeri etkileşimleri açısından farklı kültürel normlar ve uygulamalar hakkında fikir sahibi olmaları gerekmektedir (Behrens, 2009). Yükseköğrenimdeki kariyer hizmetleri ile işgücü piyasası arasındaki ara yüzde belki de en çok ihmal edilen alanlardan biri, işverenlerin görece olarak kullanılmayan bu vasıflı işgücü havuzu hakkında eğitimidir. Uluslararası öğrenciler iş aramaya hazır olabilir, ancak işverenlerin de onları işe almaya açık olması gerekir. (Arthur, 2013: 46).

SONUÇ

Uluslararası öğrenci hareketliliği son yıllarda sadece gelir elde etmenin bir yolu olarak görülmemekte, daha geniş bağlamda değerlendirilmektedir. Uluslararası öğrenciler yükseköğretimde kültürel zenginliği derinleştirmekte, bulundukları ülkenin ekonomisine ve toplumsal yaşamına katkı sunma potansiyeli taşımaktadır. Uluslararası öğrencilerin eğitim hayatlarında sahip olduğu deneyimler onları işgücü piyasasında talep edilen becerileri kazanma açısından bir adım öne geçirmektedir. Dolayısıyla bu öğrenciler aslında gizli bir yetenek havuzu olarak görülebilmektedir. Bu potansiyelin farkında olan ülkeler ve kurumlar seçici göç politikaları ve kabul stratejileri geliştirmektedir. Ancak, uluslararası öğrencilerin bu potansiyellerini kullanabilmeleri için eğitim süreçlerinde doğru bir kariyer yönlendirmesi yapılmalıdır. Uluslararası öğrencilerin koşullarını ve ihtiyaçlarını göz önüne alan kariyer destek programları bu anlamda faydalı olacaktır. Bu tür programların yaygınlaşması hem uluslararası öğrencilerin bireysel kariyer gelişimlerini olumlu etkileyecek hem de sahip oldukları becerileri işgücü piyasasına kazandırmak açısından daha etkili sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKLAR

Abbott, A. and M. Silles (2016), "Determinants of international student migration", World Economy, Vol. 39/5, pp. 621-635, https://doi.org/10.1111/twec.12319.

Appelt, S. et al. (2015), "Which factors influence the international mobility of research scientists?", OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2015/02, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/5js1tmrr2233-en

Arthur, N. (2013). International students and career development: Human capital in the global skills race. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, *31*(1), 43-50.

Behrens, D. (2009). Interview practice US style: A workshop for international students. *Journal of Employment Counseling*, *46*(4), 182-184.

Bhandari, R., C. Robles and C. Farrugia (2018), "International higher education: Shifting mobilities, policy challenges, and new initiatives", Background paper prepared for the 2019 Global Education Monitoring Report, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/190415eng_0.pdf

Bracht, O., Engel, C., Janson, K., Over, A., Schomburg, H., & Teichler, U. (2006). The Professional Value of ERASMUS Mobility. Final report of the VALERA project. International Centre for Higher Education Research (INCHER-Kassel), University of Kassel, Kassel, Germany. https://www2.uned.es/ciencias/erasmus-fisica/documentos/InformeImpacto_MovilidadErasmus.pdf

Brandenburg, U., Berghoff, S., & Taboadela, O. (2014). The Erasmus impact study - effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions. Luxembourg: European Union. https://www.academia.edu/34758929/The_Erasmus_Impact_Study_Effects_of_mobility_on_the_skills_and_employability_of_students_and_the_internationalisation_of_higher_education_institutions

Canmac Economics (2020), Economic Impact of International Education in Canada - 2020 update. Final Report., https://www.international.gc.ca/education/report-rapport/impact-2018/index.aspx?lang=eng

Crossman, J. and M. Clarke (2010), "International experience and graduate employability: Stakeholder perceptions on the connection", Higher Education, Vol. 59/5, https://doi.org/10.1007/s10734-009-9268-z.

Di Pietro, G. (2019). University study abroad and graduates' employability. IZA World of Labor: 109v2. https://wol.iza.org/uploads/articles/488/pdfs/university-study-abroad-and-graduates-employability.pdf

European Commission. (2014). Erasmus, facts and figures. The European Union support for student and staff exchange and university cooperation in 2012-2013. Luxembourg. Publication Office of the European Union. http://ec.europa.eu/education/library/statistics/ay-12-13/factsfigures_en.pdf

Gribble, C., & Blackmore, J. (2012). Re-positioning Australia's international education in global knowledge economies: implications of shifts in skilled migration policies for universities. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *34*(4), 341-354.

Gribble, C., Blackmore, J., & Rahimi, M. (2015). Challenges to providing work integrated learning to international business students at Australian universities. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, *5*(4), 401–416. https://doi. org/10.1108/HESWBL-04-2015-0015

Halterbeck, M. and G. Conlon (2021), The costs and benefits of international higher education students to the UK economy, London Economics, https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2021/09/Main-Report.pdf

Hawthorne, L. (2008), The Growing Global Demand for Students as Skilled Migrants, Migration Policy Institute, Washington DC, https://www.migrationpolicy.org/research/growing-global-demand-students-skilled-migrants

https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1028315308319740

King, R. and G. Sondhi (2018), "International student migration: a comparison of UK and Indian students' motivations for studying abroad", Globalisation, Societies and Education, Vol. 16/2, https://doi.org/10.1080/14767724.2017.1405244.

Lianos, T. P., Asteriou, D., & Agiomirgianakis, G.M. (2004). Foreign university graduates in the Greek labour market: employment, salaries and over education. International Journal of Finance and Economics, 9(2), 151-164. https://econpapers.repec.org/article/ijfijfiec/v_3a9_3ay_3a2004_3ai_3a2_3ap_3a151-164.htm

Mohajeri Norris, E., & Gillespie, J. (2009). How study abroad shapes global careers: Evidence from the United States. *Journal of studies in International Education*, *13*(3), 382-397.

Nunes, S., and Arthur, N. (2013) International students' experiences of ıntegrating ınto the workforce, *Journal of Employment Counseling*, 50, 34-45.

OECD (2022), "What is the profile of internationally mobile students?", in Education at a Glance 2022: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. DOI: https://doi.org/10.1787/573e058e-en

Pedersen, P. (1991). Counseling ınternational students, *The Counseling Psychologist*, 19, 10-58.

Popadiuk, N. E., & Arthur, N. M. (2014). Key relationships for international student university-to-work transitions. *Journal of career development*, *41*(2), 122-140.

Wintre, M. et al. (2015), "Are International Undergraduate Students Emerging Adults? Motivations for Studying Abroad", Emerging Adulthood, Vol. 3/4, https://doi.org/10.1177/2167696815571665.

YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ VE YENİ MEDYA

Araş. Gör. Dr. AYÇİN GELİR ATABEY[1]

ÖZET

Yurttaş gazeteciliği (citizen journalism) literatürdeki en temel tanımıyla yurttaşların haber üretim sürecine katılmaları anlamına gelmektedir. 1990'lı yıllarla birlikte ABD medyasında yaşanan sorunlar üzerine ortaya çıkmış bir gazetecilik türü olan yurttaş gazeteciliğinin üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte kavrama ilişkin akademik tartışmalar hala devam etmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin gazetecilik pratiğine etkileri düşünüldüğünde günümüz haber ekosisteminde yurttaş gazeteciliği oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bunların gündelik yaşamdaki yansımalarıyla birlikte yurttaş gazeteciliğinin daha belirgin bir etki gücüne kavuştuğu gözlemlenmektedir. Gelişen ve yaygınlaşan yeni medya teknolojileri yurttaşın da haber üretim sürecinin bir parçası olmasını kolaylaştırmıştır. Bu medya ortamında yurttaş, bilgi paylaşımında bulunarak hem potansiyel bir gazeteci hem de haber kaynağı konumuna gelmiştir. Bu gelişmelerle birlikte sosyal medya gazeteciliği, Twitter gazeteciliği gibi kavramların akademik çalışmalarda yerini aldığı görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de yurttaş haberciliği yapan çeşitli platformlar bulunmaktadır. Bu çerçevede iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüm ve değişimle birlikte yurttaş gazeteciliğinin, haberciliğe ilişkin temel tartışmalardan biri haline geldiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, yurttaş gazeteciliğine ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilmiş ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bu gazetecilik türüne dair ortaya çıkan gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, yurttaş gazeteciliğinin teorik ve kavramsal boyutlarını tanımlayarak; yeni medya ortamının gelişmesiyle birlikte yurttaş gazeteciliğine dair oluşan değişimleri ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: yeni medya, yurttaş gazeteciliği, habercilik, gazetecilik

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinde yaşanan kapsamlı dönüşümle birlikte toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi mevcut medya ekosisteminde de önemli değişimler yaşanmıştır. Yaşanan

[1] Pamukkale Üniversitesi, İletişim Fakültesi, aycingelir@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1701-5730

bu dönüşümün gazetecilik pratiklerini de derinden etkilediğini söylemek mümkündür. Birçok boyutuyla dönüşüm gösteren gazetecilik pratikleriyle birlikte yurttaş gazeteciliğinin daha belirgin bir etki gücüne ulaştığı görülmektedir. Yurttaşların haber üretim sürecinde özne konumuna gelmesini sağlayan yurttaş gazeteciliği pratiklerinin de yeni medya teknolojilerinin gelişimi ve yeni mecraların ortaya çıkmasıyla birlikte yaygınlaştığı görülmektedir. Son yıllarda konuya ilişkin temel eğilim, yurttaş gazeteciliği pratiklerinin daha çok sosyal medya mecralarında gerçekleşmesi sebebiyle yurttaş gazeteciliğini, Facebook ve Twitter gibi sosyal medyalar odağında değerlendirmektir (Kim ve Lowrey, 2015, s. 298). Bu bağlamda bu mecralarda, kullanıcıların tanık oldukları olayları aktardıkları, haber yayın kuruluşlarının ise kullanıcılar tarafından üretilen içerikleri haber olarak kullandıkları gözlemlenmektedir. Bu şekilde kullanıcılar bir taraftan haber üretim sürecine katkı sağlarken bir taraftan da geleneksel medyanın haber kaynağı konumuna gelmektedir. Dolayısıyla günümüz medya ekosisteminde profesyonel olarak gazetecilik mesleğini icra eden kişi ile haber üretim sürecinin içinde olan fakat profesyonel olarak gazetecilik mesleğini yürütmeyen kişiler arasındaki ayrımın silikleştiği görülmektedir (Yıldızgörürür, 2022, s.298).

Bu çalışmada yurttaş gazeteciliği literatürü çerçevesinde bir tartışma yürütülerek yurttaş gazeteciliğine ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilmiş ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte yurttaş gazeteciliğine ilişkin ortaya çıkan gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, yurttaş gazeteciliğinin teorik ve kavramsal boyutlarını tanımlayarak; yeni medya ortamının gelişmesiyle birlikte yurttaş gazeteciliğine dair oluşan değişimleri ortaya koymaktadır.

YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ ve YENİ MEDYA

Yurttaş gazeteciliği, 1990'lı yılların başında ABD'de medyada yaşanan sorunlar üzerine ortaya çıkmış bir gazetecilik türüdür. O dönemde ABD'de yaşanan egemen medya baskısı, hak odaklı yayıncılık ve basın özgürlüğü tartışmalarıyla birlikte gelişen yurttaş gazeteciliği, yurttaşı haberin odağı konumuna getirmiştir. Bu gazetecilik türünün temel dayanak noktası profesyonel olarak gazetecilik mesleğini yapmayan kişilerin de haber üretim sürecine dahil olarak, "genel iletişim ortamına dahil olmaları ve vatandaşlık haklarının savunusu amacıyla gazetecilik yapmaları" dır (Arık, 2013, s. 274).

Literatürde yurttaş gazeteciliğine ilişkin çok sayıda tanım bulunmaktadır ve anlamı değişime açık bir kavramdır (Quinn ve Lamble; 2008, s.43). Dolayısıyla yurttaş gazeteciliğinin üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Ron Ross ve Susan Carsson Cormier (2010, s. 66) "hızla gelişen bir gazetecilik biçimi" olarak tarif ettikleri yurttaş gazeteciliğini "yurttaşın yurttaşla ilgili bir haberi yurttaş için yapması" şeklinde tanımlamaktadırlar. Genel anlamda yurttaş gazeteciliği, mesleği gazetecilik olmayan bireylerin yürüttüğü gazetecilik faaliyetlerini ifade etmektedir (Noor, 2017, s. 55). Bu tanımlamaların ortak noktası Rosen'in tanımında birleşmektedir. Rosen (2008), yurttaş gazeteciliğini "eskiden izleyici olarak bilinen insanların, sahip oldukları gazetecilik araçlarını kullanarak birbirlerini

haberdar etmeleri" şeklinde tanımlamaktadır. Burada dikkat çeken temel nokta, yurttaş gazeteciliğinin profesyonel olarak gazetecilik mesleğini icra etmeyen kişilerin yürüttüğü pratiklere işaret etmesidir. Bu doğrultuda bir başka tanımda yurttaş gazeteciliği kavramı, gazetecilik eğitimi olmayan bireylerin, teknolojik araçlar vasıtasıyla haber üretim sürecine katılmaları olarak çerçevelenmiştir (Glaser, 2006). Aynı şekilde bir başka tanımda da yurttaş gazeteciliği "profesyonel gazeteciliğin yaptığı yerel habercilik ya da insan odaklı habercilikten farklı olarak bu alanda haberin bizzat profesyonel gazeteci olmayan vatandaş tarafından üretilmesi esastır" şeklinde tarif edilmektedir (Saka, 2012, s. 41). Wall da yurttaş gazeteciliğinin tanımına dair profesyonel olarak gazetecilik mesleğini yapmayan kişilerin ürettiği haber içerikleri olduğu vurgusunu yapmaktadır (2015, s. 798). Stuart Allan ise yurttaş gazeteciliği kavramına ilişkin "sıradan insanın tanık olma kapasitesinin dengeleyici değerler sistemini yansıttığı izlenimi yaratmakta ve bu şekilde görünüşte yeni bir muhabirlik türünü tanımlamak için yorumculara uygun bir etiket sağlamaktadır" demektedir (2019, s. 36). Yurttaş gazeteciliğine ilişkin literatürdeki bu tanımların çeşitliliği kavramın değişime ve gelişime açık olduğuna işaret etmektedir.

Lambeth, yurttaş gazeteciliği pratiklerine ilişkin özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Haber üretim sürecinde haberi yapılacak özgürce seçilirken dahi yurttaşların fikirlerini ve hikâyelerini sistematik bir şekilde dinlemek.
- Haber üretim sürecinde topluluklara ilişkin önemli meseleleri çerçevelemenin alternatif yollarını araştırmak.
- "Yurttaşı tartışmaya ve meselelerin kamusal anlayışını oluşturmaya teşvik etmede en çok şansa sahip olan çerçeveleri seçmek."
- "Önemli kamusal sorunları haberleştirmede, olası çözümlere ilişkin kamusal bilgiyi ve alternatif eylem yönlerinin hizmet ettiği değerleri geliştirecek bir biçimde inisiyatif almak."
- "Kamuyla nasıl daha iyi ve saygın bir iletişim kurulacağı konusuna sürekli ve sistematik olarak dikkat etmek." (akt Uzun, 2006, s. 646).

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve yeni medya ortamlarının yaygınlaşmasıyla birlikte tüm toplumsal dinamiklerin derinlemesine değiştiği gözlemlenmektedir. Bu değişim ve dönüşüm süreci tüm iletişim ve haberleşme faaliyetlerini kapsamakla birlikte gazetecilik pratikleri de dönüşüme uğramıştır. Alemdar ve Uzun (2019, s. 274) da yurttaş gazeteciliğinin değişen ve gelişen iletişim teknolojiyle birlikte 2000'li yıllarda yeni bir forma dönüştüğünü ifade ederek bu dönüşümü şu şekilde açıklamaktadır: "Önceleri büyük haber örgütlerindeki profesyonel gazeteciler halkın yararına, halkla iletişim içinde gazetecilik yaparken, yurttaşlar yeni medya araçlarını kullanarak kendileri gazetecilik yapmaya başladılar." Yurttaş gazeteciliğine ilişkin bu değişimin bu gazetecilik pratiğini yeni medya haberciliğinde başat bir noktaya taşıdığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda profesyonel olarak gazetecilik

mesleğini icra edenler de yurttaş gazeteciliğiyle tanışmış ve yurttaşın tanıklığını ya da üremini haber içeriklerinde kullanmışlardır.

Yurttaş medyası üzerine yapılan araştırmalardan biri olan ve profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine bakışıyla ilgili veriler sunan "*Profesyonel Gazetecinin Yurttaş Gazetecilikle İmtihanı: Türkiye'de Profesyonel Gazetecilerin Yurttaş Gazetecilik Algısı Araştırması*"[1]'nda da Türkiye'deki gazetecilerin çoğunluğunun yurttaş gazeteciliğiyle tanışmış olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre, Türkiye'de profesyonel olarak gazetecilik yapan katılımcıların %70,3'ünün yurttaş gazeteciliğini bildiği ortaya koyulmuştur. Araştırmaya katılan gazetecilerin %71,6'sı yurttaş gazeteciliği pratiği ile üretilen haber içeriklerinin haber değeri taşıdığını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %80'i, yurttaş gazeteciliği pratiğinin ana akım medyada ulaşılamayan haberlere alan açtığını düşünmektedir (MEDAR, 2018). Bu bağlamda Türkiye medyasında yurttaş gazeteciliğinin bilinirliğinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte Türkiye'de 140 Journos, Yeşil Gazete, Dokuz8 Haber gibi birçok platform yurttaş gazeteciliği pratiğini uygulamaktadır. Yurttaş gazeteciliği kavramının son yıllarda bloglar ya da web sayfaları gibi platformlara üretilen içeriğin yanında yurttaşların sosyal medya paylaşımlarını, yeniden paylaşımlarını, etiketlemeleri, beğenileri ve yorumları da kapsayacak şekilde genişlediği belirtilmektedir (Kim & Lowrey, 2015, s. 1). Bu çerçevede sosyal medya platformlarının yurttaş gazeteciliği için önemli mecralar olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de yurttaş gazeteciliğinin tanınmasında ve gelişmesinde en önemli platformlarından biri Twitter olmuştur. "Gazetecilik eğitimi ve deneyimi olmayan, ancak olaylara bizzat tanıklık eden, olayları gözlemleyen ve deneyimleyen pek çok insan, bu mecra yoluyla haber ve bilgi paylaşmış ve yaygınlaştırabilmiştir" (Aybars, 2020, s. 71). Dolayısıyla yurttaş bu şekilde hem haberin kaynağı hem de üretici konumuna geçmiştir.

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, sosyal medya platformları ve akıllı cep telefonlarının gündelik yaşama olan entegrasyonu, yaşamın her alanının kayıt altına alınıp yayınlanabilmesine olanak tanımaktadır. Sienkiewicz (2014)'in de belirttiği üzere, yaşanan bu gelişmeler, geleneksel medya araçlarının dışında, haberin bireyler tarafından bulunduğu, düzenlendiği ve paylaşıldığı yurttaş gazeteciliğinin gelişimine zemin hazırlamıştır (akt. Aybars, 2020, s. 61). Bunun yanı sıra, geleneksel medyanın merkezden çevreye yayılan habercilik pratiği yurttaş gazeteciliğiyle birlikte çevrenin de merkez kadar önemli görüldüğü bir yapıya evrilmiştir. Bu bağlamda geleneksel medyanın haber üretim sürecinde, merkezin dışındaki haberler için yararlandığı ajans haberciliğinin yanında yurttaş gazeteciliğinden de yararlanmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu anlamıyla yurttaş gazeteciliğinin medya ekosistemi içerisinde önemli bir gazetecilik pratiği olarak yerini aldığı söylenebilir.

[1] Bu araştırma, Araştırma kapsamında, Şubat-Mayıs 2018 döneminde Türkiye'de 6 ilde ana akım ve yerel medyada veya alternatif/muhalif medya platformlarında çalışan gazeteciler ve araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde bir kurumda kadrolu olarak çalışmayan serbest gazetecilerden oluşan 306 kişiyle görüşülmüştür.

SONUÇ

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişimler, medya alanında da belli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, geleneksel medya araçlarının yeni medya teknolojilerine uyum gösterme çabalarının bir göstergesi olarak internet medyası haline dönüşmesi, sosyal medya platformlarının birer haber iletim mecrası haline gelmesi, habercilik pratiklerinin dijital bir eğilim kazanmasına olanak tanımıştır. Bu bağlamda özellikle sosyal medya platformları; tek bir merkezden yönetilebilme, etkileşimli yapısı ve geri bildirim özellikleriyle, anlık olarak küresel ölçekte geniş kesimlere ulaşılabilmeye imkân tanıyan bir habercilik deneyimi sunmaktadır. Bunun yanı sıra, akıllı cep telefonları ve internet teknolojisiyle birlikte, bireyler de artık bu yeni habercilik biçiminin uygulayıcısı haine dönüşmüştür. Yurttaş gazeteciliği olarak tanımlanan, mesleği profesyonel gazetecilik olmayan kişilerin, kendilerine göre önem atfettiği olayları takip edip, fotoğraf ve video kayıtlarıyla destekleyerek paylaşması, yeni medya olgusunun en çok yararlandığı habercilik türlerinden biri haline gelmiştir. Bu anlamıyla, toplum yararına olduğu düşünülerek kaydedilip paylaşılan mikro olaylar dahi, kamunun gündemine gelmekte ve kendine bir tartışma zemini bulmaktadır. Bu çerçevede, medyanın toplum yararına yayın yapma gerekliliği, bir anlamda toplumdan tarafından yurttaş gazeteciliği aracılığıyla yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede, dijitalleşen dünyada, bireyler için herhangi bir maliyeti olmayan, medya için ise önemli bir haber kaynağı haline gelen yurttaş gazeteciliği pratiğinin hem medya hem toplumsal yaşamda karşılık bulmaya devam edeceği ve dönüşerek güçleneceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Allan, S. (2019). Yurttaş gazetecilik tarihi. Allan S. & Thorsen E. (Eds.). içinde *Yurttaş Gazetecilik Küresel Perspektifler* (pp. 35-52). (Çev. İlkay Sevgi Temizalp) İstanbul: Epsilon Yayınevi. (Özgün çalışma 2009)

Arık, E. (2013). Yurttaş Gazeteciliğinin Günümüzdeki Görünümü: Twitter Gazeteciliği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (36).

Aybars, A. İ. (2020). Yurttaş gazeteciliği. içinde *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Hak Temelli Gazetecilik Kılavuzu*. Ankara: um: ag Vakfı Yayınları.

Glaser, M. (2006, Sep., 27.). Your guide to citizen journalism. *Public Broadcasting Service*. Retrieved October 1, 2019, from http://www.pbs. org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270. html.

Kim, Y., & Lowrey, W. (2015). Who are citizen journalists in the social media environment? Personal and social determinants of citizen journalism activities. *Digital Journalism*, 3(2), 298-314. doi: 10.1080/21670811.2014.930245

MEDAR (Medya Araştırmaları Derneği) (2018). Profesyonel gazetecinin yurttaş gazetecilikle imtihanı araştırması. https://medarder.org/wp-content/uploads/2019/01/yurttasgazetecilik.pdf. Erişim tarihi: 24.08.2022.

Noor, R. (2017). Citizen journalism vs mainstream journalism: a study on challenges posed by amateurs. *Athens Journal of Mass Media and Communication*, 3(1), 55-76. doi: 10.30958/ajmmc.3.1.4

Rosen, J. (2008). A most useful definition of citizen journalism. Pressthink. Retrieved October, 1, 2019, from http://archive.pressthink.org/2008/07/14/a_most_useful_d.html.

Ross, R. D., & Cormier, S. C. (2010). Handbook for citizen journalists. National Association of Citizen Journalists.

Saka, E. (2012). Siber medya sonrası kamusal alan ve gazetecilik pratikleri. *Folklor/Edebiyat*, 18(72), 35-50.

Uzun, R. (2006). Gazetecilikte Yenibir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 633-656.

Wall, M. (2015). Citizen journalism, *Digital Journalism*, 3(6), 797-813. doi: 10.1080/21670811.2014.1002513

Yıldızgörür, M. R. (2022). Yeni Medya Ekosisteminde Araştırmacı Gazetecilik Ve Yurttaş Gazeteciliği Yakınsaması: Araştırmacı Yurttaş Gazeteciliği. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* (İNİF E-Dergi), 7(2), 296-310.

TÜRKİYE'NİN İLK 1000 BÜYÜK SANAYİ FİRMASININ BÖLGESEL ÇEŞİTLİLİĞİ VE KARMAŞIKLIĞI

Dr. Umut ERDEM [1]

[1] Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Harita ve Kadastro Programı,

umut.erdem@deu.edu.tr – 0000-0001-9822-3605

ÖZET

Ekonomik karmaşıklık, mekansal birimler (ülke, bölge, şehir) için belirleyici faaliyetlerin (ihracat, istihdam, patent, ürün çeşitliliği) mevcudiyetini, çeşitliliğini ve bir arada var olma eğilimlerini ölçer (Hidalgo, 2021). İlişkisellik ise belirli bir faaliyet (endüstri, teknoloji sınıfı, meslek) ile mekansal birim arasındaki tarihsel iz bağımlılıklarını (yol bağımlılığı) açıklar ve bir lokasyonda hangi faaliyetlerin artacağını veya azalacağını tahmin eder (Hidalgo, 2021). Bu bağlamda, bu çalışmada, İstanbul Sanayi Odası'nın ilk 1000 şirket veri seti kullanılarak, 1999-2019 döneminde Türkiye'nin bölgelerinin (81 NUTS 3) ISIC Rev.2 sınıflarındaki endüstriyel çeşitlendirme süreci analiz edilmektedir. Araştırma önemli sonuçlar ortaya koyuyor. Sermaye birikim süreçleri coğrafi olarak doğu-batı ikiliğini korumaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi sermaye birikiminin yüksek olduğu bölgelerde ilk 1000 arasında yer alan şirket sayısının önemli ölçüde azaldığı, ancak, Yeni Endüstri Odakları olarak nitelendirilen bölgelerde ise arttığı görülmektedir. Bölgelerin uzmanlaştığı sektörel çeşitlenme yapısının değişmektedir.
Anahtar Kelimeler: Bölge Planlama, Bölgesel Çeşitlilik, Bölgesel Karmaşıklık.

ABSTRACT

Economic complexity measures the availability, diversity and coexistence trends of determinant activities (exports, employment, patents, product diversity) for spatial units (country, region, city) (Hidalgo, 2021). Relationality, on the other hand, explains historical trace dependencies (path dependencies) between a particular activity (industry, technology class, occupation) and spatial unit, and predicts which activities will increase or decrease in a location (Hidalgo, 2021). In this context, in this study, the industrial diversification process of Turkey's regions (81 NUTS 3) ISIC Rev.2 classes is analyzed in the period 1999-2019, using the top 1000 companies dataset of the Istanbul Chamber of Industry. The research reveals important results. Capital accumulation processes geographically preserve the east-west dichotomy. It is observed that the number of companies among the top 1000 in regions with high capital accumulation such as Istanbul, Ankara and Izmir has decreased significantly, but increased in regions characterized as New Industry Focuses. The sectoral diversification structure in which the regions specialize is changing.
Key Words: Regional Planning, Regional Diversity, Regional Complexity.

1. GİRİŞ

Tüm ekonomik yetenekler (sanayiler, firmalar ve sermaye) coğrafi olarak ülkelerin belirli bölgelerinde yoğunlaşmıştır ve bölgelerde faaliyetlerin çeşitlendirilmesi farklı değildir (Balland ve diğerleri, 2019, s. 1252; Boschma, 2017). Temel olarak, kapitalist ekonomilerde sermaye (ekonomik faaliyetler), daha iyi üretim araçlarına, yüksek kaliteli hammaddelere, ucuz işgücü havuzuna, üretken yeni üretim tekniklerine ve yüksek teknolojiye yakın olma eğilimindedir. Bu, kâr maksimizasyonu için gerekli olan en hızlı ve en düşük maliyetli üretimi sağlamak içindir. Bu durum bölgesel eşitsiz sermaye birikiminin (sanayiler, firmalar vb. ekonomik birimler, vb.) ana hızlandırıcısıdır (Das, 2017; Harvey, 2012). Yine de bu yeteneklerin eşit olmayan mekânsal dağılımı, sermaye grupları ve sermaye fraksiyonları tarafından şekillendirilen dinamik yapılanma süreçlerini içerir (Tekeli, 2001).

Firmaların mekânsal yoğunlaşması ve sektörlerin çeşitlendirilmesi büyük ölçüde mekâna (lokasyona) özgü varlıklara bağlıdır (Storper, 1997). Bu varlıklar sayesinde piyasa dinamikleri firmaların belirli bölgelerde yoğunlaşmasına ve sektörlerin çeşitlenmesine yol açmaktadır. Evrimsel bakış açısı, firmaların ve endüstriyel yerlerin eşit olmayan birikiminin, bölgelerdeki uzmanlaşmış yeteneklerin çeşitliliği, bölgeler genelinde uzmanlaşmış yeteneklerin yaygınlığı ve karmaşıklık düzeylerinin oluşturduğu yola bağlı süreçlere dayandığını iddia eder.

Bir yandan tüm bu patika bağımlı mekânsal varlıklar, ABD'de Silikon Vadisi, Fransa'da Il de France ve Almanya'da Baden-Württemberg gibi bu bölgelerin yarattığı katma değerin daha fazla olduğu belirli yerlerde başarılı firmaların eşitsiz bir şekilde birikmesine yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin yarattığı katma değer daha fazladır. Öte yandan, bazı bölgeler daralma, nüfus kaybı ve ekonomik daralma gibi sorunları paylaşmaktadır. Detroit, uzmanlaşmış sektördeki firmaların kaybının yıkıcı sonuçlarına en iyi örnektir.

Yine de sermayenin (sanayiler ve firmalar) eşitsiz mekansal dağılımı, küresel güneydeki ülkelerle karşılaştırıldığında gelişmiş ülkelerde yüksek değildir. Alana özgü varlıklara sahip bölgeler çok sınırlıdır ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, bu eşitsiz dağılımların yol açtığı gelişmekte olan ülkelerde yalnızca bir bölgenin çok yüksek sayıda yatırım, nüfus firması ve sermayeye sahip olması oldukça yaygındır. Yüksek bölgesel eşitsizlikler. Çin'in iç ve kıyı bölgeleri (Rodriguez-Pose, 2012), güney ve kuzey İtalya (Taylor ve diğerleri, 1997), güney ve kuzey Meksika (Gonzales-Rivas, 2007) ve Türkiye'nin doğu-batı ikiliği (Gezici ve Hewings, 2004; Duran ve Erdem, 2017), bölgeler arasında eşit olmayan sermaye, firma vb. birikimine yol açan yüksek bölgesel eşitsizliklerin iyi bilinen örnekleridir.

Bölgeler genelinde ekonomik yeteneklerin eşit olmayan birikimi, ülkelerde refahın yeniden dağılımında dengesizliklere yol açarak ekonomik ve sosyal istikrarsızlığa neden olur. Bu nedenle, bu makalenin amacı İstanbul Sanayi Odası'nın yayınladığı ilk 1000 firma verilerini kullanarak 1997 – 2019 dönemi, 81 bölge ve 31 sektör için (i) ilk 1000 firmanın mekânsal dağılımını evrimsel ve eleştirel bakış açılarıyla analiz edilmesi, (ii) ilk 1000 firmanın sektörel çeşitliliğini ve yaygınlığını ölçmek ve (iii) bölgesel karmaşıklığı ölçmeyi amaçlamaktadır.

2. VERİ

İstanbul Sanayi Odası, 1997 yılından bu yana her yıl Türkiye'nin ilk 1000 sanayi firması için ayrı ayrı veri setleri yayınlamaktadır. Veri seti 1997-2019 döneminde her yıl için ilk 1000 firmanın posta adresi, bulunduğu şehir ve sektörü bilgilerini içermektedir.

Türkiye'nin ilk 1000 firmasının coğrafi varyasyonunu analiz etmek ve sermaye birikiminin coğrafi dağılımını posta kodlarına göre keşfetmek için 22.000 firma (22 yıl x 1000 firma) adreslerine göre coğrafi enlem ve boylam olarak kodlanmıştır.

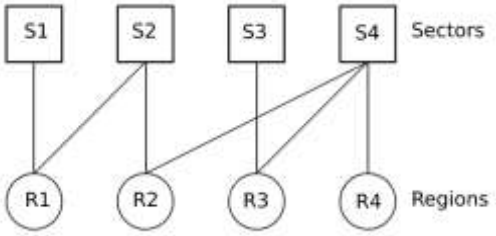

Çizelge 1. İki modlu bölge-sektör ağı (Balland & Rigby, 2017'den uyarlanmıştır).

Bu yaklaşımda, sektör *i* ve *j* arasındaki R *i,j*,t ilişkisi, t zamanında sektör *i*'de uzmanlaşmış ve aynı zamanda sektör *j*'de uzmanlaşmış bölgelerin minimum ikili koşullu olasılığı olarak hesaplanmaktadır (Balland ve Rigby, 2017).

3. TÜRKİYE BÖLGELERİNİN ÇEŞİTLİLİĞİ VE KARMAŞIKLIĞI

Yakınlık sermayenin daha hızlı dolaşımını sağladığından, tarih boyunca sermaye, yakınlık dışsallıklarından azami fayda sağlamak için belirli bölgelerde birikme eğiliminde olmuştur (Harvey, 2012). Sermaye dolaşımının hızı, merkez bölgelerin çevrelerini sömürerek sermayelerini daha hızlı dolaşıma sokabildikleri eşitsiz mekânsal gelişimin ana nedenidir (Harvey, 2012). Bu durum, geri bölgelerin sermaye birikiminden ve yoğunlaşmasından (limanlar, endüstriyel alanlar, işgücü, beşerî sermaye, firmalar, sektörel çeşitlilik ve uzmanlaşma, dönüşüm kapasitesi ve diğer sosyal ve ekonomik dinamikler) yoksun olduğu geri ve gelişmiş bölgeler arasında ikiliklere yol açmaktadır.

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, 1997 yılında ilk 1000 firmanın yarısından fazlası olan 535 firma İstanbul'da toplanmış olup, bu sayı her geçen yıl azalmaktadır. Nitekim 2019 yılında firma sayısının 321'e düştüğü görülmektedir. Bölge bazında değişim trendlerinin yıllara göre takibi için Şekil 3 ve 4 oluşturulmuştur. Her grafik bir bölgeye aittir, bölgeye özgü zaman serilerinde yatay kesit ortalaması 1'dir. İzmir'de 1997-2019 yılları arasında ilk 1000 firma sayısı 104'ten 76'ya gerilemiştir. Ankara bölgesi ilk 1000 firma sayısının genel trendini benzer şekilde azalma eğilimindedir. Büyük firma sayısı 73'ten 58'e düşmüştür. Ankara bölgesi için 2000-2005 ve 2006-2019 dönemleri belirleyicidir. 1997-2019 yılları arasında her üç büyük bölgede de ilk 1000 arasına giren firma sayısı azalmaktadır.

Çizelge 1. İlk 1000 Firmanın Yıllara Göre Bölgelere Göre Dağılımı (Yazar tarafından hesaplanmıştır).

Kod	Bölge	1997	1999	2002	2008	2014	2019
TR100	İstanbul	535	514	496	435	370	321
TR211	Tekirdağ	2	3	5	9	14	22

TR221	Edirne	14	12	11	15	12	12
TR310	İzmir	104	114	89	83	71	76
TR321	Aydın	4	3	4	6	6	6
TR322	Denizli	21	20	32	22	21	18
TR323	Muğla	0	0	0	0	2	2
TR331	Manisa	19	21	17	19	21	25
TR332	Afyonkarahisar	0	0	3	1	1	2
TR333	Kütahya	4	4	5	3	3	2
TR411	Bursa	44	42	64	65	66	65
TR412	Eskişehir	12	12	12	11	8	9
TR421	Kocaeli	18	25	26	52	63	74
TR422	Sakarya	4	4	6	6	17	14
TR424	Bolu	5	6	6	5	5	4
TR510	Ankara	73	75	61	60	61	58
TR521	Konya	10	11	12	20	24	22
TR522	Karaman	6	6	3	5	3	4
TR611	Antalya	5	4	7	9	6	7

Üç büyük bölgede ilk 1000 arasına giren firma sayısı azalırken Anadolu Kaplanı (Eraydın, 2002) olarak değerlendirilen bölgelerde ilk 1000 arasına giren firma sayısının arttığı görülmektedir . Sermayenin ve ekonomik kapasitelerin eşitsiz mekânsal birikimi, Türkiye'nin doğu-batı ikiliğinde kristalleşiyor. Bu ikilik, sermayenin sadece mekânsal ayrışmasına değil, aynı zamanda sermayenin gruplarına göre ayrışmasına da işaret etmektedir.

Çeşitlilik, bölgelerin uzmanlaştığı sektör sayısını ölçer. Bölgelerin tek sektör yerine çeşitli sektörlerde uzmanlaşıp uzmanlaşmadığını gösterir. Nadirlik, belirli bir sektörde uzmanlaşmış bölgelerin sayısını ölçer. Sektörün belirli bölgelerde konumlanma eğiliminde olup olmadığını gösterir.

Çizelge 2 bölgelerin yıllara göre sektörel çeşitliliğini göstermektedir. Beklendiği gibi, çeşitlilik Türkiye'nin çekirdek bölgelerinde en yüksektir. İstanbul, Ankara ve İzmir bölgeleri 1997 yılında 10'dan fazla sektörde uzmanlaşmışken, Türkiye'nin yeni sanayi alanları olarak adlandırılan bölgelerin özel sektör sayısı 1 ile 10 arasında değişmektedir.

Çizelge 2. Bölgelerin Sektörel Çeşitliliği (Yazar tarafından hesaplanmıştır).

Kod	Bölge	1997	1999	2002	2008	2014	2019
TR100	İstanbul	16	2	16	1	4	1
TR211	Tekirdağ	2	11	4	4	2	2
TR221	Edirne	5	5	6	8	9	3
TR310	İzmir	11	8	8	9	3	7
TR321	Aydın	4	8	10	10	2	4
TR322	Denizli	6	1	3	3	5	2
TR323	Muğla	0	0	0	0	0	0
TR331	Manisa	8	1	1	9	7	1
TR332	Afyonkarahisar	0	1	1	1	1	1
TR333	Kütahya	4	4	4	5	2	5
TR411	Bursa	7	9	4	12	1	1

TR412	Eskişehir	7	7	7	5	1	3
TR421	Kocaeli	7	2	1	1	2	5
TR422	Sakarya	3	6	9	1	3	2
TR424	Bolu	3	8	5	5	5	5
TR510	Ankara	12	15	1	2	14	5
TR521	Konya	4	2	7	3	1	1
TR522	Karaman	1	4	4	5	2	1
TR611	Antalya	3	1	3	1	5	7

Ancak, bir yandan çekirdek bölgelerde ihtisaslaşmış sektör sayısının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. Öte yandan, Anadolu Kaplanı bölgelerinde uzmanlaşmış sektörlerin sayısının tüm süreçte olmasa da en azından dönemin belirli bölümlerinde arttığı görülmektedir. Bir bölgenin yeni bir sektöre dönüşmesinin özellikle düşük sermayeli bölgeler için kolay olmadığı düşünüldüğünde, yine de Anadolu Kaplanları bölgesindeki uzmanlaşmış sektörlerin sayısının dönemin belirli bölümlerinde artması, bölgenin yerel yetenekleri hakkında da önemli sinyaller vermektedir. Bu sonuçlar, çekirdek bölgelerde ilk 1000 firma sayısındaki azalma ve Anadolu Kaplanı bölgelerindeki ilk 1000 firma sayısındaki artış ile uyumludur.

Çizelge 3, Türkiye bölgelerinin RCI değerlerini göstermektedir ve oldukça önemli sonuçlar bildirmektedir. Çekirdek bölgeler dikkate alındığında, İstanbul bölgesinin RCI'sı 0,8 oranında azalmaktadır. İzmir bölgesi için dalgalı bir değişim trendi mevcuttur, ancak 1997 ile 2019 yılları arasında RCI seviyesi çok fazla değişmemiştir. Ankara bölgesi için RCI dalgalı bir trendle düşmektedir. Çekirdek bölgelerin özellikle 2014-2019 yılları arasında 0,82 oranında sert bir düşüş yaşadığı görülmektedir.

Öte yandan, önceki analizlerin sonuçlarıyla uyumlu olarak, Anadolu Kaplanı bölgelerinin RCI'sı artıyor. 1997 ile 2019 yılları arasında Konya bölgesinin RCI'sı neredeyse iki kat artmaktadır. Bu oran Gaziantep bölgesi için yaklaşık 1,97, Kayseri bölgesi için 1,26 ve Sakarya bölgesi için 1,28, Tekirdağ bölgesi için 2,14 ve Bursa bölgesi için 1,45 civarındadır. İstanbul çevresindeki bölgelerde ve Anadolu Kaplanı bölgelerinde ilk 1000 firma sayısının artmasının yanı sıra bu bölgelerin çeşitliliğine ve sektörlerin yaygınlığına içkin olan karmaşıklığının da arttığını söylemek mümkündür.

Çizelge 3. Bölgelere Göre Bölgesel Karmaşıklık Endeksi (RCI) (Yazar tarafından hesaplanmıştır).

Region	İstanbul	1997	1999	2002	2008	2014	2019
TR100	İstanbul	82.94	100	85.49	87.22	85.75	66.67
TR211	Tekirdağ	27.56	65.32	62.16	77.31	72	58.51
TR221	Edirne	28.87	30.97	30.24	41.93	65.27	37.29
TR310	İzmir	68.91	82.66	72.03	87.4	80.33	67.31
TR321	Aydın	38.71	21.7	24.66	42.59	39.96	40.3
TR322	Denizli	39.21	71.02	59.55	49.21	42.71	55.56
TR323	Muğla					27.69	
TR331	Manisa	45.03	54.24	73.46	62.63	76.55	48.6
TR332	Afyonkarahisar			33.98	80.22	83.37	
TR333	Kütahya	31.61	37.55	54.11	44.94	34.39	53.57
TR411	Bursa	45.76	43.42	56.16	70.21	77.38	66.48
TR412	Eskişehir	58.6	63.13	75.28	69.9	58.88	41.96

TR421	Kocaeli	64.77	79.86	71.91	73.85	69.46	57.65
TR422	Sakarya	37.18	43.89	50.36	58.19	71.47	47.88
TR424	Bolu	6.12	12.91	22.75	27.58	24.48	22.45
TR510	Ankara	70.14	73.96	77.84	76.36	73.23	51.55
TR521	Konya	26.36	45.78	37.35	68.95	67.8	52.01
TR522	Karaman	1.35	26.7	25.98	40.24	27.69	
TR611	Antalya	37.71	63.79	33.63	49.08	46.74	39.14

4. SONUÇ

Evrimsel olarak tarih bölgesel ekonomilerin dönüşmekte olduğunu gösteriyor. Bölgelerin sermaye birikimi ve en büyük firmaların mekansal dağılımı bölgeler arasında dönüşüyor. Bu geçişin motoru iki dikkate değer nedendir. (i) Birincisi, bölgelerin yerel yetenekleriyle ilgilidir. Bölgeler daha fazla sermaye biriktirdikçe, ekonomileri ve yetenekleri büyüyor ve yeni firmalar ortaya çıkıyor. Bölgeler, önceden var olan yeteneklerle ilgili yeni yeteneklerde daha fazla uzmanlaşır. (ii) İkincisi, çekirdek bölgelerin firmalarını, sanayi bölgelerini ve komplekslerini (yeteneklerini) komşu bölgelere ve nispeten daha düşük sermaye düzeyine sahip, ancak yine de diğer bölgelere kıyasla daha yüksek sermayeye sahip bölgelere taşıma eğilimidir.

Türkiye'de ilk 1000 arasına giren firma sayısı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük bölgelerde 1997-2019 periyodunda azalmaktadır. Diğer yandan ilk 1000 arasına giren firma sayısı Anadolu Kaplanı bölgelerde artmaktadır. Benzer şekilde bölgelerin ekonomik karmaşıklığı Anadolu Kaplanı bölgelerde artarken üç büyük bölgede azaldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

[1] Eraydın, A. Yeni sanayi odakları: Yerel kalkınmanın yeniden kavramlaştırılması. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. 2002

[2] Tekeli, İ. Modernite aşılırken kent planlaması. İmge kitabevi. Ankara 2001

[3] Pamuk, Ş. Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. 2014

[4] Taylor, J., & Bradley, S. Unemployment in Europe: A comparative analysis of regional disparities in Germany, Italy and the UK. Kyklos, 50(2), 221-245. 1997

[5] Balland, P. A., & Rigby, D. The geography of complex knowledge. Economic Geography, 93(1), 1-23. 2017

[6] Balland, P.A., Boschma, R., Crespo, J., & Rigby, D. L. Smart specialization policy in the European Union: relatedness, knowledge complexity and regional diversification. Regional Studies, 53(9), 1252-1268. 2019

[7] Balland, P.A., Jara-Figueroa, C., Petralia, S.G., Complex economic activities concentrate in large cities. Nature human behaviour, vol. 4, no 3, p. 248-254. 2020

[8] Boschma, R. Constructing regional advantage and smart specialisation: Comparison of two European policy concepts. Constructing regional advantage and Smart Specialisation: comparison of two european Policy Concepts, 51-68. 2017

[9] Duran, H. E., & Erdem, U. Regional inequality and international trade in Turkey: A dynamic spatial panel approach. A| Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, 14(3), 25-39. 2017

[10] Hidalgo, C. A. Economic complexity theory and applications. Nature Reviews Physics, 3(2), 92-113. 2021

[11] Gezici, F., & Hewings, G. J. Regional convergence and the economic performance of peripheral areas in Turkey. Review of Urban & Regional Development Studies, 16(2), 113-132. 2004

[12] Harvey, D. History versus theory: A commentary on Marx's method in Capital. Historical Materialism, 20(2), 3-38. 2012

[13] Das, R. David Harvey's theory of accumulation by dispossession: A Marxist critique. World Review of Political Economy, 8(4), 590-616. 2017

[14] Storper, M. The regional world: territorial development in a global economy. Guilford press. 1997

[15] Rodríguez-Pose, A. Trade and regional inequality. Economic Geography, 88(2), 109-136. 2012

[16] González Rivas, M. The effects of trade openness on regional inequality in Mexico. The Annals of Regional Science, 41(3), 545-561. 2007

PRESENTATION OF IDEOLOGY IN TURKISH CINEMA: SEMIOTIC ANALYSIS OF THE MOVIE THIS IS THE END

Evren Atcı [1]

[1] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , ORCID: 0000-0001-6234-3824

summary

During the development process of Turkish democracy, it faced many problems and was exposed to military interventions, juntas and military declarations. Although the military coup of September 12, 1980 had different repercussions in the social segments where social life was divided into different poles, it brought with it negativities for all segments. With this aspect, it has attracted the attention of many fields in social sciences, from sociology to psychology, from communication to cinema. In the visual field, both in cinema and television series, the September 12 coup was presented to the audience through the social segments that were secondary to the coup, as well as those who were directly affected by the coup and their relatives. By taking the homeless people, who are homeless people, as the subject, the relationship between the homeless and the September 12 environment in the process, through the ideological awareness processes, was examined with the semiotic method of Ronald Barthes.

Keywords: Ideology, Semiotics, Cinema

1. Introduction

With the emergence of social life, social stratification, which is defined as the division of labor, was based on physical power in collecting societies, while it passed to the class that owned the means of production with the transition to industrial societies. The ideological perspective, which was instilled in the society through schools and mass media as the ideological devices of states, became semiotic with the development of mass media. In this sense, cinema conveyed its messages to all segments of society, sometimes directly and sometimes implicitly, with its power to directly affect the society within the mass media [1]. The 1980 coup was perceived as a set of social events that contained many ideological indicators for the cinema, which conveyed

the ruptures in social life to the big screen. Although the effects of the coup on social life were seen primarily in the field of politics, it showed itself in many economic, cultural and social fields. The second founding constitution of the government established after the coup in Turkey enabled it to assume a founding role in social life.

The camp process, which started with the student events before 1980, which caused separations in the social memory, maintains its vitality in social life in terms of being a process that still shows its effects today. The development of individuals' preferences and perspectives according to the social groups in which they live, affects the view of the 1980 coup as well as in every other issue, and the mass media, which is effective in the formation of ideas in the social sense, creates the perspective of the audience and plays an active role in the visibility of the ideology, creating an impact on the audience with indicators and discursive practices [2].

Film and television productions describing many aspects of the coup met with the audience. from these works; Hatırla Sevgili, Çemberimde Gül Oya ,Uçurtmayı Vurmasınlar, Bu Kalp Seni Unutur Mu? In her TV series, the September 12 coup d'état was taken as the subject, and the people with an ideological affiliation who were active in the events were brought together with the audience. Films that describe the human side of the coup through those who were secondary to the coup. Babam ve Oğlum, Dondurmam Kaymak, Dedemin İnsanları,Beynelminel created the movies **[**3]. The point that distinguishes the film, which is the subject of the study, from other films is that it aimed to make the ideology visible by telling the developments after the 1980 coup through the homeless people who do not feel connected to any group in the social sense and whose only goal is to spend their days.

2. Reproduction of Ideology in Media Texts

De Tracy defined the concept of ideology, which was introduced to the literature by Antonie Destutt de Tracy with the French Revolution, as a new "science of ideas". Basing ideas on objective elements, she evaluated ideology in the category of positive sciences such as biology and zoology **[**4]. Ideology does not make itself felt directly with its widespread presence in life, and it is injected into individuals primarily through family, school and mass media. While the reality built on a fiction forces individuals to be a part of the system, it imposes a discourse on the individual that he is equal and free **[**5]. While the representations in the mass media, which work as the ideological apparatus of the state, present the forms of representation of the classes to the audience, they also reveal the relationship of the individual with the state apparatus **[**6]. While mass media, which provides the formation of common meanings in the minds, provides the formation of public opinion, it mediates the formation of power in the minds through media

representations in the conflict that occurs in people's thinking structures [7]. Cinema qualifies people, environments and situations from the perspective of the filmmaker by bringing different views of people to the audience. Mack Sennett, Charlie Chaplin, Buster Keaton, Lorel-Hardy are while movie characters reach the audience in a positive way in west sinema, It is not possible to talk about such a situation in Turkish cinema [8]. Social cinema, which lost its place in Turkish cinema after 1965, left its place to the tradition of "Revolutionary Cinema", which is fed by ideology-based Marxism, and "National Cinema", which has the concern of approaching the values of the Turkish people, their national cultural [9]. In the 1970s, the intellectual conflict environment that the country was in enabled the films led by Yılmaz Güney, known as revolutionary cinema, to meet with the audience. [10].

3. Semiotics as a method

Although the use and naming of the semiotic method, which is frequently used by social sciences, is very old, it took its place in the literature from a scientific point of view, in the second half of the 20th century [11]. Semiotics; It is defined as all of the coherent, all-textual assumptions as a way of reconstructing data and inferring new meanings by analyzing the meanings in the content presented [12]. Signifiers from the two components of semiotics; While revealing the direction of expression, what is shown creates the content to be given. This distinction, which emerges in linguistics and in discursive practices, also shows itself in signs. According to Hjelmslev, both planes have two layers: form and substance. The form, which forms the linguistics part, constitutes substance, which is all the various manifestations of linguistic phenomena that cannot be described without reference to non-linguistic premises [13]. For this reason, in the formation of the meaning of a word, it constitutes the meaning that the word has acquired as a result of social consensus in the historical process rather than the meaning of the sentence it is in according to the grammatical rules. In addition, the preference of indicators containing visual elements over written indicators is due to the fact that they are more analysable in the audience. [14].

The fact that the films contain a cinematographic language, the fictional world created by the animation of the pictures and the narration of a story, allows the viewers to make analyzes on the film [15]. In addition to showing the ideological polarization experienced in Turkey before 1980, primarily through the characters, the ideology is conveyed to the audience by means of the indicators in the spaces, and it aims to reveal the differences in meaning that occur in the audience by enabling the analysis of the basic and connotations of semiotics [16].

4. Results

4.1. Plot of the movie and producer information

The 2012 movie directed by Orçun Benli, Choosing the street as a living space in the 1980s; It is about the life struggles of five homeless people, Yaşar, Apo Ali (Cowboy), Cevat and Ertugrul, on the street in the process leading up to the September 12 coup. Homeless people collecting paper on the street spend their days drinking wine with the income they earn. While they provide some of their needs by stealing, they meet their food needs through political groups by taking advantage of the mixed environment of the period. They make a living by participating in political actions and selling the materials they obtained in the actions. By meeting with two different political groups, they sometimes provide food and sometimes shelter. The film, which is about the ideological awareness of this group, who was imprisoned as a result of not complying with the curfew with the 1980 coup, transfers the events of 1980 to the big screen through the eyes of those affected by the coup.

Tag of the movie

Film director: Orçun Benli

scenario: Orçun Benli, Şükrü Üçpınar

Producer company: Uzak Yakın Film company ,Fono Film , Melodika, Özen Film,

4.2. Analysis of the Bu Son Olsun Film by Semiotic Method

4.2.1. Analysıs of the Movie Poster:

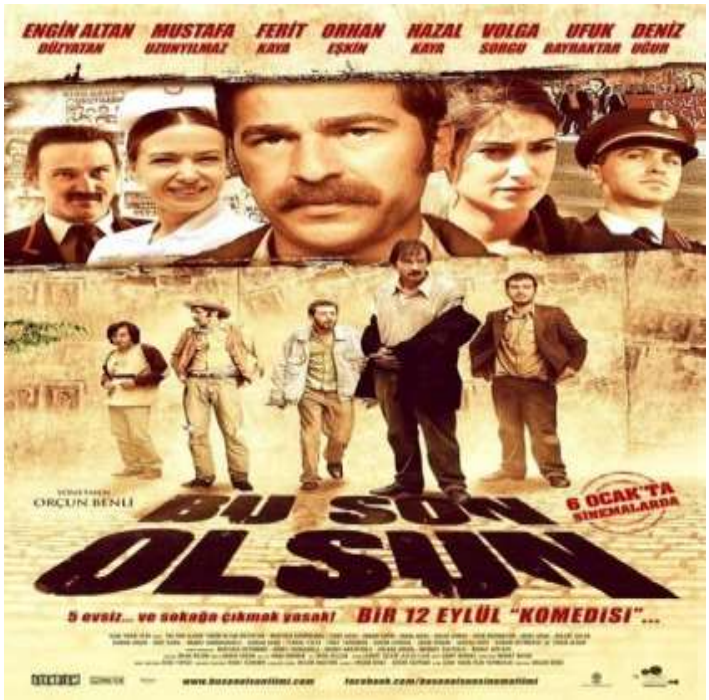

The movie poster consists of images and text. While the characters in the movie, who are ideologically biased, are positioned on the upper part of the poster, most of the poster is reserved for the five homeless characters who are the main characters of the movie. The five homeless are placed on the poster in accordance with their hierarchies. While the detail about the subject of the movie is given in a single sentence on the poster, the visual and written elements are given together in the poster. While the section with five homeless people at the bottom of the poster is displayed with street posters in accordance with the 12 September theme, it is given in a blurry manner, underlining that the homeless are not aware of the situation.

Scene 1:

Indicator: Student group protesting in front of the entrance gate of Istanbul University with a banner in their hands.

Showing: The entrance gate of Istanbul University, Young people holding banners. The group of a woman and a man in a parka, who are at the front of the group and take a defensive position by taking each other's arms, pictures of the political leaders of the era behind the group

Shown: The group leader man, who is understood to be the leader of the students, walks by shouting slogans in front of the student protests in front of Istanbul University. the group leader has the other girl warn the people standing in line.

Scene 2:

Indicator: Collectors bringing paper to the paper collection centre, Men and women playing and drinking alcohol, Alcoholic person pouring liquor into bucket of man in parka

Showing: paper collection trolleys, paper stacks, paper storage area, alcoholic playing men and women. Man pouring alcohol into bucket

Shown: Homeless people choose the street as their entertainment venue and spend the money they earn by collecting papers from the street by consuming alcohol on the beach in the company of musicians and dancers at night. The homeless give some of their drink to the member of the political group who goes to write a political slogan on the wall and include him in their entertainment in their own way. The member of the political group, on the other hand, thanks the homeless people for better writing on the wall that the paint is thinning, and sees them as a part of his class struggle.

Scene 3:

Scene 3-1:

Indicator: Homeless people meet their daily food needs through political groups by taking advantage of the political atmosphere of the time. Every day, in the houses of different political groups, they seem to be one of those ideological groups, and sometimes they spend the winter by staying in the houses of these groups.

Showing: People eating and chatting around a table, Photograph of one of the political leaders of the period and speeches at the table. In the second picture, at another dinner, homeless people are guests at the home of ultra-nationalists, the other political group of the period, and they eat together, and the idealists watch the homeless eat with amazement.

Shown: Socialist youth giving food to the homeless in class consciousness and the conversations between the revolutionaries and the homeless at the dinner:

- homeless: Nobody buys the wine lately

- socialist young man: price hikes put everyone in a difficult situation

- homeless: I don't understand. Last month, we were buying a bottle of wine for 40-odd liras, now we buy the same bottle for 48 liras. The bottle of the same bottle of wine is not the same wine, I won't say anything if the amount of wine increases, it's the same, why does this grocery store keep increasing.

- socialist young man: It's not the grocery store that makes the hike, it's the government that makes the hike.

- homeless: government if anyone go and fight with him.

-homells 2: You had a fight with Apo grocer for nothing, let's break this Hikmet's head again. I wonder which mosque he goes to?

- socialist young man: You can't do this just by beating the grocer and stealing, you have to radically change the government.

-Homells 2: weren't socialists in favor of equal sharing?

-Socialist young Woman: How do you equate common theft with revolutionism? we want power

- Socialist young Man: What good is it if you take the shoes of the rich, you have no food to eat, no place to spend the winter.

--Homells 2: you are right i agree with you

- Socialist young Man: when the socıalıst revolutıon has happened, everyone wıll have theır own home

-Homelles 2: You believe too much in the revolution but I don't think so

Scene 3-2:

ultranationalist man : Do you meet with socialist groups that cooperate with other states?

-Homeless: If you are talking about Sinan's group, we are not meeting with them.

- ultranationalist man: they saw you at the mosque yesterday. were you praying?

--Homeless: yes we were performing our worship

- ultranationalist man: Have you stopped drinking wine?

- Homeless: yes, we don't drink wine anymore. Instead of wine, we drink the Turkish drink kumiss.

Scene 4:

Indicator: When the homeless hear that there is a military coup, they quickly go to their homes to get the house promised by the revolutionary youth, but the front of the house is surrounded by soldiers. The group leader of the homeless tries to learn the situation by talking to the soldier. Seeing the soldiers arresting the revolutionary group, the homeless return to their shelters on the street. But soldiers are waiting for them in their shelters. Arrests the homeless for not complying with the curfew and takes them to prison.

Showing: A man standing alone in an empty street, closed shops, military vehicles that blocked the road and soldiers who took the security position, in torn clothes standing under the guard of soldiers in front of the ruined building, Civilians chatting with soldiers.

Shown: Since the curfew was enforced in the September 12 military coup, the soldiers were positioned to ensure security on the streets. Accompanied by soldiers, many people are taken out of the houses and put into military vehicles to be arrested. The homeless, thinking that the left-wingers caused the revolution, quickly go to the left-wing group's house and want to buy the house they promised them. The leader of the homeless sees that the left-wing group is taken into custody and realizes that they did not make the revolution. They convey their good intentions to the soldiers and leave.

Scene 5:

Indicator: Homeless people who do not comply with the curfew are arrested and sent to prison. Ertuğrul escapes from the homeless and escapes under the bridge, a homeless place where no one will come, where he can feel safe. Ertuğrul, who left the country by getting on the boat, where the socialists were waiting for his friends, like his friends, immediately adapts to the environment and begins to explain his imaginary views to the people in the boat.(eril)

Showing: In the first picture, five people sitting opposite each other in the boat. A burning gas lamp. In the second picture, other homeless people who were forcibly beaten to the fight by the soldiers.

Shown: Political criminals leaving the country by smuggled sea. The fugitives making political inferences from irrelevant statements while carefully listening to someone they believe to be politically conscious.

Scene 6:

Indicator: The homeless stay in a fight with members of the left organization during their stay in prison. This is how the communication between the homeless and political prisoners begins. The homeless are now happy to get rid of the street, they are happy to live in a prison environment that is warm from the street.

Showing: Four detainees talking candidly around a man lying on a prison bunk.

Shown: The homeless prisoner asks political prisoners where he wants to go in order to reach his fellow film artist Yılmaz Güney**.** The inmates laugh at the homeless person because they have the same political views as the film artist, and give advice to the homeless prisoner with political speeches.

Scene 7:

Indicator: The homeless are beginning to see the justification of the prisoners' views by establishing a closer relationship with the people they stay in jail with the arrival of one of the left-wing group they eat at their homes and stay with periodically during the winter.

Showing:

Socialist young Man: what are you doing in prison

Homeless: You can't believe it even if I tell you, neither you ask nor I will tell

Socialist young Man**:** Strange things happen now that I believe what you say.

Shown: Other inmates in the prison welcoming the prisoner who came to the prison.

Homeless and newly arrived political prisoner hugging each other. Homeless prisoner remembering advice given to them at the political prisoner's home.

Scene 8:

Indicator: The hierarchy race between the prison civilian director and the prison military commander and prison workers who want to gain a position by taking advantage of this race.

Showing: Prison administrators, one civilian and the other military, sitting in the extended seat,

Shown: In the 1980s, the effort of prison staff to benefit from their daily work, aiming to gain hierarchical superiority and use force between the prison director and the prison commander.

Scene 9:

Indicator: The prisoners who came out of the prison by tunneling chose the sea route to escape and came to the seaside. They are living the first moments of their freedom.

Showing: man digging, three people looking at the dug pit, sea, two people in parkas facing the seax line

Shown: After two prisoners who were imprisoned in the 1980 coup escaped from prison, they tried to leave the country by sea by going to the seaside, which they identified with freedom.

Scene 10:

Indicator: After the September 12 coup, many political prisoners were executed. Many have fled abroad. The homeless, on the other hand, go back to their streets and continue their lives. The homeless are now class conscious. While he sees in the newspaper that the left-wing inmates with whom they lived together in prison were caught dead while escaping, he sees from the newspaper that his homeless friends who fled abroad received awards as a famous businessman abroad.

Showing: newspaper headlines, News headline of wanted socialist prisoners, award-winning business person news headline, man with mustache holding radio while reading newspaper

Shown: When the homeless lay the newspaper in front of them to have breakfast on the street, as they do every morning, they read from an ideologically left-wing newspaper that the prisoners they ate together, stayed at home, spent time in prison together, and that the prisoners they helped to escape died while escaping. In the same newspaper, it is reported that Ertuğrul, who is homeless like them, fled abroad and became the businessman of the year there. While the socialist stereotype of Cevat is being created with his mustache, in the scene where the killing of people who fight for class struggle is criticized while his friends, who fall for his personal benefit, improve their lives economically, a criticism is brought to the political and social order through this song played on the radio.

5.Conclusion :

Cinema is one of the effective tools in the formation of social memory in terms of transferring existing social events to the audience. The 1980 military coup in Turkish society left deep traces in the society in terms of the political environment before the coup and the human drama experienced after the coup, and became the main themes of the cinema. The analyzed film looks

at the 1980 coup through the homeless people affected by the coup, and differs from the other 12 September films in terms of dealing with the injustices of the military administration in terms of comedy elements and ideological awareness. In choosing the semiotic method in the study, it is aimed to analyze the articulation between the coded ideology displayed in the sign model in social semiotics and the material forms, while the polysemy of social signs, as well as the polysemy of social signs, as well as the presentation of each cultural item with many objects, in the semiotic method preferred (Sağlamtimur, 2010:104). Let this be the last movie, the French Linguist Roland Barthes's denotation and connotation dimension was analyzed by subjecting it to the semiotic analysis method. The sociality under what is shown to the audience has been tried to be resolved by combining it with an ideological perspective. The viewpoints of the characters in the movie are analyzed through scenes that are semiotic images and the ideology is revealed in the movie, by going to connotation analysis rather than the literal meaning, and the analyzes are analyzed through the shown ones. In the movie, the soldiers are presented through the metaphor of authority, while the homeless are presented through the metaphors of innocence and ignorance.

6. Referance

[1]. Karakoç, E. ve Mert, A. (2016). Sinemada Siyasal İktidar, İdeoloji ve Medya Üçgeni: Wag The Dog Filminin İncelenmesi . Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (34) , 279-297

[2]. Karaduman,S.(2009). “Televizyon Haberlerinde Egemen İdeoloji ve Farklı Kimliklerin Temsili.” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rayo Televizyon Anabilim Dalı Doktora Tezi.s.1.

[3]. Başcı, P. (2014). 12 Eylül'ü Konu Alan Filmlere Karşı Anlatı Olarak Ses ve Hafıza / Voice and Memory as Counter-Narratives in Films Depicting the September 12, 1980 Military Take-Over . Mülkiye Dergisi , 34 (268) , 147-183

[4]. Heywood,A.(2013). Siyasi İdeolojiler. Ankara: Adres Yayınları.

[5].Althusser,L.(2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul:İthaki Yayınları.

[6]. Çaycı, B. (2016). Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim . Akdeniz Üniversit esi İletişim Fakültesi Dergisi , (25) , 84-96

[7]. Camankulova,R. ; Ayhan,N.; Narınova,V.(2017). “Sovyet Belgesel Sinemasında Medya Metinleri Üzerinden İdeolojik İnşa: “Köyümün Askerleri” Belgesel Filmi Örneğinde.” Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6,(4),617-625.

[8]. Adanır,O.(2006). Kültür ,Politikave Sinema. İstanbul:Pmp Basım Yayın Matbaacılık San.

[9]. Tugen, B. (2014). 1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri . 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 3 (7) , 159-175 .

[10]. Erkılıç, H. (1997). *"Sinema ve İdeoloji 12 Eylül Filmlerinin Toplumsal Çözümlemesi."* Anadolu ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

[11]. Güneş,A.(2013). " Göstergebilim Tarihi" Humanities Sciences , 8 (4) , 332-348 .

[12]. Rifat,M.(1999). Gösterge Eleştirisi İstanbul:Kaf Yayıncılık

[13]. Barthes,R.(1979). Göstergebilim İlkeleri. Kültür Bakanlığı Yayınları Bilim Dizisi No:8 Ankara:Meteksan yayınları.

[14]. Taydaş, O., & Karakoç, E. (2017). Reha Erdem in A Ay Filmi Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme. Presented at the I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Ankara.

[15]. Küçükcan,U.(2005).Film Çözümlemesinde İki Yaklaşım:N. Chomsky ve C. Metz Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1615

[16]. Rifat, M (2007). Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

[17]. Sağlamtimur,Z. (2010). *" Tek Taş Yüzük Reklamlarında Aşkın Temsili."* D. takımcı (Ed) İçinde Medya Temsilleri. (s.92-113). Ankara:Nobel Yayınları.

POPÜLER TELEVİZYON DİZİLERİNDE (TÜRKİYE/2022) SADAKATSİZLİĞİN NİTELİKSEL BİR ANALİZİ

A QUALITATIVE ANALYSIS OF INFIDELITY IN POPULAR TELEVISION SERIES (TURKEY/2022)

Doç. Dr. Hacer AKER[1]

[1]Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü,
haceraker@selcuk.edu.tr - Orcid ID: 0000-0002-0116-6462

ÖZET

Bu çalışmada, 2022 yılında yayınlanan popüler televizyon dizilerinde yer alan sadakatsizlik tasvirlerinin içerik analizi yapıldı. Kanal D (n=4), ATV (n=5), Show Tv (n=4), Star Tv (n=3) ve Fox Tv (n=5) evrenselinde yayınlanan diziler arasından haftalık yayınlanması ve 11 Aralık tarihinden önce vizyona girmesi ölçütünde örneklem grubu oluşturuldu: (a) Kanal D'den *Üç Kız Kardeş*, *O Kız*, *Camdaki Kız*, *Yargı* (b) ATV'den *Aldatmak*, *Bir Küçük Gün Işığı*, *Ben Bu Cihana Sığmazam*, *Yalnız Kurt*, *Kardeşlerim* (c) Show Tv'den *Gelsin Hayat Bildiği Gibi*, *Kızılcık Şerbeti*, *Güzel Günler*, *Baba* (d) Star Tv'den *Çöp Adam*, *Yalı Çapkını*, *Gecenin Ucunda* ve (e) Fox Tv'den *Darmaduman*, *Bir Peri Masalı*, *Yasak Elma*, *İyilik*. 2022 yılında final yapan (*Mahkûm*, *Kusursuz Kiracı*, *Hayat Bugün, Tozluyaka*) ve üç yıldan uzun süredir devam eden diziler (*Arka Sokaklar*) araştırmadan dışlandı. Bulgular, örnekleme alınan televizyon dizilerinin biri (*Güzel Günler*) hariç tamamının (n=20) aldatma davranışlarını betimlediğini veya aldatma hakkında konuştuğunu; aldatma hikayelerinin daha çok aile (görümce, baldız, enişte, kardeşinin eşi/nişanlısı, amcasının gelini) içinde evli erkekler dolayımıyla yaşandığını ortaya koydu. Aynı zamanda aile dostu, yakın arkadaş veya tanıdıklar da aldatmaya aracılık ettiler. Aldatan karakterler çoğunlukla erkek olsa da kadınlar da en az erkekler kadar aldatmanın özneleriydi ve aldatan karakterin aynı zamanda aldatıldığı da görüldü. Diğer taraftan aldatanların birincil karakter olarak görülme olasılığı önemli ölçüde daha yüksekti ve bir başkasına duyulan çekim, karakterlerin aldatma öykülerinin ana nedeniydi. Aldatmanın sonuçları olumsuz olsa da bu sonuçlar aldatmanın türüne göre farklılık gösteriyordu: Romantik aldatma kadınlarda, cinsel aldatma (cinsel flört, öpüşme/dokunma, cinsel ilişki) erkeklerde daha yaygındı ve romantik aldatma cinsel aldatmaya göre daha olumsuz sonuçlara yol açtı. En az bir cinsel ve romantik aldatma davranışını gösteren karşılaşmalar da yaygındı. Aldatma hakkında konuşmaya sıklıkla romantik sadakatsizlik davranışları eşlik etti. Aldatmalar sözel çatışma, ayrılık, üzüntü ve ölümle sonuçlandı. Aldatma davranışına en fazla Fox Tv'de yayınlanan dizilerde rastlandı. Onu Kanal D ve Star Tv takip etti. Araştırmacının bildiği kadarıyla Türk televizyon dizilerinde sadakatsizlik temsillerini araştıran bir çalışma daha önce yayınlanmamıştır. Gelecekte araştırmalar, sadakatsizlikle ilgili televizyon dizilerindeki tasvirlerin izleyicilerin sadakatsizliğe karşı toleransı üzerindeki etkisini inceleyebilir.

Anahtar Kelimeler: Aldatma, sadakatsizlik, Tv dizileri, içerik analizi.

ABSTRACT

In this study, content analysis of the depictions of infidelity in popular television series broadcasted in 2022 was conducted. The sample group was formed among the TV series broadcasted on Kanal D (n=4), ATV (n=5), Show Tv (n=4), Star Tv (n=3), and Fox Tv (n=5) based on the criteria of being broadcast weekly and being released before December 11: (a) Kanal D's *Üç Kız Kardeş*, *O Kız*, *Camdaki Kız*, *Yargı* (b) ATV's *Aldatmak*, *Bir Küçük Gün Işığı*, *Ben Bu Cihana Sığmazam*, *Yalnız Kurt*, *Kardeşleri*m (c) Show TV's *Gelsin Hayat Bildiği Gibi*, *Kızılcık Şerbeti*, *Güzel Günler*, *Baba* (d) Star TV's *Çöp Adam*, *Yalı Çapkını*, *Gecenin Ucunda* and (e) Fox TV's *Darmaduman*, *Bir Peri Masalı*, *Yasak Elma*, *İyilik*. TV series that were finalized in 2022 (*Mahkûm*, *Kusursuz Kiracı*, *Hayat Bugün*, *Tozluyaka*) and TV series that have been running for more than three years (Arka Sokaklar) were excluded from the study. The findings revealed that all but one (Güzel Günler) of the sampled TV series (n=20) depicted cheating behaviors or talked about cheating and that cheating stories were mostly experienced through married men within the family (sister-in-law, brother-in-law, brother-in-law, brother's wife/fiancée, uncle's daughter-in-law). At the same time, family friends, close friends, or acquaintances also mediated the cheating. Although the cheating characters were mostly men, women were as much the subjects of cheating as men, and the cheating character was also seen to be cheated on. On the other hand, cheaters were significantly more likely to be seen as the primary character, and attraction to another person was the main reason for the characters' cheating stories. Although the consequences of cheating were negative, they differed according to the type of cheating: Romantic infidelity was more common in women, sexual infidelity (sexual flirting, kissing/touching, intercourse) was more common in men, and romantic infidelity led to more negative outcomes than sexual infidelity. Encounters that showed at least one sexual and one romantic infidelity behavior were also common. Talk about infidelity was often accompanied by behaviors of romantic infidelity. Infidelities resulted in verbal conflict, separation, sadness, and death. Infidelity behavior was most common in series aired on Fox TV. It was followed by Kanal D and Star TV. To the researcher's knowledge, no study investigating representations of infidelity in Turkish television series has been published before. Future research could examine the impact of depictions of infidelity in television series on viewers' tolerance toward infidelity.

Keywords: Infidelity, Tv series, content analysis.

Giriş: Teorik Yaklaşım

Sadakatsizlik bir çiftin duygusal ve/veya cinsel bağlılığına ilişkin varsayılan veya belirtilen sözleşmesinin ihlali olarak tanımlanmıştır. Sadakatsizlik ayrıca çift ilişkilerinin istikrarını, performansını ve hoşgörüsünü etkileyen tehdit edici faktörler arasındadır (Haseli vd., 2019).

Birçok çiftin karşı karşıya kaldığı bir sorun olan sadakatsizliğe nasıl tepki verileceğine karar vermek ise zor olabilir. Yakın tarihli araştırmalar, evli çiftlerin %41'inde eşlerden birinin veya her ikisinin cinsel veya duygusal sadakatsizlik davranışlarını gösterdiğini bulmuştur (Statistic Brain Research Institute, 2015). Birçok insan için sadakatsizlik oldukça üzücü olabilir ve ilişkinin sona ermesine yol açabilir (Amato ve Previti, 2003). Ayrıca sadakatsizlik, çeşitli kültürlerde en sık bahsedilen boşanma nedenidir (Betzig, 1989). Kadınların cinsel sadakatsizliği, gerçek ya da hayali, ev içi taciz ve eş cinayetini tetikleyen başlıca olaydır (Jankowiak, Nell, ve Buckmaster, 2002; Wilson ve Daly, 1992). Bu sonuçların ışığında araştırmacılar, cinsiyet (Flanigan, 2007) ve bağlılık düzeyi (Sprecher, 2001) gibi hangi faktörlerin kişinin partnerinin sadakatsizliğine müsamaha gösterme kararını etkilediğini araştırmaya devam ediyor.

Aldatma araştırmalarında önemli bir diğer tartışma alanı da eğlence medyasının ilişkisel normlar hakkında önemli bilgiler sağlayabileceğini gösteriyor (Trekels vd., 2017). Önceki araştırmalar, genç yetişkinlerin ilişkileri ve ilişki ortaklarını nasıl gördüklerini şekillendirmede eğlence medyasının rolünü tanımlamış (Aubrey vd., 2003); televizyonun genellikle bağlanmayan partnerler arasındaki cinsel ilişkiyi tasvir ettiğini (Eyal ve Finnerty, 2009; Timmermans ve Van den Bulck, 2018), ancak bağlanmayan partnerlerle seksin olumsuz sonuçlarını nadiren gösterdiğini (Eyal ve Finnerty, 2009; Aubrey, 2004) bulmuştur. Araştırmalar ayrıca ana akım televizyonda cinsel aktivitenin yaygın olduğunu göstermiştir. Örneğin yapılan bir dizi araştırmaya göre, televizyon programlarının yaklaşık %50-82'si bir tür cinsel aktivite tasvir ediyor (Dillman Carpentier vd., 2017; Fisher vd., 2004) ve cinsel içerik, gençler insanlar için hazırlanan programlarda daha sık ortaya çıkıyor (Kunkel vd., 2005).

Eğlence televizyonlarında cinsel içeriğe gösterilen bu ilgiye rağmen, içerik analizleri sadakatsizlik konusunu nadiren ele almıştır. Bununla birlikte, bazı istisnalar, türe özgü bir yaklaşım benimsemiştir. Örneğin, Greenberg ve meslektaşları (1997), 1994-1995 sezonundan 10 talk show örneğini analiz ettiler ve programların %21'inde sadakatsizlik tasvirleri buldular. Greenberg ve D'Alessio (1985), üç günlük 13 gündüz kuşak programını analiz etti ve 66 cinsel ilişki eyleminin 29'unun (%22) evlilikte sadakatsizlik vakaları olduğunu buldu. Televizyonda sadakatsizliğin varlığı daha geniş bağlamda da incelendi (Ward vd., 2014, Cope-Farrar ve Kunkel, 2002; Lampman vd., 2002; Greenberg ve Hofschire, 2000; Sapolsky ve Tabarlet, 1991). Cinsel ilişkilerin ve cinsel aktivitenin televizyonda nasıl tasvir edildiğini anlamak için yakın tarihli büyük adımlar atılmış olsa da (Alexopoulos ve Gamble, 2022), televizyonda aldatma tasvirlerinin sıklığı ve doğası ülkemizde bilinmemektedir. Bu çalışmada, popüler Türk televizyon dizilerindeki sadakatsizlik tasvirlerini rapor ediyor ve aşağıdaki araştırma sorularını sunuyorum:

(1) Popüler Türk televizyon dizilerinde (a) cinsel sadakatsizlik, (b) romantik sadakatsizlik ve (c) sadakatsizlik tasvirleri ne kadar yaygındır?

(2) Popüler Türk televizyon dizilerindeki sadakatsizlik tasvirleri yayıncı kanala göre farklılık gösterecek mi?

(3) Popüler televizyon dizilerindeki sadakatsizlik tasvirleri karakterlerin cinsiyetine göre farklılık gösterecek mi?

(4) Popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsiz karakterlerin medeni durumu nedir?

(5) Popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsizliğe aracılık eden partnerlerin yakınlık derecesi nedir?

(6) Popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsizliğin en sık tasvir edilen sonuçları nelerdir?

Yöntem

Örneklem

Bu çalışmada, 2022 yılında popüler televizyon dizileri yayınlayan tecimsel televizyon kanalları evrenselinden, Kanal D (n=4), ATV (n=5), Show Tv (n=4), Star Tv (n=3) ve Fox Tv (n=5) örnekleme alındı. Belirlenen televizyon kanallarında yayınlanan diziler arasından haftalık yayınlanması ve 11 Aralık tarihinden önce vizyona girmesi ölçütünde örneklem grubu oluşturuldu: (a) Kanal D'den *Üç Kız Kardeş*, *O Kız*, *Camdaki Kız*, *Yargı* (b) ATV'den *Aldatmak*, *Bir Küçük Gün Işığı*, *Ben Bu Cihana Sığmazam*, *Yalnız Kurt*, *Kardeşlerim* (c) Show Tv'den *Gelsin Hayat Bildiği Gibi*, *Kızılcık Şerbeti*, *Güzel Günler*, *Baba* (d) Star Tv'den *Çöp Adam*, *Yalı Çapkını*, *Gecenin Ucunda* ve (e) Fox Tv'den *Darmaduman*, *Bir Peri Masalı*, *Tozluyaka*, *Yasak Elma*, *İyilik*. 2022 yılında final yapan (*Mahkûm*, *Kusursuz Kiracı*, *Hayat Bugün*) ve üç yıldan uzun süredir devam eden diziler (*Arka Sokaklar*) araştırmadan dışlandı.

Kodlama

Analiz ünitesi

Analiz birimi bir sadakatsizlik karşılaşmasıydı. Sadakatsizlikle karşılaşma, sadakatsizlikle uğraşan kişinin veya partnerinin davranışın yerleşik sınırları ihlal ettiğini ifade ettiği açık olduğunda sadakatsizlik olarak kodlandı. Her aldatma karşılaşması, birden çok kez tasvir edilmiş olsa bile yalnızca bir kez sayıldı. Aynı bölümde farklı partnerler arasında meydana gelen benzersiz sadakatsizlik karşılaşmaları, karakter eşleştirmeleri kullanılarak ayrı ayrı kodlandı. Aldatma karşılaşması sırasında karakterlerin kararlı bir ilişki içinde olup olmadığı net değilse, partnerinin romantik veya cinsel davranışları tarafından ihanete uğramış hissettiğini ifade etmesi yeterli sayıldı.

Aldatma davranışı

Cinsel aldatma (cinsel flört, cinsel öpüşme veya dokunma ve cinsel ilişki), karakterlerin bağlı ilişkileri dışında meydana geliyorsa kodlanmıştır. Romantik aldatma ise yüz yüze gerçekleşen samimi konuşmalar, teknoloji aracılığıyla gerçekleşen samimi konuşmalar (örn. telefon

görüşmesi, mesajlaşma) ve cinsel olmayan fiziksel davranışlar (örn. yanaktan) söz konusu olduğunda kodlanmıştır.

Karakter rolü

Kendini adamış partnerin ve metresi oynayan karakterlerin adları ve algılanan cinsiyetleri ile aldatma eyleminde bulunan partnerlerin kan bağı, akrabalık ya da yakınlık seviyeleri kodlandı.

Aldatmanın sonuçları

Üç tür sonuç kodlanmıştır. Duygusal sonuçlar olumsuz (pişmanlık) veya olumlu (özsaygı veya özdeğerde artış, kişinin diğer insanlar arasındaki itibarını artırmanın gururu) olabilir. Fiziksel sonuçlar olumsuz (istenmeyen gebelik) veya olumlu (fiziksel tatmin) olabilir. Son olarak, ilişkisel sonuçlar sözel çatışmayı veya ilişkiyi sonlandırmayı, sorunun tartışılmasını/nedenini bulmayı, ilişkiyi geliştirmeyi, affetmeyi, intikam almayı ve hoşgörüyü içermektedir.

Bulgular

Tablo 1: Kanal D'de yayınlanan dizilerde sadakatsizlik tasvirleri

	Aldatan	**Aldatılan**	**Aldattığı**	**Yakınlık**	**Pişm.**	**Gebelik**	**Romantik/Cinsel**	**Sonuç**
Üç Kız Kardeş	Evli erkek	Evli kadın	Evli kadın	Tanıdık	Var	Var	Romantik	Birlikteler
O Kız	Evli kadın	Evli erkek	Bekar erk.	Çalışanı	Yok	Yok	Romantik	Birlikteler
Camdaki Kız	Evli erkek Evli kadın	Evli kadın Evli erkek	Evli kadın Evli erkek	Aile dostu Şöförü	Yok Yok	Var Yok	Cinsel Romantik	Ayrılık Birlikteler
Yargı	Evli erkek Evli erkek	Evli kadın Evli kadın	Evli kadın Evli kadın	Amcasının gelini Abisinin karısı	Var Var	Var Yok	Romantik Romantik	Ayrılık Ayrılık

Tablo 2: ATV'de yayınlanan dizilerde sadakatsizlik tasvirleri

	Aldatan	**Aldatılan**	**Aldattığı**	**Yakınlık**	**Pişm.**	**Gebelik**	**Romantik/Cinsel**	**Sonuç**
Aldatmak	Evli erkek Aldatan k.	Evli kadın Evli erkek	Bekar k. Bekar e.	Dışarıdan Eski patronu	Var Yok	Var Yok	Romantik Cinsel	Boşanma sürecinde Birlikteler
Bir Küçük Gün Işığı	Nişanlı e. Evli erkek	Nişanlı k. Evli kadın	Bekar k. Bekar k.	Arkadaşı Patron. kardeş	Yok Yok	Yok Var	Cinsel Cinsel/Romantik	Birlikteler Ölüm
Ben Bu Cihana Sığmazam	Evli erkek Evli erkek	Evli kadın Evli kadın	Evli kad. Evli kad.	A. manevi kız Aile dostu	Var Yok	Yok Yok	Romantik Cinsel	Birlikteler Birlikteler
Kardeşlerim	Evli erkek Evli kadın	Evli kadın Evli erkek	Evli k. Evli e.	Eşinin arkad. Koca. Ortağı	Yok Yok	Yok Yok	Cinsel Romantik	Ölüm Birlikteler

Tablo 3: Show TV'de yayınlanan dizilerde sadakatsizlik tasvirleri

	Aldatan	**Aldatılan**	**Aldattığı**	**Yakınlık**	**Pişm.**	**Gebelik**	**Romantik/Cinsel**	**Sonuç**
Gelsin Hayat	Evli kadın	Evli erkek	Evli e.	Arkadaşı	Var	Yok	Cinsel	Boşanma

Bildiği Gibi	Evli erkek Evli erkek	Evli erkek Evli kadın	Evli k. Bekar k.	Arkadaşı Eski eşi	Yok Yok	Yok Yok	Cinsel Cinsel/Romantik	Boşanma Birlikteler
Kızılcık Şerbeti	Evli erkek Evli erkek	Evli kadın Evli kadın	Bekar k. Bekar k.	Arkadaşı Dünürü	Var Yok	Yok Yok	Cinsel Romantik	Birlikteler Birlikteler
Güzel Günler	-	-	-	-	-	-	-	-
Baba	Evli erkek Evli kadın	Evli kadın Evli erkek	Bekar k. Bekar e.	Dışarıdan Akraba	Yok Yok	Yok Yok	Romantik Romantik	Boşanma Birlikteler

Tablo 4: Star TV'de yayınlanan dizilerde sadakatsizlik tasvirleri

	Aldatan	**Aldatılan**	**Aldattığı**	**Yakınlık**	**Pişm.**	**Gebelik**	**Romantik/Cinsel**	**Sonuç**
Çöp Adam	Evli erkek	Evli kadın	Bekar k.	Baldızı	-	Yok	Cinsel	Ölüm
Yalı Çapkını	Evli erkek Evli erkek Evli erkek	Evli kadın Evli kadın Evli kadın	Dul Bekar k. Bekar k. Bekar k.	Abisinin eşi Aile dostları Gelinin ablası	Yok Yok Yok	Yok Yok Yok	Cinsel Romantik Romantik	Birlikteler Birlikteler Birlikteler
Gecenin Ucunda	Evli erkek Evli kadın Evli erkek	Evli kadın Evli erkek Evli kadın	Bekar k. Bekar e. Bekar k.	Krdş. sözlüsü Eski erk. A Dışarıdan	Yok Yok Yok	Yok Yok Yok	Romantik Cinsel Cinsel	Birlikteler Birlikteler Ölüm

Tablo 5: Fox TV'de yayınlanan dizilerde sadakatsizlik tasvirleri

	Aldatan	**Aldatılan**	**Aldattığı**	**Yakınlık**	**Pişm.**	**Gebelik**	**Romantik/Cinsel**	**Sonuç**
Darmaduman	Evli erkek	Evli kadın	Evli kad.	Dışarıdan	Yok	Var	Romantik	Boşandı
Bir Peri Masalı	Bekar erk. Bekar kad. Bekar erk. Evli kad. Niş. erk	Bekar kadın Bekar erkek Bekar kad.	Bekar k. Nişanlı e. Bekar k. - Bekar k.	Dışarıdan Dışarıdan Dışarıdan - Yengesi	Yok Yok Yok Yok Yok	Yok Yok Yok Var Yok	Romantik Romantik Cinsel Cinsel Cinsel	Ayrılık Ayrılık Ayrılık Ayrılık Ayrılık
Yasak Elma	Evli erk. Evli erkek Bekar kad.	Evli kad. Evli kadın Bekar e.	Bekar k. Bekar k. Bekar e.	Çalışanı Komşusu Arkadaş	Yok Yok Yok	Var Var Var	Romantik Cinsel/Rom. Cinsel	Boşandı Ölüm Ayrılık
İyilik	Evli erk. Niş. Kadın	Evli kadın Nişanlı erk.	Bekar k. Evli erk.	Tanıdık Enişte	Yok Yok	Var Yok	Cinsel Cinsel	Boşandı Ayrılık

Sonuç

Sadakatsizlik tasvirlerinin sıklığı

Araştırma sorusu (1) popüler Türk televizyon dizilerinde (a) cinsel sadakatsizlik, (b) romantik sadakatsizlik ve (c) sadakatsizlik tasvirlerinin ne kadar yaygın olduğunu sordu. Örnekleme dahil edilen beş ayrı televizyon kanalından toplam 20 dizinin %95'i sadakatsizlik davranışları içeriyordu. Aldatmayla ilgili referanslar içeren bu 19 dizide, 39 aldatma karşılaşması veya aldatma davranışları sergileyen ve/veya aldatma hakkında konuşan karakterlerin örnekleri vardı: Bu tasvirlerin üçü hem cinsel hem de romantik sadakatsizlik, 17'si yalnızca cinsel

sadakatsizlik, 19'u da sadece romantik sadakatsizlik davranışları içeriyordu. Aldatma karşılaşmalarının sayısı, dizilerin sayısından daha fazlaydı, yani birden fazla aldatma karşılaşması olan diziler vardı. Bireysel sadakatsizlik davranışlarının sıklıkları için *Tablo 1, 2, 3, 4* ve *5*'e bakınız.

20 cinsel aldatma karşılaşmasında toplam 54 bireysel cinsel aldatma davranışı (cinsel flört, öpüşme/dokunma, cinsel ilişki) tasvir edilmiştir; bu nedenle, cinsel sadakatsizliği tasvir eden diziler birden fazla cinsel davranışı içerme eğilimindeydi. En sık tasvir edilen cinsel davranış, cinsel öpüşme/dokunmadır. Romantik sadakatsizlik davranışları ise 22 romantik sadakatsizlik karşılaşmasında 36 kez tasvir edilmiştir. En az bir cinsel ve bir romantik aldatma davranışını gösteren 3 karşılaşma ile, her iki aldatma türü de sıklıkla aynı aldatma karşılaşmalarında ortaya çıktı.

Yayıncı kuruluşun türüne göre sadakatsizlik

Araştırma sorusu (2) popüler Türk televizyon dizilerindeki sadakatsizlik tasvirlerinin yayıncı kuruluşa göre farklılık gösterip göstermediğini sordu. Örnekleme dahil edilen beş televizyon kanalından Fox Tv'de yayınlanan diziler, 11 aldatma sıklığıyla toplam aldatma davranışlarının %28'ini oluşturuyordu. Kanal D'de (dizi=4, n=6) %15, Atv'de (dizi=4, n=8) %20, Show Tv'de (dizi=4, n=7) %23 ve Star Tv'de de (dizi=3, n=7) %23 aldatma sıklığı görüldü. En fazla cinsel aldatma Fox Tv (n=6) ve Atv'de (n=5), en fazla romantik aldatma ise Kanal D (n=5)'de tespit edildi. Star Tv ve Show Tv'de romantik ve cinsel aldatmanın oranları eşitti.

Sadakatsizlik ve karakter cinsiyeti/rolü

Araştırma sorusu (3) popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsiz karakterlerin erkek mi yoksa kadın oyuncu tarafından mı canlandırıldığını sordu. Bulgular, aldatanların erkek olma olasılığının daha yüksek olduğunu (n=26), kendini adamış partnerlerin kadın olma olasılığının ise önemli ölçüde daha yüksek olduğunu ortaya koydu. Tüm birincil ilişkiler, erkek ve kadın karakterler arasındaki heteroseksüel ilişkiler olarak tasvir edildi.

Aldatan karakterlerin medeni durumu

Araştırma sorusu (4) popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsiz karakterlerin medeni durumunu sordu. Aldatma karşılaşmalarının %64'ünde karakterler bekar, %36'sında erkekti. En fazla aldatan evli karakter Kanal D'de yayınlanan dizilerdeydi (n=5). Star Tv'de yayınlanan dizilerde ise aldatan karakterlerin tamamı (n=9) bekardı. Atv'de yayınlanan dizilerde evli-bekar oranı eşitti (n=4).

Sadakatsizliğe aracılık eden partnerin yakınlık derecesi

Araştırma sorusu (5) popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsizliğe aracılık eden partnerlerin yakınlık derecesi sordu. Arkadaş, aile dostu, tanıdık vb. değişkenlerin sıklığı 13'tü. Aldatan ile aldatmaya aracılık eden karakterler arasındaki yakınlık derecesi iş bağlantısı

dolayımıyla gerçekleşen karşılaşmaların sayısı 6, eski eş ya da eski sevgili 2, akrabalık bağı (yenge, enişte, dünür, baldız vb.) ise 10'du.

Sadakatsizliğin sonuçları

Araştırma sorusu (6) popüler Türk televizyon dizilerinde sadakatsizliğin en sık tasvir edilen sonuçlarının neler olduğunu sordu. Pişmanlık (n=7), gebelik (n=12), ayrılık (n= 7), boşanma (n= 9) ve ölüm (n=5) aldatmaların sonuçları arasındaydı. Ayrıca 17 aldatma karşılaşmasında duygusal sonuçlar yaşandı ve bu aldatmaların devam ettiği görüldü.

Tartışma

İlişkilere ve cinsel meselelere yapılan atıflar, sit-com'lar, dramalar ve pembe diziler dahil olmak üzere çeşitli türlerdeki prime-time televizyon dizilerinde yaygındır (Lowry & Towles, 1989; Sapolsky & Tabarlet, 1991; Taylor, Alexopoulos , & Ghaznavi , 2016 ; Ward, 1995). Ek olarak, kesitsel ve deneysel araştırmalar, en çok izlenen dizilere daha fazla maruz kalma ile izleyicilerin sıklıkla tasvir edilen cinsel etkinliklerin yaygınlığı hakkındaki algıları arasındaki ilişkiyi desteklemiştir (Buerkel-Rothfuss ve Strouse, 1993; Carveth ve Alexander, 1985; Aubrey vd., 2003; Eggermont, 2004). Bir laboratuvar deneyinde, bir partneri olan ve aldatma konusunda yüksek düzeyde endişe sergileyen kadınların, aldatma içeren bir televizyon anlatısına maruz kaldıktan sonra aldatmaya karşı daha düşük bir tolerans bildirdiklerini gösterdi (Alexopoulos ve Taylor, 2020). Diğer yandan "öz-farkındalığın" aldatma temalı TV dizilerinde "evlilik dışı ilişkileri kabul etme" üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu da kanıtlandı (Lee, 2020). Alanyazından damıtılan bulgular üzerinden Tv dizilerinde aldatmaya maruz kalmanın (a) izleyicilerin sadakatsizliğe karşı toleransını etkileyebileceği ve (b) seyircilerin öz-farkındalık tutumlarının bu etkinin boyutu üzerinde söz sahibi olabileceğini söyleyebilir; televizyon dizilerinde gözlemlediğimiz yaygın aldatma davranışlarını -özellikle akrabalar ve evli çiftler arasında- potansiyel bir tehdit olarak sunabiliriz.

Öneriler

- Sadakatsizliğin ilişkilerin çözülmesindeki önemli rolüne rağmen, medyada tasvir edilmesinin sonuçlarını inceleyen ampirik araştırma büyük ölçüde yoktur. Araştırmacılar, sadakatsizlikle ilgili medya tasvirlerinin izleyicilerin sadakatsizliğe karşı toleransı üzerindeki etkisini inceleyebilir.
- Aldatma temalı içeriği izlemenin etkilerini inceleyen gelecekteki çalışmalar, izleyicilerin karakterlerin sadakatsizlik tanımıyla uyumlu bilişler geliştirip geliştirmediğini veya bilişsel tepkilerinin kendi tanımlarına ve deneyimlerine bağlı olup olmadığını ölçebilir.

Kaynakça

Alexopoulos C. & Taylor, L. D. (2020) Your cheating cognitions: Young women's responses to television messages about infidelity, *Mass Communication and Society*, 23:2, 249-271, https://doi.org/10.1080/15205436.2019.1705350

Alexopoulos, C., Gamble, H. (2022). Prime time affairs: A quantitative analysis of infidelity in popular television programs. *Sexuality & Culture*, 26:1490-1509. https://doi.org/10.1007/s12119-022-09955-9

Amato P.R. ve Previti D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *J Fam Issues*. 24: 602-626

Aubrey, J. S. (2004). Sex and punishment: An examination of sexual consequences and the sexual double standard in teen programming. *Sex Roles*, *50*(7-8), 505-514. https://doi.org/10.1023/B:SERS.0000023070.87195.07

Aubrey, J. S., Harrison, K., Kramer, L., & Yellin, J. (2003). Variety versus timing: Gender differences in college students' sexual expectations as predicted by exposure to sexually oriented television. *Communication Research*, 30(4), 432-460. https://doi.org/10.1177/0093650203253365

Cassandra Alexopoulos & Laramie D. Taylor (2020). Your cheating cognitions: Young women's responses to television messages about ınfidelity, *Mass Communication and Society*, 23:2, 249-271, https://doi.org/10.1080/15205436.2019.1705350

Cope-Farrar, K. M., & Kunkel, D. (2002). Sexual messages in teens' favorite prime-time television programs. In J. Brown, J. R. Steele, & K. Walsh-Childers (Eds.), *Sexual teens, sexual media* (pp. 59–78). Lawrence Erlbaum

Dillman Carpentier, F. R., Stevens, E. M., Wu, L., & Seely, N. (2017). Sex, love, and risk-n-responsibility: A content analysis of entertainment television. *Mass Communication and Society*, *20*(5), 686–709

Eyal, K., & Finnerty, K. (2009). The portrayal of sexual intercourse on television: How, who, and with what consequence? *Mass Communication and Society*, *12*(2), 143-169. https://doi.org/10.1080/15205430802136713

Fisher, D. A., Hill, D. L., Grube, J. W., & Gruber, E. L. (2004). Sex on American television: An analysis across program genres and network types. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 48(4): 529-553. https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4804_1

Greenberg, B. S., & D'Alessio, D. (1985). Quantity and quality of sex in the soaps. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 29(3): 309-321. https://doi.org/10.1080/08838158509386587

Greenberg, B. S., & Hofschire, L. (2000). Sex on entertainment television. In D. Zillmann, & P. Vorderer (Eds.), *Media Entertainment: The Psychology of Its Appeal* (pp. 73–87). Routledge.

Greenberg, B. S., Sherry, J. L., Busselle, R. W., Hnilo, L. R., & Smith, S. W. (1997). Daytime television talk shows: Guests, content and interactions. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 41(3), 412–426. https://doi.org/10.1080/08838159709364416

Haseli A, Shariati M, Nazari AM, et al. (2019). Infidelity and Its Associated Factors: A Systematic Review. *J Sex Med*, 16: 1155-1169. https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2019.04.011

Kunkel, D., Eyal, K., Finnerty, K., Biely, E., & Donnerstein, E. (2005). *Sex on TV 4: A biennial report to the Kaiser Family Foundation*. Kaiser Family Foundation. http://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/sex-on-tv-4-executive-summary.pdf

Lampman, C., Rolfe-Maloney, B., David, E. J., Yan, M., McDermott, N., Winters, S. Lathrop, R. (2002). Messages about sex in the workplace: A content analysis of primetime television. *Sexuality & Culture*, 6(4), 3-21. https://doi.org/10.1007/BF02719213

Lee, H.J. (2020). The effect of married women's self-awareness on the acceptance of extra-marital relationship: Focused on the mediated effect of ındividuals' criticism of tv drama regarding ınfidelity. *Journal of the Korea Academia-Industrial cooperation Society*, 21(2): 115-123, http://dx.doi.org/10.5762/KAIS.2020.21.2.115

Sapolsky, B. S., & Tabarlet, J. O. (1991). Sex in primetime television: 1979 versus 1989. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 35(4), 505-516.

Taylor, L. D., Alexopoulos, C., & Ghaznavi, J. (2016). Touchy subjects: Sex in the workplace on broadcast, cable, and internet television. *Sex Roles*, *75*(9-10), 476-489. https://doi.org/10.1007/s11199-016-0642-x

Timmermans, E., & Van den Bulck, J. (2018). Casual sexual scripts on the screen: A quantitative content analysis. *Archives of Sexual Behavior*, *47*(5), 1481-1496. https://doi.org/10.1007/s10508-018-1147-1

Trekels, J., Vangeel, L., & Eggermont, S. (2017). Media ideals and other-sex peer norms among Belgian early adolescents: equating self-worth with attractiveness. *Journal of Children and Media*, *11*(4), 466-484

Ward, L. M., Reed, L., Trinh, S. L., & Foust, M. (2014). Sexuality and entertainment media. In D. L. Tolman, L. M. Diamond, J. A. Bauermeister, W. H. George, J. G. Pfaus, & L. M. Ward (Eds.), *APA handbook of sexuality and psychology, Vol. 2: Contextual approaches* (pp. 373-423). American Psychological Association

Wilson, M. I., & Daly, M. (1992). Who kills whom in spouse killings? On the exceptional sex ratio of spousal homicides in the United States. *Criminology*, *30*(2), 189-216. https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01102.x

"Hasta mıyım?" "Ölecek miyim?" "İnanamıyorum!" "Kanserim." İTİRAF EDİYORUM: BEN BİR SİBERKONDRİYAKIM, HADİ BUNU BİRLİKTE ATLATALIM!

"Am I sick?" "Am I going to die?" "I can't believe it!" "I have cancer." I CONFESS: I AM A CYBERCHONDRIAC, LET'S GET THROUGH THIS TOGETHER!

Doç. Dr. HACER AKER[1]

[1]Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, haceraker@selcuk.edu.tr-Orcid ID: 0000-0002-0116-6462

ÖZET

Bu çalışma, 'internetten hastalık arama davranışı' olarak tanımlanan siberkondriyi, siberkondriyaklar üzerinden araştırdı. Çalışmanın örneklem grubunu siberkondri tanısı konmuş katılımcılar (n=6) oluşturdu. Veriler, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edildi; bulgular nitel araştırma desenine dayalı olarak kategorilendirildi. Siberkondriyakların kendilerini nasıl tanımladıklarına yanıt, bir dizi soru üzerinden arandı: (1) çevrimiçi olduğunuzda, web tarayıcınız gezinme geçmişiniz nedeniyle her zaman uyuşturucu ve tıbbi ürünler için reklamlar sunuyor mu? (2) doktorunuzu görmeye gittiğinizde, kan basıncınızı ölçmeden önce bile çevrimiçi belirti denetleyicileriyle seansınızın sonuçlarını ona anlatıyor musunuz? (3) hiç yorgunluk için bir web araması yaptınız mı ya da ilişkili olduğunu keşfettiğiniz rahatsızlıklar nedeniyle uykunuzu kaybettiniz mi? (4) öksürdüğünüzde hemen akciğer kanserini araştırır mısınız? (5) eşinize veya bir yakınınıza vücudunuzda kızarıklık veya baş ağrınız olduğunu söylediğinizde, sizi hemen bilgisayardan uzaklaştırır mı? (6) internette her zaman cevaplar mı arıyorsunuz? (7) sağlık kaygısından mustarip misiniz? (8) günde birkaç kez tüm ağrılarınız için bir sebep bulmaya çalıştınız mı? (9) çevrimiçi arama, kaygınızı daha da kötüleştiriyor mu? (10) bunun iyi bir fikir olmadığını bilseniz bile internete direnmeyi imkânsız mı buluyorsunuz? (11) sağlık kaygısının kurbanı olmaktan bıktınız mı? Siberkondriyakların yaşadıkları zorlukların öznel deneyimlerine dayalı olarak metne dahil edildiği çalışmada, bu zorluklarla mücadelede geliştirdikleri güçlenme mekanizmaları ise şu şekilde sınıflandırıldı: (1) Utanma, (2) inançlarını sorgula, (3) derin bir nefes alarak vücudunu serbest bırak, (4) doktorunla endişelerin hakkında konuş ve (5) unutma, çevrimiçi yanlış bilgiler bizi korkutmak için tasarlandı

Anahtar Kelimeler : Siberkondri, siberkondriyak, digital, digitalleşme, internet, Google.

ABSTRACT

This study investigated cyberchondria, defined as 'internet disease seeking behavior', through cyberchondriacs. The sample group of the study consisted of participants diagnosed with cyberchondria (n=6). Data were obtained through semi-structured interviews; findings were categorized based on qualitative research design. The answer to how cyberchondriacs define themselves was sought through a series of questions: (1) when you go online, does your web browser always present advertisements for drugs and medical products because of your browsing history? (2) when you go to see your doctor, do you tell him/her the results of your session with online symptom checkers even before he/she measures your blood pressure? (3) have you ever done a web search for fatigue or lost sleep because of ailments you discovered to be related? (4) when you cough, do you immediately search for lung cancer? (5) when you tell your spouse or a relative that you have a rash on your body or a headache, does he or she immediately take you away from the computer? (6) are you always looking for answers on the internet? (7) do you suffer from health anxiety? (8) have you tried to find a reason for all your pain several times a day? (9) does online searching make your anxiety worse? (10) do you find it impossible to resist the internet even though you know it is not a good idea? (11) are you tired of being a victim of health anxiety? In the study, in which the difficulties experienced by cyberchondriacs were included in the text based on their subjective experiences, the empowerment mechanisms they developed in combating these difficulties were classified as follows: (1) don't be embarrassed, (2) question your beliefs, (3) release your body by taking a deep breath, (4) talk to your doctor about your concerns, and (5) remember, online misinformation is designed to scare us.

Keywords: Cyberchondria, cyberchondriac, digital, digitalization, internet, Google.

Giriş

21. yüzyıl, tıp alanında hastalıkları tedavi etme, yeni tedavi yöntemleri bulma yönünde ilerleme kaydeden ve bunun yanında hastalıklardan korunmaya yönelik faaliyetlerin başlatıldığı yüzyıl olarak nitelendiriliyor. Ek olarak ortalama yaşam süresindeki artış ve hastalıklardaki çeşitlenme kişilerin hasta olarak kalma süresini uzatıyor. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, bilginin medya ve internet gibi her yönden ulaşılabilir olması ve bilinç ve farkındalık düzeyindeki artış bireylerde sağlık bilgisi arama davranışını beraberinde getiriyor. Artık birey bir hekim kadar olmasa da kendisi ile ilgili bazı semptomatik bilgilere sahip olarak sağlık kuruluşuna başvurabiliyor.

Dijitalleşme ile bireylerin yaşam biçimindeki değişim, internetin kaçınılmaz varlığını da beraberinde getiriyor. Çoğu insan, tıp kitaplarına ve ansiklopedilere güvenmek ve tıp uzmanlarına danışmak yerine, sağlık veya hastalıkla ilgili konularda herhangi bir soru sormak için artık internete yöneliyor. Bu değişikliğe birkaç faktör katkıda bulunmuş gibi görünse de bunun nedeni muhtemelen sağlık bilgilerine internet üzerinden erişim kolaylığıdır (Starcevic

vd., 2021, s. 149). İnternette tıbbi bilgi aramak anonimlik, ulaşılabilen bilgi miktarı, bilgiye ulaşma süresi, bilgiye ulaşma kolaylığı gibi birçok avantajlara sahip (Starcevic ve Berle, 2013; Rains, 2007; Gülnar ve Aker, 2013). Bu avantajlara rağmen internet kullanıcılarının tutarsız, kafa karıştırıcı, güvenilmez, yanlış veya eski bilgilere maruz kalması gibi dezavantajları da mevcut (Muse, vd., 2012; Powel vd., 2003). Bu dezavantajların en önemlilerinden birisi de kişilerin sağlık anksiyetesini arttırması (Muse vd., 2012; Baumgartner ve Hartmann, 2011; White ve Horvitz, 2009; Rains, 2007). Sağlıkları hakkında aşırı derecede sıkıntı ve kaygısı olan bazı insanlarda tekrarlanan sağlık bilgisi arama davranışları korku ve kaygıya yol açıyor (Newby ve McElroy, 2020, s. 3; Torstrick vd., 2016, s. 397; Welch vd., 2009, s. 1006). Kişinin zaten var olan aşırı sıkıntı ve kaygısını gidermek için internetten hastalık araştırma davranışı ise siberkondri olarak adlandırılıyor (McMullan, 2019, s. 271; Starcevic ve Berle, 2013, s. 206).

Terimin ortaya çıkış tarihi kesin olmamakla birlikte ilk olarak 1999 yılında Ann Carrns'ın bir yazısında geçiyor (Walley, 2001). Siberkondri terimi, siber ve hipokondriyazis kelimelerinden türetilmiş ve halk arasında 'hastalık hastalığı' olarak bilinen ve bedende bir bozukluk olmamasına rağmen kendini sürekli hasta hissederek daha çok doktora gitme davranışı olarak nitelendirilen hipokonriyazis hastalığının dijital versiyonu olarak karşımıza çıkıyor (Hart ve Björgvinsson, 2010; Taylor vd., 2002). Siberkondri, sağlık kaygısındaki artışla ilişkili, aşırı ve tekrarlanan çevrimiçi sağlıkla ilgili aramaları ifade ediyor (Aker, 2022; Khazaal vd., 2020). Çevrimiçi tekrarlayan tıbbi bilgi aramanın neden olduğu sağlık anksiyetesi artışı siberkondri olarak isimlendiriliyor. Siberkondiyi tanımlamak için iki ana yaklaşım öne çıkıyor: İlk yaklaşım sağlık anksiyetesi ile bağlantıyı vurguluyor ve siberkondriyi, sağlık kaygısı veya sıkıntıda bir artışla ilişkili aşırı ve/veya tekrarlayan bir çevrimiçi sağlık modeli olarak kavramsallaştırıyor. İkinci yaklaşım daha geniş ve siberkondrinin hem anksiyete hem de obsesif-kompulsif bileşenleri içermesi bakımından sendrom benzeri bir yapı olduğu varsayıyor. Siberkondri ile ilgili çalışmalarda davranış örüntüsünün, obsesif kompulsif bozukluk, anksiyete bozuklukları, anksiyete duyarlılığı ve belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilişkili olduğu bildiriliyor (Starcevic vd., 2020; Brown vd., 2020, s. 270-278; Khazaal vd., 2020; Vismara vd., 2020; McMullan vd., 2019, s. 270-278; Fergus ve Russell, 2016; Singh ve Brown, 2014; Aiken ve Kirwan, 2013; Fergus, 2013). Bazı semptomlarla ilgili takıntılı çevrimiçi sağlık bilgisi araştırmaları yapan kişiler ise siberkondriyak olarak tanımlanıyor (Hart ve Björgvinsson, 2010). Birçok çalışma siberkondrinin ve siberkondriyakların günümüzde ciddi oranda arttığı sonucunu paylaşıyor (Starvevic ve Berle, 2013; Leykin vd., 2012; Muse vd., 2012; Baumgartner ve Hartman, 2011).

Siberkondri ile ilgili çalışmalara genel bir çerçeveden bakıldığında çalışmaların 2014 yılından itibaren geliştiği, bu yayınların araştırma yayınları, sistematik ve betimleyici analizler şeklinde üç kategoride öne çıktığı görülüyor. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğine dayanan bu çalışma ise kendisine siberkondriyak tanısı konmuş 6 kişi ile kendilerini nasıl tanımladıkları, nasıl zorluklar yaşadıkları ve ne şekilde mücadele mekanizmaları geliştirdikleri üzerine bir incelemeye dayanıyor.

Katılımcılara yöneltilen sorular

(1) Çevrimiçi olduğunuzda, web tarayıcınız gezinme geçmişiniz nedeniyle her zaman uyuşturucu ve tıbbi ürünler için reklamlar sunuyor mu?

(2) Doktorunuzu görmeye gittiğinizde, kan basıncınızı ölçmeden önce bile çevrimiçi belirti denetleyicileriyle seansınızın sonuçlarını ona anlatıyor musunuz?

(3) Hiç yorgunluk için bir web araması yaptınız mı ya da ilişkili olduğunu keşfettiğiniz rahatsızlıklar nedeniyle uykunuzu kaybettiniz mi?

(4) Öksürdüğünüzde hemen akciğer kanserini araştırır mısınız?

(5) Eşinize veya bir yakınınıza vücudunuzda kızarıklık veya baş ağrınız olduğunu söylediğinizde, sizi hemen bilgisayardan uzaklaştırır mı?

(6) İnternette her zaman cevaplar mı arıyorsunuz?

(7) Sağlık kaygısından mustarip misiniz?

(8) Günde birkaç kez tüm ağrılarınız için bir sebep bulmaya çalıştınız mı?

(9) Çevrimiçi arama, kaygınızı daha da kötüleştiriyor mu?

(10) Bunun iyi bir fikir olmadığını bilseniz bile internete direnmeyi imkânsız mı buluyorsunuz?
(11) Sağlık kaygısının kurbanı olmaktan bıktınız mı?

Siberkondriyakların kendini nasıl tanımlıyor? Ne tür zorluklar yaşıyor?

23 yaşındaki E.2, iyileşen bir siberkondriyak. Doktorunun sağlığının iyi olduğu konusunda defalarca ısrar etmesine rağmen, E.2 buna inanmıyor: “Belli semptomlar elde ederdim, bu sadece basit bir kas ağrısı veya eklem ağrısı olabilir ve gidip Web sayfalarına bakardım.” E.2, günde dört saate kadar internette cevaplar arıyordum diyor ve ekliyor:

> *Bazen kalp krizi belirtileri ya da daha kötüsü olduğunu düşünürdüm. Ayaklarımda ve parmaklarımda karıncalanma hissederdim ve birkaç ay sonra MS hastası olduğum konusunda kendimi yüzde 100 ikna etmiştim. Siberkondrim o kadar kötüleşti ki, gecenin bir yarısı takıntıya kapılıp, yataktan kalkıyor ve semptomlarımı kontrol ediyordu. Bir zamanlar koşma ve rüzgâr sörfü tutkusu olan biriydim. Sonrasında hastanelerin yerlerini ve acil bir durumda oraya ulaşmanın en hızlı yollarını arayan birine dönüştüm. Şimdi diğer siberkondriyaklara anksiyete ataklarını nasıl yönetebileceklerini öğretiyorum. Şu an günde sadece 20 dakika internetten tıbbi haberlere bakıyorum. Ailem ve arkadaşlarımla ilişkilerim de düzeldi. Şayet hastalık hastasıysanız internete baktıkça daha çok korkarsınız. Çünkü bu neredeyse bir korku filmi gibidir.”*

Katılımcılardan 36 yaşındaki K.1 yaşadığı süreci şöyle özetliyor:

> *...hastalandığımda hemen internete giriyorum ve sadece soğuk algınlığı mı yoksa tam bir grip mi olduğuna bakmaksızın semptomlarımı Google’da aratıyorum. Doktorlara gitmeme değip değmediğini görmek için yapıyorum ama araştırmak çoğu zaman ciddi bir şey teşhis etmemle sonuçlanıyor. Biraz çelişkili olduğumu biliyorum. Sağlığımla ilgili endişeler düşüncelerime hâkim oluyor, ancak çok sağlıklı beslenmiyorum ve günde beş*

ila 10 sigara içiyorum. Egzersiz yapmam gerektiğini biliyorum ama kalbimin çarpmasını sevmiyorum. Henüz çocuğum yok. Korkularımı onlara geçireceğimden endişeleniyorum.

41 yaşındaki K.3 ise kendisine siberkondriyak teşhisi konulan süreci şu cümlelerle dile getiriyor:

... üç ay önce spor yapıyordum ve sağ mememde bir sertlik hissettim. Sosyal medyada meme kanseri olduğunu öğrenen bir arkadaşımı hatırladım. O da benim yaşımdaydı. Korktum. Telefonuma koştum ve Google'da "sağ memede sert his" aradım. En kötü senaryoyu bulmak için sayfayı aşağı kaydırdım: Meme kanseri. Metni kopyaladım, arama motoruna girdim. Google aramasında beş sayfa aşağıda olan forumlarda meme kanseri geçirmiş kadınlarla ilgili hikayeleri okudum. Konuyla ilgili tüm tıbbi makalelere ulaştım ve tüm tedavi seçeneklerini bulmaya çalıştım. Telefonu aldım ve doktorumu aradım. Her zaman yaptığı gibi bana güvence verdi ve her zaman yaptığım gibi ona inanmadım. Bir jinekolog randevusu aldım ve tüm günü göğsüme dokunarak geçirdim. Korkularım kontrolümden çıkıyordu. Diğer taraftan tepkilerimden utanıyordum da. Aklım bunların saçma olduğunu biliyordu. Testleri yaptırana kadar endişem iki katına çıktı. Bu testler için doktora yalvarmıştım. Mamografide hiçbir şey bulunmadı. Sordum kendime: Neden bedenime bu travmayı yaşattım, doktorlara ve testlere para harcadım? Arkadaşlarım bana 'hastalık hastasısın' der. Ben siberkondriyak olduğumu ve tek olmadığımı çok sonradan anladım.

29 yaşındaki E.1 için ise her şey birkaç fare tıklaması ve tek bir siteye girmeye bakıyor:

Birkaç fare tıklamasıyla kendimi çeşitli rahatsızlıklarım olabileceğine ikna etmek kolay, ama hangisi? Kronik yorgunluk sendromunu ekarte edebilirim; semptom kriterlerine uymuyorum. Şeker hastası mıyım? Yaşlı komşumun evine gidebilir ve ondan bana kan şekeri testi yapmasını isteyebilirim. Normalden daha mı çok susadığımı veya daha sık mı işemek zorunda olduğumu belirlemeye çalışıyorum. Uyku apnesi miyim? Yakın bir arkadaşım buna sahip ve yıllardır sürekli pozitif hava yolu basıncı makinesi kullanıyor. Her gece kafama bir çeşit demir akciğer aparatı takmak zorunda olma düşüncesi... Kalp hastalığı da bir olasılık. Bu çok korkutucu: Anemi, depresyon, hipotiroidizm, kafein, dehidrasyon, gıda alerjileri. Bunların hepsi tek bir siteden.

48 yaşındaki E.3 siberkondriyak atakları yüzünden eşinden ayrılmış. Yaşadığı sancılı süreci anlatan E.3, cümlelerini "buna siberkondri diyorlar" ifadeleriyle noktalıyor:

...bu yüzden boşandım. Gün boyunca kendimi fare tıklaması histerisine kaptırdım. 14 yıldır kaygıyla mücadele ediyorum, ancak son dört yıldır öleceğim duygusuna kapıldım. Her küçük sancıya karşı ekstra hassasım. İlk başta beyin tümörüm olduğundan emindim. Günlük baş ağrıları ve baş dönmesi, kesin kötü bir hastalığın işaretiydi. Doktor tansiyonu düşürdü ama bu beni rahatlatmadı. Beni CAT taraması için gönderene kadar her hafta onu rahatsız ettim. Sonuçlar için iki hafta beklemek işkence gibiydi. Eğer doktor semptomlarımın bir taramayı gerektirdiğini düşünüyorsa, yanlış bir şeyler olduğundan emindim. Temiz gelince omuzlarımdan bir yük kalktı; ölmeyecektim. Birkaç hafta sonra, göğsüm ağrımaya başladı ve tekrar endişelendim. Kalbimle ilgili bir sorundan başka ne olabilir ki? Kalbimin daha hızlı atmasına neden olur diye dışarı çıkmaya korktum. Her zaman nabzımı kontrol ettim ve tansiyon aletini kullanmaya başladım. Doktor ağrının göğüs kasımın gerilmesinden kaynaklandığını ve kalp atış hızımın artmasının aslında daha sağlıklı olacağını söyledi. Bir yanım duyduklarımın mantıklı olduğunu biliyordu. Kalbim de bunun doğru olduğunu biliyordu. Yine de evde, belirtilerimi internete yazarken, tüm mantık pencereden uçup gidiyor. Google benim en büyük düşmanım ama

bağımlılık yapıyor. Her zaman en kötü senaryoyu öneriyor. Soğuk algınlığı pnömoniye dönüşüyor; öksürük akciğer kanseri. Cevapları arayarak, kendimi kanlı resimlerle korkutarak saatler geçiriyorum. Buna siberkondri diyorlar.

Bulgular bir arada düşünüldüğünde katılımcılar kendilerini şu şekilde tanımlıyor: (1) bilgi almak için günde birkaç kez birden fazla sağlık sitelerini ziyaret etmek, (2) kendinize düzenli olarak en kötü durum senaryosu olan bir hastalık teşhisi koymak, (3) araştırmanızın ardından artan endişe yaşamak ve (4) semptomlarınızın kötüleştiğine inanmak

Siberkondriyaklar nasıl mücadele ediyor?

Teşhislerinin ne olduğuna karar veren siberkondriyaklar doktoru veya pratisyen hekimi yalnızca Google'da arattıkları tedaviyi almanın bir yolu olarak görüyorlar. Çoğu durumda, hasta tanıyı yanlış almıştır ve daha sonra pratisyen hekim onları doğru tanıya ve ardından durumları için doğru tedaviye ikna etmelidir.

Katılımcılardan 23 yaşındaki E.2 "Siberkondriye duyarlıysanız, en iyi tavsiye Dr. Google'dan tamamen uzak durmak ve sadece kendi pratisyen hekiminizden yardım ve tavsiye almaktır" diyor. 17 yaşındaki K.2 ise siberkondri ile mücadelede en önemli direnme pratiğinin kendisine sunduğu şefkat olduğunu söylüyor: "Dün midemin sol tarafında yine gizemli bir ağrıyla uyandım. Semptom için telefonuma uzanırken derin bir nefes aldım ve kendimi durdurdum. Bir kâğıt aldım ve stresime neden olan inancı yazdım: Ağrı ciddi bir hastalıktır. Orada oturdum ve düşüncelerimi sorguladım. Sonunda endişem yatıştı. Ve öyle olduğunda, kendime sağlık endişesinin çocukluk travmamla, muhtemelen babamdan geçen travmayla ilgili olduğunu hatırlattım. Burada önemli olan kendinize sunduğunun şefkat."

Hepimiz arada bir siberkondriyak olmanın özelliklerini deneyimlemiş olmalıyız: Baş ağrısıyla uyanırsınız, başınız döner ve susuz kalırsınız, ancak belirtilerinizi araştırdıktan sonra, kendinize güvenmek yerine beyin kanseri olduğunuzu düşünmeye meyillisinizdir. Günümüzde teşhis sadece bir tık ötede göründüğü için, hastalıklar hakkında sürekli endişe duyma tehlikesi çok daha yaygınlaştı. Siberkondriyak olmanın üstesinden nasıl gelebileceğiniz aşağıda açıklanmıştır:

Kendinizi utandırmayın: "Gerçekten sıkıntı içinde olabilirsiniz ve numara yapmıyor olabilirsiniz. Korkularınız bazen çok derin ve fark edilemeyecek kadar eski bir yerden gelebilir. Utançtan kurtulmanın en iyi yolu, güvenilir bir arkadaşınızla veya sizin gibi endişelenmeye benzer eğilimi olan biriyle konuşmaktır." [E.1]

İnançlarınızı sorgulayın: "Sıkıştığımda bizi strese sokan inancı sorgulamayı, tersine çevirmeyi ve neden doğru olmadığını kanıtlamayı deniyorum." [K.1]

Vücudunuza bırakın: "Derin nefes alıyorum. Duygularımı hissediyorum. Bazen meditasyon desteği alıyorum. Ve son olarak, kendim sakinleştirmeye çalışıyorum. En basit çözümün her zaman doğru çözüm olma eğiliminde olduğunu hatırlatıyorum kendime." [K.3]

Doktorunuzla korkularınız hakkında konuşun: "Belirtilerinizi Google'da aratıyorsanız, güvenilir kaynakları kullanın. Eğer yoldan çıkarsanız, kesinlikle hikayenizi destekleyecek web siteleri veya forumlar bulacaksınız. Bu yüzden objektif kalın. Ben doktoralara endişelenme eğilimimden bahsediyorum ve onlarla konuşmak korkularımın hafifletmesine yardımcı oluyor." [E.2]

Unutmayın, yalnız değilsiniz: "Yaşadığım ortamın ve çevrimiçi yanlış bilgilerin bizleri korkutmak için tasarlandığı gerçeğini sürekli kendime hatırlatıyorum. Şunu önerebilirim: İnternetin iki ucu keskin bir kılıç olduğunu kabul edin, size çok yanıltıcı bir resim verebilir. Bu yüzden sağlığınızı takip edin, değişiklikleri not alın, teknolojileri kendi yararınıza nasıl kullanacağınız hakkında bilgi edinin." [K.2]

Sonuç

Sağlığımız hakkında endişelenmek için birçok geçerli neden var. Örneğin duyduğumuz hikayeler... Artık günlerimizi sosyal medyada geçirdiğimize göre, arkadaşımızın uzak kuzeninin kanser olduğunu ve öldüğünü öğrenmemize şaşmamak gerekiyor. Öte yandan olumsuzluk yanlısıyız. Olumsuzları olumlulardan daha fazla hatırlamamızın ve fark etmemizin nedenlerinden biri, evrimsel ve bu, kontrolümüz dışında. Bu yüzden de hoş olmayan haberlere karşı daha fazla hassasiyet gösteriyoruz. Ücretsiz yanlış bilgi bir diğer problemimiz... Bir semptom ararken karşımıza çıkan bazı sitelerin bize en kötü senaryoyu göstermesi ve maddi kazançları için bizi korkutması muhtemel. Dahası ve belki de en önemlisi stresli bir dünyada yaşıyor olmamız... Zayıf topluluk bağları, hedeflere daha fazla odaklanma ve kendimize yüksek beklentiler koymak, bizleri stresli bir yaşamın kollarına atıyor.

Kaynakça

Aker, H. (2022). A systematic analysis of current studies (2021) in the field of cyberchondria. İn H. Aker and M. Aiken (Eds.), *Handbook of Research on Cyberchondria, Health Literacy, and the Role of Media in Society's Perception of Medical Information* (pp.196-216). USA: IGI Global.

Baumgartner, S. E. & Hartman, T., (2011). The role of health anxiety in online health information search. *Cyberpsychol Behav Soc Netw*. *14*(10), pp. 613-618.

Brown, R. J., Skelly, N., & Chew-Graham, C. A. (2020). Online health research and health anxiety: A systematic review and conceptual integration. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *27*(2), pp. 270-278.

Fergus, T. A., & Russell, L. H. (2016). Does cyberchondria overlap with health anxiety and obsessive-compulsive symptoms? An examination of latent structure and scale interrelations. *J. Anxiety Disord*., 38, pp. 88–94.

Fergus, T.A. (2013). Cyberchondria and intolerance of uncertainty: Examining when individuals experience health anxiety in response to internet searches for medical information, *Cyberpsychology, Behav. Soc. Netw*., *16*(10), pp. 735–739.

Gülnar, B., and Aker, H. (2013). The relationship between depression, ınterpersonal communication and media using among ınternational students, *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 77: 1003-1009.

Hart., J. & Björgvinsson., T. (2010). Health anxiety and hypochondriasis: Description and treatment issues highlighted through a case illustration. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *74*(2), pp. 122–140.

Hart., J. & Björgvinsson., T. (2010). Health anxiety and hypochondriasis: Description and treatment issues highlighted through a case illustration. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *74*(2), pp. 122–140.

Khazaal, Y., Chatton, A., Rochat, L., Hede, V., Viswasam, K., Penzenstadler, L., Berle, D., & Starcevic, V. (2021). Compulsive health-related ınternet use and cyberchondria. *European Addiction Research, 27*(1), pp. 58–66.

Leykin, Y., Munoz, R.F. & Contreras, O., (2012). Are consumers of internet health information cyberchondriacs? Characteristics of 24,965 users of a depression screening site. *Depression and Anxiety*, *29*(1), pp. 71-77.

Mcmullan, R.D., Berle, D., Arnaez, S., & Starcevıc, V. (2019). The relationships between health anxiety, online health ınformartion seeking and cyberchondria: Systematic review and meta analysis. *Journal of Affective Disorders*, 245, 270-278.

Mcmullan, R.D., Berle, D., Arnaez, S., & Starcevıc, V. (2019). The relationships between health anxiety, online health ınformartion seeking and cyberchondria: Systematic review and meta analysis. *Journal of Affective Disorders*, 245, 270-278.

Muse, K., Mcmanus, F., Leung, C., Meghreblıan, B. & Wıllıams, M.G. (2012). Cyberchondriasis: Fact or fiction? A preliminary examination of the relationship between health anxiety and searching for health information on the internet. *Journal of Anxiety Disorders, 26*(1), pp. 189- 196.

Muse, K., Mcmanus, F., Leung, C., Meghreblıan, B. & Wıllıams, M.G. (2012). Cyberchondriasis: Fact or fiction? A preliminary examination of the relationship between health anxiety and searching for health information on the internet. *Journal of Anxiety Disorders, 26*(1), pp. 189- 196.

Newby, J.M. & Mcelroy, E. (2020). The Impact of internet-delivered cognitive behavioural therapy for health anxieyt on cyberchondria. *Journal of Anxiety Disorders*, 69, pp. 1-7.

Powell, J. A., Darvell., M. & Gray., J. A. M. (2003). The doctor, the patient and the world-wide web: How the internet is changing healthcare. *Journal of the Royal Society of Medicine*, *96*(2), pp. 74–76.

Rains, S. A. (2007). Perceptions of traditional information sources and use of the world wide web to seek health information: Findings from the health information national trends survey. *J. Health Commun, 12*(7), pp. 667–680.

Singh, K., & Brown R.J. (2016). From headache to tumour: An examination of health anxiety, health-related Internet use and ‘query escalation’. *J. Health Psychol*., 21, pp. 2008-2020.

Starcevic, V., & Berle, D. (2013). Cyberchondria: Towards a better understanding of excessive health-related Internet use. *Expert Review of Neurotherapeutics, 13*(2), 205–213.

Starcevic, V., Schimmenti, A., Billieux, J., & Berle, D. (2021). Cyberchondria in the time of the COVID-19 pandemic. *Hum Behav & Emerg Tech*, 3, pp. 53-62.

Taylor, S. & Asmundson, G. J. (2004). *Treating health anxiety: A cognitive behavioral approach*. Guilford Press.

Torstrick, E.R.D., Walton, K.E. & Fallon, B.A. (2016). Cyberchondria: Parsing health anxiety from online behavior. *The Academy of Psychosomatic Medicine*, *57*(4), pp. 390-400.

Vismara, M., Caricasole, V., Starcevic, V., Cinosi, E., Dell'Osso, B., Martinotti, G., & Fineberg, N. A. (2020). Is cyberchondria a new transdiagnostic digital compulsive syndrome? A systematic review of the evidence. *Comprehensive Psychiatry*, 99, 152-167.

Walley, P. (2001). New disorder, cyberchondria, sweeps the Internet. The Independent, www.nzherald.co.nz/technology/news/article.cfm?c_id=5&objectid=185422

Welch, P.G., Carleton, R.N. & Asmundson, G.J.G. (2009). Measuring health anxiety: moving past the dishotomous response option of the original whiteley index. *Journal Of Anxiety Disorders*, 23, pp. 1002-1007.

White., R. W. & Horvitz, E. (2009). Cyberchondria: Studies of the escalation of medical concerns in Web search. *ACM Ref*, 27823), pp. 1-37.

BİR ALTERNATİF MEDYA OLARAK İNTERNET HABERCİLİĞİ: K2HABER SİTESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi,MEHMET ALİ GAZİ [1]

[1] Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Battalgazi MYO, maligazi@gmail.com – 0000-0002-9239-4187

ÖZET

Bu çalışma, ana akım medyanın ayrımcı, dışlayıcı ve eşitsiz yayın politikalarına karşı oluşan alternatif medya arayışlarını incelemektedir. Bu arayışlar, toplumların kendi iletişim ihtiyaçlarını karşılamak ve kendilerini ifade etmek için oluşturdukları alternatif medya oluşumlarıdır. Öteki olarak tanımlanan toplumlar, bu tür medya oluşumları sayesinde kendilerini duyurabilir ve kamusal alanlarda daha fazla söz hakkı elde edebilirler. Özellikle "K2haber" sitesi üzerinden bu alternatif medya arayışının nasıl bir modelleme ile desteklendiğini ele almaktadır. Analiz sonucunda, K2haber sitesinin ekonomik-politik yönden ve konu başlıklarının ele alınış biçimleri yönden bir alternatif medya örneği olduğu görülmektedir**.**

Anahtar Kelimeler: Alternatif Medya, İnternet Haberciliği, Haber, K2haber

GİRİŞ

Medyanın tarihsel olarak, hem hak savunucusu hem de baskı ve manipülasyon unsuru olarak öne çıktığı görülmektedir (Levitskaya vd., 2020:70). İletişim araçları, sermaye açısından önemli bir üretim faktörü olmuş ve sosyal teoriler tarafından toplum yararını ön planda tutan medya tanımları geliştirilmiştir. Ancak medyanın kötü bir karnesi de sıkça dile getirilmektedir (Napoli, 2007). Reklamcılık ve yayıncılık, medyanın ana gelir kaynakları olarak kalmaya devam etmektedir. Bu nedenle, önümüzdeki dönemlerde değişme ihtimali düşüktür. Sermaye, medya ile ticari ilişkiler kurarken bir taraftan da reklam yoluyla iktidardakilerle siyasi ilişkiler kurmaktadır. Bu durum, medya sektöründe hayatta kalabilmek için mücadele etmeyi gerektirmektedir. Alternatif medya ise, ana akım medyada yer almayan ve genellikle ticari beklentilerden uzak olan yayınlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu yayınlar, cinsiyet eşitliğinden çevrenin korunmasına, azınlık mücadelelerinden inanç özgürlüğüne kadar pek çok farklı konuyu ele alabilirler (Waltz, 2005). Bu tür medya oluşumları, toplumların kendi iletişim ihtiyaçlarını karşılamak ve kendilerini ifade etmek amacıyla oluşturulmuştur ve bu sayede öteki olarak tanımlanan toplumlar daha fazla söz hakkı elde edebilir ve kamusal alanlarda daha görünür hale gelebilirler. Alternatif medya yapıları, geleneksel iletişim yapıları ve iletişim tarzlarında bir değişim ister ve iktidarın hegemonyasına karşı çıkar. Bu yapılar, kendi sosyal alanlarında da kendi hegemonyalarını oluşturmaya çalışır (Harvey, 2008: 290). Her alternatif

medya kuruluşu, kendi yayın politikası çerçevesinde faaliyet gösterir ve bu yayın politikası, o kuruluşun çalışmalarını şekillendirir. Bu yayın politikası, kuruluşun hedef kitlesine ve amaçlarına göre değişebilir. Örneğin, bir alternatif medya kuruluşu cinsiyet eşitliği konusunda çalışıyorsa, yayın politikasında bu konuya ağırlık verilebilir. Alternatif medya yapılarının amacı, ana akım medya yapılarının çokluğu ve hegemonik etkilerinden kaçınarak, toplumun farklı kesimlerine daha adil bir iletişim sağlamaktır.

Sosyal anlam, insanların sosyal dünya ile ilişkileri hakkında bilgi verir ve içinde yaşadıkları sosyal alanı temsil eder. Ancak, sosyal anlamların herkesin çıkarlarını aynı şekilde temsil etmemesi nedeniyle, maddi farklılıklar ve sosyal çatışmalar arabuluculuk yoluyla hafifletilir veya tezahür ettirilir. İdeoloji, maddi sosyal ilişkilerin temsil süreci ve bunları söylemde uzlaştırma girişimidir. Kültürel çalışmalar, farklı ırk ve etnik grupların bakış açıları, eril değerler ve marjinal grupların anlatıları gibi konuları inceleyerek kültürel kimliklerdeki çeşitliliği anlamaya çalışır. Bu konular, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet kategorileri açısından kültürel kimliğin ideolojik boyutlarını yükseltir. Önemli olan, genellemelerden kaçınarak farklı kültürel kimlikleri ve bakış açılarını anlamaya çalışmaktır (Şen, 2017).

Medya temsilleri, bir toplumda bir grubun ya da bir kişinin medya aracılığıyla nasıl gösterildiğini ve bu gösterimin o grubun ya da kişinin toplumdaki algısını nasıl etkilediğini inceler. Örneğin, bir gazetenin bir haberinde bir etnik grubun üyeleri nasıl gösterildiği ve bu haberin o etnik grubun toplumdaki algısını nasıl etkilediği medya temsilleri çalışmalarında incelenir. Medya temsilleri, toplumda farklı kültürel grupların, cinsiyetlerin, yaş gruplarının ve diğer sosyal grupların nasıl algılandığını ve bu algının nasıl oluştuğunu anlamaya yardımcı olmaktadır. Medya temsilleri aynı zamanda medya aracılığıyla iletilen mesajların etkisini de incelemektedir.

Dil, gerçekliği anlatmak için kullanılan bir araçtır ve gerçekliği anlamlandırmada önemli bir rol oynar. Bu anlamın, dil ve göstergelere dayanarak oluşturulduğu düşünülür. Bu nedenle, dil kullanımı ideolojik olarak yüklü olabilir ve gerçekliğin inşasında etkili olabilir. Dil, söylem aracılığıyla gerçekliği yeniden yapılandırır ve bu söylem, dil ve anlamın göreli yapısından ortaya çıkar. Bu durumda, gerçeklik ideolojik olarak yapılandırılır ve dil, bu yapılandırmayı destekleyen bir araç olur. Haber dilinin, gerçekliği anlatmak için kullanılan bir dil olduğu ve gerçekliğin anlamının dil ve göstergelere dayandığı düşünülür. Bu nedenle, haber dili gerçekliğin inşasında önemli bir rol oynar ve haber dilinin kullanımı, gerçekliğin yapılandırılmasına yardımcı olabilir. Haber dilinin öznesi, gerçekliği temsili yoluyla yeniden üretir ve yapılandırır. Ancak, haber dilinin kullanımı, dil ve anlamın göreli yapısından ortaya çıkan söylem tarafından da etkilenir. Bu nedenle, ideolojik gerçeklik, anlam ve dilin göreli yapılarından ortaya çıkan söylem tarafından yapılandırılır ve dil, bu yapılandırmayı destekleyen bir araç olur (Göker ve Keskin, 2015).

Alternatif medya konusunda yapılan birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, alternatif medya yapılarını televizyon boyutunda, gazetecilik, yurttaş gazeteciliği, twitter, internet, yeni medya, feminizm gibi farklı konularda incelemişlerdir (Sandoval ve Fuchs, 2010; Bailey, vd. 2007; Alton, 2002). Bu çalışmada ise, internet gazeteciliği üzerinden "K2haber" web sitesi incelenmektedir. Bu çalışmada amaç, "K2haber" web sitesinin alternatif medya çerçevesinde hangi kategorilerde yer aldığını belirlemek, ekonomik-politik yönden nasıl

bir alternatif medya örneği olduğunu incelemek ve konu başlıklarının ele alınış biçimleri yönden nasıl bir alternatif medya örneği olduğunu incelemektir.

Bu çalışmada, aşağıdaki sorulara cevap bulmayı amaçlamaktadır:

- K2haber internet sitesinin alternatif medya tanımına eklenebilecek özellikleri ve özgünlükleri nelerdir? K2haber seçimlerini nasıl haklı çıkarıyor?
- Okuyucuların içeriğe katkıları ve içeriğin üretimine doğrudan veya dolaylı katılımları ile ilgili olarak K2haber editoryal organizasyon ve rotasyon nasıl inşa ediliyor?
- Kullanıcı ve tüketici kimliğine alternatif olarak K2haber ile yerel medya kuruluşları ve yerel gazeteciler ile nasıl etkileşim ve iletişim kurulabilir?
- Yerel medya, K2haber kullanıcıları olarak, büyük ticari etkiden kaçınmaya ve ana akım medya için bir eleştiri odağı oluşturmaya çalışabilir mi? K2haber ağının ürettiği alternatif içerik ve fikirlerin katkısı nedir?

Bu makalede, K2haber internet sitesinin üretim süreci ve bu sürecin oluşumunda yer alan aktörler üzerine odaklanılacaktır. Bu aktörlerin alternatif medya üzerindeki katkıları incelenecektir. Özellikle, K2haber'in nasıl bir alternatif medya yapısı olduğunun belirlenmesi ve bu yapının nasıl oluştuğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu makale, alternatif medya konusunda önemli bir katkı sağlayacak ve bu alanda yapılacak çalışmalara yönelik yeni öneriler sunabilecektir.

ALTERNATİF MEDYA'YA GENEL BİR BAKIŞ

Alternatif medya, ana akım medya organlarının kontrolünden bağımsız olarak çalışan ve yayın yapan medya organlarıdır. Bu medya organları, genellikle küçük ölçekli ve özerk olmayı amaçlayan gruplar tarafından oluşturulur. Alternatif medya, ana akım medya organlarından farklı olarak, daha az popüler ve daha az yaygın olsa da, çoğunlukla daha özgür ve daha özgün bir yayın yapmayı hedefler. Alternatif medya, ayrıca toplumun daha az işitilen seslerini duyurmayı amaçlar ve genellikle toplumun çeşitli kesimlerine hitap eder. Bu nedenle, alternatif medya, demokratikleşme sürecinde önemli bir rol oynar ve toplumun farklı kesimlerine eşit bir şekilde ulaşmayı amaçlamaktadır.

Alternatif medya, egemen olan değer sistemine karşı oluşmuş bir medya türüdür. Bu tür medya, ana akım medyanın tekel ve eşitsizliklerine karşı çıkar ve daha fazla medya türü olabileceğine inanılarak ortaya çıkmıştır (Özsoy, 2014). Alternatif medya, geniş ölçekte faaliyet gösteren ana akım/ticarileştirilmiş medyadan farklı olarak, daha az yaygın ve daha az popüler olabilir ancak toplumun farklı kesimlerine eşit bir şekilde ulaşmayı amaçlar. Katılımcı alternatif medya yayıncılığı ise, ana akım medyadaki gazetecilik temelli yapıyı değiştirmeyi amaçlar ve toplumun daha fazla söz sahibi olmasını hedefler. Bu tür yayıncılık, toplumun daha çeşitli seslerini duyurmayı ve demokratikleşme sürecinde önemli bir rol oynayarak toplumun farklı kesimlerine eşit bir şekilde ulaşmayı hedefler.

Bailey, Cammaerts ve Carpentier tarafından geliştirilen dörtlü yaklaşım, alternatif medya yapılarının farklı kategorilerini incelemek için kullanılır. Bu kategoriler şunlardır:

Topluluğa hizmet eden alternatif medya: Bu kategori, topluluğun kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi kültürlerini yansıtmak amacıyla oluşturulan alternatif medya yapılarını kapsar. Bu yapılar, toplulukların örgütlü olduğu yerlerde ortaya çıkabilir ve genellikle yerel içerikler üretebilirler. Genel medya ortamında oluşturulan topluluklarda veya mikro alanlarda iletişim haklarının kullanılması anlamına gelir. Bu yaklaşımda alternatif medya ürünleri kamu ve özel kurumlardan uzaklaştıkça sivil toplumla temasa geçmektedir. Alternatif medyayı sadece sivil toplumun bir parçası olarak değil, demokrasinin varlığının temel bir gereği olarak görmektedir. Bu bağlamda medya'nın demokratikleşme sürecine katkı sağladığı kabul edilmektedir. Medyanın demokratikleşmesi, vatandaşların günlük hayatlarının farklı alanlarında çalışmasına, farklı tartışmalara katılmasına ve iletişim haklarını kullanmasına izin vermektedir (Bailey vd., 2015:57).

Ana akım medyaya karşı alternatif medya: Bu kategori, ana akım medya yapılarının yayınlarını eleştirip, bu yapıların sınırlarını zorlamaya çalışan alternatif medya yapılarını kapsar. Bu yapılar, ana akım medya yapılarının yarattığı olumsuz etkilere karşı direnç gösterir ve alternatif çözümler sunmayı amaçlar. Alternatif medyayı geleneksel medyanın diğer tarafına yerleştirmek ve onu "başka bir tür" olarak tanımlamaktır. Bu farklılığın nedeni, haber içeriklerinden mülklere kadar alternatif medyanın ana akım medyada yer almasıdır. Ana akım medyanın siyasi ve ticari ilişkileri bugün gazetecilik için bir meydan okuma sunuyor (Sayar, 2017:39). Bu bağlamda tanımlanan alternatif medya uygulamalarında ana akım medya kanallarının yanlış temsil etmediği, var olmadığı veya yer bırakmadığı fikri, olayların, kişilerin ve bilgilerin medyada olduğu gibi ve istedikleri gibi yer almasıdır. Ulusların, hükümetlerin ve ekonomik örgütlerin gerçekliğini ideolojik olarak yapılandırma, kontrol etme ve standartlaştırma operasyonlarından etkilenmemek için alternatif medyanın varlığı çok önemlidir. Alternatif medyayı ana akım medyaya bir alternatif olarak görme yaklaşımı, ana akım medyanın tamamlayıcısı olarak görülen alternatif medyayı birbirinden ayırır. Atton'a (2002) göre tüm alternatif medya biçimleri, egemen medyanın egemen biçimine karşı geliştirilen mücadeleyi temsil eder. Bu yaklaşımda iletişim kanalları, ana akım iletişim kanallarına alternatif ve tamamlayıcı olarak ele alınmaktadır.

Sivil toplum ile ilişki içerisinde alternatif medya: Bu kategori, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına destek olmak amacıyla oluşturulan alternatif medya yapılarını kapsar. Sivil toplumun bir parçası olarak tanımlanan alternatif medya, kamu ve özel ticari medya arasındaki üçüncü ses olarak kabul edilmektedir. Sivil toplumun buradaki rolü, ticari ve devlet medyasının kısıtlayıcı politikalarına karşı kendi gündemini oluşturarak bu süreci güçlendirmektir. Topluluk medyası ile vatandaş sosyal medyası arasındaki ayrımın netleştiği yer burasıdır. Bu yaklaşım, alternatif medya ürünlerini kamu ve özel kurumlardan uzaklaştırırken sivil toplumla temas ettirmektedir. Medya bu nedenle demokratikleşme sürecine katkıda bulunabilir. Alternatif medyayı sadece sivil toplumun bir parçası olarak değil, aynı zamanda demokrasinin varlığının bir ön koşulu olarak görmektedir (Bailey, vd., 2015:53).

Köksap alternatif medya: Bu kategori, toplumun köklerine ve kültürlerine bağlı olarak oluşturulan alternatif medya yapılarını kapsar. Bu yapılar, toplumun kültürünü ve değerlerini

yansıtmak amacıyla çalışır ve bu yapıların çalışmaları, toplumun köklerine ve kültürlerine dayanmaktadır. Deleuze ve Guattari tarafından geliştirilen kavram, dalları büyüyen ve daha sonra birbirinden beslenerek bölünen bir sırayla alt kategorilere ayrıldığı ağaç veya kök şeklindeki bir formu ifade ediyor (Bailey, vd.,2015: 60). Onun felsefi düşüncesi, statik ontolojiye ve homojen devlet-devlet retoriğine değil, pürüzsüz, düz bir yüzey üzerinde sürekli hareket eden bir felsefeye dayanmaktadır. Sermayenin ve ilgili bilgi ağlarının küreselleşmesi dinamik bir sosyal yapı oluşturmuştur. Belirli bir komuta ağı olmadan dinamik olarak işleyen bilgi, dinamik bilgi ağlarının oluşumuna olanak tanır ve sosyal yapıların birliğini ve homojenliğini, özelliklerini ve farklılıklarını vurgulayan felsefi bir söylemle pekiştirilir. Deleuze'ün felsefesi özgünlük ve çeşitlilik üzerine kuruludur. Bu, farklı tekilliklerin rizomlar oluşturmak için etkileşime girdiği fikrine dayanır (Erkan, 2019: 26278). Deleuze ve Guattari, "tüm bireylerin değişken olduğu, herhangi bir zamanda yalnızca kendi durumlarına göre belirlendiği, yerel faaliyetlerin koordine edildiği ve nihai ve genel sonuçların merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan senkronize edildiği bir organizasyon tarzı olarak tanımlar. Köksap teorisi, iletişim çeşitliliğini ve çok sesliliği, yani hiyerarşi karşıtı olan ancak tekdüzeliği inkâr etmeyen fikir ve eylemleri amaçlar. Segmentler ve sesleri birbirinden farklı ama tek bir çevrede beslenip gelişiyor ve sivil toplum anlamında alternatif medyayı da besliyor. Alternatif medyanın “alternatif” kısmının en temel özelliğinin durağan olmama ve rastgelelik olduğunu göz önünde bulunduran rizom/rizom teorisi, ticarileşme ile devlet arasındaki hegemonik yaklaşımın ötesine geçer (Alankuş, 2001). Bu dörtlü yaklaşım, alternatif medya yapılarının farklı türlerini incelemek için kullanılabilir ve bu kategoriler arasında geçişler de olabilir. Bu sayede, alternatif medya yapılarının ne tür çalışmalar yaptığı ve hangi amaçlara hizmet ettiği daha iyi anlaşılabilir.

ALTERNATİF BİR MEDYA ÖRNEĞİ OLARAK “K2HABER” SİTESİNİN ANALİZİ

Bu çalışma kapsamında, K2Haber internet sitesi araştırma örneklemi olarak seçilmiştir. K2Haber, 2019 yılında yayın hayatına başlamış ve ekoloji ve politik içerik üreten bağımsız bir medya platformudur. Ayrıca, İklim Gazeteciliği Ağı'nın ortağı olan ClimateNow'u kapsayan bir medya kuruluşudur. Bailey, Cammaerts ve Carpentier tarafından geliştirilen ana akımın alternatifi olarak alternatif medya kuramı modellemesine dayalı bir analiz yapılacaktır. Bu analiz, iklim değişikliği gibi çok yönlü konuların toplumun gündemine nasıl getirilebileceğini inceleyecektir. Özellikle, Türk medyasında iklim değişikliğine yeterince yer verilmemesi nedeniyle, K2Haber gibi alternatif medya platformlarının bu konuda önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

K2Haber yönetmeni Barış Tınar, platformu ekolojik ve politik içerikler üreten, ülkemizdeki ve dünyadaki tüm ekolojik mücadeleler hakkında daha fazla insanı bilgilendirmeye çalışan bağımsız ve alternatif bir medya platformu olarak tanımlamıştır. Tınar, K2haber'in iklim krizini ve ekoloji mücadelesini hak ve çözüm odaklı bir gazetecilik anlayışıyla sunmaya çalıştıklarını ve ana akım medyaya karşı, alternatif ve "yeşil" bir medya oluşturmayı

amaçladıklarını belirtmiştir. Bu tanımlama, K2Haber'in ana akım medyadan farklı bir gazetecilik anlayışı benimsediğini ve bu anlayışın odak noktasının ekolojik ve sosyal haklar olduğunu göstermektedir.

Barış Tınar, K2Haber'in amaçlarını "Türkiye'de ekoloji mücadelesi özünde politiktir" şeklinde tanımlamış ve platformu ekolojik ve politik içerikler üreten bir medya olarak belirtmiştir. Tınar ayrıca, K2Haber'in faşizme, baskıya, sansüre, gericiliğe, ayrımcılığa, ırkçılığa, türcülüğe ve cinsiyetçiliğe karşı olduğunu ve ülkemiz medyasının ekoloji ve sosyal haklar konularında daha fazla ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıklamalar, K2Haber'in ana akım medyadan farklı bir misyon ve vizyonunu benimsediğini ve bu misyon doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir.

Resim-1 K2haber sitesinin genel görünümü

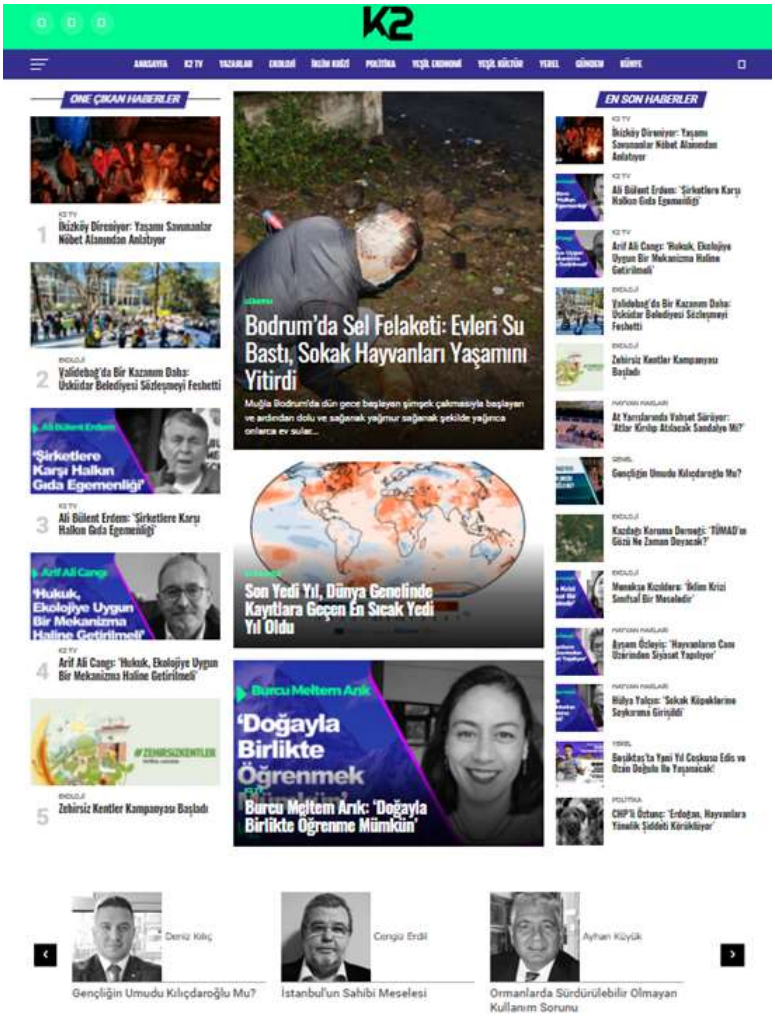

Resim-2 K2haber sitesinin genel görünümü

K2Haber web sitesi, ana sayfasında yer alan bağlantılar aracılığıyla kullanıcıların dolaşımını sağlamaktadır. Ana sayfada yer alan ana menüler altında, doğayı tanımlayan yeşil ve mavi renklerin kullanıldığı sekmeler bulunmaktadır. Bu sekmeler arasında Ekoloji, İklim krizi, Politika, Yeşil ekonomi, Yeşil kültür, Yerel ve Gündem gibi başlıklar yer almaktadır. Bu başlıklar altında ise siteye ait alt sitelerin sekmeleri ve bağlantıları yer almaktadır. Bu yapı, kullanıcıların K2Haber web sitesinde aradıkları bilgilere kolayca ulaşabilmelerini sağlar.

İklim değişikliği konusunda toplumun büyük bir kısmının endişeli olduğu gösterilmişken, ana akım medyanın bu konuda ilgisizliği, medyanın ekonomik ve politik kaygılarıyla ilişkilendirilebilir. Özellikle, İklim değişikliği haberlerinin savaş, terör ve diğer siyasi ve sosyal çalkantılarla ilgili son dakika gelişmeleriyle karşılaştırıldığında daha az endişe duyulan bir konu olarak görülebilir. Ayrıca, yerel medyada iklim değişikliğine ilişkin bilgilerin orijinal ve yerel kaynaklardan toplanmasının sınırlı olması da bu konuda ilginin az olmasına neden olabilir. İklim değişikliği haberlerinin, gazeteciler tarafından sıcak gündem maddeleri arasında lüks ve elit bir konu olarak algılandığı ve gergin siyasi gündemin gölgesinde kaldığı

belirtilmiştir. Bu durum, medyanın iklim değişikliği konusundaki ilgisinin az olmasına neden olabilir. İklim değişimi ve iklimle ilgili Konda araştırma şirketinin yaptığı kamuoyu araştırmasına göre; katılımcıların %75'i iklim değişimleri konusunda endişeli olduklarını ifade etmişlerdir (Doğru vd., 2020). Toplumun %75 iklim konusunda endişeli iken, ana akım medyanın iklim konusundaki ilgisizliği, medyanın ekonomik-politiğiyle ilişkilendirilebilir. Şahin ve Üzelgün (2016), medya ve iklim üzerine yaptığı araştırma sonucuna göre, İklim değişikliği, savaş, terör ve diğer siyasi ve sosyal çalkantılarla ilgili son dakika gelişmeleri bağlamında daha az endişe duyulan bir konu olarak görülüyor. Genellikle uluslararası haber ajanslarından ve yabancı medyadan toplanan iklim değişikliğine ilişkin bilgilerin yerelleştirilmesinin yetersiz olduğunu ve orijinal ve yerel bilgilerin sağlanmasının sınırlı bir rejim olduğunu belirtir. İklim değişikliği haberlerinin gergin siyasi gündemin gölgesinde kaldığı ve ülkenin en sıcak gündem maddeleri arasında lüks ya da elit bir konu olarak görüldüğü belirtilirken, gazetecilerin dolaylı olarak siyasi alanı suçladıkları söylenebilir.

Resim-3 K2haber sitesinin genel görünümü

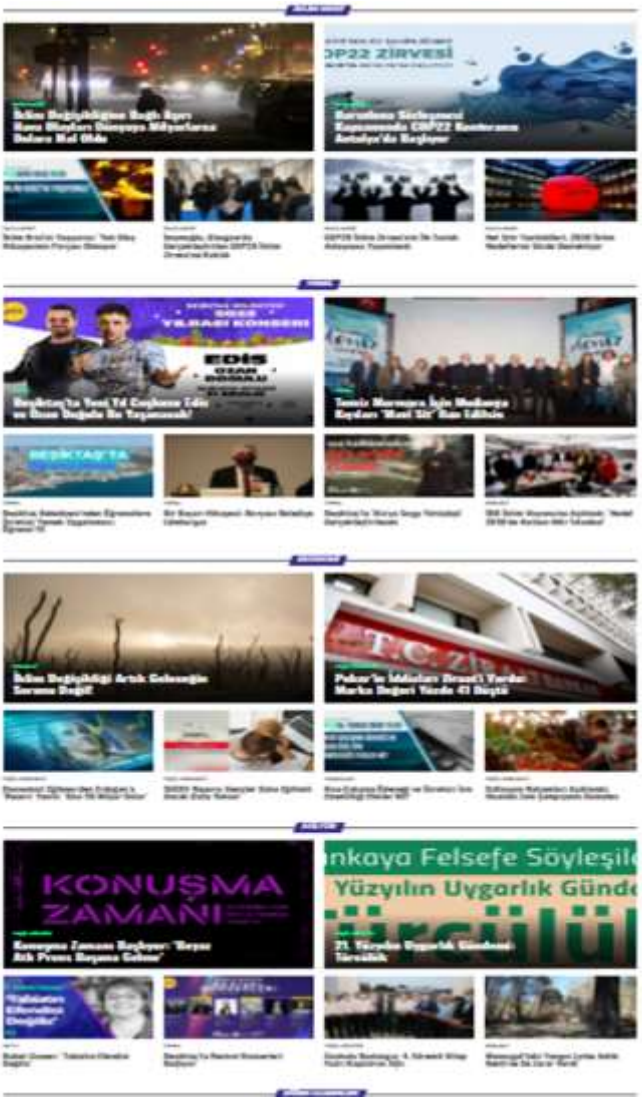

Ana akım medya, büyük ölçekli bir kurumsal yapıya sahip olma özelliğine sahiptir ve genellikle homojen bir izleyici kitlesine yönelik haberler yayınlar. K2haber, bu kriterlere göre alternatif bir medya olarak kabul edilir, çünkü küçük ölçeklidir ve iklim ve ekoloji özelinde heterojen bir hedef kitlesine yönelik haberler yayınlar. K2haber, devlet ve piyasadan bağımsız olarak hareket eden bir yapıya sahiptir ve Covering Climate Now iklim gazetecilik ağının ve İklim Adaleti Koalisyonu'nun bir bileşeni olarak da bilinmektedir. Bu, K2haber'in saiklik açısından destek, dayanışma ve network girişimlerinde bulunduğunu göstermektedir.

Alternatif medyanın yönetim yapısı yatay olarak yapılandırılmıştır; demokratikleşme ve çoğulculuk çerçevesinde halkın erişimini ve katılımını kolaylaştırır. K2haber sitesinde, yönetim biçimiyle ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Hedef kitlenin ulaşabilmesi adına her türlü iletişim bilgilerinin yer aldığı görülmektedir.

Alternatif medya, baskın bir söylemin veya fikrin eksikliklerini tamamlamalı, muhalefetini ilan etmeli ve kendini ifade etmenin önemini vurgulayan baskın olmayan söylem ve ifadeye sahip olmalıdır (Bailey, vd., 2007: 18). Bunun yanı sıra, K2 haber sitesinde yer alan "Yeşil Ekonomi Nerelerde Kullanılır?", "İklim Değişikliği İçin Neden Enerji Verimliliğine İhtiyacımız Var?", "Neden Doğal Yaşamı Korumalıyız?" gibi haberler de alternatif medyanın özelliklerini yansıtmaktadır. Bu haberler, ana akım medyada yeterince yer verilmeyen, özgün ve önemli konuları ele almaktadır. Ayrıca, K2 haber sitesinin değişik yazılı ve görsel içerikleriyle de çoğulculuk ve demokratikleşme prensiplerine uygun bir yapı sergilemektedir. Bu özellikler, K2 haber sitesinin alternatif medya olarak tanımlanmasına olanak sağlamaktadır.

. Bailey, vd., 2008: 19 alternatif medya özelliklerinden biri olarak reklam gelirlerinin reddi olarak tanımlamaktadır. Bunun yerine, K2haber sitesi tarafından bağış toplama ve abonelik gibi yöntemlerle finansal kaynak sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, K2haber'in Covering Climate Now iklim gazetecilik ağının ve İklim Adaleti Koalisyonu'nun bir bileşeni olduğu belirtilmiştir. Bu koalisyonların üyeleri tarafından sağlanan destekler de siteyi finanse etmeye yardımcı olabilir. Alternatif medya olarak tanımlanan K2haber, ana akım medya kuruluşlarına göre daha az finansal kaynaklara sahip olmasına rağmen, sağladığı ekolojik ve politik içeriklerle önemli bir rol oynayabilir. K2 Haber ayrıca reklam gelirlerini reddetmektedir ve sitenin finanse kaynakları hakkında bilgi olmamasına rağmen, sitenin devlet ya da yerel yönetimler tarafından da desteklenmediği anlaşılmaktadır.

Alternatif medya, profesyonel olmayanların erişim ve katılımına destek vermelidir. K2haber sitesi içerisinde birçok yazar ve uzman bulunmaktadır. Yazar kadrosu farklı kurum kuruluşlarda çalışan kişilerden oluştuğu görülmektedir. K2 Haber iklim krizinin medyada daha görünür olması çaba harcar. İklim haberciliğini hak ve çözüm odaklı olarak ele alır. İklim alanında çalışmalar yürüten ulusal ve uluslararası ağlar ile iş birliğini destekler.

K2haber sitesinin yayın ilkelerine uygun olarak, öncelikle yerel haberler üzerinde durulmuş, yerel haberlerin yanı sıra ulusal ve uluslararası haberler de yer almıştır. Ölçüt olarak, haberlerin önemi, ilginçliği, güncelliği ve yerel haberler için yerel önemine göre seçilmiştir. Ayrıca, site içerisinde yer alan yazıların da bilimsel kaynaklardan yararlanılarak yazılmış olduğu görülmektedir. K2haber sitesinin yayın yapısı, alternatif medya kuruluşlarının özelliklerini taşımaktadır. Yerel ve çoğulcu bir hedef kitleye yönelik haberlerin yayınlandığı, reklam gelirlerine ihtiyaç duymadığı, profesyonel olmayanların da katılımını sağladığı bir

yapıya sahip olan K2haber, iklim krizi ve ekoloji gibi önemli konulara dikkat çekmek amacıyla hareket etmektedir.

K2haber sitesinin yayın ilkelerinde, yayın hatalarının önlenmesi, okuyucu ve takipçi şikayetlerinin takip edilmesi ve yapısal önlemlerin alınması için mekanizmaların oluşturulması öngörülmektedir. Ayrıca, her türlü yazı, görsel ve video için okuyucu ve takipçilere hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır ve hataların en hızlı şekilde düzeltilmesi öncelikli tutulmaktadır. Bu, alternatif medya özellikleri arasında yer alan dinleyici/tüketiciyle ilişki açısından, ihtiyaçlar ve amaçlar doğrultusunda kontrolün hedef kitleye göre yapılmasını gerektirir (Bailey vd., 2007). Bu, hedef kitleye dönük bir iletişim anlayışını yansıtmaktadır. Bu açıdan, K2Haber, alternatif medya kategorisi içerisinde yer alırken, yerel başlıklı sayfası ile dağıtım alanını daraltmış ve hedef kitlesine daha ulaşılabilir hale getirmiştir. Ayrıca, haberlerinde önem verdikleri konuların başında iklim ve ekoloji bulunmaktadır, bu nedenle de hedef kitlesinin bilgi ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Öte yandan, site yönetimi tarafından belirtilen yayın ilkeleri doğrultusunda haberlerin doğruluğu ve hesap verilebilirliği önemli bir konumda tutulmuştur. Bu özellikleriyle, K2Haber alternatif medya özelliklerine uygun bir yapıya sahiptir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Alternatif medya, baskın medya kuruluşlarının kontrolünden bağımsız olarak faaliyet gösteren ve küçük ölçekli medya kuruluşlarıdır. Bu tür medya kuruluşları, genellikle sosyal, ekonomik veya politik açıdan daha az güçlü kesimlerin sesini yükseltmek ve daha az temsil edilen görüşleri savunmak amacıyla kurulur. K2haber gibi alternatif medya kuruluşları, toplumun farklı kesimlerinin görüşlerini yansıtmayı hedefler ve baskın medyanın temsil ettiği görüşlerden farklı bir perspektif sunar. K2haber sitesi, ticari bir kuruluş olmaktan ziyade, dayanışma kültürüyle yaşamsal faaliyetlerini yürütmektedir. Site, insani, kültürel ve ekolojik konular çerçevesinde editöryal süreçlerini yürütmektedir ve haber metinleri, iktidar yapısına ve davranışına muhalif bir yapıdadır. Ayrıca, K2haber, ana akım medyanın hegomanyasında bulunan konuların dışına çıkarak, kendine alternatif bir alan (iklim medyası) yaratmaktadır. Bu nedenle, Bailey, Cammaerts ve Carpentier'in alternatif medya kuramları çerçevesinde, K2haber ana akım medyaya alternatif medya olarak tanımlanabilir.

Alternatif medya, siyasi ve ekonomik bağımsızlık için çalışırken, baskıcı yapılar ve karşıt özgürleştirici hedeflerle karşılaşır. Bu, günümüz toplumsal yapısında ve kapitalist ekonomik dünyada kaçınılmazdır ve kaynak eksikliği, medyanın varlığına aykırı olarak, güvencesiz emek bağımlılığı ve kendi kendini sömürme gibi istenmeyen sonuçlara yol açabilir. K2haber sitesi, ekonomik olarak, merkezi hükümetten veya yerel yönetimlerden destek almamakta ve haberciliği, gelire indekslememe adına, web sitelerine herhangi bir reklam alınmamaktadır. Site, Bailey ve arkadaşlarının tanımladığı şekilde, ana akım medyaya alternatif olarak, alternatif medya özellikleri taşımaktadır ve araştırma sorumuzun kapsamında, iklim ve ekoloji konusunda yazarlar ve uzmanlardan faydalanarak, kullanıcı ve tüketici kimliğine alternatif bir yaklaşım sunmaktadır. K2haber sitesi, ayrıca, yerel medya kuruluşlarından gelen

bilgileri ve haber metinlerini yerel başlıkları haber sayfalarında yer vererek yerel medya ve yerel gazetecilerle etkileşim ve iletişim kurmaktadır.

Ana akım medyanın iklim konusunda kayıtsızlığı nedeniyle, K2haber, takipçilerine çok çeşitli haberler yayınlıyor ve iklim krizinin mevcut durumu ve geleceği hakkında rasyonel bir görüş sunarak farkındalık yaratıyor. Site, Türkiye'de ve dünyada farklı eğitim seviyelerinde, mesleklerde ve yaş gruplarında olan takipçilerine iklim krizinin mevcut ve gelecekteki durumuna ilişkin endişelerini dile getirebilecekleri etkileşimli bir alan sağlarken, aynı zamanda iklim adaleti mücadelesi konusunda farkındalık yaratıyor. K2haber, bilim insanlarının, akademisyenlerin, aktivistlerin ve yerel halkın iklim değişikliği konusundaki görüşlerini bir araya getirir ve takipçilerine sempati duyarak, onları iklim mücadelesine katılmaya davet eder. Gerek yer verdiği yazarlar gerekse konu başlıkları ve bunların ele alınış biçimiyle, K2Haber web sitesi, bir alternatif medya örneğidir.

KAYNAKÇA

Alankuş, Sevda. (2001), "Alternatif Olarak Yerel Medya ve BİA", http://www.bianet.org/bianet/medva/908-altematif-olarak-verel-medva-vebia 11.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Andersson, L. (2012). Alternativ television. Former av kritik i konstnärlig TV-produktion.

Atton, C. (2002). Alternative media. Sage.

Atton, C. (2008). Alternative media theory and journalism practice. Digital media and democracy: Tactics in hard times, 4, 213-228.

Aydoğan, F., & Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (18), 58-69.

Aydoğan, F., & Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (18), 58-69.

Bailey, O. G., Cammaerts, B., & Carpentier, N. (2015). Alternatif medyayı anlamak. Çev: Ç. Öztürk). İstanbul: KAFKA Epsilon Yayıncılık Hizmetleri.

Bailey, O., Cammaerts, B., & Carpentier, N. (2007). Understanding alternative media. McGraw-Hill Education (UK).

Bareiss, W. (2001). Güney Dakota'da alternatif radyo ve televizyon: ABD'de kamu hizmeti elektronik medyasının bir yer çalışması. Hiçbir Haber Kötü Haberdir: radyo, televizyon ve halk , 219-242.

Doğru, B., Bagatır, B., & Pultar, E. (2020). Türkiye'de İklim Değişikliği ve Çevre Sorunları Algısı (Perception of Climate Change and Environmental Problems in Turkey). Konda Research and Consultancy/In collaboration with Climate News.

Durgeç Aydoğan, P. (2017). Alternatif bir medya alanı olarak yurttaş gazeteciliği. Journal of International Social Research, 10(50).

Erkan, Ü. (2019). Gilles Deleuze Felsefesinde Temel Kavramlar ve Yeni Toplumsal Hareketler. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13(19), 2627-2652.

Fountain, A. (2007). Alternative Film, Video and Television. K. Coyer, T. Dowmunt and A. Fountain (Dds.), The Alternative Media Handbook, London: Routledge, 36-57.

Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (41).

Harvey, D. (2008). Umut Mekanları, İstanbul: Metis.

İlhan, V. (2014). 'Feminist Alternatif Medya'nın İşleyişi Üzerine. Erciyes İletişim Dergisi, 3(3).

Kılıç, S. (2015). Türkiye'de geleneksel gazetecilik anlayışına alternatif bir yaklaşım: İnternet gazeteciliği.

Lee, F. L. (2015). Internet alternative media use and oppositional knowledge. International Journal of Public Opinion Research, 27(3), 318-340.

Levitskaya, Anastasia, and Alexander Fedorov. "Typology and mechanisms of media manipulation." International Journal of Media and Information Literacy 5, no. 1 (2020): 69-78.

Napoli, P. M. (2007). Public interest media activism and advocacy as a social movement: A review of the literature.

Ozsoy, A. (2014). Alternatif medya, Gezi Parki eylemleri ve Capul Tv örneği. In Mersin Universitesi Akademik Bilisim Conference, Mersin, Turkey.

Sandoval, M., & Fuchs, C. (2010). Towards a critical theory of alternative media. Telematics and informatics, 27(2), 141-150.

Sayar, B. (2017). Bir alternatif medya mecrası olarak sosyal medya: 140journos üzerine bir araştırma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Starbird, K. (2017, May). Examining the alternative media ecosystem through the production of alternative narratives of mass shooting events on Twitter. In Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media (Vol. 11, No. 1).

Şahin, Ü., & Üzelgün, M. A. (2016). İklim değişikliği ve medya. İpm-Merkator Politika Notu.

Şen, F. (2017). Bir 'öteki'olarak mülteciler: suriyeli mültecilerin anaakım ve alternatif medyada temsili. *Atatürk İletişim Dergisi*, (12), 27-42.

Taylan, A. Y. Alternatif medya ve bianet örneği: Türkiye'de alternatif medyaya dair etnografik çalışma (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı).

Waltz, Mitzi (2005). Alternative and Activist Media. Edinburgh: Edinburgh University Press

SURİYELİ MÜLTECİLERİN GAZİANTEP YEREL MEDYASINDAKİ TEMSİLİ; GAZİANTEP SABAH GAZETESİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi, MEHMET ALİ GAZİ [1]
[1] Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Battalgazi MYO, maligazi@gmail.com – 0000-0002-9239-4187

ÖZET

Göç, insanların bir yerden başka bir yere taşınması olarak tanımlanabilir ve genellikle ekonomik, sosyal ya da politik nedenlerle gerçekleşebilir. Son yıllarda, özellikle az gelişmiş ülkelerdeki iç savaşlar ve diğer çatışmalar nedeniyle göç, aktüel bir konu haline gelmiştir. Göç, insanların hayatlarını değiştirebilecek bir olay olabilir ve bu nedenle, insanların göç hakkındaki algıları önem taşımaktadır. Bu çalışma, bir örnek olarak Gaziantep'te yerel medyanın (Sabah gazetesi) göç ve göç hakkındaki haberlerini incelemiş ve içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bulgular, yerel medyada göç ve göç hakkındaki haberlerde göçmenlerin yaşadıkları ülke ve kültürden çok nerede yaşadıklarına ilişkin soruların daha sık yer aldığını göstermiştir. Bu durum, yerel medyanın göç ve dış göçü yerel bir perspektiften haber yaptığını göstermektedir ve bu araştırma, toplumun göç ve göç algısının ve bu algının nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli, Gazete, Gaziantep Sabah Gazetesi

GİRİŞ

Mülteciler, farklı nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış kişilerdir. Bu nedenle, mülteciler genellikle bir ülkede yabancı olarak kalmayı tercih etmektedirler. Mültecilerin bir ülkede kalmayı seçmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Örneğin, mülteciler çatışmalardan, sosyal ve ekonomik değişimlerden kaçarak ülkelerini terk etmek zorunda kalabilirler. Bir ülkede kalan mültecilerin entegrasyon süreci, ülkenin resmi entegrasyon politikalarına, kişisel deneyimlere ve medyanın rolüne göre değişiklik gösterebilir

2011 yılında Suriye iç savaşı patlak verdiğinden bu yana Türkiye, çok sayıda mülteci kabul etmeye başlamıştır. Bu süreçte, Türkiye'nin sınır illeri ve büyük şehirleri, özellikle de Suriye sınırında yer alan Gaziantep gibi şehirler, Suriyeli mültecilerin göçü ile karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte, mültecilerin önemi hızla artmış ve mültecilerin iltica ihtiyaçları da bu doğrultuda artmıştır. Bu talepler, mülteciler ile ilgili tutum ve davranışlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere yol açmaktadır. Özellikle medya, mülteci algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Nefret söylemi, açık veya örtülü bir şekilde ortaya çıkabilir. Özellikle haber metinleri, bu tür söylemlerin üstü kapalı bir şekilde ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir. Aynı zamanda haberlerin kaynağı ve kelime seçimine göre metinlerin şekillenmesi, baskın söylemlerin yeniden üretilmesine yol açabilir.

Basının haberlerini sayfaların belli noktalarına konumlandırması, belirgin bir etkiye sahiptir. Mülteci ve göçmenlerin medyada yer almasına ilişkin çok sayıda araştırma, mültecilerin medya aracılığıyla öncelikli olarak adli haberler üzerinden iletişim kurduklarını

göstermiştir. Bu nedenle, mültecilerle ilgili haberler, mülteci algısının şekillenmesi ve nefret söyleminin ortaya çıkması açısından önemlidir. Bu talepler, mülteci tutum ve davranışları üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere yol açabilir. Özellikle medya, mülteci algısının oluşumunda önemli bir rol oynar. Nefret söylemi, açık veya örtülü bir şekilde ortaya çıkabilir. Haber metinleri, bu tür söylemlerin üstü kapalı bir şekilde ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir. Aynı zamanda haberlerin kaynağına ve kelime seçimine göre metinlerin şekillenmesi, baskın söylemlerin yeniden üretilmesine yol açabilir.

Ekonomik, sosyal, politik ve çevresel nedenler de mülteci olgusunu oluşturan faktörler arasındadır. Bu faktörler, mültecilerin bir ülkeye sığınma talebinde bulunmalarına neden olabilir. Örneğin, kötüleşen ekonomik koşullar, sosyal adaletsizlik, siyasi baskı ve çevresel faktörler, mültecilerin ülkelerini terk etmek zorunda kalmasına neden olabilir. Bu nedenler, mültecilerin bir ülkede yabancı olarak kalmasına ve bu da onların resmi entegrasyon sürecine tabi olmalarına neden olabilir. Resmi entegrasyon süreci, mültecilerin kalıcı olarak yeni ülkelere yerleşmesini sağlamak için uygulanan bir politikadır. Bu politikalar, mültecilerin dil eğitimine, istihdam fırsatlarına ve topluluk entegrasyonuna erişimini sağlar ve böylece mülteciler yeni ülkelerine daha etkin bir şekilde entegre olabilir ve toplum tarafından daha iyi anlaşılıp kabul edilebilir.

Medya, nefret söylemini azaltmak için toplumdaki nefret söylemini azaltmaya yönelik araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu amaçla, medya mültecileri olumlu bir şekilde temsil ederek, kültürleri hakkında bilgi vererek ve mültecilerle ilgili haberlerde dikkatli bir dil kullanarak toplumun mülteci algısını şekillendirmeye yardımcı olabilir. Medya, mültecilerin topluma daha etkin bir şekilde katılmalarına yardımcı olma çabalarında da önemli bir rol oynayabilir. Böylece, mülteciler toplum tarafından daha iyi anlaşılıp kabullenebilir. Mülteciler, birçok çalışmaya konu olmuş ve mültecilerle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Medya, toplumdaki nefret söylemini azaltmada önemli bir araç olabilir. Bu nedenle, medya mültecileri olumlu bir şekilde temsil etmeli ve nefret söylemine maruz kalma olasılığını azaltmalıdır. Özellikle, haber metinlerinin tarafsızlığını sağlayan gazetecilik ilkeleri doğrultusunda nefret söylemi ortaya çıkabilmektedir. Türkiye'de en fazla mültecinin yaşadığı il olan Gaziantep'te, yerel basın (özellikle polis/mahkeme haberleri) aracılığıyla Suriyeli mültecilerin nasıl temsil edildiği üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme, Suriyeli mültecilerin Gaziantep medyasında nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin toplum için ne anlama geldiğini incelemektedir. Suriyeli mültecilerin Gaziantep medyasında nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin toplum için ne anlama geldiğini ortaya koymuştur. Bu çalışma, Gaziantep'te yaşayan Suriyeli mültecilerin nasıl algılandığı ve nasıl anlaşıldığı konusunda fikir vermektedir ve toplumun mültecilerle ilgili algısının nasıl şekillendiğini anlamaya yardımcı olmaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Göç, insanların toplumdan ayrılarak başka bir yere taşınmalarını ifade eden bir olgudur. Bu taşınmalar, insanların farklı nedenlerle gerçekleşir; bu nedenler arasında ekonomik, sosyal, politik ve çevresel faktörler yer alır. Göç, aynı zamanda insanların göç ettikleri yerlerde kazandıkları deneyimleri, bilgi ve yetenekleri ve kültürlerini yeni yerlerine taşımalarına da neden olur. Göç, tarih boyunca insanlar için önemli bir olgu olmuştur ve toplumların

kültürlerini, dillerini ve inançlarını etkilemiştir. Göç olgusu, insanların yeni yerlerine uyum sürecini de etkilemektedir ve farklı kültürlerle etkileşim içine girdiği için, farklı dilleri öğrenme, yeni insanlarla iletişim kurma ve yeni yerlerde yaşam koşullarına uyum sağlama gibi zorluklarla da karşılaşabilirler. Göç olgusu, günümüzde hala önemli bir toplumsal sorun olmaya devam etmektedir ve yüksek nüfus yoğunluğu, yoksulluk, savaş ve çatışmalar, çevresel krizeler gibi nedenlerle insanların yerlerini değiştirme ihtiyacı duydukları görülmektedir. Bu nedenlerle, göç olgusunun toplumsal ve ekonomik etkileri de önemli bir konu olmuştur.

20. yüzyıl, göç hareketlerinde önemli bir dönem olmuştur. Özellikle, II. Dünya Savaşı sırasında çok sayıda insan evlerinden ve topraklarından edilmiştir. Bu insanlar, savaşın sonrasında evlerine dönmek için iltica hareketlerine girişmişlerdir. Ayrıca, savaş sonrası Avrupa ülkeleri, iş gücünü telafi etmek için ülke dışına yönelmişlerdir ve bu nedenle göçmen işçiler Avrupa ülkeleri tarafından bir çözüm olarak görülmüştür. Bu dönemde, göç hareketleri özellikle Avrupa ülkeleri arasında yoğunlaşmıştır ve birçok insan, savaştan etkilenen ülkelerden başka yerlerde daha güvenli ve refah içinde bir yaşam aramıştır. Bu hareketler, aynı zamanda Avrupa ülkelerinin ekonomik ve toplumsal yapılarını da etkilemiştir.

Göç olgusu, ülkelerin nüfus politikalarını ve ekonomik uygulamalarını da etkilemiştir. Bu nedenle, göç ve göçmenlerle ilgili kamuoyu oluşumu, ülkelerde önemli bir konu olmuştur. Türk basınında da bu konu sıkça yer almıştır. Göç olgusu, toplumların tutumlarını da etkilemiştir. Farklı ülkelerde göç ve göçmenlere yönelik tutumlar farklılık göstermiştir. Bu tutumlar, göç olgusunun ana hatlarını ve planlarını etkilemiştir (Gazi, Çakı, ve Gülada, 2018) Göç ve gazetecilik alanında yapılan çalışmalar, göç süreciyle ilgili bilgi toplamaya ve anlamaya yöneliktir. Bu çalışmalar, göçmenlerin yalnızca toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve politik durumunu özetlemeyi değil, aynı zamanda göçmenlerin toplum içindeki yeri, deneyimleri ve yaşam koşulları gibi konuları da incelemektedir. Göçmenler ile medya arasındaki ilişki, göçmenlerin kamusal söylemde ve medyada nasıl görüldüğüne bağlıdır. Salomoni'ye (2016) göre, göçmenler kimlik ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak görülebilir ve toplumsal hayatta kullanılabilecek bir araç haline gelebilir. Bu tutum, göçmenleri olumsuz etkileyebilir ve onların toplum içindeki konumunu zorlaştırabilir. Bu nedenle, medya ve diğer kamusal söylem aracılarının, göçmenleri dürüst ve adil bir şekilde temsil etmeye çalışması önemlidir.

Salomoni (2016) göçmenler ile medya arasındaki ilişkiyi söylem (discourse) üzerinden incelemiştir. Göçmenlerin medyada ve kamuoyunda nasıl görüldüğü, onların kimliklerine ve güvenliklerine yönelik tutumları nasıl etkileyebilir. Örneğin, göçmenler bir tehdit olarak görülebilir ve suç kontrolü ve sansür arttıkça siyasi sahnede ortaya çıkabilir. Bu tutum, göçmenleri olumsuz etkileyebilir ve onların toplum içindeki konumunu zorlaştırabilir. Nolan ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan bir çalışmada ise, Avusturya'da yaşayan Sudanlıların kimliği Avustralya basını üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada, basının Sudanlılar hakkında haber yaparken kültürel değerler ve kurallar hakkında haberleştirdiği ve diğerlerinin düşünceleri perspektifinden haber yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, göçmenlerin ortak değerlere katılım konusunda sorunları olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalar, göçmenlerin medyada nasıl görüldüğünü ve bu görüşlerin nasıl şekillendiğini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Wall'un (1996) yaptığı çalışmada ise, Körfez Savaşı'ndan sonra İtalyan medyasındaki göçmenlik haberleri incelenmiştir. Bu çalışmada, medyanın göçe karşı önyargıyı açıkça ve

kesin bir şekilde ifade ettiği, ancak bu önyargıyı gizli ve incelikle de ifade ettiği ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, medyanın göç konusundaki tutumunun sosyoekonomik koşullara ve resmi söyleme nasıl yansıdığını da göstermiştir. Bu çalışma, göçmenler ile medya arasındaki ilişkiyi ve göç konusundaki tutumları daha iyi anlamaya yardımcı olmuştur.

Gazetelerin haberlerini iktidar gündemine göre üretme ve ideolojik mesafeye yakın bir üslupla sunma eğilimi, basın özgürlüğü ve doğru bilgiye erişim açısından önemli bir sorundur. Bu tür bir eğilim, haberlerin objektifliğini ve tarafsızlığını bozar ve halkın doğru bilgiye erişimini engeller. Ayrıca, gazetelerin insan merkezli bir çerçeve kullanarak haberlerinde duygusal noktalara değinme eğilimi de, objektiflik ve tarafsızlığı olumsuz etkileyebilir ve halkın sorunlar hakkında daha az bilgi sahibi olmasına neden olabilir. Bu nedenle, gazetelerin tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine uyması ve doğru bilgiye erişimi sağlamaya çalışması önemlidir.

Haber medyası, ideolojik, sözlü ve temsili durumları tanımlayarak toplumsal gerçekliği temsil eder. İçerik, ana bakış açısına göre konumlandırılan ve çerçevelenen haber konusudur. Bu çalışma, geçmişleri ve sosyal konumları nedeniyle toplumla gergin bir ilişkisi olan Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki yazılı basındaki temsiline odaklanmakta ve “farklılık” deneyimi üzerine inşa edilmektedir. Çalışmada, küresel bir sorun olarak görülen Suriyeli mültecilere ilişkin bilgi içeriklerindeki baskın temsilleri ve söylemleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışma, Gaziantep'te yayınlanan Sabah gazetesinde 01.11.2021 ile 31.12.2021 tarihleri arasında yer alan haberleri içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Örneklem olarak seçilen haberlerde Suriyeliler, Suriyeli mülteciler ve Suriyeli göçmenler gibi anahtar kelimeler aracılığıyla tarama yapılarak toplam 43 haber bulunmuştur. Bu haberler için, 12 kategoriden oluşan bir kodlama oluşturulmuş ve bilgiler bu tabloya göre kodlanmıştır. Bu çalışma, göç ve göç hakkındaki algıları incelemek amacıyla yapılmıştır ve yerel medyanın göç hakkındaki haberlerde göçmenlerin yaşadıkları ülke ve kültürden daha çok nerede yaşadıklarına ilişkin soruların daha sık yer aldığını göstermiştir.

Tablo.1 Haberlerin Yayınlandığı Sayfa

Sayfa	**Haberlerin Yayınlandığı Sayfa**	
	N	%
İlk Sayfa	1	2%
İlk Sayfa + İç Sayfa	4	9%
İç Sayfa	30	70%
Arka Sayfa	8	19%
Toplam	43	100%

Tablo 1, bir gazetenin mülteci haberlerinin sayfalarının dağılımını göstermektedir. Verilere göre, gazetenin mülteci haberlerinin %70'i iç sayfada, %19'su arka sayfada, %9'u ilk sayfa ve iç sayfada, ve %2'si ilk sayfada yer almaktadır. Bu dağılım, mülteci konusunun gazete için önemli olduğunu ve sık sık gündeme getirildiğini göstermektedir. Ayrıca, gazetenin mülteci haberlerinin çoğunun iç sayfada yer verilmesi, bu konunun gazetenin önem verdiği konular arasında yer aldığını göstermektedir.

Tablo.2 Haberlerin Yayınlandığı Konum

	Haberlerin Yayınlandığı Konum	
	N	%
Manşet	2	5%
Sürmanşet 2	3	7%
Manşet altı	38	88%
Toplam	43	100%

Tablo 2, Gaziantep Sabah gazetesi tarafından yayınlanan mülteci haberlerinin yerleşimine ilişkin bilgi vermektedir. Verilere göre, gazetenin mülteci haberlerinin %88'i manşet altında yer almıştır. Bu veri, gazetenin mülteci konusuna verdiği önemin düşük olduğu sonucuna ulaşılabilir. Özellikle, gazetenin manşet ve sürmanşetlerde yüksek oranda yer verdiği bir durumda, manşet altında yüksek oranda yer verilen haberlerin önemi düşük olarak yorumlanabilir.

Tablo.3 Haberlerin Sunum Biçimi

	Haberlerin Sunum Biçimi	
	N	%
Metin	19	44%
Metin+Görsel	24	56%
Toplam	43	100%

Haberlerin sunum biçimi, haberin değeri, etkisi ve anlaşılırlığı açısından önemli bir faktördür. Özellikle, haber içerisinde yer alan fotoğraf, grafikler ve metinlerin kapladığı alanlar haberin değerini etkilemektedir. Sabah Gaziantep gazetesi haberlerinin sunum biçimini değerlendirdiğimizde, %56 oranında metin ve görsel kullandığı görülmüştür. Haber fotoğrafları, genelde dezavantajlı grupların üyeleri olan kadınlar ve çocuklar gibi kişilerde çekilmiştir. Bu tür fotoğrafların haberlerde kullanılması, hem haberlerin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmakta, hem de haberin nesnel bilgi olarak algılanmasını etkilemektedir.

Tablo.4 Haberlerin Kapladığı Alan

	Haberlerin Kapladığı Alan	
	N	%
1/4'ten az	17	40%
1/4 - 2/4 arası	15	35%
2/4 - 3/4 arası	10	23%
3/4 – 4/4 arası	1	2%
Toplam	43	100%

Haberlerin kapladığı alan, haberin içeriğinin derinliğini göstermekle birlikte habere verilen önemi de yansıtmaktadır. Geniş yer kaplayan haberler, okuyucular için haberin önemli olduğu izlenimini yaratabilir. Tablo 4, Gaziantep Sabah gazetesi tarafından yayınlanan haberlerin kapladığı alanı göstermektedir. Verilere göre, gazete %40 oranında haberlerini ¼ oranından daha az, yani 1/4'ten az alan kaplamasıyla yayınlamaktadır. İkinci sırada ise %35 oranında 2/4 oranının olduğu görülmektedir.

Tablo.5 Haberlerin Yayınlandığı Bölüm

	Haberlerin Yayınlandığı Bölüm	
	N	%
Gündem	21	45%
Eğitim	14	30%
Siyaset/Dış Siyaset	2	4%
Ekonomi	8	17%
Kültür-Sanat	2	4%
Toplam	47	100%

Tablo 5, Gaziantep Sabah gazetesi tarafından yayınlanan Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerin içeriklerine ilişkin verileri göstermektedir. Verilere göre, haberlerin %45'i gündem konularını, %30'u ise eğitim konularını kapsamaktadır. Bu durum, haberlerin büyük çoğunluğunun "Gündem" sayfasında yayınlandığını göstermektedir. Haberlerin bölümlere ayrılması, haber içeriğinin okuyuculara daha kolay anlaşılmasını ve haberlerin daha iyi kategorize edilmesini sağlar. Bu sayede, okuyucular haberleri daha kolay bulabilir ve ilgilendikleri konulara daha hızlı ulaşabilirler.

Tablo.6 Haberlerin İçeriği

	Haberlerin İçeriği	
	N	%
Siyasi	9	18%
Ekonomik	11	22%
Toplumsal	24	47%
Hukuki	6	12%
Dini	1	2%
Eğitim	11	22%
Toplam	51	100%

Gaziantep Sabah gazetesi, siyasi, ekonomik, toplumsal, hukuki, dini ve eğitim gibi çeşitli konularda haberler yayınlamaktadır. Tablo 6, Suriyeli göçmelerle ilgili haberlerin içeriklerine ilişkin verileri göstermektedir. Verilere göre, haberlerin %47'si toplumsal konuları ele almıştır. Eğitim ve ekonomi ilgili içerikler %22 ile ikinci sırada yer alırken, dini konularla ilgili haberlerin sayısı en düşük dikkat çekmektedir.

Tablo.7 Haberlerin Teması

	Haberlerin Teması	
	N	%
Toplumsal Dönüşüm	3	4%
Savaş	3	4%
Yoksulluk	1	1%
Suç	13	19%
Toplumsal Gelişme	20	29%
Olay/Çatışma	4	6%
Yasal/Hukuki Konular	8	11%
Ekonomik Kaygı/Sorunlar	8	11%
Sağlık	1	1%
Eğitim	9	13%
Toplam	**70**	**100%**

Tablo 7'den anlaşıldığına göre, Gaziantep sabah gazetesi'nin Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerinin en çok %29'u toplumsal gelişme konularını kapsamaktadır. Bu, gazetenin bu konulara verdiği önemin bir göstergesidir. Diğer önemli konular arasında suç ve ekonomik kaygı/sorunlar yer almaktadır. Tablodaki dikkat çekici bir diğer ayrıntı ise, yoksulluk üzerine hiçbir haber olmamasıdır. Suriyeli mültecilerin eğitimi ile ilgili de birçok haber yer almış olması dikkat çekici bir diğer konudur. Bu haberlerin genellikle çocuk eğitimi üzerine olması, Gaziantep gündeminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo.8 Haberlerdeki Temsil Biçimi

	Haberlerdeki Temsil Biçimi	
	N	%
Huzur Bozucu/Suçlu	13	22%
Mağdur	11	19%
Yoksul/Muhtaç	3	5%
İstilacı/Yayılmacı	2	3%
Sığınmacı/Mülteci/Göçmen	10	17%
Kaçak	6	10%
Ekonomik Yük	5	8%
Girişimci	9	15%
Toplam	**59**	**100%**

Göçmenlerin haber metinlerinde nasıl temsil edildiği, toplumun göçmenlere karşı tutumunu ve göçmenlere bakışını etkileyebilir. Bu nedenle haber metinlerinin nasıl dil kullandığı önemlidir. Örneğin, analiz edilen Gaziantep sabah gazetesi tarafından Suriyeli göçmenlerin % 22'si suçlu ve huzur bozucu olarak gösterilmiştir. Bu, Gaziantep'teki Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak suçlu olarak değerlendirildiği anlamına gelebilir. Diğer yandan, haber metinleri Suriyeli mültecilere "mağdur" olarak da temsil edilebilir. Bu durum, göçmenlerin mağdur olarak görüldüğünü gösterir. Dikkat çekici bir başka metinsel ifade de, göçmenlerin ekonomik birer girişimci olarak gösterilmesidir. Bu, göçmenlerin ekonomik olarak faal olarak görüldüğünü gösterir.

Haber metinlerde kullanılan ifadeler, toplumun göçmenlere karşı tutumunu etkilediği gibi göçmenlere olan bakışı da değiştirmektedir. Analizi yapılan Gaziantep sabah gazetesi, haber dili bakımından Suriyeli göçmenleri %22 ile suçlu ve huzur bozucu olarak görmektedir. Haber metin Suriyeli mültecilere ilişkin en yaygın temsil biçimlerinden "mağdur" olarak göstermiştir. Bu durum, Gaziantep'teki Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak "suçlu" olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Dikkat çekici diğer bir metinsel ifade ise; göçmenlerin ekonomik birer girişimci olarak görmüş olmasıdır.

Tablo.9 Haberlerde Yer Alan Suriyeliler

	HABERLERDE YER ALAN SURİYELİLER	
	N	%
KADINLAR	7	15%
ERKEKLER	6	13%
ÇOCUKLAR	6	13%
SURİYELİ AİLELER	8	17%

GENEL	21	44%
TOPLAM	**48**	**100%**

Çalışmada yer alan bilgiler incelendiğinde Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak "genel" bir hikâyeye sahip haberlere konu olduğu tespit edildi. Genelleme, haberlerde temsilleri şekillendirmek için kullanılan önemli bir uygulamadır. Gazetecilik durumu zevksiz bir yapıda ele alır ve genelleme yaparak ötekini bütünleştirir.

Tablo.10 Haberlerin Aktörleri

	Haberlerin Aktörleri	
	N	%
Hükümet Temsilcileri	2	4%
Yerel Yönetimler	1	2%
Siyasi Partiler	1	2%
STK'lar	6	12%
Sivil Vatandaşlar	23	46%
Güvenlik Güçleri	2	4%
Yasal Merciler	4	8%
Yabancı Kişi/ Kuruluş / Medya	5	10%
IŞID/YPG/PYD	5	10%
Esad/Suriye Rejimi	1	2%
Toplam	**50**	**100%**

Gazetelerde yer edinen haberlerde yer alan aktörleri, haber değeri için önemli bir değerlendirme kriteridir. Gazetecinin habere yaklaşımı olumlu veya olumsuz, olması, haberin içinde yer edinen taraflar gazetelerin ön plana çıkardığı yahut çıkarmaya çalışmış olduğu algıyı olgunlaştırmaktadır. Elde edilen verilere göre, haber içeriklerini bir bütün olarak incelediğimizde, haberin aktörü olarak esas olarak %46 ile sivil vatandaşların aktör olarak konumlandırıldığını anlaşılmaktadır.

Tablo.11 Haberlerin Yaklaşımı

	Haberlerin Yaklaşımı	
	N	%
Olumlu	15	35%
Olumsuz	28	65%
Toplam	43	100%

Gazetelerde Suriyeli mülteci olgusu ve sorunu nasıl ele aldıkları hakkında yayınlanan bilgilere yaklaşım çok önemlidir. Bu bağlamda, Suriyeli mültecilere ilişkin doğrudan veya dolaylı olarak yayılan bilgilerin önemli bir bölümünün "olumsuz" bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Buradaki olumsuzluk durumu, haberleştirilen konunun niteliği ile bağlantılıdır. Suriyelileri, toplumsal huzursuzluk yaratan, işsiz, yaşam şartlarının olumsuzluğu gibi olumsuz gelişmelerle ilgili haberlere konu oluyor.

Tablo.12 Haberlerin Eğilimi

	Haberlerin Eğilimi	
	N	%
Eleştiri	19	25%
Öfke/Tepki/Nefret	12	16%
Dramatize	4	5%
Sevinç/Mutluluk	6	8%
Övgü	11	14%
Sorun	25	32%
Toplam	77	100%

Suriyeli mültecilere ilişik gösterilen haberlerin %32 gibi bir oranla "sorun" kavramı çerçevesinde haberleştirdiği görülmektedir. Gaziantep sabah gazetesinde "sorun" olarak görme eğiliminin yanında eleştirinin yüksek olduğu dikkat çekmektedir

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi boyunca, göç olgusu zamanı belirleyen önemli bir etken olmuştur. Bu etki, mühendislik araçları ve teknolojilerinin gelişimine paralel olarak artmıştır. Göç ve göçmenlik, durum ve zamana göre değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlik, göçün nedenleri, hedeflenen durum ve göçmenlerin kimlikleri ve kişisel özellikleri gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu nedenle, göç olgusu farklı teorilerle farklı türlerine ve sebeplerine göre incelenmektedir. Öte yandan, günümüzde göç/mültecilik olgusu hızla artan bir trend olarak tanımlanabilir ve gelecekte daha ciddi toplumsal değişimler ve sorunları beraberinde getireceği

tahmin edilmektedir. Göç ve göçe yönelik tepkiler, toplumların sosyoekonomik ve kültürel yapılarına göre değişebilmektedir.

Ülkelerin siyasi bakış açıları ve medya tutumları, sivil vatandaşların göçmenlere yönelik tutumlarının oluşumuna etki etmektedir. Göçmenler genellikle "öteki" olarak tanımlanır ve bu nedenle kamusal ve politik süreçlerde daha az yer almaktadırlar. Medya, toplumun oluşumunu etkileyen bir araç olarak, göçmenlik konularında da halkın düşüncelerini etkilemekte ve yönlendirmektedir. Yerel gazetecilik, yerel olgulara odaklanır ve şehrin önemini merkezine yerleştirir. Bu nedenle, göçmenlerle ilişkilerin yoğunlaştığı kentlerde yerel basının, göç olgusuna daha duyarlı bir şekilde yaklaşması beklenmektedir. Ancak, çalışmada incelenen yerel gazetenin içeriklerine ve habere bakış açısına göre, yerel basının göç olgusuna yönelik tutumunun çok daha nesnel bir yönelim gösterdiği görülmektedir.

Gazeteler ve diğer haber kaynakları, insanların bilgi sağlama ve anlama süreçlerini etkileyen birçok faktöre sahiptir. Bunlar arasında, haberleri üreten ve sunan kişi ve kuruluşların ideolojik tutumları, hedef kitleye yönelik haberlerin sunulma şekli, haberlerin içeriğinin doğruluğu gibi faktörler yer almaktadır. Gazeteler ve haberler, hükümetlerin gündemlerini yansıtmak için yaratılabilir ve bu, vaka görüntülerine dayalı haberlerde görülebilir. Ayrıca, gazeteler ve haberler, insan merkezli bir çerçeve kullanarak duygusal noktalara değinme eğilimindedir, özellikle de insanların ilgi çekici bulabilecekleri konularda. Bu, hükümetlerin bilinmeyen durumlara çözüm bulamamasına ve halkın sorunun farkında olmamasına yol açabilir. Ancak, haberlerin doğruluğu ve tarafsızlığı da önemlidir. Gazetelerdeki haber miktarı yayın politikalarına göre değişmektedir ve haberler Gaziantep yerine ulusal haber olarak verilebilmektedir. Haberlerde, göçmenlerin olumsuz, özellikle suç olgusunun önüne geçtiği, kaynaklarla sorun yaşadığı şeklinde bir tema belirlenmiştir; ancak gazete muhabirlerinin kendilerinden haberde rastlanmamıştır.

Yerel basının Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerinde, dil ve temalar çeşitlilik gösterirken, bazı temalarda olumlu dil kullanılırken, diğer temalarda olumsuz dil kullanılmıştır. Bu durum, mültecilerin toplum tarafından nasıl algılandığını ve anlatıldığını yansıtmaktadır. Dil ve temaların bu tür dengesizliği, toplumda mültecilerle ilgili olumlu ve olumsuz stereotiplerin oluşmasına ve mültecilerin toplum içinde nasıl konumlandırıldığına ilişkin bir fikir vermektedir. Bu nedenle, yerel basının mültecilerle ilgili haberlerinde dil ve temaların daha dengeli olması önemlidir, böylece mültecilerin toplum içinde nasıl konumlandırıldığının daha doğru bir yansıması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Salomonı, F. (2016), "Göç Veren'den Göç Alan Ülkeye Geçiş: Akdeniz Modeli ve İtalya Örneği", (Der. A. Öner- Ihlamur - Ş. A. N. Öner), İçinde: Küreselleşme Çağında Göç (417-438), İstanbul: İletişim Yayınları.

Nolan, D. - K. Farquharson - V. Politoff - T. Marjoribanks (2011), "Mediated Multiculturalism: Newspaper Representations of Sudanese Migrants in Australia", Journal of Intercultural Studies, 32 (6), 655-671.

Wal, Jessika ter (1996), "The social representation of immigrants: The Pantanella issue in the pages of La Repubblica" , Journal of Ethnic and Migration Studies, 22:1, 39-66

Gazi, M. A. , Çakı, C. & Gülada, M. O. (2018). ispanya 2000 partisi'nin göçmen karşıtı propaganda faaliyetleri üzerine inceleme . Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2) , 11-22 . h

İŞ DÜNYASINDA ENDÜSTRİ 4.0

Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK[1]

[1] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, sadullah.celik@adu.edu.tr - 0000-0001-5468-475X

ÖZET

Endüstri 4.0, fiziksel ve dijital dünyaları bir araya getiren en yeni nesil endüstriyel otomasyon ve dijital dönüşümdür. Bu makale de Endüstri 4.0'ın işletmeler için potansiyel faydalarını, Endüstri 4.0'ı uygulamanın zorluklarını ve süreçte kullanılan teknolojileri araştırılmakatadır. Ayrıca, Endüstri 4.0'ı iş dünyasında uygulamaya yönelik stratejileri inceleyerek, Endüstri 4.0'ı kullanan şirketlere ilişkin örnek olay incelemeleri sağlar ve Endüstri 4.0'ın işletmelerde gelecekteki görünümüne bakmaktadır. Endüstri 4.0, işletmelere gelişmiş verimlilik ve maliyet tasarrufundan artan müşteri memnuniyeti ve daha fazla esneklik gibi bir dizi potansiyel faydalar sunmaktadır. Bununla birlikte, Endüstri 4.0'ın uygulanması, organizasyonel değişim, eğitim ve farklı sistemlerin entegrasyonu dahil olmak üzere bir dizi zorlukları da bulunmaktadır. Endüstri 4.0'da kullanılan teknolojiler arasında Nesnelerin İnterneti (IoT), robotik, yapay zeka, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve blockchain yer almaktadır. Endüstri 4.0'ı uygulamak isteyen şirketler, dijital dönüşüme, veriye dayalı karar vermeye ve müşteri odaklı net bir strateji geliştirmelidir. Bu çalışma da Endüstri 4.0'ı hâlihazırda uygulamış ve faydalarını görmekte olan şirketlerin örnek olay incelemelerini incelemektedir. Son olarak makale, Endüstri 4.0'ın işletmelerde gelecekteki görünümünü ele alarak, önümüzdeki yıllarda öneminin giderek artacağını öne sürüyor.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Akıllı Fabrika, Siber fiziksel Sistemler

INDUSTRY 4.0 IN THE BUSİNESS WORLD

ABSTRACT

Industry 4.0 is the latest generation of industrial automation and digital transformation that brings the physical and digital worlds together. This article explores the potential benefits of Industry 4.0 for businesses, the challenges of implementing Industry 4.0, and the technologies used in the process. It also examines strategies for implementing Industry 4.0 in business, provides case studies of companies using Industry 4.0, and looks at the future outlook of Industry 4.0 in businesses. Industry 4.0 offers businesses several potential benefits, from improved efficiency and cost savings to increased customer satisfaction and greater flexibility. However, the implementation of Industry 4.0 also has several challenges, including organizational change, training, and integration of different systems. Technologies used in Industry 4.0 include the Internet of Things (IoT), robotics, artificial intelligence, virtual reality, augmented reality, and blockchain. Companies that want to implement Industry 4.0 must

develop a clear strategy focused on digital transformation, data-driven decision-making, and customer focus. This study also examines case studies of companies that have already implemented Industry 4.0 and are seeing its benefits. Finally, the article discusses the future outlook of Industry 4.0 in businesses, suggesting that its importance will increase in the coming years.
Keywords: Industry 4.0, Smart Factory, Cyber-Physical Systems

1. GİRİŞ

Endüstri 4.0, geleneksel üretim süreçlerinin artan dijitalleşme ve otomasyon trendidir. Verimliliği artırmak, maliyetleri azaltmak ve müşteri memnuniyetini artırmak için yeni teknolojilerin ve stratejilerin kullanılmasını içerir. Şirketlerin çalışma biçimlerinde devrim yaratma potansiyeline sahip olduğundan, modern ekonomideki işletmeler için önemli bir kavramdır.

Endüstri 4.0, 18. yüzyılın sonlarında başlayan ilk sanayi devriminden sonra gelen dördüncü sanayi devrimi olarak kabul ediliyor. Nesnelerin İnterneti, yapay zeka, robotik, bulut bilgi işlem, 3D baskı ve büyük veri gibi teknolojilerin kullanımı ile karakterize edilir [1]. Bu teknolojiler, şirketlerin verimliliği artırmak ve maliyetleri azaltmak için yeni stratejiler ve süreçler uygulamasına olanak tanır.

Endüstri 4.0'ı anlamak için, meydana geldiği bağlamı dikkate almak önemlidir. Dijital devrim birkaç on yıldır devam ediyor ve işletmelerin çalışma şekli üzerinde derin bir etkiye sahip. Şirketler, küresel ekonomide rekabetçi kalabilmek için uyum sağlamak zorunda kalıyor. Endüstri 4.0, üretim süreçlerini optimize etmek ve rekabet avantajı elde etmek için yeni teknolojileri ve stratejileri kullanma girişimidir [2].

Endüstri 4.0, imalat sektöründe yeni bir ekonomik büyüme ve üretkenlik dalgasının kilidini açmanın anahtarı olarak görülüyor. Sadece işletmelerin çalışma ve müşterilerle etkileşim kurma şeklini değiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda ürünlerin tasarlanma, üretilme ve dağıtılma şekillerinde de devrim yaratıyor. Bunun nedeni IoT, AI, büyük veri, robotik ve 3D baskı gibi yeni teknolojilerin tanıtılmasıdır. Bu teknolojilerin üretim sürecine entegre edilmesi, fabrikaların daha verimli ve verimli hale gelmesine, üretim hatlarının daha yakından izlenmesine ve kontrol edilmesine olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, işletmeler artık daha bilinçli kararlar alabilir, daha yüksek düzeyde doğruluk elde edebilir, maliyetleri azaltabilir ve karlarını artırabilir.

Fabrikalar artık daha az kaynak ve daha az atıkla daha fazla üretim yapabildiğinden, Endüstri 4.0'ın çevre üzerinde olumlu bir etkisi olduğu da görülüyor. Bunun nedeni, dijital teknolojilerin entegrasyonu ile sağlanan gelişmiş verimliliktir [3]. Ayrıca fabrikalar, artık makineleri ne zaman kapatacakları veya enerji tüketimini azaltacakları gibi operasyonları hakkında daha bilinçli kararlar alabiliyor ve bu da çevresel etkilerini azaltmaya yardımcı oluyor.

Endüstri 4.0'ın iş gücü için de önemli etkileri vardır. Belirli görevleri yerine getirmek için makineler ve robotlar giderek daha fazla kullanıldıkça, belirli beceri türlerine olan talep de değişiyor. Örneğin, daha fazla görev otomatikleştirildikçe el emeğine olan ihtiyaç azalırken programlama, veri analizi ve mühendislik becerilerine olan talep artıyor. Bu, mevcut iş türlerinde olduğu kadar bu işler için gerekli beceri türlerinde de bir değişikliğe yol açmaktadır. Robotların ve yapay zekanın kullanımı, çalışanları yönetmenin ve eğitmenin daha verimli ve

etkili yollarına yol açtığından, çalışanların yönetilme ve eğitilme biçimi üzerinde de bir etkisi var.

Endüstri 4.0'ın tanıtılmasının küresel ekonomi üzerinde de bir etkisi var. Fabrikalar daha verimli ve üretken hale geldikçe, daha az kaynakla daha fazla üretim yapabilirler, bu da daha düşük maliyetlere ve daha yüksek karlara yol açar [4]. İşletmeler artık malları daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli üretebildikleri için bu, küresel ekonomide bir canlanmaya yol açıyor. Ek olarak, fabrikaların artan verimliliği, daha yüksek düzeyde üretkenliğe ve rekabet edebilirliğe yol açmakta ve bu da daha fazla ekonomik büyümeye yol açmaktadır.

Genel olarak, Endüstri 4.0, işletmelerin çalışma ve müşterilerle etkileşim kurma biçiminde devrim yaratmanın yanı sıra ürünlerin tasarlanma, üretilme ve dağıtılma biçiminde de devrim yaratıyor. Fabrikalar daha verimli ve üretken hale geldikçe, daha düşük maliyetlere ve daha yüksek karlara yol açtığından, çevre, iş gücü ve küresel ekonomi üzerinde de olumlu bir etkisi var. Hal böyle olunca, Endüstri 4.0'ın iş dünyası için önemli bir gelişme olduğu ve önümüzdeki yıllarda da büyük yankı uyandıracağı açıktır.

Bu makale de Endüstri 4.0'a bir giriş yapılarak kavramın faydaları, zorlukları, teknolojileri, stratejilerini, vaka incelemeleri ve gelecekteki görünümü incelenmektedir. Endüstri 4.0'ı kuruluşlarında anlamak ve uygulamak isteyen işletme sahipleri ve yöneticiler için yararlı bir kaynak olarak hizmet vereceği kanaatindeyiz.

2. ENDÜSTRİ 4.0

Endüstri 4.0, endüstriyel sektörde devrim yaratan heyecan verici bir kavramdır. Endüstri 4.0 olarak da bilinen dördüncü sanayi devrimi, geleneksel üretim ve endüstriyel süreçlerin dijital teknolojilerle birlikte kullanılmasını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. İşletmelerin daha verimli ve üretken olmalarını sağlayan geleneksel, analog üretim yöntemlerinden dijital, otomatik sistemlere geçiştir. Endüstri 4.0 fiziksel makineleri ve süreçleri, siber-fiziksel sistemleri, Nesnelerin İnternetini (IoT), bulut bilişimi, yapay zekayı (AI) ve eklemeli üretimi (additive manufacturing) ve diğer ileri teknolojileri bir araya getirerek, sanayi devriminin evrimindeki bir sonraki adımdır [5], [6].

Endüstri 4.0, tüm makinelerin, süreçlerin, malzemelerin ve çalışanların birbirine bağlı olduğu, gerçek zamanlı iletişim ve veri alışverişine izin verdiği “Akıllı Fabrika” fikrine dayanmaktadır [7]. Akıllı Fabrika kavramı, aralarında karşılıklı bağlantı, bilgi şeffaflığı, teknik destek ve merkezi olmayan karar verme gibi dört temel öğeden oluşmaktadır.

Endüstri 4.0'ın "birbirine bağlanabilirliği (interconnectivity)", makinelerin ve sistemlerin birbirleriyle iletişim kurma, veri ve bilgileri gerçek zamanlı olarak paylaşmalarına izin verme yeteneğini ifade eder [8]. Bu, üreticilerin tüm üretim sürecini izlemesine, kontrol etmesine ve hızlı kararlar almasına olanak tanır.

"Bilgi şeffaflığı", üreticilerin verilere anında ulaşma ve bunları anlamalarını sağlamak için bir yetenek olarak tanımlanır. Bu, sorunları hızlı bir şekilde belirlemelerine ve düzeltmek için harekete geçmelerine olanak tanır.

"Teknik yardım", süreçleri otomatikleştirmek ve optimize etmek için AI, robotik ve diğer gelişmiş teknolojilerin kullanımını ifade eder, bu da artan verimlilik, üretkenlik ve maliyet tasarrufu sağlar.

Son olarak, "merkezi olmayan karar verme", merkezi bir kontrol sistemine güvenmek yerine yerel düzeyde karar alma becerisini ifade eder. Bu, değişen piyasa koşullarına daha fazla esneklik ve yanıt verebilirlik sağlar.

Endüstri 4.0, üreticilerin mal üretme ve operasyonlarını yönetme şeklini şimdiden dönüştürüyor. Üreticiler, makinelerden malzemelere ve işçilere kadar üretim sistemlerinin tüm bileşenlerini birbirine bağlayarak operasyonlarına ilişkin yeni içgörüler elde edebilir ve bu da iyileştirme fırsatlarını belirlemelerine ve daha bilinçli kararlar almalarına olanak tanır.

3. ENDÜSTRİ 4.0'IN İŞLETMELER İÇİN FAYDALARI

Endüstri 4.0'ın temel faydalarından biri, işletmelerin daha verimli ve üretken olmalarını sağlamasıdır. İşletmeler, dijital teknolojileri operasyonlarına dahil ederek birçok süreci otomatikleştirebilir ve görevleri tamamlamak için gereken süreyi azaltabilir. Bu, daha verimli üretim döngüleri, daha hızlı geri dönüş süreleri ve gelişmiş müşteri hizmetleri ile sonuçlanabilir. Ek olarak, dijital teknolojilerin kullanımı, üretim sürecinde oluşan atık miktarını da azaltarak tüm operasyonun verimliliğini artırabilir.

Endüstri 4.0'ın yardımıyla işletmeler maliyetleri de azaltabilir. İşletmeler, belirli süreçleri otomatikleştirerek gereken işçilik miktarını azaltabilir ve el emeğine olan ihtiyacı ortadan kaldırabilir [9]. Bu, personel ve malzemelerle ilgili daha düşük maliyetlerle sonuçlanarak işletmelerin karlarını maksimize etmelerine olanak tanıyabilir. Ayrıca dijital teknolojiler, işletmelerin makinelerinin verimliliğini artırarak üretimde kullanılan elektrik miktarını azaltarak enerji maliyetlerinden tasarruf etmelerine de yardımcı olabilir.

Endüstri 4.0, verimliliği artırmanın yanı sıra daha fazla rekabet avantajı yaratmak için de kullanılabilir. İşletmeler, dijital teknolojileri kullanarak kararları bilgilendirmek ve operasyonları optimize etmek için kullanılabilecek gerçek zamanlı verilere erişebilir [10]. Bu, daha iyi kararları daha hızlı almalarına yardımcı olabilir ve rekabette bir adım önde olmalarını sağlayabilmektedir. Ayrıca işletmeler, müşterilerinin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış yenilikçi ürün ve hizmetler geliştirmek için dijital teknolojileri kullanarak rakiplerinden sıyrılmalarını sağlayabilir.

Endüstri 4.0, müşteri hizmetlerini geliştirmek için de kullanılabilir. İşletmeler, dijital teknolojileri operasyonlarına dahil ederek daha kişiselleştirilmiş hizmetler sunarak daha iyi müşteri deneyimleri sağlayabilir [11]. Ayrıca işletmeler, müşteri hizmetleri süreçlerini iyileştirmek için dijital teknolojileri kullanabilir ve müşteri sorunlarına daha hızlı ve daha etkili bir şekilde yanıt vermelerini sağlayabilir. Bu, gelişmiş müşteri memnuniyeti seviyeleri ve daha yüksek bir müşteri elde tutma oranı ile sonuçlanabilir.

Son olarak, daha güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak için Endüstri 4.0 kullanılabilir. İşletmeler, dijital teknolojileri faaliyetlerine dahil ederek güvenlik önlemlerini iyileştirebilir ve veri ihlalleri, siber saldırılar ve diğer güvenlik tehditleri riskini azaltabilir. Bu, işletmelerin kendi verilerini ve müşterilerinin verilerini korumalarına yardımcı olarak operasyonlarının güvenli kalmasını sağlayabilir.

Sonuç olarak, Endüstri 4.0, işletmelere gelişmiş verimlilik ve maliyet tasarrufundan daha fazla rekabet avantajı ve iyileştirilmiş müşteri hizmetlerine kadar çeşitli avantajlar sağlayabilir. İşletmeler, dijital teknolojilerden yararlanarak daha verimli hale gelebilir, maliyetleri azaltabilir

ve rekabet avantajı elde edebilir. Ek olarak, müşteri hizmetlerini geliştirebilir ve daha güvenli bir çalışma ortamı yaratabilirler. Bu nedenle işletmeler, başarılarını en üst düzeye çıkarmak için Endüstri 4.0'ı operasyonlarına dahil etmeyi düşünmelidir.

4. ENDÜSTRİ 4.0'I UYGULAMANIN ZORLUKLARI

Endüstri 4.0'ın potansiyelinden tam olarak yararlanmak için işletmelerin öncelikle onu uygularken karşılaşabilecekleri zorlukları anlamaları gerekir. Aşağıda, Endüstri 4.0'ın uygulanmasıyla ilgili en yaygın zorluklardan bazıları şunlardır:

1. Veri Güvenliği: Endüstri 4.0'ı uygulamanın en acil zorluklarından biri veri güvenliğini sağlamaktır. Giderek daha fazla işletme dijital çözümlere geçtikçe, verilerinin dış tehditlere karşı güvende olmasını sağlamalıdırlar [12], [13]. Bu, verilerin şifrelenmesini, güvenli bir şekilde saklanmasını ve yetkisiz personelin erişememesini sağlamayı içerir.

2. Ağ Altyapısı: Endüstri 4.0'ı uygulamanın diğer bir zorluğu da yeni teknolojileri desteklemek için gerekli ağ altyapısını oluşturmaktır. Bu, Endüstri 4.0'ın artan veri trafiğini ve iletişim ihtiyaçlarını karşılayabilecek güvenli, güvenilir ve yüksek hızlı bir ağ oluşturmayı içerir [2].

3. Teknik Uzmanlık: Endüstri 4.0'ı uygulamanın üçüncü zorluğu, yeni teknolojileri yönetmek için gerekli teknik uzmanlığa sahip olmaktır [14]. Bu, teknolojileri kurmak, yapılandırmak ve sürdürmek için doğru teknik becerilere sahip gerekli personele sahip olmayı içerir.

4. Maliyet: Herhangi bir büyük teknolojik uygulamada olduğu gibi, maliyet önemli bir zorluktur. Endüstri 4.0'ı uygulamak, yeni teknolojinin satın alınmasını ve maliyetli olabilen ek teknik personelin işe alınmasını gerektirir.

5. Eğitim: Endüstri 4.0'ı uygulamanın beşinci zorluğu, yeni teknolojileri kullanmak için gerekli personeli eğitmektir. Bu, hem teknolojiyi kullanacak personeli hem de onu sürdürmekten sorumlu olanları içerir.

6. Değişim Yönetimi: Endüstri 4.0'ı uygulamanın diğer bir zorluğu da değişimi yönetmektir. Bu, geçiş için gerekli personelin hazırlanmasını ve teknolojinin doğru ve verimli kullanılmasını sağlamayı içerir.

7. Mevzuata Uygunluk: Son olarak, Endüstri 4.0'ı uygulamak, işletmenin geçerli tüm yasa ve yönetmeliklere uymasını da gerektirir [15]. Bu, işletmenin veri gizliliği düzenlemelerinin yanı sıra diğer geçerli düzenlemelere uygun olmasını sağlamayı da içerir.

Endüstri 4.0'ı uygulamak kolay bir iş değildir ve işletmelerin bununla ilgili zorluklarla yüzleşmeye hazırlıklı olması gerekir. İşletmeler, Endüstri 4.0'ı uygulamayla ilgili zorlukları anlayarak ve bunlara hazırlanarak teknolojiyi başarılı bir şekilde uygulama ve sunduğu avantajlardan yararlanma şanslarını artırabilir.

5. ENDÜSTRİ 4.0 TENOLOJİLERİ

Endüstri 4.0, Nesnelerin İnterneti (IoT), robotik, yapay zeka (AI), artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR), 3D baskı, Büyük Veri, siber-fiziksel sistemler ve bulut bilgi işlem gibi yeni teknolojilerin birleşmesi ile karakterize edilen dördüncü sanayi devrimidir. Bu yeni endüstriyel üretim çağı, "akıllı fabrika" konseptini mümkün kılan dijital teknolojilerdeki gelişmelerle mümkün olmuştur. Bu konsept, birbirleriyle ve çevreleriyle iletişim kurabilen birbirine bağlı makineler ve sistemlerden oluşan bir ağa dayanmaktadır.

Endüstri 4.0'ın uygulanmasında kullanılan teknolojiler şunlardır:

1. Nesnelerin İnterneti (IoT): IoT, sensörlerle gömülü olan ve birbirleriyle ve çevreleriyle iletişim kurabilen fiziksel nesnelerden ("nesneler") oluşan bir ağdır [16]. Bu teknoloji, bağlı cihazlardan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir. Toplanan veriler daha sonra üretim süreçlerini izlemek ve iyileştirmek, kestirimci bakım sağlamak ve yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlamak için kullanılabilir.

2. Robotik: Robotik, fiziksel nesneleri kontrol etmek ve manipüle etmek için bilgisayarların uygulanmasıdır. Endüstri 4.0 bağlamında, üretim süreçlerini otomatikleştirmek ve üretimin verimliliğini ve doğruluğunu artırmak için robotik kullanılmıştır [17]. Robotlar genellikle tekrarlayan görevler ve insanlar için gerçekleştirmesi çok tehlikeli olan görevler için kullanılır.

3. Yapay Zeka (AI): AI, insan zekası gerektiren işleri yerine getirmek için tasarlanan bilgisayar sistemlerinin geliştirilmesidir [17]. Bu teknoloji, makinelerin bağımsız olarak karar vermesini ve eyleme geçmesini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir. AI, kestirimci bakım, kalite kontrol ve üretim süreçlerinin optimizasyonu gibi bir dizi görev için kullanılabilir.

4. Artırılmış Gerçeklik (AR): AR, dijital bilgilerin kullanıcının gerçek dünya ortamıyla bütünleştirilmesidir [18]. Bu teknoloji, dijital bilgilerin fiziksel ortam bağlamında görselleştirilmesini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir. Bu, çalışanlara gerçek zamanlı bilgi ve rehberlik sağlamanın yanı sıra karmaşık üretim süreçlerinin görselleştirilmesini sağlamak için kullanılabilir.

5. Sanal Gerçeklik (VR): VR, kullanıcıların sanal 3B ortamlarla etkileşime girmesini sağlayan sürükleyici bir teknolojidir. Bu teknoloji, üretim süreçlerini simüle etmek ve çalışanlara eğitim sağlamak için kullanılabileceği için Endüstri 4.0 için çok önemlidir [19]. Ayrıca, tasarımcıların tasarımlarını test etmelerini ve iyileştirmelerini sağlayan sanal ürün prototipleri oluşturmak için de kullanılır.

6. 3D Baskı: 3D baskı, dijital bir modelden üç boyutlu nesneler oluşturmak için kullanılan bir işlemdir. Bu teknoloji, ürünlerin hızlı prototiplemesini ve özelleştirilmiş parçaların üretimini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir [20]. Havacılık ve otomotiv endüstrilerinde kullanılanlar gibi karmaşık bileşenlerin üretiminde de kullanılır.

7. Büyük Veri: Büyük veri, kalıpları ve eğilimleri ortaya çıkarmak için büyük veri kümelerinin analizidir. Bu teknoloji, bağlı cihazlardan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir [21]. Bu veriler daha sonra üretim süreçlerini izlemek ve iyileştirmek, kestirimci bakım sağlamak ve yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlamak için kullanılabilir.

8. Siber-Fiziksel Sistemler: Siber-fiziksel sistemler, birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşime giren bilgi işlem sistemleri ve fiziksel nesnelerden oluşan ağlardır. Bu teknoloji, fiziksel dünya ile dijital dünya entegrasyonunu sağladığı için Endüstri 4.0 için olmazsa olmazdır [22]. Bu, karmaşık görevlerin otomasyonunu ve üretim süreçlerinin optimizasyonunu sağlar.

9. Bulut Bilişim: Bulut bilişim, bilgi işlem hizmetlerinin internet üzerinden sunulmasıdır [21]. Bu teknoloji, büyük miktarda verinin depolanmasını ve analiz edilmesini sağladığı için Endüstri 4.0 için çok önemlidir. Ayrıca bilgi işlem gücü, depolama ve yazılım gibi kaynakların birden fazla cihaz arasında paylaşılmasını sağlar.

Bu teknolojilerin benimsenmesi, Endüstri 4.0'da akıllı fabrika konseptini mümkün kılıyor. Bu konsept, birbirleriyle ve çevreleriyle iletişim kurabilen birbirine bağlı makineler ve sistemlerden oluşan bir ağa dayanmaktadır. Bu, bağlı cihazlardan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini, üretim süreçlerinin otomasyonunu, üretim süreçlerinin optimizasyonunu ve yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlar.

Endüstri 4.0'ın uygulanması, ileri teknolojilere önemli bir yatırım gerektirir. Bu, yukarıda tartışılan teknolojilerin benimsenmesinin yanı sıra yeni teknolojilerin geliştirilmesini de içerir. Ayrıca bu teknolojileri kullanabilen ve yönetebilen kalifiye iş gücünün geliştirilmesini de gerektirmektedir.

Genel olarak, Endüstri 4.0'ın uygulanması karmaşık ve maliyetli bir süreçtir. Ancak, bu yeni sanayi devriminin potansiyel faydaları önemlidir. Endüstri 4.0, daha verimli, daha üretken ve daha karlı olan akıllı fabrikaların oluşturulmasını sağlıyor. Bu, artan rekabet gücü ve işçiler için daha yüksek bir yaşam kalitesi ile sonuçlanmaktadır.

6. İŞLETMELERDE ENDÜSTRİ 4.0 UYGULAMA STRATEJİLERİ

Endüstri 4.0, işletmelerin daha verimli, esnek ve çevik olmalarına olanak tanıyarak işletmelerin çalışma biçiminde devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda şirketlerin rekabet güçlerini ve karlılıklarını artırmaları için yeni fırsatlar yaratma potansiyeline de sahiptir. Bu nedenle, işletmelerin Endüstri 4.0'ı operasyonlarında nasıl uygulayacaklarını anlamaları önemlidir. İş dünyasında Endüstri 4.0'ı uygulamaya yönelik stratejiler şunlardır:

1. Doğru Teknolojilere Yatırım Yapma: Endüstri 4.0'ı iş dünyasına uygulamanın ilk adımı doğru teknolojilere yatırım yapmaktır. Buna IoT cihazları, sensörler, AI ve makine öğrenimi, büyük veri analitiği, bulut bilişim, robotik ve diğer teknolojik yenilikler dahildir [23]. Üretimi etkin bir şekilde optimize edebilmek ve rekabet avantajı elde edebilmek için doğru teknolojilere yatırım yapmak önemlidir.

2. Açık ve İşbirliğine Dayalı Bir Ortam Oluşturma: Endüstri 4.0'ın iş dünyasında uygulanmasındaki bir diğer önemli adım, açık ve işbirliğine dayalı bir ortam oluşturmaktır [24], [25]. Bu, çalışanların ve ekiplerin kolayca fikir paylaşabilecekleri ve projeler üzerinde işbirliği yapabilecekleri bir ortam yaratmak anlamına gelir. Bu, işletmelerin Endüstri 4.0 teknolojilerinin gücünden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için çok önemlidir.

3. Esnek ve Uyarlanabilir Bir Üretim Sistemi Tasarlama: Esnek ve uyarlanabilir bir üretim sistemi tasarlamak da önemlidir. Bu, değişen pazar koşullarına ve müşteri taleplerine hızla uyum sağlayabilecek bir sistem tasarlamak anlamına gelir [26]. Bu, işletmelerin değişikliklere hızlı bir şekilde yanıt verebilmesi ve üretimin optimize edildiğinden emin olabilmesi için doğru teknolojiye sahip olmasını gerektirir.

4. Veri Yönetimine Yatırım Yapma: Endüstri 4.0'dan tam olarak yararlanmak için işletmelerin veri yönetimine yatırım yapması gerekiyor. Bu, verilerin toplanmasını, analiz edilmesini ve üretimi optimize etmek için kullanılmasını sağlamak için doğru veri depolama ve analiz sistemlerine yatırım yapmak anlamına gelir [27], [28].

5. Bir Siber Güvenlik Stratejisi Geliştirme: İşletmelerin bir siber güvenlik stratejisi geliştirmeleri gerekir. İşletmeler giderek daha fazla birbirine bağlı hale geldikçe, sistemleri siber saldırılara karşı daha savunmasız hale geliyor [29], [30]. Bu nedenle işletmelerin,

sistemlerinin güvenli olmasını ve kötü niyetli aktörlerden korunmasını sağlamak için bir strateji geliştirmesi çok önemlidir.

Sonuç olarak, işletmelerin dijital dünyada rekabetçi kalabilmeleri için Endüstri 4.0'ı iş dünyasına uygulamak çok önemlidir. İşletmelerin doğru teknolojilere yatırım yapmasını, açık ve işbirliğine dayalı bir ortam oluşturmasını, esnek ve uyarlanabilir bir üretim sistemi tasarlamasını, veri yönetimine yatırım yapmasını ve bir siber güvenlik stratejisi geliştirmesini gerektirir. İşletmeler bu adımları atarak, Endüstri 4.0'ın sunduğu fırsatlardan tam anlamıyla yararlanmalarını sağlayabilir.

7. ENDÜSTRİ 4.0 KULLANAN ŞİRKETLERİN ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ

Endüstri 4.0, üretim süreçlerinin kontrolü ve yönetimi için otomasyon, robotik ve bilgisayarlı sistemlerin kullanılmasıyla karakterize edilir [31], [32]. Bu teknoloji üretkenliği ve verimliliği artırmak ve maliyetleri azaltmak için kullanılır. Otomasyon, montaj hattı operasyonları gibi tekrar eden görevleri ve süreçleri otomatikleştirmek için teknolojinin kullanılmasıdır. Robotik, insanların yapması için çok karmaşık veya çok tehlikeli olan görevleri gerçekleştirmek için robotların kullanılmasıdır. Nesnelerin İnterneti (IoT), birbirleriyle iletişim kurabilen, veri paylaşımına ve uzaktan kontrole izin veren, birbirine bağlı cihazlardan oluşan bir ağdır [33]. Makine öğrenimi, verileri analiz etmek ve verilerden öğrenmek için algoritmaların ve istatistiksel modellerin kullanılmasıdır [34].

Endüstri 4.0 sadece imalat sanayinde devrim yaratmakla kalmıyor, aynı zamanda şirketlerin iş yapma biçimlerini de dönüştürüyor. Şirketler, pazarda rekabet edebilmek için bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmanın yollarını bulmalıdır. Bunu yapabilmek için şirketlerin öncelikle Endüstri 4.0'ın faydalarını anlamaları, hangi süreçlerin otomatikleştirilebileceğini ve hangi süreçlerin el emeği gerektirdiğini belirlemeleri gerekiyor. Şirketler ayrıca bu teknolojileri sistemlerine entegre etmenin en verimli ve uygun maliyetli yollarını belirlemelidir.

Endüstri 4.0'ın faydaları arasında artan verimlilik, maliyet tasarrufları ve iyileştirilmiş müşteri hizmetleri yer alır [35]. Otomasyon ve robotik, şirketler birçok süreçte el işçiliğine olan ihtiyacı ortadan kaldırabileceğinden işçilik maliyetlerinin düşürülmesine yardımcı olabilir. Bu aynı zamanda hataların azaltılmasına da yardımcı olabilir, çünkü robotlar tekrar eden görevleri yüksek doğrulukla yapmak üzere programlanabilir. IoT, şirketlerin verileri gerçek zamanlı olarak toplayıp analiz etmelerini sağlayarak onlara değerli içgörüler sağlar. Makine öğrenimi algoritmaları, planlama ve envanter yönetimi gibi operasyonları optimize etmek ve tahmine dayalı analitik sağlamak için kullanılabilir. Son olarak, şirketler müşteri ihtiyaçlarına daha hızlı ve doğru bir şekilde yanıt verebildiğinden, otomasyon ve veri analizi kullanılarak gelişmiş müşteri hizmetleri elde edilebilir.

Endüstri 4.0'dan etkin bir şekilde faydalanmak için şirketlerin öncelikle hangi süreçlerin otomatikleştirilebileceğini ve hangi süreçlerin el emeği gerektirdiğini belirlemesi gerekiyor. Şirketler ayrıca bu teknolojileri sistemlerine entegre etmenin en verimli ve uygun maliyetli yollarını belirlemelidir. Ayrıca şirketler, çalışanlarının bu teknolojileri nasıl kullanacakları konusunda uygun şekilde eğitilmelerini ve kullanımlarıyla ilişkili potansiyel riskleri anlamalarını sağlamalıdır.

Şirketlerin Endüstri 4.0'ı nasıl kullandığını göstermek için çalışmada, bu teknolojiyi başarıyla kullanan şirketlerin vaka incelemeleri sunulmuştur.

İlk vaka çalışması, Almanya merkezli çok uluslu bir mühendislik ve elektronik şirketi olan Bosch'a aittir. Bosch, endüstriyel otomasyon pazarında bir liderdir ve verimliliği artırmak ve maliyetleri azaltmak için Endüstri 4.0'dan yararlanmaktadır [36]. Bosch, üretim süreçlerini otomatikleştirmek için otomasyon ve robot teknolojisinin yanı sıra verileri toplamak ve analiz etmek için Nesnelerin İnterneti'ni kullanan bir ürün paketi geliştirdi. Ayrıca Bosch, planlama ve envanter yönetimi gibi operasyonları optimize etmek için makine öğrenimi algoritmaları geliştirmiştir.

İkinci vaka çalışması, bir Alman endüstriyel holdingi olan Siemens ile ilgili. Siemens, üretim süreçlerini optimize etmek ve maliyetleri azaltmak için Endüstri 4.0'dan yararlanıyor [9]. Siemens, el işçiliği ile ilgili zamanı ve maliyeti azaltmak için robotik ve otomasyon kullanan otomatik bir montaj hattı geliştirdi. Ayrıca Siemens, verileri toplamak ve analiz etmek için Nesnelerin İnterneti'ni hayata geçirdi ve zamanlama ve envanter yönetimi gibi operasyonları optimize etmek için makine öğrenimi algoritmaları geliştirdi..

8. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Endüstri 4.0'ın işletmelerin çalışma biçiminde önemli değişiklikler getirmesi bekleniyor. Ürünlerin üretilme şekli, hizmetlerin sunulma şekli, müşterilerin ilişki kurma şekli ve şirketlerin tedarikçileri ve ortakları ile etkileşim kurma şekli üzerinde derin bir etkiye sahip olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, işletmelerin geleceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olması bekleniyor.

Endüstri 4.0'ın en önemli faydalarından biri, verimlilik ve üretkenliği artırmasının beklenmesidir. İşletmeler, çalışmada bahsedilen gelişmiş ve gelişmekte olan teknolojilerden yararlanarak, iş süreçlerini otomatikleştirebilecek ve düzene sokabilecek, böylece maliyetleri düşürmelerine ve kârlılıklarını iyileştirmelerine olanak tanıyacak.

Ek olarak, Endüstri 4.0'ın yeni bir müşteri bağlılığı ve memnuniyeti düzeyi getirmesi de bekleniyor. İşletmeler, veri analitiğinden yararlanarak müşterilerinin ihtiyaç ve tercihlerini daha iyi anlayabilecek ve daha kişiselleştirilmiş ve özel bir deneyim sunmalarına olanak tanıyacak. Bu da müşteri sadakatini ve memnuniyetini artırmaya yardımcı olacaktır.

Ayrıca, Endüstri 4.0'ın işletmeler ile bunların tedarikçileri ve ortakları arasında gelişmiş iletişim ve işbirliği sağlaması bekleniyor. İşletmeler, IoT teknolojisinden yararlanarak, ortakları ve tedarikçileriyle gerçek zamanlı olarak bağlantı kurabilecek, veri paylaşmalarına ve projeler üzerinde daha kolay ve hızlı işbirliği yapmalarına olanak tanıyacak. Bu, işletmeler arasındaki iletişim ve işbirliğini geliştirmeye yardımcı olacak, bu da verimliliğin ve üretkenliğin artmasına yol açacaktır.

Son olarak, Endüstri 4.0'ın verilere daha iyi erişim sağlaması bekleniyor. İşletmeler, büyük veri ve analitikten yararlanarak müşterileri, ürünleri ve operasyonları hakkında bilgi edinebilecek. Bu, bilinçli kararlar vermelerine ve daha etkili stratejiler geliştirmelerine olanak tanır.

Endüstri 4.0'ın birçok potansiyel faydası olmasına rağmen, işletmelerin bu yeni teknolojileri başarılı bir şekilde uygulamak ve bunlardan yararlanmak için yüzleşmek zorunda kalacakları çeşitli zorluklar da vardır.

En büyük zorluklardan biri, uygulama maliyetidir. Endüstri 4.0 ile ilişkili teknolojiler önemli maliyet tasarrufları sunabilse de ilk uygulama maliyeti oldukça yüksek olabilir. Bu nedenle, işletmelerin uygulama maliyetini dikkatlice düşünmeleri ve gerekli teknolojiye yatırım yapabileceklerini garanti etmeleri gerekecektir.

Diğer bir zorluk ise uzmanlık ve bilgi eksikliğidir. Endüstri 4.0 ile ilişkili teknolojiler nispeten yeni olduğundan, birçok işletme bu yeni teknolojileri başarılı bir şekilde uygulamak ve bunlardan yararlanmak için gerekli uzmanlık ve bilgiye sahip olmayabilir. Bu nedenle işletmelerin, çalışanlarının en son teknolojiler konusunda güncel olmasını sağlamak için gerekli eğitim ve kaynaklara yatırım yapması gerekebilir.

Son olarak, işletmeler güvenlik ve mahremiyetle ilgili zorluklarla da karşılaşabilir. Bu teknolojiler büyük miktarda verinin toplanmasını ve saklanmasını içerdiğinden, işletmelerin sistemlerinin güvenli olduğundan ve tüm verilerin gizlilik yasalarına ve düzenlemelerine uygun olarak ele alındığından emin olmaları gerekecektir.

Genel olarak, Endüstri 4.0'ın işletmelerin geleceği üzerinde büyük bir etkiye sahip olması bekleniyor. Geliştirilmiş verimlilik ve üretkenlik, gelişmiş müşteri katılımı ve memnuniyeti, işletmeler ile ortakları ve tedarikçileri arasında gelişmiş iletişim ve işbirliği ve gelişmiş verilere erişim sağlaması bekleniyor. Ancak işletmeler, bu yeni teknolojilerin uygulanmasında ve bunlardan yararlanılmasında, uygulama maliyeti, uzmanlık ve bilgi eksikliği ve güvenlik ve mahremiyet sorunları dahil olmak üzere çeşitli zorluklarla karşılaşabilir. Ayrıca, artan rekabet gücü, yeni ürün ve hizmetler yaratma potansiyeli ve gelişmiş müşteri bağlılığı gibi işletmelerin yararlanabileceği çeşitli fırsatlar da vardır.

Endüstri 4.0'ın işletmelerin geleceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı açıktır. Bu nedenle işletmeler, bu yeni sanayileşme çağının getireceği zorluklara ve fırsatlara hazırlıklı olmalıdır. Doğru stratejilerle işletmeler bu yeni teknolojiden en iyi şekilde yararlanabilecek ve pazarda rekabet avantajı elde edebilecektir.

KAYNAKÇA

[1] A. Shrivastava, K. Murali Krishna, M. Lal Rinawa, M. Soni, G. Ramkumar, and S. Jaiswal, ‘Inclusion of IoT, ML, and Blockchain Technologies in Next Generation Industry 4.0 Environment’, *Mater Today Proc*, Jul. 2021, doi: 10.1016/j.matpr.2021.07.273.

[2] K. Zhou, Taigang Liu, and Lifeng Zhou, ‘Industry 4.0: Towards future industrial opportunities and challenges’, in *2015 12th International Conference on Fuzzy Systems and Knowledge Discovery (FSKD)*, Aug. 2015, pp. 2147–2152. doi: 10.1109/FSKD.2015.7382284.

[3] A. Braccini and E. Margherita, ‘Exploring Organizational Sustainability of Industry 4.0 under the Triple Bottom Line: The Case of a Manufacturing Company’, *Sustainability*, vol. 11, no. 1, p. 36, Dec. 2018, doi: 10.3390/su11010036.

[4] M. Javaid, A. Haleem, R. P. Singh, R. Suman, and E. S. Gonzalez, ‘Understanding the adoption of Industry 4.0 technologies in improving environmental sustainability’, *Sustainable Operations and Computers*, vol. 3, pp. 203–217, 2022, doi: 10.1016/j.susoc.2022.01.008.

[5] S. K. Rao and R. Prasad, ‘Impact of 5G Technologies on Industry 4.0’, *Wirel Pers Commun*, vol. 100, no. 1, pp. 145–159, May 2018, doi: 10.1007/s11277-018-5615-7.

[6] D. G. S. Pivoto, L. F. F. de Almeida, R. da Rosa Righi, J. J. P. C. Rodrigues, A. B. Lugli, and A. M. Alberti, ‘Cyber-physical systems architectures for industrial internet of things

applications in Industry 4.0: A literature review', *J Manuf Syst*, vol. 58, pp. 176–192, Jan. 2021, doi: 10.1016/j.jmsy.2020.11.017.
[7] S. Otles and A. Sakalli, 'Industry 4.0: The Smart Factory of the Future in Beverage Industry', in *Production and Management of Beverages*, Elsevier, 2019, pp. 439–469. doi: 10.1016/B978-0-12-815260-7.00015-8.
[8] S. Munirathinam, 'Industry 4.0: Industrial Internet of Things (IIOT)', 2020, pp. 129–164. doi: 10.1016/bs.adcom.2019.10.010.
[9] M. Rüßmann *et al.*, 'Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries', 2015.
[10] A. Adamik and M. Nowicki, 'Preparedness of companies for digital transformation and creating a competitive advantage in the age of Industry 4.0', *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, vol. 12, no. 1, pp. 10–24, May 2018, doi: 10.2478/picbe-2018-0003.
[11] B. Tjahjono, C. Esplugues, E. Ares, and G. Pelaez, 'What does Industry 4.0 mean to Supply Chain?', *Procedia Manuf*, vol. 13, pp. 1175–1182, 2017, doi: 10.1016/j.promfg.2017.09.191.
[12] E. Oztemel and S. Gursev, 'Literature review of Industry 4.0 and related technologies', *J Intell Manuf*, vol. 31, no. 1, pp. 127–182, Jan. 2020, doi: 10.1007/s10845-018-1433-8.
[13] J. Nagy, J. Oláh, E. Erdei, D. Máté, and J. Popp, 'The Role and Impact of Industry 4.0 and the Internet of Things on the Business Strategy of the Value Chain—The Case of Hungary', *Sustainability*, vol. 10, no. 10, p. 3491, Sep. 2018, doi: 10.3390/su10103491.
[14] S. H. Mian, B. Salah, W. Ameen, K. Moiduddin, and H. Alkhalefah, 'Adapting Universities for Sustainability Education in Industry 4.0: Channel of Challenges and Opportunities', *Sustainability*, vol. 12, no. 15, p. 6100, Jul. 2020, doi: 10.3390/su12156100.
[15] B. Ding, 'Pharma Industry 4.0: Literature review and research opportunities in sustainable pharmaceutical supply chains', *Process Safety and Environmental Protection*, vol. 119, pp. 115–130, Oct. 2018, doi: 10.1016/j.psep.2018.06.031.
[16] A. Paul and R. Jeyaraj, 'Internet of Things: A primer', *Hum Behav Emerg Technol*, vol. 1, no. 1, pp. 37–47, Jan. 2019, doi: 10.1002/hbe2.133.
[17] M. Mamdani and A. S. Slutsky, 'Artificial intelligence in intensive care medicine', *Intensive Care Med*, vol. 47, pp. 147–149, 2021, doi: 10.1007/s00134-020-06203-2.
[18] G. Dini and M. D. Mura, 'Application of Augmented Reality Techniques in Through-life Engineering Services', *Procedia CIRP*, vol. 38, pp. 14–23, 2015, doi: 10.1016/j.procir.2015.07.044.
[19] T. D. Moshood, A. Q. Adeleke, G. Nawanir, W. A. Ajibike, and R. . A. Shittu, 'Emerging Challenges and Sustainability of Industry 4.0 Era in the Malaysian Construction Industry', *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, vol. 9, no. 1, pp. 1627–1634, May 2020, doi: 10.35940/ijrte.A2564.059120.
[20] W. Lidong and W. Guanghui, 'Big Data in Cyber-Physical Systems, Digital Manufacturing and Industry 4.0', *International Journal of Engineering and Manufacturing*, vol. 6, no. 4, pp. 1–8, Jul. 2016, doi: 10.5815/ijem.2016.04.01.
[21] G. Aceto, V. Persico, and A. Pescapé, 'Industry 4.0 and Health: Internet of Things, Big Data, and Cloud Computing for Healthcare 4.0', *J Ind Inf Integr*, vol. 18, p. 100129, Jun. 2020, doi: 10.1016/j.jii.2020.100129.
[22] F. Tao, Q. Qi, L. Wang, and A. Y. C. Nee, 'Digital Twins and Cyber–Physical Systems toward Smart Manufacturing and Industry 4.0: Correlation and Comparison', *Engineering*, vol. 5, no. 4, pp. 653–661, Aug. 2019, doi: 10.1016/j.eng.2019.01.014.

[23] P. Marciniak and R. Stanisławski, 'Internal Determinants in the Field of RPA Technology Implementation on the Example of Selected Companies in the Context of Industry 4.0 Assumptions', *Information*, vol. 12, no. 6, p. 222, May 2021, doi: 10.3390/info12060222.
[24] Y. Lu, 'Industry 4.0: A survey on technologies, applications and open research issues', *J Ind Inf Integr*, vol. 6, pp. 1–10, Jun. 2017, doi: 10.1016/j.jii.2017.04.005.
[25] D. Dori *et al.*, 'OPCloud: An OPM Integrated Conceptual-Executable Modeling Environment for Industry 4.0', in *Systems Engineering in the Fourth Industrial Revolution*, Wiley, 2019, pp. 243–271. doi: 10.1002/9781119513957.ch11.
[26] J. Milisavljevic-Syed, J. K. Allen, S. Commuri, and F. Mistree, 'Design of networked manufacturing systems for Industry 4.0', *Procedia CIRP*, vol. 81, pp. 1016–1021, 2019, doi: 10.1016/j.procir.2019.03.244.
[27] S. I. Tay, J. Alipal, and T. C. Lee, 'Industry 4.0: Current practice and challenges in Malaysian manufacturing firms', *Technol Soc*, vol. 67, p. 101749, Nov. 2021, doi: 10.1016/j.techsoc.2021.101749.
[28] L. Bosman, N. Hartman, and J. Sutherland, 'How manufacturing firm characteristics can influence decision making for investing in Industry 4.0 technologies', *Journal of Manufacturing Technology Management*, vol. 31, no. 5, pp. 1117–1141, Oct. 2019, doi: 10.1108/JMTM-09-2018-0283.
[29] A. Corallo, M. Lazoi, and M. Lezzi, 'Cybersecurity in the context of industry 4.0: A structured classification of critical assets and business impacts', *Comput Ind*, vol. 114, p. 103165, Jan. 2020, doi: 10.1016/j.compind.2019.103165.
[30] S. Atkins and C. Lawson, 'An Improvised Patchwork: Success and Failure in Cybersecurity Policy for Critical Infrastructure', *Public Adm Rev*, vol. 81, no. 5, pp. 847–861, Sep. 2021, doi: 10.1111/puar.13322.
[31] Y. Cohen, M. Faccio, F. Pilati, and X. Yao, 'Design and management of digital manufacturing and assembly systems in the Industry 4.0 era', *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, vol. 105, no. 9, pp. 3565–3577, Dec. 2019, doi: 10.1007/s00170-019-04595-0.
[32] A. C. Pereira and F. Romero, 'A review of the meanings and the implications of the Industry 4.0 concept', *Procedia Manuf*, vol. 13, pp. 1206–1214, 2017, doi: 10.1016/J.PROMFG.2017.09.032.
[33] I. Lee and K. Lee, 'The Internet of Things (IoT): Applications, investments, and challenges for enterprises', *Bus Horiz*, vol. 58, no. 4, pp. 431–440, Jul. 2015, doi: 10.1016/j.bushor.2015.03.008.
[34] A. Chahal* and P. Gulia, 'Machine Learning and Deep Learning', *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, vol. 8, no. 12, pp. 4910–4914, Oct. 2019, doi: 10.35940/ijitee.L3550.1081219.
[35] A. Gilchrist, 'Introducing Industry 4.0', in *Industry 4.0*, Berkeley, CA: Apress, 2016, pp. 195–215. doi: 10.1007/978-1-4842-2047-4_13.
[36] M. A. Kamarul Bahrin, M. F. Othman, N. H. Nor Azli, and M. F. Talib, 'Industry 4.0: A Review on Industrial Automation And Robotic', *J Teknol*, vol. 78, no. 6–13, Jun. 2016, doi: 10.11113/jt.v78.9285.
[37] T. P. Nguyen and J. Yoon, 'A novel vision-based method for 3D profile extraction of wire harness in robotized assembly process', *J Manuf Syst*, vol. 61, pp. 365–374, Oct. 2021, doi: 10.1016/j.jmsy.2021.10.003.
[38] S. M. Lee, D. Lee, and Y. S. Kim, 'The quality management ecosystem for predictive maintenance in the Industry 4.0 era', *International Journal of Quality Innovation*, vol. 5, no. 1, p. 4, Dec. 2019, doi: 10.1186/s40887-019-0029-5.

BÜYÜK VERİNİN MAKİNE ÖĞRENİMİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi, SADULLAH ÇELİK[1]
[1] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, sadullah.celik@adu.edu.tr - 0000-0001-5468-475X

ÖZET
Büyük Veri, Makine Öğrenimi teknolojilerinin gelişimini besleyen bir güç olarak, kalıpları ve eğilimleri belirlemek için yapılandırılmış ve yapılandırılmamış verileri içeren büyük veri kümelerini içerir. Makine Öğrenimi teknolojileri, bu kalıplar ve eğilimleri uygulayarak, yararlı içgörüler oluşturmak için kullanılabilir. Bu makale, Büyük Verinin Makine Öğrenimi üzerindeki etkilerini ve bunun Makine Öğrenimi teknolojilerinin gelişimini ve ilerlemesini nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Büyük Verinin tanımını ve çeşitli bileşenlerini ve özelliklerini tartışarak başlıyoruz. Daha sonra, denetimli ve denetimsiz öğrenme de dahil olmak üzere Büyük Verinin makine öğreniminde kullanıldığı farklı yolları ve makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili zorlukları tartışacağız. Ayrıca Makine Öğrenimi için Büyük Veri kullanmanın gelişmiş doğruluk ve daha iyi performans gibi bazı faydalarına da bakıyoruz. Son olarak, Büyük Verinin makine öğreniminin geleceği üzerindeki potansiyel etkilerini ve gelecekte kararlar almak için verileri kullanma şeklimizi nasıl şekillendirebileceğini keşfediyoruz. Sonuç olarak, bu makale makine öğreniminde Büyük Verinin önemini ve bu alanda nasıl devrim yarattığını göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: Büyük Veri, Makine Öğrenimi, Denetimli Öğrenme, Denetimsiz Öğrenme, Takviyeli Öğrenme

IMPACT OF BIG DATA ON MACHINE LEARNING

ABSTRACT
Big Data, as a force driving the development of Machine Learning technologies, includes large datasets containing structured and unstructured data to identify patterns and trends. Machine Learning technologies can be used to apply these patterns and trends to generate useful insights. This article examines the effects of Big Data on Machine Learning and how it has shaped the development and advancement of Machine Learning technologies. We begin by discussing the definition of Big Data and its various components and properties. Next, we will discuss the different ways Big Data is used in machine learning, including supervised and unsupervised learning, and the challenges associated with using Big Data in machine learning. We also look at some benefits of using Big Data for Machine Learning, such as improved accuracy and performance. Finally, we explore the potential implications of Big Data for the future of machine learning and how it can shape the way we use data to make decisions in the future. In conclusion, this article shows the importance of Big Data in machine learning and how it is revolutionizing the field.

Keywords: Big Data, Machine Learning, Supervised Learning, Unsupervised Learning, Reinforced Learning

1. GİRİŞ

Büyük Veri, kararları ve içgörüleri yönlendirmek için kullanılabilecek çok büyük miktardaki verileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir [1]. Makine Öğrenimi, verilerden öğrenmek ve gelecekle ilgili tahminlerde bulunmak için algoritmaları kullanan bir yapay zeka alanıdır [2]. Büyük veri ve makine öğreniminin birleşimi, çeşitli endüstrilerde ve uygulamalarda giderek daha önemli hale geliyor. Bu yazıda, büyük verilerin Makine Öğrenimi üzerindeki etkilerini ve karar vermeyi iyileştirmek için nasıl kullanılabileceğini keşfedeceğiz.

Veri, makine öğreniminin temelidir. Öğrenmek için makinelerin büyük miktarda veriye erişimi olmalıdır. Büyük veri, makinelerin daha büyük miktarda veriyi işlemesine ve daha iyi tahminler yapmasına izin vererek Makine Öğrenimi alanında devrim yarattı. Mevcut veri miktarı artmaya devam ettikçe, Makine Öğrenimi olanakları da artıyor. Büyük veriler, daha doğru modeller oluşturmak, kalıpları belirlemek ve hatta karar vermeyi otomatikleştirmek için kullanılabilir.

Büyük Veri ve makine öğrenimi nin birleşimi, işletmelerin daha iyi kararlar almasını ve operasyonlarını iyileştirmesini sağlar. İşletmeler, kararları yönlendirmek için verilerden yararlanarak eğilimleri belirleyebilir ve daha yüksek karlara ve daha büyük başarıya yol açabilecek stratejik hamleler yapabilir [3]. Büyük veriler, potansiyel sorunları ortaya çıkmadan önce tespit etmek ve ele almak için de kullanılabilir ve bu da işletmelerin hızla düzeltici önlem almasına olanak tanır.

Büyük veri ve Makine Öğrenimi, işletmelerin daha iyi kararlar almasına yardımcı olmanın yanı sıra müşteri deneyimlerini iyileştirmek için de kullanılabilir [4]. Şirketler, daha iyi müşteri hizmeti sağlamak ve teklifleri bireysel müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlamak için verileri kullanabilir. Makine Öğrenimi, müşteri davranışını analiz etmek ve gelecekteki ihtiyaçları tahmin etmek için de kullanılabilir.

Büyük veri ve makine öğreniminin birleşimi, birçok sektörde devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Sağlık hizmetlerinden perakendeye, daha iyi sonuçlar elde etmek ve verimliliği artırmak için büyük veri ve Makine Öğrenimi kullanılabilir. Bu yazıda, büyük verilerin Makine Öğrenimi üzerindeki etkilerini ve karar vermeyi iyileştirmek için nasıl kullanılabileceğini keşfedeceğiz. Ayrıca çeşitli sektörlerde büyük veri ve makine öğreniminin potansiyel uygulamalarına da bakacağız.

2. BÜYÜK VERİ

Büyük Veri, günümüzün dijital dünyasında üretilen ve depolanan büyük miktarda veriyi tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Dünyadaki verilerin yüzde 90'ının yalnızca son iki yılda oluşturulduğu tahmin ediliyor [5]. Büyük Veri, geleneksel veri işleme ve analiz araçlarının verimli bir şekilde işlemesi için çok büyük ve karmaşık olan veri kümelerini ifade eder [6].

Büyük Veri, makineler için önemlidir, çünkü daha iyi tahminler ve kararlar almak için kullanılabilecek yeni ve geliştirilmiş algoritmaların ve modellerin geliştirilmesine olanak tanır. Büyük veri, "5V" ile karakterize edilir: hacim, hız, çeşitlilik, değer ve doğruluk. Bu üç özellik,

veri setinin boyutunu, hızını ve karmaşıklığını belirler. Büyük veriler, büyük miktarda veriyi analiz etmek ve bunlardan içgörü elde etmek için giderek daha fazla kullanılıyor.

Büyük Veri, işletmeler ve bireyler tarafından üretilen veri miktarı katlanarak arttığı için son yıllarda giderek daha önemli hale geldi. "Büyük Veri" terimi, geleneksel veri işleme uygulamalarının yetersiz kalacağı kadar büyük veya karmaşık veri kümelerini ifade eder [7]. Büyük Veri, makineler için önemlidir, çünkü daha iyi tahminler ve kararlar almak için kullanılabilecek yeni ve geliştirilmiş algoritmaların ve modellerin geliştirilmesine olanak tanır. Büyük Veri, işletmelerin çalışma ve karar verme şeklini değiştirme potansiyeline sahiptir. Kuruluşların yeni fırsatları belirlemesine, operasyonları optimize etmesine ve müşteri hizmetlerini iyileştirmesine yardımcı olabilir. Ek olarak, Büyük Veri, tahmine dayalı analitiklerin doğruluğunu artırmak ve yeni ürün ve hizmetler geliştirmek için kullanılabilir.

Büyük veri, makinelerin büyük miktarda veriden öğrenmesini sağladığı için makineler için önemlidir. Tahminler veya önerilerde bulunmak için Makine Öğrenimi modellerini eğitmek için büyük veriler kullanılabilir [8]. Örneğin, bir müşterinin hangi ürünleri satın alabileceğini tahmin etmek için bir Makine Öğrenimi modelini eğitmek için büyük veri kullanılabilir. Büyük veriler, makine öğrenimi modellerinin doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir.

Büyük Verinin potansiyel faydalarına rağmen, ele alınması gereken bazı zorluklar da vardır. Bu zorluklar, veri kalitesi, veri güvenliği ve gizlilik endişelerini içerir. Ek olarak, Büyük Verinin hacmi ve karmaşıklığı, işlenmesini ve yorumlanmasını zorlaştırabilir. Tüm zorluklara rağmen, Büyük Verinin önümüzdeki yıllarda öneminin artmaya devam etmesi bekleniyor. Büyük Verinin gücünden etkin bir şekilde yararlanabilen işletmeler ve kuruluşlar rekabet avantajı elde edebilecektir.

3. MAKİNE ÖĞRENİMİ

Makine Öğrenimi, Yapay Zeka (AI) alanı olarak bilinen, bilgisayarların verilerin öğrenmesine ihtiyaç duymadan programlanmasını sağlayan bir teknolojidir [9]. Verilerdeki kalıpları tespit etmek, ilişkileri belirlemek ve gelecekteki veriler hakkında tahminlerde bulunmak için kullanılan bir tekniktir. Makine öğrenimi algoritmaları, verilerden öğrenmek ve insan müdahalesi olmadan kendi başlarına kararlar almak için istatistiksel teknikler kullanır.

Makine öğrenimi, bilgisayarların verilerden öğrenmesine ve açık programlama olmadan kararlar almasına olanak tanıyan bir yapay zeka biçimidir [10]. Tahminlerin doğruluğunu ve görevlerin performansını iyileştirmek için verileri kullanan yinelemeli bir süreçtir. Doğal dil işleme, bilgisayarla görme, robotik, makine çevirisi ve öneri sistemleri dahil olmak üzere çeşitli uygulamalarda kullanılır.

Makine öğreniminde denetimli öğrenme, denetimsiz öğrenme ve takviyeli öğrenme olmak üzere üç temel tür bulunmaktadır. Her makine öğrenimi türünün kendi avantajları ve dezavantajları vardır ve farklı uygulamalarda kullanılır.

Denetimli öğrenme, tahminler yapmak için etiketlenmiş verileri kullanan bir tür Makine Öğrenimi algoritmasıdır [11]. Denetimli öğrenmede, denetimli bir öğrenme algoritması, girdi verilerinin örneklerini ve istenen çıktıları içeren etiketli bir veri kümesi üzerinde eğitilir. Algoritma daha sonra yeni, görünmeyen veriler üzerinde tahminler yapmak için kullanılır.

Denetimli öğrenme algoritmalarına örnek olarak karar ağacı öğrenimi, destek vektör makineleri, sinir ağları ve Naïve Bayes verilebilir [12].
Denetimsiz öğrenme, kalıpları ve ilişkileri tanımlamak için etiketlenmemiş verileri kullanan bir tür Makine öğrenimi algoritmasıdır [13]. Denetimsiz öğrenmede, algoritmaya bir dizi etiketlenmemiş veri verilir ve daha sonra kalıpları ve ilişkileri tanımlamak için kullanılır. Denetimsiz öğrenme algoritmalarına örnek olarak kümeleme ve ilişkilendirme kuralları verilebilir.
Takviyeli öğrenme, öğrenmek için ödülleri ve cezaları kullanan bir tür Makine öğrenimi algoritmasıdır. Takviyeli öğrenmede, bir ajan bir çevre ile etkileşime girer, ödüller alır ve yanlış kararlar için cezalandırılır [14]. Ajan daha sonra ödüllerini en üst düzeye çıkarmayı ve cezalarını en aza indirmeyi öğrenir. Takviyeli öğrenme algoritmalarına örnek olarak Q-learning, SARSA ve derin Q-learning verilebilir [15].
Makine öğrenimi, karmaşık sorunları çözmek için kullanılabilecek güçlü bir araçtır. Tüketici tavsiye sistemlerinden otonom araçlara kadar çeşitli uygulamalarda kullanılmaktadır. Makine öğrenimi algoritmaları daha gelişmiş hale geldikçe ve veriler daha erişilebilir hale geldikçe, makine öğrenimi ile nelerin başarılabileceğine dair olasılıklar yalnızca artacaktır.

4. BÜYÜK VERİ VE MAKİNE ÖĞRENİMİ

Büyük veri, makine öğrenimi için önemlidir, çünkü daha doğru tahminlere ve gelişmiş karar vermeye olanak tanır. Makine öğrenimi, verilerden öğrenmek için algoritmalar kullanan bir yapay zeka biçimidir [16]. Ne kadar çok veri mevcutsa, yapılabilecek tahminler ve kararlar o kadar doğru olur. Büyük Verinin makine öğrenmesinde kullanılmasının sağladığı faydalar şunlardır:

- Büyük Veri, daha iyi özellik mühendisliği oluşturmak için de kullanılabilir. Özellik mühendisliği, makine öğrenimi algoritmalarında kullanılabilecek ham verilerden özellikler oluşturma işlemidir. Daha büyük veri kümelerine erişerek, verilerden daha fazla özellik çıkarılabilir ve bu da daha iyi modellerle sonuçlanır.
- Büyük Veri, makine öğrenimi modellerinin doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru tahminler yapılabilir. Bu, tahmin veya öneri motorları gibi tahmin modellerinin doğruluğunu artırmak için kullanılabilir.
- Büyük Veri, makine öğrenimi algoritmalarının hızını artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, Makine Öğrenimi algoritmaları daha hızlı eğitilerek daha hızlı bir tahmin süresi elde edilebilir.
- Büyük Veri, Doğal Dil İşleme (NLP) algoritmalarının doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru NLP algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır [17].
- Büyük Veri, Görüntü İşleme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru Görüntü İşleme algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Büyük Veri, anormallik algılama algoritmalarının doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru anomali algılama algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Tahmine dayalı analitik algoritmalarının doğruluğunu artırmak için Büyük Veri kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru tahmine dayalı analitik algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.

- Büyük Veri, kümeleme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru kümeleme algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Takviyeli öğrenme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için Büyük Veri kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru pekiştirmeli öğrenme algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır [18].
- Büyük Veri, derin öğrenme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru derin öğrenme algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Büyük Veri, sinir ağlarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru sinir ağları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Genetik algoritmaların doğruluğunu artırmak için Büyük Veri kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru tahminlerle sonuçlanan daha doğru genetik algoritmalar oluşturulabilir.
- Büyük Veri, Bayes ağlarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru Bayes ağları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır [19].
- Büyük Veri, olasılık modellerinin doğruluğunu artırmak için kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru olasılık modelleri oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Büyük Veri, kural tabanlı modellerin doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru kural tabanlı modeller oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Topluluk modellerinin doğruluğunu artırmak için Büyük Veri kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru topluluk modelleri oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Büyük Veri, birliktelik kuralı madenciliği algoritmalarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru ilişkilendirme kuralı madenciliği algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.

Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımının temel zorlukları şunlardır:

- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili temel zorluklardan biri, yüksek depolama ve işleme maliyetidir. Büyük veri kümelerini depolamak ve işlemek, pahalı olabilecek çok fazla kaynak gerektirir.
- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili bir başka zorluk da modelleri eğitmek için gereken süredir. Büyük veri kümelerindeki eğitim modelleri, verilerin boyutuna ve karmaşıklığına bağlı olarak uzun sürebilir.
- Makine öğrenimi algoritmaları genellikle karmaşık ve yorumlanması zor olduğundan, modellerin nasıl tahminlerde bulunduğunu anlamayı zorlaştırır.
- Büyük Veri, transfer öğrenme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak daha doğru transfer öğrenme algoritmaları oluşturulabilir ve bu da daha doğru tahminlerle sonuçlanır.
- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili bir başka zorluk da veri sızıntısı potansiyelidir [20]. Bir eğitim veri kümesindeki veriler, farkında olmadan bir modelin doğruluğunu artırmak için kullanıldığında, yanlış bir modelle sonuçlandığında veri sızıntısı meydana gelir.

- Büyük Veri, aktif öğrenme algoritmalarının doğruluğunu artırmak için de kullanılabilir. Daha büyük veri kümeleri kullanılarak, daha doğru tahminlerle sonuçlanan daha doğru aktif öğrenme algoritmaları oluşturulabilir.
- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili bir başka zorluk da verilerin güvenilirliğinin olmamasıdır. Büyük veri kümeleri genellikle hatalı modellere yol açabilecek aykırı değerler, eksik veriler ve hatalı veriler içerir [21].
- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili bir başka zorluk da önyargı potansiyelidir. Büyük veri kümeleri, belirli gruplara yönelik önyargılı veriler içerebilir ve bu da hatalı modellere yol açabilir.
- Makine öğreniminde Büyük Veri kullanımıyla ilgili bir başka zorluk da aşırı uyum potansiyelidir. Aşırı uydurma, bir model bir veri kümesi üzerinde çok fazla eğitildiğinde ortaya çıkar ve bu da görünmeyen verilerle sunulduğunda yanlış bir modelle sonuçlanır.

Büyük Veri, Makine Öğrenimi tekniklerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında giderek daha önemli bir rol oynuyor. Makine Öğrenimi teknikleri, verilerden öğrenme sürecini otomatikleştirmek ve yararlı içgörüler ve tahminler üretmek için kullanılır. Büyük Veri, Makine Öğrenimi modellerinin büyük miktarda veriyi işlemesine ve altta yatan kalıplar ve ilişkiler hakkında daha derin bir anlayış kazanmasına olanak tanır. Bu da bu modellerin daha doğru tahminler yapmasına, potansiyel iyileştirme alanlarını belirlemesine ve verilere ilişkin değerli içgörüler sağlamasına olanak tanır. Son olarak, Makine Öğrenimi modellerine daha kapsamlı veri kümeleri sağlayarak farklı veri kümelerinin entegrasyonuna izin verir. Bu nedenle, Büyük Veri, Makine Öğrenimi için önemli bir araçtır ve kullanımı, Makine Öğrenimi projelerinin maliyetini düşürmeye yardımcı olabilir. Kuruluşlar, Büyük Veriden yararlanarak makine öğrenimi modellerinin potansiyelini en üst düzeye çıkarabilir ve verilerine ilişkin değerli içgörüler elde edebilir.

5. DERİN ÖĞRENME

Derin öğrenme, yapılandırılmamış veya etiketlenmemiş verilerden öğrenen algoritmalarla ilgilenen bir tür makine öğrenimidir [22]. Derin öğrenme, yapay sinir ağlarına dayanan bir makine öğrenimi dalıdır. Sinir ağları, beynin çalışma şeklinden ilham alan bir tür makine öğrenme algoritmasıdır. Girdi verilerinin modellerini tanımayı öğrenebilen çok sayıda birbirine bağlı işlem düğümünden veya nörondan oluşurlar.

Derin öğrenme algoritmaları, yapılandırılmamış veya etiketlenmemiş verilerden öğrenebilir. Bunun nedeni, eldeki görevle ilgili verilerden özellikleri çıkarabilmeleridir [23]. Örneğin, bir derin öğrenme algoritması resimlerdeki yüzleri tanımayı öğrenebilir. Bunun nedeni, algoritmanın resimlerden yüzün şekli, gözlerin boyutu ve benzeri gibi yüz tanıma göreviyle ilgili özellikleri çıkarabilmesidir.

Derin öğrenme algoritmaları, insanların gerçekleştirmesi zor olan karmaşık görevleri öğrenebilir [24]. Örneğin, kendi kendini süren arabaları geliştirmek için derin öğrenme algoritmaları kullanılmıştır. Bunun nedeni, algoritmaların diğer arabalar, yayalar ve trafik işaretleri gibi nesneleri tanımayı ve bir arabayı güvenli bir şekilde sürmek için gerekli olan ne zaman döneceği veya ne zaman duracağı gibi kararları vermeyi öğrenebilmesidir.

Derin öğrenme algoritmaları, insanlardan çok daha hızlı öğrenebilmektedir. Bunun nedeni, büyük miktarda veriyi çok hızlı bir şekilde işleyebilmeleri ve birçok işlemcideki hesaplamaları paralel hale getirebilmeleridir [25].

Derin öğrenme algoritmalarının yapılandırılmamış veya etiketlenmemiş verilerden öğrenme yeteneği, onları görüntü tanıma, doğal dil işleme ve zaman serisi tahmini gibi görevler için çok uygun hale getirir.

6. YAPAY ZEKA

Yapay zeka (AI), akıllı ajanların oluşturulmasına odaklanan bir bilgisayar biliminin alt dalıdır ve özgürce düşünebilen, öğrenebilen ve uygulama geliştirebilen sistemleri hedefler [26]. AI, matematik, psikoloji, felsefe, mühendislik ve ekonomide kökleri olan disiplinler arası bir alandır.

AI, akıl yürütebilme, öğrenme ve özerk olarak hareket etme yeteneklerine sahip olan akıllı ajanların oluşturulması amacıyla desteklenmektedir [27]. AI alanı bilgisayarların nasıl akıllı davranış yeteneği kazanacağını inceler. Akıllı ajanlar oluşturmak için AI araştırmacılarının zekanın doğasını anlaması ve onu yapay olarak yaratmanın yollarını bulması gerekiyor.

Büyük veri, AI için önemlidir, çünkü makine öğrenimi algoritmalarını eğitmek için kullanılabilecek büyük miktarda veri sağlar. Makine öğrenimi, AI alt alanı olarak, verileri kullanarak algoritmaların tasarımını ve iyileştirilmesini içeren bir uygulamadır. Makine öğrenimi algoritmaları sayesinde, verilerin otomatik olarak iyileştirilmesi mümkün hale gelmektedir.

Büyük veri ve makine öğrenimi, işletmelerin çalışma ve müşterilerle etkileşim kurma şeklini değiştiren, hızla büyüyen iki teknoloji alanıdır. Büyük veri bir süredir ortalıkta dolaşırken, makine öğrenimi iş ve teknoloji dünyasında nispeten yeni bir kavram. Her ikisi de işletmelerin rekabet avantajı elde etmesi için hızla temel araçlar haline geliyor.

7. BÜYÜK VERİ VE MAKİNE ÖĞRENİMİNİN SEKTÖREL UYGULAMALARI

Büyük veri ve makine öğreniminin potansiyel endüstri uygulamaları çok geniş ve çeşitlidir. Büyük veri, büyük veri kümelerindeki kalıpları ve eğilimleri belirlemek için kullanılabilir ve kararları bilgilendirmek, sonuçları tahmin etmek ve süreçleri optimize etmek için kullanılabilir. Makine öğrenimi algoritmaları, büyük veri kümelerini analiz etmek ve yorumlamak, kalıpları belirlemek ve doğru tahminler yapmak için kullanılabilir.

1. Perakende ve E-ticaret: Perakende ve e-ticaret sektörlerinde müşteri hizmetlerini iyileştirmek, müşteri deneyimini geliştirmek ve envanter yönetimini optimize etmek için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. İşletmeler, müşteri verilerini analiz ederek müşteri tabanlarını daha iyi anlayabilir, pazarlama kampanyalarını uyarlayabilir ve fiyatlandırmayı optimize edebilir. Makine öğrenimi modelleri, müşteri davranışını tahmin etmek, olası ürün önerilerini belirlemek ve dolandırıcılık faaliyetlerini tespit etmek için de kullanılabilir [28].

2. Üretim ve Lojistik: Üretim süreçlerini optimize etmek, müşteri talebini tahmin etmek ve tedarik zinciri yönetimini kolaylaştırmak için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. İşletmeler, müşteri verilerini analiz ederek müşteri ihtiyaçlarını ve tercihlerini daha iyi belirleyebilir, ürün tekliflerini özelleştirebilir ve teslimat sürelerini iyileştirebilir [29]. Makine öğrenimi modelleri, bakım gereksinimlerini tahmin etmek, üretim süreçlerini optimize etmek ve israfı azaltmak için de kullanılabilir.

3. Sağlık: Hasta bakımını iyileştirmek, verimliliği artırmak ve tıbbi maliyetleri azaltmak için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. Sağlık hizmeti sağlayıcıları, hasta verilerini analiz ederek hasta tabanını daha iyi anlayabilir, kişiselleştirilmiş tedavi planları geliştirebilir ve daha doğru teşhisler sağlayabilir [30]. Makine öğrenimi modelleri, potansiyel sağlık risklerini belirlemek, etkili tedavileri belirlemek ve evrak işlerini azaltmak için de kullanılabilir.
4. Bankacılık ve Finans: Bankacılık ve finans sektörlerinde müşteri hizmetlerini iyileştirmek, güvenliği artırmak ve kaynak kullanımını optimize etmek için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. İşletmeler, müşteri verilerini analiz ederek müşteri tabanlarını daha iyi anlayabilir, potansiyel dolandırıcılığı belirleyebilir ve kredi kararlarını iyileştirebilir [31]. Makine öğrenimi modelleri, şüpheli etkinliği tespit etmek, dolandırıcılık kalıplarını belirlemek ve uyumluluk süreçlerini otomatikleştirmek için de kullanılabilir.
5. Reklamcılık ve Pazarlama: Reklamcılık ve pazarlama sektörlerinde müşteri hedeflemeyi iyileştirmek, kampanya performansını ölçmek ve reklam harcamalarını optimize etmek için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. İşletmeler, müşteri verilerini analiz ederek müşteri tabanlarını daha iyi anlayabilir, belirli kitleleri hedefleyebilir ve müşteri katılımını geliştirebilir [32]. Makine öğrenimi modelleri, müşteri davranış modellerini saptamak, potansiyel müşterileri belirlemek ve reklam yerleşimini otomatikleştirmek için de kullanılabilir.
6. Enerji ve Kamu Hizmetleri: Enerji ve kamu hizmetleri sektörlerinde enerji verimliliğini artırmak, işletme maliyetlerini azaltmak ve müşteri hizmetlerini optimize etmek için büyük veri ve makine öğrenimi kullanılabilir. İşletmeler, müşteri verilerini analiz ederek müşteri tabanlarını daha iyi anlayabilir, enerji tüketimini azaltabilir ve fiyatlandırmayı optimize edebilir [33]. Makine öğrenimi modelleri, enerji kullanım modellerini saptamak, potansiyel enerji tasarruflarını belirlemek ve faturalandırma süreçlerini otomatikleştirmek için de kullanılabilir.
Büyük veri ve makine öğreniminin potansiyel endüstri uygulamaları sınırsızdır ve bu teknolojilere şimdi yatırım yapan işletmeler, gelecekte rekabet avantajı kazanmak için iyi bir konuma sahip olacaktır. Doğru veriler ve akıllı algoritmalarla, her büyüklükteki işletme, müşteri deneyimini geliştirmek, operasyonları optimize etmek ve verimliliği artırmak için büyük verileri ve makine öğrenimini kullanabilir.

8. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak Büyük Veri, Makine Öğrenimi alanında devrim yarattı ve etkileri çok geniştir. Büyük Veri, Makine Öğrenimi ne, büyük veri kümelerindeki kalıpları ve eğilimleri belirlemek için kullanılabilen büyük miktarlarda yapılandırılmış ve yapılandırılmamış veri sağlar. Bu veriler daha sonra makine öğrenimi modellerinin doğruluğunu ve performansını iyileştirmek için kullanılabilir. Ayrıca, Büyük Veri, daha verimli ve etkili karar vermeyi sağlayabilen denetimli ve denetimsiz öğrenme tekniklerini uygulamak için kullanılabilir.
Makine öğreniminin geleceği, Büyük Veriyi etkin bir şekilde kullanma becerisine bağlıdır. Mevcut veri miktarı artmaya devam ettikçe, makine öğreniminde kullanılan modellerin ve tekniklerin karmaşıklığı da artacaktır. Rekabetçi kalabilmek için makine öğrenimi uygulayıcıları, Büyük Veriyi etkin bir şekilde kullanmak üzere becerilerini geliştirmeye ve iyileştirmeye devam etmelidir. Ek olarak, makine öğrenimi modellerinin büyük miktarda veriyi işleyebilmesi ve verilerdeki değişikliklere dayanacak kadar sağlam olması gerekir.

Büyük Verinin Makine Öğrenimi üzerinde zaten derin bir etkisi oldu ve saha üzerindeki etkisinin yalnızca artması bekleniyor. Büyük Veri, Makine Öğrenimi alanını şekillendirmeye ve geliştirmeye devam ettikçe, Makine Öğrenimi uygulayıcılarının Büyük Veri'nin sonuçlarını anlaması ve onu tam potansiyeliyle kullanmaya hazır olması giderek daha önemli hale gelecektir. Sonuç olarak, Büyük Veri, Makine Öğrenimi alanında devrim yarattı ve Makine Öğrenimi uygulayıcılarının rekabetçi kalabilmeleri için alandaki en son gelişmelerden haberdar olmaları çok önemlidir.

KAYNAKÇA

[1] D. J. Power, "Using 'Big Data' for analytics and decision support," *J Decis Syst*, vol. 23, no. 2, pp. 222–228, Apr. 2014, doi: 10.1080/12460125.2014.888848.

[2] J. Alzubi, A. Nayyar, and A. Kumar, "Machine Learning from Theory to Algorithms: An Overview," *J Phys Conf Ser*, vol. 1142, p. 012012, Nov. 2018, doi: 10.1088/1742-6596/1142/1/012012.

[3] V. Grover, R. H. L. Chiang, T.-P. Liang, and D. Zhang, "Creating Strategic Business Value from Big Data Analytics: A Research Framework," *Journal of Management Information Systems*, vol. 35, no. 2, pp. 388–423, Apr. 2018, doi: 10.1080/07421222.2018.1451951.

[4] N. Balakrishnan, D. Pelusi, and S. Ganesan, "Special issue on 'Big Data Analytics and Deep Learning for E-Business Outcomes,'" *Information Systems and e-Business Management*, vol. 18, no. 3, pp. 281–282, Sep. 2020, doi: 10.1007/s10257-020-00486-0.

[5] SINTEF, "Big Data, for better or worse: 90% of world's data generated over last two years -- ScienceDaily," May 22, 2013. https://www.sciencedaily.com/releases/2013/05/130522085217.htm (accessed Dec. 07, 2022).

[6] N. Garg, S. Singla, and S. Jangra, "Challenges and Techniques for Testing of Big Data," *Procedia Comput Sci*, vol. 85, pp. 940–948, 2016, doi: 10.1016/j.procs.2016.05.285.

[7] J. K.U and J. M.David, "Issues, Challenges and Solutions : Big Data Mining," in *Computer Science & Information Technology (CS & IT)*, Dec. 2014, pp. 131–140. doi: 10.5121/csit.2014.41311.

[8] K. Y. Ngiam and I. W. Khor, "Big data and machine learning algorithms for health-care delivery," *Lancet Oncol*, vol. 20, no. 5, pp. e262–e273, May 2019, doi: 10.1016/S1470-2045(19)30149-4.

[9] C. Janiesch, P. Zschech, and K. Heinrich, "Machine learning and deep learning," *Electronic Markets*, vol. 31, no. 3, pp. 685–695, Sep. 2021, doi: 10.1007/s12525-021-00475-2.

[10] K. Bakshi and K. Bakshi, "Considerations for artificial intelligence and machine learning: Approaches and use cases," in *2018 IEEE Aerospace Conference*, Mar. 2018, pp. 1–9. doi: 10.1109/AERO.2018.8396488.

[11] P. C. Sen, M. Hajra, and M. Ghosh, "Supervised Classification Algorithms in Machine Learning: A Survey and Review," 2020, pp. 99–111. doi: 10.1007/978-981-13-7403-6_11.

[12] P. SangitaB and Surekha. R. Deshmukh, "Use of Support Vector Machine, decision tree and Naive Bayesian techniques for wind speed classification," in *2011 International Conference on Power and Energy Systems*, Dec. 2011, pp. 1–8. doi: 10.1109/ICPES.2011.6156687.

[13] R. Raina, A. Battle, H. Lee, B. Packer, and A. Y. Ng, "Self-taught learning," in *Proceedings of the 24th international conference on Machine learning - ICML '07*, 2007, pp. 759–766. doi: 10.1145/1273496.1273592.

[14] F. Sahba, H. R. Tizhoosh, and M. M. M. A. Salama, "Application of Opposition-Based Reinforcement Learning in Image Segmentation," in *2007 IEEE Symposium on Computational Intelligence in Image and Signal Processing*, Apr. 2007, pp. 246–251. doi: 10.1109/CIISP.2007.369176.

[15] M. Sewak, "Temporal Difference Learning, SARSA, and Q-Learning," in *Deep Reinforcement Learning*, Singapore: Springer Singapore, 2019, pp. 51–63. doi: 10.1007/978-981-13-8285-7_4.

[16] J. Devaraj, R. Madurai Elavarasan, G. Shafiullah, T. Jamal, and I. Khan, "A holistic review on energy forecasting using big data and deep learning models," *Int J Energy Res*, vol. 45, no. 9, pp. 13489–13530, Jul. 2021, doi: 10.1002/er.6679.

[17] M. Khader, A. Awajan, and G. Al-Naymat, "The Effects of Natural Language Processing on Big Data Analysis: Sentiment Analysis Case Study," in *2018 International Arab Conference on Information Technology (ACIT)*, Nov. 2018, pp. 1–7. doi: 10.1109/ACIT.2018.8672697.

[18] S. K. Punia, M. Kumar, T. Stephan, G. G. Deverajan, and R. Patan, "Performance Analysis of Machine Learning Algorithms for Big Data Classification," *International Journal of E-Health and Medical Communications*, vol. 12, no. 4, pp. 60–75, Jul. 2021, doi: 10.4018/IJEHMC.20210701.oa4.

[19] D. Grossman and P. Domingos, "Learning Bayesian network classifiers by maximizing conditional likelihood," in *Twenty-first international conference on Machine learning - ICML '04*, 2004, p. 46. doi: 10.1145/1015330.1015339.

[20] L. Cheng, F. Liu, and D. D. Yao, "Enterprise data breach: causes, challenges, prevention, and future directions," *Wiley Interdiscip Rev Data Min Knowl Discov*, vol. 7, no. 5, p. e1211, Sep. 2017, doi: 10.1002/widm.1211.

[21] S. Krishnan, M. J. Franklin, K. Goldberg, and E. Wu, "BoostClean: Automated Error Detection and Repair for Machine Learning," Nov. 2017.

[22] A. Mathew, P. Amudha, and S. Sivakumari, "Deep Learning Techniques: An Overview," 2021, pp. 599–608. doi: 10.1007/978-981-15-3383-9_54.

[23] M. M. Najafabadi, F. Villanustre, T. M. Khoshgoftaar, N. Seliya, R. Wald, and E. Muharemagic, "Deep learning applications and challenges in big data analytics," *J Big Data*, vol. 2, no. 1, p. 1, Dec. 2015, doi: 10.1186/s40537-014-0007-7.

[24] A. Holzinger, "Interactive machine learning for health informatics: when do we need the human-in-the-loop?," *Brain Inform*, vol. 3, no. 2, pp. 119–131, Jun. 2016, doi: 10.1007/s40708-016-0042-6.

[25] R. Ranjan *et al.*, "Deep Learning for Understanding Faces: Machines May Be Just as Good, or Better, than Humans," *IEEE Signal Process Mag*, vol. 35, no. 1, pp. 66–83, Jan. 2018, doi: 10.1109/MSP.2017.2764116.

[26] N. R. Jennings and M. Wooldridge, "Applications of Intelligent Agents," in *Agent Technology*, Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 1998, pp. 3–28. doi: 10.1007/978-3-662-03678-5_1.

[27] S. Franklin and A. Graesser, "Is It an agent, or just a program?: A taxonomy for autonomous agents," 1997, pp. 21–35. doi: 10.1007/BFb0013570.

[28] S. Verma, R. Sharma, S. Deb, and D. Maitra, "Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction," *International Journal of Information Management Data Insights*, vol. 1, no. 1, p. 100002, Apr. 2021, doi: 10.1016/j.jjimei.2020.100002.

[29] M. Roy and A. Roy, "Nexus of Internet of Things (IoT) and Big Data: Roadmap for Smart Management Systems (SMgS)," *IEEE Engineering Management Review*, vol. 47, no. 2, pp. 53–65, Jun. 2019, doi: 10.1109/EMR.2019.2915961.

[30] F. López-Martínez, E. R. Núñez-Valdez, V. García-Díaz, and Z. Bursac, "A Case Study for a Big Data and Machine Learning Platform to Improve Medical Decision Support in Population Health Management," *Algorithms*, vol. 13, no. 4, p. 102, Apr. 2020, doi: 10.3390/a13040102.

[31] N. Deepa *et al.*, "A survey on blockchain for big data: Approaches, opportunities, and future directions," *Future Generation Computer Systems*, vol. 131, pp. 209–226, Jun. 2022, doi: 10.1016/j.future.2022.01.017.

[32] N. Shah, S. Engineer, N. Bhagat, H. Chauhan, and M. Shah, "Research Trends on the Usage of Machine Learning and Artificial Intelligence in Advertising," *Augmented Human Research*, vol. 5, no. 1, p. 19, Dec. 2020, doi: 10.1007/s41133-020-00038-8.

[33] T. Ahmad, R. Madonski, D. Zhang, C. Huang, and A. Mujeeb, "Data-driven probabilistic machine learning in sustainable smart energy/smart energy systems: Key developments, challenges, and future research opportunities in the context of smart grid paradigm," *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 160, p. 112128, May 2022, doi: 10.1016/j.rser.2022.112128.

Creating Political Parties in Palestine

Juliana Al Massri

University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training

ABSTRACT

Human fundamental needs are denied in conflict, which can lead to anger and aggressiveness. Then, the society starts to express itself by forming third parties that pursue distinct tactics, either state-centric or human-centric, and the essential question here is whether or not the state will offer support for the new political party.

The primary goal of this research is to determine the influence of asymmetric warfare circumstances on the formation of various parties in Palestine. Its specific goal is to examine how the varied community structure interacts with wartime circumstances to alter the political environment. It also aims to put other elements to the test, such as the physical location (West Bank and Gaza), the number of persons involved in the war, and the ambition to seize power. As a result, the research employs several models to investigate the impact of combat circumstances on political security.

This research investigates the formation of various political parties while taking into account the large and small variations between insurgencies, counterinsurgencies, and the notion of duty to protect. Furthermore, the research gives a full historical review of the Palestinian predicament to provide a better knowledge of local community and the development in the social and political region.

Keywords: Palestine, Politics, Security.

1. INTRODUCTION

Human security is the protection and promotion of individuals' and communities' safety and well-being. It is a comprehensive approach to security that recognizes the interdependence of various types of insecurity and focuses on addressing the root causes of insecurity rather than just the symptoms. Political security, economic security, food security, health security, environmental security, and personal security are all aspects of human security. It also includes human rights protection, the promotion of good governance, and the support of community-driven development initiatives.

The concept of security is dramatically changing. It entails the protection of people, territory, individuals, and nations. Focusing on the political situation with the changes that happen all over the world on daily bases, resulted in a change in the perception of security and today it is the communities and states around the world responsible. Some international organizations have emerged to respond to real needs and attempt to achieve human security under the guise of peacekeeping and peacebuilding to protect and ensure human security, but are they successful and capable of achieving their objectives?

Some states may be unable to provide basic needs, stability, or security to their citizens, but they do so anyway. Society is linked in some way to the political elite in terms of providing needs, but what if they lack experience, means, and capacity? How will they solve this? Or maybe it's the time for international organizations to interact? Many questions can be raised and must be addressed; what is human security? Who is supposed to provide it? what people want and need in their daily life, but is humanitarian assistance the answer for this major problem?

In the particular instance of Palestine, the situation seems to be complex and confusing, because the government is not able to meet the people's needs and they are assumed to provide human centric strategies along with strategies that are not only governmental and they should consider protecting the lives of individuals more. Especially since Palestinians have signed numerous arrangements with international institutions and received external support for regime change, that will primarily affect the characteristics of the state. bringing up that Palestine was the first peacekeeping mission in The United Nations in 1947, when the General Assembly passed a resolution calling for Palestine to be divided up between Arabs and Jews, allowing for the creation of the Jewish state of Israel where everything began and from that time the state was not capable of protecting its citizens, but raised as a state that lacks the trust of its citizens with no experience about who to fix things.

Several political parties were formed in Palestine as a result of various events, and each one has its own story; were the political parties successful? Did they achieve their objectives? What was their strategy, and are they still around?

2. Palestine at a Glance

Palestine is a Middle Eastern region that includes the modern state of Israel as well as the occupied territories of the West Bank and Gaza Strip. It is home to approximately 5 million people, the vast majority of whom are Palestinian Arabs. Although Arabic is the official language, Hebrew is also widely spoken.

The history of Palestine is complex and multifaceted, with a long tradition of cultural and religious diversity. The establishment of the state of Israel in 1948 resulted in the displacement of hundreds of thousands of Palestinian Arabs and the continuation of the Israeli-Palestinian conflict. It is currently confronted with numerous challenges, including political insecurity, economic inequality, and limited access to resources such as water and electricity. The Israeli occupation of the West Bank and Gaza Strip has also had a significant impact on Palestinians' daily lives, limiting movement and access to basic services.

Palestine's politics are complicated and often volatile, with different factions and groups for influence and power. The Fatah party, which controls the West Bank, and the Hamas party, which controls the Gaza Strip, are the two main political parties in Palestine. Both parties have previously engaged in armed conflict with each other and with Israel, and tensions between the two remain a major factor in Palestinian politics.

Many Palestinians want independence and an end to Israel's occupation, but the Israeli-Palestinian conflict is still a major issue. The Palestinian Authority has engaged in peace negotiations with Israel in the past in the presence of the international organizations especially the United Nations, but these have often been stalled by violence and failed to achieve lasting peace. On the other hand, there are many other problems that are essential in Palestinian politics also include economy, bribery, and human rights. The Palestinian Authority has been chastised for how it has handled these issues, with some accusing it of mismanagement and power abuse.

2.1. Sequence of Events

There is a need to study the structure of the community and analyze the sequence of events with full picture and considering all the underlying factors and variables to understand the changes that will happen in the community after engaging new political players and it is important to analyze the sequence of major events and in the process to understand the current situation in Palestine, some major events need to be acknowledged and mentioned.

Since 1917, Palestine was under the control of Britain, they supported the creation of the Jewish state in the holy land supporting Sir Arthur Balfour who wrote in a public letter to famous British Zionists (Lord Walter Rothschild) and this is what the zionists were looking for. He didn't get support from the ottomans or any other European ruler, but then After world war one, the ottoman empire collapsed, when the British and French empires were carved up to the middle east, with the British taking control of a region is called the British mandate for Palestine 1919-1948.

At first, the British allowed Jewish immigration, but as more jews arrived, settling into farming communes, the tension between Jews and Arabs grew. By the 1930s the British began to limit Jewish immigration. In response, Jewish militias were formed to fight the local Arabs and to resist British rule. Then the Holocaust came (during world war II. Between 1941 and 1945), leading many more Jewish to come to Palestine. Later in 1947, after more than two decades of British rule, the United Nations proposed a plan to partition Palestine into two sections: an independent Jewish state and an independent Arab state. The city of Jerusalem, which was claimed as a capital by both Jews and Palestinian Arabs, was to be an international territory. Jewish leaders accepted the plan, but it was rejected by the Arabs.

In May 1948, less than a year after the Partition Plan for Palestine was introduced, Britain withdrew from Palestine and Israel declared itself an independent state, implying a willingness

to implement the Partition Plan. Almost immediately, neighboring Arab armies moved in to prevent the establishment of the Israeli state. The 1948 Arab-Israeli War that ensued involved Israel and five Arab nations; Jordan, Iraq, Syria, Egypt, and Lebanon. By the war's end in July 1949, Israel controlled more than two-thirds of the former British Mandate, while Jordan took control of the West Bank and Egypt took control of the Gaza Strip and the 1948 conflict opened a new chapter in the struggle between Jews and Palestinian Arabs, which now became a regional contest involving nation-states and a tangle of diplomatic, political and economic interests which at the end of teh war resulted more than 700,000 Palestinians were expelled from their homes, but Israel took more land, Jordan took control of the (West Bank) and Egypt controlled (Gaza).

In 1964, the Palestine Liberation Organization PLO was formed during a summit in Cairo, Egypt for the purpose of establishing a Palestinian Arab state on the land previously administered under the British Mandate, and which the PLO considered being occupied illegitimately by the State of Israel. Although the PLO was originally dedicated to the destruction of the State of Israel as a means of attaining its goal of Palestinian statehood, in the 1993 Oslo Accords, the PLO accepted Israel's right to exist in exchange for formal recognition of the PLO by Israel. In 1969, the well-known Palestinian leader Yasser Arafat became the Chairman of the PLO and held that title until he died in 2004.

Also, Al Nakseh happened in 1967, when Israel and the neighboring Arab states fought another war. When it ended, Israel had seized the Golan Heights from Syria, the west bank from Jordan and Gaza, and Sinai from Egypt. Where Israel is left to be responsible for governing Palestinian and Around 280,000 to 325,000 Palestinians out of the territories captured by Israel. Until the early 1990s, a sense of peace had to be made and Oslo Accords were signed in 1993, which allowed the Palestinians to have the authority to govern themselves in certain areas. But some people from both sides didn’t like this idea. Also, the Israelis called prime minister Yitzhak Rabin a traitor and nazi, so they protested against the peace process and also Hamas didn’t want this to happen as well.

Over the course of half a century, Israel's occupation of the West Bank, including East Jerusalem, and the Gaza Strip has resulted in systematic human rights abuses targeting Palestinians living in these areas, including land confiscation, illegal settlement construction, dispossession of property, and blatant discrimination, to lead to enormous suffering for the Palestinians, as it deprived them of their basic rights.

The Israeli military rule damages all aspects of daily life in the Occupied Palestinian Territories. This ruling continues to affect Palestinians' ability to travel for work or study, travel abroad, visit relatives, obtain a livelihood, participate in a protest, access their farmland, or even access electricity and clean water supplies. All this means that Palestinians suffer daily humiliation, fear, and oppression. As a result, the lives of the Palestinian population are effectively held hostage by Israel.

Israel has also adopted a coherent set of military laws to eliminate any opposition to its policies, and some senior Israeli government officials have even branded Israelis who call for respect for Palestinian rights "traitors."

2.2. The Creation of Hamas

Most of the world's powers, large and small, have called for Israeli concessions and a resolution of the Middle East conflict through international negotiations. The Palestine Liberation Organization is not only the military arm of the dispersed Palestinians, but it is the political arm as well. The leadership is chosen in a democratic way as much as possible and Yasser Arafat moved the PLO to the point where it is willing to negotiate with Israel following such a delicate political feat. On the other side, Israel persists in its refusal to negotiate.

The Palestinian leaders agreed that violence is no longer the way to achieve their objective of a free state and will lose their argument to militant factions who argue that negotiation is a waste of time. The PLO's fallback negotiation position is an independent state consisting of the West Bank and Gaza; and Mr. Arafat's offer to negotiate with Israel, which results in far less internal grief for him than would a statement of recognition, which Israel demands. His willingness to sit down with the Israelis preempts those demands.

From the late 1970s, activists connected with the Islamist Muslim Brotherhood established a network and became active in the territories (the Gaza Strip and West Bank) occupied by Israel after the 1967 Six-Day War. The Muslim Brotherhood's activities in these areas were generally nonviolent, but a number of small groups in the occupied territories began to call for jihad toward their country against Israel.

In december 1987, The Intifada uprising against Israeli occupation when several Palestinians were killed in a traffic accident involving an Israeli driver, led Yassin and six other Palestinians to found Hamas as an offshoot of Egypt's Muslim Brotherhood and Co-founder Sheik Ahmed Yassin said in 1987, and the Hamas Charter affirmed in 1988, that Hamas was founded to liberate Palestine including modern-day Israel from the Israeli occupation.

Hamas soon began to act independently of other Palestinian organizations. Increasingly violent Hamas attacks on civilian and military targets impelled Israel to arrest a number of Hamas leaders in 1989, including Sheikh Ahmed Yassin, the movement's founder. A political bureau responsible for the organization's international relations and fund-raising was formed in Amman, Jordan, electing Khaled Meshaal as its head in 1996, and the group's armed wing was reconstituted as the ʿIzz al-Dīn al-Qassām Forces., but Jordan expelled Hamas leaders from Amman in 1999, accusing them of having used their Jordanian offices as a command post for military activities in the West Bank and Gaza. Later on, in 2001 the political bureau established new headquarters in Damascus, Syria. It moved again in 2012, to Doha, Qatar, after leadership failed to support the Assad government in its crackdown on the Syrian uprising.

2.3. Regulating and Establishment of Political Parties

Political parties are a necessity for the development and sustainability of any pluralistic democracy. They are vital tools that ensure participation in political life and the expression of the will of the people, which constitutes the basis of government authority in any democratic country.

The Universal Declaration of Human Rights issued in 1948 stipulated these three principles, which have been transformed in turn through a number of international and regional human rights instruments. Among these are the binding obligations under the International Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, including provisions detailing rights and freedoms that guarantee the free functioning of political parties.

The Palestinians were interested in directing their activities against Zionism, which was and still strives to buy and own land. The Palestinians established several associations to combat this Zionist idea and strategy. Some of these associations expressed their political views and opposition to Zionism.

The absence of true Palestinian national leadership is most evident in the current crisis. It is generally accepted that the current youth uprising in the face of the prolonged Israeli military occupation and denial of human rights in the Occupied Palestinian Territory. What is the role of political parties in the youth uprising in view of their persistence in the Palestinian political body despite their divisions and weaknesses? Assuming that reconciliation between Fatah and Hamas will remain on hold, what can other political parties and forces do to provide a framework for national leadership, whether within or outside the PLO? What are the other ways that can provide a space for the emergence of a new national or local leadership in times of crisis?

Many of the Palestinian parties and movements did not maintain their ideology or even their declared goals, as their ideological foundations, programs, goals, behavior and alliances were changed or modified, and this sometimes amounted to a complete revolution. And that many Palestinian parties and movements usually divide against themselves, or merge into other movements and parties, or, only the name remains of them, or in other cases, they completely disappear from the political scene. The birth or disappearance of the party is linked to situations, agendas, or interventions from outside the Palestinian political scene, and these movements and parties are usually owned or influenced by an Arab or regional agenda. Many of the Palestinian parties and movements do not have a broad public base that is sufficient for survival or renewal, for reasons related to the founders, the elitism of the political or ideological discourse, confusion in behavior, the way goals are arranged, or the nature of alliances. Over the course of a hundred

years, the Palestinian arena has witnessed a huge diversity of political parties and movements[1], Such as;

Arab Liberation Front 1969
The Popular Democratic Front for the Liberation of Palestine 1969
Popular Front General Command 1968
The Popular Front for the Liberation of Palestine 1967
The Palestinian Popular Struggle Front 1967
Palestinian National Liberation Movement (Fatah) 1965
Hamas (Islamic Resistance Movement) 1987
The Arab Nationalist Movement 1950's
Palestine Liberation Organization 1964
The Popular Organization for the Liberation of Palestine 1964

The most two important political parties that affect the current political atmosphere are the Palestinian National Liberation Movement (Fatah) and Hamas (Islamic Resistance Movement). At the same time, The leaders of these parties are not ready to pay the price that will result from leading and framing the popular resistance. This price comes from the Israeli occupation, which is represented by a campaign of arrests and attacks on the structures of the organizations, especially as they operate and their organizational structures are weak, or because these leaders do not want to sacrifice their financial privileges or their political status as members.

Add to that the inability of the parties to take such a decision away from the security forces and agencies in the Palestinian Authority and the head of the pyramid of power, which represents the largest faction in the Liberation Organization, which is the Fatah movement, whose decision has become dependent on the interest of the authority despite the presence of opposition currents and are not satisfied with the performance, but their ability to influence and change is weak. Also, the structures of these parties and their current organizational structures cannot provide the political, organizational, and economic frameworks to lead a long-term intifada that drains the occupation. In other words, a successful and effective uprising needs a comprehensive vision to achieve clear and feasible goals capable of mobilizing capabilities, opportunities, and relations locally and internationally, which the Palestinian political parties are not ready for it yet.

The incubation period of the new political party life span is not necessarily detected by the authorities since it takes a place below their attention. However, it usually commences with establishing group identity, framing leadership, and starting to recruit. It starts out in areas with no governmental access or areas not served by the government: a complex situation where lack of services is blended with an economic crisis. This strengthens the division of the local

communities and they will be seeking to mobilize the population, by forming a group identity centered on ethnicity, religion, or political affiliation.

This is going to follow a change in the political situation to create internal conflict leading to more support for the new ones. The connection to communities was deeply strengthened following the spark of the conflict and during those situations with inappropriate services and lack of security.

What are war crimes and what are their consequences? What is the best disgraceful response aimed at harming Palestinian civilians? Is ending the resistance the solution? Violence and terrorism are the occupations and the expansionist colonial occupation project at the expense of the Palestinians and their land, dignity and stability. This is the logic of life, for every action, there is a reaction, and the Palestinian response is because of the occupation, its settlement projects, its collective punishments, its perpetration of assassination crimes without trial, the confiscation of Palestinian rights, the infringement of their dignity, and the closing of the horizon for them.

Ending the resistance or attempting to liquidate it by Israeli military action and through assassinations has resulted in a failure. Israel succeeded in assassinating dozens of leaders and militants of Fatah and Hamas, but it did not succeed and will not succeed in stopping the resistance and the aspirations of the Palestinian people towards freedom and independence. As long as the occupation remains, injustice persists, and oppression is widespread, the Palestinian people and its factions will remain fully prepared for sacrifice and self-denial in order to evacuate the occupation and sweep it from the land of Palestine.

Moreover, when the new political party senses the fear and weakness of the old ones because they are surrounded by external powers and they can't control themselves anymore and the new party is giving the chance for people to express themselves giving hope. This will lead to more support for the new ones. In other words, the international intervention itself deprived the new party to interact and increased popular support for the new party. Also, it increased the number of those engaged in the conflict because they are all feeling pain and need a change

2.4. Political Change

The Oslo Accords, has so far failed. And by moving to the territories of the Palestinian National Authority, the Oslo Accord includes the foundations of a democratic system of government in both the West Bank and Gaza. The third item of the Declaration of Principles of 1993 Oslo states: "The Palestinian people, who govern themselves according to the principles of democracy, will hold direct and general elections", in order to elect a Palestinian Legislative Council. After declaring the principles, the Executive Committee of the Palestine Liberation Organization reaffirmed the organization's commitment to democracy by emphasizing the interest of the organization to exercise governance in democratic ways.

The political situation in the occupied territories remains unclear as long as Israel does not redeploy its forces and transfer the lands to the Palestinian National Authority. Despite these difficulties, the Palestinian Authority still believes that Palestinian independence will be achieved.

What will happen when the government is not credible because of its forces upon external parties and they don't have the chance to freely govern the area? Here the new political party will try to give the government hard times and make some clashes to take control of the situation. The community might support the new political side because they don't like the current one anymore and they need a change to live, which might lead to popular support for the new party. Despite that, the new party might not have a capacity of power but have a lack of accommodation of the different factions and the change in the political situation will lead to a change in personnel or in the ruling party which will create a new system that should ensure its own survival by satisfying the citizens.

On January 25, 2006, the Islamic Resistance Movement "Hamas" won the current legislative elections and achieved what observers described at the time as a great political surprise. The movement won 76 seats out of 132 seats in the Parliament, but external forces did not like the result and rejected Hamas, Also, the Fatah movement refused the result because they didn't agree with Hamas on their political program.

Following the Hamas victory, Israel imposed a stifling blockade on the Gaza Strip, by land, sea, and air, causing the residents of the Gaza Strip to suffer from economic and humanitarian conditions that UN and international reports described as the "worst" in the world. After the elections in 2007, Palestine witnessed bloody armed clashes between the Al-Qassam Brigades, the armed wing of Hamas, the Palestinian security services, and fighters from the Fatah movement, which ended with Hamas' administration of the Gaza Strip.

It is noteworthy that the two movements of Hamas and Fatah signed a reconciliation agreement, so they are trying to make internal peace between them, but due to the political differences between the two factions, they are not able to find a solution to combine their strategies and that's why they need to remember why they exist from the beginning..

Hamas, as one of the largest and most important factions, is trying to win people's satisfaction and live with their concerns without the need for international or Arab approval, but is it working? Professor of political science at Birzeit University in the city of Ramallah in the West Bank, Abdel Sattar Qassem, said that Hamas succeeded in adding a strong imprint in the field of "resistance", but it did not achieve the same success "politically and now its mission is to have high political flexibility, to read the results of The past years and taking advantage of the mistakes it made." Soldiers and exchange them for prisoners.

In recent years, there have been efforts to bring about political change in Palestine through peaceful means, such as the reconciliation agreement between Fatah and Hamas in 2017, which

aimed to reunite the Palestinian territories and form a national unity government. This agreement, however, has not been fully implemented, and tensions between the two parties remain a major impediment to political change.

The ongoing Israeli-Palestinian conflict, the role of external actors, and the influence of civil society groups are all factors that have influenced political change in Palestine. Despite these obstacles, some progress has been made in recent years, such as the formation of the Palestinian National Council, which aims to bring all Palestinian factions together and work toward a more united and democratic Palestine.

3. RESULTS AND DISCUSSION

When asymmetric warfare states experience regime change followed by social changes, the disrupted community security reduces social cohesion and raises the level of conflict. It erodes personal security, reducing the sense of safety and security. Political security is also compromised by a lack of rule of law and an increase in corruption. Moreover, it exhausts the other dimensions of human security including economic, food, health, and economic security. Furthermore, ethnic and religious conflict increased dramatically in Palestine, as people felt threatened because of their affiliation to a particular political party, with loyalty to the political party outweighing loyalty to the country.

Also, a negotiation process is supposed to happen between the two major political parties through sharing information, dialogue with the community as a whole, and making decisions based on the consultation and dialogue with the public and they need to agree that the community-based approach to security is needed in planning for the new implementation. Simultaneously, they must create an acceptable democratic system by transforming the state from the "state of nature" to a new agreement and social contract based on consociationalism.

And it is very critical to concentrate on preserving human security and balanced services: the state is supposed to concentrate on complete implementation of civil society in order to improve service delivery. Also, lets add security instructional courses and programs to make the people aware of their responsibilities and be able to ask for them.

REFERENCES

[1] Michael, Bröning, *Political Parties in Palestine: Leadership and thought*, Palgrave Macmillan in New York, 2013.

[2] Masalha, Nur, *Catastrophe Remembered: Palestine, Israel and the Internal Refugees*, Bloomsbury Academic, 2005.

[3] Shamieh, L., *The Impact of Counterinsurgency on Human Security in Fragile states*, University of Public Service, Hungary, 2021.

[4] https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/palestinian-politics-are-more-divided-ever
(Accessed: 20.12.2022)

[5] https://www.nytimes.com/1975/01/26/archives/negotiating-with-the-plo.htm
(Accessed: 20.12.2022)

[6] https://learning.blogs.nytimes.com/2011/11/29/nov-29-1947-united-nations-partitions-palestine-allowing-for-creation-of-israel/
(Accessed: 20.12.2022)

[7] Zeedan, Rami. (2020). The Palestinian political parties and local self-governance during the British Mandate. Research Gate, 10.4324/9780429026034-5.

https://www.researchgate.net/publication/339922526_The_Palestinian_political_parties_and_local_self-governance_during_the_British_Mandate
(Accessed: 20.12.2022)

[8] James S. McLaren, *Power and Politics in Palestine_ The Jews and the Governing of Their Land, 100 B.C.-A.D. 70*, Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, 2011

[9] Gülistan Gürbey, Sabine Hofmann, Ferhad Ibrahim Seyder, *Between State and Non-State_ Politics and Society in Kurdistan-Iraq and Palestine*, Palgrave Macmillan US (2017).

[10] https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2011/433746/EXPO-AFET_NT(2011)433746_EN.pdf
(Accessed: 20.12.2022)

[11] https://people.socsci.tau.ac.il/mu/amaljamal/files/2018/02/Jamal-Political-and-Ideological-Factors-of-Conflict-1.pdf (Accessed: 20.12.2022)

[12] https://institute.global/sites/default/files/articles/Palestinian-Politics-in-Crisis-An-Urgent-Call-for-Action-by-the-International-Community.pdf (Accessed: 20.12.2022)

[13] https://cic.es.its.nyu.edu/sites/default/files/sellwood_statebuilding_1.pdf (Accessed: 20.12.2022)

The Israeli Defense Forces: Air Forces.

Juliana Al Massri

University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training

ABSTRACT

The Israel Defense Forces (IDF) is the military organization in charge of Israel's defense. The ground forces, air force, and navy make up the organization. It have experienced organizational development and change throughout history. The organization has a military structure with a system that is tailored to the specific combat skills of the force. Furthermore, The IDF is well-known for its high level of training and technology, and it plays an important role in ensuring Israel's security and protecting its citizens. In addition, the IDF participates in international peacekeeping operations and provides humanitarian aid in disaster situations.

This study's primary goal is to investigate the evolution of the Israeli Defense Forces' organizational structure over the course of its participation in a number of wars with the Arabs. By examining the wars, the organization has fought and the lessons and guidelines that can be drawn from them, it also aims to demonstrate the organization's combat capabilities in the area.

This paper examines the complex Middle Eastern scenario and its competing concerns. These problems include a variety of political goals, social and cultural divides, boundary conflicts, and religious views, among others.

Keywords: Israel, air force, combat, defense, military.

1. INTRODUCTION

In any organization there will be several inputs which have impact. First, threat: The nature of the danger is a key input to the organizational structure of any professional military force that is operating effectively. After all, the main justification for a country's military forces to exist is the threat. The military organization must adjust to meet the evolving threat. Second, technology: The technological prowess of weapons and command and control systems has been a significant influence on the Israeli Defense Forces (IDF) organizational design. Since 1948, technology has enabled significant advancements in combat capability and profoundly changed how the IDF approaches mission fulfillment. Third, Socio-Economic Factors: The total national will and capacity to support its military structure can be summed up by this obviously wide term. Finally, Doctrinal Changes: The inputs that have hitherto been covered are all components of a single input that will be referred to as the combat organization's fighting doctrine. The organization's choice of battle will influence how its limited resources, such as cash, personel,

and training time, are distributed. These choices and the resulting resource distributions directly affect the organizational structure.

The armed forces of the State of Israel are known as the Israel Defense Forces (IDF). It is composed of the ground forces, air force, and navy and is in charge of defending the nation. Shortly after the State of Israel was established in 1948, the IDF was established, and ever since, it has been an important part of the state. All Israeli citizens, with the exception of some groups including students at religious seminaries and those with physical disabilities, are compelled to enlist in the organization, which is a conscription-based force. It always seeks to boasts a talented and well trained military force, as well as a variety of sophisticated weapons and technologies.

The IDF is a highly trained and well-equipped military force that is widely regarded as one of the world's most capable. It places a strong emphasis on training and professionalism, and its employees are well-known for their skill and dedication.

The IDF possesses a variety of advanced weapons and equipment, including tanks, aircraft, naval vessels, and artillery. It also has a number of highly trained specialized units, such as the Paratroopers Brigade and Special Forces units.

The ground forces, the air force, and the navy are the three components that make up the Israel Defense Forces.

1. 1.The ground forces, also referred to as the Israel Defense Forces (IDF) Ground Forces, are in charge of all military actions that take place on land. The following units make them up:

- The Infantry Corps, which includes infantry, armored, and Special Forces units
- The Artillery Corps, which includes field artillery, anti-aircraft artillery, and missile defense units
- The Engineering Corps, which includes engineering, construction, and combat engineering units
- The Military Police Corps, which is responsible for maintaining law and order within the military and enforcing military discipline

2. The air force, also referred to as the Israel Defense Forces (IDF) Air Force, is in charge of all military activities that take place in the air. It has a variety of contemporary aircraft, including helicopters, fighters, transport planes, and unmanned aerial vehicles (UAVs).

3. The Israel Defense Forces (IDF) Navy, also known as the navy, is in charge of naval-based combat operations and is furnished with a variety of ships, including patrol boats, submarines, and missile boats.

The Home Front Command, which is in charge of defending Israeli residents and infrastructure, as well as the Military Intelligence Directorate, which is in charge of gathering and interpreting intelligence for the military, round out the IDF's three branches.

2. Air Power in the Israel Defense Forces.

The air force of the State of Israel is known as the Israel Air Force (IAF). It was established in 1948, not long after the State of Israel was created, and has been important to the nation's defense ever since. The IAF performs a range of tasks, such as air superiority, reconnaissance, and air support for ground forces, and is in charge of Israel's air defense. It is outfitted with a variety of contemporary aircraft, such as fighters, transport aircraft, helicopters, and unmanned aerial vehicles (UAVs). The cadre of pilots and support personnel in the IAF is also highly qualified and well-trained and it is in charge of defending Israeli airspace as well as carrying out airstrikes and other military operations both within and outside of Israel.

The IAF operates a diverse fleet of aircraft, including fighter jets, transport planes, and helicopter gunships. It is regarded as one of the most advanced and technologically sophisticated air forces in the world, and it has played a critical role in Israel's defense throughout its history. Aside from its military capabilities, the IAF is also involved in disaster relief and humanitarian operations both within Israel and abroad. It has taken part in a number of international relief efforts, including providing assistance following natural disasters and other emergencies. Overall, the IAF is an important component of the Israeli military and plays an important role in the country's defense.

2.1. The evolution of the Israel Air Forces

In general, the Israeli Air Forces (IAF) initial fleet consisted of only a few aircraft, including a few donated World War II-era aircraft. In the 1950s and 1960s, the IAF kept expanding and modernizing. It built a robust air defense system and purchased more advanced aircraft, including the French-made fighters Mystère and Mirage. The IAF was essential in attaining air superiority during the 1967 Six-Day War and swiftly disposing of the air forces of Egypt, Jordan, and Syria. Then the IAF continued to upgrade and increase its capabilities in the 1970s and 1980s. It purchased a variety of helicopters and transport aircraft, as well as cutting-edge aircraft like the F-15 Eagle and F-16 Fighting Falcon. In addition, the IAF created a unit for unmanned aerial vehicles (UAVs).

Furthermore, it was crucial to many military actions in the 1990s and 2000s, such as the First Gulf War and the Lebanon War of 2006. As it upgraded its current fleet and added new aircraft like the F-35 Lightning II, it also proceeded to modernize and enhance its capabilities and today it is one of the most capable and modern air force, outfitted with a variety of cutting-edge tools and equipment. It performs numerous tasks, including air superiority, reconnaissance, and air support for ground forces and it is essential to Israel's defense.

The Israel Air Force (IAF) is composed of various significant parts, including:

1. The headquarters: As the IAF's main command and control structure, it is in charge of organizing and supervising all air force operations. The Chief of the Air Staff, the IAF's highest ranked official, is in charge of it.

2. The operational units are those that are in charge of carrying out the IAF's varied missions. They consist of:

- The Fighter Division: This division is responsible for air-to-air and air-to-ground combat operations and is equipped with a range of fighters, such as the F-15 Eagle and F-16 Fighting Falcon.

- The Transport Division: This division is responsible for transporting personnel and equipment and is equipped with a range of transport planes, such as the C-130 Hercules and the Boeing 747.

- The Helicopter Division: This division is responsible for a variety of missions, including transport, search and rescue, and air ambulance. It is equipped with a range of helicopters, such as the CH-53 Sea Stallion and the AH-64 Apache.

- The Unmanned Aerial Vehicle (UAV) Division: This division is responsible for operating and maintaining the IAF's fleet of UAVs, which are used for a variety of missions, including surveillance and reconnaissance.

3. The support units: These units offer maintenance, logistics, and training support services to the operational units. They consist of:

- The Maintenance Corps: This corps is responsible for maintaining and repairing the aircraft and equipment of the IAF.

- The Logistics Corps: This corps is responsible for providing supplies, such as fuel and spare parts, to the operational units.

- The Training Corps: This corps is responsible for training new pilots and support personnel for the IAF.

4. The defense of particular settlements in Israel is the responsibility of the regional commanders. The Northern Command, Central Command, and Southern Command are some of them.

There are numerous air bases for the organization spread all over the nation. Fighters, cargo planes, helicopters, and unmanned aerial vehicles are all stationed at these bases (UAVs). Also, it has sent people and aircraft to many other nations outside of its own country in addition to

participating in international operations. For instance, the IAF has sent out aircraft to take part in peacekeeping missions in the Balkans and has helped with relief efforts in nations like Haiti and Nepal. Additionally, the IAF keeps a significant presence in the area and regularly engages in joint training operations with air forces from other nations. It maintains close connections with the American air force as well as other nations in the area like Greece, Italy, and Poland.

In order to avert conflicts and be ready to protect the nation if necessary, the Israel Air Force (IAF) employs a strategy of readiness and deterrence. To secure Israel's defense, it collaborates closely with other divisions of the Israel Defense Forces (IDF) and with outside organizations in order to maintain a powerful and capable air force with a variety of contemporary aircraft and technology as part of its deterrence policy. It also holds frequent training exercises to make sure that its employees are prepared and to show potential enemies what it is capable of.

The main goal in a fight is to achieve air supremacy, which entails taking control of the sky and preventing the opponent from successfully using its aircraft. Also, it uses a variety of strategies to do this, including air-to-air combat, air-to-ground assaults, and electronic warfare. Depending on the particular task at hand as well as the threat it must contend with.

The IAF regularly employs a variety of strategies, including:

1. Air-to-air combat: Using fighters to engage enemy aircraft in aerial warfare is known as air-to-air combat. The fighters of the IAF are armed with a variety of armaments, including cannons and missiles, to combat enemy aircraft at both long and close ranges.

2. Air-to-ground attacks: Aircraft are used in air-to-ground strikes to attack enemy forces, infrastructure, and military targets that are located on the ground. To execute these attacks, the IAF's planes are outfitted with a variety of weaponry, including missiles and bombs.

3. Electronic warfare: Air-to-air Utilizing electronic technologies to interfere with the communications and radar of the opposition are known as electronic warfare. To complete these tasks, the IAF is equipped with a variety of electronic warfare aircraft and technologies.

4. Reconnaissance: The IAF carries out reconnaissance missions to obtain information on the capabilities and troops of the opposition. A variety of aircraft, such as fighters, transport aircraft, and unmanned aerial vehicles, are used to complete these missions (UAVs).

5. Transport and logistics: The IAF uses its transport aircraft and helicopters to deliver personnel and supplies across the nation and to support its ground operations.

6. Search and rescue missions are carried out by the IAF's helicopters to find and rescue persons who are in need of assistance.

7. Air ambulance: In emergency situations, the IAF frequently uses its helicopters to carry patients and medical staff.

8. Counterterrorism: To carry out counterterrorism operations and to defend the Israeli people, the IAF collaborates closely with other Israel Defense Forces (IDF) branches and with other organizations.

It is critical to recognize that any country's defense is a complex and multifaceted endeavor involving a variety of military and non-military measures. To ensure Israel's defense, the IAF works closely with other branches of the Israel Defense Forces and other agencies and it has a rigorous training program for its pilots and other personnel.

Prospective Before being accepted into the training program, IAF pilots must pass a series of physical and mental tests. Those selected begin their training at the Flight School, where they learn basic flying skills, aircraft systems, and air-to-air and air-to-ground combat tactics. Pilots are assigned to one of the IAF's operational squadrons after completing their training at the Flight School, where they continue to receive training and participate in live flying exercises.

In addition to pilot training, the IAF offers training for a variety of other specialties, such as air traffic controllers, aircraft technicians, and intelligence analysts. Training for these positions is typically provided at specialized training facilities located throughout Israel. Overall, the IAF prioritizes training and professionalism, and its pilots and other personnel are widely regarded as among the best trained and capable in the world.

Today, the IAF is regarded as one of the world's most advanced and technologically sophisticated air forces. It operates a diverse fleet of aircraft, including fighter jets, transport planes, and helicopter gunships, and it is critical to Israel's defense.

2.2. The Participation in war

Throughout history, air forces have played an important role in many wars and military conflicts. Air power has the ability to project force over long distances and can be used for a variety of purposes, including conducting airstrikes, providing air cover for ground forces, and carrying out intelligence, surveillance, and reconnaissance missions.

Air power is frequently integrated with other military capabilities in modern warfare, such as ground forces and naval power, to form a comprehensive military strategy. Air forces frequently collaborate with other branches of the military to achieve their goals and support the military's overall mission.

About the Israel Air Force (IAF) has played a key role in various military operations throughout its history. Some of the wars in which the IAF has participated include:

1. 1948 Arab-Israeli War: The IAF played a crucial role in the 1948 Arab-Israeli War, providing air support for ground forces and conducting air strikes against enemy targets. It was vital in the 1948 Arab-Israeli War, which lasted from May 1948 to July 1949. The IAF was a small and under-equipped force during the war, with only a handful of aircraft at its disposal. Despite these constraints, the IAF was able to effectively defend Israeli airspace and support ground operations against the Arab armies.

   The airlift of weapons and supplies from Czechoslovakia to Israel was a critical moment for the IAF during the 1948 Arab-Israeli War. This airlift, which took place in May 1948, was critical for Israel's defense because it faced an arms embargo from most other countries. The Israeli Air Force (IAF) played a critical role in this operation, flying weapons and supplies into Israel in a series of covert missions.

2. 1956 Suez Crisis: The IAF played a key role in the 1956 Suez Crisis, providing air support for Israeli ground forces and conducting air strikes against Egyptian targets. The 1956 Suez Crisis was a conflict that erupted in response to Egyptian President Gamal Abdel Nasser's nationalization of the Suez Canal. Several countries, including Israel, the United Kingdom, France, and Egypt, were involved in the crisis. IAF was crucial in the conflict, providing air support to Israeli ground forces as they invaded the Sinai Peninsula. The IAF also conducted bombing raids on key Egyptian targets such as airfields and military bases.

   The destruction of the Egyptian air force on the ground of the IAF during the Suez Crisis was accomplished through a series of surprise attacks on Egyptian air bases on the first day of the conflict. The Egyptian air force was effectively neutralized as a result of these attacks, and the IAF gained air superiority over the Sinai Peninsula.

   Overall, the IAF played an important role in the Suez Crisis, helping Israeli military objectives and contributing to Israel's overall victory. The IAF's success in the Suez Crisis cemented its reputation as a highly effective and well-trained air force..

3. 1967 Six-Day War: The IAF played a crucial role in the 1967 Six-Day War, achieving air superiority and quickly defeating the air forces of Egypt, Jordan, and Syria. It also conducted a number of air strikes against enemy targets on the ground. The war started when Israel launched a surprise attack on Egypt, which was quickly followed by attacks on Jordan and Syria. The conflict ended with Israel capturing Egypt's Sinai Peninsula and Gaza Strip, Jordan's West Bank and East Jerusalem, and Syria's Golan Heights.

   The Israeli Defense Forces including the Israeli Air Force was critical players in the conflict. The organization quickly gained air superiority over the Arab states, allowing it to support Israeli ground forces and conduct bombing raids on enemy targets. The IAF's success in the Six-Day War was due in part to superior training, tactics, and equipment, as well as its ability to adapt quickly to changing battlefield conditions. The

fact that the Arab air forces were caught off guard by the Israeli attack and were unprepared for the conflict also aided the IAF.

4. 1973 Yom Kippur War: The organization started to provide air support for Israeli ground forces and conducting air strikes against enemy targets. The war also known as the 1973 Arab-Israeli War was fought between Israel and a coalition of Arab states led by Egypt and Syria between October 6 and October 25, 1973. On Yom Kippur, the holiest day in the Jewish calendar, Egypt and Syria launched a surprise attack on Israel. The initial attack surprised Israel, and the Arab states made significant gains in the early stages of the conflict. Israel, on the other hand, was able to mobilize its reserves and eventually turn the tide of the war in its favor.

   Moreover, it provided ground forces with support and carrying out bombing raids against its targets. Also, gained air superiority over the Arab states, allowing it to effectively support Israeli ground forces and conduct operations against enemy targets. The IAF's success in the Yom Kippur War was due in part to superior training, tactics, and equipment, as well as its ability to quickly adapt to changing battlefield circumstances. On the other hand, the fact that the Arab air forces were not fully prepared for the conflict and were caught off guard by Israeli counterattacks.

5. 1982 Lebanon War: The IAF started conducting air strikes against enemy targets. The war, also known as the 1982 Israel-Lebanon War, was a conflict fought between Israel and various Lebanese and Palestinian militant groups between June 6 and September 26, 1982. The war began when Israel launched a military campaign in Lebanon, initially with the stated goal of driving Palestinian militant groups out of the country.

   The Israeli Air Force was heavily involved in the conflict, carrying out numerous bombing raids against enemy targets in Lebanon. It gained air superiority over the country and its campaign was mostly successful in disrupting the infrastructure and military capabilities of the militant groups it was fighting, but it also resulted in significant civilian casualties and infrastructure damage in Lebanon.

   The 1982 Lebanon War ended with the withdrawal of Israeli forces from the majority of Lebanon, though Israeli forces remained in a small area in the country's south until 2000. The conflict had a long-term impact on the region, fueling ongoing tensions between Israel and various Arab states.

6. 2006 Lebanon War: The 2006 Lebanon War, also known as the 2006 Israel-Hezbollah War, was fought between Israel and the Lebanese militant group Hezbollah between July 12 and August 14, 2006. Hezbollah launched a cross-border attack on Israel, killing three Israeli soldiers and kidnapping two more. As a result, Israel launched a military campaign in Lebanon against Hezbollah, including a series of airstrikes by the Israeli Air Force where it started carrying out numerous bombing raids against Hezbollah targets in Lebanon. Although the IAF campaign was mostly successful in disrupting Hezbollah's infrastructure and military capabilities, it also resulted in significant civilian

casualties and infrastructure damage in Lebanon. The IAF campaign was also chastised for employing cluster munitions, which have been outlawed in many countries due to the high risk of civilian casualties until the war was ended with a United Nations-brokered ceasefire, but tensions between Israel and Hezbollah have remained high since then

In addition to these conflicts, the IAF has participated in various peacekeeping operations and disaster relief efforts the Israeli Air Force has contributed to disaster relief efforts in Israel and around the world. In Israel, the IAF has assisted in the response to natural disasters such as wildfires and earthquakes, as well as during times of crisis such as the COVID-19 pandemic.

Furthermore, the forces participated in several international disaster relief efforts, assisting countries around the world affected by natural disasters. For example, following earthquakes, typhoons, and other natural disasters, the IAF has sent planes and personnel to assist with disaster relief efforts in countries such as Haiti, Japan, and the Philippines. The IAF has also been involved in providing humanitarian aid to countries in need, such as by delivering supplies and medical personnel to conflict or natural disaster-affected areas.

3. RESULTS AND DISCUSSION

The Middle East has a long and complicated history, and many factors contribute to its current political and social landscape. The region's diversity of cultures, religions, and ethnicities is one of its primary sources of complexity. There are numerous groups with competing interests and opposing ideologies, which can cause tension and conflict. Israel, in particular, has a distinct and complicated history and regional position. It is the Middle East's only Jewish-majority state, and its relationships with its neighbors have frequently been strained due to ongoing conflicts over land and territory. The Israeli-Palestinian conflict is one of the region's longest-running and most contentious issues, resulting in ongoing violence and political tension.

Economic and resource constraints, authoritarian governments, and foreign interference are all sources of complexity in the Middle East. Global events and trends, such as changes in the international economy and shifts in global power dynamics, also have an impact on the region. Overall, the Middle East and Israel are regions with many complex and interconnected issues, and finding solutions requires a nuanced understanding of their histories and the various factors at work.

The Israeli Air Force is the Israel Defense Forces' aerial warfare branch. It is in charge of defending Israel's airspace, assisting ground forces, and conducting operations against enemy targets. Today, the IAF is regarded as one of the world's most advanced and capable air forces, boasting a diverse fleet of modern aircraft, cutting-edge technology, and highly trained personnel.

The IAF employs a diverse fleet of modern fighter jets, transport planes, helicopters, and unmanned aerial vehicles. Its primary fighter planes are the F-16I Sufa, F-35I Adir, and F-15I Ra'am. The IAF also operates transport planes such as the C-130 Hercules and the C-17 Globemaster III, as well as helicopters such as the Apache attack helicopter and the Blackhawk transport helicopter. The IAF also has a large fleet of unmanned aerial vehicles, such as the Heron and Hermes, which are used for intelligence gathering, surveillance, and targeted strikes and it maintains a high state of readiness and is frequently called upon to conduct operations in Israel's defense.

REFERENCES

[1] Brower, Kenneth, *The Israel Defence Forces, 1948-2017*, The Begin-Sadat Center For Strategic Studies-Bar-ilan University, 2018.

[2] Drory, Ze'ev, *The Israeli Defence Forces and the Foundation of Israel:Utopia in Uniform*, 2005.

[3] Barbara, Sofer, *Keeping Israel Safe_Serving the Israel Defence Forces*, 2008.

[4] Khan, David, *Krav maga weapon defense_the contact combat system of the Israel defense forces*, YMAA Publication Center, 2012.

[5] Green, Mathew, T*he Israeli Defence Forces: An Organizational Perspective*, Naval Postgraduate School Monterey, California, 1990.

[6] Rosman, Elisheva, *For God and Country?:Religious Student-Soldiers in the Israel Defense Forces*, Binah Yitzrit Foundation Series in Israel Studies Center for Middle Eastern Studies, University of Texas at Austin, 2014.

[7] https://www.idf.il/en/
(Accessed: 22.12.2022)

[8] https://www.airforce-technology.com/news/us-israel-bilateral-fighter-drills/
(Accessed: 22.12.2022)

[9] https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Chronicles/rodman.pdf (Accessed: 22.12.2022)

[10] https://info.publicintelligence.net/israeliairforce.pdf (Accessed: 22.12.2022)

[11] Jager, Avi. (2021). The Transformation of the Israel Defense Forces. Naval War College Review Education, V.74. https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8185&context=nwc-review (Accessed: 28.12.2022)

TURKEY AND NATO: 1952-1960

Ph.D. Student, Melek Adsız[1]

[1] National University of Public Service, adsiz.melek@uni-nke.hu - 0000-0001-7612-3400

ABSTRACT

Turkish foreign policy evolved into western democratic values during and after the Cold War. The factors that are causing this have a direct relationship to national security and interests. However, in the 1952-1960s, national interests were at the forefront of Turkey's foreign policy as in other countries. Turkey's decision to send troops to the Korean War as a condition of joining the union led to several issues, including the nation's dependence on foreign aid and fundamental concerns about its sovereignty. At the same time, a critical security dialogue was taking place between the United States and Turkey. In addition, the Treaty on Mutual Security was signed between the United States and Turkey on January 7, 1952. During this period, which the Democratic Party dominated, regional and Turkish foreign policy created an eternal conflict of interests. This period has led to developments that affected the country's plan and world public opinion due to Turkey's position.

This study, which started with Turkey's membership process to NATO, will discuss the Turkish foreign policy of the Democratic Party period. In addition, the West's orientation and relations in the alliance and Turkey's ties with Soviet Russia after NATO membership will be mentioned. Furthermore, the Cyprus Issue, which caused discussions, the Middle East Policy, and finally, the Balkan Policies after NATO membership will be discussed.

Keywords: NATO, Turkey, Security, Democratic Party, and Foreign Policy

1. INTRODUCTION

The states attempted to escape the Second World War's destructive effects after it ended. All systems experienced this effect, which was felt around the globe. The international system has also changed as a result of this circumstance. However, a bipolar system has emerged in the world. The Turkish foreign policy's advancement along the Western axis in this newly polarized system was a significant move against the Soviet Russians at the time.

In this process, which was one of the important factors of that period, the revisionist policy initiated by Soviet Russia towards Turkey since the end of the war was one of the determining factors in the foreign policy that Turkey would implement. It is very important for understanding the period. The events and decisions taken during this period played a major role in determining global politics.

From this point of view, the formation of Turkish foreign policy in the multipolar world formed after the war, and the decisions taken under the conditions of that period continued under the ruling Democrat Party. In addition, during the Cold War period, the important actors in the decisions taken in the direction of Western democratic values in Turkish foreign policy and the policies tried to be implemented were national security and interests. However, although these interests caused discussions in the country about sending soldiers to the Korean War, they brought comments such as being dependent on foreign countries for the sovereignty of the country in the formation of foreign policy. In addition, the US and European powers came together and laid the foundations of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) by emphasizing the necessity of a common defense organization, as the Soviet threat began to increase with the effect of the uncertainty in many states' security issues in the post-war period.

In addition to this process, many military agreements were signed between the alliance and Turkey, especially the USA. This process, in which the Democratic party is in power, has brought a new breath to the relations between Turkey and NATO. In addition, due to the importance of Turkey's geographical position in many issues, especially regional problems, it has contributed to the alliance.

This study, which started with Turkey's NATO membership application, will examine Turkish foreign policy during the Democratic Party era. Furthermore, the West's orientation and relations within the alliance, as well as Turkey's ties with Soviet Russia following NATO membership, will be discussed. Furthermore, the Cyprus issue, which has sparked debate, the Middle East Policy, and, finally, the Balkan Policies following NATO membership will be tried to address.

2. RELATIONSHIPS WITH THE WEST WITHIN THE NATO ALLIANCE

Due to Turkey's foreign policy, Turkey's problems with especially the USA and Western European countries, and Turkey's policy in the face of these problems are discussed. During the Democratic Party period, there is no clear information about the number of bilateral agreements with the USA. Various figures have been constantly circulating in the academic literature on this subject. In addition, according to the statements made by then Prime Minister Süleyman Demirel in 1966, it was stated that 54 agreements were made between Turkey and the USA between 1952-1960.[1]

The number of announced deals has been constantly changing. The main reason for this is that the Democratic Party government accepted the agreements with the USA without presenting them to the Turkish Grand National Assembly, and some of the agreements are confidential. This situation caused criticism among both other party members and the public. Because this is not the content of the numerous agreements made with the USA, but the fact that the opinions of other parties have not been taken. Just like in the crisis of sending troops to Korea. As a

[1] Ataöv, T., Amerika NATO ve Türkiye, Aydınlık Yayınevi, İstanbul, 1969, s.217.

matter of fact, according to the 1924 Constitution in force, agreements with foreign countries should be decided by the Turkish Grand National Assembly.[1]

Despite the criticisms made against the Democratic Party government, it did not take a step back and preferred the Cabinet option when making an agreement with the USA, generally without consulting the Turkish Grand National Assembly. According to İsmail Soysal[2], in understanding this period; The agreements signed between Turkey and the USA between 1952 and 1964, which were stated as "broad cooperation within the alliance", were considered critical steps to secure the southeast side of NATO and to control the Eastern Mediterranean.

The most important bilateral agreements signed with the USA in the first years of the Democratic Party government are the Joint Security Agreement, and NATO Status of Forces Agreement also Military Facilities Agreement. Although these agreements are implementation agreements, they entered into force without the approval of the Grand National Assembly of Turkey.

Another important development that took place during the Democratic Party era and had an impact on the international arena is the Jupiter Missiles Problem. Because this problem has caused some changes in US foreign policy. The reason for the problem is that Soviet Russia sent the rocket carrying the Sputnik 2 satellites into space at the end of 1957.[3] In response to Soviet Russia's move in the international arena, the US government immediately countered by gathering organization members. The fact that Sputnik was carried out by Soviet Russia first had general effects on all alliance members. Later, it had an effective role in Turkey's foreign policy.

As a counter-move, the USA considered placing medium-range Jupiter missiles in NATO member countries, especially in countries that are geographically close to Soviet Russia, and suggested this at the NATO meeting. This proposal, which Eisenhower brought to the agenda at the NATO summit, was accepted by the member states in 1957. However, these missiles were placed in three alliance countries (England, Italy, and Turkey), which are not geographically close. This treaty was signed on October 25, 1959, in Paris, and it was stated that it was decided to place 15 Jupiter missiles in Turkey, 30 Jupiter missiles in Italy, and 60 Thor missiles in England.[4] In the face of these developments, Soviet Russia did not remain silent. The Soviet Union's response was to try to place a nuclear-tipped missile near the United States, primarily in Cuba. It also caused the Cuban Missile Crisis that would break out in 1962.[5]

One of the important events in the last years of Menderes's rule is the U-2 Spy Plane scandal. This process has again put Turkey in trouble in foreign policy. It has been claimed that the US

[1]1924 Turkish Constitution, https://www.worldstatesmen.org/Turkeyconstitution1924.pdf.
[2] İsmail Soysal, "Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", Belleten, C.XLI, S.162, Nisan 1977, s.258.
[3] National Geographic, https://education.nationalgeographic.org/resource/ussr-launches-sputnik.
[4] Barton, J. B., The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?, The Academy of Political Science, Vol. 95, No: 1, 1980, p. 99.
[5] Dwight. D. E., Remarks at the Opening of the NATO Meetings in Paris, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-opening-the-nato-meetings-paris.

spy plane, which took off from the Incirlik Military Base in Adana,(1st may 1960) which was allocated to the USA after Turkey became a member of NATO, was shot down by Soviet Russia.[1] The USA did not make a statement on this issue for a long time and there were tensions in relations with Soviet Russia the plane's pilot explained the situation. This situation not only caused problems between the USA and Soviet Russia but also led to tension between Turkey and Soviet Russia. Behind the USA's doing such a thing, it was stated that the biggest claim made was the desire of Soviet Russia to follow the developments in a possible nuclear field, especially after Soviet Russia had succeeded in launching Sputniks into space.

Furthermore, Khrushchev said in his statement from May 1960 that the Soviet Government would issue the necessary warnings to the nations that allow the operations of US spy planes and that they would not remain silent in the face of this situation.[2] The statements made by the USA and Turkey ensured that this situation between Soviet Russia and Turkey did not last too long. Because Turkey stated that this situation did not occur in its own airspace.

3. RELATIONS WITH THE SOVIET UNION FOLLOWING TURKEY'S ACCESSION TO NATO

In this part of our study, the issue of relations with Soviet Russia was discussed in a way to cover the period before Turkey became a member of NATO. In this section, the relations in the Democratic Party period will be examined. From the point of view of Soviet Russia, we can divide its relations with Turkey into two parts. These periods are Turkish-Soviet Russia relations while Stalin was alive and Turkish-Soviet Russia relations after Stalin's death on March 5, 1953.[3] It is possible to make this distinction for Turkey as well. As a result of the threats that Soviet Russia demanded territory from Turkey, it implemented a policy of approaching the West and succeeded in this policy by becoming a member of NATO. However, by becoming a member of NATO, Turkey was giving up its policy of armed neutrality.

Shortly after the death of the Soviet leader Stalin, in May 1953, the Soviet-Russian government announced in a note to Turkey that they had given up their previously stated territorial demands and that friendly relations between the two countries should be re-established.[4] The Soviet government tried to correct its previous mistakes. The Turkish government stubbornly did not understand this extended olive branch and even took a stand for the continuation of the coldness of relations. This attitude of the Turkish authorities prevented the normalization of Turkish-Soviet relations.

Democratic Party Government predicted the period in which it would experience difficulties in its relations with the USA and Western European countries due to the Cyprus problem, it could

[1] Örmeci, O., Typology Of Crıses In Turkısh-Amerıcan Relatıons: A Study Of Eıght Cases, UPA Strategic Affairs, p.34
[2] Quincy, W. Legal Aspect of the U-2 Incident, The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 4, 1960, pp. 841.
[3] Donna, U. The Death of Stalin, Library of Congress, https://www.loc.gov/loc/lcib/0304/post-stalin.html.
[4] Halil, A., Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s.143.

not have pursued such a policy towards Soviet Russia. In summary, efforts to improve Soviet Russia's relations with Turkey continued during the Democratic Party period.

4. CYPRUS ISSUE DURING THE DEMOCRATIC PARTY'S ERA

The Turkey-Greece crisis emerged, which started especially at the end of the Democratic Party period and continued for a long time. The reason for this crisis, as it is known, is the Cyprus Problem. In the speech of Fuat Köprülü, the Minister of Foreign Affairs of the period regarding Cyprus in the first year of the Democratic Party's rule, at his party's group meeting on 20 June 1950, "For now, an issue called the Cyprus issue is not in our annexation. Because the Greek Government is not officially engaged in the Cyprus issue. Therefore, our Foreign Ministry is not officially aware of the existence of such an event," he said[1]. These words are proof that the new government has not taken a new stance on the Cyprus issue.

The aim of Greece was to annex (enosis[2]) the strategically important island of Cyprus. At a time when the Soviet threat was intensifying over the Middle East and the communists were starting a civil war in Greece, the communists intensified their activities to annex the island to Greece on the island of Cyprus. The aim of the communists on the island was to remove the British from the strategically important island in the Eastern Mediterranean and turn it into a communist base. But the interesting thing is that the communists wanted to take the island and the rightists in Greece wanted this island to be taken by Greece. As such, all the peoples of Greece agreed on the annexation of Cyprus.[3]

The island of Cyprus has never belonged to Greece throughout its history.[4] However, since it was a Turkish island in history, approximately 120 thousand Turks lived on this island in the 1940s. And Greece's annexation attempts naturally concerned the Turkish government as well. Since 1947, both the Turkish press and the public have closely followed the developments in Cyprus and have constantly drawn the attention of the Turkish government to this issue. Although the public and the press constantly warned the government about this issue, we can say that the Democratic Party administration turned its back on this issue until 1955.[5]

The main reasons for Turkey's indifference to the Cyprus issue are its trust in England, Turkey's unwillingness to make a pact with Greece, which it is trying to gain friendship with, and the fact that it has been dealing with other goals in foreign policy until 1954. The Democratic Party

[1] Cicioğlu, H. ve Göktürk, T. B., Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar, https://silo.tips/download/trkiye-nin-kbrs-politikasn-belirleyen-olaylar-yllar-aras-zet, p 9-11.
[2] Britannica, https://www.britannica.com/topic/enosis
[3] Armaoğlu, F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Kronik Kitap, İstanbul, 2019, p. 529.
[4] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa
[5] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa

administration avoided making a move that would put the Balkan alliance in trouble. Anyway, until 1954, every move made by Greece to give Cyprus to him was rejected by England. [1]

Between 29 August and 7 September 1955, the London Conference, where Cyprus and the Eastern Mediterranean issues were discussed and convened. While Greece forced the island to join itself at the conference, England suggested that the island be given autonomy, which in a way was a concession in favor of Greece However, despite this, the British authorities, who discussed this issue with Makarios, could not convince him about autonomy. Thereupon, Makarios and his three friends were arrested at Nicosia International Airport on March 9, 1956, on the grounds that they were planning terrorist activities, and were exiled to the Seychelles Islands.[2]

Greek people who lived in Istanbul for many years were adversely affected by the incident. So much so that the Greek minority group living in Turkey since the 1950s has been directly affected by the Cyprus crisis. It can be said that in this period, the foreign policymakers of both countries mutually saw the minority groups under their sovereignty as tools in foreign policy. In 1957, it can be said that the UK seriously considered autonomy in Cyprus. We can say that the Democratic Party administration, which was angry at the beginning of this move with the British, later turned to reconciliation. Since the middle of 1957, Menderes has said that "Cyprus is Turkish." We can claim that he gave up his slogan based on newspaper reports.[3]

In February 1959, both countries agreed on the establishment of the Republic of Cyprus, where the rights of the Turkish minority living on the island would be protected by Turkey, Greece and England, and an agreement was signed on February 19, 1959 in London, which foresees the establishment of the Republic of Cyprus.[4] As a matter of fact, the day after the May 27 coup, the National Unity Committee supported and approved the Zurich and London Treaties. The Republic of Cyprus was proclaimed on 15 August 1960. Archbishop Makarios to the Presidency of the country, and the leader of the Turkish Cypriot community, Dr. Fazil Kucuk has been selected.[5]

When considered in terms of the Western Alliance, Turkey and Greece maneuvered through the limitations of this alliance while determining their Cyprus policies. Therefore, the Western alliance has formed an important pillar of the Cyprus problem for both countries. In this sense, the fact that the Cyprus issue led to an increasing regression between Turkey and Greece also

[1] Armaoğlu, F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Kronik Kitap, İstanbul, 2019, p. 528- 532
[2] The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece, and Turkey, London, H. M. Stationery Off, 1955. https://www.worldcat.org/title/tripartite-conference-on-the-eastern-mediterranean-and-cyprus-held-by-the-governments-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-greece-and-turkey-london-august-29-september-7-1955-with-relevant-documents/oclc/835842337.
[3] Zafer Gazetesi, 4 Mayıs 1957
[4] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa
[5] Ali sana attığım

directly affected the NATO alliance. The tense atmosphere between the two countries had consequences such as Greece's withdrawal of its troops from the NATO base in Izmir.[1]

This situation, first of all, caused the leading members of NATO, such as the USA and the UK, to play an active role in the Cyprus issue. Throughout the 1950s there was a diplomatic crisis waiting to be resolved. Incirlik Base, which is one of the important bargaining issues in Turkey-US relations today, was brought to life as a result of the changing world policy of the USA after Soviet Russia successfully detonated the first atomic bomb in 1949. The Adana region attracted the attention of US strategists. It dates back to the years of the war. During the war years, Turkey's ability to maintain its policy of staying out of the war created multi-faceted diplomacy. The policy developed by the USA for Turkey after the Cairo Conference in 1943[2], when the most critical developments of the war took place, was based on the fact that this country had a very important position for a large intelligence. This situation, which we can express as the most important issue in the diplomatic relations that the USA established with Turkey during the Cold War years, has revealed the role played by Turkey in the NATO alliance.

5. BALKAN POLICY (BALKAN PACT)

Turkey's NATO orientation and membership made it feel unsafe in the face of Soviet Russia, and it tried to seek alternative solutions. As a result of this situation, relations with Soviet Russia were not good. On November 13, 1951, Soviet Russia intimidated Turkey by sending a note to the Turkish government. The main reason for this is that the United States will have access to Turkey's air bases. In response to this note, Turkey has consistently stated that it is committed to peace. Tensions between the two countries remained high. Furthermore, on February 28, 1953, Greece, Turkey, and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia signed the Treaty of Friendship and Cooperation with Turkey.[3]

With this treaty, the Balkan Pact was created. Officially, on August 9, 1954[4], a friendship and cooperation agreement was signed in Bled, Yugoslavia, and then the Balkan Pact officially declared its existence. One of the biggest problems was the Soviet threat during that time. In addition to this, the border problems of Greece, which had just come out of a civil war at that time, with Bulgaria, as well as the problems with Albania, which was supported by the Soviets, were enough to worry the Greek administrators.

---

[1] Dionysios Chourchoulis-Lykourgos Kourkouvelas, "Greek Perceptions of NATO During the Cold War", Southeast European and Black Sea Studies, 12:4, (2012), s.497.
[2] The Cairo Conference, U.S. Department of State Archive, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/wwii/107184.htm#:~:text=In%20the%20Cairo%20Declaration%2C%20jointly,Korea%2C%20and%20the%20Pacific%20Islands.
[3] Treaty of Friendship and Collaboration Between the Turkish Republic, The Kingdom of Greece, and the Federal People's Republic of Yugoslavia, Yale Law School Lillian Goldman Law Library, 1953, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/eu001.asp.
[4] Treaty of Friendship and Collaboration Between the Turkish Republic, The Kingdom of Greece, and the Federal People's Republic of Yugoslavia, Yale Law School Lillian Goldman Law Library, 1953, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/eu001.asp.

It shows that Yugoslavia tried to improve its relations with the West, after leaving Soviet Communism, approaching the Western states, especially the USA, and starting to receive assistance. In October 1951, when the Middle East issue was also heavily on the agenda, the American, British and French Chiefs of Staff made a visit to Turkey to discuss the Middle East issue. Because Britain was at odds with Egypt over the evacuation of the Suez canal area[1], it wanted Turkey to lead the way in establishing a Middle East Pact that would help them stay in the area.

President Adnan Menderes, on the one hand, carried out an active policy in the Middle East with the help of the USA and England,[2] on the other hand, tried to complete the security chain from the Atlantic to Pakistan. These developments show the importance given by Turkey to the establishment of the Balkan Pact. According to President Menderes, Turkey's geopolitical importance has brought Turkey to the position of being the natural leader of the Southern Mediterranean, both due to its geographical location and its proximity to the west.

After the death of the Soviet leader Stalin, the new government regime bid farewell to the aggressive politics in the Balkans. This situation made us think about the role of Yugoslavia in the Balkan Pact. It also led him to question his dependence on the Balkan Pact. Although the Balkan Alliance started as a strong alliance built on solid foundations, it did not continue that way. It is an artificial alliance created only because countries need each other due to periodic situations. After the conditions of the period and the interests of the countries changed, the artificial bond between the countries loosened and later caused it to break. In the same period as Yugoslavia's changing Soviet Russia policy, the Cyprus problem occurred, so Turkish-Greek relations deteriorated. With the further growth of the Cyprus problem in 1954, gaining an international character, and Turkey being forced to become a party to the problem in 1955, it caused a breakdown between Ankara and Athens.[3] Disputes over the Cyprus problem brought about end of the Balkan Alliance.

6. MIDDLE EAST POLICY (BAGHDAD PACT – CENTO)

After the Balkan Pact, Turkey aimed to provide security in the Middle East against the Soviet threat. Therefore, the “Baghdad Pact” agreement was signed between Turkey and Iraq on February 24, 1955. According to this agreement, it was envisaged that the parties would support each other in ensuring mutual security and defense. According to this agreement, the joint established by Turkey, Iraq, Great Britain, Pakistan, and Iran in 1955 envisaged contributing to each other politically, security, and financially. The main purpose of the North Atlantic Treaty Organization and the Baghdad Pact was to prevent threats and promote peace in the Middle

[1] Suez Crisis, U. U. Department of State Archive, 2009, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/97179.htm
[2] Barlas, D., Yılmaz, Ş. Ve Güvenç, S. Revisiting the Britain-US-Turkey triangle during the transition from Pax Britannica to Pax Americana (1947-1957), Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 20, Issue 4, 2020, p. 645.
[3] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa

East. It was renamed the Central Treaty Organization or CENTO in 1959 after Iraq withdrew from the Pact.[1]

In addition, the developments in the Middle East caused the Pact to weaken. By 1956, Egyptian leader Gamal Abdel Nasser took control of the internationally important Suez Canal.[2] Israel did not remain silent in the face of this situation. So he occupied the Sinai peninsula. The British and French forces broke their silence in the face of this situation and intervened in the situation.

As a result of these events, the confidence in the British power in the region was shaken and this situation damaged the leadership position of England in the Baghdad Pact. By 1958, regional stability was under threat due to the Egyptian-Syrian union, the Iraqi revolution, and the civil conflicts in Lebanon. In the face of this situation, the USA got involved in Lebanon and explained this in the 1957 Eisenhower Doctrine.[3] The members of the Baghdad Pact, excluding Iraq, welcomed and approved the US intervention. In 1959, Iraq officially announced its withdrawal from the agreement.

CENTO has never provided its member states with a means to fully guarantee collective defense. With the declaration of Iraq's withdrawal from the Baghdad Pact, CENTO moved its headquarters to Ankara. The United States did not become a member of the pact but continued to support it as a partner. CENTO had no military activity but provided aid to the US allies. As a result of the internal turmoil that emerged in Iran in 1979, the revolution of the Shah was overthrown and led to Iran's withdrawal from CENTO.[4] This caused Pakistan to determine that the organization no longer had a role to play in enhancing its security and later withdrew that year.

As a result, the Baghdad Pact, which could not fulfill its purpose of establishment, ended its function in 1979.[5] For Turkey, this pact was to make its presence felt in order to provide peaceful solutions for the problems that may arise in the Middle East after Turkey became a NATO member. However, the conflict with the wishes of the people of the region, namely Syria and Egypt, did not result in the way they wanted. While Turkey wanted to play a unifying role in the Middle East region, it suddenly found itself against these countries.

[1] The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO), U.S. Department of State Archive, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm#:~:text=Similar%20to%20the%20North%20Atlantic,pulled%20out%20of%20the%20Pact.
[2] Suez Crisis, https://www.history.com/topics/cold-war/suez-crisis#:~:text=The%20Suez%20Crisis%20began%20on,Abdel%20Nasser%20nationalized%20the%20canal.
[3] Peter, L. H. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957, Wiley, Vol. 36, No. 1 2006, p. 41.
[4] The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO), U.S. Department of State Archive, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm#:~:text=Similar%20to%20the%20North%20Atlantic,pulled%20out%20of%20the%20Pact
[5] Vitor, T. A short introduction to the Baghdad Pact – When Britain and Iran were allies, https://ukdefencejournal.org.uk/a-short-introduction-to-the-baghdad-pact-when-britain-and-iran-were-allies/

7. CONCLUSION

During World War II, the main factors guiding Turkish foreign policy were national interests and national security concerns. In the aftermath of the Second World War, Turkey made the historic choice of siding with the free world and the Western Bloc. This policy led Turkey to become a member of NATO on 18 February 1952. After the Second World War, a new global order was established. The effort to mold Turkey has been very successful in influencing the choice to take the lead in foreign policy. At the same time, the rise of Soviet Russia's anti-Turkey policy has compelled it to act with security concerns. This situation stimulated Turkey's desire to form an alliance with the US.

After Turkey joined NATO, it was no longer able to use the influence of Ottoman cultural ties in its relations with its neighbors as a state. Examples of this process include the Syria Crisis (1957), the Palestine Question, and the Suez Crisis. Turkey's turn to the west in response to the Soviet threat, as well as its attitude toward the west, caused problems with Middle Eastern countries while also causing it to develop. Another issue was that the Soviets sent notes to Turkey in response to Turkey's NATO membership. Because its membership allowed the United States to establish military bases in Turkey. However, this situation has sparked a debate that has lasted to this day.

Although the foreign policy was very active during the Democratic Party period, it has remained one of the important issues in domestic politics. NATO membership has had an impact on Turkish-US relations for many years. Turkey has made great efforts for this membership. However, the positive relations in the context of this membership led to a period of crisis with the USA and especially Greece in the 1954s, when the problems in Cyprus increased. The Cyprus issue has intensified since 1963. For this reason, the relations between Turkey and the USA have started to progress in a bad direction and this membership of Turkey has been discussed in domestic politics. In addition, with the outbreak of the Cyprus issue, there were

also problems in the Balkan pact. As a result, since the first years of the Cold War, NATO, which Turkey has been involved in with security concerns, has been the main determinant of Turkish foreign policy for many years and has been causing Turkey to remain in dilemmas until today

REFERENCES

Armaoğlu, F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Kronik Kitap, İstanbul, 2019, p. 529.

Ataöv, T., Amerika NATO ve Türkiye, Aydınlık Yayınevi, İstanbul, 1969.

Barlas, D., Yılmaz, Ş. Ve Güvenç, S. Revisiting the Britain-US-Turkey triangle during the transition from Pax Britannica to Pax Americana (1947-1957), Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 20, Issue 4, 2020, p. 641 – 659.

Barton, J. B., The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?, The Academy of Political Science, Vol. 95, No: 1, 1980, pp. 97 – 125.

Britannica, https://www.britannica.com/topic/enosis, (Date of Access: 16.10.2022).

Cicioğlu, H. ve Göktürk, T. B., Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar, https://silo.tips/download/trkiye-nin-kbrs-politikasn-belirleyen-olaylar-yllar-aras-zet, (Date of Access: 14.10.2022).

Donna, U. The Death of Stalin, Library of Congress, https://www.loc.gov/loc/lcib/0304/post-stalin.html, (Date of Access: 19.09.2022).

Dwight. D. E., Remarks at the Opening of the NATO Meetings in Paris, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-opening-the-nato-meetings-paris, (date of Access: 25.09.2022)

Halil, A., Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

National Geographic, https://education.nationalgeographic.org/resource/ussr-launches-sputnik. (Date of Access: 11.10.2022).

Quincy, W. Legal Aspect of the U-2 Incident, The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 4, 1960, pp. 836 – 854.

Örmeci, O., Typology Of Crıses In Turkısh-Amerıcan Relatıons: A Study Of Eıght Cases, UPA Strategic Affairs, p.34.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, https://www.mfa.gov.tr/cyprus-in-the-period-1571---1959.en.mfa, (Date of Access: 11.10.2022).

Soysal, İ. Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, Belleten, C.XLI, S.162, Nisan 1977, s.258.

Peter, L. H. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957, Wiley, Vol. 36, No. 1 2006, pp. 38 – 47.

Suez Crisis, https://www.history.com/topics/cold-war/suez-crisis#:~:text=The%20Suez%20Cri sis%20began%20on,Abdel%20Nasser%20nationalized%20the%20canal., (Date of Access: 1.10.2022).

Suez Crisis, U. U. Department of State Archive, 2009, https://2001-009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/97 179.htm

Treaty of Friendship and Collaboration Between the Turkish Republic, The Kingdom of Greece, and the Federal People's Republic of Yugoslavia, Yale Law School Lillian Goldman Law Library, 1953, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/eu001.asp, (Date of Access: 1.10.2022).

The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO), U.S. Department of State Archive,

https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm#:~:text=Similar%20to %20the%20North%20 Atlantic,pul led%20out%20of%20the%20Pact.

The Cairo Conference, U.S. Department of State Archive, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/ wwii/107184.htm#:~:text=In%20the%20Cairo%20Declaration%2C%20jointly,Korea%2C%20and%20the%20Pacific%20Islands.

The Tripartite Conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus held by the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece, and Turkey, London, H. M. Stationery Off, 1955. https://www.worldcat.org/title/tripartite-conference-on-the-eastern-mediterranean-and-cyprus-held-by-the-governments-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland-greece-and-turkey-london-august-29-september-7-1955-with-relevant-documents/oclc/835842337, (Date of Access: 05.10.2022).

Vitor, T. A short introduction to the Baghdad Pact – When Britain and Iran were allies, https://ukdefencejournal.org.uk/a-short-introduction-to-the-baghdad-pact-when-britain-and-iran-were-allies/

1924 Turkish Constitution, https://www.worldstatesmen.org/Turkeyconstitution1924.pdf.

SPOR SPONSORLUĞUNDA TUZAK PAZARLAMA RİSKİ

Dr. Öğr. Üyesi Kemal ATASOY[1]

ÖZET

Büyük spor organizasyonlarında gerek sporcu gerek takım gerekse de organizasyonu yapan şirketin taraf olduğu spor sponsorluğu sözleşmelerini bekleyen en büyük tehlike tuzak pazarlama taktikleridir. Tuzak pazarlama, esasen tüketicinin gözünde dünyanın ilgiyle takip ettiği sporcuyla ya da spor takımıyla herhangi bir sözleşmesel bağa sahip olmasa da bu izlenimi bırakmak isteyen şirketlerin başvurduğu bir yoldur. Özellikle olimpiyat oyunları, dünya şampiyonaları gibi ilgi çekici spor olaylarının resmi sponsorları arasında yer almayan şirketler daha az maliyetle resmi sponsor olan rakiplerinin yarattığı ticari etkiye ulaşmak istemektedir. Doğal olarak spor sponsorluğu yoluyla markasını tanıtmayı amaçlayan şirketler için bu durum büyük problem teşkil etmektedir. Tüketiciyi yanıltan ve haksız rekabet hali yaratabilen bu tip durumlarda sponsor olmayan şirket, desteklenen tarafla var olmayan, yanlış bir bağ kurar. Resmi sponsorların sözleşmeden elde etmeyi bekledikleri menfaati azaltma riski her zaman vardır. Aynı zamanda sponsor desteği bulunmadan yapılamayacak derecede geniş ve büyük organizasyonların sonraki yıllarda sponsor bulmasını zorlaştırmaktadır. Tuzak pazarlama taktiklerinden ilki, yayının öncesinde veya sonrasındaki reklam kesitlerinin satın alınarak tuzak pazarlama yapan şirketin sanki organizasyonla bir bağlantısı varmış gibi gösterilmesidir. İkinci taktik ise, resmi ya da ana sponsor unvanına sahip şirketlerin yanı sıra yıldız oyuncularla sözleşme imzalamış, onların sponsoru olmuş şirketlerin spor müsabakasının yapıldığı yerde ya da yayını esnasında agresif pazarlama yapmasıdır. Bir başka taktik ise, spor organizasyonuna dair çeşitli kampanya ve çekilişlerle tüketicinin ilgisini çekmektir. Tuzak pazarlamaya karşı alınabilecek önlemler, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)'nin olimpiyatları düzenleyen ülkelerle birlikte yıllar içinde alınmaya çalışılmaktadır. IOC'nin Olimpik Şart metni dışında örneğin İngiliz hukukunda Londra Olimpiyatları için özel kanun çıkarıldığı bilinmektedir. Türk hukukunda ise en yaygın spor sponsorluğu alanı olan futbola dair 5894 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun md. 14/ f. 2 hükmü tuzak pazarlamaya karşı 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu md. 54 ve devamı hükümlerine göre haksız rekabet yaptırımları gündeme gelecektir.

[1] Assistant Professor, Cag University, kemalatasoy@cag.edu.tr ORCID No. 0000-0003-1604-3569

Anahtar Kelimeler : Spor sponsorluğu, Tuzak pazarlama, Hukuka aykırılık, Haksız rekabet

1. GİRİŞ: SPONSORLUK VE TUZAK PAZARLAMA KAVRAMLARI

Sponsorluk kavramı, genel olarak işletmelerin pazarlama stratejilerinde ticari iletişim olarak yaygın olarak başvurdukları bir seçenektir. Sponsor olan işletmeler, amaçlarına ulaştıkları zaman, desteklenen faaliyetin, kurum veya kişilerin topladıkları ilgi ve olumlu imajdan onlar da fazlasıyla yararlanmış olur. Ancak çoğu zaman sponsorun sektör içindeki rakipleri, hem desteklenen büyük ölçekli faaliyetlerin yarattığı ilgi ve etkiden faydalanmak, hem de rakiplerinin sponsorluk dolayısıyla elde edeceği başarıları engellemek amacıyla pazarlama taktikleri uygulamaktadır. Bu amaçla uygulanan pazarlama taktiklerine *'tuzak pazarlama (ambush marketing)'* denilmektedir.[1] Tuzak pazarlama kavramı yerine 'sinsi pazarlama', 'gerilla pazarlama', 'parazit pazarlama' gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Ancak İnal/ Baysal'a göre, parazit pazarlama kavramı, sadece haksız rekabet teşkil eden, dolayısıyla rekabet hukukuna aykırılık oluşturan fiilleri, pazarlama taktiklerini karşılamaktadır. Oysa '*ambush marketing'* kavramına karşılık gelmesi gereken tuzak pazarlama, her zaman, her somut olayda hukuka aykırı fiil olarak nitelendirilemez.[2]

Tuzak pazarlamanın tanımına gelirsek, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde bu kavramı tanımlamak mümkündür. Dar anlamda tuzak pazarlama, sponsorluk bedeli ödeyerek rakip şirketin hak kazandığı spor organizasyonunun resmi sponsorluğundan beklenen etkiyi zayıflatmak veya sarsmak için doğrudan uygulanan pazarlama taktikleridir. Tuzak pazarlama yoluna giden işletmeler, reklamlar ve promosyon kampanyalarıyla tüketiciyi yanıltmayı ve organizasyonun resmi sponsoru kendisiymiş gibi yanlış bir algı oluşturmayı hedeflerler.[3] Geniş anlamda tuzak pazarlama ise, doğrudan ve kasti saptırmalardan çok, resmi

[1] Erinn M. Batcha, "Who Are the Real Competitors in the Olympic Games? Dual Olympic Battles: Trademark Infringement and Ambush Marketing Harm Corporate Sponsors- Violations Against the USOC and its Corporate Sponsors", **Seton Hall Journal of Sports Law**, Vol. 8, 1998, s. 252, Emrehan İnal, Başak Baysal, Reklam Hukuku ve Uygulaması, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2008, s. 162-163, Metin Argan, , Spor Sponsorluğu Yönetimi, Detay Yayıncılık, Ankara 2004, s. 227, Aydemir Okay, Sponsorluğun Temelleri, Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 166.

[2] İnal/ Baysal, s. 163.

[3] Patrick Donohue Sheridan, "An Olympic Solution to Ambush Marketing: How the London Olympics Show the Way to More Effective Trademark Law", **Sports Law Journal**, 2010, s. 32, Steve McKelvey/ John Grady, "Ambush Marketing: The Legal Battleground for Sport Marketers", **Entertainment& Sports Lawyer Journal**, Vol. 21, Winter 2004, s. 8-9, Batcha, s. 252, Vered Yakovee, Legal Aspects of Big Sports Event Management Part II: Sponsorships, Entertainment & Sports Lawyer, Vol. 25, İlkbahar 2007, s. 26-27.

olarak sponsor olmamasına rağmen, izin veya yetki almaksızın belli bir spor organizasyon ile işletmenin kendisi, ürünü veya hizmeti arasında ilişki kurarak organizasyonun ünü, popülerliği ve olumlu izlenimlerinden faydalanma çabasıdır.[1] Sonuçta genel olarak tuzak pazarlama, sponsor olan rakip işletmenin desteklediği spor organizasyonu ile bağlantı kurarak, rakip hedef alınsın veya alınmasın, işletmenin izleyicilerin dikkatini kendi ürünü veya hizmetini çekmesine yönelen her türlü pazarlama faaliyeti olarak nitelendirilebilir.

Spor sponsorluğu, modern anlamda ortaya çıktığından beri tuzak pazarlama olarak nitelendirilebilen taktikler de rakip şirketler tarafından kullanılmaktadır. Tuzak pazarlama uygulayan işletmelerin spor sponsorluğu alanını tercih sebebi, spor endüstrisinin bu tip uygulamalara açık olmasından kaynaklanmaktadır. Öncelikle, geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilen şampiyonluk, play-off karşılaşmaları gibi önemli sportif etkinlikler, sponsorluk yoluyla reklam verme açısından şirketlerin ilk tercihidir. Hal böyle olunca, spor organizasyonlarında veya karşılaşmalarında her türlü reklam faaliyeti oldukça maliyetli olmaktadır. Bu da şirketleri büyük rakamlarla organizasyonların sponsorluğunu üstlenmektense, daha küçük bir maliyetle, sponsorluk ücreti ödemeden, tuzak pazarlama taktiklerini hayata geçirerek büyük spor organizasyonların popülerliğinden, en az sponsor işletmeler kadar, yararlanma yoluna itmektedir.[2]

Tuzak pazarlama, spor sponsorluğu üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Sponsor olmayan şirketlerin yarattığı esas sorun, organizasyonla kendi ürünleri, markaları arasında yanıltıcı bir bağlantı kurmasıdır.[3] Hem tüketicilerde kimin sponsor olduğuna dair yanıltmaya yönelik faaliyetlerde bulunarak haksız rekabet yaratabilmekte, hem de, daha önemlisi, sponsorlar olmadan yapılamayacak büyüklükteki spor organizasyonlarına sponsor bulmayı zorlaştırmaktadır.[4]

2. TUZAK PAZARLAMA TAKTİKLERİ

[1] Lori L. Bean, "Ambush Marketing: Sport Sponsorship Confusion and the Lanham Act", **Boston University Law Review**, Vol. 17, September 1995, s. 1100, İnal/ Baysal, s. 164. Argan ise tuzak pazarlamayı, 'en basit anlamda, resmi sponsor olmayan firmaların sponsor oldukları izlenimi uyandıran pazarlama faaliyetleri yapmasıdır.' şeklinde tanımlamıştır. Argan, s. 227.
[2] Ian S. Blackshaw, "Sports Sponsorship and Ambush Marketing", **New Law Journal**, Vol 151, 2001, s. 1014.
[3] C.T. Aaron Smith, Introduction to Sport Marketing, Routledge 2008, s. 219, Sheridan Donohue Patrick, An Olympic Solution to Ambush Marketing: How the London Olympics Show the Way to More Effective Trademark Law, Sports Law Journal, Vol. 17, 2010, s. 28-30, Batcha, s. 252.
[4] Bean, s. 1101.

Tuzak pazarlama kavramı, çeşitli yöntemlerle karşımıza çıkabilmektedir. Uygulamada bugüne kadar özellikle en büyük spor organizasyonu olarak lanse edilen Olimpiyatlar Oyunlarında çeşitli tuzak pazarlama taktikleri tespit edilmiştir.[1] Tuzak pazarlama taktiklerinden ilki, spor organizasyonunun yayını esnasında, yayın öncesinde veya sonrasında reklam sürelerini satın alarak sponsor olmayan işletmenin organizasyonla bağlantı kurmasıdır.[2] Visa-American Express arasında yaşanan olay buna güzel bir örnektir. 1992 Barcelona Olimpiyat Oyunları'nda kredi kartı devi Visa, resmi kredi kartı sponsorluğu için 20 milyon dolar ödemiştir. Ancak Olimpiyatlar başlamadan hemen önce yayınlanmaya başlayan ve Yaz Olimpiyatı'nı çağrıştıran bir dile sahip American Express reklamlarında 'Unutmayın, İspanya'yı ziyaret etmek için vizeye (orijinal dilde *visa*) ihtiyacınız yok!' ve ' Açıkçası biz eğlence ve oyundan fazlası için buradayız.' şeklinde cümleler kullanarak tuzak pazarlamanın bu taktiğini başarıyla uygulamıştır.[3] Aynı zamanda şirketler, rakibin resmi sponsoru olduğu organizasyonun yayın sponsorluğunun üstlenilmesiyle tuzak pazarlama faaliyetinde bulunabilir.[4] Özellikle dünya çapında büyük ölçekli spor olaylarını yayın araçları yoluyla izleyenlerin sayısı düşünüldüğünde, bu tip durumlarda yayın sponsorluğunun tercih edilmesi yoluna gidilebilmektedir. Örneğin; 1984 Los Angeles Oyunları'nda Fuji, resmi sponsor olurken, sektör içindeki rakibi Kodak, Olimpiyat Oyunları'nın yayın sponsorluğunu üstlenmiştir. Kodak, bu yayın sponsorluğu ile yayıncı kuruluşun kullanma hakkı elde ettiği Olimpiyat sembollerine reklam faaliyetlerinde kullanmıştır. Kodak'ın bu şekilde uyguladığı tuzak pazarlama faaliyeti, Fuji'nin Olimpiyatlara sponsorluğunun etkilerini kısıtlamış ve bundan dolayı Fuji, pazar payını yüzde 11'den sadece yüzde 15'e çıkarabilmiştir.[5]

Tuzak pazarlamanın ikinci görünümü[6] ise, büyük çaplı organizasyonlarda birlikte sponsorluk halinde, ana sponsor olan şirketin yanında tali veya kısmi sponsor olan şirketlerin bu konumlarını agresif bir pazarlama anlayışıyla tüketiciye sunmalarıdır. Ayrıca büyük çaplı spor organizasyonlarının sponsoru olmamasına rağmen, katılımcı olarak yer alan üst seviye

[1] Batcha, s. 231, dn. 13.
[2] Smith, s. 221. Blackshaw, bu uygulamayı 'firmaların prestijli organizasyonlara otostop çekmesi'ne benzetmektedir. Blackshaw, **Ambush marketing**, s. 1014.
[3] Sheridan, s. 32-33, Bean, s. 1103, İnal/ Baysal, s. 166.
[4] 1988 Calgari Kış Olimpiyatları'ndaki McDonalds- Wendy's olayı için bkz. Bean, s. 1104. Ayrıca 1991 Dünya Ragbi Futbolu Şampiyonası'ndaki Heinz- Sony olayı için bkz. S. Ian Blackshaw, Sports Marketing Agreements: Legal, Fiscal and Practical Aspects, Asser International Sports Law Series, Springer Publishers, 2012, s. 126.
[5] Smith, s. 221, İnal/ Baysal, s. 165, Okay, s. 168.
[6] Smith, s. 221.

sporcuların ya da takımların sponsorluğunu üstlenen işletmeler, bu sponsorluk aracılığıyla organizasyonla ürünleri arasında bağlantı kurabilmektedir. Bu pazarlama taktiğini yaşanan bir olayla somutlaştırmak gerekirse, 1992 Barcelona Olimpiyatlarında, Coca-Cola şirketi resmi sponsor olabilmek için 33 milyon doları gözden çıkarmıştır. Buna karşılık dönemin 'rüya takım'ı ABD Basketbol Takımı'nın yıldız oyuncusu Magic Johnson'ın sponsorluğunu üstlenen Pepsi-Cola, reklam faaliyeti sonucu Olimpiyatlarla bir bağlantısı kurulmuştur. Yine 2002 Dünya Kupası'nda organizasyonun resmi sponsoru Coca-Cola iken, Pepsi-Cola, Türkiye Milli Futbol Takımı'nın sponsorluğunu üstlenerek, Türkiye'de daha az maliyetle rakibinden daha etkili bir reklam faaliyeti gerçekleştirmiştir.[1]

Tuzak pazarlama uygulamalarındaki üçüncü yol ise, kampanyalar ya da çekilişler düzenleyerek, promosyonlu hediyeler dağıtmak veya etkinlik biletlerini bedava vermektir.[2] Burada sponsor olmayan işletmeler, düzenledikleri kampanyalarla tüketicilere spor organizasyonunun sembollerini barındıran eşyalar veya çekiliş, yarışma sonucu spor karşılaşmalarına bedava biletler vermek suretiyle tuzak pazarlama faaliyetinde bulunur. Kanada'da tuzak pazarlama uygulamalarına karşı açılan ilk dava olma özelliğini taşıyan Amerikan Ulusal Buz Hokeyi Ligi (NHL) - Pepsi-Cola davası, önemli bir örnektir. Bu olayda[3] Pepsi-Cola şirketi, NHL'in resmi sponsoru olan rakibi Coca-Cola'yı manipüle etmek için bir promosyon kampanyası başlatmıştır. Kampanyanın içeriğine göre, tüketicilerin play-off karşılaşmalarının sonuçlarını doğru tahmin etmeleri halinde bedava biletlerle maçları yerinde izleyebilecekleri söylenmiştir. Kampanya sırasında da açıkça tuzak pazarlama görünümü yaratmamak için, NHL'in, kupanın resmi adı kullanılmamış ve takım adları yerine sadece şehir isimleri sayılmıştır. Hatta Pepsi'nin NHL ile hiçbir ilgisinin olmadığı reklamlarda ve kampanyada belirtilmiştir.[4] Bir diğer örnek ise Amerikan Kolej Sporları Kurumu (NCAA) ile

[1] Sheridan, s. 33, İnal/ Baysal, s. 166. Aynı zamanda ABD Mahkemelerinde ilk kez tuzak pazarlamadan doğan dava, olarak görülen Mastercard v. Sprint olayı için bkz. Bean, s. 1119 vd., Sheridan, s. 35-36, Anthony Verrelli, "Contracts-Licensing-The Lanham Act Does Provide a Remedy for a False Sponsorship Claim -Mastercard International, Inc. v. Sprint Communications, Co.", **Seton Hall Journal of Sport Law**, Vol. 4, 1994, s. 726 vd., Okay, s. 173-174.

[2] Smith, s. 222, Okay, s. 169.

[3] Davanın gelişimi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Steve McKelvey, "NHL v. Pepsi-Cola Canada, Uh-Huh! Legal Parameters of Sports Ambush Marketing", **Entertainment& Sports Law Journal**, Vol. 10, 1992-1993, s. 5 vd., Bean, s. 1108 vd., Sheridan, s. 34, İnal/ Baysal, s. 167.

[4]Kampanya veya reklamlardaki bu tür klozlara *disclaimer*, yani sorumluluktan feragat denilmektedir. Bu tür klozların, tanıtım faaliyetlerinde kullanılmasıyla birlikte, tüketicinin algısını yanıltma amacı bir ölçüde gizlenmekte ve olası bir davada, sponsor olan rakip şirketin tuzak pazarlama iddialarına karşı daha güçlü bir savunma yapılmaktadır.

Coors adlı şirket arasındaki davadır.[1]

Son tuzak pazarlama faaliyeti olarak, sponsor olmayan işletmelerin, spor organizasyonunun gerçekleştiği şehirde veya alanların yakınında agresif bir şekilde tanıtım faaliyetinde bulunmasını sayabiliriz. Bu dördüncü taktiğin uygulamadaki örneklerinden birinde, 1992 Barcelona ve 1996 Atlanta Oyunlarında resmi ürün sponsoru, Reebok firması iken, sponsor olmayan Nike, Barcelona ve Atlanta'da, çoğu açık hava panosunda olmak üzere, afişlerini asmış, sponsoru olduğu sporcuların basın açıklamalarını gerçekleştirmiştir.[2]

3. TUZAK PAZARLAMAYA KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Bu kadar çeşitli tuzak pazarlama uygulaması karşısında, başta Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) olmak üzere, spor etkinliklerini düzenleyen kurumlar ve sponsor olmak isteyen şirketler, büyük bir maddi ve manevi zarar tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Tuzak pazarlamanın önüne geçebilmek için yasal düzenlemelerin sürekli geliştirilmesi[3] ve sponsorluk anlaşmalarının görüşme sürecinde işletmelerin gerekli önlemlerin alınacağına ilişkin güvence almaları şarttır.

Tuzak pazarlamanın yasal düzenleme ile önlenmesine ilişkin bir örnek verecek olursak, geçen sene gerçekleştirilen 2012 Olimpiyat Oyunları için İngiltere, 'Londra Olimpiyatları Kanunu'nu çıkarmıştır.[4] Bu kanunun 33.maddesinde ve bu maddenin atıf yaptığı Liste 4'te 'Londra Olimpiyatları ile ilişkilendirme hakkı' öngörülmüştür.[5] Tuzak pazarlamaya karşı getirilen en kapsamlı hukuki düzenleme olan bu kanun, ilişkilendirme hakkı ile Olimpiyat Oyunları'nı destekleyen bir şirkete tanınan ayrıcalıklı haklarla kamuoyunda ürününün, markasının tanıtımını yaparken Olimpiyatlarla olan bağlantısını gösterme imkanı sağlanmıştır.[6]

---

[1] Amerikan Kolej Sporları Kurumu (NCAA), bu tip bir yetkisiz uygulamalara karşı dava açan ilk Amerikan spor organizasyonu olmuştur. Davaya konu olan olayda, Coors adlı bira şirketi düzenlediği promosyonla tüketicilere Amerikan Kolej Basketbol Ligi'nin dörtlü finallerine bilet vermeyi taahhüt etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Sheridan, s. 33, McKelvey/ Grady, s. 9.

[2] Batcha, s. 253-254, Sheridan, s. 33.

[3] Bu yönde ABD'de yapılan kanun, Amatör Sporlar Kanunu (Amateur Sports Act)'dur. Bu kanunla Amerikan Olimpiyat Komitesi (USOC)'ne Olimpiyatları destekleyen firmalara ayrıcalıklı haklar tanıma yetkisi verilmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Batcha, s. 240 vd., Sheridan, s. 41, McKelvey/ Grady, s. 13-14.

[4] http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/12/contents (Son Erişim Tarihi: 13.12.2022)

[5] Liste 4'ün tamamı için bkz. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/12/schedule/4 (Son Erişim Tarihi: 13.12.2022)

[6] Sheridan, s. 42, İnal/ Baysal, s. 173-174.

Londra Olimpiyatları Kanunu, ayrıca sponsor olmayan şirketlerin tuzak pazarlama yoluyla Olimpiyatlarla kendilerini ilişkilendiren yanlış bir izlenim yaratmamaları için sıkı önlemler getirmiştir. '2012', 'oyunlar', 'iki bin on iki', 'yirmi on iki' gibi birinci derecede veya 'altın', 'gümüş', 'bronz' , 'yaz', 'Londra' gibi ikinci derecedeki ifadeler, sponsora rakip işletmelerin tanıtım faaliyetlerinde yer alamayacaktır. Zira toplum algısında bu sözcüklerin kullanılması, Olimpiyatlarla bağlantının bulunduğuna yönelik yanıltıcı bir algı oluşturabilecektir. Burada önemli olan, kelimelerin ayrı ayrı değil, birlikte bir bütün olarak kullanılmasının önlenmesidir.[1] Türk hukukundan örnek verecek olursak, 5894 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun[2] md. 8/ ç bendinde TFF'nin gelir kalemlerinden biri spor sponsorluğu sözleşmeleri olarak belirtilmesiyle beraber, md.14/ f.2'de federasyonun sponsoru olmamasına rağmen, gerçek veya tüzel kişilerin kendi tanıtım faaliyetlerinde TFF'nin logo, marka veya diğer bir fikri-sınai hakkını kullanarak üçüncü kişilerin gözünde TFF ile bir sponsorluk ilişkisi varmış izlenimi yaratması halinde 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu md. 54 vd. haksız rekabet hükümleri uyarınca sorumluluğunun doğacağı düzenlenmiştir.

Son olarak bahsedilmesi gereken, tuzak pazarlamaya karşı yasal düzenlemeler dışında hangi yollarla mücadele edilebileceğidir. Sponsor sözleşmelerinde görüşme aşamasında, tuzak pazarlamaya karşı alınacak önlemlerle ilgili sağlam güvencelerin verilmesi son derece önemlidir. Resmi sponsorlukların kuvvetlendirilmesi, sözleşmeler yoluyla tuzak pazarlamaya karşı alınacak tedbirlerin başlıca hedefidir.[3] Sözleşmelerde sponsorlar lehine münhasırlık kaydı getirilebilir. Böylece sponsor, kendi sektöründeki rakip işletmelerin sponsor olmasını borca aykırılık olarak nitelendirebilecektir. Ek olarak, fikri- sınai hakların korunması, sporcuların, spor takımlarının ve kulüplerinin, yayınların kontrolü, sponsorluk programının oluşturulması gibi çeşitli tuzak pazarlamadan korunma yollarına başvurulabilir. Hatta uygulamada hukuka uygunluğu tartışmalı olmakla beraber, IOC'nin de basın toplantılarında yaptığı gibi, tuzak pazarlama taktiklerini uygulayan şirket ve firmaları ifşa etme yöntemi de mevcuttur.[4]

4. SONUÇ

[1] Sheridan, s. 43-44, İnal/ Baysal, s. 174.
[2] Kanun No. 5894, Kabul Tarihi: 05/05/2009, RG Yayın Tarihi: 16/05/2009, RG No. 27230.
[3] Smith, s. 226.
[4] Bu yönteme İngilizce'de *'naming and* shaming' denilmektedir. Uygulama ile iligi ayrıntılar için bkz. Blackshaw, **Ambush Marketing**, s. 1015.

Sponsorluk, günümüzde işletmelerin pazarlama stratejilerinde büyük bir rol oynayan önemli bir iletişim aracıdır. Tarihi gelişimi açısından sponsorluk kavramının kökenleri, altrüist, yani idealist, teşvik edici amaçlarla yapılan mesenlik faaliyetlerine dayanmaktadır. Daha sonra giderek kurumsallaşan ve kişisel ilişkilere dayanan bir bağışlamaya dönüşen mesenlik, bugünkü anlamıyla sponsorluktan tamamıyla ayrılmaktadır. Bunun nedeni ise, artık günümüzde sponsorlukta yalnızca idealist amaçların değil, çeşitli iletişimsel amaçların da söz konusu olmasıdır.

Klasik iletişim araçları arasında sponsorluğun tercih edilmesinin en önemli sebebi, mevcut iletişim yöntemlerini bünyesinde yenilikçi bir şekilde bir araya getirmesidir. Çalışmamızda değindiğimiz reklam, promosyonlu satış, ürün yerleştirme ve halkla ilişkiler gibi çeşitli iletişim araçlarını aynı anda sponsorluk faaliyetleri çerçevesinde kullanılması, işletmeler için her bir iletişim yolunun pozitif taraflarını kullanma ve olumsuz yanlarından kaçınma fırsatı vermektedir. Ayrıca tanıtım faaliyetleri hukuki açıdan kısıtlanmış işletmelerin, sponsorluk yoluyla bu tip engellere takılmadan iletişimsel amaçlarına ulaşabilme imkanına sahip olması, sponsorluğun tercih edilmesi sebeplerinden biridir.

Spor sponsorluğu sözleşmesi hakkında uluslararası ve ulusal mevzuatlarda bir takım sınırlamalar mevcuttur. Tütün, alkol ürünleri üreten şirketler veya bahis şirketleri hakkında spor sponsorluğu alanında sınırlamalar, hatta yasaklamalar getirilmiştir. Ayrıca sponsorun beklentilerini boşa çıkarma amacıyla sektördeki rakip işletmelerin başvurduğu tuzak pazarlama, spor endüstrisinin bu tip müdahalelere açık olması dolayısıyla spor sponsorluğu alanında üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Tuzak pazarlama taktikleri, özellikle sponsorlukla gerçekleştirilebilen spor faaliyetlerinde yeni sponsorların bulunmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda da belirttiğimiz gibi, bazı uluslararası yasal düzenlemelerde tuzak pazarlama oluşturabilecek pazarlama taktiklerine karşı sınırlamalar ve yasaklamalar getirilmiştir. Tuzak pazarlama, yasal düzenlemelerin yanı sıra spor sponsorluğu sözleşmelerinde bu uygulamalara karşı sponsorun korunmasına yönelik güvence sağlayacak hükümlerin konulması ile önlenebilir.

KAYNAKÇA

Argan M., Spor Sponsorluğu Yönetimi, Detay Yayıncılık, Ankara 2004.

Batcha M. Erinn, Who Are the Real Competitors in the Olympic Games? Dual Olympic Battles: Trademark Infringement and Ambush Marketing Harm Corporate Sponsors- Violations Against the USOC and its Corporate Sponsors, Seton Hall Journal of Sports Law, Vol. 8, 1998, s. 229- 259.

Bean L. L., Ambush Marketing: Sport Sponsorship Confusion and the Lanham Act, Boston University Law Review, Vol. 17, September 1995, s. 1099-1134.

Blackshaw S. Ian, Sports Marketing Agreements: Legal, Fiscal and Practical Aspects, Asser International Sports Law Series, Springer Publishers, 2012.

Blackshaw S. Ian, Sports Sponsorship and Ambush Marketing, New Law Journal, Vol. 151, 2001, s. 1011-1015.

İnal, E. & Baysal B., Reklam Hukuku ve Uygulaması, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2008.

McKelvey S., NHL v. Pepsi-Cola Canada, Uh-Huh! Legal Parameters of Sports Ambush Marketing, Entertainment& Sports Law Journal, Vol. 10, 1992-1993, s. 5-18.

McKelvey S. & Grady J., Ambush Marketing: The Legal Battleground for Sport Marketers, Entertainment& Sports Lawyer Journal, Vol.21, Winter 2004, s. 8-15.

Okay A., Sponsorluğun Temelleri, Der Yayınları, İstanbul 2012.

Sheridan D. P. , An Olympic Solution to Ambush Marketing: How the London Olympics Show the Way to More Effective Trademark Law, Sports Law Journal, Vol. 17, 2010, s. 27-48.

Smtih C.T. A., Introduction to Sport Marketing, Routledge 2008.

Verrelli A., Contracts-Licensing-The Lanham Act Does Provide a Remedy for a False Sponsorship Claim -Mastercard International Inc. v. Sprint Communications Co., Seton Hall Journal of Sport Law, Vol. 4, 1994, s. 726- 731.

Yakovee V., Legal Aspects of Big Sports Event Management Part II: Sponsorships, Entertainment & Sports Lawyer, Vol. 25, İlkbahar 2007, s. 1, 25-32.

İTİRAZIN İPTALİ DAVASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

ALP EREN TURHAN, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-
alperen_selcuk@outlook.com-0000-0002-8314-6595

ÖZET

Alacaklı, genel haciz yoluyla takibe başvururken elinde bir belge olması gerekmez. Kanun koyucu alacaklıya bu imkânı sağlarken, borçluya da itirazıyla yapılan ilamsız icra takibini durma imkânı vermiştir. Alacaklı, bu durumda İİK'da düzenlenen hak düşürücü süreler içerisinde, itirazı hükümden düşürecek yollardan birine başvurması gerekir. Alacaklının, başvurabileceği yollardan biri de itirazın iptali davasıdır. İtirazın iptali davası genel mahkemelerde açılan ve genel hükümlere göre incelemenin yapıldığı bir davadır. Bu davanın, hukuki niteliğine göre kararın icra aşaması ve sonuçları değişecektir. İtirazın iptali davası icra hukukundaki birçok takip yolunda açılabilmektir. Bu çalışmada, itirazın iptali davası icra hukukundaki yeri açıklandıktan sonra, itirazın iptali davasının hukuki niteliği hakkında ileri sürülen görüşler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

• İtiraz • Hukuki Nitelik • Genel Haciz Yoluyla Takip • İtirazın Kaldırılması • İtirazın İptali

LEGAL NATURE OF THE ACT FOR ANNULMENT OF OBJECTION

Abstract

The creditor does not need to hold a legal instrument when applying for proceeding through general execution. While the legislator provides the creditor with this opportunity, it also enable the debtor to cease enforcement proceedings without judgment. The creditor, in that case, within the period of prescription under the code of execution and bankruptcy, shall resort to one of the procedure that get the objection annulled. One of the procedure to which the creditor might resort is action for annulment of objection. Action for annulment of objection is a lawsuit which is brought before the general court and reviewed on the ground of general provision. The result and procedure of execution could vary depending on legal characterization of the action. The action for annulment of objection can pursued under several execution proceedings. In this article, It is arguments suggested upon legal nature of the action for annulment of objection that is discoursed, after exploring the standing of it under execution law.

Key Words • Objection • Legal Characteristic • General Debt Enforcement• Annulment Of Objection• Act For Annulment Of Objection

1. GİRİŞ

Genel haciz yoluyla takip, takip talebiyle başlar. Takip talebini alan, icra dairesi takip talebinde herhangi bir eksiklik bulunmazsa, borçluya bir ödeme emri gönderir. Borçlu, ödeme emrine yedi gün içerisinde itiraz edebilir veya yine aynı süre içerisinde mal beyanında bulunabilir. Borçlu, ödeme emrine itiraz etmezse, takip kesinleşir. Borçlunun, ödeme emrine itirazı hallinde, icra takibi durur. Alacaklı, duran icra takibine devam edilebilmesi için itirazın

hükümden düşürülmesini sağlayan yollardan birine başvurması gerekir. Alacaklı, itirazın kaldırılması yoluna başvurabilir veya itirazın iptali davası açabilir. İtirazın iptali davası, genel haciz yoluyla takip dışında birçok takip yollunda da açılabilmektedir. Uygulamacıların, sıklıkla karşılaştığı bu davanın icra hukuku içerisinde önemi anlamak için icra hukukundaki yerine bakılmalı ve bu davanın hukuki niteliği belirlenmeye çalışılmalıdır.

Bu çalışmada, itirazın iptali davasının icra hukukundaki yeri ve önemi ifade edilmeye çalışılmış ve itirazın iptali davası hukuki niteliği konusunda, ileri sürülen görüşler değerlendirmeye çalışılmıştır.

2. İTİRAZIN İPTALİ DAVASININ İCRA HUKUKUNDAKİ YERİ

2.1 Genel Olarak

İtirazın iptali davası, İİK'da düzenlendiği bölüm genel haciz yoluyla takiptir. Ancak itirazın iptali davası, icra hukukunda yeri sadece bu takip yoluyla sınırlı değildir. İtirazın iptali davası, kiralanan taşınmazların ilamsız icra yoluyla tahliyesi, rehinin paraya ilamsız icraya çevrilmesi ve ihtiyati haciz kurumunda da uygulanabilir. Bu da bu davanın icra hukukunda önemli olduğunu, sadece genel haciz yolunda takipte değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir.

2.2 Genel Haciz Yoluyla Takipteki Yeri

Genel haciz yoluyla takip, alacaklının diğer takip yollarından takibe başlanılması için takip talebine belgeyi eklemesi zorunluluğu olmasından dolayı ayrılır. Alacaklı, elinde herhangi bir belge bulunmadan bu takip yoluna başvurabilir. Kanun koyucu alacaklıya böyle bir hak getirirken, borçluya bu takip yolunda itirazı üzerine takibi durma imkânı getirmiştir. Alacaklının, duran takibe devam edebilmesi için önünde kural olarak iki imkân vardır. Alacaklı, itirazın kaldırılması yoluna başvurmalı ya da itirazın iptali davası açmalıdır.

İtirazın iptali davası, alacaklı tarafından duran takibe devam edilebilmesi için, borçluya karşı açılır. Bu davayı alacaklı kazanırsa, mahkeme borçlunun yapmış olduğu itirazın iptaline karar verir. Bu nedenle bu davaya itirazın iptali davası denir.[1]

Borçlu itirazını kural olarak iki şekilde yapabilir. Borçlu, imzaya veya borca itiraz edebilir. Borçlu, borca itiraz ederse, alacaklının elinde İİK'nın 68 ve 68/a maddesinde öngörülen belgelerden herhangi biri yoksa alacaklı icra mahkemesinden itirazın kaldırılmasını isteyemez. Alacaklının, bu durumda duran takibe devam etmesini sağlayacak tek yol itirazın iptali davası açmasıdır. Alacaklının, borçluya karşı açtığı ve genel hükümler dairesinde incelenen bu davaya, itirazın iptali davası denir. Alacaklının elinde İİK'nın 68 ve 68/a maddesinde sayılan belgelerden herhangi biri varsa, alacaklı itirazın kesin kaldırılmasını yoluna başvurabileceği gibi itirazın iptali davası da açabilir.[2] Alacaklının itirazın iptali davasını açmış olması hallinde, artık icra mahkemesinden itirazın kesin kaldırılmasını istemesinde hukuki

[1] **Kuru**, Baki, İcra ve İflas Hukuku El Kitabı (El Kitabı), B. 2, Ankara 2013, s. 249.

[2] **Kuru**, (El Kitabı), s. 249; **Postacıoğlu**, İlhan E. / **Altay**, Sümer, İcra Hukukunun Esasları (İcra Hukuku Esasları), B. 5, İstanbul 2010, s. 221; **Pekcanıtez**, Hakan/ **Atalay**, Oğuz/ **Özkan Sungurtekin**, Meral/ **Özekes**, Muhammet, İcra ve İflas Ders Kitabı (İcra ve İflas Ders Kitabı), B. 7, İstanbul 2020, s. 107; **Görgün**, Şanal L./ **Börü**, Levent/ **Kodakoğlu**, Mehmet, İcra ve İflas Hukuku (İcra ve İflas Hukuku), B. 2, Ankara 2021, s. 83.

yararı yoktur. Ancak bunun tam tersi durumunda, itirazın iptali davası açabilir. Çünkü itirazın iptali davasında mahkeme genel hükümlere göre inceleme yapacaktır. İtirazın kesin kaldırılmasındaki gibi belirli belgelere göre sınırlı inceleme yapmayacaktır. İtirazın kesin kaldırılması talebi icra mahkemesi tarafından reddedilen alacaklı, 1 yıllık süre dolmamışsa itirazın iptali davası açabilecektir.[1]

İİK'nın 68/I göre; Alacaklı, borçlunun itirazının kendisine tebliğinden itibaren 6 ay içerisinde itirazın kesin kaldırılmasına yoluna gitmezse, bu alacak için bir daha ilamsız takip yapamaz. Bu madde hükmü kamu düzeninden olduğundan, icra dairesi tarafından resen incelenmelidir.[2] Alacaklı 6 ay içinde itirazın kesin kaldırılması yoluna başvurmaz ve 1 yıl içinde itirazın iptali davası açmazsa, aynı alacak için bir daha ilamsız icra takibi yapamaz.[3] [4] Kanun koyucu alacaklının, aynı alacak için ilamsız icra takibine başvurmasını bir kereyle sınırlandırmıştır.[5] Alacaklı, bu durumda da alacak davası açabilir. Dava sonucunda aldığı ilamla, ilamların icrası yoluna başvurabilir.

Alacaklı, kural olarak borçlunun bütün itiraz sebeplerini hükümden düşürmek için, itirazın iptali davası açabilir. Borçlunun itirazının sadece takip hukukuna ilişkin olması durumunda, alacaklı itirazın iptali davası açamayacaktır. Borçlunun sadece yetki itirazında bulunduğu veya müflis borçlunun yeni mal iktisap etmediği itirazını ileri sürdüğü hallerde, alacaklı itirazın iptali davası açamayacaktır. Alacaklının, bu durumunda itirazın hükümden düşürülmesi için başvurabileceği tek yol, itirazın kesin kaldırılması yoludur.[6]

Borçlu, ödeme emrinde imzaya itiraz ederse, alacaklı itirazın kendisine tebliğinden itibaren 6 ay içinde itirazın geçici kaldırılması yoluna başvurabilir veya 1 yıl içerisinde itirazın iptali davası açabilir. Alacaklının, itirazın geçici kaldırılmasına gitmek için elinde itirazın kesin kaldırılmasındaki gibi, İİK'nın 68 ve 68/a maddesinde sayılan belgelerden bulunmasına gerek yoktur. Borçlunun, imzaya itiraz edebilmesi için alacaklının takibe koyduğu senedin adi senet olması gerekir.[7] Çünkü resmi senetlerdeki sahtelik iddiası davada ileri sürülebilir.[8] Alacaklı, itirazın geçici kaldırılması yoluna gitmek yerine itirazın iptali davası da açabilir. Alacaklı, önce

---

[1] **Kuru**, (El Kitabı), s. 249; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 221; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 107.

[2] **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu** , (İcra ve İflas Hukuku), s. 92.

[3] **Kuru**, (El Kitabı), s. 277 " Alacaklı, yeni bir ilâmsız takip yaparsa, icra müdürünün takip talebini reddetmesi gerekir. İcra müdürü takip talebini kabul ederek borçluya ödeme emri gönderirse, borçlu, şikâyet yoluna (m. 16) başvurarak, m.68,I,c.2 hükmüne aykırı olarak yapılmış olan ilâmsız icra takibinin iptal edilmesini isteyebilir."; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 115.

[4] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 222; **Kuru**, (El Kitabı), s. 277.

[5] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s.222.

[6] **Kuru**, (El Kitabı), s. 249-250;

[7] **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 74; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 101.

[8] **Kuru**, (El Kitabı), s. 225" Borçlu, noterlikçe tasdikli bir imzanın kendisine ait olmadığını, ancak sahtelik davası ile ispat edebilir (HMK m.208/4). Buna rağmen, borçlu ödeme emrine itirazında noterlikçe tasdikli imzasına (ayrıca ve açıkça) itiraz etmişse, bu itiraz, imzaya değil, borca itirazdır (ve alacaklı, geçici kaldırma değil, m.68'e göre kesin kaldırma isteyebilir).Takip resmî dairelerin veya yetkili makamların yetkileri dâhilinde ve usulüne göre verdikleri bir makbuz veya belgeye dayanmakta ise (m.68,1), bu makbuz veya belgede borçlunun imzası bulunmayacağından, bu halde de imzaya itiraz söz konusu olmaz."; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s.101.

itirazın geçici kaldırılması yoluna başvuru ve bu başvurusundan vazgeçer veya başvurusu reddedilirse, bu hallerde de itirazın iptali davası açabilir.

2.3 Kambiyo Senetlerine Mahsus Haciz Yolundaki Yeri

Kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla takip yapmak isteyen alacaklının elinde, kambiyo senedi bulunması gerekir. Çek, bono ve poliçe dışında kambiyo senedi bulunmamaktır. Bu yüzden, bu takip yoluna sadece belirtilen üç kıymetli evrak için, başvurulabilir. Nitekim bu husus İİK'nın 167. maddesinde açıkça düzenlenmiştir.[1]

İİK'nın 45 maddesinde sayılan önce rehine başvurma zorunluğunun istisnai hallerden biri de, rehin konusu alacak için kambiyo senedi düzenlenmiş olmasıdır. Kanun koyucu bu madde de, açıkça düzenlenmemiş olsa da, yapılan atıf maddesi olan İİK'nın 167. maddesinde bu hususu açıkça düzenlenmiştir.[2]

Kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla takibin aşamaları, genel haciz yolunda takip de olduğu gibidir. Bu takibe de, takip talebiyle başlanır. İİK'nın 167. maddesine göre, alacaklı genel haciz yoluyla ilamsız icra takibinden farklı olarak, borçluya karşı haciz ve iflas takibi yaptığını belirtmesi gerekir ve kambiyo senedinin aslını ve borçlu sayısı kadar onaylı örneğini takip talebine eklemesi gerekir. İcra dairesi takip talebini aldıktan sonra, İİK'nın 168 ve 170/a maddelerine göre, senedin kambiyo senedi olup olmadığı, senedin aslının takip talebine eklenip eklenmediği, senedin vadesinin gelip gelmediği ve takibi yapan kişinin meşru hamil olup olmadığını inceler ve belirtilen hususlarda herhangi bir sorun yoksa borçluya ödeme emri gönderir. İİK'nın 168. maddesine göre, ödeme emrinde; borçlunun ödeme emrine itirazını icra mahkemesine ödeme emrinin tebliğinden itibaren 5 gün içerisinde bir dilekçe yapması gerektiği kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir.

Genel haciz yoluyla takipten farklı olarak itiraz icra dairesine değil, icra mahkemesine yapılır. İİK'nın 169 ve 170 maddelerine göre, itiraz icra takibini kendiliğinden durdurmaz. Her iki madde belirtilen, itiraz satıştan başka icra işlemini durmaz, ifadesinden bu sonuca ulaşabiliriz. İtirazın iptali davası, itirazın hükümden düşürülmesi için getirilmiş bir yoldur. İtiraz bu takip yolunda, takibi durdurmayacağı için itirazın iptali davasının açılmasına gerek yoktur.[3]

İİK'nın 170/b maddesine göre, genel haciz yoluyla takipteki bazı hususlar kambiyo senetlerine mahsus haciz yoluyla takip hükümlerine aykırı olmadıkça, bu takip yolunda da uygulanır. Bu hususlardan biri de, itirazın iptali davasıdır. Kanun koyucu tarafından, atıf yapılan hükümlerinden biri itirazın iptali davası olsa da bu takip yolunda alacaklının itirazın iptali davası açması gerekmez. Genel haciz yoluyla takipte olduğu gibi bu takipte, ayrı bir itirazın hükümden düşürülmesi prosedürü yoktur. İcra mahkemesi, hem borca hem de imzaya itirazda takibin geçici olarak durdurulmasına karar verebilir. Bu durumda da incelemeyi icra mahkemesi yapacağı için alacaklının, itirazın iptali davası açmasında hukuki yararı yoktur. Alacaklının, bu takip yolunda itirazın iptali davası açması lehine de değildir. İtirazın iptali

[1] **Kuru**, (El Kitabı), s. 752-760; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 835-836.

[2] **Kuru**, (El Kitabı), s. 761; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 836-837.

[3] **Özkan,** Yönel, İcra ve İflas Hukukunda İtirazın İptali Davası, B. 2, Ankara 2004, s. 61; **Erdem**, Murat, İcra ve iflas hukukunda itirazın iptali davası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010,(Yayımlanmamış Doktora Tezi) s. 52.

davasında ispat yükü alacaklıdadır. Kambiyo senetlerine mahsus haciz yolunda ispat yükü borçludadır.[1]

Bu takip yolunda alacaklının, itirazın iptali davası açmasının aleyhine olması sadece ispat yükü kapmasında açıklanamaz. İtirazın iptali davasına bu takip yolunda başvurulmasına gerek olmadığı İİK'nın ilgili hükümlerinden anlaşılmaktadır. İtirazın iptali davası açılabilir olduğunu kabulümüz hallinde, davanın açılması gereken tarihin ne zaman olacağı sorun teşkil edecektir. Alacaklı, bu takip yolunda itirazın iptali davası açarsa, mahkemenin bu davayı inceleyip incelemeyeceği sorunu da ortaya çıkar. Özkan'a göre, bu takip yolunda itirazın iptali davası açılmamasını hukuki yarar olmadığı için mahkemenin bu davayı usulden reddedilmelidir.[2]

2.4 Kiralanan Taşınmazların İlamsız İcra Yoluyla Tahliyesi

İlamsız icra kural olarak para ve teminat alacakları için öngörülmüştür. Kiralan taşınmazların ilamsız icra yoluyla tahliyesi bu kuralın istisnasıdır. Bu takip yolu kanun koyucu tarafından, İİK'da iki şekilde düzenlenmiştir; kira bedelinin ödenmemesi nedeniyle kiralanan taşınmazın ilamsız tahliyesi ve kira süresi dolması nedeniyle kiralan taşınmazın ilamsız tahliyesidir.[3] Kiralanan bir taşınmazın tahliye edilebilmesi için kural olarak kiraya verenin, HMK'nın 4. maddesine göre, sulh hukuk mahkemesinde tahliye davasının açması gerekir. Kiraya veren davayı kazanırsa, mahkemeden aldığı ilamla, ilamlı icraya başvurup taşınmazın tahliyesini sağlayabilir. İİK'da düzenlenen tahliye hükümleri sayesinde kiraya veren(alacaklı), kiralanan taşınmazların ilamsız tahliyesi için icra dairesine başvurabilecektir.[4]

Alacaklı kira bedelinin ödenmemesi sebebiyle borçluya, karşı genel haciz yoluyla takip de yapabilir. Ancak bu takipte borçlu kira bedelini ödemezse, alacaklı kiralana taşınmazın tahliyesini isteyemez. Alacaklı, hem kira bedelini hem de kiralan taşınmazın tahliyesini istiyorsa, başvurması gereken yol kira bedeli ödenmemesi nedeniyle kiralanan taşınmazın ilamsız tahliyesi yoludur. Bu takip yolunda, kiraya veren alacağını ve kiralan taşınmazın tahliyesi talep eder, kiracıda borcunu kanunda düzenlenen sürelerde ödemezse, kiraya veren icra mahkemesinden kiralanan taşınmazın tahliyesi talep edebilir.[5]

Kira süresinin dolması nedeniyle kiralanan taşınmazın tahliyesi yolunda, itirazın iptali davası açılmayacağı bellidir. Çünkü İİK'da itirazın iptali davası genel haciz yoluyla takip hükümleri içerisindedir. Genel haciz yoluyla takip para ve teminat alacakları için düzenlenmiştir. Kira süresinin dolması nedeniyle ilamsız tahliye yolunda herhangi bir para veya teminat alacağı bulunmamaktadır. Bu ilamsız takip yolunda, itirazın iptali davasının açılabileceği yol; kira bedelinin ödenmemesi nedeniyle kiralanan taşınmazın tahliyesi yoludur. Bu takibin, temeli para alacağıdır. Borçlu, para alacağını ödemezse ve itiraz ederse, itirazın hükümden düşürülmesi için alacaklı, itirazın iptali ve tahliye talepli dava açılabilir. Her ne kadar İİK'nın 269/d maddesinde itirazın iptali davasına atıf olmasa da, alacaklı itirazın iptali davası açabilir. Çünkü alacaklının itirazın kaldırılması icra mahkemesine belli belgeler sunması

[1] **Özkan**, s. 61-62.

[2] **Özkan**, s. 61-62.

[3] **Kuru**, (El Kitabı), s. 816; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 743; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 278.

[4] **Kuru**, (El Kitabı), s. 816; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 271.

[5] **Kuru**, (El Kitabı), s. 817; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 278; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 272.

gerekir. İtirazın iptali davası kazanılması için kural olarak herhangi bir belge şartı bulunmamaktadır. Hatta itirazın kaldırılması talebi reddedilen alacaklıda 1 yıllık dava açma süresi dolmadıysa, sulh hukuk mahkemesinde itirazın iptali davası açabilir.

Alacaklının, itirazın iptali davası açıp açamayacağı konusunda, doktrinle ve yargı kararlarında fikir birliği yoktur. Borçlu, takibe itiraz eder alacaklıda itirazın kaldırılmasını ve tahliyesini talep etmezse, sadece temerrüt nedeniyle alacak ve tahliye davasını sulh hukuk mahkemesinde açabilir. İİK'da 269/d maddesinde 67. maddeye atıf olmadığı için, alacaklı itirazın iptali ile taşınmazın tahliyesini birlikte isteyemez.[1] Ancak Yargıtay bu görüşün aksini savunmaktadır. Alacaklı, sulh hukuk mahkemesinde itirazın iptali ve tahliye talepli dava açabilir.[2]

2.5 Rehnin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takipteki Yeri

Kanun koyucu, rehinle temin edilmiş para alacağını alacaklının, diğer takip yollarından farklı olarak, alacağını daha kısa sürede elde etmesini sağlayan hem ilamlı hem de ilamsız olmak üzere İİK'da rehinin paraya çevrilmesi yolu düzenlenmiştir.[3] Kural olarak, bu takip yolu taşınır ve taşınmaz rehinleri kapsar. Nitekim İİK'nın 23. maddesinde ipoteğin, taşınır rehininin ve rehin kapsamının neler olduğu, kanun koyucu tarafından ifade edilmiştir.[4] Ayrıca diğer takip yolarından farklı olarak ister ilamlı isterse ilamsız icra yoluyla takip veya iflas yoluna başvurabilmek için, önce kural olarak alacaklının, rehinin para çevrilmesi yoluna başvurması gerekir. Ancak önce rehin çevrilmesi yoluna başvurmadan, borçluya karşı takip veya iflas

[1] **Kuru**, (El Kitabı), s. 858; **Keleş**, Şanver, Kiralanan Taşınmazların İlamsız Tahliyesi, 1. B Ankara 2009, s. 418.

[2] **6.HD. T. 30.05.2012, E. 2012/4910, K. 2012/8072** "*01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun geçici 1. maddesinin 1. fıkrası hükmüne göre; bu kanunun yargı yolu ve göreve ilişkin hükümleri, kanunun yürürlüğe girmesinden önceki tarihte açılmış olan davalarda uygulanmaz. İtirazın iptali ve tahliye istemine ilişkin bu dava 05.04.2011 tarihinde açıldığına göre olaya 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun göreve ilişkin 8. maddesi uygulanacaktır. Anılan maddenin 1. fıkrasının 1. bendi gereği kira sözleşmesine dayanan her türlü tahliye, akdin feshi veya tespit davaları ile bu davalarla birlikte açılmış kira alacağı davaları değerine bakılmaksızın Sulh Hukuk Mahkemesinde görülür. Yasanın bu hükmüne göre görevli mahkeme Sulh Hukuk Mahkemesidir. Öte yandan 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun göreve ilişkin 4/1. maddesinin (a)bendi hükmüne göre de; kiralanan taşınmazların 2004 sayılı İcra İflas Kanunu'na göre ilamsız icra yoluyla tahliyelerine ilişkin hükümler ayrık olmak üzere, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dahil olmak üzere tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar da dava konusunun değer ve tutarına bakılmaksızın Sulh Hukuk Mahkemesinde görülecektir. Tahliye istemli takiplere vaki itiraz üzerine alacaklı tarafından seçimlik hakkın kullanılarak İİK'nın 67. maddesi uyarınca genel hükümler çerçevesinde itirazın iptali ve tahliye isteminde bulunulması da 6100 sayılı HMK'nın 4/1-a hükmü uyarınca Sulh Hukuk Mahkemesinin görevi kapsamındadır.*" (legalbank).

[3] Rehinin para çevrilmesi yolunda, haciz aşaması olmadığı için bu takip yolu diğer takip yollarına göre daha kısa sürebilir.

[4] "Bu Kanunun uygulanmasında; 1. "İpotek" tabiri ipotekleri, ipotekli borç senetlerini, irat senetlerini, eski hukuk hükümlerine göre tesis edilmiş taşınmaz rehinlerini, taşınmaz mükellefiyetlerini, bazı taşınmazlar üzerindeki hususî imtiyazları ve taşınmaz eklenti üzerine rehin muamelelerini, 2. "Taşınır rehni" tabiri, teslime bağlı rehinleri, Türk Medenî Kanununun 940 ıncı maddesinde öngörülen rehinleri, ticarî işletme rehnini, hapis hakkını, alacak ve sair haklar üzerindeki rehinleri, 3. Sadece "Rehin" tabiri, "ipotek" ve "taşınır rehni" tabirlerine giren bütün taşınır ve taşınmaz rehinlerini, ihtiva eder. Açıkça öngörülen istisnalar dışında, bayrağına ve bir sicile kayıtlı olup olmadığına bakılmaksızın bütün gemiler hakkında bu Kanunun taşınırlara ilişkin hükümleri uygulanır. Bu Kanun uyarınca gemi siciline verilecek şerhler, Türk Ticaret Kanununun 977 nci maddesi hükmüne tâbidir."

yoluna başvurabileceği haller, kanun koyucu tarafından İİK'nın 45. maddesinde düzenlenmiştir.[1] [2]

Rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takipte, itirazın iptali davası açılabileceği haller, taşınır rehini ve ipoteğin ilamsız icra yoluyla paraya çevrilmesi durumlarıdır. Bu takiplerde, diğer takip yolunda olduğu gibi alacaklı, bir takip talebinde bulunur. İcra dairesi, borçluya ödeme emri yollar. Rehnin paraya çevrilmesi yoluyla ilamsız takipte diğer takip yollarındaki ödeme emrinden farklı olarak, ödeme emrinde gösterilen süre içerisinde para ödenmezse, alacaklı rehinli mallın satışını isteyebilir. Borçlunun, ödeme emrine itiraz sebepleri birbirinden farklı olduğu için taşınır rehni ve ipoteğin para çevrilmesi yolunda ödeme emrine itiraz ve itirazın hükümden düşürülmesi yolarını ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Taşınır rehninin paraya çevrilmesi yolunda, borçlunun itiraz edebileceği sebepler genel haciz yolundaki sebeplere benzerdir. İİK'nın 147. maddesinde ödeme emrinde borçlunun rehin hakkına nasıl itiraz etmesi gerektiği, rehin hakkına itiraz ederse, alacaklının rehnin paraya çevrilmesi yolundan vazgeçerek genel haciz yoluyla takip yapabileceği kanun koyucu tarafından düzenlenmiştir.[3] TBK'nın 159. maddesine göre, borçlu, alacaklının alacağının zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle bu takip yoluna itiraz edemez. Alacaklının, alacağı zamanaşımına uğramış olsa da alacaklı alacağını taşınır rehinin paraya çevrilmesi yoluyla alabilir.[4] Borçlu, itiraz ederse, itirazın sonuçları ve hükümden düşürülmesi İİK'nın 147. maddesine göre, İİK'nın 62 den 72. maddesine kadar genel haciz yolundaki takip hükümleri uygulanacaktır.[5]

Alacaklı, borçlunun yalnız rehin hakkına itirazı üzerine, duran takibe devam edebilmek için itirazın kendisine tebliğinden itibaren 1 yıl içerisinde itirazın iptali davası açabilir. Borçlu, rehin hakkına açıkça itiraz etmezse, İİK'nın 147. maddesine göre, alacaklının rehin hakkını varlığı takip hukuku açısından kesinleşir ve borçlu, alacaklının artık rehin hakkı bulunmadığını

[1] "Rehinle temin edilmiş bir alacağın borçlusu iflasa tabi şahıslardan olsa bile alacaklı yalnız rehinin paraya çevrilmesi yoluyla takip yapabilir. Ancak rehinin tutarı borcu ödemeğe yetmezse alacaklı kalan alacağını iflas veya haciz yoluyla takip edebilir. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 38/A maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan konut finansmanından kaynaklanan rehinle temin edilmiş alacaklar ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığının rehinle temin edilmiş alacaklarının takibinde, rehnin paraya çevrilmesi yoluyla takip yapılabilir veya haciz yoluna başvurulabilir. Poliçe ve emre muharrer senetlerle çekler hakkındaki 167 nci madde hükmü mahfuzdur. İpotekle temin edilmiş faiz ve senelik taksit alacaklarında, alacaklının intihabına ve borçlunun sıfatına göre, rehinin paraya çevrilmesi veya haciz yahut iflas yollarına müracaat olunabilir."

[2] **Kuru**, (El Kitabı), s. 984-985; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 646-647; kanunda sayılmayan istisnai haller için bakınız **Kuru**, (El Kitabı), s. 987-988; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 647-650; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 317-322; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 304-305; **Budak**, Ali Cem İpoteğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip (İpotek) , B. 1, İstanbul 2008, s. 23-41; **Deynekli**, Adnan, İpoteği Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip (İpotek), B. 1, Ankara 2013, 61-86.

[3] **Kuru**, (El Kitabı), s. 993 "Borçlu (veya varsa rehin maliki üçüncü kişi), yalnız (sırf) rehin hakkına itiraz ederse, bununla ödeme emri ile istenen alacağı kabul etmiş olur. Bu halde alacaklı, rehnin paraya çevrilmesi yolu ile takipten (ve bununla itiraz edilen rehin hakkından) vazgeçerek, takibin (aynı dosyada) genel haciz yolu ile devamını (yani, borçlunun mallarının haczedilmesin!) isteyebilir (m.147/2)"; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 659-661; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 323; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 307-308.

[4] **Kuru**, (El Kitabı), s. 993.

[5] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 658; **Kuru**, (El Kitabı), s. 993.

takip aşamasında ileri süremez.[1] İtirazın iptali davası, genel hükümlere tabi olmasına rağmen borçlu rehin hakkının bulunmadığını bu dava sırasında artık ileri süremez. Bu takip yolunda, itirazın iptali davasının incelenmesi genel haciz yoluyla takipten farklı değildir. Alacaklı, itirazın iptali davasını kazanırsa, rehinli malın satışını isteyebilir.[2]

TMK 881. maddesine göre, İpotek, iki alacağı güvence altına almaktadır. Bunlar; doğmuş alacakla, henüz doğmamış olmasına rağmen doğması kesin veya muhtemel alacaklardır. İpotek akit tablosu doğmuş alacak için, kayıtsız şartsız para borcu ikrarını içeriyorsa, alacaklının başvurması gereken takip yolu ipoteğin ilamlı icrayla paraya çevrilmesi yoludur. İpotek veya alacaktan herhangi biri ilama bağlı değilse veya ipotek akit tablosu kayıtsız şartsız para borcu ikrarını içermiyorsa, alacaklının başvuracağı takip yolu, ipoteğin ilamsız icra yoluyla para çevrilmesi yoludur.[3]

İİK'nın 150/a maddesinde yapılan atfa göre, itiraz nedenleri ve itirazın sonuçları genel haciz yolundaki gibidir. Genel haciz yolundaki takipten farklı olarak, borçlu veya üçüncü kişi, iki hususta itirazda bulunamaz. Borçlu veya üçüncü kişi, TMK'nın 864. maddesine göre, alacağın zamanaşımına uğradığı itirazında bulunmazlar. Çünkü ipotekle güvence altına alınan alacaklar için, zamanaşımı işlemez. Borçlu veya üçüncü kişi, İİK'nın 150. maddesine göre, alacaklının ipotek hakkına da itiraz edemezler. Alacaklının, ipotek hakkı için resmi senet düzenlenmiştir.[4] [5]

Ödeme emrine borçlu veya üçüncü kişinin itirazı üzerine, takip duracaktır. İtirazın hükümden düşülmesi İİK'nın 150/a maddesine yapılan atfa göre, genel haciz yoluyla takipteki gibidir. Alacaklı, ödeme emrine itirazın kendisine tebliğinden itibaren, 6 ay içeresinde itirazın kaldırması isteyebilir veya 1 yıl içerisinde itirazın iptali davası açabilir.[6] İpotek üçüncü kişi tarafından verilmiş veya taşınmazın mülkiyeti başkasına geçmiş olması durumunda, borçlu ve üçüncü kişi ödeme emrine itiraz etmişse, alacaklının itirazın iptali davasını her ikisine karşı açması gerekir. Alacaklı, her ikisi için de, aynı itirazın hükümden düşürülmesi yoluna başvurması gerekir. Çünkü üçüncü kişi ve borçlu zorunlu takip arkadaşıdır. Borçlu veya üçüncü kişiden yalnız biri ödeme emrine itiraz ederse, alacaklı itirazın iptali davasını kim itiraz etmişse

[1] **Kuru**, (El Kitabı), s. l993-994; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 307; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 322.

[2] **Kuru**, (El Kitabı), s. 993-994.

[3] **Kuru**, (El Kitabı), s. 995 ("İpotek akit tablosu, ipotek tesisi hakkında tapu memuru tarafından düzenlenen resmî senettir.) TMK m.856,II; Tapu Kanunu m.26/4; Tapu Sicili Tüzüğü m. 23."; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 324; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 309; **Deynekli**, (İpotek), s. 89-90.

[4] **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 327; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 311-312; **Deynekli**, (İpotek), s. 130.

[5] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1002-1003 "Fakat, borçlu, ipoteğin iptali için menfi tespit davası (m.72) açabilir (m. 150 c.3)51 ve m.72,11 veya m.72,III hükmüne göre, mahkemeden alacağı ihtiyatî tedbir kararı ile, ipoteğin paraya çevrilmesi yolu ile ilamsız takibin durdurulmasını sağlayabilir. İpotekli taşınmazın malikinin üçüncü kişi olması halinde, üçüncü kişi de ipoteğin iptali için menfi tespit davası açabilir. Bu halde, asıl borçlu da, gerek yalnız başına gerek üçüncü kişi ile birlikte ipoteğin iptali için menfi tespit davası açabilir. Çünkü, borçlunun (şu veya bu nedenle geçersiz olan) ipoteği iptal ettirmek suretiyle üçüncü kişinin kendisine (borçluya) rücu etmesini (MK m.884; EBK m.109/1 - YBK m.127/1)53 önlemek istemesinde, korunmaya değer bir hukuki yararı vardır."; benzer görüş için bakınız **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 692; **Deynekli**, (İpotek), s. 131.

[6] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1005-1006; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 327-328; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 312; **Budak**, (İpotek), s. 208; **Deynekli**, (İpotek), s. 139.

ona karşı açmalıdır.[1] İİK'nın 150/a maddesinde yapılan atfa göre, itirazın iptali davasının incelenmesi ve hüküm ve sonuçları genel haciz yolundaki takipteki gibidir.[2]

2.6 İhtiyati Haciz Kurumundaki Yeri

Alacaklının, para alacağının güvence altına almak için, borçlunun mallarına mahkeme kararıyla geçici olarak haczedilmesini sağlayan, geçici hukuki koruma tedbirine ihtiyati haciz denir.[3] Alacaklı, borçlunun borcunu vadesinde ödemeyeceğine düşünüyorsa, borçlunun mallarını geçici olarak haczedilmesini mahkemeden isteyebilir. Mahkeme tarafından ihtiyati haciz kararı verildikten sonra alacaklı, ihtiyati haczi tamamlamak için, haciz huzurunda yapılmışsa bu tarihten veya haciz tutanağının kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içerisinde ya takip yapmalı ya da dava açmalıdır.[4] [5] Alacaklı, davayı kazanır veya takip kesinleşirse, ihtiyati haciz kesin hacze dönüşeceği için icra dairesinden hacizli malın satımını ve alacağının kendisine ödenmesini isteyebilir.[6]

Alacaklı, ihtiyati haczi tamamlamak için, icra takibi yolunu seçebilir. İİK'nın 264. maddesine göre, haciz huzurunda yapılmışsa bu tarihten veya haciz tutanağının kendisine tebliğinden itibaren, yedi gün içerisinde genel haciz yoluyla takip yoluna başvurabilir. Alacaklının, takip talebinden sonra icra dairesi borçluya bir ödeme emri gönderir.[7] Eğer borçlu ödeme emrine itiraz etmezse, ihtiyati haciz kesin hacze dönüşür. İİK'nın 66. maddesine göre, borçlu ödeme emrine itiraz ederse, icra takibi durur. İİK'nın 264. maddesine göre, borçlunun ödeme emrine itirazı icra dairesi tarafından derhal alacaklıya bildirilir.[8] [9]

Alacaklı, ihtiyati haczin kalkmaması için, 7 gün içerinde itirazı hükümden düşürebilecek yollardan birine başvurmalıdır. Alacaklı, bu sürede ya itirazın kaldırılması yoluna başvurmalı ya da itirazın iptali davası açmalıdır.[10] Alacaklı, İİK'nın 264. maddesinde öngörülen sürede,

---

[1] **19.HD 11.2.2010, 10864/1308** "*İpotek veren üçüncü kişi ödeme emrine itiraz etmemiş ise, itirazın iptali davası yalnız ödeme emrine itiraz etmiş olan borçluya karşı açılır*" (lexperia).

[2] **Kuru,** (El Kitabı), s. 1005-1006; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 327-328; **Deynekli**, (İpotek), s. 140.

[3] Benzer yönde tanım **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, (İcra ve İflas Hukuku), s. 455 ilk paragraf atfa yazabilirsin; **Berkin**, M. Necmeddin, İhtiyati Haciz (İhtiyati Haciz), B. 1, İstanbul 1962, s. 9; benzer yönde tanım **Özekes**, Muhammet, İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz, B. 1, Ankara 1999, s. 12.

[4] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1033; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 882; **Berkin**, (İhtiyati Haciz), s. 81 ancak yazar diğer yazarlardan farklı olarak huzurunda yapıldığı anı belirtmemiştir. Sürenin başlangıcı için; **Özekes**, s. 344-345.

[5] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 883 "Burada analizini yaptığımız -alacaklıya düşen- ikinci yükümlülük, takip sırasında elde edilen ihtiyatî haciz kararlan için de doğal olarak geçerli olmak gerekir. Gerçekten alacaklı, takip talebinde bulunduktan sonra, mahkemeye başvurarak ihtiyatî haciz elde etmişse, takip yapma yükümlülüğünü daha önce yerine getirmiş olduğundan, yeniden takip yapmak zorunda değildir. Fakat, borçlunun itirazı ve itirazın kendisine tebliği üzerine, itirazı bertaraf etmek için gereğince 6 ay veya bir yıl içinde değil, fakat -ihtiyatî haczi ayakta tutmak için- 7 gün içinde icra mahkemesine ya da genel mahkemeye başvurmak zorunluluğu, alacaklıya düşen önemli bir yükümlülüktür." Atfa bunu kısaltarak yazabilirsin; benzer yönde bakınız **Berkin**, (İhtiyati Haciz), s. 82-83.

[6] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1033.

[7] **Özekes**, s. 358 "borçlu ödeme emrine itiraz etmezse ihtiyati haciz kesin hacze dönüşür. Borçlu ihtiyati haciz kesin hacze dönüşten sonra, ihtiyati haczin şartlarının oluşmadığı için, ihtiyati hacze, itiraz edemez."

[8] **Kuru**, (El Kitabı), s**.** 1067;

[9] İhtiyati haciz geçici koruma olduğu için, kanun koyucu diğer takip yollarından farklı olarak, borçlunun itirazının alacaklıya derhal bildirilmesi gerektiğini düzenlemiştir.

[10] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1067; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 882; **Özekes**, s. 358.

itirazın hükümden düşürülmesi yoluna başvurmazsa, icra takibi derdest kalmaya devam edecektir. Alacaklı, duran icra takibine devam edebilmek için, itirazın kendisine tebliğinden itibaren 6 ay içerisinde itirazın kaldırılması yoluna başvurabilir veya 1 yıl içerisinde itirazın iptali davası açabilir.[1]

Alacaklı, itirazın kendisine tebliğinden itibaren 7 gün içerisinde itirazın iptali davası açarsa ihtiyati haciz bu davanın sonuna kadar geçerliliğini sürdürür. İİK'nın 264. maddesine göre, alacaklı bu davayı kazanırsa ihtiyati haciz kesin hacze dönüşecektir. Alacaklı, bu davayı kaybederse ihtiyati haciz ayrıca karar verilmesine gerek olmaksızın hükümsüz kalır.[2] [3]

İİK'nın 264. maddesine göre, alacaklı itirazın kaldırılması yoluna başvurur ve itirazın kaldırılması talebi mahkemece reddedilirse, alacaklı ihtiyati haczin kendiliğinden hükümsüz kalmaması için, bu kararın tefhim veya tebliğinden itibaren yedi gün içerisinde, alacak davası açması gerekir.[4] İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin eda davası olduğunu savunduğumuz için, alacaklı yedi günlük sürede itirazın iptali davası açarsa ihtiyati haciz korunmaya devam edecektir.

Alacaklı, alacağının rehinle güvence altına alınmayan kısmı için, ihtiyati haciz konulmasını isteyebilir. Alacaklı, ihtiyati haczi tamamlanması için icra takibi yolunu seçerse, başvurabileceği yol rehinin paraya çevrilmesi yoludur. Alacaklı, rehinin ilamsız icra yoluyla takip başlatır, borçluda ödeme emrine itiraz ederse, yedi günlük süre içerisinde, itirazın hükümden düşürülmesi yollarından birine başvurması gerekir. Aksi takdirde ihtiyati haciz, ayrıca bir karar verilmesine gerek olmaksızın hükümsüz kalır.[5]

3. İTİRAZIN İPTALİ DAVASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

İtirazın iptali davasının hukuki niteliği hakkında hem doktrinde hem yargı içtihatlarında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin tespit edilmesi önemlidir.[6]

---

[1] **Kuru,** (El Kitabı), s. 1067; **Özekes**, s. 359.

[2] **Kuru,** (El Kitabı), s. 1067-1068; **Özekes**, s. 359.

[3] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 885 "Fakat bu durum, borçluya ihtiyatî hacze konu oluşturan malların bir kısmından haczin kaldırılmasını istemek hakkını kanımızca sağlamalıdır." Atfa kısaltarak yaz; benzerde yönde bakınız **Berkin**, (İhtiyati Haciz), s. 84.

[4] **Özekes**, s. 360 " Alacaklı kararın tefhim veya tebliğinden itibaren, yedi gün sonrada alacak davası açabilir. Ancak bu süre geçtikten sonra açılan davanın, ihtiyati hacze herhangi bir etkisi olmayacaktır. Çünkü yedi günlük süre geçtikten sonra İİK'nın 264. maddesine göre, ihtiyati haciz kendiliğinden hükümsüz hale gelmiştir."

[5] **Kuru**, (El Kitabı), s. 1071; **Özekes**, s. 368.

[6] **23. HD., E. 2020/1943 K. 2020/4052 T. 4.12.2020**" *Alacaklının borçlunun icra takibindeki itirazına karşılık takibin ilerlemesini sağlaması açısından itirazın kendisine tebliğinden itibaren bir yıl içinde genel mahkemelerde açtığı davaya itirazın iptali davası denilir. Ticari nitelikteki itirazın iptali istemli davalarda, dava açılmadan önce arabuluculuğa başvuru zorunluluğu olup olmadığının belirlenmesi için itirazın iptali davalarının hukuki niteğinin tespit edilmesi gerekmektedir. İtirazın iptali davasının hukuki niteliği konusu öğretide tartışma konusu olmuştur.*
Öğretide bir kısım yazarlara göre, itirazın iptali davası bir alacak - eda davası olarak nitelendirilmekte, davanın kabulü kararı ile borçlunun itirazının iptali ile birlikte borcun ödenmesine yönelik bir eda hükmü kurulmaktadır (Baki Kuru, İcra El Kitabı, 2. Baskı, Ankara 2013 ,s. 248; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, İcra ve İflas Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2020, s. 180 vd.).
Bir başka görüşe göre ise, itirazın iptali davası, takip hukukuna özgü bir tahsil davasıdır (Prof Dr. İlhan Postacıoğlu /Sümer Altay, İcra Hukuku Esasları, 5. Baskı 2010, s. 224 vd).

Yine bir kısım yazarlarca ifade edildiği üzere, itirazın iptali davası, alacağın tahsili hükmünü içermez ve icra takibinin ilerlemesi açısından alacağın tespitini sağlayan bir fonksiyona sahiptir (Prof. Dr. Tahir Çağa, Ödeme Emrine İtirazın Ptaline Dair, Batıder, 1979, C. X, S. 2, s. 408 vd.)
Bir başka görüşe göre ise, itirazın iptali davası, dava sonucunda verilen hükmün kapsamı ,infazı ve sonuçları açısından icra hukukunda kendine özgü bir davadır (Hakan Pekcanıtez/Oğuz Atalay/Meral Sungurtekin Özkan/Muhammed Özekes, İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı, 4. Baskı, İstanbul 2017, s. 104).
Bununla birlikte ticari nitelikteki itirazın iptali davalarında alacaklının itirazın iptali davası açmadan önce arabuluculuğa başvurmasının dava şartı olup olmadığı konusunda da öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.
Prof. Dr. Süha Tanrıver, özel bir dava şartının genel bir dava şartına dönüştürülme gayretinin sağlıklı ve doğru bir yaklaşım biçimi olmadığına dikkat çekerek, itirazın iptali davasının takip prosedürünün bütünü içinde yer alan, esas itibariyle onun ayrılmaz bir parçasını oluşturan ve takibin işleyişini sağlamaya yönelmiş bulunan bir dava konumunda bulunduğu için dava şartı arabuluculuk kurumunun kapsamı dışında kalacağını, itirazın iptali davasının, hukuki niteliği itibariyle, sadece borçlunun, itirazının iptali ve takibin devamına karar verilmesiyle icra inkâr tazminatına çarptırılmasını hedefleyen bir tespit davası olduğu yönündeki düşünce kabul edilecek olursa, dava zaten bir alacak davası olma kimliğinden tümüyle soyutlanacağı için, yapılmış bulunan bu çözümlemeye, daha kolaylıkla ulaşılabileceğini belirtmiştir (Prof. Dr. Süha Tanrıver; Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler: TBB Dergisi 2020 [147] Mart-Nisan,Yıl:32, s:123).
Doç. Dr. İbrahim Ermenek ile Arş. Gör. Betül Azaklı Arslan ortak makalelerinde, itirazın iptali davasının icra ve iflas hukuku alanında borçlunun itirazı ile alacaklı aleyhine bozulan menfaat dengesinin tekrar sağlanması için öngörülen bir hak arama yöntemi olduğu, ancak bu alanda kanun koyucunun elinde belirli belgelere sahip alacaklıya İİK m. 68 – 68/a gereği itirazın kesin ve geçici kaldırılmasına yönelik alternatif bir imkânı daha sunduğu, tüm bu müesseselerin ortak amacının takibin devamını veya sona ermesinin sağlanması olduğu, kesin hüküm etkisine sahip itirazın iptali davasının tespit, eda veya inşai dava gibi bir sınıflandırmaya tâbi tutulamayan icra ve iflas hukukuna özgü bir dava olduğu ve itirazın iptali davasının amacı, koruduğu menfaat ve hukuki niteliği açısından Türk Ticaret Kanunu'nun 5/A maddesi gereği zorunlu arabuluculuğa tâbi olmadığını belirtmişlerdir (İcra ve İflas Hukuku Açısından Ticari Davalarda Arabulucuya Başvuru Zorunluluğu, TBBD, 2020, S. 148, s. 154 - 160).
Prof. Dr. Ali Cem Budak, TTK'nın 5/A maddesindeki "alacak ve tazminat davaları" düzenlemesinin davadaki talep sonucunu değil dava sebebini dikkate aldığı belirtilmekte ve itirazın iptali davalarında arabuluculuğa başvurulmasının zorunlu olduğu ifade etmektedir (Prof. Dr. Ali Cem Budak, Ticari Davalarda Dava Şartı Arabuluculuk, Medeni Usul ve İcra İflâs Hukuk Dergisi, 15(42), s. 25 – 40).
Doç. Dr. Cenk Akil, ticari nitelikteki itirazın iptali davalarında dava açılmadan önce arabuluculuğa başvuru açısından uygulamada tereddüt yaşanmadığı, menfi tespit davalarında da zorunlu arabuluculuk kurumunun uygulanmasının gerektiğini belirtmiştir (Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk Hakkında Usul Hukuku Bakımından Bazı Değerlendirme, TAAD, S. 41, Ocak, 2020).
İlker Koçyiğit ve Alper Bulur ortak eserlerinde, ticari davalarda dava şartı olması nedeniyle zorunlu nitelikte olan arabuluculuğun itirazın iptali davalarını da kapsadığı ve dava açmadan önce arabulucuya başvurmanın zorunlu olduğu ve bunun bir dava şartı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (İlker Koçyiğit/Alper Bulur, Ticari davalarda Dava Şartı Arabuluculuk, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı Yayını, 1.Baskı, Ankara, Mart 2019, sayfa: 66-68.).
..., ticari davalar açısından arabuluculuğa başvurulmuş olmasının takip şartı olmasa da dava şartı olarak öngörüldüğü ve bu yönüyle icra takibi yapılmış bir para alacağı için arabuluculuya başvurulmamışsa itirazın iptali davasının açılamayacağını belirtmektedir (..., İtirazın İptali, Menfi Tespit ve İstirdat, Tasarrufun İptali Davaları , 6. Baskı, Ankara, s. 80 – 81).” (lexperia)

3.1 Eda Davası Olduğu Yönündeki Görüş

Kanun koyucu eda davasını HMK'nın 105. maddesinde şu şekilde tanımlamıştır: "Eda davası yoluyla mahkemeden, davalının, bir şeyi vermeye veya yapmaya yahut yapmamaya mahkûm edilmesi talep edilir".[1]

Eda davası açılmasında kişilerin kural olarak korunmaya değer güncel hukuki yararının olduğu varsayılır.[2] [3] Davacının ayrıca, dava açmakta hukuki yararı olduğunu ispatlaması gerekmez. Eda davasında mahkeme yapacağı yargılamada öncelikle hukuki ilişkinin var olup olmadığını tespit eder. Mahkeme yaptığı incelemede hukuki ilişkinin var olmadığına karar verirse davacının davası usulden reddeder ve bu hüküm olumsuz tespit hükmündedir. Eğer mahkeme yaptığı inceleme sonucunda hukuki ilişkinin var olduğuna karar verirse, bu karar olumlu tespit hükmündedir. Mahkeme olumlu tespit hükmünden sonra hukuki ilişkinin içeriğine göre bu edimlerden(verme, yapma veya yapmama) birinin edasına karar verir.[4] Mahkemenin vereceği kararlardaki olumsuz tespit veya eda hükmü daha sonra açılacak tarafları, konusu ve sebebi ve talebi aynı olan davada kesin hüküm teşkil eder.[5]

Eda davası sonucunda verilen hükmü borçlu yerine getirmezse, alacaklı taraf icra dairesinden bu hükmü yerine getirilmesi isteyebilir. Bu hüküm, ilamların icrası(İİK m.24-41) yoluyla, icra dairesi tarafından icra edilir.[6] [7] [8]

---

[1] "Borcun konusu olan şeye borçlar hukukunda edim denir. Yapılan sözleşmenin içeriğine göre edim; verme, yapma ve yapmama şeklindedir. Borçlar hukukundaki edimin usul hukukundaki görünümü olan müessese eda davasıdır." **Eren**, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara 2017, s. 96. " Borçlunun, alacaklının menfaatine, yerine getirmesi gereken fiile edim denir." ; Aynı görüş bkz. **Oğuzman**, Kemal/ **Öz**, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, C. 1, İstanbul 2015, s.6.

[2] **Arslan**, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder/ **Taşpınar Ayvaz**, Sema/ **Hanağası**, Emel, Medeni Usul Hukuku (Medeni Usul Hukuku), 6. Baskı, Ankara 2020, s. 318 (" Eda davası açan alacaklının, hukuki yararı olduğu varsayılır. Ayrıca ispat etmesi gerekmez. Ancak somut olayda hukuki yararın olup olmadığı şüpheliyse mahkeme inceler."); **Görgün**, Lütfi Şanal / **Kodakoğlu**, Mehmet / **Börü**, Levent: Medeni Usul Hukuku (Medeni Usul Hukuku), 10. Baskı, Ankara 2021, s. 276. ; **Pekcanıtez**, Hakan, Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, C. 2, İstanbul 2017, s.965; **Atalı**, Murat/**Ermenek**, İbrahim/**Erdoğan**, Ersin, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2020, s. 329.

[3] **4. HD., E. 2015/1030 K. 2015/6152 T. 13.5.2015**" *Hukuki yararın varlığı, dava koşulu niteliğinde olup; mahkemece, kendiliğinden göz önünde tutulur. Dava hakkı hukuki yarar ile sınırlıdır. Davacı, ihlal edildiğini ileri sürdüğü hakkını elde edebilmek için mahkeme kararına muhtaç bulunmalıdır. Bu bağlamda, hukuki korunmada, (davada) zorunluluk olmalıdır. İdeal veya geleceğe dönük bir yarar yeterli değildir. Kural olarak, eda davalarında hukuki yararın varlığı asıldır ve ayrıca bu yönde bir ispat yükümlülüğü yoktur.*"

[4] **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan**, s. 328. ; **Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası**, (Medeni Usul Hukuku), s. 290.

[5] **Görgün/ Kodakoğlu/ Börü**, (Medeni Usul Hukuku) s. 274; **Pekcanıtez**, s. 971.

[6] **Postacıoğlu**, İlhan E./ **Altay**, Sümer, Medeni Usul Hukuku Dersleri (Medeni Usul Hukuku Dersleri), 7. Baskı, İstanbul 2015, s. 246. ; **Tanrıver**, Süha, Medeni Usul Hukuku, 1. Baskı, C. 1, Ankara 2016, s. 567.

[7] **Pekcanıtez**, s. 971."Mahkeme tarafından verilen hükmü icra dairesi tarafından icra edileceği için icra dairesi verilen hükümdeki eda hükmüyle bağlıdır. İcra dairesi mahkemenin verdiği hükmü değiştiremez ve hükümde yazıldığı şekilde icra etmesi gerekir. Bu nedenle mahkeme verdiği hükmün icra dairesi tarafından icra edilirken sorun oluşmaması için mahkeme hükmünün, bariz ve yoruma gerek duyulmayacak kadar net olması gerekmektedir."

[8] **HGK., E. 2018/55 K. 2020/130 T. 11.2.2020**" *Alacaklının ilamlı icra takibi yapabilmesi için elinde bir mahkeme ilamı ya da kanunların bu kuvvete sahip kıldığı bir belgenin bulunması gerekir. 6100 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HMK)'nun 294. maddesinin 1. fıkrası "Mahkeme, usule veya esasa ilişkin bir*

İtirazın iptali davasının hukuki niteliği doktrinde çoğu yazar tarafından eda davası olarak kabul edilmektedir. Bu görüşü savunan yazarlar, davacının talep sonucunun tahsil talebini içerdiğini ve alınan hükümle ilamlı icraya başvurabileceğini ileri sürmektedir.[1]

Kuru'ya göre; alacaklının elinde İİK'nın 68 ve 68/b maddesinde sayılan belgelerden yoksa ve borçlu ödeme emrine itiraz ederse, alacaklının takibe devam edebilmesi için başvuracağı tek dava türü alacak(eda) davasıdır. Bu dava diğer alacak davalarından farklı olarak 1 yıl içerisinde açılırsa alacaklı, duran icra takibine devam edebilir ve borçlunun itirazın haksızlığına karar verilirse alacaklının talebi üzerine mahkeme, borçluyu icra inkâr tazminatına mahkûm edebilecektir. Alacak davasıyla itirazın iptali davasının farklı davalar olduğu düşüncesi medeni usul hukukun genel teorisine ve Anayasada ve HMK'da düzenlenen usul ekonomisine de aykırılık teşkil eder. Çünkü itirazın iptali davasının türünü eda davası dışında nitelendiren görüşe göre; alacaklı, aldığı hükümle ilamla icraya başvuramayacak ve icra dairesi borçluya icra emri gönderemeyeceği için borçlunun doğrudan doğruya iflas hallerine başvurarak borçlunun iflasını isteyemeyecektir. Alacaklı, ilamlı icra yoluna başvurmak için ayrıca dava açmak zorunda kalacak ve borçlunun iflasını isteyebilmek için takipli iflas yoluna başvurmak zorunda kalacaktır. Alacaklının bu işlemleri ayrıca yapması zaman ve para kaybına neden olacaktır. Bu durum da usul ekonomisi ilkesine aykırılık oluşturacaktır. Açıklamaya çalışılan nedenlerle alacaklının itirazın iptali davasının da alacak talebinde bulunmasında hukuki yararı vardır.[2]

Özkan'a göre; İtirazın iptali davasının hukuki niteliği belirlerken, İİK m. 67 hükmünün, takibin hangi tarafı lehine getirildiğini belirlemek gerekir. İcra takibinin borçlusu bu takibi haksız itirazla durdurabilmektedir. Alacaklının elinde kanunu ilgili

---

nihai kararla davayı sona erdirir. Yargılama sonunda uyuşmazlığın esası hakkında verilen nihai karar, hükümdür" şeklinde, aynı Kanunun 301. maddesi ise "Hüküm yazılıp imza edildikten ve mahkeme mührü ile mühürlendikten sonra, nüshaları yazı işleri müdürü tarafından taraflardan her birine makbuz karşılığında verilir ve bir nüshası da gecikmeksizin diğer tarafa tebliğ edilir. Hükmün bir nüshası da dosyasında saklanır. Taraflardan her birine verilen hüküm nüshası ilamdır...." şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre, kısaca ilam; mahkeme kararının iki taraftan her birine verilen mühürlü örnekleri, olarak tanımlanabilir. Ayrıca, İİK'nın 38. maddesinde, gerçekte ilam olmadıkları hâlde yasa gereği "ilam mahiyetini haiz belgeler" sayılmış; bazı özel kanunlarda da, ilgili bulundukları konuda birtakım belgelerin ilam niteliğinde olduğu kabul edilmiştir.

İlamların icrası ise İİK'nın ikinci babında 24 ilâ 41. maddeler arasında düzenlenmiştir. Borçluya gönderilen icra emri, kanuna ve özellikle ilama veya takip talebine aykırı ise borçlu icra emrinin veya ilamlı icra takibinin iptali veya düzeltilmesi için icra mahkemesine şikâyet yoluna başvurabilir (İİK'nın 41 ve 16. maddeleri)." (e-uyar)

[1] **Berkin**, M. Necmeddin, Tatbikatçılara İcra ve İflas Hukuku Rehberi, 1. Baskı, İstanbul 1980, s. 421; **Postacıoğlu**, E. İlhan, "İcra İnkâr Tazminatı Üzerine Düşünceler ve Bazı İhtilaflı Noktalar", BATIDER. , S.4, C. 9, 1978, s. 967; **Postacıoğlu**, E. İlhan, "Ödeme Emrine İtirazın İptali Mevzuunda Bazı Zaruri Açıklamalar", BATIDER. , S. 4, 1980, s. 977; **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 226; **Kuru**, Baki, Ödeme Emrine İtirazın İptali Davası ve İcra İnkâr Tazminatı", AD. , S. 7-8, 1961, s. 678; **Kuru**, (El Kitabı), s. 248; **Arslan**, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder/ **Taşpınar Ayvaz**, Sema/ **Hanağası**, Emel, İcra ve İflâs Hukuku(İcra ve İflâs Hukuku), 4. Baskı, Ankara 2020, s.181; **Özkan**, s. 32; **Yılmaz**, Ejder, "Tahkimde İtirazın İptali Davası ve Tahkime Elverişlilik Kuralı (Tahkime Elverişlilik Kuralı)", DÜHFD, C. 16, Özel Sayı, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, 2014, s. 538; **Yılmaz**, Ejder, "İtirazın İptali Davasının Hukuki Niteliği (İtirazın İptali)", Prof. Dr. Saim Üstündağ Armağan, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 612; **Budak**, Ali Cem, Medeni Usul Hukukunda Kavram İçtihadı ve Menfaat İçtihadı, 1. Baskı, İstanbul 2021, s. 80; **Budak**, (İpotek), s.232; **Keleş**, s.206; **Erdem**, s.14; **Toraman**, Barış," Takip Hukukuna Özgü Bazı Davaların Dava Şartı Arabuluculuğa Tâbi Olup Olmadığı Sorunu", ÇÜHFD. , C. 5, S.1, 2020, s.3149; **Yeşilırmak**, Ali, "Geçerli Bir Tahkim Anlaşmasının Varlığına Rağmen Genel Haciz Yoluyla Takip Yapılabilir Mi? ", TBBD. , S.96, s. 217.

[2] **Kuru**, (El Kitabı), s. 272.

hükümlerinde belirtilen belgelerden biri yoksa itirazının hükümden düşürülmesi için alacaklı, itirazın iptali davası açmalıdır. Bu nedenlerden dolayı menfaat dengesi alacaklı lehine kurulmalıdır. İtirazın iptali davası ne tespit davasıdır ne de alelade alacak davasıdır. Medeni usul hukukunda alacaklının, eda davası açabilecekken tespit davası açmasında hukuki yararı olmadığı için itirazın iptali davasının, tespit davası olduğu görüşü ileri sürülemez. Tespit davasıyla davacı, mahkemeden kural olarak hukuki ilişkinin veya hakkın varlığını veya yokluğunun tespitini ister. İtirazın iptali davasında mahkemenin alacaklı lehine karar vermesi halinde tespit davasından farklı olarak alacaklı duran takibe devam edilmesini isteyebilir. Bu sebeple itirazın iptali davasını tespit davası olduğunu düşünmemekteyiz. İtirazın iptali davası normal bir alacak davası da değildir. İtirazın iptali davası alelade eda davasından farklı olarak takibin içerisinde yer almakta ve İİK'nın 67. maddesinde belirtilen şartlarda farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.[1] Ancak itirazın iptali davası her ne kadar takip hukukuna özgü bir dava olsa da takipten ayrı olarak da sonuç doğurabilir. İcra takibi bulunmasa veya takip ortadan kalksa da itirazın iptali davası sonucunda alınan hüküm sonuç doğuracaktır.[2]

Yılmaz'a göre; İtirazın iptali davası 1 yıl içerisinde açılırsa mahkeme davacının, hukuki nitelendirmesine bağlı kalmaksızın davayı itirazın iptali davası olarak incelemelidir. Davacı, itirazın iptali davasında mahkemeden alacağının varlığının hüküm altına alınmasını ve duran takibe devam edilmesini ister. Davacı mahkemeden aldığı hükümle ilamlı icraya başvurmak istiyorsa mahkemeden alacağının tahsilini de isteyebilir. Davacının, bu talepleri dışında mahkemeden isteyebileceği son talebi de icra inkâr tazminatıdır. Mahkeme genel hükümlere yapmış olacağı yargılama sonucunda alacaklının davasını kabul ederse, alacaklının mahkemeden istediği talep sonucuna göre mahkeme, alacağın tespitine ve takibin devamına veya alacağın tahsiline ve takibin devamına karar verir. Ayrıca alacaklı talep ederse, mahkeme, İİK'nın ilgili hükmünde öngörülen icra inkâr tazminatına borçluyu mahkûm eder.[3]

İtirazın iptali davası mahkeme tarafından kabul edilirse alacaklının, duran takibe ilamsız takipten devam edebileceği için ilamlı takip yoluna başvurmasında hukuki yararı yoktur. Alacaklının, yargılama giderleri ve icra inkâr tazminatı için ayrıca ilamlı takip yapmasına gerek yoktur. Çünkü bu taleplerini de ilamsız icra takip dosyasından isteyebilirler. Alacaklı dava sonucu aldığı eda hükmünü bazı durumlarda ilamlı icra yoluna başvurmakta hukuku yararı olabilir. Alacaklının haciz isteme süresi kaçırması halinde alacaklı yenileme harcı ödememek için ilamlı icraya başvurması halinde veya borçlunun doğrudan doğruya iflasının isteyebileceği hallerden olan icra emrinin tebliğine rağmen ödenmemesi durumunda ilamlı icraya başvurmasında hukuki yararı vardır.[4]

Postacıoğlu/ Altay göre; Alacaklının genel mahkemeden istediği talep soncunun içerisinde alacağın tahsil talebi de bulunmaktadır. İtirazın iptali davasının ilamsız icra takibi prosedürün içerisinde olması, nedeniyle alacaklının mahkemeden alacağını isteyemeyeceği manasına gelmez. Alacaklının, itirazın iptali davasında takibin devamını istemesiyle alacağını birlikte istemesine herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu sebeple itirazın iptali davası alacak talebini de içeren bir eda davasıdır. İtirazın iptali davasının eda davası olmadığını savunan yazarlara göre; alacaklı borçlunun doğrudan doğruya iflasını

[1] **Özkan**, s. 31.
[2] **Özkan**, s. 35.
[3] **Yılmaz**, (Tahkime Elverişlilik Kuralı), s. 538.
[4] **Yılmaz**, (İtirazın İptali), s. 612.

isteyemeyecektir. Alacaklı, eğer borçlunun iflasını isterse İİK'nın ilgili hükümleri gereğince takip yolunu değiştirecek ve iflas davası açacaktır. Alacaklı, davada alacağını ikinci defa tespit ettirecek ve ikinci bir ilam alacaktır. Bu durumun hukuk mantığına ve adalet duygusuna uygun olduğunu düşünmüyoruz. İtirazın iptali davasını kazanan alacaklı, mahkeme hükmünü icra dairesine sunarak takibe kaldığı yerden devam edebilecektir. Alacaklı, aldığı mahkeme hükmü takibin devamını ve alacağın tahsilini de içerdiği için ilamlı icra takibi yapabilecektir. Ancak alacaklı, ilamlı icra takibi yapabilmesi için öncelikle ilamsız icra takibini bırakması gerekecektir.[1]

3.2 Tespit Davası Olduğu Görüşü

Kanun koyucu tespit davasını HMK'nın 106. maddesinde şu şekilde tanımlamıştır: "Tespit davası yoluyla, mahkemeden, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesi talep edilir.[2]"

Tespit davası diğer dava türlerinden hukuki yararın ispatı bakımından ayrılır.[3] Nitekim kanun koyucu bu hususu HMK'nın 106. maddesinde şu şekilde ifade etmiştir: "Tespit davası açanın, kanunlarda belirtilen istisnai durumlar dışında, bu davayı açmakta hukuken korunmaya değer güncel bir yararı bulunmalıdır." Davacının güncel bir hukuki yararının bulunması; davacının hukuki durumunun tehdit edilmiş olması, bu tehdit yüzünden hukuki durumun tereddüt içinde olmasına ve bu durumun davacıya zarar veriyor olmasına bağlıdır.[4] [5] Mahkemeden alınacak tespit hükmü bu zararı ortadan

[1] **Postacıoğlu/ Altay**, (İcra Hukuku Esasları), s. 226.

[2] **Postacıoğlu/ Altay**, (Medeni Usul Hukuku Dersleri), s. 254-255. " Tespit davası bir hukuki ilişkinin varlığını veya yokluğu konusunda kesin hüküm ortaya çıkması için açılan davadır. Tespit davası sonucunda alınan hüküm alacaklıya ilamların icrası yoluyla alacağını alma hakkı vermez. Bu nedenle tespit davası, eda davasına göre alacaklının hakkını tam korunmasını sağlamaz. "

[3] **Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası**, (Medeni Usul Hukuku), s. 318 " İnşai davada da dava açan alacaklının, hukuki yararı olduğu varsayılır. Ayrıca ispat etmesi gerekmez. "; **Görgün/ Kodakoğlu/ Börü**, (Medeni Usul Hukuku), s. 279 " Kanunda hükmün bulunduğu için hukuki yarar varsayılır." ; Aynı Görüş bkz. **Pekcanıtez**, s. 986.

[4] **Pekcanıtez**, s. 979.

[5] **HGK., E. 2017/1854 K. 2019/1096 T. 22.10.2019** "*Bir hukuki ilişkinin hemen tespit edilmesinde hukuki yararın bulunması, şu üç şartın birlikte varlığına bağlıdır: 1) Davacının bir hakkı veya hukuki durumu güncel (m. 106/2) bir tehlike ile tehdit edilmiş olmalı; 2) Bu tehdit nedeniyle davacının hukuki durumu tereddüt içinde olmalı ve bu husus davacıya zarar verebilecek nitelikte bulunmalı; 3) Yalnız kesin hüküm etkisine sahip olup cebri icraya yetki vermeyen tespit hükmü bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya elverişli olmalıdır. Medeni usul hukukunda hukuki yarar, mahkemeden hukuksal korunma istemi ile bir davanın açılabilmesi için davacının bu davayı açmakta (veya mahkemeden hukuksal korunma istemekte) bir çıkarının bulunmasıdır. Davacının dava açmakta hukuk kuralları tarafından haklı bulunan (korunan) bir yararı olmalı, hakkını elde edebilmesi için mahkeme kararına ihtiyacı bulunmalı ve davacı mahkemeyi gereksiz yere uğraştırmamalıdır (Hanağası, E.: Davada Menfaat, Önsözler-Ramazan Arslan, Ankara 2009, s. VII).Hukuk Genel Kurulunun 24.06.1992 tarihli ve 1992/1-347 E., 1992/396 K. ve 30.05.2001 tarihli ve 2001/14-443 E., 2001/458 K. sayılı kararlarında da belirtildiği üzere buna hukuki korunma (himaye) ihtiyacı da denir (Rechts-schutzbedürfnis). Mahkemelerden hukuki himaye istenmesinde, himayeye değer bir yarar olmalıdır.Öte yandan, bu hukuksal yararın, "hukuki ve meşru", "doğrudan ve kişisel", "doğmuş ve güncel" olması gerekir (Hanağası, s. 135).Mülga 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönem içinde öğreti ve yargısal kararlar, dava açarken hukuki yararın bulunması gereğini, "dava şartı" olarak kabul etmiştir. Bu şart, "dava konusuna ilişkin genel dava şartlarından biri" olup, davanın esası hakkında inceleme yapılabilmesi ve esası hakkında hüküm verilebilmesi için varlığı gerekli olduğundan "olumlu dava şartları" arasında sayılmaktadır (Aynı görüş Hukuk Genel Kurulunun 25.05.2011 tarihli ve 2011/11-186 E., 2011/352 K., 01.02.2012 tarihli ve 2011/10-642 E., 38 K. sayılı kararlarında da benimsenmiştir).01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk*

kaldırabilmelidir. Müspet tespit davasından hukuki yarın oluşması için borçlu, hukuki ilişkiden doğan borcunu reddetmiş olması gerekir.[1]

Çağa'ya göre; İtirazın iptali davasını kaybeden borçlu veya alacaklı İİK'nın 67. maddesindeki hükmündeki şartlar varsa mahkeme, taraflardan birini tazminata mahkûm edecektir. İcra inkâr tazminatı kazanma ihtimali olmayan alacaklı, genel hükümler kapsamında bir eda davası açacaktır. Ancak açılan bu davada talebi kabul edilmeyen alacaklı, İİK'nın 67. maddesindeki hükmündeki düzenlenen tazminatı borçluya ödemeye mahkûm edilmeyecektir. Kanun koyucunun İİK'nın 67. maddesindeki hükmündeki tazminatları sadece itirazın iptali davasına özgülemesi makuldür. Bu davanın hukuki niteliğini alacaklının talep sonucundaki istemine göre belirlenecektir. Talep sonucunu belirlemek alacaklıya tanınmış bir haktır. Alacaklı, talebini itirazın iptali ve icra inkâr tazminatı şeklinde ifade etmişse, mahkemenin bu talepten fazlasına veya başka bir şeye taleple bağlılık ilkesi gereğince hüküm kurması mümkün değildir. Taleple bağlılık ilkesi gereğince alacaklı, mahkemeden eda talebinde bulunması durumunda, mahkeme bu talebini itirazın iptali olarak da inceleyemez. Mahkeme yapacağı incelemede, alacağın bulunup bulunmadığını inceleyecek ve alacağın bulunması durumunda itirazın iptaline karar verecektir. Bu hükümden fazlasını alacaklı istememektedir ve hüküm duran takibe devam etmek için yeterlidir. İtirazın iptali davası alacaklı lehine sonuçlanırsa, alacaklı duran takibe devam edecektir. Ancak yargılama giderleri ve icra inkâr tazminatını ilamsız icra dosyasındaki takipten isteyemeyecektir. Mahkemenin verdiği hükmün bu alacak kalemleri için kısmi eda hükmünde olacağından alacaklı ilamlı icra yoluna başvurabilir.[2]

Uyar'a göre; İtirazın iptali davasının düzenlendiği hükümdeki 1. ve son fıkrada düzenlenen davaların hukuki niteliği farklıdır. İlgili maddenin son fıkrası eda davası olduğunu kabul edildiğinde, ilk fıkrada düzenlenen davanın tespit davası olduğunu savunulmalıdır. Aksini düşünmek hukukun genel mantığına aykırıdır.[3]

3.3 İnşai Dava Olduğu Görüşü

Kanun koyucu inşai davayı HMK'nın 108. maddesinde şu şekilde tanımlamıştır: "İnşaî dava yoluyla, mahkemeden, yeni bir hukuki durum yaratılması veya mevcut bir hukuki durumun içeriğinin değiştirilmesi yahut onun ortadan kaldırılması talep edilir."

Muhakemeleri Kanunu (HMK)'nda öğreti ve yargısal kararların bu uygulaması aynen benimsenerek, davacının, dava açmakta hukuki yararının bulunması "Dava şartları" başlıklı 114. maddesinin 1. fıkrasının (h) bendinde açıkça dava şartları arasında sayılmıştır.Bir davada hukuki yarar ilkesinin dava şartı olarak gözetilmesinin yargılamanın amacına ve usul ekonomisi ilkesine uygun olarak yargılama yapılmasına yarar sağlayacağı her türlü duraksamadan uzaktır.Bu ilkeden hareketle, dava şartı olarak hukuki yararın varlığının mahkemece taraflarca dava dosyasına sunulmuş deliller, olay veya olgular çerçevesinde, kural olarak davanın açıldığı tarihe göre, kendiliğinden ve yargılamanın her aşamasında gözetilmesi gerekir.Dava açmaktaki hukuki yarar; hukuk düzenince kabul edilmiş meşru bir yarar olmalı, bu yarar dava açan hak sahibi ile ilgili olmalı ve dava açıldığı sırada hâlen mevcut bulunmalıdır. Ayrıca açılacak davanın ortaya çıkacak tehlikeyi bertaraf edecek nitelikte olması gerekir. Bir kimsenin hakkına ulaşmak için mahkeme kararının o an için gerekli olması durumunda hukuki yararın olduğundan söz edilebilir. Bir mahkeme kararına ihtiyaç yoksa hukuki yarardan söz edilemez (Pekcanıtez, H./Atalay, O./ Özekes, M.: Medeni Usul Hukuku, Ankara 2011, s. 297)." (legalbank).

[1] **Görgün/ Kodakoğlu/ Börü**, (Medeni Usul Hukuku), s. 276-277.

[2] **Çağa**, Tahir, "Ödeme Emrine İtirazın İptaline Dair", Batider. 1976, S. 3, s. 24-30.

[3] **Uyar**, Talih, İcra Hukukunda İtiraz, 2.Baskı, Manisa 1990, s. 312-313.

Maddi hukuktaki inşai hakkın usul hukukundaki karşılığı inşai davadır. İnşai dava (yenilik doğuran dava), inşai hakkın dava yoluyla kullanımının kanunda açıkça öngörüldüğü hallerde açılan bir dava türüdür. Nitekim kanun koyucu bu hususu HMK'nın 108/2 şu şekilde ifade etmiştir: "Bir inşaî hakkın, dava yoluyla kullanılmasının zorunlu olduğu hâllerde, inşaî dava açılır.[1]"

İnşai dava, mahkemenin kabul etmesi durumunda, hukuki durumda bir değişiklik meydana gelir. Hukuki durumdaki değişikliğe inşai etki denir. Mahkemenin verdiği bu kararın icra edilmesine gerek yoktur. Ancak yargılama giderleri gibi kısımlar ilamların icrası yoluyla icra edilebilir.[2]

Hanağası/ Öztürk göre; İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin kendine özgü bir dava olduğu savunulabilirdi. Ancak bu dava mahkemeden istenen hukuki korumaya göre herhangi bir dava türüne girmemektedir. Alacaklının iradesiyle, borçlunun itirazı üzerine duran takibe devam edilemez.[3] Ancak alacaklı, bu takibin devamını mahkemeden alacağı hükümle sağlayabilir. İtirazın iptali davasında alacaklı talep sonucunda, mahkemeden itirazın iptaline ve duran takibinin devamını istemektedir. Bu davayı kazanan alacaklı duran takibe devam edebilecektir. Mahkemenin verdiği hüküm takip hukukuna özgü hukuki durumda değişiklik oluşturmaktadır. Bu sebeple bu davanın takip hukukuna özgü inşai dava olduğu düşüncesi ileri sürülebilir. İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin inşai dava olduğu görüşü, inşai dava için öncelikle inşai hak olması gerektiği için ve bu davadaysa, inşai hak bulunmaması sebebiyle eleştirilebilir. İnşai dava için mutlaka inşai hak bulunması gerekmemektedir. İnşai davanın tanımlanması inşai hak temel alınarak yapılamamaktadır. Ancak bunun tam tersi mümkündür.[4]

3.4 İcra Hukukuna Özgü Bir Dava Olduğu Görüşü

Pekcanıtez/ Özekes / Atalay/ Sungurtekin Özkan göre; itirazın iptali davası, İİK'nın 67. maddesine göre 1 yıllık hak düşürücü sürede açılmalıdır. Ancak bu dava 1 yıllık sürede açılması hallinde icra hukukuna özgü sonuçlar doğurur. İİK'nın ilgili hükmünde öngörülen süre geçtikten sonra itirazın iptali davası açılamaz. Hak düşürücü süre geçtikten sonra açılan bu davada, alacaklının tahsil talebi bulunmadığı için eda davası olarak da nitelendirilemez. Mahkeme açılan itirazın iptali davasını hak düşürücü süre geçtiği için davayı reddetmelidir.[5]

---

[1] **Pekcanıtez**, s. 984 " Tarafların iradelerinin inşai hakkın hüküm doğurması için yeterli olmadığı ve bu hüküm doğurmanın sadece mahkeme kararıyla sağlana bildiği hallerde açılan davaya inşai dava denir."; **Görgün/ Kodakoğlu/ Börü**, (Medeni Usul Hukuku), s. 279 " İnşai hakkın kullanılmasının mutlaka dava yoluyla olduğu haller maddi hukuka göre belirlenir. Bu inşai haklar genellikle kamu düzeni ilgilendirir. Boşanma ve anonim şirket genel kurulun iptali kararları buna örnektir.".

[2] **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası ,** (İcra ve İflâs Hukuku), s. 301-302.

[3] **Kuru**, (El Kitabı), s. 237. " Borçlu itirazından her zaman vazgeçebilir. İcra müdürü tarafından itirazından vazgeçtiğinin tutanağa geçirilmesi ve bu tutanağın borçlu tarafından imzalanması gerekir." Borçlunun itirazın vazgeçmesi durumunda takibe devam edilebileceği için HMK'nın 108/2 şartı sağlamadığı açıktır. Bu görüşü savunan yazara göre de zaten inşai hak bu davada bulunmamaktadır. Açıklamaya çalışılan bu nedenlerle bu davanın hukuki niteliğinin inşai dava olmadığını düşünmekteyiz.

[4] **Hanağası**, Emel/ **Öztürk**, Burak," İdari İşlem ve Eylemlerden Doğan Zararların Giderilmesinde İlamsız İcra Yolu", BTHD. , C. 29, S. 1, 2013, s. 95-98.

[5] İtirazın iptali davasının açılması için öngörülen bir yıllık süre, hak düşürücü süredir. Mahkeme kendiliğinden bu süreyi dikkate alacaktır. Ayrıca bir yıllık süre maddi hukuka ilişkin değildir. İtirazın iptali davası bir yıllık süre içerisinde açılmadıysa, mahkeme davayı usulden reddetmemelidir. Çünkü

Alacaklı taraf, ancak iddiasını HMK'nın 141/2 hallerden en az birinin bulunması durumunda, iddiasının, eda davası olarak incelenmesini mahkemeden talep edebilir. İtirazın iptali davasını kazanan alacaklı, mahkemeden aldığı hükümle ilamlı icra takibi yoluna başvuramaz. Çünkü bu dava icra hukukuna özgü bir davadır ve alacaklı, aldığı hükümle duran takibe devam edebilir. Alacaklı, hak düşürücü süre içerisinde açtığı bu davada, talep sonucunda, hem alacağın tahsili hem de itirazın iptalin mahkemeden isterse, mahkeme bu taleplerden hangisi istediğini alacaklıya sorması gerekir.[1]

Alacaklı, mahkemeden alacağını bir ilamla hüküm altına almasını istiyorsa, bir eda davası açması gerekir. Bu dava sonucunda mahkemeden alacağı ilamla, alacaklı ilamlı icra yoluna başvurabilir. Ancak bu ilamla, duran ilamsız icra takibine devam edilemez ve mahkeme borçluyu icra inkâr tazminatı ödemeye mahkûm edemez.[2]

Deynekli/ Kısa göre; İtirazın iptali davasının hukuki niteliği tespit veya eda davası değildir. Alacaklı, itirazın iptali talebiyle mahkemeden alacağın tespiti istemektedir. Ancak alacaklının bu yola başvurmasının temel amacı alacağın tahsilini sağlamaktır. Bu yüzden bu dava takip hukukuna özgü bir tahsil davasıdır. İtirazın iptali davası sonucunda verilen kararın; içeriği, icrası ve sonuçları görüşümüzü desteklemektedir. Borçlu, itirazında zamanaşımı ileri sürmüş olursa, cevap dilekçesinde tekrardan zamanaşımı defini ileri sürmesi gerekmeyecektir. Bu davayı alelade bir tahsil davası dersek, borçlu zamanaşımını cevap dilekçesinde de ileri sürmesi gerekecektir. Borçlu, dilekçeler aşaması bittikten sonra zamanaşımı defini, ıslah veya karşı tarafın açık muvafakati varsa ileri sürebilecektir. İtirazın iptali davası sonucunda alınan ilamla, ilamsız icra takibine devam edilebilecektir. Bu dava tahsil davası olsaydı, sadece alınan ilamla ilamlı icra takibi yapılabilecektir. Borçlu imzaya itiraz etmiş mahkeme imzanın borçluya ait olduğuna karar vermişse, borçlu daha sonradan borcumu ödedim iddiasıyla genel mahkemede dava açabilir. Bu davanın hukuki niteliği tahsil davası olsaydı, borçlu ödeme iddiasını sadece yargılamanın yenilenmesi yolunda ileri sürebilirdi.[3]

3.4 Yargıtay'ın Görüşü

Yargıtay'ın itirazın iptali davasının hukuki niteliği konusunda bu zamana kadar verdiği kararlarda istikrar yoktur. Yargıtay bu davanın hukuki niteliği konusunda görüşleri esasen iki kısımdan oluşmaktadır; bunlar; bu davanın hukuki niteliğinin tespit davası[4] veya

süresi içerisinde açılmayan itirazın iptali davası, eda davasıdır. Mahkeme, davayı normal bir eda davası olarak inceleyip, bu incelemeye göre, karar vermelidir.

[1] Hâkimin alacaklı tarafa hangi talebini seçtiğini sorması HMK'nın 31. maddesinde düzenlenen davayı aydınlatma ödevi gereğidir.

[2] **Pekcanıtez**, Hakan/ **Özekes**, Muhammet/ **Atalay**, Oğuz/ **Sungurtekin Özkan**, Meral, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (Medeni Usul Ders Kitabı), 8. Baskı, İstanbul 2020, s. 110-111.

[3] **Deynekli**, Adnan/ **Kısa**, Sedat, İtirazın İptali Davaları (İcra İnkâr ve Kötü niyet Tazminatı), 3. Baskı, Ankara 2013, s. 82-83.

[4] **8. HD., E. 2013/23863 K. 2014/14838 T. 08.09.2014** "*Para ve teminat verilmesi hakkındaki ilamların icrası İİK'nun 32 ve ardından gelen maddelerde düzenlenmiştir. Anılan maddede (para borcuna veya teminat verilmesine dair ilam İcra Dairesine verilince İcra Müdürü borçluya bir icra emri tebliğ eder…), İİK'nun "ilam mahiyetini haiz belgeler" başlığını taşıyan 38. maddesinde ise (Mahkeme huzurunda sulhler, kabuller ve para borcu ikrarını havi re'sen tanzim edilen noter senetleri ve temyiz kefaletnameleri ile İcra Dairesindeki kefaletler ilamların icrası hakkındaki hükümlere tabidir…) şeklinde düzenlemelere yer verilmiştir. İlgili yasa maddeleri ile yasa koyucu hangi belgelere dayanılarak ilamlı takip yapılabileceğini, önemine binaen titizlikle düzenlemiş gerekli gördüğü yerlerde bunu özel kanunlarda belirleyip sınırlandırmıştır. Burada gözardı edilmemesi gereken husus ise maddede yer verilen ilamların, icrası yorum gerektirmeyecek açık tahsil hükmü (eda hükmü) taşıyan ilamlar olduğu noktasıdır. Bu nedenle eda hükmü içermeyen "Tespite" ilişkin ilamlar icra*

eda davası[1] olduğudur. Ancak BAM, yakın tarihli vermiş olduğu bir kararında bu davayı tespit davası olarak nitelendirmiştir.[2] BAM bu kararında eda davasıyla müspet tespit davasını karşılatırmıştır ve İİK'nın 67. maddesinin birinci ve son fıkrasında aynı şeyi düzenlemediğinden (kanun koyucu abesle iştigal etmez) itirazın iptali davasının hukuki niteliğinin müspet tespit davası olduğunu belirtmiştir. Yargıtay bir kararında bu davanın hukuki niteliğini eda davası olduğunu ifade etmiştir.[3]

---

takibine konu edilemez. Ancak, kesinleşmeleri halinde bu ilamlardaki vekalet ücreti ve yargılama giderine dayalı likit miktarların icra yolu ile infazı mümkündür.İlamların infaz edilecek kısmı hüküm bölümü olup bu kısmın aynen infazı zorunludur. İcra Mahkemesi'nce hükmün (infaz edilecek kısmının) yorum yolu ile değiştirilmesi mümkün olmadığı gibi yeniden belirlenmesi de mümkün değildir (HGK 8.10.1997 tarih 1997/12-517 E, 1997/776 K sayılı kararı).Bu kabule aykırı talepler içeren takipler ilama aykırılık yaratacağından icra mahkemesinde süresiz olarak şikayet konusu da yapılabilir. (HGK 21.06.2000 Tarih, 2000/12-1002 E).Somut olayda takip konusu Bakırköy 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 14.10.2004 tarih ve 2002/20 Esas 2004/371 Karar sayılı itirazın iptaline ilişkin ilamının hüküm bölümünde; " 5.571.000.000 TL ile sınırlı olarak davalı tarafın icraya yönelttiğiitirazın iptaline, takibin bu miktarla sınırlı olarak devamına (takip tarihinden itibaren yasal faiz uygulanarak)...." karar verildiği, bu haliyle itiraz edilen takibin devam edeceği miktarın tespitinin yapıldığı, likit bir miktarın ödenmesi yönünde eda hükmü oluşturulmadığı ve bu haliyle ilamların icra yolu ile ayrı bir takipte infazının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Şikayete konu takip dosyasında icra emriyle; 5.571.000.000 TL alacağın 14.10.2004 tarihinden itibaren faiziyle tahsilinin talep edildiği görülmektedir.Bu durumda, Mahkemece, takip dayanağı ilamda tahsili istenen alacak kalemi yönünde eda hükmünün bulunmadığı ilamlı icra takibine konu edilemeyeceği, ancak önceki takip dosyasına sunularak o dosya üzerinde takibe devam edilebileceği nazara alınarak, şikayetin kabulü ile takibin iptaline karar verilmesi yerine, yazılı gerekçeyle şikayetin reddi yönünde hüküm kurulması isabetsizdir.Kaldıki, ilamın eda hükmü içeren kısımları için dahi ayrı takip yapılması 6100 sayılı HMK'nun 24. maddesinde yer verilen tasarruf ilkeleri (usul ekonomisi) gereği ilk takip üzerinden işlemlere devam olunabileceği yönündeki Yargıtay uygulamasına da uygun değildir."

[1] **HGK. E. 2011/29, K. 2011/56, T. 9.02.2011** *"İtirazın iptali hukuki nitelikçe bir eda davası olup; müddeabihini takip konusu yapılmış ve borçlunun itirazına uğramış alacak miktarı oluşturmaktadır.*"(hukuktürk); **HGK. 03.05.2006 T. 19-260/251**; **HGK. 18.09.2013 T. 19-142/1371**; **HGK. 02.03.2016 T. 11-733/226**; **HGK. 10.06.2021 T. (18)5-1998 /746** (e-uyar).

[2] **SAKARYA BAM 7. HD. T. 17.06.2020, E. 2020/808 K. 2020/670**, *"...Yargıtay, genellikle itirazın iptali davasını bir tespit davası olarak kabul etmektedir(Aksi görüş: HGK.1966/4, 1134 E. 67/615 K.sayılı ve 13.12.1967 T``li kararı). Ancak, bu karar daha ziyade likid olan ve olmayan alacak konusunda olup, itirazın iptali ve eda davası arasındaki fark üzerinde durulmamış ve münakaşa edilmemiştir. - Esasen bu bir eda davası olsa idi, maddenin değiştirilmesine ne gerek vardı? Eski şeklinde de eda davası idi.- Bu bir eda davası olsa idi, son fıkrada eda davası hakkı niçin saklı tutulmuştur?- Bu bir eda davası olsa idi, neden bir yıllık bir süre ile sınırlandırılsın? Zamanaşımı geçinceye kadar [hatta zamanaşımı süresi geçtikten sonra da] eda davası açılabilir. Kanun koyucunun, İİK`nın 67/1 ve son fıkralarında iki ayrı davadan bahsetmiş olmasına rağmen, aynı davayı(eda davasını) kastetmiş olduğunun kabulü, [Lex semper intendit, quod convenit rationi= kanun daima aklın gereğini amaçlar] hukuk mantığına da aykırı düşer. O halde, kanun koyucunun, 18 Şubat 1965 tarih ve 538 sayılı Kanunla İİK'nın 72 maddesinde menfi tespit davasını ve İİK'nın 67/1. maddesinde ise yeni bir dava türü [Lex specialis], müspet tespit davasını düzenlediğini kabul etmek zorunludur. ...*" (legalbank).

[3] **HGK. 11.02.2020 T. E. 2017/19-2076, K. 117**, "*İtirazın iptali davası müddeabihi takip konusu yapılmış ve borçlunun itiraz etmiş olduğu alacak olan bir eda davasıdır. Madde metninde de açıkça belirtildiği üzere takip alacaklısı tarafından ödeme emrine süresi içinde itiraz etmiş olan takip borçlusuna karşı genel mahkemede açılır ve genel hükümlere göre görülür. Alacaklı bu davada genel hükümler dairesinde alacağının varlığını ispat suretiyle itirazın iptalini dava etmektedir. Diğer taraftan, İİK'nın 67.maddesinin son fıkrasında alacaklının itirazın tebliği tarihinden itibaren bir yıl içinde itirazın iptali davası açamamışsa umumi hükümler dairesinde alacağını dava etme hakkının saklı olduğu ifade edilmiştir. Bu da bir yıllık süre içinde açılan itirazın iptali davası ile süre geçirildikten sonra açılan alacak davaları arasında her ikisi de genel hükümlere tabi olmakla birlikte ispat yöntemleri ve hukuki sonuçları bakımından bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Zira süresi içinde açılan dava itirazın iptali davasıdır ve itirazın iptali davasının kazanılması hâlinde borçlunun*

4. SONUÇ

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin belirlenmesi önemlidir. Bu davanın hukuki niteliğine göre, yargılama aşaması ve kararın icra aşaması değişecektir. Devletin en önemli erklerinden biri yargıdır. Yargı organı, yargılamayı hukuki güvenlik ve adil yargılanma hakkı gereğince mümkün olan en kısa sürede bitirmelidir. Tarafların mahkeme başvurmasının asıl sebebi, mahkemeden alacağı ilamla hakkını hüküm altına almaktır.

İtirazın iptali davası tespit davası olduğu düşüncesinde ve mahkemenin itirazın iptaline karar vermesi hallinde alacaklı, sadece duran takibe devam edebilecek oysaki mahkeme alacağın takip konusu yapılan kısmını değil tamamını inceleyecektir.[1] Alacaklı alacağının geri kalan kısmı için elinde ilam olmasına rağmen tekrardan alacak davası açmak zorunda kalacaktır. Bu davada aldığı kabul hükmü ise ancak alacak davasında takdiri delil oluşturacaktır. İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini tespit davası olduğu durumda, alacaklının hakkına kavuşması gecikecek tekrardan bir dava açması gerekecek bu durumda zaman, emek ve masraf kaybı olacaktır. Ayrıca HMK'nın 106. maddesindeki hükmüne göre, tespit davasında açıkça hukuki yararın ispatı gerekir. Yargısal içtihatların ve doktrinin belirttiği üzere eda davası açılabilen hallerde tespit davası açılmasının hukuki yararı yoktur.[2] [3] Alacaklı bu dava yerine eda davası açabildiği için bu durumda hukuki yarar yokluğundan mahkemenin, usulden reddetmesi gerekir.

İtirazın iptali davasının tespit davası olduğu savunan görüş, bu davanın İİK'nın 67. maddesindeki hükmün ilk ve son fıkrası aynı dava olmayacağını belirtmişlerdir. Kanun koyucunun böyle bir düzenleme yapmasının hukuk mantığına aykırı olduğunu ileri sürülmüştür.[4]

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin tespit davası olduğunu savunun görüşe göre, alacaklı mahkemeden sadece itirazın iptali istemektedir. Bu yüzden mahkeme alacağının tahsiline ilişkin karar veremeyecektir.[5] Çünkü mahkeme taleple bağlılık ilkesi gereğince talepten fazlasına hüküm kuramaz. Ancak itirazın iptali davasının hukuki niteliğinin tespit davası olduğu, talep sonucu kapsamında gerekçelendirilip açıklanmamıştır. Alacaklı, mahkemeye yöneltmiş olduğu talep sonucunda açıkça tahsil

---

itirazı iptal edilmiş olur. Bunun üzerine alacaklı itiraz üzerine durmuş olan icra takibine devam edilmesini isteyebilir. Süresinden sonra açılan davada ise itirazın iptali değil alacağa hükmedilmesi istenecektir ve verilen kararın takibe etkisi bulunmamaktadır. Şu durumda itirazın iptali davasında ispat edilecek olanın takibe ve borçlunun itirazına konu alacak olduğunda ve itirazın iptali davası için bu alacağın sebebinin değiştirilme olanağının bulunmadığında kuşku bulunmamaktadır. "(e-uyar).

[1] İlamsız takibinin şikâyet gibi sebeple ortadan kalkması hallinde alacaklı duran takibe devam edemeyecek bu görüşe göre elinde ilamlı icraya başvurabilecek hüküm olmadığından ilamlı icraya başvuramayacak. Alacaklı, alacağına kavuşmak için, bir dava daha açması gerekecek.

[2] **Pekcanıtez**, s. 980**; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası**, (Medeni Usul Hukuku), s. 298.

[3] **8. HD., E. 2016/3262 K. 2017/3029 T. 7.3.2017** "*Tespit davası, kendine özgü davalardan olup dava sonucunda istihsal edilecek ilamın icra ve infaz kabiliyeti bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da bu davaların uygulama alanı sınırlıdır. Bilindiği üzere, tespit davalarının görülebilmesi için güncel hukuki yararın bulunması (6100 s.lı HMK 106/2 m) ve dava sonuçlanıncaya kadar da güncelliğini kaybetmemesi gerekir. Tespit davaları eda davalarının öncüsüdür, bu nedenle eda davası açılmasının mümkün olduğu hallerde, tespit davası açılmasında hukuki yararın bulunmadığı kabul edilmektedir. Hukuki yararının bulunması dava şartı olup, yargılamanın her aşamasında taraflarca ileri sürülebileceği gibi, hakim tarafından da re'sen gözetilir. Hukuki yararın bulunmadığının tespiti halinde davanın, dava şartı yokluğu gerekçesiyle usulden reddine karar verilmelidir (HMK 114/1-h, 115 m.).*"(legalbank).

[4] **Uyar**, s. 312-313.

[5] **Çağa,** s. 24-30.

talebinde bulunmadığı gibi alacağın tespiti talebinde de bulunmamakta, sadece itirazın iptali istemektedir. Bu isteminde en önemli gerekçesi alacaklının, alacağına bir an önce ulaşmak istemesi oluşturmaktadır. Ezcümle, itirazın iptali davasının hukuki niteliğinin tespit davası olduğu düşüncesi, en azından taleple sonucuyla açıklanamamaktadır.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin tespit davası olduğu savunan görüşe göre, bu davanın eda davası olarak nitelendirilmesi hallinde, alacaklının tazminattan kaçınması hakkının elinden alınacağı ileri sürülmüştür.[1] Bu görüşe göre, 1 yıl içerisinde hem tespit hem de eda davası açılabilecektir. Bu görüşün hatalı olduğu ilk nokta şudur ki hem eda davası hem de tespit davası aynı anda açılamaz zira eda davası, tespit hükmünü de içerecektir. İkinci nokta ise, alacaklının tazminatı her durumda ödemeyecek olmasıdır. Kanun koyucu tazminatı sadece alacaklının, kötü niteli ve haksız olması şartına özgülemiştir. Bu nedenle bu görüşü savunan yazara katılmak mümkün değildir. Çünkü kanun koyucu hiçbir zaman kötü niyetli alacaklıyı korumaz ve bu düşünce hukukunun genel mantığına aykırıdır.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini inşai dava olduğunu ileri sürülen görüşe göre, inşai haktan bağımsız inşai dava olabilmektedir.[2] Bu görüşü savunan yazara göre de zaten inşai hak bu davada bulunmamaktadır. Borçlunun itirazın vazgeçmesi durumunda takibe devam edilebileceği için HMK'nın 108/2 şartı sağlamadığı açıktır. Ayrıca inşai davanın kabulü hallinde alınan hüküm hukuk ilişkide kendiliğinden değişiklik meydana getirmektedir. Bu davanın hukuki niteliğinin inşai dava olması halinde, itirazın iptali davasının kabulü kararı hukuki ilişkiden herhangi bir değişiklik meydana getirmemektedir. Ayrıca icra dairesine, itirazın iptali hükmünün verilmesi halinde takibe devam edilecektir. Bu durumda inşai dava sonucu ortaya çıkan inşai etkiye aykırı olduğu açıktır. Açıklamaya çalışılan bu nedenlerle bu davanın hukuki niteliğinin inşai dava olmadığını düşünmekteyiz.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini icra takibine özgü dava olduğunu savunan görüşteki yazarlara göre, bu davanın 1 yıllık süre içerisinde açılması gerektiğini ve bu süre içerisinde açılmayan davanın reddedilmesi gerekir. Hak düşürücü süre geçtikten sonra itirazın iptali davasının açılması hallinde, alacaklının itirazın iptali talebi tahsil talebini içermediği için, mahkeme bu davayı eda davası olarak da inceleyemez. Bu görüşe göre; alacaklı hem tahsil hem de itirazın iptali talebinde bulunmaz. Bu durumda mahkeme tarafa hangisini seçtiği sormalıdır.[3] Bu davanın açılması gereken 1 yıllık süre geçtikten sonra açılan itirazın iptali davasına mahkeme, alacak davası olarak inceleyip karar verebilir. Alacaklının, mahkemeden isteyeceği itirazın iptali talebi, tahsil talebini de içermektedir. Sadece bu süre geçtikten sonra açılan, itirazın iptali davası sonucunda verilen ilamla, duran icra takibine devam edilemez ve İİK'nın 67. maddesinde öngörülen tazminatlara hükmedilemez.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliği icra hukukuna özgü tahsil davası olduğu görüşünü savunan yazarlara göre; alacaklının, itirazın iptali talebinde alacağının tespitini isteyip ancak asıl hedefinin alacağını tahsil edebilmek olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Saygı değer yazarların burada tam olarak ne demek istediği anlaşılamamaktadır. Belli örnekler vererek görüşünü desteklemeye çalışmışlardır. Ancak bu davanın hukuki niteliğinin sadece zamanaşımı, ilamın icrası ve ilamın sonuçları kısmından açıklanacağı

[1] **Çağa,** s. 24-30.
[2] **Hanağası/ Öztürk, s**. 95-98.
[3] **Pekcanıtez/ Özekes / Atalay/ Sungurtekin Özkan**, **(**Medeni Usul Ders Kitabı), s. 110-111.

kısmına katılmıyoruz. Özellikle yazarların verdiği imzaya itiraz ve sonuçları örneği hatalı olduğunu düşünüyorum. Çünkü maddi anlamda kesin hükmün kapsamına sadece hükme alınmış hususlar dâhildir. Borçlu borcunu öderse bu dava tahsil davası olarak nitelendirilmesi durumunda da borcunu ödediği için menfi tespit davası açabilecektir. Borçlunun ödeme emrine itirazında ileri sürmüş olduğu zamanaşımı defisini mahkeme cevap dilekçesinde ileri sürmezse kendiliğinden inceleyemez. Yazarlara göre; mahkeme kendiliğinden inceleyebilmelidir. Bu durumu takip hukukuna özgü bir dava olması nedeniyle açıklamaktadır. Definin, hukuki niteliği hak olmasıdır. Mahkeme zamanaşımı defini dava dosyasında olsa bile inceleyemeyecektir. Yazarlara göre, itirazın iptali davası sonucunda verilen ilamla ilamlı icra takibi yapılamayacaktır. Bu dava eda davası olarak nitelendirilse bile, ilamsız icra takibinde deva edilebilecek veya ilamlı icra takibi yapılabilecektir. Yazarlar açıkça ifade etmemiş olsa da bu durumda hukuki yarar olmadığı için alacaklı, ilamlı icra takibi yapamayacaktır. Hukuki yararın icra dairesin tarafından var olup olmadığı belirlenemeyeceği için alacaklı ilamlı icra takibi yapabilir.[1]

Devlettin en önemli erklerinden biri yargıdır. Medeni usul hukukunda yargılama hâkim olan bazı ilkelerin icra ve iflas hukukunda da uygulanmaktadır. Hukuk devleti ilkesi gereğince kişilerin kendi haklarını kendi elde etmeleri yasaktır. Bu nedenle icra hukukun diğer adlandırma şeklide cebri icradır. Kişilerin cebri icraya başvurmalarının ana sebebi alacaklının, alacağına kavuşmasıdır. Ancak sosyal devlet ilkesi gereğince, alacaklı alacağına en kısa sürede kavuşurken, bu işlemler sırasında borçluya en az zarar verilmelidir. Ayrıca adil yargılanma hakkı ve onun alt başlıklarından biri olan takip ekonomisi ilkesi de alacaklının en kısa sürede alacağına kavuşmasını gerektirmektedir.[2] Hukuki güvenlik ilkesi de takip hukukunda önem arz etmektedir. Hukuki güvenlik ilkesi gereklerinden biri yargı kararlarında istikrar olması lazımdır. Bu istikrar sayesinde yargılamanın tarafları buna uygun takip başlatacak veya dava açacaktır.[3]

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini tespit etmeye çalışırken doktrinde çoğu yazar ve yargı kararlarında talep sonucundan yola çıkmıştır. Bu yazar savundukları görüşü talep sonucu esas alınarak gerekçelendirmeye çalışmıştır. İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini belirlenirken esas alınması gereken bir hususta icra ve iflas hukukuna hâkim olan ilkelerdir. Özellikle bu ilkelerden ikisi bu davanın hukuki niteliği belirlenmesi açısından önemlidir. Bu ilkeler şunlardır; hukuki güvenlik ve takip ekonomisi ilkeleridir.

İtirazın iptali davasının, hukuki niteliği konusunda yargı kararlarında istikrar yoktur. Yargı organları bu davanın hukuki niteliğini ifade etmesi şekline göre, bu kararın icra aşaması ve hüküm sonuçları değişebilmektedir. Bu durumda kişilerin hukuka olan güveni zedelemekte ve hukuki güvenlik ilkesini ihlal etmektedir. Açıklamaya çalışılan bu nedenlere dayanarak yargı organların bu davanın hukuki niteliği konusunda bir görüş belirlemeli ve benzer olaylar yargıya taşındığında aynı görüşte karar vermelidir.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliği konusunda belirlenmesi gereken görüşün eda davası olması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü mahkemeden istenen itirazın iptali talebinin asıl amacının, davacı alacaklının alacağına kavuşmasıdır. Doktrindeki yazarların bu davanın açılması şartını incelerken ifade ediliş tarzına göre bu davanın sadece itirazın kesin kaldırılmasına gidemeyen alacaklının bu dava açabileceği anlamı çıkmaktadır. Ancak

[1] **Deynekli/ Kısa**, s. 82-83.

[2] **Pekcanıtez/ Atalay/ Özkan Sungurtekin/ Özekes**, (İcra ve İflas Ders Kitabı), s. 23-34.

[3] **Köksoy**, Mesut, İcra Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, 1. Baskı, Ankara 2018, s. 45-47.

itirazın iptali davası alacaklının elinde itirazın kesin kaldırmasına yarayan belgeler olsa bile bu davayı açabilecektir. Bu nedenle bu davanın hukuki niteliği belirlenirken incelenecek bir hususta itirazın kesin kaldırmasının hukuki niteliğinin ne olduğudur. İtirazın kesin kaldırılmasının hukuki niteliğinin takip hukukuna özgü tespit davası şeklinde nitelendirilmiştir.[1] Eğer itirazın iptali davasının hukuki niteliğini de tespit davası şeklinde nitelendirilmesi hallinde kanun koyucu iki imkânı da aynı şekilde düzenlemesi hukuk mantığına aykırıdır.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğini belirlerken dikkat edilmesi gereken ilkelerden biri de, usul ekonomisi ilkesidir. Alacaklı açmış olduğu bu davanın hukuki niteliği eda davası dışındaki herhangi bir görüş olduğunu kabul edersek, mahkemenin hükmüyle alacaklı ilamlı icra takibi yapamayacaktır. Bu durumda da eğer takip iptal edilirse, alacaklının elindeki ilam diğer açılacak olan alacak davasında takdiri delil olmak dışında bir sonuç doğurmayacaktır. Alacaklının tekrardan alacak davası açması gerektiğini savunan yazarlara göre ilk yapılan yargılamadaki, zaman, emek ve masraf kaybı neredeyse hiçbir sonuç doğurmayacaktır. Bu durumda hem adil yargılanma hakkına hem de takip ekonomisine aykırıdır.

İtirazın iptali davasının hukuki niteliğinin eda davası olduğunu savunan bazı yazarlar, mahkemeden alınan ilamla alacaklının ilamlı icra takibi yapabileceği veya yapamayacağı şeklinde ayrılmaktadır. Bu yüzden bu dava eda davası görüşünü savunan yazarın alacaklının yargılama giderlerini ve icra inkâr tazminatını aynı takip dosyasından isteyebileceği görüşüne katılmıyoruz. Çünkü icra takibinde açılmış olan davadan farklı olarak, alacaklı artık takibin miktarını artıramaz. Bu nedenle alacaklı bu iki kısım hakkında ilamlı icra yoluna başvurmasında hukuki yararı vardır. Ancak alacaklının takip talebindeki miktar için öncelikle ilamsız takibe devam etmeli, eğer takibin herhangi bir geçersizlik durumunda bu talebi içinde ilamlı icraya başvura bilmelidir.

İtirazın iptali davasını hukuki niteliğini eda davası olduğunu savunan yazara göre eda davası dışındaki herhangi bir görüş savunulursa alacaklı alacağı ilamla borçlunun doğrudan doğruya iflasını isteyemeyecektir. Ancak bunun için öncelikle ilamlı icra takibi başlatmalı, icra dairesi icra emri göndermelidir. Borçluda, yedi gün içerisinde borcunu ödememelidir. Zaten mahkemenin yargılama giderleri ve icra inkâr tazminatı kısmı eda hükmüdür. Hatta davanın hukuki niteliğinin eda dışında olduğu savunan yazarlarda bu görüştedir.[2]

KAYNAKÇA

Arslan, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder/ **Taşpınar Ayvaz**, Sema/ **Hanağası**, Emel: Medeni Usul Hukuku (Medeni Usul Hukuku), 6. Baskı, Ankara 2020.

Arslan, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder/ **Taşpınar Ayvaz**, Sema/ **Hanağası**, Emel: İcra ve İflâs Hukuku(İcra ve İflâs Hukuku), 4. Baskı, Ankara 2020.

Atalı, Murat/**Ermenek**, İbrahim/**Erdoğan**, Ersin: Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2020.

[1] **Kiraz**, Taylan Özgür, Yargı Kararları ile Birlikte İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması, 4. Baskı, Ankara, 2013, s. 40-43.
[2] **Çağa,** s. 28-30.

Berkin, M. Necmeddin: İhtiyati Haciz (İhtiyati Haciz), B. 1, İstanbul 1962.

Berkin, M. Necmeddin: Tatbikatçılara İcra ve İflas Hukuku Rehberi, 1. Baskı, İstanbul 1980.

Budak, Ali Cem: İpoteğin Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip (İpotek) , B. 1, İstanbul 2008.

Budak, Ali Cem: Medeni Usul Hukukunda Kavram İçtihadı ve Menfaat İçtihadı, 1. Baskı, İstanbul 2021.

Çağa, Tahir: "Ödeme Emrine İtirazın İptaline Dair", Batider. , S. 3 1976, s. 21-31.

Deynekli, Adnan/ **Kısa**, Sedat: İtirazın İptali Davaları (İcra İnkâr ve Kötü niyet Tazminatı), 3. Baskı, Ankara 2013.

Deynekli, Adnan: İpoteği Paraya Çevrilmesi Yoluyla Takip (İpotek), B. 1, Ankara 2013.

Erdem, Murat: İcra ve iflas hukukunda itirazın iptali davası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010,(Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara 2017.

Görgün, Lütfi Şanal / **Kodakoğlu**, Mehmet / **Börü**, Levent: Medeni Usul Hukuku (Medeni Usul Hukuku), 10. Baskı, Ankara 2021.

Görgün, Şanal L./ **Börü**, Levent/ **Kodakoğlu**, Mehmet: İcra ve İflas Hukuku (İcra ve İflas Hukuku), B. 2, Ankara 2021.

Hanağası, Emel/ **Öztürk**, Burak: "İdari İşlem ve Eylemlerden Doğan Zararların Giderilmesinde İlamsız İcra Yolu", BTHD. , C. 29, S. 1, 2013, s. 79-114.

Keleş, Şanver: Kiralanan Taşınmazların İlamsız Tahliyesi, 1. B Ankara 2009.

Kiraz, Taylan Özgür: Yargı Kararları ile Birlikte İcra Mahkemesinde İtirazın Kaldırılması, 4. Baskı, Ankara, 2013.

Köksoy, Mesut: İcra Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, 1. Baskı, Ankara 2018.

Kuru, Baki: İcra ve İflas Hukuku El Kitabı (El Kitabı), B. 2, Ankara 2013.

Kuru, Baki: Ödeme Emrine İtirazın İptali Davası ve İcra İnkâr Tazminatı", AD. , S. 7-8, 1961, s. 676-695.

Oğuzman, Kemal/ **Öz**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, C. 1, İstanbul 2015.

Özekes, Muhammet: İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz, B. 1, Ankara 1999.

Özkan, Yönel: İcra ve İflas Hukukunda İtirazın İptali Davası, B. 2, Ankara 2004.

Pekcanıtez, Hakan/ **Atalay**, Oğuz/ **Özkan Sungurtekin**, Meral/ **Özekes**, Muhammet: İcra ve İflas Ders Kitabı (İcra ve İflas Ders Kitabı), B. 7, İstanbul 2020.

Pekcanıtez, Hakan/ **Özekes**, Muhammet/ **Atalay**, Oğuz/ **Sungurtekin Özkan**, Meral: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (Medeni Usul Ders Kitabı), 8. Baskı, İstanbul 2020.

Pekcanıtez, Hakan: Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, C. 2, İstanbul 2017.

Postacıoğlu, E. İlhan: "İcra İnkâr Tazminatı Üzerine Düşünceler ve Bazı İhtilaflı Noktalar", BATIDER. , S.4, C. 9, 1978, s. 951-970.

Postacıoğlu, E. İlhan: "Ödeme Emrine İtirazın İptali Mevzuunda Bazı Zaruri Açıklamalar", BATIDER. , S. 4, 1980, s. 965-980.

Postacıoğlu, İlhan E. / **Altay**, Sümer: İcra Hukukunun Esasları (İcra Hukuku Esasları), B. 5, İstanbul 2010.

Postacıoğlu, İlhan E./ **Altay**, Sümer: Medeni Usul Hukuku Dersleri (Medeni Usul Hukuku Dersleri), 7. Baskı, İstanbul 2015.

Tanrıver, Süha: Medeni Usul Hukuku, 1. Baskı, C. 1, Ankara 2016.

Toraman, Barış. " Takip Hukukuna Özgü Bazı Davaların Dava Şartı Arabuluculuğa Tâbi Olup Olmadığı Sorunu", ÇÜHFD. , C. 5, S.1, 2020, s. 3141-3170.

Uyar, Talih: İcra Hukukunda İtiraz, 2.Baskı, Manisa 1990.

Yeşilırmak, Ali: "Geçerli Bir Tahkim Anlaşmasının Varlığına Rağmen Genel Haciz Yoluyla Takip Yapılabilir Mi? ", TBBD. , S.96, 2011, s. 205-228.

Yılmaz, Ejder: "İtirazın İptali Davasının Hukuki Niteliği (İtirazın İptali)", Prof. Dr. Saim Üstündağ Armağan, Adalet Yayınevi, Ankara 2009.

Yılmaz, Ejder: "Tahkimde İtirazın İptali Davası ve Tahkime Elverişlilik Kuralı (Tahkime Elverişlilik Kuralı)", DÜHFD, C. 16, Özel Sayı, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, 2014, s. 531-554.

TÜRKİYE'DE 2023 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNİN TARTIŞMALI YÖNLERİ

Dr. Öğretim Üyesi HÜSEYİN MURAT IŞIK

DİCLE Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, isikhm@dicle.edu.tr- ORCID: 0000-0001-7317-3031

ÖZET

16 Nisan 2017 tarihli referandum sonrasında Türkiye'de hükümet sistemi değişmiş ve parlamenter sistemden Türk tipi başkanlık sistemi olarak adlandırılan sisteme geçilmiştir. Tamamen Türkiye'ye özgü bir hükümet sistemi olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, başlangıcından itibaren tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada da 2023 Haziranında görev süreleri dolacak olan cumhurbaşkanlığı makamı ve TBMM için yapılacak seçim süreci, cumhurbaşkanlığı için yapılacak seçimler bakımından değerlendirmeye alınmıştır. 1982 Anayasasına göre bir kimsenin en fazla iki dönem cumhurbaşkanlığı yapabileceği hükmü ve mevcut Cumhurbaşkanının bu makamdaki ikinci dönemi olması nedeniyle aday olup olamayacağı meselesi ilk ele alınan konu olmuştur. Buna göre iki halde bir cumhurbaşkanı adayının üçüncü dönem için aday olabilmesi mümkündür. Birincisi; TBMM'nin üye tam sayısının beşte üçü oranındaki (360) milletvekili ile erken seçim kararı alması halinde mevcut cumhurbaşkanının görev süresi dönemden sayılmaz. İkincisi de; cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple boşalması halinde, TBMM'nin görev süresinin dolmasına da bir yıldan daha fazla bir süre kalmışsa yalnızca cumhurbaşkanı seçimi yapılır ve seçilen cumhurbaşkanı kalan süreyi tamamlar ancak görev süresi dönem olarak sayılmaz. İkinci tartışmalı konu; Anayasa, Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu ve diğer mevzuat hükümlerinde, cumhurbaşkanı seçim sürecine ilişkin olarak çelişkili hükümlerin mevcut olmasıdır. Özellikle de seçim takviminin altmış mı (60) yoksa kırk beş (45) günde mi tamamlanması meselesi ele alınarak izah edilmeye çalışılmıştır. Son olarak da mevcut veriler ışığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin sürdürülebilirliği meselesi tartışılarak çalışma bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim Hukuku, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu.

DISCUSSIONAL ASPECTS OF 2023 PRESİDENTİAL ELECTİONS İN TURKEY

ABSTRACT

After the referendum dated April 16, 2017, the government system in Turkey was changed and the system called the Turkish type presidential system was passed from the parliamentary system. The Presidential Government System, which is a government system unique to Turkey, has been the subject of discussion since its inception. In this study, the election process for the presidency and the Grand National Assembly of Turkey (GNAT), whose terms of office will expire in June 2023, were evaluated in terms of the elections to be held for the presidency.

According to the 1982 Constitution, the provision that a person can be president for a maximum of two terms and the issue of whether he can be a candidate since the current President is the second term in this office was the first issue discussed. Accordingly, in two cases, it is possible for a presidential candidate to be a candidate for the third term. First; In the event that the GNAT decides for an early election with three-fifths of the total number of members (360), the term of office of the current president is not counted as a term. The second is; If the office of presidency becomes vacant for any reason, if there is more than one year left until the expiration of the term of office of the GNAT, only the presidential election is held and the elected president completes the remaining term, but the term of office is not counted as a term. The second controversial issue; There are conflicting provisions regarding the presidential election process in the Constitution, the Presidential Election Law and other legislative provisions. In particular, the issue of whether the election calendar should be completed in sixty (60) or forty-five (45) days has been tried to be explained. Finally, the study was concluded by discussing the sustainability of the Presidential Government System in the light of the available data.

Keywords: Election Law, Presidential Government System, Presidential Election Law.

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde cumhurbaşkanlığı makamı hem çok önem atfedilen hem de, geçmişten bugüne hep tartışmaların odağında olmuş bir mevki olmuştur. Bugün de yaklaşan seçimler tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Erken seçim kararı alınmazsa Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamı ve TBMM üyelikleri için yapılacak seçimlere yaklaşık altı aylık bir süre kaldı. Bu çalışmada da yalnızca cumhurbaşkanlığı makamı için yapılacak olan seçimler ve seçim sürecine ilişkin tartışmalı bazı hukuki meselelere açıklık kazandırılmaya çalışılacaktır. Zira mevcut Cumhurbaşkanının bu makamdaki ikinci dönemi olması ve Anayasaya göre bir kimsenin en fazla iki dönem cumhurbaşkanlığı yapabileceği hükmü ilk tartışmalı alanı oluşturmaktadır. İkinci olarak seçim takviminin altmış mı (60) yoksa kırk beş (45) günde mi tamamlanması meselesi Anayasa ve ilgili mevzuat hükümleri bakımından çelişik hükümler barındırmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin tamamen yürürlüğe girdiği Temmuz 2018 tarihinden beri hukuki ve siyasi tartışmaların odağında olması, bu sistemin sürdürülebilirliği meselesini de ciddi olarak hukuk ve siyasetin gündemine taşımıştır.

Çalışmamızın giriş kısmından sonraki ikinci kısmında, 1982 Anayasasına göre Cumhurbaşkanının sahip olduğu anayasal yetkileri itibariyle devlet teşkilatı içindeki konumu irdelenecektir. Üçüncü olarak 1982 Anayasasına ve ilgili mevzuata göre cumhurbaşkanlığı makamı için adaylık ve seçim süreci ele alınacaktır. bir kimsenin en fazla iki dönem cumhurbaşkanlığı yapabileceği hükmü ve mevcut Cumhurbaşkanının bu makamdaki ikinci dönemi olması nedeniyle aday olup olamayacağı meselesi tartışılacak ve ilgili mevzuattaki çelişik hükümler ele alınacaktır. Son olarak mevcut veriler ışığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin sürdürülebilirliği meselesi tartışılarak çalışma bitirilecektir.

2. CUMHURBAŞKANININ ANAYASAL KONUMU

1982 Anayasasına göre egemenliği kullanan üç organdan biridir. Anayasanın birinci kısmında genel esaslar başlığı altında egemenlik yetkisinin kullanımını gösteren 6. Maddesinde; egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu, Milletin, egemenliğini,

Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanacağı ve egemenliğin kullanılmasının, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamayacağı ve hiçbir kimse veya organın kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamayacağı hüküm altına alınmıştır. 7. Maddede yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğu ve devredilemezliği ifade edilmiştir. Madde 8 ve 104/1'in işaretiyle **yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanına** (2017 değişikliği öncesinde bakanlar kurulu da bu yetkiye ortaktı) **ait olduğu** ve son olarak 9. Maddede de yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasanın özellikle Madde 104/1 ve 2. Fıkralarındaki; **Cumhurbaşkanı Devletin başıdır**. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla **Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder**; **Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder** hükümleriyle temsil ve devlet mekanizmasının işleyişinden sorumlu olduğu hükme bağlanmıştır.

Yine Madde 89 (kanunların yayımlanması); Madde 92 (silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar vermek); Madde 93 (TBMM'yi toplantıya çağırma); Madde 108 (genel yürütme yetkisi), Madde 116 (TBMM ve kendisinin seçimlerinin yenilenmesine karar verme); Madde 117 (başkomutanlık ve milli savunma); Madde 118 (milli güvenlik kurulu); Madde 119 (olağanüstü hal); Madde 123, 124 ve 126 (merkezi ve mahalli idare); Madde 130, 131 (yükseköğretim); Madde 134 (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu vasıtasıyla devletin resmi ideolojisi); Madde 146, 154, 155 ve 159 (yüksek yargı); Madde 161 (bütçe); Madde 166 (ekonomik ve sosyal politikalar); Madde 175 (referandum yetkisi) ile Cumhurbaşkanının yetkilerine ilişkin son derece kapsamlı ve devletin işleyişine hâkimiyet kuracak hükümler kayıt altına alınmıştır. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yetki haritası olmak bakımından anayasal sistematik içinde son derece mütehakkim/dominant bir Cumhurbaşkanlığı makamı yaratılmıştır. Bir askeri darbe dönemi ürünü olan 1982 Anayasanın daha ilk tasarımında yer alan bu durum[1] 2017 halkoylaması sonrasında verilen yeni yetkilerle daha da pekişmiştir.

3. ADAYLIK VE SEÇİM SÜRECİ

[1]Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu. (D. Meclisi : 1/463; M. G. Konseyi : 1/397) Ayrıntılı bilgi için bkz.; https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c007/mgk_01007118ss0450.pdf, Cumhurbaşkanına ilişkin hükümler bakımından Danışma Meclisinin önerileri ve Milli Güvenlik Konseyince kabul edilen metnin karşılaştırması için s. 44-46, 143-149. (Erişim tarihi: 26.11.2022)

Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin usul ve esaslar, 1982 Anayasasının 101. Maddesinde[1] ve 6271 Sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu (26/1/2012 tarih ve 28185 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmektedir. Buna göre Cumhurbaşkanı;[2]

- **Kırk yaşını doldurmuş**,
- **Yükseköğrenim yapmış**,
- **Milletvekili seçilme yeterliliğine sahip**,[3]
- **Türk vatandaşı**[4] olanlar arasından,
- Doğrudan doğruya **halk tarafından seçilecektir**.[5]

---

[1] 1982 Anayasasının Yürütme başlıklı ikinci bölümünde Adaylık ve seçimi kenar başlıklı düzenleme şöyledir: *"MADDE 101- (Değişik: 16/4/2017-6771/7 md.) Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.*
Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.
Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüzbin seçmen aday gösterebilir.
Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.
Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.
İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde, sadece Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir.
Seçimlerin tamamlanamaması halinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin diğer usul ve esaslar kanunla düzenlenir.".

[2] Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu "*MADDE 6 – (1) Kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip her Türk vatandaşı Cumhurbaşkanı seçilebilir.*".

[3] Anayasanın 76. Maddesinde Milletvekili yeterliliği hükme bağlanmıştır buna göre: Onsekiz yaşını dolduran her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı milletvekili seçilebilir. Anayasanın ilk halinde yaş sınırı 30 iken 2006 yılında yapılan değişiklikle yaş sınırı 25'e düşürüldü. 2017 değişikliği ile şimdiki 18 yaş kuralı getirildi. En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlikle ilişiği olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler. Görev bağdaşmazlığı dolayısıyla Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

[4] Dikkat edilirse Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve diğer seçim mevzuatında cumhurbaşkanı adaylığı için yalnızca vatandaşlık şartı aranmıştır. Azerbaycan ve diğer bazı devletlerde olduğu gibi devlet başkanı adayı olacaklar için vatandaşlık yanında; ülkede belli süreyle kesintisiz ikamet etme (örneğin ABD, Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Özbekistan, İsrail vb.) devlet dilini bilme (Kazakistan, Özbekistan), etnik köken aidiyeti (Portekiz, Yunanistan, İran, Irak ve Suriye vb.), çifte vatandaşlığa sahip bulunmama (Bulgaristan ve Rusya), diğer devletlerle farklı mükellefiyet ilişkisinde bulunmama gibi ek şartlar da aranmaktadır.

[5] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları 1923'ten 2014 yılına kadar TBMM tarafından seçilmiştir. 2007 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilince ortaya çıkan siyasi kriz (367 Olayı), iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) erken seçim kararı ile aşılmış ve AKP, TBMM'de Anayasayı değiştirebilecek bir çoğunlukla yeniden iktidar olmuştur. AKP seçimi iptal edilen Abdullah Gül'ü yeni Cumhurbaşkanı olarak seçmiş ardından da Anayasayı değiştirmek suretiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi şartını getirerek seçim krizini kendi lehine olacak şekilde sonlandırmıştır. Böylece 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ile şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başbakan iken ilk defa halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı olarak makama geçmiştir.

Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununa (CSK) göre **seçimde uygulanacak genel ilkeler** şunlardır;

- Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir (CSK m. 2/1),
- Seçim genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurtta aynı günde, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır (m. 2/2),
- Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının oy kullanmaları, 26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde sağlanır (m. 2/2),
- Seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır (m. 2/3),
- Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır (m. 2/4),
- Bu Kanunda özel hüküm bulunmayan hâllerde (m. 2/5);
  - 26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı **Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun**,
  - 22/4/1983 tarihli ve 2820 sayılı **Siyasi Partiler Kanunu**,
  - 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı **Milletvekili Seçimi Kanunu**,
  - 18/1/1984 tarihli ve 2972 sayılı **Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun**,
  - 23/5/1987 tarihli ve 3376 sayılı **Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun** ile bunların ek ve değişikliklerinin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.
- **Yüksek Seçim Kurulu**, Cumhurbaşkanı seçimlerinin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapmak ve yaptırmak amacıyla, gerekli **ilke kararları almaya**, beşinci fıkrada sayılan kanunlar ile bu Kanunda seçimle ilgili olarak yer alan **bütün süreleri gerektiğinde kısaltarak tespit ve ilâna yetkilidir** (m. 2/6).

Anayasanın 101. Maddesi ve CSK'nun 7. maddesinde Cumhurbaşkanı seçimlerinde aday gösterme yetkisi[1];

- **Siyasi parti grupları**,
- Son genel seçimlerde birlikte veya tek başına toplam **geçerli oyların en az yüzde beşini alan siyasi partiler** ve
- En az **yüz bin seçmen**e aittir .
- Genel oyla yapılacak olan seçimlerde **geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmektedir**. Hiçbir aday bu çoğunluğa erişemezse, takip eden ikinci pazar günü ilk oylamada en çok oy alan ilk iki adayın katıldığı bir oylama daha yapılır ve **oyların çoğunu alan Cumhurbaşkanı seçilmiş olur**.

[1] 2007 Anayasa değişikliğine kadar cumhurbaşkanlığı için aday gösterme (milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından) ve seçme yetkisi TBMM'ye ait idi. 2007 değişikliği sonrasında ise aday gösterme yetkisi TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler ile son genel seçimlerde toplam oyları tek başına veya birlikte yüzde 10 (2017 değişikliği ile yüzde 5'e düşürülmüştür) ve üzerine ulaşan siyasi partilere verilmiş; seçme yetkisi ise doğrudan halkın oyuna bırakılmıştır. Ayrıca CSK madde 7/2 gereği aday gösterilmek için ilgili kişinin yazılı onayı gerekmektedir.

- Cumhurbaşkanının **görev süresi beş yıldır**.[1]
- Bir kimse **en fazla iki dönem için seçilebilir**.
- Cumhurbaşkanı seçilen kimse eğer milletvekili ise **TBMM üyeliği düşecektir**. Ancak varsa **parti üyeliği devam eder**[2].

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yalnızca Anayasada değil 6271 Sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu ile de düzenlendiğini yukarıda ifade etmiştik. Gerek Anayasa gerekse söz konusu kanun hükümleri ışığında Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin duruma göre dört ayrı şekilde yapılabileceğini söyleyebiliriz. Buna göre;

3. 1. Olağan Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Normal seçim takvimine göre yapılması gereken seçimdir. Bu seçimde;

- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır (1982 Anayasası Madde 77/1). Aynı hüküm Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununda da (CSK) mevcuttur (madde 3/1).
- CSK oy verme gününü Cumhurbaşkanı ve TBMM'nin görev sürelerinin dolmasından önceki son Pazar günü olarak tespit etmiştir (madde 3/3). Bir diğer deyişle her beş yılda bir TBMM ve Cumhurbaşkanının görev sürelerinin dolmasından hemen önceki Pazar günü seçimlerin yapılacağı gündür.
- Yine aynı maddede oy verme gününden geriye doğru hesaplanacak altmış günlük sürenin ilk günü, seçim takviminin başlatılacağı gün olarak belirlenmiştir (madde 3/3). Türkiye'de en son Cumhurbaşkanlığı seçimi 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmıştır. Dolayısıyla bir sonraki seçim de şayet erken seçim kararı alınmaz ise TBMM ve Cumhurbaşkanının görev sürelerinin bitimi olan 24 Haziran 2023 tarihinden önceki Pazar günü yani 18 Haziran 2023'te yapılacaktır. Bu seçim için seçim takvimi de CSK'na göre 18 Haziran 2023 tarihinden geriye doğru 60 gün sayılmak suretiyle tespit edilecektir ki bu da 20 Nisan 2023 tarihine denk gelmektedir.[3]

---

[1] 1924 Anayasasında Cumhurbaşkanının görev süresi 4 yıl olarak belirlenmiş, 1961 Anayasası bu süreyi 7 yıla çıkarmış 1982 Anayasasında da süre 7 yıl olarak korunmuş ta ki 2007 değişikliğine kadar. Bu değişiklikle beraber Türkiye'de Cumhurbaşkanlarının görev süresi 5 yıl olarak düzenlenmiştir.

[2] Bu hükmün 2017 referandumu öncesindeki hâlinde, Cumhurbaşkanı seçilenin TBMM üyeliğinin sonlanması yanında partisiyle ilişiğinin kesileceği de düzenlenmişti. Maddenin yeni şeklinde böyle bir kısıtlama bulunmadığından, Cumhurbaşkanı artık partisiyle irtibatını sürdürme imkânına sahiptir. Ancak Anayasa değişikliğinde bununla uyumlu olarak 101. Maddede yer alan Cumhurbaşkanına yönelik tarafsızlık ibaresi kaldırılırken, Cumhurbaşkanı yeminini gösteren 103. Maddedeki tarafsızlık ifadesine dokunulmamıştır. Bu da hükümet sistemi değişikliği gibi oldukça önemli bir Anayasa değişikliğinde gerekli özenin gösterilmediğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir.

[3] Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi sağlayan anayasa değişikliği sonrasında, 10 Haziran 1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 6. maddesi 25 Nisan 2018 tarihli ve 7140 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. *Seçim Dönemi, Seçimin Başlangıcı ve Seçim Günü* başlıklı 6. maddenin ilk iki fıkrası şöyledir: *"Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri beş yılda bir Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte aynı gün yapılır.*

Bir önceki seçimin yapıldığı tarihten itibaren beş yılın dolmasından önceki son Pazar günü oy verilir. Oy verme gününden geriye doğru hesaplanacak altmış günlük sürenin ilk günü seçimin başlangıç tarihidir.". Görüldüğü gibi Milletvekili Seçimi Kanunu bakımından da bir sorun bulunmamakta yukarıda ifade ettiğimiz takvimle örtüşmektedir.

- Ancak seçimlere ilişkin kesin tarih belirleme konusunda yetki Yüksek Seçim Kurulundadır (Bkz.; Anayasa Madde 79/6 ve CSK madde 2/6; 3/7). Ayrıca beş yıllık görev süresinin, TBMM ve Cumhurbaşkanının birlikte yapılan bir önceki seçim tarihi esas alınarak belirleneceği de aynı kanunda hükme bağlanan konulardandır (madde 3/3).

Olağan seçim sürecinin nasıl ilerleyeceğine ilişkin olarak da Anayasa Madde 101 ve CSK madde 4'de şu hükümlere yer verilmiştir;

- Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.
- İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci Pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.
- İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması hâlinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. Bu hükümlere ilaveten CSK madde 4/2'de; aday ikamesinin, geçici sonuçların ilânını takip eden gün saat 17.00'ye kadar yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

3. 2. Tekrarlanan Cumhurbaşkanı Seçimi

1982 Anayasasının 101. Maddesi 6. Fıkrasında; Cumhurbaşkanı seçiminde oylamalara tek adayla gidilmesi hâlinde, **oylamanın referandum** şeklinde yapılacağı ve geçerli oyların salt çoğunluğunu alan adayın Cumhurbaşkanı seçileceği ifade edilmiştir. Ancak Oylamada, **adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu alamaması hâlinde seçim yenilenir** hükmü yer almaktadır. Aynı hükümler CSK madde 4/3' tekrarlanmış ve ilave olarak kesin sonuçların ilânından sonra gelen kırkbeşinci (45) günü takip eden ilk Pazar günü sadece Cumhurbaşkanı seçimi yapılacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükümler ışığında Cumhurbaşkanı seçimlerinde tek adayın kalması ve onun da seçime katılanların salt çoğunluğunun onayına ulaşamaması halinde yalnızca Cumhurbaşkanı bakımından seçimlerin, 45 günü takip eden ilk Pazar günü yapılabilmesini/tekrarlanmasını "tekrarlanan cumhurbaşkanı seçimi" olarak ifade edebiliriz. Son olarak şunu da ilave etmek gerekir ki; Cumhurbaşkanı seçiminde kalan tek aday da ölür veya çekilirse (istifa) veyahut adaylığı Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından iptal edilirse yapılacak seçimin niteliği değişmeyecektir. Yani bu durumda da yapılan seçim bir "tekrarlanan Cumhurbaşkanı seçimi" olacaktır.

3. 3. Yenilenen Cumhurbaşkanı Seçimi (Erken Seçim)[1]

[1] "*… H. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesi MADDE 116- (Değişik: 16/4/2017-6771/11 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir. Seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verilen Meclisin ve Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadar devam eder. Bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanının görev süreleri de beş yıldır. …*".

Normal görev süresi olan beş yıllık süre dolmadan da Cumhurbaşkanı veya TBMM tarafından (beşte üç çoğunluk ile/360 milletvekilli) erken seçim kararı alınabilir. Hangi gerekçeyle ve kim tarafından alınırsa alınsın erken seçim kararı sonrasında her iki seçim birlikte yapılır. Yani **çifte seçim kuralı** esastır. İstisnası yukarıda izah ettiğimiz tekrarlanan Cumhurbaşkanı seçimidir. Yalnızca bu seçim türünde (TBMM'nin görev süresinin dolmasına bir yıldan fazla zaman varsa) sadece Cumhurbaşkanının seçimi yenilenir/tekrarlanır. Burada da seçim takvimi şöyle işleyecektir; seçimlerin yenilenmesine (erken seçim) karar verilmesi hâlinde bu karar kırksekiz (48) saat içinde Resmî Gazete'de yayımlanarak ilân olunur. Bu kararın verildiği günden sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk Pazar günü de Cumhurbaşkanı ile TBMM genel seçimi birlikte yapılır (CSK madde 3/4).

Cumhurbaşkanı adayları bakımından seçim süreci, yukarıda izah edildiği gibi ya olağan/normal seçim prosedürüne ya da tekrarlanan seçim prosedürüne göre tamamlanacaktır. Diğer bir deyişle Cumhurbaşkanı seçimi ilk turda adaylardan birinin yüzde elli oyu alması halinde tamamlanacak bu mümkün olmazsa ikinci tur oylamaya kalan ve en çok oyu almış iki adaydan birinin çoğunluk oyunu alması ile olağan şekilde tamamlanacaktır. Şayet ikinci tura tek aday kalır ve yapılacak referandum şeklindeki oylamada yüzde elli oya ulaşamaz veya istifa eder veyahut ölür veyahut ta adaylığı iptal edilirse bu takdirde 45 gün sonraki ilk Pazar günü yapılacak seçim ile yani tekrarlanan seçim prosedürü ile seçim tamamlanmış olacaktır.

3. 4. Olağanüstü Cumhurbaşkanlık Seçimi

Cumhurbaşkanlığı makamının, görev süresinin dolması veya erken seçim kararı alınması hallerinde boşalması olağan durumlar olarak değerlendirilir. Ancak ölüm, istifa, görevin yürütülmesine mani olacak derecede ağır ve kalıcı sağlık sorunları, Yüce Divan yargılaması sonrasında seçilme yeterliliğini kaybettirecek kesin mahkûmiyet kararı veyahut mahkemece verilecek kısıtlılık (mahcuriyet) kararı olağandışı durumlardır. Sayılan gerekçelerden herhangi birinden dolayı Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumunda yapılacak seçimler de haliyle olağanüstü seçim sıfatı ile adlandırmayı hak edecek bir seçim türü olacaktır.

Yukarıda sıralanan gerekçelerden biri nedeniyle yapılacak olağanüstü Cumhurbaşkanlık seçiminde şayet TBMM genel seçimine bir yıl veya daha az bir süre kalmışsa bu takdirde çifte seçim kuralı işletilmek suretiyle Cumhurbaşkanı makamının boşaldığı günden sonra gelen altmışıncı (60) günü takip eden ilk Pazar günü yapılacak seçim TBMM genel seçimiyle birlikte yapılır (CSK madde 3/5).

Şayet TBMM seçimlerine bir yıldan daha fazla bir süre kalmışsa makamın boşaldığı günden sonraki kırkbeş (45) gün içindeki son Pazar günü yalnızca Cumhurbaşkanı seçimi yapılır (CSK madde 3/6). Bu şekilde seçilen Cumhurbaşkanı TBMM'nin seçim tarihine kadar görev yapar ve Cumhurbaşkanı bakımından bu süre dönem olarak sayılmaz (CSK madde 3/6). Dolayısıyla ilki TBMM tarafından alınacak erken seçim kararı sırasındaki Cumhurbaşkanı bakımından, ikincisi de makamın olağandışı gerekçelerle boşalması sonrasında alınacak seçim kararıyla seçilecek Cumhurbaşkanı bakımından görevdeki süreleri dönemden sayılmayacağı için üçüncü dönem için de aday olabilmeleri ve seçilmeleri mümkündür. Diğer bir deyişle Anayasa ve Cumhurbaşkanı Kanunu hükümleri muvacehesinde ve yukarıda izah edilen

gerekçelerle iki dönem sınırı aşılıp üçüncü bir dönem için de Cumhurbaşkanlığı görevini yerine getirmek mümkün olacaktır. Sonuç olarak Cumhurbaşkanları için iki dönem sınırlaması, bu iki istisnai durum nedeniyle mutlak bir sınırlama hükmü olarak değerlendirilemez.

3. 5. Cumhurbaşkanı Seçimine İlişkin Diğer Hükümler

- 1982 Anayasasının seçimlerin genel yönetim ve denetimi kenar başlıklı 79. Maddesinde[1] bu genel yetkinin yargı organlarına verildiği ifade edilmektedir. Daha açık ifadesiyle; seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde ve hukuka uygun yönetilmesi, seçim sonuçlarına yönelik itirazların sonuçlandırılması ve seçim tutanaklarının kabul edilmesi görevleri, Yargıtay ve Danıştay tarafından kendi üyeleri arasından seçilerek gelen yüksek yargıçlardan oluşan Yüksek Seçim Kuruluna (YSK) verilmiştir. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz hükmüyle de gerek TBMM gerekse Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin nihai karar merciinin YSK olduğu hükme bağlanmıştır. Son olarak Yüksek Seçim Kurulu ve diğer seçim kurullarının (il, ilçe seçim kurulları ile sandık kurulları)[2] görev ve yetkilerinin kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir.
- Cumhurbaşkanının görev süresinin dolması veya seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi ya da seçimlerin tamamlanamaması hâllerinde, **yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder** (CSK m. 4/4),
- **Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde**, kırkbeş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. **Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder** ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.
- Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa **TBMM üyeliği sona erer** (CSK m. 4/5),
- **Seçimler yalnızca savaş sebebiyle ertelenebilir**. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmediğine dair karar verilmesi hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi bir yıl geriye bırakılır (ANY Madde 78/1); (CSK m. 5/1),

---

[1] "*MADDE 79- Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır. (Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulunundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz. Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Yüksek Seçim Kurulu yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler. Yüksek Seçim Kuruluna Yargıtay ve Danıştaydan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler. (Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların halkoyuna sunulması, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.*".

[2] 1982 Anayasası'nın 79. Maddesi ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun kapsamında YSK, altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurulları'nca kendi üyeleri arasından seçilen on bir hâkimden oluşmaktadır. Diğer seçim kurullarının oluşumu ve yapısına bakılacak olursa; il seçim kurullarının hâkimlerden; ilçe seçim kurullarının hâkim (kurul başkanı), siyasi parti temsilcileri ve o ilçede görev yapan ve belirli niteliklere sahip devlet memurlarından; sandık kurullarının ise, ilçede son genel seçimde en çok oy almış beş siyasi parti tarafından ve sandığın bulunduğu muhtarlık ihtiyar heyeti üyeleri arasından belirlenen üyelerden oluştuğu görülecektir. Ayrıca, seçime katılan her siyasi parti ya da bağımsız aday sandık başı işlemlerinin takibi amacıyla bir kişiyi sandık başında görevlendirme hakkına sahiptir.

- Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir (ANY Madde 78/2); (CSK m. 5/2).

4. CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SÜRECİNE İLİŞKİN TARTIŞMALI OLGULAR

Cumhurbaşkanının olağan seçim süreci bakımından takvimsel sorun bulunmamaktadır. Ancak seçimlerin yenilenmesi halinde bu kararın ne şekilde yürürlüğe gireceği ve seçim takviminin nasıl işleyeceği, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunun 8. maddesinde de düzenlenmiştir. Buna göre; *Seçimin Yenilenmesi* başlıklı 8. madde şöyledir: *"Seçim dönemi bitmeden önce, seçimin yenilenmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi veya Cumhurbaşkanınca karar verilmesi halinde, durum Bakanlar Kurulu tarafından kırksekiz saat içinde ilan olunur. Yenileme kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilmişse Meclis, seçimin yapılacağı tarihi de belirler. Yenileme kararının Cumhurbaşkanınca verilmesi halinde, bu kararın verildiği günden sonra gelen doksanıncı günü takip eden ilk Pazar günü oy verilir."*.[1]

Görüldüğü gibi bu Kanunun yukarıda aktardığımız hükmünde 90 günlük bir süreden söz edilmektedir. Bu süre, yukarıda da ifade edildiği gibi Anayasa ve CSK hükümlerine aykırılık arz etmektedir. Zira olağan cumhurbaşkanlığı seçiminde 60 gün, tekrarlanan (tek adayın kaldığı) seçimde 45 gün, yenilenen (erken seçim) cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 60 gün ve son olarak olağanüstü cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise TBMM'nin kalan görev süresine göre 60 veya 45 gün içinde yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır. Görüldüğü üzere 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 8. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen 90 günlük süre ile 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunun 3. maddesinin 4. fıkrasında yer alan 60 günlük süre çelişmektedir. Ne var ki 2839 sayılı Kanunun 8. maddesinin 90 günlük süreye yer veren 2. fıkrası, 1987'de sözü geçen kanuna eklenmiştir. Buna karşılık 6271 sayılı Kanunun 3. maddesinin 4. fıkrasında 60 günlük süreye yer veren hüküm, bu Kanuna 2018'de eklenmiştir. Aynı alana ilişkin birbiriyle çelişen iki kanunun olması halinde sonraki kanunun önceki kanunu ilga etmesi (Lex posterior) kuralı gereği 60 günlük sürenin uygulanacağı aşikârdır.

Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine ilişkin bir diğer tartışmalı durum Cumhurbaşkanlığı makamının sürekli bir nedenle boşalması (olağanüstü cumhurbaşkanlığı seçimi) halinde izlenecek yönteme ilişkindir. Anayasanın 21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunla değişik 106. maddesinin 2. fıkrasında bu yöntem şöyle düzenlenmiştir: *"Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, kırkbeş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Genel seçime bir yıldan fazla kalmışsa seçilen Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim tarihine kadar görevine devam eder. Kalan süreyi tamamlayan Cumhurbaşkanı açısından bu süre*

[1] Yukarıda aktardığımız hüküm, 21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun Anayasanın geçici 21. maddesinin (G) bendine eklediği hükümle birlikte değerlendirilmelidir. gerekir. Çünkü hükme göre, *"Kanunlar ve diğer mevzuat ile Başbakanlık ve Bakanlar Kuruluna verilen yetkiler, ilgili mevzuatta değişiklik yapılıncaya kadar Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır."*. Dolayısıyla yukarıda aktarılan 2839 sayılı Kanunun 8. maddesinin ilk fıkrasının Bakanlar Kurulu'na sunduğu yetki, Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmalıdır. Bu durumda TBMM veya Cumhurbaşkanınca seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi (Anayasa Madde 116) halinde bu durum, kırk sekiz saat içinde Cumhurbaşkanı tarafından kamuoyuna ilan edilecektir.

dönemden sayılmaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinin yapılacağı tarihte her iki seçim birlikte yapılır."

Görüleceği üzere 106. maddenin 2. fıkrası, Cumhurbaşkanlığı makamının hangi nedenlerle sürekli olarak boşalmış sayılacağını açıkça izah etmemiştir. Yukarıda olağanüstü cumhurbaşkanlığı seçimi başlığı altında da ifade ettiğimiz ölüm, istifa ve görevi yerine getirmeyi sürekli olarak engelleyen sağlık problemi veyahut seçilme yeterliğinin kaybedilmesi gibi nedenler sürekli boşalmış sayılma gerekçeleri arasında düşünülebilir. Öte yandan Anayasanın değişik 105. maddesinin 5. fıkrasında yer alan hüküm gereğince de Cumhurbaşkanlığı makamı sürekli olarak boşalmış sayılacaktır. Bu hükme göre: *"Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer."*. Yine Anayasanın 106. maddesinin 2. fıkrası gereğince makamın sürekli boşalması halinde kırk beş gün içinde cumhurbaşkanı seçimi yapılır ve yenisi seçilinceye kadar bu makama cumhurbaşkanı yardımcısı vekâlet ederek Anayasanın cumhurbaşkanına tanıdığı tüm yetkileri kullanabilir. Ancak Anayasada cumhurbaşkanı yardımcısı sayısı kesin olarak ifade edilmemiştir. Çünkü Anayasanın 106. maddesinin ilk fıkrasında *"Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir."* hükmü yer almaktadır. Buna karşılık, Anayasaya gereği cumhurbaşkanına bir yardımcı vekâlet edeceğine göre iki veya daha fazla sayıda cumhurbaşkanı yardımcısının bulunması hallerinde hangisinin neye göre vekâlet edeceği hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Böylesi bir durumun vuku bulması halinde de hukuki bir kaosun yaşanabilmesi izahtan varestedir. Sonuçta küçük bir ayrıntı gibi görünen bu husus da aslında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi sağlayan anayasa değişikliğinin ne kadar özensizce hazırlandığına karine teşkil eden olgulardandır.

Cumhurbaşkanlığı makamının sürekli olarak boşalması halinde, üzerinde durulması gereken önemli bir diğer husus da, Anayasanın 106. maddesinin 2. fıkrasının kırk beş gün içinde seçimlerin yapılacağına yer vermesine karşılık 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununun 3. maddesinin 5. fıkrasının altmış günlük bir süreden söz etmesidir. CSK'daki hüküm şöyledir: *"Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimine bir yıl veya daha az süre kalması hâlinde, Cumhurbaşkanı seçimi, makamın boşaldığı günden sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk Pazar günü Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimiyle birlikte yapılır."*. Burada tartışmaya mahal bırakmayacak kadar açık bir Anayasaya aykırılık söz konusudur. Aynı konuya ilişkin bu çelişik hükümleri TBMM kabul etmiştir. Aralarındaki tek fark Anayasa hükmünün 21 Ocak 2017'de TBMM'de kabul edilmesine karşılık kanun hükmünün 25 Nisan 2018'de yine TBMM tarafından kabul edilmesidir. Bu süre zarfında Meclis kompozisyonunda herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Bunu da, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişte gereken yasal düzenlemelerin ne kadar özensiz yapıldığını gösteren bir diğer husus olarak değerlendirmek lazım gelecektir.

Son olarak cumhurbaşkanının beş yıllık görev süresiyle sınırlı olmak kaydıyla en fazla iki dönem görev yapabilmesi tartışılan bir diğer olgudur. 1982 Anayasasının *Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Tarafsızlığı* başlıklı 101. ve *Seçimi* başlıklı 102. maddeleri, meşhur 367 krizine tepki olarak 31 Mayıs 2007 tarihli ve 5678 sayılı Kanunla değiştirildi ve bu Kanun, 21 Ekim 2007 halkoylamasında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ayrıca bu değişiklikle Cumhurbaşkanını seçme yetkisi halka verilmiştir. Cumhurbaşkanının

görev süresiyle ilgili olarak 101. maddenin 2. fıkrasında şu hükme yer verilmiştir: *"Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir."*.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi sağlayan anayasa değişikliğinde ise Cumhurbaşkanının görev süresi konusunda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. 21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunla değişik 101. maddenin 2. fıkrasına göre *"Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir."* Görüldüğü gibi Anayasada yapılan 2007 ve 2017 tarihli değişikliklerin 101. maddesinin 2. fıkrası bakımından hiçbir fark yoktur. Her iki hüküm de Cumhurbaşkanının görev süresini beş yılla sınırlamış ve bir kişinin Cumhurbaşkanlığına en fazla iki defa seçileceğini şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkla düzenlemiştir. Bu nedenle 2023'te yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçiminde mevcut Cumhurbaşkanının üçüncü bir kez daha bu makama aday olmasının mümkün olamayacağı ifade edilmiştir[1]. Çünkü mevcut Cumhurbaşkanı, bu makama ilk kez 10 Ağustos 2014'te yapılan halkoylamasıyla; ikinci kez ise 24 Haziran 2018'de yapılan halkoylamasıyla seçilmiştir. Böylece Anayasanın öngördüğü en fazla iki defa seçilme kuralı gerçekleşmiştir. Ancak yukarıda da izah ettiğimiz üzere Anayasa'da yer verilen iki halde cumhurbaşkanı için dönemden saymama kuralı da mevcuttur. Bu kuralların değerlendirilmesini de aşağıda genel değerlendirme ve sonuç bölümünde yapmaya çalışacağız.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi veya diğer adıyla Türk Tipi Başkanlık Sistemi yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler bakımından özellikle de erklerin adeta yürütmede yani Cumhurbaşkanında birleştiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Nitekim mevcut Cumhurbaşkanının genel başkanlığını yürüttüğü siyasi partinin aynı zamanda TBMM'deki iktidar partisi olması, Cumhurbaşkanının iradesinin hilafına yasal düzenleme yapılabilmesini pek mümkün kılmamakta dolayısıyla yasama erkinin, yürütme erkinin kontrol ve güdümünde olması sonucunu doğurmaktadır. Bu da demokrasinin olmazsa olmaz şartlarından biri olan erkler ayrılığı ilkesine kesin aykırılık göstermektedir. Nitekim cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sonrasında demokratik özgürlüklerde yaşanan gerilemeler dünyanın en itibarlı sivil toplum kuruluşlarının raporlarına da yansımıştır.[2]

Çalışmamızın dördüncü bölümünde yer verdiğimiz Anayasa ve mevzuat hükümleri arasındaki uyumsuzluklar ta baştan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişte gereken özen ve tedbirin alınmadığının en önemli göstergelerinden birini teşkil ettiğine kuşku bulunmasa gerektir. Zira bu hazırlıksız ve özensiz çabanın (!) sonucudur ki cumhurbaşkanı seçimi sürecine

[1] Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.; Serap Yazıcı ; "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Seçimlerin Yenilenmesi, Muhtemel Sorunlar ve Belirsizlikler -1", Politik Yol, 31.08.2021, https://www.politikyol.com/cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi-secimlerin-yenilenmesi-muhtemel-sorunlar-ve-belirsizlikler-1/ (Erişim tarihi: 10.12.2022).; Ergun Özbudun; "Cumhurbaşkanlığına Adaylık Sorunu" Perpektif, 21.06.2022, https://www.perspektif.online/cumhurbaskanligina-adaylik-sorunu/ (Erişim tarihi: 12.12.2022).

[2] Ayrıntılı değerlendirme için bkz.; Ergun Özbudun; "Milletlerarası Demokrasi Ölçümleri ve Türkiye", Perspektif, 14.04.2022, https://www.perspektif.online/milletlerarasi-demokrasi-olcumleri-ve-turkiye/ (Erişim tarihi: 13.12.2022).

ilişkin takvime dair üç ayrı süre uygulamasının (90, 60 ve 45 günlük süreler) ortaya çıkması söz konusu olabilmiştir.

Anayasacılık geleneğimize bakıldığında 1924 Anayasasında Cumhurbaşkanının tekrar seçilebilmesi yönünde herhangi bir kısıtlama olmadığı için dört yıllık görev süresiyle sınırlı olmak şartıyla Atatürk ve İnönü 4'er kez, Celal Bayar da 3 kez peş peşe Cumhurbaşkanı seçilebilmişlerdir. 1961 Anayasası yedi yıllık görev süresi şartıyla iki kez üst üste seçilme yasağı getirmiş, 1982 Anayasasında da yedi yıllık görev süresi şartıyla 2007 değişikliğine kadar yalnızca bir dönem seçilebilme şartı öngörülmüştür. 2007 değişikliği sonrasında ise görev süresi yedi yıldan beş yıla indirilip iki dönemle sınırlandırılmıştır. En nihayet 2017 değişikliği ile **şartlı 3 dönem kuralı** diyebileceğimiz bir kural getirilmiştir. Şartlı 3 dönem kuralı iki halde mümkündür: Şöyle ki; yukarıda da izah edildiği gibi TBMM tarafından, Cumhurbaşkanının ikinci döneminde seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi durumunda Cumhurbaşkanı yeniden aday olabilecektir. Bu durumda Cumhurbaşkanının üçüncü bir dönem için aday olması mümkün olacaktır. İkinci olarak da Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumunda eğer TBMM seçimlerine bir yıldan daha fazla bir süre kalmışsa yalnızca Cumhurbaşkanı seçimi yapılacak ve seçilen Cumhurbaşkanı için görev yaptığı süre dönem olarak sayılmayacak, dolayısıyla isterse üçüncü dönem için de aday olması mümkün olabilecektir. Bu durumda mevcut Cumhurbaşkanı bakımından ancak TBMM üye tamsayısının beşte üçünün vereceği bir erken seçim kararı ile aday olması mümkün olabilecektir.

Kanaatimizce yukarıda yalnızca cumhurbaşkanlığı seçim süreci bakımından irdelenen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, mevcut hukuki, siyasi ve ekonomik olgular da dikkate alındığında sürdürülebilir görünmemektedir. Çözümün, TBMM tarafından seçilen ve sembolik yetkilere sahip devlet başkanı makamı öngören rasyonelleştirilmiş parlamenter hükümet sisteminde olduğu tarafımızca değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c007/mgk_01007118ss0450.pdf, (Erişim tarihi: 26.11.2022)

Özbudun, Ergun (2022). "Cumhurbaşkanlığına Adaylık Sorunu" Perpektif, https://www.perspektif.online/cumhurbaskanligina-adaylik-sorunu/ (Erişim tarihi: 12.12.2022).

Özbudun, Ergun (2022). "Milletlerarası Demokrasi Ölçümleri ve Türkiye", Perspektif, https://www.perspektif.online/milletlerarasi-demokrasi-olcumleri-ve-turkiye/ (Erişim tarihi: 13.12.2022).

Yazıcı, Serap (2021). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Seçimlerin Yenilenmesi, Muhtemel Sorunlar ve Belirsizlikler -1", Politik Yol, https://www.politikyol.com/cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi-secimlerin-yenilenmesi-muhtemel-sorunlar-ve-belirsizlikler-1/ (Erişim tarihi: 10.12.2022).

EBEVEYN VE ÇOCUK İLETİŞİMİNDE İLETİŞİM ENGELLERİNİN "SEN HİÇ ATEŞ BÖCEĞİ GÖRDÜN MÜ?" FİLMİ ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Doç. Dr., Salih GÜRBÜZ[1]

[1] Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi,

gurbuz.salih@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-5690-8136

ÖZET

Anadolu toplumunda anne ve babaların kız ve erkek çocuklarına yönelik davranışlarında bir mesafenin olduğu, ancak zamanla değişen toplumsal yapı, teknolojik ilerlemeler ve özellikle medyanın aileler üzerindeki eğitici ve yönlendirici etkileri ile ilişkilerde tanımlanan mesafelerin değiştiği görülmektedir. Ebeveyn ve çocuklar arasındaki iletişimde mesafenin nedeni olarak bir ayrım ortaya konarken tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş yapmanın bir farklılaşma unsuru olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ancak bu çalışmada ebeveynler ve çocukları arasındaki iletişimin temelinde bireylerin (anne ve babaların) kişisel karakter özelliklerinin de etkili bir unsur olabildiği varsayılmıştır. Buna göre, çocukla kurulan iletişim zamana, coğrafyaya, teknolojik ilerlemelere ve kentleşmeye göre daha çok olumlu anlamda değişimler gösterdiği şeklinde alan yazında ifade edilmeye çalışılsa da, bu çalışmanın örnekleminde seçilen Sen Hiç Ateş Böceği Gördün Mü? Filmi örneğinde anne ve babalık rollerinin çocukla kurulan iletişimde kişinin kendi karakteri ile ilişkili bir durum olduğu tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmanın varsayımını doğrulamak amacıyla da filmdeki baba, anne ve kız çocuk karakterli incelenerek, aralarındaki iletişim engelleri, ebeveynlerin bu engelleri nasıl ortadan kaldırdıkları ya da yarattıkları iletişim davranışları Başerer ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilen Kişilerarası İletişim Engelleri Ölçeğine göre değerlendirilmiştir. Anne karakterinin kişisel, duyuşsal ve psikolojik engellerle çocuğu ile iletişim kurduğu, baba karakterinin ise anneden farklı olarak iletişim engelleri çıkarmadan etkili iletişim kurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, 1950-1970 yılları arasında çocukluk ve ergenlik dönemlerini yaşayan bir kız çocuğunun annesi ile iletişiminde annenin daha çok kızını anlamayan, empati kurmayan, kızı ile tartışan, sinirlerine hakim olamayan, düşüncelerini dayatan, öğüt veren, suçlayan, alay eden, ad takan, eleştiren ve önyargıları ile iletişim kuran bir karakter olduğu değerlendirilmiştir. Babanın ise anne

karakterinin tam tersi yönde iletişimde aktif bir rol üstlenerek empati yapabildiği, sinirlenmediği, sinirlenilecek durumlarda dahi çocuğunu anlamak için çaba gösterdiği değerlendirilmiştir. Bu sonuca göre çocuk ve ebeveyn arasındaki iletişim engellerinin ebeveyn karakteri ile ilişkili olabileceği varsayımının bu film örneği üzerinden doğrulanmış olup, bu çalışma ile iletişimin kişisel yönünün daha baskın olabileceği ortaya konması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası İletişim, Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi, İletişim Engelleri

1. ÇOCUĞUN İLETİŞİMİNDE EBEVEYN ETKİSİ

Çocukluk çağı bireyin tüm hayatını etkileyen kazanımların elde edildiği bir zaman dönemdir. Bu dönemin içerisinde çocuk en çok anne, baba ve varsa kardeşleri iletişim kurar. Bu iletişim davranış ve tarzları ise çocuğun ilerleyen yaşlarda eğitim, iş ve evlilik hayatında da önemli etkileriyle kendini gösterir. Çocuk ebeveynleri ile etkili iletişim kurabildiği kadar toplumsal hayatın içinde ve rollerinde kabul edilir ya da dışlanabilir. İletişim bireyin başarılı mı başarısız mı olacağını da yönlendirme de önemli bir unsurdur. İlhan (2055:159) çocuğun dil gelişiminin, onunla ilk iletişimde bulunan ailesinin diliyle paralellik gösterdiğini ifade etmekte, bu bakımdan çocuğun etkili iletişim kurabilmesinde nitelikli bir dile sahip olabilmesi için çocuklarla iletişim kurarken kurulan cümlelerin dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasına dikkat çekmektedir. Arıcı'ya (2016:67-68) göre de çocuğun yetiştiği aile ortamı ile gösterdiği davranışlar arasında sıkı bir ilişki söz konusudur.

Anne ve babaların günümüzde artan okullaşma ve eğitim durumları, bunun yanında bireyin hayatında oldukça önemli bir konumda olan medya platformlarının varlığı ile çocuklarına yönelik iletişim kurma yöntem ve becerilerinde daha etkili ve donanımlı oldukları ifade edilebilir. Tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş ile birlikte bireyin kırsaldan kente göçü hızlanmış, bu durumda da iletişim olanak ve ortamları hem çeşitlenmiş hem de daha karmaşıklaşmıştır. Kentlileşmenin etkisi ile anne ve babaların çocukları ile kurdukları iletişimin yönünün daha olumlu olduğu yönünde bir kabul vardır. Çünkü kent hayatı kırsala göre daha açık ve geniş bir mekan olup, bireyin daha çok toplumsal hayat içinde olmasını zorunlu kılmaktadır. Toplumsallaşan birey haliyle daha çok iletişim kurma durumları içerisinde yaşamaktadır.

Ancak kent hayatının zorunlu kıldığı çalışma hayatı anne ve babaların çocukları ile kuracakları iletişimde kırsal hayata göre değerlendirildiğinde zaman ve sosyal enerji

bakımından azalmaktadır. İş yoğunluğu ve temposu ile çalışan anne ve babalar çocuklarına yeteri kadar zaman ayıramama gibi sorunlar yaşayabilmektedir. Bu ise çocuğun ilk iletişim davranışlarının temellerinin atıldığı çocukluk çağında ebeveynleri ile olması gereken sıklıkta iletişim kuramamasına neden olabilmekte bu durumun da olumsuz yansımaları kişilerarası iletişim davranışlarına çeşitli engeller olarak yansıyabilmektedir. Cevher ve Şahin'e (2007:777) göre kentlileşme ile birlikte tarım toplumu olarak ifade edilebilen geleneksel aile yapısı olan büyük aileden daha küçük ve tek ebeveynli ailelere kadar değişik formlarda aile yapıları oluşmuştur. Bu aile yapısındaki değişimin ise aile üyelerinin çocukla kurdukları iletişimini, çocuğa verilen değeri ve çocuğa yönelik tutumları da etkilediği değerlendirilmektedir. Arıcı (2016:68) dil öğrenme sürecinin günümüzde her ne kadar anne karnında başlatılmasına yönelik olumlu tutumların olmasına rağmen, anne babaların çocukların iletişim becerilerini geliştirmeleri hususunda televizyon, sosyal medya bağımlılığı gibi faktörlerden kaynaklı çocuklarına yeteri kadar sorumlu davranmadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca çocukların diğer akrabaları ile (büyükanne, büyükbaba, hala, teyze, amca, dayı vb.) zaman geçirememelerini de iletişim ve dil sorunlarına neden olabileceğine dikkat çekmektedir.

İfade edilenler doğrultusunda yapılacak bir özet değerlendirme ile sosyal bir çıktı olarak ele alınan dilin sosyalleşme süreci içerisinde temelde aile üyeleri ve çevre ile kurulan iletişimle ilişkili olduğu görülmektedir (Çakır, 2013:133). Bu anlamda hem geleneksel aile anlayışında ve hem de değişen modern aile yapısında çocuğun ilk sosyal etkileşim kurduğu bireyler olarak ebeveynleri ile kuracağı iletişimde annelik ve babalık rollerinin ve tutumlarının çocuğun iletişiminde önemli olduğu ifade edilebilir. Anne ve babaların çocuklarıyla kurdukları iletişim davranışlarında "anne şu şekilde iletişim kurar, baba ise böyledir" şeklinde belirgin ayrımları ortaya koyamamanın nedeni Türkiye toplumunun günümüzde de hem geleneksel hem de modern özellikleri taşıyan aile yapısında olması ile ifade edilebilir (Epik vd., 2017:56). Ancak babaların bir otorite olduğu, annelerin ise daha yumuşak ve naif karakterde olduğu uluslararası alan yazında ortaya konan çalışmalarda da ifade edilmektedir. Yapılan bir çalışmada geleneksel babaların ailenin geçimini sağlayan, çocuklarıyla az etkileşim kuran, çocuk bakımında etkin rolü olmayan karakterler olarak ifade edilmektedir (Feldman vd., 1983:1628). Avustralya, İngiltere, Kuzey Amerika ve İsveç'te çocuklar üzerine gerçekleştirilen alan yazında önemli görülen bir çalışmada, çocuklar gözünde anne ev işleriyle baba ise ev dışındaki işlerle ilişkilendirilmiş, çocuk bakımında da annenin sorumlu olduğu, anneye

göre babanın daha dominant bir karakteri olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır. Ancak bu çalışmada ilginç bir bulgu ise, boş zaman aktivitelerinin yani çocuklarla etkileşim sağlayacak sportif etkinliklere katılım sağlama, götürme, arabayla gezme, dışarıda bir şeyler yeme içme gibi etkinliklerde babanın ön plana çıktığı da ifade edilmelidir (Goldman ve Goldman, 1983: 811). İncelenen çalışmalarda babaların otoriter varlığının iletişim dillerine yansıdığına yönelik ifade eden bir bulgu yoktur. Ancak otoriter görünen, baskın olan bir karakter olarak babaların çocuklarla iletişim kurarken daha mesafeli olduğu, annelerin ise çocuklar tarafından daha çok iletişim kurmaya uygun ebeveyn rolünde olduğu şeklinde toplumsal bir algı vardır. Bu bir algıdır. Ancak bu durumun ebeveynlerin kişisel özellikleri ile de ilişkili olabileceğini, böylece hangi zaman da olursa olsun keskin bir ayrım yapılmaması gerektiği de ifade edilmelidir. Ancak gelişimsel özellikleri bakımından kız çocuklarının genellikle anneleri ile ilişkilerinde uyumlu oldukları, erkek çocuklarının da babaları ile ilişkilerinde daha uyumlu oldukları değerlendirmesi de ebeveyn çocuk iletişiminde önemi bir husus olarak dikkat çekmektedir (2013:48). Kız çocuklarının annelerini, erkek çocuklarının da babalarını model aldığı ve onlara benzer davranışlar ortaya koydukları bilinmektedir (Kalan, 2010:87). Bu çalışmada da çalışmayı motive eden unsur da anne ve baba karakterleri arasındaki dengede çocuğun hangi ebeveyn ile daha uyumlu bir iletişim kuracağıdır.

Bu çalışma da filmdeki anne ve baba karakterlerinin çocuğu ile kurduğu iletişimde rollerinin nasıl olduğu, iletişim engellerinin bu film örneğinde nasıl ortaya çıktığı, hangi ebeveynin iletişim engellerini ortaya koyan davranışlarda bulunduğu sorusundan hareket edilmiştir. Bu çalışmaya konu olan "Sen Hiç Ateş Böceği Gördün Mü?" filmi Türkiye toplumunun yarım yüzyıllık yakın tarihine ışık tutan bir öykünün sinema diline yansımasıdır. Bu filmin çalışmaya konu edilmesinin ana nedeni aile bireylerinin birbirileriyle kurdukları iletişim davranışlarının belirgin ayrımlara sahip olduğudur. 1940'ların sonunda başlayan ve günümüze kadar süren bir öyküye sahip olan filmde modern yaşam ve kentlileşme ile değişen ailenin yaşadıkları anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda bir hikayesi ve film diline sahip olması nedeniyle kurgusal bir metin olarak düşünülse de filmin izleyiciye aktardığı belirgin mesajlar vardır. Bu mesajlarda

incelemeye değer görülmüştür. Bu anlamda filmin kurgunun da yanında dokümanter bir unsur olarak forma kavuşturulduğu da araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir.

2. FİLM ÇÖZÜMLEMESİ

2.1. Sen Hiç Ateş Böceği Gördün Mü? Filmi (2021)

Film 1948 yılında başlar, bu yıl doğan Gülseren karakterinin (filmin çocuğu) geniş bir aile içinde geçen yaşamı filmde anlatılmaktadır. Gülseren matematikle arası diğer çocuklara göre çok iyi olan, ancak bu özelliğinden dolayı hem ailesi hem de çevresi tarafından alaylı bir dille "deli" olarak algılanan, aslında "deli" olmayan zeki/üstün zekalı bir kızdır. Zekası ve sosyal kişiliği ile dikkat çeken Gülseren, hem ev ortamında, hem de okul hayatında kurduğu akıllıca ama diğerleri tarafından saygısız gibi algılanan cümleleri ve iletişim davranışları ile dikkat çekmektedir. Bu iletişim dili ve sosyal ilişkilerdeki başarısı onun hayatına başarısızmış gibi yansır/yansıtılır. Çevresi tarafından anlaşılamadığı için de zekasını başarılı şekilde hayatına yansıtamadan, başarısız bir evlilik geçiren ve boşanan ve gerçek anlamda da iş hayatında da varlık gösteremeyen bir karakter olarak sunulmaktadır. Film, Yılmaz Erdoğan tarafından senaryosu yazılmış ve yönetilmiştir.

2.2. Karakterlerin Kişilerarası İletişim Engelleri Ölçeği Bağlamında Çözümlemesi

Filmin çözümlemesi gerçekleştirilirken, Başerer ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilen Kişilerarası İletişim Engelleri Ölçeğine göre değerlendirmeler yapılmıştır. İletişim Engelleri Ölçeği hatalı beden dili kullanımı ile dil ve anlatım Engellerini içeren Dilsel-"Davranışsal"; düşünceleri dayatma ve kendine odaklanma ile hatalı çözüm üretme olarak ifade edilen "Kişisel"; yargılama hataları ile yanlış mizah kullanımı olarak tanımlanan "Duyuşsal", zihinsel ya da duygusal olarak dikkat dağıtan etkenler ile fiziksel olarak dikkat dağıtan etkenler bağlamında ifade edilen "Algısal"; önyargılar ve hatalı tutum olarak tanımlanan "Psikolojik" faktörlerden oluşmaktadır.

Filmde kız çocuğunun iletişim engellerini annesi ile kurduğu iletişimde gerçekleştiği, babası ile iletişim engellerine örnek olacak iletişim dili unsurlarının olmadığı değerlendirilmiştir. Anne ve çocuk arasında kurulan iletişimde dikkat çeken iletişim engelleri ise kişisel, duyuşsal ve psikolojik faktörlere göre şekillendiği değerlendirilmiştir.

Sahnelere göre annenin kızı ile konuşmaları:

- Misafir Sahnesi

"Sus kız, seni öldüreyim mi Gülseren? Alma bunu Elimden, Onlar ne biçim laflar öyle, sen aklını mı kaybettin kızım? Bir daha meme dersen dayak atacağım sana! Allah'ım sen benim kızıma akıl ver ya rabbim! Evladım İnsan ateş böcekleri ile konuşur mu? Gülseren seni istemeye gelecekler. Yok yok, benim kızım zır deli. Bir zır deli ile ne konuşulur? Bak Gülseren artık yaşında geldi, senin evlenmen de lazım?"

- İsteme Sahnesi

"Ben artık bunu öldüreceğim."

- Cinci hoca sahnesi

"Senin gibi evladın, Allah'ım sen nasıl biliyorsan!"

- Gülserenin eşinden şiddet görmesinden sonra eşinden ayrılıp baba evine dönmesi

"Gülseren elindeki ne? Kocan? Hep ateş böcekleri yüzünden değil mi? O zaman adam senin zır deli olduğunu anladı, kapının önüne bıraktı öyle mi? Tabi adam senin zır deli olduğunu anlayınca bastı sopayı."

"Sen bunun için mi terkettin evi? Bana cevap ver! Netice ne oldu? Allah'ım sen aklımı koru, gül gibi adamı.. Ya sen gerçekten benim aklımı koru Ya Rabbim!"

- Televizyon izleme sahnesi

"Dur, çekil diyorum. Gülseren tam zamanını buldun ha".

- Gülseren'in de annesinin de yaşlandığı ve annesinin ölme aniden sahnesi sahne

"Allah'ım sen bana sabır ver Ya Rabbim! Gülseren bir sus, Allah rızası için sus. Bak kalbim sıkışıyor Allah'ın cezası!

Bu kız Deli. Bildiğin zır deli.

Kız sen de Veli gibi anarşik oldun?

Sen var ya bana Allah'ın cezasısın. O gül gibi kasabı bıraktığın gün bunu anladım!

Sen doğuştan delisin. Delisin. Bal gibi de gül gibi de delisin. Elli senedir ateş böcekleri ile konuşuyorsun sen. Sen aklı başında biri olsaydın biz bu halde olmazdık. Allah o ateş böceklerinin de senin de cezasını versin."

- Kişisel İletişim Engelleri İfade Eden İletişim

Annenin yukarıda yer verilen ifadelerinden çocuğuna sürekli olarak kendine göre göreceli doğru olan düşüncelerini dayatan bir iletişim dili ile iletişim kurduğu, annenin çocuğu hakkında kendini inandırdığı deli algısını zorla dayattığı, iletişimde sürekli tekrarlara başvurması, sürekli öğüt verdiği, çözüm üretmeden bir sorun yokmuş gibi davranması kişisel iletişim engellerine örnek olarak değerlendirilmiştir.

"Evladım İnsan ateş böcekleri ile konuşur mu?"

"Onlar ne biçim laflar öyle, sen aklını mı kaybettin kızım? Bir daha meme dersen dayak atacağım sana!"

"Sen aklı başında biri olsaydın biz bu halde olmazdık"

"Bak Gülseren artık yaşında geldi, senin evlenmen de lazım?"

- Duyuşsal İletişim engelleri İfade Eden İletişim

Annenin kızının başından geçen hadiselerle ilgili kızını suçlayıcı bir dil kullanması, kızını sürekli eleştirmesi, çocuğunun problemlerine ortak olmak yerine onu sorgulaması, tehdit etmesi, kaba ve onur kırıcı cümleler kurması, kızının ateş böceklerine olan ilgisinden dolayı ona deli lakabını takarak sürekli alay etmesi duyuşsa iletişim engelleri kapsamında değerlendirilmiştir.

"Kız sen de Veli gibi anarşik oldun?"

"Sen var ya bana Allah'ın cezasısın."

"Hep ateş böcekleri yüzünden değil mi? O zaman adam senin zır deli olduğunu anladı, kapının önüne bıraktı öyle mi?"

"Tabi adam senin zır deli olduğunu anlayınca bastı sopayı."

"Sen bunun için mi terkettin evi? Bana cevap ver! Netice ne oldu? Allah'ım sen aklımı koru, gül gibi adamı (bundan dolayı mı terkettin)..."

- Psikolojik İletişim Engelleri İfade Eden İletişim

Annenin filmin hemen her sahnesinde kalıplaşmış bir yargı olarak kızının deliliğini gündeme getirmesi, bunu kesin bir düşünce gibi daima vurgulayarak ifade etmesi, kızına karşı hemen her sahnede sahip olduğu olumsuz duygularını ifade etmesi de psikolojik iletişim engelleri arasında değerlendirilmiştir.

"Yok yok, benim kızım zır deli. Bir zır deli ile ne konuşulur?"

"Sen doğuştan delisin. Delisin. Bal gibi de gül gibi de delisin."

"Bu kız Deli. Bildiğin zır deli."

Bu çalışmada annenin kızıyla olan iletişimine odaklanılmıştır. Babanın kızıyla kurduğu iletişimde her zaman yapıcı, empati merkezli, sorunlara çözüm bulan bir dil tercih ettiği değerlendirilmiştir. Bu nedenle kızın babasıyla anlaşabilen ve iletişim engelleri olmadan iletişim gerçekleştirdiği sonucuna varılmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sen Hiç Ateş Böceği Gördün Mü? filmi örneğinde kişilerarası ilişkilerde iletişim engellerinin film karakterleri üzerinden analiz edilmesine odaklanan bu çalışmada, Gülseren karakterinin annesi ile kurduğu iletişimde kişilerarası iletişime engel olan çeşitli unsurların olduğu değerlendirilmiştir. Buna göre Gülseren annesi tarafından anlaşılmamakta, sürekli olarak annesi tarafından küçük düşürücü bir dile muhatap olmakta, annesi tarafından sürekli suçlanmakta ve azarlanmaktadır. Böylece iletişim engellerinin ortaya çıktığı bir iletişim süreci ile karşılaşılmaktadır. Anne kızına deli damgasını vurarak sürekli önyargı ile örülmüş cümleler kurduğu, kızını çocukluk çağında bir çocuk gibi değil genellikle bir yetişkin gibi gördüğü, ancak zaman ilerlemesine ve çocuğunun da yaşlanmasına rağmen çocuğunu yetişkin gibi görmeyip çocuğuna yetişkin bir birey gibi davranmadığı çelişkilerin olduğu bir iletişim kurduğu sonucuna varılmıştır. Gülseren bu durumlarda hep baba karakterine sığınmakta ve onun empati ile yaklaşan iletişiminde sakinleşmekte, anlaşıldığını hissetmektedir. Bu nedenle filmde babasının ölümüyle onu anlayan, onunla tek iletişim kurabilen arkadaşını kaybettiğini ifade etmektedir. Filmde ilginç olan bulgu kız olsun erkek olsun çocukların babadan çekindiği ve baba karakteri ile etkili iletişim kuramadığı toplumsal algısına karşın kızın toplumdaki bir diğer kabulde olduğu üzere babası ile bir kız çocuğu olarak daha yakın ilişki kurduğudur. Burada tartışılması gereken de filmin karakteri erkek çocuk olsaydı annesi ile etkili iletişim kurarken babası ile çatışma yaşayarak iletişim engelleri ile karşılaşacak mıydı? Bu sorunun başka filmler örneğinde yapılacak çalışmalarla film dili üzerinden ya da farklı yöntemlerle yanıtlarının aranması çalışmanın önerileri arasında ifade edilebilir. Çalışmanın literatür kısmında da ifade edilmeye çalışıldığı üzere, kız çocuklarının genellikle anne, erkek çocuklarının ise babalarını rol aldıkları ve hem cinsleri ile daha yakın ilişki kurdukları ifade edilmesine rağmen, bu çalışma da çocuk karakterin en yakın arkadaşının ve en etkili iletişim kurduğu ebeveyninin babası olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle çalışmanın varsayımında ifade edilen çocuk ebeveyn ilişkisinde anne ve baba karakterlerinin kişisel özelliklerinin iletişim davranışlarında değişiklik gösterebileceği bu çalışma özelinde doğrulanmıştır denilebilir.

KAYNAKÇA

Arabacı, N. ve Ömeroğlu, E. 48-72 Aylık Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocukları İle İletişimlerinin Bazı değişkenler Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 41-53, 2013.

Arıcı, A. F. Erken Çocukluk Dil Gelişiminde Ailenin Rolü. Türkiye Eğitim Dergisi, 1(1), 66-78, 2016.

Çakır, T. Çocukta Dil Gelişimi ve Kuramlsal Yaklaşımlar, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (7), 110-134, 2013.

Cevher, F.N. ve Şahin, F. T., *Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış.* Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38, 775-789, ICANAS, Ankara, 2007.

Epik, M. T., Çiçek, Ö., ve Altay, S. Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen roller, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(38), 35-58, 2017.

Feldman, S. S., Nash, S. C. ve Aschenbrenner, B. G.Antecedents of fathering. Child development, 1628-1636,1983.

Goldman, J. D. ve Goldman, R. J. Children's perceptions of parents and their roles: A cross-national study in Australia, England, North America, and Sweden. Sex Roles, 9(7), 791-812, 1983.

İlhan, N. Çocukların Dil Edinimi, Gelişimi ve Dile Katkıları, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 155-160, 2005.

Kalan, Ö. G. Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlaminda konumlandirilişi:'Kinder'reklam filmleri üzerine bir inceleme, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| Istanbul University Faculty of Communication Journal, 1(38), 75-89, 2010.

MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİK TARİHİNE YÖNELİK PROBLEM KURMA YAKLAŞIMLARI

Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ,

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, sdenizkilic@mu.edu.tr –

ORCID No: 0000-0001-8855-4179

ÖZET

Öğrencilerin matematik derslerinde matematik tarihi kullanmaları, matematiğin gelişen doğasını anlamalarını ve olumlu tutum geliştirmelerini sağlama açısından oldukça faydalıdır. Bu nedenle bu çalışmada hedeflenen, öğrencilerin kendilerine verilen bilgilerle matematik tarihine yönelik ne tür problemler kurduklarını belirlemektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bir takım anahtar kelimeler verilmiş ve öğretmen adaylarından bu anahtar kelimeleri içeren matematik tarihine dair bir problem yazmaları istenmiştir. Görüşme formlarından elde edilen verilerin analizinde tematik içerik analizinden yararlanılmıştır. Bir devlet üniversitesinde eğitim görmekte olan gönüllü 35 öğretmen adayı ile yürütülen çalışmadan elde edilen bulgular, öğrencilerin tarih ile problemi nasıl bağdaştırdıklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%65) matematik tarihi ile ilişkili problemler oluşturabildiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: matematik tarihi, matematik tarihi problemi, problem kurma, öğretmen adayları

1. GİRİŞ

Matematik bilimi; birdenbire değil, zaman içinde gelişerek bugünkü sistematik yapısına ulaşmıştır. Matematiğin insan ürünü olması yönünü de vurgulayan bu gelişim süreci, matematik eğitiminin doğasına ve felsefi temellerine de uygun düşmektedir. Matematik eğitiminde matematik tarihine uzun yıllardır yer verilmesinin nedeni de bu olabilir (Arcavi, 1991; Fried, 2001; Jankvist, 2009). Tzanakis ve Arcavi (2002)'ye göre; öğrencilerin matematik derslerinde matematik tarihi kullanmaları konuyu öğrenmelerine katkı sağlamada, matematiksel aktivitelerin doğasına farklı bakış açısı geliştirmede, öğretmenlerin bilgi seviyelerini arttırmada, farklı vizyonlar geliştirmede, matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmede ve matematiğin kültürel ve insan ürünü olarak değerlendirilmesini sağlamada oldukça faydalıdır.

Ancak, bunun ne şekilde yapılacağı da önemlidir. Burada iki farklı görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi matematik tarihinin amaç, diğeri de araç olarak kullanılmasıdır (Jankvist, 2009). Bunun yanında, bu kullanım şekillerini pekiştirmek için sınıfta yapılacak aktivitelerin neler olduğunu belirlemek de önemlidir. Sınıfta sadece matematik hikayelerinde bahsetmek ya da matematikçilerin kısa hayat hikayelerini paylaşmak yeterli değildir. Bunu çalışılan konu ile bağdaştırmak da önemlidir. Örneğin öğrencilerin oluşturdukları etkinlik ya da problem yazma çalışmalarında matematik tarihi ögelerine ne ölçüde yer verdiklerini gözlemek onların matematik tarihine bakış açıları konusunda ipucu verebilir. Bu iki görüşün karakteristik özellikleri çizelge 1'de ifade edilmektedir.

Çizelge 1. Matematik tarihinin amaç ve araç olarak kullanımına örnekler

Araç	**Problem kurma**	**Amaç**	**Problem kurma**
Konuyu öğretmek için	Araç olarak kullanım	Matematiğin dogmatik yapısının esnetilebileceğini göstermek için	Amaç olarak kullanım
Matematiğin içinde hatalar olabileceğini göstermek için		Farklı disiplinlerle ilişki kurmak için	
Tarihteki farklı çözüm yollarının mukayese edilmesi için		Farklı temsil ve yöntemlerin gelişim sürecini göstermek için	

Öğrenciye serbestlik tanımak ve matematik tarihinden kendi istediği ölçüde yararlanmasını sağlamak önemlidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, öğrencilerin kendilerine verilen bilgilerle matematik tarihine yönelik ne tür problemler kurduklarını belirlemektir. Matematik eğitimi literatürüne bakıldığında bireylerin problem kurma çalışmaları yaparken varsayımlarını test ettikleri-kanıtladıkları ve açık uçlu problemleri kullandıkları, dolayısıyla matematiksel becerilerini de geliştirdikleri ifade edilmektedir (English ve Halford, 1995). Bu çalışmanın amacı, bir dönem boyunca matematik tarihi dersi alan ilköğretim matematik öğretmen adaylarının problem oluştururken matematik tarihinden ne şekilde yararlandıklarını belirlemektir. Çalışmada, henüz fakülteye yeni başlamış olan öğretmen adaylarının matematik tarihinin hangi yönünü daha kullanışlı bulduklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Verilerin analizi

Görüşme formlarından elde edilen verilerin analizinde tematik içerik analizinden yararlanılmıştır (Neuendorf, 2002). Matematik tarihinin kullanımına yönelik önceden var olan temalar öğrenci çalışmalarının içinde aranmıştır.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcıları, bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliği 1. sınıfına devam eden gönüllü öğretmen adaylarıdır. Öğrenci isimleri yerine Ö1, Ö2, … gibi kodlar kullanılmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, problem kağıdı olarak tasarlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bir takım anahtar kelimeler verilmiş ve öğretmen adaylarından bu anahtar kelimeleri içeren matematik tarihine dair bir problem yazmaları istenmiştir. Görüşme formlarından elde edilen verilerin analizinde tematik içerik analizinden yararlanılmıştır.

Süreç

Öğrencilerden, aşağıda verilen bilgileri kullanarak bir problem oluşturmaları istenmiştir:

Çizelge 2. Problem kâğıdı

"Taş, koni, hacim, 8 cm, 12 cm, M.Ö." Bu verileri ve matematik tarihini kullanarak bir problem oluşturun ve bunu çözünüz.

3. BULGULAR ve SONUÇ

Öğrencilerden gelen problem kağıtları analiz edildiğinde elde edilen bulgular şu şekildedir:

Çizelge 3. Oluşturulan problemlerin dağılımı

Matematik tarihi		Diğer	
Amaç	Araç	Günlük hayat	Senaryosuz
10	13	3	9

Çizelge 3 incelendiğinde, çalışmaya katılan 35 öğrencinin 10'u (%28,5) matematik tarihinin amaç olarak kullanımına, 13'ü (%37) araç olarak kullanımına yönelik problem oluştururken; 3 (%8,5) tanesi günlük hayat senaryosu kullanmıştır. 9 (%26) öğrenci ise hiç senaryo kullanmadan sayısal verilerle bir problem yazmayı tercih etmiştir.

Öğrenciler en fazla oranda (%37) matematik tarihinin amaç olarak kullanımına yönelik problemler hazırlamışlar. Bunun en önemli nedeni, problem için verilen ipuçlarına uygun bir matematiksel yapı bulamamış olmaları olabilir. Bu yüzden de problemlerinde matematik tarihini tarihsel arka plan olarak kullanmış olabilirler. Örnek olarak seçilen bir problem şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: matematik tarihinin araç olarak kullanımına yönelik problem örneği

Öğrenci bu problemde matematiksel bir olgunun tarihteki yerine atıfta bulunmuştur.

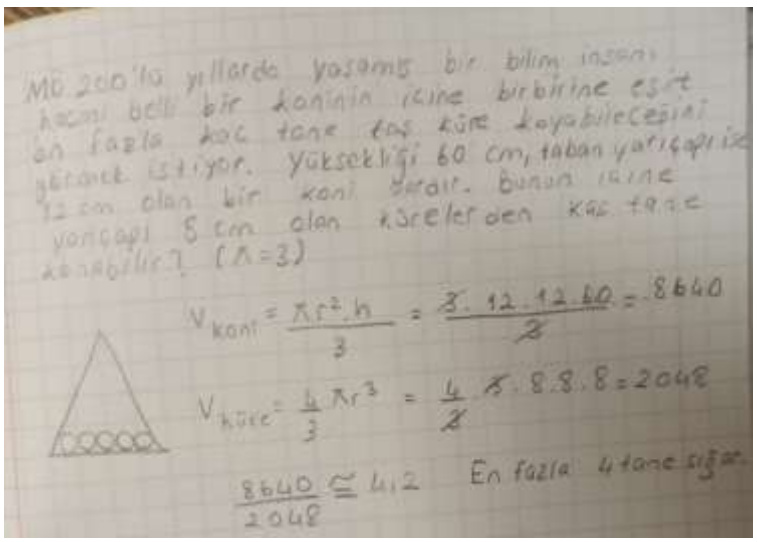

Şekil 2: matematik tarihinin amaç olarak kullanımına yönelik problem örneği

Öğrenci burada sadece matematik tarihini arka plan olarak kullanmıştır.

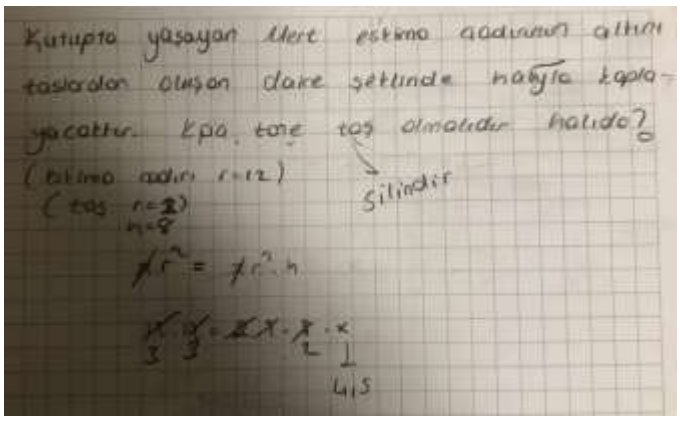

Şekil 3: Günlük hayat kullanımına yönelik problem örneği

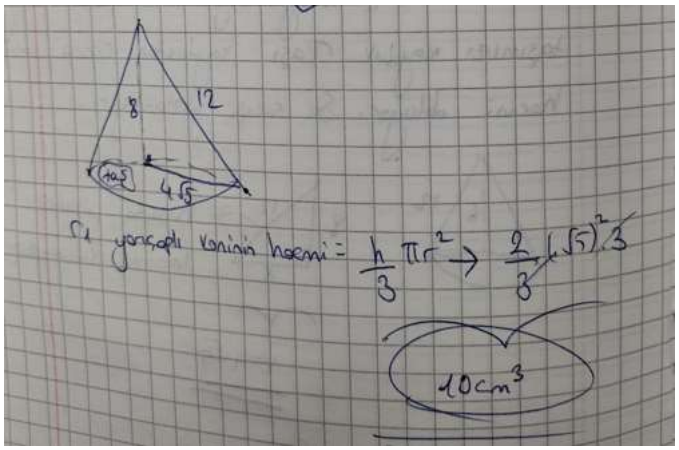

Şekil 4: Senaryosuz problem örneği

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu (%65,5) problem senaryolarında matematik tarihini kullanabilmişlerdir. Bu orana göre, dönem boyunca almış oldukları matematik tarihi dersinin, öğrencilerde matematik tarihinin kullanımına yatkınlık sağladığı söylenebilir.

İleriki çalışmalarda matematik tarihinin farklı aktivitelerde kullanımının nasıl ilerlediğini araştıran çalışmalar da yapılabilir. Bunun yanında, öğretmen adaylarının matematik tarihinin kullanımına yönelik hangi konularda desteğe ihtiyaç duydukları da araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Arcavi, A. (1991). Two benefits of using history. For the learning of mathematics, 11(2), 11.

English, L. D. & Halford, G. S. (1995). Mathematics education: Models and processes. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Fried, N. M. (2001). Can mathematics education and history of mathematics coexist? Science and Education, 10(4), 391–408. https://doi.org/10.1023/A:1011205014608

Jankvist, U.T. (2009). "A Categorization of the "Whys" and "Hows" of Using History in Mathematics Education", Educational Studies in Mathematics, 71(3), 235-261.

Neuendorf, K.A. (2002). The Content Analysis Guidebook. ThousandOaks, CA: Sage Publications Inc.

Tzanakis, C., & Arcavi, A. (2002). Integrating history of mathematics in the classroom: An analytic survey. In J. Favuel, & J. Van Manen (Eds.), History in mathematics education (pp. 201–240). Kluwer Academic Publishers.

MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ MATEMATİKSEL OYUN OLUŞTURMA SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr., Seval Deniz KILIÇ,

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, sdenizkilic@mu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8855-4179

ÖZET

Matematiksel oyunlar, keyifli olduğu kadar öğretici öğrenme araçları olarak kabul edilmektedir. Öğrenme ortamında bu araçları etkin kullanabilmek için, matematiksel oyunları nasıl hazırlamak gerektiği sorusu araştırmaya değer bulunabilir. Bu nedenle bu soruya öncül teşkil etmesi açısından araştırmanın sorusu, ilerde matematik öğretmeni olacak öğretmen adaylarının oyun hazırlama süreçlerini incelemek olarak belirlenmiştir. Oyun hazırlama süreçleri incelenirken öğrencilerin raporlarından yararlanılmıştır. Durum çalışması olarak tasarlanan araştırmanın katılımcıları bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliğine devam eden aday öğretmenlerdir. Öğretmen adayları gruplar halinde çalışmışlar ve adım adım matematiksel oyunlar hazırlamışlardır. Araştırmanın veri toplama araçları grupların hazırladıkları oyunlar, sunumlar ve raporlardır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre oyunların en zayıf yönü zaman kısıtlaması ve kurgusal birtakım eksiklikler olmuştur. Bunun yanında aday öğretmenler genel anlamda oyunlarını güçlü bulmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: oyun, oyun ve matematik, matematiksel oyunlar, matematik öğretmen adayları

1. GİRİŞ

Matematik bilimi, insanlığın varoluşundan itibaren günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. İnsanlar dolaylı ya da direk olarak matematiksel bilgiyi kullanmış ya da matematik bilgisine ihtiyaç duymuşlardır. Öyle ki, çocuklukta oynanan oyunların birçoğunda matematiğe vurgu yapılmıştır. Örneğin yazı-tura, yap-boz, tangram gibi oyunlar pek çok çocuğun oynadığı, içinde matematiksel ögeler barındıran oyunlardandır. Oyun, alan yazında bireyin kendi deneyimlerinden bir şeyler öğrendiği (Yavuzer, 1984) ve geçmiş yaşantıların üzerine

oluşturulan matematiksel düşüncenin filiz verdiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Faulkner (1995). Bunu destekler biçimde, literatürde yer alan çalışmaların neredeyse tamamı, matematiği oyunla öğretmenin öğrencilerin başarılarına olumlu katkılarda bulunduğunu göstermektedir (Başer ve Narlı, 2002). Fakat eğitsel oyun hazırlamanın ve dolayısıyla matematiksel oyun hazırlamanın birtakım kriterleri bulunmaktadır. Bunun yanında, oyun hazırlanırken tamamlanması gereken birtakım aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar, arzu edilen bir kazanıma uygun oyun yazma, bir oyun kurgusu ya da senaryosu oluşturma, oyunun amaçlarını belirleme, oyun için uygun materyaller tasarlama ve oyunu revize etme olarak açıklanabilir (Çetin, 2016). Bu çalışmanın amacı, çalışma gruplarının bu aşamaları nasıl geçirdiklerini ve süreç boyunca ne gibi çalışmalar yaptıklarını incelemektir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının eğitsel oyun tasarlama sürecindeki çalışmalarını belirleyebilmek için oyun hazırlama süreçleri incelenmiştir. Bu nedenle çalışmada olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlama-görme, olası açıklamalar geliştirme ve değerlendirme amacıyla durum çalışması (Gall, Borg ve Gall, 1996) deseni tercih edilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcıları, bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliğine devam eden aday öğretmenlerdir. Öğretmen adayları gruplar halinde çalışmışlar ve adım adım matematiksel oyunlar hazırlamışlardır.

Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, öğretmen adaylarının hazırlamış oldukları grup ve bireysel raporlarından yararlanılmıştır.

Süreç

Araştırmanın başında öğretmen adaylarından oyun hazırlamaları ve hazırladıkları bu oyunu sınıfta sunmaları istenmiştir. Daha sonra bu oyunları hazırlarken oyun hazırlama kriterlerini belirlemeleri ve buna göre oyunlarını tekrar ele almaları istenmiştir. Her bir gruptan oyunlarında fark ettikleri ve geliştirdikleri yönleri açıklamaları istenmiştir.

3. BULGULAR VE SONUÇ

Bulgular, her bir grup için araştırma öncesi ve araştırma sonrası olarak iki aşamada incelenecektir.

1.Aşama

Gruplar öncelikle kendilerine göre birer eğitsel matematik oyunu hazırlamıştır. Daha sonra oyunlarını sınıfta sunmuş ve tartışmışlardır.

2.Aşama

Daha sonra, literatürden edindikleri bilgilere göre, bir oyunun nasıl hazırlanması gerektiği ve dayandığı kriterlerin neler olacağını belirlemiş ve bunu rapor haline getirerek bu bilgiyi içselleştirmişlerdir. Çünkü adayların nitelikli oyunlar hazırlayabilmeleri için daha önceden yapılmış çalışmalardan haberdar olması gereklidir (Bourgonjon ve diğerleri, 2013). Belirli bir bilgi düzeyine ulaştıktan sonra hazırladıkları oyunu tekrar ele almaları ve güçlü ve zayıf yanlarını belirlemeleri ve oyunlarını geliştirmek için ne gibi çalışmalar yaptıklarını açıklamaları istenmiştir. Bulgular çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Araştırma sonrası oyun eleştirileri ve yapılan çalışmalar

Grup adı	Oyunun güçlü ve zayıf yönleri	Geliştirilen yönler
DMM	Oyunun kazanıma uygun olması, grupla oynanması, işbirlikçi öğrenmeyi sağlaması ve bahsedilen kriterleri ve Oyunlaştırma sürecine uygun olması oyunun güçlü taraflarıdır. Matematiksel ve oyun dilini kesin çizgilerle ayıramıyor olması oyunun güçsüz tarafıdır.	
EME	Öğretim programında yer alan kazanımları sağlar. (Üslü sayılar) (Kazanımlarımız yukarıda belirtilmiştir.) Oyunumuz ilgi çekici ve görsel açıdan zenginlik içermektedir. Böylelikle öğrencinin dikkatini çekerek derse olan ilgi ve isteğini artırır. Oyunumuz basitten zora giderek ilerlemektedir. Bu sayede öğrencinin motivasyonunu artırır. Sınıfta öğrenciler arasında kazanma isteğini artırarak rekabet ortamı oluşturur. Oyunumuz üslü sayılar konusunu pekiştirir. Oyun genel olarak sınıf içinde tarafından oynanabileceği için aktif katılımı artırır. Oyunumuz belirli rakamları üzerinde bulundurduğundan dolayı (2,3,4 ve 5) diğer sayıların üslü hesaplamasını içermez. Belirli sayıda kapak başlığı içerdiği için sayıların kuvvetinin tamamına gidilemez.	Oyunumuzda süre sınırlaması yoktu. Bu olay sınıf içinde derslerin aksamasına yol açacağı için ve rekabeti azaltacağı için oyunumuza süre sınırlaması getirdik. Oyunun tamamlanma süresi her oyuncu için üç dakika olarak belirlenmiştir. Bu süre içinde oyunu bitiremeyenler diskalifiye olacaktır. Oyundaki rekabeti artırmak için verilen üç dakikanın haricinde oyunu en erken bitiren kişiye artı puanlar verilerek işlemleri daha hızlı yapması sağlanmıştır. Oyunumuza ödül sistemi getirilerek kazanan kişiye belirli hediyeler verilecektir. Böylelikle öğrencinin oyuna olan ilgisi artacaktır. Öğrenci ödüle ulaşmak için verilen konuyu daha iyi kavramaya çalışacaktır. Bu da hem rekabeti artıracak hem de konunun pekiştirilmesini sağlayacaktır. Oyunumuzdaki rakamların (2,3,4,5) yetersiz olduğunu gördük. İlk

		aşamada başarılı olan öğrencilerin hem rekabetini artıracağı hem de konuyu daha derin pekiştirebileceği ikinci bir aşama ekledik. Bu aşamada ilk aşamaya ek olarak 6,7,8 ve 9 rakamlarını ekleyerek oyunumuzu geliştirdik.
HEY	Oyunumuzun zorluk seviyesinde öncelikle oyuncunun noktanın dönüşüm geometrisiyle başlatırken daha sonrasında doğru parçası, Kontrol c şekiller eklenerek zorluk seviyesi kademeli olarak arttırılmaktadır. Oyunumuz mücadele kriterine uyumlu olduğu görülmektedir. Oyunumuzun ana hedefi olan noktalarımız ve şekillerimizi belirli bir noktaya ya da bölgeye ulaştırmaktır. Oyunumuz açık hedefler kriterine uygunluk göstermektedir. Oyuncu yansıma öteleme gibi hareketlerin sonuçlarını somut olarak deneyimleyerek fark eder ancak doğruluğuyla ilgili tam olarak bir yanıt alamaz. Bu oyunumuzun eksik yönüdür ve eksik yönü eşit zorluk derecesinde yönergeler ve bu yönergelere göre cevap anahtarı hazırlanarak oyuncunun kendisinin doğruluğu 1545ontrol edilerek dönüt alması sağlanacaktır. Oyuncunun dikkatini çekmek ve oyun içinde de dikkatini korumak amacıyla farklı renkler ve dokular kullanılmış, odağını sürekli oyunda tutmak amacıyla hikayeleştirmeler yapılmıştır. Oyunumuz odaklanmış dikkat kriterine uygundur. Oyuncu oyunun hedeflenen doğru noktasına cevap anahtarındaki yollar dışında da farklı şekillerle de ulaşabileceğini görerek 1545ontrol duygusuna sahip olur. Oyunumuz 1545ontrol duygusu kriterine uygun olduğu görülmektedir. Oyunumuz oyuncunun kolay öğrenebileceği şekilde tasarlanmıştır. Oyunumuzda yoğun kurallar olmaması sebebiyle ve görsel ögeler kullanılarak akılda kalıcığı sağlanmıştır. Oyunuzumuz oynanabilirlik kriterine uygunluk göstermektedir. Oyunuzmudaki problemler hikayeye entegre edilmiştir Oyundaki hedeflerimize bir hikaye çerçevesinde ulaşılır. Oyunumuz hikayeleştirme kriterine uygundur. Oyunumuz üstte belirtilen kazanımlarla bağlantılıdır.Oyunumuzu bu kazanımları yaparak	Hikayeleştirme için kullandığımız aracın bir alanı olduğu için nokta olarak alınması kavramsal yanılgıya sebep olmuştur. Bu yüzden aracın içerisinde bulunan A noktasını almaya karar verdik.

	yapıcı şekilde uygulamaya yöneliktir. Oyuncu hedeflere, görselliğin ve hikayelerin verdiği motivasyonla hızlı, farklı ve doğru şekillerde ulaşmayı başararak kendini güdüler ve başarı duygusunu elinde tutar.	
	. Literatüre göre ; **Matematiksel bir oyun,** • Hedef davranışları kazandıracak nitelikte olmalı. • Sınıf ortamında uygulanabilir olmalı. • Yaşa ve cinsiyete uygun olmalı. • Genel ahlak ilkelerine uygun olmalı. • Fazla zaman almamalı. • Öğrenciler tarafından kolay anlaşılır olmalı. • Öğrencilere zevk aldırmalı ve öğrencileri eğlendirmeli. Bu şekilde olmalıdır. Bizim oyunumuza bakıldığında ise zaman konusu hariç diğer maddelerin sağlandığı görülmektedir o yüzden sadece o kısmın değişimini sağladık.	1-Zaman kavramı: Daha önceden 6 kişi arasında ikili gruplar halinde kazananların kendi arasında oynadığı bir oyun iken zaman kavramını doğru kullanmak için sadece iki kişi arasında oynanır diye değiştirdik

Çizelge 1 incelendiğinde, grupların oyunlarında güçlü bulduğu yönler; oyunun öğrenme kazanımına uygun olması, grupla oynanması, işbirlikli öğrenmeyi sağlaması ve bahsedilen kriterlere ve oyunlaştırma sürecine uygun olması, ilgi çekici ve görsel açıdan zengin olması, mücadele ve rekabete imkan sağlaması, kurallarının belli olması, senaryosunun olması, yaşa-cinsiyete uygun olması, etik olması, eğlenceli olması, anlaşılır olması olarak belirlenmiştir. Grupların oyunlarında zayıf bulduğu yönler ise; matematiksel ve oyun dilini kesin çizgilerle ayıramıyor olması, zaman yetmemesi (2 grup), rekabete olanak vermemesi, yetersiz kural (2 grup), ödül sisteminin olmaması olarak belirlenmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Araştırma sonunda ortaya çıkan en net gerçek, öğrencilerin kendi oyunlarını değerlendirebilmeleri olmuştur. Literatür taraması yapmadan önce hazırladıkları oyunlarını belli bir seviyede okuma ve araştırma yaptıktan sonra yeniden ele almış ve eleştirel gözlerle bakabilmişlerdir. Bulgulardan görülebileceği gibi, oyunlara yapılan en büyük eleştiri sınıf ortamında sürenin yetersiz kalmasının da etkisiyle zamanın doğru kullanımı olmuştur. Bu sonuç Yıldız Durak ve Karaoğlan Yılmaz'ın (2019) elde ettiği sonuç ile uyumludur. Gruplar çalışmalarında zamanı daha doğru kullanabilmek için revizyona gitmişlerdir. Bunun dışında

grupların oyunlarında en fazla eksik buldukları yön kuralların yetersiz kalması olarak belirtilmiştir. Bu nedenle ilgili gruplar, ikinci aşamada oyunlarına yeni kural ya da aşama eklemişlerdir.

KAYNAKÇA

Başer, N. & Narlı, S. (2002). Matematik öğretmenlerinin öğretim yöntemlerini kullanmada karşılaştıkları zorluklar. Matematik Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 24-26 Mayıs 2001, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Bourgonjon, J., De Grove, F., De Smet, C., Van Looy, J., Soetaert, R., & Valcke, M. (2013). Acceptance of game-based learning by secondary school teachers. Computers & Education, 67, 21-35. doi:10.1016/j.compedu.2013.02.010

Çetin, Ö. Ortaokul öğrencilerinin matematiksel oyun geliştirme süreçlerinin başarı, tutum ve problem çözme stratejilerine etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2016.

Faulkner, D. (1995). Play, self and the social world (Ed. P. Barnes) in: Personal, Social and Emotional Development of Children (Oxford and Northampton, Blackwell Puplishing, The Open University).

Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). *Educational research: An introduction*. Longman Publishing.

Yavuzer, H. (1994). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Yıldız Durak, H. ve Karaoğlan Yılmaz, F. G. (2019). Öğretmen adaylarının matematik öğretimine yönelik eğitsel dijital oyun tasarımlarının ve tasarım sürecine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Ege Eğitim Dergisi, 20(1), 262-278.

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi, İREM GÜRGAH OĞUL

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, irem.gurgahogul@idu.edu.tr – 0000-0002-0419-4776

ÖZET

COVID-19 Pandemisi dünyada birçok insanı etkilediği gibi çocukların hayatını da derinden sarsmıştır. Çocukların günlük rutinlerinde değişiklikler, okul yaşantılarında aksaklıklar, sosyal çevrelerinde farklılaşmalar meydana gelmiştir. Uzun süreler boyunca evde kalmak zorunda kalan çocukların fiziksel aktivitelerine, arkadaşlarıyla bir araya gelmesine ve sosyalleşmesine sınırlandırmalar getirilmiştir. Özellikle erken çocukluk dönemindeki çocukların bu dönemde yaşadıkları deneyimlerin daha sonraki yıllardaki öğrenmelerini ve gelişimlerini etkileyeceği göz önüne alındığında pandemi koşullarının onların hayatını nasıl etkilediğini incelemek önemli hale gelmiştir. Ülkemizde erken çocukluk eğitiminin pandemi koşullarından nasıl etkilediği bazı araştırmacıların dikkatini çeken bir konu olmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalar, çocukların içinde bulundukları koşulları daha net anlamamız konusunda yol gösterici nitelikte olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 sürecinde erken çocukluk eğitimine ilişkin yapılan araştırmaları derlemektir. Bu çalışma kapsamında DergiPark veritabanında yer alan makaleler taranmıştır. Çalışmaya dahil etme kriterleri olarak, 2020 yılından sonra yayınlanması ve erken çocukluk dönemine ilişkin konuları ele alması olmak üzere iki kriter belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere uygun olarak 25 araştırma çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmalar, yayınlandığı yıl ve dergi, amacı, kullanılan yöntem ve bulguları açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmaların çoğunun 2021 yılında yayınlandığı görülmüştür. Çalışmaların 22 farklı dergide yayınladığı tespit edilmiştir. Çalışmaların çoğunlukla mevcut durumu betimleme amacıyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Çalışmaların katılımcılarını genellikle ebeveynler ve çocuklar oluştururken, öğretmen ve öğretmen adaylarından da veri elde eden çalışmalar mevcuttur. Çalışmaların bulguları, pandeminin çocukların, ebeveynlerin, çocuk-ebeveyn ilişkisinin üzerinde etkileri olduğunu ve çocukların eğitimi ve gelişimi açısından riskler doğurduğu fikrini doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, COVID-19, erken çocukluk eğitimi, derleme

1. GİRİŞ

Dünya çapında birçok insanı etkileyen COVID-19 pandemisi, çocukların hayatında da önemli etkiler yaratmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 2020a), 30 Ocak 2020 tarihinde COVID-

19'u halk sağlığını tehdit eden bir faktör olarak duyurmuştur. Bu ilandan yaklaşık 1.5 ay sonra Türkiye'de de ilk COVID-19 vakası görülmüş (WHO, 2020b) ve ülkemizdeki insanların da yakından deneyimlediği bir olgu haline gelmiştir. Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de virüsün yayılımını engellemek adına bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler kapsamında sokağa çıkma kısıtlamaları, okulların yüz yüze eğitime ara vermesi, sosyal mesafe uygulamaları gibi uygulamalar getirilmiştir.

Alınan önlemler kapsamında okullarda yüz yüze eğitime ara verilmiş, bir süre uzaktan eğitim yoluyla çocukların okula devam etmesi sağlanmıştır. Ayrıca, çocukların yaşlarına göre sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiş ve uzun süreler boyunca evde kalmaları istenmiştir. Çocukların ev dışında geçirdikleri vakit sınırlandırılmıştır.

Erken yaşlarda çocukların yaşadıkları ya da yaşayamadıkları deneyimler, ilerleyen yaşlarda sahip olacakları gelişimi ve öğrenme düzeyini etkilemektedir (Bailey vd., 2014). Bu nedenle özellikle küçük yaştaki çocukların pandemi sürecinde yaşadıkları kısıtlamaların ve yeni bir dünya düzenine alışma çabalarının daha sonraki yıllarda hayatlarına nasıl etki edeceğini bilmek önem arz etmektedir. Bu noktada, erken yaşlarda çocukların pandemi deneyimlerinin incelenmesi, eğitimleri ve gelişimleri ile ilgili durum tespiti yapılması gerekmektedir.

COVID-19 pandemisinin dünya üzerindeki etkilerini ortaya koyan pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmaların büyük kısmını sağlıkla ilgili çalışmalar oluştururken, pandemi koşullarına maruz kalan çocukların eğitimleri ve gelişimlerine ilişkin araştırmalar yapılması, onlar için alınacak önlemleri mümkün kılacaktır. Ülkemizde pandemi sürecinde erken çocukluk döneminde gelişim ve eğitime ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi, çocukların karşılaştığı zorlukları tespit edebilmek, çevre koşullarında aksayan yönleri belirlemek, çocukların yaşam koşullarını iyileştirebilmek adına yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu noktada, bu çalışmanın amacı, ülkemizde pandemi döneminde erken çocukluk gelişimi ve eğitimine ilişkin gerçekleştirilmiş çalışmaların derlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Çalışmaların yayımlandığı yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Çalışmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımı nasıldır?
3. Çalışmaların örnekleme göre dağılımı nasıldır?
4. Çalışmalar sonucunda ne tür bulgulara ulaşılmıştır?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, pandemi sürecinde erken çocukluk dönemi eğitimine odaklanan çalışmaların derlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2020-2022 yılları arasında yayımlanmış 25 araştırma makalesinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesi için öncelikle DergiPark veritabanı taranmış ve ulaşılan makaleler eğitim/eğitim araştırmaları olarak filtrelenmiştir. Çalışmaya yalnızca araştırma makaleleri dahil edilmiştir. Çalışma grubunda yer alan makaleler belirlenirken ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya dahil etme ölçütü olarak iki ölçüt belirlenmiştir. Birinci ölçüt, araştırma

makalelerinin 2020 yılından sonra yayınlanması; ikinci ölçüt ise erken çocukluk dönemine ilişkin konuları ele almasıdır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar ayrıntılı olarak incelenmiş ve elde edilen veriler araştırma sorularına uygun olarak içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sürecinde öncelikle makaleler ayrıntılı bir şekilde okunmuş daha sonra araştırma sorularına yanıt verecek şekilde kodlanmıştır. Ortak kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2018). Elde edilen kategori ve kodlar frekansları ile birlikte sunulmuştur.

2.3. Etik Konular

Çalışma, etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma bir derleme çalışması olduğundan dolayı etik kurul onayı alınmamıştır.

3. BULGULAR

Pandemi sürecinde erken çocukluk gelişimi ve eğitimine ilişkin çalışmaların incelenmesini amaçlayan bu çalışmada bazı önemli bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, çalışmaların yayımlanma yıllarına göre dağılımı, çalışmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımı, çalışmaların örnekleme göre dağılımı ve çalışmalarda elde edilen bulgular olmak üzere dört başlık altında sunulmuştur.

3.1. Çalışmaların yayımlandığı yıllara göre dağılımı

Pandemi sürecinde erken çocukluk dönemi ve eğitimine ilişkin makalelerin yayımlandığı dergilere göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımı

Yayımlandığı Yıl	f	%
2020	4	16
2021	15	60
2022	6	24

Pandemi sürecine ilişkin yayımlanan makaleler incelendiğinde 4 makalenin (%16) 2020 yılında, 15 makalenin (%60) 2021 yılında ve 6 makalenin (%24) 2022 yılında yayımlandığı tespit edilmiştir.

3.2. Çalışmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımı

Pandemi sürecinde erken çocukluk dönemi ve eğitimine ilişkin makalelerin yayımlandığı dergilere göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Çalışmaların yayımlandığı dergilere göre dağılımı

Dergi Adı	f	%
International Journal of Social Sciences and Education Research	3	12

Journal of Early Childhood Research	2	8
Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi	2	8
Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi	1	4
Alanyazın Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi	1	4
Early Childhood Education Journal	1	4
Eğitim Bilim ve Araştırma Dergisi	1	4
Eğitim ve Gençlik Araştırmaları Dergisi	1	4
Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi	1	4
Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi	1	4
International Journal of Contemporary Educational Research	1	4
International Journal of Educational Methodology	1	4
International Journal of Psychology and Educational Studies	1	4
International Online Journal of Education and Teaching	1	4
International Online Journal of Primary Education	1	4
Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi	1	4
Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi	1	4
Research in Pedagogy	1	4
Turkish Online Journal of Distance Education	1	4
Uluslararası Eğitim Spektrumu Dergisi	1	4
Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi	1	4

Pandemi sürecine ilişkin ulusal makaleler incelendiğinde makalelerin yayımlandığı dergilerin birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Toplam 22 ayrı dergide pandemi sürecindeki erken çocukluk gelişimi ve eğitimine ilişkin makaleler yayımlandığı görülmüştür. En çok makale (3 makale) International Journal of Social Sciences and Education Research isimli dergide yayımlanmıştır. Bunun dışında, Journal of Early Childhood Research ve Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi'nde ikişer makale yayımlandığı bulunmuştur. Ayrıca, Tablo 2'de makalelerin yayımlandığı diğer dergiler gösterilmiştir.

3.3. Çalışmaların örnekleme göre dağılımı

Pandemi sürecinde erken çocukluk dönemi ve eğitimine ilişkin makalelerin örneklemlerine göre dağılımı Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Çalışmaların örnekleme göre dağılımı

Örneklem	**f**	**%**
Ebeveynler	11	44
Okul öncesi dönemdeki çocuklar	9	36
Okul öncesi öğretmenleri	7	28
Okul öncesi öğretmen adayları	3	12
Eğitim etkinlikleri	1	4

Pandemi sürecine ilişkin yayımlanan makalelerin örneklemleri incelendiğinde 11 makalenin (%44) ebeveynlerden, 9 makalenin (%36) okul öncesi dönemdeki çocukların ve 7 makalenin (%28) okul öncesi öğretmenlerinden, 3 makalenin (%12) okul öncesi

öğretmen adaylarından veri topladığı ve 1 makalenin örnekleminin (%4) eğitim etkinliklerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

3.4. Çalışmalarda elde edilen bulgular

Pandemi sürecinde erken çocukluk dönemi ve eğitimine ilişkin makaleler elde ettikleri bulgular yönünden incelenmiştir. Bulguların altı kategoriye dağıldığı görülmüştür. Bulgulara ilişkin kategoriler Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Çalışmaların elde ettiği bulgular

Kategoriler	**f**	**%**
Uzaktan eğitim	8	32
Okul öncesi eğitim faaliyetleri	5	20
Ebeveyn-çocuk ilişkisi	4	16
Çocukların günlük yaşamındaki değişiklikler	4	16
Öğretmen-çocuk ilişkisi	2	8
Çocukların maruz kaldıkları çevre	2	8
• Haberlere maruz kalması	1	4
• Oyun alanlarına erişimin azlığı	1	4

İncelenen çalışmaların elde ettiği bulgular incelendiğinde farklı kategoriler elde edilmiştir. Makalelerin en çok uzaktan eğitim (8 makale) konusunu ele aldıkları belirlenmiştir. Bunun yanında, okul öncesi eğitim faaliyetleri (5 makale), ebeveyn-çocuk ilişkisi (4 makale), çocukların günlük yaşamındaki değişiklikler (4 makale), öğretmen-çocuk ilişkisine (2 makale) ilişkin çalışmalar yapıldığı bulunmuştur. Çocukların maruz kaldıkları çevreye ilişkin 2 makale yayınlandığı tespit edilmiştir.

Uzaktan eğitime ilişkin yapılan çalışmalarda genellikle öğretmenlerin yaşadıkları zorluklar ele alınmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda öğretmenlerin özellikle içerik oluşturmakta zorlandıkları görülmüştür. Pandeminin okul öncesi eğitim etkinliklerine etkisini ele alan çalışmalar, okullarda sosyal mesafeye ve hijyen kuralların uyabilecek şekilde etkinlikler tasarlandığını saptamışlardır. Genellikle çocukların pasif olduğu, yapılandırılmamış ve bireysel etkinlikler yapıldığı bulunmuştur. Ebeveyn- çocuk ilişkisini inceleyen çalışmalarda çocukların evde uzun vakitler geçirmek zorunda kaldığı zamanlarda ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişki desenleri değişiklik göstermiştir. Ebeveynler çocuklarıyla nasıl vakit geçirecekleri konusu üzerinde düşünmeye başlamışlardır. Öte yandan, çocukların günlük yaşamındaki değişiklikleri inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Çocukların maske ve sağlıkla ilgili konulara oyunlarında yer vermeye başladıkları ve sosyal çevre ve akran ilişkilerinde azalma olduğu, dijital oyunlarla geçirdikleri sürenin arttığı görülmüştür. Öğretmen çocuk ilişkisini ele alan çalışmalarda, pandemi koşullarında çocukların okula uyum sağlamasında öğretmen-çocuk ilişkisinin önemli olduğu bulunmuştur. Çocukların maruz kaldıkları çevreye ilişkin olarak çocukların COVID-19 ile ilgili haberlere maruz kalmasının onları olumsuz etkilediği bulunmuştur. Ayrıca, çocukların oynayabileceği oyun alanlarına erişimin az olduğu ile ilgili bulgulara erişilmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde genellikle pandemi sürecinde yayınlanan makalelerin 2021 yılında yoğunlaştığı görülmektedir. Makalelerin 22 ayrı dergide yayımlandığı tespit edilmiştir.

Makalelerin örneklemlerinin çoğunlukla ebeveynlerden ve çocuklardan oluştuğu görülmüştür. Pandeminin erken çocukluk dönemine etkilerinden bahsederken, bu etkileri görebileceğimiz birincil kaynaklar bireylerdir. Pandemi sürecindeki uygulamalar, en çok küçük yaştaki çocukların öğrenme kayıpları yaşadıkları tespit edilmiştir (TEDMEM, 2020). Bu nedenle, pandemi sürecinde alınan önlemlerin ve uygulamaların etkilediği çocuklar ve ailelerinin çalışmalarda yaygın olarak ele alınması beklenen bir sonuçtur.

Makalelerin okul öncesi eğitim ve gelişimle ilgili kapsamlı konuları ele aldığı görülmüştür. Uzaktan eğitim, makaleler tarafından en çok ele alınan konu olmuştur. Uzmanlara göre okul öncesi eğitim devam etmesi gereken bir süreçtir (Dayal & Tiko, 2020). Bu nedenle uzaktan eğitim yoluyla çocukların eğitim faaliyetlerine devam etmesi sağlanmıştır. Ancak bu süreçte öğretmenler bazı zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (Eker & Kandemir, 2022). Bu noktada, öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde deneyimsiz olması sürecin daha zorlu geçmesine neden olmuştur (Campos & Vieria, 2021).

Ayrıca, çalışmalar çocukların eğitiminde uygulanan etkinliklerin pandemiden önce ve sonra değişiklik gösterdiğini bulmuştur. Örneğin, Civelek ve Uyanık (2020) Okul Dışarda Günü etkinliklerinde yürütülen etkinliklerin pandemiden sonra çocukların daha pasif olarak katıldıkları, yapılandırılmamış ve oyun süreçlerini daha az içeren etkinlikler olduğunu saptamışlardır. Çocukların öğrenmelerinde önemli bir paya sahip olan aktif katılım ve oyunlar, pandemi süreci ile sekteye uğramıştır. Bu da çocukların öğrenmelerinde kayıplar oluşturabilir.

Sonuç olarak, pandemi erken çocukluk dönemindeki çocukları, ailelerini, öğretmenlerini ve eğitim süreçlerini etkilemiştir. Bu etki hem olumlu hem de olumsuz niteliktedir. Burada önemli olan, çocukların gelişimini ve öğrenmesini etkileyebilecek her türlü birey ve sürecin farkında olarak gerekli önemleri alabilmektir.

KAYNAKÇA

[1] Bailey, D. H., Siegler, R. S., & Geary, D. C. (2014). Early predictors of middle school fraction knowledge. Developmental Science, 17, 775–785. doi:10.1111/desc.12155

[2] Campos, M. M., & Vieira, L. F. (2021). COVID-19 and early childhood in Brazil: Impacts on children's well-being, education and care. *European Early Childhood Education Research Journal, 29*(1), 125–140. https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1872671

[3] Civelek, P., & Uyanık, G. (2020). Okul öncesi eğitimde 'Okul Dışarıda Günü' etkinliklerinin incelenmesi: Covid-19 pandemisinin etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 3*(2), 116-134.

[4] Dayal, H. C., & Tiko, L. (2020). When are we going to have the real school? Acase study of early childhood education and care teachers' experinece surrounding education during the COVID-19 pandemic. *Australasian Journal of Early Childhood, 45*(4), 36–347.

[5] Eker, C., & Kandemir, N. S. (2022). Problems Preschool Teachers Encountered Regarding Distance Education Practice During the Pandemic Period, Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi, 10, 69-86.

[6] TEDMEM, *COVID-19 Sürecinde Eğitim: Uzaktan Öğrenme, Sorunlar ve Çözüm önerileri,* Türk Eğitim Derneği Yayınları/Ankara, 2020.

[7] World Health Organization (2020a). *Statement on the second meeting of the International Health Regulations.* World Health Organization.

[8] World Health Organization (2020b). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19- 11 March 2020. https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020.*

[9] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11. Ed.). Seçkin Yayıncılık.

7. SINIF FEN DERSİ ÖĞRETİMİNDE DENEYLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA VE DÜŞÜNCELERİNE ETKİSİ

Çağla Nur ÖZKAN [1], Doç. Dr. Seda OKUMUŞ [2]

[1] Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-6349-9692

[2] Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-6271-8278

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ortaokul 7. sınıf fen dersi öğretiminde deneylerle zenginleştirilmiş öğretim etkinliklerinin öğrencilerin deneysel becerilerine ve fen bilimleri dersi ile ilgili düşüncelerine etkisini belirlemektir. Bu nedenle araştırmanın amacına uygun olarak nicel araştırma desenlerinden son test kontrol gruplu seçkisiz desen kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Erzurum il merkezindeki bir özel okulun 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Gruplardan biri grup deney biri grup kontrol grubu olarak rastgele seçilmiştir. Araştırma deney grubundan 16, kontrol grubundan 19 kişi olmak üzere 35 öğrenci ile yürütülmüştür. Örneklem seçiminde uygun örnekleme kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Deneysel Beceri Testi (DBT) uygulanmıştır. Bu veri toplama aracında deneysel becerileri sorgulayan 10 açık uçlu soru bulunmaktadır. Deneysel başarı testi (DBT) oluşturulurken farklı özel okullarda ve devlet okullarında görev alan öğretmenlerden ve fen eğitimi alanında görev yapan uzmanlardan uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Araştırmada deney grubuna bir yıl boyunca 7. sınıfların fen bilimleri ders içeriklerine deneyler entegre edilmiş ve dersler buna göre işlenmiştir. İlk üniteden 7. üniteye kadar bu etkinlikler devam etmiştir. Kontrol grubu ise talim terbiye kurulunun uygun gördüğü şekilde yıl boyunca eğitimine devam etmiştir. Dönem sonunda DBT uygulanmış ve öğrenci görüşleri alınmıştır. Verilerin analizi aşamasında öncelikle normallik kontrolleri yapılmıştır. Verilerin karşılaştırılması için nonparametrik testlerden olan Man Whitney U testi uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre deney grubunun kontrol grubuna göre sonuçlarının anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin fen dersi ile ilgili olumlu düşünceler geliştirdikleri, derse daha istekli katıldıkları ve dersi eğlenceli buldukları ve fen bilimleri dersi başarılarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deney, Fen bilimleri, Deneysel beceri

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the effect of teaching activities enriched with experiments in secondary school 7th grade science lesson teaching on students' experimental

skills and their thoughts about science lesson. For this reason, in accordance with the purpose of the study, a random design with a post-test control group, one of the quantitative research designs, was used. The sample of the research consisted of 7th grade students of a private school in Erzurum city center. One of the groups was randomly selected as the experimental group and the other as the control group. The study was performed with 35 students, 16 from the experimental group and 19 from the control group. Convenience sampling was used in sample selection. The Experimental Skills Test (DBT) developed by the researcher was used as a data collection tool. This data collection tool includes 10 open-ended questions questioning experimental skills. While creating the experimental achievement test (DBT), it was prepared by taking expert opinion from teachers working in different private and public schools and experts working in the field of science education. The experiments were integrated into the 7th grade science course contents for one year and the lessons were taught accordingly in the study. These activities continued from the first unit to the 7th unit. The control group, on the other hand, continued their education throughout the year as deemed appropriate by the education board. At the end of the semester, DBT was applied and student opinions were taken. During the analysis of the data, first of all, normality checks were made. Man Whitney U test, which is one of the nonparametric tests, was used to compare the data. According to the results of the study, it was observed that the results of the experimental group differed significantly from the control group. In the interviews, it was concluded that the students developed positive thoughts about the science lesson, participated in the lesson more willingly and found the lesson enjoyable, and there was an increase in the success of the science lesson.

Keywords: Experiment, Science, Experimental skill

1. GİRİŞ

İnsanlar içinde bulundukları doğayı canlı ve cansız çevrelerini anlamlandırma çabasındadır. Doğayı doğru anlamlandırmanın yolu da iyi bir fen eğitimi almaktan geçer (Yıldız, Aydoğdu, Akpınar & Ergin, 2004). Fen Bilimleri dersi kara tahta üstünde sadece öğretmen merkezli öğretilecek bir ders değildir. Öğretmenler fen bilimleri derslerinde düz anlatım yöntemini kullandığı zaman fen bilimleri dersi ezbere dayalı bir dersmiş gibi algılanabilmektedir. Bu gibi problemlerin üstesinden gelinmesi için derslerde çağdaş öğretim teknik ve yöntemleri kullanmayı amaçlayan modern öğretim programları oluşturulmuştur. Bu modern fen bilimleri öğretim programlarında öğrencilerin fen kavramlarını anlamlı şekilde öğrenmesi için laboratuvar ve deney çalışmalarının önemine dikkat çekilmektedir (Uluçınar, Doğan & Kaya, 2008).

Fen öğretiminde basit araç gereçlerle uygulanan deneyler; soyut olayları somutlaştırır, derse ilgiyi arttırır, zamandan tasarruf sağlar, güvenli gözlem yapma şansı tanır, içeriği basitleştirir, ihtiyaçları karşılamaya yardımcı olur. Fen bilimleri dersinde laboratuvar kullanımı çok önemlidir. Laboratuvarlar, öğrencilerin öğrendiği teorik bilgileri deney ve gözlem yaparak deneyim kazandıkları bir alandır. Fen bilimleri laboratuvarında öğrenciler deney yaparken

analiz ve sentez yapma kabiliyeti kazanmakta ve el becerileri gelişmektedir (Selek, 2003). Öğrenciler deney yaparken araştırma yapma, mantık yürütme ve problem çözme becerileri de gelişmektedir (Uluçınar, Cansaran & Karaca, 2004). Öğrencinin kendini bilim insanı gibi hissetmesini sağlar. Ayrıca deney yaparken öğrencilerin sadece bilişsel değil üst bilişsel yetenekleri de gelişmektedir (Soysal, 2022). Fen eğitimcileri, deney aktiviteleri sırasında öğrenmenin daha fazla olduğundan bahsetmişlerdir (Aydoğdu & Ergin, 2008). Öğrencinin derse olan tutumu ve başarısı arasında doğru orantı vardır (Yıldırım & Şensoy, 2016). Öğrencilerin fen bilimleri dersinde akademik başarılarında ve fen bilimleri dersine karşı olumlu tutumlar geliştirmede deneysel etkinliklerin rolü oldukça fazladır (Kanlı & Yağbasan, 2008). Deneylerle yapılan derslerde öğrenciler daha çok eğlenmekte, ders içeriğine daha çok dahil olmaktadır. Bu da öğrencileri derse bağlamakta ve algılarının hep açık kalmasını sağlamaktadır.

Fen bilimleri laboratuvarlarının derslerde kullanılması ve deneylerin ders süreci ile bütünleştirilmesinin öğrencilerin öğrenmelerinde ve kavramları anlamalarında bu denli önemli olmasına rağmen, literatürde öğretmenlerin deneyleri ders sürecinde çok fazla kullanmadıklarına yönelik bulgular mevcuttur (Böyük, Demir & Erol, 2010; Güneş, Şener, Topal- Germi & Can, 2013; Kaya & Böyük, 2011). Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı; 7. sınıf fen bilimleri dersinde deneylerle zenginleştirilmiş öğretim etkilerinin öğrenci başarısına ve düşüncelerine etkisinin incelemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Desen

Bu araştırmada 7. sınıf fen bilimleri dersi öğretiminde deneylerle zenginleştirilmiş öğretim etkinliklerinin öğrenci başarısına ve düşüncelerine etkisi incelendiğinden nicel araştırma desenlerinden statik grup karşılaştırmalı desen kullanılmıştır. Bu desende sadece bir bağımsız değişken vardır ve bu bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelendiğinden bu araştırma tek faktörlü desen olarak tasarlanmıştır (Demirkan, 2016). Bu araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında Erzurum Aziziye ilçesinde bulunan bir özel okulun 7. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür.

2.2. Örneklem

Araştırmanın örneklemini Erzurum Aziziye ilçesindeki bir özel okulda öğrenim gören 35 kişi (deney grubu n=16, kontrol grubu n=19) oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacının geliştirdiği Deneysel Beceri Testi (DBT) kullanılmıştır. Bu veri toplama aracı deneysel becerilerin test edilmesine yarayan 10 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Sorular oluşturulurken farklı kurumlarda görev alan fen bilgisi öğretmenlerinden uzman görüşü alınmıştır.

2.4. Uygulama

Bu uygulama 2021-2022 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarla gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubu olarak iki grup ile çalışılmıştır. Deney grubuna sene boyunca her hafta konu ile ilgili deneyler yaptırılmıştır. Konuların uyumsuz olduğu haftalar da STEM etkinliklerine yer verilmiş, öğrencilerin konu ile ilgili tasarım yapmaları istenmiştir. Deneylerde bağımlı değişken, bağımsız değişken ve kontrol değişkenler üzerinde durulmuştur. Kontrol grubuna müdahalede bulunulmamış ve Talim Terbiye Kurulu'nun uygun gördüğü 2018 öğretim programına göre öğrenimlerine devam edilmesi sağlanmıştır. Sene sonunda son testler yapılmış deney ve kontrol grubu arasında farklılaşma kontrol edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında ilk önce verilerin normalliği kontrol edilmiştir. Bunun için Shapiro-Wilk normallik analizi yapılmıştır. Kontrol grubunun verileri normal dağılıma uygun olmadığından (deney grubu p=.182, p>.05; kontrol grubu p=.014, p<.05) veri analizinde nonparametrik testlerden olan Man Whitney U testi kullanılmıştır. Daha sonra, etki büyüklüğü değerleri (η^2) hesaplanmıştır. η^2 0.01- 0.06 ise küçük etki, 0.06- 0.14 ise orta büyüklükte etki ve 0.14'ten büyük ise büyük etki olarak yorumlanır (Green & Salkind, 2005).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu kısımda öncelikle normallik analizi bulguları sunulmuştur. Her iki grupta da öğrenci sayısı 30'dan az olduğu için normallik testi için Shappiro-Wilk testi yapılmıştır. Normallik testi sonuçları Çizelge 1' de verilmiştir.

Çizelge 1. Normallik Testlerinin Sonuçları

Gruplar	Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p
Deney	,922	16	,182
Kontrol	,870	19	,014

Çizelge 1'e göre araştırmadan elde edilen verilere bakıldığında deney grubunda p>.05, kontrol grubunda p<.05 olduğu görülmüştür. Deney grubunun verileri normal dağılım gösterirken kontrol grubu normal dağılım göstermemiştir. Çalışılan gruplardan en az birisi normal dağılıma uymadığı zaman nonparametrik testler kullanılır. İki grup arasındaki başarı karşılaştırılmak istendiğinden Man Whitney U testi kullanılmıştır. Çizelge 2'de ve Çizelge 3'de Man Whitney U testi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 2. Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	16	25,22	403,50	36,500	**.000**
Kontrol	19	11,92	226,50		
Toplam	35				

Çizelge 2'ye göre gruplar arasında istatistiksek olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür (p=.00, p<.05). Buna göre deney grubunun başarısının kontrol grubu başarısına göre anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir. Etki büyülüğü η^2 değeri ise .357 olarak belirlenmiştir. Bu değer oldukça yüksek bir etkiye işaret emektedir.

Çizelge 3'te deney grubundaki öğrencilerin fen dersi öğretiminde deneylerle zenginleştirilmiş öğretim etkinlikleri hakkındaki görüşleri doğrudan alıntı şeklinde verilmiştir.

Çizelge 3. Öğrenci Görüşleri

Öğrenci	**Görüş**
Ö1	"Deney yapmak çok iyi, çünkü fen dersinde işlediğimiz konuların uygulamasını yapıyoruz."
Ö2	"Bence eğlenceli ve öğretici. Birçok şey öğrendik. "
Ö3	"Bence çok eğlenceli geçti."
Ö4	"Deneylerle ders işlediğimiz için daha iyi kavrıyorum. Dersi çok seviyorum."
Ö5	"Araştırma duygum gelişti, dersten çok zevk aldım, daha iyi kavradım."
Ö6	"Bilmediğim şeyleri öğretti, dersler keyif vericiydi. "
Ö7	"Dersi eğlenceli hale getirdi keşke her yıl böyle olsa."
Ö8	"Mükemmel bir ders oldu, çoğu şeyi orada öğrendim. Bana bilim, yetenek, eğlence gibi çok şey kattı."
Ö9	"Becerilerimi geliştirdi."
Ö10	"Deneyleri çok sevdim."

Çizelge 3'te verilen öğrenci görüşleri dikkate alınırsa dersin eğlenceli geçtiği ve öğrencileri olumlu etkilediği görülmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmada öğrencilerin deneysel becerilerini geliştirmek için yıl boyunca deneylerle zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretimi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre deneylerle zenginleştirilmiş fen eğitimi gören öğrencilerin deneysel başarılarının kontrol grubuna göre anlamlı derecede farklılık gösterdiği, bu etkinin ise oldukça büyük olduğu belirlenmiştir. Bu durum, öğrencilerin deneyler sürecinde etkinliklere bizzat katılmaları yoluyla birinci elden öğrenme gerçekleştirmeleriyle, yaparak- yaşayarak öğrenme sürecinde anlamlı öğrenmeler gerçekleştirdikleri yorumu ile açıklanabilir. Literatürde de deneylerin öğrenci başarısında ve kalıcılıkta önemli olduğu ifade edilmektedir (Er Nas, Şenel Çoruhlu, Çalık, Ergül & Gülay, 2019; Nasırlı, Karataş & Acar, 2019).

Öğrencilerin süreçle ilgili görüşlerinin olumlu olduğu, fen öğrenmeye deneylerin etkisinin olduğunu düşündükleri, derslerde eğlendikleri ve dersleri daha iyi kavradıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, deney etkinliklerinin öğrencilerin dikkatlerini çekmede başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yine, deneylerde kavramsal konuların uygulamaya geçirilmesinin konuları kavramalarında öğrencilere kolaylık sağladığı çıkarımı yapılabilir. Kaya ve Böyük (2011) çalışmalarında bu çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde deneylerle ilgili öğrencilerin olumlu görüşlere sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde ortaokulun tüm seviyelerinde fen bilimleri derslerinde daha çok deneysel etkinliklerin yapılmasının öğrencilerin fen konuları anlamalarında ve gündelik hayatla ilişkilendirmelerinde daha etkili sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ilerleyen araştırmalar için diğer sınıf seviyelerindeki fen bilimleri derslerinde de deneylerle bütünleştirilmiş etkinliklerin yapılması ve etkilerinin öğrenci ve öğretmen boyutunda ele alınması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Aydoğdu, B., & Ergin, Ö. (2008). Fen ve teknoloji dersinde kullanılan farklı deney tekniklerinin öğrencilerin bilimsel süreç becerilerine etkileri. Ege Eğitim Dergisi, 9(2), 15-36.

Böyük, U., Demir, S., & Erol, M. (2010). Fen ve teknoloji dersi öğretmenlerinin laboratuvar çalışmalarına yönelik yeterlik görüşlerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. TÜBAV Bilim Dergisi, 3(4), 342-349.

Demirkan, Ö. (2016). Uzaktan eğitim öğrencilerinin dersleri takip etme durumlarının dönem sonu başarılarına etkisi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20(1), 47-75.

Er Nas, S., Şenel Çoruhlu, T., Çalık, M., Ergül, C., & Gülay, A. (2019). Öğrenme güçlüğü yaşayan ortaokul öğrencilerine yönelik fen deneyleri kılavuzunun etkililiğinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 20(3), 501-534. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.484937

Green, S.B., & Salkind, N.J. (2005). U*sing SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and understanding data* (4th edition). New Jersey: Pearson.

Güneş, M. H., Şener, N., Topal- Germi, N., & Can, N. (2013). Fen ve teknoloji dersinde laboratuvar kullanımına yönelik öğretmen ve öğrenci değerlendirmeleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 1-11.

Kanlı, U., & Yağbasan, R. (2008). 7E modeli merkezli laboratuvar yaklaşımının öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini geliştirmedeki yeterliliği. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(1), 91-125.

Kaya, H., & Böyük, U. (2011). Fen bilimleri öğretmenlerinin laboratuvar çalışmalarına yönelik yeterlikleri. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 27(1), 126-134.

Nasırlı, M., Karataş, A., & Acar, Ö. (2019). Basit fen deneylerinin öğrencilerin bilimsel bilgiye ulaşmasına etkileri. Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi, 7(1), 1 – 26.

Selek, N. (2003). İlköğretim 4. ve 5. sınıf fen bilgisi deneylerinin yapılma düzeyleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Soysal, Y. (2022). Ortaokul fen bilimleri öğretmenlerinin öğrencilerin deneylerini desteklemedeki söylemsel amaçları ve konuşma hareketleri. Bilim ve Eğitim, 31 (3), 739-785.

Uluçınar, Ş., Doğan, A., & Kaya, O. N. (2008). Sınıf öğretmenlerinin fen öğretimi ve laboratuvar uygulamalarına ilişkin görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(2), 485-494.

Uluçınar, Ş., Cansaran, A., & Karaca, A. (2004). Fen bilimleri laboratuvar uygulamalarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(4), 465-475.

Yıldız, E., Aydoğdu, B., Akpınar, E., & Ergin, Ö. (2006). Fen bilgisi kullanımının fen deneylerine yönelik tutumları. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 24(2), 71-86.

CULTURAL BARRIERS TO EFL TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Doç. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, suleyman.basaran@batman.edu.tr - 0000-0002-3262-098X

ABSTRACT

This paper examines the process of employing peer observation as a professional development technique in a state school in southeast Turkey and analyzes possible challenges or inhibitions that might arise in peer-observation-based professional development initiatives. The present work is an account of a case study comprising analyses of data acquired through an interview with an English teacher that accomplished peer observation in language classes of five teachers and attended several formal in-service professional development programs. Content analyses of interview data revealed that culture can play an inhibiting role in utilising peer observation as a professional development tool for teachers of English as a foreign language (EFL). The paper discusses the challenges and limitations that culture can pose in developing EFL teachers. It also provides suggestions for how to overcome these challenges and constraints to provide more effective professional development for teachers of English in Turkey.

Key Words: Professional development, EFL teachers, Peer observation, Culture

Introduction and Literature Review

Teacher professional development is an important component of successful teaching. It is essential that teachers have the opportunity to continually refine their skills and knowledge in order to remain current and best serve their students. By investing in their own professional growth, teachers can stay abreast of the latest educational trends, enhance their instructional strategies, and improve their ability to meet their students' needs. In this introduction, we will explore the importance of teacher professional development and provide a succinct review of related literature, mainly focusing on discussions about how it can benefit both teachers and their students, on informal and non-evaluative professional development techniques, and specifically on peer observation as a tool for professional development.

Recent research in the field of teacher professional development has focused on the impact of professional development on teacher efficacy and student outcomes (see e.g. Ross & Bruce, 2007; Yoo, 2016, Jakhaia, 2018). Studies have found that professional development can be an effective means of improving teacher effectiveness, which in turn can lead to improved student achievement (Avalos, 2011; Kraft & Papay, 2014; Audisio et al., 2022). Additionally, research

has also looked at the impact of specific types of professional development on teacher efficacy, such as collaborative professional development (see e.g. Alexandrou, 2020; Lipscombe et al., 2020), team-based professional development (see e.g. Hinojosa-Pareja & García-Cano, 2020; O'Brien et al., 2022), and technology-enhanced professional development (see e.g. Spilker et al., 2020). Research has found that these specific types of professional development can be highly effective in helping teachers become more effective in their classrooms. Finally, recent research has also been conducted on the impact of teacher professional development on teacher retention, with studies concluding that professional development can lead to increased teacher retention and job satisfaction (see e.g. Smet, 2021).

The necessity for teacher professional development has been widely discussed in intellectual and educational circles (see e.g. Thorne and Qiang, 1996; Kiely, 1996; Hayes, 2000; Krull et.al., 2006; Ahmad et al., 2022). Studies on this topic are financially funded, particularly in industrialized nations, and large-scale initiatives are carried out as a result. Professional development is recognized as a critical component in the country's ongoing growth and is prioritized due to the dizzying pace of change in science, technology, and social life. Even a few instances will show how important professional development for teachers is thought to be in industrialized countries. Adey (2006) asserted to had had twenty years of experience in the field of professional development when they launched a new professional development program in England in 1991, implying that he had the cognitive and intellectual capacity to build a new model. Adey's report reveals that they had a professional development team, that they initiated programs at up to 18 schools each year, that each program lasted at least two years, and that local authorities sponsored them. He argues that such initiatives should be adopted in schools, where they may be deployed and evaluated immediately. Rueda and Monz report on research conducted in the United States that lasted two years and focused on paraeducators' professional development issues and relationships with instructors. According to the article's endnote, they received funding from the Educational Research Development Program, the Center for Research on Education, Diversity, and Excellence (CREDE), the National Institute on the Education of At-Risk Students (NIEARS), and the US Department of Education (USDOE). According to the State University of New York's website (http://www.pdp.albany.edu/about.cfm), one of the largest university-based continuing professional education programs in the United States began in 1975 with a contract with the former New York State Department of Social Services and has received over $325 million in total funding. It is also said that over 25,000 individuals have been serviced through about 3,500 educational programs per year since the program's inception.

In Turkey, on the other hand, teachers' professional development has long been supplied with time-consuming, ineffective in-service training programs. As a result, because such programs are formal and ineffectual, most teachers are unwilling to engage (Kaya, 2017). Trainers are inadequately trained and prepared, and training sessions are disorganized. Trainers have a limited repertoire of professional development options at their disposal. The sole strategy, if it can be called that, is a lengthy and laborious oral presentation of raw material obtained from many sources. Most trainers, inspectors, and school administrators seem to be unaware of the

various professional development techniques that may be used in schools. In-service professional development activities are carried out so inadequately and inefficiently, and the teachers involved are so dissatisfied that it is difficult to imagine that administrators and inspectors believe in the necessity of in-service training (also see Bümen et al., 2012; Gunel, 2014).

Professional development for English instructors is becoming increasingly necessary and critical, owing to the importance of English as an international language and the integration and transition process that Turkey is undergoing. Foreign language teacher preparation is difficult in developing nations such as Turkey due to a variety of circumstances (see also Thorne & Qiang, 1996). Employing sufficiently qualified and effective English instructors is a monumental challenge for the Ministry of Education. Because the Ministry of Education lacks an efficient control and inspection mechanism, English instructors are not required to develop themselves in order to be successful in the classroom. Teachers are paid in full even if they do not teach a single word. As previously noted, the Ministry of Education's official in-service training programs are ineffective (Bellibas & Gumus, 2016; Eroğlu & Vildan, 2021).

Professional development can take many forms, including workshops, seminars, conferences, and online learning opportunities and it can be informal and non-evaluative. Informal and non-evaluative professional development strategies can be used to handle problems with the professional development of English instructors. Self-monitoring, peer observation, maintaining a teaching journal, case analysis, and peer coaching are some of the strategies described by Richards and Farrel (2005). Some of the benefits of such strategies include gaining insight into the teaching process, being aware of teaching challenges, and determining solutions to fix the problems identified. These informal tactics all have one thing in common: they are not evaluative. The uniqueness of each teaching scenario, as well as the individualistic and social components of learning and training, demand the use of such strategies (Mueller & Schroeder, 2018).

Although peer observation has long been practised in wealthy nations, the concept is relatively rare and dreadful in Turkey. Peer observation is founded on the premise that a teacher might ask one of his or her colleagues to observe and offer feedback to him or her. A novice teacher, on the other hand, might seek assistance from a more experienced teacher in a specific issue or attend an experienced teacher's class to acquire insight into the teaching process and adopt the strategies utilized by the expert instructor (Motallebzadeh et al., 2017). However, cultural factors may inhibit instructors from participating in such an endeavour. The culture was taken in this paper as both big culture, the culture of a whole nation, and small culture, which can be taken as conventions created within a small group (Atkinson, 2004). Even the presence of an outsider in the classroom may appear invasive to some teachers due to the cultural characteristics of the society. Taking into account all these shortcomings and problems summarized in this introduction, this study attempts to answer the following questions:

Can peer observation be efficiently employed as a professional development technique in schools in Turkey?

What challenges or barriers might arise in peer-observation-based professional development initiatives?

How effective are formal professional development training sessions for teachers?

Methodology of the Paper

In order to answer the research questions, a case study on the informal and formal professional development efforts of an inexperienced teacher was conducted. The peer observation that this teacher made in the lessons of five different experienced teachers working in the same school and the formal professional development programs she attended were examined within the scope of this case study. Data were collected through semi-structured interviews (see the appendix) with the novice teacher and analysed through qualitative methods such as coding and thematic analysis. The semi-structured interview items were based on research questions. The findings that qualitative analysis produced were discussed in relation to the research questions and literature review in order to draw meaningful conclusions. The case study provided not only the opportunity to gain a deep understanding of the behaviour, views and attitudes of the teacher but also the chance to analyse her first-hand narratives about her formal and informal professional development initiatives.

The Themes Emerged from Content Analysis

Content analysis of interview data proved to be an invaluable tool for understanding the effects of both big culture and small culture on the teaching and learning experiences of teachers and students. We analyzed the data acquired from a semi-structured interview with an English teacher who conducted peer observations in classrooms of five experienced teachers, attended formal in-service professional development training programs, and we have thus identified four themes that emerged from the content analysis.

Physical and Psychological Violence

The first theme was physical and psychological violence against students. The teacher observed that the experienced teachers used physical and psychological violence as a form of discipline, often through shouting at students and using physical force. She further noted that this type of violence was accepted by the school culture and was often seen as an appropriate way to keep students in line. This suggests that the school culture influenced the teachers' behaviour and that the big culture of Turkish society condoned this type of behaviour. A non-directive question to see if what the teacher was talking about was a common practice brought up the following sentences:

> *Yes, this culture of violence is widespread, so it's not just among those three teachers. Generally speaking, many teachers think that education is all about beating or violence. Everyone behaves like that. For example, when two students argue, the teacher beats the two of them to solve the problem.*

Prevalence of Traditional Methods and Techniques

The second theme was the prevalence of traditional methods and techniques used by teachers. The teacher observed that the experienced teachers used the same methods and techniques, such as lecturing and assigning homework, that have been used for generations. This suggests that the techniques used in the classroom were not challenged or changed, possibly due to the big culture of Turkish society. The following excerpt from the interview will suffice to give an idea:

> *Without reading the text herself first, the teacher asked the children "who wants to read". None of the students raised their hands, it was obvious that they were afraid of the teacher. Then she chose one boy. She said "read" to a student in the first row. The boy began to read. We know that English is not read like Turkish and its pronunciation is difficult, but the teacher began to teach the lesson in a classical way, without paying attention to this, without reading it herself or using an audio file. Since the child had not listened to the text before and the pronunciation of the words was not like Turkish, the child began to read as if it were a Turkish text. So he made mistakes. He read the word as it was written. For example, he said "önce" to read the English word "once". He misread it there. When he read it wrong, the teacher immediately got angry. "Are you retarded or stupid, what do you read?" She got angry with the boy with insults in her style. After that, she said "OK, you don't know how to read, let the other one read it" without reading the text correctly herself. The next child began to read. The other child also began to read incorrectly.*

Unease and Nervousness of Teachers during Observation

The third theme was the unease and nervousness of teachers in the presence of an observer in their classroom. The teacher noticed that the experienced teachers were often uncomfortable when being observed, possibly due to the big culture of Turkish society, which emphasizes hierarchy and respect for authority. The teacher further noted that the experienced teachers were often unwilling to take feedback from the observer and were resistant to any changes that were suggested. Concerning this the interviewee said:

> *When I entered her class, she didn't know what to do either. First, she turned to the notebook. After greeting the children, she first reached for the class notebook, and then stopped filling it. Then she said, "forget it". She left the notebook. He headed for the smart board and then asked the students for a board marker because she wanted to write on the board. She had forgotten to bring a board marker. Later, the students gave her a board marker. After the board marker was given to her, she said, "anyway, I'll work from the smart board". She turned on the smart board. Her confusion was evident when she first entered. She didn't know exactly what to do and how to do it, and she made both me and the students feel this throughout the course.*

The Unwillingness of Teachers and Inspectors

The fourth theme was the prevalent unwillingness of teachers and inspectors during professional development training programs. The teacher noted that the experienced teachers often did not take the professional development training programs seriously and were reluctant to attend them. This suggests that the big culture of Turkish society does not view these types of programs as important and thus does not encourage teachers to participate in them. The following excerpt is given to exemplify this phenomenon:

> *But most of the time, let's pretend we did it, okay sign, even sign in most of them, wait 5-10 minutes and leave. We were going, we were signing, then they were saying oh come on, we were going out. We received a lot of training that way, but it didn't add anything to us. In other words, it seems that we have received in our system, just as a matter of procedure, but it does not contribute to us, it is just a waste of time. It was like that in all seminars.*

Implications and Suggestions

The teaching of English as a Foreign Language (EFL) poses many unique challenges and constraints that can limit the success of professional development initiatives. In Turkey, culture is a major factor that can play a pivotal role in the effectiveness of professional development for EFL teachers. It shapes how teachers interpret and apply new ideas and knowledge in their teaching, and can also shape how they interact with each other in professional development contexts.

Cultural factors can limit the effectiveness of professional development in many ways. For example, cultural norms can affect the degree to which teachers trust and accept new ideas. If a teacher is unfamiliar with a foreign culture, they may be less likely to accept the ideas of an outsider, leading to a lack of engagement in the professional development process. Additionally, teachers may have different expectations of what professional development should look like, depending on their cultural backgrounds. For example, teachers from a more formal culture may expect a more structured and teacher-centric approach, while teachers from a more informal culture may prefer a more student-centred approach.

In order to make professional development more effective in Turkey, it is important to take into account the cultural factors that affect EFL teachers. For example, it is important to create a supportive and welcoming environment that encourages teachers to share their experiences and ideas. Additionally, it is important to provide cultural awareness training to ensure that all teachers are aware of the cultural differences that exist between them. Finally, it is important to create professional development courses that are tailored to the specific needs of EFL teachers in Turkey, taking into account the cultural norms and expectations that affect the way they interact with new ideas and practices. By taking into account the cultural factors that can limit the effectiveness of professional development for EFL teachers in Turkey, we can create more effective courses and initiatives to ensure that teachers have the skills and knowledge they need to succeed in their profession.

Discussion and Conclusion

In conclusion, the content analysis of the semi-structured interview with the English teacher provided evidence of the effects of both big culture and small culture (Atkinson, 2004) on the teaching and learning experiences of teachers and students. The teacher observed that physical and psychological violence against students was accepted by the school culture and that traditional methods and techniques were used by experienced teachers. She further noted the unease and nervousness of teachers in the presence of an observer, as well as the common unwillingness of teachers.

The main factor that influenced and shaped the themes that emerged seemed to be the role of culture in the attitudes and behaviours of observed teachers and inspectors toward professional development. The influence of big culture, that is, national culture on teachers' attitudes toward having an outsider in their classroom was apparent. It can be concluded that professional development techniques such as peer observation may not be very feasible in some cases in Turkey because of cultural limitations. Teachers' choice of teaching techniques also depended upon conventions of national culture, as the techniques they used are known to be commonly used by other teachers in Turkey. The teacher that applied peer observation and attended formal professional development programs noted that almost all teachers at her school and the inspector who carried out the professional development programs were using similar or even identical techniques. They were acting or behaving in the same way, doing whatever they do only because they had to (see also Kaya, 2017), usually not knowing what to do and how to do it because of insufficient preparation and almost always criticising or accusing other people and factors to cover up and hide their insufficiency and weakness. It can be concluded that this phenomenon both shaped and was shaped by culture. The findings of a case study on the professional development initiatives of one teacher provided insights into the influence of culture on the professional development of teachers and the process of teaching English as a foreign language under specific circumstances. These conclusions and implications cannot be generalised, though. The fact that this is a single-subject case study and that only one teacher was interviewed is the main limitation of this study.

Appendix: The Semi-structured Interview (translated from Turkish)

1. I know that you attended the classes of three experienced teachers and made observations for your professional development. Can you tell us about these observations and experiences?

2. What difficulties or obstacles did you encounter during these observations?

3. Has it been helpful for your professional development to observe the lectures of experienced teachers? (If yes, what kind of benefits did it have? If not, why was it not useful?)

4. Could you tell us about the in-service training activities you attended and your experiences in those training programs?

5. Have the formal in-service training programs you received been beneficial for your professional development? (If yes, what benefits did they have? If not, why not?)

6. Is there anything else you would like to say about professional development programs?

References

Adey, P. (2006). A model for the professional development of teachers of thinking. *Thinking Skills and Creativity*, 1, 49-56.

Ahmad, H. Shah, S. R. & Zhang, L. J. (Reviewing editor) (2022). Teacher agency and professional development: A study on Cambridge English teacher program in the Arabian Gulf, Cogent Education, 9:1, DOI: 10.1080/2331186X.2022.2080352

Alexandrou, A. (2020). The importance of collaborative professional learning and development in times of crisis and calm, *Professional Development in Education*, 46:3, 369-372, DOI: 10.1080/19415257.2020.1769886

Atkinson, D. (2004). Contrasting rhetorics / contrasting cultures: why contrastive rhetoric needs a better conceptualization of culture. *Journal of English for Academic Purposes*, 3, 277-289.

Audisio, A., Taylor-Perryman, R., Tasker, T., & Steinberg, M. P. (2022). Does Teacher Professional Development Improve Student Learning? Evidence from Leading Educators' Teacher Fellowship Model. (EdWorkingPaper: 22-597). Retrieved from Annenberg Institute at Brown University: https://doi.org/10.26300/ah2f-z471

Avalos, B. (2011). Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years. Teaching and Teacher Education. 27. 10-20. 10.1016/j.tate.2010.08.007.

Bellibas, M. S. & Gumus, E. | Mark Boylan (Reviewing Editor) (2016). Teachers' perceptions of the quantity and quality of professional development activities in Turkey, *Cogent Education, 3:1*, DOI: 10.1080/2331186X.2016.1172950

Bümen, N. Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. & Acar, V. (2012). Teachers' professional development in Turkish context: Issues and suggestions. *Milli Egitim*. 1. 31-50.

Eroğlu, M. & Vildan, D. K. (2021). Professional development barriers of teachers: A qualitative research. *International Journal of Curriculum and Instruction 13(2)*, 1896–1922.

Gunel, M. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Hizmetiçi Eğitimler: Kurumsal ve Akademik Hafıza(Kayıpları)mız. *Eğitim ve Bilim.* 39. 73-94. 10.15390/EB.2014.2949.

Hayes, D. (2000). Cascade training and teachers' professional development. *ELT Journal*, 54/2, 135-145.

Hinojosa-Pareja, E. F. & García-Cano, M. (2020) Excellence is not an island: team-based professional development in Higher Education, Professional Development in Education, DOI: 10.1080/19415257.2020.1814382

Jakhaia, N. (2018). L2 Teachers' Efficacy: The Impact Of Professional Development. *Electronic Theses and Dissertations. 495.* https://egrove.olemiss.edu/etd/495

Kaya, İ. (2017). MEB'in Hizmetiçi Eğitim Faaliyetlerinin ve Türkçe Öğretmenlerinin Bu Faaliyetlere İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Unpublished Master's Thesis, Nevşehir Hacı Bektaşı Veli Üniversitesi.

Kiely, R. (1996). Professional development for teacher trainers: a materials writing approach. *ELT Journal*, 50/1, 59-66.

Kraft, M. A., & Papay, J. P. (2014). Can Professional Environments in Schools Promote Teacher Development? Explaining Heterogeneity in Returns to Teaching Experience. Educational Evaluation and Policy Analysis, 36(4), 476–500. http://www.jstor.org/stable/43773479

Krul, E., Oras, K. & Sisask, S. (2006). Diffrences in teachers'comments on classroom events as indicators of their professional development. *Teaching and Teacher Education*, Article in Press.

Lipscombe, K., Buckley-Walker, K. & McNamara, P. (2020). Understanding collaborative teacher teams as open systems for professional development, *Professional Development in Education*, 46:3, 373-390, DOI: 10.1080/19415257.2019.1613256

Motallebzadeh, K., Mansooreh H. & Domskey, J.G.H. | Maria Popescu (Reviewing editor) (2017). Peer observation: A key factor to improve Iranian EFL teachers' professional development, *Cogent Education, 4:1*, DOI: 10.1080/2331186X.2016.1277456

Mueller, R., Schroeder, M. (2018). From Seeing to Doing: Examining the Impact of Non-Evaluative Classroom Observation on Teaching Development. *Innov High Educ 43*, 397–410. https://doi.org/10.1007/s10755-018-9436-0

O'Brien, S., McNamara, G., O'Hara, J. & Brown, M. (2022). Learning by doing: evaluating the key features of a professional development intervention for teachers in data-use, as part of whole school self-evaluation process, Professional Development in Education, 48:2, 273-297, DOI: 10.1080/19415257.2020.1720778

Richards, J.C. & Farrel, T.S.C. (2005). Professional Development for Language Teachers. New York: Cambridge University Press.

Ross, J. & Bruce, C. (2007). Professional Development Effects on Teacher Efficacy: Results of Randomized Field Trial. The Journal of Educational Research, 101(1), 50–60. http://www.jstor.org/stable/27548214

Rueda, R. & Monzó', L. D. (2002). Apprenticeship for teaching: professional development issues surrounding the collaborative relationship between teachers and paraeducators. *Teaching and Teacher Education*, 18, 503-521.

Smet, M. (2021). Professional Development and Teacher Job Satisfaction: Evidence from a Multilevel Model. Mathematics. 10. 51. 10.3390/math10010051.

Spilker, M., Prinsen, F. & Kalz, M. (2020). Valuing technology-enhanced academic conferences for continuing professional development. A systematic literature review, Professional Development in Education, 46:3, 482-499, DOI: 10.1080/19415257.2019.1629614

Thorne, C. & Qiang, W. (1996). Action research in language teacher education. *ELT Journal*, 50/3, 254-262.

Yoo, J. (2016). The Effect of Professional Development on Teacher Efficacy and Teachers' Self-Analysis of Their Efficacy Change. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 18. 10.1515/jtes-2016-0007.

DISCOURSE ANALYSIS OF POETRY AS A TOOL IN EFL CLASSES: EXPLORING POSSIBILITIES FOR LANGUAGE LEARNING

Doç. Dr. SÜLEYMAN BAŞARAN

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, suleyman.basaran@batman.edu.tr - 0000-0002-3262-098X

Abstract

This paper provides a brief review of literature on and investigates different aspects of using poems in language classes and highlights the importance of discourse analyses of written texts as a means to understand and benefit from literary works better. The gap-filling technique which is adopted from Carter and Long (1987) is applied to a well-known poem by Edgar Allan Poe, The Bells in order to point to the stylistic choices of the poet and provide some ideas for English teachers about how to utilize poetry in English as a foreign language (EFL) classes. The textual discourse analysis of the first stanza of the poem has shown that guided exercises such as gap-filling can enrich and enhance language learning by allowing plenty of grammatical and lexical analysis.

Key Words: Discourse analysis, Poetry, Gap-filling, EFL, Language learning

Introduction and Literature Review

Poetry is a powerful tool to use when teaching English as a second language. It has the potential to inspire and motivate learners while providing them with a unique and engaging way to learn. However, understanding poetry can be difficult, which is why it is important to use techniques such as gap-filling to help guide learners in the process of learning English. This article will explore how the gap-filling technique can be used to effectively facilitate teaching English through poems and provide useful tips and advice for teachers who are looking to use poetry in the classroom. Therefore, this paper aims at attesting that it is possible and fruitful especially for advanced learners of English to work out the meaning and function of linguistic structures of a poem through discourse analysis and that this can be guided and facilitated by using the gap-filling technique.

Although poetry is a very useful genre to be used in language classes, most students find it very difficult to understand. Students who study English as a foreign language usually find poetry challenging and even impossible to understand (see e.g. Syed & Wahas, 2020; Jaafar, & Ganapathy, 2022). It is quite common that they jot down some irrelevant and far-fetched sentences when asked to analyze the style and poetic diction of a poem linguistically. Discourse analysis of poems can facilitate language learning and language practice, but discourse analysis is not an easy task for students. Therefore they should be guided by their teacher during the process of analyses (Antika, 2017; Boldireff & Bobef, 2021). Gap-filling is an effective technique for guided discourse analysis of poetry and it can enhance a lot of both oral and written language production in language classes as well as provide an appreciation of poetry as

a literary genre. The gap-filling technique can serve as a medium to facilitate discourse analysis of poems (Nojoumian, 2007).

Poetry and Language Learning

Poetry is a very useful genre for language learners to study because most poems are short if compared to novels, plays or even short stories. They can be read and studied in one lesson or at most two or three subsequent lessons. Collie and Slater (1987) assert that poems are advantageous in that they are well-suited to a single classroom lesson because of their length and because they explore themes of universal concern. They are also a useful means for studying crucial language areas such as stress, rhythm, intonation and similarities of sounds. Carter and Long (1991) share the same idea for literature in general, in that it can supply many linguistic opportunities and language-based exercises.

Using literary texts in foreign language classes stimulates greater interest and involvement than non-literary texts. In most cases, poems are more interesting for language learners and consequently attract them more than any other genre (Bidari, 2021). The idea to use poems or other literary genres in foreign or second language classes is also in line with the natural approach and more recent task-based learning pedagogy, which stresses the importance of using authentic material (Hanauer, 2001). Underlining the aesthetic value of poetry Mattix (2002) criticizes Hanaur and claims that a language-based task as an activity focusing on interpreting the meaning is unable to account for the aesthetic value of poetry. However, the aesthetic value of poetry and using poetry to initiate and maintain communication in foreign language classes are not conflicting issues (Hall, 2003). Poetry involves extreme aspects of life experience. It addresses directly to learners' inner selves and brings about deep emotions. This, of course, enriches the learning process and motivates learners to read further (Hess, 2003; Hall, 2003).

However, the compressed and unusual language of poems is quite challenging for most students. Generally, similes and metaphors in poems and the peculiar use of both vocabulary and linguistic structures make poems difficult to understand. However, similes and metaphors can also be seen as a "rescue", for, in Townsend's terms (2007: 229), they are "instructive, tactile and interactive". "Metaphoric competence" is perceived to be essential for communication in a foreign or second language (Littlemore & Low, 2006). Therefore, a teacher should not refrain from introducing good poetry in upper-intermediate and advanced language classes, however unusual and challenging the style is. Putting the words and structures under scrutiny to comprehend the meaning or even parallel meanings will attract learners just as the way puzzles do.

Stylistics and Linguistic Analysis

Style refers to the language habits of an author/poet or of a group of authors/poets over a period of time. It is similar to 'parole', which refers to the frequent selections of a writer from the system. 'Frequent' is the keyword in stylistics because the question 'What is frequent in a text?' points to the linguistic habits of the writer of that text. Another important term is 'variation'. In

stylistics 'variation' means variation from the 'norm' and in poetry, it forms a substructure, which is quite difficult to understand and therefore is worked on through the stylistic analysis.

Stylistics can be defined as 'the study of style, especially in language and literature' (Macmillan English Dictionary). Carter and Long (1991) define it as an approach to the study of texts which involves analysis of language use in literary texts. Stylistics, which means the analysis of the forms of language, figures out particular effects in a text and explores the relationship between what is said and how it is said.

As was mentioned above, poems are difficult to understand because of the unusual choice and sequencing of vocabulary and structures. Different choices and usages are stylistic features of the text. Discourse analysis of written texts helps the learners to become aware of the reasons and effects of such features (Maltese & Fink, 2006; Alsaawi, 2016). The benefits of teaching stylistics, both literary and linguistic, are obvious in the teaching of English as a foreign or as a second language. Stylistics is the cross-section of several disciplines such as linguistics, literary criticism, and English language and literature. Structural and stylistic analyses can serve EFL in two ways simultaneously: utilizing linguistic means to interpret any text and using the surface structure of the text as a starting point to reach the underlying structure and thus take pleasure (Hall, 2003).

In this paper, the first stanza of Edgar Allan Poe's well-known poem, The Bells is analyzed as an example of discourse analysis of written literary texts, applying the gap-filling technique with pedagogical benefits for EFL in mind.

Gap-filling in Discourse Analysis of Written Texts

Gap-filling is a very useful technique for language learners because they are required to see even the slightest differences in meaning between the words. They also learn that they cannot use a word wherever they want even if the word has an appropriate meaning for the place they want to insert it. They become aware of the collocational elements of language use. Gairns and Redman (1986) call elements of linguistic collocation 'collocational grids' and add that they are a useful way of clarifying the limits of items. Students should look more closely at writers' choices of vocabulary, as Carter and Long (1987) word it. Thus they become aware of the collocational, cohesive, coherent and stylistic elements of language use.

Discourse Analysis of "The Bells" through Gap-Filling Technique

Below is a sample discourse analysis of the first stanza of 'The Bells'. Choosing the most relevant word from the list of vocabulary given below, telling the reasons for the choice of words for the gaps and thus trying to fill in the gaps will enhance and facilitate discourse analysis of the text and lead to both oral and written production.

THE BELLS
Hear the sledges with the bells,
Silver bells!

What a world of .....(1) their melody foretells!
How they tinkle, tinkle, tinkle,
In the ..... (2) air of night!
While the stars, that oversprinkle
All the havens, seem to ..... (3)
With a crystalline delight;
Keeping time, time, time,
In a sort of Runic rime,
To the tintinnabulation that so musically ..... (4)
From the bells, bells, bells, bells,
Bells, bells, bells-
From the jingling and ..... (5) of the bells

Vocabulary List: cold icy hot merriment joy melancholy tinkle twinkle clamor wells flows tinkling frantic

A brief analysis of the phrase 'What a world of …..' will make it clear that the word needed here to fill in the blank must be a 'noun' because of the possessive form like a kilo of rice or the Day of Judgment, and because it is a noun clause like What a sweet kitty. So, linguistically we have three words that can fit into the blank in line 3: merriment, joy and melancholy. The word 'melancholy' would spoil the coherence of the stanza because the mood conveyed in the first stanza as a whole is a joyous one. Semantically it contradicts some other words that appear in the stanza such as 'sprinkle, delight, musically' and even 'havens' even though it means 'the sky'.

What is more, the melody that foretells 'a world of …….' comes from sledges with bells. The 'sledge' here connotes Father Christmas' sledge and it foretells or causes only joy or merriment. The usage of the definite article 'the' in the first line before both 'sledges' and 'bells' is striking in that these words appear in the poem for the first time. This is an exospheric usage of the definite article and suggests that the defined items are already known to the reader.

There remain two choices for the gap in the third line. Which one is more relevant, joy or merriment? At the first glance, it seems that both words can be used. But again the choice of the poet is quite striking. He uses 'merriment' because although it is similar to 'joy' in meaning, it expresses something more, which the word 'joy' cannot convey. 'Merriment' means laughter and fun while 'joy' stands for a feeling of great happiness. 'Merriment', which means laughter and fun, is a better choice because it is a part of the atmosphere that is created all through the stanza. There is rich imagery created by the repetition of certain sounds such as 'm' in 'melody, seem' and 'time' and words like 'bells, tinkle, sprinkle' and 'twinkle'. 'Merriment' enriches this imagery because it refers to the sound of laughter, which goes very well with the general mood created by using sweet and pleasing sounds. The /l/ sound used in most words connotes laughter, as well.

The words that could be chosen for the second gap without spoiling the grammatical structure and sequencing are ‘cold, icy, hot’ and ‘frantic’ because in the phrase ‘in the …. air of night’ we need an adjective to define the word ‘air’. ‘Frantic’ is not probable because of the romantic and joyous mood of the stanza. In fact, it is a word from another stanza which is about ‘alarum bells’. It has nothing to do with ‘the sledges with the bells’. The word ‘hot’ is not stylistically proper, either. When used in the context of, for example, a summer holiday it may cause positive feelings, but not in a context created by using the words ‘havens, night, sledges, stars, crystalline’ and ‘wells’. Another reason for leaving it out is that both sounds and images would not be so clear, sweet and striking if it was a hot night.

Semantically, both ‘cold’ and ‘icy’ can be chosen for the second gap. Yet, the sounds /aɪ/, /s/ and /i/ in the word ‘icy’ are often repeated and are a part of the assonance in the stanza. Here again, we see a perfect poetic choice of diction. ‘Icy’ is a far better choice than ‘cold’ when used with ‘silver, sledges, bells, tinkle, sprinkle, crystalline’ and ‘stars’. No other word could express the cool but joyous atmosphere better.

In order to find the words that fit the third, fourth, and fifth gaps one should pay attention to the grammar of the sentence or clause in which each word appears. We need a verb for the third gap, so we have three choices left, leaving out all the other words. The words that should be worked on are ‘twinkle, clamor’ and ‘tinkle’. ‘Clamor’ would be a bad choice because of its negative meaning. It means ‘making noise by shouting or talking loudly’. Its sounds are improper, either, in that they give an annoying or disturbing feeling and that they do not resemble the oft-repeated sounds in the stanza.

Although ‘twinkle’ and ‘tinkle’ have nearly the same sounds and share the same rhyme, ‘tinkle’ can easily be sorted out, leaving ‘twinkle’ to be used. We find the necessary clue in the ‘subject-verb agreement’ or ‘subject-verb relevance’. A man speaks and a dog barks. In the same way, ‘stars … twinkle.’ and ‘bells … tinkle’. It means that they collocate. It is not possible to interchange the subjects of the two sentences. ‘Twinkle’ refers to light and is especially used for eyes and stars. It means ‘becoming brighter and then weaker because of happiness’. ‘Tinkle’ refers to the sound of bells and stands for a high ringing sound.

We need a singular verb conjugated in the simple present for gap 4. The subject of the clause (tintinnabulation) requires us to use such a verb. The first word of the next line points to such a verb, as well. We have two choices: ‘wells’ and ‘flows’. When used with ‘from’, they have nearly the same meaning. However, the word ‘wells’ is better rhymed with ‘bells’ and is a better choice than ‘flows’ for poetic diction.

The fifth gap needs to be filled with a gerund, since ‘and’ is a conjunction that links words of the same kind, when used between individual words as used in the sentence ‘I like reading and swimming’. On the other hand, the clause ‘…… of the bells’ requires either a noun or a gerund because it is a noun clause. Sound patterns and semantic features of the word ‘tinkling’ are in line with the overall sound patterns and semantic structures of the stanza. So ‘tinkling’ is the best choice for the fifth gap.

A Brief Analysis of the Poem as a Whole

Taking the poem as a whole, Poe's style, that is how he conveys his message in the poem is more striking than the message or in other words than what he said. He draws a picture of feelings that are created by the sound of different kinds of bells: joyous in the first stanza, mellow and full of optimism in the second, horrified in the third and menacing and pessimistic in the last. The sounds and words he uses are absolutely different from those he uses in the other stanzas. The sounds and words of each stanza make the reader or listener hear the sound of a different bell.

Although most of the words and structures are descriptive and not narrative they convey a very deep underlying message. Taken as a whole, the poem tells metaphorically of the falling and rising or hardships and triumphs of human beings on the earth. This is the first layer of meaning. Unfairness and tragedy of death, optimistic expectations of those who believe in the existence of the Hereafter and uncertainty, despair and fear of those who cannot solve the mystery of the universe form a deeper layer of meaning hidden in the poem. The words 'the sledges, foretells' and 'havens' in the first stanza and 'moon' and 'Future' in the second stanza refer to a happy life in the Hereafter. The definite article before 'sledges' and the upper case letter in 'Future' make such an interpretation reasonable.

Certainly, there are other possible interpretations. Using language creatively and conveying several meanings simultaneously is the most important feature of poetry and it is Stylistic analysis that makes it possible to gather those meanings.

Conclusion

Poems are an important source of language learning and practice because they can enable students to see that a certain structure or a word may have lots of implications and layers/shades of meaning (Gasparro & Falletta, 1994). Poems can enhance a lot of both oral and written language production. Yet, poems are difficult to study because of their compressed language.

The brief analysis of the first stanza of The Bells by Edgar Allen Poe showed that discourse analysis is an effective way of studying poems. It is understandable that telling the students to read and analyze a poem will produce no good results. The analysis students are required to do should be controlled or semi-controlled and the gap-filling technique can be used to accomplish this. We applied the technique to only the first stanza of The Bells by Edgar Allan Poe and found out that it is an effective technique to enhance and facilitate discourse analysis of a poem. Studying and applying other techniques to the poem would be too broad a task and that would exceed the limits of this paper. The effect and applicability of other techniques such as scrambled stanzas, reading aloud, comparison, and debate and background research can be analyzed in future studies.

References

Alsaawi, A. (2016). Written Discourse Analysis and its Application in English Language Teaching. Arab World English Journal, 7(2), 244–254.

Antika, R. (2017). Poetry in EFL Classroom. *TELL-US Journal. 2*. 20-35. 10.22202/tus.2016.v2i2.1335.

Bidari, S. (2021) Poetry in the Language Classroom: Humanizing Teaching Material. Journal of NELTA, 26(1-2), 203–206. https://doi.org/10.3126/NELTA.V26I1-2.45398

Boldireff, A. & Bober, C. (2021). Reconsidering poetry's difficulty and value in English as a second language and English as a foreign language education A systematic review. *Pedagogical Linguistics*. 3. 10.1075/pl.20012.bol.

Carter, R. & Long, M. (1987). The Web of Words. Cambridge University Press: Bristol. pp. 109-119.

Carter, R. & Long, M. (1991). Teaching Literature. Longman Inc.: New York. pp. 121

Collie, J. & Slater, S. (1987). Literature in the Language Classroom. Cambridge University Press: New York. pp. 226.

Gairns, R. & Redman, S. (1986). Working with Words. Cambridge University Press: Cambridge. pp. 37.

Gasparro, M. & Falletta, B. (1994). Creating Drama with Poetry: Teaching English as a Second Language through Dramatization and Improvisation. *ERIC Digest:* ED368214

Hall, G. (2003). Poetry, Pleasure and Second Language Learning Classrooms. *Applied Linguistics.* 24/3.

Hanauer, D. I. (2001). The Task of Poetry Reading and Second Language Learning. *Applied Linguistics*, 22/3: 295-323.

Hess, N. (2003). Real Language through Poetry: A Formula for Meaning-making. *ELT Journal*, 57/1.

Jaafar, E. A. & Ganapathy, M. (2022). Investigating EFL Learners' Ability to Analyse Poetic Language: A Pedagogical Corpus Stylistic Approach. *Theory and Practice in Language Instruction, 12/5,* 866-875. DOI: https://doi.org/10.17507/tpls.1205.06

Littlemore, J. & Low, G. (2006). Metaphoric Competence, Second Language Learning, and Communicative Language Ability. *Applied Linguistics*, 27/2: 268-294.

Maltese, D. & Fink, L. S. (2006). Out of the Narrow Tunnel and into the Universe of Discourse. *Voices from the Middle*, 14/2.

Mattix, M. (2002). The *Pleasure* of Poetry Reading and Second Language Learning: A Response to David Hanauer. *Applied Linguistics*, 23/4: 515-518.

Nojoumian, A. A. (2007). Reader-Oriented Strategies for Teaching Poetry. *TELL*, *1*(4), 119–136.

Syed, A. J. A., & Wahas, Y. M. A. (2020). Challenges and solutions in teaching English through poetry to EFL students at hajjah university: A case study of William Wordsworth's lucy and john donne's death poems. *Reflections*, *27*(2), 189-198. Retrieved from www.scopus.com

Townsend, A. (2007). A Mind for Metaphors. *The Virginia Quarterly Review*, Winter, 83/

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ SÜRECİNDEKİ KADIN ÖĞRETMEN ADAYLARININ İŞSİZLİK KAYGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Abdulkadir Yüksel
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Âşık Veysel Meslek Yüksekokulu
abdulkadiryuksel@cumhuriyet.edu.tr – Orcid No: 0000-0002-7038-1609

ÖZET

İşsizlik hem bireysel hem de toplumsal sonuçları olan sosyo-ekonomik bir problemdir. Bireyler istihdam edilebilirliklerini arttırmak için genellikle eğitim almaya, eğitim seviyelerini arttırmaya, yönelmektedirler. Bu araştırmanın amacı bir lisans programından mezun olduktan sonra pedagojik formasyon eğitimi almakta olan kadın öğretmen adaylarının işsizlik kaygıları hakkında kestirimler yapmaktır. Araştırmada Ersoy- Kart ve Erdost (2008) tarafından geliştirilen 12 maddenin yer aldığı İşsizlik Kaygısı isimli sosyometrik soru grubundan istifade edilmiştir. İşsizlik Kaygısı sosyometrik soru grubu 151 pedagojik formasyon eğitimi alan kadın öğretmen adayına uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS programına aktarılarak analize tabi tutulmuştur. Bu bağlamda örneklem grubunun İşsizlik Kaygısı soru formuna yönelik yanıtları incelenmiş ve demografik özelliklerine göre işsizlik kaygı düzeylerinin değişimi ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik kaygısı, pedagojik formasyon programı, kadın öğretmen adayı.

A RESEARCH ON UNEMPLOYMENT CONCERNS OF FEMALE TEACHER CANDIDATES IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL FORMATION EDUCATION

ABSTRACT

Unemployment is a socio-economic problem with both individual and social consequences. In order to ensure their employability, individuals generally tend to receive education and increase their educational expectation. The aim of this research is to make predictions about

unemployment concerns of female teacher candidates who are receiving pedagogical formation education after graduating from an undergraduate program. In the study, the sociometric question group called Unemployment Anxiety, which includes 12 items developed by Ersoy-Kart and Erdost (2008), was used. Unemployment Anxiety sociometric question group was applied to 151 female teacher candidates who received pedagogical formation training. The data obtained from the research were transferred to the SPSS program and analyzed. In this context, the answers of the sample group to the Unemployment Anxiety questionnaire were examined and the change in unemployment anxiety levels according to their demographic characteristics was expressed.

Keywords: Unemployment anxiety, pedagogical formation program, female teacher candidate.

1. GİRİŞ

Pedagoji kavramının etimolojik arka planına bakıldığında Yunanca olan “paid” ve “agosus” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Paid kelimesi “çocuk” anlamın taşımakta, agosus kelimesi ise “yol gösterici anlamında kullanılmaktadır (Ada ve Baysal, 2013). Bu bağlamda iki kelimenin birleşmiş hali olan “pedagoji” çocuklara yol gösterilmesi anlamı taşıdığı ifade edilebilir. İngilizce açısından bakıldığında “formation” kelimesinden geldiği görülmektedir. Formation kelimesinin Türkçe çevirisi “oluşum”, “yetişim” ve “biçimlenme” şeklindedir. (Yılmaz, 2015). Pedagoji, kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde “eğitim bilimi” olarak tanımlanmaktadır. Eğitim Bilimleri Sözlüğünde pedagoji, “eğitme ve öğretme bilgisi” olarak tanımlanırken, formasyon, “biçim verme, biçimlenme, oluşma işi” olarak tanımlanmıştır (Öncül, 2000). Bu bağlamda alan yazında pedagojik formasyon kavramına yönelik birbirine benzeyen farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir (Cevizci, 2010). Genel olarak pedagojik formasyon; hedeflenen eğitim-öğretim amaçlarına ulaşmak için eğitimle ilgili yönlendirmeleri yapmak ve geliştirilen araçların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için gerekli olan tekniksel, sistemsel ve yöntemsel ve düşünceleri kapsamaktadır (Bilhan,1991). Kısa bir tanım ile ifade edilecek olursa; eğitim-öğretim verebilmek için sahip olunması gereken “biçimlenme ve oluşum” olarak ifade edilebilir (Atay, 2015).

Bireyler hayatlarını devam ettirebilmek için mal ve hizmetlere ihtiyaç duyarlar. Günümüz dünyasında mal ve hizmetlere sahip olabilmenin temel aracı ise paradır. Bu bağlamda bireyler

gelir elde etmek -para kazanmak- için çalışmak durumundadırlar. Dolayısıyla bir işte çalışmanın öncül sebebinin ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek mal ve hizmetleri satın alabilmek için gelir etmek olduğu söylenebilir. Bireyi çalışmaya teşvik eden ekonomik nedenlerin dışında sosyal ve psikolojik sebeplerde yer almaktadır. Bunlar toplumda saygınlık kazanma, başarı elde etme arzusu, kendini gerçekleştirme ve sosyalleşme olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda çalışma, bireylerin hayatında ekonomik ve sosyal olarak önemli bir yere sahiptir. Bireyler eğitim alarak veya eğitim seviyelerini arttırarak işsizliğe maruz kalmama/ daha az maruz kalma arzusundalardır. Eğitim alan bireyin eğitim sonunda çalışma hayatına girebilme kaygısı başlamaktadır ki bu durum işsizlik kaygısı olarak ifade edilmektedir.

Pedagojik formasyon eğitimi, eğitim fakültesi dışında herhangi bir lisans programından mezun olan bireylerin kendi alanlarında öğretmenlik yapabilmeleri için almak zorunda oldukları bir eğitim programıdır. Bu bağlamda pedagojik formasyon eğitimi, öğretmenlik mesleğini yapabilmek için sahip olunması gereken bir eğitimdir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı eğitim fakültesi bölümleri dışında bir lisans programından mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleğini yapmak isteyen kadın bireylerin işsizlik kaygıları hakkında kestirimler yapabilmek amacıyla ele alınmıştır. Kadın öğretmen adaylarının işsizlik kaygı düzeylerinin tespit edilmesi ve demografik özelliklerine göre değişim durumunun betimlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Lisans programından mezun olduktan sonra pedagojik formasyon eğitimi almakta olan kadın öğretmen adaylarının işsizlik kaygıları hakkında kestirimler yapmak ve değerlendirmelerde bulunmak amacıyla ele alınan bu araştırma nicel araştırma yöntemi tekniklerine göre araştırılmıştır. Nicel araştırmalar, sayısal olarak ölçülen değişkenleri ve bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemekte ve sayısallaştırılmış miktarla ilgilenmektedir. Araştırılan konuyla ilgili kestirimlerde bulunabilmek için araştırma evrenini temsil eden araştırma örnekleminin görüşleri incelenmektedir (Saunders, Lewis ve Thornhill, 2016). Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi desenlerinden tarama deseni tercih edilmiştir. Tarama deseni, araştırılan konuya yönelik olarak örneklemin görüşlerinin ya da davranış, ilgi, tutum gibi özelliklerinin incelendiği nicel araştırma çeşitlerindendir. Tarama araştırmalarının temel amacı, araştırılan konuya ilişkin mevcut durumun tespit edilmesi ve konuya ilişkin genel bir fotoğrafın

okuyucuya sunulması ve de konuya ilişkin betimleme yapmak olduğu söylenebilir (Arslan, 2018).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın öznesi konumunda pedagojik formasyon eğitimi almakta olan kadın öğretmen adayları bulunmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın evrenini Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde pegadojik eğitim alan kadın öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde pedagojik eğitim almaya devam eden 151 kadın öğretmendir. Araştırmanın örneklemi, araştırma evreni içerisinden rastgele seçilerek oluşturulmuştur.

2.2. Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmada pedagojik formasyon eğitimi almakta olan kadın öğretmen adaylarının işsizlik kaygıları hakkında kestirimler yapmak üzere anket yardımıyla veri toplama işlemi yapılmıştır. Ankette örneklem grubunun demografik özelliklerine yönelik sorular ve Ersoy- Kart ve Erdost (2008) tarafından geliştirilen sosyometrik soru grubu bulunmaktadır. İşsizlik Kaygısı Soru Formu'nda bireylerin işsizlik kaygıları hakkında çıkarımlar yapmaya yardımcı olacak 12 madde bulunmaktadır. Soru formu 5'li likert tipine göre geliştirilmiş ve seçenekler kesinlikle katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum aralığında belirlenmiştir. Araştırmanın verileri Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde 15-25 Kasım 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Demografik Bilgi Formu ve İşsizlik Kaygısı soru formu dijital ortama (docs.google) aktarılarak katılımcılara mail ve internet mesajlaşma programı (Whatsapp) kanalları kullanılarak iletilmiş ve veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS programı kullanılarak betimsel ve anlam çıkarıcı istatistik tekniklerinden yararlanılmıştır. Betimsel istatistik tekniği ile yüzde frekans gibi değerlerden yararlanarak örneklem gurubun özellikleri hakkında sayısal veriler elde edilirken, anlam çıkarıcı istatistikte ise betimsel istatistik değerlerinden yararlanılarak evren grup hakkında genellemeler yapılmaktadır (Büyüköztürk, Çokluk- Bökeoğlu ve Köklü, 2009). Ölçek maddelerine ilişkin yanıtlar SPSS programına "kesinlikle katılmıyorum=1", "katılmıyorum=2", "kararsızım=3", "katılıyorum=4", "kesinlikle katılıyorum=5" şeklinde

kodlanmıştır. Araştırmada katılımcıların işsizlik kaygı düzeylerinin demografik özelliklerine göre değişimi yüzde ve frekans değerleri yardımıyla betimlenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada toplanan veriler SPSS programı yardımıyla analize tabii tutulmuştur. Elde edilen analiz sonuçları çizelgeler yardımıyla açıklanarak raporlaştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde İşsizlik Kaygısı soru formundan toplanan verilerin analiz sonuçları aktarılmaktadır. Aşağıda Çizelge 1'de araştırmanın çalışma grubuna ait demografik bilgiler sunulmaktadır.

Çizelge 1. Çalışma Gruba İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken		f	%
Medeni Durum	Evli	102	67,5
	Bekâr	49	32,5
Yaş	18-25	89	58,9
	26-30	21	13,9
	31-35	18	11,9
	36 ve üstü	23	15,2
Gelir Durumu	0-5500TL	44	29,1
	5501TL-10000TL	52	34,4
	10001TL-15000TL	36	23,8
	15001TL ve üstü	19	12,6
İkamet Yeri	İl	113	74,8
	İlçe	24	15,9
	Köy	14	9,3
Toplam		151	100

Çizelge 1'de yer alan çalışma grubuna ilişkin medeni durum, yaş, gelir durumu ve ikamet yerlerine ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda çalışma grubunun %67.5'i

evli, %32.5'i bekârdır. Yaş dağılımlarına bakıldığında; %58.9'u 18-25 yaş, %13.9'u 26-30, %11.9'u 31-35 yaş ve %15.2'si 36 yaş üstü grubundadır. Çalışma grubunun gelir durumları ise %29.1'i 0-5500TL, %34.4'ü 5501TL-10000TL, %23.8'i 10001TL-15000TL ve %12.6'sı 15001TL ve üstü gelir seviyesindedir. İkametgah ettikleri yerleşim yeri büyüklüklerine göre %74.8'i il merkezinde, %15.9'u ilçede ve %9.3'ü köyde yaşamaktadır. Aşağıda Çizelge 2'de pedagojik formasyon eğitimi almakta olan kadın öğretmen adaylarının işsizlik kaygısı düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler sunulmaktadır.

Çizelge 2. Pedagojik Formasyon Eğitimi Almakta Olan Kadın Öğretmen Adaylarının İşsizlik Kaygısı Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Madde Mezuniyetimden sonra 1yıl içinde iş bulamazsam;	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ortalama
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	X̄
1.Yaşamımı sürdürmek için yeterli bir gelirim olamayacağından endişe ederim.	22	14,6	19	12,6	24	15,9	14	9,3	72	47,7	3,62
2.Aileme, arkadaşlarıma karşı itibarımı yitireceğimi düşünürüm.	55	36,4	16	10,6	35	23,2	16	10,6	29	19,2	2,65
3.Kendime olan güvenimin sarsılacağına inanırım.	43	28,5	15	9,9	39	25,8	23	15,2	31	20,5	2,89
4.Ne olursa olsun iş bulacağıma dair inancımı koruyacağıma inanırım.	20	13,2	17	11,3	32	21,2	28	18,5	54	35,8	3,52
5.İşsiz olduğumu başkalarına söylemenin zor geleceğini hissederim.	34	22,5	16	10,6	32	21,2	15	9,9	54	35,8	3,25
6.İşsizliğin beni utandıracak bir durum olacağını sanmam.	31	20,5	20	13,2	34	22,5	19	12,6	47	31,1	3,20
7.Kendi işimi kurmak gibi alternatif çözümler aramayı (arayacağımı) düşünürüm.	21	13,9	18	11,9	33	21,9	22	14,6	57	37,7	3,50
8.Gittikçe içime kapanmaya başlayacağımdan endişe ederim.	47	31,1	18	11,9	39	25,8	16	10,6	31	20,5	2,77
9.İş bulamama sebebinin benden değil, ülke koşullarından kaynaklandığına inanırım.	5	3,3	7	4,6	29	19,2	30	19,9	80	53,0	4,14

10.Bu süreyi, işe başladığımda yapamayacağım pek çok aktivite ile ilgilenerek geçiririm.	13	8,6	11	7,3	62	41,1	23	15,2	42	27,8	3,46
11.Bu süreyi, moralimi hiç bozmadan iş sınavlarına hazırlanarak / iş aramaya devam ederek geçiririm.	13	8,6	8	5,3	42	27,8	34	22,5	54	35,8	3,71
12.Bu sürede, mesleğimle ilgisi olmasa da masraflarımı karşılayacak geçici işler yaparım.	13	8,6	18	11,9	35	23,2	34	22,5	51	33,8	3,60

Çizelge 2 incelendiğinde İşsizlik Kaygısı soru formunda yer alan madde yanıtlarının ortalama değerlerinin 2.65 ile 4.14 arasında değiştiği görülmektedir. En düşük katılım gösterilen madde "aileme, arkadaşlarıma karşı itibarımı yitireceğimi düşünürüm" ifadesidir. Çalışma grubunun en yüksek katılım gösterdiği madde ise "iş bulamama sebebinin benden değil, ülke koşullarından kaynaklandığına inanırım" ifadesidir. Yine madde 8 (Gittikçe içime kapanmaya başlayacağımdan endişe ederim.) ve madde 3'e (Kendime olan güvenimin sarsılacağına inanırım.) katılım düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Katılım oranının yüksek olduğu bazı diğer maddeler ise madde 11 (Bu süreyi, moralimi hiç bozmadan iş sınavlarına hazırlanarak / iş aramaya devam ederek geçiririm.), madde 1 (Yaşamımı sürdürmek için yeterli bir gelirim olamayacağından endişe ederim.) ve madde 12 (Bu sürede, mesleğimle ilgisi olmasa da masraflarımı karşılayacak geçici işler yaparım.) olarak görülmektedir. Aşağıda Çizelge 3'te çalışma grubunun demografik özelliklerine göre kaygı düzeylerinin betimsel değerleri yer almaktadır.

Çizelge 3. Pedagojik Formasyon Eğitimi Almakta Olan Kadın Öğretmen Adaylarının Demografik Özelliklerine Göre İşsizlik Kaygısı Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken		ss	X̄
Medeni Durum	Evli	,549	3,25
	Bekâr	,514	3,41
Yaş	18-25	,489	3,44
	26-30	,496	3,33
	31-35	,607	3,37
	36 ve üstü	,580	3,07
Gelir Durumu	0-5500TL	,503	3,40

	5501TL-10000TL	,534	3,48
	10001TL-15000TL	,500	3,16
	15001TL ve üstü	,563	3,31
İkamet Yeri	İl	,505	3,35
	İlçe	,631	3,38
	Köy	,572	3,39

Çizge 3'te çalışma grubunun demografik özellikleri ve işsizlik kaygı düzeylerini ifade eden ortalama değerler yer almaktadır. Ortalama değerler arasında yüksek oranda bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Buna rağmen bekar bireylerin işsizlik kaygı düzeyleri evli bireylere nazaran daha yüksektir. Yaş oranı 36 ve üzeri olan bireylerin işsizlik kaygısının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Gelir seviyesi düşük bireylerin işsizlik kaygısı diğer gruplara göre görece daha yüksektir. İkamet yerleri bakımından işsizlik kaygı düzeylerinin değişmediği ifade edilebilir.

4. SONUÇ

Pedagojik formasyon eğitimi lisans eğitimden sonra öğretmenlik mesleğini icra edebilmek için alınan bir eğitimdir. Pedagojik formasyon eğitimini, eğitim fakültesi mezunu olmayan lisans mezunları alarak kendilerine yeni bir iş kapısı aralamaktadırlar. Dolayısıyla pedagojik formasyon eğitiminin, lisans mezuniyetinden sonra iş bulamayan ya da lisans mezuniyetinden sonra iş bulmakta güçlük çekeceğini düşünen bireyler tarafından daha sıklıkla tercih edildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan işsizlik kaygısının bu kapsamda yer alan bireyler üzerinde yapılması amaçlanmıştır. Pedagojik formasyon eğitimi sürecinde olan kadın öğretmen adaylarının tercih edilmesi ise kadın bireylerin toplumsal cinsiyet bağlamında iş piyasalarından erkek bireylere nazaran dışlanmalarından kaynaklıdır. Bir başka sebep ise yine toplumsal cinsiyet unsurunun kadına yakışır meslek olarak öğretmenliği kadına iliştirmesidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde çalışma grubunun olası bir işsizlik yaşamaları durumunun kendilerinden kaynaklanmadığı, ülkenin sosyal ve ekonomik durumunun kendilerine işsizlik yaşatacağı yönündedir. Yine katılımcılar işsiz kalmaları durumunda iş sınavlarına hazırlanarak iş aramaya devam edecekleri yönünde olan maddeye yüksek katılım göstermişlerdir. Bu durum çalışma grubunun, Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin kamuda icra

edilebilmesi için gerekli olan Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (KPSS) hazırlanmaya devam edeceklerine işarettir. Katılımcılar işsizlik yaşamaları durumunda yaşamlarını sürdürebilmek için yeterli gelirlerinin olmayacağı kaygısı taşıdıkları ve bir süre gelir desteği için öğretmenlik mesleği dışında işlerde çalışabileceklerine yönelik maddelere yüksek katılım göstermektedirler. Katılımcıların işsizlikten dolayı itibar kaybetmeyecekleri, özgüven problemi yaşamayacakları ve bu durum sonucu içine kapanık bir hale gelmeyecekleri elde edilen bulgular sonucu ifade edilebilir. Demografik özellikler ve işsizlik kaygısı açısından bulgular incelendiğinde bekâr bireylerin işsizlik kaygı düzeyleri evli bireylere nazaran daha yüksektir. Bu araştırmanın öznesi kadın öğretmen adayı olduğundan dolayı bu sonucun toplumsal yapı açısından anlamlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Yaş oranı 36 ve üzeri olan bireylerin işsizlik kaygısının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Yaş oranının artmasının bireyin iş piyasalarında uzaklaşmasına sebebiyet verdiği alan yazında ifade edilmektedir. Kadın bireylerdeki yaş oranı yüksekliği ve işsizlik kaygısı toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilebilir. Bu bakımdan yaşı yüksek olan kadın öğretmen adaylarının ev işi, çocuk bakımı gibi sorumlulukları işsizlik kaygılarının düşük olmasına sebebiyet vereceği düşüncesini doğurmaktadır. Çalışma grubundaki gelir seviyesi düşük bireylerin işsizlik kaygısı diğer gruplara göre görece daha yüksektir. Bu sonuçta yüksek gelirli bireylerin daha az işsizlik kaygısı yaşadıklarına işarettir.

KAYNAKÇA

Ada, S., Baysal, Z. N. (2013). *Pedagojik-androgojik formasyon ve Türkiye' de öğretmen yetiştirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Altay, C. (2015). *Pedagojik formasyonda kayıtlı öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dosyasındaki okul yönetimi ve yöneticisiyle ilgili görüşlerinin analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arslan, Ş. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Bilhan, Ş. (1991). *Eğitim felsefesi kavram çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk Bökecioğlu, Ö. ve Köklü, N. (2009). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.

Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Ersoy Kart, M. ve Erdost, H. E. (2008). Unemployment worries among Turkish university students. *Social Behavior and Personality, 36*(2), 275-288. DOI:10.2224/sbp.2008.36.2.275

Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını. Yayın Yeri: İstanbul.

Saunders, M.,Lewis, P. And Thornhill, A. (2016). Research Methods for Business Students (7thedition). Pearson.

Yılmaz, G. (2015). *Pedagojik formasyon yoluyla öğretmen yetiştirme uygulamalarında karşılaşılan güçlükler ve mezunların istihdamlarının değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

THE ROLE OF ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES IN THE NEOLIBERALISATION OF THE LABOUR MARKETS

Merve KAYADUVAR[1]

[1] Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi, mervekayaduvar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6110-5533

ABSTRACT

In the late 1960s and the early 1970s, the capital underwent a major crisis of profitability and all over the world including developed and developing countries neoliberal transformation has started as a response to this profitability crisis. This neoliberal transformation has brought the restructuring of the social policy. In relation to restructuring of social policy in line with neo-liberalism, a significant shift occurred in the field of labour market policies from the passive labour market policies towards the active labour market policies (ALMPs). The active labour market policies started to be presented as a significant policy tool to combat the unemployment. The importance of these policies was emphasized in most of the reports of OECD, WB, EU and ILO. As a result of the impacts of these institutions, in all over the world most of the countries started to implement active labour market policies. The objective of this paper is to discuss the which functions ALMPs have in the context of neo-liberal transformation. In other words, it is aimed to reveal the role of these policies within the neoliberalisation process of the labour markets.

Keywords: active labour market policies, neoliberalism, labour market

INTRODUCTION

The active labour market policies have been presented as a significant policy tool to combat the unemployment since the mid 1990s. The importance of these policies was emphasized in most of the reports of OECD, WB, EU and ILO. As a result of the impacts of these institutions, in all over the world most of the countries started to implement active labour market policies.

ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES IN THE CONTEXT OF NEOLIBERALIZM

The shift from the implementation of passive labour market policies which provide income replacement such as unemployment benefits, unemployment assistance and disability

benefits towards the active labour market policies was in line with the shift from Keynesianism to Neo-liberalism. According to Bob Jessop (2003), the ideal-typical post-war regimes were the Keynesian Welfare National State (KWNS). This state promoted conditions for profitable accumulation in Fordist production and it aimed to secure full employment in a relatively closed national economy and pursued this goal mainly through demand-side management. KWNS was also depended on the post-war consensus between organized labour and business class. In this state, social policy was based on state provision of welfare services as a citizenship right.

In the 1970s the decrease in the profit rates of the capital and two subsequent oil crises put pressures on the post-war consensus. This pressure was intensified by domestic problems such as high inflation rates and public debt. The state commitment to full employment, and comprehensive social protection, in a period of stagflation generated a fiscal crisis for Keynesian welfare states. Neoliberalism and globalization emerged as a new strategy to overcome the profitability crisis. Neoliberal policies started to be implemented all over the world with the motto of "There is no alternative" and globalization has allowed capital to flow across the national borders. As a result global capital accumulation became the new accumulation model called 'Post-Fordist'. Also with globalization the geography and the organization of production were reshaped because global capital necessitated a new international division of labour. Therefore, KWNS were no longer served the interests of global capital accumulation and also the basis of KWNS such as national economy changed due to globalization.

As a result, Jessop (2003) stated that KWNS is giving way to the Schumpeterian Workfare Post-National Regime (SWPR) and this shift is closely connected to the search for solutions to the Fordist crisis. SWPR "tries to promote permanent innovation and flexibility in relatively open economies by intervening on the supply side and to strengthen as far as possible their structural and/or systemic competitiveness" (p.38). In SWPR, social policy is subordinated to the demands of labour market flexibility, employability and competitiveness. Therefore, full employment was no longer the main goal of the state action. In SWPR, full employment is regarded as a desirable by-product of the successful promotion of competitiveness. While the KWNS was committed to redistributive policies to promote social equality, SWPR accepts the increasing economic, social and regional inequalities and compensates these inequalities through more limited policies aimed at combating social exclusion. Moreover, whereas in KWNS social wage and high wages were considered as the mechanisms to increase aggregate

demand, SWPR regards the social wage and high wages as cost of international production and puts downward pressure on them to increase international competitiveness. (Ibid.)

In this framework, active labour market policies became a tool for restructuring the labour market in line with the SWPR thereby necessities of the global capital. Rigidities in the labour legislations have resulted in the increase in the costs of labour which in turn has adversely affected the international competitiveness. Passive labour market policies such as severance payment and unemployment insurance were regarded as the most important rigidities of the labour market. Because neoliberalism featured two concepts about the labour market; de-regulation and flexibility to decrease labour costs, ALMPs have became popular in the context of neoliberal transformation. ALMPs are compatible with the flexible employment thus they serve to the necessities of the global capital.

In addition, ALMPs are considered as an instrument to decrease the social pressures and to control the social discontent and exclusion because market-oriented neo-liberal policies led to the increase in unemployment, social inequalities and poverty. Even though societies accepted these policies as bitter medicine to cope with the crisis, in time negative impacts of neoliberalism resulted in increasing social discontent. Neoliberalism thus went into a legitimacy crisis. Due to the fear of social exclusion, international institutions such as WB and EU took the poverty and inequality reduction into their agendas. Therefore, according to Recep Varçın (2004), ALMPs became a tool to moderate the social discontent and to cope with the legitimacy crisis of the neoliberalism. Arvo Kuddo in the WB discussion paper (2009) stated that active labour market policies were widely used to cushion the negative effects of industrial restructuring of neoliberal transformation.

Moreover, as outlined above in the framework of neoliberal transformation social policies were restructured according to needs of international capital. This new social policy emphasizes personal development as a solution to the poverty. In this regard, social policy aims to enable the poor people to improve themselves and to solve their poverty problems. In line with this, ALMPs try to increase the people's employability to solve their own unemployment problem. According to Nail Dertli, unemployment is seen as a simple problem of falling outside the market or disability to involve in market. Therefore, unemployment is related to individual insufficiency, lack of knowledge or lack of necessary skills. Unemployment is thus reduced to an individual problem or individual risk. (2007) As a result, the solution is considered as improving the human capital. Personal development, improvement of skills necessitated by the market would increase the employability of the unemployed people. Since they would have

skills and knowledge demanded by the market, they could be employed more easily in the labour market. Thus unemployment is only a problem of being unskilled and lack of knowledge. When this problem is solved through ALMPs such as training, unemployment is handled. In other words, because unemployment is only falling outside the labour market, ALMPs could provide re-enter into the labour market for outsider (unemployed). Therefore, it can be said that active labour market policies conceptualize the unemployment as independent from the capitalist market economy. In other words, conceptualization of unemployment as a simple individual problem of falling outside the labour market due to being unskilled and lack of knowledge breaks the connection of unemployment from the capitalist system. Therefore the most significant social policy problem i.e. "unemployment" is regarded as not a problem of market economy. In this regard, Nail Dertli stated that this conceptualization thus hides the capitalist exploitation. (2007)

Since it is not accepted that capitalist market economy is the source of unemployment so unemployment is independent from the system, my argument is that ALMPs has turned the "unemployment" into a commodity on which money can be earned. In other words, since unemployment is no longer a social problem, it can be used to earn money by the private sector. Therefore, ALMPs have created a profitable sector for the capital from the most significant social policy problem because one of the ways of overcoming the profitability crisis has always been creating profitable new sectors. Active labour market policies aim at increasing the probability of the unemployed finding jobs, productivity and earnings; and improving inclusion and participation associated with productive employment. In this regard, ALMPs include career guidance counselling services, job search assistance and counseling, job clubs, vacancy and job fairs, employer contact services (job intermediation services), training programs and public works etc. (Kuddo,2009) These policies are conducted through either public employment offices or private employment offices or both of them. After 1970s, the number of private employment offices has rapidly increased and they have gradually become the dominant in this sector. Also their functions were gradually changed from the practical assistance to the unemployed in their efforts to find new employment towards the training, worker leasing (temporary employment) etc. In other words, this new sector has been expanding by varying the services and the share of private employment offices has rapidly increased. Therefore, this sector has become more and more profitable. (Sayın,2002) The total revenue of all private employment offices in the world was 61 million Euro in 1994. Until 2005, this revenue increased more than 3 times and reached to 191 million Euro.(See Table 1)

Table 1: Total Revenue of Private Employment Offices

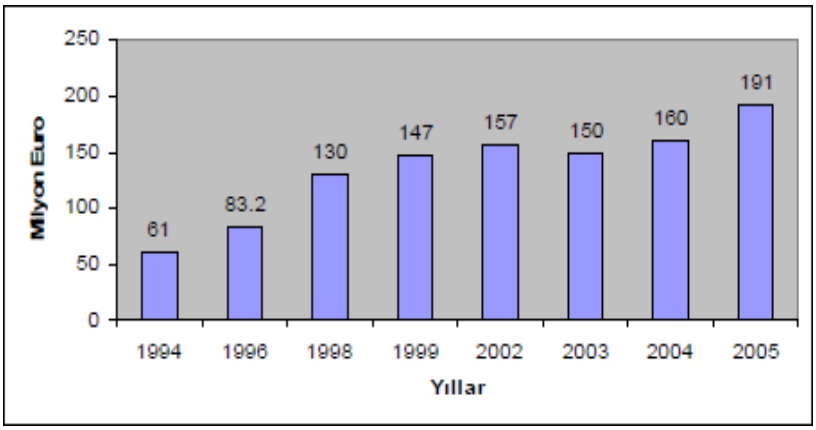

Source: CIETT. <http://www.ciett.org/index.php?id=56>

CONCLUSION

In conclusion, in the late 1960s and the early 1970s, the capital underwent a major crisis of profitability and all over the world including developed and developing countries, neoliberal transformation has started as a response to this profitability crisis. The neoliberal transformation has brought the restructuring of the social policy. The Keynesian social policy based on life long and full employment, state provision of social services, and universal social rights was transformed into a social policy which is modeled on human capital theory and based on labour market flexibility, employability and conditional social services rather than universal social rights and means-tested assistance. In relation to restructuring of social policy in line with neo-liberalism, the labour markets have been also transformed according to new needs of the capital. During the 1990s, the passive labour market policies have been abandoned and replaced by the active labour market policies. Firstly, ALMPs were used as a tool for restructuring the labour market by removing the rigidities of the market because passive labour market policies such as severance payment and unemployment insurance were considered as the most important rigidities of the labour market. Therefore, ALMPs provide the flexibility in the labour markets which is continuously demanded by the international capital. Secondly, ALMPs are regarded as an instrument to decrease the social pressures and to control the social discontent and exclusion created by the neoliberal policies because neoliberal policies have high social costs such as cut in social welfare services, unemployment, decline in wages, increasing poverty and inequalities. Moreover, with the neoliberal transformation, the ‘unemployment’ concept was

changed towards a simplistic individual problem of falling outside the labour market due to being unskilled and lack of knowledge necessitated by the global capital accumulation. This conceptualization breaks the ties of unemployment with capitalist system. The market is not at fault for his problem. Because unemployment is an individual problem, the finding a solution for unemployment is burdened on the shoulder of individuals. Therefore, state has no responsibility except the providing services to increase the employability of the unemployed in order to re-enter the labour market and state would provide this by implementing the ALMPs. Therefore, since unemployment is no longer a social problem, it can be used to earn money by the private sector. As a result, ALMPs have created a profitable sector from the unemployment when international capital were looking for new sectors for profit due to decreasing cost during the 1970s.

In line with these developments in the world, in Turkey the labour market policies have been restructuring with the neoliberalism. During the 1990s, the passive labour market policies have been started to be replaced by the active labour market policies but this shift accelerated during the 2000s. In Turkey, ALMPs have been majorly implementing with the support of WB and these policies emerged as a response to massive labour market adjustments in the economy associated with privatization of state economic enterprises. After 2000s, both İŞ-KUR and local governments have started to implement ALMPs in order to help unemployed people back to work through job placement services and to increase their skills and qualifications they need to improve in order to increase their employability through labour market programs such as job guarantee training courses and vocational training programmes.

REFERENCES

Dertli, N., *Aktif İstihdam Politikaları - Eleştirel Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Jessop, B., Changes in welfare regimes and the search for flexibility and employability. In H. Overbeek (Ed.), *The Political Economy of European Unemployment: European Integration and the Transnationalization of the (un)Employment Question*. (pp. 29-51), Routledge, London and New York, 2003.

Kuddo, A. (2009)., *Employment Services and Active Labor Market Programs in Eastern European and Central Asian Countries*, Washington DC, World Bank, 2009.

Sayın, A. K., *Emek Piyasasında Aracılık ve Özel İstihdam Büroları*, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002.

Varçın, R., *İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004.

KAMU HARCAMALARI VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOÇBULUT[1], Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ALTIPARMAK[2]

[1]Tokat GOP Üniversitesi, Turhal MYO, ozgur.kocbulut@gop.edu.tr, 0000-0003-3092-8400

[2]Erciyes Üniversitesi, İİBF, aparmak@erciyes.edu.tr, 0000-0001-6756-9523

ÖZET

İşsizlik, bir ülkede ekonomik büyümeyi yavaşlatan ve insanların yaşam standartlarının düşmesine sebep olan temel sorunlardan biridir. Bu sorunu gidermek amacıyla birçok ülkede hükümetler tarafından bazı politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar arasında en etkili olanlardan biri, maliye politikası aracı olarak kullanılan kamu harcamalarıdır. Kamu harcamalarının ekonomik açıdan tüketim, yatırım, kaynak dağılımı ve milli geliri önemli ölçüde etkileyen, sosyal açıdan ise bir ülkedeki gelir dağılımını düzenleme ve sosyal hizmetlerin sunumunu sağlama gibi fonksiyonlara sahip olması, bu konuda hem akademisyenlerin hem de politika yapıcıların ilgisini çekmiştir. Dolayısıyla literatürde kamu harcamalarının ekonomik etkilerinin araştırılmasına yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkilerini açıklamaya yönelik çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır ve bu çalışmalarda da tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu nedenle bu çalışmada Türk Cumhuriyetleri olarak adlandırılan 7 ülkede (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye) 2002-2020 dönemi için kamu harcamalarındaki değişmenin işsizlik üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bu ülke grubunun seçilmesinin sebebi bu ülkelerde işsizlik oranlarının yüksek seyretmesidir. Analiz sonuçları Türk Cumhuriyetlerinde kamu harcamaları ile işsizlik arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ülkelerde kamu harcamalarındaki bir birimlik artış, işsizlik oranını 0.36 oranında artırmaktadır. Bu sonuçlar, kamu harcamalarının işsizliği azaltmadaki pozitif etkisinin her zaman beklenen ölçüde olmayabileceğini göstermektedir. Buna göre incelenen ülkelerdeki hükümetler öncelikle tüketim harcamalarını artıracak (transfer harcamaları gibi) kamu harcamalarından ziyade istihdam yaratma eğilimi fazla olan yatırım harcamalarına odaklanmalı ve bunun yanı sıra da istihdamı artıracak özel sektör yatırımlarını teşvik edecek politikalarının geliştirilmesini sağlamalıdırlar.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Kamu Harcamaları, Türk Cumhuriyetleri

THE RELATIONSHIP BETWEEN GOVERNMENT EXPENDITURE AND UNEMPLOYMENT: AN EMPIRICAL STUDY ON TURKISH REPUBLICS

Abstract

Unemployment is one of the main problems that slows economic growth in a country and causes people's living standards to fall. In order to solve this problem, some policies are implemented by governments in many countries. One of the most effective among these policies is public expenditures, which are used as a fiscal policy tool. The fact that public expenditures have functions such as economically affecting consumption, investment, resource allocation and national income, and socially regulating income distribution and providing social services in a country has attracted the attention of both academics and policy makers. Therefore, there are many studies in the literature to investigate the economic effects of public expenditures. However, the number of studies to explain the effects of public expenditures on unemployment is very limited and a complete consensus has not been achieved in these studies. Therefore, in this study, it is aimed to examine the effect of changes in public expenditures on unemployment for the period 2002-2020 in 7 countries called Turkish Republics (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and Turkey). The reason for choosing this country group in the study is the high unemployment rates in these countries. The results of the analysis show that there is a long-term relationship between public expenditures and unemployment in the Turkish Republics. In addition, a one-unit increase in public expenditures in these countries increases the unemployment rate by 0.36 percent. These results show that the positive effect of public expenditures on reducing unemployment may not always be as expected. Accordingly, governments in the countries examined should primarily focus on investment expenditures, which have a high tendency to create employment rather than public expenditures that will increase consumption expenditures (such as transfer expenditures), and should also ensure the development of policies that will encourage private sector investments that will increase employment.

Keywords: Unemployment, Government Expenditures, Turkish Republics

1. GİRİŞ

Bir ülkede sürdürülebilir ekonomik büyüme, ödemeler dengesi açıkları, bütçe açıkları, enflasyon gibi temel makroekonomik sorunlardan birisi de işsizlik sorunudur. Gelişen sistemde işsizlik sorununun nasıl çözümlenebileceğine ilişkin farklı çözümler önerilmektedir. Piyasayı esas alan, piyasanın her türlü ekonomik sorunu kendi mekanizması içinde çözebileceği görüşünü ileri süren klasik iktisadi düşünce taraftarları bu sorunun giderilmesi için devlet müdahalesine gerek olmadığını ve düzgün çalışan rekabetçi bir piyasada işsizlik probleminin giderileceğini varsaymışlardır. Buna karşılık 20. Yüzyılın birinci çeyreğinden sonra ortaya çıkan büyük buhrandan itibaren popüler hale gelen Keynesyen düşünceyi savunanlar ise klasik iktisadi düşüncenin bu önermesini kabul etmemiş ve devlet müdahalesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Keynesyen teoriye göre, artan kamu harcamaları toplam talebi artırmak suretiyle ekonomiyi canlandıracak, büyümeyi sağlayacak ve büyüyen ekonomi ile birlikte işsizlik sorunu da ortadan kalkacaktır. Dönemin problemlerini çözebilmesi sayesinde epeyce

popüler olan Keynesyen akım, stagflasyon gibi yeni krizler karşısında popülerliğini kaybetmiş, yeni öneriler sunan yeni iktisadi akımlar ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan birisi Monetaristlerdir. Moneteristler, başta enflasyon olmak üzere işsizlik gibi ekonomik problemlerin kaynağını parasal dalgalanmalarda görmüşlerdir. Maliye politikasını içeren devlet müdahalesinin kısa dönemde işsizliği azaltacağını fakat uzun dönemde ise artan kamu harcamalarının beraberinde işsizliği ve enflasyonu artıracağını da ileri sürmüşlerdir (Yürük ve Acaroğlu, 2021:97). Klasikler, Keynesyenler, Monetaristler dışında Reel Konjonktür Teorileri, Post Keynesyenler, Yeni Keynesler gibi diğer iktisadi düşünce okulları ise teknolojik şokları, yatırım şokları, fiyat/ücret katılıkları gibi unsurları işsizliğin sebebi olarak görmüşlerdir. Bu farklı düşüncelere rağmen genel kanaat bir ekonomide durgunluk, işsizlik vb. gibi sorunların maliye politikası araçları ile çözülebileceği şeklindedir. Ancak Abrams (1999), Yuan ve Li (2000), Christopoulos vd. (2005) gibi yapılan bazı çalışmalarda bu durumun her zaman için geçerli olmayabileceği ileri sürülmüştür. Abrams (1999) çalışmasında, kamu büyüklüğü ile işsizlik arasında Keynesyen yaklaşımda belirtilen öngörünün tersine ilişkiler bulmuştur. Abrams'ın Abrams eğrisi olarak tanımlanan hipotezinde, kamu harcamalarındaki artışın işsizliği azaltmadığı tam tersine artırdığı ileri sürülmekte ve kamu harcamalarındaki artışın işsizliği olumsuz etkilemesi, aşağıda belirtilen dört nedene göre açıklanmaktadır (Abrams, 1999:396):

1) Kamu harcamalarındaki artışlar, büyük vergi gelirleri gerektirmektedir. Bu nedenle artırılan vergi oranları bireylerin çalışma-boş zaman kararını etkilemekte ve işsizlik dönemlerinde iş arama süresini uzatarak işsizliği artırmaktadır.
2) Sağlık sigortası, işsizlik sigortası veya tazminatı gibi devlet tarafından yapılan ödemeler işsizliğin birey üzerindeki maliyetini azalttığı için işsizlik artışına sebep olmaktadır.
3) Kamu sektörü tarafından işgücü piyasasında sık sık yapılan yapısal düzenlemeler, işgücü piyasasının işleyişinin bozulmasına yol açmaktadır.
4) Diğer şeylerin değişmediği bir ortamda, kamu harcamalarındaki artışlar özel sektörün küçülmesine yani dışlanmasına yol açacağı için bu durum işsizlik artışlarına neden olmaktadır.

Bu açıklamalardan hareketle işsizlik sorununun çözümünde devlete önemli roller düşmektedir. İşsizlik oranlarının arttığı dönemlerde devletin hangi politika araçlarını ve bunları ne büyüklükte kullanması gerektiği, kullanacağı politika aracı ile ilgili değişkenler arasındaki ilişkiler, ilişkilerin yönü ve büyüklüğü zaman içerisinde oldukça önem kazanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada Türk Cumhuriyetleri olarak adlandırılan yedi ülkede (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye) kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bu ülke grubunun seçilmesinin nedeni; özellikle 1991 yılında SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını yeni kazanan bu ülkelerde ve Türkiye'de o dönemlerde ve sonrasında siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık işsizlik sorununun da birlikte görülmesidir. Çalışma, Türk Cumhuriyetlerinde kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Bu nedenle çalışmanın bu alanda literatüre katkı sağlayacağı ve bu ülkelerde politika yapıcıların istifade edebileceği bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Çalışma aşağıdaki gibi yapılandırılmıştır. İkinci bölümde konu ile ilgili literatür incelemesi yapılmış; üçüncü bölümde ekonometrik yöntem ve veri seti hakkında bilgi verilmiş; dördüncü bölümde ampirik bulgular yorumlanmış; beşinci bölümünde ise sonuçlar ve politika önerileri raporlanarak çalışma tamamlanmıştır.

2. LİTERATÜR

Kamu harcamalarının ekonomik sonuçları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların daha çok kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklandıkları görülmektedir. Fakat birçok ülkede ekonomik büyüme hızının artması ilave bir istihdam artışı yaratamamaktadır. Bu durum kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişkinin ayrıca incelenmesini gerekli kılmaktadır. Literatürde kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisi ilk kez Abrams (1999) tarafından incelenmiştir. Abrams bu çalışmasında 20 OECD ülkesinde 1984-1993 dönemi için kamu harcamaları ile işsizlik oranları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonrasında, Christopoulos ve Tsionas (2002) ve Christopoulos vd.'nin (2005) Avrupa Birliği üyesi 10 gelişmiş ekonomisi için yaptıkları çalışmalarda Abrams'ın (1999) sonuçlarına benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Aysu ve Dökmen'in (2011), 17 OECD ülkesi için kamu büyüklüğü ile işsizlik arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmadan elde edilen sonuçlar, kamu büyüklüğü ile işsizlik oranları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

Mahdavi ve Alanis (2013), ABD'de 50 Eyalet ve Yerel Yönetimden oluşan bir panelde, kamu harcamaları-işsizlik ilişkisini incelemişler ve uzun dönemde ilgili değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır.

Seitaridis ve Koulakiotis (2013), kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Avro bölgesi 15 ülke için incelemişlerdir. Çalışma sonuçları, cari fiyatlarla kişi başına düşen toplam kamu harcamaları ile işsizlik arasında bir eş bütünleşme ilişkisi olmadığını ve işsizlikten kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Joseph (2016) çalışmasında, Nijerya'da kamu sermayesi ve yinelenen yatırımların işsizlik üzerindeki etkisini incelemiş ve her iki değişken ile işsizlik arasında hem negatif hem de anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Topal ve Günay'ın (2018) Türkiye'de Abrams Eğrisi hipotezinin geçerliliğini test ettikleri çalışmada, kısa dönemde Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını uzun dönemde ise Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olduğunu, dolayısıyla kamu sektörü hacmi ile işsizlik oranı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Selase (2019), seçilmiş Afrika ülkelerinde ayrıştırılmış kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmanın bulguları, bu ülkelerde altyapı ve eğitim harcamalarının işsizlik oranını azalttığını, savunma ve sağlık harcamalarının ise işsizlik oranını artırdığını göstermektedir.

Obisike vd. (2020), Nijerya'da hükümetin sosyal harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, Nijerya'da devletin tekrarlayan harcamalarının işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını, ancak genel

olarak sağlık ve eğitime yönelik tekrarlayan ve sermaye harcamalarının Nijerya'da işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Saraireh (2020), Ürdün'de hükümet harcamalarının işsizlik üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada hükümet harcamaları ile işsizlik oranı arasında istatistiki olarak anlamlı, negatif ve uzun vadeli bir ilişki olduğu yönünde kanıtlar elde etmiştir.

Ngiik vd. (2021) çalışmasında Malezya'nın ekonomik büyümesi ile kamu harcamaları, döviz kuru ve işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada Granger nedensellik sonuçları, kamu harcamalarından ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden işsizliğe, işsizlikten döviz kuruna ve işsizlikten kamu harcamalarına doğru tek yönlü kısa dönemli bir nedensellik olduğunu göstermektedir.

Abouelfarag ve Qutb'un (2021) Mısır'da kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmanın ampirik sonuçları, kamu harcamalarındaki artışın uzun dönemde işsizlik oranında bir artışa neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Yürük ve Acaroğlu (2021) yaptıkları çalışmada Türkiye'de Abrams eğrisi hipotezinin geçerliliğini test etmişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde Türkiye'de Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını belirlemişlerdir.

Kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisi ile ilgili mevcut literatür incelendiğinde çalışmalardan elde edilen sonuçlar arasında farklılıklar olduğu ve tam bir fikir birliğinin sağlanamadığı görülmektedir.

3. EKONOMETRİK YÖNTEM, MODEL VE VERİ SETİ

Türk Cumhuriyetlerinde kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu çalışmada beş aşamalı bir ekonometrik yöntem izlenmiştir. Birinci aşamada Breusch ve Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier), Pesaran (2004) CD_{LM} ve Pesaran vd. (2008) LM_{adj} (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier) testleri kullanılarak yatay kesit birimler arasındaki bağımlılık tespit edilmiştir. İkinci aşamada Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross-sectionally Augmented Dickey Fuller) testi ile değişkenlerin entegrasyon derecesi belirlenmiştir. Üçüncü aşamada Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Δ testi kullanılarak eşbütünleşme katsayılarının homojen olup olmadığı test edilmiştir. Dördüncü aşamada Westerlund (2007) ECM (Error Correction Model) panel eşbütünleşme testi ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmiştir. Son aşamada ise Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE (Common Corelated Effect) tahmincisi kullanılarak uzun dönem eşbütünleşme katsayıları tahmin edilmiştir.

Çalışmanın modeli, fonksiyonel formda eşitlik 1'de gösterilmiştir.

$$UNEMP = f(GEXP, DBS) \quad (1)$$

1 nolu eşitlik, basit bir panel regresyon çerçevesinde 2 nolu eşitlikte gösterildiği gibi yeniden yazılabilir:

$$UNEMP_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i} GEXP_{it} + \beta_{2i} DBS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Modelde, $i(i = 1 \dots, N)$, $t(t = 1 \dots, T)$ ve ε sırasıyla yatay kesit birimleri, zamanı ve hata terimini; β_0 sabiti, β_1 kamu harcamaları, β_2 ise modele kontrol değişkeni olarak dahil edilen dış borç stoku değişkenin elastikiyetlerini göstermektedir. Değişkenlere ait tanımlayıcı bilgiler çizelge 1'de verilmektedir.

Çizelge 1: Değişkenler ve Tanımları

Değişkenler	Tanımı	Kaynak	Gözlem Sayısı
$UNEMP$	İşsizlik (% Toplam İşgücü -ILO Tahmini)	Dünya Bankası	133
$GEXP$	Merkezi Hükümet Son Tüketim Harcamaları (% GSYİH)	Dünya Bankası	133
DBS	Dış Borç Stoku (% GSMH)	Dünya Bankası	133

Değişkenlere ait veriler logaritmik olarak analize dahil edilmiş olup, 2002-2020 dönemini kapsamaktadır.

3.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Yatay kesit bağımlılığı, son birkaç on yıldır ülkeler ve finansal kuruluşlar arasında sürekli artan bir ekonomik ve finansal entegrasyondan kaynaklı karşılıklı etkileşimi ifade etmektedir. Bu durum herhangi bir ülkede ortaya çıkan ekonomik şoktan diğer ülkelerin de etkileneceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle ekonometrik analizlerde ilk aşama genellikle yatay kesit bağımlılığının test edilmesidir.

Yatay kesit bağımlılık testlerinden ilki, Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM testidir. 3 nolu eşitlikte gösterilen bu test kalıntıların ikili korelasyon karelerinin ortalamasına dayanmaktadır (Pesaran, 2021:14).

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} \hat{\rho}_{ij}^2 \qquad (3)$$

Pesaran (2004) tarafından geliştirilen ve 4 nolu eşitlikte gösterilen CD_{LM} testi örneklemin hem yatay kesit hem de zaman boyutunun büyük olduğu durumlar için uygulanabilmektedir.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} \left(T\hat{\rho}_{ij}^2 - 1\right) \qquad (4)$$

Yatay kesit bağımlılık testlerinden bir diğeri Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen ve 5 nolu eşitlikte gösterilen LM_{adj} testidir.

$$LM_{adj} = \sqrt{\left(\frac{2}{N(N-1)}\right)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} T\hat{\rho}_{ij} \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{\sqrt{\upsilon_{Tij}^2}} \qquad (5)$$

3.2. Panel Birim Kök Testi

Çalışmada serilerin birim kök içerip içermediği yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden CADF testi ile analiz edilmiştir. Bu testte y_{it}'nin *t* zamanında, *i*. yatay kesit biriminde gözlemlenebilir bir değer olduğu varsayılarak CADF regresyonu 6 nolu eşitlikte gösterilmektedir.

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + e_{it} \qquad (6)$$

Serilerin durağan olmadığını varsayan H_0, hipotezinin alternatif hipoteze karşı sınandığı bu test, yatay kesit (N) ve zaman (T) boyutunun nispeten küçük olduğu durumlarda bile oldukça tutarlı sonuçlar vermektedir (Pesaran, 2007:266-267).

3.3. Eşbütünleşme Katsayılarının Homojenliğinin Test Edilmesi

Panel veri analiz tekniklerinin uygulandığı çalışmalarda eşbütünleşme analizi yapılmadan önce modeldeki eğim katsayılarının homojen veya heterojen olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Çalışmada eşbütünleşme katsayılarının homojenliği Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta (Δ) testi ile belirlenmiştir. Δ testinde eğim katsayılarının homojen olduğu H_0 hipotezi, alternatif hipoteze karşı sınanmaktadır. Δ testinin test istatistikleri 7 ve 8 nolu eşitliklerde gösterilmektedir (Pesaran ve Yamagata, 2008:52-57).

$$\hat{\Delta} = \sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\hat{S} - k}{\sqrt{2k}}\right) \qquad (7)$$

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - k}{\sqrt{2k}}\right) \qquad (8)$$

7 nolu eşitlik büyük örneklemler için, 8 nolu eşitlik ise küçük örneklemler için kullanılmakta ve bu eşitliklerde N; yatay kesit sayısını, S; Swamy test istatistiğini, k; açıklayıcı değişken sayısını göstermektedir.

3.4. Panel Eşbütünleşme Testi

Çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Westerlund (2007) ECM panel eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Koşullu bir hata düzeltme modelinde hata düzeltme teriminin sıfıra eşit olup olmadığı sonucundan hareketle eşbütünleşmenin olmadığını varsayan sıfır hipotezinin alternatif hipoteze karşı sınandığı bu testte sırasıyla grup (G_τ, G_α) ve panel (P_τ, P_α) olmak üzere dört test istatistiği önerilmektedir. Test istatistikleri 9 ve 10 nolu eşitliklerde gösterilmektedir (Westerlund, 2007:712-718):

Grup istatistikleri: $G_\tau = \frac{1}{N}\sum_{i=1}^{N}\frac{\hat{\alpha}_i}{SE\hat{\alpha}_i}$ ve $G_\alpha = \frac{1}{N}\sum_{i=1}^{N}\frac{T\hat{\alpha}_i}{\hat{\alpha}_i(1)}$ (9)

Panel istatistikleri: $P_\tau = \frac{\hat{\alpha}}{SE(\hat{\alpha})}$ ve $P_\alpha = T\hat{\alpha}$ (10)

3.5. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi

Uzun dönem eşbütünleşme katsayıları CCE tahmincisi ile tahmin edilmiştir. Peseran (2006) tarafından geliştirilen bu tahminci 11 nolu eşitlikte gösterilen doğrusal panel veri modeline göre oluşturulmuştur.

$$y_{it} = \alpha_i' d_t + \beta_i' x_{it} + e_{it} \qquad i = 1,2,\ldots,N \quad t = 1,2,\ldots,T \qquad (11)$$

Bu tahmin yönteminin en önemli avantajı, gözlemlenen regresörlerin bağımlı değişkenin ve her bir yatay kesite özgü regresörlerin kesit ortalamaları ile artırıldığı yardımcı regresyonlara uygulanan en küçük kareler ile hesaplanabilmesidir (Pesaran, 2006:969).

4. BULGULAR

Yatay kesit bağımlılık test sonuçlarına göre H_0 hipotezinin kabul edilmesi, yatay kesit birimler arasında herhangi bir bağımlılığının olmadığı anlamına gelmektedir. Çizelge 2'de görüldüğü gibi, LM_{adj} testinde kamu harcamaları değişkeni dışındaki diğer değişkenlere ait olasılık değerleri 0,05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilerek serilerde yatay kesit

bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir. Eşbütünleşme denklemi için ise LM, CD_{LM} ve LM_{adj} testlerinin üçünde de H_0 hipotezinin reddedilerek yatay kesit bağımlılığının varlığı kanıtlanmıştır.

Çizelge 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler	LM Testi		CD_{LM} Testi		LM_{adj} Testi	
UNEMP	181.175	[0.000]	24.715	[0.000]	10.780	[0.000]
GEXP	53.277	[0.000]	4.980	[0.000]	0.715	[0.474]
DBS	129.991	[0.000]	16.817	[0.000]	9.445	[0.000]
Eşbütünleşme Denklemi	100.700	[0.000]	27.220	[0.000]	8.042	[0.000]

Not: Test istatistiklerinde tablodaki köşeli parantez içindeki değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Çalışmada paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının kabul edilmesinden dolayı uygulanan CADF panel birim kök test sonuçları çizelge 3'te gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre, sabitli ve trendli olmak üzere her iki modelde de tüm değişkenler için birim kökün varlığı kabul edilmiş ve dolayısıyla serilerin I(1) olduğu ispatlanmıştır.

Çizelge 3: Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Sabitli		Sabit-Trend	
UNEMP	-1.715	[0.515]	-1.561	[0.970]
GEXP	-1.834	[0.395]	-2.027	[0.746]
DBS	-1.438	[0.773]	-2.198	[0.585]
ΔUNEMP	-2.719	[0.006]	-2.015	[0.756]
ΔGEXP	-3.499	[0.000]	-3.595	[0.000]
ΔDBS	-3.303	[0.000]	-3.717	[0.000]

Not: Test istatistiklerinde tablodaki köşeli parantez içindeki değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Panel eşbütünleşme analizinden önce eşbütünleşme yorumlarının geçerli ve güvenilebilir olmasını sağlamak amacıyla yapılan homojenite testinden elde edilen sonuçlar çizelge 4'te gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre test istatistiklerine ait olasılık değerleri 0,05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilerek modelde yer alan sabit ve eğim katsayılarının heterojen olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4: Homojenite Testleri

Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değerleri
$\tilde{\Delta}$	2.956^{***}	0.003
$\tilde{\Delta}_{adj}$	3.327^{***}	0.001

Not: Test istatistikleri sonuçlarına göre *** %1 düzeyindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Westerlund (2007) ECM panel eşbütünleşme test sonuçları çizelge 5'te gösterilmektedir. Bu testten elde edilen sonuçlar yorumlanırken panelin homojen veya heterojen olmasına dikkat edilmelidir. Panelin homojen olması durumunda panel test istatistiklerine, heterojen olması durumunda ise grup test istatistiklerine bakılır. Bu çalışmada modeldeki sabit ve eğim katsayılarının heterojen olmasından dolayı grup test istatistikleri yorumlanmıştır. Grup test istatistiklerinden g-tau test sonucuna göre eşbütünleşmenin olmadığını gösteren H_0 hipotezi reddedilerek değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir.

Çizelge 5: Westerlund ECM Panel Eşbütünleşme Testi

Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değerleri
g_tau	-3.624***	0.013
g_alpha	-4.785	0.692
p_tau	-5.675***	0.008
p_alpha	-3.903	0.224

Not: Test istatistikleri sonuçlarına göre *** %1 düzeyindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Çizelge 6'dan izlenebileceği gibi; CCE tahmincisinden elde edilen *GEXP* ve *DBS* değişkenlerine ait uzun dönem eşbütünleşme katsayılarının istatistiki olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Bu sonuçlara göre, Türk Cumhuriyetlerinde kamu harcamaları ve dış borç stoku değişkenleri uzun dönemde işsizliği pozitif etkilemektedir. Bu ülkelerde kamu harcamalarındaki 1 birimlik artış işsizliği 0,363 artırırken, modele kontrol değişkeni olarak eklenen dış borç stokundaki 1 birimlik artış ise işsizliği 0,158 kadar artırmaktadır.

Çizelge 6: CCE Tahmincisi Test Sonuçları (Bağımlı Değişken: UNEMP)

Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değerleri
GEXP	0.363*	0.098
DBS	0.158***	0.012

Not: Test istatistikleri sonuçlarına göre * %10, *** ise %1 düzeyindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

1990'lı yılların ortalarından itibaren dünya ekonomisinde meydana gelen ekonomik daralma birçok ülkede işsizlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Birçok ülkede bu sorunu gidermek amacıyla hükümetler tarafından çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar arasında en etkili olanı Keynesyen teori tarafından önerilen ve bir maliye politikası aracı olarak kullanılan kamu harcamalarıdır. Keynesyen teoriye göre genel kanı, artan kamu harcamalarının toplam talebi artırmak suretiyle ekonomiyi canlandırarak ekonomik büyümeyi sağlayacağı ve büyüyen ekonomi ile birlikte işsizlik sorununun ortadan kalkacağı yönündedir. Ancak bu durum her zaman için geçerli olmayabilir. Buradan hareketle bu çalışmada kamu harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için Türk Cumhuriyetlerinden oluşan ülke grubu analize dahil edilmiştir. Çalışmada bu ülke grubunun seçilmesinin nedeni; özellikle 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını yeni kazanan bu ülkelerde ve Türkiye'de o dönemlerde ve sonrasında siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık işsizlik sorununun da birlikte görülmesidir.

Panel veri analiz teknikleri kullanılarak kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığını gösteren sonuçlar elde edilmiş ve uzun dönemde kamu harcamaları değişkeninin katsayısı 0,363 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı, kamu harcamalarındaki bir birimlik artışın Türk Cumhuriyetlerinde işsizliği 0,363 artırdığını ve bu iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Aynı durum modele kontrol değişkeni olarak eklenen dış borç stoku değişkeni içinde geçerlidir. Bu ülkelerde dış borç stokundaki bir birimlik artış yine işsizliği 0,158 kadar artırmaktadır. Bu sonuçlar, Abrams (1999), Christopoulos ve Tsionas (2002), Nepram vd. (2021), Abouelfarag ve Qutb (2021) gibi literatürde birçok çalışmada elde edilen sonuçlar ile

benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar, Türk Cumhuriyetlerinde incelenen dönemde Keynesyen teoride ileri sürülen kamu harcamalarındaki artışların işsizliği azaltacağı düşüncesini desteklememekte ancak, bu ülkelerde Abrams eğrisi hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. Buna göre işsizlik sorunu çok kapsamlı bir mücadeleyi gerektirdiği için incelenen ülkelerdeki hükümetler öncelikle tüketim harcamalarını artıracak (transfer harcamaları gibi) kamu harcamalarından ziyade istihdam yaratma eğilimi fazla olan yatırım harcamalarına odaklanmalı ve bunun yanı sıra da istihdamı artıracak özel sektör yatırımlarını teşvik edecek politikalarının geliştirilmesini sağlamalıdırlar.

KAYNAKÇA

Abouelfarag, H. A., Qutb, R., Does Government Expenditure Reduce Unemployment in Egypt? Journal of Economic and Administrative Sciences, 37, 355-374, 2021.

Abrams, B. A., The Effect of Government Size on the Unemployment Rate, Public Choice, 99, 395-401, 1999.

Aysu,A., Dökmen G., An Investigation on the Relationship between Government Size and Unemployment Rate: Evidence from OECD Countries, Sosyoekonomi, 2, 179-190, 2011.

Breusch, T. S., Pagan, A. R., The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Modelspecification Tests in Econometrics, Review of Economic Studies, 47, 1, 239-53, 1980.

Christopoulos, D. K., Loizides, J., Tsionas, E. G., The Abrams Curve of Government Size and Unemployment: Evidence from Panel Data, Applied Economics, 37, 1193-1199, 2005.

Christopoulos, D. K., Tsionas, E. G., Employment and Government Size: Is There Any Credible Causality?, Applied Economics Letters, 9, 797-800, 2002.

Joseph, O., Fiscal Policy And Unemployment In Nigeria, The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention, 3, 2, 2016.

Mahdavi, S., Alanis E., Public Expenditures and the Unemployment Rate in the American States: Panel Evidence, Applied Economics, 45, 20, 2926-2937, 2013.

Nepram, D., Singh, S. P., Jaman, S., The Effect of Government Expenditure on Unemployment in India: A State Level Analysis, The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8, 3, 763-769. 2021.

Ngiik T. I., Kueh J., Yau J., Liwan A, (2021). Impact of Government Expenditure, Exchange Rate and Unemployment Rate on Economic Growth of Malaysia, Global Business and Management Research: An International Journal, 13, 2, 14-27, 2021.

Obisike N. E., Victoria U. O., Onwuka I. N., Mba, S. E. Impact of Government Expenditure on Unemployment in Nigeria: Evidence from Social Expenditure. International Journal of Social Sciences and Management Research, 6, 1, 65-76, 2020.

Pesaran, M. 2021. General Diagnostic Tests for Cross-Sectional Dependence in Panels, Empirical Economics, 60, 13-50, 2021.

Pesaran, M. H,, Ullah, A., Yamagata, T., A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence, The Econometrics Journal, 11, 1, 105-127, 2008.

Pesaran, M. H., A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence, Journal of Applied Econometrics, 22, 2, 265-312, 2007.

Pesaran, M. H., Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure, Econometrica, 74, 4, 967-1012, 2006.

Pesaran, M. H., General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels, University of Cambridge Working Paper, 0435, 2004.

Pesaran, M. H., Yamagata, T., Testing Slope Homogeneity in Large Panels, Journal of Econometrics, 142, 1, 50-93. 2008.

Saraireh, S., The Impact of Government Expenditures on Unemployment: A Cases Study of Jordan, Asian Journal of Economc Modelling, 8, 3, 189-203, 2020.

Seitaridis M., Koulakiotis A., Unemployment and Government Expenditure in the Eurozone: A Panel Data Analysis, Public and Municipal Finance, 2, 2, 35-46, 2013.

Selase, A. E., Impact of Disaggregated Public Expenditure on Unemployment Rate of Selected African Countries: A Panel Dynamic Analysis Approach, American International Journal of Humanities, Arts and Sociall Sciences, 1, 2, 47-57, 2019.

Topal, M. H., Günay, H. F., *Türkiye'de Abrams Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği*, 5th International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 2, 284-305, Nevşehir, 26-29 October 2018.

Westerlund, J., Testing for Error Correction in Panel Data. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 69, 709-748, 2007.

Yuan, M., Li, W., Dynamic Employment and Hours Effects of Government Spending Shocks, Journal of Economic Dynamics and Control. 24, 8, 1233-1263, 2000.

Yürük B., Acaroğlu H., Türkiye'de Kamu Harcamaları ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik Analizi, Journal of Economy Culture and Society, 63, 93-110, 2021.

MALİ KURALLAR VE VERGİ POLİTİKASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed SAMANCI
Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, muhammed.samanci@bozok.edu.tr - ORCID: 0000-0003-3185-5477

ÖZET

Mali kurallar, makroekonomik açıdan genel olarak mali performans göstergeleri üzerine getirilen sınırlamalar olarak tanımlanabilir. Maliye politikası kuralları olarak nitelendirilen sınırlamalar devletin vergilendirme konusundaki yetkileri, harcama, borçlanma ve bütçe açığı gibi mali araçların miktarını kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de son on yıl içerisinde vergilendirme konusunda uygulanmakta olan mali kuralların değerlendirilmesidir. Türkiye'de genel olarak mali kurallarla ilgili uygulamalarda öncelikle İMF ile yapılan Stand-By anlaşmaları ve daha sonra Avrupa Birliği ile ilgili Maastricht kriterleri dikkate alınarak uygulanmaktadır. Ayrıca 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi ile 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanun düzenlemelerinde mali kurallara yer verilmiştir.

Anayasal iktisat öncüsü olarak bilinen James Buchanan'a göre, devletin vergilendirme konusundaki yetkilerini yasal ve anayasal kurallarla sınırlandırılması gerekmektedir. Türkiye'de vergilendirme konusunda mali kural sayılabilecek uygulamaların birisi 1982 yılı Anayasa'nın 73. Maddesinde yer alan "vergi yükünü adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır" ibaresidir. Buna göre vergi yükü bireyler arasında adaletli bir şekilde dağılması gerekmektedir. Ayrıca ilgili maddede mali güç kavramına da yer verilmesi, vergi mükelleflerinin elde ettikleri gelir miktarına göre verginin alınmasında esas teşkil etmiştir. Bununla beraber vergilerin kanunla konulması değiştirilmesi ve uygulamadan kaldırılması kanun hazırlanarak gerçekleştirilmesi, devletin yeni vergilerin uygulanması konusunda yetkilerin sınırlandırıldığına işaret etmektedir. Vergilendirme süreci içerisinde yer alan istisna ve muafiyet uygulamaları ile vergi oranlarının değiştirilmesi, vergi kanunları içerisinde yer alması gerektiğini vurgulanmıştır. Çalışmada vergilerin son on yıl içindeki gelişimi ve toplam gelirler içindeki payı dikkate alındığında 2012 yılında bu oran % 83; 2014'te % 77; 2017'de % 85; 2019'da % 76 iken 2021 yılında bu oran % 83 olarak gerçekleşmesi devletin kamu ekonomisi içerisindeki yerini koruduğunu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'de vergilendirme konusundaki mali kuralların sadece Anayasa'nın anılan maddesinde yer almıştır. Ancak Buchanan'ın önerdiği vergi oranların artırılması yetkisi veya muafiyet ile istisnalar konusunda bir sınırlama söz konusu olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mali Kurallar, Vergilendirme Yetkisi, Vergi Anayasası.

FINANCIAL RULES AND TAX POLICY: CASE OF TÜRKİYE

ABSTRACT

Fiscal rules can be defined as restrictions placed on financial performance indicators in general from a macroeconomic perspective. Limitations, which are described as fiscal policy rules, aim to control the government's powers in taxation, the amount of financial instruments such as expenditure, borrowing and budget deficit. The aim of this study is to evaluate the fiscal rules applied in taxation in Turkey in the last ten years. Turkey, in general, financial rules are implemented by taking into account the Stand-By agreements made with the IMF and then the Maastricht criteria related to the European Union.kapsamında. In addition, financial rules are included in the Public Finance and Debt Management Law No. 4749 and the Public Financial Management and Control Law No. 5018.

According to James Buchanan, known as the pioneer of constitutional economics, the state's powers in taxation should be limited by legal and constitutional rules. One of the practices that can be considered as a fiscal rule in taxation in Turkey is the phrase "fair and balanced distribution of the tax burden is the social purpose of fiscal policy" in Article 73 of the 1982 Constitution. Accordingly, the tax burden should be distributed fairly among individuals. In addition, the inclusion of the concept of financial power in the relevant article constituted the basis for the collection of tax according to the amount of income obtained by taxpayers. However, the fact that taxes are introduced by law, amended and abolished by preparing a law indicates that the authorities of the state are limited in the application of new taxes. It was emphasized that the exception and exemption practices in the taxation process and the change of tax rates should be included in the tax laws. Considering the development of taxes in the last ten years and their share in total revenues in the study, this rate was 83% in 2012; 77% in 2014; 85% in 2017; While this rate was 76% in 2019, it was realized as 83% in 2021, it is understood that the state maintains its place in the public economy. As a result, the financial rules on taxation in Turkey are only included in the aforementioned article of the Constitution. However, there was no restriction on the authority to increase the tax rates proposed by Buchanan, or the exemption and exceptions.

Keywords: Fiscal Rules, Taxation Authority, Tax Constitution

1. GİRİŞ

Ekonomik düzenin sağlanmasında kural ve kurumların önemi tartışılmaz. Ekonomide dengesizlikler meydana geldiğinde maliye politikası uygulaması önem arz etmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre maliye politikası araçlarının sınırsızca kullanılmasında özellikle borçlanma konusunda sakınca olmadığı savunulmaktadır. Ancak bu politikanın kullanımı sonucu büyüyen kamu borç stoku ve bütçe açıkları gibi problemlerle karşı karşıya kalınmaktadır. Dolaysıyla maliye politikası araçlarının kullanımı konusunda mali kuralların getirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Mali kuralların uygulanmasında hükümetin vergi ve harcama, dolaysıyla bütçe ve borçlanma konusunda sınırlamalar getirmektedir. Çalışmanın birinci kısmında mali kuralların tanımı ve gelişimine yer verilmiştir. İkinci kısımda mali kuralların türleri ve

amaçlarına, çalışmanın son kısmında ise, Türkiye'de vergi politikaların uygulanması konusunda mali kuralların değerlendirilmesi yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

2. MALİ KURALLARIN TANIMI VE GELİŞİMİ

Mali kurallarla ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlarda temel fikir, maliye politikası araçlarına getirilen yasal veya anayasal sınırlamalardır. Kopits ve Symansky 1998'e göre, mali kural, makroekonomik açıdan mali alandaki performansın bir göstergesi olarak nitelendirilerek maliye politikasına getirilen daimi sınırlama olarak tanımlanmıştır. Mali kurallar, hükümetlerin karşılaştığı dalgalanmalara karşı dayanıklılığını artırmak amacıyla uygulanacak maliye politikalarına getirilen kısıtların yasal ve kurumsal düzeyde gerçekleştirilmesidir (Karayazı, 2017: 1048). Buna göre anılan mali kralların dayanağı kanun, anaysa ve uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmalardır (Şen, 2010: 28). Bu kuralla, kamu bütçe açıkları, vergileme, borçlanma veya temel bileşenleri gibi mali göstergelere getirilecek sayısal bir sınır veya oran biçimindeki sınırlamalardır. Bu tanım ve sınırlamalardan yol çıkarak mali kuralların iki temel özelliği vardır. Birincisi, uygulanacak mali kuralların kalıcı olmasıdır. Yani günümüz ve geleceğe yöneliktir. İkincisi gerçekleştirilecek uygulamaların özellikle mali alandakiler performans göstergesidir (Ljungman, 2008). Bir başka tanıma göre mali kurallar; bütçeleme sürecinin daha sağlıklı uygulanmasını gerçekleştirmek amacıyla davranışsal ve yasal sınırlamalarla düzenlenmesini sağlayacak ilkeler olarak tanımlanmıştır (Hellberberg ve diğerler, 2004: 15).

Mali kuralların amaçları dikkate alındığında, bu kurallar hükümetlerin kısa dönemde bir çıkar elde edememesi için gerekli olduğu söylenebilir. Buna göre seçim dönemlerinden önce kmau harcamaları artırma, borçlanmanın artışı ve vergi oranlarının düşürülmesi veya istisna/muafiyetlerin azaltılması gibi keyfi uygulamalar önlenerek gerekli harcama ve vergi politikaların uygulanması için yasal bir zemin hazırlanmış olacaktır (Murray ve Wilkes, 2009: 9). Kimi iktisatçılara göre mali kurallar 19. yüzyılın ortasından itibaren bazı ülkelerde yer alan eyaletlerin gereğinden fazla mali açıklardan korumak ve mali disiplini sürdürülebilir hale getirmek amacıyla yasama organları tarafından hazırlanacak bir takım kuralların mevcut olması gerektiğini savunmuşlardır (Cottarelli, 2009: 7). 1970'li yıllardan itibaren çoğu gelişmekte olan ülkelerde artan kamu borç stoku ve büyüyen bütçe açıkları nedeniyle uygulanacak maliye politikalarını tartışma konusu yapılmıştır. Bu sorunlarla mücadele konusunda iradi maliye politikaları yetersiz kalınca mali kurallara ihtiyaç artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda maliye politikası uygulamalarına hem sınırlamalar hem de sürdürülebilir hale gelmesi için kurallara dayalı maliye politikası uygulaması yaygınlaşmıştır. 1990 yılında bu kuralları uygulayan ilk ülkeler ABD, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Japonya, İspanya ve İtalya olmuştur (Demir ve İnan, 2011: 31). 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması'na göre Avrupa Birliği üyesi olan bir ülke parasal birliğe girebilmesi için yakınlaşma kriterlerinin gerçekleşmesi şartını yerine getirmesi ve böylece belli bir ekonomik yapıya kavuşmaktadır. Sözü geçen yakınlaşma kriterlerinde kamu açıklarıyla ilgili olarak; kamu bütçe açığının GSYİH'nın % 3'ten fazla olmayacak, kamu borçlarının GSYİH'nın % 60'ından fazla olmaması mali disiplin sağlama koşulları olarak değerlendirilmektedir. Fiyat istikrar kriterleri; üye ülkenin enflasyon oranı, birliğe üye ülkelerinde en düşük enflasyon oranına sahip üç ülke ortalaması 1,5'ten fazal olmayacak, faiz oranı ise aynı şeklide ortalamayı 2 puan fazla aşmayacaktır. Döviz kuru istikrarı kriteri ise, birliğe giriş öncesi iki yıl içinde üye ilkenin parası diğer üye ülkeleri parası karşısında

devalüe edilmemesi şartı getirilmiştir. Böylece fiyat istikrarı ve döviz kuru istikrarı kriterleri Avrupa Birliği içerisinde parasal disiplin sağlama koşulları olup mali kurallar olarak ifade edilmektedir (Günay ve Özen, 2002: 74).

3. MALİ KURALLARIN TÜRLERİ VE AMAÇLARI

Maliye politikası uygulamaları, uygulamadaki farklılıklar dikkate alındığında bu kuralların uygulanmasını sağlayan yasal dayanak önem kazanmaktadır. Anayasa ve yasalar gibi çeşitli hukuki düzenlemeler (bütçe planı ve orta vadeli planlar gibi), siyasi irade beyanlar veya uluslararası anlaşmalar bu kurallar için yasal zemin oluşturmaktadır. Amerika ve Almanya gibi ülkelerde uygulanan farklı kurallar anayasal bir zorunluluk iken bir kısım sanayileşmiş ülkeler (İngiltere, Kanada ve İspanya gibi) ile Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde yasal düzenleme uygulamalar için yeterlidir. Avrupa Birliği'nde Avro bölgesi ülkeler Maastricht ölçütlerine ve istikrar paktı gibi uluslararası anlaşma kurallarına uymak zorundadır (Vural, 2007: 99). Mali kurallar, maliye politikası araçlarına konulan yasal kurallara dayandırılmış sınırlamalar olarak nitelendirilmektedir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle mali kuralların türlerine daha sonra da amaçlarına değinilecektir.

3.1. Bütçe Sınırlamaları

Bütçe açığının miktarını sınırlandıran veya altın kural uygulamasındaki gibi bütçe bileşimini kayda bağlayan ya da belirli düzeylerde bütçe fazlası verilmesini zorunlu kılan uygulamadır. Bu sınırlama ülkelerin mali ihtiyaçlarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin İsviçre'de belli bir iktisadi devrede devlet bütçesinin denk olması anayasal zorunluluk iken, Brezilya ve Şili katı sınırlamalar getirerek bütçe fazlası oluşturmayı hedeflemektedir. Buna göre Şili GSYİH'nın % 1'i kadar yapısal bütçe fazlası verilmesini zorunlu tutmaktadır. Brezilya ise bütçe dengesine sadık kalmak koşuluyla üç yıllık bir dönemde personel harcamalarına sınırlama getirmiştir. İngiltere'de de bütçe açığını sınırlamak amacıyla altın kural ve sürdürülebilir yatırım kuralını uygulamıştır. Buna göre hükümet sadece yatırım giderlerini finanse etmek için borçlanabilme imkânı tanınmıştır (Vural, 2007: 100). Maliye politikası uygulamalarına özellikle denklik sınırlamasının temel nedeni, belli bir dönemde gelir ve gider arasında denge yaratmakla birlikte kamuya maliyet yüklemesi ve bütçe dengesi kuralının konjonktürle birlikte hareket etmesidir.

3.2. Borç Sınırlaması

Gelişmekte olan ülkelerin borçlanmaları büyük sorun haline gelmesiyle borçlanma sınırlaması gündeme taşınmıştır. Bu kurala göre borç miktarı üzerinde belli bir limit koyabilmekte veya GSYİH'nin bir yüzdesi olarak borç sınırı belirlenmektedir. Örneğin Amerika'da nominal borç miktarı kongre tarafından değiştirme imkanı sunabilen bir tavana bağlıdır. İngiltere'de ise Mali İstikrar Kanununa göre net kamu borcu sabit ve ihtiyatlı bir seviyede tutulmalıdır (Günaydın ve Eser, 2009: 56). Polonya Maastricht Anlaşması'ndaki kuralları dikkate alarak kamu borçlarının GSYİH'ya oranını % 60'ı aşmamasını sağlamaya çalışmıştır. İngiltere de Mali İstikrar Kanunu gereği net kamu borç tutarını gayri safi yurt içi hasılanın % 40'nı aşmamasına çaba göstermiştir (Vural, 2007: 102).

3.3. Vergi ve Harcama Sınırlaması

Vergi ve harcama sınırlamasında kamu gelirleri ile kamu giderlerin belirli bir tavan ile sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Gelirler konusunda en önemli sınırlama vergilerde ön plana çıkmaktadır. Buna göre vergi yükünü belli bir seviyede tutmaya çalışarak vergi yükünü ve

kamunun büyüklüğünün sınırlandırılması sağlanmaktadır. Kamu harcamaları sınırlaması ise, tüm veya bir kısım harcamalara limitin getirilmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2008: 101). Vergi ve harcama sınırlamaları birden çok mali yılı içine alacak şekilde gelecek dönemde vergi veya harcamaların ne miktarda artacağını belirleyen yasal kurallardır. Örneğin, İsveç'te sosyal güvenlik dahil yirmiden fazla harcama alanında üç yıllık bir dönem için nominal harcama sınırlaması uygulamıştır. Amerika'da isteğe bağlı kamu giderlerine orta vadeli nominal tavan uygulanmakta ve gelecekte yasal değişiklik veya zorunlu harcama programları gereği kamu harcamalarında artış olduğu takdirde bu artışın beş yıllık süre içinde bütçe üzerindeki etkisinin yansız olması zorunlu tutulmuştur (Vural, 2007: 102).

4. TÜRKİYE'DE MALİ KURALLAR

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türkiye'de genel olarak mali kuralların çerçevesine değinilecek daha sonra vergi politikaları kapsamında mali kuralların değerlendirilmesi yer verilecektir.

4.1. Türkiye'de Mali Kural Uygulamaları

Türkiye'de uzun bir süredir iradi mali politikaları uygulamalarına rastlamak mümkündür. Ancak 1980'li yıllar bu alanda önemli değişiklikler yaşandığı söylenebilir. Neo liberal politikalarla ortaya çıkan küreselleşme olgusuyla birlikte devletin bir takım fonksiyonlarında değişikliğe neden olmuş ve devletin rolü sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde kamu yatırımlarının artması ve vergi gelirlerinin düşmesi bütçe açıklarına yol açarak merkez bankası iç borçlanmanın yanında başka alternatifler aramaya başlamıştır. 1990 sonrası dönemde ise yüksek bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve yanlış borçlanma politikaları nedeniyle ödemeler dengesi bozulmalara ve yüksek reel faiz gibi sorunla ekonomideki dengeleri tümüyle sarsılmıştır (Demir, 2009: 80). Türkiye'de mali kural uygulaması somut bir şekilde gerçekleşmese de 1990'li yılların ortasından itibaren bu kuralların uygulamasına benzer uygulama borç stokuna getirilen sınırlama ve faiz dışı fazlanın meydana gelmesi için uygulamaları rastlanmaktadır (Arıkboğa, 2011: 17). Çalışmanın bu kısmında Türkiye'nin mali kurallar konusunda İMF ile yapılan Stand-by anlaşmaları, Avrupa Birliği Maastricht kriterleri ile yapılan yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

4.1.1. IMF ile Yapılan Stand-By Anlaşmaları

Türkiye'nin ödemeler bilançosunda yaşadığı dengesizlikleri gidermeye ve ekonomik istikrar arayışı kapsamında attığı ilk adım IMF ile ilk stand-by anlaşması imzası atılmıştır. 1963 yılında Birinci Kalkınma Planı yürürlüğe girmiş ve günümüze kadar çok sayıda anlaşmalar yapılmıştır (Pınar, 2009: 17). IMF ile yapılan anlaşmalarda genel olarak istikrar politikaların yürürlüğe girmesi ve takip edilmesi, gelirler, harcamalar, özelleştirme ve para piyasalrında yapısal reformların yapılmasına dair önlemlerin alınması vurgulanmıştır. Bununla birlikte kamu borçlarını azaltmak amacıyla faiz dışı fazlanın GSYİH'ye oranı öncelikle % 3,7 ve daha sonra revize edilerek % 2,2 olarak belirlenmiştir. 2002 yılında yapılan anlaşma gereği % 6,5'lık faiz dışı fazla hedefi korunmuş, harcamalarda tasarruf ve kamu gelirlerinde artış sağlamaya yönelik tedbirler alınmıştır. Kamu gelirleri artırmak için alınan önlemler arasında vergi barışı ve özet tüketim vergisi artışı ile ilave vergilerin alınmasıydı (Güneysu balaban, 2012: 109). IMF ile

yapılan anlaşmalar Türkiye'nin mali kuralların uygulanmasına yönelik adımlar olarak nitelendirilebilir.

4.1.2. Maastricht Kriterleri

Türkiye 1959 yılından beri Avrupa Birliği'ne üyelik için başvuru yapmış ve uyum sağlamaya yönelik süreç başlamıştır. Avrupa Birliği Maastricht Kriterlerinde daha önce bahsettiğimiz parasal birliğe üye olan ülkelerin mali alanda bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı % 3'ü aşmamak ve kamu borç stokunun GSYİH'daki payı % 60'ı aşmamasıdır. Türkiye % 3'lük kriteri 2005-2008 yılları arasında tutturmuştur. Kamu borç stokunun GSYİH içindeki oranı 2012 yılında % 36,1 olarak gerçekleşmiş ve bu kriter de tutturulmuş olmuştur (OVMP, 2012-2014: 16). Türkiye ilgili dönemde bütçe açıkları sorunu yaşanmasına rağmen borç stoku konusunda bazı avrup birliği ülkelerinden daha iyi durumda olduğu söylenebilir.

4.1.3. Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de mali kuralların uygulanmasına yönelik bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kısımda iki kanun düzlenmesine; 4749 Sayılı Kamu Finansman ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun ile 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanun'u ele alınmıştır. 4749 Sayılı Kanun'da borç yönetiminin düzenlenmesi ve disiplin altına alınması hedeflenmiştir. Kanun kapsamında borç yönetimi belli ölçütler dâhilinde uygulanarak borçların azaltılması ve borç stokunun faiz, kur ve likidite riskinin azaltılması hedeflenmiştir (Kaya, 2009: 102). 5018 Sayılı Kanun kapsamında orta vadeli harcama sistemine geçiş sağlanmıştır. Kanun'un yürürlüğe girdiği 2006 yılından itibaren 16. maddesine dayanılarak, üç yıllık bir perspektifte her sene orta vadeli program ve orta vadeli mali planlar hazırlanmaktadır. Buna istinaden ilgili kamu kurum ve kuruluşlar Devlet Planlama Müsteşarlığınca günümüzde Kalkınma Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu orta vadeli planla uyumlu olarak gelir ve gider tahminleri ile birlikte hedef açık ve borçlanma limitlerini hazırlayarak Hazine ve Maliye Bakanlığı'na göndermektedir (Kaya, 2009: 107). Buna göre 5018 sayılı Kanun ile orta vadeli harcama planının uygulanması, kamu harcamaların izlenmesi ve verimliğinin analiz edilmesi ile birlikte bu harcamalara gerektiğinde düzeltme imkânının tanınması sonraki yıllarda bir harcama kuralının uygulanmasına yardımcı olacaktır.

4.2. Türkiye'de Mali Kurallar ve Vergi Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasa'sında mali kurallarla ilgili açık bir şekilde bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak mali kural uygulamasını destekleyen vergi ödevi başlıklı 73. maddede yer almaktadır. İlgili maddede "herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemesi" ibaresi vergilemede genellik ve eşitlik ilkelerini benimsendiği vurgulanmaktadır. Aynı şeklide vergilerin kanunla uygulanması değiştirilmesi ve uygulamadan kaldırılması vergilemede kanunilik ilkesinin benimsendiği anlamı taşımaktadır (Demir ve İnan, 2011: 44).

518 Sayılı Kamu Yönetim ve Kontrol Kanun'unun 36. Maddesinde yer alan gelir politikaları ve uygulama ilkeleri ile amaçları her yıl Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından kamuya duyurulması gerek. Bununla birlikte aynı kanunda vergi sorumluları ile mükelleflerin ödevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli hizmetlerin ve teşviklerin sunulması gerekmektedir. Vergi idareleri mükellef hakların korunması amacıyla gerekli önlemlerin alması gerekmektedir. Ayrıca Satışta tarafından yapılacak kamu idarelerin gelir ve gider denetimlerinde hukuki altyapının tespit edilmesi gerekmektedir. Buna göre Sayıştay'ın yapacağı denetim faaliyetleri

Kanunlarla düzenlenmesi gerekli kılınmıştır. IMF ile yapılan anlaşmalar kapsamında 1999 yılında meydana gelen Marmara depreminde ihtiyaç hâsıl olduğu için kamu finansman yapısını desteklemek amacıyla bir defaya mahsus olarak ek vergi alınmasına gidilmiştir (Bozdoğan ve Buyrukoğlu, 2012: 96).

Türkiye'de Katma Değer Vergisi Kanun'unun 28 maddesine göre, vergi oranı değiştirme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. Buna göre % 10 olan KDV oranı Cumhurbaşkanı bu oranı dört katına kadar artırmaya, % 1'e kadar indirmeye ve bu oranlar dâhilinde muhtelif mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası ve inşaatın yapıldığı arsanın veya konutun vergi değeri ve bulunduğu yeri esas olarak konut teslimleri için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkilidir. Cumhurbaşkanı bu yetkiyi kullanarak KDV oranlarını % 1, % 8 ve % 18 olarak belirlemiştir (Tosuner ve Arıkan, 2018: 399). Ancak Kanun'da belirtilen dört kata kadar artırma yetkisi mali kural niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir.

Çizelge 1: Vergi Gelirleri ve Merkezi Yönetim Gelirleri (2012-2021) Bin TL

Yıl	Vergi Gelirleri (1)	Merkezi Yönetim Gelirleri (2)	(1/2) %
2012	278.780.848	332.474.895	83,8
2013	326.169.164	389.681.985	83,7
2014	352.514.457	452.382.787	77,9
2015	407.818.455	482.779.900	84,4
2016	459.001.741	554.139.502	82,8
2017	536.617.206	630.489.857	85
2018	621.536.356	757.996.435	81,9
2019	673.859.718	875.279.589	76,9
2020	833.250.502	1.028.445.527	81
2021	1.164.988.132	1.402.038.111	83

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye'de mali kuralların uygulanmasına yönelik değerlendirme sonrası, tablo 1'de son 10 yılı içinde elde edilen vergi gelirleri ve bu vergilerin toplam merkezi yönetim gelirleri içindeki payına yer verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim gelirleri içindeki payı en düşük payı 2019 yılında % 76,9; en yüksek pay % 83 oranında gerçekleşmiş ortalama olarak % 80 civarında gerçekleşmiştir. Dolaysıyla James Buchanan'ın devletin temel görev ve fonksiyonlarının sınırlandırılması kapsamında değerlendirme yapıldığında Türkiye'de vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim gelirleri içindeki payı % 80 oluşu, devletin kamu içerisindeki rolünün büyük olduğu anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Sanayi devrimi, birinci ve ikinci dünya savaşları ve teknolojik gelişmelerle birlikte devletin kamu ekonomisi içindeki rolü değişmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra devletin ekonomi içindeki görev ve fonksiyonlarının sınırlandırılması yönünde yaklaşımlar ortay acıkmıştır. Giderek büyüyen bütçe açıkları, kamu borç stokunu ve harcamaların artması sonucunda bu problemleri azaltmak için mali kurallar benimsenmeye başlanmıştır. Mali kuralların temel amacı bütçe açıkların azaltılması ve sürdürülebilir bir kamu borç stokunun sağlanması ile birlikte maliye politikası araçlarının uygulamasıyla ilgili kalıcı kuralların uygulanmasıdır. Türkiye'de

mali kurallarla ilgili açık bir şekilde yazılı kurallar mevcut değil. Ancak mali kurallar niteliğinde olabilecek anayasal ve yasal düzenlemelerle karşılaşmak mümkündür. Örneğin Anayasa'nın 73. Maddesinde yer alan vergi ödevidir. Bununla birlikte 4749 Sayılı Kamu Finansman ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun ile 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanun'u da mali kuralların düzenlenmesine mali kuralların uygulanmasına yönelik çabalar içerisinde değerlendirilebilir. Türkiye'nin son on yıl içindeki vergi gelirlerinin merkezi yönetim gelirleri içindeki yeri ortala % 80 oranında gerçekleşmesi, hükümetin kamu ekonomisi içindeki yerinin hala büyük olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Arıkboğa, A. Maliye Politikalarında 1980 Sonrasında Yaşanan Değişim: Mali Disiplin ve Mali Kural Uygulamaları, Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 13-25, 2011.

Bozdoğan, D. ve Buyrukoğlu, S. Türkiye'de Mali Kural Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. 2, 74-102, 2012.

Cottarellı, C. (2009), Fiscal Rules-Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances, International Monetary Fund Fiscal Affairs Department (December 16), pp. 1-72. https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/121609.pdf/ (Erişim tarihi: 15.12.2022).

Demir, M. ve İnan, M. Türkiye'de Mali Kural, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 13/2, 25-66, 2011.

Demir, M., *Türkiye'de Kamu Borçlarının Gelişimi ve Sürdürülebilirliği*, Çizgi Yayınları, Konya. 2009.

European Commission. National Numerical Fiscal Rules For Sound Public Finances, S. Deroose ve C. Kastrop (der.), The Quality of Public Finances, içinde, Occasional Papers, 37, Belgium, 91-128, 2008.

Günay, A. ÖZEN, A. Avrupa Birliği'nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4 (2), 66-82, 2002.

Günaydın, İ. Ve Eser, L.Y. 2009, Maliye Politikasında Yeni Trend: Mali Kurallar, Maliye Dergisi, 156, 51-65, 2009.

Güneysu Balaban, K. *Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye'de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi*, Uzmanlık Tezi, TCMB, 2012.

Hallerberg, M.; Strouch, R. ve Hahen, J. V., (2004), The Desing of Fiscal Rules and Forms of Governance in European Union Countries, European Central Bank Working Paper Series, No: 419, December/Frankfurt. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp419.pdf/ (Erişim tarihi: 01.12.2022).

Hazine ve Maliye Bakanlığı, Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) 2012-2014.

Karayazı, M. Küresel Krizin Mali Kural Uygulamalarına Etkisi: Seçilmiş Ülke Örnekleri Açısından Bir İnceleme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(51), 1047-1058, 2017.

Kaya, F. *Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi,* DPT - Uzmanlık Tezleri, Yıllık Programlar ve Konjonktür Genel Müdürlüğü, 2009.

Kopits, G. ve Symansky, S. A. (1998). Fiscal Policy Rules, IMF Occasional Paper No. 011, International Monetary Fund. https://www.imf.org/en/Publications/Occasional-Papers/Issues/2016/12/30/Fiscal-Policy-Rules-2608/ (Erişim: tarihi: 22.12.2022)

Ljungman, G. (2008), Fiscal Rules - Beneficially Binding?. http://blogpfm.imf.org/pfmblog/2008/02/fiscal-rules--.html/ (Erişim tarihi:10.12.2022).

MURRAY, A. ve Wilkes, G. (January 2009), Fiscal Rules Ok?, (Centre: Forum), pp. 1-12. https://www.bl.uk/collection-items/fiscal-rules-o/ (Erişim: 08.12.2022).

Pınar, Ö. IMF - Türkiye İlişkilerinde Son Durum, İzmir Ticaret Odası AR-GE Bülteni, 2009.

Şen, K. Mali Kural, Bazı Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye İncelemesi, Bütçe Dünyası Dergisi, 34(2), 26-57, 2010.

Tosuner, M. ve Arıkan, Z. *Türk Vergi Sistemi*, Kanyılmaz Matbaası, 23. Baskı, İzmir, 2018.

Vural İ. Y. *Mali Disiplinin ve Ekonomik İstikrarın Sağlanmasında Yeni Bir Araç: Maliye Politikası Kuralları*, İçinde: Aktan, C. C.; Dileyici, D. ve Vural, İ. Y. Kurumsal Maliye Politikası, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

TÜRKİYE'DE İL ÖZEL İDARELERİ BÜTÇE GELİŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2013-2022)

Doç. Dr. RECEP TEMEL[1]

Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-7566-9724

ÖZET

İl Özel İdaresi anayasal dayanağını 1982 Anayasası'nın 127. maddesinden alır. Bu madde hükmüne göre İl Özel İdaresi il, belediye veya köy sınırları içerisinde yaşayanların yerel ve ortak nitelikli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunla kurulan, karar organları bu bölgelerde yaşayan seçmenlerce belirlenen ve kamu tüzelkişisi sıfatını haiz bir yerel yönetim kuruluşudur (Resmi Gazete,1982). Anayasanın bu hükmüne bağlı olarak il özel idareleri 22.05.2002 tarih ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre oluşturulmuşlar ve bu kanunda kuruluşları, organları, yönetimleri, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esasları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Günümüz yerel yönetim birimlerinin en önemli sorunlarından birisi, belki de en önemlisi ilgili kanunlarının kendilerine yüklemiş olduğu görevlerin ifasında yaşadıkları finansman problemleridir. Yerel yönetim birimi olmaları münasebetiyle il özel idareleri de aynı problemle karşı karşıyadırlar. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre ilgili yıl bütçelerini görüşüp onaylamak karar organı sıfatıyla il genel meclislerine tanınmış bir yetkidir. Bu çerçevede il özel idaresi bulunan ilin valisi tarafından hazırlanan il özel idaresi bütçe teklifi il genel meclisinde ayrıntılı olarak ele alınır, görüşülür ve nihayetinde yapılan oylamada kabulüyle karar altına alınmış olur. Böylelikle ilgili bütçe yılında il özel idaresinin hangi hizmetleri üreteceği ve bu hizmetlerin finansmanında hangi kaynakları kullanacağı öngörü düzeyinde de olsa belirlenmiş olur.

Bu araştırmada Türkiye genelinde faal olan toplam 51 il özel idaresinin son on yıllık (2013-2022) bütçe gelişmelerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün kamuoyu ile paylaştığı il özel idareleri bütçe dokümanları kaynak olarak kullanılmıştır. Bu kaynaklardan belirlenmiş döneme (2013-2022) ait il özel idareleri bütçe verileri toplanmış ve bunlar çizelgelere dönüştürülmüştür. Sonrasında çizelgelerdeki döneme ilişkin gider, gelir ve bütçe dengelerine ilişkin bulgular bütçe disiplini açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye**,** Bütçe**,** İl Özel İdaresi, İl Özel İdareleri Bütçeleri

[1]Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, recep.temel@bozok.edu.tr,0000-0002-7566-9724

1. GİRİŞ

Türkiye özelinde büyükşehir statüsündeki illerde lağvedilmiş olsalar bile il özel idareleri (51 ilde), halen şehirlerde yaşayanların yerel ve ortak nitelikli ihtiyaçlarına çözüm üreten yerel yönetim birimlerinden bir tanesidir. İl özel idareleri, sorumluluk alanlarında yaşayanların toplumsal ihtiyaçlarına dönük mal ve hizmetlerin üretimini il genel meclislerinin karar altına aldıkları bütçelerle planlarlar. Bu bütçelerde, planlanan hizmetlerin finansmanında hangi kaynakların kullanılacağı da kayıt altına alınır.

Bütçe uygulamaları ilgili bütçe yılının sonunda değerlendirilir. Bütçe yılı sonu verileri bütçe yılı başı gelir ve gider öngörüleriyle karşılaştırıldığında bütçe denk ya da fazla ise bir başarıdan, açık varsa başarısızlıktan söz edilebilir.

Bu araştırmada Türkiye'de faal olan 51 il özel idaresi kuruluşunun 2013-2022 dönemine ilişkin bütçe gelişmelerinin değerlendirilmesi konu edinilmiştir. Bu çerçevede önce araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi belirtilmiştir. Bunu takiben araştırmanın bulguları özelinde dönem yıllarına ilişkin bütçe giderleri, bütçe gelirleri ve bütçe dengeleri çizelgelere dönüştürülmüştür. Değerlendirmeler ve sonuç kısmında ise araştırma bulguları değerlendirilmiş ve varılan sonuçlar ortaya konmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de bir yerel yönetim birimi sıfatıyla faaliyetlerde bulunan il özel idarelerinin 2013-2022 döneminde bütçe gelir-giderleri ile bütçe dengeleri gelişmelerini tespit etmek ve değerlendirmektir.

2.2. Araştırmanın Önemi

İl özel idarelerinin 2013-2022 dönemine ilişkin gerek gelir gerek gider gerekse de bütçe dengeleri itibariyle gelişmelerinin olumlu-olumsuz boyutlarını tespit etmek yeni bütçe süreçlerinde karar ve uygulamaların daha sağlıklı yapılmasına katkı sağlayacaktır. Bu minvalde olumlu mahiyetteki gelişmelerin sürdürülmesi teşvik edilirken, eksik ya da hatalı olanların tamamlanması, düzeltilmesi, işlevselliği sona ermiş olanların da kaldırılması yönünde rehberlik oluşturulacaktır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada yöntem olarak nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Niteliksel Doküman Analizi (NDA), yazılı dokümanların içeriğini titiz ve sistematik bir şekilde analiz etmek için kullanılan bir araştırma yöntemidir (Wach,2013:1). NDA yöntemi araştırmacılara, alanları hakkında veri sağlama, sorulması gereken soruları ve gözlemlenmesi gereken durumları gösterme, yeni araştırmalar için veri oluşturma, değişimi ve gelişimi izlemeye fırsat verme, bulguları ve diğer kaynaklardan gelen verileri doğrulama imkânı sunduğundan tercih edilmiştir (Bowen,2009:29-30). Çalışmada ana doküman olarak T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan il özel idareleri bütçe istatistikleri (2013-2022) kullanılmıştır. Döneme ilişkin gelir-gider, bütçe dengelerine ait veriler gruplandırılarak çizelgelere dönüştürülmüştür. Sonrasında bu çizelgelerdeki verilerden hareketle elde edilen bulgular bütçe disiplini açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. İl Özel İdareleri Bütçe Giderleri (2013-2022)

İl özel idareleri, şehirlerin sınırları içerisinde yaşayanların yerel ve ortak nitelikli ihtiyaçlarını karşılamak üzere 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (İÖİK) ile kurulmuşlardır. Kamu tüzelkişiliği bulunan il özel idarelerinin karar organları seçimle oluşur ve merkezi idareye karşı hem idari hem de mali özerklikleri vardır (Resmi Gazete,2005). İl özel idarelerinin görev ve sorumlulukları yine 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. Maddesinde, sayılmak suretiyle gösterilmiştir. Bu madde içeriği itibariyle il özel idarelerine oldukça farklı alanlarda ve türde hizmet üretme sorumluluğu yüklemiştir. Öyle ki İlin çevre düzeni planından, erozyonun önlenmesi, yoksulların maddi olarak desteklenmesi, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları inşa edilmesine; imar, yol, su, kanalizasyon, ağaçlandırma, park ve bahçe hizmetlerinden bisiklet yolları yapılmasına; kültür ve tabiat varlıkları ile dini yapıların bakım ve onarımlarından, gençlik ve spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret alanları ile kültür, sanat, turizm ve sosyal hizmetlere kadar farklı alanlarda yüklenmiş sorumluluklar bu durumun açık kanıtıdır (Resmi Gazete,2005).

İl özel idareleri, sorumluluklarını il genel meclislerince kararlaştırılan bütçeleri aracılığıyla gerçekleştirirler. Kabul edilen ilgili yıl bütçesinde planlanan hizmetler, yine ilgili yılın bütçesinden öngörülen ödeneklerle finanse edilirler. Çizelge 1'de il özel idarelerinin 2013-2022 döneminde gerçekleştirdikleri giderler ekonomik sınıflandırma esas alınarak gösterilmiştir.

Çizelge 1. İl Özel İdareleri Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	Faiz Hariç Giderler							Toplam Giderler (Faiz Hariç)
	Personel Giderleri	SGK Devlet Primi G.	Mal ve Hizmet Alımları	Cari Transferler	Sermaye Giderleri	Sermaye Transferleri	Borç Verme	
2013	**2 771 632**	**420 642**	**3 577 110**	621 964	**7 232 444**	324 498	2 985	14 951 275
2014	**1 440 012**	**202 329**	**1 669 614**	228 589	**2 991 921**	290 713	40	6 823 218
2015	**1 491 867**	**207 840**	**1 406 528**	395 638	**3 508 554**	543 001	315	7 553 743
2016	**1 720 636**	**206 818**	**1 371 576**	240 337	**3 773 960**	542 665	2 374	7 858 366
2017	**1 862 229**	**276 419**	**1 814 736**	302 877	**4 656 951**	327 767	484	9 241 463
2018	**2 018 720**	**335 795**	**2 200 925**	328 099	**7 074 652**	469 448	481	12 428 120
2019	**2 364 275**	**402 248**	**2 230 813**	266 636	**5 425 435**	486 693	842	11 176 942
2020	**2 382 711**	**411 396**	**2 271 488**	291 420	**4 238 984**	486 001	995	10 082 995
2021	**2 652 559**	**467 422**	**3 181 206**	383 537	**5 770 304**	719 047	19 948	13 194 023
2022 (O-H)	**1 898 404**	**311 940**	**2 241 195**	315 451	**2 763 030**	451 466	338	7 981 824

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 1 incelendiğinde ilk olarak dikkat çeken husus 2013 yılına göre 2014 yılı giderlerindeki yüksek miktardaki azalmalardır. 2014 yılı giderlerindeki bu yüksek düzeyli azalmanın nedeni Türkiye'de büyükşehir belediyesi statüsündeki illerin sayısının arttırılması, bu illerdeki il özel idarelerinin lağvedilmesi ve bu düzenlemelerin 30.03.2014 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimleri sonrasında yürürlüğe girmesidir. Bu konudaki düzenlemelerin ilki 12.11.2012 tarihinde çıkarılan 6360 sayılı kanun[1] (Büyükşehir belediyesi sayısı 29'a çıktı) ikincisi ise Ordu

[1] 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı kanunun adı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" şeklindedir.

ilini de büyükşehir belediyesi yapan (Büyükşehir belediyesi sayısı 30'a çıktı) 14.03.2013 tarih ve 6447 sayılı kanundur[1] (Resmi Gazete, 2012; Resmi Gazete,2013).

2014 yılı sonrasında 51 ilde faal olan il özel idarelerinin kamu giderlerinde istikrarlı bir artış gözlenmektedir. Ekonomik sınıflandırmaya[2] göre istikrarlı artışların odaklandığı üç gider kalemi Personel Giderleri (SGK giderleri de dâhil), Mal ve Hizmet Alımları ve Sermaye Giderleri kalemleridir. Bu kalemlerin faiz hariç toplam giderler içerisindeki payları 2014 (Personel +SGK Giderleri: %23,64, Mal ve Hizmet Alımları Giderleri: %24,4, Sermaye Giderleri: %43,8) ve 2021 yılı (Personel +SGK Giderleri: %24,06, Mal ve Hizmet Alımları Giderleri: %24,1, Sermaye Giderleri: %43,7) itibariyle karşılaştırıldığında da yaklaşık olarak aynı oransal düzeyleri korudukları tespit edilmiştir.

Mal ve Hizmet Alımları ile Sermaye Giderleri kalemlerinin alt gider kalemlerine bakıldığında ise Mal ve Hizmet Alımları gider kaleminde tüketime yönelik mal ve hizmet giderleri (özellikle Enerji Alımları) ile hizmet alımları alt giderlerinin (özellikle Müşavir Firma ve Kişilere Ödemeler); Sermaye Giderleri kaleminde ise gayr-ı menkul sermaye üretim alt giderinin (özellikle de Müteahhitlik Giderleri) ağırlık oluşturduğu görülmüştür.

Giderlerin fonksiyonel[3] olarak sınıflandırılmasında ise ağırlığı Genel Kamu Hizmetleri sınıfına ait giderlerin aldığı onu Eğitim Hizmetleri sınıfı ile Ekonomik İşler ve Hizmetler sınıfı giderlerinin izlediği tespit edilmiştir.

İl özel idarelerinin faiz hariç giderleri, faiz giderleri ile faiz dâhil toplam giderleri Çizelge 2'de verilmiştir. Bu veriler il özel idarelerinin ödedikleri faizlerin, toplam harcamalar içerisindeki düzeyini ve bu faiz ödemelerinin nelerden kaynakladığını gösterecektir.

Çizelge 2. İl Özel İdarelerinin Faiz ve Toplam Bütçe Giderleri (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	Faiz Hariç Giderler	Faiz Giderleri	Toplam Giderler	Faiz Giderlerinin Toplam Giderlere % si
2013	14 951 275	22 333	14 973 608	0,14
2014	6 823 218	17 628	6 840 846	0,25
2015	7 553 743	17 364	7 571 107	0,22
2016	7 858 366	24 331	7 882 697	0,30
2017	9 241 463	25 496	9 266 959	0,27
2018	12 428 120	54 729	12 482 849	0,43
2019	11 176 942	80 012	11 256 954	0,71
2020	10 082 995	71 409	10 154 404	0,70
2021	13 194 023	65 099	13 259 122	0,49
2022 (Ocak-Haziran)	7 981 824	39 596	8 021 420	0,49

[1] 14.03.2013 tarih ve 6447 sayılı kanunun adı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" şeklindedir.

[2] Ekonomik sınıflandırma, kamu sektörünün sorumluluklarını yerine getirmek için yaptığı faaliyetlerin milli ekonomiye, piyasaya ve gelir dağılımına etkilerinin incelenip değerlendirilmesini sağlayan sınıflandırmadır (Pehlivan,2022:126).

[3] Fonksiyonel sınıflandırma, kamu sektörü faaliyetlerinin türünü ya da niteliğini göstermek için yapılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada kamu sektörü faaliyetleri Genel Kamu Hizmetleri, Savunma Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Sağlık Hizmetler vb. fonksiyonlara ayrılır (Pehlivan,2022:79).

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 2 verileri Faiz Giderleri[1] kaleminin dönem boyunca dalgalı bir seyir izlediğini göstermektedir. 2014 yılındaki azalışın nedeni yukarıda izah edildiğinden burada değinilmeyecektir. Oransal olarak bakıldığında 2015 yılında faiz giderleri toplam harcamaların %0,22'si düzeyindeyken bu oran 2018'de %0,43, 2019'da %0,71, 2020 yıllarında %0,70 olarak gerçekleşmiş 2021'de ve 2022'nin ilk altı ayında ise %0,49 düzeyine gerilemiştir. Ekonomik sınıflandırma açısından bakıldığında ödenen faiz giderlerinin tamamına yakınının ulusal para cinsinden yapılan iç borçlanma faiz giderleri olduğu görülmüştür.

3.2. İl Özel İdareleri Bütçe Gelirleri (2013-2022)

İl özel idarelerinin 5302 sayılı İÖİK'de tanımlanmış olan görevlerini yerine getirmede kullanılmak üzere kaynağa ihtiyaçları oldukları açıktır. Bu ihtiyaca binaen 1982 Anayasası'nın 127 maddesinin 5. fıkrasında yerel yönetim kuruluşlarına "görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanacağı" hükmü düzenlenmiştir (Resmi Gazete,1982). Anayasanın bu hükmüne göre de 5302 sayılı İÖİK, 42. maddesinde hizmetlerin finansmanında kullanılacak gelir kalemlerini[2] saymak suretiyle göstermiştir (Resmi Gazete,2005). İl özel idarelerinin ilgili hukuki düzenlemelere bağlı olarak sağladıkları gelirler ekonomik sınıflandırmaya göre Vergi Gelirleri, Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri, Alınan Bağış, Yardım ve Özel Gelirler, Faizler-Paylar-Cezalar, Sermaye Gelirleri, Alacaklardan Tahsilatlar gelir kalemlerinden oluşmaktadır. Çizelge 3'de İl Özel İdarelerinin 2013-2022 dönemine ilişkin bütçe gelirleri verilmiştir.

Çizelge 3. İl Özel İdarelerinin Bütçe Gelirlerinin Ekonomik Sınıflandırması (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	İl Özel İdare Gelir Türleri						İl Özel İdareleri Toplam Gelirleri
	Vergi Gelirleri	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler	Faizler-Paylar-Cezalar	Sermaye Gelirleri	Alacaklardan Tahsilat	
2013	16 795	393 336	**10 992 317**	**4 348 692**	81 491	2 391	15 835 022
2014	8 035	148 363	**4 823 527**	**2 155 376**	17 086	0	7 152 387
2015	13 878	137 526	**5 187 848**	**2 730 070**	26 884	0	8 096 206
2016	18 294	113 455	**5 367 154**	**2 912 573**	10 916	1 814	8 424 206
2017	20 442	185 088	**5 609 794**	**3 438 073**	35 014	80	9 288 491
2018	22 225	196 952	**6 663 058**	**4 098 927**	337 347	0	11 318 509
2019	21 619	210 406	**6 352 443**	**4 055 696**	56 466	50	10 696 680
2020	27 746	224 209	**6 056 850**	**4 388 651**	31 761	31	10 729 248
2021	55 135	289 878	**8 981 635**	**6 380 739**	109 358	0	15 816 745
2022 (O-H)	32 680	202 440	**3 800 377**	**4 723 268**	92 152	95	8 851 012

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

[1] Faiz Giderleri, devlet (İl Özel İdaresi kuruluşları) borçlarına ilişkin faiz ödemelerini (ödenen komisyon ve ihraç giderleri hariç) kapsamaktadır (Tüğen,2008:218).

[2] İl Özel idaresi gelirleri; a) Kanunlarla gösterilen il özel idaresi vergi, resim, harç ve katılma payları b) Genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar; c) Genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler d) Taşınır ve taşınmaz malların kira, satış ve başka suretle değerlendirilmesinden elde edilecek gelirler e) İl genel meclisi tarafından belirlenecek tarifelere göre tahsil edilecek hizmet karşılığı ücretler f) Faiz ve ceza gelirleri g) Bağışlar h) Her türlü girişim, iştirak ve faaliyetler karşılığı sağlanacak gelirler i) Diğer gelirler (Resmi Gazete,2005).

Çizelge 3'de yine ilk dikkat çeken husus 2014 yılı bütçe gelirlerinde meydana gelen azalmadır ki bunun nedeninin 6360 sayılı kanunla yapılan düzenleme olduğu gösterilmişti. Onun haricinde Alacaklardan Tahsilat ile Sermaye Gelirleri gelir kalemlerinde dönem boyunca dalgalı bir seyir, toplam gelirler dâhil diğer gelir kalemlerinde ise istikrarlı bir artış gözlenmektedir.
Bütçe gelir kalemlerinin toplam gelirler içerisindeki payları değerlendirildiğinde iki gelir kaleminin durumu özellik arz etmektedir. Bunlardan ilki 'Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler' gelir kalemi diğeri ise 'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kalemidir. Her ikisi de 2014 yılıyla birlikte genel olarak artış eğilimi içerisinde olmuşlardır (Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler kalemi 2019 ve 2020 yıllarında bir önceki yıla göre azalma göstermiştir). Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler gelir kaleminin toplam gelirler içindeki payı 2014 yılında %67,4, 2021 yılında %56,7 ve 2022'nin ilk altı ayında %42,9 oranındadır. Faizler-Paylar-Cezalar gelir kaleminin toplam gelirler içindeki payı ise 2014 yılında %30,1, 2021 yılında %40,3, 2022'nin ilk altı ayında %53,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Her iki gelir kaleminin toplam gelirler içerisindeki payı ise oldukça yüksektir (2014 yılında %97,5, 2021 yılında %97,0, 2022'nin ilk altı ayında ise %96,2).

Diğer gelir kalemlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payları son derece düşüktür. Vergi Gelirleri gelir kaleminin toplam gelirler içindeki payı 2014 yılında %0,1, 2021 ve 2022'nin ilk altı ayında yılında %0,3; Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri gelir kaleminin toplam gelirler içindeki payı 2014 yılında %2,0, 2021 yılında %1,8 ve 2022'nin ilk altı ayında %2,2 oranında olmuştur. Sermaye Gelirleri gelir kaleminin payı ise 2014 yılında %0,2, 2021 yılında %0,6 ve 2022'nin ilk altı ayında %1,0 düzeyinde gerçekleşmiştir.

'Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler' gelir kalemini oluşturan unsurlar ekonomik sınıflandırmaya tabi tutulduğunda Çizelge 4'deki durumla karşılaşılmıştır.

Çizelge 4. Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirlerin Dağılımı (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	Yurt Dışından ABYÖG	Merkezi Yönetim Bütçesine Dâhil İdarelerden ABY	Diğer İdarelerden ABY	Kurumlardan ve Kişilerden ABY	Proje Yardımları	Toplam
2013	269	**7 469 381**	207 929	187 579	**3 127 159**	10 992 317
2014	1 376	**3 138 858**	215 120	43 550	**1 424 623**	4 823 527
2015	0	**3 157 525**	261 021	141 850	**1 627 452**	5 187 848
2016	331	**3 557 256**	162 424	121 938	**1 525 205**	5 367 154
2017	1 014	**3 389 356**	187 638	169 783	**1 862 003**	5 609 794
2018	1 534	**4 095 897**	177 597	288 040	**2 099 990**	6 663 058
2019	134	**3 767 954**	220 475	235 691	**2 128 189**	6 352 443
2020	327	**3 463 450**	172 254	263 716	**2 157 103**	6 056 850
2021	2 692	**5 104 514**	191 795	565 549	**3 117 085**	8 981 635
2022 (O-H)	947	**2 677 924**	27 832	125 203	**968 471**	3 800 377

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 4'de görüldüğü üzere Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler gelir kaleminde en fazla payı 'Merkezi Yönetim Bütçesine Dâhil İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar' ile 'Proje Yardımları' alt gelir kalemleri oluşturmaktadır. 'Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler' kaleminde ilk olarak merkezi yönetim kuruluşlarından, cari giderler kapsamında hazine yardımı, muhtar

ödenekleri ile yine cari nitelikli diğer işler için genel bütçeden il özel idarelerine aktarılan kaynaklar yer almaktadır. İkinci olarak da sermaye gideri kapsamında hazine yardımı, alt yapı hizmetleri, eğitim hizmetleri (en fazla payı oluşturmakta) ile yine sermaye nitelikli diğer işler için genel bütçeden aktarılan kaynaklar vardır. 'Proje Yardımları' gelir kalemi ise hem cari hem de sermaye gideri olarak kullanılmak üzere genel bütçe, özel bütçe, düzenleyici ve denetleyici kurumlar bütçesi, sosyal güvenlik kurumları bütçesi ve mahalli idareler bütçesine tabi kuruluşlardan proje yardımı adı altında aktarılan kaynaklardan oluşmaktadır.

'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kalemini oluşturan unsurlar ekonomik sınıflandırmaya tabi tutulduğunda ise Çizelge 5'deki durumla karşılaşılmıştır.

Çizelge 5. Faizler, Paylar ve Cezaların Dağılımı (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	Faiz Gelirleri	Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar	Para Cezaları	Diğer Çeşitli Gelirler	Toplam
2013	402 189	**3 740 826**	49 770	155 907	4 348 692
2014	281 733	**1 796 746**	18 232	58 665	2 155 376
2015	353 286	**2 266 583**	18 172	92 029	2 730 070
2016	370 282	**2 479 473**	20 345	42 473	2 912 573
2017	380 411	**2 953 939**	23 449	80 274	3 438 073
2018	475 885	**3 519 005**	23 103	80 934	4 098 927
2019	492 238	**3 456 702**	24 689	82 067	4 055 696
2020	215 479	**4 062 468**	28 915	81 789	4 388 651
2021	521 226	**5 698 454**	48 647	112 412	6 380 739
2022 (O-H)	371 639	**4 257 136**	20 083	74 410	4 723 268

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 5'ten de anlaşılacağı üzere 'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kaleminde en fazla payı 'Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar' kalemi oluşturmaktadır. Dönem boyunca sürekli artış seyri içerisinde olan 'Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar' kaleminin kaynağını büyük bir oranda merkezi yönetim vergi gelirlerinden alınan paylar (Örneğin bu oran 2014 yılında %96,2, 2021 yılında %94,1 düzeyindedir) oluşturmuştur.

3.3. İl Özel İdarelerinin Bütçe Dengeleri (2013-2022)

Bütçe rakamları, hazırlandığı dönemde ilgili bütçe yılı açısından birer tahminden ibarettir. Bu tahminlerin ilgili bütçe yılı sonu itibariyle planlandığı gibi gerçekleşmesi (Olağanüstü gelişmeler hariç) bütçe öngörülerinin sağlıklı yapıldığına işarettir. Bütçenin başarısı, altın kural olarak da nitelenen olgu, borçlanmaya ancak yatırımlar için gidilebilmesi, ilgili bütçe yılı sonu itibariyle gelir ve gider rakamlarının denk olması, diğer bir deyişle bütçe denkliğinin sağlanması ya da gelirlerin giderlerden fazla olmasıdır (Dafflon,2018:2). Çizelge 6'da 2013-2022 döneminde il özel idarelerinin bütçe dengeleri gösterilmiştir.

Çizelge 6. İl Özel İdarelerinin Bütçe Dengeleri (2013-2022-Bin TL)

Yıllar	Giderler	Gelirler	Bütçe Dengesi
2013	14 973 608	15 835 022	**861 414**
2014	6 840 846	7 152 387	**311 541**

2015	7 571 107	8 096 206	**525 099**
2016	7 882 697	8 424 206	**541 509**
2017	9 266 959	9 288 491	**21 532**
2018	12 482 849	11 318 509	**-1 164 340**
2019	11 256 954	10 696 680	**-560 274**
2020	10 154 404	10 729 248	**574 844**
2021	13 259 122	15 816 745	**2 557 623**
2022 (O-H)	8 021 420	8 851 012	**829 592**

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022) verilerinden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 6 verileri araştırmaya konu dönemde il özel idareleri bütçelerinin genel itibariyle fazla verdiğini göstermektedir. Yalnız 2018 ve 2019 yıllarında giderler gelirlerden fazla olarak gerçekleşmiş, denklik sağlanamamış ve bütçeler açıkla kapanmıştır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Dönemin bütçe gelişmeleri değerlendirildiğinde bütçe giderlerinde istikrarlı bir artışın yaşandığını söylemek mümkündür. Giderlerin ekonomik olarak sınıflandırılmasından Sermaye Giderleri nitelikli giderlerin toplam giderler içerisinde ilk sırayı aldığını, Personel Giderleri (+Sosyal Güvenlik Primi Giderleri) ile Mal ve Hizmet Alımları (Cari giderler bağlamında) gider kalemlerinin Sermaye Giderleri kalemini izledikleri görülüştür. Mal ve hizmet alımlarının ayrıntısında enerji alımları ile müşavir firma ve kişilerden alınan hizmetler karşılığı yapılan ödemeler yoğunluktadır. Sermaye Giderleri gider kaleminde ise ağırlık taşınmaz inşaatları karşılığı olarak yapılan müteahhitlik ödemelerindedir.

Giderler fonksiyonel olarak sınıflandırıldığında, toplam giderler içerisinde Genel Kamu Hizmetleri sınıfına harcanan kaynakların ilk sırada olduğu, onu sırasıyla Eğitim Hizmetleri sınıfı ile Ekonomik İşler ve Hizmetler sınıfı giderlerinin takip ettiği görülmüştür.

Faiz ödemeleri ulusal para cinsinden yapılan iç borçlanma nedeniyledir. Bu kaynaklar karşılığında ödenen faiz giderlerinin toplam giderler içerisindeki payı oldukça düşüktür (%1'den az).

İl özel idarelerinin bütçe gelirlerinde (giderlerinde de) 2014 yılında meydana gelen dikkat çekici azalmanın nedeni 6360 sayılı kanunla (6447 sayılı kanunla yapılan ilaveyle birlikte) il özel idarelerinin sayısının 51'e düşürülmesidir. İl özel idarelerinin gelirlerinin ekonomik sınıflandırılmasından 'Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler' gelir kalemi ile 'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kalemi toplamlarının toplam bütçe gelirlerinin %90'ından fazlasını oluşturdukları anlaşılmıştır. Önemli bir diğer husus ise il özel idarelerinin toplamakla yetkilendirildikleri vergilerden elde ettikleri vergi gelirlerinin, toplam bütçe gelirleri içerisinde %1'in altında bir payının olmasıdır.

Alınan Bağış-Yardım-Özel Gelirler gelir kaleminde en fazla payı 'Merkezi Yönetim Bütçesine Dâhil İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar' ile 'Proje Yardımları' kalemleri oluşturmaktadır. 'Merkezi Yönetim Bütçesine Dâhil İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar' özelde genel bütçeye tabi kuruluşlardan sağlanmış ve bu kaynaklar cari ve sermaye giderleri kapsamında (özellikle de eğitim hizmetleri) kullanılmıştır. "Proje Yardımları' başlığıyla temin edilen

kaynaklar Genel Bütçe, Özel Bütçe, Düzenleyici Ve Denetleyici Kurumlar Bütçesi, Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçesi ve Mahalli İdareler bütçelerinden projelerde kullanılmak üzere sağlanan kaynaklardır.

'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kaleminde ise en yüksek payı 'Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar' çerçevesinde merkezi yönetim vergi gelirlerinden ayrılan paylar oluşturmuştur. Merkezi yönetimin topladığı vergi gelirlerinden, il özel idarelerine ayrılan paylar, 'Faizler-Paylar-Cezalar' gelir kaleminin dönem boyunca ortalama %95'i düzeyindedir.

İl özel idarelerinin bütçeleri on yıllık dönem boyunca sekiz yıl fazla vermiştir. Yalnız 2018 ve 2019 yıllarında il özel idare bütçeleri açıkla kapanmıştır.

Sonuç olarak genel bütçe dengeleri çerçevesinde on yıllık dönem boyunca (2013-2022) il özel idarelerinin bütçe verilerinden hareketle yalnızca iki yıl açık ve sekiz yıl boyunca fazla vermiş olmaktan dolayı altın kuralı yerine getirdikleri düşünülebilir. Yalnız bu hüküm, verilerin ayrıntısına inildiğinde yanıltıcı olmaktadır. Giderlerin büyük bir bölümünün cari nitelikli giderler (Personel Giderleri + SGK Primleri + Mal ve Hizmet Alımları) olması, sermaye nitelikli giderlerin de ağırlıklı taşınmaz inşaatlarına tahsisi bu anlamda düşündürücüdür.

Giderlerin finansmanının oldukça büyük bir kısmının (Gelirlerin), 'Merkezi Yönetim Bütçesine Dâhil İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar', 'Proje Yardımları' ve buna ek olarak 'Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar' kapsamında merkezi yönetim vergi gelirleri paylarından oluşması, il özel idarelerinin kendi sistematiği içerisinde kaynak üretemediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra il özel idarelerinin toplamakla yükümlü oldukları vergi gelirlerinin toplam gelirler içerisinde oldukça düşük düzeyde olması ele alınması gereken diğer bir sorundur.

KAYNAKÇA

Bowen G. , Document Analysis as a Qualitative Research Method, Qualitative Research Journal, August 2009.

Dafflon, B. , *Returning to the Golden Rule of Balanced Budgets: The Institutional and Political Economy of Restricting Public Deficits and Debt*, Institute on Municipal Finance & Governance Munk School of Global Affairs University of Toronto, Toronto 2018.

Pehlivan O. , *Devlet Bütçesi*, Celepler Matbaacılık (10.Baskı), Trabzon,2022.

Pehlivan O. , *Kamu Maliyesi*, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2022.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri (2013-2022).

T.C. Resmi Gazete (1982), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Sayı: Mükerrer 17863.

T.C. Resmi Gazete (2005), *5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Sayı:25745.

T.C. Resmi Gazete (2012), *6360 Sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Sayı:28489.

T.C. Resmi Gazete (2013), *6447 Sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Sayı:28295.

Tüğen K. , *Devlet Bütçesi* Bassaray Matbaası (7.Baskı), İzmir,2008.

Wach E. , Learning about Qualitative Document Analysis, IDS Practıce Paper ın Brıef, August 2013.

TÜRKİYE'DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ VE YAŞANAN SORUNLAR

Doç. Dr. DİLEK GÖZE KAYA[1], GÜLŞAH ÇETİN[2]

[1]Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Orcid: 0000-0003-3477-1877

[2]Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi,

Orcid: 0000-0001-9299-9998

ÖZET

İnsanoğlu biyolojik ve sosyal bir organizma olarak doğduğu kültür içerisinde pek çok gereksinime ihtiyaç duymaktadır. Siyasi, sosyo-kültürel, teknolojik ve iktisadi alanlarda her geçen gün artan insani talepler, içerik ve kapsam yönünden de değişim göstermektedir. Toplumun ortak gereksinimlerini gerçekleştirecek kamu hizmetlerini sağlamak ise devletlerin birincil görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Toplumsal sosyal refahı maksimum seviyeye ulaştırmak amacı 'sosyal devlet' anlayışını desteklemektedir. Bu kapsamda merkezi yönetim uygulamaları söz konusu olduğu gibi, daha etkin çözüme ulaşabilmek için yerinde müdahaleler yerel yönetimler tarafından 'sosyal belediyecilik' anlayışı içerisinde sunulmaktadır. Vatandaşa yakından hizmet götürme amacı güden sosyal belediyecilik anlayışı ile sosyal yardım ve hizmetlerin işlevsel hale gelmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Küreselleşme ve yerelleşme hareketleri ile artan metropolitan baskılar Türkiye'de sosyal belediyecilik hizmetlerinin hız kazanmasına neden olmaktadır. Özellikle küresel ölçekte yaşanan göçler belediyelerin artan rolünü gözler önüne sermekte ve sosyal politika uygulayıcısı olarak en önemli oyuncunun belediyeler olduğunu da kanıtlamaktadır. Sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde eğitim seviyesinin artırılması, sağlık şartlarının iyileştirilmesi, kentin ve kültürel yaşamın tahsisi, ulaştırma hizmetleri, iş ve meslek kazandırma, dezavantajlı grupların desteklenmesi gibi birçok hizmet yer almaktadır. Bu bağlamda mikro ölçekte her alanda sosyal denge ve bütünleşmenin sağlanması için temel sosyal politikalar belediyelerce oluşturulmaktadır. İnsan odaklı bir anlayışla toplumsal huzurun tesisinde ve refah seviyesinin artırılmasında sistemin daha etkin çalışmasını sağlamak ve merkezi yönetimle organik bağ oluşturmakta belediyelerce sağlanmaktadır. Türkiye'de son zamanlarda incelendiğinde belediyeler sosyal politika kapsamında önemli görev ve sorumluluklar gerçekleştirmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile yakın zamanda birçok düzenleme yapılarak sosyal belediyecilik alanında gerekli mevzuat alt yapısının oluşturulduğu görülmektedir. Böylece yerel düzeyde sistemli şekilde 'sosyal belediyecilik' uygulamaları hız kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Sosyal Belediyecilik, Sosyal Belediyecilik Sorunları

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL MUNICIPALISM IN TURKEY AND THE PROBLEMS EXPERIENCED

ABSTRACT

As a biological and social organism, human beings need many requirements in the culture in which they were born. Human demands, which are increasing day by day in political, socio-cultural, technological and economic fields, also change in terms of content and scope. Providing public services that will fulfill the common needs of the society is among the primary

duties and responsibilities of the states. The aim of maximizing the social welfare of the society supports the concept of 'social state'. Bu bağlamda merkezi yönetim uygulamalarının yanı sıra, daha etkin bir çözüme ulaşmak için 'sosyal belediyecilik' anlayışı içinde yerel yönetimler tarafından uygun müdahaleler sunulmaktadır. It is aimed to ensure that social aid and services become functional with the understanding of social municipality, which aims to provide services to the citizens closely. Increasing metropolitan pressures with globalization and localization movements cause social municipality services to accelerate in Turkey. Migration, especially on a global scale, reveals the increasing role of municipalities and proves that municipalities are the most important player as social policy implementers. Within the framework of social municipality understanding, there are many services such as increasing the level of education, improving health conditions, allocating the city and cultural life, transportation services, gaining jobs and professions, and supporting disadvantaged groups. In this context, basic social policies are created by municipalities in order to ensure social balance and integration in every field on a micro scale. With a human-oriented approach, municipalities ensure that the system works more effectively in establishing social welfare and increasing the level of welfare and creating an organic bond with the central government. When examined recently in Turkey, municipalities perform important duties and responsibilities within the scope of social policy. With the Municipality Law No. 5393 and the Metropolitan Municipality Law No. 5216, it is seen that the necessary legislative infrastructure in the field of social municipality has been created by making many arrangements recently. Thus, systematically 'social municipality' practices at the local level gained momentum.

Keywords: Social State, Social Municipality, Social Municipality Problems

1. GİRİŞ

1960'larda şehir nüfusunun yoğun olarak artmasıyla birlikte şehirlerdeki problemler çeşitlenmeye ve derinleşmeye başlamıştır. Artan nüfus, yerelleşme hareketleri ve küresel dünyada yaşanan göçler gibi birçok nedenle giderek artan problemler, sosyal politikaları yerel yönetimlerin gündemine taşımıştır. Özellikle iktisadi gelişmeler topluma tesir etmekte ve neticesinde yoksulluk daha hissedilir bir hal almaktadır. Kapitalist sistemin bir özelliği olarak kentsel yoksulluk kavramı ile karşılaşılmaktadır. Yerel düzeyde müdahaleyi gerekli kılan birçok sebep sosyal politikaları mecbur kılmaktadır. Bu kapsamda sosyal devlet anlayışı çerçevesinde 'sosyal belediyecilik' faaliyetleri önem kazanmaktadır.

Türkiye'de sosyal belediyecilik faaliyetlerinin yerel düzeyde kurumsal bir harekete dönüşmesi ve yaygın hale gelmesi 1970'lere denk düşmektedir. Günümüzde ise sosyal belediyecilik belediyenin ana hizmetlerden birisi olarak görülmektedir (Sezik, 2016: 172).

Bu çalışmada sosyal belediyeciliğin kavramsal çerçevesi, tarihsel gelişimi ile bu alanda yaşanan sorunlar ele alınmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin sosyal belediyelik yönünden gelişme kat ettiği ancak zaman zaman birtakım problemler de yaşadığı ifade edilebilmektedir.

2. SOSYAL BELEDİYECİLİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal devletler, vatandaşlarını asgari yaşam seviyesine ulaştırmaktan sorumlu bulunmaktadır. Öncelikli olarak herkes için adaletin sağlandığı bir ortamda devletin iktisadi ve sosyal hayata

da müdahil olması gerekliliği kabul edilmektedir. Sosyal devlet kavramı ile çoğunlukla dezavantajlı grupların korunması akla gelmekle birlikte devlet adalet, eşitlik, bütünleşme olgularını yerine getirmekle görevli olmaktadır (Sezik, 2016: 173). Sosyal belediyecilik sağlık, eğitim, çevre gibi konularda kamu harcamaları yapan, istihdam artırıcı politikalar uygulayan, yardıma muhtaçlara koruma sağlayan, yerel düzeyde sosyal eşitliğin tesisinde rol alan bir model olarak görülmektedir (Kaya, 2003: 68). Günümüzde belediyeler merkezi yönetime kıyasla sosyal politikalar konusunda daha etkin rol oynamaktadır. Belediyeler temel belediye hizmetleri kapsamında ulaştırma, yol, su, atık sistemi, piyasa denetimi gibi pek çok alanın yanında muhtaçlara ilişkin sosyal yardım ve hizmetler gibi sosyal hizmetleri üstelenmektedir. Öncelikli olarak engelliler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar, madde bağımlıları gibi pek çok bireye yönelik yapılan geniş kapsamlı hizmetler bu anlamda değerlendirilmektedir (Seyyar, 2008: 240).

Sosyal belediyecilik ile yardıma ihtiyaç duyan halkın muhtaçlıktan kurtarılması amaçlanmaktadır. Burada belediyelerin asıl hedefi vatandaşları kendine yeterli bireyler haline getirmektir. Bu kapsamda bütünü göz ardı etmeksizin sosyal belediyeciliğin odak noktasını sosyal doku rehabilitasyonu oluşturmaktadır. Bu açıdan belediyeler sosyal dokunun rehabilitasyonunu gerçekleştirmekle görevli bulunmaktadır (Yay, 2020: 179). Sosyal dokunun rehabilitasyonu vatandaşların şehri sahiplenerek duygusal bir aidiyet bağı geliştirmesine, şehirle bütünleşerek uyum sağlamasına, talepleri sağlıklı şekilde bildirmesine, katılım ve temsil sorunlarının çözülmesine katkı sağlamaktadır (Şen, 2007: 32).

2.1. Sosyal Belediyeciliğin Temel Fonksiyonları

Sosyal belediyecilik alanında belediyelerin temel fonksiyonları; yatırım, belediye-halk iletişimi, yardımcı olma ve gözetim gerçekleştirme, mobilize etme, yönlendirme, kılavuzluk etme, sosyalleştirme, sosyal kontrolü sağlama ve rehabilitasyonu gerçekleştirme olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır (Yay, 2020: 181).

Yatırım: Belediyeler yaşam sıkıntısı çeken yerel halkın problemlerini ortadan kaldırmak için faaliyetler yürütmektedir. İşsizler ve iş verenler arasında köprü olabilecek istihdam masaları kurma, mağdur olanların yaşamlarını kolaylaştıracak aşevleri, sığınma evleri, ekmek fırınları, sosyo-kültürel gelişme için kültür merkezleri ve bilgi evleri gibi yatırımlar yapmak suretiyle yerel halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek imkanlar sunmaktadır (Gündüz, 2013: 46).

Belediye-Halk İletişimi: Sosyal belediyecilik kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda belediye ile vatandaşın kaynaşması oldukça önemli olmaktadır. Bu hususta belediye yönetimini ve vatandaşlar arasında gönül bağı, iletişim ve bütünleşme açısından kaynaşma önemli olmaktadır (Özer, 2015: 90).

Yardım Etme ve Gözetme: Belediyeler yoksul kesimi coğrafi bilgi sistemi sayesinde tespit edebilmekte, onları izleyerek durumlarını takip edebilmektedir. Asgari yaşam eşiğinde olanlara tekerlekli sandalye, ilaç, kömür, gıda gibi yardımda bulunmaktadır. (Pektaş, 2010: 14). Ayrıca yardımda bulunmak isteyen vatandaşların, yardıma ihtiyaç duyanlara ulaşmaları için organize edici görev üstlenmektedirler. Örneğin iftar yemekleri birçok belediyenin organizasyonunda bireylerin yaptığı katkılar ile gerçekleşmekte, belediyeye bir yük getirmemektedir (Beki, 2008: 40).

Mobilize Etme, Yönlendirme, Kılavuzluk ve Rehberlik Etme: Belediyeler, belediyeler bilinçli nesiller yetiştirerek, toplum refahı ve huzurunun artmasına yönelik olarak tüketici danışma merkezleri gibi birimler oluşturarak danışmanlık faaliyeti sunmaktadır (Yay, 2020: 182).

Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon: Toplumla bütünleşemeyen bireyler birçok problemi beraberinde getirmektedir. Belediyeler bireylerin topluma uyumlu bir şekilde yaşaması için belirli kurallar ve yaptırımlarla kontrol sağlayıcı olarak rol almaktadır. Böylece toplumla uyumlu bireyler oluşturmaya yönelik davranış kazandırılması süreci olan sosyalleşmenin sağlanması amaçlanmaktadır (Pektaş, 2010: 14).

2.2. Türkiye'de Sosyal Belediyeciliğin Gelişimi ve Yaşanan Sorunlar

Ekonomik, sosyal, siyasal konularda yaşanan olumsuzluklar nedeniyle devlet sosyal bir role bürünerek kendini vatandaşlarına göstermektedir. Baba devlet imajı toplumca kabul görmüş ve uygulanan sosyal politikalar gerekli kabul edilmiştir. Bu konudaki eleştiriler devletin bütüncül yapısına yönelik anlaşılarak bunun sonucunda marjinal hale gelmiştir (Özaydın, 2011: 32).

Türkiye'de belediyelerin sosyal politika noktasındaki görev ve sorumluluklarının yasal dayanağı 1580 sayılı Belediye Kanunu (1930-2005)'dur. Cumhuriyet'in başlarında 1580 sayılı Kanunla belediyelere geniş çapta yetki verildiği görülmektedir. Fakat belediyeler kaynak yetersizliği yaşamalarından ötürü verilen yetkileri verimli şekilde yerine getirememişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de sosyal politikalar merkezileşmiştir. Yetersiz kaynaklara sahip olan belediyeler altyapı alanında hizmet gerçekleştirmişlerdir (Öztürk ve Gül, 2012: 209-210). Sosyal devlet ilkesi ilk kez 1961 Anayasası'nda yer bulmuştur. 1961 Anayasası'nda sosyal açıdan toplumun gelişimini sağlamak devletin görev ve sorumlulukları arasında sayılmıştır. Ancak, sosyal belediyecilik uygulama alanının yerel yönetimler açısından yaygınlık kazanması 1970'li yıllara denk gelmektedir. (Bayraktar, 2008: 55). Türkiye'de kapsamlı şekilde "yeni belediyecilik anlayışı" ilk 1973'lü yıllarda gündeme gelmiştir. Yetersiz kaynak ve ideolojik farklılık belediyeleri merkezi yönetime karşı birlikte hareket etmeye zorlamış ve 'birlikçi-bütünlükçü belediye' anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışla merkezi yönetimin baskıcı tutumlarına karşı birlik olma ve ekonomik yönden kendi başlarına üretemediklerini beraberce üretme amaç edinilmiştir Bu anlayışın temel ilkeleri, "üreten belediye", "özerkliği ve demokratik yapısı bulunan belediye", "kaynak yaratan belediye", "tüketiciyi koruyan belediye" anlayışıyla Türkiye'de dönüşüm yaşanmıştır (Aydınlı, 2004: 168; Selek Öz ve Yıldırımalp, 2009: 458).

1980'li yıllarda yerel yönetimlerin üstlenmiş oldukları görev ve sorumluluklarda değişimler başlamıştır (Öztürk ve Gül, 2012: 212). Yerelleşmenin etkisiyle mali açıdan da güçlendirilen belediyeler kalkınmada önemli kurumlar haline gelmişlerdir. Ancak şehirlere yönelik uygulanan sosyal politikalar ile eşit ve dengeli büyüme ve kalkınma yerel anlamda istenilen düzeyde sağlanamamıştır. Artık şehirlerde yaşanan eşitsizliklerde merkezi yönetim kadar yerel yönetimlerin sorumluluğu söz konusu olmaktadır (Göymen, 2004: 40).

1994'te yapılan yerel seçimler sonrasında yerel kalkınmaya yönelik projelerin temelleri atılmıştır (Pektaş, 2010: 12). 2002'de yapılan seçimler sonrasında 2005'te, 1580 sayılı Belediye Kanunu, yerini 5393 sayılı Belediye Kanunu'na bırakmıştır. 2004'te, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, yerini 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu'na bırakmıştır. 2005'te 1913 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu yerini, 5302 sayılı Kanuna bırakmıştır (Yay, 2020: 189). Sosyal belediyecilik anlayışı, 2000'li yılların başlarında yeni bir anlam kazanmış ve belediyeler yerel halka sundukları hizmetleri geliştirme imkânı bulmuşlardır. Sosyal destek konusunda belediyeler yetkili organ haline getirilmiştir. Bu politikanın en önemli araçları, belediyeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, yeşil kart uygulaması, gönüllü kuruluşlar, dernekler ve vakıflar olmuştur (Bayraktar, 2013: 81-82).

2.3 Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Alanında Yaşanan Sorunlar

Türkiye'de sosyal belediyecilik alanında tecrübeli belediyeler bulunsa da uygulamaların yaygınlığı açısından arzu edilen seviyeye henüz uzak bulunulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca mevcut bulunan uygulama örnekleri incelendiğinde ülkemizdeki sosyal belediyecilik faaliyetlerinde genel olarak benzer problemlerle karşılaşıldığı gözlemlenmektedir (Demir, 2006: 63). Bu problemler genel olarak kaynak sorunu, ölçek sorunu, özerklik sorunu, personel sorunu, idari vesayet sorunu, görev tahsisi sorunu, katılım sorunu ve karar verme sorunu olarak sayılmaktadır (Kavruk ve Yaylı, 2008, 18-24).

Türkiye'de sosyal belediyecilik alanında yaşanan sorunlardan ilki hak temelli anlayış olmaktadır. İhtiyaç sahipleri yardım haklarından yeterince faydalanamamaktadır. Ayrıca sosyal yardım kavramı sadaka kavramıyla eş görülmekte ve bu noktada eleştirilmektedir. Vatandaşların kendilerine yapılan sosyal yardımları kamunun kendilerine yaptığı bir lütuf olarak önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle sosyal yardımlar anayasal bir hak olarak düzenlenmelidir. Söz konusu durumun kanuni çerçevede ele alınarak tekrar bir düzenlemeye tabi tutulması gerekmektedir (Yay, 2020: 159-160).

Türkiye'de sosyal belediyecilik uygulamalarını zora sokan diğer bir konu özerklik meselesidir. Adem-i merkeziyetçi tutum çerçevesinde belediyelerin merkezi yönetim karşısında yetkilerinin ve özerkliğinin genişletilmesi gerekmektedir. Sosyal belediyeciliğin gelişimi için belediyelere merkezden yetki devri ile birlikte mali olanaklarının güçlendirilmesi için aktarımda bulunulması da gerekmektedir (Seyyar, 2008: 408). Böylece sağlanan özerklik ile belediyelere sosyal politika uygulamalarında güç ve yetki kullanımında hareket serbestisi sağlamaktadır (Öztürk, 2005: 70).

Belediyeler sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlere toptan bir çözüm geliştirememektedirler. Yoksul vatandaşlar için hayatta kalmanın ve geçinmenin yolu sosyal belediye yardımlarıyla olabilmektedir. Yoksul vatandaşlar şehirde yaşama ancak bu yardımlarla tutunabilmektedirler (Kesgin, 2012: 179).

Mükerrerlik problemi iki farklı açıdan karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi; yoksulluk içerisinde olup bu durumu istismar edenler ve bir diğeri ise sosyal yardım gerçekleştiren kurumların kendi arasında sistemli çalışmamasıdır (Yay, 2020: 165).

Birçok belediyede sosyal belediyecilik uygulamaları kısa vadeli ve bir kerelik hizmetler olarak kalmaktadır. Sosyal belediyecilik uygulamalarının kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik sorunu nedeniyle kayıt altına alınmasını ve değerlendirmeye tabi tutulamamasına neden olmaktadır (Çöpoğlu, 2011: 71).

Uzman personel yetersizliği ise bir diğer sorundur. Sosyal politikalar planlanmasında, gerçekleştirilmesinde ve değerlendirilmesinde uzmanlaşmış insanlar çalıştırılmalıdır. Çünkü yardımların kaynak savurganlığının önüne geçecek şekilde gerçekleştirilmesi ancak uzman kadro ile gerçekleştirilebilir (T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 248).

Ülkemizde sosyal belediyecilik gereken koordinasyon ve ortak kriterler yer almamaktadır. Sosyal adalet esaslarına uygun olarak Türkiye'de muhtaçlık ve yoksulluk profilinin ölçüt ve kriterlerinin çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca sosyal yardıma ihtiyaç duyanların yer aldığı bir ortak veri tabanı çıkarılması yardımların verimli şekilde yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir (Karaarslan, 2012: 5).

Son olarak yaşanan problemler arasında etkinlik ve verimlilik yer almaktadır. İş paylaşımı ve koordinasyon yetersizliği kaynakların zaman zaman verimsiz ve etkinsiz kullanımına neden olabilmektedir. Bu sebeple etkinlik ve verimlilik arttırımı noktasında çalışmalar yapılmalıdır (T.C Cumhurbaşkanlığı D.D.K. ,2009: 3-16).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde en önemli belediyecilik faaliyeti yansımalarından birisi sosyal belediyecilik faaliyetleri olmaktadır. Cumhuriyet'in ilk zamanlarından bu yana kentsel açıdan hizmet sunumunda çok önemli kurumlar belediyeler olmuşlardır. 1950'lerde alt yapı hizmetlerinin yerine getirilmesine öncelik verilmiştir. 1970'lerde kadar sosyal belediyecilik faaliyetlerinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. 1970'ler sonrası göz önüne alındığında bazı belediyeler, alt yapı hizmetlerinin yanında birtakım üretim süreçlerinde yer almışlardır. Örneğin ekmek fabrikaları kurmuşlar, konut projeleri geliştirmişlerdir.

Halkın sosyal güvencesi olma yolunda bir anlayışla Türkiye'de sosyal belediyecilik aktif olmaya başlamıştır. Bu kapsamda sosyal belediyecilikte belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile yapılmış olan birtakım düzenleme ile belediyecilik açısından oldukça geniş görev ve sorumluluklar verilmektedir. Belediyeler sınırları içerisinde yer alan vatandaşlar ile birebir ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Özellikle büyükşehirlerde hemen müdahaleyi gerektiren engelli, çocuk, yaşlı, kadın gibi dezavantajlı grupların karşısına çıkan birtakım problemlere sosyal belediyecilik adı altında çözüm üretmek durumunda kalınmıştır. Toplumsal sistemin sağlıklı ve doğru şekilde işleyişini sağlamak belediyelerin asil görevleri arasına girmiştir. Ancak yoğun sosyal politikaların uygulamaya konulması tüm problemlerin bittiğini göstermemektedir. Türkiye'de uygulanmakta olan sosyal belediyecilik uygulamalarının istenilen düzeye ulaşılamadığı gözlemlenmekte ve uygulamalar noktasında bazı eleştiriler yer almaktadır. Sosyal belediyecilik konusunda temel problemlerden birinin kaynak yetersizliği olduğu düşünülmektedir. Ayrıca belediyeler kaynak kullanımında siyasi tesirler altında kaldığı konusunda eleştirilmektedir. Çünkü bu durum kaynakları etkin, verimli, adil kullanması konusunda sorun yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Sonuçta arzu edilen belediyelerin sosyal politika geliştirirken ve uygularken tarafsız bir şekilde adil davranmalarıdır. Böylece israf ve savurganlığı önüne geçerek etkili hizmet sunmaları sağlanmış olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktan, C.C., Sosyal Refah Devleti ve Devlet Felsefesi Üzerine Özlü Sözler, 2013. http//www.canaktan.org/politika/refahdevleti/ozlusoz-refah.html (erişim tarihi: 23.12.2022).

Aydınlı, H.İ., *Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Bayraktar, S.U. (2008) "Başka Bir Kentsel Gelişme Tahayyülü Mümkündür" Mülkiye Dergisi,32(261).

Bayraktar, B. (2013). Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikaya Bakış Açısı "Sosyal Belediyecilik" (Nilüfer ve Yıldırım Belediyesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Beki, A., Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Ümraniye Belediyesi. T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Doktora Tezi), 2008.

Çöpoğlu, M. (2011). Sosyal Belediyecilik, Türkiye Belediyeler Birliği Ġller ve Belediyeler Dergisi, 756: 63.

Demir, İ., *Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Fonksiyonları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2006.

Göymen, K.,*"Yerel kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler", Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü*, Uluslar arası Sempozyum, Pendik Belediyesi, İstanbul, 2004.

Gündüz, H., Yerel Yönetimlerin Sosyal Belediyecilik Kapsamında Yardıma Muhtaç Ailelere Yaptıkları Sosyal Yardımlar: Bağcılar Belediyesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2013.

Karaarslan, E., Niçin Bir Sosyal Yardım Kanununa İhtiyaç Var, 2012. https://docplayer.biz.tr/4815271-Nicin-bir-sosyal-yardim-kanununa-ihtiyac-var.html (erişim tarihi: 20.12.2022).

Kavruk, H.; Yaylı, H. (2008) "2004 Belediye Reform Çalışmalarında İdari Vesayete İlişkin Düzenlemelerin Değerlendirilmesi ve Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 3, ss.1-32.

Kaya, E., *Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26: 178.

Özaydın, M.M. (2011) "Türkiye'de Sosyal Devletin Dinamikleri: Batı Geleneğinden Farklılıklar" Opus, sayı 1 Ekim-kasım- Aralık: Ankara.

Özer, M.A., *Yeni Kamu Yönetimi,* Gazi Kitabevi, Ankara, 2015.

Öztürk, F., (2003). Ülke Ülke Yerel Yönetimler-İsveç'te Yerel Yönetimler. Çağdaş Yerel Yönetimler, 12(3), 68-84.

Öztürk, H., ve Gül, H., *Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?* 4. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 377-392, 2012.

Pektaş, E.K., Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunları Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi cilt 5, sayı 1, 5-22, 2010.

Selek Ö,C, Yıldırımalp, S., *Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü*, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Akdeniz Üniversitesi ,453, Antalya, 2009.

Seyyar, A. (2008) Sosyal Siyaset Terimleri; Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Sezik, M. (2016) Türkiye'de Sosyal Belediyeciliğin Gelişimi ve Sorun Alanları İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 174.

Şen, M. (2007) Bütüncül Belediyecilik Yaklaşımı, Kültürel Belediyeciliğe Giden Yolda Bir Aşama: Sosyal Belediyecilik, Sosyal Politikalar Dergisi, sayı 2, 38-44.

T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması, Ankara, 2010.

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Hakkında, Araştırma ve İnceleme Raporu, 2009.

Yay, S., *Sosyal Refah Devleti*, Astana Yayınları, Ankara, 2020.

TÜRK VE ALMAN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA SPOR ALANI LİSANS PROGRAMI ÖZEL YETENEK SINAVLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğretim Üyesi RÜSTEM ORHAN [1]

[1] Kırıkkale Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, rorhan@kku.edu.tr - 0000-0003-3007-9883

ÖZET

Özel Yetenek Sınavı, yükseköğretim kurumlarının özel yetenek gerektiren programlarına öğrenci yerleştirebilmek için uyguladıkları sınavdır. Bu sınav ile yükseköğretim kurumu, aday öğrencilerin yeteneklerini ve fiziksel performanslarını ölçerken, öğrencilerde başvurdukları programda eğitim alabilmek için temel teknik gereklilik ve kabiliyete sahip olup olmadıklarını öğrenmekteler. Türkiye ve Almanya'daki pek çok yükseköğretim kurumu sanat, spor ve tasarım alanı ile ilgili lisans programlarına öğrenci alımlarını, diğer koşulların yanında, özel yetenek sınavı ile gerçekleşmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının spor alanında mevcut lisans programlarına Özel Yetenek Sınavı ile öğrenci alım yöntemlerinin incelenmesi, benzer ve farklı yönlerinin karşılaştırılmasıdır. Araştırma evrenini Türkiye ve Almanya'da yükseköğretim kurumları oluşturmaktadır. Almanya'da 2022 yılı itibari ile spor alanında lisans eğitimi veren toplam 120, Türkiye'de ise toplam 91 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Türkiye ve Almanya'da çok sayıda yükseköğretim kurumunun olması nedeni ile her iki ülkeden rastgele yöntemle onar kurum örneklem olarak belirlenerek, incelenmiştir. Araştırmada, tarama ve tanımlayıcı modeller olmak üzere iki farklı yöntem kullanılmıştır. Çalışma neticesinde, her iki ülkede yürütülen Özel Yetenek Sınavlarına yönelik eleştirilerin olduğu, özellikle Türkiye'de ülke genelinde ortak bir sınav uygulamasının bulunmadığı, Türkiye'deki sınavlarda daha çok sürate dayalı performansın test edildiği, Almanya'daki sınavlarda ise genel olarak geleneksel spor disiplinlerinden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Her iki ülkede milli ve elit sporcular ile spor geçmişi bulunan adayların başarıları sınavlarda ayrıca değerlendirilmekte ve engelli adaylara yönelik farklı sınav yöntem ve kuralları uygulanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel yetenek sınavı, beden eğitimi, spor, lisans programı, karşılaştırma.

COMPARISON OF PHYSICAL ABILITY TEST OF UNDERGRADUATE PROGRAM IN SPORTS IN TURKISH AND GERMAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

ABSTRACT

Physical Ability Test is the exam applied by higher education institutions in order to place students in programs that require special talent. With this exam, the higher education institution measures the abilities and physical performance of the candidate students, and learns whether the students have the basic technical requirements and abilities to receive education in the program they apply for. Many higher education institutions in Turkey and Germany accept students to undergraduate programs related to art, sports and design, among other conditions, with a physical ability test. The aim of this study is to examine the methods of student admission with the Physical Ability Test for the existing undergraduate programs in the field of sports of higher education institutions in Turkey and Germany, and to compare their similar and different aspects. The research population consists of higher education institutions in Turkey and Germany. As of 2022, there are 120 higher education institutions in Germany providing undergraduate education in the field of sports, and a total of 91 higher education institutions in Turkey. Since there are many higher education institutions in Turkey and Germany, ten institutions from both countries were randomly determined as a sample and examined. Two different methods were used in the research, namely scanning and descriptive models. As a result of the study, it has been determined that there are criticisms of the Special Talent Exams conducted in both countries, and that there is no common exam practice throughout the country, especially in Turkey. Performance based on speed is tested more in exams in Turkey, while traditional sports disciplines are generally used in exams in Germany. In both countries, the achievements of national and elite athletes and candidates with a sports background are evaluated separately in the exams and different exam methods and rules can be applied for disabled candidates.

Keywords: Physical aptitude test, physical education, sports, undergraduate program, comparison.

1. GİRİŞ

Karşılaştırma, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanoğlu hayatını sürdürmek ve nesilleri korumak için çevresini, iklimleri, hayvanları, doğa olaylarını izler ve hangisinin daha faydalı olacağını araştırır, karşılaştırır ve kararını verirdi. Bu kapsamda modern insan ile ilk çağlardaki insan arasındaki temel fark, karşılaştırılan faktörlerin kapsamının genişlemesi, yeni metaların ve kaygıların devreye girmesi, karşılaştırma yaparken teknik araçlardan yararlanılması, daha hızlı gerçekleştirilebilmesi ve bilimsel verilere dayandırılabilmesidir.

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre karşılaştırma; kişi ve nesnelerin benzer veya aynı yanlarını incelemek için kıyaslama, mukayese olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Karşılaştırma ile ilgili alan yazısı incelendiğinde, karşılaştırılacak olguların farklılıkları veya benzerliklerinin incelendiği, insanların kendi birikimleri ve uygulamaları ile başkalarının deneyimlerinin kıyaslanarak değerlendirdiği ve yararlanabildiği bir süreç olarak görülmektedir.

Karılaştırmanın bilimsel bir disiplin olarak nitelendirilmesi Karşılaştırmalı Eğitim ile başlamaktadır. Marc-Antonie Jullien de Paris'in (1775-1848) „Esquisse et Vues prèliminaires d'un Ouvrage **l'Education comparèe**" adlı eseri, karşılaştırmalı eğitimin temeli olarak kabul görülmektedir. Karşılaştırmalı eğitim; eğitim yönetimi, eğitimde program geliştirme, eğitimde ölçme değerlendirme, eğitimde psikolojik hizmetler, eğitim felsefesi ve eğitim sosyolojisi gibi eğitim biliminin bir alt dalıdır (Erdoğan, 2003).

Karşılaştırmalı eğitim, farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin çeşitli etkenlere göre incelenerek değerlendirildiği bir alan olarak tanımlanmaktadır. İmamlı'nın (2015) aktardığına göre karşılaştırmalı eğitim, farklı ülkelerde ve kültürlerde, birden fazla eğitim sisteminin benzer ve farklı yönlerini tanımaya aracılık eden, benzer olguları yorumlamaya çalışan ve bireylerin eğitimine katkı sağlayan bir disiplin (Türkoğlu, 1985), toplumda var olan eğitim sorunlarını ve buna yol açan nedenleri, incelenen toplumlardaki benzer etkenleri analiz ederek ortaya çıkaran ve açıklayan bir araştırma alanı olarak tanımlamaktadır (Neff, Lauwerys ve Varış, 1979).

Ülkelerarası eğitim sistemleri karşılaştırmaları ekonomik, politik, bilimsel gelişmişlik düzeyi gibi pek çok etken ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu süreçte toplumsal yapı ve kültür, üzerinde durulması gereken iki önemli unsur olarak dikkate alınmalıdır. Bir toplumda başarı sağlanan bir eğitim sistemini, birçok unsurun yanında sosyolojik ve kültürel açıdan da değerlendirilmeden transfer etmek, başarıyı garanti etmeyeceği gibi, kendi toplumsal ve kültürel değerlerinden uzaklaşma ile de neticelenebilir. Bu çerçevede karşılaştırmalı eğitimi sosyolojik anlamda değerlendiren Sadler "Eğitim sistemi, demir yolları ağı sistemi gibi transfer edilemez" bakış açısını ifade etmiştir (akt. Bakioğlu, 2017).

Spor alanında karşılaştırma, eski çağlara kadar dayandırılmaktadır. Bennet ve diğerleri (1983) ilkel kabilelerin avcılık ve oyun faaliyetlerinin komşu kabileler tarafından gözlemlenmesi ve taklit edilmesi ile spor ve beden eğitimi çerçevesinde karşılaştırma yapılmaya başlandığını ifade etmiştir (akt. Kalemoğlu, 2011). D'Amico ve Ho'ya göre karşılaştırmalı beden eğitimi ve spora bilimsel temelli yaklaşım ve bu alandaki çalışmalar, araştırmalar ve üretimler daha çok

1970'lerden sonra başlamıştır. Ülkemizdeki alan yazısı incelendiğinde, çalışmaların 2000 yıllardan sonra arttığını, ancak henüz yeteri kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarında alan ile ilgili lisans ve lisansüstü dersler de genel anlamda son yıllarda müfredatta yer almaya başlamıştır.

Özel Yetenek Sınavı

Özel Yetenek Sınavı, yükseköğretim kurumlarının özel yetenek gerektiren programlarına öğrenci yerleştirebilmek için uyguladıkları sınavdır. Bu sınav ile yükseköğretim kurumu aday öğrencilerin yeteneklerini ve fiziksel performanslarını ölçerken, öğrencilerde başvurdukları programda eğitim alabilmek için temel teknik gereklilik ve kabiliyete sahip olup olmadıklarını öğrenmekteler.

Almanya'da "yetenek değerlendirmesi", "spor giriş testi" veya "spor yetenek testi" olarak adlandırılan sınav, talepleri ve yüksek başarısızlık oranı nedeniyle çok da iyi olmayan bir üne sahiptir ve Üniversiteye bağlı olarak başarısızlık oranı, yüzde 50 veya 60'a kadar çıkabilmektedir (Sport-studieren, 2022a).

Türkiye'deki pek çok yükseköğretim kurumunun sanat, spor ve tasarım alanı ile ilgili programlarına öğrenci alımları, diğer koşulların yanında, özel yetenek sınavı ile gerçekleşmektedir. Bazı yükseköğretim kurumlarının spor lisans programlarına özel yetenek sınavı olmaksızın, doğrudan Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) sonucu ile öğrenci yerleşebilmektedir. Ülkemizdeki üniversitelerin Özel Yetenek Sınavı veya Merkezi Yerleştirme ile öğrenci alım tercihleri üniversite yönetiminin kararı ve Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) onayı ile yürütülmektedir. Almanya'daki üniversitelerin müzik, resim ve spor lisans programlarının yanında yabancı dil programları da özel yetenek sınavı ile öğrenci almaktadır.

Özel yetenek sınavları, her iki ülkede de ilgili resmi kurumların, Türkiye'de YÖK, Almanya'da Eyalet Yüksek Öğrenim Yasasına dayanılarak her bir üniversite yönetimince hazırlanan uygulama yönergesi ve/veya kılavuzuna göre yürütülmektedir. Bu sınavlar Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarınca yılda bir kez ve genelde YKS sınav sonucunun açıklanmasından sonra yapılmaktadır. Almanya'da ise eğitim-öğretim dönemi tamamlanmadan önce senede bir kez düzenlenmektedir. Bu çalışmada yapılan incelemede sadece Alman Spor Akademisinin (Deutsche Sportschule Köln) yılda iki kez sınavı gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Sınavın nasıl yürütüleceği, önemli tarihler, sonuçların ilanı vb. tüm bilgiler üniversitelerin internet sayfasında ve/veya burada yayımlanan Özel Yetenek Sınavı Kılavuzunda duyurulmaktadır.

Türkiye'de özel yetenek sınavı ile öğrenci alan öğretmenlik programlarına başvuru yapabilmek için adayların YKS'ye girip Temel Yeterlilik Test (TYT) puanının en düşük 800 bininci başarı sırasına sahip olmaları, özel yetenek gerektiren diğer spor lisans programlara ön kayıt yaptırabilmek için TYT sınav puanının hesaplanmış olması gerekmektedir. Bu programlara en az kaç puan almış adayların başvurabileceklerine ilgili yükseköğretim kurumu karar verip, duyurmaktadır (YKS, 2022). Almanya'da adayların yükseköğretime giriş yeterliliğine sahip olması niteliği taşıyan Abitur sınavından başarılı olmaları gerekmektedir.

Özel Yetenek Sınavındaki en önemli hususlardan bir tanesi uygulanan sınav yönetimidir. Yükseköğretim kurumları bu sınavı, başvuranların motor becerilerini/uygunluğunu ve atletik

performansını kontrol etmek için kullanır (StudiScan, 2022). Sporda sürat, dayanıklılık ve kuvvet vazgeçilmez üç temel motorik özelliktir ve sporcunun performansını değerlendirebilmek için bu özelliklere yönelik sportif yöntemler yürütülür (Erden vd., 2005). Türkiye'de özel yetenek sınavı konusunda düşünce olarak benzer, uygulamada farklılıklar bulunurken, Almanya'da temelde benzer spor disiplinlerinin farklı alt branşlarının uygulanmaktadır. Türkiye'de genel anlamda içerisinde çeşitli becerilen ölçüldüğü bir parkuru en kısa sürede tamamlama sınav uygulamaları yapılmaktadır (Küçüksille vd., 2010). Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının birçoğu geleneksel spor alanlarından yüzme, jimnastik, atletizm, oyun disiplinlerine eğilimlidir, ancak performans gereksinimleri ve alt sınavların derlenmesi bakımından farklılıklar vardır (Kuhlmann vd., 2014). Ortalama test sayısı 10 ila 20 ayrı disiplindir ve bunlardan genellikle yalnızca bir tanesinden başarısız olunması kabul edilmektedir (Sport-studieren, 2022a).

Özel Yetenek Sınavından kısmen veya tamamen muaf olabilmek veya artı puan alabilmek için geçmiş ve/veya ek sportif başarılar, dereceler ve performanslar dikkate alınabilmektedir. Türkiye'deki bazı yükseköğretim kurumları milli sporculara genel kontenjandan yer ayırmakta ve TYT puan barajını diğer adaylara göre daha düşük tutmaktadır. Türkiye'de ayrıca adayların sporcu özgeçmişleri, Özel Yetenek Sınav puanı hesaplamasında önemli bir katkı sağlamaktadır. Sporcu Özgeçmiş Puanı (SÖP), yükseköğretim kurumlarının ilgili yılda yayımladıkları kılavuzda sporcu özgeçmiş değerlendirme tablosunda belirttikleri her bir başarı kriterine göre belirlenen puan ile hesaplanmaktadır. Örneğin, futbolda 2.ligde en az 2 maçta oynamış olmak ve belgelemek 60 puan olarak değerlendirilmektedir (Akdeniz Üniversitesi, 2022). Almanya'da Milli/Elit sporcular, özel yetenek sınavının bazı alanlarından muaf tutulmaktalar (Sportschule Köln, 2022). Abitur'da sınav konusu olarak spor seçen ve başarılı olan adaylara kısmi muafiyet tanınmaktadır (Universität Freiburg, 2022).

Engelli bireylerin spora yönelmeleri ve bu alanda lisans eğitimi almaları her iki ülke tarafından önemsenmekte ve desteklenmektedir. Bu kapsamda Özel Yetenek Sınavında diğer adaylara göre farklı bir sınavın uygulanması, engel durumu ve sporcu geçmişine göre kısmi veya tam muafiyet uygulanabilmektedir. Türkiye'de ayrıca TYT puan barajının düşük tutulması ve genel kontenjandan yer ayrılması gibi düzenlemeler de bulunmaktadır.

Türkiye'de Özel Yetenek Sınavına katılmak için yükseköğretim kurumları herhangi bir ücret talep etmemekteler. Ancak öğrencilerin bu sınava başvurabilmeleri için YKS'ye girmeleri ve bunun için belirlenen ücreti ödemek durumundalar. Ülkemizdeki bazı üniversiteler, adayların sınav sonucuna itiraz edebilmelerine yönelik ücret talep etmekteler. Almanya'da sadece birkaç yükseköğretim kurumu adaylardan Özel Yetenek Sınavına girebilmeleri için ücret talep etmektedir.

Modern anlamda sporda yetenek sınav uygulamaları 20 yy. başlarına kadar uzanmaktadır. Almanya'da 1920'de kurulan ve muhtemelen dünyanın ilk spor üniversitesi olan Alman Fiziksel Egzersiz Üniversitesinde (Deutsche Hochschule für Leibesübungen) yetenek sınavı yönünde bir görüş vardı (Kuhlmann vd., 2014). Türkiye'deki okullarda artan beden eğitimi öğretmeni ihtiyacının karşılanması ve beden eğitimi derslerinin boş geçmemesi için 1927-1928 öğretim yılında "Jimnastik Mulallimleri Kursu-Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Kursu" açıldı ve bu kursa katılmak için adaylar kabiliyet imtihanına alındılar (Güven, 1996). Bu anlamda her iki ülkede de sporda yetenek sınav uygulamaları, arada savaşlar vb. nedenlerle kesintiye uğramış olsa da, 1920'li yıllara dayanmaktadır. Her iki ülkenin oldukça geniş bir deneyim süreci ve birikimi mevcuttur.

Bu bilgiler çerçevesinde araştırmanın amacı Türkiye ve Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının spor alanında mevcut lisans programlarına Özel Yetenek Sınavı ile öğrenci alım yöntemlerinin incelenmesi, benzer ve farklı yönlerinin karşılaştırılmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, her iki ülkenin bu alandaki tecrübeleri oldukça fazladır. Araştırmada ülkeler ve üniversiteler kıyaslanmamakta, uygulamaları alan yazısına aktarılmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırma kapsamında Türkiye ve Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının spor alanında var olan lisans programlarına öğrenci alımlarında uygulanan Özel Yetenek Sınav süreçleri incelendi ve karşılaştırıldı. Çalışmada, tanımlayıcı ve tarama olmak üzere iki farklı yöntemin kullanılması tercih edildi. Tarama modelleri, daha önce yaşanmış ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu gibi göstermeyi amaçlayan, araştırmanın konusu olan kişi, nesne ya da vaka, kendi şartları içinde ve olduğu şekilde tanımlanmaya çalışılan ve eğitim alanında yürütülen araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yöntemdir (Karasar, 2007; Büyüköztürk vd., 2010). Bu çalışmada, var olan bir durumun olduğu gibi araştırılması ve literatüre kazandırılması amaçlandığı için, betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma kapsamında tercih edilen diğer model ise geleneksel karşılaştırmalı eğitim araştırmalarında kullanılan tanımlayıcı yöntemdir (Creemers vd., 2010). Tanımlayıcı yöntem, araştırması yapılan olguya odaklanıp, veri toplama süreci vasıtasıyla araştırılan konu ile ilgili alan yazısı incelendikten sonra değerlendirmeye alınan sistemler, uygulamalar vb. karşılaştırılarak, benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmeye çalışılması olarak ifade edilebilir (Demirtaş, 2022).

Bu çalışmanın evrenini Almanya ve Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde spor alanında eğitimi yürüten üniversiteler oluşturmaktadır. Almanya'da 2022 yılında lisans derecesinde spor eğitimi veren toplam 120 yükseköğretim kurumu (Sport-studieren, 2022b), Türkiye'de ise toplam 91 üniversite bulunmaktadır (YKS, 2022). Türkiye'de ve Almanya'da spor alanında lisans eğitimi veren yükseköğretim kurumunun fazla olması nedeni rastgele yöntem ile her iki ülkeden onar kurum örneklem olarak belirlenerek, incelenmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında incelenen yükseköğretim kurumlarına yönelik bilgiler değerlendirilerek çizelgeler halinde aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 1. Türkiye ve Almanya'daki Yükseköğretim Kurumlarına İlişkin Bilgiler

S.No	Türkiye			Almanya		
	Yükseköğretim Türü	Devlet	Vakıf	Yükseköğretim Türü	Devlet	Özel
1	Üniversite	107	65	Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu (idari kolejler hariç)	210	86
2	Güzel Sanatlar Üniversitesi	2	-	Üniversite	108	21
3	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	3	6	Güzel Sanatlar Akademisi	52	3
4	Bilim/Teknoloji Üniversiteleri	14	4	İdari Bilimler Yüksekokulu	30	1
5	Sosyal/Uygulamalı Bilimler	3	-	İlahiyat Bilimler Yüksekokulu	16	3
6	Vakıf Meslek Yüksekokulları	-	4	Öğretmen Yetiştiren Üniversiteler	6	-

Toplam	**129**	**79**	**Toplam**	**422**	**114**
Genel Toplam	**208**		**Genel Toplam**	**536**	

Çizelge 1'de Türkiye'deki yükseköğretim kurumları ile ilgili bilgiler, YÖK'ün internet sayfası (YÖK, 2022a) ve 2022 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzundan (YKS, 2022) derlenmiş, Yükseköğretim türü ise kurum ismi ve kurumda yer alan programlar incelenerek, yazar tarafından hazırlanmıştır. Almanya ile ilgili bilgiler ve yükseköğretim türleri Alman İstatistik Kurumu (Statista, 2022) ve Federal İstatistik Ofisi (Destatis, 2022) alınmıştır. Türkiye'de çizelge 1'de belirtilen yükseköğretim türleri dışında YÖK, belirli kriterler dikkate alarak 15 üniversiteyi Bölgesel Kalkınmada Misyon Odaklı, 11 üniversiteyi de Araştırma Üniversitesi olarak belirledi (YÖK, 2020). Araştırma üniversite sayısı 2022'de 23'e çıkmıştır (YÖK, 2022b).

Çizelge 2. Türkiye'de Merkezi Yerleştirme ve Özel Yetenek Sınavı İle Öğrenci Alan Yükseköğretim Lisans Programları*

S. No	Bölüm	Merkezi Yerleştirme				Özel Yetenek Sınavı		
		Devlet	Vakıf	AÖF	Toplam	Devlet	Vakıf	Toplam
1	Antrenörlük	4	-	-	4	71	11	82
2	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	5	-	-	5	80	6	86
3	Rekreasyon	6	-	2	8	27	6	33
4	Spor Yöneticiliği	19	-	-	19	50	12	62
5	Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	-	-	-	-	1	-	1
6	Engellilerde Egzersiz ve Spor Bilimleri	-	-	-	-	1	2	3
7	Egzersiz ve Spor Bilimleri	1	1	-	2	1	6	7

(*YKS, 2022)

Çizelge 2'de Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında mevcut spor alanı kapsamındaki lisans programlarına öğrenci yerleştirme türleri görülmektedir. İlgili programların bazı bölümlerine sadece YKS sonucuna göre Merkezi Yerleştirme ile öğrenci yerleştirilmesi mümkün iken, programların büyük bir bölümüne her bir üniversite tarafınca yürütülen Özel Yetenek Sınavı ile öğrenci alımı gerçekleşmektedir. Almanya'da özellikle spor bilimleri ve spor öğretmenliği lisans programlarına öğrenci yerleştirmeleri Özel Yetenek Sınavı ile gerçekleşmektedir (KİS, 2022)

Çizelge 3. Almanya'da Spor Eğitimine İlişkin Lisans Programları

No	Program Adı	Üniversite Sayısı	No	Program Adı	Üniversite Sayısı
1	Uygulamalı Spor Bilimleri	4	11	Spor Ekonomisi	4
2	Spor Bilimi	44	12	Spor Pazarlaması	3
3	Spor ve Teknoloji	5	13	Spor Yönetimi	46
4	Spor ve Medya	4	14	Spor Öğretmenliği	42
5	Spor ve Sağlık	31	15	Spor Gazeteciliği	4
6	Spor ve Etkinlik Yönetimi	10	16	E-Sporlar	4
7	Egzersiz ve Diyet	4	17	Futbol Yönetimi	3
8	Spor Turizmi	3	18	Kondisyon ve Antrenman	16
9	Spor Terapisi	9	19	Fitness Ekonomisi	5
10	Spor Psikolojisi	4			

Çizelge 3'de Almanya'daki yükseköğretim kurumlarında yürütülen spor alanı kapsamındaki lisans programları görülmektedir. Yaklaşık 120 Alman üniversite, yüksekokul ve akademide spor programları bulunmaktadır (Sport-studieren, 2022b). Almanya'daki 120 yükseköğretim kurumunda 19 farklı spor lisans programı mevcut iken, Türkiye'de 91 yükseköğretim kurumunda 7 farklı spor lisans programında eğitim-öğretim yürütülmektedir (YKS, 2022). Ülkemizde özellikle 4 lisans programı - Antrenörlük Eğitimi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Rekreasyon ve Spor Yönetimi - yükseköğretim kurumlarımızın neredeyse tamamında mevcut durumdadır.

Çizelge 4. Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumları ve Özel Yetenek Sınav Bilgileri

S.No	Üniversite	İlan/Tarih / Ücret	TYT Puan	Özel Yetenek Sınav Yöntemi	Sporcu Özgeçmiş Puanı (SÖP)	Engelli Aday
1	Akdeniz Üniversitesi	Web Sitesi Duyuru / 23-26/08/22 Örnek video var	MS* 160 MSO* 185	Koordinasyon Parkur Puanı ve SÖP	Branşlara göre sporcu başarı statüsü / Milli Sporcu	Özel Yetenek Testi: sürat koşusu
2	Ankara Üniversitesi	Web Sitesi-Menü 27-29/07/22 Örnek video var	MS TYT'de ilk 1.000.000 Spor Lisesi TYT'de ilk 900.000 MSO TYT'de ilk 800.000	Özel Yetenek Parkur Puanı ve SÖP /	Branşlara göre sporcu başarı statüsü/ Milli Sporcu	Bisiklet ergometresi 120 watt dirence karşı 1000 m pedal çevirme / kol ergometresi 100 watt dirence karşı 1000 m pedal çevirme
3	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Web sitesi Duyuru / 31.08-01.09 / Sınav itiraz ücreti 200 TL	Spor Alan TYT 180 ve üzeri, MS 180, MSO 200, Engelli 100	Koordinasyon Parkur Puanı ve SÖP /	Ferdi Sporlar ve Takım Sporları/ Milli Sporcu	Yazılı/Sözlü Mülakat
4	Trabzon Üniversitesi	Web Sitesi Menü / 03-08.08.22	MS*/alan/ MSO** 160	Beceri-Koordinasyon Testi + SÖP / Video var	Olimpik / Olimpik olmayan Takım / Bireysel Spor Dalları	SÖP
5	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Web sitesi Duyuru / 23.08.22	MSO* 160	Koordinasyon Parkur Puanı ve SÖP /	Ferdi Sporlar ve Takım Sporları/ Milli Sporcu	Sportif Genel Kültür Sınavı + SÖP
6	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	Web sitesi Sistem / 23-26.08.22	MS* 160/200 MSO* 180/210	İllinois Çeviklik Testi ve SÖP/	Olimpik Spor Federasyonları Ferdi Sporlar ve Takım Sporları/ Milli Sporcu	İllinois Çeviklik Testi uygulanır
7	Fırat Üniversitesi	Web Sitesi Duyuru / 31.08-05.09.22	MS* 140 MSO** 160	SÖP	Branşlara göre sporcu özgeçmiş/ Milli Sporcu	SÖP
8	Dokuz Eylül Üniversitesi	Web Sitesi Duyuru / 05-09.09.22 /	MS* ve alan 100 MSO** 150	Koordinasyon parkur veya Basketbol,	Türkiye şampiyonaları, lisanslı sporcu,	SÖP

		Sınav itiraz ücreti 400 TL		Hentbol, vb alan sınavı + SÖP	antrenörlük veya hakemlik belgesi / Milli Sporcu	
9	Hacettepe Üniversitesi	02-04.08.22	MS*/alan/ MSO** 220	30m sürat testi ve 20m Mekik Koşusu Testi + Antr.Bl için SÖP	Branşlara göre sporcu özgeçmiş	az 3 yıl aktif sporcu olduğunu gösterir belge/ aynı sınav
10	Marmara Üniversitesi	Web Sitesi Duyuru / 22-25.08.22	MSO** 160	Koşu: 800 m kadınlar 1500 m erkekler + SÖP	Branşlara göre sporcu özgeçmiş	400 m koşu + SÖP

* MS : Milli Sporcu / ** MSO : Milli Sporcu Olmayan

Çizelge 5. Almanya'daki Yükseköğretim Kurumları ve Özel Yetenek Sınav Bilgileri

S.No	Üniversite	İlan/Tarih / Ücret	Giriş Şartları	Özel Yetenek Sınav Şekli	Sınav Muafiyeti	Engelli Aday
1	Sportschule Köln	Web Sitesi Menu / Yılda iki kez Şubat ve Mayıs / 60 € ücret	Abitur + Spor çalışmaları için özel uygunluğun kanıtı.	Takım ve Raket Oyunları, Atletizm, Jimnastik, Dayanıklılık koşu, Yüzme	Milli/Elit sporcu olduğuna dair kanıt ibrazı, Özel yetenek sınavının bazı alan muafiyet	Ayrı sınav bulunmamakta özel prosedür var 5 spor türü başarısızlık kabul
2	Universität Kassel	Web Sitesi Menu / 15.06.22	Abitur, Alman kurtarma yüzme rozeti Bronz (veya üstü)	Dayanıklılık / Patlayıcı Güç/ Mukavemet, Zamana karşı koordinasyon, Yüzme / hız / Takım sporu / Jimnastik	Başka bir üniversitede/ kolejde spor yetenek sınavını başarı ile tamamlayan	-
3	Universität Potsdam	Web Sitesi Menu / 05.22	Abitur	Atletizm, yüzmek, aletli jimnastik, jimnastik/dans Spor oyun.	Diğer üniversitelerde başarılı olunan sportif yetenek sınavları veya eşdeğer sınavlar kabul edilebilir	-
4	Ruhr-Universität Bochum	Web Sitesi Menu / 16-17.06.22 / 60 € ücret	Abitur	Bireysel performans ve 2000 - 3000 m	Sporcu olduğuna dair kanıt ibrazı / Özel yetenek sınavının bazı alan muafiyet	Muaf olmak için kanıt, 2000m veya 3000m koşu
5	Universität Freiburg	Web Sitesi Menu / 03.06.22	Abitur	Atletizm, Yüzme, Oyunlar, Jimnastik, Genel Performans	Abitur'da sınav konusu sporu seçen ve başarılı olanlar sınavda kısmi muafiyet	-
6	Universität Heidelber	Web Sitesi Menu / 03.06.22	Abitur	Atletizm, Jimnastiği, Top oyunlar	Abitur'da sınav konusu sporu seçen ve başarılı olanlara kısmi muafiyet	-
7	Universität Hamburg	Web Sitesi Menu / .06.22 24.06.23	Abitur, Yüzme ve kurtarma - Alman cankurtaran gümüş rozeti	Dört Hareket Alanı (koşma, zıplama, dans, top oyunu, vb.)	Başka bir üniversitede eşdeğer bir sınavı başarıyla geçen adaylar	Bedensel engeli kapsam eşdeğer sınav uygulanabilir

8	Universität Tübingen	Web Sitesi Menu / .06.22 24.06.23	Abitur	Atletizm, Yüzme, Oyunlar, Alet Jimnastiği, Dans	Başka bir üniversite veya kolejde eşdeğer bir giriş sınavında başarılı olanlara giriş sınavı uygulanmaz	Engelliler için Alman Spor Rozeti ibrazı
9	Westfälische Wilhelms-Universität Münster	Web Sitesi Menu / 29.06.22	Abitur	Yüzme, spor oyunu (futbol, basketbol, vb.), atletizm, jimnastik ve genel yetenek	Yüzme için muafiyet (Alman cankurtaran rozeti gümüş sertifikası) vb.	Eşdeğer sınav uygulanabilir
10	Universität Stuttgart	Web Sitesi Menu / 26.05.23	Abitur	Atletizm, Yüzme, Alet Jimnastik, Oyunlar, Jimnastik / Dans	Abitur'da sınav konusu sporu seçen ve başarılı olanlar sınavda kısmi muafiyet	Altın Engelliler için Alman Spor Rozeti ibrazı

Çizelge 4'de Türkiye'deki üniversitelerin spor alanındaki lisans programlarına Özel Yetenek Sınavı kapsamında öğrenci alım süreçlerinin bir bölümü belirtilmiştir. Bu süreçte üniversitelerin benzer uygulamaları; a) İlan tarihi, YKS sonucu beklenildiğinden, genel olarak Ağustos ayı sonunda yapılmakta, b) Süreç Fakülte/BESYO internet sayfasındaki duyurular alanından ilan edilmekte, ilgili birimin internet sayfasında "Özel Yetenek Sınavı" menüsü ve örnek sınav videosu neredeyse hiçbir üniversitede bulunmamakta, c) Milli sporculara ve engelli adaylara kontenjan ayrılmakta, d) SÖP puanı genel puan hesaplamada dikkate alınmaktadır. Benzer olmayan uygulamalar; a) TYT puan barajı, b) Özel Yetenek Sınav yöntemi, c) SÖP hesaplama yöntemi, d) Sınav sonrası itiraz ücreti, e) Engelli adaylara uygulanan sınav yöntemi/değerlendirme metotlarında farklı uygulamalar görülmektedir.

Çizelge 5'de Almanya'daki üniversitelerin spor alanındaki lisans programlarına Özel Yetenek Sınavı kapsamında öğrenci alım süreçlerinin bir bölümü belirtilmiştir. Bu süreçte üniversitelerin benzer uygulamaları; a) İlan tarihi, genel olarak Mayıs veya Haziran aylarında yapılmakta, b) Süreç, akademik birimin internet sayfasındaki duyurular ve birimin internet sayfasında "Özel Yetenek Sınavı" menüsünden ilan edilmekte c) Örnek sınav videosu neredeyse bütün üniversitelerde bulunmakta, d) Milli/Elit sporculara, sporcu özgeçmişi olanlara ve engelli adaylara durumlarına ve kanıtlara göre sınavdan kısmi veya tam muafiyet tanınmakta, e) Özel Yetenek Sınavındaki spor disiplinleri (genelde Atletizm, Takım Oyunları, Jimnastik, Raket Oyunları ve Yüzme). Benzer olmayan uygulamalar; a) Sınav giriş ücreti (Sportschule Köln ve Ruhr-Universität Bochum ücret talep etmekte), b) Özel Yetenek Sınavı alt disiplinler (20 farklı alt disiplinden veya daha az ve farklı disiplinden sınav yapılmakta), c) Özel Yetenek Sınav değerlendirme metodu (20 alt disiplinden 19'undan veya daha azından başarılı olmak), d) Engelli adaylara uygulanan sınav yöntemi/değerlendirme metotları, e) Muafiyet konusunda farklı uygulamalar görülmektedir.

Çizelge 6'da Türkiye ve Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının uygulamalarına yönelik karşılaştırılmalara yer verilmiştir. Genel anlamda farklılıklar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Türkiye'deki üniversiteler Özel Yetenek Sınavını genel olarak Ağustos ayında, akademik birimin internet sayfası duyurularından ilan ederken, Almanya'da genellikle Mayıs veya Haziran aylarında, akademik birimin internet sayfasının duyurular ile menü/sekmeden ilan etmekteler.
2. Türkiye'de çoğunlukla örnek sınav videosu yayınlanmaz iken, Almanya'da yayınlanmaktadır.

3. Türkiye'de Merkezi Sınav (YKS) yapıldığından, öğrenci alımlarında TYT puanı dikkate alınmakta, Almanya'da bu şekilde bir merkezi sınav uygulanmamaktadır.
4. Almanya'da Özel Yetenek Sınavında yüzme branşını uygulamayan üniversiteler, bunun yerine Alman yüzme kurtarma rozeti bronz veya üstünü talep etmekteler. Türkiye'deki sınavlarda yüzme branşı pek uygulanmamaktadır.
5. Türkiye'de genelde hıza dayalı sınav parkuru uygulanmakta iken, Almanya'da 5-6 spor disiplininde (genelde Atletizm, Takım Oyunları, Jimnastik, Raket Oyunları, Yüzme, Dayanıklılık Koşusu vb.) ve bunların alt spor dallarında (Sportschule Köln'de 19 alan) sınav uygulanmaktadır.
6. Almanya'da sınavdan başarılı olabilmek için yüksek şartlar bulunabilmekte. Örneğin Sporschule Köln'ün yaptığı 19 branş sınavından 18'inden başarılı olunmasını beklenmektedir.
7. Türkiye'de Sporcu Özgeçmiş Puanı genel puanın hesaplanmasında önemli bir rol oynayabilirken, Almanya'da sınavdan kısmen veya tamamen muaf olunabilmekte.
8. Türkiye'de milli sporculara ve engelli adaylara genel kontenjandan yer ayrılmakta ve TYT puan barajı daha düşük tutulabilmektedir. Almanya'da kontenjan ayrılmamaktadır. Milli/Elit sporcuların elde ettikleri dereceler veya diğer kıstaslar, sınavın bazı alanlarından veya tamamından muafiyet sağlayabilmekte.
9. Almanya'da başarılı olunan sınavlar 2-3 yıl geçerli olup, bazı yükseköğretim kurumları başka kurumların yaptığı sınavları kabul etmektedir. Türkiye'de sınavlar sadece yatay geçişlerde kabul edilmektedir.
10. Türkiye'de sınav giriş ücreti alınmamakla birlikte birkaç üniversite sadece sınav sonrası puan vb. itiraz için 200-400 TL arası ücret talep etmekte. Almanya'daki bazı üniversiteler sınava giriş için adaylardan 40-60 Avro arası ücret istemektedir.
11. Türkiye'de bazı üniversiteler TYT vb. koşullarının yanında Özel Yetenek Sınavı yapmaksızın sadece SÖP ile öğrenci alımı gerçekleştirirken, Almanya'da böyle bir uygulama bulunmamaktadır.

Çizelge 6. Türkiye ve Almanya'daki Yükseköğretim Kurumlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bilgileri

Başlık	Türkiye	Almanya
İlan, Tarih, Örnek Video	- Üniversitelerin resmi internet sitesi - Çoğunlukla duyurular alanında ilan - Genellikle Ağustos aylarında - Yılda bir kez - Sınav ile ilgili video pek yok	- Üniversitelerin resmi internet sitesi - Genelde internette ayrı menü alanında ilan - Sınav ile ilgili video genelde mevcut - Genellikle Mayıs ve Haziran aylarında - Çoğunlukla yılda 1 kez - Sınav ile ilgili video genelde var
Şartlar	- Lise mezuniyet - Öğretmenlik için TYT ilk 800.000 olmak - Antrenörlük, Rekreasyon ve Spor Yöneticiliği için TYT puanı 100-220 - Sporcu Özgeçmişi Puanı (SÖP)	- Abitur - Alman kurtarma yüzme rozeti Bronz (veya üstü) - Yüzme ve kurtarma becerisi (Alman cankurtaran gümüş rozeti (DRSA))

Özel Yetenek Sınav Yöntemi	- Koordinasyon Parkuru - SÖP - İllinois Çeviklik Testi - Koordinasyon Parkuru ve Basketbol, Hentbol, Futbol, Hokey, Masa Tenisi, Tenis, Voleybol, Yüzme alan sınavı - 30 m Sürat Testi ve 20 m Mekik Koşusu Testi - Koşu: 800 m kadınlar 1500 m erkekler	- Yüzmek, Takım Oyunları, Raket Oyunları, Atletizm, Jimnastik, Yüzme, Dayanıklılık koşusu - Dayanıklılık / Patlayıcı Güç/ Mukavemet, Zaman baskısı altında koordinasyon, Yüzme / hız / Takım sporu / Jimnastik - Bireysel performans ve 2000 - 3000 m koşu başarıyla tamamlamalı - Kadınlar: 13 bireysel performansın 12'sini ve, 2000 m koşusu başarıyla tamamlamalı Erkekler: 14 bireysel performansın 13'ünü ve, 3000 m koşusu başarıyla tamamlamalı - Hareket alanı 1: koşma, zıplama, fırlatma Hareket Alanı 2: Cihazlarda hareket etme Hareket alanı 3: Ritmik hareket / dans Hareket Alanı 4: Spor Topu Oyunları Bunlardan bir tanesi seçilmeli: 1. test: basketbol ve badminton 2. test: basketbol ve masa tenisi 3. test: futbol ve badminton 4. test: futbol ve masa tenisi
Muafiyet	- Muafiyet bulunmamakta - Sporcu Özgeçmişi olanlara artı puan	- Sporcu özgeçmişe göre sınavın bazı bölümlerinden kısmen veya sınavdan tamamen muafiyet bulunmakta
Milli/Elit Sporcular	- Milli sporculara ayrı kontenjan var - Ekstra puan	- Milli sporculara ayrı kontenjan yok - Sınavın bazı bölümlerinden kısmen veya sınavdan tamamen muafiyet bulunmakta
Engelli Adaylar	- Ayrı sınav yapılmakta - bisiklet ergometresi 120 watt dirence karşı 1000 m pedal çevirme / kol ergometresi 100 watt dirence karşı 1000 m pedal çevirme - Yazılı/Sözlü Mülakat - SÖP, - 400 m koşu	- Özel prosedür uygulanabilmekte - Sınavından muaf olmak için kanıt, 2000m veya 3000m koşu - Eşdeğer sınav uygulanabilmekte - sağlık raporu ile kısmen veya tamamen muafiyet
Geçerlilik Süresi	- YOK	- 2 ile 3 arası değişmekte
Sınavın Diğer Üniversitelerce Kabulü	- YOK - Yatay geçiş esnasında kabul edilmekte	- Var, ancak sınırlı
Ücret	- Sınava giriş için ücret alınmamakta - Sınava itiraz için 200-400 TL istenmekte	- Sınava giriş için ücret talep etmeyenlerin yanında 40-60 Avro arası talep edenler var

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Eğitimde sınav mı, performans mı ya da her ikisinin mi ölçülüp değerlendirilmesi gerektiği kadim bir tartışmadır. Bu kapsamda Özel Yetenek Sınavları da eleştirilmektedir. Özellikle de sınavda uygulanan yöntem(ler)in öğrencilerin yeteneklerini tam olarak ölçmediği, ülke genelinde bir uygulama birliğinin olmadığı, bir üniversitenin yaptığı sınavda başarı gösteremeyen öğrencinin, başka bir üniversitenin sınavından başarılı olabileceği tartışılmaktadır. Öğrencilerin anlık performanslarının bir iki günde yapılan sınavlar ile ölçülmesinin yanıltıcı olabileceği, vurgulanmaktadır (Altınkurt, 2006; aktr. Yıldız ve ark. 2015). Bir yükseköğretim kurumunun kullandığı yöntemi başka bir yükseköğretim kurumu ya hiç, ya da farklı kullanmaktadır. Bazı sınavlarda sürat 30m ile ölçülürken, bazılarında 100m üzerinden ölçülmektedirler (Taşğın; akt. Erden vd., 2005).

Kuhlmann ve arkadaşları (2014), Almanya'daki bir üniversitede beden eğitimi öğretmenliği lisans eğitimi almak isteyen adayların, öğretme yeteneklerinden çok spor ve motor becerilerinin test edildiği bir yetenek sınavından geçmek durumun olduklarını, Almanya'daki mevcut uygulamada, yeteneği belirleme gereksinimlerinin üniversiteden üniversiteye değiştiğini tespit etmiştir. Ayrıca, bu konuda yanıtlanmamış sorular olduğunu belirtmiştir; Spor konusu için aday bir öğrencinin hangi disiplinler arası bilgiye sahip olması gerekir ve bu nasıl test edilir? Adayın motor görevlerini gerçekleştirmesi yeterli mi? Örneğin, öğretmenlik mesleğini karakterize eden teknik, kişisel, sosyal ve okul becerileri (Brautigam, 2003) konusunda durum nedir?

Peker (2003) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin ÖSS (Öğrenci Seçme Sınavı) puanları yükseldikçe, üniversitede öğrenim gördükleri bölümdeki derslerde başarılarının anlamlı şekilde yükseldiği, Özel Yetenek Sınavından elde edilen puanlar ile bölümdeki genel akademik performans arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını tespit etmiştir

Özel Yetenek Sınavında hangi atletik ve motor becerilerinin hangi yöntem ile ölçüleceği ve bu konuda ülke genelinde bir uygulama birliğinin - üniversitelerin özgün yapısına aykırı olduğu düşüncesi bulunmakta - olup olmaması gerektiği tartışmalıdır. Türkiye'deki üniversitelerde çok farklı uygulamalar bulunurken, Almanya'da da farklı uygulamalar olmakla birlikte üniversitelerin birçoğunun geleneksel spor disiplinlerinden yararlandığı görülmüştür. Türkiye'de yüzme becerisi pek ölçülmez iken, Almanya'da genel olarak bu spor dalı bir kriter olarak bulunmakta, uygulamayanlar ise Alman kurtarma yüzme bronz rozetini (veya üstü) talep etmekteler.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının pek çoğunda Özel Yetenek Sınav duyurusu, sınavdan yaklaşık bir ay önce, üniversitenin ve/veya ilgili akademik birimin internet sayfasındaki duyurular alanından ilan edilmekte. Spor Bilimleri Fakülte/BESYO'ların internet sayfalarında, aday öğrencilerinin yıl boyunca takip edebilecekleri bir Özel Yetenek Sınavı menüsü çoğunlukla bulunmadığı gibi, sınav yöntemi üzerine örnek video da bulunmamaktadır.

Almanya'daki yükseköğretim kurumlarınca yapılan Özel Yetenek Sınavlarının geçerlilik süresi 2-3 arasında değişmektedir. Federal eyalete, üniversiteye ve ilgili kabul kriterlerine bağlı olarak, diğer ülkelerden ve enstitülerden başarıyla tamamlanan yeterlilik testleri de tanınır. Örneğin, Baden-Württemberg'deki tüm üniversiteler, eyalette alınan spor yetenek sınavlarını karşılıklı olarak kabul etmekteler. Bavyera'da merkezi bir yetenek sınavı (BaySPET) uygulanır ve tüm Bavyera üniversiteleri tarafından tanınır. Berlin'de bağımsız olarak yürütülen hiçbir sınav bulunmamaktadır. Bunun yerine, başka bir üniversitede geçilen sınav sayılmaktadır. Oldenburg Üniversitesi, Bavyera, Bochum ve Köln'den geçilen spor yetenek testlerini tanırken, Bochum Üniversitesi yalnızca kendi veya Köln Spor Üniversitesinin yetenek sınavını tanır ve buna karşılık, Köln Spor Üniversitesi yalnızca kendi veya bir alternatif olarak Bochum Üniversitesinin sınavını geçerli saymaktadır (Sport-studieren, 2022a).

Türkiye'deki yükseköğretim kurumları Özel Yetenek Sınavına girebilmek için adaylardan herhangi bir ücret talep etmemekle birlikte, bazı üniversiteler sadece sınavın herhangi bir aşamasına yapılacak itiraz için 200 TL – 400 TL arasında ödeme yapılmasını istemekteler (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2022; Dokuz Eylül Üniversitesi, 2022; Ege Üniversitesi, 2022). Almanya'daki yükseköğretim kurumlarının geneli herhangi bir ücret talep etmez iken, Sporschule Köln (2022) ve Bochum Üniversitesi (Ruhr-Universität Bochum, 2022) sınav ücretlerini 60 Avro belirlemiştir. Ancak Bochum Üniversitesi, adayların sınavdan başarılı olmaları ve Bochum Üniversitesinde öğrenime başlamaları durumunda, öğrencilerin başvurusu üzerine sınav ücretini iade etmektedir.

Türk ve Alman yükseköğretim kurumlarının spor alanı ile ilgili lisans programlarına öğrenci yerleştirmelerine yönelik uygulanan Özel Yetenek Sınavını konu edinilen bu çalışmanın sonuçları; her iki ülkedeki kurumların yürüttükleri sınavlara yönelik eleştirilerin bulunduğu, özellikle Türkiye'de ülke genelinde ortak bir sınav uygulamasının olmadığı, Türkiye'deki sınavlarda daha çok sürate dayalı performansın test edildiği, Almanya'daki sınavlarda geleneksel spor disiplinlerinden yararlanıldığı, her iki ülkede milli/elit sporcular ile spor

geçmişi olan adayların başarılarının sınavda ayrıca değerlendirildiği, engelli adaylara yönelik müspet ayrımcılığın yapıldığı tespit edilmiştir.

Öneriler

- Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında yapılan Özel Yetenek Sınav yöntemi ve burada test edilecek spor disiplinlerine yönelik birliktelik sağlanabilir. Bu kapsamda üniversitelerden alanın uzmanları bir araya gelip, hangi yöntemin ve spor branşlarının uygulanabileceğini tartışıp, taslak bir sınav yönergesi hazırlanabilir ve üniversitelerden taslak yönerge konusunda görüş alındıktan sonra karara bağlanıp, yürürlüğe konulabilir. Böylece ülke genelinde sınava hazırlanan öğrenciler, hangi yöntemin ve spor dallarının uygulandığını bilebilir ve hazırlıklarını buna göre gerçekleştirebilir.
- YÖK, spor alanında araştırma/tematik Fakülteler/BESYO'lar belirleyebilir. Bu birimler uzmanlaştıkları spor alanına yönelik ek sınav düzenlemeleri yapabilir.
- Sporcu özgeçmişi, bu alana yönelik öğrenci alımlarının en önemli kriterleri arasında bulunmaya devam etmelidir. Ancak bu konuda da ortak bir sporcu özgeçmişi değerlendirme kriterleri ve puanlana tablosu oluşturulmalıdır. Bu tabloyu oluşturma sürecinde Gençlik ve Spor Bakanlığı, Federasyonlar ve Üniversitelerden ilgili spor branşlarının uzmanları bir araya gelip, çalışmaları desteklenmelidir. Buradaki en önemli hususlardan bir tanesi belgeleme ve bunun çevrimiçi teyit edilebilirliğidir.
- Ülkemizde her bir üniversite kendi Özel Yetenek Sınavını yürütmekte ve yatay geçiş hariç, başka bir kurumun sınavı kabul etmemektedir. Ülke genelinde sınav yöntem birliği sağlanabilir ise, üniversiteler başka bir kurumun sınavından başarılı olan öğrencilere belirli kontenjan ayırabilir.
- Tüm kurumlar Özel Yetenek Sınavını her yılın Nisan veya Mayıs ayında yapıp, sonuçları ÖSYM'ye bildirilebilir ve yerleştirmeler (ek yerleştirmeler dâhil) öğrenci tercih, YKS ve yetenek puanına göre ÖSYM tarafından gerçekleştirilebilir. Bu uygulama daha çok ülke genelinde ortak bir yetenek sınav yöntemi, SÖP kriter ve puanlama tablosu ve nihai yetenek sınav puan hesaplaması metodu olduğunda mümkün olacaktır. Bu uygulamanın öğrenci açısından avantajı, yetenek sınavına girdiği üniversite dışında da bir üniversiteye yerleşebilir olması, üniversite açısından kolaylık ise öğrenci yerleştirme, boş kalan kontenjanları doldurma, sınav sürecinde yaşanabilecek olumsuzluklar vb. önüne geçilmesidir.
- Spor Bilimleri Fakülteleri/BESYO'ların internet sayfalarında Özel Yetenek Sınav menüsü olmalı ve yetenek sınavına yönelik örnek video bulunmalıdır.
- Spor alanında yeni lisans programlarının açılmalıdır (ör. e-spor, spor bilimi, spor sağlık ve terapi vb.).
- Spor alanında başarılı bir lisans eğitimi için hem sportif yetenek hem de akademik performans birlikte ön planda tutulmalıdır. Bu amaca ulaşmak için, farklı spor branşlarının ölçüldüğü yetenek sınav yöntemi geliştirilmeli ve lisans programlarına ön kayıt için gerekli şartlardan birisi olan TYT puan barajı yükseltilmelidir.

Not:
Bu çalışmada yükseköğretim kurumlarının özel yetenek sınavı hakkında sunulan bilgiler, söz konusu kurumların internet sayfalarından alınmış ve kaynakçada belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

Altınkurt L., Üniversitelerdeki Güzel Sanatlar Eğitim Programları Giriş Sınavı Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Örneği), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15:227-38, 2006.

Akdeniz Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. http://sporbilimleri.akdeniz.edu.tr/2022-2023-akademik-yili-ozel-yetenek-sinavi/ (Erişim tarihi: 15.11.2022)

Ankara Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. http://www.sporbilimleri.ankara.edu.tr/ozel-yetenek-sinavi/ (Erişim tarihi: 15.11.2022)

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://aybu.edu.tr/sporbilimleri/tr/duyuru/18085/2022-2023-E%C4%9Fitim-%C3%96%C4%9Fretim-Y%C4%B1l%C4%B1-Spor-Bilimleri-Fak%C3%BCltesi-%C3%96zel-Yetenek-S%C4%B1nav%C4%B1-Hakk%C4%B1nda-Duyuru%E2%80%A6 (Erişim tarihi: 16.11.2022)

Bakioğlu, A., Karşılaştırmalı Eğitim Politikalar, Göstergeler, Bağlamlar, Eğitim Yayınevi, 2017.

Bennet, Bruce L., Howell Maxwell L. ve Sımrı, Uriel., *Comparative Physical Education and Sport,* 2. Baskı, Philadelphia: Lea & Febiger, 1983.

Bräutigam, M., *Sportdidaktik. Ein Lehrbuch in 12 Lektionen.* Aachen: Meyer & Meyer, 2003.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı), Ankara, Pegem Akademi, 2010.

Creemers, B. P., Kyriakides, L., Sammons, P., *Methodological Advances in Educational Effectiveness Research.* Routledge, 2010.

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://ozyes.comu.edu.tr/ (Erişim tarihi: 20.11.2022)

D'amico, R.L.D. ve Ho, W.K.Y., Comparative Physical Education and Sport. Sports Science and Physical Education – Vol. I., http://www.eolss.net/sample-chapters/c03/E1-12-89-05.pdf (Erişim tarihi: 22.11.2022).

Demirtaş, Z. (2022). Karşılaştırmalı Eğitim. https://slideplayer.biz.tr/slide/9238428/ (Erişim tarihi: 01.12.2022).

Destatis. (2022). Private Hochschulen https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bildung-Forschung-Kultur/Hochschulen/Tabellen/privatehochschulen-hochschularten.html (Erişim tarihi: 01.12.2022).

Dokuz Eylül Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://ogrenci.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2022/07/2022_Ozel_Yetenek_Sinavlari_Tablosu.pdf (Erişim tarihi: 18.11.2022).

Erden, S., Aygül, A.K.Ç.A., Korkmaz, F. ve Bülent, E.D.İ.Z., UÜ Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Özel Yetenek Birinci Aşama Sınavını Kazanan Öğrencilere Uygulanan Testler Arasındaki İlişki, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 83-92, 2005.

Erdoğan, İ., Karşılaştırmalı Eğitim: Türk Eğitim Bilimleri Çalışmaları İçinde Önemsenmesi Gereken Bir Alan. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(3), 265-283, 2003.

Fırat Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://www.firat.edu.tr/tr/page/announcement/universitemiz-spor-bilimleri-fakultesine-on-kayit-ve-ozel-yetenek-sinavi-ile-ogrenci-alinacaktir-5074 (Erişim tarihi: 01.12.2022).

Güven, Ö., Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar, Bed. Eğt. Spor Bil. Der. I. (1996) 2: 70-82, 1996.

Hacettepe Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://sporbilimleri.hacettepe.edu.tr/index.php?lang=tr&pid=1444&action=2601 (Erişim tarihi: 19.11.2022).

İmamlı, H., *Fransa ve Türkiye'nin Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmeni Yetiştirme Ders Programlarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015.

Kalemoğlu, Y., *Türkiye ve İngiltere'deki İlköğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011.

Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* (17. Baskı), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

KİS (2022). Sporteignungsprüfung. Karriere im Sportmanagement. https://karriere-im-sportmanagement.de/sportstudium/sporteignungspruefung/ (Erişim tarihi: 23.11.2022)

Kuhlmann, D., Radtke, C. ve Reuschel, K., Zum Verfahren der Feststellung der besonderen Eignung für das Lehramtsstudium des Faches Sport Problemaufriss und Erfahrungsbericht, Monatsschrift zur Wissenschaft und Praxis des Sports mit Lehrhilfen, 207, 2014.

Küçüksille, E. U., Taşdelen, K., Arisoy, A. ve Açikgözoğlu, E., Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Özel Yetenek Sınavı için Otomasyon Sistemi Tasarımı, SDU International Journal of Technological Science, 2(1), 2010.

Marmara Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı. https://sporbilimleri.marmara.edu.tr/notice/2022-2023-egitim-ogretim-yili-ozel-yetenek-giris-sinavi-kilavuzu-ve-yonergesi (Erişim tarihi: 19.11.2022).

Neff, K., A. Lauwerys, J. A. ve Varış, F., *Mukayeseli Eğitim,* Ankara: Ankara, 1979.

Peker, M. R., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin ÖSS ve Özel Yetenek Sınavı Puanlarına Göre Genel Akademik Başarıları, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1), 173-184, 2003.

Ruhr-Universität Bochum. (2022). Sporteignungstest, https://studium.ruhr-uni-bochum.de/de/sporteignungstest (Erişim tarihi: 25.11.2022).

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı, https://sporbilimleri.cumhuriyet.edu.tr/duyuru/27141-2022-ozel-yetenek-sinav-duyurusu (Erişim tarihi: 24.11.2022).

Sportschule Köln. (2022). Der Eignungstest und was dudafür tun solltest, https://www.sportstudium.koeln/eignungstest/ (Erişim tarihi: 27.11.2022).

Sport-studieren. (2022a). Die Sporteignungsprüfung – Der Sporteignungstest vor dem Sportstudium, https://www.sport-studieren.de/sporteignungspruefung/ (Erişim tarihi: 26.11.2022).

Sport-studieren. (2022b). Das Sportstudium. https://www.sport-studieren.de/sportstudium/ (Erişim tarihi: 02.12.2022).

Statista. (2022). Anzahl der Hochschulen in Deutschland in den Wintersemestern 2016/2017 bis 2021/2022 nach Hochschulart. https://de.statista.com/statistik/daten/studie/247238/umfrage/hochschulen-in-deutschland-nach-hochschulart/ (Erişim tarihi: 03.12.2022).

StudiScan (2022). Sport Studium. https://www.studieren-studium.com/studium/Sport#toc_anbieter (Erişim tarihi: 28.11.2022).

TDK. (2022), Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 17.11.2022).

Trabzon Üniversitesi. (2022). Özel Yetenek Sınavı, https://sporbilimleri.trabzon.edu.tr/Etkinlik/1229/spor-bilimleri-fakultesi-ozel-yetenek-sinavi (Erişim tarihi: 18.11.2022).

Türkoğlu, A., *Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri*. Ankara: Ankara, 1985.

Universität Freiburg. (2022). Aufnahmeprüfung für die Bachelorstudıengänge, https://www.sport.uni-freiburg.de/de/studium/studienbew/aufnahmepruefung (Erişim tarihi: 15.11.2022).

Universität Heidelber. (2022). Sporteingangsprüfung, https://www.issw.uni-heidelberg.de/interesse_studium/sporteingang/index.html (Erişim tarihi: 16.11.2022).

Universität Hamburg. (2022). Eignungsprüfung, https://www.bw.uni-hamburg.de/studium/eignungspruefung/willkommen.html (Erişim tarihi: 15.11.2022).

Universität Kassel. (2022). Sporteignungstest, https://www.uni-kassel.de/uni/studium/sport-lehramtsfach/sporteignungstest (Erişim tarihi: 20.11.2022).

Universität Potsdam. (2022). Sporteignungsprüfung, https://www.uni-potsdam.de/de/sporteignungspruefung/index (Erişim tarihi: 09.11.2022).

Universität Stuttgart. (2022). Sporteingangsprüfung, https://www.inspo.uni-stuttgart.de/sporteingangspruefung/ (Erişim tarihi: 09.11.2022).

Universität Tübingen. (2022). Sporteingangsprüfung. https://uni-tuebingen.de/fakultaeten/wirtschafts-und-sozialwissenschaftliche-fakultaet/faecher/fachbereich-sozialwissenschaften/sportwissenschaft/studium/studienbewerber/sporteingangspruefung/ (Erişim tarihi: 15.11.2022).

Westfälische Wilhelms-Universität Münster. (2022). Sporteignungsprüfung, https://www.uni-muenster.de/Sportwissenschaft/studium/Eignungspruefung.html (Erişim tarihi: 01.12.22).

Yıldız, M. E., Gürer, B. ve Gülnar, U., Batman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu 2014 yılı özel yetenek sınavı sonuçlarının değerlendirilmesi, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 5(2), 116-128, 2015.

YKS (2022). 2022 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzundan Kılavuzu. https://www.osym.gov.tr/TR,23885/2022-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html (Erişim tarihi: 01.10.2022).

YÖK (2020) . Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri. Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyon Farklılaşması Araştırma Üniversiteleri. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/misyon-faklilasmasi-ve-ihtisaslasma-arastirma-universiteleri.pdf (Erişim tarihi: 01.11.2022).

YÖK, (2022a). Üniversitelerimiz, https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz (Erişim tarihi: 01.11.2022).

YÖK (2022b). Araştırma Üniversiteleri, https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Universiteler/arastirma-universiteleri.aspx (Erişim tarihi: 15.11.2022).

COVİD 19 SONRASI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE FİZİKSEL AKTİVİTE SEVİYELERİ İLE ADIM SAYILARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali COŞKUN

[1] Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Bayramiç Meslek Yüksekokulu Spor Yönetimi

alicoskun17@gmail.com

0000-0002-4734-8982

ÖZET

Bu çalışmanın amacı covid-19 sonrası örgün eğitime dönen öğrencilerin fiziksel aktivite seviyeleri ile adım sayılarının incelenmesidir. Çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bayramiç Meslek Yüksekokulu spor yönetimi programında öğrenim gören, 18-25 yaş aralığında 16 kadın 14 gönüllü erkek katılmıştır. Katılımcılar çalışma hakkında ve istedikleri zaman çalışmadan ayrılabilecekleri konusunda bilgilendirilmiş, sözlü ve yazılı onamları alınmıştır. Veriler uluslararası fiziksel aktivite anketi (UFAA) kısa formu kullanılarak ve cep telefonlarındaki adım sayısı uygulaması kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen verilen SPSS programında korelasyon ve t testi kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 20,3±1,47; boy ortalaması 171,16±8,81; ağırlık ortalaması 67,83±19,05 olarak tespit edilmiştir. Kadınların adım sayısı ortalaması 6507±4694, erkeklerin 7915.7±5151 olarak bulunmuş, fiziksel aktivite puan ortalaması kadınlar 2939.3±1933 MET, erkeklerde 3330±2660 MET olarak bulunmuş ve 2 grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Fiziksel aktivite seviyesi ile adım sayısı arasında bir ilişki tespit edilmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($r=114$, $p>0,05$). Çalışma bulgularına dayanarak Covid 19 sonrası örgün eğitime dönen üniversite öğrencilerin cinsiyetler arasında fiziksel aktivite seviyeleri ve adım sayılarında anlamlı fark bulunmamıştır. Öğrencilerin fiziksel aktivite sıklıkları arttırarak günlük adım sayılarının çoğaltmaları teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler : Fiziksel aktivite, Adım sayısı, Sağlık, Spor

EXAMINATION OF PHYSICAL ACTIVITY LEVELS AND STEPS IN UNIVERSITY STUDENTS AFTER COVID 19

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the physical activity levels and the number of steps of the students who returned to formal education after covid-19. The study included 16 females and 14 volunteers between the ages of 18-25, studying in the sports management program of Çanakkale Onsekiz Mart University Bayramiç Vocational School. Participants were informed about the study and that they could leave the study whenever they wanted, and their verbal and written consent was obtained. Data were collected using the short form of the international physical activity questionnaire (UFAA) and using the step count application on mobile phones. The obtained data was analyzed by using correlation and t test in SPSS program. The average age of the participants was 20.3□1.47; average height 171.16□8.81; weight average was determined as 67.83□19.05. The average number of steps for women was found as 6507□4694, for men as 7915.7□5151, the mean physical activity score was found to be 2939.3□1933 MET for women and 3330□2660 MET for men, and there was no significant difference between the two groups ($p>0.05$). A relationship was found between physical activity level and number of steps, but it was not statistically significant ($r=114$, $p>0.05$). Based on the findings of the study, there was no significant difference in physical activity levels and number of steps between genders of university students who returned to formal education after Covid 19. Students should be encouraged to increase the number of daily steps by increasing the frequency of physical activity.

Keywords: Physical activity, Step count, Health, Sports

1. GİRİŞ

Sağlıklı yaşam; bireyin yaşamını önlenebilir hastalıklara yakalanmadan sürdürmek veya bunlara olabildiğince geç yakalanmak olarak tanımlanmaktadır (Kaptan ve Dedeli 2011). Sağlık, kaliteli yaşamın olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edildiğine göre, teknolojik gelişmelerle günlük aktivite yoğunluğunu azaltmak her ne kadar yasamı kolaylaştırsa da uzun vadede hareketsiz bireylerin sayısını arttırmakta ve sağlığı olumsuz etkilemektedir (Yılmaz K.M., 2019). Bireyler üzerinde hareketi arttırmak için onları aktif kılmak yani fiziksel aktiviteyi bir şekilde hayatlarına sokmak gerekmektedir. Fiziksel aktivitenin yararları dikkate alındığında, daha sağlıklı bireyler ve daha sağlıklı toplumlar için, bireylerin en uygun düzeyde fiziksel aktiviteye teşvik edilmeleri gerekmektedir. Yaşam süresinin uzatılması ve kaliteli yaşam için bunun gerekliliği açıktır (Yüksel E., 2001)

Aktif olmanın en kolay yollarından biri de yürümedir. Yürüme adım sayıları adımsayarlar ile rahatlıkla yapılabilir. Günümüzde giyilebilir teknoloji ile ya da cep telefonu uygulamaları ile de adım sayıları kolaylıkla takip edilmektedir. Adım sayılarının takibinin yapılması fiziksel aktivitede artışa, kan basıncı ve vücut ağırlığında azalmaya sebep olduğunu gösteren kanıtlar vardır (Bravata ve ark. 2007). Adımsayar gibi kullanımı kolay cihazlar sayesinde fiziksel aktivite yürüme yoluyla teşvik edilebilir. Günde "10.000 adım" hedefi yetişkinlerde fiziksel aktiviteyi arttırma stratejisi olarak kullanılmaktadır. Bu hedef özellikle Hultquist ve arkadaşlarının çalışması sonrası daha da vurgulanmıştır. Ancak bu hedefte günlük atılan adım sayısının önemli olduğu ancak aktivite şiddeti üzerinde durulmadığı unutulmamalıdır. O nedenle günde 10000 adım fiziksel aktivite seviyesini gerçekleştirmek için kullanılabilecek yollardan sadece bir tanesidir (WHO 2008). Bireylerin yürümeye teşvik edilmesi bu sayede de fiziksel aktivite sevilerinin arttırılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı pandemi sonrası örgün eğitime dönen öğrencilerin fiziksel aktivite seviyeleri ile adım sayılarının incelenmesidir

2. YÖNTEM

2.1.Araştırma Grubu

Çalışmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bayramiç Meslek Yüksekokulu spor yönetimi programında öğrenim gören, 18-25 yaş aralığında 16 kadın 14 gönüllü erkek katılmıştır. Katılımcılara UFAA kısa form anketi doldurtulmuş ve 3 günlük adım sayıları istenmiştir.

Çalışma tüm katılımcılara sözlü ve yazılı olarak anlatılmış ve istedikleri zaman çalışmadan ayrılabilecekleri konusunda da bilgilendirme yapılmıştır ve onamları alınmıştır.

2.2.UFAA kısa formu

Fiziksel aktivite şiddetini ölçen dokuz adet sorudan oluşmaktadır. Sorular son yedi gün içindeki fiziksel aktiviteleri merdiven çıkma, yürüyüş alış-veriş, oturma süresi hakkında bilgi vermektedir. Bu verilerden toplam haftalık fiziksel aktivite düzeyi (MET/saat/hafta) düşük, orta ve yüksek olarak sınıflanmaktadır. Fiziksel aktivitesi olmadığını belirten bireyler düşük fiziksel aktivite seviyesi x ≤ 600 MET-dakika/hafta, yoğun şiddette veya orta düzey fiziksel aktivite seviyesinde olmak için ise total fiziksel aktivitenin minimum x ≥ 600-3000 MET-dakika/hafta' ya ulaşılmış olması gerekmektedir (Craig ve ark 2003).

- İnaktif MET-dk/hafta = 3.3 X yürüme dakikası X yürüme gün sayısı
- Aktif şiddetli MET-dk/hafta = 4.0 X orta şiddetli aktivite dakikası X orta şiddetli aktivite yapılan gün sayısı
- Çok Aktif MET-dk/hafta = 8.0 X şiddetli aktivite dakikası X şiddetli aktivite yapılan gün sayısı
- Toplam, MET-dk/hafta = (yürüme + orta şiddetli+ şiddetli + oturma) MET-dk/hafta

2.3.Adım Sayısı

Katılımcılar cep telefonu adım sayısı uygulaması üzerinden 3 günlük adım sayıları istenmiş ve ortalaması hesaplanmıştır.

2.4.Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen veriler ve adım sayıları SPSS paket programında kullanılarak toplanmıştır. Veriler korelasyon ve T testi kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değişkenler sayısı (n), ortalama($\bar{x}$), standart sapma (±), minimum ve maksimum değerler olarak da gösterilmiştir. Verilerin tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özellikleri

	N	Min.	Maks.	Ort.	±
Yaş (yıl)	30	18	25	20.33	1.47
Boy (cm)	30	155	188	171.16	8.81

Ağırlık (kg)	30	42	143	67.83	19.05
Adım Sayısı ort.	30	10	21000	8004.40	5097.11

Çalışmaya katılan bireylerin yaş ortalaması 20.3±1.4, boy ortalaması 171.3±8.8, ağırlık ortalaması 67.8±19.05, adım sayısı ortalaması 8004.4±5097 olarak bulunmuştur.

Çizelge 2. Katılımcıların cinsiyete göre demografik özellikleri ve farkları

			Adım S.	Boy (cm)	Ağırlık (kg)	Fiziksel akt. Puanı (met)
Cinsiyet	Kadın	x̄	6507.00	165.56	63.01	2939.37
		±	4694.65	6.80	22.46	1933.9
	Erkek	x̄	9715.71	177.57	73.36	3330.07
		±	5158.75	6.10	12.88	2660.22

Katılımcıların cinsiyete göre tanımlayıcı istatistikleri çizelge 2 de verilmiştir. Kadın ve erkekler arasında adım sayısı (p=0.897), boy (p=0.451), ağırlık (0.662) ve fiziksel aktivite puanı (p=0.503) arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Grafik 1. Cinsiyete Göre Adım sayısının Karşılaştırılması

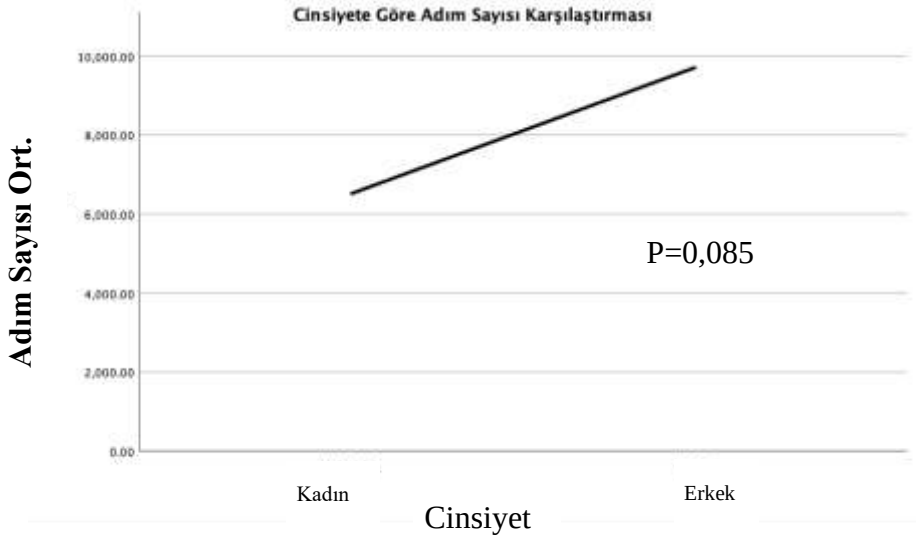

Cinsiyete göre adım sayısının karşılaştırılmasına baktığımızda kadınların adım ortalaması 6507±4694, erkeklerin adım ortalaması 9715±5158 olarak bulunmuş, adım sayısı erkeklerin lehine olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

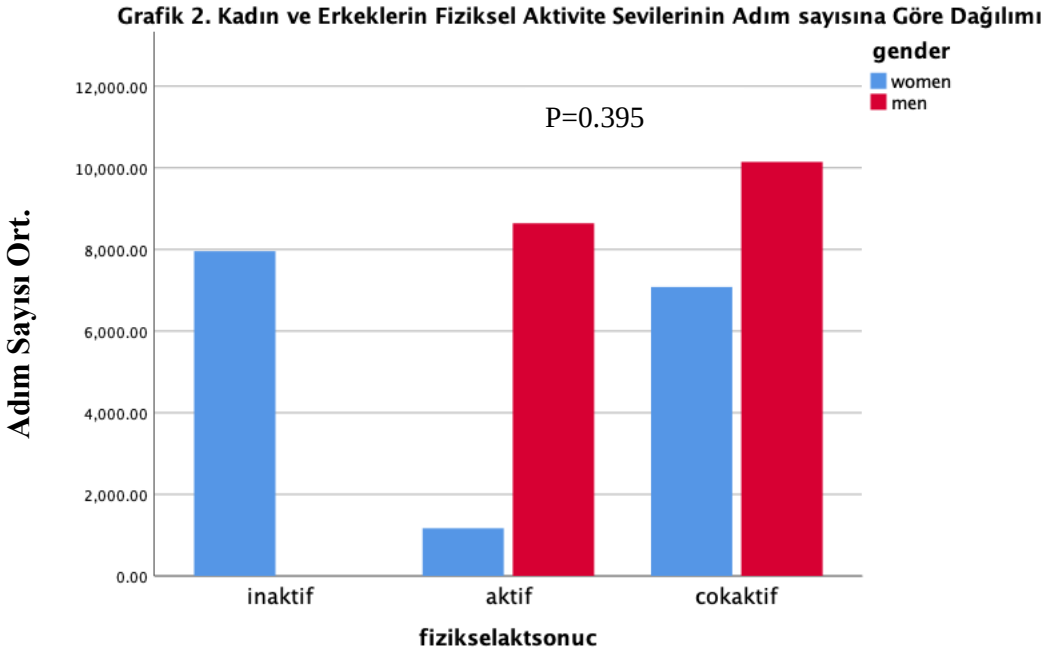

Kadın ve erkeklerin fiziksel aktivite sevileri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Grafik2).

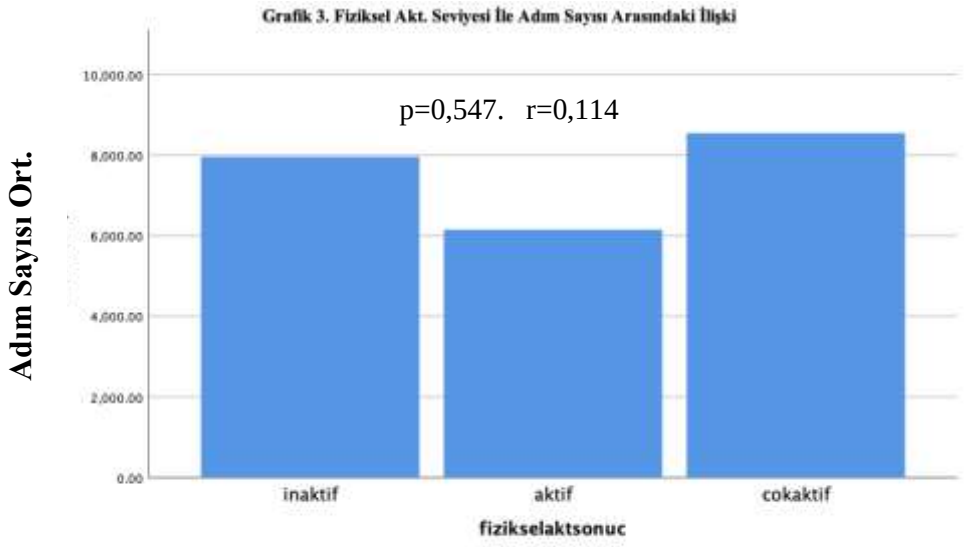

Fiziksel aktivite seviyesi ile adım sayısı ortalaması arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunmuştur. Adım sayısı artan bireylerin aktivite seviyesinin de arttığı görülmüştür. Ancak istatistiksel olarak bu artış anlamlı bulunmamıştır (Grafik 3).

Grafik 4. Cinsiyetlere Göre Adım Sayısı Sınıflaması Arası Fark

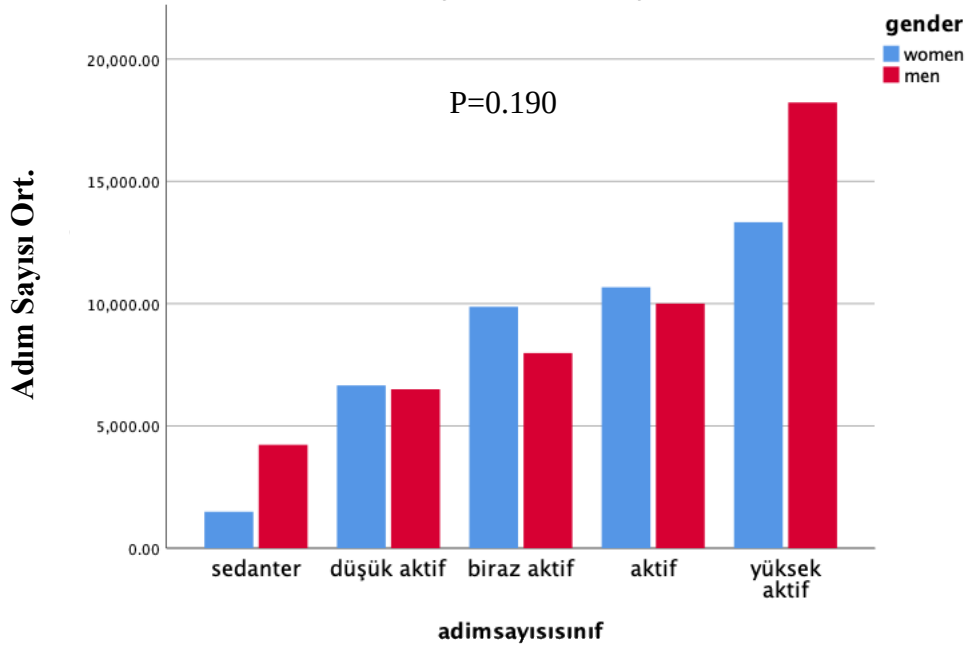

Adım sayısı sınıflamasına göre cinsiyetler arası anlamlı fark bulunmamıştır. Sınıflama Tudor Locke ve ark. (2004)'na göre, günde 5000 adımdan az atanlar "sedanter", 5000-7499 adım atanlar "düşük aktif", 7500-9999 adım atanlar "biraz aktif", 10000- 12499 adım atanlar "aktif", 12500 adımdan fazla atanlar "yüksek aktif" kategorisine göre referans alınmıştır (Tudor ve ark, 2009).

4. SONUÇ

Covid-19 sonrası örgün eğitime dönen öğrencilerin fiziksel aktivite seviyeleri ile adım sayılarının incelendiği bu çalışmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bayramiç Meslek Yüksekokulu spor yönetimi programında öğrenim gören, 18-25 yaş aralığında 16 kadın 14 gönüllü erkek katılmıştır. Cinsiyete göre adım sayısının karşılaştırılmasına baktığımızda kadınların adım ortalaması 6507±4694, erkeklerin adım ortalaması 9715±5158 olarak bulunmuş, adım sayısı erkeklerin lehine olmasına rağmen iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Aynı zamanda kadın ve erkek katılımcıların fiziksel aktivite puanları arasında da anlamlı fark bulunmamıştır. Savdi (2020) tarafından yapılan Batman ili

merkez okullarında görev yapan öğretmenlerin günlük ortalama adım sayılarının, akıllı mobil telefonlarında yüklü adımsayar programı ile tespit edilerek öğretmenlerin fiziksel aktivite düzeylerini belirlenmesi amacı ile yapılan çalışmada erkek öğretmenlerin (6728±2408) kadın öğretmenlere (5793±2435) göre, bir yılda ortalama günlük adım sayısı yüksek olması, istatistiki olarak anlamlı bulundu (p<,01). Bizim çalışmamızda da adım sayılarının erkeklerde yüksek olduğu görülmüş ancak istatistiksel olarak farkın oluşmaması katılımcı sayısının diğer çalışmaya göre daha sınırlı kalmasından ve 3 günlük adım sayısı ortalaması alınmasından dolayı olabileceği düşünülmektedir. Kadın ve erkeklerin fiziksel aktivite skorları karşılaştırıldığında (MET) kadınların puan ortalaması 2939 MET erkeklerin 3330 MET olarak bulunmuş ancak iki grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Yılmaz, K. M. (2019) tarafından yapılan Gaziantep ilinde öğrenim gören 14-18 yaş grubu kadın ve erkek öğrencilerde, cinsiyete göre fiziksel aktiviten etkisinin incelenmesi isimli çalışmada Erkekler ile kadınların met değerleri arasındaki fark incelendiğinde kadınların fiziksel aktivite met değerlerinin daha düşük olduğu saptanmıştır (p<0,05). Arabacı ve ark. (2009) Ankara, Bursa ilinde 59'u erkek, 101'i kadın olmak üzere 160 kişi üzerinde yaptıkları bir araştırmada cinsiyet ile fiziksel aktivite yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişler ve erkeklerin kadınlara göre fiziksel olarak daha aktif oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum bizim çalışmamızda da hem adım sayısı sınıflamasında hem de fiziksel aktivite sınıflaması sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Katılımcıların adım sayısı ile fiziksel aktivite sınıflamaları arasında doğrusal bir ilişki tespit edildi. Bu ilişki ile adım sayısı artan katılımcıların fiziksel olarak daha aktif olacağı anlamına da gelmektedir. Çalışma bulgularına dayanarak Covid 19 sonrası örgün eğitime dönen üniversite öğrencilerinin cinsiyetler arasında fiziksel aktivite seviyeleri ve adım sayılarında anlamlı fark bulunmamıştır. Öğrencilerin pandemi sonrası hareketli yaşam ve fiziksel aktivite sıklıkları arttırarak günlük adım sayılarının çoğaltmaları teşvik edilmelidir.

5. KAYNAKÇA

Bravata DM, Smith-Spangler C, Sundaram V, Gienger AL, Lin N, Lewis R, et . al. (2007) Using pedometers to increase physical activity and improve health: a systematic review. Jama ; 298(19): 2296- 2304.

Hultquist CN, Albright C, Thompson DL. (2005) Comparison of walking recommendations in previously inactive women. Med Sci Sports Exerc; 37(4): 676-683.

Kaptan, G. ve Dedeli, Ö. (2011). Teoriden uygulamaya temel iç hastalıkları hemşireliği kavram ve kuramlar. İstanbul: İstanbul Kitabevi.

Savdi, M. S. (2020). Batman ili merkez okullarında görev yapan öğretmenlerin günlük ortalama adım sayısının akıllı mobil telefonlarında yüklü adımsayar programı ile araştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman

Tudor-Locke, C., Washington, T.L. and Hart, T.L., (2009), Expected values for steps/day in special populations, Preventive Medicine, 49(1), 3-11.

WHO (2008). Guidelines Approved by the Guidelines Review Committee. Pacific Physical Activity Guidelines for Adults: Framework for Accelerating the Communication of Physical Activity Guidelines. Geneva: World Health Organization; [updated 2013 April 29; cited 2015 October 30]. Available from: http://www.who.int/dietphysicalactivity/public ations/pacific_pa_guidelines.pdf

Yılmaz, K. M. (2019). *Gaziantep'te lise çağındaki öğrencilerin cinsiyete göre fiziksel aktivite düzeylerinin karşılaştırılması*(Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Yüksel E., (2001). Çalışan Kadınların Fiziksel Aktivitelerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Ankara,

LİSEDE ÖĞRENİM GÖRMEKTE OLAN ÖĞRENCİLERİN SPOR YAPMA DURUMUNUN İLETİŞİM BECERİSİNE ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Tugay YILMAZ [1]

[1] Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
tugayyilmaz027@gmail.com - 0000-0003-3335-5361

ÖZET

Bu çalışmada, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin aktif spor yapma durumu ve bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada betimsel yöntemlerden biri olan genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada örneklem grubunu, 2022-2023 öğretim yılında, Gaziantep ili merkez ilçeye bağlı liselerde eğitim gören 188 erkek, 204 bayan olmak üzere toplam 392 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen iletişim beceri ölçeği uygulanmıştır. Ölçek her biri 15 maddeyi içeren 3 alt boyuttan (Bilişsel İletişim, Davranışsal İletişim, Duyuşsal İletişim) oluşmaktadır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Araştırmadaki ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı α=0.88 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyut Cronbach's katsayıları Bilişsel İletişim alt boyut (α=0.87), Davranışsal İletişim alt boyut (α=0.85), Duyuşsal İletişim alt boyut (α=0.92) bulunmuştur. Anlamlılık düzeyi olarak $p<0,05$ olarak benimsenmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlardan (Frekans, Ortalama, Standart Sapma, Yüzde) kullanılmış, ikili guruplar için T-Testi ve çoklu guruplar için One Way Anova ve post hoc olarak Scheffe testi kullanılmıştır.

Çalışma verilerine bakıldığında cinsiyete göre herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. Spor yapan bireylerin spor yapmayan bireylere göre iletişim beceri skorları daha yüksek olduğu bulunmuştur. Takım sporu yapan bireylerin bireysel spor yapanlara göre iletişim beceri skorları daha yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spor, İletişim Becerisi, Lise

1. GİRİŞ

İletişime dair farklı şekilde tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlarda, iletilen duygu, düşünce, tutum, bilgi ve davranışların ortak mana hakkında uzlaşılmış olması ortak noktayı ortaya koymaktadır (Ersanlı ve Balcı, 1998). İletişim, katılanların, bilgi üreterek birbirlerine ilettiklerini ve bu iletileni anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir. Öz olarak bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci olarak tanımlayabiliriz (Dökmen, 2006). Etkili bir iletişim ile kurulan ilişkiler kişiye, mutlu ve daha üretken yapmakta ve bireyin kendisini oldukça rahat ve doğru şekilde ifade etmesini desteklemektedir (Erözkan, 2004).

İletişim becerisi, kişilerin yaşananlara bakış açılarını ve tanımlamaları araştırıp incelemeyi ve bir bütün haline getirmeyi içermektedir. Bu beceriye sahip olan birey; kendisine gelen uyarı, eleştiri ya da şikâyete, farklı açılardan anlama yetisine sahip bireydir (Özer, 2006).

İletişim becerisi durumunda kişinin karşısındaki insanın haklarını hor görmeden, onları küçük düşürmeden, karşılıklı ilişkilerde eşitliği gözeterek gereksiz kaygılardan arınmış bir şekilde, kendi çıkarları doğrultusunda davranabilmesi, kendini savunabilmesi, duygu ve düşüncelerini dürüstçe ve kolaylıkla söyleyebilmesi, diğer kişilere haksızlık etmeden kendi haklarını kullanabilmesiyle iletişim beceri süreci doğru bir halde halledilmiş olur (Alberti ve Emmons, 1998; Kaya, 2012).

Spor genel olarak bakıldığında bütün dünyada, insanları ve ülkeleri birbirine yaklaştıran dostlukların kurulmasında bir araç olarak görülür. Spor tarihi kitapları, eski Yunanistan'da yapılan Olimpiyat Oyunları esnasında savaşların kesildiğinden bahseder. Bu olay sporun bütünleştiriciliğinin bir kanıtıdır (Başaran, 1998).

Bu araştırmanın ise temel amacı, lisede öğrenim görmekte olan öğrencilerin iletişim becerilerinin spor yapma durumu, cinsiyet, yaptığı spor türü ve aktif spor yılı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Gaziantep ili merkez ilçesine bağlı bütün liselerde öğrenim görmekte olan bütün öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, Bu liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin içerisinden tesadüfî yollarla belirlenen 188 erkek ve 204 bayan katılımcı toplamda 392 birey oluşturmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, katılımcılarının demografik bilgilerini tanımlamaya yönelik araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formudur.

İkinci bölümü ise araştırmada, bireylerin iletişim beceri puanını ölçen Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından son hali verilen İletişim Beceri Ölçeği oluşturmuştur. Ölçek 5'li likert tipi 45 sorudan oluşmaktadır. Ölçek zihinsel, duygusal ve davranışsal olarak iletişim becerilerini ölçmektedir. Her bir boyutu ölçen 15 madde vardır. Maddeler, "tam bana göre", "biraz benim gibi", "kararsızım", "benim gibi değil", "benim gibi hiç değil" olarak yanıtlanmaktadır. Tam bana göre (5), biraz benim gibi (4), kararsızım (3), benim gibi değil (2), benim gibi hiç değil (1) şeklinde puanlanmaktadır. Araştırmadaki ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı α=0.88 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyut Cronbach's katsayıları Bilişsel İletişim alt boyut (α=0.87), Davranışsal İletişim alt boyut (α=0.85), Duyuşsal İletişim alt boyut (α=0.92) bulunmuştur.

2.3. Verilerin İstatistiksel Analizi

Yapılan çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için bilgisayar ortamında IBM SPSS Statistics 22 (Statistical Package For Social Scientistsfor Windows) programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlardan (Frekans, Ortalama, Standart Sapma, Yüzde) kullanılmıştır. Hipotez testlerinin analizinde öncelikle verilerin

normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için Skewness(Çarpıklık) ve Kurtosis(Basıklık) değerlerine bakılmıştır. Bulunan değerler -2.0 ve +2.0 arasında olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir(George ve Mallery, 2010). Veriler normal gösterdiği için araştırmaya Parametrik testlere yönelerek devam edilmiş bağımsız örneklem İndependent Samples T-Test ve One Way Anova Testi kullanılmıştır. Çoklu gruplarda anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için öncelikle Levene Testi yapılmış ve varyansların eşit dağılıp dağılmadığına bakılarak Post-hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında, anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Çizelge 1. Demografik Bilgiler

	GRUPLAR	N	%
Cinsiyet	ERKEK	188	48,0
	KADIN	204	52,0
Spor Yapma Durumu	Evet	216	55,1
	Hayır	176	44,9
Spor Türü	Bireysel Spor	36	9,2
	Takım Sporu	180	45,9
	Spor yapmayan	176	44,9
Aktif Spor Yılı	1 yıldan az	36	9,2
	1-3 yıl	12	3,1
	4 yıl ve üzeri	168	42,9
	Spor yapmayan	176	44,9
Toplam		**392**	**%100**

Çizelge 1 incelendiğinde katılımcıların 188 erkek (%48) ve 204 kadın (%52), Spor yapma durumuna göre spor yapan bireyler 216 (%55.1), spor yapmayan bireylerin 176 (%44.9), bireysel spor türü yapanların 36 (%9.2) ve takım sporu yapanların 180 (%45.9) Aktif spor yılı bakımından en çok grubun 4 yıl ve üzeri 168 (42.9) spor yapan bireylerin oluşturduğu görülmektedir.

Çizelge 2. Cinsiyetlere göre göre İletişim Beceri Puanı ve Alt Boyutlarına ilişkin t-testi sonuçları

	GRUPLAR	N	Ort.	SS	p
Bilişsel İletişim Alt.	ERKEK	188	3,0830	1,10797	0,759
	KADIN	204	3,0471	1,20203	

Duyuşsal İletişim Alt.	ERKEK	188	2,9908	,15558	0,323
	KADIN	204	3,0052	,13356	
Davranışsal İletişim Alt.	ERKEK	188	3,1745	1,01787	0,771
	KADIN	204	3,1431	1,10186	
GENEL SKOR	ERKEK	188	3,0827	,74905	0,824
	KADIN	204	3,0651	,81248	

P<0,05*

Çizelge 2 incelendiğinde iletişim beceri puanı ve alt boyutlar cinsiyetle karşılaştırıldığında p>0,05 büyük olduğu için herhangi bir anlamlı bir sonuç görülmemektedir

Çizelge 3. Spor Yapma Durumuna göre göre İletişim Beceri Puanı ve Alt Boyutlarına ilişkin t-testi sonuçları

	GRUPLAR	**N**	**Ort.**	**SS**	**p**
Bilişsel İletişim Alt.	Evet	216	4,0944	,24061	0,00*
	Hayır	176	1,8000	,00000	
Duyuşsal İletişim Alt.	Evet	216	3,1056	,11067	0,00*
	Hayır	176	2,8667	,00000	
Davranışsal İletişim Alt.	Evet	216	4,1019	,23493	0,00*
	Hayır	176	2,0000	,00000	
GENEL SKOR	Evet	216	3,7673	,18610	0,00*
	Hayır	176	2,2222	,00000	

P<0,05*

Çizelge 3 incelendiğinde iletişim beceri puanı genel skorları ile spor yapma durumu arasında p=0,00 olduğu anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Yine spor yapma durumuna göre alt boyutlar incelendiğinde p=0,00 olduğu için anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Yapılan Spor türüne göre İletişim Beceri Puanı ve Alt Boyutlarına ilişkin t-testi sonuçları

	GRUPLAR	**N**	**Ort.**	**SS**	**p**
Bilişsel İletişim Alt.	Bireysel Spor	36	3,5667	,10867	0,00*
	Takım Sporu	180	4,2000	,00000	
Duyuşsal İletişim Alt.	Bireysel Spor	36	2,9667	,22678	0,00*

	Takım Sporu	180	3,1333	,00000	
Davranışsal İletişim Alt.	Bireysel Spor	36	3,6111	,20440	0,00*
	Takım Sporu	180	4,2000	,00000	
GENEL SKOR	Bireysel Spor	36	3,3815	,17036	0,00*
	Takım Sporu	180	3,8444	,00000	

P<0,05*

Çizelge 4 incelendiğinde yapılan spor türü ile t testi karşılaştırmalarında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Genel İletişim beceri skorlarında Anlamlı farklılığın Takım sporu yapan katılımcıların 3.84 ± 0.00 lehine olduğu görülmüştür. Alt boyutta da anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Ortalama puanların takım sporu yapan katılımcılarda daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çizelge 5. Aktif Spor Yapma Yılına göre İletişim Beceri Puanı ve Alt Boyutlarına ilişkin One way ANOVA testi sonuçları

	GRUPLAR	**N**	**Ort.**	**SS**	**F**	**p**	**Aradaki Fark**
Bilişsel İletişim Alt.	a.1 yıldan az	36	3,733	,33806	223,792	0,00*	a-c b-c
	b.1-3 yıl	12	3,700	,03482			
	c.4 yıl ve üzeri	168	4,200	,00000			
Duyuşsal İletişim Alt.	a.1 yıldan az	36	2,955	,12749	63,584	0,00*	a-b a-c
	b.1-3 yıl	12	3,166	,31334			
	c.4 yıl ve üzeri	168	3,133	,00000			
Davranışsal İletişim Alt.	a.1 yıldan az	36	3,733	,34476	174,744	0,00*	a-c b-c
	b.1-3 yıl	12	3,833	,17408			
	c.4 yıl ve üzeri	168	4,200	,00000			
GENEL SKOR	a.1 yıldan az	36	3,474	,26909	170,026	0,00*	a-c b-c
	b.1-3 yıl	12	3,566	,17408			
	c.4 yıl ve üzeri	168	3,844	,00000			

P<0,05*

Çizelge 5 incelendiğinde iletişim beceri puanı genel skor ve alt boyutlarda anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Ortalama puanlara bakıldığında aktif spor yapma yılı 4 yıl ve üzeri olan katılımcıların daha yüksek ortalama sahip olduğu görülürken aktif spor yapma yılı 1 yıldan az olan katılımcıların daha düşük ortalama puanlara sahip olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlarına ilişkin sonuçlara bakıldığında herhangi bir anlamlı farklılık görülmemiştir. Araştırmamızın bu sonucu alan yazındaki birçok çalışma

tarafından desteklenmektedir (İlayda, Ö. 2001)(Bulut, B.N. 2004). Bunun aksine Tepeköylü ve ark. Cinsiyet değişkine ilişkin kızlar lehine anlamlı farklılık tespit etmişlerdir (Tepeköylü ve Ark., 2009).

Araştırmamızdaki spor yapma bireylerin spor yapmayan bireylere göre iletişim beceri algılarının anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Literatüre bakıldığında, Avşar yapmış olduğu beden eğitimi öğretmenlerine ilişkin çalışma da, beden eğitimi öğretmenlerini herhangi sosyal ortamda duruma uygun şekilde davranıl gösterebildiklerini, kendine güvenen, diğer kişilerin duyuşsal imalarını doğru bir şekilde yorumlayabildiğini. Diğer kişiler tarafından duyuşsal olarak çabuk bir şekilde etki altında olan, başkalarının duyuşsal durumlarını empatik olarak ifade edebilen, cana yakın, sosyal ya da herhangi bir konuda sohbeti başlatma ve yönlendirme becerilerine sahip bireyler olarak tanımlamıştır (Avşar, Z. 2004). Bu durumda araştırmaya ilişkin sporun öğrencilerin üzerin sosyal yönden iletişim algılarının spor yapmayan bireylere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmamızda katılımcıların yaptığı spor türüne göre iletişim beceri algılarına bakıldığında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. İncelendiğinde takım sporu yapan bireylerin bireysel sporlarda faal olan bireylere göre iletişim beceri puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde spor branşı olmayan sporcuların sıra ortalama puanları basketbol, dart ve taekwondo branşı ile uğraşan sporcuların sıra ortalama puanlarına göre daha düşük bulunmuştur. Spor yapanlar içerisinde alt boyutlarına göre en yüksek sıra ortalama puanları spor branşlarında farklılık göstermektedir (Gülsüm 2019). Tekeli (2018), elit sporcularla yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan sporcuların branş değişkeni bakımından iletişim becerisi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı sonucu görülmüş olup bu çalışma yaptığımız çalışmadan farklı olarak benzerlik göstermemiştir.

Katılımcıların aktif spor yılı sürelerine bakıldığında anlamlı bir farklılık olduğu görüşmüştür. Bu farkın genel iletişim beceri skorunda yıl ile doğru orantılı olarak ortalama puan skorlarında bir artışım olduğu görülmektedir. Alt Boyutlara bakıldığında yine aynı şekilde aktif spor yılı süresi 4 yıl ve üzeri olan daha 1 yıldan daha az spor yapanlara göre daha yüksek ortalama puanlara sahip olduğu gözlenmektedir. Çalışmamızla benzerlik gösteren alan yazındaki çalışmalardan, ortaokul öğrencilerinin sportif faaliyetlere katılım düzeyi ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş, sportif faaliyetlere katılım ile iletişim beceri düzeyi puanları arasında düşük düzeyli pozitif bir korelasyon tespit etmiştir (Çoban, 2018). Bu benzerlik araştırmamıza ilişkin bulguları destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, lisede öğrenim göre öğrencilerin spor yapanların spor yapmayan öğrencilere göre iletişim becerinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Yaptığı spor türüne göre takım spor ile uğraşan öğrencilerin bireysel sporlarla uğraşan öğrencilere göre iletişime becerilenin daha iyi olduğu sonucunu söyleyebiliriz. Öğrencilerin aktif olarak spor yıllarına baktığımızda, spora aktif katılım süresi daha uzun olan öğrencileri diğer öğrencilere göre iletişim beceri puanları ile doğru orantılı olarak daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Ersanlı, K., Balcı, S. İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerli ve Güvenirlik Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. Cilt:2(10), 7-13, 1998.

2. Erözkan, A., Lise Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Yalnızlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4, 155-175, 2004.

3. Alberti, R., Emmons, M., *Atılganlık Hakkınızı Kullanın* (Çeviren: Serap Katlan). Hyb Yayıncılık, Ankara, 8-10, 1998.

3. Kaya, A., *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*. Pegem Akademi, 44-45, Ankara, 2012.

4. Dökmen Ü., *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, 35.Baskı, Sistem Yayıncılık, 19-38, İstanbul, 2006.

5. George, D., Mallery, M., Spss For Windows Step By Step: A Simple Guide And Reference, 17.0 Update (10a Ed.) Boston: Pearson, 2010.

6. Tepeköylü, Ö., Soytürk, M., Çamlıyer, H., *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (Besyo) Öğrencilerinin İletişim Becerisi Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Vıı (3) 115-124, 2009.

7. İlaslan, Ö., *Orta Öğretim Öğrencilerinin Bazı Özlük Niteliklerinin ve Baskın Ben Durumlarının İletişim Becerileriyle İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A. B. D., Konya, 2001.

8. Bulut, B. N., İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Algılarının Çeşitli Değişenler Açısından İncelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt:2(4), 443-452, 2004.

9. Avşar, Z., Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Xvıı (2), 111-130, 2004.

10. Başaran E.İ. *Eğitim psikolojisi eğitimin psikolojik temelleri*, Gül Yayınevi, 112–113, Ankara, 1998.

11. Çoban M., *Ortaokul öğrencilerinin sportif faaliyetlere katılım düzeyi ve iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kilis İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2018.

12. Ünsal G.H., *Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Özgüven, Öz-Yeterlik ve İletişim Becerilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2019.

13. Tekeli Ö. *Elit düzeydeki kız ve erkek voleybolcular ile basketbolcuların iletişim becerilerinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir, 2018.

14. Özerbaş, M.A., Bulut, M. ve Usta, E., Öğretmen Adaylarının İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1):24-26. Kırşehir, 2006.

BİSİKLET EGZERSİZLERİNİN SEDANTER ERKEKLERİN DİNAMİK DENGELERİNE ETKİSİ

Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI[1], Doç. Dr. BETÜL AKYOL[2]
[1]Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, metincan.kalayci@dicle.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5047-7358
[2]İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, betul.akyol@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3836-1317

ÖZET
Bu araştırmada, düzenli olarak yapılan 16 haftalık bisiklet egzersizlerinin sedanter erkeklerin dinamik denge performanslarına olan etkisini incelemek amaçlandı. Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırma grubu seçkisiz atama yöntemi ile belirlendi. Katılımcılar yaşları 20(yıl) ile 30(yıl) arasında değişen toplam 60 sedanter erkekten oluşturuldu. Dinamik denge becerisi Y denge testi kullanılarak belirlendi. Y denge testinde katılımcıların, anterior(ANT), posteroimedial(PM) ve posteriolateral(PL) olmak üzere 3 farklı yöndeki uzanma mesafeleri ölçüldü. Elde edilen puanların her yön için(ANT, PM ve PL) ortalama değerleri ve bacak uzunluk değerlerine göre normalize değerleri elde edildi. ANT, PM ve PL puanların ortalaması alınarak ortalama puan değeri(COMP) bulundu. Verilerin çözümlenmesi Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri hesaplandı. Kontrol ve deney gruplarının son test-ön test dinamik denge performansı değerleri fark puanları araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak bağımsız örneklem t testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi. Verilerin analizine göre; deney grubunun son test-ön test ANT, PM, PL ve COMP değerleri fark puanlarının kontrol grubundan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulundu($p<0.05$). Sonuç olarak; düzenli olarak yapılacak olan serbest bisiklet egzersizlerinin sedanter erkeklerin dinamik postüral kontrolüne olumlu bir etki edeceği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Dinamik Postüral Kontrol, Bisiklet, Sedanter Kadınlar.

1. GİRİŞ
Sağlıklı bireylerde, dinamik postüral kontrolün önemi bilinmektedir. Dinamik postüral kontrolün sınırları hem bireysel hem de çevresel faktörleri içeren mekanik özellikler ile belirlenir(1). Yaş, cinsiyet, BKİ, merkezi sinir sistemi, vestibüler, görsel, propriyoseptif ve ekstraseptif özelliklerden etkilemektedir(2). Bunların yanı sıra bireylerin yaptıkları rekrasyonel ve spor faaliyeteller de bireyin dinamik postüral kontrolünü etkilemektedir.

Gelişen dünya şartları ve yoğun iş dünyasından dolayı fazla hareket imkânı bulamayan insanoğlu için bisiklet sağlık açısından daha da önemli bir araç haline gelmiştir. Genel manada

bisiklet, bireyin hareket etme durumunun kısıtlı olduğu anlarda hareket seviyesini arttırmak için birçok kişi tarafından kullanılır hale gelmiştir(3).

Bisiklet; bakıldığında iki tekerlek, pedal, zincir ve oturma bölümünden meydana gelen ve insanın kas gücüyle harekette geçebilen bir araçtır(4). Bisiklet gelişmiş ülkelerde insan sağlığı, çevre ve ekonomik getirisi olan önemli araçlar arasında yer alır hale gelmiştir(5). Bu araç bireylere sağlık açısından doğrudan bir etki sağlamaktadır. Buda bisikletin spor aracı olmasının yanı sıra rekrasyonel popülaritesi günden güne artıran sağlıklı bir yaşam aracı olmasını da sağlamıştır(6).

Her geçen yıl bisiklet kullanımının artmasına karşın bisiklettin sağlık üzerindeki etkisini içeren araştırma sayısı çok azdır. Bu önemli konuda literatürde büyük bir boşluk mevcuttur. Bu araştırmada, 16 haftalık düzenli olarak yapılan bisiklet egzersizlerinin sedanter erkeklerin dinamik denge performanslarına olan etkisini incelemek amaçlandı.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma, belirlenen amaç doğrultusunda; nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırma grubu seçkisiz atama yöntemi ile belirlendi(7). Katılımcılar yaşları 20(yıl) ile 30(yıl) arasında değişen toplam 60 sedanter erkekten oluşturuldu. Araştırmaya katılan sedanter erkeklere 16 hafta boyunca, yaklaşık 8 kilometrelik düz bir rotada haftada 4 gün olmak üzere her seansta 90 dakika sürdüğü serbest biçimde bisiklet kullanmayı içeren bir egzersiz protokolü uygulandı.

Dinamik denge becerisi Y denge testi kullanılarak belirlendi. Y denge testinde katılımcıların, anterior(ANT), posteroimedial(PM) ve posteriolateral(PL) olmak üzere 3 farklı yöndeki uzanma mesafeleri ölçüldü. Elde edilen puanların her yön için(ANT, PM ve PL) ortalama değerleri ve bacak uzunluk değerlerine göre normalize değerleri elde edildi. Bacak uzunluğu; tüm katılımcılar için santimetre cinsinden, supin pozisyonundayken, her iki taraftan anterior superioriliak nokta ile medial malleolün distal noktası arası ölçülerek belirlendi. ANT, PM ve PL puanların ortalaması alınarak ortalama puan değeri(COMP) bulundu(8,9).

Verilerin çözümlenmesi Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri hesaplandı. Kontrol ve deney gruplarının son test-ön test dinamik denge performansı değerleri fark puanları araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak bağımsız örneklem t testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi(10,11).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan sedanter erkekleri tanımlayıcı değişkenlere ilişkin ortalama değerler Çizelge 1'de detaylı olarak verilmektedir. Buna ek olarak, Çizelge 1'de de görüldüğü üzere sedanter erkeklerin yaş(yıl), boy uzunluğu(cm), vücut ağırlığı(kg) ve bacak uzunluğu(cm) ön test-son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmedi($p>0.05$).

Çizelge 1. Araştırmaya Katılan Sedanter Erkekleri Tanımlayıcı Veriler

Parametre	Ön Test (x̄±Ss)	Son Test (x̄±Ss)	p
Yaş(yıl)	22,1 ± 4,1	22,3 ± 4,2	,412
Boy Uzunluğu(cm)	173,8 ± 5,1	174,2 ± 5,2	,398
Vücut Ağırlığı(kg)	72,2 ± 3,1	72,8 ± 3,3	,487
Bacak Uzunluğu(cm)	92,9 ± 3,9	93,1 ± 4,1	,501
Dominant Bacak	**%-n**		
Sağ	90,0-54		n/a
Sol	10,0-6		n/a

*p<0.05

Çizelge 2 incelendiğinde Araştırmaya katılan sedanter erkeklerin hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam ANT, PM, PL uzanma mesafeleri ön test-son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edildi(p<0.05. Tespit edilen bu farklılıkların tamamında son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu bulundu(p<0.05).

Çizelge 2. Araştırmaya Katılan Sedanter Erkeklerin Ön Test-Son Test ANT, PM, PL Değerlerinin Karşılaştırılması

	Ön Test (x̄±Ss)	Son Test (x̄±Ss)	p
Anterior Uzanma(cm)			
Sağ Bacak	51,2 ± 5,1	54,7 ± 3,7	,001*
Sol Bacak	54,8 ± 5,0	53,6 ± 5,6	,001*
Toplam	52,9 ± 5,0	54,1 ± 3,9	,001*
Posteroimedial Uzanma(cm)			
Sağ Bacak	85,3 ± 10,2	90,1 ± 5,2	,000*
Sol Bacak	86,5 ± 11,6	89,4 ± 6,1	,002*
Toplam	85,4 ± 10,1	90,2 ± 5,5	,001*

Posteriolateral Uzanma(cm)			
Sağ Bacak	87,6 ± 12,0	88,5 ± 6,6	,003*
Sol Bacak	86,2 ± 12,1	87,7 ± 7,2	,003*
Toplam	87,3 ± 11,9	88,2 ± 7,4	,004*

*p<0.05

Çizelge 3 incelendiğinde Araştırmaya katılan sedanter erkeklerin hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam COMP ön test-son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulundu(p<0.05). Bulunan bu farklılıkların tamamında son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu saptandı(p<0.05).

Çizelge 3. Araştırmaya Katılan Sedanter Erkelerin Ön Test-Son Test Sağ Bacak, Sol Bacak Ve Toplam COMP Normalize Edilmiş Değerlerinin Karşılaştırılması

COMP Değerleri	**Ön Test (x̄±Ss)**	**Son Test (x̄±Ss)**	**p**
Sağ Bacak	83,8% ± 8,8%	89,1% ± 6,1%	,006*
Sol Bacak	95,2% ± 9,2%	96,5% ± 5,7%	,004*
Toplam	89,3% ± 8,7%	93,1% ± 5,5%	,001*

*p<0.05

4. SONUÇ

16 haftalık serbest bisiklet etkinliklerinin sedanter erkeklerin dinamik dengelerine etkisinin incelendiği bu araştırmada; sedanter erkeklerin hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam ANT, PM, PL uzanma mesafeleri ön test-son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık belirlendi. Buna ek olarak; sedanter erkeklerin hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam COMP ön test-son test değerleri arasında da anlamlı bir farklılık bulundu. Tespit edilen tüm farklılıklarda son test değerleri ön test değerlerinden daha yüksekti.

Sonuç olarak; Düzenli olarak yapılacak olan serbest bisiklet egzersizlerinin sedanter erkeklerin dinamik postüral kontrolüne olumlu bir etki edeceği söylenebilir.

5. KAYNAKÇA

1. Woollacott, M., & Shumway-Cook, A. (1990). Changes İn Posture Controlacross The Life Span—A Systems Approach. Phys Ther, 70, 799-807.
2. Hurüz , M., ve Ateş-Çakır, B. (2020). Sedanter Bireylerde Statik Ve Dinamik Denge Performansı İle Antropometrik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 59-72.

3. Sigurd, G. (2003). "Urban Transportation System (Chapter 3- Bicycles), McGraw-Hill Professionel Books, U.K., 60-99.
4. Öztaş, Ç.Ç., Akı, M.,Köse, P., İmamoğlu, T., Selvi, S., Yerli, G., Uysal, S. (2014). İstanbul'da Güvenli Bisiklet Yolları Uygulama Kılavuzu. İstanbul: İstanbul.
5. Ankaya, F. Ü., & Aslan, B. G. (2020). Kent İçi Ulaşımda Bisiklet Yollarının Planlaması ; Dünya ve Türkiye Örnekleri. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 3(1), 1–10.
6. Özyazıcı, G. (2018). Bisiklet Festivallerinin Turizm Sektörüne Olan Ekonomik Katkısı: Türkiye'deki Bisiklet Festivalleri Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
7. Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayınevi.
8. Engquist KD, Smith CA, Chimera NJ, Warren. Performance comparison of student-athletes and general college students on the functional movement screen and the Y balance test. J Strength Cond. Res. 2015; 29(8): 2296-2303
9. Ateş, B., & Öztürk, M. A. (2019). Düzenli pilates egzersizi yapan kadınlar ile sedanter kadınlarda Y denge testi performansının karşılaştırılması. Aegean J Med Sci,(1), 2(07).
10. Alpar, R. (2014). Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik: spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
11. George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

MENTAL RETARDASYONLU ERKEK ÇOCUKLARA UYGULANAN MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN BACAK, SIRT VE PENÇE KUVVETİNE ETKİSİ

Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI[1], Doç. Dr. BETÜL AKYOL[2]
[1]Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, metincan.kalayci@dicle.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5047-7358
[2]İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, betul.akyol@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3836-1317

ÖZET
Bu araştırmada, mental retardasyonlu çocuklara uygulanan 16 haftalık düzenli serbest masa tenisi etkinliklerinin bacak, sırt ve pençe kuvvetine olan etkisini incelemek amaçlandı. Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırma grubunu yaşları 10(yıl) ile 17(yıl) arasında değişen toplam 30 mental retardasyonlu erkek çocuğu oluşturdu. Bacak ve sırt kuvveti Takei marka dijital bacak-sırt dinamometresi kullanılarak belirlenirken; pençe kuvveti ise Takei marka el dinamometresi kullanılarak belirlendi Verilerin çözümlenmesi Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri hesaplandı. Araştırma grubunun ön test-son test bacak, sırt ve pençe kuvveti değerleri araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak bağımsız örneklem t testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi. Verilerin analizine göre; araştırma grubunun bacak, sırt ve pençe kuvveti ön test-son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edildi($p<0.05$). Tespit edilen bu farklılıkların tamamında; mental retardasyonlu erkek çocuklarının bacak, sırt ve pençe kuvveti son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu saptandı($p<0.05$). Sonuç olarak; düzenli olarak uygulanacak olan serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu erkek çocukların bacak, sırt ve pençe kuvvetlerine olumlu bir etki edeceği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Kuvvet, Masa Tenisi, Mental Retardasyonlu Erkek Çocuklar.

1. GİRİŞ
Engellilik; sağlık durumunda meydana gelen bozulmadan dolayı oluşan yetersizliklere denir. Bu yetersizlik durumu herhangi bir yeteneğin sağlıklı olan bireylere oranla daha az yapılması veya hiç yapılamaması olarak tanımlanır(1,2). Mental retardasyon ise gelişimsel süreç içerisinde normal düzeyde kabul edilen zeka düzeyinin altında olmasından ötürü, öğrenme becerisi ve sosyal uyum davranışlarında yetersizliklerin görülmesi durumudur(3,4). Mental retardasyon grubunda %75'lik bir dilime sahip olan hafif düzeyde mental retardasyonlu bireylerde öne çıkan özelliklerin başında motorik ve fiziksel gelişimlerdeki noksanlıklardır(5). Literatürdeki araştırmalarda mental retardasyonlu bireylerin, denge, çeviklik, eşgüdüm, güç, dayanıklılık, esneklik ve sürat gibi motor ve fiziksel uygunluk bileşenleri açısından zayıf oldukları saptanmıştır(6-8).

Masa tenisi son yıllarda popülaritesi artan bir salon spor ve rekrasyonel bir etkinliktir. Bunun yanı sıra öğrenilmesi basit ve eğlenceli bir aktivitedir. Masa tenisi yetersizliği olan bireylerde rehabilite edilme sürecinde kullanılır. Masa tenisi kol ve gövde kaslarını geliştirdiği ve her yaştan her bireyin yapabileceği bir sportif etkinliktir(9).

Kas gelişimi ve kuvveti tüm bireyler için önemli olan fiziksel bir özelliktir fakat mental retardasyonlu bireyler için daha önemlidir. Masa tenisi sporu ile mental retardasyonlu bireyler üzerine yapılan mevcut bir çalışma yoktur.

Bu araştırmada, düzenli olarak gerçekleştirilen 16 haftalık serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu erkek çocukların bacak, sırt ve pençe kuvvetlerine olan etkisini incelemek amaçlandı.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi(10). Araştırma grubunu yaşları 10(yıl) ile 17(yıl) arasında değişen toplam 30 mental retardasyonlu erkek çocuğu oluşturdu. Araştırmaya katılan mental reetardasyonlu erkek çocuklara 16 hafta boyunca, haftada 3 gün olmak üzere her seansın 90 dakika olduğu serbest biçimde karşılıklı olarak masa tenisi oynamayı içeren bir etklinlik protokolü uygulandı.

Bacak ve sırt kuvveti Takei marka dijital bacak-sırt dinamometresi kullanılarak belirlenirken; pençe kuvveti ise Takei marka el dinamometresi kullanılarak belirlendi(11).

Verilerin Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında çözümlenerek incelendi. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler hesaplandı. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri belirlendi. Araştırma grubunun ön test-son test bacak, sırt ve pençe kuvveti değerleri araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak bağımsız örneklem t testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi(12,13).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan mental retardasyonlu erkek çocuklara ait tanımlayıcı değişkenler Çizelge 1'de detaylı olarak verilmektedir.

Çizelge 1. Araştırmaya Katılan Mental Retardasyonlu Erkek Çocukları Tanımlayıcı Veriler

Parametre	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Ss.
Yaş(yıl)	30	10,0	18,0	14,5	2,2
Boy Uzunluğu(cm)	30	130,0	195,0	164,1	13,2
Vücut Ağırlığı(kg)	30	37,0	84,0	55,3	12,8
Beden Kitle İndeksi(kg/m^2)	30	15,4	29,1	20,5	3,9

Araştırmaya katılan mental retardasyonlu erkek çocuklarının bacak, sırt ve hem sağ hem de sol pençe kuvveti ön test-son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlendi($p<0.05$). Belirlenen bu farklılıkların tamamında son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu tespit edildi($p<0.05$).

Çizelge 2. Araştırmaya Katılan Mental Retardasyonlu Erkek Çocukların Ön Test-Son Test Bacak, Sırt ve Pençe Kuvveti Değerlerinin Karşılaştırılması

Parametre	n	Test	Ortalama	Ss.	p
Pençe Kuvveti(sağ)(kg)	30	Ön Test	21,4	10,0	,000*
	30	Son Test	23,2	10,0	
Pençe Kuvveti(sol)(kg)	30	Ön Test	21,5	9,2	,000*
	30	Son Test	23,8	9,4	
Bacak Kuvveti(kg)	30	Ön Test	44,0	27,9	,000*
	30	Son Test	49,2	30,8	
Sırt Kuvveti(kg)	30	Ön Test	45,6	27,7	,000*
	30	Son Test	51,0	29,4	

*$p<0.05$

4. SONUÇ

16 haftalık serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu erkek çocukların bacak, sırt ve pençe kuvvetlerine etkisinin incelendiği bu araştırmada; mental retardasyonlu erkek çocukların bacak, sırt ve hem sağ hem de sol pençe kuvveti ön test-son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık bulundu. Bulunan tüm bu farklılıklarda son test değerleri ön test değerlerinden daha yüksekti.

Sonuç olarak; düzenli olarak yapılacak olan serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu kız çocukların bacak, sırt ve pençe kuvvetlerini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

5. KAYNAKÇA

1. Kurtoğlu, A. (2017), Türkiye'deki Görme Engelliler Okullarındaki Spor Yapan ve Yapamayan Görme Engelli Öğrencilerin Fizyolojik ve Motorik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2017, Malatya
2. Özida ve Die, (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması -SIS, Turkey Disability Survey 2006.

3. Seaman, J. A.,&DePauw, K. P. (1989). The new adapted physical education: A developmentalapproach. WCB/McGrawHill.
4. Sevimay Özer, D. (2005). Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
5. Özer, D.,S., & Özer, K. (2007). Çocuklarda Motor Gelişim. Ankara. Nobel Dağıtım, 198; 7-225.
6. Rarick, G.L.,Widdop, J.H., Broadhead, G.D. (1970). Physical Fitnessand Motor Performance of Educable Mentally Disabled Children, Exceptional Children, 36: 509-519.
7. Campbell, J. (1973). Physical fitness of the mentally retarded: A review of research. Mental Retardation, 11(5); 26-29.
8. Bruininks, R. H. (1974). Physicaland motor development of retarded persons. (Ed. N. R. Ellis) International Review of Research in Mental Retardation, 7 ; 209-261., New York.
9. Zagatto AM, Papoti M, Gobatto CA.(2008). Validity of critical frequency test form easuring table tennis aerobic endurance through specific protocol. Journal of Sports Science and Medicine, 7: 461-466.
10. Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayınevi.
11. Tamer K. (2000) Sporda fiziksel-fizyolojik performansın ölçülmesi ve değerlendirilmesi. Ankara: Bağırgan Yayımevi.
12. Alpar, R. (2014). Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik: spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
13. George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

BİSİKLET KULLANABİLEN VE KULLANAMAYAN SEDANTER KADINLARIN DİNAMİK DENGELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI[1], Doç. Dr. BETÜL AKYOL[2]
[1]Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, metincan.kalayci@dicle.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5047-7358
[2]İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, betul.akyol@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3836-1317

ÖZET
Bu araştırmada, bisiklet kullanabilen ve kullanamayan sedanter kadınların dinamik denge performansının karşılaştırılması amaçlandı. Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde neden karşılaştırma modeline uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın evrenini sedanter kadınlar oluştururken; örneklemini ise araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen, yaşları 20(yıl) ile 30(yıl) arasında değişen, 46 bisiklet kullanabilen ve 46 bisiklet kullanamayan olmak üzere toplam 92 sedanter kadın oluşturdu. Dinamik denge becerisi Y denge testi kullanılarak belirlendi. Y denge testinde katılımcıların, anterior(ANT), posteriomedial(PM) ve posteriolateral(PL) olmak üzere 3 farklı yöndeki uzanma mesafeleri ölçüldü. Elde edilen puanların her yön için(ANT, PM ve PL) ortalama değerleri ve bacak uzunluk değerlerine göre normalize değerleri elde edildi. ANT, PM ve PL puanların ortalaması alınarak ortalama puan değeri(COMP) bulundu. Veriler, Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında çözümlendi. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri hesaplandı. Parametrik testlerin varsayımlarının sağlandığı durumlarda guruplar arası farklılıklar bağımsız örneklem t testi kullanılarak tespit edildi. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi. Verilerin analizine göre; bisiklet kullanabilen sedanter kadınların ANT, PM, PL ve COMP puanlarının bisiklet kullanamayan sedanter kadınlardan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu belirlendi($p<0.05$). Sonuç olarak; bisiklet kullanabilen sedanter kadınların dinamik postüral kontrolünün bisiklet kullanamayan sedanter kadınlardan daha iyi olabileceği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Dinamik Postüral Kontrol, Bisiklet, Sedanter Kadınlar.

1. GİRİŞ
Denge, desteklenen alan üzerinde yer alan vücut ve parçalarının durumunu muhafaza edebilme yeteneğidir. Merkezi sinir sistemi, vücut ve uzuvları ile ilgili meydana gelen değişimleri görsel, propriyoseptif, vestibüler ve eksternatif belirtileri ile bilgilenir(1). Başka bir değiş ile denge ve denge kontrolünün sağlanması, bahsedilen duyusal girdilerin bir araya gelmesinin yanı sıra hareket formlarının planlanması ve gerçekleştirilmesinin yer aldığı komplike bir motorik beceridir(2). Denge iki başlık altında incelenir. Bunlar; dinamik denge ve statik dengedir. Dinamik denge; hareket halinde olan vücut ve uzuvlarının istenilen pozisyonu

sağlama ve sürdürebilme kabiliyeti olarak tanımlanırken statik denge ise vücut ve uzuvlarının belli bir yerde veya pozisyonda sabit olarak sürdürebilme kabiliyetidir(3).

Bireyin denge kabiliyeti, diğer motorik özelliklerin gelişmesinde önemli bir payı olduğu bildirilmiştir(4,5). Denge, doğru bir postür yapısına ulaşılması ve sürdürülmesi adına uygulanan çoğu hareket becerilerinin temel yapı taşını oluşturduğu bilinmektedir(6). Denge kabiliyetindeki olumsuz durumlar bireylerin başta alt ekstremite olmak üzere vücudun çeşitli bölgelerinde sakatlık durumları yaşanabileceği öngörülmektedir. Ayrıca denge becerisi bireyin yaşam kalitesini etkileyen başlıca beceriler arasında da yer aldığı literatürdeki çalışmalar tarafından belirtilmiştir(7,8).

Bisiklet; bakıldığında iki tekerlek, pedal, zincir ve oturma bölümünden meydana gelen insanın kas gücüyle harekette geçebilen bir araçtır(9). Bu araç bireylere sağlık açısından doğrudan bir etki sağlamaktadır. Buda bisikletin spor aracı olmasının yanı sıra rekrasyonel popülaritesinin artmasını sağlamıştır(10). Her geçen yıl bisiklet kullanımı ve bisiklet hakkında yapılan çalışmaların sayısı artmaktadır. Fakat literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarda bisiklet kullanımının denge üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırma yer almamaktadır.

Bu araştırmada, bisiklet kullanabilen ve kullanamayan sedanter kadınların dinamik denge performansının karşılaştırılması amaçlandı.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma, belirlenen amaç doğrultusunda; nicel araştırma türünde neden karşılaştırma modeline uygun olarak gerçekleştirildi(11). Araştırmanın evrenini sedanter kadınlar oluştururken; örneklemini ise araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen, yaşları 20(yıl) ile 30(yıl) arasında değişen, 46 bisiklet kullanabilen ve 46 bisiklet kullanamayan olmak üzere toplam 92 sedanter kadın oluşturdu.

Dinamik denge becerisi Y denge testi kullanılarak belirlendi. Y denge testinde katılımcıların, anterior(ANT), posteriomedial(PM) ve posteriolateral(PL) olmak üzere 3 farklı yöndeki uzanma mesafeleri ölçüldü. Elde edilen puanların her yön için(ANT, PM ve PL) ortalama değerleri ve bacak uzunluk değerlerine göre normalize değerleri elde edildi. Bacak uzunluğu; tüm katılımcılar için santimetre cinsinden, supin pozisyonundayken, her iki taraftan anterior superioriliak nokta ile medial malleolün distal noktası arası ölçülerek belirlendi. ANT, PM ve PL puanların ortalaması alınarak ortalama puan değeri(COMP) tespit edildi(12,13).

Veriler, Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında çözümlendi. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Verilerin normallik dağılımlarını saptamak için Shapiro-Wilk Normallik Dağılımı Testi ve basıklık-çarpıklık değerleri hesaplandı. Parametrik testlerin varsayımlarının sağlandığı durumlarda guruplar arası farklılıklar bağımsız örneklem t testi kullanılarak tespit edildi. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi(14,15).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan sedanter kadınlara ait tanımlayıcı değişkenlere ait değerler Çizelge 1'de detaylı olarak verilmektedir. Bununla birlikte; Çizelge 1'de de görüldüğü gibi araştırmaya

katılan her iki gruptaki sedanter kadınların yaş(yıl), boy uzunluğu(cm), vücut ağırlığı(kg) ve bacak uzunluğu(cm) değerlerinde anlamlı bir farklılık belirlenmedi(p>0.05).

Çizelge 1. Araştırmaya Katılan Sedanter Kadınları Tanımlayıcı Veriler

Parametre	**Bisiklet Kullanabilen (x̄±Ss)**	**Bisiklet Kullanamayan (x̄±Ss)**	**p**
Yaş(yıl)	**22,4 ± 4,3**	**21,6 ± 4,8**	**,185**
Boy Uzunluğu(cm)	**168,6 ± 5,4**	**168,1 ± 5,9**	**,209**
Vücut Ağırlığı(kg)	**58,8 ± 3,2**	**58,1 ± 3,9**	**,152**
Bacak Uzunluğu(cm)	**88,7 ± 2,8**	**87,2 ± 2,9**	**,171**
Dominant Bacak	**%-n**	**%-n**	
Sağ	89,1-41	91,3-4	
Sol	10,9-5	8,7-4	

*p<0.05

Çizelge 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan sedanter kadınların bisiklet kullanmayı bilme durumlarına göre; hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam ANT, PM, PL uzanma mesafeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edildi(p<0.05). Tespit edilen bu farklılıkların tamamında bütün değerlerin bisiklet kullanabilen sedanter kadınların bisiklet kullanamayan sedanter kadınlardan daha yüksek olduğu bulundu(p<0.05).

Çizelge 2. Araştırmaya Katılan Sedanter Kadınların ANT, PM, PL Değerlerinin Karşılaştırılması

	Bisiklet Kullanabilen (x̄±Ss)	**Bisiklet Kullanamayan (x̄±Ss)**	**p**
Anterior Uzanma(cm)			
Sağ Bacak	**54,7 ± 3,8**	**47,1 ± 5,4**	**,000***
Sol Bacak	**53,6 ± 5,7**	**50,7 ± 5,2**	**,000***
Toplam	**54,1 ± 3,8**	**48,8 ± 5,1**	**,003***
Posteroimedial Uzanma(cm)			

Sağ Bacak	**90,1 ± 5,1**	**81,2 ± 10,1**	**,001***
Sol Bacak	**89,4 ± 6,6**	**82,4 ± 12,5**	**,000***
Toplam	**90,2 ± 5,8**	**81,3 ± 10,8**	**,000***
Posteriolateral Uzanma(cm)			
Sağ Bacak	**88,5 ± 6,8**	**83,5 ± 12,4**	**,002***
Sol Bacak	**87,7 ± 7,8**	**84,1 ± 12,3**	**,002***
Toplam	**88,2 ± 7,2**	**83,7 ± 12,1**	**,001***

*p<0.05

Çizelge 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan sedanter kadınların bisiklet kullanmayı bilme durumlarına göre; hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam COMP değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulundu(p<0.05). Bulunan bu farklılıkların tamamında tüm değerlerin bisiklet kullanabilen sedanter kadınların bisiklet kullanamayan sedanter kadınlardan daha yüksek olduğu saptandı(p<0.05).

Çizelge 3: Araştırmaya Katılan Sedanter Kadınların Sağ Bacak, Sol Bacak Ve Toplam COMP Normalize Edilmiş Değerlerinin Karşılaştırılması

COMP Değerleri	**Bisiklet Kullanabilen (x̄±Ss)**	**Bisiklet Kullanamayan (x̄±Ss)**	**p**
Sağ Bacak	**88,8% ± 6,0%**	**81,7% ± 8,9%**	**,010***
Sol Bacak	**96,1% ± 5,9%**	**94,1% ± 9,1%**	**,009***
Toplam	**92,2% ± 5,7%**	**88,0% ± 8,8%**	**,011***

*p<0.05

4. SONUÇ

Sedanter kadınların bisiklet kullanma durumlarına göre dinamik dengelerinin karşılaştırıldığı bu araştırmada; sedanter kadınların bisiklet kullanmayı bilme durumlarına göre hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam ANT, PM, PL uzanma mesafeleri değerleri arasında anlamlı bir farklılık belirlendi. Buna ek olarak; sedanter kadınların bisiklet kullanmayı bilme durumlarına göre hem sağ bacak hem sol bacak hem de toplam COMP değerleri arasında da anlamlı bir farklılık bulundu. Tespit edilen tüm farklılıklarda karşılaştırılan tüm değerler bisiklet kullanmayı bilen kadınlarda bisiklet kullanamayan kadınlara göre daha yüksekti.

Sonuç olarak; bisiklete kullanabilen sedanter kadınların dinamik denge performansı ve dinamik postüral kontrolünün bisiklet kullanamayan kadınlardan daha yüksek olabileceği söylenebilir.

5. KAYNAKÇA

1. Era, P., Schroll, M., Ytting, H., Gause-Nilsson, I., Heikkinen, E., & Steen, B. (1996). Postural Balance And İts Sensory-Motor Correlates İn 75-Year-Old Men And Women: A Cross-National Toparative Study. The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences, 51(2), 53-63.
2. Hurüz , M., ve Ateş-Çakır, B. (2020). Sedanter Bireylerde Statik Ve Dinamik Denge Performansı İle Antropometrik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 59-72.
3. Gökmen, B. (2013). Denge Geliştirici Özel Antrenman Uygulamalarının 11 Yaş Erkek Öğrencilerin Statik Ve Dinamik Denge Performanslarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun.
4. Spirduso, W. (1995). Balance, Posture and Locomotion. In Physical Dimensions of Aging (W.W. Spirduso, K.L. Francis & P.G. MacRae eds.), (p. 46-48). Illionis: Human Kinetics.
5. Huxham, F.E., Goldie, P.A., & Patla, A.E. (2001). Theoretical Considerations İn Balance Assessment. Aust J Physiother, 47(2), 89-100.
6. Carr, J.H., & Shepherd, R.B. (2003). Neurological Rehabilitation: Optimizing Motor Performance. 1st ed. Great Britain, 341.
7. Ateş, B., & Öztürk, M. A. (2019). Düzenli Pilates Egzersizi Yapan Kadınlar İle Sedanter Kadınlarda Y Denge Testi Performansının Karşılaştırılması. Aegean J Med Sci, (1), 02-07.
8. Ringhof, S., & Stein, T. (2018). Biomechanical Assessment Of Dynamic Balance: Specificity Of Different Balance Tests. Human movement science, 58, 140-147.
9. Öztaş, Ç.Ç., Akı, M.,Köse, P., İmamoğlu, T., Selvi, S., Yerli, G., Uysal, S. (2014). İstanbul'da Güvenli Bisiklet Yolları Uygulama Kılavuzu. İstanbul: İstanbul.
10. Özyazıcı, G. (2018). Bisiklet Festivallerinin Turizm Sektörüne Olan Ekonomik Katkısı: Türkiye'deki Bisiklet Festivalleri Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayınevi.
11. Engquist KD, Smith CA, Chimera NJ, Warren. Performance comparison of student-athletes and general college students on the functional movement screen and the Y balance test. J Strength Cond. Res. 2015; 29(8): 2296-2303
12. Ateş, B., & Öztürk, M. A. (2019). Düzenli pilates egzersizi yapan kadınlar ile sedanter kadınlarda Y denge testi performansının karşılaştırılması. Aegean J Med Sci,(1), 2(07).
13. Alpar, R. (2014). Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik: spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
14. George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

MASA TENİSİ ETKİNLİKLERİNİN MENTAL RETARDASYONLU KIZ ÇOCUKLARIN ESNEKLİK VE STATİK DENGELERİNE ETKİSİ

Öğr. Gör. METİN CAN KALAYCI[1], Doç. Dr. BETÜL AKYOL[2]
[1]Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, metincan.kalayci@dicle.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5047-7358
[2]İnönü Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, betul.akyol@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3836-1317

ÖZET
Bu araştırmanın amacı düzenli olarak gerçekleştirilen 16 haftalık serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu kız çocukların esneklik ve statik denge performanslarına olan etkisini incelemekti. Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi. Araştırma grubunu yaşları 10(yıl) ile 17(yıl) arasında değişen toplam 20 mental retardasyonlu kız çocuğu oluşturdu. Esneklik performansı Otur-Uzan testi kullanılarak belirlenirken; statik denge performansı ise Flamingo Denge Testi ile belirlendi. Verilerin çözümlenmesi Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Araştırma grubunun ön test-son test esneklik ve statik denge performansı değerleri araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak Wilcoxon Sıra Sayıları İşaret Testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi. Verilerin analizine göre; araştırma grubunun esneklik ve statik denge performansı ön test-son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık belirlendi($p<0.05$). Belirlenen bu farklılıkların tamamında; mental retardasyonlu kız çocuklarının esneklik ve statik denge performansı son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu bulundu($p<0.05$). Sonuç olarak; düzenli olarak gerçekleştirilecek olan serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu kız çocukların esneklik ve statik dengelerine olumlu bir etki yapabileceği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Mental Retardasyonlu Kız Çocukları, Masa Tenisi, Esneklik, Statik Denge

1. GİRİŞ
Engellilik, bireyin yetersizliklerinden kaynaklanan yaşamı boyunca süren yaş, cinsiyet rolleri, sosyal ve kültürel sorumluluklarını gerektiği düzeyde gerçekleştirememe durumudur. Mental retardasyon ise ya grubuna oranla zihinsel gelişimi ve fonksiyonlarında yetersizlik durumudur. Bununla birlikte beyin ve fiziksel özelliklerinde göz ardı edilemeyecek farklılıkların olması durumudur(1). Mental retardasyon, zeka ve öğrenme yetisinde ortalamanın altında olması ve bununla birlikte ortaya çıkan yetersizliklerdir(2).

Mental retardasyonlu bireylerin, bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri adına gerekli olan fiziksel aktiviteler bireyin denge ve esneklik seviyelerinin atmasını sağlamaktadır(3). Esnekliğin tanımı bir eklemdeki hareketi gerçekleştirebilme genişliğidir. Esneklik hem fiziksel uygunluk için önemli hem de birçok sportif aktivitenin temelini oluşturmaktadır(4).

Denge, desteklenen alan üzerinde yer alan vücut ve parçalarının durumunu muhafaza edebilme yeteneğidir. Başka bir tanımla denge ve denge kontrolünün sağlanması, bahsedilen duyusal girdilerin bir araya gelmesinin yanı sıra hareket formlarının planlanması ve gerçekleştirilmesinin yer aldığı komplike bir motorik beceridir(5). Denge iki başlık altında incelenir. Bunlar; dinamik denge ve statik dengedir. Dinamik denge; hareket halinde olan vücut ve uzuvlarının istenilen pozisyonu sağlama ve sürdürebilme kabiliyeti olarak tanımlanırken statik denge ise vücut ve uzuvlarının belli bir yerde veya pozisyonda sabit olarak sürdürebilme kabiliyetidir(6).

Literatürdeki araştırmalar incelendiğinde mental retardasyonlu bireylerin, denge ve esneklik gibi motor bileşenleri açısından yetersiz oldukları saptanmıştır(7-9).

Masa tenisi son yıllarda popülaritesi artan spor ve rekrasyonel bir etkinliktir. Masa tenisi yetersizliği olan bireylerde rehabilite edilme sürecinde kullanılır. Masa tenisi denge ve esnekliği geliştirebilen spor ve rekrasyonel bir etkinliktir(10).

Denge ve esneklik önemli olan fiziksel bir özelliktir fakat mental retardasyonlu bireyler için daha önemlidir. Masa tenisi sporu ile mental retardasyonlu bireyler üzerine yapılan mevcut bir çalışma yoktur.

Bu araştırmanın amacı düzenli olarak gerçekleştirilen 16 haftalık serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu kız çocukların esneklik ve statik denge performanslarına olan etkisini incelemekti.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Belirlenen amaç doğrultusunda; araştırma, nicel araştırma türünde ön test-son test kontrol grupsuz deneysel modele uygun olarak gerçekleştirildi(11). Araştırma grubunu yaşları 10(yıl) ile 17(yıl) arasında değişen toplam 20 mental retardasyonlu kız çocuğu oluşturdu.

Esneklik performansı Otur-Uzan testi kullanılarak belirlenirken; statik denge performansı ise Flamingo Denge Testi ile belirlendi(12).

Verilerin çözümlenmesi Windows için SPSS 22.0 istatistik paket programında yapıldı. Elde edilen tüm veriler için aritmetik ortalama(X), standart sapma(Ss.), maksimum(Maks.) ve minimum(Min.) değerler belirlendi. Araştırma grubunun ön test-son test esneklik ve statik denge performansı değerleri araştırmanın deneysel tasarımına uygun olarak Wilcoxon Sıra Sayıları İşaret Testi kullanılarak karşılaştırıldı. Bunlara ek olarak; araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi ise $p<0.05$ olarak kabul edildi(13,14).

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan mental retardasyonlu kız çocuklara ait tanımlayıcı değişkenler Çizelge 1'de detaylı olarak verilmektedir.

Çizelge 1. Araştırmaya Katılan Mental Retardasyonlu Kız Çocukları Tanımlayıcı Veriler

Parametre	n	Minimum	Maksimum	Ortalama	Ss.
Yaş(yıl)	20	10,00	17,0	15,3	2,2

Boy Uzunluğu(cm)	20	136,00	171,0	159,8	7,8
Vücut Ağırlığı(kg)	20	35,00	80,0	55,9	10,9
Beden Kitle İndeksi(kg/m^2)	20	15,20	31,6	21,9	4,0

Araştırmaya katılan mental retardasyonlu kız çocuklarının esneklik ve statik denge testi ön test-son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edildi($p<0.05$). Belirlenen bu farklılıklarda esneklik son test değerlerinin ön test değerlerinden daha yüksek olduğu bulunurken; statik denge son test değerlerinin ise ön test değerlerinden daha düşük olduğu bulundu($p<0.05$).

Çizelge 2. Araştırmaya Katılan Mental Retardasyonlu Kız Çocukların Ön Test-Son Test Esneklik ve Statik Denge Değerlerinin Karşılaştırılması

Parametre	n	Test	Ortalama	Ss.	p
Esneklik(cm)	20	Ön Test	8,2	3,8	,000*
	20	Son Test	8,3	2,6	
Statik Denge(Sağ) (Hata Sayısı)	20	Ön Test	9,5	2,0	,001*
	20	Son Test	13,1	4,4	
Statik Denge(Sol) (Hata Sayısı)	20	Ön Test	6,9	3,2	,002*
	20	Son Test	8,4	2,1	

*$p<0.05$

4. SONUÇ

16 haftalık serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu kız çocukların esneklik ve statik dengelerine etkisinin incelendiği bu araştırmada; mental retardasyonlu kız çocukların esneklik ve statik denge ön test-son test değerleri arasında anlamlı bir farklılık bulundu. Bulunan tüm bu farklılıklarda son test değerleri ön test değerlerinden iyiydi.

Sonuç olarak; düzenli olarak yapılacak olan serbest masa tenisi etkinliklerinin mental retardasyonlu erkek kız esneklik ve statik dengelerine olumlu yönde etki edebileceği söylenebilir.

5. KAYNAKÇA

1. Çağlar, D. (1979). Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınlar, Ankara.
2. Shephart, RJ. (1992). Testing Fitness in Mentally Retarded Induals. Canadion Journal of Sport Sciences, 88(2); 101-115.
3. Özer, D. (2001). Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor, Nobel yayınevi, Ankara.

4. Osunluk, H. (1996). Zihinsel Özürlü Çocuk Ve Gençlerin Fiziksel Durumlarını Tespit Etmek Amacıyla Kullanılan Motor Testleri Kaçmcı Tekrardan Sonra Öğrenilmiş, Tam Ve Doğru Olarak Uygulanıyor Kabul Edilebileceği Üzerine Bir Araştırma. Bilim Uzmanlığı tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
5. Hurüz , M., ve Ateş-Çakır, B. (2020). Sedanter Bireylerde Statik Ve Dinamik Denge Performansı İle Antropometrik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 59-72.
6. Gökmen, B. (2013). Denge Geliştirici Özel Antrenman Uygulamalarının 11 Yaş Erkek Öğrencilerin Statik Ve Dinamik Denge Performanslarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun.
7. Rarick, G.L.,Widdop, J.H., Broadhead, G.D. (1970). Physical Fitnessand Motor Performance of Educable Mentally Disabled Children, Exceptional Children, 36: 509-519.
8. Campbell, J. (1973). Physical fitness of thementallyretarded: A review of research. MentalRetardation, 11(5); 26-29.
9. Bruininks, R. H. (1974). Physicaland motor development of retardedpersons. (Ed. N. R. Ellis) International Review of Research in Mental Retardation, 7 ; 209-261., New York.
10. Zagatto AM, Papoti M, Gobatto CA.(2008). Validity of critical frequency test form easuring table tennis aerobic endurance through specific protocol. Journal of Sports Science and Medicine, 7: 461-466.
11. Karasar, N. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayınevi.
12. Tamer K. (2000) Sporda fiziksel-fizyolojik performansın ölçülmesi ve değerlendirilmesi. Ankara: Bağırgan Yayımevi.
13. Alpar, R. (2014). Uygulamalı istatistik ve geçerlik-güvenirlik: spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
14. George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ

Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ [1], Hale ÇOKÇALIŞKAN[2], Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ [3]

[1] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ssidekli@mu.edu.tr - ORCID ID 0000-0003-3202-6451

[2] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, cokcaliskanhale@gmail.com - ORCID ID 0000-0003-4367-7241

[3] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, alperyorulmaz@mu.edu.tr- ORCID ID 0000-0003-2832-6793

ÖZET

Öz yeterlik algısı öğrencilerin öğrenme ve başarıları ile ilişkili olduğu için eğitimde üzerinde durulan bir konudur. Eğitimde öz yeterlik konusu sadece öğrencileri değil, öğretmenleri de kapsamaktadır. Öğretmen öz yeterlik algısı, genel olarak öğretmenin sahip olduğu becerilerle öğrencide istenen sonuçları oluşturup oluşturamayacağına ilişkin yargısını ve eğitim hedeflerine ulaşmak için planlama, düzenleme, etkinlik hazırlama gibi konularda kendi yeteneği hakkındaki inancını ifade etmektedir. Yüksek düzeyde öz yeterlik algısına sahip öğretmenler yeni fikirlere karşı daha açıktırlar ve öğrencilerinin gereksinimlerini daha iyi karşılamak için yeni yöntemleri denemeye isteklidirler. Bu nedenle araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarını belirlemektir. Öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algıları cinsiyet, sınıf ve not ortalama değişkenlerine göre araştırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırma yöntemi nicel yöntemlerden tarama modeliyle desenlenmiş olup veri toplama aracı olarak 18 maddeden oluşan beşli likert özelliğine sahip "Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2020 – 2021 eğitim – öğretim yılında Türkiye'nin Ege Bölgesindeki bir devlet üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Eğitimi lisans programında öğrenim gören 95 kadın 71 erkek toplam 166 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Verilerin analizi istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin dağılımı test edildikten sonra analiz için nanparametrik testlerden Mann Whitney-U testi ve Kruskal Wallis-H testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda analizlerden elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet, sınıf ve not ortalaması değişkenlerine göre hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarında istatiksel olarak anlamlılık elde edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, öz yeterlilik, hayat bilgisi öğretimi

1. GİRİŞ

Öğretmenlik çok yönlü gelişim göstermeyi gerektiren bir meslektir. Öğretmenin mesleki bilgisi ve becerisi ve mesleğine yönelik tutumu, öz yeterlilik algısı (inancı) vereceği eğitimin kalitesini etkileyebilmektedir. Öğretmenlerin temel olarak sahip olması gereken özelliklerinin öğretmen yeterlilikleri içerisinde maddeler halinde yer aldığı görülmektedir. Bu yeterlilikler öğretmenlik mesleği için sadece bilgi ve becerinin yeterli olmadığını, bu bilgi ve becerilere ek olarak eğitim ortamına eğitsel değeri katabilecek tutum, değer ve inançlarla desteklenmesi gerektiği göstermektedir.

Öğretmenlerin verdiği eğitim kalitesini etkileme oranına sahip olan yeterliliklerden biri öz yeterlilik algısıdır. Öz yeterlilik kavramı ilk kez sosyal öğrenme kuramı kapsamında Bandura tarafından ortaya konmuştur. Bandura'ya göre öz yeterlilik bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri uygulama ve başarılı bir şekilde organize etme yeteneğine olan inançtır (Şahin, 2013). Yeterlilik inancı bireyin bir olaya karşı düşüncesini, hissini ve davranışını etkileyebilmektedir. Öz yeterlilik algısı, bireyin yaşantıları sonucunda kendisini nasıl algıladığını yansıtmaktadır. Bireylerin deneyimleri sonucunda kendilerine özel geliştirdikleri inançları davranışlarını etkilemektedir (Dolapçı, 2013). Buradan hareketle bir davranışın gerçekleşmesinde o davranışa ait öz yeterlilik algısının etkili olabileceği söylenebilmektedir (Dolapçı, 2013). Bireylerin bir davranışa dair öz yeterlilik algıları yüksekse bu davranışı gerçekleştirme eğilimleri daha yüksek olmaktadır. Ama davranışa dair öz yeterlilik algıları düşükse bu davranışları gerçekleştirme eğilimleri de düşük olmaktadır. Leithwood, öz yeterliliği kişinin kendi kapasitesine olan inancı olarak tanımlamakla birlikte kişinin gerçek kapasitesini göstermeyebileceğini de belirtmektedir (Şahin, 2013). Bu durumun açıklamasını da şu şekilde yapmaktadır; bir kişi bir iş için kendi kapasitesini yeterli görebilir ama gerçekte kapasitesi bu iş için yeterli olmayabilir ve bunun tam tersi bir durumda söz konusu olabilmektedir (Şahin, 2013). Bu açıklama kişinin gerçek performansıyla öz yeterlilik algısının tutarlı olmadığı durumların olabileceğini göstermektedir. Ayrıca öz yeterlilik belli bir alana dair bir davranışın gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğine yönelik algıdır (Özerkan, 2007). Birey bir alanda yüksek öz yerlilik algısına sahipken bir başka alanda düşük öz yeterlilik algısına sahip olabilir (Özerkan, 2007).

Bireyler, kendisine dair inanışları bazı kaynaklara bağlı olarak belirlemektedir. Bu kaynakları Bandura dört temel başlık altında toplamaktadır (Bozbaş, 2015). Bunlar; kişisel deneyimler, dolaylı deneyimler, sözel ikna ve duygusal durumdur. Öz yeterliliğin oluşmasında en büyük pay kişisel deneyimlere aittir. Bireylerin bilgisi olduğu, daha önce deneyimlediği ve olumlu şekilde sonuçlandırdığı işlere benzer yapıdaki işleri yapabileceğine dair öz yeterlilik algıları daha yüksek olmaktadır. Dolaylı deneyimler, bireylerin başkalarını gözlemleyerek neleri yapabileceğine ya da yapamayacağına dair yargıda bulunmasını içermektedir. Dolaylı deneyimde gözlemlenen olayla öz yeterliliği geliştiren olayın benzerliği önem taşımaktadır (Özerkan, 2007). Sözel ikna, bireyin çevresindeki kişilerin bir işi yapabileceğine dair teşvik ve öğütlerini içermektedir ve bu durum öz yeterlilik algısını etkilemektedir (Korkut ve Babaoğlan, 2012). Duygusal durum ise bireyin bir işi yaparken duyduğu stres ve kaygı düzeyini ifade etmektedir. Ayrıca bireylerin stres ve kaygı düzeyiyle nasıl mücadele ettiklerini de

yansıtmaktadır (Dolapçı, 2013). Bireylerin kendilerine dair bilgiler edinmesini sağlayan bu kaynaklar öz yeterlilik inancını olumlu yönde etkileyebildiği gibi olumsuz yönde de etkileyebilmektedir (Korkut ve Babaoğlan, 2012).

Öz yeterliliğin oluşmasında bazı temel süreçler de rol oynamaktadır. Bu süreçleri Bandura bilişsel, duygusal ve denetim süreçleri olarak ifade etmiştir. Bilişsel süreç, düşünsel faaliyetleri ifade etmektedir. Bireylere davranışın gerçekleşme ihtimalini tahmin etme, kendilerini etkileyen olayların denetimini yapma gibi imkânlar sunar (Arsever, 2016). Duygusal süreç, bireyin öz yeterlilik algısına bağlı olarak motivasyonu, stres ve depresyon düzeyini, zor durumlarla başa çıkabilme seviyesini ifade etmektedir (Arsever, 2016). Denetim süreci ise, bireyin yaşamındaki olayların temel nedenine dair algısıdır (Arsever, 2016). Arsever (2016) bu algıların dış ve iç güçler tarafından şekillendiğini belirtmektedir. Bir iş için kader, şans gibi çevresel faktörlerin etkilerinden yararlanma dış güçleri ifade ederken bireyin bilişsel ve duygusal süreçlerinden yararlanması iç güçleri ifade etmektedir (Arsever, 2016). Öz yeterlilik algısı yüksek olan kişiler denetim sürecinde iç güçlerini daha çok kullanmaktadırlar.

Öz yeterlilik algısı bireyin kişisel ve mesleki gelişimini etkileyebilecek yapıda bir faktördür. Bu yüzden hem öğretmenlerin hem de öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarının ne düzeyde olduğu önem taşımaktadır. Öğretmenlerin kendilerine dair yeterlilik algıları mesleklerinde eğitim – öğretim sürecini planlama, farklı yöntemleri kullanabilme, başkalarıyla iş birliği içerisinde olma, zor durumlarla başa çıkabilme, karşılaşılan problemlerle mücadele edebilme, belirli bir süre içerisinde aktarılması gereken kazanımları en iyi şekilde verebilme vb. unsurları etkilemektedir.

Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mesleklerine yönelik genel öz yeterlilik algılarının önemi kadar öğretecekleri derslere yönelik öz yeterlilik algıları da önemlidir. Çünkü birey bir alanda yüksek öz yeterlilik algısı gösterse bile bir başka alanda düşük öz yeterlilik algısı gösterebilir. İlkokul için temel dersler arasında yer alan hayat bilgisi dersi öğretimine yönelik öz yeterlilik algıları da bu yüzden önem taşımaktadır. Hayat bilgisi, öğrencilerin okul ve sınıf ortamı aracılığıyla kendisini ve çevresini tanımasını sağlayabilecek, yaşadıkları çevreye uyum sağlamalarına yardımcı olacak, toplumsal kuralları aktaracak olan hem hayata hem de bir üst öğrenim kurumuna hazırlayan birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan bir derstir. Öğrenciler için önemli kazanımların aktarılacağı bu ders için öğretmenlerin kendilerine dair algıları da önem taşımaktadır. Öğretmenin kendine dair öz yeterlilik algısı dersin işleniş sürecini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilecektir. Öğretmenlerin kendilerine dair öz yeterlilik algılarının yüksek olması öğrencileri başarıya ulaştırmada ve öğrencilerin niteliğini geliştirmede etkili olabilecektir (Nakip ve Özcan, 2016).

Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının derse yönelik bilgi ve becerilerinin istenilen düzeyde olmasını, ders içerisinde karşılaşılacak sorunlara çözüm bulabilmeyi ve dersi en verimli şekilde işleyebilmeyi sağlayabilecektir. Hayat bilgisi dersine yönelik etkili öğretim yöntemlerini bilmek, dersi nasıl sevdirebileceğini bilmek, derse karşı motivasyonu arttırabilecek bilgiye sahip olmak, başarısız olan öğrencilere yardımcı olabilmek, öğrencilerin başarı duygusunu kazanmalarını sağlayacakları ortamlar hazırlayabilmek, ders kavramlarının etkin şekilde öğretimini sağlayabilmek ve ders ile ilgili

sorulara tatmin edici yanıtlar verebilmek hayat bilgisi dersinin temel öz yeterliliklerindendir (Kılınç ve Uygun, 2015).

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarını belirlemektir. Araştırmada öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının cinsiyete, bulundukları sınıf düzeyine ve not ortalamasına göre değişiminin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren-örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin toplanma sürecine ve veri analizi süreçlerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma tarama modeliyle desenlenmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarını betimlemek ve öz yeterlilik algılarını farklı değişkenler açısından ortaya koymak amaçlandığı için araştırmada tarama modeli tercih edilmiştir. Aynı zamanda kişi ve zaman açısından tarama modelinin daha elverişli bir yapıya sahip olması bu tercihte etkili olan diğer bir faktördür. Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel'de (2016) tarama modelini bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği bir araştırma modeli olarak tanımlamıştır.

2.2. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini 2019 – 2020 eğitim – öğretim yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2019 - 2020 eğitim-öğretim yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde üçüncü ve dördüncü sınıfta okuyan 95 kadın ve 71 erkek olmak üzere toplam 166 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Çizelge 1. Örneklemin Cinsiyet ve Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	95	57.2
	Erkek	71	42.8
Sınıf	3. Sınıf	80	48.2
	4. Sınıf	86	51.8

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında verilerin toplanmasında I."Kişisel Bilgi Formu" ve Bektaş'ın (2007) geliştirdiği II."Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği" kullanılmıştır.

2.3.1. **Kişisel Bilgi Formu**

Öğretmen adaylarının kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla hazırlanan 3 maddeden oluşmuş bir formdur. Formda cinsiyet, sınıf düzeyi ve not ortalamalarından oluşan kişisel bilgiler kısmı yer almaktadır.

2.3.2. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği

Bektaş (2007) tarafından geliştirilen ölçek sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarını belirlemek amacıyla kullanılan bir ölçektir. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği tek faktörlü yapı içeren 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, beşli likert tipinde hazırlanmış bir ölçektir ve (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsızım, (4) katılıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum seçeneklerinden oluşmuştur. Hem bu çalışmada hem de ölçeğin geliştirilmesi çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık değeri .84 olarak tespit edilmiştir. Bu değer değerlendirildiğinde güvenirliğin iyi düzeye olduğu söylenebilir.

2.3. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmanın verileri 2019 – 2020 eğitim – öğretim yılı güz dönemi içerisinde sınıf öğretmeni adayları için hazırlanan iki anket formu ile toplanmıştır. Sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan üçüncü ve dördüncü sınıf öğretmen adaylarının şubelerine gidilerek anket formları dağıtılmıştır. Formlar öğretmen adaylarına gönüllülük esasına dayalı dağıtılarak ölçek maddelerine kendileri için en uygun olan cevapları belirtmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarına formları doldurmaları için on beş dakikalık süre verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan katılımcıların düzeyleri ölçeklerden aldıkları puanlara göre 1-1.8 ise “çok düşük”, 1.81-2.6 ise “düşük”, 2.61-3.4 ise “orta”, 3.41-4.2 “yüksek” ve 4.21-5 “çok yüksek” olarak kabul edilmiş ve betimsel istatistikler yardımıyla sunulmuştur. Elde edilen verilerin analizi yapılmadan önce normallik durumuna bakılmıştır. Kolmogorov Smirnov Testi sonucunda $p<.05$ olduğu için verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiş ve verilerin analizinde nanparametrik testler kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının incelenmesinde cinsiyet ve sınıf değişkenleri için Mann Whitney-U testi, not ortalaması değişkeni için ise Kruskal Wallis-H testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen nicel bulgular araştırmanın amacı ve alt amaçları ele alınarak sunulmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarına ilişkin betimsel analizler Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 2. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeğine Ait Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değerleri

Ölçek	N	$\overline{x}$	ss	$sh_{\overline{x}}$
Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı	166	3,642	.399	.031

Çizelge 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının ölçekten elde ettikleri puana ilişkin aritmetik ortalaması 3,642 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Öğretmen adaylarının öz yeterlilik algı düzeylerine dair cinsiyet değişkenine göre ayrıntılı sonuç Şekil 1' de sunulmuştur.

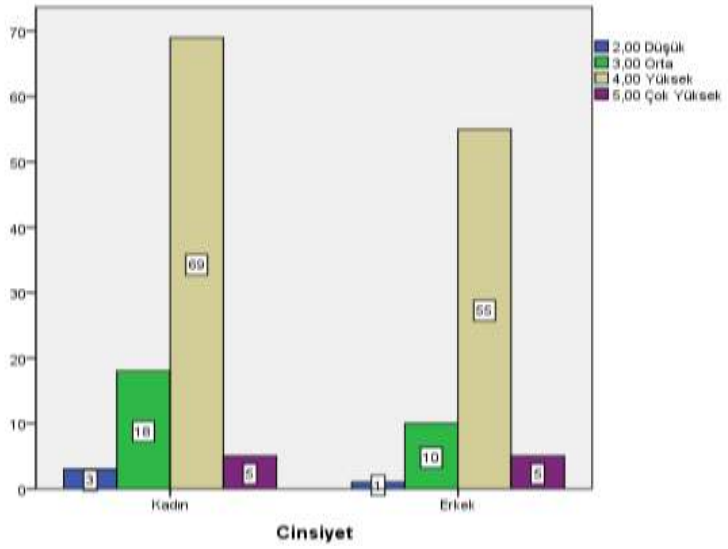

Görsel 1. Kadın ve erkeklerin hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının düzey dağılımı

Görsel 1 incelendiğinde kadınların ve erkeklerin hiçbirinin kendisini çok düşük düzeyde algıya sahip olarak görmedikleri katılımcıların çok azının kendisini düşük düzeyde algıya sahip olarak gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca kadın katılımcıların 69'u kendilerini yüksek düzeyde algıya sahip görürken erkeklerin 55'i kendisini yüksek düzeyde algıya sahip görmüştür. Kadınlarda ve erkeklerde kendisini çok yüksek algıya sahip olarak görenlerin sayısı ise 5'tir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi için Mann Whitney-U testi gerçekleştirilmiş ve analiz sonuçları Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	**Gruplar**	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı	Kadın	95	81.50	7742.50			
	Erkek	71	86.18	6118.50	3182.500	-.622	.534
	Toplam	166					

Çizelge 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının cinsiyet değişkeni açısından puanları arasındaki fark istatiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (U = 3182.500, p>.05). Cinsiyetin hayat bilgisi öğretimi öz yeterlilik algısına etkisi olmadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının sınıf değişkeni açısından incelenmesi için Mann Whitney-U testi gerçekleştirilmiş ve analiz sonuçları Çizelge 4'de sunulmuştur.

Çizelge 4. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	**Gruplar**	N	$\bar{x}_{sira}$	$\sum_{sira}$	U	z	p
Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı	3. Sınıf	80	87.70	7016.00			
	4. Sınıf	86	79.59	6845.00	3104.000	-1.089	.276
	Toplam	166					

Çizelge 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının sınıf değişkeni açısından puanları arasındaki fark istatiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (U = 3104, p>.05). Öğrencilerin bulundukları sınıf düzeyinin hayat bilgisi öğretimi öz yeterlilik algısına etkisi olmadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının not ortalaması değişkeni açısından incelenmesi için Kruskal Wallis-H testi gerçekleştirilmiş ve analiz sonuçları Çizelge 5'de sunulmuştur.

Çizelge 5. Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği Puanlarının Not Ortalaması Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	**Gruplar**	N	$\bar{x}_{sira}$	x^2	sd	p
Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlilik Algısı	1.99 ve altı	3	70.67	7.334	4	.119
	2.00 – 2.49	33	98.68			
	2.50 – 2.99	57	81.34			
	3.00 – 3.49	57	73.69			
	3.50 ve üzeri	16	97.22			

Çizelge 5 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının not ortalaması değişkeni açısından puanları arasındaki fark istatiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (x^2= 7.334, p>.05). Not ortalamalarının hayat bilgisi öğretimi öz yeterlilik algısına etkisi olmadığı söylenebilir.

4. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan analizler sonucunda öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Ayra ve Köstereliođlu'nun (2015), Güven ve Ersoy (2007) ile Kılınç ve Uygun'un (2015) gerçekleştirdikleri araştırmalarında elde ettikleri bulgular araştıma bulgumuzu destekler niteliktedir. Güven ve Ersoy'un (2007) öğretmen adayları üzerinde yapılan çalışmasında hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimine yönelik öz yeterliliklerinin yeterli ve iyi düzeyde olduğu, Kılınç ve Uygun'un (2015) sınıf öğretmeni adayları üzerinde yaptığı çalışmada hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu, Ayra ve Köstereliođlu'nun (2015) öğretmenlerin mesleki öz yeterlilik algılarıyla yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelediği çalışmasında öğretmenlerin öz yeterlilik algısının iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Uysal ve Kösemen'in (2013) öğretmen adaylarının genel öz yeterliliklerini inceledikleri çalışmasında ise genel öz yeterlilik algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algısı cinsiyet değişkeni doğrultusunda incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının kadın ya da erkek olmalarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algılarını etkilemediğini belirtmektedir. Literatür incelendiğinde, cinsiyet değişkenine göre anlamlılık taşıyan ve taşımayan çalışmaların olduğu görülmektedir. Bozbaş'ın (2015) sınıf öğretmenlerinin öz yeterlilik inançları ile sınıf yönetim becerilerine yönelik algıların incelendiği tez çalışmasında cinsiyet değişkenine göre kadınlar ve

erkekler arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kahyaoğlu ve Yangın'ın (2007) çalışmasında ilköğretim öğretmen adaylarının mesleki öz yeterliliklerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık taşımadığı tespit edilmiştir. Uysal ve Kösemen'in (2013) çalışmasında öz yeterlilik inançlarının cinsiyete göre değişiklik göstermediği tespit dilmiştir. Nakip ve Özcan'ın (2016) öğretmen adayları üzerinde yaptıkları çalışmada mesleğe yönelik öz yeterlilik inançlarının cinsiyete bağlı anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Kılınç ve Uygun (2015) çalışmasında öz yeterlilik algısının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Güven ve Ersoy'un (2007) çalışmasında cinsiyete göre anlamlılık bulunmamıştır. Korkut ve Babaoğlan'ın (2012) sınıf öğretmenlerinin öz yeterlilik inançlarını incelenen çalışmada cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Kaya'nın (2017) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarının farklı değişkenler açısından incelendiği çalışmasında cinsiyet değişkenine göre mesleki öz yeterlilik algılarının kadınlar lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Dolapçı'nın (2013) öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarıyla kaynaştırma eğitimine bakış açılarını araştırıldığı tez çalışmasında sınıf yönetimi öz yeterlilik algılarının erkeklerin lehine anlamlılık taşıdığını tespit etmiştir. Dolapçı ve Yıldız Demirtaş (2016) çalışmasında erkek öğretmen adaylarının sınıf yönetimine yönelik öz yeterlilik algısının kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Er ve Gürgan'ın (2011) öğretmen adaylarının öz yeterlilik algıları ile kopya çekmeye ilişkin tutumlarının incelendiği çalışmada öz yeterlilik algısına ilişkin cinsiyet değişkeninde anlamlı bir farklılık olduğu ve bu farkın kadınların lehine olduğu tespit edilmiştir.

Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algısı sınıf değişkeni doğrultusunda incelendiğinde sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Güven ve Ersoy'un (2007) çalışasında sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimine yönelik öz yeterlilik inançlarının sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturmadığını tespit etmişlerdir. Uysal ve Kösemen (2013) çalışmasında öğretmen adaylarının öz yeterlilik inançların sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Kahyaoğlu ve Yangın (2007) çalışmasında öğretmen adaylarının mesleki öz yeterliliklerinin sınıf değişkeninde anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Kılınç ve Uygun'un (2015) çalışasında öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarının sınıf değişkeni açısından anlamlı farklılık olduğuna ve bu farklın 4. sınıflar lehine olduğunu tespit etmiştir. Benzer bir sonucu da Güven ve Ersoy'un (2007) çalışmasında da rastlanmaktadır. Er ve Gürgan (2011) çalışmasında da öz yeterlilik algıları sınıflar arsında anlamlı farklılığa sahiptir. Bu anlamlılık 4. Sınıfların lehinedir.

Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algısı not ortalaması doğrultusunda incelendiğinde not ortalaması değişkenine göre anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir. Güven ve Ersoy (2007) sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi I dersine ilişkin öz yeterlilik algılarıyla bilişsel tutumlarını inceledikleri çalışmalarında not ortalaması değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan çalışma sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın örneklemi büyütülerek çalışma yeniden uygulanabilir.

Araştırma farklı üniversitelerde sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına da uygulanarak üniversitelerdeki öğretmen adaylarının öz yeterlilik algıları karşılaştırılabilir.

Araştırma sürecinde öğretmen adaylarının öz yeterlilik algılarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Ama bu algılarının sebeplerine ilişkin veri elde edilmemiştir. Bu nedenle bu konuda nitel araştırma yapılarak çalışma zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Arsever, A. (2016). Öz yeterlilik: bir kavram analizi. *Electronic Turkish Studies*. 11(19): 63-80.

Ayra, M. ve Kösterelioğlu, İ. (2015). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin mesleki öz yeterlilik algıları ile ilişkisi. Education Sciences. 10(1): 17-28.

Bektaş, M. (2007). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algısı ölçeği. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 175-183.

Bozbaş, Y. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlilik inançları ve sınıf yönetimi beceri algıları arasındaki ilişki*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi: Ankara.

Dolapçı, S. (2013). *Öğretmen adaylarının öz yeterlilik algıları ve kaynaştırma eğitimine bakış açıları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dolapçı, S. ve Yıldız Demirtaş, V. (2016). Öğretmen adaylarının öz yeterlilik algıları ve kaynaştırma eğitimine bakış açıları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*. 7(13): 141-160.

Er, K. ve Gürgan, U. (2011). Öğretmen adaylarının öz yeterlilik algıları ve kopya çekmeye ilişkin tutumları arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(26): 1-18.

Güven, B. ve Ersoy, E. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi I dersine ilişkin öz yeterlilik algıları ve bilişsel tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(21): 15-32.

Kaya, K. (2017). Yüzüncü Yıl Üniversitesi eğitim fakültesindeki sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının öz yeterlilik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 5(9): 446-454.

Kahyaoğlu, M. ve Yangın, S. (2007). İlköğretim öğretmen adaylarının mesleki öz yeterliliklerine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 15(1): 73-84.

Kılınç, E. ve Uygun, M. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlilik algıları ile bilişötesi farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(29): 1-15.

Korkut, K. ve Babaoğlan, E. (2012). Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlilik inançları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 8(16): 269-282.

Nakip, C. ve Özcan, G. (2016). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlilik inançları ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(3): 783-795.

Özerkan, E. (2007). *Öğretmenlerin öz yeterlilik algıları ile öğrencilerin sosyal bilgiler benlik kavramları arasındaki ilişki,* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Şahin, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz yeterliliklerinin incelenmesi, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uysal, İ. ve Kösemen, S. (2013). Öğretmen adaylarının genel öz yeterlilik inançlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2(2): 217-226.

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KİŞİLERARASI ÖZ YETERLİKLERİ İLE İLETİŞİM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Prof.Dr., Sabri SİDEKLİ [1], Arş.Gör. Dr., Alper YORULMAZ[2]

[1] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ssidekli@mu.edu.tr - ORCID ID 0000-0003-3202-6451

[2] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, alperyorulmaz@mu.edu.tr- ORCID ID 0000-0003-2832-6793

ÖZET

İnsanlar kendileriyle veya başkalarıyla birçok şekilde iletişime geçmektedir. Bunlardan bazıları sözlü iletişim, sözsüz iletişim, yazılı iletişim, kendiyle iletişim ve insanlar arası iletişimdir. Eğitim ortamlarında iletişimin olumlu yönde yüksek olabilmesi için öğretmenlerin bu konuda kendilerine ve yapabilirliklerine güvenmesi diğer bir deyişle etkili bir iletişim için öğretmenlerin kişilerarası öz yeterliklerine olan inançlarının yüksek olması gerekmektedir. Başarılı bir eğitimin gerçekleşebilmesi için okul içinde ve dışında öğrenci, öğretmen, idareci ve çevrenin sürekli iletişim halinde olması gerekmektedir. Okul içinde ve dışında öğrenci, öğretmen, idareci ve çevre iletişim döngüsünün en önemli sağlayıcısı eğitim-öğretim sürecinin de doğrudan ilgilisi olan öğretmenlerdir. Özellikle de eğitim-öğretimde başarının büyük bir kısmında öğretmenin aktif rol aldığı düşünülürse öğretmenlerin eğitim öğretim sürecinde hem kişilerarası iletişim kapasitelerine hem öğretme kapasitelerine hem de öğrencilerinin başarılı olacağına dair kendine güvenmesi ve bu konuda kendini yeterli hissetmesi gerekmektedir. Bu konularda kendine ve kapasitesine güvenen bir öğretmen öz yeterlik inancı yüksek bir öğretmendir. Bu nedenle araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz-yeterlikleri ile iletişim becerilerinin cinsiyet, not ortalaması ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmanın yönteminde ilişkisel tarama modellerinden korelasyonel model kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2021-2022 yılı Türkiyenin Ege Bölgesindeki bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 194 Sınıf Öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Veriler, 25 sorudan oluşan İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ) ve 18 sorudan oluşan Kişilerarası Öz Yeterlik Ölçeği (KÖYÖ) ile toplanmıştır. Öğretmen adaylarının her bir testten aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon katsayısı (r) hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda,

sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri ve iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Öz yeterlik, iletişim becerileri, sınıf öğretmeni adayları

1. GİRİŞ

Bandura'ya göre öz yeterlik, kişilerin bir amacı gerçekleştirebilmek için gerekli olan eylemleri yerine getirebilme ve bu süreci başarılı bir şekilde yönetebilmesidir. Kişilerin yeteneklerinin farkında olması ve kendisine inanması olarak da tanımlanabilir. Öz yeterliği yüksek olan bireylerin kendilerine daha büyük hedefler koyması ve bu hedefe ulaşırken tutarlı karar vermeleri motivasyonlarının da yüksek olmasını etkilemektedir. Öz yeterlik inancı yüksek olan bireylerin kendine güvenmeleri, zor görevleri üstlenmeleri, zor durumda pes etmek yerine meydan okuyucu bir kimliğe bürünmeleri gibi özelliklerden bahsederken, öz yeterliği düşük olan bireylerde bu durum tam tersidir. Birey işe odaklanmaktan çok sonuca odaklanıp çekimser davranır ve çok çabuk vazgeçer.

Öğretmenlerde ise öz yeterliği yüksek olanlar daha kaliteli ve etkin bir eğitim sunarken bir yandan da eğitim esnasında daha az strese girerler. Öğretmenin yetkinliği, onun öğretme çabasını, sınıf içi davranışlarını, yeniliklere açık ve yeni yöntemler denemeye hevesli olmasını, öğrenciyi ön planda tutarak öğrencinin motivasyonunu yüksek tutmasını, süreç boyunca daha planlı olmasını etkilemektedir (Milner ve Woolfolk Hoy; akt. Çelikkaleli ve İnandı,2012). Öğretmenin öz yeterlik algısı hem sınıftaki öğrenme ortamını etkiler hem de elde edilen verilerden etkilenerek süreç boyunca kendini yenileyen bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Özerkan, 2007). Öğretmenlerin kendilerini, mesleklerini tam olarak yapabilme açısından nasıl değerlendirdikleri öğretmen öz yeterliği kavramıyla karşılanabilir (Schunk ,2009; akt. Özerkan, 2007). Düşük öz yeterliğe sahip olan öğretmenler için, dersleri öğretmen merkezli işleyip materyal kullanımından kaçınarak sadece ders kitabından yararlandıkları söylenebilir. Bu yüzden sınıf öğretmeni adaylarının mesleğe başlamadan önce öz yeterlikleri ne kadar yüksek olursa mesleğe başladıklarında öğrenci merkezli, yeniliklere açık, çeşitli teknolojilerden yararlanarak verimli ders işlemeleri de kolay olacaktır.

Ashton (1984) öğrencilerin ders performanslarıyla öğretmenin öz yeterliği arasında tutarlı bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (Özerkan,2007). Ayrıca Friedman ve Kass (2002) ise sınıf içindeki öğretimin yanında, öğretmenlerin başta meslektaşlarıyla, idareci ve öğrencileriyle iyi ilişkiler kurabilmesi ve bunun sürekliliğinin olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Bu noktada öz yeterliği yüksek olan bireylerin iletişim becerilerini de yeteri kadar kullanabilmesi gerekmektedir. Alanında yetkin bir öğretmenin sahip olması gereken temel niteliklerden biri de dili etkin bir şekilde kullanmak olup bu beceri meslekî açıdan büyük bir öneme sahiptir (Baki, 2018).

İnsan toplumsal varlığın bir parçası olduğu için toplumda kendine gereken yeri sağlamasında iletişim önemli bir etkendir. İletişim, bilgi, düşünce, davranış gibi niteliklerin bireyler ya da gruplar arasında paylaşılmasını sağlamak için ortaya konan çabalar olarak düşünülebilir

(Güven, 2013; akt Milli ve Yağcı, 2016). İletişimin temel amaçları anlaşılmak ve anlamaktır. Bireylerin ana dili anlaşılır bir biçimde kullanması ve kendilerini güçlü bir şekilde ifade edebilmeleri için iletişim yeterliklerine sahip olması gerekmektedir. İletişim becerilerinin ne kadar etkili kullanıldığı, anlaşılma oranını arttıracağından dolayı, aile ve arkadaş ilişkilerinden, eğitim ve iş ortamındaki ilişkilere kadar her alanı olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Gün, 2018).

İletişim 5 öğeden oluşmaktadır. Bunlar; kaynak, alıcı, kanal, mesaj ve dönüt öğeleridir. İletişim süreci kaynak tarafından başlatılan bir süreç olup kaynaktan çıkan mesajın belirli bir kanal ile alıcıya ulaştırılması ve alıcından kaynağa tekrar dönüt verilmesi ile tamamlanan bir yapıya sahiptir (Yurdakal, 2018). Sürecin etkili olabilmesi için kaynağın göndereceği iletinin açık ve anlaşılır olmasına özen göstermesi gerekmektedir. İletişim becerisi topluma; gelişmelere açık, aktif, bilgi kaynaklarını bilinçli kullanan, bilgi kaynakları vasıtasıyla ulaştığı bilgileri yapılandırarak hayatına tatbik eden bireyler yetiştirmek bakımından oldukça önemlidir (Görmez ve Kardaş, 2017). Öğretmenlik mesleğinde de iletişim önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenin öğrenciyle, veliyle, meslektaşlarıyla ve idarecileriyle diyalog kurmasında etkili iletişimin önemi büyüktür. Bu noktada ise öğretmen adaylarının iletişim konusunda kendilerini geliştirmiş ve etkili iletişim becerilerine sahip olması gerekmektedir. Üniversite eğitimleri sırasında seçmeli derslerinde bile etkili iletişim dersi bulunmaktadır. Öğretmen her ne kadar alanında donanımlı olsa da iletişim becerilerine sahip olmadan bunları karşı tarafa aktaramayacaktır. İletişim becerisindeki yetersizlikler bazı ön yargı ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet vereceği için birçok başarısızlığında kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle kendini ifade edemeyen bir öğretmen öğrencisine de bu beceriyi kazandıramaz. Etkili iletişim becerilerine sahip öğretmenler de öğretim sürecinde etkili bir izlenim oluşturup, öğrenciler ile olumlu ilişkiler kurarak öğretici kişiliklerini en üst noktaya kadar taşıyabilmektedir (Çiftçi ve Taşkaya, 2010).

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz-yeterlikleri ile iletişim becerilerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi ve bu iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sınıf öğretmenliği adaylarının iletişim becerileri ve kişilerarası öz yeterlikleri düzeyi nedir?
2. Sınıf öğretmenliği adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri,
   2.1.Cinsiyet,
   2.2.Baba eğitim,
   2.3.Anne eğitim,
   2.4.Not ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri,
   3.1.Cinsiyet,
   3.2. Baba eğitim,
   3.3.Anne eğitim,
   3.4.Not ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri ve iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının ile kişilerarası öz yeterlikleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki incelendiğinden ilişkisel tarama modellerinden korelasyonel model kullanılmıştır.

2.1.Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu uygun örnekleme yöntemi ile seçilen 2019-2020 yılı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde öğrenim gören 194 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ile ilgili ayrıntılı bilgiler Çizelge 1'de verilmektedir.

Çizelge 1. Çalışma grubunun demografik özellikleri

Değişkenler	**Özellik**	**N**
Cinsiyet	Kadın	130
	Erkek	64
Sınıf düzeyi	1.Sınıf	27
	2.Sınıf	54
	3.Sınıf	53
	4.Sınıf	60
Not Ortalaması	1,99 ve altı	4
	2,00-2,49	28
	2,50-2,99	71
	3,00-3,49	77
	3,50 ve üzeri	14
Anne Eğitim Düzeyi	Hiç okula gitmemiş	26
	İlkokul mezunu	106
	Ortaokul mezunu	21
	Lise mezunu	27
	Üniversite mezunu	14
Baba Eğitim Düzeyi	Hiç okula gitmemiş	5
	İlkokul mezunu	79

	Ortaokul mezunu	37
	Lise mezunu	49
	Üniversite mezunu	24
Toplam		**194**

2.2.Veri Toplama Aracı

Kişilerarası Öz Yeterlik Ölçeği (KÖYÖ)

Kişilerarası Öz yeterliklerini belirlemek amacı ile Browers ve Tomic (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe' ye Çapri ve Kan (2006) tarafından uyarlanan 18 soruluk 5'li likert tipi (Tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) KÖYÖ ile toplanmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .93 olup bu çalışmada ise .94 olarak hesaplanmıştır.

İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ)

İletişim becerilerini ölçmek için Korkut Owen ve Bugay (2014) tarafından geliştirilen 25 soruluk 5'li likert tipi (Hiçbir zaman, nadiren, bazen, sıklıkla, her zaman) ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .88 olup bu çalışmada ise .90 olarak hesaplanmıştır.

2.3.Veri Toplama Süreci

Veriler tüm sınıf düzeylerinde kesitsel ve eş zamanlı olarak toplanmıştır.

2.4.Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, istatistik paket programlarından SPSS (Statistical Package of Social Science) Versiyon 22.0 kullanılarak amaçlar çerçevesinde analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Ölçekten elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel ve istatistik tekniklerden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin belirli dağılıma uyup uymadığını test etmek amacıyla Tek Örneklem KolmogorovSmirnov (K-S) Testi kullanılmış ve iletişim becerileri verilerinin +1 ile -1 arasında normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2013). Kişilerarası öz yeterlik verileri ise +2 ile -2 arasında normal dağılım göstermiştir (George, D., & Mallery, M., 2010). Ölçekten elde edilen verilerin çözümlenmesinde, İki değişkenli gruplar için "t testi", ikiden fazla değişkenli gruplar için "Tek Yönlü Varyans Analizi" ve farklılığın anlamlı bulunduğu gruplar için çoklu karşılaştırma yöntemlerinden "Dunnett" testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular .05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim ve kişilerarası öz yeterlik düzeylerine ilişkin betimsel istatistik sonuçları Çizelge 2'de verilmiştir**.**

Çizelge 2. Sınıf öğretmeni adaylarının İletişim ve Kişilerarası öz yeterlik düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler

Ölçek	$\bar{X}$	Ss
İletişim Becerileri	4.242	.623
Kişilerarası öz yeterlik	4.278	.732

Çizelge 2 incelendiğinde, sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerilerinin genel ortalamasının ($\bar{x} = 4.282$) "sıklıkla" düzeyinde olduğu görülmektedir. Kişilerarası öz yetrlikleri genel ortalamasının ($\bar{x} = 4.278$) da "katılıyorum" olduğu görülmektedir.

'Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri cinsiyete göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve iletişim becerilerinin, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Sınıf Öğretmeni Adaylarının İletişim Becerilerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	df	t	p
Kadın	130	4.687	.398	192	2.319	.021
Erkek	64	4.539	.452			

Çizelge 3'te verilen verilere göre öğrencilerin iletişim becerilerine ilişkin durum puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir (t_{192}=2.319 p<.05). Elde edilen anlamlı farklılığın kaynağı incelendiğinde kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha başarılı olduğu görülmüştür.

'Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri baba eğitim düzeyine göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve iletişim becerilerinin, baba eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

İletişimgenel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kaynak
Gruplar arası	2.042	4	.510	2.987	.020	Üniversite-ilkokul
Grup içi	32.300	189	.171			
Toplam	34.342	193				

Çizelge 4'te verilen veriler incelendiğinde öğrencilerin iletişim genel puanları baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir [F= 2.987, p< .05]. Elde edilen anlamlı farklılığın nerden kaynaklandığının belirlenmesi için Post Hoc testlerinden Dunnet C testi yapılmıştır. Dunnet C sonucunda anlamlı farklılığın üniversite mezunu olanların lehine olduğu belirlenmiştir. Baba eğitim düzeyleri ortalaması incelendiğinde üniversite mezunu ortalamasının ($\bar{x} = 4.886$) , ilkokul mezunu ortalamasından ($\bar{x} = 4.572$), daha yüksek olduğu görülmüştür.

'Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri anne eğitim düzeyine göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve iletişim becerilerinin, anne eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

İletişimgenel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1.529	4	.382	2.202	.070
Grup içi	32.812	189	.174		
Toplam	37.247	193			

Çizelge 5'te verilen veriler incelendiğinde iletişim genel puanlarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. [F=2.202 p>.05] olduğu için Post Hoc testi yapılmamıştır. Ortalamalar incelendiğinde üniversite mezunu ortalamasının diğer ortalamalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

'Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri not ortalamalarına göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve iletişim becerilerinin, not ortalaması değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Sınıf Öğretmeni Adaylarının İletişim Becerilerinin Not Ortalaması Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

İletişimgenel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1.378	4	.345	1.976	.100
Grup içi	32.964	189	.174		
Toplam	34.3452	193			

Çizelge 6'da verilen veriler incelendiğinde iletişim genel puanlarının not ortalamasına göre anlamlı farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. [F=1.976 p>.05] olduğu için Post Hoc testi yapılmamıştır. Ortalamalar incelendiğinde "1.99 ve altı" not ortalama aralığının diğer ortalamalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

'Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri cinsiyete göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve kişilerarası öz yeterliklerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 7. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişiler Arası Öz Yeterliklerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	df	t	p
Kadın	130	4.029	.554	192	-.186	.853
Erkek	64	4.046	.633			

Çizelge 7'de verilen verilere göre öğrencilerin kişilerarası öz yeterlik durum puanları cinsiyete göre göre anlamlı farklılık göstermemiştir (t_{192}=-186, p>.05). Bunun sonucunda cinsiyetlerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

'Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri baba eğitim düzeyine göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve kişilerarası öz yeterlikleri, baba eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişiler Arası Öz Yeterlikleri Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kişilerarası genel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	.579	4	.145	.425	.790
Grup içi	64.369	189	.341		
Toplam	64.948	193			

Çizelge 8'de verilen veriler incelendiğinde kişilerarası öz yeterlik genel puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. [F=.425 p>.05] olduğu için Post Hoc testi yapılmamıştır. Ortalamalar incelendiğinde hiç okula gitmemişlerin ortalamasının diğer ortalamalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

'Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri anne eğitim düzeyine göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve kişilerarası öz yeterlikleri, anne eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 9'de verilmiştir

Çizelge 9. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişiler Arası Öz Yeterlikleri Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kişilerarası genel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1.912	4	.478	1.433	.225

Grup içi	63.037	189	.334
Toplam	64.948	193	

Çizelge 9'da verilen veriler incelendiğinde kişilerarası öz yeterlik genel puanlarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. [F=1.433 p>.05] olduğu için Post Hoc testi yapılmamıştır. Ortalamalar incelendiğinde lise mezunları ortalamasının diğer ortalamalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

'Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri not ortalamalarına göre değişmekte midir?' sorusuna yanıt aramak için öğretmen adaylarının yanıtları incelenmiş ve kişilerarası öz yeterliklerinin, not ortalaması değişkeni açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Çizelge 10'da verilmiştir

Çizelge 10. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kişiler Arası Öz Yeterlikleri Not Ortalaması Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kişilerarası genel	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kaynak
Gruplar arası	4.661	4	1.165	3.653	.007	
Grup içi	60.287	189	.319			
Toplam	64.948	193				

Çizelge 10'da verilen veriler incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri not ortalamasına göre anlamlı farklılık göstermektedir [F= 3.653, p<.05]. "1,99 ve altı" not ortalamasına sahip olanların ortalaması ($\bar{x} = 4.458$), "2.00- 2.49" not ortalamasına sahip olanların ortalaması ($\bar{x} = 3.750$), "2.50- 2.99" not ortalamasına sahip olanların ortalaması ($\bar{x} = 4.093$), "3.00- 3.49" not ortalamasına sahip olanların ortalaması ($\bar{x} = 4.111$), "3.50 ve üzeri" not ortalamasına sahip olanların ortalaması ($\bar{x} = 3.769$) olarak bulunmuştur. Elde edilen anlamlı farklılığın nerden kaynaklandığının belirlenmesi için Post Hoc testlerinden Dunnet C çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Dunnet C sonucunda anlamlı farklılığın kaynağı analiz sonuçlarında çıkmamıştır.

Çizelge 11. Sınıf Öğretmenleri Adaylarının İletişim Becerileri ve Kişiler Arası Öz Yeterlikleri Arasındaki İlişki

		İletişim Becerileri	Kişiler Arası Öz Yeterlik
İletişim Becerileri	Pearson Korelasyon	1	.430**
	Sig.(2-tailed)		.000
	N	194	194
Kişiler Arası Öz Yeterlik	Pearson Korelasyon	.430**	1
	Sig.(2-tailed)	.000	
	N	194	194

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

Çizelge 11'de görüldüğü üzere sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri ile iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (r=.430, p=.000)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçları şöyledir;

Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlik ve iletişim becerilerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu Pehlivan (2005), Çevik (2011), Milli ve Yağcı (2016) ile paralellik göstermektedir.

Cinsiyete göre sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri incelendiğinde kadın öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin erkek öğretmen adaylarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Kılçıgil, Bilir, Özdinç ve diğerleri (2009), Çiftçi ve Taşkaya (2010), Yılmaz ve Altunbaş (2012) ve Korkut (2005) tarafından yapılan araştırmalarda ise yine kadın öğretmen adaylarının erkeklere göre iletişim konusunda daha yetkin olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgu ayrıca Owen ve Bugay (2014) iletişim becerilerinde cinsiyetin önemli ve belirleyici bir rol üstlenip kadınların bu konuda gelişmiş becerilere sahip olduğunu belirtmektedir.

Baba eğitim düzeyine göre sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri incelendiğinde üniversite mezunu babaların ortalamasının ilkokul mezunu babalardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum iletişim becerilerinde kendini geliştirmiş babaların çocuklarına daha iyi rol model olmasıyla açıklanabilir. Sınıf öğretmeni adaylarının rol model veya taklit etme gibi stratejileri kullanarak iletişim becerilerini geliştirmesinde babaların eğitim durumunun önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu Özgen ve Bindak (2011) tarafından lise öğrencilerine yapılmış öz yeterlik çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Anne eğitim düzeyine göre sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri incelendiğinde baba eğitim düzeyinde olduğu gibi yine üniversite mezunu annelerin lehine anlamlı bir fark çıkmasını beklerken manidar fark çıkmamıştır. Bunun sonucunda sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerilerinde annelerinden etkilenmediği söylenebilir.

Not ortalamasına göre yapılan iletişim becerileri değerlendirmesinde ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Not ortalaması yüksek olan sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri daha yüksek olmaktadır diye düşünülürken ortalamalar incelendiğinde "1.99 ve altı" ortalamaya sahip olanların ortalaması diğer not ortalamalarından daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Bu bulgu Gün (2018) tarafından yapılan müzik öğretmeni adaylarının iletişim becerileriyle ilgili yapmış olduğu çalışmayla paralellik göstermektedir.

Cinsiyete göre sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri incelendiğinde kadın ve erkek öğretmen adayları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu bulgu Özaydın, Çavaş ve Arslan Cansever (2017), Saracaloğlu, Yenice ve Özden (2013) ve Şahin Taşkın ve Hacıömeroğlu (2010) ile paralellik göstermektedir.

Baba ve anne eğitim düzeyine göre sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri incelendiğinde hem baba eğitim düzeyi hem de anne eğitim düzeyi ayrı ayrı incelendiğinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde bu sonuç Zehir ve Zehir (2016) tarafından matematik öğretmen adaylarına yapılan çalışmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleri not ortalaması değişkeni açısından incelendiğinde manidar bir fark bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde Şahin Taşkın ve Hacıömeroğlu (2010) tarafından sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlikleriyle ilgili yapılan çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir.
Bu araştırmadan elde edilen sonuçlardan hareketle cinsiyet, not ortalaması ve anne baba eğitim düzeyi açısından genelleme yapılamayacağı söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise Sınıf öğretmeni adaylarının kişilerarası öz yeterlikleriyle iletişim becerileri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu ve kişilerarası öz yeterlikleri arttıkça iletişim becerilerinin de arttığı söylenebilir. Öz yeterliği yüksek olan sınıf öğretmeni adaylarının iletişim kurmaktan çekinmeyeceğini ve iletişim kurma konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Çiftçi ve Taşkaya (2010) tarafından yapılan sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri ve öğretmen öz yeterlikleri çalışmasında iletişim becerileri ve öğretmen öz yeterlikleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu öğretmen adaylarının sınıf içi iletişim ve öğrenme öğretme sürecinde iletişim becerilerinin önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir. Altunçekiç, Yaman ve Koray (2005) tarafından öğretmen adaylarının öz yeterlik düzeyleri ve problem çözme becerileri arasında yapılan çalışmada öğretmen adaylarının öz yeterlik düzeyleri ve problem çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Saracaloğlu, Yenice ve Özden (2013)'in yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının öz yeterlik algılarıyla akademik kontrol odakları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Baki (2018) tarafından yapılan Türkçe öğretmeni adaylarının konuşma öz yeterlikleri ve iletişim becerileri araştırmasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak sınıf öğretmeni adaylarının alan bilgisi artınca kendine olan güveninin artmasıyla birlikte çevresindeki meslektaş, veli, müdür ve sınıfındaki öğrencileriyle olan iletişim becerileri de gelişecektir.

Öneriler

- Öğretmenlik mesleği iletişim becerilerinin üzerine kurulmuş bir meslek olduğu için sınıf öğretmeni adaylarının lisans sürecinde "Etkili İletişim" dersini mutlaka almaları ve bu konuda kendilerini geliştirmeleri önerilmektedir.
- Kişilerarası öz yeterlikleri için lisans eğitimi boyunca yaratıcı drama dersleri etkin bir şekilde uygulanıp drama yöntemiyle öz yeterliklerinin geliştirilmesi.
- İletişim ve öz yeterlikle ilgili üniversiteler tarafından seminer veya konferanslar düzenlenerek öğretmen adaylarının katılımı teşvik edilebilir.
- Çalışma farklı üniversitelerde veya farklı büyüklükte örneklem gruplarına uygulanarak genişletilebilir.

KAYNAKÇA

Akbaş, A., & Çelikkaleli, Ö. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimi özyeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 98-110.

Ashton, P. (1984): "Teacher efficacy: A motivational paradigm for effective teacher education. *Journal of Teacher Education*", 35, 28-32.

Altunçekiç, A., Yaman, S., & Koray, Ö. (2005). Öğretmen adaylarının özyeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme becerileri üzerine bir araştırma (Kastamonu ili örneği). *Kastamonu Egitim Dergisi*, 13 (1), 93-102.

Baki Y., "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Konuşma Öz Yeterlikleri ve İletişim Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies*, vol.13, pp.213-233, 2018

Baykara Pehlivan, K., (2005). Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları üzerine bir çalışma. *İlköğretim Online.* 4(2), ss: 17-23. www.ilköğretim-online.org.tr. (15.04.2010).

Çapri, B., ve Kan, A. (2006). Öğretmen Kişilerarası Öz-yeterlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(1), 48-61.

Çelikkaleli, Ö. ve İnandı, Y. (2012). İlköğretim öğretmenlerinde disiplin anlayışı ve kişilerarası ilişkiye yönelik yetkinlik inancının incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2 (2), 15-28.

Çevik, Deniz Beste, "Müzik Öğretmeni Adaylarının İletişim Becerileri". GÜ, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, Ankara 2011, s. 1-13.

Çiftçi, Sabahattin ve Taşkaya, Serdarhan M, "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öz Yeterlik ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişki*", e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt, 5, Sayı 3, 2010, s. 509-512

Elkatmış, M, Ünal, E. (2014). Sınıf Öğretmeni Adaylarının iletişim Beceri Düzeylerine Yönelik Bir Çalışma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 107-122

Ercan Özaydın, T, Çavaş, P, Arslan Cansever, B. (2017). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Özyeterlik İnançlarının Değerlendirilmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 18 (1), 1-30

Friedman, I. A. & Kass, E. (2002). Teacher self-efficacy: a classroom-organization conceptualization. Teaching and Teacher Education, 18(6), 675-686.

Görmez, E. ve Kardaş, M. N. (2017). Etkili Medya Eğitimi Uygulamaları İçin Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/14,

Gün E., "Müzik Öğretmeni Adaylarının İletişim Becerileri", *Turkish Studies*, vol.13, p. 615-622, 2018.

İkiz, F, Yörük, C. (2013). Öğretmen Adaylarının Öz-Yeterlik Düzeyleri ile Aile İşlevlerinin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 225-252.

Kahyaoğlu, M, Yangın, S. (2007). İlköğretim Öğretmen Adaylarının Mesleki Özyeterliklerine İlişkin Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 73-84.

Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (28), 143-149.

Korkut-Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim becerileri ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 51- 64.

Kılcıgil, Ertan, Bilir, Pervin, Özdinç, Özlem, Eroğlu, Kaan ve Eroğlu, Başak "İki Farklı Üniversitenin Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2009, s. 19–28.

Milli, M. S., Yağcı, U. (2017). Öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 17 (1), 286-298.

Nacar, F.S., &Tümkaya, S. (2011). Sınıf öğretmenlerinin iletişim ve kişilerarası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 493-511.

Özerkan, E. (2007) *Öğretmenlerin öz-yeterlik algıları ile öğrencilerin sosyal bilgiler benlik kavramları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Özgen, K. ve Bindak,. R. (2016). Lise Öğrencilerinin Matematik Okuryazarlığına Yönelik Öz-Yeterlik İnançlarının Belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. Bahar.1073-1089.

Saracaloğlu, A. S., Yenice, N. ve Özden, B. (2013). Fen bilgisi, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen öz-yeterlik algılarının ve akademik kontrol odaklarının incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 227-250.

Taşkın, Ç, Hacıömeroğlu, G. (2010). Öğretmen Özyeterlik İnanç Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Özyeterlik İnançları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 63-75.

Yenice, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Öz -Yeterlik Düzeyleri ile Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (39), 36-58.

Yılmaz, N, Altunbaş, S. (2012). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri ile Sınıf Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 183-196.

Yurdakal, İ. H., (2018) "Öğretmen Adaylarının Etkili İletişim Dersine İlişkin Bakış Açıları", *Turkish Studies*, vol.13, p. 1755-1765.

Zehir, K, Zehir, H. (2016). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Okuryazarlığı Öz-Yeterlik İnanç Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2 (2), 104-117.

HALK EĞİTİM MERKEZLERİNDE GÖREV ALAN İDARECİLERİN MERKEZLERİN İHTİYAÇLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

- **Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR [1]**
- **HANDAN YELKENCİ [2]**

[1] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,fazilet.tasdemir@erdogan.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-0430-9094

[2] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, handan_yelkenci22 @erdogan.edu.tr

ÖZET

Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılıklar göstermekle birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nün yetişkin tanımı 24 yaş üzerindekileri kapsamaktadır.. Türkiye'de ise, zihinsel bir engel bulunmaması koşuluyla 18 yaşını geçen birey yasal olarak yetişkin sayılmaktadır. Türkiye'de; resmî ve özel kurum ve kuruluşlar, belediyeler, meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, gönüllü kuruluşlar, üniversiteler, bakanlıklar ve Halk Eğitim Merkezleri (HEM) yetişkin eğitimi sunmaktadır. Türkiye genelinde 2017 yılından itibaren Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı 987 Halk Eğitimi Merkezi bulunmaktadır. Bu araştırmada Halk Eğitimi Merkezlerinde görev alan idarecilerin merkezlerinin ihtiyaçlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlamıştır. Araştırma nitel paradigmayı temele alan bir olgu bilim çalışmasıdır. Olgu bilim, yaşanmış deneyimi değerlendirmeye odaklanan, amaç edinen bir yöntemdir. Olgu bilimde, olguyu yaşayan kişilerin olgu ile aralarında bir bağlantının olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmanın evreni Rize ilinde Halk Eğitim Merkezlerinde görev yapmakta olan 33 yönetici oluşturmaktadır. Katılımcıların %75.8'i erkek, %24.2'si kadındır. Halk Eğitimi Merkezinde verilen eğitimlerin halkın çalışma hayatına katkı sağladığına yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde, katılımcıların %60.6'sı halk eğitim merkezinin sunduğu içerik toplumun kültürel ve sohbet sosyal ihtiyaçlarını, %39.4'ü kısmen desteklediği yanıtları vermişlerdir Katılımcılar Halk Eğitim Merkezi'nde sınavların değerlendirilmesi konusunu %78.8'i adil, %18.2'si kısmen adil davranıldığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %45.5'i Halk Eğitim Merkezi'nde kurslar için yeterli alanın, dersliklerin kısmen yeterli olduğunu düşünürken, %30.3'ü yetersiz bulmuşlardır. Halk eğitim merkezine verilen eğitim programı içeriklerini yeterliliği konusunda katılımcıların %39.4'ü kısmen, %57.6'sı evet yanıtları vermişlerdir. Merkezde açılan kursların işlevselliği konusunda katılımcıların %39.4'ü kısmen, %54.5'e evet yanıtları vermişlerdir. Halk Eğitim Merkezlerinin en önemli ihtiyacı, sorununun açılan kursların içerikleri ve usta eğiticilerin eğitim eksikliği, bina yetersizliği, üretilen ürünlerin satışı ve malzemelerin pahalılığı, personel eğitimi bütçe araç gereç ve derslik, kalifiye personel eksikliği, kurumların kendine ait hizmet binasının olmayışı yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk Eğitim Merkezi, Yetişkin Eğitimi, Hayat Boyu Öğrenme, Yönetici.

* Bildiri, Aralık 2022 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programında Bitirme Projesi olarak kabul edilmiş araştırmadan üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Kendisinin ve başkalarının yaşamını sürdürebilmek için üretim yapabilecek ve gereken kararları, kendi başına alabilecek biçimde bedensel ve ruhsal gelişimini tamamlamış, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen birey, yetişkin bireydir. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılıklar göstermekle birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nün yetişkin tanımı 24 yaş üzerindekileri kapsamaktadır.. Türkiye'de ise, zihinsel bir engel bulunmaması koşuluyla 18 yaşını geçen birey yasal olarak yetişkin sayılmaktadır (Ulusoy-Gökkoca, 2001). TDK'ye göre ise yetişkin; beden, ruh ve duygu bakımlarından olgunluğa erişmiş olan, kanunların belirttiği belli bir yaşı aşmış, toplumsal sorumluluklarını bilme durumunda olan kişidir (https://sozluk.gov.tr).

Farklı kültürel yaklaşımlar ve farklı amaç ve eylem biçimleri gerektirmesi sebebiyle terminolojik farklılıklara sahip olan yetişkin eğitimi kavramı ise Buttedahl, Ironside, Lengrand ve Titmus (1985, s. 18-19)'a göre 'bireyin sahip olduğu yetenekler ile genel ve mesleki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve kişisel gelişiminin sağlanması amacıyla okul eğitimi dışında ve/veya yanında düzenlenen her türlü amaçlı, planlı ve düzenli eğitim ve öğretim etkinlikleri' olarak tanımlamaktadır (Terzioğlu- Barış, 2013). Bir başka tanıma göre ise yetişkin eğitimi, asıl uğraşı artık okula gitmek olmayanların, yaşamlarının herhangi bir aşamasında duyacakları öğrenme gereksinimlerini ve ilgilerini tatmin etmek üzere düzenlenen eğitimdir (https://www.oecd.org/). UNESCO'ya göre de yetişkin eğitimi; genellikle on beş ya da daha ileri yaşta olup normal okul ve üniversite sisteminin dışında bulunan kimselerin yararına sunulan ve gereksinimlere göre düzenlenen eğitimdir (Okçabol, 2006).

Günümüzde yetişkin eğitimi, zorunlu eğitim sürecini kapsamakla birlikte herhangi bir sebeple örgün eğitim alamamış ya da eğitimi kesintiye uğramış bireylere yönelik yaygın eğitim faaliyetleri ile gayri resmi öğrenme faaliyetlerini de kapsayan bir eğitim yaklaşımını ifade etmektedir. Bugün dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de ülkemizde de bu eğitim faaliyetleri 'eğitim kurumlarının halka yönelik yaygın eğitim faaliyetleri' ya da 'kamu ve özel sektör çalışanlarına yönelik hizmetiçi eğitim faaliyetleri' şeklinde gerçekleşmektedir (Terzioğlu-Barış, 2013).

Yetişkin Eğitiminin İlke ve Görevleri

Yetişkin *eğitiminin temel ilkeleri şu şekilde listelenip özetlenebilir:*

1) *Benlik kavramları:* Yetişkinler artık kendilerini çocuk gibi tam zamanlı bir öğrenici olarak görmekten çıkıp üretici ya da yapıcı olarak görmeye başlarlar. Böylece yetişkinin benlik kavramı uygun bir benlik kavramı haline gelir. Yetişkinlerde kendi öğrenme gereksinmelerini kendilerini tanıması söz konusudur.

2) *Deneyimin rolü:* Yetişkinler gençlerden daha büyük bir deneyim birikimine sahiptirler ama aynı zamanda deneyimlerinin de farkındadırlar. Yetişkinler kimliklerini kendi deneyimlerinden çıkarırlar. Yetişkinler öğrendikleri şeyleri gündelik yaşamlarına uygulama eğilimindedirler.

3) *Öğrenmeye hazır oluş:* Gelişim psikologlarının belirlediği gelişim görevlerinin her biri kişiyi öğrenmeye hazırlar. Yetişkinlerin belirli bir öğrenmeyi kapabilmesi için öğretim

programını onların gelişim görevlerine göre hazırlanması gerekmektedir.

4) *Öğrenme yönelimi:* Yetişkinler öğrendiklerini hemen uygulayacakları bir perspektife sahiptirler. Yetişkin için eğitim, yeteneklerini o anda yaşam sorunlarını çözebilecek düzeye çıkarma sürecidir (http://mustafacavusoglu01.blogspot.com/2011/04/andr ogoji-yetiskin-egitimi.html).

5) *İsteklilik:* *Yetişkinler dış motivasyon unsurlarına (daha iyi iş, terfi, yüksek maaş gibi) da tepki verirler fakat en etkili motivatörler iç motivasyon unsurlarıdır (hayat kalitesi, iş tatmini gibi). Tüm normal yetişkinler gelişmek ve ilerlemek için motivasyona sahiptirler (*http://ogretim-zeynep.blogspot.com/2011/04/androgoji-nedir.html).

Duman (2000) ise yetişkin eğitiminin temel ilkelerini şu şekilde sıralamıştır:

- İnsanın değişen koşullara uyum sağlama ve eğitilebilir olma gibi özelliklere sahip olması,
- İnsanın doğasının ve koşullarının mükemmelliğe doğru gelişmeci bir eğilime sahip olması,
- İnsanın doğal olan, kendi kendini geliştirme arzu ve isteği,
- Eğitim fırsat ve olanaklarındaki eşitsizlikleri en aza indirme gereği,
- Eğitimin beşikten mezara yaşam boyu bir süreç olarak kabul edilmesi,
- Öğrenmenin en temel insan gereksinimlerinden birisi olması,
- Eğitim ve öğrenmenin insan hakkı olarak kabul görmeye başlaması,
- Yetişkinlerin de öğrenebileceğinin bilimsel olarak kanıtlanması,
- Yetişkinlerin kendi kendilerine de öğrenebilmeleri ve bu öz yönetimli öğrenmelerin yetişkinlerin eğitiminde giderek önem kazanması,
- Gönüllülük.

Yetişkin eğitiminin temel görevlerini Geray (2002) şu yönlerde kümelendirmiştir:

- *Eksiklikleri giderici, tümleyici eğitim:* Yetişkin eğitimi, örgün eğitim kurumlarından yararlanamamış olanlara, temel eğitimden yararlanmış olanlara da eksikliklerini giderici, tümleyici, yenileyici bir eğitim verir.
- *Meslek ve sanat öğretimi:* Herhangi bir meslek ya da sanat sahibi olmayanları gerekli bilgi ve becerilerle donatarak meslek ya da sanat sahibi kılacak eğitimi verir, meslek ve sanat sahibi olanlara da bu alandaki yeni gelişmeleri öğretir.
- *Toplum eğitimi:* Yetişkin eğitimi, bireyin toplumdaki görevini daha iyi başarmasını sağlayıcı, toplumla ilişkilerini geliştirici, toplumsal sorunları çözmeye yöneltici bir eğitimi sağlar.
- *Genel kültür:* Yetişkin eğitimi, bireyin kişisel gelişmesini sağlayıcı genel kültürü verir.
- *Siyasal katılma:* Yetişkin eğitimi, bireyin siyasal sürece katılmasını kolaylaştırıcı, bilinçlendirici bir eğitim verir.

Türkiye'de Yetişkin Eğitimini Veren Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye'de; resmî ve özel kurum ve kuruluşlar, belediyeler, meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, gönüllü kuruluşlar, üniversiteler, bakanlıklar ve Halk Eğitim Merkezleri (HEM) yetişkin eğitimi sunmaktadır (MEB, 2018).

Halk Eğitimi Merkezleri (HEM)

Halk Eğitimi genel olarak, toplumu ve bireyleri insani ve milli değerlerle donatarak, ekonomik ve sosyal yönlerden dinamik duruma getirme amacıyla, topluma eğitim faaliyetleri sunulmasıdır (http://www.ilkogretmen.com/halk-egitimi-nedir/).Geray'ın (2002) tanımına göre ise Halk Eğitimi, yetişkinlere ve okul dışındakilere yönelmiş düzenli ve örgütlü bir eğitim çabasıdır. Halk Eğitimi, yaygın eğitim veya yetişkin eğitimi örgün eğitimden yararlanmayan, bu eğitimin bir kademesinden ayrılan ya da okul eğitimini tamamlayan yetişkinlerin genel ve mesleki bilgi ve yeteneklerini sürekli bir şekilde geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim şeklidir (Selçuk, 2017).

Herhangi bir eğitsel çalışmanın Halk Eğitimi sayılması için:

- Eğitimin, işi okula gitmek olmayan fakat toplumda sorumluluk yüklenmiş ya da yüklenmeye elverişli durumda olan yetişkinlere ya da okul öncesi ya da zorunlu okul çağındakilere okul dışında verilmesi,
- Yeteneklerini, eylemlerini, davranışlarını geliştirmek amacını güden birey, daha doğrusu katılımcı ile halk arasında öğrenci-öğretici, daha doğrusu katılımcı-eğitici ilişkisinin kurulması,
- Bu ilişkinin rastlantıya bırakılmaması, düzenli, tasarlı biçimde kurulup sürdürülmesi gerekir (Geray, 2002).

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları yönetmeliğine göre Halk Eğitimi Merkezleri; "kurs ve kurs dışı faaliyetler, belge, denklik ve önceki öğrenmelerin tanınması işlemleri, işletmelerde mesleki eğitim faaliyetleri, araştırma, geliştirme ve arşivleme işlemleri, ulusal ve uluslararası tanıtım faaliyetleri, tasarım, üretim ve pazarlama faaliyetleri, nitelikli iş gücü yetiştirilmesinde mesleki ve teknik içerikli eğitim faaliyetleri, her türlü yarışma, fuar, sergi, sempozyum, panel, proje, iş birliği belgesi, sanatsal, sosyal, kültürel ve benzeri etkinlikler düzenleme, katılım sağlama, temsil etme ile yayın hazırlama faaliyetleri, açık öğretim okulları eğitim hizmetleri, uzaktan öğrenme faaliyetlerinin" gerçekleştirildiği hayat boyu öğrenme kapsamında kurslar ile eğitici faaliyetlerin düzenlendiği kurumlardır (MEB, 2018).

Türkiye genelinde 2017 yılından itibaren Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı 987 Halk Eğitimi Merkezi bulunmaktadır (http://www.hemhalkegitim.com/halk-egitim-merkezleri-2017-1-istatistikler/).

Halk Eğitimi Merkezlerinin Amaç ve İlkeleri

Halk Eğitimin Amaçları MEB tarafından özet olarak şu şekilde belirlenmiştir:

● Bireylere okuma-yazma öğretmek ve yaşam boyu eğitimlerini sağlamak,

● Toplum üyelerinin Atatürk devrimlerine bağlı bilimsel, özgür, demokratik düşünme güçlerini geliştirici çalışmalar yapmak,

● Toplum kalkınmasını sağlamak için, kamusal, özel ve yerel kaynakları harekete geçirerek, kalkınma projelerine bireylerin katılımını sağlamak,

● Ulusal kültür değerlerini korumak, evrensel kültüre açık olarak geliştirmek ve yaygınlaştırmak,

● Yerel özellikler ve gereksinimlere göre eğitim-üretim-istihdam, pazarlama ve örgütlenmeye yönelik çalışmalar yapmak,

● Sanayiinin gereksinimi olan işgücünün yetiştirilmesine yardımcı olmaya yönelik olarak çeşitli mesleklerde çalışanların hizmet içinde yetiştirilmesi için gerekli olanakları sağlamak,

● Kırsal kesimden kente göç eden bireylerin bulunduğu topluluğa uyumunu sağlayıcı etkinlikler düzenlemek,

● Halk sağlığının korunması, aile planlaması, sivil savunma, sağlıklı konuta kavuşmuş bir üretici, tutumlu bir tüketici toplum yaratmaya yönelik çalışmalarda bulunmak,

● Boş zamanları sosyal ve kültürel etkinliklerle değerlendirmeye yönelik eğitim çalışmaları yapmaktır (http://surhem.meb.k12.tr).

Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları yönetmeliğine göre yaygın/Halk Eğitimin amaç ve işlevinin; toplumun özellikleri ve ihtiyaçlarına göre bireylere;

a) Millî bütünleşmeyi güçlendirici ve yurttaşlık görevini bilinçli olarak yapmalarını sağlayıcı, demokrasiyi güçlendirici, kişilerin düşüncelerini, kişiliklerini ve yeteneklerini geliştirici biçimde eğitim çalışmaları yapmak,

b) Okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak,

c) Çağımızın bilimsel, teknolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerine uyumlarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak,

d) İmkânların elverişli olması durumunda bilişim teknolojisi kullanılarak yaygın eğitimi yurt dışında ve ikili anlaşmalar çerçevesinde yaygınlaştırmak, diğer ülkeler ile Türk Cumhuriyetleri ve Türk topluluklarına yönelik programlar hazırlayıp uygulamak,

e) Türkçe'nin doğru, güzel, etkili ve kurallarına uygun olarak öğretilmesi, kullanılması ve yaygınlaştırılması yönünde yurt içi ve ikili anlaşmalar çerçevesinde yurt dışı için öğretim programları hazırlamak ve uygulanmasını sağlamak,

f) Toplumun kalkınmasında kamu, özel ve yerel kaynaklar harekete geçirilerek kalkınma projelerine halkın katılımını sağlayıcı önlemler almak,

g) Millî kalkınmayı destekleyici, toplumsal projelerin başarıya ulaşması için eğitim etkinliklerini düzenlemek ve bu tür çalışmalara katılmak,

h) Millî kültür değerlerinin korunması, dünya kültürüne açık olarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yardımcı olmak,

ı) Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışmaya yönelik alışkanlıklar kazandırmak,

j) Tarım, endüstri ve hizmet sektöründeki yeni teknolojilerin tanıtılmasına, yeni hizmet alanlarının geliştirilmesine, işsiz ya da farklı bir iş kolunda çalışmak isteyenlerin

istihdamını sağlayıcı ve çalışanların hayat seviyelerini yükseltici beceriler kazanmalarına yardımcı olmak,

k) Yöresel özelliklere ve ihtiyaçlara göre eğitim-öğretim, üretim, istihdam, pazarlama ve örgütlenmeye yönelik çalışmalar yapmak,

l) Kırsal kesimden göç edenlerin kent kültürüne uyum sağlamalarına yönelik eğitim çalışmaları yapmak,

m) Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak sanayinin ihtiyacı olan iş gücünün yetiştirilmesine yardımcı olmak için meslekî ve teknik içerikli eğitim çalışmaları yapmak,

n) Mesleklerinde hizmet içi eğitim vermek ve çeşitli mesleklerde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırma imkânı sağlamak,

o) Sağlık kuruluşları ve alan uzmanlarının iş birliğinde halk sağlığının korunması, aile planlaması, sivil savunma, sağlıklı beslenme ve barınma, iyi bir üretici ve bilinçli bir tüketici olma niteliğini kazandırıcı çalışmalar yapmak,

p) Serbest zamanlarını en iyi şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak, yeteneklerini sergileme ve geliştirme imkânları sağlamak,

r) Özel eğitim gerektiren, gelişim özelliklerine dayalı bireysel yeterlilikleri doğrultusunda okuma-yazma öğretmek, eğitimlerini tamamlatmak, bilgi ve beceri kazanmalarını sağlamaktır (https://www.mevzuat.gov.tr).

Millî eğitimin genel amaçları ve temel ilkeleri ile bu Yönetmeliğin 5 inci maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda yaygın/Halk Eğitim hizmetlerinin ilkeleri şunlardır:

a) Herkese açıklık: Herkesin yararlanabileceği biçimde yürütülür ve özel eğitim gerektiren bireyler için özel önlemler alınır.

b) İhtiyaca uygunluk: Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak gerçekleştirilir.

c) Süreklilik: Bireylerin hayat boyu yararlanabilecekleri biçimde düzenlenir.

d) Bilimsellik: Her derece ve türdeki program ve uygulamalar, bilimsel araştırmalara dayalı olarak sürekli geliştirilir ve yenilenir.

e) Planlılık: Kalkınma planları hedeflerine uygun şekilde; eğitim-öğretim, üretim, insan gücü, istihdam ilişkileri dikkate alınarak üretkenliğe ağırlık verilecek biçimde planlanır.

f) Yenilik ve gelişmeye açıklık: Programlar; öğrenme ve öğretme yöntemleri ile ders araç-gereç, bilimsel ve teknolojik gelişmelere, çevrenin ve ülkenin ihtiyaçlarına göre sürekli geliştirilir.

g) Gönüllülük: Bireyin ve toplumun çalışmalara isteyerek katılımları esas alınır. Sivil toplum kuruluşlarının yaygın eğitim etkinliklerine katılımlarının desteklenmesi ve özendirilmesi, yetki ve sorumluluklarının paylaşılması, merkez ile ailenin iş birliği, kulüpler, gönüllü çalışma grupları ve benzeri oluşumlara çalışma imkânı verilir.

h) Malî destek: Döner sermaye kapsamı dışındaki kurs ve etkinlikler ücretsizdir. Gerçek ve tüzel kişiler, etkinliklere gönüllü olmak şartıyla aynî ve nakdî katkıda bulunabilirler. Aynî katkılar tamamıyla bağış şeklinde olabileceği gibi karşılıksız olarak belli bir etkinlik dönemi içinde kullanım şeklinde de olabilir.

ı) Her yerde eğitim: Amaçlar, düzenli ve programlı olarak yalnız kamu ve özel kurum ve kuruluşlarda değil aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilir.

j) Bütünlük: Örgün eğitim ile birbirlerini tamamlayacak ve destekleyecek, gerektiğinde aynı nitelikleri kazandırabilecek biçimde, her türlü imkânlarından yararlanabilecek bir bütünlük içerisinde düzenlenir.

k) Eş güdüm: Aynı alanda hizmet yürüten çeşitli kamu, özel ve gönüllü kurumlar arasında eş güdüm ve iş birliği sağlanarak hizmetlerde etkililik ve verimlilik artırılır. Bu etkinlikler, millî eğitimin amaçlarına uygunluk yönünden denetlenir (https://www.mevzuat.gov.tr).

Halk Eğitimi Merkezlerindeki Kurs Programları

Halk Eğitimi Merkezlerinde 75 alan başlığı altında 2800 mesleki kurs ve 1080 genel kurs olmak üzere 3880 farklı kurs bulunmaktadır. Bu alanlardan bazıları: aile ve tüketici bilimleri, hasta ve yaşlı hizmetleri, spor, yabancı diller, güzellik ve saç bakım hizmetleri, giyim üretim teknolojisi, el sanatları, kişisel gelişim ve eğitimdir (http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogra/)

Bu araştırmada Halk Eğitimi Merkezlerinde görev alan idarecilerin merkezlerinin ihtiyaçlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlamıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel paradigmayı temele alan bir olgu bilim çalışmasıdır. Olgu bilim, yaşanmış deneyimi değerlendirmeye odaklanan, amaç edinen bir yöntemdir. Olgu bilimde, olguyu yaşayan kişilerin olgu ile aralarında bir bağlantının olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle bu araştırma yöntemi, bireylerin deneyimlerini tanımlamak ve yorumlamak için bireylerden deneyimlerini ödünç almaktadır (Jasper, 1994; Miller, 2003). Üniversitede görev yapan yöneticilerin yükseköğretimde kullanılan uzaktan eğitim modellerine yönelik görüşleri dokümanlardan ve görüşmelerden elde edilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Rize ilinde Halk Eğitim Merkezlerinde görev yapmakta olan 33 yönetici oluşturmaktadır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Halk Eğitim Merkezlerinde görev yapmakta olan yöneticilerin görüşlerine yer verilmiştir. Demografik özeliklerine yer verilmiştir: Katılımcıların %75.8'i erkek, %24.2'si kadındır. Katılımcıların; %30.3'ü yüksek lisans, %66.7'si lisans eğitimi almıştır. Katılımcıların; %36.4'ü 6-10 yıl arasında, %54.5'i 1-5 yıl arasında görev yapmaktadır.

1. Halk Eğitim Merkezleri eğitim öğretimle ilgili yaşadığı değişim ve gelişimleri takip ediyor musunuz? Katılımcıların; %84.8'i evet, %15.2'si kısmen takip etmektedir.

2.Halk Eğitim Merkezinin sunduğu içerik, toplumun kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını destekliyor mu?

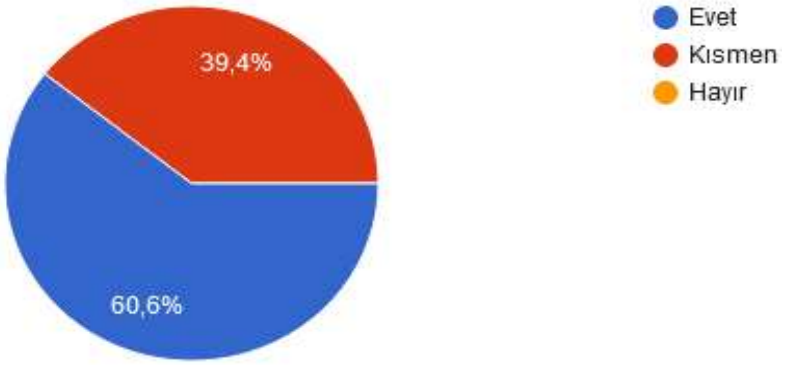

Görsel 1. Sosyal İhtiyaçlar

Katılımcıların; %60.6'sı evet, %39.4'ü kısmen yanıtlarını vermişlerdir.
3.Halk Eğitim Merkezinde sınavların değerlendirilmesinde adil davranıldığına inanıyor musun? Katılımcıların; %78.8'i evet, %18.2'si kısmen yanıtlarını vermişlerdir.
4. Sınavlarda kullanılan testlerin hazırlanması, analizinde uzman ya da uzmanlardan yardım talep ediyor musunuz? Katılımcıların; %45.5'i kısmen, %30.3'ü hayır, %24.2'si evet yanıtlarını vermişlerdir.
5. Halk Eğitim Merkezinde kurslar için yeterli alanın, dersliklerin olduğunu düşünüyor musun? Katılımcıların; %45.5'i kısmen, %30.3'ü hayır, %24.2'si evet yanıtlarını vermişlerdir.
6. Kursiyerlerin haklarının, çalıştıkları merkez tarafından korunduğunu düşünüyor musunuz? Katılımcıların; %84.8'i evet, %15.2'si kısmen yanıtlarını vermişlerdir.
7. Merkezinizde yönetici ve eğiticilerin dışında kalan diğer personel işlerinizi kolaylaştırmak için size yardımcı olur mu?

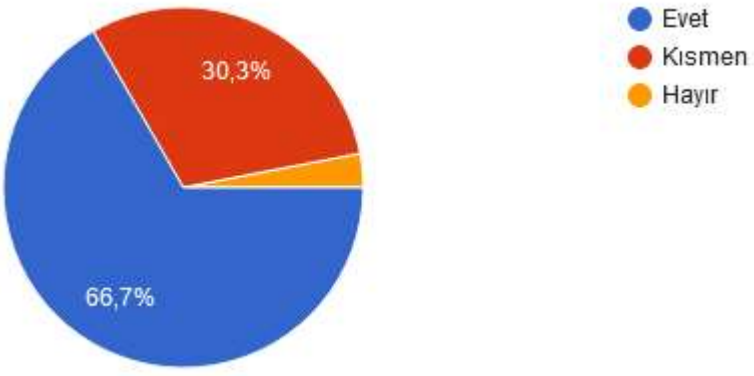

Görsel 2. Personel Katkısı

Katılımcıların; %30.3'ü kısmen, %66.7'si evet yanıtlarını vermişlerdir.
8.Halk Eğitim Merkezinde verilen eğitim programı içeriklerini yeterli buluyor musunuz? Katılımcıların; %39.4'ü kısmen, %57.6'sı evet yanıtlarını vermişlerdir.
9.Halk Eğitim Merkezinde eğitime ayrılan bütçe yeterli buluyor musunuz? Katılımcıların; %51.5'i kısmen, %42.4'ü hayır yanıtlarını vermişlerdir.
10. Merkezde açılan kursları işlevsel buluyor musunuz?

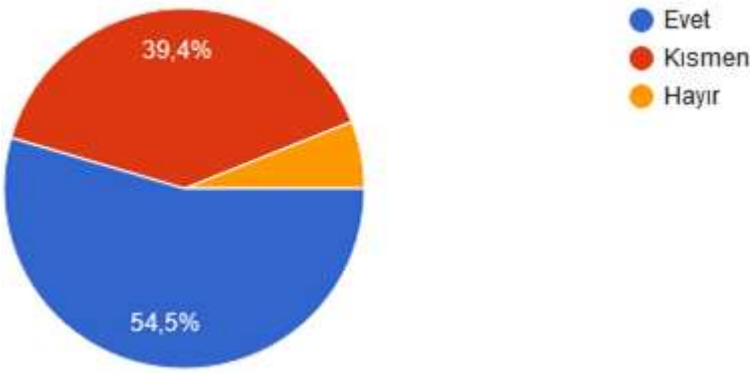

Görsel 3. Kurs İşlevi

Katılımcıların; %39.4'ü kısmen, %54.5'i evet yanıtlarını vermişlerdir.

11. Halk Eğitim Merkezinde verilen eğitimlerin halkın çalışma hayatına katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Katılımcıların; %45.5'i kısmen, %48.5'i evet yanıtlarını vermişlerdir.

12.Halk Eğitimi Merkezinde verilen eğitimlerin halkın çalışma hayatına katkı sağladığına yönelik görüşler aşağıda sıralanmıştır:

Katılımcı "**K**" harfi ile ifade edilmiştir.

Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:

K1: Birçok kişi buradan aldıkları belgelerle iş hayatına atılıyor

K2: Aile ekonomisine katkı sağlamakta

K3: İstihdam konusunda gerekli bilgi ve becerileri kazanmaktadırlar.

K4: Çalışacağı iş ve çalışma hayatı hakkında bilgi sahibi olup hem işveren hem kendi işini kolaylaştıracak

K5: İhtiyaçlarını karşıladıklarını üretime katkıda bulundukları ve kendilerini sosyal ve kültürel olarak geliştirdiklerini düşünüyorum.

K6: Halk Eğitimi Merkezlerinin çok önemli misyonlar gerçekleştirdiğini düşünüyorum. mesleki, kurslar üniversiteye hazırlık kursları, hobi kursları, spor, açık ortaokul, açık lise gibi sunduğu her bir imkanla çevre halkına destek veriyor

K7: İş sağlığı ve güvenliği için önemli

K8: Çalışacağı iş alanıyla ilgili ön yeterlilik kazanıyor

K9: Açılan meslek edindirme kursları vasıtasıyla halkın istihdamına katkıda bulunuluyor .

K11: Mesleki yeterlilik kazandırarak ekonomik katkı sağlamaktadır

K12: Hikaye takibi ile bu

K14: Meslek edindirmeye yönelik açılan kurslar kursiyerleri çalışma hayatında yapacakları planlamalar da teorik ve pratik olarak bir çok alanda desteklemektedir.

K15: Kalifiye eleman ihtiyacına hitap eden kursları hem kursiyer hem işveren için faydalı buluyorum.

K17: Sertifika gerektiren mesleklerin ihtiyaçlarını karşılamada, kurslar yoluyla eğitimlerine katkı sağlayarak

K19: İş kolu olarak yarar sağlamaktadır

K20: Yediden yetmişe çok yönlü sosyo- kültürel gelişime katkısı büyüktür

K21: İs hayatında tamamlanması gerekli belgeler ve mesleki yeterlilik acısından kendini yetiştirici kurslar katkı sağlamaktadır.

K22: Hayat Boyu Öğrenme anlayışı ile bireylerin eksik eğitimlerinin tamamlanması, meslek eğitimlerine katkıda bulunulmadan, Yeni gelişmeler hakkında bilgi edinilmesi, teknolojik imkanların kullanılmasına katkı sağlanması
K23: Kişilerin meslekler ile çalışma hayatına katılıyor
K25: Açılan meslek edindirme kursları sayesinde işe giren, çalışma hayatına geçen kursiyerlerimizin kendine güvenen çok daha mutlu ve olumlu hayatlarına devam ettiklerini danışmalarımdan gözlemledim.
K26: Mesleki beceriler kazanıyor.
K28: Hemşin çorabı örücülüğü- Ekonomi
K29: Değişim ve Gelişim sosyalleşme
K31: Kurslar daha işlevsel hale getirilerek üretilen ürünler ekonomiye kazandırılmalı.
K32: Bazı kursların halkın gelişimine katkı sağlaması
13. Halk Eğitimi Merkezlerinin size göre en önemli ihtiyacı, sorunu nedir?
Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:
K2: Açılan kursların içerik ve usta eğiticilerin eğitim eksikliği
K3: Bina yetersizliği ve teknolojiye adapte olamamak
K4: Üretilen ürünlerin satışı ve malzemelerin pahalılığı
K5: Personel eğitimi. bütçe. araç gereç derslik
K6: Yeterli ödenek gönderilmesi makine ve teçhizatlarının karşılanması ve usta öğreticilerinin yeterli donanımlı ve işlerinde samimi ve başarıya odaklanmaları
K7: Yapılan değişikliklerin bütün kesimleri ayrıntılı olarak anlatılması eski alışkanlıklarla hareket edilmemesi
K8: Kalifiye personel eksikliği
K9: Eğitimcilerin eğitim düzeyleri yükseltilmeli. Kurslarda kullanılan malzeme temini. Temizlik personeli. Malzemesi. Personelin hizmet içi eğitimi
K10: Özellikle büyük Halk Eğitimi Merkezlerinde yoğunluğun fazla olması buna karşı yeterli personelin olmaması .
K11: Kurumun kendisine ait bir hizmet binasının olmayışı, destek personellerinin yetersiz oluşu, üretilen ürünlerin pazarlama ve ekonomiye dönüşü noktasında sorunlar yaşanması
K12: Kendine ait bina ,Kurum müdürlüğüne mutlaka teknik öğretmen atanmalı. Ayrıca müdür yardımcılarından biri mutlaka bayan olmalı
K13: Çağa uygun program olmayışı
K14: Usta öğreticilerin hep aynı sıradan kurları, kursiyerlerin iş alanı olabileceği kurslar açılmalı
K15: Sorun: Kursların programın içeriğine uygun ve nitelikli olarak uygulanmaması .
İhtiyaç: Eğitimi sertifika için değil ilgisi olduğu için almak isteyen kursiyer.
K16: Kursiyerlerimizin malzeme temini
K18: Usta Öğreticilerin niteliği, bina yetersizliği, üst yöneticilerin istatistiksel beklentileri
K20: Çayeli Halk Eğitimi merkezine ait bina gerekliliği
K21: Eğitici niteliklerinin yükseltilmesi
K22: 1-Fiziki yapı yetersizliği. 2-Çağın gerektirdiği araç gereç yetersizliği. 3-Eğiticilerin günün koşullarına göre yetersizliği
K24: Kadrolu eğitimcilerin olmayışı
K25: Ekonomik olarak daha fazla desteklenmeli ve fiziki imkanlarının daha çok geliştirilmeli.
K26: Halk Eğitiminde çalışan öğretmenlerin özlük hakları yeterince verilmiyor.
K27: Çalışma alanına bürokraside üst makamların gereksiz müdahaleleri
K28: Kendimize ait derslik olmaması.
K30: Verilen eğitimlerin başka kurumlarca da verilmesi

K32: Bağımsız bir yerinin olmaması

14.Merkezinizde verilen faaliyetlerin işlevselliği ve sonraki dönemlerde de devam edebilirliğinin kararını nasıl veriyorsunuz?

Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:

K2: Gelen taleplere göre
K3: Eskiyi yaşarken çağın gerekli teknolojilerini göz artı etmeden adapte olabilmek
K4: İlgi, alaka ve kursiyerlerin memnuniyeti.
K5: Alınan dönütlere göre
K6: Alınan güzel dönüşler halk memnuniyeti ve ihtiyaçların karşılanmış olması
K7: Çok güzel görevler icra ediliyor. Eğitici eğitimlerinin artırılması, uzmanlaşma ya doğru gidilmesi gerekiyor
K8: Alınan sonuç ve tepkilere göre
K9: Kursiyer talebi ve gözlemlerimizle
K10: Açmış olduğumuz bir çok halkın çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde düzenlenmektedir .
K11: Öncelikle idareci ve eğitici arkadaşlarımla ,sonra tüm paydaşlarımla işaret ederek kararlar alınır
K12: Stratejik plan doğrultumuzda
K13: Kursiyerlerin hikaye takibi
K14: Usta öğretici kursiyeri yönlendiriyor ve istihdam oluşuyor. Usta öğretici istihdamı
K15: Kursiyerlerin katılımı ve derslerin ilerleyişini gözlemliyoruz. Eğer verimli ve devamlılık arz edebilecek bir durumda ise kurslarımıza devam ediyoruz.
K16: Halkın ilgisine ve hayata dönüşüne göre karar veriyoruz
K18: Talep ve ihtiyaçlara göre
K19: Halkın ihtiyaçlarına göre
K20: İhtiyaçlar ve talepler belirliyor
K21: Bölgesel ihtiyaçları yerinde ve doğru saptamak bu anlamda yardımcı olmaktadır
K22: Kurum çalışanlarının görüşü doğrultusunda
K23: İhtiyaç göre
K25: İhtiyaca yönelik olan kurslar
K26: Gelen taleplere göre planlama yapıyorum
K27: Çok sayıda yöneticinin katıldığı planlama kurulu toplantılarında
K28: Komisyon kararı ile.
K30: Gelen kursiyer talebi ile
K31: Sistem nedeniyle devamlılık sağlanamıyor.
K32: Geçmişi değerlendirip ona göre geleceğe daha plânlı bir şekilde hazırlanmak

15.Merkezine gelen sorunların çözüme kavuşma durumunu nasıl takip ediyorsunuz?

Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:

K1: Bizzat kendim ilgileniyorum
K3: Sorun sonrası geri bildirim isteyerek.
K4:Yönetmelikler ve kanunlar çerçevesinde yapılacaklar çözüme kavuşturuluyor.
K5: Milli Eğitim Müdürlüğü Ve Kaymakamlık İle temasa geçiyor ve çözüme kavuşturuyoruz.
K6: Sorunları anında ve yerinde çözüme ulaştırarak sorunu kaynağında çözüyoruz.
K7: Mesaj sistemimiz var, kursiyer anketleri, rehberlik.
K8:Birebir takip ederek.
K9: Gelen sorunlar çözülmeye herhangi bir mağduriyet varsa giderilmeye çalışılıyor.
K11: Sorunu iyi irdeleyip sorun odaklı çalışıyoruz

K13: Kursiyerler kendi ihtiyaç duyduğu istihdam oluşacağı kurs seçmeli, ihtiyaç duyulan kurslar belirlenmeli daha sonra usta öğretici aranmalı.
K14:Öncelikle sorunu tanımlamaya yönelik bilgi toplama, ardından iletişim ve imkanlar dahilinde sorunu çözmeye yönelik planlar yapıyoruz.
K15: Problemin çözümü için birlikte hareket ediyoruz.
K17: Kontrol ederek.
K18: Toplantı yaparak.
K19: Silsile yoluyla.
K20: Sorunları bekletmeden hızlı ve kalıcı çözümler, sorun sayısının birikmeden çözülmesini sağlıyor.
K21: Gelen sorunların çözümü sorunun niteliğine göre değerlendirilip çözüm üretilmekte.
K23: Problem çözümlerinin
K24: Hızlı ve bekletmeden çözüm
K25: Yönetimden kaynaklı sorunlar çözülüyor.
K26: Mesai arkadaşları ile diyalog kurup kriz yönetim mekanizmalarını çalıştırarak
K28: İletişim
K29: Birebir takip ederek
K30: Birebir görüşerek çözüm odaklı çalışıyorduk.
K31:Çok bir sorun gelmiyor
16.Halk Eğitimi Merkezinin donanımsal ihtiyaç düzeyine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde %24.2'si donanımsal ihtiyaçların var olduğunu belirtmektedir.

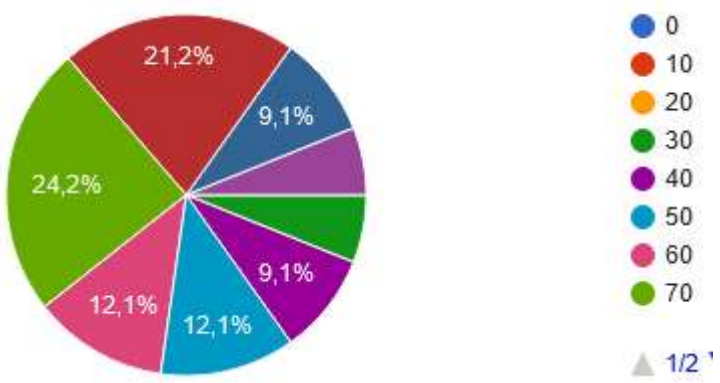

Görsel 4. Donanımsal İhtiyaç

17.Halk Eğitimi Merkezinin personel ihtiyaç düzeyine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde %24.2'si donanımsal ihtiyaçların var olduğunu belirtmektedir.

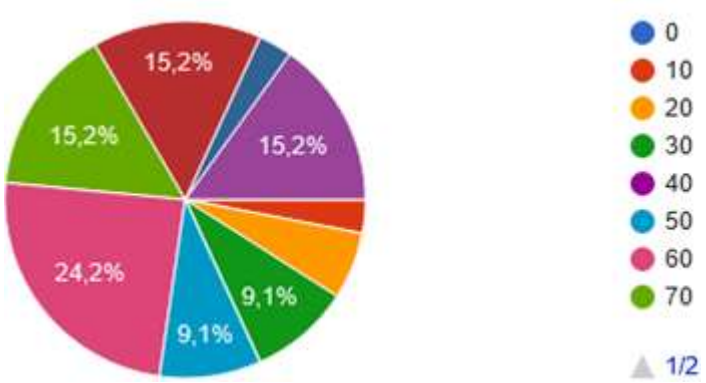

Görsel 5. Personel İhtiyaç

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu bulgular ışığında Halk Eğitim Merkezlerinin büyük oranda değişim ve gelişimlerden haberdar olduğu, sunulan ve kullanılan programlarla toplumu sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını desteklediği; kurslar sonrasında yapılan değerlendirmelerde adil davranıldığına, kursiyerlerin haklarının merkezler tarafından korunduğuna, yardımcı personelin merkezin iş ve işlemlerinde yardımcı olduklarına, merkezin sunduğu eğitim içeriklerinin yeterli ve işlevsel olduğuna ve alınan kurslarda verilen eğitimlerin halkın çalışma hayatına katkı sağladığına yönelik cevaplar alınmıştır.

Bu bulguların yanı sıra katılımcıların eksik ya da düzeltilmesini gerekli gördükleri huşular da olmuştur. Merkez tarafından yürütülen sınavlarda hazırlanan ölçme araçlarının geçerlilik ve güvenirliğinin tespitinde uzman yardımına başvurunun yeterli olmadığı görülmektedir. Kurs yerlerinin ve sınıflarının yeterli olmadığı görüşü de katılımcılar tarafından paylaşılmıştır. Bakanlık tarafından verilen bütçelerin yeterli görülmediği de görüşlerde elde edilmiştir.

Halk Eğitimi Merkezinde verilen eğitimlerin halkın çalışma hayatına katkı sağladığına yönelik görüşlerin katılımcıların büyük bir çoğunluğu tarafından belirtildiği görüşme transkriptlerinde görülmüştür.

Halk Eğitim Merkezlerinin size göre en önemli ihtiyacı, sorunu başlığında en çok kalifiye eleman yetersizliği, bina yetersizliği ve üretilen ürünlerin pazarlanamayışı ilk sıralarda yer almıştır.

Merkezinizde verilen faaliyetlerin işlevselliği ve sonraki dönemlerde de devam edebilirliğinin kararının kursiyer taleplerine göre, ihtiyaçlara göre ve kurs takiplerine göre yapıldığı paylaşılmıştır.

Merkezine gelen sorunların çözüme kavuşma durumunu nasıl takip başlılığına bakıldığında daha çok bire bir takip, mesaj silsilesi ve çözüm odaklı olduğu görülmüştür.

Merkezlerin ihtiyaç düzeyi ve personel ihtiyaç durumu incelendiğinde orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda, Halk Eğitim Merkezlerinin ivedi olarak personel ihtiyaçlarının, bütçelerinin ve bina sorunlarının giderilmesi yönünde adımlar atılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Duman, A. (2000). *Yetişkinler Eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi

Geray, C. (2002). *Halk Eğitimi* (3.Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği (2018)

OECD, (1977) https://www.oecd.org/

Okçabol, R. (2006). *Halk Eğitimi/Yetişkin Eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi

Selçuk, M. (2017). *Halk Eğitimi Merkezlerinin Karşılaştığı Sorunlar.* Pamukkale Üniversitesi /Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Terzioğlu-Barış, E. (2013). Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde hayat boyu öğrenmede yetişkin eğitimcisi yeterlikleri. *Eğitim Bilimleri Dergisi, 156*, 149-165.

Ulusoy-Gökkoca, Z. (2001). Sağlık eğitimi açısından yetişkin eğitimi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 412*, 412-414.

http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

http://mustafacavusoglu01.blogspot.com/2011/04/androgoji-yetiskin-egitimi.html

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

http://ogretim-zeynep.blogspot.com/2011/04/androgoji-nedir.html

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

http://surhem.meb.k12.tr

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

http://www.hemhalkegitim.com/halk-egitim-merkezleri-2017-1-istatistikler/

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

http://www.ilkogretmen.com/halk-egitimi-nedir/

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

https://derstarih.com/ahilik/

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

https://sozluk.gov.tr/?kelime=YET%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

https://www.mevzuat.gov.tr

(Erişim tarihi: 10.09.2022)

PROJE OKULU ÖĞRETMENLERİNİN KURUMSAL GELECEK ALGILARININ İNCELENMESİ

- **Dr. Öğr. Üyesi FAZİLET TAŞDEMİR [1]**
- **YAŞAR KESKİN [2]**

[1] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,fazilet.tasdemir@erdogan.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-0430-9094

[2] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yasar_keskin22@erdogan.edu.tr

ÖZET

Okullar insanları geleceğe hazırlama noktasında önemli bir yere sahip kurumdur. Bu kurumların amaçları aynı olsa da amaca ulaşma noktasında gösterdikleri başarı farklılaşmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı değişen dünyaya ayak uydurabilmek adına 2014-2015 eğitim ve öğretim yılından itibaren proje okulları adında farklı bir konsept ortaya koymuştur. Proje Okulları da öğrencileri geleceğe hazırlarken onları manevi yönden kuşatmayı amaç edinmektedir. Anadolu İmam Hatip Liselerinden bazıları da proje okulu kavramına dahil edilmiş ve derslerinin %75'i fen ve sosyal bilimler ağırlıklı %25'inin temel İslam bilimlerinden oluşması sağlanmıştır. Böylece bu okullarda okuyan öğrenci kendini istediği alanda değerlendirebilecek potansiyele sahip olmuştur. Proje okulu unvanına sahip olduklarından dolayı çeşitli atölyeler, seminerler, konferanslar bu okullarda sıklıkla yapılmaktadır. Türkiye'de proje okulları Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı liseler ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı Proje İmam Hatip Liseler olmak üzere iki genel müdürlüğe bağlı olarak toplanmaktadır. Eğitim sistemi tarihinde zaman zaman konuşulan konulardan olan proje okulları 2014 yılında mevzuata girmekte, 2016 yılında MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile kavramları tanımlanmaktadır.

Araştırma Rize ilindeki Şehit Erhan Dural Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde uygulanmış ve araştırmaya 48 öğretmen katılmıştır. Araştırma tarama modelinde bir çalışmadır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış gözlem yardımıyla toplanmıştır. İki bölümden oluşan gözlem formunda birinci bölümde sekiz adet kişisel bilgiye, ikinci bölümde ise beş adet açık uçlu soruya yer verilmiştir. Veriler elektronik anket aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemi uygunluk örneklemidir. Verilerin analizinde öğretmen görüşleri son bölümdeki sorularla incelenmiştir. Araştırma, öğretmenlerin proje okulları hakkındaki görüşlerini kapsadığından bu alanda yapılacak çalışmalara kaynak olabilmesi açısında önemli görülmektedir. Araştırmadaki öğretmenlerin % 39,6'sı yüksek lisans ve % 60,4'ü lisans mezunudur. İHL proje okullarının Fen ve Sosyal Bilimler alanında seçenekler sunması da öğrencinin bu okulları tercih etmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu gerçek ülkedeki eğitim seviyesine doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Proje Okulu, Etkili Okul, Gelecek Kaygısı, Öğretmen.

* Bildiri, Aralık 2022 Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programında Bitirme Projesi olarak kabul edilmiş araştırmadan üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Okullar daha önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda öğrencilere istenilen hareketleri kazandırmayı gaye edinen ya da var olan menfi davranışları düzeltmeyi kendine hedef edinen hareketli bir sistemdir (Özdemir, 2000). Dünya her manada kendini güncelleyen bir yapıya büründüğünden dolayı okulların da globalleşen dünyaya ayak uyduran öğrenciler yetiştirmeleri açısından kendilerini güncellemeleri yadsınamaz bir gerçektir (Akçay, 2003). Teknolojinin gelişmesi bilgiyi de etkilediğinden Türkiye'de ve dünyada okulların bilgiyi aktarma noktasında yapısal reformlar yapma gereksinimi duymasına yol açmıştır (Yalçınkaya, 2004). Milli Eğitim Bakanlığı değişen dünyaya ayak uydurabilmek adına 2014-2015 eğitim ve öğretim yılından itibaren proje okulları adında farklı bir konsept ortaya koymuştur (MEB, 2014).

Bu konsept kapsamında proje okullarında çalışan yöneticilerin ve öğretmenlerin görev süreleri 4+4 toplam 8 yıl olacak şekilde sınırlanması bu okulların kendini sürekli güncellemesine olanak sağlamıştır. Ayrıca kurum müdürünün kendi ekibini oluşturma noktasında yetkilendirmesi yani çalışmak istediği yöneticilerle ve öğretmenlerle çalışma olanağı verilmesi bu okulların niteliğini artırma noktasında önemli bir ayrıntıdır (MEB, 2014). 14 Mart 2014 tarihinde yayımlanan kanunla birlikte proje okulu müdürleri çalışmak istedikleri kişilerin dilekçelerini alıp Bakanlığa göndererek uygun bulunan dilekçelerin direkt Bakanlıktan atamalarının yapılmasını sağlamaktadır (MEB, 2014).

Proje Okulları olarak adlandırılan bu model, gelişen dünyaya ve sürekli kendini yenileyen bilgiye ayak uydurabilmek amacıyla oluşturulmuştur (MEB, 2016). Proje okullarını, diğer okullardan farklı statüye koyan bazı unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Öğrencilerini merkezi sınavla almaktadır ve sınıftaki öğrenci mevcudu 30'u geçemez.
2. Eğitim çalışanları olarak bu okullarda en fazla 4+4 8 yıl görev yapılabilir.
3. Kurum müdürüne çalışmak istediği kişileri seçme imkanı tanınmaktadır.
4. IB, IGCSE, Uluslar arası Bakalorya, Hazırlık Sınıfı ile Beraber Dil Eğitimi, Fen ve Sosyal Bilimler Eğitim Programları gibi çeşitli eğitim programları uygulanmaktadır.
5. Öğretim görevlileri, sivil toplum kuruşları vb. yapılardan oluşan üyeleriyle beraber danışma kurulları mevcuttur.
6. Yabancı dili daha iyi öğretmek maksadıyla uluslararası öğretmen çalıştırılabilir.

Kurum müdürü yaptığı çalışmalar ve gelecek yıl yapmayı planladığı çalışmalarla alakalı olarak raporunu hazırlar ve bakanlığa sunar (MEB, 2016). Anadolu İmam Hatip Liselerinden bazıları da proje okulu kavramına dahil edilmiş ve derslerinin %75'i fen ve sosyal bilimler ağırlıklı %25'inin temel İslam bilimlerinden oluşması sağlanmıştır. Böylece bu okullarda okuyan öğrenci kendini istediği alanda değerlendirebilecek potansiyele sahip olmuştur (DOGM, 2018). Anadolu İmam Hatip Liseleri proje okulu olduktan sonra TÜBİTAK projelerine başvuru sayılarında artışlar yaşanmaktadır. Ayrıca ikinci yabancı dil kapsamında eğitim veren Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenciler ortaöğretim çağında yabancı dillerini geliştirmektedirler. Proje okulu unvanına sahip olduklarından dolayı çeşitli atölyeler, seminerler, konferanslar bu okullarda sıklıkla yapılmaktadır (DOGM, 2019).

Yapılan literatür taramasında Proje Okullarıyla alakalı araştırmalar yapılmış olmasına rağmen proje okullarında çalışan öğretmenlerin kurumsal gelecek algılarına dair görüşlerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu gerekçeyle ‘’Proje Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Kurumsal Gelecek Algıları’’ adlı çalışmanın literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.1.Etkili Okulun Tanımı

Barnard (1995) öğrencileri bir bütün olarak topluma kazandıran, onları her yönüyle gelişim göstermesini sağlayan okulların ‘’etkili okul’’ olarak adlandırmaktadır. Bir eğitim kurumunun etkili olabilmesi hedeflerine ne derece ulaştığıyla doğru orantılıdır, bunu sağlayacak olan da okuldaki idari yönetimdir (Barnard, 1995). Bir okulun etkili olmasında okulu oluşturan paydaşların birlikte hareket etmesi önem arz etmektedir. Öğretmenler de bu paydaşlardan biri olarak öğrencilerin akademik başarılarını ve sosyal özelliklerini artırmada kendi aralarında ortak hareket ederlerse okulun etkili olma süreci hızlanmaktadır (Donohoo 2018; Sharratt 2018). Etkili okul kavramının ortaya çıkmasında etken olan önemli bir husus da eğitim ve yönetim olarak sıradan olmanın ötesine geçebilmek, farklı özellikler geliştirebilmektir (Modin, Låftman ve Östberg, 2017). Kurumdaki yönetim kadrosunun, okulda bulunan öğrencilerin akademik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama noktasında gerekli aksiyonları alması gerekmektedir. Bu aksiyonları alırken öğretmenlerin rolünü göz ardı etmemeli onların işlerini de kolaylaştıracak çaba içerisine girmesi de gerekmektedir (Başaran, 2000). Gelişen ve değişen dünya her anlamda insanlığı etkilemekte ve insanlığın olduğu her yerde de hem bireylerin hem örgütlerin kendini güncellemesi gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim örgütü olarak okulların da kendilerini güncellemesi ve çağa ayak uydurması gerekmektedir (Boyacı, 2013). Var olan eğitim kalitesinin yükselmesi için yapılan çalışmalar okulun etkililiğini artırmaktadır. Etkili okul olarak toplum tarafından örnek gösterilen okulların elbette diğer okullardan farkı olmaktadır (Helvacı & Aydoğan, 2011).

Bir okulun etkili okul olabilmesi kolektif çalışmanın ürünüdür. İyi bir yönetim anlayışının olması, öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini göstermeleri, öğrencilerin diğer eğitim paydaşlarıyla olan ilişkisi okulların etkili olmasında gerekli bir etken olarak öne çıkmaktadır (Ramberg, Låftman, Fransson & Modin 2019). Etkin, güçlü ve karakterli bir liderlik; öğrencilerin var olan potansiyelini kullanmasının sağlanması için yapılan gerekli ortam düzenlemeleri; öğrencilerin potansiyellerinin sıkça izlenmesi okulun etkili olması için gereken düzenlemelerdendir (Scheerens, 2016; L. Lezotte, 2001).

1.2.Etkili Okulun Önemi

Etkili okul kavramı beraberinde bir değişimi getirmektedir. Bir eğitim örgütündeki paydaşlar etkili okul olma gayreti içerisine girdiklerinde var olan sistem üzerinde değişimi göze almaktadırlar (Balcı, 2013). Etkili okul olmak isteyen okul örgütlerinin değişimi uygulayan değil kendi yarattığı değişimi genele yayan bir amaç taşıması gerekmektedir. Kendi değişimini başlatan okulların etkili okul olma sürecinde avantajlı olduğunu bir gerçek olarak göze çarpmaktadır (Can, 2004). Lideri güçlü olan bir okul, etkili olma yolunda öğretmenleri de işin içerisine katarak örgütsel fikir birliğini yakalama noktasında çaba göstermelidir (Ramberg, Låftman, Fransson & Modin 2019). Yöneticilerin öğretmenlerle yaptığı ortak çalışmalar ve iş

birlikleriyle, öğretmenlerin kendi aralarında yapmış oldukları iş birlikleri okulun etkili olması noktasında değerli olmaktadır. Bu iş birliği sağlama noktasında okul yöneticisine büyük görev düştüğünü unutmamak gerekmektedir (Van Waes, Moolenaar, Daly, Heldens, Donche, Van Petegem & Van Den Bossche 2016). Öğretmenleri sürece katarak faaliyetlerde aktif olarak yer almalarını sağlamak okulun etkili olmasına yardımcı olmaktadır. Karar verilme noktasında aktif rol alan öğretmen kendiliğinden daha fazla çaba göstereceğinden etkili okul hedefine ulaşmak daha kolay olacaktır (Şişman, 1996). Etkili okul olmanın mantığı öğrencileri akademik yönden geliştirmek ve onları topluma hazırlamaksa öğrencilerin etkili okul sürecindeki varlığı yadsınamaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır (Taymaz, 2011). Öğrenci ilk eğitimine ailede başlamış olsa dahi okullar onların yaşamlarını şekillendirmede ve var olan davranışlarında iyi yönlü değişiklik sağlama noktasında etkili bir pozisyondadır. Öğrencilerin özelliklerinin bilinmesi ona katkı sağlama noktasında önem arz etmektedir (Bursalıoğlu, 2011). Kendini güvende hissettikleri bir ortamda bulunan öğrencilerin fikirlerinin de dikkate alınması onların var olan durumlarını iyileştirmede etkili olmaktadır. Öğrencilerin kendi durumlarını iyileştirmesi de okulun etkili olmasını sağlamaktadır (D. L. Anderson & Graham, 2016). Etkili okuldaki öğrenciler sorunların çözümüne katkı sağlama noktasında istekli olmakta böylece daha mutlu birey, daha iyi vatandaş olma yolunda yakalamaktadır (Çınkır, 2004).

1.3.Proje Okullarının Yapısı ve Ortaya Çıkışı

Türkiye'de proje okulları Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı liseler ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı Proje İmam Hatip Liseler olmak üzere iki genel müdürlüğe bağlı olarak toplanmaktadır (Usul, 2020). Eğitim sistemimiz tarihinde zaman zaman konuşulan konulardan olan proje okulları 2014 yılında mevzuata girmekte, 2016 yılında MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile kavramları tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2016). Eğitim tarihinde aralıklarla gündeme gelen proje okulu kavramı 2014 yılında mevzuata girmiş olup 2016 yılında yayımlanan MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği ile de tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2016). MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 4/ç maddesiyle beraber proje okulları "proje okulu olarak belirlenen okul/kurumlar" olarak tanımlamaktadır. Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 28941 Sayılı Kanun 2014 yılında yayımlanarak, proje okullarıyla alakalı geniş bir tanımlama yapılmaktadır. 14 Mart 2014 yılında yayımlanan resmî gazetede 28941 sayılı Kanun 22. Maddesi 9. Fıkrasına göre proje okulları "Yurt içi veya yurt dışında, yerli veya yabancı kurum ve kuruluşlarla veya başka ülkelerde işbirliği anlaşması çerçevesinde kurulan ve ulusal veya uluslararası proje yürüten okul ve kurumlar, Bakan onayı ile proje okulu olarak seçilen ve belirli eğitim reformu ve programları uygulanan okul ve kurumlar ile Bakan onayıyla doğrudan Bakanlık merkez teşkilatına bağlanan kurumlar" olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2014). Resmî Gazete'de 1 Eylül 2016'da yayımlanan MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliğin beşinci maddesinde proje okulu belirleme komisyonu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Beşinci maddeye istinaden "Proje okulu belirleme komisyonu; Müsteşar ya da Müsteşarın uygun göreceği bir müsteşar yardımcısının başkanlığında, İnsan Kaynakları Genel Müdürü, okul/kurumun bağlı bulunduğu ilgili genel müdür, okul/kurumun bağlı bulunduğu ilin millî eğitim müdürü ve projenin niteliğine göre davet edilecek uzmandan

oluşur. Proje okulu belirleme komisyonu; proje okulu olmak üzere başvuru yapan okul/kurumlardan il millî eğitim müdürlüğünce uygun bulunanları bu Yönetmelik hükümlerine göre değerlendirir. Şartları taşıyan okul/kurumlar arasından proje okulu olması uygun bulunanları okul/kurumun bağlı bulunduğu genel müdürlüğe bildirir. Proje Okulu belirleme komisyonunun sekretaryası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.". Yönetmeliğin altıncı maddesi ise proje okulu belirleme şartlarını ortaya koymaktadır. Buna göre Bakanlığa bağlı bir okul/kurumun proje okulu olarak nitelendirilmesi için aşağıdaki belirtilen şartlardan (b) bendine göre seçilecekler hariç olmak üzere en az ikisini sağlama şartı aranır (Resmî Gazete, 2016):

"a) Uygulanacak projenin özelliğine uygun kendi türünde fizikî alt yapı, donanım, insan kaynağına sahip olması, eğitsel ve sosyal faaliyetler bakımından bulunduğu yerleşim yerindeki diğer okullar arasında ön plana çıkması,
b) Dezavantajları veya başka bir nedenle beklenen gelişimi sergileyemeyen okullardan kapsamlı bir gelişim planı hayata geçirmek üzere seçilmiş olması,
c) Bakanlıkça ulusal veya uluslararası düzeyde yeni ya da farklı bir program veya projeyi uygulayan veya uygulanması planlanan okul olması,
ç) Kamu kurum/kuruluşları, organize sanayi bölgesi, serbest ticaret bölgesi, ilgili alanda büyük ölçekli işletme veya sivil toplum kuruluşları ile görev alanına uygun kendine has uygulamalar ve kapsamlı çalışmalar içeren konularda protokol yapması,
d) Alana ait bir dal programında eğitim yapan mesleki ve teknik ortaöğretim kurumu olması,
e) Bakanlığın kabul ettiği uluslararası yetkili kurum ve kuruluşlarca akredite edilmiş olması,
f) Merkezi sınavlarda kendi türünde başarı ortalamasına göre il genelinde ilk beş dereceye sahip olması,
g) Okulun açılış tarihi, yapısı veya yetiştirdiği devlet adamları itibarıyla tarihi nitelik taşıması gerekir."
Yukarıdaki özellikleri barındıran ve proje okulu olmak isteyen kurumların başvuruları elektronik başvuru formu ile alınır. Başvurular içerisinden il millî eğitim müdürlüğü ve proje belirleme komisyonunca uygun bulunanlar, okul/kurumun bağlı bulunduğu genel müdürlüğün teklifi ve Bakanın onayı ile proje okulu olarak belirlenir. Yönetmeliğin altıncı maddesi ikinci fıkrasına göre proje okulu başvuruları yarıyıl tatilinde yapılır. Başvuruların tamamlanması takip eden iki ay içerisinde sonuçlandırılmaktadır.

1.4.Proje Okullarının Mantığı

Proje Okullarına verilen öğretmenlerin yönetici tarafından seçilerek atanması kıstası, hizmet puanına bakılmaksızın atamaya fırsat tanıdığı için başarıyı yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu okullarda performansı yüksek olan öğretmenlerin teklif edilmesi, çıtayı yükseltmektedir. Çalışma süresinin 4+4 yılla süreli olması tazelenmeyi, yenilenmeyi hedeflemektedir (Kaya, 2019). Proje Okulu yöneticilerine verilen çalışacağı öğretmeni seçme yetkisi, onlara hesap verilebilirlik noktasında sorumluluklar yüklemekle birlikte çalışacağı insanı seçmekte özgür olmalarının başarıyı yükseltme olasılığı noktasında etkisi yadsınmamaktadır (Kaya, 2019).

Proje Okullarına verilen yetkilerle beraber onların diğer kurumlardan nasıl ayrışacağı da gözlemlenmektedir. Okulların yönetiminde ve yapısında özerk olma durumu incelenmektedir. Proje Okullarının işleyişi ve sonuçları merakla beklenmektedir (Kaya, 2019).

Bu çalışmanın amacı ‘’Proje Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Kurumsal Gelecek Algıları’’yla alakalı görüşlerini almaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmaktadır:

1. Proje Okullarıyla ilgili görüşleriniz nelerdir?
2. Proje Okullarında bulunmak lisansüstü eğitim yapma yolunda itici bir güç mü?
3. Proje Okullarını diğer okullardan farklı kılan özellikler sizce nelerdir?
4. Proje Okullarındaki idareci profili nasıl olmalı?
5. Mesleki açıdan proje okulları farklı bir motivasyon sağlıyor mu?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırma olan durumu betimlemeyi gaye edinen tarama modelindedir. Geçmişte ya da o anda varolan bir durumu hiç değiştirmeden betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu modelde araştırmaya konu olanı değiştirme çabası yoktur. Temel amaç değiştirmeye kalkmadan gözlemektir (Karasar, 2015).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Rize ilinde bulunan proje okulları oluşturmaktadır. Araştırma grubu belirlenirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilip derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlar. Bu araştırmada amaçsal örnekleme türlerinden kullanılan uygun örnekleme yönteminde, ihtiyaç duyulan büyüklükteki bir grup belirlenene kadar en ulaşılabilir olan yanıtlayıcılardan başlamak üzere örneklem oluşturulur (Büyüköztürk vd., 2010).

2.3. Veri Toplama Araçları

Proje Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Kuramsal Gelecek Algılarını belirlemek için hazırlanan veri toplama aracı Şehit Erhan Dural Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapan öğretmenlere gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. İki bölümden oluşan ankette birinci bölüm kişisel değişkenlerden, ikinci bölüm beş sorudan oluşan açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, görev yapmakta olan öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Demografik özeliklerine şöyledir: Katılımcıların %45.8'i 35 yaş ve üzeri, %39.5'i (32-35);%12.5'i (28-31) yaşındadır.

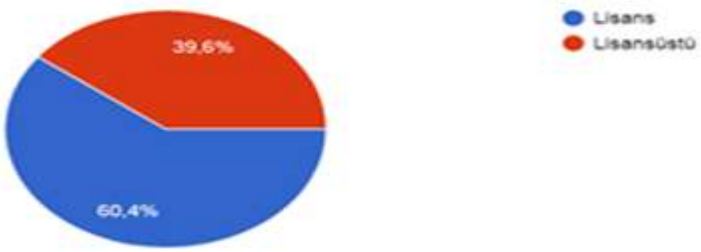

Görsel 1. Sosyal İhtiyaçlar

Katılımcıların; (f:19) %39.6'sı yüksek lisans, (f:29) %60.4'ü lisans eğitimi almıştır.

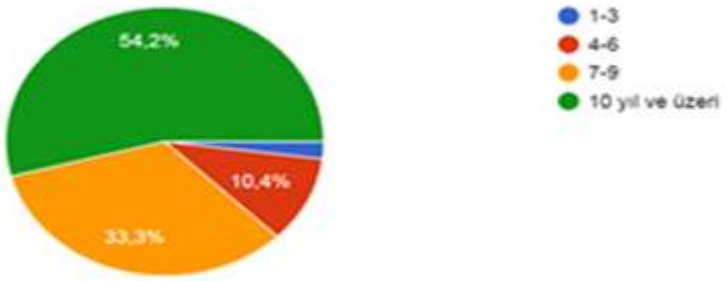

Görsel 2. Sosyal İhtiyaçlar

Katılımcıların; %54.2'si 10 yıl ve üzeri, %33.3'ü 7-9 yıl arasında,%10.4'ü 4-6 yıl arasında kıdeme sahiptir. Katılımcıların örneklem olan okulda %62.5'i 1-4 yıldır çalışırken; %31.3'ü 5-8 yıldır çalışmaktadır. Katılımcıların %75'i evlidir.

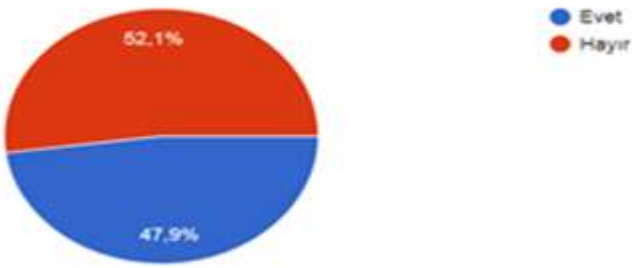

Görsel 3. Sosyal İhtiyaçlar

Proje okulunda görev yapan öğretmenlerin proje yapma durumu incelendiğinde %52.1'i

bir proje yapmıştır. Katılımcıların %56'3'ü İmam Hatip Lisesinde görev yapmaktadır.

1. Proje okullarıyla ilgili görüşleriniz nelerdir? Öğretmen görüşleri aşağıda sıralanmıştır: Katılımcı "**K**" harfi ile ifade edilmiştir.
Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:
K1: Eğitim sisteminizde işlevi olan ülkemizin beyin takımını yetiştiren okullardır.
K2: Yeni açılmış bir okul türü olmasına rağmen başarılı bir girişim olduğunu düşünüyorum. Var olan aksaklıklar giderilerek proje okulları daha da etkin hale gelecektir diye düşünüyorum.
K3: Proje okulları eğitim ve öğretimde öncü okullardır. Proje okulunda çalışmak zor olsa da bu kurumlarda çalışan insanlar işlerinden daha çok keyif alırlar.
K4: İsimden öteye gidebilmiş kurumlar değildir. Okul idaresi ve öğretmenlerin üstün çabası ile başarı sağlanmaktadır.
K5: Başarılı öğrencilerin yer alması eğitim kalitesini yükseltiyor. Akademik yönden mesleğimize daha verimli olmamızı sağlıyor
K6: Proje okulları nitelikli öğrencilerle çalışmak açısından güzel ama diğer okullardaki öğretmenlerden farkımız olmadı diye düşünüyorum.
K7: Doğru hedefleri ve nitelikli ekipleri oluşturabilen okullar, güzel başarılara imza atmaktadır.
K8: Sayısı çok fazla hitap ettiği öğrenci seviyesini aşağıya çekiyor Bu da kaliteyi düşürüyor.
K9: Akademik kaygılardan dolayı zaman zaman öğretim faaliyetlerinin eğitim faaliyetlerinin önüne geçtiğini düşünüyorum.
K11: Sürekli yeniliklere açık ve eğitimin gelişim gösterdiği hem öğrenci anlamında hem de öğretmen anlamında nitelikli devlet okullarıdır.
K12: Başarılı öğrencilerin seçilerek eğitim gördüğü eğitim kalitesinin ve okul donanımının yüksek olduğu ülkenin geleceğinde söz sahibi olacak öğrencilerin yetiştirildiği okullar
K14: Belli sayıda başarılı öğrencilerin bir arada eğitim görme imkânı bulması sağlanır. Akademik başarı, sosyal ve kültürel faaliyetlerle desteklenirse esas amacına ulaşır**.**
K15: Gereği gibi faaliyet gösterdiklerinde kaliteli öğretmen ve öğrenci gelişimine katkı sağlayabilecek potansiyelde olduğunu düşünüyorum
K17: Proje okullarının hem öğrenciler için hem de öğretmenler için (farklı çalışmaları gerçekleştirecek ortamın oluşturulması sebebiyle) birçok açıdan büyük olanaklar sağladığı görüşündeyim.
K23: Kuruluşlarının çok isabetli bir karar olduğunu düşünmekteyim. Ülke geleceğini şekillendirecek neslin oluşturulması sıradanlıktan ziyade üzerinde kafa yorulmuş üstün bir projenin eseri olmalıdır.
K25: Proje okullarının genel anlamda öğrencilerin hedefleri doğrultusunda doğru bir sistem ile ilerlenirse çok etkili olduğu görüşündeyim
K26: Proje okulları nitelikli öğrencinin bir araya gelmesini sağlamaktadır. Bu sayede buradaki öğrenci kitlesi daha kaliteli bir eğitim almaktadır. Bu okullardaki öğrenciler ortaokul veya lise düzeyinde pek çok başarıyı ve farklı pek çok projeyi deneyimlemektedir.
K30: Proje okulları hem öğretmen hem öğrenci bazında kişinin potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlar. Dolayısıyla sınırların zorlanacağı, imkansızın başarılabileceği okullardır.
K31: Her öğrencinin kendi öğrenme hızında, algı düzeyinde eğitim alabilmesi gerektiğini düşünüyorum. Proje okullarında birbirine yakın seviyede öğrenciler olduğu için paralel, öğrenme eylemini gerçekleştirerek ilerleyebiliyoruz.
K32: Proje okullarının varlığı eğitime farklı bir soluk getirdiğini düşünüyorum. Bu okullar yaptıkları çalışmalarla çevre okullara örneklik teşkil etmektedir.

K41: Öğrencilerin gerek akademik anlamda gerekse eğitsel faaliyetler anlamında sürekli desteklendiği eğitim kurumları olarak başarıya ve kişinin kendisini geliştirmesine odaklanmaları açısından proje okullarını faydalı buluyorum.
K44: Proje okullarının çalışma mantığı sadece bu okullarla sınırlı kalmamalı. Türkiye'deki tüm okul türlerine uygulanmalı diye düşünüyorum.

2.Proje Okulunda bulunmak lisansüstü eğitim yapma yolunda itici bir güç mü?
Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:
K5: Proje Okulunda bulunmak lisansüstü eğitim yapma yolunda itici bir güç olduğunu düşünmüyorum
K6: Evet, tabii olabilir .Öğrencilere yol göstericilik ve girişimcilik bağlamında ufuk açar diye düşünüyorum.
K7: Yüksek lisans affına başvurmuşsam iki hafta önce:) Sadece lisansüstü eğitimle sınırlandırmamak gerek, kendini geliştirme noktasında itici güç.
K11: Evet proje okullarının amaçlarından biri de nitelikli projeler üretmek olduğu için bu okullarda görev yapan öğretmenlerin proje üretebilmesi uygulayabilmesi için alanın da yüksek lisans yapmış olması veya bu konuda iyi bir eğitim almış olması gerekiyor. Bu okullar öğretmenlerin bu alanda donanımlı olmasını gerekli kılıyor.
K12: Hayır değil. Lisansüstü eğitimi teşvik edici unsurlar içerdiğini düşünüyorum
K14: Hayır. Proje okulları bilginin pratize edildiği bir ortamdır. Bilgiyi arttırmanın yolu sadece lisansüstü yapmak değil diye düşünüyorum. Bilakis yüksek öğrenim kurumlarında saf bilgi olabildiği için sahadan uzak kalabiliyor.
K15: Lisansüstü eğitimin tamamen bireysel sebeplerden ötürü yapılmasının tercih edildiğini düşünüyorum. Ayrıca proje okulunda öğretmenin araştırma ve geliştirme açısından etkin ve güncel olması gerektiği görüşündeyim. Bu proje okulunda bulunanların lisansüstü eğitim yapma kararı almasında destekleyici olabilir.
K21: Proje okullularında çalışmak lisansüstü eğitimine engel değildir. Ben bu okullarda çalışırken tezli yüksek lisans yaptım. İnsan yaratılışı gereği gevşek ortamlarda bulundukça rehavete kapılmaktadır. Proje okullarında çalışan bir öğretmenin hayatında rehavete yer olmadığı için her türlü eğitimin, projenin üstesinden gelebilecek kapasitededir.
K26: Hayır. Lisansüstü eğitim kişinin kendini geliştirme isteğiyle alakalı. Okul formatından bağımsız bir durum.
K28: Lisansüstü eğitim yapmada proje okullarının itici güç olabileceğini düşünüyorum. Proje okulları aktif, insanı harekete geçiren, motivasyonunu arttıran bir potansiyelde.
K29: Kendini geliştirmek isteyen öğretmen için itici güçtür. Fakat bu durum sadece alan bilgisiyle sınırlı kalmamalıdır. Öğretmenin hitap ettiği öğrenci kitlesi ile empati kurabilmesine yönelik de kendini geliştirmesi gerekir.
K31: Hayır değil. Çünkü hangi okul türünde olursa olsun öğretmenlerin kişisel gelişimleri için lisansüstü eğitimini yapmaları gerekir.

3. Proje Okullarını diğer okullardan farklı kılan özellikler sizce nelerdir?
Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:
K3: Başarıya yönelik motivasyonunu daha yoğun olması. Öğrenci-öğretmen işbirliğinin daha çok olması.
K8: Öğrenci başarı seviyesi hedefi ve idealleri olan öğrencilerin bulunması eğitim programlarımızın daha kaliteli işlemesini sağlıyor.

K9: Dil eğitimleri, sosyal bilişsel, akademik hedefleri gerçekleştirme şartları. İyi öğretmen kadrosu oluşturma şartları, ortaokulu olan proje okullarda uzun süreli öğrenci eğitimi, sosyal etkinliklere, milli ahlaki değerlere, yönelik faaliyetler.
K12: Bir örnekle açıklayayım. Başka okullarda ŞÖK toplantıları bir imzadan ibaretken burada öğrenci merkezde olduğu için onun tanımak adına toplantılar kaliteli bir şekilde yapılıyor. Ama bu noktada öğretmenlerin verdiği özveri devreye giriyor.
K14: Projeler yapmaya imkan tanınması, eğitimde farklı yöntem ve teknikleri kullanılabilmesi açından avantaj sağlaması gibi özelliklerden bahsedilebilir. ayrıca hem öğretmen hem de öğrenci imkanlarının iyi olması da örnek verilebilir.
K19: Seçme öğrenci geliyor. Hedefi biraz daha belli olan öğrenci geliyor. Öğretmenlerden de hedefi olanların geldiği yer
K20: Öğrenciler sınavla geldiği için hazırbulunuşlukları diğer öğrencilere göre yüksektir. Akademik, kültürel, sosyal ve bilimsel anlamda yapılan çalışmalar öğrencinin her anlamda, donanımlı bir şekilde hayata hazırlanmasını sağlar.
K23: Akademik başarısı ve hazırbulunuşlukları yüksek öğrenci profilinin olması.
K25: Öğretmenin her an yeniliklere ve gelişmelere açık olmasını isteyen bir okul. Var olanla yetinmeyip hep daha iyisini istemek proje okulunu diğer okullardan farklı kılıyor.
K29: Eğitim kadrosunun iyi olması, Eğitim kalitesi, öğrenci akademik seviyesinin yüksek olması, fiziki şartlarının iyi olması
K31: Puan ile öğrenci alındığından diğer okullara göre sınıf ortamı daha aktif ve keyifli. Zaman okulda daha dolu dolu ve verimli geçiyor. Akademik eğitim dışında sosyal etkinlikler ile hareketli okullar. Öğrencinin kalbine dokunan okul modelleri olduğunu düşünüyorum.
K32: Öğretmeni diğer okullara göre daha aktif kılan, öğretmeni ve öğrenciyi sadece öğrenme ve öğretme düzeyinin üstünde araştırmaya, analiz etmeye ve üretmeye sevk eden bir eğitim kurumları olması diyebilirim
K41: En önemli özellik okul kadrosunun uzman kişiler olmasıdır
K43: Daha ciddi çalışma ortamı ve daha fazla emek.
K44: Öğrencinin başarılı ve verilen emeğin meyvesini alıyor olmak bu okulları diğer okullardan farklı olmasını sağlayan en temel özelliktir. Bu okullardaki öğrenci potansiyeli öğretmenin kendisini geliştirmesi için önemli bir motivasyon kaynağıdır.
K48: Öğrenciyi eğitim sürecine diğer okul türlerinden daha çok katıyor.

4. Proje Okullarındaki idareci profili nasıl olmalı? Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:
K7: Öğretmenin sağlıklı bir şekilde eğitim yapabilmesi için gerekli olan ortamı sağlamak
K8: Yenilige acik, elestiriye acik, ekibine güvenen, gercekten ilim ögretmeyi dert edinen bir profile sahip olmalidir.
K9: Çözüm odaklı olmalıdır. Ögrenci ve öğretmenin motivasyonunu artırmalı. İşbirliğine özen göstermeli. Her ögretmenin güçlü olduğu alandan beslenmeli. Herkesten ayni çalışma beklenmemeli diye düşünüyorum.
K11: Kadrosunda bulunan öğretmenlerine yapıcı tavırlar sergilemelidir
K12: Tüm idarecilerde olması gereken niteliklerin yanında; geniş vizyon sahibi, yeniliklere açık, çalışanların kendilerini mesleki açıdan geliştirmelerine fırsat veren ve bunun İçin ortam sağlayan, iletişimi güçlü bir profilde olmalı.
K14: Sadece proje okullarında değil bütün eğitim öğretim kurumlarındaki idarecilerin öğretmen kadrosu ile iletişiminin rahat olması çok önemli. öğretmenin motivasyonunu destekleyen her türlü etkinlik ya da iletişimin geri dönüşü okul adına çok olumlu olacaktır. Ayrıca yapılması planlanan her şey de destek olmaya istekli idareciler görmek bile performansı

arttırabilir. Fakat en önemlisi, dinleyebilen, çözüm odaklı ve anlayışlı tavır sergileyen idareciler ile her şeyin başarılabileceği düşüncesindeyim..
K15: İleri görüşlü, öğrencisi ve öğretmeni için her türlü imkanı oluşturmaya çalışan, kendini bu işe adamış bir dava adamı olmalı.
K17: Bilimsel gelişmeleri anlayacak donanıma sahip olmalı.
K19: Proje okullarındaki idareciler , yenilikçi düşünceye açık, takım çalışmasına uygun , akademik süreçlerin tamamına hakim olmalıdır.
K20: İdealist ve girişken olmalıdır.
K21: Adil, yeniliklere açık ve yeri geldiğinde esnek olabilmeli. Baskıyla ve zorlama ile hiçbir yönetim kadrosunun başarıya ulaşabileceğini düşünmüyorum. Öğretmenin süreç içerisindeki motivasyonu önemli. İdareci bu noktada öğretmenlerinin bir sorun yaşadığında rahatlıkla başvurabilecekleri , güven duyabilecekleri biri olmalı**.**
K22: Proje okullarında temel olan üretmek , gelişmek , yenilenmek bu durum çok güzel görünse de idarenin sürekli beklenti içinde olduğunu öğretmene hissettirmemesi gerek çünkü baskı algıyı kapatan bir duygu ve baskı altında üretmekten söz edemeyiz. Bunun dengesini çok iyi kurabilmeli. Kaliteli çalışmalar yapan bir öğretmenden de sürekli iyi çalışmalar beklenmemeli:) bu da öğretmende kaygı oluşturuyor. Destekleyici ve teşvik edici bir tutumla , yapıcı bir dil kullanarak öğretmeninin yanında olan bir idarenin başarı kaçınılmaz bir sonucu olur diye düşünüyorum.
K31: Personeli ile arkadaşça ilişkiler içinde olan , işlerin nasıl yapılacağı konusunda personelinin görüşlerini alan , onların görüşlerine değer verdiğini hissettiren biri olmalı (Yaşar Keskin gibi biri olmalı
K32: Yapılan çalışmalara destek veren, yenilikçi, dinamik
K41: Yeniliğe açık, adaletli, önyargılardan uzak, her koşulda destek vereceğini hissettiren bunların yanında da disiplini elden bırakmayan bir tarafının olması gerek. Aslında profesyonelliği bırakmadan bir aile ortamı oluşturabilmek bu sayede okul kültürünü inşa edebilmesi gerek idarecilerin.
K43: Proje okullarının idarecileri farklı görüşlere açık, yenilikçi, bir arada çalışmaya Uygun ve ekip arkadaşlarının görüşlerine saygı duyan kişiler olmalıdır
K48: Öğretmenine değerli olduğunu hissettirmeli. Motive edici olmalı. Ortak akıl oluşturabilmeli.

5. Mesleki açıdan proje okulları farklı bir motivasyon sağlıyor mu? Görüşmede katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar transkript edilmiştir. Katılımcı görüşleri şöyledir:

K3: Proje okulları dinamik bir yapıda olduğu için öğretmen ve öğrenciyi her daim canlı tutuyor. Bu açıdan proje okullarında çalışmak keyifli.
K8: Bu alanda motivasyon olacaksa eğer bu öğretmen eğitimleri ile olacaktır. Hizmet içi ve online eğitimler hariç, Bir öğretmen proje okulunda çalıştığı yıl ve yıllarda o okula özgü mesleki gelişim özgü, başarıya ve motivasyon a özgü, vb eğitimler almalı, proje okullarının öğretmenini geliştiren bir eğitim programı olmalıdır. O zaman motivasyon edici olur.
K9: Sağladığını düşünüyorum, dışsal motivasyonuma ekip arkadaşlarımın ve öğrencilerimin katkısı yadsınamaz düzeydedir.
K12: Evet gerçekten iyi bir öğrenci grubuyla yeniliklere açık her türlü imkana sahip bir ortamda çalışmak insanı motivasyon ediyor.
K14: Okulun bir hedef doğrultusunda ilerlemesi motivasyonunu daha çok artırıyor.
K19: Sınıf öğrenmeye açık olduğundan öğrettiğinin dönütünü almak öğretmene motivasyon veriyor. Yeni etkinlik ve çalışmalara yönlendiriyor.

K23: Kesinlikle sağlıyor, bir öğretmen için en iyi motivasyon kaynağı öğrencinin hem ahlaki olarak iyi olması hem de akademik anlamda öğrenmeye açık olmasıdır diye düşünüyorum.
K25: Verilen emeklerin güzel sonuçlarını almak öğretmen açısından büyük bir motivasyondur
K29: Sağlıyor, bunda idarenin iş kolaylaştırıcı ve destekleyici olmasının önemi büyük.
K31: Kesinlikle evet. Öğretmeni monotonluktan uzak tutan, sürekli yeniliğe ve değişime sevk eden bir yapısı olduğu İçin ekstra motivasyon kaynağı olmakta.
K32: Motivasyonumu öğrenci ilgisi sağlıyor ,okulun ismi ve cismi bu konuda etkili değil.
K41: Bana göre başarılı öğrencilerle bir arada olmak , öğretmenin emeğinin karşılığını alabilmesi ona farklı bir motivasyon sağlıyor.
K43: Elbette sağlamakta. Karşımızdaki seçkin öğrenci grubu olduğu için onları duyuşsal ve bilişsel açıdan doyurabilmek biraz daha zor. Bu durum ayrı bir motivasyon oluşturmakta.
K48: Evet. Kendini yenileme ve aktif olma açısından motive ediyor.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu bulgular ışığında proje okullarına karşı öğretmenlerin genel tutum olarak olumlu baktığı, eğitim öğretime yeni bir boyut ve bakış açısı kazandırdığı ifade edilebilir.
Her ne kadar bu çalışmanın alanı sınırlı olarak görülse bile öğretmenlerimizin daha önce çalıştıkları okullarda tecrübesi de göz önüne alınarak tespitlerinin yadsınamayacağı da aynı bir gerçek olarak kabul edilmelidir. Fakat İHL proje okullarının yapısı, heyecanı, gelecek kurgulama ve belirleme hedefi, bu okullardaki öğretmenlerin performansını her zaman olumlu yönde arttırdığını söyleyebiliriz. Öte yandan performansın sürekli taze kalabilmesinin önündeki en büyük engelin öğretmenlerin performans ve ürüne dayalı olarak ortaya koydukları çabanın pekiştirmelerinin diğer okullarda çalışan öğretmenlerden farklı olmamasıdır. Bu durumun kişiler arasında farklılık göstermekle birlikte belli bir hizmet yılından sonra motivasyonunu da önemli derecede etkilediğini söyleyebiliriz.

Proje okullarında okul idaresinin çalışmak istediği öğretmeni tercih konusunda fikir beyan ediyor olabilmesi veya öğretmen belirlemede etkili olması okul idaresinin istekli öğretmenlerle çalışmasını güçlendirmektedir. Öte yandan performans, heyecan ve mesleki yeterliliğinin önemli olduğu bu okullarda öğretmen bulmakta yaşanılan zorlukta işin başka bir boyutudur. Çünkü bu nitelikteki öğretmen sayısının az olduğu alanlarda böyle bir çalışma içerisine girme nedenlerinin sadece mesleki doyum unsuru olduğu, bunun dışındaki unsurların tercih meselesinde yeterli olmadığı da bilinmesi gereken başka bir boyuttur.

Her ne kadar durum böyle olsa da mesleki doyumun öğretmenlerin mutluluğuna önemli derecede katkı sağladığı unutulmamalıdır. İHL proje okullarının Fen ve Sosyal Bilimler alanında seçenekler sunması da öğrencinin bu okulları tercih etmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu gerçek ülkemizdeki eğitim seviyesine doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. İHL proje okullarında öğrenim gören öğrencilerle alakalı da bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Anderson, D. L., & Graham, A. P. (2016). Improving student wellbeing: Having a say at school. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(*3*), 348-366. https://doi.org/10.1080/09243453.2015.1084336

Balcı, A. (2013). *Etkili Okul ve Okul Geliştirme Kuram Uygulama ve Araştırma* (6. bs). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Barnard, C. (1995). *Organization Theory: To the present and beyond*. ed. Oliver E.Williamson. New York : Oxford University press.

Başaran, İ. (2000). *Eğitim Yönetimi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Boyacı, A. (2013). Eğitim yönetimi. *http://home.anadolu.edu.tr/~aboyaci/ders/ey/ sbsokul.pdf*. Erişim Tarihi: 16 Nisan 2019.

Bursalıoğlu, Z. (2011). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış* (11. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Can, N. (2004). Öğretmenlerin Geliştirilmesi ve Etkili Öğretmen Davranışları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 103-119.

Çınkır, Ş. (2004). Okulda etkili öğretmen-öğrenci ilişkisinin yönetimi. *Milli Eğitim Dergisi*, (161), 1-12.

DOGM, (2018). *Proje İmam Hatip Liseleri Program Çeşitliliği Tanıtım Kitapçığı*. Ankara. http://dogm.meb.gov.tr/pdf/ImamHatipTanitimKitapcigi.pdf

DOGM, (2019). *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Almanağı Ekim-Aralık 2018. Almanak*. http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/04113645_Almanak-4.pdf

Donohoo, J. (2018). Collective teacher efficacy research: Productive patterns of behaviour and other positive consequences. *Journal of Educational Change*, 19(3), 323-345. https://doi.org/10.1007/s10833-018-9319-2

Helvacı, M., & Aydoğan, İ. (2011). Etkili Okul ve Etkili Okul Müdürüne İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 41-60.

Kaya, A. (2019). Proje Okullarının Yapı ve İşleyişine İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* (49). DOI: 10.15285/maruaebd.525253

MEB, (2014). *Milli Eğitim Temel Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde* Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 6528 Sayılı Kanun. , § Md.22/9.

MEB, (2016) *MEB Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği*., 29818 § md.6.

Modin, B., Låftman, S., & Östberg, V. (2017). Teacher Rated School Ethos and Student Reported Bullying—A Multilevel Study of Upper Secondary Schools in Stockholm, Sweden. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1565. https://doi.org/10.3390/ijerph14121565.

Özdemir, S. (2000). *Eğitimde Örgütsel Yenileşme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ramberg, J., Brolin Låftman, S., Fransson, E., & Modin, B. (2019). School effectiveness and truancy: A multilevel study of upper secondary schools in Stockholm. International *Journal of Adolescence and Youth*, 24(*2*), 185-198. https://doi.org/10.1080/02673843.2018.1503085

Ramberg, J., Brolin Låftman, S., Fransson, E., & Modin, B. (2019). School effectiveness and truancy: A multilevel study of upper secondary schools in Stockholm. International *Journal of Adolescence and Youth*, 24(*2*), 185-198. https://doi.org/10.1080/02673843.2018.1503085

Resmi Gazete, 2016. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Program ve Proje Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği. 01/09/2016 tarih ve 29818 sayılı Resmî Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr [18. 12. 2019]

Resmî Gazete. 2014. Milli Eğitim Temel Kanunu ile Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 14/03/2014 tarih ve 28941 sayılı Resmî Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr [18. 12. 2019].

Scheerens, J. (2016). *Educational effectiveness and ineffectiveness: A critical review of the knowledge base*. Geliş tarihi gönderen http://link.springer.com/openurl?genre=book&isbn=978-94-017-7457-4

Sharratt, L. (2019). *CLARITY: What matters most in learning, teaching, and leading*. Thousand Oaks, California: Corwin.

Şişman, M. (1996). *Etkili Okul Yönetimi* [Yayınlanmamış Araştırma Raporu]. Eskişehir.

Taymaz, H. (2011). Okul Yönetimi (10. bs). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Usul, Fikriye. 2020. Proje Okullarındaki Okul Müdürlerinin Rol ve Yeterliklerinin Hesap Verebilirlik Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Van Waes, S., Moolenaar, N. M., Daly, A. J., Heldens, H. H. P. F., Donche, V., Van Petegem, P., & Van den Bossche, P. (2016). The networked instructor: The quality of networks in different stages of professional development. *Teaching and Teacher Education*, 59, 295-308. https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.05.022

Yalçınkaya, M. (2004). *Okul Merkezli Yönetim*. Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 21-34.

Bilecik (Merkez İlçe)'de Antropo-Jeomorfoloji Araştırmaları

Antropo-Geomorphological Researches in Bilecik (Central District)

Remzi Satı[1], Doç. Dr. Levent Uncu[2]

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Bilecik ili merkez ilçe ve köylerinde insanın topoğrafya üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak yaptığı değişikliklerin ortaya konulmasıdır. Bu amaca uygun olarak, çalışma sahasının 1/100.000 ölçekli topografya ve jeoloji haritaları ile 2003, 2013, 2021 yıllarına ait Google-Earth görüntüleri Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçta, araştırma alanının topografyasında insanın neden olduğu değişikliklerin zamansal ve mekânsal değişimi belirlenmiştir.

Araştırmamızın sonuçlarına göre; bu bölgede insanın topografyaya yaptığı müdahale Neolitik dönemden itibaren başlamış, Roma ve Bizans dönemlerinde yaygınlaşmış, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ise özellikle Anadolu'ya gelen göçmenlerin iskanı ve İstanbul'daki yapılarda kullanılmak üzere taş ocaklarının açılmaya başlanmasıyla birlikte daha da artmıştır. Son 10 yılda ise kentte sanayileşmeye bağlı olarak sayıları hızla artan mermer ve taşocağı işletmeleri, Ankara-İstanbul arasında açılan Yüksek Hızlı Tren (YHT) hattı gibi imar çalışmaları ve hızlı nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan kentleşmeyle birlikte doruğa ulaşmıştır.
Anahtar Kelimeler: Antropo-jeomorfoloji, Arazi Kullanımı, CBS, Bilecik.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the direct or indirect changes made by humans on topography in the central districts and villages of Bilecik. In accordance with this purpose, 1/100.000 scaled

[1] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Bilecik, Türkiye remzisati@gmail.com

[2] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Bilecik, Türkiye levent.uncu@bilecik.edu.tr -0000-0002-3908-1157

topographical and geological maps of the study area and Google-Earth images of the years 2003, 2013, 2021 were analyzed using Geographic Information Systems (GIS). As a result, the temporal and spatial changes of human-induced changes in the topography of the research area have been revealed.

According to the results of our research; Man's intervention to the topography in this region started from the Neolithic period, became widespread in the Roman and Byzantine periods, and increased even more in the Ottoman Empire period, especially with the settlement of immigrants coming to Anatolia and the opening of quarries to be used in buildings in Istanbul. In the last 10 years, the number of marble and quarry enterprises increasing rapidly due to industrialization in the city, zoning works such as the High Speed Train (YHT) line opened between Ankara and Istanbul, and urbanization, which emerged with rapid population growth, reached its peak.

Key Words: Antropo-geomorphology, Land-use, GIS, Bilecik.

1. GİRİŞ

Kuruluşundan günümüze kadar, jeomorfoloji biliminde farklı görüş ve yaklaşımlar ortaya çıkmış olmakla birlikte, yakın dönemlerde insanın yeryüzündeki jeomorfolojik süreçleri değiştirme gücü jeomorfoloji camiasında "Antropojenik Jeomorfoloji veya Antropo-jeomorfoloji'' olarak adlandırılan yeni bir çalışma alanının doğmasna yol açmıştır (Golomb ve Eder, 1964; Brown, 1970; Nir, 1983; Goudie, 1993; Szabo vd. 2010; Steffen vd., 2011; Ertek, 2015, 2017; Uncu & Karakoca, 2021).

Antropojenik Jeomorfoloji, genel olarak, hem insan faaliyetlerinin yerşekilleri üzerine olan etkisini, hem de insan faaliyetleri sonucunda meydana gelen yeryüzü şekillerini inceleyen jeomorfolojinin bir alt dalı olarak tanımlanabilir (Szabo vd., 2006). Ya da kısaca, insanın doğrudan veya dolaylı olarak jeomorfoloji üzerine olan etkisidir (Goudie, 1993). İnsanın yeryüzüne yaptığı bu etki, jeomorfolojik oluşum ve gelişimin doğal olmayan yollarla çok daha hızlı bir şekilde işleyişine neden olmuştur.

Özellikle son yıllarda hızla artan nüfus ve plansız kentleşme, ekonomi büyümeye bağlı olarak artan hammadde ihtiyacı ve vahşi kapitalizm nedeniyle Türkiye genelinde doğal ortam ve insan ilişkisi doğanın aleyhine negatif bir durum kazanmıştır. Bu çalışmaya konu olan Bilecik ve

çevresi antropojenik olarak doğal ortamın özellikle de yer şekillerinin hızlı bir değişime uğratıldığı sahaların başında gelmektedir (Uncu & Karakoca, 2021).

Bilecik, jeolojik özellikleri itibarıyla taşa toprağa dayalı sanayinin ön planda olduğu ve mermer ve taşocaklarının sayısının hızla artış gösterdiği, yeni ulaşım yollarının (raylı ve karayolu sistemleri) açıldığı, hızlı kentleşmeye bağlı olarak yeni tesis ve konut alanlarının tesis edildiği ve önemli çevre düzenlemelerinin yapıldığı illerimizin başında gelmektedir. Bu nedenle, insanın topoğrafya üzerine doğrudan ve dolaylı olarak müdahalesi çok belirgin olarak gözlenebilmektedir (Uncu & Karakoca, 2021).

ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

Araştırma alanını oluşturan Bilecik ili merkez ilçesi, yurdumuzun kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde yer almakta ve 40° 00' 00'' - 40° 20' 00'' kuzey enlemleri ile 29° 00' 00'' - 00° 10' 00'' doğu boylamları arasında bulunmaktadır (Görsel 1).

4321 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye topraklarının % 0,56'sını kapsayan Bilecik ili, alan sıralaması bakımından 65. büyük ilimizdir. Bilecik, vadilerle derin yarılmış bir plato sahası özelliği göstermektedir ve "Orta Sakarya Platosu" olarak adlandırılan sahanın en batı kesiminde bulunmaktadır (Bilgin, 1981).

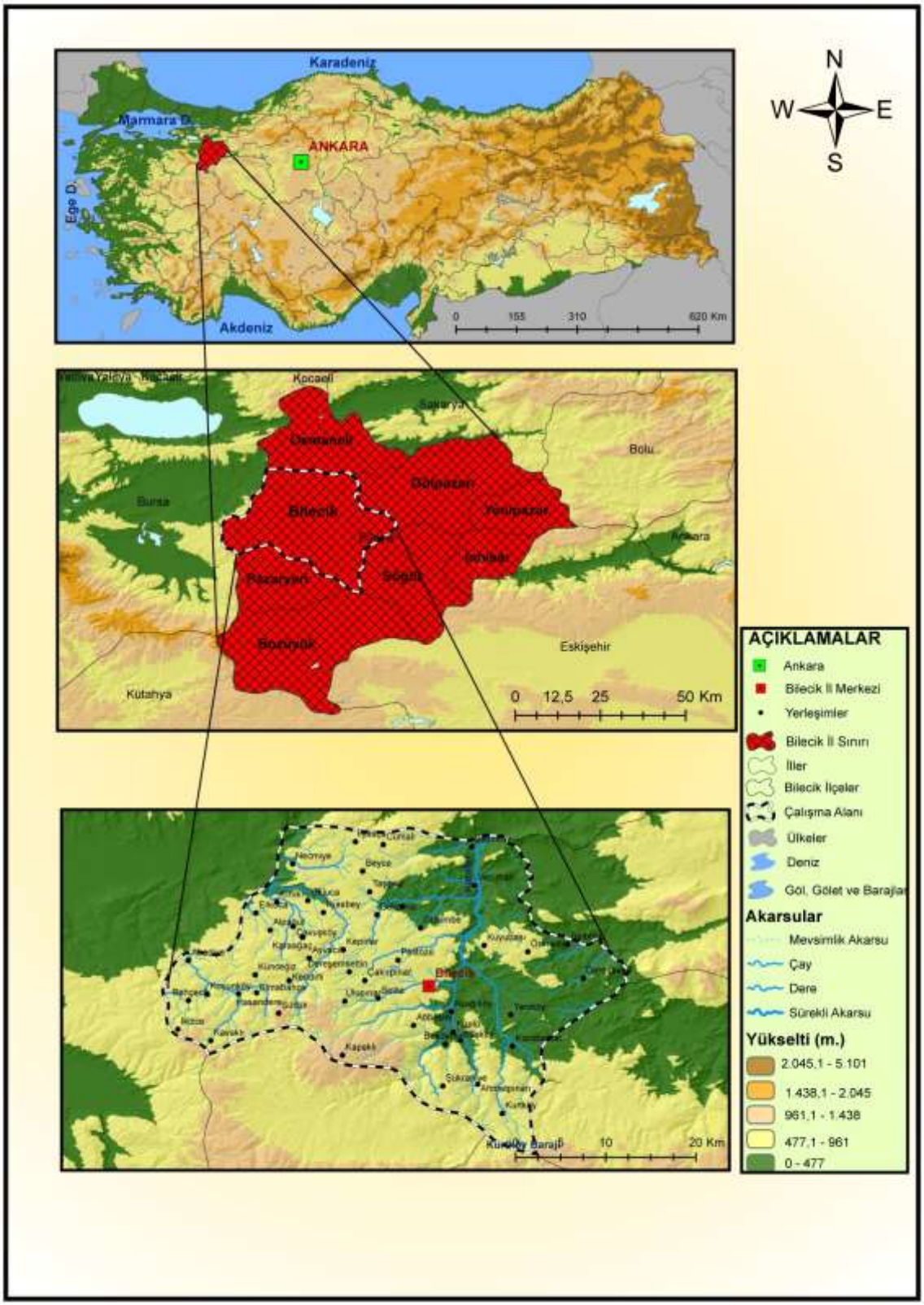

Görsel 1. Araştırma alanının Yer Bulduru Haritası.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Bilecik ili merkez ilçede insanın topografyada doğrudan ve dolaylı yollardan yapmış olduğu değişiklikleri belirlemektir.

Çalışmanın hazırlanmasında, öncelikle 1/100.000 ölçekli topografya ve jeoloji haritaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yardımıyla, ArcGIS Programında sayısallaştırılmış ve çalışmaya temel oluşturan çeşitli haritalar (Topografya, Jeoloji, Jeomorfoloji, Hidrografya, CORINE Arazi Kullanım ve Maden Yoğunluk) hazırlanmıştır. Arazi çalışmaları sırasında yapılan gözlemler ve bulgular ise haritaların oluşturulma aşamasında büyük katkılar sunmuştur.

3. ARAŞTIRMA ALANININ FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1.Topoğrafik Özellikler

Bilecik merkez ilçe genel olarak, Sakarya Nehri'ne dökülen Karasu ve kolları tarafından dik ve derin vadilerle yarılmış, üzerinde yer yer tepelerin yükseldiği engebeli bir plato özelliği göstermektedir (Uncu & Karakoca, 2021). Araştırma alanı içerisinde en alçak noktaları Karasu Çayının vadi tabanı, en yüksek noktayı ise merkez ilçenin güneyindeki dağlık alanların yükseltisi 1000 m.yi aşan dorukları (Kapaklı Tepe, Kızıl Tepe, Türkmen Tepe) oluşturmaktadır (Görsel 2). Engebeli topoğrafya özelliklerinden dolayı yerleşmenin ve arazi kullanımının büyük ölçüde kısıtlanış olduğu Bilecik merkez ilçede insan antropojenik olarak birçok bakımdan doğaya müdahale etmek zorunda kalmıştır.

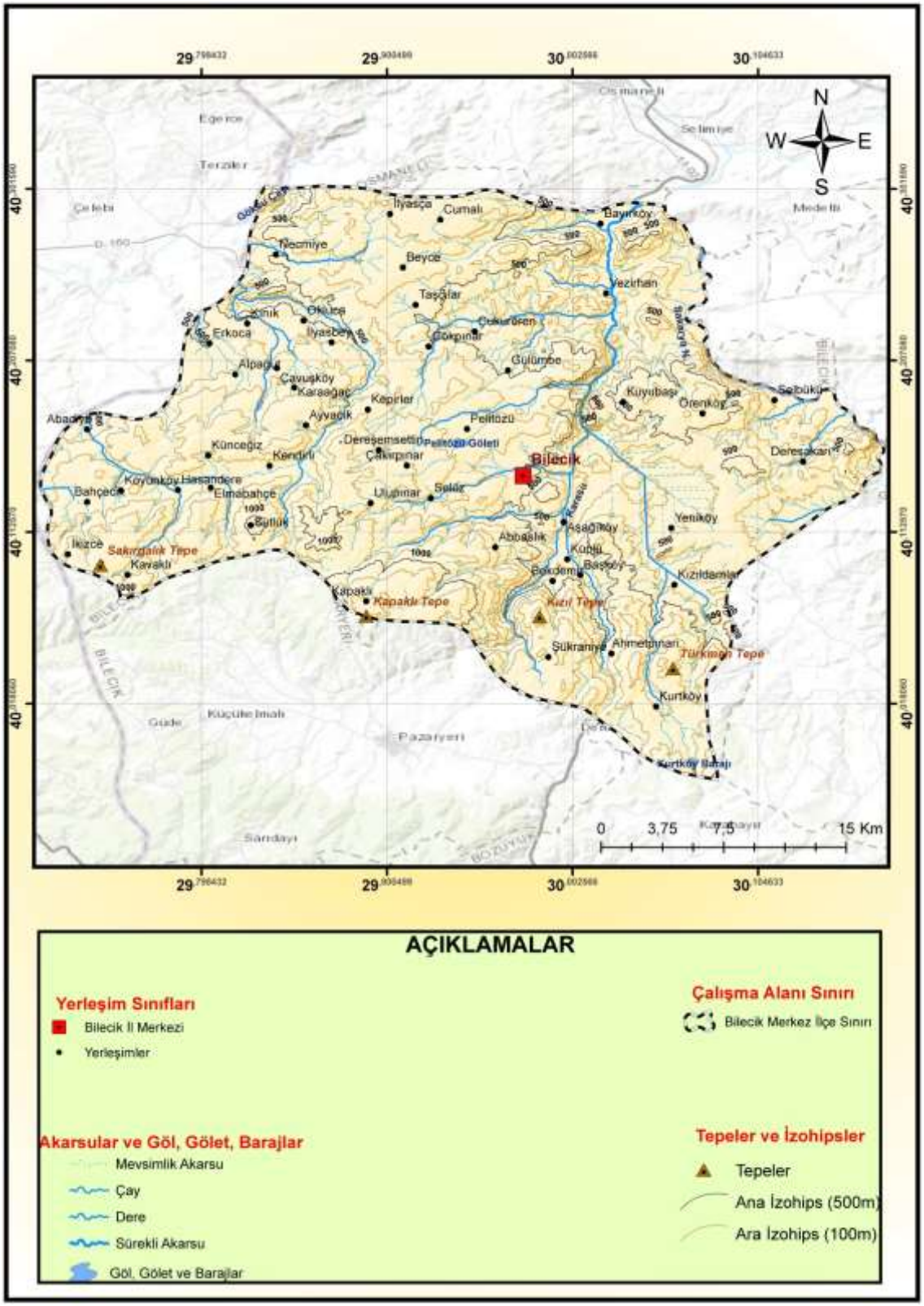

Görsel 2. Araştırma alanının Topografya haritası.

3.2. Araştırma Alanının Jeolojik Özellikleri

Anadolu'nun tektonik birliklerinden Sakarya Zonu içerisinde yer alan Bilecik çevresinin jeolojik yapısı oldukça karmaşık olup, Paleozoik'ten Kuvaterner'e kadar çeşitli yaşta ve litolojide formasyonlardan meydana gelmektedir.

Araştırma alanımızda yüzeylenen en yaşlı kayaçlar, Karbonifer yaşlı Sarıcakaya Granitoyiti, Permo-Triyas yaşlı Gökçekaya Metamorfikleri, Karatepe Karışığı ve Derbent kireçtaşlarıdır**.** Bölgedeki Mesozoyik yaşlı formasyonlar Alt Jura yaşlı (Liyas) ''Bayırköy Kumtaşları'' ve Orta Jura yaşlı (Dogger) ''Bilecik Kireçtaşı'', Senozoik yaşlı birimler ise Orta Eosen yaşlı Güvenç Formasyonu ve Üst Eosen-Alt Miyosen yaşlı Gemiciköy Formasyonu'na ait karasal birimlerle temsil edilmektedir. Kuvaterner yaşlı alüvyal dolgular, Sakarya Irmağı, Göksu Çayı ve Karasu Çayı'nın vadi tabanında, traverten oluşumları ise İlyasbey ve Çukurören köylerinde gözlenmektedir (Görsel 3).

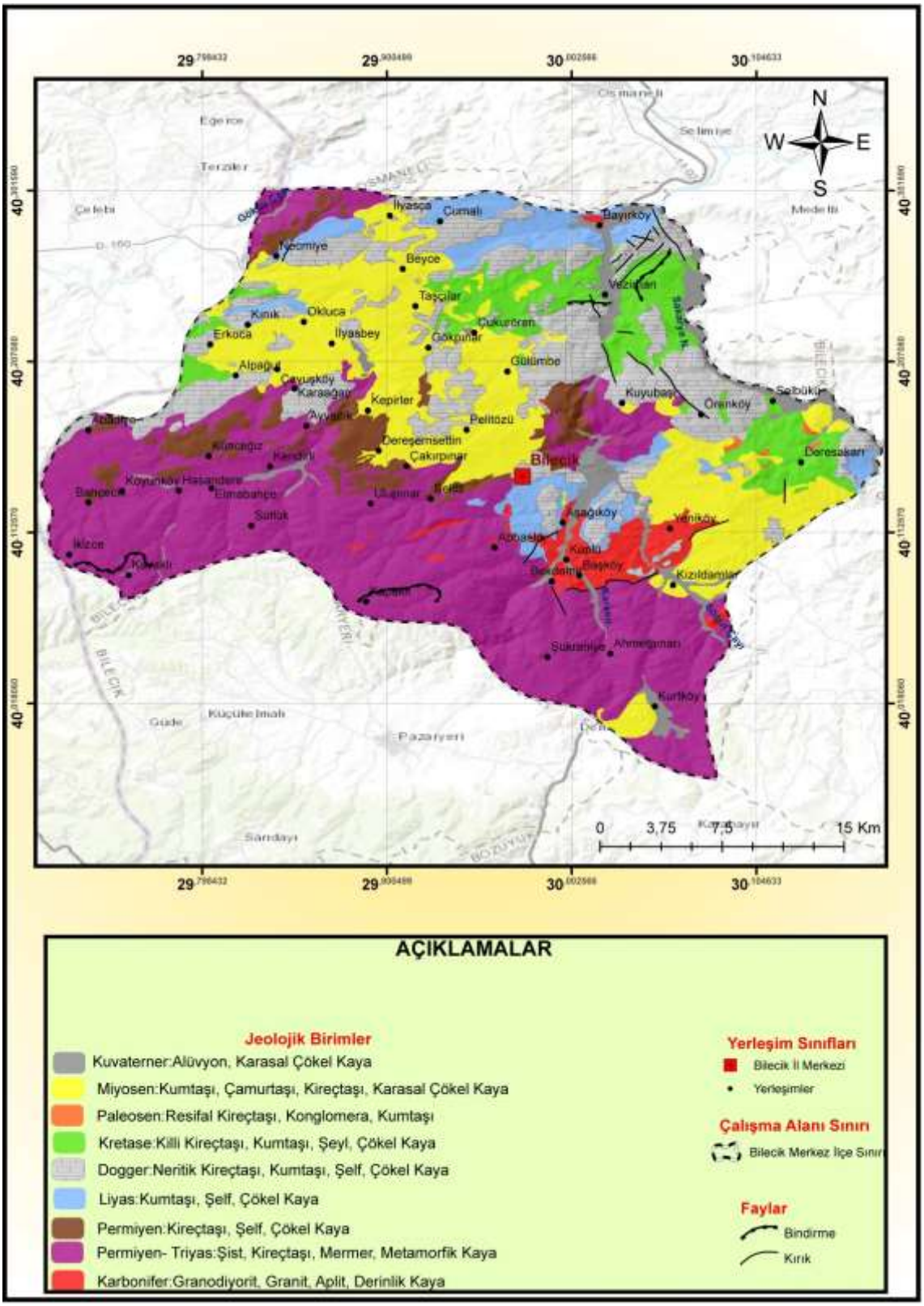

Görsel 3. Araştırma alanının Jeoloji haritası.

3.3. Araştırma Alanının Morfografik Özellikleri

Araştırma alanımızda yer şekillerinin ana çerçevesi, litolojik ve yapısal özelliklerdeki farklılaşmalara bağlı olarak çizilmiştir. Bilecik çevresinde topografyayı oluşturan ana morfografik birimler; ilin güneyindeki yükseltisi yer yer 1000 m. yi aşan dağlık saha, Göksu ve Karasu Çayı ve kollarının içine yerleştikleri ve 500-750 m.lerde geniş yayılım gösteren plato sahası ve 100-200 m.lerdeki Göksu ile Karasu çaylarının akmakta olduğu alüvyal vadi tabanlarından oluşmaktadır.

Bilecik çevresinde plato özelliği gösteren saha Karasu ve Göksu Çayı'nın kolları tarafındn parçalanmıştır ve "Bilecik Platosu" olarak adlandırılmaktadır (Görsel 4). Bu saha, Alt Pliyosen'de gelişmiş olan bir aşınım yüzeyinin, bölgede etkili olan tektonik hareketlerle yükselerek Üst Pliyosen'de akarsular tarafından parçalanması sonucunda oluşmuştur. Bilecik şehri bu platonun engebeli yüzeyi üzerinde kurulmuştur.

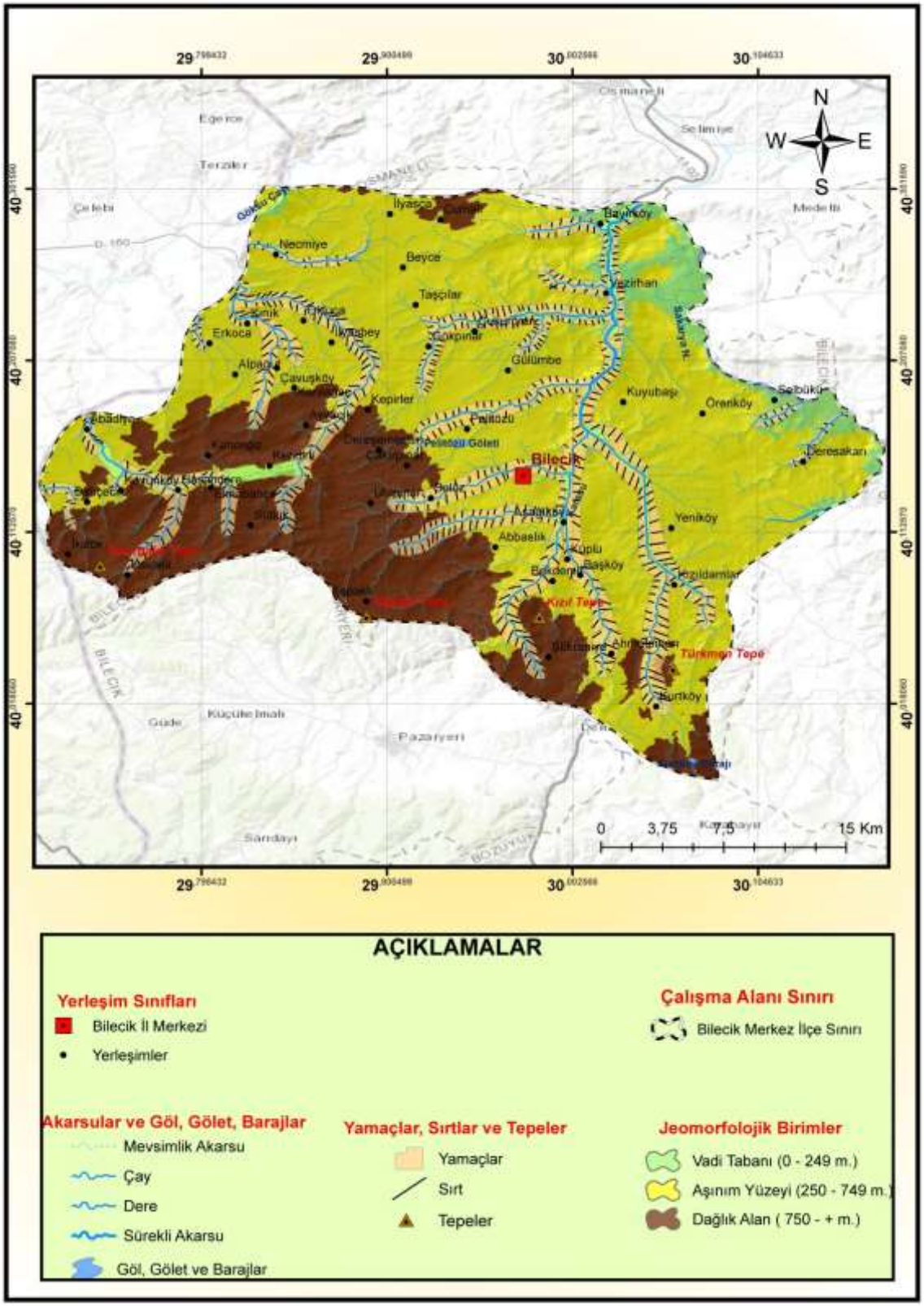

Görsel 4. Araştırma alanının Jeomorfografya haritası.

4. ANTROPO-JEOMORFOLOJİK GÖZLEMLER

İnsan ortaya çıkışını takip eden dönemde, biyolojik ve kültürel gelişimine de bağlı olarak uzun süre doğayla uyumlu bir şekilde yaşadığı için doğal ortam üzerindeki etkileri de sınırlı ve küçük ölçekli kalmıştır. Bununla birlikte, özellikle sanayi devriminden sonra, hızla artmaya başlayan dünya nüfusu ve gelişen teknolojik imkânlarla birlikte, insan yaşadığı doğal ortamı ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda değiştirmeye ve yeniden şekillendirmeye başlamıştır. İnsanlar günümüzde teknolojinin sağladığı imkanları kullanarak, yeni yerleşme yerleri açmak, altyapı çalışmaları yapmak, ekonomik amaçlı tesisler (fabrikalar, rafineriler, organize sanayi bölgeleri) kurmak, ulaşım ağı sistemleri (otoyollar, havalimanları, limanlar, tüneller) ve hidrolik tesisler (sulama kanalları ve barajlar) inşa etmek, sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak (maden ve taş ocakları) ve yeni tarım alanları (plantasyonlar, seralar) oluşturmak için fiziki peyzaj üzerinde büyük değişiklikler yapmaktadır (Uncu & Karakoca, 2021).

Bu değişiklikler, insan ve doğal ortama arasındaki ilişkinin yeni bir coğrafi bakışla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Antropo-jeomorfoloji terimi, insan tarafından değiştirilen ve oluşturulan yeryüzü şekilleri inceleyen bir araştırma konusu olarak ilk defa Golomb & Eder (1964) tarafından kullanılmıştır. İnsanın topoğrafya üzerine giderek artan baskısıyla birlikte, jeomorfolojik süreçler üzerinde insanın doğrudan (Maden ocakları, Çöplük Alanları, İnşaat Malzemesi alımı, Ulaşım gibi) ve dolaylı (Kütle Hareketleri, Erozyon) yollardan müdahalesiyle birlikte yer şekilleri ve arazi kullanımında büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

4.1.Doğrudan İnsan Müdahalesiyle Meydana Gelen Değişiklikler

4.1.1. Malzeme Alımından Kaynaklanan Değişiklikler

Bilecik çevresinde insanın topoğrafya üzerindeki doğrudan müdahalesiyle meydana gelen değişiklikler arasında en dikkati çekenler ilde sürekli artış gösteren madencilik faaliyetleri kapsamında yapılmaktadır (Uncu & Karakoca, 2021). Madencilik kapsamında taşa toprağa dayalı sanayinin ihtiyaç duyduğu malzeme ve dış talebi karşılamak amacıyla il genelinde ve merkez ilçede çok sayıda mermer ocağı, taş ocağı, kum ocağı ve kil ocağı açılmıştır.

2017 yılında, 30187 Sayılı Resmi Gazetede madenler kullanım özelliklerine ve ekonomik değerlerine göre gruplandırılmıştır. Buna göre I (a) Grubu Madenler; İnşaat ile yol yapımında kullanılan ve tabiatta doğal olarak bulunan kum ve çakıllar, I (b) Grubu Madenler; Tuğla-kiremit kili, Çimento kili, baraj, gölet ve benzeri yapılarda kullanılan killer, marn, puzolanik

kayaç (tras), çimento ve seramik sanayilerinde kullanılan ve diğer gruplarda yer almayan kayaçlar, II (a) Grubu Madenler; Kalsit, dolomit, kalker, granit, andezit, bazalt gibi kayaçlardan agrea, mıcır, geometrik şekil vermeden yol, baraj, gölet ve liman gibi alanlarda kullanılan taşlar, dolgu, istinat ve diğer yapı duvarı gibi yerlerde kullanılan yapı taşları (dekoratif amaçlı kullanılan taşlar hariç), hazır beton ve asfalt üretiminde kullanılan kayaçlar, IV. Grup Madenler; endüstriyel hammaddeler, enerji hammaddeleri ve metalik madenler, V. Grup Madenler; ise kıymetli ve yarı kıymetli mineraller (altın, elmas, safir, yakut, vs) olarak işletilmektedir.

Bilecik'te madencilik faaliyeti kapsamında, yukarıda belirtilen bütün maden grupları işletilmektedir. Bu maden gruplarının işletilebilmesi için sadece 2007-2021 yılları arasında Bilecik merkez ilçede toplam 161 adet işyeri açma ve çalışma ruhsatı düzenlenmiştir (Çizelge 1). Bunların maden gruplarına göre dağılışı incelendiğinde ise II (a) Grubu madenlerin 67 ruhsat ile en çok ruhsat alınan maden grubu olduğu dikkati çekmektedir. II (a) Grubunu, 44 ruhsat ile II (b) Grubu, 31 ruhsat ile I (b) Grubu, 15 ruhsat ile IV. Grup, 3 ruhsat ile I (a) Grubu ve 1 adet ruhsat ile V. Grup madenler takip etmektedir.

Yıllara göre dağılıma bakıldığında ise 2011 yılı en çok maden sahası açma ve çalıştırma ruhsatının verildiği yıl olarak ilk sırada yer almaktadır. 2011 yılında verilen toplam 23 ruhsatın 16 adeti II (a) Grubu, 5 adeti I (b) Grubu ve 2 adeti ise IV. Grubu maden işletmeleri için verilmiştir. 2017 yılı ise en az ruhsat ve işletme izni verilen yıl olmuştur (Çizelge 1).

Çizelge 1. 2007-2021 Yılları Arasında Bilecik İl Özel İdaresince Merkez İlçe Sınırları İçinde Maden Sahaları İçin Verilen İşyeri Açma Ve Çalışma Ruhsatlarının Yıllara Ve Maden Gruplarına Göre Dağılımı.

Maden Grupları								
Sıra No	**İlçe Merkezi**	**I(a) Grubu**	**I(b) Grubu**	**II(a) Grubu**	**II(b) Grubu**	**IV. Grup**	**V. Grup**	**Toplam**
1	2007	-	5	7	-	-	-	**12**
2	2008	1	-	8	-	2	-	**11**
3	2009	-	3	10	-	-	-	**13**
4	2010	-	1	3	5	2	-	**11**

5	2011	-	5	16	-	2	-	**23**
6	2012	1	-	4	7	4	1	**17**
7	2013	-	1	1	9	2	-	**13**
8	2014	-	1	2	6	-	-	**9**
9	2015	1	3	5	6	-	-	**15**
10	2016	-	-	2	7	1	-	**10**
11	2017	-	-	-	-	1	-	**1**
12	2018	-	6	3	-	-	-	**9**
13	2019	-	1	2	2	-		**5**
14	2020	-	1	-	2	-	-	**3**
15	2021	-	4	4	-	1	-	**9**
Toplam		**3**	**31**	**67**	**44**	**15**	**1**	**161**

Bilecik merkez ilçe ve köylerinde, insanın doğrudan müdahale ederek topoğrafyayı değiştirdiği maden çıkarım alanlarının mekânsal ve zamansal değişimi ise Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Bilecik Merkez İlçedeki Maden Çıkarım Alanları (2003, 2013, 2022)

Yerleşme	**2003 (m²)**	**2013 (m²)**	**2022 (m²)**	**Yerleşme**	**2003 (m²)**	**2013 (m²)**	**2022 (m²)**
Bilecik İlçe Merkezi	-	50173	127856	Kurtköy	-	17575	73800
Abadiye	-	-	-	Kuyubaşı	-	156419	122655
Abbaslık	-	-	-	Künceğiz	-	-	-
Ahmetpınar	-	1471	3257	Küplü	-	-	-
Alpağut	11219	74543	131916	Kınık	4076	54793	170108

Ayvacık	-	-	-	Kızıldamlar	-	1389	33600
Aşağıköy	-	22231	39694	Necmiye	-	76828	92695
Bahçecik	-	22475	22475	Okluca	24158	29264	268535
Bayırköy	64448	377653	629956	Pelitözü	11563	95645	566605
Başköy	-	-	115055	Selbükü	46440	128030	433591
Bekdemir	-	-	-	Selöz	-	-	-
Beyce	162477	170707	404043	Sütlük	-	-	-
Cumalı	24363	44521	132069	Taşçılar	46.360	69866	289577
Deresakarı	18655	125530	297897	Ulupınar	-	-	-
Dereşemsettin	-	66497	73218	Vezirhan	246672	500442	1717093
Elmabahçe	-	-	-	Yeniköy	8048	21604	257439
Erkoca	-	-	6.303	Çakırpınar	-	-	-
Gökpınar	2551	20715	289815	Çavuşköy	-	-	-
Gülümbe	181635	291049	1028965	Çukurören	178935	491393	1290946
Hasandere	-	4420	4475	Ören	-	2027	14736
Kapaklı	-	-	-	İkizce	-	-	-
Karaağaç	-	-	-	İlyasbey	138778	104019	227177
Kavaklı	-	-	-	İlyasça		25030	120708
Kendirli	49168	65838	65828	Şükraniye	-	-	-
Kepirler	-	-	-	**Toplam**	**1.219.546**	**3.251.458**	**9.053.740**
Koyunköy	-	-	1653				

Not: 2022 verileri 21.05.2022 tarihi baz alınarak ölçülmüştür.

2003 yılına ait veriler köy bazında incelendiğinde; 17 köyde, 53 noktada maden çıkarımı yapıldığı görülmektedir. Köylere göre en geniş maden çıkarım alanı 246.672 m² ile Vezirhan'da bulunmaktadır. Vezirhan'ı, Gülümbe, Çukurören ve Beyce köyleri takip etmektedir.

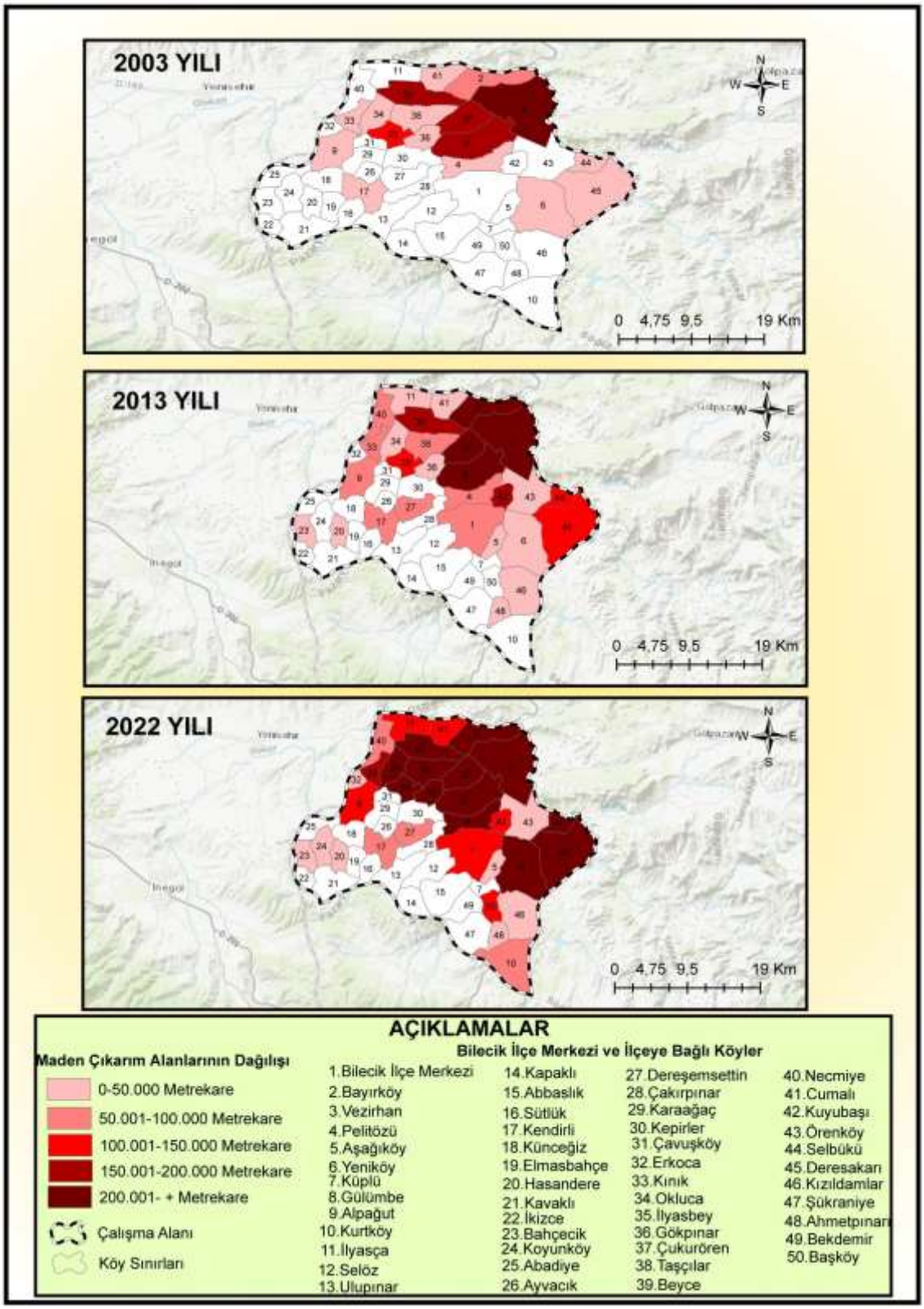

Görsel 5. Araştırma alanı maden çıkarımı dağılışı (2003, 2013 ve 2022).

2013 yılında 28 yerleşim yerinde, 123 noktada 3.251.458 m²'lik alanda maden çıkarımı yapıldığı görülmektedir. 2003 yılında olduğu gibi, Vezirhan 2013 yılında da 500.442 m² ile en geniş maden çıkarım alanına sahip köy durumundadır.

2022 yılında ise 32 köyde maden çıkarım alanı bulunduğu gözlenmektedir. 2013 yılıyla karşılaştırdığımızda, Başköy, Erkoca ve Koyunköy'de yeni maden çıkarım alanları açılmıştır. 2003, 2013 yıllarında olduğu gibi, 2022 yılında da Vezirhan 1.717.093m² lik alan ile ilk sırada yer almaktadır.

Maden işletmelerinin alansal dağılış haritaları incelediğinde, 200.001 m² ve üzerinde yoğunluğa sahip olan yerlerin Bilecik Merkez ilçenin kuzeyinde ve doğusunda yaygın olarak bulunan Bayırköy Formasyonu, Bilecik Kireçtaşı, Soğukçam Formasyonu, Değirmenözü Üyesi, Yenipazar Formasyonu ve Vezirhan Formasyonlarının yaygın oldukları sahalarda artış gösterdiği dikkati çekmektedir (Görsel 3, Görsel 6).

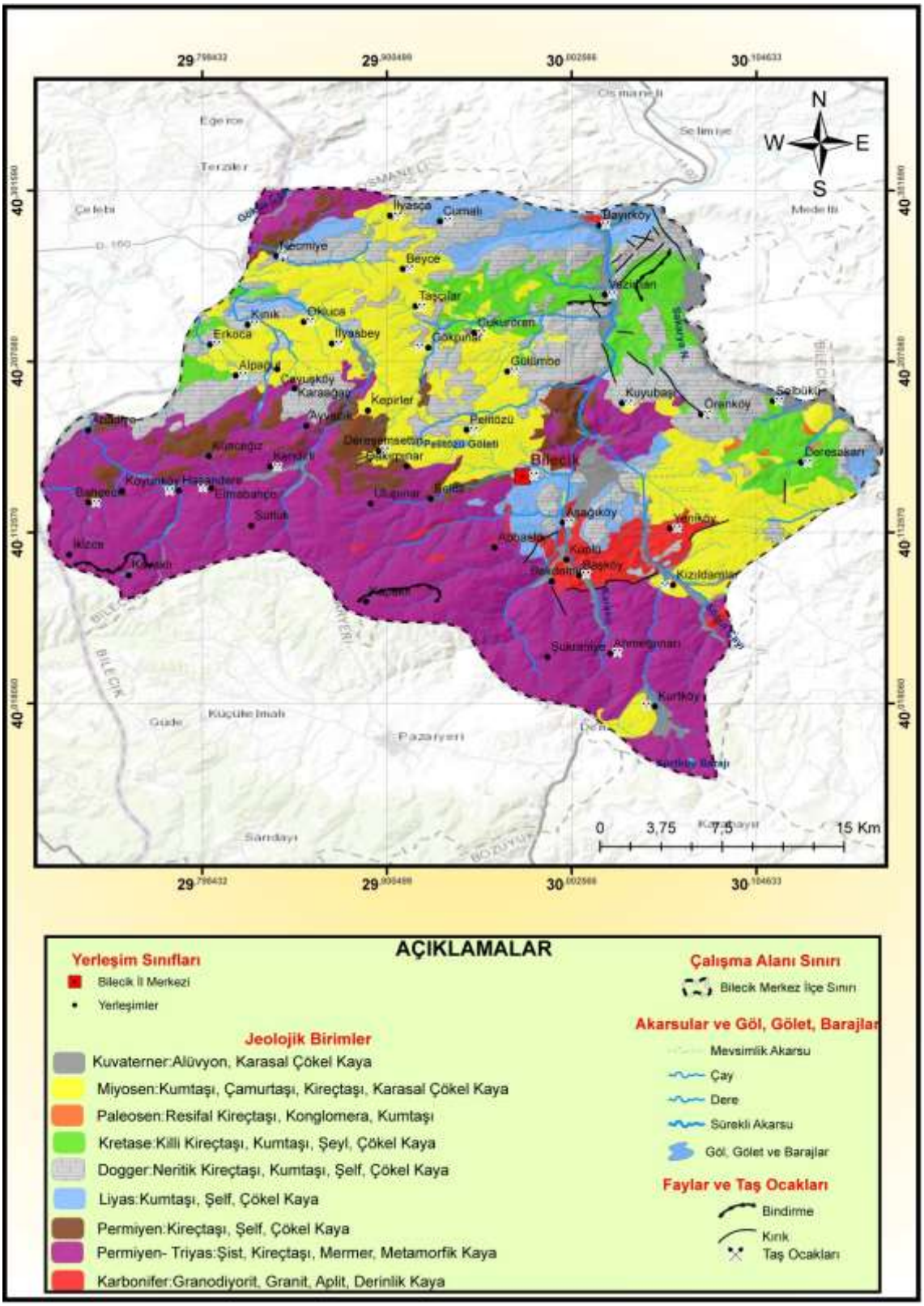

Görsel 6. Maden ocakları dağılışı ile jeolojik birimlerin ilişkisi haritası.

4.1.2. Malzeme Depolamasına Bağlı Değişiklikler

4.1.2.1. Malzeme Dolgu Alanları

Doğrudan insan müdahalesi sonucunda malzeme depolanmasına bağlı meydana gelen değişikliklerden bir diğeri ise dolgu alanlarıdır. Dolgu alanları, maden çıkarım faaliyetleri devam ederken maden yatağının üzerindeki örtü tabakasının kazılarak maden ocağının yakınında, yamaçlardan aşağı dökülerek veya çukur alanlarda biriktirilerek meydana getirilen topoğrafya değişikliklerine yol açmaktadır.

Bilecik merkez ilçe ve köylerinde, malzeme depolanmasına bağlı olarak oluşan dolgu alanlarının mekansal ve zamansal değişimi (2003, 2013 ve 2022 yıllarına ait ölçümler) Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Malzeme depolanmasına bağlı alansal değişiklikler (2003, 2013, 2022)

Yerleşme	**2003 (m²)**	**2013 (m²)**	**2022 (m²)**	**Yerleşme**	**2003 (m²)**	**2013 (m²)**	**2022 (m²)**
Bilecik İlçe Merkezi	-	68886	221674	Kurtköy	-	17.575	104112
Abadiye	-	-	-	Kuyubaşı		156.419	243470
Abbaslık	-	-	-	Künceğiz	-	-	-
Ahmetpınar	-	1471	2564	Küplü	-	-	-
Alpağut	4507	74543	65151	Kınık	2929	54793	60015
Ayvacık	-	-	-	Kızıldamlar	-	1389	22407
Aşağıköy	-	22231	38520	Necmiye	-	76828	38610
Bahçecik	-	-	-	Okluca	-	33717	161462
Bayırköy	6854	377653	177091	Pelitözü	21742	62588	481831
Başköy	-	-	40332	Selbükü	118221	128030	270697
Bekdemir	-	-	-	Selöz	-	-	-
Beyce	42245	170707	139946	Sütlük	-	-	-
Cumalı	10204	44521	83440	Taşçılar	20590	69866	145004
Deresakarı	12342	125530	254876	Ulupınar	-	-	-

Dereşemsettin	-	66497	106322	Vezirhan	283567	500442	975560
Elmabahçe	-	-	-	Yeniköy	6685	21604	6664
Erkoca	-	-	9383	Çakırpınar	-	-	-
Gökpınar	13592	20715	207187	Çavuşköy	-	-	-
Gülümbe	55869	291049	300821	Çukuröre n	179291	491393	519239
Hasandere	-	4420	1390	Ören	-	2027	4380
Kapaklı	-	-	-	İkizce	-	-	-
Karaağaç	-	-	-	İlyasbey	36908	243030	187297
Kavaklı	-	-	-	İlyasça	-	25030	80122
Kendirli	-	-	-	Şükraniye	-	-	-
Kepirler	-	-	-	**Toplam**	**815.546**	**3.152.954**	**4.949.567**
Koyunköy	-	-	-				

Not: 2022 verileri 21.05.2022 tarihi baz alınarak ölçülmüştür.

2003 yılında 15 köyde 37 noktada toplamda 815.546 m² lik alan örtü tabakası ile kaplanarak doldurulmuştur. 283.567 m²'lik dolgu alanı ile Vezirhan ilk sırada yer almaktadır. 100.000 m² üzerinde dolgu alanına sahip olan Çukuröre ve Selbükü Vezirhan'dan sonra en çok dolgu alanına sahip köyler olarak görülmektedir (Çizelge 3, Görsel 7).

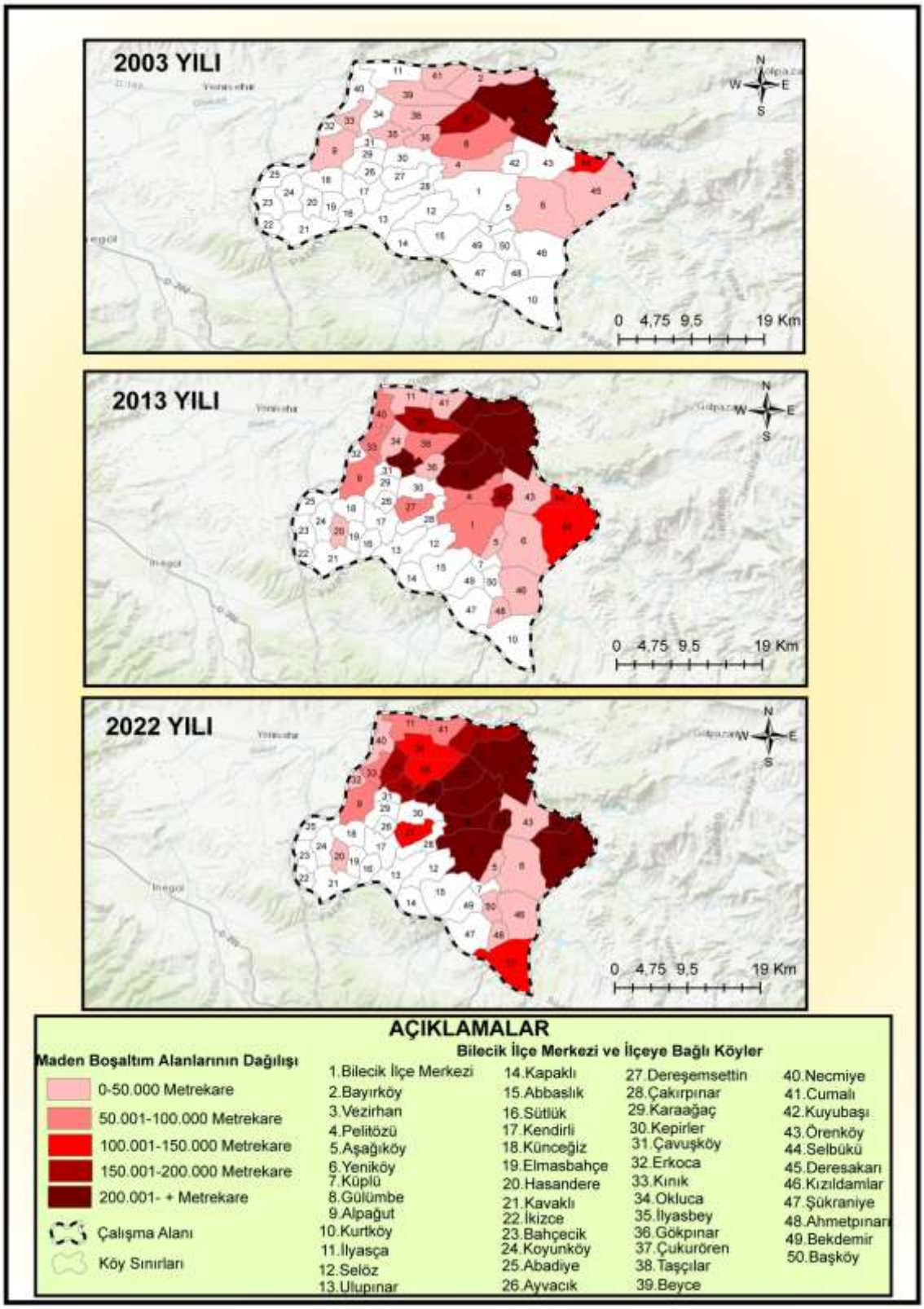

Görsel 7. Maden boşaltım alanlarının dağılışı (2003,2013 ve 2022).

2013 yılında 27 yerleşim ve 91 noktada toplamda 3.218.792 m² lik dolgu alanı görülmektedir. 2003-2013 yılları arasında, Bilecik merkezi ilçe ile birlikte 12 köyde yeni dolgu alanları

oluşturulmuş ve dolgu alanları üç katından daha fazla artmıştır. Köy bazında ise 500.442 m² lik alan ile Vezirhan ilk sırada yer almaktadır. 2022 yılında ise 29 köyde 138 noktada dolgu alanı tespit edilmiştir. 2013 yılı ile karşılaştırdığımızda ise Başköy ve Erkoca'da yeni dolgu alanları oluşmuş olduğu dikkati çekmektedir.

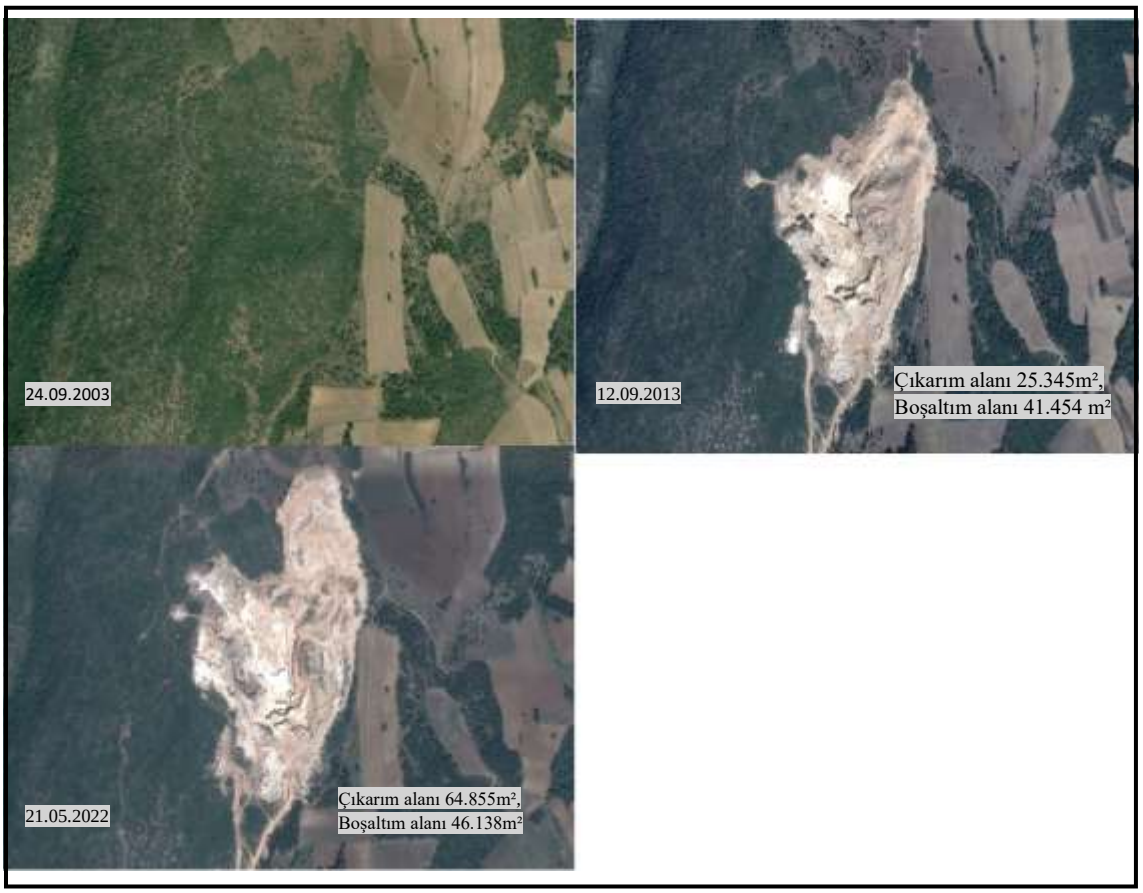

Görsel 8. Gülümbe köyü mermer ocağı 2003, 2013 ve 2022 yıllarına ait Earth Google görüntüleri.

4.1.2.2.Çöplük Alanları

Bilecik Merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan bir diğer dolgu alanı ise 82.773 m² alan kaplayan çöp döküm sahasıdır. Karasu vadisinin batı yamacında, iki sıra basamak halinde depolanan çöplük sahası, uzaktan bakıldığında çevresindeki kalkerli araziden zor ayırt edilen bir topoğrafik görüntü sunmaktadır (Görsel 9).

Bunun yanı sıra; kontrolsüz ve kaçak yollardan doğaya gelişi güzel bırakılan ve bazılarının üstü toprak ile kaplanan çöplük alanları ile köylerin çöp döküm yerleri topografya yüzeyindeki çukur alanları doldurmakta ve küçük kubbemsi şekiller oluşturmaktadır.

Görsel 9. Bilecik çöplüğü (01.05.2016).

4.1.2.3. İnşaat Malzemesi Boşaltma Alanları

Bilecik'te resmi hafriyat alanı bulunmaması nedeniyle yeni bina yapılması veya çevre düzenlenmesi ile kazılan yerlerden çıkarılan inşaat malzemeleri, başta tarım arazileri olmak üzere doğaya gelişigüzel atılmaktadır. Fotoğraf 10-11 da görülen hafriyat dolgu malzemesi, Beşiktaş mahallesi sınırları içinde 20.158 m²'lik dolgu alanı oluşturmuştur.

Görsel 10. Hafriyat dolgusu (Bilecik Batısı) (14.09.2015).

Görsel 11. Hafriyat dolgusu Earth Google görüntüsü (24.09.2003).

4.1.3. Karma Değişiklikler

Hem malzeme alınması hem de malzeme depolanması sonucunda topoğrafyada meydana gelen değişiklikler, karma değişiklikler olarak adlandırılmaktadır. Ulaşım, yerleşme, turizm ve rekreasyon amaçlı alanlar, gölet ve akarsu yataklarında yapılan değişiklikler bu grup içerisinde yer almaktadır.

Ulaşım kategorisinde demiryolu ve karayolu yapımı için hem malzeme alımı hem de malzeme depolanması sebebiyle topografyada önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Nitekim, yamaçların alttan kazılması ve alınan malzemenin denetimsiz bir şekilde çukur alanlara doldurulması yamaç dengesinin bozulmasına ve kütle hareketlerine gelişmesine yol açmaktadır.

Araştırma alanında en büyük yerleşim birimi Bilecik ilçe merkezidir. Bilecik'in ilk kuruluş yeri topografyanın yerleşilmeye pek de uygun olmadığı Dabağhane (Tabakhane) deresinin vadisi olmakla birlikte, yerleşme zamanla plato yüzeyine doğru genişlemiştir. Özellikle sanayi ve ulaşım alanında yapılan yatırımlar neticesinde merkez ilçenin nüfusu artmış yapılan yeni konut ve sanayi tesisleri alansal olarak genişleyerek engebeli olmasına rağmen plato sahasına yayılmıştır.

Bilecik Merkez ilçede, yapımı tamamlanmış toplam alanı 695.166 m² olan 7 adet gölet bulunmaktadır. Daha çok tarımsal sulama ve rekreasyonel faaliyetler için inşa edilen göletler, akarsuların havzalarına düşen yağışın toplandığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göletler akarsu debilerinin düşmesine yol açarak doğal vadi gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

Araştırma alanındaki en büyük akarsu olan Karasu Çayı vadisinde yapılan drenaj çalışmaları (yatağı kanalize etme ve atık su-kanalizasyon çalışmaları) sonucunda, Karasu Çayı'nın dinamikleri tamamen değiştirilmiştir. Şehrin içinden geçen Hamsu Çayı vadisinde de rekreasyonel amaçlı çalışmalar yapılmıştır.

Görsel 12. (a)Yerleşmeye bağlı olarak oluşan sekiden bir görüntü (Tabakhane deresinin güneye bakan yamacı), (b) Rekreasyon faaliyetlerinin başlangıç zamanından bir görüntü (Hamsu deresinin kuzeye bakan yamacı), (c) Rekreasyon faaliyetleri sonucunda oluşan yapay sekilerden bir görüntü (Hamsu deresinin kuzeye bakan yamacı), (d) Bilecik-Yenişehir arasında yapımı tamamlanan 2x2 devlet yolu.

4.2. Dolaylı İnsan Müdahalesi Sonucunda Meydana Gelen Değişiklikler

Bilecik çevresinde dolaylı yoldan insan müdahalesiyle meydana gelen değişiklikler, topoğrafya üzerinde kütle hareketleri ve erozyon süreçlerin değişmesine yol açmaktadır.

4.2.1. Kütle Hareketleri

Kütle hareketleri, bir yamaçtaki likidite ve plastisite sınırı aşıldığında meydana gelmekte ve nitelikleri ve hızları bakımından farklı şekillerde gelişmektedir. Bilecik Merkez ilçede, "Kent Ormanı" olarak da bilinen Yediler Tepe'nin İstasyon mahallesi ile şehir merkezi arasında kalan kesimindeki yamaçlarında yol genişletme çalışmaları ve TOKİ konutları yapımı sırasında yamacın alt tarafından malzeme alınmasına bağlı olarak gelişen kaymalar gözlenmektedir. Litolojik özelliklerin de etkisiyle, yavaş bir şekilde gelişen yamaçtaki kayma olayları

sonucunda Karasu'ya bakan yamaçta bulunan TOKİ'deki bazı konutlarda hasarlar meydana gelmiş, Bilecik şehir mezarlığı vadiye doğru kaymış ve Bozüyük karayolunun bir kısmı göçmüştür. Bir diğer kütle hareketi, Bilecik çevre yolunun yapılması esnasında çıkan hafriyatın karayolu güzergâhında doldurulması sırasında alttaki malzemenin ağırlığı kaldıramayarak kayması sonucunda gelişmiştir (Görsel 13). Bunun yanısıra, İstanbul-Ankara arasında yapılan YHT (Yüksek Hızlı Tren) hattı inşası sırasında da tünel açmalarına bağlı olarak yamaç dengeleri büyük ölçüde bozulmuş yer yer göçmeler ve kaymalar meydana gelmiştir. Kuşkusuz bu durumda zeminin litolojik yapısının da (şeyller) büyük payı bulunmaktadır.

Görsel 13. Bilecik çevre yolunda oluşan kütle hareketinin farklı zamanlara ait Earth Google (a, c ve d) ve araziden çekilmiş (b) görüntüleri.

4.2.2. Erozyon

Bilecik'te özellikle 1990 yılından sonra, yerleşme alanının genişlemesi, maden ve taş ocaklarının açılması, yol yapımı sanayi tesislerinin kurulması gibi faaliyetler ormanların alanlarının tahrip edilmesine ve alansal olarak azalmasına yol açmıştır. Bu durum, yağmur damlalarının doğrudan yüzeye ulaşarak topraktaki boşlukları hızla doldurmasına ve yüzeysel

akışa geçerek yamaçlarda parmak erozyonu, düzlük alanlarda ise sel yarıntılarının (gully) oluşmasına neden olmaktadır (Görsel 14).

Görsel 14. Parmak erozyonu (a) ve Sel yarıntısından (b) bir görüntü.

5. ARAZİ KULLANIMINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

Çalışma kapsamına insan müdahalesiyle topoğrafyada meydana getirilen değişiklikleri arazi kullanımında meydana gelen değişiklikler kapsamında değerlendirmek üzere ise, CORINE Land Cover – Copernicus Land Monitoring Service sitesindeki Corine Land Cover – ESRI FGDB'den alınan 1990 ve 2018 yıllarına ait ESRI Geodatabase Vector verileri kullanılmıştır. CORINE sistemindeki bu sınıflandırmada, üç farklı düzeyde veri Birinci düzeyde 5, ikinci düzeyde 15 ve üçüncü düzeyde ise 44 arazi kullanım türü mevcuttur. Bilecik Merkez ilçe için 1990 yılında birinci düzeyde 3, ikinci düzeyde 7 ve üçüncü düzeyde 10 arazi kullanım kategorisi 2018 yılında ise, birinci düzeyde 4, ikinci düzeyde 10 ve üçüncü düzeyde 20 arazi kullanım kategorisi tespit edilmiştir (Çizelge 4).

1990 yılında araştırma alanındaki arazi örtüsünün % 1,3'ünü oluşturan 1036,5 hektar alan 1. Düzey Yapay Bölgeler kategorisinde, % 36,4'ünü oluşturan 28798,8 hektar alan 2. Düzey

Tarım Alanları kategorisinde, % 62,3'ünü oluşturan 49128,1 hektar Orman Ve Yarı Doğal Alanlar Kategorisinde bulunmaktadır (Görsel 15).

2018 yılında ise arazi örtüsünün % 2,85'ini oluşturan 2190,4 hektarlık alan 1. Düzey Yapay Bölgeler kategorisinde, % 40,4'ünü oluşturan 31843,9 hektarlık alan 1. Düzey Tarım Alanları kategorisinde, % 56,55 oluşturan 44802,3 hektarlık alan 1. Düzey Orman Ve Yarı Doğal Alanlar Kategorisinde ve % 0,2'sini oluşturan 126,8 hektarlık alan ise 1. Düzey Su Yapıları kategorisinde bulunmaktadır (Görsel 16).

Bilecik Merkez ilçede, 1990 yılından 2018 yılına kadar 1. Düzey Yapay Bölgeler sınıfında yer alan Kesintili Şehir Yapısı dışındaki diğer tüm sınıfların alanları artış göstermiştir. 1990 yılında Kesintili Şehir Yapısı % 1,2 ile 1. Düzey Yapay Bölgeler kategorisinde en fazla paya sahip iken 2018 yılında % 0,7'ye gerilemiştir. 2018 yılında ise 1. Düzey Yapay Bölgeler 1990 yılına kıyasla alanını 645,6 hektar arttırmıştır. Bu kategoride en fazla alanı Maden Çıkartma Tesislerinin kapladığı görülmektedir.

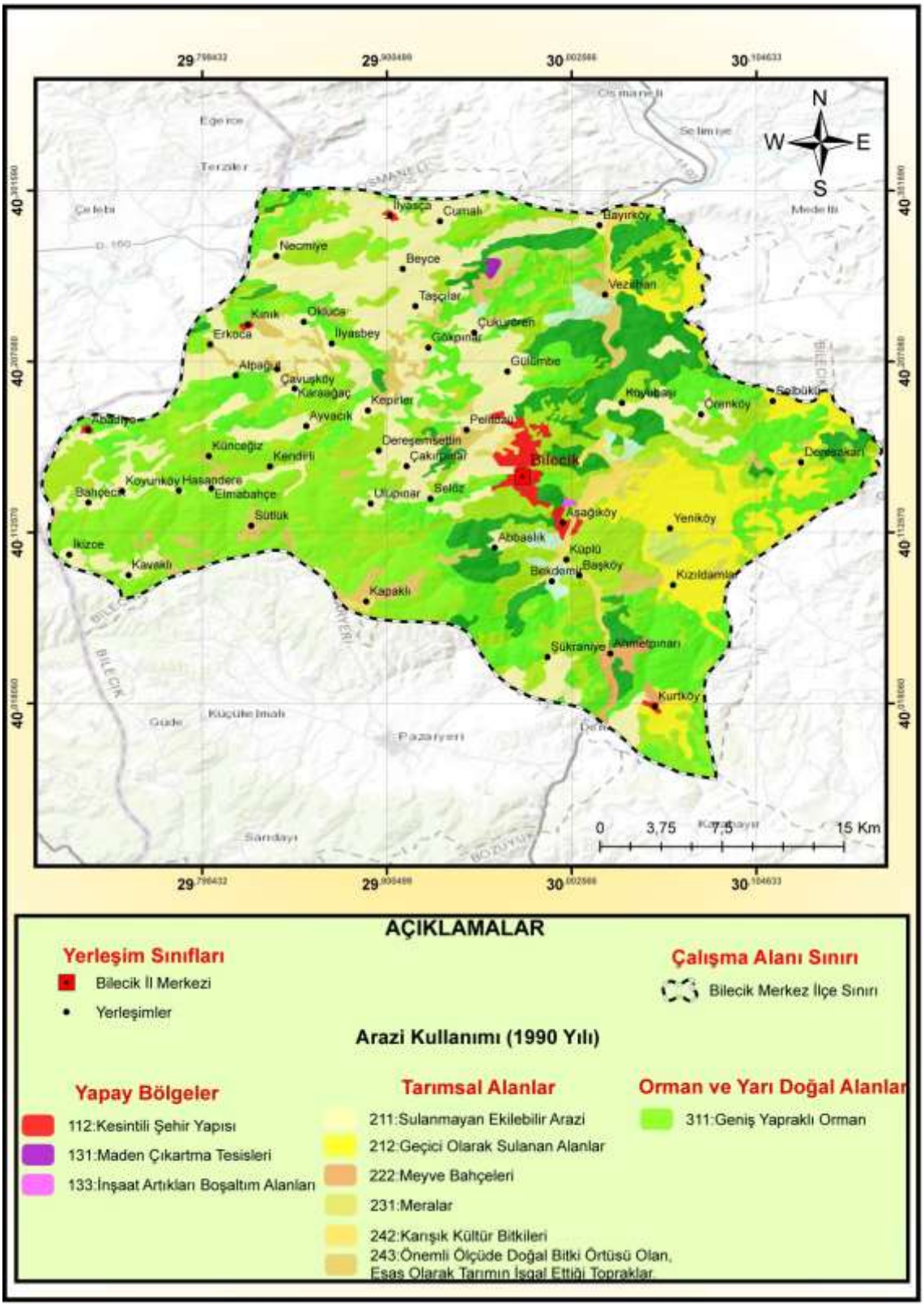

Görsel 15. Bilecik Merkez İlçe'nin 1990 yılına ait CORINE haritası.

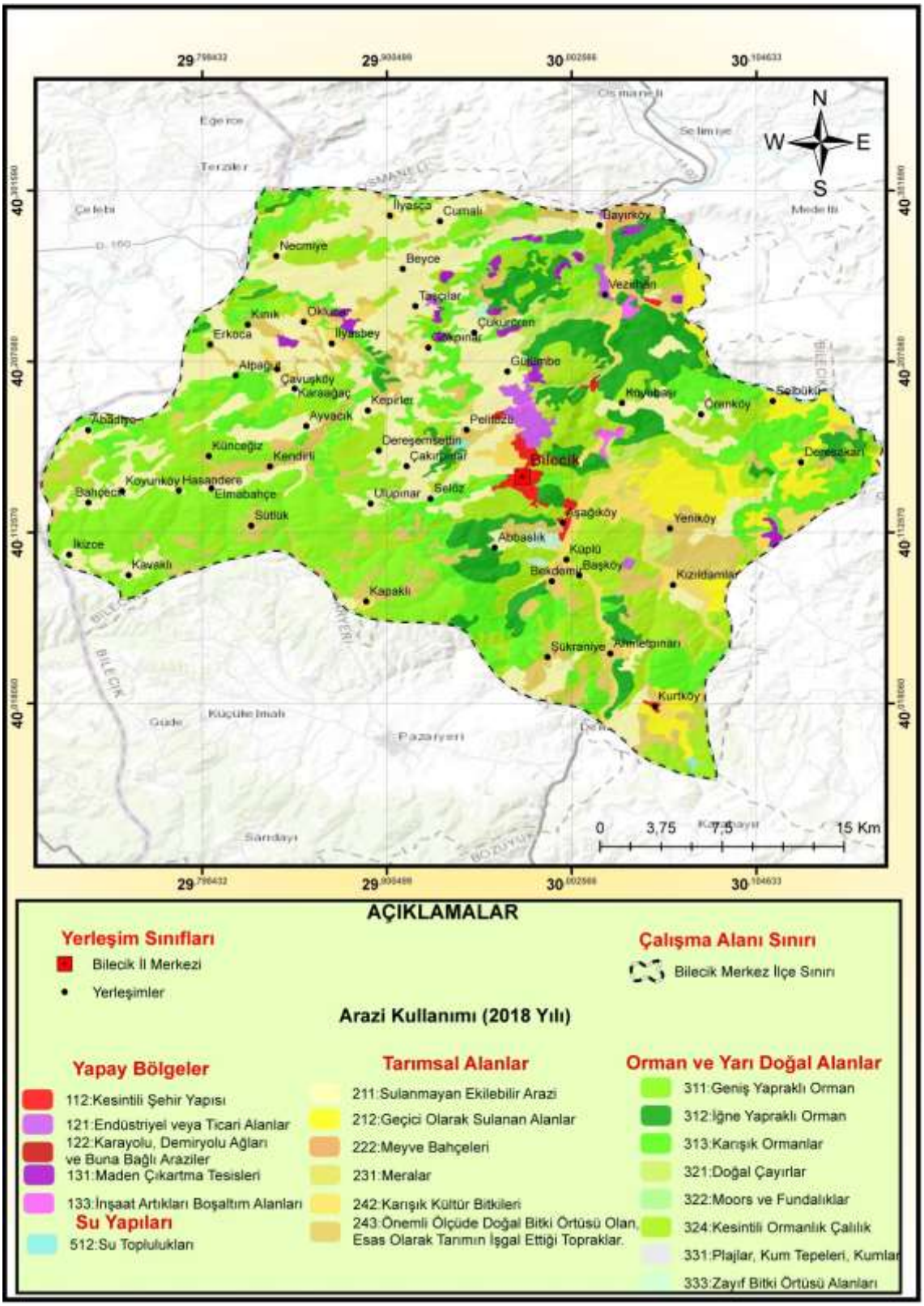

Görsel 16. Bilecik Merkez İlçe'nin 2018 yılına ait CORINE haritası.

Tarım Alanları sınıfında, 1990 yılında % 20,9 ve 2018 yılında % 21,2 oranında sulanmayan ekilebilir araziler en fazla paya sahip tarım alanları olarak görülmektedir. 1990 yılından 2018 yılına geçici olarak sulanan alanlar, meyve bahçeleri ve meralar dışında diğer 3. düzey kategorisindeki bütün arazilerin alanı artmıştır.

1. Düzey orman ve yarı doğal alanlar sınıfında yer alan arazilerden doğal çayırlar ve plajlar, kum tepeleri, kumlar dışındaki diğer tüm sınıf arazilerin alanında 1990 yılından 2018 yılına kadar azalma meydana gelmiştir. Bu sınıftaki araziler içerisinde kesintili ormanlık çalılık arazileri her iki dönemde de en fazla alana sahip olan arazi olarak görülmektedir.

Çizelge 4. Bilecik Merkez İlçe'de tespit edilen CORINE arazi sınıfları ve bu sınıfların 1990 ve 2018 yıllarındaki alansal dağılışları.

Corine Arazi Sınıfları ve Kodları		**1990**	**%**	**2018**	**%**	**Fark**
1.Düzey	**3.Düzey**	**Hektar**		**Hektar**		**Hektar**
1.Yapay Bölgeler	1.1.2.Kesintili Şehir Yapısı	941,2	1,2	563,7	0,7	-377,5
	1.2.1.Endüstriyel Veya Ticari Alanlar	-	-	677	0,9	+677
	1.2.2.Karayolu, Demiryolu Ağları Ve Buna Bağlı Araziler	-	-	35,6	0,05	+35,6
	1.3.1.Maden Çıkartma Tesisleri	64,7	0,07	710,3	0,9	+645,6
	1.3.3.İnşaat Artıkları Boşaltım Alanları	30,6	0,03	203,8	0,3	+173,2
2.Tarım Alanları	2.1.1.Sulanmayan Ekilebilir Arazi	16541,8	20,9	16727,4	21,2	+185,6
	2.1.2.Geçici Olarak Sulanan Alanlar	6546,7	8,3	3609,9	4,6	-2936,8
	2.2.2.Meyve Bahçeleri	456,6	0,6	209,7	0,3	-246,9
	2.3.1.Meralar	656,8	0,8	493,2	0,6	-163,6

	2.4.2.Karışık Kültür Bitkileri	1510,2	1,9	3298,6	4,2	+1788,4
	2.4.3.Önemli Ölçüde Doğal Bitki Örtüsü Olan, Esas Olarak Tarımın İşgal Ettiği Topraklar	3086,7	3,9	7505,1	9,5	+4418,4
3.Orman Ve Yarı Doğal Alanlar	3.1.1.Geniş Yapraklı Orman	10949,9	13,9	10786	13,6	-163,9
	3.1.2.İğne Yapraklı Orman	7535,6	9,5	7220,1	9,1	-315,5
	3.1.3.Karışık Ormanlar	13186,6	16,7	10210,5	12,9	-2976,1
	3.2.1.Doğal Çayırlar	748,6	0,9	1194,3	1,5	+445,7
	3.2.4.Kesintili Ormanlık Çalılık	15728,8	20	15094,2	19,1	-634,6
	3.3.1.Plajlar, Kum Tepeleri, Kumlar	-	-	36,6	0,05	+36,6
	3.3.3.Zayıf Bitki Örtüsü Alanları	978,6	1,3	260,6	0,3	-718
5.Su Yapıları	5.1.2.Su Toplulukları	-	-	126,8	0,2	+126,8
Toplam		**78.963,4**	**100**	**78.963,4**	**100**	-

6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma alanında yapılan gözlemler, bölgede insanın doğal ortama ve topoğrafya üzerine müdahalesinin ilk yerleşmenin kurulduğu Neolitik dönemde (Bahçelievler Höyüğü, M.Ö. 7000 yılında) başladığını, Roma ve Bizans döneminde belirgin bir şekilde artış gösterdiğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte günümüze kadar devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde Bilecik'te özellikle 1980'lerden itibaren hızla büyüyen taşa-toprağa dayalı sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve madenlerin işletmeye açılması, hızla artan nüfus miktarı, yürütülen imar çalışmaları ve büyük projeler (yol ve tünel açmaları, gölet, fabrika tesisleri, konut alanlarının inşaa edilmesi gibi) topoğrafyanın ve doğal ortamın büyük ölçüde bozulmasına neden olmuştur.

Artan antropojenik etkilerle birlikte hızla değişen arazi kullanımına bağlı olarak, plato yüzeyi ve tepeler maden ve taş ocağı açmak amacıyla büyük ölçüde tahrip edilmiş, yamaçlar taraçalanarak yapay sahanlıklar oluşturulmuş veya boşaltım-dolgu alanlarına dönüştürülmüştür. Bunların dışında, inşa edilen ve edilmekte olan ulaşım ağları (Bilecik Çevre Yolu, Bilecik-Yenişehir yolu, Yüksek Hızlı Tren Hattı), kanalize edilen akarsu yatakları (Karasu Vadisi), rekreasyonel amaçlı inşa edilen göletler (Pelitözü Göleti), çöplük alanları, yeni konut ve fabrika alanlarının açılması topografya üzerinde ve jeomorfolojik süreçler üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Bilecik Merkez ilçede antropojenik kökenli değişikliklerin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için çevresel ekileri dikkate alan sürdürülebilir düzenlemelerin yapılması ve kontrollü bir büyümenin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Bilgin, T., Orta Sakarya Platolarında Yapı, Satıhlar ve Drenaj. TBTAK projesi, Proje No: TBAG275, s.302, Ankara, 1980.

[2] Brown, H. E., Man Shapes the Earth. Geographical Journal, 136, 74-85, 1970.

[3] Erinç, S., Jeomorfoloji I, Der Yayınları, İstanbul, 2010.

[4] Ertek, T.A., *Antropojenik Jeomorfolojinin Ana Çizgileri*, IV. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 336-347, Samsun, 2015

[5] Ertek, T.A., Antropojenik Jeomorfoloji: Konusu, Kökeni ve Amacı. Türk Coğrafya Dergisi, 69, 69-79, 2017.

[6] Golomb, B., Eder H. M., Landsforms made by man. Landscape 14: 4-7, 1964.

[7] Goudie, S. A., Human influence in geomorphology. Geomorphology, Vol.: 7, 37–59, 1993.

[8] Nir, D., Man, a geomorphological agent: an introduction to anthropic geomorphology. Israel: Keter Publishing House, 1983.

[9] Szabo, J., David, L., Loczy, D., (eds.) Anthropogenic Geomorphology, A Guide To Man –Made Landforms. Dordrecht Heidelberg London New York: Springer, 2010.

[10] Steffen, W., Grinevald, J., Crutzen, P., McNeill J., The Anthropocene: Conceptual and Historical Perspectives. Philosophical Transsactions of the Royal Society, Vol.: 369, 842-867, 2011.

[11] Uncu, L., & Karakoca E., Antropo-Jeomorfolojik bir yaklaşımla Bilecik (Merkez İlçe) taş ocaklarının mekânsal ve zamansal değişimi. Türk Coğrafya Dergisi 77, 119-130, 2021.

[12] https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/araziortususiniflari.html (Erişim tarihi: 21.12.2022).

KESİR, RASYONEL SAYI VE ORAN KAVRAMLARININ BENZERLİK VE FARKLARININ İNCELENMESİ

Hasibe Şeyma ALTUNDAĞ[1], Prof. Dr. Mustafa DOĞAN[2]

[1] Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
seyma.2685@gmail.com 0000-0002-4768-2331
[2] Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
mustafa.dogan@selcuk.edu.tr- 0000-0002-7380-9869

ÖZET

Matematik eğitiminde ilkokul birinci sınıftan itibaren kesirler kavramıyla alakalı tanımlar ve kazanımlar verilmeye başlanmaktadır. Birinci sınıfta bütün ve yarım, ikinci sınıfta çeyrek, üçüncü sınıfta kesir, pay, payda, kesir çizgisi, birim kesir kavramları öğretim programında yer almaktadır. Dördüncü sınıfta ise basit kesir, bileşik kesir ve tam sayılı kesir kavramlarıyla kesirler konusuna dair kavramlar tamamlanmaktadır. Altıncı sınıfa gelen öğrenciler oran, birimli oran ve bilimsiz oran kavramlarıyla tanışmaktadır. Yedinci sınıf öğrencileri ise rasyonel sayıları tanıdığında bu kavramın kesir ve oranla ilişkisini anlamaya çalışır. Kesir, rasyonel sayı ve oran kavramları gösterim olarak aynı şekillerde karşılarına çıkmasından dolayı öğrenciler tarafından, aynı kavram olarak algılanabilmektedir. Literatürde kesir, rasyonel sayı ve oran hakkında birçok araştırma bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu kavramların farklı yönlerine odaklanıldığı görülmektedir. Usiskin (1979) araştırmasında kesirlerin bir sayı kümesi belirtmediğini, a/b şeklinde yazılan negatif olmayan ifadeler olduğunu belirtmiştir. Rasyonel sayılar ise iki tamsayının birbirine oranı olmakla beraber farklı anlamlara da sahiptir. Parça-bütün, bölüm, oran, ölçme ve işlemci anlamları da bulunan rasyonel sayıların en çok parça-bütün anlamı kullanılsa da aslında diğer anlamlarına da eğitimde yer verilmesi gerekmektedir. Oran kavramı ise iki çokluğun çarpımsal ilişkisini gösteren bir ifadedir. Oran, aynı kesir ve rasyonel sayı gibi a/b şeklinde gösterime sahip olduğundan konular işlenirken öğrenciler, kavramların ayrımına varamamaktadır. Bir kavramın öğrenimi de ancak kavramların ilişkileri ortaya koyularak gerçekleşebilmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde öğrencilerin kesir, rasyonel sayı ve oran kavramları hakkında kavram yanılgılarının fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu üç kavramın benzerlik ve farklılıklarının öğretmenler tarafından fark ettirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma bu üç kavramın literatürde bulunan çalışmalardaki tanımlamaları ve kavramlar ile ilgili var olan kavram yanılgılarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, bu kavramlar hakkında farkındalık oluşturarak daha bilinçli bir öğrenme öğretme süreci için fırsat oluşturacaktır. Araştırma, üç kavramı aynı anda sorgulamasından dolayı alana katkı sağlayacaktır. Çalışmaya göre birçok araştırmada kesir, rasyonel sayı ve oran kavramlarının bazı benzerliklere sahip olmasından dolayı farklarına odaklanılmadan aynı kavram gibi algılandığı sonucuna varılmıştır. Öğrencilerle yapılan çalışmalar, öğrencilerin kavramlara ait yanlış tanımlamalara sahip olduğunu ve bu yanılgıların öğretmenlerin kavramlar ile ilgili yanlış yönlendirmelerinden

kaynaklandığını göstermektedir. Öğretmen adayları ile yapılan çalışmalara göre ise üç kavram ayrı ayrı incelendiğinde kavramların tam şekilde anlaşımadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kesir, rasyonel sayı, oran

1. GİRİŞ

Bir kavramın zihinde oluşmasına yapılandırma veya kavramın kazanılması denir (Baykul, 2019). Kavramların kazanılması için ise kavramlar arasındaki ilişkilerin kurulması gerekmektedir. Yeni bir kavram öğrenilirken zihinde var olan kavramlarla benzerlikleri ve farkları sorgulanmalıdır. Zihinde ilişkilendirme gerçekleştiği an söz konusu kavramla ilgili öğrenme de gerçekleşmiş olur. Kavram bilgisini bir zincir halkasına benzetirsek, her bir halka bir bilgi içerir. Birbiriyle bağlantılı ilgi genişledikçe mensup olduğu zincir halkası genişleyecek dolayısıyla bağlı olduğu bilgi parçası daha güçlenecektir. Her bir halka daha anlamlı olacağından zincirlerin temsil ettiği kavram anlamlılık kazanacaktır (Hiebert ve Lefevre, 1986). Bir kavramın tanımına, kavramın örneklerindeki değişmeyen özelliklerin bir araya getirilip ifade edilmesiyle ulaşılmaktadır. Tanımlar yardımı ile öğretimde, kazandırılacak olan kavramların tanımı, bu tanıma uyan ve uymayan örneklerle birlikte verilir.

Öğrencilerin kesir, rasyonel sayı ve oran kavramlarıyla ilk kez ne zaman karşılaştıkları öğretim programından yararlanılarak sınıflandırılmıştır. Öğretim programına göre öğrenciler ilkokuldan itibaren kesir kavramı ile karşılaşmaktadır.

Kesirler alt öğrenme alanında bütün ve yarım kesirler 1. sınıf müfredatında yer almaktadır. 2. sınıfta bütün ve yarımın çeyrek ile ilişkisine dikkat çekilmektedir. 3. sınıfta ise parça-bütün ilişkisi vurgulanarak kesre ait terimler verilmektedir. Aynı zamanda birim kesir kavramı yardımıyla pay ile payda arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Basit, bileşik ve tam sayılı kesri tanımlamaları ve kullanmaları 4. sınıf öğrencilerden beklenmekte ve paydaları eşit kesirlerde toplama ve çıkarma işlemlerine başlanmaktadır. Kazanımlara uygun problemlerin çözülmesi amaçlanmaktadır.

5. sınıf öğrencilerinin tam sayılı ve bileşik kesirleri tanımaları, dönüşüm yapmaları, payları veya paydaları eşit kesirleri, birinin paydası diğerinin paydasının katı olan kesirleri karşılaştırmaları, bu kesirlerle toplama ve çıkarma işlemlerini yapmaları beklenmektedir.

Kesirleri sıralama, karşılaştırma ve kesirlerle dört işlem yapmaya yönelik çalışmalar 6. sınıf düzeyinde yer almaktadır. Öğrencilerin bu düzeyde ayrıca oran kavramını öğrenmeleri gerekmektedir.

7. sınıf rasyonel sayıların tanıtılmasını, karşılaştırılmasını ve rasyonel sayılarla dört işlem yapıp problem çözmeyi içermektedir. 7. sınıfta oran ve orantı alt öğrenme alanında öğrencilerin oranları verilen çoklukları belirlemeleri beklenmektedir.

İlkokul ve ortaokul sürecinde öğretim programında bulunan kesir, rasyonel sayı ve oran konularına ait kavramlar sınıf seviyelerine göre çizelge1'de gösterilmiştir.

Çizelge1: Öğretim programındaki kesir, rasyonel sayı ve oran kavramlarının sınıf düzeylerine göre sınıflandırılması

1. sınıf	bütün, yarım
2. sınıf	Çeyrek

3. sınıf	kesir, pay, payda, kesir çizgisi, birim kesir
4. sınıf	basit kesir, bileşik kesir, tam sayılı kesir
5. sınıf	-
6. sınıf	oran, birimli oran, birimsiz oran
7. sınıf	rasyonel sayılar

Literatürde kesir-rasyonel sayı ilişkisine yönelik farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre kesirler rasyonel sayı olmak zorunda değildir (Niven,1961). Niven kesir ve rasyonel kesir ifadelerini birbirinden ayırmıştır. Niven'e göre rasyonel sayılar ve rasyonel kesirler eş anlamlı olmakla birlikte kesir kelimesi tek başına pay ve paydadan oluşan herhangi bir cebirsel (ya da nümerik) gösterimi ifade etmektedir.

Niven rasyonel sayıları iki tamsayının oranı ($\frac{a}{b}$, a∈Z, b∈Z, b≠0) şeklinde tanımlamanın yetersiz olacağını çünkü verilen kesrin sonsuz sayıda gösteriminin mevcut olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı, rasyonel sayıların tanımının belli bir gösterimle sınırlandırılmaması gereğini vurgulamıştır. Niven bir kesirde pay ve paydanın aynı miktarla çarpılmasının kesrin değerini değiştirmeyeceğini belirtmekle beraber verilen bir kesre sadece dışarıdan bakmakla kesrin rasyonel sayı olup olmadığını kolayca anlamanın her zaman mümkün olmayacağını ifade etmiştir.

Bir kesrin iki doğal sayının, rasyonel sayının ise iki tam sayının birbirine oranı olduğunu düşünen matematik eğitimcileri de vardır (Alacacı, 2014; Baykul, 2002; Lamon, 2007; Olkun & Toluk Uçar, 2009). Gerçekten de ortaokul matematik dersleri için sunulan kaynak kitaplar incelendiğinde (Bektaş, Kahraman & Temel, 2018; Cırıtçı ve diğerleri, 2018; Erenkuş & Eren Savaşkan, 2018;), kesir kavramı, parça-bütün ilişkisine dayalı olarak, iki doğal sayının oranı şeklinde kullanılmıştır. Rasyonel sayılar ise iki tam sayının oranı olarak ele alınmış ve aralarında asallık şartına değinilmemiştir. (Doruk,2020)

Lamon, (2007) literatürde kesri sadece parça- bütün ilişkisi olarak görenler olduğu gibi $\frac{a}{b}$ şeklinde ifade edilebilen sayılar olarak da düşünenlerin olduğunu ve çoğu zaman kesir ve rasyonel sayıların eş anlamlı olarak kullandığını belirtmiştir. Lamon, kesirlerin daha çok rasyonel sayıların bir alt kümesi şeklinde düşünülmesi gerektiğini ifade ederek kesir formatında yazılan her sayının bir rasyonel sayı olamayacağını belirtmiştir.

Çizelge 2: Lamon'a göre kesir ve rayonel sayı karşılaştırması

KESİRLER	RASYONEL SAYILAR
$\frac{a}{b}$ şeklinde ifade edilebilir.	$\frac{a}{b}$ ifadesinin dışında da yazılması mümkündür. (örneğin devirli, devirsiz, ondalıklı, yüzde şeklinde)
Pozitiftir	Negatif olabilirler.
Her bir kesre karşılık birbirine denk sonsuz çoklukta başka kesirler bulunur.	Her bir kesre sadece bir rasyonel sayı karşılık gelmektedir.

Çizelge2' den anlaşılacağı üzere, Lamon her kesrin bir rasyonel sayı olduğunu belirtmekle birlikte her rasyonel sayının bir kesir olamayabileceğini ifade etmiştir.

Kesir ve rasyonel sayı kavramları birbirlerinin yerine yani eş anlamlı olarak kullanılabilmektedir. Fakat aralarında benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmelidir. Kesir tek başına pay ve paydadan oluşan herhangi bir cebirsel gösterimi ifade etmektedir. Rasyonel sayıları ise iki tamsayının oranı şeklinde ifade etmek yetersiz olacaktır. Çünkü denk kesirlerden dolayı verilen bir kesrin sonsuz sayıda gösterimi olur. Bundan dolayı sayı doğrusu üzerindeki gösterimde sorunlar yaşanır. Örneğin; $\frac{3}{4}$ kesrinin farklı gösterimlerle $\frac{6}{8}$, $\frac{9}{12}$, $\frac{-15}{-20}$ … yazabiliriz. Bu kesirlerin hepsinin aynı miktarı belirttiği görülmektedir. Ancak rasyonel sayıları tanımlarken belli bir gösterimle sınırlamaya gidilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda rasyonel sayıların bir kesir olarak kabul edildiği görülür. Ancak yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi kesirlerin her zaman bir rasyonel sayı belirtip belirtmediğini kolayca söylemek mümkün olmayabilir (Yanık,2013).

1.1. Kesir, Rasyonel Sayı Ve Oran Arasındaki İlişki İle İlgili Çalışmalar

Rasyonel sayıların analizi, a/b şeklinde verilen bir rasyonel sayının problem ortamına göre farklı anlamlara geldiğini ortaya çıkarmıştır (Behr, Wachsmuth, Post and Lesh, 1984; Ohlsson, 1988). Bu analizlerin sonunda, a/b sembolünün birden fazla anlamı vardır. Bu analizlerin sonunda elde edilen rasyonel sayıların farklı anlamları aşağıda verilmiştir:
a-) Parça-Bütün Anlamı: a/b kesri bir parça bütün ilişkisini gösterir.
b-) Bölüm Anlamı: a/b kesri bir bölme işleminin sonucunu gösterir.
c-) Oran Anlamı: a/b kesri bir a niceliğinin b niceliğine kıyaslanmasını gösterir.
d-) Ölçme Anlamı: Ölçüm olarak, rasyonel sayılar bir ölçme işleminin sonucunu gösterirler.
e-) İşlemci(Operatör) Anlamı: Rasyonel sayılarda çarpma işleminin kuralını belirler.

Rasyonel sayıların anlamlarının çeşitliliği bu kavramların öğrenilmesini de güçleştirmektedir. Çünkü rasyonel sayıların ve ilgili kavramların iyi kavranabilmesi için, bu anlamların ayrı ayrı anlaşılması ve daha sonra da bu anlamların birbirine kaynaştırılması gereklidir. Öğrencilerin rasyonel sayılarla yaşadığı güçlüklerin diğer bir kaynağı, parça-bütün anlamının derslerde oldukça fazla vurgulanması ve diğer anlamlara yer verilmemesi olarak gösterilmektedir (Mack, 1995).

Thompson' ın (1994), "Oran, farklı ölçme uzaylarına ait iki çokluğun çarpımsal olarak karşılaştırılması sonucu elde edilen bir ölçümdür." tanımı üzerinden Akar (2013)'ın oran, kesir ve rasyonel sayı kavramlarını örneklendirmesine bakacak olursak; örneğin 3 gram şeker ile 2 ml saf su karıştırıldığında, çözeltinin ne kadar tatlı olduğunu matematiksel olarak ifade eden değer, $\frac{3}{2}$=1,5 şeker/su birimli oranıdır. Burada parça (şeker) / parça (su) durumu söz konusudur.

Çözeltinin tadının ölçümünü veren bir başka oran da $\frac{3}{5}$ şeker/çözelti oranıdır ve parça (şeker) / bütün (çözelti) durumu vardır.
Kesir, bir anlayışa göre matematiksel olarak, parça bütün arasındaki ilişkinin ifadesidir ve miktar belirtir (Van de Walle, 2000). Yani, $\frac{3}{5}$ kesir olarak bir miktardır. 3 tane $\frac{1}{5}$'in toplamıdır. Oysaki oran olarak $\frac{3}{5}$ bir miktar değildir. Oran olarak $\frac{3}{5}$ bir ilişki belirtir ve bu ilişki iki çokluğun birbiri cinsinden ifadesidir. Bir çokluğun diğer bir çokluk tarafından ölçümünün değeridir.
Eğer $\frac{3}{5}$ matematiksel ifadesi, şeker-toplam çözelti miktarı örneğinde olduğu gibi iki çokluğun sayısal değerlerinin birbiri cinsinden karşılaştırılması ise o zaman $\frac{3}{5}$ rasyonel sayısının oran anlamına tekabül eder.
Öte yandan $\frac{3}{5}$ ifadesi; metre, kilogram, litre gibi bir miktar belirtiyor ise kesirdir. Kısaca, parça-bütün ilişkisi belirten miktar iseler, rasyonel sayının kesir anlamına tekabül eder.

Vanhille ve Baroody tarafından yapılan bir araştırmada kesirler ve rasyonel sayılar konusunun oran ve orantı konusuna etkisi araştırılmıştır. Oran ve orantı sorularının çözülebilmesi bu konuların bir ön şart konular olduğu tespit edilmiştir. Kesirlerle yapılan işlemlerin oran ve orantı konusunun içinde yer alan hız, yüzde ve karışım problemleri için önemli olduğu belirtilmiştir (Vanhille ve Baroody 2002)

Toluk yaptığı nitel bir araştırmada, rasyonel sayılar öğretiminde yalnızca parça bütün anlamını değil aynı zamanda bölüm anlamı, oran anlamı, ölçme anlamı, işlemci anlamı ve bunlar arasındaki ilişkilerin öğretim ortamlarında kullanılmasının rasyonel sayılar öğretiminde gerektiğini tespit etmiştir (Toluk 2002).

Çinli ve Amerikalı öğretmenlerle yapılan bir araştırma, Çinli öğretmenlerin kesirler, oranlar ve bölme arasındaki ince ilişkilerin anlaşılmasına daha fazla zaman ayırdıklarını, Amerikalı öğretmenlerin ise birbiri ile ilişkili bu kavramların bir tartışmasını yapmadan oranları hızlı bir şekilde yüzdelerle ilişkilendirdiklerini göstermiştir (Cai ve Wang, 2006).

Çizelge 3: Çinli Öğretmenler Tarafından Kullanılan Kesir, Oran Ve Bölme Kavramlarını Karşılaştırıldığı Tablo

KAVRAM	**İLK DEĞER**	**SEMBOL**	**İKİNCİ DEĞER**	**SONUÇ**
Oran	İlk terim	**:** iki nokta üst üste	İkinci terim	Oranın değeri
Kesir	Pay	Kesir çizgisi -	Payda	Kesrin değeri
Bölme	Bölünen	÷	Bölen	Bölüm

Çizelge 3'de öğrencilere kesirler, oranlar ve bölme kavramları arasındaki ilişkileri tartışmak için teşvik eden Çin okullarındaki derslerde kullanılanlara benzer karşılaştırmaları sunmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Kesir, rasyonel sayı ve oran kavramları da birbiriyle aynı gösterimle sahip olmalarından dolayı öğrenciler tarafından aynı kavram olarak algılanabilmektedir. Bu sebepler doğrultusunda öğrenciler, öğretmen adayları ve öğretmenlerin kesir, rasyonel sayı ve oran kavramları hakkındaki kavram bilgilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada kesir, rasyonel sayı ve oran kavramlarının mevcut literatürdeki tanımları incelenip yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçların analiz edilmesi amaçlanmıştır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Ulaşılabilen literatür incelendiğinde ilköğretim düzeyinde kesir, rasyonel sayı ve oran konularına ait ayrı ayrı birçok araştırma bulunduğu görülmektedir. Ancak üç kavramın aynı anda sorgulandığı bir araştırmaya araştırmacılar tarafından rastlanmamıştır. Üç kavramın tanımı aynı çalışmada incelenerek literatürdeki çalışmaların analiz edilmesinin alana katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ortaokul düzeyinde yapılan kesir, rasyonel sayı ve oran öğretimi ile ilgili makale, bilimsel toplantılarda sunulan bildiri ve yayınlanmış yüksek lisans tezlerini derlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden (literatür) tarama deseni tercih edilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi kullanılarak olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ortaya konmasıdır.

Literatür taraması, sizin ilgilendiğiniz konuya ilişkin bilgileri bulmanızı, araştırmanıza kuramsal bir temel kazandırmanızı ve sizinkine benzer çalışmaların sonuçlarını görmenizi sağlar. Araştırmanız sonucunda elde ettiğiniz sonuçları, diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırarak farklılık ve benzerliklerin nedenleri hakkında fikir yürütmenize de yardımcı olur (Büyüköztürk ve arkadaşları, 2018, s. 47).

2.2.Araştırmanın Evreni

Bu çalışmanın evreni Türkiye'de 2023 yılına kadar yayınlanmış ilköğretim düzeyi kesir, rasyonel sayı ve oran kavramları ile ilgili öğretmen, öğretmen adayı ve öğrencilerle yapılmış olan çalışmalardan oluşmaktadır.

2.3.Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Google Akademik (scholar.google.com) arama motorundan ve YÖK Tez Merkezi sayfasından yayınlanan akademik çalışmalardan oluşmaktadır.

3. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Erdem (2016), ortaokul matematik öğretmeni adaylarıyla yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının kesir ve rasyonel sayı kavramları arasındaki ilişki hakkındaki alan bilgilerini incelemiştir. Karma tip araştırma yaklaşımının kullanıldığı bu çalışmada veri toplama aracı olarak altı sorudan oluşan "Kesir-Rasyonel Sayı Testi" kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, öğretmen adaylarının yaklaşık %37'sinin soruları tamamen doğru olarak yanıtladığını ve yaklaşık %23'ünün yanlış kategori olarak yanıtladığını göstermektedir. Ayrıca bazı öğretmen adaylarının kesir ve rasyonel sayı kavramlarını karıştırdığı ve birbirinin yerine kullandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan öğretmen adaylarının kesir ve rasyonel sayı kavramları ve aralarındaki ilişkilere ilişkin alan bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.
Alkan (2009), yaptığı araştırmada ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin rasyonel sayılar konusu ile ilgili kavram yanılgılarını ölçmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre; rasyonel sayılarla ilgili problem çözme konusunda öğrencilerin hata ve kavram yanılgılarını ölçmek için sorulan sorulara verdikleri cevaplarda; öğrencilerin %26"sının problemi anlayamama, %17,8'inin probleme uygun plan yapamama hatalarının olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin özellikle problemde verilenleri nerede ve nasıl kullanacaklarını bilmediklerinden hata ve kavram yanılgısına düştükleri görülmüştür. Rasyonel sayılarla ilgili problem kurma konusunda öğrencilerin hata ve kavram yanılgılarını ölçmek için sorulan sorulara verdikleri cevaplar sonucunda; öğrencilerin %35,6'sının problemi matematiksel ifade edememe hatasının olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin özellikle problem kurmada bilinmeyeni tanımlayamadıklarından ve problemi günlük hayatla ilişkilendiremediklerinden hata ve kavram yanılgısına düştükleri görülmüştür.

Zengin (2013), yaptığı araştırmada öğrencilerin rasyonel sayılar ile ilgili kavram yanılgılarını incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin rasyonel sayıları kavramada, rasyonel sayılarla işlem yapmada, rasyonel sayıların diğer sayı kümeleriyle olan ilişkilerin ifade etmede, eksik öğrenmelerinden kaynaklı yanılgıları ve hataların olduğu tespit edilmiştir.

Yurtsever (2012), yaptığı çalışmada 5 sınıf öğrencilerinin temel kesir kavramları ve kesirlerle işlemler konusuyla ilgili yaptıkları hataları ile karşılaştıkları zorlukları belirtmektedir. Bu amaçla yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, 5 sınıf öğrencilerinin matematik dersi programında yer alan kesirler konusuyla ilgili çeşitli hatalar yaptıkları ve kesirlerle işlemlerde kavram yanılgılarının olduğu ortaya çıkmıştır.

Doğruel (2019)'in yaptığı çalışmanın amacı, ortaokul matematik öğretmenlerinin oran ve orantı konusuna ilişkin pedagojik alan bilgilerini "Öğretim İçin Matematik Bilgisi'' modeli kuramsal çerçevesinden yararlanarak incelemektir. Çalışmanın bulgularına göre; öğretmenlerin oran ve orantı konusuna ilişkin pedagojik alan bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Genel alan bilgileri ile öğrenci ve alan bilgilerinin yeterli düzeyde olmasına rağmen oran

tanımında sıkıntılar olduğu, çok büyük bir kısmının ise oran tanımını bilmedikleri ve yanlış cevap veren öğrenciye kural temelli ve teorik açıklamalarla anlatmayı tercih ettikleri belirlenmiştir.

Taşlıca (2021), yaptığı çalışmada kesirlerin anlamlarına göre öğretmenlerin anlayış türlerinin de değiştiği gözlemlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bir başka sonuç da öğretmenlerin kesrin parça bütün ve ölçme anlamları için kavram yanılgılarının bazılarını açıklayamadıkları buna ek olarak ise oran, bölme ve işlemci anlamına ilişkin sunulan senaryo durumlarındaki kavram yanılgılarının nedenlerini açıklayabildikleri yönündedir. Kesrin bölme anlamında mesleki tecrübe arttıkça senaryo durumunda verilen soruların doğru çözülebilme durumu azalmıştır.

Kurdal (2016), yaptığı çalışmada ortaokul matematik öğretim programında yer alan oran-orantı ve kesirler konularındaki bilgisayar ortamında ortaya çıkan hataları tespit etmiş ve bu hataların hangi nedenlerden dolayı ortaya çıkmış olabileceğini tartışmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, öğrencilerin kesir ve oran-orantı konularında birden fazla hata türüne sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu hata türlerinden bazıları ilişkisel hatalar, bazıları ise kavramsal hatalar başlığı altında toplanmıştır. Bir konunun başka birkaç konuyla ilişkisinin tam olarak oluşturulmamasından dolayı ortaya çıkan hatalara ilişkisel hatalar, konunun temel kavram noktalarının yanlış veya eksik öğrenilmesinden dolayı ortaya çıkan hatalar ise kavramsal hatalar olarak sınıflanmıştır.

4. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Çalışmalara göre birçok araştırmada kesir, rasyonel sayı ve oran kavramlarının bazı benzerliklere sahip olmasından dolayı farklarına odaklanılmadan aynı kavram gibi algılandığı sonucuna varılmıştır. Öğrencilerle yapılan çalışmalar, öğrencilerin kavramlara ait yanlış tanımlamalara sahip olduğunu ve bu yanılgıların öğretmenlerin kavramlar ile ilgili yanlış yönlendirmelerinden kaynaklandığını göstermektedir. Öğretmen adayları ile yapılan çalışmalara göre ise üç kavram ayrı ayrı incelendiğinde kavramların tam şekilde anlaşımadığı sonucuna varılmıştır. Bu üç kavramın benzerlik ve farklılıklarının öğretmenler tarafından fark ettirilmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda üç kavram, farklı yöntemler kullanılarak ve farklı çalışma grupları ile çalışılmasına rağmen birbirine çok benzer sonuçlara varıldığı görülmektedir.
İki faktörün kesir ve rasyonel sayı arasındaki ilişkiyi anlamayı güçleştirdiği düşünülmektedir. Bunlardan biri, kesir ile rasyonel sayı arasında çok az fark olması, diğeri ise her ikisinin de $\frac{a}{b}$ şeklinde yazılmasıdır (Erdem,2016). Aynı şekilde oran kavramı da diğer iki kavram gibi aralarında çok az farkın olması ve gösterim şekli olarak aynı gösterime sahip olmasından dolayı ilişkinin anlaşılmasının güçleştiği söylenebilir.
Bu kavram yanılgılarının azaltılması için yeni kavram öğretimi yapılırken öğrencilere eski bilgileriyle ilişki kurabileceği, benzerlik ve farklarını açığa çıkarabileceği ortam hazırlamak gerekmektedir. Kavram öğretilirken işlemsel yönüne daha fazla önem verilirken kavramın

anlamına daha az önem verildiği yapılan araştırma sonuçlarına göre söylenebilir. Öğretim programına diğer gelişmiş ülkelerde de olduğu gibi kavramların ilişkileri de dahil edilebilir. Bu sayede hem öğretmenler, hem de öğrenciler kavramların anlamlarını sorgulayarak daha anlamlı öğrenmeler gerçekleştirebilirler.

KAYNAKÇA

Akar G.K., Akcan S., Pekkanz.T., *Uygulamada Okulda Üniversite Modeli: Öğretmen Eğitimine Katkıları,* Elementary Education Online, 2019; 18 (3): Ou. 17-32 İlköğretim Online, 2019; 18 (3): İp. 17-32.

Alkan R., 2009, *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersi Rasyonel Sayılar Konusu ile İlgili Hata Ve Kavram Yanılgılarının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Altun M., *Ortaokullarda Matematik Öğretimi*, Ankara, Syf.48, 2018, Aktüel Yayınları

Baki A., *Matematiği Öğretme Bilgisi*, Ankara, 2019

Baykul, Y., *Ortaokullarda Matematik Öğretimi.* Ankara, 2019

Behr, M. J., Wachsmuth, I., Post, T., Ve Lesh, R. (1984). *Order and Equivalence of Rational Numbers: A Clinical Teaching Experiment. Journal for Research in Mathematics Education*, 15(5), 323-341.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Cai, J. Ve Wang, T. (2006). *Abd Ve Çinli Öğretmenlerin Temsil Kavramları Ve Yapıları: Oran Kavramı Öğretimi Örneği.* Uluslararası Bilim ve Matematik Eğitimi Dergisi, *4* (1), 145-186.

Doğruel A.B. *Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Oran Ve Orantı Konusuna İlişkin Pedagojik Alan Bilgilerinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Doruk, M. (2020). *Matematik Öğretmenlerinin Rasyonel Sayılar Konusunda Öğrencilerin Yaşadıkları Öğrenme Güçlüklerine Sundukları Öneriler*. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(03), 153-168.

Ercan, S., & Aktaş, D. G. (2021). *Matematik Öğretmenlerinin Ve Öğrencilerinin Kesir Ve Rasyonel Sayı Kavramına Ait Tanımlamaları*. *Milli Eğitim Dergisi*, *50*(230), 279-300.

Erdem, E. (2016). *Prospective Middle School Mathematics Teachers' (Pmts) Content Knowledge About Concepts 'Fraction' And 'Rational Number'*. Journal Of Education and Training Studies, 4(6), 80-92.

Hiebert, J., & Lefevre, P. (1986). *Conceptual and Procedural Knowledge in Mathematics: An Introductory Analysis. J. Hiebert (Ed.) Conceptual and Procedural Knowledge: The Case of Mathematics.* Hillsdale, Nj: Erlbaum.

http://mufredat.meb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 01.12.2022)

Kurdal C., *Dinamik ve Etkileşimli Matematik Öğrenme Ortamlarında Öğrencilerin Kesirler ve Oran Orantı Konusunda Yaptığı Hatalar ve Çözüm Önerileri*, Bayburt Üniversitesi*Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016

Mack, N. (1995). *Confounding Whole-Number and Fraction Concept When Building on Informal Knowledge.* Journal for Research in Mathematics Education, 26(5), 422-441.

Niven, I. (1961). Numbers: Rational and Irrational (Vol. 1). New York: Random House.

Taşkın,2011, D. *Kesirlerde Toplama Ve Çıkarma İşlemlerinin Öğretiminde Common Knowledge Constructıon Modele Uygun Materyal Geliştirme*.

Taşlıca B., *Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Kesirlerin Anlamına Yönelik Sahip Oldukları Enstrümantal ve İlişkisel Anlamalarının İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021

Toluk, Z. (2002). *İlkokul Öğrencilerinin Bölme İşlemi Ve Rasyonel Sayıları İlişkilendirme Süreçleri.* Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, *19*(2), 81-101.

Usiskin, Z. P. (1979). *The Future Of Fractions. The Arithmetic Teacher*, 26(5), 18-20.

Uz. İ. (2018). *Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Kesirlere Yönelik Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Vanhille, L., & Baroody, A. J. (2002). *Fraction Instruction That Fosters Multiplicative Reasoning. In B. Litwiller & G. Bright (Eds.), Making Sense Of Fractions, Ratios, And Proportions: 2002 Yearbook* (Pp. 224–236). Reston, Va: National Council Of Teachers Of Mathematics.

Yanık, H.B. (2013). Rasyonel Sayılar, İ.Ö. Zembat, M.F. Özmantar, E. Bingölbali, H.Şandır ve A. Delice (Ed.) *Tanımları Ve Tarihsel Gelişimleriyle Matematiksel Kavramlar* (Ss. 95-110). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A Ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara :Seçkin Yayınlar

Yurtsever N.T., *Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Temek Kesir Kavramları ve İşlemleri ile İlgili Hataları, Zorlukları ve Kavram Yanılgıları Üzerine Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012

Zengin S., *Rasyonel Sayıların Öğretiminde Karşılaşılan Kavram Yanılgıları ve Hataların Tespiti*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2013

ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMDE AHLAK VE ETİK DERSİ İLE İLGİLİ ALGILARININ METAFOR ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Aynur Pala

Manisa Celal Bayar Üniversitesi , Eğitim Fakültesi, **ORCID NO:** 0000-0003-4889-7438

ÖZET

Metaforlar, insan bilişsel sürecine yardımcı olma yeteneğine sahip olması açısından önemlidir. Metaforlar insanların gerçeklik algılarına dayalı dünyayı değerlendirmek ve anlamak için bir pusula sağlamanın yanı sıra, hem betimleyici bir işlevlere sahiptir. "Eğitimde Ahlak ve Etik" Eğitim Fakültelerinde okutulan zorunlu derslerden biridir. Bu araştırmanın amacı, aday öğrencilerin "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersi hakkındaki düşüncelerini metaforlar yardımıyla incelemektir. 2020-21 bahar döneminde Türkiye'de bir devlet üniversitesinde "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersini alan öğretmen adayları katılmıştır. Bu çalışmada nitel analiz yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmaktadır. Öğrencilerden "Dönem boyunca almış olduğunuz bu dersin içeriğini göz önünde bulundurarak aşağıdaki cümledeki boşlukları uygun buldukça doldurunuz" ifadesini doldurmaları istenmiştir. "Eğitimde Ahlak ve Etik …… gibidir. Çünkü ……" Katılımcılar tarafından üretilen metaforların içerik analizi sonuçları, katılımcıların çok farklı ilginç metaforlar ürettiklerinin göstermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: işlenmiş cevher, oksijen, gökkuşağı vb.

Anahtar Kelimeler: Eğitimde Ahlak ve Etik, metaforlar, öğretmen adayları

EXAMINING STUDENTS' PERCEPTIONS OF "MORALITY AND ETHICS IN EDUCATION" COURSE THROUGH METAPHOR ANALYSIS

ABSTRACT

Metaphors have an important quality. They have the ability to aid human cognitive process, they may also determine the way people act based on their perceptions of the reality. In other words, besides providing a compass to assess and comprehend the surrounding world, metaphors have both descriptive and prescriptive functions. "Morality and Ethics in Education" is one of the compulsory subjects taught in Faculties of Education. The aim of this research is to investigate the thoughts of preservice students about "Morality and Ethics in Education" course with the help of metaphors. Pre-service teachers taking "Morality and Ethics" course at a public university in Turkey participated in the spring semester of 2020-21. This study employs qualitative methods of analysis. Students were asked to complete this statement "consider the content of this course you have taken during the semester, fill in the blanks in the following sentence as you find appropriate. "Morality and Ethics" is like……. Because ……"The results of the content analysis of metaphors produced by the participants show that , the participants produced many different interesting metaphors. Some of these are: processed ore, oxygen, rainbow etc.

Key words:, Morality and Ethics, metaphors, pre-service teachers

GİRİŞ

Günümüzde suç oranları, yolsuzluklar, yalan söyleme, hırsızlık, şiddet ve madde bağımlılıkları gibi olaylar artış göstermektedir. Birçok insan da çocukların sağlıklı ahlaki gelişmesi konusunda endişe duymaktadır. Öğretmen adaylarının Karakter ve Değer Eğitimi, Eğitimde Ahlak ve Etik gibi dersleri lisans eğitiminde almaları, mesleklerini ifa ederken değerleri okul programlarına entegre etmek ve okul dışı faaliyetlerle destelemek bu problemlerin en azından azalmasına katkı sağlayabilir.

Ahlak ve etik eğitimi aile, okul ve toplum dahil olmak üzere, çocuğun yaşamının her alanında önemlidir. Karakter eğitimi, okulları, ebeveynleri, sosyal hizmet kurumlarını vb. içeren uzun vadeli, toplum temelli, çocukların olumlu kişisel gelişimine katkı sağlayan, neyin etik olarak ve doğru olduğunu öğreten bir çabalardır. Okullar öğrencilere başarılı kişiler olmalarının yanı sıra iyi insanlar ve vatandaşlar olmaları, iyi hayatlar sürmeleri için imkanlar sunmalı ve öğrencilere iyiyi bilmeleri, iyiyi sevmeyi ve iyiyi yapmayı konusunda yardım etmelidir. Dürüstlük, saygı, empati, nezaket ve sevecen olma gibi karakter özellikleri, öğrencilerin sınıf arkadaşları, öğretmenleri, arkadaşları ve aile üyeleri ile ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır.

Milli Eğitim 2005 yılında programlarda yenilik yapmış ve değerler eğitimine yönelik proje ve etkinliklere daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Değer ve ahlak eğitiminde öğretmenin rolü göz önüne alınarak, bu konuda öncelikle öğretmenlerin eğitim alması gereğince 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Eğitimde Ahlak ve Etik dersi Eğitim Fakültelerinde zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. (YÖK, 2018). Eğitimde Ahlak ve Etik dersi için belirlenen konulardan bazıları şu şekilde belirtilmektedir: Etik teorileri, iş ve meslek ahlakı/etiği; sosyal, kültürel, ahlaki, etik yönleriyle öğretmenlik mesleği, eğitim, öğretim, öğrenme ve değerlendirme sürecinde etik ilkeler; eğitim paydaşlarıyla (işverenler/yöneticiler, meslektaşlar, veliler, meslek kuruluşları ve toplumla) ilişkilerde etik ilkeler; eğitim/okul yöneticileri, veliler ve öğrencilerin ahlaki/etik sorumlukları; iş ve meslek hayatında etik dışı davranışlar;

Metafor tanımları ve önemi

Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde "gibi", "benzer" sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da sözcük kümesidir. Başka bir deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve iyi anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır (Aydın, 2006). Fry ve Fleeners (1997) için "metafor, gerçekliğin yeni algılarını, nihayetinde deneyimin gerçekliğinin ötesinde iletişim kurmanın araçlarını sunmaktadır." Metafor, bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizmasıdır (Arslan & Bayrakçı,(2006). Boostrom (1998)'e göre; metaforlar bir bakış açısının yaratıcı söylemi olarak kabul edilmektedir. Benzetme; bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek için bir başka nesne ve eylemlerden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla

gerçekleştirilir (Aksan, 1998). Öz olarak metafor bir şeyi başka bir şeye göre anlamlandırmak, ifadelendirmektir (Lakoff & Johnson, 2005).

Ben-Peretz, Mendelson ve Kron (2003) metaforların öğretmen ve öğrencilerin eğitime ilişkin algılarını, düşüncelerini ve altında yatan nedenleri ortaya çıkarabileceğini ve öğrencilerin kendi algılarına ilişkin soyut düşüncelerini somutlaştırmalarına olanak sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Ortony & Fainsilber, (1989) son zamanlarda, psikologlar ve dilbilimcilerin metaforları bir "biliş ve iletişimin önemli aracı" gördüklerini belirtmişlerdir.
Lakoff ve Johnson (1980) metaforları insanların gerçekliğe ilişkin kendi zihinsel imgeleri aracılığıyla gerçekliği süzgeçten geçirmeleri için bilişsel bir araç olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Srivastva & Barrett, (1988) metaforları analiz etmenin konuşmacının zihinsel imgelerinin daha geniş bir bakış açısı elde etmek için eşsiz bir fırsat sunduğuna dikkat çekmektedirler. Metafor analizi ile ilgili önemli sayıda çalışma, öğretmenlerin varsayımlarını, inançlarını ve görüşlerini ifade etmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı olmak için yapıldığına dikkat çekmektedirler. (Bullough, 1991; Dooley, 1998; Knowles, 1994; Mahlios & Maxson, 1998). Sfard (1998), "metaforlar, hedef kavramların olası özelliklerine ilişkin iyi tanımlanmış belirli beklentileri beraberinde getirdiği için, bir metafor seçiminin son derece önemli bir karar olduğunu ve farklı metaforların, farklı düşünme biçimlerine ve farklı etkinliklere yol açabileceğini öne sürmektedir.

Araştırmanın Amacı

Martínez, Sauleda ve Huber (2001) metaforların eğitimde analiz etme ve planlama süreçleri üzerinde güçlü etkileri olduğunu iddia etmektedir. Özellikle, metaforların öğretmenlerin düşünceleri üzerinde derin bir etkisi olabileceğini bulmuşlar ve ayrıca bir bütün olarak mesleğe ilişkin daha derin bir anlayış için bir katalizör olarak kullanılabileceklerini öne sürmüşlerdir. Bu sebepten, bu araştırma, öğretmen adaylarının «Eğitiminde Ahlak ve Etik» dersine ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar yoluyla ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın cevap aradığı soru "Öğretmen adaylarının "Eğitiminde Ahlak ve Etik" dersine yönelik algıları nelerdir?

Çalışma Grubu

Bir devlet üniversitesinin 2020-21 öğretim yılında «Eğitimde Ahlak ve Etik» dersini alan 81 öğrenci katılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Nitel araştırmalarda metaforlar ya süreci iyileştirmek ya da mevcut durumu olduğu gibi ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır (Fırat, Kabakçı-Yurdakul ve Ersoy, 2014). Öğretmen adaylarının Eğitimde Ahlak ve Etik» "dersine ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar aracılığıyla belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri oaln

fenomonolojik (olgubilim) desen kullanılmaktadır. Fenomenolojik araştırmalar, bireylerin algılarını ve deneyimlerini onların bakış açısından ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. (Ersoy, 2016).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, öğretmen adaylarının "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersine ilişkin hangi metaforları kullandıklarını ortaya çıkarmak amacıyla; Bu dönem aldığınız «Eğitimde Ahlak ve Etik» dersinin içeriğini düşünerek şu cümledeki boşlukları uygun olarak doldurunuz." Eğitimde Ahlak ve Etik dersi …….gibidir. Çünkü ……" şeklinde görüşlerini yazmaları istenmiştir.

Bulgular

Öğrencileri ……..farklı metafor üretmişlerdir Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforların nitel analizi sonucu öğrencilerin "Eğitimde Ahlak ve Etik dersine yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin ürettikleri metaforlardan Tablo 1 de yer almaktadır.

Çizelge:1 Öğrencilerin "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersi ile ilgili ürettikleri metaforlar

Metafor	**Gerekçe**
Domino taşı	İnsan güzel ahlaka sahip olursa ve etik kurallara uyarsa değerleri de aynı şekilde olumlu yönde gelişir.. Dizilmiş domino taşlarından ilk taşı ahlak ve etik olarak düşünürsek o taş devrilirse diğer değerler de zedelenir. Dizilmiş domino taşlarından ilk taşı ahlak ve etik olarak düşünürsek o taş devrilirse diğer değerler de zedelenir.
Trafik işaretleri	Arabalar yayalar trafik işaretleri olmasaydı istediği zaman keyfine göre kendi kurallarına uygun davranırdı. Ve karmakarışık bir ortam oluşurdu. Ahlak ve Etikte böyledir. belli başlı olması şart kuralları var . Eğer ahlak ve etik bir bireyde gelişmez ise bu sadece o bireyi değil birçok insanı etkileyebilir. Hayat o birey için ve çevresindeki insanlar için karmaşık olurdu.
Pasta	Çünkü ahlak ve etik dersi de dışarıdan bir pasta gibi bütün gözükür. Nasıl doğru malzemelerle pastanın tadı ve görünüşü güzel oluyorsa ahlak ve etik dersi de öğrencilere doğru ve güzel bir şekilde verilirse ahlaklı çocuklar yetiştirilir.
Aydınlık	Çünkü: Bu ders karanlığın içindeki aydınlığı ortaya çıkarır. Karanlık olan zihnimizdeki, davranışlarımızdaki etik dışı hareket ve düşüncelerdir. Bu dersteki önemli kişilerin, olayların üzerinde düşünerek hayatımızdan dersler çıkarırız ve o karanlıktaki aydınlığı ortaya çıkarmış oluruz. Bu derste bize içlerimizdeki karanlığı aydınlatmamızda yardımcı oldu.
Terazi	Toplumsal değerleri dengede tutar.
İşlenmiş cevher	Çünkü Ahlak ve etik dersi tıpkı hayatımızda yer alan cevherler kadar değerlidir, değerli bir ders ve kavramdır. Eğitimde ahlak ve etik dersinin önemi mücevher gibi maddi bir değeri olmasa da manevi değeri yüksektir. Eğitimde ahlak ve etik dersini alan bir öğrenci, öğretmen veya bir birey kazanımlarını ,ahlakını, olaylardaki tutumu ve değerleri ile tıpkı işlenmiş bir insana buradaki tanımı ile işlenmiş bir cevhere benzer. Diğer

	bireylerden ayrı bilince sahip, kendini olumlu geliştirmiş bir bireydir. Bence dersin önemi sadece eğitim ile ilgili değil tamamen hayatımızda yer alacak kadar öneme sahiptir. Hali hazırda günümüz eğitiminde ne kadar ahlak ve etik geri planda kalsa da, çok dillendirilmese de bu dönemin en çok ihtiyaç duyduğu derslerden biridir.
Balon	Balon içini doldurabildiğin sürece dolu ve büyüktür, sağlam tuttuğun sürece büyük kalır. Bu yönleriyle aslında eğitimde ahlak ve etiği balona benzetebilir, bu metaforu kullanabiliriz. Eğitim süreçlerinden geçen veya geçmekte olan her birimizin o süreçlerde ahlak ve etik bilen bireyler haline gelmesi bunu kazanması adeta o balonu şişirmek gibidir. Balon; ahlaklı bireyler olmakla, değerlerimizi oluşturarak düzgün bir karakter oturtmamızla ve etik davranışlar sergilememiz ile şişmesiyle büyüyücek ve şekli oturacak aynı zamanda üzerinde olan resim canlanacaktır ancak böylece balonun ihtişamı gözükecektir. Bunlardan yoksun bir birey adeta sönük inmiş işlevsiz ve kimsenin yüzüne bakmadığı boşlukta gitgide inmeye devam eden bir parça haline gelecektir. O balonun şişik ve ihtişamlı kalması da adeta bolunu sağlam tutmak gibidir. Yani ahlakımıza ve etiğimize sağlam bir şekilde oturmuş karakteri gibi her zaman düzgün duran rüzgarla eğilse bile şekliyle düşüp şekliyle kalkan oturmuş birey olmaktır.
İnsan ruhu	Çünkü, ahlaki ve etik değerler ruh gibi ilk bakışta görünmeyen soyut şeylerdir fakat aynı insan ruhu gibi kişinin varoluşunda çok önemli bir yere sahiptir.
Arabanın tekerlikleri	Bir araba bütün parçaları tam olsa da tekerlekleri olmadan hareket edemez. Eğitimde Ahlak ve Etik dersi de öğretim süreci için bu anlamı taşımaktadır. Eğitimde Ahlak ve Etik dersinde edinilen bilgiler, vurgu yapılan değerler bireylerin yaşamlarına önemli katkıda bulunmaktadır. Benzetmede de söylendiği gibi bireylerde bu dersin konuları hakkında bilgi sahibi olamazlar ise hayatta bilinçli bir şekilde ilerleyemezler. Aynı zamanda eğitim hayatının da başarılı bir şekilde ilerletilmesine katkı sağlamaktadır. Her bireyin ahlak ve etik açısından bilgili olması gerekmektedir. Bu ders sayesinde de gereken bilgilere ulaşılmaktadır.
Ağacın kökü	Çünkü: eğitimde ahlak ve etik dersi bence her öğrencinin sadece eğitim hayatı değil gündelik hayatı hatta ömür boyunca sürecek bir ders niteliğindedir. İnsana verdiği ahlak ve etik, sorumluluk bilinci, anlayış değeri insanın temel yapısını ve kişiliğini benimsetir. Bir ağacın kökü de tıpkı buna benzemektedir. Ahlak ve etik köklü bir kişi, birey, öğrenci farklı dallara da açılarak bunun bilincine varır fakat bunun temelinde, kökünde ahlak ve etiktir. Öğrencinin de öğretmeninde eğitimde ahlak ve etik çerçevesinde olması lazımdır.
Toplumun yüzüne tutulmuş bir meşale ve ayna	Dönem boyunca işlemiş olduğumuz bu ders, kendi içinde birçok çelişkiye cevap ararken diğer taraftan toplumun sorunlarına eksik yanlarına bir meşale gibi ışık tutar. Bir diğer taraftan da ayna görevi görmektedir. İnsanları istemsizce empatiye sürükleyen bu ders toplumun eksik yanlarına, belki zaafları ve yaralarına meşale gibi ışık tutmakta ve verilen cevaba göre de bir miktar ortamı ısıtmaktadır. İyiyi, doğruyu ve yaklaşım tarzlarının olması gerektiği gibi işlenirken, bazen zaaflara aslında nasıl kapıldığımızı da ortaya çıkarmaktadır.
Puzzle	Çünkü puzzle gibi karmaşık hayatımızda ki sorunları bu değerler sayesinde daha küçük ve daha kolay çözülebilen parçalara ayırabiliriz.

	Eğitimde etik sayesinde bir kişi bir durumda ifade etmek istediği değerleri bilir. Ahlak ortaya konulan davranışların ayrıntılarıyla ilgiliyken yani puzzle parçaları gibiyken, etik ise durumu bir bütün olarak ele aldığı için puzzlen parçaları birleştiğinde oluşan estetik tablodur. Kişinin etik değerleri yani puzzle parçaları zamanla değişirken, ahlakı yani her puzzlen sonunda çıkan estetik görüntü değişmez. Ahlak yani puzzle kişiye göre değişirken, puzzle parçaları yani etik, kuralları herkes için aynıdır.
Hayat	ahlak ve etik olmadan insanlar hayatlarını sürdüremez. Ahlak ve etik bize hayatımız boyunca yol gösteren, doğruyu ve yanlışı ayırt etmemizi sağlayan hayatın en önemli yapıtaşlarından biridir. İnsan ne ahlaksız ne de etiksiz yaşayabilir.
Her bireyin hayatına bırakılmış bir hediye	Çünkü; bu dersi almış olan öğretmen adayları ve özellikle biz psikolojik danışman adayları dokunduğu her çocuğa bu ahlaki ve etik değerleri aşılarsa o çocuk hayatı boyunca o değerle ve bilinçle yaşayacaktır. Bu derste bize değerlerin ve etik kuralların bireylere nasıl öğretilmesi gerektiği öğretildiği için Eğitim Fakülteleri zorunlu derslere de eklenmesi çok doğru ve elzem bir karardır.
Ebeveynler	Çünkü ebeveynlerimiz nasıl bizi iyi, ahlaki değerlerine bağlı bir şekilde yetiştirmeye çalışıyorsa bu ders de bizim ahlaki değerlerine sıkı sıkıya sarılan, etik kurallara daha da bağlanan bir insan olmamızı hedefliyor ve biz ayrıca öğretmen adayları olarak bu değerleri nesilden nesile aktaracak olan insanlarız.
Hayat dersi	Ahlak ve etiğin kapsadığı konular sadece okulda ders bazında bilinmesi gereken konular değil, hayatımız boyunca insani olarak yaşamak istediğimizde bilmemiz gereken konulardır. Ahlak ve etik hem mesleki anlamda hem sıradan bir hayatın içerisindeki anlamıyla çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle ahlak ve etik konularının eğitim içinde dikkatle ve etkili bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Bu anlamda baktığımızda da dersin öğrenciler tarafından sadece puan alıp geçilmesi ve eğitimde ahlak ve etiği teorik olarak nasıl uygularız sorusuna cevap olarak alınması yeterli değildir. Öğrencilerin ders içerisinde üzerinde durulan konuları benimsemesi ve hayatlarına uyarlamaları gerekmektedir. Çünkü hayatın akışının düzgün bir şekilde ilerlemesi, insani olarak yaşama devam edilebilmesi ahlak ve etiğin benimsenmesi ile olur. Bu açıdan Eğitimde Ahlak ve Etik dersi hayatımızda önemli bir yere sahiptir.
Hayat dersi	Çünkü tıpkı nenelerimiz dedelerimiz bize nasıl masallar anlatıp kültürümüzü değerlerimizi daha biz çocukken işlemeye başladılarsa eğitimde ahlak ve etik dersi de o kültürün değerlerin hatta disiplinin nesiller boyu aktarılmasını sağlar. Öğretmen bir bireyi yetiştiren kutsal bir varlıktır. Öğretmen nasıl ahlaklı ve disiplinli olursa yetişen bireyler de onu içrnek alır ve onun gibi ahlaklı ve disiplinli yetişir. Ahlak eğitiminde aile ne kadar önemliyse öğretmen de bir o kadar önemlidir. Bu yüzden önce öğretmen ahlak ve etiği iyi bilmeli, hayatını buna göre şekillendirmeli sonra da öğrencilerini aynı ahlakla yetiştirmelidir.
Ağaç	Bir sürü dalları vardır. etik kurallar, meslek etiği ilkeleri, öğrencilerle ilişkilerde etik ilkeler gibi… ayrıca ağaç gibi kökleri vardır. teoriler gibi.
Ağaç	Çünkü: Eğitimde ahlak ve etik dersini öğrenirken bir ağaç hükmündeydi ve meyvesini daha almamıştık. Meyvesini şu şekilde aldık ve daha

	alacağız da; öğrenmiş olduğumuz değerler güncel hayatımızda da karşımıza çıktığının farkına vardık, böylelikle kazandığımız ve incelediğimiz değerlerin önemini kavrayıp bu değerlerin gerçekleştirilmesinde hassasiyetle davranmayı öğrendik, ileride öğrencilerimize de değerlerimizi öğretirken bu konunun önemini kavrayıp, özveri ile öğretip nitelikli insan yetiştirmek için değerler eğitiminin mutlak olduğunu anlamış olduk.
Erdemler	Çünkü: eğitim hayat boyudur. Hayatın her alanında değerler çok önemlidir. Öyle önemlidir ki değerler eksik kaldığında iyilik ortalıktan çekilir, saygı kaybolur, sevgi uzaklaşır. İyiliklerin ve güzelliklerin bulunduğu ortamlarda değerler vardır hep. İlk adımlarımızdan benimsememiz gereken değerler ne yazık ki bazen görmezden gelinebiliyor. Saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, sorumluluk, adalet günlük yaşamamızda, hayatımızın her anında bizimle beraber olmalıdır. Bu değerlerin olduğu toplumlarda huzur hakim olur. Aksi halde huzursuzluk, kabalık, kibir kol gezer. Bu değerleri benimsemek hiçte zor değildir. Ancak eğitim ailede başlar ve okulda devam eder. Bu değerlerden yoksun bireyleri eğitim evrelerinin en az birinden yakalayıp değerlere sahip bireyler yapmak zorundayız. Zorundayız çünkü toplumun geleceği tıpkı bugünün yetişkinlerinin dünün çocukları olduğu gibi bizim geleceğimizdir. Toplumun geleceğidir. Yarınlarımızdır. Ahlak ve etik değerleri en etkili şekilde doğru bilimsel sonuçlar eşliğinde benimsenmelidir. İyilikler ve güzellikler sahip olduğumuz erdemlerden geçerler.
Gökkuşağı	Çünkü: Aynı gökkuşağı gibi bu dersin içinde birbirinden güzel ve anlamlı rengarenk ayrı ayrı değerlerimiz vardır. Bu değerlerin her biri bizler için ayrı önem teşkil etmektedir. Eğer ki yeterli düzeyde değer eğitimini almış bir birey Ahlak ve Etik dersi ışığında bu edinmiş olduğu değerleri daha faydalı ve aktif bir şekilde kullanırsa ahlaki değerleri gelişir ve bu sayede de gökkuşağımızın renkleri de hem daha fazla olur hem de daha ışıl ışıl olup gözümüzü kamaştırır.
Ekonomi	Çünkü çok önemlidir. Açacak olursam Örneğin: ekonomi iyi yönetildiğinde size bir çok imkan sunar, buna benzer şekilde bu ders iyi kavranıp anlaşılırsa bize bir çok artısı olacaktır, **veya ekonomi kötü yönetilirse kaosa, zorluklara vs neden olabilir, tıpkı bunun gibi bu ders anlaşılmazsa veya yanlış anlaşılırsa ya da gerçek hayat uygulamalı dökülmezse düze konusunda sıkıntılar yaşanabilir, **Ekonomide birikim yaptıkça kazanırsınız ve bu sizin hayatınızı kolaylaştırır geleceğe büyük katkılar sağlar, tıpkı bunun gibi bu derste alınan her bilgi doğru anlaşılıp uygulandığı sürece hayatımıza büyük katkılar sağlar **Ekonomisi kötü olan ülkelerde bunun eksikliğinin nelere neden olduğunu az çok biliriz tıpkı bunun gibi bu derste öğrendiğimiz bilgiler örneğin değerler alınmadığı zaman, uygulanmadığı zaman eksikliği hemen fark ederiz, bozulan düzen, kaybedilen saygı, sevgi gibi **Ekonomi ithalat, ihracat vs içine alır, üretimi, paylaşımı, kaliteyi vs her şeyi ekonomiyle ilişkilendirebiliriz buna benzer şekilde bu derste de paylaşım vs vardır

Pamukta yetiştirilen fasulye	Pamuğa fasulyeyi ekmeyi ailede edinilmeye başlanan değerler olarak kabul etmekteyiz. İlk zamanlarda özenle, gerekli ilgi ve sorumluluk ile yetiştirilen fasulye daha sonra yetiştikçe daha büyük saksıya alınır ve büyümeye gelişmeye devam eder. Gerekli olgunluğa eriştiğinde soframızda yer alma hakkına sahiptir. Ailede gerekli ve yeterli değer eğitimini almış birey, okula başladığında Ahlak ve Etik gibi dersler ışığında yaşamında bu değerleri aktif ve doğru şekilde kullanmayı öğrenecektir ve ahlaki unsurları gelişmiş olacaktır.
Hayatı öğretmek	Çünkü, Etikten, ahlaktan uzak ve sorumsuz yozlaşmış bir topluma dönüşmeye başladığımız şu günlerde bu dersin YÖK tarafından eğitim fakülteleri programlarına dahil edilmesi son derece gerekli ve önemlidir. Bu sebeple bu yozlaşmış toplumu yeniden inşa ve revize edecek olan biz yeni nesil öğretmenler bu dersten edindiğimiz bilgiler doğrultusunda çocukların hayatlarına bir nebze de olsa olumlu yönde anlamlı bir katkı bırakabilirsek, her zaman her koşulda bu toplum kendine olan saygısını koruyacaktır.
Güneş	Değerler ışık saçmaktadır.
Bitki yetiştiriciliği	toprağa ekilen tohum, sulanmalı, güneş almalı ve iyi bir bakımı yapılmalıdır. Ancak o şekilde güzel bir bitki yetiştirebiliriz. Tohumu işlemeden kendiliğinden yetişmesi imkansızdır. Karakter ve değer eğitimi vermeden de toplumdaki bireylerin ahlaklı olması ve ahlaki değerleri kendiliğinden öğrenmesi çok zordur. Bizler de tıpkı bitki yetiştiriciliği gibi karakter ve değer eğitimini önemseyerek gerçekleştirmeliyiz ki ahlaklı, karakterli ve değerlere sahip bireyler yetiştirebilelim. Bitki yetiştirilirken bazı dikkat etmemiz gereken hususlar vardır. Örneğin ektikten hemen sonra can suyu vermek ve uygun sıcaklıkta bir ortama koymak gibi. Karakter ve değer eğitimi de birey dünyaya geldikten sonra aile tarafından verilmeye başlanmalıdır. Çünkü karakter ve değer eğitiminde erken yaş kriteri çok önemlidir.
Dört ayaklı bir masanın herhangi bir ayağı gibidir	Çünkü diyerek direkt sebeplerini anlatmaya başlamadan önce diğer 3 ayağı söylemek istiyorum. Eğitim hayatımızı bir masa olarak düşünelim. Ayakları ise Türkçe, matematik, hayat bilgisi ve eğitimde ahlak ve etik dersi olmalıdır. Bu 3 ders tüm eğitim hayatımız boyunca devam eden derslerdir. Bunlara ek olarak ahlak ve etik dersi de tüm eğitim hayatımız boyunca görmemiz gereken bir derstir. Nasıl ki 4 ayaklı bir masanın bir ayağı eksik olursa dengede durmaz hatta düşer işte ahlak ve etik dersi de eğitim hayatımız boyunca görmediğimiz sürece eğitim hayatımızda da bu şekilde düşmeler meydana gelecektir. Bir yanımız hep eksik olacaktır yani. İyi bir matematikçi olursun fakat iş ahlakın yoktur kimse seninle çalışmak istemez. Türkçe matematik her yerde olduğu gibi ahlak ve etik unsurları da hayatımızın her anındadır. İş hayatımız açısından da böyledir. Toplumun belirli etik kuralları vardır. Bu etik kurallara uyulması halinde başarılı olabilirsin. Fakat bu kurallara uyulmadığı takdirde toplum tarafından dışlanırsın. Çok zeki biri bile olsan toplum tarafından dışlandıktan sonra zekân bir ifade etmeyecektir. Bu ders kapsamında genel olarak değerlerimiz konusunu işledik. Değerlerimiz bizi biz yapan unsurlardır. Toplumları bir arada tutan şey milli ve manevi değerlerimizdir. Bu dersin üniversitede seçmeli olarak değil tüm kademelerde zorunlu olarak işlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Tüm bu saydığım sebeplerden dolayı eğitimde ahlak ve etik dersi çok önemlidir ve masanın dik ve sağlam durmasını sağlayan dördüncü ayaktır.
Ansiklopedi	İçinde çok da rastlanmayan çok önemli bilgiler veriri ve ışık tutar.

Pusula	Gerek eğitimde gerekse normal hayatımızda ahlak ve etik kuralları dışında hareket etmenin rotası belli olmayan bir gemide sürüklenmeye benzediğinden dolayı benim açımdan bu ders bir pusula niteliğindedir.
Aşk	aşk gibidir. Çünkü içinde ‘’ben’’ ve ‘’biz’’ kavramlarına yer verip tıpkı aşk gibi zıtlıkları da (doğru-yanlış, iyi-kötü kavramları vb.) dengede tutmaya çalışır.
Nefes almak	Çünkü: insanlar nefes almadan yaşayamazlar. Bir öğretmen de eğitimde ahlak ve etik dersi almadan öğretmen olamaz.
Hayata hazırlık	hlak ve etiklik hepimizin ihtiyacı olan, bilmesi gereken bir kavramdır. Bu ailede başlayıp okulda devam eden kavram biz öğretmen adaylarına emanettir.
Hayat	Çünkü hayatımız boyunca ortaya koyduğumuz işler, kişilerarası ilişkilerimiz ve hayatımızın geriye kalan her yerinde ahlak ve etik değerlerimiz bizlere yön verir. Eğitim programlarının hepsinde ahlak ve etik değerlere yer verilmelidir. Her dersin içinde etik ve ahlak bulunur ve bulunmalıdır tıpkı hayatın her yerinde olduğu gibi. Özellikle de bu eğitimler küçük yaşta başlamalıdır çünkü ağaç yaşken eğilir. Öğretmenlere bu konuda büyük görevler düşmektedir öğrencilere değerlerimizi aşılarken çeşitli etkinlik ve görevlerin yanında örnek davranışlar sergilenmelidir.
Rehber	Çünkü: Bizim hayatımızdaki iyi kötü olan davranışlarımızı değerlendirebilir. Yaptığımız meslekte etik davranışları göz önüne alarak ona göre davranmamız gerekir. Bizim hayatımızdaki her alandaki kuralları etik ve ahlak açısından değerlendirmemizi sağlar. Mesleğimizi yaparken karşımızdaki insanlara nasıl davranmamız gerektiğini hiçbir insana haksızlık yapmamamız gerektiğini öğretir. Öğrencilerimize değer kavramını değerlerimizi öğretmemizi sağlar.
Hayat	Çünkü; bu derste, her ne kadar değerlerimizi biliyor olsak da bu değerleri yaşamımızda ne kadar kullanıp kullanmadığımızı fark etmemizi sağladı. İleride öğretmen olduğumuzda öğrencilerimize değerleri nasıl öğretebileceğimizi öğrenmemizi sağladı. Ayrıca yaptığımız sunumlarla değerleri anlatan filmleri, kitapları, önemli kişilerin hayatlarını ve sözlerini tartıştık. Değerlerin aslında hayatımızın her alanında karşımızda olduğunu görmemizi sağladı. Bu yüzden Eğitimde Ahlak ve Etik dersinin yaşamın yansıması olduğunu düşünüyorum.
Yemek tarifi	Çünkü ahlak, etik, karakter ya da değer gibi kavramları duyduğumuzda hepimizin aklında bir şeyler şekillenir. Örnek vermemiz istense saygı, hoşgörü, dürüstlük, sevgi, eşitlik... gibi örnekler sayabiliriz. Ancak bazen bunların günlük hayatımızda fark etmekte zorlanıyoruz. Yemek tarifleri de öyle yemekleri hepimiz tanırız hatta bir yemeğin içinde hangi malzemelerin olduğunu da biliriz genelde ama o yemeğin nasıl yapılacağına dair bir tarife ihtiyaç duyarız. O yüzden bu ders benim için yemek tarifi gibidir.
Asfaltlardaki beyaz şeritler	Çünkü: yollardaki beyaz şeritler nasıl trafikte hangi taraftan gidileceğini gösteriyorsa, ahlak ve etik dersi de bize değerleri ve ahlakı anlatıp, hayatta doğrunun ve yanlışın, yapılması gerekenin ne olduğunu öğretiyor. Şeritler nasıl herhangi bir kaza olmasını ve bundan dolayı kaos yaşanmasını engelliyorsa, Eğitimde ahlak ve etik dersi de toplum içerisinde yaşanacak olan herhangi bir kaos ortamının yaşanmaması için insanlara sorumluluğun ve doğrunun ne olduğunu gösteriyor.

Gökkuşağı	Çünkü, gökkuşağı içerisinde farklı farklı renkler barındırsa da aslında bir bütündür. Bu renkler birbirleri ile bağlıdır tıpkı eğitimde ahlak ve etik dersi gibi. Eğitimde ahlak ve etik dersi farklı konular, değerler, karakterler barındırsa aslında bir bütündür ve bütün olunca anlamlıdır. Örneğin bir konunun eksikliği diğer kalan konuları etkilemektedir.
Binanın temeli	Çünkü *Eğitim; toplumun her kesimini tümden etkilediği için, ahlak ve etik kurallarına en çok ihtiyaç duyan alandır. Öğretmenlik mesleği, doğası gereği insan ilişkilerinin yoğun olduğu ve ahlaki sorumluluklarıyla etik bir meslektir. Öğrenciler içinde yine eğitim sisteminin* Etik doğru olan davranışlarını desteklemesi, toplumsal normlara dönüştürülebilmesinde temel sağlayan kavramlardır ahlak ve etik. Bireylerin bu değerleri iyi kavraması toplumların davranışlarını etkiler. Buda binanın yani eğitimin temeli sağlam ahlak kurallarına dayanırsa bozulmalar ve sorunlar daha az seviyede görülür.
Bir ağaç ve aynı zamanda ağacın dalları	Eğitim; toplumun her kesimini tümden etkilediği için, etik kurallara en çok ihtiyaç duyan alandır. Tıpkı bizim ağaçlara, doğaya ihtiyacımız olduğu gibi eğitimde ahlak ve etik dersine de ihtiyacımız vardır. Ahlak, insanın ve insan olmanın en önemli özelliklerinden biridir. Ahlâk, toplum içinde bir arada yaşama sorunlarını düzenleyen kuralları ve değerleri içerir. Eğitimde ahlak ve etik dersi ağaca benzetilirse değerler de bu ağacın dallarıdır. Hoşgörü, adalet, sorumluluk, dürüstlük, demokrasi, sevgi ve saygı… Bu değerler olmazsa olmaz değerlerdir. Aynı ağacın dalları olmadan olamayacağı gibi.
Umulmadık anda karşılaşılan ilham verici bir insan gibidir.	**Çünkü** hayatta bazen ansızın bir insanla karşılaşırız ve o insanın bize neler katabileceğini kestiremeyiz en başta, çekimser kalırız. Ardından bir şey olur, o insanla konuşmaya başlarız ve aslında anlarız ki yanılmışızdır. O insanla konuşulduktan sonra yüreğimiz o insandan aldığımız ilhamın ışığıyla yanmaya başlamıştır. Bende de "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersi aynen böyle bir etki bıraktı. Ben "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" bölümü öğrencisiyim ve ilk başta böyle bir ders alıcak olmamıza çok şaşırmıştım. Ardındansa bu derste bildiğimiz şeyleri bize tekrar ettiren ezbere bir içerikle karşılaşacağımı düşünmüştüm. Ama yanılmıştım. Ben bu derste en başta "etik" ile "ahlak" arasındaki ayrımı ve bu kavramların ne anlamlara gelmiş olduğunu öğrendim. Meslek etiğini, etik ilkeleri, değerleri, yüksek değerleri, ara değerleri, değerleri öğrencilere nasıl kazandırabileceğimi ve bunun gibi birçok bilmediğim terimsel bilgileri öğrendim. Tabii ki bu derste sadece bilgileri edinmekle kalmadım. Ders sorumlusu öğretmenimizin bize kendi hayat deneyimlerini de bu dersle bağdaştırarak sunması benim farklı bakış açıları kazanmama ve kendisinden ilham almama sebep oldu. En başta öğretmenimizin yabancı ülkelere gitmemiz konusundaki bizi cesaretlendirici konuşmaları gerçekten de ilham vericiydi. Kendi cesaretini ve çalışkanlığını da bana aktardı aslında. Ben günlük hayatımda da cesarete ve çalışkanlığa zaten önem veren ve kendimde de bu değerlerin varlığını daha çok arttırmaya çalışan bir insanım ve öğretmenimizin bu konuşmaları da benim bu değerleri kendimde daha da arttırmama sebep oldu. Ben o ders bittikten sonra İngilizce çalışmalarıma tekrar başladım. Öte yandan bu derste **"değerler"**i, çeşitli sanatsal ürünler

	ve konuşmalar üzerinden öğretmenimizin bize ele aldırması dersi heyecanlı kıldı ve beyin fırtınası yapmamıza sebep oldu. Sonuç olarak baktığımızda, ben en başta bu dersin ismini programımda görünce şaşırmış ve "ezbere içeriğe sahip bir ders" alacağım ön yargısına kapılmıştım fakat sonradan insana bilmediği bilgileri katan, ilham veren ve beyin fırtınası yapmasına olanak sağlayan bir ders olduğunu anladım bu dersin. Bu yüzden de bu ders benim için umulmadık anda karşılaşılan ilham verici bir insandı.
Feud'un süper ego	Çünkü süper ego toplumda kişinin ahlaki ve vicdani duygularını ön planda tutar ve bu yönde iradesini nasıl yönlendirebileceğini tespit eder. Sorumluluk ve etik kurallarının ne denli önemli olduğunu vurguladığımdan dolayı buna benzettim.
Ayna	Çünkü kişi kendinde eksik gördüğü bütün etik ve ahlak kurallarının farkına varır. Ben bu değerlere sahibim yada ben bu değeri hayata geçirmekte zorlanıyorum diyerek eksik yanını keşfediyor insan.
Keşke	Çünkü: Bir olay yaşadığımızda ani duygu değişimlerimizle kendimizin dışına çıkarız ve bazı hatalar yaparız. O günün gecesinde ise yatağa yattığımızda vicdanımızla baş başayken keşke bunları demeseydim, keşke bunları yapmasaydım, bunlar bana denseydi neler olur vb. cümlelerle beynimiz bizi yer bu kısımda ise vicdanımız ve diğer değerlerimiz işin içerisine girer bu ders sayesinde de aslında öğrencilerin daha az keşke demesi için ve bireylerin değerlerine ve kendi öz benliğini kaybetmemesini hatta kendine daha fazla yararlı şeyler katmamızı sağlar. Biz bu dersi aldıktan sonra hem kendi hayatımızda yapacağımız hataları azaltır hem de gelecekteki öğrencilerimize bu değerleri katıp onların da vatansever, sorumluluk sahibi, dürüst, adalet, hoşgörü ve alçak gönüllü bireyler olmalarını ve bu sayede de bazı anlarda kendilerini daha tedbirli ve hatadan kaçınacak ve iyiye yol açacak işler yapmaları sağlanır.
Kültür	toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Toplumların gereksinimleri doğrultusunda meydana gelir. Aynı toplum içerisinde farklı grupların benimsediği etik ve ahlak kuralları da olabileceği için toplum içinde bile farklılık gösterebilir.
Toplumun kalbi	bireylere sahip olması gereken değerlerin öğretilmesini içerir. Bu değerler sayesinde toplumsal ilişkiler gelişir. Toplumların ilerlemesi ve gelişmesi bu değerlerin kullanımına bağlıdır. Bu nedenle 'toplumun kalbi' gibidir.
Nesnellik	bu ders herkes için kabul görülmüş, herkes için olan bir derstir. Herkesin ahlak ve etikten haberdar olması gerekir ve doğru olan davranışlar herkes için doğruluk göstermektedir.
Hayatı öğrenmek	Çünkü hayatın içinden uymamız gereken kuralları, kaideleri çocuklara nasıl öğretebiliriz sorusununun cevabı niteliğinde bir ders olduğu için hayatı öğrenmek gibidir. Bir çocuğa bir değer öğretmek hayatı boyunca ona eşlik edecek iyi bir dost kazandırmakla eşdeğerdir.
Güneş	Çünkü; bu derste o kadar çok yeni şey öğrendik ki, bu değerlerin çoğunu her ne kadar biliyor olsak da, derslerimiz yüz yüze olmasa bile online ortamda hep birlikte bu değerleri işledik. Kimi arkadaşlarımız filmdeki değerleri anlattı, kimisi konuşma videolarını, kimisi kitaplardaki değerleri anlattı. Anlayacağımız birçok değer bilmediğimiz birçok eserle derste karşımıza geldi. Derslerimiz de bu yüzden keyifliydi. Yeni şeyler

	öğrenmek çok güzeldir bunu bu dönem bir daha öğrenmiş oldum. Karanlıkta ortaya çıkan güneşe benzetmemdeki sebep şudur. Bu değerler bizim iyi ve güzel bir insan olmamızdaki unsurlardır. Yanlış bir şey yaptığımızda veya yanlış bir şey yapan birini gördüğümüzde nerede eksik yapılmış buna bakmalıyız. İşte bu yanlışları düzeltmek için bu değerlere oldukça ihtiyaç vardır. Bu yüzden bu değerler güneş gibi hayatımıza girer.
Tabela	Etik, eğitimin temel bileşeni olarak, öğretmen etiği de mesleğin ahlaksal sorunlarıyla ilgilenmektedir. Öğretmenlik mesleği, doğası gereği insan ilişkilerinin yoğun olduğu ve ahlaki sorumluluklarıyla etik bir meslektir. Eğitim sisteminin stratejik ögesi olan öğretmenin topluma karşı iç sorumlulukları fazladır. Öğretmenin toplumsal rol model ve diğer tüm mesleklerin öğreticisi konumunda olmasından dolayı etik davranışları görünür kılması zorunludur.
İnşaat zemini…	İnşaata önce zeminden başlarız zemin sağlamsa inşaatımızda sağlamdır. Eğitimde etik ve ahlak dersi öncelikle bize katkıları var. Sonrasında ise bize katılan bu bilgiler öğrencilerimize ulaşacak. Ahlak ve etik toplumun zeminidir. O olmazsa toplum çöker. Ne kadar sağlam olursa toplumumuz o kadar iyi ve faydalı bireyler yetiştirir.
Erdemli yaşamayı öğrenmek	Çünkü: Erdem, ahlaklı olmanın gerektirdiği doğruluk, yardımseverlik, yiğitlik, bilgelik, alçakgönüllülük, iyi yüreklilik, ölçülülük gibi niteliklerin ortak adıdır. Ve bu kavramların hepsi eğitimde ahlak ve etik dersinin konusudur.
Bitmeyen bir eserdir.	gelecek nesillere değerlerimizi aktarmak ve geleceğimizi daha çok güzel yarınlara bırakmak öğretmen adayları için Çünkü: Atatürk'ün bir sözü vardır: 'Öğretmenler Yeni Nesil Sizin Eserinizdir.'
Doktor önlüğü	nasıl ki önlük giyilmediğinde bir doktorun doktor olduğu anlaşılamaz, eğitimde ahlak ve etik dersi almış olmak da bir eğitimciyi eğitimci yapar.
Ay	karanlık çöktüğünde öğrencilere yol gösterir. Doğruyu yanlışı ayırt etmelerine rehber olur. Kazandırdığı değerler ile öğrencilerin iyi bir insan etkin bir vatandaş olmasını sağlar. Etik hayatımızdaki puzzle'ın önemli bir parçası gibidir, çünkü o olmadan birçok değer eksik ve anlamsız kalır. Ahlak ise Gece-gündüze benzer, ahlaklı insan gündüz gibi aydınlatır, güneşle yolunu bulabilir, toplum tarafından örnek gösterilebilir. Gece ise karanlıktır kimseye örnek olmaz. Bunun gibi metaforlar yapabileceğimiz eğitimde ahlak ve etik dersimizin önemi de yadsınamaz. Biz öğretmen adayları bu ders sayesinde çocuklara ışık olup onlara değerler katabilmeyi öğreniyoruz.
Matruşka	Matruşkalarda olduğu gibi dersimizde de içeriği her açıldığında içerisinde bir sürprize yer vermekte. Etik ile başlanılan bu yolculukta iş etiği, meslek etiği, sosyal etik, sosyal kural gibi çeşitli bölümlere ayrılmakta. Değerler ve etik matruşka kutuları gibi birbiri içine gizlenmiş şekilde. En temelde değerler var iken matruşkalar açıldıkça etik, iş- meslek etiği gibi devam etmekte. Bu yüzden dersimizi matruşkalara benzettim.
ödev	Bize verilen ödevleri yapma zorunluluğumuz yok fakat yaptığımızda iyi bir öğrenci oluruz. Aynı şekilde bize öğretilen değerler de öyle olduğunu düşünüyorum. Değerleri hayatımızda uygulamak zorunda değiliz ama uyguladığımızda topluma karşı iyi bir birey oluruz.

Işık	Çünkü ışık sayesinde gözümüzün önünü daha iyi görürüz. Ama ışık olmadan hiçbir şey göremeyiz. Eğitimde Ahlak ve Etik dersi de doğruyu, güzeli ve iyiyi görmemizi sağlayan ışıktır.
Bel kemiği	Ahlak her alanda yaşamın içindedir. Toplumda insanların uymak zorunda oldukları davranış kurallarıdır. Toplum için hukuk nasıl vazgeçilmez bir olgu ise ahlak da yaşam İçin vazgeçilmezdir. Napolyon'un bir sözü var "Ahlak olmayan yerde kanun bir şey yapamaz" Demek ki bir toplumda ahlak bozulmuş ise hukuk da bozulma görecektir ve işlevini yerine getiremeyecektir. Yani kısaca ahlak ve etik bizi biz yapan benliğimizin kişiliğimizin oturmasında rol oynayan hayatımızın şekillenmesinde ve gelecek nesillerin yürümesinde çok büyük etken olan bir yapıdır . Hayat ahlakın ve etik kuralların olduğu yerde güzeldir. Sakin dingin ve karmaşa olmadan yaşamak için ahlaklı bireyler yetiştirmemiz gereklidir .
Ayna	Çünkü: dersi dinledikçe, aynaya baktıkça kendinde ki değerlere göz atma fırsatı veriyor. Daha ayrıntılı öğrenmene , kendine çeki düzen vermene ve öğrencilerine de bu iç güzelliğini yansıtmaya vesile olacak bir derstir.
Spor yapmak	Spor yapmaya başladığımızda sağlıklı bir vücuda ve zihne sahip oluyoruz. Aynı şekilde eğitimde ahlak ve etik dersini aldığımızda sağlıklı bireyin nasıl olmasını gerektiğini öğreniyoruz. Spor yapmaya başladıktan sonra hayatımızdaki sağlıksız şeyleri fark ediyoruz. Aynı şekilde eğitimde ahlak ve etik dersi aldıktan sonra hayatımızda neyi yanlış yaptığımızı öğreniyoruz**.**
Su	Çünkü su canlıların hayatını sürdürmesi için gerekli olan ve hayati önem taşıyan bir maddedir. Eğitimde ahlak ve etik dersi de bizler için hayati önem taşıyan bir derstir. Eğitimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, istenilen hedef ve davranışlara ulaşılması için Eğitimde ahlak ve etik büyük bir önem taşımaktadır. Su hem bedenimizi hem de dünyamızı oluşturan bir maddedir. Eğitimde ahlak ve etik de hem bizim için hem toplumumuz için gerekli bir derstir. Akademik anlamda gayet başarılı bir profesyonelin etik değerler ve ahlaki erdemlerden uzak olduğu bir durumda bu profesyonelin insanlığa yaradan çok zarar verebileceği bir gerçektir. Bu yüzden akademik başarının yanında ahlak ve etik de aynı bir su gibi bizim yaşamamızı sağlayan önemli şeylerdir.
Pamuk şekeri	Çünkü; bu ders öğretmen için pamuk şekerin üretimi, öğrenci için ise bu şekeri almasını , yemesini bilmektir.
Çiçek	Çünkü: bu dersten öğrendiğim ne ekersen onu biçersin kime ne verirsen o senin karşına çıkar . iyilik edersen iyilik bulursun yardımlaşırsan yardım bulursun bir kimsenin ayıbını örtersen de ilerde seninde karşına kusurunu sürekli yüzüne vurmayacak dostların çıkacak. Bu yüzden çiçek gibidir dedim. Çiçeğe su verirsen büyür vermezse ölür.
Pusula	**Çünkü,** bu derste sadece meslek mensubu biri olarak değil bir insan olarak da nasıl iyi bir insan olacağımızı, değerlerimizi, erdemli davranışları, ahlaki değerlerimizi öğrendim. Her ne kadar bunları bildiğimi sansam da bu ders benim için yeni ufuklar açtı ve yeni yönler çizmemi sağladı. Bu yüzden de Eğitimde Ahlak ve Etik dersimizi "pusulaya" benzetiyorum.
Kültürel bir akış	Çünkü farklı değerler farklı kitaplar ve farklı kişiler üzerinde sunumlar gerçekleşti. Bunların hepsi bize ayrı bir değer katarken aynı zamanda genel kültür seviyemizi de arttırdığını düşünüyorum. Eğitimde aslında

	teorik bilgilerin yanında önemli olan nitelikli ve yararlı bir birey yetiştirmek önemlidir. Bunun için biz öğretmen adaylarının da farklı konularda ve değerlerde bilgi sahibi olmamızın önemli olduğunu düşünüyorum. Bu ders bana bu konuda da katkı sağladı.
Eğitimin temel taşı	Eğitim, yetiştirmek istediği kişilerin en iyi donanıma sahip olmasını istemenin yanında bireylerin en iyi karaktere ve bilince de sahip olmasını ister. Dünyanın her yerinde eğitim, kişilerin içinde doğup büyüdükleri toplumun değer yargılarını benimsemelerini de ister. Biz bu derste öğrencilerimize bu konuları nasıl öğretebileceğimizi öğrenmekle temel yapı taşını oluşturmuş olduk.
Hayat	**Çünkü** Hayat ' da içinde sevgiyi adaleti hoşgörüyü sorumluluğu barındırır ve bazen de barındırmaz. Ahlaki değerler hayatı anlamlı kılar ve bu derste hayata benzer.
Yaşamımız	Çünkü: Hayatımız sürekli iyi nasıl? doğrusu bu mu? Diyerek geçmektedir. Ahlak ve etik dersinin en temel amaçlarından biri de kişiye doğru ve iyi kavramının net bir şekilde anlaşılmasını sağlamak ve bu davranışları uygulamasını sağlamaktır. Yaşamımız bu yüzden ahlaklı olanı ve etik olanı yapmaya çalışmamız gibi algılıyorum.
Öğretmen	Çünkü hayat bir öğrenme ortamıdır. Bu öğrenme ortamında birçok değer öğrenmek ve bu değerleri uygulamak gerektiğini ayrıca değerleri öğreterek de ve uygulayarak birçok canlının, insanın hayatını nasıl değiştirebileceğini gördüm. O yüzden bu ders benim iççin tıpkı bir öğretmen gibi yol gösterici oldu.
Bambu	Çünkü bambular suya ihtiyaç duyarlar fakat büyümeleri su aldıkları zaman değil aldıkları suları biriktirip belli bir süre sonra uzamaları gereken yere doğru büyümek için kullanırlar. Eğitimde ahlak ve etik dersi sadece konuları öğrenmek değil belli bir birikim sonucunda doğru yer ve doğru zamanda ahlak ve etik ikileminde değer yargılarını benimsemektir.
Oksijen	oksijen her şeyi bir arada tutan bir elementtir. Oksijen hayatımızdan sadece bir saniyeliğine bile çıksa tüm binalarımız çöker, denizlerimiz, göllerimiz, tüm su kaynaklarımız yok olur hatta vücudumuzun büyük çoğunluğu sudan oluştuğu için bizler de yok olurduk. Aynı oksijen gibi Eğitimde Ahlak ve Etik Dersi de insanların ve toplumların bir arada durmasını sağlamada büyük rol oynar. Çünkü ortak değerler insanları bir arada tutar ve bu derste bu değerlerin önemini kavramada çok önemlidir.
Mum	Çünkü:……eğitimin zor, uzun ve karanlık yolculuğunda ışık olur ve aydınlatır doğruyu ve yanlışı görmemizi sağlar bir mum ışığı ile diğer mumları yakıp aydınlattığı gibi ahlaklı ve etik davranış sahibi bireylerde toplumda diğer insanları aydınlatır ve onları da bir mum gibi ışık saçan bireyler yapar
Bütün derslerin anası	Çünkü: Bir çocuğun gelişme dönemleri içerisindeki en kritik zamanlardan olan bebeklik döneminde, çoğunlukla yanında annesi olur. Annesinin bu dönemdeki tutumları çocuğun ilerideki bütün hayatını etkiler. Annesinin bu dönemi olumlu bir şekilde geçirmesi ve bu dönemin gerekliliklerini çocuğa doğru bir şekilde aktarması durumumda, çocuk ileride özellikle ruhen daha sağlıklı bir birey haline gelir. Eğer bu dönemlerde, anne ve bebek arasındaki ilişki olumsuz ise, geri kalan bütün dönemlerinde

	çocuğun negatif bir hayat yaşama ihtimali yüksektir. Bu durumun benzeri, eğitimde ahlak ve etik dersi için de geçerlidir. Bir öğretmen adayının bu dersi doğru ve etkili bir şekilde öğrenmesi gerekir. Eğer öğrencilerine, en kritik dönemlerinde ve temel olarak doğru bir ahlak yapısı yerleştirebilirse, öğrencileri ilerideki hayatlarında çok daha başarılı olurlar. Salt pozitif bilimlerden başarılı olan bir çocuk, eğer ahlaklı, erdemli, toplumun değerlerini öğrenmiş bir şekilde yetişmezse halk içerisinde dışlanma ihtimali yüksektir. Bir bireyi topluma kazandırabilmek için, öncelikle ona bu bütün derslerin anası olan eğitimde ahlak ve etik dersini, hangi biçimde olursa olsun doğru bir şekilde vermek gerekir. Öğretmen-öğrenci ilişkisi içerisinde, öğrencinin geleceğini en iyi şekilde belirleyecek olan bu derstir.
Ailenin verdiği eğitim gibidir.	Değerlerimizi biz ilk olarak ailemizden öğreniriz. Bu nedenle ailemizde öğrendiğimiz değerlerin önemini ve bizim için gerekliliğini bir kez de bu ders kapsamında ele aldık. Ve değerlerimize farklı bakış açısından bakmış olduk. Gerek izlediğimiz filmlerle, gerek kitap ve tedx konuşmalarıyla farkındalık kazanmamızı sağladı.
Aile	Çünkü: Değerlerimizi biz ilk olarak ailemizden öğreniriz. Bu nedenle ailemizde öğrendiğimiz değerlerin önemini ve bizim için gerekliliğini bir kez de bu ders kapsamında ele aldık. Ve değerlerimize farklı bakış açısından bakmış olduk. Gerek izlediğimiz filmlerle, gerek kitap ve tedx konuşmalarıyla farkındalık kazanmamızı sağladı.
Yapboz	Yapbozun her bir parçasının bir değeri temsil ettiği düşünüldüğünde, birinin bile eksikliğinin ne kadar çarpıcı bir fark ortaya çıkaracağını tahmin etmek ve ön görmek mümkündür. Eğitimde Ahlak ve Etik dersini bir bütün olarak düşünüldüğünde ele alınan sorumluluk, dürüstlük, misafirperverlik, adalet, saygı, empati, sabır, dostluk, vatanseverlik, hoşgörü, duyarlılık, cömertlik gibi pek çok değerler de bu bütünün parçaları arasında yer alır. Tüm bu değerlerin tam ve doğru bir şekilde öğrenilip birleştirilmesi ise bireyin karakter gelişimi üzerinde oldukça etkilidir. Genel olarak Eğitimde Ahlak ve Etik dersine bakıldığında ise hem biz öğretmen adaylarının –varsa- eksik değerlerini tamamlamada hem de ileriki meslek hayatımızda öğrencilerimize bu değerleri nasıl kazandırmamız gerektiği konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle bu dersi ve bu dersin kazanımlarını dikkatle incelemeli ve kendimize göre şekillendirmeliyiz. Yani yapbozu eksiksiz bir biçimde yerleştirip tamamlamalıyız.
Pusula	Çünkü; bireye yönü gösterir fakat yolu göstermez. Birey ancak bu dersin katkısı ve ahlaki muhakemesiyle doğru yolu seçer.
Yemek	Çünkü:…Su içmeden hayatta kalamazsınız ama yemek yemeden 1 hafta hayatta kalabilirsiniz yani kısa bir süre bu ders eğer öğrenilmezse bir hayat boyunca aç karına hayatta kalmaya benzer ve oldukça acı verir.
Bisiklet sürmeyi öğrenen bir çocuk gibidir.	Dersin ilk başlarında değerlerin neler olduğunu biliyordum fakat; aynı bisiklet sürmeyi öğrenen çocuğun yürümeyi koşmayı bildiği gibi. İlerleyen zamanda değerleri derslerimizde nasıl kullanabilmeyi ,aktarabilmeyi ve en önemlisi analiz edebilmeyi öğrendim. Aynı bisikleti profesyonelce sürmeyi öğrenen bir çocuk gibi.
Pusula”	**Çünkü,** bu derste sadece meslek mensubu biri olarak değil bir insan olarak da nasıl iyi bir insan olacağımızı, değerlerimizi, erdemli

	davranışları, ahlaki değerlerimizi öğrendim. Her ne kadar bunları bildiğimi sansam da bu ders benim için yeni ufuklar açtı ve yeni yönler çizmemi sağladı. Bu yüzden de Eğitimde Ahlak ve Etik dersimizi "pusulaya" benzetiyorum.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada öğretmen adaylarının "Eğitimde Ahlak ve Etik" ile ilgili görüşleri metaforlar aracılığıyla incelenmiştir. Öğrenciler bu dersle ilgili görüşlerini toplam 46 metafor aracılığıyla belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforların nitel analizi sonucu öğrencilerin "Eğitimde Ahlak ve Etik" dersine yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğu görülmüştür. Üretilen metaforların üretilmesinde ders veren kişinin, dersin içeriği ve öğrencinin derse karşı ilgisi gibi faktörlerin etkisi olduğu düşünülmektedir. Farklı sosyal etkinlikler ve öğrencilerin değerler ile ilgili deneyimlemeleri için fırsatlar sunulması öğrencilerin bu derse karşı daha da olumlu tutum algılamalarını geliştirilebilir. Bu araştırma sınırlı sayıda katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Daha fazla katılımcı ile ve farklı dersler ile ilgili yapılacak araştırmalar farklı veya daha önemli sonuçlar ortaya koyabilir.

Kaynaklar

Aksan, D. (1998). *Dilbilim seçkisi: günümüz dilbilimiyle ilgili yazılardan çeviriler.* Ankara: TDK Yayını.

Arslan, M. M. & Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim, 35*(171), 100–108.

Aydın, İ. H. (2006). Bir felsefi metafor: yolda olmak. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 6*(4), 9-22.

Ben-Peretz, M., Mendelson, N. & Kron, F. W. (2003). How teachers in different educational context view their roles. *Teaching and Teacher Education, 19,* 277-290.

Boostrom, R. (1998). Safe spaces: reflections on an educational metaphor. *Journal of Curriculum Studies, 30*(4), 397-408.

Bullough, R.V. Jr. (1991). Exploring personal teaching metaphors in pre-service teacher education. *Journal of Teacher Education, 42*(1), 43–51.

Dooley, C. (1998). Teaching as a two-way street: Discontinuities among metaphors, images, and classroom realities. *Journal of Teacher Education, 49,* 97–107.

Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. *Eğitimde nitel araştırma desenleri* (ss. 51-109). A. Saban ve A. Ersoy (Edt.). Ankara: Anı Yayıncılık

Fırat, M., Kabakçı Yurdakul, I., Ve Ersoy, A. (2014). Bir Eğitim Teknolojisi Araştırmasına Dayalı Olarak Karma Yöntem Araştırması Deneyimi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal Of Qualitative Research In Education, 2(1), 65-86

Fry, P. G., & Fleeners, M. J. (1997). An analysis of pre-service teacher-class interaction metaphors. *Journal of Classroom Interaction, 32*(1), 23-28.

Knowles, J.G. (1994). Metaphors as windows on a personal history: A beginning teacher's experience. *Teacher Education Quarterly, 27*(1), 37–66.

Lakoff, G., & Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Martínez, M. A., Sauleda, N., & Huber, G. L. (2001). Metaphors as blueprints of thinking about teaching and learning. *Teaching and Teacher Education, 17*, 956-977.

Mahlios, M., & Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary pre-service teachers' thinking. *International Journal of Educational Research, 29*, 227–240.

Ortony, A., & Fainsilber, L. (1989). The role of metaphors in descriptions of emotions. In Y. Wilks (Ed.), *Theoretical issues in natural language processing* (pp.181–184). Hillsdale, NJ: Erlbaum

Sfard, A. (1998). On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. *Educational Researcher, 27*(2), 4-13.

Srivastva, S., & Barrett, F. J. (1988). The transforming nature of metaphors in group development: A study in group theory. *Human Relations, 41*, 31–63.

Yükseköğretim Kurulu. (2018). Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. http://www.yok.gov.tr/

5.SINIF MATEMATİK DERS KİTABINDAKİ SORULARIN MATH TAKSONOMİSİNE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE QUESTIONS IN THE 5TH GRADE MATHEMATICS TEXTBOOK ACCORDING TO THE MATH TAXONOMY

Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sevdakc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4205-0148

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, 5.sınıf matematik ders kitabındaki soruların MATH taksonomisine göre incelenmesidir. Araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılarak, 5.sınıf ders kitabındaki soru türleri Math taksonomisinin grup ve kategorilerine göre ele alınmıştır. Araştırmada 5.sınıf ders kitabı kullanılarak veriler toplanmış ve elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda; 5.sınıf ders kitabında öğrenme alanları içinde dağılımın en fazla olduğu kategori; doğal sayılarda, kesirlerle işlemlerde ve yüzdelerde B2, doğal sayılarla işlemlerde A3; kesirlerde B1; ondalık gösterimde A2'dir. Soru türlerindeki dağılıma bakıldığında, alıştırma sorusu (sıra sizde) B1, etkinlik C1, hazır mıyız? (ön bilgi sorusu) B1, örnek soru (birlikte yapalım) ve ünite değerlendirme soruları B2 kategorisinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taksonomi, Ders Kitabı, Math Taksonomisi.

ABSTRACT

The main purpose of this research is to examine the questions in the 5th grade mathematics textbook according to the Math taxonomy. Using the easily accessible sampling method in the research, the question types in the 5th grade textbook were handled according to the groups and categories of the Math taxonomy. In the research, data were collected using the 5th grade textbook and the obtained data were subjected to descriptive analysis. As a result of the research; In the 5th grade textbook, the category with the highest distribution among learning areas is B2 in natural numbers, fractions and operations and percentages, A3 in natural numbers operations, B1 in fractions and A2 in decimal notation. Looking at the distribution of question types, practice question (it's your turn) B1, activity C1, are we ready? (Preliminary knowledge question) B1, sample question (let's do it together) and unit evaluation questions are in B2 category.

Keywords: Taxonomy, Textbook, Math Taxonomy.

1. GİRİŞ

Matematik, günlük yaşamda bireyin en fazla kullandığı bilimdir. Birey matematik bilgisiyle hesaplama yapma, bilgileri analiz etme ve muhakeme yapma becerisini kullanmaktadır. Bu sebeple matematik, yaşam boyu öğrenme sürecinde eğitimin her kademesinde bireyin problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme becerisini ve akıl yürütme yollarını kullanmasına katkı sağlayan bir ders olarak okutulmaktadır. Ulusal ve uluslararası bütün sınavlarda öğrenci başarısını ve gelişimini belirlemede önemli dersler arasında yer almaktadır (Uğurel, Moralı ve Kesgin, 2012). Bu derste yer alan her kazanım, öğrencinin düzeyi ve içinde bulunduğu gelişim dönemine paralel olarak hazırlanmıştır. Yani taksonomi mantığıyla bilgiler belirli bir aşamayla öğrenciye aktarılmıştır.

Taksonomi, Yunanca taxis=sıralama, düzenleme ve nomos=kanun, kural kelimelerinde oluşmaktadır (Bağlıoğlu, 2013). Taksonomide belirli bir sınıflandırma bulunmakta ve bilgiler yapılan sınıflandırmaya göre gruplara/alt gruplara ayrılmaktadır. Örneğin Bloom taksonomisi bilişsel, duyuşsal ve devinişsel; Math taksonomisi MATH (Mathematical Assessment Task Hierarcy) ise, A, B ve C olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Aygün, Baran-Bulut ve İpek, 2016) (Bakınız: Tablo 1).

Tablo 1. MATH taksonomideki grup ve kategoriler (Aygün, Baran-Bulut ve İpek, 2016:64).

Grup A	Grup B	Grup C
A1- Bilgi ve Bilgi Sistemi	B1- Bilgi Transferi	C1- Doğrulama ve Yorumlama
A2- Kavrama	B2- Yeni Durumlara Uyarlama	C2- Çıkarımlar, Tahminler ve Karşılaştırma
A3- Rutin İşlemlerin Kullanımı	------	C3- Değerlendirme

Tablo 1'de görüldüğü üzere, **A grubunda** olgusal bilgiler, anlama ve rutin işlemler yer almaktadır. *Bilgi ve bilgi sistemleri kategorisinde*, özel formüller ve buna yönelik hatırlama bilgileri olmaktadır. Var olan bilgiler burada hatırlanmaktadır. *Kavrama kategorisinde,* matematiksel formüllerin önemi belirlenmektedir. Örnek olan ve karşıt örnek durumlar basit bir şekilde tanımlanmaktadır. *Rutin işlemlerin kullanımı kategorisi*, sınıfta yapılan algoritmik araştırmaları kapsamaktadır. **B grubunda**, bilgiler başka alanlara transfer edilmekte ve yeni durumlara uyarlanmaktadır. Bu gruptaki ilk basamak olan *bilgi transferinde,* sunulan bilgi farklı bir yapıya (sözelden sayısala, nümerikten grafiğe gibi) dönüştürülmekte ve buna bağlı

kavramsal yapı tanımlanmaktadır. *Yeni durumlara uyarlama kategorisinde,* bilgi farklı şekillerde tanımlanmakta, seçilmekte ve bireyin uygulama yeteneği tespit edilmektedir. **C kategorisinde** ise bilgiler doğrulanmakta, yorumlanmakta, elde edilen verilerden çıkarımlar, tahminler ve bilgiler arası karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmektedir (D'Souza ve Wood, 2003; Aygün, Baran-Bulut ve İpek, 2016). Özetle bu taksonomide yer alan anahtar kavramlar Şekil 1'de şu şekilde yer almaktadır.

Şekil 1. MT Hiyerarşisi (Uğurel, Moralı ve Kesgin, 2012:428).

Şekil 1'de görüldüğü üzere MATH taksonomisinin, Bloom taksonomisinden farklı yönleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Bloom ve MATH taksonomi arasındaki farklılıklar (Aygün, Baran-Bulut ve İpek, 2016:65).

Bloom Taksonomi	MATH Taksonomi
Bilgi	Bilgi ve Bilgi Sistemleri
Kavrama	Kavrama
Uygulama	Rutin İşlemlerin Kullanımı Bilgi Transferi Yeni Durumlarda Uygulama
Analiz	Doğrulama ve Yorumlama
Sentez	Çıkarımlar, Tahminler ve Karşılaştırma
Değerlendirme	Değerlendirme

MATH taksonomisi (MT), Bloom taksonomisinin eksik yönlerini belirlemek amacıyla ortaya konulmuş ve matematiksel bilgi ve becerileri ölçmede kullanılmıştır. Yani MT, Bloom taksonomisinin modifikasyonudur bu taksonomiden farkı, matematiğe özgü geliştirilmiş olmasıdır. Bloom taksonomisi ise, eğitimde genel bir yapıyı ölçmekte, belirli bir hiyerarşiyi

dikkate almakta ve değerlendirme yapmaktadır. Bütün bu yönleriyle Bloom taksonomisine alternatif olarak matematikte MT geliştirilmiştir (Pişkin Tunç ve Baydar, 2022).

MATH taksonomisinde, bireyin öğretim programında yer alan kazanımlara uygun ne kadar bilgi ve becerilere sahip olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu becerilerin hangi düzeyde olduğu tespit edilmektedir (Uğurel, Moralı ve Kesgin, 2012). Burada amaç, matematik dersinde bireyin anlamlı öğrenmesini gerçekleştirmektir. Bilgiler arası ilişkileri belirli kategorilerde sınıflandırmaktır. Matematik öğretiminde kullanılan MATH taksonomisi, öğrencide aynı zamanda problem çözme becerisini, öğrencinin günlük yaşamla bilgelerini ilişkilendirmesini sağlamaktadır. Çünkü matematik, öğrencide hızlı düşünme, problem çözme, yaratıcılık ve diğer üst düzey becerilerin birçoğunu kazandırmaktadır (Pişkin Tunç ve Baydar, 2022). Yaşamanın her alanında öğrenci matematik bilgisiyle, topluma uyum göstermektedir. Alışverişte, okulda, evde, arkadaşlarıyla mutlaka matematik bilgisine yönelik bir eylem içinde bulunmaktadır. Öğrencinin bulunacağı her eylemde, aile, okul ve öğretmen bir birini destekleyen üç öğe olarak görülmektedir. Özellikle matematik dersinde öğretmenin aktardığı somut ve soyut bilgiler, öğrenciler tarafından daha fazla gerçek yaşama aktarılmaktadır. Öğretmende bu gerçeği göz önünde bulundurarak, matematik dersinde farklı araç-gereçleri ve kaynakları öğretim sürecine dâhil etmektedir. Bu kaynaklardan biri *ders kitabıdır*.

Ders kitabı, öğretim programındaki kazanımları, konuları, soruları, etkinlikleri vs. öğretme-öğrenme ilkeleri doğrultusunda planlı bir şekilde bireye aktaran yardımcı ve tamamlayıcı araçlar olarak tanımlanmaktadır. Ders kitabı, günümüzde olduğu gibi, geleneksel eğitimde öğretmenlerin en çok kullandığı yardımcı kaynaktır. Bu kaynak, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye kurulunun onayı ile kullanılmakta ve 2003-2004 öğretim yılından itibaren ücretsiz olarak okullarda dağıtılmaktadır. Bu sebeple ders kitaplarının çok iyi tasarlanması, biçimsel, görünüm, bilimsel içerik, dil ve anlatım yönünden titizlikle hazırlanması gerekmektedir (Güder ve Tutak 2012). Aynı zamanda, MATH taksonomisinde belirtilen aşamalara uygun farklı soru türlerine yer verilmelidir. Sorular öğrencinin derinlemesine öğrenmesini desteklemelidir (Pişkin Tunç ve Baydar, 2022). Bütün bu yönleriyle ele alındığında, gerek ulusal gerekse uluslararası çalışmalarda MT ile ilgili çalışmalarda çoğunlukla sınav soruları (OKS, SBS ve TIMSS, ALES vs.) incelenmiş ya da matematik dersindeki değerlendirme soruları ele alınmıştır. Ders kitabındaki soruların incelenmesine yönelik bir çalışmanın olmaması bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 5.sınıf matematik ders kitabındaki soruların MATH taksonomisine göre incelenmesidir. Araştırma aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 5.sınıf matematik ders kitabındaki alt öğrenme alanları sorularının MATH taksonomisine göre dağılımı nasıldır?
- 5.sınıf matematik ders kitabındaki soru türlerinin MATH taksonomisine göre dağılımı nasıldır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, sayılar ve işlemler öğrenme alanı ile sınırlıdır.
- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5.sınıf ders kitabı ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Nitel araştırmada çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Bunlar gözlem, görüşme ve dokümanlardır. Doküman incelemesi, yazılı türünde belgelerin detaylı ve sistematik bir şekilde analizini sağlayan nitel araştırma yöntemidir. Burada basılı ve elektronik materyaller incelenmektedir (Kıral, 2020). Kaynak çeşitliliği ve kullanım amacı araştırmadan araştırmaya değişen dokümanların, bu sebeple farklı sınıflandırmaları bulunmaktadır (Bakınız: Şekil 2) .

Şekil 2. Dokümanların çeşitli yazarlara göre sınıflandırılması (Kıral, 2020:175).

Şekil 2'de görüldüğü üzere, araştırmacılar dokümanları farklı şekillerde sınıflandırmıştır. Örneğin, Geray'ın sınıflandırılmasında dokümanlar, niteliklerine ve bulundukları ortama göre adlandırılmıştır. Niteliklerine göre yapılan sınıflandırmada (Kıral, 2020:174);

- Yazı temelli olanlar (metinler, kitaplar, ansiklopediler, raporlar, sözlükler, dergiler, günlükler gibi);
- Görüntü temelli olanlar (fotoğraflar, afişler, haritalar gibi);

- Ses temelli olanlar (ses kayıtları, müzik yayınları, radyo yayınları gibi);
- Görselişitsel temelli olanlar (belgeseller, TV programları, videolar, sinema filmleri gibi) iken;

Bulundukları ortama göre dokümanlar:

- ❖ Yazılı olanlar (kitaplar, raporlar, dergiler gibi),
- ❖ Filmsel olanlar (fotoğraflarlar gibi),
- ❖ Bilgisayar üzerinde olanlar (veri tabanları gibi);
- ❖ Taşınabilir manyetik olanlar (CD, flash gibi), şeklindedir.

Bu araştırmada da 5. Sınıf matematik ders kitabı araştırma kapsamına alınmıştır. Yukarıdaki sınıflandırmaya göre yazı temelli bir doküman olan ders kitabından yararlanarak veriler toplanmıştır. Bu veriler arasında ders kitabındaki kazanımlar, öğrenme alanı ve alt öğrenme alanıyla ilgili bilgiler yer almaktadır (Bakınız: Grafik 1).

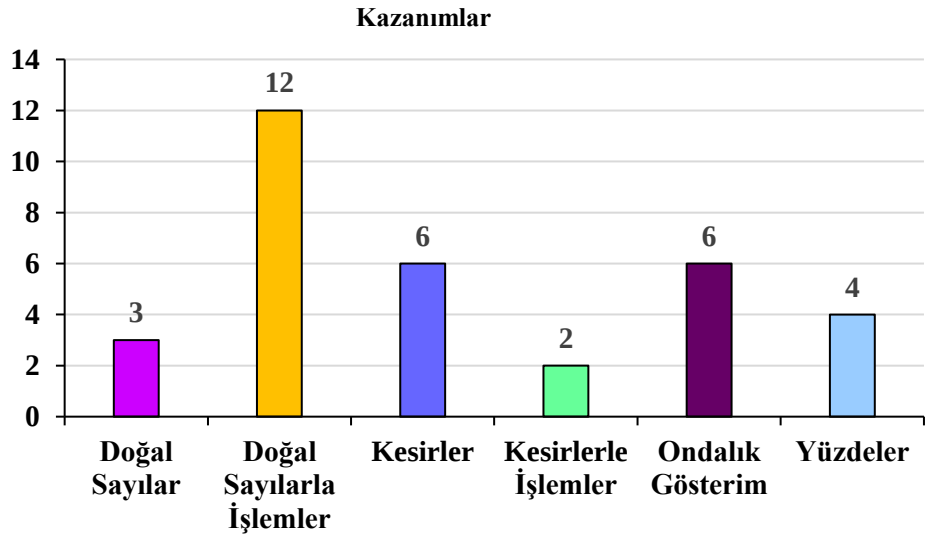

Grafik 1. 5. sınıf matematik ders kitabındaki sayılar ve işlemler öğrenme alanında yer alan kazanımların dağılımı

Grafik 1'de görüldüğü üzere sayılar ve işlemler öğrenme alanındaki alt öğrenme alanlarından; doğal sayılardan 3, doğal sayılarla işlemlerden 12, kesirlerden 6, kesirlerle işlemlerden 2, ondalık gösterimden 6 ve yüzdelerden 4 kazanım bulunmaktadır.

Araştırmada, ders kitabı dokümanından veriler toplanırken ve analiz edilirken belirli aşamalar dikkate alınmıştır. İlk olarak araştırma probleminden hareketle, dokümanlar belirlenmiştir. Bu araştırmada doküman olarak, MEB komisyonu tarafından hazırlanan 5. sınıf matematik ders

kitabı seçilmiştir. Okullarda yaygın olarak kullanılan ve öğretim programı temele alınarak hazırlanan ders kitabı böylelikle araştırma kapsamına alınmıştır. İkinci olarak ders kitabına ulaşılarak orijinalliği kontrol edilmiş, doküman okunmuş ve içerikte yer alan bilgiler anlaşılmaya çalışılmıştır. Üçüncü aşama olarak betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinde araştırmada veriler öncelikle belirli temalar altında toplanmıştır. Bu temalarda, matematik ders kitabındaki her bir ünite ve ünite içerisindeki sorular yazar tarafından tek tek okunmuş ve sonrasında MT çerçevesinde kodlanmıştır. Temaların kodlanmasında MATH taksonomisi konusunda yapılan alan yazından yararlanılmıştır. Temalar belirlendikten sonra, araştırmacı tarafından önceden belirlenen çerçeveye dayalı bir şekilde veriler okunmuş ve düzenlenmiştir. Düzenlenen veriler tanımlanmış ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Doküman analizinin dördüncü aşamasında ise veriler, sayısallaştırma ve yüzdelerle ifade edilerek bulgular kısmında tablolar halinde verilmiştir.

3. BULGULAR

5.Sınıf Matematik Ders Kitabındaki Alt Öğrenme Alanları Sorularının MATH Taksonomisine Göre Dağılımı

A, B ve C Grubu Teması

5.sınıf matematik ders kitabındaki alt öğrenme alanları sorularının MATH taksonomisine göre dağılımı Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. 5.sınıf matematik ders kitabındaki alt öğrenme alanları sorularının MATH taksonomisine göre dağılımı

ALT ÖĞRENME ALANI	A1		A2		A3		B1		B2		C1		C2		C3		GENEL TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Doğal Sayılar	9	21,95	11	26,83	3	7,32	4	9,76	12	29,27	2	4,88	0	0	0	0	41	10,79
Doğal Sayılarla İşlemler	0	0	9	6,43	45	32,14	41	29,29	31	22,14	14	10	0	0	0	0	140	36,84
Kesirler	2	3,64	0	0	0	0	32	58,18	16	29,09	5	9,09	0	0	0	0	55	14,47
Kesirlerle İşlemler	3	8,57	4	11,43	0	0	8	22,86	17	48,57	2	5,71	1	2,86	0	0	35	9,21
Ondalık Gösterim	1	1,64	22	36,07	2	3,28	18	29,51	15	24,59	3	4,92	0	0	0	0	61	16,05
Yüzdeler	2	4,17	9	18,75	6	12,50	12	25,00	17	35,42	2	4,17	0	0	0	0	48	12,63
GENEL TOPLAM	**17**	**4,47**	**55**	**14,47**	**56**	**14,74**	**115**	**30,26**	**108**	**28,42**	**28**	**7,37**	**1**	**0,26**	**0**	**0**	**380**	**100**

Tablo 3'de görüldüğü üzere, sayılar ve işlemler öğrenme alanında altı tane alt öğrenme alanı bulunmaktadır. Sayılar ve işlemeler öğrenme alanında toplamda 380 soru yer almaktadır. Bu soruların %33,68'i A grubu, %58,68'i B grubu ve %7,63'ü C grubudur. *Doğal sayılar* alt öğrenme alanı içinde en fazla dağılama sahip kategori %29,27 ile B2'dir. *Doğal sayılarla işlemler* alt öğrenme alanında %32,14 ile A3; *Kesirler* alt öğrenme alanında %58,18 ile B1; kesirlerle işlemler alt öğrenme alanında %48,57 ile B2; ondalık gösterim alt öğrenme alanında %36,07 ile A2 ve yüzdeler alt öğrenme alanında %35, 42 ile B2 kategorisine ait sorular bulunmaktadır.

5.sınıf matematik ders kitabındaki alt öğrenme alanları sorularının, MATH taksonomisinin A,B ve C grubundaki kategorilere yönelik örnekleri aşağıda alıntılar yapılarak sunulmuştur.

1) Aşağıda verilen doğal sayıların okunuşlarını yazınız.

a) 1984 b) 593 201 c) 70 423 ç) 200 004

2) Aşağıda okunuşları verilen doğal sayıları yazınız.

a) On altı bin yetmiş üç : .....

b) İki bin yetmiş beş : .....

c) Altı yüz seksen üç bin on yedi : .....

Resim 1. Doğal sayılar alt öğrenme alanı-A1 kategorisi (MEB, 2018:12)

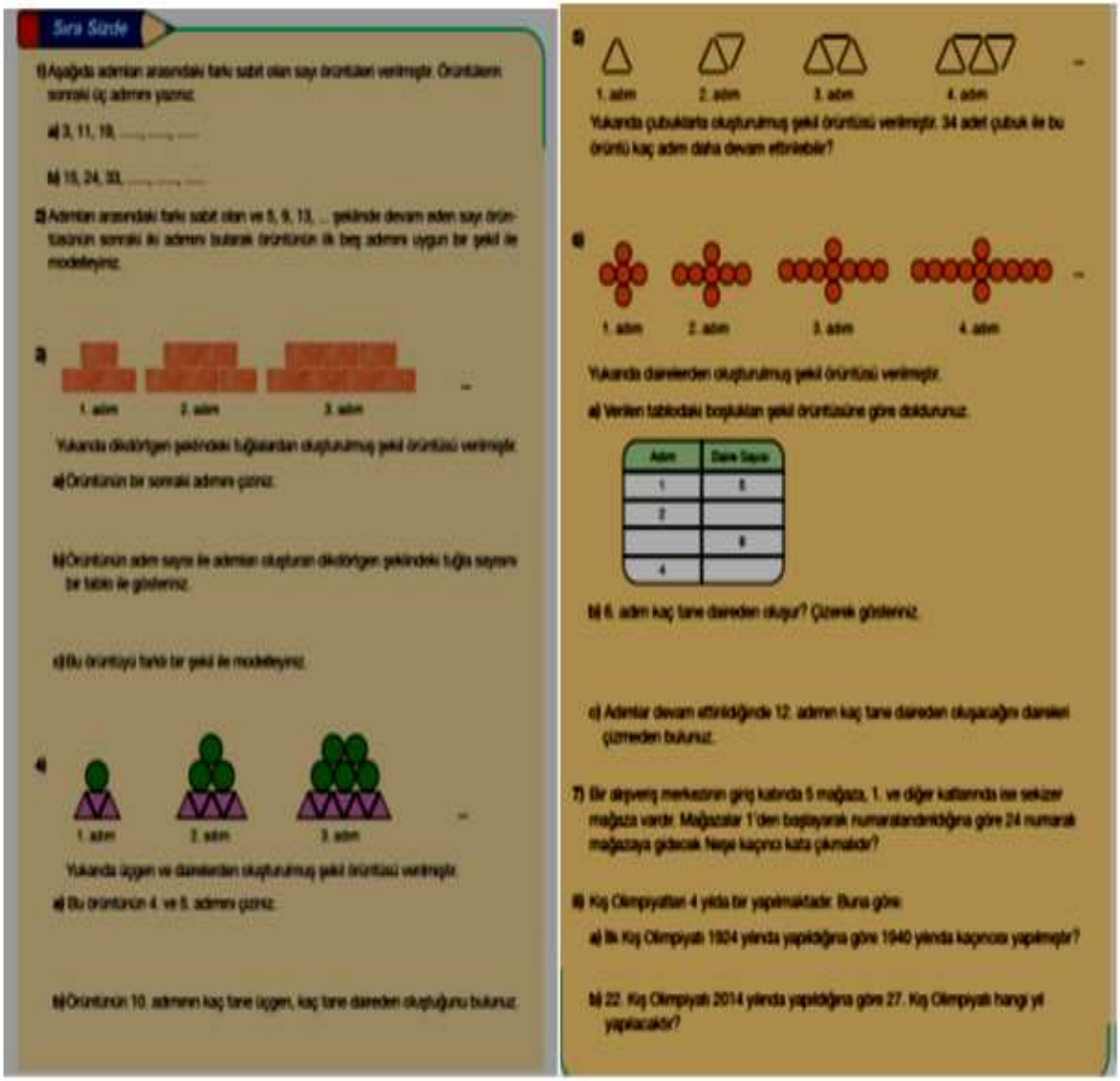

Resim 2. Doğal sayılar alt öğrenme alanı-B2 kategorisi (MEB, 2018:28-29).

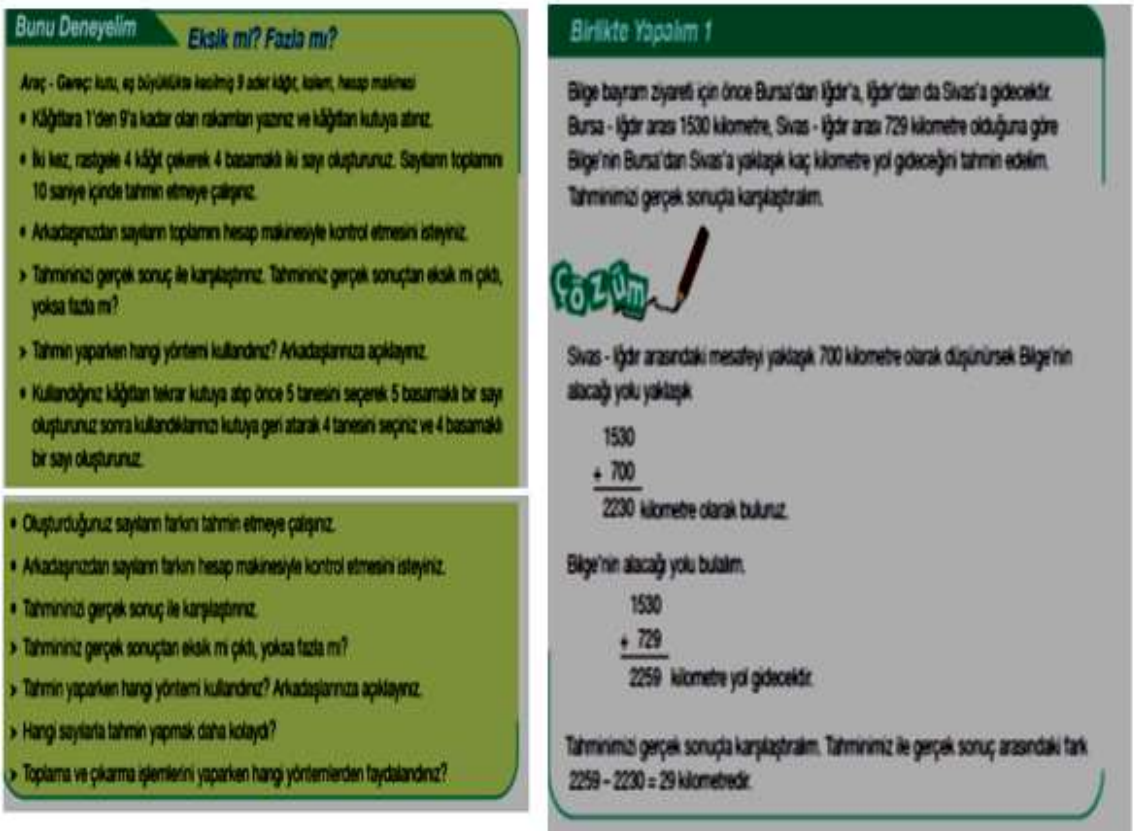

Resim 3. Doğal sayılar alt öğrenme alanı-C1 kategorisi (MEB, 2018:31-32).

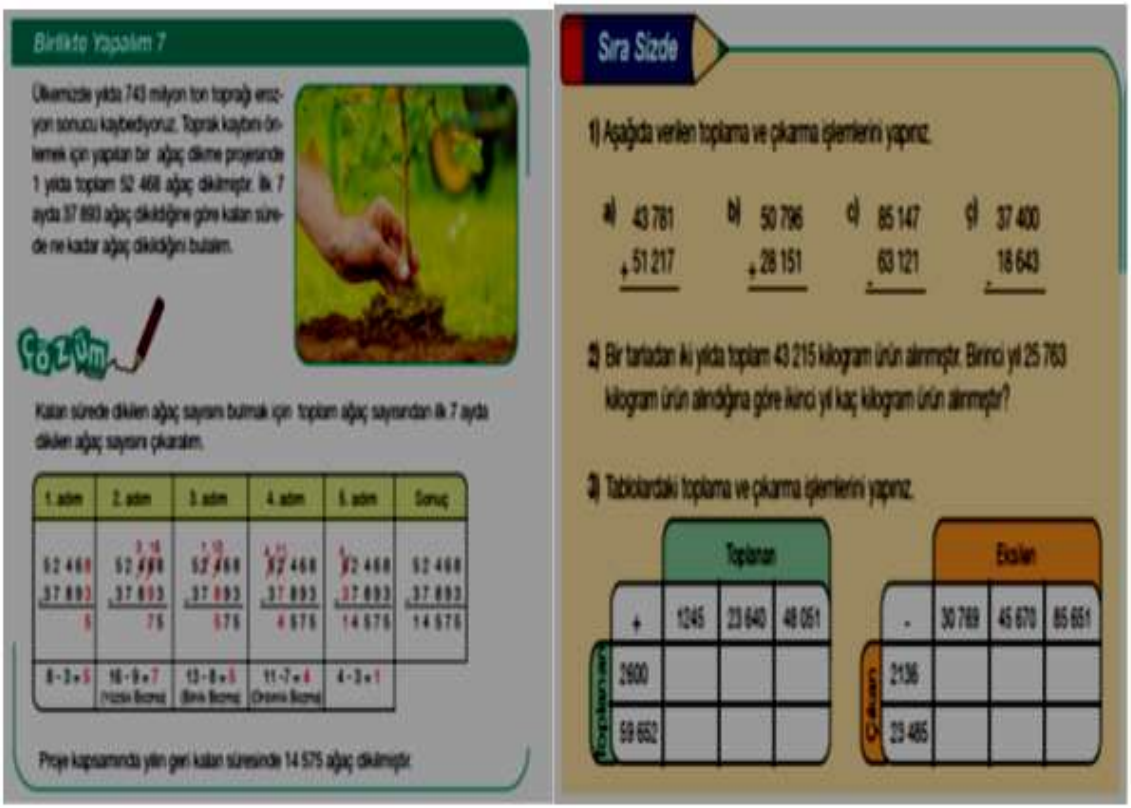

Resim 4. Doğal sayılar alt öğrenme alanı -A3 kategorisi (MEB, 2018:37).

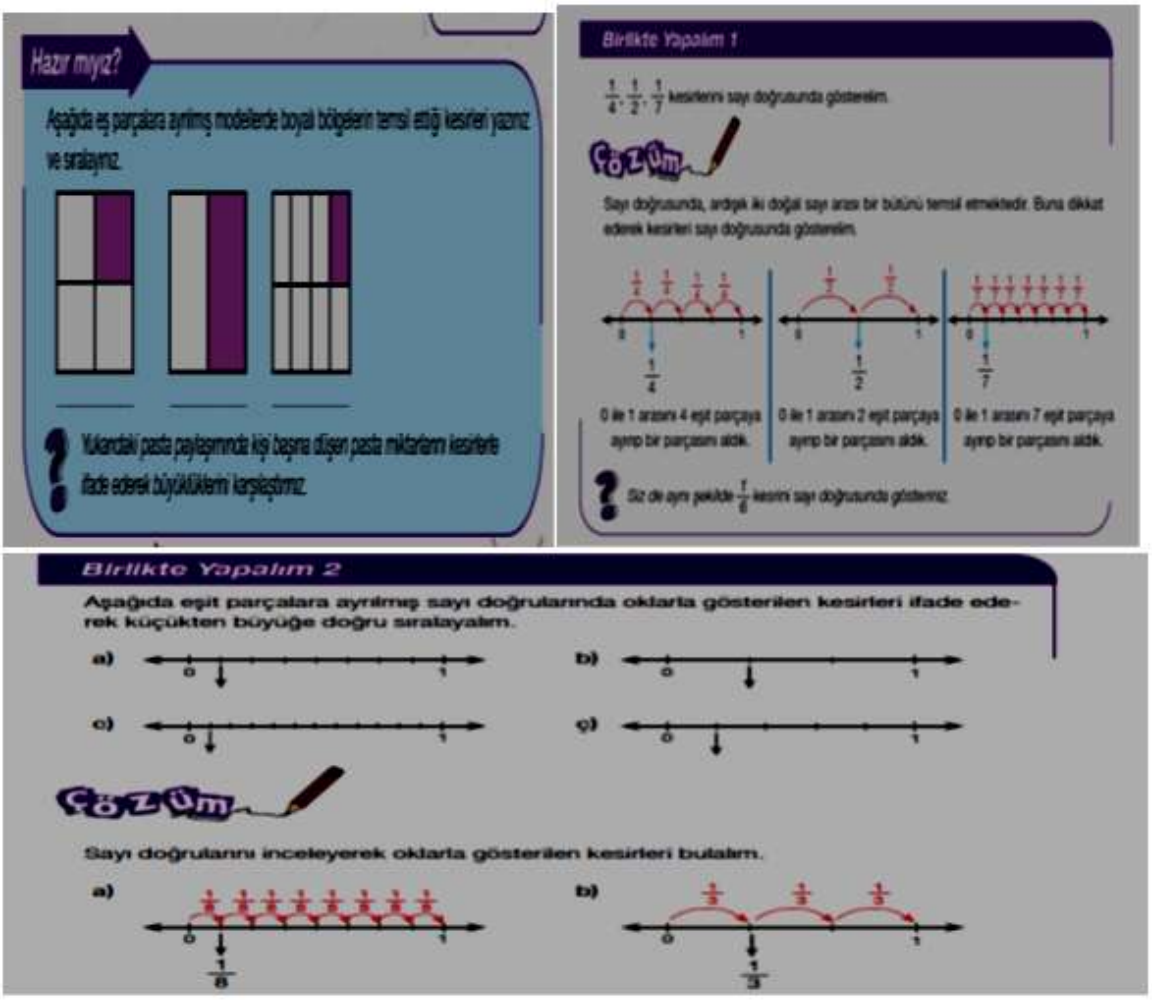

Resim 5. Kesirler alt öğrenme alanı-B1 kategorisi (MEB, 2018:87-88).

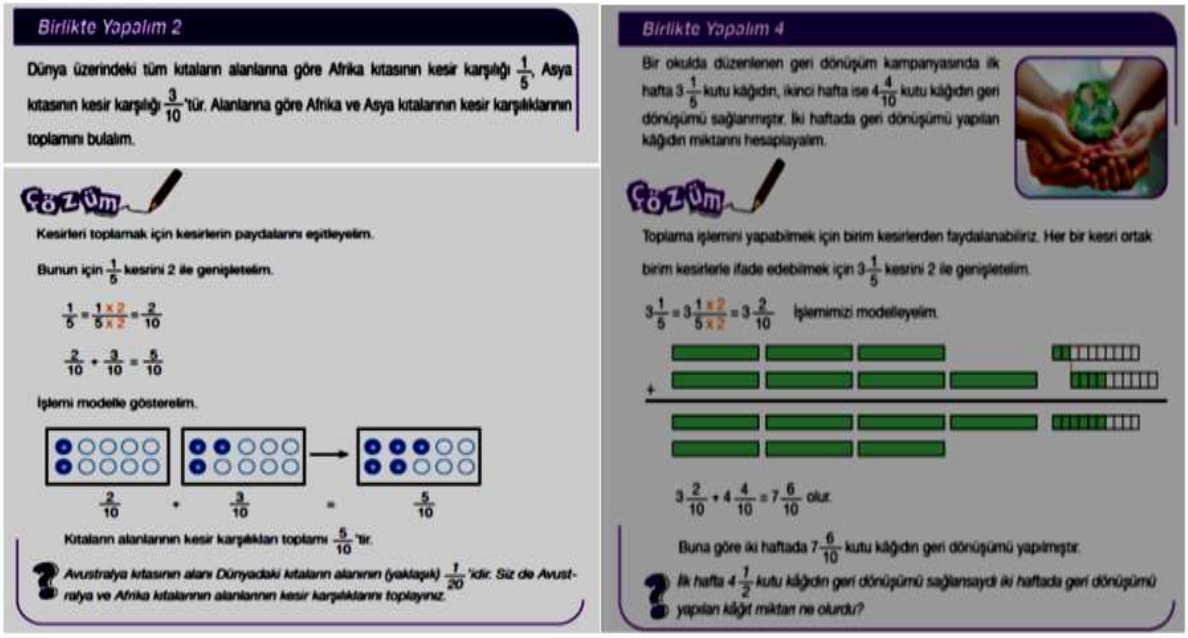

Resim 6. Kesirlerle işlemler alt öğrenme alanı-B2 kategorisi (MEB, 2018:115-116-117).

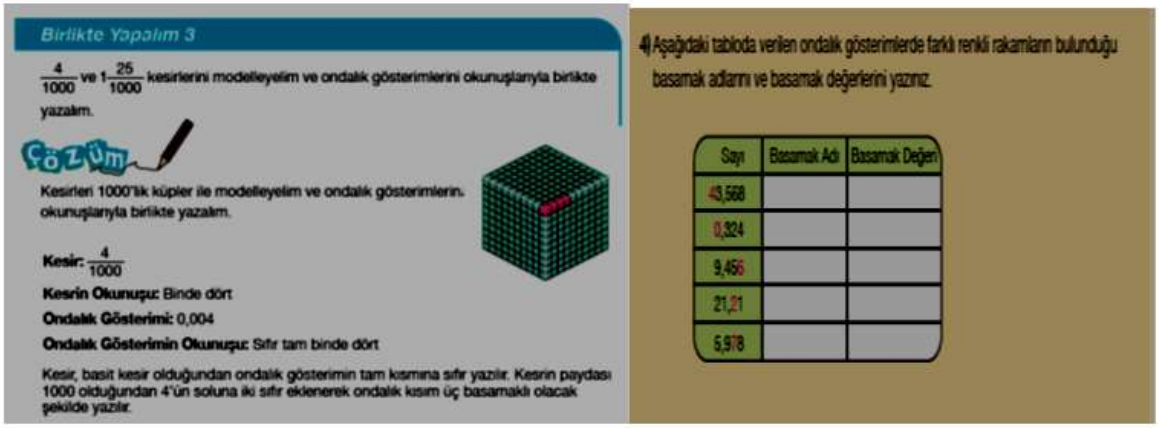

Resim 7. Ondalık gösterim alt öğrenme alanı-A2 kategorisi (MEB, 2018:134-146).

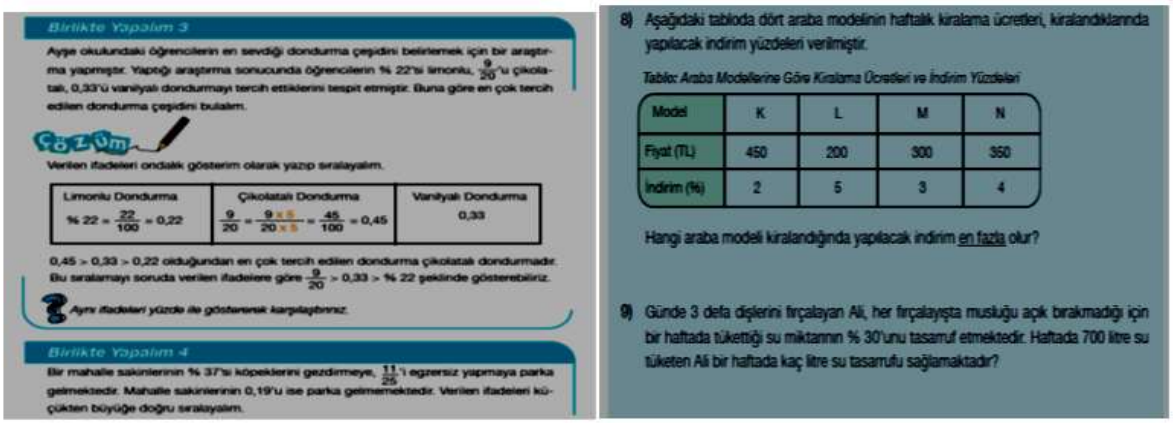

Resim 8. Yüzdeler alt öğrenme alanı-B2 kategorisi (MEB, 2018:177-188).

5.Sınıf Matematik Ders Kitabındaki Soru Türlerinin MATH Taksonomisine Göre Dağılımı

Soru Türleri Teması

5.sınıf matematik ders kitabındaki soru türlerinin MATH taksonomisine göre dağılımı Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. 5.sınıf matematik ders kitabındaki soru türlerinin MATH taksonomisine göre dağılımı

SORU TÜRLERİ	A1		A2		A3		B1		B2		C1		C2		C3		GENEL TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alıştırma Sorusu (Sıra Sizde)	2	1,33	19	12,67	37	24,67	49	32,67	37	24,67	6	4	0	0	0	0	150	39,47
Etkinlik	0	0	0	0	0	0	8	32	4	16	13	52	0	0	0	0	25	6,58
Hazır mıyız? (Ön Bilgi Sorusu)	4	14,29	5	17,86	0	0	17	60,71	1	3,57	1	3,57	0	0	0	0	28	7,37
Örnek Soru (Birlikte Yapalım)	11	7,53	24	16,44	18	12,33	35	23,97	50	34,25	7	4,79	1	0,68	0	0	146	38,42
Ünite Değerlendirme Sorusu	0	0	7	22,58	1	3,23	6	19,35	16	51,61	1	3,23	0	0	0	0	31	8,16
GENEL TOPLAM	**17**	**4,47**	**55**	**14,47**	**56**	**14,74**	**115**	**30,26**	**108**	**28,42**	**28**	**7,37**	**1**	**0,26**	0	0	**380**	**100**

Tablo 4'de görüldüğü üzere, sayılar ve işlemler öğrenme alanında; alıştırma sorusu (sıra sizde), etkinlik, hazır mıyız? (ön bilgi sorusu), örnek soru (birlikte yapalım) ve ünite değerlendirme soruları yer almaktadır. Bu soru türlerin genel dağılımına bakıldığında, alıştırma sorusunun (sıra sizde) %32, 67'si B1; etkinliklerin %52'si C1; hazır mıyız? (ön bilgi sorusu) %60,71'i B1; örnek soruların (birlikte yapalım) %34,25'i B2; ünite değerlendirme sorularının %51,61'i B2 kategorisinde olduğu görülmektedir. Bu kategorilere ait soru örnek türlerindeki alıntıları aşağıda verilmiştir.

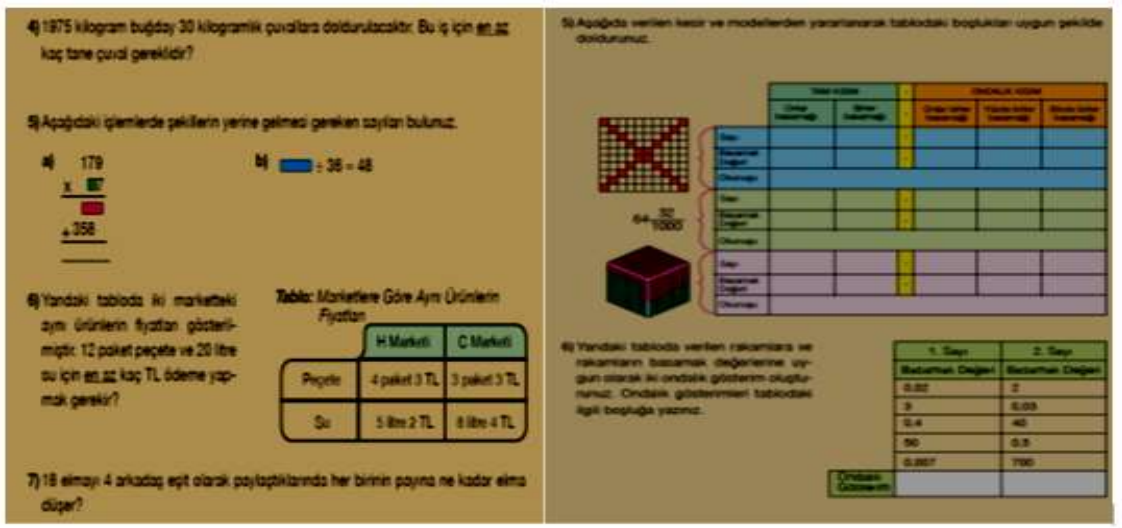

Resim 9. Alıştırma sorusu (sıra sizde)-B1 kategorisi (MEB, 2018:70-147).

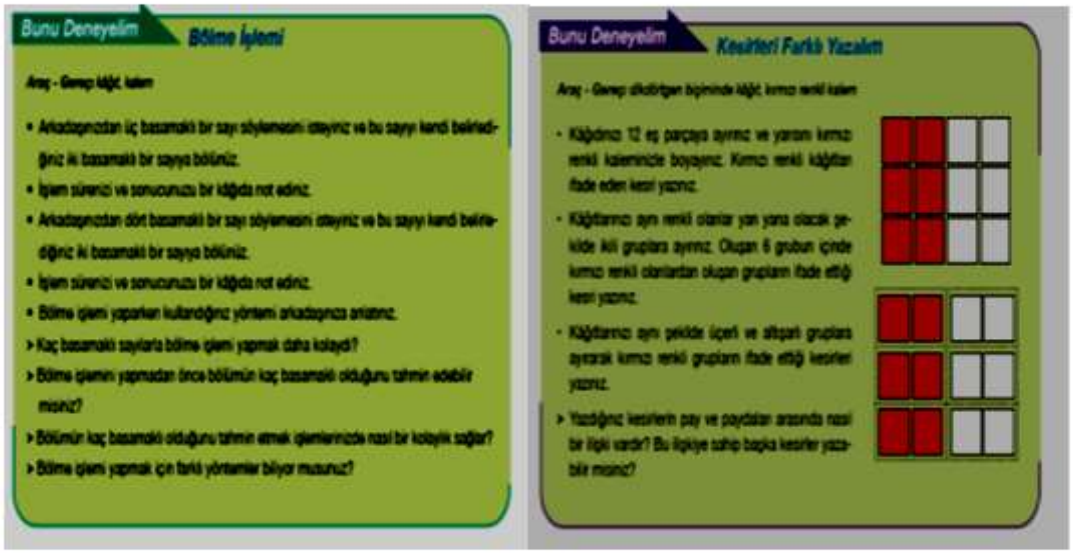

Resim 10. Etkinlik-C1 kategorisi (MEB, 2018:59-96).

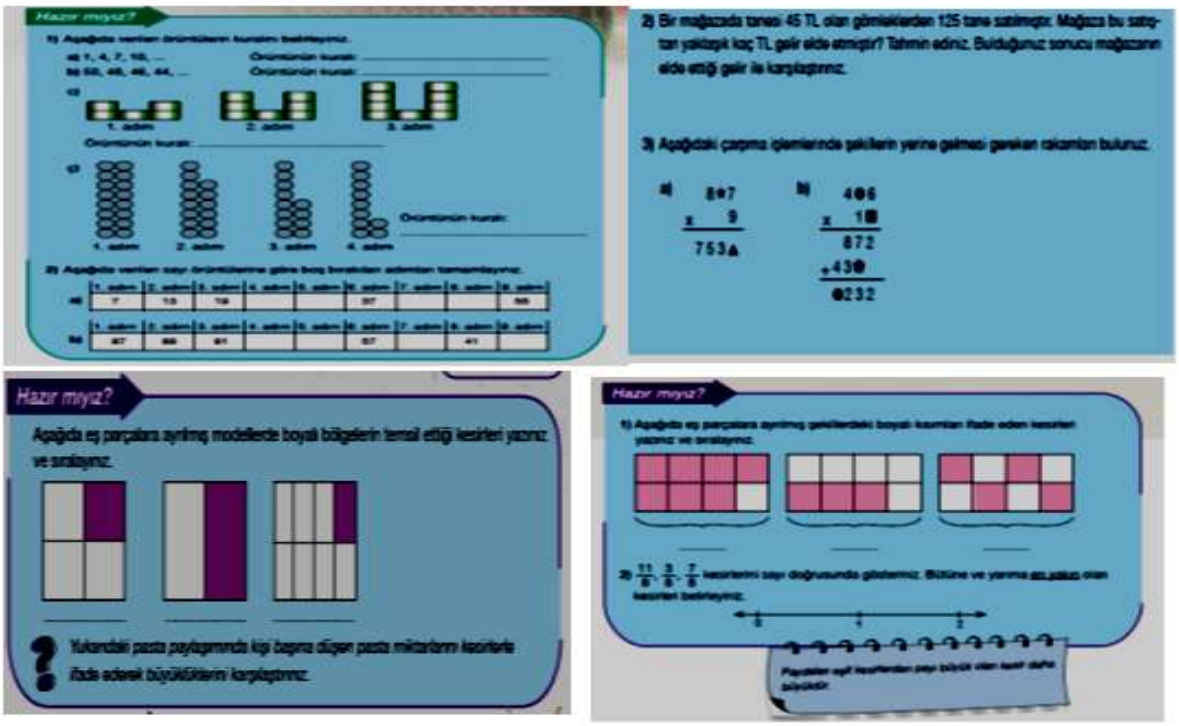

Resim 11. Hazır mıyız? (ön bilgi sorusu)-B1 kategorisi (MEB, 2018:22-46-87-95).

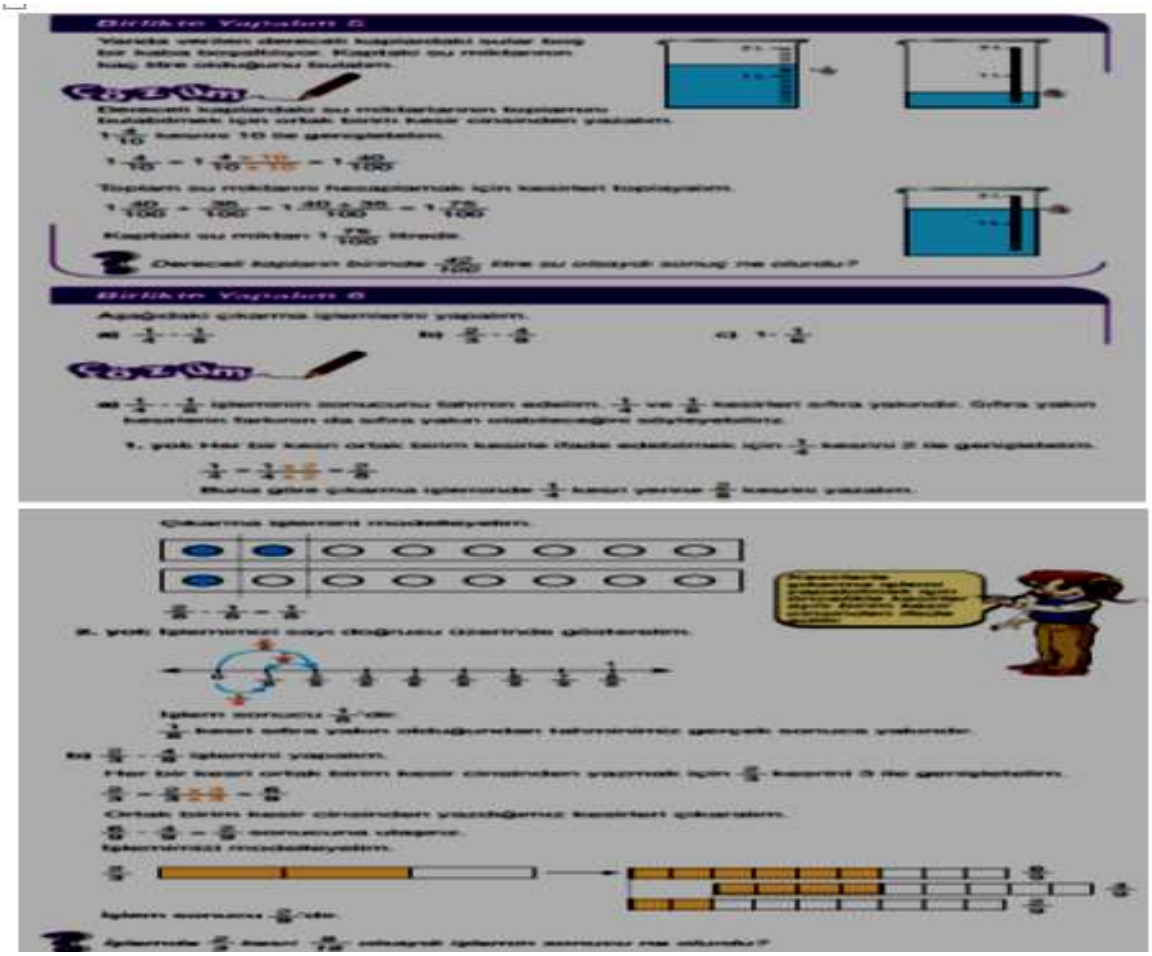

Resim 12. Örnek soru (birlikte yapalım)-B2 kategorisi (MEB, 2018:118-119).

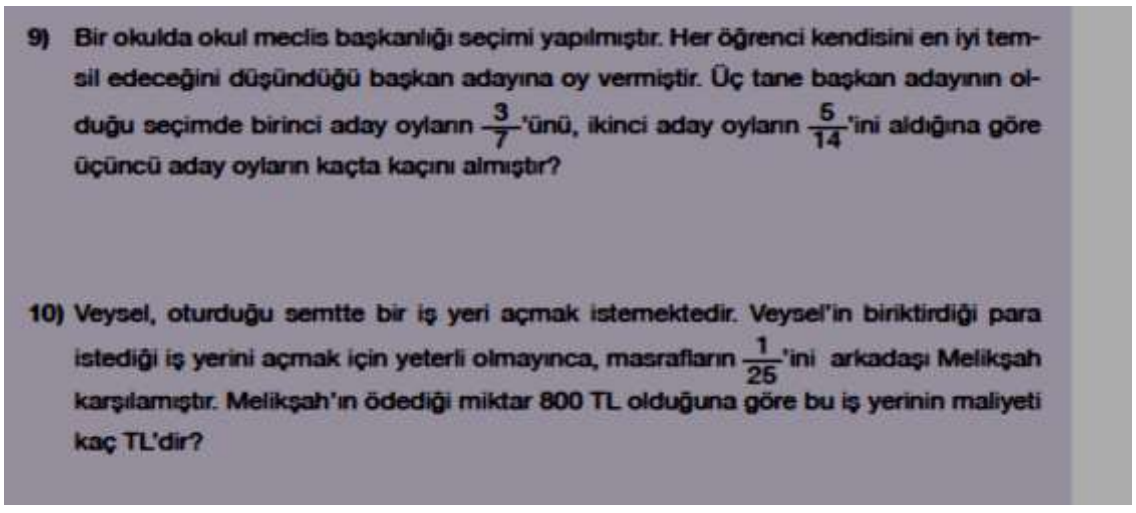

Resim 13. Ünite değerlendirme sorusu-B2 kategorisi (MEB, 2018:129).

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada sayılar ve işlemler öğrenme alanı MATH taksonomisine göre incelenmiştir. 380 sorunun incelendiği araştırmada, en fazla MATH taksonomisinin B grubuna yönelik sorular bulunmaktadır. Bu soruların birçoğu B2 kategorisine aittir. Alt öğrenme alanı açısından incelendiğinde ise, doğal sayılar öğrenme alanının B2, doğal sayılarla işlemlerde A3, kesirlerde B1, kesirlerle işlemlerde B2, ondalık gösterimde A2 ve yüzdeler alt öğrenme alanında B2 kategorisine ait sorular yer almaktadır.

Araştırmada soru türlerinin MATH taksonomisine göre dağılımına bakıldığında; alıştırma sorusu (sıra sizde), etkinlik, hazır mıyız? (ön bilgi sorusu), örnek soru (birlikte yapalım) ve ünite değerlendirme sorularında farklılıkların olduğu görülmektedir. Alıştırma sorusunun (sıra sizde) B1; etkinlik C1; hazır mıyız? (ön bilgi sorusu) B1; örnek sorular (birlikte yapalım) B2; ünite değerlendirme sorularının B2 kategorisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- 6., 7., ve 8. sınıf ders kitapları MATH taksonomisine göre incelenebilir.
- Ortaöğretim matematik ders kitapları, MATH taksonomisine göre incelenebilir ve bu konuda karma araştırmalar yapılabilir.
- Matematik dersi öğretim programındaki kazanımların MATH taksonomisine göre değerlendirilmesi yapılabilir.
- MATH taksonomisinin grup ve kategorilerinin matematik dersi sorularıyla ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri alınabilir.

KAYNAKÇA

[1] Aygün, B., Baran-Bulut, D. ve İpek, A. S. (2016). İlköğretim matematik dersi sınav sorularının math taksonomisine göre analizi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 7* (1), 62-88.

[2] Bağlıoğlu, M. (2013). Taksonominin kısa tarihçesi ve ilk hayvan taksonomisi kitabımız: mebâdî-i tasnîf-i hayvânâ. *Dört Öge,* (4), 31-49.

[3] D'Souza, S. M. & Wood, L. N. (2003). Designing assessment using the MATH taxonomy. In L. Bragg, C. Campbell, G. Herbert, & J. Mousely (Eds.), *Mathematics Education Research: Innovation, Networking, Opportunity*: Proceedings of the 26th Annual Conference of MERGA Inc. Deakin University, Geelong, Australia.

[4] Güder, Y. ve Tutak, T. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğretmenlerinin matematik ders kitabı hakkındaki görüş ve düşünceleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* (19), 16-28.

[5] Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8* (15) , 170-189.

[6] Pişkin Tunç, M. ve Baydar, O. (2022). TEOG, LGS ve TIMSS matematik sorularının MATH Taksonomisine göre incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(33), 20-53.

[7] Uğurel, I., Moralı, S. H. ve Kesgin, Ş. (2012). OKS, SBS ve TIMSS matematik sorularının 'MATH taksonomi' çerçevesinde karşılaştırmalı analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 423-444.

BECERİ ODAKLI EĞİTİME İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

TEACHER'S OPINIONS ON SKILL-FOCUSED EDUCATION

Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sevdakc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4205-0148

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, beceri odaklı eğitime ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Olgubilim deseninin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu, Siirt ilinde görev yapan 40 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada sonucunda; katılımcılar beceri odaklı eğitimi, temel ve üst düzey becerilere yönelik eğitim olarak tanımlamaktadır. Ayrıca katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumlu ve olumsuz yönüne ilişkin görüşleri bulunmaktadır. Katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin görüşlerinde, okuryazarlık ve yaşam becerileri kavramlarına vurgu yaptıkları görülmüştür. Olumsuz yön olarak ise, okul, öğretmen ve öğrenci boyutunda görüşleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul, Beceri, 21.Yüzyıl Becerileri, Beceri Odaklı Eğitim.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine the views of teachers on skill-focused education. The study group of the research, in which the phenomenology design was used, consists of 40 teachers working in Siirt. A semi-structured interview form developed by the researcher was used as a data collection tool in the research. The data obtained from the interview form were subjected to content analysis. As a result of the research; Participants define skill-focused education as education for basic and high-level skills. In addition, the participants have opinions about the positive and negative aspects of skill-focused education. It was observed that the participants emphasized the concepts of literacy and life skills in their views on the positive aspect of skill-focused education. On the negative side, they have opinions about school, teacher and student.

Keywords: Education, School, Skill, 21st Century Skills, Skill-Focused Education.

1. GİRİŞ

Beceri, bireyin bir işi başarması ve yapılan eylemi amacına uygun sonuçlandırması yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Maharet, elinden iş gelme, bilgilerini davranışla gösterme ve herhangi bir eylemde usta olmadır. Beceri, bir alanda uzmanlaşmadır. Deneyime ve performansa dayalıdır. Yaşam boyu öğrenmede bireyin sahip olduğu kabiliyettir. Bu yeteneğin birey tarafından etkili bir şekilde kullanılmasında, eğitim belirleyici bir faktördür (Akbaba ve Aksoy, 2019). Çünkü eğitim bireyin, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini sağlamaktadır. Bireyin gizil yeteneklerini geliştirmektedir (Çelikkaya, 1991). Bu beceriler, OECD (2018) tarafından hazırlanan bir raporda, geleceğin yetişkinlerinin mesleklerini şekillendireceği ifade edilmektedir. Artık teknolojiyle birlikte yeni meslekler ortaya çıkmaktadır (Cansoy, 2018). Tek bir beceri ve bilgi bu mesleklerin icra edilmesinde yeterli olamamaktadır. Bu noktada okullara ve öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Birey okul çatısı altında bilgi, teknoloji, yaşam ve kariyer becerilerine yönelik eğitimler almaktadır. Okullarda verilen eğitimlerle, bireyin beklentileri ve yaşama yönelik hedefleri, amaçları karşılanmakta ve öğrenme tercihlerine uygun alternatif eğitim (ler) sunulmaktadır (Aksoy ve Saraçoğlu, 2021).

Günümüz kuşakları, çok yönlü bir beceriye sahiptir. Çünkü teknoloji ve dijital dünya olanakları, bireyin birçok beceriyle disiplinler arası donatılmasını sağlamaktadır. Mesela farklı becerilerle birey, artık sanattan, sağlıktan, fenden, matematikten, bilimden, teknolojiden, sosyolojiden, tarihten vs. konuşabilmektedir. Bireyin bu şekilde farklı ortamlarda düşüncelerini paylaşması ancak eğitim ve eğitimin bireye sunduğu olanaklarla gerçekleşmektedir. Örneğin beceri odaklı eğitimde temel olarak, 21.yüzyıl öğrenci profilleri dikkate alınmaktadır. Uçak ve Erdem'e (2020) göre 21.yüzyıl eğitim kuşağı için, bilgiden çok beceri önemlidir. Yani bireyin başarısı, geleneksel ölçme araçlarıyla belirlenmemektedir. Artık toplum üretken, yaratıcı, problem çözücü, eleştirel düşünen bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç, beceri odaklı eğitimlerle karşılanmaya çalışılmaktadır. Çünkü beceri odaklı eğitimle; gerçek yaşam koşulları dikkate alınmaktadır. Bireyin gerçek yaşamda kullanacağı beceriler ön planda tutulmaktadır. Bunun yanı sıra beceri odaklı eğitimle (Karabacak, 2022);

- Öğretim süreçlerinde okuma odaklı etkinlikler düzenlenmektedir.
- Temel okuma becerileri ve stratejileri bireye kazandırılmaktadır.
- Bireyin yaşamının bütün alanlarında, dil becerilerini etkili kullanması için uygun imkânlar sunulmaktadır.

- Öğretimde yapılan etkinliklerde, bireyin bir işi başarmasındaki yetkinliği gözlenmektedir. Amaç, bireyin eleştirel düşünmesini, öğrenme ve yenilik becerilerine sahip olmasını sağlamaktır.
- Bireyin problem çözme becerisi gelişmektedir. Birey bu beceriyle, olay ve durumlar karşısında etkili çözümler üretmektedir.
- Bireysellikten paylaşıma, rekabetten grup içinde iş bölümüne doğru bir anlayış gelişmektedir.
- Farklı strateji ve etkinlikler uygulanmaktadır.
- Öğrencilere teorik bilginin yanında uygulamalı bilgiler verilmektedir.
- Öğrencilere öğrendiği becerilere yönelik hızlı dönütler sağlanmaktadır.
- Öğrencilerin öğretme-öğrenme süreçlerindeki motivasyonları artmaktadır.

Beceri odaklı eğitim, 2023 Eğitim Vizyon Belgesinde de ele alınan konu başlıklardan biridir. Hamarat ve Arkan (2018) "2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde gelecek becerileri" konulu çalışmasında okulların beceri odaklı ortamlara dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hatta geleceğin beceri başlıkları, "öğrenme süreçlerinde dijital içerik ve beceri destekli dönüşüm" şeklinde belirlenmiştir. Bütün bu becerilerin aktarılmasında, öğretmen faktörü göz ardı edilmeyecek kadar önemli görülmektedir. Çünkü öğretmen beceri odaklı eğitimde öğrencilere; öğrenme ve yenilik, bilgi, medya, teknoloji ve yaşam ve kariyer becerilerini kazandırmaktadır. Onlara beceri odaklı eğitimde rehber ve model olmaktadır. Yeni bilgileri bağımsız bir şekilde öğrenci tarafından yapılandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bunu yaparken; öğretmenin kendisine şu soruları sorması gerekmektedir: Öğrenci kazandığı becerileri sınıf dışında nerede kullanacak?, Becerilerin öğrenilmesinde öğrenci ne kadar çaba göstermekte?, Bu beceriler başka konuların öğretiminde öğrenciye ne fayda sağlamakta?, Öğrenci gelecekte öğrendiği becerilere ihtiyaç duyacak mı? ve yine bu becerilerin karmaşık becerilerin kazanılmasında öğrenciye ne faydası olacak?, Bütün bu soruların amacı, beceri odaklı eğitimle bireyselleştirilmiş öğrenmenin sınıf ortamına uyarlanmasını sağlamak ve beceri öğretimini paylaşmaktır. Öğrenciler beceri odaklı eğitimle, grup çalışmalarında liderlerini belirlemektedir. Yakın çevresiyle iletişim kurmaktadır. Birlikte hedefler belirleyerek bir ürün ortaya koymaktadır. Yaratıcı ve girişken bir ruha sahip olmaktadır. Başka bir deyişle beceri odaklı eğitimde, okullarda başarı iklimi hâkim olmakta, bilimsel araştırma sonuçlarına dayalı uygulamalara ağırlık verilmekte, teknoloji entegrasyonu sağlanmakta, proje tabanlı çalışmalara ağırlık verilmekte ve 21.yüzyıl becerileri öğrenci tarafından davranışa dönüştürülmektedir

(Karabacak, 2022). Bütün bu açıklamalardan hareketle, beceri odaklı eğitimi her toplum dikkate almalı ve eğitimlerine entegre etmelidir. Öğretmen, öğrenci hatta veli bu eğitimlerin kullanabilirliği için birlikte çalışmalıdır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, beceri odaklı eğitime ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Beceri odaklı eğitimin tanımına ilişkin öğretmen görüşleri nedir?
- Beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin öğretmen görüşleri nedir?
- Beceri odaklı eğitimin olumsuz yönüne ilişkin öğretmen görüşleri nedir?

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim yaşanmış tecrübeleri değerlendiren bir yöntem olduğu için, olgunun temelinde var olan anlamları ve olayları keşfetmektedir (Onat Kocabıyık, 2016). Bu araştırmada da öğretmenlerin beceri odaklı eğitime ilişkin düşünceleri ve eğitime yönelik bakış açıları ele alınarak incelendiğinden olgu bilim yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu kolay ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenen 40 öğretmen oluşturmaktadır. Siirt ili merkezde görev yapan öğretmenlere ait demografik bilgiler, Grafik 1 ve Grafik 2 yer almaktadır.

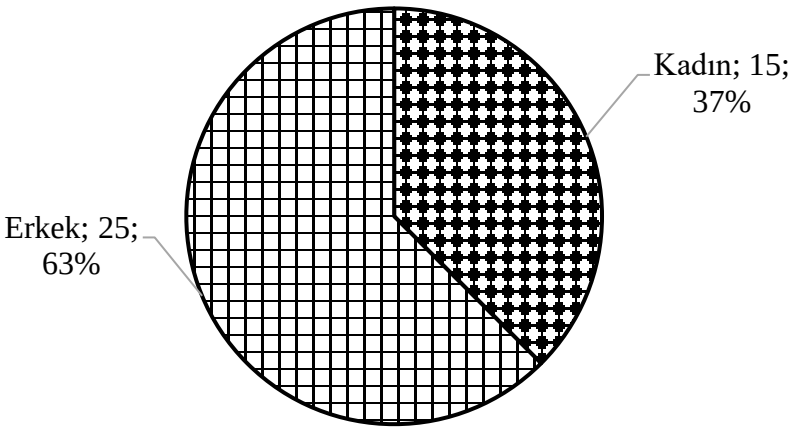

Grafik 1. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dağılımı

Grafik 1'de görüldüğü üzere, katılımcıların %63'ü erkek ve %37'si kadındır.

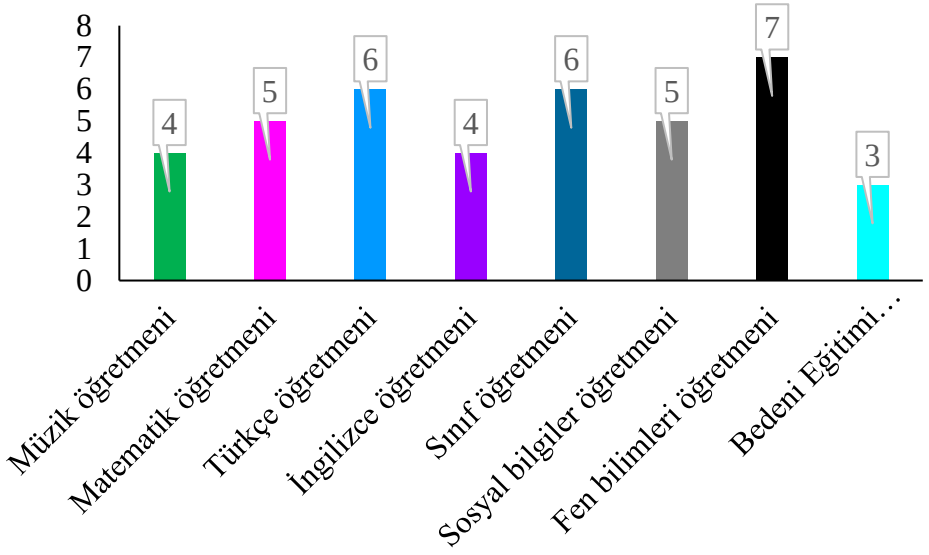

Grafik 2. Katılımcıların branş değişkenine göre dağılımı

Grafik 2'de görüldüğü üzere, katılımcılardan 4'ü Müzik, 5'i Matematik, 6'sı Türkçe, 4'ü İngilizce, 6'sı Sınıf, 5'i Sosyal Bilgiler, 7'si Fen Bilimleri ve 3'ü Beden Eğitimi öğretmeninden oluşmaktadır.

Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel araştırma çalışmalarında sıklıkla tercih edilen görüşme, birçok alanda veri toplamak amacıyla kullanılan bir tekniktir. Bu teknikte, özel bir iletişim kurularak katılımcının bir konu hakkındaki görüşlerine başvurulmaktadır (Salman Yıkmış, 2020). Görüşme tekniğinin kendi içinde türleri bulunmaktadır. Karahan, Uca ve Güdük'e (2022) göre sohbet, yönlendirici, standartlaştırılmış açık uçlu görüşme, genel görüşme formu yaklaşımı, tam yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış vs. görüşme türleri bunlardan bazılarıdır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Esnek olması, katılımcının açık uçlu cevap vermesi yönüyle tam yapılandırılmış görüşmeden ayrılmaktadır (Karahan, Uca ve Güdük, 2022).

Araştırmada görüşme yapılırken, araştırmanın amacına uygun bir şekilde sorular hazırlanılmıştır. Bunun için ilk olarak soruların sorulacağı örneklem belirlenmiştir. Sonrasında alan yazın taraması yapılmıştır. Beceri odaklı eğitime ilişkin kaynaklar toplandıktan sonra, soru

havuzu oluşturulmuştur. Sorularla ilgili uzman görüşü alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bu süreçlerden sonra katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır.

Verilerin analizinde, içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi elde edilen verilerin nesnel ve sistematik bir şekilde tanımlanmasını, çıkarımlar yapmasını sağlamaktadır. Bunun içinde belirli aşamaları bulunmaktadır. Araştırmada öncelikle problem belirlenmektedir. Araştırmanın problemi belirlendikten sonra, verilerin toplanacağı örneklem seçilmektedir. Örneklemi oluşturan katılımcılara veri toplama aracı uygulanıp veriler analiz edilmektedir (Olgun, 2008). Analizlerde kodlar oluşturulmakta ve kodlar konusunda uzman görüşü alınmaktadır. Bu araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşmelerdeki kodlar bu ortamda analiz edilmiş ve uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşünde Miles ve Huberman'ın (1994) formülü kullanılmış ve güvenirlik .95 olarak hesaplanmıştır. Temalar belirlemesi aşamasında kodların anlamsal olarak benzerlik ve farklılıklarına bakılmıştır. Tema aşamasından sonra veriler bulgular kısmında doğrudan alıntılara yer verilerek aktarılmıştır. İnandırıcığı sağlamak amacıyla yapılan alıntılarda katılımcı isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3....Ö40 kodları kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Beceri Odaklı Eğitimin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Araştırmada katılımcıların beceri odaklı eğitimin tanımına ilişkin görüşleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların beceri odaklı eğitimin tanımına ilişkin görüşlerinin betimsel istatistik sonuçları

Tema	**Kodlama**		**Kodlama Yoğunluğu**	
	f	**%**	**f**	**%**
Temel becerilere yönelik eğitim	10	25	27	37,5
Üst düzey becerilere yönelik eğitim	30	75	45	62,5
TOPLAM	**40**	**100**	**72**	**100**

Katılımcıların beceri odaklı eğitimin tanımına ilişkin görüşlerinden hareketle, iki tema oluşturulmuştur. Bunlar; temel becerilere yönelik eğitim ve üst düzey becerilere yönelik eğitimdir.

Temel becerilere yönelik eğitim teması [okuma (f=6), bilgiler arası ilişki kurma (f=4), konu hakkında konuşma (f=4), öğrendiği bilgileri yazıya aktarma (f=4), dil kurallarını bilme (f=3), jest-mimikleri kullanma (f=2), başkalarını dinleme (f=2), duygularını ve düşüncelerini aktarma (f=2)];

Üst düzey becerilere yönelik eğitim teması [okuryazarlık (f=9), eleştirel düşünme (f=7), problem çözme (f=6), iletişim (f=6), işbirliği (f=5), yaratıcılık (f=5), girişkenlik (f=4), özyönetim (f=3)] şeklinde kodlardan oluşmaktadır.

Katılımcılara göre beceri odaklı eğitim temel becerileri ve üst düzey becerileri içermektedir. Temel beceriler arasında daha çok okumaya ve üst düzey beceriler arasında ise okuryazarlığa vurgu yaptıkları söylenebilir. Katılımcıların görüşlerinden bazı alıntılar, aşağıda yer almaktadır.

Ö9: Matematik öğretmeni olduğum için şöyle bir gözlememi sizlerle paylaşmak istiyorum. Genelde matematik dersi herkes tarafından zor bir ders gibi algılanmaktadır. Onun için örneğin problemleri tahtaya yazdığımda çoğu öğrenci problemde anlatılmak isteneni anlamıyor. Şimdi bu eğitim çocuklardaki bu eksikliği giderecek okuma becerisini kazandırmaktadır.

Ö15: ..ben Türkçe öğretmeniyim. Anladığım kadarıyla özellikle kelime bilgisini kazandırmada bu eğitimden yararlanıyoruz.

Ö18: ..Bu eğitim denilince aklıma bilişsel ağırlıklı beceriler gelmektedir.

Ö19:..günümüz eğitiminde en sık karşılaştığımız problem çocukların okuduğunu anlatamamasıdır. Beceri odaklı eğitimde bu önemle üzerinde durulan konulardan biridir.

Ö22: Öğrenciye okuma etkinlikleri yaptırıyorum. Sonra okuma metni ile ilgili soru soruyorum. Çoğu metindeki kavramları anlamıyor ya da metin içindeki kelimelerin anlamını bilmiyor. Bu yönüyle bence beceri odaklı eğitim her sınıfta kullanılması gereken bir eğitim olarak görülmektedir.

Ö26: Bu eğitim bireye okuma becerisini kazandırmaktadır…

Ö29: Beceri odaklı eğitim, öğrencilerde teknolojiyi kullanma becerisini geliştirmektedir.

Ö31: …bilgi okuryazarlık bu eğitimde dikkate alınmaktadır.

Ö32: …artık günümüz gençleri, çocukları bütün bilgelere internet ortamında ulaşmaktadır. Beceri odaklı eğitimde medya okuryazarlığı öğrenciler tarafından kullanılmaktadır.

Ö33: Beceri odaklı eğitim bana göre temel okuryazarlık örneğin dijital gibi becerileri kazandırmaktadır.

Ö34: Dünya eğitiminde teknoloji olmazsa olmaz bir gerçek. Beceri odaklı bir eğitim bireyin sadece bilişsel yapısıyla alakalı değil. Aynı zamanda psikomotor becerilerini de etkin kullanmasını sağlamakta. Çocuk bu yeteneğini kullanabilmesi için iyi bir okuryazar olmalı. Bu eğitimde de bu sağlanıyor.

Ö35: Bir öğretmen olarak bütün becerileri (mesela teknoloji okuryazarlığı gibi) öğretmemiz mümkün değil. Kısmen de olsa bazı eğitim anlayışları ya da modellerle bunu kazandırmaya çalışırız. Bunlardan biri beceri odaklı eğitimdir.

Ö36: …sınıflara bakıldığında çoğunda akıllı tahta var. Öğretmenlerin en fazla kullandığı teknolojik araç. Gerek öğretmenin gerekse öğrencinin bunu kullanması için teknoloji okuryazarı olması gerek.

Ö39: …bazen seminerlere katılıyorum. Gördüğüm nokta eğitimimizin merkezinde her zaman öğrenci var. Öğrencinin becerisi öğrenmesini şekillendirmektedir. Beceri odaklı eğitimde öğrencinin bilgi ve teknolojileri konusundaki becerisini kullanmasıdır.

Ö40: Beceri odaklı eğitim öğrenci merkezli eğitimin en önemli kavramı olan okuryazarlığa eşit bence.

Beceri Odaklı Eğitimin Olumlu Yönüne İlişkin Öğretmen Görüşleri

Araştırmada katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin görüşleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin görüşlerinin betimsel istatistik sonuçları

Tema	**Kodlama**		**Kodlama Yoğunluğu**	
	f	**%**	**f**	**%**
Okuryazarlık becerisi	19	47,5	22	36,07
Yaşam becerisi	21	52,5	39	63,93
TOPLAM	**40**	**100**	**61**	**100**

Katılımcıların, beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin görüşlerinden hareketle, iki tema oluşturulmuştur. Bunlar; okuryazarlık ve yaşam becerisidir.

Okuryazarlık becerisi temasında [teknoloji okuryazarlık (f=6), bilgi okuryazarlık (f=5), medya okuryazarlığı (f=5), matematik okuryazarlığı (f=4), görsel okuryazarlık (f=2)];

Yaşam becerisi temasında [sosyalleşme (f=7), değerler (f=6), üretkenlik (f=6), sorumluluk (f=5), liderlik (f=4), yaratıcı düşünme (f=4), çevreye uyum (f=4), farkındalık (f=3)] şeklinde kodlar oluşturulmuştur.

Katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumlu yönüne ilişkin görüşlerinde, okuryazarlık ve yaşam becerilerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Okuryazarlık olarak teknolojinin ve yaşam becerisi olarak da sosyalleşmenin önemli olduğu söylenebilir. Katılımcıların görüşlerinden bazı alıntılar, aşağıda yer almaktadır.

Ö2: Beceri odaklı eğitimle öğrenciler derinlemesine bilgileri araştırmaktadır.

Ö5:..öğrenmede insan ilişkileri ve iletişimleri önemli…bu eğitim temel dil becerilerini kazandırdığı için öğrenmeler etkili gerçekleşmektedir.

Ö13: Bu gün bir okuma parçasını dijital ortamda okumakta…matematik sorusunun çözümünü buradan araştırmakta…bu da teknoloji okuryazarlığına bizi götürmektedir.

Ö14:Öğrenci merkezli eğitimin olduğu yerde teknoloji vardır. Bu eğitimde öğrenen merkezli. Doğal olarak teknolojiyi öğrenci iyi kullanmalıdır.

Ö20: Teknoloji okuryazarlığı herkesin sıklıkla kullandığı beceridir. Bu eğitimde önemlidir.

Ö21: Becerileri ve bilgileri somut göstermenin yolu teknolojidir.

Ö22: Beceri odaklı eğitimlerde mesela okuma çalışmalarında işbirliği vardır. İşbirliği ile çocuk sosyalleşmekte.

Ö24:..eğitimin en hoşuma giden yönü çocuğun dışa dönük olmasını sağlaması….

Ö25:…her öğretmen öğrencinin derse katılımını ister. Biz bu şekilde öğrencinin örenip öğrenemediğini anlarız. Beceri odaklı eğitimde de öğrenci yeterliliklerini ancak bu şekilde anlarız.

Ö27: İşbirliğine dayalı bir öğrenme ortamı bu eğitimin en çok başvurduğu eğitim anlayışıdır.

Ö34: Beceri odaklı eğitimde öğrenciler arkadaşlarıyla birlikte çalışmaktadır.

Ö35:…beceri odaklı eğitimde öğrenci bireysellikten çok grup içinde görev almaktadır.

Ö36:…birlikte çalışma, paylaşma, liderlik bu eğitimde en çok kazanılan becerilerdir.

Beceri Odaklı Eğitimin Olumsuz Yönüne İlişkin Öğretmen Görüşleri

Araştırmada katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumsuz yönüne ilişkin görüşleri Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların beceri odaklı eğitimin olumsuz yönüne ilişkin görüşlerinin betimsel istatistik sonuçları

Tema	**Kodlama**		**Kodlama Yoğunluğu**	
	f	**%**	**f**	**%**
Okul boyutu	16	40	30	38,96
Öğretmen boyutu	14	35	23	29,87
Öğrenci boyutu	10	25	24	31,17
TOPLAM	**40**	**100**	**77**	**100**

Katılımcıların, beceri odaklı eğitimin olumsuz yönüne ilişkin görüşlerinden hareketle, üç tema oluşturulmuştur. Bunlar; okul, öğretmen ve öğrenci boyutudur.

Okul boyutu temasında [geleneksel eğitim anlayış (f=8), teknolojik kaynakların olmaması (f=6), araç-gereç yetersizliği (f=5), sınıf ortamının uygun olmaması (f=4), okul yönetimin tutumu (f=4), laboratuvar eksikliği (f=3)];

Öğretmen boyutu temasında [öğretmenin hazırbulunuşluğunun olmaması (f=5), sınıf yönetimi sağlamama (f=4), zamanın yetersizliği (f=4), iletişim kanallarını kullanamama (f=3), üst düzey becerilerini kullanamama (f=3), teknolojiyi kullanma becerisinin yetersizliği (f=2), öğretmen merkezli eğitimi benimsememe (f=2)];

Öğrenci boyutu temasında [üst düzey becerilerini kullanamama (f=9), bilişsel becerisinin olmaması (f=6), psikomotor becerisini kullanamama (f=5), kaynaklara ulaşamama (f=4)] şeklinde kodlar oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere katılımcılar beceri odaklı eğitime ilişkin görüşlerinde okul boyutunda çağdaş eğitim yerine öğretmen merkezli anlayışın hâkim olduğunu belirtmektedir. Öğretmen boyutunda ise katılımcılar, öğretmenin beceri odaklı eğitim konusunda ön bilgisinin olmadığını, öğrencilerde üst düzey becerilerin kazandırılmasının geleneksel eğitim anlayışla zor olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların görüşlerinden bazı alıntılar, aşağıda yer almaktadır.

Ö3: …beceri odaklı eğitim için başta okullardaki geleneksel anlayış kalkmalı. Öğretim programları çağdaş ama uygulama halen eski mantıkla ilerliyor.

Ö11:…hangi çağda olursak olalım çağdaşlık kağıt üzerinde kalıyor. Eğitimde öğrenen merkezli eğitimi savunuyoruz ama okulların genel yapısı, öğrenci profilleri ve öğretmen yeterliliği halen gelenekselci zihniyetle ilerleme göstermektedir.

Ö16: Öğretmenlerin bu eğitimler konusunda çok donanımlı olması gerek….

Ö23:..tek yönlü bir iletişimde çocuğun okuma becerisi ve diğer üst düzey becerileri belirlenmez. Sınıflarda tek yönlü iletişim baskın…

Ö28: Beceri odaklı eğitim için çağdaş eğitim sınıf gerekli. Ama okullarda halen geleneksel bir anlayış hâkim.

Ö29: Halen sınıflarda arka arkaya oturma düzenleri var.

Ö30: Öğretmen merkezli eğitimde bu yaklaşımlar kullanılmaz.

Ö31: …bu eğitimin uygulanması biraz zor. Aslında bunun birçok nedeni var. Halen geleneksel eğitim okullarda baskın kullanılıyor.

Ö8: Bazı dönemlerde eğitimlere katılıyorum. Şöyle bir sıkıntı da var bir modelin ismi bir çok kaynakta farklı kullanılıyor. Beceri odaklı eğitimde bunun gibi. Teorikte belki biliyoruz ama uygulamada bilgi eksikliği var.

Ö17: …birçok stratejiyi, modeli bilmiyoruz. Yapılandırmacılık kavramını biliyoruz gerisi bir yerde, seminerde, projede karşımıza geldiyse öğreniyoruz.

Ö26: Bazı kavramları uygulamada kullanıyoruz ama o kavram olup olmadığını yani içerikle kavramı ilişkilendiremiyoruz. Beceri odaklı eğitimde bunun gibi…belki çoğu öğretmen kullanıyor ama onun isminin bu olduğunu bilmeyebilir.

Ö33:..bu eğitime yönelik öğretmenlerin ön bilgileri yeterli değil bence…

Ö35: Öğretmenlerin birçoğu bu eğitimi bilmiyor.

Ö1: …bence bu eğitimde öğrenciler eleştirel düşünme becerilerini kullanamıyor.

Ö4:…böyle eğitimleri çağdaş eğitime uygun diyoruz ama bizim eğitim sistemimiz buna tam anlamıyla hazır değil. Çünkü öğrenci daha bir olaya çok yönlü bakamıyor, çoğu konuyu ezberliyor.

Ö6: Öğrenciye bir araştırma konusu veriyorum, bir bakıyorum ki internet ortamından kopyala yapıştır yapmış.

Ö7:.. her beceriye uygun üst düzey beceri kazandırmak ve strateji belirlemek bence zor. Hem de çok zor.

Ö10: …temel becerileri kazandırırken bile sınıfta çok zaman harcıyoruz. Birde problem çözme, yaratıcılık becerisi mümkün değil gibi görünüyor.

Ö19:… Bu tür eğitimlerde amaç öğrenciye 21.yüzyıl becerilerini kazandırmaktır. Fakat öğrencilerimize bu becerileri kazandırmak için uygun çevre koşulları yok… doğal olarak öğrencilerde bu becerileri geç kazanmaktadır.

Ö37: …beceri temelli eğitimin hem öğrenci gelişimine hem de öğrenme ortamı için uygun olduğunu düşünmüyorum. Gerçekçi yaklaşmak gerekirse bu eğitimler için başta velinin öğrencine destek vermesi gerekiyor. Şimdi motive olmayan bir öğrenciye ben etkinlik ve çalışmalarla bir takım beceriler kazandıracağım. Çoğu zaman öğrenciyi derse katmak için farklı uygulamalar yapıyoruz. Ama bir yere kadar…böyle bir eğitimde çok zor.

Ö38 : …öğrenciler arasında bireysel farklılıklar var. Her öğrenciye göre nasıl çalışmalar yapılacak ki? Çok zor.

Ö39 :..şimdi sınıfımda 40 öğrenci olduğunu düşünelim. Bir öğretmen olarak bu çocuklara çeşitli atölye çalışmaları mı yapacağım? Buna zaman yetecek mi?

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada katılımcılar beceri odaklı eğitimi tanımlarken; temel becerilere ve üst düzey becerilere vurgu yapmıştır. Bilindiği üzere beceri odaklı eğitimde, okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi dilin dört temel becerisi ve buna yönelik etkinlikler önemli görülmektedir. Bireyin okuduğu metinde geçen kavramları bilmesi, kelimelerin yapını incelemesi, bunları analiz etmesi ve yakın çevresiyle paylaşması beklenmektedir. Böyle bir yaklaşım beceri odaklı eğitimde bireyin, eleştirel, problem çözme, okuryazarlık, iletişim, işbirliği, yaratıcılık, girişkenlik ve öz yönetim becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Araştırmada beceri odaklı eğitimin olumlu yönleri bulunmaktadır. Katılımcı görüşlerinden hareketle, beceri odaklı eğitim bireyin okuryazarlık ve yaşam becerilerini geliştirmektedir. Teknolojinin hızla ilerleme gösterdiği bu çağda eğitimin anahtar kavramları arasında yer alan "okuryazarlık", beceri temelli eğitiminde yapısını oluşturmaktadır. Bireyler çağdaş eğitimle bilgiye teknolojik araçlarla ulaşmakta ve yapılandırmaktadır. Bilginin bireyin zihinde anlamlı bir şekilde kodlanması için okuryazarlık becerisine sahip olması gerekmektedir. Okuryazarlık sayesinde, teknolojik ortamlarda başka bireylerle tanışmakta, bilgi akışını sağlamakta, paylaşımlar yapmakta, araştırmalar yaparak yeni fikirler ortaya koymaktadır.

Beceri odaklı eğitimin olumlu olduğu kadar olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Olumsuz yönleri okul, öğretmen ve öğrenci boyutlarıyla ele alan katılımcılar; okulların öğretmen merkezli eğitim anlayışını sürdürdüklerini belirtmektedir. Öğretmenlerin ise beceri odaklı eğitim konusunda hazırbulunuşluklarının yetersizliğine değinmişlerdir. Son olarak öğrencilerin ise beceri odaklı eğitimde üst düzey becerilerini kullanamadıklarına yönelik görüşlerin olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki önerilerden hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Beceri odaklı eğitime yönelik karma çalışmalar yapılabilir.
- Bir ders boyutunda beceri odaklı eğitimin öğrenci başarısına katkıları araştırılabilir.
- Beceri odaklı eğitime ilişkin öğrenci görüşleri alınabilir.
- Beceri odaklı eğitim çeşitli değişkenlerle (okul, öğretim programı gibi) ele alınarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akbaba, B. ve Aksoy, B. (2019). Sosyal bilgilerde beceri eğitimi. (Eds: Aksoy, B. Akbaba, B. Kılcan). *Sosyal bilgilerde beceri eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

[2] Aksoy, G. ve Saraçoğlu, S. (2021). Tasarım beceri atölyelerine katılan beşinci sınıf öğrencilerinin yaşam becerileri eğitimine yönelik görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 7*(2), 278-326. DOI: 10.47615/issej.988374.

[3] Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21.yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 3112-3134.

[4] Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin anlamları ve farklı açılardan görünüşü. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi,* 3:73-85.

[5] Hamarat, E. ve Arkan, A. (2018). 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde gelecek becerileri. *SETA PERSPEKTİF,* sayı 222, 1-7.

[6] Karabacak, N. (2022). Tasarım ve beceri odaklı eğitim. (Eds:M. Gültekin, T. Yazar, B. Oral) *21.yüzyıl becerileri bakış açısından eğitim ve öğretimde yeni yaklaşımlar* (içinden:222-224). Ankara: Pegem Akademi.

[7] Karahan, S., Uca, S. ve Güdük, T. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme türleri ve görüşme tekniklerinin uygulanma süreci. *Interviews and Interviewing Techniques in Qualitative Research . Nitel Sosyal Bilimler, 4* (1) , 78-101.

[8] Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage

[9] Olgun, C.K (2008). Nitel araştırmalarda içerik analizi tekniği. *Sosyoloji notları dergisi*, sayı, 4 ve 5, 66-70.

[10] Onat Kocabıyık, O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6* (1), 55-66.

[11] Salman Yıkmış, M. (2020). Nitel araştırmalarda e-görüşme tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22* (1) , 183-197.

[12] Uçak, S. ve Erdem, H. H. (2020). Eğitimde yeni bir yön arayışı bağlamında "21. yüzyıl becerileri ve eğitim felsefesi". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6* (1), 76-93.

BİR KUŞAK BİR YOL GİRİŞİMİNDE ALTERNATİF GÜZERGÂH: İSKENDERUN KÖRFEZİ

Doç. Dr. Alpaslan ATEŞ[1]

[1]İskenderun Teknik Üniversitesi, Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi, alpaslanates@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0933-2664

Oğuzhan Ahmet DAĞ[2]

[2]Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Deniz Ulaştırma Mühendisliği Anabilim Dalı, oguzhanahmetdag82@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1823-8573

ÖZET

Çin tarafından 2013 yılında ilan edilen ve 2015 yılında resmiyet kazanan Bir Kuşak Bir Yol (One Belt One Road- OBOR) Girişimi dünya ülkelerinin yaklaşık dörtte üçünün dahil olduğu 21. Yüzyılın en stratejik projelerinin başında yer almaktadır.

Girişime dahil olan Türkiye, proje kapsamında oluşturulan üç ana taşımacılık koridorundan biri olan orta koridor üzerinde yer alması nedeniyle projenin ana aktörlerinden biri olabilecek pozisyondadır. Türkiye coğrafik ve jeolojistik konumu itibariyle projenin belirlenen ilke ve hedefleri dışına çıkmadan mevcut ulaştırma güzergahlarına alternatif olabilecek farklı bölgelerde yeni güzergahlar oluşturma imkanı da taşımaktadır.

Oluşturulabilecek alternatif güzergahlardan biri Türkiye üzerinden geçmekte olan orta koridor olarak adlandırılan demiryolu hattının İskenderun Körfezi limanlarına bağlantısının sağlanmasıdır. Nitekim bu durum hem girişimin ilke ve hedefleriyle hem de Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 2019-2023 dönemi Stratejik planında yer alan "*Yerel ağa ve uluslararası demiryolu koridorlarına daha fazla liman, endüstriyel tesis ve lojistik merkezlerin bağlanmasını sağlamak"* amaç ve hedefleriyle de örtüşmektedir.

Bu güzergâhın hayata geçmesi durumunda Girişimin Güney koridorunda gerçekleştirilen Denizyolu taşımacılığına göre zaman ve dolayısıyla ulaştırma maliyetinin aşağı çekilmesi gibi önemli ve somut avantajlar sağlanabilecektir. Ayrıca Süveyş kanalında geçmişte dünyanın deneyimlediği gibi bir gemi kazasının yaşanması durumunda dünya ticareti ulaştırma nedeniyle durma noktasına gelmesi engellenebilecektir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kuşak yol girişimi ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra çalışmanın amacı ve öneminden bahsedilmiştir. Daha sonra ise önerilen güzergahın Türkiye ve Dünya açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liman, Kuşak Yol, İskenderun Körfezi

GİRİŞ

Ticaretin küreselleşmesi sonucu yaşanan rekabette işletmeler hayatta kalabilmenin yanı sıra üstünlük sağlayabilmek için izledikleri politikalardan biri kaliteden ödün vermeden maliyetleri aşağı çekebilmektir. Bu sayede maliyet avantajı sağlayarak küresel rekabette avantaj kazanabileceklerdir.

Günümüzde işletmelerin zaman ve maliyet konusunda rekabet avantajı sağlayabilmesinin yolarından biri üretilen ürünler için gerekli olan ham maddenin tedariki ve üretim sonrası tüketiciye ulaştırılması aşamalarında önemli maliyet kalemlerinden biri olan lojistik faaliyetler kapsamında oluşan maliyetlerin aşağıya çekilmesidir.

Lojistik faaliyetler içerinde taşımacılık önemli rol oynamasının yanı sıra önemli maliyet kalemlerinden birini de oluşturmaktadır. Taşımacılık aynı zamanda taşımaya konu olan ürünlerin tüketici hinterlandı üzerinde de etkisi bulunmaktadır.

Küreselleşen dünyada işletmelerin tüketici hinterlandını sadece işletmenin bulunduğu coğrafya değil taşımacılık faaliyetinin gerçekleştirilebildiği coğrafyalar oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmeler ve ülkeler daha geniş pazarlara daha düşük maliyetlerle erişme çabası içerisindedirler.

Bu kapsamda günümüz dünyasının en önemli üretim merkezlerinden biri olan Çin hem üretime konu olan hammadde tedarikinde hem de üretilen ürünlerin düşük maliyetle dünya pazarına eriştirme çabası nedeniyle küresel düzeyde bir projeyi hayata geçirebilmek için 2013 yılında Bir Kuşak Bir Yol Girişimini gündeme getirmiştir.

Kuşak yol girişimi kazan kazan ilkesinin yanı sıra alt yapı oluşumunu desteklemesi nedeniyle kısa sürede dünya genelinde geniş destek bulmuş ve birçok projenin hayata geçmesine neden olmuştur. Küresel açıdan gerekli olan birçok alt proje de içerdiğinden Kuşak Yol Girişimi çatı bir proje haline gelmiştir.

Kuşak Yol girişimi; iletişim, haberleşme, dijitalleşme, ticari, siyasi, politik, teknoloji, ekonomi, çevre ve lojistik gibi birçok konuya ilişkin 21. Yüzyılın en önemli ve stratejik projelerindendir.

Asya'dan Avrupa'ya kesintisiz ve en ekonomik ulaşımın sağlanabilmesi ve güzergâhta bulunan ülkelerin avantajlı imkanlarının projeye dâhil edilmesiyle kazan kazan ilkesinin ve alt yapı oluşturma desteklerinin hâkim olduğu projeye günümüze kadar yüz altmıştan fazla ülke ve birçok uluslararası organizasyon dahil olmuştur.

Günümüze kadar geçen süreçte proje kapsamında birçok alt yapı inşası tamamlanmış olmasına rağmen dünyanın farklı kıtaları ve ülkelerinde yeni projeler yapılmaya devem etmektedir. Projede öngörülen altyapılar tamamlandığında yaklaşık 4 milyardan fazla insanın yaşadığı coğrafyayı etkilemesi beklenirken projenin 8 trilyon dolar gibi astronomik rakama mal olacağı öngörülmektedir (Crandall, R.E. ve Crandall, W.R., 2017'den aktaran Mutlu, 2021).

Projenin ana konularından biri ulaştırma modalarının tamamına ilişkin yeni veya yenilenen güzergâhlar ve bu güzergâhlarda gerekli olan alt ve üst yapıların tamamlanmasının yanı sıra ulaştırma modlarının avantajlı yönlerinin bütünleşmesinin sağlanmasıdır.

Bu kapsamda projede şimdiye kadar ülkelerin dış ticaret hacimleri ve dünyanın fiziki şartları gibi hususlar göz önüne alınarak çok sayıda alt koridorun birleşiminden oluşan üç ana taşımacılık koridoru oluşturulmuştur. Bu koridorlar Güney, Orta ve Kuzey koridoru olarak isimlendirilirken güney koridorda ana taşıma modu denizyolu, diğer iki koridorda ise demiryolu belirlenmiştir.

Türkiye belirlene bu ana güzergâhlardan demiryolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak kabul edildiği orta koridorda yer almasının yanı sıra denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak kabul edildiği güney koridorunun geçtiği Akdeniz'e en uzun kıyısı bulunan ülkedir.

Türkiye coğrafik ve jeolojistik konumu itibariyle projenin belirlenen ilke ve hedefleri dışına çıkmadan mevcut ulaştırma güzergâhlarına alternatif olabilecek farklı bölgelerde yeni güzergâhlar oluşturma potansiyeline sahiptir.

Oluşturulabilecek alternatif güzergâhlardan biri Türkiye üzerinden geçmekte olan orta koridor olarak adlandırılan demiryolu hattının ana koridora ilave edilebilecek tali bir koridorla İskenderun Körfezi limanları ile bağlantısının sağlanmasıdır.

Bu bağlantının sağlanması durumunda Türkiye'nin doğusunda yer alan ülkelerin başta Libya, Tunus, Cezayir ve Fas gibi Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere Yunanistan, İtalya, Fransa, İspanya ve Adriyatik ülkeleriyle gerçekleştireceği karşılıklı dış ticaret konteyner yüklerinin daha düşük maliyetlerle ve daha kısa taşıma süreleri ile gerçekleştirmelerine imkân sağlanabilecektir.

Nitekim bu durum hem girişimin ilke ve hedefleriyle hem de Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 2019-2023 dönemi Stratejik planında yer alan "*Yerel ağa ve uluslararası demiryolu koridorlarına daha fazla liman, endüstriyel tesis ve lojistik merkezlerin bağlanmasını sağlamak"* amaç ve hedefleriyle de örtüşmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dünya ticaretinde ham madde veya yarı mamullerin üretim noktalarına, üretilen nihai malların da talep edilen noktalara ulaştırılmasında taşımacılık önemli rol oynamaktadır. Taşımacılık aynı zamanda küresel boyutta yaşanan rekabette ürünlere yer, zaman ve maliyet avantajı sağlayabilmektedir. Günümüzde kullanılan taşıma modları ise denizyolu, demiryolu, karayolu, havayolu ve boru hattıdır. Taşıma modları, taşınacak yükün türüne, miktarına ve taşıma mesafesine göre değişmekle birlikte kendine has avantaj veya dezavantajlara sahiptir. Taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirerek her geçen gün artan dünya dış ticaretinde taşıma kaynaklı maliyet ve zaman başta olmak üzere kazanımlar elde edilmesi günümüzde bir tercih değil neredeyse zorunluluk haline gelmiştir.

Ülkeler ve birlikler tarihsel süreçte taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirmeye ve bu sayede farklı coğrafyalarla bağlantılar sağlamaya yönelik birçok projeyi hayata geçirmişlerdir. Günümüzde bu kapsamda hayata geçen projelerden biri de tarihi İpek Yolunun yeniden canlandırılması olarak da ifade edilen Bir Kuşak Bir Yol Projesidir.

İlk kez 2013 yılı Eylül ve Ekim aylarında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kazakistan ve Endonezya ziyareti sırasında dile getirilmiştir (Hakses, 2021). Aynı yılın Kasım ayında Çinli yetkililer tarafından alınan kararlarla küresel ölçekte en stratejik ve en kapsamlı ulaştırma projelerinden biri olan Bir kuşak Bir Yol Projesinde ilk adımlar atılmıştır.

Küresel açıdan ulaşım, ticaret, enerji ve haberleşme gibi alanları kapsayan 21. Yüzyılın en önemli ve stratejik projelerinden biri olan Kuşak Yol Girişimi Ülkemizin de dâhil olduğu 160'tan fazla ülkenin yer aldığı Çin devletinin öncülüğünde uygulanmaya başlayan bir projedir. Proje uygulanmaya başladığından beri karayolu, demiryolu, havayolu ve denizyolu taşımacılığı açısından önemli alt projeler yapılmaya başlanmış olup bir kısmı tamamlanmıştır.

Proje ile Avrupa Asya arasında farklı güzergâhlardan deniz ve karadan bağlayacak, denizyolu ve demiryolunun ana taşıma modları olarak belirlendiği konteyner taşımacılığının da yaygın kullanılabileceği üç ana koridor (Kuzey, Orta ve Güney) ve ana koridorları besleyen birçok alt koridor bulunmaktadır.

Kaynak: https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

Kuşak Yol Projesi kapsamında belirlenen ana koridorlardan biri olan ve aynı zamanda projede ana ulaştırma modu olarak Denizyolu taşımacılığının kabul edildiği Güney koridorudur. Bu koridorda "Çin denizinden başlayıp Kızıl Deniz ve Süveyş kanalından geçerek Akdeniz üzerinden Avrupa limanlarına erişilmektedir (Crandall, R.E. ve Crandall, W.R., 2017'den aktaran Mutlu, 2021).

Projede yer alan ikinci ana koridor Çin'den başlayıp Avrupa'ya kesintisiz demiryolu ulaşımına imkan sağlamasının yanı sıra deniz bağlantısı olmayan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin denize açılmasına da imkân sağlayan orta koridordur. Türkiye orta koridor üzerinde yer almaktadır.

Proje kapsamında ki üçüncü koridor ise kısaca Çin'den başlayıp Rusya üzerinden Avrupa'ya demiryolu ulaşım imkânı veren Kuzey koridorudur.

Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşıma imkân sağlayan proje kapsamında açıklanan bu üç ana koridorun çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

Örneğin Güney koridorda yer alan yaklaşık yılda 23 bin geminin ve 1 trilyon ABD dolarının üzerinde ticari malın geçtiği Süveyş kanalı (https://www.maritime-executive.com/) dünya deniz taşımacılığında son derece yüksek öneme ve stratejik özelliğe sahiptir. Ancak Süveyş kanalı önemli olduğu kadar riskte barındırmaktadır. Nitekim tarihsel süreçte yaşanan birçok gemi kazası sonrası kapanan kanal nedeniyle dünyada arz güvenliğinde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. En son Covid 19 salgınında etkili olduğu 23 Mart 2021 tarihinde şiddetli rüzgâr ve kum fırtınası nedeniyle geçişlerin tek şerit olduğu bölgede Evergreen konteyner gemisi kanalda karaya oturması sonucu dünya ticaretinde arz güvenliği sorununa neden olmuştur. Ayrıca Çin Avrupa arasındaki gerçekleştirilen Süveyş Kanalı geçişli bir rota izlendiğinde yaklaşık 45 ila 60 gün gibi bir zaman sürmektedir.

Kuzey koridoru ise Çin'den Avrupa'ya Rusya geçişli olduğundan güzergâhtaki iklim şartlarının yanı sıra Rusya ile Batı arasında sık sık yaşanan siyasi olayların etkisiyle nitekim günümüzde devam eden Rusya Ukrayna Savaşı bu koridorda güvenlik ve siyasi olaylar nedeniyle olumsuzluklar yaşanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca Kuzey koridoru Türkiye topraklarından geçen Orta Koridora göre iklim dezavantajının yanı sıra mesafe olarak da fazla olduğundan sefer süresi de fazla sürmektedir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı hem stratejik açıdan hem de maliyet ve zaman açısından Güney koridorda oluşan ve her geçen yıl artan Doğu Batı eksenli dış ticaretindeki yük yoğunluğunu hafifletebilmek ve dünya deniz taşımacılığını Süveyş kanalına mecbur kılmamak için alternatif güzergâhların oluşturulması gerekmektedir.

Benzer durum kuzey koridorundaki iklim şartları ve başta Rusya Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle batının Rusya'ya uyguladığı ambargodan dolayı demiryolu denizyolu entegrasyonun sağlanması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu bağlantının sağlanabileceği ideal yerlerden biri de orta Koridor üzerinden gelen demiryolunun İskenderun Körfezi limanları ile bağlantılarının güçlendirilmesi ile olabilecektir.

Çalışma kapsamında önerilen güzergâh kuzey koridorundaki olumsuz iklim koşullarına, güney koridorundaki zaman ve maliyetin iyileştirilmesine ve orta koridorun hinterlandında genişleme gibi avantajları nedeniyle dünya dış ticarete konu malların taşıma maliyetlerinin düşmesine neden olabileceğinden dolayı küresel boyutta Türkiye'nin başta Türk dünyası ve Çin olmak üzere Kuzey Afrika ve Avrupa ülkeleri transit yükleri için aktarma merkezi olabilmesine imkân tanıması ve oluşturulacak yeni güzergâhın iki yönünde bulunan ülkelerin birbirleriyle yapacağı ticaretin kolaylaşmasına ve maliyetleri aşağı çekebileceği gibi nedenlerle proje önem arz etmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından ilk kez 2013 yılında dillendirilen ve küresel düzeyde kabul gören Kuşak Yol Projesi günümüzde yüz altmıştan fazla ülke ve birçok uluslararası organizasyonun dahil olduğu oldukça kapsamlı bir proje haline gelmiştir. Projenin bu boyutta büyümesinin nedenleri arasında özellikle taşıma maliyetlerinin düşürülebilmesi ve altyapı yatırımlarını hızlı ve etkili bir şekilde desteklenmesi gibi nedenler yatmaktadır. Elbette dünyanın en önemli üreticilerinden biri olan Çin öncülüğünde gerçekleşen projeye ilişkin stratejik, askeri ve ekonomik bakımdan endişeler bulunsa da küresel ölçekte kurulan bu denklemde ülkelerin dışarıda kalmama arzuları da projenin büyümesine neden olmuştur. Uygulamaya başlandığı günden itibaren kazan kazan anlayışının yanı sıra projenin önemli ilke ve hedefleriyle örtüşen önemli yatırımların hayata geçmiştir. Hayata geçen bu yatırımlar artarak devam ederken özellikle farklı rota ve taşıma modları ile Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşımı sağlayabilecek projelere öncelik verildiği düşünülmektedir. Bu kapsamda denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak belirlendiği ve geçmişten günümüze kadar kullanılan Akdeniz ve Süveyş kanal geçişli Asya Avrupa rotasında liman ve geri saha bağlantılarının arttırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmiştir. Bu kapsamda başta Yunanistan'ın Pire Limanı başta olmak üzere rota üzerindeki birçok limanda yeni yatırımlar yapılmasının yanı sıra geri saha bağlantılarında diğer taşıma modlarının etkin ve verimli kullanılması ilkesiyle yatırımlar devam etmektedir. Benzer şekilde Demiryolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak belirlendiği Orta ve Kuzey koridorunda da Asya Avrupa kesintisiz ulaşıma imkan veren başta

Türkiye'de olmak üzere güzergah üzerindeki birçok ülkede önemli altyapı yatırımları gerçekleştirilmiştir.

Ancak günümüze kadar demiryolu, enerji boru hatları, limanlar, otoyollar ve iletişim sektöründe hayata geçirilen projelerle önemli kazanımlar elde edilmiş olsa da özellikle ulaştırma alanında yeni yapılacak yatırımlarla bu kazanımların daha da arttırılması mümkün olabilecektir.

Projede Asya Avrupa arasında kesintisiz ulaşım için belirlenen üç ana koridorun yanında bu koridorları besleyen alt ulaştırma bağlantıları oluşturulmuştur. Projede belirlenen ana koridorlar ve bu koridorları besleyen alt bağlantılarda temel hedeflerden birinin ekonomileri bir araya getirebilecek dünyanın coğrafik şartları gibi unsurları da dikkate alarak taşıma modlarının avantajlı yönlerinin bütünleştirilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

Projenin kısa bir süre önce uygulanmaya başlaması nedeniyle gelişme potansiyeli ve mevcut güzergâhların daha etkin hale getirilmesi için projeye dahil olan ülkeler ve proje kapsamında bir araya gelen ülkelerin oluşturduğu inisiyatifin yanı sıra Avrupa Birliği ve G20 gibi uluslararası organizasyonlar çalışmalarını sürdürmektedir. Bunların yanı sıra Kuşak Yol Girişimine ilişkin farklı boyutlarda akademik düzeyde çalışmalarında yaygınlaştığı görülmektedir.

Türkiye Kuşak Yol Projesinde belirlenen Orta Koridorda Asya ve Avrupa kıtasını birleştiği konumu itibariyle bu koridorun en önemli ülkelerinden biridir. Ayrıca Kuzey koridorunda yaşanan her türlü sorun ve sıkıntı durumunda bu koridorda gerçekleşen taşımanın durmaması adına orta koridora yönlendirilebilme imkânı sağlaması konumu nedeniyle de önem taşımaktadır. Bu iki koridora ilave olarak Güney koridorunun geçtiği Akdeniz'de en yüksek sınır uzunluğuna sahip olmasının yanı ana rotadan sıra kısa sapma mesafesinde yer alması nedeniyle de Güney koridoru açısından da azımsanamayacak öneme sahiptir.

Kuşak yol girişimi ulaştırma koridorları açısından önemli konumda bulunan Türkiye özellikle Güney koridorunun barındırdığı risklerin en aza indirilmesine ve taşıma maliyetlerinin de aşağı çekilmesine imkan verebilecek coğrafik bir konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye Kuşak Yol Projesinin Güney ve Kuzey koridorlarında yaşanan veya yaşanabilecek olumsuzlukların önemli bir kısmını ortadan kalkmasına sebebiyet verebilecek de bir konuma sahiptir.

Kuşak Yol Projesinin Güney Koridoru Denizyolu taşımacılığının ana taşıma modu olarak seçildiği Doğu Batı eksenli taşımacılıkta yoğun olarak tercih dilen bir güzergah durumundadır. Ancak bu güzergâhta deniz ticari taşımacılığı açısından birçok riski de bulunmaktadır. Başta Avrupa Uzak Doğu Süveyş geçişli deniz trafiği açısından Somalili haydutların oluşturmaktadır. Bu durum bölgede deniz ticaretinin azalmasına sebep olduğu (Fu ve ark., 2010) gibi gemileri bu haydutlardan korumak için alınan askeri tedbirler ve taşıma maliyetlerinde ki artışlar önemli risklerden biridir. Bir diğeri ise Süveyş kanalında yaşanan gemi kazaları nedeniyle oluşan deniz trafiğinin durmasıdır. Nitekim bu durum tarihte birçok kez yaşanmış olup Avrupa Uzak doğu deniz taşımacılığı durma noktasına gelmiş veya Ümit Burnu üzerinden taşımaya devam edilerek maliyetlerin yaklaşık %50 artmasına neden olunmuştur.

Bu gibi nedenlerin yanı sıra Çin çıkışlı gemilerin Süveyş kanalı geçişli Avrupa'ya varış süreleri yaklaşık 45-60 günü bulabilmektedir (https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-stratejik-

konumuyla-ulasim-rotasi-orta-koridorda-kilit-ulke-haline-geldi/2192372). Bu sürenin Kuşak Yol girişimi kapsamında belirlenen Orta ve Kuzey koridoru ile daha aşağı çekilmesi muhtemeldir. Ancak Kuzey koridorunun da handikapları nedeniyle Kuşak Yol girişiminin parlayan yıldızının ulaştırma açısından orta koridor olabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim Orta Koridoru ve Kuzey koridorunu geliştirmeye yönelik bazı projelerin inşasının devam ettiği görülmektedir. Örneğin Çin- Pakistan-İran demiryolunun yanı sıra İran tarafından Basra körfezine inşası devam eden ve bölgenin en büyük limanlarından biri olması beklene Büyük Faw Limanı Süveyş kanalı geçişsiz Asya Avrupa ticaretinde Orta ve Kuzey Koridorlarını besleyebilecek bir proje olabilecektir. Fakat bu proje de önemli riskler taşımaktadır. Özellikle İran'a uygulanan başta ABD ve Batı ambargosu ve bölgede yaşanan siyasi karışıklıklar dolayısıyla liman sonrası geri saha bağlantısının taşıdığı güvenlik sorunu projenin ilk bakışta görülen risklerini oluşturmaktadır.

Proje kapsamında yukarıda bahsedilmiş olumsuzluklar gibi birçok olumsuzluğu ortadan kaldırabilecek veya en az düzeye çekilebilmek için mevcut durum ve yeni projelerin yanında daha yüksek avantajlara sahip olabilecek ve Kuşak Yol projesinin hedef ve ilkeleriyle de örtüşen aynı zamanda ulaştırma maliyetlerini aşağı çekebilecek ve güvenli bir alternatif alt koridorun hayata geçirilmesi projenin amacı ve başarıya ulaşması açısından önem taşımaktadır.

Taşıma modlarının avantajlarını bir araya getirebilecek ve projenin etkilediği coğrafyayı genişletebilecek alt koridorlardan biri de Orta Koridorun Türkiye sınırlarından geçen demiryolu hattının İskenderun Körfezi bağlantısıdır. Mevcut durumda zaten var olan Demiryolu bağlantısı ve önemli liman tesisleriyle İskenderun Körfezi Denizyolu-Demiryolu kombine taşımacılığında avantajlı coğrafik konuma sahiptir. Coğrafik avantajı, denizcilik ve demiryolu altyapısının yanı sıra yapılacak projenin iki yönünde önemli hinterlandı bulunmaktadır. Çin'den batı yönlü ulaştırmada İskenderun Körfezinin başta Akdeniz'e sınırı olan Batı Afrika ülkeleri olmak üzere Avrupa'nın önemli ülkeleri ile Asya Avrupa taşımacılığında önemli bir potansiyel oluşturacaktır.

Orta Koridorun Akdeniz'e bağlantısının sağlanması ve Demiryolu Denizyolu taşımacılığının bütünleşmesi Türkiye ve Çin'in yanı sıra dünya ticareti açısından da önemli kazanımlar elde edilmesine neden olunabilecektir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde coğrafik konumu ile kuşak yol girişiminde hem demiryolu hem de denizyolu taşımacılığında önemli stratejik üstünlük kazanmasına neden olabilecektir.

Oluşturulacak alt koridorla İskenderun Körfezinin ulusal hinterlandı olan başta Gaziantep, GAP ve Çukurova bölgesi olmak üzere Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde üretilen ürünlerin oluşturulacak güzergahın her iki yönünde ihracat miktarının artmasına neden olabilecektir.

Ayrıca Orta Koridor üzerinde yer alan ülkelerden birçoğunun Türkiye ile iktisadi bağının yanında kardeşlik ve kültürel bağları bulunmaktadır. Nitekim güzergah üzerinde bulunan Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin üye olduğu 2009 yılında Nahcivan'da kurulan başlangıçta ismi Türk dili konuşan ülkeler işbirliği konseyi olan yapılanma daha sonrasında 12 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirilen İstanbul Zirvesinde Türk Devletleri Teşkilatını almıştır. Bu ülkelerin deniz kapısı oluşmasına neden olabilmesinin yanı sıra Türkiye ile ticaret hacminin artmasını da sağlayabilecektir.

Çin açısından değerlendirildiğinde ise Uzak Doğu Avrupa arasında gerçekleşen ve her geçen gün artan dış ticaretine konu olan malların daha kısa sürede ve daha güvenli olarak başta Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere Avrupa pazarına ulaşım imkanı kazanabilecektir. Aynı zamanda Süveyş kanalına bağımlılığı tüm uzak doğu ülkeleri için olduğu gibi azalabilecektir.

Oluşturulacak koridor Dünya dış ticareti açısından değerlendirildiğinde Çin'den çıkan bir geminin Süveyş kanalı üzerinden Akdeniz'e gelme süresi ile orta koridor üzerinden Akdeniz'e gelme süresinde orta koridor lehine büyük bir avantaj bulunmaktadır. Ayrıca Dünya ticaretinde günlük 10 milyar dolar değerinde malın geçtiği Süveyş kanalına bağımlılığını azaltması bir tercih değil zorunluluk olmuştur. Şöyle ki günlük ortalama elli geminin geçtiği ve Dünya deniz ticaretinin % 10'undan fazlasını gerçekleştiği Süveyş kanalında 23 Mart 2021 tarihinde EverGiven gemisinin karaya oturması sonucunda yaklaşık 6 gün kapalı kalan kanal dünya ticaretinde önemli olumsuzluklara neden olmuştur. Bu tür durumlarla karşılaşmamak ve taşıma maliyetlerini aşağı çekebilmek için önerilen projenin hayata geçirilmesi dünya dış ticareti özellikle Asya Avrupa ticareti açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Kuşak yol girişimi koridorlarına İskenderun Körfezinin mevcut veya yeni yapılacak bir konteyner limanı ile dahil edilmesi hem Türkiye hem Çin hem de başta Türk devletleri olmak üzere önemli kazanımlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda Kuşak yol girişiminin etkinliğini ve verimliliğini arttırabilecek alternatif güzergahlar örneğin Türkiye'nin Karadeniz limanları ile bağlantı durumu taşıma mesafesi ve ülkelerin ticaret hacimleri gibi veriler dikkate alınarak incelenebilir.

KAYNAKLAR

Crandall, R. E.; Crandall, W. R. (2017). "The New Silk Roads: Prosperity or Peril?". ISE: Industrial & Systems Engineering at Work. 49 (11), 28-33.

Çınar, M. (2022). Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği. İksad Publications ISBN: 978-625-8405-89-7. https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2022/03/GECMISTEN-GUNUMUZE-SUVEYS-KANALININ-JEOPOLITIGI.pdf

Fu, X., Ng, A. ve Lau, Y. (2010). The İmpacts of Maritime Piracy on Global Economic Development: The Case of Somalia. Maritime Policy and Management, 37(7), 677.

Hakses, H. (2021). Tek Kuşak Tek Yol Projesinin Küresel Ekonomi Politik Etkileri: Gravity Model Yöntemiyle İnceleme (2008 - 2018). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Doktora Tezi

Mutlu, N. (2021). "Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) Projelerinin İncelenmesi; Türkiye İçin Öneriler ". Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 5 (2), 129-150.

https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

https://asia.fes.de/news/analysis-the-belt-and-road-initiative-in-malaysia

https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-stratejik-konumuyla-ulasim-rotasi-orta-koridorda-kilit-ulke-haline-geldi/2192372

https://www.maritime-executive.com/

BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ[1]

Dr.Gülten ŞEN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Kütahya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,

Yönetim ve Organizasyon , Kütahya

gulten.sen@dpu.edu.tr ORCID ID: :0000-0002-2057-359X

Özet

Tarım sektörü, insanların ekonomik ve sosyal yaşamlarının temel taşlarından birisidir. İnsan hayatının devamı için gerekli olan tarım ve hayvancılık sektörü, Dünyada ve Türkiye'de istihdam imkanı yaratması, ihracat ve milli gelire yaptığı katkılar ile oldukça stratejik bir sektör konumuna gelmiştir. Dünya nüfusunun hızla artması insanların temel ihtiyacı olan gıdanın üretimine olan değeri artırmaktadır. 2019 yılından sonra yaşanan Covid-19 salgınında küresel düzeyde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ülkeler ve dünya geneli için nedenli önemli olduğunu göstermiştir. Pandemi koşulları nedeni ile yaşanan tarımsal ürünlerin arzındaki sıkıntı tarım ve hayvancılığın vazgeçilmezliğini yeniden görmemize sebep olmuştur. Hayvancılık tarım sektörünün ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvancılık faaliyetleri ulusal ve bölgesel seviyede ekonomik ve toplumsal öneme sahip olup ayrıca önemli oranda ihracat gelirleri sağlamaktadır. Sektör kırsal nüfusun sosyoekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesinde payı bulunmaktadır. Hayvancılık, küresel gıda sisteminin direğidir, gıda güvenliğine, yoksulluğun azaltılmasına, bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. FAO'ya göre hayvancılık, küresel tarımsal üretim değerinin % 40 'ına katkıda bulunmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri ile yaklaşık 1,3 milyar insanın geçim kaynağını, gıda ve beslenme güvenliğini desteklemektedir. Aynı zamanda, hayvancılık sektörü uygulamalarını daha sürdürülebilir, daha adil ve hayvan ve insan sağlığına daha az risk oluşturacak şekilde geliştirmek için geniş bir kapsamı bulunmaktadır.

Gelişmekte olan bölgelerde hayvancılık ürünlerine talep artmaktadır. Kütahya için tarım ve hayvancılık faaliyetleri madencilik ve termal turizm ile birlikte önemli bir ekonomik sektördür. Sahip olduğu tarım arazileri elverişli meraları bu sektörün gelişimi için olumlu bir altyapı oluşturmaktadır. Hayvancılık bölgede modern tekniklerle yapılmamakla birlikte bölge halkının geçimini sağlamasında önemli bir yer tutmaktadır. İlin geçim kaynakları içerisinde tarım ve hayvancılık sektörünün önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışma ile hayvancılık sektörünün Kütahya'da bölgesel kalkınma üzerindeki rolü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Hayvancılık, Bölgesel Kalkınma, Ekonomi

[1] Bu çalışma II. Uluslararası Arıcılık Araştırmaları ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejileri Kongresi'nde sözlü sunulmuş olup, genişletilmiştir.

EVALUATION OF THE LIVESTOCK SECTOR IN TERMS OF REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF KÜTAHYA PROVINCE

Abstract

The agricultural sector is one of the cornerstones of people's economic and social lives. The agriculture and livestock sector, which is necessary for the continuation of human life, has become a very strategic sector with its employment opportunities in the world and in Turkey, and its contributions to exports and national income. The rapid increase in the world population increases the value of the production of food, which is the basic need of people. In the Covid-19 epidemic experienced after 2019, it has shown that agriculture and livestock activities at the global level are important for countries and the world in general. The problem in the supply of agricultural products due to pandemic conditions has caused us to see the indispensability of agriculture and animal husbandry again. Livestock is an integral part of the agricultural sector. Livestock activities have economic and social importance at national and regional level and also provide significant export revenues. The sector has a share in improving the socio-economic living conditions of the rural population. Livestock is the pillar of the global food system, contributing to food security, poverty reduction, regional development. According to FAO, livestock contributes 40% of the global agricultural production value. It supports the livelihood and food and nutrition security of approximately 1.3 billion people through its livestock activities. It also has broad scope to improve livestock sector practices in a way that is more sustainable, more equitable and poses less risk to animal and human health.

For Kütahya, agriculture and livestock activities are an important economic sector together with mining and thermal tourism. Its agricultural lands and suitable pastures constitute a positive infrastructure for the development of this sector. Although animal husbandry is not done with modern techniques in the region, it has an important place in the livelihood of the people of the region. Agriculture and livestock sector has an important place among the livelihoods of the province. In this study, the role of livestock sector on regional development in Kütahya will be examined..

Keywords: Kütahya, Livestock, Regional Development, Economy

1.GİRİŞ

Tarım sektörü, ekonomik ve toplumsal hayatın temel taşı konumundadır. Hayvancılık sektörü tarımın ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvancılık sektörü ile endüstriyel hammadde arzının tedarik edilmesi, istihdam sağlaması, kişilerin gereksinim duyduğu hayvansal proteini sağlaması ve yüksek katma değer yaratması sebebiyle oldukça önemli bir sektör olarak görülmektedir (Erdinç ve Aydınbaş, 2021). Hayvancılık sektörü dünyada en hızlı büyüyen tarımsal üretim alanıdır.

Dünyada yaklaşık 7.08 milyar insan yaşamakta, beslenmek için 2.800 milyon ton tahıla ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel üretim ise 2.100 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Aradaki fark, dünya çapında 868 milyondan fazla yetersiz beslenmiş bireyi oluşturmaktadır (Tiwari ve ark., 2014). Hızlı şehirleşme, artan satın alma gücü, beslenme değişikleri, zengin diyetler hayvansal kaynaklı proteinlere olan talebi artırmaktadır. Dünya nüfusunun 2050 yılında ortalama dokuz milyara ulaşması beklenmektedir (Kharas, 2010). Dünyada nüfusun artması, artan gelirler ve kentleşme tahminlerine bakarak, hayvancılık ürünlerine yönelik talebin 2050 yılına kadar iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Nüfusu beslemek, iklim koşullarıyla birlikte oldukça zor olacaktır. Hayvansal ürünlerinin üretiminin sürdürülebilir şekilde artırılarak, artan talep karşılamaya çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Güvenliği Komitesi sağlıklı yaşamı, tüm kişilerin sağlıklı ve etkin yaşam sürdürebilmesi amacıyla beslenme gereksinmelerini karşılayan yeterli, güvenilir ve besleyici gıdalara fiziksel, sosyal ve ekonomik erişiminin olması durumu olarak tanımlamaktadır. Gıda talebini karşılamak için hayvancılık sektörü teşvik edilerek büyük bir nüfusa gıda arzı gerçekleşebilecektir. Hayvancılık da çevresel faktörlere, sosyal ve ekonomik durumlara bağlı olarak farklı üretim sistemleri gerçekleştirilmiştir (Stockdale E.A., ve ark.,2001). Büyük baş, kümes hayvanları, tavşan vb. gibi belirli hayvan türleri çok fazla girdi kullanılmadan kolaylıkla yetiştirilebilmekte ve ürünleri gıda talebine yol açmaktadır (Ahmad ve ark., 2018).
Hayvancılık sektörü ile köyden kente göçün azaltılmasında da sosyal bir fonksiyona sahiptir. Kırsal bölgelerde yaşanan gizli işsizliğin önlenebilmesi, nispeten küçük ve yoksul olan üreticilere nakit para sağlanması, hayvan sahibi kadınların toplumsal sosyal statüsünün artırılması, kırsal bölgelerde yoksulun da yoksulu olarak görülen kesime ekonomik katkının sağlaması, yoksul kesimin borçlarını ödemesinde ve kırsal barışının sağlanabilmesi, ürün satışından gelir temin edilmesi gibi vb. durumlarla sektör, kırsal bölgelerin yoksulluğun giderilmesinde stratejik bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Er,ve Özçelik, 2012).

2.Materyal ve Metod

Çalışmada, Kütahya ili için hayvancılık sektörünün önemi nicel verilerle incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada üç başlığa yer verilmiştir. İlk olarak hayvancılığın ekonomi içerisindeki yeri gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye'de yapılan hayvancılık ekonomik faaliyetlerine yer verilmiştir. Üçüncü başlıkta konumuzun ana teması olan Kütahya ili hayvancılık verileri incelenmiştir. Çalışmalar tablolar ile desteklenmiştir.

3.Hayvancılık Sektörünün Ekonomi İçerisindeki Yeri

Hayvancılık sektörü, tarımsal üretimin ayrılmaz parçasıdır. Milyonlarca kırsal hanenin kalkınmasında olduğu kadar ülke ekonomisinde stratejik rol oynamaktadır. Sanayi öncesi toplumlarda ekonomik büyümenin birincil faaliyetleri tarım ve hayvancılıktı. Ekonomik faaliyetler, toprak verimliliğine, iklim koşullarına, yağmura, balıklara, hayvanlara, bitkilere ve ormancılığa bağlıydı. Tarihsel olarak da, evcilleştirme ve geleneksel besi hayvanı yetiştirme tekniklerinin kullanımı, son yıllarda hayvancılık ürünlerinin verimindeki artışlardan sorumlu

olmuştur (Leakey ve Kranjac-Berisavljevic , 2009). XVII. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve daha sonra dünyaya dağılan sanayi devrimi ile yeni bir toplum kurulmuştur. Bu toplumda doğal unsurlar insan eylemleriyle sürekli olarak değiştirildi. Güçsüz topraklar, sulama ve gübreleme ile geliştirilmiştir. Hayvancılık faaliyetleri, daha karlı bir şekilde et, süt veya yumurta üretmek için modern teknolojiler kullanılarak dönüşüme girmiştir. Günümüzde de en birincil ihtiyaç yine tarım ve hayvancılık olarak görülmektedir (Bellaver ve Bellaver,1999). Hayvan yetiştirme ve üretim sistemleri bölgesel farklılıklar ile karakterize edilmektedir (Thornton, 2010).
Hayvancılık süt, yumurta, et tüketimi yoluyla bireyler için vazgeçilmez protein kaynağıdır. Besin kaynağı olarak kullanımına ek olarak tarım ve ulaşımda, hayvanlar yük taşımada kullanılmıştır. Derileri giyim sanayisinde, dışkıları gübre olarak değerlendirilmektedir. Hayvan ve hayvan ürünlerinin satışı da kırsal alanda çiftçinin kazancını oluşturmaktadır (Sharma ve ark.,2015). Sektör gelir ve istihdam yaratmasının yanı sıra kırsal kesimde sosyal ve ekonomik varyasyon için bir araç olarak kabul edilmektedir. Kırsal bölgelerde özellikle küçük çiftçiler, gündelik çalışan tarım işçileri, yaşlılar, kadın ve çocuklarla birlikte aile emeği kullanılarak ticari amaçlı hayvan beslemektedirler Kırsal nüfusun bu hassas kesimleri için istihdam imkanın olmaması sebebiyle, hayvancılık istikrarlı aile geliri seçeneği sunmaktadır (George,2014).

4-Türkiye'de Hayvancılık

Hayvancılık sektörü ülke ekonomisini gelişmesini sağlayarak, birim yatırıma yüksek katma değer yaratmakta ve düşük maliyetle istihdam olanağı sağlamaktadır. (Demir, 2012) Ülkemizin sahip olduğu doğal kaynaklar ile iklimsel şartları dikkate alındığında hayvancılık sektörünün önemli bir pozisyonda olduğu görülmektedir. Tarımsal veriler incelendiğinde küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayılarından artışlar izlenmektedir. TÜİK verilerine göre 2000 yılı sayımlarında 10.7 milyon olan sığır sayısı 2022 yılında 17.88 milyon olarak hesaplanmıştır. 2010 yılında 84.7 bin olan manda sayısı 2022 yılında 183 bine ulaşmıştır. Küçükbaş hayvan sayılarında son 10 yılda koyun sayılarında %82 artış gerçekleşerek 46.1 milyona ulaşmıştır. Keçi sayısında ise % 90 artış gerçekleşerek 12.3 milyon olmuştur. Kanatlı hayvan açısından bakıldığında, modern kümesler ile entegre tesislerinin sayıları çoğalmıştır. Beyaz et ve yumurta üretiminde artışlar izlenmiştir. Son 10 yılda yumurta üretimi 1.7 kat, hindi eti üretimi 1.9 kat ve tavuk eti üretimi de 1.5 kat artmıştır. Ülkemizde hayvancılık alanında sayısal olarak pozitif gelişmelere karşılık, hayvansal protein kişi başına 37.9 g/kişi/gün olup, tüketim oldukça düşük seviyededir (Ergün ve Bayram, 2021). Gelişimini tamamlamış bir kişinin, günlük 75-80 gram protein alması gerekmektedir (Yılmaz, Yılmaz,2012:1293). Dünya Sağlık Örgütü, sağlıklı insanın, vücut ağırlığının her bir kilogramı için 0,8-1 gr protein tüketmesi, bunun % 42'sinin hayvansal kaynaklardan temin edilmesini tavsiye edilmektedir (Sırıklı ve Selvi, 2021) Ülkemizde kişi başına tüketilen proteinin 37.9 g/kişi/gün oranında hayvansal ürünlerden karşılanmaktadır. Bu diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük bir orandır (Ergün ve Bayram, 2021).
Türkiye'de süt inekçiliği sayılarında da artış izlenmektedir. Bu durum iki nedene dayanmaktadır. Bunlar süt ineklerinde verimliliği artıran ıslah çalışmaları ile teknolojideki son gelişmelerdir. Bu ürünler fiyat ve alan bazlı destek görmektedirler. Türkiye'de genelde yaygın

olarak meraya dayalı hayvancılık yapılmaktadır. Ege Bölgesi'nde tarım faaliyetlerinde iklimsel üstünlükler bulunmakta ve bölge ülkenin en değerli bitkisel ve hayvansal ürünleri üretmektedirler (https://www.kkb.com.tr,2021).

Hayvancılık sektörünün ülke ihracatında da stratejik önemi bulunmaktadır. Tarım sektörü 2021 yılını rekor ihracatla tamamlamıştır. Bazı ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar ile ihracat faaliyetine katılan firma sayılarının da artmasıyla Türkiye'nin ihracatı yakaladığı ivmeyi devam ettirmektedir. Tarım sektörü içerisinde su ürünleri ve hayvansal mamullerin ihracatı ile 617 milyon 263 bin dolar tutarında gelir elde edilmiştir (Sansarlıoğlu,2022). Ülkemizde hayvancılık işletmeleri genel olarak küçük ölçekli işletmelerdir. Yem bitkilerinin üretimi, mera ve çayırların korunması ve ıslahı yetersiz düzeyde olup, suni tohumlama sayısı uluslararası ortalamanın altında, hayvanların sağlıklarına yönelik tedbirler yeterlilikten uzak konumdadır. Son yıllarda yapılan planlamalarla hayvancılık desteklemeleri artırılmış ve bölgesel yatırım palanları ve projeler uygulamaya konulmuştur. Böylelikle verilen desteklerle hayvansal ürünlerde artışlar gözlemlenmiştir (Özel, 2005).

5-Kütahya Hayvancılığın Durumu

Kütahya, konum olarak 29 derece 0 dakika- 30 derece 30 dakika doğu boylamlarıyla, 38 derece 70 dakika- 39 derece 80 dakika kuzey enlemleri, arasında bulunmaktadır. 12.043 km² yüzölçümü ile Türkiye topraklarının %1,5'nu kaplamaktadır. Kütahya, güneyinde Uşak, batıdan Manisa ve Balıkesir, kuzeyde Bursa, kuzeydoğuda Bilecik, doğudan Afyon ve Eskişehir illeri ile komşudur. Rakımı 1.200 metredir (Kütahya Vali İl. Gıda Tar. ve Hay. Md. Birifing Rap., 2017: 25).

Bu çalışma ile ekonomisi tarım, hayvancılık ve sanayi olan Kütahya'da yapılan hayvancılık faaliyetlerinin ekonomik tespitlerinin yapılmaya çalışılmıştır. Ortaya konan durum tespitleri ile sorunların ortaya konulması ve sorunların çözümü için önerilerin sunulma amaçlanmaktadır Hayvancılık sektörü Kütahya'da, kırsal bölgelerde önemli bir ekonomik faaliyettir.

Çizelge 1: Kütahya Hayvan Mevcudu

Cins	Tür	Hayvan Ad	2002	2009	2021
Arı Kovanı	Arı Kovanı	Arı Kovanı	20.265	27.628	23.593
Büyükbaş	Manda	Manda	1.005	4.051	4.390
	Sığır	Kültür	31.615	117.125	120.189
		Melez	68.302	61.847	66.046
		Yerli Sığır	29.416	11.125	11.487
	Sığır Toplam		129.333	190.097	197.722
Büyükbaş Toplam			130.338	194.148	202.112
Kanatlı	Hindi	Hindi	33.270	76.437	80.731
	Kaz	Kaz	37.318	33.742	34.394
	Ördek	Ördek	8.188	5.903	5.644
	Tavuk	Et	173.227	355.000	361.300
	Yumurta		610.025	1.104.034	1.251.887
	Tavuk Toplam		783.252	1.459.034	1.613.187
Kanatlı Toplam			862.028	1.575.116	1.733.956
	Keçi	Kıl	104.639	130.755	160.987
		Tiftik	26.027	412	397
	Keçi Toplam		130.666	131.167	161.384
	Koyun	Merinos	47.641	28.445	39.062
		Yerli Koyun	243.944	308.726	408.424
	Koyun Toplam		291.585	337.171	447.486
Küçükbaş toplam			422.251	468.338	608.870

Kaynak: Kütahya Valiliği, Brifing Raporu (2017).

Kütahya'da arıcılık faaliyetleri 2002 yılından sonra artış göstermiştir. Artış, ilkel kovan sayılarının azalması, modern kovan sayılarının artışı ile açıklanabilir. 2009 yılı ile 2021 yılında azalması iklim koşulları, bilinçsiz arıcılık ile petek kullanımının artması, bal mumu üretiminin azalmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmada Kütahya'da arıcılık ile uğraşanların %21,9'u gezginci, %78,1'i sabit, arıcılık yaptığı gözlemlenmiştir. Gezginci arıcıların kovan sayılarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Arıcılık faaliyetlerinden ekonomik gelir elde etme hedefiyle, arıcılık tecrübelerini arttırdıkça, modern arıcılık yöntemlerini uygulayarak kayıt tutma alışkanlıklarını arttırdıkları belirlenmiştir. Koloni başına bal verimliliği 12.72 kg olup, Türkiye ortalaması ise 14.25 den daha azdır. İlde bulunan kovan kapasitesinin ortalama on katı besin gereksinimini karşılayacak polen ve nektar kaynakları bulunmaktadır (Özer, 2017).

İl besi hayvancılığında iyi bir konumdadır. Kütahya'da Tarım ve orman Bakanlığı "Halk Elinde Anadolu Mandası Islahı Projesi" ile manda sayısı ile Türkiye genelinde 16. sırada yer almaktadır. Mandanın beslenme kolaylığı, her iklime uyabilmesi, hastalıklara dayanıklılığı, az maliyetle yüksek ürün verimliliği ile özellikle Tavşanlı ilçesinde yetiştirilmektedir. Kütahya ilçelerinde süt üretimi için yetiştirilen sığırların çoğunluğunu kültür ve melez sığırlar

oluşturmaktadır. Bu cinsin kültür ırklarına nazaran ucuz olması ve ahır hayvancılığıyla beraber meralara uyum sağlaması, tercih edilmesinde en önemli etkenlerdir (Özel,2015). Bölgede en çok yetiştirilen küçükbaş hayvanın koyun olduğu görülmektedir. Yaygın olma nedeni, hayvancılık faaliyetlerinin genelde kırsal halkın esas geçim kaynağını oluşturması ve topraklarının koyun yetiştirmeye uygun olmasıdır. Kütahya'nın neredeyse her bölgesinde koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bilhassa eğimin kısmen azaldığı, arazilerin hafif engebeli tepeliklerden oluştuğu bölgelerde koyun varlığında artışlar gözlenmektedir. Kırsal bölgelerde otlak ve meraların fazla olması, bunun yanı sıra hayvan yetiştirmek için gerekli tahıl üretimi de yaygın olarak yapılmaktadır. Küçükbaş hayvanlar etleri, sütleri, yün, kıl ve tiftiğinden yararlanma amacıyla beslenmektedir. Geçim şartlarının nispeten zor olan engebeli yerlerde aileler kış ihtiyaçlarını gidermek için küçükbaş hayvan yetiştirmektedirler. Küçükbaş hayvancılığın yaygınlaştığı bölgelerde dokumacılık da gelişim göstermektedir. Aileler dokumacılık ile bütçelerine ek gelir sağlamaktadırlar. (Özel,2015).

İlde tiftik keçisi sayısında önemli düşüler izlenmektedir. Tiftik keçisi varlığı sadece Kütahya'da değil Türkiye genelinde de azalmaktadır. Tiftik entegre üretim tesislerinin yeterli sayıda olmamasıyla beraber ürünlerin değerlendirilmesi geleneksel üretim teknikleriyle yapılması nedeniyle oldukça düşük kalitede olmaktadır. Tiftik keçilerinin kirli ağıllarda kalması ve yeterince temiz olmaması sebebiyle tiftik hayvan dışkıları ile karışmaktadır. Bu durum tiftik kalitesini önemli oranda düşürmektedir. Kırpım yapılmasında alınan tiftik, ayırımı yapılmadan harmanlanması da sanayi için problem oluşturmaktadır. Tiftiklerin sanayi üretimine gelmeden önce yıkama öncesi yapılması gerekmektedir. Bölgede tiftik üretiminin hala geleneksel yöntemlerle yapılmasının devam etmesi, standartlaşma ve ticarileşmenin sağlanamamasına neden olmaktadır (Yıldırım, 2019).

Kütahya'da neredeyse her bölgesinde tavuk, hindi ve kaz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği geleneksel tarım metotları ile gerçekleştirilmektedir. Tavuk kırsal bölgede ailelerin et ve yumurta ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılmaktadır. İlkel kümeslerde sağlıksız ortamlarda serbestçe dolanmaları salgın hastalıklara yakalanmasına neden olmaktadır. Bölgede en fazla ticari tavukçuluk faaliyeti Tavşanlı ilçesinde yapılmaktadır. Tavukçuluk komşu illerde markalaşmasına rağmen Kütahya'da düşük seviyede kalmaktadır. Yumurta üretimi için, modern kümes yapısı, yem hazırlama birimleri, tasnif paketleme, soğuk hava depoları gibi yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Buna karşılık il ve ilçelerinde tavuk üretim kapasitesi artmakta ve altyapısı iyileştirilmektedir (https://www.tavsanlitso. org.tr, 2021).

Bölgede başta Aslanapa, Altıntaş, Çavdarhisar ve Dumlupınar ilçeleri köylerinde kaz yetiştiriciliği ticari amaçlı yapılmaktadır. Rakımın yüksek olması, doğal ortamda yetişmeleri, kışın sert geçmesi nedeniyle yağlı olmaları sebebiyle tercih edilmektedir (https://www.trthaber.com,2021).Hindi yetiştiriciliği Kütahya'da etkin bir biçimde yapılmaktadır. Hindi diğer kanatlıların değerlendirmediği gıdaları değerlendirdiği için ekonomiktir. Etinin kolestrol değeri düşük olup lezzetli olmasına rağmen hindi bünyesinin hassas olması yetiştiriciliğinde tavuk kadar rağbet görmemektedir. Balıkçılık Kütahya'da son zamanlarda rağbet görmektedir. Çavdarhisar ilçesinde yer alan tesis Ortadoğu ve Türkiye'nin en büyük kara alabalık tesisidir. (http://www.cavdarhisar.gov.tr,2022). Domaniç'te kültür

balığı yetiştiriciliği yapılmaktadır. Porsuk Barajı'nda balıkçılık faaliyetleri ailelerin geçimlerine ekonomik destek olmaktadır.

Çizelge 2: Hayvansal Ürünler -Üretim Miktarları

İlçeler	Süt-(ton)	Kırmızı Et- (ton)	Bey.et -(ton)	Deri-(adet)	Yapağı-(ton)	Yumurta-(ton)	K.Balık -(ton)	Bal-(ton)
Merkez	60.364	2.515	1457	49.770	199.509	75	0	51
Altıntaş	26.902	1.080	730	20.090	89.685	9	0	57
Aslanapa	18.563	1.020	0	28.000	138.943	0	0	26
Çavdarhisar	9.480	364	0	6.242	25.269	0	595	2
Domaniç	10.316	398	232	6.873	28.83	0	855	4
Dumlupınar	3.814	165	0	3.467	18.075	0	0	2
Emet	16.385	697	0	14.238	24.888	0	0	3
Gediz	20.135	870	265	18.200	72.729	16	51	13
Hisarcık	7.388	310	0	6.221	36.035	4	0	2
Pazarlar	4.123	182	0	3.940	16.79	0	0	2
Simav	59.761	2.166	0	32.583	131.055	16	0	10
Şaphane	4.111	235	0	6.693	29.269	0	0	7
Tavşanlı	55.352	1.923	803	25.921	79.343	15.914	0	19
Toplam	296.695	11.927	3.487	222.238	890.42	16.034	1501	198

Kaynak: 2021 TÜİK, 2021 HSYSÜ Şubesi

Üretimler genelde Kütahya merkez ilçe ve kırsal bölgelerde gerçekleşmektedir. Yumurta üretimi en fazla Tavşanlı'da, arıcılık Altıntaş'ta, kültür balıkçılığı da Domaniç'te daha fazla yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 3: Hayvansal Ürünler - Üretim Miktarları (Yıllar Bazında)

Hayvansal Ürünler	Yıllar				
	2002	2018	2019	2020	2021
Süt (Ton)	108.500	267.517	284.724	272.496	296.695
Kırmızı Et (Ton)	4.359	13.193	13.551	11.700	11.927
Beyaz Et (Ton)	1.175	3.006	2.820	2.541	3.487
Deri (Adet)	68.000	210.674	229.090	216.528	222.238

Yapağı (Ton)	730	831	844	836	890.42
Yumurta (Ton)	8.376	16.047	15.094	16.961	16.034
Kültür Balıkçılığı (Ton)	387	1.424	1.061	1.531	1501
Bal (Ton)	110	203	212	271	198

Kaynak: Kütahya Valiliği. Brifing Raporu (2017).

Hayvansal ürünlerin miktarları artış göstermektedir. Dalgalanmalar iklim, siyasi nedenler, bürokratik engeller, devlet uygulamaları, devlet destekleri, altyapı düzenlemeleri gibi sebeplerle dalgalanmalar izlenmektedir.

Çizelge 4: Tarımsal ve Hayvansal Üretimin 2019 Yılı Ekonomik Değerleri

Tarımsal Üretim Alt Sektörler	Üretim Değeri (TL)
Hayvansal Ürünler	1.280.919.354
Meyve Üretimi	284.097.350
Sebze Üretimi	386.206.475
Tarla Bitkileri Üretimi	864.674.384
Toplam	2.815.897.563
Hayvansal Canlı Demirbaş	1.801.695.000

Kaynak: TÜİK (2019)

Kütahya ili tarım ekonomisinde diğer faaliyetlerle karşılaştırıldığında hayvansal ürünlerin ekonomik değerleri yüksektir.

Çizelge 5: Tarımsal ve Hayvansal Ürünlerin Türkiye Ekonomisine Katkısı

Ürünler Sektörü	Ekonomiye Katkı (TL)
Hayvansal Ü.	1.287.523.000
Sanayi Bitkileri	85.552.383
Meyve	160.347.200
Sebze	105.198.900
Tarla ve Yem Bitkileri	565.365.360
Süs Bitkileri	2.868
Toplam:	2.203.989.711.00

Kaynak: Kütahya Valiliği, 2017. Kütahya Gıda Tarım, Hayvancılık Müd. Brifing

Tablo 5.de görüldüğü gibi tarımsal ve hayvansal üretimin ülke ekonomisine hayvansal ürünlerin katkısı diğer faaliyetlere nazaran oldukça yüksektir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Hayvancılık ekonomik büyüme ve kırsalda gelir artırıcı özelliği ile yoksulluğun giderilmesinde önemli bir sektör konumundadır. Kütahya, hayvancılık sektörü için büyük potansiyele sahiptir. Sektör ildeki tarım sektörünün entegre bir parçasıdır. Sektör plan ve projeler ile güçlendirilerek yüksek kalitede verim elde edebilecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Hayvansal istihsalin arttırılması, güçlendirilmesi ile bölgedeki bireylerin gelir düzeyinde artış olacaktır. İlin doğal kaynaklarının ve iklim özelliklerinin hayvancılık faaliyetlerinin mevcut gücü ile birlikte

değerlendirilmesi ile işsizlik, göç gibi benzeri sosyo- ekonomik sorunlara çözüm bulunulacaktır. Bölgedeki hayvan varlığı, hayvancılık ürünleri işletmelerinin entegre et tesislerinin istediği kaliteli hammadde olabilecek biçimde geliştirilmesi hedeflenmeli, ihracata yönelik üretim amaçlanmalıdır. Bölgesel ekonomiyi canlandırmak için kamu ve özel sektör tarafından çalışmalar yapılmalıdır. Kalkınma ajansı tarafından, hayvancılık sektörünün sosyo-ekonomik gelişebilmesi için bölgesel kalkınma planları yapmalıdır. Bölgede hayvancılığın üretimi, işlenmesi ve pazarlaması teşvik edilmelidir. Hükümetler aracılığı ile üreticiyi güçlendirmek için destekleme ve planlama alanlarına aktif rol oynanmalıdır. Üretimin sağlıklı biçimde artırılması için tarım politikaları ve uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Küçük çiftçiler için organize edilmesi zorunludur. .

Tartışma

Hayvancılık sektörü, bölge ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Kütahya ili durumu değerlendirildiğinde çevredeki diğer illere göre daha iyi doğal koşullara sahip olmasına rağmen orantılı bir şekilde hayvancılığın istenilen ölçüde olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmada mikro ve makro planlar ile başta Afyon ve Bursa olmak üzere komşu illerle yarışabilecek düzeye getirilebilir. Büyümeye eşlik eden dönüşümler, hayvancılık sektörü ile sürdürülebilir kalkınmaya daha iyi ekonomik katkı sağlamaya doğru hareket ettirmek için bir fırsattır.

KAYNAKÇA

Ahmad S.F ,Sıngh A., Kour G., Arora R. (2018).Food Security Through Sustainable Livestock Farmingkrishi Jagran (2018) Https://Krishijagran.Com/Animal-Husbandry/Food-Security-Through-Sustainable-Livestock-Farming/ (Erişim tarihi: 18.11.2022)

Bellaver I., Bellaver H.Livestock Production and Quality Of Societies Life İn Transition Economies. Livestock Production Science. 1999.

Çavdarhisar Kaymakamlığı, http://www.cavdarhisar.gov.tr/ilcemiz-hakkinda (Erişim Tarihi:15.09.2022).

Demir, N. AB ve Türkiye'de hayvancılık politikalarındaki son gelişmelerin uyum süreci açısından karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Alınteri Zirai Bilimler Dergisi, 2012, 23(B), 58-63.

Er, S.,Özçelik, A. *Kırsal Yoksulluğun Giderilmesinde Temel Dinamik: Hayvancılık Sektörü.* 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 7-12 Eylül, 299-306, Konya, 2012.

Erdinç, Z., Aydınbaş, G. Tarımsal Katma Değer Belirleyicilerinin Panel Veri Analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2021, 21 (1) , 213-232.

Ergün, O. F., Bayram, B.Türkiye'de Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Değişimler. Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi,2021,10 (2) , 158-175.

George PS. Dairying and livestock economyof India. Ind. J. Agril. Econ, 2014;51(2):294-300.

Kharas H.The Emerging Middle Class in Developing Countries. OECD Development Centre Working Paper No. 285 France: Global Development Outlook,2010.

Kredi Kayıt Bürosu (2021).Türkiye Tarımsal Görünüm Saha Araştırması, https://www.kkb.com.tr/Resources/ContentFile/KKB_2021_TARIMSAL_GORUNUM_SAHA_ARASTIRMASI.pdf (Erişim Tarihi 22.11.2022)

Kütahya kazı kışın sofraları süsleyecek. (2021, 22 Ekim). TRT Haber Türkiye Güncel. 03.09.2022 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/guncel/kutahya-kazi-kisin-sofralari-susleyecek-619186.html ((Erişim Tarihi:15.09.2022).

Kütahya Valiliği.2017.İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müd. Brifing Raporu. Kütahya. https://kutahya.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2017%20%C4%B0l%20Brifingi.pdf (Erişim Tarihi:27.11.2022)

Leakey, R. *Impacts of AKST on development and sustainability goals*. In International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development: Global Report, Edited by: McIntyre, B.145–254. Washington, DC: Island Press.2009.

Özel, A. Kütahya'nın Güneydoğusunda Hayvancılık . Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 2015,(12).1-27.

Özer, E. *Kütahya İlinde Arıcılığın Analizi, Arıcılık Sağlığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri.(*Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Uşak,2017.

Sansarlıoğlu, B.(2022,07 Mart). Tarım İhracatı 6 Sektörle Rekora Koştu. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tarim-ihracati-6-sektorle-rekora-kostu/2526351 (Erişim Tarihi:10.11.2022).

Sharma A, vd. Stories and Challenges of Genome Wide Association Studies in Livestock - A Review. Asian-Australas J Anim Sci.,2015, 28(10):1371-9.

Sırıklı, K, Selvi Ö.(2021). Beslenmede Önemli Hayvansal Proteinlerin Kaynakları - Mevcut Durum. bilimveaydinlanma.org. https://bilimveaydinlanma.org/beslenmede-onemli-hayvansal-proteinlerin-kaynaklarimevcutdurum/#:~:text=D%C3%BCnya%20Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC%20verilerine%20dayanarak,sinin%20hayvansal%20k%C3%B6kenli%20olmas%C4%B1%20%C3%B6nerilmektedir (Erişim Tarihi:01.12.2022).

Stockdale E.A. Agronomic and environmental implications of organic farming systems. Advances in Agronomy, 2001, 70, 263-327.

Tavşanlı Ticaret Ve Sanayi Odası, (2021). Tavşanlı'da Yumurtacılık Sektörü. Kütahya

Thornton K.P.Livestock Production: Recent Trends, Future Prospects, *Phil. Trans. R. Soc. B*3652853–2867 22 September, 27.09, 2010.

Tiwari,R., vd. Future challenges of food security and sustainable livestock production in India in the changing climatic scenario, Asian J. Anim. Vet. Adv. 2014, 9 (7). 367-384.

TÜİK, https://www.tuik.gov.tr/ (Erişim Tarihi:01.09.2022).

Yıldırım, E.(2019). Ankara Keçisi ve Tiftik Üretiminin Bugünkü Durumu. Dünya e-dergi, https://www.dunya.com/kose-yazisi/ankara-kecisi-ve-tiftik-uretiminin-bugunku-durumu (Erişim Tarihi:01.12.2022).

Yılmaz, İ., Yılmaz, E. Türkiye'de Hayvansal Gıda Tüketimi ve Sorunlar. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 499-501,Konya, Türkiye, 2012.

ÇOCUKLARDA TEKRARLI VE ARALIKLI SPRİNT PERFORMANS (CRISP) TESTİNİN YAŞA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Bilgin ATAŞ [1], İbrahim CAN [2]

[1] Iğdır Gödekli Ortaokulu, e-mail: bilginatas76@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-3823-0250

[2] Iğdır Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, e-mail: ibrahimcan_61_@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-2050-1473

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, çocuklarda tekrarlı ve aralıklı sprint performans testinin yaş faktörüne göre karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, yaşları 9 ila 14 arasında değişen toplam 146 çocuk (71 kız, 75 erkek) gönüllü olarak katıldı. Çalışmada, çocukların tekrarlı sprint özelliğini belirlemek için tekrarlı ve aralıklı sprint performans (CRISP) testi kullanılmıştır. Elde Edilen verilerin değerlendirilmesinde, öncelikle normallik testi yapıldı ve daha sonra normal dağılıma sahip olmayan nicel verilerin yaş grupları arasındaki karşılaştırması için Kruskal-Wallis H testi ve post-hoc analizler için Conover testi kullanıldı. Analizlerde p <0.05 değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Analiz sonuçlarına göre, yaş grupları bakımından katılımcıların CRISP testindeki koşu sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı elde edildi (p>0.05). Sonuç olarak, bu yaş gruplarında gelişim süreçlerinin devam etmesi ve anaerobik güç ve kapasitelerindeki gelişimlerin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamasından dolayı, çocukların tekrarlı ve aralıklı sprint performans testindeki koşu zamanları arasında yaş gruplarına göre bir farklılık çıkmadığı söylenebilir. Ayrıca, anaerobik performans belirlenmesi için yaygın şekilde yapılan laboratuvar ve saha testleri genelde yetişkin bireylere yönelik olduğu için çocuklardaki anaerobik uygunluğun belirlenmesi için CRISP testinin çok rahatlıkla kullanılabileceğini ileri sürebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Yaş, Tekrarlı Sprint Yeteneği

COMPARISON OF REPETITIVE AND INTERMITTENT SPRINTING PERFORMANCE (CRISP) TEST ACCORDING TO AGE IN CHILDREN

ABSTRACT

The aim of this study was to compare the repeated and intermittent sprint performance test in children according to the age factor. For this purpose, a total of 146 children (71 girls, 75 boys) aged 9 to 14 participated voluntarily. In the study children's repetitive and intermittent sprinting performans (CRISP) test was used to determine the repeated sprint ability of children. In the evaluation of the obtained data, first of all, normality test was performed and then Kruskal-Wallis H test was used for comparison of non-normally distributed quantitative data between age groups and Conover test was used for post-hoc analyses. The p <0.05 value was considered

statistically significant in the analyses. According to the results of the analysis it was found that there was no statistically significant difference between the running results of the participants in the CRISP test in terms of age groups ($p>0.05$). As a result, it can be said that there is no difference between the running times of the children in the repetitive and intermittent sprinting performance test according to the age groups, since the development processes continue in these age groups and the developments in their anaerobic power and capacity begin to emerge gradually. In addition, we can argue that the CRISP test can be used very easily to determine anaerobic fitness in children, since the laboratory and field tests that are commonly performed to determine anaerobic performance are generally aimed at adults.

Keywords: Child, Age, Repeated Sprinting Ability

GİRİŞ

Anaerobik tarzdaki etkinlikler, kısa süreli ve yüksek yoğunlukta yapılan etkinliklerdir. Kaslarda depolanan glikoz olan glikojen, anaerobik tarzdaki aktiviteler (kısa süreli spor oyunları, ağırlık çalışmaları, sprintler vb.,) esnasında enerji sağlar (Lueder ve Valerie, 2008). Çocukların günlük yaşantılarındaki hareketlerin çoğu, yüksek yoğunlukta ve kısa süreli toparlanma periyodlarına sahip patlayıcı aktivitelerden oluşur. Bu tarzda gerçekleştirilen aktiviteleri uygulayabilmek için anaerobik performans yeterli seviyede olmalıdır (Verschuren ve ark., 2013). Egzersiz yanıtları ve anaerobik kapasitelerine göre çocuklar, yetişkinlerden daha düşük bir anaerobik kas aktivite kapasitesine sahiptir (Kraemer ve ark., 2011). Yetişkin ve çocuklar arasındaki yaş farklılığının, metabolizmaya anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilmiştir. Çocukların daha yüksek bir oksidatif enzime sahip olmasından dolayı, yetişkinlerle kıyaslandığında daha yüksek bir serbest yağ asidi oranını okside edebilmelerini sağlar. Diğer ifadeyle, çocukların metabolik olarak daha yüksek bir oksidatif etkinliğe yatkın olmasından dolayı anaerobik kapasiteleri düşüktür (Porcari ve ark., 2015).

Sprint, 10 saniyelik kısa egzersizler olarak tanımlanabilir (Girard ve ark., 2011). Tekrarlı sprint yeteneği, minimal toparlanma dönemi (30 saniye) ile gerçekleşir (Bunchheit ve Laursen, 2013). Kısa toparlanma ile bir dizi sprint süresi boyunca en iyi koşu performansını üretme becerisine tekrarlı sprint denir (Bishop ve ark., 2011). Çocukların çok yoğun ve kısa süreli etkinliklere katılma olasılığı, daha uzun ve daha az yoğun etkinliklere katılma olasılığına göre daha fazladır (Bailey ve ark., 1995). Gün içindeki oyun ve çocuk sporları genellikle kısa ve yoğun egzersiz yükleri gerektirir (Rowland, 2005). Bu nedenle, çocukların anaerobik performansları, günlük işleyişleri için önemli bir fizyolojik faktör olarak görülmektedir. Anaerobik kapasitenin önemi çocukların yetişkinlere göre daha az anaerobik özelliğe sahip olmasından dolayı sorgulanabilir (Bongers ve ark., 2015).

Yüksek şiddet ve kısa süreli güç verimi yoluyla bir bireyin anaerobik özelliğini belirleyebilmek için laboratuvar ve saha temelli yapılan birçok performans testi veya yöntemi vardır. Ancak, bu yöntem ve testlerin büyük bir çoğunluğu yetişkinlere yönelik olarak tasarlanmıştır ve bu yüzden uygulanabilirlik açısından çocukların performans özelliklerinin değerlendirilmesi için uygun değildirler. Yine de, son zamanlarda Smits-Engelsman ve Bonney (2019) tarafından geliştirilen, 30 metrelik bir alanda 15 saniyelik toparlanma dönemleri ile 6 sprint koşusunun olduğu, tekrarlı ve aralıklı sprint performans testinin (CRISP), çocuklardaki yorgunluk seviyesini ve anaerobik uygunluğu ölçen, geçerlilik ve güvenilirlik katsayısı yüksek bir saha testi olduğu belirtilir. Bu nedenle, şimdiki çalışmanın temel amacı, çocuklarda tekrarlı ve aralıklı sprint performansının yaş faktörüne göre karşılaştırılmasıdır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Bu çalışmaya, 9 ila 14 yaş arasında olan toplam 146 (71 kız ve 75 erkek) ilkokul ve ortaokul öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Çocukların fiziksel özelliklerine yönelik bilgiler tablo 1'de verilmiştir. Bu çalışmadaki çocukların yaşları küçük olduğundan, çalışmaya katılabilmeleri için ailelerinden izin aile onam formu doldurmaları istenmiştir. Çalışmanın genel amacı ile birlikte çalışmada kullanılacak test prosedürü hakkında aileler detaylı bir şekilde bilgilendirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Yaşlarına Göre Boy ve Kilolarına Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Yaş Grupları															
	9				10				11				12			
	IQR		Min	Max	IQR		Min	Max	IQR		Min	Max	IQR		Min	Max
ilo	8(6.5)		4-40		1.5 (7)		4-56		7(8)		7-55		8 (10)		9-56	
oy	36(6.5)		27-150		37.5 (8.75)		27-150		45(4)		31-154		50 (12)		34-164	

Değişken	Yaş Grupları							
	13				14			
	IQR		Min	Max	IQR		Min	Max
ilo	4.5 (11.25)		9-62		4.5 (13.75)		9-65	
oy	53 (9.5)		40-165		64 (6)		53-176	

IQR: Çeyrekler arası genişlik; **Min:** Minimum değer; **Max:** Maksimum değer

Çocuklarda Tekrarlı ve Aralıklı Sprint Performans (CRISP) Testi

Çocukların yorgunluk ve anaerebik güç düzeylerini değerlendirmek için Smits-Engelsman ve Bonney (2019) tarafından geliştirilen çocuklarda tekrarlı ve aralıklı sprint performans (CRISP)

testi, 6 adet 30 metrelik sprint koşusundan meydana gelir. Bu test, çocukların bir noktadan diğer noktaya mümkün olduğu kadar hızlı koşabilmesini gerektirir. Tamamlanan her koşudan sonra 15 saniyelik bir toparlanma dönemi vardır. Test yapılmadan önce çocuklara 5 dakika süresince bir ısınma çalışması uygulandı ve testin nasıl yapılması gerektiğine yönelik çocuklara kapsamlı açıklama yapıldı. Buna ilaveten, test prosedürü çocuklara uygulama olarak gösterildi.

BULGULAR

Katılımcıların yaş gruplarına göre CRISP testinde koşu değerlerinin karşılaştırılması tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların yaşlarına göre CRISP testindeki koşu sonuçlarının karşılaştırılması

Değişkenler	Yaş Grupları																		-değeri
	9			10			11			12			13			14			
	IQR		in-Max	IQR		in-Max	IQR		in-Max	IQR		in-Max	IQR		in-Max	IQR		in-Max	
oşu 1	6.12a	(0.90)	7.23	6.14a	(0.75)	7.33	6.16a	(0.72)	7.69	6a	(0.49)	6.81	5.93a	(0.47)	6.8	6.21a	(0.808)	6.77	.604
oşu 2	6.13a	(0.68)	7.1	6.52a	(1.07)	8.3	6.19a	(0.72)	7.81	6.2a	(0.78)	7.13	6.19a	(0.86)	6.98	6.26a	(0.418)	6.98	.562
oşu 3	6.28a	(0.81)	8.3	6.59a	(0.75)	8.43	6.4a	(0.68)	8.28	6.31a	(0.53)	7.19	6.29a	(0.41)	7.1	6.40a	(0.542)	7.8	.162
oşu 4	6.39a	(0.71)	8.12	6.45a	(0.73)	8.17	6.43a	(0.56)	8.44	6.34a	(0.47)	7.06	6.4a	(0.665)	7.78	6.25a	(0.42)	8.53	.864
oşu 5	6.40a	(0.84)	7.9	6.56a	(1.14)	8.98	6.5a	(0.62)	9.16	6.38a	(0.53)	8.1	6.45a	(0.67)	7.49	6.40a	(0.2297)	8.06	.580
oşu 6	6.23a	(0.97)	8.36	6.66a	(1.10)	9.45	6.6a	(0.83)	8.97	6.5a	(0.69)	7.97	6.61a	(0.45)	7.5	6.49a	(0.39)	8.73	.278

IQR: Çeyrekler arası genişlik; **Min:** Minimum değer; **Max:** Maksimum değer

Her bir satırda aynı harfi içermeyen grup kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır (Conover test; $p<0.05$).

SONUÇ

Tablo 2 incelendiğinde, farklı yaş grubundaki öğrencilerin tekrarlı ve aralıklı sprint performans (CRISP) testindeki koşu mesafeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülür ($p>0.05$).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çocukların egzersiz performansı, artan vücut kütlelerini minimal zaman diliminde belirlenen mesafelerde hareket ettirmelerini gerektiren atletik etkinliklerde bile yaşla birlikte istikrarlı bir şekilde iyileşir (Armstrong ve Welsman, 2007). Yaş faktörünün çocuklarda, anaerobik glikoliz, fosfruktokinaz ve laktik asit düzeyi gibi metabolik olaylarda etkisi vardır (Jurimae ve Jurimae, 2001). Anaerobik güç, çocukların becerilerini önemli düzeyde belirleyen bir etkendir (Smits-Engelsman ve Bonney, 2019). Somatotip özelliklerin anaerobik performans üzerinde bir etkisi olduğu ileri sürülmüştür (Ryan-Stewart ve ark., 2018). Ayrıca, Smits-Engelsman ve Bonney (2019) tarafından yapılan araştırmada, çocuklarda tekrarlı ve aralıklı sprint performans testinin (CRISP) yorgunluğu ortaya çıkartıp çıkartmayacağı incelenmiştir ve CRISP testinin çocuklarda yorgunluk oluşturduğu ve anaerobik güç düzeyini ölçebildiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak, bu yaş gruplarındaki gelişim süreçlerinin devam etmesi ve anaerobik güç ve kapasitelerindeki gelişimlerin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamasından dolayı, çocukların tekrarlı ve aralıklı sprint performans testindeki koşu zamanları arasında yaş gruplarına göre bir farklılık çıkmadığı söylenebilir. Ayrıca, anaerobik performans belirlenmesi için yaygın şekilde yapılan laboratuvar ve saha testleri genelde yetişkin bireylere yönelik olduğu için çocuklardaki anaerobik uygunluğun belirlenmesi için CRISP testinin çok rahatlıkla kullanılabileceğini ileri sürebiliriz.

KAYNAKLAR

Armstrong N, Welsman JR. (2007). Egxercise metabolism. In Armstrong N. (Editor). Pediatric exercise physiology (pp. 71-98), China: Churchill Livingstone Elsevier.

Bailey RC, Olson J, Pepper SL, Porszasz J, Barstow TJ, Cooper DM. (1995). The level and tempo of children's physical activities: an observational study. Medicine and Science in Sports and Exercise, 27(7): 1033-1041.

Bishop D, Girard O, and Mendez-Villanueva A. (2011). Repeated-sprint ability - Part II: Recommendations for training. Sports Medicine, 41: 741-756.

Bongers BC, Werkman MS, Blokland D, Eijsermans MJ, Van der Torre P, Bartels B, Takken T. (2015). Validity of the pediatric running-based anaerobic sprint test to determine anaerobic performance in healthy children. Pediatric exercise science, 27(2), 268-276.

Buchheit M, Laursen PB. (2013). High-intensity interval training, solutions to the programming puzzle. Sports Medicine, 43(5): 313-338.

Girard O, Mendez-Villanueva A, Bishop D. (2011). Repeated sprint ability - Part I: Factors contributing to fatigue. Sports Med 41: 673-694.

Jürimae T, Jürimae J. (2001). Growth, physical activity, and motor development in prepubertal children. United State: CRC Press.

Lueder R, Valerie J. (2008). Ergonomics for Children Designing products and places for toddlers to teens. London: Taylor & Francis Group.

Kraemer WJ, Fleck SJ, Deschenes MR. (2011). Exercise physiology: integrating theory and application. Chine: Lippincott Williams &Wilkins.

Porcari JP, Bryant CX, Comana F. (2015). Exercise physiology. United State: FA Davis Company.

Rowland TW. (2005). Short-burst activities and anaerobic fitness. In Rowland TW. (editör). Children's exercise physiology (pp. 165-180). United State: Human Kinetics.

Ryan-Stewart H, Faulkner J, Jobson S. (2018). The influence of somatotype on anaerobic performance. PloS one, 13(5), e0197761.

Smits-Engelsman BC, Bonney E. (2019). Children's repetitive and intermittent sprinting performance (CRISP) test: A new field-based test for assessing anaerobic power and repeated sprint performance in children with developmental coordination disorder. Research in developmental disabilities, 93, 103461.

Verschuren O, Maltais DB, Douma-Van RD, Kruitwagen C, Ketelaar M. (2013). Anaerobic performance in children with cerebral palsy compared to children with typical development. Pediatric Physical Therapy, 25(4), 409-413.

ÇOCUKLARDA MERDİVEN ÇEVİKLİK TESTİNİN CİNSİYETE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Bilgin ATAŞ [1], İbrahim CAN [2]

[1] Iğdır Gödekli Ortaokulu, e-mail: bilginatas76@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3823-0250

[2] Iğdır Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, e-mail: ibrahimcan_61_@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-2050-1473

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, çocuklarda merdiven çeviklik testinin cinsiyete göre karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, yaşları 9 ila 14 arasında değişen toplam 146 çocuk (71 kız ve 75 erkek) çalışmaya gönüllü katıldı. Çalışmada, çocukların çeviklik özelliğini belirlemek için merdiven çeviklik testi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, öncelikle normallik testi yapıldı ve sonra cinsiyetler arasındaki karşılaştırmalar için normal dağılıma sahip olmayan nicel verilerde Mann-Whitney U testi, normal dağılıma sahip olan nicel verilerde ise Bağımsız örneklem t test kullanıldı. Analizlerde p <.05 değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Analiz sonuçlarına göre erkek ve kızların çeviklik değeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu bulundu. Grup ortalamalarına göre karşılaştırdığımızda, çeviklik testindeki tüm parametrelerde kızlara göre erkeklerin daha yüksek ortalamalara sahip olduğu sonucuna ulaşıldı. Cinsiyetleri kendi içinde incelediğimizde hareketler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı bulundu (p>0.05). Sonuç olarak, gelişim dönemi devam eden ve cinsiyetler arası farklılıkları ortaya çıkmaya başlayan erkek ve kız çocuklarında çeviklik özelliğinin erkek çocuklarında daha iyi olduğu, bu farklılığın ise erkek çocukların rutin çocukluk oyunlarında yaptıkları işlerin daha fazla hız ve dönüşleri içermesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Cinsiyet, Çeviklik

COMPARISON OF STAIR AGILITY TEST IN CHILDREN BY GENDER

ABSTRACT

The aim of this study was to compare the stair agility test in children according to gender. For this purpose, a total of 146 children (71 girls and 75 boys) aged 9 to 14 participated voluntarily. In the study, ladder agility test was used to determine the agility of children. In the evaluation of the data, firstly normality test was performed and then Mann Whitney U test was used for non-normally distributed quantitative data and Independent two-sample t-test was used for normally distributed quantitative data p <.05 value was considered statistically significant in all analyses. According to the results of the analysis, it was found that there was a statistically significant difference between the agility values of boys and girls. When we compared the

genders according to the group averages, it was concluded that the males had higher averages than the females in all parameters in the agility test. When we examined the genders within themselves, it was found that there was no statistically significant difference between the movements ($p>0.05$). As a result, it can be argued that the agility feature of boys and girls whose developmental period continues and the differences between the sexes begin to emerge are better in boys, and that this difference is due to the fact that the tasks performed by boys in routine childhood games involve more speed and turns.

Keywords: Child, Gender, Agility

GİRİŞ

Hareket, insanın çevresiyle etkileşiminin birincil aracıdır. Çocuklar oyun, spor ya da eğlence etkinlikleri esnasında kısa süreli yüksek yoğunluklu etkinliklere girerler (Bailey ve ark., 1995; Verschuren ve ark., 2007). Çocuklar, rutin çocukluk oyun aktivitelerinde başarılı olabilmek için yaptıkları işlerin çoğu hız ve dönüşleri içerdiğinden, optimal düzeyde çevikliklerini geliştirmesi gerekir (Verschuren ve ark., 2010). Bu nedenle, çocukluk döneminde çeviklik performansının doğru şekilde değerlendirilmesi ve eğitilmesi ihtiyacını vurgulamaktadır (Smits-Engelsman ve ark., 2019).

Çeviklik, bir bireyin hızlı bir şekilde koşma ve yön değiştirme yeteneği olarak tanımlanır (Lloyd ve ark., 2013). Ancak, Sheppard ve Young (2006) tarafından çevikliğin iki önemli bileşenden meydana gelen karmaşık bir beceri olduğunu açıklamak için yön değiştirme hızı ve algısal ya da karar verme becerileri olmak üzere bir model geliştirildi. Yön değiştirme hızı, koşu yolunda belirli bir konum etrafındaki dönmeyi gerektiren planlanmış hareketlerin uygulanmasını içerir. Algısal veya karar verme becerileri ise bireyin bir dış uyarana tepki verme ve hareket yönünü, hızını ve kesinliğini olabildiğince çabuk değiştirme kapasitesini yansıtır. Bu model çevikliği, genellikle düz sprintler veya zikzak şeklinde ileri geri koşma gibi etkinliklerde görülen önceden planlanmış hareketlerden ziyade öngörülemeyen olaylarla karakterize edilen açık motor beceri olarak ifade eder (Serpell ve ark., 2011). Ayrıca, çeviklik için antropometrik özellikler (vücut kitle indeksi vb.,), bacak kası özellikleri (kas gücü), anaerobik kapasite ve motor koordinasyon gibi çeşitli fiziksel özelliklerin de önemli düzeyde etkisi olduğu belirtilir (Sheppard ve Young, 2006; Serpell ve ark., 2011). Buradan hareketle çeviklik testlerinin bütün bu özellikleri ölçme özelliğine sahip olması gerekir ama ne yazık ki mevcut testler çevikliğin bu önemli unsurlarının çoğuna gerekli önemi vermemiştir (Smits-Engelsman ve ark., 2019). Çevikliği değerlendirmek için 505 çeviklik testi, T-çeviklik testi, illinois çeviklik testi, 10x5 metre çeviklik testi ve altıgen çeviklik testi gibi birçok saha temelli çeviklik testi mevcuttur. Bu testler, büyük çocuklarda ve

yetişkinlerde olduğu kadar sporcu kadın ve erkeklerde de kullanılmış (Raya ve ark., 2013) ve testlerin çoğunun farklı popülasyonlarda iyi güvenilirlik ve geçerliliğe sahiptir (Serpell ve ark., 2011; Hackana ve ark., Bonney ve ark., 2019).

Çocuklar, günlük aktiviteler esnasında bazı dış uyaranlara tepki olarak hız ve yön değişikliği gibi durumlarla karşılaşır. Örneğin, çocuklar oyun alanında akranlarıyla oynarken, hızlarını ve yönlerini düzenlemeleri ve onlara çarpmaktan veya nesnelerin üzerinden düşmekten kaçınmak için başkalarının hareketlerini tahmin etmeleri beklenir. Çocuğun doğal ortamında bu görevini başarılı şekilde karşılamak için çocuğun çeviklikle ilgili hem fiziksel hem de algısal becerilerini geliştirmesi önemlidir. Bu bakımdan çeviklik özelliğini değerlendirme testleri, gerçek dünya bağlamlarında optimal çeviklik performansı için gerekli kritik unsurları değerlendirmeye uygun hale getirmek için işlevsel olarak yönlendirilmelidir. Çevikliğin tüm hayati unsurlarını içeren bir çeviklik testinin çocuklar için anlamlı olması daha olasıdır ve görev özgüllüğünü artırabilir. Yüksek geçerlilik ve güvenilirlikten dolayı, merdiven çeviklik testinin çocuklarda kullanılması daha uygundur (Smits-Engelsman ve ark., 2019). Bu nedenle, şimdiki çalışmanın genel amacı, çocuklarda merdiven çeviklik testinin cinsiyet faktörüne göre karşılaştırılmasıdır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Bu çalışmaya, yaşları 9 ila 14 arasında değişen toplam 146 çocuk (71 kız ve 75 erkek) gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların fiziksel özelliklerine yönelik bilgiler tablo 1'de verilmiştir. Bu çalışmaya dahil olan çocukların yaşları küçük olmasından dolayı, çalışmaya katılabilmeleri için ailelerinden izin aile onam formu doldurmaları istenmiştir. Çalışmanın genel amacı ile birlikte çalışmada kullanılacak test prosedürü hakkında aileler detaylı bir şekilde bilgilendirilmiştir.

Merdiven Çeviklik Testi

Çeviklik merdiven çalışmaları genellikle futbol, ragbi, netbol gibi takım sporlarında mücadele eden oyuncuları antrene etmek için yaygın bir şekilde kullanılır. Bu uygulamaların amacı, ayak hızını ve yerleşimini, çeviklik özelliği ve koordinasyonu geliştirmektir. Merdiven çeviklik testi 4 metre uzunluğunda ve tüm kareler eşit boyutlara sahip olan on (10) adet 3 cm'lik geniş sarı çubuk 36 cm ile ayrılmıştır. Her drilin kendine özgü bir uygulanış şekli vardır. Genel olarak bu driller; merdivenler arasında ileri, geri, dikey veya yatay olarak merdiven basamaklarını tek ya da çift ayakla basıp olabildiğince hızlı biçimde uygulanmasına dayanır. Merdiven basamakları toplamda 14 kareden oluşur. Başla komutuyla birlikte çocukların gerekli adımlamaları yaparak

ileri doğru hareket etmesi istenir. Her bir katılımcıya 5 hareket için 2 tekrar uyguladı. Hareketler arasında çocuklar 30 saniye dinlenme gerçekleştirdi. Testin başlangıcından bitişine kadar geçen süre kaydedildi. Test sırasında gerçekleşen hatalar sonrası test tekrar edildi.

İstatistiksel Analiz

Nicel verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile değerlendirildi. Erkek ve kızlar arasındaki karşılaştırmalarda normal dağılım göstermeyen nicel veriler için Mann-Whitney U testi ve normal dağılım gösteren nicel veriler için ise Bağımsız iki örneklem t testi kullanıldı. Bütün analizlerde p <0.05 değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Kız ve erkek çocukların cinsiyetlerine göre yaş, boy ve kilolarına yönelik tanımlayıcı istatistik değerleri tablo 1'de, çeviklik değerlerinin karşılaştırılması ise tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyete göre katılımcıların yaş, boy ve kilolarına yönelik tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Grup				*p*-değeri
	Erkek (n=75)		Kız (n=71)		
	Ortanca (IQR)	Min-Max	Ortanca (IQR)	Min-Max	
Yaş	12 (3)	(9-14)	11(2)	(9-14)	0.053
Kilo	35 (15.5)	(24-65)	37 (15.5)	(24-62)	0.919
Boy	147 (17)	(127-176)	145 (13.5)	(127-168)	0.068

IQR: Çeyrekler arası genişlik; **Min:** Minimum değer; **Max:** Maksimum değer.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre çeviklik değerlerinin karşılaştırılması

Değişken	**Grup**				***p*-değeri**
	Erkek		**Kız**		
	Ortanca (IQR)	**Min-Max**	**Ortanca (IQR)**	**Min-Max**	
Ayak Değişimi	9.5a (2.805)	(6.82-20.23)	10.13b (2.955)	(7.4-271.74)	**0.015**

Tek Ayak	10.56a (2.115)	(7.16-15.28)	10.93b (2.45)	(8.45-253.11)	**0.025**
Çift Ayak	9.75a (2.05)	(7.45-14.97)	10.9b (1.95)	(8.64-253.11)	**<0.001**
İç ve Dış	9.88a (2.74)	(7-15.41)	10.6b (2.19)	(7.4-88.86)	**0.002**
Bel	9.6a (2.965)	(5.81-13.76)	10.46b (2.1)	(7.31-15.75)	**0.004**

IQR: Çeyrekler arası genişlik; **Min:** Minimum değer; **Max:** Maksimum değer.

SONUÇLAR

Tablo 2 incelendiğinde, erkekler ve kızların çeviklik değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülür ($p<0.01$). Grup ortalamalarına göre katılımcıları incelediğimizde ise kızlarla kıyaslandığında erkeklerin çeviklik değerlerinin daha yüksek ortalamalara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çeviklik testinde değerlendirilen bütün parametreler için aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Cinsiyetleri kendi içinde incelediğimizde, hareketler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı elde edilmiştir ($p>0.05$).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çocukluk dönemi özellikleri incelendiğinde ergenliğe kadar oluşan süreçte cinsiyetler arasında çok büyük farklılıklar gözlenmemiş ve bunun nedeni olarak cinsiyete özgü hormon salınımının ergenlik döneminde ortaya çıkması gösterilmiştir. Erkekler daha çok kaba becerilerde iyi iken kızlar daha çok ince motor becerilerde yeteneklidir. Çeviklik yeteneği, kaba motor becerilerin baskın olduğu bir özelliktir. Ölçümlerin alındığı sosyal yapıda incelendiğinde kız çocuklarının erkeklere göre daha az sportif etkinliklerde yer aldığı ve bu etkinin erkeklerin skorları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak, gelişim dönemi devam eden ve cinsiyetler arası farklılıkları ortaya çıkmaya başlayan erkek ve kız çocuklarında çeviklik özelliğinin erkeklerde daha iyi olduğu, bu farklılığın ise erkek çocuklarının daha fazla sportif etkinliklerde yer alması ve rutin çocukluk oyunlarında yaptıkları aktivitelerin daha fazla hız ve dönüşleri içermesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

Bailey RC, Olson JO, Pepper SL, Porszasz JA, Barstow TJ, Cooper DM. (1995). The level and tempo of children's physical activities: an observational study. Medicine and Science in Sports and Exercise, 27(7):1033-1041.

Bonney E, Aertssen W, Smits-Engelsman B. (2019). Psychometric properties of field-based anaerobic capacity tests in children with Developmental Coordination Disorder. Disability and Rehabilitation, 41(15): 1803-1814.

Hachana Y, Chaabène H, Nabli MA, Attia A, Moualhi J, Farhat N, Elloumi M. (2013). Test-retest reliability, criterion-related validity, and minimal detectable change of the Illinois agility test in male team sport athletes. Journal of Strength and Conditioning Research, 27(10): 2752-2759.

Lloyd RS, Read P, Oliver JL, Meyers RW, Nimphius S, Jeffreys I. (2013). Considerations for the development of agility during childhood and adolescence. Strength and Conditioning Journal, 35(3): 2-11.

Raya MA, Gailey RS, Gaunaurd IA, Jayne DM, Campbell SM, Gagne E, Manrique PG, Muller DG, Tucker C. (2012). Comparison of three agility tests with male servicemembers: Edgren side step test, T-test, and Illinois agility test. Journal of Rehabilitation Research and Development, 50(7): 951-960.

Serpell BG, Young WB, Ford M. (2011). Are the perceptual and decisionmaking components of agility trainable? A preliminary investigation. Journal of Strength and Conditioning Research, 25(5): 1240-1248.

Sheppard JM, Young WB. (2006). Agility literature review: classifications, training and testing. Journal of Sports Science, 24(9): 919-932.

Smits-Engelsman B, Aertssen W, Bonney E. (2019). Reliability and validity of the ladder agility test among children. Pediatric Exercise Science, 31(3), 370-378.

Verschuren O, Takken T, Ketelaar M, Gorter JW, Helders PJ. (2007). Reliability for running tests for measuring agility and anaerobic muscle power in children and adolescents with cerebral palsy. Pediatric Physical Therapy, 19(2): 108-115.

Verschuren O, Bloemen M, Kruitwagen C, Takken T. (2010). Reference values for anaerobic performance and agility in ambulatory children and adolescents with cerebral palsy. Development Medicine and Child Neurology, 52(10): 222-228.

YÖNETİM YAZININDA DİJİTAL LİDERLİK: BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Dr. Ahmet ALP ÖZBALCI[1], Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selman KOBANOĞLU[2]

[1] Samsun Üniversitesi, Rektörlük (Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)

aalpozbalci@samsun.edu.tr-0000-0002-9539-844X

[2] Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,

mehmet.kobanoglu@samsun.edu.tr-0000-0003-0891-6016

ÖZET

Küreselleşen dünyada, değişimin bu denli hızlı yaşandığı ve kendini hissettirdiği başka bir dönem olmamıştır. Günümüz gereksinimleri örgütlerin dijitalleşerek değişmesini, iş süreçlerinin ise dijital dönüşüme yönelmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu durum klasik liderlik tarzlarını da dönüştürerek "dijital lider" kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijital lider, yenilikçi, evrensel bakış açısına ve kültürel esnekliğe sahip, iş birliğini önemseyen, dijital beceriler açısından yetkinlik özelliklerine sahip yöneticiler olarak ifade edilebilir. Küresel rekabette dijital dönüşümün başarısında dijital liderin rolü ve etkisi birçok araştırmaya konu olmuştur. Bunun yanı sıra dijital dönüşüm süreçlerinde yaşanan gelişmeler liderlik yaklaşımını da dönüştüreceğinden dolayı bu alanda yapılan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı dijital liderlik konusunda alanyazında yer alan yayınların bibliyometrik bir analizini yapmak, konunun araştırmacılar tarafından ne ölçüde ele alındığını belirlemektir. Bu amaçla Web of Science (WOS) veri tabanında yer alan dijital liderlik konusunda yapılan yayınlar tespit edilerek, bu yayınlara ilişkin veriler derlenmiştir. Bu amaçla "topic" başlığı altında yapılan WOS taramasında dijital liderlik konusunda 119 yayının yer aldığı ve bu yayınların 28'inin yönetim alanında yapıldığı görülmüştür. VOSviewer programı aracılığıyla yapılan analizlere göre, ilk yayının 2014 yılında Ahlquist tarafından kaleme alındığı görülmüştür. Analiz kapsamındaki çalışmalara son sekiz yılda toplam 229 atıf yapılmış ve veri tabanında en sık atıf alan (n=94) El Sawy ve arkadaşları (2016) tarafından yayınlanan makale olmuştur. Yayınların 19'u makale, 7'si bildiri, 2'sinin kitap bölümü ve bunların içinde 1 yayının erken görünüm olduğu belirlenmiştir. Yapıldığı ülkelere göre değerlendirildiğinde 6 yayınla ABD ilk sırada yer alırken analiz kapsamında Türkiye'den sadece 1 yayın (2022) bulunmaktadır. WoS kategorilerine göre değerlendirildiğinde 8 yayının işletme, 6 yayının uygulamalı psikoloji, 3 yayının bilgi ve belge yönetimi alanında yapıldığı tespit edilmiştir. Dijital dönüşüm sürecinin başarısındaki önemli etkenlerden birisi olan üst yönetim ve bu dönüşümü yöneten dijital liderleri destekleyecek yazına olan ihtiyaç göz önüne alındığında, konunun araştırılmaya açık bir alan olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Liderlik, Yönetim, Bibliyometrik Analiz, Web of Science, Vosviewer

GİRİŞ

Dijital yıkım, toplumda ve iş hayatında çağın gerekliliklerileriyle zorunluluk hâline gelen dijital teknolojilerin, dijitalleşmenin ve dijital dönüşümün etkisiyle var olan süreçlerin ortadan kaldırılması veya yeniden tasarlanması şeklinde düşünülebilir. Gelenekselleşen hatta tabu hâline gelen alışkanlıkların dijitale aktarılması için işletmeleri harekete geçiren bir mecburiyet olmuştur. Salgın dönemi, insanlığın ve iş hayatının tüm fonksiyonları ile sosyal mesafe oluşturmak amacıyla hastalığın bulaşmasını engellemek amacıyla karantina tedbirlerinin alındığı bir dönemdir. Yaşanan krizinle hayatın tüm fonksiyonları çevrim içi hâle dönüştürülme gerekliliği dijital yıkımı başlatmıştır. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm, Covid-19 küresel salgınından kaynaklanan sorunların çözümünde önemli rol oynamıştır. Başta çalışanlar olmak üzere kuruluşların can simidi hâline gelen dijitalleşme karantina döneminde klasik çalışma ve üretim yöntemlerini yeniden yapılandırmıştır. Salgın, dünyayı her anlamda analog etkileşimden dijital dünyaya yönelmeye mecbur bırakmıştır (Faraj vd., 2021). Bu yeni deneyim uzaktan, dağınık ve alışılmışın dışında çalışma tarzını oluştururken yeni bir yönetim anlayışını da beraberinde getirmiştir. Salgın öncesi dönemde kısmi olarak bazı kuruluşlarda kullanılan dijital teknolojilerin insanlık hayatının önemli bir parçası hâline gelmesiyle yöneticilerin tüm iş süreçlerini dijitalleştirmeye ve dijital dönüşüm süreçlerini de geliştirmeye zorunlu bırakmıştır. Böylelikle dijital dünya, gerçek dünyayı merkezi olmayan bir küreye, insanlığı mekândan bağımsız yaşamaya ve çalışmaya zorlayan bir dönüşüm deneyini salgın sürecinde başlatmıştır (Fenwick v, 2021).

Salgın öncesi dönemde yapılan küresel araştırmalar birçok kuruluş tarafından başlatılan dijital dönüşüm projelerinin yaklaşık %70 oranında başarısız olduğunu göstermektedir (McKinsey, 2015). Bu durum salgın sürecinde tersine dönerek hızlı bir şekilde tasarlanan projelerin doğru liderlik ile birlikte güçlü bir takım çalışması ile ortalama 5,3 yıl kadar zaman kazanılarak tamamlandığını göstermektedir (Twillo,2020). Dijital dönüşüm, insanların çalışma, düşünme ve etkileşim kurma tarzını yeniden şekillendiren bir strateji dönüşümüne yol açmaktadır (Nagel, 2020). Salgın döneminde hızını arttıran dijitalleşme ve dijital dönüşüm faaliyetleri günümüzde başarılı örnekleriyle çalışma hayatına entegre olmaya devam etmektedir. Hâlihazırda devam eden bu büyük değişimin kuruluşları nasıl etkileyeceğini şu an için kimse öngörememektedir (Wade ve Shan, 2020). Ayrıca, dijital dönüşüm süreçlerinin tamamlanması tek başına bir başarı olmayıp zaman içinde gelişmesi, devamlılığı ve sürdürülebilir olması beklenmektedir. Bu bağlamda sürecin ihtiyaç duyduğu istikrarı sağlayabilecek, gelişmenin ve sürekliliğin arttırılmasında aktif rol alabilecek yönetim uygulamalarının da dönüştürülmesi ve dijital dünya becerilerine sahip olması gerekmektedir. Yeni normal (salgın sonrası dönem) ile dünyanın rotasının ne yöne doğru olduğu tahmin edilemediğinden dolayı salgın süreci liderler için yeni bir eğitim ve büyük bir sınav olmaktadır (Dirani vd, 2020). Dijital dönüşüm kültürünü benimsemiş, sürecin doğasına uyum sağlamayı başarmış ve bu büyük sınavdan başarı ile çıkmış liderleri “dijital lider” olarak adlandırmak mümkündür. Salgın ve yeni normal döneminde büyük bir krizi ve dönüşüm sürecini yöneten dijital liderler, kuruluşlarını salgın dönemindeki belirsizlikten kurtararak krizle başa çıkmayı başarmışlardır (Fenwick vd, 2021).

Salgının ne olduğunu bilmediğimiz dönemlerde de kuruluşların büyük bir bölümü iş süreçlerindeki birçok işi dijitalleştirmiş ve kullanılan dijital teknolojileri (donanım-yazılım) daha verimli kullanmaya yönelik adımlar atmışlardır. Ancak bu adımların tamamını dijital dönüşüm olarak değerlendirmek mümkün değildir. Salgın sürecinde liderlerin bu durumu farklı bir bakış açısıyla ele aldığı görülmektedir. Dijital liderlik, kriz döneminde kuruluşların modernize edilmesinde ve sürecin başarılı bir şekilde gelişim göstermesinde kilit role sahiptir. Kriz döneminde yaşanan zorluklar karşısında dijital liderlik yetkinliklerinin ve özelliklerinin ne derece önemli olduğu anlaşılmıştır (Peng, 2021)(Kane vd, 2019). Dijital lider, yenilikçi, evrensel bakış açısına ve kültürel esnekliğe sahip, iş birliğini önemseyen, dijital beceriler açısından yetkinlik özelliklerine sahip yöneticiler olarak ifade edilebilir.

Dijital liderlik kavramının birey olarak yöneticiyi, iş süreçlerindeki değişimi, başarıyı ve sürdürebilirliği ne şekilde etkilediği birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışma, dijital liderlik kavramını araştırmalarında konu edinen yazarlar ve eserleriyle ilgili geçmişe dönük bilgilerin yer aldığı bir bibliyometrik analiz araştırmadır. Bibliyometrik analizlerde, materyali incelemek ve araştırma alanını öznel ve önyargı barındırmadan haritalamak için kullanılan nicel bir yaklaşımdır (Zupic ve Cater, 2015). Konu ile ilgili yazındaki en etkili çalışmaları, üretkenliği yüksek yazarları, en fazla kullanılan anahtar kelimeleri, ilişkili diğer parametreleri ve baskın sonuçları ortaya çıkarmayı sağlaması bakımından bibliyometrik analizler önemlidir. Ayrıca elde edilen verilerin ağ analizine tabi tutularak görselleştirilmesi araştırma sonuçlarını desteklemektedir. (Cobo vd., 2011).

Çalışmanın Amacı

Dijital liderlik kavramının günümüz örgütlerinin vazgeçilmezi olan dijital dönüşümdeki rolüne dair bilgiler giriş kısmında genel hatları ile ifade edilmiştir. Dijital liderlik, son yıllarda öne çıkan bir kavram olmasına rağmen kavramın evrimine yönelik çok az sayıda geriye dönük çalışma yapılmıştır. Çalışma, dijital liderlik konusunun yazında ne derece ele alındığını, konunun hangi diğer anahtar kelimelerle çalışıldığını, evrimsel gelişimini belirleyebilmeyi ve alanda ortaya çıkabilecek yeni yaklaşımlara ışık tutabilmeyi amaçlamaktadır.

1. YÖNTEM

Araştırma bibliyometrik veriler üzerinde nicel tekniklerin uygulanmasını içeren bibliyometrik (Donthu vd., 2021) metodoloji ile yürütülmüştür. Bibliyometri ilk defa Pritchard (1969) tarafından "*yazılı iletişim süreçlerine, bir disiplinin doğasına ve gelişim seyrine ışık tutmak amacıyla matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitaplara ve diğer iletişim araçlarına uygulanması*" olarak tanımlanmaktadır (Broadus, 1987; Welsh, 2015). Bibliyometrik analizler; bibliyografik materyalleri yazar, yayın türü, kurum, ortak kelimeler ve ülkeler dâhil olmak üzere farklı değişkenlere göre sınıflandırmak için yürütülen kullanışlı bir analiz türüdür (Merigó vd., 2015).

Araştırmada analize tabi tutulacak verileri elde etmek amacıyla Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılmıştır. WoS, akademik yayınları sistematik olarak sınıflandıran ve bibliyometrik araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri tabanıdır. Çalışma için yapılan dizin aramasında "dijital liderlik" kavramının literatürde yaygın olarak kullanılan karşılığı "digital leadership"

kelimesi "topic" başlığı altında arattırılmış ve 119 yayına ulaşılmıştır. Ulaşılan yayınların 28'inin yönetim (managment) alanında yapıldığı görülmüş olup araştırma VOSviewer programı kullanılarak yürütülmüştür. Çalışma kapsamında yönetim alanındaki 28 yayından birincisinin yayın tarihi olan 2014 yılı başlangıç olarak kabul edilmiştir. Araştırmada, 2014 ve 2022 (Aralık) yılları arasında kamuya açık olan WoS veri tabanındaki veriler kullanılmış olup bir canlı ve/veya canlı gurubu üzerinde araştırma, gözlem, anket ve benzeri uygulamalar içermediğinden etik kurul izni gerektirmemektedir.

2. BULGULAR

Araştırmanın bulguları incelendiğinde, dijital liderlik konusunda veri tabanında yer alan ilk yayının 2014 yılına ait olduğu gözlemlenmiştir. 2014 yılından araştırmanın yürütüldüğü 20 Aralık 2022 tarihine kadar arama kriterlerindeki kısıtlamalara uygun WoS veri tabanındaki 119 çalışmadan 28'inin yönetim alanında olduğu tespit edilmiştir. Veri tabanında listelenen 28 araştırmanın ile ilgili olarak gerek yayın sayısının azlığı gerekse ilk yayının 2014 yılında üretilmesinden dolayı zaman kısıtlamasına gerek duyulmamıştır.

WoS kategorileri açısından bakıldığında toplam 28 yayından 8 yayının işletme, 6 yayının uygulamalı psikoloji, 3 yayının bilgi ve belge yönetimi alanında yapıldığı tespit edilmiştir. Konunun sıklıkla işlendiği diğer kategoriler ise, eğitim araştırmaları (n=2), endüstriyel mühendislik (n=2) şeklinde sıralanırken diğer yayınların kadın araştırmaları, bilgisayar bilimleri, psikoloji eğitimi gibi alanlarda da çalışıldığı saptanmıştır. Yayın türleri bakımından yapılan sıralamada makale sayısının 19, bildiri sayısının 7 ve kitap bölümü sayısının ise 2 olduğu görülmüştür.

2.1.Yıllara Göre Yayın ve Alıntı Sayılarına İlişkin Bilgiler

Dijital liderlik konusunda WoS veri tabanında yer alan ilk yayın 2014 yılında Ahlquist tarafından yayınlamış olup 11 defa alıntılanmıştır. Ahlquist'in kaleme aldığı "*Trending Now: Digital Leadership Education Using Social Media And The Social Change Model*" adlı makalesinde; sosyal medya uygulamalarının olumlu sosyal değişim için bir araç olarak incelenmesi, dijital liderler için çevrim içi öz farkındalığın gelişimi ve dijital yetkinliklerin süreçlere yansıtılması için Sosyal Değişim Modeli'nin uyarlanması konularına değinilmiştir. Ayrıca en sık atıf alan (n=94) eser olarak El Sawy ve arkadaşları (2016) tarafından yayınlanan "*How LEGO Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership*" adlı makaledir. Çalışma, LEGO Group adlı sektör lideri bir firmanın on yıllık dijitalleşme yolculuğu ve kazandığı tecrübeleri, dijital liderlik için kurumsal yetenekleri geliştirmeye yönelik içgörüleri ve tavsiyeleri ifade ettikleri bir çalışma olduğu görülmüştür. Dijital liderlik konusunda 2014 ve 2022 (Aralık) yılları arasında WoS veri tabanında indekslenen yayınları ve yıllar itibarı ile yapılan alıntılar Görsel 1'de gösterilmektedir.

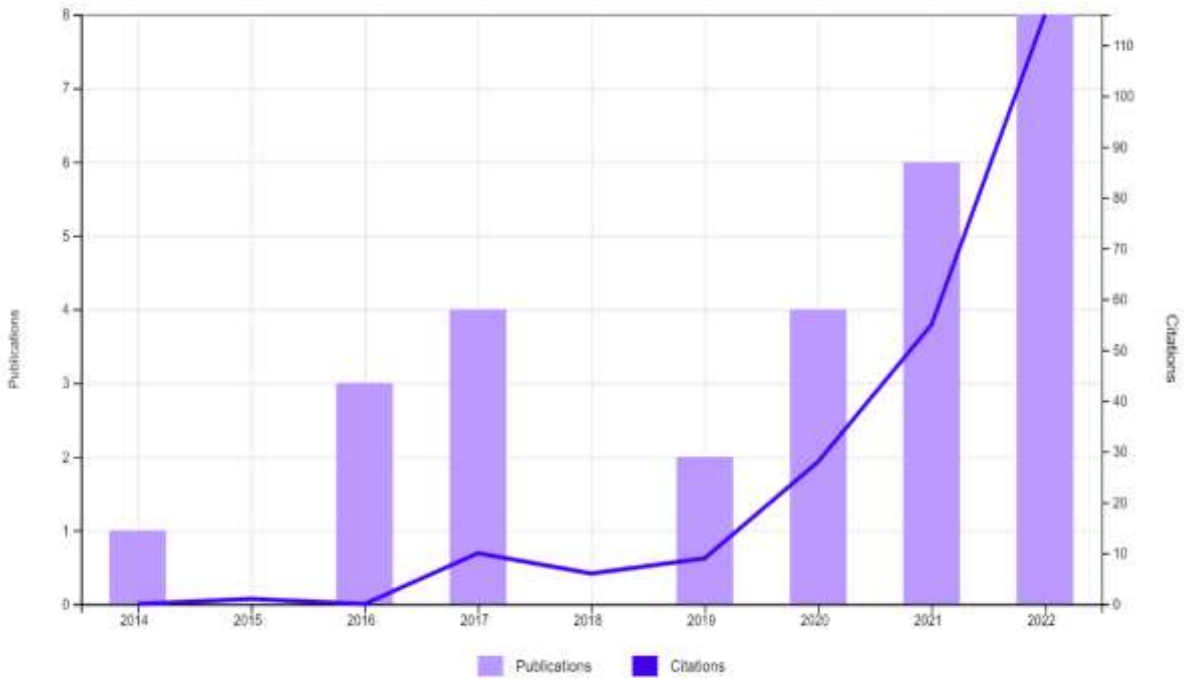

Görsel 1. Yıllara Göre Yayın ve Atıf Sayıları

Görsel 1'e bakıldığında konu hakkında üretilen yayın sayısının son yıllarda kayda değer bir şekilde artış gösterdiği ve özellikle son üç yıllık (2020-2022) dönemde dijital liderlik konusunda toplam 18 yayının yapıldığı ve bu yayınların 77 kere alıntılandığı görülmüştür. 2020 ve 2022 yılları arasında dijital dönüşüm ve dijitalleşme süreçlerinde verimliliğin arttırılması ve buna yönelik stratejilerin belirlenmesi, dijital beceri ve yetkinliklerin tespit edilmesi, dijital dönüşüm süreçlerinin başarısında dijital liderin rolü ve özellikleri gibi konularda ağırlıklı olarak araştırmalar yapıldığını göstermektedir. Son dönemde yayın ve alıntı sayılarındaki artışın nedenin, Covid-19 küresel salgını döneminde yaşanan kapanma tedbirleri nedeniyle birçok iş ve üretim sürecinin dijitale aktarılarak çevirim içi olarak sunulmasından dolayı olduğu düşünülmektedir. Çizelge 1'de dijital liderlik konusunda en sık alıntılanan 10 çalışma ve bunlara ilişkin yazar, yayın yılı, eser adı, çalışma alanı bilgileri yer almaktadır.

Çizelge 1. En Sık Alıntılanan Çalışmalar ve Bunlara Ait Bilgiler

Yazar	Yayın Yılı	Eser Adı	Alıntı Sayısı
El Sawy, Omar A.; Kraemmergaard, Pernille; Amsinck, Henrik; Vinther, Anders Lerbech	2016	How LEGO Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership	94
Peter, Marc K.; Kraft, Corin; Lindeque, Johan	2020	Strategic action fields of digital transformation An exploration of the strategic action fields of Swiss SMEs and large enterprises	37

Kane, Gerald C.; Phillips, Anh Nguyen; Copulsky, Jonathan; Andrus, Garth	2019	How Digital Leadership Is(n't) Different	27
Benitez, Jose; Arenas, Alvaro; Castillo, Ana; Esteves, Jose	2022	Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability	14
Schiuma, Giovanni; Schettini, Eva; Santarsiero, Francesco; Carlucci, Daniela	2022	The transformative leadership compass: six competencies for digital transformation entrepreneurship	11
Ahlquist, Josie	2014	Trending Now: Digital Leadership Education Using Social Media And The Social Change Model	11
Gouda, Gopal Krushna; Tiwari, Binita	2022	Talent agility, innovation adoption and sustainable business performance: empirical evidences from Indian automobile industry	5
De Waal, Benny; van Outvorst, Frank; Ravesteyn, Pascal	2016	Digital Leadership: The Objective-Subjective Dichotomy of Technology Revisited	5
Mihardjo, L. W. W.; Sasmoko; Alamsjah, F.; Elidjen	2019	Digital Leadership Impacts On Developıng Dynamic Capability And Strategic Alliance Based On Market Orientation	4
Nasution, Reza Ashari; Arnita, Devi; Rusnandi, Linda Sendy Lediana; Qodariah, Elis; Rudito, Priyantono; Sinaga, Mardi Fretdi Natalina	2020	Digital mastery in Indonesia: the organization and individual contrast	3

2.2.Alana Katkıda Bulunan Yazarlar ve Kurumlar

Bibliyometrik analizlerin önemli çıktılarında biri de alana en fazla katkıda bulunan yazarların tespit edilmesini kolaylaştırmasıdır. Bu bağlamda, alana en çok katkıda bulunan yazarlar, toplam yayın sayıları, yayınlarına yapılan atıf sayıları, H-index'leri ve görev yaptıkları kurumlar Çizelge 2'de verilmektedir. WoS veri tabanında yer alan verilere göre, dijital liderlik konusunda en çok yayın yapan yazarların tamamı 2'şer yayın yapmış olup Abbu, Haroon (n=2), Gudergan Gerhard (n=2), Mugge Paul (n=2), De Waal Benny (n=2) ve Van Outvorst Frank (n=2) tarafından üretilmiştir. Buna ek olarak, De Waal Benny ve Van Outvorst Frank yapmış oldukları yayınlarına toplam 7 alıntı yapılmış olup 2 yayınlı yazarlar arasında eserlerine en fazla alıntı yapılan yazarlar olmuşlardır. Ayrıca Çizelge 2'de yer alan, alana toplam yayın sayısı (TY) ve toplam alıntı sayısı (TA) bakımından en fazla katkı sunan yazarların El Sawy, Kraemmergaard ve Vinther'in tek yayınla en fazla alıntı (n=94) yapılan yazarlar olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan El Sawy'nin toplam alıntıların toplam yayın başına ortalamasına (YBO) bakıldığında ise en yüksek ortalamaya (n=94) ve H-index'i yönünden de en yüksek (n=23) yazar olduğu tespit edilmiştir. Albort-Morant ve Ribeiro-Soriano (2016),

bibliyometrik araştırmalarda yazar, ülke ve kurum üretkenlik derecelerinin yapılan yayın sayısından ziyade, yayınlarına yapılan alıntı sayısı ile ölçülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde de El Sawy'nin alan için daha üretken bir yazar olduğu söylenebilir.

Çizelge 2. Dijital Liderlik Konusunda En Fazla Yayın Üreten Yazarlar ve Kurumları

Yazar	TY	TA	YBO	Kurum	H-Index
Abbu, Haroon	2	3	1,5	Bell & Howell	2
Gudergan Gerhard	2	3	1,5	North Carolina State University	4
Mugge Paul	2	3	1,5	RWTH Aachen University	3
De Waal Benny	2	7	3,5	Hogeschool Utrecht University	3
Van Outvorst Frank	2	7	3,5	Hogeschool Utrecht University	2
El Sawy, Omar	1	94	94	University of Southern California	23
Kraemmergaard, Pernille	1	94	94	Aalborg University	10
Vinther, Anders	1	94	94	University of Copenhagen	3
Peter, Marc K.	1	37	37	FHNW University of Applied Sciences & Arts Northwestern Switzerland	3
Kraft, Corin	1	37	37	FHNW University of Applied Sciences & Arts Northwestern Switzerland	2

Görsel 2'de Dijital Liderlik alanında araştırma kapsamındaki tüm yazarlar için yapılan alıntı analizinde en az 1 yayına ve 1 alıntıya sahip yazarlar için ağ haritası Görsel 2'de görselleştirilmiştir.

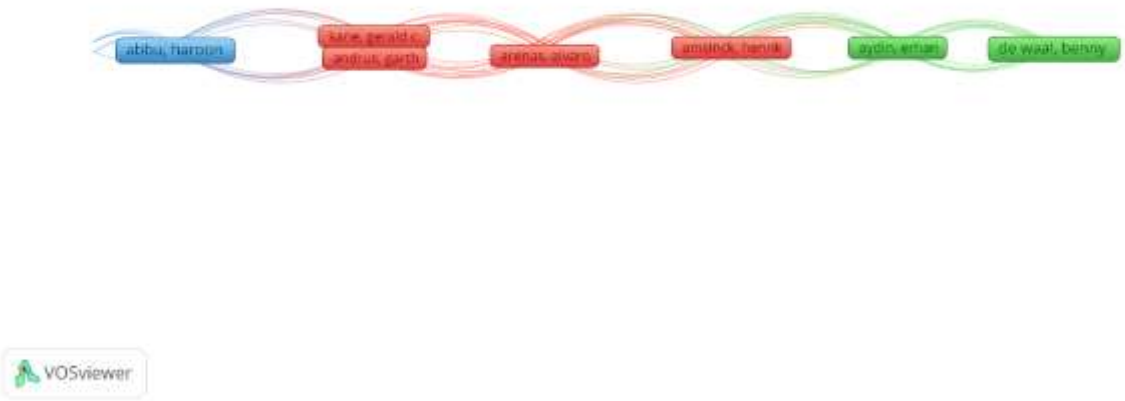

Görsel 2. Yazarlar Bağlamında Alıntı Analizi Ağ Haritası

2.3.Ülke/Bölge Analizi

Analiz sonuçları dijital liderlik konusunda 19 ülkede yayın yapıldığını ortaya koymaktadır. Çizelge 3'te yazarların dijital liderlik konusunda en fazla yayın yaptıkları 10 ülkeyi, bu

ülkelerde üretilen yayın sayısını, bu yayınlara yapılan toplam alıntı sayısı ve yayın başına ortalama alıntıyı göstermektedir. 2014 ile 2022 (Aralık) yılları arasında veri tabanında yer alan toplamda 28 yayın ve bunlara yapılan 229 alıntı olduğu göz önüne alındığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin 6 yayın ve 135 alıntı ve yayın başına ortalama alıntıyla (22,5) birinci sırada olduğu görülmektedir. Almanya 4 yayın ile listede ikinci sırada yer almakta olup 3 alıntıya sahiptir. Diğer taraftan Danimarka bir yayında 94 atıf ile yayın başına ortalama alıntı puanına göre üretkenlik açısından birinci sırada yer almaktadır. Dijital liderlik konusunda Türkiye'den bir yayın (2022) bulunmakta ve 2 alıntıya sahiptir.

Çizelge 3. Ülkelere Göre Yayın ve Alıntı Verileri

Ülke	Toplam Yayın	Toplam Alıntı	Yayın Başına Ortalama Alıntı
Amerika Birleşik Devletleri	6	135	22,5
Almanya	4	3	0,75
Endonezya	4	8	2
Fransa	2	16	8
İspanya	2	14	7
İtalya	2	11	5,5
Hollanda	2	7	3,5
İngiltere	2	5	2,5
Malezya	2	2	1
Danimarka	1	94	94
İsviçre	1	37	37
Hindistan	1	5	5
Türkiye	1	2	2

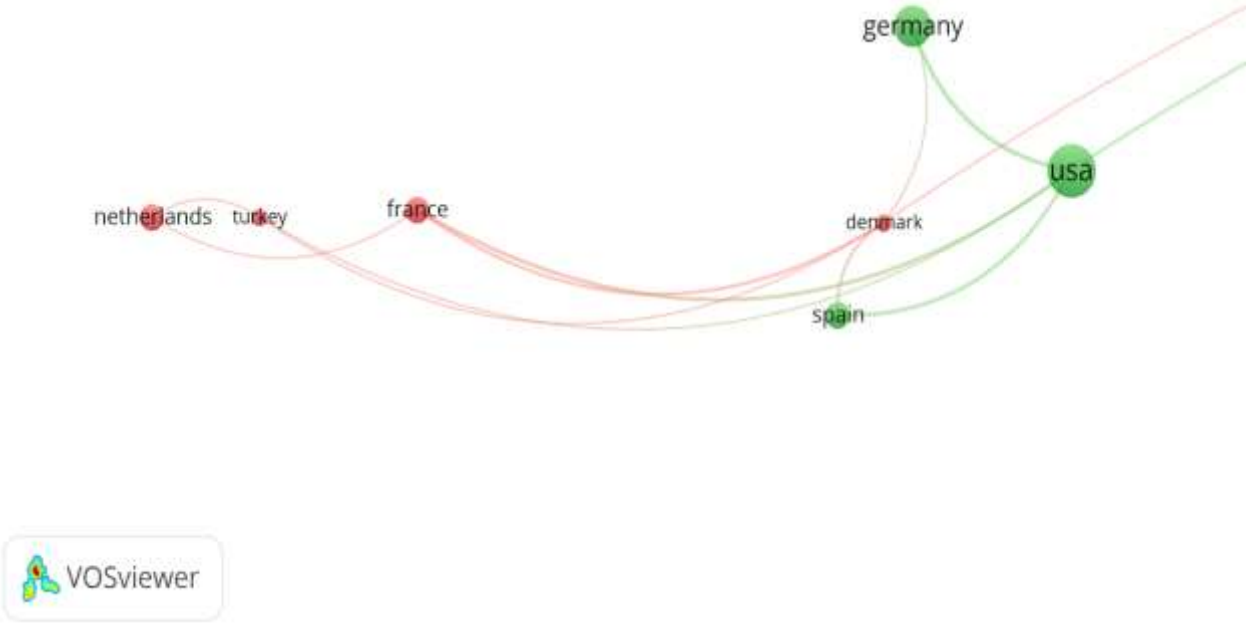

Görsel 3. Ülkeler Bağlamında Alıntı Analizi Ağ Haritası

2.4. Kurum Analizi

Analiz sonuçları kurumların yayın sayıları ve bu yayınlardan yapılan alıntılar açısından incelendiğinde, toplamda 49 kurumun dijital liderlik konusunda yayın ürettiği görülmektedir. Yayın sayısı esas alınarak yapılan sıralamada kurumların ikiden fazla yayın yapmadığı Çizelge 4'de verilmektedir. Çizelgede yer alan veriler doğrultusunda eser sayılarındaki benzerlikler nedeniyle bir sıralama yapılamayacağı görülmektedir. Bu nedenle 2 yayına ve 7 alıntıya sahip Hogeschool Utrecht Üniversitesinin daha üretken olduğu tespit edilmiştir. Ancak sadece alıntılama sayıları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise University of Southern California (n=94), Boston College (n=27), University of Granada (n=14), University of Basilicata (n=11) tek yayınla, yayın sayısı fazla olan kurumlara oranla daha yüksek alıntı sayısına sahip olmaları nedeniyle daha üretken kurumlar saptanmıştır. Diğer taraftan yayın yapmış 49 kurumlar arasından Türkiye'deki kurumlardan da sadece Uşak Üniversitesi alana katkı sağlamıştır.

Çizelge 4. Yayın Sayısı Sıralamasına Göre Kurumlar

Kurum	Eser Sayısı	Alıntı	Yayın Başına Ortalama Alıntı
Bell & Howell	2	3	1,5
North Carolina State University	2	3	1,5
RWTH Aachen University	2	3	1,5
Hogeschool Utrecht University	2	7	3,5
University of Southern California	1	94	94
Boston College	1	27	27
University of Granada	1	14	14
University of Basilicata	1	11	11
Uşak Üniversitesi	1	2	2

Görsel 4'te yer alan ağ haritası kurumlar bağlamında alıntı analizini görselleştirmektedir. En fazla yayın üreten kurumlar arasındaki ilişkinin görselleştirildiği Görsel 4'te de görüldüğü gibi Bell & Howell, North Carolina State University, RWTH Aachen University arasında ağ oluştuğu görülmektedir.

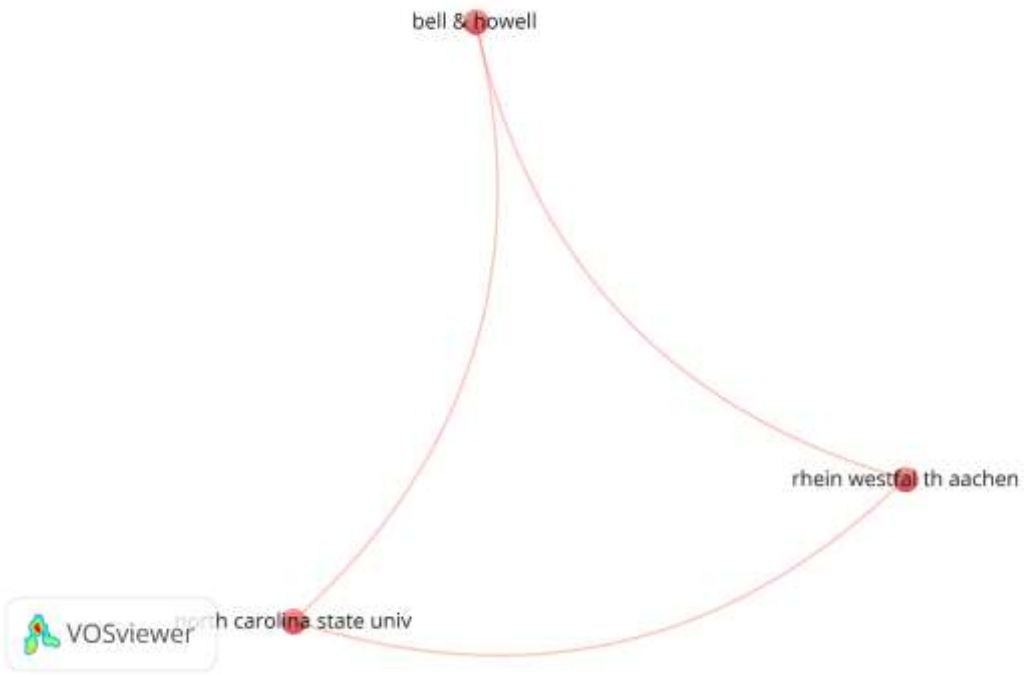

Görsel 4. Kurumlar Bağlamında Alıntı Analizi Ağ Haritası

2.5.Ortak Kelime Analizi

Ortak kelime analizi kapsamında yapılan analizde, dijital liderlik ile ilişkisi incelenen kavramları belirlemek amacıyla yazar anahtar kelimeleri "author keywords" kullanmış ve toplamda 84 kelimenin dijital liderlik ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Çizelge 5'te yer alan analiz sonuçlarından, zaten kavramı ifade eden dijital liderlik (digital leadership) ortak kelimesi çıkarılmıştır. Giriş kısmında vurgulanmış olan dijitalleşme, dijital dönüşüm ve dijital becerilerin dijital liderlik anahtar kelimesiyle kullanıldığı görülmüştür.

Çizelge 5. Birlikte Kullanılan Yazar Anahtar Kelimeleri

Anahtar Kelime	***Keyword***	**Görünüm**	**Toplam Bağlantı Gücü**
Dijitalleşme	*Digitalization*	5	11
Dijital Dönüşüm	*Digital transformation*	4	9
Liderlik	*Leadership*	5	6
Yapısal Teknoloji Modeli	*Structurational Model of Technology*	2	6
Dijital Strateji	*Digital Strategy*	2	4
E-Liderlik	*E-Leadership*	3	4
Güven	*Trust*	3	4
Dijital Yetenekler	*Digital Capabilities*	2	3
Kobi	*SME*	2	3

Görsel 5'te yer alan ağ haritası, dijital liderlik anahtar kelimesi çıkarıldıktan sonra kalan 51 anahtar kelime bağlamında ortak kelime analizini görselleştirmektedir. Dijital liderlik ile birlikte yoğun olarak kullanılan dijital dönüşüm, dijitalleşme ve dijital strateji anahtar kelimelerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 5. Anahtar Kelimeler Bağlamında Ortak Kelime Analizi Ağ Haritası

2.6.Ortak Alıntı Analizi

Ortak alıntı analizi, sıklıkla birlikte alıntılanan yayınların tematik olarak benzeşim içinde olduklarını varsayımlayan bir bilimsel haritalama tekniği olarak kabul edilmektedir. Bu tekniğe göre, iki yayın bir başka yayının kaynakçasında bir arada bulunduğunda söz konusu iki yayının tematik olarak benzerliğinden bahsedilmektedir. Analiz, en etkili yayınları bulmak ve tematik kümeleri tespit etmek açısından yarar sağlamaktadır. Ayrıca, ortak alıntı analizinde yalnız yüksek oranda alıntıya sahip yayınlara odaklanılması, yeni veya niş yayınların küme dışında kalmasına ve araştırmacıların niş alanları belirleyebilmesine de olanak tanımaktadır (Donthu vd., 2021; Bağış, 2021). Bu doğrultuda Çizelge 6'da en sık birlikte alıntılanan yazarları, alıntı sayısını, toplam bağlantı gücünü, kurumu ve yazarların H-indeks değerlerini göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre, Avolio 10 alıntıyla birinci sırada yer alırken onu, 10 alıntıyla Westerman ve 9 alıntıyla Venkatesh takip etmektedir.

Çizelge 6. Alıntılanan Yazarlar Bağlamında Ortak Alıntı Analizi

Yazar	Alıntı	TLS	Kurum	H-Index
Avolio, B.J.	10	820	University of Washington Seattle	71
Westerman, G.	10	558	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	10
Venkatesh, V.	9	1103	Virginia Polytechnic Institute & State University	65
Kane, G.C.	8	400	Mayo Clinic	45
Cortellazzo, L.	7	619	Universita Ca Foscari Venezia	4
El Sawy, O.	7	432	University of Southern California	23
Mihardjo, L.W.	7	753	Universitas Bina Nusantara	5
Fasbender, U.	6	774	Justus Liebig University Giessen	15
Benitez, J.	6	516	King Abdulaziz University	32
Bennis W.	6	143	Prague University of Economics & Business	4

Görsel 6'da yer alan ağ haritası ortak yazarlar bağlamında ortak alıntı analizini görselleştirmektedir. Ortak yazar bağlamında Voswiever üzerinde yapılan ağ analizinde 1402 yazar olduğu görülmüş olup görselleştirmenin daha net sonuçlar vermesi adına en az 5 alıntıya sahip yazarlar ile sınırlandırıldığında Görsel 6'da yer alan bağlantıların oluştuğu görülmektedir. Ağ analizinde üç farklı kümede yoğunlaşan bağlantılarda da El Sawy, Benitez ve Venkatesh öne çıktığı görülmektedir.

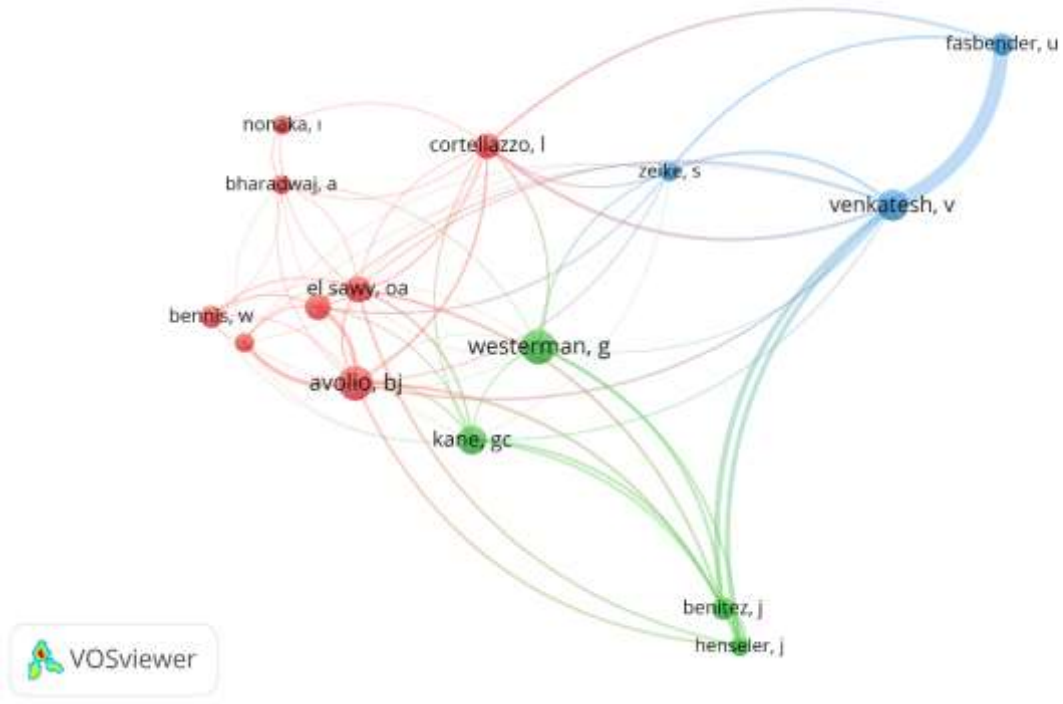

Görsel 6. Ortak Yazarlar Bağlamında Ortak Alıntı Analizi Ağ Haritası

Sonuç ve Değerlendirme

Bibliyometrik analizlerde geniş kapsamlı yapılandırılmamış verilerin dikkatli bir şekilde anlamlandırılması, araştırma konusuna ait bilimsel veriye ilişkin birikimi ortaya koyması, kavramın geriye dönük evrimini deşifre etmesi ve görselleştirmesi açısından araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan bir analiz türüdür (Donthu vd., 2021). Giriş bölümünde genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılan dijital liderlik konusunda yapılan bu çalışmada 2014 ile 2022 (Aralık) yılları arasında kaleme alınan çalışmaların geriye dönük olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Web of Science veri tabanında dijital liderlik konusuna dair ilk üretilen yayın tarihi olan 2014 yılı başlangıç noktası olarak kabul edildiğinde günümüze kadar üretilmiş çalışmaların sayısal olarak kısıtlı olduğunu göstermektedir. Ancak dijital liderlik alanına olan ilginin özellikle yönetim çalışmalarında Covid-19 döneminde artış göstermesi konuya olan farkındalığın giderek arttığını göstermektedir. 2014 sonrasında geçen 8 yıllık süre zarfında toplam 28 yayın üretilmiş olup yıllık ortalama 3,5 yayına tekabül etmektedir. Yayınlara dair kısıtlı sayısal verilerle dijital liderlik konusunun yönetim çalışmalarındaki gelişimiyle ilgili yorum yapmak mümkün görünmemektedir. Covid-19 salgını sürecinde konuya artan ilginin devam etmesi

durumunda yönetim çalışmalarında dijital liderlik konusunda daha fazla araştırılacağı, tüm yönleriyle inceleneceği düşünülmektedir.

Yönetim yazınında dijital liderlik konusunda WoS veri tabanında erişilen ilk yayın 2014 yılında Ahlquist tarafından yayınlanan "*Trending Now: Digital Leadership Education Using Social Media And The Social Change Model*" adlı eser olduğu ve 11 defa alıntılandığı tespit edilmiştir. olarak El Sawy ve arkadaşları (2016) tarafından yayınlanan "*How LEGO Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership*" adlı makalenin ise en fazla alıntılanan (n=94) kaleme alınan ve LEGO Group adlı sektör lideri bir firmanın on yıllık dijitalleşme yolculuğu ve kazandığı tecrübeleri, dijital liderlik için kurumsal yetenekleri geliştirmeye yönelik içgörüleri ve tavsiyeleri ifade ettikleri bir çalışma olduğu görülmüştür. 2014 yılından bu yana araştırma kapsamında toplam 28 yayının üretildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu 28 yayın içerisinde aynı zamanda 8 yayının işletme, 6 yayının uygulamalı psikoloji, 3 yayının bilgi ve belge yönetimi alanında ortak olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Konunun sıklıkla işlendiği diğer kategoriler ise, eğitim araştırmaları (n=2), endüstriyel mühendislik (n=2) şeklinde sıralanırken diğer yayınların kadın araştırmaları, bilgisayar bilimleri, psikoloji eğitimi gibi alanlarda da çalışıldığı saptanmıştır. Yayın türleri bakımından yapılan sıralamada makale sayısının 19, bildiri sayısının 7 ve kitap bölümü sayısının ise 2 olduğu görülmüştür. Alanda en çok yayın yapan yazarların tamamı 2'şer yayın yapmış olup Abbu, Haroon (n=2), Gudergan Gerhard (n=2), Mugge Paul (n=2), De Waal Benny (n=2) ve Van Outvorst Frank (n=2) tarafından üretilmiştir. De Waal Benny ve Van Outvorst Frank'ın yayınlarına toplam 7 alıntı yapılmış olup 2 yayınlı yazarlar arasında eserlerine en fazla alıntı yapılan yazarlar olmuşlardır. El Sawy, Kraemmergaard ve Vinther'in tek yayınla en fazla alıntı (n=94) yapılan yazarlar olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan El Sawy'nin toplam alıntıların toplam yayın başına ortalamasına (YBO) bakıldığında ise en yüksek ortalamaya (n=94) ve H-index'i yönünden de en yüksek (n=23) yazar olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde de El Sawy'nin alan için daha üretken bir yazar olduğu söylenebilir. Veri tabanında yer alan yayınların 19 ülkede üretildiğini ve toplamda 28 yayın ve bunlara yapılan 229 alıntı olduğu göz önüne alındığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin 6 yayın ve 135 alıntı ve yayın başına ortalama alıntıyla (n=22,5) birinci sırada olduğu görülmektedir. Almanya 4 yayın ile listede ikinci sırada yer alırken 3 alıntıya sahiptir. Diğer taraftan Danimarka tek yayında 94 alıntı ile yayın başına ortalama alıntı puanına göre üretkenlik açısından birinci sırada yer almaktadır. Dijital liderlik konusunda Türkiye'den bir yayın (2022) bulunmakta ve 2 alıntıya sahiptir. Analiz kapsamında ortak kelime analizi de yapılarak dijital liderlik anahtar kelimesi ile birlikte kullanılan diğer kelimelerin yoğunlukları da tespit edilmiştir. Bu bağlamda giriş bölümünde ağırlıklı olarak yer verilen dijitalleşme, dijital dönüşüm ve dijital yetkinlik anahtar kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca araştırma kapsamındaki yayınların yoğun olarak üretildiği 2020-2022 yıllarındaki artış da göz önüne alındığında, Covid-19 salgını döneminde dijitalleşme ve dijital dönüşüm kavramlarının da öneminin arttığı da söylenebilir.

Çalışmada, elde edilen sonuçlar ışığında dijital liderlik kavramının yazında gerektiği kadar ilgi görmediği düşüncesi oluşmuştur. Son sekiz yılda dile getirilen ve araştırmaya değer bulunmuş bir kavram olsa da sayısal açıdan kısıtlı bir literatüre sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ancak

salgın döneminde krizin etkilerini azaltmaya yönelik ihtiyaçlar nedeniyle dijitalleşmeye ve dijital dönüşüme odaklanan yeni normalde araştırmacılar tarafından ilgi gören bir kavram olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle dijital liderlik kavramına karşı farkındalığın son dönemde arttığı ve bundan sonraki süreçte adından bahsedilecek bir konu olduğu kanaati oluşmuştur. Bu bağlamda araştırma sınırlılıklarından biri olan WoS veri tabanına benzer diğer veri tabanlarında da yeni bibliyometrik çalışmaların yapılması, araştırmaların kapsamının genişletilerek konu ile ilgili yazının derinlemesine analiz edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

Ahlquist, J. (2014). Trending now: Digital leadership education using social media and the social change model. Journal of Leadership Studies, 8(2), 57-60.

Albort-Morant, G., & Ribeiro-Soriano, D. (2016). A bibliometric analysis of international impact of business incubators. *Journal of Business Research*, 69(5), 1775–1779. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.10.054

Bağış, M. (2021). Bibliyometrik araştırmalarda kullanılan başlıca analiz teknikleri. O. Öztürk ve G. Gürler, (Eds.). *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* (2. Baskı), (pp. 97-109), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A., & Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability. Information & Management, 59(2), 103590.

Broadus, R.N. (1987). Toward a definition of "bibliometrics.". *Scientometrics*, 12(5-6), 373–379. https://doi.org/10.1007/bf02016680

De Waal[1], B., van Outvorst, F., & Ravesteyn[1], P. (2016). Digital leadership: The objective-subjective dichotomy of technology revisited. In 12 th European Conference on Management, Leadership and Governance ECMLG 2016 (p. 52).

Dirani, K. M., Abadi, M., Alizadeh, A., Barhate, B., Garza, R. C., Gunasekara, N., ... & Majzun, Z. (2020). Leadership competencies and the essential role of human resource development in times of crisis: a response to Covid-19 pandemic. Human Resource Development International, 23(4), 380-394.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W.M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research,* 133(2021), 285-296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

El-Sawy, A., El-Bakry, H., Loey, M., & Mastorakis, N. (2016). An Intelligent Agent Tutor System for Detecting Arabic Children Handwriting Difficulty Based on Immediate Feedback. WSEAS Transactions on Systems, 15, 63-72.

Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). An approach for detecting, quantifying, and visualizing the evolution of a research field: A practical application to the Fuzzy Sets Theory field. Journal of informetrics, 5(1), 146-166.

Faraj, S., Renno, W., & Bhardwaj, A. (2021). Unto the breach: What the COVID-19 pandemic exposes about digitalization. Information and Organization, 31(1), 100337.

Fenwick, M., McCahery, J. A., & Vermeulen, E. P. (2021). Will the world ever be the same after COVID-19? Two lessons from the first global crisis of a digital age. European Business Organization Law Review, 22(1), 125-145.

Gouda, G. K., & Tiwari, B. (2021). Talent agility, innovation adoption and sustainable business performance: empirical evidences from Indian automobile industry. International Journal of Productivity and Performance Management.

Kane, G. C., Phillips, A. N., Copulsky, J., & Andrus, G. (2019). How digital leadership is (n't) different. MIT Sloan Management Review, 60(3), 34-39.

Merigó, J.M., Gil-Lafuente, A.M., & Yager, R.R. (2015). An overview of fuzzy research with bibliometric indicators. Applied Soft Computing, 27(2015), 420-433. https://doi.org/10.1016/j.asoc.2014.10.035

McKinsey&Company. (2015). How to beat the transformation odds. . McKinsey&Company;.

Mihardjo, L. W. W., Sasmoko, , Alamsjah, F., & Elidjen, . (2019). Digital leadership impacts on developing dynamic capability and strategic alliance based on market orientation. Polish Journal of Management Studies, 19(2), 285-297.

Nagel, L. (2020). The influence of the COVID-19 pandemic on the digital transformation of work. International Journal of Sociology and Social Policy.

Nasution, R. A., Arnita, D., Rusnandi, L. S. L., Qodariah, E., Rudito, P., & Sinaga, M. F. N. (2020). Digital mastery in Indonesia: the organization and individual contrast. Journal of Management Development, 39(4), 359-390.

Peng, B. (2021). Digital leadership: State governance in the era of digital technology. Cultures of Science, 2096608321989835.

Peter, M. K., Kraft, C., & Lindeque, J. (2020). Strategic action fields of digital transformation: An exploration of the strategic action fields of Swiss SMEs and large enterprises. Journal of Strategy and Management.

Schiuma, G., Schettini, E., Santarsiero, F., & Carlucci, D. (2021). The transformative leadership compass: six competencies for digital transformation entrepreneurship. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, (ahead-of-print).

Twilio (2020) Twilio's COVID-19 Digital Engagement Report https://www.twilio.com/covid-19-digital-engagement-report (16.11.2022)

Wade, M., & Shan, J. (2020). Covid-19 Has Accelerated Digital Transformation, but May Have Made it Harder Not Easier. MIS Quarterly Executive, 19(3).

Welsh, T. (2015). Qualitative and quantitative methods in libraries journal special issue: Bibliometrics and scientometrics. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries, Special Issue: Bibliometrics*, 1-3.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. Organizational research methods, 18(3), 429-472.

TBMM IX. YASAMA DÖNEMİ AMASYA VEKİLLERİNDEN İSMET OLGAÇ'IN PARLAMENTO FAALİYETLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARINA KATKISI (1950-1954)

Doç. Dr. TURGUT İLERİ

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, turgut.ileri@amasya.edu.tr -0000-0003-2029-1354

ÖZET

Bu çalışmada, TBMM IX. Dönem (1950-1954) Amasya Milletvekillerinden İsmet Olgaç'ın Parlamento faaliyetleri ile meclis çalışmalarına katkısı hakkında bilgi verilecektir. Dönemin özelliği dolayısı ile söz konusu milletvekilinin Meclis Adalet Komisyonunda görev alması, katkılar sunması ve parlamentodaki çalışmaları dikkate değer bulunmuştur. Bu nedenle milletvekilinin çalışmalarının ortaya konulması düşünülmüştür.

İsmet Olgaç, Amasya'nın Merzifon kazasında 1914 de doğmuş, lise eğitimini Samsun'da tamamladıktan sonra yükseköğretimini İstanbul Hukuk Fakültesinde sürdürmüştür. 1943-1944 Öğretim yılında fakülteden mezun olduktan sonra, önce Samsun Gümrük Müdürlüğü Kâtipliğine, kısa bir süre sonra İstanbul Gümrükler Başmüdürlüğü Kâtipliğine atanmıştır. Bir süre sonra 1948 yılında kamudaki görevinden ayrılmış, Samsun Barosuna kaydolarak avukatlık mesleğine başlamıştır. Bu görevini başarı ile yürüttüğü sırada Türkiye'de siyasi hayatta meydana gelen gelişmeler İsmet Olgaç'ı etkilemiş, siyasete girip orada ülkesine hizmet etmeyi düşünmüştür.

Bilindiği üzere Türkiye'de 14 Mayıs 1950 tarihinde genel seçimler yapılmış, seçimler sonucunda yeni kurulan Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. İktidar değişikliği Türkiye'de siyasette yeni bir dönemin başlangıcına vesile olmuştur. Söz konusu seçimde DP, Amasya'da 4 milletvekilinin tamamını kazanmıştır. Seçilen Milletvekillerinden birisi İsmet Olgaç'tır. İsmet Olgaç, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Parlamentoda 3 dönem milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Milletvekilliğinin ilk dönemi olan IX. Dönemde (1950-1954), siyasette yeni yaklaşım ve anlayışın hâkim kılınmasına özen gösterilmesi nedeniyle meclis çalışmalarının oldukça yoğun geçtiği bir dönem olmuştur. Çok partili hayata geçişle birlikte yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulan bu dönemde Milletvekili İsmet Olgaç, sahip olduğu bilgi, beceri ve özellikle hukuk alanındaki mesleki tecrübesi nedeniyle Adalet ve Dilekçe komisyonlarında görevlendirilmiştir. Ağırlıklı olarak Adalet Komisyonunda görev yapmış, bu kapsamda komisyona gelen konuların görüşülmesi, kararların alınması, yasaların çıkarılması ve raporların hazırlanması sürecinde önemli katkılar sunmuştur. Parlamento çalışmalarına ise Millî Korunma Kanununun değiştirilmesine dair kanun teklifi ile Af Kanununda düzenleme yapılmasına ilişkin önerge vermek suretiyle katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İsmet Olgaç, Amasya, TBMM.

1. GİRİŞ

Türkiye'de demokrasiye geçişte önemli bir adım sayılabilecek ilk girişim, I. Meşrutiyet'in ilanı ile olmuştur. Bu süreçte halkın temsilinin sağlanacağı bir meclis olan Meclis-i Mebusan açılmıştır. Meclis-i Mebusan ile üyeleri padişah tarafından belirlenen Ayan Meclisinden oluşan bir parlamento sistemi 23 Aralık 1876 da kurulmuştur. Oluşturulan bu yeni sistem uzun süreli olmamış, çeşitli nedenlere dayalı olarak sona erdirilmiş, 1908 yılına kadar eski sistemle devam

edilmiştir. Yaşanılanlar ve edinilen tecrübeler yeniden demokratik sistemin kurumlarının tesis edilmesine zemin oluşturmuş ve nihayet 23 Temmuz 1908 de yeniden meclis açılarak parlamenter sisteme geçilmiştir (Karpat, 2012: 97-99). Büyük gayret ve mücadele sonucu kurulan parlamenter sistem, ne yazık ki uzun sürmemiş, Mütareke Döneminin kargaşa ortamında padişah tarafından 21 Aralık 1919 günü feshedilmiştir (Karabekir, 1969: 9). Bu gelişmeler üzerine 20-22 Ekim 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti temsilcisi ile Mustafa Kemal Paşa arasında Amasya'da görüşmeler yapılmış seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Kısa sürede yapılan seçimlerin ardından seçilen mebuslarla 12 Ocak 1920 günü Meclis yeniden açılmıştır (Goloğlu, 1970: 48-50). Misak-ı Milli Kararlarını alan bu Meclis, kararlardan pek memnun olmayan İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920 günü İstanbul'un işgal edilmesi ile dağıtılmış, İstanbul'da Meclis'in toplanması bir daha mümkün olmamıştır. Bu kuruma duyulan ihtiyacın önemli olması ve yürütülen Milli Mücadele'nin milletle birlikte ve onun vereceği kararlar doğrultusunda sürdürülmesi gereğine inanan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip Büyük Millet Meclisinin açılışını 23 Nisan 1920 de gerçekleştirmiştir (Balcıoğlu, 2002: 198-190). Böylece halkın iradesini ülke yönetiminde hâkim kılacak sistem yeniden tesis edilmiştir. Milli Mücadelenin başarı ile sonuçlandırılmasından sonra demokrasinin kural ve ilkelerinin hayata geçirilmesine sıra gelmiştir. Bu bağlamda Mecliste bulunan Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Fırkası adıyla siyasi bir parti haline getirilerek ilk adım atılmıştır. 1924 yılında, çok partili hayata geçişi sağlamak üzere Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla ikinci bir parti kurulmuştur. Ancak bu girişimden istenen sonuca ulaşılamamıştır. Bu konuda ısrarcı davranılmış 1930 da Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası adıyla yeni bir parti kurularak ikinci bir deneme yapılmıştır. Bu deneyim de çok partili sistemin kurulmasını sağlayamamıştır. Toplumun henüz bu sürece hazır olmadığı düşünülerek, içerde kutuplaşmaların yaratacağı tehlikeler de sebep gösterilerek 1945 yılına kadar çok partili hayata ara verilmiştir.

1945 yılına gelindiğinde, demokrasinin gereği olarak kabul edilen birden fazla siyasi partinin var olmasını temin için yeniden harekete geçilmiştir. Sanayici iş adamı olan Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi (MP) adıyla bir parti kurularak çok partili sisteme geçiş için yeni bir adım atılmıştır (Özacun, 2002: 211-212). Parti, halk kitlelerinin desteğini almakta pek başarılı olamamış, ardından yeni bir partinin kurulması ile de gündemden düşmüştür. Çok partili sistemin kapılarının açıldığı bu evrede, iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) karşı, çeşitli nedenlere bağlı olarak parti içinde oluşan muhalefet hareketi yeni bir partinin Türk siyasi hayatına girmesine yol açmıştır. Partiden ayrılan 4 milletvekili tarafından Demokrat Parti (DP) adıyla yeni bir parti 7 Ocak 1946 da resmen kurulmuştur (Tunaya, 1952: 638-697). Böylece Türkiye'de çok partili sisteme geçiş için kapı aralanmış, demokrasinin kurum ve kuruluşlarının tesisinde önemli bir adım atılmıştır.

21 Temmuz 1946 da birden fazla partinin ve bağımsızların katıldığı seçimler yapılmış, bu seçimde ilk defa DP'li 456 milletvekilliğinden 64'ünü alarak parlamentoda yer almıştır (Karpat, 2012: 251). 4 yıl sonra 14 Mayıs 1950 de genel seçime gidilmiş, halkın özgür iradesi ile kullanılan oylarla DP iktidara gelmiştir. 1950 seçimi, seçmenin özgürce oyunu kullandığı ve tercihinin sandığa yansıdığı ilk seçim olarak tarihimizde yerini almıştır (Çavdar, 1996: 9). Seçime katılım % 89,3 oranında gerçekleşmiştir. Seçimler sonucu Parlamentoya giren 487 milletvekilinin dağılımı şöyledir: DP: 416, CHP: 69, Millet Partisi (MP): 1, Bağımsızlar: 1 (https://ysk.gov.tr/tr/1950).

Çalışma konumuz ile ilgili olan Amasya Vilayetinde, söz konusu seçime katılım oranı % 96,9 olarak tespit edilmiştir. Bu oran ise Türkiye ortalamasının üzerindedir. Parlamento çalışmaları

hakkında bilgi vereceğimiz Milletvekili İsmet Olgaç da bu dönemde parlamentoya girmiştir. Mesleki bilgi ve tecrübesi yanında sahip olduğu liyakat ile ilk kez çok partili bir sisteme geçiş aşamasında Mecliste Adalet Komisyonu gibi çok önemli bir kurulda görev alması, kendisinin sunacağı katkıları değerli hale getirmiştir. Bu nedenle İsmet Olgaç'ın Meclis çalışmaları, bildirimizin konusunu oluşturmuştur. Bilindiği üzere milletvekilleri, Milletvekili Seçimi Kanunu uyarınca seçilirler, Meclis İç Tüzüğüne uygun olarak da meclis çalışmalarına katılırlar. Milletin temsilcisi sıfatı ile mecliste gündeme alınan ve çözüm bekleyen konularla ilgili kararların alınması, kanunların çıkarılması, görüşmelere katılması sözlü ve yazılı önerge sunması, komisyonlarda görev alması ve oylamada bulunması gibi sorumlulukları yerine getirirler.

Bu çalışmamızda 1950- 1954 yılları arasında Amasya milletvekili olarak Parlamentoda görev alan İsmet Olgaç'ın Parlamento çalışmaları hakkında bilgi verilecektir.

2. Milletvekili (Mustafa)[1] İsmet Olgaç'ın Özgeçmişi (1910-1993)

Amasya Milletvekili olarak TBMM'de üç dönem Milletvekilliği görevinde bulunmuş İsmet Olgaç, 8 Mart 1914 tarihinde Amasya-Merzifon ilçesi Hacıbalı Mahallesinde doğmuştur. Babası Mustafa Efendi, annesi Naciye hanımdır. 7 Haziran 1947'de Fatma Aliye hanımla evlenmiş, Akif Haşmet adını koydukları bir çocukları olmuştur.

İsmet Olgaç, ortaokul ve lise eğitimini Samsun'da tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesine girmiş, 1943-1944 ders yılında Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. 20 Ağustos 1935-Mart 1936 tarihleri arasında Samsun Gümrükler Başmüdürlüğünde Kâtip adayı, 1 Nisan 1936 tarihinden 23 Ağustos 1937 tarihine kadar aynı yerde Kâtip olarak çalışmıştır. 23 Ağustos 1937'de askere gitmek üzere memuriyetten ayrılmış, 1 Eylül 1937'de Yedek Subay Okulu hazırlık kıtasına, ardından Yedek Subay Okuluna girmiştir. Piyade Asteğmen rütbesi ile 172. Piyade Alayında, ardından Millî Savunma Bakanlığı Hava Müsteşarlığında görevlendirilmiştir. Askerlik hizmetini tamamladıktan sonra 1 Kasım 1938'de eski görev yeri olan Samsun Gümrük Müdürlüğündeki görevine tekrar atanmıştır. Kısa bir süre sonra 21 Şubat 1939'da İstanbul Gümrükler Başmüdürlüğü Kâtipliğine getirilmiş, burada 27 Mayıs 1946 tarihine kadar çalıştıktan sonra istifa ederek görevinden ayrılmıştır. Ardından esas mesleğini yapmak üzere Samsun Barosunda avukat olarak çalışmaya başlamıştır. Bir müddet sonra 16 Mayıs 195l tarihinde Samsun Barosundan Ankara Barosuna, oradan da 20 Eylül 1973'te kaydını İstanbul Barosuna nakledip meslekî çalışmalarını 19 Şubat 1981 tarihine kadar burada sürdürmüştür.

TBMM IX. Dönem seçimlerine katılan İsmet Olgaç, DP'den Amasya milletvekilliğine aday olmuş, 33.678 oy alarak milletvekili seçilmiştir. 15 Mayıs 1950'de seçim tutanağını alıp TBMM'ne katılmıştır. Milletvekilliğinin ilk dönemi olan IX. Dönemde Meclis Adalet Komisyonu, Dilekçe Komisyonu ile Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyonda komisyon üyesi olarak görev almıştır. X. ve XI. dönemlerde de Amasya

[1] Meclis kayıtlarında "İsmet Olgaç", nüfus kaydında "Mustafa İsmet Olgaç" olarak geçmektedir. (Öztürk, K. Türk Parlamento Tarihi, TBMM - IX. Dönem, (1950 - 1954) C. VII, s. 37).

Milletvekilliğine seçilen İsmet Olgaç'ın milletvekilliği görevi, 27 Mayıs 1960 da Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyması ile sona ermiştir. Yassıada mahkemesinde yargılanmış, Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğnediği suçlamalarıyla 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu sürecin tamamlanmasından sonra 21 Nisan 1969'da Denizcilik Bankası T.A.O. Genel Müdürlüğünde eğitim uzmanlığı görevine getirilmiştir. Aynı kuruluşta müşavir avukat ve hukuk müşaviri olarak 15 Kasım 1974 tarihine kadar çalışmış, söz konusu tarihte emekliye ayrılmıştır. İsmet Olgaç, 17 Ağustos 199l'de 77 yaşında vefat etmiş, cenazesi Karacaahmet Mezarlığında toprağa verilmiştir (Öztürk, 1998: 37-38) .

3- İsmet Olgaç'ın IX. Dönem Parlamento Çalışmaları

TBMM'nin IX. Dönemi 22.05.1950-12.03.1954 tarihleri arasını kapsamaktadır. Bildiri konumuzun öznesini oluşturan Amasya Milletvekili İsmet Olgaç'ın IX. Dönem Parlamentodaki çalışmaları, 1950-1954 yılları arasında TBMM tarafından yayınlanan Tutanak Dergilerinin tüm sayılarının taranması ile tespit edilmiştir. Bu kapsamda yaptığımız çalışma sonucu 4 yıllık sürede İsmet Olgaç, Adalet Komisyonu ve Karma Komisyon üyesi olarak komisyona havale edilen konulara ilişkin rapor hazırlıklarında, farklı konularda kanun teklifi ve önerge verme, gündeme ilişkin komisyon adına konuşmalar yapmak üzere yasama görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Bunların yanında yoğun olarak Adalet Komisyonuna sevk edilen konuların incelenip karara bağlanmasında ve nihayet genel kurulda yapılan oylamalarda bulunmuştur. Tespit edebildiğimiz aktif çalışmaları kendi içinde sınıflandırılarak konu içerikleri ile aşağıda sunulmuştur:

3.1- Adalet Komisyonundaki Çalışmaları

Milletvekili İsmet Olgaç, IX. Dönem Meclis çalışmaları kapsamında komisyonun görüşünü almak üzere havale edilen konularla ilgili yapılan müzakerelerde ve raporların hazırlanmasında Adalet Komisyon üyesi olarak görev yapmıştır. Bu kapsamda, söz konusu dönemde aşağıda özetlenen konular hakkında komisyonda kararlar alınmış, kararlar rapor haline getirilerek ilgili makamlara sunulmuştur. Milletvekilinin komisyon çalışmaları konu başlıkları ile aşağıda verilmiştir.

3.1.1- Çorum Milletvekili Hasan Ali Vural ve Kars Milletvekili Abbas Çetin'in bazı suç ve cezaların affı hakkındaki 5677 sayılı Kanunun 2. maddesinin Ç bendi ile 3. maddesinin yorumlanmasına dair önergelerinin görüşülmesi. (Söz konusu maddenin yorumlanmasına gerek olmadığına oy birliği ile karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951).

3.1.2- Maden Kanunu lâyihasının görüşülmesi. (Kanun maddelerinin bazılarında düzenlemeler yapılması önerilmiş, bazılarında açık ifadelerin kullanmaması nedeniyle bu boşluğu dolduracak bir hüküm oluşturulması lüzumlu görülmüştür). (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem, C. 29, 55. Birleşim, 2.III.1954).

3.1.3- Zonguldak Mebusu Avni Yurdabayrak'ın, Hâkimler Kanununun 3501 sayılı Kanunla değiştirilen 43. maddesinin 2. fıkrasının yorumuna dair teklifin görüşülmesi. (İlgili maddenin yapılan incelemesi sonucunda yorumlanmasına ihtiyaç olduğuna karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954).

3.1.4- Bingöl Mebusu Feridun Fikri Düşünsel ve Kars Mebusu Abbas Çetin'in, Avukatlık Kanunu'nun 4359 sayılı Kanunla değiştirilen geçici 3. ve 4. maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tekliflerinin görüşülmesi. (Geçici 4 ve 2 ve 3. maddeler aynen kabul edilmiştir. Ancak, maddelerde bazı terim değişiklikleri yapılmıştır). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 43. Birleşim, 15.II. 1954).

3.1.5- Tokat Mebusu Sıtkı Atanç ve iki arkadaşının 2556 sayılı Hâkimler Kanununa muvakkat bir madde eklenmesine dair kanun teklifinin görüşülmesi. (Kanun teklifinin 1, 2 ve 3. maddeleri esas itibariyle aynen kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 43. Birleşim, 15.II.1954).

3.1.6- Gezici arazi kadastrosu hâkim ve kâtip kadrolarının Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü teşkilâtından çıkarılarak Adalet Bakanlığı kadrosuna alınması hakkındaki kanun lâyihasının görüşülmesi. (Lâyihanın kabulüne karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 43. Birleşim, 15.II.1954).

3.1.7- Siirt Mebusu Baki Erden'in (Kimyagerlik ve kimya mühendisliği hakkındaki) kanun teklifin görüşülmesi. (Millî Eğitim Komisyonuna gönderilmek üzere Başkanlığa sunulmuştur). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 43. Birleşim, 15.II.1954).

3.1.8- Milletlerarası (Adalet Divanı) Statüsünün 36. maddesinin 2. fıkrasında dikkate alınan ve hukuki uyuşmazlıkların çözülmesi hususunda kanun lâyihasının görüşülmesi. (Bu kanun lâyihası ile ilgili talepler çeşitli nedenlere bağlı olarak uygun görülmemiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 63. Birleşim, 10.III.1954).

3.1.9- Ekonomi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 21. VII. 1951 tarihli toplantısında Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan su mahsulleri kanunu tasarısının görüşülmesi. (Kabul edilen muafiyet hükümleriyle uygunluğun sağlanması için tasarı yeniden tanzim edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 64. Birleşim, 11.III.1954).

3.1.10- Rize Mebusu İzzet Akçal'ın 6123 sayılı Kanunla değişen Türk Ceza Kanunu'nun 13. ve 2. maddesinin, geçmişe yönelik uygulanıp uygulanmayacağı dair talebinin görüşülmesi. (Yorumlamaya gerek olmadığına karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 27, 32. Birleşim, 22.I.1954).

3.1.11- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 200. maddesinin değiştirilmesi hakkında Adalet Bakanlığınca hazırlanan verilen kanun tasarısının görüşülmesi. (Komisyon kanununun aynen ve oybirliğiyle kabulüne karar vermiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 28. Birleşim, 10.I.1951).

3.1.12- 3005 sayılı Meşhut (işlenmiş)Suçların Muhakeme Usulü hakkındaki Kanunun 6 ve 13. maddelerinin yürürlükten kaldırılmasına dair Kanun tasarısının görüşülmesi. (Hükümetin hazırladığı kanunun aynen ve oy birliğiyle kabulüne karar vermiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 28. Birleşim, 10.I.1951).

3.1.13- Hayvan hırsızlığının men'i hakkındaki 5617 sayılı Kanunun 14. maddesinin yürürlükten kaldırılmasana dair Kanun tasarısının görüşülmesi. (Komisyon kanununun aynen ve oybirliğiyle kabulüne karar vermiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 28. Birleşim, 10.I.1951).

3.1.14- Maliye Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 9.II.1951 tarihli toplantısında Yüksek Meclise sunulmasına karar verilen 4353 sayılı Kanunun geçici 1. maddesiyle tanınan ve 5530 sayılı Kanunla uzatılan yetkinin altı ay daha uzatılması hakkındaki Kanun tasarısının görüşülmesi. (Tasarısının aynen kabulüne çoğunlukla karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 5, 53. Birleşim, 22.II.1951).

3.1.15- İsmailoğlu 1310 doğumlu Ahmet Demircioğlu'nun hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Adalet Komisyonu raporu. (Büyük Meclisin bir atıfet ve şefkat eseri olarak affa mazhar edilmesi, iki muhalife karşı çoğunlukla kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, 94. Birleşim, 25.IV.1951).

3.1.16- Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller'in, Türk Ceza Kanunu'nun 435 ve 436. maddelerine 3 fıkra eklenmesine ilişkin kanun teklifinin görüşülmesi. (Kanun teklifinin reddine çoğunlukla karar verilmiştir).). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, 94. Birleşim, 25.IV.1951).

3.1.17- Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran'ın, 1 Kasım 1339 tarih ve 367 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması hakkındaki kanun teklifinin görüşülmesi. (Teklifinin reddine karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 69. Birleşim, 19.IV.1951).

3.1.18- Ağrı Milletvekili Celâl Yardımcı'nın, hastane, okul, park, meydan, cadde, stadyum ve-emsali müessese ve yapılara, yaşayan kişi adlarının konmaması hakkındaki kanun teklifinin görüşülmesi. (Teklif, yerinde bulunarak kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 79. Birleşim, 21.V.1951).

3.1.19- Edebiyat ve sanat eserlerini koruma için kurulan Berne Birliğine katılmak hususunda Hükümete yetki verilmesine dair kanun tasarısının görüşülmesi. (Kanun tasarısının aynen kabulüne oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 80. Birleşim, 23.V.1951).

3.1.20- Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in Basın Kanunu'nun kaldırılması hakkındaki 4932 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifinin görüşülmesi. (Kanun metninde yapılan küçük bir değişiklikle kabulüne oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 87. Birleşim, 8.VI.1951).

3.1.21- Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliğinin ve Muhakemat Umum Müdürlüğünün vazifelerine, Devlet dâvalarının takibi usullerine, merkez ve vilâyetler kadrolarında bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 4353 sayılı Kanunda değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısının görüşülmesi. (Bazı değişiklikler yapılarak aynen kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, 95. Birleşim, 27.VI.1951).

3.1.22- Afyon Karahisar Milletvekili Ali İhsan Sâbis 'in, Türk-Ceza Kanununun 161. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin görüşülmesi. (Teklif yerinde görülmeyerek komisyon çoğunluğunca reddine karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 97. Birleşim, 2.VII.1951).

3.1.23- Konya Milletvekili Ümran Nazif Yiğiter'in Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 398. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin görüşülmesi. (Teklifin reddine karar verilmiş, Amasya Milletvekili İsmet Olgaç muhalif oy kullanmıştır). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 97. Birleşim, 2.VII.1951).

3.1.24- Bazı suç ve cezaların affı hakkındaki 5677 sayılı Kanunun 6. maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun tasarısının görüşülmesi. (Bu tasarının Yüksek Kamutayda/Mecliste savunmasını ihtisas Komisyonu olması dolayısıyla, Millî Savunma Komisyonunun yapması uygun görülmüştür. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 102. Birleşim, 20.VII.1951).

3.1.25- Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşının verdiği, resmî daire ve müesseselerin, siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine dair kanun teklifinin görüşülmesi. (Teklif maddelerinde değişiklikler yapılarak, Bütçe Komisyonuna havale edilmesi uygun görülmüştür). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 10. Birleşim, 6.VIII.1951).

3.1.26- İzmir Milletvekili Muhiddin Erener ve iki arkadaşının, Devlet Memurları Aylıklarının düzenlenmesine dair kanun teklifinin görüşülmesi. (Bütçe Komisyonuna havale edilmesi uygun görülmüştür). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 13, 47. Birleşim, 25.II. 1952).

3.1.27- Askerî Ceza Kanununun 114. maddesinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısının görüşülmesi. (Geçici komisyonda müzakere edilmesinin daha uygun olacağına oy birliği ile karar verilmiştir.). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 15, 71. Birleşim, 12.V.1952).

3.1.28- Hilâfetin ilgasına ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti Haricine Çıkarılması ile ilgili 431 sayılı Kanuna, ek kanun tasarısının görüşülmesi. (Tasarı

görüşülmüş, bir takım ek maddelerle Kamutayın tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulmuştur). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 16, 84. Birleşim, 13.VI.1952).

3.1.29- Genel Mahkemelerin Kuruluşu hakkındaki Kanun tasarısının görüşülmesi. (Tasarı, komisyonda yapılan değişikliklerle kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 106. Birleşim, 10.VI.1953).

3.1.30- Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun teklifinin görüşülmesi. (Kanun metninin mevcut haliyle Yüce Meclise arzına ekseriyetle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 105. Birleşim, 9.VII.1953).

3.1.31- Askerlerin özel işleriyle ilgili dâvaların tetkik ve muhakeme usulü hakkındaki 3410 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun lâyihasının görüşülmesi. (Komisyonda, kanunun maddeleri üzerinde bazı kelime değişiklikleri yapılarak kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 107. Birleşim, 13.VII.1953).

3.1.32- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Kuruluş Kanunu lâyihasının 25 ve 26. Maddelerinin görüşülmesi. (İlgili maddelerde düzenlemeler yapılarak kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 114. Birleşim, 22.VII.1953).

3.1.33- Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun tasarısının görüşülmesi. (Küçük değişikliklerle kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 115. Birleşim, 23.VII.1953).

3.1.34- Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun tekliflerinin görüşülmesi. (Teklifin reddine karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 23, 98. Birleşim, 29.VII.1953).

3.1.35- Türk Ceza Kanununun 421. maddesi ile ilgili komisyona havale edilmiş bulunan takrirlerin görüşülmesi. (Maddenin aynen kabulüne karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 23, 98. Birleşim, 10.VII.1953).

3.1.36- Pilot kıdemli Yüzbaşı Mehmet Yakup Sınaç'ın hükümlü olduğu cezanın affı hakkında Adliye Encümeni mazbatası. (Ankara 5. Asliye Ceza Mahkemesinin, 20. II.1953 tarih ve 953/67 esas ve 953/84 karar sayılı ilâmı ile hükümlü olduğu cezalar bütün hukuki neticeleri ile beraber affedilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 55. Birleşim, 2.III.1954).

3.1.37- Tapulama Kanununun 13. maddesinin D fıkrasının değiştirilmesine ve bu kanuna bir madde ilâvesine dair kanun lâyihası. (Lâyihanın öncelik ve ivedilikle görüşülmesine karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954).

3.1.38- Türk Kanunu Medenisinin 639. maddesinin değiştirilmesi hakkında verilen kanun lâyihası. (Lâyihanın öncelik ve ivedilikle görüşülmesine karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954).

3.1.39- 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler hakkındaki Kanunun 35. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki lâyihasının görüşülmesi. (Lâyihanın aynen kabulüne karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954).

3.1.40- Türk Ceza Kanununun 161. maddesinin son fıkrasının düzenlenmesi ve bu maddeye bir fıkra ilâve edilmesi hakkındaki kanun lâyihasının görüşülmesi. (Düzenleme teklifi aynen kabul edilerek, görüşülmesi hususunun Büyük Millet Meclisine arzına karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 60. Birleşim, 7.III.1954).

3.1.41- Türk Ceza Kanununun 13. maddesinin, aynı kanunun 2. maddesi karşısında geçmişe yönelik uygulanıp uygulanmayacağı yolundaki Rize Mebusu İzzet Akçal ve arkadaşlarının tefsir talebinin görüşülmesi. (Kanuna geçici bir madde eklenmesi ekseriyetle kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 54. Birleşim, 1.III.1954).

3.1.42- Devlet Memurları Aylıklarının Düzenlenmesine Dair Olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvel ile düzenleme ve eklerinin Adalet Vekâleti kısmında

değişiklik yapılması hakkındaki kanun lâyihasının görüşülmesi. (Lâyihanın aynen kabulüne karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 48. Birleşim, 23.II.1954).

3.1.43- Temyiz Mahkemesi Teşkilâtına dair 1221 sayılı Kanunun 2. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanunun lâyihasını görüşülmesi. (Lâyihanın aynen kabulüne karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 48. Birleşim, 23.II.1954).

3.1.44- Çalışma Vekâleti tarafından hazırlanarak İcra Vekilleri Heyetince Yüksek Meclise sunulmasına karar verilen Deniz İş Kanunu tasarısının görüşülmesi. (Tasarı yapılan düzenlemelerle aynen kabul edilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 63. Birleşim, 10.III.1954).

3.1.45- Tapulama Kanununun 5. maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesine dair kanun lâyihasının görüşülmesi. (Düzenleme yapılarak, kanun metni yeniden yazılmıştır). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 63. Birleşim, 10.III.1954).

3.2. Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon Çalışmaları

Milletvekilinin katıldığı Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma komisyonda gündeme getirilen ve görüşülen konular aşağıda verilmiştir.

3.2.1- Sivas Milletvekili İbrahim Duygun'un milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951)

3.2.2- Pazarcık Kaymakam arkadaşı İskender Sait'i tahkir ettiğinden dolayı suçlu sanılan Maraş Milletvekili Ahmet Bozdağ'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951).

3.2.3- Kasaba içinde ruhsatsız silâh taşıdığından ve kavgada silâh teşhirine teşebbüs ettiğinden dolayı suçlu sanılan Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5. 1.1951).

3.2.4- Yozgat Milletvekili Niyazi Ünal Alçılı'nın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951).

3.2.5- Hakaret ve dövme suçlarını işlediğinden dolayı suçlu sanılan Kastamonu Milletvekili Muzaffer Ali Mühto'nun milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951).

3.2.6- Milletvekili Mehmet Kartal'ın dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951).

3.2.7- Yasak zaman ve mahalde seçim propagandası yaptığından dolayı suçlu sanılan Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951).

3.2.8- Hakaret ve dövme suçlarını işlediğinden dolayı suçlu sanılan Afyon Kara hisar Milletvekili Kemal Özçoban'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951).

3.2.9- İş yerinde çalıştırdığı sigortalılara ait bordroları, tebliğe rağmen İşçi Sigortaları Kurumuna vermediğinden dolayı suçlu sanılan Edirne Milletvekili Hasan Osma'nın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951).

3.2.10- Otomobili ile Bahattin Özdemirci'ye çarpmak suretiyle adı geçenin iki ay iş ve gücünden kalacak derecede yaralanmasına sebebiyet vermekten dolayı suçlu sanılan İzmir Milletvekili Sadık Giz 'in milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951).

3.2.11- Diyarbakır Milletvekili Nâzım önen tarafından Cumhurbaşkanının, şahsına karşı edep ve hürmete aykırı bir mahiyet taşıyan mektup nedeniyle suçlu sanılan Diyarbakır Milletvekili Nâzım Önen'in milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951).

3.2.12- Bahçe Kültürleri İstasyonu Müdürü Burhanettin Gören'i vazifesinden dolayı huzurunda tahkir ettiği için suçlu sanılan Kütahya Milletvekili Remzi Koçak' ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951).

3.2.13- Tahkir edildiğinden bahisle Seyit Toprak tarafından yapılan müracaat üzerine şikâyet edilmesinden dolayı suçlu sanılan Sivas Milletvekili Rifat Öçten'in milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951).

3.2.14- Hakaret ve dövme suçlarını işlediğinden dolayı suçlu sanılan Afyon Kara hisar Milletvekili Kemal Özçoban'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Karma Komisyona havale edilen konunun incelenmesi. (Kovuşturma ve yargılamanın içtüzüğün 180. maddesi gereğince dönem sonuna bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951).

3.3- Adalet ve İçişleri Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyondaki Çalışması

İsmet Olgaç'ın Adalet ve İçişleri Komisyonlarından oluşan Karma komisyonda bir kez yer aldığı tespit edilmiştir. Görüşülen tezkerenin içeriği aşağıda belirtilmiştir.

3.3.1- Danıştay'da açık bulunan altı üyelik için seçim yapılması hakkındaki Başbakanlığın 29.VI.1950 tarih ve 6/2555 sayılı tezkerenin görüşülmesi. (Seçim yapılarak, düzenlenen cetvelin gerekli işlemin yapılması için Meclis Başkanlığa arz olunmuştur). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 2, 12. Birleşim, 29. XI.1950).

3.4. Kanun Teklifleri

3.4.1- Af Kanunu ile ilgili, Zimmet, ihtilas, irtikâp ve rüşvet suçlarıyla ilgili kanunun 2. maddesinin (f) fıkrasının sonuna "Zimmet, ihtilas, irtikâp ve rüşvet suçlarının birkaçını işlemiş olanların temin ettiği menfaat yekûnunun beş yüz lirayı geçmemesi, şarttır", ibaresinin konulması teklifi. (TBMM Tutanak Dergisi, C.1, 22. Birleşim, 13.VII.1950).

3.4.2- Millî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki 5020 sayılı Kanunla değiştirilen 30. maddesinin kaldırılmasına dair Kanun teklifi. (Tutanak Dergisi, C. 1, 22. Birleşim, 13.VII.1950).

3.4.3- Millî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 25. Birleşim, 3.1.1951).

3.5. Meclise Verdiği Önergeler (Takrirler)

3.5.1- Millî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki 5020 sayılı Kanunla değiştirilen 30. maddesinin kaldırılmasına dair olan Kanun teklifinin geri çekilmesi hakkındaki önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951).

3.5.2- Grup namına konuşan milletvekillerinin 30 dakikadan fazla konuşmamalarının karar altına alınmasının oya sunulması hakkında takrir. (TBMM Tutanak Dergisi, c. 5, 52. Birleşim, 26. II.1951).

3.5.3- Yapılan müzakerenin yeterliliğine dair oylama yapılması hakkında verilen önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 37. Birleşim, 31.I.1951).

3.5.4- Meclis genel kurulunda grup namına konuşan milletvekillerinin de 30 dakikadan fazla konuşmamalarının karar altına alınması için sunulan takririn reye konulması hakkında. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 5, 52. Birleşim, 26.II.1951).

3.5.5- Müzakerenin yeterli olduğuna dair talebin reye sunulması hakkında önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 37. Birleşim, 31.I.1951).

3.5.6- Kanunların, sözlü sorulardan evvel görüşülmesinin reye konulması hakkında önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25, 10. Birleşim, 27.XI.1953).

3.5.7- Ateşli Silâhlar Kanunu Lâyihasının 7. maddesinin 3. fıkrasının sonuna, "Münhasıran meskende veya iş yerinde bulundurma hallerinde izne ihtiyaç yoktur", ilâvesinin yapılmasına ilişkin önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 100. Birleşim, 2.VII. 1953).

3.5.8- Müzakerenin yeterli olduğuna dair talebin reye sunulması hakkında önerge. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 37. Birleşim, 3.I.1951).

3.6. Meclis Genel Kurulunda Yaptığı Konuşmaları

3.6.1- Gayrimenkullere tecavüzler hakkında yapılan konuşma. (Memleketimizde genellikle şehirlerin arazisinin kadastrosu yapılmamış olduğundan gayrimenkullerin sınırları ile ilgili birçok ihtilâfların olması sebebiyle bu yüzden köylerimizde döğme, yaralama gibi çok defa ölümle sonuçlanan olayların olmasıyla ilgili yapılan konuşma). (TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 106. Birleşim, 30.VII.1951).

3.6.2- Emekli Sandığı Kanunu ile ilgili yaptığı konuşma. (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 104. Birleşim, 8.VII.1953).

4. SONUÇ

Türkiye'de, demokratik bir sistemi hayata geçirmek amacıyla farklı zamanlarda siyasi partiler kurulup, sayısını artırmaya yönelik adımlar atılmışsa da çeşitli nedenlerle bu girişimlerde başarılı sağlanamamıştır. Bu yöndeki gayretlerin sonucu, ancak 1945 yılı ve sonrasında alınabilmiştir. 1945 yılında MP, 1946'da DP'nin kurulması ile çok partili sisteme geçiş

sağlanmış, böylelikle demokrasinin gereklerinden olan önemli bir eksiklik giderilmiştir. Ardından seçimlere gidilmiş, 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimler sonucu yeni kurulan DP iktidara gelmiştir. Seçime katılma oranı % 89,3 olarak gerçekleşmiş, bu oran çok partili sisteme geçiş sürecinde oldukça değerli görülmüştür. Parlamentoya giren 487 milletvekilinden DP: 416, CHP: 69, MP: 1, Bağımsızlar: 1 milletvekilliği kazanmışlardır. Böylece Türkiye'de çok partili sisteme geçilmiş, demokrasinin önemli bir ayağı devreye sokulmuştur.

Söz konusu seçimlerde Amasya'da, yeni kurulan DP geçerli oyların %53,37'sini alarak toplam 4 milletvekilliğinin 4'ünü de kazanmıştır. Milletvekili seçilenlerden birisi de İsmet Olgaç'tır. Parlamentoda Milletvekilliği görevine başladığı dönem IX. dönemdir. Bu dönem 22 Mayıs 1950 ile 2 Mart 1954 tarihleri arasını kapsamaktadır. Görevde bulunduğu ilk dönemindeki parlamento çalışmalarını, ağırlıklı olarak Adalet Komisyonunda sürdürmüştür. Söz konusu komisyon dışında karma komisyonlar olarak oluşturulan Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu ile Adalet ve İçişleri Karma Komisyonunda da görev almıştır. Genellikle bu komisyonlardaki çalışma usulü, Komisyona havale edilen konuların komisyon tarafından incelenmesi, konunun etraflıca tartışılması ve sonrasında olumlu veya olumsuz görüşü kapsayan raporların hazırlanarak ilgili birime gönderilmesi şeklindedir. Adalet ve Anayasa ile ilgili konular genellikle idari, adalet ve hukuksal alanı kapsayan konular olup yeni uygulamaların önünü açan ve eksiklikleri giderici, hukuku ve adaleti tesis edici uygulamaları öngören konulardır. Bu bağlamda Milletvekili İsmet Olgaç'ın, hukukçu kimliği ve liyakati ile çok partili dönemin henüz başlangıcında oldukça önemli bir çalışmanın içinde yer alarak bilgi ve tecrübesi ile katkı sunduğu kanaatine varılmıştır.

Meclis çalışmaları kapsamında, milletvekillerinin hemen hepsinden katkılarının beklendiği çalışmalar; yazılı ve sözlü soru önerge verilmesi, kanun teklifinde bulunması, gündeme ilişkin söz alarak açıklamalarda bulunması ve oylamalara katılması olarak ifade edilebilir. Çalışmamızın öznesi olan Amasya Milletvekili İsmet Olgaç, saydığımız bu meclis çalışmalarının hepsine etkin bir şekilde katılarak alınan kararlara ve kabul edilen kanunların hayata geçirilmesine katkı sunmuştur. Bu kapsamda söz konusu dönemde meclis gündemine getirilen 2 konuda söz alarak konuşma yapmış, 8 konuda yazılı ve sözlü önerge, 3 konuda da kanun teklifinde bulunmuştur. Gerek komisyona havale edilen konuların gerekse yazılı ve sözlü soru önergelerinin, çıkarılan kanunların ve alınan kararların içeriğine bakıldığında, dönemin çözüme kavuşturulması beklenen sorunlarının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu durum milletvekillerinin daha gayretli ve özveri ile çalışmaları gerektiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak TBMM'nin IX. Döneminde, Amasya'dan Milletvekili seçilen İsmet Olgaç, bu dönemde milleti temsilen, Türkiye'nin gündeminde yer alan ve çözüm bekleyen konularla ilgili yeri geldiğinde, söz alarak bilgi ve tecrübesi ile katkıda bulunmuş, meclise kanun teklifleri sunmuş, yazılı ve sözlü önergeler vererek sorunların çözümüne yardımcı olmuştur. Üyesi olduğu Adalet Komisyonunda, karma komisyonlardan Adalet ve İçişleri Komisyonu ile Adalet ve Anayasa Komisyonlarında etkin görev almış, kararların alınıp raporların hazırlanmasında katkılar sunmuş, genel kurulda yapılan oylamalara katılarak vekillik görevinin gereğini başarılı bir şekilde yerine getirmiştir.

KAYNAKÇA

1- TBMM Tutanak Dergileri

TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5. 1.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 55. Birleşim, 2.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 43. Birleşim, 15.II.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 63. Birleşim, 10.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 64. Birleşim, 11.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 27, 32. Birleşim, 22.I.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 28. Birleşim, 10.I.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 5, 53. Birleşim, 22.II.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, 94. Birleşim, 25.IV.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 69. Birleşim, 19.IV.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 79. Birleşim, 21.V.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 80. Birleşim, 23.V.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 7, 87. Birleşim, 8.VI.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, 95. Birleşim, 27.VI.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 97. Birleşim, 2.VII.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 102. Birleşim, 20.VII.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 10. Birleşim, 6.VIII.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 13, 47. Birleşim, 25.II.1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 15, 71. Birleşim, 12.V.1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 16, 84. Birleşim, 13.VI.1952.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 106. Birleşim, 10.VI.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 105. Birleşim, 9.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 107. Birleşim, 13.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 114. Birleşim, 22.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 115. Birleşim, 23.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 23, 98. Birleşim, 29.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 23, 98. Birleşim, 10.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 55. Birleşim, 2.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 62. Birleşim, 9.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 60. Birleşim, 7.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 54. Birleşim, 1.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 28, 48. Birleşim, 23.II.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 29, 63. Birleşim, 10.III.1954.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5.1.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 66. Birleşim, 18. IV.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 6, 67. Birleşim, 20. IV.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 2, 12. Birleşim, 29. XI.1950.
TBMM Tutanak Dergisi, C.1, 22. Birleşim, 13.VII.1950.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 2, 12. Birleşim, 29. XI.1950.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 25. Birleşim, 3.1.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 26. Birleşim, 5. 1.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, c. 5, 52. Birleşim, 26. II.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 37. Birleşim, 31.I.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 5, 52. Birleşim, 26.II.1951.

TBMM Tutanak Dergisi, C. 25, 10. Birleşim, 27.XI.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 100. Birleşim, 2.VII.1953.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 4, 37. Birleşim, 3.I.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 9, 106. Birleşim, 30.VII.1951.
TBMM Tutanak Dergisi, C. 24, 104. Birleşim, 8.VII. 1953.

2- Kitaplar ve Makaleler

Balcıoğlu, M. Direnen Millet-Milli Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 4. Bölüm, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
Çavdar, T. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, Ankara, 1996, İmge Kitabevi.
Goloğlu, M. *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Ankara, 1970.
Karabekir, K. *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1969.
Karpat, Kemal.H. *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 2012, Timaş.
Özacun, O. Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 2, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2002.
Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM - IX. Dönem, (1950 - 1954) C. VII, 33.
Tunaya, T.Z. *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1995.

3- Elektronik Kaynaklar

https://ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/ (Erişim 07.12.2022)

1930 YILINDA ATATÜRK'ÜN AMASYA, TOKAT VE HAVZA YÖRESİNE YAPTIĞI GEZİDE TARIMA İLİŞKİN TESPİTLERİ VE ÇÖZÜM ODAKLI ÖNERİLERİ

Doç. Dr. TURGUT İLERİ

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, turgut.ileri@amasya.edu.tr -0000-0003-2029-1354

ÖZET

Mili Mücadelenin Atatürk'ün liderliğinde başarı ile sona erdirilmesinden sonra sıra Misak-ı Milli esasları çerçevesinde uluslararası alanda bağımsız bir Türk Devletinin kabulüne gelmiştir. Lozan'da toplanan uluslararası konferans bu amacı gerçekleştirme fırsatını vermiştir. Ancak konferans bir takım anlaşmazlık ve tartışmalar nedeniyle kesintiye uğramış, görüşmelere ara verilmiştir. Henüz Lozan Konferansının sonuçlanmadığı ve Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edilmediği bu ortamda, 17 Şubat 1923'te İzmir'de ekonomide var olan sorunları tespit edip çözmek ve ilkeleri belirlemek amacıyla İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongre çalışmalarının kayda değer tarafı, iktisadi yönden geri kalmışlığı ortadan kaldıracak ilkelerin tespit edilmesi ve yapılacakların derhal uygulamaya konulması olmuştur. Bu bağlamda, farklı alanlarla birlikte iktisadi kalkınmanın önemli bir ayağını oluşturan tarım alanında gelişmeyi sağlayacak önemli kararlar alınmıştır. Ülkenin mevcut şartları gereği tarım, ekonominin can damarı ve temeli olarak görülmüştür. Bu durumu Atatürk, "Milli ekonominin temeli tarımdır" sözleri ile ifade etmiş ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tarım alanında kalkınmaya büyük önem vermiştir. Bu kapsamda tarımla uğraşan köylü üzerindeki ağır vergileri kaldırmak, çiftçiye para ve kredi sağlamak, ürününü geliştirme ve koruma imkânlarını oluşturmak, köylünün bilgi ve görüşünü yükseltmek ve toprağı olmayan çiftçilere toprak dağıtmak gibi birçok konuda düzenlemeler yapılmıştır. Atatürk, üzerinde hassasiyetle durduğu bu alandaki yenilikleri ve düzenlemeleri bizzat yerinde görmek, uygulamalardaki aksaklıkları tespit etmek amacıyla zaman zaman Anadolu şehir ve kasabalarında gezi ve gözlemde bulunmuştur. Bu gezilerinden birisi de 22 Kasım 1930 tarihinde Tokat, Amasya ve Havza yöresindeki yaptığı gezidir. Ziyarette bulunduğu yerlerde halkın şikâyet ve taleplerini tespit ederek ilgili birimlere gerekenlerin yapılması amacıyla bildirimde bulunmuştur.

Bu çalışmada, Atatürk'ün söz konusu tarihte Tokat, Amasya ve Havza kazasında yaptığı gezi sırasında tarımsal alanda tespit ettiği aksaklıklar ile bunların çözümüne yönelik önerileri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kaynaklarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Tarım, Amasya,

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze hemen her toplum hayatını devam ettirmek üzere toprağın bahşettiği nimetlerden yararlanmış, ihtiyaç duyduğu besin kaynaklarını temin etmeye çalışmıştır. Bu nedenle toprakla meşgul olmuş, tarımsal faaliyetler adını verdiğimiz ekip-biçme ve elde ettiği üründen yararlanma üzerine kurulu sistemi oluşturmuştur. Bu süreç, Türk toplumu için de söz

konusu olmuştur (Falay, 2017: 18). Orta Asya'da başlayan sınırlı tarımsal faaliyetler, sonraki yıllarda artarak geliştirilmiştir. Toprağın işlenmesi eylemi, gittikçe önemli hale gelmiş ve iktisadi hayatın bir parçasını oluşturmuştur. Altay ve Sayan Dağlarında yapılan hububat ziraatının en az 3 bin yıldan beri yapıldığı arkeolojik kazılara dayalı araştırmalara dayanılarak ileri sürülmüştür (Kafesoğlu, 1992:314). Anadolu'ya göç ederek gelip yerleşen Selçuklularda, bu devletin yıkılmasından sonra kurulan Osmanlı Devleti'nde toprağın işlenmesi ve tarımla ilgili faaliyetler önemli bir yer tutmuştur. Özellikle tahıl ziraatı, milli ekonominin tesisi ve halkın geçimini sürdürmesi bakımından hayati bir değer taşımıştır (Akdağ, 1995:144). Ancak mevcut arazilerin kullanımında bir düzen kurulamamış olması nedeniyle 1857 de Arazi Nizamnamesi hazırlanmış, toprak mülkiyeti ve intikaline dair bir sistem kurulmuştur. Bununla ziraata ilişkin faaliyetlerde olumlu sonuçlar alınacağı düşünülmüştür. Kanununun uygulamaya konması, ziraatın gelişmesine kısmen olumlu katkı sağlamışsa da istenen sonuç elde edilememiştir (Eldem, 1994:25-26). Bu haliyle Cumhuriyet Dönemine gelinmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus dağılımına baktığımızda halkın yaklaşık %76'sı köylerde yaşamaktadır. Bu devrede de ekonomi, büyük ölçüde tarıma dayandırılmış, tarım ve hayvancılık faaliyetleri toplumun geçim kaynağını oluşturmuştur. Osmanlı'dan intikal eden toprakların az bir kısmı ilkel alet ve yöntemlerle işlenip, yararlanılmaya çalışılmıştır. Eldeki arazinin büyük kısmının işlenerek ekonomiye katkı sağlayacak duruma getirilmesi için yeterli işgücü ve sermaye birikimi ne yazık ki olmamıştır (Karluk, 1997: 160). Bu durum, tarımsal faaliyetlerin gelişmesine engel olmuş, ekonomik hayatı olumsuz etkilemiştir. Sonuçta, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemlerinde ziraat, hayvancılık ve ormancılık alanında yaşanan olumsuzluklar ve bunun meydana getirdiği sıkıntılar, Cumhuriyet dönemine intikal etmiştir (Evsile, 2018: 3).

Atatürk ve arkadaşlarının yürüttüğü Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasından hemen sonra, tarım alanında yaşanan bu olumsuz tablo karşısında ülke ekonomisinin temelini oluşturan bu alandan, üst seviyede yararlanılmasını sağlamak üzere harekete geçilmiştir. Yeni Türk Devletinin kurucusu Atatürk, "*Milli ekonominin temeli tarımdır. Bunun içindir ki, tarımda kalkınmaya büyük önem vermekteyiz*" (Kocatürk, 2007:402) sözleri ile konunun hassasiyetini dile getirmiştir. Nitekim henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce konuyla ilgili acilen yapılacakları belirlemek üzere bir kongre tertip edilmiş, kongrede temel kararlar alınmıştır. Alınan kararların uygulamalarını bizzat yerinde görmek üzere Atatürk, zaman zaman yurt gezilerine çıkmıştır. Bu gezilerinde tarımla meşgul insanlarla, yani çiftçi ve köylülerle birlikte olmuş, onlarla sohbet etmiş, isteklerini ve şikâyetlerini dinlemiştir. Çözüm önerilerini de ilgili birimlere iletmiştir (BCA. 030.10.2.9.34).

Atatürk'ün Tokat, Amasya ve Havza kazasında yaptığı gezi sırasında tarım alanında yaptığı tespitlere dayanan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Atatürk'ün tarıma verdiği önem ve tarımsal kalkınmayı sağlayacak çalışmalar, ikinci bölümde ise 1930 yılında Tokat, Amasya ve Havza kazasına yaptığı gezi sırasındaki tarım işlerine dair tespitleri ele alınmıştır.

2- ATATÜRK'ÜN TARIMA VE TARIMSAL KALKINMAYA VERDİĞİ ÖNEM

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının kurduğu yeni Türk Devletinde ekonomik hayat, yukarıda söz edildiği üzere tarıma ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Ancak, tarımsal faaliyetler ilkel yöntemlerle yapılmış, yeniliklerden uzak kalınarak sürdürülmüştür. Bu durum ise ülkede iktisaden kalkınmayı engellemiş ve halkın yoksullaşmasına sebebiyet vermiştir. İktisadi kalkınma, her toplum için çok önemli olmakta ve bu kavram, bir memlekette fert başına düşen

gelirin artması olarak tanımlanmaktadır (Tuncer, 1963:3). Yani ülke ekonomisinin iyi olması, halkın refah seviyesinin artması, yoksulluktan kurtulması ve geçim sıkıntısının olmaması anlamına gelmektedir. Uzun yıllar süren savaşlar ve işgallerin yaşanması tarım faaliyetlerinin yapılmasına engel teşkil etmiş, bu nedenle Anadolu halkı yokluk ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Böylece ekonomik hayatın lokomotifi olan köylü ve çiftçinin durumu gittikçe kötüleşmiştir (Karpat, 2013: 154). Bu tablo karşısında Türk halkının içinde bulunduğu şartları düzeltmek, geri kalmışlığı kader olmaktan çıkarmak ve her alanda Türkiye'yi çağdaş ülkeler seviyesine ulaştırmak amacıyla zaman kaybedilmeden çalışmalara başlanmıştır. Atatürk'ün liderliğinde her alanda kalkınmayı sağlayacak girişimlerde bulunulmuş olmakla birlikte, biz burada yalnızca tarımsal alanda atılan adımlardan ve düzenlemelerden söz edeceğiz.

Bu alanda bizzat Atatürk tarafından planlanan ve gerçekleştirilen önemli çalışma, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden yaklaşık 8 ay önce, 17 Şubat 1923'de İzmir'de toplanan İktisat Kongresidir. Kongreye sanayi, tüccar, işçi ve çiftçi kesimlerinden olmak üzere 1135 delege katılmıştır. Başkanlığını Kazım Paşa'nın (Karabekir) yaptığı kongrenin açılış konuşmasını Atatürk yapmıştır. Atatürk konuşmasında, kongrenin Türkiye'nin ekonomi politikasını belirleyecek ve ekonomik kalkınmaya hız kazandıracak önerilerin tespiti amacıyla yapıldığını belirtmiş, kongrenin anlamını ve önemini açıklamaya çalışmıştır[1]. Bu toplantıda alınan kararlar, 12 maddede toplanarak Misak-ı İktisadi Esasları adı ile yayınlanmıştır. Kongreye katılan sanayici, tüccar, işçi ve çitçi gruplarının kongreye sundukları ve savundukları önergeler zaman zaman uzun tartışmalara sebep olmuştur. Tüm grupların almış oldukları kararlar önemli olmakla birlikte konumuzla bağlantılı olması bakımından çiftçi grubunun kabul ettikleri tarıma yönelik kararlar özetle şunlardır:

1- Köylülere, çitçilere ziraatla ilgili uygulamaları gösterecek kitap ve mecmuaların hazırlanıp dağıtılması, 2- Pratik tarım derslerinin okul programlarına konulması, 3- Her kazada birbirine yakın köyler için teorik ve nazari derslerin verileceği okulların açılması (İnan, 2020: 21), 4- Aşar vergisinin kaldırılması, 5- Tarımsal kredilerin düzenli hale getirilmesi, 6- Tarım alet ve makinalarda standartlaşmaya gidilmesi, 7- Tütün ekiminin ve ticaretinin serbestçe yapılması, 8- Hayvan hastalıkları ile mücadele edilmesi, 9- Balık yetiştirilmesine önem verilmesi, 10- Yükseköğrenim öğrencilerinden mezun olanların köylülerin eğitilmesi için köylere gönderilmesi, öğretmenlik yapmaları (Koç, 2000: 154).

İzmir İktisat Kongresinde çiftçi grubun tarımın geliştirilmesi için aldığı bu kararlar tavsiye niteliğinde olup, uygulamaya konulmasına çalışılmıştır. İleri sürülen düşünceler, tarımda kalkınmayı sağlayacak adımlar olarak görülmüştür.

Atatürk'ün tarıma verdiği önemi, yatırım politikaları ile ilgili düşünceleri içinde de görmekteyiz. Tarımsal alana ve tarım endüstrisine yönelik yatırımlara yer verilmesini, öncelikli konulardan birisi olarak düşünmüştür. Sulama projeleri ile zirai sanayi yatırımlarına kaynak ayrılmasını istemesi bunun kanıtı olmaktadır (Aysan, 2013:246). Onun, ülke tarımına verdiği önemi ve nasıl bir tarım politikası uygulamak lazım geldiğini açıklayan sözleri özetle aşağıda sunulmuştur:

"*Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik gelişmeler, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır*".

[1] Bu konuşmanın tam metni için bakınız; Prof. Dr. Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, , 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara,2020, s. 57-69

"*…işi, isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilk önce, ciddi etütlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun içinde, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır…*"

"*Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle, bölünemez mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lazımdır*".

"*Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını artırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri, vakit geçirilmeden alınmalıdır…*"

"*…Köylüler için umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde, müşterek, harman makinaları kullandırmak, köylülerin ayrılamayacağı bir adet haline getirilmelidir*".

"*Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, ziraat bölgelerine ayırmak icap eder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin, gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir*".

"*…Mahsullerimizin ayrı ayrı her birinde, miktarını arttırmak, kalitesini yükseltmek, istihsal masraflarını azaltmak, hastalık ve düşmanları ile uğraşmak için gereken teknik ve kanuni| her tedbir, vakit geçirilmeden alınmalıdır*" (TBMMZC, 1.XI.1937: 4). Sözlerinden bir kısmını buraya taşıdığımız Atatürk'ün, konuya ilişkin daha ayrıntılı söz ve konuşmaları mevcuttur. Yukarıda sunduğumuz sözleri konuya duyduğu hassasiyeti gözler önüne sermektedir.

Bunların dışında iktisadi sorunların çözümüne katkı sağlayacak yeni örgütlerin kurulması, tarımsal kalkınmaya dolaylı yönde fayda temin etmiştir. Bu örgütler; Ticaret ve Sanayi Odaları, İstanbul Ticaret Borsası, Yüksek İktisat Meclisi, İstatistik Umum Müdürlüğü ve İktisat Vekâlet'idir. Bunlara, İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ve Emlak ve Eytam Bankasını da dâhil edebiliriz (Tezel,2015: 273-276).

Tarım alanında gelişmeyi sağlayacak okulların kurulmasından uygulanacak ders programına kadar planlamaya girişilmesi, meclis konuşmalarında yapılacakların bir plan dâhilinde sunulması ve bunların hayata geçirilmesini sağlamak için vakit kaybetmeden harekete geçilmesi, ilgili kurumların tesis edilmesi, çiftçi ve köylü kesime yönelik yeniliklerin ilkelere bağlanması gibi yapılan birçok düzenleme, özünde Atatürk'ün bu konuya verdiği önemi bizlere göstermektedir.

3- ATATÜRK'ÜN TOKAT, AMASYA VE HAVZA'YA YAPTIĞI GEZİ SIRASINDA TARIM İŞLERİNE DAİR TESPİTLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Atatürk, bağımsız Türk Devletinin kuruluşunu sağladıktan sonra zaman zaman yurdun farklı bölgelerine geziler yapmıştır. Kimi kısa süreli, kimi uzun süreli olan bu geziler, genellikle önemli sayılabilecek siyasi ve sosyal gelişmelerin hemen öncesinde veya sonrasında yapılmıştır. Gezileri sırasında, halkla iç içe olabileceği, onlarla görüş alışverişinde bulunabileceği, sohbet edebileceği vilayet, belediye, Cumhuriyet Halk Fırkası ve Türk Ocağı gibi yerleri ziyaret etmeye büyük önem vermiştir. Ziyaretleri sırasında hem gerçekleştirmiş olduğu inkılapların uygulanışını, işleyişini ve eksikliklerini görme imkânına sahip olmuş, hem de gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılaplarla ilgili olarak halkı bilgilendirmeye çalışmıştır (Çanak, 2016: 128). O, büyük işler yapmak, iktisadî ve malî alanda önemli bir inkılap yaratmak

gereğine inanmıştır. Fakat bu inkılabın nasıl bir şey olmasını anlamak istemiştir. Yurt gezilerine çıkmasının amaçlarından biri de bu olmuştur. 1930 yılında yaptığı geziler, özellikle çiftçi ve köylü vatandaşların şikâyetlerinin artması ile ilgili olmuştur (Tural, 2002: 382-383).

Atatürk'ün yurt gezilerinden birisi de 22-23 Kasım 1930 tarihlerinde Tokat, Amasya ve Havza kazasına yaptığı gezidir. Bu gezi hakkındaki bilgileri Dâhiliye Vekili Şükrü Bey'in, Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgraftan ve Cumhuriyet Gazetesinin baş sayfadan verdiği haberden öğrenmekteyiz. Gazete bu haberi, "*Reisicumhur Hz. Dün Tokat'tan Amasya'ya gelmişler ve akşam buradan hareket ederek Havza tariki ile saat 21'de Samsun'u teşrif buyurmuşlardır*" alt başlığı ile duyurmuştur. Haberin devamında, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün saat 10.30 da Tokat'tan Turhal'a geldiği, Turhal'da kadın-erkek büyük bir kalabalığın olduğunu, ayrıca Amasya'dan karşılamaya gelen arasında vali, mebuslar, belediye başkanı ve kolordu komutanının bulunduğu bilgisini vermiştir. Turhal'dan 12.30 da hususi trenle hareket eden Atatürk ve beraberindekiler Amasya'ya gelmişler, istasyonda toplanan kalabalık halk tarafından coşku ile karşılanıp selamlanmıştır. Önce, Belediyeye geçilmiş, öğle yemeğinden sonra bir ortaokul ziyaret edilmiş, burada "Türklerin Tarihi" ile ilgili öğrencilere canlı ders verilmiştir. Okul ziyaretinden sonra Cumhuriyet Halk Fırkası binasına geçilmiş, burada fırka üyeleri ve halk temsilcileri ile memleket işleri ve sorunları ile uzunca bir sohbet yapılmıştır. Halkın sorunları ile ilgili doğru bilgileri oradakilerle paylaşmak suretiyle hem yapılması gerekenleri hem de idare olarak kendilerine düşen sorumlulukların yerine getirileceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Amasya ziyaretini tamamlayan Atatürk, saat 17.00 de hususi bir trenle Samsun'a gitmek üzere ayrılmıştır. Yol güzergâhı üzerinde bulunan Havza'ya gelindiğinde kalabalık bir halk topluluğu Cumhurbaşkanını karşılamış, tren istasyonunda yaklaşık 10 dakika kadar kalınmıştır. Bu zaman diliminde halkın dertlerini sorup, onları dinlemiş, notlar aldırmış ve sohbetini tamamlayarak yola devam edilmiştir. (Cumhuriyet, 23 Kasım 1930: 1,3).

Dâhiliye Vekili Şükrü Bey'in Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, gezi ve halkın şikâyetleri ile ilgili olarak, Cumhurbaşkanının Tokat ve Amasya'ya geldiklerinden, burada hükümet ve fırka ileri gelenleri ile buluştuğundan, halkın dertlerini ve şikâyetlerini dinlediğinden söz edilmektedir. Bu görüşmelerde halkın en fazla şikâyet ettikleri konular, tohumluk buğday sıkıntısını çekilmesi ve pahalılığın oldukça fazla olduğudur. Ekili tarlalarda yeterince zirai mücadele edemediklerinden dolayı farelerin ürünlere verdiği zarar dile getirilmiş, zarar nedeniyle de buğdaylarda verimin düştüğü ayrı şikâyet konusu olmuştur (BCA. 030.10.2.9.34).

Atatürk, gezi sırasında ziyarette bulunduğu Tokat, Amasya ve Havza'da çiftçilerin ilettiği şikâyetleri ve eksik bırakılan işleri Kütahya Mebusu Recep Bey'e not aldırmıştır (Menç, 2010: 561). Tespit edilen hususlar 22 Kasım 1930 tarihli telgrafla hükümet yetkililerine iletilmiştir. Telgrafta tarlalara farelerin verdiği zarar nedeniyle ekinlerin pek büyümediği ve hasılatın elde edilemediği, hatta tohumluk dahi alınamadığına işaret edilerek adı geçen yerlerdeki tarım arazilerinde fare ile esaslı şekilde mücadele edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca vekâletten istenen ilaçların gelmediğine dikkat çekilerek, zararlılarla mücadele için lazım gelenlerin temin edilmesi istenmiştir. Diğer taraftan tohumluk buğdaya ihtiyacı olan çiftçilerin tespiti yapılarak, bu yollu ihtiyaçlarının kısa zamanda yerine getirilmesinin çok önemli olduğu belirtilmiştir (BCA. 030.10.2.9.34).

Havza'da, kısa süre içinde görüştüğü çiftçilerden Atatürk'e arazi vergisine esas olan tarla ile arsa mahiyetinde olan tarlaların fiyatlarının oldukça pahalı olduğuna ilişkin şikâyetler iletilmiştir. Yapılan tahkikatla bunun doğru olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olarak aynı

tarihli telgrafla arazi vergisi muamelesinin düzeltmesine ve zamanı geçmeden evvel Havza'nın ihtiyacı olan tohumluğun yeterince temin edilmesi için emir verilmesi ricasında bulunmuştur (BCA. 030.10.2.9.34).

Bunlardan başka, Atatürk'ün gezi yaptığı bu mıntıka ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyduğu ve hükümete bildirdiği konuları şöyle sıralayabiliriz: Amasya ve Havza'da traktörlerin çalışmalarını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması, çiftçilerin kullandığı mazot ve gaza tanınan muafiyetin artırılması. Ziraat Bankasının söz konusu bölgede çiftçilerin borçlarının yarısını faize sayılarak, diğer yarısını ertelemesi ve nihayet Ziraat Bankasının çiftçilere hisseleri karşılığı, Adana Fabrikasında imal edilen bezlerin (kumaş) para yerine zorunlu verilmesi uygulamasının çiftçinin zararına yol açtığından bu uygulamanın düzeltilmesi. Bu öneriler de 22 Kasım 1930 tarihli telgrafla hükümet yetkililerine bildirilmiştir (BCA. 030.10.2.9.34).

4. SONUÇ

Atatürk, Milli Mücadelenin başarı ile sonuçlandırılmasının ardından yeni devletin kuruluşunu sağladıktan sonra zaman zaman yurdun farklı bölgelerine geziler yapmıştır. Bu gezilerin bazıları kısa süreli, bazıları ise uzun süreli olmuştur. Yurt gezileri, genellikle önemli sayılabilecek siyasi ve sosyal gelişmelerin hemen öncesinde veya sonrasında yapılmıştır. Atatürk, yaptığı bu gezilerde bir bakıma öncüsü olduğu inkılapların uygulanışını ve işleyişini görme imkânına sahip olmuştur. Diğer taraftan gerçekleştirmeyi düşündüğü yenilikler hakkında halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. Yapmış olduğu gezilerden birisi de 1930 yılında 22-23 Kasım günlerinde Tokat, Amasya ve Havza'ya yaptığı gezidir. İki günlük gezisi sırasında halkın büyük ilgisini görmüş, onların şikâyetlerini dinlemiş, sorunlarını not aldırmıştır. Halkın şikâyet ve isteklerinin önemli kısmını tarım ve çiftçilikle ilgili şeyler oluşturmuştur. Şikâyetler; zirai mücadelenin eksikliği nedeniyle buğday veriminin düşmesi, tohumluk buğday sıkıntısı çekilmesi, yeterli ilaç olmadığından ilaçlamanın yapılamaması, tarım arazileri ile ilgili vergilerin ağırlığı, Ziraat Bankasına ödenemeyen kredi borçları ve traktörlerin kullandığı mazot ve gaz yağına uygulanan indirim oranının az olması gibi konulardan oluşmaktadır.

"*Milli ekonominin temeli tarımdır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik gelişmeler, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır"* sözleri ile tarımsal alanda kalkınmanın önemine değinen Atatürk, gezi boyunca not aldırdığı halkın şikâyetlerini önemsemiş, her bir şikâyet konusunun çözümü için hükümet yetkililerine gerekli düzenlemelerin yapılması talimatı vermiş ve konunun takipçisi olmuştur.

Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamasını, her çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa kesinlikle sahip olmasını, büyük-küçük tüm çiftçilerimizin işleri için gerekli araç ve gereçlere sahip olmasını arzulayan Atatürk, bunların gerçekleşmesi için çabasını esirgemediği görülmüştür. Bu bağlamda tarımsal faaliyetlerin lokomotif gücünü oluşturan çiftçilere kayıtsız şartsız her türlü destek verilmesi ve yardımcı olunması gerektiğini, izlediği politikalarla ortaya koymuştur. Nitekim 1930 yılında Tokat, Amasya ve Havza'ya yaptığı seyahatinde de bu konuya gereken hassasiyeti gösterdiği tespit edilmiştir. Konuya gösterilen ilgi, hükümet yetkililerine gönderilen telgraf içeriğinden anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA**),** 030.10.2.9.34

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi (TBMMZC), 20, V, 3, 1XI.1937.

Gazeteler

Cumhuriyet, 23 Kasım 1930.

Araştırma Eser ve Makaleler

Akdağ, Mustafa., *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi 2*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

Aysan, Mustafa A., Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, Minval Yayınları, İstanbul, 2013.

Baran, Tuncer., Milletlerarası İktisadî Yardımlar ve Kalkınma Meselesi, Sevinç Matbası, Ankara, 1963.

Çanak, Erdem., Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4, (23), 2016, s. 128-178.

Eldem, Vedat., *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Evsile, Mehmet. Cumhuriyet Döneminde Ziraat ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950), *Kesit Akademi Dergisi,* 4, (14), 2018, s. 1-30

Falay, Nihat., *Asya'da Eski Türklerin Orta çağdaki Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Yaşamları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 62. Seri, [2], İstanbul, 2017.

İnan, Afet., *İzmir İktisat Kongresi*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara,2020.

Kafesoğlu, İbrahim., *Türk Milli Kültürü,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

Karluk, Rıdvan S., *Türkiye Ekonomisi,*5. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1997.

Karpat, Kemal H., Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Kocatürk, Utkan., *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 3. Basım, Atatürk Araştırma Merkezi, 2007.

Koç, Ceyhan İ., İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri, *Atatürk Dergisi*, 3, 1, 2000. s.145-167.

Menç, Hüseyin., *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, 4. Baskı, Amasya Belediyesi Yayınları, Amasya, 2010.

Tezel, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.

Tural, Akif M., Atatürk'ün Yurt Gezileri, Büyük Nutuk Adlı Eseri ve Hayattan Ayrılışı, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 8. Bölüm, Atatürk Araştırma Merkezi, Anakara, 2002, s.371-407

İLKÖĞRETİM II. KADEME (8.SINIF) GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Öğretmen Hamide Kübra ÖRNEK, Prof. Dr. Mehmet TAŞDEMİR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, hamidekubraornek@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0001-5193-7870

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, mttasdemir1963@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5896-0587

Özet

Bir öğretim programının başarılı olup olmadığının belirlenmesi söz konusu olduğunda, program ile onun başlıca uygulayıcıları olan öğretmenlerin programı benimsemeleri arasında bir doğru orantı olduğu söylenebilir. Bu açıdan Görsel Sanatlar dersi öğretmenlerinin görüşleri, Görsel Sanatlar dersi öğretim programının geleceği açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma nitel bir durum çalışmasıdır. Bu araştırmada II. Kademe Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programını Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış yapılandırılmamış görüşme formu ile elde edilen veriler analiz edilip yorumlanmıştır. Bu araştırmanın çalışmanın evrenini, 2022-2023 öğretim yılı Kırşehir ili merkezinde görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinden oluşmaktadır.

Araştırmacılar tarafından görüşme formunun Kırşehir il merkezindeki ortaokullarda 2022-2023 eğitim-öğretim yılında uygulanabilmesi amacıyla, Kırşehir Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli resmi izin alınmıştır. Araştırma verileri açık uçlu bir sorudan oluşan görüşme formuna dayalı olarak elde edilmiştir. Katılımcı görüşleri analiz edilerek, görüşler kategorik olarak sınıflandırılarak açıklanmıştır. Açıklanan görüşler özgün katılımcı görüşleri ile desteklenerek yorumlanmıştır.

Araştırmada katılımcı öğretmenlerin görüşlerine göre sekizinci sınıf Görsel Sanatlar Programının uygulanmasına dönük olarak 18 kategoride 129 görüş belirtmişlerdir. Bu görüşler genellikle programa dönük negatif düşünceler içeren kategorilerde toplanmıştır: Bunlardan belirtilme sıklığı en fazla olan kategoriler frekans değerlerine göre "*.Ders Saati, Öğrenci Tutumu, Haksız Not, Veli Tutumu, Fiziki Ortam, İçerik, Sınav Senesi, Program, Öğrenci İlgisi, Materyal Eksikliği*. " oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Sanatlar Eğitimi, 8.Sınıf Görsel Sanatlar Programı, Program Değerlendirme

[1].Bu çalışma ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından yürütülen yüksek lisans tezinin bir kısım verilerinden üretilmiştir.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağ, hızla gelişen bilim ve teknoloji karşısında kendini sürekli yenileme ve geliştirme gayreti içerisindedir. Meydana gelen bu değişimler insanların gündelik yaşamını etkilemesinin yanı sıra öğrenme, öğretme ve sanat dünyalarını da etkilemiştir. Birçok alanda kendini gösterdiği gibi eğitim alanında da kendini göstermiştir. Dünya hızla değişmekte bilgi ve teknolojide çok önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bu bakımdan ülkemiz insanlarının sürekli gelişen ve ilerleyen bilgi ve teknolojiyi kullanabilen bir niteliğe sahip olabilmesi için eğitim ve öğretim programlarının çağın gerektirdiği şekilde Türk Milli Eğitiminin hedefleri doğrultusunda geliştirilmesi vazgeçilemez bir zorunluluktur (Akkuş, 2008, 1). Bu amaç doğrultusunda eğitim ve öğretim programları toplumun amaç ve ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde kendini yıllar içerinde güncellemiştir.

Sanat hayatımızın her anında bizimle beraberdir. Kafamızı kaldırıp baktığımız her yerde sanatla yapılmış eserleri ve içinde sanat barındıran yapıtları görmemiz mümkün. Sanat, insan duygu ve düşünceleri, çizgi, renk, biçim, ses, söz, ritim vb. Belirli bir estetik kaygı içinde, belirli bir amaca uygun, belirli öğe, ilke ve yöntemlerle, etkili ve doğru bir şekilde ifade edilen bir eylem olarak da adlandırılabilir. Ayrıca sanat, farklı toplumlar, kültürler, sosyal yapılar, arasında bir köprü görevi gören, onların bir arada yaşama çabasını sağlayan bir olgudur (Mercin ve Alakuş, 2007). Sanat, duygu ve düşüncelerimizi dile getirmemizdeki en önemli araçtır. Sadece kendimizi değil tüm insanlığın duygu ve düşüncelerini anlamdırabileceğimiz bir iletişim kanalıdır (Mercin ve Alakuş, 2007).

Tolstoy için sanat, insanların zevk aldığı bir olgudan ziyade hayatın ta kendisidir. Düşüncelerin aktarımını konuşarak yapan insanoğlunun duygularının ifadesinde sanatı kullandığını belirtmiştir. (Tolstoy, Sanat Nedir?, s. 48.). Sanatın insanın kişiliğinde ve karakterinin oluşmasındaki etkisi büyüktür. Nitekim sanatla büyüyen çocuklar kendilerini erken yaşta ifade etme şansını elde ederler. Çocuk ne kadar erken yaşta sanat ile tanışırsa sanatsal zevkini o kadar erken kazanır. Sanat yetisi erken gelişen bireyler hayatının her alanında bu zevki ortaya koyarlar. Kıyafet seçiminden, yediği yemeğe kadar her alanda sanatı arar ve gösterir.

Sanat hayatımızın her alanında kendine bir yer bulmuştur. Nasıl yiyecekler insanın karnını doyuruyorsa sanatla ilgilenmekte insanın ruhunu doyurur ve bireylerin ruh sağlığının korunmasına yardımcı olur (Özsoy,2006). Sanatsal anlamda kendini ifade eden ve bu hazzı yaşayan çocuklar duygularını daha rahat ifade etmenin gücüyle kendilerini daha mutlu hissederler. Ruhsal doyum elde eden çocuğun ruh sağlığı da dolayısıyla korunmuş olur. Çocukların erken yıllarda, yaratıcılık ve estetik duygularının desteklenmesi ileriki yıllarda yaratıcı, üretken ve çevrelerindeki güzellikleri algılayan bireyler olmaları açısından önemlidir (Feeney & Moravcik, 1987).

Bir toplum ancak eğitime verdiği değer ve bunu topluma mal etme düzeyi yüksek ise ileri gidebilir. Kalitesini ise sanata bakış açısından anlayabiliriz. Mustafa Kemal Atatürk, “Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata sahip olamaz.” sözleriyle sanatın hayatımız için vazgeçilemez bir gerçek olduğunu vurgulamıştır.

Sanat eğitimi her zaman ileriyi hedefler. Toplumu üretmeye, var olanı geliştirmeye geliştirileni ise sürekli sorgulamaya iterek yaratıcı düşünceyi tetikler. Yaratıcı düşünce her insanda

doğuştan vardır. Sanat eğitim ise bunu nasıl açığa çıkarması noktasında bireye ışık tutar ve destekler bu nedenle sanat eğitimi önemsenmelidir.

Sanat eğitimi hangi öğretim-eğitim kademesinde olursa olsun, ülkenin toplumun genel kültür, sanat ve eğitim birikimi ile doğrudan ilişkilidir (Pekmezci, 1997). Sanat eğitiminin en önemli amaçlarından biri de insana bütün duyu organlarıyla hayattan zevk almayı öğretmektir. Etrafında olup biteni anlayıp anlamlandırmanın en etkili yolu budur'(San, 2008). Sanat eğitimi içerisinde görsel sanatlar eğitimi özel bir alanı oluşturur. Görsel sanatlar eğitimi, öğrencilerin edindikleri bilgileri günlük yaşamla ve diğer programlarda öğretilen konularla organik olarak ilişkilendirmelerini sağlamak için tasarlanmış kapsamlı bir eğitim biçimidir (Alakuş ve Mercin, 2009). Görsel sanatlar dersi her zaman çok ilgi çekici olmuş, çocukları araştırmaya, yaratıcılıklarını kullanmaya ve yaratmaya teşvik etmekte ve bunu yaparken de dinlenmelerine ve eğlenmelerine olanak sağlamaktadır (Özsoy, 2006: 19).

Miili Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu öğretim programında (1-8. Sınıflar) görsel sanatlar dersinin amaçları şu şekilde amaçlanmıştır. Görsel okuryazarlık, algı ve estetik bilincine sahip, görsel sanatlar alanındaki temel kavram ve uygulamalar konusunda bilgi, beceri ve anlayışa sahip, görsel sanatlar ile ilgili tartışmalara etkin olarak katılan ve bu tartışmaları değerlendiren, görsel sanatların doğası ve kökenini inceleyen, değerini sorgulayan, güncel kültür-sanat nesnelerini/tasarımlarını bilinçli olarak izleyen, kendi kültürü ile diğer kültürlere ait kültürel mirasın değerini anlayan ve onları koruyan, görsel sanat çalışmalarında bilgi, malzeme, beceri, teknik ile teknolojiyi etkin ve güvenli bir şekilde kullanarak düşüncelerini ifade eden, görsel sanatları diğer disiplinlerle ilişkilendiren, sanat alanında etik davranış gösteren, sanat alanıyla ilgili meslekleri tanıyan, görsel Sanatları öğrenmeye ve uygulamaya istekli bireyler yetiştirmektir (MEB, 2018)

Bilinen en büyük yanlışlardan biri görsel sanatlar dersinin sadece yetenekli öğrencilere yönelik olarak verildiği ve kazanımlarının sanatçı yetiştirmeye yönelik hazırlandığının sanılmasıdır. Oysa ki program tüm bireylere yönelik olup kültürel, okuryazarlık, sezgisel ve üst düzey düşünme becelerinin geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Gürdal, 2010).

Eğitim programları hem ülke hem dünya standartlarında ideal eğitim sistemi kurarak ulusun kalkınmasını ilerlemesini gelişmesini sağlamak amacıyla geliştirilirler. Eğitim programları; herhangi bir eğitim kurumunun ulusal eğitim hedeflerini, kurumun amaçlarını, öğretim ve müfredatı, sınıf içi ve ders dışı etkinlikleri, bu hedeflere ulaşmak için oluşturulan süreçleri/yöntemleri/teknikleri, bunların neler getireceğini kapsar. Eğitim programı, bireylerin milli, manevi ve kültürel değerler, yetenekler, beceriler, tutumlar, estetik duyarlılıklar ile donatılması için yapılması gerekenleri; zamanlama, içerik, amaç, hedef kitle, öğretim strateji/yöntemleri, araç-gereç-teknikler ve ölçme konularını içerir. Eğitim programları sistemin hedeflerini belirleyerek öğrencilere davranış kazandırmayı ilke edinir (Tan ve Erdoğan, 2004: 7)

Amaç

Bu çalışmada şu soruya cevap aranmıştır:

Sekizinci sınıf görsel sanatlar öğretim programının uygulanma sürecine dönük olarak öğretmen görüşleri nedir. Bu bağlamda öğretmenler özellikle öğrenci, veli, okul yönetimi ve öğretmenlerin programın uygulanma sürecine ilişkin olarak hangi görüşlere sahiptirler?

Önem

Sekizinci sınıf görsel sanatlar öğretim programına dönük çalışmalar yapılmamış olması bu araştırma bulgularının alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma da nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın nitel boyutunda ise sekizinci sınıf görsel sanatlar programı hakkında öğretmenlerden derinlemesine bilgi almak amacı ile durum çalışması yapılmıştır,Nitel durum çalışmalarının en temel özelliği mevcut bulunan bir veya daha çok durumun daha ayrıntılı bir biçimde incelenerek ortaya konulmasıdır. Yani bir duruma ilişkin hususlar bütüncül bir yaklaşımla ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 77).

Evren, Örneklem

Sekizinci sınıf görsel sanatlar öğretmenlerinin sekizinci sınıf görsel sanatlar dersi programının uygulanmasına dönük görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada örneklem oluştururken maksimum çeşitlilik tekniği ele alınarak Kırşehir ilinin il merkezi, ilçe merkezi ve kasabalarında görev yapan bütün görsel sanatlar öğretmenlerinden örneklem seçilmiştir.

Baltacı (2018:246)' ya göre "Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi": "Farklılıkları belirlemek için geniş çaplı durumları ve önemli ortak örüntüleri belirlemektir." Araştırmada Kırşehir ilinde görevli görsel sanatlar öğretmenlerine anket formu ulaştırılmaya çalışılmıştır. Görsel sanatlar dersine yönelik öğretmenlerin genel izlenimlerini almak ve ankete öğretmenlerin içten katılımını sağlamak adına tüm ilçelerdeki zümre başkanlarıyla tek tek görüşmeler gerçekleştirilmiş ve mümkün olduğunca çalışma grubunda maksimum çeşitlilik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir kısmı bu çalışmada paylaşılan verilerin örneklem grubu, amaçsal örnekleme yönteminden maksimum çeşitlilik örneklemesi ile oluşturulmuştur. Maksimum Çeşitlilik örneklemesinde temel nokta, araştırılan konuya dâhil olabilecek kişilerin çeşitliliğini en büyük ölçüde sağlamaktır. Böyle bir araştırmada ulaşılan sonuçlar, diğer yöntemlerle ulaşılan sonuçlara oranla çok daha zengin olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011:108-109). Bu tarz araştırmalarda amaç çalışmanın amacına uygun olarak tespit edilen hususların benzer ya da faklı noktalarını ortaya çıkarmaktır. Bu şekilde problem daha büyük bir açıdan betimlenmiş olur. (Büyüköztürk vd., 2013:91)

Ankete katılan öğretmenlerinden kent merkezi, ilçe merkezi ve kasabalarda çalışan farklı kıdem yıllarındaki ve farklı programlardan mezun 22 kadın 11 erkek olmak üzere toplam 33 görsel sanatlar öğretmeni bu araştırmanın nitel verilerinin katılımcılarını oluşturmaktadır. Katılımcılar Kırşehir il genelinde görev yapan teknoloji ve sanatlar öğretmenlerinin içinden seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Seçkisiz örnekleme yönteminde en önemli nokta örneklemin evreni yansıtma kudretinin büyük olmasıdır (Büyüköztürk vd., 2013:85).

Görüşme Formu ile elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemlerinden frekans analizi kullanılmıştır Bu analizlerin odak noktası birbirine benzeyen verileri, belirli başlık

altında ilişkilendirmek ve bunları tümevarım yöntemiyle okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:227-230).Bu çalışmada verilerin analizinde frekans analizi yapılmakla birlikte betimsel analiz süreci de işe koşulmuştur. Bu süreçte aşamalı olarak şu işlemler yapılmıştır: (1)Açık uçlu soruya verilen görüşler olası anlamlarına göre kategorik olarak gruplandırılmıştır. (2)Oluşturulan bu yeni kategoriler kategori ve içerik olarak uygunluğu açısından uzman görüşlerine sunularak "uygundur" uygun değildir" ve yeni öneri" olarak görüşler alınmıştır. (3)Uzman görüşüne dayalı olarak araştırmacı(lar) tarafından tekrar gözden geçirilerek kategori ve içerikleri oluşturulmuştur.

Bu yöntemde elde edilen verilerin orijinal içeriğine mümkün olduğunca sadık kalınmış ve gerektiğinde kişilerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak betimsel bir yaklaşımla veriler sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca derinlemesine incelemek için kodlar oluşturulmuş ve kodlamalar yoluyla elde edilen verilerin temelinde var olan sebepler ve bu sebepler arasındaki bağlar meydana çıkarılmıştır. Bu çalışmada ulaşılan verileri derinlemesine incelemek için öncelikle kodlar oluşturulmuştur. Süreçte katılımcıların ifade ettiği görüşler alfabetik olarak sıralanarak listelenmiş ve görüşleri ifade eden bu dokümanlar Cinsiyet, Kıdem ve Mezuniyet durumuna göre kodlanmıştır. Görüşme Formu ile elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemlerinden frekans analizi kullanılmıştır Bu analizlerin odak noktası birbirine benzeyen verileri, belirli başlık altında ilişkilendirmek ve bunları tümevarım yöntemiyle okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:227-230).

Geçerlik, Güvenilirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması dayanılan bulguların yeterince detaylandırılarak betimlenmesine bağladır. Ayrıntılı betimleme katılımcıların görüşlerinin göreceliksiz olarak, mümkün olduğunca orijinal haliyle sunulmasıdır. Doğrudan alıntılar bu tür araştırmalarda sıklıkla kullanılarak elde edilen sonuçlara ulaşma gerekçeleri okuyucuya anlatılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:270-271). Nitel araştırmalarda araştırmacının tarafsız davranması ve ön yargısız olarak çalışmayı devam ettirmesi gerekir. Detaylı tutulan notlar tarafsızlığı sağlamak adına önemlidir (Büyüköztürk vd., 2013:245). Bu araştırmada da elde edilen bulguların geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için verilerin orijinal içeriğine mümkün olduğunca sadık kalınmış ve gerektiğinde kişilerin ifadelerinden doğrudan aktarımlar yapılarak, bulguların analiz edilme süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formunun oluşturulmasında ilgili literatür taramasının ardından oluşturulan taslak görüşme formu alan uzmanı olan 3 kişinin görüşüne sunularak "uygun", "uygun değil" ve "düzeltilmesine dönük görüşleriniz" şeklinde önerilerine başvurulmuştur. Uzman görüş ve değerlendirmeleri nihayetinde forma son şekli verilerek yönerge ve maddelerin açık ve anlaşılırlığı sağlanmıştır. Bu aşamada soruların güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) formülü [Güvenilirlik = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı)] kullanılarak hesaplanan uyum katsayısı 0,80 ve üzeri maddeler forma alınmıştır. Formun tüm maddelerini kapsayacak şekilde hesaplanan uyum katsayısı 1.00 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Araştırmada nitel boyutlu maddeye ilişkin olarak 33 öğretmen görüşü elde edilmiştir. Öğretmenlerin belirtikleri görüşlere ilişkin oluşturulan kategoriler ve frekans değerleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Sekizinci Sınıf Görsel Sanatlar Öğretim Programına Dönük Katılımcı Görüşleri Kategorik Değerleri

KATEGORİ	f
Ders Saati [DS]	13
Öğrenci Tutumu [ÖğrT]	12
Haksız Not [HNt]	11
Veli Tutumu [VT]	10
Fiziki Ortam [FzO]	10
İçerik [İç]	9
Sınav Senesi [SSen]	9
Program [P]	8
Öğretmen Tutumu (ÖMT)	8
Öğrenci İlgisi [Öğrİ]	7
Materyal Eksikliği [MtE]	7
Eğitim Sistemi [EğS]	6
Okul Bölgesi [OB]	5
Ders Kazanımları [DK]	4
Derse Değer Vermeme [DDğV]	3
Motivasyon [M]	3
Ekonomik Sıkıntı [EkS]	2
Sınav Sistemi [SS]	2
Toplam	**129**

Sekizinci sınıf Görsel Sanatlar programının uygulanmasına dönük katılımcı öğretmenlerden 129 görüş elde edilmiştir. Bu görüşlerin kategorik analizinde on sekiz ayrı konuda olduğu görülmektedir. Kategorilerin çok önemli bir kısmının programın uygulanması sürecinde

yaşanan sorunlara dönük olması, programın uygulamada karşılaştığı sorunları göstermesi açısından manidardır.

Katılımcı öğretmenlerin programa dönük görüşlerinin oluşturulan kategorilerde sıklığına göre sıralı olarak tabloda verilmiştir. Tablo incelemesinde görüleceği üzere: *Ders Saati, Öğrenci Tutumu, Haksız Not, Veli Tutumu, Fiziki Ortam, İçerik, Sınav Senesi, Program, Öğrenci İlgisi, Materyal Eksikliği* ifade edilme sıklığı fazla olan kategoriler olmaktadır. Buna karşın olumlu düşüncelerin daha çok gözlendiği kategoriler ise *Öğretmen Tutumu ve Motivasyon* kategorileridir.

Tabloyu oluşturan kategoriler içerik olarak program hakkında olumsuz içerikli görüşlerden oluşmaktadır. Kategorileri oluşturan özgün katılımcı görüş örnekleri şöyledir:

Ders Saati:

6[26,E,16,G] öğretme, öğrenme süreci: En büyük sorun ders saatinin uygulama ve zaman yönünden yetersiz olması.

6[3,K,1,G] .. bir saatlik bir ders maalesef yeterli bir öğrenme sağlamıyor.

Öğrenci Tutum:

16[19,K,1,G] Öğrencilerin bazıları dersi boş gördükleri için bir çaba göstermiyor.

16[20,E,20,F] Ayrıca sınavlarda soru çıkan bir ders olmadığı için ciddiye alınmama durumu söz konusu.

16[22,K,11,G] Ama hayatında LGS sınavından başka şeyleri kabul etmeyen öğrencilerle etkinlik yapmak zor.

16[23,K,20,G] Görsel alanında gelecek görmemeleri biz öğretmenleri zorlamakta

Haksız Not:

9[19,K,1,G] Değerlendirmede son sınıf oldukları için genelde yüksek puan vermeye çalışıyorum.

9[22,K,11,G] Okul idaresi hatta il Meb tarafından baskı altında kalıp öğrencilere hep iyi not veriyoruz.

9[23,K,20,G] Değerlendirme de ise veli ve iadare baskısı

Veli Tutumu:

5[12,K,11,G] velilerimiz maalesef görsel sanatlar dersini önemli bi ders olarak görmediği

5[18,K,1,G] Öncelikle seçeceği mesleği belirlemesini ve Resim'i hobi olarak ilerleyen yıllarında yapması yönünde.

5[18,K,1,G] Yine aynı şekilde ilgisi olan ve bu alanda ilerlemek isteyen öğrencilerin velileri de güzel sanatlara yönlenmesini doğru bulmamakta.

5[19,K,1,G] Veliler malzeme konusunda öğrencilere destek olmuyor resim dersini gereksiz görüyorlar.

Fiziki Ortam:

18[19,K,1,G] Öğretme-öğrenme süreci dediğim gibi imkânlardan ötürü ve atölye ortamı da olmadığından dolayı pek verimli olmuyor.

18[23,K,20,G] Sınıflar kalabalık

18[26,E,16,G] okul: Uygulama açısından sınıfların, fiziki ortamlarının yetersiz olması sorun.

18[3,K,1,G] Atölyeler olmadan verimli bir öğretme ortamı sağlanamıyor

İçerik:

12[11,K,6,G] Dersin içeriğinde farklı etkinliklerin olması.

12[12,K,11,G] İçerik olarak bence daha fazla sanatsal faaliyetler olmalı.

12[13,E,16,G] sınırı az,

12[13,E,16,G] İçerik yeterli ve esnek değil,

Sınav Senesi:

13[14,K,20,G] birde 8. Sınıfların sınav sürecinde olması resim dersine ilgileri olsa sınava hazırlanmalarından kaynaklı ilgilenememeleri.

13[15,K,1,G] Genelde idareler sadece LGS odaklı baktığı için dersimiz önemsiz görülüyor.

13[16,K,11,G] Sekizinci sınıflar LGS hazırlık döneminde oldukları için vakit kaybı gibi gelebiliyor.

Program:

11[10,K,16,F] Okulun bulunduğu bölgeye, velinin eğitim ve ekonomik durumu, öğrencinin bilişsel, duygusal durumuna göre içerik düzenlemesi yapılır.

11[26,E,16,G] Ayrılan uygulama açısından sınırlı

11[30,K,20,G] 8.sınıf öğrencilerinin ilgilerini somut işlere çekip zararlı alanlardan uzak tutulmasına katkı sağlayacak şekilde olacak müfredat içeriği ile zenginleştirilmiş hobi alışkanlıkları kazandırılmalı

Öğrenci İlgisi:

2[11,K,6,G] öğrencilerin ilgisiz olması

2[13,E,16,G] ilgisiz,

2[17,K,1,G] Sanatsal ders ve aktiviteleri desteklememesi, gereksiz görmesi.

2[27,E,20,G] Doğal olarak ta öğrenci dersle ilgilenme ihtiyacı duymuyor..

2[6,E,20,F] Yeteneksiz öğrencilere dayatmakta yanlış.

Materyal Eksikliği:

7[12,K,11,G] icin malzeme konusunda ve ciddiyet konusunda çok sıkıntı var.

7[17,K,1,G] Öğrencinin malzeme getirmemesi.

7[20,E,20,F] ekonomik durumu olmayan öğrencilerin alamaması durumu olumsuz etkiliyor.

Öğretmen Tutumu:

21[19,K,1,G] Zorlama yapmadan isteyen kişilerle işlemeye çalışıyorum.

21[22,K,11,G] Öğrenci, motivasyonları iyi olan öğrencilerle çok iyi işler yapıyorum.

Motivasyon:

17[16,K,11,G] Çocukların bu süreçte nefes alabildikleri ortaya ürün koyabildikleri kendini başarılı hissettikleri bir derstir.

Eğitim Sistemi:

[1,E,20,F] eğitim sistemi, ülke koşullarının ekonominin baskısı ile resim dersi mesleki anlamda çok geri planda ilgi görmekte.

1[13,E,16,G] sistem değişmeli

Ekonomik Sıkıntı:

3[20,E,20,F] Materyallerin pahalı olması,

3[6,E,20,F] Artan fiyatlar malzeme alımını etkiliyor.

Sınav Sistemi:

4[18,K,1,G] Sınav odaklı bir eğitim sisteminin olması özellikle 8. Sınıf velileri eğitimi zorlaştıran etkenlerin başında gelmektedir.

4[2,E,16,F] Ülkemizdeki sınav sistemi yüzünden öğrencilerin görsel sanat yetenekleri gelişemiyor.

Ders Kazanımları:

10[15,K,1,G] dolayı her kazanımı uygulayamıyorum.

10[32,K,1,G]Değerlendirme: Çizgilerin doğruluğunu ve bitmiş çalışmalara puan verme durumu

10[16,K,11,G] öğretmen açısından kolaylaştırıcı bir yöntem. Ölçütleri çalışma öncesinde öğrencilere açıklıyor.

Derse Değer Vermeme:

14[11,K,6,G] Görsel sanatlar eğitimi ders kapsamında önemsiz görülmesi.

Okul Bölgesi:

15[15,K,1,G] İlçede de durum aynı şekilde GSL hazırlık kurs açamıyoruz.

15[16,K,11,G] Ancak farkındalığı yüksek aile ve çocuklarda görsel sanatlar dersinin gerekliliği anlaşılmış durumdadır.

SONUÇ VE ÇIKARSAMA

Sekizinci sınıf Görsel sanatlar dersi öğretmenleri programın uygulama sürecinde önemli ölçüde olumsuz durumlarla karşılaşmaktadırlar. Bunlar özellikle öğrenci, veli ve okul kaynaklıdır. Öğrenci ve veli derse karşı hayata ve sınava hazırlayıcı bir ders olarak görmemekle birlikte dersin etkin öğrenilmesine katkı sağlayacak gerekli; ilgi, tutum, materyal desteği sağlamak açısından olumlu destek sağlamadıkları söylenebilir. Buna karşın özellikle okullar bu dersin etkin öğretimine katkı sağlayacak, madde- materyal sağlamaktan yoksunluklar içermektedir: Öğretmenler özel öğrenme laboratuvar/atölye ve ders öğretim materyali yoksunlukları içerisindedirler. Sistem olarak üst öğrenimin sınav temelli olması da bu dersin önemli sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. İçerik olarak sınava hazırlayıcı nitelikte olmaması, öğrenciye sanat temelli gelecek vaat etmemesi eğitimin öğrenci-veli-yönetim boyutlarında bu derse karşın ilgi ve tutum düşüklüğü olarak görülmektedir. Özellikle ders için ayrılan sürenin haftalık bir saatle sınırlanmış olması önemle vurgulanan olumsuzluklar olarak görülmekledir. Bu kısa sürelik sürenin dahi çoğunlukla başka etkinliklerle değerlendiriliyor olması da ayrıca vurgulanan durumlardandır. Öğrenci başarısının değerlendirilmesi üzerine veli ve yönetici baskıları dersin öğretim ve değerlendirilmesinde öğretmenlerin karşılaştığı önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Öneriler

Araştırmada ortaya çıkan ders saati yetersizliği, özel öğrenme ortamı yokluğu, dersin öğretim sürecinde ihtiyacı duyulan materyallerin yoksunluğu, veli ve öğrencilerde bu derse karşın ortaya çıkan ilgi ve olumlu tutum eksikliğini giderecek yönetsel düzenleme ve uygulamalar gerçekleştirilmelidir.

Sınav odaklı eğitim sistemi bu çalışma sonuçlarının benzerlerini muhtemelen sınava dönük olmayan diğer program unsurlarını da kapsayacaktır. Öğretim programlarının özellikle de ilköğretim ve orta öğretim programlarındaki tüm derslerin bir bütün olarak bireyin gelişmesine katkı sağlamak amaçlı olduğu gerçeğinden hareketle hiçbir program unsurunun bir birinin

eksikliğini tamamlayıcı olarak görülmemesi gerektiğine tüm program paydaşları gereken önemi vermelidir.

Lisansüstü tezi çalışmasının bir kısım verileri üzerine kurulan bu çalışma Kırşehir ilinde görevli sekizinci sınıf öğretmenleri ile yürütülmüştür. Dolayısı ile daha geniş örneklemeli ve farklı yöntemle tasarlanmış çalışmaların yapılması alan yazına önemli katkılar sağlayarak eğitim programı paydaşlarına önemli geribildirimler sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Murat. (2008). Coğrafya Dersi Öğretim Programının (2005) Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mercin L. ve A. O.,Alakuş (2007) Birey ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliliği, DÜ Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, s14-20.

Alakuş A.O. Ve Mercin, L., (2009), Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi, Ankara: Pegem Yayınları.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7(1)*, 231-274.

Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı.* (17. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Feeney, S., & E. Moravcik. (1987). A thing of beauty: Aesthetic development in young children. Young Children, 42 (6): 7–15.

Gürdal, A. (2010). Görsel Sanatlar Dersinde Yapılandırmacı Yaklaşım ve Öğretmen Görüşleri International Conference on New Trends in Education and Their Implications 11-13 November, 2010 Antalya-Turkey ISBN: 978 605 364 104 9

Karasar, N. (2005*). Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kıncal, R. Y. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (2. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). Görsel sanatlar dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Ankara. http://mufredat.meb.gov.tr

Mercin, L., ve Alakuş, A. O. (2007). Birey ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliliği. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 14-20.

Özsoy, V., (2006), Görsel Sanatlar Eğitiminde Uygulamalar, Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları No: 4, Sayfa: 19.

Pekmezci, H. (1997). İlköğretim Okullarında Sanat Eğitimine Toplu Bakış – İlköğretim Okullarında Sanat Eğitimi ve Sorunları. Türk Eğitim Derneği XV. Öğretim Toplantısı, Kayseri: Gün Ofset Matbaacılık.

San, İ. (2008). Sanat ve Eğitim, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Tan, Ş. ve Erdoğan, A. (2004). Öğretimi planlama ve değerlendirme, Ankara: Pegem Akademi Yayınları

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık

KONU OLUŞTURMA ARKETİPİ: MASALLAR

Prof.Dr. MAKBULE SABZİYEVA

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi makbulesabziyeva@anadolu.edu.tr

ÖZET

Araştırmacılar, uzun yıllar boyunca masalların kaynağının Hindistan ya da eski Mısır olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşe göre Doğu dünyasında anlatılan masallar zamanla Avrupa'ya yayılmış ve orada da yerini almıştır. Masalların yayılma serüvenini araştıran bilim adamları, zamanla uygarlık dünyası ile hiçbir alakası olmayan ilkel topluluklarda da masalların bulunduğunu ve bu masalların bilindik masallara benzediğini ortaya koymuştur. Masallar arasındaki benzeşmeler farklı bilim alanlarındaki uzmanlar tarafından incelenmiş ve söz konusu benzeşmelerin yeryüzünde yaşayan insanların genel olarak aynı olayları yaşadıkları ve aynı idealler peşinde koştuklarıyla ilgili olduğuna dair ortak görüşe varılmıştır. Ruhbilimcilere göre masallar, insan ruhunun derinliğinde, alt bilincin ötesinde bulunan dürtülerdir, insanın korkusunun yankılardır. Her masalda, mutluluk peşinde koşan bir kahraman, ona engel olmaya çalışan varlıklar ve insanüstü güçler yer alır. Bunlar, insanın doğaya karşı güçsüzlüğünün, bu güçsüzlüğün farkında olan insanın şansa inanmasının, ümit etmesinin yankılarıdır. Eğitimcilere göre masallar, ataların hayatından edinilen bilgi ve bilgeliği gelecek nesillere aktarma arzusundan doğmakta ve dinleyicilere ahlaki ve toplumsal değer yargılarını vermeyi amaçlamaktadır. Psikolojik araştırmalara göre ise masallar, bireylerin bilinçaltına ve iç benliklerine ulaşmayı başardıklarından, bireyin içinde bulunduğu toplumun başarısızlıklarını ve ideallerini yansıtmaktadır.

Masal kahramanı bir amaçla yola çıkar, çeşitli engellerle karşılaşır, istediğini elde eder ve dönüşe geçer. Dünya masallarının ana çizgilerini oluşturan bu temel örnek bir konu oluşturma arketipidir. Bu arketip yalnız masallarda değil yüzyıllarca anlatılan sözlü ve yazılı edebiyat türlerinin çeşitli eserlerinde tekrarlanmış ve günümüz roman ve öyküleri de bu arketipin değişik bir şekli olmuştur. Ele alınan çalışmada masalların olay örgüsü konu oluşturma arketipi açısından teorik bilgilere dayanarak incelenecek, inceleme Anadolu ve Rus masallarının örnekleri üzerinden karşılaştırmalı olarak yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: arketip, masal, Anadolu masalları, Rus masalları

TALES AS AN ARCHETYPE OF CREATING A TOPİC

ABSTRACT

For many years, researchers have suggested that the source of the tales was India or ancient Egypt. According to this view, the tales told in the Eastern world spread to Europe over time and took their place there. Scientists who investigated the adventure of spreading fairy tales have revealed that there are also fairy tales in primitive communities that have nothing to do with the world of civilization and that these tales resemble familiar tales. The similarities between the primes have been examined by experts in different fields of science and it has been

concluded that the similarities in question are related to the fact that people living on earth generally experience the same events and pursue the same ideals. According to psychologists, fairy tales are impulses that exist in the depths of the human psyche, beyond the lower consciousness, echoes of human fear. In every tale, there is a hero who pursues happiness, beings who try to prevent him, and superhuman forces. These are the echoes of man's powerlessness towards nature, the belief in chance of man who is aware of his powerlessness. According to educators, fairy tales arise from the desire to transfer the knowledge and wisdom gained from life of ancestors to the next generations and aim to give moral and social value judgments to those who listen. According to psychological research, fairy tales reflect the failures and ideals of the society in which the individual is located because they manage to reach the subconscious and inner selves of individuals.
The hero of the fairy tale sets out with a purpose, encounters various obstacles, gets what he wants and turns back. This basic example, which forms the main lines of the tales of the world, is the archetype of creating a topic. This archetype has been repeated not only in fairy tales but also in various works of oral and written literary genres told for centuries, and today's novels and stories have become a different form of this archetype. In the study discussed, the plot of the tales will be analyzed based on theoretical information in terms of the archetype of creating a topic, and the analysis will be made comparatively through the examples of Anatolian and Russian tales.
Keywords: archetype, fairy tale, Anatolian tales, Russian fairy tales

В начале 20-го века изучение сказок представляло собой «развитую, многонаправленную систему». «…Сформировались различные течения и направления, придавшие фольклористике ту многозвучность и разноликость, которой ей явно не хватало в предшествующие эпохи» (Иванова, 1993: 6).

С одной стороны был разработан историко-географический метод исследования, согласно которому была проведена каталогизация сказочных сюжетов. К исследованию фольклорных произведений были приложены хронологические диаграммы и географические карты с обозначенными на них путями миграций этих произведений.

Представители бенфеевской школы рассматривали развитие сказочных сюжетов как механический процесс, не зависящий от конкретной национальной истории и общественной жизни народов, среди которых бытуют сказки (Мелетинский, 2005: 9).

Представителями мифологической школы, Буссэ, Регланом образ героя воспринимался как трансформированный образ мифического героя, бога, святого у каждого народа. Согласно теории Реглана жизнь героя состоит максимум из 22-х функций.

А по определению русского исследователя Владимира Проппа (1895-1970), изменяемыми аспектами сказок являются личные имена и качества людей, в то время как неизменные аспекты их – это поступки людей. Проанализировав волшебные сказки, Пропп пришёл к выводу, что героями сказок выполняется 31 функция, которую совершают только 7 человек – героев сказки (Пропп, 2022).

Клод Леви Стросс, исследовав систему родства мифологии и фольклора создал собственное научное направление в этнологии – структурную антропологию. Изучая соотношение биологического и социального в поведении человека, Леви-Стросс признаёт главным наличие формальных структур во взаимоотношениях между людьми, влияние на поведение человека символических форм, традиций и ритуалов, принятие определённого языка как системы, моделирующей общественные институты. Важным моментом его структурной антропологии является толкование мифакак фундаментального содержания коллективного сознания, основы устойчивых социальных структур.

Все эти разногласия вокруг происхождения и анализа сказок сводятся в одно в книге Джозефа Кэмпбела «Тысячеликий герой». Джозеф Кэмпбел (Joseph Campbell, 26.03.1904 – 30.10.1987), сравнивая мифы со всех уголков земного шара от древнейших времён, разворачивает картину путешествия героя, которая заключается в выходе героя из привычной ему среды в другой мир в поисках самого себя, тем самым перенося область исследования на другую плоскость и как бы подытоживая споры о возникновении и преемственности сказок. Опираясь на психоанализ Зигмунда Фрейда и аналитическую психологию Карла Юнга, Кэмпбелл приходит к выводу, что истории о становлении героя и спасении мира сформированы самой психикой человека под влиянием образов общечеловеческой символики – архетипов. Кэмпбел выделил универсальные для мифов и сказок этапы странствий вечного героя, которые состоят из выхода из дома, инициации, т.е. перехода индивидуума на новую ступень развития и возвращения (Кэмпбел, 2018). Похожие этапы инициации героя определены и в работах Проппа. В.Я.Пропп, разбирая волшебную сказку выделил такие функции сказочного героя как отлучка, запрет и его нарушение «(«не всходи на резное крыльцо, не покидай златого терема»), беда или недостача («одряхлевший царь нуждается в молодильных яблоках и живой воде»), изгнание, бегство и преследование, испвтпния мужества, стойкости и силы, обретение волшебного средства или волшебного помощника, таинственный лес, благодарные звери, поход в иное царство (в образе животного, на коне, птице, по дереву или лестнице, падая в пропасть), борьба со змеем (змей связан с горами или с водой, выступает как поглотитель, похититель, поборы змея – «каждый месяц молодую девушку брал и пожирал»), переправа через огненную реку, завоевание царевны, трудные задачи (часто в ответ на сватовство) магическое бегство, ложный герой и узнавание истинного, преображение и воцарение героя (Пропп, 2022).

Для сравнения проведём анализ двух сказок: русскую и анатолийскую. Для выхода героя из привычной ему среды, т. е. для начала события должна быть побудительная причина или внутренний голос, который послужит причиной выхода героя из дома. В русской сказке «Царевна-лягушка» Иван-царевич сжигает лягушачью кожу, которую сбрасывает царевна-лягушка, когда превращается в человека. «Приезжает Василиса Премудрая, хватилась – нет лягушачьей кожи, приуныла, запечалилась и говорит царевичу: «Ох, Иван-царевич! Что же ты наделал? Если б немножко ты подождал, я бы вечно была твоею; а теперь прощай! Ищи меня за тридевять земель в тридесятом царстве – у Кощея Бессмертного» (Русские народные сказки).

В Анатолийской сказке «Бенгибоз» у героя повествования слепой отец. Если поднести к глазам отца землю, где ещё не ступала нога султана, отец станет зрячим. В русской сказке причиной выхода героя из дома, призывом к приключениям станет поиск жены, а в Анатолийской сказке – поиск этой самой земли.

ЭТАП 1: ИСХОД

Причины разные, но сущность одна: есть нечто, что подталкивает героя к уходу с избитых дорог жизни. Центром притяжения становится неизвестное. Герой, уходя из повседневности попадает в мир необычного и неизведанного. Попадая в разные ситуации, герой ищет пути выхода, совершенствуется, растёт как морально, так и умственно.

Покидая привычную среду, герой, как правило получает благословение матери. Сверхсилы помогают ему преодолевать различные препятствия, попадающиеся на пути. Помощь приходит в лице случайного встречного. Это может быть беспомощный старик, причудливый, учитель-наставник. Или в лице какого-то предмета: клубок ниток, кольцо, меч и т.д. В «Царевне-лягушке» это старичок, который даёт клубок ниток. В «Бенгибозе», - приснившийся герою дервиш указывает ему путь к спасению отца.

ЭТАП 2: ИНИЦИАЦИЯ

Несмотря на помощь лиц и предметов, владеющих таинственными силами, герою не легко в пути. Всюду его преследуют злые силы, которые мешают продвигаться вперёд. Герой должен проявить не только силу и смелость, но и смекалку, ум, ловкость, сообразительность. А главное – проявить силу воли, показывая врагам решение идти до конца. В сказке о «Царевне-лягушке» злой силой, препятствующей герою является Баба-яга. В «Бенгибозе» - это морские духи. Этап второй: инициация – это основная часть повествования. Это борьба двух противоположных сил: добра-зла, решительности-трусости, непоколебимости-отступления. Поведение героя в трудных ситуациях становится примером, уроком-назиданием. В «Царевне-лягушке» Иван, помиловав медведя, учит милосердию. В дальнейшем животные, встретившиеся ему по пути (медведь, заяц, щука), становятся его помощниками, и Ивану удаётся спасти свою невесту от злых чар.

Бенгибоз, долго побродив в поисках земли, куда не ступала нога султана, спускается на морское дно и достаёт землю для отца. После всего пережитого эти герои уже не те, которых мы видели в начале сказки. Они прошли через испытания, набрались жизненного опыта, преобразились. Теперь их ждёт обратная дорога.

ЭТАП 3: ВОЗВРАЩЕНИЕ

«Выбрал Иван-царевич лучшего скакуна из Кощеевой конюшни, сел на него с Василисой Премудрой и воротился в своё царство-государство. И стали они жить дружно, в любви и согласии» (Русские народные сказки).

В «Бенгибозе» герой, доставший землю, вернул отцу зрение и приобрёл хвалу народа.

Таким образом, вопрос заимствования сюжетов каким бы спорным не был, очевидно одно, что на всех этапах развития человечества человеческие ценности у народов были одинаковыми и закладывались в основу сказок для более гуманного развития будущих поколений. Истории о становлении героя и спасении мира формировались самой психикой человека и служили созданию образов общечеловеческой символики — архетипов.

Приведённые в примерах случаи являются архетипами человеческого мышления. Мы встречаем их не только в сказках и мифах, но и в эпосах, средневековых и современных романах. По словам У.Х. Одена, даже полицейские романы, где детектив ищет убийцу, являются формой этого архетипа. (Auden, 1980).

Литература является выражением архетипов, ситуаций, символов, и критик архетипов обязан расшифровать этот язык мифов, которым невольно пользуется автор, и объяснить произведение более понятным способом (Moran, 1988:190).

Почему эти древние архетипы имеют такую силу, что продолжают повторяться даже в современной литературе? Это связано с тем, что история мифов выражает глубоко укоренившиеся проблемы, страхи и желания человека. Для него эти образцы играют впечатляющую роль, которая до сих пор резонирует с читателем. Согласно К. Юнгу, архетипы, с которыми мы сталкиваемся в литературе, являются формами психического поведения, которые лежат вне коллективного сознания людей и обращены к нам очень глубоко (Jung, 2017: 94).

ЛИТЕРАТУРА

[1] Auden, W.H., *The Guilty Vicarage in Winks. Detective Fiction*, A collection of Critical Essays, N.Y., 1980.

[2] Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem yayınevi, İstanbul, 1988.

[3] Jung, C., *Psikoloji ve din*, Çeviren Raziye Karabey, Okyanus yayınları, 2017.

[4] Иванова, Т. Г., *Русская фольклористика начала XX века в биографических очерках*, СПб., 1993.

[5] Кэмпбел, Джозеф, *Тысячеликий герой*, СПб., Питер, 2018.

[6] Мелетинский, Е., *Герой волшебной сказки. Введение*, М., СПб., Академия исследований культуры, 2005.

[7] Пропп, Владимир, *Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки*, М., КоЛибри, 2022.

[8] Русские народные сказки. https://nukadeti.ru/skazki/carevna_lyagushka (erişim tarihi 25.12.2022)

PORTFÖY YATIRIMLARININ İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİSİ

Doç. Dr. EDA BOZKURT[1] Dr. Öğr. Üyesi GÜVEN GÜNEY [2]

[1] ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ, Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi, ORCID ID 0000-0001-7158-8049

[2]ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ, Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi, ORCID ID 0000-0001-8324-2870

ÖZET

Bilindiği gibi Dünyanın her yerinde ekonomiler, küreselleşmenin etkisiyle mal ve hizmetler açısından daha yakın hale gelmişlerdir. Öte yandan her tür mali ilişkiler açısından da artan sınır ötesi işlemler ülkeleri birbirine bağımlılığa itmiştir. Ülkeler arasındaki azalan kısıtlamalar, seyahat, ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki azalışlar, daha yüksek pazar entegrasyonu ile sonuçlanmıştır. Ülkeler arasındaki menkul değer alım ve satımı önemli sermaye hareketliliğine sebep olmaktadır. Portföy yatırımları da ülkeler tarafından ilgi gören önemli bir finansal araçtır. Çalışmada portföy yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkisi Gelişen Sekiz Ülke (D-8) için incelenmiştir. Analizlerde zaman aralığı 1990-2020 olarak belirlenmiştir. Panel veri analizlerinde bağımlı değişken gayri safi yurtiçi hasıladaki yıllık büyüme oranı ile temsil edilmiştir. Bağımsız değişken portföy yatırımları olup, kontrol değişken olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYY) ve yurtiçi tasarruf oranları kullanılmıştır. Ampirik analizler değişkenler ve model için yatay kesit bağımlılığı kontrolü ile başlamıştır. Yatay kesit bağımlılığının bulunduğu görülmüştür. Daha sonra Swamy S Testi uygulanmıştır. Modelin heterojen özellik gösterdiği tespit edilmiştir. Ardından serilerin durağanlık yapısı Cross-Sectionally Augmented-IPS (CIPS) birim kök testi ile sınanmıştır. Birim kök testi sonuçları bağımlı ve bağımsız değişkenlerin farklı mertebeden durağan olduğunu göstermiştir. Bu sebeple araştırmaya Durbin-Hausmann Eşbütünleşme testi ile devam edilmiştir. Bulgular seriler arasında eşbütünleşme ilişkisini doğrulamıştır. Eşbütünleşmenin ardından katsayı tahmini yapılmıştır. Katsayı tahmini için Common Correlated Effect (CCE) yöntemine başvurulmuştur. Bangladeş ve Malezya'da portföy yatırımlarının istatistiksel olarak anlamlı ve ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür. Endonezya, Mısır ve Pakistan'da ise portföy yatırımlarının istatistiksel olarak anlamlı fakat ekonomik büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Nijerya ve Türkiye için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. DYY değişkenin ekonomik büyüme üzerine etkisi portföy yatırımlarında

olduğu gibi ülkeye özgüdür. Yurtiçi tasarruflar ise tüm ülkelerde büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Portföy Yatırımları, Panel Veri Analizi

THE EFFECT OF PORTFOLIO INVESTMENTS ON ECONOMIC GROWTH

ABSTRACT

As it is known, economies all over the world have become closer in terms of goods and services with the effect of globalization. On the other hand, increasing cross-border transactions in terms of all kinds of financial relations have pushed countries to depend on each other. Decreased restrictions between countries, reductions in travel, transportation and communication costs have resulted in higher market integration. Securities trading between countries causes significant capital mobility. Portfolio investments are also an important financial instrument that attracts attention by countries. In the study, the effect of portfolio investments on economic growth was examined for Eight Developing Countries (D-8). The time interval in the analyzes was determined as 1990-2020. In panel data analysis, the dependent variable was represented by the annual growth rate of gross domestic product. The independent variable is portfolio investments, and foreign direct investment (FDI) and domestic savings rates are used as control variables. Empirical analyzes started with a cross-sectional dependency control for the variables and the model. It has been observed that there is a cross-sectional dependence. Afterwards, the Swamy S Test was applied. It has been determined that the model has heterogeneous properties. Then, the stationarity structure of the series was tested with the Cross-Sectionally Augmented-IPS (CIPS) unit root test. The unit root test results showed that the dependent and independent variables were stationary at different orders. For this reason, the research continued with the Durbin-Hausmann cointegration test. The findings confirmed the cointegration relationship between the series. After cointegration, coefficient estimation was made. The Common Correlated Effect (CCE) method was used for coefficient estimation. In Bangladesh and Malaysia, portfolio investments were found to be statistically significant and positively affect economic growth. In Indonesia, Egypt and Pakistan, it was determined that portfolio investments were statistically significant but negatively affected economic growth. In addition, statistically significant results could not be obtained for Nigeria and Turkey. The effect of the FDI variable on economic growth is country-specific, as is the case with portfolio investments. Domestic savings, on the other hand, affect growth positively in all countries.

Keywords: Economic Growth, Portfolio Investments, Panel Data Analysis.

1. GİRİŞ

Günümüzde hem bilginin kapsamının hem de erişilebilir olma hızının artması daha kolay ve verimli küresel finansal işlemler yapmaya imkan tanımaktadır. Uluslararası ticaretteki artışın yanı sıra, finansal faaliyetlerin küreselleştiğini rahatlıkla gözlemlemek mümkündür. Finansal varlıkların sınır ötesi akışlarındaki büyüme, mal ve hizmet ticaretindeki genişlemeyi geride bırakmıştır. Çoğu ülkede sermaye ve kambiyo kontrollerinin kaldırılması gibi liberalleşme hareketleri sürekli büyüyen bir uluslararası finansal akış hacmine izin vermektedir. Yatırım fırsatları artık iç pazarlarla sınırlı değildir. Özellikle gelişmekte olan piyasalar, giderek daha erişilebilir hale geldikçe, dünyanın dört bir yanındaki yatırımcılara cazip yatırım alternatifleri sunmaya başlamıştır (Bartram ve Dufrey, 2001: 85-86). Yatırım seçenekleri arasında portföy yatırımları önemli bir yer tutmaktadır. Portföy yatırımı, doğrudan yatırım ya da rezerv varlıklar dışında, hisse senedi veya borçlanma senetlerini içeren sınır ötesi işlemler ve pozisyonlar olarak tanımlanmaktadır (IMF, 2022). Birçok ekonomist ve politika yapıcısı, portföy yatırımlarının gelişmekte olan ülkeler için açık bir fayda sağlayacağını öngörmektedir. Portföy yatırımı girişlerinin, DYY'ler, ticari banka kredileri ya da yabancı yardımlarda olduğu gibi ulusal egemenliğe kısıtlamalar getirmeden sermaye eksikliklerinin üstesinden gelmenin bir yolu olabileceği düşünülmektedir. Portföy yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere sermaye sağlamasına rağmen, bu ekonomiler üzerinde birbirini destekleyen bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Politika özerkliği üzerindeki kısıtlamaların şiddetlenmesi, ekonominin riske, finansal oynaklığa ve krize karşı artan kırılganlığına sebep olabilmektedir. Portföy yatırımları için ekonomiyi çekici bir pazar haline getirmede hükümetler, faiz ve döviz kurlarını, tercih edeceklerinden daha yüksek seviyelerde tutmak zorunda kalabilirler. Yüksek faiz oranlarının sürdürülmesi endüstriyel ve tarımsal üretimi engelleyebilir. Benzer şekilde, yüksek döviz değerlerinin korunması, ihracat performansının portföy yatırımlarını çekme çabasına feda edilmesi anlamına gelebilir (Grabel, 1996:1763-1974). Bu durumun bir yansıması olarak literatürde portföy yatırımlarının ülkelerin iktisadi büyüme ve kalkınmalarına yönelik etkisini araştıran ampirik çalışmaların sonuçlarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Gregorio-Guidotti (1995), Reisen ve Soto (2001), Durham (2004), Demir (2007), De Vita ve Kyaw (2009), Duasa ve Kassim (2009), Gülmez (2015), Ezeanyeji ve Maureen (2019), Yapraklı (2020) ait çalışmaların bulguları portföy yatırımlarının iktisadi büyümeyi pozitif etkilediği yönündedir. Aizenman (2004) ve Choong vd. (2010) ise portföy yatırımlarının iktisadi büyümeyi

negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Kuzucu (2018) çalışmasında ise portföy yatırımları ile ekonomik büyümenin ilişkili olmadığını ileri sürmüştür. Literatürde yer alan çalışmalar ülke, dönem, yöntem açısından farklılık gösterdiği gibi portföy yatırımlarının büyüme üzerine etkisi konusunda fikir birliği olmadığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada D-8 ülkelerinde panel tahmin yöntemine dayalı analizlerle portföy yatırımlarının ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Genel bilgilerin verildiği giriş bölümünün ardından kullanılan verilerin ve ampirik analizin tanıtımı yapılmıştır. Üçüncü başlıkta ampirik bulgulara yer verilmiştir. Sonuç başlığında ise bulgular ışığında çeşitli politika önerileri sunularak çalışma tamamlanmıştır.

2. UYGULAMA

Çalışmada Gelişen 8 ülkenin yer aldığı D-8 ülkeleri ele alınmıştır. D-8; Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'den oluşan küresel düzeyde bir işbirliğidir. Araştırmanın ampirik analizi için ülkelerdeki veri mevcudiyetine göre dönem 1990-2020 olarak belirlenmiştir. İran için 1990-2020 dönemi için veri elde edilememiştir. Bu sebeple İran analiz dışında bırakılmıştır. 7 ülkenin yer aldığı 31 yıl için T'nin yani zaman periyodunun ülke sayı N'den büyük olması kriterine uyan panel veri analizleri yapılmıştır. Analizlerde bağımlı değişken olarak gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYİH) yıllık büyüme oranı (GRO) ile temsil edilmiştir. Bağımsız değişken portföy yatırımları olup, kontrol değişken olarak DYY ve yurtiçi tasarruf oranları kullanılmıştır. Portföy yatırımları PORT kısaltması ile kodlanmış ve portföy yatırımlarının logaritmik değeri olarak hesaplanmıştır. DYY değişkeni doğrudan yabancı sermaye girişlerinin GSYİH yüzdesi olarak ele alınmış ve FDI kısaltması ile gösterilmiştir. Yurtiçi tasarruflar ise toplam yurtiçi tasarrufların logaritması alınarak elde edilmiş ve SAV ile kısaltılmıştır. İlgili veriler Dünya Bankası Dünya Kalkınma göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Portföy yatırımlarının büyüme üzerine etkisinin tespiti için ampirik analizler değişkenler ve model için yatay kesit bağımlılığı kontrolü ile başlamıştır. Daha sonra modelin heterojen mi yoksa homojen mı olduğunu belirlemek için Swamy S Testi uygulanmıştır. Ardından serilerin durağanlık yapısı Cross-Sectionally Augmented-IPS (CIPS) birim kök testi ile sınanmıştır. Birim kök testi sonuçlarına bağlı olarak Durbin-Hausmann Eşbütünleşme testi ile devam edilmiştir. Bulgular seriler arasında eşbütünleşme ilişkisini doğrulamıştır. Eşbütünleşmenin ardından katsayı tahmini yapılmıştır. Katsayı tahmini için Common Correlated Effect (CCE) yöntemine başvurulmuştur.

3. UYGULAMA SONUÇLARI

Çizelge 1 ilk test olan yatay kesit bağımlılığı sonuçlarını göstermektedir. Test sonuçları değişkenler ve modelin tamamında yatay kesit bağımlılığının olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testlerine Ait Sonuçlar

Değişken	$CDLM_1$	$CDLM_2$	$CDLM_{adj}$
GRO	64.022 [a] (0.000)	6.639[a] (0.000)	3.365[a] (0.000)
PORT	45.314 [a] (0.002)	3.752[a] (0.000)	10.465[a] (0.000)
FDI	36.780 [b] (0.018)	2.435[a] (0.007)	1.684[b] (0.046)
SAV	45.314 [a] (0.002)	3.752[a] (0.000)	10.465[a] (0.000)
MODEL	59.275[a] (0.000)	5.906[a] (0.000)	6.247[a] (0.000)

Not: [a]; %1 ve [b];%5 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir.

Çizelge 2'de ise Swamy S Testi ile eğim katsayılarının heterojen ya da homojen olma kontrolü yapılmış ve raporlanmıştır. Bulgular %1 önem düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini ve modelin heterojen olduğunu kanıtlamıştır.

Çizelge 2. Swamy S Testi Sonuçları

Test	Chi2	Prob.
Swamy S Testi	94.52	0.000

Üçüncü aşamada sahte regresyonun önüne geçebilmek için serilerde birim kök olup olmadığı incelenmiştir. Çizelge 3'te CIPS testine ait sonuçlar görülmektedir. Birim kök testi sonuçları FDI ve SAV değişkenlerinin düzeyde durağan, GRO ve PORT değişkenlerinin ise farkta durağan olduğunu göstermiştir.

Çizelge 3. CIPS Testi Sonuçları

Değişken	Seviye	Fark
GRO	-2.321	-4.011[a]
PORT	-2.728	-3.950[a]
FDI	-2.877[b]	-
SAV	-2.748[c]	-

Not: [a];%1, [b];%5 ve [c];%10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir. Kritik değerler sırasıyla %1, %5 ve %10 için -3.10, -2,86 ve -2.73'tür. Değerler Pesaran (2007)'den alınmıştır.

Heterojen ve yatay kesit bağımlılığı özelliği bulunan modeller için serilerin farklı dereceden durağan olmayanları halinde uygulanan Durbin-Hausmann Eş-Bütünleşme Testi bulguları Çizelge 4'te verilmiştir. Test sonuçları paneli oluşturan 7 ülkede iktisadi büyüme ile PORT, FDI ve SAV değişkenleri arasında uzun dönemde ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Çizelge 4. Durbin-Hausmann Eşbütünleşme Test Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Prob.
dh_g	21.575	0.000
dh_p	16.181	0.000

Son aşamada eşbütünleşik olan seriler için katsayı tahmini yapılmıştır. Sonuçlar Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5: CCE Sonuçları

Ülke	PORT		FDI		SAV	
	Katsayı	t istatistiği	Katsayı	t istatistiği	Katsa	t istatistiği
Bangla	0.520	**1.494**[c]	0.845	**1.427**[c]	2.946	**3.545**[a]
Endone	-0.803	**-3.124**[a]	-0.945	**-2.448**[a]	14.677	**4.295**[a]
Malezy	0.339	**2.587**[a]	1.004	**6.011**[a]	7.537	**2.872**[a]
Mısır	-0.155	**-1.781**[b]	0.715	**7.371**[a]	1.972	**1.993**[b]
Nijerya	0.347	0.901	0.607	1.134	13.967	**3.707**[a]
Pakista	-0.558	**-1.722**[b]	-0.397	-0.916	12.371	**6.260**[a]
Türkiy	-0.070	-0.107	1.977	**1.497**[c]	13.113	**2.017**[b]

Not: [a];%1, [b];%5 ve [c];%10 istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir.

CCE bulguları Bangladeş ve Malezya'da portföy yatırımlarının pozitif ve anlamlı, Endonezya, Mısır ve Pakistan negatif ve anlamlı, Nijerya ve Türkiye'de ise istatistiki bakımdan anlamsız olduğunu göstermiştir. FDI değişkeni Bangladeş, Malezya, Mısır ve Türkiye'de ekonomik büyümeyi artırıcı etkiye sahiptir. Endonezya'da ise negatif yönde etkilidir. Nijerya ve Pakistan'da ise sonuçlar istatistiki bakımdan anlamlı değildir. Son olarak yurtiçi tasarruflar tüm ülkelerde ekonomik büyümeye pozitif etki etmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada Bangladeş, Endonezya, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'den oluşan bir grup ülke için portföy yatırımlarının iktisadi büyümeye etkisi DYY ve yurtiçi tasarruflar ilave edilerek test edilmiştir. Sonuçlar tüm ülkeler için yurtiçi tasarruf oranındaki artışın iktisadi büyümeyi artırmada etkili bir araç olduğunu göstermiştir. Portföy yatırımları ve DYY'lerdeki artış ise ekonomik büyüme üzerinde bazı ülkeler için pozitif, bazı ülkeler için negatif ve bazı ülkeler için etkisizdir. Portföy yatırımları ve DYY'lerdeki bir artışın ekonomik büyümeyi artırabilmesi ülkelerin belli bir finansal gelişme düzeyini yakalamış olmalarını gerekmektedir. Finansal gelişme ve finansal istikrarla beraber ülkelerde makroekonomik yapının ve kurumsal gelişmenin belirli bir düzeye ulaşmış olması özellikle portföy yatırımlardan kaynaklanabilecek kırılganlık ve kriz riskini azaltmak için ön koşuldur. Portföy yatırımları gibi ülkeye giren yabancı sermayenin ani çıkışları önemli finansal ve ekonomik bozulmalara yol açabilmektedir. Ekonomilere daha fala yabancı sermaye giriş sağlamaya çalışırken politika yapıcıların hukuki yapıyı ekonomik büyüme üzerinde baskı oluşturmayacak ve çeşitli riskleri azaltacak şekilde tesis etmeleri zaruridir. Aksi takdirde yabancı sermaye ülkelere ancak kısa vadede katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Aizenman, J. Financial Opening and Development: Evidence and Policy Controversies, American Economic Review, 94, 2, 2004.

Bartram, S. M., Dufey, G. International Portfolio Investment: Theory, Evidence, and Institutional Framework, Financial Markets, Institutions & Instruments, 10, 3, 2001.

Choong, C. K., Baharumshah, A. Z., Yusop, Z., Habibullah, M. S. Private Capital Flows, Stock Market and Economic Growth in Developed and Developing Countries: A Comparative Analysis, Japan and the World Economy, 22, 2, 2010.

De Vita, G., Kyaw, K. S. Growth Effects of FDI And Portfolio Investment Flows To Developing Countries: a disaggregated analysis by Income levels, Applied Economics Letters, 16, 3, 2009.

Demir, Y. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 34, 2007.

Duasa, J., Kassim, S. H. Foreign Portfolio Investment and Economic Growth in Malaysia. The Pakistan Development Review, 2009.

Durham, J. B. Absorptive Capacity and the Effects of Foreign Direct Investment and Equity Foreign Portfolio Investment on Economic Growth. European Economic Review, 48, 2, 2004.

Ezeanyeji, C. I., Maureen, I. Foreign Portfolio Investment on Economic Growth of Nigeria: An Impact Analysis, International Journal of Academic Management Science Research, 3, 3, 2019.

Grabel, I. Marketing the Third World: The Contradictions of Portfolio Investment in the Global Economy, World Development, 24,11, 1996.

Gregorio, J. D., Guidotti, P.E. Financial Development and Economic Growth, World Development, 23, 3, 1995.

Gülmez, A. Türkiye'de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11, 2, 2015.

IMF. https://www.imf.org/external/region/tlm/rr/pdf/Jan11.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2022).

Kuzucu, S. Do Foreign Direct Investment and Portfolio Investment Stimulate Economic Growth? Evidence From Developing Countries. Journal of Economics Finance and Accounting, 5, 4, 2018.

Reisen, H., Soto, M. Which Types of Capital Inflows Foster Developing-Country Growth?. International finance, 4, 1, 2001.

Pesaran, M. H. A Simple Panel Unit Root in the Presence of Cross-Section Dependence, Journal of Applied Econometrics, 22, 2007.

World Bank (2002). World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (Erişim Tarihi: 04.12.2022).

Yapraklı, S. Yabancı Portföy Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 3, 2020.

MALATYA İLİ YAZIHAN İLÇESİNDE GÖRÜLEN BİR GRUP YASTIK HALI

A GROUP OF PILLOW CARPET IN MALATYA PROVINCE YAZIHAN DISTRICT

Doç. Dr. SONGÜL ARAL[1]

[1]İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, songul.aral@inonu.edu.tr

ORCID ID 0000-0003-3794-2256

ÖZET

Türkiye Coğrafyasının el sanatları haritası içinde yer alan kirkitli dokumalarının başında tarihi el dokuması halıları gelmektedir. İlmek işçiliğine dayanan halıların, motif desen dilinin ve teknik özelliklerinin, üstün zanaat nitelikleri barındırdığını, yurtiçi ve uluslararası yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Büyük ebatlı el dokuması halıların küçük boyutlu grup örnekleri içinde yer alan yastık halıların, yöresel teknik özelliklerinin incelenmesi ve analizinin yapılması önemlidir.

Yastık halılar, ev döşemesinde yayımlık/ serimlik olarak yöresel dilde tanımlanan büyük ebatlı dokunan halıların tamamlayıcısıdır. Malatya geçmişte baskın karasal ikliminin etkisinde ve uzun zorlu kış mevsiminin hüküm sürdüğü coğrafi özelliktedir. Bu durum köylerinde halı dokumanın üretiminde etkili olmuştur. Yastık halılar için bölgede ayrı çözgüler hazırlanmakta bazen de büyük ebatlı dokumalar bittikten sonra artan çözgü ipleri üzerine dokuma aralıklı saçak payı bırakılarak boyuna yollu dokunmaktadır. Yastık halılarda kullanılan malzemeler, dokunan motifler ve oluşturulan desenleri, yöreye ait geleneksel yaşam kültürünün izlerini taşımaktadır. Malatya'da görülen el dokuması yastık halıların dokuma teknik özellikleri benzer olmasına rağmen, yüzeyinde yer alan motifler ve desenleri farklılıklar göstermektedir. Malatya ilinin Yazıhan ilçesinde görülen bir grup el dokuması yastık halıya ait teknik özelliklerin incelenmesi bildiri konusunu oluşturmakta ve başlığını *tanım*lamaktadır**.** Yastık halılara ait ebat ölçüleri ile motif desenlerinde görülen belirgin farklılıkların incelenerek kayıt altına alınması *önem*lidir ve konu *seçimi*nde etkili olmuştur. Malatya ile Yazıhan ilçesinde görülen yastık halıları konu *evreni* içinden, benzer özellik taşıyan ve *örneklem* grubunu oluşturulan on bir adet yastık halı üzerinde, *nitel araştırma yöntem ve*

teknikleri uygulanarak, inceleme yapılmış, sonuçları değerlendirilerek bildiri olarak sunulması *amaç*lanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; kaynak taramalarından alıntılar, alan araştırmasından elde edilen görsel kayıtların analizleri, iki uzman yastık halı dokuyucusu ile yapılan mülakatlar ve elde edilen bilgilerin değerlendirme sonuçları bildirinin metnini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler : El sanatları, Halı, Dokuma, Malatya, Yastık halı

ABSTRACT

Historical hand-woven carpets are at the forefront of Kırkitli weavings, which are included in the handicrafts map of the Turkish Geography. We learn from domestic and foreign written sources that the motif pattern language and technical features of the carpets based on loop work have superior workmanship qualities. It is important to examine and analyze the local technical characteristics of pillow carpets, which are among the small-sized group examples of large-sized hand-woven carpets. Cushion carpets are complementary to large-sized woven carpets, which are defined as printing/upholstery in home furnishings in the local language. Malatya is geographically under the influence of the continental climate prevailing in the past and a long, harsh winter season. This situation has been effective in the production of carpet weaving in their villages. For pillow carpets, separate warps are prepared in the region and sometimes after the large size weavings are finished, the warp threads are woven longitudinally, leaving the weaving intermittent fringe on the increasing warp threads. The materials used in the pillow rugs, the woven motifs and the patterns around them are the places where the traditional life culture of the region resides. Although Malatya hand-woven pillow rugs are similar to the weaving technical features, the motifs and patterns of the weaver vary. Examining the technical characteristics of a group of hand-woven pillow rugs in the Yazıhan district of Malatya defines how the report was formed and its title. The dimensions of the pillow carpets and the distinctive features seen in the motif patterns were taken into account for the record and were effective in this regard. Qualitative research methods and techniques were applied on eleven pillow carpets with similar characteristics and sample groups from the subject universe of pillow carpets seen in Malatya and Yazıhan districts. In accordance with this purpose; Quotations from literature reviews, analysis of visual records obtained from field research, interviews with two pillow-carpet weavers who are experts in their fields, and evaluation results of the obtained information constitute the text of the paper.

Keywords: Handicrafts, Carpet, Weaving, Malatya, Pillow carpet

1. GİRİŞ

El dokuması halılar geleneksel Türk el sanatları içinde zanaat işçiliği önde gelen üretimlerdir. Türkiye Coğrafyasında, günümüzde yaşayan müze olarak ifade edebileceğimiz bir çok yörede, bu eşsiz zanaatın, tezgahı ve dokuyucusu ile karşılaşma imkanı görülmektedir.

Halı dokumaları, Türk kültür tarihinin içinde yer almasının yanı sıra yurtdışı literatürde birçok araştırmaya kaynak gösterilmiş ve incelenmiştir. Anadolu'nun her yöresinde geleneksel kendine özgü yapısıyla dokuma tezgahı, üretim malzemesinin yerelliği ve doğal-geleneksel teknikler ile elde edilmesi gibi her aşamasında halk kültürünün göstergelerini barındırmaktadır. Malatya ilinde el dokuması halıların köklü tarihi geçmişini yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Gezgin Evliya Çelebinin notlarında yer alan ve ipek yoluna konu olan, aynı zamanda ilin tarihi iktisadi ticari üretimleri içinde yer alan Malatya dokumaları içinde halılarda yer almaktadır. Halı pazarında bilinen Malatya el dokuması halıları dokunduğu köy veya ilçe adlarıyla bilindiği gibi genel desen tanımlarıyla da ünlüdür. Renklerle meydana getirilen desenler, deseni oluşturan motifler ve doğal boyama iplikleri, karakteristik özelliktedir. El dokuması halılar kendi içinde gruplandırılmaktadır. Bu gruplama içinde yayımlık ve serimlik olarak tanımlanan büyük boyutlu halı gruplarının tamamlayıcısı sayılabilecek kimi zamanda bağımsız olarak dokunup kullanılan yastık halılar, yakın tarihlere kadar araştırmalarda yer almamıştır. Malatya'da yastık halılar, geleneksel yaşam kültürünü yansıtan evlerde günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Yaygı halıların tamamlayıcısıdır. Duvara veya yörede makat-sedir olarak adlandırılan geleneksel ahşap oturmalıklar üstünde yaslanmak amaçlı kullanılmaktadır. Malatya halılarında doğal ve yapay renklendiriciler bir arada kullanılarak iplik boyaması yapılmaktadır, saçak boyları normalden uzun bırakılmaktadır. Halı saçaklarının çoğuna saç örgüsü yapılmaktadır. Kesim ilme boyu yani hav yüksekliği normalden uzundur. Malatya'nın merkeze yakın yerleşim birimi olan Yazıhan ilçesinde görülen bir grup yastık halının desen ve motif dili farklılıklar içermektedir. Yörede dokunan halılarla benzer dokuma teknik özellikleri mevcuttur. İlçede renk motif ve desen özelliklerinin öne çıktığı yastık halıların incelenmesi amacıyla konu seçilmiştir, iki halı dokuyucusunun yastık halıları ile kendilerine miras kalan yastık halıların benzer özellikte olan örnekleri arasından seçilen on bir adet yastık halı teknik bakımdan değerlendirilmiştir. Alan taramasında görülen ve kaydı alınmayan yastık halılar örneklem grubu ile benzerdir.

Dokumacıların ihtiyaçları için dokudukları ve ipliklerini kendilerinin boyadığı yastık halılarda ebatlar farklıdır. Yaygı halılar iki çift dikdörtgen formda, yolluk halılardan büyüktür ve boyuna

yollu desenlerden oluşmaktadır. Yaygıların tamamlayıcısı iki büyük veya iki küçük çiftlerden oluşan ve "çifti" olarak tanımlanan yastık halılar ile birlikte ev döşemesinde yer almaktadır.

Görsel 1: Geleneksel Yazıhan evlerinde yastık halı kullanımı.

Yastık halılarda arka ve ön yüz tezgahta birlikte dokunmaktadır. Ön bölüm ilmek atılarak havlı bir yüz oluşturmakta, halı olarak dokunup bitirildikten sonra arka yüz çizgili bezayağı kilim

dokuma olarak aynı ölçüde dokunup tamamlanmaktadır ve tezgahtan çıkarılmaktadır. Elde dikilerek iki dokuma kenar birleştirilir ve içine sünger tabaka konur. Eski tarihli örneklerde buğday sapı doldurulduğu ifade edilmektedir. Çifti olarak tanımlanan yastık halılar; aynı desenin tekrar edildiği iki ayrı parça yastık halı dokuması veya iki aynı desenin tek parça yastık halı dokumasından oluşmaktadır. İki veya üç adet kimi zaman sıralı altı adet sedir halısının tamamlayıcısı olarak dokunmaktadır.

2

2: Çifti olarak tanımlanan yastık halı.

3

Görsel 3: Göl desenli çifti yastık halı.

Geleneksel evlerde veya turistik işletmelerde görülen yastık halılar; yerde oturma düzeneğinin bir parçası halinde sırt dayamak amaçlı duvara dayatılan, içlerinde sünger dolgu malzemesi kullanılan, geçmişte saman sapı konulan sırt destekleyen halı grubudur. Geçmişte zorlu karasal iklimin yaşandığı zorlu kış aylarında kullanılan yastık halılar zamanla dekorasyon amaçlı üretilmiş ve kullanılmıştır. Araştırma verileri; ilgili yayınlardan alıntılar, alandaki görsel verilerinin analizi, araştırmacının önceki yayın çalışmaları, Yazıhan ilçesinde ikamet eden iki

dokumacıya ait yastık halıların incelenmesi ile elde edilen teknik bilgilerin metne aktarılmasını içeren nitel yöntem ve tekniklerin veri analizini kapsamaktadır.

2. YAZIHAN YASTIK HALILARI

2.1. Genel Teknik Özellikler

Yastık halılar yörede büyük ebatlı halıların dokunduğu ahşap germe ve sarma tezgahlar ile metal tezgahlar kullanılarak dokunmaktadır. Düğüm çift kenetleme ilmektir, bıçak ile kesilmektedir, çeki ile koparılan yün ilmelerde mevcuttur. Yaygı veya serimlik halılardan sonra artan çözgülerin değerlendirilmesi amacıyla iki çifti yastık halılar dokunmaktadır, bu tür ölçüleri farklılık gösterdiği için kalan çözgüde dokunacak yastık halının istenilen ebatta çıkmasına imkan vermektedir. Aynı desenin tek yastık halıda tekrar ettiği halı dokumada ise ayrı çözgü hazırlanmaktadır ve üç adet yastık halı dokunmaktadır. Yastık halıların çözgü iplikleri yün veya keçi kılından atkılar ise yün veya pamuk kullanılarak dokunmaktadır. Günümüzde ilmeler yün ipliklerden çözgüler ise pamuk ipliğinden yastık halılar dokunmaktadır. Küçükbaş hayvancılığın azalması sebebiyle yün iplik eğirme işlemi ilçede oldukça düşük seviyededir. Yastık halıların atkı atımı ikili veya üçtür. Basma, süzme tekrar basma atkı geçişi çoğunluktadır.

Yastık halı ebat ölçülerine bakıldığında standarda yakın; 40x40- 40x50- 45x50- 50x50- kareye şeklinde çifti dokumalar görülmektedir. Tek yastıklarda eni; 45x85 ile boyu; 76 ile165cm. arasında değişkendir.

Halı yastıklarda kalitede düğüm sayısı ise 10 cm düşen ilmek: 18x22, 20x22, 24x26 arasında farklılıklar göstermektedir. İlmelik ipliklerde çekim veya bıçak kesim boyu 0,5 ile 2,4cm.arasında farklılık göstermektedir. Makas kelebeğinde iki kağıt plaka sıkıştırılarak kullanılmaktadır. Yastık halıların ön yüzü dokunduktan sonra bezayağı kilim dokuma tek renk veya iki renkli çizgili şeritli olarak dokunmaktadır. İki parçanın yanları elde dikiş ile sağlam bir şekilde dikilmektedir. Çoğu yastık halıda bu dikişin üzerine saç örgüsü örülerek bükülmüş kalın iplikler dikilerek kapatılma işlemi yapılmaktadır, köşelerde taşımayı kolaylaştıran fonksiyonu ile saçaklı tutmaçlar/kolçaklar yer almaktadır. Yastık halılarda kalite atkı iplerinin atım sayısına bağlı olarak ve iplik büküm numarasına göre değişiklik göstermektedir. Yastık halı desenlerinde büyük ebatlı dokuma halıların desen motif benzerlikleri izlenmektedir. Çifti, Göllü, Sandıklı, Kocagarılı, Aynalı, Çiçekli, Guşlu, Anahtarlı gibi yöresel konuşma dilinde tanımlamalar yapılmaktadır. Bordürler ince desen yollu, tekrar eden ve çerçeve zinciri denilen verev geometrik desenlerden oluşmaktadır. Kullanılan doğal boyamalı ipliklerde renkler baskın

olarak bordo, siyah, sarı-turuncu, beyaz, gri başta olmak üzere renklerin tonlamalarıyla kullanılmaktadır. Yazıhan da görülen yastık halıların dokuyucuları kadınlar, malzeme hazırlayıcıları ise erkeklerdir. İpliklerin yününün koyunlardan kırkılmasından başlayarak boyanmasına kadar yapılan işlemler ile çözgünün tezgaha aktarılması aşamasında çoğunlukla erkekler yardımıyla yapılmaktadır.

Yünlerin taranması eğrilmesi ve iplik çileleri kadınlar tarafından yapılmaktadır. Halı dokumayı küçük yaşlardan itibaren öğrenen köy ve ilçe halkının bu bilgiyi tezgahta uygulayanların sayısına bakınca kadınlar çoğunluktadır. Halı dokuyucusu Güher ve Naciye hanımın verdiği bilgilere göre erkeklerin dokumayı her aşamasında gözlemledikleri ancak dokumadıkları yönündedir. Halı dokuma ev hanımları tarafından tatlı bir yarış halinde sürdürülmektedir uzun kış aylarında bağ bahçe işleri olmadığı için halı dokuma ile zamanın verimli geçtiği dile getirilmektedir. Yastık halı desenlerinde ipliklerin renkleri çevre ilçeler ve yörelerle benzerdir. Bordo renk ağırlıklı olmak üzere, siyah, turuncu, krem renkleri göze çarpmaktadır. Halılar, orta kalite halı grubundadır. Tezgaha veya halı dokumaya genellikle yaşlılar "tavnı" demektedir.

İplik bükme aracı "teşi"olarak tanımlanmaktadır. Tezgahları çoğunlukla dikey ve sarma ahşap yapıdadır. Kirkit-hapi, kelebekli makas, ahşap saplı bıçak tezgah araçlarıdır. Ekte görülen sekiz adet yastık halı iki dokumacı Güher ve Naciye hanıma ait kendi dokumaları ve annelerinden kalan yastık halı dokumalar çeyizlik olarak saklanmıştır.

2.2. Yazıhan Yastık Halılarında Dokuma Tekniği

Yastık halı dokuması tekniğini kısaca özetleyecek olursak; ahşap veya metal yapıda ki dokuma tezgahı üzerine boyuna dikey yönde sağlam ipliklerden geçirilerek adına çözgü çözülmesi denilen bir başlangıç yapılır. Çözgü çözülmesi sonrasında, tezgahın orta yerindeki gücü sopası/ demiri veya ağacına; çözgü telleri ikişerli olarak çapraz gelecek şekilde gücü örgüsü ile sıralı halde dizilir. Tezgahın alt başlangıçtaki çözgü tellerinin üzerine gücü ağacından ikişerli çözgü ile ayrılarak gelen çözgü tellerinin üzerine başlangıç zincir örgüsü yapılarak çapraz ilme çiftleri elde edilir. İkinci tekrar ile çözgü çiftleri düzenli hale getirilerek sıralanmış olur. Zincir çekilme işleminin üzerine; bezayağı denilen basit, desensiz düz kilim dokuması yapılır. Çiti denilen bu kısa kilim dokuması; bir alttan bir üstten çözgü telleri arasından atkı ipliğinin geçirilmesi ve sıkıştırılmasından oluşur. Her sırada çözgü tellerine atkı ipi tersi yönünden geçirilir ve dokuma kenetlenerek ilerler.

Her halı dokumasında olduğu gibi yastık halı dokumasında da başlangıç kilimi farklı boylarda olabilir. Başlangıç kilim dokuması sonrasında halının temeli atılmış sayılır ki artık çözgüler

hizalanmış ve sağlam hale getirilmiştir. Halının iki kenar çözgü çifti teli, kenar örgüsü olacak şekilde ilmesiz bırakılarak çapraz sarılarak halı boyunca ilerler. Kenar örgüsü için çözgü telleri bırakıldıktan sonra özgü çiftleri tek tek ele alınarak üzerine desen ipliği veya ilmelik iplik denilen ve kolay kopabilen, çoğunlukla yünden yapılma ilmikler düğümlenir. Türkiye coğrafyasında farklı düğüm atma şekilleri mevcuttur ancak en çok bilineni Türk düğümü=Gördes bağlaması düğümdür. Bir çözgü çift telinin parmaklarla tutularak birinin altından, diğerinin üstünden dolanarak ilmik ipinin uçlarının birleşip alttan öne doğru çözgü çiftinin içinden geçirilerek ve alta indirilerek sıkıştırılması ile dokuma devam eder. Bir sıra ilmek atıldıktan sonra üzerine basma ve süzme denilen atkı iplikleri geçirilir ve sıkıştırılır. Bu işleme atkı atma-atkı sırası denilir. Atkı ipi başlangıçta yapılan kilim dokumasının tek sıra olarak uygulanmasıdır. İlmeler desen ve motifleri meydana getiren renkli iplik sıralarının tamamlanmasına kadar yastık halı dokuması devam eder. Kenar örgüleri her sırada kenar çözgülerine dolanır ve atkı ipi ile sağlamlaştırılarak dokuma ile birlikte ilerler. Halı dokumada yastık halılar enine veya boyuna dokunabilir. Büyük boyutlu halı dokumanın artan çözgülerinde dokunacaksa iki çift yastık başlanır ve çifti denilen aynı desenli iki sırt yastığı elde edilir. Çözgü fazla ise boyuna dikey yollu deseni ilerleyen iki divan yastığı denilen büyük yastık dokuması yapılır. Dokuma deseni tamamlandıktan sonra kilim dokuma devam ederek yastık halının arkasındaki düz dokuma yüzey tamamlanır. Çoğu yastık halının arka yüzü birlikte dokunur. Çözgü yeterli olmadığı durumlarda kilim dokuma ayrıca dokunur ve dikilerek yastık halı dokumasına birleştirilir.

Kataloğ/Görseller

Görsel 4: Göl desenli “çifti” yastık halı;

Göl Çiçek Zincir

Görsel 4 : Göl desenli “çifti” yastık halı motif detayları.

Görsel 5: Göl desenli “çifti” yastık halı

Göl Çiçek Göz

Görsel 5: Göl desenli “çifti” yastık halı motif detayları

Görsel 6: Göl desenli “çifti” yastık halı

Çocuk Pencere ve Zincir

Görsel 6: Göl desenli “çifti” yastık halı motif detayları.

Görsel 7: Göllü desenli yastık halı.

Göl Su yengeci

Göl sineği Zincir

Görsel 7: Göllü desenli yastık halı motif detayları.

Görsel 8: Aynalı desenli yastık halı.

Ayna

Göl

Göz

Görsel 8: Aynalı desenli yastık halı motif detayları.

Görsel 9: Turna/ guş desenli yastık halı.

Turna guşu Göl Zincir

Görsel 9: Turna/ guş desenli yastık halı motif detayları.

Görsel 10: Göl desenli yastık halı.

Göl çiçek. 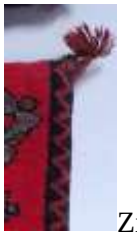 Zincir.

Görsel 10: Göl desenli yastık halı motif detayları.

Görsel 11: Yıldız çiçekli yastık halı.

Yıldız

Çiçek zincirli

Koç boynuzu

Görsel 11: Yıldız çiçekli yastık halı motif detayları.

Görsel 12: Göllü ağaçlı yastık halı.

Göl

Ağaç
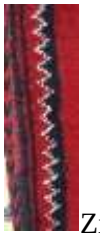
Zincir

Görsel 12: Göllü ağaçlı yastık halı motif detayları.

Görsel 13: İki sandıklı yastık halı.

Sandık

Kilit

Zincir

Görsel 13: İki sandıklı yastık halı motif detayları.

Görsel 14: Gocagarı ve kızları ile gelin desenli(gelin alayı desenli çeyizlik yastık halı).

Görsel 14 detaylar: Gelin kız kına ve mum taşıyan kız ve erkekler kaynana(gocagarı)

16
17
18
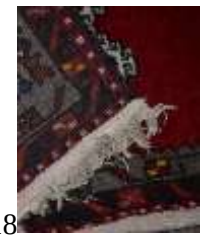 19

Görsel 15: Yastık halılarda arka yüz çizgili kilim dokuması Görsel 16:Kıl dokuma arka yüz

Görsel 17: Yastık halılarda kenar dikiş örgü görüntüsü.

Görsel 18: Arka yüz kalite detay görüntüsü.

Görsel 19:Geleneksel Yazıhan ilçesi ev döşemesinde divan halısı ve yastık halısı örnekleri.

Görsel 20: Sol baştan Dokuyucu Naciye Hanım, Songül Aral, Dokuyucu Güher ve Tülay Hanım(2022).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Malatya ili Yazıhan ilçesinde görülen yastık halılar içinden seçilen on bir adet örnek üzerinden teknik inceleme yapılmıştır. Öncelikle el dokuması halıların literatürde gruplamaları isimlendirilirken fonksiyonları bakımından adlandırıldığı, örneğin; sedir halıları, heybe halıları, seccade halıları, tuzluk halıları, çanta halıları vb. gibi yastık halı grubunun da bu şekilde tanımlanması yerinde olacaktır. Uzman kişilerce literatüre kazandırılan başlık hataları yeni araştırmacıların da aynı hatayı sürdürmelerine sebep olmaktadır. Yastık halıların halı yastık olarak değerlendirilmemesi gerekli ve önemlidir.

Malatya il merkezinde daha önce yapılan ve araştırmacının yakın çevresinden elde ettiği koleksiyona ait yastık halılara ait bilgileri içeren analizlerin yer aldığı makalesi 2013 yılında Arış dergisinde yayınlanmıştır. Bu yayına ek bilgi niteliği taşıyacak ve Malatya dokumalarının literatürüne katkı sağlayacağı düşünülen bu bildiride öne çıkan değerlendirme motif ve desen dilinde ki farklılıkların kayıtlı hale getirilmiş olmasıdır. Teknik özelliklerine bakıldığında; diğer halı dokuma gruplarıyla benzer araç ve gereçler kullanılmaktadır. Yastık halı dokumalarında dokuma yönü yastık halının ebadına göre şekillenmektedir. Uzman halı dokuyucusu Güher hanımın annesinden kalan yastık halıları ile kendisinin dokuduğu halılara ait değerlendirmesi renkler üzerinden öne çıkmaktadır. Güher hanımın, gelin olarak yaşadığı ilçeye geldiğinde çeyiz olarak (bildiri metninde 11 numaralı görselde yer alan yastık halı) annesi tarafından dokunan ve deseni mükemmel bir anlatım diline sahip olan yastık halıyı getirmiştir. Zamanla

ilçede yastık halının desenini dokuyan komşuları olmuş ve renkler değişime uğramıştır. Düğün alayı veya kına alayı olarak deseni gülümseyerek aktarmaktadır. Gocagarı tiplemesinin yüzünde gözler belirtilmemiştir ve kaynana motifidir. Gelin kız motifindeise yüz ve kıyafet belirgindir. Stilize bir insan betimlemesi ile kollar açık dokunmuştur. Güher hanım annesinin kendisine "bir yastıkta kocamak-yaşlanmak" olarak ifade edilen bu yastık halının çeyizlik olarak küçük yaşlarında dokunup saklandığını belirtmektedir. Ayrıca sandıklı deseni olan yastık halı ise damat hediyesi olarak gönderilmiştir. Geleneklerin anlatımını desenlerinde taşıyan el dokuması halıların iletişim dili motiflerden oluşmaktadır. Yastık halılarda motifler dokuyucu tarafından herhangi bir desen olmadan bakılmadan dokunmaktadır. Çifti denilen iki veya üçlü yastık halılarda genel desen belirgin benzer detaylarda bu sebeple doğal farklılıklar yer almaktadır. İplikler geçmişte doğal boyama yün ilmelik ve çözgü pamuk ağırlıklı iken günümüzde

Yazıhan ilçe merkezine yapılan bir ziyaret sonucu tesadüfen görülen yastık halıların sonrasında kayıtlı hale getirilmesi ve elde edilen görsellerin sahada yapılan araştırmalara destek olabilecek veriler içermesi önemlidir.

gözlem ile eve literatürde alan uz çevre yörelerde görülen yastık halılar ile teknik özelliklerin benzeşmesi bakımından dokuma özellikleri aynıdır. Yastık halılarda görülen desen ve motif dili dokuyucuların anlatımı ile farklılık göstermektedir. Malatya Yazıhan yastık halılarında, büyük ebatta dokunan yaygı halılarda görülen desen, renk ve motif özellikleri benzer yapıdadır (Aral, 2013: 6). Geometrik sınırlar içinde, motif olarak çoğunlukla koçboynuzu, göl, sandık ve stilize çiçeklerin, kullanıldığı görülmektedir (Aral, 2013: 6). Eski tarihli yastık halı örneklerinde desenler; çiçekli, kuşlu, göllü, aynalı, kilitli- anahtarlı, sandıklı, turna guşlı gibi isimlerle motifler yeni bilgiler olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, B. Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları, Eren Yayınları. İstanbul. 1982.

Aral, S. "El Dokuması Halı Üretimi Yapan Atölyelerde çalışma Ortamlarından Kaynaklanan Sorunlar",14.Ulusal Ergonomi Kongresi, KATÜ Bildiriler Kitabı, Cilt I. Trabzon: KATU Yayınları. 2008.

Aral, S. "Malatya Yastık Halılarında Teknik Özellikler", Arış, Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi, Özel Sayı5, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.s.4-11. 2013.

Aral, S. Güzel Sanatlar Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, Chapter 7: Malatya Dokumaları (Halı ve Kilimde Teknik Özellikler). Gece Akademi, Ankara.2019. s.115-138.

Aral., Songül (2019). Malatya Geleneksel Dokumalarında Görülen Hayvan Betimlemeli Motif Örnekleri. Uluslararası Beydağı Sosyal Ve Beşeri Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı. İksad. S.137-155.
Aslanapa, O. Türk Halı Sanatının Bin Yılı. İstanbul: İnkilap Yayınevi. 2005.
Aytaç, Ç. El Dokumacılığı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1982
Çelebi, E. Seyahatname 3-4 (Haz. Mümin Çevik), İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1988. s.434.
Çelebi, E.Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi - 1, 1- 6. Kitaplar, 1. Kitap (İstanbul), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013..
Dengiz, M, Erdoğan, Z. "Pişinik Yastık Halısı" 38.Icanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Maddi Kültür, Ankara.2008.
Deniz, B. Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. 2000.
Durul, Y. Baraj Gölü Çevresi Dokuma Sanatları, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları.1969.
Dölen, E. Tekstil Tarihi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No:92/1, Matbaa Eğitimi Bölümü Yayın No:6. 1992. İstanbul.
Durul, Y. Anadolu Kilimlerinden Örnekler. İstanbul: Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi:10. 1985.
Erbek, G., Anatolian Motifs, German,1985.
İmer, Z. Dokuma Tekniği I. Ankara: Cem Web Ofset Ltd. Şti. 1997.
Kırzıoğlu G, N. Altaylar'dan Tunaboyuna Türk Dünyasından Ortak Motifler. Ankara: Kültür Bakanlığı. 2001.
Malatya Valiliği, Malatya Motifi. Ankara: Vakıfbank Yayınları.1992.
Öztürk, İ. Dokumaya Giriş. Akademik Dizi: 1, Ankara: Mor Fil Yayınları. 2007.
Soysaldı, A. Aral, S. "Burdur-Kapaklı Köyü Halılarının Teknik ve Desen Özellikleri" Art-e Sanat Dergisi,Cilt1,Sayı1,2014. s.15–28. erişim:https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduarte/issue/20734/221590
Yıldırım, E., Gürcüm, H.B. Adıyaman İlinde Kullanılan Halı Yastıkların Renk, Motif Ve Kompozisyon Özellikleri. idil, 75. 2020 Kasım: s. 1746–1760. doi: 10.7816/idil-09-75-09 2020
Yetkin, Ş. Türk Halı Sanatı. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları. 1991.

DOKUMACILAR:
Güher KAYA: Malatya Yazıhan ilçesi Halı Dokuyucusu. D.T. 1965.Çocuk yaşlarda annesinden halı dokumayı öğrenmiş.
Naciye AKSÜT: Malatya Yeşilyurt HEM Halı dokuyucusu. D. T.1968. 15 yaşında dokumaya başlamış.
Tülay ŞENKAL: Malatya Yeşilyurt HEM Halı dokuyucusu. D.T.1978. 18 yaşında dokumaya başlamış.